THEOLOGICA

DOGMATA

DIONYSII PETAVII

E. SOCIETATE JESU

SAINT-QUENTIN. — IMPRIMERIE JULES MOUREAU, GRAND'PLACE, 7.

DOGMATA

THEOLOGICA

DIONYSII PETAVII

E SOCIETATE JESU.

EDITIO NOVA

DISSERTATIONIBUS AC NOTIS F. A. ZACHARIÆ, ALIORUMQUE, NECNON ADRIANI LECLERC SELECTIS NOTIS, ALIISQUE NONNULLIS NUNC PRIMUM EDITIS ILLUSTRATA ET ORNATA, CUI ACCESSIT INDEX GENERALIS TUM VERBORUM, TUM RERUM LOCUPLETISSIMUS, NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUS, CURANTE

J.-B. FOURNIALS

PAROCHO S. SATURNINI, CANONICO HONORARIO INSIGNIS ECCLESIÆ METROPOLITANÆ ALBIENSIS, OLIM MINORIS SEMINARII CASTRENSIS MODERATORE.

TOMUS OCTAVUS

IN QUO RURSUM DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA, POSTEA DE PŒNITENTIA AGITUR.

IN HOC ULTIMO VOLUMINE INDEX GENERALIS ET ANALYTICUS RERUM AC VERBORUM MEMORABILIUM IN OCTO TOMIS THEOLOGICORUM DOGMATUM TRACTATORUM INVENITUR.

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 9

M DCCC LXVII.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA

LIBER TERTIUS

QUI SALMASII FALSA, ET IMPERITA DOGMATA POTISSIMUM REFELLIT.

CAPUT PRIMUM.

Salmasii variæ hæreses, præsertim de sacris Ordinibus. Tam hos, quam horum differentiam juris esse divini. Quod ipsum ex ipsiusmet confessione Salmasii probatur; et prodigii similis illius decretorum inconstantia castigatur. Ex Tridentini concilii decreto jure divino distinctos esse contra eumdem ostenditur.

I. Mirari fortasse subiit eruditis, et usu tritis antiquitatis ecclesiasticæ lectoribus, qui fieri potuerit, ut homo qualicumque ingenio, et litterarum notitia præditus, tam absurda de episcopis, ac cæteris Ecclesiæ gradibus, et ordinibus, tamque ab vero dissona non dubitaret asserere. Est illa quidem admirandi justa ratio. Sed minus incredibile tum erit, talia sentire illum, ac scribere, cum qua de causa ita sibi persuaserit, intellectum erit; quod hoc capite declarabitur.

Etenim qui episcopatum, et presbyteratum, ac reliquos Ordines, *non divinæ institutionis esse*, *sed humanæ* censet; qui sacramentum Ordinis ullum esse negat; qui sacerdotes a laicis non discernit; imo qui sacerdotes cum sacrificio funditus tollit ab Ecclesia; qui Eucharistiam etiam a laicis posse confici putat: nec non laicos a laicis ordinari; qui se denique Aerianum, Wiclefistam, Waldensem inverecunde, ac sine ambage ulla profitetur; estne, ut homine ab isto humanum aliquid expectemus, ac non auctoris simile sui, nec sine horrore nominandum? Fons iste est, et origo nefandorum dogmatum, quæ ex omnium hæreseon labe colligit homo suopte judicio, quod perexiguum habet, nimium fidens, et in pronuntiando temerarius. Contra quæ singillatim, et accurate, atque ex professo disserendum erit alio in libro, quem Ordinis sacramento dicabimus. Hic vero strictim, et quasi admonendo, qui vel opere in hoc, vel alibi dictum sit, quod eo pertineat, attingemus singula, vel horum pleraque capita; ac nonnulla obiter impuræ Dissertationis errata castigabimus.

II. Imprimis esse Ordinis in Ecclesia peculiare sacramentum, ostendimus in libro primo, capite tertio; nec non institutionis esse divinæ, divinique juris, non humani. Quod ex priore illo consequens est. Nam omne sacramentum legis novis a Deo conditum esse, vel ipsimet fatentur hæretici, Lutherus, Calvinus, ac cæteri, a quibus non dissentit, opinor, Salmasius. Certe « non negat, ordinationem ab institutione divina manasse. » Idemque sic definit ordinationem, ut sit « actus, quo cum certa cæremonia, et ritu aliquis eligitur, et adlegitur in ordinem quemcumque. » Quare si ritus ille cæremonia sit ejusmodi, ut gratia per illum divina conferatur, non potest abire, quin verum sit legis novæ sacramentum perinde, ut sunt Baptismus, et Eucharistia; quod Augustinus, et Ambrosius illic citati a nobis asseverant. Jam si Ordinationis sacramentum divinitus institutum est, quæ huic tanquam generi subjectæ sunt formæ, eæ divino quoque jure constitutæ sunt. Ut enim, cum universe sacramentum definimus ritum a Deo Ecclesiæ traditum, vel signum sensibile adjunctam habens sanctificantis gratiæ promissionem; quam in definitionem conspirant alienæ ab catholica communione sectæ; nullo prorsus excepto, omnia sacramenta comprehendi volumus; nec ullum

Ordinis sacramentum omnesque illius partes juris sunt divini.

esse putamus, cujus non auctor sit, et institutor Deus. Sic cum Ordinis sacramentum generatim dicimus a Deo, ac divino, non humano jure sancitum; omnes illius partes, et quasi generis species intelligimus eadem Dei auctoritate censeri. Cum igitur ex omni retro Christiana antiquitate, conciliorum decretis, ac Patrum testimoniis comprobata, perspicuum sit, tres sub illo sacramenti genere gradus, ordinesque contineri, episcoporum, presbyterorum, et ministrorum; totidem a Deo necesse est institutos videri. Et episcopatus igitur, et presbyteratus, et quicumque alius est ordo, cui sacramenti illius nomen, et nomini respondens ratio, ac definitio convenit, in eamdem includitur divinæ institutionis formulam; adeoque nec humano ex arbitrio, ac potestate originem cepit, nec mutari in eo aliquid, et innovari eadem auctoritate permittitur.

III. Et frustra est videlicet Trapezita Catharus; qui *ordinationem juris esse divini* non abnuit, *institutionisque divinæ*; ordinationis tamen species ipsas ab eodem jure segregat. Etenim non aliter constare sub eodem genere species possunt, quam distinctione, ac differentia. At ille *ridiculum* putat, ex eo, quod « ordinatio juris est divini, etiam distinctionem ordinum, quam illa induxit, divinæ institutionis esse videri. » Quæ verba intorta, implicataque sunt, ac se ipsa collidunt. Nam si *ordinatio juris est divini*, et idem jus *distinctionem ordinum induxit*; profecto non aliunde, quam ex jure divino, et institutione manare potuit ordinum distinctio. Ut si animal divina creatione productum est, quæcumque sub illo comprehenduntur species, una cum earum a se invicem distinctione, divina creatione consistunt. Nisi quis adeo fortasse desipit, ut animal a Deo creatum non neget, utputa hominem, et equum, ac bovem; differentiam tamen illorum inter se a Deo profectam non existimet.

Ordinum differentia ex jure divino.

Ordinatio, quam Græci χειροτονίαν vocant, genere est una, specie diversa. Alia est episcoporum, alia presbyterorum simplicium, alia ministrorum; ac sua cuique propria tum οὐσίαν, id est *essentiam* et *naturam*; tum ab cæteris, a quibus peculiaris eam differentia sub communi ratione discernit, distinctionem tribuit. Quæ sit autem episcoporum, quæ presbyterorum vel ordinatio, vel distinctio, copiose est a nobis supra disputatum ex Epiphanii, Hieronymi, cæterorum denique consensu Patrum, ac canonum decretis, et usu, ac consuetudine catholicæ totius Ecclesiæ.

IV. Contra quæ nihil ab Hieronymo proditum esse, ibidem ostendimus; nec ab eo dici, episcopalis ordinis a presbyteratu discrimen humano jure constare, nisi quatenus in utroque ecclesiarum administratio, et externa gestio consideratur. Nam cum ille penes solum episcopum ordinandi jus esse dicat, eoque differre ipsum a presbytero; verissime id, quod scripsi, sequitur, « salva ordinandi potestate, penes solos episcopos manere integram ordinum distinctionem. » Quo in loco pueriliter te versas, et incondita multa garris, et ἀσύστατα. Inter hæc autem illa superiora, quamvis ordinatio juris sit divini, non ideo distinctionem ordinum divinæ institutionis esse. Quasi ego scripserim, ex eo solo, quod ordinatio ab Christo instituta sit, distinctos esse ordines jure divino. « Non est ita ut loqueris, non est ita; multum falleris, vel fallere meditaris. » Verba mea sunt[1]: « Nam quod consuetudine potius Ecclesiæ, et humano quodam jure, quam divino utriusque constare differentiam significat; primum salva ordinandi potestate penes solos episcopos, integra manet ordinum distinctio, et quidem divinitus constituta, non sola consuetudine, ut paulo ante demonstravi. » Duo in illis verbis asseruntur; alterum, episcopatum a presbyteratu esse distinctum ordinem: alterum, divino esse jure distinctum. Horum primum ibidem probatur ex eo quod Hieronymus ipse testatur, penes episcopos solos esse potestatem ordinandi. Nam si tantæ rei jus, et facultas penes unum residet, qua caret alter; profecto distinctos esse ordines oportet. Nam ordinum discrimen ex proprio cuique muneris, et efficientiæ qualitate sumitur. Cum ergo solus episcopus ordinandi potestate sit præditus, non sit autem presbyter; quid aliud, quam hic ab illo diversus est?

Secum pugnantia.

V. Hanc autem differentiam ordinum illorum non ex eo præcise probari dixi, quod ordinatio a Deo instituta sit. Quid si enim sic instituta foret, ut unus tantum esset ordo? Verum *paulo ante demonstratum esse*, dixi; nempe capite eodem illo tertio, ubi ex Hieronymo docui, non ita penes solum episcopum ordinationis jus esse ut hoc soli facere liceat; et tamen vel contra fas ordinare possit presbyter, *valide*, ut vulgo loquuntur, non *licite*,

1 Lib. I *Dissert.* cap. I.

sed absolute solum episcopum ordinare posse. Hinc enim evidens est, juris hoc esse divini; cujus proprium est Sacramentis, et eorum efficientiæ modum, rationem, vim, formamque ponere. Tum inde argumentum aliud ducitur, quod etiam in capite secundo complexus sum, quod a primo Ecclesiæ conditu plerisque in locis episcopi a presbyteris distincti, ab ipsis constituti sunt Apostolis. Quod nunquam facerent, si non duos istos, ac diversos ordines divinitus sibi traditos accepissent, sed unum duntaxat, quem distrahere, ac mutilare, hoc esset divinam institutionem, legemque violare; ac corrumpere. Hæc sunt argumenta, quibus tum ordinationem, tum ordinationis discrimen divino jure constitutum esse palam feci. Tu vero usitata illa tua calumniandi arte verba mea interpolasti. Nam hæc postrema ab reliquis majori distinctione et initiali itidem majuscula separasti, *Ut paulo ante demonstravimus;* quæ ego virgula tantummodo disjunxeram, ut ostenderem; quid paulo ante demonstratum esset, non quia proxime antecedentibus verbis probatum putarem. Ex quo ridiculam, et veteratoriam cavillationem consuisti, inde me probare, duos esse distinctos ordines, episcopatum, et presbyteratum, *quod ordinatio divinæ sit institutionis.* Adderes, o Nummularie *quod ambo illi ordines divinæ sint institutionis*, et rem confecisses. Nam si duos illos ordines Christus instituit, necesse est ab eodem institutam esse distinctionem eorumdem ordinum. Nisi enim distincti sint, duo esse nequeunt. Sed hæc tantilla capiunt ii soli, qui sensu, et judicio non omnino vacui sunt.

Idque ipsius Salmasii confessione statuitur, ejusque enervantur argumenta.

VI. Volo nunc tuis te verbis, et oratione convincere, hoc ipsum, quod ridiculum, falsumque prædicas; et quod si quis dixerit, « valedicendum ais esse rationi, et ratiocinationi omni, imo et sensui communi; » hoc te, inquam, ipsum in eodem libro docuisse, nempe duos illos ordines ex institutione divina diversos, ac disjunctos fuisse. Quod tum scilicet recte a me demonstratum esse fatebere, cum eodem modo, et eadem argumenti formula, qua tu probare studes, non esse divina institutione distinctos, tuis ex dictis ac sententiis contrarium evicero, ista ipsa institutione divina esse distinctos.

Quænam est igitur illa ratio, qua unum ordinem esse divino jure putas effici presbyteratum, et episcopatum? Nimirum hæc unica est, quam in libro tuo sæpius occinis, quod Apostolorum tempore, et a prima ætate Christianismi, iidem ambo fuere, episcopi videlicet, et presbyteri. Atque hoc e Scripturis, hoc est Apostolicis libris, ac litteris affirmare conaris. Hinc enim consequens esse vis, ita, uti primis illis Ecclesiæ, incorruptisque temporibus usurpatum istud est, proxime ab Christo Domino constitutum fuisse. Neque enim aliter, quam a Magistro didicerant, Apostoli usu ista, doctrinaque tradiderunt. At o bone! aliis in tuæ farraginis locis contrarium asseris : jam tum ab ortu Christianæ religionis fuisse per ecclesias omnes presbyteros plures ordinis secundi, cum unus omnium primas, præsesque esset primi ordinis episcopus, qui « in priore et altiore gradu constitutus esset, et κατ' ἐξοχὴν nominabatur episcopus. » Addidisti, et inter primates istos reponi Apostolos secundi ordinis, qui in presbyterio censebantur, veluti Jacobum minorem, ut antecedente libro tibi jam a me est objectum [1]; ubi tuis ex dictis, et Apostolorum decreto et instituto, Jacobum Hierosolymitano presbyterio, et ecclesiæ præpositum fuisse demonstravimus episcopali nomine ac potestate.

Per excellentiam.

VII. Postremo tute omnem tibi justæ excusationis intercludis exitum, dum illos ipsos presbyteros *Apostolicos*, id est, ab Apostolis constitutos, qui et episcopi vocantur, et in *Actibus Apostolorum*, atque in eorum epistolis memorantur, pro simplicibus presbyteris haberi posse fateris ultro. Quod ut probabiliter a te dictum est, ita cum diceres, neque compos tui eras, neque quid ageres, aut quo tua vox ista pertineret, omnino memineras : usqueadeo misere, insciteque tua te damnasti sententia, ac conatum tuum omnem, et operam, quam in vegrandi illa dissertatione dedolanda posueras, inutilem, inanemque fecisti! Nam, ut scias, paucis istis lineis tuam omnem ratiunculam conturbas, ac quidquid tanta mole, apparatuque nugarum contra me fidemque catholicam struis in illo libri portento, totum evertis ac dijicis. Ut hoc intelligere possis, tecumque lector agnoscat, quod alioqui vix credibile videretur, tua primum verba describam.

Postquam enim ita scripsisti : « Præterea certum est, episcopos illos, sive presbyteros, quos plures in singulis civitatibus ad unam regendam ecclesiam illi Apostolorum disci-

1 Cap. IX, X, XI, XII.

puli Evangelistæ collocabant, in summo gradu locatos fuisse, et omnia fecisse, quæ hodie episcopus, et presbyteri faciunt in unaquaque ecclesia; » statim ita subjicis. Postremo, « ut docui jam, nihil magnopere refert, presbyteros illis Apostolicos, qui et episcopi dicebantur, de presbyteris simplicibus interpretari, dum fateamur nullos illis in Ecclesiæ regimine tum fuisse superiores, præter Apostolos. Quæ Græcorum Patrum est sententia. Res enim ipsa eodem plane recidit. » Dicas, quantum voles, vigilantem hæc effudisse te, tuique compotem; tibi ne jurato quidem certum est credere.

VIII. Age enim quonam pacto concludis ex Scripturarum testimonio, unum ordinem fuisse ex institutione Christi, et Apostolorum tempore presbyteratum, et episcopatum? Non alio profecto, quam quod in novo Testamento quicumque presbyteri nominantur, iidem et esse significantur episcopi, hoc est primi omnes ordinis sacerdotes; neutri vero secundi. Atqui non minus esse probabile, et *eodem plane recidere* vis, quod Græci Patres asserunt, presbyteros istos fuisse sacerdotes simplices, et secundi ordinis, non primi. Quocirca si quod per te licet, quod sponte das, ac remittis, accipimus; jam duos ac diversos gradus, et ordines habebimus in ipso Ecclesiæ primordio, et Apostolorum tempore, institutoque distinctos, ac jure, quod est consequens, et auctoritate divina. Quod enim argumentum inde sumebas, unum ut, ex institutione Christi, probares ordinem fuisse episcopatum, et presbyteratum, quod in novi Testamenti litteris unus idemque ordo statueretur, cui utraque conveniret appellatio; id tibi detractum, in nos ipse transtulisti; qui ex hoc ipso recte conficimus, probabile esse saltem divino jure constitutum esse discrimen amborum ordinum; quia probabile est; *quia nihil magnopere refert; quia eodem plane recidit* cum altera tua, et videlicet tuo judicio vera sententia; dicere presbyteros illos, qui in novo Testamento commemorantur, secundi ordinis fuisse, non primi; et ab hoc proinde distinctos, ut duo jam tum ordines exstiterint. Nimium tuum os videre velim, cum hæc leges. Nam quid tandem hiscere poteris? aut quanam excusationis te specie, ac colore defendes? Obsecro enim, quod est argumentum dissertationis illius, cui nebulonis nescio cujus Messalini nomen indidisti? quid eo confutare, quid affirmare, ac propugnare voluisti? Nonne hoc unum tibi in eo propositum esse dixisti, atque *hunc quæstionis* tibi ipse præscripsisti *statum, de quo disputandum esset : Fueritne temporibus Apostolorum distinctus ab episcopo presbyter?* Qua constituta quæstionis formula, probare deinceps instituis, nullo modo fuisse distinctum; probas autem inde, « quoniam Apostolica scripta nihil inter utrosque discriminis statuunt, sed utrosque eosdem facere videntur. » Itaque « nullam dubitandi causam esse. Quis enim dubitandi locus, ubi rem tam clare, et aperte definire, et decidere sacræ Scripturæ visum fuerit? »

IX. Quo posito, deinceps per omnes fere libri paginas, exceptis iis, quæ alienæ tractationis, et ἐπεισοδιώδη sunt, quæ adusque lectoris nauseam inculcare, et infercire soles; *Adventitia.* totus in id conatus tuus incumbit, ut ex novi Testamenti libris adstruas, eos omnes, qui presbyteri nominantur, non simplices fuisse sacerdotes, sed primi ordinis, cujusmodi hodie sunt episcopi. Ac primo sæculo, et magna secundi, hoc est dimidia fere parte, nullum in ecclesiis, et presbyteriis fuisse sacerdotem simplicem, sed omnes primi ordinis et episcopali jure, ac charactere insignitos fuisse. Errare porro Græcos illos Patres, ut Epiphanium, Chrysostomum, Theodoretum, et alios, qui ordinum discrimen, quod ætate sua videbant, primo illo tempore exstitisse putarent in Ecclesia, ut alii primi essent ordinis, alii secundi; cum omnes utique primi forent pari inter se potestate præditi. Hæc, opinor, summa disputationis est tuæ; nec aliud dicere potes, te in illa probare, atque efficere studuisse, quam ut ex scriptis Apostolicis ostenderes, presbyteros non fuisse simplices, ac secundarios sacerdotes.

Ecquid igitur cogitabas? aut quo tibi mens avolarat, cum horum oblitus omnium, ista, quæ paulo ante posui, scribebas : « Nihil magnopere referre, et rem eodem plane recidere, si quæ Græcorum Patrum est sententia, presbyteros illos Apostolicos, qui et episcopi dicebantur, de presbyteris simplicibus interpretemur? » Non te, opinor, cum superiora ista dicebas, mentiri scientem, ac sponte voluisse. Ergo ideo asserebas, quod esse vera, certaque crederes. Cum igitur contraria sint invicem posteriora prioribus, ac necesse sit, si ista vera sint, illa esse falsa, aut vicissim falsa hæc, si vera sunt illa; quinam dicere potes, nihil magnopere referre, utrum dixeris amborum, et eodem utraque recidere? Hoc enim tantumdem est, ac dicere; nihil referre, falsum ne afferas, an verum; vel eodem falsum recidere, ac verum.

Jam quæ adversus antiquos illos Patres, præsertim Theodoretum, et Epiphanium, iracunde, proterveque jecisti, quos eo nomine contumeliis, ac malis dictis appetere ausus es, quod presbyteros Apostolorum tempore distinctos a primi ordinis sacerdotibus, ac simplices fuisse vellent; vana, irrita, temere, atque inconsulte abs te esse scripta fateri debebis, si tantumdem est, quod illi docuerunt, atque istud alterum, quod contra illos tanto ardore propugnasti. De me vero quid attinet dicere? Quem tu eadem de causa omni probrorum, ac conviciorum genere vexasti, quod cum catholico universo nomine duos in Ecclesia fuisse perpetuo distinctos, et adhuc esse defenderem ordines episcopi, ac presbyteri. Quod cum tu ipse modo nihil referre, utrum dicatur, affirmes, et eodem cum vera, hoc est priore tua sententia recidere; vides, quam merito injuriarum tecum agere possim, et ob ista ipsa, quæ tu falso et immerito in me collata esse postea fassus es convicia, et maledicta vadari te, atque omnium damnare sententiis.

X. Quocirca, probante jam, et suffragante Messaliano Salmasio, duo ab initio Christianismi, et ex Apostolorum, Christique ipsius instituto fuere semper ordines, episcopatus, et presbyteratus, quorum ille primi, alter secundi gradus ordinisque censetur. Atque hoc modo probabilis est illa Græcorum opinio, quam et nos supra laudavimus [1], et ad novi testamenti loca, in quibus utriusque mentio fit, explicanda posse accommodari diximus; presbyteros nonnisi simplices, ac secundi ordinis habendos esse, qui ibi nuncupantur, eosdemque pariter episcopos esse nominatos. Quod qui affirmare voluerit, celeberrimo, et multarum in foro palmarum patrono utetur Salmasio; et omnino causam obtinebit. Quippe sic ille loqui nobis, ac sentire permittit: presbyteros a Paulo nominatos, et episcopos eosdem dictos, simplices fuisse sacerdotes, qui superiores solos habebant Apostolos. Ex quo sequitur, hoc illis Apostolos fuisse, quod deinde ad hoc tempus usque fuerunt episcopi proprie dicti: presbyteris iisdem. Verum quod ibidem addit Salmasius, presbyteros illos Apostolicos, id est Apostolorum ævo creatos, sed simplices, ordinandi jus habuisse, rursum pristinas ad nænias, et ineptias revolvitur; ac nova se conflictione traducit ad doctorum ludibrium. Nam neque presbyteri simplices ordinandi jus habuerunt, non modo ut episcopum, sed ne ut presbyterum quidem, aut diaconum creare possent, quod supra demonstravimus; neque Græci, quorum ille sententiam, et auctoritatem asciscit, presbytero simplici jus unquam illud arrogarunt; quin contrarium potius graviter, ac copiose tradiderunt.

XI. Etenim qui sunt illi Græci Patres, quorum sententiam esse dicit, presbyteros illos Apostolicos simplices fuisse, præterquam quos ille in dissertatione sua, et nos itidem in primo *Dissertationum Ecclesiasticarum*, atque his in duobus libris citavimus? Nempe ii sunt Epiphanius, Chrysostomus, Theodoretus, Œcumenius, Theophylactus. At illi omnes constanter negant, idque ipso referente Salmasio, presbyteros simplices ordinandi potestatem habuisse, ut ex locis illis constat, quos ego et Salmasius ex illorum libris descripsimus. Magna igitur, et stupenda, sed isti homini fatali incogitantia Græci Patres ad communionem falsæ opinionis advocantur, a qua incredibiliter abhorrent. Et idem omnino illo in loco dicit, ex Salmasii mandato, Wallo Messalianus, ac si ita loqueretur: Presbyteri illi Apostolici ita simplices, et secundi ordinis haberi possunt, dum fateamur primi illos ordinis, et non simplices presbyteros fuisse. Quod qui audiat, risum tenere qui possit? An non Epiphanius, Chrysostomus, aliique Græci consentiunt in id, quod et Hieronymus diserte scribit, episcopos a presbyteris, hoc est primum ordinem a secundo, sola ordinandi potestate differre? Quare qui ex Græcorum sententia Patrum asserit Salmasius, presbyteros illos veteres simplices, secundarios haberi posse, et ordinandi tamen jure fuisse præditos, in illud ipsum, quod diximus, incurrit putidum ac ridiculum: ita simplices posse censeri presbyteros, et ordinis secundi, dum eosdem fateamur neque simplices fuisse, nec secundi ordinis, sed primi.

XII. Ad Tridentinum deinde concilium provocat nos Catharus, et definitum ab eo negat, « utrum esset hæresis, an non, sentire, episcopi supra presbyteros auctoritatem ab institutione humana profluxisse. » Quo quidem in concilio multum ea res agitata dicitur in concilii hujus historia [2]. Quando et Michael Medina suam illam sententiam exposuit, acerrimeque propugnavit, ut est in- Ex concilio Tridentino ordinum statuitur differentia.

1 Hoc libro, cap. v et vii. — 2 Hist. concil. Trident.

scitiæ fere comes temeritas, et pervicacia, veteres complures asserens, ut Hieronymum, Augustinum, et alios idem cum Aerio sensisse. Quam opinionis falsitatem patrono dignam Salmasio, toto hoc in opere confutavimus.

Nemini porro, qui concilium illud legerit, dubium videri potest, quin episcoporum a presbyteris simplicibus discrimen, et major, quam istorum auctoritas, et potestas divino jure constet. Primum enim ita statuit[1] :

« Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quæ constat ex episcopis, presbyteris, et ministris, anathema sit. » Deinde canone sequenti : « Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, etc., anathema sit. » Igitur, cum divina ordinatione hierarchia constituta sit, eaque tribus ex ordinibus constet, inter quos summum gradum tenet episcopus, qui presbytero major, et superior est, ut hic diacono; consequens est, eadem divina ordinatione, episcopos supra presbyteros esse, et qui secus sentiunt, anathemate notatos esse. Hujusmodi autem anathemata canonibus, non ad morum disciplinam, sed ad decreta fidei sancienda subscribuntur; ut qui sacrilega illa dogmata tueri, ac profiteri ausus fuerit, non solum ab Ecclesiæ communione rejectus, sed pro hæretico damnatus habeatur. Atque hoc anathematis, tanquam fulminis, ictu contactus Catharus in stuporem illum mentis, ac vertiginem incidisse videtur. Non enim alia reddi causa potest, cur in opinando, ac scribendo, adeo extra fines sani judicii, ac rationis excedat; nisi quod ἐμβρόντητος, et attonitus est;

« — Ut qui Jovis ignibus ictus
Vivit, et est vitæ nescius ipse suæ. »

Quod in iis, quæ porro contra illum disputanda supersunt, non minus, ac multo etiam magis perspicuum existet.

[1] Sess. XXIII. can. 6.

CAPUT II.

Confutantur Salmasii hæretica dogmata; ac primum, quod laicos omnes sacerdotes facit; ac reipsa sacramentum Eucharistiæ confecisse olim asserit. Baptismi, et Eucharistiæ non eamdem esse rationem, et administrationem. Falsa illius opinio refellitur asserentis, olim promiscue patres omnes familias Eucharistiam consecrasse post cœnam; postea id Presbyteris attributum. Cypriani locus ex epistola 63, *declaratur. Morem illum bis celebrandi sacrificii, mane, et post cœnam, non fuisse totius Ecclesiæ. Eucharistiam a jejunis sumi, morem esse vetustissimum; etsi certis diebus aliter in quibusdam locis usurparetur. Augustinus illustratus. Salmasius perperam Eucharistiæ confectionem laicis a Christo mandatam ait.*

I. Nullum a Deo, nec divino jure conditum Ordinis esse sacramentum, sed omnes, etiam laicos, sacerdotio esse præditos, ac sacramentum Eucharistiæ posse conficere, Salmasii est opinio, cujus se auctores habere Waldenses gloriatur. Cum enim scripsissem, « Waldenses ne sacerdotium quidem retinuisse, ut qui laicos omnes consecrare, et absolvere posse crederent; » ad hoc ille disserit sic : « Nec male profecto isti Waldenses, qui, quod non erat, nec audiebatur temporibus Apostolorum, sacerdotium cum sacerdotibus sustulerunt. Nulli sacerdotes in Evangelio, aut scriptis Apostolicis nominati reperiuntur. Nullius sacerdotii vestigium extat. Apostolos ipsos nusquam sic vocatos videre est. Nam ab ipsis præpositos regendis ecclesiis episcopos, vel presbyteros ita dictos. Ubi nomen non exstat, cur rem ibi fuisse credamus ? » Hoc vero est pudorem et ingenuitatem omnem cum pietate perdidisse, talem præ se ferre, et ultro jactare stirpem dogmatis, et originem; ut mirum non sit ex isto cœno, ac sordidissima voragine Waldensis hæresis tam impurum fluxisse, ac graveolentem Catharorum rivulum.

Confutatur Salmasii hæreticæ sententiæ *omnes laicos esse sacerdotes.*

Sacerdotes cum sacerdotio tollit Salmasius,

ex majorum suorum Waldensium disciplina, ut et Lutheri. In quo primum joculare istud est, quod, cum universe, et ἀορίστως *sacerdotium* illic, et *sacerdotes* auferat e medio, quod « nulli sacerdotes in scriptis Apostolicis reperiantur, et nullius sacerdotii vestigium exstet; » tamen ipsemet postea ex Apostolo Petro [1], et *sacerdotium* et *sacerdotes* commemorat. Ex quo « Laicos omnes sacerdotes esse, et Christianos appellari probat regale sacerdotium, et sanctum. » Quod *sacerdotum sacerdotiique* genus, etsi diversum ab eo sit, de quo hic agimus, falso id tamen, et ridicule scripsit, « Nullos sacerdotes in scriptis Apostolicis nominari, nec sacerdotii inibi exstare vestigium, » cum certe ibi nominentur aliqui.

II. Atenim sacerdotes, cujusmodi in Ecclesia catholica jam tum ab antiquissimis temporibus agniti sunt, nusquam in Scripturis nominantur. *Ubi* autem *nomen non exstat*, *cur rem ibi fuisse credamus?* Aude jam te negare rationis, cum ista proderes, ne tantillum quidem habuisse. Etenim quid ea voce mendacius? Imo nonne sacrilega est, et ad *atheismum* latam aperit viam? Quære *Trinitatis* in Scripturis vocabulum; quære *consubstantialis;* quære *semper virginis* Mariæ, hoc est etiam post partum intactæ. Cedo et *sacramenti* nomen de *Baptismo* usurpatum, et *Cœna* illa vestrate *Dominica*. Hæc igitur, et alia non pauca, quorum vobis utcumque cum Ecclesia catholica communis est professio, credenda non sunt amplius, si *cujus nomen non exstat* in sacris libris, *rem* ei subjectam *cur credamus* nihil erit. Vides, quo te tua temeritas, levitasque redegerit!

Contra promiscuum novæ legis sacerdotium, id est cum laicis communicatum, scripsi ante annos paucos. Ibi pleraque proposita, explicataque sunt eorum, quæ contra communem antiquiori cum hodierna Ecclesia fidem afferri solent; quæ nolo repetere, cum sit ad manum Diatriba nostra. Tantum in eo paululum commorabor, si quid ab Trapezita Catharo recoctum, et illatum est argumenti, tamquam Σισύφου φώριον, furtim alicunde corrasum *.

Sisyphi furtum.

III. Ex his primum illud expendendum venit, quod ille proponit sic : « Idem de hoc Eucharistiæ sacramento dici posse, quod de Baptismo dicit Tertullianus [1] : *cum sit Dei sensus, ab omnibus exerceri posse.* Et certe, addit Salmasius, a prima sui origine, et institutione sic exercebatur. Ideo et postea mutata re, cum presbyteri non adessent, qui possent exercere, etiam laicis consecratio ejus, et administratio licita erat. Cum Christus id instituit, non solis Apostolis suis, ut ad exemplum institutionis exercerent, mandavit, sed omnibus edixit. Hinc primis sæculis, secundum institutionis præceptum, a singulis patribus-familias, et post cœnam celebrantur. » Sed ista falsa, et commentitia sunt omnia, quæ ut fidem ei facerent, cui persuadendo sunt adhibita, probari prius ipsa deberent.

Baptismi et Eucharistiæ diversa ratio et administratio.

Imprimis Baptismi, et Eucharistiæ qui constat eamdem esse rationem, cum esse diversam, veteris usus Ecclesiæ, ac tot conciliorum, et Patrum testimonia numero infinita, auctoritate gravissima, et sententiis, et verbis evidentissima demonstrent? Non abutar otio meo, nec lectoris ingenio diffidam, ut singulos hic appellandos putem, eorumque describenda loca; quibus illud ostenditur, *offerendi*, id est *sacrificandi*, et conficiendæ jus ac potestatem Eucharistiæ penes solos residere sacerdotes, in laicis neutiquam inesse. Hoc et alii præstiterunt, qui de controversis capitibus contra hæreticos commentati sunt; et si nostrarum quoque partium aliquid exigi videtur, id non hujus est loci, sed tum erit faciendum, cum de Ordinis sacramento disputabitur. Nunc eo contenti sumus, ut ea futilia, et absona monstremus esse, quæ contra catholica decreta profanus nebulo Wallo-Messalianus opponit.

IV. In ipso igitur aditu disputationis prima illa labes occurrit, quod præpostere, et ut rudem decet illarum rerum, Ecclesiæ morem explicat. Scribit enim, « a prima sui origine, et institutione, ita Eucharistiam exerceri solitam, ut a singulis patribus-familias, et post cœnam, celebraretur, secundum institutionis præceptum. » Postea mutatam esse rationem : ac « Tertullianum inter novatos Ecclesiæ ritus, et ab institutione primigenia deflexos, etiam modum celebrandæ cœnæ, quo tunc utebantur, recensuisse, ut a præsidentium manibus eam

* Vide quæ diximus ad Diatribam *de Potestate consecrandi*. Z.

1 Lib. de Baptis. cap. XVII.

sumerent. » Hæc falso; insciteque Catharus, quod statim apparebit. Etenim Cyprianus, quo auctore pristinum sibi constituit ritum illum Eucharistiæ celebrandæ post cœnam, et a patre-familias, Tertulliano posterior fuit. Quare quod ille receptum in Ecclesia temporis sui testatur, eo posterius debet esse, quod in usu ætatis suæ versatum esse Tertullianus affirmat. At contra, Tertullianei temporis morem recentiorem, posterioremque facit Catharus altero illo, qui Cypriano vivente fuit. Audiamus Cyprianum ipsum de sui temporis consuetudine scribentem. Nam nemo luculentius ac certius imperiti Trapezitæ temeritatem, inscitiamque condemnat, non istam modo, qua fœde tempora permiscet, sed reliquam omnem de sacerdotio, ac sacrificio infamem, ac sacrilegam hæresim, quam cum Waldensibus, ac Wiclefo communem sibi esse prædicat. Itaque totius Epistolæ, in qua tractat ista Cyprianus, summa hoc loco conficienda est, ex qua capita singula singulis Salmasiani flagitii capitibus opponi poterunt.

V. Augustinus in libro quarto de *doctrina Christiana* capite XXI, *librum* vocat Epistolam istam Cypriani LXIII, « ubi de sacramento calicis disputat. Solvitur quippe ibi quæstio, in qua quæritur, utrum calix Dominicus aquam solam, an eam etiam vino mixtam debeat habere. » Hos igitur, qui aquam solam offerebant, non utique laicos, sed episcopos, redarguit, inde primum, quod a divina traditione desciscant, ac mandatum Domini violent in re tanta, quanta est *sacrificii* illius, cujus auctor, institutorque Deus noster est, celebratio, et administratio. Quod quidem « sacrificium Dominicum in sacerdote Melchisedech præfiguratum est. » In eodem porro, vinum offerendum esse, tum ex Melchisedechi typo, tum ex aliis figuratis Scripturæ sententiis approbat. Exinde Christum ostendit mixtum calicem obtulisse, cujus proinde sollicitari non debet institutio. Ad hæc mysticam docet esse cum totius sacramenti significationem, tum vini, et aquæ in calice; quæ, si pars alterutra desit, tota pervertitur. Neque vero excusari posse, qui aquam solam adhibent ex eo, quod bis sacrificium illud celebrent, mane, et sub noctem; ac mane quidam puram aquam offerant, ne vini odore deprehendantur esse Christiani; circa vesperam autem mistum calicem repræsentent, quoniam ubique Dominica et Apostolica traditio, ac disciplina servari debet. Hæc Cyprianus in epistola illa; ex quibus Cathari adversus catholicam doctrinam tota universa ratio, ac disputatio lebefactata corruit. Imprimis quod iste quondam, antequam ab solo Præsidente sumi Eucharistiam esset institutum, a singulis patribus familias, et post cœnam celebrari solitam ait, ex epistola ista refellitur.

Cypriani locus illustratur.

VI. Cyprianus enim non qualescumque, id est etiam laicos, refert sacrificium obtulisse, idque post cœnam, sed episcopos, quos solos alloquitur, et admonet in libro illo, vel epistola ad *Cæcilium episcopum*. Sic enim exorditur : « Quanquam sciam, frater charissime, episcopos plurimos ecclesiis Dominicis in toto mundo divina dignatione præpositos, Evangelicæ veritatis, ac Dominicæ traditionis tenere veritatem ; nec ab eo, quod Christus magister et præcepit, et gessit, humana, et novella institutione decedere ; tamen, quoniam quidam vel ignoranter, vel simpliciter in calice Dominico sanctificando, et plebi ministrando, non hoc faciunt, quod Jesus Christus Dominus, et Deus noster, sacrificii hujus auctor, et doctor fecit, et docuit; et religiosum pariter, ac necessarium duxi de hoc ad vos litteras facere, ut, si quis in isto errore adhuc teneatur, veritatis luce perspecta, ad radicem, atque originem traditionis Dominicæ revertatur. » Episcopi ergo erant *quidam* illi, qui calicem Dominicum sanctificabant, plebi ministrabant, quique meram aquam offerebant in calice, quos episcopis plurimis opponit, non autem patres-familias, et laici. Quod in sequentibus ostendit, cum id refellit, quod ad excusationem suam prætexebant; nimirum « in sacrificiis matutinis hoc se vereri, ne per saporem viri, redoleant sanguinem Christi. » Ac deinde : « An illa sibi aliquis contemplatione blanditur, quod, etsi mane aqua sola offerri videtur, tamen, cum ad cœnandum venimus, mixtum calicem offerimus. » Quod ita Cyprianus refutat : « Sed cum cœnamus, ad convivium nostrum plebem convocare non possumus, ut sacramenti veritatem fraternitate omni præsente celebremus. » Quorumnam, obsecro, est plebem convocare ad sacrificium offerendum? Nonne præsidum, et episcoporum? Ergo de episcopis solis Cyprianus loquitur, cum ait ab iis offerri sacrificium, remotis arbitris, hoc est non convocata plebe, quæ testis esse poterat, et vero debebat, pleni integrique sacrificii, ut

ex matutino susceptam deleret offensionem. Ubi sunt patres illi familias laici, qui post cœnam singuli domi suæ celebrabant, et *offerebant*, id est sacrificabant? Certe quos iterato obtulisse Cyprianus ait, neque laici erant, sed episcopi; neque sub vesperam tantummodo celebrabant, verumetiam mane; nec omnes ad vesperam obtulisse ait, sed solos illos episcopos, qui in aqua sola celebrabant.

Primis Ecclesiæ sæculis non licuit communiter Eucharistiam post cœnam sumere.

VII. Quinetiam manifeste Cyprianus indicat, non fuisse tunc consuetudinis in Ecclesia sub vesperam, nedum post cœnam celebrare, sed mane. Nam aquariorum istorum argumento hujusmodi, « Atenim non mane, sed post cœnam mixtum calicem obtulit Dominus; » ita respondet : « Numquid ergo Dominicum post cœnam celebrare debemus, ut sic mixtum frequentandis Dominicis offeramus? Christum offerre oportebat circa vesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum, et vesperam mundi, etc. Nos autem resurrectionem Domini mane celebramus. Et quia passionis ejus mentionem in sacrificiis omnibus facimus, (Passio est enim Domini sacrificium, quod offerimus) nihil aliud, quam quod ille fecit, facere debemus. » Hinc apparet, non illud communi receptum more fuisse, nec publice probatum in Ecclesia, quotidiana sacrificia sub vesperam, ne dum post cœnam peragere, ut putat Catharus.

Sane Eucharistiam ante omnem cibum sumere, vetustissima est in Ecclesia traditio, cujus meminit Tertullianus aliquot in locis. Ut in secundo libro *ad Uxorem*, capite quinto, « Non sciet, inquit, maritus, quid secreto ante omnem cibum gustes? » Et in libro *de Corona militis*, capite tertio, « antelucanis cœtibus, et de manu præsidentium sumi Eucharistiam » ait. Sed et Plinius Junior in epistola *ad Trajanum* [1], Christianorum conventus, id est synaxes, in quibus sacrificia celebrabantur, ac participabantur, *stato die ante lucem* fieri solere meminit.

Augustini testimonium : Eucharistia a jejunis sumenda.

VIII. Tritus est de eodem instituto, et hic ad plura nobis opportunus locus Augustini ex epistola CXVIII [2]. Ubi Januarii inquisitioni respondet interrogantis, « an per quintam feriam ultimæ hebdomadis quadragesimæ offerendum sit mane; et rursus post cœnam », propter exemplum Christi Domini, qui postquam cœnatum est, sacramentum illud instituit. « An etiam jejunandum, et post oblationem, sicut facere solemus, cœnandum? » Ad quæ plura disputans Augustinus, inter alia, « Et liquido apparet, inquit, quando primum acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Numquid tamen propterea calumniandum est universæ Ecclesiæ, quod a jejunis semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. » Mox Christum ait « non præcepisse, quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis, per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post cibos alios semper acciperetur; credo, quod eum morem nemo variaret. » Subinde quoque ab Apostolo institutum esse ritum illum sumendæ ab jejunis Eucharistiæ scribit, eo quod ad Corinthios scribens de eorum consuetudine miscendæ cum profanis cibis Eucharistiæ, *Cætera*, inquit [3], *cum venero, disponam.* Unde intelligi datur, inquit, quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat Ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla morum diversitate variatur. » Multa ex hoc loco scitu digna colliguntur de traditione illa Eucharistiæ administrandæ. Velut est, nihil expresse Christum de illius ritu præcepisse; sed Apostolorum prudentiæ permisisse. Tum ut a jejunis sacramentum illud sumeretur, Apostolos instituisse. Hoc autem ex eo conjicit, quod per totum orbem ea consuetudo retinetur. De quo argumento discernendarum traditionum diximus in primo libro, capite primo. Recte insuper Augustinus adnotat, ideo divini juris, ac præcepti rem non esse, quoniam, si a Christo manasset, *cum morem nemo variaret*. Quo etiam argumento merito supra probavimus, falso ab Catharo dici, non divina auctoritate, sed humana, et ecclesiastica constitutum esse discrimen episcopi, ac presbyteri simplicis; tum amborum munus, ac potestatem, quandoquidem nemo aliter, quam Christus mandasset, ordinare ausus esset. Nihilominus Apostolicæ traditionis esse, ut ab jejunis usurpetur Eucharistia *. Unde illud præterea docetur, non om-

* Vide Albaspinæum lib. I. *Observat.* Observatione XVIII. Bohemerus quidem Diss. III, *de Coit. Christ. ad capiend.*

1 Lib. X, ep. 97. — 2 Cap. v et vi. — 3 I *Cor.* XI, 34.

nem Apostolicam traditionem juris esse divini, ut imperite Catharus putat. Sane Basilius in homil. *de Jejunio*, nefas esse, imo « impossibile dicit, absque jejunio sacrificium aggredi in mystica, quæ nunc est, et vera oblatione, ut nec olim in typica, quæ secundum legem offerebatur[a]. »

Confutatur Salmasius asserens omnes laicis Christum mandasse Eucharistiæ consecrationem

IX. Revocemus modo in memoriam, quod de Salmasii judicio, et acumine dicere cœperam, cujus tanta vis est, ut ea, quæ in Ecclesiæ more posteriora sunt, priora faciat. Nam primis sæculis institutum ait, « ut a singulis patribus familias, et post cœnam Eucharistiæ consecratio celebraretur. » Quod ex superioribus intelligimus esse falsum, neque publico ritu, et usu unquam receptum ; sed a paucis errantibus utcumque servatum, ut ex Cypriano colligimus. Sed ista qualiscumque consuetudo posterior illa fuit, quam vetustior Cypriano Tertullianus asserit, ut et antelucani conventus ac cœtus haberentur, quibus Eucharistiæ oblatio, et sumptio celebrabatur; et ante cibum omnem sumeretur illa eadem; ac denique non ab unoquoque privato , ac patre-familias, sed a *præsidente*, id est episcopo , conficeretur, ac distribueretur. Quæ omnia ex antiquioribus quoque Tertulliano constant, hoc est Plinio, et Justino. Quare fugit ratio Catharum Messalinum, dum prius unumquemque patrem-familias post cœnam consecrasse scribit Eucharistiam ; postea mutatam esse rationem, ut a præsidentium manibus eam sumerent.

Auctor est Socrates, ex eoque *Tripartita*[1], « Ægyptios Alexandriæ vicinos, et Thebaidos habitatores, Sabbato quidem collectas agere, sed non sicut moris est Christianis , sacramenta percipere. Nam postquam fuerint epulati, et cibis omnibus adimpleti, circa vesperam oblatione facta communicant[b]. » Hoc si verum est , non tamen commune fuisse, nec ubique factum esse constat; quod et idem ipse testatur Socrates, nec ad sublevandum Catharum facit, quia neque per totam Ecclesiam observatum istud est ; imo contrarium ejus in usu communi versatum est ; et ad illud tempus pertinet, quo jam promiscuam consecrandi, et offerendi licentiam desiisse ille ipse docet Trapezita, qui ex scrinio pectoris sui generalem illum deprompsit veteris Ecclesiæ morem, quem in solo Sabbato ab Ægyptiis retentum esse, præter Socratem , etiam Sozomenus refert[2]. Alibi in uno tantum die, feria scilicet quinta hebdomadæ ultimæ Quadragesimæ , fiebat, in qua bis offerebant, mane, et post cœnam, ut in Africa ; quod scribit Augustinus in epistola CXVIII. Atque hic ipse dies feriæ quintæ exceptus est in Carthaginensi tertia synodo, canone XXIX, cum a jejunis sacramenta altaris celebrari jubet, præterquam « anniversario illo die, quo cœna Domini celebratur. » De quo olim ad Epiphanium scripsi[3].

X. Illud vero pro ficto, et commentitio plane rejiciendum est, quod Salmasius ex sui similibus auctoribus ingerit: Christum instituentem illud sacramentum, non solis Apostolis suis, ut ad exemplum institutionis exercerent , mandasse , sed omnibus edixisse , » hoc est , ut omnes , etiam laici consecrarent , et administrarent. Quod cum olim promiscue , et post cœnam frequentaretur, postea constitutum ait, ut et a jejunis fieret, et de manu solius præsidentis acciperetur. Quem *præsidentem*, presbyterum interpretatur. « Quo absente , laicos sibi confecisse, atque etiam dispensasse » scribit. Itane laicos omnes, sacerdotes veri illius, ac singularis sacrificii Christus instituit? Non est ita. Detestabilis, et execranda hæresis est, quæ hoc adstruit, et Aeriana ipsa perditior, quam in Waldensibus , ac similibus pestibus , et hominum probris, ac quisquiliis olim Ecclesia damnavit. Ea ratione, ac probatione nulla, ne verisimili quidem, nititur , sed ex errore parum sanæ mentis, ac pervicaci inscitia tota

a BASIL. Οὐ γὰρ δυνατὸν ἄνευ νηστείας, ἱερουργίας κατατολμῆσαι, οὐ μόνον ἐν τῇ μυστικῇ νῦν, καὶ ἀληθινῇ λατρείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τυπικῇ τῇ κατὰ τὸν νόμον προσαγομένῃ.

b SOCRAT. lib. V, cap. XXII. Αἰγύπτιοι δὲ γείτονες ὄντες Ἀλεξανδρέων, καὶ οἱ τὴν Θηβαΐδα οἰκοῦντες, ἐν Σαββάτῳ μὲν ποιοῦνται συνάξεις, οὐχ ὡς ἔθος δὲ Χριστιανοῖς, μυστηρίων μεταλαμβάνουσι. μετὰ γὰρ τὸ εὐωχηθῆναι, καὶ παντοίων ἐδεσμάτων ἐμφορηθῆναι, περὶ ἑσπέραν προσφέροντες, τῶν μυστηρίων μεταλαμβάνουσι.

cibum cap. III. Albaspinæum confutat, statuitque agapas ante sacrificii oblationem fuisse celebratas, ex quo arguit deinde Eucharistiam non fuisse ab jejunis fideli« assumptam sed heterodoxum hominem refellit P. Mamachius tom. III, *de moribus Primitivorum Christianorum* cap. II, § 3. quocum tamen confer, quæ hunc Dominicani illius librum expendentes diximus tom. IX. *Historiæ Litterariæ Italiæ*

Z.

1 *Histor. trip.* lib. IX. cap. XXIII. — 2 Sozom. lib. VII, cap. XIX. — 3 In Anim.

manavit. Hanc divini illius sacramenti ac sacrificii institutio refellit, cui soli interfuerunt Apostoli, sacerdotes ipsi, et administri illius a Christo constituti. Hanc perennis usus Ecclesiæ, ac nunquam interruptus falsitatis arguit. Convincunt et historiæ omnes antiquæ, necnon synodorum decreta, Patrumque testimonia. Christiani denique consensus orbis fœdam istam barbaramque colluviem nefandi dogmatis evertit. Dicetur hoc alias, si Deo visum erit, a nobis fusius. Atque in superioribus capitibus haud pauca jam attigimus, quæ ad catholicam fulciendam doctrinam, et illud monstrum profligandum, satis esse poterunt; maxime quæ de ordinationibus divino jure constitutis, eorumque charactere, et officiorum partitione disputavimus. Certe neque Catharus, nec ejusdem farinæ quisquam alius, liquido ac sincero ullo hactenus exemplo probare potuit, Eucharistiam ab homine laico, aut eo, qui sacerdos non esset, fuisse confectam, ita ut factum illius ratum haberetur. Quod argumento sit, neque potestatem ejus rei traditam aliis fuisse, quam veris, proprieque dictis sacerdotibus; et prorsum insanire Messalianum κάθαρμα, dum primis sæculis tralatitium hoc fuisse, ac per totam Ecclesiam usu receptum, strenue mentitur. Percurramus obiter argumenta omnia, quæ captim in capitali dissertatione sua Messalianus ad pestilentis hæresis fulturam attulit; idque in sequens caput, ne hoc justo sit longius, conferamus.

...rcamen.

CAPUT III.

Explicantur argumenta, quibus Salmasius probat, laicos omnes esse sacerdotes. Ac primum Tertulliani locus expenditur. Tertullianum hyperbolice multa dixisse; inter quæ istud est, Laicos esse sacerdotes. Ejusdem ante hæresim sanum, et probum de eadem re judicium. Aliud esse absolutam in ordinibus sacris functionis potestatem, aliud fungendi modum; adeoque extraordinariam, et ordinariam potestatem differre. Explicatur, quo sensu Tertullianus, et Hieronymus ordinum discrimen juris humani esse dixerint; idque ipsum ex Salmasio convincitur. Ejusdem error Apostolica decreta omnia divini esse juris asseverantis. Calvinus refellitur.

I. Laicos « Eucharistiam confecisse, sibique ipsis dispensasse, si presbyter, hoc est præsidens ecclesiæ non adesset, » imprimis ex Tertulliano contendit Catharus. Cujus memorabilis est locus ex libro *de Exhortatione castitatis*, capite VII, ubi et laicos sacerdotes facere videtur; et utrumque ordinem sola constitutum auctoritate Ecclesiæ dicere; et unumquemque offerre, ut baptizare posse. Verba Tertulliani: « Nonne et laici sacerdotes sumus? Scriptum est, *Regnum quoque nos, et sacerdotes Deo, et patri suo fecit.* Differentiam inter ordinem, et plebem constituit Ecclesiæ auctoritas, et honor per ordinis consessum sanctificatus. Adeo ubi Ecclesiastici ordinis non est consessus, et offers, et tingis, et sacerdos es tibi solus. Sed ubi tres, Ecclesia est, licet laici. Unusquisque enim sua fide vivit, » etc.

De hoc Tertulliani loco late disserui in Diatriba hoc de ipso, quod modo tractamus, argumento edita. In qua probabilis est ejus allata causa, quod scribit, laicos interdum obtulisse, ubi ecclesiastici ordinis consessus deerat. Non enim offerre ibi sacramentum est conficere, ac sacrificium Dominici corporis, sed jam confectum, et de manu *præsidentis* acceptum, et exportatum, cum adumbratione quadam, et imitatione veræ, ac sacrificæ oblationis usurpare. De quo legenda omnino Diatriba nostra, cujus scio

Tertullianus expenditur.

conjecturam eruditissimis viris non mediocriter fuisse probatam.

II. Ad quam solida ratione firmandam adversus Trapeziticam μικρολογίαν, modo illud addimus: plena esse Tertulliani scripta superjectionibus istis, exaggeratisque sententiis; quas si quis serio, ac simpliciter accipiat, in putidas et absonas opiniones incidet. Ne multis. Unus nobis liber sufficiet, qui est ab eo de *Monogamia* scriptus; ubi illud etiam repetit quod nobis ex suorum commentariis vir multæ lectionis intentat Salmasius: Christianos omnes esse sacerdotes, qui in Christo baptizati sunt. Hoc igitur si κατὰ τὸ ῥητὸν, et eo sensu capiamus, quem verba ipsa præferunt; tum haud pauca inde consequentur absurda; tum recusare non poterunt adversarii, quin alia eodem ab Tertulliano scripta capite similiter intelligant. In libro *de Monogamia*, quem stolida Montani implicatus hæresi Tertullianus elucubravit, totus in id incumbit, ut secundas nuptias in nova lege, ac Christianis omnibus interdictas probet. Omitto rationes cæteras, quas hyperbolicis ejusdemmodi dictis refertas ad illud demonstrandum accommodavit. Duæ potissimum considerandæ sunt, quas eodem, ut dixi, libri *de Monogamia* capite septimo complexus est. Prima est, ideo defuncto viro mulierem non debere iterato nubere, quia cum in lege cautum sit, *ne quis ducat uxorem fratris sui*[1], intelligitur, Christianam fœminam prohiberi denuo nubere, *quia non habet nubere nisi fratri*. Ita enim præceptum illud interpretatur Apostoli de talibus editum[2], ut si nubere velint, *nubant in Domino*, hoc est *non ethnico*, *sed fratri*, etc. « Ergo non nubet (ait proxime antea) defuncto viro uxor, fratri utique nuptura, si nupserit. Omnes enim nos fratres sumus. » Quam non acuta, imo quam obtusa sit, et futilis ista ratiocinatio, ut sunt pleraque scriptoris illius, cum de Christianis dogmatibus agit; vel, ut in eo, quod dixi superius, hæream, quam ὑπερβολικῶς argumentatio ista procedat, non necesse habeo dicere. Unum hoc absurdum satis est ad eam convincendam, quod inde consequitur, non modo denuo nefas esse nubere Christianæ fœminæ, sed ne semel quidem licere; ac nuptias omnino Christiana lege, præterquam cum ethnicis interdictas esse. Quippe vetat in totum divina lex eodem illo *Levitici* scripta capite, *ne quis accipiat sororem suam*. Quare nonnisi cum gentili, et extranea Christianis inire matrimonium licebit; quod tamen prohibet Apostolus iis ipsis, quibus permittit, ut cui velint, nubant; si ob id non licet denuo, quia Christiani omnes fraterna inter se germanitate junguntur.

Jejunam argumentationem.

Multas habet Tertullianus exaggeratas sententias.

Juxta litteram.

Hyperbolice

III. Subjicit ibidem mox Tertullianus alterum argumentum, non debere Christianas matronas secundis implicari nuptiis, eo « quod sacerdotes lex eadem prohibet denuo nubere[3]. Filiam quoque sacerdotis jubet viduam, vel ejectam, si semen non fuerit illi, in domum patris sui regredi, et de pane ejus ali. Atqui Christiani omnes eo ipso, quod baptizati sunt, sacerdotes sunt: « Nos autem Jesus summus sacerdos, et magnus patris de suo vestiens, (quia qui in Christo tinguntur, Christum induerunt) sacerdotes Deo Patri suo fecit, secundum Joannem[4], etc. Certe sacerdotes sumus a Deo vocati, monogamiæ debitores ex pristina Dei lege, quæ nos tunc in suis sacerdotibus prophetavit. » Par est posterioris hujus argumenti vis, ac superioris, hoc est nulla. Sed si ex eo, quod Tertullianus omnes ait Christianos esse sacerdotes, recte colligitur, etiam laicos, quia sacerdotes sunt, novæ legis sacrificium offerre posse; non minus sequetur, iisdem laicis Christianis invicem prohibita esse matrimonia, non secunda tantum, quia sacerdotes sunt, sed etiam unica, quia fratres sunt, ut utrumque, quia Christiani. Viderit ergo Trapezita Catharus, tantine sit Christiano laico uxorem habenti, ex auctoritate Tertulliani probare sacerdotem esse se, ac presbyterum; adeoque presbyteram ac sacerdotem suam esse conjugem, ut eodem argumento convincat se contra jus fasque tales iniisse nuptias; et dum *sacros* ambos facere studet, incestos faciat, et sacrilegos. Nemo itaque, qui in Tertulliani loco illo ex libro *de Exhortatione castitatis* momenti aliquid constituet, ut licere proinde velit laico cuivis Eucharistiam conficere, deprecari poterit, quin eadem ratione nuptias Christiano interdictas in totum fateatur; quoniam neque cum ethnico copulari potest, eo quod id expresse vetat Apostolus; neque cum Christiana, eo quod soror est, nec licet cum sorore, ut is, quo nititur teste, Tertullianus affirmat.

IV. Nam quod inde sacerdotes esse laicos Tertullianus asserit, quia baptismo initiati sunt; quodque eamdem hujus, et Eucharistiæ rationem esse, ex eodem Tertulliano Salma-

1 *Levit.* xx, xxi. — 2 I *Cor.* vii, 39. — 3 *Levit.* xxii. — 4 *Apoc.* i, 6, et § 10.

sius probat; et utrumque sacramentum *si necessitas urgeat*, a laico confici, administrarique posse; id si recte concluditur, causæ nihil jam erit, qui ut baptizare fas est fœminis, si necessitas urget, sic etiam Eucharistiam conficere, ac sacrificium offerre. Nam cum baptizatæ sint, eodem, quo viri, sacerdotio censentur. Atqui Baptismum conferre mulieres ne in necessitate quidem permittit Calvinus [1]; multo ergo minus Eucharistiam consecrare et offerre Cathari debent concedere. Quin autem utrumque illis administrare liceat, quod olim Pepuzianis visum est [2], et Collyridianis, atque hæreticis aliis; repugnare non potest Trapezita Messalianus, si et baptizata est fœmina, et eadem Baptismi est et Eucharistiæ ratio, quod illi placet; et humani arbitrii, non divini juris est negotium illud ministrandorum sacramentorum. Talium portentorum ferax est Puritanorum, ac Salmasiorum dogma. De quibus merito usurpari hoc potest, quod de eorum germanis sui temporis hæreticis, adhuc sanus, necdum illorum similis, hoc est hæreticus et ipse Tertullianus prodidit. « Non omittam inquit [3], ipsius etiam conservationis hæreticæ descriptionem, quam futilis, quam terrena, quam humana sit; sine gravitate, sine auctoritate, sine disciplina, ut fidei suæ congruens, etc. Simplicitatem volunt esse prostrationem disciplinæ, cujus penes nos curam lenocinium vocant, etc. Ordinationes eorum temerariæ, leves, inconstantes. Nunc neophytos collocant; nunc sæculo obstrictos; nunc apostatas nostros; ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promereri est. Itaque alius hodie episcopus, cras altus; hodie diaconus, qui cras lector; hodie presbyter, qui cras laicus. Nam et laicis sacerdotalia munera injungunt. »

V. Quocirca jam, ut apparet, in eorum, quos illic accusabat, hæreticorum gregem, ac morum pariter, et dogmatum consortium receptus Tertullianus effutiit illa, quæ ad elevandam sacerdotii dignitatem, communicandamque cum laicis, pestilentibus illis in libris exaravit, *de Monogamia*, et *Exhortatione castitatis*. Tametsi sic a nobis exposita sunt illius qualiacumque verba in *Diatriba* nostra, ut mutis esse Catharis omnibus, et horum asseclæ, ac pedissequo Messalino Salmasio liceat; quibus nihil in illis est præsidii ad fatui erroris auctoritatem relictum. Hujus vero solemnis κακοήθεια obiter animadvertenda est, qui Tertulliani sententiam illam, in qua perversæ novitatis argumentum præcipuum collocat, in medium proferens, ait « verba illius anteriores editiones pessima fraude interpolasse. » Atqui non *pessimæ fraudi*, sed exemplarium vitio imputandum illud erratum fuit ab eo, qui quid ratio sit, et humanitas sciret. Nam Rhenani princeps editio, mendum fere idem habuit, quod vir eruditus Nicolaus Rigaltius ex Agobardi codice sustulit. Sed qualis quisque est, tales facile omnes judicat; recteque Sapiens [4], *In via stultus ambulans*, inquit, *cum ipse insipiens sit*, *omnes stultos æstimat*.

Perversa indoles.

VI. Quod autem Tertullianus idem in libro *de Exhortatione castitatis*, « differentiam inter ordinem, et plebem constituere ait Ecclesiæ auctoritatem, et honorem per ordinis consessum sanctificatum, » potest eo sensu accipi, quo et Hieronymi simile dictum exposuimus supra [5]. Nempe de externa specie, graduque dignitatis, non de *sacramentali*, ut vocant, Ordinis potestate. Duo sunt enim spectanda in episcopis, presbyteris, ac reliquis ordinibus: alterum est jus et potestas efficiendi aliquid, et administrandi, velut ordinandi, consecrandi, peccata remittendi: alterum exequendæ, et exercendæ modus potestatis, ut non solum *valide*, quod dici solet, sed etiam *licite*, ac decenter, et cum quadam honestate geratur. Horum prius quædam habet singulorum propria; quædam cum aliis communia. De quibus hæc regula præscribi potest, ut quidquid in inferiori ordine potestatis est, et efficientiæ, id in majori contineatur; non autem vicissim quæcumque potest superior, possit inferior. Itaque ordinare solus potest episcopus, non presbyter simplex. Consecrare Eucharistiam, vel sacrificare ambo possunt. Sed hic per illius impositionem manuum a Deo potestatem accipit; et ideo jure divino constat; nec auferri illi potest, quominus *valide* faciat. Diaconi, et inferiores alii nihil horumfacere possunt; nec si tentant, quidquam efficiunt, quod jam supra demonstravi. At posterius in quadam exercendæ functionis,

Aliud est valide, aliud licite sacramenta confici.

1 Lib. IV *Inst.* cap. xv, § 20, et seq.— 2 Aug. *de Hær.* cap. xxvii et Epiph. Hær. xxix et lxi. — 3 Lib. *de Præscr.* cap. xl.— 4 *Eccl.* X, 3 — 5 Lib. II, cap. iv et v.

ut vocant, *solemnitate*, ac dignitate consistit, quando communem cum interioribus rei cujuspiam agendæ potestatem superioribus ecclesiasticæ leges attribuunt, et inferioribus adimunt.

Quod ex Patribus approbatur.

VII. Hujusmodi differentiam, ne gratis, aut ex scholasticis, contentiosisque disputationibus proferre videar, eoque minus Catharis, et Salmasiis accepta sit, antiqua nobis concilia, et usus Ecclesiæ veteris, ac Patrum testimonia persuadent; id quod alias fusius enucleabitur. Nunc Augustino ero contentus uno; qui in libro secundo *contra epistolam Parmeniani*, cap. XIII [1], Baptismum a Christiano laico valide conferri posse dicit. « Quanquam, inquit, etsi laicus aliquis pereunti dederit necessitate compulsus, quod cum ipse acciperet, dandum esse addidicit, nescio an pie quisquam dixerit, esse repetendum. Nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris usurpatio est. Si autem necessitas urgeat, aut nullum, aut veniale delictum est. Sed etsi nulla necessitate usurpetur, et a quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit, non potest dici non datum, sed quamvis recte, dici possit illicite datum. Illicitam autem usurpationem corrigit reminiscentis, et pœnitentis affectus. Quod si non correxerit, manebit ad pœnam usurpatoris, quod datum est, vel ejus, qui illicite dedit, vel ejus, qui illicite accepit, non tamen pro non dato habebitur. » Ergo aliud est ita sacramentum administrare, ut ratum sit, ac verum, nec pro irrito, ac nullo repetendum est; aliud licite, ac sine delicto conferre, quatenus ecclesiastica nulla lege is, qui ministrat, dare prohibetur. Quemadmodum laicus extra necessitatem baptizans non nihil agit, sed licite non agit.

VIII. Quod Tertullianus in libro *de Baptismo* disertius explicat, ubi ordinariam, et extraordinariam illius sacramenti functionem ita declarat. « Dandi quidem, inquit, habet jus summus sacerdos, qui est episcopus, dehinc presbyteri, et diaconi; non tamen sine episcopi auctoritate, propter Ecclesiæ honorem, quo salvo, salva pax est. Alioquin etiam laicis jus est; nempe in necessitatibus, sicubi aut loci, aut temporis, aut personæ conditio compellit, » ut mox subjicit.

Hinc etiam Augustinus in eo loco[1], qui proxime citatus est, sacramentum dandi Baptismi ordinem vocat, qui rite, et ordinario usu, ac citra necessitatem, ab solis ordinatis administrari potest. Et in libro primo *de Baptismo contra Donatistas*, cap. I. « Sacramentum dandi Baptismi est, quod habet, qui ordinatur. » Nimirum sacramentum Ordinis duplici velut dote censetur, ac totidem habet effecta. Nam quorumdam faciendorum jus, potestatemque tribuit, quæ absque ordinatione propria non posset omnino facere; quemadmodum sacerdotalis ordinatio dat consecrandi Dominici corporis potestatem, quam nemo, nisi sacerdos, usurpare, aut vero consecrare potest. Episcopalis item ordinatio, sacerdotum, (ut de cæteris nihil dicam) necnon episcoporum consecrandorum potestatem tribuit; quod nemo, nisi qui sit episcopus, præstare potest. Aliorum vero sic potestatem dat Ordinis consecratio, ut etsi absolute sine ea effici queant; non tamen vel licite, vel ordinarie, vel publica specie, apparatuque, ac solemniter. Quo ex genere Baptismi est initiatio; quam etsi sine ordine possint administrare laici, non tamen ordinarie hanc attingunt, nec nisi privatim, et instante necessitate.

Divino ju[re] baptizar[e] laicis [conceditu]r, consecrar[e] vero soli[s] reservatu[r] sacerdotib[us].

IX. Itaque divino jure etiam laicis baptizare conceditur; consecrare vero Eucharistiam sacerdotibus solis; ordinare denique solis episcopis. Ideo nullum in functiones istas jus habet Ecclesia; nec efficere potest, quominus rata hæc, veraque censeantur, quæ ab illis administrata fuerint; quamvis usum illarum adimere, vel coercere, et intra certum modum continere potest, non ut nihil efficiant, si quid contra vetitum moliantur, sed ut rite vel licite non faciant. Hoc igitur in sacris illis administrationibus jus exercet Ecclesia, uti modum ac rationem præscribat earum exequendarum; non ut eas absolute, vel ne effectum habeant, impedire possit, vel quibuslibet illarum potestatem permittere, præterquam iis, quibus id divino jure conceditur. Et quanquam Christus Apostolis suis, et Ecclesiæ facultatem commiserit ordinandorum istorum, ac pro arbitrio moderandorum; non tamen divini juris, quæ ab illis decreta sunt, habentur, et mutari pro temporum varietate, ac novis sanctionibus; aut, quæ legis instar habet, in contrarium eunte consuetudine abrogari possunt. Quidquid enim divini juris non est, humani utique est, et ecclesiastici; ac pro majorum arbitrio commutatur interdum, si res ferat. Divini autem illa

1 Vide libri hujus Oper. cap. III.

sola juris esse dicuntur, quæ expresse, ac per se ipse mandavit Deus, nec innovari, aut aliter, quam præscriptum sit, tractari fas esse voluit hominibus. Vera est ista, et solida, et catholicæ consentanea regulæ doctrina, a qua discedentes Cathari, et Messaliani, ac Salmasii, *in tenebris sunt*, *et in tenebris ambulant*, *et nesciunt*, *quo eant*; *quia tenebræ occœcaverunt oculos eorum* [1].

Hieronymus et Tertullianus explicantur

X. Hinc illa lucem accipiunt, quæ de Hieronymi ac Tertulliani, et similium locis supra disputavimus; in quibus affirmari hoc videtur, ordinum sacrorum inter se discrimen, et ab communi hominum multitudine, non divino, sed humano jure consistere. Hoc enim de ordinum potestate ipsa non potest accipi, cum certum sit sacramentum Ordinis, quod non modo sacris inest administris, sed eos etiam a populo discernit, institutionis esse divinæ; quod et confitentem audivimus Salmasium. Quare de dignitate, et externa functione, ac jurisdictione, sive potestatis administrandæ modo, ac forma loquuntur: « Differentiam, ait Tertullianus [2], inter ordinem, et plebem constituit Ecclesiæ auctoritas, et honor per ordinis consessum sanctificatus. » De honore, ac gradu, et eo, quod Græci vocant σχῆμα, et πρόφασιν, sermonem facit Tertullianus. Tota enim hæc externa species, et apparatus, atque cultus, quo honoratiores tum communi hominum cœtu sunt in Ecclesia clerici; tum inter clericos alii aliis antecellunt, humani est instituti; tametsi divino jure, et ordinatione, ceu fundamento, nititur, ut merito secundarium veluti jus divinum appellari queat. Nam primarium illud voco, quod nullam mutationem capit, nec auferri potest, aut minui; quemadmodum jura sunt quædam naturæ, quæ *secundaria* nominantur. Tum et Jurisconsultus [3], « naturalia jura vocat, quæ apud omnes gentes peræque observantur, divina quadam providentia constituta, quæ semper firma, atque immutabilia permanent. » Quæ ratio ad sacra jura transferri potest; ut sint quodammodo divina, quæ etsi distincte expresseque tradita non sunt, divina quadam providentia, instinctuque stabilita sunt, et humani consensu generis ascita. At primario, absoluteque divini juris ea dicuntur, quæ ad fidem catholicam pertinent, sacramentorumque naturam; in quibus novis hominum inventis, ac decretis locus non est, sed certa, determinata, invariata persistunt. Eadem est Hieronymi sententia, ut suo loco demonstravimus.

XI. Et errat profecto, discordatque secum Catharus, qui « Episcopalis ordinis, et presbyteralis differentiam humano instituto tribuit, id est, Ecclesiæ auctoritati; atque etiam Ordinem ecclesiasticum a plebe, et laicis, vel laicorum ordine, ita distingui putat, ut ea distinctio sit, non tanquam sacerdotum, vel pontificum a plebe, sed tanquam Ecclesiæ præfectorum ab ipsa plebe, cui præficiuntur, » quod vel inde redarguitur. Nam cum sit *ordinatio divini juris*, ut ipsemet fatetur; hoc ipso distincti sunt ordinati ab non ordinatis, quod ordinationem habent illi, qua carent isti. Jure itaque divino distincti sunt a populo, qui sacramento initiati sunt Ordinis, quoniam juris ipsum esse divini ponitur. Nam si non sunt distincti jure divino; ergo divino jure sunt idem. At quisquis ordinationem habet, non idem est cum eo, qui illam non habet, et ab ipso eadem ista differentia discrepat. Igitur divino jure, institutoque distinguitur. Quid hic comminisci poterit, quo tantam rei cæteroqui vulgaris, nec difficilis, inscitiam, stuporemque dissimulet? Etenim homo a pecude, Socrates a Bucephalo naturæ differentia secernitur; quia naturalis est illi proprietas, et affectio, ratione esse præditum, quæ non inest alteri. At idem Socrates ab Alcibiade non natura, id est essentia, vel οὐσιωδῶς distat, sed accidente; *Essentialiter.* quia deformis est Socrates, et pulcher Alcibiades; quæ sunt accidentes qualitates. Tali quippe differentia unum ab alio separatur, cujusmodi res est illa, qua differt. Quare cum ordinatio divini sit juris; qui ordinatione differt, divino jure differt. Qui externo splendore et adventitio, atque humana institutione tributo discrepat; jure duntaxat humano diversus est ab altero. Quocirca friget Salmasianum commentum, quod et ordinationem divini esse juris admittit; et tamen ordinatos ab non ordinatis non divino, sed humano instituto, et ecclesiastica auctoritate differre scribit; et *illustrem*, qui hoc, ut putat, asserit, Tertulliani *locum* approbat.

Tres sacri ordines quibus Hierarchia catholica constat, ab ipso Salmasio admissi.

XII. Nos hactenus satis illud evicimus, non humano jure, et auctoritate, sed divino, et a Christo ipso tradito instituto, triplicem ordinem in Ecclesia constare, episcopi, presbyteri, et ministri. Quod non tantum invictis

1 I *Joann.* II, 11. — 2 Lib. I *exhor. ad Cast.* cap. VII. — 3 Just. *de Institu.* tit. II.

argumentis extudimus ab invito, et balbutiente Catharo, sed ipsius etiam aperta voce ac confessione, quam hoc loco certiorem ex ejusdem dictis exprimemus.

Verba Salmasii[1] : « Institutio episcopi majoris presbytero aut de jure divino est, aut de humano. Nihil tertium. Si ab Apostolis est, juris utique est divini. Si ab Ecclesiæ consuetudine, ab humano jure pendet. Quod ab Apostolis constitutum est, æque jus divinum facit, ac si ipsius Christi ore decretum esset. Dominicæ veritatis æque censeri possunt, quæ Apostoli in rebus fidei, ac disciplinæ decreverunt, ac si Christus ea pronuntiasset, ac præcepisset. Et præcipue quæ ad disciplinam spectant. » Etsi falso ista sunt, et imperitissime scripta, ut mox docebimus; tamen sic iis utemur, tanquam vera sint, et quod volumus, indidem efficiemus. Apostolos instituisse per ecclesias singulos primates, episcopi nomine, et auctoritate, scripsit alibi Salmasius his verbis : « Antiquior enim, ac prior mos fuit ecclesiarum, ab ipsis Apostolis institutus, ut primatus inter presbyteros, non ex electione decerneretur, sed ex ordinationis tempore seniori deferretur. » Idem rursus primates istos probabile putat κατ' ἐξοχὴν nominatos esse episcopos, « quibus primatus eo modo delatus fuisset, cum cæteri nuncuparentur presbyteri. » Ac denique « nihil magnopere referre ait alibi, presbyteros illos Apostolicos, qui et episcopi dicebantur, de presbyteris simplicibus interpretari. » Si ergo, *quod non magnopere referre* dicit, assumamus ; fuerunt Apostolorum tempore, et institutione presbyteri simplices, qui proinde distabant a non simplicibus, quales sunt episcopi. Itaque divino jure, id est Apostolica constitutione, quæ tantidem est, instituti sunt in Ecclesia presbyteri simplices ; adeoque diversi ab illis episcopi jure divino. Quod et ibidem fatetur Salmasius, et inficiari certe non potest, cum ab omni ratione sit alienum, solos simplices presbyteros, et sacerdotes ab Christo institutos esse ; summos vero, id est episcopos, non esse.

Per excellentiam.

XIII. Nunc paucis in illud inquiramus, quod dixi, inscitissime ab illo esse scriptum, « quod ab Apostolis constitutum est, æque jus divinum facere, ac si ipsius Christi ore decretum esset ; et præcipue quæ ad disciplinam spectant. « Manifesta est in verbis istis, ac sententia Cathari falsitas, et absurditas ; eaque potest ex illis convinci, quæ libro primo, capite primo *de Traditionibus* exposuimus : Traditionum Apostolicarum quasdam a divina, alias ab humana auctoritate manasse, Sic enim Basilius in libro *de Spiritu sancto*, capite XXVII, Apostolicæ traditionis esse scribit, cum alia multa, velut ritus quosdam in orando, et baptizando servari solitos ; tum quod ad rem maxime facit, trinam immersionem in Baptismo. Hanc ergo traditioni Apostolicæ Basilius adscribit ; eaque tanti olim momenti est habita, ut Constantinopolitana prima synodus in canone VII, ut Græci computant, baptizatos ab Eunomianis, quod semel tantum in aquam mergerentur, denuo baptizandos esse decreverit, tanquam gentiles, nondumque Christianos[a]. Quanquam canon iste ex eorum numero sit, quos Latini repudiarunt ; unde et ab Dionysio Exiguo prætermissi sunt. Apostolorum vero canon quinquagesimus, deponi episcopum, aut presbyterum jubet, « qui semel tantum mergat in baptismate. » At hæc Apostolica traditio neutiquam divini juris, et institutionis, Ecclesiæ judicio est habita ; alioqui non eam, ut fecit, immutare potuisset, aut vel unicam ad mersionem redigere, vel in perfusionem simplicem , adspersionemque convertere. Quorum prius non solum licere, sed etiam usurpari debere censuit Gregorius Magnus in epistola *ad Leandrum* ; et ejus auctoritatem secuta Toletana IV synodus, canone VII, propter Arianos, qui triplici hac immersione totidem Divinitates repræsentari volebant. Posterius autem de sola perfusione Cyprianus docuit in epistola LXXVI, ubi non minus integrum esse Baptisma docuit, quod κατὰ περίχυσιν, ut Græci vocant, quam quod solemni, ac ter repetita immersione confertur.

Apostolica decreta non jus faciunt divinum.

Per perfusionem.

XIV. Calvinus ipse pro indifferenti hoc habet[2]; et « mergaturne totus, qui tingitur, idque ter, an semel, an infusa tantum aqua adspergatur, minimum, inquit, refert ; sed id pro regionum diversitate ecclesiis liberum esse debet. » Quin idem antiquissimas, et ab Apostolica ætate, ac traditione itidem Apostolica constitutas cæremonias, ut Basilius, Au-

Calvinus refellitur.

a Constant. I, can. VII. Εὐνομιανοὺς μέν τοι τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, etc. Ὡς ἕλληνας δεχόμεθα.

1 Cap. V vide lib. nostri I, cap. II et XII. — 2 Lib. *Instit.* cap. XV, § 19.

gustinus, ac vulgo Patres omnes agnoscunt, irridere est ausus profanus nebulo, « Quasi enim res esset contemptibilis, inquit [1], ex Christi præcepto, aqua baptizari, inventa est benedictio, vel potius incantatio, quæ veram aquæ consecrationem pollueret. Additus postea cereus cum chrismate ; exsufflatio vero januam ad Baptismum aperire visa est. Etsi autem me non latet, quam vetusta sit adventitiæ hujus farraginis origo ; respuere tamen mihi, et piis omnibus fas est, quidquid ad Christi institutionem addere ausi sunt homines. » Hominum ecce vocat additamentum Apostolicam traditionem, quam et a Christi institutione separat. Hanc enim solam inconcussam, et immobilem retineri oportere usqueadeo, ut quidquid ad illam additum sit, fas sit respuere. Porro in Baptismo *aquæ lotionem* ex Christi esse præcepto, divinaque institutione censet. Cujus si ab illo ratio reposcatur, hærere ipsum necesse sit; nihil enim in omni Scriptura reliqui sibi fecit, unde constare possit, aquam ad Baptismum esse necessariam. Qui enim locus ad id pene unicus est Joannis III, 5, hunc a se abjudicavit ; ut qui de Baptismi sacramento ibi loqui Christum neget, et aquæ nomen tropice, mysticeque contendat accipi.

XV. Verum ne hoc modo. Illud certe, quod contra discipulum illius, et ejusdem sectæ Catharorum, ac Messalianorum Salmasium hic proprie pertendimus, ex Calvino liquet ; quæ divini sunt juris, ea humana auctoritate mutari, ac secus ordinari non posse. Quare si ut eidem visum est Salmasio, « quæ ab Apostolis constituta sunt, æque jus divinum faciunt, ac si ipsius Christi ore dicta essent, et præcipue quæ ad disciplinam spectant ; » sequitur nec illa, quæ ad ordinationem spectant, (quam esse Sacramentum Augustinus, ac veteres alii confirmant : Salmasius autem juris institutionisque divinæ esse, concedit) in potestate Ecclesiæ sita esse, nec innovare in ea aliquid audere. Unde quæ ex institutione Christi singulis ordinibus competunt, et horum præcipue discrimen inter se, ac cætera, de quibus hactenus contendimus, integra, et immutabilia perseverare debent, cujusmodi ab Christo, et Apostolis tradita fuerunt. Ac scelerate adeo, impieque facit Catharus, qui nefarii sacrilegii totam post primum sæculum ream facit Ecclesiam, dum eam post id tempus sacrorum ordinum statum, dispositionem, usum ac functionis modum, quem ab illis acceperat, immutasse, ac corrupisse scribit.

Illa vero Cathari propria labes, quod cum Apostolicam traditionem eamdem, ac divinam constituit, et se ipsum, et Calvinum, et totam impurorum Catharorum nationem eodem sacrilegii crimine condemnat, quæ ritus illos in administratione Baptismi ab Apostolis traditos, non solum sustulit, sed etiam contemptim, et cum ignominia respuit ; velut sunt aquæ benedictio, unctio chrismatis, exorcismus, et exsufflatio. Quorum institutionem Basilius in illo capite XXVII *de Spiritu sancto*, et Augustinus passim ab Apostolis repetit; nec alio hic argumento tam frequenter [2], copioseque contra Pelagianos utitur ad originalem adstruendam maculam. Sed et Calvinus vetustissimum in Ecclesia rituum illorum agnoscit usum ; isque Tertulliani [3], Cypriani [4], ac plurimorum antiquorum testimonio constat. De quibus Salmasii longe absurdissimus error arguitur, qui Apostolicam traditionem tum omnem, tum eam præsertim, quæ ad disciplinam spectat, in æquo ac divinam reponit. Quod si verum est, neque iste, neque Catharorum universum nomen abire potest, quin divini violati juris, ac sacrilegii noxa teneatur. Etenim, « si nec minima de mandatis Dominicis licet solvere, ut ait Cyprianus [5], quanto magis tam magna, tam grandia, (loquitur autem de incruento sacrificio, de quo capite sequenti) tam ad ipsum Dominicæ passionis, et nostræ redemptionis sacramentum pertinentia, fas non est infringere ; aut in aliud, quam quod divinitus institutum sit, humana traditione mutare? »

1 Cal. lib. IV *Instit.* cap. XV, § 19. — 2 Vide August. lib. II *de nupt. et conc.* cap. XVII et seq. necnon cap. XIX et Epist. CV, lib. VI *cont. Jul.* cap. II et alibi sæpe. — 3 Tert. *de Bapt.* cap. VI et VII. — 4 Cypr. ep. LXX. — 5 Epist. LXIII.

CAPUT IV.

De sacrificio novæ legis Eucharistico disputatum obiter, ex Cypriano præcipue, cujus insignia loca de hac re proponuntur. Tum idem ex Irenæo, Justino, aliisque Patribus efficitur, qui peculiare quoddam, et proprium institutum a Christo sacrificium esse magno consensu docent.

I. Jamdudum laboramus, ut ex his eluctari sordibus errorum, et in solido pedem ponere possimus. Paululum ad id restat adhuc; et colligendus interim spiritus, ut quod superest operæ, ac fastidii, si non æquo, et placido, forti quidem, ac patienti animo toleremus. Capitalem hanc esse Salmasii hæresim, lateque dominari in hac tota disputatione, supra jam admonui; quod nec ullum in Ecclesia credit esse sacramentum Ordinis; neque sacerdotium ullum; nec manuum impositione consecrari sacerdotes; ac denique nullum esse proprie dictum, ac legis novæ peculiare sacrificium. Quid profana illa promittant, execrandaque dogmata, et quo pertineant, sentit omnino, cui vel tantillum adhuc Christiani, ac religiosi halitus spirat in pectore; nec vigorem illius omnem mortiferum impietatis hæreticæ frigus extinxit. Dixi jam plus semel, non hic propositi esse mei, latius de istis agere, ne et præpropere antevertam, quod suum locum expectare debet in commentatione ista *Theologicorum dogmatum;* et in infinitum hæc disputatio abeat, ac justum modum excedat. Non tamen facere possum, quin ad comprimendam Wallonis imperitiam, quædam impræsentiarum, sed ea perpauca, et ad manum posita, delibem, præsertim quæ mihi apud Cyprianum occurrerunt in illa ipsa epistola, ex qua insignem protuli, ex exposui locum, qui laicis adjudicare sacrificandi munus perperam videbatur. Hinc enim primum constabit; peculiare novæ legis esse sacrificium; ex quo sequetur, proprium itidem istius legis esse sacerdotium. Non enim sine sacrificio sacerdotium, aut sacrificium sine sacerdotio consistit. Sic enim Apostolus [1], vetere abrogato, et Aaronico sacerdotio, in ejus locum successisse novum, *secundum ordinem Melchisedech*, in epistola *ad Hebræos* disputat, quia novum sacrificium obtulit Christus; ubi et hostiam cum hostia, et sacerdotium cum sacerdotio confert. Utrumque ergo salvum est in Ecclesia catholica, si et sacrificium habet illa suum, atque a vetere diversum, et eidem congruens sacerdotium. Quod ex Cypriano primum, ut institui, demonstrabitur.

II. Hic in epistola LXIII sane luculenta, disertissime testatur, habere nos proprium Testamenti novi, et a Christo institutum sacrificium, cujus typum edidit Melchisedech. Nam cum in epistola ista propositum id illi esset, redarguere quosdam, qui « in calice Dominico sanctificando, et plebi ministrando, non hoc faciunt, quod Jesus Christus Dominus, et Deus noster *Sacrificii* hujus auctor, et doctor fecit, et docuit; » nempe qui solam aquam offerebant, contra eos argumentum ex Melchisedeci oblatione ducit, in qua panem, et vinum obtulit, ut Christi sacrificium adumbraret. « Item, inquit [2], in sacerdote Melchisedech sacerdotii Dominici sacramentum præfiguratum videmus, secundum quod Scriptura divina testatur, et dicit: *Et Melchisedech rex Salem protulit panem, et vinum* [3]. *Fuit autem sacerdos Dei summi, et benedixit Abraham.* Quod autem Melchisedech typum Christi portaret, declarat in Psalmis Spiritus sanctus ex persona Patris ad Filium dicens: *Ante Luciferum genui te. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Qui ordo utique hic est de sacrificio illo veniens, et inde descendens, quod Melchisedech sacerdos Dei summi fuit; quod panem, et vinum obtulit; quod Abraham benedixit. Nam quis magis sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit; et obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, id est, panem et vinum, suum scilicet corpus et sanguinem? » Ergo typum habuit illa Melchisedeci oblatio sacrificii, quod in nova lege Christus instituit. Cujusmodi sacrificium non est solum illud cruentum, quo semel functus est summus sacerdos, et Pontifex noster; sed etiam incruentum illud, quod ex mandato Christi identidem instauratur.

Cyprian[i] luculenta [de] sacrifici[o] novæ le[gis] testimon[ia].

III. Etenim Cyprianus in antecedentibus verbis, quæ paulo ante citavimus, ostendit se de illo sacrificio agere, cujus auctor, et doctor

1 *Hebr.* VII et X. — 2 Cypr. ep. LXIII. — 3 *Gen.* XIV.

est Christus, et in quo non aqua sola, sed vinum aqua mistum adhibetur. Atqui Christus non *auctor et doctor* dicitur cruenti illius; nam *auctor, et doctor* ejus est, quod faciendum exemplo suo, et in sui memoriam præcepit. Non autem præcepit, ut pro ipso in crucem tolleremur, sed ut corpus suum offerretur, et sanguis; cujus imaginem ac typum repræsentasse Melchisedecum asserit. Ac sæpe Cyprianus ibidem oblationem illam corporis et sanguinis Christi, id est *panis* illius, quem *carnem* esse suam; et vini, quod esse sanguinem suum Christus in Evangelio testatur, sacrificium nominat. Ut cum ita scribit, *perversum esse*, solam aquam offerre, « cum Sacramentum quoque rei illius admonere, et instruere nos debeat, ut in sacrificiis Dominicis vinum potius offeramus. » Tum paulo post, illam ipsam actionem, quam sub ultimam Cœnam Christus exercuit, quando panem, et vinum benedictione consecravit, sacrificium vocat ab ipsomet oblatum, quod imitari nos oporteat. « Non est ergo, frater charissime, quod aliquis existimet sequendam esse quorumdam consuetudinem, si qui in præteritum in calice Dominico aquam solam offerendam putaverint. Quærendum est enim, ipsi quem sint secuti. Nam si in sacrificio, quod Christus obtulit, nonnisi Christus sequendus est; utique id nos obaudire, et facere oportet, quod Christus fecit, et quod faciendum esse mandavit. » Hoc igitur, quod sacerdotes Christiani in offerendo sibi proponunt imitandum, sacrificium est, quod ipse Christus obtulit in extrema illa cœna; in quo non aquam solam, sed mixtum aqua vinum adhibuit. Quod de altero cruento, et in cruce celebrato neutiquam potest intelligi. Non enim hoc imitantur in eo sacerdotes, quod vinum aqua temperatum asciscunt.

IV. Quod etiam subinde clarius ostendit, postquam docuit divinam institutionem non debere *humana traditione mutari*, post illa verba, quæ in calce antecedentis capitis exscripsimus. « Nam si Jesus Christus, inquit, Dominus, et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei Patris; et sacrificium Patri seipsum primus obtulit; et hoc fieri in commemorationem præcepit; utique ille sacerdos vices Christi vere fungitur, qui id, quod Christus fecit, imitatur; et sacrificium plenum tunc offert in Ecclesia Deo Patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum Christum, videat obtulisse. » Hoc igitur, et quod imitatur a Christo factum, sacrificium est; et quod imitando Christum facit, perinde est sacrificium; et *sacerdos*, qui imitatur, homo dicitur a Cypriano. Quin idem mox sacrificia matutina vocat, quæ mane offerebantur. « Nisi si in sacrificiis, ait, matutinis hoc quis veretur, ne per saporem vini redoleat sanguinem Christi. » Ac paulo post demonstrat, sacrificium revera Christum fecisse, quando Sacramentum corporis sui, et sanguinis instituit; quando et *mixtum calicem obtulisse Dominum* scribit, et eos refellit, qui propterea sub cœnam *Dominicum celebrabant*, vel *offerebant*, quod eodem tempore Christus obtulit. Quod ille confutans, disparem ait esse causam. « Christum, inquit, offerre oportebat circa vesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum, et vesperam mundi. » Ita Christi actio ipsa, qua panem, vinumque corpus suum fecit, et sanguinem, oblatio fuit, et sacrificium. Addit deinde: « Et quia passionis ejus mentionem in sacrificiis omnibus facimus, (Passio est enim Domini sacrificium quod offerimus) nihil aliud quam quod ille fecit, facere debemus. »

V. Ex hac epistola Cypriani, quam citat Augustinus[1], ac tam disertis ejus sententiis, quibus peculiare in ecclesia Christiana esse sacrificium docet, quod offertur in utraque specie panis, et vini aqua temperati; nec non *sacerdotes* eos vocat, qui hujusmodi oblationem, et sacrificium repræsentant; potest Catharus agnoscere, quam sit ab Christianæ veritatis professione devius, cum nullum nova in lege sacrificium, neque sacerdotium esse, quod ab suis fraterculis, ac magistris didicit, fideliter regerit.

Quin et alibi passim *sacrificium* illam eamdem oblationem Dominici corporis et sanguinis nominat[2]; et sacerdotes, qui illi operantur; et qui « sacerdotium Dei administrant[3], » ut loquitur in epistola LX. Item, « honorem cathedræ sacerdotalis Novatianum usurpasse[4] » dicit; tum « altare collocasse, et sacrificia contra fas offerre; » nec tamen ideo Catholicos « ab altari, et sacrificiis cessare oportere. » Pulcherrime quoque in epistola LXXVI martyres consolans, quod omnibus et corporis, et animi solatiis destituti essent, neque sacrificii Domini copiam haberent: « Sed nec in illo, fratres dilectissimi, ait, aliqua potest aut religionis, aut fidei

1 Lib. IV *de Doct. christ.* cap. XXI. — 2 Ut Ep. XVI, LXXVI. — 3 Ep. LX. — 4 Ep. LXXIII.

jactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi, et celebrandi sacrificia divina. » Erant igitur et sacerdotes, et sacrificia, quæ nonnisi ab iis offerebantur; non utique promiscue etiam a laicis, eademque proprie dicta, et ab aliis diversa, quæ late sumpto sacrificii nomine censentur, ut sunt bona opera, præsertim in quibus fortiter tolerantur supplicia, et ærumnæ corporis, quæ subinde *sacrificia* nominat, et ut interim offerant, hortatur.

IV. Ad hæc in libro *de Aleatoribus* singulare istud sacrificium perinde designat : « Quod si, inquit, multorum testium varia, et consonanti monitione docemur, cum delinquentibus fratribus cibo ne quidem vesci; quanto magis debeat et a sacrificio Christi arceri. » Præterea in libro primo *Testimoniorum adversus Judæos*[1], probat e Scripturis, « sacrificium vetus evacuatum esse, et novum celebrari apud gentes; » idque ex Malachia probat[2]. Sic in epistola LIV. « Ut sacerdotes, inquit, qui sacrificia Dei quotidie celebramus, hostias Deo, et victimas præparemus. » Et in epistola LVIII, « cum episcopo presbyteri sacerdotali honore conjuncti. » Tum in LXIX, « Si majestatem Dei, qui sacerdotes ordinat, cogitaveris; si Christum, qui arbitrio, et nutu, ac præsentia sua et præpositos ipsos, et Ecclesiam cum præpositis gubernat, aliquando respexeris. » Sic in libro *de Oratione Dominica*, « Et quando, inquit, in unum cum fratribus convenimus, et sacrificia divina cum Dei sacerdote celebramus, verecundiæ, et disciplinæ memores esse debemus. » Et postea : « Ideo et sacerdos ante orationem præfatione præmissa, parat fratrum mentes, dicendo : *Sursum corda* : ut dum respondet plebs, *Habemus ad Dominum*, » etc. Toties itaque vetustissimus, ac sanctissimus ille Martyr *sacrificii*, *et altaris*, *et sacerdotis*, *et oblationis* meminit ejusdem, quod et hodieque in Catholica perseverat; quæ omnia sacrarum rerum vocabula cum rebus ipsis, ex profanæ sectæ Catharorum institutis feneus ille Wallo Messalinus abdicat.

Necnon Irenæi.

VII. Nec aliter Irenæus Apostolicæ suppar ætati, qui aliquot locis singulare illud Evangelicæ proprium legis sacrificium commendat in oblatione corporis, ac sanguinis Dominici. Ut in libro IV, capite XXXIX, ubi προσφέρειν, id est *offerre* nos ait Deo Eucharistiam. Ac postea verum, et eximium illud sacrificium a communi notione secernens eorum, quæ non proprie sacrificia dicuntur, « Sicut igitur, inquit, non his indigens (quæ in pauperes scilicet erogantur) attamen a nobis propter nos fieri vult, ne simus infructuosi. Ita idipsum Verbum dedit populo præceptum faciendarum oblationum, quamvis non indigeret eis, ut disceret Deo servire. Sic et ideo nos quoque offerre vult munus ad altare frequenter sine intermissione. » Tum in capite XXXII haud paulo impressius, et manifestius : « Sed et suis Discipulis dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis, non quasi indigenti, sed ut ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint, eum qui ex creaturis panis est, accepit et gratias egit dicens, *Hoc est corpus meum*. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, et novi Testamenti novam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo, ei qui alimenta nobis præstat, primitias suorum munerum. De quo in duodecim Prophetis Malachias sic præsignificavit. » Cujus verbis recensitis, ista subjicit. « Manifeste significans per hæc, quoniam prior quidem populus cessavit offerre Deo; omni autem loco sacrificium offertur Deo. »

VIII. Cum Irenæo congruit, ac prorsus eadem dicit auctor illo vetustior Justinus martyr in dial. *cum Tryphone;* et Christianæ legis sacrificium evidentissime adstruit ex eodem Malachiæ vaticinio. Quod ubi descripsit, statim ita disserit : « De iis vero, quæ a nobis gentibus ipsi offeruntur in omni loco sacrificiis, id est de pane Eucharistiæ, et calice perinde Eucharistiæ, prædicit jam tum locutus; et nos quidem glorificare nomen ejus, vos autem profanare[a]. » Justin

Hanc Malachiæ prædictionem una cum Melchisedecianæ figura oblationis, alii quoque Patres ad oblationem trahunt Dominici corporis et sanguinis, quæ quotidie in Ecclesia celebratur, ut Augustinus libro primo

a Just. Περὶ δὲ τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ὑφ' ἡμῶν τῶν ἐθνῶν προσφερομένων αὐτῷ θυσιῶν, τουτέστι τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, καὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως τῆς εὐχαριστίας, προλέγει τότε εἰπὼν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δοξάζειν ἡμᾶς, ὑμᾶς δὲ βεβηλοῦν.

1 Num. 16. — 2 Mal. I.

contra Adversarium legis et Prophetarum, capite xx. Et in libro XVI *de Civitate Dei*, cap. xxii. « Ibi quippe primum (ait de Melchisedeco agens) apparuit sacrificium, quod nunc a Christianis offertur Deo toto orbe terrarum, impleturque illud, quod longe post hoc factum, per Prophetam dicitur ad Christum, qui fuerat venturus in carnem. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Non scilicet secundum ordinem Aaron, qui ordo fuerat auferendus, illucescentibus rebus, quæ illis umbris prænotabantur. » Quamobrem hac eadem compellare nobis Catharos, et Salmasios oratione licet, qua in Judæos idem Augustinus invehitur[1] : « Quid ad hæc respondetis? Aperite oculos tandem aliquando, et videte ab oriente sole usque ad occidentem, non in uno, sicut fuerat vobis constitutum, sed in omni loco offerri sacrificium Christianorum, non cuilibet Deo, sed ei, qui ista prædixit, Deo. » Quod ipsum gentilium sacrificium a Malachia prædictum, « per sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedech, in omni loco a solis ortu, usque ad occasum Deo jam, inquit, videmus offerri[2]. »

Augustini. IX. Egregius est ejusdem Augustini locus in libro XX *contra Faustum*, capite xxi, ubi negat nos, id est Christianos catholicos, « ulli martyrum sacrificare; quamvis in memoriis martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit : *Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane?* Sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, » etc. Mox ubi docuit, « coli martyres eo cultu dilectionis, quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei, sed tanto devotius, quanto securius post certamina superata; » ista subjungit : « At vero illo cultu, quæ Græce latria dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit quædam propriæ divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii, unde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent; nullo modo tale aliquid offerimus, aut offerendum præcipimus vel cuiquam martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam angelo. »

Est igitur speciale quoddam sacrificium in lege nova, quod ex cultu latriæ soli offertur Deo, non ulli creaturæ. Quod sacrificii genus ab communibus, lateque nomine isto comprehensis discernitur, ut sunt orationes, jejunia, eleemosynæ. Nam et quale sit idem definit Augustinus in aliis locis, quorum aliqua jam reddidimus, et alia porro sunt innumera. Est autem *sacrificium corporis et sanguinis Christi*, quod pro non baptizatis offerri vetat[3]; pro aliis fidelibus, passim offerri docet. De quo rursus idem insigniter in epistola cxx, capite xix : « Hinc gratias agimus Domino Deo nostro, quod est magnum Sacramentum sacrificio nostro; quod ubi, et quando, et quomodo offeratur, cum fueris baptizatus, invenies. » Et alibi[4], « sacrificium corporis Christi oblatum » dæmones fugasse refert.

X. Meminit item et Christiani sacrificii Tertullianus aliquot in locis; ut in primo libro *de cultu fœminarum*, capite xi, causas prodeundi, quæ Christianis incidunt matronis, enumerans : « Aut imbecillus, inquit, aliquis ex fratribus visitatur, aut sacrificium offertur, aut Dei sermo administratur. » Et in calce libri *de oratione*, « Accepto, inquit, corpore Domini, et reservato, utrumque salvum est, et participatio sacrificii, et executio officii. » Tertulliani

Eusebius Cæsariensis libro primo *de Evangelica Demonstratione*, capite ultimo, illustrem facit mentionem ejusdem sacrificii : « Merito, inquit, corporis ipsius, et sanguinis memoriam celebrantes, atque antiquis illis omnibus potiore sacrificio, et oblatione sacra dignati non jam fas esse ducimus ad priora et imbecilla elementa regredi[a]. » Tum paulo post, Christum ait pro veteribus holocaustis corpus suum hostiam obtulisse; ejusque victimæ figuram in mensa celebrandam Ecclesiæ tradidisse. Ac deinde sacrificii apud Christianos genus duplex commemorat : unum proprium, in quo offertur Eucharistia : alterum commune. « Igitur, ait, et sacrificamus, et suffitum adolemus, interdum quidem memoriam Eusebii Cæsariensis.

a Euseb. Εἰκότως τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ τοῦ αἵματος τὴν ὑπόμνησιν ὁσημέραι ἐπιτελοῦντες, καὶ τῆς κρείττονος, ἢ κατὰ τοὺς παλαιοὺς, θυσίας τε, καὶ ἱερουργίας ἠξιωμένοι, οὐκέθ' ὅσιον ἡγούμεθα καταπίπτειν ἐπὶ τὰ πρῶτα, καὶ ἀσθενῆ στοιχεῖα.

1 Orat. *cont. Jud.* cap. ix, tom. VI.— 2 Aug. lib. XIII *de Civit* cap. xxxv. — 3 Vide lib. *de anima et ejus orig.* cap. ii. — 4 Lib. XXII *de Civit.* cap. viii.

ingentis illius hostiæ, secundum tradita nobis ab ipso mysteria celebrantes[a]. » Mox sacrificium alterum commemorat minus proprium, qualis est corporis sui, ac vitiorum omnium castigatio, nec non religionis, ac pietatis officia.

Synodale testimonium in causa Athanasii.

Memorabile est etiam illud de sacrificio, ac sacerdote Christiano, synodale testimonium in causa Athanasii, quando postulatus est judicio ab Arianis ac Meletianis ob fractum mysticum poculum, et disjectam mensam, sacrificii tempore, cui Ischyras sacerdos operabatur. De quo Alexandrina synodus agens, et hoc crimen refellens, affirmat neque sacerdotem, vel presbyterum fuisse Ischyram; neque sacrificium obtulisse, neque mensam ullam, vel altare ibi collocatum esse. « Cum igitur neque ecclesia illic esset, neque sacrificans quisquam, neque dies hoc postularet; quod, vel quando, vel ubi poculum confractum est mysticum[b]? » Hilarius in *Fragmentis* de hoc ipso loquens, « Reus, inquit, presbyteri sui impetu disturbati altaris in ipso sacrificiorum tempore, ubi Syrus presbyter adsistebat, arguitur. Syrus presbyter negatur; et criminis falsitas cum auctore damnatur. Porro autem sacrificii opus sine presbytero esse non potuit. » Qui Hilarii locus valde notandus est. Nam et sacrificii, et altaris luculenta in eo mentio est; et præterea solos sacerdotes sacrificium offerre posse demonstrat. Ex quo Catharorum fœdus error magis revincitur; qui et peculiare negant in Ecclesia genus esse sacrificii, ac proprie dictum, et laicos omnes promiscue sacerdotes esse dictitant.

Nicænus canon.

XI. Nec minus notus est Nicæni concilii canon XVIII, in quo presbyteri potestatem habere dicuntur τοῦ προσφέρειν, id est *offerendi sacrificii*, eaque carere diaconos; quem alibi expendimus[1].

Hieronymi testimonium.

Hieronymus libro primo *adversus Pelagianos*. « Quæ sunt, rogo, inquit, inimicitiæ contra Deum, si tunicam habuero mundiorem, si episcopus, presbyter, et diaconus, et reliquus ordo ecclesiasticus in administratione sacrificiorum cum candida veste processerint? » Hoc vero sacrificium quale sit, in libro tertio declarat. « Sic docuit, inquit, Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui : *Pater noster*, *qui es in cœlis*, *sanctificetur nomen tuum*. » Alibi quoque : « Et quotidie, inquit, in sacrificiis ejus de genimine vitis veræ, vineæ Sorec, quæ interpretatur electa, rubentia musta calcamus[2]. »

Idacii Clari.

Præclarum illud etiam Idacii Clari contra Varimadum[3]: « Sacrificium itaque, quod a Christianis sacris altaribus admovetur, non solum Deo Patri, sed etiam Filio communi devotione offertur. » Vides altaris, et sacrificii mentionem. De altari quoque, et oblatione, id est sacrificio, liquido meminit Optatus Milevitanus initio libri sexti. « Quid enim est, inquit, tam sacrilegum, quam altaria Dei, in quibus et vos aliquando obtulistis, frangere, radere, removere? In quibus vota populi et membra Christi portata sunt ? » Et postea : « Quid est enim altare, nisi sedes et corporis, et sanguinis Domini? » Tum paulo post : « Quid vos offenderat Christus, cujus illic per certa momenta corpus et sanguis habitabat? Quid vos offendistis etiam vos ipsi, ut illa altaria frangeretis, in quibus ante nos per longa temporum spatia sancte, ut arbitramini, obtulistis? » Et alia quamplurima de altaribus Christianis, deque Donatistarum in iis violandis scelere, quæ in impuras hujus temporis labes, ac pestes Catharorum non minus quadrant.

Ambrosii.

XII. Ambrosius quoque in caput primum *Lucæ*[4] : « Atque utinam nobis quoque adolentibus altaria, sacrificium deferentibus assistat Angelus, imo præbeat se videndum! Non enim dubites assistere Angelum, quando Christus assistit, quando Christus immolatur. » Et alio in loco Laurentium sic alloquentem inducit Sixtum Pontificem[5] : « Quo sacerdos sancte sine Diacono properas? Nunquam sacrificum sine ministro offerre consueveras. » Quod idem insigniter precationes illæ duæ testantur, *præparantes ad Missam*,

a Idem. Οὐκοῦν καὶ θύομεν, καὶ θυμιῶμεν ποτὲ μὲν τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου θύματος, κατὰ τὰ πρὸς αὐτοῦ παραδοθέντα μυστήρια ἐπιτελοῦντες, etc.

b Epist. Alex. synod. apud Athanas. *Apol.* II. Καὶ γὰρ ὁ τόπος ἐκεῖνος, ἐν ᾧ κεκλάσθαι τὸ ποτήριόν φησιν, οὐκ ἦν ἐκκλησία· Πρεσβύτερος οὐκ ἦν ὁ τὸν τόπον παροικῶν· ἡμέρα καθ' ἣν Μακάριον τοῦτο πεποιηκέναι φασὶν, οὐκ ἦν κυριακή. Μήτε τοίνυν ἐκκλησίας οὔσης ἐκεῖ· μήτε τοῦ ἱερουργοῦντος· μήτε τῆς ἡμέρας ἀπαιτούσης, ποῖον, ἢ πότε, ἢ ποῦ τὸ ποτήριον κέκλασται μυστικόν;

1 In diatr. *de pot cons.* cap II. — 2 Epist. 150 *ad Hedib.* qu. II. — 3 Tom. IV *Bibl. Patr.* col. 284. — 4 Col. 12. — 5 Lib. I *offic.* cap. XLI.

quas Ambrosius scripsit, in quibus sacrificium illud, et quæ ad hoc spectant disertissimis verbis expressa leguntur.

Gaudentii Brixiani.

Gaudentius Brixianus, qui eodem sæculo floruit, in sermone secundo[1], *cœleste a Christo institutum sacrificium* vocat oblationem Dominici corporis, et sanguinis; et subinde : « Voluit enim beneficia sua permanere apud nos; voluit animas pretioso sanguine suo semper sanctificari per imaginem propriæ passionis. Et ideo fidelibus Discipulis mandat, quos primos et Ecclesiæ suæ constituit sacerdotes, ut indesinenter ista vitæ æternæ mysteria exercerent; quæ necesse est a cunctis sacerdotibus per singulas totius orbis ecclesias celebrari. » Constat ex hoc Gaudentii loco, et esse sacrificium legis novæ *Sacramentum* illud *corporis et sanguinis Christi*, quod *in specie panis et vini offerendum constituit*, ut statim subjicit : tum solis Apostolis, sive discipulis in illa cœna mandatum esse, ut sacrificium istud offerrent, qui et soli primum sacerdotes constituti sunt. Quo et Zenonis Veronensis illa pertinent in sermone *de Continentia*, ubi mulierem Christianam gentili marito nuptam alloquens, « Quid quod illius, inquit, sacrificium publicum est, tuum secretum; illius a quovis libere tractari potest, tuum etiam a Christianis ipsis minime consecrari sine sacrilegio videri non potest[a]?» Chrysostomus denique incruentum novæ legis sacrificium luculenter adstruit, idque in Abrahami sacrificio designatum ait, qui Filii sanguinem non effudit. « Est et sacrificium, ait, sine cruore. Quid dicam, norunt, qui jam initiati sunt. Ac propterea sacrificium illud sine sanguine transactum, est, quod hujus esse figura debebat[b]. » Quæ verba peculiare quoddam, et proprie dictum, non laxo, et communi modo nominatum sacrificium designant.

CAPUT V.

Puritani dogmatis vesania et furor, quo sacrificium et altare tollitur. Arianorum, ac Donatistarum esse similes. Salmasii inanes et frivolæ argumentationes elisæ. Non eamdem rationem esse Judaicarum cæremoniarum, et Christianarum; maxime impositionis manuum. Altaria in Christiana ecclesia veterum testimonio celebrari; idque exstare in Scripturis. Eadem mensas vocari; et qua de causa.

Furor Puritani dogmatis quo sacrificium tollitur.

Pauca illa quidem, sed insignia, et incorruptis, ut Puritani garriunt, Ecclesiæ sæculis edita testimonia, ad id, quod agimus modo, sufficiunt. Ac plura sane his addi poterant; sed reservandum aliquid est propriæ disputationi, quam Eucharistiæ sacramento, et sacrificio destinamus. Interim ex iis Catharus Salmasius meliorem, ac saniorem mentem capere poterit; ac temeritatem suam continere discet, ne de iis, quæ nescit, tam facile pronuntiet; neve res antiquorum omnium Patrum, et synodorum cujusque generis ac loci, hoc est generalis Ecclesiæ judicio sacrosanctas violare, et ore polluto atque mente, sic tanquam inquinatis manibus conspurcare, ac lacerare audeat. Meminerit, quorum similem se faciat, dum Christiana sacrificia, sacerdotes, altaria, cultum omnem illum religionis evertere, ac delere contendit. Nimirum eorum, quos biennio ante Arianam ortam hæresim, magno Antonio ad illam significandam Deus ostendit, ut in ejus vita magnus item testatur Athanasius. « Vidit, inquiebat ille, altare Domini mulorum circumdatum multitudine, qui crebris calcium ictibus omnia dissipabant. Hæc est causa gemituum meorum, quos audistis. Et facta est vox Domini dicens : *Abominabitur altare meum*. Nec mora; visionem sequitur effectus. Nam post annos duos sæve Arianorum irrupit insania[c]. » Aut igitur muli, aut cujus dimidius

[a] *For.* Consecratis.

[b] Chrys. hom. xciii. Ἀλλ' ἔστι θυσία καὶ χωρὶς αἵματος, ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὸ λεγόμενον. διὰ τοῦτο δὲ κἀκείνη ἡ θυσία χωρὶς αἵματος ἐγένετο, ἐπειδὴ ταύτης ἔμελλεν ἔσεσθαι τύπος.

[c] Athan. *in vita Anton.* Εἶδον γὰρ τὴν τράπεζαν τοῦ κυριακοῦ, καὶ περὶ αὐτὴν ἑστῶτας ἡμιόνους κύκλῳ

[1] Tom. II *Bibl. Patr.* col. 16.

hic est, calcitronis alterius similis erit eversor ille, ac disturbator altaris Dominici Catharus. Habebit et furoris auctores patronosque sui fœdissimos Circumcelliones ac Donatistas, qui in Catholicorum basilicas, altaria, vasa sacra, sacerdotes, et sacrificia immanissime grassati sunt; a quibus « cum altare defenderent diaconi catholici, regulis plurimi cruentati sunt, duo occisi sunt (ait Optatus[1]). Ab iisdem honore nominis sui spoliati sunt sacerdotes, etc. Ut cum sint quatuor genera capitum in Ecclesia, episcoporum, presbyterorum, diaconorum, et fidelium, nec uni parcere voluerint. Agnoscite vos, inquit idem, animas evertisse. Invenistis diaconos, presbyteros, episcopos, fecistis laicos. Dei episcopos (addit) linguæ gladio jugulastis, fundentes sanguinem non corporis, sed honoris. Vixerunt postea homines, sed a vobis occisi sunt honoribus Dei sacerdotes. »

Ex quo fonte oriatur.

II. Hæ de Donatistis Optati Milevitani querelæ in Messalinum ad amussim congruunt. Cujus impura vox ista quanta execratione digna est! « Nec male profecto illi Waldenses, qui quod non erat, nec audiebatur temporibus Apostolorum, sacerdotium cum sacerdotibus sustulerunt. Nulli sacerdotes in Evangelio, aut scriptis Apostolicis nominati reperiuntur. Nullius sacerdotii vestigium exstat, etc. Ubi sacrificia non fuere, nec sacerdotium ibi, aut sacerdotes esse, nec nominari oportuit. Ne altarium quidem nomen auditum est in primitiva Ecclesia, quam Apostoli fundarunt. Mensa erat, non altare, in qua cœna Domini apponebatur, et dispensabatur. » Non solum impia, et sacrilega digna secta est argumentationis ista collectio, sed obtusa etiam, et a ratione ac judicio derelicta.

Quid enim? An si vocabula in Scripturis ipsa non leguntur, res ideo vocabulis subjectæ prorsus exterminandæ sunt; quas in Scripturis illis contineri sæculorum omnium consensus approbavit? Ostensum est capite superiori, incredibili ætatum omnium concordia sacrificium, et sacerdotium tum a Christo in Ecclesia constitutum esse, tum usu perpetuo Christianorum receptum. Quid refert, quibus sint illa notata nominibus, dum et auctore instituta Christo, et ascita semper, atque usurpata fuisse constet?

Salmasii frivolæ argumentationes.

III. Atenim « nullum Christus instituit sacerdotium, nullosque sacerdotes instituit, quibus suam Ecclesiam regendam committeret. » Unde hoc probat? Operæ pretium sit animadvertere hominis ἀλογιστίαν. « Abolitis, inquit, antiquis Judaicæ legis sacrificiis, nec receptis gentilium, nullis opus fuit sacerdotibus, qui sacra procurarent. » Eodem argumento concluserit, omnia Christianæ sacramenta legis, Baptismum, et quam *cœnam* isti vocant, imo Christianam ipsam religionem e medio esse tollendam. Nam et Judæorum antiquata lex est, et gentilium abolita. Perinde ergo consequens erit, jam nullam oportere esse reliquam. Sic Judæorum ac gentilium baptismis extinctis, ı Christianorum nullus esse debet. Idemque de *cœna* illa, et convivio dicendum erit, ex quo et agnus paschalis Judaicus, et gentilium abrogatæ sunt epulæ, quæ olim in templis, atque in honore Deorum celebrari solebant.

Hebes disputandi ratio.

Quocirca risum vix teneo, cum apud Catharum pro magno illud opponi video, χειροθεσίαν, id est *manuum impositionem* propterea « sacerdotes non efficere, nec ullum Ordinis esse sacramentum, quia ordinatio ecclesiastica, et Christiana in presbyteris, sive episcopis ordinandis derivata est a Judæis, quam סמיכה, *Semicha* vocabant, quæ est χειροθεσία. Quæ licet juris sit divini, non tamen qui per eam aut magistri, aut ministri publice in Ecclesia designabantur, sacerdotes fiebant. » Estne vel salis mica in hac fæce ratiocinationis, cum impietatis vel plurimum subsit? « Cum igitur, inquit, illa ἐπίθεσις τῶν χειρῶν apud Judæos solemnis in presbyterorum synagogæ creatione, et in magistrorum promotione sacerdotes eos non faceret, sed auctoritatem eis tantum daret, ac licentiam judicandi, ac docendi; ita nec inde derivata manuum impositio in ecclesiam Christi ad creandos presbyteros, et doctores designandos, characterem illis sacerdotalem imprimebat. »

Manuum impositio.

IV. Futile hoc argumentum esse, quæ ex eo sequuntur, absurda demonstrant. Observarunt jampridem rerum Hebraicarum periti[2], ritus omnes fere, quibus Christus novi Testamenti mysteria consecravit, ex Judæorum cæremoniis acceptos esse; præsertim quæ

πανταχόθεν, καὶ λακτίζοντας τοὺς ἔνδον οὕτως, ὡς ἂν ἀτάκτως σκιρτώντων κτηνῶν γένοιτο λακτίσματα. πάντως δὲ ᾔσθεσθε, φησὶ, πῶς ἐστέναζον. ἤκουσα γὰρ φωνῆς λεγούσης, βδελυχθήσεται τὸ θυσιαστήριόν μου. ταῦτα εἶδεν ὁ γέρων· καὶ μετὰ δύο ἔτη γέγονεν ἡ νῦν ἔφοδος τῶν Ἀρειανῶν.

1 Lib II — 2 Vide Scal. lib. VI *de Emend. temp.* p. 572 edit. postr.

postrema cœna gessit in institutione Sacramenti corporis, et sanguinis sui. Hæc enim assumpsit ex usitato more popularium suorum in illo Paschali convivio. Nam tunc paterfamilias tortam azymam sub mappa reservatam tot in frusta dividebat, quot erant in contubernio, iisque singula distribuebat. Exinde libatum poculum circumferri jubebat. Quæ quidem, et hujus generis alia, quorum rituales Hebræorum libri, quos Talmudicos vocant, hodieque meminerunt, Christus ad novæ legis Sacramentum transtulit. Ecquis inde persuadeat sibi, nihil amplius in hoc esse dignitatis, aut efficaciæ, quam in pristinis illis, Judaicisque fuit? Aut quis ita disputantem ferat: solemnes illi ritus Hebræorum, tortæ illæ azymæ, calix ille, qui post cœnam Paschalem circumferebatur, ac cætera id genus, *infirma, et egena erant elementa* [1]; neque vitam, aut gratiam conferebant: Igitur panis ille vivus, hoc est caro, et sanguis Christi, quorum symbola iisdem ex Judaicis cæremoniis usurpavit, neque vitam, neque gratiam tribuunt, neque corpus omnino, sanguisque Christi sunt? Aude, si potes, negare non eamdem esse vim hujus argumenti, quod falsum, et impium esse tute ipse fatebere, quæ est prioris illius tui, quo manus impositionem, per quam in nova lege sacerdotes initiantur, *nullum iis sacerdotalem imprimere characterem* asseris ex eo, quod eadem apud Judæos impositio manuum nihil tale præstabat.

V. Frivola est itaque collectio tua; neque quantum Judaicas inter umbras ac figuras, et Christiana sacra discriminis intersit, hactenus intellexisti. Manuum apud nos impositio ordinatio est, quæ et episcopos, et sacerdotes consecrat, et iis gratiam largitur; et sacramentum novæ legis est non minus, quam Baptismus, ut tam Scripturarum, quam conciliorum, Ecclesiæque doctorum, imprimis autem Augustini testimonio supra docuimus. Translata itaque lege ac mutata, ut ex Apostolo paulo ante meminimus, sacrificii, et sacerdotii mutata ratio est. Ac tum illud impletum est, quod de Christianæ legis sacerdotibus, ac ministris ab Esaia prædictum est, cum de vocatione gentium loquitur: *Et assumam ex eis in sacerdotes, et Levitas, ait Dominus* [2]. Nam de sacerdotibus ac ministris novæ legis hunc locum interpretatur Cyrillus: « cujusmodi plures ex Græcorum, id est gentilium numero ad sacerdotium, inquit, hucusque vocantur [a]. » Cui et Gregentius in disputatione cum Herbano Judæo suscribit [3].

Nam quod « Sacerdotum appellatio secundo demum sæculo et in altera, non prima Apostolorum successione introducta est, » quid nostra refert, dum rem ipsam qualicumque significatam vocabulo, institutam a Christo esse, Christianum nomen omne consentiat? An non satis magna vetustas est illa vocis; et eo venerationem meretur sacerdotium, quod sub nomine isto jam tum a primis incunabulis Ecclesiæ cognitum fuit? Certe nihil causæ est, cur, quod æque indoctus et impius Catharus jubet, ex usu Christianorum tam antiqua, et sacrosancta res cum appellatione ipsa deleatur.

Altaria veterum testimoniis celebrantur.

VI. Sic illud ab eodem objectum Catharo contemptim prætereundum est: « Altarium nomen auditum non esse in primitiva Ecclesia, quam Apostoli fundarunt. » Tum quod postea dicit: « Altaria pro mensis non intelligebantur, quæ sacris faciendis inservirent eodem modo, quo et gentibus, et Judæis ad eumdem usum erigi solebant. » Ubi solita inscitia labitur, et quid dicat, nescit omnino. Utrum enim antiquior est *mensæ*, quam *altaris* appellatio ad βῆμα, sive *suggestum* illud significandum, in quo Christiana fit oblatio? Utraque vox certe in Scripturis legitur. Altaris quidem in epistola XIII *ad Hebræos*, ubi Apostolus ita scribit: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt* [4]. Nam altare hic proprie sumitur pro eo, in quo sacrificium novæ legis offertur; vel quod eodem recidit, μετωνυμικῶς pro ipsomet, quod offertur in eo, sacrificio. Hic enim Apostolus discrimen commendat sacrificiorum amborum, novi, et veteris Testamenti. In hoc [5], sacrificium pro peccato summi sacerdotis aut totius populi cum offerebatur, effuso sanguine, et particulis aliquot incensis, hostia ipsa elata extra castra cremabatur, nec ea sacerdoti vesci licebat. At novi Testamenti hostiam degustare fas est iis, qui Judaico tabernaculo et cæremoniis istis, umbrisque renuntiarunt. *Metonymice*

a CYRIL. *in Esa.* lib. V. Κέκληνται δὲ πρὸς ἱερωσύνην καὶ εἰς δεῦρο καλοῦνται πολλοὶ τῶν ἐξ ἀγέλης ὄντες Ἑλληνικῆς.

1 *Gal.* IV, 9. — 2 *Esa.* LXVI, 21. — 3 Greg. fol 101. — 4 *Hebr.* XIII, 10. — 5 *Lev.* IV.

Hoc modo Theodoretus Apostolum interpretatur. « Hoc, inquit, altare prisco longe est præstantius. Nam illud hujus erat umbra. Illud rationis expertes capit hostias; hoc vero rationalem, atque divinam. Propterea nemo sacerdotum illorum hujus fit particeps, nisi prius fidem in Dominum suscipiat[a]. » Ac subinde, « sanguinem Christi mundare ait animas nostras; Corpus vero vivificum ejusdem pro cinere esse vitulæ rufæ, quo peccata expiabantur[b]. » Œcumenius quoque ad eamdem ista sententiam refert; et de Christi sanguine loquens, « Hic sanguis igitur, inquit, per summum nostrum sacerdotem in hoc, quod est apud nos, infertur altare. Ideo non licet Judæorum summis sacerdotibus ex hoc ipso altari vesci[c]. » Theophylactus item altaris nomine τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, *incruentum sacrificium* intelligit, ac latius istud exponit, quod ex Œcumenio retulimus. Sedulius quoque, « Habemus, inquit, altare, præter altare Judæorum, unde corpus, et sanguinem Christi participamus. » Primasius vero, « Altare Ecclesiæ est, ubi quotidie consecratur corpus Dominicum. »

VII. At Beza Catharus et ipse, et eodem, atque alumnus ejusdem sectæ Salmasius veneno imbutus erroris, « altare ibi spiritualiter accipiendum esse dicit, non pro altari aliquo materiato; nedum ut hic locus faveat nostri temporis altaribus, et sacrificiis, unde factum, ut cœna Domini perniciosissimo errore dici cœperit altaris Sacramentum, ac tandem in sacrificium reale, et quidem expiatorium sit impie transmutata. » Verum utut de altaris in illo loco significatione sententia sit, quam vides minime novam fuisse, de altari *materiali;* frigide certe, insulseque nugatur, dum *nostri temporis altaria* nominat, *et sacrificia*; quasi non vetustissimi temporis et res ipsa fuerit, et rei appellatio, cui impudentissime conviciatur. Ut de hominum ista natione dici possit, quod Cyrillus in istorum similem, hoc est Christianorum sacrorum inimicissimum Julianum Apostatam merito contulit[d]: « Difficile esse ingenuæ fœminæ cum meretrice certare. Cum enim nullo modo possint vitam ingenuam, ac liberalem, et omni carentem reprehensione criminari, probrorum suorum sordes in bene moratas conferunt, ac dicacem, et impuram in eas linguam immittunt. »

Certe frequentissima est apud veteris Ecclesiæ Patres, et in synodis, altaris sacrificiique mentio, ut ex illis testimoniis constat, quæ proxime antecedente capite delibavimus, quorum bene multa e Cypriano produximus, quibus pauca nunc addemus, ubi de altari nominatim meminit.

VIII. In epistola XL ubi de schismatico agit Felicissimo, « Aliud, inquit, altare constitui, aut sacerdotium novum fieri, præter unum altare, et unum sacerdotium non potest. » Et epistola LV in criminosos, et hæreticos invehens, « Quid superest, quam ut Ecclesia Capitolio cedat, et recedentibus sacerdotibus, ac Domini altare removentibus, in cleri nostri sacrum, venerandumque consessum simulacra, atque idola cum aris suis transeant. » Non puduit Cyprianum, Christianos sacerdotes, atque altaria, nec non sacrificia nominare, cum adversus gentilium idola, et eorum aras, ac sacrificia diceret; nec ab istis illorum repetendam originem esse docuit, ut profani docent Cathari, eoque nomine rei sacrosanctæ conantur invidiam facere. Quod et epistola LXIII, ex qua multa illic citavimus, uberius ostendit.

Sic insignis locus est in epistola LXVI, ubi de non injungendo clericis onere tutelæ agens, rationem reddit hanc : « Quando singuli divino sacerdotio honorati, et in clerico ministerio constituti nonnisi altari, et sacrificiis deservire, et precibus, atque orationibus vacare debeant. » Ideo ab antecessoribus episcopis sancitum esse dicit, ut, « si quis ad tutelam, vel curam clericum nominaret, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in sacer-

a Theodor. Τοῦτο, φησὶ, τοῦ παλαιοῦ πολλῷ τιμιώτερον. ἐκεῖνο γὰρ τούτου σκιά. ἐκεῖνο δέχεται τὰς ἀλόγους θυσίας. τοῦτο δὲ τὴν λογικήν τε, καὶ θείαν. οὗ δὴ χάριν οὐδεὶς ἐκείνων τῶν ἱερέων ταύτης μεταλαγχάνει, εἰ μὴ πρότερον τὴν εἰς τὸν κύριον δέξηται πίστιν.

b Ibid. Τὸ δὲ τούτου αἷμα τὰς ἡμετέρας καθαίρει ψυχάς· ἀντὶ δὲ τῆς κόνεως αὐτὸ ζωοποιὸν ἡμῖν γίνεται σῶμα.

c Œcum. Τοῦτο δὴ οὖν τὸ αἷμα διὰ τοῦ παρ' ἡμῖν ἀρχιερέως εἰσφέρεται εἰς τὸ παρ' ἡμῖν θυσιαστέριον. διὸ οὐκ ἔξεστι τοῖς Ἰουδαίων ἀρχιερεῦσιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου φαγεῖν.

d Cyrill. VII *cont. Jul.*

—— χαλεπὸν Παμφίλη
Ἐλευθέρᾳ γυναικὶ πρὸς πόρνην μάχη.

Ἔχουσαι γὰρ οὐδαμόθεν τὸν εὐφυᾶ, καὶ ἐλεύθερον, καὶ πέρα μώμου παντὸς αἰτιάσασθαι βίον, τῶν οἰκείων ἐγκλημάτων τὸν ῥύπον ταῖς ἐπιεικέσιν ἀπομάττονται, φιλοσκώμμονά τε, καὶ βδελυρὰν αὐταῖς ἐπαφιεῖσαι τὴν γλῶτταν.

dotum prece, qui ab altari sacerdotes, et ministros voluit avocare. » Et epist. LXVIII : « altaris ministerium nominat, et sacerdotalem locum. » Tum in LXXII : « hæreticos ait contra altare unum, atque divinum sacrificia foris falsa et sacrilega offerre conari. » Et epist. LXXIII :« Aut quia Novatianus altare collocare, et sacrificia offerre contra fas nititur, ab altari, et sacrificiis cessare nos oportet, ne paria, et similia cum illo celebrare videamur. Vanum prorsus, et stultum est, ut quia Novatianus extra Ecclesiam vindicat sibi veritatis imaginem, relinquamus Ecclesiæ veritatem. » Qui Cypriani locus contra Catharos, et eorum unum Salmasium aptissimus est ; qui Catholicorum altaria, et sacrificia, nec non ritus alios in infamiam idcirco vocant, quod ab Judæis, et gentilibus olim, et ab istis hodieque similia factitentur.

Rursus in libro secundo *Testimoniorum contra Judæos*, capite secundo, « Calicis, et altaris, et Apostolorum, qui missi prædicaverunt, » mysticam *in Proverbiis* significationem inesse docet. Tertullianus *aram* vocat[1]. « Nonne solemnis, inquit, erit statio tua, si et ad aram Dei steteris*? »

Altaria vocabantur *mensæ*, et qua de causa.

IX. Jam, quod ad mensæ nomen attinet, usus eo est Apostolus ita scribens ; *Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum*[2]. Ubi mensæ vox non proprie altare significat, « in quo membra Christi portantur, et quod sedes est corporis, et sanguinis Domini, » ut scribit Optatus[3]; sed communionem ejusdem corporis, et sanguinis, hoc est convivium illud mysticum et sacrum, cujus participes sunt fideles omnes, etiam laici, qui utique ex altari ipso non communicabant, sed a diacono accipiebant ut Justinus scribit in *Apologetico* altero. Postea vero, ubi Dominica, et Ecclesiæ constructæ sunt extra τὸ ἱερατεῖον, sive θυσιαστήριον, impertiebantur Eucharistia, et, ut ita loquar, ad mensam Dominicam accumbebant, quemadmodum Laodicenæ synodi canon XIX præscribit, ut ad Synesium observavimus. Nam soli sacrorum ministri ad altare communicabant. At vero Paulus, quod magnopere est observandum, alludit ad profana gentilium in idolorum templis convivia, quæ secundum sacrificia celebrabant. Etenim post sacrificia statim epulum sequebatur. Quod etiam apud Judæos observabatur in sacrificiis Eucharisticis. Quin et Athenæus in quarto libro refert, « omnem apud antiquos conviviorum cœtum, et apparatum ad cujuspiam Dei venerationem, nomenque referri solitum : ac propterea coronis usos esse diis illis gratis et acceptis, ut et hymnis, et canticis[a]. » Horum profanorum, et gentilium conviviorum meminit Apostolus in eadem *ad Corinthios* epistola[4], in quibus et *idolothyta manducare* illos dicit, et *in idolio recumbere*. Ibi ergo mensa ponebatur, quæ utique ara ipsa non erat, in qua posita fuerat hostia. Ancyrana quoque synodus mentionem facit eorum, qui *coacti sacrificaverunt, insuper et cœnaverunt in idolio*[b]. De iis ergo Paulus agens in decimo ejusdem epistolæ capite, ambo illa convivia invicem confert : alterum, in quo *idolothyta* cum *calice dæmoniorum* adhibentur : alterum, in quo corpore Christi ac sanguine satiamur; et mensam utramque nominat. *Non potestis*, inquit, *calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum.* Ac mensa ibi, ut opinor, pro cibo, id est hinc immolatitiis pecudum carnibus, inde carne agni immaculati sumitur ; calix vero utrobique liquorem significat, alterum dæmonibus libatum, alterum consecratum in Christi sanguinem. Etenim mensæ sola fere imponi solent cibaria : vinum autem infertur aliunde, et ad mensam accumbentibus propinatur. Ideo calicem a mensa, id est a potu escam distinguit Apostolus.

Sacrarium sive altare.

Quid nomine *mensæ* veniat.

X. Ex quo conjectura nostra verisimilis fit : mensam utrobique nec aram esse, in qua gentilium hostia sacrificatur, et imponitur, nec altare, in quo Christus immolatur ; sed convivium, quod secundum sacrificium utrique celebrant, et participant. Unde Salmasii argumentum eluditur, qui quæ ab Christianis altaria vocata sunt, prius appellatas esse

a ATHEN. Πᾶσα δὲ συμποσίου συναγωγὴ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὴν αἰτίαν εἰς θεὸν ἀνέφερε· καὶ στεφάνοις ἐχρῶντο τοῖς οἰκείοις τῶν θεῶν, καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς.

b ANCYR. can. IV. Περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων καὶ τῶν δειπνησάντων εἰς τὰ εἴδωλα.

* Auctores nonnullos, qui de Altaribus veterum Christianorum egerunt, recenset Fabricius in *Bibliographio Antiquaria* cap. IX. Adde Cardin Bonam *Rer. Liturg* lib. I, cap. X ejusque illustratorem P. Sala. Z.

1 Lib. *de Orat.* in fine. — 2 I *Cor.* X, 21. — 3 Lib. VI. — 4 I *Cor.* VII et X.

mensas asserit. Quanquam scio, posteriori temporæ *mensæ* vocabulum pro *altari* percrebuisse, ut et apud Græcos τῆς τραπέζης. Sic Augustinus passim; ut cum *mensam* vocat *Cypriani martyris*[1]. Τράπεζαν vero Chrysostomus eadem notione accipit; ut homilia LXXXI, tomi quinti : « Quando stat ad mensam sacerdos[a] ; » et homilia LXXXIV ait Davidem, cum ita cecinit : « *Præparasti in conspectu meo mensam*[2], poculum illud intellexisse spirituale, quod in divina mensa ponitur[b]. » Tum homilia octava in epistolam *ad Romanos*, ubi et illustri testimonio sacrificium Dominici corporis, et sanguinis commendat, ita scribens : « Reveremini igitur, reveremini mensam istam, cui communicamus omnes, Christum pro nobis jugulatum, hostiam in illa jacentem[c]. » Duplex enim istius sacramenti dos est, ut et sacrificium sit, et convivium. Quatenus sacrificium est, huic ara congruit vel *altare*, quæ vox magis de illo usurpatur, quod Dei veri cultui consecratur; sicut *ara* idolis tribuitur, etsi nonnunquam et *ara* divino imputatur honori. Quod Augustinus in epistola LXXXVI declarat. « Nescit, inquit, altaris nomen magis legis, et prophetarum litteris frequentatum; et altare Deo prius in tabernaculo, quod per Moysem factum est, collocatum; aram quoque in Apostolicis litteris inveniri[3], ubi martyres clamant sub ara Dei. » Verum hodie non *ara Dei*, sed *altare* legitur in illo loco, qui est *Apocalypsis* sexto. Ut autem sacrum quoddam epulum est, ei mensa tribuitur; idque a Propheta, Psalmo illo XXII significatum esse, Chrysostomus paulo ante citatus affirmat.

Eusebii locus eximius.

XI. Nec omittendus Eusebii Cæsariensis locus ea de re prorsus eximius ex libro primo *de Demonstratione Evangelica*. « Hujus, inquit, hostiæ memoriam in mensa celebrandi per symbola corporis ipsius et sanguinis salutaris, cum secundum legem novi Testamenti ritum acceperimus, a Propheta Davide docemur ita dicere : *Parasti in conspectu meo mensam*, etc. Manifeste in illis itaque mystica significatur unctio, et augustæ Christi mensæ victimæ, per quas litantes, incruenta, et rationalia sacrificia toto vitæ tempore supremo omnium Deo edocti sumus offerre per summum ipsius Pontificem[d]. » Tum reliqua de uno vero Christianæ legis sacrificio pertexit, quorum nonnulla antecedenti capite retulimus. De quo quidem sacrificio, et ejus ab communibus differentia, commodum hæc scribentibus occurrit nobis Pothonis Pruniensis memorabilis locus, libro secundo *de Statu domus Dei*[4]. « Denique præter unum verum, inquit, summumque, sacrificium, quod secundum ordinem Melchisedech in consecratione Eucharistiæ offerimus, nullum aliud munus præstantius altari sancto superponimus. Cæterum plures sunt hostiæ spirituales, plura sunt dona, et sacrificia, quæ ad unum illud sacrificium conducunt, quæ omnem animam præparant, ut participatione cœlestis sacrificii digna esse possit. »

Sic Isidorus Hispalensis in libro *Allegoriarum*, capite XXXI, postquam sacrificium illud a Melchisedeco adumbratum esse docuit, locum illum e *Proverbiis* citat[5], et ad Ecclesiam accommodat, « in qua Christus mactavit sui corporis hostias ; in qua miscuit vinum sui sanguinis in calice sacramenti divini, et præparavit mensam, hoc est altare Domini.»

Est etiam alia ratio, cur altaria mensarum vocabulo quondam appellata sint, nimirum ob illam, quæ in tabernaculo fuit, mensam, in qua panes coram Deo proponebantur, velut coram principe aliquo poni mensa consuevit. Hæc enim Eucharistici sacramenti, ac cœlestis convivii figuram adumbrabant, ut testis est Cyrillus Alexandrinus. « Nonne, inquit, aperte panis ille nobis de cœlo veniens significabatur, qui aliquando in sanctis Ecclesiarum mensis proponendus erat, et vitam mundo largitur[e] ? »

a CHRYS. Ὅταν ἑστήκῃ πρὸ τῆς τραπέζης ὁ ἱερεὺς.

b Idem. Ὁρᾷς πῶς φησιν ὁ Δαβὶδ περὶ τοῦ ποτηρίου τούτου τοῦ πνευματικοῦ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ ταύτῃ κειμένου· Vide et hom. LXXXVIII.

c CHRYS. Αἰδέσθητε τοίνυν, αἰδέσθητε τὴν τράπεζαν ταύτην, ἧς κοινωνοῦμεν ἅπαντες, τὸν δι' ἡμᾶς σφραγέντα Χριστὸν, τὸ θῦμα τὸ ἐπ' αὐτῆς κείμενον.

d EUSEB. Τοῦτο δῆτα τοῦ θύματος τὴν μνήμην ἐπὶ τραπέζης ἐκτελεῖν διὰ συμβόλων τοῦ τε σώματος αὐτοῦ, καὶ τοῦ σωτηρίου αἵματος κατὰ θεσμοὺς τῆς καινῆς διαθήκης παρειληφότες πάλιν ὑπὸ τοῦ φροφήτου Δαβὶδ παιδευόμεθα λέγειν, etc. Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, etc. Διαῤῥήδην γοῦν ἐν τούτοις καὶ τὸ μυστικὸν σημαίνεται χρίσμα, καὶ τὰ σεμνὰ τῆς Χριστοῦ τραπέζης θύματα, δι' ὧν καλλιεροῦντες, τὰς ἀναίμους, καὶ λογικὰς, αὐτῷ τε προσηνεῖς θυσίας διὰ παντὸς βίου τῷ ἐπὶ πάντων προσφέρειν θεῷ, διὰ τοῦ πάντων ἀνωτάτω ἀρχιερέων αὐτοῦ δεδιδάγμεθα.

e CYRILL. lib. IX *de Ador. in Spir.* Ἆρ' οὐκ ἐναργῶς ὁ ἄρτος ἡμῖν ὁ ἐξ οὐρανοῦ κατεδείκνυτο, προ-

1 Serm. CXIII, cap. *de Divers.* — 2 *Psalm.* XXII. — 3 *Apoc.* VI, IX. — 4 Tom. IX *Bibl. Patr.* — 5 *Prov.* VIII.

CAPUT VI.

Confutatur impium Salmasii decretum, presbyteros olim fuisse laicos. Semper Ecclesiam ex pastore, ac grege fuisse compositam. Plebes cur sæpe vocantur laici. Ridicula Salmasii ratiocinatio, episcopos et presbyteros esse laicos, quia fiunt ex laicis. Qui ex laicis eligebantur, antequam episcopi fierent, minores ordines capessebant. Neophytos, et laicos episcopos ordinari vetitum fuisse. Laicos ordinandi jus nunquam habuisse, et quo sensu Christiani sacerdotes dicantur.

Quid sit laicus et clericus.

I. Presbyteros et episcopos in laicorum olim ordine censitos fuisse credit Catharus, antequam *sacerdotis* nomen introduceretur : « Ita laici, inquit, erant illius temporis presbyteri, et episcopi, ut honestior, et honoratior pars plebis haberentur tantum. Inde et ex laicis eligebantur, qui statim ad presbyteratum, et episcopatum promoverentur. Nec necesse erat per omnes minores ordines transire, ut ad summum perveniretur. » Stulta et minime cohærens oratio. Laicus ille dicitur, qui est unus e populo, turbaque fidelium. Huic ex adverso respondet clericus. « Qui divino cultui ministeria religionis impendunt (ait Constantinus Imperator[1]) id est hi, qui clerici appellantur, ab omnibus omnino muneribus excusentur ; ne sacrilego livore quorumdam a divinis obsequiis avocentur. » Optatus Milevitanus libro secundo universum corpus Ecclesiæ, quod ex sacris, et profanis hominibus componitur, ita distinguit : « Certa membra habet Ecclesia, episcopos, presbyteros, diaconos, ministros, et turbam fidelium. » Ubi turbam fidelium laicos appellat[2]. Laodicenum concilium clericos communi vocabulo ἱερατικοὺς vocat, id est *sacratos*, Dionysius Exiguus, *sacro officio deditos* interpretatur. Et canone XXVII, idem concilium ἱερατικοὺς, κληρικοὺς pro iisdem usurpat, iisque λαϊκοὺς subjungit. Ut igitur Magistratus a privato distinguitur ; ita clericus, sive ἱερατικὸς a laico. Nec potest sacrorum administer laicus nominari, nisi ab impuro Catharo, qui sacra profanis misceat. Episcopus, presbyter, et quicumque alius clericus ante ordinationem laicus est ; per ordinationem ex ordine laicorum eximitur, id est e populo, et Deo consecratur ; ut non solum profana, et irreligiosa, sed etiam inepta sit, et ridicula Salmasii ratio.

Sacratos clericos. Laicos.

Semper Ecclesia ex pastore et grege fuit composita.

II. Nam si ab initio Christianismi Ecclesia fuit ; etiam sacramenta sua habuit, et signacula. Quia « in nullum nomen religionis, ut ait Augustinus[3], seu verum, seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. » Quare ministros etiam habuit sacramentorum istorum. Imo et sacrificium suum, ac sacrificii administratores habuisse semper, et habere modo Christianam ecclesiam ostendimus supra. Eadem ex grege constat, et Pastoribus, ut Scripturæ ipsæ disertissime prædicant. Paulus in *Actis* cap. XX[4]. *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei.* Divino itaque jure, non humano, præpositi sunt fidelibus episcopi, sive hoc vocabulo presbyteros simplices, sive primi ordinis sacerdotes intelligas, prout veterum diversa est opinio. Prorsus enim ex eo loco conficitur, esse in Ecclesia, cœtuque fidelium constitutos divina auctoritate pastores. Quod Apostolus docet *ad Ephesios* scribens ; ubi *quosdam* ait *dedisse Christum Apostolos*[5]*: quosdam autem Prophetas ; alios vero Evangelistas* ; *alios autem pastores, et doctores.* Quinam pastores isti sunt ? Nonne quos ἡγουμένους alibi vocat[6], id est *præpositos*, ac rectores, quibus et *obedire* præcipit ; eo *quod pervigilant, quasi rationem pro animabus reddituri ?* Ii sunt pastores, quorum *princeps*[7], id est ἀρχιποίμην Christus a Petro nominatur. Quos et presbyteros, sive *seniores* appellat ; necnon *episcopos*, cum scribit sic : *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei providentes* (ad verbum *episcopantes*) *non coacte*, etc. *Neque ut dominantes in cleris ; sed ut forma facti gregis ex animo*[a]. Hic et cleros habes, hoc est *sacrum cœtum* ministrorum Ecclesiæ, ut

κεισόμενος κατὰ καιροὺς ἐν ἁγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ.

a 1 *Petr.* v, 2. Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, etc. Μηδὲ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου.

1 Lege II cod. Th. *de Episc.* — 2 Can. 24. 27, 36. — 3 Lib. XIX *con. Faust.* cap. II. — 4 *Act.* XX, 28. — 5 *Eph.* IV, 11. — 6 *Heb.* XIII, 17. — 7 1 *Pet.* v, 4.

Græci interpretantur, assentiente Beza. Quare hic episcopi, sive primi ordinis antistites intelligendi [a].

III. Fuisse itaque constat jam tum ab Apostolorum tempore in Ecclesia pastores, et gregem; præpositos, et populum, sive *plebem*. Sic enim appellari solet multitudo fidelium, ut a sacris ordinibus separetur, ac velut Ecclesiæ præfectis, et magistratibus, sive *divini cultus ministris*, ut loquitur Constantinus; quemadmodum Romæ ab honoratis, id est senatoribus, et magistratu functis distincta plebs fuit, a qua tribunus plebis, et plebiscita nomen acceperunt. Quocirca ut a pastore grex, a magistratu cives, a præpositis subjecti differunt; neque aut grex appellari pastor; aut subjecti, qua subjecti sunt, præpositi, vel magistratus nominari possunt, ita episcopi, ac presbyteri nunquam laici vocati sunt. Certe laicos ab illis Cyprianus distinguit, dum *laicam communionem*[1], et *communicare ut laicum* usurpat.

Qua in posteriore Cypriani epistola, quæ est LXVIII, locus est egregius ad ea comprobanda, quæ de singularibus ecclesiarum præsidibus, et episcopis, eorumque divino jure constituta potestate, contra Catharum hactenus docui. Postquam enim scripsit, episcopos magna cautione deligendos esse, « ne quis ad altaris ministerium, vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet; » mox ista subjungit: « Propter quod diligenter de traditione divina, et Apostolica observatione observandum est et tenendum, quod apud nos quoque, et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui episcopus ordinatus, episcopi ejusdem provinciæ proximi quique conveniant, et episcopus deligatur plebe præsente. » Divinæ itaque, Apostolicæque traditionis est *altaris ministerium*, et *sacerdotalis locus*, id est dignitas, munus, et officium; necnon episcopi, hoc est singularis alicujus ecclesiæ præsidis institutio, ut Cypriani gravissima illa persuadet auctoritas, quæ pluris apud eruditos et pios est, quam mille Catharorum contra hæc obstrepentium indocta garrulitas, et inepta. Quæ quid sibi velit, cum presbyteros, et episcopos fuisse laicos dicit, magnum faciet, qui sic explicabit, ut intelligi possit.

Ridicula Salmasii ratiocinatio. Presbyteros et episcopos esse laicos quia ex laicis fiebant.

IV. At etiam in exemplum, argumentumque profert nugacissimæ illius sententiæ; « quod ex laicis eligebantur, qui statim ad presbyteratum, et episcopatum promoverentur. Nec necesse erat per omnes minores ordines transire, ut ad summum pervenirent. » Hujusmodi est ista concludendi ratio, ac forma, ut a vigilante vel sobrio nemo profectam putet. Sic enim procedit: « Ex laicis eligebantur, qui presbyteri, et episcopi fierent; Ergo presbyteri, et episcopi erant laici. » Atqui contrarium potius colligeret, si quid saperet, non fuisse laicos, quoniam ex laicis fierent. Non enim ex presbytero fit presbyter; sed ex non presbytero. Sic ex non clerico, hoc est laico, fit clericus. Finge ergo, ex laico *statim* fieri quempiam *presbyterum*, aut *episcopum* ita, ut per minores, et interjectos ordines transitum non fecerit; an ex eo probabis presbyterum, aut episcopum esse laicum? At, ut dixi, contrarium magis inde conficies. Quare cum ista scriberes, profecto apud te non eras. Quod autem certo, liquidoque dejeras, morem ejusmodi fuisse, ut ex laicis fierent statim presbyteri, aut episcopi, nec prius minoribus initiarentur, eumque *morem diu in Ecclesia durasse;* more tuo facis, ut quæ nescis confidenter asseras. Ambrosii exemplum affers; sed hoc ipsum vaticinari te, ac falsum dicere arguit. Erat hic quidem, quando in episcopum a plebe postulatus est, non solum laicus, sed etiam adhuc catechumenus. Verum non statim a Baptismo episcopus ordinatus est, sed per minores omnes ordines gradatim eo conscendit. Paulinum audi, qui cum illo vixit: « Baptizatus itaque fertur, inquit, omnia, ecclesiastica officia implesse, atque octava die episcopus ordinatus est summa cum gratia, et lætitia cunctorum. » Non igitur derepente ex laico in episcopum transiit. Porro quod Ambrosium fecisse, clare, et expresse perhibet historia, id ante in Cypriano, et post in Nectario esse factum, aliisque, qui ex laicis subito assumpti sunt ad episcopatum, certum esse debet.

V. Verum, ut dixi, nihil hoc ad Salmasii causam valde pertineret, si ex laico factum esse statim presbyterum, aut episcopum probare posset, quod non fecit; imo eo, quod citavit, exemplo seipsum jugulavit. Sed ut

[a] ŒCUM. Κλῆρον δὲ τὸ ἱερὸν συστημα καλεῖ, ὥσπερ καὶ νῦν ἡμεῖς.

1 Ep. LII et LXVIII.

pro reconditiore copia, quam habet, doctrinæ suæ, novum aliquod proferat exemplum, aut argumentum, quod felicius accommodet; certe stupida nihilominus erit argumentatio, presbyteros, aut episcopos esse laicos, quia creantur ex laicis. Ac perinde procedet, ut si quis Christianos gentiles esse dicat, quia fiunt ex iis, non nascuntur; vel senes esse pueros, quoniam ex pueris senes existunt. Ac quod morem illum in Ecclesia non fuisse solum, sed etiam durasse diu scribit, ut hoc modo fierent episcopi, et presbyteri, qui statim ex laicis caperentur; et quod ad illud probandum Ambrosii, et Nectarii exempla commemorat, longe, multumque errat. Etenim primis quidem Ecclesiæ temporibus non aliunde presbyteri, et episcopi adsciscі potuerunt, quam ex laicis, et quidem neophytis. Paulatim vero, multitudine aucta fidelium, cum jam clericorum ordines constituti essent in civitatibus, statutum est, et jure ordinario, adeoque more receptum, ut tum ex veteribus Christianis, tum ex inferioribus clericis majores instituerentur, et ut gradatim ad summa proveherentur, quod ex Cypriani constat epistolis[1]. Neque tamen ita decretis, et canonibus muniri Ecclesiastica disciplina potuit, ut non fortuiti quidam casus inciderint, ut vel populares impetus et impressiones, vel principum potentia, vel divinæ voluntatis inusitata significatio, ac major aliqua denique vis, et extraordinaria, legum illa repagula perfregerit, non antiquis modo, sed etiam citimis memoriæ nostræ temporibus. Quæ tamen in morem trahi minime debent, nec in argumentum fatui illius, et inextricabilis commenti, quod per somnium stertenti Catharo est oblatum, presbyteros olim, et episcopos in laicis fuisse numeratos.

VI. Vetus in Ecclesia lex fuit, ut neque neophyti, neque laici ordinarentur episcopi, ac per subjectos gradus pateret ad superiores aditus, excepto si quid divinitus objectum secus hortaretur facere. Inter Apostolicos canon octogesimus vetat, eum, « qui ex gentili superstitione ad fidem accessit, et baptismo initiatus est, statim episcopum eligi. Injustum enim esse, qui nullum sui experimentum dederit, hunc aliorum esse doctorem, nisi forte ex divina gratia id accidat[a]. »

Vetus Ecclesiæ lex neophytos et laicos per inferiores gradus transire, antequam ordinarentur.

Hanc etiam regulam, adeoque legitimum, et probatum Ecclesiæ morem, ex quo solo prudenti cuique licet argumentari, quod illius judicium fuerit, Nicæna synodus illustri testimonio asserit, eique, quod dixi, fidem adstruit. « Quoniam, inquit, plura aut per necessitatem, aut alias cogentibus hominibus adversus Ecclesiasticam facta sunt regulam, ut homines ex gentili vita nuper accedentes ad fidem, et instructos brevi tempore, mox ad lavacrum spiritale perducerent, simulque, ut baptizati sunt, etiam ad episcopatum, vel presbyterium promoverent, optime placuit, nihil tale de reliquo fieri. Nam et tempore opus est ei, qui catechizatur, et post baptisma probatione quamplurima[b], » etc. Quod et Laodicena synodus canone tertio *de Neophytis* prohibuit ex Apostoli præcepto[2].

Sed omnium luculentissime Sardicensis synodus, canone X vel, ut Dionysius numerat, XIII, cum hac inscriptione, *De laicis non temere faciendis Episcopis*; ubi ita sanxit: « Si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex administratione episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur, nisi et lectoris munere, et officio diaconi, aut presbyteri fuerit perfunctus, ut per singulos gradus, si dignus fuerit, ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, quæ habebunt utique prolixum tempus, probari, qua fide sit, qua modestia, qua gravitate, et verecundia[c]. » Addit, illum qui sic subito

a APOST. can. LXXX. Τὸν ἐξ ἐθνικοῦ βίου προσελθόντα, καὶ βαπτισθέντα, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, οὐ δικαιόν ἐστι παρ' αὐτὰ προχειρίζεσθαι Ἐπίσκοπον. ἄδικον γὰρ τὸν μηδέπω πεῖραν ἐπιδειξάμενον, ἑτέρων εἶναι διδάσκαλον, εἰ μή που κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται.

b NIC. can. II. Ἐπειδὴ πολλὰ ἤτοι ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων, ἐγένετο παρα τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν, ὥστε ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατηχηθέντας, εὐθὺς ἐπὶ τὸ πνευματικὸν λουτρὸν ἄγειν, καὶ ἅμα τῷ βαπτισθῆναι προσάγειν εἰς ἐπισκοπὴν, ἢ εἰς πρεσβυτερεῖον, καλῶς ἔδοξεν ἔχειν, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο γίνεσθαι καὶ γὰρ καὶ χρόνου δεῖ τῷ κατηχουμένῳ, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα δοκιμασίας πλείονος.

c SARDIC. can. X. Ὥστε ἐάν τις πλούσιος, ἢ σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστου, καὶ διακόνου, καὶ πρεσβυτέρου ὑπηρεσίαν ἐκτελέσῃ· ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμὸν, ἐάν περ ἄξιος νομισθείη, εἰς τὴν ἁψῖδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβῆναι δυνηθείη. ἕξει δὲ ἑκάστου τάγματος ὁ βαθμὸς οὐκ ἐλαχίστου δηλονότι χρόνου μῆκος, δι' οὗ ἡ πίστις αὐτοῦ, καὶ ἡ τῶν τρόπων καλοκαγαθία, καὶ ἡ στεῤῥότης, καὶ ἡ ἐπιείκεια γνώριμος γενέσθαι δυνήσεται.

1 Ut epist. XXXIII, XXXIV XXXV. — 2 I *Tim*. cap. VI,

presbyter, aut episcopus creatur, jure *neophytum* appellari; de quo minime ordinando Paulus edixerit.

VII. Idipsum et Innocentius primus in epistola tertia *ad Episcopos Tolosanæ synodi* constituit, ut « in ordine clericorum eligantur, qui ab ineunte ætate baptizati fuerint, et lectorum officio sociati; vel si majores sint, cum fuerint Dei gratiam consecuti, statim se ecclesiasticis ordinibus mancipaverint, » hoc est minoribus, quibus ad majores præparantur. Et Zosimus Papa, in epistola XI *ad Patroclum Arelatensem*, castigat eos, qui « statim saltu quodam summatem locum religionis affectant; qui gradatim per ecclesiastica stipendia venientibus explorata solet discussione differri. » Sic hodieque *saltum* vocant, cum quis summa capessit, omissis interjectis, ac mediis gradibus. Sed neophytorum genus duplex est, ut scribit Papa Gregorius magnus[1], qui « rem valde detestabilem vocat, quod quidam ex laico habitu, per appetitum gloriæ temporalis, defunctis episcopis tonsurantur, et fiunt subito sacerdotes, » etc. Tum ita pertexit: « Et cum ad sacros ordines Paulus Apostolus neophytum venire prohibeat, sciendum nobis est, quia sicut neophytus tunc vocabatur, qui adhuc noviter erat eruditione plantatus in fide; ita nunc inter neophytos deputamus, qui adhuc novus est in sancta conversatione. » Quod idem et in epistola docet *ad Syagrium Augustodunensem*[2]. Ubi et hoc addit: « Ordinate ergo ad ordines ascendendum est, » etc. et ante hunc Leo M. tam *Laicum*[3], *quam neophytum* ordinari vetuit. Sunt igitur *Laici* secundi generis neophyti. Nam utrisque convenit, quod de prioribus, hoc est e gentilibus factis neophytis, queritur Cyrillus Alexandrinus, dum in eos invehitur, qui tales ordinant, « et in interius tabernaculum inducunt, illotisque adhuc manibus agnum sacrificare permittunt, ac dignitate sacerdotali nondum in fine eruditum coronant; quos ad magnas rationes reddendas in die judicii præparare[a] » se jubet. Quibus in verbis delineatam habes Christiani et sacrificii, et sacerdotii summam.

Ineptam ratiocinandi et colligendi rationem.

VIII. Hæc in eum finem a me sunt allata, ut ἀλογίαν Cathari, et ἀσυλλογιστίαν castigarem, qui presbyterum et episcopum esse laicum, argumento isto probat, quod ex « laicis eligebantur, qui statim ad presbyteratum, et episcopatum promoverentur; quem morem diu in Ecclesia durasse, » Ambrosii, et Nectarii exemplo confirmat. Atqui *contra Ecclesiasticum canonem*, ac *regulam* usurpatum istud esse, totius Ecclesiæ vox in Nicæna synodo loquentis affirmat. Jamdudum ergo legitimus contrariusque mos in eadem Ecclesia servari cœperat; idque adeo ex Apostolorum tempore. Ecquid igitur alienus est ab omni humano judicio, quam ita ratiocinari, ut Salmasius facit; qui ex eo, quod contra jus ordinarium ac legitimum vel perperam factum est, vel extraordinaria, et inusitata Dei providentia contigit, id, quod in Ecclesia certum, ratumque esse debet, conatur adstruere? Nam ordinum in illa proprietas, et conditio fixum aliquid est, et perpetuum. Ut igitur presbyteros, et episcopos a prima sui origine, et institutione nonnisi laicos fuisse, ac pro talibus habitos, ex eorum electione, ac creatione monstraret; hujusmodi consuetudinem eligendorum illorum afferri oportuit, quam Ecclesia probaret, ac sponte sua, perpetuoque sequeretur, non quam pateretur invita, et cui, quoad posset, obsisteret. Deinde supra omnem modum obtusa est ista collectio: « Presbyteri et episcopi ex laicis eligebantur; ergo nonnisi laici fuerunt. » Eodem quippe jure concludam, reges, et imperatores nihil, nisi privatos esse, quoniam ex privatis, certe ex non regibus et imperatoribus creantur; aut Romanos Pontifices nonnisi Cardinales esse, quoniam ex Cardinalium corpore deliguntur. Qui has et similes argumentandi formas approbet, huic soli placere tua, Salmasi, potest: hoc est,

« Qui Bavium non odit, amet tua carmina, [Mævi. »

IX. Eadem scabie inquinata sunt, quæ deinceps falso ex illo principio deducit. Velut est, quod ex Waldensium, et Lutheri auctoritate confirmat, « Justos, ac fideles laicos posse omnia, quæ in Ecclesia Dei agi necesse est, agere, et omnibus muneribus eccle-

a CYRIL. lib. II *in Joan.* Οἱ δὲ τὸν ἀλλογενῆ, καὶ οὔτω προσήλυτον ἁρπάζοντες, καὶ σκηνῆς μὲν εἴσω τῆς ἐσωτέρας ποιούμενοι, θύειν δὲ ἀνίπτοις ἔτι χερσὶ τὸν ἀμνὸν ἐπιτρέποντες, καὶ τῷ τῆς ἱερωσύνης καταστέφοντες ἀξιώματι τὸν οὔπω κατηχούμενον, πρὸς μεγάλους ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως εὐπρεπιζέσθωσαν λόγους.

1 Lib. IV, ep. L. — 2 Lib. VII, ep. CX. — 3 Epist. LXXXIV, cap. III.

siasticis defungi, potestate ad hoc accepta per impositionem manuum presbyterii, id est Senatus non ecclesiastici, sed laici. » Ubinam, ὦ βλέννε, legisti, laicos manum imposuisse ad ordinandos presbyteros et episcopos? Nisi forte catholicæ mores, institutaque Ecclesiæ ex latrocinalibus, et clancularíis Catharorum tuorum conventiculis metiri, atque æstimare pergis. Seniores illi, qui in Africanis gestis, et canonibus memorantur, et de quibus agit ille, *cujus scrinia compilare* non vis, non fuerunt ecclesiastici. Neque verum est, quod tu pueriliter ariolaris, « ab antiqua institutione, ac disciplina, qua presbyteri, et episcopi in ordine ecclesiastico, sed in censu laicorum esse credebantur, mansisse et in Ecclesia Africana seniores, sive presbyteros laicos. » Ut in omni communitate, sic in Ecclesia, magni semper fiunt, et auctoritate valent multum, qui ætate provecti sunt, et usu rerum et experientia præstant. Ideo sæpe ad decidendas lites, et controversias ecclesiasticas, quæ ex usu, et administratione, atque, ut vulgo loquuntur, *e praxi* pendent, illorum adhibentur testimonia. Tum ad tuenda Ecclesiæ bona, possessionesque vindicandas, et administrandas, ac rerum externarum hujusmodi gestiones, illorum utuntur opera. Ut in parœciis honesti cives, et ætate, usuque maturi deliguntur, quos *matricularios* vocant, qui Ecclesiæ commodis, et impensis, aut compendiis præsunt. At istorum curatio neutiquam spiritualis est; nec imponendarum jus habent manuum, aut ordinandorum sacrorum Ecclesiæ ministrorum, sed in externarum, ut dixi, rerum administratione sistit.

ὦ mucose.

Quo sensu omnes Christiani sacerdotes.

X. Illud vero frigidum, et obsoletum est, quod ex Petri Apostoli testimonio deducis, laicos omnes Christianos esse sacerdotes, quod *in sacerdotium sanctum superædificati* dicuntur *offerentes spiritales hostias* [1]; necnon regale sacerdotium appellantur. Hæc a similibus tui Catharis pridem objici solita, millies ab nostris elisa, et obruta sunt. Hoc unum modo vide. Si quid de vero proprieque dicto sacerdotio ex illis Petri verbis colligis, etiam de regia potestate pari jure posse concludi. Ergo et rex erit Christianus quilibet non minus, quam *sacerdos*, quia tam *regale*, quam *sacerdotium* ab non mendaci Apostolo Christianismus vocatur. Et Christianos reges esse, passim veteres asserunt, idque a Platone significatum ait Clemens Alexandrinus in V *Stromateon* [2]. Quoties illud contra impuram sectam vestram a Catholicis repræsentatum est ex omni vetustate Christiana, cujus supra testes aliquot citavimus, duplex in Ecclesia, ut sacrificiorum, ita sacerdotii esse genus: alterum commune, et laxioris ambitus, ac notionis: alterum peculiare, et novi Testamenti proprium? Nam prioris illius species, orationes, eleemosynæ, beneficentiæ, et si qua sunt ejusdemmodi, quæ in Scripturis novi Testamenti hostiarum [3], et sacrificiorum, et oblationum vocabulis continentur, cum antiquæ Legis statu, Christiano communes sunt. Præter quas proprium quoddam hujus esse sacrificium, quod ignoras, aut dissimulas, alterum, nisi imperite, alterum, nisi inurbane ac stolide præ te ferre non potes. Fac tantum de rege, regnoque memineris, quod inde sequi dixi καὶ ἔσο ἔκηλος, ne reum te quispiam paragat, ut episcopalis, et ecclesiasticæ, sic regiæ et suo utriusque modo sacrosanctæ violatæ dignitatis.

Quiesce.

CAPUT VII.

Nugæ, et ἀντιμαχίαι Salmasii. Impositio manuum, quæ fit a presbyteris, in ordinandis presbyteris, non est ordinatrix. Episcopi prærogativa supra presbyteros major, quam metropolitani supra episcopos; illa juris divini est; hæc institutionis Ecclesiasticæ. Petri ac sedis Apostolicæ primatus contra Salmasium propugnatur. Petrum caput, et principem Apostolorum fuisse. Sed et Romanum Pontificem episcopis omnibus præstitisse, etiam ex Adversariorum testimonio probatur. Non repugnare dignitati Christi, si qui in Ecclesia principes, et capita vocentur.

Salmasii ratiunculæ.

I. Et presbyteros, qui in Apostolicis scriptis occurrunt, eosdem videri episcopos dixi fuisse, et certissime constare docui, « magnum ab antiquis usque Ecclesiæ temporibus discrimen intercessisse episcopos inter, et presbyteros; ac te indoctum, qui eosdem olim cum appellatione ipsa, tum re atque

1 I *Pet.* II. — 2 *Pag.* 434 edit. Hein. — 3 *Phil.* II, 17; *Hebr.* XIII, 15 et 16 et I *Pet.* II, 4.

ordine presbyteros, atque episcopos fuisse defenderes. » Mirari desine, duo hæc a nobis in *Dissertationibus* esse posita. Non pugnant invicem, ut putas, sed mirifice consentiunt. Sed aliud est, eumdem hominem presbyterum simul esse et episcopum; aliud, presbyteratum eumdem esse cum episcopatu, sive presbyterum idem esse, atque episcopum. Sive denique, quod eodem recidit eosdem et nomine, et re atque ordine presbyteros, atque episcopos fuisse. Posterius hoc falsum est, hæreticum est, tuum est, qui duos illos hierarchicos ordines confundis, et permisces invicem cum amicis tuis Waldensibus Wiclefistis, Lutheranis, Calvinianis, et horum perditissimis Puritanis; qui Deo hominibusque displicent, ac divina omnia, et humana jura conturbant. Rogas, « quæ differentia sit inter opinionem illam, quæ statuit, presbyteros una episcopos fuisse, et quæ ponit episcopos eosdem et presbyteros. » Magna plane differentia est, si cum dicitur, *Presbyteros eosdem et episcopos fuisse*, non personas ipsas intelligamus, sed ordines, gradusque, hoc est presbyteratum, et episcopatum, ut sæpe *concreta*, quæ vocant, nomina *abstractorum* loco ponuntur. At in priori, cum dicimus, *presbyteros una episcopos fuisse*, eamdem significamus utroque præditam ordine fuisse personam. Quod satis antea declaratum a nobis esse, etiam pro captu tuo, confidimus.

II. Tu vero vicissim, quemadmodum ἀλογίαν hic tuam excuses vide. Scribis, « Primo quidem, recente adhuc distinctione episcopi, et presbyteri, non statim ad abruptum discrimen transitum esse; sed ita curam totius Ecclesiæ gerere debuisse episcopum, ut tamen nihil sine presbyterorum consilio agere ei liceret. Ita ordinabat presbyterum, ut non solus id posset, sed omnes adesse in eo ordinando deberent presbyteri, qui manus suas juxta manum episcopi in eo consecrando supra caput ejus tenerent. » Age, invicem tempora illa conferantur. Distinctionem episcopi, et presbyteri ineunte secundo sæculo introductam esse statuis. At ille ritus, ut presbytero consecrando « etiam omnes presbyteri, qui præsentes sunt, manus suas juxta manum episcopi super caput illius teneant, » etiam diu post primum sæculum observatus est, et hodieque in Occidentali Ecclesia solet adhiberi. Certe verba, quibus illum exprimis, e Carthaginensi IV synodo sumpsisti, canone III quæ synodus circa annum Christi quadringentesimum est habita. Ergone, quod centesimo circiter anno Christi factum esse dicis, id recens erat anno quadringentesimo?

Temeritatem.

Rursus postquam diversi, ac distincti gradus episcopi, et presbyteri facti sunt; ac post illud tempus, quo recens adhuc erat illa distinctio, cum presbyteri nonnisi presbyteros, et diaconos ordinare possent, non autem episcopos, quibus inferiores erant, « Primatum ais in presbyterio tenuisse episcopos, id est cathedræ primæ dignitatem, cum omnes presbyteri etiam cathedras haberent, et jus considendi in conciliis cum episcopis ipsis. Postea primatum, qui primæ urbis in quaque provincia sedem haberent, tenuisse. Et hic primatus tantum primo fuit instar primatus illius, quem in presbyterio episcopus habebat. Deinde etiam sollicitudo totius provinciæ ad eum delata est, ut episcopo cura totius Ecclesiæ commissa. »

III. Hæc tua est oratio, in qua tanta vis est hallucinationis, inscitiæ, repugnantiæ, quantam nemo omnium, qui vivunt hodie, præter te, capere potest. Nam primatum dicis episcopum habuisse in presbyterio, primum velut honorarium, sine jurisdictione, sed eatemus, ut primæ cathedræ jus haberet. Postea id institutum, ut primatus ille penes eum esset, « qui primæ urbis in quaque provincia sedem haberet. Qui primatus, inquis, tantum primo fuit instar primatus illius, quem in presbyterio episcopus habebat. » Deinde, ut scribis, etiam sollicitudo ei totius provinciæ concessa fuit, sicut episcopo totius Ecclesiæ. Ex quo quadruplex velut status ordinum in Ecclesia, et sacrorum ministeriorum efficitur. Primus, in quo episcopatus a presbyteratu nihil discrepabat, sed unus, et idem erat ordo. Secundus, in quo distinctio fieri cœpta est episcopi, et presbyteri; quando, recente adhuc illa distinctione, presbyteri, dum ordinaretur ab episcopo presbyter, « manus suas juxta manum episcopi supra caput ejus tenebant; » episcopus vero « primatum solum, et primæ cathedræ dignitatem » obtinebat, quando et omnes episcopi æquales erant inter se. Tertius status fuit, in quo primatus in quaque provincia primæ urbis episcopo delatus est, ita tamen, ut nullam provinciæ sollicitudinem haberet, sed « instar esset primatus illius, quem in presbyterio episcopus habebat. » Quartus et postremus, in quo primus ille episcopus totius provinciæ sollicitudinem gessit, sicut episcopus totius

Ecclesiæ. Addam et quintum postea statum, qui propria labe contaminatus est. Nunc, quod ad quadruplicem illum progressum episcopalis dignitatis attinet, animadverti potest quam in eo sis deceptus. Etenim, quem tu secundum statum facis, in quo recente adhuc distinctione presbyteri et episcopi, in illius ordinatione, presbyteri juxta manum episcopi manus suas tenebant, ad Carthaginensis quartæ synodi tempus spectat, quæ circa annum Christi quadringentesimum saltem est habita. Atqui longe ante id tempus duo posteriores status, tertius videlicet, et quartus exstiterunt, imo et qui successit omnibus, quintus alius status, de quo post.

IV. Nam Nicæni concilii tempore ecclesiæ per provincias distributæ erant, atque unicuique provinciæ, et hujus episcopis omnibus præerat unus primarius episcopus Metropolitani nomine ac titulo, cujus sedes prima urbs erat, Metropolis dicta. Docet hoc canon illius synodi sextus longe celeberrimus, ad quem stramentitium olim volumen consarcinasti, *de suburbicariis Ecclesiis*. Ex eo discere potes, Alexandrinum episcopum non χθὲς καὶ πρώην, sed κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθη, id est *ex antiqua consuetudine* sub se omnes episcopos habuisse tam Ægypti, quam Libyæ, et Pentapolis. Sic et Romanum subjectos sibi suos habuisse, ac *sub potestate* sua, quam ἐξουσίαν Patres nominant. Ibidem etiam ὁ μητροπολίτης commemoratur; absque cujus sententia ordinari nullus in provincia debet episcopus. Ergo jam ex antiquo episcopi in Ecclesia plures uni alicui primo subjecti erant, qui ἐξουσίαν, et potestatem in eos exercebat, illo tempore, quo presbyteri in ordinando presbytero *manus suas juxta manum episcopi tenebant*. Canone item sequenti, sic Æliæ, id est Hierosolymorum episcopo honorarium quoddam jus conceditur, ut tamen salvus sit honor metropolitanæ ecclesiæ, cui urbs illa suberat, nempe Cæsareæ Palestinæ.

Heri et nudius tertius.

Metropolites

Sic Antiochenæ synodi canon nonus meminit episcoporum Provinciæ [a], *quorum sollicitudinem Metropolitanus suscipit*. Constantinopolitana quoque prima, et Œcumenica secunda, quæ haud paucis annis Carthaginensem illam antecessit, multa de Metropolitanis episcopis, eorumque cura, et jurisdictione in subjectas sibi provincias, et episcopos sanxit, ac diœceses ordinavit.

Frivola est itaque illa temporum, officiorumque partitio, quam Catharus, sic tanquam unus ex Valentinianorum tabulatis Horothetes præfinit, prorsus illiberaliter, et ἀσυστάτως. Nunquam episcopus ecclesiæ ulli præfuit, sine potestate ac jurisdictione tam in eam, quam in clericos ipsi contributos. Nec unquam presbytero licuit ordinare presbyterum, aut diaconum, ut supra latius exposui.

Incoherenter.

V. Sequitur alius nescio quis πολιτείας ecclesiasticæ, et episcopalis status, quem Catharus ementitur, talium commentorum liberalis magis, quam ingeniosus artifex. Cum de quarto agit statu, in quo sollicitudo totius provinciæ penes primatum gerentem episcopum esse cœperat, tunc « episcopos in unaquaque provincia ab omnibus, vel saltem tribus ejusdem provinciæ episcopis ordinari debuisse, ut ea ordinatio non procederet absque auctoritate episcopi. » Tum ita novum veluti statum subjicit: « Processu temporis sic unus Metropolitanus reliquos episcopos provinciæ ordinandi jus habuit, ut unus episcopus presbyteros suæ parœciæ ordinabat. » Falso id vero. Nam idem constansque semper jus habuit provinciæ primas episcopus, id est Metropolitanus, quod in Nicæno concilio, et deinceps secutis patefactum est, ac probatum. Horum ex præscripto cujuslibet civitatis episcopus nonnisi auctoritate Metropolitani, adhibitis etiam aliis ejusdem provinciæ episcopis, ordinari debuit. Quod in presbyterorum ordinatione necesse non fuit. Neque enim a pluribus episcopis cautum ab illis esse scimus. Unde est absurda Cathari ratio, sic episcopos provinciales a Metropolitano ordinari solitos, ut ab uno quolibet episcopo presbyteri diœcesis suæ consecrabantur.

Regiminis.

VI. Putidum illud quoque est, et Wiclefi, ac Waldensium amicorum, patronorumque Cathari indolem sapit: « Non major auctoritas est jure divino data episcopo in presbyteros, qui etiam olim erant episcopi, ac dicebantur, quam Metropolitano in episcopos cæteros ejusdem provinciæ. » Presbyteri illi, qui in libris canonicis memorantur, si, uti probabile est, episcopali præditi potestate fuerunt, uti simplices sacerdotes non erant, ita ordine distinguebantur a presbyteris ho-

Major episcopi super presbyterum prærogativa quam metropolitæ super episcopum.

[a] Antioch. can. ix. Τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας.

diernis. Quare sepositis illis, diversisque inter se comparatis ordinibus, episcopi jure divino simplicibus sacerdotibus, cujusmodi sunt hodie, majores sunt, et auctoritate iis antecellunt. Neque vero humano jure major illa dignitas, et auctoritas constat. At Metropolitanorum potestas in subjectos episcopos ecclesiastici juris est, et ab humanis orta decretis, ac judiciis, eorumdem arbitrio temperatur, hoc est aut amplificatur, aut minuitur, aut funditus abolctur. Quod innumera docent exempla synodalium canonum, vel Pontificiarum sanctionum, quibus Metropolitanæ sedes alibi constitutæ sunt, ubi nullæ erant antea; alibi sublatæ, alioque translatæ; nonnunquam earum dilatata, vel contracta jurisdictio, ac potestas. Atqui episcopatus prærogativa, qua presbyteratu simplici præstantior est, neutiquam humana lege, et ordinatione nititur, sed illius, qui sacros in Ecclesia ordines, eorumque discrimen, hoc est hierarchiam instituit, Christi Domini, ac Dei, ut initio primi libri demonstratum est.

Metropolitanorum potestas est ecclesiastici Juris.

VII. Ex quibus impura quoque, et indocta Cathari sententia illa convincitur: « Ordinatio illa, qua discernitur episcopus a presbytero, non majus inter utrumque ordinem discrimen facit, quam illa, quæ metropolitanum ab episcopo discernit, aut Patriarcham a metropolitano,» Ordinatione, id est χειροτονία, sive ordinandi jure ac potestate, distat episcopus a presbytero, ut Epiphanius, Hieronymus, Chrysostomus supra laudati a nobis asserunt. Quod sic iidem intelligunt, ut solus episcopus *ordinare* possit, et ordinatricem manum imponere ad creandos episcopos, presbyteros, ac sacros ministros; presbyter eo jure, qua est presbyter, ac simplex sacerdos, careat. Inter metropolitanum et provincialem episcopum nullum est ejusmodi discrimen. Sed solius interest jurisdictionis, quæ latius in illo patet, quam in isto, et ad plures extenditur. Quod autem ex Ordinis conditione, ac *charactere* convenit, par et idem est in utroque. Unde falsum esset liquet, uti metropolitanus ab episcopo simplici nonnisi ecclesiastica et humana constitutione discernitur; sic a presbytero, sive ordinis secundi sacerdote, jure eodem humano discrepare primi ordinis antistitem. Etenim potest, qui modo episcopus est unius civitatis et ecclesiæ, sola humana voluntate Metropolitanus, vel etiam Patriarcha fieri, ut olim Constantinopolitanus; neque nova ordinatione consecrandus erit. At presbyter episcopus fieri nequit, nisi ab episcopis peculiari ritu illius Ordinis initietur. Quod et antiqui synodorum canones, et perpetuus Christianæ mos ecclesiæ, et innumera veterum exempla testantur.

VIII. Exinde Catharus obiter quædam contra Petri, ac sedis Apostolicæ primatum injicit, non ea quidem recondita, nec arcessita, sed ex trivio petita, et ex fæce declamatiunculæ cujuspiam, quam in conventiculo aliquo Puritanorum puer excepit. Adeo sunt obsoleta, et millies explosa, quæ garrit homo vocabulariis et Grammaticorum tricis innutritus, ac theologicarum rerum apprime rudis. Nisi forte magnum in eo momentum est, quod affert: Æquales inter se Apostolos fuisse; «nec sane quemquam inter eos cæteris supereminere potuisse, aut aliorum caput esse, cum omnes unum idemque caput haberent, eumdem ducem, doctoremque ac magistrum, cujus erant discipuli, sectatores, ac magistri.» Quid ista ratione puerilius? Quæ si quid acutum habet, id est ejusmodi, ut eo constituto neque regum in subjectos, neque magistratuum in cives, nec episcoporum in fideles, dicam amplius, nec in filios ac familiam, patris vel domini potestas, et auctoritas tueri se possit, Quippe hominum omnium, præsertim fidelium, rex et princeps, moderator animarum, episcopus, pater, dominus, magister, et doctor, et quidvis denique, Christus est, et in Scripturis dicitur. Jam si est ineptum, idcirco nullos in terris dici reges oportere, vel magistratus, vel parentes, quoniam horum omnium personam in se Christus, usumque transtulit; num est acutior, et elegantior Salmasiana illa ratio, imo quam non ab se iste reperit, sed ab sectæ suæ magistris accepit? Et Christus ergo « caput est omnium fidelium, dux doctor, ac magister;» et sunt nihilominus duces alii, sive præpositi, doctores, ac magistri eorumdem fidelium primario illi, ac principali subjuncti, et horum omnium primas, caput, et princeps est Romanus episcopus, qui præest omnibus, sicut provinciæ totius episcopi, id est metropolitani, inferioribus præsunt episcopis, metropolitanis exarchi diœcesis, his patriarchæ.

Veterum testimonia de Petri primatu.

IX. Certe primatum hunc et principatum inter Apostolos Petro concessum a Christo, Christiana omnis antiquitas agnoscit. De quo obiter nonnulla superius attigimus[1]; et pauca

1 Lib. I cap. v.

modo illis addemus. Super hunc Ecclesiam esse fundatam, ex Evangelio veteres iidem asseverant[1]. Hunc enim « ædificandæ Ecclesiæ petram dictum; claves regni consecutum, et solvendi, et alligandi in cœlis, et in terris potestatem, » (quæ sunt verba Tertulliani) præcipuo quodam jure fatentur[2]. Hunc *Apostolorum principem, et caput* Optatus appellat in libro septimo, « Potuit utique caput Apostolorum, inquit, ita se gubernare, » etc. Ac paulo ante, « Et præferri Apostolis omnibus meruit, et claves regni cœlorum communicandas cæteris solus accepit. » Ubi Petrum solum claves accepisse dicit, ut per eum cæteri acciperent, quod proprium est munus capitis et principatus. Principatum eidem passim Augustinus tribuit Apostolatus[3], ac primum, et præcipuum vocat Apostolorum. « Summum illum Cassianus[4], et inter discipulos discipulum, et inter magistros magistrum, qui Romanæ ecclesiæ gubernaculum regens, sicut fidei habuit, ita et sacerdotii principatum. » Hunc κορυφαιότατον, καὶ πρωτοστάτην τῶν Ἀποστόλων; hoc est *primarium, sive verticem, et principem Apostolorum*, Cyrillus Hierosolymitanus nominat[5]; Κορυφαῖον πάντων, *omnium coryphœum*, Chrysostomus[6]; Εκκριτον τῶν Ἀποστόλων Basilius[7], id est *eximium, et excellentem;* Κορυφὴν τῶν Ἀποστόλων Chrysostomus[8], et κορυφὴν τοῦ χόρου, *caput, et verticem chori Apostolici*[9]; et oratione tertia *in Matthæum* θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας, *fundamentum ecclesiæ.* Quo nomine eumdem afficit Proclus oratione VIII, necnon et κορυφαῖον τῶν μαθητῶν, καὶ πρωτοστάτην τῶν Ἀποστόλων vocat.

Cryphœum discipulorum et præsidem Apostolorum

Isidorus Pelusiota ἔξαρχον τῶν Ἀποστόλων[10], id est *principem Apostolorum.* « Reprehensus a Paulo minimo Apostolorum (ait Facundus Hermianensis[11]) non indigne tulit; nec pro sui primatus gloria resistentem sibi despexit. » Et Augustinus[12], « In quo primatus, inquit, Apostolorum tam excellenti gratia præeminet. » Hieronymus, « Quid Platoni, inquit, et Petro? Ut ille enim princeps philosophorum: ita hic Apostolorum princeps fuit, super quem Ecclesia Domini stabili mole fundata est. » Cyrillus Alexandrinus vocat ἡγούμενον τῶν ἁγίων μαθητῶν, *principem*[13], *et ducem sanctorum Discipulorum.* Item προὔχοντα, καὶ μείζονα τῇ τάξει, *præcellentem, et majorem ordine*[14]. Et διαπρέποντα ἐν μαθηταῖς *inter discipulos antecellentem*[15]. Hæc paucissima sunt ex innumeris, quibus Cathari os consuitur asseverantis, sic « æquales inter se Apostolos fuisse, ut nemo cæteris supereminere posset, » nec caput esset illorum.

X. Sed majorem adhuc risum tollit. Nam sequitur apud eumdem germanum Catharum, utpote *alienum a fermento Papistico*, ut alibi de se prædicat; adeoque τῶν καθαρῶν ἔκκριτον, et vere κάθαρμα. Sic igitur probat, Petrum non fuissse caput, neque principem collegii Apostolici: « Post Christi, inquit, ascensum, erepto ipsis magistro, non tamen de alio capite eligendo cogitarunt, a quo regerentur, velut præfecto collegii sui ac præposito. De subrogando aliquo in locum proditoris Judæ, ad explendum numerum duodecim, ut a Christo fuerat institutus, egerunt. Eadem opera potuissent, imo debuissent sibi alium pro Christo magistrum adoptare, qui toti Apostolorum collegio præesset. » Qui attinebat, ὦ οὗτος caput alterum eligere, cum et Christus in sempiternum sit Pontifex, et caput Ecclesiæ, eo *quod morte non prohibetur permanere*, ut ait Apostolus; et vicarium sui, atque aspectabile caput, et principem collegio suo, et Ecclesiæ jam Petrum ordinasset? Quo mortuo, caput alterum suffectum est Linus, ac deinceps cæteri. Ut autem post Christi mortem caput Petrum fuisse, et officio functum principis, ac coryphæi inter Apostolos intelligas, auctorem tibi dabo Chrysostomum, jam Constantinopolitanum episcopum: postquam in synodo secunda ibidem celebrata proximus post Romam veterem locus sedi illi constitutus esset; ut quod recentiores postea fecerunt patriarchæ, parcius indulgere ipsum Romani pontificis dignitati, ac primatui Petri consentaneum videretur; quo sibi prærogativam honoris nuper acceptam defenderet. At ille majore veritatis, quam ejus, quod sua referebat, studio ductus, Petri principatum luculento testimonio adstruit homilia tertia *in Actus Apostolorum*, cum de Matthiæ sortitione agit. Quærit imprimis, cur præ cæteris Petrus satagit, et de subrogando aliquo in Judæ locum sollicitus est, ac sibi ita respondet. « Quod fervido esset ingenio; et quod gregis ei commissa cura fuerat; tum quod primus erat e collegio; semper ante alios loqui inci-

Inter Puritanos eximium.

O talis.

1 *Matth* XVI. — 2 Lib. *de prescr.* cap. XXII. — 3 Aug. serm. XIII *de ver. Dom. sec. Matth.* cap. II, tom. X. — 4 Coss. lib. III *de Incarn* — 5 Cyr. cat. II, sub. fine — 6 Hom. XXXVIII in 1 *ad Corin.* et hom. I *ad Rom.* — 7 Lib. I *de Bapt.* — 8 Hom. IX *de Pœnit.* — 9 Idem. hom. LXXXVIII *in Joann.* initio. — 10 Lib. I ep. CCLVI. — 11 Lib. X. — 12 Aug. lib. II *de Bapt. cont. Don.* cap. I. — 13 Cyr. epist. VIII pasch. — 14 Lib. IV *in Joann.* — 15 Id. dial. VI *de Trinit.*

pit[a]. » Et paulo post : « Quid igitur? Nonne Petrus ipsemet eligere poterat? Poterat quidem. Sed hoc non facit, ne gratiæ deferre aliquid videatur[b]. » Poterat itaque solus per sese Petrus, quem vellet, designare successorem Apostolatus, hoc est, *principatus et sacerdotii*[c], ut idem nominat, contra quam Catharus somniat, qui nullum in Apostolis agnoscere vult sacerdotium. Ita princeps et caput fuit Petrus Apostolici collegii, non tantum dignitate, et nescio qua imaginaria primatus larva, quam episcopis Salmasius affingit; sed gubernandi, præsidendi, ac regendi functione, si quid Chrysostomo credimus. Cui quidem auctoritatis fasces summittere non, ut opinor, ille dedignabitur.

Petri potestas ad ejus successores transiit.

XI. Eamdem, quæ ordinaria fuit in Petro, potestatem, jusque ac dignitatem capitis, in Petri esse successoribus Romanis Pontificibus, plerique veterum Patrum approbant. Nec dubitari potest, primatum illum habuisse semper in universa Ecclesia. Cui vel Adversarii ipsi suffragantur, qui paulo moderatiores sunt, ac minus turbulenti, et antiquitatis Ecclesiasticæ peritiores, quam sunt Messaliana καθάρματα. Sane Blondellus, qui nuper grande volumen edidit de hac controversia, « Protestantes, ait[1], neque Apostolicæ cathedræ dignitatem unquam veteri Romæ denegasse; neque primatum, quem habet in vicinas Ecclesias; imo etiam quem aliqua ratione obtinet in universas; ita tamen, ut ecclesiastico jure duntaxat, non divino, Romanis Pontificibus ista conveniant. » Quocirca saltem Apostolica traditione fatebitur, primatum illum in omnes ecclesias Romano constare Pontifici, si Augustini regulam illam sequimur, quam in primo libro capite I et II proposui : Id ab Apostolis traditum videri, quod et perpetuo servatum sit in Ecclesia, et nullius concilii decreto primitus constitutum fuerit; qualem esse prærogativam Romanæ sedis, alio in loco disputabitur; ubi et divino jure, id est Christi auctoritate, ac præcepto, stabilitam esse demonstrabimus.

Spurcamina

Nunc illud satis est, quod antiquitatis ecclesiasticæ utcumque perito liquet, fuisse veteri in Ecclesia, ut episcoporum in propriam ecclesiam jus et potestatem, sive primatum; sic in episcopos, et ecclesias istas in unaquaque provincia, potestatem unius item, et auctoritatem, qui provinciæ toti præerat. Quod Nicæna synodus canone VI, ἀρχαῖον ἔθος nominat. Ante quam nulla post Apostolos generalis exstitit, nulla quæ morem hunc, et traditionem primitus statuerit, quo ne ab Apostolis manasse credatur. Hoc, inquam, ad pueriles Cathari discutiendas nænias sufficit; qui fucum facere conatur trita et obsoleta jam ratiuncula ista, quam in Puritanis conventiculis opifices, ac sellurarii elatrare solent, unde hanc hausit ille : Nimirum unicum Ecclesiæ caput esse Christum, cui succidaneum dari nullum oporteat, cum sit perpetuum.

Antiquum mos.

XII. Omnes « ante hoc introductum novum Ecclesiæ regimen (ait ex suorum cantilena Catharus) æqualiter pastores erant gregis, et unicum omnes per orbem dispersæ Ecclesiæ ἀρχιποιμένα agnoscebant, nempe Christum, non alium. Et sic Petrus in prima *Catholica* omnes presbyteros singularum ecclesiarum ἐπισκόπους, et ποιμένας gregis, hoc est ποιμνίου sibi crediti esse statuit, sub uno ἀρχιποιμένι Christo. Nec per multa sæcula, etiam post constitutos singulares episcopos, qui capita erant particularium ecclesiarum, ecclesia universalis aliud caput se habere credidit, præter Christum. Ecclesia universa ex multis localibus ecclesiis constans, corpus unum erat, et hujus corporis caput unum habebatur Christus. » Hic si quid tota ista disputatione conficit, aut contra semetipsum, aut pro nobis utique facit. Duo sunt, ex quibus argumentatur, nullum in Ecclesia καθολικὸν esse præsidem, et episcoporum episcopum, sive caput hierarchiæ totius, et Ecclesiæ. Primum, quia unus est *pastorum princeps*, ut ait Petrus. Alterum, quia caput itidem est unicum Ecclesiarum omnium; utrumque porro Christus est. Hæc ratio non procedit, nisi ambo ista, *pastorem* esse, et *caput Ecclesiæ*, ita Christo conveniant, ut cum altero communicari nequeant; quemadmodum Deum esse, vel hominem esse simul, ac Deum; Virginis esse Filium, et cætera eju-

Principem pastorum

Episcopos et pastores. Gregis. Principe pastorum.

Universalem

a CHRYS. Καὶ ὡς θερμὸς, καὶ ὡς ἐμπιστευθεὶς παρὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν ποίμνην· καὶ ὡς τοῦ χοροῦ πρῶτος, ἀεὶ πρότερος ἄρχεται τοῦ λόγου.

b Id. Τί οὖν, ἑλέσθαι τὸν Πέτρον αὐτὸν οὐκ ἐνῆν, καὶ πάνυγε· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ χαρίζεσθαι· τοῦτο οὐ ποιεῖ.

c Id. Τὴν ἐπισκοπήν· τουτέστι, τὴν ἀρχὴν, τὴν ἱερωσύνην.

1 Blond. *de Primata in Eccl.*

sdem generis, in nullum alium, quam in illum cadunt. Jam, quod ad *pastoris* nomen spectat, Christus tam et se *pastorem* vocat simpliciter, ut cum ait, *Ego sum pastor bonus;* et ab Apostolis nominatur, velut ab ipsomet Petro : *Conversi nunc*, inquit, *estis ad pastorem, et episcopum animarum vestrarum*, et a Paulo : *Qui eduxit de mortuis pastorem ovium magnum*; tam pastor ergo dicitur, quam *princeps pastorum*. Quare si ideo nefas est, quemquam *pastorum* dici *principem*, et ἀρχιποιμένα, quoniam titulum hunc Scriptura Christo tribuit ; ne *pastor* quidem, aut *Episcopus* absolute nuncupari quispiam potest, ne par in Christum redundet injuria.

XIII. Atqui et episcopos singulis ecclesiis ex antiquo præfuisse, tanquam pastores et capita suæ quemque ecclesiæ, Salmasius fatetur, etiam temporibus Apostolorum, et quosdam insuper « Episcopos episcoporum, id est primos presbyterorum, » cujusmodi Apostolos fuisse credit, tam majorum gentium, quam secundos, quales erant Jacobus, Timotheus, Titus, et alii majorum discipuli, qui presbyteros, et eosdem episcopos constituebant, et iis cum potestate, jurisdictioneque præerant, ut in primo libro ex ipsius verbis Salmasii latius ostendimus. Igitur ἀρχιποιμένες aliqui fuerunt, et *pastorum principes* præter Christum, tum Apostoli ipsi, tum ab iis præpositi.

Nam quod spectat ad *capitis* vocabulum, si Ecclesia universalis corpus est Christi, et ecclesiæ singulæ membra sunt unius corporis, ut ex collatione prima Carthaginensi, et ex synodo Parisiensi refert Salmasius ; profecto tam est absurdum, unius corporis, puta humani, plura esse capita, quam singulorum membrorum sua. Imo majus hoc, quam illud portentum sit, si et pedi suum caput sit, et utrique brachio suum, ac totidem denique sint capita, quot membra. Expediat se itaque solertissimus et acutissimus Salmasius ex istis pedicis, quibus seipsum irretiit. Respondeat, quinam verum sit, singulas ecclesias, quæ sunt membra totius, suum habere caput, pastoremque suum, citra unius, et summi capitis, ac pastoris offensionem; citra monstruosam deformitatem, et ostenti similem; dignam, de qua et aruspices consulantur, et quæ majore victima procuretur.

XIV. Responderit, si quid sapit, id quod eum natura communis, et innata ratio docebit, non hæc invicem pugnare ; nec eamdem *naturalis* esse *corporis*, et ejus, quod *proprie* dictum corpus non est, sed *morale* vocatur, proprietatem ac rationem. Hujus enim, vel in hoc potius, plura esse capita posse; sed sub uno, ac singulari, et primario ordinata capite; quæ singula eatenus capita sunt, quod vices obeunt supremi, et ab eo derivatam, acceptamque vim, ac potestatem exercent. Sic in regno unus rex est, ac summus princeps, sub quo innumeri sunt majores, minoresque principes, ac magistratus; et unus etiam amplissimo jure, ac magisterio iis omnibus, ac toti adeo regno præficitur. Moses certe universo Israelitarum populo, et ecclesiæ Dei, id est synagogæ, tanta auctoritate præerat [1], ut etiam Dei titulo Deus ipsemet eum honestaret, et ad veri, præpotentisque similitudinem Prophetam illi fratrem suum assignaret Aaronem. Neque tamen suis, ut ita dicam, auspiciis rem illius populi gerebat; sed vicaria præfectura fungebatur, cum esset Judaica πολιτεία, ut ait Josephus, θεοκρατία quædam; quod genus in humana gubernatione inauditum hactenus fuerat. Quocirca licet caput esset, pastorque populi, ac princeps Moyses, nihil hoc tamen obstabat, quominus summus eidem præesset populo, adeoque Mosi ipsimet, et Aaroni, et aliis utrique subjectis curatoribus, moderator ac princeps Deus, eo quod diversi sunt ordinis ambo illi principatus, nec se invicem excludunt.

Salmasii antilogiæ.

Politia.

Theocratia.

XV. Quod ipsum naturalibus in causis licet cernere. Etenim, quod a philosophis vulgo traditur, non possunt ejusdem effecti duæ esse causæ, quas *totales* vocant, et *adæquatas*, quæ ejusdem sint generis, ordinisque, sed ex parte duntaxat, sive portionales, quas *partiales* nuncupant. Possunt tamen diversi ordinis in solidum esse duæ, cum una superior est, altera inferior. Sic enim Deus et ignis, ambo ex toto calorem eumdem producunt. Eodem fere modo quamvis uni communitati, sic tanquam capiti, duo ex æquo, et in solidum præsidere capita nequeant, ut in regno reges esse duos pari potestate ; nihilominus cum Deo, et sub ipso, mortalis quilibet princeps populo præest, ejusque rex, et caput dicitur. Qui minus id in Ecclesia locum habet, in qua et episcopos esse *pastores*, et ἡγουμένους, hoc est *duces*, ac *præsides*, Scri-

[1] *Exod.* VII.

ptura declarat, et eosdem regia quadam potestate, sed spirituali præditos Epiphanius in *Nazaræorum* hæresi docet? Ubi Christum ait ex utraque familia, regia et sacerdotali originem traxisse; ac « regalem, quam a Davide acceperat, dignitatem transferendo, largitum esse famulis suis una cum summo sacerdotio, catholicæ videlicet Ecclesiæ Pontificibus[a]. » Ergo spiritualis illa potestas, et suo modo regia, quam in episcopis agnoscit Epiphanius, in eo nimirum regno, cujus se regem esse Christus profitebatur, cum dixit, *Regnum meum non est de hoc mundo*[1], supremæ hujus majestati et auctoritati nihil officit, quoniam non paris cum ejus potestate ordinis est, sed infinitis partibus inferior, eique subjecta. Quod si in unaquaque ecclesia, cui non minus, quam universæ, summus ille pastor, rectorque præsidet, duo esse hujusmodi capita, pastoresque duos, ne iste quidem audebit, qui nihil non audet, inficiari Catharus; cur non sub eodem pastore supremo et capite, generalis ab eo substitutus esse pastor, et caput Ecclesiæ totius poterit, quasi *fidelis servus*, *et prudens*, *quem constituit Dominus super familiam suam*[2]? » Aut ut Joseph herilium omnium fortunarum[3], totiusque domus administrationem, et curationem cum amplissima potestate suscepit : « Tu princeps episcoporum , (ait ad Eugenium Romanum Pontificem Bernardus[4]) Tu es, cui claves traditæ; cui oves commissæ sunt. Sunt quidem et alii cœli janitores, et gregum pastores: sed tu tanto gloriosius, quanto et differentius utrumque præ cæteris nomen hæreditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos; tibi universi crediti, uni unus. Nec modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. » Huc ille spectat Augustini locus in tractatu *ad Psalmum* LXXXVI, ubi declarat, qua ratione Apostoli, et Prophetæ *fundamenta* dicantur, cum sit *fundamentum* Ecclesiæ Christus[5], *præter quod nemo aliud potest ponere*. « Quomodo putamus, ait ille, nisi quemadmodum aperte dicitur, sanctus sanctorum, sic figurate fundamentum fundamentorum? Si ergo Sacramenta cogites, Christus sanctus sanctorum; si gregem subditum cogites, Christus pastor pastorum; si fabricam cogites, Christus fundamentum fundamentorum. »

Adversus hæc languidi sunt omnes, irritique conatus et impetus Messalini Cathari;

« Velut in sommis oculos ubi languida pres-
[sit
Nocte quies, nequidquam avidos extendere
[cursus
Velle videmur, et in mediis conatibus ægri
Succidimus; nec lingua valet, non corpore
[notæ
Sufficiunt vires, nec vox, aut verba sequun-
[tur. »

CAPUT VIII.

De episcopali dignitate, et potestate agitur. Non esse simplex onus aut curationem. Quia curationis vox significet; tum quid munus sit, et quotuplex, ex Jurisconsultis explicatur. Refellitur Salmasii error episcopatum asserentis non esse dignitatem, ac potestatem; sed nihil præter munus, et curationem. Nomina certis ex functionibus rebus imposita, quæ totam earum naturam non exprimunt. In episcopis, ut et in regibus, aliisque dignitatibus, præcipuum esse finem, utilitatem subjectorum; indeque peti nominum originem. Hinc Salmasii nugæ discussæ. Humanum quid significet. Cur Paulus episcopi dotes adeo vulgares præscribat. Hieronymi locus illustratur. Quid meritum vocet; et quo sensu dicat, episcopatus nomen non esse meriti.

I. Hactenus « difficilem satis, ac longam viam emensum se esse, Catharus scribit, emersisseque lutosis volutabris[6]. » Quod profecto non male illi ceciderit, imo vero optandum fuerit.

« Ire præcipitem in lutum, per caputque, pe-
[desque;
Verum totius ut lacus, putidæque paludis
Lividissima, maximeque est profunda vorago;
Si pote stolidum repente excitare veter-
[num;

a Epiph. hær. XXIX, num. 4. Τὸ βασίλειον τοῦ Δαβὶδ μεταστήσας, καὶ χαρισάμενος τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ἅμα τῇ ἀρχιερωσύνῃ· τουτέστι τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

1 *Joann.* XX.— 2 *Matth.* XXIV, 45.— 3 *Gen.* XXXIX. — 4 Bern. III *de cons.* cap. VIII.— 5 I cap. III.— 6 Salm. cap. VI *Dissert.*

Et supinum animum in gravi derelinquere [cœno,
Ferream ut soleam tenaci in voragine mula.»
Quippe« Insulsissimus est homo, nec sapit [pueri instar
Bimuli. »

Nos ad eam rem præsto illi erimus, et pro virili adjuvabimus, ut ad bonam, ac sanam mentem redeat, errore deposito; cujus in postremo capite vires omnes, ac venena contraxit. Ac mihi videtur postremo illo in actu scenicæ suæ fabulæ gratiam ab Catharis suis inire voluisse, a quibus, ut contra episcopos scriberet, subornatus et auctoratus est. Nusquam enim inclementius in illos, ac protervius invehitur, dum id studet, omnem ab ipsis abjudicare dignitatem, ac jurisdictionem. Quod si, ut cupit, facere posset, non tam episcopalem ordinem, quam ipsius labefactaret, atque everteret Ecclesiæ christianæ statum. Verum percommode hactenus cessit, quod non valde acuto, ac solerti homini oppugnandæ catholicæ rei partes illæ mandatæ sunt; sed rudi doctrinarum istarum, et hebeti, qui nihil ad causam agendam exquisitum, nihil robustum, nihil suum, ac proprium denique, præter os, et confidentiam afferret. Hoc ut in superioribus hucusque fecimus, sic in postremo isto Dissertationis illius enucleando capite, manifestum omnibus fore confidimus.

II. Reprehensum illud erat a nobis in primo *Dissertationum Ecclesiasticarum*, quod Trapezita nebulo scripsit in sacro, et scelerato illo libro *de Trapezitico fenore :* « Veteribus episcopatum in Ecclesia non fuisse nomen dignitatis, aut potestatis, sed curationis, et administrationis. » Contra quæ copiosa disputatione probavimus, episcopos ab initio, et a prima sui origine, id est ex institutione Christi, *dignitatem* et *potestatem* habuisse, sive αὐθεντίαν, et ἐξουσίαν. Argumenta, quibus hoc ostendimus, invicta sunt, ac necessariis ex rebus fidem faciunt.

At Catharus Messalianus cum nihil habeat, quo vim illorum effugiat, *frustra se contorquet*, et μάτην πτερυγίζει, καὶ κορυβαντιᾷ. Ait, negat. versat in omnes se partes; et cum nihil dicat, multa verba fundit inania sanæ mentis, ac sensus boni. *Verba* dixi; nam præter voculas, et vocabulorum minutias, originationes, ac σκινδάλματα, et ἀποσμιλεύματα, nihil in rem ipsam, ac sui defensionem contulit. *Schidia et assulas.*

Dixeram, « Episcopum, si hunc audimus, ex prima institutione sui, nihil aliud fuisse, quam curatorem nullo magisterio, nulla auctoritate præditum, quasi opificem quemdam, et ministrum. » Iste, ut hanc falsæ opinionis invidiam declinet, cum de re ipsa fateatur, ad nota et usitata præsidia confugit, enucleatas nominum, et grammaticas observationes. Quod ne ipsum quidem ei commode succedit. Nihilominus enim tenetur, ac suapte oratione convincitur. *Curare* nihil esse dicit aliud nisi *administrare*[1]; unde et *curare rempublicam.* Porro curare proprie pertinere ad episcopum, cujus est *curam Ecclesiæ gerere, ac sollicitudinem eidem impendere.* Vera ista sunt, sed ab eo, de quo agitur, aliena sunt. Etenim *curare*, et *curatio* dupliciter apud Latinos usurpatur. Interdum simplex est rei, aut negotii alicujus administratio, et gestio, sine potestate, ac magisterio, sive magistratu. Hæc enim vox proprie rei effectum respicit. Alias potestatem habet adjunctam, et magistratibus tribuitur. Sic *curatio rei frumentariæ* cum amplissima potestate Pompeio decreta[1], annitente Cicerone anno U. C. 397. Et *Asiatica curatio frumenti* M. Bruto[2], et L. Cassio commissa. Hujusmodi curatio est episcopalis nominis, ac dignitatis, non prior. Itaque frustra sudat Catharus, ut illud excuset, quod falso dixerat, episcopum ex vi et proprietate nominis, imo ex origine, et institutione sua, nihil præter curationem, et operam, sine honore ac potestate, sibi vendicare.

III. Sed ut penitus in causam intremus, et in ulcus illius scalpellum altius imprimamus; sciri debet, apud Jurisconsultos aliud esse munus, et curationem; aliud potestatem, et honorem, sive magistratum. Quæ Jurisconsulti distinguunt sic, « Honor est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu, sive cum sumptu, sive sine erogatione contingens. Munus vero publicum, quod in administranda republica cum sumptu, sine titulo dignitatis subimus[3]. » Et Paulus, « munus tribus modis dici ait, uno donum, et inde munera dici dari, mittive; altero onus; tertio officium, unde munera militaria, et quosdam milites munificos vocari[4]. » Sic excubiæ, angariæ, « gestationes in usum *Quid et quotuplex munus ex jurisconsultis.*

1 Cic. *pro Domo* Dio. plut. app.—2 Lib. XV ep. *ad Act.* ep. xi.—3 L. XIV D. *de num, et hon.* — 5 L. XVIII D. *de verb. sign.* et Alciat. *ad eamd. leg.*

belli, erectio valli, munera fuere militaria; a quibus qui vacabant beneficiarii vocabantur; qui non vacabant, seu munus reipublicæ faciebant, » munifices, ut ait Festus. Munus porro civile tripliciter ab Arcadio dividitur [1]. « Nam quædam munera personalia sunt : quædam patrimoniorum dicuntur : alia mixta. Personalia sunt, quæ animi provisione, et corporalis laboris intentione, sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur, veluti tutela, vel cura : Kalendarii quoque curatio, » hoc est credendæ, et exigendæ pecuniæ feneraticiæ, etc. « Patrimoniorum sunt munera, quæ sumptibus patrimonii, et damnis administrantis expediuntur. » Mista denique; ut cum et tributis exigendis personalis opera confertur, et ex propriis bonis fiscalia detrimenta resarciuntur.

Hæc porro munera interdum cum honore, ac dignitate conjuncta sunt, ut iidem observant Jurisconsulti. Nam et magistratibus certa onera, et munera mandantur. Muneris cum honore et magistratu copulati exstat exemplum in ea functione, quam Athenis obibant, qui reficiendorum murorum curam suscipiebant, quos τειχοποιοὺς vocabant. Cicero *curatorem muris reficiendis* vocat in libello *de Optimo genere Oratorum*, quæ est præfatio duarum orationum Æschinis, et Demosthenis *de corona*, quas ille in Latinum converterat. Cum igitur tributim eligerentur οἱ τειχοποιοὶ, Demosthenes a Pandionide lectus, non operam tantum, sed etiam pecuniam contulit. Quam ob causam Ctesiphon de eo scitum fecit, ut corona aurea donaretur. Hunc vero Ctesiphontem in judicium adduxit Æschines, quod contra leges scripsisset, maxime contra eam, quæ vetabat, magistratum ullum, rationibus nondum relatis, corona donari. Hanc igitur *curationem* ἀρχὴν, et *curatorem* ἄρχοντα Æschines appellat, nec non Libanius in argumento Demosthenicæ orationis.

IV. Jam vero Trapezita Catharus in libro *de Trapezitico fenore*, de episcopatu agens, « Veteribus, inquit, episcopatus in Ecclesia non fuit nomen dignitatis, aut potestatis, id est ἐξουσίας, καὶ αὐθεντίας, sed curationis, et administrationis, βοηθείας, sive προστασίας, quæ est ἐπισκοπή. Et non solum in ecclesiasticis, sed etiam in civilibus, curatio, et potestas diversa fuit. Nam quædam officia curationem habebant, non potestatem. Talis in Ecclesia fuit episcopatus. »

Fuit hæc ergo Salmasii, quæ et *Catharorum*, sive *Puritanorum* est, opinio, episcopatum olim, et a prima institutione sua, ac tempore Apostolorum nihil præter munus, onus, et curationem fuisse, non magistratum aliquem spiritualem, ac sacrum. Quare in eodem Trapezitico libro, « Si quis definire velit ἐπισκοπὴν ecclesiasticam, non melius queat, inquit, quam ex verbis ejusdem Arcadii, » qui personale munus definit, ut supra meminimus. Unde colligit Catharus, episcopatum « munus curationis olim fuisse, non honoris, aut potestatis. »

Hæc erant flagitia *Trapezitici Operis*, quæ nos merito castigavimus in primo *Dissertationum Ecclesiasticarum*. Idem porro in prima parte *Dissertationis de episcopis, et presbyteris*, cui feneum nescio quem *Wallonem Messalinum* inscripsit, multum æstuat, ut fœdam hanc, et abhorrentem ab communi Christianorum sensu labem opinionis abstergat. Ac verba mea primum arrodit, quibus scripseram, « Si hunc audimus [2], episcopum ex prima institutione sui nihil aliud fuisse, quam curatorem nullo magisterio, nulla auctoritate præditum, quasi opificem quemdam, aut ministrum. » Quæ vocabula singillatim expendens, probare satagit, in episcopatum reipsa quadrare. Hujus enim propriam fuisse *curationem*, propriam *administrationem*, ac reliqua hujusmodi, ut οἰκονομίαν, προστασίαν.

Dispensationem, magistrati

V. Atqui tergiversari istud est, et noctuarum more lucem defugere. Non enim negamus, episcopi ex prima institutione propria hæc esse; sed non ita, ut Catharus opinatur, citra potestatem, magisterium, et auctoritatem, qua velut quidam ecclesiasticus ἄρχων, et magistratus, curationem illam, ac ministerium exercet. Nam munera et curationes interdum cum honore, ac potestate conjungi superius adnotavimus. Hoc modo episcopatum *ministerium honorabile* vocat Augustinus [3]; et Chrysostomus ἀρχὴν, et episcopos ἄρχοντας in oratione de *S. Babyla* [4]; et in ea *de S. Ignatio*, et alibi sæpe. Ejusdem proprium esse dicit, προΐστασθαι τῆς ἀρχῆς [5], *præesse imperio*, vel *imperium tenere*, et προσθῆναι [6], quod itidem vocat ἐγχειρισθῆναι τὴν πόλιν, *civitatem suæ curæ commissam regere*. Ac « post Petrum successisse in principatum Antiochenæ urbis

Episcopat munus et potesta

1 L. XVIII D. *de num. et hom.* — 2 Lib. I *Dissert. Eccles.* — 3 August. *in Psalm.* LX. — 4 Chrys. orat. LXIV. — 5 Idem. orat. LXX. — 6 Idem. orat. LXIV.

Ignatium [d] » scribit. Quod ipsum nominat etiam ἐκκλησίαν οἰκονομῆσαι, *administrare* Ecclesiam, in eadem oratione *de Sancto Ignatio* [1]. *Synonyme.* Quæ omnia vocabula συνωνύμως usurpata, non meram sine potestate, et honore curationem, ac personalem significant, sed magistratum ecclesiasticum. Quocirca frivola est longa illa, et otiosa disputatio Cathari litteratoris de notionibus nominum istorum, quibus exprimi ait curam, ac sedulitatem in officio exequendo. Quo primo nititur argu- *Episcopatum.* mento, ut probet, τὴν ἐπισκοπὴν non habere potestatem, honoremque conjunctum. Hoc vero ineptum, et ridendum esse quis non videt? Nam si de sola vocum proprietate agitur, primum ut honorem, ac potestatem directe non significet, non tamen excludit. Ac plerumque ambo ista designat, hoc est præfecturam cum imperio, et potestate. Sic ἐπίσκοποι τῆς δυνάμεως in libro *Numerorum* appellantur *exercitus duces*, *Tribuni*, *Centuriones* [2], qui Hebraice vocari פקידי החיל *præfecti exercitus*, et שרים id est *principes*.

VI. Deinde sæpe nomina rebus imponuntur a dote aliqua, et proprietate, quæ inest ipsis; aut efficientia, aut adjuncto quopiam; nec propterea negari, ac removeri cætera censentur, quod ab illis non deducta sit appellatio. Quid tam conjunctum cum honore ac potestate, quam munus regium? Et tamen *regendi* ipsa functio, a qua vocabulum oritur, nudam curationem, et administrationem significat, quæ sine *magisterio*, et ἀρχῇ potest intelligi. Quippe cæcum herum regit famulus, ut illa cæcum parentem in Scena,

« Cæci parentis regimen [3]. »

Navis item rector nauclerus, currus auriga dicuntur, et alia sexcenta. Quare ex acuta et lepida concludendi ratione, quam Salmasius de episcopis instituit, licebit peræque de regibus argumentari, non eos honorem, potestatem, et imperium habere, sed curationem, προστασίαν, et οἰκονομίαν, hoc est *animi provisionem*, et *corporalis laboris intentionem*, ac munus simplex; præsertim cum ἐπίσκοπος regem etiam designet, ut Hesychius docet.

Sane quidquid de episcopis affert Salmasius, quominus potestatem, et dignitatem habeat illorum functio, idipsum de regibus non minus usurpabitur, et quacumque *præfectura*, et ἀρχῇ. Etenim nomina primum ex officio, et curatione, ac ministerio solo in plerisque ducuntur. Sic Romæ consules ab eo, quod reipublicæ consulunt, dicti; quod muneris est et oneris genus, nullam habens adjunctam necessario potestatem. Censores item ab instituendo censu populi; quod nudum onus, et curatio sine magistratu esse potuit. Licet idem de plerisque populorum, ac civitatum magistratibus dicere. Quid quod ipsa vox *Deus*, aut Θεός, aut Hebraicæ pene omnes, etiam arcanæ et augustæ, quæ ad summi numinis appellationem adhibentur, nullam honoris, potestatisque significationem continent, sed simplicem actionem, aut curationem, aut etiam usum, ac ministerium? ut ex iis patet, quæ de Dei nominibus alibi disputavimus [4]. Neget ergo Salmasius, honorem ac potestatem inesse divinitati, et ex ipsius nominibus argumentetur. Nihilo certe, quam de episcopis, ineptius ita concludet.

VII. Ad hæc, si finem præcipuum spectemus, cujus gratia magistratus, et præfecturæ, ac potestates a populis, et civitatibus expetitæ, constitutæque sunt, nullum reperiemus alium, nisi curationem, administrationemque publicæ rei; ac sollicitudinem, et provisionem animi in procuranda quiete illorum ac tranquillitate, qui hoc sibi præsidium, tanquam belli, ac pacis temporibus necessarium, asciscendum esse decreverant. Appa- *In civili et ecclesiastica potestate præcipuus scopus, utilitas subditorum.* ret hoc in Israelitici populi facto et exemplo, qui cum hactenus sub Judicum, et Sacerdotum, vel Dei potius imperio vixissent, regem sibi cæterarum more gentium dari postularunt, et cur, quemve in finem peterent, his verbis explicarunt : *Constitue nobis regem, ut judicet nos, sicut et universæ habent nationes* [5]. Ac paulo post, quid « *judicandi* vocabulo significarent, exponunt sic : *Judicabit nos rex noster, et egredietur ante nos : et pugnabit bella nostra pro nobis.* Judicandi vox non solum jus dicere, ac lites, et controversias disceptare significat, sed etiam vindicare, protegere, ac tueri. Unde judices illi Hebraici populi ideo dicti, quos ad eos in libertatem asserendos, et ab oppressione, ac servitute vindicandos a Deo destinati fuerant. Hæc igitur sibi commode de rege pollicentes Israelitæ, et ob illa ipsa, quo privatim et tutius, et securius degerent, regium optabant imperium.

a CHRYS. orat. LXX. Τὸ μετ' ἐκεῖνον τοῦτον διαδέξασθαι τὴν ἀρχήν.

1 Chrys. orat. LXX. — 2 *Num.* XXXI, 14. — 3 Sen. *Theb.* — 4 Tom. I *de Deo*. — 5 I *Reg.* VIII, 5

Quinctiam illud inter eos constat, qui de Politica scripserunt, potestatis omnis civilis, adeoque regiæ, finem esse, non privatum, sed publicum eorum, quibus præest, commodum. Hinc Aristoteles præclare legitimum regem in eo differre ait ab usurpatore violento, « quod tyrannus in unum, quod sibi conducibile est, respicit; rex vero id, quod utile est iis, quibus imperat [a]. » Et in *Politicis*, « Appellare, inquit, solemus ex monarchicis imperiis illud, quod ad publicum commodum respectum habet regium [b]. » Tum libro quinto : « Vult autem rex esse custos, ut qui bona possident, nihil injuriæ patiantur, et ut ne populus afficiatur contumelia. At tyrannus, ut jam sæpe dictum est, ad nullam communem respicit utilitatem, nisi quatenus privatim id sua interest [c]. » Denique « regem bonum ait oportere non tyrannicum esse, id est suæ tantum utilitatis cupidum, sed οἰκονόμον, id est *dispensatorem*, et regali animo præditum videri subjectis sibi populis, nec ad se commoda transferentem, ac sibi usurpantem, sed velut tutorem [d]. » Quibus consentanea sunt, quæ a Platone traduntur, et ex utriusque fontibus Dio Pruseus, et Synesius in orationibus *de Regno*. Cicero ipse in primo libro *de officiis*. « Omnino, inquit, qui reipublicæ præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant. Unum ut utilitatem civium sic tueantur, ut quæcumque agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus reipublicæ curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Ut enim tutela, sic procuratio reipublicæ, ad eorum utilitatem, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. »

VIII. Hinc autem evidens est, quam malus ratiocinator sit Catharus, qui duplici illo, ut dicere jam cœpimus, argumento probatum a se putat, episcopatum non esse proprie, atque ex instituti sui ratione, dignitatem aliquam, ac potestatem, vel magistratum, sed nudum officium, ac præstationem operis, et onus, ac curationem; quod *munus* Jurisconsulti vocant ab honore, et potestate diversum. Nam eodem plane argumentationis genere demonstraverit, nullum in republica esse magistratum, id est potestatem, ac dignitatem; neque regium imperium, ac nullum denique legitimum principatum aliud esse, præter simplicem procurationem, et onus, ac munus honoris, et potestatis expers. Hoc si suis ex dictis, et rationibus consequens esse mihi non credit; age ponat mecum calculos, ac totam illam disputationem relegat, quam in libro de *Trapezitico fenore*, et in postremo de episcopis et presbyteris sub Wallonis Messalini nomine nuper edidit. Expendat ratiocinationis illic institutæ summam, quæ ad duo, uti dixi, fastigia redit, quorum alterum in vocabuli notatione consistit, quod nomen τῆς ἐπισκοπῆς « nihil aliud significat, nisi provisionem, procurationem, et attentionem. » Et in Trapezitico libro, « Episcopatus in Ecclesia nomen non fuit dignitatis, aut potestatis, sed curationis, et administrationis, βοηθείας καὶ προστασίας, quæ est ἐπισκοπή. » Alter argumentandi locus ex officio ipso, ac functione petitur. « Episcopi, inquit idem, proprie officium, τὸ συμφέρον τοῖς πολλοῖς, *quod pluribus utile est*, quærere ac prospicere. » Amabo te, an non idem prorsus et de *Rege* dici potest? Nam et vox ipsa *regendi* curationem, et administrationem significat. Et officium est ejusdem, ut ex Aristotele, aliisque cognoscimus, quod sibi subjectis utile est, quærere, ac prospicere. Hinc οἰκονόμον, et ἐπίτροπον regem nominat philosophus, et φύλακα, id est *curatorem*, sive *dispensatorem*, et *tutorem* et *custodem*. Quibus omnibus nominibus in episcopale munus cadentibus utitur Catharus, ut ab eo *dignitatem*, et *honorem*, ac *potestatem* ableget. Quod de regibus dico, idem et de præcipuis quibusque magistratibus, atque imperiis usurpare possum. Unde vanam, ac stupidam liquet esse Cathari rationem, ex qua tam aperte falsa, et ab omni aliena judicio consectaria ducuntur. **Episcopa**

IX. Verum, ut in tricis istis, ac vocabulariorum fæcibus nimium hærentem, ac sanæ sobriæque mentis emotum revocemus, si possumus; scire illum oportet, duo quædam **Duo i qualil præfect distingu da.**

a Arist. VIII *Eth.* cap. xii. Διαφέρουσι δὲ πλεῖστον· ὁ μὲν γὰρ τύραννος τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ· ὁ δὲ βασιλεὺς, τὸ τῶν ἀρχομένων.

b Idem lib. III *Polit.* cap. vii. Καλεῖν δ' εἰώθαμεν τῶν μὲν μοναρχιῶν τὴν πρὸς τὸ κοινὸν ἀποβλέπουσαν συμφέρον βασιλείαν.

c Id. lib. V. cap. x. Βούλεται δὲ ὁ βασιλεὺς εἶναι φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μηθὲν ἄδικον πάσχωσιν, ὁ δὲ δῆμος μὴ ὑβρίζηται μηδέν. ἡ δὲ τυραννὶς, ὥσπερ εἴρηται πολλάκις, πρὸς οὐδὲν ἀποβλέπει κοινὸν, εἰ μὴ τῆς ἰδίας ὠφελείας χάριν.

d Idem lib. V *Polit.* cap. ii. Ὅτι δεῖ μὴ τυραννικὸν, ἀλλ' οἰκονόμον, καὶ βασιλικὸν εἶναι φαίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις· καὶ μὴ σφετεριστὴν, ἀλλ' ἐπίτροπον.

inesse in præfectura qualibet, ac magistratu, sive ἀρχῇ, et legitima potestate. Unum est primarium, ac directe, et suapte causa expetitum ; quæ est præcipuus finis, cujus gratia constituitur. Alterum veluti consequens, et primario annexum, ac sic, tanquam umbra corpus assectans, ut ab eo separari nequeat. Horum duorum prius est, muneris officiique gestio ; cui proposita est publica, privataque commoditas eorum, quibus præest. Hinc Apostolus orare nos jubet [1], *pro regibus, et omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam, et tranquillam vitam agamus in omni pietate et sanctitate.* Et Dio Chrysostomus oratione prima *de Regno, mores et affectionem boni regis* ex Homero describens, his versibus comprehendi asserit,

« cui Saturni filius versuti
Sceptrum, et jura tribuit, ut ipsos consilio moderetur [a]. »

Tanquam hoc regum proprium sit, isque regiæ finis, ac scopus potestatis, « consulere, ac cura sua providere subjectis sibi populis [b]. » Quod argumentum fuse deinceps prosequitur, ut et illius imitator Synesius. Qui ambo propterea reges pastorum esse similes aiunt, eamque comparationem edisserunt, sane tralatitiam, et ab antiquissimis scriptoribus, Homero, aliisque proditam, et, quod majus est, ac vulgo cognitum, sacrorum librorum auctoritate celebrem.

Ex hoc præcipuo, ac per se spectato usu, et fine principatus humani, ac cujuscumque potestatis, efflorescit altera dos, velut secundaria, et ex priore naturaliter sequens, honor ac dignatio, et adversus principes, ac magistratus subjectorum reverentia, et obsequendi studium ; tum ornamentum, ac splendor, opes, majestas, et quidquid illud est, quod Scriptura *jus regni* vocat [2]; quibus tanquam radiis sol, potestas illa, et amplitudo decoratur.

X. Ac si quis probum, ac moderatum, et eo nomine dignum imperatorem, ac regem interroget, cujus rei se causa factum a Deo esse principem existimet ; nemo erit, qui ideo respondeat, ut honore, gloriaque fruatur ; ut per populos, ac civitates ingenti pompa et magnifico apparatu spectandus incedat ; ut laudetur ab omnibus, et colatur ; ut felix, et fortunatus acclametur. Sed ob id unum, ut populum regat ; ut ei jus reddat ; ut illius tranquillitati, otio, ac paci consulat ; ut quibus modis ac rationibus poterit, tum præsentis hujus vitæ, cum sempiternæ quietem, ac salutem procuret. Atqui prior ille privati commodi, dignitatisque fructus ex hoc posteriore nascitur, nec ab eo divelli potest. Verum, ut dixi, non est iste primario, ac per se, sed propter alterum, et secundum hunc, appetendus, aut præ se ferendus. Ac nullus tamen adeo sit vecors, oblitusque sui, ut regalem hunc statum neget esse potestatem, et honorem, sed onus esse tantum, ac munus, et curationem arbitretur. Non enim omnia, quæ ad rem quampiam spectant, et cum ea connexa sunt, hujus proprio vocabulo sunt expressa, aut ejus primario fine continentur, sed ab eo plerumque solo, ad quod per se, et ex instituto refertur, appellationem unumquodque accipit.

Hoc idem, quod de civili principatu natura ipsa nos docet, de sacro, et ecclesiastico, id est episcopatu, dici convenit. Tam vox ipsa τῆς ἐπισκοπῆς, quæ est *inspectio*, curam, sollicitudinem, provisionem, munus, onus, officium significat ; quam præcipuus finis, et causa instituendi illius est, procuratio publicorum commodorum animi, ac salutis æternæ, et spiritualis commissi sibi gregis pastio. Ex quo deinceps oriuntur cætera, quæ secundaria esse dixi, nec in primis expetenda, potestas imperandi, ac coercendi, legesque condendi, tum populorum erga illos veneratio, et honor, et obsequendi officium ; sine quibus prior ille fructus, et primario spectatus, obtineri non potest. Quocirca similiter, ut in civili præfectura, sceleratum est, et impium, ne dicam imperitissimum, negare episcopatum dignitatem, ac potestatem habere, vel esse magistratum ecclesiasticum, solo eum vocis sono, aut præcipui finis conditione metientem ; quod rerum natura, et communis Christianorum sensus non patitur, nec in

a Dio Chrys. Φέρε εἴπωμεν τά τε ἤθη, καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ χρηστοῦ βασιλέως ἐν βραχεῖ περιλαμβάνοντες, ὡς ἔνεστιν.

—— ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας· ἵνα σφίσι βουλεύῃσι.

b Idem. Τὸ βουλεύεσθαι, καὶ φροντίζειν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων.

1 I *Timoth.* II, 2. — 2 I *Reg.* X, 25.

alterius mentem, ac sententiam venire potest, quam qui profanæ veneno hæresis afflatus rationem cum pietate perdiderit.

Explicantur Apostoli et Patrum dicta a Salmasio allata.

XI. Ex his explicari debent illa de episcopis tam Apostoli, quam Patrum veterum dicta, quæ stulte Trapezita cum fungo suo Messalino Wallone nobis intentat, ut episcopatum ex primaria institutione nihil, præter onus, et curationem habuisse probet, potestatis, et dignitatis expertem. Imprimis autem locum illum prioris *ad Timotheum* ridicule versat in Trapeziticis nugis [1]. Ubi quia veteri in codice scriptum reperit, ἀνθρώπινος λόγος [2], totam illam Apostoli sententiam explicat sic : *Humanus sermo, si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Hoc est, «Vulgi hic sermo est, si quis cupiat cujuscumque muneris, vel officii procurationem, honestum opus desiderare, » ita ut « ἡ ἐπισκοπὴ non de *episcopatus dignitate*, sed de qualibet curatione cum aliquo præfecturæ honore, ac commodo conjuncta, » capiatur ab Apostolo; ac sit καλὸν ἔργον idem, quod πρᾶγμα, vel χρῆμα, *res pulchra.* « Ut etiam nunc dicimus, inquit, pulchrum est opus, Papam esse. » Sed anilis est hæc περιεργία, et a Pauli instituto, ac mente longe remotissima. Vera et recepta lectio est,

Fidelis sermo.

πιστὸς ὁ λόγος, quam plerique scripti, et excusi omnes præferunt. Qua loquendi formula in utraque *ad Timotheum* epistola, et in ea *ad Titum* usus est Paulus, ut, quod dixerat, vel dicturus erat, affirmaret, nec incredibile esse monstraret. In illo porro, de quo agimus, loco, Chrysostomus verba ista πιστὸς ὁ λόγος ad antecedentia pertinere putat. Nimirum, quia dixerat, mulierem per filiorum generationem salutem adepturam, cum hoc parum credibile videri posset, illud asseverando confirmasse; quasi diceret : *Verum illud est, quod dico*, et *fide dignum.* Quod etiam Œcumenius, ac Theophylactus secuti sunt. Alii ad sequentia trahunt potius, ut de episcopi dotibus, ac delectu verba facturus, prius iis fidem, auctoritatemque conciliet.

Expenditur Apostoli locus *Fidelis* vel *humanus sermo.*

Apud auctorem commentariorum, qui Ambrosii nomen præferunt; legitur, *Humanus sermo*, pro *fidelis*, ut appareat, quædam exemplaria ἀνθρώπινος λόγος, non πιστὸς habuisse; quod utrumque sensu non absimili intelligendum est. Ut enim incredibile videtur, quod humanum modum, et captum superat; sic e contrario credibile est, quod humano more usuque continetur. Et, quod recte ab Sallustio dictum est, « Ubi de magna virtute, atque gloria bonorum memores, quæ sibi quisque facilia factu putat, æquo animo accipit; supra ea, veluti ficta pro falsis dicit. » Itaque *humanum* idem est, ac *moderatum*, *mediocre*, non nimis arduum, et inusitatum.

XII. Sic in epistola *ad Romanos* [3], *Humanum dico*, *propter infirmitatem*, etc., quod sic exponit Chrysostomus. « Quoniam, inquit, valde accuratam vitæ rationem exegerat, mortuos esse mundo jubens, et malitiæ item mortuos, et ad peccatorum operationem immobiles manere; ac visus erat, ingens aliquid, et grave dicere, quodque naturam humanam excederet; idcirco demonstrare volens, nihil se immodicum petere, ac ne tantum quidem, quantum conferre eos oporteret, qui tam magno beneficio affecti essent; verum admodum moderatum, et leve; a contrariis illud confirmat, et ait : *Humanum dico ;* tanquam diceret, ex humanis cogitationibus petitum, et iis, quæ in consuetudine posita sunt. Etenim voce humanum moderatum significat[c]. » Cujus exemplum affert ex eodem Apostolo [4], « *Tentatio*, inquit, *vos non apprehendit*, *nisi humana*, hoc est mediocris, et exigua. » Eumdem sensum refert Photius [5], et amplectitur Theophylactus, ut sit τὸ ἀνθρώπινον idem, quod σύμμετρον τῇ ἀσθενείᾳ, *accommodatum ad imbecillitatem*, *non nimium*, *nec humanis viribus majus.* Quem idiotismum Cilicum, ac Tarsensium esse indicat Hieronymus [6], unde Paulus erat oriundus. Recte quoque commentarius supposititii Hieronymi ad illum epistolæ *ad Romanos* versum, « Humana jam ratione digna loquor, quod omnes mecum sentire possent, et nullus abnuere. » Et Primasius : « Majora quidam exigere a vobis pro divinæ servitutis retributione deberem. Sed condescendens, et temperans infirmitati vestræ humana et pos-

c CHRYS. hom. XII in epist. *ad Rom.* Ἐπειδὴ πολλὴν ἀπήτησεν ἀκρίβειαν τοῦ βίου, νεκροὺς εἶναι κελεύων τῷ κόσμῳ, καὶ τεθνηκέναι τῇ πονηρίᾳ, καὶ ἀκινήτους μένειν πρὸς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἐνέργειαν, καὶ ἐδόκει μέγα τι, καὶ βαρὺ λέγειν, καὶ τὴν ἀνθρωπινὴν ὑπερβαῖνον φύσιν· δεῖξαι βουλόμενος ὅτι οὐδὲν ὑπέρογκον ἀπαιτεῖ. οὐδὲ ὅσον ἐχρῆν τὸν τοσαύτης ἀπολαύσαντα δωρεᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμετρον, καὶ κοῦφον, ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησὶν, ἀνθρώπινον λέγω· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἀπὸ ἀνθρωπίνων λογισμῶν, ἀπὸ τῶν ἐν συνηθείᾳ γνομένων. τὸ γὰρ σύμμετρον τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου δηλοῖ.

1 Salm. de *Trapezit. fen.* — 2 I *Tim.* III, 1. — 3 *Rom.* VI, 19. — 4 I *Cor.* X, 12. — 5 Apud Œcumen. — 6 Epist. CLI.

sibilia prædico, atque persuadeo. » Et supposititius Ambrosius accedit, nec non Petrus Chrysologus, qui sic scribit[1], « Parva, aut forte nulla exigit, qui cupit devicta proprietate concedere : et adimit excusationem, qui possibilia sibi, et usitata præcipit. »

XIII. Hæc nos paulo enucleatius ideo disserimus, ut ad meliorem sensum præeamus Catharo, quam iste est, quem verbis illis affingit Apostoli, futilem prorsus et inscitum. Finge enim, scripsisse Paulum in epistola *ad Timotheum : Humanus sermo*; *si quis episcopatum desiderat*, etc., eadem erit nominis hujus *humani* notio quæ in epistola *ad Romanos*; ut sit idem, ac *moderatum*, *usitatum*, non majus, quam ferre potest imbecillitas humanarum virium. Atque hoc dupliciter accommodari potest. Primum, ut cum superioribus nectatur, quod Chrysostomo placuit; nempe iis, quæ antecedenti capite docuerat, *mulierem per filiorum generationem salvam fore, si tamen manserit in fide*, et dilectione, et sanctimonia cum pudicitia; quæ conditio, et quasi stipulatio humana est, et tolerabilis, usui, et humanæ rationi consentanea. Non enim immodicum aliquid postulat, ac muliebres etiam vires superans, sed facile, ac parabile.

Deinde potest cum sequentibus copulari; quod ut illustrius reddatur, observanda Chrysostomi est ad illum locum adnotatio. Quærit enim, cur Apostolus episcopi formam, ac velut exemplar describens, mediocria quædam ab illo, et vulgaria exigat officia, non exquisita et perfecta. Nam inter alia jubet eum deligi, qui non sit *ebriosus*, *non percussor*, *non turpi lucro deditus*, etc., quæ communis sunt virtutis. « Cur autem non illud potius requirit, ut sit Angelus, ut humanis affectionibus careat, aut illa majora, quæ Christus in præceptis dedit, etiam iis, qui ab illis reguntur, ut cruci sint affixi, ut animam suam in manibus habeant[a]? » Ac respondet idcirco majora illa, et præstantiora non attigisse, quod pauci tunc essent, qui hæc possent consequi; opus vero multis esset episcopis, qui gregem pascerent. Itaque ad ista minora, et facilia descendisse. Hoc modo respondet etiam Œcumenius. Accedit et Ambrosius libro *de Noe*, *et Arca* capite xxv. « Generale enim omnibus, et commune præceptum, inquit, non altiora indicit genera virtutum, quæ utique paucorum sunt. »

XIV. Mihi vero aliter hæc solvenda quæstio videtur. Nimirum aliud esse vivendi præcepta dare; aliud leges, et canones scribere. Qui ad Christianam vitam instituunt, summa quæque proponunt, ac perfecta; nec ea tantum, quæ præcepti sunt, sed etiam quæ consilii. At legislator ea præcipit, quæ communiter, et ab omnibus præstari possunt, ac debent. Quamobrem ecclesiastici canones ea fere præscribunt, quæ *media* ab Stoicis *officia*, dicebantur; non eximia quædam, et ardua limatæ, absolutæque virtutis, quæ iidem Stoici κατορθώματα vocabant, quo pertingere pauci possunt. Ea mihi causa videtur esse, cur Apostolus prima illa, et necessaria complexus sit, cum formam Ecclesiæ proponeret, ac legem ordinandorum episcoporum. Quare quod ibidem vult, eumdem esse ἀνεπίληπτον, non sic intelligendum est ex illa interpretatione, ut omni penitus culpa careat, etiam minima. Quod mirum est, Chrysostomum in exponendo secutum esse; ac secum adeo dissentire, ut qui Paulum existimat tantum mediocria, et vulgaria præcepta episcopo dedisse. Sed melius sit cum Theodoreto ἀνεπίληπτον explicare sic, « ut nullam occasionem justæ reprehensionis præbeat; aut aliquid committat, unde accusari merito possit[b]. » Ex illa Chrysostomi, et aliorum interpretum sententia, facile est discernere, quo sensu lectio illa altera, *Humanus sermo*, pro *fidelis*, id est ἀνθρώπινος, accipienda sit. Cum enim minime difficilia, aut humanis majora viribus de episcopo statuere vellet, *Humanum sermonem* præmisit, hoc est observatu facilem, nec ab ullo detrectandum; non quod intra modulum istum coercendam putaverit episcopi sanctitatem; verum, ut recte commentarius Ambrosio tributus notat, « Si quis potiora sectatus et corpus, et animam suam Deo dicaverit, ne se copulet matrimonio, tanto magis dignus fiet. Ideo enim inferiorem posuit, ut de

Irreprehensibilem.

a Chrys. hom. x in I *ad Tim.* Διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπεν, ὅτι δεῖ δὲ τὸν ἐπίσκοπον ἄγγελον εἶναι, μηδενὶ πάθει ἀνθρωπίνῳ ὑποκεῖσθαι, ἐκεῖνα τὰ μεγάλα ἃ Χριστὸς εἶπεν, ἃ καὶ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν δεῖ, ἐσταυρῶσθαι, καὶ ἐν ταῖς χερσὶν ἀεὶ ἔχειν τὴν ψυχήν.

b Theod. Μηδεμίαν πρόφασιν μέμψεως παρέχειν δικαίαν, etc. Παρακελεύεται τοίνυν μηδεμίαν ἀφορμὴν εὐλόγου παρέχειν κατηγορίας.

1 Serm. cxiv.

potiore nemo dubitaret. » Quod in omnibus aliis virtutibus valet, quas in episcopo requirit Apostolus.

Humani. *Episcopatum.* *Bonum opus.*

XV. Confer jam cum hac expositione vocabuli τοῦ ἀνθρωπίνου Trapezitæ balbutiem; nihil hac inficetius esse cognosces Nam ne ipse quidem, quod dicit, capere potest; τὴν ἐπισκοπὴν ibi esse vult quamlibet curationem. Etiamne civilem? etiamne sordidam? etiamne fenebrem, et Trapeziticam? Quid est autem καλὸν ἔργον isto sensu? Nempe quæstuosum, et commodum. Illud vero; *Pulchrum est opus, esse Papam*, quam puerile! Quasi *opus* idem sit, quod *res*, aut quod idiotismus habet vulgaris, *une chose*. Quis enim sic stolide loquatur; *Pulchrum opus est Deus*, pro eo, quod vulgo dici amat, *Pulchra res est Deus*? Tum Apostoli cætera commentum illud jugulant, quod ex mensæ sordibus lucrioni isti, ac feneratorum magistro subrepsit.

Hinc etiam lucet illud, quod tenebras omnes, et offutias illius discutit, argumentorumque nænias, quo sensu passim dici soleat, episcopatum oneris, ac muneris, et officii, vel curationis, et sollicitudinis esse nomen, non honoris, ac dignitatis. Non enim, qui sic loquuntur, antiqui negant, cum officio illo, ac munere conjunctam esse potestatem et magistratum; sed ut dixi, rationem ejus habent, quod in illo munere præcipuum est, et solum ab eo spectandum, qui hoc suscipit. Non enim honorem ac dignitatem, aut potestatem debet quærere, maxime qui episcopatum desiderat; sed opus, id est ἔργον, laborem, sollicitudinem, ut Christi se, et Apostolorum ejus imitatorem præbeat. Neque tamen propterea nullam potestatem habet, neque dignitatem, quod in eam respicere, et affectare per sese prohibetur. Multa enim nonnisi turpiter, ambitioseque captantur, qua ampla, et honorifica sunt, aut etiam quæstuosa, quæ ob alterum finem vel expeti possunt, vel oblata et imposita recipi. Quod de quibuslibet magistratibus, ac dignitatibus adeundis, Christianæ doctrinæ, ac sanctitatis norma prescribit.

Cavillationes.

XVI. Hac cautione, tanquam everriculo, omnes illæ Salmasianæ nugæ cispelluntur, et ἀκανθολογίαι, ac vocularum origines, quas velut agmine facto in nos immittit, ut episcopatum ex nominis ratione nihil esse probet præter onus, et curationem. Quo in genere præ cæteris attendendus est Hieronymi locus ex primo libro *contra Jovinianum*[1], ubi « episcopum, et presbyterum, et diaconum scribit non esse meritorum nomina, sed officiorum. » In quo pueriliter effertur, et insultat ὁ κέμφος, ac velut parta victoria ἰὴ Παιὰν cantat. Verum nec illum scire, quid dicat, quidve arguat, ostendam; et omnem illam Thrasonicam superbiloquentiam, ac fastum facile comprimam. Meritum illic ais ἀξίαν ita significare, ut sit honor, dignitas, et ἀξίωμα[2]; non autem id, quod vitæ merito, ac virtute comparatur, eique rependitur. Ego e contrario meritum esse dico, quo mereri aliquid dicimur; sive ut clarius exprimam, quod merenti, tanquam merces, ac præmium redditur. Etenim meriti vox σχετικὴ est, et τῶν πρός τι, ac duo significat, quæ invicem respiciunt; quorum unum est opera ipsa, cui merces datur, sive qualitas, et habitudo ejus, qui operam illam edidit, quæ *dignitas* vocatur; qua scilicet dignus est, et ad præmium, quo est dignus, respectum habet : alterum est merces ipsa, et præmium, tanquam *passive* meritum dicatur, quod meruit aliquis : *Sicut meritam laudem*, *meritum honorem* dicimus. Utraque significatio reciproca est, et ideo sæpe confunditur. Quod ergo scribit Hieronymus, « Episcopum, et presbyterum, et diaconum non esse meritorum nomina, sed officiorum, » dico, posteriore isto modo *meriti* vocabulum ibi sumpsisse proprie, et consequenter etiam priore; quia neutrum sine altero potest intelligi. Ut hoc voluerit Hieronymus, nomina ista non significare virtutis ac meriti compensationem, ac præmium; quæsi ut quisque ad eos gradus pervenerit, eo ipso melior et præstantior, digniorque, vel melius meritus esse putandus sit cæteris, qui illorum compotes esse nequiverunt.

Expendit dictum Hierony[…] *dignitat[…]* ecclesiasti[…]cas *non e[…] meritoru[…] nomina s[…] officioru[…]*

Habitudin[…] est et *relativa[…]*

XVII. Hanc Hieronymi mentem esse, ex antecedentibus, ac toto contextu sermonis, ac serie necessario concluditur. Nam contra Jovinianum disputat unum ex Catharorum tutelaribus diis, ac patriarchis; qui nuptias virginitati non exæquare contentus, eatenus quoque præferri dicebat, « quod frequenter in ordinatione sacerdotali virgo negligitur, et maritus assumitur. » Ex quo tacite colligebat, digniorem esse, ac mereri magis, ut sacerdos fieret, conjugatum, quam virginem. Hieronymus vero primum causas probabiles affert, cur in ordinationibus anteponantur

1 Hier. col. 488. — 2 Salm. in Trap. et in diss.

virginibus mariti, citra majorem horum, quam illorum dignationem. Hoc enim absurdum dictu esse, quod « Joannes indignus hoc gradu existimabitur, et omnes virgines, et continentes, quibus quasi pulcherrimis gemmis Ecclesiæ monile decoratur. » Ac demum verba ista subjungit, de quibus hic contendimus, vocabula ista graduum *non esse meritorum nomina, sed officiorum.* Quorum sensus non alius potest esse, quam qui a me dictus est : *Non esse consequens, ut majoris meriti sit conjugatus, quam virgo, vel cœlebs*, quod in ordinandis sacerdotibus, et clericis huic ille præferatur; vel vocabula ista, non esse nomina præmiorum, sive honorariorum, quæ qui auferat, majoris meriti censendus sit, quam qui non est adeptus. Hoc, inquam, tota illa sententia, et Hieronymi postulat oratio, ut in meriti voce includatur σχέσις illa, et habitudo ad dignationem et qualitatem merentis, et æstimationem, ac velut pretium. Quemadmodum in usu justitiæ illius, quæ *distributiva* dicitur, ac meritorum cujusque rationem habet, præmium illud, quod pro cujusque merito, id est dignitate rependitur, si *meritum* vocetur, non absolute honorem vel commodum significat, sed quatenus merentium dignationem respicit. Interest enim inter donum, et præmium; eademque res prout donum est gratuitum, diversæ rationis est, ac quando in compensationem cedit, meriti præmium dicitur.

Dignitatem. XVIII. Ut autem Salmasii habet opinio; ac si meritum solum gradum, et ἀξίωμα præcise significat, sine comparatione cum dignitate promerentis, non cohæret Hieronymi ratio, nec ad rem pertinet. Vult enim hoc diluere, quod in maritorum gratiam contra virgines objectum fuerat. At illud Jovinianus opposuerat, præferri conjuges in promotione ad ecclesiasticos ordines. Quorsum igitur ista subjiceret. Hieronymus, *non esse nomina illa meritorum, sed officiorum*, nisi ut refelleret id, quod isti tacite sumebant, idcirco majora capere præmia maritos, quia majoris sunt meriti, sive quia plus merentur quam virgines? Ideo paulo post ita colligit : « Cernis igitur, quod episcopus, presbyter, et diaconus non ideo sint beati, (adeoque melius cum iis non agatur, qui hæc adepti sunt) quia episcopi, vel presbyteri sint, aut diaconi; sed si virtutes habuerint nominum suorum, et officiorum. » Quocirca nemini dubium erit, qui totum illum locum non cursim, ut solet Catharus, sed pedetentim, et cum nonnullo judicio legerit, quin verissima sit interpretatio nostra.

Nam quod objicit, Hieronymum paulo post illa verba subjungere : « Nec dicitur, si quis episcopatum desiderat, bonum desiderat *gradum*, sed *bonum opus* desiderat, quod in majori ordine constitutus possit, si velit, occasionem exercendarum habere virtutum. » Et, « quod meritum prius appellarat, ait Salmasius, postea vocavit gradum. At gradus est dignitas, ut et locus. Episcopatus, inquit, non est nomen meriti, id est dignitatis, vel gradus, sed officii; » id totum est inanissimum. Non enim Apostolus, aut Hieronymus negant, episcopatum, vel sacerdotium gradus, ac dignitates esse in Ecclesia. Sed quod supra docui, boni potissimum operis exercendi studio, ac proposito capessenda hæc esse demonstrant.

XIX. Et est insulsissima ista conclusio : episcopatus, vel presbyteratus, vel diaconatus non sunt nomina graduum, vel dignitatum, sed operum, et curationum. Igitur non sunt gradus, aut dignitates. Velut si de Catharo quis ita colligat : patronus, sive advocatus, nomina sunt. quæ causarum actionem, et forensem operam significant. Ergo qui nullam in foro causam agit, aut egit unquam, advocatus non est, aut patronus.

Atque Hieronymus ecce illo eodem in loco *Clericatus gradum* nominat : « Quodque his pejus est, illis clericatus donari gradum, ait, quorum sunt obsequiis deliniti. » Episcopatum quoque subinde *gradum* vocat. Quare cum proxime post ista, verba illa subjiciat, quibus nomina eorum, quos gradus appellaverat, *meriti* non esse dicit, sed *officii;* profecto *meriti* vocem non pro *gradu* simpliciter accipit; alioqui sibi ipse contrarius esset.

Atenim cum Hieronymus scripserit, « episcopum, et presbyterum, et diaconum non esse meritorum nomina, sed officiorum; » quæ sic Trapezita citaverat, *Episcopatum nomen fuisse non meriti, sed officii ;* ego, vocabulo *nomen* omisso, Trapezitæ sententiam ita concepi, *Episcopatus non meriti fuit, sed officii.* In quo ille quidem furit, ac miras tragœdias facit, et usitata in me tela, hoc est probra, convicia, et illiberalia dicta conjicit. At, o iste, potin' ad bonam mentem redire? Quod enim adeo criminaris, crimen non est; imo ita necessario proferen-

dum fuit, ut nefarium tuum dogma iis ex latebris, et involucris extraherem, quibus illud haud adeo tamen versute sepseras.

XX. Ecquid enim, obsecro te, in Trapezitica illa infami disputatione tua potissimum agebas? aut quem in finem vocum illas argutias, et enucleatas rationes, atque origines afferebas? An ut hoc tantum efficeres, Ἐπισκοπῆς nomen *curationem* proprie, *operamque* significare, non *dignitatem?* Et quis te curaret omnino, si hoc unum obtinere velles? Non enim de vocabulis conflictari propositum est vel mihi, vel alteri, qui habeat, quod melius agere possit. Hoc igitur maxime studuisti, ut episcopi non nomen, sed rem ipsam probares, potestatem, dignitatem, magistratum non esse, sed curationem simplicem, et onus sine honore, ac dignitate. Eo tu totam illam disputationem, et argumenta tua omnia contulisti, quæ sola vocum interpretatione, ac notione continentur, re perquam ad probandum inepta; in eo vero, de quo agitur, etiam absurdissima, ut ex superiori nostra oratione jam te scire confido. Ut igitur, quæ tua mens esset, et quantum veneni lateret sub Grammaticis illis tuis offutiis, intelligeret Lector, summam ejus, quod efficere volebas, ita concepi, *Episcopatum non meriti fuisse*, *sed officii*, hoc est, non esse dignitatis rem, vel ἀξιώματος, sed muneris et curationis.

Sed et Hieronymus, cum ita scribebat, nomina graduum istorum, ut eos ibi vocat, non meritorum fuisse, sed officiorum, non de vocibus ipsis, ac nominibus loqui volebat, sed de rebus illis subjectis, ac significatis, id est de ordinibus ipsis, et gradibus. Hos enim per sese, et ex primaria intentione, non in meritum, præmiumve meriti cedere significat, ut jam exposui. Itaque non tam vocabula, quam res vocabulis expressas respexit ille; quemadmodum in contrario, et pestilenti explicando dogmate facere debuit, et vero in animo habuit Catharus, quatumvis frigida se vocis controversia excusare contendat.

Salmasii ineptæ cavillationes.

XXI. Risimus et illud ejusdem[1], quod ex illa, quam affingi a me queritur Hieronymo, sententia asserit, si ita dicatur : *Episcopatum non esse meriti*, *sed officii*, prætermissa voce *nominis*, sensum hunc existere, « episcopatum meritis nunquam dari, nec ullum unquam factum, aut fieri solitum episcopum, qui merito, et vita id consequeretur. Non enim aliam hæc verba significationem capere possunt. » Quid hoc homine facias, qui in minutis istis, et vulgaribus tantum præ se fert stuporis? Falsum est, mi homo! falsum est, talem verbis ita conceptis subesse sententiam, cujusmodi fingis absurde. Sed istam potius, si quid saperes, subjiceres : *Episcopatum non esse meriti*, id est præmii, vel compensationis loco ducendum, sed oneris, et officii; non quod non sæpe digni hoc honore, ac bene meriti provehantur; sed quod non in eum finem tribuantur, ut sit mercedis, et compensationis instar dignitas et honor ille, qui ex iis capitur. Hoc enim posteriore, imo nullo potius habere loco debent sancta, et Christiana, vereque illo digna pectora, quibus nihil præter laborem, operam, assiduitatem, crucem denique oportet esse propositum, ut episcoporum episcopum, et summum pastorem propius imitentur, qui *proposito sibi gaudio*, *sustinuit crucem*, *confusione contempla* Et quoniam de Christo mentio nobis incidit, non prætermittam id, quod in ejus exemplo percommodum occurrit ad convincendam, compescendamque Cathari levitatem.

Etenim « homo ille, quem Deus Verbum tanta præ participibus suis charitate suscepit, et ipse ita Verbo Dei conjunctus est, ut ipsa conjunctione unus filius Dei, et idem ipse unus filius hominis fieret, nullis præcedentibus voluntatis suæ meritis fecit[2]; » ut scribit Augustinus in secundo *de Peccatorum meritis*. Et alibi : « Ille igitur, quos dignatur, vocat, et quem vult, religiosum facit, qui hominem, quem voluit unum, sine ullis humanæ voluntatis præcedentibus meritis, mediatorem Dei, et hominum fecit[3]. » Et in libro *de Prædestinatione Sanctorum*, cap. XII. « Nec ille, inquit de Christo, ullis humanis præcedentibus meritis, cum et ipse sit homo, liberator factus est hominum. » Quocirca mediatoris gratiam, et dignitatem illam; vel *liberatoris*, nec non Filii statum, *homo ille susceptus a Deo*, ut plerique Patres loquuntur[4], sine ullis meritis consecutus est. Si quis ergo ita de eo diceret, *Deificatio*[5], ut Maximus Aquileiensis loquitur, vel θεοποίησις, ut Cyrillus Alexandrinus[6], hoc est *assumptio* in personæ divinæ consortium, ac *Mediatoris et Redemptoris dignitas non fuit meriti*, *sed offi-*

1 Salm. Dissert. — 2 August. lib. II, *de rec. mer.* cap. XVII. — 3 Idem. lib. I *con. Jul. Oper. imperf.* cap. CXXXVI. — 4 Ut Fulg, lib. I *ad Trasim.* cap. VIII. — 5 In synodo Later. secret. V tom. IV concil. — 6 Lib. XX *Th.*

cii homini assumpto, quis hoc reprehenderet? Aut quis aliter intelligeret, nisi hoc sensu; non tanquam meritorum præmium illi concessum fuisse tantum honorem, sed ideo, ut mediatoris, ac redemptoris officio fungeretur? An vero interest quidquam, si quis ita proferat : *Mediatoris, aut Filii nomen homini tributum non meriti fuit, sed officii;* aut ita, *Mediator, et Filius Dei in humana Christi natura non fuit meriti, sed officii?* Puto idem utraque verborum formula contineri, nisi quod posterior hæc ad excludendam κρύψιν tuam, et calumniam in ecclesiasticis dignitatibus, de quibus agebamus, visa nobis est aptior.

Occultationem.

Ex illo itaque triti sermonis usu, et exemplo jam potes agnoscere, tam in reprehendendo præcipitem te esse, quam inconsultum, et hebetem; nec esse verius quidquam illa nostra Hieronymi interpretatione. Cui quidem enarrandæ, et illustrandæ aptissimus modo mihi locus occurrit Philippi Abbatis Bonæ Spei, in epistola VIII, ubi sic scribit : « Sicut enim plerumque inferioris est meriti, qui tamen in Ecclesia gradum obtinet digniorem; sic nonnunquam inferior ordine vitam habet meritis potiorem, et juxta modum ordinis, vel exterioris cujuspiam dignitatis metiendum non arbitror interioris meritum sanctitatis. » Hæc verba luculentissimæ sunt paraphrasis instar, qua Hieronymi pauca illa declarantur, *episcopus*, *presbyter*, *et diaconus non sunt meritorum nomina.*

CAPUT IX.

De Episcopatu agitur; et ostenditur, non eum simplex esse munus, ac curationem solam; sed adjunctam habere potestatem, et esse magistratum Ecclesiasticum. Quod primum in Apostolis ostenditur, penes quos utraque potestas fuisse monstratur, jubendi, et coercendi. Idque ex canonibus, sive legibus ab illis editis, et traditionibus probatur. Ac leges esse demonstratur, cujusmodi sine potestate ferri nequeunt. Non solos Apostolos eam potestatem habuisse; sed episcopos in illam successisse; et episcopatum ἀρχὴν *esse, et imperium. Usitata loquendi ratio Scripturis et Patribus, id in totum negandi, quod altero adjuncto minus est; cujus inscitia fœde lapsus est Salmasius.*

I. Discussa superiori capite vocabulorum calumnia, in qua præcipuum robur constituit Catharus argumentationis suæ, quæ episcoporum dignitatem oppugnare nititur; superest, ut eam nos vicissim adstruamus disputatione nostra; ac penes illos cum curatione, ac munere, dignitatem, ac potestatem residere monstremus; ac denique magistratum hunc ecclesiasticum esse institutum a Christo, et per Apostolos Christianæ traditum ecclesiæ, ac per successionum seriem ad hæc usque tempora perductum. Et quoniam in dignitatis, auctoritatis, ac potestatis vocibus argute suo more ludificatur; prius statuendum videtur, quid sit id, de quo inter nos quærimus; ac nominum stabilienda notio, et potestas, quibus illud ipsum exprimitur. Nam nec omnem ab episcopo dignitatem, et auctoritatem removere se asserit; quia cum munus sit, « utique potestatem ejus exercendi habuit, et cum auctoritate etiam illud exercere debuit : honore quoque dignus fuit. » Sed « primis illis temporibus pro magistratu ecclesiastico habitum » negat, aut potestate præditum, et auctoritate tali fuisse, quæ magistratui convenit. « Magistratus autem auctoritas, ait idem, potestas est, qua jubere potest, imperare, et dicto suo non obedientes coercere et punire. Hanc negavit Salmasius, et cum eo quoque nunc nego, inquit Messalianus impo-

stor, episcopatum primi sæculi, qui cum presbyteratu idem fuit, habuisse. » Quamobrem duo sunt ad magistratum necessaria, sive ad potestatem, quæ non simplex onus, et curatio sit : unum est, *jubere et imperare :* alterum pœnas non obedientibus infligere. In primo libro *Dissertationum Ecclesiasticarum*[1], magistratus definitionem ex Aristotele proposuimus, in qua triplex illius functio præscribitur, deliberare de rebus, judicare sive decernere, et jubere : quod postremum maxime proprium esse dicit.

Decernendi ac jubendi jus Episcopatus ab initio habuit.

II. Quare si duo illa, quæ Salmasius ad magistratum requirit, episcopatum semper habuisse perspicuum fecero ; cogam illum id, quod negat, fateri, magistratum ab initio fuisse. Ut hoc igitur efficiam, rem ad originem, institutionemque suam revocare necesse est ; ac probare, penes Apostolos jus functionis utriusque resedisse. Hi enim primi omnium episcopi ab ipsomet constituti Christo fuerunt ; quorum successores sunt episcopi hodierni. « Denique et episcopi Apostoli nominantur ait Pacianus[2], sicut de Epaphrodito Paulus edisserit : *fratrem et commilitonem* inquit, *meum*, *vestrum autem Apostolum.* »

Præcepisse imprimis Apostolos, et pro potestate jussisse, quæ fieri vellent, ac leges et mandata Christianis edidisse, vix est ut probare opus sit. *Actorum* sane XV, cum exorta esset quæstio de Mosaicæ legis ritibus; utrum necessarius illorum esset usus, « *Convenerunt Apostoli, et seniores videre*, id est consultare de verbo hoc[3]. » En prima magistratus actio ab Aristotele tradita, βουλεύσασθαι hoc est *deliberare.* Sequitur deinde *judicium*, et *decretum.* Jacobus enim, *Propter quod*, inquit[4], *ego judico non inquietari eos, qui ex gentibus convertuntur ad Deum.* Tum communi omnes auctoritate, *Placuit nobis collectis in unum*[5], etc. Et, *Visum est enim Spiritui sancto*[6], *et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria.*

Juris dictionem episcopalem Paulus affirmat.

III. Paulus vero potestatem, ac jurisdictionem illam gravissimis verbis, iisdemque disertissimis commendat. Ut cum *ad Corinthios* scribens ait[2]: *Nam si et amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam*[7]. Quam potestatem Chrysostomus, Œcumenius, Theophylactus duplicem esse putant ; præcipiendi, quæ facienda sunt, et castigandi, ac puniendi, si quid contra mandatum factum sit ; quod Apostolus vocat ædificandi, et destruendi. Nam, ut recte Chrysostomus adnotat, « Illud ipsum maxime genus est ædificationis impedimenta tollere[a]. » Ac subinde : « Et ad hoc quidem potestatem accepimus, ut ædificemus. Sin autem reluctetur aliquis, et pugnet, et insanabilis sit ; etiam actione utemur altera, ut eum destruamus, ac dejiciamus[b]. » Igitur duplex in Apostolis fuit jus, potestas, et functio. Nam et jubere poterant, ac leges præscribere Christianæ ecclesiæ, et pœnis afficere ; quas duas potestates *ædificandi*, ac *destruendi* vocabulis a Paulo significatas existimat. Quod autem negare videtur Apostolus, *destruendi*, hoc est *puniendi* potestatem habere se; sic interpretatur, ut non præcipue ac per se, et ex primaria voluntate, et intentione Christi ea sit Apostolis tradita, sed ad alterius subsidium, et quasi secundo loco, ac velut ex accidenti, cum ita est necesse. Atque ita Theophylactus : « Præcipue quidem ad ædificationem accepi. Quod si quispiam incurabilis fuerit, demolitione utemur, etc. Adeo ut potestatem habeam et benefaciendi primario, et puniendi, cum ad id cogar[c]. »

Gennadius quoque apud Œcumenium, potestatem illam, quam Paulus a Domino se accepisse testatur, de qua gloriari nolle dicit, interpretatur « jus et facultatem castigandi, et pœnis afficiendi eos, qui adversantur[d]. » Tum idem, quod Chrysostomus, et Theophylactus, subjicit de potestate ædificandi primario, ac per se tributa, et altera velut secundaria, nec sui gratia expetita. Quam etiam ulciscendi potestatem penes Apostolum exstitisse recte probat ex antecedentibus verbis : « *In promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam*[8]. »

a Chrys. homil. XXII in II *ad Cor.* Ὅτι αὐτὸ τοῦτο μάλιστα οἰκοδομῆς εἶδός ἐστι, τὸ τὰ κωλύματα ἀναιρεῖν.

b Ibid. Εἰς τοῦτο μὲν οὖν ἐλάβομεν ἵνα οἰκοδομῶμεν. ἐὰν δέ τις πυκτεύῃ, καὶ πολεμῇ, καὶ ἀνίατος ᾖ· καὶ τῇ ἑτέρᾳ χρησόμεθα ἐνεργείᾳ, καθαιροῦντες αὐτὸν, καὶ καταβάλλοντες.

c Theophyl. Προηγουμένως μὲν εἰς οἰκοδομὴν ἔλαβον· ἐὰν δέ τις ἀνίατος ᾖ, καὶ τῇ καθαιρέσει χρησόμεθα, etc. Ὥστε ἐξουσίαν ἔχειν με καὶ εὐεργετεῖν, καὶ ὅταν ἐκβιασθῶ κολάζειν.

d Œcum. Περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν· τῆς πληκτικῆς, καὶ τιμωρητικῆς τῶν ἀντιδιατιθεμένων δυνάμεως.

1 Cap. IV. — 2 Epist. I *ad Sympr.* tom. III *Bibl. Patr.* col. 53. — 3 *Act.* XV, 6. — 4 Ibid. vers, 19. — 5 Vers. 15. — 6 Vers. 28. — 7 II *Cor.* X, 8 — 8 Cap. X, 6 epist. II *ad cor.*

IV. Manifesta igitur est utraque in Apostolo potestas, qua legitimi magistratus jurisdictio continetur; jubendi scilicet, ac coercendi, sive puniendi. Cui potestati respondet obedientia. Sic in capite XIII, 10, ejusdem epistolæ, potestatem eamdem prædicat, quam illi ipsi proxime commemorati interpretes similiter explicant; ut prior illa benefica primum locum tenuerit; altera, nonnisi ad sanciendam alteram adhibenda sit.

Quapropter Hieronymus Apostolatum grandem esse dignitatem ait[1], cui Christiani omnes subjecti fuerunt. « Ut enim judices sæculi hujus, inquit, quo nobiliores esse videantur, ex regibus, quibus serviunt, et ex dignitate, qua intumescunt, vocabula sortiuntur; ita et Apostolus grandem inter Christianos sibi vendicans dignitatem, Apostolorum se Christi titulo prænotavit, ut ex ipsa lecturos nominis auctoritate terreret, indicans omnes, qui in Christo crederent, debere sibi esse subjectos. » Chrysostomus quoque Apostolatum ἀρχὴν vocat, id est *magistratum*, cum ait, « Spiritum sanctum in specie linguarum venisse, et unicuique suam orbis terrarum regionem ad docendum attribuisse; ac lingua data, velut codicillo quodam, indicasse commissi unicuique imperii, et ad docendum assignatæ provinciæ terminum [a]. » Duplicem itaque dotem Apostolatus statuit Chrysostomus: altera est docendi potestas: altera est imperium quoddam, et magistratus, id est ἀρχή. Quæ, ut dixi, tam in jussione, legibusque constituendis, quam in contumacibus, et immorigeris pœna aliqua plectendis posita est. Ad priorem pertinent canones, et decreta ab Apostolis ipsis edita. Non enim aut isti nulla sanxerunt, aut non ea vim juris habebant, ac legum; quibus utique parendum fuit; et qui parere debebant, illis, tanquam potestatem imperandi, ac dicendi juris habentibus, morem gerebant.

V. In quo vix credibilis est Trapezitæ Cathari veternus, qui de jure canonico, quæ a nobis erant objecta, stulte derisit. Nam ut penes episcopos jurisdictionem, et potestatem esse monstrarem, dixeram jus perinde esse *canonicum*, et *civile*, et utrumque ab sui generis potestatibus exerceri. Quod ille nactus homo facetus, et urbanus lepide jocatus est: « Ubi tunc jus, inquit, canonicum, o stulte, cum Apostoli vivebant et ab his instituti episcopi? At de illis episcopis loquebatur Salmasius, non de istis, qui jus canonicum exercent, cum dixit, episcopatum in Ecclesia non fuisse nomen dignitatis. » O hominem acutum! Ergone jus nullum, canones nulli, et quod ex utroque vocabulo componitur, *jus Canonicum* Apostolorum sæculo nullum fuit? Quid imperitius, ac jocularius excidere potuit homini litterarum qualicumque notitia perfuso? Etenim Apostoli, quod nemo nescit, multa constituerunt, multa ecclesiis servanda præscripserunt. Hinc illæ, quæ dicuntur, Apostolicæ traditiones; quarum frequens est apud antiquos scriptores mentio, ut Irenæum, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, Basilium, Epiphanium, Chrysostomum, Hieronymum, Augustinum, de quibus in primo libro obiter egimus[2]. Quid autem pleræque sunt earum, quam leges, et canones, ac jura, quæ magistri illi ac duces, et principes, Ecclesiæ dixerunt? Nam traditiones Apostolicæ aliæ ad fidem pertinent[3], cujusmodi multa in Scripturis minime continentur; de quibus agens Irenæus, queritur hæreticos, cum ad Scripturas vocantur, ad traditionem confugere: « Cum autem ad eam iterum traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in ecclesiis custoditur, provocamus eos, adversari traditioni, etc. Evenit itaque neque Scripturis jam, neque traditioni consentire eos. » Et de isto genere contra hæreticos plerique veterum disputant ut Gregorius Nazianzenus[4], Basilius[5], et Chrysostomus ad illa Pauli verba[6]: *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram*; Gregorius Nyssenus[7], et alii passim.

VI. Aliæ sunt de iis, quæ non credenda, sed agenda sunt, uti quæ ad sacramentorum usum, et administrationem pertinent. Qualis est parvulorum baptismus, et alia « vel ab ipsis Apostolis, ut scribit Augustinus[8], vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata, atque statuta. Sicuti quod Domini Passio, et Resurrectio, et Ascensio in cœlum, et adventus de

a CHRYS. hom. II *de Pent.* quæ est 89. Ἔρχεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει γλωσσῶν, ἑκάστῳ μερίζον τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην διδασκαλίας τὰ κλίματα, καὶ διὰ τῆς δοθείσης γλώττης, καθάπερ δέλτῳ τινὶ, γνωρίζον ἑκάστῳ τῆς ἐμπιστευθείσης ἀρχῆς τε, καὶ διδασκαλίας τὸν ὅρον.

1 Hier. in com. ad I cap. epist. *ad Titum*. — 2 Cap. I. — 3 Iren. lib. III cap. II. Vide et cap. IV. — 4 Orat. XXXVII. — 5 Lib. *de Spir. sanc.* cap. XXVII. — 6 II *Thes.* II, 15. — 7 Lib. III *cont. Eun.* tom. II. — 8 Epist. CXVIII.

cœlo Spiritus sancti, anniversaria solemnitate celebrantur. Et si quid aliud tale occurrerit, quod servatur ab universa, quacumque se diffundit, Ecclesia : » contra quod [1], « quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ insaniæ esse » dicit. Cum igitur, quæ ab universa Ecclesia servantur, de quibus nihil in Scripturis, aut a Christo constat esse præscriptum ; neque porro concilii alicujus exstat memoria, a quo primum instituta sint ; ea ab Apostolis tradita, et constituta esse doceat Augustinus ; ut in primo capite libri primi diximus ; hujusmodi vero leges istæ sint, quibus contradicere, vel obtemperare nolle, *insolentissimæ insaniæ* sit ; evidens est, juris ac legum fuisse conditores Apostolos, quibus Christiani omnes obstricti fuerunt, ut sine gravi delicto violare non possent. Quis autem ab eo, qui auctoritate, potestate, ac magistratus propria jurisdictione careat, legem aut constitutionem aliquam, qua quisquam teneatur, et obligetur, ferri putet posse ? Est enim proprium hoc legis, ut ait Cicero [2], « sancire, quod vult aut jubendo, aut vetando. » Quare qui legem potest facere, jubere potest, aut vetare. Hoc autem potestatis, et dignitatis ejus esse fatetur Catharus, quam idem ipse tamen Ecclesiæ, et episcopis etiam primis temporibus, adimit. Quæ sane sunt ἀσύστατα.

Secum pugnantia.

Legis definitio.

Legem præterea ex Demothene Jurisconsultus ita definit, « Lex est commune præceptum [3]; virorum prudentium consultum ; delictorum, quæ sponte, vel ignorantia contrahuntur, coercitio ; communis reipublicæ sponsio [a]. » Consentit huic et Ciceronis altera legis descriptio [4]: « Est enim lex nihil aliud, nisi recta, et a numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. » Prohibet autem lex omnis proposita pœna ; quam *sanctionem* proprie vocant, ut Festus indicat. Nam nulla sine coercitione, ac mulcta lex est. Unde Seneca, « Leges, inquit, quid aliud sunt, quam minis mixta præcepta [5]? »

Leges ab Apostolis editæ.

VII. Atqui totidem illa, ex quibus civilis potestas, magistratusque constat, proportione suique generis cernuntur in sacro, et ecclesiastico, cujusmodi Apostolatum fuisse contendimus. Siquidem leges ab Apostolis editæ sunt, non solum, quid facto esset opus, edicentes ut sunt præcepta morum, et quas γνώμας, et ὑποθήκας nominant ; sed etiam pœnam in transgressores statuentes, de quibus postea. Basilius certe in libro de *Spiritu sancto* capite XXVII, complures ritus, et cæremonias recenset, sola citra scriptum traditione usurpatas in Christianis mysteriis, quarum originem refert ad Apostolos. Ac paris esse momenti ad pietatem putat illa, « quæ sine scripto, et quæ scripto tradita fuerunt. Cui sententiæ neminem repugnaturum ait, qui vel exiguum legum ecclesiasticarum usum habeat [b]. » Igitur θεσμοὶ ἐκκλησιαστικοὶ, id est *Ecclesiasticæ leges* sunt, quas Apostoli tulerunt ; quarum pleræque tales sunt, ut sine ingenti scelere prætermitti olim nequiverint, tametsi postea contrario vel usu, vel Ecclesiæ decreto antiquatæ, oblitterätæque sint. Sic trina in Baptismo mersio extra necessitatem severe injuncta, nec sine gravi pœna prætermissa fuit. Itidemque ritus alii tam in eodem Baptismo, quam in Eucharistiæ celebratione adhiberi soliti. Ad hæc, ut a jejunis, uno excepto die feriæ quintæ majoris hebdomadæ, ista ipsa vel in sacrificium offerretur, vel sumeretur Eucharistia, ex Apostolica traditione descendit, ut supra meminimus [6]; ubi etiam ex Augustino demonstratum est [7], « Christum non præcepisse, quo deinceps ordine sumeretur Eucharistia ; » sed hoc Apostolis ordinandum reliquisse. Id quod Apostoli testimonio confirmat ita scribentis *ad Corinthios*, *Cætera, cum venero disponam* [8]. Unde colligit, ea, quæ per totum orbem ab Ecclesia servantur, Apostolica auctoritate constituta fuisse. Ex eodem genere legum Apostolicarum, et ecclesiasticarum, jejunia sunt certorum dierum, præsertim in Quadragesima, etsi varia, et multiplex hujus instituti ratio fuerit ; tum celebrandi Paschatis ratio, et id genus alia, quæ nonnisi legibus præscripta, et in transgressores legitimæ potestatis auctoritate vindicata sunt.

VIII. Huc referri possunt Apostolicæ constitutiones, cujusmodi ab antiquis agnitas, et ascitas fuisse constat ex Epiphanio [9]; qui ad-

a DEMOST. *cont. Aristog.* Νόμος ἐστὶν εὕρημα, καὶ δῶρον Θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων, καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή.

b BASIL. Ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς εὐσέβειαν. καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ ὅς τι γε κἂν μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπείραται.

1 Epist. CXVIII. cap. V. — 2 Lib. I *de lege.* — 3 Papin. lib. I D. *de lege.* — 4 *Philipp.* XI. — 5 Epist. XCIV. — 6 Cap. II hujus libri. — 7 Epist. CXVIII. — 8 III *Cor.* I. 34. — 9 Hæres. LXX.

versus Audianos scribens eas approbat, et unam illarum de Paschatis celebratione, quam isti proferebant, explicat. Quin hodiernis illis Clementis multum Catharus utitur, et quædam earum testimonia, quæ vera cupit videri, persuadere satagit. Accedunt et canones, qui vocantur Apostolici, quos idem vir gravissimi judicii Salmasius non raro citat; maxime autem in famoso illo *de Usuris* libro. Nam et illorum auctoritate legem fenebrem clericis editam probat, et eos non parum commendat his verbis : « Et sane non aliis inquit[1], quam episcopis, presbyterisque primitivæ Ecclesiæ, et temporibus Apostolorum propior, usuras esse vetandas censuit. Quinimmo vel ipsi Apostoli, si modo eorum canones sunt, qui hoc nomen inscriptum præferunt, non aliter judicarunt. Ut germanos esse non præsto, ita possum vetustissimos asserere. Theodoretus Cyri episcopus in canonum compilatione ἀνεκδότῳ, pro genuinis agnovit. Si non omnes sunt Apostolici, quosdam forte esse, existimari potest. » Hinc assentiente Salmasio liquet, canones, id est leges ab Apostolis Ecclesiæ latas fuisse; adeoque penes episcopos potestatem, et dignitatem ecclesiasticam, ac sacram exstitisse. Quid enim aliud *canones* sunt, quam *leges?* Nam *canon* proprie est regula; est autem *lex justi, injustique regula*, ut ait Seneca[2]. Ut ergo civilis potestas, quæ magistratus dicitur, civiles leges fert; (ita enim *Lex* ab Justiniano definitur, « quod populus Romanus Senatorio magistratu interrogante constituebat: Plebiscitum, quod plebs plebeio magistratu interrogante[3] » sic ecclesiasticæ potestatis est ac magistratus, leges ecclesiasticas condere.

Eat nunc, et *canonicum jus* neget Apostolorum tempore fuisse Catharus, qui tot canones ab Apostolis ipsis, certe quosdam ex illis sancitos fuisse, probabile judicavit.

IX. Jam si apostoli Ecclesiæ principes fuerunt, ac velut magistratus quidam sacri; si potestatem, et spirituale quoddam imperium acceperunt, quo et jubere, ac leges, et mandata Christianis edere possent, et delinquentes coercere, pœnisque subjicere; par est etiam, episcopos eodem jure potestatis, ordinario scilicet, ac magisterio censeri. Sunt enim Apostolorum successores episcopi, imo et Apostolici quondam ipsi, et eorum dignitas Apostolica dicebatur. Non enim cum Apostolis horum est potestas extincta, sed in eorum successoribus, quæ quidem est ordinaria, perseverat. Quod egregie Pacianus docet in epistola prima *ad Sympronianum*, cum agit de *ligandi, ac solvendi* potestate : « An tantum hoc, inquit, solis Apostolis licet? Ergo et baptizare solis licet, et Spiritum sanctum dare solis, et solis gentium peccata purgare, quia totum hoc non aliis, quam Apostolis imperatum est. Quod si uno in loco, et resolutio vinculorum, et sacramenti potestas datur; aut totum ad nos ex Apostolorum forma, et potestate deductum est; aut nec illud ex decretis relaxatum est : *Ego, inquit*[4], *fundamentum posui; alius autem superædificat.* Hoc ergo superædificamus, quod Apostolorum doctrina fundavit. Denique et episcopi, Apostoli nominantur. Sicut de Epaphrodito Paulus edisserit : *Fratrem, et commilitonem*, inquit, *meum, vestrum autem Apostolum.* Si ergo et Lavacri, et Chrismatis potestas, majorum et longe charismatum ad episcopos inde descendit, et ligandi quoque jus adfuit, atqui solvendi. Quod etsi ob nostra peccata temerarie vindicamus; Deus tamen illud ut sanctis, et Apostolorum cathedram tenentibus non negabit, qui episcopis etiam unici sui nomen indulsit. »

Apostolorum potestas ad successores transiit.

X. Augustinus item in Tractatu ad Psalmum XLIV, episcopos pro Apostolis, qui patres erant, Ecclesiæ datos esse scribit, patres et ipsos nominatos. « Quid est, *pro patribus tuis nati sunt tibi filii*? inquit. Patres missi sunt Apostoli. Pro Apostolis filii nati sunt tibi. Constituti sunt episcopi. Hodie enim episcopi qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? Ipsa Ecclesia patres illos appellat : ipsa illos genuit; et ipsa illos constituit in sedibus patrum. Non ergo te putes desertam, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos, per quos nata es. De prole tua tibi crevit paternitas. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.* » Successerunt igitur in Apostolorum locum episcopi, et in eorum sede constituti, hoc est ordinaria, et legitima potestate. Hanc enim sedis vocabulum significat. Atque ita docet idem Augustinus alio in loco, verba illa Joannis exponens : *Et vidi sedes, et sedentes super eas; et judicium datum*[5]. Quæ sic explicat[6]. « Non hoc putandum est de ultimo judicio dici: sed per sedentes super sedes ipsi præpositi intelligendi sunt,

Episcopalis potestas ex Patribus approbatur.

1 Salm. lib. *de Usur.* cap. XXI. — 2 Lib. IV *de Benef.* cap. IV. — 3 Just. I *Instit.* tit. II. — 4 I *Cor.* III. — 5 *Apoc.* XX. — Lib. X *de Civit.* cap. IX.

per quos nunc Ecclesia gubernatur. Judicium autem datum nullum melius accipiendum videtur, quam id, quod dictum est. *Quæ ligaveritis in terra, erunt ligata in cælo*[1]*; et quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cælo.* Unde Apostolus: *Quid enim mihi est*, *inquit*[2], *de his, qui foris sunt, judicare? Nonne de his, qui intus sunt, vos judicatis?* Vides eam, quæ penes Apostolos fuit, penes episcopos esse potestatem, et functionem judiciariam.

XI. Idcirco Gregorius Nazianzenus episcopatum[3], quam pastoralem præfecturam antea vocavit ἀρχὴν, id est *principatum*, sive *magistratum* appellat. « Homini, inquit, cum difficile sit scire parere, tum multo difficilius esse videtur, scire hominibus imperare: præsertim tali imperii genere, cujusmodi est nostrum, quod in lege divina positum est, et ad Deum perducit. Cujus imperii quanta est sublimitas, et dignitas, tantum etiam periculum est, prudenti utique homini, et cordato[a].» Hic eximie Gregorius nostræ, ac catholicæ suffragatur opinioni, dum episcopatum ἀρχὴν et imperium, sive magistratum esse definit; non qualis est civilis, sed sacer, et tantumdem ab eo distans, quantum lex, secundum quam jurisdictionem habet, et exercet, a lege, cui alter officium præstat. Etenim « Magistratus hanc esse vim merito dicit Cicero[4], ut præsit, præscribatque recta et utilia, et conjuncta cum legibus. Ut enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus; vereque dici potest: magistratum legem esse loquentem: legem autem mutum magistratum. » Tum idem alibi[5], « legem, inquit, ministri, magistratus, legum interpretes, judices. » Quare ut est natura legis, ita magistratus, qui legi ministrat, ἀξίωμα, id est *dignitas.* Ut silere discat Catharus, qui ἀξίωμα, et magistratum, ac potestatem externa specie, apparatuque metitur, atque idcirco Petrum, et Paulum, Apostolosque cæteros non fuisse imperio, ac potestate præditos, sed tantum ministros, ac velut officiales, apparitoresque putat; quod non, ut hodierni Pontifices, et episcopi, splendorem illum, ac pompam adhibuerint, nec « satellites; nec magna comitante stipatorum caterva incesserint, qua Papa nunc incedit. » Ecce habet ex Cicerone, quemadmodum et Apostoli quondam et episcopi hodie, ministri dispensatores, et quasi villici esse possint: iidemque nihilominus potestate auctoritate, imperioque præditi. Nam et magistratus civiles *quasi Reipublicæ villicos* esse dixit idem Cicero[6]. Nec adventitiis opibus, aut cultu quodam externo, et habitu, sed nativis dotibus, et suopte censu æstimanda est magistratus, potestatisque conditio.

XII. Pergit vero Gregorius Nazianzenus: et episcopum ἰδιώτην, id est *privatum* esse negat, sed ἄρχοντα et προεστῶτα, id est *magistratum*, et *præsidem* vocat. Ex quo aureum vere præceptum istud edidit: « Privati quidem hominis vitium illum habendum esse, mala, et supplicio digna facere; principis autem, et præsidentis, non vel optimum esse[b]. » Ac paulo post eumdem magistratum προστασίαν appellat, non, ut nugatur feneratorum advocatus, et προστάτης, curationem, vel officium merum, sed dignitatem, et præfecturam cum potestate conjunctam. Quemadmodum et Chrysostomus προστῆναι dixit de episcopo[7], quod subinde ἄρχειν vocavit; et illum ipsum ἄρχοντα, cum de Ignatio Antiochiæ præsule loquitur, qui Apostolorum ætate floruit. Ad hæc Gregorius alias episcopum κεφαλὴν[8], id est *caput* nominat, et κριτὴν id est *judicem*, et νομοθέτην, hoc est *legislatorem*; tum vero ἄρχειν ipsum ait, eique populi ὑποταγὴν, id est *subjectionem*, et *obedientiam* opponit ex adverso, et ad eam hortatur; ne « principum multitudo in solutam sine principe licentiam erumpat[c]. »

Idem præterea oratione XVII, præfectum, ac magistratum alloquens ostendit, et illo se majus imperium, et tribunal præstantius esse sortitum: « An me, inquit, libere loquentem æquo animo feretis? Nam vos quoque imperio meo, ac tribunali lex Christi subjicit. Imperium enim nos quoque gerimus; addo etiam præstantius, ac perfectius. Alioqui

a NAZ. ibid. Ἀνθρώπῳ δὲ χαλεποῦ ὄντος τοῦ εἰδέναι ἄρχεσθαι, κινδυνεύει πολλῷ χαλεπώτερον εἶναι τὸ εἰδέναι ἄρχειν ἀνθρώπων· καὶ μάλιστα δὲ ἀρχὴν ταύτην τὴν ἡμετέραν, τὴν ἐν νόμῳ θείῳ, καὶ πρὸς θεὸν ἄγουσαν, ἧς ὅσον τὸ ὕψος, καὶ τὸ ἀξίωμα, τοσοῦτος καὶ ὁ κίνδυνος τῷ γε νοῦν ἔχοντι.

b NAZ. orat. I. Ἀλλ' ἡγεῖσθαι ἰδιώτου μὲν εἶναι κακίαν, τὸ φαῦλα πράσσειν, καὶ ὅσα κολάσεως ἄξια, ὧν καὶ ὁ νόμος βαρὺς δεσπότης· ἄρχοντος δὲ, ἢ προεστῶτος, τὸ μὴ ὡς ἄριστον εἶναι.

c NAZ. orat. IX. Μηδὲ ποιῶμεν ἀναρχίαν τὴν πολυαρχίαν.

1 *Math.* XVIII. — 2 I *Cor.* V.— 3 Orat. I — 4 Lib. III *de leg.* int.— 5 In orat. *pro Cluen.*— 6 Orat. *pro Planc.* — 7 Hom. LXX *de Ignatio.* — Orat. IX.

carni spiritum, et terrenis cœlestia cedere oportebit. Omnino te libertatem illam meam accepturum in bonam partem scio. Sacri mei gregis ovis es sacra; et alumna magni pastoris [a]. » Ergo et ἀρχὴν, et βῆμα, id est *principatum* et *tribunal* habent episcopi ab ipsomet Christo illis attributum.

XIII. Sic Isidorus Pelusiota libro tertio, epistola CXXVII, *sacerdotium* regiæ dignitati antecellere ait, quod illud in animas, hæc in corpora principatum obtinet. Tum illos redarguit, qui temere ad illam sacerdotii dignitatem aspirant, « rati imperium esse quoddam ab omni censura immune; non autem functionem reddendæ rationi obnoxiam [b]. » Quod non eo dicit, ut neget, episcopatum ἀρχὴν esse, sed ut præterea λειτουργίαν esse demonstret, hoc est *principatum curationi*, et *operi*, ac *negotio* junctum. Et quia functionis ipsius severa ab episcopo reposcenda ratio est; et hujus maxime gratia dignitas illa constituta est; idcirco primo loco spectanda, præque honore, qui ei est annexus, cura omni, et æstimatione dignanda est officii gestio. Ac sæpe usitatum id est tum in sacris litteris, tum apud sanctos Patres, ut cum unum alteri præferendum, momentique majoris esse significant, id, quod minoris pretii est, ab communis conditionis, et qualitatis participatione secludant. Sic odio esse dicunt id, quod minus amatur. Et complures hoc sensu illud accipiunt. *Jacob dilexi*; *Esau autem odio habui* [1], id est minus amavi. Et illud de *dilecta*, et *odiosa* conjuge [2]; ac primogenito ex ista suscepto; ubi *odiosam* minus dilectam intelligunt. Sic apud Jeremiam, negat Deus se præcepisse Israelitis, ut holocausta sibi, et victimas offerrent; sed hoc tantum, ut obedirent sibi: *Non præcepi eis*, inquit [3], *in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocautomatum, et victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis dicens*; *Audite vocem meam*, etc. Tum istud [4]: *Numquid vult Dominus holocausta, et victimas?* Aut etiam, *Misericordiam volui, et non sacrificium* [5], et sexcenta hujus generis, in quibus, quod odisse se, ac repudiare, et non imperasse Dominus ait, nec oderat revera, neque rejiciebat, imo ab illis exegerat. Verum σχετικῶς et comparatione cum altero facta quod præ illis optabat, et postulabat, alterum ne nolle, odisseque, dicit. Sic Apostolus de vetere Testamento loquens: *Nam nec glorificatum est*, inquit [6], *quod claruit, in hac parte, propter excellentem gloriam.* Negat fœdus illud prius, et Mosaicum, splendoris, et excellentiæ quidquam habuisse, nimirum si cum novo conferatur.

[Margin: ...istratum]

XIV. Ad hanc loquendi normam exigenda sunt, quæ miserum Trapezitam in errorem adduxerunt, dicta illa veterum, quibus episcopatum negant ἀρχῆς, id est *imperii*, potestatis, honoris, ac dignitatis esse nomen, sed oneris, curationis, et officii, ac ministerii. Quæ homo minime malus sic amplexus est, tanquam nihil in ecclesiasticis præfecturis inesse potestatis, ac dignitatis omnino vellent. Quod longe ab mente illorum et sententia, communique adeo sensu dissidet; tum aliis eorumdem verbis, testimoniisque refellitur. Itaque comparate, et καθ' ὑπερβολὴν pleraque dicuntur. Tum vero, quemadmodum supra monui, de primario ac præcipuo fine loquuntur istiusmodi præfecturarum et magistratuum, quæ sicut ad subjectorum populorum rationes, utilitatesque referuntur; sic officii, curæ, laboris, et commodandi causa, non potestatis, et honoris, expetendæ sunt. Quod Gregorius Papa in *Pastoralis* parte prima, capite VIII, ad eadem illa verba Pauli admonet: « Ipse ergo sibi, inquit, testis est, quia episcopatum non appetit, qui non per hunc boni operis ministerium, sed honoris gloriam quærit. » Præclarum illius locutionis exemplum ille ipse, quem proxime ante memoravi, Gregorii Nazianzeni locus offert, ubi de Provinciali magistratu, loquens: « Cum Christo imperium geris, inquit, cum Christo munus hoc administras. Ab illo gladium accepisti, non ut eo utaris, sed ut mineris, ac terreas [c]. » Mirum, nisi Catharus statim, atque ista legerit, ut limati, acutique judicii est, magistratibus illis, qui merum imperium, gladiique

[Margin: Hyperbolice.]

a NAZ. Ἆρα δέξεσθε σὺν παῤῥησίᾳ τὸν λόγον, καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος ὑποτίθησιν ὑμᾶς τῇ ἐμῇ δυναστείᾳ, καὶ τῷ ἐμῷ βήματι. ἄρχομεν γὰρ καὶ αὐτοί. προσθήσω δὲ ὅτι καὶ τὴν μείζονα, καὶ τελεωτέραν ἀρχήν. ἢ δεῖ τὸ πνεῦμα ὑποχωρῆσαι τῇ σαρκὶ, καὶ τοῖς γηΐνοις τὰ ἐπουράνια. δέξῃ τὴν παῤῥησίαν οἶδ' ὅτι. πρόβατον εἶ τῆς ἐμῆς ποίμνης, τῆς ἱερᾶς ἱερὸν, καὶ θρέμμα τοῦ μεγάλου ποιμένος.

b ISID. PELUS. νομίζοντες ἀρχὴν εἶναι ἀνεξέταστον, ἀλλ' οὐ λειτουργίαν ὑπεύθυνον.

c NAZ. orat. XVII. Χριστῷ συναρχεῖς, Χριστῷ καὶ συνδιοικεῖς. παρ' ἐκείνου σοι τὸ ξίφος, οὐκ εἰς ἔργον, ἀλλ' εἰς ἀπειλήν.

1 *Matt.* I, 3 et *Rom.* IX 13. — 2 *Deut.* XXI. 15. — 3 *Jer.* VII. 22. — 4 I *Reg.* XV, 22. — 5 *Ose.* VI, 6. — 6 II *Cor.* III. 10.

jus habere dicuntur, eo uti nefas esse statuat; neque hunc exercere, aut occidere licere quemquam, sed ad terrorem ostentare, et in vagina conditum circumferre. Quod si consequens esse non putat, dicat obsecro qui potius colligat, ex eo, quod Apostolum eum, *qui episcopatum desideret*, *opus bonum desiderare* scribit, nihil præter opus, ac curationem episcopatum habuisse. Aut quia episcopum legit προστασίαν, οἰκονομίαν, πρόνοιαν, hoc est *curam*, *dispensationem*, *provisionem* suscipere, nihil ad eam functionem afferre potestatis, ac dignitatis, existimet? Hæc sunt imperite, ac sine ulla ratione, nedum ratiocinatione conclusa.

Locus Isidori Pelusiotæ luculentus.

XV. Volo nunc ad eum reverti, quem paulo antea laudavi, Isidorum Pelusiotam; et alterum ejus in medium afferre locum oppido insignem, et elegantem, in quo de episcopatu, et illa Pauli ex epistola *ad Timotheum* sententia, copiose, ac luculenter edisserit : *Qui episcopatum desiderat*, *bonum opus desiderat*. Hæc est epistola CCXVI tertii libri. In ea primum episcopatum ἀρχὴν diserte nominat, « Non est, inquit, omnium hujusmodi imperium capessere, quod regno quoque sublimius est. Illud quippe divina, hoc humana moderatur. Sed paucorum admodum, quod non minus iis, quibus præsunt, quam pastores ovibus, æquum fuerit antecellere [a]. » Quæ postrema Gregorius Papa in *Pastorali* sic exprimit [1] : « Tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet a grege vita pastoris. Oportet namque, ut metiri se sollicite studeat, quanta tenendæ rectitudinis necessitate constringitur, sub cujus æstimatione populus grex vocatur. »

Pergit vero Isidorus, ac rursus Paulum ait, « ejusmodi imperium episcopale sine reprehensione gessisse [b]. » Deinde, cur idem de episcopi partibus ista præscripserit, causam ita reddit : « Sciebat, inquit, complures imperii cupiditate ebrios esse, ac virtutis nullo desiderio tactos, imperium tamen affectare. Ac cum episcopatu annexos sudores, labores, pericula, sollicitudines, ac vigilias minime animadverterent. Nam incumbunt ipsi subjectorum necessitates omnes [c], » etc. in quibus episcoporum curationes, et officia, operasque percenset : « Quosdam existimasse ait episcopatum esse animi oblectationem, ac delicias; neque aut viribus suis expensis, aut imperii magnitudine considerata, ad hujusmodi prosiluisse negotium. Ideo ut illorum periculosum impetum reprimeret, doceretque, ne rem aggrederentur temere plerorumque captum superantem, ista scripsisse : *Si quis episcopatum desiderat*, *bonum opus desirat*. » Quamobrem Pauli tempore, ac judicio inerat episcopatui ἀρχὴ, τιμὴ καὶ ἀξία, ut idem mox Isidorus appellat; adjunctam habens operam, et laborem, ac sedulam curationem, et summam adeo difficultatem; (nam ἔργον sic etiam Isidorus interpretatur) et propterea, ne quis sic in unum intentus esset, ut alterum non videret; de eo monendos putavit, qui illius honoris, et imperii cupiditate tenerentur. Ut, quod ait Philippus Abbas Bonæ Spei [2], « prælatus opus bonum plus amplecteretur, quam honorem. » Hinc Bruno in libro *de laudibus Ecclesiæ* [3], in Adamo « intelligi ait Ecclesiæ custodes, episcopos scilicet et sacerdotes. » Ut igitur « Adam in Paradisum missus est, ut operaretur, et custodiret illum, sic illi non sint otiosi, quia operarii sunt; vigilent, quia custodes sunt. » Ac profecto, ut ait Salvianus [4], « nihil est turpius, quam excellentem esse quemlibet culmine, et despicabilem vilitate. Quid est enim aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Et ideo cunctos, qui sacri altaris suggestu eminent, tantum excellere oportet merito, quantum gradu. »

Imperium honor et dignitas.

Opus.

a Isid. Pel. Οὐ γὰρ πάντων τὸ δύνασθαι τοιαύτης ἀρχῆς ἀντιλαβέσθαι, ἥ τις καὶ βασιλείας ἐστὶν ὑψηλοτέρα· ἡ μὲν γὰρ τὰ θεῖα, ἡ δὲ τὰ ἐπίγεια διέπει πράγματα. ἀλλ' ὀλίγων κομιδῆ, οἵ τοσοῦτον τῶν ἀρχομένων δίκαιοι ἂν εἶεν διαφέρειν, ὅσον οἱ ποιμένες τῶν προβάτων.

b Isid. in ead. ep. Ὁ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀμέμπτως διοικήσας.

c Ibid. Ἀλλ' ἐπειδὴ ᾔδει τοὺς πολλοὺς τῇ φιλαρχίᾳ μεθύοντας, καὶ ἀρετῆς μὲν μὴ ἐφιεμένους, ἀρχῆς δὲ ἀντιποιουμένους· καὶ τοὺς μὲν τῆς ἐπισκοπῆς μὴ συνορῶντας ἱδρῶτάς τε, καὶ πόνους, καὶ κινδύνους, φροντίδας τε, καὶ ἀγρυπνίας· εἰς αὐτὸν γὰρ πᾶσαι ἐπαιώρηνται τῶν ὑπηκόων αἱ χρεῖαι, etc. Τινὲς ἀρχὴν, καὶ ἄνεσιν, καὶ τρυφὴν αὐτὴν εἶναι ᾤοντο, καὶ μήτε τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐξετάσαντες, μήτε τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς ἐννοήσαντες, ἐπεπήδων τῷ πράγματι, ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν κινδυνώδη ὁρμὴν, καὶ διδάσκων μὴ πράγματι ἁπλῶς ἐγχειρεῖν τοῖς πολλοῖς ἀνεφίκτῳ, ἔφη, Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ.

1 Parte II *Past.* cap. I. — 2 Epist. XIX. — 3 Cap. I. — 4 Salv. lib. II *ad Eccles. cath.*

CAPUT X.

De jurisdictione episcopali. Ostenditur eam Apostolorum ætate penes episcopos fuisse; *deque eo Salmasii absurdum commentum refellitur. Episcopalem dignitatem et potestatem quantopere commendant Patres. Chrysostomi de illa insignis locus. Eadem populum maxime respicit. Ideoque tam in multis eamdem Ecclesiam regentibus*, *quam in uno episcopo resedit.*

I. Episcopatum nomen esse dignitatis, et potestatis, ac magistratum quemdam ecclesiasticum, ne ipsum quidem negaturum amplius arbitror Trapezitam Catharum, si quid pudoris habet; sed convictum superiori disputatione, cessurum veritati. Quod ut posita pervicacia, omnino cogatur facere, quod reliquum est in ejus Dissertatione, hoc sequentibus capitibus conficiam; quantumvis leve, imbecillumque sit illud, ne quid a me in præteritis relinquatur. Jurisdictionem igitur episcoporum « non ante cœpisse dicit[1], quam ordinis distinctio nata est inter episcopum, et presbyteros. Cum nullus erat episcopus specialis, et unicus in quaque ecclesia, sed omnes presbyteri audiebant episcopi, parique jure, ac potestate administrabant sibi creditam ecclesiam, nullam fuisse peculiarem episcopi singularis jurisdictionem, nullum tribunal, prorsus convenit. » Hæc si diligenter excutias, vanissima, et stupiditatis plena reperies. Primum jurisdictio episcopatus naturæ inest ipsi, ex eoque necessario sequitur. De pleno episcopatu loquor, et ordinaria illa potestate, quæ *actu*, ut loquuntur, ac reipsa fungitur, neque ex accidente circumscripta, impeditaque est; ut cum episcopus in ordinem redigitur, vel aliqua ex causa usu potestatis interdicitur. Itaque quisquis legitime est factus episcopus, et certa in sede collocatus, is jurisdictionem ibi suam habet, et exercet; singularem quidem, si unus est; sin plures sunt, in commune illam obtinent. Ut enim episcopus unus una est potestas; ita plures episcopi plures sunt potestates quocumque fœdere, ac jure sociatæ.

II. Sic, « Quod ad magistratus attinet, ait Pomponius[2], initio civitatis Romanæ, constat reges omnem potestatem habuisse. Exactis deinde regibus, Consules constituti sunt duo, penes quos summum jus uti esset, lege rogatum est. » eadem ergo potestas penes duos fuit, quæ in uno hactenus resederat. Quemadmodum postea, « cum omnes magistratus abdicare se jussi sunt, et Decemviri constituti, » eadem, quæ in consulibus fuit, in istos translata potestas est.

Sic e contrario, cum plures ecclesiis singulis initio præessent episcopi, iidemque presbyteri, plures erant ἄρχοντες, et *Præfecti* Ecclesiæ, potestate præditi, quam communiter exercebant. Postquam autem unus toti Ecclesiæ præpositus est, non propterea sublata prior est illa potestas, sed in unum collata. Ergo nec ad plures ab uno redacta jurisdictio, nec a pluribus ad unum, extinguitur, nec a seipsa diversa est, nisi τῷ ὑποκειμένῳ. *Supposito.*

Ostendimus antecedenti capite, cum episcopatu, ex institutione Christi, et origine prima, connexam esse spiritualem, sacramque potestatem; et esse verum proprieque dictum Ecclesiæ magistratum, non humano jure, et auctoritate, sed divina voluntate constitutum; quoniam quidem *Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei*, *quam acquisivit sanguine suo*[3]. Hæc potestas episcopatum, ut jam dixi, sequitur; ac sive unus uni præsidet ecclesiæ, sive plures sint, nihilominus manet eadem. Nisi quis forsitan in synodo, ubi plures conveniunt episcopi, singulos sua potestate carere sentiat, cum ibi ea maxime quisque fungatur.

III. Quid ergo sibi vult Catharus cum sua illa episcopalis jurisdictionis origine? Aut cur eam ab illo repetit initio, quo ex pluribus episcopis eamdem regentibus Ecclesiam, unus est summus constitutus? Nonne plures illi presbyteri, et episcopi Dominicum gregem in commune pascebant? Nonne Paulus *obedire præpositis jubet*, *eisque subjacere*[4]? *Ipsi enim pervigilant*, ait, *quasi rationem pro animabus nostris reddituri*? Postremo Patres illi, quos superiori capite testes citavimus episcopatui insitæ jurisdictionis, et potestatis, hanc ipsam ordini isti convenire significant, qua episcopatus est, et ecclesiastica præfectura, non ut ex humana institutione profluxit illius a presbyteratu disjunctio. Hoc enim ipso, quod erat in Ecclesia præses et episcopus aliquis,

Episcopalis auctoritas ex Patribus commendatur, ejusque fons ostenditur.

1 Salm. cap. VI. — 2 Lib. II *de orig. Jur.* — 3 *Act.* XX, 28. — 4 *Heb.* XIII, 17.

sive singularis, sive cum aliis, ejus curationem ἀρχὴν vocarunt, hoc est *imperium*, ac *principatum*, quod Ennodius recte vocat *religiosum imperium*, et ipsum ἄρχοντα, hoc est *principem* ac *magistratum* [1]. Cujus imperii, principatus, magistratusque stirpem, ac fontem ex eo repetunt, quod vices in terris agunt episcopi pastoris magni, qui illos gregi suo præposuit[2], atque ut curationis, et provisionis, sic honoris, et potestatis participes esse voluit, *Qui enim vos audit*, inquit[3], *me audit ; et qui vos spernit, me spernit*. Quare aut a Christo nulli sunt instituti pastores, episcopi nulli ; aut, si qui auctore ipso facti sunt, ut Scriptura demonstrat[4], potestatem, auctoritatem, ac jurisdictionem habuerunt, hoc est, imperandi, ac coercendi jus, sine quo impositum sibi munus exercere minime poterant. Ob hanc pastoralem gubernandi, regendique provinciam Apostolorum successores, hæredesque potestatis episcopos esse Pacianus affirmat ; ac ligandi solvendique jus habere : ideo patres illos, et judices Augustinus : Gregorius Nazianzenus *principes*, et magistratus eosdem nominat. Hinc non modo *imperium*, ac *tribunal*, sed majus etiam, ac præstantius, quam civilibus magistratibus, imo quam ipsis regibus, idem Nazianzenus episcopis attribuit, necnon Isidorus Pelusiota, quos capite illo commemoravimus.

De sacerdotio.

Locus Ambrosii insignis.

IV. Præter quos modo Chrysostomum proferam, qui in libro tertio περὶ ἱερωσύνης, eam dignitatem *tanto regiæ præstare* dicit, *quantum carni spiritus antecellit* [a]. Tum Ambrosium [5], cujus ista sunt verba : « Honor igitur, Fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si regum fulgori compares, et principum diademati, longe erit inferius, quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares ; quippe cum videas regum colla, et principum submitti genibus sacerdotum, et exosculatis eorum dextris, orationibus eorum credant se communiri. » Tum et esse potestatem hanc, et inde originem traxisse scribit, quod pascendas illis oves suas Dominus commiserit : « Quas oves, inquit, et quem gregem non solum tunc beatus suscepit Petrus, sed et cum illo eas nos suscepimus omnes. Unde regendæ sacerdotibus contraduntur ; merito rectoribus suis subdi dicuntur, » etc. Et in epistola *ad Valentinianum*[6]; « Quis est, qui abnuat, in causa fidei ; in causa, inquam fidei episcopos solere de Imperatoribus Christianis, non imperatores de episcopis judicare ? » Quo in argumento late spatiatus est Lucifer Caralitanus libro primo *pro St. Athanasio*. Epiphanius quoque « regium thronum concessum ait a Christo Ecclesiæ sacerdotio, ut regiam simul et Pontificiam dignitatem in unum conflatam sanctæ suæ donaret Ecclesiæ [b]. » Quare est idem *præpositum Ecclesiæ esse*, ac *præpositum gregis* ; quod utrumque Tertullianus nominat[7]. His sunt innumera Patrum aliorum dicta consentanea, quæ hoc loco perscribere, non magnus labor, sed supervacaneus fuerit. In quibus omnibus illud spectare Catharum volo, quanam ex radice tanta, quantam episcopo tribuunt, dignitas, auctoritas, ac potestas ortum acceperit. Profecto non aliunde, quam ex origine illius, et institutione, atque ex ipsa proprietate, conditione, fine denique ordinis, et gradus istius ; cujusmodi edidisse, tradidisseque Christum, ac sanctum Spiritum, scriptura ipsa testatur.

V. Hæc vera certaque regula est, qua metienda est, æstimandaque dignitas episcopalis, ut hujusmodi curatio, et administratio, et οἰκονομία, et quibuscumque illam Cathari, ac fanatici nominibus appellare voluerint, quo ejus pretium elevent ; nihilominus potestas et magistratus haberi, ac nuncupari debeat. Etenim si id attendas, quod usui ordinis, et gradus illius, ac functioni sic est affixum, ut ab eo divelli nequeat, et sine quo constare non potest ; intelliges haud temere ab antiquis illis Patribus, imperii, potestatis, et dignitatis etiam regiæ, aliisque splendidis, et eximiis titulis, ac vocabulis honestatum illum fuisse. Et ἀρχὴν esse, principatumque quemdam ex prima sua institutione, demonstrant *comparationes* illæ, ut vocat Ambrosius, quibus proprietatem illius explicare student, pastoris, chori ductoris, ducis, imperatorisque militaris, navis gubernatoris, civitatis recto-

Œconom.

a Chrys. init. lib. II *de Sacerd.* Ἡ τοσοῦτον ἀνωτέρω βασιλείας ἕστηκεν, ὅσον πνεύματος, καὶ σαρκὸς τὸ μέσον.

b Epiph. hær. xxix, § 3. Θρόνος γὰρ Δαβὶδ, καὶ βασιλικὴ ἕδρα ἐστὶν ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἱερωσύνη. ὅπερ ἀξίωμα βασιλικόν τε, καὶ ἀρχιερατικὸν ὁμοῦ ἐπιτοαὐτὸ συνάψας ὁ κύριος δεδώρηται τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ.

1 *Enn.* dict. v. — 2 I *Pet.* v, 2. — 3 *Luc.* x, 16. — 4 *Eph.* iv, 11, 2 *Act.* xx. — 5 Lib. *de dig. sacer.* cap. II tom. IV. — 7 Quæ est, XIII tom. IV. — 7 Tertul. lib. *de fuga* cap. XI.

ris, et magistratus, principis, ac regis denique. Quas omnes administrationes potestate, ac jurisdictione pro modulo suo instructas, et ornatas esse nemo non videt; majori autem quo quæque est præstantior, et excellentiorem ad finem comparatur. Cum igitur omnes istæ similitudines usurpentur a veteribus ad episcopatus naturam, et vim οὐσιώδη proprius exprimendam; cumque singularum functionum, unde comparationes istæ trahuntur, proprietates ac dotes *eminentiam* quamdam, et ἀξίωμα cum potestate præ se ferant; manifestum est illum ipsum statum, præfecturam illam, cujus in rationem, ac descriptionem universæ confluunt, potestate, ac jurisdictione, et eo omni, quod magistratus est proprium, carere nullo modo posse.

[E]ssentialem

[It]em Chrysostomi.

VI. Est ad hoc institutum apprime disertus, et elegans Joannis Chrysostomi locus; qui omnes illas fere similitudines complectitur; et episcopatum, qualis Apostolorum fuit ætate, et ab iisdem informatur ipsis, principatum, magistratumque esse demonstrat. Quem locum, etsi paulo est longior, quia tamen necessarius est disputationi nostræ, non possum, quin ex parte saltem hic referam. Cum igitur Apostoli *ad Hebræos* scribentis verba illa declarat, quæ jam attuli: *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis* [1], etc. scribit sic: « Nullos esse magistratus, ubique malum est, ac multarum causa calamitatum, et tumultus ac perturbationis principium. Ea porro tanto est in Ecclesia periculosior, quanto magistratus hujus conditio potior est, et sublimior. Ut enim, si ex choro chori ductorem sustuleris, neque concentum, neque ordinem ille retinebit; et si ab exercitu castrensi imperatorem detrahas, non jam decore, atque ordine acies instruetur; item si a navi gubernatorem auferas, illam submerges. Ita si a grege pastorem sejungas, evertes, et perdes omnia. Malum igitur est carere magistratu, et eversionis causam affert. Sed nec minus est malum subjectorum contumacia. Hinc enim idem efficitur. Siquidem populus magistratui non obtemperans similis est nullum habenti, ac nescio, an non etiam deterior [a]. » Vides, ut ex Chrysostomi mente, episcopatus, qualis erat ætate Pauli, et ut ab eo commemoratur, ἀρχὴ, id est *magistratus*, et *imperium* fuerit; imo magistratu omni potior ac sublimior, cui opposita labes est reipublicæ, ἡ ἀναρχία, quæ ἀρχῇ, hoc est *magistratui*, sic est contraria, ut luci tenebræ. Ut veræ, proprieque dictæ tenebræ veram, ac proprie dictam lucem una significant; sic quæ contingere dicitur ἀναρχία in Ecclesia, veram itidem ἀρχὴν in ea esse alias ostendit. Pergit Chrysostomus, et illud objicit sibi: « Atenim, dicat aliquis: Est et tertium malum, quando malus est magistratus. Novi equidem; neque mediocre istud est malum, sed pejus etiam, quam si nullus esset omnino magistratus. Satius est enim, ab nullo gubernari, quam ab malo gubernari [b]. » Verum nihilo secius morem illi gerendum esse, quantumvis pravus sit, admonet ex illo Christi præcepto: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi* [2]. *Omnia ergo, quæcumque dixerint vobis, servate, et facite*, etc. « Habent, inquit, dignitatem: sed impure vivunt [c]. » Deinde ista pertexit: « Audiant et principes, nec solum iis subjecti, quemadmodum morigeri debent esse, qui subjecti sunt; sic magistratus ipsos oportere vigiles, et sobrios esse [d]. » Ac sæpius deinceps et ἄρχοντας appellat episcopos, quos ἡγουμένους dici interpretatur ab Apostolo; et episcopatum ipsum ὄγκον ἀρχῆς, id est *molem imperii* nominat, eumque confert cum Aaronis, Mosis, ac Saulis imperio. Idem habent Œcumenius, et Theophylactus.

Anarchia.

Anarchia.

Magistratum

Magistratus

Duces.

VII. Hinc evidens est, quod dixi, episcopos,

a Chrys. hom. xxxiv in epist. *ad Hebr.* Κακὸν μὲν ἡ ἀναρχία πανταχοῦ, καὶ πολλῶν ὑπόθεσις συμφορῶν, καὶ ἀρχὴ ἀταξίας, καὶ συγχύσεως· μάλιστα δὲ ἐν ἐκκλησίᾳ τοσοῦτον ἐπισφαλεστέρα ἐστὶν, ὅσον καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς μεῖζον, καὶ ὑψηλότερον· ὥσπερ γὰρ, ἂν χοροῦ τὸν κορυφαῖον ἀνέλῃς, οὐχὶ κατὰ μέλος, καὶ κατὰ τάξιν ὁ χορὸς ἔσται. καὶ φάλαγγος στρατοπέδου τὸν στρατηγὸν ἂν ἀποστήσῃς, οὐκέτι ῥυθμῷ καὶ τάξει τὰ τῆς παρατάξεως ἔσται. καὶ πλοίου τὸν κυβερνήτην ἐὰν περιέλῃς, καταδύσεις τὸ σκάφος. οὕτω καὶ ποιμνίου τὸν ποιμένα ἐὰν ἀποστήσῃς, πάντα ἀνέτρεψας, καὶ ἠφάνισας. Κακὸν μὲν οὖν ἡ ἀναρχία, καὶ ἀνατροπῆς ὑπόθησις. κακὸν δὲ οὐχ ἧττον, ἡ ἀπείθεια τῶν ἀρχομένων, τὸ αὐτὸ γὰρ γίνεται πάλιν. λαὸς γὰρ ἄρχοντι μὴ πειθόμενος ὅμοιός ἐστι τῷ μὴ ἔχοντι τάχα δὲ χείρων.

b Ibid. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ἡμῖν, ὅτι ἔστι καὶ τρίτον κακὸν, ὅταν ὁ ἄρχων ᾖ κακός. οἶδα καγὼ, καὶ οὐ μικρὸν τοῦτο κάκον. ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναρχίας πολλῷ κάκιον. κρεῖττον γὰρ ὑπὸ μηδενὸς ἄγεσθαι, ἢ ὑπὸ κακοῦ ἄγεσθαι.

c Ibid. Ἔχουσι, φησὶ, τὸ ἀξίωμα· ἀλλὰ βίου εἰσὶν ἀκαθάρτου.

d Ibid. Ἀκουέτωσαν καὶ οἱ ἄρχοντες, μὴ μόνον οἱ ἀρχομένοι, ὅτι ὥσπερ πειθηνίους εἶναι δεῖ τοὺς ἀρχομένους. οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας ἀγρύπνους εἶναι, καὶ νηφαλίους.

1 *Heb.* XIII, 17. — 2 *Math.* XXIII, 2.

Archontas. quales erant Apostolorum tempore, ἡγουμένους, hoc est *præpositos* fuisse, quos ἄρχοντας intellexit Chrysostomus, eorumque præfecturam ἀρχὴν, id est *magistratum*, et ἀξίωμα, id est *dignitatem*, cum summa potestatis amplitudine. Quam sanctissimi, eruditissimi, eloquentissimi Patris orationem, ac sententiam longe suavius ac libentius audiemus, quam impuros Catharorum stridores, ac fremitus, quales audiebant.

« Proxima Circææ radentes littora terræ; »

Unde dissonæ, et horrendæ voces illorum excipi solebant,

« Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum : »

Tales enim hæreticos esse, Clemens Alexandrinus affirmat, et hac illos similitudine describit : « Quemadmodum, inquit, si quis bestia fiat ex homine, similiter atque ii, qui Circæis venenis infecti fuerant. Sic hominem esse Dei, et fidelem Domino manere perdidit, qui ecclesiasticam traditionem calcibus abjecit, et ad humanarum opiniones hæreseon desiluit [e]. » Principatum in eo genere tenet *Puritanorum* natio, omnium sine controversia deterrima, et antiquitatis, ac traditionis inimicissima; ex quibus Elepenor Corocotta noster infanda illa, et absurda perstrepuit. At quanto, et quam intolerabili cum fastu! « Nunc te, inquit, docebo, quando in medium prodierit illa jurisdictio episcopalis, in qua nimirum diu te jactas, cujus usum, vimque plane ignoras, ut ejus origo te latet. » Tum illa pertexit, quæ supra commemorata sunt : Jurisdictionem episcopalem cœpisse tunc scilicet, cum a presbytero primo distinctus est episcopus.

VIII. Atqui jurisdictio episcopi populum maxime respicit, quos *laicos* appellant. Et quamvis ad subjectos etiam clericos, presbyteros, ac ministros extenditur; potest tamen sine istis consistere, ac circa solos versari laicos; sine populo vero, quam *plebem* vulgo nominant, vetitum olim fuit ullum episcopum ordinare. Itaque priusquam episcoporum gradus a presbyteratu secerneretur, constabat tamen illi potestas sua, et jurisdictio, qua *regebat Ecclesiam Dei*, ut Paulus loquitur [1]. Ac Salmasius ipsemet asserit, « Ecclesiæ vocabulum olim usurpatum esse de solo fidelium cœtu; et sic accipi in *Actis Apostolorum.* » Cum igitur etiam ante divisionem ordinum istorum, *fidelium cœtus* exstaret, erat etiam Ecclesia, cui regendæ præerant episcopi, si non mendax est Apostolus. Jurisdictionem ergo, sine qua regi non poterat, habebant iidem. Neque postquam a presbyteris secreti sunt, novam in Christianum populum potestatem, ac jurisdictionem sunt adepti; sed in presbyteros duntaxat simplices, qui hactenus non erant. Proinde frivola, et vana est animadversio illa, et χρηστομάθεια, nec secum cohæret. Ut illud omittam, quod identidem repeti necesse est, ab ipso Salmasio singulares ecclesiæ præfectos, ac primates jam tum ex ipsis Christianismi primordiis constitui episcopos κατ' ἐξοχὴν vocatos, quibus proinde κατ' ἐξοχὴν potestas, ac jurisdictio non solum in Christianam plebem, sed etiam in presbyteros, cæterosque clericos competeret. Ut sit illa prorsus incredibilis, et κατ' ἐξοχὴν horrenda cæcitas, ac stupiditas in tanta vel absurditate, vel inconstantia, repugnantiaque dictorum.

Chrestomathia. Per excellentiam.

e CLEM. ALEX. VII *Strom.* Καθάπερ οὖν εἴ τις ἐξ ἀνθρώπων θηρίον γένοιτο, παραπλησίως τοῖς ὑπὸ τῆς Κίρκης φαρμαχθεῖσι· οὕτως ἄνθρωπος εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστὸς τῷ Κυρίῳ διαμένειν, ἀπολώλεκεν ὁ ἀναλακτίσας τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, καὶ ἀποσκιρτήσας εἰς δόξας αἱρέσεων ἀνθρωπίνων.

1 *Act.* xx.

CAPUT XI.

Retractantur ea quæ de episcopali dignitate, auctoritate, ac magistratu in Opere Trapezitico scripta sunt. Ea recte in Dissertationibus Ecclesiasticis reprehensa fuisse. Quid sit dignitas, et quomodo ab imperio, et magistratu differat. Item de auctoritate agitur. Ex privata civium in familias suas potestate oriri magistratuum potestatem. Ostenditur episcopos judiciariam habuisse potestatem a prima sua institutione, et pœnarum infligendarum jus, ex epistolis Pauli.

I. Dignitatem, auctoritatemque Catharus infando illo in Trapezitico libro ab episcopo segregabat; asserens, « Veteribus episcopatum in Ecclesia non fuisse nomen dignitatis, aut potestatis, id est ἐξουσίας, καὶ αὐθεντίας, sed curationis, et administrationis, βοηθείας, sive προστασίας, quæ est ἐπισκοπή. » Quod illius decretum, si, ut hactenus fecimus, paulo interius excussum fuerit, ac si verbis singulis, quæ sit subjecta notio, singillatim requiras, nihil præter inanem habet strepitum vocum, quas ne ipse quidem explicare, qui dixit, liquido, ac perspicue poterit. Certe tota illa in *Dissertatione*, quam hoc libro confutamus, cum de eo multa scribat, tantumdem scimus, quid velit, ac si omnino tacuisset. Age enim, cum episcopi nomen non fuisse dignitatis, aut potestatis dicit, non de sola, puto, vocabuli origine, ac significatione contendit, nisi præter omnem modum ineptus est; sed de re ipsa, et gradu, sive ordine. Nam appellationes non omnem exhaurire naturam, proprietatemque rerum, quibus significandis impositæ sunt, extra controversiam est, ut supra docuimus. Episcopatum igitur carere dignitate, auctoritate, ac potestate vult; nec aliud esse, quam simplicem curationem, et munus, sive onus alicui commissum. Hoc vere, an secus dictum sit, ut plane constet, quid aliud faciendum est, nisi ut singulis, quas abjudicat, vocibus, quæ sit subjecta vis, et significatio, disputetur ex eorum auctoritate, qui illas voces interpretati sunt? Hoc vero in *Dissertationibus Ecclesiasticis*, quas Trapeziticis nugis opposuimus, sedulo præstitimus. Exposuimus, quid esset dignitas, quid auctoritas, quid magistratus. Ostendimus deinde in episcopatum hæc universa confluere.

II. At Salmasius, quid diceret, ac quo se verteret, ignarus, de dignitatis, et auctoritatis, ac potestatis vocabulis stolide conflictatur. Negat [1], omnem se dignitatem, et auctoritatem ab episcopatu removere, sed eam duntaxat, quæ magistratus esset. Etenim « curationem eam, quam habuit in Ecclesia episcopus, cum dignitatem et honorem non esse notavit Salmasius, (ait hujus patronus nebulo Messalinus, et idem qui Salmasius) non intellexit, sine dignitate, et honore fuisse. Ego vero aio (paulo post inquit) episcopum cum dignitate, et cum auctoritate munus suum exercuisse, et potestatem ejus exercendi habuisse; cum auctoritate etiam illud exercere debere : honore quoque dignum fuisse; non tamen primis illis temporibus pro magistratu ecclesiastico habitum esse, nec dignitatem, aut potestatem eo sensu habuisse, quo ea vocabula distinxit Salmasius, cum potestatem a curatione sic proprie dicta docuit esse discernendam. » Mox ait se dignitatem sumpsisse pro *magistratu summo*, qui et *honor* ab Latinis vocatur; atque ita Græcos *dignitatem* et *potestatem* nominare ἐξουσίαν, καὶ αὐθεντίαν.

Hæc et alia plura Messalianus Salmasius ἀκανθολογῶν more suo, et in tricis vocabulorum operam sedulo collocans. At nos illum vel in ipso suo artificio nihil esse; neque vim nominum, de quibus argutatur, intelligere, porro demonstrabimus. *Cavi llan.*

III. Imprimis quod ait, non se *dignitatem* abjudicasse prorsus ab episcopatu, sed eam tantum, quæ sit *magistratus*; ac proinde male nos sibi dignitatis rationem, ac definitionem objicere, qualem Cicero in secundo libro *de Inventione* tradidit; supervacanea est μικρολογία. Magistratus omnis habet dignitatem, sed non omnis dignitas magistratus est. *Jejuna argumentatio.* Nam illa patet latius, et universe definitur a Cicerone, « alicujus honesta, et cultu, et honore, et verecundia digna auctoritas. » Ea vero dupliciter dicitur. Aut enim ex privatis cuique suppetit corporis, vel animi dotibus, et ornamentis, ut ex virtute, scientia, ætate, moribus, habitu oris ipso, ac reliquis, quæ gratiam et auctoritatem conciliant; cujusmodi est ille, quem Poeta describit[1], qui

1 *Æne.* I.

coortam in populo seditionem auctoritate sua compescit :

« Tum pietate gravem, ac meritis si forte [virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus ad- [stant. »

Aut ex functione aliqua honorifica, et splendida, sive magistratus sit, sive non sit. Nam et senatores magistratus non erant, et tamen penes illos erat dignitas. Interest autem inter illa duo dignitatum genera, quod prior nulli certo gradui, vel statui, aut gestioni est addicta; neque rata est, vel fixa, sed propemodum ex arbitrio, et judicio pendet eorum, a quibus *honor* tribuitur. Non enim ab honore, cultuque multum differt, quem in illis esse potius, qui deferunt, quam qui capiunt, docuit Philosophus [a]. Ac quæ apud aliquos magni fiunt, et honesta ducuntur, ut liberales artes, et id genus cætera apud alios contemptui sunt. Posterior vero, quæ gradum et ordinem, vel magistratum sequitur, certa est, ac determinata ; neque ex ejus, cui convenit, proprio merito, vel deferentium arbitrio pendet, ac fere in signis quibusdam externis, atque honoris testimoniis posita est; quæ *ornamenta* vocat Cicero [1], et ea, quæ ab senatoribus obtinebantur, enumerat sic : « Locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen et gratia : toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, provinciæ. » Quorum omnium partim senatoribus cunctis erant communia, etiam magistratu functis : partim ab illius ordinis hominibus cum magistratu capiebantur, ut lictores, fasces, etc.

Differt dignitas ab imperio.

IV. Distat ergo τῷ λόγῳ, καὶ ἐπινοίᾳ, id est *ratione*, dignitas ab imperio, et magistratu. Nam magistratus, præter dignitatem, id est splendorem, amplitudinem, et honorem, sive honoris insignia, habet insuper jubendi, sive juris dicendi, et coercendi potestatem, uti supra meminimus. Sic et dignitas a potestate differt. Unde merito, negante Catharo, penes episcopos olim dignitatem, ac potestatem fuisse, amborum propria ratio, ac vis enucleanda fuit; ac quid esset dignitas, quid potestas, vel auctoritas explicandum. Ut si quis probare velit, Socratem esse hominem, singillatim primum animal, deinde rationis particeps probabit esse. Nec tu illum stolide reprehendes, cum primum animal esse colligere cœperit, ex eo, quod sentit; atque ita refelles, te non animal negare illum esse, sed hominem. Qui enim sic arguat, vix eum quisquam hominem judicet. At hoc plane Messalinus egit Salmasius in Dissertatione sua. Cum enim adversus ipsum probare vellem, episcopatum ex institutione sua ecclesiasticum fuisse magistratum, duo illa, quæ in magistratu insunt, et ex quibus velut οὐσιωδῶς constat, reperiri in illo, ut par erat, ostendi : primum dignitatem, deinde potestatem, eamque magistratus propriam, qualis ab Jurisconsultis, et ab Aristotele in *Politicis* describitur. Potuine magis in causam intrare; aut quod agendum erat, pressius, ac diligentius exequi, quam argumentatione ista feci? At iste languidum nescio quid hiscens, et præmortuum, de dignitate prius illud ostrepit; tum ei simile alterum de auctoritate. Quam quidem in episcopatu reperiri, inde constare dixi, quod idem est, ac *potestas*. Est autem, fuitque semper in episcopatu potestas, non qualiscumque, sed judicandi, et imperandi; quæ duo magistratus esse propria dicuntur ab Aristotele.

Essen... lite...

Omn... magist... essent... in epis... tu inve... tur.

V. Hic vero surgit ex adverso Catharus, et ut ab Dialectica egregie est paratus, argumentationem nostram sic elevare nititur : « Si Auctoritas eadem est, ac potestas; ergo fœmina, quæ hanc potestatem habet, etiam magistratum gerit. » At, o pepo! non auctoritas quævis aut potestas magistratum facit, uti neque dignitas; sed certa duntaxat, ea scilicet, quæ jurisdictionem habet adjunctam. Tria ista quippe vocabula nonnunquam usurpantur laxius, atque in privatis constituuntur. Quare generis quodammodo sunt loco, vel generalium proprietatum, cum in magistratus descriptione ponuntur; ac per propriam deinde restringuntur, ac determinantur illius differentiam. Quæ primum hoc habet, ut ad populum, et communitatem aliquam referatur; deinde, ut juris dicendi, ac jubendi, coercendique adeo facultatem contineat. Unde sic integra potest informari magistratus definitio : « Magistratus est dignitas juris populo dicendi, et jubendi potestate prædita. » Ex quo superior illa cavillatio Cathari ridicula plane, ac puerilis exploditur. de muliere auctoritatem, ac potestatem ha-

[a] Arist. I *Eth.* cap. III. Δικεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι, ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ.

[1] Orat. *pro Cluen.*

bente. Nam etsi hanc capiat, ideo non est magistratus, quoniam ad communitatem non pertinet, nec ei jus dicit. Auctoritas porro, ac potestas, ut dixi, ex proprietate sua latius patet, ut minime sit consequens, si hanc habeat fœmina, eam magistratum habere, cum ne pater familias quidem, qui in domum suam, hoc est uxorem, liberos, ac familiam potestatem, et auctoritatem tenet, eo ipso magistratus sit. Scitum illud est Aristotelis [1], civitatem, et rempublicam ex domibus, et familiis ortum accepisse, ut hæ sint velut partes, et elementa, ex quibus illa componitur. Etenim prima hominum inter se conjunctio, et communitas ex natura ipsa prodiit, et naturali societate maris, ac fœminæ, tum ab utroque procreatis liberis, et ad usus quotidianos adjuncto servitio; quæ communitas *domus* dicitur. Exinde multiplicatis domibus ac familiis, populi, ac civitates extiterunt. Est autem naturalis itidem in patribus familias auctoritas, et potestas in suos; eoque ipso differt ab ea potestate, quam in populum magistratus obtinet, quæ adventitia est, et ex communitatis consensu initio profecta. Adscribatur itaque ad nugas cæteras Messalianæ, ac Trapeziticæ βωμολοχίας, argutia illa frigida, et illepida de auctoritate, ac magistratu mulierum. *...urrilitatis.*

VI. Sed ut hominem hunc ad justam, seriamque certationem revocemus ab deliciis istis, et facetiis, ad quod genus neque ab natura valde est aptus, neque hoc scriptorum ejus indoles sapit, quæ sunt morosa, et ad lectoris odium, ac fastidium facta; ut igitur de re ipsa contendamus, satis effectum arbitror duobus præsertim antecedentibus capitibus, episcopatum esse veram, proprieque dictam ἀρχὴν, hoc est *magistratum*, vel imperium ecclesiasticum; nec meram esse curationem, munusve auctoritate, ac potestate carens; quod somniavit Catharus. Nam et juris dicundi penes illos a prima origine fuisse potestatem; et imperandi, ac pœnis animadvertendi in refractarios jus, et usum eosdem habuisse. Cujus utriusque vestigia in canonibus antiquis et sanctionibus extare docui, et in omni *Ecclesiastica historia*. Imprimis enim multa præcepisse, ordinasseque tum Apostolos omnes, tum Paulum, ex *Actis Apostolorum*, et illius epistolis patet. Deinde contra delinquentes pœnas esse ab hoc inflictas, eædem testantur epistolæ; sed ejusdemmodi, qualis et ipsa potestas est, hoc est spirituales, et ecclesiasticas, prout ecclesiasticus est, et spiritualis magistratus episcopi. Non enim equuleos, ungues, ferrum, faces, aut carnificum manus ecclesiastica fora noverunt, ac judicia; sed suas habent, peculiaresque pœnas, quæ ad animam proprie pertinent, qualis est excommunicatio, anathema, et ejectio extra Ecclesiam, sacrarumque rerum interdictio, et si quæ sunt aliæ, quas *censuras* vulgo nuncupant; quales antiquissimis in canonibus crebro in usu versantur.

Locus Apostoli de incestuos expenditur.

Sic Apostolus Corinthium illum ob incestas cum noverca nuptias vel sententia sua condemnavit, vel condemnandum utique decrevit, et eorum, qui Ecclesiæ præerant, judicio tradidit. *Ego quidem absens corpore*, inquit [2], *præsens autem spiritu, jam judicavi, ut præsens eum, qui sic hoc operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis nobis, et meo spiritu cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri.*

VII. In hoc Apostoli loco judiciaria potestas elucet, et pœnæ modus, quo ecclesiasticorum præsidum auctoritate delicta coercentur; nimirum excommunicatio, et segregatio a communione fidelium. Ac plerique præter hanc aliam insuper ostendi volunt extraordinariam, et illorum temporum propriam pœnam, uti Satanæ dederetur variis modis excarnificandus, palamque vexandus, aut morbo cruciandus; idque verba illa præ se ferre, *tradere Satanæ in interitum carnis*. Ita Chrysostomus, Theodoretus Græcique cæteri; nec pauci Latini, ut Ambrosius libro primo *de Pœnitentia*, capite XII, et Augustinus [3], Primasius, Sedulius, Anselmus, etc. Alii simpliciter excommunicationem intelligunt; ut commentarius, qui Ambrosio tribuitur, qui tradi Satanæ sic exponit, ut sit ejici ex Ecclesia. Utramque interpretationem refert Pseudohieronymus, qui vulgo Pelagius habetur. Posteriorem hanc ex recentioribus approbat Guillelmus Esthius, et priorem argumentis aliquot refellit. Quinetiam Calvinus, Beza, et Petrus Martyr solam excommunicationem significari putant. Quam pœnam utique constitutam ab Ecclesia, ejusque pastoribus, non negabit Catharus, si magistris suis auscultabit.

1 Lib. I *Polit.* cap. III. — 2 I, V.— 3 Lib. X *de serm. Dom. in monte* cap. XX.

Cæterum Chrysostomus, Theodoretus, et reliqui Græci indicant Apostolum non juridicam, et, ut vocant, peremptoriam in criminosum illum tulisse sententiam; sed Corinthiis mandasse, ut eam ferrent ipsi, ac latam exequerentur. Ex quo tanto magis affirmatur, judicandi, ac plectendi potestatem penes Ecclesiæ præsides fuisse. Quod duobus modis explicari potest, quemadmodum supra declaravimus. Nam vel presbyteri illi, qui Corinthiorum ecclesiæ præerant, episcopali jure præditi, illam in commune gubernabant; vel simplices erant presbyteri, sub Apostoli, tanquam episcopi, auctoritate illam administrantes, ut Græcis fere visum est.

VIII. Quocirca non solum Apostolus Paulus, sed etiam Ecclesiæ præpositi, judicandi, puniendique potestatem ordinariam habuere per illa tempora, eaque pœna fuit excommunicatio; non autem extraordinaria illa solum, et cum miraculo conjuncta, qua Satanæ dederentur extemplo cruciandi. Hunc Apostoli locum fuse declarat Augustinus in libro III, *contra Parmenianum* sub initium. Ubi primum animadvertit, « loqui Apostolum de vindicta, ad cujus significationem virgam nominavit. *Quid vultis?* inquit, *In virga veniam ad vos?* » etc. Deinde *Carnis interitum* bifariam exponit : « Ut sive aliqua pœna, vel morte corporali, sicut Ananias, et uxor ejus ante pedes Apostoli Petri ceciderunt [1]; sive per pœnitentiam, quoniam Satanæ traditus erat, interimeret in se sceleratam carnis concupiscentiam. » Qua ratione nihil nisi ordinarium, et usitatum in Ecclesia inerit in illo judicio, et condemnatione Corinthii istius. Ac recte Theodoretus illud observari jubet : « Docemur inde, ait, in eos, qui excommunicantur, et ab Ecclesiæ corpore separantur, irruere diabolum, cum eos gratia destitutos invenit [a]. » Ac paulo ante diabolo, velut carnifici, tradi sententia illa reum asserit, præstituto supplicii modo puniendum. In hanc vero sententiam, quæ nihil inusitatum intervenisse illo in judicio statuit, et verbis istis, *in interitum carnis*, nihil supra communem significari rerum ordinem consentiunt iidem, qui supra a me nominati sunt, Catharæ factionis antistites. Unde perspicuum sit, ex illo Apostoli judicio atque usu potestatis, et præscripto vindicandorum scelerum, manasse deinceps in Ecclesiam similium actionum, judiciorumque formulam, quorum exemplis referta sunt veterum acta conciliorum, et decreta, et ecclesiasticarum rerum historici, annalesque libri. Ex quibus omnibus evidens est, episcopum, tamquam judices, et magistratus, suum forum ac jurisdictionem obtinere suam; atque ex canonum, hoc est legum ecclesiasticarum, præscripto jus suum exercere, hoc est jubere, quæ facienda sunt, vetare contraria, lites controversiasque disceptare, ac denique pro delictorum modo congruentes pœnas infligere. Quæ quidem illorum auctoritas non ex hominum voluntate, sed institutione Christi, et Apostolica traditione, ac disciplina proficiscitur; et iisdem Scripturæ testimoniis, quibus Apostolorum potestas, vim suam, ac probationem repetit.

Cum autem de ligandi, solvendique potestate, et ea, quæ *clavium* dicitur, actum sit a nobis in primo *Dissertationum* adversus fenebrem vitilitigatorem, præsertim in capite septimo; etsi pauciora ista sunt, quam pro argumenti gravitate; satis illa tamen in præsentiarum esse videntur, quod proprius sit alibi de ea locus disputandi. Quamobrem hic ea solum tractabimus, quæ ad elevandam potestatem istam juridicam, contraque ecclesiasticos magistratus nebulo Messalianus effutiit.

a THEODORET. Διδασκόμεθα δὲ ἐντεῦθεν, ὡς τοῖς ἀφοριζομένοις, καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος χωριζομένοις ἔπεισιν ὁ διάβολος, ἐρήμους εὑρίσκων τῆς χάριτος.

1 Act. v.

CAPUT XII.

Expenduntur argumenta, quibus Salmasius probare nititur, nullam penes episcopos esse potestatem, ac jurisdictionem. Imprimis de Tertulliano, quem testem adducit, fuse agitur. De Montani erroribus, ac Novatiani, qui potestatem illam impugnarunt. Ridiculum Salmasii factum; qui ex auctoritate hæretici Tertulliani illud ipsum dogma, cujus gratia dissensit a catholica Ecclesia, labefactare nititur. Tertullianum alio in loco contra, ac postea fecit, de ea re judicasse.

I. Primum, et præcipuum Trapeziticæ pompæ ferculum, ac rationum omnium robur, et caput, quibus episcopatum probat Catharus meram fuisse curationem, absque dignitate, et potestate, in nominum, ut supra memini, proprietate situm est, ac vocularum enucleata notione. Nam in eo totus est, ut ἐπισκοπῆς vocabulum oneris ostendat, non honoris habuisse significationem. Id cum in toto fere libro nugacissimæ Dissertationis; tum in ejus capite sexto et postremo sedulo egit, ut quibus nominibus episcopatus ab antiquis afficiebatur, ea monstraret, ad opus, negotium, curam, sollicitudinem, onus, non ad honorem, splendorem, potestatem referri. Quod argumentum quam ludicrum, ac puerile sit, ostendimus supra, præsertim in octavo capite libri hujus. Huic alterum succedit vi, ac momento par, hoc est futile, ac nullum, quod ex Tertulliani testimonio deprompsit. Postquam enim Grammatica scrinia sua, et omnes χρηστομαθείας, quas de episcopi voce in locis habebat, effudit; ac postremum ex Isidoro illud attulit, « Episcopum nomen esse operis, non honoris; » mox ista subtexit: « Eodem plane sensu Tertullianus in libro *de Pudicitia* episcopum Romanum alloquens: Quod si disciplinæ solius officia sortitus es, inquit, nec imperio præsidere, sed ministerio quis aut quantus es indulgere? » Ac porro alia citat ex eodem, unde istud effici putat episcopum, et quidem Romanum, nihil habuisse, præter disciplinæ officium, ac docendi modum, sine ulla juris dicendi, vel coercendi potestate. Ut autem melius de Tertulliani mente, et Cathari judicio in illo teste citando prudens lector æstimet, altius repetenda Tertullianea ista disputatio, et quid in ea propositum habeat explicandum.

Episcopatus

Chrestomathias.

II. Primis Ecclesiæ temporibus, ac flagrante persecutionis ardore, tribus delictorum generibus nulla, nisi sub mortem, reconciliatio, ac venia tribui solebat, idololatriæ, mœchiæ, et homicidio. Paulatim vero de hac severitate remissum est incumbentibus in lenitatem moribus. Ac Tertulliani primum ætate, Romanus Pontifex mœchiæ, ac fornicationis reis dandam pœnitentiam, ac reconciliationem censuit. Hac ille offensus indulgentia, ut erat Montani jam erroribus imbutus, quorum unus hic erat; non esse penes Ecclesiam veniæ illis criminibus dandæ potestatem; librum scripsit *de Pudicitia* contra *edictum* illud, ut vocat, *Pontificis Maximi*, et *episcoporum episcopi*. Quo in libro sectæ suæ, ac falsi Paracleti partes agit, quem in Montano fuisse, ex illius sacramento profitebatur. Mitto argumenta cætera, quibus ad communionem admitti maculosos illos nefas esse disputat; quod ad præsens negotium facit, istud est. Negabat Tertullianus, certorum delictorum veniam, ac pacem ab Ecclesia posse concedi. Ideo Catholicos reprehendebat[1], qui omnis « pœnitentiæ fructum, id est veniam, in sua potestate usurpaverant, cum a solo Deo exoranda sit. » Quanquam non videtur interdum ab Ecclesia funditus abjudicare peccatorum qualiumcumque relaxationem, sed suæ duntaxat[2], hoc est Montanistarum Ecclesiæ, ejus tribuendæ potestatem facere, hoc est *spiritus Ecclesiæ, sive spiritualium hominum*, non *animalium*, sive *Psychicorum*, qualem appellabat Catholicam. Id enim « Domini, non famuli, jus esse, et arbitrium; Dei ipsius, non sacerdotis. » Itaque non putabat ordinariam ac ratam hominibus facultatem esse divinitus concessam remittendi peccata illa, quæ ad injuriam Dei proprie spectant, sed certis duntaxat hominibus attributam, pro illius arbitrio; dedisse vero solis Paracleti in Montano cultoribus, qui tamen illa uti nolint, ne veniæ facilitas illecebra sit peccandi.

Tertulliani opus de Pudicitia expenditur.

III. Ac ne quis fortassis Apostolos objiceret[3], tanquam hi peccata omnia condonaverint, duo in illis ait oportere discerni *doctri-*

1 Tert. lib. *de Pudic.* cap. III. — 2 Ibid. cap. XXII. — 3 Ibid. cap. XVI.

nam, et *potestatem*. Doctrinam vocabat id, quod Apostoli docendo tradiderant, ac faciendum, usurpandumque præscripserant; sive quod communi, et ordinario usu servandum esse decreverant; potestatem vero intelligimus, vim, ac facultatem ejus faciendi, quod humanum captum, ac naturam superat, ut sunt miracula. « Disciplina hominem gubernat, inquit, potestas adsignat. Seorsim quod potestas; spiritus autem Deus. » Apostoli qua doctrina præditi erant, disciplinam constituebant, qua Ecclesia gubernaretur. *Potestas* aut *assignat*, hoc est eximium, et insignem facit, et quasi peculiari signo determinat, χαρακτηρίζει, ut recte doctissimus Rigaltius interpretatur. Proinde, ut quæ *doctrinæ*, disciplinæque propria sunt, in commune posuerunt Apostoli, et ad successores deinceps suos transmiserunt; ita potestatem privatim habuerunt sibi, neque cum posteris communicarunt, (ait Tertullianus.) Ad potestatem vero refert jus delictorum remittendorum. Quamobrem docebant Apostoli, id, quod servandum est, « non communicandum operibus tenebrarum[1]. Observa, quod jubet. Quis autem poterat donare delicta? hoc solius ipsius est. *Quis enim dimittit delicta, nisi solus Deus*[2]? Id enim potestatis est; adeoque non transit in Ecclesiæ ministros. « Itaque, pergit idem, si et ipsos beatos Apostolos tale aliquid indulsisse constaret, cujus venia a Deo, non ab homine, competeret; non ex disciplina, sed ex potestate fecisse. Nam et mortuos suscitaverunt, quod Deus solus; et debiles redintegraverunt, quod nemo, nisi Christus; imo et plagas inflixerunt, quod noluit Christus. » Exinde contra catholicam Ecclesiam, et hujus pastorem invectus, « Exhibe igitur, inquit, et nunc mihi, Apostolice, Prophetica exempla, et agnoscam divinitatem; et vindica tibi delictorum hujuscemodi remittendorum potestatem. Quod si disciplinæ solius officia sortitus es, nec imperio præsidere, sed ministerio, quis, aut quantus es indulgere, qui neque Prophetam, nec Apostolum exhibens, cares ea virtute, cujus est indulgere? »

IV. Postea ex adverso sibi opponentem istud Catholicum inducit. « Sed habet, inquis, potestatem Ecclesia delicta donandi. » Cui respondet, non hoc juris habere Catholicam. Non enim tanquam ordinarium quiddam in Scripturis contineri, unde facultatis in se derivatæ auctoritatem repetat; sed soli hoc Paracleto vindicari, qui in Montano fuit, et *in Prophetis novis*, hoc est tam Montano, quam ejus asseclis Maximilla et Priscilla dixit: « Potest Ecclesia donare delictum; sed non faciam, ne et alia dilinquant, etc. Ergo spiritus veritatis potest quidem indulgere fornicatoribus veniam, sed cum plurium malo non vult. »

Tum a Catholicis exigit, unde « hoc jus usurpent: Si quia dixerit Petro Dominus, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, *Tibi dedi claves regni cœlestis*[3]; vel, *Quæcumque alligaveris*, *vel solveris in terra*, *erunt alligata, vel soluta in cœlis*; ideo præsumis et ad te derivasse solvendi, et alligandi potestatem, id est ad omnem Ecclesiam Petri propinquam, qualis es evertens, atque commutans manifestam Domini intentionem personaliter hoc Petro conferentem? *Super te*, inquit, *ædificabo Ecclesiam meam*; et *Dabo tibi claves*, non Ecclesiæ; et, *Quæcumque solveris, vel alligaveris*; non quæ solverint, vel alligaverint. » Demum ita pertexit: « Quid nunc et ad Ecclesiam, et quidem tuam, Psychice? Secundum enim Petri personam spiritualibus potesta sista conveniet, aut Apostolo aut Prophetæ. »

Ex tota hac oratione Tertulliani primum illud colligitur: catholicam Ecclesiam illius ætate credidisse, potestatem remittendorum qualiumcumque criminum, ac peccatorum, non privatim soli Petro, vel etiam Apostolis, quod istic ille dissimulat, a Christo fuisse traditam; sed per eos propagatam in successores fuisse, suo cuique jure servato, hoc est Apostolico quidem Pontifici, et episcopo episcoporum; quem Romanum significari Pontificem, etiam Salmasius fatetur, plena in omnes potestate, cæteris autem pro rata portione. Deinde constat, eosdem Catholicos potestatis illius, et ejus derivationis auctoritatem, ac fidem non aliunde repetivisse, quam unde contra ipsius hostes Catharos, hodieque deduci solet; nimirum ex Christi verbis, quæ *Matthæi* XVI leguntur, et a Tertulliano descripta sunt.

Ad hæc indidem patet, catholicæ partis adversarios Montanistas eadem respondisse, quæ nunc vicissim Cathari, et Romanæ, catholicæque hostes Ecclesiæ contra nos opponunt: *Personaliter* Petro potestatem illam a Christo datam, non ut eam ad successores transmitteret; ac denique negasse, potestatem

1 *Eph.* V, 11. — 2 *Mar.* II, 7. — 3 *Math.* XVI.

hanc penes Ecclesiam, ejusque præsidentes esse sitam. Hæc summa est Tertullianei istius loci, in quo firmissimum causæ suæ præsidium vir emuncti judicii Catharus habere se credidit.

V. Atqui in hoc argumentationis instruendo genere nihil a seipso dissentit Salmasius; sed est prorsus idem, qui esse solet. Huic enim familiare est, ut cum tueri, ac probare aliquid instituit, eas rationes adhibeat, quæ ad causam evertendam suam, et contrariam adstruendam multo magis conducant; quod illi quidem hoc in loco admirabiliter evenit. Quid enim nobis, et Catholicæ propugnandæ rei, Catharorum autem, et similium hæresi traducendæ fortius, opportunius, divinius excogitare potuit, quam quod istic imprudens de Tertulliano subjecit? Aut quis catholicæ esse fidei decretum dubitet, cui qui tum adversati sunt, eo ipso pro hæreticis habiti, damnatique fuerunt? Nempe *Psychici* erant illi, qui hoc sentiebant, quod impugnat Tertullianus, et cujus gratia tum ab catholica descivit Ecclesia, tum ab hac ipsa fidei hostis, desertorque judicatus est. Hoc, inquam, Catholici, quos ille *Psychicos* appellat, de ligandi, ac solvendi jure, deque clavium potestate per illud tempus existimabant, quod Romanæ communionis hoc tempore Christiani, hoc est peræque nominati Catholici præ se ferunt: irrident vero damnantque Cathari, atque iisdem, quibus priores illi hæretici, rationibus argumentisque labefactare student. Certe Hieronymus de Tertulliano scribens *adversum Ecclesiam texuisse volumina* multa testatur [1]; inter quæ primum ponit illud *de pudicitia*.

Idem in epistola *ad Marcellam* de Montani sectatoribus agens [2], « Illi ad omne, inquit, pene delictum, Ecclesiæ obserant fores, nos quotidie legimus: *Malo pœnitentiam peccatoris, quam mortem*, etc. Rigidi autem sunt, non quo et ipsi pejora non peccant, sed hoc inter nos, et illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata, quasi justi; nos, dum pœnitentiam agimus, facilius veniam promeremur;» et in secundo libro *contra Jovinianum*. « Verum ne Montanus, ait, et Novatus hic rideant; qui contendunt, non posse renovari per pœnitentiam eos, qui crucifixerunt sibimet filium Dei, et ostentui habuerunt, consequenter hunc errorem solvit, » etc. Tum alibi, « Facessat itaque Novatus errantibus manus non porrigens. Montanus cum insanis fœminis prosternatur, jacentes in barathrum præcipitans, ne leventur. Quotidie peccamus omnes, et in aliquo labimur. Qui ergo in nos clementes sumus, rigorem contra alios non tenemus, » etc.

VI. Idem post Montanum Novatus, ac Novatianus amplexi sunt, ut ex Cypriano, et Epiphanio constat; de qua hæresi latissime disputavimus ad Epiphanium [3]. Ubi et illud præsenti negotio apprime necessarium ostendimus: Novatianum non ob id præcise pro hæretico damnatum, quod dandam gravioribus delictis veniam ac reconciliationem negaret, sed quod ejus dandæ potestatem penes Ecclesiam non esse diceret. Deinde non omnibus peccatis ab illo remissionem denegatam fuisse, sed atrocioribus duntaxat; quod ipsum et Tertulliano visum est, et, ut apparet, etiam Montano. Quamvis enim nec Epiphanius, nec Augustinus, nec Eusebius, aliive, qui Montanistarum hæresim descripserunt, illius, quod equidem meminerim, mentionem erroris faciant, qui remittendi peccata potestatem Ecclesiæ detrahit; tamen ex Hieronymo, et Tertulliano liquet, ita illos opinatos fuisse. Atque hoc demum caput hæreticæ labis adscribendum est ad illa Montanistarum dogmata, quibus irretitum, ac dementatum fuisse Tertullianum, alibi docuimus [4]. Duo illa quæ animadvertimus in Novatianorum hæresi, etiam in Montanistas competere, ex Tertulliani libro *de Pudicitia* colligitur. Qui in capite secundo peccatorum duo genera discernit: « Alia erunt, inquit, remissibilia, alia irremissibilia. Secundum quod nemini dubium est, alia castigationem mereri, alia damnationem. » Posteriora sunt, quæ Joannes *peccata* vocat *ad mortem* [5]; priora, quæ *non ad mortem*. Et postea [6], « Pœnitentiam post fidem ait, aut levioribus delictis veniam ab episcopo consequi posse; aut majoribus, et irremissibilibus a Deo solo. » De utrisque capite sequenti disserit, et quæ *remissibilia* sunt, vocat, « delicta quotidianæ incursionis, quibus omnes sumus objecti, ut sunt, irasci, manum immittere, aut facile maledicere, aut temere jurare, aut fidem pacti destruere, aut verecundia, aut necessitate mentiri, » Hujusmodi ergo peccata remitti posse vult ab Ecclesia; alia non posse.

VII. Cæterum, licet Ecclesia, vel episcopus

1 Lib. *de Script*. cap. LXIV.—2 Epist. LIV.—3 Hæres. LIX.—4 Tom. II lib. I *de Trinit*. cap. XIV, § 6.—5 I *Joann*. V.—6 C. XVIII.

majora illa dimittere nequeat, pœnitentiam tamen ob ea censet agendam, in capite tertio; ubi Catholicos sic objicientes facit: « Si aliqua pœnitentia caret venia, jam nec in totum agenda tibi est. Nihil enim agendum est frustra. Porro frustra agetur pœnitentia, si caret venia. Omnis autem pœnitentia agenda est. Ergo omnis veniam consequatur, ne frustra agatur; quia non erit agenda, si frustra agatur. Porro frustra agetur, si venia carebit. » Huic simile quiddam Ambrosius contra Novatianos opponit[1]: « Quid autem durius, inquit, quam ut indicant pœnitentiam, quam relaxent? » etc. Tertullianus vero respondet sic: « Merito utique ita opponunt, quoniam hujus quoque pœnitentiæ fructum, id est veniam, in sua potestate usurpaverunt. Quantum enim ad illos, a quibus pacem humanam consequitur; quantum autem ad nos, qui solum Dominum meminimus, delicta concedere, et utique mortalia, non frustra agetur. Ad Dominum enim remissa, et illi exinde prostrata, hoc ipso magis operabitur veniam, quod eam a solo Deo exorat. » Quorum verborum hic est sensus: Pœnitentiam, quæ ob atrocia illa, et *irremissibilia* scelera sic indicitur, ut nunquam pacem, id est veniam, et reconciliationem mereatur, apud *Psychicos*, id est Catholicos, frustra fore; qui remittendorum illorum jus penes se esse sentiunt, apud *spiritales* autem, id est Montanistas, non inanem futuram, qui a solo Deo talia condonari putant. Vides, quæ catholicæ tum esset Ecclesiæ fides; quæ Montanistarum hæreticorum perversa, damnataque opinio. Hinc etiam constat, quod supra memoravi, Montanistarum, et Novatianorum in eo potissimum hæresim fuisse positam, non quod gravioribus flagitiis veniam ex toto negarent, ac vel apud Deum ipsum; nam a Deo solo sperandam eorum remissionem ambo dicebant; sed quod Ecclesiæ, hujusque præsidibus illorum remittendorum potestatem negarent a Christo fuisse commissam; et hujus illa verba, quibus datam esse catholica pars asserebat; nempe, *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis*[2]; *et quorum retinueritis, retenta sunt.* Et ista: *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo*; Tum hæc, *Tibi dabo claves regni cœlorum*[3], etc. Quod illa, inquam, Christi verba non sic interpretanda dicerent, ut ex iis constaret, potestatem hujusmodi condonandorum peccatorum non solum Apostolis traditam fuisse, sed per eos etiam Ecclesiæ, Apostolorumque successoribus; idcirco damnati sunt, et pro hæreticis ab Ecclesia judicati, rejectique sunt.

In quo Montanistarum sita hæresis.

VIII. His paulo quidem fortasse longius, sed necessario, de Montani, ac Tertulliani hæresi disputatis, revisendum modo est Messalianum κάθαρμα, et ejus contemplandum acumen argumenti, quo contra Romanam, et catholicam Ecclesiam probare instituit, potestatem ac jurisdictionem nullam esse penes episcopos, et sacerdotes remittendorum peccatorum. Id enim Tertulliani Montanistæ testimonio confirmat, ejusque contra *Psychicos*, id est Catholicos, verbis ac sententiis. Quæ ratio non aliter procedit, quam ut Tertullianum, et Montanum, orthodoxos, et catholicos fuisse; quos autem ille *Psychicos* nominat, qui revera sunt Catholici, hæreticos fuisse pronuntiet. Quod si ita judicat, non satis de se prædicavit Salmasius, nec quanti esset, ex toto significavit, cum se Waldensem, Wiclefistam, Aerianum esse; addere enim debuit, Montanistam, sive Cataphrygem, et Novatianum se esse. Quanquam hoc ipso forte, quod Catharus est, huic affinis sectæ jamdudum esse cœpit, cui Catharorum nomen proprie congruit. Sed sit iste quodcumque volet hominis, vel monstri potius; tamen putida, et ridicula est argumentandi formula, qua is utitur, dum veteris Ecclesiæ usum, atque dogma ejus auctoritate ac testimonio metitur, quem *et hominem Ecclesiæ non fuisse*, hoc est hæreticum fuisse, et in eo ipso, quod probare ex illo vult, hæreticum, atque Ecclesiæ hostem infensissimum, catholici Patres consentiunt. Poterat eadem argumenti specie demonstrare Salmasius, fidem hanc Ecclesiæ fuisse veteris et catholicæ, Spiritum sanctum, quem Christus missurum se, cum ad Patrem rediisset, promiserat, nondum illapsum in Ecclesiam ante Montanum, et Maximillam, ac Priscillam, ac per hos locutum esse Paracletum; idque Tertulliani verbis adstruere. Poterat et ex eodem ostendere, secundas nuptias illicitas esse. Aut illud; nefas esse in persecutione fugere; et hoc ipsum tum illius probare sententiis, tum acuta, et valida ejusdem ratione concludere: « Si enim persecutio a Deo evenit, nullo modo fugiendum erit, quod a Deo eve-

Spurramen.

1 Lib. I *de Pœnit.* cap. II.— 2 *Matth.* XX. 25. — 3 *Matth.* XVI. 19

nit[1]. » Item : « Non debere vitari, quia bonum Necesse est enim bonum esse omne, quod Deo visum est. » Quod subinde ex libro *Genesis* approbat : « *Et vidit Deus quia bonum est*, ut hoc sono portenderet bonum esse, quod Deo visum est. »

IX. Dixi supra, auctorem istum, etiam cum vere, ac sobrie disputat, hoc est cum catholicam fidem contra hæreticos defendit, non raro futilem esse, ac sine nervis. Quod tum illi contigit, postquam ad hæreticos scopulos navem impegit, et spurcissimæ sectæ prestigiis implicatus ingenium, ac judicium obtudit. Ergo id multo magis in eum convenit, cum adversus catholicam fidem eadem humanæ rationis, doctrinæque arma convertit. Non minus hoc et in Messalianum Catharum usurpare licet; nisi quod iste simili ex hæresi nullam ejus, quod forte haberet, ingenii, judiciique jacturam fecerit, quia nullum unquam habuit.

Facessat itaque cum Tertulliano, non catholico, sed Montanista, et stolidæ hæresis venena jaculante, Messalinus juxta atque ille Catharus, et hæreticus; imo vero pejor, ac detestabilior, quod Tertullianus, etsi non omnia, certe aliqua delicta, Ecclesiæ potestati condonanda permittit, ut et Montani, et Novatiani secta : Messalinus ne unius quidem remittendi jus relinquit, qui ligandi solvendique potestatem, hoc est jurisdictionem omnem adimit ecclesiasticis ministris, ac nominatim episcopis. Quorum in elevanda dignitate, Montanistarum, ac Phrygum imitatur insaniam, « Apud quos, ut scribit Hieronymus [2], in tertium, id est pene ultimum locum episcopi devolvuntur; quasi exinde ambitiosor religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos novissimum sit. »

Nos vero solide Christianos potius, et catholicos Patres audiamus; quod si facimus, ne eos quidem « audiemus, qui negant Ecclesiam Dei posse omnia peccata dimittere, » ait Augustinus [3], nedum illos, qui ne unius quidem solvendi jus, probo ac legitimo sensu, reliquum faciunt. Verum quid hic Patres appello?

X. Ille ipse Tertullianus, sed nondum hæreticus, et adhuc catholicus contra se, et qui se antestatus est, Salmasium testimonium dicet in libro de *Pœnitentia*. Quo in libro publicam illam, quæ in Ecclesia semel quondam agi post Baptismum solebat, pœnitentiam ac reconciliationem luculenta oratione commendat ; ad eamque Scripturæ testimonia eadem accommodat, quæ in libro *de pudicitia* postmodum elusit, ac ludicra interpretatione corrupit. « Collocavit, inquit[4], in vestibulo pœnitentiam secundam : (nempe post Baptismum, quam cum Montano delirans postea submovit) quæ pulsantibus patefaciat ; sed jam semel, quia jam secundo. » Quod subinde ex *Apocalypsi* probat, ubi Dominus criminum, ac scelerum omnium reos, etiam stupri, et idololatriæ, ad pœnitentiam invitat, et veniam ostentat utique talem, qua in integrum restituerentur, et pacem ab Ecclesia veniamque consequerentur. Alioqui ne semel quidem pœnitentia daretur, hoc est pœnitentiæ fructus. Quod enim ad pœnitentiam solam attinet, eam ne Montanus quidem, aut Novatianus negarunt, sed ea conditione, ut ne pacis et reconciliationis ab Ecclesia spes esset. Quin idem postea cap. IX et X, ritum illius pœnitentiæ, ad quam Christianos post Baptismum adhortatur, exponit ; præsertim omnium molestissimæ, et ærumnosissimæ, quam *exomologesim* nominat. Quod genus idem est cum eo, quem synodi veteres præscribunt, quæ de pœnitentium gradibus, et officiis nominatim, accurateque sanxerunt ; nec non Cyprianus, et alii Patres; quod et baptismo jam initiatis propositum erat, et comitem habebat in fine reconciliationem. Ut nulla dubitatio sit, quin Tertullianus in illo libro veniam, ac remissionem peccatorum pro potestate concedi ab Ecclesia, et ejus antistibus agnoverit ; quod postea vanissimis illusus mulierculárum præstigiis rescidit. At Catharus, pro eo ac judicio est acri, et sagaci, furentem, et Montani insania percitum Tertullianum audire nos jubet ; eumdem vero compotem sui, ac pro sano et catholico loquentem dissimulanter præterit.

XI. Cæterum de potestate clavium, et jurisdictione sacerdotum, et episcoporum in criminosis multandis, et pœnitentiæ, quæ est utique pœna, subjiciendis, ac deinde revocandis in gratiam, et absolvendis, plena est, et luculenta mentio in antiquis synodorum canonibus, et apud Græcos, Latinosque Patres, nec non in ecclesiasticis historiis. Nec a nobis de eodem argumento pauca sunt hactenus edita[5], novissimeque in *Dissertationibus Ecclesiasticis* adversus Trapezitam nonnulla

1 Tert. lib. *de Fuga in persec.* cap. IV. — 2 Ep. LIV. — 3 Aug. *de agon. Christ.* cap. XXXI. tom. III. — 4 Tertul. *de Pœn* cap VII. — 5 Vide animadvers. nostras ad Epiph. hæres. LIX. et ad Syn. epis. LXVII in Diatr. *de Pœn.*

diximus [1]. Ex illis autem omnibus perspicuum est, quod contra eumdem modo Trapezitam contendimus, antiquioris hanc Ecclesiæ fidem exstitisse, Christum Dominum per illa verba, quæ Apostolis suis edidit, supra a nobis posita, *Quæcumque ligaveritis*, etc. *et quæcumque solveritis ;* aut ista : *Quorum remiseritis :* etc. potestatem ac jus dedisse, non iis solum, quos tunc alloquebatur, sed eorum successoribus, sententiam in reos dicendi, ac vel condemnandi, vel absolvendi jurisdictionem, et auctoritatem inde omnes adeptos esse. Quod, ut jam ostendi, plenius alias a nobis tractabitur, si Deo visum fuerit. Quod ergo modo reliquum est, oscitantis de eo Cathari gerras, ac languidas, et emortuas voces insequi pergam, ac refellere.

CAPUT XIII.

De jurisdictione Ecclesiastica, præsertim episcopali, quæ contra Salmasium adstruitur, cujus frivolæ argumentationes eliduntur. Episcopos pœnæ infligendæ jus habere, etiam invitis. Excommunicationem pœnam esse gravissimam ; multare aliquem communione probe dici. Utrum pœna sit, quam volens subit quispiam. An volenti fiat, injuria ; velut cum Christo mors est illata. Rursus Ecclesiasticas animadversiones veras esse pœnas. Explicata obiter potestas Ecclesiastica ; ejusque species. Potestas Ordinis et jurisdictionis ; et quatenus differant. Tum jurisdictionis in foro interno, et externo.

I. Episcopali ordini duplex antiquo ex usu munus, et officium Catharus injungit, « doctrinæ, ac disciplinæ. Doctrinæ, inquit, magisterium penes eos fuit, quo et doctores audierunt. Doceri volentes docebant ; invitos non cogebant. Disciplinæ officium sortiti erant, quia curabant, ut ea observaretur in Ecclesia. Inobedientes non coercebant. Ne multæ quidem dicendæ potestatem habebant. Si qui essent indisciplinabiles, per vim eos adigere non poterant, ut mores mutarent. Qui vero spontanea pœnitentia corrigi non recusabant, eos admittebant ; pœnis, quas Ecclesia imposuisset, castigari obnoxios, sed sponte, non coacte. Qui subire eas nollet, aut ea conditione Ecclesiæ simul, ac disciplinæ restitui, quod libebat, licebat. » Ex his, et quæ deinceps prosequitur, evidens est sentire ipsum, episcopos nullam ideo jurisdictionem habuisse in Ecclesia veteri, quod neminem invitum cogere possent, aut in Ecclesia retinere, hoc est vim ejus inferre corpori, ac vel catenas innectere, vel gladio etiam in contumacem animadvertere, vel certe pignoribus ablatis, aut multa aliqua coercere ; quasi absque pœnis istis, et externa coercitione, nulla jurisdictio, et potestas exerceri queat. Atqui quod jam supra significatum est, ut est jurisdictio, sic usus est ejus, et effectus, ac pœna, quæ illius decreto constituitur. Ecclesiastica et episcopalis potestas spiritualis est, et ad animum pertinet. Talis est igitur animadversio, qua reos suos plectit, ut est excommunicatio. Quod si quid extrinsecus in puniendo geritur, quod in oculos, ac sensus hominum incurrat, cujusmodi est ab ecclesiarum septis, et Christianis conventibus extrudi vi, et hujus generis alia ; non hæc per sese, sed alterius gratia, et *indirecte, ac secundario*, ut dici solet, usurpantur ; præcipua quidem, et directa jurisdictionis illius functio ad animum refertur.

II. Quid illud, *ne multæ quidem dicendæ potestatem episcopos habuisse?* Itanæ disciplinæ vindices illi sine multa, pœnaque jus exercebant suum? Nonne ab Ecclesia proscribebant? non arcebant a communione fidelium? non pœnitentiæ delictorum capitalium reos, confessosque subjiciebant? Quid est autem pœnitentia, si pœna non est? Atenim præclare Noster occurrit : nulla vi coactos ait, ut aut mores mutarent, aut pœnitentiam obirent. Hæc sunt insulsa multis modis, et stupida. An necesse est ad potestatem exercendam, ut morum in eo, qui punitur, consequens sit mutatio? Nonne dæmones, damnatique pœnis affici dicuntur, et quidem æternis, quamvis nulla mutationis, ac salutis de illis spes supersit? Nam quod invitum neminem ecclesiasticas pœnas, et episcopali judicio decretas subiisse narrat, sic fallitur, ut se rudem iis in rebus, de quibus disputat, ac peregrinum esse demonstret. Pœnitentiam ab canonibus, et episcoporum sententia constitutam ultro alii subibant, alii ingratiis, et coacti ; nisi ab Ecclesia, Christique corpore mallent ejici, quæ est ipsa longe atrocissima, et extrema omnium pœna.

Penes episcopos jus mulctæ imponendæ etiam invitis.

1 Lib. I, cap. vii.

Ac plerosque renitentes, et invitos ad pœnitentiam adactos fuisse, ex Tertulliano, Cypriano, et innumeris aliis constat; idque in *Animadversionibus ad Epiphanium* olim probavimus [1]. Nam quod is, qui subire pœnas eas nollet, ab Ecclesia discedere potuerit, ex quo *sponte*, *non coacte* pœnas ab illis receptas esse probat Catharus, id est oppido ridiculum. Quippe licebit eodem modo concludere, nullas ab magistratu civili, vel capitali pœnas infligi, quod qui in jus vocatur, et damnatur solum vertere potest, et alio commigrare, ut non amplius legibus istis, pœnisque teneatur. Potest et qui damnandum se ab judice videt, voluntaria morte sententiam hujus, ac supplicium antevertere. Ut ille Romæ [2], qui a M. Cicerone jamjam damnandus in judicio, « misit ad eum, qui diceret, se non damnatum, sed reum periisse; ac protinus sudario ore, et faucibus coarctis, incluso spiritu, pœnam morte præcurrit. »

Excommunicationem pœnam esse gravissimam.

III. Enimvero sacrorum interdictionem, et excommunicationem, maxime quæ anathema dicitur, pœnam esse gravissimam omnium, quæ infligi ab homine queunt, passim antiqui Patres prædicant. Videri inter alios potest Chrysostomus homilia quadam *de anathematismo fugiendo* [3], quem in *Miscellis Exercitationibus* contra Salmasium citavimus [4], ubi multa de Anathemate, ac pœnarum genere isto disserimus. Augustinus certe de hoc loquens [5], « Neque enim, inquit, hæc corporalis est pœna, qua legimus quosdam contemptores Dei cum suis omnibus, qui ejusdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos, etc. Spiritualis autem pœna, qua fit, quod scriptum est, *Quæ ligaveris in terra, erunt ligata et in cælo*, *animas obligat* [6]. » Est igitur, uti nos dicimus, et imperite negat Catharus, auctore Augustino, *pœna* aliqua *spiritualis*, quæ ab episcopo decernitur, cujusque statuendæ potestas ex illa Christi sententia venit: *Quæcumque alligaveritis super terram*, etc. Cujus imago potestatis, ac pœnæ olim apud Druidas sacrorum inter Gallos antistites exstabat; de quibus ita Cæsar [7]: « Si quis aut privatus, aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima. »

IV. Ubi ergo Cathari aut pudor est, aut sensus, qui ut jubere non posse probet episcopum, quod civilis potest magistratus, lepide ita ratiocinatur? « Non dicto audientem pignoribus captis coercet magistratus, multam irrogat, corporalem pœnam infligit. Etiam vitam adimit, et capite plectit ille, qui jus gladii habet. An episcopo ita animadvertere licet in eos, qui præceptis ejus, sive jussis non auscultarunt? » ac cætera ejusdemmodi, quæ profecto pinguem, et obtusam indolem sapiunt. Ac pœnam aliquam in rerum natura *spiritualem* esse, quod egregie testatur illic Augustinus, qui adhuc ignorat, haud scio, an spiritum habeat; adeo totus in corpus, sensusque corporis immersus vix supra pecudis captum sese extulit. Sane Augustinus idem alibi de gladio loquens [8], quo Phinees scortatores confodit, « Quod utique, inquit, degradationibus, et excommunicationibus significatum est esse faciendum in hoc tempore, cum in Ecclesiæ disciplina visibilis erat gladius cessaturus. » Ergo episcopi spiritualem habent gladium, eoque in peccatores animadvertunt, ac *vindicant*, ut idem rursus alio in loco loquitur, ubi de concubinariis agit [9]; et quærenti, « Quare qui hoc agunt, a communione non suspenduntur? » respondet: « Ideo enim tantum scelus a sacerdotibus non vindicatur, quia a multis admittitur. »

Vetus est canon inter Apostolicos [10], quo clericus « in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus, deponi jubetur; non tamen communione privari: Dicit enim Scriptura: *non vindicabis bis in idipsum.* » Ita vindicta pœnaque est una, dignitate multari: altera, multari communione. Dixi *multari* communione, ac *dignitate*, quod reprehendit Messalinus Catharus. « Sed ubi legisti, inquit, multare aliquem communione? » Atqui ne in tirone quidem grammaticæ impunita hæc abiret inscitia. Quid enim? Non est Latinum, *multare aliquem communione* pro eo, quod est *condemnare ἀκοινωνησίᾳ, et excommunicationem infligere!* Sic enim Jurisconsulti dicunt, *multare parte bonorum* [11], vel *patrimonii parte* [12]; sic *multari patria*; sic *regno multari* dixit Cicero [13]. Salvianus vero [14], *multare se usu præsentium*; ubi idem est, quod privari. Ita ergo *multari communione* idem erit, ac *privari jure communicandi*. Quam quidem in Ecclesia veteri usitatam fuisse pœnam qui nesciat, omnium rerum ignarus sit oportet.

1 Ad hæres. LIX. — 2 Val. Max. lib. IX. — 3 Hom. XXXVII, tom. V. — 4 In calce oper. Jul. cap. XIV et seq. — 5 Ep. LXXV. — 6 *Math.* XVI. — 7 Lib. VI *de bello gall.* — 8 Lib. *de fide et oper.* cap. II, tom. IV. — 9 Serm. CCXLIII *de Temp.* — 10 Can. XXV. — 11 Lib. III paragr. *Pœna D. de hujus qui nat.* — 12 Lib. VI *de sep. viol. in c. Th.* — 13 Lib. I *de Div.* — 14 Salv. lib. I *ad Eccl. cath.*

V. Jam illa quanta irrisione castiganda sunt; quibus pœnam non esse probat excommunicationem! « Illis, inquit, pœna est, qui in aliquo peccato deprehensi, quo se indignos communione fidelium reddiderunt, vel ipsi volentes pœnitentia ob hoc delictum petita, et accepta ultro reconciliari student; vel excommunicatos se dolentes, laborant, ut recipiantur, et pœnitentiæ legitimo tempore exacto ad communionem redeunt. Totum hoc voluntarium est, et in conscientia cujusque positum. Nec in his sita est jurisdictio episcopi. Nihil juris quippe habet episcopus in eos, qui sunt impœnitentes. Nullæ enim in eos pœnæ ecclesiasticæ sunt constitutæ, qui nolentes ipsi restitui ab ecclesia extorres libenter manent. » Hæc ille; quæ oratio partim se ipsa collidit, partim absurde nugatur. Pœna est, inquit, excommunicatio duntaxat iis, qui suapte voluntate illam suscipiunt. Ergo saltem istis est pœna, et in eos potestatem episcopus exercebit suam, qui volentes eam admittent. Nec enim, opinor, pœna non est, quam ex merito, culpaque venientem sponte aliquis amplectitur, cum et mortem ob sua damnati crimina nonnulli patienter, quidam etiam ultro, ac libenter tolerent. Certe Apostoli, et Martyres ab judicibus, et magistratibus supplicio addicti, summa sua voluntate, imo et voluptate patiebantur; neque tamen propterea non ea pœna, quam passi sunt, fuit; aut aliud, quam usus jurisdictionis, et potestatis exstitit in eos lata illa sententia. Christus ecce, qui *oblatus est, quia ipse voluit*, et libenter mortem pertulit, pœnam certe passus est, eamque ab legitima potestate, et jurisdictionem exercente, quantumvis inique sibi inflictam. Quam enim potestatem a Deo concessam ipsemet testatur, quis non legitimam putet? *Non haberes*, inquit [1], *potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper*; quia, ut ex Apostolo adnotat Augustinus [2], *non est potestas, nisi a Deo.*

VI. Quanquam ita usuvenit, ut eodem tempore inviti, ac volentes pœnas luant, pro diversa videlicet, quæ homini insita est, appetione, ac voluntate. Cujusmodi conflictionis Christus, antequam pateretur, indicium præbuit. Hic enim et instantem perpessionem aversatus est, et eamdem voluit, ac sponte subiit. Unde mors eadem et voluntaria illi fuit, et non voluntaria. Ex quo illud etiam explicari solet, quod interdum quæritur: utrum Christo ipsi ab iis, qui illum occiderunt, injuria facta sit. Nam illatam non esse videri potest ex ea canonici juris regula: *Scienti et volenti non fit injuria, neque dolus* [3]. Quæ ex Aristotelicis fontibus manasse videntur. Hic enim in *Ethicis* docet, « nemini volenti injuriam fieri; tametsi damnum ei volenti possit afferri [a]; » cui, et S. Thomas adstipulatur [4]. Cum igitur Christus mortem sponte, ac volens oppetierit, extra injuriæ culpam videtur fuisse, qui illum occiderunt. Verum ad injuriam satis illud fuit, quod naturali appetitu mortem perhorrescebat, ac refugiebat; cumque vitæ retinendæ, ac doloris illius et mali non patiendi jus haberet, quidquid contra jus illud irrogatum ipsi est a Judæis, injuria censetur, et quodammodo non voluntarium fuit, utpote naturali, eique legitimæ voluntati contrarium. Scio ad hanc plenius enodandam quæstionem adhuc nonnulla desiderari, ac videri hoc posse « Tuscum litigium, et nil agere exemplum, quod litem lite resolvit. » Sed cum ab hoc loco aliena sit ista controversia; quod certe fas est, id ex eo tantum sumimus, posse aliquid et sponte perferri, ac suscipi, et tamen voluntati esse contrarium. « Est namque alia voluntas præter rationalem, (ait Hunaldus quidam [5]) quæ proprie dicitur appetitus, secundum quam dicitur velle comedere, qua etiam jejunium celebrans ab escis vult abstinere. Vult igitur idem, et non vult comedere. Et huic quidem voluntati multa Christus tulit contraria; illi vero nihil. »

VII. Hinc apparet, pœnas illas, quæ pœnitentibus ob delicta imponebantur ab episcopis, non ita voluntarias fuisse, ut non ex parte ab nolentibus, et invitis admitterentur. Quare si hoc uno deterretur Catharus, quominus pœnas esse putet multas illas ecclesiasticas, quod soli eas volentes subirent; potest ex iis, quæ diximus, intelligere, quadamtenus ab nolentibus easdem esse susceptas. An non Theodosius Imperator summus vir, ob cædem Thessalonicæ factam, pœnas Ambrosii episcopi sententia dedit [6], cum ab illo interdictus

a Arist. V *Eth.* cap. ii. Βλάπτεται μὲν οὖν τις ἑκὼν, καὶ τὰ ἄδικα πάσχει· ἀδικεῖται δὲ οὐδεὶς ἑκών.

1 *Joann* xix, 1. — 2 Tract. lxvi *in Joann.* — 3 In VI lib. V *Reg.* xxvii. — 4 In II II q. lix art. 3. — 5 Hunal. *ad Præf.* Est ultima inter epist. Phil. abb. Bonæ spei. — 6 Paul. in *vita Ambr*, Ruff. lib. 1, cap. xxxiii; Theodoret lib. V cap. viii; Sozom. lib. VII, cap. xxix.

Ecclesiæ aditu, communioneque sacrorum, diu multumque illas deprecatus, perseverante nihilominus episcopo, in ejus potestate fuit; et ut injunctum sibi erat, raro modestiæ exemplo satisfecit? Hic igitur pœnam utique volens, sed non sine molestia, et repugnantia aliqua, quam jubebatur exsolvit. Idem et alii pœnitentes fecere; quos sæpius invitissimos, et quoad licebat, renitentes ad pœnitentiam adactos esse supra diximus. De quo frequentes exstant querelæ Patrum antiquissimorum, et eorumdem partim cohortationes, ac minæ, partim exprobrationes. Ex quibus unum, non amplius, Augustini locum adducemus e sermone quodam ad pœnitentes, quem sic orditur[1]: « Pœnitentes, pœnitentes, pœnitentes, si tamen estis pœnitentes, et non estis irridentes, mutate vitam, reconciliamini Deo. Et vos enim cum catena pascetis. Qua, inquis, catena? Quæ ligaveritis in terra, erunt ligata et in cœlo. Audis ligaturam, et Deo putas facere imposturam? Pœnitentiam agis, genu figis, et rides, et subsannas patientiam Dei, » etc.

Atenim absolute potuit Ecclesiæ nuntium remittere, et ad gentiles deficere, cui indicebatur ab episcopo pœnitentia. Eone minus pœna illa fuit, quod iste vel eam detrectaret, vel extrema desperatione defugeret? Sed jam stupori huic, et flagitio argumentationis occurrimus. Ut in reum sententia fertur, et ex lege pœna dicitur, sive etiam æqui bonique consulat, sive reluctetur, ac vel morte antevertat, vel fuga devitet; nihiloque secius et sententia judicis, et jurisdictionis ac potestatis usus ille est, actioque legitima. Sic Ecclesiæ præsides in coercendis peccatis auctoritatem exercent suam, ac legitimas pœnas inferunt, quicumque tandem earum consequatur exitus.

[Qu]id sit [pœ]na.

VIII. Quid enim est pœna? aut quæ tandem ei voci subjecta potestas est, ac notio? *Pœna*, inquit Jurisconsultus[2], *est noxæ vindicta*. Ac quæ ibidem sequuntur, multum ad negotium nostrum pertinent. « Inter multam et pœnam, pergit idem, multum interest, cum pœna generale sit nomen, omnium delictorum coercitio; multa specialis peccati, cujus animadversio hodie pecuniaria est. Pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis, et existimationis irrogari solet. Et multa quidem ex arbitrio ejus venit, qui multam dicit; pœna non irrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio jure specialiter huic delicto imposita est; quinimo multa ibi dicitur, ubi specialis pœna non est imposita[3]. » Ex quo Jurisperitorum responso liquido constat, pœnas ecclesiasticas revera pœnas fuisse, quibus et noxæ vindicatæ sunt, et delicta coercita, et eædem legum auctoritate, id est *canonum*, adeoque *jure canonico* (quod multum ridendus ipse Catharus ridebat) constitutæ et impositæ fuerunt. Quam porro joculare est istud Cathari, et ab omni ratione, ac judicio derelictum: « Nullas in eos pœnas constitutas, qui nolentes ipsi restitui, ab Ecclesia extorres libenter manent. » Quasi non satis ista magna pœna sit, extorrem ab Ecclesia fieri, et ab ejus communione, hoc est sacramentorum usu, ac precum, et sacrorum omnium fructu, et participatione repelli. Atqui in civili republica non levis pœna censetur exilium, et olim Romæ capitalium, et maximorum criminum pœna fuit aquæ et ignis interdictio, vel relegatio, ac deportatio. Cui proportione respondet ecclesiastica illa, et spiritualis animadversio, qua excommunicantur, ac tum ab Ecclesia, sic tanquam patria, tum ab cœlesti regno pelluntur, ac proscribuntur scelerosi omnes, aut hæretici, et inter hos pessimi, ac longe pestilentissimi Cathari, quantumvis in suis sordibus, et criminum, ac perfidiæ suæ cœno libentes, alacresque volutentur. An non ad triremes, aut ad perpetuum damnati carcerem, aut procul ab natali solo in inculta, et inamœna loca relegati, paulatim eorum consuetudine ita capiuntur, ut amare incipiant, et in illis libenter habitent, patriæ, ac pristinæ felicitatis obliti.

IX. Cum hæc, et hujusmodi alia de episcoporum, sacrorumque magistratuum potestate dicimus; ad hæc interim respicere volumus eruditum lectorem, nec ea nescire, quæ theologi nostri, et canonum interpretes de illius genere potestatis, et partibus, ac functionum varietate disputant. « Cujus rei ignorantia vel inadvertentia gignit confusionem apud aliquos infinitam, » ut verius, quam elegantius ait Joannes Gerson in libro *de potestate Ecclesiastica*[3]. Quod ad Catharum Messalinum apprime quadrat, qui potestatis istius, et argumenti de quo commentabatur, inscitia fœde omnia confudit, ac permiscuit.

Ecclesiastica potestas dividitur in potestatem ordinis et jurisdictionis

Sciri ergo debet, ecclesiasticam potestatem dividi primo in potestatem ordinis, et jurisdictionis[4]. Illa rursus est duplex: una quæ ad verum Christi corpus refertur, qua sacer-

[1] Hom. xxxxii de l. tom. X. — [2] Lib. lxxxi n. *de ver. sig.* — [3] Cons. v, col. 118 tom. I. — [4] Gers. ibid. cons. ii.

dotes consecrare et sacrificare possunt: altera mysticum, ut vocant, corpus respicit, quod est Ecclesia, et fideles omnes, quatenus iis sacramenta ministrantur. Potestas jurisdictionis alia est *in foro interiori*, ut vocant, qua remitti peccata possunt in sacramento pœnitentiæ: alia *in exteriore foro*, quæ, ut ab eodem Gersonio definitur[6], « est postestas Ecclesiastica coercitiva, quæ valet exerceri in alterum, etiam invitum, ad dirigendum subditos in finem beatitudinis æternæ. ». Est autem jurisdictio, ut idem mox subjicit, « potestas dicendi jus in alterum etiam invitum. » Interest porro inter potestates istas duas[5], quod quæ Ordinis dicitur, auferri, abdicarive nequit, et eadem est in omnibus, qui ejus participes sunt. Itaque tanta est in sacerdote quovis simplici consecrandi corporis Dominici potestas, quanta in episcopo, ipsoque adeo summo Pontifice. Quam ideo Gersonius vocat «inabdicabilem, inauferibilem et illimitabilem in sua essentia. » Quamvis enim communione, vel usu Ordinis interdictus sacerdos, si consecrare audeat, gravissimum scelus admittat, reipsa tamen consecrat.

X. Dixi, parem et eamdem in omnibus esse, qui ejus sunt participes, propter eam Ordinis potestatem, quæ ad mysticum Christi corpus extenditur. Non enim sacramenta omnia possunt ab omnibus administrari sacerdotibus[9]. Nam episcopis solis quædam attributa sunt, quæ simplices sacerdotes nefas est attingere; nec, si audeant, quidquam omnino faciunt, ut de ordinatione supra uberrime demonstravimus. At potestas jurisdictionis in utroque foro, tam interno, quod *conscientiæ* dicitur, quam externo, nec omnibus conceditur, nec eadem inest in illis, qui ea sunt præditi. Sed interioris fori jurisdictio in minores sacerdotes ab episcopali auctoritate dimanat. Ad externam jurisdictionem, de qua potissimum hic agitur, et qua episcoporum propria est, pertinet « juridica, ut idem Gersonius ait[7], potestas excommunicandi, vel interdicendi ab ecclesiasticis sacramentis, et communione fidelium, rebelles, et inobedientes Ecclesiæ. » De hujusmodi potestate, ac jurisdictione toto hoc in opere maxime contra Catharum agimus; cum episcopos contendimus non simplicem habere, ex vi officii, institutionisque suæ, muneris curationem, sed etiam honorem, dignitatem, potestatem, jurisdictionem, qua et jubere possunt, ac leges ecclesiasticas ferre, et delinquentes coercere, ac pœnis itidem, ecclesiasticis subjicere etiam invitos, ac reluctantes, et idcirco sacros esse, ecclesiasticosque *magistratus*, et ἄρχοντας, Ecclesiæque præsides, inter quos supremus unus est, ac fidelium omnium caput Romanus Pontifex. De hac potestate legendus imprimis Joannes ille Gersonius; tum Jacobus Almainus in libro *de auctoritate Ecclesiæ;* et in alio *de potestate ecclesiastica, et laica*; seclusa tamen illa parte quæstionis, quæ de auctoritatum invicem comparatione ex transverso apud illos agitatur, de qua nihil in utramvis partem disputo; tum vero Franciscus a Victoria in *Relationibus* duabus *de potestate ecclesiastica*.

Hinc discet Catharus, quam levia, et puerilia sint, quæ adversus ecclesiasticam potestatem præscribit ex eo, quod sponte se illi fidelium quisque subjicit. Hæc enim, de qua loquimur, *exterioris fori jurisdictio* coercitiva est, *et invitos etiam, ac resistentes pro imperio continet*.

CAPUT XIV.

Excursio contra Edmundi Richerii librum de ecclesiastica, et politica potestate, ejusque dogma, quod primum summatim exponitur; tum ejus vitia castigantur. Quo sensu ecclesiastica potestas communitati ipsi conveniat. Cujuscumque reipublicæ potestatem, ac magistratum ad commune bonum tanquam finem ordinari. Potestatem ecclesiasticam in communitate fidelium formaliter, *ut vocant*, *ac* subjective *non inesse*; *idque ex ejus institutione, ex Scriptura probatur*; *maximeque ex iis similitudinibus, quibus Ecclesiæ conditio describitur, velut domus, ac familiæ.*

I. Jam ad finem spectabat hæc nostra lucubratio, nisi me Cathari vox illa tanquam injecta manu retraheret, quam obiter ac velut oscitans, et semisomnus injecit: « Ecclesiasticam pœnam, cujusmodi est excommunicatio, non indici ab episcopo, sed ab

1 Con IV. — 2 Idem cons. II. — 3 Idem cons. III. — 4 Cons. IV.

Ecclesia. » Revocavit enim illius mihi contentionis et controversiæ memoriam, quæ ante annos paulo plus triginta, versari hac in urbe, et Academia cœpit, et in partes, ac factiones nonnullorum studia distraxit. Cujus dissidii sane luctuosi causam libellus quidam attulit anno editus 1611, nullius auctoris inscriptus nomine, sed quem ab Edmundo Richerio scriptum, ac vulgatum esse nemo dubitabat : *De Ecclesiastica, et politica potestate**. Quo in libro novæ, ac pestilentis doctrinæ sparsit semina, quæ magnis deinceps auctibus adoleverunt in quorumdam animis, qui de summi Pontificis, et episcoporum omnium potestate occasionem inde sumpserunt existimandi secus, quam aut vetus judicavit Ecclesia, aut catholicæ integritas fidei, ac formula præscribit. Hujus opinionis velut ἀπήχημα, est Cathari illa, quam dixi, sententia, quam propterea in stirpe, atque origine sua persequi decrevi, ac præcipua Richeriani capita dogmatis illo in libello comprehensa refellere; ut ea quivis agnoscat, non esse solum nefaria, et a fidei salubritate, qua Catholici sumus, aliena, sed etiam absurda, stolida, et insulsa, utpote dissonis et pugnantibus invicem ex rebus, decretisque conflata.

[...]tima [...]nantia,

II. Summa Richerianæ doctrinæ in eo vertitur, quod initio posuit operis sui : « Christum fundando Ecclesiam, prius, immediatius, atque essentialius, claves, sive jurisdictionem toti dedisse Ecclesiæ, quam Petro, seu, quod eodem redit, claves toti contulisse Ecclesiæ, ut per unum ministerialiter exercerentur. Quandoquidem tota jurisdictio ecclesiastica primario, proprie, ac essentialiter Ecclesiæ convenit; Romano autem Pontifici, atque aliis episcopis, ministerialiter, et quoad executionem tantum, sicut facultas videndi oculo. » Hanc veluti conclusionem ex *vulgari illo, et indubitatæ fidei axiomate* colligit : « Deum, et naturam prius, atque immediatius ad totum suppositum, quam ad aliquam partem suppositi, quamvis nobilissimam, intendere; eamque ob causam, facultatem videndi, exempli gratia, toti datam esse homini, ut per oculum tanquam per organum, et ministrum hominis exerceretur. Nam oculus per et propter hominem existit. »

[...]mma [...]ctrinæ [...]cherii.

Hac in oratione vitia insunt maxima duo : quod et verborum se ambiguitate jactat : et cum primis non cohærent, sed repugnant sequentia; quæ ambo deinceps explicanda sunt. Imprimis quod dicitur : « Jurisdictionem ecclesiasticam proprie, ac essentialiter Ecclesiæ convenire, quod, ut Deus et natura prius atque immediatius ad totum suppositum intendunt, quam ad aliquam partem suppositi, quamvis nobilissimam; » ita Christus in Ecclesia, et ecclesiastica instituenda potestate potiorem duxerit totius corporis, id est Ecclesiæ, rationem, quam unius membri vel præstantissimi, qualis est Pontifex summus, aut episcopi cæteri; captiose dicitur, ac duplicem continet sensum. Nam primo sic intelligitur : In Ecclesia constituenda Christum primario, ac per se totum, et integrum corpus sibi formandum proposuisse, ac designasse ita, ut in hunc finem, tanquam ultimum, ac præcipuum intentus fuerit, ut communitatem quamdam, ac rempublicam sacram, velut corpus ex membris omnibus, capite videlicet, ac cæteris, compactum coagmentaret, ac fingeret. Atque hoc sane verissimum est, nec in hac tantummodo societate valet, quæ ejusdem fidei et sacramentorum communione censetur, sed in naturalibus etiam corporibus cernitur, maximeque vita, et sensu præditorum.

Cujus vitia expenduntur.

III. Etenim Deus in humano fabricando corpore non unam tantummodo partem destinavit, ad eamque primo, ac per se consilium suum retulit, veluti caput, vel cor, aut aliam quamcumque licet excellentem cæteris, sed in totum ipsum intuetur, ac totius gratia partes elaborat singulas, ac quidquid in iis fingendo molitur, id ad universi corporis structuram, usum et utilitatem accommodat. Eodem modo Christus quæcumque in Ecclesiam commoda, et ornamenta contulit, omnia gratiæ beneficia, sacramenta, potestatem, jurisdictionem, ac reliqua, totius ad corporis emolumentum ac fructum retulit, tanquam primarium, ultimumque finem. Non enim Petrus *clavium potestatem*, vel ligandi, solvendique jus, et functionem propter se unum, et suapte causa consecutus est, sed Ecclesiæ gratia, et ut Christianis omnibus in commune prodesset. Quo quidem illud Apostoli pertinet : *Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus,*

* Richerium egregie confutavit etiam celebris Theologus Andreas Duralius edito 1612 libro, quem prænotavit *Elenchum libelli de Eccles. et Polit. Potest. pro suprema Romanorum Pontificum in Ecclesiam auctoritate.* Confer etiam P. d'Aurignii in Gallicis suis monumentis chronologicis, et dogmaticis t. I, ad ann. 1612. Z.

sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. Omnia enim vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem Dei[1]. » Prorsus ita sese res habet; tota ex capite ac membris, hoc est ex populo, et episcopis, horumque capite ac principe, conflata Ecclesia, finis est, quem in fidelis ac sibi dicati gregis designatione primario, ac præcipue propositum habuit Christus, et ad quem omnia revocavit. Quemadmodum et in reliquis hominum cœtibus accidit, qui communis boni cujuspiam adipiscendi gratia congregantur, in quibus universitatis ratio major habetur, quam partium singillatim, ac seorsim sumptarum. Sic in navigatione præcipuus gubernandi scopus est, navim ipsam cum multitudine omni, quæ navi vehitur, tueri, et incolumem ad portum appellere; singulos autem, ac vel rectorem ipsum, non primo ac per se, sed quatenus partes sunt totius, et eorum salus communi salute continetur. Sic in exercitu procurando illud ante oculos habet imperator, ut salvum, et victorem reducat exercitum; non ut privatim sibi consulat, nisi quatenus pars est illius, et cum eo status, ac sortis conditione conjungitur.

Quæcumque auctoritas in subditorum commodum ordinatur.

IV. Quo illud potissimum attinet, quod supra memoravi : magistratus, ac legitima imperia civitatum, et populorum, non propter se, neque sui commodi gratia, sed eorum, quibus præsunt, utilitatis causa comparari. De qua re præclare istud a philosopho proditum est in tertio *Politicorum*, quod hic juvat referre. Scribit hoc interesse inter herilem dominatum, et domesticam præfecturam, « quod ille, quamvis idem revera sit ei utile, qui naturæ conditione servus est, et ei qui natura dominus est; nihilominus ad domini commodum gubernationem accommodat; ad id vero, quod servi interest, tantum ex accidenti. Nec enim, pereunte servo, tueri se potest herilis dominatio. At imperium in liberos, et uxorem, ac totam domum, quod œconomicum dicimus, vel eorum gratia est, qui reguntur, vel communis alicujus utrisque commodi; ac per se quidem ad eorum, qui subsunt, commodum ordinatur, sicut in artibus cæteris evenire cernimus, ut in medicina, et palæstrica[a]. » Ac paucis interjectis, ita concludit : « Perspicuum est igitur, quæcumque respublicæ in communem utilitatem intentæ sunt, eas esse rectas, et ei, quod justum est, simpliciter consentaneas; quæcumque vero privatum tantummodo illorum, qui præsunt, emolumentum spectant, vitiosas omnes esse, et ab recta rerum publicarum forma degenerare. Transeunt enim ad herilem dominationem. Atqui civitas societas est liberorum[b]. » Hæc Aristoteles, quæ sunt ad id, quod modo pertractamus, opportunissima. Docent enim nos, quem ad finem ecclesiastica potestas ex natura sua pertineat, nimirum ad totius Ecclesiæ bonum; sicut ad totius corporis usum, et utilitatem, quæ inest in illius parte oculo, videndi facultas dirigitur : « Omnis pars, ait S. Th.[2], ordinatur ad totum, ut imperfectum ad perfectum. Et ideo omnis pars est propter totum. » Hoc sensu verum est, quod et ex priore *ad Corinthios* supra commemoravimus, Apostoli dictum, et quod Richerius ait, jurisdictionem ecclesiasticam toti Ecclesiæ primo, ac per se convenire. Sed non ea mente scripsit ista; nec id in animo habuit, quod nihil necesse fuit, ostendere; ac de quo nulla inter quantumcumque doctos est controversia; sed alio sensu potius, de quo proxime est agendum.

Alter Richeri sensus.

V. Alter itaque Richeriani illius decreti sensus est, cum ait, « Jurisdictionem ecclesiasticam primario, proprie, et essentialiter Ecclesiæ convenire; Romano autem Pontifici, atque aliis episcopis instrumentaliter, ministerialiter, » etc., ut hoc velit : Potestatem ipsam, et jurisdictionem in ipso Ecclesiæ corpore, ac communitate residere, tanquam in subjecto, quod in scholis *formaliter* inesse dicunt; sicut priorem illum modum, quem proxime ante posui, sic efferunt : potestatem

a Arist. III *Polit.* cap. vi. Ἡ μὲν γὰρ δεσποτεία, καίπερ ὄντος κατ' ἀλήθειαν τῷ τε φύσει δούλῳ, καὶ τῷ φύσει δεσπότῃ ταὐτοῦ συμφέροντος, ὅμως ἄρχει πρὸς τὸ τοῦ δεσπότου συμφέρον οὐδὲν ἧττον· πρὸς δὲ τὸ τοῦ δούλου, κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ ἐνδέχεται φθειρομένου τοῦ δούλου, σώζεσθαι τὴν δεσποτείαν. ἡ δὲ τέκνων ἀρχὴ, καὶ γυναικὸς, καὶ τῆς οἰκίας πάσης, ἣν δὴ καλοῦμεν οἰκονομικὴν, ἤτοι τῶν ἀρχομένων χάριν ἐστὶν, ἢ κοινοῦ τινος ἀμφοῖν, καθ' αὑτὸ μὲν, τῶν ἀρχομένων· ὥσπερ ὁρῶμεν καὶ τὰς ἄλλας τέχνας, οἷον ἰατρικὴν, καὶ γυμναστικήν· κατὰ συμβεβηκός δὲ κἂν αὐτῶν εἶεν.

b Ibid. Φανερὸν τοίνυν ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦσιν, αὗται μὲν ὀρθαὶ τυγχάνουσιν οὖσαι κατὰ τὸ ἁπλῶς δίκαιον· ὅσαι δὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέναι πᾶσαι, καὶ παρεκβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν. δεσποτικαὶ γάρ· ἡ δὲ πόλις, κοινωνία τῶν ἐλευθέρων ἐστί.

1 I *Cor.* iii, 22. — 2 In II, II, qu. lxiv art 2.

illam *finaliter* convenire toti Ecclesiæ, quatenus in hujus bonum, et commodum, velut præcipuum finem, primario conspirat. Atque hic posterior modus, quem *formalem* nominari dixi, bifariam rursus accipi potest. Primum ut penes ipsam Ecclesiæ communitatem, ab origine, institutioneque sua, jurisdictio illa fuerit, ei a Christo tributa, sed eam subinde in unum aliquem transfuderit, ut esset deinceps, quod Richerius asserit, *politia monarchica*. Quod in omnibus imperiis, ac regnis usuvenisse putant, qui de rebus publicis scripserunt, ut jus et potestas a natura ipsa communitati conveniat; quæ eam postea vel in plures magistratus, ac rectores partiatur, vel integram in unum aliquem transferat; pro eo ac plurium regimen, vel unius elegerit, ex quo civilium per gentes, ac populos administrationum orta sunt discrimina. Sic inter alios Almainus exsistimat in libro de *Auctoritate Ecclesiæ*, ac vulgo cæteri [1]. Porro ubi jus, auctoritatemque, quam habebat, in eum, quem elegit, transfudit principem, non eam penes se retinet, nec revocare amplius potest. Huc enim memorabile illud Valentiniani primi Imperatoris responsum pertinet, quo milites, a quibus recens factus erat Imperator, instantes uti in collegium imperii fratrem suum Valentem assumeret, castigavit, ac compescuit. « Vestrum fuit, o milites, cum imperator nullus esset, imperii mihi habenas tradere. Sed postquam illud suscepi, meum deinceps, non vestrum est, publicis rebus prospicere [a]. »

Altera opinionis illius Richerianæ potest esse ratio, ut communitas ipsa fidelium potestatem, ac jurisdictionem, quam primario possidere dicitur, sic in alterum derivet, ac trajiciat, ut eam non amittat, sed retineat, ac solam ejus functionem, executionemque, vel, ut idem loquitur, ministerium committat. Quemadmodum in populari republica, velut Athenis, ac Romæ, ita magistratus creabantur, et quidem maxima interdum præditi potestate, ut tamen summa penes populum esset; nec propterea jurisdictione populus cederet, aut ea se in perpetuum spoliaret.

VI. Horum duorum alterutrum intelligi debet in illo Richerii dogmate, et utrumque tamen falsum est, et ἀσύστατον. Quod ita breviter ostendimus. Potestas omnis Ecclesiæ, ac jurisdictio, ut et ipsa Ecclesia, non naturali, et humana, sed divina Christi auctoritate niti debet. Quare non aliter de ea pronuntiare fas est, quam ut ab ipsomet auctore illius, et conditore Christo traditum esse constat. Certum est autem, eodem momento, communitatem illam, quæ Ecclesia vocatur, Christus instituit, potestatem illam introductam fuisse, ac tam uni Petro, velut capiti, quam Apostolis sub eo commissam, ut per illos ad eorum successores transiret. Imo vero prius ita potestas fixa, constitutaque fuit, et ministri ejus, et episcopi prius designati, quam Ecclesia, hoc est totum corpus, ac respublica tota coaluisset. Itaque non antea penes communitatem ipsam jurisdictio ecclesiastica resedit, et inde velut populari suffragio, et consensu in magistratus est translata; sed statim ab origine prima destinatus est unus princeps futuri corporis Petrus, ac post eum Apostoli reliqui. Ut hic etiam locum habeat, quod Basilius, et Ambrosius in explicando dierum opere sex adnotarunt, contra atque architecti solent, fecisse Deum in fabricanda universitate. Siquidem illi a fundamentis opus ordiuntur, et ab imo ad summum promovent, postremumque omnium culmen, ac fastigium imponunt, Deus autem e contrario primum cœlum qui mundi vertex est, condidit, deinde terram. Ita illi quidem. Quod utcumque se habet, de quo alibi dictum est, hoc ipsum sane in Ecclesia fabricanda videtur præstitisse Christus, qui ante caput, et principatum, quam corpus reliquum, ac membra spiritualis illius ædificii fundare voluit.

Potestas ecclesiastica formaliter et subjective in communitate non residet,

VII. Quod si verba illa Christi consideremus, quibus institutam esse potestatem ecclesiasticam Catholici omnes, ac Richerius adeo ipse decernit; nullum in iis vestigium reperiemus communitati prius traditæ jurisdictionis, aut desponsæ, tum de ejus voluntate transmissæ in episcopos, ac Pontificem summum. Quod si ita est, profecto temerariæ est novitatis, minimeque sobriæ, præter id, quod expresse in Scripturis ordinatum a

Quod ex Scripturis approbatur

a Theodor. lib. IV *Hist.* cap. v. Ὑμέτερον ἦν, ὦ στρατιῶται, βασιλέως οὐκ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας. ἐπειδὴ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν, οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων.

1 Cap. I et Victoria Relect. *de pot. civ.* Bellur. tom. I *cont.* V *de laic.* lib. III, cap. VI.

Christo legitur, imo contra istud ipsum, comminisci aliquid audere, et in usum, ac fidem Christianæ religionis innectere. Verba ipsa, quibus origo et initium potestati illi datum est a Christo, Richerius cum Catholicis omnibus agnoscit hæc : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*[1], etc. Et, *Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis*[2]. Item illud : *Pasce agnos meos; pasce oves meas*[3]. Tum universe Apostolis omnibus : *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo, et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo*[4]. Ad hæc, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt*[5]. In illis omnibus lucet illa jurisdictio, et potestas solis Ecclesiæ data principibus, potestas, inquam, *ligandi atque solvendi*, ac *remittendorum peccatorum*, sive *clavium potestas*. Nusquam autem communitati, ac multitudini fidelium donata legitur, nisi eo, quem dixi supra, modo, ut ad totius corporis utilitatem, velut ad finem referatur, non ut in illa, tanquam in subjecto resideat. Ac vel similitudo illa visus et oculi, quam ad hoc negotium Richerius adhibet, ipsius convincit errorem. Etenim facultas videndi soli inest oculo, quia solus ea non utitur tantum, sed etiam præditus est oculus; nec tam stolide quisquam insanit, ut videndi in toto corpore vim, ac δύναμιν inesse dicat. Alioqui fusa per totum corpus esset, et membra occuparet omnia; ac tam pes, manusve, quam oculus videret. Quidquid enim in toto esse dicitur, si non falso dicitur, nulla eo carere pars debet; caret autem, si extra quampiam est, ac multo magis si in una duntaxat est, eaque minima. Ut in Sophisticis fallaciis numeratur tritum illud, *Æthiopem album esse, quia dentes ejus albi sunt*; sic non minus versutum, et inepte subdolum est, visum in toto esse corpore; quia sit in minima capitis parte : « Oculus solus videt, ait Augustinus[6], in corpore; sed numquid soli sibi oculus videt? Et manui videt, et pedi videt et cæteris membris videt, » etc. Hoc modo, non alio, verum est toti corpori convenire videndi sensum. Ergo non dissimilis est, nec magis acuta calumnia, jurisdictionem ecclesiasticam in toto inesse corpore Ecclesiæ, quæ in solo est capite, sive principatu illius et magistratu.

VIII. Ad summam nusquam Scriptura docuit, omnibus Ecclesiæ membris potestatem pascendi gregis, ac gubernandi, ligandi itidem, ac solvendi dedisse Christum ; quin e contrario sunt innumera testimonia, quibus constat, certis tantummodo, et insignibus illius corporis membris inditam fuisse; negatam vero cæteris. Præter illa, quæ percensui, loca, illustris ille est Apostoli in priore *ad Corinthios*[7], ubi Ecclesiam describit, tanquam corpus quoddam variis partibus, membrisque distinctum, quorum aliis alia præstant; et sunt quædam honorata et nobilia, quædam ignobilia, et honore carentia; quemadmodum in humano corpore aliud membrum est oculus, aliud pes, aliud manus. *Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, sed unum corpus.* Paulo vero post explicat, quid ea membrorum similitudo significet; ac docet, varios in illa Ecclesiæ ordines, et gradus intelligendos esse, qui velut membra sunt, e quibus mysticum corpus Christi componitur; ac proinde, ut in humano, distare invicem debent, nec eamdem habere functionem. Hujusmodi enim est similitudinis ratio, et expositio : *Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro*[8]; vel, *ex parte*, ut Augustinus explicat[9]; sive, ut Chrysostomus τόγε εἰς ὑμᾶς ἧκον, *quod ad vos attinet, ac pro virili vestra parte.* Legerunt enim ἐκ μέρους : *Ex parte*
Latinus autem noster ἐκ μέλους, *ex membro*, hoc sensu, *post unum membrum, aliud ex alio.* Pergit Apostolus, et quæ membra sint illa, ac cujusmodi sit eorum varietas, declarat sic : *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo prophetas?* etc. *Numquid omnes Apostoli? numquid omnes prophetæ*, etc. Quibus verbis ostendit in Ecclesia Christi multa esse membra, sed non eumdem actum habere; velut in epistola ad Romanos scribit; ubi eadem comparatione utitur : *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus; omnia autem membra non eumdem actum habent ; ita multi unum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra*[10]. Ecce membra Ecclesiæ non eumdem actum habere dixit, id est πρᾶξιν, sive *functionem*. Ergo neque δύναμιν, sive *facultatem* eamdem habent. Est autem *facultas* idem, ac

1 *Math.* XVI.— 2 Ibid. — 3 *Joann.* XX.— 4 *Joann.* XVIII, 18.— 5 *Joann.* XX, 23.— 6 August. tract XXII *in Joann.*— 7 I *Cor,* XII. — 8 I *Cor.* XII, 27. — 9 Tom. X serm. LXI *in Evang. Joann.* cap. IV. — 10 *Rom.* XII, 4.

potestas agendi. Jam in illo epistolæ *ad Corinthios* loco demonstrat, ex illis Ecclesiæ membris *alios esse Apostolos*, nec omnes Apostolos esse. Apostolorum porro gradus et ordo idem erat, atque episcoporum, et sacerdotum.

IX. Cum igitur nulla sit ecclesiastica potestas, nisi a Christo constituta; hunc vero nec aliis, quam Apostolis, et eorum successoribus illam commisisse Scriptura testetur; evidens est, non in multitudine ipsa fidelium, sed in pastoribus, et episcopis summam inesse potestatem.

Alia Scripturæ de eodem testimonia.

Ac sunt præter illa, quæ descripsimus, alia Scripturæ testimonia, quæ manifeste istud ipsum persuadere possunt. Paulus *Actorum* xx et xxviii, presbyteros, et episcopos alloquens, *Attendite vobis*, inquit, *et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei*. Tum in epistola *ad Ephesios*[1]: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores, et doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi*. Quæ pastorum similitudo ad id, quod volumus, aptissima est. Non enim pascendi potestas ab ovibus manat in pastorem, sed ab hero, ac gregis Domino communicatur: qui quem vult gregi suo præficit. Atque hoc exemplo sacræ passim litteræ præfecturam ecclesiasticam adumbrare solent. Nam et Christus Ecclesiam vocat *gregem*[2], et *ovile suum*; et ipsemet tum *pastor*[3], tum *magnus ovium pastor* dicitur[4], tanquam Dominus gregis, et pater-familias, cujus vicarius, et famulus est summus Pontifex, ac deinceps episcopi reliqui. Unde et *princeps pastorum* a primo ipsius vicario nominatur: *Pascite*, inquit[5], *qui in vobis est, gregem Dei*, etc. *Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcessibilem gloriæ coronam*. Quibus verbis pulchre commendat Apostolus Christum, velut totius possessionis, ac bonorum omnium, patrimoniique dominum, penes quem summum jus est, et suprema potestas. Qui ad gregem unum e multis, quos habet, id est *militantem*, ut vocant, Ecclesiam pascendam quoscumque libitum est allegat e familia, et vice sua præponit, sub honorarii præmii, ac liberalis auctoramenti spe potius, quam temporariæ, ac servilis mercedis pactione: qualis conductiis, ac mercenariis repræsentari solet. Sic enim pastori mercenarius opponitur a Christo[6]. Itaque mercenarii non sunt episcopi, quibus præmii loco, non vile aliquod pretium, sed corona, regius honor, et ejusdem cum gregis, ac fortunarum omnium domino, conditionis ac possessionis consortium, et quasi collegium dignitatis ostenditur.

X. Atque ut institutus plerumque sermo in aliud ex alio decurrit; in ea comparatione, quam a domo, possessione, ac patre-familias ad Christum et hujus Ecclesiam accommodant litteræ sacræ, ratio altera pellucet, quæ potestatem ecclesiasticam demonstrat, neutiquam multitudini fidelium a Christo tributam fuisse, sed certis, ac designatis ab ipsomet præsidibus, ac præfectis. Non enim, ut adversarii falso putant, *Ecclesiastica politia*, id est *communitas*, et *respublica*, sic est, ut civilis; nec ad eamdem formam, ac regulam, aut originis, institutionisque modum exigenda est utraque, sed longe invicem distant. Etenim civilis, ac profana respublica (profanam appello sine nominis invidia, prout sacro profanum opponitur) ortum quidem habuit ex domesticis ac privatis familiarum cœtibus, velut elementis, tanquam ex litteris, ac dictionibus oratio componitur; quod eleganter in *Politicis* traditum est ab Aristotele[7]. Verum necesse præterea fuit, ut ad coeundam ejusdem civitatis, ac reipublicæ societatem, singularum familiarum, vel capitum ipsorum potius, ac patrum consensus accederet, et mutua inter illos pactio in commune vivendi atque iisdem legibus utendi. Quo constituto, deinceps et publicæ administrationis ac regiminis formam, qualem voluerunt, eligere sibi; eique consentaneas leges ac jura sive condiderunt ipsi, sive a principibus, et potestatibus, quas sibi præposuerant, latas sponte susceperunt. Prima hæc rerumpublicarum, et imperiorum origo perhibetur a sapientibus ordinaria, et communi jure sancita; nisi si quid certis in communitatibus aliter usuvenit, ut summæ imponendæ potestatis jus sibi Deus usurparit, et eodem momento utraque initium, et ortum acceperit, communitas ipsa civilis, et gubernandi ratio ac principatus divina auctoritate fundatus; quod quidem in Hebræorum republica factum videtur, quando gens illa ex Ægypti finibus, ac dominatu Pharaonis educta, in peculiarem Domini, ac sacerdotalem populum transiit. Ac tum pro-

1 *Eph.* iv. 11. — 2 *Joann.* ii. — 3 Ibid. — 4 *Heb.* xiii. 20. — 5 I *Pet.* v, 2. — 6 *Joann.* x. 12. — 7 I *Polit.* cap. ii et seq.

fecto civile regimen, et, ut Aristoteles loquitur, τὸ πολίτευμα, non pro arbitrio suo, quale voluit, ascivit : neque magistratus cujusmodi, et quos libuit, sibi præfecit, sed a Deo supremo moderatore pro sua voluntate delectos et creatos accepit. Itaque merito Josephus reipublicæ formam, qua tum usa est Hebræorum natio, neque democratiam, neque aristocratiam, neque monarchiam, si de humana loquimur, fuisse, scribit, sed novam quamdam, et humanæ sapientiæ hactenus ignotam, quam eleganter appellat θεοκρατίαν.

Theocratiam

Ecclesiæ conditio exemplo illustratur.

XI. Nihil hoc exemplo præstantius ad ecclesiasticæ reipublicæ, ac potestatis explicandam originem, ac conditionem. Non enim humano invento, vel consensu ea nata est, et confecta societas ; sed ejus auctor, conditor, moderator est Christus, qui, qualem placuit, eam instituit, et quos voluit, principes, et magistratus imposuit, sive vicarios potius, et œconomos. Hac enim similitudine Scripturæ passim hanc communitatem πολιτείας speciem declarant. Quod dum faciunt, una illud admonent, in quo magna vis est ad nostram fulciendam sententiam posita ; nimirum non tam civilis alicujus *communitatis*, quam πολιτείαν vocant, Ecclesiam esse similem, quam οἰκίας, id est *domus*, et familiæ. Est enim ingens quædam domus, cujus pater-familias est Christus. Cujus quia figuram Moses adumbravit, ut et Ecclesiæ synagoga ; idcirco pari utrosque similitudine comprehendit Apostolus. Qui ad Hebræos scribens[1], Mosem sic tanquam domesticum dispensatorem, synagogam vero quasi domum, et familiam describit, Mosis ipsius testimonio fretus, qui Deum sic de se loquentem inducit : *At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est*[2]. Deinde cum Christo, et Ecclesia sic utrumque confert : *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant. Christus vero tanquam filius in domo sua ; quæ domus sumus nos.* Hinc sæpe Christus in Evangelio talem comparationem repetit, et identidem Apostolos, ac per eos, Ecclesiæ præpositos, cum servis, et œconomis ; Ecclesiam cum familia componit[3] : *Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?* Tum dispensatoris istius servi munus et officium diligenter exponit : Quæ parabola apud Lucam etiam legitur, ibique[4] vocatur *fidelis, et prudens dispensator, quem constituit Dominus super familiam suam.* Eodem spectat parabola illa villici, sive procuratoris, quem dominus bonis omnibus suis administrandis præfecerat[5].

Politiæ.

XII. Est autem animadvertendum in insigni illa *Matthæi* et *Lucæ* parabola, ubi Ecclesiæ τάξεις, et *ordines*, qui præfectis, sive pastoribus, et grege constant, graphice delineat sub figura fidelis servi, et familiæ reliquæ, nomen *familiæ* pro famulorum turba proprie sumi, quæ significatio apud Latinos usitatissima est; ac Cicero « familiam intelligi dicit[6], quæ constet ex servis pluribus. » Nam et Græca habent θεραπείας, quæ *famulitium* significat[a]. Porro « in magna familia, ut idem ait Cicero[7], sunt alii lautiores servi, ut atrienses, alii inferiore loco, ut mediastini ; » atque inter illos unus ab hero constituebatur, qui præesset reliquis, iisque demensum, ac cibaria distribueret, quod Lucas nominat τὸ σιτομέτριον. Et ita in veteri Glossario σιτόμετρον, *cibarium, diarium*. Et aliæ glossæ, *Demensum*, ἀπομέτρημα. Ita quippe servorum cibaria *demensa*, vel *diaria* mos fuit dicere, ut Horatius,

« Cum servis urbana diaria rodere mavis. »

Qui igitur hanc servilem præfecturam gerebat, eum atriensem vocabant; ut apud Plautum[8],

« PS. condus, promus sum procurator peni.
HA. Quasi te dicas atriensem. PS. Imo atri-
[ensi ego impero. »

Hujusmodi servum Christus apud Matthæum designat, qui conservis suæ curæ mandatis alimoniam dispensat. Ita fidelium omnium multitudo, quasi *famulitium* quoddam est Christi, ac servorum turba, quam *familiam* nuncupant; qua ex familia quosdam eligit dominus, quos reliquis tanquam œconomos, curatores, dispensatores; nec tamen sine imperio ac potestate præficit. Sic enim apud eumdem Plautum alibi[9], servus quidam pro atriensi se gerens inducitur, qui mandata dat cæteris, et imperiose illos habet, objurgat, minatur, coercet.

a *Mat.* XXIV, 45, et *Lucas* XII, 42. Ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ.

1 *Heb.* III. — 2 Num. 127. — 3 *Matth.* XXIV, 45. — 4 *Luc.* XII, 42. — 5 *Luc.* XVI — 6 Orat. *pro Cæc.* — 7 Parad. III. — 8 In *Pseud.* act. II, sc. II. — 9 Plaut. Asin. act II, n. 1.

XIII. Jam in illa familiæ similitudine egregie illud apparet, cujus gratia ad hæc lapsa est oratio nostra, potestatem ecclesiasticam, ac jurisdictionem nullam unquam penes communitatem fuisse, tanquam ejus, ut vocant, *subjectum*. Quippe famulitium, servorumve cœtus, ac familia jus nullum proprium vendicat sibi, neque præfectum, et atriensem, quem velit, optare potest, et in eum curationem, potestatemque transferre. Sed hoc totum ex heri voluntate, jussuque pendet, qui pro eo, ac sibi visum est, familiam ordinat, ac verbis, externoque nutu, ac significatione, cuinam illos subesse, ac parere velit indicat. Ita Christus in verbo suo, et Evangelicis Apostolicisque litteris, domus, et familiæ suæ constituendæ modum, rationem, ordinemque præscripsit; et alios pastores creavit, qui tanquam cœlestis promptuarii, ac peni procuratores spiritualem servis reliquis annonam dividerent, et in officio continerent. Tales Apostolos, et episcopos, ac pro curationis modulo cæteros Ecclesiæ præsides tanquam vicarios suos instituit; servos porro reliquos, hoc est Christianam plebem, obtemperare illis, atque æternæ vitæ cibum ab iis mandavit capere. Quare, ut in Mosaica lege, in qua velut in typo adumbrari dixi ecclesiasticæ reipublicæ, ac potestatis formam, *nullus sibi honorem sumebat*, *neque se clarificabat, ut Pontifex fieret* [1], sed ille solum, qui vocatus *erat a Deo tanquam Aaron*, hoc est rite, ac legitime ex Dei ordinatione promotus, et qui auctoritate propria [2], aut etiam multitudinis consensu, et factione freti in eam functionem, ac dignitatem irrepserant, horrendo, et extraordinario exempli genere pœnas dederunt. Sic in ecclesiastica communitate nefas sit et sacrilegium, si vel multitudo ipsa populi Christiani, hoc est non minus laici, quam Clerici cujuscumque ordinis, jus sibi tam exercendæ, quam conferendæ potestatis illius assumant, vel qui ad eam aspirant, aliter quam ex ordinatione, ac lege a Christo præfixa suscipere audeant.

XIV. Nam cum potestas ista neque naturalis, nec ad communem et naturalem efficientiam comparata sit, sed creaturæ captum viresque superet, et ad stupenda quædam, ac Dei propria solius præstanda referatur, nonnisi ex Dei voluntate constare, communicarive potest. De hac porro voluntate non aliunde certiores fieri possumus, quam ex ejusdem revelatione Dei; cujusmodi nullam cum Richerius habeat, nec in medium possit afferre, imo cum Scripturæ ipsæ contrarium tot locis, ac tam evidenti testificatione nos doceant; vana sit necesse est, ac temeraria illius assertio, dum ita scribit, « totam jurisdictionem ecclesiasticam primario, proprie, et essentialiter Ecclesiæ convenire; Romano autem Pontifici, atque aliis episcopis instrumentaliter et ministerialiter. »

Atque hæc, quæ proxime ante, tum quæ toto hoc capite disputata sunt, universe illud efficiunt: nullo modo in Ecclesia tota, id est fidelium omnium corpore, velut in subjecto resedisse, vel in eam fuisse collatam jurisdictionem, ac potestatem ecclesiasticam, sive ita, ut eam primitus acceptam in episcopos trajiceret, a seque transferret, sive ita, ut eam nihilominus penes se retineret. Utrovis enim sensu Richerianum interpretari dogma necesse est; et utrumque rationibus iis, et argumentis, quæ hactenus adduximus, convictum penitus arbitror, et eversum. Sed de posteriore illo, absurdioreque sensu, qui Richeriani decreti magis proprius videtur, diligentius nobis est agendum; ut, quod initio demonstrandum suscepimus, cumulate præstemus, tum ancipiti, ac vafro genere loquendi conceptam esse Richerii sententiam; tum quocumque modo a nobis exponatur, inextricabilem, et absurdam esse, ac sibimetipsi contrariam.

1 *Heb.* v, 4. — 2 *Num.* 6.

CAPUT XV.

Richerii declaratur opinio. Putasse hunc in Ecclesia ipsa, tanquam in subjecto inesse potestatem, non in summo Pontifice, et episcopis cæteris. In quo repugnare sibimet ipsum, et incondite loqui monstratur. Explicantur reipublicæ genera tria ab Aristotele, aliisque vulgo tradita. Earum natura, et distinctio. Gersonii, Almaini, et aliorum, Parisiensium theologorum a Richerio dissensio. De ministeriali et instrumentali potestate, quam Romano Pontifici vindicat Richerius idem. Eam absurdam, et ejus assertioni contrariam esse. Illius argumenta diluuntur. Perperam ab eodem dici, individue, et collective *inesse potestatem in Ecclesia.*

Richerius in ecclesiastica communitate *subjective residere auctoritatem censet.*

I. Si quibus verbis opinionis suæ summam Richerius expressit, attente consideremus; plane ita, ut in antecedente dixi capite, judicabimus, hanc illius fuisse mentem, ut ecclesiastica jurisdictio toto in Ecclesiæ corpore, tanquam in subjecto etiamnum hæreat ita, ut non eam ipsam, sed hujus tantummodo usum, et executionem Romanus Pontifex, et episcopi omnes obtineant. Hoc ubi illius ex verbis ostendero, tum iis esse contrarium, quæ in eodem libro posuit, argumentis evincam certissimis.

Duo sunt in illa complexione verborum : alterum, » totam jurisdictionem ecclesiasticam proprie, et essentialiter Ecclesiæ convenire : alterum, Romano Pontifici, atque aliis episcopis instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem convenire. Hic primum apparet, quod ait, convenire *jurisdictionem* idem esse, ac velut *in subjecto* residere, et hærere; quemadmodum in magistratu auctoritas inesse, ac potestas, imperiumque dicitur. Quocirca jurisdictionem censet in tota Ecclesia, et communitate fidelium inesse proprie; non autem in Pontifice summo, vel in episcopis, quibus potestatis executio, et ministerium, velut instrumentis convenit. Sic enim faber ferrarius, exempli causa, malleo cudens, et operis aliquid faciens, fabrilem in sese artem, ac peritiam habet, quæ in ejus inest animo ; malleus autem, utpote instrumentum artificis, habitum in sese artis non recipit, sed impulsum tantummodo, et effectum, quod ad moliendum opus illius applicatur. Hæc enim propria, et naturalis est instrumenti conditio, qua a *principali*, ut vocant, causa distinguitur, quod principium hæc agendi, ac potentiam, et primariam vim continet, qua caret instrumentum ; hoc vero nonnisi *actualem*, ut loquuntur, motionem, et impressionem recipit. Non igitur potestatem, et jurisdictionem ecclesiasticam habent præsules et episcopi, sed tota multitudo fidelium, ex Richeriano illo dogmate. Et quamvis episcopi, ac pastores Ecclesiæ præpositi sint, non tamen in eos potestas illa trajicitur, quam Christus proprie, et essentialiter, ac primario communicavit Ecclesiæ, sed in hac tota, et integra perseverat, cum ne auferri quidem possit ; quia quod *proprie*, et *essentialiter* alicui *convenit*, eo salvo non potest eripi.

Hujus erroris consectari.

II. Ex hoc cœnoso, ac luculento fonte, qui rivi, et quam turbidi corruptique scateant, divinare opus non est, cum per sese res pateat, et propemodum in conspectu sit posita. Nos vero primum illud animadverti volumus, quod initio propositum est ; quæ ibi ab Richerio dicuntur, e diametro pugnare cum illa Ecclesiæ descriptione, quam totius operis et doctrinæ fundamentum constituit, ac propterea in libri fronte collocavit, et deinceps inculcare studuit : « Ecclesia, inquit, est politia monarchica, regimine aristocratico temperata. » Hanc ego definitionem nego cum superiore decreto cohærere; neque fieri posse, ut « Ecclesia politia sit monarchica, et tamen jurisdictio tota et potestas ecclesiastica primario, proprie, et essentialiter Ecclesiæ conveniat ; Romano vero Pontifici, et episcopis nonnisi instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem tantum. » Ambo enim ista sese invicem collidunt, et adversantia sunt.

Tria sunt apud Platonem, Aristotelem, ac philosophos cæteros rerumpublicarum et gubernationum legitimarum genera notissima, monarchia, aristocratia, et democratia. Hæc inter se certa proprietate et essentia dissident. Ea vero in administrationis, ac regiminis modo, et ratione consistit, hoc est in eo, quod τὸ κύριον dicitur, ut scribit Aristoteles[1] ; nempe quod *summam habet auctoritatis*,

1 Lib. III *Polit.* cap. III et II.

ac potestatis; et cujus ex nutu, arbitrio, et imperio communitas pendet. Hinc enim τῶν πολιτειῶν, ac *rerumpublicarum* differentiæ petuntur. Itaque Aristoteles idem in *Politicis* inquirens, sitne unum πολιτείας genus, an plura; respiciendum esse dicit ad id, quod est κύριον, hoc est quod summam gerendæ rei auctoritatem obtinet, et a quo tanquam a fonte repetitur omnis potestas, et jurisdictio, idque est quod vocant τὸ πολίτευμα: «Est autem, politia, id est administrandæ reipublicæ forma, civitatis ordinatio, ac tum aliorum magistratuum, tum præsertim illius, penes quem summa est potestatis. Ubique enim summam potestatem habet in civitate id, penes quod ejus est regimen. Regimen autem est id, quod politiam vocamus, hoc est, gubernandi formam. Verbi gratia in popularibus administrationibus summa auctoritas est penes populum; e contrario vero penes paucos, in paucorum dominatu [a]. » Ita τὸ πολίτευμα est *regimen*, sive *civile imperium*, quod πολιτείαν Glossarium vetus Græco-latinum interpretatur. Hoc autem penes illud est, quod in civitate κύριον dicitur, quod videlicet in ea dominatur, ac prævalet, et cujus est τὸ κῦρος, vel κράτος, ut apud Homerum, τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐνὶ οἴκῳ, in quo regiminis est summa.

Politiæ

...jus enim ...iperium ... in domo.

III. Inde ergo reipublicæ, ac civilis gubernationis species, et discrimen ducitur, quo ab aliis secernitur. Ut si quis roget, quænam reipublicæ forma apud Athenienses fuerit, non dubitavit, quin democraticam respondeat; quoniam apud illos τὸ κύριον, id nempe, in quo summa potestatis fuit, erat multitudo, atque idcirco « præponderabantur ibidem nobiles, ac divites pauperibus, ac plebe [b], » ut ait Xenophon. Tum civibus omnibus ad magistratus, et ad publicas consultationes, ac jurisdictionem capessendam patebat aditus. Ita τὸ κύριον et τὸ πολίτευμα, id est *regimen*, penes populum fuit. Atqui complures in illa civitate magistratus erant, et hos inter unus insignis, cujus nomine anni singuli notabantur, qui et ἄρχων ἐπώνυμος dictus est. Cur non ergo vel monarchicus illius reipublicæ status habetur, vel aristocraticus, sive Timocraticus, siquidem tot in illa magistratus rem gerebant? Nonne propterea, quod plures isti principes nullam, nisi a populo, et de ejus voluntate, potestatem haberent? quod eos, si vellet, in ordinem cogeret? quod quæcumque publice decrevisset, illis exequenda mandaret? quod rationem ab illis administrationis suæ reposceret? quod contra jussa facientes, aut male alioqui de se meritos, judicio ac pœnæ subjiceret? Hæc enim supremæ sunt argumenta potestatis. Imprimis autem legum latio, et antequam receptæ sint, probatio, vel antiquatio, summæ est jurisdictionis signum. Est enim in bene morata communitate, ac republica, præcipua legum vis, et potestas, quas « ideo satius, et optabilius esse imperare, sciscit Aristoteles, quam unum quempiam e civibus; ac si quos præesse oporteat, eos custodes legum, et ministros esse constituendos [c]. » Ex quo intelligitur summi imperii proprium esse, sancire leges, ac ratas esse jubere.

...de variæ ...nominen... ...r guber... ...nationis ...species.

Archon ...nomine.

Certe apud Romanos, cum popularis plurimum posset, ac prævaleret administratio, nulla lex, nisi jubente populo, recipi poterat; quem qui legem ferre volebant, rogabant; unde et *rogatio* dicta, et hujus formula erat ista: *Velitis, jubeatis, Quirites*; et cum eam approbabant, singuli cives in tabella perscribebant U. R, id est *Uti rogas*. Quæ argumenta sunt summæ jurisdictionis, ac potestatis penes populum; tametsi et Consules illic erant regio propemodum jure; et magistratuum aliorum ingens numerus; et Senatus denique amplissima auctoritate præditus; sed hactenus, ut huic *auctoritas* tanquam propria tributa sit, populo vero *majestas*. Ab quibus longe sunt diversa, quæ in paucorum, aut unius dominatu geruntur; ubi populo ac magistratibus singulis tantum juris datur, quantum iis placet, qui principem in republica locum obtinent; ad quorum scilicet arbitrium leges aut feruntur, aut exercentur, ac jus civibus dicitur. Sed hæc satis sunt, ut κριτήριον quoddam et regula statuatur, qua discerni possit, cujusmodi sit forma reipublicæ, quod ad institutam quæstionem accommodetur.

Criterium.

a Arist. III *Polit.* cap. vi. Ἔστι δὲ πολιτεία πόλεως τάξις τῶν τε ἄλλων ἀρχῶν, καὶ μάλιστα τῆς κυρίας πάντων. κύριον μὲν γὰρ πανταχοῦ τὸ πολίτευμα τῆς πόλεως· πολίτευμα δέ ἐστιν ἡ πολίτεια. λέγω δὲ οἷον ἐν μὲν ταῖς δημοκρατικαῖς κύριος ὁ δῆμος. οἱ δὲ ὀλίγοι τοὐναντίαν ἐν ταῖς ὀλιγαρχικαῖς.

b Xenoph. initio libri *de rep. Ath.* Ὅτι δικαίως αὐτόθι καὶ οἱ πένητες, καὶ ὁ δῆμος πλέον ἔχει τῶν γενναίων, καὶ τῶν πλουσίων.

c Arist. III *Polit.* cap. xvi. Τὸν ἄρα νόμον ἄρχειν αἱρετώτερον μᾶλλον, ἢ τῶν πολιτῶν ἕνα τινά. κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τοῦτον, κἂν εἴ τινας ἄρχειν βέλτιον, τούτους καταστατέον νομοφύλακας, καὶ ὑπηρέτας τοῖς νόμοις.

Richerii antilogiæ.

IV. Dixi contradicere sibi Richerium, ac duo invicem contraria ponere, cum *Ecclesiasticam politiam monarchicam* esse definit; et nihilominus « jurisdictionem ecclesiasticam primario, proprie, et essentialiter Ecclesiæ, id est toti communitati, convenire: Romano autem Pontifici, atque aliis episcopis, instrumentaliter, » etc. Hæc enim posteriora meram esse democratiam arguunt ecclesiasticam rempublicam, in qua summa potestatis et jurisdictionis est penes totam multitudinem, non penes unum aliquem principem, neque penes paucos optimates, nisi quatenus pars sunt illi communitatis, ac multitudinis. Itaque talis administrandi forma nihil præter populare imperium præ se fert; ac ne mista quidem, ac temperata est ex monarchico, et aristocratico, sed pura puta democratia est. Etenim, ut paulo ante ex Aristotele didicimus, æstimanda est reipublicæ cujuslibet natura, et proprietas ex ea parte, quæ supremam jurisdictionem obtinet, quæ τὸ κύριον dicitur, et cujusmodi est τὸ πολίτευμα, id est cui regendi, et gubernandi, imperandique suprema, ut ultima potestas inest, a qua magistratuum omnium, ac legum civilium auctoritas manat dispersa per singulos, et ad eam, tanquam ad fontem, caputque revocatur. In Richeriana vero ecclesia nulla prorsus est in Romano Pontifice, nulla in episcopis potestas, vel auctoritas, sed totam communitas apud se retinet. Sola illis executio et functio, quasi ministris, et instrumentis relinquitur. Diceret saltem id, quod Joannes Gersonius, Almainus, aliique Parisienses dixere theologi, quibus visum est, concilii generalis auctoritatem esse majorem ea, quam Romanus habet Pontifex; affirmaret, inquam, in utroque inesse potestatem, et a Christo immediate communicatam fuisse.

Definitio potestatis ecclesiasticæ juxta Gersonium.

Joannes Gersonius libro *de potestate ecclesiastica* sic eam definit[1]: «Potestas ecclesiastica est potestas, quæ a Christo supernaturaliter, et spiritualiter collata est suis Apostolis, et discipulis, ac eorum successoribus legitimis usque in finem sæculi, ad ædificationem Ecclesiæ secundum leges Evangelicas, pro consecutione felicitatis æternæ. » Idem postea[2], « Potestas, inquit, ecclesiastica in sua plenitudine est formaliter, et subjective in solo Romano Pontifice, » etc. Post « in Ecclesia eamdem esse dicit[3], sicut in fine, et sicut in regulante applicationem, et usum hujusmodi plenitudinis ecclesiasticæ potestatis. » Non dicit *subjective* in tota inesse Ecclesiæ multitudine, quod ex Richeriana opinione sequitur. Jacobus Almainus in libro *de auctoritate Ecclesiæ*[4], tam «Petro primo summo Pontifici immediate collatam a Christo esse, quam Ecclesiæ, potestatem illam; » neque Petro solum, sed etiam Petri successoribus *immediate collatam* docet in sequenti capite; licet tempore prius Ecclesiæ, quam Petro datam asserit. Quod etsi non probat, neque idoneo concludit argumento; tamen ut concessum sit, peræque *immediate* a Christo manavit in utrumque, nec *immediatius* uni, quam alteri convenit. Vide ejusdem Almaini librum *de Potestate ecclesiastica, et laica.*

Richerius in summo Pontifice et episcopis nullam auctoritatem agnoscit.

V. At Richerius, ut ejus verba sunt, in summo Pontifice, et episcopis aliis, nullam, quæ per se proprieque insit, potestatem agnoscit. Quæ enim potestas *instrumentaliter* solum, et *ministerialiter*, et *quoad executionem* non autem *proprie*, et *essentialiter* alicui convenit, non est in ipso, nec ab ea tanquam forma denominatur, nisi ἀναλόγως et ὁμωνύμως, et propter externam quamdam habitudinem ad id, in quo proprie residet. Sicut medicamentum, aut herba quæpiam *sana* vulgo dicitur, non proprie, sed abusione quadam vocis, et σχετικῶς, quatenus respectum habet ad animantis corpus, in quo reipsa sanitas inest, ut loquuntur: *subjective*. Sic enim regia potestas proprie in solo est rege, tamquam in subjecto; qui et ab illa rex solus appellatur, in vicariis, et ministris nonnisi *instrumentaliter*, *ministerialiter*, et *quoad executionem*. Potestas item, et jurisdictio, sive *magisterium* civile, a quo *magistratus* nomen accipit, vel quod Græce felicius consonat, ἀρχή, a qua vocantur ἄρχοντες, proprie in solo inest eo, qui magistratus, et ἄρχων, interdum etiam et ἀρχή apud Græcos vocatur; in officialibus vero, et actuariis, ac ministris, servisque publicis, qui illorum sententias exequuntur, non inest proprie, neque denominari ab illa potestate, nisi inepte possunt. Quis enim consules, prætoresve nominandos putet accensos vel lictores, qui coram illis apparitura fungebantur, ac dicto audientes erant, ut quæ decreta ab iis essent, exequerentur? aut quis in ministris istis consulatum, vel præturam, vel civilem Romanæ reipublicæ potestatem, ac magistratum fuisse dixerit? Idem et de ecclesiasticis magistratibus usurpare possu-

Anologice. æquivoc

Relative

1 Cons. I. — 2 Cons. X. — 3 Cons. II. — 4 Cap. VI.

mus, ut episcopis; qui et ipsi suos habent officiales, atque etiam commentarienses, ministrosque cæteros, quorum opera utuntur ad coercendum? Numquis ergo vel episcopos istos appellet, vel penes eos esse dicat ecclesiasticam jurisdictionem, ac potestatem? Nemo tam impudens, imo vero tam vecors insanusque sit, cui talia in animum veniat eloqui, ac palam proferre. Cur id autem? Nimirum quocumque te verses, nullam vel cogitabis ipse, vel ab alio sano ac sobrio causam alteram rei istius audies, nisi quia apparitores isti, ministri isti, officiales isti neque civilem, neque ecclesiasticam potestatem obtinent ipsi, nec in eis inest alio modo, quam quo in summo Pontifice, et episcopis omnibus inesse Richerius asserit ecclesiasticam jurisdictionem, hoc est « non primario, proprie, et essentialiter, sed instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem. » Nihil enim officiales isti sunt aliud, quam *instrumenta*: *ministri*, et *executores* potestatis: ideo magistratus non sunt, neque ἄρχοντες. Unde sive unus, sive plures jurisdictioni ministrent, non propterea monarchicum fit reipublicæ regimen, aut aristocraticum, quia ἡ πολιτεία, vel τὸ πολίτευμα, quod est *regimen*, in illis neutiquam inest. Quis in calamo vel stylo, quem manus ex rationis, ac voluntatis imperio movet, antiquarii scientiam, aut rationem ipsam ac voluntatem inesse putet? Atqui in illo totidem modis hæc insunt, quot in episcopis Richerius potestatem esse scribit, ecclesiasticam. Quocirca fœde a se ipse dissentit, ut jam diximus, qui et politiam monarchicam Ecclesiæ tribuit; et regimen jurisdictionemque nullam in Pontifice summo, aut in episcopis residere patitur; sed eam in turbam, ac multitudinem fidelium ablegat.

[E]xpenditur [v]ocabulum [πο]λίτευμα, i. e. [r]egimen.

VI. At etiam definitio ipsa, quam in fronte libri posuit, Ecclesiæ, si per se, ac sola spectetur, ex contrariis, et dissidentibus mutuo partibus contexitur. Sic enim loquitur. « Ecclesia est politia monarchica, regimine aristocratico. » Atqui πολιτεία idem est, quod *regimen*; hoc enim est πολίτευμα. Aristoteles autem πολιτείαν ait esse τὸ πολίτευμα. Expendamus nominis istius vim ac notionem, quod est *regimen*. Regimen est forma, ratioque regendi, vel gubernandi, et idem, quod gubernatio. Huic vocabulo duo subesse possunt. Aut enim potestas ipsa, et auctoritas gubernandi significatur, ac τὸ κῦρος, vel τὸ κράτος, ut supra dicebam; quam potestatem *in actu primo* nominant, quæ est stirps ipsa, fonsque juridicæ omnis effectionis, qua respublica continetur. Cujusmodi in monarchica politia singularis persona sustinet, in aristocratica optimates, in democratica tota pro indiviso communitas. Aut potestatis illius usus, functio, et executio. Quo constituto, totidem illa redeunt, quæ paulo ante contra Richerii commentum attulimus, ut nulla sit prorsus in episcopis, aut Pontifice summo ecclesiastica jurisdictio, sed in sola communitate versetur; adeoque sit Ecclesia politia monarchica, et non sit; hoc est nulla prorsus in rerum natura sit Ecclesia, aut ecclesiastica potestas. Hæc sunt consectaria opinionis illius tum novæ, tum indoctæ, et inconditæ: ac non minus secum, ut initio monui, quam cum fidei catholicæ veritate, ac pietate pugnantis.

Enervantur Richerii argutiolæ.

VII. Nec dispar est argumentorum ratio, quibus illam fulcire videri voluit. Nam et ipsa non solum nihil ad propositum faciunt; sed hoc etiam labefactant, ac falsitatis arguunt. Claves ait regni cœlorum Ecclesiæ nomine Petro esse commissas. Tum et hunc et alios Apostolos, ac discipulos missos a Christo; « et hanc missionem veram, et realem esse collationem jurisdictionis. Christus, ait præterea, omnes Apostolos, atque discipulos, qui episcopalem et presbyteralem ordinem referebant, immediate, individue, et collective misit; sicut a Patre suo, id est cum justa, et spirituali auctoritate ad Ecclesiam regendam necessaria, missus fuerat. » Ex quo concludit: « Totum ordinem hierarchicum episcopali, et sacerdotali ordine constantem, immediate, proportionate tamen, atque subordinate, suam potestatem, et jurisdictionem, hoc est facultatem regendi Ecclesiam a Christo derivare. » Hæc Richerius, quæ quidem superiori illi adversantur Ecclesiæ definitioni, eamque demonstrant, non *monarchicam politiam* esse, sed *aristocraticam*. Ex quo tertium rursus oritur, et utrique repugnans, quo tota illius libri doctrina, et quidquid in eo elucubrando, edendoque propositum habuit, dissipatur, ac dissolvitur. Sequitur enim, non esse penes Ecclesiam ipsam *primario*, *proprie*, *et essentialiter totam jurisdictionem ecclesiasticam*.

Respublica denominatur ex parte quæ in ea principatum obtinet.

VIII. Quæ ut breviter ostendam, illud ante omnia concedi mihi volo, de quo nullus, nisi ignarus omnium, controversiam faciet; cum rempublicam aliquam dicimus hac vel illa constare forma, quod unius, vel plurium arbitrio regatur, dici id propter partem communitatis

illam, quæ principatum in reliquas obtinet. Ut Aristocratia, idcirco censetur, quod nobilior, et honoratior pars reipublicæ imperium exercet in cæteras; Monarchia vero, quod singularis, et primaria pars communitatis præest reliquis. Non enim respectum habemus ad Angelos, quos civitatibus, provinciis, regnisque præsidere, sacris ex libris comperimus; multo minus ad supremum, ac præpotentem moderatorem omnium Deum. Ita quippe nulla, præter monarchicam, humanis in rebus esset forma gubernandi. Sed hæc longius arcessita sit. Quare ex proximo, et aspectabili principatu, conditionis, et appellationis ratio deducitur. Hoc eo dixerim, ne quis monarchicam ideo politiam dici putet Ecclesiam, quod illius caput sit Christus, et unicus, ac præcipuus dominus, rex, pater familias, et quidvis denique. Verum propius aliquid intueri nos oportet, ut inter mortales mortale sit illud, cujusquemodi est, quod quia excellit, et eminet, speciem dat, nomenque societati civium.

Ecclesiæ vox clericos et laicos comprehendit.

Præterea meo jure sumam etiam istud: *Ecclesiæ* voce comprehendi non solos clericos, aut sacrorum administros, uti sacerdotes et episcopos, sive *totum ordinem hierarchicum*, sed una cum his Christianos, ac fideles cæteros, quos laicos vocant. Nam nulla est respublica, quæ solis magistratibus constet, et iis, qui imperant, sed præter hos quosdam oportet esse, quibus illi imperent. Itaque tota Ecclesia ex duobus ordinibus, ac primariis partibus componitur: in quarum altera sunt pastores, qui *sacrorum principes*, et ἱεράρχαι dicuntur: in altera censentur oves, et qui *sacris initiantur*, atque οἱ τελούμενοι nuncupantur, sicut illi sunt οἱ τελοῦντες. Certe *politia monarchica*, qualem Richerius Ecclesiam esse putat, falso nominatur, si nulli sint, quibus monarcha ille præsit, ac regnet; sed nec *regimen aristocraticum*, quod eidem affingit Ecclesiæ, consistet usquam, nisi qui regantur aliqui sint, et optimatibus subjecti; postremo neque familiæ, id est famulitio præpositus, et cibariorum dispensator ullus in ea est domo, ubi conservos ille nullos habet.

Qui initiant

Ex his colligitur Richerium sibi contradicere

IX. Ex iis primum sequitur contradicere sibi Richerium, qui Ecclesiam definit *monarchicam politiam*; et tamen πολίτευμα, id est gubernandi, ac regendi potestatem ab illius reipublicæ conditore Christo non uni commissam, asserit, sed « omnibus Apostolis atque discipulis, qui episcopalem, et presbyteralem ordinem referebant, immediate, individue, et collective traditam, ac missione collatam. » Ut enim ex antecedentibus colligitur, sicut unum, sive unitas multitudini, ita plurium potestas potestati unius opponitur. Quare cum monarchia sit illa, in qua unius est suprema potestas una, quæ exinde in plures inferiores, et ab illa primaria profectas, eique subjectas, potestates dispergitur, non potest ecclesiastica respublica monarchica censeri, cujus potestas omnis et auctoritas, et utique summa, statim pluribus *immediate*, *individue*, *et collective* communis est facta. Hæc enim potestas, quæ *collective* Apostolis omnibus, et discipulis, ac per eos hierarchis illorum successoribus tributa est a Christo, una fuit, utpote *individue*, ac *collective* data, hoc est non divisa per partes, ut uni alicui major, alteri minor cederet, sed tota hierarchico toti est ordini concessa. Proinde summa fuit eadem, et ad constituendam propriam reipublicæ formam ac speciem οὐσιώδες aliquid conferens. Igitur non potuit *monarchicam* efficere *politiam* potestas illa, quæ ex natura sua, et auctoris institutione non uni convenit, sed pluribus in ejusdem hierarchici ordinis societate conjunctis. Denique *monarchiæ* id essentia postulat, ut potestas regendi tota sit in uno aliquo, cujus arbitrio in inferiores, ac subjectos sibi magistratus illa dimanet. Non debuit ergo Ecclesia definiri *Monarchica politia*, sed si forte, ex monarchico et aristocratico temperata statu, quod piis, et eruditis plerisque placuit. Sed si hoc Richerius poneret, recantare illud oporteret, quod subjecit, potestatem *individue* et *collective* toti hierarchico ordini collatam fuisse; verum distributam, ac divisam dicere debuit statim ab origine sua plures in magistratus, et in uno maximam, in cæteris minorem, et pro rata cuique portione congruentem. Præsertim cum subinde asserat, « proportionate, atque subordinate suam unicuique potestatem, et jurisdictionem, hoc est facultatem regendi Ecclesiam a Christo derivatam. » Quomodo *individue*, *et collective* dari potuit, quæ et divisa est in sese, utpote non æquali ratione partita, et non eadem singulis obvenit. Non enim indivisa potestas est, quæ hoc modo distribuitur, quia idem et unum, qua idem est, non est divisum, ac multiplex, nec a seipso distinctum.

Essentia

X. Licet hoc in animalium corporibus animadvertere, in quibus vegetandi vis, exempli causa, quæ in unum finem data est a natura tuendi, firmandique corporis, varias in par-

tes, atque officia distribuitur, habetque functionum singularum sua quædam adminicula. Nec de illa dici potest, eam *individue et collective* toti corpori esse concessam. Id si esset, eadem in toto corpore, ejusque partibus foret; nec essent descriptæ cuique partes agendi, ac velut munera; uni quidem, cibi admovendi, alteri comminuendi, cæteris trajiciendi, concoquendi, commutandi, eliquandi, dividendi etc. Sic Apostolus unum eumdemque Spiritum per totum Ecclesiæ corpus[1], non eamdem diffundere gratiam ait *individue et collective*; sed statim *divisiones* ab illo manare *gratiarum*, *divisiones administrationum*, *divisiones operationum*, Quo fit, ut quemadmodum in uno corpore diversa membra diversas habent facultates, et facultatum actiones; sic in Ecclesia gradus sint, ac potestates, ordinesque distincti, et alius capitis instar sit, alius oculi, pedis alius. Unde *alii sunt Apostoli*, *alii Prophetæ*, *alii Evangelistæ*, *alii Pastores*[2]. Quo Apostoli testimonio Tridentini Patres utuntur[3], ut contra recentes hæreticos probent, ecclesiasticam potestatem non eamdem in tota Ecclesia, ejusque membris Christianis omnibus, etiam laicis inesse, sed graduum, et functionum esse discrimen; adeo ut ecclesiastica hierarchia sit *ut castrorum acies ordinata*[4], propter ordinum, officiorumque varietatem. Quæ varietas non aliunde est orta quam a Christo, et eadem institutione, qua et hierarchiam ecclesiasticam condidit, ut sub anathematis pœna credendum esse synodus illa decrevit[5].

Hæretica Richerii opinio de missione et jurisdictione episcopali et presbyterali

XI. Non solum itaque falsa est, sed etiam hæretica, et synodali judicio damnata Richerii hæc opinio. « Episcopalem, et presbyteralem ordinem immediate, individue, et collective missum, sicut a Patre suo missus est Christus; ita ut missio illa vera, et realis sit collatio jurisdictionis. » Siquidem missio Christi, ut et potestatis, ac jurisdictionis in eum collatio, tum suprema fuit, et absoluta; tum una simplex, et individua, in qua omnis omnium ordinum, graduum, ac magistratuum ecclesiasticorum potestas et jurisdictio tanquam in capite ac fonte continebatur, ut *de plenitudine ejus omnes acciperent*[6], non solum gratiam, sed etiam auctoritatem, ac potestatem. Quocirca, si universi ordines Hierarchici *immediate*, *individue*, *et collective* missi sunt a Christo, eaque missio *collatio fuit jurisdictionis* itidem, ut a Patre missus est Christus, et hac ipsa missione illam accepit; par est in omnibus, et eadem, utpote individua, nec minor in simplici quolibet sacerdote potestas, et ecclesiastica jurisdictio, quam in episcopo, imo quam in supremo omnium Pastore Pontifice Romano. Neque, quod statim subjicit, « proportionate tamen atque subordinate potestatem illam, ac jurisdictionem a Christo derivari, » ad minuendam dogmatis istius invidiam facit; sed stuporem potius, et inscitiam auctoris ostendit, qui quid esset consequens, non vidit, ac duo invicem pugnantia in eamdem sententiam inclusit.

Nam quod exemplum e Gallicanis judicibus, ac magistratibus affert, contra ipsum est: « Inferiores judices, ac magistratus, inquit, quanquam subditi Parlamentis, æque tamen immediate auctoritatem suam a Rege Christianissimo mutuantur, quam ipsa Parlamenta. » Verum quis propterea dixerit, potestatem, ac jurisdictionem omnem, quæ ab Rege dimanat, non solum *immediate*, sed etiam *individue*, et *collective* in omnes tam superiores, quam inferiores diffundi magistratus? Duorum enim alterum verba ista significant vel non majorem in uno esse, quam in altero; tolluntque re *proportionem* illam, et *subordinationem*, quam voce tenus in sequentibus affirmat; vel illud indicant, nonnisi in tota multitudine magistratuum qualemcumque residere potestatem, in singulis vero nullam esse definitam, ac distinctam, sed confusam, quatenus scilicet pars est aliqua multitudinis istius. Non secus ac consortes aliqui fratres duo, tresve, antequam paternam hæreditatem inter se partiti sint, totum patrimonium simul omnes, et pro indiviso possident; nec unus eorum certam illius partem vindicare sibi potest, sed in commune duntaxat jus in eam obtinere dicitur.

Dictorum illius absurditas et conflictio.

XII. Ac tanto manifestior erit dictorum illius absurditas, et conflictio, si quorsum ista scripserit, et quem in scopum intentus fuerit, animo repetimus. Nimirum eo illa spectant, ut Ecclesiæ *regimen aristocraticum* esse persuadeat. Postulat autem ejusmodi reipublicæ forma, ut suprema potestas non sit in uno quopiam cive, nec in toto communitate civium, sed in paucis optimatibus, et honoratis, qui *individue, et collective* summam in se jurisdictionis habeant, non in singulos,

1 I *Cor.* XII. — 2 Ibid. et *Eph.* IV — 3 Sess. XXIII, cap. IV. — 4 *Cant.* VI. — 5 Sess. XXIII, cap. VI. — 6 *Joann.* I.

particulatimque divisam. Hinc quoniam optimates illi in ecclesiastica communitate sunt, *Hierarchas.* quos ἱεράρχας vocant, quorum principatus in jurisdictione, ac potestate consistit; hanc autem a Christo institutam acceperunt; idcirco, quod erat consentaneum, asseruit, eamdem potestatem non uni alicui tributam esse summam, ne *monarchicum regimen* esset, sed toti hierarchico ordini *individue, et collective* datam; quod proprium ejus est, quod adstruere moliebatur, *aristocratici regiminis.*

Versatur autem in illo asserendo Gallicanorum magistratuum exemplo altera hominis ἀλογιστία. *Insulsa ratiocinatio.* Quippe potestas illa, quæ ab Rege diffunditur in plures magistratus, ac judices, non efficit, ut aristocraticum sit reipublicæ Francicæ regimen, eo quod jurisdictio illa absolute, et in fonte suo, ac stirpe monarchica est, cum sit is, penes quem summa rerum est, unus duntaxat homo, parsque præcipua communitatis, cui subjecti sunt, et supremæ potestatis administri magistratus illi omnes, ac judices. At in Ecclesia, si est ulla summa potestas, ea non ex Christo vero illius, supremoque capite, ac principe metienda est, ut supra memini, sed in parte aliqua communitatis aspectabili, ac mortali residet; eaque si unus ac singularis homo est, monarchica dici debet; si plures sunt, sed dignitate tantum præditi, et in commune, atque æquo jure gubernantes, aristocraticum regimen erit; sin postremo tota ipsa communitas ex magistratibus ac populo composita, *individue*, ac *collective* jus illud supremum obtinet, democratica merito censebitur.

XIII. At Richerius, quod mirum, et prodigii instar est, triplex illud politiæ genus impingit Ecclesiæ, dum unum quærit. Nam et *monarchicam politiam* diserte illam esse dicit; et aristocraticum nihilominus regimen assignat; tum vero, ut proxime ante monstravimus, summam auctoritatem in multis optimatibus individuam collocat, ut non alia sit forma, quam aristocratica. Ac denique, quod superiora funditus evertit, « totam jurisdictionem ecclesiasticam primario, proprie, ac essentialiter Ecclesiæ convenire ait; Romano autem Pontifici, atque aliis episcopis, instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem. » Quæ postrema popularem, ac democraticam esse rempublicam istam necessario significant. Etenim Ecclesia, ut ante dixi, corpus est, et communitas quædam ex hierarchis, id est magistratibus, qui sunt optimates, et privatis, sive laicis composita, uti quævis alia respublica civilis. Quare si in ipsa multitudine Christianorum inest potestas omnis; in magistratibus vero, et in ipso principe omnium, et capite, non inest proprie, nec essentialiter, sed tantummodo velut in instrumentis, ac ministris, et exequutoribus; nec monarchicum, neque aristocraticum erit regimen illud, sed democraticum. Quemadmodum Athenis, ac Romæ jurisdictio omnis, et suprema potestas in communitate civium, sive populo universo manebat, velut in subjecto. Magistratus porro quam revera habebant in se, hanc et a populo capiebant, et ejusdem nomine, auctoritateque populi eam administrabant. Ita mere populare fuerit Ecclesiæ regimen, omniumque adeo (quod Aristoteles, et philosophi docent) a perfecto remotissimum, ac deterrimum.

CAPUT XVI.

Falso monarchicum statum Ecclesiæ dici ab Richerio, cum aliter revera sentiat. De clavibus Ecclesiæ perplexa illius assertio. Potestatem earum perperam ab eo statui datam esse individue, immediate, et collective *omnibus Ecclesiæ administris. Eamdem potestatem Petro, et suo modo Apostolis tributam esse reliquis. Quo sensu toti Ecclesiæ concessam velint aliqui veteres. Explicantur illa Christi verba, quibus peccantis in nos fratris delictum deferri ad Ecclesiam præcipit. Nullam ex illis demonstrari penes totam Ecclesiam esse potestatem.*

I. Non dissimilem in sequentibus pusillæ mentis æstum, ac jactationem, et conflictum deprehendet, cui in iis legendis jacturam facere temporis libitum erit. Nam statum monarchicum Ecclesiæ imputat, quatenus penes unum Romanum pontificem est canonum executio; regimen vero aristocraticum, quod concilii sit canones constituere, ac præscribere, quibus exequendis Pontifex operam, ac vigilantiam adhibeat. Hoc si ita est, nullo modo constituenda fuit Ecclesiæ *monarchica politia*, sed *aristocratica*; ac ne ista quidem, si tota jurisdictio est penes Ecclesiam, id est communitatem integram. Ita monstri similis

est, ut jam dixi, forma illa reipublicæ, quam Richerius inducit Ecclesiæ, quæ cum omnes contineat, nullam certam retinet, ac velut hydra est multiceps, aut tricorpor nescio, quod portentum ex poetarum fabulis.

clavibus Ecclesiæ rplexa et pugnans Richerii opinio.

Jam quod ad claves spectat, quas toti datas Ecclesiæ contendit, similem id habet ambiguitatem, et repugnantiam. Ut enim ex ejus disputatione colligitur, Ecclesiam ibi non totam fidelium communitatem intelligit, sed episcopos omnes; vel potius præter hos, etiam « Presbyteros curam animarum habentes. » Quippe ita paulo post scribit : « Porro Senatum, aut consilium nativum Ecclesiæ a Domino institutum vocamus, non modo episcopos, verum etiam omnes presbyteros curam animarum habentes; quorum illi Apostolis, hi vero septuaginta duobus discipulis successerunt. » Tam igitur episcopis, quam presbyteris potestatem clavium Christus contulit, quod et antea scripsit, affirmans, « Christum omnes Apostolos, atque discipulos, qui episcopalem, et presbyteralem ordinem referebant, immediate, individue, et collective misisse, eaque missione potestatem dedisse. » Ex quo evidens est, Ecclesiam a Richerio accipi pro *toto ordine hierarchico*, laicorum ordine secluso. Hoc autem ei contrarium est, quod pro fundamento structuræ totius, libri initio posuit. Ibi enim Ecclesiam a Romano pontifice, et episcopis aliis distinxit, cum « totam jurisdictionem ecclesiasticam convenire dixit primario, proprie, ac essentialiter Ecclesiæ : Romano autem Pontifici, atque aliis episcopis, instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem. » Ergo Ecclesiam hic quidem pro tota multitudine fidelium usurpat, comprehensis una Pontifice Romano, et episcopis; quod illud existimasse potius interpretor, quam ut solos laicos significari voluerit, pastoribus exclusis.

II. Sed utcumque de ea senserit, perspicuum est, non illum constanter, et consentanee loqui, sed impedite, ac perplexe; nec omnino scire, quid dicat, qui clavium potestatem, modo asserat, toti Ecclesiæ, hoc est corpori ipsi, ac velut populo fidelium esse concessam : alias solis Ecclesiæ principibus, ac magistratibus; quorum prius aristocraticam reipublicæ formam, posterius democraticam efficit, neutram monarchicam, quam Ecclesiæ definitioni, velut ludibundus, et aliud agens inseruit.

Jurisdictio Apostolorum extraordinaria.

Certe clavium potestas quo in Scripturæ loco commemoratur, et a Christo communicata legitur, non alteri data, quam Petro reperitur : *Tibi dabo*, inquit[1], *claves regni cœlorum*. Ac tametsi tum ex sequentibus, tum aliis ex locis cognoscitur, etiam Apostolis pro suo modo permissas fuisse, ut qui parem, æqualemque cum Petro, sed extraordinariam, ut missionem, ita potestatem sortiti sunt; non tamen aliis eadem illa jurisdictio tributa uspiam proditur. Ac prorsus ariolatur, somniatque Richerius, dum missionem Apostolorum, qua potestas istis est ecclesiastica tradita, hoc est ligandi, ac solvendi jurisdictio, amplissima illa, et cujusmodi principes, ac magistratus Ecclesiæ decebat, etiam ad discipulos extendit cæteros, qui Apostoli aut episcopi non erant; ac tum scilicet reipsa datam autumat, cum illos ad prædicandum per Judææ oppida destinavit[2], ad quæ mox erat ipse venturus. Nam prior ista missio nullam aliam, quam prædicandæ pœnitentiæ, ac tam doctrina, quam miraculis præparandi ad Christi fidem populi facultatem illis indidit, non regendi, gubernandique jus ullum, aut potestatem, sive ordinis, quam sub cœnam ultimam contulisse creditur, sive jurisdictionis, quam post resurrectionis suam reipsa, et, ut loquuntur, *actu* tradidit.

Septuaginta discipuli potestatem clavium non acceperunt.

III. Frivolum est ergo, quod de Septuaginta duobus discipulis asserit Richerius, eos, cum episcopi non essent, potestatem tamen clavium accepisse cum Apostolis *individue*, *immediate*, *et collective*. Quod nullo argumento probat aut vero probare potest, non modo Scripturæ, quæ mandatam solis Apostolis, ac per eos, episcopis, regendæ, gubernandæque Ecclesiæ potestatem docet; sed neque canonis alicujus. Quatuor in totum affert Richerius. Primus est ex pseudo-Damaso petitus[3], qui cujusquemodi est, nihil aliud continet, nisi duos a Christo institutos esse ordines, « Apostolorum duodecim, et septuaginta discipulorum. » Quales autem isti fuerint, et quatenus jurisdictionem habuerint, nihil omnino loquitur : nec de curam animarum habentibus presbyteris littera ulla meminit. Secundus ex Hieronymi ad Heliodorum epistola sumptus hoc unum dicit[4], « Ecclesiam habere cœtum presbyterorum, sine quorum consilio nihil monachis agere licet. » Quid ad rem istud pertinet? An propterea potestatem clavium, aut jurisdictionem

1 *Mat.* XVI. — 2 *Mat.* X, *Luc.* IX et X. — 3 Dis. LXVIII, cap. *chorepis.* — 4 XVI qu. I can. *Eccl.*

illis tribuit ex Christi institutione venientem? Certe Romæ Senatus magistratus non fuit, nec jurisdictionem civilem per sese, et qua Senatus erat, exercuit. Sed et Hieronymus in eodem citatus canone[1], nullas Senatui illi presbyterorum partes alias assignat, quam consilii dandi. Sequitur canon tertius[2], ex Carthaginensi quarta synodo descriptus, qui nihil ad rem facit. Agit enim tantummodo de ordinatione presbyteri, in qua « Episcopo manus supra caput ejus tenente, etiam cæteri presbyteri manus suas juxta manum episcopi super caput illius tenere jubentur. » De quo canone supra dictum est; quem ideo Richerius in medium adduxisse videtur, ut novitio illi Catharorum dogmati tacite suffragaretur, cui et Salmasius subscribit: presbyteros simplices nihil ab episcopis differre; cujus argumentum ex illo canone, et communi utriusque manuum impositione desumptum copiose confutavimus. Hanc ipsam de Richerii mente suspicionem auget canon ille, quem quarto loco citavit[3], qui ex epistola Hieronymi *ad Evagrium* translatus est, in qua parem et eumdem cum episcopatu ordinem esse presbyteratum videtur ostendere. Sed quemadmodum ab hujus dogmatis invidia purgandus sit Hieronymus, in superioribus latissime disseruimus.

Qua ratione aliqui veteres non soli Petro sed toti Ecclesiæ concessam clavium potestatem asserant.

IV. Atenim clavium potestatem non uni Petro, sed Ecclesiæ toti concessam, quidam ex antiquis videntur agnoscere, qui Petrum in illa confessione personam Ecclesiæ sustinuisse dicunt. Quod Augustinus indicat, dum ait[4], « hoc nomen ei, ut Petrus appellaretur, a Domino impositum esse, et hoc, ut ea figura significaret Ecclesiam, » et paulo ante « Petrum Apostolum vocat Ecclesiæ unicæ typum. » De clavibus vero in primo *de Doctrina Christiana* sic: « Has igitur claves, inquit, dedit Ecclesiæ suæ, ut quæ solveret in terra, soluta essent in cœlo; quæ ligaret in terra, ligata essent et in cœlo, » etc. Et alibi disertius[5]: « Petrus enim, multis locis Scripturarum apparet, quod personam gestet Ecclesiæ; maxime illo in loco, ubi dictum est: *Tibi dabo claves regni cœlorum. Quæcumque ligaveris in terra, erunt ligata et in cœlo*; et *quæcumque solveris in terra, erunt soluta et in cœlo.* » Et in alio loco[6]: « Sicut in Apostolis, ait, cum esset etiam ipse numerus duodenarius, id est quadripartitus in ternos, et omnes essent interrogati, solus Petrus respondit: *Tu es Christus filius Dei vivi*; et ei dicitur. *Tibi dabo claves regni cœlorum*; tanquam ligandi, et solvendi solus acceperit potestatem; cum et illud unus pro omnibus dixerit, et hoc cum omnibus, tanquam personam gerens ipsius unitatis, acceperit. Ideo unus pro omnibus, quia unitas est in omnibus. » Cui præterea concinere videtur Cyprianus in libro *de unitate Ecclesiæ*, dum ait, « Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuisse Dominum, et dixisse: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Accipite Spiritum sanctum: Si cui remiseritis peccata, remittentur illi; si cui tenueritis, retinebuntur.* Tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, et unitatis ejusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit. Hoc erant utique et cæteri Apostoli, quod fuit Petrus, pari consortio præditi et honoris, et potestatis; sed exordium ab unitate proficiscitur. Primatus Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et Cathedra una monstretur. Et pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui ab Apostolis omnibus unamini consensione pascatur. » Quibus verbis significari putant, non tam Petro ipsi, velut uni et singulari capiti, tributam esse regendi, ac pascendi gregis potestatem, quam omnibus pastoribus, qui conjunctim, et in commune, tanquam unus pastor, cœtus omnes fidelium, unius gregis instar gubernabant.

V. Hæc et similia veterum dicta nihil Richerianam opinionem sublevant. Primum, quia non eo sensu, quem illa præfert, datam Ecclesiæ toti potestatem adstruunt; hoc est communitati ipsi fidelium, ita ut in ea sit, et hæreat tota jurisdictio, « in summo vero Pontifice, atque aliis episcopis non proprie, sed instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem. » Illi enim e contrario tam in Petro, quam in aliis Apostolis, et eorum successoribus solis inesse potestatem illam prædicant, ut et illam habeant, atque in se contineant ipsi, et eamdem ad usum applicent, et exerceant. Ad summum igitur *aristocraticam politiam* esse definient Ecclesiam, si ita, ut adversariis placet, verba illorum accipiamus; non autem *monarchicam* esse *politiam*, sed *regimen aristocraticum*; quod est Richeriani ingenii prodigiosum, et inextricabile

1 Ad cap. III *Esa.*—2 Dist. XXIII can. *Presbyt.* — 3 Dist. XCIII, can. *Legimus.* — 4 Serm. XIII *de verb. Dom.* init.—5 Serm. XXVI *de Diver.* cap. VI. — 6 Tract. CXVIII in *Joann.*

figmentum. Sed nunquam prisci in illa communione potestatis asserenda, Romanæ prærogativam sedis excludere voluerunt; hoc est *extensionem*, ut ita dixerim, *jurisdictionis* inæqualem, ac disparem; quam et concilia ipsa, et veterum testimonia Patrum, et innumera ætatum omnium exempla confirmant. Verum ad ipsam, ut sic loquar, potestatis illius *substantiam* et *essentiam* respexerunt, quæ per omnes Christiani orbis episcopos una eademque diffunditur; tum ad finem, et scopum rectionis, sive pastionis, aut jurisdictionis illius, quæ velut pro indivisa in commune possidetur ab omnibus pastoribus, sicut ex omnibus variarum regionum gregibus unum ovile fit, et grex unus, qui ad eamdem æternitatis consequendam gloriam destinatur, ac dirigitur.

VI. Cæterum si Ecclesiæ nomine, cum ei claves in Petro traditas, antiqui Patres asseverant, totam ipsam fidelium communitatem intelligendam putet aliquis; non tamen idcirco causam obtinebit suam Richeriana factio. Quippe duabus de causis toti concessa communitati fidelium dici potest clavium potestas. Prima quod ipsius causa, et ad ejus commodum, hoc est ad illam tuendam, regendam, et ad sempiternam salutem adducendam a Christo instituta fuerit, non autem per se, ac directe propter eos, qui illam obtinent, et administrant; quod supra latius exposui. Atque hoc sensu *ministeriale*, et *instrumentale* caput Ecclesiæ nominari potest Romanus Pontifex, in quo stulte conflictatur Richeriana natio, ac fumos suos venditat. Nam minister est, et quidem primarius, summi vel regis, ac monarchæ, vel patrisfamilias, vel pastoris, vel heri, ac domini Christi Jesu; et ejusdem instrumentum, sive *vas*, ut Scriptura ex Hebraica proprietate loqui amat; itidem ut eum [1], qui major inter discipulos esse velit, *ministrum* jubet esse Christus. Et ministrum se Christi sæpe nominat Paulus [2], cæterosque consortes Apostolatus ejusdem [3], et Evangelii prædicatores. Quin et ipsemet Christus *minister circumcisionis* ab eodem dicitur [4]; quemadmodum *puer* [5], sive *servus* Dei Patris a Propheta, nec non ab Evangelista vocatur idem Christus. Sed in eo Richerii observandus est fucus, et

(ultatio. χρύψις quædam subdola; qui sic *instrumentale*, ac *ministeriale caput* appellat Romanum Pontificem, ut dissimulet [6], qua ratione, et quocum comparatus ita dici mereatur. Nam duplex appellationis istius causa est, et notio. Aut enim quatenus cum efficiente causa primaria confertur; aut ad finem, ac *subjectum*, ut vocant, circa quod fungitur, relatus, *instrumentum*, ac *minister* nominari potest Apostolus quilibet, adeoque Pontifex Romanus. Priore modo solius Christi *ministri* sunt, et *instrumenta*, quicumque præsunt Ecclesiæ; quod ab illo solo potestatem, et jurisdictionem, auctoritatemque capiunt, non ab communitate ipsa, ut antea demonstravimus. Posteriore vero sensu *ministri* sunt, et *instrumenta* tum Christi, velut efficientis, et moventis, atque ad opus applicantis causæ præcipuæ, tum corporis ipsius *mystici*, id est communitatis Ecclesiæ, cui ministrare, ac servire debent, ejusque studere, et incumbere commodo, ac saluti. Atque hoc etiam modo Paulus reges, et principes Dei *ministros* nuncupat [7]. Poterat et populi ministros nihilo secius vocare, quod in eum finem a Deo constituti sunt, ut tanquam divinæ in homines providentiæ et bonitatis administri, ac publicæ quietis, et utilitatis procuratores essent. Propterea Gregorius M. et ejus exemplo deinceps cæteri Romani pontifices *servos servorum Christi* appellari se voluerunt.

VII. Hoc si unum Richerius vellet, nihil attinebat turbare ipsum ac tantas in Ecclesia ciere tempestates, ut etiam communitatem ipsam, et unitatem, quantum fuit in ipso, scinderet. Facile hoc omnes concedent; ac ne Romanus quidem ipse pontifex negabit, illo se sensu *ministeriale* esse caput. Tametsi putida vox ista est, et propter veteratoriam eorum, qui hac utuntur, calliditatem, cavenda est, et suspecta. Verum minister utcumque dicatur, et instrumentum Christi tam ipse, quam episcopi omnes, et rectores Ecclesiæ. Sed non eo contentus ille fuit; plus aliquid obscuritate illa sua, et malitia verborum, ac sententiarum ambiguitate captavit. Nempe *instrumentale*, ac *ministeriale* caput existimari voluit Romanum Pontificem, quod immediate ab Ecclesia ipsa, communitateque fidelium potestas in eum omnis, ac jurisdictio profecta sit; quippe qui illam a Christo *prius*, et *immediatius* corpori ipsi communicatam asserat, quam capiti, ac per præsides suos tanquam instrumenta, ministrosque agere

1 *Matth.* XIII, 11. — 2 *Marc.* X, 43. — 3 *Ep.* III, 7 *Rom.* XV, 16 *Col.* I. — 4 *Rom.* XIII, 6 I *Cor.* III, 5 et II *Cor.* VI, 4. — 5 *Rom.* XV, 8. — 6 *Isa.* XLII, 1 et *Mat.* XII, 18. — 7 *Rom.* XIII, 4.

communitatem; quemadmodum corpus per oculum videt, eumque applicat ad usum, et actionem suam, vim illi, ac motionem imprimens. Prorsus ille utcumque cavillari, ac ludificari student, et quantoscumque fumos ac nebulas ancipitis, et inconditi sermonis obducat, persuadere istud tamen nititur, episcopos omnes, et horum supremum Romanum Pontificem, non a Christo proxime, et *immediate* jurisdictionem accepisse, sed ab Ecclesia ipsa, hoc est ab multitudine fidelium. In quo habet adjutorem non valde doctum, nec multum momenti ad causam afferentem Catharum Messalinum, cujus occasione dicti in eam sumus digressi de ecclesiastica potestate controversiam, affinem institutæ contra illum disputationi, nec affectatam, aut otiosam.

Altera ratio cur toti Ecclesiæ communicata dicatur ecclesiastica jurisdictio.

VIII. Sequitur altera ratio, cur interdum a Patribus antiquis non tam Petro, quam toti Ecclesiæ communicata dicatur ecclesiastica jurisdictio, ut hoc pacto demonstrent, non sic affixam, et addictam uni illi fuisse, et quasi circumscriptam unius persona, ut, eo sublato, etiam illa periret, nec amplius in Ecclesia maneret. Ergo eatenus Ecclesiæ traditam fuisse intelligunt, quod perpetuo habet illa successores potestatis, ac dignitatis istius. Quemadmodum qui dicit, Francorum populo regiam potestatem concessam fuisse, nihil significat aliud, nisi esse ibi semper aliquem, qui regnet, ac potestatem illam non exequatur modo, sed in se hærentem, ac residentem circumferat. Nec propterea consequens erit, penes communitatem ipsam civium supremum esse jus regni; nec aliud esse regem, quam ministrum, executoremque mandati popularis, et imperii. Sic igitur Ecclesiæ Dominus auctoritatem regendi, ac potestatem tribuit; quoniam pars illius sunt omnes ii, qui ejusmodi potestatem gerunt, et pastores sunt Dominico gregi ab summo Pastore præpositi, quibus extinctis, « vivit tamen potestas, et excellit auctoritas; ac dignitas etiam in indigno hærede non deficit, » ut ait sanctus Leo[1]. Quocirca claves illas non soli Petro datas fuisse, nec solis cum eo ejusdem Apostolatus consortibus, sed etiamnum in Ecclesia perseverare docet Augustinus in eo sermone, quem supra laudavimus[2]: « Numquid istas claves Petrus accepit, et Paulus non accipit? Petrus accepit, et Joannes, et Jacobus non accepit, et cæteri Apostoli? Aut non sunt istæ in Ecclesia claves, ubi peccata quotidie dimittuntur? Sed quoniam in significatione personam Petrus gestabat Ecclesiæ, quod illi uni datum est, Ecclesiæ datum est. Ergo Petrus figuram gestabat Ecclesiæ; Ecclesia corpus Christi est. » Ad eamdem sententiam accommodandus est Fulgentius[3], dum ita Petro claves esse concreditas asserit regni cœlorum, ac ligandi solvendique potestatem, ut per eum accepisse dicat Ecclesiam; nempe quod id expensum feratur Ecclesiæ, quidquid ejus capiti conceditur.

Crebra sunt Patrum testimonia claves Petro nominatim commissas asserentia.

IX. Et sunt alioqui crebra, et expressa Patrum eorumdem testimonia, quæ Petro ipsi nominatim claves esse creditas, cumque iis amplissimam regendæ Ecclesiæ potestatem adstruunt. Sic enim Optatus Milevitanus[4], « Bono, inquit, unitatis beatus Petrus, cui satis erat, si postquam negavit, solam veniam consequeretur, et præferri Apostolis omnibus meruit, et claves regni cœlorum communicandos cæteris solus accepit. » Et Augustinus rationem hanc reddit[5], cur Dominus illum labi in peccatum permiserit: « Credendæ enim erant, inquit, Petro Apostolo claves Ecclesiæ. Imo creditæ sunt ei claves regni cœlorum. » Chrysostomus « coryphæum vocat Petrum Apostolici chori, cui creditæ sunt claves cœli[a]. » Cyrillus Hierosolymitanus « principem vocat Apostolorum, ac regni cœlorum clavigerum[b]. » Insignis est Eulogii Alexandrini locus ex libro secundo *contra Novatianos*; ubi « neque Joanni, neque alteri cuipiam Apostolorum dixisse Salvatorem ait, *Tibi dabo claves regni cœlorum*, etc. præterquam Petro, qui Christum negaturus erat, et lacrymis ac pœnitentia diluturus peccatum suum, ut exemplo suo humanitatis erga peccantes affectum disceret[c]. » At Photius negat soli Petro claves esse commissas, sed in illius persona cæteris

a Chrys. hom. vi *in Acta*. Ὁ κορυφαῖος τοῦ μακαρίου χοροῦ, etc. Ὁ τὰς κλεῖς πιστευθεὶς τοῦ οὐρανοῦ.

b Cyril. *Cat.* xvii. Ὁ πρωτοστάτης τῶν Ἀποστόλων, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος Πέτρος.

c Eulog. apud Phot. cod. cclxxx. Ὅτι διὰ τοῦτο, φησὶν, οὔτε πρὸς Ἰωάννην, οὔτε πρὸς ἕτερόν τινα τῶν μαθητῶν ἔφη ὁ σωτὴρ τό· καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ἢ πρὸς Πέτρον ὃς ἔμελλε τῷ τῆς ἀρνήσεως περιπίπτειν ὀλισθήματι, καὶ διὰ δακρύων, καὶ μετανοίας ἀπονίπτειν τὸ ἁμάρτημα, ἵνα τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι πρὸς τοὺς ἐξαμαρτάνοντας φιλανθρωπότερον διατιθοῖτο.

1 Serm. ii in *ann. die assumpt. suæ*.—2 Aug. serm. xxvi *de Diver*.—3 Lib. I *de remiss. pecc*.—4 Lib. VII.—5 Serm. cxxix de *temp*.

etiam Apostolis datas esse scribit, quemadmodum et illorum successoribus. Non toti datas Ecclesiæ asserit, ut Richerius, et Cathari, sed solis præsulibus; quod eatenus verum est, si principatus cathedræ Petri, ac propria sedis illius prærogativa servatur. Cæterum iis, quæ de Petro scribit Eulogius, affinia sunt, quæ apud Optatum leguntur in libro septimo : « Provisum est, ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores ; et quæ necessaria est unitas, esse non posset. » Verum nihil hoc loco necesse est plura de ea re testimonia conquirere, quæ et innumerabilia sunt, et tractationi propriæ seponenda.

penditur Matthæi ...: dic ... clesiæ...

X. Alius est locus, quo Richerius plenam potestatem ordini hierarchico probat a Christo esse collatam, qui est *Matthæi* XVIII, ubi Christus præcipit, ut si contra nos frater aliquid deliquerit, nec a nobis castigatus resipiscat, eum deferamus ad Ecclesiam : *Dic*, inquit[1], *Ecclesiæ. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus.»* Hac Christi sententia omnes illi admodum utuntur, qui concilii majorem esse, quam Romani pontificis auctoritatem disputant, ut Joannes Gersonius, Almainus, Joannes Major, Ochamus, Tostatus ad illud Matthæi caput, et Nicolaus Cusanus[2], ac cæteri fere. Hinc ergo Richerius affirmat, « Christum immediate concessisse ordini hierarchico, quem hic nomine Ecclesiæ designat, facultatem excommunicandi, » etc. Atqui levissimum istud argumentum est, et Richerianæ causæ magis obest, quam vires ac robur addit. Nam si *Ecclesiæ* nomine hierarchicus ordo significatur, cui verbis illis tradita sit potestas, imo, ut ille loquitur, plenitudo potestatis ecclesiasticæ ; ruit illud, quod fundamenti loco substruxit, doctrinæ caput, Ecclesiam esse politiam monarchicam. Erit enim aristocratica potius ; quandoquidem reipublicæ qualitas æstimanda est ex ea parte, quæ principatum, et summam jurisdictionem in communitate obtinet. Quæ si in Ecclesia penes ordinem hierarchicum erit, id est, optimates ; non alia potest videri politia, quam aristocratica. Sic illud etiam verum esse desinet, quod ab eodem Richerio positum est, « Totam jurisdictionem ecclesiasticam primario, proprie, et essentialiter Ecclesiæ convenire ; Romano autem Pontifici, atque aliis episcopis instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem. » Jam enim primarium, ut vocant, *subjectum* potestatis istius erit optimatum consessus, in quo judicandi puniendique facultas sit, non simplex ministerium, et executio alienæ sententiæ. Quare nullus locus magis adversatur Richeriano commento, quam ille Matthæi.

XI. Cæterum nullam verbis istis potestatem esse traditam, vel jus excommunicandi, aut juridicæ functionis alicujus, probabilius est, ut Cajetanus[3], et cum eo Franciscus a Victoria censent[4] ; sed solam denuntiationem præcipi, ac vitationem ejus, qui Ecclesiæ monitis obtemperare noluerit. Quod si qua significatur auctoritas, aut futura, ac danda promittitur, ea non communitati ipsi fidelium primario, et *immediate* a Christo tribuenda monstratur, sed eadem intelligitur, quæ ecclesiasticis magistratibus tum singulis, tum in unum collectis convenit. Ridiculum enim esset ita præceptum illud interpretari, ut quoties peccantem in se aliquis, nec privata reprehensione correctum denuntiare volet, generale concilium ex episcopis omnibus convocandum sit, aut etiam tota ipsa multitudo Christianorum ; quorum alterutrum consequens est ex Richeriano dogmate. Sive enim plena, et absoluta potestas, et jurisdictio ecclesiastica in toto Ecclesiæ corpore inest, cujus ministri, et executores sunt episcopi ; sive hierarchico ordini data est (quæ duo Richerius secum, ut dixi supra, discors, ac dissentiens in libro suo posuit) alterum amborum congregari cœtum necesse est ; quandoquidem ad eos omnino deferendus est reus, qui summum jus, et potestatem habent. Id enim toto illo in loco significari contendit Richerius. Quod cum ineptum, absurdumque sit, et ab omni ratione, usuque hominum alienum ; nihil inde concludi potest de potestate Ecclesiæ « data congregandi sese in concilium, atque ineffabiliter decernendi, » ut affirmat Richerius ; nec de plenitudine aliqua jurisdictionis impertita communitati, aut ab ea diversa, quam Apostolis, et eorum successoribus a Christo concessam sacræ litteræ testantur.

Ex supra disputatis colligitur falsum esse excommunicationem non indici ab episcopo, sed ab Ecclesia.

XII. Ex hac tota superiori disputatione, cui jam modus adhibendus est, perspicuum esse arbitror, falso istud crocitare Messalinum Catharum, « Ecclesiasticam pœnam, cujusmodi est excommunicatio, non indici ab episcopo, sed ab Ecclesia. » Quod ex eo pri-

1 *Mat* XVIII, 17. — 2 Lib. II *de Concor*. cap. XVII. — 3 In opusc. *de Pot. Pap. et conc.* — 4 Relect. II *de Pot. Eccl. sect.* I in fine.

mum refellitur, quod nulla, nisi episcopis, et præsidibus, potestas est ecclesiastica, ut hactenus probavimus; nec aliud in Scriptura traditum est de illius origine jurisdictionis, quam Apostolis, ac per eos antistitibus deinceps cæteris communicatam fuisse. Deinde usus ipse, ac mos Ecclesiæ canonum auctoritate sancitus perpetuum hoc tenuit, ut soli episcopi, atque Ecclesiæ præsides ecclesiasticis præessent judiciis, ac pœnas decernerent, excommunicarent, Ecclesiæ intercluderent aditum, pœnitentiam publicam indicerent, ac vicissim pœnitentia functos, aut quoque modo delicti veniam, remissionemque meritos in integrum restituerent. Nihil hac re tritius, nihil frequentius occurrit iis, qui concilia vetera, et eorum canones evolvunt. De quo quantum erat satis in primo *Dissertationum Ecclesiasticarum* libro disseruimus[1]. Quicumque anathemate, vel excommunicatione, aliave quapiam ecclesiastica pœna est affectus, nonnisi episcopi alicujus, aut episcoporum in unum coeuntium, capitaque conferentium judicio, ac sententia damnatus est; nec alia potestate, auctoritate, ac jurisdictione, quam cujus in Scripturis origo prodita est. Nulla porro in iis exstat, præter eam, quæ pastoribus, et præsidibus Ecclesiæ committitur, quibus regendam hanc, moderandamque credidit.

XIII. Atque hæc adversus Messalinum Trapezitam, eumdemque Catharum Salmasium hactenus disputata sint. Cujus equidem hoc in opere theologico mentionem nominis nullam fecissem, neque quidquam in refutandas nænias istas temporis, et operæ contulissem, nisi stultam fautorum illius reprimendam fiduciam putassem, qui dissertationem istam vix in lucem editam, necdum a se lectam, ac ne fortasse quidem conspectam, præconio suo, famaque latius dissiparunt, ut ab illa minas etiam intentarent Catholicæ parti. Qui profecto si scissent, quantum monstrum libri istud esset, nunquam eum tantopere jactassent. Spero illos, quod ex ejus lectione animadvertere cœperunt, plenius ex hac disputatione nostra cogituros, quantopere spes illos sua, expectatioque fefellerit; ac cautiores parcioresque fore prædicandis in istius libris, quos nondum legerint, sed promitti tantum ab eo, ac parari didicerint. Nam et alii propediem Dissertationem istam debent subsequi, nisi ea nos fallit, quæ se priorem esse partem, totius utique, ac majoris alicujus operis, in fronte testatur, ut secundam saltem expectari oporteat, et nescio quæ alia moliri pridem ipsum; velut *de primatu Petri*, amici ejus ostendunt, interque cæteros omnium illi notissimus, et familiarissimus, ut qui sub eadem cuticula vivit, et eumdem ducit spiritum, Wallo iste Messalinus homo sincerus, minimeque mendax, qui de quæstionibus iis, quas modo disputamus, « plura et meliora ab Salmasio expectari scribit; quem audiat paratum tractatum habere de Ordine ecclesiastico.

Expectemus itaque meliora ista; nam plura ut sint, nihil ad rem attinet. Cujusquemodi autem ea futura sunt, dum ab homine sano, et ratione, ac judicio nonnihil utente profecta sint, non possunt non iis esse meliora, quæ nebulo iste Messalinus commentatus est. Qui tam acutus fuit in scribendo, ut cum certum sibi destinasset argumentum, de quo librum faceret, ac videlicet oppugnare instituisset illa, quæ in dissertationibus nostris ecclesiasticis contra Catharum Trapezitam explicata sunt; cumque probare suscepisset, episcopatum eumdem ordinem esse cum presbyteratu ex Christi, et Apostolorum ordinatione; ubi ad rem ventum est, eo negotium deduxit, ut id affirmaret, ac disputando colligeret, quod dixeram; damnaret autem illud ac refelleret, quod antea scripserat, et cujus asseverandi gratia ad illam se dissertationem elucubrandam contulerat. Hic fructus, exitusque Messalianæ dissertationis fuit; in quo veritas profano ex ore divinitus expressa de mendacio, et inscitia triumphavit. Nec disparem reliquorum, quæ porro nobis intentat, librorum ac certaminum conditionem fore, jam nunc animo prospicimus. Nam quod de Salmasio meliora pollicetur feneus Wallo, more suo mentitur. Quominus enim expectari talia debeant, facit inclinata jam ætas, tam ad illa dediscenda, quæ scire se putat, quam ad ea, quæ nescit, capienda minus utilis. Tum præsertim insolens ex amore, ac fiducia sui, et contemptor aliorum animus, quo fit, ut admoneri, reprehendique se, quamvis necessario, ac merito, pejus, et intolerabilius putet, quam in quantacumque suscepti semel erroris amentia persistere.

1 Cap. II.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA

LIBER QUARTUS

CAPUT PRIMUM.

I. Status quæstionis, ac disputationis argumentum. II. Episcopatum, et presbyteratum ordines esse, ac semper fuisse duos, et in quo sita est amborum differentia. III. Difficilis ex Apostolo contra discrimen illorum ordinum objectio proposita. IV. Quæ duplici ratione dissolvitur, et utraque comprobatur.

I. De Hierarchicis ordinibus, episcopatus præsertim, ac presbyteratus, et eorum discrimine, deque Scripturæ locorum, quibus illorum mentio fit, interpretatione, quid sentirem, exposui duobus in libris, quos grassanti ad Christianorum sacrorum injuriam temeritati, ac petulantiæ Salmasii Leidensis ex causidico Grammaticæ professoris objeci. Hos libros neminem qui legerit, siquidem rationis et judicii, quo uti possit, pusillum habeat, confido fore, quin quid velim, quæque mea sententia sit proposita de re, clare, et perspicue cognoscat. At iste, quem contra scripsi, sive per κακοήθειαν, sive, ut ingenium est hominis perinde, ac loquendi genus, inconditum et confusum, sensum opinionemque nostram obscure ac præpostere concepit; ac plerumque contra id, quod falso dici a me suspicatus erat, non adversus hoc, quod reipsa dixeram, declamare instituit.

Quamobrem faciendum id mihi visum est hoc initio, ut summam opinionis meæ propositæ illic et uberius explicatæ conficerem, et sub unum aspectum erudito lectori subjicerem, quo facilius et imperiti, ac tenebricosi nebulonis fucus et calumnia, et solidæ, constantisque veritatis lux dispici, dijudicarique possit.

II. Cum igitur in medium adducta esset quæstio, utrum olim Apostolorum sæculo, et videlicet ex institutione Christi, distinctus ab episcopo fuisset presbyter; mea imprimis ratio ista fuit, secernendos in hac controversia ipsos ordines, et dignitates a personis videri, hoc est episcopatum, et presbyteratum ab iis hominibus, qui episcopi fuerunt, et presbyteri; tum quod ad prius attinet, dubitandum non esse, quin ex instituto Christi, divinoque jure, duo illi ordines diversi fuerint, sive in unum eumdemque collati sint, sive personis disjuncti ita; ut alter episcopus simul esset et presbyter, (quæ duo necessario in summo gradu conjuncta sunt) alter nonnisi presbyter, vel, ut vulgo loquuntur, simplex presbyter esset. De altero vero, nempe utrum presbyteri omnes, etiam episcopi, temporibus illis forent, quæstionis rem esse dixi.

Jam illud ex antiquorum placitis, et perpetuo sensu, atque usu Christianæ, ac catholicæ Ecclesiæ certo constitui, episcopatus, et presbyteratus simplicis præcipuam et quodammodo οὐσιώδη differentiam in eo sitam esse, quod episcopus solus administer est sacrorum Ordinum, ac nemo præter ipsum, episcopos, presbyteros, et diaconos ordinare potest; neque jus istud habet presbyter simplex, uti, si hoc usurpet, non modo illicitam rem, ac nefariam faciat, sed nihil omnino faciat. Est quidem presbyteri potestas hujusmodi, qua ab diacono distinguitur, quod tum consecrandi Dominici corporis, et offerendi sacrificii functionem exercet, tum remittendorum in sacramento Pœnitentiæ peccatorum, quod clavium potestatem vocant; quod utrumque, ac quidquid aliud presbyter potest, etiam episcopus potest, eo quod episcopus omnis presbyter est: non omnis autem presbyter est episcopus.

Episcopatus et presbyteratus essentialis differentia. Essentialem

III. Ex his controversiæ capitibus unum præsertim in quæstione versari dixi; ex quo etiam nostra est orta contentio; an qui in *Epistolis Apostolicis*, et in *Actis* nominantur presbyteri, iidem episcopi fuerint. Dubitandi porro causa hæc est, quod et *Actorum* vicesimo capite Paulus, Mileti cum esset, τοὺς πρεσβυτέρους eo convocasse ex Epheso dicitur[1]. *Presbyteros* Quos deinde coactos in unum alloquens, *Episcopos,* Ἐπισκόπους nominat commate XXVIII, et a Spiritu sancto constitutos ait ad regendam Ecclesiam Dei. Et epistolam *ad Philippenses* episcopis, et diaconis inscribit, nulla interjectorum presbyterorum mentione facta. Rursus in priore *ad Timotheum*, capite tertio, postquam episcopis, quæ erant eorum officii, præscripsit, subinde transit ad diaconos, eisque præcepta dat, nullo ordine interposito.

Item in epistola *ad Titum* ait se hunc in Creta reliquisse[2], ut constituat per unamquamque civitatem presbyteros, quos deinceps episcopos appellat ejusdemmodi[3], quales in priore *ad Timotheum* instituerat. Nam iisdem fere verbis, quibus ad hunc scripserat, ibi quoque presbyteris partes suas, et officia describit. His de causis nata illa suspicio est, unum et eumdem ordinem Apostolorum tempore fuisse presbyterum, et episcopum.

Duobus modis explicantur loci Pauli difficiles de presbyteris et episcopis.

IV. Nos autem, quibus constat, ex institutione Christi, duplicem ac distinctum ordinem fuisse, duas illorum interpretandorum Apostoli locorum, ac cæterorum, quæ ad eamdem significationen implicata sunt, rationes adhibuimus. Harum prior exposita est in primo libro *Dissertationum Ecclesiasticarum*, capite secundo, quæ est ejusmodi : Videri Apostolos dixi, in quibusdam ecclesiis a se constitutis clerum sic instituisse, ut majores, et ad regendam Ecclesiam, gubernandamque præpositos complures ordinarent presbyteros eosdem, et episcopos, hoc est episcopali charactere, ac potestate præditos, ut esset parata copia præsidum, et episcoporum, quos ad alias, quas deinceps fundarent, ecclesias administrandas destinare possent. Cum enim perpetuo fere huc, illucque discurrerent Apostoli, nec eodem loco consisterent, non facile poterant ad ordinandos, ubi opus erat, episcopos plures convenire. Itaque expeditius visum est in quibusdam ecclesiis aliquot episcopos ordinare, quos ad manum haberent, et ad loca varia, in quibus ecclesiæ coaluerant, sine mora destinare possent. Hinc vero verisimile est accidisse, ut ad quas ecclesias ita scribebat Apostolus, duos ut tantummodo commemoraret ordines, horum primus ex episcopis constaret, quos promiscue presbyteros, et episcopos vocaret. Etenim mos fuit primis illis temporibus majores clericos, qui in primo, ac secundo de tribus hierarchicis ordine censebantur, episcopos ac presbyteros nominare; quorum vocabulorum prius ab *inspectione*, et *curatione*, posterius non tam ab ætatis prærogativa, quam ab dignitate, ac veneratione cepit originem, ut in superioribus libris *de Hierarchia* docuimus[4]. Utroque sane appellabantur illi, qui honore, ac functione cæteris antecellebant, et horum curam gerebant, eosque verbo Dei, ac sacramentis pascebant, et administrationi Ecclesiæ in commune præerant ; cujusmodi per illa Christianorum initia primarii duo erant ordines, quorum alter episcopi postea proprium sibi nomen fecit, alter presbyteri : ambo, inquam, illi ordines episcopi simul, et presbyteri vocabantur sub initia prodeuntis ecclesiæ Christianæ.

V. Altera quæstionis illius enodatio, quam ab antiquis traditam mihi in mentem postea venit usurpare, cum superiores libros de *Ecclesiastica Hierarchia* conscriberem, sic a nobis illic explicata fuit[5]. Apostolos dixi plerisque in ecclesiis recens excitatis nondum episcopos, hoc est ordinis primi gubernatores, et pastores instituisse; sed secundi duntaxat, hoc est presbyteros simplices, qui curationem illam ecclesiarum capesserent, et utroque nomine censerentur. Hujusmodi ergo in administranda Ecclesia communia sibi cum superiori ordine munia præstabant, quæ quidem præsenti necessitate magis urgebant, nec differri longius poterant; cætera, quæ majoris erant potestatis, in Apostolorum, aut ab iis missorum episcoporum, adventum interim reservabant. Hoc institutum nostra ætas in longinquis ecclesiis media in barbarie constitutis etiamnum servari videt, ut apud Sinenses, et Canadenses, aliosque barbaros, in quos Christianæ fidei lux illata parem haud modicis condendis ecclesiis numerum aggregavit, quæ omnes ab simplicibus presbyteris, quorum studio, et laboribus acquisitæ sunt, sine ullo interim episcopo gubernantur. Talia sine dubio, prædicantibus Apostolis, esse potuere rudimenta Christianismi. Neque tamen ubique, et in omnibus civitatibus, ecclesiarum

1 *Act.* XX. — 2 *Tit.* I, 5. — 3 Ibid. vers. 7. — 4 Lib. I, cap. II, § 2 et lib. II cap. IX § 4. — 5 Lib. II cap. V.

ille status constitutus fuit; nec ibi, ubi primum adhibitus est, diuturnus, nedum perpetuus exstitit, cum in alterutra instituenda, retinendave forma, pro rerum opportunitate, proque Christianorum numerositate, vel paucitate, consilia sua moderarentur Apostoli.

VI. Non absurdam, nec incredibilem hanc esse conjecturam nostram, persuadet illud, quod in *Actis Apostolorum* legimus[1], Samariæ primum opera, et prædicatione Philippi diaconi conditam Ecclesiam fuisse; cumque nullus ibi adhuc creatus esse episcopus, qui baptismo initiatos Spiritu sancto confirmaret, ac manus imponeret, Hierosolymis ad eos missos esse primarios episcopos, hoc est Apostolos, per quos ea, quæ sunt episcoporum propria, interim administrarentur, dum proprius illis pastor, et episcopus ordinatus esset. Sic ergo Corinthi, Ephesi, et in aliis quibusdam civitatibus, ubi nuper ab Apostolo Paulo vel ab Apollo, aliisque discipulis, et Apostolis, greges acquisiti Christo fuerant, verisimile est, nullos tantisper primi ordinis sacerdotes, hoc est veros, uti nunc censentur, episcopos attributos esse, sed ex secundo ordine, qui nunc presbyterorum simplicium dicitur, ac tertio, qui Ministros habet, clerum constitisse; donec summus omnibus præficeretur ecclesiæ rector, et episcopus, cum id tempestivum videretur.

Hæc de ordinibus hierarchicis, deque rudis adhuc, et nascentis Ecclesiæ administratione duplex mea fuit opinio, duplici in opere probabilibus argumentis, et veterum testimoniis approbata; quorum perinde summa cogenda hic est, perstrictis singulis rationum capitibus, ne quid temere affirmare tantis de rebus, ac divinare videamur, et illum, quem contra scribimus, imitari Leidensem Trapezitam, ridiculum hominem, qui collectam ex Puritanorum suorum usu, cui innutritus est, formam regiminis ecclesiastici in antiqua illa Ecclesiæ tempora refudit, nulla nec idonea satis auctoritate, nec argumentationis specie, ac colore fretus, qui non stultum hominem veri aliqua similitudine morari, et advertere posset.

CAPUT II.

Quæ antecedenti capite proposita sunt, explicantur, et confirmantur. 1. *Ordinationis verum sacramentum esse, ut et Baptismi.* 2. *Ex Augustino probatum; quod et iterari nefas asserit, et characterem imprimere.* 3. *Item ex Joanne Chrysostomo probatur.* 4. *Triplex gradus Hierarchiæ ecclesiasticæ.* 5. *Distingui presbyteratum ab episcopatu ex eo demonstratur, quod ordinare soli isti licet, nefas est illi.* 6. *Idque uberius ostenditur.* 7. *Nulli constitutam a Deo sacramento Ordinis substantiam abrogare, aut mutare licere.*

I. Ut ratione ac via disputatio nostra progrediatur, illud imprimis obtinendum est, esse in Ecclesia Sacramentum quoddam ordinationis, institutum a Christo, quod Baptismo, Eucharistiæ, ac cæteris annumeretur. Idadeo ex ipso sacramenti Christiani notione, definitioneque constat, in quam Romanæ hostes Ecclesiæ consentiunt, ut alibi docui[2]. Inter quos Philippus Melanchthon, « Sacramenta ritus, esse dicit, qui habent mandatum Dei, et quibus addita est promissio gratiæ. » Ut Kemnitius asserit, « auctoritatem, et potestatem instituendi sacramenta, ut sint efficacia signa gratiæ, non est ullius creaturæ, sed solius Dei, qui gratiam illam operatur. » Ex quo duo quædam ad sacramenti rationem necessaria esse, tam isti, quam Calvinus, Beza, ac cæteri earumdem partium approbant : alterum, ut sit externum quoddam signum institutum a Christo, et Ecclesiæ traditum : alterum, ut gratiæ sit efficiens. Utrumque vero inest in ordinationis ritu, hoc est, in manuum impositione, qua Christianorum sacrorum administri creari solent, quam Græci χειροτονίαν et χειροθεσίαν appellant. Hoc enim Apostolus demonstrat in secunda *ad Timotheum*[3]: *Admoneo te*, inquit, *ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.* Ac nonnullis aliis in locis mentio fit *impositionis manuum*, tan-

Ordo novæ legis sacramentum.

1 *Act.* 8. — 2 Lib. II de *Eccles.* Hier. cap. iv, § 4. — 3 I *Timoth.* i, 6.

quam cæremoniæ cujusdam, qua sacri ministri ordinabantur. Est igitur novæ legis sacramentum ex Christi institutione descendens, Ordo, sive ordinatio.

Huic catholicæ fidei decreto Christiana retro omnis antiquitas auctoritatem conciliat, tum plurium in synodalibus cœtibus aggregatorum, tum seorsim singulorum. Qui ritum illum ordinandi, ac manuum impositione consecrandi, nec humano jure constitutum esse testantur; et non minus sacrosanctum esse, quam reliqua sacramenta; et cœlestem gratiam, ac Spiritum sanctum per illum tribui.

Ordinatio juris est divini non ecclesiastici

II. Augustinus certe verum, ac proprie dictum in Ecclesia ordinationis esse sacramentum, luculenter asserit in libro secundo *contra epistolam Parmeniani*, capite XIII, atque et cum Baptismo confert, et utrumque non humanæ, sed divinæ institutionis esse confirmat : « Utrumque, ait, Sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur. Ideoque in Catholica utrumque non licet iterari. » Ac duo istic docet Augustinus, quæ certissimam fidem faciunt, non ex humana, sive ecclesiastica institutione, ac potestate manasse ritum illum Ordinationis, sed ex divina prorsus, unde et Baptismus profectus est. Alterum est, quod nunquam iterare illam licet; ut cum ab hæresi ad catholicam Ecclesiam revertuntur, qui vere ordinati sunt, non eis denuo manus imponitur ; sed neque cum depositi sunt, aut usu ordinis prohibiti, « eis ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos. » Alterum, quod præter gratiam sanctificantem, quam ut Baptismi, sic Ordinationis sacramentum in animam nostram derivat, aliud quoddam effectum utriusque commemorat, ut « hæreant sacramenta illa Christiana non minus, quam corporalis nota, hoc est militaris character, » quo tirones in militiam adscripti signari solebant, exquo theologi spiritualem illam notam, quam sacramenta quædam imprimunt, quæ repetere nefas est, characterem vocarunt. Hinc igitur, quod dixi, firmissima ratiocinatione colligitur, tam humani, aut ecclesiastici non esse juris, ac potestatis Ordinationis ritum, quam Baptismi. Nam si ex hominum uterque arbitrio penderet, nihil prohiberet, quominus iterari possit; nec adversus Donatistas, ac reliquos, qui hæc duo sacramenta repetere audebant, tantas capere lites oportuisset, aut pro hæreticis illos ab communione segregare. Imo vero facile hoc Ecclesia catholica tolerasset, et cum tam parvi momenti re, tot a se dissidentium salutem, et pacem publicam, otiumque compensare maluisset. Vide quæ in secundo libro *de Hierarchia* de hoc argumento scripsi.

III. Joannes item Chrysostomus in aureis præsertim libris illis, quos *de Sacerdotio* scripsit, (quod vocabulum in episcopatum maxime convenit, tametsi pro ratione munerum, ac functionum utrique communium, etiam ad simplices sacerdotes pertinet) illis ergo in libris Chrysostomus multa de sacerdotali ordine, ac dignitate perhonorifice dixit, quæ divinam institutionem perspicue testantur; ex quibus unum afferam imprimis disertum. « Sacerdotium, inquit, in terra quidem perficitur; sed ordinem tamen cœlestium illarum legionum obtinet; idque adeo jure meritissimo. Etenim non homo, non Angelus, non Archangelus, nec alia quæpiam creata Virtus, sed ipsemet Spiritus sanctus hanc totam seriem ordinavit, et manentes adhuc in carne angelicum ministerium animo concipere persuasit[a]. »

Ut hic locus Chrysostomi de utroque sacerdotii ordine, primo et secundo, debet accipi; sic quæ Augustinus contra Donatistas de non iteranda Ordinatione tradit, non minus in utrumque quadrant, ac potissimum etiam de episcopatu in illis ambo isti Patres loquuntur. Quare tum sacramentum esse, tum divini juris, et institutionis esse probatur indidem episcopatus; cujus ordinationem efficientem esse gratiæ, nec non ab auctore Deo per impositionem humanarum manuum proficisci, luculentum est Ambrosii testimonium in libro *de Sacerdotali dignitate*, capite quinto. « Quis dat, frater, inquit, episcopalem gratiam? Deus, an homo? Respondes sine dubio, Deus. Sed tamen per hominem dat Deus; homo imponit manum; Deus largitur gratiam; sacerdos imponit supplicem dexteram; et Deus benedicit potenti dextera, episcopus initiat ordinem, et Deus tribuit dignitatem. »

a CHRYS. lib. III *de Sacer*. Ἡ γὰρ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων· καὶ μάλα γε εἰκότως. οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν.

Colligitur esse in Ecclesia hierarchiam

IV. Quocirca « in Ecclesia catholica esse hierarchiam divina ordinatione institutam, merito Tridentina synodus decrevit[1], eamque constare ex episcopis, presbyteris, et ministris. » Quam perpetuam Ecclesiæ fuisse, ac constantem professionem, antiqui canones demonstrant, qui hierarchicos ordines triplici illo gradu definiunt : eosque commemorat Optatus libro secundo : « Certa membra habet, inquit, Ecclesia, episcopos, presbyteros, diaconos, ministros, et turbam fidelium. » Nam solo *Ministrorum* vocabulo Tridentini patres diaconos, et inferiores cæteros ordines complexi sunt. Et alioquin Optatus ipse trifariam hierarchicos ordines partitur eodem illo in libro, cum ait : « Ut cum sint quatuor genera capitum in Ecclesia, episcoporum, presbyterorum, diaconorum, et fidelium, nec uni parcere voluistis. » Vides ut sacros Ecclesiæ ordines tres itidem, ut Tridentina synodus, enumeret, quibus adjuncta plebe fidelium, quatuor Ecclesiæ membra, sive capita, ut vocat Optatus, existunt.

De tribus constat ordinibus.

V. Jam ordinum illorum trium primos duos a se mutuo distinctos esse, præter antiquitatis expressa testimonia, quæ partim in conciliorum decretis et canonibus, partim in libris sanctorum Patrum innumerabilia continentur; vincit hoc etiam argumentum, quod Ordinis sacramenta pro sacræ functionis discrimine distingui debeant, cum est aliqua scilicet, quæ ab uno geri, administrarique potest, ab altero non potest. Quamobrem cum episcopatui hierarchica quædam attributa sint officia, quæ presbyteratui attingere nullo modo licet, ut si hæc usurpare audeat, non modo nefarie agat, sed nihil agat omnino; perspicuum est, ambos illos ordines, ut genere conveniant, specie esse diversos. Quod vero sit officium illud, munusque sic episcopali affixum ordini, ut ab reliquis omnibus non modo *licite*, ut loqui solent, sed ne *valide* quidem exerceri queat; catholici ad hoc usque tempus nominis consensus, ususque perpetuus ostendit. Nimirum illa est, quæ a Græcis χειροτονία, ab Latinis *ordinatio* dicitur. Sic Epiphanius in hæresi LXXV, Aerii cujusdam insanum dogma redarguens, quale est hodie Lutheranorum, et Calvinistarum, et inter hos maxime Puritanorum, cujus patronum se profitetur Leidensis scholæ magister Salmasius, hoc illum argumento refellit, quod episcopus solus ordinare per manus impositionem presbyterum, adeoque et episcopum possit, neutrum possit presbyter : « Quomodo enim, ait, fieri posset, ut presbyterum constituat, qui ad ordinandum non habet impositionem manuum[a]? » Quibus verbis non eatenus tantum ordinandi munus presbytero detrahit, quod ab eo sine gravi piaculo exerceri nequeat; cum alioquin, utcumque fecerit, opus irritum non sit, sed ita, ut jure, ac potestate ordinandi prorsus carere significet. Hoc enim voces istæ declarant, καὶ πῶς οἷόν τε ἦν, *quinam vero posset?* Non potest igitur presbyter simplex ordinationem facere presbyteri, vel episcopi; quos quidem ordines, *patrum*, ac *præceptorum* ibidem Epiphanius vocat; quoniam per Baptismum, qui penes illos ex officio constat, filios gignunt, quos quidem solos propagare possunt, qui episcopi non sunt ; hi vero tum filios per regenerationis sacramentum, tum patres, hoc est filiorum genitores, et præceptores, episcopis ac presbyteris ordinandis. Vide integrum Epiphanii locum, quem in *Dissertationibus Ecclesiasticis*[2], et in primo *de Hierarchia* libro descripsimus[3].

VI. Idem traditum est ab Hieronymo in epistola LXXXV *ad Evagrium*, his verbis : « Quid enim facit, excepta Ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? » Chrysostomus item in homilia undecima in priorem *ad Timotheum*, de episcopis loquens, ait, « ipsos sola manuum impositione superiores esse, et hoc uno videri excellere presbyteros[b]. » Tum in homilia prima in epistolam *ad Philippenses*, causam hanc affert, cur Apostolus ad Philippenses scribens, epistolam suam episcopis, et diaconis solis inscripsit, quod per illud tempus presbyteros, etiam simplices, appellare mos esset episcopos. Non enim episcopos illic Paulum intellexisse primi ordinis, ac proprie dictos, qui plures ejusdem urbis esse non poterant. Agnovit igitur Chrysostomus episcopi et presbyteri, hoc est primi et secundi ordinis discrimen; idque Pauli Apostoli temporibus exstitisse ita,

a EPIPH. hær. LXXV, § 4. Καὶ πῶς οἷόν τε ἦν πρεσβύτερον καθιστᾶν, μὴ ἔχοντα χειροθεσίαν τοῦ χειροτονεῖν.

b CHRYSOST. init. hom. II. Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασι, καὶ τούτῳ μόνῳ δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους.

1 Sess. XXIII, cap VI. — 2 Lib. I, cap. III. — 3 Cap. III, 5, 9.

ut singulis, ubicumque essent, ecclesiis singuli præsiderent; quæ eadem Œcumenius, et Theophylactus in commentariis adnotarunt.

Rursus idem Chrysostomus in homilia undecima in epistolam primam *ad Timotheum* quærit, cur Apostolus post episcopis data præcepta, mentione presbyterorum omissa, ad diaconos transvolet; respondetque, idcirco presbyteros illum præteriisse, quod eadem fere sit horum, et episcoporum ratio, cum nihil inter ambos intersit, si Ordinationem excipias; quæ verba proxime ante descripsimus. Ex quo perspicuum est, Chrysostomum existimasse, jam tum, scribente illa Paulo, tres in Ecclesia distinctos ordines fuisse, et presbyteratum re ab episcopatu discrepasse; etsi promiscua inter illos esset appellatio, cum τῆς χειροτονίας, hoc est *ordinandi per manuum impositionem* potestas penes solos esset primi ordinis presbyteros, vel episcopos.

Theodoretus quoque amborum ordinum differentiam per eadem tempora fuisse non dubitat[1]; sed qui in secundo ordine censebantur, et postea presbyteri simplices habiti sunt, tunc presbyteros et episcopos nominari solitos; eos autem, qui primi erant ordinis, Apostolos fuisse dictos.

VII. Cum autem ordinationis ritum novæ legis esse sacramentum, et institutum a Christo fuisse demonstratum sit initio capitis hujus, ac nominatim id de episcopatu probatum fuerit; ex ipsa sacramenti natura, et juris, institutionisque divinæ proprietate consequens est id, in quo Lutherani, Calvinistæ, ac Puritani nobiscum sentiunt, nulli hominum fas esse mutare, vel innovare quidquam in Ordinis sacramento; quod quidem ad ea pertinet, quæ sunt οὐσιώδη. Hujusmodi vero sunt species ipsæ, ac differentiæ ordinum sub eodem genere constitutorum; tum singulorum proprietates, et functiones, ab quibus εἰδοποιητική hoc est *specifica*, ut scholæ nominant, singulorum differentia petitur. Ideo neque sacramentorum augere numerum, aut e contrario minuere, quibusdam vel additis, vel extinctis, Ecclesia potest; neque, quod divino jure unicuiqué tributum est, functionis genus in totum eripere, uti valide saltem, quod dici solet, præstari nequeat. Nam usus illius eatenus interdici potest, ut non liceat, non ut nihil agat, si contra interdictum audeat facere. Ex quo istud etiam ratiocinando deducitur: episcopatum, et presbyteratum ita, ut hodie censentur in Ecclesia catholica, perpetuo distinctos, ac pro diversis habitos fuisse; nec unquam unum ambos, et eumdem ordinem exstitisse, tametsi in eamdem personam convenire possint. Siquidem episcopatus nunquam a presbyteratu separari potest. Verum ideo differre, ac diversi ordines esse dicuntur, quod presbyteratus ab episcopatu distractus, ac simplex in plerisque consistit; sicut anima rationis particeps, etsi necessario sensu prædita vim, et eminentiam quandam continet; specie tamen ab hac discrepat, quæ separatim in aliis, ut in bestiis, existit.

Essentialia.

1 In ep. ad *Philip.* cap. II et in I ad *Tim.* cap. III

CAPUT III.

Duplex Apostoli locorum interpretatio primo exposita capite defenditur, et illustratur, atque ex antiquorum dictis colligitur. 1. *Chrysostomo, et Græcis aliis, et Hieronymo.* 2. *Theodoreto.* 3. *Epiphanii quæ sit opinio.* 4. *Et nonnulla ex ea consectaria.* 5. *Velut non eodem modo semper formam Ecclesiæ administrandæ constitutam fuisse.* 6. *Magna concordia docere veteres, ordinandi jus penes solos episcopos fuisse.* 7. *Tum adversus Leidensem Professorem probatur ordinum amborum distinctio.* 8. *Maxime ex episcoporum per ecclesias serie, ac successione memoriæ prodita.*

I. Nunc duplicis illius est responsi reddenda, et approbanda ratio, quod allatum est capite primo ad illa Scripturæ loca, quæ episcopum eumdem cum presbytero constituere videntur.

Utriusque responsi non auctores nos, inventoresque fuimus, sed a Græcis, et Latinis enarratoribus Pauli, et iisdem perantiquis traditum accepimus. Horum prius, quod episcopos illos, eosdemque presbyteros ab Apostolo nominatos primi ordinis fuisse sacerdotes ait, qui in singulis ibi commemoratis ecclesiis plures tunc erant, ex Chrysostomi loco illo sumpsimus, qui est in homilia undecima in priorem *ad Timotheum*; ubi cum quæsisset, cur Paulus, post episcopis edita

Probatur e Chrysostomo ejusque sequacibus, eosdem episcopali charactere insignitos a Paulo nunc episcopos, nunc presbyteros promiscue appellari.

præcepta, statim ad diaconos instruendos sermonem verterit; nec secundo ordini, qui est simplicium sacerdotum, monita ulla dederit; respondet, id eo contigisse quod secundorum sacerdotum pene sit eadem, atque primorum, hoc est episcoporum, ratio, siquidem hi solo jure ordinandi distant a prioribus, et iis antecellunt; quæ verba capite superiori retuli[1]. Hinc igitur verissime concluditur, Chrysostomi isto in loco hujusmodi fuisse sententiam, ut presbyteros, id est secundi ordinis sacerdotes, prætermiserit Apostolus, solosque commemorarit episcopos, qui promiscue usurpata tum appellatione tam presbyteri, quam episcopi vocabantur; adeoque paucis illis saltem in ecclesiis, quarum mentionem facit Paulus, plures in clero exstitisse, qui, quoniam ordinati erant episcopi, utroque initiati erant ordine, presbyteratus, et episcopatus. Licet hoc idem ex Œcumenii, et Theophylacti commentariis ad eumdem locum Apostoli colligere. Nam uterque more suo Chrysostomi vestigia persequitur.

Idipsum quoque ex Hieronymi opinione conficitur. Nam in epistola LXXXV *ad Evagrium* affirmat[2], Apostolum in epistolis *ad Titum*, et *ad Timotheum* « de ordinatione episcopi duntaxat, et diaconi dixisse; de presbyteris omnino reticuisse; quia in episcopo, inquit, et presbyter continetur. » Quibus verbis plane istud significat, diversum fuisse tempore Apostolorum episcopatus ordinem a presbyteratu. Nam, nisi ita sentiret, non diceret Apostolum de presbyteris, hoc est de ordine presbyterorum, (neque enim de solo vocabulo presbyterorum ita loqueretur) *omnino reticere*; nec sic diceret, *contineri in episcopo presbyterum*; quandoquidem, si solas voces intuearis, neutra in altera comprehenditur, sed ordo in ordine, in majore minor. Igitur distinctos ambos Pauli ætate fuisse, non dubitavit Hieronymus; et eorum differentiam exposuit ibidem, cum *sola ordinatione*, id est ordinandi potestate, discrepare dixit, ut capite superiore animadvertimus[3].

II. At idem Chrysostomus alibi censet, Apostolum, cum episcopos nominat in epistola *ad Philippenses*, secundi ordinis intellexisse, non primi sacerdotes; nempe cum epistolam inscribit τοῖς συνεπισκόποις *Coepiscopis;* « an enim plures ejusdem urbis erant, inquit, episcopi? Minime. Sed presbyteros ita nominavit. Tunc enim nomina invicem communicabant[a]. » Quare non episcopos ibi gradus primi sacerdotes appellari credidit, sed presbyteros simplices, qui tunc erant illis cognomines. Siquidem de episcopis illis, qui singuli in singulis ecclesiis erant, negat Apostolum loqui. Tales autem sine dubio fuerunt primi ordinis sacerdotes. Ergo de secundo gradu interpretatus est, qui constabat iis presbyteris, qui cum episcopi tunc etiam vocarentur, non tamen episcopalem ordinem, et characterem, hoc est ordinandi jus habebant.

Sic Hieronymus in epistola *ad Evagrium*[4], eumdem docet Apostolum *Actorum* capite vicesimo eos ipsos, quos et presbyteros, et episcopos nuncupat, secundi tantum ordinis sacerdotes facere; quod itidem et de episcopis initio epistolæ *ad Philippenses* nominatis asserit. Cum enim *eosdem esse presbyteros, quos et episcopos*, apud Apostolum, probare vellet, testem citat eumdem Apostolum in epistola *ad Philippenses*, qui *sanctos omnes* salutat, *qui erant Philippis, cum episcopis, et diaconis.* Tum alio testimonio ex *Actorum* vicesimo capite allato idem adstruit, ubi Paulus *unius Ecclesiæ sacerdotes alloquens*, eos vocat episcopos. Et subinde quales intelligat, ostendit his verbis : « Ac ne quis contentiose in una Ecclesia plures episcopos fuisse contendat, » etc. Ex quo satis apparet, Hieronymum neutiquam episcopos hujusmodi ab Apostolo nominatos existimasse, qui singulares in quaque erant Ecclesia, non uno plures. Igitur non de primi ordinis sacerdotibus Paulum exposuit Hieronymus, sed de secundariis duntaxat, prorsus ut ex Chrysostomi sententia, quocum etiam in reddenda ratione consentit, ex verorum episcoporum singularitate. Idem et Hieronymo falso tributus commentarius in epistolam *ad Philippenses* censuit; ubi ad eumdem locum, in quo post episcopos diaconorum meminit Paulus, hæc adnotantur : « Hic episcopos presbyteros intelligimus. Non enim in una urbe plures episcopi esse potuissent. »

Theodoretus quoque non aliter Apostoli

a Chrys. hom. I in ep. *ad Phil.* Τί τοῦτο; μιᾶς πόλεως πολλοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους οὕτως ἐκάλεσε. τότε γὰρ τέως ἐκοινώνουν τοῖς ὀνόμασι.

1 § 6. — 2 Tom. I col. 933 — 3 § 6. — 4 Ep. LXXXV

mentem exposuit, quam ut episcoporum vocabulo, ut et presbyterorum, secundi ordinis sacerdotes significaverit. Quippe ad caput tertium prioris *ad Timotheum* notat, «eosdem olim vocatos esse presbyteros, et episcopos; eos autem, qui nunc vocantur episcopi, nominabant Apostolos. Procedente vero tempore, Apostolatus nomen iis, qui veri erant Apostoli, reliquerunt; episcopatus autem appellationem imposuerunt iis, qui olim Apostoli dicebantur [a].» Hæc Theodoretus; unde perspicuum est, episcopos et presbyteros a Paulo simplices tantummodo sacerdotes ex illius sententia nuncupari, non utique primi ordinis, in quo veri episcopi, qui quondam Apostoli dici consueverant, collocantur.

Epiphanii sententia.

III. Epiphanius vero media quadam incedit via; quæ et ipsa nostro instituto plurimum conducit. Nam existimat, Apostolos non in omnibus ab se constitutis ecclesiis episcopos instituisse; aut vero tres illos ordines, ex quibus integra hierarchia componitur, sed pro re nata, et ut rudis adhuc, et inchoatæ Ecclesiæ primordia ferebant, in quibusdam unum episcopum cum ministris, sive diaconis ordinasse, in aliis nullum episcopum, sed presbyteros plures cum diaconis. Verba Epiphanii merito hic describentur, quibus Aerio iisdem, quibus hodie Cathari utuntur, argumentis catholicam oppugnanti fidem occurrit: « Cum recens adhuc esset, inquit, Christiani dogmatis prædicatio, prout res ferebant, sanctus Apostolus scribebat; atque ubi constituti jam erant episcopi, ad episcopos et diaconos scribebat. Neque enim Apostoli statim ordinare omnia poterant. Et quidem presbyteris, et diaconis imprimis opus erat, siquidem ab his duobus ecclesiasticæ functiones obiri possunt. At ubi nemo inventus est episcopatu dignus, nullus ei loco præpositus est episcopus. Sed ubi et necessitas postulabat, et eorum, qui episcopatu digni essent, copia suppetebat, constituti sunt episcopi. Cum autem haud magna multitudo esset, reperiri nulli potuerunt, qui presbyteri ordinari possent; unde solo episcopo illo in loco contenti fuerunt; sine diacono vero episcopus esse non potest [b]. »

IV. Ex his Epinanii verbis nonnulla colliguntur, quæ ad rem nostram pertinent. Primum Apostolos non ita certæ, et uniusmodi formulæ constituendarum ecclesiarum, et cleri in iis ordinandi, adstrictos, et obligatos fuisse, ut aliter facere nefas ducerent. Sed pro arbitrio suo, et prudentia, modo integram hierarchiam instituisse, quam tribus ordinibus constare, episcopo, presbytero, et ministro, Tridentina decrevit synodus; modo absque primo ordine, clerum ex secundo conflatum et tertio collocasse; alias ex primo et tertio, prout scilicet usus, et hominum copia permittebat. Deinde hoc etiam intelligimus, presbyteros, qui ab Apostolo in epistolis appellantur, ex Epiphanii opinione, simplices esse sacerdotes; episcopos vero primi esse ordinis, et presbyteris majores. Tertio illud etiam apprime notatu dignum animadvertimus. Epiphanium eumdem sentire, duos inferiores hierarchiæ ordines, presbyteratum, et diaconatum, absolute, necessarios esse singulis ecclesiis, quod ecclesiasticæ functiones proxime urgentes, et quotidianæ ab illis exerceantur; cujusmodi sunt sacramentorum, sine quibus æterna salus obtineri nequit, administratio, Baptismi, ac Pœnitentiæ, tum Eucharistiæ, itidemque cæterorum, duobus duntaxat exceptis, Ordinationis, et Confirmationis; quorum omnium vel solus, vel certe ordinarius minister est sacerdos, qui, ut rite pleraque illorum exequatur, tertii ordinis adminiculo et opera utitur. Quæ quidem necessitas etiam ad episcopatum pertinet, qui cum sacerdotii sit apex, presbyteratum in sese complectitur. Unde quod Epiphanius dicit, nullam sine presbyteratu ecclesiam posse constare, id perinde de episcopatu dici ab eo putandum est, qua presbyteratum continet. Ut si quis affirmet, vegetantem vim animæ absoluta necessitate ad vitam requiri, non minus hoc de sentiente bruto-

[a] THEODOR. Ἀλλ' ὅπερ ἔφην, τοὺς αὐτοὺς ἐκάλουν ποτὲ πρεσβυτέρους, καὶ ἐπισκόπους· τούς δε νῦν καλουμένους ἐπισκόπους, Ἀποστόλους ὠνόμαζον. χρόνου δὲ προϊόντος, τὸ μὲν τῆς ἀποστολῆς ὄνομα τοῖς ἀληθῶς Ἀποστόλοις κατέλιπον. τὴν δὲ τῆς ἐπισκοπῆς προσηγορίαν τοῖς πάλαι καλουμένοις Ἀποστόλοις ἐπέθεσαν.

[b] EPIPH. hær. LXXV, num. 5. Νέου ὄντος τοῦ κηρύγματος, πρὸς τὰ ὑποπίπτοντα ἔγραφεν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος. ὅπου μὲν ἦσαν ἐπίσκοποι ἤδη κατασταθέντες, ἔγραφεν ἐπισκόποις, καὶ διακόνοις. οὐ γὰρ πάντα εὐθὺς ἠδυνήθησαν οἱ Ἀπόστολοι καταστῆσαι. Πρεσβυτέρων γὰρ ἐγίνενο χρεία, καὶ Διακόνων. διὰ γὰρ τῶν δύο τούτων τὰ ἐκκλησιαστικὰ δύνανται πληροῦσθαι. ὅπου δὲ οὐκ εὑρέθη τις ἄξιος ἐπισκοπῆς, ἔμεινεν ὁ τόπος χωρὶς ἐπισσκόπου. ὅπου δὲ γέγονε χρεία, καὶ ἦσαν ἄξιοι ἐπισκοπῆς, κατεστάθησαν ἐπίσκοποι. πλήθους δὲ μὴ ὄντος, οὐχ εὑρέθησαν ἐν αὐτοῖς Πρεσβύτεροι κατασταθῆναι, καὶ ἐπεσθήσαν ἐπὶ τῷ κατὰ τόπον μόνῳ ἐπισκόπῳ. ἄνευ δὲ διακόνου ἐπίσκοπον ἀδύνατον εἶναι.

rum anima, et de rationali hominum accipietur, quam de vegetante stirpium, sed ita tamen, ut prioribus illis duabus eatenus conveniat, qua eamdem vegetandi facultatem obtinent. Eodem modo episcopalem ordinem, qua presbytaratus in eo comprehenditur, ad ecclesias constituendas absolute requiri censet Epiphanius; ut autem episcopatus est, posse aliquanto temporis spatio propria ejus functione carere particulares, et locales ecclesias, quæ ab solis presbyteris simplicibus curari interim possunt. Id quod experientia quotidiana in barbaris, et loginquis nationibus approbari supra docuimus.

V. Postremo illud observandum est, quod ibidem significatur ab Epiphanio, formam illam, ac dispositionem ecclesiarum, cujusmodi primis Christianismi temporibus instituerunt Apostoli, in plerisque illis locis minime perpetuam fuisse, sed paulatim ad perfectum esse deductam. Ut exempli causa in majoribus populis, ubi soli cum diaconis constituti erant presbyteri, postea impositi sunt episcopi; ubi autem solus cum diaconis collocatus erat episcopus, ibi adjuncti sunt secundi ordinis clerici, id est presbyteri. Hoc enim verbis istis indicat Epiphanius: « Neque enim Apostoli statim ordinare omnia potuerunt. » Tum vero quod in fine sectionis addit: « Hunc per illud tempus locorum statum fuisse[a], » hoc est ecclesiarum iis in locis constitutarum. « Neque vero ulla res quæ ab initio suis omnibus numeris absoluta fuerit. Sed procedente tempore sua opportunitatibus omnibus ad perfectionem contigit accessio. »

Atque hoc synagogæ veteris exemplo, hoc est ecclesiæ Judaicæ, probat idem Epiphanius; quæ initio rudis erat, et inchoata, postea lege, ac præceptis, tum sacerdotibus, et Levitis, atque omni sacrorum apparatu expolita, et ornata, nihil ad perfectum sui statum reliqui fecit: « Sic illa, inquit, habuerunt, quæ scribit Apostolus, ac tamdiu obtinuerunt, donec amplificata est Ecclesia; donec suam ac legitimam ad mensuram pervenit; donec prudenti quadam moderatione justissime est a Patre, Filio et Spiritu sancto temperata[b]. » Igitur non eadem ubique servata est ordinatio cleri iis in ecclesiis, quas fundarunt Apostoli, et quarum meminit in epistolis Paulus, si Epiphanio credimus; quod, vel ipso tacente, verisimillimum esse suus cuique communis sensus, ac vel mediocris intelligentia persuadere potest.

VI. Habes, erudite lector, interpretationis utriusque nostræ, qua difficiles Scripturæ locos enodavimus, probabilem rationem, non ex arbitrio, et opinionis temeraria quadam licentia, sed ex antiquorum Patrum auctoritate confectam. Qui ut in parvis, et exigui momenti rebus non eadem sentiunt; sic in summa catholici dogmatis belle inter se conveniunt. Nam et episcopatum a presbyteratu, id est ordinem ab ordine, ut deinceps fuit, sic Apostolorum fuisse temporibus ostendunt, tametsi in eamdem personam ordinatio utraque concurreret; et episcopos veros, proprieque dictos, qui in primo ordine censentur, singulos in singulis ecclesiis ibi, ubi erant, exstitisse confirmant; non secundo demum, tertiove sæculo, sed primo, dum adhuc Apostoli viverent; quamvis initio quibusdam in locis, et aliquanto temporis spatio, plures in eadem ecclesia primi ordinis collatos esse sacerdotes illorum aliqui significent. Cujus instituti adstruendi non nos auctores, sed, ejus verisimili excogitata ratione, fautores, ac defensores in priori interpretatione fuimus, neque fuisse nos adhuc pœnitet.

Concordissime Patres docent potestatem ordinationis penes solos esse episcopos.

Horum, quæ posui, duorum alterum, quod ad amborum discrimen ordinum spectat, Chrysostomus, Epiphanius, Hieronymus imprimis testimonio suo ratum faciunt, dum ordinandi potestatem, quam χειροτονίαν, vel χειροθεσίαν τοῦ χειροτονεῖν appellant, ut alibi dictum est[1], soli primo ordini competere, non secundo, concordissime docent; idque non ex humana, et ad libitum mutabili lege, sed eadem, qua ordines ipsi constituti sunt divina scilicet, ac perpetua, cujus immutandæ violandæque nulla sit penes homines potestas. Id adeo cum aliis argumentis in secundo *de ecclesiastica Hierarchia* latissime demonstravimus[2]; tum hoc firmissimo, et invicto, quod nec in omni ecclesiastica memoria, nec in tanta synodalium decretorum copia, nec in

a Epiph. ibid. Οὕτω κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἦσαν οἱ τόποι. καὶ γὰρ ἕκαστον πρᾶγμα οὐκ ἀπ' ἀρχῆς πάντα ἔσχεν. ἀλλὰ προβαίνοντος τοῦ χρόνου, τὰ πρὸς τελείωσιν τῶν χρειῶν κατηρτίζετο.

b Ibid. sect. vi. Οὕτω καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ γεγραμμένα· ἕως ὅτε ἐπλατύνθη ἡ ἐκκλησία· ἕως ὅτε εἰς τὸ ἴδιον μέτρον ἐλήλακεν· ἕως ὅτε τὸν κόσμον τῆς συνέσεως, δικαιότατα ἐκ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ᾠκονόμηται.

1 Lib. II *de Hier.* cap. vi, § 9. — 2 Vide cap. x § 9 et cap. ii.

veterum monimentis, certum, et exploratum exstat ullum vestigium juris illius, quo jure presbyteri, ac sacerdotes simplices quemquam sacris initiarint ordinibus. Cujusmodi profecto nec testimonia, nec exempla deesse possent. Sed videnda sunt omnino quæ in eam rem capite decimo, et undecimo *de Hierarchia* disputavimus.

VII. Atque ut ab antiquis illis Patribus, quorum ex dictis, et sententiis duas illas explicandæ quæstionis rationes expressimus, nondum disputatio nostra recedat, velim hoc apud se lector expendat; si, quod Leidensi professori, ac Trapezitæ in animum venit, unus et idem ordo est per sese, et ex Christi institutione, presbyteratus et episcopatus; si duobus primis sæculis disjuncti, separatique non erant; quinam istud aut ignorarunt summi illi viri, Epiphanius, Chrysostomus, Hieronymus, aliique, qui in locis illis controversis enucleandis apud Paulum tanta contentione versati sunt? aut si illud intellexerunt, cur tot ambagibus posteritatis studia frustrati sunt? cur in presbyterorum et episcoporum nominibus alii primi ordinis, alii secundi sacerdotes solos, ac separatim expressis ab Apostolo dixerunt, causasque; cur alterutri ab eo prætermissi erant, excogitarunt? Quanto enim parabilior, expeditiorque fuisset illa responsio, si unum ambos tunc ordinem fuisse pronuntiarent, idque ex divina, et primaria institutione, quam insecuta ætas interpolasset? Hoc utique dixissent potius, quam quæ scriptis tradiderunt, morosa, et perplexa, et vero falsa, si est vera Leidensis Professoris opinio. Sed neque dixerunt, imo contraria docuerunt omnia, et episcopatus a presbyteratu summum, ac certissimum discrimen liquido definierunt; neque verum est, sed commentitium, ac frivolum illud inventum Salmasii; quod fractum a nobis, et elisum duplici in opere, paulo post iterum conficietur.

Ecclesiæ diversos traditos esse ordines altero argumentorum genere probatur.

VIII. Sequitur alterum genus argumenti, quo tum ab Christo et Apostolis diversos illos Ecclesiæ traditos ordines esse probatur; tum ex illorum præscripto divisos etiam ac separatos, etsi, ut est antiquorum opinio, certis locis ac temporibus, unum tantummodo, suppresso altero, genus ordinis reipsa, et, ut loquuntur, *actu* constitutum, explicatumque fuerit. Quod argumentum ex episcoporum successione petitur, quam ab Apostolorum tempore ad ætatem usque suam propagatam fuisse antiquissimi quidem testantur, et in singularum archivis ecclesiarum laterculos exstare dicunt, in quibus episcoporum illorum descripta sunt nomina, qui singillatim unus post alterum ecclesiæ cuique præfuerunt. Ac tum iidem illi, qui ad archivorum, et laterculorum istorum fidem hæreticos provocant, tum alii, qui horum mentionem non faciunt, certos ex Apostolis, vel discipulis Christi constanter proferunt, qui in plerisque ecclesiis singularem præfecturam, id est episcopatum gesserunt, et in laterculi cujusque serie primi numerantur.

Ex iis[1], qui in unaquaque ecclesia episcopatu functorum nomina servari docuerunt, memorandus est imprimis Irenæus Apostolorum suppar ætati, de cujus auctoritate nemo hactenus controversiam movere est ausus. Hic in libro tertio, capite tertio, catholicæ doctrinæ traditionem, de qua hæretici litigabant, ex illa episcoporum descriptione probat, in qua successores eorum, « qui ab Apostolis instituti sunt episcopi in ecclesiis, » usque ad suum tempus exstare scribit; et ne commemorandis omnium successionibus longior sit, unius Romanæ seriem in specimen, exemplumque proponit, cujus episcopos singulos a Petro et Paulo, usque ad Eleutherum, duodecim recenset. Ergo unus duntaxat, et singularis post Apostolos ecclesiæ Romanæ præfuit episcopus; eoque defuncto, successit alter. Quinetiam capite eodem tertio, « Habemus, inquit, annumerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt episcopi in ecclesiis, et successores eorum usque ad nos. » Velut Polycarpum ibidem nominat Apostolorum discipulum, ab iisque Smyrnæ constitutum episcopum, utique singularem; ut et Linum Romæ singularem ab Apostolis ordinatum, et post Linum singulares deinceps episcopos successisse refert.

IX. Sic Tertullianus eodem[2], atque Irenæus, argumento ex singulorum sibi succedentium episcoporum in ecclesiis serie catholicam fidem, et Apostolicas traditiones affirmat; ac nominatim « Polycarpum in Smyrnæorum ecclesia collocatum a Joanne scribit, sicut Romanorum ecclesia Clementem a Petro ordinatum edit. » Ac subinde ista pertexit : « Proinde utique et cæteræ (Apostolicæ Ecclesiæ, id est ab ipsis Apostolis fundatæ) exhibent, quos ab Apostolis in epis-

1 Vide lib. post. I *de Hier*, cap. II et III. — 2 Tert. *de Præs.* cap. XXXII.

copatum constitutos Apostolici sermonis traduces habeant. »

Eusebius in libris Ecclesiasticæ suæ historiæ, episcoporum successiones variis in civitatibus ex ecclesiasticis tabulariis descriptas refert; et « Romæ post Apostolorum martyrium, Linum primum episcopatum esse sortitum » ait, tum post eum, Anencletum, postea Clementem. Hierosolymis vero primum episcopum præfuisse Jacobum, post hunc Symeonem; Alexandriæ primum Marcum, postea Anianum; Antiochiæ primum Evodium, tum Ignatium, ac cæteros deinde singulos in demortuorum locum suffectos enumerat. Quos etiam *in Chronico* accuratius digerit Latine ab Hieronymo reddito; qui et ipse in libro *de Scriptoribus Ecclesiasticis* complures illorum singillatim percensens, episcopatus eorum meminit. Quæ omnia fusius in primo *de Ecclesiastica Hierarchia* adversus Vallonem collybistam, contentiosum hominem exposuimus.

Ex tot porro antiquitatis, et traditionis Apostolicæ, ecclesiasticæque testibus constat illud, cujus asseverandi causa in eum locum deducti sumus, episcoporum, id est primi ordinis sacerdotum, eorumque singularium, in ecclesiis præfecturam ab Apostolis institutam fuisse; idque adeo divini esse juris, et a Christo traditi; cujus executio pro locis, ac temporibus illorum est prudentiæ permissa.

CAPUT IV.

Salmasii de episcopis, et presbyteris opinio proponitur. 2. Duo ab illo intervalla temporum constituta. Primum, quo primatus ex antiquitate, non ex merito, et electione concessus; alterum, quo ex electione. 3. In Alexandrina tamen ecclesia morem istum variasse. 5. Explicantur opinionis illius firmamenta.

I. Nunc Leidensis professoris Salmasii examinanda est opinio; ac cujusmodi sit, in primis videndum; tum quibus firmamentis, et quam certis rationibus ab illo fundata, constitutaque sit. Nihil istoc homine quidem vel ad fingendum, et excogitandum aliquid obtusius, vel ad probanda, quæ dixerit, imbecillius, atque ineptius fieri potest. Perturbatio vero sententiarum, ac verborum, et obscuritas inest tanta, ut, quid sibi velit, quid probare, ac refellere instituat, difficile sit quamlibet intenta mentis acie discernere. Quantum tamen ex ista styli fæce, ac barbarie possumus exsculpere, eo conatus illius, et impetus fertur, ut episcopatum a presbyteratu simplici nihil ex primaria institutione differre probet, et, ut a Christo, Apostolisque traditum est, unum omnino genus ordinationis esse; quod humano deinde consilio, ac voluntate scissum est, et in duo partitum; atque initio non unum aliquem præsidem, et episcopum ecclesiæ cuique præfuisse, sed a multis ejusdem ordinis, ac pari potestate præditis, iisdemque presbyteris simul et episcopis administratam fuisse. Cum autem animadverteret, plurimum ex eo commenti illius elevari fidem, quod jam tum ab Apostolorum tempore singulares in plerisque ecclesiis episcopos fuisse constaret, ac singulorum deinde successiones ex istorum archivis ab idoneis auctoribus, et illorum pene temporum æqualibus collectas, ut in antecedente capite summatim ostendimus; uberius autem in superioribus libris *de Ecclesiastica Hierarchia*, novam et jocularem fabulam texuit de variis primatus in ordine presbyterorum modis, ac generibus per certa temporum intervalla distributis. Quod inventum non minus communi sensu, et ratione, quam auctoritate destitutum, in fœda illa Wallonis Messalini dissertatione primum edidit, sed nondum satis liquido, et expresse conceptum. Post autem in *Apparatu ad librum de primatu Petri* paulo disertius, hoc est minus obscure, et sic, ut intelligi quomodocumque posset, de eo locutus est. Id, quale sit, ante omnia proponendum videtur, ut ejus deinde vitia, vel flagitia potius deprehendi, castigarique possint.

Salmasii opinio de episcopis et presbyteris exponitur.

II. Duo Salmasius tempora distinguit, quibus totidem in Ecclesia gubernanda mutationes factas putat. Primum fuit Apostolorum tempus, ac deinceps usque ad Victorem Papam, qui anno Christi circiter centesimo nonagesimo secundo Pontificatum iniit. Quo intervallo censet presbyteros eosdem, et episcopos re, ac nomine in commune ecclesias administrasse; sed ita tamen, ut unus primatum inter eos teneret, non ex electione, aut merito, sed *ex ordine* πρωτοκλησίας, et προγενεσίας, id est *antiquitatis*, et *promotionis ad Presbyteratum*. Verba professo-

Duo tempora distinguit Salmasius: primum quo episcopus, unus primatum tenebat jure non electionis sed antiquitatis.

Regimen apostolicum.

ris hujusmodi sunt : « Primo viguit πολιτεία Ἀποστολική, quæ et ubique terrarum in omnibus ecclesiis obtinuit, non solum sub Apostolis, sed etiam sub eorum discipulis, qualis nempe ab Apostolis ipsis instituta est ex præcepto divino. Hæc æquales omnes habuit episcopos, sive Presbyteros. Cujus æqualitatis ratione postulante, primatus decedentis, qui antiquior in ordine fuerat, dabatur sequenti. Hæc ratio duravit ultra secundam successionem Apostolorum usque ad tempora, ut notavimus, Antoninorum, imo vel usque ad Victorem, ut supra observavimus. »

Secundum tempus quo primatus jure electionis delatus est.

Secundum tempus fuit ab Victoris Pontificatu, quando primatus aliud genus institutum est, non ex ordinis, et antiquitatis prærogativa; sed *ex electione, et sola meriti contemplatione.* «Tum quasi decreto facto, inquit, per totum orbem ea consuetudo immutata est, et nova recepta τάξις, quæ ex uno ordine duos fecit, et nomina etiam distinxit episcopi ac presbyteri. In hoc posteriore modo, non ordo, sed meritum creabat episcopum. Eligebatur ex corpore presbyterorum, vel etiam ex laicis in episcopum, qui id videbatur promereri. Non ordo amplius spectabatur, in deferendo sequenti decedentis primatu. Imo nec amplius jam primatus erat aut dicebatur, quem olim obtinebat, qui in primum locum ex secundo succedebat. Dignitas potior ita promoto, ac potestas major concedebatur. Nomen ei mutabatur, quia in alium ordinem altiorem evehebatur, et pro presbyteris, sicut omnes antea nominari solebant, nuncupabatur episcopus. Ita nominis, ordinis, et honoris magna distinctio facta est in hac nova institutione. »

Institutio.

In Alexandrina ecclesia morem hunc variari.

III. In Alexandrina tamen ecclesia, post primam illam institutionem, non statim observatam fuisse posteriorem existimat Salmasius; sed primatum aliquandiu retentum, ita tamen ut non amplius ordini, et antiquitati, sed merito daretur, « usque ad Heraclam, et Dionysium, vel usque ad Nicæni concilii tempora, et Alexandri Patriarchæ Alexandrini. In hoc secundo primato, qui electione deferebatur, nominis quidem mutatio intervenit, sed nulla ordinis. Episcopus dictus est, quem, ut primus esset, ex suo corpore eligebant presbyteri. Quandiu ex presbyterorum collegio sumptus est ille, qui cæteris præesse debebat nomine episcopi, communi presbyterorum suffragio eligendus, non diversus ordo factus est episcopi, et presbyterorum. Sine ordinatione nova, vel consecratione, sed sola electione præponendus cæteris sumebatur. Ubi vero ex aliis corporibus, puta ex laicis; vel inferioribus Ecclesiæ ordinibus in episcopum aliquis elegi cœptus est, tum per impositionem manuum ordinari debuit, ac benedici, vel consecrari. In tertio hoc genere regiminis, non solum distincta nomina fuere, sed etiam ordo ipse divisus, et ex uno duo facti. Nullus in hac gubernandi ratione primatus proprie fuit. Ubi enim ordo alius est, et alter altero superior, non datur ex altero ordine in alterum primatus. »

IV. Quocirca commenti totius hæc summa subducitur : Duobus fere primis sæculis episcopatum, et presbyteratum non fuisse distinctos ordines; nec unum aliquem, et singularem unicuique ecclesiæ præfuisse, cum episcopi, cujusmodi hodie est, nomine, gradu, et potestate; sed plures in singulis civitatibus presbyteros, et eosdem episcopos ecclesiam administrasse, pari jure, ac potestate ; ita tamen, ut qui ordinationis tempore antiquior esset, primatum obtineret inter pares, ipso jure antiquitatis, non electione, aut merito ; quo mortuo, alter in ejus locum succederet antiquitate proximus, atque ita deinceps sibi presbyteri omnes succederent. Post secundum sæculum, non ordinationis tempore prior, sed electione, et merito potior suffectus est in locum demortui, non solum ex ordine presbyterorum, sed etiam ex laicis; ac tum ex uno ordine duo sunt facti, et episcopatus a presbyteratu divulsus est, et utriusque munia sunt divisa. Nam soli episcopo, qui unus in quaque erat ecclesia ordinandi jus, ac munus attributum est, et presbyteris ademptum.

Hanc de Ecclesiæ utroque regimine sententiam suam, quemadmodum Salmasius approbet, ac quibus vel argumentis, vel testimoniis utatur, operæ pretium est expendere. Non enim affirmare tantis de rebus, et, quid cuique libitum erit, excogitare, atque in medium conferre, sufficit ad impetrandam fidem. Sed tantum credi sibi velle par est unumquempe, quantum efficere probando, et idoneis rationibus persuadere potuerit.

Quatenus igitur ex confusa, et indigesta illa farragine, quæ tædio ac nausea lectores suos conficit, extundi, exprimique potuit, probationum hæc fere sunt capita.

V. Primum duobus illis sæculis, quæ Apostolos, et eorum discipulos tulerunt, non fuisse per Ecclesias singulares episcopos, sed

Indagantur rmamenta hujus fiopinionis.

presbyteros plures pari potestate illas administrasse, hoc unico genere argumentationis ostendit, quod veteres scriptores mentionem faciunt τῶν πρεσβυτῶν, et τῶν πρεσβυτέρων, qui in illis extiterunt, aut iis etiam præfuerunt. Sic Irenæus apud Eusebium[1], in epistola *ad Victorem Papam*, Soteris decessores Anicetum, Pium, Hyginum, Telesphorum, et Xystum, πρεσβυτέρους vocat. Et in libro tertio adversus hæreses, capite secundo, per « successiones presbyterorum in ecclesiis traditionem Apostolicam » servatam esse dicit, quas sequenti capite *successiones episcoporum* nominat.

Seniorum et presbyterorum.

Utitur et Pii Papæ testimonio Salmasius ex utraque *ad Justum Viennensem* epistola : quarum in priore ita scribit : « Presbyteri illi, qui ab Apostolis educati usque ad nos pervenerunt, cum quibus simul verbum fidei partiti sumus, a Domino vocati, in cubilibus æternis clausi retinentur. » In posteriore vero « Episcopum, ait Salmasius, non esse majorem presbyteris affirmat. » Rursus Victor Papa in epistola *ad Desiderium Viennensem* ait[2], Presbyteros, qui Apostolos in carne viderunt, Ecclesiam usque ad Desiderii tempora rexisse. » Cum igitur ex illis auctoribus, aliisque constet, usque ad Irenæi, et Victoris tempus episcopos nomen habuisse presbyterorum ; inde concludit, « nondum illo tempore episcopatum a presbyteratu separatum sic fuisse, ut tam re, quam nomine hi gradus dividerentur. Nam ab eo tempore, quo ex uno ordine presbyterali, et episcopali duo facti sunt, nomen presbyteri dari desitum est episcopo. » Quod ex commentarii in epistolas Pauli auctore confirmat, qui falso inscribitur Ambrosius[3]. Hunc enim refert « affirmare, ex quo immutatio illa nominum facta est, et distinctio graduum inter episcopum et presbyteros, episcopum non posse vocari presbyterum, neque presbyterum sibi appellationem episcopi vindicare. »

Ergo, cum episcopus dici poterat presbyter ut immutatio nominum non fuit, ita nec muneris, aut dignitatis inter episcopum, et presbyterum divisio exstitit. Non eam fuisse porro Victoris tempore jam probavimus, quia non solum ipsum, sed etiam anteriores episcopos Romanos πρεσβυτέρου nomine appellatos constat ab Irenæo, et aliis. Quinimmo Pius, et Victor diserte scribunt in epistolis suis, ab Apostolorum usque temporibus gubernatam a presbyteris fuisse Ecclesiam. Ex quo recte concludo, presbyterorum primatum tunc habuisse, qui ecclesiis præessent potius, quam episcopatum re, et nomine distinctum a presbyteratu. »

Presbyteris.

VI. Indidem et probari putat, alteram gubernationis ecclesiasticæ formam, quæ priori successit ; in qua unus episcopus præfuit ab omnibus electus ex merito, et in altiorem ordinem provectus, mutato nomine, quod Ambrosio tributus ille commentarius Salmasio videtur asserere.

Cur autem « medium sæculum secundum Ecclesiæ a Christi resurrectione assignaverit mutationi illi, » non aliud argumentum attulit quam quod Ignatius in epistola quadam sua ordinem istum νεωτερικὴν τάξιν vocat. Hunc autem ementito (ut putat) nomine vocatum Ignatium circa illud tempus extitisse, conjecturam facit.

Recentiorem institutionem.

Nam quod in Alexandrina ecclesia serius illam admissam existimat, partim Hieronymi, partim Eutychii Alexandrini Patriarchæ testimonio nititur, quorum ille, « a Marco Evangelista usque ad Heraclam, et Demetrium episcopos, ait[4], presbyteros semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum episcopum nominasse. » Eutychius vero Alexandrum Patriarcham, qui Nicænæ synodo interfuit, mutationis illius auctorem facit ; ac decrevisse illum ait, ut ne amplius a presbyteris Patriarcha, sed ab episcopis eligeretur.

1 Salmas. *Appar.* et Euseb. lib, V, cap. XXVI. — 2 Exstat in Bibl. Flori. et apud Bar. ad ann. 198. — 3 In ep. *ad Tim.* apud Amal. — 4 Hieron. ep. LXXXV.

CAPUT V.

Evertuntur firmamenta Salmasiani commenti. 1. Quorum primum ex communione nominis petitum refellitur. Irenæus singulares in ecclesiis episcopos agnoscit. 2. Idem ex epistola Lugdunensis ecclesiæ, et hujus urbis martyrum ostenditur. 3. 4. Irenæum, cum epistolam illam Romam pertulit, fuisse tantum presbyterum, non episcopum. 5. Quod ex Hieronymo probatur. 6. Refellitur Salmasius, qui illos martyres episcopos ait fuisse ; 7. ejusque ratio funditus evertitur. 8. Sacerdotum nomine tam presbyteros, quam episcopos comprehendi. 9. Ex Pii, et Victoris epistolis ab Salmasio deductum argumentum dissolvitur.

1. Caput argumentationis, probationisque Salmasii, quo singulares Apostolorum sæculo nusquam episcopos fuisse confirmat, expositum est antecedenti capite. Idem vero, quam futile, ac frivolum sit, et auctore dignum suo, deinceps explicabimus.

Refellitur primum Salmasii argumentum ex communione nominum petitum.

Imprimis tota vis argumentationis istius in hoc incumbit unum, eoque nititur, quod passim ingerit : Tamdiu episcopatum, et presbyteratum unum ordinem fuisse, dum nomen presbyteri datum est episcopo ; nec prius ex uno factos esse duos, quam vocabulis discreti fuerunt, ut alius episcopus, alius presbyter vocaretur. Hoc negato, et extorto, non lapsu, sed præcipitio, tota moles disputationis illius corruit. Nos vero istud ipsum, quod pro certo, confessoque suo jure sumpsit, falsum et commentitium esse defendimus. Nam nulla ratione, auctoritate idonea nulla probatum ab Salmasio illud est, quod eo profecto accuratius esse fixum, ac fundatum oportuit, quod omnis inde reliqua structura pendebat. Nec longe quærenda nobis argumenta sunt, quibus falsum istud esse monstretur. Illi ipsi quorum pro se testimonia Leidensis professor attulit, operam ad id suam nobis accommodant, et hominis ἀκρισίαν, cæcitatemque convincunt. Ineptiam.

Omnium, quos inepti, et jocularis commenti vindices, et assertores citat Salmasius[1], antiquissimi sunt Irenæus, Pius, et Victor Romani Pontifices ; hoc enim ordine ab illo commemorantur. At isti neque vel littera ulla insulsæ isti fabulæ gratificantur ; et eam potius evertunt, ac falsi arguunt. De Iræneo scimus ex antecedente capite tertio[2], singulares ab eo commendari episcopos, eorumque successiones a primis ortas, « qui ab Apostolis instituti sunt episcopi in ecclesiis ; » quorum successores usque ad se perductos asserit ; nominatim vero *successiones episcoporum* Romanæ ab Apostolo Petro et Paulo fundatæ ecclesiæ percenset, uti dictum est. Qua in narratione verba Irenæi perpendenda sunt, quæ singulorum singulis ordine succedentium episcoporum, et Ecclesiæ præfecturam obtinentium seriem ostendunt, vacuam ab nugis, et præstigis inventi Salmasiani : « Lino (inquit de Petro et Paulo scribens Irenæus) officium episcopatus injungunt[a]; ita Ruffinus apud Eusebium vertit : vetus Interpres Irenæi, « Lino episcopatum administrandæ Ecclesiæ tradiderunt. » In sequentibus sæpe utitur verbo διαδέχεται, quod est *succedere* ; ut ab uno traditum uni, quasi per manus, episcopatum intelligas, usque ad Eleutherum, quo sedente litteris ista prodebat Irenæus ; qui et post Apostolos duodecimum illum numerat. Atque hic mortuus anno Christi 192, successorem habuit Victorem, cujus Pontificatum limitem figit instituto veteri Salmasius quo plures ecclesiam quamque gubernarunt presbyteri, nondum singularibus ordinatis episcopis. Cur igitur non presbyteros presbyteris, aut episcopis saltem episcopos successisse scribit Irenæus ; sed episcopum unicum unius successorem fuisse tam aperte declarat ; idque per omnes ecclesias factum esse significat ?

Invictum Lugdunensium martyrum testimonium

II. Accipe nunc adversus Leidensis ejusdem Grammaticæ professoris nænias validissimum argumentum, et invictum ex Lugdunensium martyrum, qui sub Marco Aurelio Imperatore passi sunt, epistola, quam Eusebius refert in libro quinto *historiæ*. Cum enim illi adhuc in vinculis essent, litteras miserunt

a IREN. lib. III, cap. III apud Euseb., lib. V *Hist.* cap. VI. Λίνῳ τὴν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν.

Salm. in *appar.* in *Diss. Wallon.* cap. III. — 2 Iren. lib. III, cap. III

Romam ad Eleutherum per Irenæum presbyterum ecclesiæ Lugdunensis, quem et honorificentissimo testimonio commendant: « Has inquiunt, litteras ut ad te perferret, fratrem nostrum et socium hortati sumus Irenæum; quem et commendatum ut habeas, rogamus, virum testamenti Christi apprime studiosum. Quod si illud intelligeremus, locum et ordinem alicui conciliare justitiam, illud ante omnia commemoraremus, ecclesiæ, cujusmodi est, eum esse presbyterum[a]. » Hic utrumque vides expressum, ac distinctum ordinem, quem τόπον nominant, episcopi et presbyteri. Siquidem Eleutherum Romanum Pontificem episcopum vocant, Irenæum vero Lugdunensis ecclesiæ presbyterum; et inter ambos manifestum discrimen constituunt, dum Irenæum *fratrem, et socium* appellant, Eleutherum vero *Patrem*. Sic enim in epistolæ, ut apparet, clausula scripserunt: « Bene te valere in Deo in omnibus, et semper optamus, pater Eleutheri[b]. » In priore autem, et longissima epistola Lugdunensis ecclesiæ ad Asianas, et Phrygias, in qua celeberrima illa Lugdunensium martyrum historia describitur, Pothini fit mentio Lugdunensis episcopi: « At beatus, inquit; Pothinus, cui commissum erat episcopale apud Lugdunum ministerium, supra nonagesimum ætatis annum agens[c]. » Hinc apparet jam tum Eleutheri Papæ, et Irenæi tempore, antequam Victor sederet, primi ordinis fuisse proprium nomen episcopi; secundi vero ordinis presbyteri nomen. Quanquam πρεσβυτέρου vox nonnunquam episcopo tributa videtur; non tamen vicissim episcopi vocati sunt secundi ordinis sacerdotes, nisi primo illo ineunte sæculo, superstitibus adhuc Apostolorum principibus, ut postea dicam.

Locum.

Presbyteri.

Quare, si est vera Leidensis Trapezitæ sententia, tunc duos illos ordines, ac sepatos esse cœpisse, cum appellationes utrique diversæ sunt impositæ, ut alter episcopus, alter presbyter nominaretur, id quod ante Victorem Papam accidisse res ipsa docet, falsa est et commentitia divinatio illius, haud ante Victoris tempus istud esse factum.

III. Sed stuporem hominis, et oscitantiam vide. In dissertatione illa, quam sub Wallonis Messalini nomine ante annos quinque in lucem edidit, et in *Apparatu libri de Primatu* identidem laudat, et approbat, illo eodem Lugdunensium martyrum epistolæ testimonio abusus est, ut episcopum propterea eumdem tunc cum presbytero fuisse monstraret. Cum autem refelli hoc mendacium suum perspicua narrationis illius luce cerneret, tum eo præsertim, quod attigimus, appellationis discrimine, quo Pothinum, et Irenæum designari in epistolis istis, animadvertebat; ad notas confugit artes temere confictas, inanesque conjecturas, quibus ad historiam assutis, quod vellet, utcumque consequens faceret.

Tria sunt præ cæteris falso ab eo, et contra fidem historiæ prodita. Primum, quod Irenæum, quo tempore Romam a martyribus missus est, episcopum fuisse fingit; ut inde suadeat, episcopum eumdem et presbyterum appellari solitum. Alterum, quod Pothinum pridem e vivis decessisse narrat. Tertium denique, quod *Martyres illos Galliarum fuisse episcopos* ait; quæ sane commentitia sunt. Nam quod ad primum attinet, manifeste cum historia, et epistola Martyrum pugnat. Eusebius post descriptam Lugdunensis ecclesiæ ad Asiaticas epistolam, in qua Martyrum certamina, et gloriosam pro Christo per horrendos cruciatus obitam mortem explicat, et inter alios Pothini episcopi Lugdunensis; meminit aliarum litterarum, quas iidem martyres, dum adhuc in vinculis haberentur, ad fratres, qui in Asia, Phrygiaque manebant, scripserunt; tum illarum, quas ad Eleutherum Romanum episcopum miserunt per Irenæum *Presbyterum tunc adhuc ecclesiæ Lugdunensis*, ut scribit Eusebius[d]. Hic nominum ipsa diversitas, quod alter episcopus, alter presbyter vocatur in continenti narratione, satis admonet, discinctum illorum ordinem, sive τόπον id est *locum* fuisse. Nam episco-

Contra fidem historiæ errata Salmasii.

a Lugd. mart. ibid. Ταῦτά σοι τὰ γράμματα προετρεψάμεθα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, καὶ κοινωνὸν Εἰρηναῖον διακομίσαι. καὶ παρακαλοῦμεν ἔχειν σε αὐτὸν ἐν παραθέσει, ζηλωτὴν ὄντα τῆς διαθήκης τοῦ Χριστοῦ. εἰ γὰρ ᾔδειμεν τόπον τινὶ δικαιοσύνην περιποιεῖσθαι, ὡς Πρεσβύτερος ἐκκλησίας, ὅπερ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ, ἐν πρώτοις ἂν παρεθέμεθα.

b Ibid. Χαίρειν ἐν θεῷ σε ἐν πᾶσι εὐχόμεθα, καὶ ἀεὶ, πάτερ Ἐλευθέριε.

c Ibid. cap. I. Ὁ δὲ μακάριος Ποθεινὸς ὁ τὴν διακονίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἐν Λουγδούνῳ πεπιστευμένος, ὑπὲρ τὰ ἐννενήκοντα ἔτη τῆς ἡλικίας γεγονώς.

d Eus. lib. V, cap. IV. Οἱ δ' αὐτοὶ μάρτυρες καὶ τὸν Εἰρηναῖον πρεσβύτερον τότ' ὄντα τῆς ἐν Λουγδούνῳ παροικίας τῷ τε δηλωθέντι κατὰ Ῥώμην Ἐπισκόπῳ συνίστων.

Quando legatione functus est Irenæus, non erat Episcopus.

pum per id tempus episcopum nominari consuevisse, testis est ecclesiæ Lugdunensis epistola quæ Pothino nomen istud attribuit. Quid igitur causæ esse potuit, cur martyres in litteris, quas ad Eleutherum Romanum episcopum, ut vocat Eusebius, per Irenæum scribunt; illum quidem Patrem nuncupent, hunc vero nec episcopum, nec patrem, sed *Presbyterum fratrem*, et κοινωνὸν, id est *socium*; nisi quod *tunc adhuc Presbyter* erat, ut Eusebius ex Ruffini interpretatione loquitur? Quæ vox τότε, et hæ Latinæ *tunc*, *adhuc*, indicant nondum Irenæum, cum legationem obiret istam, episcopum fuisse, quod postea fuit, sed tantummodo presbyterum, quando, Pothino mortuo, in ejus locum substitutus est.

IV. Quod enim Messalinus Wallo « ex ratione temporum facile esse dicit ostendere, Pothinum, cui successit Irenæus in episcopatu sive primatu presbyterii Lugdunensis, eo tempore pridem e vivis decessisse, » solemnia nugatur. Qui enim, aut unde probare istud poterit? Pothinum in M. Aurelii Antonini persecutione una cum aliis martyribus comprehensum scribit ecclesia Lugdunensis[1], et ex carcere productum ad tribunal præsidis, ac diris tormentis excarnificatum, rursus ad carcerem retractum, biduo post obiisse. Iidem porro martyres, dum in vinculis haberentur, ad Eleutherum papam Irenæum adhuc presbyterum cum litteris mittunt, quarum litterarum aliquot verba descripsit Eusebius. Quo igitur argumento demonstrari potest, mortuo potius, quam superstite adhuc Pothino, Irenæum Romam esse profectum, ut episcopus jam illius esse loco potuerit? Ut hoc omittam, etsi Pothinus jam vita functus esset, non statim novum ei substitutum episcopum, in tanta Ecclesiæ consternatione, tantaque trepidatione, ac fuga cleri, atque populi Christiani; cum nec istis, nec aliarum urbium episcopis ad eligendum illius ecclesiæ Pastorem tuto convenire liceret; qui mos ex antiquo servari in episcoporum ordinatione consuevit.

Nam primatus nescio cujus fabulam, in quo proximus quisque loco, et ordine, priori mortuo, sine nova electione, aut ordinatione succedebat, cujusmodi sunt ceteræ Messalino-Salmasii nugæ, indignam judicamus, cujus ratio hic aliqua ducatur; ac pompam illius, et fucum paulo post disjiciemus.

V. Itaque non dubium est, Irenæum adhuc episcopum non fuisse, sed hoc solum, quod martyres ipsi referunt, Lugdunensis ecclesiæ presbyterum, hoc est secundi ab episcopo loci, atque ordinis.

Utriusque testis est auctor gravis Hieronymus in libro *de Scriptoribus Ecclesiasticis*; cujus verba ejusmodi sunt, ut per ea mutis esse Salmasiis omnibus liceat; « Irenæus, inquit[2], Pothini episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat ecclesiam, presbyter a martyribus ejusdem loci, ob quasdam Ecclesiæ quæstiones, legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum episcopum perfert litteras. Postea, jam Pothino prope nonagenario ob Christum martyrio coronato, in locum ejus substituitur. » Quid contra hæc mutire Leidensis professor audebit? aut qua fronte tam expressæ auctoritati tanti viri nænias suas, et præstigias opponet? Sunt et alia quamplurima in eodem Hieronymi libro testimonia, et argumenta singularium per ecclesias episcoporum, de quibus in tertio capite dixi.

VI. Jam quod *martyres illos Galliarum fuisse episcopos* dicit, et idcirco fratrem, et collegam Iræneum appellasse, temere divinat. Horum nomina recenset Gregorius Turonensis[3], et quadraginta octo numerat; nec non Ado Viennensis *in Martyrologio*, die secundo Junii; et uterque Pothinum solum episcopum nominat; Ado vero etiam Zachariam presbyterum, ut et Eusebius. In reliquo numero partim mulieres viginti censentur; partim aliqui, quos ne presbyteros quidem fuisse litteræ martyrum indicant. Tales sunt Vettius Epagathus moribus et vita sanctissimus « adeo, ut, quamvis juvenis esset, cum Zachariæ presbyteri martyrio exæquaretur[a];» tum Maturus recens a baptismo; Sanctus Diaconus Viennensis; Ponticus puer annorum quindecim, Blandinæ frater Alexander; Phrix arte medicus. Hos quinque nec presbyteros, nec episcopos fuisse perspicuum est; qui fœminis viginti, et Pothino episcopo, ac Zachariæ presbytero annumerati, viginti septem efficiunt; quorum nemo, præter unum Pothinum, episcopus : nemo, præter Zachariam, presbyter fuit. Duorum præterea nomina

a Euseb. lib. V, cap. i. Ὡς καίπερ ὄντα νέον συνεξισοῦσθαι τῇ τοῦ πρεσβυτέρου Ζαχαρίου μαρτύρια.

1 Euseb. lib. V, cap. 1 fol. 46, § 1 ed. gr. — 2 Hier. *de scri.* cap. XLV.— 3 Lib. I *de glor. mart.* cap. IXL.

commemorat Eusebius. Attalum Pergamenum, et Alcibiadem*. Horum ille Pergamenus genere ab eo dicitur, nec aliud de statu illius refert; ex quo colligi potest, laicum hunc fuisse; certe episcopum non fuisse, plus quam verisimile est; non enim hoc alioqui tacuisset Eusebius. Quod etiam in Alcibiade valet argumentum, quem Ἀλκιβιάδην τινὰ vocat, hoc est *Alcibiadem quemdam*. Quisquamne de episcopo, imo de presbytero, aut diacono sic loqueretur; præsertim qui tres alios suo quemque gradu, et ordine notasset? Nullus igitur horum omnium, quos Eusebius nominavit, clericus fuit, nedum episcopus, præter Pothinum episcopum, Zachariam presbyterum, Sanctum diaconum. Supersunt, præter fœminas viginti, viri novemdecim, de quibus idem, quod de superioribus, debet esse judicium: neminem ex his episcopum, aut presbyterum videri fuisse, quod sine ullo titulo acervatim congesti sunt ab Adone, qui Pothinum episcopum, Zachariam presbyterum, et ab Gregorio, qui Pothinum postremum omnium episcopum appellat. Edat nunc Leidensis Academiæ professor auctores, si quos habet, a quibus martyres Lugdunenses episcopos fuisse didicerit.

VII. Cum tam gravi, tam diserta Irenæi testificatione, quam hucusque contra insulsam Salmasii fabulam opposuimus, de singularibus per ecclesias episcopis, et horum a presbyteris discrimine, comparemus modo rationem illius, quam ex eodem Irenæo nobis intentat. Hujus eo summa nimirum redit, quod Irenæus Romanos pontifices πρεσβυτέρους appellat in epistola *ad Victorem*[1]; et alias sæpe presbyteros vocat episcopos[2]. Hinc igitur Wallo Messalinus, hoc est Salmasius, in utroque opere contendit[3], eumdem tunc ordinem cum episcopatu presbyteratum fuisse. Futilis ac sine nervis argumentatio. Primum, quod ut in superioribus libris *de Hierarchia* demonstravimus[4], πρεσβυτέρου vox interdum generatim pro majoribus in Ecclesia ordinibus accipitur, sitque communis primi et secundi ordinis appellatio, ut Græci interpretes Pauli epistolarum animadverterunt; præsertim Chrysostomus[5], ac Theodoretus[6], ut in primo *Dissertationum* adversus Trapezitam ostendimus. Nec dubium est, quin presbyterorum vocabulo, quod honoris interdum nomen est, Irenæus in locis, quæ notavimus, episcopos intellexerit. Nam et Clemens Alexandrinus, cum ejus tempore jam distincti essent ordines illi duo, ac tres distincte, annumeratis diaconis[7], in Ecclesia percenseat[8], nihilominus eodem in loco presbyteri appellatione majores duos complectitur, ut in primo libro *de Hierarchia* demonstravimus[9].

Presbyteros.

Deinde si ex nominis communione ordinis singularitas colligi debet, quo unico firmamento Salmasii commentum nititur; non solum primis duobus sæculis, sed etiam posterioribus omnibus, eumdem presbyteratum cum episcopatu fuisse in Ecclesia licebit asserere. Siquidem uterque ordo perdiu communem habuit *Sacerdotis* appellationem, ut ex citimæ vetustatis canonibus probavimus eodem in loco[10]. Quibus addendi modo sunt alii prioribus illis recentiores, in quibus *Sacerdotis* nomen alias secundo ordini tribuitur, alias promiscue huic, et episcopo, cum *presbyteri* voce solus secundus exprimatur.

VIII. In Capitularibus Caroli M. libro V, capite XX, Sacerdotes nuncupantur *secundi ordinis clerici*, cum ita decernitur: « Quod non oporteat sacerdotes, vel clericos habentes adversus invicem negotia, proprium episcopum relinquere, et ad sæcularia negotia convolare. »

Et in capite XXXIV, sæpius *episcopi, et reliqui sacerdotes* nominantur; atque ambo perspicue discernuntur. Sic in capite XXXVII et XXXVIII, et aliis passim, *Sacerdotes* vocantur *Presbyteri* simplices. At vero capite LXII libri ejusdem, sacerdotum nomine utrique comprehenduntur, episcopi et presbyteri, ut et libro VII, capite XLIX. « Nullus sacerdos in alterius civitate, vel diœcesi, inquit, pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, vel qui reconciliatum se esse dixerit, sine consensu, et litteris episcopi, vel presbyteri, in parochia presbyter aut episcopus in civitate suscipiat. » Item capite LXI: « Non est permittendum turbis electiones eorum facere, qui sunt ad sacerdotium provehendi; » ubi *Sacerdotium episcopatum* significat, ut et titulus indicat, et caput

* Asclepiadem vocat Hieronymianum martyrologium. Confer etiam Notkeri martyrologium. Z.

1 Apud Eus. lib. V, cap. XXVI. — 2 Iren. lib. III, cap. II et III, et lib. IV, cap. XLIII. — 3 In *dissert.* et in *appar. ad lib. de Pri.* — 4 Vide lib. I, cap. XII, § 16. — 5 Chrys. hom. I in ep. *ad Phil.* — 6 Init. comm. in ep. I *ad Timoth.* — 7 Clem. Alex *Strom.* VI. — 8 Ibid. 480. — 9 Cap. LII, § 13. — 10 Ibid. § 14.

antecedens, in quo episcopi judicio Metropolitanorum, et vicinorum episcoporum provehi jubentur. Sic in edicto Caroli ejusdem [1], quod capitulis ecclesiasticis præfixum est, Pontifices vocat sacerdotes, quos a presbyteris secernit; et tamen episcopos ipsos a sacerdotibus subinde separat. Et in iisdem capitulis titulo primo, capite secundo [2] : « Volumus, atque præcipimus, ut omnes suis sacerdotibus, tam majoris ordinis, quam et inferioris, a minimo usque ad maximum, ut summo Deo, cujus jure in Ecclesia legatione funguntur, obedientes existant. » Sic in libro septimo *Capitularium* capite CIII. « Volumus, inquit, ut nullus sacerdos in hostem pergat, nisi duo, vel tres tantum episcopi electione cæterorum, propter benedictionem, et prædicationem, populique reconciliationem; et cum illis electi sacerdotes, qui bene sciant populis pœnitentias dare, Missas celebrare. » Hic manifeste sacerdotis vox utrique ordini communiter attribuitur.

Quamobrem ut ex *Presbyteri* vocabulo utrique ordini concesso episcoporum, et presbyterorum primis sæculis duobus, disputat Salmasius, nonnisi unum ordinem fuisse; eodem jure concedet, reliquis deinceps sæculis unum et eumdem fuisse, cum *Sacerdos* uterque sit vocatus. At hoc, illius etiam judicio, perspicue falsum est. Desinat igitur de altero tam pervicaciter, tamque stulte contendere.

IX. Ejusdem indolis est argumentatio illa, quam ex Pii, et Victoris Romanorum pontificum epistolis instruit Professor Leidensis, quod ambo presbyteros appellant episcopos. Cujus ratiocinationis stupor simili responso diluendus est. Nam presbyteri in commune omnes ecclesiæ moderatores, hoc est clerici majores, vel sacerdotes, comprehensi sunt, uti veteres affirmant.

Et quoniam Pii, et Victoris epistolas, tanquam genuinas, in auctoritatem assumit, age constet ipse sibi, et eorumdem decretis auscultet. Scribit Pius ille in epistola prima, « Sanctam sedem Apostolicam, hoc est Romanam, omnium ecclesiarum caput esse ex præcepto Christi, qui principi Apostolorum dixit : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Victor vero in epistola prima, tum eadem de Romanæ sedis dignitate refert; tum de causis episcoporum, et eorum appellationibus ad Apostolicam sedem pertinentibus, nec ab alio dijudicandis non pauca disserit. Utrique ergo Leidensis professor assentiatur, quando illorum epistolis semel habere fidem instituit; ac se profiteri catholicum, ac Romanum incipiat. Qui enim potius epistolis istis Pii, ac Victoris, quam tribus aliis diffidat, quarum testimoniis utitur ad commenti sui fulciendam auctoritatem? Quod argumentum? quod κριτήριον habet quo Pii ad Justum Viennensem, et Victoris ad Desiderium epistolas, quas identidem obtrudit, genuinas esse probet; cæteras eorumdem rejiciat? Nonne hoc est sortito, quod velis, proferre; imo ἀκρίτως, *temereque* nugari? *Criterium.*

Atque hoc non eo dico, quod in illis epistolis momenti aliquid ad causam istius insit, quod hac præscriptione summoveam. Nihil enim aliud inde nanciscitur, nisi obsoletum illud et putidum, episcopum ibi vocari presbyterum, et a presbyteris gubernatam esse tunc Ecclesiam. Quæ satis superque confutata sunt, præsertim in primo libro *de Hierarchia* [3].

CAPUT VI.

1. *Salmasii mira a seipso dissensio.* 2. *Qui primum asserit, a pluribus presbyteris initio gubernatam esse Ecclesiam ita, ut nullum inter eos aut dignitatis, aut nominis discrimen esset.* 3. *Idem vero mox contrarium docet, initio et dignitate, et nomine fuisse discretos.* 4. Κρύψις *ejusdem, et excusatio falsa erroris, et frivola.* 5. *Utcumque vero decreta illius se habeant, refellitur commentum primatus inter presbyteros ex ordinationis tempore ab eo confictum.* 6. *Cujus firmamenta convelluntur.* 7. *Maxime ex Hieronymi auctoritate.*

I. Qualem ecclesiarum administrandarum initio fuisse formam, Leidensis Professor existimet, dixi capite IV. Hujus modo pressius, et subtilius examinanda ratio est, ut intelligant omnes, quam non solidis ex rebus, sed futilibus ex conjecturis ridicula ista fabula collecta sit. Quod equidem non aliunde magis, quam illius ex dictis, et sententiis, tota-

1 Tom. II conc. gall. — 2 Exstat lib. VII, cap. CCCI. — 3 Cap. XII, § 17.

que ipsa disputatione perspicuum faciam. Sed ante omnia singularis exponenda est hominis levitas, et in eo, quod posuerat, retexendo ac refellendo inusitatus attonitæ mentis stupor; qui in Wallonis Messalini dissertatione reprehensus a nobis, et convictus, in *Apparatum* ipsum redundavit. Adeo superbum et illiberalem animum magis emendare agnitum errorem, quam in eo perseverare puduit. Quin enim apud se tacitus hunc agnoverit, dubitare nemo poterit, nisi qui multo secus de isto, quam de se sentit ipse, judicarit. Cujusmodi vero vel erratum illud sit, vel in eo dissimulando quam non mediocre, aut condonandum istius facinus, res per se ipsa declarabit.

Primo asserit Salmasius ecclesias ab initio a multis presbyteris æqualibus fuisse administratas.

II. Salmasius sub Wallonis Messalini larva mimum suum agens, diserte scribit sub initium capitis secundi Dissertationis primæ, sic Ecclesiæ præfuisse primis temporibus presbyteros complures, qui et episcopi erant, nemo ut unus dignitate antecelleret cæteris, uti nec nomine distabat. Nam Græcos Interpretes Pauli Chrysostomum, Theophylactum, Œcumenium redarguit, quod asserant, « tempore, quo scribebant Apostoli, presbyteros fuisse vocatos episcopos, episcopos vero presbyteros; nec tamen plures episcopos, sed unum singulis præfuisse civitatibus. Quomodo hæc explicabimus, inquit, ut recta his sententia concilietur? Ponamus, quod volunt, unicum, ut nunc, per singulas civitates constitutum fuisse episcopum; episcopus etiam, ex consuetudine illius sæculi, presbyter vocabitur. Ipsi autem presbyteri, qui sub illo presbytero erant, episcoporum quoque appellatione censebantur. Sic unus episcopus, qui et presbyter, pluribus presbyteris, qui et episcopi dicti, præerat. Hoc modo presbyter in presbyteros, id est pares, episcopus in episcopos summam habebat potestatem; et nullum erat discrimen nominis, cum tantum esset discrimen dignitatis. » Negat itaque Salmasius, ex pluribus presbyteris, qui tunc Ecclesiam in commune regebant, unum aliquem fuisse dignitate præcellentem, qui appellatione differret a cæteris, et episcopus diceretur : « Cum igitur, inquit, presbyteri omnes ex æquo vocarentur, et episcopi pariter omnes, nullum inter eos tum discrimen fuisse dignitatis ex eo comprobatur, quia nullum esset appellationis. »

III. At vero postea primatum inter presbyteros fuisse docet ex ordinationis tempore : « Antiquior, ait, ac prior mos fuit ecclesiarum, ab ipsis Apostolis institutus, ut primatus inter presbyteros, non ex electione decerneretur, sed ex ordinationis tempore seniori deferretur. » Quem morem usque ad finem primi sæculi, et initium secundi obtinuisse suspicatur. « Ita inter presbyteros prima sedes dabatur, sive πρωτοκαθεδρία ei, qui ordinatione antiquior cæteris esset. Qui successionem primorum in variis civitatibus episcoporum litteris consignarunt, dum ad suorum temporum consuetudinem respiciunt, episcopos nominarunt, qui primi erant ordinis ex tempore ordinationis, et qui primum in ordine officii gradum habebant. » Hactenus igitur affirmat Salmasius, utroque illo sæculo, quo presbyteri plures, iidemque episcopi, Ecclesiam in commune gubernabant, neminem fuisse primum inter pares, nisi ex tempore ordinationis; ac ne ipsum quidem, qui primam isto modo sedem nactus fuerat, appellatione ab reliquis discrepasse, ut episcopus insigniter vocaretur. In quo errasse putat illos, qui in primorum episcoporum describendis successionibus *primos ordinis sui presbyteros episcopos nominarunt*, quod hoc ipsum in usu esse temporibus suis animadverterent.

Secundo, prioris oblitus ait unum ex illis primatum jure antiquitatis obtinuisse.

Verum statim, ac ne littera quidem interposita, contrarium asserit, et primates illos proprio quodam jure, ac titulo nominatos fuisse dicit episcopos, cum cæteri vocarentur presbyteri. Verba Leidensis Professoris Messalini : « Fortasse etiam ita nominabantur κατ' ἐξοχὴν, quibus primatus eo modo delatus fuisset, cum cæteri nuncuparentur presbyteri. » Habes κατ' ἐξοχὴν ita nominatos episcopos primates illos presbyteros per id tempus, quo tempore ita nominatos, aut ab reliquis appellatione distinctos negaverat. Ac paucis interjectis, quod *fortasse* tunc fuisse factum, quasi dubitando dixerat, plane, asseverateque confirmat his verbis : « Eodem prorsus modo primo toto sæculo, et magna parte secundi, presbyterorum primates, quibus hunc primatum ordo tribuebat, in successionis episcoporum serie, nomine episcoporum signati, ac censiti sunt. » Quid hoc homine levius, et inconstantius? aut quis ulla in re isti fidem habeat, qui tam diversa, et inter se pugnantia, non iisdem modo paginis, sed paginarum etiam versibus affirmet?

Per excellentiam.

IV. At idem in *Apparatu* mentiri nos ait, quod dici hoc ab eo docuimus, « Apostolorum ætate unum aliquem fuisse in singulis ecclesiis episcopum, qui episcopi sibi

Fucus ejusdem.

peculiare nomen haberet. » Negat enim, *de temporibus Apostolorum ibi loqui Messalinum.* Atqui manifesti, et inverecundi mendacii ipsemet tenetur. Nam aperte de primis illis, et Apostolicis temporibus id primum dubitanter asserit, et addita particula *fortasse,* quod asseverantius deinde pronuntiat. Quid autem vox illa *fortasse* designat aliud, aut quo tandem refertur, nisi ad illa, quæ proxime ante scripsit, veteres illos presbyterorum primates, qui Apostolorum tempore vixerunt, episcopos nominatos κατ' ἐξοχὴν a posteriorum sæculorum scriptoribus, qui in mandandis memoriæ successionibus idem illis nomen attribuerunt, quod ætate sua videbant illorum proprium esse cœpisse? Non enim de *Presbyteri* appellatione verba illa possunt accipi, cum neque primates illi κατ' ἐξοχὴν a posterioribus presbyteri nuncupati sint; nec de hoc, sed de episcopi vocabulo sermo illic habeatur. Deinde, quod pagina sequente dixit, «Primo toto sæculo, et magna parte secundi, presbyterorum primates, quibus hunc primatum ordo tribuebat, nomine episcoporum signatos, ac censitos esse; » nonne de primis, adeoque Apostolico sæculo, et insequentis magna parte debet intelligi? His enim temporibus duntaxat primatum ex ordinationis tempore cessisse vult, cum postea electione, atque ex merito primates instituti sint. Apostolicis ergo temporibus primates presbyterorum *nomine episcoporum signatos, ac censitos esse* docuit ibi Leidensis Professor; et impudenter negat, hoc scripsisse Messalinum, quod disertis, et conceptis verbis palam est eb eo esse scriptum.

Per excellentiam.

Quinetiam puerili, ac ridiculo fuco, cum purgandi Messalini gratia ejus verba proferret, quibus mentionem illius rei fecerat, ea sola, quæ sunt in pagina 273 descripsit, quæ minus erant expressa; posteriora, quæ nos attulimus ex sequente pagina 274 suppressit, in quibus citra dubitandi particulam idipsum clarius, et affirmatius est elocutus.

Refellitur commentum de æqualitate episcoporum et presbyterorum.

V. Verum, mala fide, ac tergiversatione illius omissa, quod consequens est, videamus quam belle commentum illud cohæreat, quod de collegii presbyterorum primatibus excogitavit, quodque in Wallonis *Dissertatione* labefactum, in *Apparatu* resumpsit, ac fulcire conatus est. Sed illud imprimis animo repetendum est, quod supra dixisse me puto, et quod sua cuique ratio, ac prudentia suggerit, cum de ritibus antiquis agitur, deque usu, ac moribus Ecclesiæ veteris, quam *primitivam* vocant, tantumdem, nec amplius, affirmari oportere, quantum ex idoneis, et æqualibus illorum temporum scriptoribus potest colligi; idque adeo pro certo, confessoque habendum, quod expressis illorum verbis, ac testimoniis, non assutis ad eorum sententias interpretationibus, et divinationibus innititur. Hac ego regula constituta, cui nemo prudens et doctus homo reluctari poterit, plane ita confirmo, nullum auctorem habere Salmasium ludicræ illius fabulæ; neque quemquam exstare ex omni antiquitatis memoria, qui liquido ac diserte doceat, episcopos Apostolicis temporibus nihil aliud, præterquam primates fuisse presbyterii; ita ut sola temporis, quo quisque ordinatus erat, habita ratione, in prioris gradum ac locum proximus succederet; idemque nisi episcopali jam ordine, ac charactere præditus esset, velut si presbyterorum collegium, e quo ille capiebatur, ex secundi ordinis sacerdotibus constaret, sine nova, et episcopatus propria manuum impositione, hoc est episcopali ordinatione episcopus fieret. Quocirca totum illud, quod in Wallonis Messalini Dissertatione, tum in *Apparatu* postea Leidensis Professor ad ravim, et nauseam usque declamat, ex frivolis, et futilibus conjecturis, dico esse contextum, et sine communi sensu, ac judicio ullo confictum contra catholicæ veritatis perinde, ac memoriæ veteris et historiæ fidem. Hujus assertionis adstruendæ una scilicet ista verissima, et expeditissima ratio est, si auctores illos, quos inventi sui testes, ac vindices appellat, nihil ejusmodi, quale iste finxit, iis ipsis, quæ protulit, verbis ac sententiis significasse planum fecero.

VI. Ecquem vero fundum, auctoremque nominat commentitii illius primatus, ac citra electionem subrogati in demortui episcopi locum ex ordinationis antiquitate presbyteri? Unus nimirum, aut certe præcipuus est commentarii illius in Pauli epistolas scriptor, cui falso Ambrosii nomen inscribitur. Hujus admodum solius testimonio fretus Leidensis professor tam inauditam hactenus, tamque ridiculam fabulam contexuit. Age ergo faciamus periculum, quantum ad hanc novitatem adstruendam, et ex antiquitatis latebris eruendam, judicii, et acuminis Grammaticus iste contulerit. Scribit supposititius Ambrosius[1],

1 In cap. IV ad Eph.

« Primum presbyteros episcopos appellatos, ut, recedente uno, sequens ei succederet, etc. Sed quia cœperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos, immutata est ratio, prospiciente concilio, ut non ordo, sed meritum crearet episcopum multorum sacerdotum judicio constitutum, ne indignus temere usurparet, et esset multis scandalum. » In his Commentarii verbis nihil liquidi est, et expressi, ad quod commentum illud adhærescat. Num enim vel ulla littera istic est, quæ citra electionem promotos ad episcopatum fuisse suadeat antiquiores quosque presbyteros? aut illud consequens est, proximum quemque ordinationis tempore, jure ipso duntaxat antiquitatis cæteris antelatum esse, ut statim defuncto sufficeretur? Nonne hoc divinare est, et affectata, temereque assuta verborum interpretatione, quoquo libido tulerit, mentem scriptoris illius inflectere? Nam, quod, *recedente uno*, *sequentem ei successisse* dicit, non eo pertinet, ut aut citra electionem solo antiquitatis jure successerit, aut *sequens* qui vocatur, proximus ordinatione semper defuncto fuerit. Etenim *sequentem* simpliciter successorem nominat, quicumque tandem is fuit, et quocumque modo suffectus. Quod Optati Milevitani auctoritate probavimus in primo *de Hierarchia*[1]; qui post Constantini M. mentionem, de Juliano incontinenti ista pertexit : « Deinde alter, ut omnibus notum est, secutus Imperator. » Ut ergo Constantinum secutus Imperator non is intelligitur qui ab illo proximus, sed qui post eum imperavit; sic in collegio presbyterorum *sequens* ille non necessario interpretandus est, qui ordinationis tempore proxime ab defuncto in matricula scriptus erat, sed is esse potest, et vero fuit, qui utcumque et ex quolibet collegii loco in mortui locum est electus. Quid adversus hæc mutire potest Leidensis Grammaticus?

VII. Sed ut terreum os validiore ictu tundamus; ac ne itidem, ut iste facere assolet, sola contra illum conjectura pugnare, nitique videamur, age graviori, quam est falsi istius Ambrosii, auctoritate doceamus, successionem illam non sola prærogativa ordinationis, sed electione constitisse, etiam in Alexandrina ecclesia, de qua præsertim supposititius Ambrosii commentarius iste loquitur. Hieronymus in epistola LXXXV *ad Evagrium*, « Nam et Alexandriæ, inquit, a Marco Evangelista usque ad Heraclam, et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se *Electum* in excelsiori gradu collocatum episcopum nominabant, quomodo si exercitus Imperatorem faciat. » Hic tria sunt ab eruditissimo et sanctissimo viro prodita, quæ Grammatici Leidensis febriculosa commenta disturbant. Primum ait, a Marci Evangelistæ tempore unum ex inferiori gradu translatum, et in excelsiori collocatum fuisse. Secundo, hunc ipsum electione presbyterorum ad gradum istum provectum. Tertio, eumdem nominatum episcopum, nempe κατ' ἐξοχήν, ut Leidensis professor ipse nos docuit, et insigni ac singulari appellatione. *Per excellentiam.*

Quæ tria, uti dixi, securim allepidæ, et ineptæ fabulæ Leidensis Professoris infligunt.

CAPUT VII.

1. *De loco quodam commentarii ad epistolas Pauli ab Amalario citato, quem Salmasius ad causæ suæ patrocinium attulit;* 3. *tria ex eodem illo loco colliguntur.* 4. *Ex quibus intelligitur, commentarii illius auctorem idem cum Theodoreto sensisse, cujus opinio supra est exposita capite tertio; quid in eodem improbetur.* 5. *Ex quo Salmasii falsa divinatio refellitur, et ejusdem stupor arguitur.*

I. Amalarius Fortunatus in libro secundo *de Ecclesiasticis officiis* capite XIII, quædam ex Ambrosii commentariis in Pauli epistolas citat, quæ in vulgatis hodie non exstant. Ea loca magno sibi præsidio esse Leidensis professor existimat, quod presbyterum Apostolorum sæculo eumdem cum episcopo fuisse demonstrent. Sed non est ita, et multum iste opinione sua fallitur. Nam presbyterum eumdem, et episcopum nominari ab Apostolo, scribit quidem ille tributus Ambrosio commentarius; sed utrumque nomen sacerdotio secundi ordinis imputari, qui presbyteri deinceps proprie vocati sunt, idem asserit; longeque ab Salmasiano commento dissidet, quod ejus verba perspicue declarant, non *Commentarius Ambrosii in Paulum a Salmasio allatus.*

[1] Cap. XIII, § 13.

raptim, nec incuriose lecta, ut mos isti Grammatico est, sed attente, et solerter expensa. Sic igitur Amalarius [1] : « Dicit Ambrosius in tractatu super Timotheum : Opinabitur quisquis usum divinarum non habet Scripturarum, B. Paulum presbyteros prætermisse ; sed non ita se res habet. Illa enim, quæ de episcopo in anterioribus dixit, etiam et illis dicit, qui nunc nominantur presbyteri, eo quod antiquis temporibus utrisque nominibus vocabantur presbyteri. » Et post pauca : « Melius autem qui (*for.* quis) cognoscere poterit illud ex illis, quæ ad Titum scripsit Apostolus. Dixit enim, *Ut constituas per singulas civitates presbyteros, sicut et ego præcepi tibi;* et dicens, quales debeant ordinari, addit : *Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, sicut Dei dispensatorem* cum conveniret utique, ut presbyterum eum diceret ; sed evidenter eumdem et presbyterum, et episcopum nominavit. »

II. Post hæc alium locum ex iisdem commentariis Ambrosii refert Amalarius [2], in quo rationem reddit, *cur presbyteri nomen transeat ad episcopi*, « Ambrosius, inquit Amalarius, dicit in epistola *ad Timotheum*. Quæ autem sit causa, non est justum eam silentio præterire, ob illam immutationem nominum, quæ ad præsens esse videtur; et qua ex causa discreta nunc sunt nomina ; et neque episcopus dici potest presbyter, neque presbyter unquam episcopi nuncupationem poterit sibi vendicare, usque dum presbyter esse desistit. Antiquis enim temporibus, quando pietati studebant presbyteri, omni in loco ordinabantur, hoc quidem nomen contemplatione honoris accipientes, sicut et apud Judæos presbyteri dicebantur, qui populo præerant. Vocabantur autem et episcopi ab illo opere, quod et implere videbantur; eo quod considerare omnia, quæ ad cultum pertinent pietatis, fuerant constituti, ita ut universorum dispensationem haberent commissam. Nam et perfectam dispensationem, et auctoritatem ecclesiastici ministerii ipsi tunc commissam habebant, et omnia regebantur pro eorum arbitrio. » Porro ex eodem Ambrosio ista pertexit. « Beati vero Apostolis decedentibus, illi, qui post illos ordinati sunt, ut præessent ecclesiis, illis primis exæquari non poterant, neque miraculorum testimonium par illis habere; sed et in multis aliis inferiores illis esse videbantur; grave existimaverunt, Apostolorum sibi vendicare nuncupationem. Diviserunt ergo nomina ipsa, et (ab) eisdem, id est presbyteris, presbyterii nomen reliquerunt. Alii vero episcopi sunt nuncupati, hi qui et ordinationis præditi potestate, ita ut plenissime iidem præpositos se ecclesiarum esse cognoscerent. »

III. Hunc Amalarii locum, et citati ab eo Ambrosii verba, si quis attente considerare voluerit, tria mecum ex illis colligenda statuet : Primum, quos in omni loco ordinatos initio presbyteros ait, qui et episcopi nominabantur, penes quos etiam *dispensationem, et auctoritatem ecclesiastici ministerii* fuisse dicit; hos non primi ordinis sacerdotes exstitisse, sed secundi, quos simplices hodie presbyteros vocamus. Id adeo ex sequentibus intelligitur, cum ait, post obitum Apostolorum, qui post eos ordinati sunt, ut præessent ecclesiis, quoniam pares Apostolis esse non poterant, nec horum usurpare vocabulum, ut Apostoli dicerentur, ex presbyterorum gradu, de quo scilicet assumebantur, ut Apostolorum loco præessent ecclesiis, nomen esse mutuatos; ut cum iidem et presbyteri, et episcopi nuncuparentur, posterius hoc sibi vendicarent; prius vero presbyterio relinquerent. Ita deinceps episcopos nominatos esse Ecclesiæ præsules, qui Apostolis succedebant; presbyteros autem, qui secundo ab illis loco et ordine censebantur. Secundo iisdem ex Ambrosii verbis conficitur, Apostolos primis illis temporibus primi ordinis fuisse sacerdotes, hoc est eorum gradum, ac locum obtinuisse, qui postea sunt episcopi nominati. Etenim ipsi, qui post eos ordinati dicuntur, in illorum præfecturam subrogati sunt, ut præessent ecclesiis, ac solo vocabulo distincti; quod non Apostoli, sed episcopi deinceps appellati sunt. Apostolos porro cum nominat supposititius Ambrosius, et iis substitutos ex presbyterio ait episcopos, non summæ, velut extraordinariæ, dignitatis rationem habet, hoc est Apostolatus, cui potestas in universam Ecclesiam attributa fuerat, quæ in singulis, uno excepto Petro, mortua est et extincta, sed peculiaris cujusdam præpositurae, quæ ex infinita amplitudine redacta certam aliquam in civitatem, ac regionem, huic illos curandæ administrandæque potissimum addixerat. Cum igitur duplicem quodammodo personam sustinerent Apostoli, ac tum Ecclesiæ per totum terrarum orbem principes, tum pecu-

Tria colliguntur.

[1] Amalar. col. 384 tom. X *Bibl. Patr.* — [2] Ibid. col. 386.

liares alicujus loci, et civitatis antistites essent, qui iis successisse dicuntur episcopi, non prioris illius, amplissimæque jurisdictionis; sed posterioris, ac circumscriptæ certis finibus, hæreditatem adierunt. Unum dixi ex Apostolis excipiendum esse Petrum. Huic enim qui successere Romani pontifices, jus in universam, quaqua patet, Ecclesiam, ac *plenitudinem potestatis* sunt consecuti. Tertio illud in Ambrosii verbis animadvertes, solos primi ordinis sacerdotes *potestate ordinandi præditos fuisse;* nimirum Apostolos, quandiu penes eos singularis præfectura fuit ecclesiarum ; tum ex presbyterio promotos in Apostolorum locum, et nuncupatos episcopos. Hoc enim non obscure significat Ambrosius ille, dum « alios episcopos nuncupatos esse scribit, eos videlicet, qui et ordinationis præditi potestate, ita ut plenissime iidem præpositi essent ecclesiis. »

Horum commentariorum auctor idem cum Theodoreto sentit.

IV. Apparet itaque, commentarii illius auctorem, quem Ambrosium vocat Amalarius, in ea opinione fuisse, quam supra cap. tertio placuisse Theodoreto demonstravimus; ut et episcopi illi, ac presbyteri, quos Apostolus nominat, ordinis duntaxat secundi fuerint sacerdotes, et qui primi ordinis tunc erant, et hodie appellantur episcopi, Apostoli vocarentur. Quorum prius alteri de duabus, quas esse probabiles ostendimus[1], opinioni nostræ consentaneum est, quæ itidem, ut Græci plerique presbyteri, et episcopi vocabula secundo sacerdotum ordini attributa fuisse censet ab Apostolo Paulo. Posterius vero, primi videlicet ordinis sacerdotes Apostolos esse dictos, quod universe Theodoretus asserit, non perinde, ut ille, defendimus. Siquidem alios fuisse putamus ordinis primi, qui non Apostoli, sed communi cum secundo ordine vocabulo, episcopi dicebantur, atque etiam presbyteri; uti gradus illi duo non nomine, sed potestate, ac dignitate differrent; qua utraque præditi erant majore primi, quam secundi ordinis sacerdotes. Ambrosius porro ab Amalario citatus, in primo ordine solos agnoscit Apostolos, quorum successores facit episcopos, in quo ab Theodoreti sententia vel nihil, vel pusillum admodum abesse videtur.

Falsa Salmasii divinatio refellitur.

V. Nihil igitur Leidensem professorem iste Ambrosius adjuvat. Adjuvat autem? Imo totam illius fabulam, ac divinationem evertit, ac disjicit. Quod igitur argumentum reliquum habet? quod in omni vetustatis memoria vestigium auctoritatis, quo inventi sui fidem adstruat, vel hoc potius ab non indoctorum hominum risu, ac ludibrio defendat? Quis illum docuit, Apostolorum sæculo, et eo, quod proxime secutum est, hunc morem fuisse creandorum in Ecclesia præsulum; ut ex presbyterorum collegio antiquissimus quisque ordinatione caperetur; qui sine alia manus impositione, statim demortui gradum, ac locum obtineret? In quo quidem, pudendo errore lapsus est primum in fenea *Dissertatione* Wallonis, tum in *Apparatu* multa etiam turpius, dum a me castigatus eadem oberrare chorda maluit, quam erratum suum retexere. Etenim, ut proximum quemque ordinationis tempore successisse mortuo presbyterum, ostenderet Wallo, ex epistola Pii Romani Pontificis argumentum ceperat. Nam epistolam ita Pius concludit : « Salutant te Soter, et Eleutherius digni presbyteri. » Quo ex loco probari Wallo putabat, « non electione, sed ordine ad primatum pervenisse illius temporis episcopos, cum recedenti primo sequens in ordine secundus succederet. Quippe ordine, ut apparet, eos (Pius) nominat, ut duos presbyteris antiquiores. Eodem ordine isti duo, qui in epistola Pii nominantur, eidem Pio successores exstiterunt. Nam post Pium Soter primatum, id est episcopatum, ut nunc nuncupatur, tenuit; post Soterem Eleutherus. » Atqui Pio non Soter, sed Anicetus proxime successit, ut ex Irenæo[2], Eusebio, aliisque veteribus perspicuum est; atque adeo ille ipse locus Eusebii, quem Wallo citat, aperte declarat. Et tamen tantus illum veternus tenuit, ut cum a me erroris istius admonitus fuisset, in eumdem incurrerit in *Apparatu ad libros de Primatu Petri ;* imo vero tanto fœdiore se istic lapsu traduxerit, quo evidentius, ac citra ambages illud idem, cujus gratia reprehensus erat, expressit: « In priore, inquit, epistola Pii duo primi presbyteri nominantur, Soter, et Eleutherius, qui postea eodem ordine, quo nominati sunt, Primatum adepti videntur presbyterii. Soter quippe in eo Primatu successit Pio, Soteri Eleutherius. » Quis hunc in libris elucubrandis vel cogitare putet, vel omnino curare, quid scribat? aut quid incurioso, et hebeti adeo justius occinam, quam tritum illud Poetæ veteris?

Qui nec ipse intelligit, nec ab alio audiens in animo reponit; prorsus inutilis homo.

Ὃς δέ τε μήτ' αὐτὸς νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούσας
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖ ἀχρήϊος ἀνήρ.

1 Cap. I et III. — 2 Iren lib. III, cap. III.

CAPUT VIII.

1. *Præmunitio quædam ad insequentem disputationem.* 2. *Falsa Leidensis Professoris criminatio discutitur : quid de ordinibus Tridentina synodus decreverit.* 3. *Solido et invicto argumento probatur, ex institutione Christi ordines duos, quorum alter episcopatus, alter presbyteratus simplex vocatus est, esse distinctos.* 4. *Contra quod fractus, et enervis Salmasii impetus retunditur.* 5. *Ejusdem impedita, et incondita ratio.* 6. *Unde obortus illi error in ejusmodi; ac de diaconatu ejusdem hallucinatio.*

Præmunitio ad insequentem disputationem.

I. Habet in scribendo Salmasius ex innumeris sordibus vitia maxima duo, quæ tam legendi illius libros, quam contra eos disputandi injucundam perinde operam, ac difficilem reddunt : alterum qmod eadem odiose repetit sæpius ; etiam illa, quæ ab adversariis manifesti erroris convicta, penitusque profligata sunt : alterum, quod nullum in tractando eo, quod suscepit, ordinem tenet ; neque cogitat, quid prius, quid posterius dici oporteat, et quid ex quo consequens sit, nedum curat, et observat. Itaque millies, tanquam ille de Comœdia, τὴν αὐτὴν ὄνειον μάζαν περικυλίει τοῖν ποδοῖν, et alieno pleraque loco lectoris ad nanseam, et fastidium infercit. Hæc eo præfari necesse habui, ne quis mihi forte succenseat, si in respondendo, hoc est in volatici, ac desultorii ingenii vestigiis assectandis, propemodum in eamdem ἀταξίαν, et *perturbationem* incidisse videar. Hoc enim invitus, adeoque dedita opera facio, ubi aliter non licet. Nam quoad integrum erit, recta, et ordinata ratione disputatio nostra procedet ; quod in antecedentibus capitibus secutum me arbitror, in quibus quæstionis capita præcipua, et quasi fundamenta proposui.

Nunc ad ea venio, quæ in libro suo, ut quidque illi venit in mentem, aut in locis potius communibus sors ei obtulit, temere, ac sparsim, et per saturam effudit. In quibus excutiendis nonnullum tamen pro eo, ac res, ut dixi, feret, ordinem, ac viam insistam.

Prima Salmasii objectio : quid de ordinibus Tridentina synodus decreverit.

II. Horum primum illud esse debet, quod adversus disputandi consilium, et institutum nostrum objicit, tanquam mecum ipse dissideam, qui eamdem Tridentinæ auctoritate synodi decisam esse quæstionem dixerim in capite secundo libri primi *de Hierarchia*, quam initio Dissertationum nostrarum adversus Trapezitam, « non omni ex parte hactenus explicatam esse statueram ; ut in integro propemodum adhuc posita res locum ingeniorum exercitationi, et industriæ reliquerit. » Hæc quasi inter se pugnantia duo Leidensis ex Trapezita professor arguit. Sed non sunt ; et nimium hebes est, qui inter decretum synodi illius, et quæstionem a me positam, quod intersit, non videt. Nempe illud in synodo decretum est, « Hierarchiam divina ordinatione institutam esse, quæ constat ex episcopis, presbyteris, et ministris. » Quod nihil aliud est, nisi tres in Ecclesia institutos esse ordines a Christo Domino, *episcopatum*, *presbyteratum*, *et diaconatum*. Cæterum non hoc synodus constituit, tres illos ordines personis semper esse distinctos, aut in omnibus ecclesiis, locisque tres illos mandari singulis oportere, ut ubique sit episcopus alius, alius presbyter, alius minister. Horum prius extra controversiam est : neque de hoc interpretanda sunt illa, quæ dixi, *rem istam*, sive *quæstionem propemodum adhuc in integro positam esse*. Itaque duos illos ordines perpetuo, et ab ipsis adeo Christianæ religionis initiis, Apostolicis temporibus distinctos fuisse, docui in eodem illo capite primo libri prioris *Dissertationum ;* unde Leidensis professor stulte calumniatur. Et in capite secundo mea hæc verba sunt : « Quocirca nunquam non fuit in Ecclesia potestatum, graduumque discrimen, hoc est episcopatus, et presbyteratus simplicis. Sed in eadem capita passim ambo conferebantur. » Quidnam igitur illud est, quod controversiam habere dixi ? Nempe utrum iidem in ecclesiis aut omnibus, aut quibusdam saltem, utrumque ordinem caperent ; qui quidem in clerum allegerentur certarum ecclesiarum, ut ibi tamdiu hærerent, dum ad alias regendas ecclesias, prout ferebat res, mitterentur. Ut, exempli gratia, utrum in Ephesina ecclesia, unde Paulus Miletum τοὺς πρεσβυτέρους excivit[1], iidem isti, qui πρεσβύτεροι vocantur, essent episcopi, id est primi ordinis, an secundi duntaxat, qui tunc commune cum primo nomen illud obtinebat.

Presbyteros.

Presbyteri.

[1] Act. xx, 17.

Multum vero inter illa duo interesse nemo non videt, quærere, ac dubitare, an idem sit ordo cum episcopatu presbyteratus; et utrum in eamdem personam uterque conveniat. Uti si quispiam apud Justinum Trogi abbreviatorem legens, « principio rerum, gentium, nationumque imperium penes reges fuisse, » dubitet, an iidem et sacerdotes exstiterint, qualis Melchisedecus fuit; non de eo quæstionem movet, an idem sit sacerdotium, et regia potestas, sed utrum ambæ dignitates, quas utique distinctas esse novit, in eosdem collatæ fuerint.

Probatur episcopatum presbyteratu differre ex institutione Christi.

III. Nam a prima ordinum illorum institutione, presbyteratum simplicem ab episcopatu fuisse diversum, nec unum fuisse ordinem, ut qui tantummodo presbyter ordinatus esset, episcopale jus, ac potestatem eo ipso consequeretur, invicto argumento probavi: quod frustra labefactare contendit Salmasius, non ratiocinatione aliqua, quæ quid sit, profecto nescit, sed obscuris, et intortis, ac streperis verborum ambagibus, quibus sensus omnino subest nullus, nedum communis, ac probabilis aliqua particula. Argumentum porro nostrum fuit hujusmodi : Cum sacramenta, eorumque natura, et institutio, non ab hominum arbitrio, et potestate, sed ab divino jure, et auctoritate pendeant, non possunt homines in illis immutare quicquam, quod ad eorum substantiam, ut vocant, pertinet. Est autem maxime οὐσιῶδες, et eorum naturæ insitum, ut et rei cuilibet *unitas* illorum, et *differentia*, sive *multiplicitas*. Siquidem τὸ ἕν proprietas est τοῦ ὄντος : et eo ipso, quod aliquid est *ens*, necessario est *unum*. Ejusdem est igitur *unum* facere, cujus est *ens*, et *rem* instituere. Nec de naturali rei integritate detrahi potest, quin natura ipsa mutetur. Quoniam ergo sacramentum Ordinis, ut et cætera novæ legis, ad effecta quædam naturæ viribus, et humano captu majora comparatur, non potest humana voluntate aliquid ex eo decerpi, cujus efficiendi potestas illi est divinitus attributa. Quamobrem qui rite est ordinatus, omnium illarum functionum jus, ac potestatem obtinet, quas Ordinis sacramento assignavit, et addixit Christi illius conditoris institutio, quoties idonea capiendæ illius efficientiæ subjecta materia est. Hoc eo dixi, quod effecta quædam illius sacramenti jurisdictionem externam postulant, quæ ecclesiastica auctoritate circumscribitur. Ita presbyter quilibet consecrandi panis, ac vini, sive offerendi sacrificii, nec non remittendorum peccatorum, hoc est *absolvendi* potestate præditus est; quæ duplex functio non eadem ab illo ratione præstatur; nam prior nullam externam jurisdictionem desiderat. Itaque potest quilibet etiam de gradu dejectus, et exauctoratus presbyter, Dominicum corpus et sanguinem conficere, *valide* duntaxat, ut loquuntur, non autem rite, ac licite. Posterior vero præter ordinis, quam vocant, potestatem, jurisdictionem alienam *interioris fori*, ita enim appellant, requirit; qua subtracta, nihil efficitur. Neutram ergo potestatem ordinis eripere ordinato sacerdoti potest ecclesia; nec illius efficientiam impedire, ac supprimere, quæ ab jurisdictione non pendet. Velut si quispiam presbytero potestatem vellet auferre alterutrius conficiendæ partis Eucharistici sacramenti adeo, ut solius consecrandi panis, exempli causa, facultatem illi concederet, alterius subtraheret; nihil prorsus ageret, possetque presbyter contra interdictum, ac voluntatem prohibentis, utramque substantiam in Christi corpus, ac sanguinem vertere. Quod exemplum ad Salmasii refutandum errorem maxime est idoneum. Etenim si nullus ex Christi voluntate, et institutione ordinatus est presbyter, qui non jure omni, et potestate sit præditus, quæ propria est ordinis primi; hoc est qui non vocabulum solum, sed etiam rem et characterem episcopatus habeat; profecto non magis Ecclesia potuit ordinandorum episcoporum, ac presbyterorum illi potestatem adimere, quam consecrandæ Eucharistiæ, vel confessis impertiendæ reconciliationis. Atqui presbyterorum nemo simplicium ita presbyterum, aut episcopum, ut de diacono taceam, ordinavit unquam, ut illius rata fuerit ordinatio, ac non de integro repetenda visa sit, tanquam non modo scelerata, et illicita, sed etiam irrita, omninoque nulla. Legenda sunt, quæ de hoc argumento copiose scripsimus in secundo libro *de Hierarchia*, capite IX, ac X, quibus Leidensis Professor ne littera quidem respondit.

Essentiale.

Unitas. Entis.

Enervis Salmasii contra hoc dogma impetus retunditur.

IV. Nam intermortuas illas voces, et languidas, quas de hac re, ne omnino tacuisse videretur, in *Apparatu* obiter injecit, velut oscitationes inertis, ac semisomni hominis omittimus, quarum ne ipse quidem sobrium, ac tolerabilem sensum explicare potest. Nugari ergo deinceps desinat, et si quid in seriis Grammaticis habet, adversus illa proferat, utique plana, facilia, et expedita, quibus non unum ordinem esse docui presbyteratum et

episcopatum divino jure, et institutione Christi. Nam si unus duntaxat ab auctore Deo esset ordo constitutus, non liceret hominibus illum ipsum distrahere, et ex uno duos facere; nec insitam, et naturæ illius attributam, et affixam potestatem ulla parte minuere. Quod si nondum ista capere, nedum persuadere sibi potest Leidensis Grammaticus, saltem se ipse doceat, ac suas voces recognoscat. Scribit pagina 26 extrema sic : « Cum uni eidemque officio plures competunt functiones, quoniam ita libuit ei, qui tale instituit officium, ex singulis functionibus possunt postea et singula creari officia, si eidem vel alteri placuerit, qui potestatem habeat id faciendi. » Ergo illa plurium uni, et eidem officio functionum attributio ex ejus voluntate pendet, qui officium istud instituit. Quare si unus ordo tantum institutus a Christo fuit, qui episcopatus simul et presbyteratus esset, hoc est utriusque functionis potestatem haberet ita, ut qui ordinatus esset presbyter, eo ipso quæ propria sunt episcopatus obiret, ut Professor existimat; nemo prorsus hominum divinitus traditam presbytero potestatem vel integram auferre, vel partem ex illa detrahere potuisset; nec interdicto ullo facere, quominus, si vellet, ratas, ac veras, quamvis nefarie susceptas, quia vetitas, ordinationes exerceret episcoporum pariter, ac presbyterorum.

Presbyteratus, inquam, ordinem, quia divinæ institutionis est sacramentum, ut in capite secundo demonstratum est, mutilare, ac potiori parte sui minuere, nulli mortalium licuit. Hoc enim esset naturam immutare sacramenti, ac novum condere; quod solius divini esse juris, etiam Protestantium, ac Puritanorum magistri non dubitant. Sacramenta novæ legis causæ quædam sunt efficientes, et instrumenta derivandæ in nos gratiæ. Hanc autem ex sese, et a natura vim non habent, sed a voluntate, ac potentia conditoris, cujus institutioni obrogare nulli omnino conceditur. Et quoniam efficientis causæ ratio ac natura ex effectu petitur; hoc sublato, illam extingui, et aliam ex alia fieri, necesse est. Ut cum ignis natura, qua causa est, duplici in efficientia posita sit, calefaciendi, et exsiccandi; si alterutrius efficiendi vis illi divinitus adimatur, non eumdem quem hactenus inter causas naturales habebat, locum ac genus obtinebit, sed in aliud ac diversum transitum faciet. Ita prorsus si presbyteratus ordo simplicis, ex institutione Christi, hoc est ex natura sua, quam illi indidit, et, qualem voluit, auctor ipse præscripsit, ordinandorum episcoporum, ut de reliquis taceam, vim ac jus habuit; profecto non eadem ordinis, ac sacramenti species olim fuit, ac nunc est, postquam hæc illi est potestas ablata.

V. De jure, ac fungendi potestate loquor, non de functionne ordinis et exercitione. Hæc enim intercipi, detrahique potest interdicto aliquo, vel adversa valetudine, sed ita tamen, ut citra usum potestas maneat. Ut si presbyterorum functiones duæ distrahantur, et aliis sacrificandi, aliis absolvendi munus injungatur; ita singuli mandatas sibi partes exequentur, ut ambarum interim penes se potestatem retineant, easque, si res tulerit, non irrita opera præstare possint. Incondita ejusdem ratio.

Adversus hæc, quæ Leidensis Professor obscure, ac perplexe, ut dixi, mussitavit, nullum habent sani, et explicati ingenii vestigium. « Quod natura unum est, dixeram, et ejusdemmodi, non potest sine sui mutatione, imo interitu, vel in aliam naturam migratione, dividi, ac distrahi. » Respondet iste, « Hoc quidem verum esse de his corporibus, quæ unita, hoc est ἡνωμένα, Græci vocant, ut est homo, statua, lignum, lapis. At episcopatum, et presbyteratum in uno homine ita conjungi, ut distrahi, ac dividi queant, sine sui mutatione, vel interitu. » Lapide, ac trunco, quam homine dignior est hæc oratio. Quid enim? solisne corporibus inest natura, sive essentia? Nonne Angeli suam habent, ac spiritus? Nam et definiri possunt, et utcumque genere, ac differentia constant, certe specie aliqua continentur, quæ ex ambobus illis conflata, in eadem cogitatione dividitur. Ex iis itaque si alterutram partem *ratione*, et ἐπινοίᾳ disjungas ab altera, num eadem, quæ prius erat, natura remanebit? Non opinor. Atqui non sunt Angeli talia corpora, quæ ἡνωμένα vocant; ac ne corpora sunt quidem. Quid tibi ergo vis cum joculari hac ἐπιστάσει? cujus absurditas etiam ex numeris apparet; quod in talibus vulgatissimum est apud Philosophos exemplum. Numero enim cuilibet si monadem unicam vel addas, vel subtrahas, statim illius natura, speciesque mutatur. Est quædam natura, et essentia sacramentorum partibus constans, quas οὐσιώδεις, id est *substantivas*, scholæ *essentiales* nominant, ut sunt materia, et forma; vel quasi materia et forma; tum efficiendi, operandique vis, quæ pro illorum specie varia est, ac dissimilis. « Auctor vero Sacramentorum qui est, nisi Dominus Jesus? (ait Am-

Unita.

Observation

brosius[1]) De cœlo ista sacramenta venerunt: Consilium enim omne de cœlo est: » Itaque nemini prorsus hominum, ac ne Angelorum quidem, potestas est data mutandi quippiam, ordinandique aliter, atque auctor ipse Christus instituit, ac fieri voluit. De iis loquor, quæ *[E]ssentialia.* sunt οὐσιώδη: nam ritus illorum administrandorum, et cæremoniæ, juris sunt ecclesiastici; et alii aliis temporibus, ac locis existunt.

Unde oboriatur illius error. VI. Sed te ista nescisse quid miremur Leidensem Professorem, hominem ex Catharorum fæce, ac disciplinæ huic innutritum, et religioni, quæ nihil sacrum, nihil nisi profanum, impurumque retinuit sibi, maxime in ecclesiasticis ordinibus, in quibus mandandis neque personarum, neque functionum delectum ullum adhibent? Ita fit, ut pro arbitrio, quæ volunt, quibuslibet officia demandent, aut abrogent. Non enim pro sacramentis, hoc est sacris, et a Deo constitutis gratiæ signis, et efficientibus instrumentis, apud istos habentur ordines illi, ut effectum aliquod interius, et divinitus attributum derivent, ac trajiciant in animam. Sed profanæ sunt, externæque curationes, et administrationes, quæ pro libito in unum conferri eumdemque diversæ, aut in plures e contrario dividi, distrahique possunt. His imbutus moribus et institutis homo ridiculus putavit, sic uni ordini variam attribui functionem, ac potestatem, aut vicissim detrahi; quemadmodum civilibus magistratibus modo plura, modo pauciora mandantur officia, gestionesque munerum pro eo, ac Principi, vel reipublicæ visum fuerit.

Nam quod in diaconatu præstitisse hoc Apostolos putat Salmasius, fugit illum ratio. Et insulsa sunt, atque alio loco confutata, quæ ad eamdem rem adjungit. « Olim, id est primis nascentis Ecclesiæ temporibus, ait, non fuit distinctus a presbyteratu, et episcopatu. Nam etiam presbyteri et episcopi mensis inserviebant. Placuit postea Apostolis hanc functionem adimere presbyteris, ut ministerio verbi divini, et orationibus liberius vacarent. » Quibus in verbis multiplex inest error; ac primum in eo fallitur, quo diaconatum solo profanarum ministerio mensarum imperite circumscribit, quod in secundo libro *Dissertationum ecclesiasticarum*, capite primo refellimus. Deinde pessime ratiocinatur, ex eo diaconatum videri non fuisse distinctum, quod *etiam presbyteri, et episcopi mensis inserviebant*; non solum quia ministrare mensis, si profanas intelligas, non est sacra, neque ordinis propria functio; verum etiam quod, ut ordini illi proprie attributum id munus esse concedam, potuit a majoribus, et diacono superioribus ordinibus exerceri, presbytero, et episcopo. Inest enim hoc hierarchicis ordinibus, quod Dionysius docuit, ut inferiores in superioribus contineantur, et illorum proprias actiones exequi possint: non autem vicissim majores in minoribus comprehensi sint, nec illorum isti vices expleant. Ex quo ridicula est, et obtusa Salmasii collectio, non fuisse diversum a presbyteratu, et episcopatu diaconatus ordinem, quod ea, quæ propria putat istius munia, duo illi præstare potuerint.

Quin ex eo magis illud absurdum sequetur, diaconos ordinare potuisse presbyteros, et episcopos, si ex institutione Christi unus et idem ordo ille est cum episcopatu; quemadmodum presbytero, qua presbyter est, idem jus ordinandi Leidensis Professor arrogat, hoc uno fretus, quod iidem olim presbyteri erant et episcopi. Ecquis autem de diacono tale aliquid vel legit unquam, vel mentiri ausus est?

CAPUT IX.

Leidensis professoris tarditas, et ἀλογία. 2. *Quomodo tres hierarchici ordines distinguantur, ratione, vel subjecto;* 4. *quod fusius declaratur.* 4. *Apostolos fuisse episcopos, et quatenus ab illis discrepent hodierni episcopi sintque successores ipsorum.* 5. *Itaque triplex hierarchicus gradus constitit Ecclesiæ veteri; indidemque Salmasii calumniæ refutantur.* 7. *Ordinis vox ambigua; et modo Sacramentum, modo* βαθμὸν, *sive gradum significat.*

I. Quod in pessimo philosophorum Epicuro reprehendit M. Tullius, hoc in deterrimo Salmasii stupor et inscitia. Criticorum Salmasio sæpe est a nobis animadversum. Epicurum ille scribit eum in omni philosophiæ parte rudem et imperitum fuisse[2], « tum in ea, quæ est quærendi, ac

1 Lib. IV *de sacram.* cap. IV. — 2 Lib. I *de fin.*

disserendi, quæ λογικὴ vel διαλεκτικὴ dicitur, plane inermem, ac nudum. Tollit, inquit, definitiones; nihil de dividendo, ac partiendo docet; non quo modo efficiatur, concludaturque ratio tradit; non qua via captiosa solvantur, ambigua distinguantur, ostendit. » De Leidensi vero professore non est quod queramur, nullum iis de rebus traditum ab illo esse præceptum, quarum artem neque scit, neque didicit unquam. Ac nos usum quidem præceptionum istarum (quod in Epicuro vituperando maxime spectavit Cicero) singularem aliquem, et eximium ab illo minime requirimus; hoc vero unum pati non possumus, ne vulgaris quidem, qualis in opilione, vel bajulo esse debet, ratiocinationis vestigium illius in libris exstare, ac toties ab eo contra communem sensum esse peccatum.

De hoc ille sæpius a me commonitus, rursus hoc loco vellicandus est, quod omnis ab eo contra nos instaurata disputatio eodem isto longe turpissimo, ac teterrimo vitio laborat. Hæc una judicii et rationis inopia materiam dedit immensæ, ac futilissimæ dissertationi; quam, si, quid hominis more sapere sit, intelligeret, aut breviorem, aut nullam instituisset omnino. Sed ut ejus, in quo illum modo redarguimus, non solum querela Lectori, sed justa etiam querelæ causa constet; age reipsa comprobemus, quantum illi erroris ac flagitii disserendi, ratiocinandique inscitia peperit.

II. Dixi non semel iis in libris, quos contra Leidensis Professoris hæresim scripsi, aliud esse τῷ ὑποκειμένῳ, sive *personis* ordines aliquos a se mutuo distinctos esse dicere; aliud ex sese, ac natura sua; cum illud quæritur, an episcopatus a presbyteratu diversus ordo sit ex institutione Christi. Siquidem ambos in eamdem personam cadere posse; cum idem, qui episcopus est, sit etiam presbyter, et ut Dionysius auctor est, inferiores omnes ordines in superioribus reipsa comprehensi sint, non autem vicissim superiores in inferioribus. Quocirca pessime ratiocinari Salmasium, qui adversus Catholicum decretum de discrimine ordinum illorum ex personis argumentetur: quod iisdem ambo illi mandati fuerint. Ad hanc neque difficilem, et quamplurimis exemplis rerum similium a nobis illustratam rationem, adeo noctua ista caligavit, ut nec eam hactenus capere potuerit, et quadam tacta vertigine, multa incondite, et inaniter effutierit. Non hic ea repetam, quæ ad hominis parum sani, nec acuti indolem accommodata in superioribus libris *de Hierarchia* super hac re disserui. Dabo novum erudito Lectori, nec insuave spectaculum ex *Apparatu* ludii istius, in quo ad argumentationem instruendam aliquam nervos omnes, et conatus explicuit; nec inde tamen aliud præter risum, ac ludibrium abstulit.

Hunc igitur in modum ratiocinari instituit: « Synodus, inquit, universalis legitime per Papam convocata, et per eumdem confirmata sanxit, ex institutione Christi episcopos et presbyteros fuisse distinctos. » Me vero contra hoc decretum venisse argumentatur ex eo, quod asserui, « proximo post Christi mortem tempore paulo aliter usurpatum esse, ac plures in ecclesiis sub presbyteri vocabulo ordinatos esse episcopos. »

III. Credi vix potest, quam inepta et stupida sit ista collectio. Primum Tridentima synodus nusquam docuit, episcopos et presbyteros ex institutione Christi fuisse distinctos eo sensu, quem in fenea *Dissertatione* Wallonis, et *Apparatu* Leidensis iste grammaticus exposuit; nimirum ut se totis ordines illi ambo differant, (ut in scholis Dialectici loquuntur) ex quo ecclesiastica institutione, ut ille putat, dirempti, et bifariam partiti sunt, cum hactenus unus et idem re, et appellatione esset ordo. Qua imbutus opinione, neque capere animo potuit, neque ferre patienter, a me dici, episcopatum quidem, ac presbyteratum ordines esse reipsa distinctos, non tamen τῷ ὑποκειμένῳ necessario distare. Quippe fieri non posse putat, ut si mutuo abs sese differant, in unam eamdemque personam conveniant. Ita episcopatum et presbyteratum idem prorsus esse cum episcopo et presbytero, persuasit sibi. Legantur paginæ omnes *Apparatus*, in quibus vel contra nos debacchatus est, ob illa ipsa, quæ de ordinum discrimine, et in idem subjectum, eamdemve personam concursu aliquando fieri solito, dixi in primo *de Hierarchia Ecclesiastica*; vel opinionem ipse suam, seu verius commentum, ac fabulam exprompsit. Parem ubique cæcitatem, ac stuporem hominis animadvertet, ad hunc unum scopulum offendentis, quod ea non existimat natura distingui, quæ subjecto non differunt.

IV. Atque, ut hunc semel absolvam, rursum illud occinendum est tardiori homini, quod ab omni Christiana memoria Ecclesiæ catholicæ fides, ac consuetudo tenuit: Hie-

Stupida collatio Salmasii.

Tres ordines distinguuntur ratione vel subjecto

Supposito.

Quod fusius declaratur.

rarchiam ecclesiasticam triplici ordinum genere constare, episcoporum presbyterorum, et ministrorum, ut verissime sanxit Tridentina synodus. Quod ita tamen interpretandum non est, uti tres illos necesse sit, quemadmodum natura, et functione differunt, sic personis, ac subjectis esse distinctos. Etenim ut omittantur, ignorenturve cætera, certe neminem latere hoc potest, in uno episcopo inferiores omnes collectos, et comprehensos esse. Idem igitur et episcopus est, et presbyter et diaconus ; nec propterea non sunt illi ordines in uno episcopo diversi, quos ille diversa ordinatione, ac singulos sua consecratione percipit. Sic enim[1], exempli gratia, Augustinus primum ab Valerio ordinatus est presbyter ; deinde post annos aliquot, eodem procurante Valerio, episcopus ordinatus est; ut refert Possidius. Habes igitur ordines τῷ λόγῳ, et essentia distinctos, sed τῷ ὑποκειμένῳ conjunctos. Utrumque vero ex Christi institutionne manavit, qui et ordines varios Ecclesiæ tradidit, et omnes in eamdem concurrere voluit summi, ut vocat Dionysius, *Hierarchæ* personam, hoc est episcopi. Quin idem ipse Christus Dominus personis quoque separatos in toto Ecclesiæ corpore ordines illos eatenus esse voluit, ut essent aliqui primarii antistites, qui collectos in sese haberent omnes, ac primum gradum obtinerent; alii proximi ab illis, in secundo loco consisterent ut sunt presbyteri simplices ; alii denique ministri sacrorum essent. Sed usum et exercitionem illius institutionis, qua personarum per singulas ecclesias discrimen spectat, non ut illud prius distinctionis ordinum, præcise determinavit, verum Apostolorum, et ecclesiæ arbitrio ac prudentiæ permisit ; ut quibus locis, ac temporibus expedire judicarent, uti diversos ordines, sic personas constituerent diversas aut uniusmodi essent gradu contenti. Non enim ubivis Apostoli, atque in singulis ecclesiis plenam, et in membra sua partitam ac distinctam hierarchiam collocarunt; nec est ignota vetus illa Ecclesiæ disciplina tot synodalibus sancita decretis, ut minoribus in locis nulli ordinarentur episcopi, ne vulgata, et passim habita tantæ dignitatis auctoritas vilesceret.

Ratione. *Supposito.*

Illud sane distincte, explicateque Christus mandavit Apostolis, ut in universo Ecclesiæ corpore, etiam personis distincta hierarchia constaret; idque ab initio servarunt Apostoli. Hi enim episcopi citra controversiam fuerunt; ac præter hos nonnulli ex discipulis quos illis certis præficiebant ecclesiis, alii presbyterio simplici, alii ministerio addicti. Nec necesse est in singulis ecclesiis tripartitam illam, et integram hierarchiam fuisse constitutam. Quibusdam enim regendis soli impositi sunt presbyteri, ac ministri. Alias complures in uno loco episcopi collecti, ac tantisper habiti, dum ad novas administrandas ecclesias mitterentur.

Triplex hierarchicus ordo constitit in ecclesia veteri.

V. Hæc neque difficilia sunt, et in vulgari usu, ac scientia posita, quæ soli nesciunt, dissimulantve Cathari; et unus horum, omniumque desperatissimus, Professor Leidensis Salmasius, cujus inepta, et ridenda est ista sententia, « Nullos Christus instituit presbyteros, aut episcopos, sed Apostolos, » quasi Apostoli non essent episcopi.

Nec me præterit, Apostolos dignitatem, ac potestatem, sive jurisdictionem, ordinariis episcopis ampliorem habuisse. Neque tamen ideo, quod ad ordinis naturam, et essentiam attinet, non aut episcopi fuerunt Apostoli, aut his hodierni episcopi successerunt. Certe Pacianus Barcinonensis episcopus in epistola prima *ad Sympronianum*, luculenter idipsum testatur, episcopos in locum, et potestatem Apostolorum successisse, ordinariam scilicet, et episcopatus propriam, dum adversus Novatianos ligandi, et solvendi jus penes episcopos esse probat ex eo, quod Apostolis illud a Christo tributum fuit, quorum illi potestatem, et cathedram sunt adepti. Paciani verba (nec enim omittenda sunt) ita se habent: « Nunquam, inquit[2], Deus non pœnitenti comminaretur, nisi ignosceret pœnitenti. Solus hoc, inquies, Deus poterit. Verum est; sed et quod per sacerdotes suos facit, ipsius potestas est. Nam quid est illud, quod Apostolis dicit, *Quæ ligaveritis in terris, ligata erunt et in cœlis; et quæcumque solveritis in terris, soluta erunt et in cœlis*? Cur hoc, si ligare hominibus, ac solvere non licebat? An tantum hoc solis Apostolis licet? Ergo et baptizare solis licet, et Spiritum sanctum dare solis, et solis gentium peccata purgare, quia totum hoc non aliis, quam Apostolis imperatum est. Quod si uno in loco et resolutio vinculorum, et sacramenti potestas datur; aut totum ad nos ex apostolorum forma, et potestate deductum est ; aut nec illud ex decretis relaxatum est. *Ego*, inquit, *funda-*

1 Poss. in *vita Aug*. cap. IV et VIII. — 2 Pacian. tom. III *Bibl. Patr.* col. 53.

mentum posui, alius autem superædificat. Si ergo et lavacri, et Chrismatis potestas, majorum et longe charismatum ad episcopos inde descendit; et ligandi quoque jus adfuit atque solvendi. Quod etsi nos ob peccata nostra temerarie vindicamus; Deus tamen illud, ut sanctis, et Apostolorum cathedram tenentibus non negabit, qui episcopis etiam unici sui nomen indulsit. »

Quinetiam paucis interjectis, « Nemo, ait, episcopum hominis contemplatione despiciat. Recordemur, quod Petrus Apostolus Dominum nostrum episcopum nominarit. *Sed conversi*, inquit[1], *modo ad episcopum*, et *pastorem animarum vestrarum.* Quid episcopo negabitur, in quo Dei nomen operatur? » Hieronymus item adversus Montanistas scribens, « Apud nos, inquit[2], Apostolorum locum episcopi tenent, apud eos episcopus tertius est. »

Augustinus item[3], « Si solis, ait, Apostolis dixit, *Qui vos spernit, me spernit*[4], sperniti nos. Si autem sermo ejus pervenit ad nos, et vocavit nos, et in eorum loco constituit nos, videte, ne spernatis nos, ne ad illum perveniat injuria, quam nobis feceritis. »

Basilius vero in epistola *ad Ambrosium* Mediolanensem episcopum nuper electum, « Ipse te Dominus, inquit, e medio Judicum terræ ad Apostolorum præsidatum transtulit[a]. » Vere itaque Tridentina synodus[5], *Episcopos in Apostolicum locum successisse* dicit, Augustini, et Hieronymi verbis insistens, Quod si *Apostolorum loco* constituti sunt episcopi; si προεδρίαν id est *cathedræ principatum* vel ut nos Vopiscum secuti vertimus, *præsidatum* illorum obtinent; quis Apostolos dubitet episcopos fuisse?

Salmasii calumniæ refelluntur.

VI. Habemus igitur ab ipso Christianæ religionis, et Ecclesiæ primordio certissimos episcopos, id est primi ordinis antistites Apostolos, Neque vero nullos omnino secundi ordinis, hoc est simplices presbyteros, eadem per id tempus habuit Ecclesia; quod me sentire, ac scripisse more suo fingit Leidensis Academiæ Professor. Nusquam ita docui, omnes illa ætate presbyteros, episcopos exstitisse. Immo contrarium diserte in primo libro *Dissertationum Ecclesiasticarum*, capite secundo tradidi, eam hierarchiæ ecclesiasticæ formam, quæ hodieque servatur in Ecclesia, superstitibus Apostolis, « adeoque non multo post Christi ascensionem observari cœpisse quibusdam in ecclesiis. » Ex quo consequens est, quod eodem exposui capite de presbyteris iisdem et episcopis creatis, non ad omnes sed ad quasdam ecclesias, ex illa priori mea sententia, pertinere; quod explicatius deinde in superioribus libris *de Hierarchia Ecclesiastica* proposui, In quibusdam igitur ecclesiis iidem initio ordinati sunt presbyteri simul et episcopi, in aliis soli interim secundi ordinis cum ministris presbyteri; nec una cum his etiam primi ordinis, id est episcopi creati sunt ut ex antiquis auctoribus supra, capite præsertim tertio demonstravimus. Ac notandum est, ibi, ubi eosdem docui primis illis temporibus constitutos fuisse simul episcopos, et presbyteros, in quibusdam hoc ecclesiis dixisse me esse factum.

Ex quibus Leidensis magistri putidæ, inscitæque næniæ facile discutiuntur; quas omnes hoc falso fundamento superstruxit; tanquam a me scriptum sit, episcopatum, et presbyteratum eo tempore, quod Christi mortem statim subsecutum est, nusquam fuisse distractos; nec ullum exstitisse simplicem presbyterum; verum omnes utraque ordinatione præditos fuisse, donec mutari hoc institutum placuit, et in capita diversa gradus ambos, et officia partiri. Hoc igitur extorto, quod nulla littera prorsus attigi; cum etiam e contrario distinctos a presbyteris simplicibus epicopos in ecclesiis quibusdam fuisse dixerim; tametsi in aliis ambo isti gradus in unum coaluerint caput; hoc, inquam, sublato, jam omnis inter nos confecta disputatio est. Nam nihil in toto illius *Apparatu* superest, quod quidem ad hanc nostram de episcopis, ac presbyteris controversiam spectet, cui non unica et simplici exceptione ista, inficiationeque præscripserim. Itaque mutis esse nobis jamdudum per illum licet.

VII. Verum, ut quam parum acutæ sint illius cavillationes, his, quæ proxime animadverti, cognitis, eruditus lector intelligat, nonnullas in specimen expendam. Ambos ordines, episcopatum, et presbyteratum ex sese, ac natura sua, et ex institutione, ac voluntate Christi diversos esse statueram; hoc est ejusmodi, ut a se invicem disjungi, ac separatis personis inesse possent. Hoc Leidensis magi-

[a] Basil. ep. lv. Ἀλλ' αὐτός σε ὁ κύριος ἀπὸ τῶν κριτῶν τῆς γῆς ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῶν Ἀποστόλων μετέθηκεν.

1 II *Pet.* II. — 2 Hier. ep. LIV col. 600. — 3 Hom. XXIV *de verb. Dom.* quæ est I *in Luc.* — 4 *Luc.* X. — 5 Sess. XXIII, c. IV.

ster interpretatur sic tanquam consequens inde fiat « neque Christum Dominum, neque Apostolos ordines istos disjunxisse; sed unum ex presbytero, et episcopo ordinem ita constituisse, ut duo ex eo fieri, si quando usus, aut necessitas requireret, possent. »

Hic vero, qui rabularum, calumniatorumque mos est, in unius ambiguitate vocis cavillari pergit; quod puerile commentum in tota illius disputatione perpetuum est. *Ordinis* enim vocabulum apud antiquos Patres, et catholicos hac ætate theologos dupliciter usurpari solet. Primum sic, ut Sacramentum ipsum Legis novæ significet, et *Sacramentalem*, ut vocant, *potestatem*, consecrandi exempli causa Dominici corporis, et sanguinis, sive sacrificandi; tum sacros ministros ordinandi. Secundo uti statum, vel gradum in clero designet, quem βαθμὸν Græci nominant. Jam ex catholico, et Tridentino decreto tres sunt in ecclesiastica hierarchia gradus, qui et ordines appellantur. Horum summus, qui est episcopatus, inferiores duos continet, et ab iis denominatur. Non enim solum episcopus, sed etiam presbyter, et diaconus est, qua ordinum, id est sacramentorum, nomina sunt ista. Hinc episcopi nonnunquam simplices sacerdotes, συμπρεσβυτέρους vocant, et diaconos, συνδιακόνους. Triplicem igitur ordinem complectitur episcopus, quatenus pro sacramento sumitur, duplicem presbyter. Ut autem ordo hierarchicum gradum significat, unius duntaxat, et summi est episcopus, presbyter secundi.

[C]opresbyteros.
[C]odiaconos.

Nam secundi gradus, vel ordinis, hoc est βαθμοῦ, et τάγματος, cum esse dicitur presbyter; aut adjungitur, aut κατὰ τὸ σιωπώμενον intelligitur adjuncta vox *simplex*, sive *tantum*. Siquidem ordinem, et gradum secundum non quicumque presbyter constituit, sed qui *simplex* est *Presbyter*, vel *Presbyter tantum*, hoc est qui ordine, sive charactere caret episcopali. Ex quo sequitur, in istis nominibus graduum, qua hierarchici sunt ordines, presbytero, et ministro, tacitam implicari negationem superioris ordinis, episcopatus in presbytero, in ministro presbyteratus.

Juxta quod subauditur.

VIII. Quo constituto, quando dicimus, in quibusdam ecclesiis, ad quas scribebat Apostolus, initio duos tantum ordines, sive gradus exstitisse; id pro duplici Græcorum Patrum opinione, interpretationeque, quam capite tertio superius exposuimus, ita declarandum est, ut vel episcopos tantum, et diaconos in illis ecclesiis impositos fuisse, vel presbyteros tantum cum diaconis intelligamus. Cujus utriusvis conjecturæ fidem adstruunt diversa, quæ illic attulimus, testimonia veterum; quibus freti ambas illas ad explicandum Apostolum accommodatas sententias ex illorum auctoritate produximus.

Hinc apparet, quid impuro isti litteratori respondere oporteat, qui hoc identidem, et ad fastidium usque lectorum oggerit, Apostolos unum duntaxat ordinem instituisse, qui ex presbyteratu, et episcopatu constaret, si verum est, quod primo suspicati sumus ex antiquorum placitis, eosdem in certis ecclesiis episcopos simul et presbyteros fuisse. Hic enim in illa, quam dixi, ambiguitate, et ὁμωνυμίᾳ vocabuli *Ordinis* Leidensis conflictatur magister.

Quippe si sacramentum voce ista significet, falso unum ordinem, id est unam sub eodem genere ordinis speciem in episcopo fuisse vult. Fuerunt enim in illo totidem, quot sacramenti istius generi subjiciuntur. At vero si βαθμὸν, et *gradum* intelligat, nonnisi duo illis in locis exstiterunt, primus et tertius. Postquam autem ad hos duos medius presbyteri simplicis accessit, et perfecta constituta est hierarchia; non ille prior bifariam sectus est, ut ex uno duo fierent, sed pro duobus tres creati, addito secundo. Hæc si capere turbulentum istud, et tenebricosum ingenium potuisset, non tantum perdidisset operæ in *Apparatu* illo instruendo, quem sani, ac sobrii hominis lucubrationem esse nemo prudens dixerit.

CAPUT X.

Aliæ Salmasii cavillationes. 1. Sed ante fœdissima secum illius conflictio proponitur. 3. Qui diaconatum et presbyteratum alias unum ordinem initio Ecclesiæ fuisse scribit; alias duos et distinctos institutos a Christo, et ab Apostolis constitutos. 5. Ejusdem Salmasii frigida cavillatio. 6. Quæ in eum retorquetur.

Fœda Salmasii conflictio.

I. Non prius reliquas hominis istius calumnias persequar, quam memorabili exemplo testatum reliquero, quantopere a se ipse dissideat, illo, de quo hic altercamur, in argumenti genere, ordinum videlicet discrimine, cum in eamdem nihilominus personam incidant. Hoc enim fatentem illum dabimus, et omnia causæ suæ præsidia sibimet amputantem; ut quod absurde, imperiteque a me esse scriptum, tam petulanter, odioseque clamitat, et cujus exprobrandi in utroque opere finem nullum facit; Wallonis, inquam, *Dissertatione*, et in *Apparatu ad libros de Primatu*, in idipsum incurrat amentis more Penthei, ac *vineta cædentis sua;* quod ipsum facturum se esse, ingenue professus est in epistola *ad lectorem*, quam in fronte *Apparatus* præfixit : « Ut mea, inquit, ipse cædam vineta, aut saltem indicem, quomodo ea cædant alii. » Sane non contra ac dixerat, egit in illo, quod dixi, quæstionis, altercationisque nostræ præcipuo capite, in quo summa rei totius vertitur. Ex quo verissimum cognoscitur, quod ab Agathone Papa dictum est [1], « Quod nulla veritate fundatum est, necesse esse, ut erroris inconstantia varietur. » Etenim qui illius libros de episcopatu, et presbyteratu accurate legerit, et controversiæ, quæ inter nos est nata, rationem omnem complexus animo fuerit, in hoc præsertim sitam eam esse cognoscet, quod presbyteratum ab episcopatu, sive universe ordinem ab ordine non aliter distinctum esse putet, quam si diversis hominibus utrique mandentur; ego vero in eumdem conferri posse duos, ac diversos existimem. Itaque quod in superioribus libris *de Hierarchia*, et ante hos in primo *Dissertationum* asserueram, Christum duos ordines, hoc est sacramenta duo, sive species ordinis duas instituisse , presbyteratum, et episcopatum, ita tamen, ut *subjecto* unum esse possent, et in eamdem convenire personam; hoc, inquam, quod nemo hebes et rudis est adeo, qui non capiat, iste falsum esse, majore, quam quisquam credat, inscitia, et pervicacia contendit.

II. Scripseram initio capitis tertii libri primi *de Hierarchia Ecclesiastica*, « Apostolicam hanc esse traditionem, adeoque Christi ex voluntate, præscriptoque manantem, uti penes singulos episcopos summa esset in unaquaque Ecclesia juris, ac potestatis, et inter hos, ac simplices presbyteros discrimen esset, ex eadem et divina, et Apostolica auctoritate descendens : » Tum illud subjeceram, « etsi proximo post Christi mortem tempore paulo aliter usurpatum sit, ac plures in ecclesiis sub presbyteri vocabulo ordinati sint episcopi; nihil hoc tamen traditioni illi nostræ derogare posse, quominus Apostolica judicetur. » Displicet hoc Leidensis Academiæ Professori, et *fatuos*, *ac stultos*, *bardosque* vocat, qui sic disputant. Itaque per ludibrium sic illam sententiam traducit : « A Christo instituta est, inquit, episcopalis ordinis, et presbyteralis distinctio. Post Christi tamen mortem non ea est servata; sed plures in ecclesiis ordinabantur, qui iidem erant cum presbyteris. At nihilominus Apostolica est illa traditio, quæ ordines illos duos distinxit. Christus eam instituit. Apostoli post mortem Christi eamdem non observarunt, sed aliter usurparunt; et tamen Apostolica censeri debet. » Hæc tanquam absona, et pugnantia secum meis ex dictis colligit; et, quod dixi, toto in *Apparatu* id potissimum contendit, ut probet, idcirco non duos ordines ex Christi institutione, et Apostolorum usu, ac præscripto fuisse presbyteratum, et episcopatum; quoniam sub initium Christianismi in easdem personas concurrebant, tanquam nulli eidem ordines duo, ac diversi convenire possint.

Diaconatum et presbyteratum, nunc duos ordines, nunc unum prædicat Salmasius.

III. Age videamus, quam belle sibi constet, et illam suam regulam observet. Initio paginæ 27, *Apparatus* sui, « Olim, inquit, id est primis nascentis Ecclesiæ temporibus diaconatus non fuit distinctus a presbyteratu, et episcopatu. Nam etiam presbyteri, et episcopi

[1] Agat in epist. syn. in VI syn. act. IV, tom. V concil.

mensis inserviebant. Placuit postea Apostolis hanc functionem adimere presbyteris, ut ministerio verbi divini, et orationi liberius vacarent. Sic factum ex ea diversum, ac separatum officium eorum, qui mensarum, pauperumque ministri essent. »

At idem postea, *Apparatus* pagina 97, « Apostolorum, ait, ætate non plures duobus ordinibus a Christo instituti, et per ipsos Apostolos constituti, presbyteri nimirum, iidemque episcopi, et diaconi. » Illic unum tantummodo fuisse dicit ordinem primis Ecclesiæ temporibus, antequam Apostoli diaconatum secernerent, et distinctis mandarent hominibus, quos diaconos appellarent. Fuit igitur ex Magistri decreto unus, idemque prorsus ordo, episcopatus, presbyteratus, et diaconatus. Quod si *ab Christo instituti, et per ipsos Apostolos constituti ordines* ulli sunt, ut ille scripsit; profecto non duo, nec tres, sed unus tantummodo et « a Christo est institutus, et ab Apostolis constitutus. » Quinam ergo pagina illa 97, duos institutos ordines ab Christo, et ab Apostolis constitutos esse docuit, quorum unus presbyteratus, et episcopatus erat, et alter diaconatus? An dici quidquam magis repugnans, et a seipso dissonum potest? Aut quid est, quod in toto illo opere contra nos opposuit, quo absurdam, et male cohærentem secum opinionem esse nostram ostenderet, quod non in illum usurpari eodem jure possit? Quod enim absurdum in presbyteratu et episcopatu judicat, ut duo a me dicantur instituti ordines a Christo, neque tamen *primis nascentis Ecclesiæ temporibus distincti*, sed in unum conflati; hoc idem ille de diaconatu, et presbyteratu eodemque episcopatu docuit, « duos et diversos a Christo institutos esse; et tamen primis nascentis Ecclesiæ temporibus non fuisse distinctos. » Quid cum stupore isto, et oscitantia conferri potest, quod non longo intervallo superetur? Dicat igitur, « se quamplurimos vidisse fatuos, et stultos, bardosque; » sed cum seipsum viderit, « non alium notasse se judicii, ac rationis magis expertem, ac stultiorem. » Nemo erit, qui non vel injurato fidem habeat.

IV. Mitto illud, quod falso mihi nebulone ab isto toties affingi, præsertim antecedente capite, questus sum, presbyteratum et episcopatum, ex illa Græcorum Patrum sententia, quam primam de duabus probabilibus in primo *Dissertationum* sum secutus, non sic in idem coaluisse caput primis illis Christianismi temporibus, ut hoc ubique ac per omnes ecclesias factum sit, atque ut nulli prorsus episcopi, ac nulli ab his simplices presbyteri distincti fuerint. Tum ubicumque factum est, non diuturnum exstitisse, argumento est series illa episcoporum, et successio, quam a primis, Apostolicisque temporibus, ad sua propagatam et continuatam, antiquissimi, et gravissimi scriptores memoriæ prodiderunt, uti supra capite tertio meminimus.

Nam quod illas episcoporum per ecclesias plerasque successiones falsas, et commentitias esse, Leidensis Professor asserit, hoc ipsum firmissimæ rationis instar esse debet, cur pro certis, et indubitatis habendæ sint; quoniam tam insulsi, imo tam nullius judicii homini vix verum, et rectum aliquid sapit. Hoc tantum apud se prudens lector statuat, cujusmodi istud sit, quod episcoporum per complures ecclesias singularium descriptos indiculos vetustissimi scriptores referunt ex archivis illarum ecclesiarum, ut Irenæus, Hegesippus, Tertullianus, Eusebius, Hieronymus, aliique non pauci; at hos omnes deceptos, et hallucinatos esse Leidensis unus Academiæ professor ac magister affirmat; tum utris magis adhibenda sit fides, etiam atque etiam apud se cogitet. Equidem non ita desperatum hoc esse nostrum sæculum arbitror, multum ut de eo cunctandum, ac deliberandum quisquam censeat, aut cum futili et inepto litteratore tantum gravitatis, auctoritatisque pondus audeat committere.

Inepta collectione.

V. Nisi forte genus hoc argumentationis valde nos movet, quod in nos, hoc est in illos, quos secuti fuimus, antiquos Patres ἀσυλλογίστως instruit. Quod enim dictum a nobis erat, « proximo post Christi mortem tempore aliter usurpatum fuisse, (quam videlicet ordinaria in ecclesiis hierarchiæ forma postulare videtur) ac plures in ecclesiis sub presbyteri vocabulo ordinatos esse episcopos, » hoc ille stupore prorsus inaudito sic oppugnare aggreditur : « Ergo ante Christi passionem, ipso in terris adhuc agente, solebant episcopi ordinari, qui diversi erant a presbyteris, et distinctum ab iis ordinem faciebant. » Stillam humani sensus, et judicii ab hac argumentatione, qui potest, exculpat. Quam enim bene ista cohærentia, et consentanea sunt! Nostra hæc ratio fuit : Christum ordinum instituisse sacramenta, tum a se

Ejusdem frigida cavillatio, quæ in eum retorquetur

distincta invicem, tum diversis ordinationibus conferenda : Eumdem quoque tripartitam hierarchiam condidisse in universo Ecclesiæ corpore : In singulis autem, et particularibus ecclesiis, quatenus tres illi gradus explicari possent, præsidum, ac moderatorum prudentiæ æstimandum reliquisse. Hinc Apostolos, ut in mandatis acceperant, cum triplex illud ordinum sacramentum retinuisse; tum in tota Ecclesia tres hierarchicos gradus personis, officiisque distinctos; in singulis autem ecclesiis, prout expedire visum est, vel integram hierarchiam, vel unum alterumve illius *gradum*, sive βαθμὸν collocasse. Ita prorsus Epiphanius supra capite tertio a nobis; et idipsum hoc etiam tempore scimus usurpari solere. Non enim omnibus in oppidis, ac ne amplissimis quidem in civitatibus *Gradus.* tres ubique constituti sunt hierarchici βαθμοί, ut in Divionensi, Cadomensi, aliisque pluribus. Num igitur propterea contra Christi mandatum venitur, quod non integra in illis ecclesiis constat hierarchia? Solis hoc in mentem venire potest Messalinis, et Salmasiis, ac similibus nugis.

VI. Sed qui laqueis ineptissimæ suæ argumentationis irretiri nos putat, dum triplicem hierarchiæ gradum institutum a Christo dicimus; nec tamen uti institutus erat, proxime post illius mortem adhibitum fuisse, ut propterea necesse sit fateri nos, vivo adhuc et superstite Christo, plenam hierarchiam exstitisse; qui hoc, inquam, ridiculo commento nos implicari putat, quid sibi responsurus est ipse, dum in idem absurdum volens nolens ex dictis suis compellitur? Age enim non diaconatum dixit institutum a Christo una cum presbyteratu, hoc est non plures, quam duos ordines, in *Apparatus* sui pagina nonagesima septima? Non eumdem diaconatum, initio paginæ vicesimæ septimæ docuit, « olim, id est primis nascentis Ecclesiæ temporibus, non fuisse distinctum a presbyteratu, et episcopatu? » Si duos ordines a se invicem distinctos instituit Christus, *actu igitur*, *ac reipsa ante Christi passionem* distincti fuerunt, et in diversa capita partiti. Neque enim differre aliter ordines posse Salmasius existimat, quam si diversis mandentur hominibus; qui autem in unum, et eumdem concurrunt, pro uno, et indiviso illos habet; nec eam *Potentia.* divisionem, quæ est δυνάμει, flocci facit, neque *Essentialis.* ad differentiam, quæ est οὐσιώδης, satis esse putat; sed omnino personis oportere distingui ordines arbitratur, ut specie inter se, ac natura discrepent. Quocirca turpi, ac pudendo prorsus errore in semetipsum Leidensis Professor incurrit; et quod in nobis tam inclementer, ac procaciter arguerat, in hoc imprudens ipse revolvitur, uti duos institutos a Christo agnoscat ordines, presbyteratum, et diaconatum: quos tamen eodem, quo sunt instituti, tempore neget fuisse distinctos.

Quod posterius cum dicit, necessario de ea distinctione, quæ est κατὰ τὸ ὑποκείμενον, debet *Secundum suppositum.* intelligere, ut et duo essent instituti, adeoque natura, et specie distincti, sed in eamdem personam convenirent, et eatenus distincti non essent. Nam nisi sic interpretetur, in id recurret illius oratio, ut duos institutos fuisse ordines a Christo dicat, et eosdem institutos neget, itemque distinctos a se invicem, et non distinctos eodem sensu, ac ratione fuisse sentiat.

CAPUT XI.

Solvuntur argumenta Salmasii contra ordinum discrimen adducta. 1. Ac primum duplex interpretatio locorum Apostoli, unde orta controversia est, repetitur. 2. Tum presbyteri et episcopi vocabula promiscue olim usurpata. 4. Quomodo intelligendum sit, quod Græci quidam Patres asserunt, initio fundatarum ecclesiarum aliam gubernandi formam institutam fuisse, quam postea. 5. Refellitur μικρολογία *Salmasii in putando tempore, quo quæque ab Apostolo Paulo scripta est epistola, et argumentum, quod inde conficit.*

I. Nunc argumenta Professoris præcipua persequar, quæ passim, ac more suo sine cultu, sine ordine, sine judicio, per *Apparatum* suum dispersit homo importune garrulus, et iisdem repetendis inculcandisque rebus odiose molestus : « qui loquacitatem facundiam existimat; et quos veritate non potest, lacerat conviciis[1]. » Sed antequam ad illa respondeo, duo sunt ex antecedentibus animo recolenda. Alterum, loca ista Scripturæ, quæ *Duplex locorum Apostoli interpretatio repetitur.*

1 Hier. init. lib. I *cont. Jovin.*

difficile judicium facere videntur, an primo Christianismi sæculo iidem episcopi, qui presbyteri; an vero gradu, et ordine distincti fuerint, dupliciter a Patribus explicari: Primum ut certis in ecclesiis clerici duum duntaxat hierarchicorum graduum fuerint, primi et tertii, quos proprie deinceps episcopos, et diaconos nominarunt, secundo, qui qua ordo est, in priore continetur, qua βαθμὸς, et *gradus* est, aliquandiu suppresso. Deinde, uti duo illi gradus exstiterint soli, secundus, et tertius, dilato interim primo. Quorum utrumvis ita probabile esse docui, ut non perpetuo, ac ne longo quidem tempore usurpatum in Ecclesia fuerit, iis videlicet in locis, quorum amplitudo capere distinctos, et explicatos hierarchicos ordines poterat. Nam in parvis oppidis, aut vicis, constanter obtinuit ex duabus ratio posterior. In majoribus ecclesiis plena, et tripartita fuit hierarchia, ubi id commode potuit fieri; et Apostolis adeo superstitibus, ut ex archivis principum ecclesiarum descripti ab antiquis scriptoribus laterculi succedentium sibi præsulum fidem faciunt.

Presbyteri et episcopi, vocabula promiscue olim usurpata.

II. Alterum, quod repeti oportere dixi, valde ad consequentem disputationem pertinet, estque hujusmodi: episcopi ac presbyteri vocabula promiscue per illud tempus in usum fuisse recepta, ut duobus primis gradibus communiter attributa sunt; quod in primo libro *de hierarchia Ecclesiastica* pluribus exposui[1]. Ac videntur universe, quicumque Ecclesiam administrabant, per illud tempus nomen utrumque consecuti, ac tam episcopi vocati, quam presbyteri; quorum nominum alterum a curatione, et inspectione; alterum ab ætate primum, tum ab honore, ac dignitate sumptum est. In quo Leidensis Professoris castiganda est ἀλογιστία, qui ex appellationum consortio demonstrari putat, ordinum et graduum nullum fuisse discrimen. Tamdiu enim episcopatum et presbyteratum unicum ordinem exstitisse, quoad communes ambobus appellationes fuerunt; quod ineptum est, et ἀσυλλόγιστον, ut supra docuimus.

Inepta ratiocinatio.

False collectum.

III. His animadversis ad illa veniamus, quæ contra nostram, et catholicam sententiam opposuit, ac de quisquiliis farraginis inconditæ, ac tumultuariæ, non gemmas, quæ nullæ sunt istic, sed glebas, et stipulas legamus, quas tanquam æneas massas, aut Phalaricas magno in nos impetu, strepituque contorsit.

Ex his primum illud procedat in medium, quod ex tempore conjicit, quo epistolæ Pauli scriptæ sunt ad illas ecclesias, quarum episcopi, et presbyteri memorantur, unde hæc exorta nobis est quæstio. Dixeram in *Ecclesiasticis Dissertationibus*[2], ubi primam de duabus Græcorum Patrum sententiam et interpretationem Apostoli sum secutus, quæ in ecclesiis, ad quas ille scripsit, episcopos eosdem et presbyteros constitutos asserit, « prima hæc administrationis ecclesiasticæ rudimenta fuisse; sed neque perpetua neque diuturna, et subinde ad eam, quæ deinceps obtinuit, translata esse formam; ut unus in quaque civitate esset episcopus. » Adjeceram et illud, cum de intervallo non satis constet, quo illa facta mutatio est, certum videri, « paulo post Petri, ac Pauli obitum, posteriorem formam ubique per totum Christianum orbem usu esse receptam; » probabile vero istud esse, iisdem etiam superstitibus Apostolis, « adeoque non multo post Christi ascensionem, observari cœpisse quibusdam in ecclesiis, » nimirum iis, quarum ex archivis exstant ab idoneis collectæ scriptoribus præsulum successiones; de quibus tum ibidem, tum in primo *de Hierarchia*[3], et hujus libri capite tertio dixi. In vero *de Hierarchia* primo libro[4], *proximo post Christi mortem tempore*, priorem illum modum usurpatum esse docui.

Exponitur loquendi modus nonnullorum Patrum

IV. Manifestum est autem ex iis omnibus, quæ ad eum locum disputavimus, non ita præfracte, contentioseque illud interpretandum esse, quod dixi, *brevi tempore*, vel *proximo post Passionem Christi*, morem illum adhibitum esse regiminis ecclesiastici, quem Græci quidam Patres referunt, ut pauci duntaxat anni a Passione Dominica præcise, et absolute putentur. Sed ita, primum ut *breve illud tempus* ab initio fundatæ cujusque ab Apostolis ecclesiæ, repetatur, hoc est, ut cum primum institui cœperunt, complures in iis episcopalis ordinis collocati sint ministri, ac rectores, ex quibus aliquanto postea, iisdem superstitibus Apostolis, unus aliquis et singularis ecclesiæ moderator electus est, qui κατ' ἐξοχὴν sive presbyter, sive episcopus appellari deinceps cœperit. Deinde vero, ut illud idem breve spatium aliquot annorum fuerit, dum infra vitæ, et ætatis Apostolorum, ab quibus ecclesiæ istæ fundatæ sunt, limites

Per excellentiam.

1 Lib. I, cap. II et cap. XII, § 12 et seq. — 2 Lib. I, cap. II, § 3. — 3 Cap. II. — 4 Cap. III, § 1.

constiterit. Quod quidem vetustissimorum scriptorum freti testimonio non dubitamus asserere, qui, ut supra docui, singularium præsulum successiones in plerisque illis ecclesiis ex earum archivis repræsentarunt. De his ergo potissimum intelligi volumus, quod de mutata prima illa gubernationis forma ex Græcis Patribus exposuimus. De cæteris ecclesiis, quarum nulla in antiquorum monumentis, in quibus successiones episcoporum exstant, mentio facta sit, nihil præter conjecturam habemus. Neque vero tricari in istis, et pueriliter conflictari, alterius est, quam inepti, et otiosi nugatoris, hoc est Leidensis Magistri, ac similium, quos ἀνανθολογίαι istæ, ac *titivillitia* delectant.

Argutiolæ Salmasii evertuntur.

V. Quamobrem futilis, et otiosa est temporis illa computatio, quo unamquamque scripsit epistolam Apostolus Paulus, quam Salmasius in eum finem adhibet, ut longiore post Christi passionem intervallo probet in ecclesiis celebratam illam fuisse regendi formam, ut idem episcopi essent, et presbyteri necdum unus singulis præesset episcopus. Sic enim priorem *ad Timotheum* epistolam anno vicesimo sexto, septimove post passionem editam fuisse nobis objicit. Quasi anno ipso, quo passùs est Christus, Ephesina fundata sit ecclesia, cui tum procurandæ, cum ad eum scriberet, Timotheum præfecerat, ut inde colligi possit, non tam cito, quam putavimus, pristinam illam gubernationem esse mutatam, ut quæ vicesimo septimo adhuc anno perseveraret Ephesi.

Verum cum anno æræ Christianæ quinquagesimo secundo Paulus Ephesiis prædicare Christum cœperit, ut in *Chronico* nostro olim adnotavimus; primam vero *ad Timotheum* miserit anno quinquagesimo quinto, nempe post triennium commorationis in Asia; quæ in eadem epistola continetur administrationis ecclesiasticæ forma, nonnisi post annos ab Ephesina fundata ecclesia quatuor adhuc ibi mansisse convincitur, non utique septem et viginti, ut insulse Leidensis Professor affirmat.

VI. Non est autem adversus hypothesim singularium episcoporum brevi post institutorum tempore, Græcorum illa Patrum opinio, quæ non integram hierarchiam statim ab ecclesiarum exortu in his fuisse constitutam docet, si quarto, quintove duntaxat anno desideratus adhuc tertius gradus ostenditur; sed neque si anni octo, decemve numerentur ab instituta ecclesia aliqua, quo intervallo nondum ordinatus ponatur episcopus unicus, debet hoc contrarium illi opinioni videri. Nam et breve spatium istud nihilominis foret. Sed ne tantum quidem intercessisse colligi potest iis in ecclesiis, in quibus duos solum hierarchicos gradus interim collocatos esse, ex Scriptura conficitur. Cujusmodi ecclesiæ tres omnino reperiuntur; Ephesina, ad quam pertinet caput *Actorum* vicesimum, et epistola *ad Timotheum* prior; Philippensis in Macedonia, cui propria inscribitur epistola; Cretensis denique, cujus in ea, quæ *ad Titum* est scripta, fit mentio. De his solis tribus ecclesiis nominatim et expresse sic Apostolus loquitur, ut ibi duo tunc hierarchici gradus fuisse videantur, atque ut episcopi iidem exstiterint, et presbyteri, ex priori Græcorum opinione, quam in *Dissertationibus* sumus secuti. De reliquis nihil aperte proditum exstat in divinis litteris. Verum ex ecclesiasticis historiis, et antiquorum Patrum auctoritate, certam fidem capiunt singularium in plerisque successiones præsulum, ut in capite tertio demonstravimus; quarum explorata, et bene constituta ratio, Leidensis Professoris commenta, et inanes conjecturas elidit, ac Circensis pompæ illius apparatum disturbat.

CAPUT XII.

1. *Joannes Apostolus cur se presbyterum nominet, ex quo Salmasii deducta ratio discutitur.* 2. *Ejusdem secum pugna, et hallucinatio.* 3. *Item aliud argumentum ex Clementis epistola ad Corinthios dissolvitur.* 4. *Quid in ea vox* πρεσβυτέρου *significet.* 5. *Explicatur causa, quam Clemens habuit scribendi ad Corinthios.* 6. *Senatum, et consilium ecclesiasticum vocari ab eodem* ἐπισκοπήν. *Falli Salmasium, dum a Clemente putat duos tantum ordines numerari. Ibidem* διακόνους *appellative sumi.* 7. *Idem etiam de* ἐπισκόπου *nomine probatur. Isaiæ locus illustratur.*

Cur Joannes presbyterum se nominet.

I. Atenim post obitum Apostoli Pauli perseveravit illud idem in Ecclesia, ut ab episcopatu nihil omnino presbyteratus differret. Quod ex Joanne probat evangelista Salmasius. Nam ille « Presbyterum se inscribit duabus epistolis, una *ad Electam*, altera *ad Caium*

Presbyter electæ dominæ presbyter Caio charissimo.

ὁ πρεσβύτερος Ἐκλεκτῇ κυρίᾳ. ὁ πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ. Ex qua inscriptione colligitur, inquit, tunc temporis in ecclesiis curandis non majorem cujusquam fuisse auctoritatem, quam presbyteri. Si episcopi enim præcelluissent presbyteris, ut postea institutum est, episcopum se, non presbyterum inscripsisset. »

Verum feneo huic argumento jam nos occurrimus in primo *de Ecclesiastica Hierarchia* [1]; ubi illud observamus, quod antecedenti capite paucis pertrinximus[2], πρεσβυτέρου vocabulum primis illis temporibus promiscue habitum esse cum episcopi nomine, ut qui ecclesiam administrarent, et quorum consilio, et auctoritate res illius gererentur, et presbyteri, et episcopi nominarentur; servato interim jure, ac prærogativa ordinandi penes supremum aliquem, qui primum inter omnes locum teneret. Quare stulta est ista Leidensis Professoris, nec ad rem pertinens conclusio; nullum discrimen olim exstitisse inter episcopatum, et presbyteratum, qua ordines, et sacramenta sunt, quod idem commune nomen ambobus esset, et in commune res Ecclesiæ gubernarent.

Nam quod πρεσβύτερον se Joannes inscribit, causam affert Œcumenius duplicem. Prima est, « quod senex admodum duas illas scripsit epistolas. Altera, quod presbyteri nomine episcopum se esse significare voluit; quoniam per id tempus presbyteri vocabulum etiam episcopis attribui solebat[a]. » Utraque causa Salmasii rationes conturbat.

II. Sed ineptiam hominis vide. Ideo Joannem ait se presbyterum vocasse, quod nulla major in Ecclesia tunc esset dignitas, ut quæ eadem esset cum episcopatu. Nam si præstantior fuisset episcopatus, episcopum se potius, quam presbyterum inscripsisset. Itane nulla tunc in Ecclesia major dignitas fuit, quam presbyteri? Quid igitur Apostolo faciemus? Nonne major, ac sublimior Apostolatus fuit presbyteri, vel episcopi, vel alterius cujusvis in Ecclesia ordine, ac gradu? Cur non se ergo vocabat Apostolum, si amplissimi tituli prærogativam consectaretur?

Salmasii conflictio.

Deinde Professoris in se ipsum incurrentis, et secum turpissime conflictantis levitatem animadverte. Joannem in illis duabus epistolis πρεσβύτερον appellasse se ait, ut episcopum intelligeret, quod nec ullum inter episcopum, et presbyterum discrimen esset, nec major in Ecclesia dignitas, quam quæ utroque illo nomine pro indiviso continebatur. Atqui in eodem *Apparatu* paulo ante scripserat: Cum episcopi, iidemque presbyteri vocati certis loci et ecclesiis affixi essent, Apostoli vero nullo loco circumscripti, nihil inter illos simile fuisse. « Nulla quippe functionis, aut muneris, ait, vel officii similitudo inter οἰκουμενικοὺς, quales fuere Apostoli, episcops, et τοπικοὺς, quales fuere episcopi. Nec ejusdem etiam generis fuisse censendi episcopos, qui omnes erant inter se pares, quique communi consilio Ecclesias regebant, presbyteri etiam appellati. » Si nulla functionis, vel officii similitudo fuit inter Apostolos, et presbyteros, qua iidem erant cum episcopis; quomodo Joannes, qui Apostolus erat, seipsum alieno et abhorrenti nomine designavit, presbyterum vocans, hoc est, ut eidem illi Professori videtur, episcopum potius, quam quod erat, et in quo a presbytero discrepabat, Apostolum!

Presbyterum.

Œcumenicos. Topicos.

III. Transeo ad Clementem Romanum, ut antiqui omnes perhibent, episcopum. Cujus ex epistola priore *ad Corinthios* argumentum aliud informat Leidensis Professor, ut nullo deinceps post Apostolos discrimine presbyteratum probet ab episcopatu fuisse distinctum. Sed, ut solet, absque judicio; nec nisi levibus ex conjecturis, ac futilibus rationes suas instruit. Primum, inquit, « non se episcopum inscribit ecclesiæ Romanæ, nec ad episcopum Corinthiorum epistolam dirigit; sed simpliciter nomine ecclesiæ Romanæ scribit ad ecclesiam Corinthiorum. » Ex quo neminem tunc unum fuisse colligit singularem Romæ, aut in aliis ecclesiis episcopum.

Argumentum ex epistola Clementis *ad Corinthios* petitum dissolvitur.

Nihil hac ratiocinatione vanius, ac dilutius. Quid enim aliud facere oportuit eum, qui totius ecclesiæ nomine Romanæ ad totam Corinthiorum ecclesiam scribere vellet, quam ut ecclesiæ duntaxat illius, quæ scribebat, et alterius, ad quam scribebat, nomina præfigeret? Nam quod ad episcopum Corinthiorum non scribit, et inde nullum adhuc singularem in ecclesia ista fuisse credit, imperite facit. Siricius ecce Papa ad Medionalensem scripsit

[a] Œcum. Πρεσβύτερον δὲ μόνον ἑαυτὸν ἠξίωσε καλέσαι, ἤτοι ὅτι γηραιὸς ὢν ἤδη ἔγραψε ταύτας· ἢ καὶ ἐπίσκοπον καλῶν ἑαυτὸν διὰ τοῦ πρεσβυτέρου, εἰωθότος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ ἐπὶ τῶν Ἐπισκόπων φέρεσθαι τοῦ ὀνόματος τοῦ πρεσβυτέρου.

[1] Cap. XII, § 12 et seq. — [2] § 2.

ecclesiam de Joviniano in Romano concilio damnato[1]; nec episcopi meminit illius, ad quam scribebat, ecclesiæ. An idcirco nemo tunc Mediolani sedebat episcopus? Atqui illo ipso tempore episcopatum tenebat is, qui eidem Siricio respondit, una cum aliis in concilium vocatis episcopis Ambrosius.

Quid in ea epistola vox Presbyter significet.

IV. Jam quæ ex illa epistola opinionis suæ firmamenta corrogat, ea sunt oppido vana, et ludicra. Horum caput est, «quod episcopos, et diaconos tantum nominat, omissis presbyteris.» Atqui falsum istud est, omissos in epistola ista presbyteros, cum sæpius in ea, quam episcopi, ac diaconi numerentur. Quod si πρεσβυτέρους ibi pro certo gradu, et ordine accipi neget, sed vel ætatis, vel dignitatis generale esse nomen asserat, haud equidem repugnem. Sed idem prorsus illum de episcopi et diaconi vocabulis fateri cogam. Sæpe hoc in superioribus libris *de Hierarchia Ecclesiastica* notasse memini, quod et hujus libri capite antecedente necessario repetii, presbyteri[2], et episcopi nomina promiscue apud antiquissimos scriptores interdum, ac generatim accipi pro primoribus clericis, qui vel ætate, vel auctoritate antecellerent cæteris, et ad consilium, atque Ecclesiæ regimen adhiberentur, sive primi essent ordinis, sive secundi. Imo etiam interdum et διάκονοι nuncupati sunt; quæ vox *ministros* significat, et apprime majoribus illis convenit, *tanquam ministris et dispensatoribus mysteriorum Dei*[3]; ubi Græce est ὑπηρέτας, quod vilius aliquid sonat, quam διακόνους.

Presbyteros. Diaconi. Ministros. Diaconos.

In epistola ergo Clementis vox πρεσβυτέρων ita fere semper usurpatur, ut non tam ecclesiasticum ordinem, quam ætatis prærogativam significet; quemadmodum et in duabus Joannis Apostoli canonicis idem vocabulum a plerisque sumitur. Ac vetus Interpres Latinus *seniorem* vertit, eumque secutus est Erasmus. Ita Clemens πρεσβυτέροις subjicit, et opponit τοὺς νέους, pagina 2, 5 et 30. Alias sic utitur, ut functionem aliquam, et λειτουργίαν, nec non dignitatem in Ecclesia tribuat, quam etiam ἐπισκοπὴν vocat.

Presbyteris. Juniores. Episcopatum.

Qua de causa Clemens scripserit ad Corinthios.

V. Ut autem de mente Clementis, et Salmasii in eo citando inscitia constet, pauca de Corinthiorum ecclesiæ statu, deque proposito Clementis in illa epistola declaranda sunt. Gravis in illa urbe populum inter, et clericorum principes, quorum consilio, et auctoritate ecclesiasticæ res administrabantur, erat orta dissensio; cumque ab Apostolis constitutus illic esset sacer Senatus majorum clericorum, qui ex uno præside, sive episcopo proprie dicto, et secundi ordinis presbyteris constabat, qui ecclesiam, uti diximus, in commune regerent, ita tamen, ut penes singularem præsulem præcipua vis, ut dignitatis, ita potestatis esset; adversus illos, incertum quibus ex causis, ita concitati sunt laici, ut nonnullos gradu suo, et honore pellerent, et in eorum adhuc superstitum locum alios subrogarent; quamvis in ecclesiastico illo instituendo consilio diligenter cavissent Apostoli, ut post eorum duntaxat obitum idonei alii substituerentur.

Hæc causa Clementi fuit nomine Romanæ ecclesiæ scribendæ illius *ad Corinthios* epistolæ; ut ex ipsius verbis perspicue constat. Ut cum ita loquitur; « Apostoli porro nostri cognoverunt per Dominum nostrum Jesum Christum litem, et contentionem nascituram de episcopatus nomine. Quam ob causam, cum perfecta præscientia donati essent, prædictos constituerunt, et sic ordinarunt, ut post illorum obitum alii probati viri in eorum functionem succederent. Quamobrem qui ab aliis ita constituti sunt, aut deinceps ab illis præstantibus viris, de totius Ecclesiæ consensu, quique ovili Christi, citra reprehensionem ullam, cum humilitate, quiete, non sordide ministrarunt, ut a multis jam annis omnium illis testimonia suffragentur, tales, inquam, non sine injuria ab officio rejici putamus. Non enim levis erit hæc culpa nobis, si eos, qui inculpate, ac sancte dona obtulerunt, ab episcopatu segregemus. Beati sunt presbyteri, qui iter suum ante confecerunt, quique fructuosam, et perfectam dissolutionem nacti sunt. Non enim verentur, ne quis ipsos de loco, in qua constituti sunt, ejiciat. Siquidem videmus aliquos, qui præclare officio fungebantur, ab eo ministerio, quod sine reprehensione gesserant, a vobis esse detractos [a]. »

VI. Ex iis verbis perspicuum est, consilium,

[a] *Clem.* ep. I *ad Cor.* Καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅτι ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν, κατέστησαν τοὺς προειρημένους, καὶ μεταξὺ ἐπινομὴν δεδώκοσιν ὅπως ἐὰν κοιμηθῶσιν, διαδέξονται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι

[1] Exstat inter Ambros. textat. — [2] § 2. — [3] I *Cor.* IV. 5.

Episcopatum. Presbyteros.

Quid apud eumdem Episcopatus significet.

et quasi Senatum ecclesiasticum ab Apostolis ordinatum fuisse apud Corinthios; quorum gradum, et ministerium vocet ἐπισκοπὴν, et ipsos primores in clero πρεσβυτέρους; ut cum ita postea scribit : « Fœda, o carissimi, valde turpia, et indigna Christiana conversatione de vobis audiuntur, firmissimam, et antiquam Corinthiorum ecclesiam, propter unum, aut alterum hominem contra presbyteros seditionem facere [a]; » et aliquot interjectis, pagina 69 et 73 πρεσβυτέρους eosdem vocat ovilis Christiani pastores, ac præsides. Verum id quidem est; sed non ex eo sequitur, vel Corinthi, vel in aliis civitatibus, nullum omnino primatem, et antistitem fuisse, qui postea commune primo et secundo ordini nomen proprium sibi fecit, ut episcopus appellaretur*.

Ac ridendus sane Leidensis in eo professoris stupor, qui Clementem asserit in epistola *ad Corinthios*, « Episcopos tantum, et diaconos nominasse; idque verbis illius istis probat : « Per regiones igitur, et urbes prædicantes, constituebant illarum primitias, quas in Spiritu probaverant, in episcopos et ministros eorum, qui erant credituri [b]. » Atqui perspicuum est, διακόνου vocem, quæ in Græco est, non esse peculiaris ordinis, et gradus ecclesiastici nomen, uti nec ἐπισκόπου, sed ambo ista vocabula sumi appellative pro *curatore, gubernatore, et functionis administro***: perinde, ac si ita Clemens scripsisset, Apostolos constituisse certos homines, qui iis prospicerent, et ministrarent, qui Christo, et Christianæ religioni nomen erant daturi, quocumque tandem gradu, et ordine censerentur. Sane omnes Ecclesiæ curatores, et ad sacram hierarchiam pertinentes, διακόνων nomine sæpe in Scriptura continentur. Et Paulus ipse *ministrum se* vocat *Evangelii* [1], et Apostolatum suum *ministerium*, Christus quoque eum, qui major inter Apostolos, et discipulos suos esse voluerit, *ministrum* jubet esse. Nec sacri tantum præsides ministri vocantur, sed etiam Magistratus civiles *Dei enim minister est*, διάκονος (ait Paulus de ejusmodi reipublicæ administratoribus.) Numquis ibi diaconorum gradum somniare potest?

Ministrorum.

Episcopatus et diaconatus a Clemente accepti sensu appellativo et communi, non proprio

VII. Hoc eodem sensu, id est appellativo, et communi, non proprio, illic ab Clemente accipi ἐπισκόπους, et διακόνους, arguit, quod statim subtexitur. Non hoc novum institutum esse, quod Apostoli fecerunt, ut eorum, qui credituri erant, ἐπισκόπους et διακόνους constituerent [c]. Id enim Scripturam longe ante prædixisse, quæ sic loquitur : « Constituam ἐπισκόπους, id est inspectores ipsorum in justitia, et ministros ipsorum in fide [d]. » Qui locus ex Isaia petitus videtur, et ita notatum est ad epistolæ Clementis marginem ab illius editore. Porro aliter in vulgatis codicibus Græcorum Bibliorum locus ille concipitur : *Et dabo principes tuos in pace, et episcopos tuos in justitia* [e]. Atque ita legit Hieronymus, nec non Cyrillus, et Procopius; in Hebræo vero si ad verbum reddideris, hoc modo : *Et ponam visitationem tuam, pacem, et præpositos tuos justitiam;* quæ varie ab

ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. τοὺς οὖν κατασταθέντας ὑπ' ἐκείνων, ἢ μεταξὺ ὑφ' ἑτέρων ἐλλογίμων ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντας ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ταπεινοφροσύνης, ἡσύχως, καὶ ἀβαναύσως, μεμαρτυρημένους τε πολλοῖς χρόνοις ὑπὸ πάντων, τούτους οὐ δικαίως νομίζομεν ἀποβαλέσθαι τῆς λειτουργίας. ἁμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως, καὶ ὁσίως προσενέγκαντας τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν. Μακάριοι οἱ προοδοιπορήσαντες πρεσβύτεροι, οἵτινες ἔγκαρπον καὶ τελείαν ἔσχον τὴν ἀνάλυσιν. οὐ γὰρ εὐλαβοῦνται μή τις αὐτοὺς μεταστήσῃ ἀπὸ τοῦ ἱδρυμένου αὐτοῖς τόπου. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι ἐνίους ὑμεῖς μετηγάγετε καλῶς πεπολιτευμένους λειτουργίας.

a Ibid. Αἰσχρὰ, ἀγαπητοὶ, καὶ λίαν αἰσχρὰ, καὶ ἀνάξια τῆς ἐν Χριστῷ ἀγωγῆς, ἀκούεσθαι τὴν βεβαιοτάτην, καὶ ἀρχαίαν Κορινθίων ἐκκλησίαν, δι' ἓν, ἢ δύο πρόσωπα, στασιάζειν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους.

b Clem. Κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν.

c Clem. ibid. Καὶ τοῦτο οὐ καινῶς. ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγέγραπτο περὶ ἐπισκόπων, καὶ διακόνων. οὕτως γάρ που λέγει ἡ γραφή.

d *Esa.* LX, 17. apud Clem. Καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει.

e Ibid. Καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ.

* Idem quod Petavius, de Corinthiacæ ecclesiæ statu docuisse reperio Natalem Alexandrum in sæc. IV, diss. XLIV, § 7. Z.

** Hæc si accuratius perpendisset Mamachius, næ ille Chrysostomum hom. I in ep. *ad Philipp.* scribentem episcopos *Diaconorum* quoque nomine interdum designatos fuisse nequaquam reprehendisset t. IV, pag. 338, not. 1. Vide quem ipse Mamachius deinde appellat p. 358, Beveregium lib. II, cod. canon. vindic. cap. XI, n. 10. Z.

1 *Col.* I, 23.

Interpretibus exponuntur. Certe nusquam *Diaconi* vestigium in istis cernitur. Nam Hebræa vox פקדה quæ ibidem legitur, pro *episcopatu*, id est *præfectura*, sumi potest, ut in *Psalmo* CVIII, 8. *Et episcopatum ejus accipiat alter*. Sed ad eosdem referri debet sequens nomen τῶν διακόνων apud Clementem. Siquidem episcopi διάκονοι nonnunquam vocantur, id est *ministri* sacrorum, qui ecclesiastico ministerio funguntur. Unde in epistola Lugdunensis, et Viennensis ecclesiæ ad Asianas ecclesias, « beatus Pothinus episcopatus ministerio fungi in Lugdunensi civitate[a] » dicitur. Imo tam episcopi, quam presbyteri *ministri* vocantur *mysteriorum*, et sacramentorum, ut apud Chrysostomum in homilia XLVIII. tomi quinti, et alias passim[1]. Hæc adversum μικρολογίαν professoris Leidensis minutius a nobis enucleata sunt, qui duos tantum ecclesiasticos ordines tunc fuisse, ex illo Clementis loco ridicule adstruit.

Jejunam cavillationem.

a Epist. Lugd. eccl. apud Euseb. lib. V *Hist.* cap. I. Ὁ δὲ μακάριος Ποθεινὸς ὁ τὴν διακονίαν τῆς ἐπισκοπῆς ἐν Λουγδούνῳ πεπιστευμένος.

1 Edit. Savil. vers. XVII.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA

LIBER QUINTUS

IN QUO CONTRA APOLOGIAM PRO SENTENTIA HIERONYMI NUPER EDITAM POTISSIMUM DISPUTATUR.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ

Reliqua erant Leidensis professoris aliquot argumenta, quibus unicum ex antiquo fuisse presbyteratus, et episcopatus ordinem suadere conatur. Verum instituta jam præsenti lucubratione, cum mihi renuntiatum esset, exoriri interim alium longe isto, contra quem certare cœperam, doctiorem, et in palæstra hac exercitatiorem, qui de eadem re commentarium scriberet, paululum interjungendum putavi, dum novus ille paratus adversarius liber in lucem prodiisset. Sic enim fore divinabam, ut ambo illi bonæ causæ patroni in ea peroranda prorsus in easdem probationes incurrerent; quas quidem erudite magis a posteriore tractatum iri, utpote scientiore, suspicabar. Tum eumdem istum alia præterea multa, et indicta Leidensi, et reconditiora, quam pro hujus ingenio, atque captu, allaturum esse prospexeram; ex quo mihi tanto jucundius, et fructuosius pollicebar litterarium hoc certamen; quanto dignior oblatus esset, quocum legitimo marte confligerem. Hujus ergo commentarii postquam sero tandem mihi facta copia est, verum hoc esse quod ego præsagieram, reipsa perspexi. Nam pleraque omnia illic Salmasii argumenta sed multo subtilius, et accuratius explicata reperi; et nova insuper alia, in quibus examinandis, et enucleandis operæ pretium aliquod facturum me esse duxi. Quocirca statui quidquid supererat disputationis contra Salmasium, in illum potius alterum convertere, utpote valentiorem, et ab hoc doctrinæ genere haud paulo magis instructum; Leidensem autem inquilinum nonnisi accessionis habere loco, sicubi propter errati communionem in eamdem reprehensionem incideret. Nam et alioqui superiore libro, et aliis ante hunc editis, abunde, et supra illius meritum ei satisfactum esse confido; nec in postremo *de Primatu* opere, et hujus abnormi, ac πομφολυγώδει *Apparatu* novi quidquam attulit; sed obsoleta, et jam stylo nostro confossa, et profligata reposuit. *Bullata.*

Ut igitur cum recentiore deinceps adversario in certamen veniam, ante proponenda est ejus opinio, contra quam ordine, ac via, tota consequens decurret oratio. Ac cum in præfatione, quam bene longam operi suo præfixit, quid sentiret, apertius explicarit, et in summam rationes suas omnes collegerit; inde prius repetenda, paucisque complectenda nobis illius est sententia.

CAPUT PRIMUM.

I. Exponitur opinio Blondelli de episcopali, et presbyterali ordine in antiquiori Ecclesia. 2. Hujus opinio minus a veritate recedit, quam Salmasii. 3. Nec tamen vera; falsam esse primatus rationem illam, quam introducit, et successionis in episcopatum. 4. Auctor commentarii in epistolas Pauli, qui inscribitur Ambrosio, excutitur. 4. Hieronymi sententia proponitur de controversia nostra. 6. Quæ Pseudambrosii interpres est, et adversariorum indidem opinio confutatur. Episcopatus qualem hominem requirat. 7. Blondelli sententia ex ipsomet auctore confutatur. 8. Cujusmodi successio fuerit episcoporum prioribus mortuis. 9. Quid vox sequens *significet.* 10. *Explicatur Pseudambrosii locus.*

Sententia Blondelli de episcopatu et presbyteratu in antiquiori Ecclesia.

I. Episcopatum eumdem cum presbyteratu fuisse primis Ecclesiæ temporibus docet Blondelli Præfatio, non appellatione sola, quæ promiscue communis amborum fuit, sed etiam ordine, sive sacramento, et ordinis gradu, ac functione. Verum inter illos episcopos, eosdemque presbyteros, qui plures in eadem ecclesia censebantur, primus ei dignitatis, et προεδρίας locus attributus est, qui prius cæteris in illum velut ecclesiæ Senatum, id est seniorum collegium, erat ascitus, ut idem existimat; qui hanc πρωτοκλησίαν, et πρωτοτοκίαν vocat itidem, ut Salmasius, hoc est *prærogativam vocationis*, et, ut sic dixerim, *primogenituræ*, quod primi in clerum cooaptati fuerant; fuisse porro primates illos ejusmodi asserit, ut « pari cum cæteris potestatis, et honoris consortio præditi, primæ duntaxat cathedræ, præsidialisque potestatis jus obtinerent. » Unde et ἐξάρχους illos nominat, et *præpositos*, et *honoraria capita*. Qui quidem non electione, sed ordinationis tempore, primum illum consessus, et collegii locum merebantur. Nam, priore vita functo, proximus antiquitate succedebat; eoque similiter decedente, statim ipsius gradum occupabat, qui secundus ab isto hactenus in presbyterorum collegio meruerat. Ut autem ad primatum illum; et supremum in unaquaque ecclesia honoris gradum promoveretur, nulla opus fuisse nova ordinatione, putat; quoniam unius ordinis presbyteri omnes erant, quamvis primatus, sive principatus titulo et honore ille unus antecelleret, cujus etiam nomen in tabulis ecclesiasticis perscribebatur; uti nihil aliud episcoporum indiculi isti, qui ex archivis ecclesiarum ab antiquis scriptoribus excerpti sunt, ut in superiore libro memoravimus, quam Primatum hujusmodi successiones fuerint; sicut anni singuli Athenis olim ejus Ἄρχοντος, sive *Prætoris* nomine signabantur, qui inter novem primus erat, et ἐπώνυμος ob eam causam appellabatur.

Eponymos i. e. quo annus denominabatur.

Hunc morem in ecclesiis præsidum, ac primatum citra electionem constituendorum ex sola cooptationis antiquitate ad annum usque Christi 136, mansisse, Blondellus existimat; ex quo deinceps alia introduci primatis creandi forma cœperit, ut non collegarum antiquissimus statim mortuo succederet; sed ut presbyterorum suffragiis ex eodem collegio idoneus eligeretur, qui inter cæteros necessariis ad hoc munus dotibus, ac virtutibus excelleret.

Quæ sententia minus a veritate aliena quam Salmasii.

II. Hæc Blondelli opinio cum Salmasiana fere congruit. Itaque, quod adversus hanc superiore libro, capite quarto, et sequentibus diximus, id in illam perinde convenit. Verum duo hic animadvertanda sunt. Primum ad communem, et nostram sententiam propius accedere Blondellum, quatenus etiam primo, et Apostolico sæculo primates illos collegii presbyterorum, quocumque tandem modo creati sunt, (de quo mox videro) gradu ac dignitate multum supra reliquos attollit. Nam tantumdem illis fere tribuit, quantum nos episcopis, nec dissimili, ac nos, loco eos habuit.

Mea de presbyteris[1], et episcopis ratio est ejusmodi: primis Ecclesiæ temporibus communem et promiscuam fuisse primo et secundo ordini appellationem utramque. Tum a primate, ac præside, qui κατ' ἐξοχὴν episcopus vocabatur, ut Wallo-Salmasius nobiscum sentiens diserte scripsit, sic administram Ecclesiam, ut ad ejus rectionem *Presbyterium*, id est *Presbyterorum collegium* adhiberetur, ac de communi consilio negotia omnia tractarentur. Verum præter

Per excellentiam.

[1] Vide lib. I *de Eccle. Hier.* cap. XII et libri anteced. cap. II.

gradus, et sedis, honorisque prærogativam, qua cæteris excellebat, ordinandi jus, et potestas penes illum primatem, præsidem, sive insignem episcodum resedit; atque is præcipuus, et οὐσιώδης, ac διακριτικὸς character, hoc est *essentialis*, ut sic dicam, *nota* fuit, qua inter alios eminebat, ab iisque discernebatur, quod solus Ordinis sacramentum conferret, ut ex Epiphanio, et Hieronymo, aliisque demonstratum est ac postea rursus explicandum erit. Postremum hoc negat verum esse Blondellus, quocum postea disputabitur; cætera large illis, ac benigne tribuit, dum eos fatetur « publice in collectis, sedulis universam fraternitatem hortamentis ad bonum pietatis certamen, fidaque caritatis obsequia excitare solitos, eamdem precibus commendare, ordinis consessus cogere, omnibus exemplo præire ex officio, ac se pro virili Dei ad homines nuntio præstare debuisse, imo his, ceu ἐξάρχοις, commissi gregis tam κατορθώματα, quam pudenda ex æquo imputari » potuisse; quemadmodum in *Apocalypsi*[1] « a Domino ipso Ecclesiarum Asiaticarum Angelos cœlestibus monitis ad fidei constantiam armante imputata sunt. » Ubi Angelorum nomine significari ab Joanne, vel per eum loquente Domino, singulares ecclesiarum præsides, et episcopos, recte vidit; quod pertinacius, quam pudentem decuit, Salmasius falsum esse contendit. «Ab iisdem ceu cleri totius capitibus (pergit scribere Blondellus) et ecclesiarum census consignari, et deduci successiones cœperunt;» ac sæpius alibi, præter ordinandi potestatem, quam communem illis cum toto presbyterorum collegio facit, jura omnia, et insignia dignitatis, ac προστασίας, quibus supra secundi ordinis clericos primum se gradum extulisse, Catholici omnes asseverant, in hoc eodem Blondellus agnoscit. Ac de jure illo et potestate sacris ordinibus initiandi agendum erit postea; nunc de primatum creatione, ac promotione, qua ex presbyterio ad προεδρίαν aspirabant, disputandum prius videtur.

…ræsidibus. Præclare gesta. *…ræfecturæ.* *…rimatum.*

…uæ nihilominus falsitatis arguitur.

III. Habet hanc de illa Blondellus opinionem, quam exposui paulo ante, cum Salmasio commmunem, et sine dubio falsam, certe nullo idoneo teste ex omni antiquitatis memoria neque probabili argumentatione subnixam, ut nihil aliud sit præter commentitiam, et argute ad propositum inventam, accommodatamque fabulam. Quod adversus Leidensem istum Professorem libro superiore, et in cæteris libris *de Hierarchia* plenius jam ostendimus; et contra Blondellum modo, qui ad illam conjecturam fulciendam propria quædam contulit, non longo sermone probare instituimus.

Morem hunc primo ecclesiæ Christianæ sæculo, et ad annum usque secundi circiter tricesimum sextum fuisse Blondellus existimat, ut ad primatum, et προεδρίαν, ac προστασίαν cleri totius et Ecclesiæ, unus ille de collegio plesbyterorum ascenderet, qui primus omnium in presbyterorum ordinem cooptatus fuerat, jure solo *antiquitatis* et πρωτοκλησίας suffragante, non electione ac voluntate cæterorum. Post annum vero Christi 136 deinceps, ait, eligi cœpere; ac suffragiis ex eodem collegio non antiquior, sed dignior est assumptus. Hujus consuetudinis si testem aliquem requiras (quod in eo genere profecto faciendum est, ne quis temere quidquid velit licere sibi putet fingere, nullum ab illo citari alium comperies, præter auctorem commentarii in epistolam Pauli *ad Ephesios*, qui sub Ambrosii titulo legitur. At hujus verba si accurate considerentur, non hoc significant, quod Blondellus post Salmasium affirmat; vel sine nova, et propria quadam ordinatione, ex presbyteris episcopos, id est præsides, et ἐξάρχους esse factos; vel citra electionem jure ipso antiquitatis esse provectos ad Ecclesiæ præfecturam. Horum prius ne littera quidem ulla præ se fert, sed sola amborum conjectura peperit. Scribit Hilarius[2] (hoc enim nomen falso illi Ambrosio passim tribuitur) « Primum presbyteros episcopos appellatos fuisse, ut, recedente uno, sequens ei succederet. » Succedendi quidem, ut multum, ordinem his verbis indicat; modum autem successionis non exprimit. Quid igitur prohibet, quin *sequentem* illum ita suffectum priori ac mortuo dicamus, ut ante majori ordinatione consecratus in episcopum fuerit? Certe ut ex Cardinalium collegio Romanus Pontifex eligitur, si totum illud ex presbyteris, hoc est secundi ordinis clericis constare fingas; vere hoc dici poterit, recedente uno, sequentem ei eodem ex collegio succedere. Nec propterea consequens erit, citra novam ordinationem istud fieri; vel eodem ritu, et sacramento episcopos, eorumque principem, simplicesquo presbyteros esse contentos. Nihil igitur novum commentum Hilar. iste adjuvat.

Auctor comm. in epis. Pauli Ambrosio falso attributorum, excutitur.

1 *Apoc.* II, cap. III. — 2 Comm. Ambr. in epist. *ad Eph.* col. 504

IV. Nam quod eodem hoc auctore post Salmasium Blondellus affirmat, citra electionem statim in demortui præsidis locum antiquiorem solitum succedere ; primum, ut hoc a nobis obtineant, non magnum facient, nisi hoc præterea pervincant, nova manuum impositione nihil isti successori opus fuisse, quod odio, et importunitate frustra Leidensis Professor extundere hactenus est conatus. Deinde Hilarii verba non illud necessario declarant, sequentem istum , qui mortuo successit, ætate, vel cooptationis tempore proximum ab hoc in collegio locum obtinuisse. Licet enim *sequentem* interpretari sic, ut sit *unus e sequentibus* corporatorum, qui electione, non temporis prærogativa, subrogatus fuerit, ut in primo *de Hierarchia* contra Salmasium ostendimus[1]. Quam interpretationem nostram illius loci certissimam esse persuadet Hieronymus in epistola LXXXV, *ad Evagrium* ; cujus verba egregie cum istis Pseudoambrosii consentiunt, et hunc ita, uti fecimus, explicare nos hortantur, ut postea demonstrabimus. Interim commentatoris illius examinanda sunt verba, ut quam parum cohærentia sint, nec idonea satis ad fulciendam divinationem novam de successione κατὰ πρωτοκλησίαν, hujus inventores intelligant.

Secundum vocationis prærogativam.

« Nam et Timotheum, ait ille, presbyterum a se creatum episcopum vocat ; quia primum presbyteri episcopi appellabantur, ut recedente uno, sequens ei succederet. » Hic presbyteri, et episcopi communem, et promiscuam appellationem fuisse docet ψευδεπίγραφος Ambrosius, sive, ut Blondellus loquitur, *synonymam*, quod Timotheus utroque nomine designetur ab Apostolo. Huic vero qui tandem congruunt, aut quo sensu sequentia ista nectuntur, *ut, recedente uno sequens ei succederet ?* Quæro, quis *unus recedens* ille sit, ac quis cui successerit. Omnes tum simul et presbyteri vocabantur, et episcopi ; et quia sic usus erat, uno recedente, sequens ei succedebat. Obsecro, quæ est hæc vel sermonis vel rationis ἀκολουθία ? Tam recedens ille , quam sequens, et succedens, episcopus et presbyter nominabatur.

Suppositius.

Connexio

Nulla primatus, ac dignitatis in communi appellatione mentio, quam profecto non omittere debuit, ut hoc modo decurreret oratio : *Quia primum presbyteri episcopi appellabantur* , quorum antiquissimus quisque primatum tenebat, atque ita fiebat, *ut recedente uno, sequens ei succederet*. Hunc aut similem in modum concipienda fuit sententia, ut vel plenus ei sensus constaret, vel ad illorum conjecturam probabiliter accommodari posset.

V. Verum, utcumque locus ille habeat, nego inde sequi, antiquiori cuique, citra electionem, primatum collegii, et Ecclesiæ singularem προστασίαν cessisse primo, quo Apostoli vixere sæculo. Affirmant hoc e contrario duo illi, adversus quos disputo. Paululum ergo seponatur hæc nostra contentio, et nos adeo ipsi rixari invicem, et argumentari desinamus. Audiamus disceptatorem illum, et arbitrum, quem sibi ducem, auctoremque opinionis inscribunt suæ Blondellus et Salmasius , usque adeo quidem ille , ut « Apologiam pro sententia Hieronymi de episcopis et presbyteris » librum suum nominandum putaverit, tanquam id unum ageret , ut non minus veram , quam Hieronymi germanam persuaderet esse sententiam illam, quam in libro isto defenderet. Quominus recusare poterit, quin illius qualiscumque decreto, ac judicio stet, nec sibi ad alterum provocandum amplius putet.

Præfecturam.

Hieronymi sententia.

Ecquid igitur de hac nostra controversia pronuntiavit Hieronymus ? In epistola LXXXV *ad Evagrium*, ad quam præcipue propugnandam Blondelli comparata est apologia , postquam eosdem fuisse quondam presbyteros, et episcopos, Apostolorum testimoniis probavit, ad tollendum schisma postea, unum aliquem constitutum esse scribit. Num ex antiquitatis prærogativa, sine ullis suffragiis, citra electionem ? « Quod autem postea *Unus electus est*, inquit, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est.» Vides ut *electum* dicat esse de multis unum, qui toti præesset Ecclesiæ ? Pergit idem : « Nam et Alexandriæ, inquit, a Marco evangelista usque ad Heraclam, et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum in excelsiori gradu collocatum episcopum nominabant. » Apostolorum plane sæculo, hoc est a Marci tempore, Alexandriæ non ille, qui ordinationis tempore antecedebat reliquos , sed qui electus fuerat, episcopus est factus. Quid amplius tergiversari, ac litigare nos delectet ?

Atque idem insuper Hieronymus ibi, ubi maxime presbyterii gradum extollit, ut cum

1 Cap. XIII, § 13.

episcopatu etiam exæquare videatur; non tamen errare nos patitur, sed essentialem profert utriusque differentiam. « Quid enim, ait, facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter non faciat? » Excipit ordinationem, id est jus ac potestatem ordinandi, quominus paria cum episcopo faciat presbyter. Ergo potestate illa caruit presbyter, quæ proprius, et οὐσιώδης nota est episcopalis ordinis.

[E]ssentialis.

[A]dversario[r]um opinio [c]onfutatur.

VI. Cum igitur Hieronymum habeamus moris illius, quem falsus Ambrosius refert, et hujus verborum certissimum interpretem, tamen ne divinationi plus nostræ, quam expressissimæ tanti viri auctoritati tribuemus? tamen ea fingemus, quæ nemo veterum prodidit, de subrogatis ex sola antiquitatis prærogativa proxime sequentibus; quæ vero de electione cum illis pugnantia scripsit Hieronymus, ea pro ludicris, ac falsis habebimus? Quamobrem interpretatio illa nostra vocabuli *sequens*, apud supposititium Ambrosium, cum Hieronymi testimonio sit innixa, erudito nemini merito displicebit. Neque vero Blondellus idoneis eam argumentis labefactavit; (nam Leidensem Professorem nihil moror, præ isto altero nihili faciendum) tametsi plura congesserit, minuta illa quidem, et enucleata, sed in quibus robur, ac pondus requiras. Nisi istud forte pro magno quispiam habeat, quod in opinione nostra parum illi commodum videtur, quod ex ea sequatur, omnes collegii presbyteros indignos repertos esse, qui mortuis Primatibus succederent. Atqui nec absurdum istud est, præsertim in non magnis collegiis, idoneos defuisse presbyteros, qui primatu, et προστασία fungerentur, et si incredibile Blondello videtur, in hoc ipsum illius, et Salmasii labitur opinio.

Quod enim ad prius attinet, cogitandum istud est, non eumdem æstimationis modum esse, quo quis presbyteratu simplici, aut primatu et προεδρία dignus habeatur. Primum quia multo major, ac præstantior virtus ad hunc promerendum gradum, quam ad illum requiritur. Quod magni Basilii exemplo, ac judicio demonstrat Gregorius Nazianzenus in ejus funebri laudatione; de quo, ubi ad episcopatum est provectus, ita scribit: « Existimabat, hanc esse privati hominis virtutem, ut non malus sit, vel quadamtenus sit bonus; principis vero, et antistitis vitium censeri, præsertim talem principatum gerentis, si non multum vulgaribus hominibus antecellat, neque melior in dies appareat, ac non cum dignitate, ac throno virtutem exæquet suam [a].» Quod enim de episcopo dicit cum privato homine comparato, idem de episcopo cum simplici presbytero collato proportione licet asserere. Ut enim presbyter longe præstare laico debet; ita presbytero non parum episcopus antecedat necesse est; ut non tantum virtute præcellat, et iis ornamentis, quibus boni, et sancti fiunt homines, sed etiam prudentia, usuque rerum, et ad animos tractandos comitate, ac dexteritate quadam, tum vero scientia, et dicendi facultate, ut commissos sibi populos divino verbo pascere, et eodem hæreticorum, ac cæterorum fidei hostium impetus propulsare possit.

Hoc si cui minus suppetit, potest in inferiore gradu sola tueri, et probare se virtutis auctoritate, præsertim eximiæ, ac vulgo cognitæ; in arce vero summæ dignitatis, ac præfecturæ sine suo, communique dedecore, vel dispendio collocari non potest. De quo audiendus hic necessario est gravis auctor Hilarius Pictaviensis in octavo *de Trinitate* libro ita scribens: « Non statim boni, atque utilis pastoris est, aut tantummodo innocenter agere, aut tantummodo scienter prædicare, cum et innocens sibi tantum proficiat, nisi doctus sit, et doctus sine doctrinæ sit auctoritate, nisi innocens sit. Non enim Apostolicus sermo probitatis, honestatisque præceptis hominem tantum sæculo conformat ad vitam; neque rursum per doctrinæ scientiam scribam synagogæ instituit ad legem. Sed perfectum Ecclesiæ principem perfectis maximarum virtutum bonis instituit, ut et vita ejus ornetur docendo, et doctrina vivendo. »

VII. Hinc apparet, quemadmodum digni aliqui presbyterio, indigni episcopatu videri potuerint. Quod si nos responsio ista tam facilis, tam probabilis deficeret, satis ad eludendam Blondelli petitionem hoc esse deberet, quod, qualecumque illud est, quod pro absurdo nobis objicit, in idem ipsemet incurrit. Etenim, mortuo collegii primate suffectum huic esse putat ordinationis tempore proximum quemque. Etiamne prorsus indignum, ut si insanabilem in morbum quempiam

Blondelli sententia ex ipsomet confutata.

[a] NAZIANZ. orat. XX. Ἡγεῖτο γὰρ, ἰδιώτου μὲν ἀρετὴν εἶναι, τὸ μὴ κακὸν εἶναι, ἤ τι, καὶ ποσῶς ἀγαθόν· ἄρχοντος δὲ, καὶ προστάτου κακίαν, καὶ μάλιστα τὴν τοιαύτην ἀρχὴν, τὸ μὴ πολὺ τῶν πολλῶν προέχειν, μήτε ἀεὶ κρεῖττω φαινέσθαι, μήτε συμμετρεῖν τῇ ἀξίᾳ, καὶ τῷ θρόνῳ τὴν ἀρετήν.

animi, vel corporis incideret, aut alia ex causa minime idoneus esset, qui ad illam præfecturam adhiberetur? Non hoc, opinor, dixerit. Ergo proxime qui hunc indignum, ac rejectum sequebatur, is primatum obtinuit. Quod si et iste, et alius deinceps, atque alius similiter indigni reperti sint? Nonne ad proximum quemque revoluta dignitas illa perveniret? hoc Blondellus inficiabitur.

Igitur, quod Hilario tributus commentarius affirmat, cum ita mos esset, « ut recedente uno primate, sequens ei succederet, postea immutatam esse rationem, quia cœperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos; necesse est, ex Blondelli sententia id sic interpretari, ut, quoniam ordinationis tempore proximi, et eo ipso succedendi jus habuerunt, eo res denique reciderit, ut omnes collegii presbyteri singuli, et unus post alterum, indigni summo sacerdotio judicati fuerint, ut ea necessaria causa mutandæ consuetudinis pristinæ videri potuerit. Nam, si in tota serie dignus inventus esset aliquis, in demortui locum, vel indigni, et rejecti subrogari debuisset. Quod cum minime factum esse Blondellus adeo putet, ut propterea mutatam esse priorem consuetudinem asserat, decretumque deinceps, ut electione, ac suffragio digniores ad primatum eveherentur, non antiquitatis prærogativa succederent; plane id accidisse significat, quod pro maximo absurdo nobis imputat, ut in toto presbyterorum collegio nullus aliquando episcopatu dignus occurrerit.

Cujusmodi fuerit successio episcoporum, prioribus mortuis.

VIII. Quanto itaque nostra facilior, et expeditior est, quam Blondelli ratio? Nos suppositium Ambrosium sic explicamus, ut hoc velit, initio presbyteros fuisse appellatos episcopos, ac nihilominus unum aliquem ex illis creatum, et electum, qui antonomastice diceretur episcopus, ac non solum collegio, sed toti etiam ecclesiæ præesset; hoc vero mortuo, substitutum ei statim alterum ex eodem presbyterorum corpore, sive ordine, unum videlicet ex sequentibus, hoc est e presbyteris, quorum ordo proxime sequebatur episcopum. Ita recedente uno, *sequens*, id est sequentium aliquis ex eodem ordine succedebat. Post autem, cum *sequentes presbyteri*, qui videlicet consequenti tempore vixerunt, aut qui ex illo ipso erant collegio presbyterorum, ex quo mortuo episcopo sufflci alius consueverat; cum igitur identidem eveniret, minus ut episcopatu digni in presbyteris invenirentur, *immutata*, inquit, *est ratio*, decretumque, ut non ex ordinis presbyteralis, sed ex meriti prærogativa crearentur episcopi etiam alio ex ordine, quam presbyterorum.

Hujusmodi presbyterorum successionem citra electionem solo antiquitatis jure constitisse, cum Salmasio Blondellus affirmat. Sed hoc divinare est, non certa auctoritate niti. Nam et iste ipse, quem unicum opinionis suæ fundum nominant, supposititius Ambrosius, electos per illud tempus fuisse successores episcoporum presbyteros significat. Siquidem *episcopum creare* idem est, ac *suffragiis eligere*; ut est in optimo, ac vetustissimo Glossario, quod sic habet, *Creare* χειροτονῆσαι, et *Creat* χειροτονεῖ. Est autem χειροτονεῖν idipsum, quod diximus, *suffragiis eligere*, velut cum Romæ *magistratus creari* dicebantur. Cum ergo commentarii istius auctor *ex ordine*, non *ex merito, creatum esse* hunc episcopum scribat; quid aliud, quam ex eodem ordine presbyterorum suffragiis ait electum?

IX. Nam quod vocabulum *sequens*, ubi ita scribit; « ut recedente uno, sequens ei succederet, » non unum illum definite significet, qui antiquitate proximus erat a mortuo episcopo, sed ἀορίστως totam ipsam presbyterorum seriem, ex qua successor aliquis creari debuit, inde colligi potest, quod statim subjicit: « Sed quia cœperunt sequentes presbyteri indigni inveniri ad primatus tenendos, immutata est ratio. » Hic *sequentes* plures sunt, quorum quilibet ille *sequens* fuit, quem *recedente uno*, *successisse* paulo ante dixit. Finge itaque, hoc nomen *sequens* prius positum nonnisi ordinationis tempore proximum significare, ut Blondello et Salmasio placet; necesse est, idem in plurali usurpatum mox nomen, cum dicit « sequentes presbyteros indignos inventos esse, » solos eos designare, qui in diversis ecclesiis, et presbyteriis antiquitate essent a primatibus proximi. Unde illud erit consequens, propterea *immutatam esse rationem*, ut in omnibus ecclesiis non amplius primatum, et episcopatum caperet, qui ordinatione proxime mortuum sequebatur; sed ex omnibus unus ille suffragiis eligeretur, qui communi judicio magis idoneus haberetur. At hoc ineptum et ridiculum est, ideo ad electionem, et suffragia transitum esse factum, quoniam indignus primatu tantum unus est inventus ille, qui antiquior cæteris esset. Licebat enim, priore hoc præterito, proxime ab eo sequentem ipso jure antiquitatis mortuo sufficere, ac, si secundus iste pariter indignus esset, tertium substituere, vel quartum, et deinceps

Indefinite

Quid vo[x] sequens significet

proximum quemque. Non enim indigni omnes esse potuerunt, si probabile est, quod, ut paulo ante memini, nobis objicit Blondellus, « nullo modo fieri potuisse, ut absolute indigni invenirentur qui mortuis primatibus succederent, omnes omnino presbyteri. »

Quocirca *sequentis* vox simpliciter aliquem ex presbyteris significat. Nam et alioqui *sequens* pro *inferiore* usurpari solet. Sic Pelagius I in epistola XIV ad Childebertum Franciæ Regem de Sapaudio Arelatensi episcopo scribens queritur, quod, cum ejus « Ecclesia in regionibus Gallicanis primatum teneret, ad petitionem episcopi ab ipso ordinati in judicium sequentis civitatis episcopi judicandum jussus sit occurrere. »

Exponitur Pseudambrosii locus.

X. Atenim scribit auctor commentarii, ideo decretum fuisse, ut ex merito crearetur episcopus, « ne indignus temere usurparet; » non potuit autem temere usurpare dici, « qui alienis suffragiis, et judiciis evehendus » esset; imo eatenus dici potuit, quod ex presbyterorum ordine ac collegio eligendus fuit, sive dignus esset, sive esset indignus; quod propterea visum est corrigi debere.

Inconveniens.

Rursus ἀπροσόδιονυσος, ait Blondellus, « plane Leviticorum sub lege nascentium sacerdotum mentio fuerit, si novi Testamenti temporibus nunquam nisi suffragiis electi ad primatum sacrorum provecti sint. » Verum nihil hoc esse sciet, qui Hilarii istius verba legerit, quæ sunt ejusmodi : « In lege nascebantur sacerdotes, ex genere Aaron, Levitæ; nunc autem omnes ex genere sunt sacerdotali, dicente Petro Apostolo : *Quia estis genus regale, et sacerdotale*, etc., ideoque ex populo potest fieri sacerdos. » Ubi ratio affertur, cur nova institutione cautum sit, ut ex omnibus ordinibus sacerdotes capi possent; nempe quod cum amplius aliquid deferri Christiano populo deceat, quam olim Judaico tribui soleret, id hac ratione consecuti sunt, ut ex omni statu etiam populari sacerdotes eligi possent. Quod etsi suo quoque modo antea factum esset, quando ex solo presbyterorum ordine episcopi creabantur, quatenus ad ecclesiasticos ordines, adeoque ad presbyteratum, etiam populares, et infimi quique aspirare poterant, unde postmodum episcopatum capesserent; nihilominus perfectius observatum illud est, et major honos Christiano nomini est habitus, cum ἀμέσως ex quocumque ordine deligi episcopum placuit : ita tamen, ut ex canonum

Immediate.

præscripto per interjectos ordines ad summum quantolibet temporis intervallo decurrerent.

CAPUT II.

Expenduntur argumenta Blondelli contra nostram sententiam; 1. ac primum illud, quod ex successione Hierosolymitanorum episcoporum ducitur. 2. Paucis annis sedisse illic episcopos primo sæculo. 3. De Alexandrinis Patriarchis Eutychii locus excutitur. 4. Male ex eo argumentationem ab illo confici. 5. Opponuntur Eutychio alii similes historici. 7. Refellitur novum commentum Salmasii, et cæterorum,

Excutitur objectio ex successione episcoporum Hierosolymitanorum petita.

I. Eumdem, quem Pseudoambrosio teste confirmari Blondellus existimat, in cæteris orbis ecclesiis observatum fuisse morem, aliis veterum testimoniis, et exemplis asserit. Sed in superioribus *de Hierarchia* contra Leidensem Professorem iisdem argumentis innitentem ad illa disputavi, quæ et visa necessaria sunt, neque hic opus habeo repetere. Pauca tamen adjicienda modo sunt ad ea, quæ illic diximus, ut, quæ secundum hæc ab adversariis sunt allata, refellantur.

Ejusmodi est, quod ex certarum ecclesiarum episcopali successione ducit argumentum, qui contra nos posterior scripsit, longe altero nullius homine judicii ad hanc pugnam instructior. Hic igitur opinioni suæ, quam exposui capite antecedente, præsidium arcessit imprimis ex Hierosolymitanæ ecclesiæ præsulibus; quorum catalogum descripsit Eusebius libro IV, capite quinto, et Epiphanius hæresi LXVI, quæ est *Manichæorum*, tum Nicephorus Constantinopolitanus in *Chronico*; de qua successione lege, quæ ad Epiphanium olim animadvertimus. Ea porro successio bifariam potest distribui. Nam alii episcopi ex Judæis creati fuerunt, numero quindecim, quorum primus fuit Jacobus frater Domini; postremus Judas, qui circa annum Hadriani XIX desiit, quando Judæi [1], qui Barchocheba duce adversus Romanos rebellarant, in Syria prope ad internecionem deleti sunt, et agri Hierosolymitani aditu illis interdictum est; ac tum instaurata Hierosolyma, et ab eodem

1 Dio lib. LXIX Euseb. IV *Hist.* c. VI et *in chron.* Epiph. *de Ponder.* § 14.

Imperatore Ælio Hadriano Ælia nominata est. Tunc enim, deficientibus omnibus, qui erant ex circumcisione, primus e gentibus novæ urbis ab Christianis creatus est episcopus Marcus, ut Eusebius, et alii paulo ante citati referunt; fuit hic annus Christi 135, aut sequens, ad quem ab anno, quo Simeon Jacobi successor martyrium obiit, qui numeratur ab Eusebio Trajani decimus[1], estque Christi 107, anni computantur triginta fere ; quo intervallo episcopi recensentur tredecim.

Hinc igitur Blondellus ita ratiocinatur : Cum absurdum sit, tot episcopos tam exiguo intervallo episcopatum gessisse, cujusmodi nunc est, nempe ut singillatim suo quique spatio præsederint, quasi ex composito, sive potius miraculo quodam, vel πληγῇ θεηλάτῳ, biennio plus minus exacto, vita pariter, et cathedra cesserint universi, cum neminem per idem tempus violenta morte, ac martyrio sublatum esse constet; nihil aliud probabilius occurrere, nisi illos omnes presbyteros, eosdemque episcopos fuisse, qui non electione, sed antiquitatis jure, alii post alios primatum obtinuerint, ac toti collegio præpositi sint; quæ prima fuit administrationis ecclesiasticæ ratio a Blondello et Salmasio constituta, quam exposui superiore capite.

Plaga a numine illata.

II. Atqui hujus argumenti vis aut nulla est, aut si est aliqua, non minus commentitiam illorum προστασίαν evertit, quam ex ordinationis gradu citra electionem adstruunt, quam legitimam ex electione potestatem. Quod nullius momenti sit, primum ex eo constat, quod, cum incertum sit, quot annos singuli ex illis tredecim Hierosolymitanam sedem tenuerint, qui post Simeonem ad Marcum usque, et Hadriani decimum nonum, triginta illos annos occuparunt; temere divinantis est, summam hanc annorum in omnes æquali divisione partiri, ut singulis biennium circiter imputemus. Credibilius est enim, quosdam ex illis paucis præfuisse mensibus, alios diebus, reliquos plures, aut pauciores annos implesse. Quod ut fiat, cessabit illa velut ex composito facta tot episcoporum biennii sessio. Deinde in Romanorum pontificum catalogo idem illud revera contigit, quod pro ingenti incommodo nobis objicit Blondellus. Quippe ab anno Christi 883, quo Marinus Papa creatus est, ad annum 912, quo Anastasius tertius obiit, et Joannes decimus iniit, annis triginta, quatuordecim numerantur Romani Pontifices, quorum plerique paucis diebus, alii mensibus, cæteri paucis annis Petri sedem occuparunt, cum unus tantum ex illi cæsus memoretur Stephanus septimus, pulsi duo, Leo quintus, et Christophorus, ut Annales Baroniani docent. Non est igitur incredibile, quod narrat Eusebius, tredecim Hierosolymitanos antistites tantumdem intervalli tenuisse.

Præfecturam.

Paucis annis Hierosolymæ sedebant episcopi primo sæculo.

Quod autem pari incommodo, si est ullum, prematur illa ex antiquitatis prærogativa ficta primatum successio, res ipsa loquitur. Etenim cui non perinde ex composito, et quasi θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, excogitatum videatur hoc, quod ex Blondelli ratione sequitur, tredecim illos Hierosolymitanæ sedis primates unum post alterum singillatim biennio præfuisse? aut quis omnes istos tam ætate, habituque corporis, et eventu, conditioneque vivendi similes fuisse credat, ut ex condicto singuli velut in fatalem illam primatus sui clausulam incurrerent? hoc in Blondelli opinione multo est, quam in communi, et nostra, quod ille nobis intentabit, absurdius.

Deus e machina.

III. Similem in Alexandrina ecclesia consuetudinem fuisse, Blondellus itidem, ut Leidensis inquilinus, affirmat, et hoc uterque auctore confirmat Eutychio Alexandrino Patriarcha, cujus ante annos aliquot editum ab Joanne Seldeno fragmentum Londini in Britannia prodiit, *ex Originibus Alexandrinæ ecclesiæ*. Vixit autem ille sub finem noni, et initium decimi ab Christo nato sæculi, hoc est circa annum nongentesimum, ut idem Seldenus computat. Natus enim proditur anno Christi 876, mortuus anno 940. Hujus viri auctoritate fabulam suam de episcopatus, et presbyteratus ordinibus olim in unum conflatis, ac de primatu eorum citra electionem ex solo jure antiquitatis usurpato, ambo illi comprobari putant. Atqui, ut de recentiori Eutychii ætate, quam ad vetustæ adeo rei certam fidem faciendam necesse sit, nihil admodum præscribam ; equidem illius arbitrium non defugio, et quo illi me, « quasi ex jure manu consertum vocant, inde ibi ego illos revoco. » Stent modo conventis isti suis, et in Eutychii arbitrio constanter acquiescant ; hoc est, quod ille pronuntiaverit, hoc sequantur, nec ad libitum suum ejus verba deflectant ; imo ne, quæ volunt, ex iis, interpretata pro arbitrio deligant; quæ sibi ad-

De Alex[andrini] patriarc[hæ] locus Eutychi[i] excutitu[r].

1 Euseb lib. *hist.* III, cap. XXXII et *in chron.*

versa sentiunt, ea reprehendant, ac recusent. At non faciunt, et cum perperam illius sententiam detorquent, tum ei fidem in plerisque derogare se dicunt.

Scribit Eutychius, Marcum Evangelistam Alexandriam profectum, ibi primum constituisse patriarcham Hananiam, (quem Anianum Eusebius, et Hieronymus nominant) cum eoque presbyteros duodecim. « ut, cum vacaret Patriarchatus, eligerent unum e duodecim presbyteris, manus imponerent, eumque benedicerent, et patriarcham eum crearent, et dein virum aliquem insignem eligerent, eumque presbyterum secum constituerent loco ejus, qui sic factus est patriarcha, ut ita semper exstarent duodecim, » Hæc de prima institutione scribit Eutychius. Quid autem est, obsecro, in ista narratione, quod recentem opinionem adjuvet? Constitutum ait Eutychius a Marco Alexandriæ patriarcham Hananiam. Nihil hic moror, quod patriarcham vocat, qui nondum patriarcha dictus est. Perspicuum est enim, Eutychium hanc vocem ex ea, quam Alexandriæ suo tempore videbat, consuetudine ita nominasse, ac verum, et proprie dictum, qui nunquam non fuit, episcopum, ac toti ecclesiæ illi præpositum intellexisse.

alsa ex eo Blondelli collectio.

IV. Tria sunt capitalia novi commenti decreta, quæ ex Eutychio Blondellus approbare voluit : Unum, primis temporibus, et Apostolico sæculo, unum tantummodo episcopatus, et presbyteratus ordinem in Ecclesia fuisse; nec episcopum unum aliquem, ac singularem præsedisse, sed totius collegii presbyterorum, et eorumdem episcoporum unum aliquem primatem fuisse. Alterum, hunc ipsum primatem, non electione designatum, sed antiquitatis jure. hoc est ordinationis prærogativa id esse consecutum, ita ut « quicumque statu erat secundus, ætati debita prærogativa ne ad momentum, si modo mentis compos, fraudandus fuerit, sed suo ordine in Præpositorum cathedra collocandus. » Tertium, qui a presbyteratu ad primatum illum collegii promovebatur, nulla ordinatione opus habuisse, nec altera manuum impositione, qua in episcopum consecraretur, si nondum eam assecutus esset, sed gradus duntaxat secundi propriam accepisset. Hæc tria, tantum abest, ut Eutychius confirmet, ut evertat potius, et refellat. Nam et patriarcham a Marco, hoc est singularem antistitem, ecclesiæ Alexandrinæ præpositum dicit, et jussisse Marcum eumdem, ut vita functo patriarcha, successor electione crearetur e collegio presbyterorum, et ab ipso collegio; quæ duo Eutychiani loci capita totidem prioribus Blondelli refragantur. Tertium denique indidem erroris arguitur, quod patriarcham illum impositione manuum creatum asserit Eutychius. Deinde, cum duodenarium numerum presbyterorum uno minutum, qui in patriarcham est assumptus suppleri jubet, *insigni aliquo electo viro*, qui in collegium cooptetur; non hoc sine ordinatione factum esse, vel Blondellus ipse sentiat, qui unicam primatis, et presbyteri ordinationem agnoscit, et hanc ipsam in presbyteratus adeptione factam; quia nullam ad Primatum adhibitam existimat præeunte Salmasio. Atqui Eutychius expressioribus verbis ordinationem significat in promotione ad primatum, quam ad presbyterium. Igitur, si per ordinationem presbyter factus conceditur, etiam collegii primas, hoc est episcopus, nova ordinatione creatus est; cum hoc deinceps in Ecclesia factitatum esse, tum historiæ omnes Ecclesiæ, tum veterum monimenta testentur; non esse factum primo illo sæculo, asserat nemo; factum vero tunc Alexandriæ, productus a Blondello post Salmasium testis Eutychius affirmet.

Quid igitur poterat uterque minus ad probandum suum commentum idoneum afferre, imo ad refutandum aptius, ac præsentius, quam Eutychii testimonium illud, quo unico nititur imprimis Salmasius : Blondellus in præcipuis ostentat, ambo vero eumdem iis ipsis in capitibus falli dejerant, quibus causæ, præsidii, quod ad eam sibi quærunt, summa continetur?

« Multa in illis originibus (Eutychii) mixta falsa veris deprehendere est, ait Leidensis Professor, Tum, « huic, inquit, parum fidei habeo. » Quid igitur attinebat hoc uti teste, cujus auctoritatem adeo verbis elevant, cum qui testes citant, communi usu loquendi eos *laudare* dicantur; quod consuetudinis sit, nunquam illos sine aliqua laude proferre?

V. Quod si quid momenti esse debet in exoticis illis scriptoribus, qui de Alexandrinæ ecclesiæ originibus, et hujus administratione scriptis aliquid prodiderunt, habemus præter Eutychium illum eo vetustiorem alterum, qui patriarcharum Alexandrinorum vitas conscripsit, ex quibus excerpta quædam mecum communicavit D. Abrahamus Ecchellensis Syriacæ, et Arabicæ linguæ in Academia Parisiensi Professor Regius, vir erudi- Opponuntur Hesychio alii similes historici.

tissimus, et humanissimus. In illis a Marco, et ejus successoribus ordinatos legimus non modo presbyteros, sed etiam episcopos, et diaconos. Hujus historiæ specimen hic reddemus ex vitis quatuor Patriarcharum. Sic autem habet inscriptio ab D. Abrahamo præfixa.

« Ex vitis Patriarcharum Alexandriæ, a Severo ben-Masphaho ex variis Egypti monasteriis collectis, et ex Coptica lingua, et Græca Arabice redditis anno Martyrum 494. (Annus Martyrum sive æræ Diocletiani, est Christi 777, centesimus ante ortum Eutychii. In *illis exceptis* ex vita S. Marci hæc notata sunt. Et ordinavit Anianum episcopum Alexandriæ, et tres presbyteros, ac septem diaconos; quos undecim constituit, ut administrarent, et confirmarent fratres fideles. Tum relinquens eos, abiit ad Pentapolim; mansitque ibi duobus annis, prædicans Evangelium, et ordinans episcopos, presbyteros, et diaconos in universa ea provincia. »

Sequitur ex vita Meliani, qui est secundus a S. Marco: (hic Abilus a Græcis vocatur) « Audientes autem sacerdotes et episcopi, qui erant ante illum in provinciis, patriarcham jam suum obiisse diem, contristati sunt, et convenerunt ad urbem Alexandriæ, inieruntque consilium cum ejus populo orthodoxo, ac sortem jecerunt, ut cognoscerent, quis dignus esset sedere super sedem S. Marci Evangelistæ Discipuli Domini Christi, post hunc patrem Melianum; et consenserunt una mente, auxilio Christi Domini nostri in quodam viro electo, timente Deum, nomine Cerdeno, » (hic est Cerdo.) Rursus *ex vita Cladiani* (Celadion a Græcis dicitur) *qui est nonus Alexandrinus Patriarcha*, notantur hæc: « Erat autem iis diebus in populo quidam homo amans Deum nomine Cladianus. Et convenientes populus orthodoxus, et episcopi, qui erant Alexandriæ iis diebus assumpserunt eum, et ordinaverunt Patriarcham. »

Idipsum et in vita Juliani, qui undecimus numeratur, et in aliis ibidem traditur; quæ non est necesse commemorare.

VI. Hæc vero, quæ de Marco, et creatis ab eo tribus presbyteris, et septem diaconis cum Patriarcha, scriptor ille tradit, cujus *Excerpta* retuli, cum historia S. Marci paulo minus consentiunt, quæ in *Historia Christiana veterum Patrum* edita est[1]. Ibi enim proditur sic: « Beatus autem Marcus agnoscens eorum consilia, Anizanum ibidem ordinavit episcopum, et tres presbyteros, id est Melium, Sabinum, et Cerdonem, et septem diaconos, et alios undecim ad ecclesiasticum ministerium pertinentes. Et Pentapolin pergit, commoraturque ibi dein duobus annis, confortans fratres, qui illic ante crediderant, et ordinans episcopos per regiones illas, et clericos, etc. » Ab his dissentit Eutychius, qui solo excepto Patriarcha, diu nullum in provinciis Alexandriæ contributis episcopum fuisse scribit, usque ad Demetrii tempora, quem undecimum fuisse post Marcum ait. Ab illo tres creatos episcopos; post ab Heracla, viginti. Hoc Eutychii dictum cupide amplexatur Leidensis Professor, et post eum Blondellus, et ante hos Eutychiani fragmenti editor Joannes Seldenus. Qui omnes, præsertim vero priores duo, illius auctoritate sed proprio interpolata mangonio freti, nullum in tota Ægypto episcopum per id tempus fuisse volunt singularem, et electione creatum; sed presbyterorum collegium in commune curam Ecclesiæ gessisse; cujus collegii *primas* erat, et πρωτοκάθεδρος, qui ordinationis tempore cæteros anteibat, idque ad Demetrium, et Heraclam usque perseverasse, quorum ille tres, iste viginti primum episcopos constituit, qui nulli hactenus in provinciis exstiterant.

Excuti... novum... mentu... Salmas... cætero...

VII. Atqui joculare commentum istud est, nec ullo idoneo vel argumento, vel testimonio collectum. Nullos, præter Alexandrinum, episcopos in tota diœcesi Ægyptiaca usque ad Demetrium, et Heraclam fuisse vult Salmasius, assentiente Blondello et Seldeno. Cedo, unde compertum illud habent; quis fuit auctor illis ita sentiendi? Unum nominant Eutychium, præterea neminem. At cujusmodi tandem iste scriptor est? Quem illi ipsi, qui eo nituntur, falsum esse, nec ei fidem adhibendam, tum maxime nos admonent, cum eum testem appellant.

Exquis... simi... critic...

Operæ pretium est Salmasium acumen, et κριτικωτάτην indolem observare in hoc genere. In præfatione operis infandi *de Primatu Romani Pontificis*, ubi nænias istas de Alexandrinæ ecclesiæ gubernatione passis velis explicat, ac nullos episcopos in Ægypti provinciis exstitisse confirmat ex unius Eutychii fide; de hoc ipso teste suo ita prædicat. « Multa in illis Originibus mixta falsa veris

1 Hist. Christ. edita ab Laur. de la Barre apud Mich. somnium anno 1583.

deprehendere est. » Tum illud, « Sed huic parvam fidem habeo. » Quinetiam illa ipsa in re, quam ad probandam, Eutychii testimonium attulerat, hoc idem dignum, cui credatur, non esse pronuntiat. Nullos ante Demetrium et Heraclam per Ægyptum episcopos fuisse dixerat, idque Eutychii auctoritate, et quidem solius approbarat. Post vero non longe, imo eadem pagina, « Heraclam, inquit, in Patriarchatu suo viginti episcopos creasse, idem memorat Eutychius. Sed huic parvam fidem habeo. » Quid Professore hoc inconstantius? Sed miserandum in modum suum illum susque deque versat Eutychium, ac lacerat, dum ex eo, quod vult, quodque in rem suam facere putat, arripit; quod sibi obesse sentit, resecat, et proculcat. « Illud recte ab eo, ac vere scriptum asserit, nec Marcum primum Alexandriæ episcopum fuisse, nec Petrum Romæ. Etiam verum arbitratur, quod tradidit de duodecim presbyteris in urbe Alexandrina constitutis. Sed illud falsum, quod per illa initia fundatæ a Marco Alexandrinæ ecclesiæ scribit ab eodem institutum, ut illi presbyteri, vacante sede episcopatus, unum ex suo corpore eligerent. » Hoc enim, « ut presbyteri unum sibi præponerent, qui episcopus nominaretur, » nonnisi longo post tempore accidisse putat.

Illud Eutychii præterea non probat, quod scribit, a Marco fuisse constitutum, ut electus ille ab collegio, qui in demortui locum substitueretur, per manus impositionem ordinaretur, et consecraretur episcopus; « quia simpliciter, inquit Professor, eligebatur, cum decedenti primo succederet jure suo secundus. »

VIII. Piget in nugis istis persequendis tempus terere. Et sunt alioqui scripta hominis istius ad eumdem modum universa, ut neque cohæreant posteriora cum prioribus, sed pugnent secum invicem, fœdissimeque dissideant, et in argumentando, ratiocinandoque communis illum sensus destituat. Ut ergo rem in summam contraham, doceat nos tam iste quam qui huic adstipulantur, quinam illud ipsis constet Primum, ante Demetrium, et Heraclam nullos per Ægyptum episcopos constitutos fuisse. Nam quod Eutychio solo teste nituntur, id eorum causam nihil adjuvat, sed evertit potius; quod et ab illo fidem ipsimet abjudicant, et, ut minime hoc facerent, habeo, quos opponam, antiquiores illo, et ex eadem gente, quos supra memoravi, qui episcopos a Marco creatos, et ordinatos esse testantur.

Deinde quis illis auctor est, eos, qui e presbyterorum numero ad primatum evehebantur, sine electione eum gradum adeptos esse, ac sola ordinationis antiquitate fuisse promotos? Hoc vero non dicit Eutychius, sed contrarium potius affirmat, ut et Hieronymus in epistola LXXXV *ad Evagrium*. Undenam ergo commentum suum adstruunt? quemve testem illius, ac fidejussorem nominant? Nam presbyteri illi duodecim, quorum meminit Eutychius, a quibus electum, et ordinatum Alexandrinum narrat patriarcham, hoc est episcopum, aut episcopi erant ipsi, id est episcopali ordinatione consecrati, ut in dissertatione contra Trapezitam Leidensem diximus, si vere ab illis est ordinatus patriarcha; aut, si meri essent presbyteri, ad eum, quem elegerant, consecrandum, acciti sunt episcopi, ut in Celadione nono post Marcum patriarcha factum esse testis est Severus antea laudatus a nobis vetustior Eutychio[1], cujus fides apud Salmasium excellentis hominem judicii merito vacillat. Ac plures in Ægypto ex antiquo fuisse episcopos, suadere videtur Hadriani Imperatoris epistola ad Servianum consulem apud Vopiscum in Saturnino; ubi de Ægypto, et ejus gentis moribus et religionibus agens, inter alia, « Devoti sunt, inquit, Serapi, qui se Christi episcopos dicunt, » ut pridem ab eruditis viris est notatum.

Hunc Vopisci locum prorsus inepte Leidensis Professor exponit, et ad falsæ suæ opinionis argumentum invitum trahere conatur. Nam *Episcopos* illos, quos Hadrianus nominat, ait esse Alexandrinæ ecclesiæ presbyteros; et alia nonnulla sine ratione ac judicio more suo congerit, de quibus, quoniam ad Alexandrinos presbyteros spectant, paucis agere libet, idque capite insequenti, ne hoc præter modum extendatur.

1 § 5.

CAPUT III.

1. *Falsa Leidensis Trapezitæ opinio de Ægypti presbyteris.* 2. *Illustratur Epiphanii locus de Parœciis Alexandrinis.* 3. *Fœda Salmasii secum ipsius conflictio.* 4. *Nicænæ synodi decretum de Meletio schismatico.* 5. *Quod explicatur.* 6. *Et ex Socrate, ac Theodoreto diversus sensus illius exponitur.* 7. *Mira hallucinatio Salmasii in Nicæno illo decreto declarando refellitur.* 9. *Alexandrinæ ecclesiæ presbyteros ordinandi jus non habuisse probatur ex Athanasio.*

Falsa Salmasii opinio de Ægypti presbyteris.

I. Quod de presbyteris universe Leidensis Trapezita commentus est, et Blondello persuasit, olim ejusdem, atque episcopos, ordinis exstitisse, nec ullum singularem in ecclesiis fuisse peculiari ordinatione creatum antistitem, idque ad Victoris usque Papæ perseverasse tempora; hoc in aliis regionibus citius immutatum esse, quam in Ægypto, et in Alexandrina ecclesia, idem Salmasius affirmat. « Presbyteri, inquit, illi Alexandrini auctoritatem suam, et prærogativam majori ex parte illibatam servaverunt etiam per illa tempora, quibus episcoporum tyrannis ubique locorum libertatem presbyterorum oppresserat. Et cum in omnibus orbis Romani ecclesiis etiam ex conciliorum universalium decretis, ordinationis jure discerneretur episcopus a presbyteris, isti ordinandi potestatem habuerunt, si præsens non esset episcopus*. » Atque hoc Alexandri episcopi, ac Nicæni concilii tempore adhuc obtinuisse putat; imo centum annis, eoque amplius postea. Sed, ut solet, argumentis ad id utitur probandum prorsus inanibus, et insulsis. Primum « Sozomenus, inquit, sua ætate, id est, Theodosii junioris imperio, adhuc eos presbyteros, quibus unus in tota Ægypto præesset episcopus ecclesias tenuisse proprias scribit libro primo, cap. XV. » Quo pertinere credit id, quod Epiphanius prodit in *Arianorum* hæresi, Arium fuisse presbyterum Baucalis, quod ecclesiæ cujusdam nomen erat.

II. Atqui plurimum in istis hallucinatus est, et absurda multa, nec secum consentanea temere congessit. Sozomenus in libro primo capite XV sub finem, quem ille locum citavit, neque per totam Ægyptum unum presbyteris episcopum præesse scribit, neque presbyteros per totam itidem Ægyptum ecclesias tenere proprias, sed ἐν Ἀλεξανδρείᾳ hoc est *Alexandriæ* solum. Quæ ibi Sozomenus refert, ea ex Epiphanio mutuatus est; et paucis hic exponenda sunt, ut judicium hominis, et criticam indolem agnoscas. Nam tota ista narratio

Ἐγένεθ' ὑπ' αὐτοῦ ψευδατραφάξυος πλέα.

Conficta ab illo fa[...] atriplic[...] plena.

Scribit in Arianorum hæresi, quæ LXIX est, Epiphanius, Arium, qui Alexandrinæ erat ecclesiæ presbyter, quo tempore nefariam suam hæresim peperit, unius illa in urbe curam ecclesiæ gessisse. Qua ex occasione morem illic receptum administrandarum ecclesiarum, explicat : « Quotcumque sunt, inquit, Alexandriæ catholicæ communionis ecclesiæ uni archiepiscopo subjectæ, harum cuilibet suus est præfectus presbyter, qui ecclesiastica munera illic incolentibus administret; nempe qui ecclesiis illis vicini sunt, et in vicis habitant, quas Lauras Alexandrini vulgo nominant[a]. » Quem ad locum adnotabamus olim, significari ab Epiphanio, quas vulgo *Parœcias* vocamus, Curiarum veterum apud Romanos olim gentiles institutarum haud dissimiles, quos suscepta Christi religione *titulos* appellarunt; quales et Constantinopoli fuisse indicat Gregorius Nazianzenus oratione XXXII. His præpositi erant presbyteri, qui curam illorum habebant, et synaxes ibi celebrabant, hoc est populum docebant, et alia præstabant ecclesiastica munia.

De hoc Alexandrinæ ecclesiæ more loquitur Sozomenus; ac perinde, ut Epiphanius, presbyteros illos omnes in Alexandrina urbe commorantes, et uni archiepiscopo subjectos fuisse dicit; non autem totius Ægypti presbyteros uni episcopo Alexandrino, ita ut unus *presbyteris in tota Ægypto præesset*

a Epiph. init. hær. LXIX. Ὅσαι γὰρ ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἕνα Ἀρχιεπίσκοπον οὖσαι, καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ Πρεσβύτεροι, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας τῶν οἰκητόρων, πληρίων ἑκάστης ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ ἀμφόδων, ἤτοι λαυρῶν ἐπιχωρίως καλουμένων ὑπὸ τῶν τὴν Ἀλεξανδρέων κατοικούντων πόλιν.

* Vide quos citavimus auctores ad lib. I, cap. XIII, illisque adde Schelestratæum *Antiquit. Eccl.* t. II. Z.

episcopus; quæ cum scriberet Salmasius profecto apud se non erat. Est enim non falsum tantum, sed etiam ei contrarium, quod in eadem Præfatione non semel docuit, episcopos in Ægypto complures esse cœpisse ab Demetrii, et Heraclæ temporibus; certe ante Theodosium Juniorem, quo imperante scripsit Sozomenus.

Quinam ergo consentaneum est, presbyteris « unum in tota Ægypto præfuisse adhuc episcopum » Sozomeni ætate, si in singulis civitatibus, ubi erant ante presbyteri, facti sunt episcopi, » Nicæni saltem concilii tempore, ut diserte Salmasius affirmat?

Fœda Salmasii secum conflictio.

III. Non enim excusari sic potest, ut presbyteris per totam Ægyptum unum episcopum præfuisse dixerit, quod omnibus episcopis, quorum in civitatibus erant presbyteri per totam diœcesim, Alexandrinus præerat episcopus. Nam perpetuum id fuit etiam post episcopos plures in Ægypto creatos, ut omnibus non jam ἀμέσως, sed ἐμμέσως præesset, nimirum per episcopos sibi subjectos. At illud, quod ait Salmasius, ad hoc duntaxat tempus pertinet, quo nondum alii, præter Alexandrinum, erant episcopi; quippe Sozomenum ait scribere, « sua ætate adhuc eos presbyteros, quibus unus in tota Ægypto præesset episcopus, ecclesias tenuisse proprias. » Quæ vox *adhuc* arguit, non hoc fuisse perpetuum, quod ibi narrat. Et vero jocularis ista foret explicatio falso, insciteque dicti ab Salmasio de presbyteris episcopali jure ecclesias hactenus administrantibus, si idem post mutatam administrationis formam, ac perpetuo deinceps usurpari posset, presbyteros uni episcopo fuisse subjectos.

Immediate sed mediate.

Hoc igitur relinquitur, fœdissime sibi contradicere Salmasium in eo quod Ægyptiis presbyteris unum per totam diœcesim episcopum præfuisse scripsit post Heraclam, et Nicæni tempore concilii, imo Sozomeni adhuc ætate. Quin illud etiam imperite, quod Sozomenum de totius Ægypti presbyteris loqui putat, qui, ut Epiphanius, de sola Alexandria sermonem instituit.

Nicænæ synodi decretum de Meletio schismatico.

IV. Sed præter omnem modum obtusum illud est, et absurdum, quod de Nicæna synodica, pagina eadem intexuit. Id cujusmodi sit, melius intelligetur, ubi, quæ de Meletianis ibi constituta sunt, summatim exposuero. Res est enim tum scitu digna, tum haud satis expedita. Scripsere Nicæni concilii Patres, post damnatam Arii hæresim, et fidei, ac disciplinæ ecclesiasticæ ordinata negotia, synodicam epistolam ad Alexandrinam ecclesiam[a], cæterosque per Ægyptum, Lybiam, et Pentapolim, ut habet inscriptio, qua certiores illos faciunt de rebus in synodo gestis, maxime de Meletio, ejusque schismate, quæ res potissimum ad eos pertinebat. De hoc igitur ita se decrevisse, synodus refert, ut Meletius in civitate sua maneat solo episcopi honore contentus, ac functionis episcopalis penitus expers ita, ut nec promovere quemquam, nec ordinare ullibi possit; qui autem ab illo constituti sunt, ac mystica magis manuum impositione confirmati, ea lege communionem acciperent, ut functionis jus haberent illi quidem, verum secundo omnino loco censerentur in qualibet parœcia, et ecclesia ab iis, qui sub Alexandro Alexandriæ episcopo, id est in ejus communione, antea erant ordinati. Atque ut illi, qui a Meletio ordinati sunt, nullam potestatem habeant eligendi, quos velint, nec ad promotionem cujusquam nomen suggerendi, nec ullius alterius rei gerendæ, præter voluntatem episcoporum catholicæ, et Apostolicæ ecclesiæ, qui sub Alexandro fuerunt. At qui schismatis expertes sese conservarunt, et in Alexandri, ac catholicæ Ecclesiæ communione manserunt, iis pristina omnia jura permitti. Quod si quis eorum, qui in Ecclesia sunt, excesserit, placuisse, ut in mortui gradum succedat ex Meletianis is, qui merito suo, et populi consensione dignus habebitur. Hæc summa est Nicæni decreti de Meletio, et ordinatis ab illo clericis; cujus ratio nonnihil habet obscuritatis, quam nos brevi enarratione illustrare conabimur.

V. Omnium primo scire convenit, Meletium Lycopolitanum episcopum schismatis auctorem, cum ob quædam delicta a Petro episcopo Alexandrino, qui in Maximini persecutione martyrio est affectus, in ordinem redactus esset, illius auctoritate contempta, pro episcopo se nihilominus perseverasse gerere, ac per Ægyptum et Thebaidem, alienis in diœcesibus episcopos, aliosque clericos ordinasse. Scribit Athanasius in *Apologia* secunda, Alexandrum episcopum Alexandrinum, cum ex Nicænæ synodi præscripto intellexisset, ordinatos a Meletio episcopos,

Quod explicatur.

[a] Syn. Nicæn. apud Socr. lib. I, et Theod. lib. I, cap. VIII. Τῇ ἁγίᾳ, καὶ μεγάλῃ χάριτι τοῦ Θεοῦ Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον, καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, etc.

et clericos recipiendos esse, postulasse a Meletio, ut breviculum sibi daret episcoporum, quos in Ægypto constituerat, et presbyterorum, ac diaconorum, quos Alexandriæ, et in agro ejus habebat, ne gradus illos interim accepta pecunia aliis addiceret, dicens, se antea illos ordinasse; deinde subjicit Meletii breviculum, in quo episcopi complures recensentur per provincias consecrati, et presbyteri, ac diaconi pauciores in clero Alexandrino. Cujus etiam Indiculi testimonio adversariorum calumniam redarguit, qui Ischyram laicum hominem, et sacrilege sacerdotalem functionem usurpantem, ideoque a Macario reprehensum, et coercitum, dicebant unum ex ordinatis a Meletio presbyteris fuisse. Igitur cum Meletius tum episcopos suæ partis haud paucos in Ægypti civitatibus collocasset, tum clericos Alexandrinæ ecclesiæ, hoc est in urbe ipsa, et in agris ei contributis; Nicænum concilium statuit, ut Meletius quidem nihil præter nomen, et honorem episcopi sibi vindicaret; nec ullam partem episcopalis functionis attingeret, hoc est ut nec ullum ad ecclesiasticas dignitates, ac gradus eligeret, neque manus imponeret; episcopos vero, et clericos ab eodem in schismate ordinatos permisit in iisdem, ubi erant constituti, locis manere, et functiones suas exercere; verum nihil agere, nisi ex nutu, et arbitrio episcoporum in iisdem urbibus ab Alexandro creatorum. Ita nec episcopis promovere quemquam, vel ordinare licebat, nisi annuentibus aliis episcopis, qui ab Alexandro ordinati antea fuissent: nec presbyteris, aliisque clericis sine facta ab illis potestate munera sua exequi. Porro mortuis catholicæ partis episcopis, ac clericis, in horum locum subrogare fas erat Meletianos illos, si et digni censerentur, et Alexandrinus Præsul annueret, ac populus approbaret. Quamobrem duo in eadem civitate aliquanto tempore episcopi fuerunt, sed ita, ut penes unum eorum summa esset auctoritas. Quod exemplo non caret; nam et postea diu in Antiochena ecclesia idem est factum, et alibi sæpius.

Ex Theodoreto et Socrate diversus sensus ejus exponitur.

VI. Præterea, cum eadem epistola synodica a Socrate et Theodoreto referatur, animadvertenda est apud utrumque lectionis varietas, quæ sensus nonnullum discrimen facit. Etenim apud Socratem, ubi statuitur, Meletianos secundo loco ab Catholicis censendos esse, ita sententia concipitur: « Secundo prorsus loco haberi post omnes, qui unaquaque parœcia, et ecclesia censentur ex iis, qui ab honoratissimo comministro nostro Alexandro antea sunt electi [a]. »

Apud Theodoretum vero ita concipitur, « qui sub honoratissimo comministro nostro Alexandro antea sunt ordinati [b]. » Si Socratem sequimur, ad solos episcopos decretum illud pertinebit. Nam soli episcopi non modo in ecclesiis Alexandrinæ civitati contributis, sed etiam per totam Ægyptum, et provincias diœcesis Alexandrinæ, quæ suos habebant præsules ab Alexandrino episcopo ordinabantur, ita, ut Metropolitani instar esset totius diœcesis, contra quam in aliis Patriarchalibus sedibus usuvenit, ut a plerisque viris doctis observatum est; presbyteri vero, et diaconi ab propriis in unaquaque ecclesia episcopis creabantur. At Theodoreti lectio non solos episcopos per Ægyptiacum Patriarchatum, sed etiam clericos alios complectitur, qui, etsi non ab Alexandrino, sub Alexandrino, tamen episcopo creabantur, hoc est sub ejus ditione, et ab ejus partibus stantes. Quam ob causam præferenda mihi videtur hæc Theodoreti lectio; præsertim cum statim similis apud utrumque lectio sequatur: « Aut omnino quidquam faciant, nisi de sententia episcopi catholicæ Ecclesiæ ex iis, qui Alexandro subjecti sunt [c]. » Nec recte apud Epiphanium Scholasticum Tripartitæ historiæ concinnatorem ex Theodoreto locus uterque interpretatur sic; prior quidem « universorum in singulis parœciis et ecclesiis a carissimo comministro nostro Alexandro consecratorum, » quomodo Socrates, non Theodoretus exhibet; posterior vero, « Aut omnino aliquid agere præter voluntatem Ecclesiæ catholicæ præsulis Alexandri. » Quæ lectio ab Socratis, et Theodoreti auctoritate discrepat, et perspicue mendosa est. Manifestum est ergo, tam episcopos, quam inferiores clericos illo Nicænæ synodi decreto comprehendi, et pro cujusque gradus conditione ad singulos accommodanda esse, quæ ibi præcipiuntur. Velut inter alia, quod Synodica Meletianæ partis adscriptitios jubet in

[a] Socrates ibidem. Δευτέρους δὲ εἶναι ἐξ ἅπαντος πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ τε, καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου, καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων.

[b] Theod. lib. I. cap. viii. Τῶν ἐν ἑκάστῳ παροικίᾳ τε, ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων ὑπὸ τὸν τιμιώτατον, καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Ἀλέξανδρον προκεχειροτονημένων.

[c] Socr. et Theod. ibid. Ἢ ὅλως ποιεῖν τι χωρὶς γνώμης τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου τῶν ὑπὸ Ἀλέξανδρον.

mortui Catholici locum substitui, ea tamen lege, « si populus eos elegerit, condecernente simul, et designante maxime Alexandriæ civitatis episcopo [a], » ut Latine vertit Epiphanius. Num et populi electio, et confirmatio ab Alexandrino episcopo repetita, ad episcopatum; non ad presbyteratum referri debet in aliarum civitatum ordinandis clericis.

Absurdissima Salmasii sententia de Nicæno decreto refellitur.

VII. His animadversis, Leidensis professoris vanissima, et absurdissima de illo loco sententia convincitur, quæ est ejusmodi. Credit *Episcopos ecclesiæ catholicæ, qui Alexandro suberant*, sine quorum sententia, et consensu Meletianæ partis adscriptitii nihil agere possunt, esse cleri Alexandrini presbyteros duodecim, *qui absente episcopo ordinandi potestatem habebant*. Verba Salmasii, ut omnes ἀκρισίαν hominis observent, hic adscribam : « Epistola ea scripta est ad Alexandrinam ecclesiam, quam regebant presbyteri, qui absente episcopo ordinandi potestatem habebant. Ipse Alexander synodo intererat. Ideo ad ipsum directa non est epistola, sed ad Ecclesiam ipsam Alexandrinam. Ergo illi τῆς καθολικῆς Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοποι sub Alexandro, presbyteri intelligendi sunt catholicæ Alexandrinæ ecclesiæ, qui absente episcopo omnia episcopi munera obibant in consecrandis presbyteris, ac diaconis, aliisque inferioribus ordinibus. » In paucis istis lineis incredibile est, quantum sit nugarum et hallucinationum. Primum quod ait, epistolam synodicam Nicæni concilii scriptam esse ad Alexandrinam ecclesiam; *si solam* intellexit, falsissimum est, et ex ipsa ejus inscriptione refellitur, quæ præter ecclesiam Alexandrinam, illos etiam complectitur, *qui per totam erant Ægyptum, ac Libyam, et Pentapolim*. Quod si ad istos etiam pertinet, vana est conjectoris divinatio. Siquidem episcopi ab Meletio in illis provinciis complures erant ordinati, ut ex ejus indiculo constat, quem utique ab illo Alexander exegit, ut Nicæno decreto morem gerens, quod huic consentaneum erat, exequeretur, hoc est episcopos Meletianos eum locum in omnibus civitatibus, ubi ab Meletio constituti erant, obtinere juberet, quem synodus præscripserat; et Catholicis episcopis, quod ipsemet Alexander, aut ejus decessores in iisdem urbibus ordinarant subjiceret.

Critices inopiam.

Catholicæ Apostolicæ ecclesiæ episcopi.

VIII. Quare non alios catholicæ episcopos ecclesiæ significat, quam qui in illis extra Alexandriam urbibus ordinati ab Alexandri partibus steterant. Hoc ex breviario Meletii, et Athanasii de eodem narratione, non probabili argumento, sed necessario, et ἀποδεικτικῷ colligitur. Quorsum enim idcirco nomina constitutorum ab Meletio episcoporum exigeret, ne novos aliquos per fraudem et mendacium deinceps inculcaret, quos ante Nicænum decretum a se creatos fingeret, ut ait Athanasius, nisi ut quod synodus præceperat, in illis exequeretur? At episcopi in isto breviculo nominati [1], procul Alexandria plerique omnes episcopatum gerebant, velut Lucius in Antinoo, Phasileus Hermopoli, alii in Thebaide, in Sai, aliisque regionibus haud modico intervallo Alexandria distantibus. Quid ergo cogitari potest ineptius, quam cum de episcopis Meletianis de usurpato per Meletii tyrannidem gradu deponendis agatur in Nicænæ synodi epistola, et cujusmodi fuerint episcopi isti ad unum omnes, Athasius tam aperte, ac diserte declaret, contra tantam auctoritatem asserere, non illos longinquarum ecclesiarum præsules, sed Alexandrini cleri presbyteros fuisse? Atqui post episcopos illos, qui numero sunt octo et viginti, quosque extra Alexandriam in Ægypto constitutos, dicit Athanasius, Alexandrinæ ecclesiæ clericos a Meletio ordinatos statim recenset, presbyteros omnino quatuor, diaconos tres, et Macarium presbyterum Parembolcs. Hos verisimile est a Meletio tum creatos esse in Alexandrina ecclesia, cum, Petro in Maximini persecutione fuga dilapso, schismatis auctor ille ordinationes ad Petrum pertinentes interim sibi vindicasset, ut auctor est Sozomenus [b].

Demonstrativo.

IX. Quod autem Alexandrinæ ecclesiæ presbyteri simplices episcopalem functionem, hoc est ordinationem, neutiquam attigerint, non potest illustriore argumento probari, quam insigni, ac luculento totius Alexandrinæ ecclesiæ testimonio, imo tam hujus, quam universæ diœcesis Alexandrino Patriarchæ subjectæ; quod refert, et videlicet auc-

Presbyteri ecclesiæ Alexandrinæ jus ordinandi nunquam habuere.

[a] Socr. et Theod. Καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ, καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου.

[b] Sozom. lib. I. cap. XXIV. Ὥστε καὶ Πέτρου τοῦ μαρτυρήσαντος, ἡνίκα ἡγεῖτε τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, φεύγοντος διὰ τὸν διωγμόν, τὰς διαφερούσας αὐτῷ χειροτονίας ὑφήρπασε.

1 Athan. *apol.* II.

toritate sua comprobat Athanasius in *Apologia* secunda. Nam[1], cum ab æmulis et calumniatoribus hæreticis in crimen vocatus esset Athanasius, quod Macarius presbyter ab eo missus Ischyram presbyterum in Mareote sacra facientem male accepisset, ac mysticum calicem fregisset, episcopi ex omnibus diœcesis Alexandrinæ provinciis, hoc est ex Ægypto, Thebaide, Libya, et Pentapoli Alexandriam convenerunt, ibique synodum fecerunt, ex qua encyclicam epistolam miserunt ad omnes ubique Ecclesiæ catholicæ episcopos, in qua Athanasii causam uberrime propugnarunt, et adversariorum omnes in illum conjectas calumnias diluerunt, præsertim illam, de qua hic agimus, Ischyræ presbytero illatam contumeliam. Hanc vero falsam, confictamque esse demonstrant ex eo, quod neque rem sacram ibi fecerit Ischyras; neque mysticum ullum habuerit poculum, ac ne presbyter quidem fuerit, sed homo laicus. Quod postremum, (id enim ad præsentem disputationem facit) hac ratione confirmant, quod non ab episcopo ullo, sed a Collutho, qui tantum presbyter erat, et in eo gradu decessit, ordinatus esset, unde in ordinem redactus est, et pro laico judicatus, et illius omnes ordinationes irritæ sunt factæ[a].

X. Idem testantur et Mareoticæ provinciæ clerici *in Relatione ad Curiosum, et Philagrium* Ægypti præfectum : Ischyram, qui pro presbytero se gessit, nullo modo fuisse presbyterum, quod a Collutho ordinatus esset, qui revera episcopus non erat, sed imaginarius, et falsus[b]. Atqui Colluthus ille unus erat, ex Alexandrinis presbyteris, et quidem primariis. Siquidem uni ex Alexandrinæ urbis ecclesiis, quas *Parœcias* vocant, præpositus, curam populi gerebat, et conventus ibi, ac synaxes habebat, ut testis est Epiphanius initio hæresis LXIX. Et tamen negant clerici Mareoticæ præfecturæ, vere illum episcopum fuisse, sed specie sola, et imagine; quod idem et de Ario dici potest, quia episcopus certe non fuit, sed presbyter, et ab episcopis in libelli Alexandro oblati subscriptione discernitur. Quid adversus tam evidentem ac tam gravem auctoritatem mutire potest Leidensis professor? An Colluthum, dicet ideo presbyterum ordinare non potuisse, quod ab Ecclesia catholica disjunctus, ac potestate omni spoliatus esset? At Meletius multo magis ab ecclesiæ communione separatus, et exauctoratus erat, cum episcopos, et presbyteros ubique consecraret; ac nihilominus ordinationes illius ratas habuit Nicæna synodus, et reconciliatis illis eumdem gradum, ordinemque reservavit. Cur ergo non idem in ordinatis a Collutho factum est; sed irritæ ordinationes hujus omnes fuerunt, et qui promoti ab eo erant, in laicos rejecti?

CAPUT IV.

De Hieronymo Blondelli sententia deinceps excutitur. 1. Nihil ab illius auctoritate discrepare sententiam nostram. 2. Primus ex commentariis in epistolam Pauli ad Titum locus expenditur; quo sensu episcopus et presbyter συνονύμως *usurpentur. 3. Ex quo illius, et Salmasii opinio refutatur; 4. ac Blondellus præsertim ex positis a se principiis oppugnatur. 5. Explicatur Hieronymi locus; quomodo presbyteri ad gubernationem Ecclesiæ fuerint adhibiti. 6. Populi suffragia olim ad clericorum ordinationem adhibita. 7. Ex quo Blondellus, et Salmasius refelluntur. 8. Salmasii castigatur error.*

I. Redeo ad Blondellum, eruditiorem altero certe, et digniorem, quicum in hac palæstra decertetur. Hujus ex præfatione hactenus capita, et argumenta selegimus aliquot, quibus responderemus; quanquam nihil erat admodum necesse novam hanc operam sumere, cum in superioribus libris *de Hierarchia*, quod adversus Leidensem Professorem disputavimus, ad explicanda pleraque, quæ a Blondello sunt objecta, pertineat. Nunc ad librum ipsum Apologeticum venio, in quo sententiam Hieronymi propugnare velle se profitetur. Hoc contra nos facere nihil ille necesse habuit; non enim summi viri, ac

Nihil ab auctoritate Hieronymi discrepat auctoris sententia

[a] Athan. tom. I. Πόθεν οὖν πρεσβύτερος Ἰσχύρας; τινός καταστήσαντος; ἆρα Κολλούθου; τοῦτο γὰρ λοιπόν. Ἀλλ' ὅτι Κόλλουθος πρεσβύτερος ὢν ἐτελεύτησε, etc.

[b] Athan. Ἰσχύρα λέγοντος ἑαυτὸν εἶναι πρεσβύτερον, ὃς οὐκ ἔστι Πρεσβύτερος. ὑπὸ γὰρ Κολλούθου πρεσβυτέρου φαντασθέντος Ἐπισκοπὴν, etc. Κατεστάθη.

[1] Athan. *apol.* II. Vide tom. III nostrum. lib. II *de Hierarc.* cap. x § 9 et seq.

sanctissimi Doctoris ab sensu, et auctoritate discrepamus. Viderint, qui illius mentem secus interpretantur, et ad Aerii sectam immerentem, ac reluctantem trahunt, aut quæ ab illo periculose jactata videntur, non ejus esse germana, sed ab quopiam Aeriano inculcata suspicantur. Nos aliter sentimus, et cujusquemodi sunt ista, præclare cum communi, et Catholica convenire sententia credimus.

Relegantur capita duo secundi libri *de Hierarchia*, quartum, et quintum, in quibus Hieronymi loca omnia, quæ ab Salmasio primum, tum a Blondello tractata sunt, accuratius expendimus. Tum ea ponderentur, quæ capite primo libri hujus ad idem argumentum exprompsimus; duo quædam ex illis consequentia esse profecto prudens quisque statuet; alterum, nihil esse causæ, cur Hieronymum, velut nobis adversarium, in controversia ista vereamur, aut sic tanquam in judiciaria sortitione, ab hac lite disceptanda rejiciendum putemus: alterum, Doctorem eumdem nulla re, nisi paucorum verborum sono, ac specie quadam, Blondelli, ac Salmasii commento favere: reipsa vero totam amborum fabulam illius auctoritate, ac multo disertioribus verbis, et sententiis elidi, ac labefactari; quod et episcopum a presbytero in eo secernit, quod est præcipuum, et in quo οὐσιώδης χαρακτὴρ situs est, *Essentialis character.* dum ordinandi potestatem episcopo tribuit, negat presbytero, nec citra electionem, sola antiquitatis prærogativa, statim mortuo episcopo substitutum esse proxime sequentem asserit; quæ dici ab illo certe oportuit ambo, ut eum sibi suffragatorem asciscerent. Itaque frustra in vexando Hieronymo laborat gnavus, et industrius, ac meliore dignus causa patronus, et quisquis Hieronymo ob id infensior est, quod *Presbyteralium*, ut jam est appellari cœpta, perniciosam sectam præsidio suæ auctoritatis armavit. Non est ita profecto, non est, longeque ab contagione abest ista eruditissimus doctor; idque tum ex iis liquido constare puto, quæ in superioribus libris *de Hierarchia* copiose disseruimus; tum ex subjectis aliquanto firmius approbatum iri confido, quæ ad diluendas Blondelli rationes explicabimus.

Hieronymi locus expenditur. II. Primum Hieronymi locum arripit Blondellus ex commentario in Apostoli *ad Titum* epistolam, sub initium, ubi ita scribit[1]: *Idem est ergo presbyter, qui et episcopus.* Quibus ex verbis argumentatur, non solam utrique appellationem esse communem, sed rem etiam, et naturam nomini subjectam. Quod nisi ita foret, homonymia duntaxat istic esset, cum synonymia versari debeat, «Atqui longe homonyma a synonymis differre, neque vere eadem esse, de quibus vere eadem sed diversimode dicantur, sed eadem secundum dici, non secundum esse, nemo nescit.»

Verum hac ipsa voce sua, et præscriptione convincatur necesse est cum Salmasio Blondellus, et invitus licet in contrariam sententiam cogatur concedere. Sit enim *Presbyteri*, aut *Episcopi* vocabulum non ὁμωνύμως sed *Homonyme sed synonyme.* συνωνύμως commune simplici presbytero, et episcopo proprie dicto, sive primo ordini, et secundo; certe non ex eo sequetur, prorsus idem utrumque fuisse, sed in uno aliquo communi, non tamen eodem penitus, et individuo convenisse. Hæc enim τῶν συνωνύμων *Synonymorum.* propria conditio est, et essentia, quæ sic ab Aristotele definiuntur, ut sint « ea, quorum et nomen est commune, et ratio nomini respondens eadem. » Eadem porro ratio est *Quid sit synonymia.* intelligenda non *adæquate*, ut in scholis loquuntur, ita ut nulla intersit differentia, sed secundum id, quod vocabulo significatur. Etenim *animal*, exempli gratia, συνωνύμως de homine, *Synonyme.* et equo dicitur; ratio nomini subjecta, hoc est *substantia corporea sentiens*, communiter ambobus convenit, et idem genere esse dicuntur; non absolute tamen, et adæquate unam, et eamdem naturam obtinent, sed sua, et propria cuique differentia constitutam, atque distinctam. Nam si nihil interesset, non *synonyma* essent, sed *polyonyma*, quæ *homonymis* ex adverso respondent. Sunt enim homonyma, quæ nomen habent commune, sed rationem nominis prorsus habent diversam, ut homo verus et pictus; at polyonyma, quæ sub nominibus diversis eamdem prorsus habent essentiam, ut ἄορ, ξίφος, σπάθη (ait Ammonius ad librum *Categoriarum*) hoc est *gladius*, *ensis*, *et spatha*.

III. Igitur quærendum est, an qui episcopum dici ab Hieronymo putant unum, et idem esse, vel eumdem ordinem, συνωνύμως *Synonyme.* idem esse velint, an πολυωνύμως. Si prius eli- *Polyonyme.* gant, nihil aliud ex eo consequentur, nisi in una re aliqua, vel generica ratione convenisse, cum interim peculiari a se mutuo, propriaque conditione distarent; quam sane

1 Hier. in ep. *ad Tit.* I, col. 164.

Per excellentiam. — *Synonymia.* — *Synonymia. Polyonymia*

non dissimulavit Hieronymus. Igitur primo illo sæculo, quo promiscuas appellationes illas fuisse volunt, in eo conveniebant presbyteri et episcopi, quod ecclesiæ præsides et consilii, ac regiminis participes erant, cum interim in eo distarent, quod qui episcopi κατ' ἐξοχὴν dicebantur, id est primi ordinis sacerdotes, jus haberent ordinandi; quo simplices, et secundo in gradu collocati carebant. Ita constabat illis ἡ συνωνυμία; quam si ejusmodi constituunt, nihil ut omnino discriminis interfuerit, non jam συνωνυμία erit, sed πολυωνυμία, et eodem modo presbyter, et episcopus de uno aliquo et singulari ordine dicentur, quo λώπη et ἐσθὴς, id est *vestis* et *indumentum*, vel *ensis*, et *gladius*; illa de uno et eodem prorsus corporis tegumento, hæc, et de eodem, et nulla re discrepante teli genere usurpari solent. Hoc autem ne illi ipsi quidem dicere audebunt. Quanquam Leidensis Trapezita, ut est eorum, quæ scribit, neque peritus admodum, neque curiosus, modo unum, modo aliud affirmat; neque pensi multum habet, quod dicat, dummodo non taceat. Verum Blondello in palæstra hac exercitatiori non licet posteriore hoc uti, ut presbyteri, et episcopi nomina rem eamdem significasse velit Hieronymum, nulla proprietate, ac conditione diversam; et tamen nisi hoc affirmet, nihil omnino contra catholicam causam pro nupero, quod propugnat, commento proficiet.

Blondellus expositis a se principiis oppugnatur

IV. Quod non eumdem penitus ordinem fuisse nulla propria conditione distinctum, ac vocibus illis duabus expressum, asseverare possit, fit ex eo perspicuum, quod magnum ipsemet discrimen statuit ordinum, et graduum, qui duplici appellatione ista continebantur. Quippe tametsi principio administratam ab collegio presbyterorum Ecclesiam fuisse sentiat; nihilominus unum aliquem primatem, et ἔξαρχον, id est principem collegii ac præpositum exstitisse docet, qui *primæ Cathedræ, Præsidialisque potestatis jus obtineret*. Erat ergo tum βαθμῷ, id est *gradu* potior, ac superior; nec idem prorsus ambo illi fuerunt presbyteri, et qui summum inter eos principatum tenebat. Eadem Leidensis Professoris aliquando est opinio. Dixi aliquando: nam alias aliter existimat, nec decretis se suis teneri, et adstringi, æquum esse putat. Quare contraria nonnunquam pagina eadem asserit ut in primo *de Hierarchia*, quod ad præsens argumentum spectat, ostendimus, undecimo capite.

Sed hoc valere jusso, videat Blondellus, quinam ex Hieronymo probare possit, unum et singularem ordinem fuisse Apostolico illo sæculo; nec ullum in presbyterorum collegio fuisse discrimen, ubi Primatem, et principem, id est ἔξαρχον e numero agnoscit unum, penes quem primaria esset auctoritas, et per quem singularium in unaquaque ecclesia præsidum propagata successio decurreret; et quod caput est, qui proprium, et excellens jus haberet ordinandi, hoc est consecrandi utriusque illius gradus, imo omnium ecclesiasticorum, clericos, quod collegio presbyterorum simplicium plane negatum fuisse, tum Hieronymus affirmavit ipse, tum omnis ecclesiastica vetustas exemplis peræque, ac dictis approbavit. Nam quod Hieronymus ait in epistola ad *Evagrium*, quæ est LXXXV, « Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? » quibus verbis indicat, ordinationis jus soli episcopo concessum fuisse, non ordinis secundi presbytero; illa inquam, Hieronymi sententia non solum ad ipsius ætatem referenda est, ut Salmasius, et Blondellus arbitrantur, sed ad anteriora, et Apostolica tempora; ut paulo post ostendam. Quare perennis ex antiquo, et perpetua, utpote divino jure constituta, fuit ordinis utriusque distinctio, cujus præcipua ratio in ordinandi potestate consistit. Qua manente, quamtumvis externa Ecclesiæ gubernatio cum presbyterorum collegio communicata fuerit, integra nihilominus amborum differentia perseverat.

Quomodo presbyteri ad gubernationem ecclesiæ fuerint adhibiti. — *Essentiale*

V. Quod igitur Hieronymus commentario in epistolam *ad Titum* docuit, « episcopos magis ex Ecclesiæ consuetudine, quam dispositionis Dominicæ veritate, presbyteris esse majores, et in commune debere Ecclesiam regere, » non de eo capiendum est, quod est ordinis episcopalis οὐσιῶδες, et divino jure constitutum, ut sæpe diximus, et agnoscit Hieronymus, quod non longe post evidenti ratiocinatione demonstrabimus; verum de sola ecclesiasticarum rerum administratione, quam ex consuetudine cum presbyteris communitergerebant Præsides, et presbyterorum ἐξ[illegible]οι, id est episcopi κατ' ἐξοχὴν ita nominati, vel ipsomet assentiente Salmasio. Quamvis enim episcopalem ordinem in locum Apostolorum subrogandum Christus instituerit, et inter hos summum, ac cæterorum caput, Petri successorem pontificem, atque eidem ordini singularem in presbyteros, ac totum adeo corpus subjectarum sibi ecclesiarum

potestatem et auctoritatem attribuerit; (nimirum in particulares ecclesias, episcopis; in universum systema omnium ecclesiarum, Romano Pontifici) non tamen juris istius, ac potestatis usum, et, ut vulgo nuncupant, *praxim*, sic ad illos alligavit, et adstrinxit, ut non liceret, ipsis cum toto communicare collegio, et consilii, ac deliberationis, gubernationisque socios, et participes illos facere. Nam et princeps omnium Apostolorum Petrus[1], cum de maximi momenti re, nempe de Apostolo uno ex duodecim sortiendo in Judæ proditoris locum ageretur, ad eam consultationem non solum Apostolos cæteros, sed etiam universalem Ecclesiam adhibuit; et postea[2], cum de novo ordine diaconorum in usum introducendo deliberatum est, de eo retulit ad multitudinem discipulorum, id est fidelium. Neque tamen id utrobique, sed et alias sæpius factum, ut ex Pauli epistolis constat, ita præfracte trahi debet in exemplum, ut ex eo concludatur, Ecclesiæ gubernationem, et ad eam pertinentium rerum, communiter a populo perinde, atque ab presbyteris cum episcopo tractari debere.

Populi suffragia olim ad lectionem clericorum adhibita.

VI. Fuerit igitur olim in Ecclesia administranda consuetudo talis, ut de presbyterorum consilio nihil non ageret episcopus; non est ex eo consequens, nihil inter ambos ordines fuisse discriminis; quemadmodum minime sequitur, nullam inter episcopos, vel clericos omnes, et plebem Christianam, ordinis differentiam exstitisse, quod in ordinandis clericis majoribus, ac minoribus populi totius consensus, ac judicium intercesserit.

Cyprianus in epistola XXXIII, quam ad presbyteros et diaconos, ac plebem universam scribit, in omnium clericorum ordinationibus etiam popularis se suffragii rationem habuisse testatur, « In omnibus, inquit, ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere, et mores, ac merita singulorum communi consilio ponderare. » Agit autem illa in epistola de ordinatione Aurelii lectoris, de quo ideo se ait non expectasse tam clericorum, quam populi Carthaginensis suffragia, uti consueverat, quod divina jam de eo præcesserant. Hunc ergo « a se, et a collegis, qui præsentes aderant, ordinatum esse » refert, ut in epistola sequente de Celerino idem renuntiat clero populoque.

Quinetiam epistola LXVIII, traditionis id esse divinæ ait, et Apostolicæ observationis, ut plebe præsente, et videlicet assentiente, deligatur episcopus. « Propter quod, inquit, diligenter de traditione divina, et Apostolica observatione observandum est, et tenendum, quod apud nos quoque, et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, episcopi ejusdem provinciæ proximi quique conveniant, et episcopus deligatur plebe præsente, quæ singulorum vitam plenissime novit, et uniuscujusque actum de ejus conversatione prospexit. » Quæ consuetudo eligendorum episcoporum cleri, et populi suffragio perdiu in utraque Ecclesia, Orientali, et Occidentali, et in hac potissimum observata est, ut alibi adnotavimus, et ex synodalibus decretis, ac veterum testimoniis perspicue constat.

Unde Salmasius et Blondellus refelluntur.

VII. Hujus ecclesiastici ritus non otiosa, nec inutilis hoc loco commemoratio est. Valet enim ad infringendam vim argumentationis illius, qua Salmasius, et Blondellus maxime id, quod volunt, effici putant, unum, et eumdem ex instituto Christi ordinem esse presbyteratum simplicem, et episcopatum. Hoc enim objiciunt, primis Ecclesiæ temporibus, et Apostolico sæculo, tum eosdem utraque et ordinatione, et functione præditos fuisse, tum ab ambobus in commune administratam Ecclesiam, nihilque per que solos episcopos gessisse. Quod etsi minime probant, tamen ut illis concedatur, nihilo firmius eorum ratio consistet. Etenim si quid ratiocinatione ista conficiunt, non minus necessario sequetur, quod ex Cypriano colligi contendat quispiam: ordinationes (quæ præcipua pars est ecclesiasticæ gubernationis) ad plebis arbitrium dirigendas, ac nullum vel episcopum, vel alium quemlibet clericum rite prætermisso hoc eligi; quod ex divina traditione, et Apostolica observatione manasse, gravissimus auctor, et sanctissimus Martyr affirmat.

At istud consectarium nemo nisi demens, et ineptus admittet; aut vero divino jure fixum, ac sancitum inde esse pugnabit, quod ab ortu Christianismi observatum istud esse constiterit. Addam illud insuper, quod majus, et efficacius videri posset, quamvis hoc certo probaretur, Christum ipsum Apostolis jussisse, ut in eligendis, et ordinandis clericis populi ratio duceretur, ut sine assensu illius nemo dignitatem istam caperet; tamen ex usu consequentis temporis, et Ecclesiæ more,

1 *Act.* I. — 2 *Act.* VI

ac judicio, etiam hodiernæ, ita illud interpretandum fore, ut divina illa traditio, divinumque jus sic ab initio constitutum fuerit, non ut perpetuum esset, et immutabile, sed ut certo duntaxat tempore observandi necessitatem afferret. Perspicuum enim illud est, non omnia, quæ Deus in veteri lege, aut Christus in nova per sese nominatim facienda præscripsit, juris, ususque fuisse perpetui, sed ea duntaxat, quæ ad fidem, et sacramentorum, ut vocant, substantiam, vel naturalem, ac per se immutabilem officiorum regulam, disciplinamque spectant. Cujus rei discrimen, ac disceptatio non privati cujusvis hominis arbitrio, sed Ecclesiæ, quæ errare non potest, et fida est, ac certa divinorum mandatorum interpres, judicio decretoque constituitur.

Non omnia quæ Christus ipse in lege nova sanxit juris sunt perpetui.

Sic ille celebrandæ, ac participandæ Eucharistiæ mos cœna quotidiana functis, ac post cibum, et ab Christi profectus exemplo, et a Christianis aliquandiu servatus, paulatim exolevit, et in crimen etiam, ac nefas transiit.

Salmasii castigatur error.

VIII. De qua consuetudine Leidensis Trapezitæ castiganda temeritas est, qui in epistola quadam homine indigna sobrio, quam sub Simplici Verini nomine contra Hugonem Grotium post ejus mortem edidit, ritum hunc ab jejunis participandæ Eucharistiæ reprehendit : « Et mirari, inquit, libet, unde ista superstitio incesserit animis hominum sine ratione ulla, ac fundamento, contra institutionem ipsius Christi. An sapientiores Christo esse voluerunt? Num si credidisset Christus corporis sui, et sanguinis Sacramentum indigne a pransis, ac cœnatis sumi, non potuisset ante cœnam id instituere, ut fecit post cœnam, vel in cœna? » Tum alia quædam inepta, et infanda suo more blaterat teterrima colluvione verborum ἑωλοκρασίαν καταχέων. Ad quam eluendam, et quod jam instituimus, prosequendum, Augustini locum adscribam, ubi de ritu illo per totam Ecclesiam recepto ita loquitur in epistola CXVIII, capite VI. « Liquido apparet, inquit, quando primum acceperunt Discipuli corpus, et sanguinem Domini, non eos accepisse jejunos. Numquid tamen propterea calumniandum universæ Ecclesiæ, (quod diaboli proprium imitatur, qui ex parte ejus est *Verrinus*, dæmonis cognominis, qui in historia Massiliensis cujusdam Magi ante aliquot annos edita celebris habetur) quod a jejunis semper accipitur? Et hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti Sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim, quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi, aut cœnati fratres ad illud Sacramentum accipiendum convenire debent; aut, sicut faciebant, quos Apostolus arguit, et emendat, mensis suis ista miscere. Namque Salvator, quo vehementius commendaret mysterii illius altitudinem, ultimum hoc voluit altius infigere cordibus, et memoriæ discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit, quo deinceps ordine sumeretur, ut Apostolis per quos ecclesias dispositurus erat; servaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post cibos alios semper acciperetur, credo quod eum morem nemo variasset. »

Mixturam pridianam diffundens.

IX. Hæc satis sunt ad retundendam Severini loquacitatem, contra quam alias plura dicemus. Quod autem in præsentiarum agitur, indidem efflorescit, quædam ab ipsomet usurpata esse Christo, et ab Apostolis tradita, tum etiam ab Christianis aliquanto servata tempore, quæ postmodum Ecclesiæ auctoritate mutata sunt; cujus est, ut paulo ante dixi discernere, quænam ad tempus observanda, quæ in perpetuum valitura Christus per Apostolos suos instituerit. Atque hujus generis esse potest, quod de ordinatione clericorum, et electione populari consensione facienda, deque cætera gubernatione Ecclesiæ non ab solo episcopo tractanda, Hieronymus, aliique veteres vel aperte docent, vel utcumque significant.

Ex his Blondelli syllogisticæ ratiocinationi facile est occurrere, qui Apostolos in ea fuisse sententia, ut eumdem ordinem esse crederent episcopatum, et presbyteratum simplicem, quinque syllogismis probare contendit. Quorum vis omnis et summa his fere comprehenditur, quæ hucusque disputavimus, quod Apostolus eadem presbyteris præscribit, quæ episcopis; quod utrosque Spiritus sanctus pascere voluit gregem[1], Ecclesiam Dei regere, et alia id genus obire, quæ sunt episcopalis ordinis propria. Contra quæ omnia unum illud opponimus : ordinandi jus, et potestatem excipi ab illo ipso, quo præcipue auctore se venditant, Hieronymo; hanc nunquam attigisse dici ab ab eo simplices presbyteros, hoc est eos, qui non simul, et primi ordinis

[1] *Act.* x

essent, sive proprie nominati episcopi; quæ omnia superiore libro, et hoc ipso cumulate disseruimus.

CAPUT V.

1. *Locus alter Hieronymi ex epistola ad Evagrium exponitur.* 2. *Diluitur Blondelli objectio. De vocabulo Diaconi.* 3. *Ex Hieronymi duobus locis Blondelli et Salmasii opinio discutitur.*

Alter expenditur locus Hieronymi.

I. Alter locus Hieronymi est in epistola LXXXV *ad Evagrium*. Ibi quemdam refellit, qui diaconos presbyteris anteferre non dubitabat. Hunc Falcidium nominat auctor *Quæstionum utriusque Testamenti*, qui in appendice tomi quarti operum Augustini solet excudi, quæstione centesima prima[1], ubi de ea re copiose disserit. « Audio quemdam, (verba sunt Hieronymi) in tantam erupisse vecordiam, ut diaconos presbyteris, id est episcopis anteferret. » Ac postquam aliquot Scripturæ testimoniis ostendit, presbyteros eosdem esse cum episcopis, verba ista subjungit ad idem confirmandum : « Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat ? »

Ad hunc vero locum multa disputat Blondellus, et hoc potissimum : Non videri consentaneum Hieronymo, dicere solum nomen habuisse cum episcopo commune presbyterum, nempe ut episcopus vocaretur; alioquin ineptam fore illius argumentationem. Etenim Falcidium illum, qui diaconos anteferebat presbyteris, ex eo falso, ac ridicule sentire probat, quod si presbyteris anteponendi sunt diaconi, anteponentur etiam episcopis, quoniam iidem sunt presbyteri et episcopi. Atqui si ob solius nominis communitatem iidem isti sunt, quod scilicet utrique nominantur episcopi, cum etiam diaconorum vocabulum episcopis interdum tribuatur, eodem jure refelli poterit Hieronymus, qui dicit presbyteros esse præferendos diaconis; objici enim poterit, si id verum est, certe presbyteros episcopis anteponi, quoniam et hi diaconi nuncupantur.

Diluitur Blondelli objectio, et explicatur *Diaconi* vox.

II. Verum perfacilis est ad ista responsio. Nam alia duarum vocum istarum ratio est, diaconi, et episcopi. Siquidem diaconus alias, idque passim, non proprie, sed appellative sumitur, et tunc fere aliud nomen in gignendi casu huic adjungitur; ut cum Apostolus Christum vocat διάκονον τῆς περιτομῆς[2], *ministrum circumcisionis;* et principem[3], διάκονον θεοῦ, *ministrum Dei* : et Apostolos, *ministros novi Testamenti*[4], διακόνους καινῆς διαθήκης : tum Epaphroditum διάκονον τοῦ Χριστοῦ, *ministrum Christi;* quæ adjecta nomina vel personæ sunt, cui ministratur, vel functionis ipsius. Ita facile in istis agnoscimus, laxiorem, et appellativam esse ministerii significationem. At episcopi, et presbyteri nomina genus aliquod officii, gradus, ac dignitatis indicant, et sola, nulloque addito usurpantur alio. Et quamvis aliquando utroque ordo uterque sit appellatus, primus, ac secundus; tamen post primum sæculum distingui cœperunt, ut Salmasius, et Blondellus asserunt; quando Præpositus e collegio assumptus est aliquis, qui gradu, ac dignitate cæteros anteiret, ut habet illorum fabula.

Sic imbecilla est altera Blondelli argumentatio. « Quorum eædem functiones sunt, hæc eadem sunt inter se. Episcopatus et presbyterii eædem sunt functiones, pascere, superintendere, vigilare, etc. Ergo episcopatus, et presbyterium eadem sunt inter se. » Hanc ratiocinationem conturbat Hieronymi locus ille; ad quem ita disputat, cum ait, *ordinatione* distare episcopum a presbytero; ex quo sequitur, non eamdem utriusque functionem in omnibus esse, uti neque aut *characterem*, aut *essentiam*.

Ex Hieronymi duobus locis Blondelli et Salmasii opinio discutitur.

III. Ut autem præsidium omne illis amputetur, quod ex Hieronymi auctoritate præ cæteris capere se putant, et crebrius, ac vehementius intentare solent; age ex illis ipsis locis, quibus maxime nituntur, ostendamus, duos ab sanctissimo doctore, ac distinctos ordines esse constitutos, episcopatum, et presbyteratum, tametsi ad ecclesiasticas res in commune gerendas ambo initio fuerint adhibiti. Ordines appello, cujusmodi in catholica censentur Ecclesia; hoc est, non functiones simplices, aut dignitates gradusve, sed sacramento, et charactere consignatos, quorum est effectio dispar, nec eadem potestas, ut in primo *de Hierarchia* libro, capite quarto fusius exposuimus.

1 Tom. IV August. — 2 *Rom.* XV. — 3 *Rom.* XIII, 4. — 4 II *Corinth.* III, 6.

Hieronymus in commentario ad Pauli epistolam *ad Titum,* ubi ex Apostolicis Scripturis probat eumdem esse presbyterum cum episcopo, inter alia testimonia illud affert, quod initio epistolæ *ad Philippenses*, Paulus et Timotheus salutem dicunt *omnibus sanctis, qui sunt Philippis*, *cum episcopis*, *et diaconis*, neque presbyteros nominant; unde colligit Hieronymus, episcoporum nomine significari presbyteros, ac sic argmentatur : « Philippi una est urbs Macedoniæ, et certe in una civitate plures, ut nuncupantur, episcopi esse non poterant. Sed quia eosdem episcopos illo tempore, quos et presbyteros appellabant, propterea indifferenter de episcopis, qua de presbyteris est locus. » Ex iis verbis manifeste demonstrari potest, Hieronymum existimasse, presbyteros, et episcopos non unum et eumdem ordinem fuisse, etiam Apostolico illo sæculo. Nam si hoc putasset, non dixisset, plures in eadem civitate episcopos esse non potuisse, cum essent utique plures presbyteri. Ac profecto ridicule argumentatus esset, si ex eo, quod postea factum est, et tunc nondum fiebat, ut unus duntaxat in una civitate esset episcopus, probare vellet Apostolum de veris episcopis ibi non loqui; facile enim occurrisset illi, et veros illic episcopos commemorari, et plures tamen in una civitate residere; quod nondum institutum esset, unum tantummodo in ecclesia qualibet ordinari episcopum.

IV. Jam si quis illa Hieronymi verba sic intelligenda esse pugnet; cum ait, « in una civitate plures, ut nuncupantur, episcopos tunc esse non potuisse : » ut sit iste sensus, *plures* episcopos, cujusmodi eo, quo scribebat Hieronymus, tempore nuncupabantur, cum jam, ut a presbyteris distincti, ita singulares erant in quaque civitate, primo illo sæculo nondum fuisse; si quis, inquam, explicare sic Hieronymi verba voluerit, non minus refelletur; primum, quod et veri tunc erant episcopi, ut Blondello, ac Salmasio videtur; nec minus, quam fuere postea, cum ex collegio sunt electi; et episcopi nuncupabantur, uti et posteriores illi. Quare otiose illud addidisset Hieronymus, *ut nuncupantur.* Deinde cum viveret, et illa scriberet Hieronymus, eumdem ordinem fuisse presbyteratum, et episcopatum, ex illius mente Blondellus arbitratur. Ergo quod adjecit, *nuncupantur*, *Essentiali.* nullum in οὐσιώδει, ut ita dixerim, *identitate* mutationem factam significare debet, sed prorsus eodem modo, quo Apostolorum tempore et nomen ipsum, et res nomini subjecta utrique communis fuit.

Atque hinc etiam, hoc est ex altero Hieronymi loco epistola LXXXV *ad Evagrium,* manifesti erroris arguitur Blondelli, ac Salmasii, et nostra confirmatur opinio; non hanc Hieronymi fuisse sententiam, quam illi cupiunt, eumdem prorsus ordinem fuisse presbyteratum, et episcopatum. Siquidem post commemoratam presbyterii dotem, ejusque gradum episcopali exæquatum, statim ista subjecit, quæ ad superiorum castigationem, et accuratiorem intelligentiam spectant: « Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? » Igitur tunc etiam, cum unum esse videbantur, et idem ordinandi potestate distabant; quod ad οὐσιῶδες discrimen sufficere hactenus ostendimus. *Essentiale.*

Neque vero, quod supra meminimus, ex illis Hieronymi locis proprium Salmasianæ commentum opinionis, quod et Blondellus amplecti voluit, approbari potest, nempe sola ætatis, initiationisque prærogativa presbyteros ad collegii præposituram assumptos fuisse; idque sine electione factum esse, non solum tacente, sed reclamante quoque, contradicenteque Hieronymo. Quare nullum habent istius auctorem, vindicemque fabulæ, quam tamen assidue, ac nimis constanter inculcant.

CAPUT VI.

Expenduntur veterum testimonia, quæ ad opinionem suam approbandam Blondellus accumulavit. 1. Frustra Hieronymi ab eo susceptam Apologiam; quem quidem in eo ipso, quo utitur, testimonio falsitatis accusat; quod ejus opinioni contradicat. 2. De turba testium, quos idem Blondellus citat, generatim disseritur; ac primum ostenditur, nihil illos eorum affirmare, quæ Salmasius, et Blondellus commenti sunt. 3. Rediguntur illa testimonia ad summam quamdam, quæ nihil illos adjuvet. 5. Argumentis aliis ostenditur, nihil ad sublevandam Salmasii, et Blondelli fabulam testimonia ista prodesse.

Opinio Protestantium presbyteralium frustra Hieronymum sibi vindicat.

I. Quantum ex antecedente hucusque perducta disputatione constare arbitror, neque *Protestantium Presbyteralium* causa prudenti cuiquam, ac vetustatis intelligenti probare se potest, nec Hieronymum fautorem jure adscribit sibi; neque porro sanctissimus hic doctor Apologia, sed interpretatione opus habuit, quam nos certam, et consentaneam disertis illius ex verbis, ac tota oratione confecimus. Non fuit ergo tanti, ut vir eruditus *Apologiam* pro sententia Hieronymi elaboraret; quod titulo tenus ostendit, reipsa vero minime perfecit. Imo vero statim initio valere illum jussit, et contra se testimonium dicenti ψευδομαρτυρίας litem intentavit. Ecquid amabo inter nos, hoc est me, et Salmasium, cum hujus pessimi præsultoris hyporcheta litis, ac controversiæ fuit? Nonne posita omnis est in duplici illo capite, quod et in tribus superioribus *de Hierarchia* libris, et in hoc ipso constanter objecimus: alterum, an episcopatus a presbyteratu simplici, ordinandi jure, ac potestate differret: alterum, an sine electione, propter solam antiquitatis prærogativam, in mortui locum antistitis, id est episcopi, proximus quisque de presbyterorum collegio succederet? Utrumque isti ambo Salmasius, et Blondellus affirmant, negante me, ac fundum auctoremque commenti istius perseverante petere. Quid tricamur tamdiu? Unum ex omni antiquitate producant, qui hoc perspicue dicat, quod illi maxime cupiunt. Hieronymum ecce nobis proferunt, quasi *Presbyteralium* partium antesignanum, ac ducem. At ille istis ipsis in locis, quæ ex eo colligunt, duo totidem illis contraria plena voce testatur. In epistola *ad Evagrium*, quæ est LXXXV, *ordinationem* soli excipit episcopo, adimit presbytero; et hoc uno differre ambos asserit. Rursus in eadem epistola, « Alexandriæ a Marco Evangelista usque ad Heraclam, et Dionysium, presbyteri, inquit, semper unum ex se *Electum* in excelsiori gradu collocatum episcopum nominabant. » In utroque falsum esse presbyteralium patroni dicunt Hieronymum. Hoccine est Apologiam Hieronymi scribere, an accusationem potius? Desinant auctore illo gloriari, et alterum asciscant sibi, si quem habent; quod hactenus non sunt assecuti.

Falsi testimonii.

De turba testium quos Blondellus citat generatim disseritur.

II. Transeamus modo ad illam antiquorum Patrum turbam, quos advocatos non Hieronymi sententiæ, ut ambo illi prædicant, maxime Blondellus, sed commenti, ac fabulæ suæ hic posterior adscivit. Qui quidem nihilo magis, quam Hieronymus, auctoritatem suam ad novitiam hanc fabulam accommodant. Perspicuum illud est, vel ut deinceps taceam, ex tot adversus eam disputationibus nostris; et si quid inest Patrum illorum dictis, quod ambiguitatem aliquam faciat, explicari ex iis posse confido, quæ tam copiose, ac diligenter exposui. Verum ut hoc melius, si particulatim declaratum sit, intelligatur, duplici ratione tot illis contra nos allatis Patrum testimoniis occurram. Primum generatim disputabo de omnibus; nihilque positum in illis momenti adversariæ esse causæ palam faciam; deinde ad singula, quæ quidem non attigi, (nam pleraque jam explicata sunt) respondere conabor.

Ex iis, quæ universe scribere habeo contra tot Hieronymi suffragatores, ut putat Blondellus, primum hoc et præcipuum est, quod proxime ante proposui: neminem illorum esse, qui duo ista, in quibus controversia posita est omnis, asseveret, nimirum episcopos in unaquaque ecclesia non singulares exstitisse, qui tametsi presbyteri nomine nonnunquam appellarentur, peculiari tamen ratione, et eo jure, quo qui optimo, nomen episcopi meruerint; tum eosdem illos, quos προεστώτων, ac *præsidentium* vocabulo Blondellus affectos esse fatetur, sola ordinationis antiquitate, ac prærogativa, summum gradum *præsidatus*, hoc est προστασίας, et ἐπισκοπῆς, assecutos esse, citra vel electionem, vel sanctiorem, et μυστικωτέραν *ordinationem* supremæ

Mysticus Corocorta nescio quid *grunnit* et *stridet de sacratiori ordinatione* quod *indolem* sapit *porcinam*.

illi dignitati congruentem. Quanquam ὁ μυστηριχὸς Corocotta nescio quid ἐγρύλλιξε, καὶ ἐκρόϊξε de μυστικωτέρᾳ χειροτονίᾳ quod ὑηνίαν sapit; nec est responsione dignum. Cum igitur duo illa nemo ex antiquis ab viro docto in medium allatis littera ulla significet; quid est, quod inutilem tot testium copiam alia omnia, quam quod necesse fuit, adstruentem moremur, aut vero reformidemus? Sane, ut est in antiquitatis lectione subactus, ac detritus, si quid de προστασίᾳ, et ἐπισκοπῇ citra electionem adepta, solo jure προχειροτονίας invenisset liquidi ac diserti quod divinatione non esset adjuvandum, non illud omisisset. Hoc quia nusquam repetit, vaticinari, et ariolari coactus est; quod prudens illi nemo permiserit.

Præfectura et episcopatus. Prioris ordinationis

III. Deinde nihil Patres isti fere aliud affirmant, nisi quod nos ultro concedimus, et vero sæpius repetimus: *Presbyteri* nomen initio duobus primis ordinibus commune fuisse, ut et episcopi; quanquam presbyteri diutius, quam episcopi, promiscuus usus exstitit, et communis ambobus. Sed nihil hoc ad causam facit. Senatus ecclesiasticus ex antiquioribus, et honoratioribus constabat. Ii erant presbyteri, et cum his, qui inter eos eminebat, episcopus. Nam una est amborum ordinatio, quatenus sacerdotes sunt. « Episcopi et presbyteri una ordinatio est (ait Ambrosio inscriptus commentarius in priorem *ad Timotheum*) Uterque enim sacerdos est. Sed episcopus primus est, ut omnis episcopus presbyter sit, non omnis presbyter episcopus. Hic enim episcopus est, qui inter presbyteros primus est. » Denique Timotheum « Presbyterum ordinatum significat, sed quia ante se alterum non habebat, episcopus erat. Unde et quemadmodum episcopum ordinet, ostendit. Neque enim fas erat, aut licebat, ut inferior ordinaret majorem. Nemo enim tribuit, quod non accepit. » Hic locus summam propemodum omnium complectitur, quæ testes illi a Blondello laudati referunt, nimirum unum ordinem esse presbyteri et episcopi, quatenus uterque sacerdos est, et sacrificandi functionem exercet; tum episcopum in collegio seniorum, id est *Presbyterorum*, ac Senatu ecclesiastico principem fuisse. Et ut intelligas, nihilominus a presbytero esse distinctum episcopum, negat presbytero licuisse; aut hunc vero potuisse episcopum ordinare. Siquidem verba ista, *Nemo tribuit, quod non accepit*, eam vim habent, ut non solum nefas fuisse presbytero ordinare doceant episcopum; sed ejus rei faciendæ omni penitus potestate caruisse.

Quin idem paulo post significat, ab eo tempore, quo Paulus *ad Timotheum* scribebat, *unum in civitate episcopum fuisse*, cum *septem diaconos esse oporteret*, *et aliquantos presbyteros*, *ut bini sint per Ecclesias*.

IV. Præterea, uti capite primo libri hujus ostendimus, Blondellus cum Leidensi professore de presbyteris opinatur sic, non ita presbyterorum collegium ad Ecclesiam gubernandam institutum fuisse, ut non aliquis collegii primas esset, ac princeps. Nam fuisse censet, et quidem ad hunc modum, ut primis centum ac triginta sex annis non eligeretur, sed jure antiquitatis primatum obtineret; post annum vero 136 primatum istum electione sortiretur, ac plerasque omnes honoris, potestatisque prærogativas *Cleri capitibus* istis (sic enim vocat) attribuit. Quamobrem quid est, quod ex illorum testimoniis veterum, quos citat, contra nostram, et catholicam sententiam potest exsculpere, quod ipsius commentum sublevet? ac si quid obest causæ nostræ, non illius perinde labefactet, evertatque sententiam? Etenim id antiquorum præsertim dicta præ se ferunt, interpretante Blondello, et hoc illorum ex testimoniis auferre studet, presbyteros et episcopos diversis vocabulis ejusdem ordinis Ecclesiæ præpositos fuisse nominatos. Item rerum ecclesiasticarum administrationem penes totum collegium fuisse, nec unius arbitrio tractatas illas, atque confectas.

Hæc, et similia istis alia auctores illi, quorum suffragia corrogat Blondellus, asseverant; quæ nec ipsius causam sublevant, nec incommodant nostræ. Nam nec ex illis adstruere potest, quod proprium habet in opinione sua; et quidquid pro se respondebit, si adversus illum, quem constituit, primatum, et πρωτοκαθεδρίαν, illa eadem opponantur loca, non minus erit nobis usui ad defendendum in qualicumque illorum æqualitate præsidum, et episcoporum antecellentem dignitatis, et potestatis gradum.

V. Adde jam cætera, quæ pro communi, et catholico dogmate tum ex iisdem scriptoribus, tum aliunde firmamenta produximus. In quo mirum illud potest videri, cum tam diserte testium illorum complures episcopatum a presbyteratu simplici diversum agnoverint, cum in plerisque civitatum ecclesiis episcoporum successionem accurate descripserint, ut Irenæus, Tertullianus, Eusebius,

Argument[…] aliis osten[…]ditur nih[…] inde causa[…] Blondelli Salmasii sublevar[…]

aliique non pauci; cum singularium præpositorum, hoc est episcoporum, proprias, et diversas ab reliquis functiones adnotarint, maxime in ordinandis clericis; cum dubitari non possit, quin posterioribus sæculis, in quæ plurimorum, quos citant, testium ætas incurrit, prorsus, ut hodie sunt, episcopi peculiarem, et a presbyteratu simplici discrepantem gradum obtinuerint; mirum, inquam, istud est, doctum hominem talium auctorum ambiguis, obscurisque verbis, et sententiis putasse illud improbare se posse, quod apertis, expressisque dictis suis iidem illi posteris testatum reliquerint.

VI. Quo in genere magnopere illud observandum est, ex quo omnis adversantium conatus infringitur; quoniam inferiorum ætatum auctores a Blondello in testimonium adducuntur, qui, cum talia scriptis proderent, quæ suæ utilia, nostræ adversaria opinioni judicat, episcopos esse noverant, et vero præ oculis habebant, ejusdem, cujus hodie sunt, instituti, atque formæ, invictum adversus illum argumentum in hunc modum confici posse. Cum testimonia illa recentiorum auctorum, qui tum scripserunt, cum episcopatus, et presbyteratus ejusdem, cujus est modo, rationis esset, idem asserant ac prædicent, quod antiquiora illa, quæ tum edita sunt, cum unus ex Blondelli opinione adhuc ordo esset amborum, uti posterioris ætatis scriptores, cum talia dicerent, quæ Blondellus favere sibi putat, neutiquam usitatum tempore suo episcopi, ac presbyteri discrimen oppugnare voluerunt, nec ei contraria dici a se crediderunt, ita vetustiorum testimonia eodem nobis jure sic interpretari licere, ut ab communi ordinum illorum usu non abhorreant, sed cum recepta presbyterorum, et episcoporum differentia consistant. Quod quidem de iis maxime Patribus sine controversia verum est, qui ab quarto sæculo deinceps floruerunt; nempe postquam Aerius ob hanc unam causam hæreticus judicatus est, quod episcopum exæquaret presbytero, ut Epiphanius[1], et Augustinus affirmant[2].

VII. Ex quo aliud præterea contra Blondellum argumentum exoritur, quod nonnullos ex antiquis prætermiserit, qui manifeste opinioni refragantur suæ, communemque confirmant. Tum vero quod ex aliis, quæ obscure, specieque sola verborum adulari commento suo videbantur, ea loca duntaxat attigit; quæ in contrariam partem plenis, expressisque suffragiis niti judicabat, omisit. Quocirca necesse non est in singula scriptorum inquirere testimonia, quæ ad opinionem corroborandam suam deinceps percensuit, præsertim quæ ad posteriora secundo post Christum sæcula referuntur; quandoquidem primis duntaxat duobus illam obtinuisse putat ordinum amborum aliorum σύγχυσιν: postea vero episcopum supra presbyteros, ut nomine, ita dignitate, ac potestate paulatim exstitisse. Igitur in priorum duorum sæculorum testibus paululum immorabimur; nec ea tamen repetemus, quæ de nonnullis eorum explicata jam sunt in superioribus libris *de Hierarchia;* sed, si qua necessario erunt addenda, paucis exequamur. Qui infra ætatem illam vixere scriptores, eos omittemus penitus, cum ad hos præsertim interpretandos illa spectent, quæ antecedente capite dixi. *Confusionem.*

CAPUT VII.

Expenduntur testimonia veterum, quæ eumdem ordinem esse presbyteri, et episcopi, probare videntur. 1. Ex Polycarpi epistola. 2. Libro Pastoris, Justino, etc. 3. De Lugdunensibus martyribus. 4. Eusebii in tempore illorum martyrii constituendo minime constans opinio. 5. Certa illius ratio definitur. Irenæus ad Eleutherum missus a Martyribus adhuc presbyter. 6. Pseudodamasi improbata descriptio.

I. Primus in serie testium educitur Clemens Romanus Pontifex, de quo in libri primi *de Hierarchia* capite decimo sub finem egimus; sed uberius in capite ultimo libri superioris, ubi nihil, quod hic locum habere posset, reliqui fecimus. Expenduntur testimonia veterum quæ eumdem ordinem episcopi et presbyteri probare videntur.

Polycarpus, quem secundo loco recenset, magis est, ut Blondello causam gravet, quam ullo præsidio sublevet. Hunc Irenæus episcopum ab Apostolis constitutum his verbis asserit, quæ ad Apostolicam traditionem de singularibus ecclesiarum præpositis episcopis

1 Epiph. hær. LXXV. — 2 Aug. *de Hær.* hær. LIII.

approbandam plurimum faciunt : « Et Polycarpus vero, inquit, non solum ab Apostolis edoctus, et cum plerisque versatus, qui Christum viderunt, sed etiam ab iisdem Apostolis ecclesiæ Smyrnensis in Asia constitutus episcopus, quem et nos in prima nostra ætate conspeximus[a]. » Et Hieronymus, « Polycarpus, ait[1], Joannis Apostoli discipulus, et ab eo Smyrnæ episcopus ordinatus, totius Asiæ princeps fuit; quippe qui nonnullos Apostolorum, et eorum, qui viderant Dominum, magistros habuerit, et viderit. » Ergo ab Apostolis, ut ait Irenæus, hoc est, ab uno illorum Joanne, ut interpretatur Hieronymus, constitutus episcopus est Smyrnæ Polycarpus. Quod minime verum esset, si et plures in una ecclesia fuissent episcopi, et eorumdem unus antiquior cæteris, nullius suffragio, sed per se, ac prærogativa temporis sola, præfecturam caperet.

Polycarpi.

Cæterum in epistola ejusdem, quæ est ad Philippenses, nihil omnino reperitur, quod mori isti singularium creandorum episcoporum obstrepat. Nam et inscriptio ejus habet sic : *Polycarpus*, *et qui cum ipso sunt Presbyteri*, etc. Nec multum promovet Blondellus, qui in verbis illis minutatim concidendis non necessariam operam collocat.

Libri *Pastoris* Justini etc.

II. Liber Hermæ, qui *Pastor* inscribitur, nihil habet, quod Blondelli fabulam palpet; habet autem, ut vel agnoscit ipse, quod huic adversetur. Præerant tunc ecclesiæ sine fastu, et φιλοπρωτίᾳ; quod et hodieque faciunt boni episcopi ex Apostolorum Principis præscripto, *non ut dominantes in Cleris, sed forma facti gregis ex animo*[2]; nec minus interim dignitatem suam, potestatemque retinebant.

Pii Romani Pontificis epistola, quam quarto loco numerat, a Blondello ipso *non vacare impostura* judicatur[3]. Itaque frustra illam nobis intentaret, si quid adversarium nobis contineret. Quanto ergo minus curanda Catholicis est, cum nihil habeat, quod novitium figmentum testatius efficiat? De quo vide, quæ superiore libro diximus[4].

Jam, quod ad Marcionis tempora spectat, et Epiphanii de illo narrationem, leve est, quod Blondellus opponit; hæreticum a patre suo episcopo, propter illatum virgini stuprum, ejectum, et communione privatum, Romam cum venisset, et communionem a clero, qui vacante sede regebat Ecclesiam, postulasset, eam non impetrasse, quod non posse dicerent clerici, illum se in integrum restituere, nisi hoc illius permitteret Pater. Quid hoc vero ad rem pertinet? Certe de episcopatus, ac presbyteratus συγχύσει nihil ex eo conflari potest. Una hæc ἐπίστασις qualemcumque speciem habet : « Romanam Ecclesiam quascumque ecclesias, etiam Ponticas, pares agnovisse, nec ullum in pares imperium vel habuisse, vel affectasse. » Sed id neutiquam est consequens ; et laudanda cleri Romani modestia, qui veteris, ac recepti per id tempus instituti rationem habuit. Nonne vetustissima hæc est Ecclesiæ lex, ut ab episcopo aliquo excommunicatus, non temere, nec nisi illi satisfecerit, ab aliis admittatur. Sane inter Apostolicos canon est XIII quo prohibetur, ne quis a communione suspensus ab alia ecclesia sine commendatitiis litteris suscipiatur. Itaque Marcio, cum se ab episcopo patre suo excommunicatum fateretur, non debuit injussu illius absolvi.

Confusio *Observa*

In Justini *Apologetico*, quem sextum numerat Blondellus, ubi de synaxibus Christianorum, et celebrandi sacrificii ritu agitur, manifesta est τοῦ προεστῶτος mentio, id est *Præsidis*, et episcopi ; quem simplicem fuisse presbyterum, non est verisimile. Præter hunc ordinem, solius diaconi meminit; ex quo Blondellus haud recte concludit, tres in Ecclesia duntaxat ordines tunc fuisse, presbyteros, et eosdem episcopos, diaconos, et laicos. Sed non probat; nam Justinus eos tantum ordines memoravit, qui ad sacrificium obeundum necessarii sunt. Sic Amalarius Fortunatus libro secundo, capite VI, scribit, Apostolum in epistola *ad Timotheum* « eos tantum ordines denominasse, et eorum mores depinxisse, qui potissimum necessarii sunt in Ecclesia, sine quibus non potest rite immolatio altaris celebrari, scilicet sine sacerdote, et diacono. »

De Lug nensib martyri

III. De Lugdunensibus martyribus superiore libro capite quinto abunde multa diximus. His addenda nunc aliqua sunt temporis ad rationem spectantia. Ostensum est illic,

a IREN. lib. III, cap. III, apud Eus. lib. IV, cap. XIV. Καὶ Πολύκαρπος δὲ οὐ μόνον ὑπὸ Ἀποστόλων μαθητευθεὶς, καὶ συναναστραφεὶς πολλοῖς τοῖς τὸν Χριστὸν ἑωρακόσιν· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀποστόλων κατασθεὶς εἰς τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ ἐν Σμύρνῃ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος, ὃν καὶ ἡμεῖς ἑωράκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ.

1 Lib. *de scrip.* cap. XXV.—2 I Pet. cap. V, 3.—3 In Cens. Epistol. Pont.—4 Cap. V. § 9 et I, *de Hier.* cap, XII § 21, et seq.

distinctos per id tempus ordines fuisse duos, episcopum, et presbyterum. Siquidem Pothinus episcopus Lugdunensis; Irenæus tantum presbyter nominantur; ac Leidensis refutatus est Professor, qui Irenæum affirmat presbyterum fuisse tunc, et Pothino jam mortuo subrogatum. Hanc illius opinionem tuetur Blondellus, ejusque rei gratia vulgo receptæ chronologiæ ratiocinia conturbat. Quam ob causam accuratius putavi mihi de instituta temporis ab illo ratione hoc loco disputandum.

Quarta Christianorum persecutio ab Marco Aurelio Imperatore commota est anno ejus imperii, ut in Chronico Eusebii scriptum est, septimo. In ea passi sunt ante alios Polycarpus, et Pionius insignes martyres, qui ab Eusebio ad eumdem Marci Aurelii adscribuntur annum. In eadem quoque martyrium fecerunt complures in Gallia, Lugdunensis, et Viennensis ecclesiarum athletæ fortissimi, quorum gloriosa certamina in epistola describuntur, quam ecclesiæ istæ ad Asianas ecclesias miserunt, ex qua pleraque decerpsit Eusebius, et libro Historiæ suæ quinto intexuit. Sed ante omnia, quod suscepimus, inquirenda est certa temporis nota, quam perplexam reddidit Eusebius. Nam aliter in *Chronico*, quam in Historia illam ordinasse videtur.

Eusebii in constituendo illorum martyrii tempore minime constans opinio.

IV. In Chronico persecutionis exordium collocat ad annum Marci Imperatoris septimum, qui cadit in annum Christi 167, quo anno passi memorantur Polycarpus, et Pionius in Asia; et ad eumdem annum adnotatur passio martyrum Gallicanorum, superstite adhuc L. Vero Marci genero, et imperii collega, qui biennio post obiit anno 169. In eodem *Chronico* ad annum Marci 23, qui iniit anno Christi 173, adscribitur memorabilis Marci Imperatoris victoria de Quadis ingenti parta miraculo, quando siti oppressus Romanorum exercitus Christianorum militum oratione pluviam, ac desperatæ salutis exitum impetravit.

At in *Historia* statim initio libri quinti refert idem Eusebius, Sotere mortuo, Romanam sedem obtinuisse duodecimum post Apostolos Eleutherum Papam, anno Marci « Antonini Veri decimo-septimo, quando in quibusdam orbis terrarum provinciis vehementius contra nos instaurata persecutione, commoto per civitates populo » infinita vis martyrum pro Christo mortem oppetiit; cujus rei specimen præbet in una Gallicana provincia. Neque vero tunc persecutionem quartam inchoatam esse dicit Eusebius, sed recruduisse duntaxat, et quasi languentem, ac sopitam de integro certis in locis renovatam fuisse. Quamobrem sub initium Eleutheri Papæ principium habuit cruenta illa Lugdunensium martyrium tragœdia, anno Marci 17 Christi 177, eodemque anno Pothinus Lugdunensis episcopus nonagenario major, postquam diris tormentis excarnificatus est, in carcere obiit, ut habet epistola Lugdunensis ecclesiæ. Sed antequam obiret, vel paulo post ejus obitum, vacante adhuc, propter atrocitatem persecutionis, ecclesia Lugdunensi, missus est Romam a Martyribus ad Eleutherum Papam Irenæus legatus, ejusdem Ecclesiæ presbyter, nondum episcopus; quod diserte Martyres ipsi testantur in epistola ad eumdem Eleutherum, cujus fragmentum descripsit Eusebius; eique suffragatur Hieronymus[1], ut in capite quinto libri superioris meminimus.

Ex quibus evidens est, certiorem esse historiæ Eusebianæ, quam *Chronici* fidem; quandoquidem in illa non tam rei gestæ testem, et assertorem habemus Eusebium, quam Lugdunenses ipsos Martyres, quorum litteris nimiæ temeritatis est nolle credere. Frustra itaque Blondellus negat, Irenæum a Martyribus ad Eleutherum esse missum ab ecclesia Lugdunensi, cum jam episcopus esset; et hallucinatos ait esse tam Eusebium, quam, qui eum secutus est, Hieronymum. Tantum præjudicata valuit apud hunc opinio, sive commentum potius de presbyteris in eumdem cum episcopis ordinem conflatis; quam fabulam nullis certis probare hactenus argumentis nec ille potuit, neque, quem pessimum ducem parum est idem caute secutus, Leidensis Professor.

Certa illius ratio constituitur

V. Omnino itaque, Romanam sedem obtinente Papa Eleuthero, passi sunt Lugduni eximii illi martyres. Eleuthero, inquam, qui anno Christi 177 Pontificatum iniit, non 170 ut putat Blondellus. Qui et alias in digerendis primorum Romanorum Pontificum annis diversam ab vulgatis annalium, chronicorumque scriptoribus viam iniit, ac Pseudodamasum sequi maluit, qui complurium Pontificum initium, ac finem certis Consulum paribus notavit; quæ alieno fere

1 Vide lib. I, cap. v, § 5.

loco posita, rationem temporum conturbant. Maxime autem in Petri successoribus primis, de quibus pervetus est controversia, cujus meminit Epiphanius in hæresi XXVII. Igitur ex supposititii Damasi narratione Linus sedere cœpit Saturnino, et Scipione Coss. Neronis anno tertio, Christianæ æræ 56. Obiit vero Capitone, et Rufo Coss. Christi 67 quo et passi sunt Apostoli Petrus, et Paulus; quibus tribus circiter mensibus supervixerit Linus. Ita Cletus ex eodem Damaso iniit Vespasiano 7, et Domitiano 5. Coss. Christi 76, obiit Domitiano 9 et Rufo Coss. anno Christi 83, atque ita deinceps perturbatissime consequentium Pontificum tempora distribuuntur. Et tamen Blondellus hujusmodi perversam annorum putationem communi prætulit, ratus id opinioni suæ commodius futurum, ut singularium Romanæ urbis antistitum successionem, et προστασίαν illa ratione conturbare posset, ac plures eodem tempore Romæ episcopatum gessisse monstraret, qui in collegio presbyterorum, sive episcoporum, utroque vocabulo censerentur.

Primatum.

Pseudodamasi improbata ratio.

VI. Disputavit de ea re idem accurate in præfatione *Apologetici* sui, et ad Pseudodamasi rationes primos Pontifices accommodavit. Sed adversus hunc una illa utar exceptione, quam iterare sæpius cogor. Pluris apud me credo, et apud cordatum quemque, fidei, et auctoritatis habere oportere vetustissimorum consensum Patrum, velut Irenæi, Tertulliani, Eusebii, Optati, Hieronymi, et aliorum, qui ex Ecclesiarum tabulariis, ac Romanæ præ aliis episcoporum nomina, et successionum ordinem memoriæ prodiderunt. Irenæus ecce libro tertio, capite tertio, Romanorum episcoporum seriem a principibus Apostolorum ad Eleutherum, cujus vivebat tempore, descripsit; ac duodecimum numeravit illum ipsum Eleutherum. Ibi Apostolos ait episcopatum commisisse Lino; huic successisse Anencletum; atque ita deinceps, Græco utens verbo διαδέχεσθαι, quod successionem ejusmodi designat, qua, decedente, morienteque uno, alter in ejus locum substituitur.

Ecquid ergo necesse nos habemus iis implicare fabulis, quæ sola divinatione, ac levissima conjectura non exquisita ratione, vel certa auctoritate nituntur? Credamus antiquis potius de primæ illius ætatis, quam propemodum contingebant, usu, institutoque testimonium ferentibus, incorruptum id quidem, ac sincerum; ex quo illud appareat, quamvis in Ecclesiæ administratione secundi ordinis presbyteri, velut senatores, et consiliarii adhibiti fuerint, fuisse tamen præter, supraque illos caput unum, ac præpositum, qui auctoritate pariter, ac jure, potestateque anteiret universis, et commune antehac utrique ordini nomen episcopi peculiare sibi fecerit.

VII. Jam quæ ex Irenæi scriptis ad institutum suum accommodat Blondellus, nihil penitus efficiunt, nisi hoc quod jam sæpius concessimus, episcopos olim presbyteros appellatos fuisse, et cum cæterorum collegio presbyterorum ecclesiastica tractasse, disceptasseque negotia; neque propterea non unum aliquem exstitisse præsidem, ac rectorem Ecclesiæ. Cujus rei locuples est ille ipse Irenæus, qui singulorum per ecclesias episcoporum series, ac successiones commemorat, quas ad tabulæ suæ modum, ac descriptionem trahere Salmasium, ac Blondellum, nemo sanus ac prudens permiserit.

De Victore Papa, et ejus epistola, quam pro germana ambo illi nobis ingerunt, nihil addam ad illa, quæ in primo libro *de Hierarchia* contra Leidensem Professorem attuli[1].

Clementis item Alexandrini loca ibidem expendimus[2], atque hic quidem diserte Hierarchicos ordines tres distinguit, episcoporum, presbyterorum, et diaconorum in *Stromateo* sexto, ut illic adnotavimus.

Et hactenus quidem primi, ac secundi sæculi scriptores Blondellus a se productos in medium asserit; deinceps autem pristinam paulatim exolevisse regiminis ecclesiastici formam, et ad unum aliquem præsulem et episcopum auctoritatem illius, ac potestatem esse redactam. Pergit tamen in posteriorum illorum temporum recensendis auctoribus, et captandis eorum sententiis aliquot, quæ cum presbyteris aut appellatione, aut communione administrationis ecclesiasticæ exæquare videntur episcopos. Sed ea quidem vis est; nec aliud ex laboriosa ista testium enumeratione, descriptioneque nihil ad rem pertinentium locorum proficit, quam ut adstruat illa ipso, probetque, quæ citra ambages istas sponte, ac volentes concedimus, de nominis, gubernationisque societate, de qua capite præsertim antecedente dixi, quod ad omnia illa dissolvenda satis esse, superque possit.

1 Cap. III, § 20. — 2 § 13.

CAPUT VIII.

De Ignatio martyre, et ejus epistolis, quarum fides in dubium vocata ab nonnullis, asseritur. 1. Germanum earum exemplar in Florentina bibliotheca, ex quo nuper editæ sunt. 2. Ostenditur, veras illas esse, non supposititias ex veterum auctoritate. 3. Salmasii contra illas argumenta duo; 4. quæ diluuntur; quid sit νεωτερικὴ τάξις *apud eumdem Ignatium, et falsa de illa Salmasii opinio refellitur*; 5. *ac vera penitus adstruitur*. 7. *Altera objectio de* σιγῇ, *et* λόγῳ, *a Valentinianis accepto dissolvitur* : *et quorsum* λόγος *ex silentio prodiisse dicatur, exponitur*. 8. *Alia contra epistolas easdem objecta refelluntur*.

Epistolæ Ignatii M. a nonnullis in dubium vocatæ.

I. Sed unum ex antiquissimis, adeoque primi, et Apostolici sæculi Patribus nefas est prætermittere, sanctissimum Ignatium; cujus creberrimis, ac luculentissimis testimoniis catholica de ecclesiasticorum ordinum discrimine traditio mirum in modum adstruitur. Quæ res Leidensem primum professorem Salmasium, tum hujus suffragatorem Blondellum offendit sic, ut ad elevandam, imo pessumdandam Apostolici viri auctoritatem, studium omne suum, et conatum uterque contulerit; atque eo demum progressi sunt, ut ab Ignatio ullas unquam scriptas epistolas negare non sit veriti; quæ mihi opinio prorsus absurda, et intoleranda videri solet. Equidem haud abnuerim, epistolas illius varie interpolatas, quibusdam additis mutatas, ac depravatas fuisse, tum aliquas esse supposititias; verum nullas omnino ab Ignatio epistolas esse scriptas, id vero nimium temere affirmari sentio.

Earum germanum exemplar Florentiæ inventum.

Editæ sunt ante annos quatuor ex Bibliotheca Florentina Ignatii epistolæ sex, hoc ordine[1] : 1. ad Smyrnæos, 2. ad Polycarpum, 3. ad Ephesios, 4. ad Magnesios, 5. ad Philadelphenses, 6. ad Trallianos; deerat ad Romanos septima. Totidem enim, et quidem istas ipsas percenset Hieronymus in libro *de Scriptoribus*, capite XXVI. Eæ porro multum a vulgatis hactenus discrepant; atque hoc habent præcipuum, et magni utique faciendum, quod omnes in illis reperiantur sententiæ, quæ ab antiquis Patribus ex epistolis Ignatii citatæ leguntur, quæ quidem in aliis desiderantur editionibus. Debemus hoc præstantissimum Christianæ antiquitatis monumentum eruditissimo viro Isaaco Vossio Gerardi F. qui illas e Florentino codice descriptas trans Alpes retulit, mihique legendas humanissime obtulit; ac non multo post Lugduni Batavorum Græce ac Latine publicavit, addita, quam annis ante aliquot ediderat Jacobus Usserius, Latina veteri versione apprime consentiente cum Græcis Florentini codicis, ut hæc prudens, ac justa suspicio sit, illas esse genuinas Ignatii epistolas, quas antiquorum consensus illustribus testimoniis commendatas, et approbatas reliquit. Horum testimoniorum, quæ ab eruditis viris jam notata sunt, hic summam relegere, præsentis interest instituti.

Ostenditur authentia harum epistolarum

II. Primum igitur Ignatium epistolas aliquas revera scripsisse, quæ per ecclesias Christianorum in manibus versabantur, testis est Polycarpus æqualis in epistola *ad Philippenses*, quam *valde utilem* appellat Hieronymus[2], et in Asianis ecclesiis legi solitam asserit. Exstat hæc epistola Polycarpi, cujus fragmentum exscripsit Eusebius libro tertio, capite XXXVI. In eo scribit Polycarpus, se Ignatii epistolas ab eo ad se scriptas, nec non alias ejusdem, pro eo ac petierant, ad Philippenses mittere[a]. Deinde suppar ætatis utriusque, et hujus discipulus Irenæus locum quemdam ex epistola Ignatii ad Romanos citat in libro quinto contra hæreses, capite XXVIII, quod et refert Eusebius eodem in libro *historiæ* tertio, fidem illius epistolarum Polycarpi auctoritate adstruens. Item Origenes homilia sexta *in Lucam*, Ignatium eumdem laudat, et epistolam ejus, in qua Virginis partum latuisse principem hujus sæculi dixit, hoc est diabolum; qui locus in Ignatii ad Ephesios epistola hodieque continetur. Igitur Ignatii veras, et germanas fuisse aliquas epistolas, extra controversiam oportet esse, cum eas antiquissimus agnoscat, et eadem vivens

a Polycarp. Τὰς ἐπιστολὰς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας, ὅσας εἴχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε.

1 Lugdun. Bat. anno 1646. — 2 Hie. de scrip. cap. XXVII.

ætate Polycarpus. Neque vero, uti recte ratiocinatur Vossius, dubium est, quin genuinas illas viderit Polycarpus; tum hujus discipulus Irenæus. Sed neque de Origene dubitandum, uti nec de Eusebio, quin easdem, quas Origenes ante, penes se habuerit. Ac deinceps sanctissimi, et eruditissimi Patres testimoniis illarum usi sunt, quæ nos passim in libris *de Incarnatione* retulimus. Insigne præ cæteris illud est, quod Athanasius in libro *de Synodis* posuit[1], nosque libro tertio descripsimus[2]. Accedant his gravissimi Patres alii, ut Hieronymus, et Joannes Chrysostomus, Theodoretus, Antiochus, Joannes Damascenus, Antonius Melissa, tum Photius, aliique complures. Cujus ergo pertinaciæ est, tot, ac tantorum virorum autoritate contempta, nihil ab Ignatio epistolarum esse scriptum defendere? aut si quas elucubravit, non eas putare, illius esse, quibus illi ipsi, quos enumeravi, vetustissimi, præstantissimique scriptores pro germanis usi sunt, et easdem, quæ in iis leguntur, sententias, tanquam ab Ignatio proditas, usurparunt? At quibus argumentis commoti fidem istis abjudicarunt?

De Leidensi Professore vanæ, ac febriculosæ doctrinæ, judicii nullius homine, dicam primo loco; tum de ejus suffragatore, erudito quidem illo, sed tot præclaris testibus neutiquam anteponendo, postea videro.

Contra illas Salmasii argumenta duo.

III. In Apparatu infandi operis *de Primatu*, Salmasius Ignatii epistolas omnes, quarum testimonia antiqui illi Patres adhibuerunt, supposititias esse confirmat; et earum auctorem post Valentinum hæresiarcham scripsisse putat, « imperante Antonino, aut certe sub Marco Aurelio. » Cujus suspicionis argumentum affert duplex ex epistola petitum, quæ ad Magnesios inscribitur. In qua primum episcopalem dignitatem, et προστασίαν, appellat νεωτερικὴν τάξιν, hoc est *recentiorem ordinem;* quippe sub illud tempus in Ecclesiam invectam esse formam istam administrationis existimat, ut unius potestate, atque arbitrio regeretur. Verba Ignatii, uti res melius intelligatur, hic necesse est adscribere. « Sed et vos decet, inquit, non couti ætate episcopi, sed secundum virtutem Dei Patris omnem reverentiam ei tribuere; sicut agnovi et sanctos presbyteros non assumentes apparentem juniorem ordinem, sed ut prudentes in Deo concedentes ipsi[a]. »

Ita vetus interpres, cujus verba paulo post expendam. Hinc Salmasius evinci credit, « Episcopatum novo instituto, et ordine superlatum esse presbyteris, » cum ista scriberet supposititius Ignatius. Quem quidem epistolas illas fabricasse post Valentini exortam hæresim, ex eadem ad Magnesios epistola probat, (quod alterum est e duobus argumentum,) ubi ita scribit: « Quoniam unus Deus est, qui manifestavit seipsum per Jesum Christum filium ipsius, qui est ipsius Verbum æternum, non a silentio progrediens[b]. » Ex his verbis colligit Leidensis Professor, allusisse scriptorem istum ad Valentini opinionem, qui in fanatico suo commento de Syzygiis, et Æonibus, ἀπὸ Σιγῆς προελθεῖν τὸν λόγον aiebat, hoc est *e Sige*, quæ est *silentium*, *prodiisse Verbum*, quod in illius hæresi accurate describit Epiphanius ex Irenæo, et Tertullianus in eo libro, quo Valentini confutavit hæresim. Hæc sunt argumenta duo, quibus Ignatianas epistolas oppugnat limatissimi judicii criticus Salmasius.

IV. Mihi vero constat, levissimam esse rationem utramque; nec ei subesse solidi quidquam, et acuti, sed minima declinatione vim illius eludi. Ne longius faciam, nego præcise, ambo illa loca sic intelligi oportere, quomodo Professor existimavit; ac plurimum aberrasse confirmo, *dæmonium illud hominis* (hoc enim elogium ab fautore[3], ac laudatore suo meruit) quod Ignatii sententias illas pessima interpretatione fœdavit. — Quæ diluuntur.

Quod enim ad priorem attinet, si, ut pseudocritico isti placuit, eam explicare tentes, ridiculum in sensum, ac secum pugnantem recidet. Hortatur Ignatius Magnesiorum ecclesiam, ut episcopum suum veneretur; nec ejus ætatem parvi faciat; hoc enim locutio ista continet μὴ συγχράσθαι τῇ ἡλικίᾳ, contemptim, ac nimis familiariter se erga episcopum gerere, propter hujus adolescentiam, et ambitioni cupiditative suæ compendium inde captare. Sic Apostolus Timotheum admonet:

a Ignatius *ad Magn.* sub init. Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ συγχρᾶσθαι τῇ ἡλικίᾳ τοῦ ἐπισκόπου· ἀλλὰ κατὰ δύναμιν θεοῦ πατρὸς πᾶσαν ἐντροπὴν αὐτῷ ἀπονέμειν. καθὼς ἔγνων καὶ τοὺς ἁγίους πρεσβυτέρους, οὐ προσειληφότας τὴν φαινομένην νεωτερικὴν τάξιν, ἀλλ' ὡς φρονίμους ἐν θεῷ συγχωροῦντας αὐτῷ.

b Ignat. in ead. epist. Ὅτι εἷς θεός ἐστιν ὁ φανερώσας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ὅς ἐστιν αὐτοῦ λόγος ἀΐδιος οὐκ ἀπὸ σιγῆς προελθών.

1 Athan. *de syn.* — 2 Supra lib. III, cap. VII. § 8 — 3 Voss. in *not. ad Ignat.*

Quid sit νεωτερικὴ τάξις

Nemo adolescentiam tuam contemnat[1]. Quo enim auctoritatis minus inest in junioribus Ecclesiæ præpositis, eo minus timeri solent; ac licentiæ plus, et audaciæ improbi homines assumunt sibi, qui ad explendam rerum omnium infinitam aviditatem suam opportunitate hac libenter utuntur. Hoc ut evitent, Magnesiis præcipit Ignatius; et presbyterorum, qui in illa ecclesia primores erant, clericorum, ac velut senatores, proponit exemplum, qui τὴν φαινομένην νεωτερικὴν τάξιν repudiantes, in episcopi potestate esse maluerunt, eique cesserunt, hoc est potestate, jureque suo uti permiserunt, tametsi ætate illi anteirent. Si νεωτερικὴν τάξιν appellaret Ignatius episcopalem ordinem, et gradum, qui nuperrime introductus esset, et cæteris, qui in presbyterio censebantur, antelatus, cum antea nulla re super illos emineret; non solum absurda, sed etiam pugnans secum, ac discordans Ignatii esset oratio. Nam cum ad honorandum episcopum, eique cultum, et obsequium deferendum incitare Magnesiorum populum studeat, exemplo presbyterorum; si eosdem ipsos episcopatui adversari, et hunc improbare gradum, ac dignitatem diceret, nonne ridiculus, imo insanus haberetur? Atqui Salmasii hoc habet interpretatio, uti *novitium illud institutum* episcopalis ordinis supra presbyteros efferendi non admisisse presbyteros eosdem asserat, quorum ad illud suadendum exemplum accommodavit.

Conspicuum juniorem statum.

Quid obtusius, ac stupidius critico isto Professore fieri potest? Cujus etiam manifesta istic inscitia tenetur, dum Ignatii verba miserandum in modum distorquet. Sic enim disputat: « Manifestum est, inquit, ex istis, quid velit, et quid captet. Primum plebi ipsi commendat suum novum episcopum, et petit, ut non nimis familiariter cum eo agant, quod videatur junior, sed ut cum eo reverenter se gerant. Deinde ad presbyteros convertitur; quibus quia durum erat, hominem se natu minorem sibi superpositum videre, eos alia arte aggreditur. Petit ab his, ut sine præjudicio adprobandæ, et recipiendæ novellæ hujus institutionis, qua unus episcopus, et quidem junior, omnibus presbyteris, id est senioribus, qui præerant Ecclesiæ, præponebatur, sed tanquam in Deo prudentes viri honorem ei deferrent, et concederent. » Hæc Salmasius.

V. Verum quid contra mentem Ignatii dici manifestius potest, quam petere ipsum a presbyteris, et eos hortari, ut honorem tribuant episcopo suo; cum eo nomine laudet illos, quod ita faciant, et in eo plebi proponat imitandos? Ubi est vel minima vox, quæ postulationis a presbyteris, et cohortationis ad illud officium præstandum aliquam præ se speciem ferat? « Decet (inquit ad plebem) vos episcopum venerari, sicut agnovi sanctos presbyteros facere. » Si hoc sponte sua, et voluntate faciebant, quid opus erat *arte illos aggredi* ut ita vellent agere? Nugæ meræ istæ sunt. Omnino presbyteros repudiasse, nec admisisse illud asserit, quodcumque tandem νεωτερικὴν τάξιν appellat. Non igitur episcopalem ordinem, et ejus prærogativam duabus istis vocibus significat, sed aliud, quod Trapezita nescivit, et quidem contrarium ei, quod ineptissime commentus est.

Vera illius ratio constituitur

Juniorem statum,

Νεωτερικὴ τάξις *novitia* et *recens* est *ordinatio*, et *institutio*, quæ commoveri, et jactari tum cœperat, nonnullis per ambitionem, et cupiditatem introducere molientibus; nimirum ut episcopatus non libera electione ab iis, quorum intererat, mandaretur; sed ex ætatis, vel temporis antecessione, quo in clerum erant assumpti, ut non dignissimus quisque, sed antiquissimus caperetur. De eo tumultuabantur aliqui, et ut fieret, certabant in ecclesia Magnesiorum. Nam hactenus ex Apostolica ordinatione non antiquiores quique, sed aptiores, et digniores per ecclesias instituebantur episcopi, quod in Timotheo fecit Apostolus. Hunc enim ætate juniorem veteranis prætulit; et ideo monet, ut ita se gerat in administranda Ecclesia, ut ne adolescentiam ipsius contemnant, et ejus electione offendantur alii. Tum ut idem in eligendis præpositis ecclesiarum institutum teneant, tam illis, quam Tito præcipit. Nam utrique, quales eligere oporteat episcopos, præscribit, hoc est quibus ornatos virtutibus; nec, ut antiquiores succedant citra electionem, jubet, ut falso Leidensis Professor existimat.

VI. Exstitere nihilominus interdum in Ecclesia nonnullorum querelæ, juniores anteponi sibi haud æquo animo ferentium, et ut antiquitatis ratio præcipue duceretur, per ambitum, ac factionem pugnantium. Cujusmodi fuisse contentionem illam crediderim, quæ ab Clemente primo Romano Pontifice celebrem illam epistolam *ad Corin-*

1 I *Tim.* IV, 12.

thios expressit, etsi non tam de episcopatu ipso, quam de presbyteratu nata videtur, in quam adscribi, ac junioribus anteferri studebant aliqui, quod ex ordine isto ad episcopatum promoveri solebant. Itaque fieri potuit, ut in illa Ecclesia *unus et alter* ἓν ἢ δύο πρόσωπα, propter quos seditionem esse coortam refert præteritos se esse dolentes, ac sibi prælatos aliquos, qui in clerum posterius adscripti fuerant, turbas istas concitarint. Hæc erit νεωτερικὴ τάξις, *nupera*, *et recens institutio* ab Apostolico præscripto, et ordinatione deflectens, quam nonnulli introducere studebant, et efficere, ut ex transacti in clero temporis prærogativa potius, quam ex merito, et libera electione, succederent episcopi. Hæc nostra conjectura multo est verisimilior, quam ista Professoris Leidensis, a qua Ignatianorum verborum sententia dissidet.

Altera objectio de *Sige* et *Logo* diluitur.

VII. Jam in altero ejusdem Ignatii explicando loco par est, imo ludicra magis, et inscita conjecturæ vanitas. Scribit eximius Martyr, « Jesum Christum Dei esse Filium, ejusque Verbum : non tamen ejusmodi, ut ex silentio vel post silentium prodierit. » Hic Trapezita divinat, Ignatium ad Valentini Æonas et Sigen unam ex illis alludere. Quis hoc illum docuit? qua ratione; quo argumento cogere nos potest ut illi assentiamur? Ego vero falsam dico, et inanem istam esse conjecturam ; nihil ad illum locum aio pertinere Valentinianam σιγὴν, ac longe diversum esse sensum verborum illorum, atque haud paulo commodiorem et faciliorem. *Verbum* hujusmodi, sive *sermonem* (ita enim Latini veteres quidam λόγον interpretati sunt) Ignatius asserit esse Jesum Christum Dei Filium, non qualis est creatus, et humanus sermo, qui in tempore incipit, ac desinit, hoc est post silentium oritur, et in silentium desinit; non enim est æternus. Hoc unum, nec aliud quidquam voluit Ignatius. Audiamus Augustinum ad eum sensum nobis ita præeuntem [1]. « Quænam est, inquit, illa generatio, qua in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum? Vel quod est hoc Verbum, quod dicturus antea non silebat; quod dicto non siluit, qui dicebat? quod est Verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora! Verbum, quod labia nullius aperuit cœptum, clausitve finitum. » Quocirca vanissima est divinatio Salmasii de Ignatii ætate ex illo loco perperam argumentantis.

Sigen.

VIII. Blondellus in præfatione *Apologetici* libri sui perinde, ut Leidensis Professor, supposititias omnes Ignatii epistolas esse defendit; ac plurima, sed levia, et minuta contra illas objicit, quorum præcipua cursim diluenda sint. Reprehendit hoc imprimis, quod in epistola *ad Smyrnenses* ἀνάστασιν appellat σαρκικὴν, καὶ πνευματικὴν id est *resurrectionem carnalem*, *et spiritalem :* sæpiuscule vocibus istis abutitur. Verum quid utroque illo vocabulo significet, initio ejusdem epistolæ demonstrat, ubi Christum ait, « post resurrectionem cum Apostolis comedisse, ac bibisse, tanquam carnalem, quamvis spiritaliter Patri copulatus esset[a]. » Resurgere carnaliter est cum vera carne resurgere; spiritaliter resurgere est cum vera carne spiritali, et in divinam qualitatem salva ejus integritate mutata.

Charitatem carnalem spiritualem

Sic in fine epistolæ illius ἀγάπην σαρκικὴν, καὶ πνευματικὴν cuidam imprecatur, hoc est ut quæ ad corpus curandum usui sunt, et quæ ad animum, ex illo affectu largiatur.

Item illud ei displicet, quod in epistola *ad Ephesios* glorietur vincula se circumferre, tanquam spiritales margaritas. Et « quid proprie spirituale est, inquit, in vinculis Christi martyris corpori ab infidelibus injectis? aut quæ in vinculis illis resurgendi spes esse potuit? » Mirum ab illo istud objici, qui sciat Apostolum Paulum tantopere gestire, gloriarique de vinculis, quibus propter Christi nomen, et gloriam constrictus tenebatur, ut eorum et meminerit ipse sæpius, et *vinctum se in Domino* libenter appellet, ac meminisse alios eorumdem cupiat tum qui Patres omnes, præque cæteris Chrysostomum intelligat tantis, ac tam magnificis præconiis ista celebrasse vincula, et imperatorum ornamentis ac triumphis gloriosiora duxisse.

Frustra quoque illud vellicat, quod episcopum in ea, quæ est *ad Smyrnenses*, tanquam Deum coli præcipit. Nam et honor, et obsequium, quod præpositis, ac pastoribus defertur, quemadmodum ex adverso injuria, et contumacia, qua illis resistitur, ad Deum pertinet, ut pluribus in locis Scriptura testatur.

Illud vero, quod partum Virginis ignorasse

[a] Ignat. *ad Smyr*. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν συνέφαγεν αὐτοῖς, καὶ συνέπιεν ὡς σαρκικὸς, καίπερ πνευματικῶς ἡνωμένος τῷ πατρί.

[1] Aug. serm. 1 *de nat. Dom*

diabolum affirmat Ignatius, non recte a Blondello notatur, et nos alibi propugnavimus[1]. Sed nec istud merito carpitur, quod in epistola *ad Magnesianos* hortatur, ut malo fermento, et acido deposito, in novum mutentur; siquidem fermenti vocabulum ἐπαμφοτερίζει, et in bonum interdum usurpatur adeo[2], ut cœlorum regnum cum eo comparetur.

Amphibolum est.

Objicit et illa duo, quæ paulo ante discussimus, de νεωτερικῇ τάξει et σιγῇ, in quibus Leidensem professorem pessimum præsultorem est secutus. Reliqua, quæ affert, non sunt tanti, ut in his immorari necesse sit.

Corollarium doctrinæ Ignatii.

IX. Nunc ut fructum colligamus disputationis hujus, ac defensionis epistolarum Ignatii, memorabile est illud, quod tam sæpe, tam diserte, tantaque contentione verborum, ac sententiarum, episcopalis ordinis dignitatem, et excellentiam, quæ supra cæteros eminet, commendat, et inculcat, ut minime dubium faciat, quin episcopus ab reliquis ordinibus ex Apostolica, imo divina per Apostolos tradita institutione, distinctus, iisque superior exstiterit. Cui quidem cæteros obsequentes, ac morigeros esse vult; et eum in oculis ferre, nec injussu ipsius in Ecclesia moliri aliquid, ac suscipere. Verba ipsa, quibus illa declarat ac prædicat, supervacaneum est exscribere, cum tam crebra ista sint, et in promptu habeantur ab omnibus, ut hujus unius gratia, quod et figmento suo vehementer obesset, et nostram, ac catholicam de episcopatu sententiam comprobaret, adversarii utriusque tam acrem, ac validam, sed injustam et inanem in epistolas illas impressionem fecerint*.

EPILOGUS.

Hac clausula disputatio nostra terminabitur, quam de Hierarchicis ordinibus duobus contra Leidensem professorem iterato suscepi. In qua equidem enucleanda controversia non inutilem, neque supervacaneam operam a me esse collocatam arbitror, sed plane necessariam. Quod eos facile mihi assensuros esse confido, qui de præposteræ illius, quam impugnavimus, opinionis scelere ac pernicie cogitarint. Est enim ejusmodi, ut, ea recepta, Christi leges, et instituta violentur, ac tota funditus labefactetur, et intercidat Ecclesia, quæ sine episcopatu, et ordinum, ac functionum discrimine non potest ita, ut est a Christo condita et ordinata, consistere. Huc etiam adjungi debet, quod in priorum ejusdem argumenti librorum trium initio sum præfatus, ubi funestas, et exitiosas clades, ac calamitates exposui, quas ex hac Leidensis Professoris hæresi partim accidisse videbam, partim, nisi intercessum esset eventuras prospexeram; maxime autem in Anglia, in quam pestilentiæ tum illius vis incumbere cœperat. Atque hic ibidem postremo rerum est consecutus exitus, ut illa mea non tam conjectura suspicantis, quam certo prævidentis videatur esse prædictio. Quanquam non mihi hanc assumo potius quam Jacobo Regi tribuo, illius parenti Caroli primi, cujus miserabilem necem luctuosæ illius tragœdiæ postremus actus exhibuit.

Hujus ergo Jacobi regis postquam verba retuli, ex eo libro, quem βασιλικὸν δῶρον inscripsit, filioque nuncupavit; quibus verbis Puritanorum opinionis illius patronorum turbulenta ingenia, et consilia in regum, regnorumque pestem, et internecionem intenta descripsit, statim ista subjeci; « Cujus principis veram fuisse prædictionem, qui deinde consecutus est, rerum exitus cômprobavit; illa, inquam, illa, quam in conspectu adhuc habemus, florentissimi quondam regni calamitas, intestini illi, ac domestici tumultus, provinciarum, ac civitatum ab rege defectio, cædes inter se, proscriptionesque civium. Quæ ne ad internecionem partium, et miserrimum occasum imperii illius pertineant, porro illis est metuendum. »

Regale donum

Ergo id, quod metuendum tum erat, reipsa factum auctoribus iisdem, et architectis Puritanis, tandem illud regnum suis usurpavit oculis, finitimæ, ac longinquæ terrarum regiones, et nationes non sine horrore, ac tam diri facinoris execratione didicerunt. Hic nimirum sacrilegæ illius doctrinæ fructus exstitit, hunc exitum, et hoc operæ pretium

* Vide infra, post *Epilogum*, appendicem de Authentia Ignatianarum epistolarum. J. B. F.

1 Lib. IV *de Inc.* cap. VII, paragr. 1. — 2 Lucæ XIII. 22.

fanatici Puritanorum libri illi pepererunt; qui, excusso primum a populorum cervicibus ecclesiasticorum Principum, quod Christus imposuerat, jugo, alterum subinde civilis, regiique dominatus ab eodem injectum auctore depulerunt.

Hæc tua, Salmasi, tuorumque gregalium secta, et opinio miserum principem, et fortuna meliore dignum, nec parenti satis credulum tot inauditis ærumnis, et calamitatibus implicavit. A te, inquam, tuique similibus impiorum in episcopos librorum scriptoribus quantum quidem id proposito, ac voluntate tua fuit; (nam neque genium, neque nervos habent scripta tua nec momenti plurimum in causam conferunt) ab iis ergo seditionum flabellis ventilatus ille popularis exarsit furor, qui carnificis armavit manum, et nefarium, ac sceleratum ferrum innocentis in Regis colla distrinxit.

Et nunc belle sibi defunctus grammaticæ Professor iste videtur, quod mortui, ac suis, suorumque virulentis dogmatibus præcipitati in exitium principis defensionem edidit Latina lucubratione, qua nihil inficetius, nihil, quod ad cultum, ornatumque verborum, ac sententiarum attinet, insulsius, ut ejus sunt cætera, potest fieri. Credo equidem, præclare parricidas illos regis sui interfectores, et carnifices ultus est. Sed et Carolo secundo successori ejus, ac filio magnum solatium attulit, dum qua manu exitiales illius Patri tot libros scripserat, ea miserum, et scabiosum exaravit, atque obtulit istum, ut illius indignæ, cui causam dederat, neci, hoc ἐπιταφίῳ, nec tamen βασιλικῷ δώρῳ, ac ne lixæ quidem, aut calonis funere digno libri opprobrio parentaret. *Epitaphio. Regali dono*

Cujus libri, præterquam quod argumenti dissimilis est, eadem est, atque alterius indoles, cui *de Primatu Romani Pontificis* titulum fecit, eique *Apparatum* præfixit, cujus nonnulla hoc in opere nostro capita confutavimus. De quo libro memini colloquentem mecum illustris. Principem Henricum Condæum, virum apprime pium et catholicum, ac cæterarum, dum viveret, tanto dignarum fastigio virtutum laude florentem, ita mihi dixisse: « Dignum sibi videri illius auctorem qui hanc noxam capitali supplicio lueret. » At ego nihil ejusmodi, quale meruisse judicavit ipsum mitissimus alioqui Princeps, illius imprecor capiti. Vivat sane, ac mutato, si potest, animo, et ad frugem correcto, aliis moribus, et factis impendentem cervicibus suis iram divini numinis conetur avertere.

APPENDIX

DE AUTHENTIA SEPTEM EPISTOLARUM IGNATII MARTYRIS.

Inter prisca Christianæ antiquitatis monumenta, quibus catholica traditio nititur et illustratur, nullum forte Ignatianis epistolis præstantius invenitur, nullumque, quod pari æstu, perseverantique conatu e manibus nostris eripere hæretica perfidia tentaverit. Fervet in his epistolis amor Crucifixi, quo æstuabat cor sanctissimi præsulis et martyris, cui merito nomen Ignatii, id est *ferventis* et *urentis*, obtigit. Luculentis etiam testimoniis stabilitur ecclesiastica hierarchia, dignitas episcopalis, cui omnes morem gerere jubentur, post hanc, inferiorique gradu, presbyteri et diaconi non spernenda auctoritas, sacrumque commendatur officium, horror hæreseon et schismatum; divina sacramentorum Baptismi, Matrimonii, et præsertim Eucharistiæ institutio, multaque alia insperguntur catholicæ fidei dogmata, heterodoxis ingrata et molesta, Catholicisque omnibus summo in pretio habenda et amplectenda. Acer, præsertim post Petavii ævum, exarsit controversia de authentia epistolarum Ignatii, quæ et usque ad nostra perdurat tempora. Pari æstu utrimque certatum, ita ut quam pretiosus sit ille thesaurus, tam longa certamina, totiesque renovata satis superque manifestent.

Septem sunt Ignatii genuinæ epistolæ, scilicet ad Ephesios, ad Magnesios, ad Trallenses, ad Romanos, ad Philadelphenses, ad Smyrnenses, et ultima ad Polycarpum. Antiquis auctoribus haud ignotæ, ut infra patebit, deinde pluribus sæculis obrutæ ignotæque jacuerunt; magno sane, Christianæ reipublicæ detrimento. E tenebris denuo in lucem prodiere, sed sub duplici formula : una prolixior et interpolata, alia brevior et sincerior. Septem genuinæ epistolæ, in Latinam linguam versæ, desinente sæculo decimoquinto sunt inventæ, typisque mandatæ anno 1498. Nonnullis post annis earumdem textus Græcus inventus est in manuscripto codice bibliothecæ Augustæ Vindeliciorum, typisque mandatus cura ac studio Valentini Hartung, anno 1557. Hac longiori formula usus est Petavius in primis Theologicorum dogmatum voluminibus, in posterioribus vero, secundam adhibuit formulam breviorem, quæ recens lucem aspexerat. Formula epistolarum Ignatii de qua hactenus, ab omnibus eruditis nunc exploditur, nequicquam reclamante, et in contrarium obnitente professore Meier, universitatis Giessen, qui anno 1836 hujus formulæ, scriptis dissertationibus patrocinium sumpsit, nullumque alium ad suam attrahere sententiam potuit.

Elapsis annis fere centum, inventus est in manuscripto codice bibliothecæ Medicææ, in urbe Florentia, textus Græcus brevior, nec interpolatus sex epistolarum Ignatii; deerat epistola ad Romanos. Sex hasce epistolas Græce et Latine typis mandavit Vossius Amstelodami, anno 1646. Textus Græcus et genuinus epistolæ ad Romanos inventus est in manuscripto codice bibliothecæ regiæ : hunc D. Ruinart, monachus Benedictinus e congregatione S. Mauri, inseruit in suis *Actis sinceris martyrum*, Parisiis, anno 1689. Omnes Ignatii epistolæ, utriusque formulæ, tum pleræquæ aliæ, quæ tanquam spuriæ ab omnibus rejiciuntur, insertæ leguntur in *cursu Patrologiæ completo*, qui Parisiis prodiit anno 1857, accurante Migne presbytero.

Prædictas omnes epistolas, pro suppositiis habendas certatim obtinere conati sunt Basnagius, Casimirus Oudin et Dallæus, contra quos fortiter, et feliciore successu, utpote pro veritate certantes, decertarunt multi e nostris, vel etiam ex adversariorum castris, inter quos enimet Pearsonius, *Vindiciæ Ignatianæ*, cui adjungendi veniunt P. Nourry. *Dissert. proleg.* Remigius Ceillier, *Historia gen. auct. sacr.* Thomas Maria Mamachius, *Orig. et antiq. Christ.*, et Lamperus, *Hist. theol. crit.* Hique confertis studiis id effecerunt, ut ineunte hoc sæculo, septem *Ignatianæ* epistolæ de quibus lis erat, generatim pro veris et authenticis haberentur.

Bellum recens instauravit doctor Baurus Tubingiæ universitatis protestantium, pluribusque dissertationibus probandum suscepit omnes Ignatii epistolas, nulla excepta, rejiciendas; habendasque tanquam opus falsa-

rii, qui mediante secundo sæculo, illas Romæ, in favorem episcopalis hierarchiæ, consarcinavit. Hujus argumenta collatanda suscepit Schwegler, in libro quem edidit, de *Sæculo Apostolis posteriori*. Sed illis se opposuerunt Richardus Rothe, Huther, Gusterdiek, et Hefelius in prolegomenis editionis a se exornatæ patrum Apostolicorum, ex quibus multa hic mutuati sumus.

Anno 1845 nova phasis apparuit illius theologicocriticæ controversiæ. Anglus William Cureto typis mandavit veterem Syriacam versionem epistolarum Ignatii ad Polycarpum, ad Ephesios et ad Romanos, quam ejusdem nationis Henricus Tattam in cœnobio Ægyptiaco invenerat annis 1836 et 1842. Hæc versio tres tantum habet epistolas, easque breviores adhuc et decurtatas. Tres hasce epistolas solas esse genuinas totis viribus contendit doctus Cureto, et quæcumque in Syriaca versione non habentur prorsus esse supposititia.

Curetonis sententiæ plures intercesserunt, inter quos Christophus Wordsworth (*English. review.* mense Julio, 1845) et Hefelius, Tubingiæ in universitate catholica professor. Novis scriptis et argumentis suam firmare sententiam Cureto aggressus est, quin multos sibi asciseeret patronos.

Curetonis systema in Alemaniam invexit doctus Bunsen, cui e diversis sese opposuerunt castris, Baurus, omnes contendens supposititias esse epistolas quæ Ignatii nomine circumferuntur, et doctor Denzinger, qui eximiis scriptis omnium authentiam propugnavit, iisdem fere argumentis, quibus Hefelius.

Hæc per tot annos producta controversia, cui tot tantique incubuere viri, quanti sit æstimandus Ignatianarum epistolarum thesaurus, certissimo est indicio, et cum quanto damno rei catholicæ nobis eriperetur. Videamus nunc quibus veterum testimoniis Ignatii epistolarum authentia approbetur, perstrictis deinde quæ in contrarium opponuntur.

Primus testis, et omni exceptione major, nobis occurrit S. Polycarpus, ipse quoque præsul, et Christi martyr inclytus, qui ad Philippenses scribens, hæc habet: Τὰς ἐπιστολὰς Ἰγνατίου τὰς πεμφθείσας ἡμῖν ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἄλλας ὅσας εἴχομεν παρ᾽ ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν, καθῶς ἐνετείλασθε· αἵ τινες ὑποτεταγμέναι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ. Ἐξ ὧν μεγάλα ὠφεληθῆναι δυνήσεσθε· περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν, καὶ πᾶσαν οἰκοδομὴν, τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν. «Epistolas omnes Ignatii, quas ad nos scripsit, et quascumque alias apud nos habuimus, ad vos misimus, quemadmodum nobis mandastis, quas quidem huic epistolæ subjecimus. Ex iis magnam utilitatem percipere vobis licebit; continent enim fidem, patientiam et cætera quæ ad augendam Domini nostri fidem pertinent.» Ex Eusebii *Historia eccles.* lib. III, cap. XXXVI.

Post illum Irenæus Polycarpi discipulus, lib. V *contra hæreses*, cap. XXVIII, ex veteri interprete : « Quemadmodum quidam de nostris dixit, propter martyrium in Deum adjudicatus ad bestias : *Quoniam frumentum sum Christi, et per dentes bestiarum molor, ut mundus panis Dei inveniar.* Ex epistola *ad Romanos* cap. IV.

Origenes prol. in *Cant. canticorum* : «Memini aliquem sanctorum dixisse, Ignatium nomine, de Christo : *Amor meus crucifixus est.*» Ex epist. *ad Romanos* cap. VII. Idem homilia *in Lucam* : « Eleganter in una epistolarum cujusdam martyris (Ignatium dico, secundum post beatum Petrum, Antiochiæ episcopum qui in persecutione Romæ pugnavit ad bestias) scriptum est : *Principem sæculi hujus latuit Mariæ virginitas.* » Ex epist. *ad Ephesios* cap. XIX.

Eusebius, *Historiæ eccles.* lib. III, cap. XXXVI, luculentissimum, et omni exceptione majus, testimonium reddit, quod pro rei gravitate Græce primum, deinde Latine ponimus.

Οὕτω δῆτα ἐν Σμύρνῃ γενόμενος (Ἰγνάτιος) ἔνθα ὁ Πολύκαρπος ἦν, μίαν μὲν ἐπιστολὴν τῇ κατὰ τὴν Ἔφεσον ἐκκλεσίᾳ γράφει, ποιμένος αὐτῆς μνημονεύων Ὀνησίμου· ἑτέραν δὲ τῇ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ πρὸς Μαιάνδρῳ, ἔνθα πάλιν ἐπισκόπου Δάμα μνήμην πεποίηται· καὶ τῇ ἐν Τράλλεσι δὲ ἄλλην ἧς ἄρχοντα τότε ὄντα Πολύβιον ἱστορεῖ. Πρὸς ταύταις καὶ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ γράφει· ᾗ καὶ παράκλησιν προτείνει, ὡς μὴ παραιτησάμενοι τοῦ μαρτυρίου, τῆς ποθουμένης αὐτὸν ἀποστερήσαιεν ἐλπίδος : ἐξ ὧν καὶ βραχύτατα εἰς ἐπίδειξιν τῶν εἰρημένων παραθέσθαι ἄξιον. Γράφει οὖν κατὰ λέξιν. Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, κ. τ. λ. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς δηλωθείσης πόλεως ταῖς καταλεχθείσαις ἐκκλησίαις διετυπώσατο. Ἤδη δ᾽ ἐπέκεινα τῆς Σμύρνης γενόμενος, ἀπὸ Τρωάδος τοῖς ἐν τῇ Φιλαδελφείᾳ αὖθις διὰ γραφῆς ὁμιλεῖ, καὶ τῇ Σμυρναίων ἐκκλησίᾳ, ἰδίως τε τῷ ταύτης προηγουμένῳ Πολυκάρπῳ. *Histor. eccles.* lib. III, cap. XXXVI.

« Denique cum Smyrnam venisset, ubi Polycarpus erat, scribit inde unam epistolam ad Ephesios eorumque pastorem, in qua meminit et Onesimi : et aliam Magnesiæ civitati, quæ super Mæandrum jacet, in qua et episcopi Dammei mentionem facit. Sed et eccle-

siæ quæ est in Trallis scribit, cujus principem tunc esse Polybium designavit. In ea vero quam ad Romanam ecclesiam scribit, deprecatur eos, ne tanquam suppliciis suis parcentes, velint spe privari martyrii; et his post aliquanta utitur verbis : *A Syria*, inquit, *Romam usque cum bestiis terra marique depugno*, ect. hæc et multa alia his similia ad diversas ecclesias scribit. (Hactenus Ruffini versio, reliqua vertit H. Valesius.) Postea vero a Smyrna ulterius progressus, cum Troadem venisset, inde ad Philadelphenses litteras dedit, et ad Smyrnæorum ecclesiam, privatimque ad Polycarpum eorum episcopum. »

Quid ad luculentum adeo testimonium, quod tanquam supposititium explodere nemini fas est, opponet Dallæus, cæterique ejusdem sectæ fautores? Quo se vertet. Ad unum utique quod restabat, confugit, scilicet : Eusebium deceptum fuisse; bono viro ab impostore illusum esse, errasse hominem cætera diligentissimum, quod humanum est, et in eumdem errorem auctoritate sua, quam habuit in litteris maximam, primo Athanasium, dein totum orbem induxisse. Ut talia effutiret Dallæus, oportet illum in extremas devenisse angustias; sed alios adhuc testes audiamus.

Athanasius, Epist. *de synodis Arimini et Seleuciæ*. « Ignatius certe qui post Apostolos Antiochiæ episcopus constitutus est, ipseque martyr Christi fuit, de Domino scribens dixit: *Unus medicus est carnalis et spiritualis, factus et non factus, in homine Deus, in morte vita, et ex Maria, et ex Deo*. Ex epist. *ad Ephesios* cap. VII.

Hieronymus, *de Viris illustribus*, cap. XVI. « Ignatius Antiochenæ ecclesiæ, tertius post Petrum apostolum episcopus, commovente persecutionem Trajano, damnatus ad bestias, Romam vinctus mittitur, Cumque navigans Smyrnam venisset, ubi Polycarpus auditor Joannis episcopus erat, scripsit unam epistolam ad Ephesios, alteram ad Magnesianos, tertiam ad Trallenses, quartam ad Romanos : et inde egrediens, scripsit ad Philadelpheos, et proprie ad Polycarpum, commendans illi Antiochensem ecclesiam : in qua et de evangelio quod nuper a me translatum est, super persona Christi ponit testimonium dicens (*ad Smyrn.* cap. III.) *Ego vero et post resurrectionem in carne eum vidi, et credo quia sit. Et quando venit ad Petrum, et ad eos qui cum Petro erant dixit eis : Ecce palpate me et videte quia non sum dæmonium incorporale, et statim tetigerunt eum et crediderunt*. Dignum autem videtur, quia tanti viri fecimus mentionem, et de epistola ejus, quam ad Romanos scribit, pauca ponere : *De Syria usque ad Romam pugno ad bestias, in mari et in terra*, etc. Cumque damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, cum rugientes audiret leones, ait : *Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar*. Passus est anno undecimo Trajani. »

Quid ad hæc Dallæus « Hieronymus, inquit, qui errantem Eusebium non semel secutus est, eadem quoque de Ignatio et epistolis ejus dixit. » Et paulo post : « Eusebii omnes judicium, Hieronymus etiam verba secutus est. » Et in eodem libro affirmare non dubitat : « Ipsi Hieronymo aut ignota, aut spreta fuisse videri hæc quæ hodie exstant Ignatiana. » Quæ quomodo sibi constent ipse viderit.

Unum e multis quæ supersunt, brevitatis causa testem appellabo Chrysostomum, in ipsa urbe Antiochena concionantem, ubi vigebat adhuc Ignatii nunquam delenda memoria. Hunc locum, utpote sententiis gravem et orationis lepore nitentem, Græce primum, deinde Latine reddemus.

Ἐν μέσῳ τῷ θεάτρῳ, τῆς πόλεως ἄνω καθεζομένης ἁπάσης, τὸν τοῦ μαρτυρίου τρόπον ὑπόμεινε, θηρίων ἐπ' αὐτὸν ἀφεθέντων· ἵν' ὑπὸ ταῖς ἁπάντων ὄψεσι τὸ τρόπαιον στήσας κατὰ τοῦ διαβόλου, τοὺς θεατὰς ἅπαντας ζηλωτὰς ποιήσῃ τῶν ἀγωνισμάτων τῶν ἑαυτοῦ, οὐκ ἀποθνήσκων μόνον οὕτω γενναίως, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡδονῆς ἀποθνήσκων. Οὐ γὰρ ὡς ζωῆς ἀποῤῥήγνυσθαι μέλλων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ζωὴν καλούμενος βελτίω καὶ πνευματκωτέραν, οὕτως ἀσμένως ἑώρα τὰ θηρία. Πόθεν τοῦτο δῆλον; ἀπὸ τῶν ῥημάτων ὧν ἀποθνήσκειν μέλλων ἐφθέγξατο. Ἀκούσας γὰρ ὅτι οὗτος αὐτὸν τῆς τιμωρίας ὁ τρόπος μένει : Ἐγὼ τῶν θηρίων ἐκείνων ὀναίμην, ἔλεγε. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ ἐρῶντες· ὅπερ ἂν πάσχωσιν ὑπὲρ τῶν ἐρωμένων μεθ' ἡδόνης δέχονται, καὶ τότε δοκοῦσιν ἐμφορεῖσθαι τῆς ἐπιθυμίας, ὅταν πολλῷ χαλεπώτερα ᾖ τὰ γινόμενα· ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τούτου συνέβαινεν· οὐ γὰρ τῷ θανάτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ προθυμίᾳ ζηλῶσαι τοὺς Ἀποστόλους ἔσπευδε, καὶ ἀκούων ὅτι μαστιχθέντες ἐκεῖνοι μετὰ χαρᾶς ἀνεχώρουν, ἐβουλήθη καὶ αὐτὸς μὴ τῇ τελευτῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ χαρᾷ μιμέσασθαι τοὺς διδασκάλους· διὰ τοῦτο, τῶν θηρίων, ἔλεγεν, ὀναίμην.

« In medio theatro, universa civitate sursum considente et spectante, bestiis in ipsum immissis et concitatis, martyrium pertulit (Ignatius) : ut sub omnium oculis trophæum adversus diabolum erigeret, cunctosque spectatores suorum certaminum imitatores efficeret; cum non solum fortiter, sed etiam

cum lætitia mortem oppeteret, ferasque cum voluptate spectaret : non quasi raperetur e vita, sed tanquam ad vitam meliorem ac præstantiorem vocaretur. Unde hoc fit perspicuum. Ex verbis quæ moriturus loquebatur. Cum enim id genus supplicii sibi esse subeundum intellexisset : *ego*, inquit, *feris illis fruar*. Sic enim agunt qui amant; cum pro illis qui amantur aliquid patiuntur, gaudentes id faciunt, tuncque sibi videntur optatis frui, cum ea quæ perferunt sunt quam gravissima; quod quidem in hoc item contigit. Siquidem non morte solum, verum etiam alacritate studebat Apostolos imitari. Et non ignorans quod illi flagellati cum gaudio ibant e conspectu concilii, voluit etiam ipse non morte solum, sed etiam lætitia magistris esse similis idcirco *feris*, inquit, *fruar*. » Epist *ad Romanos* c. v.

Adversus luculentissimum hocce testimonium cavillatur Dallæus : 1° Non habere S. doctorem, Ignatium, *scripsise*, sel *dixisse* quasi non ipsi sit familiare, quoties auctores sacros, vel alios, quorum scripta tantummodo manent, uti hac formula, *David*, *Isaias*, *Paulus dicit*, pro *scripsit*.

Satis superque testium, ad approbandam epistolarum Ignatii authentiam, quocirca multos alios, brevitatis causa omittimus. Videamus quam levia sint quæ in contrarium opponuntur.

Objicit Baurus. 1° Dubium videri Ignatii iter Romam petentis. 2° Trajanum imperatorem persecutorem non fuisse. 3° Non esse probabile Ignatium Romam petere jussum esse, cujus itineris nulla probabilis causa, quodque sine gravibus impensis peragi nequibat. 4° Custodum crudelitas componi non posse cum licentia tot scribendarum epistolarum, et nuntiorum e diversis ecclesiis recipiendorum. 5° Absurdum esse scripsisse Ignatium ad Romanos, cum ipse Romam brevi esset perventurus, et fortasse citius quam epistolæ. 6° Non intelligit Baurus Ignatium scripsisse ad Romanos ne se martyrio peroptato frustrarent suis orationibus vel aliis mediis. 7° Nunc de se abjecte loquitur, nunc præ superbia cognomen *Deiferi* sibi asciscit. 8° De dignitate episcopali, et hierarchicis Ecclesiæ gradibus habet quæ sæculo primo vulgo erant ignota. 9° De Σίγῃ Œone Valentiniano, quod adhuc erat ignotum, loquitur. Sed hæc omnia, necnon alia his similia perfacilem habent solutionem taque.

Ad 1m. Iter Ignatii Romam petentis, licet Bauro invisum, utpote occasionem præbens scribendis epistolis, inconcussum manet, luculentis innixum testimoniis Eusebii, Chrysostomi, Hieronymi, aliorumque, quibus tota suffragatur antiquitas Christiana.

Ad 2m. Licet non inter sæviores persecutores numeretur Trajanus, sub ejus imperio, non defuere martyres : ipso jubente : *Si deferantur et arguantur, puniendi sunt*. Epistola *ad Plinium Juniorem*.

Ad 3m. Gratissimum Romanis non ignorabat Trajanus ad bestias Christianos damnari, ipsisque, dum absens aberat, morem gerere gestiebat, nec improbabile est, ipsi in mentem venisse Antiochia Romam amandare unum e primariis Christianorum ducibus, feris objiciendum, neque rei nummariæ hic ulla ratio habenda.

Ad 4m. Facilis ad martyres accessus pretio concedebatur, satellites plerumque avariores quam crudeliores, sæpeque, dum in martyres sævirent, nihil aliud in animo versabant, quam nummos quam plurimos ab ipsis emungere : id, inter alia, ex historia patet captivitatis Pauli Apostoli, ut refertur in *Actis*.

Ad 5m. Duplex patebat via Smyrna Romam contendentibus : brevior alia trans mare, longior alia per Macedoniam, quæ dicebatur *via Egnatia*. Cur hanc posteriorem prætulerint satellites, ignotum; sed eam elegisse patet ex *actis martyrii*. Quare citius, *via maris*, epistolæ pervenire Romam facile intelligitur.

Ad 6m. Bauri captum superat potuisse Ignatium ad Romanos scribere ne sibi martyrium intercluderent. Quid inde? Hæc sane in mentem Bauro non venissent, utpote frigido; Ignatius autem, totus fervens et ignitus bestias et mortem peroptabat. « Si frigido loquor, ait Augustinus, nescit prorsus quod loquor. » Non secus egerunt alii multi Christi martyres.

Ad 7m. Quando demisse de se loquitur Ignatius, id præ humilitate habet, exemplo Pauli, epist. I *ad Corinth*. xv, 8, 10. *Ad Eph*. III, 8, et alibi. Jactatio et superbia, Apostolico viro indecora, in cognomine Θεοφόρου, *Deiferi*, inveniri non potest, temporibus enim Apostolicis plures fidelium, talibus honorificis nominibus sunt usi. Præterea Ignatius non immodestior beato Paulo, II *ad Cor*. x, 1, 11, et ibid. cap. xi, 21 et seq.

Ad 8m. Quæ de gradibus hierarchiæ eccle-

siasticæ habet Ignatius, merito quidem hæreticorum nauseas cient, sed gradus ecclesiæ tunc esse ignotos nunquam obtinebunt. Huic objectioni, quam palmarem æstimat Basnagius, satis superque respondit Pearson, *Vindiciar, Ignatianar* II parte, cap. I. Totosque ejus nervos infregit. De his gradibus enim mentio habetur in epistola imperatoris Adriani *ad consulem Servium*, in actis martyrii S. Polycarpi, in epistolis S. Dionysii Corinthii, in commentariis Hegesippi, in epistola Polycratis ad papam Victorem, et in aliis primi, et secundi sæculi, quæ adhuc supersunt, scriptis monumentis.

Ad 9m. Non pro indubitato habendum hæresim Gnosticorum, Æonumque fabricam Ignatiano ævo esse posteriorem. Quidquid sit, nihil cogit ad Σίγην, de qua Ignatius, pro Æone accipiendam, de communi enim vulgarique *silentio* intelligi potest.

Ex his omnibus intelligi datur ea omnia quæ adversus epistolarum Ignatii authentiam allegantur, nullis inniti fundamentis, nullis factis, nullis ex historia vel philologia solidis rationum momentis, sed ex præjudicata hæreticorum opinione originem trahere, quibus summe displicet quæ de hierarchicis ecclesiæ gradibus, de divinitate Christi, de ecclesiæ unitate et sacramentis, de schismaton et hæreseon horrore habendo, sparsim in suis illustrissimus martyr inspergit epistolis, ob quæ maximo in pretio, ab omnibus sunt habendæ Catholicis. Si quæ, quæ hic indicare tantummodo fas est, magis collatata legere cupiat, adeat Lumper, *de doctrina sancti Ignatii*, *historia theologico-critica de vita scriptis atque doctrina SS. Patrum.*

Restat adhuc Curetonis præscriptio, tres tantummodo esse genuinas Ignatii epistolas contendentis, eo quod totidem in Syriaca versione sunt inventæ. Sed huic intercedit doctus Hefelius eo quod : 1° In manuscriptis codicibus Syriacis inveniuntur excerpta ex aliis Ignatii epistolis, et diversorum operum asceticorum. 2° In codice Syriaco sæpe interrupta est orationis series, unde qui Ignatii epistolas Syriace vertit, non interpres sed abbreviator esse sibi proposuit. Ante Hefelium alii, inter quos Christophus Wordsworth (English revieuw, Julio 1843,) animadverterant Syriacum textum nihil aliud esse nisi abbreviationem a quodam Monophysita, in favorem suæ sectæ elucubratam.

Professor Petermann, ex urbe Berlin censuit versionem Armenicam, quæ typis mandata est Constantinopoli anno 1783, non e vetere Græco textu, sed ex Syriaca versione esse translatam, unde colligit Syriacam versionem septem epistolas habuisse, cum totidem sint in Armeniaca versione, non autem tres tantummodo, juxta Curetonis placitum.

Doctor Denzingerus Wurzburgensis professor, eximio in opere, omnes Curetonis objectiones dissolvit, parumque sibi constantem eum exhibet, dum plures epistolas ob styli diversitatem rejiciendas autumat, cum certum sit epistolas ad Ephesios et ad Romanos multum stylo differre ab epistola ad Polycarpum : et tamen has Cureto tres recipit, multumque commendat epistolas. Deinde contendit contextum textus Græci meliorem esse quam Syriaci, nullumque in eo interpolationis vestigium reperiri . Vide Hefelii prolegomena ad Patres apostolicos, e quibus plura deprompsimus, dissertationes Norisii, et præcipue *Ignatianas vindicias* Pearsonii.

J. B. FOURNIALS.

DIONYSII PETAVII

DE VETERE IN ECCLESIA

PŒNITENTIÆ RATIONE

DIATRIBA

AD HÆRESIM LIX, QUÆ EST NOVATIANORUM

EX EPIPHANIANIS ANIMADVERSIONIBUS NUNC PRIMUM EXCERPTA.

---

§ I.

Quæ fuerit Novatianorum hæresis.

Ecclesiasticæ rei functionisque præcipua pars Pœnitentia, ejusque usu, et administratione continetur. Testatur id imprimis vetera omnia concilia; et SS. PP. decreta, quæ in hac una re gubernanda et constituenda potissimum laborant; ac de pœnitentium variis ordinibus, et gradibus, deque singulorum tempore, modo, ac ratione studiose præscribunt. Quam quidem Christianæ disciplinæ partem, unaque et Ecclesiæ potestatem oppugnare, ut olim Novatiani, sic nostrates hæretici omni ope ac ratione conantur. Quæ mihi causa satis idonea visa est, cur de pœnitentia ipsa ad hanc Novatianorum hæresim plenius aliquid vellem uberiusque disserere. Neque vero quæ ad eam attinent, universa complectar; sed ea scilicet attingam quæ ad Catharorum hæresim, atque Epiphanii disputationem illustrandam necessaria videntur. Ac primum de illius sectæ, ac schismatis auctore, deque ejus dogmate pauca quædam e multis libanda sunt.

In Novati, et Novatiani nominibus error veterum.

In quo plerosque veterum Patrum, ac potissimum Græcorum aberrasse constat: qui duos sectæ hujus architectos in unum miscent, similitudine nominum decepti; Novatianum et Novatum. Quorum ille Africanus episcopus fuit; cujus turpissimam, ac flagitiosissimam vitam, avaritiæ sordes, crudelitatem, nefanda parricidia describit Cyprianus ep. XLIX. Idem vero, cum in Lapsorum gratiam, quos Cyprianus diuturniore, severioreque disciplina coercendos decreverat, Felicissimus presbyter schisma conflasset, ad hujus factionem adhærescens, Africanam imprimis ecclesiam permiscuit. Inde Romam navigans, Novatianum illic presbyterum reperit; quem ob prælatum sibi Cornelium Papam odio invidiaque flagrantem animadvertens, communicatis cum eo consiliis, aliud, et a priore longe diversum schisma condidit. Non enim Lapsorum ut causam susciperet, eosque quamprimum paci et Ecclesiæ restitueret, a Cornelii communione discessit, sed e contrario quod nimiam ejus in illis reconciliandis facilitatem lenitatemque damnaret. Sic igitur Novatianorum secta ab ambobus illis auctoribus profecta, a posteriore præsertim, hoc est Novatiano, magnum incrementum accepit. Sed Græci, uti dixi, Patres unum duntaxat Sectæ conditorem nominant, Novatum, sive Ναυᾶτον, Romanum presbyterum: quemadmodum Euseb. l. VI *Hist.* c. XXXV. Theodoretus, Epiph. hoc loco, Gregorius Nazianz. adeoque Socrates Novatianus et ipse; et complures alii. Imo etiam e Latinis August. lib. *de Hær. Philastrius*, Amb. in LL. *de Pœn.* Distinguit autem Cyprianus passim in epist. et Pacianus, ac Latini omnes, qui de hac hæresi subtilius disputarunt.

Jam Novatiani dogma quale fuerit Epiphanius statim initio hæresis aperit: nimirum pronuntiasse ipsum; nullam salutis spem superesse lapsis, quod unum duntaxat esset — Quod fuerit dogma Novatianorum.

Non oportere negatores salutem obtinere

pœnitentiæ genus in Baptismo. Quod ita Theodoretus concipit: μὴ χρῆναι τοὺς ἀρνηθέντας σωτηρίας τυχεῖν. Verum non ea Novatiani opinio fuit; eos qui gravioris peccati noxam contraherent, ab omni spe consequendæ salutis excludi. Nam et illos ad capessendam pœnitentiam hortari solebat: et ut Divinam clementiam lacrymis ac sordibus elicerent, identidem admonebat. Sed hoc unum negabat, ad Ecclesiæ ac fidelium communionem recipi amplius oportere: neque penes Ecclesiam reconciliandi jus ullum ac potestatem esse. Quippe unicam illam peccatorum indulgentiam in illius arbitrio versari, quæ per Baptismum obtinetur. Declarat hæc Socrates l. IV, c. XIII. Scripsisse videlicet Novatum ταῖς πανταχοῦ Ἐκκλησίαις μὴ δέχεσθαι τοὺς ἐπιτεθυκότας εἰς τὰ Μυστήρια· ἀλλὰ προτρέπειν μὲν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, τὴν δὲ συγχώρησιν ἐπιτρέπειν Θεῷ τῷ δυναμένῳ, καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι συγχωρεῖν ἁμαρτήματα [a]. Sed et Ambrosius l. I *de pœnitentia* c. II, cum ita illos redarguit. « Quid autem durius, quam ut indicant pœnitentiam, quam non relaxent, cum utique veniam negando incentivum auferant pœnitentiæ? Nemo enim potest bene agere pœnitentiam, nisi qui speraverit indulgentiam. » Hæc Ambrosius. Qui paulo post Novatianorum doctores ait, « omnia peccata Stoicorum quodam more paribus æstimasse mensuris: » hoc est, ut sequenti capite docet nullo criminum delectu habito, omnibus ex æquo veniam negasse; itaque sensisse Novatum. Perperam enim, ut monuimus, Novatum pro Novatiano solet usurpare. Cum hoc, quod ipse narrat, Novatiano potius congruat, qui stoicæ sectæ, ac philosophiæ sese dediderat. At Novatiani magistri sui acerbum nimis austerumque decretum ea moderatione temperarunt, ut gravioribus duntaxat criminibus veniam negarent, levioribus tribuerent. Sic enim Ambrosius: « Sed aiunt se exceptis gravioribus criminibus relaxare veniam levioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Novatus; qui nemini pœnitentiam dandam putavit, ea scilicet contemplatione, ut quod ipse non posset solvere, non ligaret; ne ligando sperari a se faceret solutionem. In eo igitur patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, qui solvenda a vobis esse putetis et quæ sine remedio esse arbitremini. » Atque ut propius ad ea disputanda veniamus, quorum causa longius in hac *Diatriba* procedere statuimus; sciendum est, non pro eo, quod Lapsos ad communionem, et ecclesiasticam pacem admittendos negarent, Novatum et Novatianum hæreticos habitos, atque ab Ecclesia catholica proscriptos fuisse: sed quod nullum ad eos reconciliandos, condonandaque delicta jus in Ecclesia esse perfidiose, ac crudeliter asseverarent. Quod, inquam, clavium, ut vocant, potestatem Ecclesiæ, ac sacerdotibus detraherent, ut reliquos eorumdem errores omittam, Novatiani tanquam hæretici damnati sunt. Alioqui Lapsos, hoc est idololatriæ contagione pollutos, in perpetuum ab Ecclesia summovere nondum pro hæretico decreto cognitum fuerat. Quinetiam priscis illis florentis Ecclesiæ temporibus certis peccatorum generibus communione interdictum, et quidem perpetuo fuisse, quam plurima concilia, ac SS. PP. testimonia declarant. Quod cum ad antiquam Ecclesiæ disciplinam cognoscendam pernecessarium sit, et ad varios usus opportunum, nos quæ de ea re longo studio, ac diligenti lectione conquisivimus, in theologorum potissimum gratiam, paulo accuratius explicavimus.

§. II.

Quibusnam peccatorum generibus, et quatenus negata communio sit in Ecclesia veteri.

Nullum esse delicti, flagitiique genus, quod non eadem illa, quæ ligare ac retinere potest, solvere ac remittere possit ecclesiæ potestas, neque probandum hoc loco est, neque ab aliis, quam ab Evangelii, atque Ecclesiæ desertoribus, in controversiam adducitur. Hujus vero potestatis usum, cum in ejusdem Ecclesiæ arbitrio positus sit, varie temperatum et administratum esse non dubium est; et ad continendam sanciendamque disciplinam severioribus interdum legibus, et institutis adstrictum. Quocirca sub ipsum Christianæ religionis exordium, flagrante peræque studio pietatis, et improbitatis odio, multo et graviores in delicta pœnæ, et diuturniores

a NOVAT. Ubique terrarum ecclesiis non recipere ad mysteria eos qui sacrificaverunt, hortari autem illos ad pœnitentiam; veniam autem permittere Deo qui potestatem habet condonandi peccata. J. B. F.

Quibusdam atrocioribus criminibus indulgentia antiquitus denegata.

constitutæ sunt. Quæ res eo usque progressum habuit, ut atrocioribus quibusdam sceleribus venia, indulgentiaque funditus denegata fuerit, numquam ut cum Ecclesia reconciliari possent. Quod ut ab hodiernis moribus et institutis abhorrens ne quis incredibile forsitan arbitretur, auctorem dabo Tertullianum, qui in libro *de Pudicitia*, clare id, ac diserte testatur. Scripsit autem hunc librum cum jam ex Catholico Montani factus esset assecla, adversus Zephyrini Papæ decretum, quo is adulteros post pœnitentiam admittendos edixerat: « Pontifex scilicet Maximus (Tertulliani verba sunt) episcopus episcoporum dicit: Ego et mœchiæ, et fornicationis delicta pœnitentia functis dimitto.» Quod summi Pontificis edictum Tertullianus oppugnans, ex eo redarguit, quod cum tria sint gravissima scelera, idololatria, homicidium, et adulterium, exclusis et in perpetuum rejectis duobus reliquis, solum adulterii crimen ad veniam exceperit. « Quid agis, inquit, mollissima, et humanissima disciplina? Aut omnibus eis hoc esse debebis. Beati enim pacifici: aut si non omnibus, nostra esse. Idololatram quidem, et homicidam semel damnas, mœchum vero de medio excipis, idololatriæ successorem, homicidii antecessorem, utriusque collegam? Personæ acceptatio est, miserabiliores pœnitentias reliquisti. Plane si ostendas de quibus patrociniis exemplorum, præceptorum cœlestium, soli mœchiæ, et in ea fornicationi quoque januam pœnitentiæ expandas. » Hæc cap. v. At postea c. IX. « Hinc est quod neque idololatriæ, neque sanguini pax ab ecclesiis redditur. » Quæ quanquam Montani jam imbutus errore scripserit, ex ipsa tamen argumentandi ratione colligitur, certis criminibus pacis, ac veniæ spem per illa tempora subtractam fuisse. Ut enim ex eo, quod in libro *de Jejunio* contra Psychicos, Catholicos reprehendit, quod unico Quadragesimæ jejunio contenti cætera a Montanistis inventa repudiarent, quadragesimalis jejunii vetustas hoc ipso Tertulliani testimonio contra Hæreticos hodiernos adstruitur: ita profecto duobus illis saltem, vel tribus initio peccatis pacem nullam ab Ecclesia concessam, ex ejusdem auctoritate, ac ratiocinatione concludi non immerito potest. Ac nescio an et idem Pacianus Barcinonensis episcopus docuerit *in Parænesi ad Pænit.* quæ est tomo III. Bibl. PP. In qua peccatorum genera duo distinguit: Alia quæ capitalia vocat, quæque Joannes ep. I, c. V, *ad mortem* esse dixit. Ea vero non alia sunt, quam tria illa, quorum Tertullianus meminit, idololatria, fornicatio, et homicidium, quæ *Act.* XV in synodica illa Apostolorum epistola nominatim prohiberi putat. « Despectus, inquit, in multis Spiritus sanctus hæc nobis capitalis periculi conditione legavit. Reliqua peccata meliorum operum compensatione curantur. Hæc vero tria crimina ut basilisci alicujus afflatus, ut veneni calix, ut lethalis arundo, metuenda sunt. » Ac nonnullis interjectis: « Hæc quicumque post fidem fecerit, Dei faciem non videbit. Desperavere tantorum criminum rei. Quid vobis ego feci? Numquid non fuit in potestate ne fieret? Nullus ne admonuit? Nemo prædixit? Tacuit Ecclesia? Nihil Evangelia dixerunt? Nihil Apostoli comminati sunt? Nihil rogavit sacerdos? Quid quæritis sera solatia? Tunc decuit, cum licebat. Dura ista vox est: sed qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, » etc. Hæc igitur persuadere possunt, in Hispania saltem pristinam illam disciplinæ severitatem Paciani tempore viguisse. Tametsi ne id penitus affirmem, prohibent illa, quæ proxime subjunxit. « Accipite remedium, si desperare cœpistis; si miseros vos agnoscitis; si timetis. » Nisi hoc fortasse remedium ad solam Pœnitentiam pertineat, quæ in eo genere peccati relaxanda nunquam fuerit.

Ex iisdem, nisi fallor, fontibus Eliberitani concilii decreta illa profecta sunt; quorum severitas paulo nonnullis acerbior visa eo demum illos impulit, ut ei concilio culpam, et errorem affingerent. Contra quos alii Innocentii decreto pugnant; qui in epist. III, cap. II, tacito nomine illius auctoritatem tuetur, et excusat. Ego tam hos, quam illos aberrare censeo. Sed concilii canones imprimis animadvertendi sunt. In his multa adversus superiora illa, et atrocissima crimina sanciuntur; ac plerumque ne in vitæ quidem exitu communio conceditur. Nam in primo canone ita PP. constituunt. « Placuit ut quicumque post fidem Baptismi salutaris adulta ætate ad templum idoli idololatraturus accesserit, et fecerit, quod est crimen capitale (*Al. lectio;* quod est crimen principale, quia est summum scelus) nec in finem eum communionem suscipere. » Rursus can. II. «Flamines qui post fidem lavacri, et regenerationis sacrificaverint, eo quod geminaverint scelera, accedente homicidio, vel triplicaverint facinus, cohærente mœchia, placuit eos nec in fine

accipere communionem. » At can. III. « Si non immolaverunt, sed munus tantum dederunt, placuit in fine eis præstare communionem, acta tamen legitima pœnitentia. Item ipsi, si post pœnitentiam fuerint mœchati, placuit ulterius his non esse dandam communionem, ne lusisse de Dominici communione videantur. » Rursus can. VII. « Si quis forte fidelis post lapsum mœchiæ, post tempora constituta acta pœnitentia, denuo fuerit fornicatus, placuit eum nec in fine habere communionem. » Tu cæteros consule, quorum plerique ad eamdem severitatem implicati sunt. In his communionis nomine sunt qui Eucharistiam duntaxat intelligant; quasi a peccatis exsoluti fuerint illi quidem, sed Dominici corporis minime facti participes. Quibus nullo modo ab eruditis conceditur. Neque enim veteris ecclesiæ ritu ambo ista sejuncta fuisse putant: neque quisquam pacem ac reconciliationem cum Ecclesia, quam nos *absolutionem* dicimus, obtinuisse videtur, quin uno participandorum Mysteriorum jus potestatemque sit adeptus. Nam past Σύστασιν, qui quartus ordo pœnitentiæ fuit, in quo solam ad orationis communionem admittebantur; subinde nullo interjecto gradu εἰς τὸν τέλειον quod ultimum erat, ac perfectissimum, pervefecnire solebant. De quo sub finem disputationis hujus nonnulla disserentur. Videamus nunc quodnam de iis Innocentii judicium exstiterit, imo utrum de illis locutus omnino sit, quod plerique omnes existimant. Hic enim epistola III *ad Exuperium* cap. II, ita scribit. « Et hoc quæsitum est, quid de his observari debeat, qui post Baptismum omni tempore incontinentiæ, et voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul, et reconciliationem communionis exposcunt. De his observatio prior durior: posterior interveniente misericordia inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur; et duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem ecclesiis suis reddidit, jam depulso terrore, communionem dari abeuntibus placuit, et propter Domini misericordiam, quasi viaticum profecturis, ne Novatiani hæretici negantis veniam, asperitatem et duritiam subsequi videamur. Tribuetur ergo cum pœnitentia extrema communio, etc. » Hunc Innocentii locum, quod in eo genere luculentissimus sit, totum adscripsimus. Cum autem ad Eliberitani concilii decreta nominatim respexisse, cum hæc scriberet, Innocentium putent homines eruditi, mihi quidem non probant. Nam Eliberitanum concilium καθόλου de iis loquitur, qui graviora et capitalia delicta commiserant; quæ ad tria genera Tertullianus, et Pacianus revocant: quos quidem, quocumque demum tempore admitti sese postulaverint, repudiandos decernit. At Exuperii sciscitatio ad eos tantum pertinebat, qui post atrocia scelera pœnitentiam in extremum vitæ tempus distulissent. Alioqui cum infiniti canones de lapsorum, ac quorumcumque peccatorum pœnitentia, et reconciliatione conditi fuissent, tam ante, quam post Nicænum concilium; cumque Nicænum ipsum de lapsis recipiencis tam diserte sanxisset; inepta sane fuisset Exuperii illa quæstio, si universe atque infinite percontatus esset. Sed nimirum alia, et a lapsis, ac peccatoribus reliquis illorum separata causa fuit, qui pœnitentiam ad instantis obitus periculum usque distulissent: quibus etiam moribundis olim interclusa communio est. Quod Cyprianus epistola LI. *ad Antonianum* evidenter significat. Nam cum adversus Novatianos ita scripsisset: « Miror autem quosdam sic obstinatos esse, ut dandam lapsis non putent pœnitentiam, aut pœnitentibus existiment veniam denegandam: » postea ista subjicit: « Et idcirco, frater carissime, pœnitentiam non agentes, nec dolorem delictorum suorum toto corde, et manifesta lamentationis suæ professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis, et pacis, si in infirmitate atque in periculo cœperint deprecari; quia rogare illos non delicti pœnitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit: nec dignus est accipere solatium, qui se non cogitavit esse moriturum. » De iis et Exuperius interrogaverat, et respondet Innocentius, quibus negatam esse communionem mirum videri non debet, cum vel Catechumenos, qui, quod nondum Ecclesiæ potestati subditi essent, humanius tractandi fuerant, eadem illa canonum severitas perstrinxerit. Nam qui Baptismum in obitum usque prorogassent, non illis quidem quod petebant denegatum fuit; sed iidem velut infamiæ notis inusti a sacerdotio penitus arcebantur; quos etiam

Consistentiam. *In perfectum.* *Universaliter.* *Innocentii locus explicatur.*

Clinici. Clinicos nominabant: quod in causa Novatiani testantur SS. PP. et conc. Neocæsariense decrevit can. XII. De Clinicis igitur, ut ita dicam, pœnitentibus accipiendum est rescriptum illud Innocentii. Vel potius, cum et de illis agat præcipue, et eo narratio tota referatur; altius tamen negotium repetens, quid de omni peccatorum genere Ecclesiæ consuetudo tenuerit, in memoriam revocat: quod ad Clinicos istos suspicamur postea fuisse restrictum. Primum enim de libidinosis et incontinentibus rogatus, de lapsis, hoc est idololatris nominatim decreta profert. Deinde cum pœnitentiam sine communione concessam asserit, non tam istud ad clinicos, quam ad quoscumque peccatores attinet. Atqui de moribundis duntaxat interrogabat Exuperius et aliter dubitare, hominis erat parum in Ecclesiæ ritibus eruditi. Quamobrem verisimile est Innocentium hypothesim ad thesim, hoc est generalem disputationem controversiamque revocasse: et causam attulisse cur aliquando tardis illis pœnitentibus; olim vero etiam quibuslibet graviorum criminum reis, communionis spes præcisa fuerit. Nimirum, quo pœnarum metu in officio Christiani continerentur, principio communione prohibitos capitalium, uti dixi, scelerum conscios, nec unquam sive incolumes, sive moribundos Ecclesiæ restitutos. Postea vero nondum penitus constituta pace, pœnitentiam quidem illis ac communionem indultam, qui mature ad eam petendam accessissent, cæteris in perpetuum rejectis. Ac postremo pacatis Ecclesiæ rebus, etiam tardiores illos instante jam morte communionem impetrasse. Tria hæc necessario distinguenda sunt Ecclesiæ tempora; ut dissidentes a se invicem gravissimorum Patrum auctoritates concilientur.

Triplex severitatis Ecclesiasticæ gradus. Et quidem prima illa severissimaque disciplina sub Apostolorum tempora, et ad Tertulliani fere sæculum obtinuit, quæ a Zephyrino Pontifice, quod ad mœchiam spectat, paululum relaxata, Cypriani temporibus majores ad lenitatem progressus habuit. Fuit enim secundum illud maxime tempus, quo nullum peccati genus a fructu communionis exceptum est; sed ita tamen, si temporius se ad pœnitentiam applicarent. Nam tum eos qui in obitum usque proferrent, penitus interclusos fuisse censeo. Tandem vero ne istis quidem negari communionem placuit, cum instaurata Ecclesiæ libertate, plurimum de antiquorum rituum severitate, ac duritia decessisset. Per hæc incrementa paulatim, quantum arbitror, disciplina processit. Neque tamen ubivis terrarum, et in omnibus ecclesiis moribus hæc subinde recepta videntur: et cum aliæ aliis citius adscivissent, veteris instituti, ac severitatis reliquiæ penes aliquas diu admodum resederunt. Nondum enim generali aliqua sanctione, qua omnes ecclesiæ tenerentur, ea res constituta fuerat; aut illam certe tardius regionis alicujus consuetudo atque usus admisit. Quam in rem facit Cypriani dictum illud epist. *ad Anton.* « Et quidem apud antecessores nostros quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem mœchis non putaverunt; et in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt, non tamen ab episcoporum suorum collegio recesserunt. » Hæc ille Novatianum perstringens; quod ad intempestivam in lapsos crudelitatem, quod minime necessarium erat, dissidium adjunxisset; cum alioqui de lapsis quod vellet privatim sentire potuerit, nec ab Ecclesiæ societate divelli. Quod de Tertulliano perinde usurpandum erat, si tam iste, quam Novatianus hactenus procederent; ut Lapsos reconciliari non oportere dicerent; non autem veniæ tribuendæ jus ab Ecclesia prorsus abjudicassent: quam ob causam merito tanquam hæretici damnati sunt. Jam vero ex illorum numero, quos spissius, ac tardius in eam lenitatem infractos esse diximus, Hispanienses ecclesiæ atque Antistites recenseri debent; quos non magis quam cæteros omnes, adeoque Ecclesiam initio totam tuetur excusatque Pontifex. Volo enim Innocentii verba prudens lector animadvertat, *observationem, sive consuetudinem priorem tenuisse*: quod de provincialis synodi canone ac decreto nequaquam diceret; sed de eo utique ritu, qui totius Ecclesiæ sit, aut majoris saltem partis consuetudine receptus. Quocirca preclare id quod superius positum est, hoc Innocentii testimonium confirmat: negatam maximis sceleribus olim communionem fuisse: qua postea permissa, soli excepti videntur, qui ad extremum usque vitæ periculum in delicto perseverassent. Unde in concilio Arelat. I. can. XXIII. « De his, qui apostatant, et nunquam se ad Ecclesiam repræsentant, nec quidem pœnitentiam agere quærunt, et postea infirmitate correpti petunt communionem; placuit eis non dandam communionem, nisi revaluerint, et egerint dignos fructus pœnitentiæ. »

Est aliud insuper in illo Innocentii loco minime prætereundum; cum ait *negatam*

fuisse communionem, concessam pœnitentiam, ne totum penitus negaretur, Ex quo ita colligere licet : nisi pœnitentiæ nomine absolutionem Innocentius intelligat, quæ a Dominici corporis usurpandi jure distincta sit; de quo postea dicemus : quibusdam peccatoribus pœnitentiam ita permissam, ut ea nunquam relaxaretur. Sic enim sese res habuit. Non temere quivis ad pœnitentiam admissus est : ut, quamvis nunquam in gratiam cum Ecclesia rediturus esset, tamen cum aliquo delectu publicam ad satisfactionem, pœnitentiamque reciperetur. Nam et in publica pœnitentiæ functione, vel citra absolutionis spem, suus quidem erat fructus : quod imprimis fidelium precibus commendatiores essent. Quod si præterea perpetua illa pœnitentia damnatis gradatim, ut cæteris, ad quartum, ultimumque ordinem liceret evehi, quam σύστασιν vocabant, non contemnendum operæ pretium exstitit : si minus ad pacem, et Eucharistiæ participationem, ad interiorem tamen orationis, cæterarumque rerum societatem transferri. Quanquam vix est ut credam perpetuis illis pœnitentibus postremum illum gradum patuisse : quin potius tribus prioribus definitos illos esse suspicor. Ita apud Basilium can. LXXIII *ad Amphil.* qui Christum negaverit, inter προσκλαίοντας in perpetuum relegatur. Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος, καὶ παραβὰς τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει, καὶ ἐξομολογεῖσθαι χρεωστεῖ, ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐκβαίνει τοῦ βίου, τῶν ἁγιασμάτων ἀξιούμενος, πίστει τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας [a]. Ancyranum vero can. XXIII ; eos qui voluntarium homicidium perpetraverint, toto vitæ tempore ὑποπτώσει subjicit περὶ ἑκουσίων φόνων, ὑποπιπτέτωσαν μὲν, τοῦ δὲ τελείου ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν [b]. Atqui Balsamo ad Basilii canonem non putat illos τῶν προσκλαιόντων gradu perpetuo fuisse damnatos, sed reliquos omnes ex Ancyranæ synodi præscripto percurrisse : quod haud scio an verum sit ; quoniam Ancyranus canon non satis commode ad eum sensum revocari videtur. Hoc vero, quod ex Innocentii epistola colligitur, etiam Cypriani auctoritas comprobat ; qui in epist. *ad Anton.* duo illa sic distinguit : « Miror, inquit, quosdam sic obstinatos esse, ut dandam lapsis non putent pœnitentiam, aut pœnitentibus existiment veniam denegandam. » Aliud itaque fuerit, pœnitentiam concedere ; aliud pœnitentes ad spem reconciliationis admittere. Quod in Novatianis nihilominus reprehendit Ambrosius l. I *de Pœn.* c. I. « Quid autem durius, inquit, quam ut indicant pœnitentiam, quam non relaxent ? » Sed Alius Ambrosii sæculo jam usus percrebuerat ; nullum ut peccatorum genus amplius excluderetur. Nisi forte adhuc in Hispania quibusdam in locis antiqui moris vestigium exstaret, eoque sensu Pacianus accipiendus sit, cum tria illa capitalia crimina nullam impetrare pacem, veniamque pronuntiat. Quorum conscios cum ad procurandum nihilominus remedium hortatur, fieri potest ut ad capessendam sine ulla spe reconciliationis pœnitentiam impellat. Certe negari non potet ; quin obscure ac perplexe de hac re Pacianus disputet ; adeo ut ex Eliberitano consessu asperiorem illam disciplinam expressisse videri possit.

Aggregationem. — *Flentes.* — *Flentium.*

Ex iis omnibus liquet, procul a Novatianorum errore ac perfidia Eliberitanos Patres abfuisse ; nec aliud omnino nisi aut priscam Ecclesiæ disciplinam, sed usu jam oblitteratam, denuo revocasse ; aut hærentem adhuc in Hispaniis novis legibus adstrinxisse : cum capitalium scelerum rei, præsertimque trium, Idololatriæ, homicidii, et adulterii olim, ut Innocentius docet, communi consuetudine veniam nullam, et absolutionem obtinerent : non quod absolvi ab Ecclesia non possent, ut Tertullianus asserebat ; sed quod ejus, quam amplissimam a Christo susceperat, potestatis usum certis finibus circumscripsisset.

Eliberitanum Concilium a Novatianæ hæresis suspicione vindicatur.

Huic tam compertæ exploratæque doctrinæ nullos acrius repugnaturos intelligo, quam qui antiquitatis ecclesiasticæ minus periti veteris Ecclesiæ formam hodiernis ritibus institutisque metiuntur : quibus asperum et inhumanum videtur, homini ulli, qui commissi criminis dolorem, ac pœnitentiam præ se ferat, pacem, et absolutionem denegari. Quod ipsum tamen olim certo in hominum criminumque genere servatum fuisse tot illa hactenus allata testimonia demonstrant. Quibus unum alterumve ad cumulum accedat, ut vel ab invitis assensum res ista mereatur. Ac primum idem non obscure Cyprianus indicat ; epistola XIII. Cum enim Lapsi quidam libellos a martyribus impetrassent ; quibus freti recipi se in Ecclesiæ communionem im-

a Qui negavit Christum, et salutis mysterium violavit, toto vitæ suæ suæ tempore flere debet, et exhomologesis debitor manet, tempore autem quo e vita excedit, sacramento dignus habeatur, fide in Dei clementiam. J. B. F.

b Voluntarii homicidii rei substernantur sed in fine vitæ *perfecti* digni habeantur. J. B. F.

Negatam olim etiam in periculo mortis quibusdam fuisse communionem.

patienter peterent, consultus ea de re Cyprianus ita constituit : « Ut qui libellos a Martyribus acceperunt, et prærogativis eorum apud Deum adjuvari possunt, si incommodo aliquo, et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præsentia nostra apud presbyterum quemcumque præsentem, vel, si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit, apud diaconum quoque facere exhomologesin delicti sui possint, ut manu eis in pœnitentiam imposita, veniant ad Dominum cum pace. » Hoc illis duntaxat Cyprianus indulsit, qui libellos a martyribus accepissent : cæteros, qui iisce libellis carerent, expectare tamdiu jussit, donec Ecclesiæ pax esset reddita. Quamobrem ne in præsenti quidem mortis discrimine posterioribus illis pacem tribuit. Alioqui nihil inter istos et priores interesset, quos tamen meliori aliqua conditione uti oportuit. Atenim Exhomologesis apud Cyprianum sacramentalem, ut vocant, confessionem non significat, neque pax absolutioque illa perinde sacramenti pars fuit : cum etiam a diacono manus imponi jubeat, nisi presbyteri copia suppeteret. De exhomologesi dicam postea pluribus. Quod ad pacem reconciliationemque pertinet, sciendum est duplicem in ea partem ac velut fructum exstitisse. Nam et a peccatis, hoc est culpa ipsa, quam diuturna pœnitentia diluerant, absolvebantur, et in integrum restituti ad perfectum cum Ecclesia, fidelibusque commercium, ac divinorum mysteriorum communionem adhibebantur.

Cum igitur ab antistite, vel sacerdote pacem acciperent, utrumque merebantur. Sin nulla sacerdotum esset potestas, tum Ecclesiæ tantummodo conciliati pacem a diaconis impetrabant, cujus cumulum a sacerdote postmodum obtinerent. Quare Cyprianus libellis martyrum præditos, si minus utrumque, alterum certe beneficium consequi voluit, quo Eucharistiæ saltem compotes fieri possent. Neque enim existimare licet, id quod hodie fit, prius illos a peccatis absolutos, quam pœnitentia, hoc est corporum pœnis, ac luctuosis sordibus Ecclesiæ satisfecissent.

Aliud severitatis genus ut nonnisi in mortis periculo communionem acciperent.

Huic affines, sed mitiores tamen reliquæ illæ canonum sanctiones, ac Patrum decreta sunt, quæ peccatoribus nonnullis perpetuam pœnitentiam ita præscribunt, nunquam ut communionem, reconciliationemque, nisi in fine vitæ perciperent. Cujusmodi sunt Basilii ad Amphylochium can. LXXIII, Ancyranus XXII jam a nobis citati. Accedit et Arelat. I, can. XIX. « De his qui falso accusant fratres suos, placuit, eos usque ad exitum communicare. » Totetanum quoque I, can. XIX sanxit ; « ut episcopi, vel diaconi filia, si devota fuerit, et peccaverit, et maritum duxerit, etc., si vivente marito secesserit, et pœnituerit, nullo modo nisi vita deficiens, accipiat communionem. » Sed et Valentinum can. III de iis, *qui se post unum, et sanctum lavacrum vel profanis sacrificiis dœmonum, vel incesta lavatione polluerint*, statuit, « ut his juxta synodum Nicænam, satisfactionis quidem aditus non negetur, ne infelicibus lacrymis, vel solatii janua desperatione claudatur, acturi vero pœnitentiam usque in diem mortis, non sine spe tamen remissionis, etc. » In quo mirum est, cum Nicænus canon XI eorumdem reos scelerum duodecim annis duntaxat satisfacere jubeat, atque ita reconciliari, Valentinos illos Patres, qui se Nicænam synodum sequi profitentur, tanto regidiores, ac severiores fuisse. Ad hæc in synodo, quæ Side in Pamphylia contra Massalianos habita legitur apud Photium P. XVIII, decretum est, ut quisquis post damnatam hanc hæresim seu verbis, seu factis contagione illius infectum se esse prodiderit, *nunquam in posterum admittatur, quamvis millies se Pœnitentium gradus omnes expleturum promittat :* μηκέτι λοιπὸν χώραν ἔχειν, μεθ' ἂν μυριάκις ἐπαγγέλληται, τὴν τάξιν ἀναπληροῦν τῶν μετανοούντων. Sic apud Eusebium l. VI, *Hist.* c. μϐ vel VXXVI. Serapion senex vir egregius, quod in persecutione lapsus esset, tametsi communionem persæpe postulasset, nunquam est admissus : Οὗτος πολλάκις ἐδεῖτο, καὶ οὐδεὶς προσεῖχεν αὐτῷ, καὶ γὰρ ἐτεθύκει [a] : ut ad Fabium scribit Dionysius Alexandr. qui Novatiani, adeoque Cypriani ætate floruit. Addit nihilominus Dionysius moribundum jam Serapionem a se in communionem receptum. Hæc et alia superius ex antiquiorum auctoritate libata planum istud faciunt, nonnunquam absolutionem postulantibus, ex usu veteris Ecclesiæ denegatam fuisse ; imo vero ne in ipso quidem mortis periculo plerisque concessam. Hic justis de causis ambigitur ; utrum austeriore illo Tertulliani sæculo, quo peccatis quibusdam spem omnem reconciliandæ gratiæ præreptam docuimus, ne in vitæ quidem exitu repræsentata communio sit, idque vulgo ac passim observatum

a Hic persæpe postulaverat ; nemo vero ei attendebat, etenim sacrificaverat. J. B. F.

fuerit. Sunt qui ante Cypriani tempora morem hunc in Ecclesia viguisse censent; quo quidem, ut ingenue profitear, Tertulliani ac reliquorum, qui disciplinæ istius meminerunt, propensiora testimonia sunt. Sed et Cyprianus, quoties instante obitu communionem lapsis impartiri præcipit, tacite significat, recens illud esse decretum, et χθὲς καὶ πρώην ab Ecclesia constitutum, quo vetus et contraria sit abrogata sanctio. Primum enim quid attinebat lapsis iis, qui libellorum præsidio niterentur, in mortis tantummodo discrimine communionem concedere, negare cæteris; si nemini sub mortem neganda pax esset? Deinde cum Romanus Clerus de eodem negotio scribit ad Cyprianum, epist. XXXI, ex ipsa loquendi ratione non obscure idem demonstrat. « Cujus, inquit, temperamenti moderationem nos hic tenere quærentes, diu, et quidem multi, et quidem cum quibusdam episcopis vicinis nobis, et appropinquantibus, et quos ex aliis provinciis longe positis persecutionis istius ardor ejecerat, ante constitutionem episcopi nihil innovandum putavimus: (de lapsis videlicet recipiendis) sed lapsorum curam mediocriter temperandam esse credimus; ut interim dum episcopus dari a Deo nobis sustinetur, in suspenso eorum, qui moras possunt dilationis sustinere, causa teneatur: eorum autem, quorum vitæ suæ finem urgens exitus dilationem non potest ferre, acta pœnitentia, et professa frequenter suorum detestatione factorum, si lacrymis, si gemitibus, si fletibus dolentis, ac vere pœnitentis animi signa prodiderint, cum spes vivendi secundum hominem nulla substiterit, ita demum caute, et sollicite subveniri. » Vides quam anxie, quamque sollicite, ac post longam exactamque consultationem, eo demum inclinarint, ut periclitantibus, ac desperatis potius, communionem conferrent. De quo utique deliberandum non erat, si tum legitimum et usitatum esset; neminem in exitu vitæ a communione prohiberi. Eadem ex Dionysii Alexandrini verbis conjectura potest elici, qui apud Euseb. lib. VI, cap. μδ', vel XXXVI, in illa Serapionis historia, de qua superius mentionem egimus; scribit optimum illum senem appropinquante jam obitu puerum ad presbyterum misisse. Ἐντολῆς δὲ ὑπ' ἐμοῦ δεδομένης, τοὺς ἀπαλλαττομένους τοῦ βίου, εἰ δέοιντο, καὶ μάλιστα εἰ καὶ πρότερον ἱκετεύσαντες τύχοιεν, ἀφίεσθαι· ἵνα εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται. « Mandato a me, inquit, edito, ut qui ex hac vita discederent, (pœnitentes scilicet, ac lapsi) si id postularent, adeoque ante suppliciter rogassent, absolverentur, quo meliori cum spe migrarent. » Postremo cum in Ancyrana synodo can. ante citato præceptum sit, ut homicidæ nonnisi sub mortem reconcilientur, argumento est, olim ne in morte quidem pacem illis fuisse concessam.

Heri et nudius tertius.

Sed huic assertioni nonnihil refragari videtur, quod in magna Nicæna synodo can. XIII sancitum: Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε εἴ τις ἐξοδεύοι, τοῦ τελευταίου, καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου μὴ ἀποστερεῖσθαι[1]. Appellat παλαιὸν καὶ κανονικὸν νόμον, quo moribundis dandam pacem esse præscribitur, quod utrum ad ævum Cypriani restringi debeat, amplius cogitandum. Cæterum ad ejus, quam hucusque demonstravimus severitatis, ac negatæ communionis fidem pertinet, quod deinceps uberius disputandum nobis est; publica semel pœnitentia defunctis, si eadem in crimina relaberentur, omnem ad pœnitentiam, ac pacem aditum majores nostros interclusisse, aut ægre admodum ac raro tribuisse.

§. III.

Pœnitentiam ac pacem semel an sæpius Ecclesia vetus indulserit.

Non ad antiquissima solum, ac severiora tempora dubitatio ista pertinet, sed etiam posteriora, eademque commodiora complectitur. Nec de pœnitentiæ genere omni; sed de illa sola quæritur, quæ ob atrociora delicta publice susciperetur; cui proprie pax et reconciliatio respondere dicitur. Eam vero semel in omni vita permissam, jampridem eruditi viri docuerunt. Nam et istud ipsum ex vetustissimis Patribus Tertullianus; ex posterioribus, Augustinus, et Ambrosius disertissime testati sunt. Tertulliani ex lib. *de Pœnit.* verba sunt: « Collocavit in vestibulo pœnitentiam secundam, quæ pulsantibus patefaciat: sed jam semel, quia jam secundo; sed amplius nunquam quia proxime

[1] De moribundis vetus et canonica lex etiam nunc custodiatur, ita ut si quis in exitu vitæ sit, ultimi et maxime necessarii viatici non privetur. J. B. F.

frustra. » Scripsit autem hunc librum Tertullianus antequam ad Montani dogma descisceret, ne quis in eo cavillationi locus esse possit; idque satis ipse per sese declarat: quanquam utrum Tertulliani sit, Erasmus ac Rhenanus ambigunt. Nec diffitendum est dissimili a cæteris stylo esse conscriptum, ac paulo diffusiore, quam auctor ille soleat. Sed sive Tertulliani sit, quod verisimilius cum Pamelio esse suspicor; sive alterius; vetustissimi plane scriptoris est, et eruditi. Multo id apertius tradit Augustinus epist. LIV, a quo cum Macedonius quidam vir primarius quæsisset; utrum pietatis putaret esse, episcopis reorum pœnas deprecantibus annuere, itaque dubitasset : « Nam si a Domino peccata adeo prohibentur, ut ne pœnitendi quidem copia post primum pœnitentiam tribuatur, quemadmodum nos possumus ex religione contendere, ut nobis qualecumque illud fuerit, dimittatur? » Augustinus ita respondet : « In tantum autem hominum aliquando iniquitas progreditur, ut etiam post actam pœnitentiam, post altaris reconciliationem, vel similia, vel graviora committant, etc. Et quamvis eis in Ecclesia locus humillimæ pœnitentiæ non concedatur, Deus tamen super eos suæ patientiæ non obliviscitur. Ex quorum numero si quis nobis dicat : Aut date mihi eumdem iterum pœnitendi locum, aut desperatum me permittite, ut faciam quidquid libuerit, quantum meis opibus adjuvor, et humanis legibus non prohibeor, in scortis, omnique luxuria, damnabili quidem apud Dominum, sed apud homines plerosque etiam laudabili. Aut si me ab hac nequitia revocatis, dicite utrum mihi aliquid prosit ad vitam futuram, si in ista vita illecebrosissimæ voluptatis blandimenta contempsero, si libidinum incitamenta frænavero, si ad castigandum corpus meum multa mihi etiam licita et concessa negavero, si me pœnitendo quam prius vehementius excruciavero si miserabilius ingemuero, si flevero uberius, si vixero melius, si pauperes sustentavero largius, si charitate, quæ operit multitudinem peccatorum, flagravero ardentius : qui nostrum ita desipit, ut huic homini dicat : Nihil tibi ista proderunt in posterum : vade saltem hujus vitæ suavitate perfruere? Avertat Deus tam immanem, sacrilegamque dementiam. Quamvis ergo caute, salubriterque provisum sit, ut locus illius humillimæ pœnitentiæ semel in Ecclesia concedatur, ne medicina vilis esset ægrotis, quæ tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit, quis tamen audeat dicere : Quare huic homini, qui post primam pœnitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis, etc. » Augustino suffragatur Ambrosius lib. II *de Pœn*. cap. X. « Merito reprehenduntur, qui sæpius agendam pœnitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. Nam si vere agerent pœnitentiam, iterandam non putarent : quia sicut unum Baptisma, ita una pœnitentia; quæ tamen publice agitur. Nam quotidiani nos debet pœnitere peccati : sed hæc delictorum leviorum, illa graviorum. » Demum Origenes hom. XV in XXV cap. *Levit*. « In gravioribus enim criminibus semel tantum, vel raro pœnitentiæ conceditur locus : ista vero communia, quæ frequenter incurrimus, semper pœnitentiam recipiunt, et sine intermissione redimuntur. » Quam cæteri nunquam iterari contendunt, Origenes interdum, sed raro, plus semel adhiberi significat. Quare hic locus insignis est. Verum Alexandriæ, atque in aliis, si forte, provinciis diversum atque in cæteris usum fuisse probabile est. Neque enim opinor, posterioris ætatis rigidior disciplina fuit, ut, cum antea pœnitentiæ ac reconciliationis iterandæ potestas fieret, ea post primam deinceps negari cœperit. Ita quidem pronuntiandum videtur; nisi aliter Origenis Græca se habeant, aut hic ejus locus interpolatus fuerit. Nam in eo doctorum consentanea judicia sunt; pœnitentiam publicam non amplius quam semel impetratam fuisse.

Quid de illis qui expleta pœnitentia in eadem scelera relapsi erant.

Ex quo perdifficilis existit quæstio; quid illis tandem hominibus factum sit, qui post priorem pœnitentiam in eadem scelera rursus incurrerent; verumne sit ab Ecclesia rejectos illos penitus, nec ad privatam saltem aliquam receptum habuisse, cujus beneficio in integrum restituti ad divinorum mysteriorum communionem redirent. Qui antiquioris Ecclesiæ formam ac consuetudinem ex hodiernis institutis et moribus æstimare voluerit, facile mitiorem in partem inclinabit; nec ab omni Ecclesiæ, Sacramentorumque consortio repudiatos illos persuadere sibi poterit. Quam in sententiam copiose quidam nuper ita disseruit. Triplicem ait apud antiquos fuisse pœnitentiam : publicam unam ob publica peccata : alteram privatam ac secretam propter occulta : tertiam ob eadem occulta crimina publice susceptam. Hanc vero postremam non eum tantum habuisse fructum, ut peccatorum culpam ac sempiterni supplicii noxam abstergeret; sed ut temporarias insu-

per pœnas dilueret, ac peccatores in integrum cumulatissime restitueret. Proinde non ejus copiam promiscue esse factam, neque quoties quisque peteret, facile permissam; sed in omni vita semel duntaxat. Hæc ille : Ex quibus, et ex iis, quæ consequenter disputat, velle istud videtur; istiusmodi criminum reos post priorem pœnitentiam ad privatam confugisse, ejusque beneficio nihilominus communionem assecutos esse.

Sed ad veterum Patrum testimonia, ac priscæ illius Ecclesiæ normam, et communem adeo sensum animum adjicienti mihi, parum commode pleraque explicata videntur. Etesi graviorum delictorum conscii citra publicam illam, quam antea suscepissent, pœnitentiam emergere, et ad communionem pacemque reverti alterius ac privatæ beneficio potuerint; nonne melior illorum, quam cæterorum, conditio fuit, quibus sine publica pœnitentia reditus in Ecclesiam non patuit? Atqui nemo tam vecors erit, qui humanius cum illis actum putet, qui in eadem sæpius incurrissent, et quidem horrenda flagitia, quam cum iis, qui semel ea commisissent : quod ex illa opinione consequitur. Cujusmodi vero istud est; velut gratiæ, ac beneficii loco publicam illam pœnitentiam suscepisse ac difficiliter indultam? Nam si privata et occulta defungi possent, et in eodem ac cæteri loco esse; quis non tanto molestiarum ac temporis compendio mallet uti, cupidissimeque se, publica illa contempta, ad commodiorem alteram, brevioremque transferret? Volo enim illud mihi respondeat : Qui atrocioris culpæ conscius tum primum ad pœnitentiam accederet, utrum absque publica per privatam restitui potuerit, an necessario usurpanda illa fuerit. Si prius dixerint; si, inquam, necessariam illis publicam pœnitentiam negaverint, antiquitatis totius memoria teste refellerentur. Siquidem vetera omnia concilia; omnesque canonum conditores ita publicam lapsis pœnitentiam præscribunt, ac tempus rationemque definiunt; ita porro Tertullianus, Cyprianus, Pacianus, antiqui ad unum omnes eosdem illos hortando, comminando, objurgando vel invitos urgent, et impellunt; ut minime hoc illis integrum fuisse significent. Restat igitur, nullo ut alio, ac ne privatæ quidem pœnitentiæ subsidio recipi in communionem Ecclesiæ potuisse concedat. Quod cum dederint; tum de illis quid sentiant requiram, qui secundo in graviora peccata lapsi publica uti pœnitentia

Publica Pœnitentia a quibusdam peccatoribus non sponte suscepta, sed necessario peracta.

non poterant; ecquid eos censeant per privatam pœnitentiam reconciliari potuisse? Nam si istud asserant, necesse erit una fateantur, feliciorem multo conditionem eorum exstitisse, qui sæpius, quam eorum qui semel in vita deliquissent. Quod quibus tandem persuadere poterunt?

Explicatur probabilis de proposita quæstione sententia. Capitalia crimina.

Cum hic sit quæstionis controversiæque status; exponam breviter quemadmodum res tanta dissolvi meo judicio, explicarique possit. Principio peccatorum apud antiquos invenio genera fuisse duo : Alia mortalia, sive capitalia dicebantur; non ut nos intelligere vulgo solemus, quæcumque Dei nos gratia, ac spiritualibus caritatis ornamentis spoliant; sed hujus generis certa duntaxat, quæ cum graviora cæteris essent, tum canonibus ac synodorum decretis nominatim expressa. Hæc, inquam, capitalia nominabant, quibus pœnæ a canonibus singillatim propositæ. Neque enim vetustissima illa tempora persequor, quibus ea duntaxat capitalia vocabantur, quæ ab omni spe communionis arcerentur: de quibus ex Paciano, aliisque supra diximus. Alia vero leviora, et quotidiana dicebantur, sive quæ nos venialia nuncupamus; sive alioqui mortalia, sed de quibus nulla nominatim exstaret in conciliorum decretis mentio : Quale verbi gratia esse potest asperius in quemquam maledictum, aut convicium, perjurium, aliaque sexcenta : quæ quanquam lethalia sint, nullæ tamen iis a canonibus erant pœnæ constitutæ. Declarat hoc Origenes loco antea citato verbis istis. « Si vos, inquit, aliqua culpa mortalis invenerit, quæ non in crimine mortali, non in blasphemia fidei, quæ muro ecclesiastici et Apostolici dogmatis cincta est, sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat, hoc est vendidisse domum, quæ in agro est, vel in vico, cui murus non est. Hæc ergo venditio hujusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur de commissis hujuscemodi pœnitentiam gerere. In gravioribus enim criminibus semel tantum, vel raro pœnitentiæ conceditur locus. » Quisquis igitur prioris generis crimen aliquod perpetrasset, hic ad Antistitem ac sacerdotem accedens publicæ ab eo pœnitentiæ jus capiebat, præstituto ex canonibus modo ac tempore; quo demum expleto a peccatis absolutus, communioni restituebatur, neque alia ratione, quam publice obita pœnitentia, reconciliari poterat; quod infinitis locis cum PP. cæteri, tum Cyprianus evidentissime declarat. Aliorum causa erat expli-

Venialia.

Pœnitentiæ capessendæ ritus.

catior, quorum lethalis alioqui culpa nulla canonum definitione comprehenderetur; ideoque privata pœnitentia satisfaciebant, quam sacerdotis prudentia moderabatur. Ac priores illi pœnitentes proprie dicebantur. Concilium Toletanum I, can. II, pœnitentes in Clerum cooptari prohibet. Tum ista subjicit : « Eum vero pœnitentem dicimus, qui post Baptismum aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens sub cilicio, divino fuerit reconciliatus altario. » Cæterum post publicam illam pœnitentiam, si iisdem se criminibus obstrinxissent, ab Ecclesiæ aditu, et a Mysteriorum communione penitus exclusi reconciliari amplius non poterant; quod imprimis Augustinus affirmat. Quanquam fieri potest, ut in quibusdam ecclesiis pœnitentiam iterare licuerit, cum id raro, adeoque nonnunquam fieri scribat Origenes. Neque vero id aut incredibile, aut adeo mirabile videri par est; si quis animo repetat, quanta in plerosque peccatores canonum austeritas, et constantia fuerit, ut quis semel duntaxat graviora flagitia commisisset, inexpiabilem noxam contraheret; aut inter pœnitentes assidue degens instante demum obitu pacem perciperet. Ut homicidæ in Ancyrano can. XXI. Christi negatores in Basilianis canonibus can. LXXVI, aliaque id genus, aut iis etiam severiora, quæ ex superiori disputatione huc transferri possunt. Accedit, quod extremo vitæ tempore communione donati sunt; præsertim post Nicænum canonem editum, quo moribundis negari viaticum prohibuit; quod ubique terrarum deinceps obtinuit.

Quoniam Novatianæ hæresis cognoscendæ studium, et argumenti dulcedo quædam eo nos provexit, ut de pœnitentia tam multa verba faceremus; producenda paululum oratio est, ac de celeberrimo illo Nectarii facto, quo confessionem ac pœnitentiam abrogasse jactatur ab hæreticis, postremo disputandum. Cujus historiæ tractatio ad ea, quæ superius exposuimus, illustranda magnum adjumentum afferet; ne cui nimium hæc aliena ac longinqua forte videantur.

§. IV.

De memorabili Nectarii Constantinopolitani Præsulis historia; et utrum ille Confessionem sustulerit.

Nihil ad elevandam Confessionis auctoritatem urgeri ab hæreticis acrius solet, quam Nectarii facinus illud, quod apud Socratem, et Sozomenum memoriæ proditum est; quo ille propter vulgatum diaconi flagitium confessionis ac pœnitentiæ usum abrogasse fertur. Cui quidem plerique dum occurrere, ac veritati patrocinari student, in absurdas, et inextricabiles fabulas æstu quodam disputationis abrepti sunt. Nonnullis etiam Cassiodori, atque historiæ Tripartitæ depravatus locus erroris occasionem dedit; dum ex Latinis interpretibus potius, quam ex Græcis fontibus, narrationem istam repetunt. Utrisque vero; sed nostris potissimum consulere hoc capite decrevimus. Nam quod ad Hæreticos spectat, id me, Deo juvante, perfecturum confido, ut inscitiæ suæ monimentum in hac objicienda nobis historia defixisse potius, quam momentum ullum ad causam suam attulisse æqui omnes et iniqui statuant.

Sed ut a capite ipso disputationem arcessamus; proponam ante omnia, quæ de hac historia Socrates, ac Sozomenus scriptis commendarunt. Nam ab istis in reliquorum commentarios facti illius est derivata memoria. Scribit igitur imprimis Socrates lib. V, cap. XIX, ex eo tempore, quo Novatiani primum emerserunt, episcopos pœnitentiarium presbyterum adjunxisse; ut qui post Baptismum deliquissent sua apud illum peccata confiterentur. Eumdem porro Constantinopoli his de causis abrogatum fuisse. Fœmina quædam primaria ad eum confitendi causa sese contulerat. Cui cum peccata, quæ post Baptismum, admiserat, omnia singillatim exposuisset, obire pœnitentiam jubetur, ac jejuniis et orationibus assiduis insistere. In quo longius progressa (hoc est, ut declarat Sozomenus, diutius in Ecclesia perseverans) aliud quoddam scelus suum aperuit; stuprum videlicet, quod cum diacono commiserat. Τοῦτο λεχθὲν : hoc est : *cum hoc dictum est;* Diaconus in ordinem redactus est. Fremente

vero, ac tumultuante plebe, et flagrantibus invidia clericis, Nectarius Eudæmonis cujusdam presbyteri genere Alexandrini consilio, pœnitentiarium presbyterum sustulit, et unumquemque suæ conscientiæ permisit, ut ex ejus arbitrio de mysteriis usurpandis apud se statueret. Hæc ad verbum Socrates, eademque Sozomenus lib. VII, cap. XVI.

Vulgaris opinio de publica Confessione.

Ex quibus antiquatum Constantinopoli confitendi ritum, ac pœnitentiæ sacramentum esse sublatum post Calvinum hæretici omnes colligunt. Nostri partim confictam hanc a Novatianis historicis fabulam opponunt; in eaque, ut in aliis plurimis, mentitos esse defendunt : partim non sacramentalem, ut vocant, confessionem, ac tacitam, sed publicam putant esse sublatam. Sic enim existimant; eos qui publice pœnitentiam susciperent, sua quadam crimina, quæ sacerdos designasset, propalam, et in frequenti Ecclesiæ cœtu confiteri solitos : et eam ipsam publicam confessionem antiquasse Nectarium; quæ non tam ad culpæ promerendam veniam, quam ad pœnam satisfactionemque spectaret. Etenim matronam illam a diacono constupratam aiunt, cum ad publicam de more confessionem venisset, præscriptos sibi a pœnitentiario sacerdote terminos egressam, imprudenter incestum una illum patefecisse. Alii conscio, et auctore sacerdote divulgasse malunt, quod ob eam rem ab officio remotus fuerit.

Refellitur.

Sed de publica confessione mox. Illud interim considerandum unde tandem acceperint, mandatum mulieri, uti sua pro concione peccata omnibus ediceret. Duo sunt in Græca narratione verba, ex quibus utcumque deduci potest. Nam apud Socratem : τῇ δὲ προϐαίνουσα, καὶ ἄλλο πταῖσμα ἑαυτῆς κατηγόρει. Quia προϐαίνουσα dixit, et κατηγόρει, Interpres ita vertit, *Mulier longius in confitendo progressa, alterius culpæ seipsam insimulat.* Non recte, si quid in his video. Neque enim προϐαίνουσα ad confessionem pertinet; multo minus ad publicam, quod de suo viri quidam boni solent adtexere. Sed nimirum ut ex Sozomeno colligitur, cum in obeunda pœnitentia, in oratione, jejunio, frequentanda Ecclesia, longius procederet, alterum nefas interim commisit, et subinde declaravit : κατηγόρησεν, vel κατεμήνυσεν, ut habet Sozomenus; non utique propalam, nec in publico conventu, sed privatim, et coram pœnitentiario Sacerdote, apud quem identidem peccata deponeret; aut etiam citra sacramentum cum eo, aut alio colloquens. Quidvis denique potius, quam ut publicam ad confessionem adactam dixerimus aut mulierem istam, aut ullum omnino mortalium. Hoc igitur a Sacerdote, ab Antistite, a paucis denique flagitio comperto depositus est ille Diaconus : ex quo paulatim percrebrescente fama, rem subodoratus est populus. Hinc illæ lacrymæ. Mentiar, nisi manifeste is ipse, cujus auctoritate nituntur, Sozomenus falsam illorum conjecturam redarguat. Qui instituendi pœnitentiarii sacerdotis causas disputans : φορτικὸν (ait) ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἱερεῦσιν ἔδοξεν, ὡς ἐν θεάτρῳ ὑπὸ μάρτυρι τῷ πλήθει τῆς ἐκκλησίας τὰς ἁμαρτίας ἐξαγγέλλειν. πρεσϐύτερον δὲ τῶν ἄριστα πολιτευμένων ἐχέμυθόν τε, καὶ ἔμφρονα ἐπὶ τοῦτο τετάχασιν. ᾧ δὴ προσιόντες οἱ ἡμαρτηκότες τὰ βεϐιωμένα ὡμολόγουν. ὁ δὲ πρὸς τὴν ἑκάστου ἁμαρτίαν, ὅ, τι χρὴ ποιῆσαι ἢ ἐκτίσαι ἐπιτίμιον θεὶς, ἀπέλυε, παρὰ σφῶν αὐτῶν τὴν δίκην, εἰσπραξαμένους. F. Εἰσπραξομένους. « Durum, inquit, et intolerandum initio Sacerdotes esse judicarunt, sic tanquam in theatro, pro Ecclesiæ cœtu ac concione peccata pronuntiare. Quare presbyterum quemdam secretorum tenacem, ac prudentem ei muneri præposuerunt : ad quem peccatores adeuntes vitæ suæ noxas exponerent. At ille pro cujusque peccato meritas pœnas infligens dimittebat, cum a seipsis illas exegissent. » Quæ Sozomeni verba publicum illud confitendi genus alienum a majorum instituto, et a pœnitentiarii illius officio perspicue significant. Sed mirum quam hæc absurde Latini auctores interpretati sint : qui e Sozomeno hanc historiam expresserunt. Nam in Histor. Tripartita lib. IX, cap. XXV ita scriptum est : « Quoniam omnino non peccare divinum, et ultra humanam naturam esse cognoscitur; peccantibus autem, et pœnitentiam agentibus veniam Deus dari præcepit; qui vero confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt, propterea visum est antiquis pontificibus, ut velut in theatro sub testimonio ecclesiastici populi delicta pandantur, » etc. Quæ sunt veri sensus inanissima, ac non solum a Græcis Sozomeni verbis abhorrent; sed et pugnant ipsa secum. Quare haud vana suspicio est librariorum culpa vocem aliquam excidisse, atque ita restituendum esse : *Propterea visum est molestum antiquis Pontificibus*, etc. Nam aliqui quid opus erat ἐχέμυθον sacerdotem deligere, si velut in theatro traducendus esset pœnitens, et ab ipsomet, aut a sacerdote illius peccata publicanda?

Quæ cum absurdissima sint, et iis haud

multo meliora, quæ a nonnullis afferuntur, nos in ea controversia duo quædam excutienda duximus. Alterum quorsum ille sacerdos institutus : alterum quatenus illius sit abrogata functio. Ac de Socratis fide, etsi quod ad ipsum narrationis caput attinet, nihil hoc loco dubitemus, permulta tamen ad historiam ab eodem adtexta credimus; ut Novatianorum sectam, cui erat addictus, commentis ac mendaciis sublevaret : quod plerumque usurpare consuevit. Exemplo sit e multis illud, quod sub stylum modo subiit. Scribit ille lib. V, cap. κϐ' Cæsareæ in Cappadocia eos, qui post Baptismum peccaverint, a communione rejici, quemadmodum Novatiani instituunt. Quod est mendacissimum, ut ex Basilio, ejusque pœnitentialibus canonibus liquet. Loquitur vero Socrates de veteribus ecclesiarum τοπικῶν ritibus; ne quis post Basilii obitum aliter obtinuisse conjiciat. Ejusmodi igitur, hoc est confictum esse, vehementer suspicor; quod sub Novatianorum duntaxat ortum pœnitentialem presbyterum constitutum esse dixit : quem cum ait τῷ κανόνι περιστεθεῖσθαι ab episcopis, tecte admodum, et callide Novatianæ crudelitatis virus instillat, quasi tum demum totum hoc pœnitentiæ negotium excogitatum fuerit, ac novo canone sancitum. Neque enim recte τῷ κανόνι περιστεθεῖσθαι accipiunt vulgo cum Interprete : ut sit *Canoni adjicere*. Nam canonis decreto vult eum Presbyterum adjunctum. Quare mox sequitur : hunc canonem ab omnibus aliis receptum, a Novatianis duntaxat repudiatum fuisse. Verum ut de institutionis tempore nihil pugnemus, quod ad summam haud multum interest; sic, opinor, explicare ista possumus : Cum duo apud veteres essent, ut antea docuimus, peccatorum genera : alia graviora et capitalia, quæ nominatim canones complectebantur : quibusque publica pœnitentia opus erat : leviora altera, hoc est a canonibus præterita; primis Ecclesiæ temporibus, qui se prioris generis peccatis obstrinxissent, ad episcopos ut plurimum adeuntes præscriptam ab iis pœnitentiam explebant. Ac si quis vetustissima monimenta diligentius exploret, inveniet ab episcopis ipsis administrata ferme omnia, quæ ad pœnitentes attinebant, cum et pauciores adhuc Christiani forent, et rariora delicta, quæ publicam pœnitentiam exigerent. Posteaquam vero pariter et fidelium numerus, et majoris illa pœnitentiæ seges excrevit, graviora scilicet, capitaliaque crimina; cum unus par omnibus esse non posset episcopus, vicarium sibi presbyterum substituit, quo cum laborem partiretur, quique iis potissimum audiendis vacaret, qui publica pœnitentia ex canonum sanctione tenerentur. Nam eos, qui privatam tantummodo desiderarent, a minutioribus presbyteris absolutos esse credibile sit. Et quidem olim absente episcopo nonnunquam a presbyteris reconciliari pœnitentes solebant; sed extraordinarium jus illud erat, et identidem ab episcopo mandatum, non ordinarium, ac certis hominibus in perpetuum attributum. Quare ut apud Romanos capitalium causarum cognitio primum a senatu, quoties opus erat, consulum alteri, ambobusve, aut aliis magistratibus committebatur : postea quæstione publica constituta, singulis criminibus, quæ quidem atrociora essent, suus est judex ac prætor appositus. Sic in Ecclesia quondam pœnitentium causas, quibus vellet, disceptandas mandabat episcopus : postea certus ac perpetuus graviorum criminum judex, hoc est publicæ pœnitentiæ administrator institutus est. Ejusmodi pœnitentiarius ille presbyter fuit, orientibus Novatianis, si Novatiano historico credimus, a Catholicis adscitus. Idem postea stupri illius occasione Constantinopolitani sublatus; unaque cum eo pœnitentiæ publicæ usus interruptus est. Pœnitentiæ, inquam, non confessionis publicæ, quæ nulla unquam in rerum natura fuit. Quod enim publica duntaxat pœnitentia suppressa sit, vel auctor ipse post Socratem narrationis illius Sozomenus ostendit : qui idem, quod Constantinopoli abrogatum dixerat, alibi terrarum, et in Occidente, ac Romæ potissimum perseverasse docet; quod cujusmodi esset, exponens nullum alium nisi publicæ pœnitentiæ ritum significat; luctum videlicet, lacrymas cum pœnitentium ipsorum, tum episcopi ipsius, ac totius populi : Ad hæc jejunia, crebras orationes, ac stationes, sexcenta id genus, quorum in veteribus conciliis ac sanctorum Patrum monumentis frequens est, et accurata mentio. Nuspiam autem publicæ confessionis usum ne littera quidem attigere Socrates ac Sozomenus; neque porro privatæ, vel confessionis, vel pœnitentiæ meminerunt; quam utramque salvam atque incolumem etiam Constantinopoli mansisse nemini dubium esse debet. Neque quemquam moveat, quod Socrates subjicit : Eudæmonem istum, qui Nectario abrogandi pœnitentiarii presbyteri consilium dedit, hortatum esse, ut unum-

Socratis parum sincera fides.

[L]ocalium.

[E]xplicatur Socratis locus.

Pœnitentia publica, non Confessio sublata Constantinopoli.

quemque suæ conscientiæ relinqueret : συγχωρῆσαι δὲ ἕκαστον τῷ ἰδίῳ συνειδότι τῶν μυστηρίων μετέχειν. *Ut suapte conscientia fretus, ejusque secutus arbitrium Mysteria capesseret.* Nam illud inter antiquitatis ecclesiasticæ peritos convenit, publicam olim pœnitentiam, hoc est pœnas ipsas, quibus satisfaciebant, earumque tempus, ac rationem tam constanter ac severe, et ad unguem observasse priscam Ecclesiam, ut ante justam ac legitimam illius functionem nefas esse putaret ad pacem et communionem accedere. Hinc acres ac vehementes illæ Cypriani præsertim querelæ, quas in libro *de Lapsis*, et in epistolis inculcat. « Ante expiata delicta (ait lib. *de Lapsis*) ante exhomologesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis Domini, et minantis, pacem putant esse, quam quidem verbis fallacibus venditant. » Hanc pœnitentiæ formam, cum episcopi diligenter exigerent, nec nisi absoluta illa, perfectaque quemquam admitterent, ablata Constantinopoli publica pœnitentia, privatim unicuique moderandæ illius ac terminandæ potestas est facta ; cum ea tamen cautione, ut nisi rite, et pro delictorum modo a seipso pœnas repeteret, apud Deum nequaquam culpa careret. Aliquanto difficilius est, quod Sozomenus disserit. Queritur enim hoc velut fræno detracto majorem ad omne scelus impunitatem ac licentiam exstitisse : ἐπεὶ πρότερον ὡς ἡγοῦμαι μείω τὰ ἁμαρτήματα ἦν, ὑπό τε αἰδοῦς τῶν ἐξαγγελλόντων τὰς σφῶν αὐτῶν πλημμελείας, καὶ ὑπὸ ἀκριβείας τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων κριτῶν. « Quandoquidem minora, ut opinor, erant ante peccata : cum propter eorum verecundiam, qui illa confitebantur ; tum ob eorum, qui ei negotio præerant, diligentiam, ac sollicitudinem. » Verum etsi Novatiani verba præstare nihil necesse sit, possunt ea tamen sic accipi, uti leviora fuisse crimina doceat, quod et illa confiteri, uni videlicet alicui sacerdoti, oportuerit, ut puta pœnitentiario ; et ab eodem inflictas pœnas excipere. Sublata vero pœnitentia, tametsi nihilo secius confiterentur, tamen publice nullam peccati sui significationem dabant ; quod unum pœnitentibus molestissimum erat, et acerbissimum. Quare αἰδὼς illa, et *verecundia* non tam ad ἐξαγγελίαν

Confessionem.

referenda, quam ad publicam infamiam, et pœnam, quæ graviorum criminum confessionem necessario sequeretur. Nam aut nulla, aut leviori verecundia deinceps affecti sunt, quod scirent publica se ignominia, ac tam diuturno cruciatu carituros. Ad eam mentem ac sententiam dirigi possunt, quæ a Chrysostomo cum aliis in locis, tum hom. v *de Incompr. Dei natura*, parum commode dicta videntur ; ubi peccatores ea se lege negat obstringere, ut hominibus, sed ut uni duntaxat Deo peccata fateantur. Διὰ τοῦτο φαρακαλῶ, καὶ δέομαι, καὶ ἀντιβολῶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ συνεχῶς. οὐδὲ γὰρ εἰς τὸ θέατρόν σε ἄγω τῶν σῶν, οὐδὲ ἐκκαλύψαι τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκάζω τὰ ἁμαρτήματα· τὸ συνειδὸς ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραύματα, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ φάρμακα αἴτησον. « Non te, inquit, in scenam ac conservorum tuorum consessum prodire jubeo ; neque hominibus peccata tua patefacere : imo vero conscientiam tuam coram Deo aperi, » etc. Etenim quod tum pœnitentiæ publicæ usus intercidisset, peccata coram hominibus publicari desierant ; hoc est externo illo squalore, ac sordibus, cilicio, volutatione, reliqua omni mœroris ac luctus significatione detegi. Quanquam multa sunt a sanctissimis Patribus, præsertimque a Chrysostomo in homiliis aspersa, quæ si ad exactæ veritatis regulam accommodare volueris, boni sensus inania videbuntur. Quippe declamatorio illo more ad imperitam fere multitudinem, exaggerandi causa, et subito quodam impetu dicendi ac calore profusa feruntur plerumque licentius. Unde ex aliorum comparatione locorum, vel conciliorum potius, ac Patrum, temperanda, et in gyrum veritatis revocanda sunt.

Explicat Chrysosti locus.

Nonnul habet Chrysost mus de confession difficilia

Atqui innumera sunt antiquitatis testimonia, quæ peccatorum confessioni, et quidem secretæ ac tacitæ, luculentissime suffragantur : quæ cum hac una vel altera paulo obscuriore Chrysostomi sententia compensari possunt. Nam ut ego paucis absolvam ; neque enim id modo agitur : quotcumque veterum PP. scripta sunt, vel conciliorum decreta, quibus pœnitentiæ modus indicitur, totidem confessionis arcanæ firmamenta ac monimenta retinemus. Jubent antiquissima PP. atque Ecclesiæ consulta, lapsos pro peccatorum gravitate plecti, et ab Antistitibus, aut sacerdotibus pœnitendi leges, ac conditiones accipere : ut eorum causa cognita, ac prudenter æstimata, levioribus illos, gravioribusve pœnis coerceant. Quis nisi insanus aliter id administrari posse putet, quam si peccata sua ille ipse, qui admisit, exponat ? Confessione igitur ac declaratione aliqua opus est. Ea vero privata ac tacita, ut hodie est, ita perpetuo fuit ; nec ulla unquam publica usu ac moribus Ecclesiæ recepta ; quod postremo loco demonstrandum suscepimus.

§. V.

Fueritne quondam publica peccatorum confessio Ecclesiæ moribus recepta.

Inveteravit hæc apud quamplurimos ætatis nostræ scriptores opinio; publicam peccatorum confessionem pœnitentiæ partem fuisse; eamdemque perinde ut cætera illius officia communi usu ac consuetudine receptam. Sed cujusmodi demum ea fuerit, quibusque definita peccatorum generibus, non eodem modo pronuntiant omnes : verum alii tolerabilem : alii prorsus absurdum hunc errorem interpretatione sua faciunt.

Fuere qui nullum peccatorum genus a publicæ lege confessionis exciperent; ne occulta quidem : quos prudentiores cæteri merito rejiciendos putant. Alii publica duntaxat crimina, vulgoque cognita publicæ illi professioni subjiciunt. Alii denique certa duntaxat ex omnibus a pœnitentiæ præsidibus delecta contendunt. Rursus aliqui pœnitentes ipsos asserunt in concionem productos sua propalam peccata confessos : alii, quo illorum pudori consuleretur, eas partes sacerdotibus demandandas putarunt; qui aut memoriter, aut ex scripto pœnitentium crimina in populum efferrent.

A quibus omnibus vehementer ego dissentio. Neque enim adduci possum ut existimem, legem ullam in Ecclesia fuisse unquam ejusmodi, quæ peccata proferri publice decreverit. Fuerit enim interdum aliquis, qui abundantia quadam doloris, ac pietatis delicta sua coram omnibus exposuerit : nequaquam tamen id in exemplum consuetudinemque jure potest transferri. Sed ut magis in arcem quæstionis illius involemus, utriusque momenta partis et pondera diligenter æstimanda sunt; negantis, inquam, meæ, et affirmantis alterius.

Rationes quibus publica confessio probatur.

Hæc igitur ex Nectariana illa historia nata potissimum videtur. Quam cum nostri acerrime ab hæreticis opponi cernerent, neque alium exitum difficultatis expedire possent, ingeniose istud ac solerter excogitarunt. Videbant enim id omnino sublatum a Nectario, unde tanta se invidiæ flamma concitasset. Hoc autem quid aliud esse, quam id ex quo matronæ stuprum, ac diaconi flagitium manarat in populum? Eam vero procul dubio confessionem fuisse; quod ita Latine apud Socratem legeretur : *Mulier longius in confitendo progressa.* Nefas autem est arbitrari privatam et a Nectario confessionem extortam, et quod caput est, ab illius successore Chrysostomo minime revocatam. Ob eas causas dubium nemini fuit, quin præter privatam illam, ac legitimam, et vero necessariam, quærenda esset altera, constituendaque publica. Cui stabiliendæ asserendæque varia postmodum præsidia conquisierunt, ex quorumdam PP. auctoritatibus : tum vero exhomologesin illam eo traxerunt; cujus antiquitas omnis Christiana persæpe meminit. Hæc illorum ratio fuit. Nostra vero est ejusmodi.

Quibus rationibus repudianda videatur.

Cum de priscis Ecclesiæ ritibus agitur, nihil temere, nec absque veterum scriptorum expressis testimoniis asserendum. Neque enim id unum intueri satis esse, quam te probabiliter e laqueis quæstionis alicujus explices, quod in scholasticis controversiis usuvenit; sed quodcumque demum, antiquioris Ecclesiæ moribus adscripseris, hujus ex historia tibi veritatem esse præstandam. Jam vero hic ille confessionis publicæ mos, quo de agitur, non modo solidum habet nihil, aut expressum ex omni vetustatis memoria, quo tueri sese possit, sed multis validissimisque rationibus evertitur. Sed repugnat præ cæteris gravissima S. Leonis sanctissimi Pontificis auctoritas, qui hanc profitendorum publice scelerum consuetudinem tanquam Apostolicæ regulæ contrariam improbat epistola LXXX, cap. II. Cujus verba hic omnino describenda sunt. « Illam, inquit, etiam contra Apostolicam regulam præsumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri (de pœnitentia videlicet, quæ ita a fidelibus postulatur) ne de singulorum peccatorum genere, libellis sculpta professio publice recitetur : cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudanda, quæ propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium hujusmodi sunt peccata, ut ea, quæ pœnitentiam poscunt, non timeant publicare, removeatur tam improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentiæ remediis arceantur : dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis sua facta reserari, quibus possint legum constitutione percelli. Sufficit enim illa confessio, quæ primum Deo offertur, tum etiam sacerdoti, qui pro dilectis pœnitentum

precator accedit. » His verborum sententiarumque fulminibus commentum illud publicæ confessionis percellitur. Si enim ne volentibus quidem, atque ultro flagitantibus criminum reis, publice ista pronuntiari passus est; eamque *contra traditionem Apostolicam præsumptionem* esse definit, estne ut rejectum ac damnatum tanti Pontificis judicio morem legitimum aliquando fuisse putemus, et communi ab omnibus Ecclesiæ jure servatum? Atenim plerique sic respondent: Leonem de occultis duntaxat criminibus loqui, quæ publice confiteri nemo debuerit, non autem de publicis, quæ unica publicæ confessionis seges exstitit. Commodius isti sane, qui ab hac publici lege dedecoris occulta saltem excipiunt : quod ne aliqui quidem remittunt. Quorum nonnulla tameritas Tridentini concilii voce ac decreto notatur. Etenim sess. XIV, cap. V cum docuisset publicam confessionem « nullo divino præcepto mandatam » fuisse, statim adjicit : « Nec saltis consulte humana aliqua lege præciperetur, ut delicta, præsertim secreta, publica essent confessione aperienda.» Divinum prorsus ac tanto consessu dignum oraculum, ex quo non modo de secretorum criminum , sed etiam publicorum publica professione colligi potest, nulla unquam humana, hoc est ecclesiastica lege, quam Divino præcepto Tridentini Patres opponunt, pœnitentibus impositam fuisse, ac ne imponi quidem prudenter potuisse. Siquidem vox illa *præsertim* hanc habet vim, ut cætera quoque parum consulte pronuntiari censeantur, adeoque quæ de illis publice confitendis lata fuerit lex , inconsulta sit minimeque prudens : etsi altera quæ de secretis idem statueret , prudentiæ minus habeat. Apparet igitur ex Tridentinorum Patrum sensu nullam unquam istiusmodi legem exstitisse, quæ ad publicam quorumcumque peccatorum confessionem pœnitentes adstringeret. Quare Leonis etiam decretum ad omnia peccatorum genera pertinet. Atque vel ex eo, quod fateri isti coguntur; publica solum crimina confitenda fuisse, non occulta, nullam omnino confessionem publicam lege constitutam esse validissime probabitur. Etenim cum ob graviora duntaxat, et capitalia scelera pœnitentia publica præscripta sit, qui hæc publice, omnibusque consciis admisisset, cum publice postea pœniteret, quid ea confiteri necesse habuit, aut qui tandem in illis publice profitendis pudor, ac verecundia, cui in abroganda confessione Nectarius consultum esse voluerat? Queritur Sozomenus sublato hoc ipso, quodcumque tandem Nectarius antiquavit, velut fræno quodam detracto, majorem ad omne scelus licentiam homines habuisse; cum ante τῆς ἐξαγγελίας metus illos, ac verecundia coerceret. Nostri hoc ad publicam confessionem transferunt. Si, ut volunt, publicorum duntaxat, quis ille tantus pudor fuerit, non video; aut quis præcipuus ex ea fructus, quodve ad deterrendos a flagitiis homines momentum, cum ignota quæ profiterentur essent nemini. At seclusa confessione, publicus ille pœnitentium luctus, abjectio ipsa sui, sordes, lamentatio, supplicatio, cæteraque id genus satis magnam verecundiam præter sensum doloris attulerunt, quibus refrænari a vitiis, et in officio contineri possent. Quam et ipsam fateor publicam quamdam peccati professionem fuisse. Ad quam accesserit sane nonnunquam etiam expressa verbis altera, et publica; sed quam non ulla ecclesiastica lex præscriberet, ac ne permitteret quidem fortasse, sed vehemens potius dolor, ac pietatis sensus extunderet. Denique quod a paucis aliquando factum, idque perobscure, colligitur, non id in consuetudinem, ac multo minus in legem debet referri. Quod prudentissime ab eodem illo Tridentino concilio declaratur his verbis; « Etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in vindictam suorum scelerum, et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum et sui humiliationem tum ob Ecclesiæ offensæ ædificationem, delicta sua publice confiteri possit : non est tamen hoc divino præcepto mandatum : nec satis consulte humana aliqua lege præciperetur, etc. » Addam et aliud denique, ut quam parum sibi opinio illa constet, omnes intelligant. Qui pœnitentiæ publicæ partem confessionem æque publicam faciunt, iidem majori ex parte occulta crimina palam declarari negant oportuisse. Atqui sæpenumero propter occulta solum, et ab ipso, qui commiserat, sponte prodita, publica est indicta pœnitentia. Caruit tum igitur aliqua sui parte, et quidem necessaria, publica illa pœnitentia. Quod autem etiam arcanis sceleribus publice inflicta pœnitentia sit, fidem faciunt antiquissimi canones : imprimis Basilii, qui can. LXI ad Amphilochium, de fure sic præcipit. Si quis sponte sua commissum fateatur, ut uno duntaxat anno pœnitentiam obeat. Sin convictus ac deprehensus fuerit, biennio. In concil. Carthag. III, can. XXXII decretum est, « ut presbyter inconsulto episcopo non re-

Confessio

Public Pœniten propte occulta [ ] cata quibusd imposi

conciliet pœnitentem, nisi absente episcopo, et necessitate cogente. Cujuscumque autem pœnitentis publicum, et vulgatissimum crimen est, quod universa Ecclesia noverit, ante apsidem manus ei imponatur. » Hæc ipsa concilii sanctio clarissime significat, alia præter publica fuisse peccata, quæ pœnitentia coercerentur : cum a cæteris publica nominatim excipiat. Deinde nec illud obscure colligitur : si ulla, qualem isti fingunt, publica fuisset peccatorum confessio, perraro tamen usum illius incidisse. Nam si publice, et in frequenti ecclesiæ conventu jam ea prodidissent, cur in manifestissimis duntaxat, certisque criminibus manus iis ante apsidem imponitur ? Quippe omnium sine ullo discrimine pœnitentium peccata jam erant illorum confessione manifesta. Neque vero dici istud potest, illustri aliqua auctoritate veterum ac Patrum niti confessionem istam publicam. Nam præter Nectarianam, uti diximus, historiam, nihil est admodum, ad quod conjectura illa possit adhærescere. Sed hoc quam inane præsidium sit, copiose demonstravimus. Intellectum est enim, non mulieris publica, et ecclesiastica confessione, sed aliunde stuprum illud esse compertum : totam denique publicæ confessionis tragœdiam ab interpretis errore derivatam : qui ad id, quod Socrates scripserat, *longius progressam esse mulierem*, levi additione, sed magna veritatis fraude *confitendi* vocabulum adjunxit. Cætera denique ita composita, explanataque sunt, nullum ut inde fucum coloremque sibi ementita illa confessio possit arcessere. Superest Origenis unus alterve locus, qui publicæ confessionis suspicionem aliquam possit injicere. Sed si diligentius consideretur, adversus illos ipsos magnopere pugnat, qui ejus se præsidio defendunt. Origenes itaque hom. II. *in Ps.* XXXVII. ea Davidis verba declarans : *Amici mei, et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt:* hæc ad pœnitentem refert, qui peccato suo medicinam facere volens amicorum contemptum irrisionemque negligat. « Si ergo, inquit, hujusmodi homo memor delicti sui confiteatur quæ commisit, et humana confusione parvipendat eos, qui exprobant eum confitentem, et notant vel irrident, ille autem intelligens per hæc sibi veniam dari, etc. Si ergo sit aliquis ita fidelis, ut si quid conscius sit sibi, procedat in medium, et ipse sui accusator existat : hi autem qui futurum Dei judicium non metuunt, hæc audientes cum infirmantibus quidem non infirmentur, cum scandalizantibus non urantur, cum lapsis non jaceant : sed dicant; longe te fac a me, neque accedas ad me quoniam mundus sum ; et detestari incipiant eum, quem ante admirabantur, et ab amicitia recedant ejus, qui delictum suum noluit occultare : super his ergo consequenter dicit, qui exhomologesin, id est confessionem, facit, et. » Sed postea clarius idem declarat, cum ad sui accusationem, et confessionem adhortans, ita loquitur : « Tantummodo circumspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba prius medicum, cui debeas causam languoris exponere, etc. ut ita demum si quid ille dixerit, qui se prius et eruditum medicum ostenderit, et misericordem, si quid consilii dederit, facias, et sequaris : si intellexerit, et præviderit talem esse languorem tuum, qui in conventu totius Ecclesiæ exponi debeat, et curari, ex quo fortassis et cæteri ædificari poterunt, et tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione, et satis perito medici illius consilio procurandum est. » Hactenus Origenes. Nullus in omni vetustate locus est, ex quo validius id affirmari putent, quod de publica confessione sentiunt Nam in posteriori maxime sententia delectum peccatorum a Sacerdote faciendum insinuat, quæ pœnitens ad omnium utilitatem publice profiteatur. Atqui nihil istos Origenes adjuvat: imo vero obest vel plurimum, quandoquidem de arcanis, occultisque peccatis, non publicis loquitur ; de iis, inquam, peccatis ista pronuntiavit Origenes, quibus illa, quam suadet, confessione patefactis, qui confitentem amabant, et admirabantur antea, deinceps velut ab impuro, contaminatoque discedant, ut in priore loco narrat. Item ejusmodi peccata illa sunt, quæ confiteri jubet, ut non temere in publico conventu debeant exponi, sed cum accurata deliberatione, et sacerdotis consilio, quod posterior locus admonet. Quamobrem occulta illa sunt, non publica atque manifesta, de quibus publice confitendis ne deliberandum quidem esset, si id publicæ pœnitentiæ ratio et Ecclesiæ lex necessario postularet. Cum igitur publicæ confessionis patroni nullam occultorum criminum, sed publicorum duntaxat, publicam confessionem legitimam fuisse velint ; idque et Leonis Magni decretum, et Tridentini concilii auctoritas evincat: (Neque enim, ejusdem opinionis alios quos-

[Margin note:] Origenis testimonia ... publica ... confessione ... penduntur.

dam moramur, qui ex arcanis ipsis criminibus quædam etiam ad publicam professionem designata censent, quorum est minus tolerandus error) plurimum abest, ut ex illis Origenis testimoniis operæ pretium ullum ad

Explicantur Origenis loca.

commenti sui patrocinium faciant, quæ cum ita sese habeant, aliter Origenis accipienda illa verba sunt, cum publice accusanda, confitenda, aut exponenda peccata dicit, vel exhomologesin instituendam: quod apud cæteros Patres, imprimisque Cyprianum frequenter occurrit. Neque enim perpetuo legitima aliqua peccatorum declaratio, ac singulorum expositio istiusmodi vocaborum formulis intelligitur; sed ea plerumque professio, quæ factis ipsis, ac pœnitentium officiis editur, aut si ore fortassis ac verbis, non ea singulorum criminum condicto loco ac tempore confessio fuit, ut vel ex scripto, vel ex memoria pronuntiarentur: sed generalis scelerum agnitio, et improbitatis suæ professio, ac detestatio: cujusmodi esse videtur generalis illa confessionis formula, quam accuratæ ac privatæ peccatorum explicationi, aut incruento Missæ sacrificio celebrando præmittimus. Neque tamen inficior, quin exhomo-

Quid sit exhomologesis.

logesis interdum veram et sacramenti propriam, adeoque privatam peccatorum expositionem significet; sed caute, ac prudenter in hujus vocis interpretatione versandum est, ut ex ipso narrationis contextu quo sensu a Patribus usurpata sit dijudicare possimus. Quam ad rem egregius est Tertulliani locus, lib. *de Pœnit.* c. IX. « Hujus inquit, igitur pœnitentiæ secundæ, et unius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio est, ut non sola conscientia præferatur, sed aliquo etiam actu administretur. Is actus, qui magis Græco vocabulo exprimitur, et frequentatur, exhomologesis est, qua delictum Domino nostro confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiæ illicem. » Sed de ἐξομολογήσεως notionibus variis jam pridem multa sunt a viris eruditis observata. Nos

Ea propria fuit ὑποπτώσεως.

apud Cyprianum animadvertimus exhomologesin pro pœnitentiæ publicæ certa functione sumi, quæ uni ex IV Pœnitentium gradibus præcipue conveniret: nimirum ὑποπτώσει, quæ tertio loco numeratur. Nam

Quid sit ὑπόπτωσις

qui in eo gradu censebatur, ἐντὸς τῆς τοῦ ναοῦ πύλης, *intra templi portam* admissus, cum Catechumenis facessere jubebatur, ac certis diebus coram episcopo procidens impositione manuum, ac solemni precatione impertitus dimitti solebat. Unde ὑπόπτωσις est dicta, quod ὑπέπιπτεν, hoc est coram Antistite *procidebat*, qui cum omni populo procidens et ipse primum, tum exsurgens, manus uti dixi, pœnitentibus imponebat. Quod luculente cum primis declaratur a Sozomeno l. VII, c. XVI, ubi pœnitentiæ formulam exponit, quæ Constantinopoli abrogata Romæ perpetuo mansit. Qua in Sozomeni descriptione plurima sunt quæ ad omnes pœnitentiæ gradus pertinent non pauca ad ὑπόπτωσιν referuntur. Cur autem exhomologesin huic tertio pœnitentiæ gradui potissimum assignem, Cypriani auctoritas movet, qui post alias pœnitentiæ functiones exhomologesin collocare solet, et reconciliationi ac communioni propiorem ostendere. Sic in epistola X. *ad clerum.* « Nam cum in minoribus peccatis, inquit, agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exhomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi, et cleri jus communicationis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum pœnitentia acta, nondum exhomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo et clero imposita, Eucharistia illis datur. » Sic epist. XI, post actam pœnitentiam, subjicit exhomologesin. Et epist. XII. « Nam cum in minoribus delictis, quæ non in Dominum committuntur, pœnitentia agatur justo tempore; et exhomologesis fiat inspecta vita ejus, qui agit pœnitentiam, nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab episcopo, et clero manus fuerit imposita. » Idem in orat. *de lapsis*, et alibi sæpius eodem ordine commemorat. Quinetiam Tertull. lib. *de Pœnit.* enumeratis omnibus pœnitentium incommodis, ac vexationibus, hoc infert: « Miserum est sic ad exhomologesin pervenire. Malo enim ad miseriam pervenitur: sed ubi pœnitendum est, desinit miserum, quia factum est salutare. » Ex quibus perspicuum redditur, ante exhomologesim multas pœnitentium actiones alias antecessisse, illam autem ὑποπτώσεως peculiarem esse, quia σύστασις non jam *miseria* dici potest, cum status hic pœnitentiæ commodissimus omnium exstiterit. At ὑπόπτωσις multas acerbissimasque molestias habuit, et

Prostrati

Prostratio nem.

Prostra nis. Aggrega

majore cum verecundia conjuncta fuit, cum im media populi concione sistens sese peccatorem profiteretur, ac generalem exhomologesin concipiens lacrymis atque ejulatibus instaret ardentius. Propterea concilium Ancyranum, ut supra vidimus, can. XIX, voluntarii parricidii reos toto vitæ tempore ὑποπίπτειν jubet.

Prosterni.

Pœnitentium nomine vulgo tres primi gradus continentur.

Atque eamdem esse causam suspicor, cur pœnitentium nomine sæpe illi soli comprehendantur a conciliis, et Patribus, qui in tribus primis gradibus hærerent. Nam in liturgiis ac sacrificiis post Scripturarum lectionem, et Divini verbi prædicationem priusquam ad arcana augustioraque mysteria progrederentur, catechumenos, energumenos, cum pœnitentibus facessere Diaconus imperabat. Dionysius lib. *de Eccles. Hierar-* cap. III. Καὶ μετὰ ταύτας (lectiones sacras) ἔξω γίνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες[a]. Sic in *Constit. Apost.* l. VIII cap. IX. Καὶ ὁ Διάκονος λεγέτω· ἀπολύεσθε οἱ ἐν μετανοίᾳ[b]. Verbum τοῦ ἀπολύειν *missam*, sive *missionem* significat ; ut in *expositione fidei Catholicæ* in fine operis hujus videbimus. Pœnitentium itaque discessio fiebat, duntaxat eorum, qui in tribus primis gradibus censerentur : uti veteres canones nos docent; præsertim Gregorii Thaumaturgi undecimus, idque pluribus Zonaras, et Balsamo interpretes observant. Nam qui in quarto gradu, hoc est τῇ συστάσει numerabantur, cum fidelibus perseverabant Ἡ σύστασις (ait Thaumaturgus) ἵνα συνίσταται τοῖς πιστοῖς, καὶ μὴ ἐξέρχηται μετὰ τῶν κατηχουμένων[c]. Hincmarus in epistola *ad Hincmarum* Laudunensem episcopum, quam Justellus citat : « Quidam jubentur usque ad missam cathechumenorum manere in Ecclesia. Quidam autem sola intra Ecclesiam fidelium oratione jungi sacræ mysteriorum celebritati, a Dominicæ autem mensæ convivio segregari. » Quocirca οἱ ἐν συστάσει ὄντες extra pœnitentium ordinem ex illa canonum, ec PP. loquendi ratione secreti sunt.

Aggregati

VI.

Quonam in pœnitentiæ gradu Sacramentalis absolutio concessa fuerit.

Ex quo illa sane non levis existit quæstio : quonam tempore, quove in gradu postremam illam a peccatis absolutionem pœnitentes obtinerent. Quod enim subinde post editam peccatorum confessionem absolvi non solerent, idque nonnisi expleto pœnitentiæ tempore consequerentur, pluribus antea demonstratum est. Nunc illud merito dubitatur ; utrumnam quarto insuper gradu, hoc est συστάσει, prius defungendum illis fuerit, quam sacramentalem, ut vocant, absolutionem impetrarent : an post ὑπόπτωσιν absolverentur a peccatis illi quidem ; sed nondum tamen ad Dominici communionem corporis admitterentur. Ac videri sane potest, post ὑπόπτωσιν, peccatorum illis veniam, hoc est sacramentalem illam relaxationem esse concessam. Nam cum tertio ex illo gradu ad σύστασιν emerserant, pœnitentes esse quodammodo desinebant, ut paulo ante declaravimus. Quod argumento esse potest, relaxata jam illis, ac condonata esse crimina, propter quæ in illam obeundæ pœnitentiæ necessitatem incurrerant. Adde omnia illis, uno excepto Domini corpore, cum cæteris fidelibus fuisse communia : locum imprimis, ac tempus orationis. Neque enim cum pœnitentibus exibant, nec alibi, quam ubi fideles cæteri, versabantur. Tum sacrificia ipsa, et Liturgias quorum citra communionem erant participes. Deinde vero nemini dubium illud est, per impositionem manuum, cætera ut omittam, peccatorum illis temporibus tributam esse veniam. Docent hoc innumera Cypriani testimonia, quorum hactenus pleraque produximus ; in quibus per manus impositionem pax et reconciliatio, communicatioque conceditur. Tum in Carthag. conc. IV, can. LXXVI, de eo qui pœnitentiam in infirmitate postulat : « Et si continuo, inquit, creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem,

Prostrationem.

Videri in tertio gradu collatam.

a Et post illos ejiciuntur e sacro ambitu catechumeni, et post illos energumeni, et pœnitentes. J. B. F.

b Et diaconus dicat : dimittimini qui in pœnitentia estis. J. B. F.

c Consistentium gradus, utpote qui stant cum fidelibus nec egrediuntur cum catechumenis. J. B. F.

et infundatur ori ejus Eucharistia. » Item canon. LXXVIII. « Pœnitentes, qui in infirmitate viaticum Eucharistiæ acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint. » In *Constit apost.* l. II, cap. XLI ἡ χειροθεσία pœnitentibus ἀντὶ τοῦ λούσματος esse dicitur. At vero manus impositio propria τῆς ὑποπτώσεως fuisse videtur. Quo in gradu pœnitentes sub episcopi manus subibant: unde τῆς ὑποπτώσεως vocabulum deductum. Atque hoc ante postremam absolutionem, ac reconciliationem sæpius factitabant. In Laodic. can. XIX, ubi Liturgiarum celebrandarum forma præscribitur, τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν Ἐπισκόπων, καὶ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους, τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι, καὶ τούτων προελθόντων ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὑποχωρησάντων, οὕτως τὰς εὐχὰς τῶν πιστῶν γίνεσθαι τρεῖς [a]. Agathense conc. can. XV. « Pœnitentes tempore, quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum et cilicium super caput a Sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur. » Item Carthag. IV. can. LXXX. « Omni tempore jejunii manus pœnitentibus a Sacerdotibus imponatur. » Itaque cum ab ὑποπτώσει ad quartum ordinem, ac postremum migrarent, probabile est per impositionem manuum sacramentalem illis absolutionem impertitam fuisse. Neque enim, quod sciam, antiqui canones post σύστασιν pœnitentibus impositam esse significant, sed eam impositionem cum ὑποπτώσει conjungunt. Quæ conjectura si cui forsitam placuerit, ad nonnulla Patrum loca transferri, accommodarique poterit, in quibus pœnitentia sine communione certis peccatoribus concessa legitur. Ut cum Innocentius Papa scribit, olim iis, qui reconciliationem sub extremum tempus vitæ postulabant negata communione concessam esse pœnitentiam. Nam pœnitentiæ nomine sacramentalis absolutio potest intelligi, quam citra Dominici corporis participationem impetraverint: Cyprianus insuper epist. XI. « Ante actam, inquit, pœnitentiam, ante exhomologesim gravissimi, atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo et clero in pœnitentiam impositam. » Ibi pœnitentia pro absolutione usurpari videtur, ut et alibi passim, quoties de reconciliatione loquens iis verbis utitur; manu *in pœnitentiam imposita*. Quocirca in fine τῆς ὑποπτώσεως forte an manus in pœnitentiam imposita fuit, hoc est absolutio, reconciliatioque data pœnitentibus, sic ut tantisper a mysteriis abstinerent.

Manuum impositio... loco lavacri. — *Prostrationis.* — *Prostratione.* — *Prostrationis.*

Verum ne huic conjecturæ nimium confidam, unum illud facit; quod vetustissimi Patres, imprimisque Cyprianus post exhomologesin, extremamque manuum impositionem statim ad Mysteriorum communionem jus habuisse pœnitentes non obscure demonstrant. Sic in epist. X *ad Clerum*: « Nam cum in minoribus peccatis (Cypriani verba sunt) agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exhomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi et cleri jus communicationis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum pœnitentia acta nondum exhomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo, et clero imposita, Eucharistia illis datur. » Idem repetit epist. XI ac XII, et sexcentis aliis locis. Ex quibus efficitur, nonnisi peracta pœnitentia et sub finem συστάσεως postremam illam manuum impositionem, qua sacramentalis absolutio continebatur, pœnitentes obtinuisse. Nihil enim inter pacem et reconciliationem ac Mysteriorum participandorum jûs interponendum videtur: et utrumque communionis appellatione comprehenditur. Hic igitur ἐπέχω, deque ea re doctorum, et antiquitatis ecclesiasticæ consultorum hominum judicium expecto.

Consistentiæ. — *Abstineo*

a Quomodo oportet separatim primum, post homilias episcoporum, catechumenorum orationem perfici, et egressis catechumenis pœnitentium orationem fieri, et hi, postquam procedentes sub manu, manuum impositionem acceperint, ita orationes fidelium fieri tres. J. B. F.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

Ea est mysteriorum religionis nostræ sublimitas, ejusque Sacramentorum usque adeo augusta majestas, ut cogitationes omnes nostras infinito superent intervallo, nedum ut ad Sacramentorum participationem, pro rei dignitate, animos nostros parare possimus. Quod fidei Christianæ caput, longe maximi momenti, est sæpe fidelibus inculcandum et explicandum ita, ut ab iis intelligatur, præsertim ad augustissimum Eucharistiæ sacramentum quod attinet; quod cum sit omnium præstantissimum, affectionem animi religiosiorem, et absolutiorem a nobis postulat sanctimoniam.

Quare magni faciendi sunt, quicumque animabus fidelium regendis operam dantes quam maximam curam adhibent, ut eos doceant sese ad id sacramentum excipiendum diligentissime parare. Dum enim animos illorum solida illa pietate perfundunt, viam illis aperiunt, qua possint pervenire ad divitias cœlestes ex eo thesauro inexhausto copiosissime sibi comparandas.

Scriptor libri, *de Frequente Communione*, posset ad eam laudem adspirare, si cœptis suis exsequendis prudentiam zelo parem adhibuisset; sique animum, qui optimus esse potuit, sana doctrina comitata in eo opere esset, prudensque ejus expositio.

Laudabilem animum ejus esse dico, si modo ex vero, a libri sui initio, eum descripsit. Quid enim laudabilius, sanctiusque esse potest inscriptione, quæ fronti præfixa est : « De Frequenti communione, ubi sententiæ Patrum, Paparum, et conciliorum, de usu sacramentorum Pœnitentiæ et Eucharistiæ, fideliter explicantur; ut sint directionis loco iis, qui serio de sui ad Deum conversione cogitant, pastoribusque et confessariis, qui animarum salutis studio flagrant? » Tum subjicitur symbolica sententia, quæ necessariam animi præparationem duobus verbis complectitur, *sancta sanctis*; ut hinc colligamus, cum volumus excipere divinum illum hospitem, qui est ipsamet sanctitas, nos oportere instar illius esse sanctos, non quidem pari gradu, quod fieri nequit, sed rudi saltem imitatione, et prout nostra fert imbecillitas.

Antonius Arnaldus merito hortatur Christianos, ut recte utantur duobus illis sacramentis, quorum unum viam ad alterum munit. Nimis multa fieri, aut dici nequeunt, ut honor et reverentia rerum usque adeo sanctarum augeantur, et præsertim quidem participationis panis Angelorum, et cibi cœlestis, quæ in nos re ipsa Deum ipsum transfundit, ita ut dum Deus descendit atque in unum corpus cum homine veluti coalescit, homo attollatur, unumque corpus cum Deo ipso conflet.

Neminem novi, qui cum Arnaldo non sentiat, summa cura, ac diligentia sese ad id convivium, easve nuptias esse parandum. Pœnitentiam, qua hoc fit, oportet esse veram, constantem, animosam, non ignavam, veternosam et vacillantem.

Fateor SS. Patres, doctores ac concilia idem hac de re sentire, prædicare, confirmare, et gravissimorum testimoniorum pondere stabilire. Non nego Arnaldum jure queri, ob religionis teporem ac neglectum, qui nunc cernuntur in plerisque Christianis parum observantibus eximiorum monitorum, quæ

illis a magnis viris suppeditantur, atque ab Ecclesia proponuntur, ut ex duobus illis sacramentis fructum aliquem percipiant. Votis ejus mea conjungo, ac vehementer cupio malis illis medicinam fieri.

Igitur nihil est, quod reprehendam in animo, quem præ se fert Arnaldus, aut in egregiis illis contestationibus, quæ tam sæpe occurrunt, cum in præfatione, tum etiam in libro; aliud nullum ei esse consilium, nisi « ut aliquatenus dirigat animos, qui serio de sui ad Deum conversione cogitant; » proponatque iis certam viam ac rationem, quasi ex consilio quodam, ac libere ineundam.

Verum hic consistere eum oportuit et decernere, sequi leges atque instituta Ecclesiæ, non ejus tantum, quæ sæculis præteritis floruit, et quam *primitivam* vocamus, sed etiam ejus, quæ ei successit, et quæ etiamnum viget, cum ei sit par auctoritas, par cœleste auxilium, par denique jus ad condendas leges, easque nobis imponendas, ac sæculis præteritis.

Non debebat hæc Ecclesia argui errorum, et pravarum consuetudinum in disciplina, qua utitur, quamque regimine suo ratam facit. Non oportebat docere fas esse, imo laudabile, discedere a vulgari more, præferreque prisca instituta, quod attinet ad cæremonias, ritusque, qui per se indifferentes sunt.

Satius fuisset non dixisse, « ordinariam praxim Ecclesiæ circa pœnitentiam esse hodie frequentissimam, quia favet impœnitentiæ communi plerorumque ; » aut contendisse, « nullam esse vim consuetudinis in rebus ecclesiasticis. »

Non magis expediebat dicere, potestatem ligandi sacerdotibus collatam, potissimum sitam esse in impositione satisfactionis, finemque proximum, quem sacerdos sibi proponebat in vetere Ecclesia, dum audiret confessiones, fuisse pœnitentiæ impositionem. Scribendum etiam non fuit, magis satisfieri Deo novo illo genere pœnitentiæ sitæ in abstinentia a communione, quam omnibus aliis bonis operibus, ne excepto quidem martyrio.

Hæc, aliaque ejusmodi, quæ leguntur in Opere *de Frequente Communione*, neutiquam ostendunt rectum fuisse scribentis animum, qualis prima fronte videbatur; imo vero nos docent, ejus operis doctrina licentiæ periculosæ januam aperiri.

Hisce rationibus vehementer perculsus sum, atque adductus ad id oppugnandum, adhibendasque exiguas dotes, eruditionemque tenuem a Deo mihi concessas, ut animos hominum revocem ab errore circa caput, quod complectitur veritatem fundamentalem, atque essentialem Catholicæ religionis; quæ veritas pertinet ad auctoritatem Ecclesiæ catholicæ, potestatemque regendi fideles, quam a Deo accepit. Hæc enim potestas oppugnatur et concutitur fundamentis hujusce operis, quod in disputationis progressu liquebit.

Igitur non ipsum auctorem, sed opus oppugno. Scriptorem non minus veneror et colo, quam librum improbo et vituperandum censeo. Oro autem cum lectorem, tum etiam ipsum Arnaldum, hoc ut persuasum habeant, utque sejuncta doctrina ab homine, ad eam referant quidquid est in disceptatione vehementiæ, atque ardoris. Existimo, virum studio restituendæ disciplinæ nimis procul fuisse provectum, nec satis attendisse, quæ maturiore pensitatione digna erant. Puto eum in errorem delapsum ob speciem quamdam pietatis minus fucatæ, sanctitatisque perfectioris, qua ratione viri integerrimi falli solent, ut testatur S. Gregorius; qui sapienter observat eos esse laqueos, qui bonis ab inconspicuis hostibus tenduntur. « Iniqui enim, inquit[1], si aperte mali essent, a bonis recipi omnino non possent; sed sumunt aliquid de visione bonorum, ut dum boni viri in eis recipiunt speciem, quam amant, permistum sumant etiam virus, quod vitant. »

Plura hac de re non dicam, sed disputationi ipsi reservabo : quæ quamvis sensim creverit, et præter primum meum consilium, non potuit tamen complecti quæcumque res postulabat, et quæ dici etiam debuissent. At necesse habui magnam partem eorum, quæ cogitaveram resecare, aut potius in aliud tempus differre ; cum interea experiemur, an Arnaldus in utilitatem suam vertet ea, de quibus in antecessum eum monemus.

Eadem cura adhibenda est in propinandis animorum remediis, hoc est, veris institutis, quæ adhibetur in propinandis remediis corporis, ut ejus morbi curentur. Imprudentis est, ea subito profundere, nimiaque copia præbere; satiusque est, consideratius ac sen-

1 Greg. XXX *Moral.* cap. XXII.

sim iis uti, ne exacerbetur morbus, neve æger obruatur, nedum ut ex iis levamentum ullum capiat.

Oro Patrem luminum, ut ea tanta exuberantia ei impartiatur, ad quem potissimum spectat hoc opus, ut quid deliquerit, agnoscat, utque Spiritus S. ea in illo peragat, de quibus in sequentibus idem Gregorius inducit Dominum sic loquentem : « Ego[1], qui servorum meorum mentibus gratiam subtilissimæ discretionis inspiro, ut revelata malitia faciem ejus nudam videant, quam coopertam ille sub habitu sanctitatis occultat. » Hoc opto, eoque magis spero, quod mihi res est cum homine pietatem atque eruditionem præ se ferente ; quæ sunt aptissimæ emolliendis animis, iisque ad admittendum id quod est veritati, ac rationi consentaneum, comparandis.

Ad alios quod attinet, qui cum imperitiores sint, avidius nova hæc dogmata complectuntur, eos oro, ut mature expendant, quæ iis in hoc opere offero, meminerintque, in negotio tanti momenti, et ubi aguntur integritas fidei, animique salus, sibi diligenter cavendum esse, ne qua fraus oriatur ex novis dogmatibus, quæ spectant ad mutationem morum, institutorumque in universa Ecclesia receptorum. Memores sint salubris moniti Apostoli[2], *ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ;* dictique Sapientis[3] : *qui credit cito, levis est corde* ; ac tandem *esse viam, quæ videtur homini recta, et novissima ejus ducunt ad mortem*[4].

LIBER PRIMUS

CAPUT PRIMUM.

Nihil facile novandum in legibus et præsertim ecclesiasticis. De consilio Antonii Arnaldi, in libro de Frequente communione. Vehementer esse suspectum, nec secum satis consentire.

I. Omnis innovatio justam metus, ac diffidentiæ causam trahit, præsertim ubi res agitur, quæ ad fidem spectat, aut ad officium nostrum erga Deum, quod Religionis virtus complectitur. Olim laudatus est Legislator[5], qui in urbe Italiæ leges consensu populi receptas ita sancivit observandas, ut nihil in iis mutari posset, nisi is, qui mutandum quidpiam in iis censeret, collo reste vincto, in publicum prodiret ; ita ut, si rationes ejus expositæ sat graves viderentur, lege abrogata aut emendata, absolutus remitteretur; si vero plerique ei adversarentur; fracta laqueo gula, pœnas temeritatis suæ illico lueret, ob spretam Magistratus prudentiam, cujus administrationem reprehendisset. Æquo severior videbitur ea consuetudo, sed non potest non laudari legislatoris animus. Ita animati sint oportet, quicumque Reipublicæ administrationi admoti sunt, in quorum manibus deposita est lex , res omnium sanctissima, et quæ a veteribus dicta est *inventum et donum Deorum, urbis vero fœdus*[a]. Curam omnem adhibere debent ad eam defendendam, tuendamque ejus ope tranquillitatem publicam, et amoliendas omnes turbas, ac dissensiones, quæ alioqui vitari non possunt.

Omnis innovatio in fide suspecta.

II. Cum hæc verissima sint in legibus civilibus, reipublicæque administratione, multo veriora erunt, si spectemus animum, et quæ ad salutem æternam consequendam pertinent, sive sint a Deo ipso instituta, sive ab auctoritate Ecclesiæ manarint. Utraque enim

Contemptus legum Ecclesiæ multorum origo malorum.

a Demosthen. *contra Aristog.* Νόμος ἐστὶν εὕρημα, καὶ δῶρον θεῶν, πόλεως δὲ συνθήκη. Arist. III *Polit.*

1 Greg. XXXIII *Moral.* cap. xxii. — 2 *Eph.* iv, 14. — 3 *Eccl.* xix, 4. — 4 *Prov.* xvi, 25. — 5 Diod. Bibl. lib. XII Demosth. orat. cont. *Timocratem.*

sancta ac inviolata sint oportet, nec sine gravi delicto infringi, aut sine sacrilego facinore sperni possunt. Non ignoro quidem discrimen divinarum et ecclesiasticarum legum, et prioribus majus ac sanctius obsequium deberi; sed scio par esse, ut revereamur Ecclesiam, pareamus ejus mandatis, observemus ejus instituta, consuetudinesque sequamur; nec licere ea carpere, aut oppugnare, aut ejus præceptis resistere, atque adversari. Contemptus ille, et studium partium aperuere semper fenestram hæresibus et schismatibus, quibus Ecclesia sæculis omnibus vexata est. Si nulla ejus rei argumenta suppeditarent nobis ratio, aut monumenta vetera cum sacra, tum profana; exempla, quæ etiamnum præ oculis habemus, eam satis superque nobis persuaderent. Quænam enim alia causa proferri posset corruptionis sæculi præteriti, quod videtur fuisse cloaca nequitiæ atque impietatis superiorum omnium, præter pruritum illum, quem nunc in multis animadvertimus, et quo novo quopiam invento insignes fieri volunt, cum ad fidem quod attinet, tum ad vetera instituta, quæ sunt veluti termini a majoribus nostris positi, quemadmodum loquitur Scriptura [1], quæ vetat eos revelli?

III. Sed quid opus est nos ad præteritum sæculum retrogredi, ut veritatem eorum, quæ diximus, comprobemus? Aperiendi sunt duntaxat oculi, ut cernantur turbæ paucis abhinc annis exortæ, et quæ etiamnum vigent, dolentibus omnibus bonis, in religionis catholicæ detrimentum. Quis non mirabitur, hominem eruditione et loco, quem in ecclesia Dei obtinebat, insignem, scriptis suis aggressum esse Calvini dogmata spargere, docere absurdas opiniones, damnatas ab universa Antiquitate, sanæ theologiæ contrarias, cum Scriptura pugnantes, et decretis sanctorum conciliorum proscriptas? Peregrinus fuit, Galliæ infensissimus hostis, qui cum in lucem edidisset exsecrandum librum in Liliorum dedecus, et contumeliosum memoriæ Ludovici Justi, nuper fato functi, postea conversis in partes Catholicas armis, concussit potissima fidei fundamenta, dum evertit dogmata Ecclesiæ, et orthodoxæ fidei capita conculcavit. Qua in re, ea felicitate usus est, ut permultos invenerit, qui laudes ejus prædicent, defendantque, ac tueantur ejus doctrinam. Quamobrem sæpe non minus obstupefactus, quam dolens dixi, si Calvinus miseris hisce temporibus in vitam rediret, multos inventurum Catholicos eum sequi, defendendisque ejus erroribus, et promovendæ causæ paratos.

Auctores hæreseon sæpe moribus inculpati.

IV. Hoc vero maxime deplorandum est, calamitatemque auget, quod auctores profanarum illarum novitatum moribus inculpati esse visi sint. Vitam egerunt aut specie tenus, aut revera sanctam, antequam in id infortunium delaberentur. Qua illecebra capti sunt simpliciores, qui potius sensibus suis credunt, quam iis, quæ ratio et prudentia oculatioribus, atque in interiora acutius penetrantibus patefaciunt. Qui legent historiam ecclesiasticam, ut in ea hæresum origines quærant, invenient innumera exempla conditorum, ac Patriarcharum infelicium sectarum, qui multo magis res suas promoverunt fama virtutis et probitatis, quam sibi apud populum compararant, quam acumine ingenii, orationis calliditate et elegantia sermonis. Sic infelix ille Arius, tristi vultu, ficta modestia, compositoque gestu, allexit ad se maximam partem populi et cleri Alexandrini, prout docet Epiphanius [2]. Similia etiam de Audio narrat [3], qui vitam agebat innocentissimam, nec minus erat conspicuus austera vitæ ratione, quam accurata observatione omnium Legum et constitutionum ecclesiasticarum. Sic et Pelagius famosus hæresiarcha, a quo secta Pelagianorum nomen, atque originem traxit, virtute et sanctitate inter monachos eximius erat, ut prodidit Augustinus [4]; qui existimavit sibi de illo honorifice loquendum esse, antequam eum penitus cognitum haberet. Quas laudes cum hæreticus in suam utilitatem postea vertisset [5], Augustinus quod a se dictum fuerat, excusavit, rationibus prolatis, quas habuerat loquendi ac scribendi de Pelagio, quasi de bono viro.

V. Verum generalibus hisce omissis, ad peculiare hujus operis consilium deveniamus, quod eo tantum spectat, ut expendatur doctrina libri *de Frequente communione*; quæ doctrina per omnia non est sana, neque prorsus consentanea dogmatibus vulgo in Ecclesia catholica receptis, indigetque emendatione ex caritate profecta, ac minime fucata. Hoc constitui facere, illæsa tamen reverentia, quam homini debeo; quem sane veneror, et quem nolim ullius alius delicti arguere, præter animi errorem, nimiamque creduli-

1 *Deut.* XIX, 14; *Prov.* XXII, 28.—2 Hær. LX.—3 Hær. LXX.—4 Aug. lib. II *de Pecc. mer.* c. I et III.—5 Ib. lib. XI *Retr.* c. XIII.

latem, qua excepit opiniones hominum, quorum fidem suspectam ei esse oportuisset. Ei humanitatis officio hunc consecro laborem, quo decrevi ad examen revocare librum Ant. Arnaldi, non quidem particulatim, ut ille expendit celebre illud scriptum, in quod omnes suas machinas direxit: sed duntaxat ejus dogmata, ut multis oculos aperiam, ostendamque universum magni illius voluminis consilium, in quo libere exspatiatur, dum multis disserit de difficultate, quæ paucis verbis expediri potuisset.

'gumenta æ librum Arnaldi ɔspectum eddunt.

VI. Difficile est sine dubio animum auctoris illico retegere, remque ita introspicere, ut animadvertas, quid in ea sit periculosum et pestiferum; quod legentes sentiunt potius arcanis affectibus, malignisque effluviis, quam evidentibus indiciis, ex quibus res palam fiat. Sic notum est esse corpora, quibus insunt qualitates occultæ, quarum eo periculosiores sunt effectus, quo occultius, instar veneni, præcordia ejus, quem afficiunt, subeunt. Sic legimus esse oculos duplici pupilla instructos, qui pestiferi sunt, fascinantque eos, in quos defiguntur. Non opus nobis erit procul accersitis argumentis, ut ejusmodi esse librum Arnaldi intelligamus, nec minimum argumentorum meorum petetur ex pravis effectibus, quos in lucem emissus continuo edidit. Veritas ipsa nos docet, ad secernendam bonam aut malam affectionem animi, non secus ac arboris qualitates, certissima esse in fructibus indicia. Fructus autem, quos protulit hoc opus, fuere dissidia, animorum exacerbatio, offensio non tantum ignarorum, (quorum animos, et præsertim quidem mulierum, hæc novitas subiit, artibus eorum, quibus ejus defensio cordi est,) sed etiam eruditorum, atque in theologicis rebus exercitatorum, eorumdemque bonorum, et utilitatum Ecclesiæ studiosissimorum. Horum animi eo magis offensi fuerunt, quæ acutius præviderunt mala ex hac doctrina exortura, cui palam adversati sunt. Unde intelligere licet causam præcipuam, cujus impulsu is liber conscriptus est, esse Spiritum dissidii, non Deum pacis et concordiæ, cujus operum effectus sunt hisce plane contrarii.

VII. Alterum argumentum, ex quo liber suspectus sit, etiam iis, a quibus nondum est lectus, aut qui non satis eruditi sunt, ut de re ipsa judicium ferant, est diffidentia Auctoris; qui cum prævideret turbas, quas erat excitaturus, et periculum, quod ejus existimatio aditura erat, cumque justam censuram timeret, sibi conquisivit testimonia honorifica quibus non tam ipse tegitur, quam consilium ejus aperitur. Qua in re singularis elucet providentia divina, quæ permisit eas ipsas artes, quibus conatus est consilium suum occultare, id in clariorem lucem protrahere. Alexiteria enim illa, quibus libro suo cavit, justam suspicionem in nobis creant mali cujuspiam in illo abditi, et doctrinæ, quæ non sit publici saporis; cum indigeat fuco, nec ausit aperte, et absque commeatu prodire. Quisquis aliquid dicturus, excusatione prius utitur, atque *Apologia*, innuit satis se non confidere sibi, et timere, ne sua dicta minus probentur. Omnis *Apologia* est indicium, ex quo intelligere est, id, quod defenditur, minime probari iis, apud quos eget *Apologia*.

VIII. S. Epiphanius narrat[1], cum aliquando rogasset S. Athanasium, quid sentiret de Marcello Ancyræ episcopo, cujus fides suspecta erat, nihil quidem voluisse affirmare Athanasium, sed subridendo ostendisse se eum non habere pro viro, cujus fides esset plane orthodoxa, eumque referre in numerum eorum, qui *Apologia* indiguerant, ut censeri possent e recte sentientium partibus stare. Quod tum potissimum intelligere est, ut dixi, cum excusatio vituperationem antecedit, cumque purgantur dicenda, antequam audita sint. Hinc enim liquet aliquid novi esse proferendum, de quo pertimescitur judicium eorum, quibus exponitur. Quod consentaneum est responso Regis illius, qui militi narraturo calamitatem, quæ sibi contigerat, negantique in antecessum rem sua culpa accidisse, reponit apud Sophoclem: « rem ambagibus involvis, ostendis te novi quidpiam dicturum esse[a]. » Si Arnaldus, more solito, librum suum edidisset, res fortasse lectores fugisset; cumque nihil mali esset suspicatus, nemo rem accurate expendisset, adeoque exiguo strepitu confectum negotium fuisset; sed splendor quem operi suo conciliare conatus est, apparatusque ille elogiorum et laudum quæsitarum, quo frontem libri exornavit, oculos hominum ad eum

a SOPHOCL. *in Antig.* —— Κἀποφράγνυσαι κύκλῳ τὸ πρᾶγμα, δηλοῖς ὥς τι σημαίνων νέον.

1 Hær. LXXI lib. IV.

converterunt, et acutiores ad plenius examen instituendum excitarunt, quasi veteris Apologi monitum confirmare voluisset :

« Tacitus pasci si posset Corvus, haberet
Plus dapis et rixæ multo minus, invi-
[diæque. »]

IX. Profecto cum hæc mecum reputo, non possum satis mirari, virum cæteroquin eruditum tam imprudentem fuisse, nec melius secum consensisse. Si enim audias quæ habet in præfatione, et per totum librum, videbitur optimo animo scripsisse. Dejerat se nihil inusitatum velle docere, aut se quidquam tradere, præter communem doctrinam ab omnibus spiritualis vitæ magistris confirmatam. Contendit viros hujusce sæculi eminentissimos S. Carolum Borromæum, Franciscum Salensem, episcopum Genevensem, Ludovicum Granatensem, multosque alios sanctitate celebres eamdem docuisse. Præsertim neminem vult ignorare eam a S. concilio Tridentino, quatenus licuit, defensam ac probatam. Attamen in eadem præfatione, multisque operis locis, fatetur se oppugnare usum, consuetudinemque receptam Ecclesiæ.

Timet, ne *multi* de iis, quæ habet, *judicent ex præjudicio consuetudinis, potiusquam ex judicio veritatis.* Profitetur nunc solere fieri in Ecclesia, quod improbat et quod nititur evertere. Eam consuetudinem vocat *ordinis perturbationem, et corruptionem morum ac disciplinæ*, quas licet oppugnare, cum sit magnum discrimen inter fidem et mores Ecclesiæ ; quæ, ad fidem quod attinet, incorrupta est, sed in moribus semper magis a primæva sanctitate desciscit.

X. Existimo hinc Arnaldum nullam aliam agnoscere Ecclesiam, præter eam, in qua se vivere profitetur, nimirum, Catholicam et Romanam : illinc vero fateri eam nunc uti institutis diversis ab iis, quæ eam docere vult. Igitur altera illa consuetudo, quamvis melior et sanctior, ut dicit, nova est universæ Ecclesiæ, quæ cum in doctrina et fide aberrare nequeat, in moribus, ut ille putat, delinquere potest. Quod debet de universa Ecclesia intelligi, cum sola erroris omnis in doctrina sit immunis, non vero delictorum in moribus, ac disciplina, si credimus Arnaldo. Itaque, si tota spectetur Ecclesia opiniones ac consuetudines habet diversas ab iis, quas vellet earum, quæ obtinent, loco substituere, et quæ proinde non possunt non esse novæ. Sic secum scriptor ille pugnat, quod et per totum opus solet, quemadmodum demonstrabimus.

1 Senec. epist. XLIX

CAPUT II.

Librum de Frequente Communione plenum esse fuco atque malis artibus, in doctrinæ propositione, quæ semper observata sunt in iis, qui novi quidpiam in Ecclesiam intromittere conati sunt. Quod confirmatur exemplis ex historia ecclesiastica, ut Marcelli Ancyrani, Pelagii et aliorum.

I. Quod scriptor quidam vetus affirmavit de virtute, idem pari fiducia de veritate dici potest : si conspiciendam se hominum oculis præberet, mirabiles sui amores excitaturam ; contra si mendacium, ac vitium sese nuda patefacerent, nemini probarentur, omnesque a se fugarent. Ideoque mendacium arte et dissimulatione utitur, quibus se occultet. At veritas nullo unquam utitur fuco, comitesque indivulsas habet candorem ac simplicitatem. « Veritatis simplex oratio est, ideoque illam implicare non oportet ; nec enim quidquam minus convenit, quam subdola ista calliditas animis conantibus magna.»

Liber *de frequenti communione* plenus fuco

II. Hoc animadvertere licet in libro *de Frequente Communione*, cum sit totius operis veluti character. Perpetuæ in eo dissimulationes, et verba fere semper ambigua lectoris animum suspendunt, nec satis plene mentem Auctoris exprimunt. Ad me quidem non pertinet decretorio judicio doctrinam castigare, et, ut loquuntur, *qualificare* ; sed, ut intra modestum examen me contineam, patietur Arnaldus, me eum monere de eo, quod solet objicere scripto anonymo : ipsum nempe imitari eos, qui bellum intulere Ecclesiæ, et qui fraude usi sunt, cum eos æquitas et justitia causæ deficeret. Quod, arcano Dei judicio, nimis sæpe secundum eventum sortitum est, pravis cœptis ad exitum perductis.

III. Sic pessimos libros, exitialesque opiniones sæpe sustentavit auctoritas magnorum et doctrina ac sanctitate insignium virorum,

novi ...piam ...ccle... iam ...mittere ...i sunt ...o ac ...usi ...unt.

ne exceptis quidem Pontificibus Maximis et conciliis. Hæc quidem non erraruut in fide quod fieri nequit, sed decepta sunt, artibus novatorum, qui dissimulare, et dogmata sua tam callide fucare norant, ut difficillime verum a falso dignosci posset. Exempla aliquot, quorum memini, hanc in rem proferam; quorum primum, quod singulare est, et apprime ad hanc rem facit, legere est in historia Marcelli Ancyrani, qui hæresiarchæ Photini fuit magister.

...d ex ...toria ...iastica ...atur.

Is, cum scriberet contra Asterium Sophistam [1], qui partes Arianorum tuebatur, in alterum extremum prolapsus est, protulitque enuntiationes, quæ revera Sabellianismum redolebant; sed quæ ita erant expressæ, ut difficulter argui posset, parato semper subterfugio quopiam, quo elaberetur. Postea cum propterea accusatus fuisset, et exutus episcopatu, in concilio ab Arianis Constantinopolim coacto, appellavit Julium Pont. Maximum, qui appellatione admissa, ad se vocavit eos, a quibus damnatus fuerat, ut sententiæ contra eum latæ rationem redderent. Qui cum se sistere nollent, sanctus Pontifex Romam concilium coegit, in quo auditus Marcellus rationem reddidit doctrinæ suæ, purgavitque quæ sibi objecta fuerant, questus adversarios dicta sua male interpretatos esse, atque in alienum a sua mente sensum detorsisse. Quibus auditis, absolutus est, ac redintegratus; adversarii vero, quod se non stitissent, damnati.

IV. Postea stetit coram alio episcoporum cœtu [2], in generali concilio Sardicensi, ubi iterum liber ejus et doctrina sunt ad examen revocata. Ibi cum secundum se purgasset, absolutus est; cum dixisset propositionum omnium, quæ ipsi tribuebantur, nullam se, quasi partem fidei suæ protulisse, sed tantum, quasi quæstiones expendendas, proposuisse. Sed longum præterlapsum non est tempus, antequam agnosceretur qualis erat, hoc est, Hæresiarcha, a quo vocabulum duxit secta *Marcellianorum*, quæ eadem fuit, ac Photinianorum. Epiphanius certe eum inter hæresiarchas recenset, ejusque hæresim LXXII habet. Quo in loco commemorat judicium S. Athanasii, cui suspectus factus erat. Addit confessionem ejus fidei, quam neque prorsus probare, neque penitus improbare sustinebat; quia expressa est loquutionibus generalibus atque ambiguis, quæ vel prudentissimos fallere queant. Itaque postquam diu justam censuram arte evasisset, tandem damnatus fuit, consensu totius Ecclesiæ et SS. Patrum. Primus ejus errores aperuit S. Athanasius, qui eum ad tempus excommunicavit, paulo post Sardicensem synodum, ut prodidit sanctus Hilarius [3], qui eum inter hæreticos refert [4], ut et S. Basilius variis in epistolis [5], S. Chrysostomus [6], Victorinus [7], Theodoretus [8] et omnes, qui ejus meminerunt. Eusebius Cæsariensis contra hunc Marcellum quinque libros scripsit, ex quibus, locisque Marcelli, quos profert, colligere est, in gravi eum errore versatum esse. Verum histrioniam tanta arte fecit, itaque dissimulavit, ut acutissimos fefellerit, fucumque fecerit Pontificibus Maximis, episcopis, et universo concilio generali [9], a quibus impetravit approbationem libri, in quo erant errores contra fidem, qui postea retecti sunt atque ab Ecclesia damnati. Insigne profecto illud est exemplum.

V. At exemplum Pelagii, ejusque assecłarum multo mirabilius est, mea quidem sententia, et magis ad rem facit. Is hæreticus, Cœlestiusque ejus discipulus tanta calliditate fuerunt, ut aliquandiu viri sancti, moribusque et doctrina inculpati habiti sint. Quamvis accusati fuissent, vocatique ad tribunalia episcoporum, et pontificum, tanta dexteritate sese omnibus accusationibus expediverunt, ut accusatores ipsos infamatos reos fecerint. Pelagius diu famam sancti viri obtinuit, quemadmodum testatur Augustinus [10]. Deinde cum bis accusatus fuisset a duobus Galliarum episcopis Lazaro et Herote [11], qui criminationes suas in Palæstinam usque miserunt, convocata est celeberrima synodus Diospolitana, in quam quatuordecim ex vicinis tractibus episcopi convenere. Synodo cum se stitisset Pelagius, interrogatus est de singulis capitibus accusationis, enuntiationesque ex libris ejus exscriptæ examinatæ sunt; sed homo callidus ita judices delusit fucatis verbis, ambiguisque responsionibus, ut absque ullo dedecore dimissus, penitusque absolutus fuerit, consentientibus omnium episcoporum suffragiis.

VI. Neque hic substitit, nam paulo post ad pontificem maximum scripsit; misitque

1 Hilar. in fragment. Epiph. hær. xxvii Sulp. Sever. lib XXI *Sacr. Hist* Athan. *Apol.* xi.— 2 Ep. Syn. Sard. in Ath. *Apol.*— 3 S. Hilar. lib. XI. *Fragm* — 4 In lib. *ad Const.* — 5 Ep. xxiii, xxxii, lxxiv et lxxviii. — 6 Hom. ii epist. *ad Heb.* — 7 Lib. *cont Arium* — 8 Lib. XI *de Hær.* — 9 Epist. Sard. concil. ap Athan. *Apol* ii. — 10 Lib. III *de Peccat. mer.* cap. i. — 11 August. lib. *de gestis Pelag.*

ad eum testimonia episcoporum de integritate suæ fidei, cum confessione, quam tanta arte composuit, adhibitisque loquutionibus adeo obscuris et ambiguis, ut Zozimum pontificem fefellerit. Paria fecit Cœlestius ejus discipulus, qui ad eumdem Pontificem confessionem fidei suæ misit. Hisce artibus ac dissimulationibus usque adeo sibi conciliarunt pontificem, ut eorum defensionem aggressus sit, scripseritque litteras in eorum gratiam ad S. Augustinum, aliosque Africæ episcopos, qui eos accusarant et de iis damnandis consilia agitabant. In iis litteris male habebat duos episcopos, qui accusatores eorum fuerant, insimulabatque calumniæ atque fraudis, et Pelagium ac Cœlestium bonos et Catholicos esse dicebat. Verum paulo post fraudem retexit, quæ cum agnita fuisset, eorum hæresis damnata est in generali concilio omnium Africæ episcoporum[1].

VII. Exemplum eorum, quæ contigere in synodo Ariminensi, non minus est insigne, atque ad hanc rem nostram apprime etiam facit. Prodidit historia ecclesiastica, in eam convenisse quadringentos episcopos, plerosque catholicos, qui primum quidem repudiarunt enuntiationes Arianorum, easque damnarunt. At aliquando post iis oblata est confessio fidei tanta arte conscripta, ut Catholici tandem hæreticorum precibus cesserint, cum hi dictitarent, spectari concordiam partium, quæ sperari poterat, si fieret ejusmodi confessio generalioribus loquutionibus expressa. Sic hæresis auctoritatem nacta est a concilio, nihil mali spectante, et ferme, ut scribit Hieronymus[2], exstincta est fides catholica.

Hisce addendum etiam exemplum Honorii pontificis[3], qui initio hæreseos Monotheletarum deceptus fuit litteris Sergii patriarchæ Constantinopolitani hæretici, et callidi hominis, qui ita os sublevit Pontifici, dum ei rationem reddit suæ hæreseos obscuris atque ambiguis verbis, ut assensum ejus, non eo quidem sensu, quo volebat, sed catholico elicuerit. Quamvis bono animo scripsisset Pontifex, tamen ejus famæ propterea nonnulla adhæsit macula apud Græcos et Orientales, quæ nonnisi longo tempore potuit deleri; ita ut in sexta synodo Œcumenica, in qua damnata fuit Monotheletarum hæresis, Acta Græcorum nomen ejus inter hæreticos recenseant.

VIII. Possem hic et alia colligere exempla, nisi timerem, ne tædium lectori parerent, et nisi pauca hæc satis superque essent ad ponendum ei ob oculos, quasi vivida imagine, quod animadverti, et quod ab eo intelligi velim in libro *de Frequente Communione*, qui cum doctrinam suspectam et periculosæ consequentiæ verborum ambagibus involvat, eadem arte errorem dissimulat et spargit in vulgus, qua usi sunt ii, quos memoravi.

Cum primum oculi conjiciuntur in librum Arnaldi; statim omnia arrident, pulchramque ac magnificam speciem præ se ferunt. Inscriptio, argumentum, methodus, ratio agendi, ratiocinationes, argumenta, testimoniaque omnia nihil nisi innocuum polliceri videntur; omnia spirant, specie tenus, pietatem et sanctitatem; promittit scriptor se nonnisi summopere spiritualia, ac religiosa propositurum.

IX. Quid potest esse speciosius, et illecebrosius titulo jam memorato, quo frons libri exornata est? Deinde omnia referta sunt dictis ac testimoniis Patrum; antiquitas et traditio illic splendent; conciliorum canonibus resonat totum opus; ubique provocatur ad primitivam Ecclesiam, nec quidquam crepatur præter emendationem ac reformationem.

Præterea summa dexteritate proponit axiomata atque enuntiationes, quibus summa novæ doctrinæ continetur. Omnia simul ac semel non aperit, sed hic illic spargit, miscetque cum probatis dogmatibus. Itaque opus est et magno otio, et singulari attentione, ut illa omnia ordine in animo componantur, et invicem collata vivide describantur ita, ut aperiantur potissima consectaria, quæ in ambagibus orationis fucatæ, et fallacis latent.

X. Quamobrem quicumque legissent tantum ipsum librum, difficulter secernerent, quid in eo sit periculosum ac castigatione dignum. Nisi ipse doctrinam suam in præfatione contraxisset, variasque enuntiationes ordine proposuisset, unaque ratiocinationis serie, difficulter intelligi potuisset, quid subsit mali, atque in aperta luce collocari.

Præfatio illa magno laboris et temporis nostri compendio lucem nobis suppeditavit, qua retegeremus operis vitium, et arma, quibus id aggrederemur, ac debellaremus. Hoc suscepi, et Deo dante, ita spero me per-

1 Tom. I Conc. *in Afric.* conc. sub. Cœlestino et Bonif. a Can. LXXVI. — 2 Dial. *cont. Lucifer.* — 3 Anastas. *in Collect.*

ficere posse, ut pollicentur bonitas causæ, quam tueor, animus rectus, quo hoc opus aggressus sum, et utilitas lectorum, cui inservire volui.

CAPUT III.

Accuratior expositio consilii Arnaldi in libro de Frequente Communione. Periculosum esse, atque ad schisma spectare. Ecclesiam non posse falli in iis, quæ spectant ad fidem, et bonos mores.

gumen- um et is libris *Frequente ommunione* enditur.

I. Ut sanius ac sincerius judicare possimus de opere *de Frequente Communione*, expediet, antequam ulterius progrediamur, probe intelligere argumentum libri, et finem, quem sibi auctor proposuit. In hisce enim sita est orationis anima, ex qua ingenii nostri fœtus boni, aut mali fiunt. Necesse ergo est scire, Arnaldum zelo insolito accensum, nobile ac magnificum cœptum animo concepisse, reformationem nimirum catholicæ Ecclesiæ, et restitutionem disciplinæ, emendatis vitiis. quæ in eam a multis annis irrepsere. Sed cum omnibus malis eodem tempore medicinam fieri posse non censeret, progrediendumque in hoc negotio lento gradu intelligeret, caput unum pertractandum selegit, ut ex rei eventu de cæteris judicium ferre posset.

Initium igitur fecit a pœnitentia, quæ est præparatio necessaria ad disponendos animos nostros ad sanctissimum totius religionis Christianæ officium, communionem nimirum Eucharistiæ. Cumque insignem abusum animadvertisset in directione ejus officii, contendit revocanda esse prisca veteris Ecclesiæ instituta, quibus peccata severissime expiabantur, et quicumque grave delictum admiserant, non nisi sero ad mysteriorum participationem recipiebantur; iisque exclusi, ac Ecclesiarum ingressu prohibiti expectabant, donec plane luissent pœnas delictis impositas a sanctis canonibus.

II. Attamen ut sese attemperaret hujus ævi ingeniis, quorum constantia et religio minutæ sunt inveterata morum relaxatione; neve nimis multa simul aggrederetur, Christianosque, subita ac universali mutatione, absterreret; vir sapiens reformationis suæ experimentum una in re sumere voluit, quæ omnium facillima videbatur, et quæ sita est in prohibendo, ne qui sunt sub pœnitentia, ad communionem accedant, imo etiam, si fieri possit, ne intersint missæ, neve ecclesiam ingrediantur.

Hoc est arcanum novæ reformationis mysterium, ad quod defendendum ingens hoc volumen conscripsit Arnaldus, in quo ostendit non satis esse, ut digne ad Communionem accedamus, si confessi peccata nostra sacerdoti, pœnitentiam ab eo nobis impositam exsequuti fuerimus; sed præterea reverentiæ testificandæ causa aliquandiu abstinendum a pane illo vitæ, et quam maxime imitandum formam illam veteris pœnitentiæ, quæ usque adeo laudatur a SS. Patribus, et quæ per plura sæcula in Ecclesia Dei obtinuit.

Insignis revera est is zelus, nec spernendum studium subveniendi iis, quibus indiget Ecclesia. Attamen cum res agatur non temere attingenda, et cujus periculosa est exsequutio : summa dexteritate et moderatione utendum est, ut optatum finem assequamur; ne si quis studio elatus, temere ea tentet, quæ fieri nequeunt, et dum auxilium aliis ferre conatur, sibimet ipse exitium creet.

III. Hæc est via trita a plerisque hæresiarcharum, qui quovis sæculo Ecclesiæ bellum intulerunt. Hi enim hanc viam ingressi, initio defectionis, fingebant se infensos esse vitiis, quæ in disciplinam ecclesiasticam irrepserant; fueruntque qui bono et inculpato animo primum ita se gerebant, at paulatim primorum consiliorum immemores, nec intra mediocritatem consistentes, ad extrema delati sunt, ipsique se ardoribus immodici fervoris absumpserunt. Is fuit finis infelicis illius Audii, de quo egit S. Epiphanius[1]. Homo erat spectatæ virtutis, plenus zelo, et studio observationis legum, consuetudinumque ecclesiasticarum. Ferre non poterat earum negligentes, audacter vitia ipsorum Ecclesiasticorum carpebat, nulli ignoscebat quantæcumque esset dignitatis, perpetuo in abusus invehebatur, nec quidquam crepabat, nisi reformationem. At tandem transiliit limitus prudentis libertatis, in schisma atque hæresim delapsus, sectamque condidit, cujus dux fuit. Exemplum hoc attendere oportet

Plerique hæresiarchæ initio nihil nisi vitiorum reformationem præ se tulerunt.

1 Hær. LXX.

nostros *Illuminatos*, qui tanto studio ardent revocandi Ecclesiam ad veteres canones, quos violari usque adeo ægre ferunt, non a paucis, sed ab universo fidelium corpore.

IV. Idem contigit olim Tertulliano, homini austero et duri ingenii, qui defecit a communione Ecclesiæ catholicæ, propter immodicum zelum, qui tanta febri venas ejus incendit, ut furorem ei crearit. Itaque non amplius optimam matrem agnoscens, bellum ei indixit, abususque est ad eam evertendam et acumine ingenii, et summa eruditione, quibus a Deo ornatus fuerat, ut eam tueretur.

Nulla alia quærenda est causa lapsus Luciferi episcopi Calaris in Sardinia, qui cum infracti animi specimina edidisset in tuendis partibus catholicis contra summæ potestatis molimina, tandem periit*; quod modum nullum zelo suo imponeret, nec posset ferre relaxationem canonum in gratiam episcoporum hæreticorum, quam obtinuerat magnus Athanasius a synodo Alexandrina, cui præfuit. Usque adeo vera est sententia S. Bernardi: « fervor vehemens[1], absque discretionis temperamento, præcipitat; » et quod S. Anachoreta habet, apud Cassianum[2]: « Vetus namque sententia est, ἀκρότητες ἰσότητες, id est, *nimietates æqualitates sunt.* Quis ignorat nostrorum temporum hæreticos non alio obtentu esse usos, quam reformandi Ecclesiam, cum omnia mutata ac corrupta fuisse quererentur; adeoque dictitarent omnia esse exigenda ad normam primitivæ Ecclesiæ, quam intra quatuor prima sæcula claudebant?

V. Hæc semper fuit oratio conditorum sectarum illarum errantium. Sic Lutherus, Melanchthon, Calvinus, aliique defectionis duces, a similibus contestationibus cœperunt, quibus profitebantur velle se Antiquitatem sequi, novitatesque et corruptiones Papismi deserere. Etiamnum hodie eorum sectatores ita loquuntur, estque argumentum solemne concionum.

Credibile non est, Arnaldum ad ejusmodi extrema deventurum. Satis acutus est ad prævidenda periculosa hæc consectaria, et satis studiosus suæ salutis, ut ea vitet. Si tamen de eo licet ex libro ipso judicare, aut ex consectariis, quæ ex principiis positis deducuntur; difficile est creditu, eum non consentire cum hæreticis hodiernis in doctrina, quemadmodum in institutis. Nervi enim totius ejus orationis pendent ex erroribus, et iis quidem erroribus, qui ei sunt communes cum hæreticis; quod conabor ostendere, ut ei manifesta reddam præcipitia, in quæ se videtur prono capite velle dejicere, potius errore et imprudentia, quam pertinacia et nequitia.

Ecclesi nec in fi nec in i quæ ad mores spectan errare potest.

VI. Ut ordiar a potissimo disceptationis nostræ capite, res est in confesso, apud Catholicos, neque Ecclesiam, neque concilia generalia, confirmata a sancta Sede posse errare in fide, neque in iis, quæ ad mores pertinent. Hoc volo, nihil in illis posse decerni, quod non sit verum, sanctum atque æquum, aut quod merito reprehendi queat. Nemo catholicus rem in dubium revocare possit. Fundamentum enim est religionis nostræ, cui innititur, et quo diruto universa Ecclesia corruat necesse est, cum nihil amplius certi in fide nostra supersit. Nititur verbo Dei, prolato organo Pauli[3], qui docet Ecclesiam esse *columnam, et firmamentum veritatis.* Hæc autem veritas duum est generum. Altera est mere theoretica, et quam simpliciter credi oportet; altera practica, quæ pertinet ad actionum nostrarum regimen, ac moderationem. Prioris quidem generis sunt articuli symboli, et mysteria jam præterita, aut quæ, sine nostro interventu, futura sunt. Ad posterius vero referimus præcepta, et instituta omnia, quæ ad dirigendam vitam pertinent, nosque in via virtutis et sanctimoniæ continendos.

Impeccanti

VII. Posteriora hæc non minoris momenti sunt, quam priora, et propius etiam ad salutem pertinent, quippe quæ caritatem spectant. De iis potissimum loquitur Paulus loco antea laudato, cum Ecclesiæ ἀναμαρτησία hoc perhibet testimonium. Postquam enim discipulum suum variis instruxit monitis, ut fideles omnium ordinum ad sanctitatem adduceret, inque ea confirmaret; *hæc*, inquit, *tibi scribo sperans, me ad te venire cito. Si autem tardavero, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei, columna et firmamentum veritatis.* Certum igitur est, atque indubitatum Ecclesiam esse erroris periculo exemptam, non tantum in decretis, quæ pronuntiat de iis quæ credenda

* In Sardinia tamen ut sanctus colitur; qua de re consule Acta Bollandiana. Z.

1 Serm. XIII *in Cant.* — 2 Coll. I, cap. XVI. — 3 I *Tim.* III, 15.

sunt, sed etiam in decretis de iis quæ sunt facienda. In utrisque erroris omnis, fraudisque est immunis. Alioqui vituperari posset Spiritus sanctus, cujus est duntaxat organum.

VIII. Præterea tenendum est, alteram hanc veritatem duplici ratione posse intelligi. Veritates sunt perpetuæ, atque immutabiles, quæles eæ sunt, quæ pertinent ad actiones internas, et proprias virtutum. Semper enim verum est, amandum esse Deum et proximum, servandam justitiam, affectibus modum imponendum, aliaque id genus. Aliæ sunt veritates etiam practicæ, quæ pro temporibus, locis, hominibus, aliisque circumstantiis mutantur.

Sic sub veteri lege actio fuit laudabilis, testimoniumque honoris et reverentiæ erga summum Numen, mactare victimas, et aliis officiis lege impositis defungi, quæ vere censebantur orationi esse consentanea. Nunc vero, postquam leges, consuetudinesque illæ abrogatæ sunt, non ita de iis judicamus, sacrilegosque esse diceremus eos, qui eas iterum hominibus imponere conarentur.

Huc referri possunt cæremoniæ omnes institutæ in Ecclesia ad divinum cultum, rationemque administrandarum rerum ecclesiasticarum, exceptis iis, quæ sunt juris divini, quæ a nulla potestate humana mutari, aut prorsus abrogari fas est. Ejusmodi sunt partes essentiales sacramentorum, varii gradus ecclesiasticæ hierarchiæ, auctoritas Pastorum, et præsertim Pontificis Maximi, aliaque potissima capita religionis Christianæ.

Cum hac orthodoxa doctrina, et quæ prora et puppis est Christianismi, conferamus oporet opus *de Frequente Communione*. Incipiemus a fundamento totius disputationis, et quo utitur Auctor ad defendendum consilium suum.

CAPUT IV.

Falli Arnaldum, qui usum Ecclesiæ censet esse perturbationem Disciplinæ ac corruptionem morum; quod ex ejus tota disputatione probatur. De ambiguitate vocum Disciplina *et* Mores. *Doctrinam ejus contumeliosam esse Ecclesiæ. Præxim vulgarem Pœnitentiæ non esse abusum. In vitio solo sitam esse morum corruptionem. A concilio Tridentino probatam præparationem ad Communionem, qualis nunc in Ecclesia obtinet. Duæ rationes præparationis.*

I. Ab initio hujus libri, dixi Arnaldum hoc sibi consilium proposuisse, ut veterem consuetudinem Ecclesiæ revocaret, quoad ejus fieri posset, in usum pœnitentiæ publicæ, ut esset præparationis loco ad sanctam communionem. Contendit, nimirum, non satis esse, a peccatoribus subiri confessionem sacramentalem, ut admittantur ad participationem mysteriorum; sed præterea differendam esse communionem, donec satis expiarint peccata mortalia ampliore satisfactione, quam ea est, quæ iis imponitur in sacramento, et quæ a theologis *satisfactio sacramentalis* vocatur. Cum autem reformator hic noster animadverteret, si consilium hoc suum innotesceret, offensum iri plerosque fideles, qui cum in disciplina a tot sæculis in Ecclesia recepta educati fuerint, existimarent innovationem argumentum esse labis, qua Ecclesiæ puritas commaculata fuisset, non sine magna ejus auctoritatis et existimationis imminutione, conatur eum scrupulum ex eorum animis evellere, adhibita distinctione inter fidem et mores. « Non satis intelligunt, inquit in præfatione, eos qui defendunt Ecclesiam contra hæreticos, necesse habere ex æquo has duas veritates tueri; Ecclesiam non posse errare in fide, eamque posse corrumpi ad mores quod attinet, in plerisque ejus membris, et paulatim degenerem fore a primæva sanctitate usque ad finem mundi. »

Ecclesiam posse mutari et corrumpi in moribus, inque sola fide esse infallibilem docet Arnaldus.

II. Tum multa coacervat testimonia doctorum, quibus probat solam fidem, seu doctrinam, integram atque illibatam manere in Ecclesia, mores vero posse mutari. Subdit deinde querelas SS. Patrum, de corruptione

sæculorum suorum, de vitiis Christianorum cujusvis sortis, ac præsertim ministrorum Ecclesiæ. Ex quibus hoc deducit consectarium, quandoquidem Ecclesia obnoxia est corruptioni morum et disciplinæ, immerito vituperari eos, qui non aggrediuntur fidem Ecclesiæ, quam incorruptam esse censent, mutare, sed tantum disciplinam, quæ labefactata est. Sic loquitur Arnaldus in præfatione : « Si Apostoli, Patres, pontifices, doctissimi episcopi, ac sanctissimi quique viri, semper animadverterunt, ac dolenter reprehenderunt corruptiones morum et disciplinæ ecclesiasticæ,quamvis fides ejus immutabilis, atque incorrupta fuerit; si item qui postremis sæculis vixere, semper sanctitatem priorum desiderarint; qui possunt vituperari homines, quia imitantur eos, quos omnes reverentur, et quia sequuntur aliquatenus opiniones, quæ fuerunt argumenta, atque effectus virtutis ac sanctitatis magnorum illorum virorum? »

III. Aliquot antea paginis magnifice laudaverat traditionem, ut viam commodissimam ad conservationem fidei, ejusque contra hæreticos, atque Antichristum defensionem. Tum allato testimonio B. Joannis a Cruce, qui dicebat : « Si quis tibi persuadere conetur doctrinam laxam, tametsi miraculis eam confirmet, ei non credas ; » tandem ita habet : « hæc veritas immutabilis traditionis ecclesiasticæ nobis aperit commodam viam eximendi scrupuli iis, qui putant, ferme esse schisma facere, et moliri eversionem Ecclesiæ, si credatur inesse aliqua corruptio disciplinæ.» Unde colligere licet, *corruptionem disciplinæ, vel morum*, de qua Arnaldus, sitam non esse in peccatis, ut in superbia, luxuria, avaritia, sed esse tantum solitam praxim, seu consuetudinem Ecclesiæ, quam emendatam cupit. Quod manifesto liquet ex eo, quod B. Joannes a Cruce nomine *laxæ doctrinæ*, non intelligat doctrinam, ex qua liceat furari, occidere, aut aliud ejusmodi scelus admittere, sed tantum quæ fas esse doceat ab accurata normæ, et legis observatione discedere. Quod contingit in societatibus religiosis, ubi disciplina paulatim exemplis, atque institutis minus castigatorum dissolvitur.

IV. Cum vero relaxatio cadit in praxim necessario observandam, et cujus norma, ex qua vim trahit, etiamnum viget, necdum abrogata ; vel antequam consuetudo contraria irrepserit, negligentia eorum, qui Ecclesiam regunt; tum demum ea relaxatio vera est ordinis perturbatio, et corruptio morum ; quia peccatum est gravius, aut levius pro re, in qua admittitur, et pro ratione obligationis, quam imponit norma. Nunc Arnaldus hæc, atque testimonium Beati Joannis aptet rei, cujus causa id profert ; necesse erit, *doctrinam* illam *laxam*, sive contrariam veteri traditioni de pœnitentia, quam defendere aggreditur, vocari consuetudinem, qua nunc utitur Ecclesia, et quam probat in negotio pœnitentiæ, præparationeque ad S. Communionem. Itaque dubium non erit, an Arnaldus hanc consuetudinem habeat veram *corruptionem morum*, infractionemque legis, qua tenemur; ac proinde grave hoc esse peccatum, quo universa Ecclesia commaculata sit.

V. Hoc ipsum postea memorat inter *vitia* Ecclesiæ, « quorum emendationem exspectare liceat a solo zelo et prudentia episcoporum. Necesse enim est, inquit, eam emendari, quod attinet ad vitia, quibus inquinatur, » etc. Postquam dixit spem esse magnam, vera dogmata, quæ eo in opere docere aggressus est, « non modo libenter admissum iri ab omnibus fidelibus, sed etiam utilia fore multorum ædificationi ; subjicit, quamvis ex zelo tot episcoporum illustrium eruditione sua non minus, quam dignitate, certo colligat fore, ut omnes fideles revereantur vera dogmata ex SS. Patrum scriptis hausta, » attamen se non existimare, sanctissimos viros indigere ejusmodi commendationibus, honoremque iis debitum causam fore, cur instituta ab iis laudata admittantur. « Alioquin hæretici possent nobis exprobrare, nobis esse duo pondera [1], quod Scriptura testatur abominabile esse apud Deum; quoniam expendimus eorum doctrinam in libra Patrum, in qua tamen nostram non expendimus, » etc.

VI. Hisce locis lectis, nobis non licet amplius dubitare de eo, quod Arnaldus vocavit *perturbationem ordinis*, et *corruptionem morum ;* sed liquet ab eo intelligi consuetudinem in universa Ecclesia receptam, quæ priscam rationem pœnitentiæ immutavit. Nam *vera illa dogmata ex Patribus hausta*, quæ in opere suo collegit, ut ea opponeret publicæ corruptioni vigenti in Ecclesia, et quæ sperat recipienda, ac restituenda zelo et auctoritate Præsulum, sunt tantum testimonia de antiqua consuetudine, qua Pœnitentia publica exigebatur. Quod vero *vitium* vocat, contrarium-

Quid per *perturbationem ordinis* et *corruptionem morum* intelligat Arnaldus.

1 *Prov.* x, 10.

que est memoratis dogmatibus, est contraria consuetudo in universa Ecclesia vigens. In testimoniis illis Patrum nulla mentio fit vitiorum, et peccatorum, in quibus proprie sita est corruptio morum. Si de vitiis ageretur, non opus esset tam anxie implorare auxilium præsulum, ut vera illa dogmata reverenter admittantur, non repudientur, aut damnentur. Sæculum enim nondum eo sceleris pervenit, ut universa Ecclesia, omnesque Christiani, qui eam matrem nuncupant, ausint aperte adversari dogmatibus, quibus virtus commendatur, ac vitium proscribitur.

VII. Itaque in sola relaxatione Pœnitentiæ publicæ, et præparationis necessariæ ad sanctam communionem, Arnaldus collocat morbum, ac corruptionem morum Ecclesiæ; ad quam curandam artem suam adhibet, et dogmata illa tanti, ut ait, momenti. Consuetudinem hanc aggreditur [1], « et praxim, quæ est hodie frequentissima, ut alibi loquitur, quia favet impœnitentiæ communi. » Ex quibus verbis liquet, ab eo usum Ecclesiæ, non vitia Christianorum intelligi vocibus *perturbationis ordinis*, et *corruptionis morum*. Qua in re fallitur, et vehementer errat. Quamvis enim verba, quibus in præfatione utitur, videantur simplicia, atque innocua, cum dicit *corruptionem* et *perturbationem ordinis* irrepsisse in mores et disciplinam ; attamen honori Ecclesiæ detrahunt et contumeliosa sunt, præterea que absurda ambiguitate laborant, Patrumque mentem aliorsum trahunt, et torquent in locis ab Arnaldo allatis. Ponamus, veram perturbationem ordinis, abusumque esse, si sacramentum confessionis et absolutionis sacerdotalis existimetur esse sat religiosa dispositio ad communionem ; hæc tamen nihil pertinent ad mores, nec quidquam commune habent cum pia, aut impia vita, in qua eorum corruptio et integritas sitæ sunt. Universa hæc disciplina usus est, ac consuetudo cæremonialis, non moralis ; cujus si prava sit institutio, atque observatio, hominem reum apud Deum faciunt. Alioquin hinc colligendum esset, Ecclesiam et concilia, quæ dispositionem *necessariam* ad communionem statuerunt esse pœnitentiam sacramentalem, errasse ; eosque, qui ei legi parent, lethiferum peccatum admittere. Nam in hoc solo vult Arnaldus sitam esse licentiam, seu morum prolapsionem, quam tribuit Ecclesiæ. Cum ergo loquantur Patres et theologi de vitiis et sceleribus, eos tamen citat ad confirmandam novam suam doctrinam.

VIII. Relege, Arnalde, vestigia tua, atque expende loca, quæ profers ad probandum Ecclesiam posse corrumpi in moribus et disciplina, et comperies ab iis tantum spectari vitia, actionesque virtuti contrarias. Sic S. Cyprianus *de Lapsis* queritur, « non fuisse in sacerdotibus religionem devotam, non in ministris fidem integram, non in operibus misericordiam, non in moribus disciplinam. » Dicesne esse impietatem, argumentumque animi parum religiosi, aut vitium caritati Christianæ contrarium, si accedas ad mensam Domini, postquam confessus fueris peccata, veniamque eorum acceperis ipsius Dei sententia, ex ore sacerdotis dicentis, *te Absolvo*, facientisque simul, quod dicit, quandoquidem ea verba sunt efficacia? Quando Augustinus exclamat ; « qui sunt inimici Ecclesiæ [2]? Pagani, Judæi? Omnibus pejus vivunt mali Christiani. Istis talibus plenæ sunt ecclesiæ ; » an ausis dicere, eos designari, qui peccata confessi corpus Filii Dei sumunt? Eadem ratio omnium testimoniorum, quæ coacervas, nihil ad rem faciunt, nec ex iis quidquam colligere potes eorum, quæ vera esse contendis.

IX. Dixi ratiocinationem Arnaldi captiosam esse, nitique ambiguitate vocum, *mores* et *disciplina*. Vox enim *mores* duo significat. Sumitur interdum pro bonis, et pravis habitibus, quæ sunt vitia aut virtutes, quæ propria est apud Latinos significatio vocis. Sæpe etiam sonat consuetudinem quamvis, quæ nec bona, nec mala est ethice spectata, sed tantum si consideretur ejus institutio, vel legitimus, aut pravus ejus usus. Ejusmodi sunt *mores*, et consuetudines populorum et urbium. Græci, quorum lingua copiosior est, quam Latina, duo habent hanc in rem nomina. Priores dicuntur ἤθη posteriores ἔθη.

Vox Latina *mores* duo significat.

Quod cum manifestum sit, Arnaldus abutitur ambiguitate vocis Latinæ *mores*, illuditque lectoribus, quando dicit, « Ecclesiam non posse corrumpi in Fide, sed posse in moribus, in plerisque suis membris. » Quam in rem profert verba Eminentis. Cardinalis Perronii, « non esse purgandam Ecclesiam, ad doctrinam quod attinet ; sed si spectentur mores, semper opus esse, ut purgetur ; » et Richardi

1 Arnald. part. II cap. VIII. — 2 Aug. in *psalm*. XXX.

Tapperi, qui contendit doctrinam seu fidem orthodoxam semper manere sanam atque integram *etiam in moribus corruptissimis.* Nam in utroque horum scriptorum *mores* sunt vitia, vel pravi habitus, non vero consuetudines. Augustinus scripsit duos libros, alterum *de moribus Ecclesiæ Catholicæ*, alterum *de moribus Manichæorum*, ubi *mores* sumuntur priore significatu pro habitibus, nimirum, virtutis, aut vitii, ut ipse ostendit hisce verbis : « Nulli esse dubium arbitror[1], cum de bonis et malis quæritur, hoc genus quæstionis ad moralem pertinere disciplinam, in qua isto sermone versamur. »

Locus Arnaldi.

X. Verum Arnaldus callide hic se gerit, et nobis fucum facit, ut dixi. Ubi enim agitur de consuetudine Ecclesiæ, quam consuetudinem obnoxiam mutationi esse censet, ut ostendat, in eam irrepsisse quidpiam minus rectum, profert magnum numerum testimoniorum, quæ intelligenda sunt de collapsis moribus, qui possunt esse in Ecclesiæ membris; non vero de consuetudinibus indifferentibus, de quibus nunc agimus.

Eadem ambiguitas occurrit in voce *disciplina*, quæ nunc sumitur pro vita proba, aut improba ; vel pro legibus, institutisque, quorum quæ bona sunt, spectant ad prudentiam, contraria ad imprudentiam, vel ad *sapientiam carnis*, ut loquitur Apostolus. Cum vero sancti Patres queruntur ob depravationem disciplinæ, intelligunt prava instituta, quæ sunt mundanæ sapientiæ propria. Loquuntur de delictis, quæ committuntur neglectu aut violatione legum, institutorumque Ecclesiæ; quorum observatione etiamnum homines tenentur, et quæ nunquam sine peccato, ac morsu conscientiæ perfringuntur; imo nec sine pœnis, cum præsules satis vigilantes sunt, ut rem animadvertant, vel sat magna potestate instructi, ut eam plectant. Unde colligere licet, disciplinam Ecclesiæ posse corrumpi, nec sine eorum peccato, a quibus corrumpitur, dum lex et consuetudo, quæ sunt duo fontes, normæque disciplinæ etiamnum vigent, nec ulla alia lege sunt abrogatæ, aut consuetudine contraria obsoletæ.

XI. Quam in rem animadvertendum est alterum vitium, quo laborat Arnaldi ratiocinatio, et quod est pejus priore. Ut facilius intelligatur, in memoriam revocandum, quod paulo antea dictum est, ἀναμαρτησίαν Ecclesiæ pertinere non tantum ad doctrinam et fidem,

De impeccabilitate n.

sed etiam ad id, quod spectat ad mores, atque leges. Hoc volo, Ecclesiam catholicam non posse errare neque in veritate fidei, quam possumus vocare dogmaticam, neque in veritate morali, seu practica. Cujus duplicis rei meminit S. Basilius in libro *de Spiritu sancto*, cap. XXVII, ubi priorem vocat δόγματα, posteriorem κηρύγματα. Igitur fieri non potest, ut Ecclesia catholica constituat articulum fidei, qui non sit verus, aut decretum canonicum, quod sit vitiosum, seu homines ad peccatum inducat. Quo posito, contendo potissimam enuntiationem Arnaldi, quæ argumentum est totius ejus operis, esse falsam ac contumeliosam Ecclesiæ in eo, quod vult, id quod immutandum putat et corrigendum, in præparatione *necessaria* fidelibus pœnitentibus, ut ad sanctam communionem accedant, esse *licentiam*, et *morum prolapsionem* vitiosam, ac vituperandam ; et in eo, quod id referat ad depravationem vitæ, qua in parte Ecclesia *corrumpi*, et *degener esse* potest. Nam ea consuetudo, idque institutum, quod complectitur præparationem necessariam ad sacram communionem, recepta sunt, atque usitata consensu, et adprobatione Ecclesiæ catholicæ, quæ iis utitur erga omnia sua membra, neque necessario iis imponit ullum aliud officium externum. Quod tamen nec posset, nec deberet facere, si pravum esset id institutum, atque ad depravationem morum spectaret.

Dogmata. Instituta.

Relaxatio disciplinæ circa pœnitentiam cæremonialem non est abusus.

XII. Nec quisquam hic dixerit, relaxationem hanc disciplinæ esse abusum, quem Ecclesia toleret, non probet. Necesse enim esset ut eum palam improbaret, sententia ea de re edita, ut leges contrarias conderet, iterateque edicta proponeret ad licentiam emendandam ; quemadmodum solet in aliis abusibus, morumque corruptelis, in quæ, licet frequentia et inveterata, canones suos dirigit, cum ei non liceat in rebus ejusmodi connivere, præsertim si sit late patens licentia, et consensu omnium fidelium recepta. Fieri quidem hoc nequit, nec, si fieret, Ecclesia abstinere posset ab eo oppugnando et castigando, saltem ore concionatorum, episcoporum, conciliorumque; ut interrumperet, si ita loqui licet, possessionem manifestarii abusus, et depravationis morum, qua deformis fieret. Non est cogenda, ut ejusmodi officium debeat caritati ac misericordiæ doctoris cujuspiam privati, ac omni auctoritate destituti, potiusquam iis, qui pro munere suo

1 Lib. I *de Mor. Manich.* initio.

rei invigilare, ac medicinam facere debent. Sed quis unquam audivit, a multis sæculis, hoc est, ex quo abrogata est pœnitentia illa cæremonialis, quemquam vituperatum ideo fuisse, quod diu a communione non abstinuerit, postquam peccata sua rite confessus esset? Quis concionator unquam receptum morem castigavit, docuitve, nos etiamnum priscis legibus teneri? In quo concilio restituta est prior illa pœnitentiæ forma, aut dilatio communionis, propter quælibet peccata? Profecto Ecclesiæ, ejusque ministris prævaricatio objici merito posset, si rem tantam dissimulassent, in qua agitur universa prolapsio morum; quod facere non potuissent sine Dei offensione, et jactura salutis.

XIII. Nulla alia est *licentia*, *prolapsio*, *ac corruptio morum*, præter vitium et peccatum, quæ in hac re levia esse non possunt; adeoque digna sunt æternis pœnis tam in iis, a quibus admittuntur, quam in iis, qui, cum possent ac deberent obstare, silentio ea confirmant. Invehitur Paulus in eos[1], *qui cum justitiam Dei* (hoc est, officia quibus erga Deum tenemur, nam hoc significat Græca vox δικαίωμα et Hebraica משפט) *cognovissent*, *non intellexerunt*, *quoniam*, *qui talia agunt digni sunt morte; non solum*, *qui ea faciunt*, *sed etiam qui consentiunt facientibus*. Quid vero diceret Paulus de iis, qui non satis habentes duplici illo delicto contaminari, hoc est admittere peccata, et consentire cum aliis ea admittentibus, ad ea veluti invitarent homines constitutionibus, disertisque decretis? Hoc demum potissimum est caput disceptationis nostræ, et damnationis Arnaldi, qui eo progressus est audaciæ, ut traduxerit quasi *licentiam*, *prolapsionem*, *ac corruptionem morum* (quæ sunt, quod repetere sæpe cogor, peccata mortalia) consuetudinem, quam data opera instituit ac confirmavit concilium Tridentinum. Ubi enim agit de præparatione necessaria ad accipiendum sacramentum Altaris[2], primum docet, ad eam rem adhiberi oportere magnam reverentiam, animi puritatem ac sanctimoniam, ne nobis contingat id, quod minatur Apostolus[3], *qui manducat et bibit indigne*, *judicium sibi manducat et bibit*, *non dijudicans corpus Domini*. Deinde ostendit, qua in re sita sit puritas illa ad rectam præparationem necessaria, utque non indigne percipiatur sacramentum, quam ait contineri hisce vocibus ejusdem Apostoli : *probet autem se ipsum homo*, *et sic de pane illo edat*, *et de calice bibat*.

Igitur in illa *sui probatione*, et perquisitione animi sita est dispositio necessaria ad rectam communionem ; ita ut quisquis habebit in se, quod illis verbis exprimitur, sat paratus futurus sit ad communionem, ut vitet minas intentatas iis, qui indigne ad communionem accesserint. Ab eodem ergo concilio discamus veram sententiam eorum verborum, quam sic tradit, quod dignissimum est observatu[4] : « Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa Sacramentali confessione, ad sacram Eucharistiam accedere debeat. »

Quænam præparatio sufficiens ad communicandum.

XIV. Ille ergo satis paratus videtur, ne indigne sacramenti particeps fiat, qui sacerdoti peccata confessus est, animumque peccati mortalis purum habet. Quisquis ita affectus est, potest convivale triclinium ingredi, atque accumbere mensæ inter alios convivas, nec est, quod metuat, ne ejiciatur, irreverentiæque pœnas det ; quia indutus est toga nuptiali, hoc est gratia et caritate[5]. Filius est Dei, jusque habet accumbendi mensæ Patris sui.

Hæc eo non dico, quod laudabile et summopere exoptandum non sit, a fidelibus plura fieri, quam quæ necessaria sunt ; eosque satis non habere, quod cum Deo in gratiam redierint, sed etiam conari summam religionem ad hanc rem afferre. Nihil satis esse potest, ut actione tanti momenti reverenter defungamur ; et quæcumque adhibeatur cura, exiguum quiddam est, si cum majestate augustissimi sacramenti conferatur. Sed ut vere dicere possumus, nihil posse nimium esse ad comparandam salutem, cum omnes tamen fateantur, ad eam consequendam satis esse, si quis in gratia Dei moriatur; sic ut quispiam digne particeps fiat Sacramenti, nemo negaverit satis esse, si modo peccata confessus sacerdoti fuerit, omnibusque mortalibus delictis sese purgaverit ; quod fieri nequit sine illa animi religione, quæ *actualis* dicitur. Attamen in hoc infimo gradu acquiescendum non est, sed ad perfectionem, quoad ejus fieri potest, contendendum, parandusque animus pœnitentia, oratione, exercitioque omnium virtutum Christianarum.

1 *Rom.* I, 32. — 2 Concil. Trid. sess. XIII, cap. VII. — 3 I *Cor.* XI, 29. — 4 Concil. Trid. ibid. — 5 S. Greg. hom. XXXVIII ; Joannes Carpath. in schol. X ad grad. XXIII Joann. Climac.

XV. Hanc in rem theologi distinguunt duas rationes sese parandi ad communionem. Altera quidem est præcepti et necessitatis, sine qua nulla digna est communio, et quam ex concilio Tridentino modo descripsimus : altera vero decori, et perfectionis, cui nulli limites præfiguntur, uti nec exercitio virtutis, cui nullus est terminus, ut docet Gregorius Nyssenus[1], nisi ejus contrarium, hoc est, vitium ; quemadmodum lux non terminatur, nisi tenebris ita, ut utraque in infinitum crescere possit.

Ex hac tota disputatione colligere licet causam, ob quam Arnaldus ad scribendum animum appulit, meram esse ludificationem ; summopereque hominem vituperandum, qui eam ita describit, ut rem manifesto falsam persuadere nobis nitatur ; nimirum, licentiam esse, ac prolapsionem morum in Ecclesia, quod admittantur ad Eucharistiam ii, qui parati non sunt, secundum priscam consuetudinem, longæ ac publicæ pœnitentiæ rigore, sed sacramentalem Confessionem satis habet. Quod non modo repugnat dogmatibus, ac canonibus Ecclesiæ et Concilii, sed etiam absurdum est ac iniquum, ut in sequentibus ostendemus.

CAPUT V.

Librum de frequente communione secum pugnare in descriptione consilii operis. Maxima Religionis dogmata notissima esse necesse est. Vituperandum esse, quod tribuat Ecclesiæ licentiam, ac prolapsionem morum, dum mores vocat instituta publice recepta. Relaxationem disciplinæ non esse corruptionem morum, sed solum vitium ; quod non attigit hic Arnaldus, qui nihil carpsit, præter publicum Ecclesiæ institutum. Hoc esse potissimum delictorum, et errorum ejus caput.

I. Arnaldus, in præfatione sua, ubi consilium suum exponit, profitetur, « se nolle aggredi quidquam ex suo, in hoc opere, proferre, sed tantum in medium adducere magnos illos viros, quos Deus variis temporibus, et locis nasci voluit. » Intelligit SS. Patres, quorum testimoniis probat, aut pœnitentiam oportere antecedere, ac disponere homines ad communionem ; aut id sacramentum a nobis singularem puritatem postulare. Addit, « multum se abesse a voluntate proferendæ novæ opinionis, aut cujus ipse sit auctor. » Semper testatur, « se reverentia, quæ sanctis illis viris debetur, adductum fuisse ad eos duces sibi deligendos ita, ut sola eorum vestigia sequatur, solis eorum oculis videat, eorum ingenio ratiocinetur, ac ore loquatur in hoc opere ; in quo, inquit, statui duntaxat exponere, ac defendere maximum religionis nostræ dogma, ne quisquam id damnet, utque is, cui Deus aurem animi aperiet, non tantum ad id intelligendum, sed actionibus etiam exprimendum, possit id amplecti, ac sequi, pro Religionis suæ motibus. »

II. Hoc ergo est Arnaldi consilium, in quo duo expendenda nobis sunt : prius est, nolle eum quidquam novi proferre : posterius id, quod propositurus est, esse *inter maxima Religionis nostra dogmata*. Quæ duo capita ita connexa sunt inter se, ut prius ex posteriori consequentia necessaria deducatur ; nam *maxima Religionis nostræ dogmata* debent esse omnium notissima, et commendatissima Christianis, quibus sunt perpetuo nuntianda, et sine defatigatione inculcanda ita, ut quisquis, pro modulo suo, ea intelligat. *Maxima enim dogmata religionis nostræ* sunt maximi ad salutem momenti, ac plane nécessaria cognitu iis, qui religionem Christianam profitentur; qualia sunt mysteria Trinitatis, Incarnationis, passionis Jesu-Christi ; quorum cognitio distincta et explicata usque adeo necessaria est, ut sine ea comparari salus non possit : quemadmodum docet S. Thomas[2], post S. Augustinum[3], qui non uno loco diserte rem habet, ut in libro *de Natura et gratia*, ubi scribit, « hos qui, non per illam (gratiam) liberantur, sive quia audire nondum potuerunt, sive quia obedire noluerunt, sive etiam cum per ætatem audire non possent, lavacrum regenerationis, quod accipere possent, per quod salvi fierent, non acceperunt, juste utique damnari. » Quod intelligendum tam de *maximis dogmatibus nostræ Religionis* theoreticis, quam de practicis. Cujus rei S. Augustinus exemplum nobis præbet in fide Baptismi ; cum neget servatum iri eum, qui nihil de eo audiverit, et eum, qui

1 Greg. Nyss. lib. *de vita Mosis.* — 2 Tho. I. II quæst. II act. 7 et 8. — 3 Aug. lib. *de nat. et gratia*, cap. II et IV.

suscipere illum noluerit, quanquam sibi notum.

Ecclesia de necessariis providet.

III. Propterea Ecclesia pia nostra parens tantam curam adhibet, ut liberi sui omnia hæc necessaria dogmata edoceantur, quorum ignoratio, nobis cœlum claudit; nec tantum ignoratio, sed etiam neglectus in exsequutione eorum, quæ practica vocavi, et quæ a nobis aliquid postulant, ut de Baptismo dixi. Quod etiam, ex sententia Augustini porrigi debet ad sacri Altaris sacramentum [1]. Cum nemo servari possit, sine explicata cognitione *maximorum dogmatum Religionis nostræ*, et sine effectu, qui ex posteriorum, seu practicorum cognitione debet manare; universa Ecclesia damnaretur, si contingeret, eadem illa dogmata ab ea ignorari, cum ad cognitionem, tum etiam ad praxim pertinentia; ita ut *lucerna illa* fidei[2], *quæ lucet in caliginoso loco*, exstingueretur; aut potius splendidissimus ille sol, ob crassæ ignorantiæ nebulas, eclipsim pateretur. Tum vero Ecclesia, quæ stare nequit sine fide, quæ cognitione constat, et sine administratione rerum saluti necessariarum penitus interiret. Quod cum fieri nequeat, ut unquam contingat; sic quoque fieri non potest, ut fundamentalia dogmata unquam fugiant Ecclesiam, dum stabit. Sola hoc depositum accepit, neque unquam cognitionem theoreticorum, aut exsequutionem practicorum amittet.

IV. Hoc jacto fundamento, quod dirui nequit, quin ipsum evertatur Evangelium, et nisi funditus corruat tota religio Christiana, facile deprehendemus, quis sit Reformatoris hujusce nostri animus; qui secum ipse dissentit, suaque evertit, absque ulla adversariorum opera. Postquam enim professus est, se nolle ulla in re auctoritatem Ecclesiæ minuere, aut quidquam novi proferre, contrarium plane facit re ipsa, quam verbis pollicetur. Quo enim spectat longa illa, ac speciosa præfatio, quæ non exiguam libri partem conflat; nisi ut sese purget, ostendatque zelum, qui illi communis est cum aliis earumdem partium hominibus, quo aggreditur medicinam facere *corruptioni morum et disciplinæ Ecclesiæ*, qua hodie laborat?

Ait duo esse distinguenda in Ecclesia, doctrinam et mores, et priorem quidem incorruptam esse, nec ulla emendatione indigere; sed in posterioribus « posse eam corrumpi in plerisque membris, et paulatim a pristina puritate degenerem fore. » Hosce emendatum eunt, partem disciplinæ et morum corruptam correcturi, quam in administratione sacramentorum Pœnitentiæ, et Eucharistiæ animadverterunt,

V. Fatetur Arnaldus morbum, cui curando remedia ac curam adhibere vult, esse universalem, cum licentia sit per universam Ecclesiam sparsa. Hæc sunt ejus verba sub finem Præfationis, ubi postquam professus est, sibi « hoc unum esse consilium, ut exponat ac tueatur maximum Religionis nostræ dogma; » paulo post addit: « Nam si quis putaret, me edidisse hunc librum, ut ejus ope in universa Ecclesia instaurem ubique Pœnitentiam; mihi tribueretur animus, quem ipse insanum in privato existimo, et quem æque imprudentem, ac superbum puto. Non sum nescius, maximam esse vim consuetudinis in animis hominum, Patremque Ecclesiæ de ea dixisse, quod Romanus scriptor de amicitia, esse sensim solvendam, non subito abrumpendam. » Est ergo licentia in universa Ecclesia, quæ postulat *ubique instaurari Pœnitentiam;* sed quod privatus nemo aggredi queat. Est in toto Ecclesiæ corpore, nec tantum *in plerisque ejus membris*, in quibus Ecclesiam corrumpi posse contendebat. Vocat hoc corruptionem, prolapsionemque morum quam similem ei esse censet, de qua Paulus, cum jussit « ejici magnum illum peccatorem e Societate fidelium, ne alios corrumperet; statuens, non tantum Ecclesiam posse corrumpi in moribus, cum non ita pridem nata esset, sed etiam a solo viro potuisse corrumpi [3]; vel cum dixit omnes Christianos ejus ævi sua quæsivisse, non quæ Christi erant[4]. »

VI. Existimat, de tali licentia loquutum S. Cyprianum, cum tertio sæculo dixit [5], ante persequutionem, quæ ejus ævo contigit, non in sacerdotibus religionem devotam, non in ministris fidem integram, non in operibus misericordiam, non in moribus disciplinam; » idem voluisse Gregorium Nazianzenum, « cum dixit, quarto sæculo nihil, aut exiguas reliquias superesse[6]; » Hieronymum [7], cum *sui temporis fæcem* memoravit; et Sulpitium Severum querentem, « omnia mista ac depravata fuisse[8] » Denique existimat SS. omnes Patres, doctoresque cum veteres, tum recen-

1 Lib. *de Pecc. mer.* cap xx et epist. cvi et lib. I *de Prædest. sanct.* cap. xiii lib. II *cont. Julian. op. imperf.* cas. xxvi. — 2 *Pet.* i, 29. — 3 i *Cor.* ii, 5. — 4 *Phil.* xi, 21. — 5 Tract. *de lapsis.* — 6 In carm. *de vita sua* οὐδὲν, ἢ στενόν τι λείψανον. — 7 In *vita Malchi.* — 8 In fine lib. II *sacr. Hist.*

tiores, qui viva voce, aut scriptis invecti sunt in vitia, et corruptionem morum, quibus Ecclesia illorum tempore laborabat intellexisse iis nominibus consuetudines, atque instituta cærimonialia, qualis est ratio pœnitentiæ et communionis, prout nunc in universa Ecclesia obtinet. Cum enim Arnaldus profiteatur, se huic uni rei velle medicinam facere, nosque ad primitivæ Ecclesiæ ritus revocare; cumque vereatur, ne vituperetur, quasi vellet universam Ecclesiam emendare vitio laborantem, ut se tueatur, profert ea testimonia, quibus ostendat, revera Ecclesiæ mores esse corruptos.

VII. Itaque ex sententia Arnaldi morum prolapsio referenda est ad usum totius Ecclesiæ circa pœnitentiam, et communionem. Quod cum ita sit, hinc colligendum est ex ejus sententia, Ecclesiam posse corrumpi in moribus, non tantum *in plerisque membris*, sed in omnibus, seu in integro corpore; quandoquidem, ut antea ostendimus, consuetudo transeundi a confessione sacramentali ad sacram communionem, cum fiducia, qua existimamus, in memorata confessione sitam esse dispositionem, quam Paulus a digne communicaturis postulat, non tantum recepta est, et probata communi usu Ecclesiæ sed etiam diserte instituta, auctoritate summa concilii Œcumenici[1].

VIII. Ac sane, cum hic Reformator consuetudinum ecclesiasticarum videatur, majori præditus esse zelo, quam prudentia et maturitate judicii ad expendenda et proferenda animi sensa, secum pugnat ab ipso libri sui initio. Incipiens enim pugnare cum phantasmate, quod adoriri statuit, de auctoritate, atque ἀναμαρτησία Ecclesiæ, sententiam ejus laudat, et judicio subscribit hisce verbis[2]: « Ne me credideris usque adeo imperitum scientiæ ecclesiasticæ, ut coercere velim intra sola capita Fidei et intelligentiæ Mysteriorum eximiam regulam, quam proponis. Agnosco tecum, eam porrigi ad omnia dogmata, quæ pertinent ad virtutem ac pietatem Christianam, qualis est quæstio, de qua agis; nosque eam debere per omnia sequi, quemadmodum dicis; hoc est, in omnibus dogmatibus fidei, et in universa Christianismi ethica. » In paucis hisce verbis Arnaldus doctrinam suam aperta repugnantia evertit. Nam, si fatetur, Ecclesiam non posse errare, non tantum in iis, quæ ad fidem pertinent, sed et in dogmatibus moralibus; sique quæstio, quæ proponitur, utrum satis sit, ut quis digne communicet, eum confessione sacramentali defunctum esse; an vero aliquandiu præterea a communione abstinere debeat; si, inquam, hæc quæstio pertineat ad ea dogmata moralia, in quibus Ecclesia errare non potest, non est amplius disceptandum de re, de qua, quid sentiret, ostendit, cum ubique observata consuetudine, tum etiam decretorio canone, quem pronuntiavit ore omnium ministrorum suorum coactorum in concilium œcumenicum, aut per se, aut per alios. Indignum est facinus, aut ut verbis ejus utar, « insania, quæ æque imprudens, ac superba habenda est, » eam consuetudinem referre in numerum *perturbationum ordinis*, *prolapsionum et corruptionum morum*, quæ sunt emendandæ, et a SS. Patribus damnatæ.

Impeccabilitate.

IX. Sed quis non miretur rationem, qua ratiocinatur ac loquitur Arnaldus, cum licentiam esse putat, et depravationem, quod summum rigoris relaxatio haberi potest, aut remissio, quæ vocatur a Græcis οἰκονομία καὶ συγκατάβασις quam usque adeo commendarunt, et regendis animis tam necessariam judicarunt?

Œconomia et condescensio.

Satis fuisset dixisse, corruptionem morum in plerisque Ecclesiæ membris conjunctam cum imminutione caritatis, adegisse Ecclesiam, ut multum remitteret de prisca illa severitate erga peccatores. Quibus non vult amplius tam longas, ac difficiles imponere satisfactiones; sed potius adhibet benigna remedia attemperata infirmitati corporum et animorum hominum postremis hisce sæculis viventium. Peritus medicus, qui curat ægrum debilem, atque exhaustum, eumdemque pertinacem ac morosum, attemperat se ejus indoli, abstinetque a ferro et igne, quoad ejus fieri potest, et utitur curatione longiore quidem, sed tutiore et facilius ab ægro ferenda. Nec propterea insimulandus medicus, quasi in artem peccet, sed potius laudandus, probandaque ejus medicamenta.

Sapientia Ecclesiæ in relaxatione prioris severitatis.

X. Eadem est ratio Ecclesiæ, si statuamus, contigisse mutationem ob licentiam ac depravationem morum, ut affirmat Arnaldus. Pia hæc Mater, et prudens rectrix, cum videret, plerosque liberorum suorum ægrotare, et tam debiles, ut non possent ferre violentam curationem, medicamentumque amarum ac molestum, remisisset aliquid de pristino

1 Trident. sess. XIII cap. VII et can. XI — 2 Arnald. P. cap. I.

rigore, diætamque eis præscripsisset mitiorem, quamvis minus potentem, atque efficacem. Qua in re quid posset reprehendi? An propterea indignandum est, administratioque ejus contumeliose proscindenda; cum contra laudanda sit ejus prudentia, miranda consilia, adorandusque sapientissimus Spiritus, a quo regitur? Qua specie rationis irasceremur remedio potius, quam morbo? O miram Sorbonici nostri doctoris morositatem! Putat Ecclesiam in moribus esse corruptam. Profitetur se velle ei medicinam facere, communicareque cum fidelibus lumina illa præfulgida, quibus splendet, ex commercio, quod ei cum SS. Patribus intercessit. Ait, « se esse jurejurando adactum in S. Virginis fano, cum Doctoris titulum accepit, se defensurum veritatem usque ad effusionem sanguinis. » Incipiat ergo, bonis avibus, tueatur veritatem *usque ad effusionem sanguinis*. Sed quomodo eam veritatem defendit, quæ medetur corruptionibus, quas inesse Ecclesiæ ait? De hisce enim hic nobis sermo est.

Quænam corruptiones morum Ecclesiam conturbant.

XI. Corruptiones morum, quæ Ecclesiam perturbant, sunt ambitio, avaritia, luxus, libido carnis, nimii sumptus in ludis, vestibus, conviviis, et in omnibus aliis comessationibus, immisericors animus erga pauperes, aut parum religiosus, profanus Dei, locorum, hominumve sacrorum contemptus, et ut paucis multa complectar, quibus posset justum volumen conflari, quidquid sancti Patres notarunt, deploraruntque non minore eloquentia, quam zelo, de corruptione morum in Ecclesia. Quorum Arnaldus aliquot loca profert, ut ostendat, Ecclesiam in disciplina posse corrumpi.

Ardentior ac falsus Arnaldi zelus.

Videamus ergo, qui vir tanto zelo incensus rem aggrediatur, et quomodo tam solemne jusjurandum præstet; dum medicinalia dogmata explicat, quibus curentur Ecclesiæ morbi. Legatur præfatio, in qua operis sui rationem reddit, tum dicat lector, an videatur eo consilio scripsisse, ut oppugnaret vitia, quæ hodie grassantur inter omnes omnium ordinum homines, et præsertim quidem Ecclesiasticos. Perlege integrum volumen, excute argumentum de quo agit; ut videas, sicubi vel uno verbo invehatur in ambitionem, cupiditatem divitiarum, caritatis remissionem, furtum, homicidium, atheismum, et cætera omnia peccata, quæ universum Christianismum ferme inundarunt. An usquam castigare ea vitia aggressus est, atque in ea eloquentiæ aciem, ac nervos convertere? An non oportebat eam in rem incalescere, cœlum terræ miscere, et quidquid est masculi in eloquentia SS. Patrum adhibere, ut illa monstra prosternerentur, atque affligerentur?

XII. Verum hac de re ne cogitavit quidem. Eam plane reticet, aut perpaucis attingit, in ingenti illo volumine, in quo *de frequente* duntaxat *Communione* loquitur, ostendereque nititur, non expedire tam frequenter ad eam accedere; *licentiam esse*, *abusum*, *ac corruptionem morum*, si quis post sacramentalem confessionem illico communicet, hoc est, postquam bona fide adhibita est preparatio, quam Ecclesia præscribit quasi necessariam ad usum ejus Sacramenti. Sed ad curandum eum morbum confugiendum esse ad priscam rationem Pœnitentiæ, et diu abstinendum a Communione, postquam expiata sunt peccata confessione sacramentali, quamlibet humili, accurata, ac religiosa. Hac in re sitam esse vult *licentiam*, *prolapsionemque morum*, quam solam curat, et ad quam solam pertinet sanctum illud jusjurandum, quo in Ecclesia S. Virginis obstrictus est. Itaque usus, quem S. Ecclesia hodie comprobat, et quem solum necessarium esse censet ad Communionem religiosam, est corruptio morum, ac sacrilegium, quod Arnaldo est oppugnandum viribus omnibus, quas a zelo atque ab eloquentia sua accepit.

XIII. Necesse hic habeo lectorem orare, ut mihi ignoscat, quod tam sæpe idem repetam; nimirum, Arnaldum censere, consuetudinem cæremonialem, aut externam disciplinam Pœnitentiæ esse moralem, ac vitiosam depravationem; quo pacto Ecclesiam ream facit, famæ ejus detrahit, ignominiamque ei imponit. Cogor ita me gerere, atque inculcare sæpius, quod est totius causæ jugulum. Hic est nodus solvendus, et veluti centrum conspirationis occultæ, ex quo prodeunt et moventur organa, quibus utuntur fictitii reformatores Ecclesiæ. Hoc venenum est tenue ac acre, quo inficiuntur animi, et replentur vento, φιλαυτία, atque arcana superbia, qua spernunt quidquid est commune, ac frequens in Ecclesia, et a via trita in invias semitas aberrant, amantque quod singulare est, obtentu majoris perfectionis, et cum antiquitate magis consentientis. At contraria omnia experiuntur, «hi enim sunt, ut loquitur Bernardus[1]

1 Serm. II *de Purific.*

qui segregant semetipsos, animales spiritum non habentes, nec solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. » Magni est ergo momenti hoc arcanum aperiri, ut liqueat, quo tendat hæc novitas, et quis exitus ex ea possit sperari; quoniam orditur ab institutis, quæ seriem errorum complectuntur, spectantque ad seditionem, et Ecclesiæ catholicæ concordiam plane dissolvendam.

XIV. Sequor etiam hac in re exemplum, et monita S. Augustini in simili negotio. Scribens enim contra Petilianum e secta Donatistarum, qui existimabant schismaticos aut hæreticos redeuntes ad unitatem Ecclesiæ in eam sine iteratione baptismi non esse admittendos; primum exprobrat eis, quod ipsi fecerant, et exemplum cujusdam Maximiani, qui cum nonnullis aliis, quorum dux erat, ab iis secesserat, et mutata sententia ad eos redux facile admissus fuerat, sine altero baptismo. Hinc Augustinus occasionem arripit eos urgendi, oppugnandi, et perpetuo vexandi; dum iis subinde objicit exemplum Maximianistarum, qui a schismate redierunt in communem societatem, nec tamen iterum baptizati fuerant. Quin etiam adhortatur Catholicos, ut si quando disceptent cum Donatistis, omissa omni alia ratione exemplum hoc unum eis objiciant, quasi caput Gorgonis, quo conspecto, lapide mutiores fiant. « Hoc unum, inquit[1], Maximianistarum factum tenete; hoc in eorum frontem configite; hoc eis ad comprimendas linguas dolosas et ora coarctate; hoc tanquam tridenti telo, velut tricipitem bestiam, eorum calumniam trucidate. Traditionem objiciunt, persequutionem objiciunt, baptisma objiciunt; de solis Maximianistis ad omnia respondete. » Hoc volui et debui imitare in re propemodum simili, ubi adversarius meus, emisso imprudenter, aut necessaria ratiocinationis consequentia dogmate, ex quo erroris argui potest, id arripere debui, eoque in rem meam uti; cum hinc pendeat victoria, possitque timorem, ac horrorem animo concipere, quo fiat, ut disceptatio hæc nostra in veritatis honorem dirimatur.

Postea agam de causis, ob quas Ecclesia abrogavit usum pœnitentiæ publicæ, ostendamque, æquissimas eas fuisse auctoritateque et exemplis confirmatas. Nunc utile erit retegere aliam artem Arnaldi, qua conatur declinare vim canonum concilii Tridentini, ex quo argumenta tam gravia, quibus erroris convinceretur, deduximus.

CAPUT VI.

Absurda subterfugia Operis de Frequente communione, circa auctoritatem Concilii. Rationes absurdæ restituendæ Pœnitentiæ publicæ, quas propositas a Concilio contendit. Consectaria periculosa indidem deducta. Pœnitentiam publicam non esse traditionis Apostolicæ. Quid sit traditio Apostolica, et quid in ea postuletur, quorum potissimum est, ut usitata fuerit tempore Apostolorum.

Restauratio antiquæ pœnitentiæ a concilio Tridentino damnata.

I. Ex omnibus rationibus, quas protulimus contra novum hocce consilium de instauranda in Ecclesia vetere forma Pœnitentiæ publicæ, quasi ea ratione emendaretur abusus, ac depravatio morum, in quam prolapsa cæremonialis esset disciplinæ remissione, nulla est, meo judicio, qua certius opprimatur imprudens illud cœptum, quam quæ petita est ex sententia augustissimi cœtus concilii Tridentini[2], a quo damnatur. Etenim ubi describit præparationem necessariam ad divinum admittendum Sacramentum, eam coercet intra monitum Apostoli : *probet autem se ipsum homo*, subjicitque amplioris declarationis causa examen illud necessarium, quod postulat Apostolus, in eo situm esse, ut qui admiserit peccatum mortale, sacerdoti id confiteatur, antequam ad communionem accedat. Itaque nemo sine temeritate affirmarit, præter confessionem sacramentalem, oportere a peccatore subiri aliam præparationem cæremonialem, qualis erat olim Pœnitentia publica, et temporanea abstinentia a communione, ad quam vellent hi homines cogi peccatores, non decori et majoris perfectionis causa, sed æque necessario, ac necesse est omni licentiæ, et corruptioni morum nuntium remittere, ut et consuetudini, quæ favet impœnitentiæ communi omnium.

II. Ratiocinationum, quæ deducuntur ex summa auctoritate Concilii contra novos Zelotas, vim declinare conatur Arnaldus inanibus subterfugiis. Huc potissi-

1 August. lib. I *cont. Petil.* cap. XXVII. — 2 Concil. Trid. sess. XIII, cap. VII.

Arnaldi subterfugia.

mum redit ejus responsio, potius rationem habendam esse animi Concilii, quam ejus verborum : « Quamvis enim, inquit, eam non potuerit imponere, qualis erat olim, propter infelicitatem temporum, quibus coactum est, et duritiem animorum ob quam conqueritur; attamen instauravit Pœnitentiam publicam in peccatis publicis, » indicavitque aliquatenus qua ratione posset restitui. « Licet enim omnia composuerint Patres Concilii, quoad ejus fieri potuit, sat clare innuunt, se summo cum gaudio ea ad majorem perfectionem revocaturos fuisse. Itaque animum eorum tam sanctum, ac laudabilem, sequi, atque imitari melius non possumus, quam si adducamus fideles ad viam maxime consentaneam canonibus, et regimini Spiritus sancti, duodecim amplius sæculorum experientia confirmato. » Igitur Patres in concilium coacti « Disciplinam ecclesiasticam ad majorem perfectionem non adduxerunt, quia circumstantiis temporis funestis, ac deplorandis impediti fuerunt. »

III. Quod attinet ad indicationes S. synodi, de ratione restituendæ Pœnitentiæ publicæ, de iis agit in secunda parte operis sui[1], septemque proponit, quas putat esse testimonia animi Concilii. Unde colligit, optavisse quidem Concilium instaurare omnes pœnitentiales cæremonias, si rem aggredi ausum esset, et nisi conditio temporum, quo congregatum fuit, impediisset.

Sic Arnaldus conatur declinare hoc telum, seque huc illuc jactat, ut evadat, omniaque arripit, in quæ incidit; quæ « sic complectitur et tenet, quomodo qui a torrente rapiuntur, spinas et aspera[2].» Ac sane quisquis attente leget, et considerabit omnia capita, in quibus Arnaldus proponit eas indicationes, intelliget ex processu ejus orationis, ingenium ejus maximis difficultatibus implicitum fuisse, nec satis scivisse, qui sese expediret, atque hoc unum spectasse, ut quam minimo suo incommodo difficultatibus illis elaberetur, speciosoque quopiam responso lectorem ludificaret. Itaque merito de eo dixerimus, quod de Juliano dicebat S. Augustinus[3]; « esse in hac ejus contradictione gestus et jactationes, tanquam hominis anhelantis, et pervenire, quo nititur, non valentis, et in nebulis tamen, quas perturbatus offundit, se pervenisse fingentis. »

IV. Jam dissimulationes, infirmitatemque rationum ejus ostendere aggrediar, et quam male mentem Concilii sit interpretatus. Sed antequam singillatim egregias illas indicationes excutiam, in quibus errat, quasi in ambagibus labyrinthi, undique aperti ac sine exitu, vel id solum, quod ex ejus præfatione protuli, de animo Concilii, nonne ludicrum est? Animo sibi finxit, sanctum illum cœtum optavisse quidem restituere antiquam pœnitentiam, eamque publicam facere; a quo consilio dimotus non est, quod id non percuperet, sed difficultatibus, quas ea in re fore prævidebat, propter infelicitatem temporum, quibus convocatus fuerat. Itaque prudenter omisit consilium, quod bene non cessisset, resque reliquit in eo statu, in quo antea fuerant, ne præcipiti decreto exacerbaretur malum.

Ejusque imbecillia revincuntur argumenta.

V. Sic divinum agis, Arnalde, ac pro veritate venditas, quod merum est somnium. Quod antequam somnium esse distinctius ostendam, et sine ulla ratione ac specie veritatis; ex eo, quod ais, deducam firmum argumentum, gravemque conjecturam de mente Concilii minime censentis, in nova lege aliam esse præparationem necessariam peccatori ad communionem accedenti, præter sacramentum Pœnitentiæ. Si enim Dominus aliam instituisset, ea esset, tuo judicio, quam receptæ consuetudini additam velles; hoc est, nova ratio pœnitentiæ publicæ, et dilatio absolutionis et communionis in omni mortalium peccatorum genere. Quandoquidem ergo, ut fateris, Concilium aperte non egit de tua nova Pœnitentiæ forma, neque eam constituit; hinc sequitur, ab illo non præscriptam aliam dispositionem necessariam in delinquente, præter confessionem sacramentalem, nec verbulum unum præterea additum, quamvis, ut conjicis, percupivisset restituere pœnitentiam publicam.

VI. Unde vero nosti, hoc fuisse synodo consilium? Quis te docuit, pontificem aut legatos, qui præerant cœtui, id coercuisse *in pectore* abditum, nec propalare ausos? An arcana acta Concilii legisti, aut monumenta nobis ignota, ex quibus hæc hauseris? Si hoc cupivisset, annon conatus esset exsequi? Annon viam quæsivisset, qua posset ad id, quod cupiebat, pervenire? Saltem res proposita fuisset, Concilium ostendisset, quod cupiebat, rationesque protulisset, ob quas ulterius progredi non poterat. Denique contestatum esset, hanc

1 Cap. XXI et seq. — 2 Sen. ep. XLI. — 3 Lib IV *cont. Jul.* cap. IX.

esse *licentiam*, *depravationemque ac prolapsionem morum*, qua fiebat, ut careremus pœnitentia publica, et quam invitum non curatam, atque mera tolerantia omittebat. Igitur perperam, et sine ratione conjicis, concilium Tridentinum optavisse quidem pœnitentiam, qualis erat in primitiva Ecclesia, restituere, sed non potuisse.

VII. Sed verum esse tantisper concedamus, quod contendis, et Concilium instauraturum fuisse pœnitentiam, nisi satius duxisset rem differre : tantum abest, ut hoc cœpta tua purget, ut contra aperte damnet ita, ut vitare nequeas exprobrationem imprudentiæ ac levitatis, aut superbiæ atque arrogantiæ, cui alia similis non est. Si enim concilium œcumenicum, cœtus tam augustus ac venerandus, si *repræsentativum*, ut dicitur, totius militantis Ecclesiæ corpus, instructum summa potestate ad emendanda quæcumque vitiata erant in moribus ac disciplina Ecclesiæ, quemadmodum ipsum profitetur; si, inquam, ejusmodi cœtus judicavit, movendam non esse hanc camarinam, neque ullo signo innuit se velle restituere usum pœnitentiæ, aut certe optare, qualis olim erat in omnibus peccatis mortalibus, ut contendis; qui audes hoc aggredi? An præditus es majore prudentia, quam organa illa Spiritus sancti; majore auctoritate, quam summi Pontifices, qui Concilio præfuerunt; majore studio erga Ecclesiam, quam selectissimi pastorum, a quibus regebatur; majore denique scientia, quam illi, ac fortiore animo ad rem perficiendam?

VIII. Vel putasne tempus nunc esse aptius, quam olim erat, vel mores hodie minus esse corruptos, quam tempore Concilii? Hoc consentaneum non est veritati, neque tuæ ipsius sententiæ, quam in præfatione exposuisti, ubi dicis, « cum Ecclesia moribus possit corrumpi in plerisque suis membris, semper fore, ut sit paulatim degener a primæva puritate, prout versus mundi finem progredietur. » Itaque a tempore Concilii, intra octoginta annos, qui elapsi sunt ad nos usque, existimandi sunt homines magis corrupti esse, quam antea; ac proinde ea, quæ obstiterunt, ne exsequutioni mandaretur arcanum consilium de restituenda pœnitentia, quod commentus es, aut ex revelatione cognovisti, nunc esse difficiliora superatu, quam unquam fuerunt. Itaque sequi debebas exemplum, quod tibi a Patribus Tridentinis erat relictum, neque adire periculum excitandarum turbarum, præcipitique consilio, atque imprudente studio commaculandæ tuæ existimationis.

IX. Nunc veniamus ad indicationes illas concilii Tridentini de restituenda prisca pœnitentia, videbimusque inanes illas esse, nec ullo judicio confictas. Nulla est firma collectio, nihil immune repugnantiæ, atque absurditatis manifestæ. Prima indicatio[1], ex qua conjicis, Concilio in animo fuisse restitutionem Pœnitentiæ publicæ, « in eo cernitur, quod Concilium restituat omnes traditiones Apostolicas, testeturque sæpe, se vehementer cupere, disciplinam ecclesiasticam instaurari in eumdem statum, in quo erat, antequàm remissione hominum, ignoratione canonum, et depravatione morum esset mutata. »

Secunda indicatio hinc petitur, « quod Concilium renovet omnes veteres canones, qui pertinent ad mores, et officia ecclesiasticorum, iisdem pœnis aut etiam majoribus, quam quæ impositæ fuerunt. »

X. Eæ rationes argumentandi vitiosissimæ sunt, teque ultra id, quod velles, abriperent, si contra te adhiberentur, et consectaria absurdissima a te extorquerent, concessis præmissis. Concilium, inquis, restituit omnes traditiones Apostolicas, vultque disciplinam ad pristinum statum revocari; ergo intelligit esse restituendam Pœnitentiam publicam. Si ea argumentandi ratio valida est, debemus omnes etiamnum cavere, ne comedamus carnem cum sanguine, aut pecudes suffocatas; quando quidem hoc diserte vetatur ab Apostolis *Act.* xv, estque certissime traditio Apostolica, confirmata usu plurium sæculorum, comprobata decretis conciliorum, et etiamnum hodie viget in ecclesia Orientali. Vide, quid de ea scribat Balsamon in can. LXVII sextæ synodi *in Trullo*, ubi profert constitutionem Leonis *Philosophi;* qui graves pœnas imposuit iis, qui venderent, aut comederent carnem cruentam, mulctasque magistratibus, qui rem negligerent.

XI. Quod si opinionem tuam de pœnitentia publica firmare te posse putas, ostendendo, « priscam illam disciplinam semper servatam fuisse in ecclesiis Orientis[2], cum unum exemplum proferas ecclesiæ montis Libani, quasi omnes ecclesiæ Orientis illa una exigua continerentur; quanto gravior esset ratio te

1 Part. II cap. XXI. — 2 Arn. part. II. cap. XIX.

cogendi ad observationem priscæ illius consuetudinis Ecclesiæ primitivæ, qua a sanguine, et suffocatis abstinebat, cum hodieque observetur in ecclesia Græca, et in pluribus aliis per tres orbis terrarum partes sparsis? Si quis a te peteret, quare Ecclesia catholica eam constitutionem minime observet, sed illos cibos promiscue edat; quid aliud responderes, nisi, sola longinquitate temporis rem in desuetudinem abiisse, absque ulla diserta abrogatione? Hoc ipsum tibi responderi putato, atque scito pœnitentiam istam publicam usu esse obsoletam, non tantum in Romana, sed etiam in Græca, et in plerisque Orientalibus, et fortasse etiam in omnibus ecclesiis; nisi inusitata sint scelera, atque abnormia delicta, in quibus castigandis veteris pœnitentiæ supersunt quædam vestigia, etiam in ipsa catholica, et Romana ecclesia.

XII. Præterea quis probabit formam externam et cæremoniam pœnitentialem, quæ nunc obsolevit, et in qua proprie sita est pœnitentia publica, esse traditionis Apostolicæ? Possisne ostendere ejus usum aliquem certum et perspicuum primo sæculo, ac per partem etiam non spernendam secundi? Fateor quidem, semper in societate Christiana quodpiam fuisse pœnitentiæ genus, non tantum quod attinet ad ejus essentiam, quodque est juris naturalis, vel institutionis divinæ, sed etiam quod spectat ad externos ejus ritus. Semper enim fuit disciplina quædam

Politia. aut cæremonialis πολιτεία, exactaque est a peccatoribus actio, qua satisfacerent Ecclesiæ. Talis erat excommunicatio, et abscissio e corpore fidelium, vel penitus, vel ex parte, pro gravitate delicti, cujus in epistolis Pauli nobis sunt exempla. Peccatores semper potuere vocari non tantum ad tribunal et jurisdictionem arcanam conscientiæ; sed etiam ad tribunal externum, pro quo, qui sedent, judicant ex legibus canonicis, jureque humano. Igitur Ecclesia nunquam fuit sine causarum criminalium judicio, ut statueret de iis, quod videretur, et certas pœnas delinquentibus imponeret.

XIII. Verum ea res hic non agitur, nec quosvis ritus externos, aut satisfaciendi causa, aut pœnitentiales intelligimus, cum loquimur de *Pœnitentiæ publicæ* restitutione. Alioqui lis diremta esset, nec Arnaldus haberet, quod quereretur, aut requireret in Ecclesia hodierna; quandoquidem in ea obtinet usus externus, et conspicuus Pœnitentiæ. Aliud ergo postulat, et singulare quid instaurare aggreditur. Vult revocari in usum antiquam et obsoletam illam consuetudinem Ecclesiæ primitivæ, præsertim quarto et quinto sæculo, quæ porrigitur ab anno 300 ad 500 post Christum natum. Sic enim Arnaldus definit id tempus, in præfatione sua, ubi scribit «Ecclesiam primitivam esse Ecclesiam SS. Basilio, Ambrosio et Augustino æqualem; et conari sequi Ecclesiam primitivam, in capite de Pœnitentia, aliud nihil esse, nisi conari restituere disciplinam Ecclesiæ, qualis est in scriptis illorum Patrum.» Hæc verba, ubi opportunum erit, expendentur, multumque nobis inservient ad convincendum Arnaldum erroris et repugnantiæ. Nunc, ne seriem orationis abrumpam, aut impediam, hinc colligam, quæ sit forma pœnitentiæ, quam Arnaldus a nobis exigit. Ostendit enim, eam a se intelligi, quæ in usu erat sub finem quarti sæculi, et sub initium quinti, intra quod tempus vixerunt SS. Patres, quos nominatim appellavit; ita ut velit intromittere pœnitentiam illam in quatuor gradus divisam, de qua alias dicemus. Hanc autem peto, ut ostendat, traditionem esse Apostolicam, ut censeri possit contineri traditionibus, quas concilium Tridentinum restituit.

XIV. Ut res melius intelligatur, non diffiteor, in Ecclesia semper fuisse formam aliquam pœnitentiæ, etiam publicæ, quod attinet ad atrociora scelera; qua ne hodie quidem prorsus caret, ut intelligere est ex excommunicatione propter crimina hæreseos, apostasiæ, aut alia inusitata, atque enormia, quibus certæ pœnæ a canonibus sunt impositæ. Delinquens enim non potest absolvi, aut recipi in pacem Ecclesiæ sine ritu quopiam externo, et sine satisfactione, ac confessione publica criminis, conjuncta cum testificatione solemni, qua profitetur, se ejus pœnitere, atque absolutionem optare. Hoc non videtur Arnaldus desiderare in disciplina ecclesiastica; sed quod fiebat tempore SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, hoc est ab anno 369 quo Basilius episcopus factus est, ad annum 430 quo mortuus est Augustinus. Quo tempore conflatur intervallum 60 annorum, quod Arnaldus elegit, ut ex eo peteret exemplar pœnitentiæ publicæ, quod sequi vult Ecclesiam hodiernam.

In Ecclesia semper fuit aliqua forma pœnitentiæ etiam publicæ.

XV. Pœnitentia autem illa in hoc sita erat, primum quod omnis generis peccata mortalia, seu occulta, seu publica, ei pœnitentiæ, si Arnaldo credimus, essent subjecta. Se-

cundo, quod singula peccata mortalia haberent tempus præfinitum pœnitentiæ et satisfactionis publicæ; quo demum exacto, non citius, absolvebantur, reconciliabantur, et recipiebantur in communionem Ecclesiæ. Tertio, quod cum tempus esset definitum, pro gravitate delictorum, pœnitentibus transeundum esset per diversos gradus, atque in iis hærendum per multos annos; imo vero per totam vitam, sine spe absolutionis, excepta tamen necessitate, ut postea dicemus. Denique, quod qui semel subiissent pœnitentiam publicam, iterum ad eam non admitterentur. Itaque irregulares habebantur, nec unquam poterant clerici fieri.

XVI. Debet itaque Arnaldus probare, hanc pœnitentiæ rationem, pro tota sua extensione, effectibusque ac circumstantiis memoratis, aliisque, quæ possem addere, et quæ observabantur tempore trium illorum doctorum, esse traditionis Apostolicæ; deinde instauratam fuisse a Concilio, cum contineretur numero traditionum restitutarum. Nec satis erit, hoc ab eo probari de parte quadam pœnitentiæ, quoniam fieri nequit, ut pars aliqua ejus observata non redoleat usum temporum Apostolicorum. Imo vero ejus, cujus usus superest, et quæ Arnaldo non satisfacit, maxima pars est traditionis non tantum Apostolicæ, sed etiam divinæ, ut docuit Concilium, cum definivit loco Pauli, quo præscribitur dispositio necessaria ad S. Communionem, *probet seipsum homo*, nunquam alium fuisse sensum, ex vulgari interpretatione Ecclesiæ, nisi ut adhiberetur confessio, præter animi religionem.

Pœnitentiam autem publicam eo modo, quo exercebatur tempore SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, fuisse institutionis divinæ, vel Apostolicæ, nequaquam ostendit Arnaldus; nec potest testimoniis, aut rationibus validis demonstrare.

Pœnitentia publica non est traditionis Apostolicæ.

XVII. Imo vero certa sunt argumenta, ex quibus colligere licet, non esse traditionem Apostolicam. Potissimum deducitur ex natura ejus traditionis, rationeque eam secernendi, quam celebri loco docuit S. Augustinus [1], hisce verbis : « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur. » Omne temporis intervallum clauditur duobus terminis, inter quos labitur, fluxu horarum, dierum, annorum, et sæculorum. Est instar rivi, vel fluvii, qui a fonte exorsus, et fluens per alveum, aquas volvit usque ad locum, in quo mare subit. Itaque ascendentes secundum alveum, tandem ad fontem ejus perveniunt. Eadem est ratio intervalli, quod continet durationem, et, ut ita dicam, ætatem traditionis Apostolicæ. Fons quidem ejus ostendendus est in tempore Apostolorum. Decursus vero est usus ejus perpetuus per annos sequentes, quibus descendimus ad inferiorem terminum, aut etiam adscendimus ad primam originem. Hoc docet S. Cyprianus, qui ubi agitur consuedo Ecclesiæ, vult oportere, « ut ad fontem recurramus, id est, ad Apostolicam traditionem, et inde canalem in nostra tempora dirigamus. » Verba hæc magni facit S. Augustinus, iisque utitur, contra ipsum Cyprianum, ut reverenter oppugnet opinionem, quam defendebat contra consuetudinem in Ecclesia usitatam, circa baptismum hæreticorum; quam consuetudinem sanctissimus Martyr conabatur elevare, quemadmodum postea fecerunt Donatistæ.

Conditio necessaria traditionis Apostolicæ.

XVIII. Est ergo conditio necessaria traditionis Apostolicæ, sigillumque, quo consuetudo debet esse signata, ut ejusmodi judicetur, ut fuerit in usu temporibus Apostolicis. Oportet ut successionis filum ex utraque extremitate intervalli sit suspensum, in quo intervallo traditio quæretur; ut duo termini, quibus clauditur, connexi quasi fabulosa catena Poetæ, quæ extremitate una cœlo adnexa terram altera attingebat, sint similes in usu consuetudinis, et in ejus descriptione.

Quod si qua sit interruptio, qua solvatur ejus perpetuitas, facile inferior ejus terminus haberi queat. Fieri enim potest, ut traditio Apostolica intercidat. Sed fieri nequit, ut initio interrumpatur, utque series annorum a suo principio non pendeat. Alioqui neque esset traditio, neque Apostolica. Vox enim Latina *traditio*, et Græca παράδοσις significant dationem, quæ fit de manu in manum. Qua in re duæ sunt actiones reciprocæ, altera dandi, altera *accipiendi;* quas commode Hebræi exprimunt duobus nominibus מסרה et קבלה, quorum prius sonat traditionem de manu in manum, posterius acceptionem, et utrumque adhibetur ad significandum id, quod vocamus *traditionem*. Cui voci si addideris nomen ejus, inter quem et te communicatio est, et mutua relatio per traditionem;

[1] Lib. IV *de Bapt. cont. Donat.* cap. XXIII. — [2] Ep. LXXIV apud Aug. lib. V, *cont. Don* cap. XXVI.

hanc necesse est ab illo derivatam, tanquam a trunco. Itaque quando vocatur traditio *Apostolica*, sequitur eam ab Apostolis datam, ac transmissam esse ipsorum discipulis et successoribus, et ab hisce ad alios, quomodo ad nos usque pervenit.

XIX. S. Irenæus, qui inter Patres accepit a Deo singularem gratiam probe intelligendæ naturæ, et vis traditionis, hoc variis in locis librorum suorum manifesto ostendit, ac præsertim tertio libro, ubi hæreticos convicturus, eos ad traditionem Apostolicam revocat [1], quam ait a singulis Apostolis relictam ecclesiis, quas condidere, et quam non aliter propalarunt ecclesiæ, ac propagarunt, quam ea proxime sequenti ætati tradita, quæ ejus depositaria facta eam similiter ad posteros transmisit. Quapropter nullum aliud argumentum adhibet ad probandam veritatem hujusce traditionis, præter successionem episcoporum, eorumque catalogum depromptum ex tabulariis ecclesiarum Apostolicarum, seu ab Apostolis conditarum. Cujus successionis, ut specimen tradat, eligit potissimam ecclesiarum, hoc est Romanam, in qua post Apostolos Petrum, et Paulum sedit Linus, tum Anacletus, deinde Clemens, « qui et vidit ipsos Apostolos et contulit cum eis, cum adhuc insonantem prædicationem Apostolorum, et traditionem ante oculos haberet[a]. » Capite vero sequenti : « quid autem, inquit[2], si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis, nonne oportebat, ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant ecclesias? »

XX. Omitto multa alia gravissimi scriptoris loca, in quibus docet, hanc esse naturam traditionis Apostolicæ, ut in manum tradita fuerit iis, quos præficiebant ecclesiis a se conditis; ac proinde nullam oportere esse interruptionem inter ejus originem, hoc est Apostolum, et continuationem ejusdem traditionis ab eo originem ducentis.

Traditio Apostolica est instar colli, quod conjungit Ecclesiæ universalis corpus cum præcipuo suo capite, hoc est, Jesu Christo; et corpus uniuscujusque ecclesiæ particularis cum secundario capite, hoc est Apostolo, a quo primum condita est. Quod consentit cum comparatione SS. Cypriani et Augustini, qui describunt nobis traditionem quasi canalem, qui perpetuo in fluvium aquas suas evolvit; quemadmodum spiritus necessarii ad conservationem ac vitalia munera animalis transmittuntur a capite in corpus per collum, quod est meatus loco. Igitur traditio est medius canalis, per quem succus, et spiritus doctrinæ Apostolicæ communicatur cum corpore mystico Ecclesiæ.

XXI. Hæc ratiocinatio necessaria erat, ac nunc quidem satis cognoscendam præbet, non sine stupore nostro, nec sine commiseratione, incredibilem cæcitatem Arnaldi contendentis, traditiones omnes Apostolicas omnino restitutas a concilio Tridentino; unde colligit, instauratam quoque ab eo fuisse pœnitentiam publicam, quasi inter Apostolicas recensendam. Attamen huic traditioni eripit, quod ei est necessarium, ut sit Apostolica; dum eam coercet intra intervallum temporis, quod neque connexum est cum origine, hoc est cum tempore Apostolico, neque cum sequentibus temporibus Ecclesiæ, a quibus ab Arnaldo divellitur. Ex nulla enim alia Ecclesia primitiva exemplar desumit pœnitentiæ publicæ instaurandæ, quam ex ea, quæ floruit per sexaginta illos annos, qui complectuntur tempora episcopatuum trium illorum luminum Ecclesiæ, SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini. Qua amputatione ea traditio, vel consuetudo desinit esse Apostolica, cum incipiat 370 annis post Christum, et desinat 430.

XXII. Possemus hic in patentem campum exspatiari, si vellemus ad examen revocare brevem descriptionem Ecclesiæ primitivæ intra illud exiguum temporis intervallum, quam tradit Arnaldus. Verum rem differemus in alium locum, in quo probabimus, quod hic in antecessum affirmamus, si velit servari consuetudinem pœnitentiæ publicæ, quæ tunc obtinebat, non fore, cur sibi gratuletur; totque illinc exortura absurda, atque incommoda, ut quod dixerit, recantare cogatur. Cujus rei specimina nonnulla sequentibus capitibus trademus. Nunc mihi non licet a potissimo argumento aberrare, quo a me oportet ostendi falsitatem hujus consequentiæ : « Pœnitentiam publicam videri restitutam fuisse auctoritate concilii Tridentini, eo quod restituit traditiones Apostolicas. » Nam neque pœnitentia publica, qualem postulat,

a Lib. III, cap. III apud Eusebium hist. L. c. Καὶ ἔτι ἔναυλον τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων καὶ τὴν παράδοσιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων.

1 Cap. III et seq. — 2 Lib. III, cap. IV.

et præscribit Arnaldus, est traditionis Apostolicæ, neque Concilium omnes traditiones Apostolicas restituit. Quorum duorum capitum prius satis hujus capitis disputatione comprobatum fuit, præterquam quod de eo postea agemus. Superest alterum, cui caput sequens tribuemus.

CAPUT VII.

Examen quatuor priorum indicationum, quas Opus de Frequente Communione tribuit concilio Tridentino. A Concilio non esse instauratas omnes traditiones veteres; sed tantum eas, quæ ad fidem pertinent, aut quæ contrariis consuetudinibus, vel disertis constitutionibus abrogatæ non fuerant. Arnaldus abutitur voce traditio. Multi canones nunc sunt obsoleti. Absurda, quæ sequuntur ex ratiocinatione Arnaldi. Animus Concilii circa Pœnitentiam. Magni facienda opera pœnitentiæ, sed quomodo.

Prima Arnaldi examinatur et arguitur indicatio. Quasnam traditiones Apostolicas ratas esse jubeat concilium Tridentinum.

I. « Concilium Tridentinum, inquit Arnaldus [1], restituit omnes traditiones Apostolicas, testaturque multis locis se vehementer cupere restituere disciplinam ecclesiasticam in eumdem statum, in quo erat antequam remissione, ignoratione canonum, et depravatione morum mutaretur. » At Concilium nihil diserte habet de pœnitentia publica, quemadmodum de aliis traditionibus, quas nominatim commendat. Imo contra eam abrogat, præsertim si adhibeatur in omni peccatorum genere, dum declarat, non esse amplius necessariam, ut antea ostendi. Præterea dum Concilium ratas esse jubet traditiones Apostolicas in genere, præcipitque eas observari, de iis tantum loquitur, quæ pertinent ad fidem, aut ad bonos mores, et quibus in perpetuum tenemur; aut de iis, quæ nequaquam immutatæ fuere, aut, contrariis consuetudinibus obsoletæ, sed quas Ecclesia constanter observari vult, quicumque abusus in eas intromittantur, quos mutat quandoque, et testatur se invita intromissos. Hæc summatim opponenda habemus infirmæ ratiocinationi, cujus tædet eos, a quibus intelligitur, et quæ risu aut silentio dignior esset, quam responso. Verum reverentius habere lubet viros litteratos, et catholicos, nec spernere, quæ ab iis dicuntur, ex quibus utilitas quæpiam derivari potest, seu ad saniorem mentem adducantur, seu alii, quod ignorant, doceantur, atque ad regulas inconcussas veritatis catholicæ redigantur.

II. Dicam ergo primum, Arnaldum abuti nomine *Traditionum* contra sententiam atque animum Concilii, quod iis memoratis et confirmatis, rem coercet intra limites, quos dixi. Quod facile erit ostensu, breviter expensis iis locis, in quibus vetat traditionem aliquam sperni. Exempli causa, sessione IV, ubi proponit decretum de libris canonicis, dicit [2], « Evangelium, quod proprio ore Christus primum promulgavit, deinde per Apostolos, esse tanquam fontem omnis et salutaris veritatis, et morum disciplinæ. Hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ ad nos usque pervenerunt. » Quibus in verbis, tantum sermo est de traditione, quæ pertinet ad doctrinam fidei, vel morum; non vero ad meros ritus ac consuetudines, quæ pendent ex arbitrio Ecclesiæ.

III. Alio loco [3] memorat traditionem Apostolicam, quæ pertinet ad consuetudinem laicorum ad communionem accedentium; quos corpus Christi accipere oportet e manu sacerdotis, non ex ipso altari : « qui mos, inquit Concilium, tanquam ex traditione Apostolica descendens, jure ac merito retineri debet. » Fateor hanc consuetudinem semper fuisse servatam in Ecclesia, neque obsoletam cessisse contrariæ consuetudini. Quamobrem Concilium in hac re novi nihil instituit, sed usum vulgo receptum confirmavit. Fuit quidem in sumptione corporis Christi nonnulla diversitas, cum, ut docet S. Basilius in epistola quadam, consuetudo ejus temporis fuit, laicos id accipere e manu sacerdotis, et servare, quemadmodum volebant, seu id illico comederent, seu domum auferrent, quando videretur comedendum, ut postea copiosius ostendemus. Cum autem ea consuetudo obsoleverit, imo vero hodie plecti queat, quasi profanatio S. Sacramenti, Arnaldi est nos docere, quid de ea sentiat, anve ex ratiocinandi via, quam ingressus est, « a

1 Part. cap. XXI. — 2 Concil. Trident. sess. IV. — 3 Sess. XXIII cap. III.

concilio Tridentino restitutas omnes traditiones Apostolicas, hoc est, disciplinam Ecclesiæ, qualis exstat apud S. Basilium, » non sequatur esse restitutam, quandoquidem eam commemorat, atque approbat S. Basilius. Sic intelliget, quantopere a vero aberraverit in eo, quod temere protulit. Sed hoc argumentum alio loco reservabimus, ubi majore fructu urgebimus.

IV. Redeamus ad Concilium, quod meminit alius traditionis Apostolicæ [1], quæ pertinet ad materiam, formam, ministrum, atque effectum sacramenti Extremæ Unctionis. Quæ cum sint partes essentiales ejus sacramenti, nihil est in illis mutandum, Conciliumque sapienter definivit, relinquendam rem esse in eo, quo erat, statu. Similiter, ut brevius rem absolvam, Concilium memorat aliam traditionem pertinentem ad canonem Missæ [2]; aliam de aqua temperando calice [3]; aliam, qua docemur sacramento Ordinis communicari gratiam [4]; aliam de matrimonio in numerum sacramentorum legis gratiæ admisso [5]. Denique inter traditiones recenset purgatorium.

Hæ sunt traditiones, quæ summatim commendantur a synodo, non vero mere cæremoniales, et ab hominibus institutæ, e quarum numero habenda est pœnitentia publica. Quam in rem observandum est, traditiones sæpe dici capita fidei, seu ex ore accepta sit, seu e scripto; aut ritus necessarios, atque immutabiles, quos Ecclesia semper observavit. Quod liquet ex allatis exemplis. Hinc manifesto intelligitur error Arnaldi, qui, pro consuetudine sua, ambiguitate vocis *traditio* abutitur; quod potest ignosci tironi, at non theologiæ doctori, qui solemni sacramento ad defendendam veritatem adstrictus est; quod facere nequit, nisi ei sit accurate nota.

Secunda Arnaldi indicatio.

V. Verum hæc satis erunt de prima indicatione, quam Concilio tribuit Arnaldus, aut de prima ejus falsa interpretatione. Secunda non est clarior, iisdemque incommodis laborat, ac prima. Quisquis enim dicit, « a Concilio renovatos veteres omnes canones, qui pertinent ad mores et ad officia Ecclesiasticorum, » utitur ambigua ac captiosa enuntiatione. Eadem est ambiguitas, quam notavimus antea cap. IV, §. 9 in voce *mores*. Ea vox Gallico sermone (mœurs) significat proprie bonos aut pravos habitus, hoc est, aut virtutes aut vitia. At Arnaldus ea voce utitur æque amplo significatu, ac est vox Latina *mores*, qua sæpe significantur consuetudines indifferentes. Hoc significatu sumpsit vocem Gallicam, quando dixit *a Concilio renovatos canones qui pertinent ad mores*; nam sine dubio falsum est, a Concilio renovatos omnes antiquos canones, qui pertinent ad *mores*, si intelligantur consuetudines indifferentes et cæremoniales, non *morales*.

Multi canones ab olim abrogati.

VI. Sunt enim permulti canones ad meras consuetudines pertinentes, quos oportebat ab Ecclesiasticis servari in primitiva Ecclesia, qui hodie plane sunt abrogati, atque obsoleti, et quos Arnaldus renovatos auctoritate Concilii dicere non auderet. Tales sunt omnes constitutiones, quæ pertinent ad electionem episcoporum, aut presbyterorum, et aliorum clericorum, beneficiisque instructorum, atque ad rationem, qua oportebat, eam electionem fieri. Qua de re multa sunt decreta conciliorum, et maximorum Pontificum. Sunt et alia de ratione juris dicendi de hominibus sacris, et ministris Ecclesiæ, ad eos exauctorandos, similibusque aliis pœnis afficiendos; quibus decretis hodie non amplius paremus; denique diu nos non oportet studiis ecclesiasticis incubuisse, ut sciamus magnam partem disciplinæ ecclesiasticæ; non eam quidem, quæ spectat ad mores, qua in re Arnaldus ridicula ambiguitate ludit, sed eam, quæ ad consuetudines pertinet, esse prorsus mutatam, atque usum hodiernum plane alium esse quam in primitiva Ecclesia; quamvis nomen *primitivæ* coerceretur intra limites ab Arnaldo definitos, vel intra vitam SS. episcoporum Basilii, Ambrosii et Augustini.

VII. Potestne ergo, qui minime desipiat, somniare, a concilio Tridentino restitutam fuisse formam regiminis ecclesiastici, quod olim accurate observatum est; omnesque canones, quibus instituta fuerat, ac vigebat, instauratos fuisse, ac veluti excitatos a sepulcro, in quo per tot annos delituerant? Igitur cum Concilium renovaverit omnes veteres canones, oportebit, ut in posterum nominatio, atque electio episcoporum fiat suffragiis populi. Existimabat enim Cyprianus [6], esse Apostolicæ ac divinæ traditionis, ut episcopus eligeretur consensu populi; ac sane usus illorum temporum certus est ex historiis ecclesiasticis, diu obtinuit, ac sæpe canonibus est confirmatus. Exstant hac de re canones IV concilii Carthaginensis II. Arelaten-

Exempla canonum quos renovandos nemo somniabit.

1 Sess. XIV. — 2 Sess. XXII, cap. IV. — 3 Ibid. cap VII. — 4 Sess. XXIII, cap. III. — 5 Sess. XXIX. — 6 Epist. LXVIII.

sis, III. Parisiensis, et multorum aliorum, Paparum item Cœlestini et Leonis, quibus primis ea nomina fuere; quo de negotio posthac agemus. Deinde abrogandæ erunt omnes constitutiones synodorum et Patrum, quibus canones illi abrogati fuerunt. Concordatus corruet, et omnia jura nominationis, Regalia, aliaque, quibus derogatur antiquo juri, et canonibus Ecclesiæ primitivæ simul concident.

VIII. Si enim « concilium restituit omnes antiquas traditionis Apostolicas, si renovavit priscos omnes canones qui pertinent ad mores et officium Ecclesiasticorum, » hoc est, ad consuetudines, prout interpretatur Arnaldus; quare non restituerit etiam traditiones et canones, quos dixi? Quis Arnaldo potestatem contulit interpretandi verba Concilii prout ei videtur, et coercendi generalia verba ad consuetudinem hanc, aut illam, exclusis cæteris omnibus, quæ sunt pari jure? Respondeat, si potest, cur hinc colligat, Concilio animum fuisse revocandi fideles ad usum pœnitentiæ publicæ, quia canones et traditiones veteres instauravit; nobis non vero licebit colligere voluisse eum electiones episcoporum iterum fieri suffragiis populi. Cur non dicemus, Arnaldum, quæcumque ei sint opes, oportere, ad vitam sustentandam, artem quampiam exercere, quia IV concilium Carthaginense jussit [1], « Clericum, quantumlibet verbo Dei eruditum, artificio victum quærere. » Disertior est canon sequens, qui ita habet : « Clericus victum et vestitum sibi artificio, vel agricultura, absque officii sui duntaxat detrimento, comparet. » Concilium autem illud celebratum est circa annum 400, ac proinde est intra intervallum, quod Arnaldus Ecclesiæ primitivæ tribuit. Multa alia similia possunt ei objici exempla, ex quibus liquidum fit, falsas esse ejus consequentias, et inane ac alienum ab hoc negotio, quidquid hic habet.

IX. Eadem absurditas animadvertitur in aliis indicationibus concilii Tridentini, ut ille vult, ad instaurandam Pœnitentiam publicam.

Tertia Arnaldi indicatio.

Tertiam dicit esse, ubi Concilium « definivit [2], quasi veritatem catholicam, et caput fidei, contra Lutherum. Pœnitentiam sitam non esse in sola mutatione vitæ peccatis contaminatæ, in vitam virtuti consentaneam; sed etiam in deflenda vita præterita, et in satisfaciendo Deo lacrymis, jejuniis, eleemosynis,» etc. Verum an hinc sequitur, Concilium « vehementer optasse [3], restitui consuetudinem, quam, ut putas, Arnalde, damnamus? » An hinc sequitur « non posse penitus satisfieri præceptis ejus divinis, nisi adlaboremus, pro viribus, ad restituendam veterem pœnitentiam? » Concilium damnavit Lutherum, quia contendebat veram pœnitentiam sitam esse in emendatione vitæ [4], sine ulla contritione, doloreque ob commissa peccata et operibus satisfactoriis, ut ipsum Concilium ostendit, utque videre est in capitibus doctrinæ Lutheri damnatis a Leone X. Verum an dicit [5], post confessionem sacramentalem, conjunctam cum dolore ac contritione, studioque vitæ emendandæ, et exsequutioni mandandæ tempore suo satisfactionis, quam sacerdos imposuerit, oportere pœnitentem aliquandiu a Communione abstinere? Contenditne esse *abusum*, *licentiam*, *collapsionem*, *depravationemque morum*, si quis ad mensam Domini accedat post confessionem sacramentalem?

Magnifacienda opera satisfactoria.

X. Fatemur tecum, magni facienda esse opera satisfactoria, jejunia, eleemosynas, et alias actiones pœnales, ut vocantur; hæc esse prædicanda atque inculcanda populo; imo expedire, ut imponantur, quasi pœna et satisfactio peccatorum commissorum, atque in confessione enumeratorum. Solet hoc fieri in Ecclesia catholica in conscientiæ tribunalibus. Usus earum est optimus, optandumque est, ut confessarii iis remediis utantur animose et prudenter. Quod si nonnulli, qui sacris illis ministeriis funguntur, remittant eam curam, peccant et quidem contra animum Concilii, qui contraria fieri jussit. Quapropter te laudo, quod tibi cordi sit utilitas, quam Ecclesia percipit ex recto usu sacramenti Pœnitentiæ. Nemini displicere queat, quod iis, qui sententiam tuam sequuntur, auctor sis austerioris vitæ, ut doment corpus suum, eademque opera pro sceleribus præteritis satisfaciant.

Ne dixeris oppugnari opera satisfactoria, minuique auctoritatem sanctorum virorum, qui illa tanti fecerunt, exemplumque eorum nobis ostenderunt. Ne queraris confutari egregiam illam praxim devotionis laboriosæ et patientis. Ne usque adeo jactato novam tuam pœnitentiæ rationem, neve calumniis impetito eos, quibus displicet, quasi inanibus suspicionibus, et fallaci specie niterentur.

XI. Ad extremum contendis, imitarisque imprudens veteres illos hæreticos, qui cum haberent Ecclesiam catholicam communem

1 *Carth.* IV. can. LI. — 2 Arn. P. 2 cap. XXII. — 3 Ibid. cap. XXI. — 4 Concil. Trid. sess. XIV. — Ibid. cap. VIII, et can. 13 et 14

adversariam, eam invicem insimulabant contrariorum errorum. Sic Ariani vocabant Catholicos Sabellianos, Sabelliani vero dictitabant Catholicos cum Arianis sentire. Nestoriani Ecclesiam referebant ad partes Eutychianorum, Eutychiani ei exprobrabant hæresim Nestorianorum. Sine mala fide, nec dissimulari status quæstionis, nec subterfugia inania, et dolosa quæri possunt. Omittamus ergo inutiles querelas, exaggerationes, ac dissimulationes inanium verborum. Ad rem ipsam veniamus, et statum quæstionis constituamus. Nihil est nobis tecum negotii de pœnitentia, et satisfactione, propter admissa delicta. Utrumque tecum probamus. Imo nec eos vituperamus[1], « qui ex consilio sacerdotum aliquandiu abstinent a sacra mensa, non alienatione animi, sed ob veram agnitionem peccatorum suorum, ut postea sanctius ad eam accedant, postquam digniores ea facti sunt operibus pœnitentiæ. » Sic se gerant, per nos licet, abstineantque a communione ex consilio, aut etiam jussu directorum.

XII. Sed quemadmodum magnum erat discrimen inter jejunia et abstinentias a carne et vino, quæ exercebantur a nonnullis hæreticis, ut Manichæis et aliis, et inter jejunia Catholicorum; (quia hæretici ab iis abstinebant ob falsum atque exitialem errorem quo credebant, cibos illos esse re ipsa malos; Catholici vero in bonum finem, et sine fidei detrimento jejunabant :) sic quamvis omnes eadem dicamus de usu ejusmodi rerum, eodem tamen animo non loquimur. Hac in re sita est controversia nostra, quod eam pœnitentiam quasi necessariam imponas, non ex mero consilio. Hoc enim vis, cum contrariam consuetudinem vocitas *licentiam*, *depravationem*, *corruptionemque morum;* cum castigas Ecclesiam, vituperas ejus regimen, contemnis instituta, et quasi vitiosa damnas, quæ constitutionibus conciliorum probavit; cum dicis, consuetudinem, quæ ipsa sciente, aut potius jubente viget, *favere impœnitentiæ communi plerorumque;* cum doces, usum Pœnitentiæ publicæ, qui obtinebat in Ecclesia primitiva, et cujus memoria antiquis canonibus conservata est, ut et scriptis antiquorum Patrum, esse juris divini, non « consuetudinem ad regimen pertinentem[2], non institutionem Ecclesiæ, sed præceptum Jesu Christi; » cum contendis[3], « remedium esse necessarium, et dispositionem immutabilem. » Unde colligere licet, fideles æque ea lege teneri nunc, atque olim, nec sine scelere eam perfringi.

Hoc demum ferre non possumus, hoc offendimur, ut sæpius jam in antecedentibus capitibus diximus. Nega eam dilationem communionis necessariam esse; dic esse consilium, quod possit a te dari hominibus, pro affectione animi, quam in iis deprehendisti. Ne damnes consuetudinem contrariam, quasi morum depravationem. Denique maneas intra limites ab Ecclesia et concilio Tridentino positos, nec ulla amplius erit tibi nobiscum disceptatio. Hac sola in re dissentimus, quam si probe intellexeris, videbis corruere *indicationes*, *fundamenta* et conjecturas, quas contra nos profers et conatus omnes tuos inutiles fieri.

XIII. Quarto loco Arnaldus in rem suam utitur præcepto Concilii[4], « quo jubet omnes sacerdotes imponere pœnitentibus pœnas pro peccatorum gravitate. » Est autem maxima pœna, quæ imponi queat, *temporaria illa exclusio a mensa Ecclesiæ*. Ideoque melius convenit delicto. At modo ostendi non satis esse, a te probari, remotionem a communione posse peccatori imponi, ut pro delicto satisfaciat, neque hoc contrarium esse Concilii sententiæ. Præterea oportet, ut ostendas, ab eo partem illam pœnitentiæ publicæ, qua utebatur Ecclesia primitiva, habitam esse necessariam, ut vitetur licentia et corruptio morum; hoc est, consuetudinem contrariam, qua peccatores a mensa Domini minime excluduntur, esse depravationem vituperandam. Nisi hoc colligas ex Concilio, nihil agis. Potissimum hoc est controversiæ caput.

Quarta indicatio Arnaldi.

XIV. Verba Concilii[5], quæ profers, ita habent : « Debent ergo sacerdotes Domini, quantum Spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et pœnitentium facultate, salutares et convenientes satisfactiones injungere : ne si forte peccatis conniveant, et indulgentius cum pœnitentibus agant, levissima quædam opera, pro gravissimis delictis, injungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. » Ex hisce verbis nemo collegerit, Concilio animum fuisse, injungere confessariis, ut dilatione communionis uterentur; aut id pœnitentiæ genus potius, quam alia, constituisse quasi ex consilio. Rem totam refert ad prudentiam confessarii, qui pro sua sa-

1 Part. II cap. xviii, Art. — 2 P. II, cap. viii. — 3 Ibid. — 4 Part. II, cap. xviii. — 5 Trident. sess. 14, cap. viii.

pientia, et statu peccatorum, varia iis imponet pœnitentiæ genera. Quod permittitur alicujus arbitrio, non definitur, neque ei imponitur, quasi Deum offenderet, nisi faciat. Quæ non possunt omitti sine peccato, non sunt consilii, sed præcepti. Quis sanus dixerit, ut pro sua prudentia, et prout opportunum ei videretur, neminem occideret, nullumve committeret adulterium. Tu vero contendis, omissionem Pœnitentiæ publicæ, et dilationis communionis esse *licentiam ac corruptionem morum*. Igitur, ex tua sententia, necessario ei corruptioni obviam eundum est dilatione illa.

CAPUT VIII.

Examen quatuor posteriorum indicationum, quas Arnaldus concilio Tridentino tribuit, circa Pœnitentiam publicam. De potestate ligandi et solvendi, quam perperam sitam potissimum esse vult in impositione pœnarum satisfactoriarum, cum primo loco ad peccatum referatur. Quod probatur testimonio Scripturæ, et Patrum. Quid sit retinere peccata, et quomodo hoc fiat a Sacerdotibus. Arnaldus verba Concilii in sensum alienum torquet. Ei Concilio nequaquam animum fuisse restituendæ Pœnitentiæ publicæ.

Quinta Arnaldi indicatio.

I. Tua, Arnalde, quinta indicatio non magis ratione [1], auctoritateve Concilii nititur. Eam autem desumis ex eo, quod Concilium dixit, « claves sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed ad ligandum concessas, etiam antiquos Patres credere et docere. » Deinde addis, actionem ligandi peccata sitam esse in impositione pœnarum satisfactoriarum, ex testimoniis Patrum. Tandem caput claudis hisce verbis, « constare potissimam partem potestatis ligandi, secundum Patres, sitam esse in impositione pœnitentiæ, et in separatione ab Eucharistia. »

Si tibi hæc omnia concederem, quæ tamen sunt falsissima, ut mox ostendam; nihil promovisses, nisi ostenderes, in ea sola dilatione communionis, quam ex prisca Pœnitentiæ forma revocas, situm esse universum effectum potestatis ligandi. Si enim exerceri potest impositione aliarum pœnarum, argumentum tuum inane est, nec persuadere potest, animum Concilio fuisse restituendæ Pœnitentiæ publicæ, aut potius instaurandi exigui ejus speciminis, quod retineri vis.

Quid per potestatem ligandi atque solvendi sit intelligendum.

II. At certum est, te gravissime falli cum in re ipsa, tum in citatione Patrum. Scito enim, neque potestati ligandi finem esse, aut effectum præcipuum imponere pœnas satisfactorias, sed tantum accessionis loco; neque a Patribus rem aliter esse intellectam.

Primum cum potestas ligandi sit pars universæ jurisdictionis sacerdotii, adjunctam habet et alteram partem, quæ est potestas solvendi ei opposita. Itaque æque late patent, muneraque contraria eadem in re habent; ac proinde si scire cupiamus, quanam in re proprie sita sit actio ligandi peccata, videndum est, quid sit ea solvere, neque hoc aliunde desumendum, quam ex ipsis Evangelii verbis. Dominus autem promittit Apostolis [2], se iis eam collaturum potestatem, qua *quæcunque alligavissent super terram, forent ligata et in cælo*; *et quæcunque solvissent super terram, forent saluta et in cælo*. Quod promissum præstitit, cum excitatus e mortuis, stitisset se Apostolis, eosque his verbis alloquutus est : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*; *et quorum retinueritis, retenta sunt*.

Potestas ligandi atque solvendi, directe peccata respicit, indirecte tantum pœnas satisfactorias.

III. Eo tempore, atque iis verbis Dominus iis revera contulit eam potestatem, quam verbis magis propriis, et significantioribus expressit. Unde discere licet, ut *solvere* est *remittere*, ita *ligare* esse perinde, ac retinere. Græca vox ἀφιέναι proprie sonat *demittere*, et κρατεῖν *retinere*, impedire ne abeat. Quemadmodum vero actio *solvendi* et *ignoscendi* proprie et necessario pertinet ad peccata; sic actio *retinendi* et *vinciendi* ad eadem primum respicit, deinde etiam laxiore significatu ad pœnas et satisfactiones. Nullus est theologus neque Catholicus, qui vel paulo attentius catechismum audiverit, qui nesciat sacerdotes accepisse a Deo potestatem absolvendi reos, remissis peccatis, quod perinde est ac ea delere, substituta eorum loco gratia, sacramentalium verborum virtute. Quam sententiam pronuntiant ut judices, qui audita causa, acceptoque testimonio rei ex ipsius ore, eum absolvunt. Hoc est caput fundamentale religionis Christianæ et catholicæ, quod conci-

1 Part. II. — 2 *Matth.* XVIII, 18.

lium Tridentinum multis et summa diligentia explicuit[1].

IV. Si autem potestas atque effectus absolutionis directe et potissimum ad peccatum spectent; sequitur potestatem *ligandi*, ac *retinendi* potissimum etiam ad peccatum referri, non vero ad pœnam, nisi quadam consequentia. Præterea absolutio sacramentalis, quæ est proprie dicta exsecutio potestatis remittendi peccata, solius est sacerdotis, cum sit munus, quod a sacerdotio divelli nequit, nec ab alio peragi, ut docuit Concilium[2]. Sed remissio vel relaxatio pœnarum, et censurarum, quæ delicti causa imponuntur, potest legitime ab alio concedi, at non sacramentali ratione, nisi a sacerdote; ideoque non est actio propria potestatis, quam Christus sacerdotibus confert *Joannis* cap. XXI.

Remittere peccata, vel ea solvere idem est, ac cum Deo reconciliare. Potest autem quis reconciliatus esse, quamvis ferendæ pœnæ temporariæ obligatio immutata non sit. Eo duntaxat spectant opera pœnalia et satisfactoria, quæ non sortiuntur suum effectum abolendi pœnas, nisi postquam peccato venia concessa est, et sententia sacerdotis pronuntiata est; ita ut pœna æterna mutata sit in temporariam, si modo affectio pœnitentis ea sit, ut hæc posterior pœna absolutione sacramentali plane extincta sit.

V. Quæ cum ita sint, fatendum est, tam actum potestatis absolvendi, quam ligandi, seu retinendi, respicere proprie et directe delictum, ac per consequentiam duntaxat pœnam.

Jam dixi, iterumque repeto, functiones judiciales ligandi et solvendi, ignoscendi et retinendi, quæ sunt cum solo sacerdotio conjunctæ, proprie ac directe pertinere ad peccatum; eorumque effectum in eo esse situm, ut id deleat, peccatoremque in gratiam restituat; sed consequenter, ac secundo loco respicere pœnas ac satisfactiones, sed non potissimum, ut tu dicis. Hoc sensu Concilium verba faciens de potestate clavium, seu ligandi et absolvendi eam refert ad opera pœnalia et satisfactoria[3]; quatenus sacerdos, postquam potissima parte muneris sui defunctus est, quæ sita est in tollendo aut retinendo peccato, operatur etiam in iis, quæ minus præcipua sunt. Quemadmodum una eademque natura humana prædita est facultatibus ratiocinandi, ridendi et flendi, nec tamen duæ posteriores qualitates sunt ei essentiales, sed tantum facultas ratiocinandi, ex qua posteriores nascuntur; sic potestas ligandi et solvendi ita amplectitur quidquid delictum est, Deumque offendit, quasi potissimum objectum, ex quo deducit naturam suam, ut simul ambitu suo contineat, quod pertinet ad satisfactionem, pœnamque delicti, quam imponit, cum sacerdos sacramentum, aut absolutionem negat: remittit vero, ubi sacerdos, pro sua prudentia id par esse judicat, secundum animi affectionem, quam in pœnitente deprehendit.

VI. Hæc doctrina solida est, habetque vades non tantum subtilioris illius theologiæ in schola magistros, sed etiam SS. Ecclesiæ Patres. Hi enim cum explicant vim atque efficaciam potestatis collatæ sacerdotibus legis novæ, verbis Domini, quæ exstant *Joan.* XXI, negant eam esse externam tantum, contenduntque esse internam, atque in animis mutationem aliquam parere.

S. Chrysostomus hac de re eloquentia plane divina agens, libro III *de Sacerdotio*, observat insigne discrimen, quod intercedit inter sacerdotes legis Mosaicæ et sacerdotes novæ, quod attinet ad efficaciam muneris; « Sacerdotes, inquit, Judæorum potestatem habebant expellendæ corpore lepræ, aut potius minime expellendæ, sed tantum examinandi ea liberatos. Attamen nosti, quantopere tunc ambiretur dignitas sacerdotalis. Hi vero non lepram corporis, sed impuritatem animæ, non expulsam examinandi, sed expellendi penitus acceperunt potestatem [a]. » Paulo antea dixerat, potestatem ligandi sacerdotibus collatam in Evangelio, non consistere in corpore, « sed attingere animam et cœlum penetrare [b]. » Hujus potestatis excellentia.

VII. Potestate autem ligandi utitur sacerdos, quando non vult remittere peccata. Quamobrem Marcionem irridet Tertullianus, qui duo Numina contraria esse statuebat; contendebatque Deum creatorem cœli et

a CHRYS. lib. III *de Sac.* Λέπραν σώματος ἀπαλλάττειν, μᾶλλον δὲ ἀπαλλάττειν μὲν οὐδαμῶς, τοὺς δὲ ἀπαλλαγέντας δοκιμάζειν μόνον, εἶχον ἐξουσίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἱερεῖς. καὶ οἶσθα πῶς περιμάχητον ἦν τὸ τῶν ἱερέων τότε· οὗτοι δὲ οὐ λέπραν σώματος, ἀλλ' ἀκαθαρσίαν ψυχῆς, οὐκ ἀπαλλαγεῖσαν δοκιμάζειν ἀλλ' ἀπαλλάττειν παντελῶς, ἔλαβον ἐξουσίαν.

b Idem. Ἀλλ' αὐτῆς ἅπτεται τῆς ψυχῆς, καὶ διαβαίνει τοὺς οὐρανούς.

1 Sess. I cap. VI et can. III et IX. — 2 Sess. XIV, can. X. — 3 Sess. XIV, cap. VIII.

terræ eum esse, quem agnovissent Judæi sub vetere Testamento, et a quo legem acceperant; Deum immitem atque implacabilem quique sola exactione pœnarum occupabatur; quamobrem eum vocabant *Deum justum*, *Deum ultionis*. At volebat esse alium Deum contrariæ prorsus indolis, quem vocabat *bonum Deum*, qui a damnatione, pœnisque abhorrebat, sed ignoscebat, ac benefaciebat hominibus.

Tertullianus igitur, ut hominem confutet, hanc inter alias profert rationem, duas illas actiones contrarias, dimittendi peccata, atque ea retinendi, ut pœnas dent, esse unius ejusdemque potestatis, sive causæ, quæ dicitur retinere peccata, quibus non vult ignoscere. « Quis mihi, inquit[1], delicta demittet? An qui, si non demiserit, retinebit, ut judicet? » Itaque *retinere*, vel *ligare peccata* perinde erit, ac non remittere. Peccatis enim, quasi vinculis, adstringimur. « Criniculis peccatorum, suorum, inquit Augustinus[2], unusquisque constringitur. » Unde sequitur, ut remittere peccata sit solvere vincula, quibus animæ nostræ sunt constrictæ; ac proinde duas illas actiones ligandi, aut solvendi, potissimum spectare peccatum, non vero pœnam peccati, nisi consequenter.

Pœnitentia cum baptismo comparatur.

VIII. S. Ambrosius, cum scriberet contra Novatianos, eximium nobis suppeditavit locum, quo hoc dogma tueamur, ubi confert pœnitentiam cum baptismo, (quæ collatio minime rara est apud Patres) docetque pœnitentia non minus peccatorum veniam concedi, quam baptismo : « Cur baptizatis, inquit[3], si per homines peccata dimitti non licet? In Baptismo utique remissio omnium peccatorum est. Quid interest, utrum per Pœnitentiam, an per Lavacrum hoc jus sibi datum sacerdotes vindicent? Unum in utroque ministerium est. Sed dices, quia in lavacro operatur mysteriorum gratia. Quid in pœnitentia? Nonne Dei nomen operatur? Quid ergo? ubi vultis, vindicatis vobis Dei gratiam? ubi vultis, repudiatis? » Nemo igitur dubitare possit, quin ut efficacia Baptismi versatur in eluenda macula ipsa peccati, non vero in tollenda tantum obligatione ad pœnam; sic et Pœnitentia, non modo pœnas peccato debitas, sed etiam peccatum deleat. Hoc liquet ex iis, quæ subjicit S. Ambrosius, ubi ita invehitur in Novatianos : « Nam et vos indignamini, et contra Ecclesiam congregatis concilium, quia videtis, mortuos in Ecclesia reviviscere, et peccatorum indulta venia resuscitari. Itaque, quod in vobis est, per invidiam vultis occidere resuscitatos; » quod volebant etiam facere Judæi erga Lazarum, postquam eum Christus e mortuis excitasset.

Comparatio hæc mortis spiritualis cum morte corporis, et restaurationis vitæ animæ ope pœnitentiæ sacramentalis, quam oppugnabant Novatiani, cum restitutione vitæ corporeæ, quæ fit ope resurrectionis; comparatio hæc, inquam, argumentum est manifestum, ex quo liquet, Pœnitentiæ esse effectum internum, et quo anima afficitur ita, ut non tantum reatus, sed et ipsum peccatum destruatur.

IX. Ejusdem Patris capite LI ejusdem libri *de Pœnitentia*, disertus est hac de re locus, ubi ostendit Novatianos perperam dixisse, se, reverentiæ erga Deum causa, ei soli tribuere remittendorum peccatorum potestatem; quia eo modo ipsius Dei mandata oppugnabant, videbanturque repudiare potestatem ab eo acceptam remittendi peccata. Deinde probat ita esse a Deo mandatum loco *Joan.* XX, quem antea protuli, aliisque in quibus mentio fit solutionis vel ligationis peccatorum : « Dominus enim, inquit, par jus et solvendi esse voluit, et ligandi, qui utrumque pari conditione permisit. Ergo qui solvendi jus non habet, nec ligandi habet. » Paulo post docet solam Ecclesiam illis potestatibus esse instructam, non vero hæreticos, hisce verbis : « Jus enim hoc solis permissum sacerdotibus est. Recte igitur Ecclesia vindicat, quæ veros sacerdotes habet; hæresis vindicare non potest, quæ sacerdotes Dei non habet. » Itaque potestas ligandi, et solvendi in Ecclesia, non est potissimum sita in remittenda pœna peccati, sed in delendo ipso peccato, quamobrem præsertim collata est sacerdotibus. Omitto multa alia ejusdem Patris loca, quibus idem confirmatur.

X. Sanctus etiam Augustinus similiter confert duo illa sacramenta Baptismi, et Pœnitentiæ in eo, quod in anima efficiunt, ut eam peccati sordibus liberent; satisque ostendit, potestatem ligandi et solvendi eo spectare, ut quiddam in nobis efficiat, quod est saluti necessarium, sine quo damnationis periculum aditur. Hoc habet in epistola *ad Honoratum*, ubi describens terrorem, quo afficiuntur cives audito subito nuntio de

1 Tertul. IV *cont. Marc.* cap. XXVI. — 2 Serm. CVIII *de divers.* cap. III et *Prov.* V. — 3 Amb. *Pœn.* cap. VII.

hostis adventu, aut de obsidione patriæ[1]. « Annon cogitamus, cum ad istorum periculorum pervenitur extrema, nec est potestas ulla fugiendi, quantus in Ecclesiam fieri soleat ab utroque sexu, atque ab omni ætate concursus; aliis Baptismum flagitantibus, aliis reconciliationem, omnibus consolationem et sacramentorum confectionem, et erogationem? quantum exitium sequitur eos, qui de isto sæculo, vel non regenerati exeunt, vel ligati? Quantus est etiam luctus fidelium suorum, qui eos secum in vitæ æternæ requie non habebunt? » Non possunt hæc intelligi de sola remissione ejus pœnæ, quæ non obstat, quominus salutem consequamur sed capienda de venia peccatorum, et absolutione sacramentali.

Idem S. Augustinus variis locis idem confirmat[2], et allegorice præsertim interpretatur, quod contigit in resurrectione Lazari, idque accommodat iis, quæ fiunt in Pœnitentia. Sic ex eo, quod conspectus est egrediens sepulcro, fasciis involutus, Dominusque jussit Apostolos eas solvere, colligit comparationem ad peccatores spectantem, qui cum fuerunt ligati, solvuntur a sacerdotibus. Sic et Cœlestinus I Papa[3], de iis, qui morientibus negabant absolutionem sacramentalem : « Quid hoc rogo, inquit, aliud est quam morienti addere, ejusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? »

XI. Quod attinet ad SS. Patres ab Arnaldo prolatos, qui sæpe vincula illa sumunt pro obligatione ad opera satisfactoria, quæ imponebantur in pœnitentia publica, fatemur quoque eos ita loqui solere. Nec tamen hinc sequitur « potissimam partem potestatis ligandi esse pœnitentiæ impositionem, et separationem ab Eucharistia. » Quam in rem observandum est, duo fuisse in Pœnitentia publica; unum essentiale sacramento, alterum vero addititium, quod situm erat in consuetudine quadam cæremoniali. Primum est pœnitentia ipsa sacramentalis, quæ complectitur confessionem delicti admissi apud sacerdotem, et absolutionem, quæ concedebatur impositione manuum, postquam pœnitentes satisfecerant. Quod discere licet præsertim ex epistolis et tractatibus Cypriani, canonibusque synodorum. Alterum erat præceptum cæremoniale, quales erant quatuor illi gradus, per quos necesse erat ascendere ad integram, ac plenam communionem; officia et præsentia pœnitentium, nunc ad vestibulum ecclesiæ, nunc in navi; assiduitas in audiendis concionibus et adhortationibus, quæ eorum causa fiebant; genuflexiones, ac flagitationes precum episcopalium, impositionisque manuum cum episcopi, tum etiam reliqui cleri, quæ parabat tantum ad reconciliationem, non reconciliabat; et multa alia humilitatis genera, cilicia, cineres, abstinentiæ, aliaque id genus.

XII. Cum autem duæ illæ partes, quibus constabat pœnitentia publica, mistæ essent, et ambæ obnoxiæ potestati ligandi ac solvendi; quid mirum, si Patres rem summatim spectantes dicant, potestatem sacerdotum versari circa pœnitentiam publicam, quandoquidem eæ satisfactiones sacramentales erant, et ad integritatem sacramenti faciebant? Jus enim sacerdotum remittendi, aut retinendi peccata pertinet ad universum sacramentum Pœnitentiæ, constans omnibus suis partibus, non tantum essentialibus, sed etiam parte *integrante*, ut dicitur, hoc est, satisfactione; ea tamen ratione, ut ea potestas potissimum et directe respiciat, quod est essentiale sacramento, consequenter vero, quod minus ei est necessarium.

XIII. Supersunt jam duæ aliæ indicationes Arnaldi, quarum prior, quæ numero sexta est, sic habet[4] : « Concilium, ubi explicat necessitatem confessionis omnium peccatorum, non tantum summatim, sed etiam particulatim, nullam aliam ejus rei proferre rationem, quam quia sacerdotes, nisi hoc fiat, judicium hoc incognita causa exercerent, neque æquitatem in pœnis injungendis servare possent. Unde colligere est, in hac re, ut in cæteris omnibus, Concilium sequutum esse duntaxat judicium Antiquitatis, quæ semper habuit confessionem peccatorum quasi aditum ad pœnitentiam proximam, quam sibi proponit sacerdos, in audiendis confessionibus, ut eam imponat convenientem peccatis, servetque æquitatem, de qua loquitur Concilium, proportionemque debitam inter delictum et satisfactionem, quam alibi tanta cura præcipit. » Sexta indicatio.

XIV. Mirum est, quam parum attente argumentetur, et ratiocinetur Arnaldus; cujus acumen nisi aliunde notum esset, sinistra de ejus ingenio ferremus judicia. Quænam enim

1 Aug. ep. CLXXXVI. — 2 Tract. XXI in *Joann.* in *psalm* CI. Conc. II et hom. XXVII cap. III de I. — 3 Cœl. ep. II, cap. II. — 4 Part II, cap. XXX.

hæc est consequentia? Definivit synodus oportere nos peccata confiteri particulatim, ut sacerdos, iis auditis, recte judicare possit de pœnitente, pœnamque peccato convenientem imponere : Igitur animus ei fuit instaurare Pœnitentiam publicam, aut certe ejus partem, quæ sita erat in dilatione communionis. Qua regula Dialecticæ ejusmodi consequentia defendi potest, ne vitiosissima, atque absurdissima existimetur? Ea ratiocinandi methodo exculpam ex Concilio, quidquid voluero, nec quidquam erit tam absurdum, ac ridiculum, quod ei non tribuam. Colligerem æque verisimiliter, Concilio animum fuisse, quamvis rem patefacere ausum non sit, definire oportere ut sacerdotes, satisfactionis loco, imponerent pœnitentibus, ut sese offerrent tormentis solitis atque insolitis, quibus reis veritas extorquetur, ut olim flagris sese objiciebant, vel ut in triremibus remiges fierent, vel ut in nosocomiis peste laborantes curarent; aliasve pœnas; quæ sunt multo minores, quam exclusio a communione, quæ, judice Arnaldo[1], « maxima est pœna, quæ imponi queat peccatori, qui rebus divinis vere afficitur. »

XV. Verum hoc est maximum incommodum, quod insit ratiocinationi Arnaldi. Est vitium multo majus, et acriore castigatione dignum; quia discedit a dogmatibus Ecclesiæ, circa Pœnitentiæ sacramentum, ejusque præstantiam multum minuit. Putat enim confessionis finem proximum, imo unicum, ex sententia Concilii, esse satisfactionem pro peccatis, *habitamque ab Antiquitate*, *quasi aditum ad impositionem pœnitentiæ.* Quas institutionis confitendi peccata nullus aliu esset finis, nisi ut confessarius possit peccato convenientem pœnitentiam imponere. Unde sequeretur, potissimam et nobilissimam partem hujus sacramenti esse satisfactionem; quæ tamen omnium minima est, et qua carere posset sacramentum, non vero duabus, aut tribus aliis, quæ sunt ei plane essentiales.

XVI. Summatim ut omnia dicam, duo sunt in ea oratione falsissima, nec levis momenti. Prius est, « Antiquitatem semper habuisse confessionem peccatorum aditum ad impositionem pœnitentiæ; (hac postrema voce sumpta pro satisfactione, ut facile ex hisce verbis intelligere est) et hunc fuisse finem ejus proximum. » Sed antea ostendimus, hoc a nemine posse defendi, propriumque ac præcipuum, ac proinde proximum finem confessionis peccatorum, ad reatum quod attinet, non vero quod spectat ad pœnas temporarias, quæ satisfactione sacramentali delentur. Confessio enim ad eumdem finem spectat, ad quem tendit absolutio. Absolutio autem, ut ex veteribus probavi, et quod majus est, verbo ipso Dei et principiis Fidei, hunc habet præcipuum finem, directum, et proximum abolitionem peccati, quatenus opponitur gratiæ ac favori Dei, in quem restituimur absolutione, quæ propterea *reconciliatio* dicitur. Itaque oportet eodem spectare confessionem. Lector animo relegat, quæ antea a me dicta sunt, intelligetque, quanti momenti sit hoc caput theologiæ catholicæ, et quam sit periculosa Arnaldi doctrina.

XVII. Alterum, quod falsum esse dixi in ejus verbis, hoc est : a Concilio nullam aliam proferri rationem necessitatis confessionis omnium peccatorum, præter æquitatem in pœnis imponendis servandam. Qua in re male interpretatus est verba Concilii, quod profert duas rationes, quas in unam miscet Arnaldus. Hæc habet, postquam proposuit necessitatem confessionis[2] : « Constat enim, Sacerdotes judicium hoc, incognita causa, exercere non potuisse. » Hæc est prima ratio, quam sequitur altera : « neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse. » Quisquis leget hunc locum, illico animadvertet fallaciam Arnaldi, qui ex duabus rationibus unam conflavit. Sed liquet, Concilium paucis versibus complexum esse duos fines, ad quos refertur tam absolutio, quam confessio sacramentalis. Quod consentaneum est cum eo, quod docet capite sequente, et canone IX. Absolutionem esse sententiam judicis : ut confessio est testimonium rei, qui in jus venit et peccatum fatetur, ut sententiam judicis audiat. Itaque cum Judex sententiam ferre nequeat, nisi probe norit sontem, delictaque, quorum reus est; hic optime collegit Concilium, inde sequi oportere, a pœnitente patefieri ingenua confessione omnia delicta, quorum sibi conscius est. Qua in re situm est discrimen, quod interest inter judicium de conscientia, quod fertur a sacerdote in administratione sacramenti Pœnitentiæ, et judicium magistratuum de scelere quodam admisso. In posteriori enim judicio idem non est reus, ac accusator; in priori vero reus semetipse accusat.

1 Part. II, cap. XXIII. — 2 Conc. Trident. sess. XIV, cap. V.

Septima indicatio.

XVIII. Septima indicatio; quam profert Arnaldus, tantum abest [1], ut causæ ejus prosit, ut contra obsit, aut potius etiam funditus evertat. Putat Concilium multum juvisse restitutionem pœnitentiæ publicæ in nonnullis ejus partibus, quam sibi proponit, quia diserte jussit eos [2], qui palam peccarunt, oportere palam pœnitentiam agere. Verum hoc ipsum damnandum esse, Arnaldi consilium ostendit; neque enim Concilium id constituit omnium peccatorum mortalium causa, sed tantum eorum, quæ et publica sint, et scandalosa, prout diserte monet. Igitur nec arcana peccata, nec ea, quæ scandalosa non sunt, huic constitutioni sunt obnoxia; contra quam sentit Arnaldus, qui vellet, omnis generis peccata mortalia, etiam occulta subjicere phantasmati pœnitentiæ publicæ, quod finxit. Si verum est axioma Jurisconsultorum, *exceptione firmari Regulam*, oportet ab Arnaldo omnes illas indicationes deleri. Cum enim Concilium peccata atrocia et scandalosa juri communi exemerit, quod præter consuetudinem disertis constitutionibus firmavit, ut ostendimus; consequens est, ut in aliis peccatis mortalibus, quibus eæ non sunt circumstantiæ, nullam mutationem afferre voluerit, neque somniarit, quæ illi perperam tribuit Arnaldus.

XIX. Addo et aliud signum, ex quo colligere licet, quis Concilio animus fuerit, et quo irritæ fiunt omnes Arnaldi indicationes. Eo in loco, in quo Concilium censet, pœnitentiam publicam imponendam esse peccatoribus publicis, qui scandalo omnibus fuere; potestatem facit episcopo mutandi id satisfactionis genus in privatam et occultam, si ita expedire videatur. Quod facere non debuisset, si tantopere cupivisset instaurari antiquam rationem pœnitentiæ; sique vias omnes quærebat, per quas ad id, quod optabat, perveniret, emendaretque corruptionem consuetudinis contrariæ, ut mores exigeret ad antiquæ disciplinæ exemplar. Cujus rei commodam occasionem invenerat in sceleribus, quæ insolita pœna erant afficienda. Quod cum non fecerit, satis ostendit, sibi usque adeo cordi non fuisse pœnitentiam illam publicam, ac vellet Arnaldus.

1 Part. II, cap. XXXI. — 2 Sess. XXIV, cap. VIII *de reform.*

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE POENITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Enumeratio aliquot consuetudinum, quæ obtinebant in Ecclesia Primitiva, et in ea fuerunt mutatæ. Notæ veræ Ecclesiæ, ejusque ἀναμαρτησίας. De consuetudine prisca Christianorum abstinendi a sanguine, et rebus suffocatis. Constitutio Ecclesiæ de secundis nuptiis. Ejusdem consuetudo antiqua circa baptismum.

Tres effectus potestatis qua Deus instruxit Ecclesiam.

I. Ut melius ab errore revocentur ii, quos doctrina libri *de frequente Communione* fefellit, utque facilius intelligant, quam infirmo nitatur fundamento; ex superiore disputatione colligemus tres esse effectus potestatis, qua Deus instruxit Ecclesiam ad regendos fideles. Primus est, quo capita fidei catholicæ firmantur, et definiuntur quænam sint creditu necessaria, quæ secus. Secundus est situs in moribus componendis, auctoritate bonarum et sanctarum constitutionum, quæ doceant, quomodo vitam instituere possimus, cœlumque virtutibus Christianis promereri. Tertius in legibus condendis, quibus imponitur observatio rerum quarumdam, quæ cæteroquin indifferentes sunt, confirmandisque ejusmodi consuetudinibus, vel iis abolendis, si noxiæ sint, aut intempestivæ.

II. Hæc tria capita colligere licet ex egregia ac copiosa oratione, quam habet S. Epiphanius sub finem *Panarii*, quod complectitur catalogum et confutationem omnium hæresum, quæ ad ejus usque tempus exortæ fuerunt. Orationem enim claudit constitutione certorum indiciorum, quæ vocat χαρακτῆρας, ad secernendam veram Ecclesiam a cœtibus, qui falso hoc nomen usurpant, quales sunt cœtus hæreticorum. Indicia autem illa ad tria genera rerum refert; quorum primum complectitur doctrinam et fidem : alterum consuetudines, quæ in cultu publico Dei observantur : tertium virtutes, quas exigit a suis, vitiaque a quibus eos abstinere vult, quippe damnatis ac vetitis. *Characteres*

III. Quam in rem duo sunt maximi momenti in memoriam revocanda, quæ antea attigimus. Prius est ἀναμαρτησία Ecclesiæ universæ, vel conciliorum generalium, quæ eam repræsentant, in omnibus constitutionibus ad tria memorata pertinentibus; hoc est, Ecclesiam minime posse errare in canonibus quos condit, sive ad firmanda dogmata, sive ad componendos mores. Hoc volo, ut Ecclesia nihil definire potest, quod fidei catholicæ adversetur; sic nec eam posse præscribere quidquam, quod sit contrarium moribus, aut quod merito queat reprehendi. *Impeccabilitas.*

Alterum est, magnum esse discrimen inter ea, quæ ad morum disciplinam pertinent, et quæ ad meras consuetudines spectant, seu, si ita loqui libeat, disciplinam legalem aut cæremonialem. Quod enim per se ad mores pertinet, id mutari nequit, neque ei præscribi, aut derogari contraria consuetudine potest, quæ mala necessario habenda est.

IV. Sic, prout habet Epiphanius, Ecclesia semper damnavit et damnat etiamnum hodie idololatriam, homicidium, adulteria, sortilegia, detractiones, calumnias, et omnia alia vitia. Hæc detestatur, insectatur, et plectit convenientibus suppliciis in sontibus, nulla ratione habita longinquitatis temporis, consuetudinisve antiquæ, quæ præscriptionis instar ei objici queant. Contra nunquam desiit, neque desinet adhortari, atque impel-

lere liberos suos ad omnes virtutes amplectendas, et *quæ decent sanam doctrinam*[1], quemadmodum loquitur Paulus; qualia sunt sobrietas, castitas, modestia, temperantia, atque inculpata vita.

Recensentur nonnullæ consuetudines, olim in usu habitæ, nunc vero antiquatæ.

V. Sed leges cæremoniales, consuetudinesque; quales sunt, quæ pertinent ad modum, quo sacrorum ministros muneribus suis fungi decet, aut ad ritus indifferentes, jurisque humani, nequaquam sunt immutabiles, sed vim suam amittunt; seu potestas, a quibus institutæ sunt, eas contrariis legibus abroget, sive per se obsolescant minime observatæ ab iis, qui iis antea tenebantur; imo vero dum vigent nonnullis in provinciis atque ecclesiis, in aliis non observantur, ut ex antiquis canonibus et conciliis, historiaque ecclesiastica intelligere licet. Nec præter rem quidquam fecerimus, si horum nonnulla exempla proferamus, quibus erroris arguentur fervidi illi homines, qui nimio animi æstu, sed sine scientia ac prudentia, consilia capiunt, quorum exitus iis esse queat æque funestus, ac temeraria fuere.

Lex abstinendia suffocato abrogata.

VI. Initium faciamus ab antiquissima, et maximæ auctoritatis lege hominibus olim lata. Ea est, qua vetabantur homines vesci sanguine brutorum, aut carne suffocatorum. Hæc statim a diluvio cœpit, viguitque sub tribus generis humani conditionibus; sub natura, sub lege scripta, sub gratia. Apostoli in prima synodo Jerosolimam coacta[2], abrogatis omnibus ritibus Mosaicæ legis, hanc exceperunt, renovaruntque, prout epistola synodica omnibus fidelibus significarunt. Ex *Actis martyrum*, testimonioque Tertulliani[3], in *Apologetico*, intelligimus, a Christianis fuisse religiosissime observatam ita, ut mallent quævis subire supplicia, quam obsequi gentibus, qui terrore ac pœnis eos ad eam perfringendam adigere conabantur.

VII. Postea concilium Gangrense ostendit, in secundo canone, rem fuisse adhuc quarto sæculo usitatam; imo vero constat, multo diutius nonnullis in locis viguisse. Secundum enim concilium Aurelianense coactum anno 532, canone vigesimo excommunicat eos, qui ejusmodi cibos comedissent. Græci etiamnum hodie inviolatam servant legem hanc cæremonialem, quam solemnem in modum renovarunt canone LXVII sextæ eorum Synodi. Verum Augustinus testatur, eam legem obsoletam fuisse, in Africa ita, ut irrisus fuisset quisquis religioni duxisset comedere leporem suffocatum, minime expresso sanguine. Itaque sola consuetudine, absque diserta ulla abrogatione, intercidit lex antea quam religiosissime observata.

Rigor Ecclesiæ erga secundas nuptias temperatus.

VIII. Præterea notum est in primitiva Ecclesia, et sequentibus ætatibus, severissimam fuisse disciplinam, in capitibus, quæ postea, absque culpa ulla, remisit, et quæ non observari nemo religioni ducit. Olim severe habebantur, qui secundas nuptias contraxerant, communione arcebantur, atque inter pœnitentes habebantur; quamvis cæteroquin Ecclesia minime damnaret secundas nuptias, imo et pro hæreticis eas damnantes haberet, quales erant Cathari Novatiani. Quod accepimus ex canone VIII magnæ synodi Nicænæ, qui vetat recipi ad communionem eos hæreticos, nisi prius polliceantur, se non amplius aversaturos eos, qui ad secundas nuptias convolassent, et communionem cum iis æque, ac cum cæteris fidelibus, culturos : « Ante omnia, inquit[a], spondere eos scripto decet se adsensuros, et obsequuturos decretis Ecclesiæ catholicæ atque Apostolicæ; hoc est, cum digamis communicaturos, cumque iis, qui in persequutione lapsi essent*. » Attamen Ecclesia primitiva ab iis, qui ad secundas nuptias convolaverant, exigebat austeram pœnitentiam, jejunia, orationes, aliaque ejusmodi; quamvis nullum ea in re peccatum esse putaret, matrimoniaque illa licita, ac legitima judicarentur.

IX. Hoc liquet ex can. I Laodiceni concilii, quo statuitur « oportere, secundum Ec-

a Can. VIII. Πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας δόγμασι. τουτέστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν, καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσι.

* Miranda igitur Barbeyracii impudentia, qui veteribus conciliis, ac Patribus illicitas habitas fuisse secundas nuptias adfirmat in impio quem de Ethice Patrum ecclesiæ perscripsit, tractatu cap. IV. Sed de hac re vide Natalem Alexandrum in sæc. II, diss. XVIII, artic. 1. Mamachium t. III *Origin., et Antiquit. Christian.* p. 374 seqq., et de Protestantium numero Joachimum Hildebrandum in libello Helmestadii edito an. 1701 *de Nuptiis Veterum Christianorum.* Z.

1 *Tit.* II, 1 et *Phil.* IV, 8. — 2 Act. XV. — 3 In *apolog.* cap. X. — 4 Lib. XXXII *cont. Faust.* cap. XIII.

clesiasticam regulam, iis, qui libere et legitime secundas nuptias contraxerunt, non qui occultum matrimonium fecerunt, brevi tempore præterlapso, postquam vacaverint precibus et jejuniis, communionem indulgenter reddere [a]. » Observandum autem, eam restitutionem fieri auctoritate et jussu Ecclesiæ, unde liquet ab ea minime damnatas fuisse secundas nuptias.

Dionysius Exiguus, qui Latine vertit canones, alium sensum hic invenit, qui in Græcis verbis non est, sic enim habet : « De his qui secundum ecclesiasticam regulam libere et legitime secundis nuptiis juncti sunt, nec occulte nuptiarum copulam fecerunt, oportet ut parvo tempore transacto vacent orationibus et jejuniis, quibus etiam juxta indulgentiam communionem reddi decrevimus. » Refert enim verba κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ad iteratum matrimonium, quod ex hac sententia statuitur consentaneum Ecclesiæ decretis; cum alii ea verba conjungant cum sequentibus, hoc sensu : *oportere, secundum Ecclesiasticam regulam, reddi communionem digamis.*

Secundum ecclesiasticam regulam.

X. Sed parum mea interest, utrovis modo res intelligatur. Constabit semper id, quod volumus, quamvis ea matrimonia essent licita, Ecclesiam tamen a conjugibus exegisse pœnitentiam. Concilium Ancyranum, quod coactum est non multo post Laodicenum, multo severius fuit. Digamos enim eodem loco censet, ac eos, qui, cum virginitatem vovissent, eam non servassent, quod non est exiguum peccatum, et quod S. Basilius can. XVIII eorum, quos mittit ad Amphilochium, æquat adulterio, ut observavit Zonaras. Idem S. Basilius annum pœnitentiæ imponit digamis, can. IV, quamvis alii duos annos imponant. Verum trigamos male habet, vultque, ut quinquennio integro varios pœnitentiæ gradus subeant. Nec tamen hæc matrimonia magis erant illicita, quam superiora. Nunc vero obsoletæ sunt hæ constitutiones Ecclesiæ, nec ulli censuræ obnoxii sunt, qui ad secundas, aut tertias nuptias convolant.

XI. Est etiam alia consuetudo insignis cum antiquitate sua, tum temporis, quo viguit, longinquitate, et momento, quo habebatur; cum esset conjuncta cum primo omnium sacramentorum Baptismo, per quem nos oportet in religionem Christianam ingredi, et sine quo nulla est salus[1]. Ratio autem solita administrandi hujus Sacramenti erat, ut ter in aquam immergerentur qui baptizabantur[2], adeo ut in singulis immersionibus pars aliqua essentialis formulæ pronuntiaretur. Ac sane immerito proprie dicitur βαπτισμὸς, cum hodie satis habeamus aquam capiti affundere, quod Græce dicitur περίχυσις. Quod nunquam fiebat, nisi urgente necessitate, et ægrotante eo, in cujus gratiam fiebat ea lege, ut qui sic baptizati fuerant, irregulares haberentur, nec unquam in sacros Ecclesiæ ordines admitterentur. Hoc intelligere licet ex universa antiquitate, et præsertim a Papa Cornelio[3], in epistola quam scribit ad Fabium de Novatiano. Canone VIII secundi Œcumenici concilii jubentur Eunomiani redeuntes ad Ecclesiam iterum baptizari, quia baptizatos semel tantum immergebant illi Hæretici. Canon Apostolicus L. damnat episcopos et presbyteros, qui idem facerent contra receptam tunc temporis consuetudinem, quæ diu viguit, nec nisi sero loco cessit ei, qua nunc utimur[*].

Ritus trinæ immersionis in baptismo antiquatus.

XII. Similiter paulatim obsolevit observatio temporum, quibus ea cæremonia solebat administrari; cum vetitum esset baptizare, exceptis festis Paschatis et Pentecostes; nisi urgerent necessitas, et manifestum mortis periculum. Quod confirmatur testimoniis multorum scriptorum, ut Tertulliani[4], et Pont. Maximorum[5] Siricii et Leonis I[6]. Alii addebant Epiphaniæ festum[7], in honorem diei, quo Dominus noster baptizatus fuerat; quod tamen improbat Leo loco memorato. Nunc quovis tempore administratur Baptismus, etiam infantibus; quod illis temporibus rarum erat.

a Laod. cap. I. Περὶ τοῦ δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος, καὶ σχολασάντων ταῖς προσευχαῖς καὶ νηστείαις κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν ὡρίσαμεν.

* Confer de his Vicecomitem *de Ritibus Baptismi*, Martenium t. I. Chardonium in *hist. Sacramentorum* t. I. Z.

1 *Joann.* III. — 2 Tertul. *cont. Prax.* cap. XXVI et *de Cor.*; Dion. *Eccle. Hierar.* cap. II; Basil. lib. *de Spir. sanc.* cap. XXVII. — 3 Euseb. *hist. Eccl.* lib. VI, cap. XXXXIII. — 4 *De Bapt* cap. XIX. — 5 Ep. I. — 6 Ep. IV. — 7 Greg. Naz. Or. XXXX.

CAPUT II.

Nonnullæ aliæ veteres consuetudines obsoletæ. De Pœnitentia publica, quæ sæculo præsertim tertio constituta fuit. Tria genera peccatorum sine remissione. Locus Joannis explicatus. Sanctus Cyprianus severus in Disciplina ecclesiastica. Pœnitentia publica Constantinopoli sublata.

Nonnullæ aliæ consuetudines nunc obsoletæ.

I. Verum, ut clarius liqueat meras consuetudines ac cæremonias, quamvis veteres, pendere ex arbitrio Ecclesiæ, exceptis iis, quæ sunt essentiales religioni et sacramentis; addam duo exempla insignia, et quibus res extra controversiæ aleam collocatur. Alterum est communio laicorum sub utraque specie in sacramento Altaris; alterum vero præbitio ejusdem Sacramenti infantibus statim post baptismum. Hæ duæ consuetudines tam certæ sunt ac notæ omnibus, qui historiæ Ecclesiasticæ, et Patrum lectioni nonnullam operam dederunt, ut eas probare sit supervacaneum. De posteriore nobiscum hæretici consentiunt; sed, ad priorem quod attinet, consuetudine nostra offenduntur, nec desinunt eam nobis quasi sacrilegum facinus, contra institutionem divinam, exprobrare, atque hanc in rem aures nostras verberant usu antiquæ Ecclesiæ, qui a temporibus Apostolicis per multa sæcula obtinuit.

Quibus idem respondent Catholici, quod respondemus Pœnitentiæ publicæ patronis; cum nullo diserto præcepto jubeamur dare calicem omnibus fidelibus, Ecclesiam hic se gerere posse, quemadmodum ei videtur, pro temporibus; secundum prudentiam suam, et cœlestia lumina, quibus a Spiritu sancto erroris experte illustratur.

Rigor pœnitentiæ mitigatus.

II. Quoniam vero hic obiter attigi veteris pœnitentiæ instauratores, de ea nonnulla hic dicenda, quibus constabit cæremonialem illam consuetudinem multas mutationes esse passam. Primo quidem et secundo sæculo difficile est statuere, quæ forma pœnitentiæ obtinuerit, quia pauci ejus ætatis scriptores supersunt, et propter diversitatem, quæ in ea contigisse videtur. Itaque tertio demum sæculo cœperunt ordinem ac rationem Pœnitentiæ constituere, tempus ejus definire, ac distinguere in certos gradus, quorum singulorum diuturnitas præscripta fuit. Hoc certe constat, initio admissos non fuisse ad pœnitentiam, aut ad satisfactionem publicam omnis generis peccatores, cum spe impetrandæ reconciliationis; multosque ea fuisse exclusos ita, ut nunquam communionem exspectare possent nisi instante morte. Cujus rei testes habemus Tertullianum, Cyprianum, et recentiorem illis Innocentium I, ut alios omittamus.

III. Verum paulo pluribus illustranda est hæc observatio, ita tamen, ut perstringamus tantum rem, quæ ut excuteretur, justo volumine indigeret. Tertullianus, qui sub imperio Severi, ejusque liberorum, initio tertii sæculi, tam eruditione florebat, quam infirmus erat pietate atque integritate fidei, delapsus in hæresim Montanistarum; scripsit librum *de pudicitia* contra Catholicos; ubi episcopum Romanum vituperat, qui creditur fuisse Zephyrinus, quod disciplinam ecclesiasticam remisisset, reddita communione iis, qui admisso adulterio, vel polluti scortatione, pœnitentia sibi imposita essent defuncti. Quam in rem queritur, cum essent tria delictorum genera, idololatria, adulterium et homicidium, propter quæ delinquentes in perpetuum communione arcebantur, quamlibet austeram pœnitentiam subirent; Papam adulterio soli tribuisse locum Pœnitentiæ, et reconciliationis, relictis aliis duobus absque ulla veniæ spe, quamvis adulterium misericordia dignius non esset. « Quid agis, inquit, mollissima et humanissima disciplina? Aut omnibus eis hoc esse debebis, beati enim pacifici, aut si non omnibus, nostra esse. Idololatram quidem et homicidam semel damnas, mœchum vero de medio expicis [1]. »

Tria peccata sine remissione.

IV. Ex quibus verbis, ut et tota antecedente oratione, et consequente, liquet tria illa delicta sine remissione fuisse. Fortasse hæc peccata e Joanne dicuntur peccata *ad mortem*, cum sic scribit [2]: *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem petat, et dabitur ei vita peccanti peccatum non ad mortem. Est peccatum ad mortem; non pro illo dico, ut roget quis.* Videtur vocare tria memorata delicta *peccata ad mortem*, quia ea sequebatur mors canonica, in eo sita, quod in perpetuum a communione arcerentur,

1 De Pud. cap. v. — 2 I Joann. v, 16

quicumque, iis attaminati erant, nec ullæ preces pro iis funderentur. Quapropter vetat, ne pro iis fideles orent, non privatim sed publice; quod etiamnum hodie fit erga eos, qui sunt nominatim excommunicati. Attamen viri docti existimant, hanc severitatem ad finem duntaxat vitæ porrectam fuisse; ad quem si pervenisse judicarentur, admittebantur ad communionem. Quod colligitur ex canone VIII, concilii Nicæni, ubi dicitur, esse ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος, *antiqua, et canonica lex*.

V. Cum eo, quod protuli ex Tertulliano, de nunquam revocanda damnatione trium illorum delictorum, consentit Pacianus Barcinonensis episcopus scriptor gravis atque antiquus, in Paræncsi, vel adhortatione ad pœnitentiam; ubi illis eripit omnem spem veniæ ecclesiasticæ, qua communionis pristinum jus eis restitueretur. Non obstabat quidem prorsus Ecclesia, ne ii, qui sic in perpetuum erant excommunicati, consulerent saluti suæ ope pœnitentiæ; verum numquam jus communionis recuperabant. Hoc nos docet Innocentius I in epistola III *ad Exuperium*, cap. II, ubi respondet ei episcopo, qui quæsiverat, quid fieri oporteret viro, qui totam vitam, a Baptismo, in luxuria trivisset, et qui pœnitentiam ac communionem sub vitæ finem peteret.

VI. Innocentius enim quæstionem his verbis solvit: « De his observatio prior, durior; posterior, interveniente misericordia, inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persequutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est; concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur; et duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesiis suis reddidit, jam depulso terrore, communionem dari abeuntibus, placuit. » Hoc innocentii loco illustrantur variæ epistolæ, quas S. Cyprianus scripsit contra Novatianos. Hi cum offensi fuissent, quod Ecclesia, ad misericordiam pronior, de pristino illo rigore remiserat erga illa enormia delicta, quibus antea nulla concedebatur venia; in eam insurrexerunt, atque accensi imprudente studio instaurandæ veteris disciplinæ, quam conabantur revocare, similibus rationibus utebantur, quas nunc adhibent hi nostri recentiores pœnitentiæ patroni.

VII. S. Cyprianus acriter eos confutat [1], probatque firmis rationibus, esse sequendum id, quod Ecclesia constituit in communem utilitatem. Nec eo secius, ubi necesse est, severiorem se præbet erga eos, qui severitate digni sunt. Quod probe ostendit iis, qui, cum ardente persecutione lapsi essent, Ecclesiaque propterea expulsi, contendebant tamen reditum sibi oportere patere sine impositione durioris pœnitentiæ; quam ut evaderent, implorabant gratiam sanctorum confessorum qui fidei causa cœperant pœnas dare Ethnicis, detinebantur carceribus, aut ad metalla erant damnati. Ab his impetrabant commendatitias litteras, quibus jubebantur ad communionem admitti. At sanctissimus episcopus viriliter omnibus illis conatibus obstitit, nec vel importunis precibus cedere voluit.

Cyprianus severus in disciplina ecclesiastica

VIII. Attamen adductus reverentia sanctorum confessorum, qui lapsis favebant, invenit temperamentum, quo illis ita satisfaceret, ut ne solveretur disciplina. Constituit ergo, ut qui commendatitias accepissent a nobilissimis Christi Athletis, si in morbum inciderent, atque in periculo versarentur, absolverentur, admitterenturque ad Ecclesiæ communionem; cæteri vero manerent in eo statu, in quo erant, donec persequutio desiisset, intereaque si cuperent ad Deum redire, iramque ejus placare, redintegrarent prælium, dum campus erat apertus, et animi sui specimen ederent. Hæc legimus in variis fortissimi martyris epistolis, et præsertim in XIII, et sequentibus, qua de re monuit clerum Romanum, dum sedes vacaret, a quo litteras accepit [2], quibus probabatur, quod statuerat, consentaneumque dicebatur iis, quæ Romæ decreta erant.

IX. Est præterea animadvertanda, in Pœnitentia illa primitivæ Ecclesiæ, circumstantia, a qua alienissima est hodie consuetudo nostra. Nimirum nunquam, nisi semel, imponebatur, ita ut qui peccatorum causa pœnitentiam publicam subierat, si forte in eadem peccata relaberetur, ad eam non amplius admitteretur; ac proinde sine remedio vitam ageret, nisi morti proximus acciperet necessarium absolutionis et communionis viaticum, ut vocatur a priscis conciliis. Non immorabor hic colligendis locis veterum Patrum, quibus hæc probari queant. Adeat

1 Ep. ad Anton. et alios. — 2 Ep. XXX et XXXI.

duntaxat lector epist. LIV, Augustini scriptam ad Macedonium, atque ex ea intelliget, quidquid a me dictum est. Legatur præterea Ambrosius lib. II *de Pœnitentia*, cap. x, et Siricius epist. I, cap. v. et multi alii, quos possem proferre; nisi alienum hunc locum esse censerem, et nisi rem obiter duntaxat attigissem, ut ederem specimen variarum Ecclesiæ consuetudinum, magnarumque mutationum, quæ iis contigerunt, quibus factum est, ut colligi non possit certa ejus forma, cum propter varietates, quæ in ea per universam Ecclesiam animadvertuntur, tum etiam in particularibus ecclesiis.

Pœnitentia publica sublata Constantinopoli.

X. Ut totum hunc locum claudam, addam integram illam pœnitentiam publicam sublatam fuisse Constantinopoli, propter scandalum, quod contigit tempore Nectarii, qui ea sublata jussit, quod attinet ad sacram communionem, ad quam ea pœnitentia sese parabant, unumquemque permitti conscientiæ suæ, ut judicaret de eo, quod sibi faciendum esset, prout in suis historiis prodiderunt Socrates, et Sozomenus. Quod observatum post mortem Nectarii per sancti Joannis Chrysostomi episcopatum.

Quisquis aliquod tempus tribuerit investigationi antiquitatum ecclesiasticarum, intelligendisque priscis canonibus, vel consuetudinibus usitatis in celebratione mysteriorum omniumque sacramentorum, aliorumque religionis exercitiorum, me facile excusatum habebit, quod rem hic copiosius non describam; cum probe sciam, quæcumque dixerim, multo plura dicenda superesse. Sed quod collegi, satis superque est ei fini, quem hic spectavi. Postea tamen et nonnullas alias consuetudines attingemus circa electiones episcoporum, aliorumque sacrorum ministrorum, quæ valde differebant a nostris; de ratione communionis accipiendæ, auferendique domum corporis Domini nostri, de jejunio diei Sabbati, deque pluribus aliis, in quas nolo hoc loco exspatiari.

1 Lib. V, cap. XIX. — 2 Lib. VII, cap. XVI.

CAPUT III.

Consectaria antecedentis disputationis. Antiquas consuetudines ab Ecclesia posse mutari. Exemplum memorabile Augustini de jejunio diei Sabbati.

Priscarum abolitio consuetudinum ab Ecclesia pendet.

I. Ex iis, quæ ostendimus superiore capite, de varietate consuetudinum Ecclesiæ, tria colligimus, quibus funditus evertitur nova reformatio Arnaldi, quam in libro *de frequente communione* proposuit. Primum est, esse in potestate Ecclesiæ mutare, aut prorsus abolere consuetudines omnes mere cæremoniales atque institutionis humanæ, quoniam ea potestate, tam sæpe usa est in innumeris constitutionibus, quas postea abrogavit, vel consuetudine contraria passa est obsolescere, nec umquam restituere conata. Quod cernere est potissimum in Communione laicorum sub utraque specie, quam eis ademit, licet antiquissimam et multorum annorum usu in Ecclesia catholica confirmatam.

II. Igitur abolitio priscarum consuetudinum minime lædit integritatem fidei, morum, et bonæ disciplinæ; ac proinde haberi non potest *licentia abusus, ac depravatio morum*, quibus mederi necesse habet Ecclesia. Unusquisque sine ulla noxa, animique scrupulo potest vivere, secundum morem, atque usum Ecclesiæ, omniumque fidelium, numquam propterea castigatorum, neque unquam ab Ecclesia, conciliisve aut Pontificibus Maximis ab eo ullis interdictis revocatorum, aut monitorum, rem sibi minus placere, mutatamque velle. Hæc est una ex potissimis prudentiæ Christianæ regulis, qua tota Ecclesia administratur, et concordia in fidelium corpore servatur, quod cum contextum sit variis membris, complectaturque miram diversitatem nationum, ingeniorum, legum, et consuetudinum, non posse consentire, atque in unum cœtum coire sine hac moderatione, normaque vitæ cum civilis, tum ecclesiasticæ. Hanc tanti fecerunt sanctissimi viri, ut eam privatæ suæ religionis commodis prætulerint; quippe qui tanta dexteritate, ac sui ad

aliorum infirmitatem attemperatione vixerunt, ut probe ostenderint, se veros esse discipulos Christi ; qui tanto obsequio usus est, quod attinet ad omnes vitæ communis consuetudines, quatenus per decorum atque honestum licebat, ut animos eorum, qui illum compellabant, plane sibi conciliaret mansuetudine illa, qua consuetudines receptas ferebat.

III. Eadem prudentia usi sunt Apostoli, et præsertim doctor Gentium, qui eam jactare videretur, nisi sanctissimum ejus animum nossemus. Magnus ille vir studio promovendæ religionis ardens ait, se *cum liber esset ab omnibus, omnium se servum fecisse, ut plures lucrifaceret. Et factus sum*, inquit[1], *Judæis, Judæus, ut Judæos lucrarer*, etc. *iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege essem. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.* Tum idem docens Christianos, eos hortatur ut sibi caveant, ne cuiquam scandalo essent. *Sine offensione* inquit[2], *estote Judæis et Gentilibus, et Ecclesiæ Dei: sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.*

IV. S. Augustinus epistola LXXXVI. tam egregia habet monita, et quæ usque adeo ad rem faciunt, ut nulla alia re indigeamus, ut imponatur silentium *Publicanis* nostris, hoc est, pœnitentiæ publicæ patronis. Exorta erat ingens controversia de jejunio diei Sabbati, propter varietatem, quæ in ecclesia primitiva cerni hac in re poterat ; alii enim religioni ducebant jejunare eo die, ut Orientales et Græci ad hunc usque diem ; in Italia vero, ecclesia Mediolanensis. Atque his quidem favebat canon LXVI Apostolicus, qui vetat jejunare diebus Dominica et sabbati, addita pœna exauctorationis in clericos, excommunicationis vero in laicos. Alii vero diei sabbati jejunium servabant, sequuti consuetudinem ecclesiæ Romanæ, plerarumque Occidentalium, et Africanarum.

Exemplum memorabile Augustini de jejunio sabbati.

V. Vir quidam, quem Augustinus vocat *Urbicum*, (ficto nomine, et forte quidem ab urbe Roma) qui posteriores partes sequebatur, libellum edidit, ut jejunium hoc tueretur, in quo acerbe atque imprudenter invectus est in eos, qui non jejunabant eo die, ita ut contumeliose eos proscinderet, traduceretque quasi homines gulæ deditos, et qui ventrem Dei loco habebant, multis aliis probris et calumniis additis. Operæ pretium est probe expendere, quod ei respondet Augustinus, rationesque, quibus ei os occludit. Primo loco hoc ponit[3], quasi certum « in his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura divina, morem populi Dei, vel instituta Majorum pro lege tenenda esse. » Cum enim nulla lege divina sint imposita, pendent ex arbitratu Ecclesiæ, ejusque pastorum ; qui prout videtur, de rebus indifferentibus statuere possunt cum nec ad fidem, nec ad mores pertineant.

VI. « Sit ergo, inquit Augustinus, una fides universæ, quæ ubique dilatatur, Ecclesiæ tanquam intus in membris etiamsi ipsa fidei unitas quibusdam diversis observationibus celebratur, quibus nullo modo, quod in fide verum est, impeditur. » Quare acriter castigat imprudentiam ac temeritatem novi illius reformatoris, qui audebat invehi in consuetudinem receptam a magna parte Ecclesiæ, eamque atrocibus convitiis infamare. « Eumdem sermonem, inquit, cujusdam, ut scribis, Urbici paulo diligentius ipse considera, et videbis eum pene universam Ecclesiam Christi, ab ortu solis usque ad occasum, verbis injuriosissimis nequaquam lacerare timuisse. » « Quæ, subdit idem Augustinus, si de uno quopiam Dei famulo diceret, quis eum audire, quis non devitare deberet? Cum ergo his opprobriis atque maledictis insectatur Ecclesiam, per totum mundum fructificantem, atque crescentem et die Sabbati pene ubique prandentem, admoneo, quisquis est, ut se cohibeat. »

VII. Annon similiter castigare debemus hominem qui eo processit audaciæ ut calumniaretur, non partem aliquam Ecclesiæ, sed totum ejus corpus, tribueretque ei *licentiam prolapsionem, depravationemque morum*, quales non possunt esse, sine ejus virtutis ac sanctitatis imminutione ? Narrat denique S. Augustinus, quid sibi Mediolani aliquando apud S. Ambrosium contigisset, responsumque prudens, quod a sanctissimo viro accepit. Cum enim mater ejus S. Monica, quæ una cum illo etiamnum cathecumeno erat, dubitaret, num more Africano jejunare die Sabbati deberet, aut prandere, ut solebat fieri Mediolani, oravit Augustinum, ut sententiam Ambrosii exquireret, a quo hanc solutionem accepit : « Quando hic sum, non jejuno Sabbato ; quando Romæ sum, jejuno

1 I *Cor.* IX, 19. — 2 Ibid. XVI, 32. — 3 Ep. LXXXVI.

Sabbato. Et ad quamcumque Ecclesiam veneritis, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis, aut facere. »

VIII. Non piguit summam ratiocinationis Augustini proferre, quia graphice pinxit hujusce nostræ controversiæ statum; in qua agimus personam Augustini, et cum eo Ecclesiam, ejusque consuetudinem tuemur; contra vero adversarii nostri referunt indolem *Urbici*, atque in Ecclesiæ instituta invehuntur. Imo vero majus est Arnaldi delictum, minusque excusandum, quam *Urbici* qui non invehebatur nisi in partem Ecclesiæ, quæ diverso utebatur instituto. At Arnaldus totum corpus Ecclesiæ aggreditur, cui detrahit, dum eam invidiose insimulat *licentiæ*, *et corruptionis morum*. Coerceat ergo linguam suam, et pœnitentiam facti sui agat, quod ab *Urbico*, volebat fieri Augustinus; audiatque potius salubres admonitiones duorum illorum Ecclesiæ luminum, qui viri sunt optima pars illius Ecclesiæ primitivæ, quam ipse intra eorum episcopatuum tempora coercuit. Quod si in sententia pertinaciter maneat, pudeatque interea eum consentire cum insano *Urbico*, quem Augustinus usque adeo castigavit; doceat nos, qua in re ab illo differat, nisi quod eum superet, minusque toleranda audacia delinquat.

IX. Jejunium quatenus adstrictum diei Sabbati, est tantum consuetudo, quæ ad fidem minime pertinet, estque institutionis mere humanæ. Ac proinde Ecclesiam eam instituere, aut abrogare poterat, absque ulla culpa. Quid est Pœnitentia, prout publica est, præter meram cæremoniam, quæ non est juris divini, neque Apostolici? Quare ergo Ecclesia nequeat eam abolere diserta constitutione, aut tacita permissione eam obsolescere non patiatur, deinde etiam contraria instituta non inducat? Sic videtur res contigisse, adeo ut ea consuetudo perpetuo observari non potuerit, sed paulatim collapsa sit, ob dispensationes iteratas, et conniventiam Pastorum, a quibus prudentia eam remissionem postulabat; ac tandem plane interciderit, nec quidquam ejus remanserit, præter mentionem ejus instituti, quæ in veterum monumentis exstat; eruditorumque memoriam, quod contigit etiam multis aliis consuetudinibus, longinquitate temporis exstinctis, postquam olim viguerunt.

CAPUT IV.

Leges positivas contraria consuetudine obsolescere. Ratio ejus rei ex S. Thoma. Exemplum jejunii. Error Arnaldi, malaque ejus fides in vertendo Bellarmini loco, cujus auctoritate abutitur. Idem Arnaldus convictus exemplo jejunii, et auctoritate S. Augustini.

Consuetudo leges abrogat, interpretatur et condit.

I. Theologi et Juris canonici doctores vulgo docent, leges positivas, quamvis sanctas et laudabiles, sola consuetudine paulatim obsolescere, atque aboleri. Cujus rei S. Thomas causam nobis aperit in hisce verbis [1]: « Omnis lex proficiscitur a ratione, et voluntate Legislatoris; lex quidem divina et naturalis a rationabili Dei voluntate; lex autem humana a voluntate hominis ratione regulata. Sicut autem ratio, et voluntas hominis manifestantur verbo in rebus agendis; ita etiam manifestantur facto. Hoc enim unusquisque eligere videtur ut bonum, quod opere implet. Manifestum est autem, quod verbo humano potest et mutari lex, et etiam exponi, in quantum manifestat interiorem motum, et conceptum rationis humanæ. Undè etiam et per actus, maxime multiplicatos, qui consuetudinem efficiunt, mutari potest lex, et exponi, et etiam aliquid causari, quod legis virtutem obtineat; in quantum, scilicet, per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus et rationis conceptus efficacissime declaratur. Cum enim aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis judicio provenire, et secundum hoc consuetudo et habet vim legis, et legem abolet, et est legum interpretatrix. »

II. Idem sentiunt Jurisconsulti [2]: « Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur; et hoc est jus, quod dicitur moribus constitutum etc. Quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solo suffragio legislatoris sed etiam tacito consensu omnium, per desuetudinem abrogentur. » Vide et leges sequentes. Exemplum jejunii a nobis allatum, aptissimum est ad rem comprobandam; non

Exemplum jejunii.

1 S. Th. I, II qu. XCVII, art. 3 — 2 Leg. XXXI D. *de Leg.* etc.

tantum quod attinet ad tempora et dies, quibus Ecclesia jejunari voluit, sed etiam ad rationem ipsam jejunandi. Nemo ignorat, morem veterem Christianorum fuisse, cum jejunabant, ut nihil comederent usque ad vesperam, cum erat plenum atque integrum jejunium, quale fuit quadragesimale; vel si erat tantum *semi-jejunium* [1], ut loquitur Tertullianus, ut differrent sumere cibum ad horam tertiam pomeridianam, quæ est hora *Nona*. Testatur etiam S. Thomas [2], ipsius ævo diebus jejunii eadem hora cibum sumi solitum.

III. Qua in re Kemnitius Lutheranus aggressus est castigare[3], atque irridere Catholicos, quod tempus anticiparent, prætereaque nocturnam gustationem addidissent. Quod cum confutaret Cardinalis Bellarminus, utitur hisce verbis, quibus male usus est Arnaldus, qui et ea corrupit [4]: « Primum respondeo usum jejunii solvendi circa meridiem, et cœnam sumendi sub noctem, ab Ecclesia non imperari, sed tolerari, neque deesse inter Catholicos, qui unica omnino refectione contenti, nihil omnino cibi degustent, nisi vel hora nona, vel sub vesperam. » Deinde aliter respondet, defenditque eam consuetudinem, quia ejusmodi mores, cum non sint juris divini, ad tempus quod attinet, possunt mutari aliis legibus ecclesiasticis, aut contrariis consuetudinibus; et quia circa meridiem prandere ab usu veterum non multum distat, si rationem habeas horæ, qua prandium sumebant, cum non jejunarent.

Bellarminus de usu actuali jejunii ab Arnaldo perperam habitus.

IV. Sed omitto, quæ habet Bellarminus, et quæ ad rem non faciunt, ut loquar de præcipiti ingenio Arnaldi, quo Bellarmini verba perperam est interpretatus, deque pravo consectario, quod hinc ducit contra veritatem ac bonam fidem. Nam probare aggressus, « posse nos aliquando, sine temeritate, consuetudines receptissimas non sequi ut alias sanctiores, et quas nos docent SS. Patres, potius observemus; Visne, inquit, ejus rei exemplum? Recepta est consuetudo jejunare usque ad meridiem tantum, et degustationem vesperi sumere. Nec tamen hoc obstat, quominus Cardinalis Bellarminus contendat, verum jejunium, ex doctrina omnium Patrum, situm esse in uno pastu, qui sub vesperam sumendus, moremque contrarium tolerari duntaxat, non probari in Ecclesia [5]. » Atqui pessime hic Arnaldus verbum Latinum *imperare* interpretatur *probare*. Deus et Ecclesia multa probant, quæ minime imperant, qualia sunt opera consilii et supererogationis, comedere nihil præter panem, bibere nihil præter aquam, continentiam servare, et alia similia. Sic Apostolus scribens *ad Corinthios* [6], permittensque illis usum matrimonii; *Hoc autem dico*, inquit, *secundum indulgentiam, non secundum imperium*. Attamen quisquis negaret, Apostolo improbatum esse actum matrimonii, hæresim proferret, quam damnavit in epistola *ad Hebræos* c. XIII, 4.

V. Ait ergo Bellarminus, *non imperari, sed tolerari* anticipationem cibi, et degustationem vespertinam, ut irritam faciat objectionem Kemnitii; qui ex infractione priscæ consuetudinis jejunandi, occasionem arripiebat vituperandæ Ecclesiæ catholicæ. Sed minime dicit Cardinalis, eam remissionem ab Ecclesia improbatam fuisse; imo vero eam excusat, ostenditque, contra hominem hæreticum, vituperari non posse. Sic loquitur paulo post verba ab Arnaldo prolata: « Itaque tametsi nostro tempore severitas jejuniorum aliquantulum relaxata videatur, tamen non ideo reprehendi possunt populi Christiani, qui morem in Ecclesia introductum, atque a Pastoribus vel probatum, vel certe permissum sequi volunt. » Attamen tandem fatetur, eorum morem meliorem esse, qui, ex prisca consuetudine diebus Quadragesimæ pastum ad vesperam differant. Quod verum est; sed minime propterea sequitur id improbari, quod minus perfectum est. Nam Apostolus in loco, quem protuli ex *ad Corinthios* VII 38. *et qui*, inquit *matrimonio jungit virginem suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit*. Igitur probat quidem matrimonium virginis, sed tamen non tanti facit, ac cœlibatum.

Exemplo jejunii convictus Arnaldus, et auctoritate Augustini.

VI. Hæc tota disputatio apprime ad rem nostram facit, ut prorsus ab errore revocentur hi nostri Pœnitentiæ publicæ simulatores. Videtur Arnaldus, non sine singulari providentia divina, devenisse ad exemplum illud jejunii, ut intelligeret peccare non Ecclesiam in recepto Pœnitentiæ usu, sed ipsum in sua ratiocinatione, ac consilio novo, quod cepit. Attente ergo expendat, quæ dicit de jejunio, tum dicat, an auderet quidem damnare omnes,

1 Tertul. cap. XIII lib. *de jejun*. *Et stationum jejunia interponentes*; et lib. *cont. Psych*. — 2 S. Thom. II, II qu. CXLVII art. 7. — 3 P. IV Exam. concil. Trid. — 4 Bellarm. lib. II *de bon. oper. in partic.* cap. II. — 5 Arn. par. II, cap. XLVIII. — 6 I *Cor.* VII.

qui usque ad meridiem tantum jejunium producunt, atque affirmare *licentiam* esse, *depravationem*, *corruptionemque morum* in iis, qui non jejunant ad occasum solis. Quisquis talia affirmaret, insaniret, imo vero pœna dignus esset. Damnaret enim universam catholicam Ecclesiam, et omnes fideles laicos, ecclesiasticos, et regulares, cujuscumque sint severitatis, exceptis perpaucis.

VII. Attamen videtur eo spectare disputatio Arnaldi, imo vero eo spectet necesse est; quod satis significat, quando ad aptandum exemplum jejunii præsenti negotio, inducit Cardinalem Bellarminum dicentem, quod falsum est, Ecclesiam tolerare, non probare cibum sumi circa meridiem, et degustationem fieri vesperi; quia nisi hoc dicat, nulla vis inest ratiocinationi ejus ad probandam necessitatem instaurandi Pœnitentiam publicam. Si enim, fide incolumi, licet circa meridiem frangere jejunium; quamvis ostendas perfectius quid fore, si ad vesperam jejunium producerem, propterea tamen mihi non persuadebis mores meos corruptos esse. Non auderes palam dicere, vitiosam esse hanc vulgarem jejunandi consuetudinem, neque aggredi eam reformare. Timeres tuæ existimationi, si dixisses animum fuisse concilio Tridentino instaurare priscam jejunandi rationem; indicationemque hujus animi esse, quod Concilium voluerit restitui priscas traditiones, canonesque primitivæ Ecclesiæ.

VIII. Puderet te, et uno verbo dicam, proferre in defensionem novi illius tui instituti jejunandi, quod dixisti, ac scripsisti de Pœnitentia publica, vel de dilatione mysteriorum sacrorum Altaris post communionem sacramentalem. Attamen minus vituperandum esset id facinus, juvenilique fervori facilius ignosceremus, si aggrederetur tantum consuetudinem jejunandi; quia Ecclesia hac de re nihil etiamnum pronuntiavit, et intra limites meræ permissionis sese coercuit; quod tamen satis est, ut res fieri queat, omnisque scrupulus animis eximatur. Sed quod aggrederis, ponisque ob oculos omnium de pœnitentia, spectat ad contumeliam Ecclesiæ, et ad violationem constitutionum conciliorum, *Regimen.* legesque omnes et πολιτείαν Christianismi conculcat; et nos eo adducit, ut horum alterum credamus, te cæcutire in tuis judiciis, aut Ecclesiam in regimine fidelium.

IX. Hanc disputationem claudam, te amandato ad duas epistolas, quas scripsit S. Augustinus de variis consuetudinibus Ecclesiæ, deque ratione, qua oportet virum religiosum ac prudentem in ejusmodi negotio se gerere; qua de re nunc disceptamus. Sunt CXVIII et CXIX quas perlege, ut ex iis discas, quod hactenus non satis intellexisti, et quod tamen scire tua intererat. « Quod neque contra fidem, inquit[1], neque contra bonos mores convincitur, (ita lege præeuntibus MSS.) indifferenter est habendum, et pro eorum, inter quos vivitur, societate vivendum est. » Illic iterum leges sermones, quos habuit cum S. Ambrosio, et responsum, quod ab eo accepit, de jejunio diei Sabbati, de quo egit ep. LXXXVI. Videbis tandem, qui deploret nonnullorum superbiam atque superstitiosam pertinaciam, qui acrius æquo contendunt de consuetudinibus natura sua indifferentibus; maluntque pacem Ecclesiæ violare, quam ullo modo a sententia discedere, eo quod rem magis sibi, quam aliis, perspectam esse opinantur.

1 Ep. CXVIII, cap. II.

CAPUT V.

Librum de Frequente communione favere hæreticis, adeoque nocere Ecclesiæ catholicæ, quæ ex ejus libri doctrina illis respondere nequit. Ea everti firmitatem fidei et Ecclesiæ. Noxiam etiam esse Reipublicæ, et potestati Regum, ac præsertim quidem Christianissimorum.

I. Alterum consectarium, quod deduco ex more Ecclesiæ in abolendis consuetudinibus antiquis, hoc est, consilium Arnaldi, ejusque exsequutionem, esse scandalosa, et duos quidem pravos effectus parere. Primum facit, ut hæreticorum hujus ævi causa superior videatur, præbetque eis commodas rationes, quibus eam tueantur, schismaque suum defendant. Deinde vim detrahit omnibus argumentis, quibus utitur ad ostendendum, penes nos esse veritatem catholicam, et similitudinem cum Ecclesia primitiva.

II. Quod ut liquidum fiat, statuamus vera esse duo illa fundamenta, quibus nititur tota *Arnaldi principia favent hæreticis*

machina novi hujusce consilii de reformanda pœnitentia; quorum unum est, Ecclesiam posse errare in eo quod pertinet ad *mores* et ad *disciplinam*, prout ea vocabula interpretatur, hoc est ita, ut complectantur quævis instituta, et quaslibet consuetudines. Hisce in rebus vult Ecclesiam esse emendationi obnoxiam « ita, ut horrenda cæcitate remiserit disciplinam Apostolorum et Jesu-Christi[1]. » Alterum est laudabile esse, in usu consuetudinum et constitutionum, præferre antiquas recentioribus, et quæ vigebant in Ecclesia primitiva iis, quæ postea, prioribus obsoletis intromissæ sunt. Contendo ex iis duabus enuntiationibus necessario sequi incommoda a me memorata. Eligamus, exempli causa, caput quoddam, de quo nobiscum certent, et in quo pertinacissime se gerant. Videtur ad rem appositissimum fore id, in quo communio sub utraque specie agitur. Hoc enim caput quam maxime urgent, et maximo affectu tuentur.

III. Inducamus ergo Lutheranum, aut Calvinistam, hac de re cum Arnaldo disceptantem, et de duabus allatis enuntiationibus consentientem. Illico Hæreticus queretur, contendetque injuste ab Ecclesia Romana mutatum esse priscum Sacramenti usum, erepto laicis calice, quem eis præbitum vivis Apostolis, et diu postea novimus. Clamabit hunc esse abusum, et turpem errorem; propter quem merito ab ea secesserunt, ut Ecclesiam primitivam pressius imitarentur, præsertim in mysticæ Cœnæ administratione. Quid Arnaldus respondebit huic argumento? Quas in partes se vertet, ut eo se expediat? An potest negare, consuetudinem illam communicandi sub utraque specie, viguisse tempore Apostolorum, et per multa sæcula in Ecclesia fuisse? Hoc nunquam faciet; nec posset certe fieri, nisi ab eo, qui summæ ignorantiæ, atque impudentiæ hominem se haberi non reformidaret.

IV. Fatebitur ergo eam rationem communicandi diu fuisse in usu, sed postea fuisse abrogatam. Verum, inquit Calvinista, quamobrem, aut quo jure mutata est? Arnaldus huic quæstioni, nisi ad silentium adigi malit, duo habebit respondenda; alterum, nullum esse generale præceptum divinum, quo omnes jubeantur sanguinem Jesu separatim sumere in Sacramento altaris, ac proinde nullo jure divino, ex quo nihil remitti queat, hoc esse Christianis impositum: alterum vero, eam consuetudinem, quamvis antiquissimam, cum non sit res fidei, neque necessaria integritati Sacramenti, pependisse ex arbitrio Ecclesiæ, a qua mutari potuit. Sed vix hæc dixerit, cum ab Adversario sistere gradum jubebitur, et convincetur suis ratiocinationibus. Dicet Ecclesiam, cum errare queat in iis, quæ pertinent ad mores et disciplinam, errasse in abolitione calicis in communione laica, quemadmodum erravit etiam, cum Pœnitentiam publicam sustulit, atque illam delapsam *in corruptionem*, *prolapsionemque morum, et cæcitatem horrendam.* Dicet remedium ei rei esse afferendum, restituendumque veterem usum communicandi; quemadmodum Arnaldus dat operam, ut instauretur usus Pœnitentiæ publicæ; ac quidquid tandem censeatur, laudabile esse, imo vero tutius, adhærere veteribus, et sequi consuetudines primitivæ Ecclesiæ, quam hodiernæ.

V. Denique nulla prorsus est ratio, nullum argumentum, nulla auctoritas, quibus uti queat Arnaldus, et quibus utatur in suo libro ad urgendam instaurationem Pœnitentiæ publicæ: quam Calvinista non possit causæ suæ multo justius, ac speciosius accommodare. Pœnitentia enim publica multum abest ab antiquitate communionis sub utraque specie, neque fuit tam late, et tam diu recepta. Non facilius ex Scriptura probatur, neque conjunctior est cum fide ac religione catholica, quam communio sub utraque specie. Utraque est institutio juris positivi, lex cæremonialis, atque pariter in arbitrio Ecclesiæ posita. Hoc Arnaldo contingeret, si cum Protestantibus ei certandum esset; ex quo certamine sine ignominia sese non expediret, nisi vellet principia a se posita deserere, librique sui doctrinæ nuntium remittere.

VI. Præterea in maximam anxietatem, ac dubitationem conjicit animos alumnorum Ecclesiæ, qui ejus institutis parent, regimenque ejus sequuntur. Statim enim, ac hanc doctrinam amplexi fuerint, et probaverint Arnaldi principia, tranquillitatem omnem suam amittent, ac fiduciam. Quemadmodum navis sine anchora in irato mari fluctibus huc atque illuc rapitur, fitque ventorum ludibrium; sic animi illi fluctuantes indesinenter huc atque illuc agentur, quovis vento novæ doctrinæ[2].

Fidelium in animis anxietatem et dubitationem pariunt.

1 Arn. in admon. — 2 Ephes. IV, 14.

VII. Fideles in quiete continentur, constanterque adhærent ac parent Ecclesiæ, quia eam putant esse supra erroris periculum positam, ejus decreta esse sancta, nihil in ejus institutis carpi posse, regimenque tutum esse. Hoc concusso fundamento, totum corruit ædificium, nec quidquam certi superest, neque in fide, neque in vita; cum nobis non constet an rectam insistamus viam; qua ad æternam felicitatem pervenire liceat. Dubio, atque suspenso gradu iter illud facimus, semperque animo nostro hoc inhæret dubium, posse fieri, ut fallamur, quoniam Ecclesia ipsa erroris expers non est.

VIII. Statuas licentiam non tantum tolerari, sed a sciente ac prudente Ecclesia probari, ac communi consensu confirmari, quod colligere licet ex nova hacce Arnaldi doctrina: Ecclesiam errasse, dum alit, ac fovet, institutum pravum, ac vituperandum; satius esse sequi consuetudines, traditiones ac canones veteris Ecclesiæ, quam quod nunc usitatum est, sciente ac consentiente hodierna Ecclesia; hinc prodibunt innumera absurda, periculosaque, ac erronea consectaria, quibus omnia perturbabuntur.

IX. Exempli gratia, anxii erimus de baptismo ab obstetrice collato urgente necessitate, dubitabimusque, an ratus haberi possit; quia diserta hæc sunt verba in canone c concilii Carthaginiensis IV. *Mulier baptizare non præsumat.* Poterimus etiam dubitare, an baptismus, administratus a viro laico legitimus sit, quia S. Basilius videtur eum pro nullo habere in epistola canonica[1], quam scribit ad Amphilochium, et quam ecclesia Orientalis authenticam habet. Similiter dubius erit administratus aut a digamo, aut ab eo, qui nondum ipse baptizatus sit. Prius enim vetitum est ab Eliberitano concilio, quæcumque sit necessitas, non vult[2] « enim, ut peregre navigans, ingruente necessitate, a quocumque fideli, qui non sit digamus, baptizetur. » De posteriori vero nihil audet affimare Augustinus[3]. Patres autem illi vixerunt intra id intervallum Ecclesiæ primitivæ, in quo Arnaldus exemplar reformationis suæ sibi quærendum statuit, excepto, Eliberitano concilio, quod omnibus antiquius est.

Firmitatem labefaciant Ecclesiæ.

X. Alius inquietioris et turbulentioris ingenii improbabit rationem, qua hodie eliguntur episcopi, nec legitimam habebit; quippe minime consentaneam traditioni, et decretis veteris Ecclesiæ, ex quibus oportet episcopum eligi a populo, quemadmodum observavimus. Sæpe Pontifices Maximi, sæpe concilia eam consuetudinem probarunt. Itaque jura, ac dignitatem episcoporum in dubium revocabit. Tum ulterius progressus aggredietur constitutiones, et *Concordata* Pontificum, quæ derogant prisco juri, et statutis Ecclesiæ primitivæ. Denique nihil erit tam firmum, ac stabile in πολιτείᾳ Ecclesiæ, novisque Paparum constitutionibus, quod nequeat in controversiam vocari, imo et everti; eo quod novis institutis anteponenda sit antiquitas, et omnia, quæ huic adversantur, habeantur *licentia, et corruptio morum.* Hinc intelligere est venenum, quod latet in dogmatibus, quibus nititur consilium novorum Illuminatorum, qui mutata una parte disciplinæ Ecclesiæ, reliquas omnes concutiunt, suspicionemque animis nostris injiciunt, eos clam cum ejus hoste consilia habere, cui ea ratione arma suppeditant, quibus pugnat contra Ecclesiam, eamque evertere aggreditur.

Regimine

Noxia sunt reipublicæ.

XI. Liquet etiam eam reformationem esse summopere noxiam Reipublicæ, ac regimini civili, potestatique summæ Regum, et præsertim Christianissimi; quia dubium reddit, vel potius evertit jus nominandi ad episcopatus, aliaque beneficia, quæ regalibus juribus continentur; quandoquidem hæc nominatio adversatur canonibus antiquis, et traditioni Ecclesiæ primitivæ, quæ obsolescere non potuit, nisi ob *licentiam ac cæcitatem horrendam*; cui oportet medicinam fieri, quoniam illi canones non fuerunt abrogati, auctoritatemque suam illibatam etiamnum obtinent. Unde sequetur, tam episcopos, quam cæteris beneficiis instructos, quibus collata sunt contra mores primitivæ Ecclesiæ, intrusos esse, nec legitima possessione gloriari posse, si hæc dogmata sint vera.

1 Can. I. — 2 Can. LXXXV. — 3 Lib. II *cont. epist. Parm.* cap. XIII

CAPUT VI.

Brevis repetitio eorum, quæ dicta sunt de consilio libri de Frequente Communione, ejusque erroribus. Eo spectare, ut corrigat consuetudinem universalem Ecclesiæ probatam a concilio Tridentino, eamque vocare abusum, ac licentiam. Quod ejus verbis demonstratur, et copiose refellitur; dum interea opus crassorum errorum, ac repugnantiarum arguitur.

I. Tertium, atque ultimum consectarium, quod sequitur ex observatione nostra de mutatione consuetudinum, secundum varias Ecclesiæ ætates, hoc est, magnum hunc Pœnitentiarium nescire, quid petat, et quo nos adduci cupiat; ab eo minime intelligi, quale sit consilium, quod cepit, ita ut si tueatur quæ dixit de rationibus reformandæ Ecclesiæ, quamvis ei concederentur, quæ petit, nullam rationem reddere posset ejus, quod flagitat, neque id clare exprimere, et sine repugnantia, nedum ut ad finem perducere possit. Caput hoc magni est momenti, dignumque, quod probe intelligatur. Sed ut plenius exponatur, possitque quam maxime afficere animos lectorum, oro eos ut patiantur iterum summam hujus consilii a nobis recognosci, prout ab auctore describitur in Præfatione, atque in universo opere, meque excusatum habeant, si nonnulla repeto, dum describo accuratius, quo spectet nova hæc reformatio. Res est summæ tenuitatis, nec multi pervident ejus arcana, ut intelligant quam malignitatem, et quodnam venenum occultet. Quæ antea dixi, tantum perstringam, additis interdum iis, quæ ad illam, melius intelligendam, fideliusque explicandam faciant.

Finis quem sibi præcipuum et ultimum proposuit Arnaldus expenditur.

II. Dixi Arnaldum hunc sibi ultimum, ac potissimum finem proposuisse, ut in integrum restitueret disciplinam ecclesiasticam, initio facto a pœnitentia et a præparatione necessaria ad communionem mysteriorum. Quamobrem conatum esse instaurare Pœnitentiam publicam, eo perfectionis gradu, quem in Ecclesia primitiva obtinebat; sed cum non posset rem tam cito ad finem perducere, satis habuisse nunc quidem partem ejus restituere, quæ in eo sita est ut differatur absolutio, et communio pœnitentibus, postquam peccata sacramentaliter confessi sunt, donec pro peccatis per aliquot menses satisfecerint. Utque ostendat se non sine ratione aggredi id caritatis officium Ecclesiæ præstare; duo ab illo proferri, quorum alterum est, quod obstrictus est jurejurando in ecclesia S. Virginis concepto defendere veritatem usque ad effusionem sanguinis: alterum vero veritas ipsa, quam necesse habet tueri, prout juravit.

III. Hæc est autem veritas, quam defendendam suscipit, irrepsisse « licentiam, prolapsionem, corruptionemque morum in Ecclesiam, quæ favet impœnitentiæ communi plerorumque[1], » in eo, quod spectat ad pœnitentiam; quia desiit ea uti ex prisca consuetudine, et « sese attemperavit infirmitati liberorum suorum[2], concesso illis alio usu, qui specie quidem externa facilior est, sed multo minus utilis et perfectus. » Is usus in eo situs est, ut præscribatur ad præparationem sufficientem, aut necessariam, confessio sacramentalis. Quare cum vellet Arnaldus stare promisso tam sancto, consilium cepit de conscribendo opere, « ad defendendam doctrinam tam sanam, et usque adeo confirmatam ab universa Antiquitate; » et ad corrigendam *licentiam ac corruptionem*, quæ in Ecclesiam intromissa est. Præterea observavi, id, quod vocat « licentiam, et perturbationem in disciplina Ecclesiæ, aut corruptionem morum, » idque, quo degener facta est, quod debet, ac vult emendare, non esse vitia, et peccata virtutibus contraria, sed remissionem Pœnitentiæ publicæ, et consuetudinem intromissam ejus loco.

IV. Cum enim eo spectet opus ejus, ut medeatur illi licentiæ, nullam aliam licentiam in animo habuit, præter eam, quam oppugnavit, et cujus meminit. Dum autem licentiam corruptionemque describit, minime agit de vitiis, aut medicina, quæ iis posset fieri. Nihil dicit de superbia, de luxuria, de iracundia, de homicidio, de furto, de detractione, deque aliis vitiis, quæ sunt vera corruptio morum. Itaque morbis illis minime aggreditur mederi. Alioqui absurde se gereret, nec aliter ac medicus, qui pollicitus se loquuturum de morbis corporis, ne verbum quidem de iis

1 Arn par. II, cap. IIII. — 2 Part. II cap. XVIII

faceret; nec doceret, quid sit febris tertiana, aut quartana, quid sit paralysis, aut phthisis, quid lethargus, aliusve morbus, ut postea remedia apta ad singulorum curationem præscriberet; sed iis omnibus prætermissis, ageret de alio argumento. Annon judicares, ejusmodi medicum indigere medicamento, non quidem reliqui corporis, sed cerebri male habentis?

V. Igitur si Arnaldus *licentiam ac depravationem morum* vocaret veros morbos spirituales, hoc est, peccata, eam in rem maximam et potissimam partem operis sui insumere debuisset. Quod cum non fecerit, nec de ulla alia re egerit, nisi de remissione Pœnitentiæ, quia non est hodie publica, et quia fideles satis paratos ad communionem se existimant, cum sacerdoti omnia peccata confessi sunt, eique per omnia paruerunt, sponte cæcutiat oportet, qui non videat, *licentiam*, *collapsionem*, *depravationemque morum vocari* abolitionem Pœnitentiæ publicæ, et substitutionem Pœnitentiæ sacramentalis ejus loco, quasi remedii, quod satis esse queat, *necessitate præcepti*, ut loquuntur, delinquenti, qui se ad participationem Sacramenti parare studeat. Cum vero Ecclesia sese attemperans infirmitati liberorum suorum, hodiernum hunc usum eis concesserit, quem induxit indulgentia Ecclesiæ; huic debet tribui ea collapsio, depravatioque morum, de qua Arnaldus, et in qua sola « degener esse potest, et obnoxia est errori et corruptioni, quæ favet communi plerorumque impœnitentiæ. »

VI. Præterea scribit sub finem præfationis suæ, sibi animum esse, non instaurare per totam Ecclesiam pœnitentiam; quod consilium esset insanum et superbia plenum; sed velle se tantum proponere, quæ didicit a magnis luminibus Ecclesiæ, hoc est, a SS. Patribus. Per totum opus coacervat tantum loca veterum Patrum, et nonnullorum etiam, qui non ita pridem vixere, ut ex illorum auctoritate colligat, restituendam esse pœnitentiam publicam, utque os occludat iis, qui aliter sentiunt; non quod improbent eam pœnitentiam, aut non cupiant eam ab Ecclesia instaurari, vel nostram ætatem capacem esse ejus disciplinæ; sed quia eam necessariam non judicant, postquam Ecclesiæ conciliis aliter visum est, concessa, ut ipse docet, faciliore Pœnitentia. Quod cum ita sit, cumque loquatur tantum de consuetudine hodierna, qua Pœnitentia illa publica abrogata est; manifestum est, eam consuetudinem, cui opponit auctoritatem Patrum, ut conferat *ad instaurationem generalem Ecclesiæ*, quidquid privatus potest, quo observans sit jurisjurandi ab eo, cum doctor fieret, præstiti; manifestum, inquam, est *licentiam et corruptionem*, quas putat esse in Ecclesia, esse tantum constitutionem de Pœnitentia, et præparatione necessaria ad communionem.

VII. Idem Arnaldi animus clarius patet in egregia illa admonitione, quam secundæ editioni præfixit, ubi queritur, « suam doctrinam suspectam fuisse, quia eam ex Antiquitate deducit, et quia non fucata pietate deplorat vitia et corruptionem postremorum horumce sæculorum; et quia non veretur dicere, permotus caritate, quæ temporalem nullam utilitatem spectat, quandoquidem videmus, hac ætate nostra, horrenda cæcitate usque adeo remissam esse disciplinam Apostolorum et Jesu Christi, ut videantur Christiani aggressi esse vestigia ejus delere; nullas sat magnas gratias referri posse iis, qui ore, et scriptis conantur priscam consuetudinem revocare, et zelum primorum Christianorum excitare. »

Atqui in toto opere agit tantum de præparatione ad S. communionem, cum de ea, quæ hodie viget, quam putat esse *licentiam* et *corruptionem morum*, tum etiam de prisca, quam restitutam vult ex disciplina Apostolorum et primævæ Ecclesiæ. Itaque *remissio disciplinæ*, quam tribuit *horrendæ cæcitati*, est consuetudo, quæ nunc obtinet per totum orbem Christianum, quam confirmavit synodus Tridentina, et quæ saltem, ut diserte fatetur Arnaldus, intromissa est, *indulgentia et* συγκαταβάσει *Ecclesiæ*. Quod satis est, ut defendi queat, neve haberi possit *licentia et prolapsio morum*. Alioqui non esset hic locus *indulgentiæ et* συγκαταβάσει, sed Ecclesia peccati insimulari posset, quod minime testaretur rem sibi displicere. At profecto non mera Ecclesiæ tolerantia, sed ejus voluntate, quam diserte explicuit, consuetudo illa obtinet, ut antea ostendimus, et postea demonstrabimus.

Doctrina Arnaldi Ecclesiæ injuria.

VIII. Quæ cum ita sint, nemo dubitare queat, quin Arnaldi doctrina talis sit, qualem eam hactenus descripsimus; hoc est, tam contrariam esse sensui communi, et sano judicio, quam est aliena a pietate catholica, contumeliosaque Ecclesiæ et conciliis, quandoquidem iis tribuit *licentiam*, *corruptionem*, *prolapsionemque morum*, non ex mera tolerantia, ita ut iis, quatenus potuerint, restite-

rint, sed ex consensu et permissione; quasi pateretur eorum sanctitas tolerari ac confirmari licentiam et vitia absque ulla eorum castigatione.

Plutarchus scripsit librum in Stoicos, ubi infamat eorum dogmata, quoniam adversabantur sensui communi, et rationem naturalem oppugnabant. Doctrina Arnaldi similis est ejusmodi *Paradoxis*, ne loquar de periculo, quod post se trahit, deque detrimento, quod Ecclesiæ, dogmatibusque catholicis infert.

Absurditatibus scatet.

IX. Quid potest absurdius in mentem incidere, quam si remedium morbi cum morbo ipso confundatur? Hoc tamen contigit Arnaldo, qui vocat *licentiam et corruptionem* constitutionem Ecclesiæ, quam opposuit depravationi morum. Ipsum audiamus, videamusque qua ratione, elapsa inscio veritate, evertatur mendacium, quod data opera protulit. Postquam enim dixit[1] « Ecclesiam ut matrem benignam, ut se infirmitati liberorum suorum attemperaret, eis concessise usum » alterius illius pœnitentiæ, quæ successit publicæ, hæc addit: « Ad hunc modum medici cedentes aversationi ægrorum, qua remedia prosequuntur, non semper eis præscribunt, quæ saluberrima esse putant, sed ea, quæ ab iis ferri posse judicant. Ad hunc modum iterum (ut adscendamus ad fontem, ex quo regimen Ecclesiæ fluit) videmus, Deum ipsum in Scriptura multa fecisse ex indulgentia, et contra prima sua consilia, propter vitia temporum, et σκληροκαρδίαν, ut loquitur Christus in Evangeliis. »

Duritiam cordis.

X. Accipiamus, quod das, Arnalde, deinde tu ipse judices, an possis merito dicere, cum medicus esse ægro attemperans propinat ei remedium, minus quidem efficax, sed quod melius consentit cum ejus debilitate, minusque molestum est ac fastidiosum; id remedium esse contrarium regulis artis, et perturbationem medicinæ. Perturbatio est in morbo, non in præscriptione medici, quæ prudentissima est. Eodem modo judicare debes de remedio illo Pœnitentiæ sacramentalis, quod Ecclesia, *ut mater benigna*, sicut dicis, voluit dulcius reddere, sublata ex eo acrimonia, quæ ejus liberis erat intoleranda. Si hæc relaxatio esset licentia, ac depravatio morum, Ecclesia neque prudens, neque sapiens mater esset. Peccaret in Ethica ac virtute Christiana, in qua alibi eam errare non posse fateris, uti nec in fide, ac doctrina[2].

XI. Si medicus ille, cui res esset cum ægro, qui nollet vehementiora quidem, sed efficaciora remedia sibi propinari, propinaret ei Arsenicum, tum demum adversaretur regulis artis. Sed cum prescribit salubre remedium, quamvis usque adeo efficax non sit, neque tam cito ei valetudinem restituat, nullum admittit peccatum contra artem, imo vero eo prudentior est, quo magis attemperat curationem ægro, et dum ei satisfacit, salubria tamen adhibet medicamenta. Videsne fulgorem ejus veritatis tibi præstringere oculos, atque ostendere, si quid est perturbationis, id esse in ea ratiocinatione, cui innititur universum consilium reformationis tuæ, et totius tui operis? Nonne animadvertis, cum tibi conceditur, quidquid potest tibi concedi, et quod tibi satis esse debet, si ratione recte uteris; occasionem remissionis fuisse corruptionem morum, et vitiorum exundationem, quæ minuerunt fervorem ac pietatem, quæ in primis erant Christianis; attemperationem vero Ecclesiæ, et mitigationem rigidæ pœnitentiæ non esse ordinis perturbationem, sed prudentem remissionem, *in benigna illa matre* Ecclesia, quæ rem, ut dicis, concessit?

XII. Qua in re profecto non vides perturbationem ratiocinationis tuæ, et manifestam repugnantiam, quæ est inter veritatem et mendacium, et quæ in tuis opinionibus, ac verbis latet. Fateris enim hic Ecclesiam esse erroris immunem in suo regimine[3], « nosque debere eam sequi in omnibus omnino rebus, hoc est, in doctrina fidei, et in universa Ethica Christiana, » at alibi affirmas, eamdem Ecclesiam *concessisse liberis suis usum faciliorem* pœnitentiæ. Hæ duæ enuntiationes veræ sunt, sed non tertia illa, quæ est potissimum causæ tuæ caput, argumentum libri tui, et fundamentum totius tui consilii: remissionem Pœnitentiæ veteris concessam ab Ecclesia, esse « licentiam, prolapsionem, corruptionemque morum, favere impœnitentiæ communi plerorumque, et intromissam esse horrenda cæcitate; » cui, ob jusjurandum præstitum, cum Doctor fieres, mederi te necesse est, quantum est in te. Hæc postrema enuntiatio omnino scandalosa est, et contraria duabus aliis.

Necnon repugnantiis.

XIII. Ut liqueat, quam falsa sit, proferenda sunt tantum verba tua, quæ antea protuli; ubi comparas id, quod facit Ecclesia, *dum*

1 Par. II, cap. xviii. — 2 Lib. I, cap. i. — 3 Part. I, cap. i.

concedit liberis suis usum faciliorem Pœnitentiæ sacramentalis, quæ publicæ successit, ei, quod fit a medico, « cum cedens aversationi, qua ægri remedia prosequuntur, non semper iis præscribit, quæ saluberrima omnium esse putat, sed quæ ab iis ferri posse judicat. » Continuo subdis verba illa, in quibus ais Deum ipsum ita se gessisse, « cum multa fecerit ex indulgentia et contra prima sua consilia, propter vitia temporum et σκληροκαρδίαν hominum. » Unde alterutrum horum sequitur, aut Deum esse auctorem *licentiæ*, *prolapsionis corruptionisque morum*, quandoquidem concedit, ac remittit hominibus innumera, *contra prima sua consilia;* aut Ecclesiam probri immunem esse, cum propter infirmitatem liberorum eis *concessit usum faciliorem Pœnitentiæ*, Dei ipsius exemplum imitata.

Duritiam cordis.

XIV. Quod si dixeris magnum esse discrimen inter Deum et Ecclesiam, atque a Deo posse multa delicta et scelera ferri, quæ non licet hominibus tolerare, minime adhibitis artibus omnibus ad ea impedienda; verum quidem dices, sed propterea non elaberis. Primum enim potest quidem Deus permittere, ac ferre peccata, sed non ea licita esse, pronuntiare, aut lege ea concedere; uti nec Ecclesia, cujus *regimen ab eo*, *tanquam a fonte manat.* At Ecclesia diserte concessit remissionem antiqui rigoris Pœnitentiæ, prout fateris; conciliumque Tridentinum definiit confessionem sacramentalem semper habitam esse ab Ecclesia præparationem sufficientem ad communionem. Præterea quandoquidem dicis Ecclesiam concessisse usum Pœnitentiæ minus perfectum, quam præcedentem; « quemadmodum videmus Deum ipsum, in Scriptura, multa fecisse ex indulgentia; » oportet ut de ambobus similia judicaris, absolverisque simul et Deum, et Ecclesiam, aut damnaveris. Alioqui non sine blasphemia sumeretur, quasi exemplum sceleris ab homine admissi, ut licitum esse ostenderetur, nuda permissio Dei ex mera tolerantia, sine ulla diserta lege, ex qua id scelus licitum esse pronuntietur.

XV. Si pontifex Maximus Heli[1], cum nomine Dei castigatus est, ob nimiam indulgentiam erga filios, et ob dissimulationem flagitiorum, quæ ab iis admittebantur, sese defendisset exemplo Dei, qui eos tolerabat; annon gravius multo peccasset, pœnasque, quæ sibi intendebantur, auxisset, novæ blasphemiæ accessione? Itaque exemplum Dei, quod protulisti, ostendit non tantum ratiocinationem tuam esse nullam, sed etiam doctrinam periculosam, et prorsus falsum esse omnem remissionem a majore perfectione esse licentiam, ac depravationem; vel non posse concedi usum faciliorem, ac minus severum, neque indulgentiam adhiberi contra prima concilia, sine licentia ac depravatione morum.

XVI. Hæc autem est enuntiatio, quæ totam tuam doctrinam pervadit, et quæ consilium tuum debet fulcire. Ea admissa, colligendum erit Incarnationem, et passionem Domini nostri fuisse licentiam, ac depravationem; quoniam hæc facta sunt contra prima Dei consilia, quibus volebat, hominem innocentem vivere, nec remedio, ac Redemptore indigere. Idem erit statuendum de omnibus divinis legibus, quæ latæ sunt post peccatum, et corruptionem naturæ humanæ. Pariter et omnes leges civiles, aut ecclesiasticæ habebuntur abusus ac depravationes; quia statuunt mores humanos esse corruptos. Nam, ut habet Livius[2], « sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quam remedia eorum; sic cupiditates prius natæ sunt, quam leges, quæ iis modum facerent. » Est etiam axioma Jurisconsultorum, *ex malis moribus bonas leges exsistere.*

XVII. Sic semper Ecclesia aliquid remisit de severitate regiminis et pristina disciplina; quod antea probavimus, cum recensuimus mutationes consuetudinum et cæremoniarum. Idem confirmatur exemplo, de quo Innocentius I in quadam epistola, quodque pertinet ad eos, qui in peccatis transacta vita cum essent in periculo mortis, petebant pœnitentiam et absolutionem. Docet pristinam consuetudinem severissimam fuisse, quandoquidem iis negabantur ita, ut sine absolutione homines morerentur; sed postea remissum fuisse tantum rigorem. Probavimus eamdem indulgentiam ac relaxationem disciplinæ ex Tertulliano, Cypriano, aliisque Patribus. Quod damnandum fuisset, instar licentiæ ac prolapsionis morum. Hinc consequens est, ut consuetudines primitivæ Ecclesiæ, quam coercuit Arnaldus intra finem IV sæculi, et initium V, quas sibi proposuit quasi exemplar reformationis suæ, mera fuerint licentia, ac prolapsiones morum; quia erant remissiones severitatis disciplinæ, quæ antea in Ecclesia obtinuerat.

1 I *Reg.* II et V. — 2 Lib. IV, dec. IV.

XVIII. Hæc sunt specimina absurditatum, in quas delabitur Arnaldus nova hac doctrina, et dum assentitur falsis, ac temerariis enuntiationibus, quibus consilium suum inædificavit. Hæc est quoque ratio, cur sæpe obstupuerim, dum legerem opus *de Frequente Communione;* cum non possem satis admirari, S. Theologiæ Doctorem, celebrem ingenio, eruditione, præsertim in antiquitatibus ecclesiasticis, tam parum judicio valere, et in tam crassos errores præcipitem ivisse, qui sensui communi repugnant, et rudissimos quosque pudore suffunderent.

Quis enim nescit licentiam et depravationem esse nomina vitiorum, oppositorum legi, ac rectæ institutioni?

Norma morum ex lege definitur.

XIX. Quando de moribus agimus, eorum normam desumimus ex lege. Quamobrem Seneca Philosophus sic definit legem[1]: « Legem, inquit, dicimus justi, injustique regulam esse; » sanctus vero Thomas[2], « Lex, ait, quædam regula est et mensura actuum. » Igitur ubi nulla est lex, nulla quoque est depravatio, quæ sita est in violatione legis; quod docet Apostolus[3], hisce verbis: *ubi non est lex, nec prævaricatio.* Dum lex viget, eaque tenemur, non possumus eam perfringere sine delicto, quo a norma discedimus. Sed cum lege abrogata non amplius tenemur, quod contingit cum alia lege deletur, aut usu contrario obsolescit, quomodocumque irrepserit; tum vero, cum nulla sit lex, nulla est corruptio morum in ejus neglectu; quandoquidem arbitrii est nostri facere, aut negligere, quod antea jussum erat, nec poterat sperni sine delicto.

XX. Aptemus hæc negotio huic nostro. Contendis, Arnalde, esse *licentiam et prolapsionem morum*, quæ irrepsit in Ecclesiam, suppressionem atque remissionem pœnitentiæ publicæ; ac propterea vis eam restituere, mederique huic licentiæ, ac corruptioni morum. Oportet ergo, si verum dicis, esse legem, quæ nobis rem imponit; cumque, qui non transit per pœnitentiam publicam ad communionem, in Deum peccare, et male affectum esse. Quod tamen profiteris falsum a te credi, cum neges te quemquam obstringere ad pœnitentiam publicam[4], aut velle invitum ad eam adducere; affirmesque te tantum proponere sententias SS. Patrum, ut eas quivis pro pietate sua amplectatur.

Nemo ita loquitur de iis, quæ nobis legibus, quasi officia, imposita sunt. Nemo dixerit se nolle quempiam adigere ad amorem Dei et proximi, aut ad furtum vitandum; sed potius se velle rationibus, adhortationibusque illum eo adducere.

XXI. Non putat ergo Arnaldus eos peccare, qui negligunt pœnitentiam publicam et ad communionem accedunt sine mora, postquam sacerdoti peccata confessi sunt. Si enim hoc censeret, et palam profiteretur ita se sentire, oporteret eum ostendere veterem illam consuetudinem etiamnum in Ecclesia vigere. Quæ consuetudo cum obsoleta sit, ut ipse fatetur, hinc sequeretur, universam Ecclesiam subjacere damnationi, et peccasse concilium Tridentinum, qui præparationem ad communionem, quam quasi necessariam exigit Paulus, hisce verbis, *probet se ipsum homo*, intra confessionem sacramentalem coercuit. Dicat, an præter eam, quam Concilium expressit, alia quædam sit occulta, quam nemo retexerit, quæ necessaria sit ad salutem, et qua neglecta rei fiant homines maledictionis Apostolicæ, cum ab iis sumitur corpus Christi, quod ad damnationem suam comedant. Si qua sit alia præparatio, Concilium erravit, et male prospexit saluti animorum in re tanti momenti, cum de ea Christianos non monuerit.

XXII. Sed si nulla alia sit lege imposita, non est licentia, neque prolapsio morum, si ea careamus. Nam quia non assequimur arctiorem quamdam perfectionem, quæ minime præcepta est, ideo non incurrimus in offensam Dei, ejusque justitiam. Si quis aliquandiu sese sustentasset pane et aqua, rediretque ad communiorem vivendi rationem, non esset hæc licentia, aut depravatio morum, sed duntaxat majoris austeritatis remissio. Denique si censeres nos observatione prisca publicæ Pœnitentiæ etiamnum teneri, quia observare debemus canones, veteresque traditiones Ecclesiæ; oporteret eadem de causa jejunare nos usque ad vesperam tempore jejunii, ne damnaremur; accipere sacramentum Altaris sub duabus speciebus; et pariter relegentes omnes consuetudines, quæ olim viguerunt in Ecclesia, eas ad usum revocare, quo pacto delaberemur in magnam perturbationem; neque sciret ipse Arnaldus, quid faciendum esset, nec quid postularet, perspicue posset exponere, cum sententiam rogaretur, quemadmodum faciam in capite sequente.

1 Lib. IV, *de Benef.* cap. XII. — 2 S. Thom. I, II qu. XC, art. 1. — 3 *Rom.* IV, 1. — 4 In præf.

CAPUT VII.

De Ecclesia primitiva, ejusque auctoritate in rebus ad fidem pertinentibus et consuetudinibus Ecclesiæ. Nos revereri oportere, non imitari priscos omnes ritus. Error Operis de Frequente Communione in tempore primitivæ Ecclesiæ constituendo.

I. Finis ultimus novæ reformationis Arnaldi est, ut sæpe observavi, restitutio hodiernæ Ecclesiæ in statum primitivæ. Eo spectat Arnaldus, eo denique contendit, quo vult paulatim Ecclesiam adducere; tentata primum ea disciplinæ parte, quæ ad pœnitentiam pertinet, ne simul nimis multa complectatur. Hoc ergo potissimum consilium, quod est instar animæ totius cœpti, ad examen revocabo, atque aggrediar in hoc capite; in quo ostendam merum esse spectrum, ac phantasma nocturnum, simile somniis, in quibus phantasia partes variarum specierum cogit in unum, iisque conflat monstra constantia partibus, quæ revera simul esse nequeunt. Ut illum suis armis aggrediar, hoc est enuntiationibus quibus maxime utitur; incipiam a statu Ecclesiæ primitivæ, quam exemplar inanis reformationis sibi proposuit.

Quænam sit primitiva Ecclesia.

II. Vocamus *Primitivam Ecclesiam* eam, quæ primis sæculis floruit, et quæ, quia propior fuit origini, hoc est temporibus Christi et Apostolorum, integrior, ac minus corrupta fuisse censetur. Sic partes arboris propiores radicibus majorem copiam succi, et qui magis eas nutrit, ex iis trahunt, quam altiores, quæ a radicibus distant. Ideo ea Ecclesiæ distinctio adinventa est, solemusque confugere ad primitivam, quasi ad prototypum; quod mutationem afferat moribus et disciplinæ longa annorum series, qua res humanæ in pejus sublabuntur. Quod spectat ad fidem et doctrinam, nulla nobis controversia est, nisi cum hæreticis, qui contendunt, mutationem in deterius æque contingere fidei Ecclesiæ quam moribus singulorum hominum, quibus constat. Substantia fidei, et fundamentalia ejus capita, semper quidem eadem fuerunt in Ecclesia, atque in cognitione ac professione distincta et explicita fidelium. Verum non minus certum est, in intelligentia ac declaratione mysteriorum nostræ religionis, extensioneque formali fidei, insigne Ecclesiæ accessisse augmentum; quia mirum in modum excultum est studium Scripturarum, sustentatum cognitione aliarum disciplinarum, quæ una conjunctæ sunt, et præsertim linguarum, quas Hieronymus et Augustinus summopere utiles, imo et necessarias judicarunt, ad penetrandam sacrarum Litterarum sententiam.

Hæresum utilitas.

III. Hanc in rem multum contulerunt hæreses, quæ Catholicos exercitos habuerunt, fueruntque mirus stimulus, quo adducti sunt ad investiganda, ac dilucidanda sacra mysteria. « Multa quippe, ut habet S. Augustinus [1], ad fidem catholicam pertinentia, dum hæreticorum callida inquietudine agitantur, ut adversus eos defendi possint, et considerantur diligentius, et intelliguntur clarius et instantius prædicantur et ab adversario mota quæstio discendi exsistit occasio.» Idem alibi [2], « si, inquit, doctrina ecclesiastica simplex esset, et nullis extrinsecus dogmatum assertionibus cingeretur, non poterat tam clara et tam examinata videri fides nostra. Sed idcirco doctrinam catholicam contradicentem obsidet impugnatio, ut fides nostra non otio torpescat, sed multis exercitationibus elimetur. »

IV. Hinc fit, ut multa dogmata fidei catholicæ, quæ antea non erant satis nota, et de quibus vix ullus erat sermo, clariora facta sint, et melius demonstrata sæculis sequentibus, imo vero et postremis hisce temporibus, quam in Ecclesia primitiva. Qua in re Ecclesia crescit, augetque lumina sua; ut sol lucidior fulget prout ad meridianum adscendit, donec eo pervenerit.

Testimonii vero et auctoritatis Ecclesiæ primitivæ hic est effectus, quod fulciant dogmata catholica, confirmentque fidem nostram, dum ostendunt, quæ fuerit prisca traditio. Sic instrumenta, quibus continetur jus, aut acquisitio prædiorum, quo antiquiora sunt, et magis authentica, eo magis confirmant possessionem eorum, qui ea prædia obtinent.

Utimur etiam exemplis, monumentisque antiquæ Ecclesiæ ad confirmanda ethica

1 August. XVI *de civit. Dei*. cap. II. — 2 Serm. XCVIII *de Temp*.

dogmata, eaque immutabilia; quæ magis splenduerunt in vita, et moribus primorum Christianorum, qui in aurea ætate Ecclesiæ vixere; qua tot floruerunt sancti atque incomparabiles viri, quales erant Apostoli ac discipuli Christi, eorumque successores viri Apostolici, quorum dicta et facta lex ac norma posteris fuere.

Cæremoniarum varia genera.

V. Sunt præterea consuetudines, quæ potius sunt cæremoniales, quam morales, eæque duum generum. Sunt quædam essentiales administrationi sacramentorum, cum qua sunt necessario conjunctæ, adeoque intitutionis divinæ. Aliæ additæ sunt auctoritate Ecclesiæ, ejusve pastorum, ornatus, et decori causa, aut quasi utiles prioribus, aut moribus etiam formandis. Prius genus cæremoniarum est immutabile, quamobrem ad id defendendum, ac confirmandum contra hæreticos merito utimur exemplis, ac moribus Ecclesiæ primitivæ, quam a se magni fieri fingunt.

Nonnullæ veteris ecclesiæ consuetudines admirandæ, non imitandæ.

VI. Verum, quod attinet ad alias, quæ sunt natura sua indifferentes, pendentque ex arbitrio Ecclesiæ, obnoxiæ sunt mutationibus et possunt abrogari, ut in superioribus capitibus copiose ostendimus. Itaque usus atque exemplum Ecclesiæ primitivæ non est satis firmum argumentum, quo quis ostendat eas esse servandas aut revocandas, si forte obsoleverint; quia ejusmodi consuetudines variæ sunt, pro temporibus et circumstantiis, ob quas alia statuuntur, quam quæ primum, cum instituerentur, decreta fuerant.

Attamen eas veneramur, quasi reliquias quasdam sacræ antiquitatis, testimoniaque religionis, ac virtutis, quæ in umbris illis cæremonialibus micant, quamvis nunc sint prorsus obsoletæ.

VII. Possumus huc referre varias priscas ejusmodi consuetudines, quæ insignis sanctitatis, virtutisque omnibus numeris absolutæ signa sunt, cum qua erant in primitiva Ecclesia conjunctæ; at quæ nunc restitui non debent, nec possent sine magno scandalo, quod cum reipublicæ, tum etiam Ecclesiæ noceret.

Sumamus, exempli causa, consuetudinem, quæ erat olim inter fideles, et quæ diu viguit, ut se invicem oscularentur; dum sancta mysteria celebrabantur, quam consuetudinem, præter Paulum, qui ejus obiter meminit, obtinuisse, nos docent Clemens Alexandrinus[1], Tertullianus[2], et multi alii Patres*.

Hæc sine dubio signa erant caritatis minime fucatæ, amorisque mutui, quo se invicem prosequebantur. Attamen nemo est vir sapiens ac consideratus, qui censuerit, eam consuetudinem instaurandam, eamque non judicarit noxiam ac exitialem conditioni præsenti Christianorum.

VIII. Idem dici queat de alia consuetudine primorum Christianorum, quæ vigebat etiamnum temporibus SS. Basilii[3] et Ambrosii[4], auferendi, nempe, Sacramenti extra ecclesiam, servandique in ædibus, ut sumi posset, cum videretur. Quod hodie fieri non posset sine sacrilegio et irreverentia; nec quisquam est sani sincipitis, qui auctor esse queat instaurandi ejus moris, quamvis tamdiu in Ecclesia primitiva servatus fuerit. Item dixerim de eo, quod fiebat ex lege, et consuetudine in electione episcoporum, et cleri, consensu populi; deque communione sub utraque specie, et aliis similibus consuetudinibus, de quibus antea egi. Nemo quidem eas consuetudines reprehendit in prisca Ecclesia, nec tamen quispiam censeat esse revocandas, nisi qui de suo ipsius judicio nimis magnifice sentiat, aut a Catholicis dogmatibus dissideat.

IX. Nunc ad seriem orationis nostræ revertamur, et præstemus promissum nostrum de ostendendo Arnaldum ipsum non intelligere, quid dicat, neque quid postulet, cum loquitur de restitutione priscæ Pœnitentiæ, ut hodierna Ecclesia ad primitivæ exemplar refingatur. Primum ab eo quæramus, cur, cum aggressus sit reformare Pœnitentiam vulgo nunc receptam, et præparationem, quæ ad communionem satis esse censetur, ad id exemplar, non consentiat cum aliis, in constituenda primitivæ Ecclesiæ ætate. Nemo enim aut catholicus, aut hæreticus eo nomine non intelligit Ecclesiam, quæ ab Apostolis cœpit, et quæ minimum usque ad sæculum quartum porrigitur.

Error Arnaldi in tempore primitivæ Ecclesiæ constituendo.

X. Cur ergo coercuit Ecclesiam primitivam intra tam breve spatium, ut non ultra 60 annos extendatur? Quo jure contendit instituendam reformationem ad formam disci-

* De hoc apud Christianos osculi ritu aliqua habet Petavius in Animadversionibus Epiphanianis fusius autem agit Casalius in libro *de Veter. Sacr. Christian.* ritibus cap. LIX. Ab osculo tamen pacis abstinebant Christiani diebus jejunii; qua de re consule ibidem Petavium, et Casalium, Albaspinæum præterea observat. Lib. I observ. XVII. Z.

1 Pæd. lib. III, cap. XI. — 2 Lib. *de orat.* — 3 Basil. ep. CCLXXXIX. — 4 Amb. *de ob. sac.*

plinæ, quæ vigebat temporibus SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, non vero superioribus ætatibus, usque ad ipsam originem Ecclesiæ, aut quam proxime ad eam fieri poterit? Non est credibile Ecclesiam perfectiorem fuisse, disciplinaque et moribus florentiorem ab anno Christi 370, ad annum 430 quam 60 annis quarti sæculi qui antecesserunt episcopatum S. Basilii, aut etiam per tota sæcula tertium, secundum, et primum.

Imo vero facile ostendere possumus, corruptionem majorem fuisse, et disciplinam remissiorem tempore trium illorum luminum Ecclesiæ, quam antea. Legendum est duntaxat, quod primus trium scripsit capite ultimo libri *de Spiritu sancto*, ubi copiose et ad vivum pingit conditionem Ecclesiæ illius ævi.

XI. Illic videre licet, quasi in tabula, quam fœda esset ejus facies, et quot ac quanta vitia grassarentur inter omnes ordines, ac præsertim in ecclesiastico. Legatur etiam, quod de eo sæculo scripsit Gregorius Nazianzenus in carmine *de vita sua*. Profecto hinc liquebit Ecclesiam ejus ævi, quam habet Arnaldus absolutissimum exemplar, cujus lineamenta vult imitari, atque ad ea suam reformationem fingere, non fuisse formosiorem, aut elegantiorem Ecclesia anteriorum ætatum, neque dignam esse, quæ ei præferatur, ubi eligendus est canon absolutus, ad quem exigenda sit Ecclesia hodierna et restituenda disciplina, etiam ad Pœnitentiam publicam quod attinet. Si verba ipsius attendamus, contraria deprehendentur ejus consiliis, quæ et varia, et pugnantia sunt.

XII. Nonne scripsit, in præfatione, « Ecclesiam degenerem semper fore a primæva puritate, prout ad finem mundi accedet? » Unde manifeste sequitur, Ecclesiam tempore trium illorum sanctorum virorum Basilii, Ambrosii, et Augustini, minus puram fuisse, quam antecedentibus sæculis. Præterea scribit in eadem præfatione « revocandos esse Christianos ad normam Evangelii et Scripturæ dilucidatæ, atque explicatæ a Patribus, et conciliis antecedentibus. » Quare ergo amovet hinc primum sæculum, quod nobis dedit Evangelium ipsum, et Scripturam cum interpretatione viva Apostolorum, qui primitivæ illius Ecclesiæ magistri primitivi fuerunt? « Fuerunt, ut ibidem scribit, Evangelistæ vitæ ac disciplinæ Jesu-Christi; et sancti viri, qui postea vixere, fuerunt veluti Evangelistæ disciplinæ Apostolorum. » Quod dicit ex occasione Pœnitentiæ publicæ, quam instaurari vult; quamobrem eam confirmare nititur exemplo, atque usu temporum Apostolicorum.

XIII. Imprudenter ergo agit, qui quasi exemplar ad nos affert apographum, cum posset nobis præbere prototypum; et qui ad extrema tempora delabitur Ecclesiæ primitivæ, cum posset eam in summo perfectionis apice deligere. Imitatus est insanum pictorem, qui, cum aggressus esset pingere vultum mulieris forma præstantis, ut posteris relinqueret æternum admirationis argumentum, expectaret donec ætate provecta esset, quo tempore pulchritudinis ejus flos emarcuisset.

Nec quidquam juvat dicere, id tempus primitivæ ecclesiæ electum, « quia pauca nobis supersunt scripta trium primorum sæculorum, propter persecutionem, quæ per ea tempora exarsit, et cujus angustiis, ut ait Hieronymus, de divinis Scripturis nequaquam disseruit Cyprianus, qui a Deo electus fuit, ut pœnitentiam tueretur. » Hæc in ejus præfatione verba leguntur, in quibus duo insignia peccata deprehendo, quorum alterum repugnantia est, alterum error.

XIV. Repugnantia in eo sita est, quod fateatur, « Cyprianum electum fuisse a Deo, ut tueretur pœnitentiam; » quod non potuit rescire, nisi ex ejus Martyris scriptis. Ac proinde oportet, satis scripsisse eum de pœnitentia, ut eo elogio dignus esset; sicut revera fecit, et in epistolis, et in libro *de Lapsis*. Igitur frustra ad defendendum id, quod fecit, cum Pœnitentiæ exemplar sumi voluit, ex fine quarti sæculi, rejecto tertio, ait, antea paucos fuisse scriptores, qui de pœnitentia egerint, et pauca exstare Cypriani scripta.

At sat multa reliquit ad confutandum errorem Arnaldi quod secundum caput in ejus oratione a me notatum est. Is autem error non facile ignoscetur homini, qui aggressus est agere de pœnitentia, et qui cum vellet docere totam societatem fidelium rationem, qua in usum revocari queat, debuit antea ipse rem perspectam habere; non vero ignorare, quod plane necessarium est ad ejus naturam penitus intelligendam, persuadendumque aliis cum majore fiducia et cognitione eam esse amplectendam.

CAPUT VIII.

Error Arnaldi de tempore Pœnitentiæ publicæ. Quinam ei leges tulerint. De canonibus ad eam pertinentibus. Eum nescire, quid petat, et male ab eo definitum tempus primitivæ Ecclesiæ. Pœnitentiam, qualis nunc viget, esse magis consentaneam temporibus Apostolicis, quam pœnitentiam, quam inducere vellet Arnaldus. Tunc temporibus homines neque in perpetuum, neque in longum tempus communione exclusos fuisse. Quod confirmatur aliquot exemplis.

I. Ait Arnaldus sese tempus, ex quo licet formam Ecclesiæ primitivæ petere, coercuisse intra ætatem trium illorum sanctorum episcoporum; quia antea Christiani non multum scribebant, paucique ad nos pervenerunt libri, ex quibus satis possimus colligere consuetudines eorum temporum.

Quonam tempore maxime viguit pœnitentia publica.

Hoc vero quisquis versatus erit in antiquitatibus ecclesiasticis, et in cognitione pœnitentiæ publicæ, nunquam concedet. Constat enim id pœnitentiæ genus non tantum ortum suum debere, sed et progressum ac perfectionem sæculo tertio et maximæ parti quarti; eamque ad summam perfectionem pervenisse ante annum 370 quo episcopus factus est Basilius; ac præterea plura scripta hac de re edita fuisse primis illis temporibus, quam post annum, a quo Arnaldus primitivæ suæ Ecclesiæ ætatem orditur.

II. Contendo pœnitentiæ jam fuisse integram suam formam, ac perfectionem, et plerosque canones conciliorum, qui ejus usum cum omnibus circumstantiis constituerunt, quam maxime viguisse. Itaque tantum abest, ut disciplina primitivæ Ecclesiæ de pœnitentia publica perfectior fuerit, et ordinatior tempore SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, quam antea; ut contra jam cœperit pristinum rigorem remittere. Quin etiam prorsus fuit abrogata in parte Ecclesiæ, ut ostendemus suo loco, hoc est, in Constantinopolitana, et multis aliis ecclesiis Orientis eam sequutis, quarum nempe primatum sibi adrogare cœperat. Quis ergo ausit dicere, ante S. Basilium paucos fuisse scriptores, qui egerint de pœnitentia publica? An quispiam ignoret, quod Tertullianus de ea scripsit, et post eum S. Cyprianus, qui tertio sæculo florebant?

Canones ad eam pertinentes.

III. Ad canones quod attinet, annon habemus eos, quos reliquit S. Gregorius Neocæsariensis episcopus, cognomine Thaumaturgus, qui eodem sæculo vixit? Primos perspicue descripsit quatuor gradus pœnitentiæ publicæ, et eum præsertim, qui dicitur πρόσκλαυσις, et qui primus erat. Nonnulli supersunt canones S. Dionysii Alexandrini æqualis S. Gregorii; et alii S. Petri ejusdem urbis episcopi, qui martyrium passus est initio IV sæculi, sub tyranno Maximino.

Gradus flentium.

Sed maximus Pœnitentiæ publicæ vigor fuit initio IV sæculi paulo ante, aut paulo post concilium Nicænum; cum post persequutiones, et infelicem mortem ultimi tyrannorum, qui oppugnaverant Christianos, Ecclesia sese recolligere cœpit, ac tabulas naufragii conquirere. Tunc temporis convocata sunt multa concilia provincialia, variis in provinciis, in quibus actum est de ratione reconciliandi eos, qui quia in persequutione lapsi fuerant, ex corpore Ecclesiæ fuerant exclusi.

IV. Propterea ingens illa multitudo canonum constituta est, quæ collecta una cum Nicænis, canonibusque sequentium conciliorum, conflarunt vetus corpus juris canonici, quo diu Ecclesia usa est, et quod fuit instar normæ in omnibus cœtibus, decretisque synodalibus, et præsertim quidem in eo, quod pertinet ad usum pœnitentiæ publicæ; quam semper posteriora sæcula conata sunt exigere ad veterem formam, quæ exstat in canonibus Pœnitentialibus, qui partem ejus corporis conflabant, et collecti fuerant ex synodis coactis initio IV sæculi. Ejusmodi fuere synodi Nicæna, Ancyrana, Neocæsariensis, Gangrensis, Laodicena, Antiochena; quæ omnes coactæ sunt ante initium fictitiæ Arnaldi Ecclesiæ primitivæ.

Annon ergo satis fuisset, a reformatoribus nostris exemplar Pœnitentiæ publicæ in tertio sæculo quæsitum fuisse, et in initio quarti, quo tempore maxime viguit, quam in ætate Ecclesiæ provectiore, cum inciperet collabi, et pristinum rigorem remittere?

Nesciunt quid petant qui restaurationem exposcunt antiquæ pœnitentiæ.

V. Hic manifesto se prodit veritas ejus, quod dixi, dum loquerer de novo intromittendæ pœnitentiæ publicæ consilio; eos nimirum, qui id cœperunt, non posse animo concipere, aut verbis exprimere quid postulent, et quo spectent, nisi evertant fundamenta, quibus

suum consilium inædificarunt. Si enim, ut statuunt, remitti nequeat disciplina sine *licentia, corruptioneque ac prolapsione morum*, præsertim in hoc negotio; Ecclesiaque ideo, cum a primæva puritate desciverit, indigeat reformatione illa pœnitentiali; æque necessario sequitur, quoniam primitiva Ecclesia, quam coercet Arnaldus intra annos 370 et 430 multum remiserat de pristina perfectione Pœnitentiæ, immutatam eam fuisse, ac corruptam in moribus. Itaque velle Ecclesiam hodiernam, usumque nunc receptum pœnitentiæ exigere ad exemplar Primitivæ per illos sexaginta annos; id demum erit mederi corruptioni morum, alia corruptione, cum posset absolutius curari, si ad superiora tempora adscenderemus, ut ad Ecclesiam antiquiorem nos componeremus.

VI. Sed quamvis vellent ii, quibuscum nobis res est, hoc, quod dixi, amplecti, ut cederent ponderi ratiocinationis, qua ad maximas augustias rediguntur, Pœnitentiamque exigere ad canones Nicænos, aliorumque synodorum Provincialium, quæ constituerunt formam ejus postea receptam; semper in similia incommoda delaberentur, et verbis suis caperentur. Idem enim illis objicietur, quare hic constiterint, nec potius elegerint formam Pœnitentiæ publicæ, qualis obtinebat sexaginta, aut septuaginta annis, antequam illæ synodi cogerentur; quo tempore S. Cyprianus scribebat eximios illos libros, in quibus tam diserte et tam copiose explicuit πολιτείαν, quæ observabatur et quæ sine dubio multo severior erat, quam tempore synodi Nicænæ, ut antea ostendimus.

Politiam.

VII. Cum vero eos coegerimus sese componere ad tempus S. Cypriani, eos iterum urgebimus et rejiciemus ad ætatem Tertulliani vi ejusdem argumenti. Tum vero cogentur pristinam hancce severitatem instaurare, atque in perpetuum excommunicare quosdam peccatores, ut adulteros, homicidas, apostatas, qui a Christianismo defecerint, ita ut nunquam possint delictorum impetrare veniam ac communionem, quamvis essent morti proximi, ut nonnulli putarunt, aut saltem dum vivunt, ut alii censent. Quare non potius imitentur hunc usum, qui minus affinis est licentiæ et corruptioni morum, quam remissio postea intromissa? Si finis hujusce novæ reformationis eo spectat [1], « ut in posterum imponantur pœnitentibus satisfactiones consentaneæ gravitati peccatorum, prout jussit concilium Tridentinum; » cum peccata hæc sint usque adeo enormia, non sunt digna minore pœnitentia, quam quæ tunc eis imponebatur.

Disciplina primi secundique Ecclesiæ sæculi potius imitanda.

VIII. Sed quamvis ascendissent usque ad finem secundi sæculi, similia iis objiceremus, contenderemusque tutius esse et sanctius disciplinam ecclesiasticam ad eam componere, quæ viguit sæculo, et tempore Apostolorum, quo nondum fuit ulla licentia, nec corruptio morum irrepserat. Quis non malit Ecclesiæ colorem illum eximium, ac rubore decoro placentem redire, eamque primævam valetudinem, viresque integras recuperare; quam dimidia ex parte languere, nec prorsus valentem, nec ægrogantem, ne quid deterius dicam, quod possim etiam affirmare de tertio sæculo? Sed aliquantum in primo consistamus, quandoquidem altius ascendere non possumus, nisi velimus regredi ad ideam, quam a tota æternitate Deus in essentia sua complexus est. Quod cum fieri nequeat, adigemus Reformatores nostros ad fatendum, satius esse relinquere usum Pœnitentiæ, qualis nunc est per totam Ecclesiam, ut fideles sese ad communionem præparent; quam iis imponere nescio quod pœnitentiæ genus, quod describere non possunt.

IX. Rem sic probamus ex ipsis eorum principiis, rationeque divina et humana. Si enim optandum est, revocari posse Ecclesiam ad priscas consuetudines, ut quam perfectissima sit; si ratio suadeat, eam esse proinde componendam ad exemplar Apostolorum et primi sæculi, aut eorum, qui proxime iis successerunt potius, quam ad normam tertii aut quarti, vel sequentium, si denique probare possimus, usum Pœnitentiæ et præparationis ad accipiendum S. Sacramentum, qui nunc obtinet in Ecclesia, similiorem esse usui temporum Apostolicorum aliis, et præsertim eo, quem usque adeo urgent Reformatores nostri, liquebit nihil esse novandum, sed servandam receptam consuetudinem, ut omnium optimam.

Nostra ætas propior mori duorum priorum Ecclesiæ sæculorum quam ea quæ subsecuta est.

X. Nostrum autem morem propiorem esse mori Apostolorum et duorum primorum sæculorum, quam alii, qui secuti sunt, id vero manifesto eorum collatione demonstrabimus. Mos hodiernus confirmatus auctoritate synodi Tridentinæ, præparandi se ita, ut possimus digne participes fieri Sacramenti, situs est in

1 Part. II, cap. XXII.

abjiciendis peccatis mortalibus, si iis laboremus, ope confessionis sacramentalis, præter contritionem. Quod satis est peccatis non nimis gravibus. Sed quod attinet ad scelera enormia, quæ plecti solent excommunicatione, vel alia censura, præter confessionem, oportet ut delinquentes expientur humilibus, et satisfactoriis operibus, quæ palam fiant, et omnibus spectantibus ; adeoque ut ante, aut post confessionem differant aliquandiu communionem donec Ecclesiæ prorsus satisfecerint.

Præterea concilium Tridentinum jubet, peccatis publicis et scandalosis imponi pœnitentiam publicam[1] ; quod tamen permittit prudentiæ episcopi. Præterea usus obtinet, ut nulli peccato unquam negetur pœnitentia, aut absolutio, si modo delinquens sese subjiciat legibus, et satisfactioni præscriptæ ab Ecclesia ; quamvis exsequutio interdum differatur pro ratione delicti, et conditione pœnitentis.

XI. Hoc observatum est a primitiva Ecclesia primo sæculo, et maxima parte secundi, non tertio, aut quarto. Nam, ad primum quod attinet, constat nullam aliam fuisse legem de pœnitentia, et præparatione ad S. sacramentum Altaris, præter eam, quam tulit Apostolus, et quam habet in epistolis.

Præparatio autem necessaria ad communicandum sine peccato describitur hisce verbis prioris *ad Corinthios : probet seipsum homo*[2]. Quæ Ecclesia cum primitiva, tum hodierna, semper ita interpretata est, ut probatio, quam postulat Apostolus, in eo sita sit, « ut nemo, qui sibi conscius est peccati mortalis, quamvis credat se habere contritionem, accipiat S. Eucharistiam, nisi prius sacramentalem confessionem subierit. » Ita censuit concilium Tridentinum, quod ostendit etiam tempore Apostoli solam confessionem sacramentalem veram, et legitimam, esse sufficientem dispositionem, ut quis digne communicet ; dilationem vero, quam nostri reformatores vellent quasi ordinariam intromittere, et ad omnia peccata mortalia , parum fuisse usitatam, nec creditam fuisse necessariam ita, ut ejus omissio abusus, ac licentia haberi non possit.

XII. Quod attinet vero ad peccata enormia et scandalosa, idem Apostolus nos docet rationem pœnitentiæ[3], quæ iis imponebatur, exemplo memorabili hominis incesti, qui novercam duxerat. Hunc enim lata sententia excommunicat, ac resecat a corpore Ecclesiæ; minime contentus pœnitentia solita ad casum tam atrocem, sed jubens satisfactionem esse publicam et conspicuam. Attamen cum rescivisset delinquentem ad meliorem frugem rediisse, et signa edidisse animi vere contriti, ei ignovit, jussitque illico communionem Ecclesiæ restitui[4]. Unde liquet nondum fuisse consuetudinem receptam negandæ communionis et absolutionis in quibusdam sceleribus, qualis fuit tempore Tertulliani, præsertim in adulterio, quandoquidem Apostolus ea severitate non est usus in hominem incestum, qui deterior erat adultero, cum ejus peccatum usque adeo fœdum atque horrendum esset, ut ne Gentiles quidem auderent id nominare, ut habent Græca verba.

XIII. Probe observandum, Ecclesiam catholicam uti solitam eo loco et auctoritate Apostoli ad confutandam hæresim Montanistarum, vel Cataphrygum, ad quam accessit Tertullianus, et postea Novatiani. Hi omnes negabant Ecclesiam posse ignoscere peccatis, aut concedere absolutionem delinquentibus, saltem in delictis gravioribus, qualia sunt adulterium, homicidium et apostasia. Quamobrem Tertullianus utitur omnibus ingenii nervis ut vim eludat loci Apostolici[5], quem Catholici proferebant contra ejus errorem. Hunc locum multis tractat; atque in partes omnes versat, ut vim ejus declinet. Eodem loco utuntur SS. Pacianus[6] et Ambrosius ad oppugnandos Novatianos[7]. Quæ profero, ut liqueat, in administratione pœnitentiæ , consuetudinem hodie receptam similiorem esse usui primi sæculi, quam institutis tertii et quarti, et præsertim pauculorum illorum annorum, intra quos *Pœnitentiarii* nostri coercent Ecclesiam primitivam, quam suæ reformationis exemplar sibi proposuerunt.

XIV. Quamvis enim tempore S. Augustini Ecclesia multum remisisset de rigore sæculi tertii ; attamen pars aliqua ejus severitatis remanserat, quatenus postquam semel quispiam, delicti causa, pœnitentiam publicam subierat, si iterum peccaret, nunquam postea ad communionem et absolutionem recipiebatur, ut jam antea observavimus.

Quod non videtur fuisse in usu primo sæculo, neque etiam per maximam partem secundi. Constat hoc exemplo hæreticorum

1 Sess. xiv *de Refor.* cap. viii.—2 I *Cor.* xi, 28.—3 I *Cor.* v.— 4 I *Cor.* ii. — 5 *De Pudic.* cap. v.— 6 In *exhort. ad Pœn.* — 7 Lib. I *de Pœn.* cap. xxiii, et seq.

Marcionis et Valentini, quod habet Tertullianus, cujus sunt hæc verba[1]: « Constat illos neque adeo olim fuisse, Antonini fere principatu, et in catholicam primo doctrinam credidisse, apud ecclesiam Romanensem, donec sub episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel et iterum ejecti, etc. Postmodum Marcion pœnitentiam confessus, cum conditioni datæ sibi occurrit, ita pacem recepturus, si cæteros quoque, quos perditioni erudisset, Ecclesiæ restitueret, morte præventus est. »

XV. Insigne est hoc exemplum, quod ex eo discere liceat, quæ esset forma pœnitentiæ illo ævo, ostendatque tunc temporis nondum ullum delictum fuisse exceptum, neque iteratum peccatum, quemadmodum paulo est, sed potuisse delinquentes promiscue ad communionem Ecclesiæ restitui pœnitentia, quamvis plus semel eam subiissent delinquentes. Est et alterum exemplum apud Irenæum, quo hoc confirmatur. Prodidit enim lib. III c. IV Hæresiarcham Cerdonem plus semel pœnitentiæ ope rediisse ad communionem Ecclesiæ.

Præter hæc tria historia ecclesiastica nobis suppeditat egregium exemplum, ex quo nobis constat temporibus Apostolorum nullum fuisse peccatum, quod prorsus a pœnitentia, communioneque excluderet. Est exemplum adolescentis[2], quem Apostolus et Evangelista Joannes adductum ad fidem commendaverat episcopo cuidam Asiæ, ut educaretur in pietate. Contigit eum, absente Apostolo, postquam aliquandiu pie vixisset, et baptisma accepisset, tandem prorsus depravatum fuisse, et ad tantam nequitiam devenisse, ut factus sit dux latronum; cædesque, latrocinia, et alia scelera admisisse, quæ solent admitti ab iis, qui ejusmodi vitam agunt. At Joannes cum eum adiisset, adeo hominem permovit lacrymis, adhortationibus et precibus conjunctis cum summa illa caritate, qua ardebat, ut eum ad saniorem mentem reduxerit. Denique cum multos dies in precibus et jejuniis egisset, ut a Deo impetraret salutem pœnitentis, eum Ecclesiæ, communionique fidelium restituit, ac ita erudivit, ut in magnum Dei servum evaserit.

XVI. Hinc intelligimus Ecclesiam tunc temporis ulnis excepisse peccatores quosvis ad pœnitentiam, deinde ad communionem, si modo priorem subire vellent, sine ullo peccatorum discrimine, quemadmodum paulo ante Tertulliani ætatem. Si enim consuetudo illa in perpetuum excommunicandi propter certa peccata, sine ulla spe absolutionis, tunc, viguisset, credibile est Joannem lege adolescentem illum minime fuisse soluturum, quam ipse tulerat, cum vetaret Deum orare pro homine, qui admisisset *peccatum ad mortem*.

Quod potest verisimiliter intelligi de gravioribus sceleribus, qualis est cædes, qua manus suas polluerat adolescens, ut jam observavimus. Igitur si sententia Joannis, qui vetat etiam pro ejusmodi peccatoribus Deum orari, fuisset absoluta, et sine ulla exceptione quemadmodum censebatur tempore Tertulliani, eam ipse non esset trangressus. Sed nondum eo devenerant Christiani, et verborum Joannis hic est sensus : nullas esse fundendas publice preces pro iis, qui rei sunt enormium ejusmodi scelerum, et qui ideo sunt Ecclesia expulsi; addita tamen hac cautione, eos ita habendos, dum sunt excommunicati, et donec Pœnitentiæ ope restituti sint.

XVII. Ut finem huic disputationi imponamus, manifestum est formam pœnitentiæ, qua nunc Ecclesia utitur, similiorem esse consuetudini Ecclesiæ vere primitivæ, seu primi sæculi, quam cæteras omnes, quæ postea invaluerunt, atque a SS. episcopis disertis canonibus institutæ sunt, majore aut minore adhibita severitate pro conditione temporum et indole eorum, qui ejusmodi remediis indigebant.

Igitur quemadmodum est nimia temeritas privatis hominibus aggredi tantas et tam subitas mutationes facere in regimine Ecclesiæ; sic pravum esset consilium eorum, qui cum possent exemplar sibi sumere Ecclesiam, cum perfectissima fuit, oculos conjicerent in minus perfectum exemplar. Puto autem me satis superque probasse, quod in hoc capite demonstrandum susceperam ; si acciperemus quod nobis offerunt novi hi Pœnitentiarii, et per nos liceret iis restituere usum pœnitentiæ publicæ, vix dicturos ipsos, quid sibi velint, atque instar ædificatorum turris Babelis abituros pudore suffusos, quod se ipsi non intellexissent.

1 Lib. *de præsci*. cap. XXX. — 2 Euseb. lib. *Hist.* cap. XXIII ex Clem. Alex.

CAPUT IX.

De varietate Arnaldi in institutione Pœnitentiæ. Jugiter eum queri ob Pœnitentiæ remissionem. Descriptio publicæ Pœnitentiæ, secundum Tertullianum, quam nobis Arnaldus promiserat. Idem negat illum usum fuisse abrogatum, deinde retractat, quod dixit. Cum simulasset, se velle restituere illam Pœnitentiam, ei aliam substituit, quæ vetus non est.

Quod modo diximus de anxietate novorum *Pœnitentiariorum*, cum describenda est Pœnitentiæ publicæ forma, magis ex hoc capite liquebit, in quo ostendemus inquietam mobilitatem animorum illorum semper fluctuantium. Similes sunt mulieribus parturientibus, sed quæ parere non possunt. *Venerunt filii*, ait Propheta[1], *usque ad partum et virtus non est pariendi.* Idem contigit hisce hominibus qui reformationem usque adeo exoptant. Videntur nihil antiquius habere prisca severitate Pœnitentiæ publicæ, hoc solum optare, atque quibuscumque possunt artibus promovere.

Jugiter queritur Arnaldus [a]b pœnitentiæ remissionem.

II. Hisce votis resonat totum opus Arnaldi, singulisque ferme paginis occurrunt voces. *Pœnitentia*, *Antiquitas*, *Traditio*, *Canones*, *Ecclesia Primitiva.* Ubi queritur, *disciplinam esse remissam*, *corruptos*, *collapsosque mores* Christianorum; quia corruptus est, imo vero sublatus veræ pœnitentiæ usus, quam suo opere restituere se posse putat. Qui legunt vel audiunt ejusmodi sublimes sermones, quid possunt judicare de hoc novo consilio, nisi id eo spectare, ut omnino mutetur disciplina ecclesiastica; ut instauretur universa veterum severitas; ut omnia impleantur ciliciis, cineribus, jejuniis, lacrymis, aliisque corporis et animi σκληραγωγίαις; ut catervatim cogantur pœnitentes, quorum alii collocentur ad valvas ecclesiarum, ut procidant ad pedes eorum, qui ingrediuntur: alii intromittantur certis horis in mediam ecclesiam, ut illic prosternantur, dum episcopus et clerus iis imponent manus, et preces recitabunt, ac paulo post ignominiose ejiciantur ecclesia, antequam sacra mysteria celebrentur; ut vetentur illis convivia, choræ, ludi, delectationes omnes et voluptates vitæ; uno verbo, ut omnis generis σκληραγωγίας pœnitentibus imponat, idque non in sex menses tantum, aut in annum, vel duos aut tres, sed in septennium, decennium, vicennium, et aliquando in totam vitam.

Duris [Di]sciplinis / *Duræ disciplinæ.*

Descriptio publicæ pœnitentiæ secundum Tertullianum.

III. Quis hæc non exspectet ex magnificis promissis, consiliisque? In hisce enim proprie sita erat Pœnitentia publica, quæ erat, ut eam definiit Tertullianus, *humilificandi hominis disciplina*, cujus verba digna sunt, quæ subjiciantur[2]; « Itaque, inquit, exhomologesis prosternendi, et humilificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiæ illicem; de ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animam mœroribus dejicere, illa, quæ peccavit, tristi tractatione mutare; cæterum pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animæ causa; plerumque vero jejuniis preces alere, imgemiscere, lacrymari, et mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere. »

IV. Hoc modo pœnitentes debebant publice Ecclesiæ satisfacere, ut expiarent peccata. Hoc instituerunt veteres canones, hoc SS. Patres docuerunt, hoc primitiva Ecclesia diu observavit, etiam temporibus SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, ut testatur Sozomenus, qui vivebat circa tempora S. Augustini, ubi narrat, qua ratione aboleverit Nectarius Constantinopoli pœnitentiam publicam, quam suo tempore Romæ obtinuisse ait. Hinc sumpta occasione ejus describendæ, narrat omnes circumstantias, quas Tertullianus allatis verbis complexus est, et quæ confirmantur narratione multorum scriptorum veterum, et recentiorum.

Cum autem *Pœnitentiam publicam Veteris Ecclesiæ* non aliter animo concipiamus, quando hæc verba aures nostras verberant, legentes in libro *de Frequente communione* magnifica promissa auctoris profitentis, potissimum suum consilium esse, ut det operam instaurationi disciplinæ ecclesiasticæ in eo, quod pertinet ad pœnitentiam publicam;

1 *Isai.* xxxvii, 3. — 2 *De Pœnit.* cap. IX.

quid aliud sperare possumus, nisi quod ea verba propria, et nativa significatione animo nostro objiciunt?

V. Arnaldus profitetur, sibi animum esse « defendere doctrinam tam sanctam, tam confirmatam ab universa Antiquitate, quem videbat indigne haberi, » in scripto anonymi, quem confutare aggressus est. Quandoquidem «optima regula, quam sequi debemus, ne in quæstione de Frequente Communione fallamur, est ut consideremus, quid sit consentaneum Antiquitati, traditionibus sanctorum, et veteribus consuetudinibus Ecclesiæ,» quod non diffitebatur auctor scripti; nihil aliud supererat ipsi faciendum, « nisi ut simpliciter proponeret, quid nos doceant Patres hac de re » : Addit « quamvis ratio pœnitentiæ, quæ nunc est in usu inter fideles, differat a pœnitentia antiquæ Ecclesiæ, attamen damnari non potest, sed contra venerationi esse debet quasi sanctissima quæ confirmata est ab universa Antiquitate usu duodecim aut plurium sæculorum, doctrina omnium Patrum, canonibus omnium conciliorum, quæ aliquid de pœnitentia statuerunt, nec unquam damnata est aut rejecta ullo sæculo, ullo concilio, aut ullo decreto; omnibus consentientibus e contrario ad ejus observationem urgendam, quando negligebatur; ad eam conservandam, dum vigebat; et ad restituendam, postquam obsolevit. »

Negat Arnaldus hanc pœnitentiam fuisse abrogatam.

VI. Digna sunt consideratu hæc verba Arnaldi, quibus negat pœnitentiam, quam tuetur, et quæ totius fuit Antiquitatis suffragio stabilita, unquam fuisse abrogatam; sed nos etiamnum teneri ejus legibus, quandoquidem omnia concilia in ejus conservationem, ac restitutionem consenserunt.

Hinc hoc nascitur necessarium consectarium, omnes peccatores hodie æque, ac olim in Ecclesia primitiva teneri lege, qua jubentur pœnitentiam publice agere, et abstinere a communione, donec ea defuncti fuerint. Attamen in eadem pagina fatetur, « rationem pœnitentiæ, quæ nunc in usu inter fideles, differre a pœnitentia antiquæ Ecclesiæ. Quod verum esse nequit, nisi omnes fideles torpeant in statu peccati mortalis, et damnationis, ac proinde et totum Ecclesiæ corpus; quia nullum habet, nec sequitur usum pœnitentiæ, nisi sacramentalis. Quamobrem est in statu manifesto inobedientiæ, corruptioneque damnanda; cum perfringat legem, cujus vis, et auctoritas etiamnum viget nunquam abrogata. Quod est non modo falsum ac ridiculum, sed etiam contrarium iis, quæ alibi habet Arnaldus, ubi negat, quemquam lege pœnitentiæ publicæ amplius teneri, aut a se ad eam adigi.

Hanc renovare totis nervis intendit.

VII. Quidquid id est, Arnaldi animus est revocare pœnitentiam illam, qualem Patres, canones, atque antiquitas eam præscripserunt. Ait se defendere eos « qui, ut se pararent ad excipiendum filium Dei, vellent sequi usum confirmatum ab universa Antiquitate, et traditione Ecclesiæ. » Acriter castigat scriptum Anonymi, quod hominibus suadeat, « deserendam auctoritatem Patrum, ubi agitur de affectione animi, qua accedere ad Sacramentum debemus. » Ait mirum esse, « a nobis adhiberi testimonia SS. Patrum, ut veritas S. Sacramenti confirmetur contra hæreticos, qui eam negant; nec tamen adhiberi ad constituendam veram dispositionem ad id Sacramentum contra Catholicos, qui eam oppugnant. » Scribit, « ut qui baptismum accipiebant, sine præparatione pœnitentiæ, quam Ecclesia imponebat, tam facile eum amisisse, quam acceperant; sic potiore jure pœnitentes, qui gratiam baptismi jam amiserunt. »

VIII. Addit præterea, « non opus fore particulatim illa omnia expendere, si viveremus in simplicitate fidei, conantes duntaxat sequi id, quod Ecclesia in Traditione præscripsit, quod fecit per duodecim sæcula, quod sequentibus sæculis in nonnullis occasionibus observari voluit et magno studio nobis commendavit, quippe quod omnium vehementissime cupit, et quod servat semper, si spectemus ejus amorem, atque animum Spiritus illius, qui eam agitat ac regit. » Paulo post, « eo animo, inquit, ut nonnihil dirigam eos, qui regunt animos, utque innotescant leges sanctæ et ecclesiasticæ de pœnitentia, aggressus sum eam describere in hoc opere, qualem eam comperimus traditione Ecclesiæ constitutam, non tantum a Patribus et conciliis antiquis, sed etiam nuper a concilio Tridentino, » etc.

Præterea verba faciens de consilio suo imitandi Ecclesiam primitivam, monet Ecclesiam primitivam dici a se non Apostolicam, sed « eam, quæ florebat tempore SS. Basilii, Ambrosii et Augustini. Conari autem, inquit, sequi Ecclesiam, in capite de Pœnitentia, perinde est, ac conari instaurare disciplinam Ecclesiæ, qualis describitur in illorum Patrum scriptis. »

IX. Perpetuo laudat traditionem, « nec

vult aliam habere normam dogmatum catholicorum, aut sequi ratiocinationem, vel consuetudinem hominum in rebus ecclesiasticis; sed auctoritatem divinam, cui innititur tota nostra Religio. » Dicit ex hac traditione judicandum « de omnibus rationibus, omnibusque opinionibus veris et catholicis; omnes vero hæreticos oppugnare hanc regulam ab omnibus catholicis defendendam. » Deinde prolato testimonio Papæ Victoris, qui nullam aliam rationem reddidit excommunicationis eorum, qui non celebrabant Pascha eo die, quo par erat, præter traditionem; ostendit, ad quam traditionem spectet hæc tota narratio: « Quod judicium ergo, inquit, tulisset magnus ille Pontifex de iis, qui volunt errores haberi dogmata de Pœnitentia, a temporibus Apostolorum, in Ecclesia recepta? Deinde habet, quod jam expendi, infallibilitatem Ecclesiæ sitam esse tantum in doctrina, at non in moribus. Laudat nescio quem populum viginti quinque milliaribus Lutetia remotum, apud quem hæc consuetudo de Pœnitentia publica est instaurata, et ubi abstinent vulgo a communione, nec ingrediuntur in Ecclesiam; sed consistunt ad januam flentes, dum alii canunt.

X. Tandem claudit præfationem, laudibus pœnitentiæ, et vituperatione eorum, qui eam elevare conantur. Producit sanctissimos illos viros, qui factis et dictis pœnitentiam prædicarunt, vel aliquando prædicabunt, quales Elias, Enochus, S. Joannes Baptista, et S. Hieronymus.

Quando hominem audio vociferantem et extollentem pœnitentiam tanto studio, ac fervore divino, videor mihi videre priscum quempiam Anachoretam, qui vestitus corio, aut aspero cilicio prodit in publicum, et in media turba concurrentis ad spectaculum populi, flebili voce in hæc verba erumpit: « Ad Deum convertimini, averuncate ejus iram, quæ in vos incensa est, vobisque imminet, nisi meliores fiatis, et pœnitentiam agite. »

XI. Igitur post tantum apparatum, post orationem tam vehementem, nisusque tam efficaces, post tonitru fragorem, quid poteramus aliud exspectare, nisi ex illa nube fulmen erupturum, quod everteret omnes prolapsiones corruptionesque morum, disciplinam æquo molliorem, et languentem pœnitentiam? Earum vero loco instauratum iri pœnitentiam masculam, et severam, quæ nihil clam ageret, sed in omnium oculos incurreret; qualem delineavimus antea, et qualem eam descripsere antiqui Patres Tertullianus, S. Cyprianus et innumeri alii, docentque canones, concilia et traditio; quæ denique sola intelligi solet nomine pœnitentiæ publicæ?

Hanc in rem laborare debuerat Arnaldus, quasi in finem potissimum consilii sui. Debuisset ostendere, qualis fuisset pœnitentia publica, atque enumerare gradus ejus et partes, quibus constabat, multisque verbis rem persequi; quia est ignota populo et cujus memoria intermissione exstincta est.

XII. Verum in magno illo opere, ne cogitavit quidem ea de re; in quo oppugnavit tantum nescio quem adversarium latentem, nec usquam ad rem venit, cujus spem ac desiderium in nobis accenderat, tanto strepitu verborum et magnificis pollicitationibus. At vide, quæso, qui eodem tempore, quo tam pulchri cœpti alis, ut ita dicam, subnixus in cœlum volaturus videtur, subito cadit pudendo lapsu, atque ex aquila fit serpens, quæ humi repit. Nam pro perfecta imitatione Ecclesiæ primitivæ, quam sibi quasi exemplar proposuerat, et pro vera pœnitentia publica, quam se instauraturum pollicebatur, satis habuit commentitiam substituere, quæ nulla re priorem refert, quam neque Antiquitas novit, neque Ecclesia confirmavit, neque vel unus omnium scriptorum quotquot sunt, memoravit.

XIII. Sic autem aperit arcanum caput, ad quod refertur universum novæ hujusce reformationis mysterium. « Non equidem institui in usum revocare omnes σκληραγωγίας Pœnitentiæ, quas quasi Catholicas defendi in in hoc opere. Novi magnum discrimen esse constituendum inter id, quod optandum esset et id, quod fieri potest; nec oportere exigi a Christianis in imbecillitate, in qua nunc sunt, id, quod ab iis postulatum est, cum firmiores essent, et virtute florerent.» Antea professus erat, « se nolle loqui de separandis hominibus a communione per multos annos, quemadmodum aliquandiu in Ecclesia factum est, ac multo minus eos adigere ad Pœnitentiam publicam. » Quid ergo ab iis exigit? Continuo mentem suam aperit.

Rigores.

Et aliam proponit toto cœlo diversam.

« Aio tantum, si quis perculsus efficace gratia serio cogitet de mutatione vitæ, deque consequenda pietate firma ac solida; animadvertatque, tot confessiones ac communiones præteritas sibi fuisse inutiles, ac velit tentare eam viam pœnitentiæ, quam novit universa

traditione stabilitam ; deinde etiam Conciliis S. Caroli, qui tam sæpe testatur, se exsequutioni tantum voluisse mandare concilium Tridentinum, hoc est abstinere per aliquod tempus a communione, qua se indignum censet, ut postea ad eam accedat melius dispositus et mundior ; quis posset tam legitimo consilio obsistere, præsertim si ita se gerat in spiritu pacis, » etc.

XIV. Eo igitur redit totum ejus consilium, et finis, quem sibi proposuit in componendo eximio hoc opere. Vult vetare, ne ad communionem accedant ii, qui sacramentaliter peccata sua confessi sunt, quod disertius alibi profitetur[1]. Nec tantum pœnitentes arcendos contendit, a sacramento Altaris, sed etiam absolutionis, ut olim fiebat in Ecclesia primitiva, quemadmodum ipse ostendit alio in loco[2].

Oportet esse animi minime iracundi, qui omnes illas ineptias ferat, nec justa indignatione commoveatur auditis morosis illis, absurdis ac repugnantibus commentis. Quomodo enim hæc in concordiam rediges ? Homo sedatæ mentis ad Ecclesiam venit, eamque commonefacit de occulto morbo, quo laborat, deque morum prolapsione, in qua imprudens torpet; deinde extollit ac pollicetur remedium, quasi unicum, quo possit pristinam valetudinem recuperare; at tandem quando ad pharmacum deveniendum est, eam irridet, et loco prioris alterum profert, idque inutile. Hoc ipsum facit Arnaldus, in suo opere. Existimat omissionem pœnitentiæ publicæ esse prolapsionem ac corruptionem morum in Ecclesia. Atqui omnis defectus, ut loquuntur Scholastici, privatio est opposita formæ, quæ ei respondet, et quam expellit, atque in nihilum redigit ; nec potest deleri, nisi restitutione ejusdem formæ.

Quemadmodum si quis surdus et cæcus simul reciperet auditum, propterea cæcitate non liberaretur, aut recepto oculorum usu, non minus esset surdus; sic ad curandam prolapsionem morum, in quam incidit Ecclesia remissione, aut omissione pœnitentiæ publicæ, nullum aliud remedium adhiberi potest; præter ejus pœnitentiæ restitutionem. Igitur cum pœnitentia publica plane differat a dilatione communionis; hujus instauratione non curabitur Ecclesiæ morbus, sed semper in vitio atque in opprobrio torpebit, indigebitque medico spirituali, qui cætera curet.

1 Part. II, cap. XVII. — 2 Part. II. cap. VIII.

XVI. Pœnitentiam autem publicam non esse tantum dilationem communionis, liquet primum ex testimonio ipso Arnaldi, quod protuli; ubi verba faciens de dilatione absolutionis et communionis, quam pœnitentiæ receptæ vellet substituere, profitetur, se neminem velle adigere ad pœnitentiam publicam. Præterea communis usus Antiquitatis cum in praxi, tum in verbis, idem docet, ut postea ostendemus. Nunc nonnulla animadvertam in verbis Arnaldi, quæ modo protuli, in quibus nulla videtur esse constantia, sed multa repugnantia; et, quod est deterius, doctrina perniciosa, quam religioni ducerem dissimulare. Itaque eum pro Christianæ caritatis officio monebo, ut etiam lectorem, qui ea falli posset.

CAPUT X.

Quam parum constans sit Arnaldus in suo consilio, deque repugnantia, in quam delabitur. Vituperando regimen Ecclesiæ eum semet ipsum damnare. Mutari ab eo, et corrumpi consuetudinem priscam Pœnitentiæ publicæ, et potestatem sibi adrogari, quam negat Ecclesiæ.

I. Animum tibi esse ais, Arnalde, defendere doctrinam confirmatam ab universa antiquitate et traditione sanctorum, veteresque consuetudines Ecclesiæ circa pœnitentiam publicam. Addis nunquam fuisse damnatam aut rejectam ab ullo concilio, imo vero omnia consensisse in ejus conservationem, dum vigebat, et restitutionem, postquam obsoleta est. Abs te ergo ante omnia peto, qua ratione velis eam tueri ? Hoc volo, an eo animo hoc inceptes, ut eam instaures in usu communi Ecclesiæ, ex quo consuetudine ejectam fateris, et vulgari pœnitentia, quæ locum ejus occupavit; vel an velis tantum eam defendere contra impudentiam eorum, qui eam carpere vellent, ac famam primitivæ Ecclesiæ lædere, quamvis nunc eam instaurandam esse non censeas.

II. Alterutrum te eligere est, nec utrumque tueri potes, si vel minimum sapis; quia

Repugnantia. hæc sunt ἀσύστατα, nec potes rem unam velle, et nolle, nisi hebes sis, aut levitate ingenii labores. Attamen adeo inconstans est tua oratio, ut utrumque complectatur; nam aliquando negas te velle instaurare pœnitentiam publicam; quod consilium si tibi tribueretur, ais tibi tributum iri cogitationem, quam ipse damnas, et quam putas æque imprudentem esse, ac superbam; interdum vero contrarium præ te fers consilium.

Scio quidem, cum sis privatus, juvenis, et sine auctoritate in Ecclesia, non esse tibi animum imperare, ut prisca pœnitentia restituatur, abrogata ea, quæ vulgo obtinet; quod quamvis juberes, nemo tibi pareret. Igitur de jussu minime loqueris, cum profiteris a te non editum fuisse hunc librum, ut immutatio per universam Ecclesiam fiat in eo, quod spectat ad pœnitentiam.

Arnaldi inconstantia et repugnantia. III. Alioquin absurdum esset, te laborare, ut ex animo nostro evelleres id, quod non possemus de te cogitare, nisi te insanum esse judicaremus. Itaque vis dicere, non esse tibi consilium, edito hoc libro, auctorem esse ac simpliciter suadere, oportere ab Ecclesia restitui pœnitentiam publicam, et medicinam fieri collapsioni, corruptionique morum, in quam incidit remissione pœnitentiæ; sed te velle tantum defendere priscum illum morem contra eos, qui eum damnare vellent, quamvis non putes, usum ejus etiamnum hodie necessarium esse ita, ut sine peccato eam prætermittere non possimus. Sic S. Augustinus, aliique veteres Patres defenderunt Legem Mosaicam, et cæremonias Judaicas, contra hæreticos illius ævi, Manichæos, Marcionitas, et ejusmodi hominum quisquilias, qui eas spernebant, et blasphemias vomebant in Deum earum auctorem. Sic rem intelligis, atque exprimis multis locis, quæ sæpe protuli, in quibus ais, te neminem cogere eam consuetudinem sequi, aut « negas te loqui de arcendis hominibus a communione, et multo minus adigendis ad pœnitentiam publicam. »

IV. Manifestum est, hæc verba, *arcere a Communione*, *cogere*, *adigere*, a te non ita sumi, quasi intelligas imperia vel prohibitiones, seu coactiones pro imperio, quales fierent edicto Magistratus civilis, aut ecclesiastici; sed tantum admonitiones, vel responsa, quæ sententiam rogantibus dares absque ulla coercitione, aut necessitate tibi parendi. Magnum discrimen est inter censuram doctrinæ cujuspiam editam a doctoribus sac. Theologiæ, eam quasi erroneam aut hæreticam damnantibus; et censuram a Pontifice Maximo, aut ab episcopis profectam. Hæc enim potestatis legitimæ censura imponit necessitatem parendi, et omnes contrarias opiniones supprimendi; at illa neminem cogere potest, quamvis interdum non sine temeritate rejiciatur, cum satis est nota veritas, nec quidquam est, quod æquet auctoritatem, quam pietate et eruditione sua doctores illi consequuti sunt. Hoc obiter pensitemus in exemplo recenti.

V. Vir ille, quam laudas quasi «ex doctissimis hujus sæculi viris[1], et cui tribuis inusitatam eruditionem, magnus ille vir, cujus animus refertus erat tantum scientia Scripturæ et theologiæ traditionis, hoc est, conciliorum et Patrum, » pro judicio, quod de eo tulisti, varias enuntiationes protulit, quas sancta Sedes nuper cum ejus libro damnavit singulari Bulla, data 6 Martii anno 1642 a Christo nato. Antea Facultas Parisiensis easdem enuntiationes damnarat tanquam hæreticas anno 1560, 27 Junii. Duæ sunt censuræ, sed censura Pontificia juridica est et decretoria, altera vero est tantum doctorum sententiæ testificatio.

VI. Ut eo revertar, unde digressus sum, in iis locis, Arnalde, quos ex opere tuo protuli, voluisti dicere, neminem ullo jure teneri, ut se subjiciat pœnitentiæ publicæ; quamvis olim consuetudo hæc summopere laudabilis fuerit, et utile sit eam imitari, quatenus prudentia ac regimen Ecclesiæ sinet.

Attamen alibi, et ferme ubique doces pœnitentiam illam publicam non tantum esse consilii, aut perfectionis spontaneæ, sed etiam necessitatis, et obligationis; quemadmodum satis ostendi, cum probavi a te remissionem pœnitentiæ vocari *prolapsionem ac corruptionem morum*, et te docere, consuetudinem hanc confirmatam fuisse ab universa Antiquitate, et canonibus omnium conciliorum, quæ de pœnitentia aliquid statuerunt, nec unquam damnatam aut rejectam ullo sæculo, nec in ullo concilio, nec ullo decreto, imo omnes conspirasse ad eam conservandam aut restituendam. Quod affirmas nominatim de concilio Tridentino[2], quia instauravit omnes traditiones Apostolicas, inter quas numeranda est pœnitentia; addisque « non posse

1 Part. II. — 2 Part. II, cap. XXI.

plene satisfieri omnibus ejus divinis præceptis, nisi, quoad ejus fieri potest, adlaboremus ad instaurationem Pœnitentiæ antiquæ. »

VII. Ne vero tibi objiciatur consuetudo, quæ traditioni derogavit, contendis, « nullam aliam normam dogmatum catholicorum agnoscendam esse, præter traditionem ecclesiasticam, sequi hic non oportere ratiocinationem, neque consuetudinem hominum in rebus ecclesiasticis, sed auctoritatem divinam, cui nostra religio innititur. » Quam in rem exspatiaris, multisque disputas de traditione ecclesiastica, ut ostendas, quamvis remissum fuerit de pœnitentia publica, corruptaque disciplina, et Ecclesia collapsa fuerit (quod fieri potest, cum non sit expers vitii) attamen non esse animum despondendum, sed contra nitendum ei malo facere medicinam. Hæc est summatim ratiocinatio tua, quam superioribus capitibus expendi, et ex qua necessario sequitur, nos etiamnum lege pœnitentiæ publicæ teneri, seu spectetur universa Ecclesia, a qua eam oportet restitui, emendatis pravis consuetudinibus, quæ contra eam traditionem irrepserunt, seu singuli fideles, qui non possunt non parere traditionibus, conciliis et canonibus, quibus etiamnum præcipitur, nec unquam abrogata est.

Damnando regimen Ecclesiæ semetipsum damnat.

VIII. Hinc colligis, delinquentes denuo oportere publice satisfacere, non libera electione, et quæ sit duntaxat consilii; sed necessario, ob solam consuetudinem. Quod est e diametro oppositum iis tuis verbis, quibus profiteris te neminem eo velle adigere, quasi res esset præcepti; cujus rei nullam aliam rationem profers, nisi quia contraria consuetudo invaluit. At nunc vis consuetudinem posthaberi traditioni antiquæ et canonibus, nec ullam ei auctoritatem esse in rebus ecclesiasticis. Quæ enuntiatio non tantum est falsa et absurda, sed etiam scandalosa, et cui si locus esset in regimine Ecclesiæ, hominum animos torqueret, universam Ecclesiam turbaret, et apertis fidelibus omnibus Inferorum portis, Paradisi portas in perpetuum occluderet.

IX. Qui fieri potest, ut existimaveris, *consuetudinem nihil posse in rebus ecclesiasticis ?* Quid insanius, ac sensui communi, rationive humanæ magis contrarium? An quidquam est, cujus magis explorata sit falsitas exemplis omnium sæculorum, prudentia, ac principiis scientiarum divinarum, ac humanarum?

Quod si hæc tua sententia tam vera esset, quam est ridicula, primus omnium damnatione contineretis; quandoquidem æquo majorem rationem habens consuetudinis, legis observationem remittis, conculcas canones, traditionemque et auctoritatem conciliorum; « quæ omnia consentiunt in conservationem instaurationemve pœnitentiæ publicæ; » cum præsertim, ex tua sententia, *nunquam rejecta sit*, adeoque ejus lege teneamur haud secus, ac cum primum instituta est. Itaque delaberis in eamdem licentiam, et eamdem corruptionem morum, quas tribuisti Ecclesiæ, quam insimulas remissæ disciplinæ, et subversæ pœnitentiæ.

X. Profecto, si vere dicis, nuntium remittendum esse consuetudini, ut sequamur traditionem et Antiquitatem; cœptum hoc tuum facinus est dignum pœnitentia publica, eaque severissima; qui non parueris traditioni et canonibus, quibus constituta est pœnitentia publica; cum tuis novis consiliis ei detraxeris, quod ad ejus naturam necessario pertinet, et in quo potissimum sita est pœnitentia publica, nempe opera illa satisfactoria, quæ publice fiebant; nec quidquam retinueris, nisi quod est minus molestum plerisque hominibus; nempe dilationem communionis, quam etiam dicis causa duntaxat instituis, remittens accuratam observationem canonum et traditionis hac quoque in re, quam unam ex pœnitentia publica retineri vis.

XI. Id quo pœnitentia publica molesta fiebat, ac proinde majoris meriti et satisfactionis, non tam erat ipsa ejus observationis molestia, quam diturnitas omnium partium, quibus constabat, quales erant jejunia, cilicia, χαμευνίαι, cinerum adspersiones, adsiduitas ad valvas ecclesiarum, ad preces, aliæque σκληραγωγίαι in quibus per multos annos jacebant pœnitentes, ut antea ostendimus. Ad hæc accedebat prohibitio a communione, a qua arcebantur per tempus pœnitentiæ.

Humi cubationes.

Duræ disciplinæ.

Quibus in rebus potissima pars amaroris, ac difficultatis erat diuturnitas. Quamobrem omnes inibant vias, quibus tempus pœnitentiæ contrahi posse putabant; ambiebantque gratiam SS. confessorum, qui damnati erant ad metalla, aut ad carceres, ut tempus molestiarum iis deprecantibus contraheretur.

XII. Quod cum ita sit, quisquis ex omnibus ritibus, quibus constabat pœnitentia publica Ecclesiæ primitivæ, solam dilationem sacramenti Altaris retineri vellet, deberet etiam ejus exclusionis retinere diuturnitatem, quæ cæremoniæ illius pœnalis pars est essentialis.

Itaque arcendus esset pœnitens a communione tandiu, quandiu ea prohibitus fuisset in Ecclesia primitiva, dum reliquis pœnitentiæ partibus defungebatur; ut saltem hac in re traditionibus et canonibus cum eo conveniret, quibus tempus pœnitentiæ definitur. Alioqui non instaurabitur pars pœnitentiæ publicæ, qualis obtinebat in Ecclesia primitiva ex canonibus, atque ex traditione; erit tantum ejus externa species.

Antiquam depravat pœnitentiam.

XIII. Hoc cernere licet in phantasmate inani pœnitentiæ, secundum novam reformationem, quæ communionem in aliquot tantum menses differt. Imo vero Arnaldus, prolato exemplo hominis, *qui postquam in Deum gravibus delictis peccasset*, sancto animi affectu ferretur ad subeundam pœnitentiam; « deberet, inquit, sine dubio intra animum servare tam laudabilem affectionem, quasi singularem Dei gratiam; quamvis crediderim, propter alias rationes, et præsertim ne inusitata sectari videretur, eum sæpius debere ad communionem accedere. »

XIV. Attente hæc verba expendat lector, ut non sine admiratione intelligat horrendam cæcitatem novorum horumce directorum. Disciplinam traditione et canonibus constitutam, prout videtur illi, qui nulla auctoritate eam in rem instructus est, remittit; cum vero Ecclesia potestate a Deo accepta utens idem facit, et συγκατάβασιν adhibet, eam accusat licentiæ, ac corruptionis, oppugnatque canonibus, traditione et conciliis. Sed quo concilio aut canone nititur, ut peccet in leges, quas ipse proponit, quo damnet rationem, qua Ecclesia se gerit in eos, qui in Deum deliquerunt, dum iis remittit antiquam pœnitentiam?

Condescensionem.

XV. Estne ergo solutus legibus, canonibus, traditionibus, quæ conculcat, et quæ tamen a nobis sancte observanda censet, quippe nunquam abrogata? Estne æquum ab Arnaldo, qui presbyter duntaxat et theologiæ doctor est, quamvis doctus et probus, pœnitentiam pro arbitrio constitui, quæcumque vult dirui, ædificari, mutari rotundis quadrata, rejici quidquid minus placet; ab Ecclesia vero idem non posse sine infamia, et contumeliis fieri?

Si propter graves rationes privatus audet moderari severitati pœnitentiæ publicæ, etiam in perpaucis ejus partibus, quas servat; quare Ecclesiæ non erunt causæ, cur ita se gerat, nec licebit largiri aliquid temporibus, ingeniis, usuique recepto, qui paulatim confirmatus expulit contrarium? Si consentit, ne pœnitens inusitata captare videatur, *postquam in Deum gravibus delictis peccavit*, dum est in nova hacce pœnitentia, *sæpius accedet ad Communionem*, nulla ratione habita canonum, traditionis, antiquitatis, legumque ab ipso latarum; potestne jure indignari, si vituperetur ejus institutum, ex quo tam inaudita et tam scandalosa consectaria nascuntur?

XVI. Verum ita solet hic scriptor secum pugnare, ac dissidere, parumque curare, ac oblivioni mandare ea, quæ antea dixit, quæ inconstantia hac in re præsertim sese prodit.

Ut enim os occluderet eis, qui offenderentur rei novitate, et mutatione, quam vult fieri in pœnitentia, fatetur, hac doctrina perturbari Ecclesiam, sed respondet « melius esse, ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur. Felicem necessitatem, aiebat Bernardus, quæ nos felices esse cogit. Quamobrem possumus eum imitati dicere, felices esse turbas, quibus fit, ut veram pacem quæramus, et nanciscamur. » Paulo post : « negat esse damnandum quidquid homines perturbat; sed considerandæ, inquit, causæ eos turbandi, videndumque, an noxiæ sint, vel utiles turbæ. Parentes perturbant liberos, cum iis vitia exprobrant; sed eos turbant, ut emendent, » etc.

XVII. Hujusmodi ratiocinationibus animum lectoris pascit per maximam libri partem. Quod minime mirandum est, cum in hac re situm sit universum consilium totius hujusce instituti, et operis, quod ad ejus defensionem edidit. Nec contentus hæc sparsisse per totum opus, iis tribuit singulare caput[1], cujus hæc est est inscriptio : *Posse sine temeritate communia instituta, et frequentissima repudiari.* Quod probare conatur cum summatim, tum particulatim ad pœnitentiam quod attinet. Igitur si scandalum, « quod potest oriri ex hac inusitata ratione pœnitentiæ, flocci non sit faciendum, nec obstare debeat, quominus convenienter nos geramus decretis, ac traditionibus antiquis;» quare non vult hominem, qui in Deum graviter deliquerit, plenam agere pœnitentiam ad normam priscorum canonum? Cur satis est ei dilatio communionis? Quare non sequitur auctoritatem antiquæ disciplinæ, nec

1 Part. II, cap. XI.

fideliter paret omnibus sacrosanctis illis decretis in ratione pœnitentiæ, sed indulgentia, et mollitie nimia prodit veritatem, et pro laude prudentis directoris, quam se consequuturum putabat, semetipse damnat ut prævaricatorem, infractoremque legum divinarum, et humanarum?

XVIII. En alterum specimen novæ hujus ridiculæ doctrinæ, quæ redolet fermentum *Illuminatorum,* qui præterito sæculo exorti sunt, et nostra ætate iterum ex orco excitati. Arnaldus scribit, « si necesse sit remittere legem, ut aliquando opus est, a nemine posse melius eam remitti, quam ab iis, qui norunt, quo animo sit lata. » Haud multo post : « Homo, inquit, ejusmodi vere instructus esset scientia ecclesiastica, edoctus principia, et generales regulas Ecclesiæ in canonibus, et rationem earum singulis occasionibus aptandarum, lumine et Spiritu gratiæ, quem a Deo oratione eliceret, et quo penetraret intima animorum, arcanasque et occultas eorum cogitationes. »

Sibi jus arrogat quod detrahit Ecclesiæ.

XIX. Hoc posito, privatus quispiam majora a Deo accipiet, quam universa Ecclesia; potestatemque habebit, qua carent et Maximi Pontifices, et quotquot sunt episcopi et pastores, quandoquidem Arnaldus omnibus detrahit potestatem remittendi quidquam de decretis traditionum et canonum, quod *licentiam* vocat, ubi sermo est de pœnitentia publica. Attamen hanc auctoritatem concedit privato, qualem antea verbis ejus descripsimus. Hoc demum est viam aperire ad sectam, atque arcanam factionem *Illuminatorum.*

XX. Quid ergo? Is, quem describis, et quem etiam licet doctiorem, et sanctiorem fingas, is homo, inquam, instructus erit majore auctoritate, majore cognitione, majore auxilio cœli, majore immunitate erroris, quam universa Ecclesia? An jus habebit remittendæ pœnitentiæ publicæ, quia novit, *quo animo lex sit lata,* nimirum habet Spiritum sanctum; Ecclesiæ vero non eadem erit potestas? Si quid ea in re aggrediatur remittere, clamas eam remissionem esse licentiam et prolapsionem morum. Annon hoc demum est imitari Donatistas, et dicere una cum illis : *quod volumus sanctum est.* Annon hoc est sese præferre Ecclesiæ, et Spiritui sancto, a quo agitur; et pluris facere peculiare suum judicium, quam indubitata dogmata et inconcussa fundamenta Religionis catholicæ? Nimium sibi blandiuntur, qui ita se gerunt, et dum ipsi errant, decipiunt eos, qui infeliciter in ejusmodi directores incidunt; aut qui ea imprudentia laborant, ut illis credant, postquam retecti sunt. Profecto homines illi prorsus securi agere possunt, et tuæ, Arnalde, sapientiæ fidere : cum eos dirigas tam periculosis regulis, principiisque usque adeo absurdis.

CAPUT XI.

De Pœnitentia publica, ejusque gradibus. Dilationem Communionis non fuisse proprie Pœnitentiam publicam, et quanam in re sita esset. Consuetudo antiquæ Ecclesiæ, ex qua Clerici erant immunes Pœnitentiæ publicæ.

I. Tempus est claudendæ hujusce disputationis, quam hactenus protraxi, et quæ eo potissimum spectat, ut ostenderem Arnaldum, dum simulat se velle restituere pœnitentiam publicam, eam nequaquam instaurasse, cum satis habeat differre absolutionem sacramentalem et communionem in aliquot menses. Verum, ut in majorem lucem protraham callidum hoc consilium, quod aliud pollicetur, aliud præstat; videturque finem hunc habuisse, ut turbaret Ecclesiam, animosque hominum specie quadam pietatis, promissisque inanibus; oportet me dilucidius explicare, quod leviter adumbravi capitibus superioribus; atque ostendere, exclusionem a communione, si proprie loquamur, non fuisse a prisca Ecclesia dictam *Pœnitentiam publicam*, de qua est inter nos controversia.

II. Ut hæc veritas planior fiat, duo sunt statuenda, quæ pertinent ad pœnitentiam publicam, et quæ hauriam in ipso fonte, hoc est in Scriptis SS. Patrum, et antiquis canonibus, qui eam disciplinam Ecclesiæ constituerunt. Primum est, nunquam quemquam subiisse pœnitentiam, quin simul ei interdiceretur usu S. Sacramenti per totum pœnitentiæ tempus; sed hanc exclusionem non semper fuisse conjunctam cum pœnis, et perpessionibus, in quibus proprie sita erat pœnitentia publica. Primus gradus pœnitentiæ vocabatur προσκλαυσις, quia pœnitentes id tempus agebant in lacrymis ac gemitibus

Quatuor gradus pœnitentiæ publicæ.

Flentium

extra ecclesiam, et quidem sub dio. Alter dicebatur ἀκρόασις, quia ejus ordinis pœnitentes poterant audire verbum divinum. Tertius ὑπόπτωσις, quia Pœnitentes hujus classis expectantes, donec secundi Ecclesiæ *navi* egressi essent, procidebant, ut acciperent impositionem manuum, et benedictionem episcopalium precum.

Audientium

Procumbentium.

Quartus gradus pœnitentiæ.

III. Postquam absolutum esset curriculum pœnitentiæ in tribus superioribus classibus, sequebatur quartus gradus, qui dicebatur σύστασις, hoc est *aggregatio*; quia qui ad eum pervenerant, aggregati jam erant ad communionem fidelium quoad preces, et præsentiam, dum divinus cultus et mysteria celebrarentur, quamvis neque oblationem offerrent, neque communionis participes essent. Quamobrem concilia et scriptores, qui de eo loquuti sunt, quartum gradum describunt nunc hisce verbis: εὐχῆς μόνης κοινωνῆσαι; *in oratione communicare* [1]; nunc illis: κοινωνῆσαι δίχα προσφορᾶς, *sine oblatione communicare* [2]. Concilium Nicænum vocat eum *communionem orationis* [3]. Quam in rem revocanda est in animum prisca consuetudo Ecclesiæ primitivæ, neminem nimirum ad communionem accessisse, nisi prius panem et vinum obtulisset, si modo per facultates liceret, aut certe nisi potestas ei esset offerendi. Quamobrem veteres promiscue dicunt *jus habere Communionis*, aut *oblationis*, ad significandam eorum conditionem, qui non subjacebant pœnitentiæ, sed integro jure fidelium fruebantur. Itaque in quarto et ultimo gradu pœnitentiæ sola exclusio sacramenti supererat, sine ullis aliis pœnis.

IV. Alterum, quod statui oportere diximus, in eo situm erat, quod quamvis quartus gradus ad pœnitentiam pertineret, attamen minime pœnitentiæ nomine significetur. Cum sermo erat de subeunda pœnitentia, aut de pœnitente quopiam, non intelligebantur ii, qui in quarta classe censebantur, sed tantum pœnitentes trium aliarum, et præsertim quidem tertiæ. Probemus hæc testibus fide dignis. Omnibus notum est hoc moris fuisse in primitiva Ecclesia [4], in cœtibus, quos vocabant *Synaxes*, post Psalmodiam, et lectionem Scripturarum, habitam fuisse concionem, in quam admittebantur catechumeni, et pœnitentes secundi ac tertii ordinis. Tum concione absoluta, diaconus magna voce clamabat, excedendum esse catechumenis. Deinde emittebat et secundi ordinis pœnitentes, qui vocabantur *Auditores*; quia admittebantur in Ecclesiam duntaxat, ut concionem audirent. Quo peracto accedebant tertii gradus pœnitentes, atque in humum procidebant, ut episcopus una cum clero iis manum imponeret, recitaretque super iis nonnullas orationes; quibus peractis, emittebantur, ut celebrarentur mysteria.

V. Tertius hic gradus proprie *Pœnitentia* dictus est, ut intelligimus ex egregia illa S. Basilii epistola, quam scripsit ad Amphilochium, et quam Orientales juri suo canonico inseruerunt. Illic vir sanctus enumerat quatuor gradus, quos memoravi, ubi verba faciens de eo, qui propter raptum pœnitentiam publicam subire cogebatur, imponit ei quatuor annos, quot gradus erant in pœnitentia. « Est, inquit, in quatuor annos iis, qui fornicati sunt, definita castigatio. Oportet autem primo excludi eos precibus, et flere ad januam Ecclesiæ; secundo excipi ad audiendum; tertio excipi ad pœnitentiam; quarto in aggregationem populi, abstinentes ab oblatione; deinde illis boni participationem permitti [a]. » Postremis verbis designatur Sacramentum Altaris, quod ab aliis dicitur τὸ τέλειον, *perfectum* [5]. Hic manifeste sanctus Basilius proprietatem vocis μετάνοια tribuit tertio gradui.

Tertius gradus proprie dictus *Pœnitentia.*

Pœnitentia.

VI. Præterea ejus rei certum argumentum habemus apud Sozomenum historicum, ubi describit, quod contigit Constantinopoli tempore Nectarii, et quomodo exauctoravit presbyterum pœnitentiarium, deinde sustulit pœnitentiam publicam, relicto cuique de se judicio, an dignus sit, qui ad communionem accedat. Quod confirmat etiam Socrates in narratione ejusdem historiæ. Sed Sozomenus addit, quod ad rem nostram facit, dicens, pœnitentiam publicam, quæ Constantinopoli sublata est, etiamnum observatam fuisse in occidentalibus ecclesiis, et præsertim Romæ: « Illic, inquit, in propatulo est pœnitentium locus, in quo illi stant mœsti, ac veluti lugentes. Peractoque jam cultu divino, exclusi a

a Basil. can. xxii *ad Amphil.* Ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὡρισμένη τοῖς πορνεύσασιν ἐπιτίμησις· χρὴ δὲ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς Ἐκκλησίας. τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν· τῷ τρίτῳ δεχθῆναι εἰς μετάνοιαν· τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς· εἶτα αὐτοῖς ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν ἀγαθοῦ.

1 *Ancyr.* can. iv. — 2 Ibid. — 3 Dionys. cap. xiii. — 4 Laod. can. cap. xix Bas. can. xxii *ad Amph.* — 5 *Ancyr.* cap. iv.

communione sacrorum, quæ initiatis præberi mos est, cum gemitu ac lamentis pronos se in terram abjiciunt. Tum episcopus cum lacrymis ex adverso occurrens, pariter ipse humi provolvitur; et universa ecclesiæ multitudo simul confitens lacrymis perfunditur. Post hæc vero primus exurgit episcopus, ac postratos erigit; factaque, ut decet, precatione pro peccatoribus pœnitentiam agentibus, eos dimittit. Privatim autem unusquisque sua sponte se macerans aut jejuniis, aut illuvie, aut ciborum abstinentia, vel aliis, quibus jussus est, modis, tempus quantumcumque ipsi ab episcopo constitutum est expectat[a]. »

VII. Hic locus manifesto docet, quod probare aggressus sum, quandoquidem liquet, quæcumque illic habet Sozomenus, ea pertinere ad tertium duntaxat gradum pœnitententiæ, ut antea observavimus. In hoc enim solo gradu constituti pœnitentes ad episcopi pedes procidebant, omniaque faciebant, quæ illic narrantur. Itaque, cum vellet describere pœnitentiam, quam Nectarius abolevit, et exemplum sumpserit tertium pœnitentium gradum, loquutus est convenienter sermoni S. Basilii, significavitque, eum gradum proprie vocari *Pœnitentiam publicam*.

De hoc eodem gradu intelligenda sunt plura concilia, quæ de pœnitentia agunt, ut quartum Carthaginiense, quod ita habet: « Omni tempore jejunii manus pœnitentibus a Sacerdotibus imponatur[1], » et concilium Agathense: « Pœnitentes tempore, quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum, et cilicium super caput a sacerdote, sicut ubique constitutum est consequantur[2].»

VIII. Aio, hæc decreta intelligenda esse duntaxat de tertio gradu pœnitentiæ publicæ; quandoquidem in hac sola pœnitentes adducebantur ad episcopum, ut impositionem manuum una cum precibus adhiberi solitis acciperent ab episcopo.

Ad eumdem etiam gradum referenda est oratio Tertulliani, quam antea protulimus[3], ubi meminit jejuniorum, orationum, cilicii, cineris, genuflexionum, et prostrationum corporis, aliorumque rituum, qui pertinent ad hunc gradum. Eodem spectat, quod idem scriptor habet in hoc ipso libro de pœnitentia, quæ ab Ecclesia catholica imponebatur adulteris, propter quam hæc in eam congerit probra[4]: « Et tu quidem pœnitentiam mœchi, ad exorandam fraternitatem ecclesiam inducens, conciliciatum, et concineratum, cum dedecore et horrore compositum, prosternis in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium lacinias invadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem.» Eo alludebat Ethnicus, qui hisce verbis irridet Christianos apud Minutium Felicem: « Alii eos ferunt illius antistitis, ac sacerdotis colere genitalia, et quasi parentis adorare naturam[5]. »

IX. Veteres cum pœnitentiæ gradum sæpe *exhomologesin* vocarunt, quæ vox proprie significat *confessionem*; ita ut intellexerint professionem mœroris et pœnitentiæ, potius rebus ipsis, certisque signis contritionis internæ, quam verbis expressam. Hoc sensu occurrit apud Cyprianum in variis ejus epistolis[6], in quibus satis significat, se intelligere singularem pœnitentiæ ordinem; quod ante illum aperte ostendit Tertullianus in loco antea prolato[7]. Quid sit exhomologesis apud veteres.

Ita vox ἐξομολόγησις complectitur omnes actus humilitatis, qui edebantur a pœnitentibus, præsertim in eo gradu, qui vocatur a Græcis ὑπόπτωσις, quia procidebant ad pedes episcopi. Quod confirmat observationem nostram de singulari nominis *Pœnitentiæ*, ad significandum tertium ejus gradum. Vox enim Græca μετάνοια sæpe sumitur pro corporis prostratione, vultu in humum converso; præsertim apud scriptores Græcos, qui egerunt de regulis et constitutionibus monasticis, deque dictis et factis veterum Monachorum, et Eremitarum, apud quos etiam βάλλειν μετάνοιαν significat *in humum procidere*. *Exhomologesis.*

X. Hæc me longius abduxerunt, quam pu-

a Lib. VII, cap. VII. Ἐνθάδε γὰρ ἔκδηλός ἐστιν ὁ τόπος τῶν ἐν μετανοίᾳ ὄντων. ἑστᾶσι δὲ κατηφεῖς, καὶ οἱονεὶ πενθοῦντες. ἤδη δὲ πληρωθείσης τοῦ Θεοῦ λειτουργίας, μὴ μετασχόντες ὧν μύσταις θέμις, σὺν οἰμωγῇ καὶ ὀδυρμῷ πρηνεῖς ἐπὶ γῆς ῥίπτουσι σφᾶς. ἀντιπρόσωπος δὲ δεδακρυμένος ὁ ἐπίσκοπος προσδραμὼν, ὁμοίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πίπτει σὺν ὀλολυγῇ. καὶ τὸ πᾶν τῆς Ἐκκλησίας πλῆθος δακρύων ἐμπίπλαται. τὸ μετὰ τοῦτο δὲ, πρῶτος ὁ ἐπίσκοπος ἐξανίσταται καὶ τοὺς κειμένους ἀνέστησι, καὶ ᾗ προσῆκεν ὑπὲρ ἡμαρτηκότων μεταμελουμένων εὐξάμενος ἀποπέμπει καθ' ἑαυτὸν δὲ ἑκοντὶ ταλαιπωρούμενος ἕκαστος ἢ νηστείαις, ἢ ἀλουσίαις, ἢ ἐδεσμάτων ἀποχῇ, ἢ ἑτέροις οἷς προστέτακται, περιμένει τὸν χρόνον ἐφ' ὅσον αὐτῷ τέταχεν ὁ ἐπίσκοπος.

1 Can. LXXX. — 2 Can. XV. — 3 *De Pudic.* cap. IX. — 4 *De Pudic.* cap. XI. — 5 Minut. in *Octavio*. — 6 Ep. X, XI et XII. — 7 *De Pudic.* cap. IX.

taveram, sed non longius, quam necesse est consilio meo, quod eo spectabat, ut ostenderem Arnaldum in hoc opere *de Frequente Communione* promissis suis non stetisse, neque satisfecisse spei, quam fecerat lectoribus ; se medicinam facturum vitiis, ac prolapsioni Ecclesiæ, instauratione pœnitentiæ publicæ, cum pro integra primitivæ Ecclesiæ pœnitentia minimam duntaxat ejus partem retinuerit, et quæ quam facillime ferri posset. Qua in re non animadvertit, animi medicamenta similia esse corporis remediis, et quo minus amara sunt, eo minorem vim obtinere ad fugandum morbum et restituendam valetudinem.

Præterea volebam ostendere, exiguam illam partem pœnitentiæ publicæ, quam in speciem retinuerat, nempe dilationem communionis in aliquod tempus, non posse conferri cum pœnitentia publica veterum ; quandoquidem non sola amotio a communione erat signum ejus pœnitentiæ, sed veluti adjunctum actionis ejus propriæ, quod ei aderat tanquam accidens substantiæ.

XI. Hoc manifesto probatum est iis, quæ diximus, nomen pœnitentiæ proprie convenisse ei gradui, qui omnium erat molestissimus, et in quo plura erant ferenda ; non vero ei, in quo nihil pœnæ supererat, præter prohibitionem a Communione, quarto nimirum, qui dicebatur σύστασις, et in quo Pœnitentes cum cæteris fidelibus orabant, sed Sacramenti participes non erant.

...egatio.

Utque major lux, majusque robur accedat huic ratiocinationi, addam gravissimam rationem ; nempe, meram exclusionem a sacramento Altaris, quæ fuit unica quarti gradus proprietas, neque nomen, neque rem pœnitentiæ publicæ habuisse, nisi propter gradus antecedentes, et præsertim omnium severissimum tertium. Itaque, si in se spectetur, et seorsim ab aliis, non fuit officium, neque effectus pœnitentiæ publicæ.

...vatio ...mu- ...s non ...t pars ...tentiæ ...licæ.

XII. Constat hoc certo argumento, et cui nihil reponi queat. Qui operam dederunt lectioni canonum, et conciliorum veterum, satis norunt, pœnitentiam publicam non potuisse consistere cum clericatu, nec eos, qui eam subierant, potuisse ad sacros ordines promoveri. Hoc nos docet Augustinus ep. L rationemque rei addit : « Ut enim, inquit, constitueretur in Ecclesia, ne quisquam post alicujus criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claves datas Ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum est : *quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cælo*. Sed ne forsitan etiam de cæteris criminibus, spe honoris ecclesiastici, animus intumescens superbe ageret pœnitentiam severissime placuit, ut post actam de crimine damnabili pœnitentiam nemo sit clericus, ut desperatione temporalis altitudinis, medicina major et verior esset humilitatis. »

XIII. Sic Papa Gelasius I, epist. IX inter irregularitates, quæ obstant, ne quis promoveatur, recenset exantlatam pœnitentiam. Idem constituerunt antea IV concilium Carthaginiense, can. LXVIII, et Papa Hilarius ep. II. Quamobrem S. Leo Papa decrevit [1], presbyteros aut diaconos, qui sceleris quidpiam admisissent, damnandos ad pœnitentiam privatam, non publicam, in qua eis manus imponebantur. Idem decretum est a V Carthaginiensi concilio [2], observatumque a S. Isidoro Hispalensi [3], et a Rhabano [4]. Sæpe autem canones episcopos, sacerdotes et omnes alios clericos plectunt excommunicationibus, et interdictionibus a S. sacramento. Non est igitur dilatio communionis habenda quasi genus pœnitentiæ publicæ ; unde sequitur medicinam, quam Arnaldus vult facere licentiæ ac prolapsioni morum Ecclesiæ, quod attinet ad remissionem pœnitentiæ publicæ, non esse consentaneam moribus Ecclesiæ primitivæ, neque consilio quod sibi esse dicebat emendandorum vitiorum instauratione priscæ disciplinæ.

1 Epist. II, cap. II, ep. VIII, cap. II. — 2 Can. XI. — 3 Lib. II *de off.* cap. XVI. — 4 *De Inst. cler.* lib. II, cap. XXIX.

CAPUT XII.

Rationes, et exempla ridicula prolata ab Arnaldo ad defendendum suum consilium, duorum principum Apostolorum. Quare S. Paulus iverit in Arabiam. Pœnitentiam publicam non posse coerceri intra solam prohibitionem Eucharistiæ. Absurda enuntiatio Arnaldi.

Novum hoc pœnitentiæ genus, quod nobis proponit liber *de Frequente Communione*, tantis vitiis laborat, ac tam male comparatum est, ut ingens volumen conficere possem, si vellem lectori exponere, quæcumque in eo reprehendenda esse puto. Satis habebo nova ratione eam oppugnare, ex qua intelligent omnes, qui ratione destituti non sunt, eam æque laborare in iis, quæ pertinent ad prudentiam et sensum communem, quam ad accuratam inquisitionem priscorum institutorum Ecclesiæ. In ipsa præfatione mihi occurrit res usque adeo faceta, ut recreaverit tædium, quod in examine ejus operis cœpit obrepere. Nam inter rationes, quas profert in gratiam novæ pœnitentiæ, et dilationis communionis, quam ex universa vetere pœnitentia delegit, dicit « cerni in duobus principibus Ecclesiæ, SS. Petro, et Paulo, exemplar pœnitentiæ, qualis in eo opere descripta est. »

Exempla Petri et Pauli ad suæ causæ patrocinium ridicule ab Arnaldo allata.

II. Credibile est pœnitentiam, quam describis, Arnalde, in tuo opere, non esse *licentiam depravationemve*, *aut corruptionem morum;* quoniam eam excogitasti, ut medicinam faceres vitiis illis, quibus recepta Ecclesiæ consuetudo laborat, ac proinde quidpiam plane singulare et diversum ab eo, quod vulgo obtinet apud fideles, exspectare a te nos oportet. Videamus ergo singulare hoc commentum, idque intueamur in eximio exemplari, quod proponis duorum principum Apostolorum. Inducis pœnitentem tuum morosum et contentiosum dicentem, genus pœnitentiæ, quod tueris, et quod doces in libro tuo, quodque mali homines audent vocare *stratagema Diaboli*, et contra caritatem vituperant, « esse imitationem S. Petri, qui veniam non petiit a Filio Dei; statim ac in eum deliquerat, ut docent Ambrosius, ne in eum amplius delinqueret, et qui maluit ejus gratiam lacrymis suis mereri, quam petere verbis; » Paulum etiam talem egisse pœnitentiam, « qui paulo post baptismum discessit in solitudines Arabiæ, ut defleret illic peccatum suum, in separatione totius Ecclesiæ: quandoquidem, cum non constet, quid illic fecerit, satius est credere cum quibusdam veteribus, illic ivisse eum, ut pœnitentiam ageret ad imitationem Jesu Christi, qui eodem consilio in desertum secessit statim post baptismum suum. »

III. Mirum est hominem ingeniosum et theologiæ peritum, tam levibus rationibus subnixum cœpisse condere novos mundos, et universam Ecclesiam inscitiæ arguere. Pœnitentia S. Petri, et dolor, qui initio ei os occludens oculos aperiebat, ut peccatum suum videret, idque elueret duobus lacrymarum rivis, an similior est novæ isti tuæ pœnitentiæ, quam ei, quæ hodie in Ecclesia obtinet? Si te audiamus, dolor propter Deum offensum peccato, lacrymæ, suspiria, gemitus, omnes humilitatis actiones, et quidquid optimum, ac utilissimum habet pœnitentia Christiana, tua sunt, effectusque istius novi tui instituti; dum Ecclesia catholica nihil habet, præter licentiam, et remissionem, et quidquid est infirmum in sanctis illis exercitationibus. Quo jure tibi sumis sanctum Petrum, quasi patronum pœnitentiæ tuæ reformatæ; quo Ecclesia uti nequeat, ut eumdem Apostolum sibi vindicet ad confirmandam pœnitentiam, quæ obtinet? Putasne vulgarem pœnitentiam, in qua educatus fuisti, quam universus Christianismus hodie amplectitur, et quam concilia confirmarunt, esse sine spiritu, ac vita, similem cæremoniis illis antiquæ legis, quas S. Paulus vocat *infirma et egena elementa*, *Gal.* IV, 9?

IV. Si eo errore laboras, concilium Tridentinum te in rectam viam revocabit [1]. Lege sessionem XIV, ubi loquitur de pœnitentia, deque ratione, qua est subeunda, et videbis dolorem ac mœstitiam propter admissa peccata, et quidquid tantopere jactas, quasi tibi proprium ac singulare, extolli ac præcipi gravius, quam posset a te fieri. Tum cogeris fateri, ut tua verba contra te invertam,

1 Sess. XIV cap. III, IV et seq.

« quamvis ratio pœnitentiæ, quæ hodie inter fideles obtinet, differat ab ea, quæ obtinebat olim in Ecclesia, non potest tamen damnari, quemadmodum tu facis, sed contra eam revereri nos oportet, quasi sanctissimam, cum confirmata sit consuetudine totius Ecclesiæ, et a Concilio, quod de pœnitentia quod visum est constituit; nec unquam aut damnata fuerit, aut rejecta, omnibus e contrario ad ejus observationem conspirantibus : » nec ullo eam reprehendente præter hostes, qui ea offenduntur, et a quibus vocitatur *licentia, prolapsio corruptioque morum*, quemadmodum in tuo libro facis. Hæc sunt verba tua, quibus usus sum emendatis, ut deberent emendari in sequente editione operis tui.

V. Redeamus ad Petrum, in quo doce nos, quid observes, quod tibi sit singulare, et ex quo possis confirmare pœnitentiam et præparationem ad communionem, quam nova tua doctrina postulat? An Petrus subiit pœnitentiam tuam publicam potius, quam nostram privatam? Annon a conspectu, cœtuque hominum secessit, statim ac a Deo perculsus est, ut seorsum ac privatim pœnitentiam ageret?

Paulo antea communionis particeps factus fuerat, nec tam cito ad eam redire necesse habebat; nec potes dicere, hanc ei a Domino impositam fuisse pœnitentiam, ut differret communionem, sive celebrationem Sacrificii, aut eum adactum fuisse ad pœnitentiam publicam. Christus eum sic exauctorasset, atque exercendo muneri ineptum reddidisset; quandoquidem, ut jam demonstravi, episcopi, cæterique clerici minime obnoxii erant pœnitentiæ publicæ; tantum abest, ut principem episcoporum, caputque Ecclesiæ ei obnoxium esse oporteret.

Itaque nihil tibi est cum Petro, nec Pœnitentiæ tuæ cum ejus resipiscentia. Æque hæc distant, ac cœlum et terra; nec nisi immerito pœnitentia Petri uteris, quasi argumento, et tam parum expendis, quæ scribis.

VI. Exemplum Pauli non magis rem tuam promovet, et prave interpretaris iter ejus in Arabiam. Non petam a te, quam ob rem proferas pœnitentiam S. Pauli, et quid faciat ad argumentum, de quo agis. Neque enim publica fuit, neque Paulus a communione exclusus, neque quidquam hic est, quod pro te potius faciat, quam pro Ecclesia et vulgari pœnitentia. Hoc tibi etiam dictum habe de pœnitentia Petri; quorum unum si solveris, alterum etiam solutum erit.

Hoc maxime ridiculum est, ubi loqueris de Paulo; ratio nimirum, qua ex ejus itinere colligis, quod cupis : « Cum non constet, inquis, quid Paulus in Arabia fecerit, satius est credere, illuc ivisse eum, ut pœnitentiam ageret. » Quid non potero ex iis verbis deducere, si ita velim ratiocinari? Dicam, Paulum se contulisse in Arabiam, ut pecuniam colligeret ad sublevandos Christianos Jerosolimitanos. Contendam eum illuc ivisse, ut faceret tentoria, aliaque artis suæ opificia, quæ venderet Arabibus, ut pecunia hinc confecta subveniret fratribus egenis.

Cur Paulus iverit in Arabiam.

VII. Ditare te possum hujusmodi aliis multis commentis, iisque verisimilioribus, quam sunt ea, quæ a nescio quibus scriptoribus accepisti. Sed quid opus erat consulere, ut ita dicam, hariolum, ut curiositati tuæ satisfaceres, sciresque, quid faceret Paulus in Arabia? Contentus esse debuisses iis, quæ opinati sunt tot gravissimi Patres, eruditique Interpretes, S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius, sanctus Augustinus, Scriptores Commentariorum, quorum alter tributus est Sancto Ambrosio, alter S. Hieronymo, Primasius, Sedulius, Claudius Taurinensis, Rhabanus, Glossa ordinaria, S. Anselmus, Petrus Lombardus, S. Thomas, Liranus, Dionysius Carthusianus, Cajetanus, ut omittam recentiores scriptores, qui omnes credunt Paulum ivisse in Arabiam, ut Evangelium illic prædicaret apud Judæos in barbaris illis locis habitantes, et quibus nondum a quoquam nuntiatum fuerat.

VIII. Magis decuisset Arnaldum suffragium suum tantæ doctorum multitudini addere, quam in tam inani conjectura, quæ neque ratione nititur, neque Scriptura, adquiescere. Tacet posterior hac de re, cui potius contradicet prior, quam favebit. Si enim Paulus pœnitentiam agere volebat, eam statuerat subire aut propter delicta ante baptismum commissa, aut propter delicta in quæ delapsus esset post baptismum. Ad priora quod attinet, pro iis satisfacere debuisset ante baptismum, non postea. Catechumeni, dum in eo statu erant, sese pœnitentia ad baptismum parabant, prout universa prodidit Antiquitas. Post baptismum nullius pœnitentiæ mentio fit, quæ quidem eis præcepta esset. Si sponte sua simile quidpiam aggrediebantur, non erat pœnitentia ad leges exacta, neque publica, ex qua quidquam possis in gratiam tuæ pœnitentiæ colligere. Quod attinet ad peccata, in quæ Paulus infirmitate delabi potuit post

baptismum, non sine temeritate censerentur scelera aut facinora, quæ sola pœnitentia publica plectebantur.

Pœnitentia publica non sola constabat privatione communionis.

IX. Sed quod sæpe repetii, quamvis hæc tibi, et plura concederentur, ideo meliorem partem nactus non esses, nec pœnitentiæ tuæ majus esset pondus apud eruditos; qui se decipi non patiuntur inani strepitu verborum ventosorum, et levi cognitione antiquitatis, cui exiguam operam dedisti, et quam minime penetrasti. Quod enim colligis in opere tuo de pœnitentia publica, deque magna existimatione, qua fuit apud Patres, non potest coerceri intra solam exclusionem a S. Sacramento, quam retines. Quam tamen non prorsus improbarem, si prudenter eam adhiberes, et cum reverentia, quæ debetur institutis Ecclesiæ nunquam aucto justo pretio, quod ei imposuit, aut pondere Sanctuarii ei præfixo.

X. Hoc volo, eam pœnitentiæ rationem, quam ipse fateris « differre ab ea, quæ nunc vulgo obtinet inter fideles, » non esse imponendam quasi officium præcepti et necessitatis; quo neglecto, in Ecclesia sit *licentia, prolapsioque et corruptio morum.* Hoc enim consilio, quo rem profers, eam corrumpis, et noxiam reddis. Multa sunt facta et instituta, quæ per se bona sunt et utilia; sed finis, et ratio, propter quam usus eorum urgebatur, aliæque conjunctæ circumstantiæ ea corruperunt, et in schismatis ac hæresis occasiones mutarunt. Quid est utilius, quam perpetuo incumbere orationi, et absque ulla interpellatione, quoad ejus fieri potest? Attamen nimium quorumdam, atque inconsideratum studium in eam rem, eam spoliavit iis, quæ laudabilia habebat; factumque laudabile ac pium mutavit in profanum institutum, infamemque hæresim *Messalianorum* [1], seu *Euchitarum*, qui solam orationem magnifaciebant, spernebantque præ illa quidquid maximi momenti complectitur religio Christiana, ne baptismo quidem excepto.

XI. Similiter secta, *Disciplinantium* damnata fuit [2], quasi hæresis. Homines erant, qui catervatim euntes, sese crudeliter flagellabant, novum id *Pœnitentiæ publicæ* genus prædicantes. Quamvis autem factum per se malum non esset, multique exemplo ad eorum imitationem adducerentur; attamen quia rem liberam volebant quasi præceptum imponere, quod sine peccato omitti non poterat, tandem judicati sunt hæretici. Idem contigit Montanistis propter jejunia et quadragesimas, quæ imponebant, operum supererogationis loco iis, quæ ab Ecclesia catholica instituta fuerant. Cum enim hæc quasi præcepta necessaria hominibus imponerent, propter hæc, aliaque capita similia, ex Ecclesia expulsi sunt, atque hæc opinio in numerum hæresum relata.

XII. Magis timendum, quam optandum est, ne nova hæc de pœnitentia publica inventa, quæ minus sancta sunt, et plus artis habent, æque funestum habeant exitum, sicut simile principium habuerunt. Certe opus de pœnitentia publica, quod specimen complectitur ejus doctrinæ, agit de ea pœnitentia, deque exclusione a sacramento Altaris post confessionem, quasi de officio necessario, et quod negligi nequit, nisi incidamus in licentiam ac corruptionem disciplinæ, quæ Ecclesiam et omnes fideles æternæ damnationis reos faciet.

XIII. Sed prætermittendum non est, quod animadverti, dum hæc scribo. Cum enim oculos conjecissem in præfationem libri Arnaldi, incidi in enuntiationem, quæ mihi mira visa est. Laudat illic pœnitentiam suam, quatenus adjunctam habet dilationem communionis; postque multas inauditas hyperbolas, atque enthusiasticas loquutiones, easque minime vulgares, de quibusdam hominibus, qui exuberantia quadam gratiæ et pœnitentiæ perfusi, nollent ante finem vitæ ad communionem accedere, contendit, « id demum fore perinde, ac Dei adversari Spiritui, si quis damnaret eam pœnitentiam, cui comes est tanta humilitas, et tantus intra animum pudor; et qua magis satisfit Deo, quam omnis generis bonis operibus sejunctis ab eo pudore, qui nascitur ex separatione a corpore Jesu Christi. »

XIV. Hancce enuntiationem mihi soli novam visam iri non puto: pudore, qui nascitur ab exclusione a S. Sacramento, magis Deo satisfieri, quam ullo alio genere bonorum operum, quod sit ab eo sejunctum. Ponamus ergo, verbi causa, magnum quempiam peccatorem, qui pœnitentiam egerit more solito Ecclesiæ, (quem concilium Tridentinum pronuntiavit contineri hisce verbis S. Pauli, *probet autem se ipsum homo*) deinde mutato pudore in fiduciam filio convenientem, qua divinæ bonitati fidit, de nulla re amplius co-

1 Theo. lib. IV *Hist. Eccle.* — 2 Naucler. Gen. XLV; Trithem. in *Chron.* Albert. Krant. lib. VIII *Vandalic.*

gitet, nisi de rationibus amandi Dei, et sperandæ ejus misericordiæ, ac deinceps martyrium subeat, ac pro fide moriatur; *bonum illud opus* martyrii *sejunctum a pudore*, *qui nascitur ex separatione a Corpore Jesu Christi*, annon magis satisfacit Deo, quam merus purus pudor, quo quis ob exclusionem a Sacramento perfundetur, sine perpessione martyrii? Aiat, aut neget Arnaldus.

XV. Non puto tam peritum theologum, atque usque adeo versatum in lectione Patrum, ignorare perpessionem martyrii esse summum apicem meriti et satisfactionis, ad quem in hac vita pervenire liceat, ita ut, animo corpore soluto, remittantur omnes peccatorum pœnæ. Quamobrem nullæ fundebantur preces pro martyribus, neque pro eorum animis sacrificium Deo offerebatur, neque mentio ulla eorum ad altare fiebat, ut olim factum est pro omnis generis defunctis sic, ut prodidit Augustinus [1] : « Ideo, inquit, ad ipsam mensam non sic eos commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus; sed magis ut orent ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhæreamus; quia impleverunt ipsi caritatem, qua Dominus dixit non posse esse majorem. »

XVI. Alibi ita loquitur [2] : « Ideoque habet ecclesiastica disciplina, quod fideles noverunt, cum Martyres eo loco recitantur ad altare Dei, ubi non pro ipsis oratur, pro cæteris autem commemoratis defunctis oratur. Injuria est enim pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari. » Dicat Arnaldus ex animi sententia, an similia cogitet de eo, qui postquam a communione exclusus esset, morbo aut morte subita interiret; anve non oporteret pro illo orare et S. Missæ sacrificium offerre? Quomodo ergo ita inconsiderate loquutus est, ut dixerit pudore, qui comes est pœnitentiæ, cujus usum docet, « et qui nascitur ex separatione a corpore Jesu Christi, magis Deo satisfieri, quam omni genere bonorum operum ab illo pudore sejunctorum? » Quod dixi de martyrio, id dici potest de innumeris aliis actionibus virtuti consentaneis; quæ quamvis minoris sint pretii ad redimendas pœnas peccatis nostris debitas, quam martyrium; attamen pluris sunt, quam pudor ex illa separatione commentitia natus.

CAPUT XIII.

Rationem Pœnitentiæ, quæ intromittenda proponitur, non esse Pœnitentiam Ecclesiæ Primitivæ, ac multis incommodis laborare. Causæ, quæ impulerunt Ecclesiam ad instituendam Pœnitentiam publicam, a quibus Arnaldi usus multum abest.

I. Res est in confesso apud universam Antiquitatem, et apud hodiernam Ecclesiam, nihil esse præstantius, nihil augustius in tota religione Christiana, quam S. Sacramentum Altaris. Nemo dubitat quin sit instar animæ, ex qua vita oritur; simulque cibus, qui spargitur per universum corpus fidelium, et qui spiritum ac vigorem ei suppeditat, quo alatur ac vigeat. Hinc factum ut dixerit S. Dionysius, « quod commune est omnibus sacris, id huic præter cætera attributum et singulari ratione vocari Communionem et Synaxin [a]. » Cujus rei hanc rationem profert, quod divinum hoc Sacramentum sit veluti centrum, in quod omnes ritus colliguntur, et omnia religionis exercitia; quod sit perfectio vitæ Christianæ, atque in eo versetur summa atque excellentissima functio hierarchiæ ecclesiasticæ, hoc est potestatis, et dignitatis episcopatus, cæterorumque sacrorum ministeriorum.

II. Quod cum ita sit, dubium etiam esse non potest, quin privatio tanti boni sit magnum malum; adeoque quin Arnaldus merito in præfatione libri sui ita existimarit. Sed, quod infert, ad rem nihil facit, se ea de causa, *ex omnibus partibus externis Pœnitentiæ* antiquæ, eam tantum retinuisse; « quia, ex Patrum sententia, est maximi momenti, et omnium, ut homines putant, facillima, aptiorque ad affligendum animum, quam corpus. » Addit, « si maxima pœna damnatorum est eorum æterna a Deo separatio, sique multum superet cruciatum flammarum; constare nullum debere esse majorem in terris dolorem, quam eorum, qui animadverterent se a

a Cap. II *de Hier. Eccl.* Τὸ κοινὸν καὶ ταῖς ἄλλαις ἱερουργικαῖς τελεταῖς ἐκκρίτως αὐτῇ παρὰ τὰς λοιπὰς ἀνατέθειται, καὶ ἐνιαίως ἀνηγόρευται κοινωνία τε καὶ σύναξις.

1 Tract. LXXXIV *in Joann.* — 2 Hom. XVII *de verb. apost.*

Deo sejunctos, atque ab hoc superari oportere omnem sensum pœnarum, et σκληραγωγιῶν pœnitentiæ. » Denique dicit « Ecclesiam semper habuisse eam separationem, quasi maximam omnium pœnarum, quas pœnitentibus imponere posset. »

Rigorum.

III. Universa hæc oratio, ac ratiocinatio subtilior æquo est, et remotior a vulgi opinionibus; nec consentit cum fructu ac usu pœnitentiæ publicæ, quem exspectabat olim Ecclesia, et quem spectat etiamnum hodie ex reliquiis pœnitentiæ, quæ adhuc sunt in usu. Hæ rationes expendendæ essent, si constituenda esset pœnitentia ac satisfactio publica, in usum societatis Stoicorum, aut hominum ingeniosorum, qui rerum naturam penetrare possunt. Sed homines e vulgo, qui tanto ingenio non pollent, eas argutias minime capiunt. Quare ea pars pœnitentiæ publicæ, quam solam elegisti, parum eis apta est. Non es sapientior Ecclesia primitiva, quæ cum institueret pœnitentiam publicam, ulterius prospexit, et alia cogitavit, quam tu, aliique, quorum organum fuisti. Præceps isti, hac de re judicium tulerunt; nec vos omnes satis callidi fuistis, ut consilium vestrum probe expenderetis, atque ad rectam rationem componeretis.

Scopus Ecclesiæ primitivæ in constituenda pœnitentia publica.

IV. Hæc ergo Ecclesia primitiva, quam vultis imitari, et quam tam sæpe ad partes vocatis, sibi proposuit in pœnitentiæ publicæ institutione. Primum censuit eam pœnitentiam non imponendam membris corporis suis delicatis et spiritualibus, Ecclesiasticis nimirum, qui, ut ostendi, immunes ejus erant. Laicis ergo duntaxat eæ leges latæ erant; quam in rem etiam observandum, exequutioni decretorum pœnitentialium obnoxia ut plurimum fuisse crassiora, ut ita dicam, Ecclesiæ membra; hoc est minus erudita, et addictiora rebus sensibilibus, ac voluptatibus carnis.

V. Præterea noluit eam pœnitentiam imponi vulgaribus peccatis, quæ ei minime erant obnoxia. Quod intelligendum non de venialibus tantum, sed etiam de mortalibus peccatis, at non usque adeo enormibus, ut postea ostendam. Itaque sola delicta atrocia, scandalosa, ac præterea publica, necessario subjacebant pœnitentiæ publicæ. Neque enim loquor de eo, quod potuit a nonnullis sponte fieri et exuberantia quadam religionis, qua sese magis deprimerent, ac macerarent. Sic et hodie multi subeunt σκληραγωγίας sponte sua in monasteriis, ad quas a nemine adiguntur; prout tu ipse, Arnalde, observasti id vitæ genus pœnitentiæ publicæ successisse. Quod vero attinet ad necessitatem subeundæ ejus pœnitentiæ, ad sola delicta publica et scandalosa porrigebatur; qua in re vehementer errasti, ut suo loco ostendam. Quod cum ita sit, facile est intellectu, paulo cultiores et prudentiores in eam necessitatem raro incidisse.

Duras disciplinas.

VI. Itaque Ecclesia ita instituerat decreta sua ad curationem morborum spiritualium ut conditioni ac sorti membrorum suorum essent attemperata. Habebat remedia vehementiora et crassiora in usum eorum, qui rudiores sunt, et talia minus sentiunt. Tales erant humiles illæ prostrationes et σκληραγωγίαι, quæ simul erant corpori molestæ, et animo pudendæ, quia eas universus populus spectabat; qua in re sita proprie erat pœnitentia publica, ut jam observavimus. Alia erant medicamenta tenuioribus membris, quales sunt Ecclesiastici, quibus aliud nihil præscribebatur, nisi ut aut prorsus, aut partim a mysteriis abstinerent.

Rigores.

VII. Medici plane aliter curant artus crassiores, et qui pati remedia vehementiora possunt, ut brachia, crura, et alios, quando sunt læsi, quam teneriores, delicatiores, qualis est oculi pupilla. Postquam arator messuit, non utitur iisdem instrumentis, nec eodem modo triturat in area omnis generis segetes. In quibusdam utitur flagello, vel plaustrum superinducit, vel traham dentibus acutis horrentem, quemadmodum fit in frumento; at tenuiora semina excutit duntaxat virgis aut bacillis, ut docet Propheta. Ita etiam se gessit Ecclesia primitiva, et magna prudentia usa est in impositione pœnitentiæ, pro statu et conditione liberorum suorum. Quamobrem quod ais, « Ecclesiam semper habuisse quasi maximam omnium pœnarum, quas possent imponere pœnitentibus, exclusionem a communione, » id nimis generaliter, atque indefinite a te dicitur.

Necnon ejusdem Ecclesiæ sapientia declaratur.

VIII. Si ea quidem separatio in se spectetur, atque absolute, non diffiteor majus esse malum, et magis pertimescendum, quam jejunium, cilicium et omnes corporis castigationes, imo et quam ignominia, cui suberant ii, qui pœnitentiam publicam subibant. Sed si spectes statum, ac conditionem hominum, variasque eorum naturas, ingenia, atque affectus, quorum impetu aguntur, aliud plane judicium feres. Sunt enim animi humiles ac demissi, stupidique, qui nihil sentiunt, quod

sit paulo sublimius, quodque sensus minime percellat. Hi longe petitis rationibus, et subtilioribus æquo rationibus minime afficiuntur. Eorum intellectus non capit theologiam tuam, oculique fulgore tam sublimium dogmatum hebescunt.

IX. Quamobrem necesse fuit Ecclesiam in institutione disciplinæ sese attemperare ejusmodi hominibus, quippe quorum in societate Christiana maximus est numerus. Quod fecit, ut dixi, in eo, quod spectat ad pœnitentiam publicam, quæ imponebatur laicis, et iis quidem potissimum, qui sui rerumque sensilium amore maxime ardebant. Prudenter ergo se gessit Ecclesia, cum eam elegit quasi optimam rationem, qua posset in officio fideles continere, impositis satisfactionibus delictorum causa, quæ essent veræ et sensiles pœnæ, non vero animo tantum et meditatione intelligendæ.

X. Cum omnis pœna proficiscatur a justitia, quam vocamus *ultricem*, debet consentanea esse delicto, ejusque gravitati. Gravitas autem delicti non tantum ex objecto intelligitur, sed etiam ex multis aliis circumstantiis, quales sunt conditio delinquentis, ejus indoles, opinio, cognitio officii, facultas agendi, aliaque ad hominem pertinentia. Itaque, ut pœna recte imposita sit, necesse est ut consentiat cum omnibus hisce circumstantiis; quod nisi observetur, facile fieri poterit, ut neque pœna, neque justa sit. Quod enim uni pœnæ est, alteri est voluptati. Quisquis natus in magna urbe relegaretur in vicum, eam habitationem intolerandam judicaret, quam jucundissimam censeret in eo vico natus. Sic vir dives, qui ex annuis fructibus habuisset centum millia nummorum, non sine gravi dolore ad dimidiam partem redigi se videret; quam summas divitias esse putaret, qui decem millia nummorum tantum habuisset.

XI. Duo insunt affectus naturæ humanæ, qui sunt omnium vitæ malorum fontes: alter est amor voluptatis et omnium eorum, quæ sensibus blandiuntur: alter cupiditas honoris et existimationis apud sui similes. Itaque ut animadvertit philosophus, *Ethic.* x, 10, pœna debet desumi, quasi remedium ex eo, quod eis est oppositum; hoc est ex dolore atque ignominia. Ecclesia vero, dexteritate prorsus divina, utrumque adhibuit ad castigationem liberorum suorum in pœnitentia publica. Inerant dolor atque amaror omnibus illis κληραγωγίαις, quibus macerabatur caro. Par iis *Rigoribus.* erat ignominia, cum pœnitentes omnibus se sistebant conspiciendos ad januas ecclesiarum, indutos saccis, et ciliciis, cineribus coopertos, squallentes, atque humi provolutos, ut oscularentur pedes eorum, quorum fortasse alioqui ministeria vilissima aspernati fuissent. In hisce abjectionibus, Tertullianus sitam esse vult maximam pœnitentiæ publicæ difficultatem; cujus horror multos absterrebat, qui a se impetrare non poterant, ut eam subirent.

XII. Quid hisce simile est in pœnitentia ista mutila et adulterata, quæ nobis quasi pœnitentia publica primitivæ Ecclesiæ venditatur? Quid sibi volunt novi pœnitentiarii sua separatione a Sacramento, quam nobis obtrudunt, quasi esset celebris illa veterum Pœnitentia publica? Illa interdictio a communione non est valde molesta plerisque Christianorum, quales illi sunt quibus secundum canones imponebatur pœnitentia publica. Multi etiam gauderent sibi communione interdici, imo vero integra Missa, nec sibi necessitatem imponi eundi ad ecclesiam diebus Dominicis et festis. Nimis multi pœnitentes sibi propterea gratularentur, tempusque divini cultus in ludis, ac cauponis transigerent.

XIII. Hoc modo ignominia liberarentur, quod unum deberent tuæ, Arnalde, novæ pœnitentiæ. Neque enim ullam aliam imponis eis pœnam, præter exclusionem a Sacramento altaris; nec eos vis cogere, ut se sistant ad januam sanctorum locorum, quod in primitiva Ecclesia fieri solebat; nam hoc sæpe professus es in tuo opere. Itaque in iis minime creabitur is pudor, quem pœnitentiæ tuæ fructum esse vis, et quem non solum æquabas, sed etiam præferebas omnis generis bonis operibus, ne excepto quidem martyrio. Itaque pœnitentia tua caret omnibus subsidiis, quæ possint miseris peccatoribus ferri; quoniam ei desunt duo illi effectus, quos antea dixi esse veteris pœnitentiæ publicæ, hoc est, corporis maceratio et ignominia. Igitur nullo modo ostendis, quod vis de tuo consilio credi, esse hanc pœnitentiæ ac disciplinæ veteris instaurationem.

XIV. Inest præterea aliud vitium administrationi, ac prorsus adversatur ei, quod maximi fuit momenti in exemplari, quod imitari aggressus es. « Nihil retineo, inquis, ex pœnitentia publica, præter separationem a S.

Sacramento. » Ne igitur revoces, quod profiteris, et hanc solam certe partem pœnitentiæ retineamus integram, quasi sacrum quoddam pignus et monumentum antiquitatis. Attamen hoc non facis, et hanc partem non secus, ac cæteras, adulteras; etenim veteres non tantum arcebant pœnitentes a manducatione corporis Christi, sed ne adesse quidem eos patiebantur, cum celebrabantur mysteria.

XV. Nunquam iis intererant pœnitentes. Intelligo videlicet eos, qui erant etiamnum in tribus prioribus gradibus, quibus conveniebat nomen pœnitentiæ, quemadmodum jam ostendimus. Itaque separatio, quæ obtinebat in Ecclesia primitiva, erat exclusio omnimoda a sacris mysteriis, non a sola manducatione; quemadmodum fieri vis, mutilato sacra illo deposito, quod pollicebaris te integrum servaturum, quasi sacras reliquias Ecclesiæ primitivæ. Per te autem fas esse pœnitentibus interesse sacrificio Missæ, id liquet ex tuis verbis, quæ modo protuli, clariusque etiam ex sequentibus, in quibus licet per te pœnitenti « facere, dum interest sacrificio Missæ, quod alii faciebant expulsi ex Ecclesia, dum mysteria celebrarentur. » Hæc non est ratio, qua possit hodierna Ecclesia ad mores primitivæ revocari, et restituere sibi usum pœnitentiæ publicæ, etiam in exiguo illo ejus specimine, quod finxisti, et quod per totum opus usque adeo venditasti; cum illud adeo mutes, ut collatum cum vetere usu, agnosci nequeat.

XVI. Sed aliquando videris animosior esse, et plura flagitare, quam meram separationem a sacramento Altaris; cum adhortaris fideles ad rigidiorem observationem pœnitentiæ publicæ, ita ut non abstineant tantum a communione, sed ne in Ecclesiam quidem ingrediantur. Eo animo, sine dubio, ob oculos nobis ponis exemplum memorabile integri populi, qui, viginti quinque milliaribus Lutetia remotus, revocavit in usum separationem integram tam a communione, quam ab ingressu Ecclesiæ. Locum illum non novi, nec scio, an pagus sit, an vero urbs. Hoc unum scio si tuo consilio ea novitas est intromissa, a te doctrinam tuam non retineri, et brevi tot hinc exortura incommoda, ut necesse futurum sit abrumpere id institutum, et ad pristinum, ac consuetum omnibus morem redire.

XVII. Narrant Platonem jussum aliquando a Rege conari condere Rempublicam, qualem in libris suis descripserat, quamobrem urbem ei attribuit; sed eum, postquam multum laborasset in delectu incolarum, atque in iis adsuefaciendis novis legibus, tandem coactum fuisse cœptum omittere, quod perficere non poterat. Idem prodidit Porphyrius de Plotino Platonico, cui cum facta esset potestas idem experiendi in urbe Calabriæ, non secundiorem eventum habuit, quam Plato. Idem tibi contingere necesse est, ubicumque doctrinam tuam prædices. Perturbatio, anxietas, et desperatio cœpti unquam perficiendi conatus tuos comitabuntur; nisi prius doctrinam tuam emendes, quæ cum praxi ipsa rerum consistere non potest, et omnia conturbabit. Cujus rei en tibi rationem, quæ cuivis satisfaciet.

Absurda consectaria doctrinæ Arnaldi.

XVIII. Existimas omne peccatum mortale obnoxium esse oportere pœnitentiæ publicæ[1], dilationique Sacramenti, post confessionem. Præterea contendis[2] « eam Pœnitentiam impositam fuisse non tantum peccatis publicis, sed etiam arcanis, » Quæ duo si sequaris, oportebit ut in Ecclesia, vel parœcia, in quam novum hoc institutum intromiseris, maxima pars populi abstineat a communione atque ingressu ecclesiæ, imo etiam ut a Missa absit, ne quid fiat dimidia tantum ex parte, utque cœptum tuum absolvas per omnia mores antiquæ Ecclesiæ sequutus. Quod cum feceris, oportebit sacerdotem sæpe Missam canere solum, nemine ei respondente, nec etiam in ecclesia esse audente. Pauci enim sunt, præsertim inter ignaros et rusticos, qui diu innocentiam suam tueri possint absque ullo peccato mortali, saltem animo ac cupiditate admisso; præsertim si pro tua doctrina diu differas eos absolvere, postquam peccata confessi fuerint, ut et eos admittere ad communionem; quæ duo sunt veluti mammæ Ecclesiæ, ex quibus defluunt in ejus liberos auxilia necessaria ad vitandum peccatum, et gratiam acceptam servandam.

XIX. Præterea ei rei addamus aliud illud caput doctrinæ tuæ, et paradoxum, quod multo magis mirum est et inusitatum; ex quo contendis neminem debere accedere ad sacra mysteria, nec ecclesiam ipsam ingredi, cœtibusve fidelium interesse, nisi sit inculpatæ prorsus vitæ, et animo usque adeo purgato[3], « ut nulla ei obversetur imago præteritorum delictorum, sed sit plane perfectus. »

1 Part. II, cap. XII. — 2 Ibid. cap. X. — 3 Part. I, cap. IV.

Quod non tantum consilii instar proponis, sed quasi legem, qua, ex traditione et doctrina veterum Patrum, teneamur, ut ostendi ex serie ratiocinationis, et tuis ipsius verbis. Si igitur rem velis experiri satisque animosus sis ad ostendendum consilium hoc tuum, non esse duntaxat in Ideis, ut Respublica Platonis, sed esse imitationem praxis Apostolicæ et primitivæ Ecclesiæ, quam sequuta sit per duodecim sæcula per totum Christianum orbem, cujus memoria supersit in scriptis Patrum, et quæ confirmata fuerit a conciliis, ac præsertim ab ultimo Œcumenico, quoad ejus fieri potuit; cogeris eam summam perfectionem Ecclesiæ restituere, nec quemquam invenies, qui velit nomen dare novo isti tuo cœtui, adigerisque e cœlo elicere hierarchiam quampiam cœlestem spirituum corpore carentium, quæ cœtus tuos impleat.

XX. Fieri enim non potest, ut in terris invenias, quod cupis, ad eos constituendos. Res est in alteram vitam dilata, in qua Ecclesia erit id, quod non potest non esse, hoc est, sine peccato, maculaque, ullove eorum vestigio.

Ad hanc vitam quod attinet, cum nemo sit peccati immunis, ut nos docet Fides, multo minus quisquam invenietur, qui non aliqua imperfectione laboret, ametque creaturas plusquam par est; nisi Deus miraculo id efficere voluerit. Itaque oporteret Ecclesiam tuam cœtum esse hominum, quos Deus miraculo dignaretur, et præter morem sanctorum, quales nunquam fuerunt in terris, neque posthac erunt; quandoquidem ex tua sententia Ecclesia semper degenerabit, sæculaque sequentia anterioribus semper erunt deteriora.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM

Consilium hujus libri, et ratio, cur in hoc opere pergat auctor. Tres potissimi fontes errorum libri de Frequente Communione. Primus est, quod ex indefinitis propositionibus consectaria practica deducat. Alter, quod consectaria ad extrema quæque urgeat. Tertius, quod misceat ea quæ sunt præcepta, cum iis, quæ ad decorum tantum pertinent.

I. Hactenus operam dedimus, ut everteremus doctrinam novorum Pœnitentiariorum oppugnatis eorum consiliis summatim spectatis, et retectis arcanis eorum causis, pravisque effectibus, quos in Ecclesia catholica parere possunt. Qua de re ea diximus, quæ facile queant ab errore revocare eos, qui primo fulgore spuriæ illius lucis falluntur, et quorum palato placent nova illa dogmata; quæ primo intuitu non talia videntur, qualia revera sunt, sed velis ac prætextis rationibus occultantur, ut specie pietatis ac emendationis morum, suam imbecillitatem tegant. Hoc satis fuit, ut judicaremur præstitisse promissum nostrum de minuenda fama, atque existimatione pravæ hujusce rationis agendi, ad quam temeritas cum ignorantia, et partium studio, conspirat. A temeritate enim conceptum est hoc consilium, et ab ignorantia descriptum, in opere *de Frequente Communione*. Nihil superest, nisi ut partium studium id exsequi pertinaciter conetur.

II. Existimo quidem nihil esse in toto illo opere, nullam ratiocinationem, nullum argumentum paulo insignius, cujus solutio inveniri nequeat in generali disputatione, quam præmisimus; nec ullam superesse difficultatem, quæ possit impedire animos, quibus superest aliqua rationis scintilla nondum affectu exstincta. Sed quoniam hæc scribimus in usum imperitorum potius, quam doctorum, qui puerilibus ratiocinationibus non falluntur; consilium cepi pergere, tempusque paulo majus tribuere occupationi parum jucundæ, et quam æquo animo fero duntaxat, quia multis perutilis est, et quia non indignari non possum, quod ea doctrina innoxia habita sit, quæ Ecclesiam in partes lacerat, et quod id opus existimatum sit egregius fœtus ingenii, et eruditionis, quod est tantum delineatio cognitionis confusæ, et specimen juvenis, qui incipit doctrina tingi, sed qui nondum sat diu litteris sacris operam dedit.

Antequam vero singillatim ostendam, quid in eo opere sit peccatum, operæ pretium erit lectori ob oculos ponere generales causas eorum peccatorum, et paralogismorum per universum opus sparsorum. Sunt autem tres præcipuæ, ad quas cæteræ omnes referri possunt.

III. Prima est, auctorem libri *de Frequente Communione*, ratiocinantem, et quæ ad rem suam faciunt, colligere ex præmissis cupientem, proferre enuntiationes nimis generales unde colligit dogmata practica, quæ variis circumstantiis coercita mutantur, nec satis consentiunt cum generalibus principiis, ex quibus sunt deducta. Captiosa est ea ratio argumentandi, eique similis, qua uteretur probaturus, in societate civili non esse capitis supplicio afficiendos, qui id commeriti sunt, ostenderet clementiam esse egregiam virtutem, et in Evangelio præceptam, quasi indicium filiorum Dei, et similitudinem, qua patrem suum referunt. Ea ratiocinandi ratio Causæ hallucinationum Arnaldi tres. Prima.

sine dubio inepta esset; quia sunt ea in re circumstantiæ, per quas non licet ei generalem enuntiationem aptare. Hoc delictum crebro admittit Arnaldus sic, ut ostendat oportere ab Ecclesia recipi rationem pœnitentiæ, quam docet, ita ut differatur communio eorum, qui, ut par est, peccata confessi sunt; utque abroget pœnitentiam, qua hactenus usa est, et quam probavit concilium Tridentinum; exspatiatur in laudes pœnitentiæ, multisque agit de rigore observando in punitione peccati mortalis, deque aliis, quæ ad rem nihil faciunt. Multa colligit exempla ex Antiquitate, multasque Patrum sententias, quæ pœnitentiam vehementer commendant. Eadem ludificatio est in ratiocinatione, qua conatur probare concilium Tridentinum confirmasse pœnitentiam publicam, et voluisse quidem eam restitui, at ausum non esse aggredi, ut nimirum, illibata rei confectæ gloria servaretur Arnaldo. Hoc enim colligit ex eo, quod Concilium significavit velle se instaurare traditiones antiquas. Quasi vir sani judicii ita posset intelligere eam Concilii enuntiationem, quasi ei animus fuisset restituere omnis generis traditiones, ne iis quidem exceptis, quæ multorum annorum præscriptione et consuetudine contraria obsoleverant, aut etiam iis, quas Concilium abrogavit.

Secunda. IV. Alterum erroris principium in eo situm est, quod Arnaldus semper consectaria ad extrema perducat. Exempli causa, si quis dixerit male eos facere, qui jubent abstinere a communione eos, qui se ad eam compararint viis solitis ab Ecclesia præscriptis; clamat damnari omnem dilationem Sacramenti, et quidem quacumque occasione, queritur, « quibusvis fieri audaciam sæpe accedendi ad Eucharistiam[1], » quæ mera est calumnia. Si quis dicat imminutionem studii rerum cœlestium, quam interdum sentimus, non debere obstare, quominus ad communionem accedamus; dolose hæc verba interpretabitur de quavis imminutione, deque ea, quæ proxime oritur ex peccato mortali, quæque caritatis ardorem exstinguit. Is est stylus solitus hæreticorum, quem non decet Arnaldum imitari.

Tertia. Tertia causa ejus hallucinationum, et quæ minime omnium toleranda est, ac sparsa tamen per universam ejus disputationem, in eo sita est, quod miscet id quod per se satis est, aut necessarium ex præcepto, cum eo, quod est tantum decori et majoris perfectionis. Hinc fit, ut damnet quasi peccatum et corruptionem morum, quod summum est tantum remissio quædam studii rerum cœlestium, et omissio instituti, quod nullo præcepto nobis est impositum. Innumera sunt ejus rei exempla in opere *de Frequente communione*, quorum magnam partem protulimus in superioribus libris. Sed et in sequentibus nonnulla attingemus.

V. Sunt quidem et alii fontes erroris in eo opere, sed satis erit digitum ad præcipuos intendisse. Cæteri procedente disputatione per se aperientur. Sed antequam rem aggrediar, oro lectorem, ut meminerit ejus, quod sæpe diximus, a nobis prorsus non damnari novam hanc pœnitentiæ rationem, quia aliquando eos, qui peccata confessi sunt, communione interdicit, aut eorum absolutionem differt. Sæpius professus sum me existimare non mala hæc esse, imo posse esse interdum necessaria, si directores conscientiarum prudenter utantur ejusmodi remediis, pro occasionibus, adjunctaque prudentiæ caritate, a quibus eorum usus definiatur. Hoc unum reprehendo una cum universa catholica Ecclesia, quod animus sit Arnaldo has consuetudines instituere, quasi necessariæ essent et præcepto nobis impositæ; quasi sine licentia, depravationeque et prolapsione morum omitti non possent; quasi denique singuli fideles peccato sese obstringerent, quod ea instituta non suscipiant, Ecclesiaque universa conscia esset ejus peccati, quod iis minime confirmatis contraria potius sequatur. Hoc unum improbamus, atque oppugnamus quasi falsum dogma, quod Arnaldus patefacit ac tuetur in opere *de Frequente Communione.*

VI. Scio quidem, in usu ejus remedii, quamvis omnibus necessarium non esse censeatur, fore periculum, et jacturam timendam; quæ mature essent expendenda, antequam ad id deveniretur, præsertim si non communio tantum, sed et absolutio diu differretur, ut vellet hic noster theologiæ doctor. Attamen incommoda, quæ sequi possent, imprudentiæ tantum essent tribuenda, si res inter volentes transigeretur absque ulla impositione legis et coactionis peccatoribus pœnitentibus. Contra vero prout rem adhibent; et pro animo, quo eam urgent, rationeque, qua se gerunt, consilium eorum

[1] Part. I, cap. XXVI.

favet errori et hæresi, non tantum ex axiomate Arnaldi ipsius contendentis *omnem errorem aliquid trahere ex hæresi;* sed etiam quia hæresis est, non dimidiata, sed integra, si dicas Ecclesiam consciam sibi esse *licentiæ ac corruptionis morum.*

Iterum igitur oro lectorem, ut hæc secum pensitet, utque hisce affectus, ut par est, non prius legat hasce nostras disputationes, deque iis judicare aggrediatur.

CAPUT II.

Ab Arnaldo sæpe laudari Anonymum parum candide, et malo consilio. Quare velit Traditiones antiquas normæ instar haberi. Ratio commoda secernendi rectas consuetudines a pravis.

I. Veteres olim crediderunt esse homines[1], qui laudando fascinabant; quibus non dissimilis est Arnaldus, qui sæpe probat et laudat verba Anonymi, quem sibi adversarium delegit, sed eo animo, ut iis laudibus utatur ad intromittendam doctrinam suam, et ut venenum erroris sui trahat ex axiomate, quod ex auctoris sententia intellectum sanctum et catholicum est. Ita se gerit, ab initio libri[2], ubi multum laudat hanc enuntiationem lib. I. « Optimam regulam servandam, ne fallamur, in quæstione *de Frequente Communione*, quemadmodum in omnibus aliis rebus, esse, si consideremus quid sit consentaneum Antiquitati, traditionibus sanctorum, et priscis consuetudinibus Ecclesiæ. Hæc regula desumpta est ex I *Joan.* c. II. » Multis hoc axioma laudat Arnaldus, idque tuetur similibus Patrum testimoniis. Nec alia de causa id laudat, atque urget, quam ut inde colligat admittendam esse novam rationem pœnitentiæ, quam putat a primitiva Ecclesia usurpatam, et cujus meminit traditio, in scriptis veterum Patrum, et canonibus conciliorum.

II. Verum liquet ex iis, quæ ante ostendimus, neque pœnitentiam, quam usque adeo prædicat esse priscam illam, cui auctoritatem addit traditio, neque quamvis traditionem seu consuetudinem Ecclesiæ admittendam esse, ac restituendam in communem usum fidelium. Hoc adeo constat, ut in dubium revocari nequeat, nisi ab iis, qui sensu communi destituti sunt, aut, quid dicant, nesciunt. Si enim prorsus universaliter intelligenda esset ea enuntiatio, de omnibus traditionibus et consuetudinibus, quæ olim viguerunt, omnia essent invertenda, et nova Ecclesia ædificanda. Pro temporibus mores mutantur, prudentiæque est, et officium quod præstandum humanæ societati, ut sequamur instituta recepta ab omnibus, apud quos vivimus, quando mala non sunt.

Ratio commoda secernendi rectas consuetudines a pravis.

III. Nulla autem est ratio facilior intelligendi, cum dubitamus, an prava sint, quam si videamus, quomodo boni ac docti se gerant; nam ut docet Aristoteles, « videtur virtus, et vir bonus esse unicuique mensura[a]. » Cum ergo videbimus a bonis viris, qui sunt in societate, minime damnari institutum quoddam, sed probari potius eorum observatione et consiliis, si interrogentur; certum hoc demum est indicium, ex quo intelligere licet rem esse bonam, aut certe indifferentem, posseque sine delicto observari. Sed, cum videmus eam ab iis tolerari duntaxat, occasione vero data vituperari, et ab ejus observatione alios, quoad licet, revocari; mali quidpiam ei inest, ac proinde est ab ea cavendum. Quam in rem eximiam nobis regulam suppeditat Augustinus, hisce verbis[3]: « Quisquis ergo vel quod potest arguendo corrigit, vel, quod corrigere non potest, salvo pacis vinculo excludit, vel, quod salvo pacis vinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat, hic est pacificus. » Nunc eam regulam negotio nostro apta de pœnitentia publica, præparationeque necessaria ad Sacramentum altaris; atque intelliges gravissimas tibi esse rationes, cur acquiescas in dogmate Ecclesiæ, et omnium Catholicorum, quorum virtus ac eruditio tuam virtutem, eruditionemque minimum æquant; nec ullam tibi esse causam damnandi quasi *licentiam, corruptionemque morum* id, quod illi minime damnant, sed quod ipsi sequuntur, atque exemplo suo comprobant.

IV. Eum in finem, et propter consilium suum Arnaldus usque adeo laudat regulam

a *Eth.* IX, 4. Ἔοικε γὰρ μέτρον ἑκάστῳ ἡ ἀρετὴ, καὶ ὁ σπουδαῖος εἶναι.

1 Virg. *Ecl.* VII et ad eam Servius. — 2 Part. I, cap. I. — 3 Lib. II, *cont. Parm.* cap. II.

Anonymi de electione fidi directoris [1], deque dotibus, quibus eum præditum esse oportet, et quarum prima est, « ne foveat ulla peculiaria dogmata, alienave a dogmatibus SS. Patrum. » Hinc enim occasionem arripit extollendarum priscarum traditionum, variis Patrum testimoniis. Quod callide facit, ut sensim præparet animos, ne offendantur nova pœnitentiæ inventione; quandoquidem nititur traditione atque antiquitate. Sed falsissimum est, ut multis ostendimus, hanc esse pœnitentiam, quæ traditione et usu veteris Ecclesiæ celebris est. Quod quamvis esset verum, attamen cum consuetudo, et præscriptio longi temporis rem derogarint, non sine « insania, animoque imprudente et superbo, ut ipse fatetur [2], privatus aggrediatur non tantum instaurare universam Ecclesiam,» restituta pœnitentia publica, sed etiam vituperare morem contrarium, quem probat Ecclesia, quasi esset corruptio morum, nosque ad pristinum revocare ab aliquot sæculis obsoletum.

CAPUT III.

Antiquam esse controversiam de frequentia Communionis, non posse illam generaliter definiri sine multis exceptionibus in usu quotidiano, nec eo secius frequentem communionem, si summatim loquaris, præferendam esse rariori.

I. Hoc est potissimum caput, primariumque argumentum totius operis Arnaldi; de quo capite nonnulla prius summatim dicemus, quam recenseamus singillatim errores, in quos delapsus est, dum agit de hoc argumento.

Antiqua controversia de utilitate et præstantia frequentis communionis.

Non hodie, atque heri cœptum est disceptari, an præstaret sæpe ad Communionem accedere, quam ea abstinere, nec nisi raro, et circumspecte participem Eucharistiæ fieri. Abhinc ferme tredecim sæculis res cœpit agitari inter viros doctos ac pios. Utrimque prolatæ sunt rationes, quibus res obscura ac dubia esse facta videtur, quamvis revera non sit, ut ostendit Augustinus epist. CXVIII, ubi meminit hujus controversiæ, quam dirimit, sententia prolata, quæ neutri contendentium parti adversatur. Sane si hæc quæstio generaliter proponatur, his aut similibus verbis, an expediat sæpe ad communionem accedere, necne; non potest dirimi simplici responsione, negante aut aiente ita, ut nihil possit cum ratione objici. Hoc ei commune est cum omnibus aliis quæstionibus, quæ practicæ dicuntur, et quæ cum pendeant ex variis circumstantiis temporum, locorum, hominum, conditionum, munerum, dignitatum, aliisque, non possunt universali enuntiatione dirimi; sed sunt in partes dividendæ ita, ut singulis partibus singillatim expensis plene satisfiat.

II. Eadem est ratio quæstionum, quæ pertinent ad vitam spiritualem, conditionemque animorum, quæ est eorum quæ spectant ad corpus. Si quis quæreret, an expediat valetudini multum ambulare, cibum sumere semel aut sæpius de die, vino uti, quibusdam cibis vesci, laborare, sese exercere aut quiescere, vel simile quidpiam, nemo responderet, nisi prius distinctis temperationibus corporis, consuetudinibus, ætatibus; quamvis nonnullis quæstionibus universim satisfieri queat, habita ratione ejus, quod vulgo fieri solet, et moderati usus rerum, quæ proponuntur. Ita si quæras, an utile sit sæpe et multum comedere, Celsus respondebit oportere [3] « bis die potius, quam semel cibum capere, et semper quam plurimum, dummodo concoquas. » Alius rogatus de corporis exercitationibus dicet multum laborare esse eximiam rationem tuendæ valetudinis. Alius æque generaliter respondebit de cibo quopiam, aut de diæta. Attamen constat, neque multum comedere, aut parum; neque magnam exercitationem corporis aut levem; neque hunc, aut illum cibum; neque denique diætam quamvis convenire promiscue omnibus, et quod uni prodest, alii nocere, propter varias corporis temperationes. At magni illi viri, qui sunt oracula Medicinæ, Hippocrates, Galenus, Celsus, et alii, quando generales regulas tradunt, primo statuunt agi de corpore firmo, et rectæ temperationis, prout postulat ejus natura; non vero de corpore male affecto, et morbo præter statum naturalem laborante. Deinde considerant id, quod præscribunt, quale est in se ipso, proque

1 Part. I, cap. XXVIII et XXXIV. — 2 Sub fine præf. — 3 Lib. I, cap. I.

sua virtute, et prout convenit corpori recte constituto, ac temperato; neglectis varietatibus et mutationibus, quæ ei accidunt.

Utile per se sæpe communicare.

III. Idem dici queat, quod attinet ad animos; neve recedam a nostro argumento, seu cibo cœlesti, et pane vivifico, qui in Eucharistia sumitur; roga Medicum spiritualem, an expediat sæpe Eucharistiæ participem fieri, anve satius sit frequentius, quam rarius ad eam accedere; si postules ab eo generale ac decretorium responsum, non dubitabit dicere, id quam frequentissime fieri oportere. In quo responso, duo illa attendit, quæ dixi, cum agerem de cibo corporeo. Rationem scilicet habebit et naturæ panis illius Angelorum, et affectionis animi religiosi, qualis naturalis est ei statui spirituali; nec perturbationes, quæ ei accidunt, efficient, ut regula falsa habenda sit. Exceptio enim, quæ regulæ contraria est, non obstat, quominus regula sit vera; satis est responsum convenire naturæ, ac conditioni rei, finique atque usui, propter quem instituta est; quod videre est in hoc de frequente communione negotio. Quis enim dubitet quin summatim loquendo satius sit ad Deum accedere, quam ab eo recedere; amplecti vitam, quam eam fugere; accipere benedictionem cœlestem, quam eam repudiare?

IV. Pastus autem, quem accipimus in eo sacramento, est Deus ipse; est vera vita animorum nostrorum, panis vivus ac vivificus, est benedictio, quæ sanctitatem in nobis creat; quæ sunt elogia, quibus Patres solent sacramentum ornare; id vocitant corpus, et sanguinem Jesu-Christi: « Panis ille quem videtis in altari, ait Augustinus[1], sanctificatus per verbum Dei, corpus est Christi. Calix ille, imo quod habet calix, sanctificatus per verbum Dei, sanguis Christi est. » Vocant etiam vitam. Idem[2]: « optime Punici Christiani baptismum ipsum, nihil aliud, quam salutem, et Sacramentum corporis Christi nihil aliud quam vitam vocant. » Appellant etiam *benedictionem* simpliciter, interdum etiam *mysticam*, quemadmodum loqui solet S. Cyrillus Alexandrinus[a].

V. Hinc sequitur, si velimus regulam constituere, præferendam esse frequentem communionem rariori; nec exceptiones, quæ nascuntur ex circumstantiis, iisque, quæ accidere solent, impediunt, quominus recte et prudenter constituta sit. Ea est enim natura enuntiationum universalium, quæ practicæ vocantur, quemadmodum paulo antea dixi.

Aristoteles hanc in rem docet, « artem operari in individua, ut medicina curat hominem; non in genere; sed singularem[b]. » Hinc fit, ut aptatio præceptorum, acceptorum ab Hippocrate et Galeno, aut in scholis, multam mutationem patiatur propter varietatem temperationum, aut symptomata diversa morbi. Nec semper sequi licet axiomata illa generalia, prout vulgo dici solet, insolita symptomata inusitatis remediis indigere.

VI. Ut redeamus ad communionem, certum est, si summatim loquamur, satius esse sæpe ad eam accedere, quam raro. Hoc vulgo docent theologi, et præsertim scholastici scribentes in Magistrum Sententiarum. « In hoc Sacramento, ait S. Thomas[3], duo requiruntur, desiderium conjunctionis ad Christum, et reverentia Sacramenti, quorum primum inclinat ad sumendum, secundum ad abstinendum. Sed quia amor timori præponderat, cæteris paribus, laudabilius est sumere, quam abstinere, dum tamen ex frequenti sumptione amor intendatur, et reverentia non minuatur. Alias laudabilius esset aliquando abstinere. Unde in hoc unusquisque suo judicio relinquitur, ita duntaxat, ut tempus ab Ecclesia constitutum non prætergrediatur; sed ad minus semel in anno communicet. »

VII. Durandus eximius ac celebris Scholasticus eam in opinionem consentit[4], si res universim spectetur, frequentissimam communionem esse optimam, sed propter varios effectus, quos creat in nobis cibus ille cœlestis, pro affectione animi, quæ non est similis in omnibus, qui communicant, expedire interdum ea abstinere. Qua in re, ut in cæteris omnibus, instituta Ecclesiæ esse sequenda. Eum omnes sequuti sunt, qui post eum scripserunt, qui ferme ejus verba transcripserunt, ut Gabriel, Biel, Richardus et alii.

a Cyr. Εὐλογίαν aut μυστικὴν εὐλογίαν passim, ut lib. III *Joan.*, et lib. IV et seq. et alias sæpe.

b *Met.* I, 1. Οὐ γὰρ ἄνθρωπον ὑγιάζει ὁ ἰατρεύων, ἀλλὰ Καλλίαν, ἢ Σωκράτην.

1 Serm. LXXXIII *de Diver.* — 2 Lib. I *de Pecc. mer.* cap. XXIV. — 3 *In* IV dist. XII qu. IV ad 3. — 4 In IV dist. XII, qu. V.

CAPUT IV.

Quæstionem practicam tribus modis posse dirimi, et quando oporteat addere circumstantias in responsi applicatione. Hanc rem esse summi momenti, ut satisfiat objectionibus Arnaldi. De formula, vel actione, quam Jurisconsulti vocant doli mali.

Duæ rationes solvendarum quæstionum practicarum

I. Ex dictis colligere licet, duas esse rationes solvendarum quæstionum practicarum. Prior est, cum res summatim dirimitur; altera, cum particulatim. In priore res est in se spectanda, pro natura ac conditione sua, deinde aptanda homini bene affecto, et convenienter naturæ suæ, omissis peculiaribus circumstantiis, quæ adhærent individuis, et innumeras mutationes afferunt generalibus enuntiationibus, quæ varietates una sententia, vel uno simplici responso contineri non possunt. Sed cum res est singillatim expendenda, duplici ratione id fieri potest, aut sejunctis rebus, separatisque affectionibus contrariis, aut designata una affectionum contrariarum.

II. Utamur iterum exemplo Medicinæ, ut clarius mentem nostram exprimamus. Aio, medicum duplici ratione solvere posse quæstionem practicam, ad tuendam valetudinem spectantem. Prima est, de qua in superiore capite diximus, cum dirimit quæstionem generaliter, missis particularibus circumstantiis; ut si quis quærat, utrum sit melius multum, an parum exercere corpus? respondebit universim præstare multum corpus exerceri. Secunda ratio solvendæ quæstionis adhiberet distinctionem habitudinis, et temperationis corporis, statueretque robustos homines multa exercitatione indigere; sed debiles aut cacochymos non debere multum sese movere, ne nimium agitent humores, morbosque longos sibi creent. Ad id exemplum, licet in particularia magis descendere, et minutatim considerare potissimum ætates, sexus, occupationes, morbos, variasque circumstantias vitæ humanæ. Ejusmodi præceptis pleni sunt omnes libri eximiorum illorum medicorum, Hippocratis, Galeni et aliorum; qui diætas varias præscripserunt, adhibitis distinctionibus, quæ omnem hominum varietatem complectuntur.

Tertia additur et declaratur ratio.

III. Tertiæ solutionis rationi locus est, cum medicus a certo homine interrogatur de se ipso. Tum vero quod præscribit medicus aptum est illi homini, non aliis. Si is firma valetudine utatur, responsum consentaneum erit thesi generali; quia enuntiationis, qua quæstio generaliter solvitur, nullus est scopus, præter speciem rei, quæ agitur, perfectissimam et omnia complexam, quæ ejus natura postulat. Philosophia enim nos docet, in omni genere speciem, quæ est excellentissima, esse normam et mensuram omnium aliarum[1]. Unde liquet, consilium medici, cum spectet corpus quam optime affectum, fore simile responso, quod quæstionem generalem solvit.

IV. Eadem est ratio quæstionum practicarum moralium, medicinæque spiritualis, ac corporeæ. Triplici ratione quæstiones ejus tractari ac solvi possunt. Ne ab hoc nostro argumento abeamus, sumamus, exempli causa, quæstionem, quæ disputationi nostræ occasionem præbuit, *an sæpe sit communicandum.* Triplex responsum hanc in rem proferri potest. Primum erit universale, expedire frequentius communicare, quam rarius. Quod debet intelligi eo modo, qui est a nobis capite superiore expositus; hoc est, id responsum spectare hominem religiosum, et qui ita est affectus, ut postulat rectus augusti illius Sacramenti usus. Secundum adhibebit distinctionem variorum hominum et affectionum, definietque, his quidem expedire frequentiorem, aliis vero rariorem communionem. Ultimum responsi genus pertinebit ad quempiam singularem hominem, notum directori suo, qui pro ea cognitione salubre ei dabit consilium, secundum animi ejus affectionem. Si videat eum in vitæ piæ curriculo, quo contendit ad perfectionem, auctor sine dubio illi erit, ut sæpe ad communionem accedat; uteturque eam in rem locis cum Scripturæ, tum Patrum, quibus frequens usus communionis commendatur; nec verebitur, ne castigetur, aut insimuletur ob male aptata ea testimonia, dogmataque generalia, quia non docuerit, ad quos pertineant. Quod nec fecit, nec debuit facere,

1 Arist. V *Met.* cap. vi ; S. Thom. lib. X *Met.* cap. iii, lect. iii.

cum sciat hominis, cui ea aptat, esse eam affectionem, quam postulant ii, quorum sunt illæ auctoritates.

V. Hoc prius constitutum, et probe intellectum lucem affundet tenebris, quibus Arnaldus obscurat orationem suam, facietque, ut animadvertamus dolum per totum opus *de Frequente Communione* sparsum. In eo potissimum aggreditur castigare Scriptum Anonymi, quod male intellexerit testimonia Patrum, quæ adhortantur ad frequentem communionem, nec considerarit, de quonam hominum genere prolata fuissent. Sed observatio nostra omnia ejus consilia, et conamina irrita faciet.

Romani olim magni fecerunt constitutionem formæ judicii, quam vocabant *doli mali*, inventam a C. Aquillio Jurisconsulto, ex qua dabatur actio in eum, qui fraude usus fuerat. De eo sic Cicero[1]: « Everriculum malitiarum omnium judicium de dolo malo, quod C. Aquillius familiaris noster protulit. Quem dolum idem Aquillius tum teneri putat, cum aliud sit simulatum, aliud actum. » Idem dici queat de consilio, quod modo dedimus de dogmatibus moralibus, deque responsis doctorum, eorumque, quibus animorum commissa est cura. Hoc enim modo reteguntur omnes fraudes, quibus liber *de Frequente Communione* refertus est, satisfitque uno responso omnibus objectiunculis, et argumentationibus, quas auctoritate Patrum confirmat. Quod me summopere levat, et minuit laborem, cujus jam cœpit tædere; neque enim necesse est, ut singula minutatim expendam, objectionesque omnes confutem, quas contra usum et doctrinam communem proponit. Quamobrem, cum ostendero usum hujus consilii, atque observationis in aliquot capitibus, in quibus maxime mala ejus fides conspicua est; cætera permittam lectori, ut ipse idem experiatur in aliis locis, ubi iisdem artibus lectori fucum facit Arnaldus.

1 Lib. III *de N. D.*

CAPUT V.

Novam rationem pœnitentiæ ab Arnaldo propositam differre a communi Ecclesiæ duntaxat dilatione absolutionis et communionis. Voluisse eum, hanc pœnitentiam imponi tantum peccatis mortalibus, pro more antiquæ Ecclesiæ. Inde sequi ab eo revelari arcana conscientiæ. Vera narratio occasionis qua scriptum, quod oppugnat Arnaldus, compositum est. Scandalosam esse Arnaldi doctrinam.

I. Ut melius intelligat lector, quanti sit momenti admonitio superioris capitis, oportet ut ejus utilitatem ostendam, dum eam apto summæ consilii Arnaldi, et eorum, quæ opere suo *de Frequente Communione* complexus est. Unde evincam et quidem confessione ipsius Arnaldi, reum eum esse duorum delictorum, quorum alterum est, quod prodiderit arcana conscientiæ, alterum vero quod conscripserit ingens opus, quod perpetua calumnia constat.

Ut res tam incredibilis planior fiat, oportet a lectore in memoriam revocari potissimum finem novæ hujusce doctrinæ, quæ eo præsertim spectat, ut instauret in Ecclesia usum pœnitentiæ publicæ; dum differtur absolutio sacramentalis, et communio Sacramenti altaris iis, qui mortali delicto in Deum peccarunt, idque in quinque, aut sex menses, prout ipse hoc spatium definivit. Probatur Arnaldum prodidisse arcana conscientiæ ex eo quod dilationem communionis, etiam accepta absolutione sacramentali, omnibus peccatis mortalibus imponat.

II. Qua in re duo sunt animadvertenda; prius, in hac sola dilatione absolutionis et communionis, situm esse discrimen novi hujusce instituti ab instituto Ecclesiæ, per quod licet accedere et sacram mensam post confessionem et absolutionem, nisi ob peccata enormia utrumque differatur, quod Ecclesia prudentiæ confessarii permisit. Hoc aperte profitetur Arnaldus in sua præfatione, in qua negat, « se ex partibus externis pœnitentiæ antiquæ quidquam retinere, præter separationem a corpore Filii Dei, quæ est, secundum Patres, pars ejus maximi momenti. »

III. Posterius, quod animadvertendum dixi, hoc est, quod pœnitentia hæc, seu dilatio communionis imponatur tantum peccatis mortalibus, non delictis levioribus et venialibus. Quamvis enim possint esse homines tam sancti, tamque perfecti in amore et timore Dei, ut sponte abstineant a communione humilitatis causa, aut quod eos pœniteat leviorum delictorum; attamen non sunt propterea jure obnoxii pœnitentiæ publicæ, neque ita se gerunt, ut eam subeant, sed sponte sua. Sic et in antiqua Ecclesia qui voluntaria religione abstinebant a communione in aliquod tempus, non poterant tamen dici ita se gerere ex legibus pœnitentiæ publicæ, nisi admisissent peccata ei pœnitentiæ obnoxia ; quandoquidem ipsi sacerdotes et clerici, qui ejus erant immunes, poterant abstinere a sacrificio et a communione reverentiæ, atque humilitatis causa. Itaque novum Arnaldi institutum eos tantum spectat, qui rei sunt mortalis cujuspiam peccati, ut liquet ex toto ejus libro, qui hæc nobis rei argumenta suppeditat, quibus nihil est, quod reponatur.

IV. Primo cum rationem reddit consilii sui, sibi duntaxat animum esse ait, *simpliciter proponere, quod Patres nos docent* in scriptis suis de Pœnitentia publica, quam vult partim restituere. Ait « se velle illustrare alios sola refusione vividorum et coruscorum luminum, quorum Deus participes fecit doctores suæ Ecclesiæ, ut per eos omnes homines et omnia sæcula illustraret. Rem sibi faciliorem eo visam, quod quamvis ratio pœnitentiæ, quæ nunc obtinet inter fideles, differat ab ea, quæ obtinebat in antiqua Ecclesia, hæc tamen non possit damnari quasi temeraria, sed contra debeat venerationi esse, quasi sanctissima, quæ confirmata est ab universa Antiquitate » etc. Subdit id quod vellet intromittere ex pœnitentia, et quod damnatur ab auctore *Scripti* quod confutat, esse doctrinam « S. Dionysii, Tertulliani, SS. Cypriani, Paciani, Basilii, Ambrosii, Augustini, et omnium aliorum, qui de pœnitentiam egerunt. » Constat autem a Patribus et conciliis imponi pœnitentiam publicam, duntaxat propter gravia peccata. Ponamus, omnia peccata mortalia intellecta fuisse, ut putat Arnaldus ; saltem nobis concedet ejusmodi pœnitentiam peccatis venialibus non fuisse impositam. S. Augustinus inter alios rem repetit innumeris locis [1], ubi distinguit gravia peccata expianda pœnitentia publica, et leviora, quæ deleri possunt oratione Dominica, eleemosyna, aliisque pietatis operibus. Itaque propter scelera constituta est in Ecclesia ea pœnitentia canonum, et Patrum, non propter venialia delicta.

V. Igitur, quandoquidem Arnaldus aggressus est emendare inolitam consuetudinem Ecclesiæ, intromissa nova ratione pœnitentiæ et præparationis ad communionem, non alium in finem, nisi ut priscam pœnitentiam quatenus licebit, instauret; et quandoquidem selegit dilationem absolutionis et sacramenti, ut res referret quoad ejus fieri posset, id quod fiebat in pœnitentia Ecclesiæ primitivæ; æquum est novam hanc separationem similem esse antiquæ, ac proinde ob sola peccata mortalia imponi. Alioqui pœnitentia nova Arnaldi durior multo esset et intolerabilior pristina ; imo etiam degeneraret in tyrannidem, atque in barbaricam sævitiam, si ad levia peccata porrigeretur. Is autem non est Arnaldi animus, qui testatur se voluisse mitigare pœnitentiam publicam veterum, et, quod in ea facillimum fuit, sumere. Itaque dubium non est, quin pœnitentia Arnaldi ad sola peccata mortalia pertineat, venialia vero prætermittat.

VI. Præterea manifesto consilium suum aperit exemplis aliquot, quæ habet in præfatione ; ubi inducit homines eam pœnitentiam expertos, qui satis ostendunt, quinam eam subeant. « Si quis, inquit, præpotente gratia commotus serio cogitet de mutandis moribus etc. cumque viderit tot confessiones ac communiones præteritas inutiles fuisse, velit inire hanc viam pœnitentiæ, quam agnoscit institutam fuisse ab universa traditione etc. quis possit ægre ferre, cum partim imitari pœnitentiam illam adeo sanctam, ac confirmatam ab omnibus conciliis etc. cum clam facere, quod alii palam faciebant, et per aliquot menses, quod alii per aliquot annos ? » Itaque peccato demum mortali obstrictos, et antea sacramentis abusos oportet imitari priscam pœnitentiam publicam.

VII. Sic rursus inducit pœnitentem novi generis loquentem, quibus facti sui rationem reddit : « Volui semel abrumpere omnes catenas, quibus cingebar ; cumque viderem ab Ecclesia mihi offerri in conciliis suis, inque exemplis postremorum sanctorum, viam redeundi in gratiam

1 Vide inter alia lib. *de fide et oper.* cap. XXVI, et Arnald. p. II, cap. IV et seq.

cum Deo, dum aliquandiu abstineo participatione corporis ipsius, ut vera pœnitentia me ad eam comparem; hanc volui ingredi eo cupidius, quod alteram per tot annos inutilem expertus eram. Itaque agere volui pœnitentiam, quæ aliquo modo æquaret gravitatem peccatorum meorum. » Multa alia inducit hunc pœnitentem dicentem, ex quibus liquet eum ob gravia peccata hanc disciplinam, pœnitentiamque subiisse. Ex quibus verbis, omnibusque rationibus, quibus utitur Arnaldus ab declarandum defendendumque novum suum institutum, constat solis peccatis mortalibus ab eo imponi illam pœnitentiam, cui non sunt obnoxii leviores lapsus.

Hoc posito, videamus nunc, quid dicat Arnaldus initio præfationis suæ de causa, ob quam conscripsit librum suum; qui nihil est præter perpetuam orationem, qua invehitur in hominem, quem nomine non appellat, et qui manuscriptam dissertationem pro frequente communione scripsit. Sic ergo loquitur.

VIII. « Nuper vir quidam primariæ dignitatis, qui cum accepisset a Deo raram, ac singularem gratiam, dabat operam, ut grates ei rependeret factis piis ac vere Christianis, accepit *Scriptum*, quod ei missum est, et quo conabatur Auctor ei persuadere, viam, in qua erat, fuisse viam erroneam ac periculosam. Cumque ei constaret nullam esse viam certiorem cœli, quam eam, quam verbis et factis pinxit Christus, offensus fuit, cum videret auctorem ejus scripti eo spectasse, ut averteret homines a via arcta Evangelii, et dum prætexeret studium ostendendi, quam utilis sit frequens communio, eum evertisse necessariam animi affectionem, sine qua sanctus ille cibus vertitur in venenum secundum Patres; nec contentum hortari imprudenter omnis generis homines ad participationem tremendorum mysteriorum, judicasse dignos arctissima communione cum Filio Dei, in Eucharistia eos, qui pleni sunt φιλαυτία, et rebus mundi mirum in modum addicti » etc. Tum addit eum virum cupivisse clarius explicari dogmata magni momenti, et quæ non tantum acumine ingenii, sed etiam sua experientia compererat, salutaria esse omnibus, qui serio cogitant de animo ad Deum convertendo.

Amore sui.

IX. Hæc petita ex præfatione operis, in qua describit Arnaldus usum novi sui instituti, manifesto ostendunt scandalosum esse, et spectare ad rem longe exitialissimam, quam dixi; hoc est ad aperienda conscientiæ arcana, et ad significandum, eos, qui confugient ad consilia horum pœnitentiæ Apostolorum, eaque sequentur, fore in statu peccati mortalis.

Cum enim hæc ratio pœnitentiæ, quam præscribunt, hoc unum habeat præter communem, quod differat absolutionem et communionem in aliquot menses iis, qui peccatum mortale admiserunt; necessarium est consectarium, ut qui sese ei directioni subjicient, relicta vulgari, quæ extrinsecus similis videtur erga omnis generis peccata, minime manserint in statu innocentiæ, sed in Deum graviter deliquerint. Alioqui ea pœnitentia eis non imponeretur, nec ejus severitatem ipsi experirentur.

X. Denique qui non probant novum hoc pœnitentiæ institutum, de quibus Arnaldus queritur, et quos acriter insectatur in opere *de Frequente Communione*, hoc unum queruntur, contrarium esse constitutioni concilii Tridentini de pœnitentia eorum, qui post peccata mortalia ad communionem accedunt, satis habentes se confessis peccatis absolutionem sacramentalem accepisse, cum hi nostri nitantur iis imponere novum jugum, eosque privare beneficio Absolutionis et S. sacramenti, quod eis concedit Ecclesia. Itaque hic sermo est duntaxat de peccatoribus, qui lethale peccatum admiserunt; ac proinde artibus hujusce directionis reformatæ facile quis possit verisimiliter dijudicare, quis sit hominum status, ac minime temere reos esse peccati cujuspiam veniali gravioris. Quo pacto arcana peccata patefiunt, aut certe mortalia esse intelliguntur. Quod sane prorsus contrarium est sigillo confessionis et pœnitentiæ sacramentalis; quæ cum cæteroqui multis jam sat gravis sit, hoc augmento infamiæ intoleranda fieret omnibus fidelibus.

XI. Si statuamus, quod jam observavi, et repetere expedit, pœnitentibus interdici communione per quinque aut sex menses [1], nec eos ingredi in ecclesiam ex instituto Arnaldi primitivam Ecclesiam imitantis; nec erga quemquam ea severitas adhibeatur, nisi erga eos, qui lethaliter peccarunt; qui ita different communionem, quam antea frequentabant, nec ingrediuntur ecclesiam;

1 Part. II, cap. XVIII.

continuo judicabuntur excidisse gratia, et peccatum mortale admisisse.

XII. Ne ergo Arnaldus usque adeo contemnat tantum et tam conspicuum incommodum; nec putet leve esse peccatum eorum, qui in tantum periculum adducunt confessionis auricularis sacrosanctum arcanum. Sine dubio res indecora est, et quæ religioni duci debet, tam temere agere in re tanti momenti.

Illa arcanorum communio, quæ interest directori cum eo, cujus animum regit, debet mirum in modum occultari, Patresque spirituales oportet caute cum aliis de iis loqui, ne imprudentiæ delicta admittant, quorum postea eos pœniteat.

XIII. Sozomenus verba faciens de presbytero pœnitentiario constituto ad audiendas confessiones, observat inter alias dotes, quibus ornatum eum esse oportebat, electum fuisse hominem, qui linguæ suæ imperare posset, ut arcani fides sancte servaretur[a]. Quamobrem eum oportebat esse singulari prudentia præditum.

Paulinus, qui scripsit vitam S. Ambrosii archiepiscopi Mediolanensis, inter virtutes sanctissimi illius præsulis, hanc recenset, quod nunquam ulla ratione patefaceret id, quod a pœnitentibus in confessione acceperat. Ac sane huic rei diligenter prospectum est Ecclesiæ canonibus et decretis, quibus impositæ sunt graves pœnæ presbyteris, qui culpa et imprudentia sua retexissent, quæ prorsus occultari debent.

Hoc erat primum vitium, quod animadverteram in disputatione Arnaldi; quod ea nimirum ostenderetur ratio cognoscendorum peccatorum mortalium, propter quæ ejus pœnitentiam subire oporteret.

CAPUT VI.

Argumentum et occasio Scripti, quod Arnaldus oppugnavit. Desumptum fuisse ex libro de Institutione Sacerdotum scripto a P. Antonio Molina Carthusiano, quem immerito indignis modis laceravit Arnaldus. Id scriptum ad omnes promiscue non spectasse, sed ad certum hominem, ac proinde necesse non fuisse, ut distingueret varias affectiones eorum, qui ad communionem accedunt. Arnaldum ex ipsius Confessione, perpetuæ calumniæ in toto suo opere convinci.

I. Ut intelligamus alterum peccatum, quod est ab Arnaldo admissum, in scribendo libro *de Frequente Communione*; observandum est *Scriptum*, contra quod tam acerbe invectus est, eoque animo, qui prodit simultatem diu antea conceptam; complecti tantum doctrinam P. Antonii Molinæ Carthusiani, haustam ex libro, quem conscripsit in institutionem presbyterorum, et qui maximo cum plausu ab omnibus catholicis exceptus fuit, et Latine versus, atque octavum editus anno 1618. Id opus in septem tractatus dividitur, in quorum ultimo reverendus Carthusianus agit de Frequente communione in usum laicorum non minus[1], ac sacerdotum, colligitque testimonia Scripturæ, Patrum, ac theologorum, quæ sunt eadem, quæ auctor scripti ab Arnaldo confutati ei inseruit, exceptis aliquot aliis, quæ aliunde desumsit; ita ut librum duntaxat verterit ex lingua Latina in Gallicam.

Argumentum et occasio Scripti quod Arnaldus oppugnandum suscepit.

II. Hunc ergo Carthusianum monachum tam male, tamque inhumane habuisti; cum crederes alium esse, quem aggrediebaris. Hunc traduxisti quasi ignarum, hæreticum, ineptum, hominemque nullius judicii; non vero eum, quem infamare statueras, acerba et satyrica disputatione. Qua sane in re graviter deliquisti, nec propterea tibi gratiam habebunt lectores, quod tam male exceperis hominem, qui dignus erat, qui aliter plane

a Lib. IV, cap. XVI. Πρεσβύτερον δὲ τῶν ἄριστα πολιτευομένων ἐχέμυθόν τε καὶ ἔμφρονα ἐπὶ τοῦτο τετάχασι.

1 Tract. VII, cap. III et seq.

exciperetur a sacerdote catholico, atque a doctore theologiæ, qui solemne jusjurandum præstitit in Ecclesia A. Virginis, se religionem defensurum, *usque ad effusionem sanguinis.* Quod si hoc debes veritati officium, multo potiori jure præstandum est caritati, quæ nunquam est sine veritate; et quam pariter læsisti, cum utramque contumelia affeceris.

Ejus *scripti* doctrina expenditur.

III. Sed quodcumque judicium feratur de de primo, ac præcipuo auctore *Scripti*, probe expendendum, quod de eo dixi capite antecedente; nimirum, *Scriptum* illud non fuisse promiscue omnibus compositum, sed tantum uni, pro animi ejus affectione, quæ directori explorata, ac perspecta erat. Itaque quod scripsit, id affectioni, quam in eo esset norat, attemperavit. Cum autem sit pietati addictissimus, et ad pietatem vere Christianam contendat, minime obnoxia est novo tribunali pœnitentiario nuper erecto; cumque singulari gratia divina, immunis sit peccatorum mortalium, quibus solis pœnitentia publica imposita est, non est, cur timeat dilationem communionis. Igitur nihil vetat sæpe eum communicare, etiam ex sententia Arnaldi, qui eos solos a communione arcet, qui peccati cujuspiam mortalis rei sunt; non vero eos, quibus inest ea animi affectio, quam postulant SS. Patres. Cum igitur ad hunc unum spectaret *Scriptum*, non ad omnes, non debuit auctor distinguere homines *innocentes*, aut *scelestos*; quemadmodum putat Arnaldus, debuisse eum facere, ne malis occasionem præberet existimandi sibi dici, quod innocentibus duntaxat, et justis dicitur.

IV. Sed annon ineptum fuisset ab eo, qui unum, cujus affectionem norat, alloquebatur, generales loquutiones adhiberi, aut distingui varios ordines eorum, qui ad communionem volunt accedere? Quid opus erat meminisse aliorum, cum ei animus esset uni duntaxat inservire? Quid censeremus de medico, qui præscripturus medicamentum ægro laboranti quartana, quam creasset intemperies humoris melancholici, hæc scriberet: Si morbus ægri hujusce oritur ex melancholia, utendum hoc medicamento; sed si ex pituita, vel bili nascatur, alio illo utendum erit? Quæ scribuntur in usum singularium hominum, non debent esse generalia et indefinita, sed peculiaria et definita, prout indiget æger. Scriptum autem illud, quod ut Arnaldus confutaret, quadriennium absumsit, aut potius homines ejus partium, qui ei suppeditarunt, rationes et loca Patrum, quibus opus illud conflaret; id, inquam, *Scriptum* compositum non fuerat, ut ederetur, et multo quidem minus ut haberetur quasi disputatio, quæ omnibus promiscuo attemperata esset. Compositum fuit instar epistolæ directoris, qua solveretur quæstio proposita ab eo, qui directioni ejus suberat.

V. Hinc facile colligas Arnaldum non sine mala fide id *Scriptum* publici juris fecisse, atque eo solo in facto plura admissa esse ab eo delicta, quorum unumquodque dignum esset, quod ex legibus ejus pœnitentiæ plecteretur dilatione communionis solita diuturniore. Primum enim civilis societatis jura perfregit, editis litteris amici ad amicum, inscio nec consulto Scriptore. Deinde violavit caritatem Christianam, et fraternam, cum produxit id *Scriptum*, ut traduceret auctorem contemptumque ei crearet, dum eum castigat quasi ignarum, imprudentem, imperitum functionum muneris sui, et dirigendis animis ineptum. Offendit etiam graviter virum primarium, ad quem cupientem missum fuerat id scriptum, cum ausus sit edere eo inscio *Scriptum*, quod ad illum pertinebat, ad infamandum, ludibrioque habendum directorem quo utebatur. Ac sane sibi rem cordi esse ostendit, et valde miratus est, doctorem, qui se quasi Patrem spiritualem gerit, tam parum esse sui compotem, ut affectui suo satisfacturus famæ suæ nullam rationem habuerit, legesque omnes, fœdo facinore, prudentiæ, et justitiæ perfregerit.

VI. Sed cum vitium et scelus secum trahant supplicia sua, quorum frequentissimum quidem, sed non levissimum est cæcitas, hoc nec Arnaldo defuit. Justo Dei judicio, qui innocentiam ac veritatem semper tuetur eo usque processit, ut aperuerit suum ipsius vitium, quod est alterum, quod a me ostensum iri pollicitus sum. Immerito nempe aggressus est, et sine causa auctorem *Scripti*, perpetuaque usus est in eum fraude et calumnia per totum opus, ita, ut ipse nobis arma suppeditet, quibus contra eum pugnemus, et quidem paucis verbis ejus opus confutemus, nulla alia ratione, præter eam, quam nobis ipse præbuit. Quod facile ostendi potest.

XII. Ubique enim profitetur, sibi animum non esse frequentem communionem universim oppugnare [1], et quosvis ab ea revocare

1 In præf. et p. V cap. II et XXVI.

sed tantum homines ea indignos, seu eos, qui non sunt *innocentes et justi*; hoc est, quos peccata mortalia a se admissa par esset expiare pœnitentia publica secundum canones et morem Ecclesiæ primitivæ. Itaque si quis erit, qui servet in animo thesaurum gratiæ et justitiæ, absque illa pollutione mortali, ei per Arnaldum ad communionem sæpe accedere licebit. Ac sane satis aperte sententiam suam exponit[1], cum indignatur *Scripti* auctori; quod colligat loca Scripturæ, et præsertim Evangeliorum, in quibus Christus omnes invitat ad Sacramentum. Hinc enim hoc consectarium deducit male eum facere, quod insimulet bonos, « quasi damnarent frequentem communionem, hominesque ab ea revocarent; quia non possunt pati, non secus ac SS. Patres, esse, qui indigne abutantur participatione sanctorum Mysteriorum. » Addit auctorem *Scripti* ea in re imitari hæreticos, « qui nos incusant damnati matrimonii, quia Ecclesia ex traditione Apostolorum eo sacerdotibus interdicit, iisque, qui irrevocabili voto in perpetuum obstricti sunt vitæ puriori atque excellentiori. » Deinde per totum caput ostendit se nolle excludere frequenti communione, nisi eos, qui non sunt justi, ac sancti, eosque, « qui superbe audent frequenter communicare, cum deberent in multum tempus arceri a S. Altari, si Ecclesiæ animum spectemus. » Eos autem solos, qui digni erant excommunicatione, Ecclesia primitiva ab Altari arcebat, ut testatur S. Augustinus, et post illum Arnaldus, ut libro sequente videbimus[2].

VIII. Quod cum ita sit, quare invehitur in auctorem *Scripti?* An probe novit eum, ad quem missum fuerat? scitque, quæ sit affectio ejus animi? Quod si ignorat, nonnisi temere judicat eum dignum fuisse excommunicatione, ejusque directorem esse hæreticum, quod eum ad frequentem communionem adhortatus sit. Si vero arcana ejus animi novit, atque in eo deprehendit quodpiam peccatum mortale, quo ea indignus fiat, et propter quod pœnitentiam subire eum oporteat, non sine sacrilegio rem in libro suo patefacit.

Quod si vir ille, ad quem *Scriptum* missum fuerat, sit in ea affectione animi, quam postulant doctrina SS. Patrum, canonesque Ecclesiæ tam primitivæ, quam hodiernæ, resque innotuerit ejus directori; tam acerbis probris dignus non est, ut inter hæreticos referatur, quod id fecerit, quod calumniator ipse fas esse agnoscit.

IX. Atque hoc est generale responsum, quod hausimus ex doctrina et universa disputatione Arnaldi, quod solum potest eum convincere perpetuæ calumniæ, et fraudis per totum ejus opus sparsæ. Hoc enim unum est ejus argumentum, ut carpat auctorem *Scripti*, et quod in medium attulerit ratiocinationes, testimoniaque Scripturæ ac Patrum, ad persuadendam frequentem communionem; nec tamen usquam dixerit, ad quosnam hæc adhortatio pertineret, quive digni essent, qui ad eam accederent, qui vero secus. Liquet autem ex iis, quæ diximus, merum esse dolum, et mala fide intentam ab eo esse litem contra auctorem *Scripti;* quandoquidem falsum est eo *Scripto* consilium quibusvis dari, quod si verum esset, tum demum necessario adhibenda fuisset distinctio. Contra ostendimus ex re ipsa et confessione ipsius Arnaldi, ad unum duntaxat virum respexisse hoc *Scriptum*.

Arnaldus convincitur calumniæ per totum opus suum sparsæ.

X. Igitur lector, sumpto in manus libro *de frequente communione*, semper meminerit argumenti et instituti *Scripti*, quod confutandum suscepit, et cujus auctorem inhumanissime habet. Sine dubio judicabit Arnaldum sui prorsus oblitum nimium indulsisse affectui, cum tam acerbe confutarit hominem, cujus consilium innocuum erat, et rationi consentaneum. Eadem opera vehementer læsit caritatem et violavit jus gentium. Priorem læsit, dum conviliis exagitavit hominem, a quo minime lacessitus fuerat, et magno conatu eum infamare aggressus est aculeatis dictis, et probris indignis penna ejusmodi viri. In posterius vero peccavit protrahendo in lucem *Scriptum*, quod erat instar epistolæ, et peculiaria consilia complectebatur ad certum quemdam virum duntaxat spectantia. Præterea quæ in *Scripto* illo habentur de frequente communione, ea minime inventa sunt ab eo, quem solum aggressus est Arnaldus, sed hausta atque exscripta ex gravissimis Auctoribus. Quæ ignota esse Arnaldo non poterant, quandoquidem satis ostendit in libro suo, eos scriptores a se fuisse lectos, nec dissimulari ab eo debuerant. Igitur iracundia, et ultionis cupiditas ita agitarunt hominis animum, ut famæ suæ dispendio in re tantilla eis satisfacere voluerit, præterquam quod caritatis et ædificationis bonorum exiguam rationem habuit.

1 Part. V, cap. XXVI. — 2 Part. II, cap. II.

CAPUT VII.

Arnaldum sine ratione litem intendisse auctori Scripti. Usus superioris disputationis in confutandis iis, quæ ei objecit Arnaldus.

I. Hisce universim præmissis de argumento, et scopo totius operis *de frequente communione*, facile est semel id ita confutare, nulla ut ratio opponi, nulla excusatio proferri queat, quibus vitium totius operis tegatur. Sed ut hic specimen aliquod relinquamus ratiocinationis, quam colligimus ex iis, quæ antea observavimus; consideremus pleraque testimonia in *Scriptum* Anonymi collecta, quibus ostendere voluit viro illi cupienti, non esse, cur timeret frequenter ad communionem accedere. Quamvis ea testimonia sint generalia, tamen coercenda sunt, secundum consilium auctoris, et referenda ad rem, cui ea aptavit; non ita intelligenda, quasi spectarent ad omnes fideles. Itaque alia loca, quæ Arnaldus profert ex iisdem SS. Patribus, in quibus postulant accuratiorem præparationem, majoremque religionem in iis, qui volunt sæpius accedere ad S. Mensam; non sunt contraria animo auctoris, qui ad unum tantum hominem spectavit, cujus religio ei erat nota, et consentire cum frequente communione videbatur.

II. Ille quidem protulit exemplum primorum Christianorum, qui sæpe communicabant; Arnaldus vero respondet fuisse sanctos homines[1], quibus hoc fas erat. Scitne autem, qualis sit vir ille, cui Anonymus auctor est frequentius communicandi? Anonymus laudat canones Apostolicos, testimoniaque S. Clementis et S. Dionysii, aliorumque, qui frequenter communicandum censent. Arnaldus reponit, « eos, quos admittit, aut potius impellit auctor ad frequentem participationem mysteriorum, ne adesse quidem iis debere, ex sententia sanctorum illorum virorum. » At respondere licet, cum *Scriptum* compositum esset in usum unius viri primarii, omnia testimonia illi soli aptari, non aliis. Nemo autem dixerit virum illum non debere adesse missæ, nedum ut communicet, sine gravi contumelia et temerario judicio de animo, quem non novit Arnaldus.

III. Anonymus contendit *omnes Patres auctores fuisse communionis frequentandæ*[2]. Regerit Arnaldus, non sequi propterea, eos velle promiscue hoc ab omnibus fieri. Quis vero hoc suadet? Profecto non suadet Anonymus. Si quis objiceret Arnaldo, eum arcere a communione quosvis fideles; nonne quereretur calumniam sibi imponi? Nonne vociferaretur, se eos tantum excludere, qui propter peccata mortalia pœnitentiæ publicæ obnoxii sunt, secundum veteres canones? Si hoc se jure respondere posse censet, quomodo audet auctorem *Scripti* insimulare, quasi promiscue omnes ad communionem vocaret; cum virum unum alloquatur, quem novit ita affectum esse, ut par est? Sic omnia loca *Scripti*, quod confutat Arnaldus, recenseri possent; qui nusquam attendit consilium adversarii, nec quærit, utrum remedium, quod uni præscribebat, ad omnes pertineret. Quod cum non existimarit, hallucinatus est Arnaldus, atque aerem verberavit.

IV. Quamvis hac generali responsione evertatur universum ejus consilium, et totum opus *de frequente communione;* attamen cum præter hoc generale peccatum, quod per totum opus sparsum est, sint plures alii errores in singulis ejus partibus; nonnullos saltem attingam, non ut Arnaldi exstimationem minuam, sed ut in posterum sibi caveat, nec tam facile alios reprehendat, traducatque quasi ignaros, exiguæ eruditionis, parvi judicii, bonarum litterarum imperitos, in antiquitatibus ecclesiasticis rudes, quæ omnia exprobrat auctori *Scripti*. Itaque non erit alienum ab hoc nostro negotio ob oculos ei ponere peccata, quæ admisit, et ostendere, vehementer multis in rebus eum falli, cum in iis ipsis, in quibus potissimum rem se acu tetigisse censet in magnos et multos errores delapsus sit, quibus majus volumen confici posset. Itaque omnes non persequar, sed nonnullos tantum, ut et alii habeant hic, quod agant, aut ipse pluribus rem deducam, cum majus erit scribendi otium.

1 Part. I, cap. III. — 2 Ibid. cap. VII.

CAPUT VIII.

Responsio Arnaldi ad loca Patrum, frequentem communionem probantium. Eam non esse firmam. Pœnitentiam ab eo intromissam non esse veterem. Confusionem, et absurditates ejus doctrinæ.

I. Ut respondeat testimoniis Patrum, collectis ad probandum frequenter communicandum ab auctore Anonymo, Arnaldus observat [1], « ut iidem Patres nos docent, Ecclesiam constare duobus hominum generibus, innocuis, et reis; hoc est, iis, qui servarunt gratiam baptismi, et iis, a quibus amissa est peccato quopiam mortali. » Tum subdit, cum Patres suadent frequentem communionem, eos respicere ad priores, seu ad innocuos et justos; alteros vero semper aliquandiu a communione seclusos fuisse.

Quod Poeta dixit de Ægypto, eam protulisse *multa quidem bona medicamenta et multa mala.*

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα πολλὰ δὲ λυγρά:

id potest dici de hac oratione, totoque adeo opere. Sunt enim vera mista falsis, sed posteriora plura sunt, et gravioris momenti, quam priora. Falsum est omnes peccatores promiscue, et propter quævis peccata mortalia damnatos fuisse ad longam, et molestam illam pœnitentiam; qua de re suo loco agemus. Verum quidem est, obnoxios pœnitentiæ in plures annos a communione fuisse exclusos; sed hoc ad te, Arnalde, non pertinet, neque hinc pendet tua pœnitentia publica, quæ tuum commentum est, et de quo nihil unquam audivit Antiquitas.

Duræ disciplinæ.

II. Ostendimus eam separationem significatam proprie non fuisse nomine pœnitentiæ publicæ, sed σκληραγωγίας, quæ exantlandæ erant in tribus primis gradibus pœnitentiæ. Omitto alias circumstantias, quæ necessario ad eam pertinebant, ipsiusque exclusionis ab Altari, quæ semper cum ea conjuncta erat; quas circumstantias tu resecuisti contra veterem Pœnitentiæ formam. Itaque non est, quod usque adeo te jactes, et tam sæpe repetas, Διὸς Κόρινθος *, quasi omnibus satisfecisses, et pœnitentiam ad exemplum Ecclesiæ primitivæ revocasses. Tua ratio pœnitentiæ neque est antiqua, neque publica, de qua legimus in canonibus et in scriptis SS. Patrum. Novitas a nemine probata, ac confirmata, e solo cerebro prognata nonnullorum, qui non usque adeo incubuerant lectioni veterum, aliisque disciplinis, quam putasti. At hoc maxime dolendum fuit, quod eruditionis inopia non pensaretur acumine atque judicio.

Diva Corinthus.

Discrimen innocentium et peccatorum ab Arnaldo excogitatum exploditur.

III. Verum hæc mittamus, ut expendamus id, quod habet Arnaldus de discrimine innocentium et peccatorum. Ait « Ecclesiam constare duobus hominum generibus, innocentibus et peccatoribus; quorum priores servarunt gratiam baptismi, posteriores vero amiserunt mortali quopiam peccato. » Paulo post innocentes vocat *justos*, additque collectionem illam locorum, quos legere est in *Scripto pro frequente communione*, « ostendere tantum, quid fieri soleret erga priores, qui sunt innocentes, et erga eos ex posterioribus, seu peccatoribus, qui ablutis omnibus sordibus longa pœnitentia redierant ad vitam vere Christianam, sed non erga eos, qui nuper sese ex lapsu peccati mortalis erexerant. » Hi enim « semper in aliquod tempus a communione seclusi sunt. » Nunc illi concedamus, quod postea ad examen revocabimus, in Ecclesia primitiva omne peccatum mortale pœnas dedisse seclusionis a mysteriis in aliquod tempus; respondeatque nobis, an nunc sit in Ecclesia lex, qua id facere jubeamur in omni peccatorum mortalium genere. Si fateatur nullam esse, nec peccatores posse cogi ad observationem prisci illius instituti, quamvis utile esse queat, et possit cum laude observari ab iis, qui sponte ita se gerere volent: verum dicet, assentieturque Ecclesiæ et concilio Tridentino, qui nihil aliud exigit ab iis, qui lethaliter peccarunt, ut se parent ad communionem, nisi ut pœnitentiam agant peccatorum, eaque, si fieri queat, sacerdoti confiteantur. At si fateatur nos minime teneri lege instituti, quod instaurare in Ecclesia, cum nonnullis aliis aggressus est; tum vero universa eorum factio dissolvetur. Nihil enim novi asserent, nihil, quod sine eorum consiliis non fiat a multis in pœnitentia vulgari, qui sponte sua, aut ex consilio directorum,

* Proverbium est de re quæ summopere jactatur. T. A.

1 Part. II, cap. II.

reverentiæ causa abstinent a communione, si in Deum gravi delicto peccarint.

IV. Necesse ergo habebit ad tuendam existimationem suam, et consilii sui utilitatem ostendendam, dicere nos ea lege teneri, qua nos jubet ad tempus communione abstinere. Quod revera contendit, quandoquidem pœnitentiam vulgo receptam, et ab Ecclesia probatam vocitat *licentiam*, *depravationem*, *corruptionemque morum ;* aitque horrenda blasphemia, *eam favere impœnitentiæ communi plerorumque*. Quis enim ei rei nuntium remittere non debeat?

Si autem contendat peccatores teneri sua lege de dilatione communionis, ostendat quo jure, quave auctoritate. Nihil ad hæc reponit, neque reponere aliud queat, nisi hanc esse priscam consuetudinem, sic primitivæ Ecclesiæ canones sanxisse. Omitto nunc, quæ respondi ad inanem hanc solutionem in superioribus libris, statuoque veteres canones etiamnum vigere ; nos vero doceat Arnaldus, quam longo tempore pœnitentem, qui jam in gratiam cum Deo rediit, pane vivifico carere oporteat; et cujus sit tempus illud præfinire. Justus est, ac filius Dei, ideoque hæreditatem ejus jure exspectare potest, cohæres est Christi, ejusque frater, nec eo secius arcetur a S. mensa. Quamdiu ab ea vis hominem arceri, et a quonam tempus definiri?

V. Si quo pudore adhuc tenearis, non respondebis tuum esse hoc jus. Juvenis enim adhuc es, sine auctoritate, ac dignitate in Ecclesia. Itaque confugere necesse habebis ad eam traditionem, eosdemque canones, quorum auctoritate intromittere conaris pœnitentiam; nec licebit tibi quidquam ea in re addere, aut detrahere, aut denique mutare. Cur ergo ausus es coercere tempus pœnitentiæ veteris, dilationisque communionis, intra quinque aut sex menses, cum olim septem, decem, viginti anni, et plures in pœnitentia absumerentur? Quam potestatem habes? Quæ mandata accepisti a Deo, aut ab inferioribus potestatibus remittendi de canonibus, mutandique leges, ac constitutiones conciliorum, episcoporum, et Pontificum; quibus legibus ac constitutionibus teneri nos adhuc existimas?

Pœnitens sese hodie si tibi offerat, admisso scelere, cui priscæ constitutiones imposuerint decem, aut viginti annos pœnitentiæ; si canones illi etiamnum vigent, excludendus saltem erit a communione per tot annos, quot in canonibus præscribuntur. Quod si satis habeas eum arcere a communione per sex aut quinque menses, quemadmodum dicis ; annon hoc demum erit perfringere leges, et invadere in jus, ac potestatem Ecclesiæ? Quomodo is pœnitens tuis verbis fidere poterit? Quomodo ei constabit, contracta illa pœnitentia, mutilataque satisfactione, quam illi pro tua auctoritate imponis, se sic affectum iri, ut affectum eum oportere censes, præter receptam nunc pœnitentiam, quo possit digne communicare, nec sacra mysteria polluere? An quinque, aut sex menses possunt idem efficere, ac decem, aut viginti anni, quos antiqui canones constituerant? Esne Papa, aut episcopus, qui instituas Indulgentias plenarias? aut in certum annorum numerum, ut prorsus eximas homines pœnitentiæ, ac exclusioni a communione?

VI. Hinc, Arnalde, intelligere licet, quam leves sint tuæ rationes, quam temerarium istud tuum consilium, et quam auctoritate omni destituta sint tua instituta. Peccatores purgati altero baptismate pœnitentiæ, secundum leges Ecclesiæ et doctrinam conciliorum, sat bene affecti sunt, ut eis fas sit accedere ad communionem. Justi sunt, quia fuerunt justificati, et satisfecerunt legibus pœnitentiæ. Justus enim est, qui vivit secundum legem[1]. Itaque nihil est, quod possit iis eripere aut differre communionem, nisi sponte sua, atque ex animi humilitate, aut consilio directoris, ea abstinere malint. Director enim nonnullis in delictis a canonibus notatis, aut prout intelliget, conducibilius esse ex unctione Spiritus, poterit in aliquod tempus communionem differre. Sed hanc in rem minime indigemus tua reformatione. Jamdudum ita se gerit Ecclesia, et quidem antequam doctor esses, ac jusjurandum dixisses, de docendis mysticis illis dogmatibus, quemadmodum innuis.

1 Arist. *Ethic.* V, cap. III

CAPUT IX.

Opinio S. Bonaventuræ de frequente communione. Eum nullo modo favere doctrinæ Arnaldi. Duo genera præparationis ad communionem. Alterum necessarium, et quod satis esse potest; alterum decori et consilii. Quod probatur auctoritate theologorum. Præparationem necessariam ad communionem secundum concilium Tridentinum esse sacramentum Pœnitentiæ.

I. Putas, Arnalde, multum te profecisse eo, quod laudas S. Bonaventuram [1], quasi tibi faveret. Atqui a tua sententia multum abest. Sanctus ille vir quærit, utrum satius sit frequenter communicare, an vero rarius, si res ex arbitrio nostro pendeat? Deinde respondet, si quis æque sancte affectus sit, ac primitivi Christiani, qui, ut ait, quotidie communicabant, recte eos imitaturum esse; si vero procul absit ab iis, sique frigeat, ac langueat, pro conditione Ecclesiæ posteriorum temporum, præstare eum rarius communicare. Quod si inter duo illa extrema medius sit, mediam etiam viam eum inire oportere; ita ut nunc communicet, nunc reverentiæ causa a Sacramento abstineat. Ea sententia S. Bonaventuræ nec officit scriptori Anonymo, nec tibi ad defensionem tuæ causæ prodest.

Opinio S. Bonaventuræ de frequente communione

II. Ad prius quod attinet, tibi adversatur [2], ostenditque immerito te ejus *Scriptum* carpsisse, quod simili distinctione, ac S. Bonaventura, usus non sit. Causa ejus discriminis est, quod S. Bonaventura, tribus hominum generibus consilia daret, et unicuique quidem, prout conditio ejus postulat; scriptum vero Anonymi ad unum virum missum fuerit, qui erat in una tantum classium memoratarum, non in tribus simul; ita ut necesse non habuerit uti distinctione S. Bonaventuræ.

III. Ad te vero quod spectat, is locus plane est inutilis. Sæpe tibi dixi, et sæpius repetere me oportet, nunquam Catholicos ægre laturos, te hortari homines, ut se quam diligentissime præparent ad participationem SS. Mysteriorum. Præstantissimus is est totius religionis Christianæ actus, et exquisita sane præparatione dignissimus. Sed hinc colligere necesse nos habere plura facere, quam lex postulat, quam Ecclesia præscribit, quam SS. doctores et theologi censent necessarium esse; hoc demum est intoleranda tyrannis. Hoc non possumus pati in tuo instituto, ac nobiscum universa damnat Ecclesia catholica, Duo sunt genera præparationis ad accipiendum S. Sacramentum; alterum essentiale et necessarium; alterum decori. Prius postulat, ut homines in gratiam cum Deo redierint, confessique sint omnia peccata mortalia, quibus eorum animus angebatur, præter religionem ac reverentiam. Alteri nulli sunt constituti limites, sed crescere in immensum potest pro gratiis, quæ nobis ex alto conceduntur, et pro ratione, qua iis utimur.

IV. Caritas, ac religio, omnesque aliæ virtutes tam infusæ, quam acquisitæ, gradatim crescunt, ut aliæ omnes qualitates, quibus est, ut loquuntur scholastici, *extensio gradualis*. Quemadmodum autem essentia caloris tam conservatur in uno gradu, quam in pluribus, quamvis in uno non sit tam vehemens et tam efficax; sic gratia et caritas sunt semper gratia et caritas, quamvis sint minores, minimaque earum copia satis est ad salutem consequendam, vitandasque pœnas æternas. Idem dicamus de religione ac præparatione necessaria ad dignam communionem. Essentiam suam habet, habet et perfectionem accidentalem. Illa sita est in liberatione animi ab omni peccato mortali; hæc ei superaddit ornamenta virtutum, actionum laudabilium, præsertim pietatis, ac religionis.

V. S. Thomas nos docet duo hæc genera præparationis [3], quorum priorem vocat *necessitatis*, posteriorem *decori*. Ibi quærit, utrum nocturnæ pollutiones impedire debeant, ne ad communionem accedamus. Ad quam quæstionem respondet his verbis. « Si quidem sit sine peccato, vel cum peccato veniali, non ex necessitate impedit sumptionem hujus Sacramenti; ita, scilicet, quod homo sumendo reus sit corporis et sanguinis Domini. Si vero sit cum peccato mortali, impedit ex necessitate. » Paulo vero inferius dicit, *ex quadam congruentia impedire*, quamvis nullum intercesserit peccatum mortale. Idem S. Thomas in quæstione antecedente proponit hoc dubium [4], an peccato veniali impediatur effectus Sacramenti? quod dubium ita solvit :

1 In IV dist. XII, art. 2, q. in resol.—2 Vide supra c. III, § 3 in hoc lib.—3 III part. qu. LXX, art. 7 in cons.—4 Qu. LXXIX, art. 8.

« Peccata venialia, inquit, dupliciter accipi possunt; uno modo, prout sunt præterita : alio modo, prout sunt actu exercita. Primo quidem modo, peccata venialia nullo modo impediunt effectum hujus Sacramenti. Potest enim contingere, quod aliquis, post multa peccata venialia commissa, devote accedat ad hoc Sacramentum, et plenarie hujus Sacramenti consequatur effectum. Secundo autem modo, peccata venialia non ex toto impediunt hujus Sacramenti effectum, sed in parte, dictum est enim, quod effectus hujus Sacramenti non solum est adeptio habitualis gratiæ, vel caritatis, sed etiam quædam actualis refectio spiritualis dulcedinis, quæ quidem impeditur, si aliquis succedat ad hoc Sacramentum per peccata venialia mente distractus; non autem tollitur augmentum habitualis gratiæ, et caritatis. » Hæc habet ea de re S. Thomas.

CAPUT X.

Sententiæ quorumdam aliorum Scholasticorum de eo, quod pertinet ad dispositionem ad communionem; Alexandri Alensis, S. Bonaventuræ, et Dominici Soto.

Sententia Alexandri Alensis de dispositione ad communionem.

I. Alexander Alensis, qui dicitur fuisse magister S. Thomæ[1], et S. Bonaventuræ, agens de affectione animi, qua accedimus ad communionem, tria ejus genera constituit. Primum satis esse censetur, ut quis digne communicet, cum nimirum nulla in animo peccata mortalia supersunt, ac reverenter, et timide ad communionem accedimus. Alterum re ipsa satis non est, sed tantum probabiliter putatur, quando quis opinatur nulla amplius in se hærere peccata mortalia, sed tamen quodpiam superest nondum expiatum. Tertium est, cum quis ad communionem accedit contemptim, ac negligenter, cum operam non dederit, ut conscientiam peccatis mortalibus purgaret. Primus digne affectus est ad communicandum; secundus non digne communicat, si proprie loquamur, neque etiam indigne, quia bona conscientia, in qua est, delicta omnia mortalia arcet. Ita censet celeberrimus ille theologus, qui nullam aliam præparationem postulat ad digne communicandum, præter purgationem animi, qui omni peccato mortali solutus est, timoreque, ac reverentia Dei afficitur.

Item S. Bonaventuræ.

II. Assentitur Magistro S. Bonaventura, hisce verbis[2]: « Si probabilia habeat signa de gratia, sufficit sibi ad hoc, quod peccatum non incurrat, quia non incurrit contemptum, quamvis non tantum se disponat, quod Deus acceptet omnino. » Eodem in loco distinguit tres rationes communicandi indigne[3]. Una est in memoria, cum quis recordatur peccati cujuspiam, cujus eum non pœnitet; altera in voluntate, cum cepit consilium de peccando; tertia in actione, cum quis actu peccat. Alibi etiam mentionem facit præparationis necessariæ[4], et præparationis *de congruo*, hoc est decori.

Dominici Soto.

III. Dominicus Soto[5], qui affuit concilio Tridentino quasi theologus, ac proinde satis norat, quæ fuisset sententia Patrum in id coactorum, eadem de re agens, « si consilium, inquit, spectes, a venialibus etiam, pro humana fragilitate, perpurgare se pollutissimus quisque debet, antequam ad hoc sacramentum accedat. » Deinde addit: « quia venialia non sunt obex gratiæ, non est tantum præparamentum de præcepto necessarium. Quapropter accedere cum conscientia venialium certum est non esse peccatum mortale, quanquam sit nonnulla irreverentia. Imo, quamvis hoc non tam certo assuererim, quam Major dist. IX quæst. 1; forte neque est veniale, quia nullum tale habemus præceptum. »

IV. Idem Soto nullam aliam præparationem ab iis exigit, qui peccata mortalia commiserunt, præter absolutionem sacramentalem; quam putat esse necessariam jure divino, nixus auctoritate concilii Tridentini; quod eo sensu intellexit verba Apostoli : *probet se ipsum homo*. Testimonium autem hujusce doctoris eo gravius est, quod probe nosset sententiam Concilii hac de re. Itaque multo dignior est fide, quam recentiores, qui nova sibi de Concilio fingunt, divinantque arcanam ejus mentem, quam nusquam expressit, inventis nescio quibus indicationibus, de quibus ne somniarat quidem. Tandem idem Soto agens de iis, qui peccatum mortale ad impuritatem pertinens commiserunt, ait, ex vulgari sententia satis est post confessionem differre communionem in viginti quatuor horas.

1 In IV, qu. II, memb. II, art. 2, par. 2.—2 In IV dist. IX, expos. dub. III.—3 Dub. V.—4 In IV dist. XII.—5 In IV. dist. XII. qu. 2 ar. 4

CAPUT XI.

Arnaldum frustra niti oppugnare vulgarem doctrinam. Rationes, ob quas SS. Patres aliquando postulent eximiam quamdam dispositionem ad communicandum. Doctrinam Arnaldi esse absurdam, et Ecclesiæ contumeliosam. Ex ejus opinione universum Christianismum a communione esse arcendum; omnesque episcopos et sacerdotes, qui sæpe Missam celebrant, sacrilegia committere; quandoquidem ex ejus doctrina sequitur a nullo id oportere fieri, nisi Apostolos perfectione æquet.

I. Hæc doctrina solidæ theologiæ superstructa, defensaque auctoritate tot gravium doctorum, est firmum propugnaculum, aut potius inconcussa rupes; ad quam novitia omnia dogmata illisa franguntur, ac comminuuntur. Hac una propulsari, et irriti reddi possunt omnes conatus auctoris libri *de frequente communione* contra consuetudinem universæ Ecclesiæ catholicæ. Hoc autem eo verius est, quod omnia testimonia Patrum, quæ coacervat ad ostendendum, non esse communicandum, statim post peccatorum confessionem, sed aliquot mensibus prius sese parandum; aut oportere fideles accuratissime sese probare, et inusitata religione accedere ad Sacramentum; quod, inquam, omnia illa testimonia non complectantur præcepta et leges, quibus teneamur, nisi lethaliter peccare velimus; sed consilia iis utilia, qui volunt quam maximum fructum ex tam sancta actione colligere.

Quare Patres aliquando eximiam postulent dispositionem ad communicandum.

II. Aliquando etiam Patres respiciunt ad periculum, in quod se conjiciunt, qui non eam diligentiam, quam possunt, ad sese parandum adhibent. Ut autem vitæ spiritualis magistri solent monere discipulos suos, qui ingressi sunt viam virtutis, vel perfectionis Christianæ, aut religiosæ, in periculo eos versari, nisi quotidie progrediantur, ascendendo per gradus scalæ illius mysticæ, quæ a terra ad cœlum pertinet, nec tamen damnant, quasi peccati reos eos, qui non augentur in ea perfectione, modo ne ullam legem perfringant; sic et sancti illi viri, quos Arnaldus citat contra *Scriptum* Anonymi, hoc unum spectant, ut incendant Christianos cupiditate majoris perfectionis, absolutiorisque religionis, ut eo pacto magis colerent divinum illud sacramentum, utque ex eo inexhausto fonte majora beneficia divina haurirent. Non eo spectant ardentibus illis pietate orationibus, et refertis hyperbolis, affectibusque divinis; ut imponant novas leges, quibus nonnisi perpauci *moraliter*, ut loquuntur scholastici, possent parere, et quæ plerosque fideles conjicerent in desperationem, impedirentque, ne possent ea, qua par est, animi tranquillitate accedere ad convivium pacis, Deumque hominum amantem et benignum.

III. Ut intelligas, Arnalde, carere ratione tuas ratiocinationes, consectariaque falsa esse, in animum revoca, quod probare instituisti et argumenta, quibus eam in rem uteris. Alio nullo judice opus erit, a quo damneris. Auctor *Scripti* aggressus erat ostendere, ex consensu sacrarum Litterarum, et Patrum laudabilem esse frequentem communionem, expedireque ea uti. Vis ei persuadere consilium hoc promiscue ab eo datum omnis generis hominibus, nullo discrimine dignorum, vel indignorum. Falsissimum hoc est, ut sæpe diximus, estque una ex tuis calumniis; quandoquidem hoc unum ei consilium fuit, ut orationem suam aptaret usibus hominis, quem probe norat. Sed hæc in præsentia omittamus, veniamusque ad potissimum caput. Existimo, tibi persuasum esse, cum sensu communi, tum iis, quæ legisti capite III, hujus libri, quamvis hoc *Scriptum* compositum fuisset, absque ulla restrictione, aut determinatione cogitationis, consiliique auctoris, nullam tibi fuisse satis gravem rationem, cur eum reprehenderes. Etenim propositiones universales, responsionesque indefinitæ in ejusmodi quæstionibus, quæ ad usum referuntur, sunt intelligendæ absolute, et absque rætione applicationis singularis, quæ postea fit.

Absurda doctrinæ Arnaldi consectaria.

IV. Attamen dentibus hanc doctrinam vellicas. Insimulas auctorem erroris in eo, quod habet convenienter dogmatibus universæ Ecclesiæ rem esse utilem et quæ meriti non exigui sit, frequenter ad altare Domini accedere. Quid vero contra profers? Affers loca veterum Patrum et doctorum, qui ab iis, qui solito frequentius communicare volunt, postulant affectionem animi plane singularem. Dicis de S. Bonaventura, quod cap. IX, 1, protuli. Opponis nobis S. Dionysium, qui

vult, arceri non tantum communione, sed etiam Ecclesia, eos qui nondum cum Deo arcte conjuncti sunt, nec dum plane perfecti, et inculpati. Vocas in partes S. Basilium, qui non satis habet eos, qui accedunt ad Eucharistiam, corpore et animo mundos esse; sed qui præterea vult, eos testari, se mundo et sibi mortuos esse, ac Deo soli vivere. Paucis ut omnia complectar, adducis nubem testium, qui affirmante os, qui digne communicant, attigisse apicem Christianæ perfectionis, purumque habere animum, non tantum omnis peccati, sed etiam amoris creaturarum, omniumque levissimorum delictorum, sine quibus nemo vivit.

V. Hæc est summa totius tuæ disputationis, de qua nihil aliud est, quod quæram, nisi quonam sensu hæc testimonia Patrum intelligas; an ea putas esse leges et præcepta, quibus omnino teneamur ita, ut qui ea non observat, offendat Deum, incidatque in damnationem, quam Apostolus minatur iis, qui indigne communicant, quos ait *comedere, et bibere damnationem suam*[1]? Si ita non censeas, putesque nimis inhumanam esse eam opinionem; si fatearis neminem ulla lege teneri ad tam raram, tamque eximiam dispositionem, tum vere judicabis, sed tecum ipse pugnabis, abjiciesque doctrinam istam novam, et omittes temerarium istud cœptum, cujus arcana ratio, et fundamentum est enuntiatio contumeliosa Ecclesiæ; nimirum, constitutionem ejus de præparatione ad Eucharistiam, et pœnitentiam, quam probat esse « licentiam, collapsionem, corruptionemque morum, quæ communi plerorumque impœnitentiæ favet[2]. » Quod si nunc velis recantare, oportet ut fatearis delictum tuum in eo, quod accusasti *Scripti* Anonymum scriptorem æque falso, ac Ecclesiam. Si enim nulla lex est, quæ Christianis imponat necessitatem sese parandi ad communionem, tam austera pœnitentia, et apparatu usque adeo religioso et insolito, ac exigunt Patres in locis a te allatis; *Scriptum* illud a censura tua immune sit necesse est, quia egit tantum de eo, quod necessarium est et præceptum, non vero de eo, quod est consilii duntaxat et *congruentiæ*, ut loquar cum SS. Thoma, et Bonaventura.

VI. Ars est, qua utuntur directores omnes et magistri vitæ spiritualis, quando iis res est cum hominibus timidis, et quorum animi scrupulis præpediti sunt, ut exponant tantummodo id, quod præceptum ac necessarium est, quo eos consolentur, iisque animum addant, explanata cœli via, et reddito faciliore studio perfectionis. Ita se gesserunt celeberrimi illi doctores theologiæ Mysticæ, ut Thaulerus, Suso, Rusbrochius, et Ludovicus Blesensis, Abbas Lætitiæ, qui collegit eximias sententias ex libris trium priorum, aliorumque similium, in libro quem scripsit *de consolatione pusillanimorum*. Illic videbis magnos illos viros, quamvis theoreticæ vitæ addictos, atque in nubes evectos, eximia quadam oratione, et conjunctione cum Deo; attamen quando erant alii instituendi, levandique, potuisse ad terram usque descendere, ut aquilas quæ altum petentes oculos fugiunt[3], nidificantque in summis rupibus, unde in conspectam prædam ruunt, quam vel e profundissimis vallibus rapiunt. Ita se gerit auctor Anonymus scripti, qui non magis propterea reprehendi potest, quam alii, quos nominavi quibus fuit religio mitior, rationi magis consentanea, et quæ se aliis attemperare posset; non qualis est tua, Arnalde, quæ fera est, nec a via trita abit, nisi per invios, ac periculosos calles aberret.

VII. Sed ut ad alteram partem enuntiationis meæ redeam, si forte censeas loca illa Patrum, quæ protulisti, et quæ urges tam vehementer, et tanto affectu, leges esse, quæ doceant, quid sit necessario faciendum illis, qui cupiunt ad communionem admitti; si putes firmam hinc tibi esse rationem vituperandi præparationem vulgarem, pœnitentiamque, per universum Christianum orbem receptam, ejusque loco tuæ substituendæ, cogeris neminem admittere ad communionem, nisi eum, qui sanctitate æquet Apostolici ævi Christianos. Imo vero necesse erit, ut eos multum superet; quoniam multi carebant conditionibus, quas postulat maxima pars testimoniorum a te allatorum, cum non prorsus exuissent φιλαυτίαν, nec ita cum Deo *Amorem sui* conjuncti essent, ut creaturarum omnium essent obliti, nec suas utilitates amplius sectarentur; ut intelligere licet ex *Historia Actorum Apostolicorum*, et epistolis S. Pauli, in quibus videmus, multos fuisse imperfectos, obnoxios vitiis, delictisque insignibus, quæ erant fons querelarum, dissensionumque, quæ inter eos minime raræ erant.

VIII. Quamvis hæc seponamus, conceda-

1 I *Cor.* xi, 27. — 2 Part. II, cap. iii. — 3 *Job.* xxxix, 29.

musque tibi, primævos Christianos præditos fuisse perfecta sanctitate, quales eos describis, ut frequentis communionis capaces essent; at certe cogeris fateri, ex fundamentis a te positis arcendam a communione universam Ecclesiam catholicam, non tantum ut ne tam sæpe ad eam accedat, sed etiam ut ea prorsus excludatur. Ratio ejus rei est, quod Ecclesia hodierna non accedat ad fervorem, et ad sanctitatem primævorum Christianorum, ut ipse affirmas, ubi Ecclesiam ad finem sæculorum degeneraturam esse doces. Quod credis esse dogma fidei, quod docetur in Evangelio, ubi Christus dicit fore, ut, *caritas multorum refrigescat*[1], et cum secundum ad homines veniet, *vix inventurum fidem in terra*[2]. Itaque cum Ecclesia postremorum sæculorum ita sit fini proxima, ut eam S. Bonaventura vocet *Ecclesiam finalem*, constat, eam multum abscessisse a pristina illa caritate, neque zelo ac fervore æquare primitivam.

IX. Quandoquidem vero, cum Anonymus scriptor proposuisset exemplum primorum fidelium ad Christianos ad frequentem communionem adducendos[3]; objicis illi auctoritatem S. Bonaventuræ docentis id exemplum eos demum oportere sequi, *qui se videant in statu Ecclesiæ primitivæ*; hinc necessario sequitur, totam Ecclesiam, aut certe maximam Christianorum partem non posse sæpe communicare. Non vis enim Ecclesiam hodiernam similem esse moribus et pietate Ecclesiæ Apostolicæ, nec semel hoc repetis. Significas ergo, non tantum *plerosque fideles*, qui degenerarunt a pristino fervore; sed etiam totam Ecclesiam, quæ retro sublapsa jam refertur, affectam non esse, sicut par est, ut sæpe communicet, eamque peccato mortali sese obstringere, cum eam in rem consentit, et adhortatur liberos suos. Deberet contra vetare, ne ad communionem accederent, et interdicere ecclesiis, ut statim dicemus.

X. Sed majora etiam loquar. Omnes ex tua sententia episcopi, et presbyteri tam regulares, quam sæculares, qui S. Missam sæpe celebrant, atque in ea communicant, quod plerique ferme quotidie faciunt, ut a te etiam fieri puto; omnes, inquam, illi committunt sacrilegia, si doctrina tua est vera, sique Opus tuum sani hominis, ac sedati haberi possit. Volo te rei esse judicem simul, et testem, postquam mihi ex animi sententia responderis. Dic ergo, esne *in statu* primorum Christianorum? An *servasti inviolatam* gratiam, quam acceperas in baptismo, et *plenitudinem Spiritus Sancti*, quæ tibi in eo sacramento collata fuerat, deinde etiam in Confirmatione? Eodemne fervore ageris, ac illi? Caritatis illa flamma, quæ eorum animos incendebat, an incendit etiam animum tuum? An utilitatibus tuis non magis studes, quam illi? Nihiline facis creaturas, honorem, existimationemque hominum? Nullone affectu teneris, nullisne tangeris injuriis? An lætaris, cum contemneris, male haberis, irrideris, quemadmodum primi illi fideles? An eos amas, et beneficiis cumulare cupis, qui tibi contumelias imponunt, ac te inimice insectantur? Si talis es, sanctior es, quam universa nunc est Ecclesia, aut fuit a mille quingentis annis, quandoquidem ex tua sententia a primo sæculo semper degeneravit.

XI. At si multum absis a cœlestibus illis hominibus : si vigor religionis tuæ, robur constantiæ ac caritatis ardor, et quidquid est Christianismi in te, minime æquent *vigorem illum ac robur heroicum primitivæ Ecclesiæ*, potesne celebrare Missam quotidie? Esne ita affectus ad sæpe communicandum, quemadmodum alios affectos esse vis? Quamvis eo pervenisses, attigissesque statum primitivæ Ecclesiæ, nondum a me dimitteréris. Satis esset homini laico attigisse virtutem heroicam primorum Christianorum, ut sæpe communicaret. Sed sacerdoti, ac directori animorum, et præsertim tali directori, qui sublimiori ratione, et quæ cum vulgari commune nihil habet, homines regit, opus est majore sapientia ac eruditione, majoreque perfectione ac sanctitate, quam plebi illius ævi. Similem ergo te esse oportet Apostolis ac discipulis Christi, qui tunc erant presbyteri Ecclesiæ. Alioqui cave tibi, ne offeras sacrificium, aut communices, nisi rarissime; imo vero ne unquam ad communionem accedas, quod necessario colligitur ex doctrina tua, ut in sequente capite videbis.

1 *Matt.* xxiv. 12. — 2 *Luc.* xviii, 8. — 3 Arnald. part. I cap. ii.

CAPUT XII.

Arnaldum docuisse, non esse, ne semel quidem, communicandum iis, qui non pervenerunt ad sublimem prorsus, et rarum perfectionis gradum, et ne ipsum quidem S. Paulum potuisse communicare. Unde doctrinæ ejus absurditas intelligitur.

I. Inter loca Patrum, quibus Arnaldus maxime nititur, contra auctorem Anonymum *Scripti*, aut potius contra R. P. Antonium Molinam Carthusianum, quem ille sequutus est; pleraque agunt generaliter, et universim de dispositione ad communionem, et quavis participatione S. Sacramenti, sive frequens illa sit, sive rara; postulantque ab iis, qui ad hoc accedunt, sublimem quamdam virtutem, atque exquisitam sanctitatem. S. Dionysius, exempli causa[1], vult prorsus arceri a communione, aut quod amplius est, ab Ecclesia, non tantum pœnitentes, sed etiam eos, « qui nondum purgati sunt phantasmatibus et imaginibus pristinorum vitiorum, succedente illis habitu, atque amore divino puro et impermisto; ac tandem eos, qui non sunt perfecte conjuncti cum Deo solo, et, ut utar verbis Scripturæ, qui non sunt prorsus inculpati. » Hisce verbis fretus Arnaldus exclamat, et invehitur in auctorem anonymum *Scripti*, aitque, « si sanctus ille vir potuisset prævidere extrema, et perturbationem sacrorum, ad quæ ille devenit (quæ prævidebat quidem Spiritus, quo agebatur Dionysius) nequivisse ea suffocare gravioribus verbis.»

II. Vult igitur eo Dionysii loco contineri præceptum, quod illæsa conscientia non possit violari. Alioqui juvenilis ille ardor atque impetus, quo invehitur Arnaldus in Carthusianum, eumque, a quo exscriptus est, videretur insanus, similisque conatui cæci, qui scipione aerem verberaret. Idem fieret, si disserens de eleemosyna, eam universim laudarem, hortarerque homines ad largiendas liberaliter pauperibus facultates suas; quispiam vero mihi indignaretur, contenderetque doctrinam meam esse *extremum quidpiam vitiosum, et perturbationem*, Dominumque eam prævidentem voluisse eam suffocare hisce verbis, quibus paupertatem præcepit, et abjectionem bonorum terrestrium[2]: *Qui non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Si enim omnia sint relinquenda, quæ possidemus, non possumus ea pauperibus largiri. Quicumque ita ratiocinaretur, nisi plane careret sensu communi; oporteret eum statuere omnes, ex illis verbis Domini, necesse habere, relictis facultatibus, amplecti paupertatem Evangelicam. Alioqui non sequeretur conclusio ex præmissis; reponeremusque ei illico, cum nemo necesse habeat possessionem bonorum suorum dimittere, utilissimum esse eleemosynam exercere. Simillima est huic Arnaldi argumentatio. Carthusianus enim, et qui eum exscripsit, hoc unum voluerunt, recte facere eos, qui sæpe communicarent; intellexeruntque ita rem, quemadmodum uterque professus est, si modo prius se præparent pœnitentia, aliisque rationibus ab Ecclesia institutis; nec quidquam, nisi ex consilio prudentis directoris, facerent.

III. Qui ergo consilium hoc carpit, utque id confutet, affert testimonia Patrum, et præ cæteris sancti Dionysii, qui usque adeo extollit præparationem adhibendam, ut in perpaucos cadat; perspicuum est eum credidisse Patres loquutos de ea eximia ratione præparationis, quasi de re necessaria, non vero quæ sit consilii, et ad decorum tantum pertineat; nisi enim hoc statuat, vis et forma argumentationi ejus desunt. Posset ei os occludi ratione simili ei; quæ de eleemosyna antea a me prolata est; quamvis exoptanda sit singularis illa dispositio ad communicandum; attamen cum nemini sit lege imposita, posse Christianos impelli ad religiosissimam illam communicandi actionem viis solitis, quas satis esse judicavit Ecclesia. Quod cum consideratu sit dignum, manifestum est Arnaldum credidisse, illicitum esse accedere ad Communionem nisi iis, qui apicem perfectionis a S. Dionysio, aliisque Patribus memoratum attigissent.

IV. Itaque nec ipse, nec plerique sacerdotes, ne jam de plebe loquar, possent unquam vel semel, communicare sine infractione constitutionis, quæ non potest non esse juris divini, et sine pœna mortis ac damnationis æternæ loco gratiæ, atque æternæ felicitatis,

1 Arnald. part. I. cap. IX. — 2 *Luc.* XIV. 33.

quam se ex divino illo Sacramento relaturos, sperabant. Quis nunc invenietur, qui sit *purgatus phantasmatibus et imaginibus præteritorum vitiorum*, cum ne ipse quidem Apostolus Paulus ad eam conditionem pervenisset? Patet hoc ex eo, quod dicit de se, deque prælio interno, quod in animo suo sentiebat. Lex illa peccati, ac concupiscentia carnis quibus sese expedire non poterat, et propter quas usque adeo queritur, poterantne eum ita angere, atque in peccatum propemodum invitum abducere, ut ipse affirmat, sine phantasmatibus atque imaginibus puritati contrariis? Quomodo vero audebat particeps fieri sacrorum mysteriorum sine dispositione necessaria? Præterea quot homines invenies hodie, qui teneantur divino amore tam puro, ut nulla sit amplius aliarum rerum amoris mistura? aut qui plane sint perfecti atque inculpati?

V. Quam insana est hæc doctrina? Aut potius quo furore agitantur, qui audent proferre tam falsas enuntiationes, et paradoxa tam remota a sensu communi, ac naturali ratione? Cum præsertim tam periculosa hinc oriantur consectaria, ut si semel admitterentur, claudendæ essent ecclesiæ plebi Christianæ, vetandus aditus ad altaria sacrorum ministris, interdicendi fideles communione, abolendum sanctum Missæ sacrificium, atque abrogatione sanctissimarum religionis cæremoniarum, antevertenda tempora ac furor Antichristi, et in antecessum effectus ejus impietatis edendi, quorum nihil adhuc novimus præter minas.

VI. Idem sequetur ex locis S. Basilii, unde Arnaldus colligit non tantum eum arcendum communione, « qui admittit peccata mortalia quavis occasione data; sed etiam eum, qui castigatioribus est moribus, et veluti semichristianis, ac semi-sæcularibus, nec plane vivit Christo, quemadmodum in Baptismo pollicitus est; » et eumdem S. Basilium postulare, ut quispiam bene præparatus sit, « mortuum eum esse mundo et sibi, et vivere tantum Deo. » Quis audebit posthac communicare, aut sacra facere, suscepta in se observatione rei, quæ est plerisque saltem Christianis *moraliter*, ut loquuntur, *impossibilis*? Quis non judicabit, ex tot absurdis consectariis, falsa esse principia, ex quibus deducuntur, erroremque non esse in doctrina Patrum sed in eorum sententia, qui in alienum sensum eorum verba detorserunt, ut cum falsis suis opinionibus, periculosisque dogmatibus consentire viderentur?

CAPUT XIII.

Semper redeundum esse ad doctrinam Ecclesiæ. Eximius locus Doctoris theologiæ de tribus generibus præparationis ad communionem, deque ea, quæ necessaria est. Cur Patres tam eximiam dispositionem postularint ad communicandum. Arnaldum abuti auctoritate Patrum. Ejus paralogismus.

I. Redeamus ergo, si sapimus, et nisi falli volumus, ad arcem illam inexpugnabilem, ad rupem inconcussam, contra quam nihil possunt ars et dolus, quam omnes conatus hominum, et cacodæmonum perrumpere nequeunt, et quæ eorum ictibus, ac assultibus magis firmatur. Intelligo S. Ecclesiam, ejusque doctrinam, nec tantum eam, quam diserte docuit, sed eam, quam usu et consuetudine sua probavit. In hoc autem negotio, ubi sermo est de præparatione necessaria ad communicandum, facile intelligi potest, quæ sit doctrina Ecclesiæ. Sat multis eam probavimus auctoritate concilii Tridentini, consensuque omnium doctorum catholicorum, ac præsertim SS. Thomæ, ac Bonaventuræ, cæterorumque theologorum scholasticorum, cum quibus consentiunt magistri theologiæ mysticæ et spiritualis.

II. Ii uno consensu statuunt geminam esse dispositionem ad communionem, quemadmodum antea dixi. Nunc operæ pretium me facturum existimavi, si subjicerem disputationem hac de re gravissimi, ac doctissimi theologi, ferme ante centum annos editam in libello *de Frequente Communione;* nullus enim hodiernus scriptor videtur hanc quæstionem tanto judicio pertractasse; et quidem paucis verbis; prætereaque ostendit qui intelligenda sint loca illa Patrum, quæ usque adeo jactat Arnaldus. Hæc ergo ea de re scripsit magnus ille Dei servus.

III. Ut cum laude participes esse possimus divini illius sacramenti, oportet ut digne ad id accedamus. Digne autem ad id accedere, triplici ratione intelligi potest. Prima est, ut ille, qui accipit, habeat in se veluti æqualitatem pretii, ac valoris, quam theologi vulgo vocant *condignitatem*. Hoc sensu, nulla crea- Eximius locus doctoris theologiæ de tribus generibus præparationis ad communionem.

tura, ne beata quidem Virgo, potuit digne particeps fieri divini illius Sacramenti. Quid enim est homo, aut alia creatura, ut comparetur cum Deo? Quæ proportio est inter finitum et infinitum? Secundo accipere *digne* potest dici de quadam perfectione virtutum, donorum, ac præsertim reverentiæ et religionis; ita ut is dicatur accipere digne, qui accipit cum quadam eminentia virtutum, magnaque reverentia ac religione; sine quibus sacramentum nonnisi indigne accipiatur. Verum hæc ratio dignæ participationis non est necessario injuncta, ut quispiam digne participare dicatur, et sæpe contingit, ut gratiæ illæ concedantur frequenti usui communionis; quandoquidem cum sint dona Dei, conceduntur et augentur iis, qui admirabile illud sacramentum frequentant. Quo factum, ut Gerson dixerit eos, qui nolunt accedere ad id mysterium sine hujuscemodi donis, similes esse iis, qui cum frigeant, nolunt accedere ad ignem, nisi prius incaluerint.

IV. Denique intelligimus vocibus, *digna præparatio*, dispositionem, quam Deus ab homine postulat, ut sine peccato sacramentum Eucharistiæ accipiat. Nec aliud est, ad peccatorem quod attinet, præter accuratam investigationem peccatorum, quæ detestatur, conjunctam cum firmo proposito vitæ emendandæ, et vera atque integra omnium delictorum suorum confessione; cui rei addendum nullum incidere obicem communionis, jussu superiorum. Quod si forte, qui accedit ad sacramentum nullius peccati conscius sibi sit, digna preparatio illi erit fides operans per caritatem. Atque hæc dicitur digna preparatio, et postulatur ab eo, qui ad sacramentum accedit. Quicumque vero venit absque hac preparatione is sine dubio indigne accedit, deque tali homine loquitur Paulus, quando dicit, eum qui *manducaverit panem*[1], *et biberit calicem Domini indigne judicium sibi manducare et bibere*. Hanc autem dispositionem postulat, cum subjicit: *Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat*. Præterea hæc dispositio complectitur quidquid SS. Doctores postulant, ut quis digne particeps fiat S. sacramenti. Quod si nonnullis in locis videantur exigere ad eam preparationem eximias virtutes; existimamus eas ab illis postulari quasi utiles, sed non quasi necessarias. Quo enim dispositio ejus qui accepit capacior est, eo majores liberalis Dominus largitur gratias. Unde sequitur nec imperfectionem virtutum, et religionis, nec remissionem reverentiæ, quando non excludit dignam præparationem, reddere hominem indignum qui accipiat Sacramentum; imo vero non sine fructu ad id eum accedere, quamvis in se sentiat minutas reverentiam et religionem, quæ sæpe per Sacramentum conferuntur eo tempore, quo accipiuntur. »

V. Nihil potuit opportunius, ac significantius dici. Nec pluribus opus est ad dirimendam litem, silentiumque imponendum fervidioribus æquo theologis, qui omnia miscent eo quod careant prudentia, nec secernant id, quod necessarium est ab eo, quod est consilii et decori. Hinc etiam intelligimus quæ cautio adhibenda sit in interpretatione locorum Patrum, qui usque adeo severi esse videntur, tamque puram ac raram affectionem animi exigere, ut nemo ferme eam attingere possit. Ejusmodi est locus S. Bonaventuræ, itemque S. Basilii, et aliorum alii, quos venditat Arnaldus ad homines revocandos a frequente communione, augendamque famam novi sui instituti.

VI. Sed et aliud moneam, necesse est, de auctoritatibus illis SS. Patrum circa præparationem necessariam ad communionem, protrahamque in lucem dolum, aut potius ruditatem Arnaldi in constituenda pœnitentia. Si incidat in Patrem quempiam, qui verba faciens de communione, et pœnitentia, significet audax esse facinus, et temeritatem iis, qui graviter in Deum peccarunt, quod festinent ad participationem mysteriorum, et veluti vi extorqueant, quod mereri debent assiduitate longæ pœnitentiæ; si quando, inquam, incidat in ejusmodi locum, tum vero triumphat, et intolerabilem se præbet jactationibus suis, nec sine fastu invehitur in bonum Carthusianum, et eum, a quo exscriptus est. Putat causa se esse longe superiorem, postquam ostendit SS. doctores existimasse nefas esse, peccatorem tam cito accedere ad Altare, cum debeat aliqua pœnitentia præparari. Qua in re summopere ei favent loca S. Cypriani, ex epistolis et libro *de Lapsis*. Illic enim magnam religionem injicit sanctus ille vir animis pœnitentium, qui longæ pœnitentiæ moram ferre non poterant, quique ut eam contraherent, Confessorum ad metalla aut ad carcerem, Christi causa damnatorum,

[1] I *Cor*. II, 26.

deprecationibus et auctoritate utebantur. A qua cupiditate eos revocat, ostenditque, novam esse culpam, et quidem ad perniciem disciplinæ ecclesiasticæ spectantem.

VII. Itaque, ne lector fallatur, meminerit oportet magnum esse discrimen inter Ecclesiam, quæ Cypriani ævo vigebat, et hodiernam, quod attinet ad præparationem necessariam ad communionem. Tunc enim pœnitentia publica lege constituta erat, circumstantiæque ejus disertis canonibus definitæ adeo, ut accurate observarentur, nec possent sine peccato violari. Igitur mirandum non est, si SS. episcopi acriter pro ea pugnarent, nec pedem facile referrent, cum vellent disciplinam observari, atque Ecclesiæ pareri. Nec mirum est etiam, si peccatores tam graviter hortarentur ad ferendam pœnitentiam, proposita iis magnitudine noxæ, quam contrahebant, si pœnitentiam negligerent. Nunc vero obsoleta ea lege in peccatis vulgaribus, Ecclesiaque satis habente arcanam, ac sacramentalem pœnitentiam, argumenti illius nulla est amplius vis, nec nisi dolose simplicioribus objicitur species rationum, quæ revera sunt sophisticæ; et colligitur religioni nobis esse oportere negligere leges jam obsoletas.

CAPUT XIV.

Hallucinationes aliquot Arnaldi. Omnem errorem non esse hæresim. Locus Tertulliani suspectus propter ejus hæresim, qui oppugnat consuetudinem Ecclesiæ, qua in re eum sequitur Arnaldus. Ejusdem Arnaldi falsa enuntiatio, et error in interpretatione loci S. Bonaventuræ, qui suspectum eum facit gravioris erroris contra auctoritatem Ecclesiæ.

I. Volo hic exsequutioni mandare præceptum Evangelii, et benefacere iis, qui nos vexant ac calumniantur. Non possum autem majore beneficio Arnaldum afficere, quam si eum delictorum atque errorum admoneam, qui contendit, *omnem errorem trahere aliquid de hæresi*. Igitur ostendam eum errasse potissimum in usu, et interpretatione locorum SS. Patrum, quibus usus est.

Omnis error non est hæresis.

Quoniam vero in eam enuntiationem forte incidi, ab ea libet ordiri, et petere ab Arnaldo, quomodo eam intelligat. Nam videtur mirum, imo vero prorsus falsum, omnem errorem trahere aliquid de hæresi. Nulla est hæresis, quæ non sit contra fidem; quis vero nescit, esse errores in historia, in grammatica et in aliis disciplinis, quæ ad fidem non pertinent? Est ergo, Arnalde, tua enuntiatio paradoxa, nisi forte errores fidei contrarios intelligas. Quo sensu, verum est quod dixit Tertullianus: « Quodcumque adversus veritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam vetus consuetudo [3]. »

Locus Tertulliani suspectus expenditur.

II. Quod habet hic de consuetudine, obiter attigit ad patrocinandum suo errori, qui vera erat hæresis. Erat nempe hæresis Montanistarum, quæ varia instituta intromiserat contraria priscis consuetudinibus Ecclesiæ catholicæ, ut jejunia nova, secundarum nuptiarum interdictio, exclusio perpetua ab aditu ecclesiæ, atque a communione, eorum qui peccata enormia admiserant, et quædam alia, quæ se nuper edoctos dicebant a Paracleto, sive ita vocarent hæresiarcham Montanum, sive crederent Paracletum, hoc est, Spiritum S. per os ejus loquutum. Quidquid id est, Catholicis objicientibus consuetudinem Ecclesiæ nihil reponebant Montanistæ, nisi agi non de consuetudine, sed de veritate ei præferenda. Tertullianus eodem spiritu actus et in eadem schola institutus, postquam negavit, consuetudinem præscribere veritati, ita loquitur[1]. « Sed Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominavit. » Tum paucis verbis interjectis, addit quod antea recitavi.

III. S. Cyprianus, et alii Afri episcopi, qui sententiam dixerunt contra communem Ecclesiæ consuetudinem, ex qua ab hæreticis baptizatos minime rebaptizabat, in concilio Africano, in quo fuerunt xc episcopi, utebantur, eadem ratione, Veritatem esse præferendam consuetudini. Imitatus hoc est Arnaldus, qui ad instar Tertulliani, et Afrorum episcoporum, negat « sequendam esse ratiocinationem, aut consuetudinem hominum in rebus ecclesiasticis, sed auctoritatem divinam, qua nititur tota nostra religio. » Verum quemadmodum falsum erat, verita-

1 Part. II, cap. xxi. — 2 *De Virg. vel.* cap. iii. — 3 *De vel. virg.* cap. i.

tem stetisse e partibus Montanistarum, aut episcoporum Afrorum, et quemadmodum falsum consectarium deducebant ex verissima hac enuntiatione, *sequi nos oportere Veritatem et Scripturam;* sic etiam Arnaldo nec veritas favet, nec consuetudo, et pravum ab eo elicitur consectarium ex enuntiatione vera, *ad Verbum Dei, et ad Traditionem omnia esse exigenda.* Quarum enuntiationum prior est omnino vera, et posterior, quando aguntur res ad fidem pertinentes; non quando mera agitur consuetudo, eaque indifferens et in arbitratu Ecclesiæ sita; ut satis demonstravimus.

IV. Ut redeam ad id, quod cœperam dicere, de Arnaldi propositione, *omnen errorem de hæresi aliquid trahere*; perspicuum est, eam falsam esse, multosque esse errores, quibus nulla est cum hæresi affinitas, quales sunt errores grammatici ad significationem, atque interpretationem vocum tantum pertinentes. Quod dico, quia posset contingere, ut error grammaticus esset etiam error fidei catholicæ contrarius. Sic contigit in hæresibus Arianorum, Nestorianorum, Eutychianorum, et multorum aliorum, in quibus necesse fuit diligenter inquirere in significationem multorum vocabulorum, quibus abutebantur hæretici.

Non opus est me exemplis sat notis immorari. Suppeditatur mihi ab Arnaldo ipso exemplum, quod instar omnium erit ad probandum, quod dixi, uno errore posse in fidem, et in Grammaticam simul peccari; quamvis qui errat minime sit hæreticus, nisi pertinaciter errorem tueatur. Quod non puto facturum Arnaldum, agnita culpa.

Hallucinatio Arnaldi in interpretatione loci S. Bonaventuræ.

V. Eum errorem erravit in interpretatione loci S. Bonaventuræ, quem usque adeo ostentat[1]. Sanctus ille vir, agens de varia communicantium dispositione, hæc habet : « Si autem in statu Ecclesiæ finalis, utpote frigidum et tardum, laudandum est, quod raro[2]. » Arnaldus pro *Ecclesia finali* intellexit *Ecclesiam finientem*, (Gallice, *l'Eglise finissante*) quæ summa est absurditas. Theologi sæpe utuntur voce finalis, ut quando vocant *Pœnitentiam*, aut *Impœnitentiam finalem*, ut eam significent, in cujus statu homines moriuntur. Eodem sensu dicitur *Perseverantia finalis* eorum, qui ad finem usque perseverant. Si quis vocaret perseverantiam, impœnitentiam, aut pœnitentiam *finientem*, significaret contrarium ejus, quod dicere cuperet. Nam perseverantia, vel impœnitentia *finalis* est, cui nullus est finis, finiens vero quæ desinit.

VI. Verum hic error non consistit in grammatica. Ulterius progreditur, habetque nescio quid contagiosum, quod fidei catholicæ contrarium est. Significant enim ea verba, Ecclesiæ finem fore, contra quam promisit Dominus, qui eam nunquam desituram pollicitus est. Aliunde etiam nobis innotuit, potissimum auctorem hujusce novitatis, et operis *de frequente communione*, credidisse veram Ecclesiam posse corrumpi, nec eam amplius esse, legique hoc ejus dogma : « Veram Ecclesiam non esse cœtum constantem Papa, episcopis, presbyteris, doctoribus, monachis et plebe, qualem eam videmus; nec ejusmodi corpus posse censeri Ecclesiam alio sensu, nisi quia successit veræ Ecclesiæ; quemadmodum si aquæ lutulentæ et corruptæ, quæ impleret alveum fluvii, cujus aqua fuisset olim limpida, viva ac salubris, nomen imponeretur ejusdem fluvii, quamvis mutati corruptione, quæ successit; nec sane posse Ecclesiam vocari, nisi eam, quæ sexcentos postremos annos antecessit. »

VII. Quare vereri possumus, ne pravam illam interpretationem duarum vocularum Latinarum data opera inseruerit Arnaldus, ut eamdem doctrinam obiter insinuaret; præsertim si attendamus præjudicatas opiniones sparsas per opus *de frequente communione*, in quo parum reverenter de ea loquitur quam putat posse prolabi in *licentiam* et *corruptionem morum*; quam censet reipsa confirmare consuetudines, quæ sunt *veræ corruptiones morum*, et quæ favent communi impœnitentiæ plerorumque. » Paucis ut omnia dicam, universum libri argumentum, et novum institutum, quod nobis obtrudit, vituperando vulgarem consuetudinem totius Christianismi in usu Sacramenti, dispositioneque eorum, qui ejus participes fiunt; nobis gravem rationem suspicionis præbent, expendendique ejus, quod agit Arnaldus, quanquam innocuum videtur.

VIII. Ne mihi credideris, Arnalde, sed ex tuis ipsius verbis judica, annon merito suspicemur nescio quid de te, dubitemusque de integritate fidei tuæ, quod attinet ad Ecclesiam. Scribis in præfatione tua, concilium Tridentinum, « cum videret procellam, quam ubique Cacodæmon concitaverat, tam vio-

1 Part. I, cap. II. — 2 In IV, dist. XII.

lentam fuisse, ut posset abripere omnem paleam ex area, atque in ea solum triticum relinquere, ut utar verbis Scripturæ ; hoc est, dejicere omnes infirmos, relictis tantum firmis et perfectis ; cumque vereretur ne redderet Catholicos Apostatas, cum eos cuperet catholicæ religioni addictiores reddere, confugisse ad sacerdotes, » etc. Hæc verba, prima specie simplicia, occultant periculosam doctrinam. Hinc enim colligendum est imperfectos non esse justos, sed tantum perfectos. Intelligis. enim tantummodo *firmos et perfectos* significari tritico, palea vero debiles. Perspicuum autem est Scripturam, ex qua hæc verba mutua sumpsisse te profiteris, nunquam palea significasse debiles et imperfectos, sed peccatores, qui torpent in peccato, vel reprobos, pro statu, in quo erunt, cum de iis judicium feretur. Constat vero omnes justos, quamquam debiles et imperfectos, pertinere ad massam tritici, ut loquar cum Augustino. Sic Joannes Baptista dicebat[1], Dominum nostrum *mundaturum aream suam, et congregaturum triticum suum in horreum, paleas autem combusturum igne inextinguibili.*

IX. S. Augustinus rem ita innumeris locis interpretatur, soletque intelligere grana de justis, eisque, qui sunt in Dei gratia, paleam vero de iis qui sunt in damnationis statu. In libro *de vera Religione* vocat hæreticos paleam et lolium[2]; in alio vero loco iis verbis utitur ad significandos impios[3], qui in eadem Ecclesia bonis misti sunt. Qui ultimus significatus est apud eum frequentissimus, præsertim quando disceptat contra Donatistas[4]. In quodam etiam sermone ita loquitur : « Ecclesia hujus temporis areæ comparatur habens mista grana cum paleis, habens permistos bonis malos, habitura post judicium, sine ullis malis, omnes bonos[5]. » Hæ sunt propriae significationes *paleæ* et *tritici.*

X. Potest etiam hoc confirmari auctoritate S. Gregorii Papæ, qui verba faciens de ultimo judicio, et de separatione electorum et reproborum, eadem utitur comparatione[6]: « Nam post trituram vitæ præsentis, in qua nunc triticum sub paleis gemit, ita illo extremi judicii ventilabro inter triticum, paleasque discernitur, ut nec in tritici horreum paleæ transeant, nec in palearum ignem horrei grana delabantur. »

Itaque qui nomen quidem *tritici* ad solos perfectos refert, paleæ vero ad imperfectos, merito se suspectum facit pravæ cujusdam opinionis de membris Ecclesiæ; præsertim cum cæteroqui nec cogitationes, nec loquutiones habeat satis sinceras, et satis consentaneas doctrinæ catholicæ.

CAPUT XV.

De loco S. Dionysii, quem maxime jactat Arnaldus, quamvis eum nullo modo intellexerit. Primo absurdum esse consectarium, quod ex eo deducit. Deinde nullum unquam adfuturum Missæ, aut communicaturum fuisse, si verum esset, quod vult Arnaldus.

I. Omnium locorum Patrum, quibus utitur Arnaldus, potissimus et disertissimus est locus Dionysii. Est *fulgur*, est *tonitru*, ut dicit, cujus nec splendorem, nec fragorem possunt adversarii sustinere. Antonius Molina[7], et post eum auctor Anonymus eum protulerant, ut ostenderent priscam fuisse Ecclesiæ consuetudinem, ut communio daretur omnibus, qui aderant Missæ. Verum Arnaldus hoc ipso testimonio contra adversarium utitur, quem eo ictu prosternit in Carthusianum ipsum, qui primus id adhibuerat ; quem quasi mancipium, aut potius ad remos damnatum habet, ac contumeliosissime conculcat. Si jactantias ejus hanc in rem audiamus, videtur invenisse arcanum occultæ suæ factionis in loco Dionysii, nec quidquam superesse adversariis, quod ei reponant. Attamen ostendemus eum locum nullo modo ab eo fuisse intellectum, sententiamque, quam ei tribuit, non tantum esse contrariam scopo Sancti illius viri, sed etiam perabsurdam, et a ratione plane alienam.

II. Incipiamus a posteriori, ostendamusque, quamvis illi concederemus quidquid de loci sensu habet, nihil hinc eum referre posse, præter ignominiam, et necessitatem defendendi necessaria ejus æque, ac absurda consectaria. Vult verba Dionysii nos eo adducere, ut credamus, in Ecclesia primitiva, ecclesia et communione expulsos, non tantum cate-

1 *Matth.* III, 12. — 2 Cap. VI. — 3 Ibidem cap. XXVII. — 4 Aug. ep. XLVIII. — 5 *De Div.* VIII. Vide et serm. XXII *de Tem* — 6 XXIV *Moral.* cap. V. — 7 Tract. VII, cap. III.

chumenos, dæmoniis obsessos, et pœnitentes, sed etiam « omnes, quibus nondum inerat purus amor divinus, et sine mistura, eosque, qui non erant prorsus perfecti et plane inculpati. » Unde occasionem arripit irridendi auctoris Anonymi [1], aitque, « per se ei licere incitare ad communionem omnes, qui manebunt, ut adsint celebrationi mysteriorum, » postquam, ex sententia S. Dionysii, « expulerit omnes eos homines ex Templo Dei, et sacrificio, ut sublimiore, quam ut ejus participes esse queant. »

III. Quis credere posset, nisi res oculis subjecta esset, tam absurda quemquam cogitare, eaque audere palam profiteri apud Christianos, ut putet, secundum S. Dionysium, et consuetudinem Ecclesiæ veteris, expulsos fuisse ecclesia, et S. Sacrificio Missæ, qui non erant prorsus conjuncti cum Deo solo, et qui non erant penitus perfecti, atque inculpati, præter pœnitentes; nam Arnaldus post hosce, quasi ultimam classem exsulantium, recenset eos, qui nondum summam perfectionem attigere. Si aliud nihil ei subsidii fuisset ad intelligendum hunc S. Dionysii locum, certe vel sola doctrinæ absurditas ei aperire oculos potuisset, hominemque absterrere, ne eo usque progrederetur, ut sancto illi viro tribueret tam absurdam, et falsam enuntiationem, quæ prima fronte omnes rationis compotes offendit.

IV. Quis ergo aderat Missæ? Quis frequentabat cœtus Christianorum? Quis ingrediebatur in ecclesias, si soli perfecti et plane conjuncti cum Deo poterant sacrorum spectatores esse et participes? Estne quisquam in terris, qui ab omni parte perfectus sit? Annon docet Scriptura [2] *non esse hominem, qui non peccet?* Omne autem peccatum defectus est perfectionis. Recte dixit Augustinus [3], « ut ostenderet, secundum istius vitæ modum esse quamdam perfectionem, eique perfectioni hoc quoque deputari, si se quisque noverit nondum esse perfectum. » Quandoquidem Paulus negabat, *se jam comprehendisse, aut jam perfectum esse*, non poterat ex falsa hac doctrina ecclesiam ingredi, et communicare.

Verum nec Ecclesia primitiva unquam usa est eo rigore, aut potius ea barbarie, quæ ne mandari quidem poterat exsequutioni, si voluisset; nec S. Dionysius simile quidquam scripsit. Arnaldus nempe sensum ejus minime assequutus est, quod nunc ostendam, et cogam eum fateri.

CAPUT XVI.

Enarratio loci S. Dionysii e cap. III *de Hierarchia Ecclesiastica, male intellecti ab Arnaldo, et a Georgio Pachymere. Variæ significationes vocis Pœnitentia. Quis ordo servaretur in exclusione eorum, qui non aderant Missæ.*

I. Ut intelligatur insignis ille locus S. Dionysii, necesse est, ut probe sciamus, quodnam sit argumentum, et quinam scopus III capitis libri *de Hierarchia Ecclesiastica*, in quo est. In eo S. Vir agit de *Synaxibus*, hoc est de cœtibus ecclesiasticis; in quos conveniebant fideles, ad sacrorum mysteriorum celebrationem, narratque, quæ in iis solerent fieri. Inter alia igitur dicit, cum Psalmodia desiisset, et absoluta esset lectio sacrorum librorum, « ejectos sacro ambitu catechumenos, dein energumenos, et pœnitentes; mansisse vero eos qui digni erant, qui spectarent res divinas, earumque participes essent [a]. » Probe notandi sunt tres illi hominum ordines, qui emittebantur ecclesia, nec mysteriorum celebrationi aderant.

II. Deinde postquam exposuit, quæ interea fierent in sanctis illis ritibus, aggreditur accuratiorem rationem reddere exclusionis trium illorum ordinum. Tum summatim rem repetens, ita loquitur : « Postquam ergo divino Templo emissi sunt, et a Sacrificio, quod eorum captum superat, qui nondum sacris ullis sunt initiati; deinde transfugæ a sacra vita; consequenter vero et ii, qui propter imbecillitatem afficiuntur terriculamentis, et spectris cacodæmonum; quippe qui non pervenerunt intenta et perpetua propensione ad immobilitatem, et efficaciam divini habitus; postea et præter illos, qui reliquerunt

a Καὶ μετὰ ταῦτα ἔξω γίγνονται τῆς ἱερᾶς περιοχῆς, οἱ κατηχούμενοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες· μένουσι δὲ οἱ τῆς τῶν θείων ἐποψίας καὶ κοινωνίας ἄξιοι.

1 Arn. part. I, cap. IV et V. — 2 III *Reg.* VIII. 46. — 3 Lib. III *cont. Ep. Pelag.*

quidem contrariam vitam, sed nondum sunt purgati ab ejus imaginibus, habitu et amore divino impermisto ; et post hosce qui non sunt plane uniformes, et, ut secundum legem loquar, prorsus sine macula et vitio [a]. »

III. In hoc loco observandum S. Dionysium non loqui, nisi de iis, qui excludebantur ecclesia voce solemni Diaconi, qua jubebantur exire, non omnes simul, sed suo ordine ; et per intervalla, ut mox dicemus. Hic videntur commemorari quinque ordines hominum Ecclesia expulsorum. Primus est catechumenorum; secundus eorum, qui delapsi sunt in peccatum, quos vocat ἀποστάτας *desertores sanctæ vitæ* ; tertius est obsessorum a cacodæmonibus ; quartus eorum, qui nuntium quidem remiserunt pravis moribus, sed eorum reliquiis nondum sunt satis purgati, qui sunt pœnitentes ; quintus eorum est, qui non plane *uniformes*, sed vitio quopiam commaculati. Attamen, quemadmodum paragrapho primo diximus, Dionysius initio capitis enumerat tantum tria hominum genera, qui justi ecclesia exibant, et qui fuere catechumeni, a cacodæmonibus obsessi et pœnitentes. Quinam igitur sunt duo alii gradus ?

Quid apud Dionysium significet vox ἑνοειδεῖς ; *uniformes.*

IV. Credidit Arnaldus quintam classem eorum, qui ejiciebantur, fuisse hominum, qui nondum *plane conjuncti erant cum Deo.* At Græca vox est ἑνοειδεῖς, quæ significat *uniformes*, iique intelliguntur, quibus animus nondum satis purgatus est, et ad simplicitatem Christianam adductus; sed qui divisi sunt reliquiis affectuum, quibus creaturas prosequuntur, quamvis sint perfectiores quartis, quibus est phantasia referta phantasmatibus et imaginibus præteritorum peccatorum. Itaque non intelliguntur, qui nondum prorsus *conjuncti sunt cum Deo*, ut vertit Arnaldus, sed qui non sunt *uniformes.* Præterea existimat Arnaldus hos esse distinguendos a pœnitentibus, et quia non erant prorsus perfecti, ideo exclusos a communione et ab ecclesia fuisse. Quæ interpretatio est frigida, et ratione omni destituta; cum nullo modo verisimile sit exclusos ab ecclesia eos, qui non erant prorsus perfecti. Nec ulla est auctoritas, aut exemplum, quo confirmari hæc falsa opinio possit.

V. Georgius Pachymeres, qui paraphasim ejus libri conscripsit, existimat, quintum illum ordinem Dionysii esse homines laicos, qui propter vitam communem, quam agunt, eamque multis negotiis distractam, non sunt satis simplices, atque *uniformes*; qua de causa a choro, et ab Altari amovebantur [b]. Verum defendi non potest ea opinio, cui contradicit S. Dionysius, cum ait ejusmodi homines exclusos fuisse ab ecclesia. Quod non potest intelligi de laicis, qui ex ea non egrediebantur, sed in locis suis sacrificio aderant.

VI. Ut recte hic locus intelligatur, in memoriam revocandum id, quod diximus libro antecedente de quatuor gradibus pœnitentiæ publicæ, deque stationibus, atque exercitationibus trium priorum. Qui vocabantur προσκλαίοντες, hoc est *flentes*, manebant extra Ecclesias, neque eas ingrediebantur. Secundi, qui dicebantur ἀκροαταὶ, hoc est *auditores*, ingrediebantur ad audiendum verbum Dei æque ac catechumeni; sed eo audito emittebantur. Quo facto pœnitentes tertii ordinis, qui dicebatur ὑπόπτωσις, hoc est *prostratio corporis*, in media Ecclesia manebant, ubi in humum prostratis manus imponebant episcopus et clerus, additis nonnullis precibus ; deinde dimittebantur. Observavimus præterea, quamvis hi quatuor gradus tribuerentur pœnitentiæ publicæ , attamen nunc *Pœnitentiam* complecti tres primos, nunc tantum tertium.

VII. S. Dionysius initio capitis, de quo agimus, secundo et tertio ordini hoc nomen imponit; de iis enim solis loquitur, qui voce Diaconi ex ecclesia emittebantur, quales erant secundi, et tertii ordinis pœnitentes nam primi, cum non ingrederentur ecclesiam, ea emitti non poterant. Duos ergo illos memoratos ordines initio capitis, ait esse ἐν μετανοίᾳ, *in pœnitentia.* Hi autem duo simul non egrediebantur, verum hic ordo ea in re servabatur. Post lectionem Scripturæ Diaconus jubebat catechumenos, deinde eos, qui, cum deliquissent, nondum admissi erant ad pœni-

a DION. XVI. Ἐπεὶ δὲ τοῦ θείου γεγόνασιν ἔξω ναοῦ, καὶ τῆς ὑπερκειμένης αὐτοὺς ἱερουργίας, οἱ τῶν τελετῶν ἀμύητοι καὶ ἀτέλεστοι, καὶ πρὸς αὐτοῖς οἱ τῆς ἱερᾶς ἀποστάται ζωῆς, ἑπομένως τε τούτοις οἱ πρὸς τὰ τῶν ἐναντίων δειματά τε καὶ φάσματα δι' ἀνανδρίαν εὐπαθεῖς, ὡς οὐκ ἀφικόμενοι διὰ τῆς πρὸς τὰ θεῖα συντόνου καὶ ἀνενδότου συννεύσεως ἐπὶ τὸ τῆς θεοειδοῦς ἕξεως ἀκίνητον, καὶ δραστήριον· εἶτα πρὸς αὐτοῖς οἱ τῆς ἐναντίας μὲν ἀποστάντες ζωῆς, οὔπω δὲ καὶ τῶν φαντασιῶν αὐτῆς ἕξει καὶ ἔρωτι θείῳ καὶ ἀμιγεῖ καθαρθέντες· καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ μὴ καθάπαξ ἑνοειδεῖς, καὶ νομικῶς εἰπεῖν, ἄμωμοι καὶ ἀλώβητοι παντελῶς.

b Οἶμαι δὲ λέγειν τούτους τοὺς μὴ ἱερωσύνῃ διαπρέποντας· οὐ γὰρ καὶ οὗτοι ἔξω που ἵστανται, ἀλλ' ἔξω μόνον τοῦ θυσιαστηρίου ἱστάμενοι ἀπείργονται τῆς ἱερᾶς ἐποψίας.

tentiam, exire, quos Dionysius vocat ἀποστάτας, hoc est *transfugas sanctæ vitæ*. Tum expellebat a dæmonibus obsessos, ac tandem *Auditores*. Quamobrem S. Gregorius Thaumaturgus canone XI quem laudavimus, ait, pœnitentes illos egressos esse cum catechumenis. Hisce egressis; tertius ordo, qui remanserat, procidebat ad pedes episcopi, et absolutis ritibus ab eodem Diacono emittebatur.

VIII. Cum Dionysius ejus rei rationem redderet, distinxit duos hosce gradus, hoc est secundum, et tertium; aitque eos, qui ad secundum pertinebant, cum non ita pridem ingressi essent pœnitentiam, habuisse animum etiamnum refertum phantasmatibus, et, ut ita dicam, viscatis imaginibus præteritorum flagitiorum. Ad tertios vero quod attinet, qui magna parte earum sordium mundati erant, quædam tamen vestigia veteris vitæ animo retinebant, quibus fiebat, ut ne prorsus mundi, simplices, atque *uniformes* animo essent ita, ut legalem, et canonicam puritatem, de qua intelligendus Dionysius, nondum essent assequuti. Potest enim contingere peccatorem ab initio conversionis accipere gratiam tam copiosam, ut multum superaturus sit sanctitatem eorum, qui multos annos in pœnitentia absumpserint; imo etiam eos, qui nunquam eam subierint. Attamen si spectetur conditio externa pœnitentiæ, cui ex legibus Ecclesiæ subjacent, habentur immundi et indigni, qui intersint S. Sacrificio, quamvis re ipsa, et apud Deum eo digniores sunt, quam multi, qui nunquam sicut illi deliquerint.

IX. Hæc fortasse est ratio, cur S. Dionysius agens de maculis, propter quas vetantur interesse Sacrificio, addat comparationem macularum, quæ mere legales erant sub vetere Testamento, et quibus animus minime afficiebatur, sed sitæ erant in externa æstimatione legis. Poterat etiam sæpe contingere, ut, cum delicta satis expiata fuissent apud Deum, et ad culpam, et ad pœnam quod attinet, primis officiis veræ, ac seriæ pœnitentiæ in primo ejus gradu præstitis; quod supererat difficultatum, et moræ ad impetrandam communionem, in secundo, aut in tertio, esset tantum legale, ac canonicum, non vitiosum quidpiam, ex judicio Dei, qui solus novit arcanas animi cogitationes.

Maximi momenti hæc interpretatio est ad multa intelligenda loca, quæ occurrere possunt, atque hoc modo commode explicari. Verum ejus præstantia clarior fiet, si eam conferas cum Arnaldina, quæ non est dilucidatio S. Dionysii, sed perturbatio sensus, cum ejus, qui inest sancti viri verbis, tum etiam ejus, qui est Arnaldo cum cæteris hominibus communis.

X. Lector igitur ex hoc loco colligat, quinque hominum genera fuisse communione exclusa. Primum fuit catechumenorum; secundum peccatorum, quibus nondum concessa fuerat facultas subeundæ pœnitentiæ; tertium obsessorum a cacodæmonibus; quartum eorum, qui erant in duobus primis gradibus pœnitentiæ, et præsertim qui dicebantur *Auditores*, qui proxime sequebantur catechumenos; quintum fuit eorum, qui erant in tertio gradu pœnitentiæ, qui gradus vocabatur ὑπόπτωσις, et qui pœnitentes ultimi omnium egrediebantur. Hic est commodissimus sensus, et solus verus, ut licebit intelligere, si attentius legantur verba Dionysii, quam fecit Arnaldus, qui præcipiti judicio in maximam hallucinationem delapsus est.

Quinque hominum genera communione olim exclusa.

Prostratio.

CAPUT XVII.

Librum de Frequente communione plenum esse jactantia; et indecoris dictis. Tribuere eum Carthusiano, et auctori Anonymo, quæ minime senserunt. Infirma conjectura Arnaldi de Communione per decem dies, ab ascensione Domini nostri.

I. Quam est intoleranda arrogantia, ac superbia? Non possum aperire opus *de frequente communione*, quin mihi singulis paginis occurrant indicia superbiæ, et oratio hominis affectui indulgentis. An decet directorem animorum, patremque spiritualem, et virum usque adeo theologiæ mysticæ peritum, ut alios docere aggrediatur, tam iracundum esse, nec discipulos alloqui nisi minace stylo, probrisque ac convitiis, quibus imperitia eis objicitur, referto? At certe nos mansuete docere debueras divina ista arcana, eximiasque cognitiones, quas a Deo accepisti. Quare ergo es usque adeo tristis ac durus? Quid tibi fecit bonus ille Carthusianus, ut de

homine loqui non possis sine convitiis aut irrisione ?

II. Annon times, Arnalde, ne ab alio sic ipse habearis ? Profecto satis ei erit causæ, cur ita se gerat. Ad me quod attinet, hoc unum quæro, qui te ab errore revocem, si fieri potest, et erroribus tuis demonstratis ad saniorem mentem adducam. Quod si a te impetrare nequeam, aut si tibi ipse ita sis inimicus, ut malis pertinaciter morbo laborare, quam pati tibi auxilium ferri ; aliis hæc usui esse poterunt.

Pergam igitur tibi hoc præstare officium, dum ostendam id , quod objicis R. Patri Antonio Molinæ Carthusiano , et scriptori Anonymo, qui eum exscripsit, carere nempe eos ratione, et judicio, id in te recidere, nec uspiam in toto tuo opere *firmam ullam ratiocinationem* cerni [1], quod affirmas de duobus illis viris; quos aggressus es.

III. Illis tribuis, quod nunquam cogitaverunt, quæ scripserunt ad suadendam frequentem communionem, iis promiscue invitari omnis generis homines ad communionem, dignorum aut indignorum nulla ratione habita. Hoc vero mera est calumnia, nec unquam is eorum fuit animus, ut sat multis ostendi. Quis te docuit « eos velle perseverantiam in communione antecedere perseverantiam in doctrina Apostolorum, » quam putas esse *regularum divinarum observationem.* Hæc non est eorum sententia. Contendunt omnes communicaturos probe paratos accedere debere, et sic omnino affectos esse, ut necesse est, et decet, ita ut quam maximam diligentiam et religionem hanc in rem adhibeant. Attamen hæc præscribunt ea prudentir, quæ tuis desunt institutis ; quia norunt distinguere id, quod præceptum est, et necessarium, ab eo, quod non exigitur necessario : caventque sibi , ne illaqueent animos doctrina inepta, et quæ ad desperationem eos adigit, dum inaccessum reddit iis S. Sacramentum, novis impedimentis, tyrannicisque exactionibus, quibus ne ipse quidem satisfacere possis.

IV. Sed quam firmæ sint tuæ ratiocinationes videamus. Ut nos doceas magnam postulari præparationem, ut quis sæpe communicet, profers exemplum Apostolorum, et aliorum fidelium numero centum viginti, « qui ab ascensione Jesu Christi exspectabant Jerosolimæ adventum Spiritus sancti, » et qui per illud decem dierum intervallum Eucharistiam non celebrarunt, « cum non satis bene affectos se existimarent, ut alerentur pane cœlesti vellentque exspectare plenitudinem Spiritus sancti ut tremenda mysteria dignius celebrarent. » Hoc autem uno hanc in rem argumento uteris, quod Scriptura hanc rem narrans dicat tantum eos *perseverasse in precibus* [2], nec quidquam de Eucharistia addat. Quam sæpe absurda sunt tua commenta, quam inania argumenta? Id genus argumenti est locus quidam communis, quem magni faciunt hæretici nostri, et ex quo erroneas suas collectiones plerumque deducunt ; dum silentium Scripturæ contendunt esse testimonium contrarium iis, quæ docet Ecclesia, et meram omissionem statuunt perinde esse, ac disertam negationem. Cave eos imiteris, ne eadem ratione cogaris valedicere multis capitibus fidei tuæ, quæ non sunt in Scriptura.

Quando Petrus dicitur ab Herode in carcerem conjectus fuisse, eadem Historia sacra hoc unum habet : « *oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo* [3]. An velles colligere ex eo, quod nulla mentio fiat Eucharistiæ, diebus illis Paschatis, aut Azymorum, nullum sacrificium in Ecclesia celebratum ? Hoc non est credibile. Carthusianus et scriptor Anonymus sibi quidem cavent ne utantur argumentis tam levibus ; qualia si in eorum scriptis animadvertisses , pro tua indole, tuoque stylo castigationum, et convitiorum erga eos parcus non fuisses.

CAPUT XVIII.

Mira absurditas ratiocinationis Arnaldi , in quam delapsus est , dum vult castigare auctorem Scripti anonymi, æstu nimium præcipiti. Quod illustratur variis exemplis.

I. Male affecti sunt , qui quidpiam scribere aggrediuntur, præsertim confutandi causa, cum patiuntur animum suum nimio affectu exardescere. Is affectus homines excæcat, præcipitesque in quævis mittit ita, ut facile in adversariorum tela irruant, eademque de-

1 Part. I, cap. III. — 2 *Act.* I, 14. — 3 *Act.* XII, 5.

licta committant, quæ aliis exprobrant. Opus *de frequente communione* iis scatet exemplis, quorum unum ex insignioribus proferemus.

R. P. Antonius Molina Carthusianus protulerat locum Gennadii[1], nomine S. Augustini quemadmodum citari solet, in quo dicit: «quotidie Eucharistiæ communionem accipere nec laudo, nec vitupero. » Tum vero Molina, « sed hoc, inquit, intelligendum de consuetudine generali. Cum enim jam degenerasset fervor pietatis, moresque multorum essent depravati, pro his universis, non esse laude dignum censet. At si speciatim rogaretur de his, qui ad virtutem serio incumbunt, haud dubie probaret. »

II. Verissima hæc cum sint, ita sunt ab Anonymo contracta: « Quod intelligitur de consuetudine generali, non de peculiari eorum, qui volunt secundum virtutem vitam instituere. » Similiter si peritus diceret, *se potum vini nec probare, nec improbare*, animus ejus sic esset capiendus, ipsum summatim loquendo nec auctorem esse, nec dissuasorem bibendi vini, quandoquidem aliis prodest, aliis nocet; sed si sententiam rogaretur de iis, qui firma valetudine utantur, probaturum esse eum potum. Nemo sanus aliter intellexerit responsum Medici; quo sensu, nihil est quod in eo carpatur.

III. Attamen Arnaldus contendit *errorem esse et absurdum interpretamentum*[2]. Deinde addit, quandoquidem Anonymus « negat hoc esse intelligendum de iis, qui secundum virtutem volunt vitam instituere, oportere intelligi de iis, qui nolunt ad virtutis normam mores suos exigere. Itaque, ex miro hoc interpretamento, S. Augustinus, aut Gennadius, in medio reliquerint, an conducat quotidie communicare iis, qui secundum virtutem non vivunt. » Nunc nega non esse judicium quoddam divinum in tam portentosa cæcitate. Quæ Dialectica te docuit, Arnalde, ita ratiocinari? An ut allato exemplo iterum utar, si negemus responsum medici prolatum intelligi de iis, qui bene valent, nec eos proprie respicere, inde sequetur rem ab eo in medio esse relictam, quod attinet ad ægros? Hæc est vitilitigatio Sophistæ, sed crassa, et facilis retectu.

IV. Ut autem absurditate tuæ consequentiæ magis percellaris, alterum tibi proponam exemplum. Si quis Sophista, qui legisset apud Aristotelem, animal neque ratione præditum, neque destitutum esse; hinc colligeret hominem, qui est animal, neque rationalem esse, neque carere ratione; hoc unum illi reponi posset, Aristotelem loquutum de animali in genere, non de animali in specie, qualis est homo. Quod si Sophista reponeret, quoniam enuntiatio Aristotelis intelligenda non est de homine, esse intelligendam de bruto, ac proinde philosophum dixisse brutum esse rationale, neque destitutum ratione; annon instar meri Sophistæ, aut quasi ratione destitutus ipse esset, se gereret? Utrumvis eligito. Profecto neuter similis est viro probo, qui in rebus tanti momenti solam veritatem quærit.

CAPUT XIX.

Objectiones Arnaldi ambiguitatibus, aut fraudibus nixæ. Duo esse genera frigoris in pietate, duo item fervoris; alterum rationale, alterum sensile. Duo esse genera gratiæ, et quid vulgo soleat nomine gratiæ intelligi. Auctorem Anonymum perperam reprehensum fuisse.

I. Quod modo dixi de captiosa Arnaldi ratiocinatione, me deducit ad alias ejusdem generis[3], quibus mala fide dicta P. Carthusiani, et scriptoris Anonymi carpit[4]. Primum quidem monuerunt, « quodcumque frigus quispiam sentiat, si modo sit sine peccato mortali, debere eum accedere ad Eucharistiam. » Cui propositioni Arnaldus opponit locum Chrysostomi dicentis[a], « nos debere accedere cum fervore, et incenso amore, ne pœnas subeamus. » Verum contrarius ei non est. Res est pudenda animorum directori, ignorare duo esse genera frigoris. Alterum quidem malum est, cum sit peccatum, vel effectus peccati, quod præsens est in eo, qui accedit ad communionem. Alterum vero est sine peccato, quamvis aliquando sit pœna præteriti peccati, cui jam Deus ignovit, et

Duo genera frigoris in pietate.

a Homil. XXIV, in I *ad Cor.* Προσίωμεν μετὰ θερμότητος καὶ πεπυρωμένης ἀγάπης.

1 Tr. VII, cap. IV, § 1. — 2 Part. I, cap. XVI. — 3 Part. I, cap. XVII. — 4 Tr. VII, cap. V, § 5.

quod tamen plectit subductione gratiarum, et sensilis fervoris. Alias non propter ullum peccatum Deus interna desertione mulctat peccatorem, sed ut servorum suorum constantiam, ac fidelitatem probet. Prius necessario communionis dilationem flagitat; non posterius, quod sæpe non est in potestate nostra, potestque Communionem comitari sine ulla culpa, imo vero cum nonnulla utilitate, ac merito. Carthusianus, et scriptor Anonymus satis superque duo illa frigoris genera distinxerant, nec quidquam omiserant eorum, quæ necessaria erant, ut æquo lectori satisfacerent. Sed quod satis est æquitati ac prudentiæ, id nunquam invidiæ ac malignitati satisfacit.

II. Postea Arnaldus carpit hæc, quæ leguntur in *Scripto* Anonymo, « etiam tum, cum exiguus animo nostro inest fervor, nobis eundum esse ad Altare, sine metu, » etc. Opponit Arnaldus huic sententiæ dictum S. Chrysostomi, qui vetat, ne accedamus ad S. Sacramentum ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε *temere*, *et dicis causa*, sed cum sancto metu. Quasi vero hoc pugnaret cum eo, quod est in *Scripto!* Quis est adeo rerum spiritualium imperitus, ut nesciat duo esse genera fervoris, quemadmodum frigoris? Unum est internum, spirituale, et rationale, atque actus ejus virtutis, quæ Religio dicitur; nec aliud est præter promptum animum, quo ferimur ad exercitia pietatis, et cultum divinum, ut observavit S. Thomas[1]. Secundum est sensile, situmque in gustu quodam partis inferioris animi, quæ delectatur, ac veluti mergitur cœlestibus deliciis, extensione, ac quasi aspersione alterius illius fervoris, qui est in superiore parte animi.

III. Hi duo fervores sæpe sejuncti sunt; et prior quidem præstantior est, nec unquam sine gratia divina, ac sine caritate, non secus, ac aliæ virtutes morales, quas theologi vocant infusas, et quæ secundum nonnullos, constituunt eumdem habitum supernaturalem cum caritate, et secundum alios ita ab ea discrepant, ut tamen divelli nequeant. Non eadem est ratio fervoris, quem sensilem vocavi, qui interdum conjunctus est in animo sceleratissimorum hominum, una cum peccato mortali, quando a Deo percelluntur, et sentiunt inusitatas blanditias, si ita loqui licet, Spiritus sancti, quæ resolvuntur in dulcissimam animi commotionem, quam sequuntur lacrymæ. Quod vulgus putat esse unicum, ac verum fervorem religiosum.

IV. Verum is non est verus fervor religiosus, et quo nos incensos vult Chrysostomus in loco memorato, ubi etiam nos vetat *dicis causa* accedere ad Sacramentum. Sic enim vertendum ὡς ἔτυχε, non *temerario* (Gallice *téméráirement*, quod ut verteremus, finximus adverbium temerario) ut vertit Arnaldus, quia Interpres Latinus habet *temere*. Aliud dixeris, si dicas quempiam fecisse, aliquid *temerario*; aliud, si dicas Græce εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε vel Latine *temere*. Nam vox *temerarius* (Gallice *téméraire*) significat superbum, et audacem; et *temerario* (Gal. *téméráirement*) aliquid facere est inconsiderate, audacter ac superbe facere. Sed Græcæ voces ὡς ἔτυχε et Latina *temere* significant actionem languidam, ac negligentem, et quæ tantum dicis causa editur; sed cui potest fieri, ut nulla insit arrogantia, nullusve contemptus. Qui autem ad communionem accedunt imparati, delinquunt potius pigritia, et negligentia, quam superbia; nisi per interpretationem rem intelligas, quia omni peccato inesse superbia censetur. Quod obiter dictum esto.

Duo genera gratiæ.

V. Ut redeamus ad religiosum fervorem, satis liquet R. P. Carthusianum, et scriptorem Anonymum, quando docent non esse omittendam communionem, quamvis nullus adsit fervor, non loqui de vero illo fervore religioso et rationali, sed tantum de externo et sensili. Idem etiam dicendum de voce *Gratia*, de qua in *Scripto* anonymo hæc legimus: « Quo magis destituti sumus gratia, eo audacius accedendum ad Eucharistiam. » Profecto aut valde rudem, aut valde malignum oportet eum esse, qui tam prave hæc verba interpretetur, quam facit Arnaldus; quasi nimirum vellet scriptor, expedire participem fieri Eucharistiæ homini omni plane pietatis ac religionis sensu destituto. Nimis atrox ea est calumnia, et nimis manifesta; quam et Carthusianus et scriptor Anonymus diserte amoliti sunt a se, cum docuerunt communicaturi purgatum esse oportere animum omni peccato mortali, ope confessionis sacramentalis.

VI. Igitur Scriptor minime intellexit gratiam, qua deletur peccatum, sed peculiare auxilium, quod Deus in usu sacramentorum suppeditat. Præter gratiam *habitualem*, quæ nos sanctificat præsentia Spiritus sancti, indigemus aliis gratiis, quæ vocantur *actuales*,

1 S. Th. II II qu. LXXXII, art. 3 et 2.

et quæ sunt commotiones quædam intellectus ac voluntatis, sitæ in luminibus ac cogitationibus, quibus vehementer afficimur, et quæ animum incendunt, et paratum omnibus obsequiis erga Deum reddunt. Qui scripserunt de theologia mystica eas solent vocare *consolationes spirituales*, et sæpe etiam nominant *gratias*, ut auctor libri *de Imitatione Jesu Christi*[1], qui vulgo tribuitur Gersoni, at creditur esse Thomæ a Kempis.

1 Lib. III, cap. LIV et seq.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER QUARTUS

CAPUT PRIMUM.

De dispositione necessaria ad communionem, et de eo, quod judicandum de frigore. Doctrina oppugnata ab Arnaldo est Catholica. Quod probatur auctoritate magistrorum theologiæ mysticæ, et primum quidem Joannis Gersonis, tum S. Laurentii Justiniani, Thomæ a Kempis, Thauleri, et Ludovici Blesensis abbatis Lætitiæ.

I. Dogma est adeo universim receptum ab iis, qui præcepta dedere de vita spirituali, defectum fervoris vel gratiæ, qualem eum proposuimus ad calcem libri præcedentis, non posse merito impedire communionem, ut supervacuum putem ei diutius immorari. Attamen quia Arnaldus hoc caput doctrinæ pertinacius oppugnavit, et maxima pars disputationum ejus ad dissuadendam, infamandamque frequentem communionem, huc tantum recidit; necesse habeo caput unum tribuere dilucidationi veritatis tanti momenti, et luce doctrinæ sanctorum hominum expellere tenebras, quibus eam obscurare novatores conati sunt.

Immunitas a peccato mortali dispositio sufficiens ad [illegible]

II. Huc faciet primum consensus accuratissimorum theologorum scholasticorum de dispositione, ac præparatione necessaria, ut digne communicemus. Omnes uno consensu statuunt satis esse, si animus sit peccato mortali purgatus, quod sit deletum confessione sacramentali, eumque, qui hoc consequutus est, paruisse præcepto divino Pauli ore prolato, *Probet se ipsum homo*, antequam cibo hoc cœlesti vescatur. Quod non dico, quasi optandum non sit, ut non semel professus sum, a fidelibus quam maximam curam, ac perfectionem afferri ad actionem usque adeo sanctam, atque ad Sacramentum tam augustum. At aliud est prorsus necessarium, aliud id, quod decorum est, et ad majorem perfectionem postulatur.

III. Si ex sententia tot gravium doctorum, quales sunt S. Thomas, S. Bonaventura, Alexander Alensis, Durandus, Major, Gerson, Dominicus Soto, et tot aliorum, nullum aliud officium ab homine Christiano, qui communicare vult, necessario exigi potest, nisi ut peccata sua sacramentali confessione expiet, sequitur eum ad Eucharistiam posse accedere, quodcumque frigus in animo sentiat, et quamvis fervor ei desit; si modo tepor, aut frigus non sint cum peccato mortali conjuncta, quod solum communionem impedire debet. Quamobrem minime vituperandi sunt P. Carthusianus, et Anonymus scriptor, cum eorum doctrina sententiæ communi, quæ in Ecclesia obtinet, consentanea sit.

Doctrina ab Arnaldo oppugnata est catholica, quod probatur e consensu magistrorum theologiæ mysticæ.

IV. Quoniam autem hic agimus de dispositione necessaria, ut quis digne, et cum fructu communicet; atque ex ea occasione delapsi sumus ad refrigerationes, atque imminutiones fervoris spiritualis, quas interdum experiuntur etiam sanctissimi viri, cum ad communionem accedunt; oportet ut post scholæ doctores, qui semper omnia ad vivum resecant, producam testimonia præstantissimorum theologiæ mysticæ magistrorum, quæ ad usum magis accedit, et cujus est fines exercitiis religiosis signare. Intelligere licebit ex concentu, qui est inter scholasticos et mysticos theologos, veram esse, quam tuemur, doctrinam, atque ab Arnaldo temere oppugnatam.

Gersonis.

Joannes Gerson æque celebris eximia doctrina, ac sanctitate, scientiaque, quæ *experimentalis* dicitur, rerum spiritualium et theoreticarum, nobis reliquit egregia præcepta ad regendos animos religiosos, cum talia eis contingunt. Hanc in rem habet, quod jam alibi protuli [1], de refrigeratione fervoris religiosi; et quod æque plenum est prudentia, ac consolatione piorum animorum. Hoc opponendum tyrannidi isti novæ, quæ male habet, atque angit homines impositis legibus, quæ non tantum difficulter, sed ne ulla quidem ratione observari possunt.

V. Idem doctor in libro, quem conscripsit *de præparatione ad Missam*, docet [2], ad eam digne celebrandam satis esse, si quis moraliter certus sit, se in gratia apud Deum esse; quod rescire potest, si in suos mores inquirat ea diligentia, quæ solet adhiberi in re magni momenti. Quo facto, si nullum inveniatur peccatum mortale, nec ulla ejus committendi voluntas, dummodo nulla sit legitima, ac canonica prohibitio, quales sunt excommunicatio aut irregularitas, sacrificum summa fiducia potest offerre.

Idem docet nec omnem defectum fervoris[3], aut attentionis, nec omne genus licentiæ impedire necessario, quominus Missa digne celebretur, quandoquidem causa perturbationis est sæpe rebellio partis inferioris animi, et tyrannicæ legis, quæ corpus nostrum in vinculis habet, et quæ cum ab arbitrio nostro non pendeat, sæpe frigora menti creat, et perturbationes, quibus laceratur, agitatur, atque a fervore religioso avocatur.

Deinde docet nos magnus ille vir, quis sit faciendum, nec animum despondendum, aut abjiciendum a nostro proposito, quæcumque in nobis fiat mutatio, modo sit sine peccato mortali. Denique ostendit in omnibus hisce casibus adventitiis nihil tutius fieri posse, quam si sequamur consilium patris spiritualis.

VI. Præterea in sequente consideratione disputat de frequente celebratione missæ[4], contenditque tandem semper satius esse offerre sæpius Deo sacrificium Altaris, quam eo abstinere; quocumque frigore, aut tepore teneamur. « Sed frigidus sum, dicis, aut tepidus. Sæpe suscipit initium celebrationis hominem parum devotum, et frigidum, quem in fine calescentem dimittit, et fervidum. »

Annon ita sentiunt P. Carthusianus, et auctor anonymus, in quibus castigandis majorem acerbitatem adhibet Arnaldus, quam scientiam ac prudentiam? Me pudet, tædetque, cum video, quanta audacia carpantur, quæ non intelliguntur, quasi essent erronea, cum sint manifesto vera, et vulgo recepta adeo, ut a solis imperitis ignorari possint. Si autem sacerdoti ad celebrandam Missam satis sit non esse reum ullius peccati mortalis; facile est judicatu, multo potiori jure eamdem affectionem satis habendam, ad digne communicandum, quia tam dignitas sacerdotalis ordinis, quam præstantia actionis tam eximiæ, ac est sacrificium, postulant præparationem accuratiorem ac sublimiorem in sacerdote, quam sola misteriorum participatio in homine laico. « Excellentior quippe gradus, ait S. Laurentius Justinianus [5], perfectiorem exigit præparationem. »

Laurentii Justiniani.

VII. Idem vir sanctus paulo post similia præcipit, ac Gerso : « Nemo autem, inquit, servorum Dei ab hoc prorsus se subtrahat sacramento, quamvis actualis desit devotio, nec quisquam eo privetur. » Deinde : « Propterea non debet a S. Domini convivio repelli indevotus juste vivens, virtuose conversans, humiliter se agnoscens, pure confitens, et reverenter accedens. »

Thomæ a Kempis.

VIII. Liber de imitatione Jesu Christi, qui vulgo inscribitur Gersonis nomine, et magni fit ab hominibus spiritualibus, continetque veluti mannam ac cupedias religiosi fervoris, ubi agit de præparatione ad Missam[6], aut ad communionem, primum hoc consilium præbet, ut diligenter excutiatur animus, purgeturque a peccato vera contritione et humili confessione ita, ut nihil supersit, quod eum angat, neque conscientiæ morsus ullus, quod obstet, ne libere altare adeatur. Deinde adhortatur ad humilitatem coram Deo, atque ad confusionem propter minima vitia, quibus laborare solemus ; ac tandem postquam nobis certum est emendare mores nostros, cum fiducia ad communionem accedere. Alibi auctor nobis est Thomas a Kempis sæpius confugiendi ad fontem gratiæ et misericordiæ[7], qui est S. Eucharistia ; nobisque aperit dolum Inimici, qui cum norit eximios fructus, quos colligimus ex communione, omni arte utitur ad avocandos ab ea homines religiosos, iis

1 Lib. III, cap. XIII.—2 Consid. II. —3 Consid III.—4 Consid. III. —5 Lib. *de Dis. mon.* conver. XIX. — 6 Lib. IV, cap. VII. — Ibid. cap. X.

injectis scrupulis ac anxietatibus, quibus anguntur, et sufflaminatur eorum fervor. Sed vult hæc omnia morosiora negligi, nec ulla de ratione omitti communionem.

J. Thauleri

IX. Joannes Thaulerus, quem maximi fecit Ludovicus Blesensis, vir summa religione, doctrina atque auctoritate, quem sæpe laudavit, et singulari Apologia defendit, idem sentit, ac alii doctores. Ludovicus Blesensis collegit nonnullas ejus sententias de frequente communione, deque præparatione ad eam necessaria; inter quas hanc habet[1]. « Non quidem inficias eo, bonum esse ad tempus ex profunda humilitate abstinere; sed multo melius fuerit ex amore accedere.» Tum agens de fervore, quo tunc animum incensum esse oportet, « Nec perinde, inquit, necessaria hic est magna devotio sensibilis, sed satis fuerit nullius peccati mortalis sibi conscium esse, et Deo velle placere. » Præterea addit : « Non ergo ob id abstinere debetis, quod vitiosos seu defectuosos vos esse conspicitis. Quin imo ob hoc ipsum tanto amplius ad hanc gratiam properandum est. » Postea hæc habet. « Nemo igitur propter minores defectus suos a perceptione venerabilis Eucharistiæ abstineat; sed potius infirmus, et imperfectus quisque, bona voluntate præditus, cum gaudio et amore accedat. »

X. Transcribenda esset ad verbum magna pars librorum venerabilis Patris Ludovici Blesensis, si vellem referre, quidquid scripsit de affectionibus animi, quas doctores spirituales vocant *siccitates*, et ostendere cum eum omnibus, qui hisce de rebus egerunt, existimasse, refrigerationibus fervoris religiosi non oportere fideles avocari a S. communione, si modo nullius peccati mortalis sibi conscii sint; aut si eo irretiti essent, se subjiciant potesti sacerdotum, purgenturque iis vera atque integra confessione. Nec quiquam invenietur, qui nunc, et ex quo obsoleta est pœnitentia publica, postulet præparationem accuratiorem et perfectiorem, quasi necessariam, ac præceptam.

CAPUT II.

Sententiæ sanctorum aliquot hominum de Frequente Communione, S. Gertrudis, et S. Borromæi, ex quibus proferuntur multa eximia loca, quibus probatur Frequens Communio.

Sententia S. Gertrudis de frequente communione.

I. Proferemus nunc testimonia sanctorum hominum, qui distinctius egerunt de frequente communione, et definierunt, quæ sit præparatio necessaria ac præcepta. Revocat mihi in memoriam Ludovicus Blesensis, cujus modo memini, eximiam orationem, quam, ut narrat, habuit Deus, audiente S. Gertrude, hac de re. Narrat[2], cum magna illa Dei ancilla oraret pro Religiosa Monasterii sui, quæ zelo justitiæ commota perterrebat sorores, easque a frequentiore communione revocabat, conspicuum ei factum esse Deum, et hisce verbis conquestum : « Cum deliciæ meæ sint cum filiis hominum, et ego hoc Sacramentum ex summa caritate in meam commemorationem fidelibus suscipiendum reliquerim, atque etiam cum illis usque ad consummationem sæculi remanere velim, quicumque aliquos a mortali peccato immunes verbis, vel suasionibus ab ejus perceptione retrahat, is quodammodo impedit, et interrumpit delicias meas, quas cum illis habere possem. »

II. Addidit præterea ejusmodi suasores similes esse pædagogo nimium severo et molesto, qui cum præesset educationi principis pueri, nollet pati pueros æquales eum convenire, et alloqui, quod ejus dignitatem, et divitias minime æquarent, quamvis filius Regis eos amaret, et percuperet cum iis ludere. Hac comparatione describitur nobis consilium novorum directorum, qui usque adeo extollunt affectionem animi necessariam ad communicandum, et fervorem religiosum, ut Sacramentum, etiam sanctissimis quibusque inaccessum reddant. Verum exigua ratio est habenda hominum mediocris eruditionis, virtutisque vulgaris, et prudentia prorsus destitutorum. Eos jam oppugnabimus aucto-

1 *De sal. anim.* cap. xvi, § 5. — 2 *In con. clar. an. fid.* cap. vi, § 1.

ritate sanctissimorum virorum, et fulgentissimorum siderum, quæ in Ecclesia hoc sæculo exorta sint, initio facto a S. Carolo Borromæo.

III. Insignis ille archiepiscopus Mediolanensis, vir incomparabilis, et vere Apostolicus, et decus atque ornamentum nostri ævi, absolutissimum exemplar præsulum, et ad quod optandum esset se componere omnes, quibus regimen animorum creditum est, nos docet, quid sentiret de S. communione *in Actis* conciliorum provinciæ suæ ejus jussu congregatorum, et quibus præfuit. Nonnullas ejus constitutiones subjiciam.

Monita S. Caroli de frequente communione.

Quarta parte *Actorum*, ubi agitur de administratione Sacramentorum, in capite de S. Eucharistia, hoc præceptum habet : « Ad saluberrimum igitur hujus Sacramenti frequenter sumendi usum parochus fideles cohortabitur, atque excitabit nascentis Ecclesiæ institutis, ac exemplis, et SS. Patrum omnium consentiente doctrina, ut ex catechismo Romano discere poterit, et sententia Œcumenicæ synodi Tridentinæ, quæ optaret quidem fideles in singulis Missis, non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicare. Curabit certe, ut præter Paschatis communionem, quæ Ecclesiæ præcepto necessaria est, saltem in præcipuis solemnitatibus, veluti Die Natali Domini, Epiphania, Pentecoste, in diebus item festis celebrioribus B. Mariæ Virginis communicent. Crebris præterea monitis illud, quod beatissimus Sylverius Pontifex statuit, in consuetudinem revocare studebit, ut qui sæpius non communicant, in Quadragesima saltem Dominicis diebus Corpus Domini sumant, et die item Cœnæ Domini ex antiquo instituto, ac præterea in Adventu itidem præstent. »

IV. Vult etiam hanc aliam induci in parœcias consuetudinem, ut homines communicarent, si quæ necessitas impendat; ut quando suscepturi sunt longum et periculosum iter, aut aggressuri rem difficilem et magni momenti, quanquam sine vitæ periculo; quando funestum, et inexspectatum quidpiam contingit, ut mors liberorum, uxoris, vel mariti, jactura bonorum, aliaque adversa, quibus animus noster vehementer afficitur. Similiter cum beneficium quodpiam singulare a Deo accepimus, vult nos Deo gratum animum nostrum testari communione extraordinaria. Denique vult mulieres gravidas, instante partu, firmare se virtute hujus Sacramenti; et postquam pepererint, idem ab iis fieri, ut gratias Deo agant, cum primum pedem inferunt in Ecclesiam.

V. In tertio Concilio similiter monet parochos, ut populo frequentem communionem inculcent. Cui monito hæc notatu digna verba subjicit[1] : « Quod si quis Concionator, etiam Regularis, aliquid contra directe, indirecteve dixerit, aut concionatus sit; episcopus, in cujus urbe diœcesive hoc ille admiserit, ei tanquam scandalum disseminanti Tridentinæ ejusdem synodi auctoritate interdicat prædicatione verbi Dei. »

In quarto Concilio jubet, cum multi sunt communicantes, constitui homines, qui dum populus accedit ad mensam, eum subinde hortetur, ut tam sanctam consuetudinem frequentet.

In institutione concionatorum illis auctor est[2], ut sæpius inculcent crebram oportere esse communionem, eamque intromittant consuetudinem; ut si populus singulis Dominicis non communicet, saltem communicet singulis mensibus, et quidem omnibus Dominicis Quadragesimæ, et Adventus.

Quid potest dici, aut fieri amplius, quo significetur cupiditas rei cujuspiam impetrandæ? Quænam clariora indicia optare possimus, quibus constaret sanctissimum illum virum magni fecisse frequentem communionem, quam rationem, qua vel importune eum usum ursit, et intromittere conatus est? Sed exspectemus aliquantisper, dum alia proferuntur testimonia, ut ex omnium concursu, ac conjunctione nascatur vis ratiocinationis, qua præstringatur novitas, atque ad silentium adigatur.

1 Act. p. part. I, conc. III. — 2 Part. IV.

CAPUT III.

Sententia S. Francisci de Sales episcopi Genevensis de frequente communione.

I. Sancto archiepiscopo succenturiatum dabimus sanctum episcopum, Genevensem nimirum præsulem, qui quamvis nondum colatur in Ecclesia decreto publico; attamen existimatione ac religione communi colitur, quod quotidie a Deo comprobatur multis miraculis. Hæc cum satis esse queant, ut sanctorum numero aliquando adscribatur, satis gravia sunt ut doctrina ejus sancta habeatur, utque admittantur testimonia de frequente communione, quæ ex ejus scriptis excerpemus.

Magnus ille vir sic hac de re in sua introductione loquitur [1]: « Si mundani, inquit, a te petant, cur tam sæpe communices, dicito illis duo hominum genera debere sæpe communicare; perfectos, qui, cum bene affecti sint, male facerent, nisi accederent ad fontem perfectionis; et imperfectos, ut possint adspirare ad perfectionem; fortes, ne fiant debiles; debiles, ut fiant fortes; ægros, ut curentur; sanos, ne in morbum incidant. Te vero quippe imperfectam, debilem, ac ægram, indigere frequenti communione cum perfectione tua, tuo robore, et tuo medico. Dicito eos, quibus non sunt multa mundana negotia, debere sæpe communicare, quia commode possunt facere; eos vero, quibus multa sunt ejusmodi negotia, quia communione indigerent; cumque, qui multum laborat, oportere etiam cibis solidis vesci, et quidem sæpe. Dicito te accipere S. Sacramentum, ut discas id recte accipere, quia non sat bene fit id, quod non sæpe iteratur. Sæpe communica, Philothea, et quam sæpissimæ poteris, ex consilio Patris tui spiritualis, et crede mihi, ut lepores hyeme albi fiunt in montibus nostris, quia nihil vident, nec comedunt præter nivem; sic dum adorabis, et comedes pulchritudinem, bonitatem, et puritatem ipsam in hoc divino Sacramento, fies tota formosa, bona, et pura.»

II. Non piguit integrum locum exscribere, ut liqueat, quam male Arnaldus sensa magni illius servi Dei interpretatus sit, et quam contra genuinam sententiam. Contendit enim episcopum Genevensem dixisse « ad communionem illam singulis hebdomadibus repetendam, oportere animum bene valere [2]. » Quod falsum est, et evertitur iis, quæ protuli ex eodem loco, quem citavit Arnaldus, ubi vir sanctus hortatus Philotheam singulis hebdomadibus communicare, eam docet, quid sit respondendum iis, qui tam frequenti communione offenduntur, quod est plane contrarium enuntiationi, quam ex eo fallace consequentia elicuit Arnaldus; ex eo quod idem ille sanctus vir cupit communicari cum magna cupiditate, quæ est fames, ac sitis spiritualis, quæ sunt indicia secundæ valetudinis.

III. Sed episcopus Genevensis contraria plane ratiocinatione utitur. Quod vero attinet ad id, quod objicit Arnaldus, respondemus, cupiditatem communicandi, cum ex alto veniat, posse a Deo tribui ægris atque imperfectis, ut fiant, quod non sunt, sani atque perfecti; quod diserte affirmat episcopus Genevensis. Præterea notum est, convalescentes post longum morbum majorem experiri appetentiam, quam qui plena valetudine fruuntur. Quod signum est, naturam conari vires recuperare.

Idem servus Dei in multis epistolis auctor est hominibus omnis generis sæpe communicandi [3], ne exceptis quidem aulicis [4].

In admonitione ad parochos et confessarios diœceseos suæ vult illos auctores esse pœnitentibus *confitendi peccata, et frequentissime communicandi* [5]. Credibile autem est homines Genevensis diœceseos non fuisse omnes æque sanctos, ac Christianos primitivæ Ecclesiæ, nec *perfecte conjunctos cum Deo*, nec *plenos mero Dei amore, sine ulla mistura;* et tamen jubet, ut adducantur ad creberrime communicandum.

1 Part. II, cap. xxi. — 2 Part I, cap. xxii. — 3 Et in XIV lib. I. — 4 Epist. v tom. II — 5 Cap. viii tom. I.

CAPUT IV.

Quæ fuerit sententia R. P. Ludovici Granatensis de frequente communione.

I. Tertium duobus proxime memoratis ex recentioribus scriptoribus addam R. P. Ludovicum Granatensem, celebrem pietate, gratia, ac singulari lumine, quo divinitus collustratus erat ad agendum de rebus spiritualibus. Quod discere est ex magno numero eximiorum librorum, quos iis de rebus edidit, ac certius etiam ex judicio, quod de iis tulit S. Carolus Borromæus, qui eos maximi faciebat, omnibusque eorum lectionem suadebat.

Vir autem ille Dei, atque incomparabilis magister theologiæ mysticæ multis in scriptis mirum in modum extollit frequentem usum S. communionis, ac præsertim in *Sermonibus*. Ex hisce eo libentius loca nonnulla proferam, quod complectantur doctrinam popularem, ac propterea minus obnoxii sunt cavillationibus Arnaldi, et futili solutioni, quam adhibet ad declinandam vim testimoniorum, quæ promuntur ex scriptis sanctorum virorum, et quibus probatur frequens communio; eos nimirum alloquutos eos esse sanctos homines, quales ipsi erant, adeoque prorsus perfectos atque inculpatos. Cui solutioni locus non est, ubi sermo est de Granatensis concionibus ad plebem, cui proponebat dogmata statui ejus consentanea, et eorum conditioni attemperata.

II. Igitur in quodam sermone docet [1], necessitatem communionis colligi posse ex concupiscentia, quæ est morbus noster originalis. Cum vero sit axioma, dum causæ morbi permanent, pergendum esse uti remedio; quoniam semper habemus intus amorem peccati, quod nos ad illud jugiter invitat, et ignem infernum; nulla est alia certior ratio ejus extinguendi, quam si confugiamus ad S. Sacramentum, et sæpe id accipiamus, quandoquidem nullum alium in finem institutum fuit, quam ut medicaretur morbo illi, quem ex utero matris attulimus.

Tum invehitur in eos, qui revocant alios a frequenti communione : « Armat, inquit, Dæmon quorumdam eruditorum linguas, non omnium sed eorum, quorum scientia inflationem magis, quam devotionem et pietatis ardorem parit. »

III. Præterea respondet objectioni, quam profert Arnaldus contra usum frequentis communionis. « Sed ais; inter eos, qui pie ac religiose ad hoc Sacramentum accedunt, multi sunt, qui vel frequentius, quam par erat, accedunt, vel fortassis indigne accedunt, et pereunt. Quanto, quæso, plures erunt, qui, si accederent, non perirent? Horum quidem perexiguus et incertus est numerus; illorum autem pene infinitus, et manifestus, utpote quos scelerata vita manifestos facit. »

Postea laudat hanc sententiam Ambrosii [2]: « grave est, quod ad mensam tuam, Domine, mundo corde, et manibus innocentibus non venimus. Sed gravius est, si de peccatis metuentes, sacrificium non reddamus. »

IV. Idem Granatensis in alio sermone profert eximium locum Cassiani [3], qui locus videtur dictatus de industria, ut opponeretur Arnaldo, quo revocaretur ab errore manifesto, et periculoso, quo præpeditus est ejus animus; solos nimirum perfectos, et qui Deum solum amant, ad S. Mysteria accedere oportere. Hæc sunt igitur verba Cassiani [4] : « Nec tamen ex eo debemus nos a Dominica communione suspendere, quia nos cognoscimus peccatores; sed ad eam magis ac magis, propter animæ medicinam, et purificationem spiritus, avide festinandum. Verumtamen ea humilitate mentis ac fide, ut indignos nos perceptione tantæ gratiæ judicantes, remedia potius nostris vulneribus expetamus. Alioqui nec anniversaria quidem digne est præsumenda communio, ut quidam faciunt, qui in Monasteriis consistentes, ita Sacramentorum cœlestium dignitatem, et significationem ac meritum metiuntur, ut æstiment ea nonnisi sanctos atque immaculatos debere præsumere, et non potius ut sanctos, mundosque nos sua participatione perficiant. Qui profecto majorem arrogantiæ præsumptionem, quam declinare sibi videntur, incurrunt; quia vel tunc, cum ea percipiunt, dignos se ejus perceptione dijudicant. Multo enim justius est, ut cum hac cordis humilitate, qua credimus, et fatemur illa sacrosancta mysteria nunquam pro merito nos posse con-

1 Conc. I *de sanc. corp. Christi.* — 2 Lib. *de sacr.* cap. VI. — 3 Conc. III *de cod. festo.* — 4 Coll. XXIII, cap. XXI

tingere, singulis ea Dominicis diebus ob remedium nostrarum ægritudinum præsumamus, quam ut vana persuasione cordis elati, vel post annum dignos nos eorum participio credamus. »

CAPUT V.

Animadversiones in antecedentem disputationem, et loca allata. Expedire homines adhortari ad frequentem communionem, non vero eos ab ea avocare. Arnaldum infensum esse sanctis illis viris, et præsertim S. Carolo, vituperoreque ejus institutum de frequente communione, Absurditas doctrinæ Arnaldi.

I. Sat multos testes adduximus, quandoquidem ex lege divina duo aut tres satis esse censebantur ad finiendas lites. Ex omnibus autem hisce locis duo colligimus. Prius est licitum, imo laudabile esse populum adhortari ad frequentem communionem ; quandoquidem ita se gessit S. Carolus, atque in mandatis dedit omnibus parochis, ut perpetuo ita se gererent in suis parœciis, utque sæpe agerent hac de re coram omnibus, cujuscumque sortis, ætatis, ac sexus esse possent. Nec ille, aut quisquam alius sanctorum, aut virorum sanæ mentis, unquam concionatus est, aut scripsit generalibus verbis, eos non recte facere, qui crebro communicarent ; vel auctor fuit aliis, absterrere a frequenti communione homines concionibus, sermonibus, aut libris.

Consectaria præcedentis doctrinæ.

II. Indicium hoc est manifestum, certumque testimonium, ex quo liquet crebram communionem rariori esse anteferendam. Cujus rei rationem attigimus lib. III, c. III, quæ in eo sita est, quod frequens communio consentanea est naturæ rei, atque animo præcipuo legislatoris. Quemadmodum enim legibus jubentibus cives omnes arma capere, pugnareque in defensionem patriæ, fas et jus est omnes excitari ad id officium patriæ præstandum ; nec potest vituperari, qui omnes ad arma vocat, quia omnes ea gerere nequeunt, ut ægri, aut membris mutili, aut qui aliis occupationibus impediuntur, quibus immunes fiunt ; sic quod attinet ad crebram communionem, universum loquendo expedit eam inculcare populo, prout fecit S. Carolus, et omnes alii SS. doctores quamvis in multitudine nonnulli sint ea indigni, nec ad eam admittendi. Nimirum singulares casus, et qui sunt extra potissimum finem legis, minime impediunt, quominus monitum de generali parendo legi sit rationi consentaneum.

III. Alterum, quod colligere licet ex allatis auctoritatibus, hoc scilicet est : Arnaldo nullam rationem fuisse reprehendendi Antonii Molinæ, neque auctoris Anonymi *Scripti* ; omnesque objectiones, quas opponit frequenti communioni, meras esse ludificationes, et argutias sophisticas, sine ratione et pondere. Ut hoc liqueat, animadvertendum, quidquid objicit crebræ communionis defensoribus, et quo eos imprudentiæ atque ignorantiæ convinci posse putat, commune illis esse cum S. Carolo, et omnibus aliis magnis viris, quos produximus quasi testes fide dignos. Itaque calumniæ, ludibria, contumeliæ, convitia, jactantiæ, quorum infinitus est numerus in opere *de frequente communione*, sunt totidem elogia, quæ contulit in S. Carolum, in episcopum Genevensem, in R. P. Ludovicum Granatensem, inque innumeros alios sanctos viros, qui similia senserunt, expresseruntque eodem modo, ac P. Carthusianus, ejusque exscriptor. Hæc paulo distinctius explicemus.

Exprobrationes Arnaldi ad duo capita revocatæ.

IV. Quæ exprobrat Arnaldus auctori *Scripti* Anonymi, et quod reponit locis Patrum in eo prolatis ad comprobandam communionis frequentiam, ad duo summa capita redigi possunt. Prius est situm in eo, quod damnet auctorem Anonymum, quia nimis generaliter suasit frequentem communionem, quasi omnes ad eam vocaret, cum essent secernendi peccatores a justis. Posterius est interpretatio animi Patrum, scriptis aut dictis probantium eorum religionem, qui sæpe communicabant. Arnaldus contendit hanc eorum fuisse mentem, ut crediderint eximia, ac sublimi virtute animum esse ad communionem parandum ; eosque non satis habuisse exigere perfectam puritatem animi, et purgationem a peccato mortali, sed postulasse etiam, ut ne peccato quidem veniali essemus infecti ; quod antea ostendimus esse doctrinam Arnaldi, et ad quod tandem recidit. Utrumque autem liquet esse falsissimum, et damnatum testimoniis eorumdem Patrum, et theologorum, quæ protulimus.

V. Nunc vero fallacia in majori luce collocata est auctoritatibus S. Caroli, episcopi

Genevensis, et Ludovici Granatensis. Primus enim jubet parochos tam ruri, quam in urbibus, prædicare hanc doctrinam, eam jugiter repetere, ac firmare omni genere rationum, testimoniorum, et exemplorum, ut eam populo persuaderent, eumque ad ei obsequendum adducerent. Vult concionatori, qui secus prædicarit, aut consilium dederit, umbone interdici. Constitutiones illæ, monita, ac mandata tam sæpe iterata generalia sunt, ac sine exceptione, aut designatione cujuspiam, ad quem singulari ratione pertinerent, aut discrimine ullo peccatorum, vel justorum. Itaque S. Carolus obnoxius est castigationi Arnaldi, et æque vituperandus, ex ejus judicio, ac auctor *Scripti* Anonymi, et Carthusianus Molina, quos propterea reprehendit, et indignis modis castigavit.

VI. Quis ergo hinc non intelligit, nimium sibi sumpsisse Arnaldum, cum ausus est carpere propositiones innocuas? An non oportet esse affectu occæcatum eum, qui non animadvertit, injuriam, qua se afficere putabat auctorem Anonymum, pertinere ad omnes sanctos, theologos, doctores, et concionatores, quotquot sunt, qui idem scripserunt, ac docuerunt populum æque generalibus loquutionibus, et omissis pariter omnibus exceptionibus? Recte dixit priscus philosophus « hominem iratum id [1], quod cupit, emere, vel anima sua. » Omitto animam, sed dico omnes mecum intelligere, auctorem operis *de frequente communione* prodigum fuisse existimationis, ac famæ suæ, dum eas vult eripere homini, quicum res ei est.

VII. Quod vero attinet ad præparationem illam raram, ac sublimem, quam confirmare conatur Arnaldus judicio Antiquitatis, liquet ex iisdem testimoniis S. Caroli antea prolatis, merum esse figmentum. Si enim pergat dicere non esse patiendum, crebro communicare eos, « qui non sunt omnino conjuncti cum Deo, et plane inculpati, » qui creaturarum amore, ipsoque peccato veniali plane vacui non sunt; oportet ut existimet, omnes, qui vivebant in Mediolanensi diœcesi, omnes oppidanos, omnes rusticos, quotquot erant mendici ad portas urbium, et milites in præsidiis, ac in exercitibus, fuisse sanctissimos homines, eximia virtute præditos, in ecstasin contemplationis, et conjunctionis cum Deo raptos, similesque Christianis primitivæ Ecclesiæ; aut sanctum Archiepiscopum fuisse id quod dicere nolo propter reverentiam, qua eum prosequor, sed quod eos esse censet Arnaldus, qui indiscriminatim fideles ad crebram participationem tremendorum myteriorum vocant.

VIII. Annon vides, Arnalde, omnes illos viros nullam aliam ad communicandum exigere dispositionem, quasi necessariam, quam, ut careamus peccato mortali, utque id eluerimus sacramento Pœnitentiæ? Auctores sunt, quæcumque sint *siccitates*, aut *indevotiones*, sic enim loquitur S. Laurentius Justinianus, distractiones animi, cupiditates creaturarum, vitia, ac peccata venialia, sæpe communicandi, si modo absit peccatum mortale, quod solum indignum communione reddit. Annon audivisti graves illos theologos, quos laudavi, dicentes, peccatis venialibus non impediri effectum sacramenti, eosque non indigne communicare, qui etiamnum iis inquinati sunt? Prætereaque eum, qui præter necessariam illam præparationem, quæ solum peccatum mortale excludit, conaretur consequi majorem perfectionem, quæ ipsa peccata veniala delet, rectius facturum, si frequentius communicet, quam si nimio timore abstineat a sacramento. Quod non dico, quasi auctores esse debeamus nullius alius adhibendæ præparationis ad communicandum, præter eam, quæ plane necessaria est; quamvis communicaturus sit levi quopiam peccato inquinatus, vel cum animus ejus est in varias curas distractus, reverentiæque, et fervoris omnis vacuus. Sed hic agimus tantum de eo, quod est plane necessarium, ut excludamus novum istud præparationis genus, quod novi pœnitentiarii intromittere conantur, quasi lege præceptum. Hoc unum oppugno, atque improbo.

IX. Paucis ut omnia complectar, quidquid R. P. Molina, et auctor Anonymus post eum dixerunt de crebra communione, præparationeque ad eam necessaria, dictum ac scriptum fuit iisdem loquutionibus adhibitis a nube illa theologorum, doctorum, magistrorum vitæ spiritualis, directorum, quos laudavi, et quorum verba protuli. Igitur subit mirari, theologum tantæ lectionis, et tanti studii, nunquam quidquam ea de re inaudivisse, aut eam non animadvertisse in scriptoribus, qui de ea egerunt; qui nec sunt rari, nec ignoti, sed vulgo triti, quemadmodum etiam loca, quæ protuli, plerisque sunt nota.

[1] Plut. *Cor.*

Attamen hic theologus adeo perculsus fuit, et præstrictus luminibus vulgaribus, ut vera dogmata, eaque nemini ignota crediderit esse paradoxas et absurdas opiniones.

CAPUT VI.

Locus Ambrosii de frequente communione male intellectus ab Arnaldo. Repugnantia ejus manifesta.

I. Error semper error est, in quamcumque partem a recta via deflectamus, eosdemque parit effectus, hoc est cæcitatem, et temeritatem in judicando; sive error limites excedat, seu intra mediocritatem, pudenda remissione, consistat. Attamen ii effectus magis animadvertuntur, ubi rationis limites exceduntur; quia in hujusmodi erroribus vehementiores sunt affectus, quibus animi turbantur, putantque se videre, quod nusquam est, nec quod sibi obversatur, cernunt. Hujus naturæ est Arnaldi hac in re delictum. Ad extrema decurrit, et nimia severitate, eversis institutis et administratione Ecclesiæ, graviter in prudentiam peccat, obtunditque sibi oculorum aciem, dum propius æquo objecta intuetur. Nonnulla indicia proferemus, ex quibus liquebit illum eo morbo laborare.

II. Auctor Anonymus, post P. Carthusianum, ad comprobandam frequentem communionem, utitur S. Ambrosio, qui ejus frequentandæ auctor est, adhibetque eam in rem verba institutionis divini Sacramenti, quæ nos docent, quotiescumque id celebramus, nos celebrare memoriam perpessionum Domini, et nuntiare remissionem peccatorum. Unde ita ratiocinatur Ambrosius[1] : « Debeo illum semper accipere, ut semper mihi peccata dimittantur. Quia semper pecco, debeo semper habere medicinam. » Sunt hæc aurea verba, simulque ignea ad absumenda fœnum, et paleam, quæ novatores vellent miscere ædificio doctrinæ ecclesiasticæ, quod nititur inconcusso Christi fundamento. Ubi sunt ergo perfectio inusitata, puritas supra humanitatem posita, conjunctio perfecta cum Deo, virtus eximia, et omnis illa præparatio, quam novus director exigit quasi necessariam ab omnibus communicaturis?

Locus Ambrosii male ab Arnaldo intellectus.

III. S. Episcopus auctor est iis, qui semper peccant, semper accedendi ad panem hunc vitæ. Contra opus *de frequente communione* ab eo repellit eos, qui vel peccato veniali Deum offenderunt; nec hosce tantum, sed etiam eos, qui nullum peccatum admiserunt, nisi æquent sanctitatem Apostolorum. Verum, quod omnium est absurdissimum, vult omnes ecclesia ejici. Legantur prima capita primæ partis quinti hujusce Evangelii, et liquebit, ad confutandum *Scriptum*, quod ex communi doctrina crebram communionem fideles hortabatur, et proferebat hanc in rem dicta SS. Patrum, Arnaldum uti eorumdem auctoritate, ad convincendum adversarium erroris, et ignorantiæ in eo, quod non videt sanctos illos viros postulasse dispositionem illam inusitatam, de qua dixi, ab iis, quibus auctores erant sæpius communicandi; alios vero, qui ea carebant, exclusisse non modo participatione Sacramenti, sed etiam ingressu ecclesiæ.

IV. Peto igitur iterum ab Arnaldo, quid velit colligere ex locis veterum Patrum S. Dionysii, S. Basilii, et S. Chrysostomi, aliorumque, quos opponit *Scripto* Anonymi, ut ostendat accedendum esse ad communionem cum præparatione multo sublimiore, quam videtur? Dicat num præparatio, quam exigit S. Dionysius, sit præcepta, et necessaria anve is, qui sæpe sine ea preparatione communicat, peccet, atque indigne ad communionem accedat? Non ausit dicere peccatum hoc esse, ne damnet maximam partem fidelium; possim addere et universam Ecclesiam si ex ejus dogmatibus loqui velim, quemadmodum jam ostendi. Præterea portentosa esset amentia ejus, qui diceret eum, qui communicat, nec tamen prorsus immunis est omnis peccati venialis, et amoris creaturarum, esse in statu damnationis; quia indigne communicat, et subjacet sententiæ Apostoli damnantis indigne communicantes.

V. Itaque fatebitur nobiscum Arnaldus, loca illa, quæ videntur præscribere tam eximiam præparationem, minime complecti præcepta divina aut ecclesiastica; sed proponere tantum consilia, et exemplaria quam absolutissima, ut ad ea accedere, quoad licebit, nitamur. Sic cum proponitur tironi tabula

[1] Lib. IV *de sacr.* cap. VI.

præstantissimi pictoris, quam imitetur, ideo non cogitur æquare eximium illud ἀρχέτυπον poenas daturus, si vel penicilli ductus desit; sed tantum jubetur sese ad id componere, ut quam accuratissime poterit imitetur. Eadem est ratio præparationis ad Communionem. Ecclesia subinde definit, quid exigeretur necessitate præcepti; prætereaque proposuit semper, quod est consilii, et majoris perfectionis, ut nitamur id superare, quod necessario a nobis exigitur; nec tamen damnat eos, qui non possunt, aut nolunt consilia ejus exequi.

Archetypum

VI. Hæc adhibenda est in regimine animorum prudentia, quæ deest novæ reformationis universo instituto; ex quo nullum statuitur discrimen inter consilium, et præceptum; et si quæ sententia sanctorum occurrit, quæ postulet singularem sanctitatem, continuo arripitur ad confirmandam novam doctrinam, et oppugnandum consuetudinem receptam auctoritate Ecclesiæ, quasi *licentiam, prolapsionem, depravationemque morum, et quæ communi plerorumque impœnitentiæ favet.* Si enim necessitatem præcepti distinguas a consiliis, quæ suppeditant sancti iis, qui se parare volunt ad communionem; nulla est ratio, cur Arnaldus iis utatur contra scriptorem Anonymum, aut cur eum sententiis illis damnet quasi erroris reum; quandoquidem non sunt ea edicta, aut sententiæ Judicum, sed consilia ad decorum spectantia, quibus nemo tenetur. Hoc sæpe testificatus sum de opere Arnaldi, quod meram, ac perpetuam calumniam esse prædicavi. Dixi eum imponere scriptori Anonymo crimen, cujus nequaquam reus est, et quidquid auctoritatum, ac testimoniorum contra eum profertur, præter rem esse, cum Arnaldus cogat sanctos testimonium dicere pro mendacio, idque dicentes inducat, de quo nunquam cogitarunt.

VII. Ne abeamus a loco S. Ambrosii, de quo hic nobis sermo est, quam vera sint, quæ dixi, intelligere licebit ex insigni Arnaldi repugnantia, cum ita interpretetur verba S. Ambrosii, ut ea oppugnet. Contendit S. Ambrosium[1] « in eo libro non alloqui, nisi innocentes et neophytos, qui egressi ex aquis baptismi, induti innocentia et puritate, aut, ut melius loquamur, Jesu-Christo ipso, deinde impleti plenitudine Spiritus sancti per Confirmationem, quam sanctissime erant dispositi, ad celebrandam Eucharistiam. » Quomodo vero hæc consentiant cum verbis S. Ambrosii, qui dicit, « quia semper peccat, debere se semper habere medicinam? » Qui semper peccat estne innocens? Estne « quam sanctissime dispositus ad celebrandam Eucharistiam? » Mira hæc est ratio interpretandi SS. Patres. Attamen Arnaldus insultat auctori Anonymo, quod ei tam mirifici interpretamenti in mentem non venerit. « Vir, inquit, judicio præditus observasset, libros Ambrosii, de Sacramentis, scriptos fuisse in usum Neophytorum. » Profecto aliis penuriam judicii immerito objicit, qui ita peccavit in rectam rationem, ut Ambrosium oppugnarit, dum eum interpretari conatur. Illi jure oggesseris vetus proverbium: Ἄλλους ἰᾶται αὐτὸς ἕλκεσι βρύων, *alios curat ipse scatens ulceribus.*

CAPUT VII.

Frustra Arnaldum uti auctoritate S. Caroli, et Episcopi Genevensis ad confirmandum consilium suum. Cur nonnullis præscripserint dispositiones perfectiores ad communicandum. Eos semper Ecclesiam reverenter habuisse.

I. Perperam, quod repetere sæpe conor, abuteris, Arnalde, auctoritate sanctorum ad evertendum usum frequentis communionis, stabiliendumque novum tuum institutum. Tam longe abes a doctrina, quam a spiritu episcopi Genevensis. Sentiebat ille una cum Ecclesia, nec quidquam aliud docebat, præter vulgo receptum fidelium usum. Audivimus antea ejus verba de re[2], de qua nunc disceptamus, atque ab eo didicimus, frequentem communionem esse utilem, non tantum sanis, sed etiam ægris. Quinam vero vocentur ab eo sani, præter justos? Qui sunt ægri, nisi peccatores? Præterea qui deberent communicare, verbis antea allatis, nos docuit.

II. Nihil potest esse magis contrarium doctrinæ tuæ, quam doctrina summi illius viri. Instituta et facta tua plane adversantur

Doctrina S. Francisci Salesii Arnaldo contraria.

1 Part. II, cap. XVIII. — 2 Introd. part. II cap. XXI.

institutis, ac factis ejus. Non vis eos, qui sæpe in peccatum delabuntur, accedere ad remedium, contra consilium Ambrosii a nobis capite antecedente allatum. Vis eos, qui sæpe cupiunt communicare, esse immunes non solum a peccatis mortalibus, sed etiam a venialibus; nec contentus eo gradu virtutis, ac sanctitatis, ab iis postulas puritatem Angelicam. Vis eos nullo amore creaturarum, nullo affectu terrestrium rerum teneri. Terres debiles atque imperfectos, terres ægros, dum iis interdicis participatione divini sacramenti; et opponis ingentem turmam Patrum, et doctorum, quos inducis dicentes, quod cupis, hoc est nihil sani.

III. Attamen audes producere, quasi novitati tuæ faventem, episcopum Genevensem, qui, ut bonum ac fidelem servum decuit, vocat et vi adducit ad convivium mutilos, claudos, pauperes, cæcos, debiles, pro disertis heri mandatis[1]. Qui vero sunt illi, nisi peccatores, imperfecti, debiles, et ægri spirituales; quos tantum aberat ut sanctus ille vir convivio expelleret, sicut tu facis, ut contra invitaret, locumque iis ad mensam dari curaret? Non miror te errare, nec usque adeo ægre fero te istum tuum errorem scriptis spargere, et instituta Ecclesiæ summa imprudentia oppugnare, quam te audere ad partes tuas trahere incomparabiles illos viros, sanctum Carolum, et beatum Franciscum de Sales, ut cæteros prætermittam; quasi idem fecissent, ac docuissent, quod tu, qui tibi magis contrarii sunt, quam lux est tenebris, et veritas mendacio. Eorum libri manibus omnium teruntur, ac pauca illa loca, quæ ex iis produximus, satis ostendunt malam fidem qua uteris ad stabiliendam doctrinam tuam, etiam cum detrimento existimationis illorum Dei virorum.

IV. Nec hic proferas nescio quæ alia loca ex eorum scriptis[2], in quibus videntur præscribere accuratiorem dispositionem ad participationem SS. Mysteriorum. Hæc non possunt purgare rationem, qua te geris; quia semper testati sunt, se dogmatibus atque institutis consentire cum concilio Tridentino, quod, ut ipse fateris, minime instituit novam istam rationem pœnitentiæ, et præparationis iis qui ad Eucharistiam accedunt. Si enim Concilium id ausum non est, non fecit; nec sancti illi viri, qui professi sunt se sequi instituta Concilii, absque ulla additione, ac imminutione, rem tantam aggressi sunt, nec de pœnitentia hodierna usquam scripserunt, quod tibi sæpe exprobravimus, illam esse *licentiam*, *prolapsionem*, *corruptionemque morum*, etc.

V. An dixerunt, aut cogitarunt « commoti caritate, quæ utilitates suas non quærit, horrenda cæcitate; usque adeo remissam esse disciplinam Apostolorum et Jesu-Christi ut videantur homines voluisse etiam ipsa ejus vestigia delere?» Quia Ecclesia, et Concilium remiserunt antiquum rigorem pœnitentiæ publicæ, cujus te profiteris « conari usum revocare, simulque excitare apud nos zelum primorum Christianorum. »

Sunt hæc tua verba et aberrationes ingenii tui, de quibus volo te ipsum judicare an deceant Christianum, presbyterum, et doctorem catholicum. Profecto neque S. Carolus, neque Episcopus Genevensis ita unquam dormitarunt. Posterior illico rejecisset quasi tentationem ejusmodi cogitationem, si in animum ejus incidisset; quemadmodum fecit tentationem cacodæmonis, qui in morbo conabatur ei injicere dubitationem de veritate S. Sacramenti.

VI. Sæpius te monui magnum esse discrimen inter id, quod præcepto imponitur, et id, quod consilio suadetur; et monita Patrum Spiritualium erga eos, quos ad majorem perfectionem ducunt, quam quæ vulgo obtinet, esse directiones, non vero mandata, adhortationes, non violentas exactiones. Huc debent referri omnes regulæ, quas Episcopus Genevensis præscribit Philotheæ suæ de communione, in *Introductione ad vitam devotam*. Non sunt leges, quæ nequeant sine delicto violari, Ac proinde nullum hinc consectarium deducere potes ad defendenda tua instituta, quorum alia prorsus est ratio. Sunt imperiosa, et audacia, cogunt atque in servitute habent eos, qui iis parent; falsa persuasione, quam hominibus injiciunt, quicumque aliter se gerunt, eos in errore et peccato versari, ac proinde esse in periculo damnationis.

VII. Verum Arnalde, non tantum ratio tua pœnitentiæ suspecta est; nec vocatur *stratagema Diaboli*, quod usque adeo quereris, sola dilatio communionis, quam imponis tuis pœnitentibus. Sed animus, et consilium tuum suspecta sunt, ac tua instituta noxia reddunt. Ita enim te geris ex contemptu Ecclesiæ.

1 *Luc.* XIV, 13. — 2 Part. I, cap. XXII.

quam damnas *erroris abusus, ac depravationis*, ut sæpe dixi.

CAPUT VIII.

Arnaldum, quamvis dissimulet, et secum ipse pugnet, contendere eximiam dispositionem, quam Patres Communionis causa postulabant, non solum esse consilii, et decori, sed etiam præcepti, quo tenentur Christiani. Animum illi esse carpere consuetudinem receptam, et comprobatam ab Ecclesia, quem in finem laudat sæpe traditiones et Patres.

I. *Omnis, qui male agit*, inquit Veritas[1], *odit lucem, et non venit ad lucem ut non arguantur opera ejus.* Eadem est ratio pravæ doctrinæ. Sese occultat, nec nisi dimidiata in lucem publicam prodit, nec quidquam usque adeo timet, quam ne in clara luce deprehendatur. Hinc fit, ut scriptor libri *de Frequente communione* tam ægre dicat, quod sentit, et intra animum abdita aperiat. Nunquam clare atque aperte proloquitur, sed semper ambigue, et dissimulanter. Nunc ita loquitur, mox alio modo. Hic negat se velle vituperare usum receptum Ecclesiæ, quod attinet ad pœnitentiam, aut sibi animum esse quemquam cogere, ut sese subjiciat suis institutis. Alibi ostendit ea non posse negligi sine licentia, animosque lectorum religione irretire conatur. Verum, omni abjecta dissimulatione, aperte dicamus, quod sentimus. *Væ duplici corde*, iisque qui aliud cogitant aliud dicunt[2]. Vide, quomodo mentem meam Arnalde sim explicaturus, et me imitare.

II. Aio dispositionem, quæ satis sit ad digne communicandum, iis, qui Deum mortali peccato offenderunt, sitam esse in confessione peccatorum coram sacerdote, et in absolutione ab eo concessa, quo auctore licet ad communionem accedere. Contendo necessarium non esse, ut post confessionem peccati mortalis, differatur communio per multos dies, aut etiam menses; eo quod necesse sit aliquandiu pœnitentiam agere, et imitari, quoad ejus fieri potest, pœnitentiam publicam Ecclesiæ primitivæ. Affirmo nec pœnitentiam publicam antiquæ Ecclesiæ, nec meram dilationem absolutionis vel communionis quam illi substitui vult Arnaldus, necessariam esse adeo, ut eo præcepto quisquam teneatur. Quo si quis sponte sua velit aliquandiu a Sacramento separari, ubi nec mandatum Ecclesiæ, nec ullius potestatis ecclesiasticæ eum communicare adigunt; potest id ab eo fieri cum laude, nec sine merito, ex consilio directoris; dummodo ne censeat omnes eadem lege teneri, quam violare nequeant, sine licentia, quæ cum bonis moribus consistere nequit.

III. Hoc de ea re dicendum habui. Idem tu dicito, et lis nostra dirempta erit. Verum non vis, et quidquid dicas, contraria tibi sunt tua axiomata; ex quibus liquet te velle adigere homines, ni peccare velint, ad observandum tuum institutum, nec distinguere id, quod præcipitur quasi necessarium, ab eo, quod est consilii, et perfectionis. Qua in re imitaris Catharos vel Novatianos, qui, ut prodidit S. Epiphanius[3], volebant promiscue omnes ad eumdem virtutis gradum vocare, nulla distinctione adhibita inter firmos, et debiles, inter vulgus Christianorum, et homines singularis virtutis. Quod illius sectæ auctor hauserat a pristino suo dogmate Stoico, a quo ad Christianismum transierat.

IV. Disputationibus, ratiocinationibusque Arnaldi, conjunctis cum omnibus consectariis, quæ deducit ex testimoniis, quæ profert, nulla vis inest, nisi statuamus quasi indubitatum, omnes spirituales institutiones SS. Patrum, quas scriptis mandarunt in usum eorum, qui ad perfectiorem vitam aspirant, esse totidem leges, quibus tenemur, et quæ necessario observandæ sunt, nisi divina gratia excidere velimus. Quod demonstravimus ex disputationibus, et verbis Arnaldi, quæ ad duas propositiones referuntur, quarum prior quidem est, neminem posse excludi communione, nisi propter peccatum mortale; posterior vero, ex sententia sanctorum et Ecclesiæ, arcendos esse a mysteriis eos, qui nondum absolutam perfectionem consequuti sunt. Hæc duo sunt Arnaldi axiomata, ut antea ostendimus. Duo Arnaldi axiomata.

V. Prius ex eo probatur, quod sine dubio existimet[4], *excommunicare, excludere Communione, amovere a S. Altari, separare a pane cœlesti, unum idemque esse*. Idem autem contendit[5], «Excommunicationem fuisse pœnam quæ solebat imponi omnibus laicis, qui cupiebant peccatum mortale expiare.» Id autem

1 *Joann.* III, 20. — 2 *Ecclesiast.* XIV. — 3 Hær. LIX, § 5. — 4 Part. I, cap. XVI. — 5 Part. II, cap. V.

solum genus peccati obnoxium fuisse excommunicationi, probat ipse Augustini aliquot locis[1], ubi distinguit peccata venialia, quæ expiantur eleemosynis, precibus, aliisque operibus sanctis, a mortalibus, propter quæ delinquentes digni sunt, qui excommunicentur [a].

VI. Alteram propositionem pariter defendit, ubi profert testimonia veterum Patrum, qui existimarunt *expellendos esse ab Altari* non tantum peccatores, qui pœnitentiam egerunt, sed omnes etiam, qui nondum sunt penitus conjuncti cum Deo solo, et per omnia inculpati[2]. Quam sententiam tribuit S. Dionysio, S. Basilio, S. Joanni Chrysostomo et nonnullis aliis; qui, ut eos interpretatur, postulant dispositionem quasi necessariam ad communionem, quæ vix in omnium sanctissimis reperiri queat[3]. Volunt communicaturos esse « aquilas, hoc est, animos sublimes, atque elatos, quibus nihil est commune cum terra, qui ad inferiora non propendent, nec reptant in amore creaturarum, sed qui jugiter versus alta feruntur. » Ratio autem, propter quam hæc omnia loca, aliaque similia adversariis objicit, satis ostendit eum credere totidem esse præcepta, quibus teneamur. Etenim iis utitur ad ostendendum[4], auctorem *Scripti* Anonymum vehementer errasse in eo, quod aperuerit aditum communionis iis, quos ab ea exclusos volebant veteres Patres, et quos ne in ecclesiam quidem admittebant. Quis non videt ei argumento nullam esse vim, si hæc Patrum instituta haberentur tantum instar consiliorum, quibus nemo teneri statueretur?

VII. Annon immerito Arnaldus vituperaret Anonymum, quod admiserit ad communionem imperfectos, non vero solos perfectos et innocentes, pro institutis Patrum, nisi existimasset Patres ab ea exclusos velle imperfectos? Quis auderet castigare eos, qui matrimonium contrahunt, quia veteres Patres auctores sunt Christianis ab eo abstinendi? Oportet ergo Arnaldum credere, testimonia illa Patrum, quibus tanta describitur puritas et sanctitas ferme portentosa in iis, qui digne accedunt ad Altare, totidem esse sacrosanctas leges, quas nefas sit perfringi.

VIII. Præterea Arnaldus, initio operis sui, existimat se iis Patrum testimoniis docere nos, quænam fuerit traditio, quænam prisca doctrina, et quinam usus Ecclesiæ. Quæ accepta ab Apostolis etiamnum observare debet. « Verisimile non est, inquit, ut recte judicas, fas esse hominibus infirmis et cæcis, quales nos sumus, quærere in animis nostris institutionem, quam a nobis alii petunt, eosque docere aliam doctrinam, aliasque pietatis leges, præter eas, quas Ecclesia accepit a Patribus, de manu in manum, et per singula sæcula, quemadmodum primi eorum eas acceperunt ab Apostolis, Apostoli a Spiritu sancto, Spiritus sanctus a Filio, et Filius a Patre. » Sic pergit per totum caput, significatque, « traditionem divinam oportere esse normam fidei nostræ, exemplar morum nostrorum, nec esse recedendum a doctrina Patrum, » ita ut, quemadmodum fides nostra non debet dici *fides temporum et non Evangeliorum*; sic nec mores nostri dicantur *mores temporum et non Evangeliorum*. Denique nullum alium finem sibi proponit in toto opere, nisi ut quam maxime extollat traditionem, et doctrinam Patrum, constituatque quasi exemplar, quod semper nobis ob oculos esse oportet, ut ad id universa Ecclesiæ administrandæ ratio componatur, utque ad vetus illud πρωτότυπον omnes hodiernæ consuetudines exigantur. *Prototypum.*

Ejus contemptus præsentis Ecclesiæ.

IX. Hinc fit ut perpetuo inculcet Antiquitatem, traditionem, et doctrinam Patrum, utque eos usque adeo laudet. Quod facit eo animo, ut ostendat se pluris facere, et satius esse observare, quod Ecclesia primitiva observavit, quam quod hodie communi usu totius Christianismi receptum est. Hoc aperte docet duobus postremis capitibus secundæ Partis, in quorum priore, hoc est XLVII, habet hæc egregia scilicet verba, rationem hodiernam pœnitentiæ, quæ in Ecclesia obtinet, « esse frequentissimam, quia favet impœnitentiæ communi plerorumque; cum plerique velint quidem peccata sua confiteri, sed nolint subire pœnitentiam. Sed, inquit, non est præstantissima, neque tutissima, neque conjunctissima cum una ex potissimis Ecclesiæ notis, quæ est antiquitas, et doctrinæ successio, quia non est intromissa, nisi indulgentia et συγκαταβάσει Ecclesiæ; altera vero est usus

[a] AUGUSTIN. et Arn. ibid., et Aug. de *Fide et oper.* cap. XXVI. « Sed nisi essent quædam ita gravia, ut etiam excommunicatione plectenda sint, » etc. Vide et ep. CVIII ad Arn.

1 Ep. LXXXIX ep. Arnald. p. II, cap. V. — 2 Arnald. p. I, cap. I — 3 Arn. de Chrysost. cap. XVIII. — 4 Arnald. Ibid.

primitivus, usus Apostolorum, usus omnium Patrum, usus universæ Ecclesiæ per duodecim sæcula. »

X. Deinde capite sequente probat « nos posse sine temeritate non semper sequi mores frequentissimos, et receptissimos, ut sequamur alium morem ejusdem Ecclesiæ, quem Scriptura, Pontifices, Concilia et Patres nos docent sanctiorem esse, quamvis hoc nostro tempore minus receptum. » Hac eadem de causa contendit in Præfatione, consuetudinem hodiernam totius Christianismi, et comprobatam auctoritate concilii Tridentini, qua confessio sacramentalis satis esse censetur ad digne communicandum, esse « licentiam, prolapsionem, corruptionemque morum, quæ irrepsit in disciplinam Ecclesiæ paulatim degenerantis. » Unde consequens est, ut Arnaldus existimarit rationem priscæ pœnitentiæ, et præparationis ad communionem, quam intromittere nititur loco ejus, quæ ubique observatur, non tantum esse consilii, et majoris perfectionis, sed etiam animos ejus lege teneri ; quippe quæ comprobata est traditione, doctrina Apostolorum Patrum, Pontificum, et Conciliorum, nec unquam abrogata, sed potius subinde confirmata, vel diserte, vel tacite, etiam ab ipso concilio œcumenico Tridentino, qui septem indicationibus innuit se libentissime eam instauraturum fuisse, si ausum fuisset rem aggredi. Igitur quoniam antiquæ illæ leges quæ imposuerunt pœnitentiam publicam omnibus peccatis mortalibus, etiamnum vigent, iis adhuc tenemur ; cumque id, quod Patres scripserunt de singulari quadam, ac præstantissima dispositione ad communicandum, sit tantum descriptio usus Ecclesiæ primitivæ, et traditionis ; non est consilium, sed lex, et præceptum, cui necessario parendum est.

CAPUT IX.

Hanc esse sententiam Arnaldi, liquere ex ejus ratiocinatione super loco S. Justini martyris.

I. Confirmatur judicium nostrum de sententia Arnaldi ex eo, quod scribit de loco S. Justini martyris, qui laudatus fuerat in *Scripto anonymo*; et ad quem ita respondet Arnaldus, ut dubitare amplius non possimus, an ea sit ejus, quam dixi, sententia ; utque interpretetur loca Patrum, quæ singularem puritatem exigunt a communicantibus, quasi essent leges, quibus teneremur.

Confirmat supra dicta ratiocinatio Arnaldi super loco S. Justini.

« Justinus Martyr, inquit scriptor Anonymus [1], prodidit, tempore suo fideles tam ruri, quam in urbibus, coivisse in ecclesias, ubi dabatur eis communio, quæ ad absentes etiam mittebatur. » Arnaldus vero eum castigat, quod non addiderit, quæ eodem in loco habet S. Justinus ; « nemini alii Eucharistiæ participem esse licere, nisi credenti vera esse, quæ a nobis docentur, et abluto lavacro in remissionem peccatorum, et in regenerationem, et sic viventi, ut Christus tradidit. » Quæ verba sunt, ut ait, tanti ponderis, ut si probe considerarentur, « paucis licitum foret communicare, si arcerentur ab altari, ex sententia S. Justini, et secundum Ecclesiæ animum, quem tantum indicat hoc in loco, quicumque nolunt vivere ex legibus Evangelicis, hoc est, qui non stant promissis solemnibus Baptismi, nec perfectionem habent vitæ Christianæ, » ut paulo antea loquitur.

II. Hæc ratiocinatio Arnaldi, et causa reprehendendi Anonymi hac enuntiatione debet niti : nos obstrictos esse *promissione solemni* data in baptismo, sectari *perfectionem vitæ Christianæ*, quæ ejusmodi est, *ut paucis licitum foret communicare, si arcerentur ab altari*, etc. quæ modo recitavimus.

Si autem scire velimus, quæ sit ea *perfectio Christiana*, ex sententia Arnaldi, docet hoc capitibus antecedentibus, ut IV et VI, ubi profert verba S. Dionysii, eumque dicentem inducit primitivam Ecclesiam exclusisse non

[1] *Apol.* II et Arnald. p. I, cap. XXVIII

modo ab altari, sed et ab ingressu ecclesiæ, præter pœnitentes, « eos, qui non erant penitus conjuncti cum Deo solo, nec plane perfecti, ac inculpati. »

III. Idem ostendit capite VIII, testimonio S. Basilii, qui negat eos debere ad communionem admitti, « qui non vivunt, prout promiserunt in baptismo ; » hoc est, ut postea mentem suam explicat, « qui non ostendunt se quidem esse mortuos peccato, et mundo in se ipsis, vivere vero Deo in Christo Jesu Domino nostro. » Itaque sanctus ille vir satis non habet communicantem « immunem esse omnis pollutionis carnis, et Spiritus, hoc est, post admissum peccatum mortale purgatum hominem fuisse mera Confessione, » nisi præterea consequutus sit eminentissimam sanctitatem.

Cum ergo SS. Basilius, et Dionysius, ac alii Patres, qui usque adeo extollunt præparationem ad communionem, sint tantum interpretes traditionis et usus Ecclesiæ primitivæ, quem Pontifices, et concilia confirmarunt, et qui nunquam abrogatus est, adeoque æque viget, ac antea ; consequentia plane est necessaria, omnes, qui volunt participes Eucharistiæ fieri, seu sæpe, seu raro, oportere eam perfectionem assequutos esse, quam sæpe ex Arnaldo descripsimus.

IV. Præterea inde sequitur, ex sententia S. Justini arcendos esse ab altari omnes, quicumque non vivunt ex legibus Evangelicis, quales eos descripsit Arnaldus locis laudatis. Unde perspicuum est Arnaldum miscere consilia cum præceptis.

Error est manifestus, nec excusandus credentis, magnos illos viros alia imposuisse fidelibus officia, præter ea, quæ Ecclesia constituit legibus, et canonibus. Nulla unquam fuit in Ecclesia Dei præparatio sufficiens, ac necessaria ad participationem sacrorum mysteriorum, præter eam, quam Apostolus scriptam reliquit, ubi adhortatur Christianos [1], *ut probent se ipsos.* Quod perinde est, ac expiare omnia peccata mortalia, rationibus constitutis jure divino, et Ecclesiastico, et re vera statuere apud animum suum, observare præcepta Dei, et Ecclesiæ. Nulla alia re necessario opus est, ut digne communicemus ; reliqua omnia pertinent ad consilium, quod debet a necessario præcepto distingui.

V. Si attenderes, Arnalde, verba S. Justini sine præjudicio ac pertinacia, nihil aliud in iis reperires, præter id, quod dixi de præparatione necessaria. Castigas auctorem Anonymum, ut vidimus, quod non protulerit locum integrum S. Justini. Mira vero laboras carpendi libine, nec attendis, an merito carpas, an secus, ut hoc in loco. Quid opus erat diserte exprimere conditionem, quam habet S. Justinus, cum eam omnes sani cerebri homines satis intelligant, quamvis prætermittatur ? Quis ignorat nunquam datam communionem, nisi iis, qui baptizati fuerant et in numerum Christianorum admissi ? Quoties tu ipse verba faciens de participatione panis illius vivifici, mentionem baptismi prætermisisti ? Præterera liquet, sacramenti Eucharistiæ participes non esse factos , qui Deum graviter offenderant antequam pœnitentia expiati fuissent. Aliud nihil habet Justinus, nec quidquam dicit de sublimi illa, ac rara perfectione, quam ab iis postulas, qui ad Eucharistiam accedunt.

VI. « Nemini alii, inquit, Eucharistiæ participem esse licet, nisi credenti vera esse, quæ a nobis docentur, et abluto lavacro, quod est in remissionem peccatorum, et in regenerationem, et sic viventi, ut Christus tradidit [a]. » Hisce verbis, sanctus Martyr nullam postulat præparationem, præter baptismum, aut regenerationem, et vitam immunem gravioris peccati ; non perfectionem Apostolicam, aut Angelicam, ut nulla auctoritate nixus putas. Loquor autem de præparatione necessaria, et de lege imposita, non de ea, quam unusquisque pro sua pietate, sponte, ac libere sectari potest. Duo genera mandatorum reliquit Christus ; quorum unum est consiliorum, alterum præceptorum. Consilia sunt liberæ observationis, nec quisquam iis parere necesse habet ; sed præcepta non possunt negligi, aut violari sine delicto. De hisce intelligendus Justinus, nisi velis a catholico sensu aberrare ; quem, ut aperte loquar, sequi reipsa non videris, cum ratiocinationibus tuis ostendas te confundere consilia, et præcepta, ut antecedente capite ostendi.

a JUST. *in Apol.* II. Ἧς οὐδενὶ ἄλλῳ μεταχεῖν ἐξόν ἐστι, ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδαγμένα ὑφ' ἡμῶν καὶ λουσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ἀναγέννησιν λουτρὸν, καὶ οὕτως βιοῦντι ὡς ὁ Χριστὸς παρέδωκεν.

1 I *Cor.* II, 28.

VII. Itaque ut impleantur conditiones, quas Justinus præscribit communicaturis, non opus est eos esse inculpatos, atque omnis creaturarum amoris expertes, neque conjunctos esse cum Deo, instar Seraphinorum aut Apostolorum. Satis est, si quis in statu gratiæ sit, seu immunis criminis, aut expiatus ex instituto Ecclesiæ. Quæcumque superaddis, libera sunt. Ita res intelligenda est, ut dixi, si manere vis in sententia communi totius Ecclesiæ catholicæ; cujus candor, et simplicitas consistere non possunt, cum omnibus subterfugiis, et ambiguitatibus, quibus sensa tua, et verba involvis, dum idem dicere, ac negare et ne intelligaris, metuere videris.

CAPUT X.

Duo esse genera mandatorum Evangelicorum, alia præcepti, alia consilii. Quod probatur nonnullis Patrum testimoniis. Hæc misceri ab Arnaldo. Regula ad ea secernenda. Quantæ absurditates nascantur ex eorum confusione.

Mandata evangelica alia præcepti, alia consilii.

I. Tandem oportet mihi assentiaris in hoc fidei capite, quod luce sua dissipare potest omnes tenebras, ac nebulas, quas nova ista tua, Arnalde, doctrina animis hominum offundit. Scito ergo esse duo genera mandatorum Evangelicorum; et altera quidem necessario esse observanda, nisi quis in conscientiam, ac Deum velit delinquere. Altera vero nihil jubere, sed consilia præbere, quibus significant, quid sit præstantius, et majoris meriti, si modo fiat, quod a nemine exigitur. Hæc est communis doctrina filiorum Ecclesiæ catholicæ, a qua soli hæretici abierunt, et quam Scriptura, traditio, concilia, pontifices, SS. Patres, et doctores comprobarunt multo disertius, quam novum tuum institutum; quod est mera imitatio, et falsa species veteris disciplinæ, quam fingis te sequi.

Quod auctoritate SS. Patrum approbatur.

II. Dogmatis non dubia veritate permotus potuissem supersedere ab eo confirmando auctoritate SS. Patrum, qui id crediderunt, atque in operibus suis hanc suam sententiam testati sunt. Sed quia caput hoc magni est momenti, et ad id, quasi ad scopulum, impingit maxima pars novæ hujus doctrinæ, aliquot loca proferam maxime ad rem nostram facientia. S. Ambrosius clare describit in lib. *de Viduis* discrimen consilii, et legis : « En tibi distantia præcepti, atque consilii, si illum recorderis, cui in Evangelio ante præscribitur, ne homicidium faciat, ne adulterium admittat, ne falsum testimonium dicat; præceptum enim ibi est, ubi est pœna peccati. At vero cum se præcepta legis memorasset implesse, consilium eidem datur, ut vendat omnia, et sequatur Dominum; hæc enim non præcepto imperantur, sed pro consilio deferuntur. Duplex namquam forma mandati est; una præceptiva, altera voluntaria. Unde et Dominus in alia dicit : *Non occides*, ubi præcepit, in alia : *Si vis perfectus esse, vende omnia tua*. Ergo hic liber est a præcepto, cui defertur arbitrium. »

III. S. Augustinus ferme idem habet, et utitur eodem exemplo contra Pelagianos; quos non male refert Arnaldus in eo, quod non distinguit consilium a præcepto. Hæretici enim illi existimabant[1], « divitem manentem in divitiis suis regnum Dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit. » S. vero Augustinus eos confutat eodem loco Scripturæ, quo utitur S. Ambrosius, et verbis Domini, quibus adolescentem divitem compellavit : « Verumtamen, inquit, Magister bonus mandata legis ab ista excellentiore perfectione distinguit. Ibi enim dixit : *Si vis venire ad vitam, serva mandata* ; hic autem : *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia, quæ habes* etc. Cur ergo negamus divites, quamvis ab illa perfectione absint, venire tamen ad vitam, si mandata servaverint? »

Alibi vero[2], « multa sunt, inquit, facienda non jubente lege, sed libera caritate ; et ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ, cum liceret nobis non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. »

IV. Præterea idem S. Augustinus, postquam dixit discrimen esse inter consilium et præceptum, rem explicat hisce verbis[3] : « Consilium qui libenter audierit, et fecerit, majorem habebit gloriam. Præceptum qui non impleverit, nisi pœnitentia subvenerit, evadere pœnam non poterit. »

Huc referri debent loquutiones Patrum Græcorum, qui verba facientes de consiliis,

1 Ep. LXXXIX. — 2 Lib. I *de adult. conjug.* cap. XIV. — 3 Serm. LXI *de Temp.*

ut de virginitate servanda, vel de omnium bonorum suorum erogatione, solent dicere, ejusmodi opera esse ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν, *supra præceptum*, ὑπὲρ τὴν φύσιν, *supra naturam*, nec se iis obnoxios esse [a].

V. Expendat nunc Arnaldus loca veterum Patrum, propter quæ existimavit communicaturos debere pervenisse ad summum perfectionis apicem; videatque, an sint concepta *significantioribus* et ἐμφατικωτέροις verbis, ad exprimendum præceptum, cujus observatione teneamur, quam sunt Domini nostri consilium dantis verba. Comperiet multum inter ea esse discrimen, et verbis Evangelii, quæ complectuntur tantum consilia sublimioris perfectionis, majorem esse speciem præcepti, quam iis, quibus utuntur Patres ad significandam dispositionem, qua par est nos ad mysteria sacra accedere.

VI. Nam ut observat S. Augustinus epistola LXXXIX, Dominus verba faciens de divitiarum desertione, videtur pronuntiasse sententiam damnationis in divites, cum dicit, *facilius introiturum camelum per foramen acus, quam divitem in regnum cœlorum*[1]. Cum hortatur ad deserenda omnia bona, aut ad renuntiandum consanguineis, et omnibus, qua in hac vita sperari possunt, credere possemus legem hanc esse, nisi prudentia, et auctoritas Ecclesiæ, quæ est interpres sponsi sui, secerneret præcepta a consiliis.

VII. Hæc eadem regula potiori jure applicanda est locis illis Patrum, ut ex judicio Ecclesiæ, et conciliorum animum nostrum componamus, nec tam verba, quam rem ipsam attendamus, cum loquuntur de præparatione ad communionem. Alioqui continget, præter absurda consilia, quæ hinc sequentur, et turbas, quibus universa Ecclesia miscebitur, ut defendenda suscipiantur dogmata, quæ redolent hæresim, et impietatem, quale esset negare discrimen, quod interest inter consilium et præceptum; quæ sententia est Calvinianorum, et fuit olim Novatianorum, et Pelagianorum, quemadmodum antea dixi.

VIII. Hac ratione faveremus injustitiæ; ac violentiæ tyrannicæ Juliani Apostatæ[2]; quem narrant, cum pateretur, Gentiles omnis generis contumelias, atque injurias dictorum, et factorum inferre Christianis, quando hi querelas ad eum deferebant, illos irrisos dimisisse, nec voluisse audire, aut jus de eorum querelis dicere; dictitantem eos hæc, et multo plura æquo animo ferre oportere, quandoquidem hoc præceptum a Jesu Christo acceperant, accepto colapho in una gena, nullam quærendam esse ultionem, sed potius alteram genam, ad secundum accipiendum obvertendam; eumque cui eripietur pallium, exuere oportere tunicam, iisque dare, qui illud abstulissent. Ad hæc extrema nos deducit doctrina sparsa per opus *de frequente communione*, et quæ ex eo colligitur æque recte, et æque verisimiliter, ac ratiocinatur Arnaldus ex auctoritate Patrum ad fideles avocandos ab usu frequenti sacramenti Altaris.

Hoc ergo responso poterit generaliter satisfieri magnæ parti argumentorum, quibus in suo opere utitur Arnaldus, et quæ defendit testimoniis Patrum, ad terrendos hominum animos, et a communione retrahendos. Imprudenter nimirum abutitur veritatis oraculis, ut confirmet mendacium, utque fidem faciat doctrinæ, cujus tam periculosa sunt consectaria.

a BASIL. *de Virg.* Τὸ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἀφ' ἑαυτῆς κατορθούσης, etc. Ἡ δὲ παρθενία ὑπερβᾶσα τὴν φύσιν, ἀδούλωτος νόμῳ ἐστί. Chrys. in I *Cor.* IX, 18, et homil. VIII, t. V ed. Savilianæ.

1 *Matt.* XIX, 24. — 2 Greg. Naz. in *stel. cont. Jul.* Theod. etc.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Tria esse genera præparationis ad Cœnam, quorum duo sunt necessaria, non tertium. Quanam in re sita sint, et quid a nobis postulent.

I. Memini me plus semel in animum lectoris revocasse caput quoddam doctrinæ, quod est maximi momenti, ut probe intelligantur et status quæstionis, et rationes, quibus ego, et Arnaldus utimur. Cum vero obiter tantum de re loquutus fuerim, existimo, nunc paulo pluribus de ea esse agendum. Ex sequentibus intelliget lector, quam necessaria sit.

Hoc ergo potissimum in hac controversia, ubi agimus de digna præparatione ad communionem, cogitandum est; nimirum, hic agi de præparatione necessaria, sine qua Deus offenditur, et gratia ejus excidimus, nedum ut ea recte utamur.

II. Quod non est ita intelligendum, quasi aliud nihil posceremus ab iis, qui accedunt ad tam augustum Sacramentum, quod a Patribus Græcis et præsertim a S. Joanne Chrysostomo dicitur φρικτὴ καὶ ἀπόῤῥητος τελετὴ, *mysterium tremendum, et arcanum;* aut quasi cujusvis generis Christianos promiscue vocemus ad communionem, quotiescumque iis visum fuerit, et quomodocumque vitam instituant; si modo post admissa peccata mortalia, quantacumque sint, et quamvis consuetudine in ea ferantur, pœnitentia ducantur, eaque coram sacerdote confiteantur.

Rem non ita intelligo, nec volo solam confessionem esse præparationem necessariam, quasi peracta pœnitentia sacramentali, nulla alia re opus sit, et liceat sine reverentia, et attentione ad altare accedere : quemadmodum cum mensæ assidemus cibum sumpturi, aut cum negotium quoddam domesticum curaturi simus.

III. Accipere corpus, et sanguinem Christi actus est virtutis, quæ religio vocatur, quem proinde comitari, necesse est affectionem animi, quæ convenit ei officio, cultuique, quem Numini exhibemus, et quæ complectitur attentionem, reverentiam, fervorem, gestum corporis compositum, aliaque, quibus hæc actio insignior fit. Ne ergo hinc occasio sumatur calumniandi tot magnos viros, sanctosque, et graves doctores, qui scripserunt, præparationem necessariam, et sufficientem ad digne communicandum esse puritatem conscientiæ; qua nullius criminis nobis conscii sumus, aut id confessi sumus, absolutionemque ejus accepimus in sacramento pœnitentiæ. Non sine stultitia, aut etiam nequitia, dicerentur ii, qui sic loquuntur, admittere omnes ad communionem, nulla ratione habita circumstantiarum a me memoratarum, et sine ulla pietate ac reverentia, quasi esset vulgare, ac profanum negotium.

IV. Hic ratiocinandi modus inhumanus est, et captiosus, facitque, ut in societate ferri nequeant, qui eo utuntur. Solent homines uti vocibus *exclusivis*, et quæ videntur *absolutæ*, ac sine exceptione, nec tamen ejusmodi sunt; sed semper intelliguntur cum aliqua exceptione nonnullarum circumstantiarum, vel accidentium, quæ in usu communi solent concurrere, secundum prudentiæ normam.

Sic cum dux promittit militi ingens præmium, si modo primus in murum urbis

obsessæ conscenderit, eique vexillum suum imposuerit, si miles, qui hoc exsequutus esset, convinceretur pacti cum hoste initi, et manifestæ proditionis, dux necesse non haberet stare promissis, quamvis videretur absolute loquutus, et vocula illa *modo* designasset unum illud officium, quo miles defunctus esset. Sed leges sermonis humani, sensusque communis, quomodocumque mentem nostram exprimamus, semper complectuntur tacitas quasdam leges, ac conditiones, quæ a rebus separari non possunt, quia sunt necessario conjunctæ cum ipsa actionis natura, sicut ratio, et prudentia nos docent.

Observatio magni momenti ad præsentem quæstionem

V. Magni momenti est hæc observatio, eaque semper usi sunt Catholici contra hæreticos, fraudesque eorum retexerunt, et coercuerunt. Sic cum olim Ariani veram divinitatem Filii oppugnarent, proferrentque verba Domini nostri Patrem alloquentis [1] : *hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum;* unde colligebant, ex voce *solum*, Filium excludi vera ac summa Deitate, reponebant Patres, intelligendam esse exclusionem pro re, quæ ageretur et quæ eo tantum hoc in loco spectabat, ut distingueretur Deus Pater a commentitiis Gentilium diis, adeoque minime excludi verum, ac naturalem Dei Filium.

VI. Sic et hæretici hujus ævi abutuntur locis Scripturæ, quæ videntur nihil præscribere ad salutem consequendam, præter fidem; cujus etiam solius rationem reposcere solebat Dominus, cum singulari quodam beneficio aliquem afficere volebat, caritate, et cæteris virtutibus omissis. Solemus vulgo respondere, orationes ejusmodi intelligendas esse pro natura rei, quæ tunc temporis agebatur. Illi, ad quos pertinent hæc loca, erant tanquam Catechumeni, qui paulatim adducebantur ad agnoscendum Messiam, eique credendum. Itaque tunc temporis non instituebantur, nisi in initiis, et fundamentis pietatis, et Religionis. Quamobrem male ratiocinantur, qui hinc colligunt, sola Fide ad salutem perveniri. Nimirum, Spiritus sanctus in S. Litteris sese attemperat rationibus loquendi, quæ apud homines usurpari solent; inter quas hæc est, ut non semper distincte, et nominatim exprimantur quæcumque insunt naturæ rei; sed tantum quod ad rem præsentem facit, reliquis permissis judicio, ac prudentia hominum.

VII. Sic ut ad rem nostram redeamus, quando doctores scribunt, confessionem, et sacramentum Pœnitentiæ esse solam præparationem necessariam, et sufficientem, ad digne communicandum, et quando dicunt ita jussisse concilium Tridentinum; oportet has enuntiationes intelligere ex animo loquentium, non vero sententiam eorum depravare tam absurdis interpretamentis, ut statuantur aliud nihil postulare, præter meram confessionem, et floccifacere fervorem, reverentiam, aliasque tam sublimis actionis necessarias circumstantias. Decet nos credere et dicere, eos statuisse, hæc omnia concurrere oportere, quamvis aperte ea non expresserint; quia satis notum est omnibus Christianis cum religionis officiis ad honorem, ac cultum Dei spectantibus, hæc omnia esse necessario conjuncta; et quidem præsertim in hoc officio, quod tantum reliqua omnia superat, quantum Deus omnes creaturas.

Tria in dispositione ad communionem observanda

VIII. Dicamus ergo ita se habere communionem, ut reliqua omnia, quæ sunt infra Deum, in quibus tria observantur. Primum est id, quod est essentiale rei, et sine quo intelligi non potest, qualia sunt anima, et corpus in animali. Præterea sunt proprietates necessariæ ad agendum, atque extrinsecus quidpiam faciendum; vel partes *integrantes*, sine quibus essentia potest esse, ut videmus in iisdem animalibus facultates naturales, et membra, quæ faciunt ad perfectionem totius animalis, et sine quibus imperfectum est, ac mutilum. Denique in iis videmus qualitates accidentales, quibus res perfectior, atque utilior redditur, quamvis non sint necessariæ. Hoc vulgo vocatur *perfectio*, crediturque esse naturæ ornamentum, quod ad essentiam accedit, vel ad id, quod rei datur, cum primum gignitur. Sic fertur ars perficere naturam, cui addit ornamenta, quibus carere quidem posset, sed quibus formosior, et gratior fit.

IX. Similia invenire licet, prout fert rei natura, in dispositione ad communionem. Sunt duo genera dispositionis necessaria, quamvis non æque; sed est tertium quod abesse potest, et quod, cum adest, rem exornat, eique decus addit. Primum est essentiale, desumendumque est ex Sacramenti effectu. Omne enim sacramentum est instrumentum, quod in nobis operatur, ac producit gratiam. Itaque quod est necessarium ad

[1] *Joann.* XVII, 3.

effectum sacramenti, et sine quo agere non potest, id est necessarium præparationi ad accipiendum sacramentum.

Hæc dispositio sita est in puritate animi, quæ ex illo expellat omne peccatum mortale, si quod admiserimus. Quod fit ope sacramenti pœnitentiæ[1], nisi forte desit commoditas confitendi peccata apud sacerdotem, sitque causa gravis minime differendæ communionis. Tum enim oporteret supplere sacramentum dolore interno, seu perfecta contritione.

X. Debet etiam referri ad hoc præparationis genus, attentio consentanea actioni, hoc est ejusmodi, ut considerate, et attento animo eam edamus. Alioqui non esset actio humana, quemadmodum loquuntur theologi. Quod si sint quædam peccata venialia, quibus fructus omnis sacramenti intercipiatur, ut crediderunt nonnulli theologi, sunt censenda numero eorum, quæ necessario ab Altari excludunt[2]; ac proinde præparatione essentiali, oportet remedium afferri minutis ejuscemodi peccatis. Sed opinio receptissima est, peccato veniali non impediri prorsus effectum sacramenti, ut jam observavimus, qua in sententia etiam fuit S. Thomas[3].

XI. Altera præparatio, quæ necessaria quidem est, sed non essentialis, sita est in religione ac reverentia, quæ revera adhibeatur, et recto animo, quoad quidem res est in nostra potestate. Intelligo hanc religionem esse rationalem atque in superiore parte animi; non in inferiore, quæ sensilis religio dicitur, et ad quam pertinent jucundæ animi commotiones, quibus fit, ut cum voluptate virtutis actiones edamus, Deumque oremus. Quæ commotiones, cum non sint in nostra potestate, quamvis desint, non possunt communionem impedire. Satis est nos ex animo id facere, quod possumus, adhibereque diligentiam, ac attentionem, quemadmodum fit in re magni momenti.

XII. Sine hac præparatione, vulgo censent theologi, maximam partem effectuum sacramenti non edi. Quod contingit iis qui communicant animo sponte sua in varias cogitationes distracto, aut qui simile quodpiam delictum admittunt veniale. Hinc fit, ut Sacramentum non obtineat universam suam perfectionem naturalem, ut ita loquar, quod attinet ad effectum, qui ei proprius est, et ejus institutioni consentaneus. Quare dixi, id præparationis genus non prorsus esse necessarium, quemadmodum primum; sed tantum quod attinet ad effectum proprium Sacramenti, quo ejus ope fruimur, et qui sine ea nec perfectus est, nec integer.

Novi equidem, fuisse theologos, qui crediderint hoc non esse peccatum, atque ita Majorem censuisse, cujus testimonium profert Dominicus Soto, qui vehementer ad eamdem sententiam inclinat. Ego vero litem hanc meam non facio, nec a me antea dicta ea ita dicta sunt, ut damnem aliam opinionem probabilem, et consentanea sunt sententiæ plerorumque theologorum.

XIII. Tertium, et ultimum genus præparationis est accidentale, et ad decorum pertinet; sine quo tamen effectus Sacramenti percipi possunt, at non ea copia, eaque profusione gratiarum, et divitiarum spiritualium, quæ in eos effunduntur, qui religiosius se præpararunt. Hæc ultima præparatio non tantum excludit essentiales omnes obices, aut alios minores, qualia sunt peccata venialia; sed emendat etiam omnes imperfectiones animi et corporis, quoad ejus fieri potest, adhibitis fidelis directoris consiliis. Nulli limites, ut alibi dixi, huic generi præparationis statui possunt non secus, ac gratiæ pietatique Christianæ, quæ perpetuum capiunt augmentum, cui fines imponi nequeunt. Trium harum præparationum prima est plane necessaria, ut participes simus effectus Sacramenti; secunda partim duntaxat; tertia utilis, ac decens, sed minime necessaria.

CAPUT II.

Declaratio doctrinæ concilii Tridentini de præparatione ad communionem. Qua ratione sacramentum Pœnitentiæ, vel confessio sit sola præparatio necessaria ad communionem. Explicatio loci Pauli hac de re.

I. Vera ac solida dogmata, quæ superiore capite explicuimus, nobis suppeditant commodissimam rationem explicandæ doctrinæ

1 Concil. Trid. sess. XIII, cap. VII. — 2 Cajetan. in III part. 1. Thomæ qu. LXX art. 7; Pet. Soto lect. IX *de sacramentis in genere et* lect. VIII *de conf.* — 3 III Part. qu. LXXIX, art. 8

communis, de præparatione necessaria ad communionem, infirmandarumque objectionum omnium, aut potius ludificationum, et calumniarum, quibus Arnaldus eam infamare, atque in contemptum adducere conatur.

Declaratur doctrina concilii Tridentini.

Prima dilucidatio, quæ exsistit ex antecedente doctrina, pertinet ad definitionem decretoriam concilii Tridentini; cujus auctoritate confutavimus novum institutum pœnitentiarii nostri, qui hic se gerit quasi summam potestatem obtineret, et instar Apostoli aut Papæ canones et decreta condit pro imperio; cum nullis mandatis, nullave auctoritate præditus sit, sed nitatur tantum nescio quo jurejurando, quod præstitit, quasi propter hoc promissum nactus sit amplissimam potestatem mutandi, atque invertendi omnia, régendæque pro arbitrio Ecclesiæ.

II. Oportet ergo eum scire, cum doctores catholici affirmant, a concilio Tridentino nullam aliam præparationem, quasi necessariam aut sufficientem communicaturis, nisi ut omnia mortalia peccata sacramentaliter confiteantur; iis tamen animum non esse excludere hinc omnes dispositiones religionis ac reverentiæ, quasi sola confessio eos immunes redderet omnium eorum, quæ sunt afferenda ad actionem tam solemnem, et tam sanctam. Calumniaretur viros magnos, quisquis eis tribueret tam manifestum errorem.

Hoc unum volunt, nullam esse aliam præparationem *cæremonialem*, vel *externam* necessariam, ut digne accedamus ad Mysteria, præter eam, quæ sita est in sacramento Pœnitentiæ. Quod vero attinet ad internam dispositionem, aliaque, quæ communia sunt omnibus actionibus virtutis illius, quæ Religio dicitur, et quæ propter rei excellentiam communioni præsertim debent adesse; de ea minime loquuti sunt, statuentes notum esse omnibus fidelibus, hoc Sacramentum, præter externam pœnitentiam, doloremque ex delictis conceptum, quem in pœnitentia testantur peccatores, dignum esse, quod celebretur animo reverente, ejus cupido, ac grato erga Deum.

III. Hæc docetur vulgo populus, hæc accipiunt pueri in catechismis secundum disciplinam, atque usum communem; nec propterea indigemus nova reformatione, ac dilatione communionis, imo et absolutionis sacramentalis, hoc est cæremonia, quam dudum obsoletam esse fatentur, qui eam intromissam cupiunt. Ut oppugnemus hanc novitatem, dicimus confessionem esse præparationem, quæ necessario postulatur, ut digne communicare possimus secundum concilium Trientinum. Itaque quemadmodum dixi superiore capite, Catholicos disceptantes cum Arianis explicuisse loca Scripturæ, in quibus Pater dicitur esse *solus verus Deus* ita, ut contenderent, ea loquutione excludi tantum commentitios Ethnicorum deos, non vero Filium, et Spiritum sanctum, de quibus iis in locis sermo non est; sic hodie nos gerimus, ut Arnaldus imitatur Arianos sophisticis fallaciis, similibus iis, quibus illi olim Ecclesiam oppugnabant.

IV. Idem etiam dicimus de loco Pauli, cujus verum sensum nobis aperuit Concilium; cum nempe Apostolus jubet, Christianos *probare se ipsos*, antequam communicent, intellexisse eum, hanc *probationem necessariam* esse confessionem sacramentalem, cum non loquatur nisi de præparatione cæremoniali et externa; quæ ob sacramentum Pœnitentiæ, quod generali cæremoniæ nomine continetur, comites habet actiones internas fidei, spei, reverentiæ, doloris ob admissa peccata; et quia est officium virtutis, quæ Religio dicitur, easdem iterum comites secum trahit, aut alias etiam sublimiores pro uniuscujusque captu.

Hoc dato responso, evanescunt futiles, atque inanes objectiones, quibus oppugnas veram interpretationem decreti Concilii, cum omnibus tuis *indicationibus*, quas ei tribuis, dum divinationes, ac commenta tua præfers doctrinæ communi, et ab omnibus Christianis receptæ.

V. Sed omittendus non est alius canon ejusdem concilii, quo totum istud cœptum tuum funditus evertitur [1]: « Si quis dixerit, inquit, receptos, et approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus in solemni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris, pro libidine omitti, aut in novos alios, per quemcumque Ecclesiarum Pastorem mutari posse, anathema sit. »

Considera, quæso, quid facias, et quo spectet novum istud tuum institutum; eritque cur timeas, ne ad te pertineat ejusmodi censura, qui vis mutare consuetudinem *recep-*

1 Sess. VII can. XIII *de sacr. in genere.*

tam, et *approbatam* ab Ecclesia in administratione sacramenti Pœnitentiæ, aliamque intromittere, quæ est plane nova, cum nusquam, nec in ullo sæculo unquam usitata fuerit, ut ostendimus. Quod si olim usitata fuisset, ut fingis, tamen esset nova hodiernæ Ecclesiæ, quandoquidem a quingentis annis ut ipse fateris, obsoleta est, et plane ignoratur ab iis, quibus impositam velles.

CAPUT III.

Explicatio animi Concilii de dispositione necessaria ad Communionem, propugnata ab erudito theologo facultatis Pariensis. Attamen, propter solam hanc dispositionem, non oportere frequentius ad communionem accedere. Levium peccatorum, imperfectionumque, in nonnullis, deteriora esse consectaria, quam peccata mortalia.

I. Quod secundo loco observandum est, pertinet ad interpretationem ejus, quod statuunt theologi de dispositione necessaria ad communionem ex mente concilii Tridentini, quod eam intra confessionem sacramentalem coercuit. Quod sic est intelligendum, si res absolute spectetur, eum, qui omnia sua mortalia peccata confessus est, posse accedere ad S. Mensam sine ullo peccato mortali, et sine metu damnationis, quam pronuntiat Apostolus in eos, qui indigne communicant. Sic Dominicus Soto, qui adfuit concilio Tridentino, ejus menten interpretatus est, ut antea diximus.

Hisce de rebus consentiunt omnes doctores catholici. Tu vero, Arnalde, audi, quid de ea re dicat doctissimus theologus Sorbonicus, qui non ita pridem obiit, postquam diu theologiam in celeberrima atque illustrissima schola professus fuisset.

II. Ysambertus piæ memoriæ, agens de necessaria dispositione ad capiendos fructus communionis, multa habet doctrinæ tuæ prorsus contraria. Primum propositæ quæstioni respondet hisce verbis [1]: « Habitualis gratia seu sanctificans sufficit homini baptizato, ut per susceptionem Eucharistiæ consequatur augmentum gratiæ, ita ut, ad consequendum hunc effectum, non sit opus actuali devotione, vel attentione. »

Deinde, quasi prævidisset, quod objecturus erat Arnaldus, hanc ipse objectionem sibi proponit: videri Paulum contrarium docuissse cum dixit: *Probet se ipsum homo, et sic de pane illo edat.* Præterea vult communicantem *dijudicare* corpus Domini nostri. Utrumque autem complectitur actionem propriam communicanti. Igitur, præter gratiam habitualem, aliquid postulatur ab eo, qui Eucharistiam accepit. Cui objectioni sic respondet Ysambertus; « Respondeo ex Tridentino, sess. XIII, c. I, illud tantum intelligi de sacramentali confessione peccati mortalis præmittenda sumptioni Eucharistiæ. »

III. Præterea addit, peccato veniali, quod comitatur sacramenti participationem, non impediri augmentum gratiæ, quod proprius est sacramenti effectus, quamvis minuat fervorem communicantis, suavitatemque cibi cœlestis. Quæ consentanea sunt iis, quæ antea ex Thoma produximus, fulciuntque universam doctrinam, quam exposuimus, de præparatione necessaria ad celebrandum sacramentum. Hinc jam intelliget Arnaldus nos non sine ratione dixisse, solam dispositionem, plane necessariam ad digne communicandum esse confessionem sacramentalem ex mente S. Pauli, prout eam pro sua auctoritate interpretata est synodus Tridentina.

Frequens communio cum sola exemptione a peccato mortali non adhibenda.

IV. Sed ut pergam id dicere, quod cœperam, aio tamen non ideo sequi, satius esse sæpe communicare ea sola dispositione, quæ omnium infima, et imperfectissima est, instructum. Itaque omnibus expensis, in utramque partem defendi potest quæstio; utrum expediat admittere ad frequentem communionem eos, qui ad Sacramentum inchoatam tantum eam præparationem afferunt. Constat quidem ex doctrina vulgo recepta eum, qui satis haberet ita esse dispositum, posse communicare quoticscumque vellet sine peccato mortali. Attamen propter peculiares hujus actionis circumstantias, certum est hoc non satius futurum esse, eumque offendendi Dei peccato mortali periculum aditurum.

V. Sunt actiones, quæ in se spectatæ utiles sunt, sed quæ propter circumstantias fiunt noxiæ, et a quibus satius est abstinere.

[1] Tr. II in III part. Disp. II ad qu. LXXIX art. 1.

Exempli causa, jejunare, humi cubare, noctem transigere orantem, austera vivendi ratione corpus suum macerare, actiones sunt, quibus non exiguum inest meritum, virtutisque heroicæ. Attamen sæpe contingit eas vehementer nocere, etiam augmento spirituali virtutis, cum propter contumaciam atque occultam superbiam, quam generant, aluntque in quibusdam ingeniis, quæ fiunt elatiora, et arrogantiora, spernuntque eos, qui vitam molliorem agunt; tum etiam quia prostrata valetudine corporis id reddunt ineptum exercitiis virtutis, quo fit, ut postea delicatius sit alendum, et pudenda remissione tractandum, a qua sensim homines in voluptatem, atque in lugendam ruinam delabuntur.

VI. Similiter imprudenter se gererent nonnulli, nec modum servarent, si nimium frequenter communicarent, cum eum ex communione non capiunt fructum, quem deberent, quia nimis negligenter sese ad eam comparant. Tametsi enim statuamus, ab iis mortale nullum peccatum committi, quia dispositione necessaria sunt instructi; tamen irrepunt multa minus recta per negligentiam, quæ quamvis peccata non sint, ne venialia quidem, quod difficile est, paulatim ad ea deducunt, animumque ita indurant, ut delicta non amplius sentiat, atque ad peccata mortalia non ægre prolabatur. Quibus rebus factum est, ut nonnulli vitæ spiritualis magistri dixerint, satius esse nonnullis delabi in peccata mortalia, quam in venialia, si ratio habeatur consectariorum potius, quam conditionis præsentis; quia lapsus magni, atque inexspectati, qui animum gravi concussione de statu dejiciunt, faciunt ut sese colligat, suntque ei instar aculei aut calcaris, quibus generosus equus[1], qui cespitavit, illico excitatur, vehementiusque et animosius curriculum suum absolvit.

Peccatum veniale periculosum

VII. Contra longa duratione levium vitiorum, vel peccatorum, quæ initio vix animadvertuntur, refrigescit animi religio, minuitur gratia, cujus lumina postea rarius micant, et minus vivida sunt. Igitur delabuntur homines ex imperfectione minore in paulo majorem, deinde in peccatum veniale, et postea in mortale, gradatimque in suam perniciem ruunt, ac in profundissimam abyssum devolvuntur. Hoc eximie animadvertit S. Gregorius Nazianzenus, cujus sunt hæc verba: « quod particulatim, et furtim subit, initio quidem exiguam habet noxam, sed tandem ad summam nequitiam pervenit[a].»

VIII. Huc referenda sunt multa loca veterum, qui agentes de peccato veniali[1], et ostendentes, quam noceat animis, id comparant aquæ, quæ guttatim navem subiens, eam tandem implet, ac submergit. Peccatum quidem veniale, quamvis multiplicetur, non fit mortale, nec gratia spoliat; sed dum minuit fervorem, nosque destituit auxiliis gratiæ actualis, quam Deus nobis subtrahit in pœnam nostræ ignaviæ, et infidelitatis, nos eo tandem adducit, ut desint nobis vires, atque animus resistendi acrioribus ac importunioribus tentationibus hostis, quo pacto tandem prosternimur, atque ab eo vincimur.

Hac una ratione, ex sententia theologorum, potest vitari ea calamitas, si nos subjiciamus regimini fidelis Directoris, sique ei per omnia obsequamur, ita ut communicemus tot vicibus intra annum, mensem, hebdomadam, quot illi videbitur, nec quidquam præter ejus sententiam aggrediamur. Hoc demum modo minime fallemur, atque inter extrema vitiosa mediam viam tenebimus.

CAPUT IV.

Duo errores oppositi de præparatione ad Communionem; quorum alter nimium remittit, alter rigore nimio peccat. Falsum rumorem sparsum esse, doctrinam, quam tuetur Arnaldus, eamdem esse, quam propugnavit Hernandus Salazar..

I. Variæ illæ præparationes ad sanctam communionem, de quibus in capite superiore, dignæ sunt, quæ attente considerentur. Re enim non satis intellecta, multi a recta via aberrarunt, et ad extrema vitiosa deflexerunt. Alii, qui nimiam rationem habuerunt doctrinæ communis, de qua antea egi, remissiores æquo fuerunt, reddideruntque usum

Error eorum qui nimium indulgent.

a Orat. xxxi. Τὸ γὰρ κατὰ μέρος ὑφελκόμενον καὶ κλεπτόμενον ἀνεπαίσθητον μὲν τὴν πρὸς τὸ παρὸν ἔχει τὴν βλάβην, εἰς τὸ κεφάλαιον δὲ τῆς κακίας ἀπαντᾷ.

1 S. Aug. hom. xxxvii, c. ix; Greg. pap. *Past.* iii, c. xxxiv; Cæs. homil. xxxii.

Sacramenti hujus nimis facilem quibusvis; quibus fas esse voluerunt communicare, quotiescumque vellent, imo et quotidie, quamvis vita eorum non esset admodum castigata, modo ne animum ullo peccato mortali inquinatum haberent.

II. P. P. Hernandus Salazar e Societate Jesu meminit quorumdam, quibus ea doctrina arridebat, auctoresque erant ejus ad usum revocandæ. Contra hosce scripsit librum, cui titulum fecit *De usu Frequente sanctæ communionis*, ubi sic loquitur, prout verba ejus Hispanica Latine translata sonant: « Quidam inquit, novis doctrinis magnam licentiam fecerunt fidelibus, quibus persuaserunt in hoc negotio eos esse sui juris, judicesque conscientiarum suarum, et sine cujuspiam consilio, quotiescumque ipsis videtur, communicare posse, frequentius aut rarius. Aliam etiam hac de re doctrinam eis tradiderunt, ut eis persuaderent, sine consilio, et consensu confessariorum, et Patrum spiritualium, cum nullius peccati mortalis sibi conscii sunt, posse eos quotidie communicare etc. »

m eorum
i nimium
it rigidi.

III. Alterum extremum falsæ doctrinæ est eorum, qui nimiam rationem habentes eorum quæ dixerunt veteres Patres, de præstantia divini hujus Sacramenti; quasi postulet puritatem animi, et sanctitatem ei consentaneam ita [1], ut neque innocentia S. Joannis Baptistæ, neque puritas Seraphinorum satis perfecta sit ut eam attingat, et tanto beneficio digna sit; ejusmodi dicta nimium urserunt, quasi complecterentur præcepta necessario observanda.

Sic rem etiam intellexit Arnaldus, atque ad suam opinionem traxit omnia illa loca S. Dionysii, S. Basilii, S. Chrysostomi, S. Bonaventuræ, aliorumque sanctorum, et theologorum, ex quorum auctoritate, et usu Ecclesiæ primitivæ arcendi essent non tantum ab Altari, sed etiam ab ingressu ecclesiæ, omnes, qui sancti non essent, sancti, inquam et quidem maximi, qui unquam in Ecclesia fuerint.

IV. Huic fundamento inædificat universam suam doctrinam, ac propterea contendit consuetudinem receptam ab universa Ecclesia esse *licentiam, corruptionemque, quæ favet impœnitentiæ communi*; quam proinde emendari necesse est ita, ut loco remissioris disciplinæ, restituatur antiqua ratio differendæ absolutionis et communionis in tempus sat longum post absolutionem sacramentalem.

Hæ duæ opiniones contrariæ æque pugnant cum veritate, et æque damnantur cum disertis sententiis omnium theologorum catholicorum, tum etiam totius Ecclesiæ communi usu confirmato a concilio Tridentino, ut ostendimus in superiore disputatione rationibus, et indubitatis testimoniis comprobata.

V. Quoniam autem animadverti multos, qui secundæ opinioni favent, spargere per vulgus, hanc ipsam opinionem defensam fuisse a R. Hernando Salazare, cujus memini initio capitis, in libro de *usu frequente sanctæ communionis*; quod posset ei pondus addere ita, ut certe probabilis videretur, nec tam mala, quam eam describimus, cum nemine oppugnante aliquando defensa fuisset; necesse habeo rem dilucidare, et ostendere rumorem esse falsissimum; cum id, quod scripsit Salazar, tam sit remotum a nova doctrina, novoque instituto, quam est consentaneum sententiæ Ecclesiæ, responsisque Theologorum catholicorum. Quamobrem comparabo doctrinam Salazaris cum doctrina Arnaldi, atque ingens discrimen earum ostendam; cum prior admitti queat, posterior vero nulla ratione, quippe falsa, et contraria auctoritati Ecclesiæ, atque ex qua nascuntur consectaria noxia reipublicæ.

1 Thom. a Kempis lib. IV *de Imitat.* cap. v.

CAPUT V.

Summa doctrinæ P. Hernandi Salazaris de frequente communione. Eum universim probare usum frequentem communionis. Ex ejus sententia puritatem quidem animi qui sibi peccati mortalis conscius non est, esse solam dispositionem necessariam ad communionem; attamen ad quotidianam communionem opus esse majore præparatione. Denique eum nolle eam in longum tempus differri, et communionem singularum hebdomadum omnibus optimam censere.

Summa doctrinæ Salazaris de requisitis ad frequentem communionem.

I. Animus P. Salazari non fuit, ut ipse profitetur ab initio operis [1], revocare fideles ab usu frequentis communionis, sed contra eos ad illam adducere; docereque, qua ratione quam optime possint sese ad eam parare, ut colligant fructus, qui ex re tam eximia sperari possunt, et a tam arcta conjunctione cum auctore, et fonte omnium gratiarum.

Ante omnia probat[2] frequentem usum S. Sacramenti, si res universe spectetur, contenditque opinionem, quæ homines ab eo absterret, esse *vituperandam*, *scandalosam*, *et temerariam*. Quod probat testimoniis SS. Patrum, quorum pleraque prolata sunt a P. Molina, et Auctore Anonymo, ad comprobationem doctrinæ, quem Salazar meliorem esse ac saniorem censuit. Hæc eadem loca explicare, vimque eorum subterfugere conatur Arnaldus, ut postea dicemus.

II. Cum in Hispania exorti essent, qui docerent, quod dixi capite superiore, nimirum promiscue quosvis admittendos esse ad frequentem, imo et quotidianam comunionem, modo ne sibi peccati mortalis conscii essent; quasi præparatio, quam necessariam esse definivit Concilium, ad communicandum sine delicto mortali complecteretur quidquid pertinet ad decorum, quod postulat tam mirandum, et tam adorandum Sacramentum; ideo Salazar tria distinguit genera præparationis, quæ proposuimus cap. I, hujus libri, et de quibus non repetemus, quæ a nobis dicta sunt.

III. Postea P. Salazar de singulis seorsim agit, et quasi fundamentum totius ædificii ponit hanc enuntiationem : « Solam puritatem conscientiæ, et statum gratiæ esse unicam dispositionem necessariam ad communicandum[3]. » Quam enuntiationem diligenter contra Arnaldum defendimus.

Præterea addit, eam quidem puritatem esse dispositionem solam necessariam, ut Sacramentum effectum suum edat, quæ est gratia sacramentalis ; alias vero esse tantum « circumstantias accidentales, quæ tamen natura sua debentur actui communionis. » Quod vero attinet ad id, quod objiciebatur, multos sanctos nullam videri præscribere præparationem, præter eam, quæ peccatum mortale excludit; addit ille ideo tamen eos non existimasse, in ea communicantes consistere oportere; sed reliqua sat nota statuisse, quippe communi sensu et ratione facile intelligenda.

Hac ratione se se expedit omnibus objectionibus eorum qui in contrariis partibus stabant. Sed animum concilii Tridentini nominatim aperit, a quo vult etiam intellectas alias dispositiones internas, quales sunt reverentia, et attentio. At semper statuit confessionem sacramentalem, et puritatem animi esse solam præparationem plane necessariam, quemadmodum antea ostendi.

IV. Nec prætermittendum est, quod idem habet Scriptor, quamvis ea sit sola prorsus necessaria dispositio ; attamen non sequi, eum, cui ea imperfecta præparatio satis est, debere adduci ad sæpe communicandum; aut ut possimus dicere, « Satius esse, et magis salutare accipere S. Sacramentum, quam eo abstinere, nulla alia opus esse dispositione præter puritatem conscientiæ, et opinionem, qua quispiam censetur esse in gratia Dei. » Quam propositionem judicat *temerariam*, *contrariam rationi*, *Conciliis*, *et Sanctis*. Cujus rei rationem capite antea laudato reddidimus.

Tandem contendit eos, quibus inest prima duntaxat dispositio, non debere frequenter communicare ; quoniam necessario incidunt in multa peccata, saltem venialia; nisi cogantur ita se gerere præcepto quopiam, aut alia incumbente necessitate.

V. Universa ejus disputatio ad duo capita

1 Cap. I. — 2 Cap. II. — 3 Cap. VII § 26.

referri potest; quorum prius est de dilatione communionis, posterius de tempore, quod ad eam est accedendum.

Ad prius quod attinet, statuit quasi indubitatum dogma, longam non debere esse dilationem [1]; quæ si longa esset noceret rectæ dispositioni. Itaque consentit communionem in paucos dies differri. Quod summo judicio, et validis rationibus probat toto capite XI.

VI. Ad alterum quod spectat, quod complectitur statum quæstionis, postquam probe examinavit omnia intervalla, quæ interponuntur communionibus, expenditque eorum effectus; tandem ex dictis colligit [2], communionem, quæ singulis hebdomadibus celebratur, esse omnium optimam, et suadendam « omnibus, etiam minime omnium perfectis. Cum omnes dico, inquit, intelligo homines cujuscumque sortis; iis duntaxat exceptis, qui perpetuo impediuntur communicare seu jure, seu facto; quod scilicet sint iis rebus occupati, quas relinquere nolunt, vel quod habitualibus sint inquinati peccatis, nec putentur ullo propterea dolore tangi, aut ad meliorem frugem velle redire. Uno verbo rem ut exprimam, cum dico omnes, intelligo eos, qui in gratia Dei manent, fugiuntque, quoad ejus fieri potest, occasiones omnes Dei mortali peccato offendendi. Quod si infirmitate in id delabuntur, nulla neque consuetudo, neque occasio impedire potest, quominus id expient, seque justificent per Pœnitentiam sub finem Hebdomadis, quamvis cæteroqui valde sint imperfecti.

CAPUT VI.

Comparatio doctrinæ Arnaldi cum doctrina P. Salazaris de frequente communione, ex qua comparatione liquet, quantopere differrent. Arnaldus miscet consilium cum præcepto. P. Salazari non probari diuturnam dilationem communionis, eumque auctorem esse imperfectis, ut singulis hebdomadibus communicent.

I. Veniamus nunc ad doctrinam Arnaldi, eamque conferamus cum doctrina P. Salazaris; intelligemusque illico, eas magis distare, quam lucem a tenebris. Dogmata P. Salazaris sunt perspicua, solida, sine confusione, sine novitatis mistura, fundamentis Christianæ fidei nixa, consentanea decretis conciliorum, et usui Ecclesiæ, ac consensu theologorum comprobata. Hoc quoque veritatis indicio gaudet, quod sit pacifica, aptaque dirimendis omnibus controversiis, quibus divelluntur animi circa frequentiam communionis. Denique prædita est dotibus veræ sapientiæ, quæ desursum venit, et quas sic describit Jacobus [3]: *primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, plena misericordia, et fructibus bonis, non judicans, sine simulatione.* »

Confertur doctrina Arnaldi cum doctrina Salazaris.

II. Consideret Arnaldus, an hæc suæ doctrinæ insint, anve opus *de frequente communione* sapiat spiritum pacis, et concordiæ. Nihil ei magis contrarium. Ne una quidem vox mitis in eo occurrit, cum singulæ paginæ convitiis contumeliisque atrocibus redundent. Felle et amarore omnia scatent. Perpetuæ sunt exprobationes ignorantiæ, imprudentiæ, erroris, hæreseos; nec animadvertit Arnaldus, hæc omnia indigna Christiano theologo, et sacerdote, recidere partim in S. Carolum, partim in catechismum concilii Tridentini, partim in R. P. Antonium Molinam Carthusianum, partim in P. Salazarem; ex quibus collectum est *Scriptum* anonymum, nihil auctore de suo conferente, præter ipsam locorum collectionem. Sed ut descendam ad

1 Cap. XI, § 2. — 2 Ibid. c. XII, § 2. — 3 Jac. III, 13.

magis particularia, conferamque dogmata Arnaldi cum dogmatibus Salazaris, contendo, ea plane contraria esse, et quæ illis ædificantur, hisce dirui.

III. Primum, cum P. Salazar universe probet frequentem usum communionis, defendatque, et contrariam sententiam vituperet ex auctoritate tertiæ synodi Mediolanensis, cui S. Carolus præfuit; Arnaldus ex doctrina sua eum damnat, negatque Sacramentum esse vulgaris usus, et ab eo absterret Christianos. Nec fucum nobis facere aggrediatur fictis excusationibus, quibus negat sibi animum Dele *non.* non esse a participatione hujus convivii cœlestis fideles amovere. Dicat quidquid ei videbitur, re ipsa dissuadet frequentem communionem, et ab ea revocat omnes Christianos, dum reddit inaccessam. Quid demum est revocare a re quapiam facienda, nisi aggredi persuadere eam fieri non posse? Si cui mox Romam profecturo ostenderem, sine dubio eum in eo itinere periturum, annon hominem absterrerem?

IV. Quid vero aliud facit Arnaldus [1], cum scribit ex Ecclesiæ doctrina, quam docuit universa Antiquitas, quam Patres scriptis suis propagarunt, quam confirmarunt canones ecclesiastici, quam comprobarunt concilia, quam traditio conservavit, quæ nunquam fuit abrogata, non oportere ad Altare accedere, imo ne ad ecclesiam quidem ipsam eos, qui non sunt prorsus perfecti, atque inculpati, et qui Deum non amant amore puro atque impermisto?

P. Salazar utitur exemplo primorum Christianorum, quod commemorat S. Lucas [2], ut ostendat frequentem communionem esse laudabilem. Arnaldus vero id argumentum irridet, respondetque « non potuisse afferri clarius argumentum ad probandam opinionem contrariam [3]; » quia Apostoli quotidianam communionem instituerunt inter fideles, sed a Spiritu sancto afflatos, etc.

V. Multum abest ut consentiat cum P. Salazare, qui contemnit, et infirmat ejus rationes, probatque eum non potuisse colligere ex historia *Actorum* communionem quotidianam in Ecclesia nascente. Itaque quandoquidem P. Salazar, et Anonymus scriptor proferunt duntaxat hunc locum ad ostendendum, si universe loquamur, frequentem communionem laudandam esse; Arnaldus vero contra contendit, tam testimonium Lucæ, quam ipsam enuntiationem, ad quam confirmandam profertur, pertinere ad solos innocentes, et perfectos, sine dubio putat non esse laudandam universe frequentem communionem; quam enuntiationem rejicit Salazar, quasi *vituperandam*, et *scandalosam*, post S. Carolum, cujus judicium affert.

VI. Igitur Arnaldus damnatur a S. Carolo, ab episcopo Genevense, a Lud. Granatense, et tot aliis sanctis, quos produximus, plectendusque, ex illorum sententia, quasi *sator scandali*, ut loquitur S. Carolus, et dignus cui interdicatur suggestu, si sit concionator. Eadem institui potest antithesis inter alia loca vel argumenta, quibus Salazar thesin generalem tuetur; et quæ Arnaldus ferre nequit, ac propter quæ tam inhumane invehitur in Auctorem Anonymum; ut satis ostendat se nondum esse capacem communionis, cum non sit *plane perfectus*, nec ardeat amore Dei *puro*, *atque impermisto*, qui utilitatum suarum nullam habet rationem, immunisque est vehementiorum affectuum, et solutus omnibus vinculis, quibus etiamnum creaturis adhæremus.

VII. Præterea P. Salazar prudenter distinguit tria genera præparationis ad communionem [4], de quibus cap. I diximus; quorum Arnaldus nullam mentionem facit, cum omnia misceat, redigatque ad unam formulam, qua iniquiorem nemo possit excogitare. Contendit enim ex sententia totius Antiquitatis, oportere sublimem perfectionem attigisse communicaturum paulo frequentius, quam perfectionem describi putat loco S. Dionysii, quem explicuimus lib. III, c. XV et XVI.

VIII. Nec quisquam putet Arnaldum nobis proponere tam eximiam affectionem animi, quasi exemplar omnibus numeris absolutum, ut conemur ad id accedere quam proxime poterimus, sed non ut id necessario æquemus. Christus quidem nos adhortatur, ut simus perfecti, quemadmodum Pater ejus est perfectus, aut etiam ipse; quod tamen non ita intelligendum, quasi necesse esset a nobis perfectionem illam æquari, quod fieri nequit. Verum Arnaldus loquitur de sanctissima illa animi affectione, quasi necessaria, et præcepto nobis, ex sententia Ecclesiæ, et Apostolorum, imposita.

Clarius meridiana luce hoc colligere est ex tota ejus disputatione, operisque consilio, et

1 Part. I, c. IV et VI. — 2 *Act.* II. — 3 Part. I, c. IV. — 4 Cap. V.

ratiocinatione, qua id tuetur. Vult enim hoc suo libro, novoque instituto medicinam facere corruptioni, quæ irrepsit in administrationem Ecclesiæ, et quam corriget instauratione priscarum legum, quæ nunquam abrogatæ sunt. Itaque quod profert ex Traditione, et antiquis Patribus, debet esse præceptum, idque observatu ad salutem necessarium; quod primo, et secundo libro demonstravimus.

IX. Præterea diserta ejus verba, loqutionesque, quibus exprimit mentem suam, et in Præfatione, et in reliquo libro, quis sit animus ejus manifesto declarant. En locum eam in rem apertum[1]? « Quæcumque consuetudo obtinuerit in Ecclesia accedendi sæpe ad Eucharistiam, nunquam potestatem fecit accedendi sine *dispositionibus necessariis* ad adoranda Mysteria. »

Postulantur ergo hic *dispositiones necessariæ* ad communionem, ac proinde veræ, non proponuntur exemplaria perfectionis, quæ facilius miremur, quam imitemur. Superest nunc ut sciamus, quænam sint *dispositiones* illæ necessariæ, quas a nobis exigit Arnaldus. Paulo post, sic mentem suam aperit : « cum non quæramus, an expediat sæpe communicare, sed quasnam oporteat esse dispositiones communicantium ; satis est te amandari ad S. Dionysium, ut ab eo cognoscas, quæ fuerit hac de re sententia Apostolorum, eorumque discipulorum. »

X. Igitur amandamur ad S. Dionysium, ut ab eo discamus, quæ sit *dispositio necessaria*, ut digne communicemus; necessaria, inquam, et quam sine peccato mortali negligere non possumus; cum pœnæ, quas Dionysius testatur in Ecclesia constitutas fuisse in eos, qui ita non erant affecti, nonnisi peccato mortali imponerentur. Ejusmodi erat excommunicatio, prohibitioque ab Altari, et ab ecclesia. Hinc manifesto liquet ex doctrina Arnaldi peccatum esse æterna damnatione dignum vel semel communicare sine maxima perfectione. Hanc enim dispositionem postulat Dionysius, ut putat Arnaldus, ab iis, qui cupiunt admitti in ecclesiam, et ad communionem ; qua perfectione qui carebant, non sine ignominia ab utraque arcebantur.

XI. Quæ cum ita sint, quis posthac poterit communicare, aut ingredi ecclesias? Potestne esse in hac vita quisquam usque adeo perfectus, ut « nullum habeat phantasma, neque imaginem ullam peccati; ut sit prorsus conjunctus cum Deo solo, ac plane inculpatus? » Ejusmodi homo non est homo, sed Angelus, aut potius Deus : *Non est homo qui non peccet*[2], ut docet Scriptura. Verum hic homo immunis est omnis peccati, tam venialis, quam mortalis. Itaque nemo unquam communicavit, excepta Beata Virgine, cui fuerit dispositio necessaria huic actioni, et qui non deliquerit in re necessaria ad salutem, adeoque qui non fuerit dignus, qui excommunicaretur, ac expelleretur ex ecclesia. Quod dictum sit pace S. Pauli, et aliorum Apostolorum, qui communicarunt. Eos minime excipit Arnaldus, sed involvit in sententia generali, quam pronuntiat in omnes, qui ad Altare sine illa dispositione necessaria accedunt.

XII. S. Augustinus, et post eum S. Prosper tulerunt hoc judicium de justitia humana. « Justitia nostra, inquiunt[3], quamvis vera sit, propter verum boni finem, ad quem refertur, tamen tanta est in hac vita, ut potius remissione peccatorum constet, quam perfectione virtutum. » Hanc justitiam non poscit Arnaldus, sed multo excellentiorem, et multo sublimiorem virtutem, ut jam aliquoties vidimus[4]. Augustini judicium de justitia humana.

Absurda hæc, ac ridicula commenta aliunde orta non sunt, nisi ex eo, quod Arnaldus non distinguit id, quod necesse habemus facere, ab eo, quod ejusmodi non est, miscetque consilium cum præcepto. Non ita se gessit P. Salazar, qui probe secrevit id, quod faciendum est, ab eo, quod optandum esset; id quod lege impositum est, ab eo, quod ab arbitrio uniuscujusque pendet.

XIII. Quod vero hic est maximi momenti, et quo perspicuum fit utriusque doctrinæ discrimen, in eo situm est, quod P. Salazar nolit tam diu differri communionem, ostendatque maxima mala, quæ ex ea dilatione nascuntur. Idem tamen non censet admittendos omnes promiscue ad communionem quotidianam; sed tantum homines virtutis ac sanctitatis rarioris, et qui vulgus multum superent; non quod judicet, si intra id, quod prorsus est necessarium, nos coerceamus, ulla re opus esse, præter puritatem animi omni peccato mortali purgati; sed propter rationes a nobis cap. I allatas, et propter periculum, quod subest communioni, ad quam homines accedunt sine diligentiore præparatione, quam

1 Part. I, cap v. — 2 III *Reg.* VIII. 46. — 3 Aug. XIX *de civ. Dei.* cap. XXVII. — 4 Vide lib. III, cap. XV et X[illegible]

ea, quæ plane necessaria est, prout eo capite observavimus.

XIV. Ut cumulum addamus omnibus argumentis, quæ duximus ex collatione operum Salazaris, et Arnaldi, in animum revocandum est, priorem tandem censere optimum communicandi usum, quod attinet ad tempus communionibus interponendum, esse, si semel singulis hebdomadibus communicemus. Quin etiam addit, hæc communicandi intervalla apta esse omnibus, cujuscumque ætatis, sexus, ac sortis sint, quamvis interdum in peccatum, etiam grave ac mortale delabantur.

At dogma Arnaldi huic est e diametro oppositum, institutumque, quod sequi se profitetur, et quod in suo opere docet, aliis nititur fundamentis. Contendit necesse esse, ut omnes, qui commiserunt peccatum mortale, quodcumque sit, etiam arcanum, arceantur a communione per aliquot menses, differaturque interea absolutio. Quod vult haberi legem generalem, quam confirmare nititur auctoritate Ecclesiæ, et veterum canonum; quasi Christiani necesse haberent subire pœnitentiam illam publicam, quam Arnaldus pro arbitrio constituit.

XV Quis igitur nunc non videt ex comparatione utriusque operis, doctrinam Arnaldi plane differre a P. Salazaris doctrina, eosque vehementer errasse, qui eamdem esse dictitarunt? Hoc unum eos fefellit, quod P. Salazar existimet sæpe expedire [1], ut confessarii pœnitentibus imponant abstinentiam a communione in aliquod tempus. Quod affirmat etiam Arnaldus; verum hoc discrimine, quod Salazar nolit hanc esse generalem legem omnium peccatorum mortalium, et præceptum, quod necessario sit observandum ita, ut nisi Ecclesia eam confirmet constitutione universali, jaceat ipsa in « licentia ac corruptione morum, faveat impœnitentiæ communi plerorumque [2], postquam horrenda cæcitate usque adeo remissum est de disciplina Apostolorum, et Jesu-Christi. » Quibus verbis Arnaldus invehitur in regimen Ecclesiæ, usumque pœnitentiæ, ac præparationis ad communionem, receptum per universam Ecclesiam.

XVI. Sæpius dixi, iterumque hoc in loco repeto, id, quod est potissimum obnoxium censuræ in doctrina novorum reformatorum, in eo esse situm, quod velint intromittere dilationem absolutionis sacramentalis, et communionis, quasi institutum necessarium; quo neglecto, Ecclesia vitio, et peccato laborat, quod ipsa comprobat, quod Concilia, Pontifices Maximi, et episcopi confirmant, retinetque universus Christianismus in usu vulgari duorum illorum sacramentorum.

Directores tamen, et confessarii aliquando hoc utuntur remedio, quod etiam Ecclesia interdum præscribit; cum jubet negari absolutionem, et communionem nonnullis peccatoribus, nisi certis conditionibus, quæ constitutionibus, et canonibus definitæ sunt.

XVII. Verum hoc impositum est nonnullis gravioribus sceleribus, et obnoxiis censuris canonicis, non vero quibusvis peccatis mortalibus, atque in longum tempus. Præterea tunc temporis Ecclesia ipsa loquitur, Concilia, Pontifices, vel episcopi leges imponunt, singuli pro amplitudine potestatis ac jurisdictionis. At non est privatorum, docere potestates, ecclesiasticas, quid ad earum officium pertineat; et nisi pareant, in eas invehi, et conferre culpam pravæ licentiæ, ac prolapsionis morum. Usurpant illi potestatem summam Ecclesiæ, dum revocant in usum, quod est obsoletum consuetudine contraria, constitutionibusque conciliorum generalium, et Pontificum Maximorum; dumque novas leges condunt sine auctoritate legitima.

CAPUT VII.

Dolus Auctoris operis de frequente communione, qui novæ suæ reformationi prætexit consuetudinem priscam pœnitentiæ publicæ. Hoc esse captiosum argumentum, auctoremque a se ipso dissentire.

I. Alium etiam deprehendere licet in opere *de frequente communione* dolum, quo multi decipiuntur ob speciem quamdam externam plausibiliorem; sed quæ re ipsa est mera umbra, atque inanis species. Arnaldus nimirum, ut novum suum institutum commendabilius reddat, atque instaurandum suadeat, colligit multa exempla, ac testimonia veterum Patrum, quibus describitur consuetudo priscæ Ecclesiæ; ex qua consuetudine, qui gra-

[1] Cap. XIV § 1. — [2] Arnald. part. II, cap. III.

viter in Deum deliquerant, abstinebant per certum tempus a communione; donec defuncti essent pœnitentia sibi imposita, et accepissent absolutionem sacramentalem.

II. Hinc deducit argumentum, quod mirifice videtur confirmare ejus consilium de sequendo, quatenus licet, exemplari Ecclesiæ primitivæ. Hæc autem ratiocinatio conjuncta cum testimoniis Patrum occupat magnam partem operis, hoc est secundam ex tribus, quibus constat.

Verum collectioni illi auctoritatum, et rationum hanc opponimus responsionem generalem, qua inanes atque irritæ fiunt. Contendo ergo id, quod, ni fallor, dixi, et quod expedit in memoriam revocari, consequentiam, quam deducit ex illis testimoniis, esse fallacem; quia, mutatis consuetudinibus non sequitur, leges, quibus tenebantur Christiani temporibus Ecclesiæ primitivæ, etiamnum hodie vigere.

III. Patres, qui egerunt de præparatione necessaria ad S. communionem, loquuti sunt pro usu temporis illius, et consuetudine, quam leges, et canones instituerant. Tum fuit præceptum Ecclesiæ, ex quo necesse erat reos delictorum constitutionibus notatorum certum tempus absumere in pœnitentia publica, antequam absolverentur, admitterenturque ad communionem. Itaque Patres agentes de hoc officio, ostendebant pœnitentibus, quam necesse haberent eo defungi, et observare leges, quæ tunc vigebant. Hoc autem hodie amplius non fit, postquam canones pœnitentiales obsoleverunt, quocumque modo obsoleverint, seu sola consuetudine, tacitoque consensu omnium fidelium paulatim evanuerint; seu concilia, aut singuli episcopi in diœcesibus suis iis derogarint iteratis relaxationibus, quibus tandem aboliti fuerint. Igitur ad eos observandos nunc non possunt adigi Christiani, donec summæ potestati aliter visum fuerit, quemadmodum antea ostendimus.

IV. Canones autem illos non amplius vigere in Ecclesia, non magis opus est probare, quam lucem esse, cum meridies est, nisi nobis res sit cum cæco. Quod ostendimus ipso consensu Arnaldi, qui rem fatetur; quamvis, pro more suo secum pugnandi audeat interdum contrarium affirmare aut potius ita desipiat, ut quid dicat, nesciat. Totius enim præfationis hoc unum consilium est, ut excuset cœptum ejus, ostendatque ipsum non sine ratione adversari usui recepto, ut transeat in partes traditionis, et antiqui juris, quod interruptum est.

V. Dicit in præfatione se consilium cepisse « describendæ pœnitentiæ publicæ in suo opere, qualis reperitur in traditione. » Hanc esse « viam maxime consentaneam canonibus, et regimini Spiritus sancti, confirmatam experientia plurium, quam duodecim sæculorum. » Hanc esse « veram dispositionem ad sacramentum Eucharistiæ. » Addit « tametsi non fuit præcepta sæculis sequentibus, ut aliis fuerat, tamen semper probatam fuisse. »

Præterea fatetur, in eadem Præfatione, usum contrarium ei, quem vellet intromittere, vulgo receptum esse apud omnes Christianos ita, ut si vellet omnes adigere ad pristinam rationem pœnitentiæ, *tota Ecclesia esset renovanda;* quamobrem « non vult negotium aggredi, cum sciat quanta vis sit solius consuetudinis in animos hominum. » Unde colligere licet pœnitentiam publicam, cæremoniasque ad sese parandum ad communionem, quas Arnaldus vult instaurare, desiisse usurpari in Ecclesia, saltem a duodecimo sæculo; nec præceptas esse, postquam obsoleverunt.

VI. Alibi Arnaldus inconstantiam atque agitationem animi sui satis prodit, nec se audere aperte proloqui ostendit, ubi videtur velle respondere objectioni, quæ ex usu communi totius Ecclesiæ ducitur contra ejus cœptum. Tunc enim obliquis ac ambiguis loquutionibus utitur, quæ ad examen revocatæ absurdæ deprehenduntur.

« Hic usus receptus, inquit [1], quem opponis, est usus multorum privatorum in Ecclesia, non vero usus totius Ecclesiæ; aut, ut melius loquar, est inter usus Ecclesiæ (quæ semper in singularibus casibus eum sequuta est) cum nullus ei miscetur abusus; quem plurimum irrepere posse observavit S. Carolus. Sed non est is unicus usus Ecclesiæ. Potest esse hodie frequentissimus, quia *favet impœnitentiæ communi plerorumque;* cum omnes quidem velint peccata confiteri, sed ferme nemo pœnitentiam subire. Sed non est præstantissimus, neque tutissimus, neque conjunctissimus cum una ex potissimis notis Ecclesiæ, quæ est antiquitas, et successio doctrinæ, cum intromissus sit duntaxat *indulgentia*, et συγκαταβάσει Ecclesiæ, alter vero sit usus primitivus, usus Apostolorum, usus

[1] Part. II, cap. III.

omnium Patrum, usus universæ Ecclesiæ per duodecim ferme sæcula. »

VII. Capite vero sequenti, cum satis intelligeret infirmitatem hujus responsionis[1], falsumque esse morem, quem emendatum cupit, non esse unicum usum Ecclesiæ, velificationem mutat, et respondet, « non semper jure accusari posse temeritatis eum, qui non sequitur usum receptum, cum ille usus non nititur constitutionibus Ecclesiæ, sed tantum more privatorum; cumque non deseritur discordiæ studio, eove consilio, ut turbetur unitas Corporis Jesu Christi etc. Sed tantum studio sequendi alium ejusdem Ecclesiæ morem, quem Scriptura, Pontifices, Concilia et Patres nos docerent esse sanctiorem, quamvis hoc tempore minus usitatum. »

Hæ duæ responsiones refertæ sunt tot manifestis erroribus ac repugnantiis, ut justi esse possent argumentum voluminis. Rem quam brevissime potero perstringam, cum præsertim, quæ hactenus dicta sunt, satis esse queant ad eas confutandas.

CAPUT VIII.

Repugnantiæ Arnaldi demonstrantur. Sacramento pœnitentiæ contineri solam præparationem necessariam, quod attinet ad externam et cæremonialem, ut e statu peccati ad communionem transeamus; nec ullam aliam a concilio Tridentino esse præscriptam. Verba Arnaldi non satis considerata, et postea ab ipso retractata, sed dimidia ex parte. Multum tamen errorem in ejus doctrina superesse.

I. Non possum satis mirari Arnaldum famam suam tam parvi facere, nec magis judicia lectorum revereri, ita ut absurdissima quæque in lucem proferre sustineat.

Primum secum ipse pugnat, in eo quod uno in loco fatetur, quod sane sine furore negari nequit, usum vulgarem atque unicum ad sese parandum ad communionem, saltem a quingentis annis, ut affirmat, introductum, esse expiationem peccatorum mortalium per sacramentum Pœnitentiæ; minime tamen exclusis cæteris dispositionibus, quæ natura sua conjunctæ esse debent cum omni actu religionis, de quibus antea diximus. Attamen in alio loco nititur persuadere hunc non esse usum vulgarem totius Ecclesiæ.

II. Quid ergo? Habesne, Arnalde, aliam præparationem externam, aut cæremonialem? De hac enim agimus. Eritne tua ista pœnitentia publica, aut potius umbra, et inane ejus simulacrum, cui id nominis imposuisti? Non potest esse, quandoquidem ais pœnitentiam publicam desiisse duodecimo sæculo; tua vero nova pœnitentia ne nota quidem est in maxima Christianismi parte.

Quod attinet ad concilium Tridentinum, quod accuratas constitutiones edidit de usu omnium sacramentorum, et præsertim pœnitentiæ, et Eucharistiæ, fateris illud de ea nihil constituisse, quamvis revelatum tibi fuerit, cupivisse eam instaurare. Attamen eam minime restituit ac proinde nullus alius est usus externus, cujus observatione teneantur fideles, præter confessionem sacramentalem.

III. Ubi nullum est præceptum, nulla etiam est parendi necessitas. Fateris tuam pœnitentiam publicam *præceptam non fuisse sæculis sequentibus* post duodecimum; ostendique nec prima, nec maxima parte secundi fuisse institutam.

Si autem præcepta nunc non est, nec quisquam ejus observatione tenetur; cur insimulas fideles, Ecclesiamque universam *licentiæ*, *prolapsionis*, *corruptionisque morum*, et *horrendæ cæcitatis*, quia non utuntur tua ratione pœnitentiæ? An permotus « mera caritate, utilitatesque suas non spectante, et agens de usu, qui hodie frequentissimus est, » et qui, quidquid dicas, unicus est in Ecclesia, externæ præparationis nomine impositus, atque a Tridentino concilio confirmatus, scripsisti esse « frequentissimum, quia favet impœnitentiæ communi plerorumque; cum omnes velint quidem confiteri peccata, sed nemo subire pœnitentiam? »

IV. Quæ verba omnium catholicorum lectorum horrorem excitant, ut et eorum, qui ea audiunt. An Ecclesia decretis suis favet peccato, et quidem peccato impœnitentiæ, quod est omnium deterrimum, præsertim si tam late pateat, quam dicis? Itaque pia illa mater Ecclesia, quamvis ei adsit Spiritus sanctus, qui eam singulari ratione agit ac

[1] Part. II, cap. III.

regit, constitutiones edidit, quæ favent impœnitentiæ, non unius hominis, oppidi, populi, vel regni, sed universe plerorumque; et a quingentis quidem annis rem facit convenientiorem Antichristo, Satanæ inimico Jesu-Christi, quam ejus Sponsæ. Annon igitur *portæ inferorum*, hoc est infernæ potestates contra eam prævaluerunt, atque eam ad partes suas traxerunt? Quid vero dicemus de pontificibus Maximis, de episcopis, de parochis, et de omnibus, qui pastorali munere funguntur ex instituto Ecclesiæ, nisi conscios esse ejus sceleris, participesque fore ejusdem damnationis, ad quam secum trahunt cæteros omnes, dum *favent* eorum *impœnitentiæ*?

V. An didicisti ab Antiquitate, et a traditione, esse calumniis impetendam Ecclesiam, et tam atrocis sceleris insimulandam? Magnum est discrimen, si dicas indulgentiam vel remissionem favere vitiis, ac peccatis, aut si dicas favere eam hominum imbecillitati. Paulus ipse ita alloquitur conjuges [1] : *nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.* Tum subjicit : *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Qua in re toleravit imbecillitatem fidelium, sed minime favit adulterio; quod dici sine blasphemia non posset.

Lectori expendendum relinquo, an minus male talia dicantur de Ecclesia universali, quam de Apostolo, aut de sancto viro; qui, si viveret, membrum ejus esse honori duceret. Quod proditur de S. Theresia, quæ moribunda gloriabatur se esse filiam Ecclesiæ.

VI. Quid plura loquar? « non veretur Arnaldus dicere, se permotum caritate mera, et utilitates suas minime spectante » scripsisse, cum ageret de indulgentia Ecclesiæ in moderando rigore Pœnitentiæ, « horrenda cæcitate usque adeo remissum esse de disciplina Apostolorum, et Jesu-Christi, ut videatur opera data esse, ut vel ipsa ejus vestigia delerentur. » Propterea contendit, « nullas nimis magnas gratias posse rependi iis, (in quorum numero est ipse qui voce, et scriptis conantur revocare ejus usum, et excitare apud nos zelum primævorum Christianorum. » Si hæc vera sunt, Arnaldus superat meritis, sanctitate, et prudentia universam Ecclesiam; cui præstat officium, quod sibi arrogabant olim Scribæ, et Pharisæi, ut essent *duces cæcorum* [2]. Ecclesia olim *horrendum in modum cæcutiit*, et adhuc cæcutit; ideoque indiget duce Arnaldo, aut restitutione visus, quæ ei reddat, quo insigni miraculo hominis sanctitas agnoscatur, aut ejus eruditione, qua facem omnibus præferat.

VII. Si quis ex Societate, cujus usque adeo inimicus est, et *cum qua lites sibi quærit*, dixisset, aut scripsisset minimam partem, quæ ex ipso protulimus, quot censuris, et damnationibus ab Arnaldo vexaretur? Quot vicibus repeteret elogia, quibus auctorem Anonymum proscindit, quem hæreticorum, blasphemorum et ignarorum numero censet, aliisque ejusmodi convitiis exagitat?

Tam severus non ero, neque, ut loquuntur, *qualificabo* omnes istas enuntiationes, aliasque innumeras, quæ occurrunt in libro *de frequente communione.* Apud se reputabit Arnaldus, qua nota dignæ sint, reliquasque emendabit, ut conatus est emendare omnium postremam, quam ita correxit in secunda editione : « Potest esse hodie frequentissima omnium, quia ei favet impœnitentia communis plerorumque. »

VIII. Verum hoc est interpolare, ac tegere vitium, non demere, et curare. Primum enim est mendacium mendacio corrigere; nam plane falsum est impœnitentiam favere pœnitentiæ. Remedium Ecclesia ad curandos morbos spirituales, qui sunt peccata, instituit, aut potius a Sponso suo accepit, prudenterque adhibuit, prout postulabant tempora. Remedium id est sacramentum Pœnitentiæ, quod omnibus partibus suis contrarium est impœnitentiæ, quam oppugnat, et cum qua consistere nequit. Impœnitentia sita est in contumacia animi, culpam fateri, aut emendare, aut tædio ejus causa affici nolentis. Contritio, et confessio, quæ sunt partes ejus sacramenti, contrarios habent effectus, quibus mollitur contumacia, animumque capacem reddunt motuum caritatis.

Igitur parum emendate loquitur, qui dicit pœnitentiæ favere impœnitentiam; quoniam si una alteri favet, consentire possent, quod fieri nequit. Perinde est ac si quis diceret, virtutem favere vitio, aut vitium virtuti, vel conjunctionem intercedere lumini cum tenebris, Beliali cum Christo, contra quam docet Apostolus [3].

IX. Præterea non satis est mutasse propositionem in aliam, quæ et ipsa indiget censura,

1 I *Cor.* VII, 5. — 2 *Rom.* II, 19. — 3 II *Cor.* VI, 14.

et emendatione; quia omnes aliæ enuntiationes, quas ex opere Arnaldi hausi, quasi contumeliosas Ecclesiæ, ejusque auctoritati contrarias, semper ei insunt, nec sunt retractatæ. Attamen idem complectuntur, ad ipsam rem quod attinet, ac ea, quæ in secunda editione mutata est. Si enim institutum Ecclesiæ circa pœnitentiam, ususque, quem diserte comprobavit, sit *licentia*, *prolapsio*, *corruptioque morum*; si sit *relaxatio*, *cæcitate intoleranda* intromissa, pessime fecit, cum vitium pro virtute venditarit, atque ea ipsa in re faverit impœnitentiæ, partesque diaboli confirmarit.

Itaque non multum promovit Arnaldus, nec læso Ecclesiæ honori satisfecit tam levi emendatione; nisi ipsam doctrinam funditus evertat, et toti malo medeatur. Quod aliter fieri nequit, nisi generali retractatione conjuncta cum publica satisfactione.

CAPUT IX.

De præparatione necessaria ad communionem, sita, ex consensu doctorum, in puritate conscientiæ confessione purgatæ.

I. Vehementer erras, cum affirmas esse hodie necessario nobis impositam aliam præparationem cæremonialem, et externam, præter eam, quam complectitur sacramentum Pœnitentiæ. Multos scriptores insignes sanctitate, et eruditione produxi, qui uno consensu affirmant, ad digne communicandum, et cum fructu, ac augmento gratiæ, satis habendam solam confessionem sacramentalem, ut par est, peractam ab iis, qui in peccatum mortale inciderunt.

Produxi S. Thomam, S. Bonaventuram, Alexandrum Halensem, Majorem, Gersonem, qui ita senserunt ante concilium Tridentinum.

II. Audisti Dominum Soto, qui interfuit Concilio, similia dicentem. Ysambertus idem te docuit, cum confirmavit ex sententia concilii Tridentini, hanc esse præparationem, quam Paulus proponit in hisce verbis. *probet autem se ipsum homo*. Adde Pelbar. in *Ros.* tom. IV, Ver. Euchar. §. 23; Rayn. de Pisis *Pantheol.* P. I, Euchar. cap. XXI et XXIII Aret. in IV dist. q. I, art. 16. Esth. in IV, dist. XII, §. XVI. Universitas Parisiensis, et præsertim florentissima Sorbonæ schola ita semper docuit, nec mutavit sententiam. Quidquid objeci isti tuæ, Arnalde, novæ doctrinæ, id ipsum docetur in ea schola, defenditurque disputationibus publicis, et privatis, voce concionatorum prædicatur in ecclesiis, et professorum in prælectionibus.

III. Hoc docuerunt duo magna lumina nobilissimæ istius facultatis, Gamachius et Duvallius, quos honoris causa, quippe magistros olim meos, nomino. Lege, quæ hac de re scripsit prior, et videbis, quam per omnia consentiat cum doctrina vulgo recepta, quam S. Thomas, aliique tradiderunt[1]: eumque permotum auctoritate concilii Tridentini contendere, confessionem sacramentalem esse solam dispositionem necessariam ad communicandum.

Eximii illi viri, quos virtus ac probitas, quas comitabatur rara eruditio, posteris commendarunt, erant « Doctores Sorbonici. Periti erant sublimis, et solidæ illius theologiæ, quæ continetur scriptis Patrum et traditione Ecclesiæ. Norant theologiam scholasticam, atque hinc transiverant ad intelligentiam traditionis. Scientiam, et dogmata Ecclesiæ hauserant in Patribus, et Conciliis. » Attamen tecum minime senserunt, et aliter se sentire professi sunt.

IV. Ab illis acceperant magistri tui, quod te docuerunt; si modo tirocinium deposuisti in Sorbona, cujus pars non contemnenda, dum viverent, fuerunt.

Unde ergo accepisti novum dogma, quod in opere tuo promulgasti? Confugis ad Antiquitatem, ad traditionem, ad priscos canones, ad Ecclesiam primitivam. Illic consiste, et tecum reputa, quid sis responsurus, cum rogaberis, an lege de pœnitentia publica teneamur hodie ut olim Christiani? Negas cum doces præceptum hoc a quingentis annis obsoletum esse. Quamvis interdum oblique nonnulla commemores, quæ aliter intelligi queant, attamen postremum hoc negare aperte non audes. Si faceres, diserta loca, ac decreta Concilii, quæ sæpe protuli, te ad retractationem adigerent; quemadmodum, et graves illi scriptores, qui magistrorum tuorum magistri fuere, te erroris damnarent.

[1] In III, [illegible] LXXIX, cap. II.

Quanta cautione imponenda pœnitentia sacramentalis.

V. Gamachius agens de sacramento pœnitentiæ vult eum, qui imponit satisfactionem, sese attemperare captui, atque indoli pœnitentis, nulla habita ratione canonum pœnitentialium, quia « antiqui canones pœnitentiales in desuetudinem abierunt[1]. » Propterea auctor est confessariis interrogandorum pœnitentium, ut sciant, an accepturi sint pœnitentiam, quam iis imponent.

S. Carolus Borromæus idem consilium præbet sacerdoti hisce verbis[2]: « Talem imponat pœnitentiam, qualem ab eo præstari posse judicet. Proinde aliquando, si ita expedire viderit, illum interroget, an possit, anve dubitet pœnitentiam sibi impositam peragere: alioquin eam mutabit, aut minuet[3]. »

VI. Idem diu antea docuerat Joannes Gerson, theologus ejusdem Universitatis Parisiensis, nixus eadem ratione : « Tutius est, inquit, cum parva pœnitentia, quæ sponte suscipitur, et verisimilius adimplebitur, mittere in Purgatorium ; quam cum magna non implenda præcipitare in infernum. » Postea hanc tradit regulam : « Nulli invito injungenda est pœnitentia publica pro peccato secreto ; secus de publico. »

Cajetanus, *in Summa*[4], agens de pœnitentia, « Pœnitenti, inquit, bene præparato, et robusti animi satisfactio, quam meretur, imponenda est ; debiliter autem disposito danda est satisfactio parvula, juxta debilitatem sui animi, ut parvulus ignis foveatur opposita palea, ne suffocetur appositis magnis lignis desuper. »

Eadem sentiunt Navarra æque[5], ac Soto, et innumeri alii, qui omnes censent relinquendam prudentiæ, atque arbitrio confessarii rationem et mensuram satisfactionis, prout erit convenientissima pœnitenti ; ita ut nullo veterum canonum jam obsoletorum adstringantur.

Hoc quoque constituit Wormaciense concilium sub Adriano II coactum, cap. xxv, quod invenire licet etiam in decreto Gratiani[6], et in *Supplemento Summæ* D. Thomæ[7].

CAPUT X.

Contraria consuetudine obsoletam esse pœnitentiam publicam. Eximium dictum S. Pauli de consuetudine. Locus insignis Joan. Fischeri Roffensis episcopi, de consuetudine per universam Ecclesiam recepta, quo damnatur novum Arnaldi institutum.

I. Constat ergo perspicuis argumentis, consuetudinem, quæ nunc per universam Ecclesiam obtinet, contrariam esse usui, quem intromissum vellet Arnaldus ; et quamvis ei concederemus, quod tamen falsissimum est, rationem pœnitentiæ, et præparationis ad communionem, quam probat fuisse observatam in Ecclesia primitiva, atque ipso primo sæculo, eam nunc obsoletam esse ; quoniam usus contrarius et præscriptio quingentorum minimum annorum prout fatetur Arnaldus, prævaluit contra eam legem, qua antea Christiani tenebantur.

II. Cum hoc sit adeo perspicuum, ut carere eum oporteat sensu communi, qui non intelligat, quid aliud superest, nisi ut novis reformatoribus inolitam tam longi temporis consuetudinem mutari cupientibus, os occludamus hoc loco Apostoli[8] ; *Si quis autem videtur inter vos contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* »

Eximium dictum Pauli de consuetudine.

Frustra Arnaldus dictitabit veritatem esse præferendam consuetudini, quemadmodum contendebant olim, contenduntque etiamnum hodie hæretici. Repetat, quamdiu volet, quæ habet de traditione, Patribus, et Antiquitate ; nos, missis aliis rationibus, constanter ei oggeremus responsum Apostoli, amandabimus eum a nobis, ut suam sibi pœnitentiam servet prolatis hisce verbis : *Nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.* Hoc uno responso omnes ejus repellentur objectiones.

III. Prætermitto nunc auctoritatem Concilii, quod definivit, quæ sit præparatio neces-

1 In III part. cap. xxiii *de satisf.* — 2 In *sacram.* Ambr. in *instr. Paulit. act.* § 4. — 3 In *Reg. mor.* — 4 Verbo *satisfactio.* — 5 Cap. [illegible] — 6 [illegible] — 7 [illegible] — 8 I *Cor.* xi, 16.

saria ad communionem, vetatque, addita excommunicationis pœna, improbari usum vulgo in Ecclesia receptum in sacramentorum administratione, aut quidquam in eo innovari, vel alium constitui. Sat multis antea hac de re egi, atque ex iis, quæ disputavi colligere licet, quo loco habendæ sunt hæ novæ propositiones, quæ aperte id statuunt, quod Concilium vetat, et damnat. Nunc sola utamur consuetudine, cujus sat magna est auctoritas, ut veterem legem abroget, liberetque fideles a jugo pœnitentiæ publicæ.

Verum existimarem me veritati, quam contra novam doctrinam Arnaldi tueor, eripere firmum fulcrum, simulque egregium ornamentum, quod potest trahere ex auctoritate viri insignis meriti, cujus eruditio splendet in Scriptis, quæ edidit, et sanctitas pervenit ad summum apicem, propter nobilissimi martyrii colophonem ei impositum.

VI. Intelligo celeberrimum episcopum Roffensem Joannem Fischerum, qui martyrium passus est in Anglia, initio schismatis, sub Henrico VIII. Is in doctissimo opere, quod opposuit Luthero, ut defenderet illum eumdem Regem, a quo securi postea percussus est, suppeditat nobis eximium testimonium de pondere consuetudinum per universum Christianismum receptarum, quamvis nullum eam in rem exstaret Ecclesiæ præceptum.

Hoc habetur, ubi agit de communione sub utraque specie, deque usu hodierno, qui tandem prælatus est ei, qui olim vulgo obtinuerat, et diutissime viguerat in Ecclesia. Caput hoc theologicum jam attigi, quod ad rem nostram egregie facit, estque manifestum præjudicium contra doctrinam Arnaldi; qui utitur iisdem argumentis ad probandum revocandam esse veterem pœnitentiam publicam, quibus Hussitæ, deinde Lutherani, et Calviniani usi sunt ad probandum Sacramentum sub utraque specie concedendum esse laicis. Quapropter idem responsum, quo doctores catholici confutarunt hæreticos, adhibendum et contra Arnaldum, qui eorum ratiocinationes imitatur.

V. Venerabilis hic præsul, et martyr inter argumenta, quæ profert ad defendendam rationem communicandi, quæ nunc in usu est apud plebem catholicam, vehementer urget consuetudinem consensu tacito clericorum, et laicorum primum intromissam : « Apud eum populum, inquit[1], hæc consuetudo nata est, qui Spiritu sancto regitur. Nemini enim dubium est Ecclesiam Spiritu S. regi, nisi quis forte Christi non crediderit Evangelio. Nam in eo promissus est Spiritus ipse sanctus, Spiritus, inquam, veritatis, ut in Ecclesia maneat in perpetuum, et ut eam doceat, et ducat in omnem veritatem. » Ad firmandam eam ratiocinationem continuo subjicit : « Nona conditio, quæ et plurimum conducit ; nimirum, quod ea consuetudo talem rem concernit, ex qua non minima pendet salus animarum. » Unde colligendum, a Domino, ea in re, Ecclesiam singulari lumine fuisse collustratam, ut et ejus pastores, ut intelligeret, et statueret, quod optimum factu fuit.

VI. Eadem est ratio rei, de qua nunc agimus. Cum pœnitentia sit usque adeo salutaris via, imo necessaria Christianis ad consequendam animarum salutem ; fieri nequit, ut ea in re Ecclesiæ defuerit auxilium, et afflatus Spiritus sancti, ut decerneret id, quod conveniebat. Eorum opinio est digna severa castigatione, qui dicunt Ecclesiam non tantum tolerasse, sed etiam confirmasse in re tanti momenti usum, qui sit *licentia*, *prolapsioque*, *et corruptio morum*, suisque institutis quæ adhuc vigent, *favere impœnitentiæ communi plerorumque*; quique affirmant Ecclesiam collapsam esse « in tam horrendam cæcitatem, remissione disciplinæ Apostolorum, et Jesu Christi, ut videatur opera esse data, ut ipsa ejus delerentur vestigia. »

Hisce elogiis Arnaldus ornat consuetudinem communem totius Christianismi in usu pœnitentiæ, et dispositione ad accedendum ad Sacramentum. Sunt plane contraria sententiæ magni illius Præsulis Angli, qui tanti facit consuetudinem, afflatumque singularem Spiritus sancti, qui non tantum agit universam Ecclesiam, sed etiam singula membra corporis ejus, quæ ad consensum adducit, dum ea illustrat cognitionibus, et donat affectionibus animi, quibus intelligunt, ac sequuntur consilia summi Principii, cujus voluntate sunt, et moventur.

[1] Lib. contra *capt. Babyl.* Luth. cap. x col. 254

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Potissimum fulcrum consilii Arnaldi eversum esse. Male ab eo probari, quod suscepit probandum, et aperte pugnantia dici.

I. Dum probavimus usum pœnitentiæ publicæ dudum obsolevisse, nec nos ea lege amplius teneri; evertimus potissimum fundamentum reformationis Arnaldi. Sola enim rei antiquitate nititur, argumentumque maxime omnium universale, et firmissimum, ut putat, quo usus sit in opere *de frequente communione*, petitum est ex traditione, canonibus, et auctoritate Ecclesiæ primitivæ. Hinc colligit omnes peccati mortalis reos oportere aliquandiu subesse pœnitentiæ publicæ, antequam reconcilientur Ecclesiæ absolutione, et admissione ad participationem sacrorum mysteriorum; ut sequantur vetus institutum, ex quo omnia lethalia delicta expiari debebant longa dilatione duorum illorum sacramentorum.

II. Sed quamvis constaret disciplinam Ecclesiæ primitivæ usque adeo severam fuisse, ut nullum peccatum mortale exciperet, ne arcanum quidem, et quod in sola cogitatione situm esset; nihil hoc prodesset ad purgandum consilium imponendi denuo jugi pœnitentiæ publicæ, quod consuetudo, et auctoritas Ecclesiæ cervicibus fidelium amovit.

Itaque in cassum laborat Arnaldus colligendis tot testimoniis Patrum, totque canonibus, ex quibus liquet delinquentes fuisse exclusos communione fidelium, ecclesiæ, et participatione S. Sacramenti. Inania omnia hæc sunt, nec quidquam ad rem faciunt.

III. Oportebat eum ostendisse, nos etiamnum hodie lege pœnitentiæ veteris teneri, differendamque necessario esse communionem una cum absolutione, minimum per quinque, aut sex menses post peccatum mortale[1]; aut denique officium esse Ecclesiæ universalis, ut subeat leges, quas Arnaldus ei vult imponere, ut vitet prolapsionem morum, et *horrendam cæcitatem*, in quam incidit *remissione veteris disciplinæ*, *cujus vel ipsa vestigia deleta sunt.*

Hæc non potuit persuadere Arnaldus ulla ratione aut argumento, cui inesset ulla species sensus communis; quamvis omnia conatus sit, ut rem perficeret, pro modulo ejus ingenii; quod hac in re parum felix fuit, sed vagatum est per ratiocinationes sophisticas, et paralogismos, qui nihil probant eorum quæ probanda erant.

IV. Quamvis autem satis superque præstiterim id, quod aggressus eram, demonstrare nimirum, novum hoc consilium inane esse, nec ulla rationis specie niti; attamen non gravabor dilucidationes nonnullas addere de prisco usu pœnitentiæ publicæ, quod attinet ad ejus objectum, hoc est peccata, quæ obnoxia erant ejusmodi satisfactioni, quæ spectantibus, et consciis omnibus fiebat. Quod eo libentius faciam, quia Arnaldus multis hac de re egit, putatque se eam non infeliciter pertractasse.

Attamen in ea graviter lapsus est, nec exiguum errorem admisit, cum scripserit[2], « ex sententia Patrum omnis generis peccata mortalia debere pœnitentia aliquandiu

1 [illegible] — 2 [illegible]

expiari, antequam communicemus; » vel, « omnis generis peccata mortalia digna esse excommunicatione, prout docent Patres, hoc est exclusione ab Eucharistia.» Ex hac enuntiatione colligit peccata, etiam arcana, non posse aliter expiari, quam pœnitentia publica, et diuturna dilatione communionis.

V. Qua in re occurrit ante omnia error, quem possem vocare *cæcitatem horrendam et ignorantiam portentosam*[1], si vellem uti, Arnalde, tuis loquutionibus, et imitari humanitatem, qua uteris erga Auctorem *scripti*. Innuis enim allata propositione, nos etiamnum hodie teneri lege pœnitentiæ publicæ non secus ac Christianos Ecclesiæ primitivæ; quem errorem antea confutavimus.

VI. Oportebat te dicere, ne tecum pugnares, ex sententia Patrum, Christianos illius ævi debuisse, propter omnia peccata mortalia subire pœnitentiam publicam, quamvis hodie ea lege amplius non teneantur. Verum ea inconstantia, pugnantesque invicem sententiæ frequentes occurrunt in opere tuo, viderisque data opera ita gerere, ut tradas doctrinam novam, et suspectam, una cum doctrina sana, et vulgo probata; ut si priore quis offendatur, ad posteriorem continuo confugias, qua te tegas, vitesque censuram ostendendo te aliter sentire.

Verum missas faciamus istas repugnantias, consideremusque doctrinam, quam multis exposuit in secunda operis parte, et quæ est fundamentum novi instituti, aut potius ejus forma, et anima, a qua vitam trahit.

VII. Igitur conabimur ostendere eum falso affirmare, omnis generis peccata mortalia obnoxia pœnitentiæ publicæ fuisse. Quia vero potissimum nititur auctoritate S. Augustini, qui est unus trium Patrum, quorum ætate complectitur Ecclesiam primitivam, a quo ad S. Eligium, et alios recentiores descendit; ejus vestigia sequemur, et scriptoribus eorumdem temporum errorem ejus confutabimus. Qua in re eum ordinem observabimus, ut primum id constituamus, quod maxime probabile videtur; quo probato, evanescet mendacium haud secus, ac tenebræ luce fulgente.

1 Part. II, cap. III.

CAPUT II

Fuisse duo genera peccatorum mortalium, quorum alterum obnoxium fuit Pœnitentiæ publicæ, alterum non item. Quod probatur ex S. Augustino et S. Eligio.

I. Res, quam tractare aggressi sumus, postulat ante omnia dilucidationem duorum capitum; sine qua non possumus progredi ad dirimendam quæstionem propositam. Primum enim ostendendum, quot genera peccatorum statuerint veteres, deinde quot genera pœnitentiæ habuerint.

Ad prius quod attinet, paucis verbis rem complectitur, cum contendat eos statuisse tantum duo genera peccatorum venialia et mortalia; quorum priora expiabantur precibus et bonis operibus, cum non essent satisfactioni publicæ obnoxia, cætera vero, quæcumque tandem essent, eam necessario subibant.

Ego vero contra existimo, hominem hallucinatum esse, ac tria fuisse peccatorum genera, cum præter venialia veteres dispescerent mortalia in duo genera. Prius fuit minus gravium, quibus imposita non erat satisfactio publica; posterius atrociorum, quæ canones pœnitentia publica expiari volebant. Itaque falsum est, omne peccatum mortale hac pœnitentia expiatum.

II. Ut lis hæc dirimatur, non opus est ratiocinationibus, sed testimoniis; agimus enim de consuetudine, quæ non potest probari, nisi testimonio eorum, qui iis quibus vigebat, sæculis vivebant. Potissimus testis, aut potius arbiter erit Augustinus, quandoquidem id inter disceptantes convenit. Contendo igitur contra Arnaldum, aut contra eos, qui illum docuerunt quod scripsit, S. Augustinum censuisse, esse duo genera peccatorum mortalium, ut liquet ex disertis ejus locis, quorum duo præsertim proferam.

Non omnia peccata mortalia publicæ pœnitentiæ erant subjecta.

Prior est desumptus ex homilia, in quo agit de pœnitentia, tribusque ejus rationibus. Cum vero venit ad tertiam, quæ imposita

erat peccatis mortalibus, subdividit hoc peccatorum genus, ostenditque, altera ejusmodi non esse, ut obnoxia essent pœnitentiæ publicæ; altera vero, quæ sunt scandalosa, hanc satisfactionem debere læsæ societati.

Quod probatur ex S. Augustino.

III. Hortatus eum, qui post baptismum in peccatum mortale delapsus est, ut semetipse probe examinet, « Postremo, inquit, ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut se indignum homo judicet participatione corporis et sanguinis Domini; ut qui separari a regno cœlorum timet, per ultimam sententiam summi Judicis, per ecclesiasticam disciplinam a Sacramento cœlestis panis interim separetur. » Quo facto, vult eum adire præsules : « Et cum ipse in se protulerit severissimæ medicinæ, sed tamen medicinæ sententiam, veniat ad antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur, et tanquam bonus jam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, a præpositis sacramentorum accipiat satisfactionis suæ modum, ut in offerendo sacrificio cordis contribulati, devotus, et supplex id tamen agat, quod non solum illi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam cæteris ad exemplum. Utsi peccatum ejus non tantum in gravi ejus malo, sed etiam in tanto scandalo, et aliorum, atque hoc expedire in utilitatem Ecclesiæ videtur Antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis, agere pœnitentiam non recuset, non resistat, non letiferæ plagæ per pudorem addat tumorem. »

Ex hoc Augustini loco manifesto liquet, omnia peccata mortalia non fuisse pœnitentiæ publicæ obnoxia; sed tantum scandalosa, remque relatam fuisse ad judicium episcopi.

IV. Alter locus sanctissimi doctoris non minus est disertus. Exstat in *Enchiridio*, seu Manuali libello *ad Laurentium* [1]. Postquam enim distinxit duo delictorum genera, quorum unum vocat *peccatum*, alterum *crimen*, et quorum prius invenitur etiam in sanctorum hominum vita, non posterius, pergit sic de posteriori agere, cujus duas distinguit species hisce verbis [2] : « Sed neque de ipsis criminibus, quamlibet magnis, remittendis in Ecclesia, Dei desperanda est misericordia agentibus pœnitentiam secundum modum sui cujusque peccati. In actione autem pœnitentiæ, ubi tale crimen commissum est, ut is, qui commisit, a Christi etiam corpore separetur non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. *Cor* enim *contritum, et humiliatum Deus non spernit.* Verum, quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque enim in aliorum notitiam per verba, vel quæcumque alia signa procedit, cum sit coram illo, cui dicitur, *gemitus meus a te non est absconditus*; recte constituuntur ab iis, qui Ecclesiæ præsunt, tempora pœnitentiæ, ut fiat etiam satis Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata. Extra eam enim non remittuntur. »

V. Quid aliud ex hisce Augustini verbis colligere possumus, nisi omne *crimen* (si hoc nomen sumatur pro peccato mortali) non fuisse obnoxium pœnitentiæ, sed quædam tantum atrociora? Alioqui dixisset simpliciter, et sine exceptione, omnes, qui quodvis crimen commisissent debuisse separari a corpore Jesu Christi. Quod non fecit, imo vero criminum discrimen esse ostendit hisce verbis : « ubi tale commissum est, ut is, qui commisit, a Christi etiam corpore separetur. » Unde liquet fuisse crimina, quæ talia non erant, ut eorum reus dignus esset exclusione ab Eucharistia.

Annon is ridiculus esset, qui verba faciens de peccato mortali diceret : « Si tale sit peccatum mortale, ut qui id commisit, in eo statu moriens, æternum damnatur, » quasi omne peccatum mortale non sit ei pœnæ obnoxium. Non minus absurda est oratio S. Augustini, si, ut vult Arnaldus, quodvis mortale peccatum pœnitentia publica esset expiandum. Verum vituperandus non est scriptor ipse, sed pravæ ejus interpretationis auctor.

Et ex S. Eligio.

VI. S. Eligius similiter distinguit duo genera peccatorum mortalium, quorum in alia, quæ erant publica, et scandalosa, exemplum pœnitentiæ publicæ statuebatur : alia vero minora, et frequentiora expiabantur arcana pœnitentia. Hæc habet in homilia XIII, ubi postquam pœnitentiæ publicæ subjectos ad virtutem hortatus est, sic auditores alloquitur [3] : « Fratres, post exhortationem, quam habuimus ad Pœnitentes, mecum admoneo, ut unusquisque nostrum redeat ad conscientiæ suæ secreta, et interroget seipsum, etc. Videat summopere, ut sacramenta corporis, et sanguinis Domini digne recipere queat, quatenus sibi potius salutem, quam damnationem acquirat. »

Hæc verba ostendunt, fuisse peccata mor-

1 Cap. LXV, § 3 aut 6 in Edit. Bened. — 2 Ibid. cap. LXV. — 3 Hom. XIII tom. II *Bibl. Patr.*

talia, quæ impediebant, ne quis digne communicaret, et propter quæ timenda erat damnatio; quæ tamen satisfactione publica non expiabantur. Hæc enim imposita non erat nisi atrocioribus sceleribus, ut idem vir sanctus in sequentibus ostendit : « Non abhorreamus ergo, inquit, Pœnitentes illos propter magnitudinem scelorum suorum. » Carere intellectu eum oportet, qui hinc non colligat, a pœnitentibus, de quibus agit S. Eligius, commissa fuisse nefaria scelera, non quævis peccata mortalia. Quod magis liquebit ex capite sequente, in quo de rationibus pœnitentiæ agemus.

CAPUT III.

De tribus generibus Pœnitentiæ, ubi auctoritate Augustini ostenduntur quævis peccata mortalia non fuisse subjecta satisfactioni publicæ, neque excommunicationi, ut credidit Arnaldus.

I. Quemadmodum duo sunt genera peccatorum mortalium; sic erant duo genera remediorum, quibus curarentur, eaque petita a pœnitentia. Præter pœnitentiam publicam, qua expiabantur peccata publica, et scandalosa, ut loquar de iis, quæ necessario, non vero de iis, quæ sponte fiebant, Ecclesia habuit alteram tempore S. Augustini, et quæ aliquandiu postea viguit, quæ non suscipiebatur publice.

Ut rem altius repetamus, nos docet Augustinus in homilia capite superiore laudata, tria genera pœnitentiæ fuisse in Ecclesia usitata[1]. Primum suscipiebatur a catechumenis ante baptismum, de qua etiam agit Tertullianus in libro *de pœnitentia*. Secundum erat peccatorum leviorum post baptismum admissorum, quæ non necessario obnoxia erant potestati clavium[2]; sed expiabantur precibus, et bonis operibus, ut multis locis docet Augustinus. Tertium erat peccatorum mortalium admissorum a fidelibus[3]. Hoc vero, ex sententia Arnaldi, semper erat publicum, quodcumque delictum fuisset, sive publicum, et scandalosum, sive arcanum, et solius cogitationis, quandoquidem nullo excepto credit omne peccatum mortale expiatum fuisse excommunicatione, et satisfactione publica.

II. Verum, ut loquar, sicut jam cœpi, de tempore S. Augustini, deque eo quod id sequutum est, error est manifestus, et qui arguitur loco ejusdem sancti doctoris in homilia jam memorata. Qua in re mira est cæcitas Arnaldi, qui judicium de hoc negotio ex S. Augustino ferri voluit, nec tamen animadvertit, S. Augustinum contraria prorsus affirmare, docereque, omnia peccata mortalia pœnitentiæ publicæ obnoxia non fuisse.

Quid potest disertius esse verbis magni illius doctoris superiori capite memoratis? S. Augustinus in illa L homilia loquitur tantum de pœnitentia peccatis mortalibus imposita. Vult primum unumquemque se judicare, et subtrahere a participatione corporis, et sanguinis Christi. Deinde vult pœnitentem convenire Antistitem, et postquam ei peccata confessus fuerit, sequi ejus mandata de satisfactione, et castigatione delictorum. Addit, si Antistiti peccatum videatur non tantum grave, sed etiam vehementer scandalosum, pœnitentiam esse agendam in notitia multorum, aut etiam totius plebis.

III. Ex tota hac oratione sequitur peccata mortalia non fuisse obnoxia pœnitentiæ publicæ, sed tantum publica, et scandalosa. Quinetiam, si verba S. Augustini attente expendamus, comperiemus, non omnia, quæ hujus generis erant, damnata fuisse ad pœnitentiam publicam coram universa plebe; et quædam minus scandalosa coram multis quidem, sed non coram omnibus expiata fuisse.

Peccata mortalia et scandalosa subjecta pœnitentiæ publicæ, non vero alia.

Alter locus S. Augustini non minus clare ostendit non fuisse unum genus pœnitentiæ, ut nec erat unum criminum genus. Nonnulla nimirum erant peccata mortalia ejusmodi, ut digna non essent canonica separatione a corpore Christi, qua ad satisfactionem rei adigerentur. Quod satis superiore capite explicuimus.

IV. Præterea idem S. Augustinus eadem homilia nos docet, suo tempore neminem fuisse communione exclusum, nec proinde adactum ad pœnitentiam publicam, nisi propter crimina, quæ non tantum graviora erant, sed etiam publica, et ita nota, ut

1 Cap. II, hom. L. — 2 Ibid. cap. III. — 3 Ibid. cap. IV.

oporteret eorum homines accusari, et convinci, nisi sponte sua ea faterentur. Adito caput IV, ejus homiliæ, ubi postquam S. Augustinus rationem reddidit, cur multi magni peccatores admitterentur ad participationem Eucharistiæ, sine pœnitentia publica, dixitque eos non potuisse legitime convinci, sic loquitur : « Nos vero a communione quemquam probibere non possumus, (quamvis hæc prohibitio nondum sit mortalis, sed medicinalis) nisi sponte confessum, aut in aliquo sive sæculari, sive ecclesiastico judicio nominatum, atque convictum. »

Postea probat auctoritate Apostoli, neminem arceri debere a communione Ecclesiæ sine judicio publico, ita ut delinquentes sint convicti, deficientibusque evidentibus argumentis, sint tolerandi. Hanc in rem profert exemplum Evangelicum paleæ, et grani; paleamque interpretatur malos, aut reprobos qui in consummatione rerum omnium separabuntur a bonis, atque in ignem infernum conjicientur ; nedum ut interpretetur paleam imperfectos, granum vero perfectos, ut fecit Arnaldus[1]. Denique tota disputatio capitis IV, ejus homiliæ non patitur nos aliter de re judicare, quam fecimus.

V. Est et alius locus S. Augustini, quo idem confirmatur. Exstat in homilia XVI in verba Domini nostri, secundum S. Matthæum, ubi docet, quomodo corrigendus sit frater, et qui privatim sit monendus is, cujus delicta non sunt publica. Deinde hæc habet: « Novit enim nescio quem homicidam episcopus, et alius illum nemo novit[2]. Ego volo illum publice corripere, at tu quæris inscribere. Prorsus nec probo, nec negligo; corripio in secreto, pono ante oculos Dei judicium, terreo cruentam conscientiam, persuadeo pœnitentiam. » Pergit hac de re ratiocinari, proponitque exemplum adulteri occulti, cujus delictum proditur ab ipsius uxore episcopo, qui tamen eum palam non castigat, sed clam : « nos non prodimus palam, inquit, sed secreto arguimus. » Hinc intelligere licet, quemadmodum castigatio clam fiebat, ne peccatum occultum revelaretur : sic pœnitentiam privatim peractam fuisse, ne arcanum proderetur.

VI. Sed ut omnis eximatur dubitatio de sententia incomparabilis doctoris, proferam eximium ejus locum, in quo manifesto distinguit tria genera peccatorum ; unum scilicet venialium, et duo mortalium. In libro *de Fide et Operibus*, postquam negavit ullum esse sine peccato, ostendit, de quo peccatorum genere intelligenda sit hæc generalis sententia : « Nisi essent, inquit[3], quædam ita gravia, ut etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus : *Congregatis vobis, et meo spiritu, tradere ejusmodi hominem Satanæ, ad interitum carnis* etc. Item nisi essent quædam non ea humilitate pœnitentiæ sananda, qualis in Ecclesia datur ei, qui proprie pœnitentes vocantur; sed quibusdam correptionum medicamentis, non diceret ipse Dominus : *Corripe eum inter te, et ipsum solum, et si te audierit, lucratus es fratrem tuum.* Postremo, nisi essent quædam, sine quibus hæc vita non agitur, non quotidianam medelam poneret in oratione, ut dicamus : *Domine dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* »

Annon illic sunt tria peccatorum genera ? Eorum venialia sunt tertia, simplicia mortalia sunt secunda, gravissima omnium sunt prima, quæ excommunicatione expiantur. Est ergo falsum, quod affirmat Arnaldus, omne peccatum mortale, cujuscumque generis fuerit, ex S. Augustini sententia, excommunicatione fuisse expiatum, cum liqueat gravissima tantum ei fuisse obnoxia.

CAPUT IV.

Idem probatur aliis locis S. Leonis, S. Eligii, et conciliorum Gallicanorum.

I. S. Leo Papa, ejus nominis primus, in epistola XCII, quam scribit ad Rusticum episcopum Narbonensem, manifesto testatur, præter pœnitentiam publicam, fuisse aliam vulgarem, et privatam, quæ imponebatur peccatis mortalibus, non ita gravibus. Cum enim responderet quæstioni, quam ei proposuerat ille episcopus, qui essent tractandi illi, qui, cum diu vixissent apud ethnicos, redibant ad Christianos, et petebant communionem ita statuit[4]: « Si convivio solo Gentilium

1 Vide supra lib. III, cap. XIV, § 3. — 2 Serm. 16 *de Verb. Dom. sec. Matt.* cap. VIII. — 3 Cap. XXVI tom. IV ed. Lovan. ac tom. VI ed. Bened. — 4 Ep. XCII, inq. XIX.

et escis immolatitiis usi sunt, possunt jejuniis, et manus impositione purgari, ut deinceps ab Idolothytis abstinentes, sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut Idola adoravere, aut homicidiis, vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per pœnitentiam publicam, non oportet admitti. » En pœnitentiam peculiarem peccatis mortalibus, ut intelligere est ex *impositione manuum*, quæ non fiebat, nisi peccatorum mortalium causa. Deinde pœninitentiam publicam describit sequentibus verbis.

II. S. Eligius sermone XV, non minus sententiam nostram confirmat, præterquam quod nominatim loquitur de præparatione ad communionem, quæ est potissimum caput disceptationis nostræ. Hortatur ergo primum fideles, ut recte sese præparent ad accipiendum Sacramentum; deinde eos monet, ut eam in rem utantur pœnitentia, quam Dominus propterea in Ecclesia instituit. Tum explicat rationem, qua peragebatur pœnitentia, ostenditque fuisse privatam unam, alteram vero publicam.

Priorem hisce verbis describit[1]: « Quicumque ergo vestrum quadragenum dierum observationibus pœnitentiam, et confessionis suæ debitum se exercuisse recolit, agat Domino gratias, et quidquid templum Dei violando in se destruxerit, non desperet, sed cito de malo iniquitatis suæ consurgat. »

III. Facile est conjectu sanctum virum loqui de pœnitentia, qua post mortalia peccata sese disponebant ad communionem, quoniam ea sola peccata possunt destruere templum Dei. At eam non fuisse publicam, sequentia manifesto ostendunt: « Similiter, inquit, quod dico, omnibus vobis dico, clericis, laicis, sanctimonialibus, ut quisquis se recolit invidiæ, aut detractionis, odii quoque, et fornicationis, sive incestus, vel perjurii, cæterorumve vitiorum contagione adtactum, saltem hodie, per divinæ salutis medicamentum, in quantum prævalet, se purificare procuret. »

Non potest ad pœnitentiam publicam auditores suos promiscue hortari; quia clerici, qui inter eos erant, immunes ejus habebantur. Itaque intelligit satisfactionem privatam, et arcanam, quam delinquentes propter arcana peccata, quamvis maxima, subibant; nisi si quis velit explicare hæc loca de peccatis mortalibus, cogitatione duntaxat admissis, et quæ non erant obnoxia pœnitentiæ publicæ.

IV. Postea idem vir sanctus orationem convertit ad eos, qui publicam pœnitentiam agebant, et « quia ergo, inquit, majora crimina admittentibus, majora admittenda sunt remedia, convertam me ad vos, quos Ecclesia ex more pœnitentes vocat. »

In homilia vero XVI diserte dicit pœnitentiam publicam fuisse criminibus publicis impositam: « Duos, inquit, præterea, fratres mei, alloquimur, quos publica actio criminalis publicam agere coegit pœnitentiam. »

V. Præterea I concilium Vasionense can. VIII, statuit, si quis deliquisset, conscio tantum episcopo, ita ut legitime convinci non posset, eum non esse arcendum a communione, sed privatim monendum. » Illo, inquit, quandiu probari nihil potest, in communione omnium, præterquam ejus, qui eum reum judicat, permanente. » Id concilium convenit anno 442.

Sic VI concilium Arelatense, convocatum A. D. 813, decernit, *ut qui publico* crimine convicti sunt, rei publice judicentur, et publicam Pœnitentiam agant secundum canones.

Concilium II Cabilonense eodem anno coactum, restituens usum veterem pœnitentiæ publicæ secundum antiquos canones, dignissimum est, quod hic audiatur, quia describit usum primitivum, de quo certamus. Sic ergo habet, can. XXV. « Pœnitentiam agere juxta antiquam canonum constitutionem in plerisque locis ab usu recessit, et neque excommunicandi, neque reconciliandi antiqui moris ordo servatur; ut a Domino Imp. impetretur adjutorium, qualiter si quis publice peccat publica mulctetur pœnitentia, et secundum ordinem canonum, pro merito suo excommunicetur, et reconcilietur. »

VI. Hic episcopi instauraturi usum pœnitentiæ publicæ, qualis olim obtinuerat in Ecclesia, aliud nihil poscunt, nisi ut ii, qui publicum delictum admiserunt, publicam pœnitentiam agant. Itaque moris non erat Veteris Ecclesiæ excommunicare propter quævis peccata mortalia, sed propterea ea duntaxat, quæ palam innotuerant. Alioquin Patres illi a se ipsi dissensissent in eo, quod aggressi restituere pœnitentiam, ad exemplar antiquorum canonum, rem non perfecissent, cum satis haberent ei subjicere sola peccata publica.

[1] Tom. I. *Bibl. Patr.* col. 21

Concilium Rhemense II, quod congregatum fuit eodem anno Domini nostri 813, præcipit nobis omnem occasionem dubitandi an fuerit pœnitentia, una publica, altera privata. Vult enim canon XIII, « ut discretio servanda sit inter pœnitentes, qui publice, et qui absconse pœnitere debent. » Falsum est ergo pœnitentiam illam publicam erga omnis generis peccata mortalia usitatam fuisse in Ecclesia usque ad duodecimum sæculum, ut existimavit Arnaldus.

CAPUT V.

Aliud argumentum, ex quo liquet fuisse pœnitentiam non tantum publicam, sed etiam arcanam; ex eo ductum, qaod Clerici essent immunes pœnitentiæ publicæ, qui tamen, si gravius delinquerent, pœnitentiæ subjiciebantur, quam proinde privatam esse oportebat. Pœnitentes proprie dictos fuisse eos, qui pœnitentiam publicam subibant.

Clerici olim immunes pœnitentiæ publicæ.

I. Habemus et aliud argumentum, quo confirmatur arcana pœnitentia peccatorum mortalium, quo cuivis non plane judicio destituto satisfieri queat. Petitur autem ex consuetudine quadam veteris Ecclesiæ, cujus antea memini, et quæ pertinebat ad clericos. Hisce enim nulla erat pœnitentia publica, sicut probavimus testimoniis Patrum, quibus possumus nunc adjicere locum Origenis, qui in lib. III *contra Celsum Epicureum*, scribit eos, qui post baptismum in grave peccatum delapsi erant, non potuisse amplius ecclesiasticum munus ullum consequi [a].

II. Attamen constat, clericos post admissum peccatum satisfecisse, eamque satisfactionem dictam *Pœnitentiam* et *sæpe* etiam *pœnitentiam arcanam*, vel *privatam*. Prius nos docet IV canon I concilii Arausionensis qui sancit, « Pœnitentiam desiderantibus etiam clericis non esse negandam. » S. Bachiarius in epistola *ad Januarium*[1], eum arguit, quod diceret Levitas, hoc est Diaconos, non pœnitentia juvari: « Sed dicis fortasse, Levita est iste, qui cecidit, nec ei remedii potest medicina conferri. Erras, mi frater etc. »

Præterea Sozomenus narrat ambos Apollinares[2], patrem, et filium quorum prior erat presbyter, posterior Anagnostes, cum fuissent excommunicati a Theodoro Laodiceæ episcopo, pœnitentiam egisse cum lacrymis ac jejuniis, deinde reconciliatos Ecclesiæ.

Nec desunt concilia, quæ definiunt pœnitentiam episcopis imponendam, aliisque sacrorum ministris, qui in Deum deliquissent[3].

III. Cum autem pœnitentia illa non esset publica, cujus immunes erant clerici, eam oportuit esse arcanam, Hoc nos diserte docet S. Leo in epistola XCII, ubi hæc habet[4]: « Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore, aut in diaconi gradu fuerint constituti, hi pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi etc. Unde ejusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata est expetenda secessio, ubi illis satisfactio si fuerit digna, sit etiam fructuosa. »

Ante eum, V concilium Carthaginense vetuerat[5], « ne si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviori culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit removere, eis manus, tanquam pœnitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur. »

Concilium I Matisconense damnat clericos[6], qui vestes sæculares induissent, et vestiti fuissent parum decenter, aut qui arma tulissent, ad carcerem triginta dierum, in quo pane, et aqua alantur.

Narbonense[7] jubet eos relegari in monasterium per annum integrum, ibique pœnitentiam agere, si in superiores potestates ecclesiasticas insurrexerint, dictisque aut factis eas male habuerint. Idem iis imponit biennium pœnitentiæ, si furtum admiserint[8].

IV. Omitto innumera alia conciliorum decreta, quæ propter varia peccata pœnitentiam clericis imponunt, de quibus alibi agam. Nunc unum probare aggressus sum, fuisse aliam pœnitentiam præter publicam, erga

a Εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστασίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταλέγοντες τοὺς φθάσαντας μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ ἐπταικέναι.

1 *Bibl. Patr.* tom. V col. 123 — 2 Sozom. lib. VI, cap. XXV. — 3 Emer. can. VII Tolet I. cap. VIII et IX. — 4 Inquis. I. — 5 Can. II. — 6 Can. V. — 7 Can. V et VI. — 8 Can. VIII.

peccata mortalia; quoniam clerici, qui sæpe pœnitentiæ suberant, eam non agebant palam.

Erat pœnitentia seu satisfactio arcana, ad quam admittebantur etiam laici, ad expianda vulgaria peccata mortalia, quæ nec publica erant, nec scandalosa; ut perspicue ostendimus testimoniis manifestis, et præsertim S. Eligii.

Concilia, et SS. Patres, dum agunt de pœnitentia, et pœnitentibus, aliquando distinguunt hæc duo genera, cum docent vere ac proprie dictos pœnitentes fuisse eos, qui pœnitentiam coram omnibus agebant. In hosce enim cadebant omnes pœnæ, et censuræ constitutæ canonibus pœnitentialibus; qualis fuit irregularitas, et infamia canonica, non in eos, qui clam pœnitentiam agebant.

V. Sic I. concilium Toletanum can. II. postquam vetuit in clericatum admitti eos, qui antea pœnitentiam subiissent, sequentibus verbis ostendit, quos intelligat. « Eum vero, inquiunt Patres, pœnitentem dicimus, qui post baptismum aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus, gravissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens sub cilicio, divino fuerit reconciliatus altari. » Ex quibus verbis colligimus contra novos pœnitentiarios, omne peccatum mortale non fuisse obnoxium pœnitentiæ publicæ, sed tantum atrociora.

Augustinus pariter epistola CVIII. « Agunt, inquit, etiam homines pœnitentiam, si post baptismum ita peccaverint, ut excommunicari, et postea reconciliari mereantur, sicut agunt in omnibus ecclesiis illi, qui proprie pœnitentes appellantur. » In libro *de Fide et Operibus* cap. XXVI, quod citavimus, similiter *Pœnitentium* nomen ad hosce solos refert.

CAPUT VI.

Tempore S. Augustini omnia peccata mortalia expiata non fuisse pœnitentia publica. Argumenta Arnaldi explicata, et repulsa; et primum quidem id, quod deducit ex duobus generibus, et nominibus peccatorum mortalium, et venialium. Nomen mortalis peccati varie sumi. Quænam sint peccata mortalia, de quibus agit S. Pacianus.

I. Perspicue, nisi fallor, ostendi tempore Augustini, hoc est, primitivæ Ecclesiæ, ex Arnaldi sententia, et sæculis sequentibus, quibus Pœnitentia publica in Ecclesia observata est, non fuisse eam impositam omnibus peccatis mortalibus, sed tantum gravioribus, et quibus inerant hæ duæ circumstantiæ, ut essent et publica, et scandalosa; aliorum vero peccatorum causa fuisse satisfactionem privatam, et arcanam, post confessionem editam apud episcopum, aut apud presbyterum ejus vicarium.

Quod non eo dico, quasi non licuisset fidelibus pœnitentiam publicam agere propter arcana peccata, quod colligere licet ex S. Basilio can. LXI eorum, quos misit ad Amphilochium, et S. Ambrosio lib. I *de pœnitentia*, cap. XVI. Sed sponte sua eam subibant pœnitentiam, ut et alii, qui nullo admisso peccato, præ humilitate, utque corpus suum macerarent, numero pœnitentium publicorum adscribi cupiebant. At hinc nullum duci potest consectarium, neque res hæc haberi instar canonicæ constitutionis, ut putat Arnaldus; qui contendit omne peccatum mortale, sine exceptione ulla, pœnitentiam publicam subisse.

II. Argumenta autem, quæ profert ad confirmandum illud paradoxum, non tantum sunt conferanda cum iis, quibus opinionem contrariam probavimus; sed sunt levia, ac solutu facilia, si adhibeatur vel minima attentio conjuncta cum mediocri cognitione Antiquitatis, lectione SS. Patrum, et conciliorum comparata.

Profert primo loco discrimen peccatorum ab antiquis Patribus constitutum, et varia

nomina iis imposita[1]; cum nonnulla vocent *magna peccata*, *graviora*, *mortalia*, *lethalia*, *mortifera*, *damnabilia* ac præsertim *crimina*, etc. alia vero *venialia*, *leviora*, *minuta*, *parva*, *quotidiana*, *delicta justorum*, *quorum fraudibus nullus immunis est*, *et quæ meliorum operum compensatione curantur*.

Hæc cum ita sint, inde colligit, a Veteribus duo tantum genera peccati esse constituta, mortale, et veniale. Deinde, quia Patres cum docent, qui satisfacere possimus pro utroque illo genere peccati, censent mortalia quidem expianda esse pœnitentia publica, venialia vero precibus, aliisque bonis operibus; putat peccatum nullum mortale immune fuisse hujus pœnitentiæ.

III. Cui objectioni respondemus primum, parum interesse scire, quo nomine vocentur peccata, anve ea, ob quæ homines gratia Dei excidunt, dicantur *peccata mortalia*, *vel crimina*, modo Patres aliis loquutionibus doceant, cum omnia peccata mortalia non sint paria, illa easdem pœnas non dedisse; adeo ut nonnullorum sat gravis pœna haberetur pœnitentia vulgaris, et arcana, aliis vero imponeretur pœnitentia publica; quia non modo erant vulgaribus majora, sed etiam publica, et scandalosa. Hanc enim rationem afferunt SS. Patres, et concilia, ut antecedentibus capitibus ostendimus auctoritate S. Augustini, et aliorum, qui aperte commemorant duas illas circumstantias peccati mortalis, ob quas subjiciebatur pœnitentiæ publicæ.

Sic S. Augustinus ait esse crimina gravia[2], et propter quæ tamen non est desperandum pœnitentiam eorum agendam, eamque publicam si sint publica, sique ita antistiti, seu sacerdoti videatur.

IV. Prætera respondemus, quemadmodum nomina *peccati*, et *peccatoris* significant interdum universe omne delictorum genus, eorumque, a quibus admittuntur, interdum peccata insigniora, majoresque peccatores, cum Scriptura vocet Idololatriam *peccatum Jeroboami*[3], et nomine peccatoris intelligat hominem, cujus vita est scandalosa, et infamis insigni quopiam delicto, ut cum Judæi Dominum nostrum vocabant *peccatorem*; sic etiam veteres Patres nomina *criminis* et *peccati mortalis* nunc quidem imponere quibusvis delictis, quibus vita spiritualis gratiæ exstinguitur, nunc vero enormibus delictis, atque inusitatis. Cujus rei aliquot subjiciam exempla.

Quænam sint peccata mortalia de quibus agit Pacianus.

V. S. Pacianus Barcinonensis episcopus in *Parenæsi* ad pœnitentes, distinguit crimina a peccatis. Cum enim ei agendum esset de pœnitentia, quam Novatiani negabant esse in potestate Ecclesiæ, circa nonnulla peccata, de quibus posthac agemus, hæc habet[4]: « Primum igitur, ut diximus, de modo peccantium retractemus sedulo requirentes, quæ sint peccata, quæ crimina; ne quis existimet propter innumera delicta, quorum fraudibus nullus immunis est, me omne hominum genus indiscreta pœnitendi lege constringere. »

Postea dicit sub Vet. Testamento distincta non fuisse peccata magna aut parva, sed omnem Mosaicæ legis transgressionem summo rigore pœnas dedisse; sub lege vero gratiæ graviora delicta a levioribus esse distincta; Deumque priora redegisse ad exiguum numerum, nimirum trium, quæ memorant Apostoli *Act.* xv, in epistola synodi Jerosolymitanæ, et quæ sunt Idololatria, homicidium, et fornicatio. « Ista sunt, inquit, capitalia, fratres, ista mortalia. »

VI. Tum mentem suam explicaturus addit, vocari ea peccata mortalia, quia Joannes I ep. c. v scribit esse homines, qui peccant *ad mortem*, hoc est, peccata mortalia admittunt, pro quibus Deum orari vetat; quia voce *mortalia* intelligit scelera inusitata, digna exclusione a corpore Ecclesiæ, ac excommunicatione, quæ est mors canonica; propter quam, qui ei suberant, excludebantur precibus, et meritis Ecclesiæ, ut antea ostendimus.

Hæc oratio Paciani ostendit verum id esse, quod antea observavi de nomine *peccati mortalis*, sumpto interdum pro graviori scelere, quod creat non tantum mortem spiritualem, quod ei commune est cum cæteris peccatis mortalibus, sed etiam mortem canonicam. Sic docent Jurisconsulti, præter mortem naturalem esse aliam, quam vocant similem, quale est exsilium perpetuum. Vide l. XXIX, §. *Et quid tantum. D. de liber. et post.* et l. IV, §. *si deportatus D. de bon. libert.*

VII. Itaque sanctus ille vir restringit appellationem peccati mortalis ad tria illa, propter quæ paulo ante Tertulliani ætatem delinquentes Ecclesia, et communione in perpetuum ejiciebantur; quod usitatum non erat primo sæculo, ut antea observavimus. Unde sequitur reliqua peccata, quæ vere mortalia

1 Part, II, cap. IV. — 2 *Enchir.* LXV. — 3 III *Reg.* XVI, 19. — 4 Tom. III *Bibl. Patr.* col. 70.

dicuntur, non esse ejus generis, de quo loquutus est Pacianus.

Itaque possumus statuere duo esse genera peccatorum mortalium, pro variis rebus, de quibus sermo erit. Si enim loquamur de gratia, quam peccatum in animo nostro exstinguit, omne peccatum, cujus est is effectus. vulgo *mortale* vocatur. Sed si spectemus alterum illum effectum, qui situs est in exclusione a communione, et a participatione meritorum, et precum Ecclesiæ; omnia ea peccata non sunt dicenda mortalia, sed quædam tantum, quæ ab Ecclesia ad mortem canonicam damnata sunt.

CAPUT VII.

Amplior declaratio loci Paciani, capite superiore prolati; quo videtur omnis spes veniæ præcidi iis, qui certis criminibus capita sua obstrinxerint. Quod ut melius intelligatur, hæresis Montanistarum, et Novatianorum explicatur. Duo genera peccatorum secundum Tertullianum, quorum alia sunt mortalia, alia secus. Quare priora mortalia dicantur.

Amplius declaratur locus Paciani.

I. Locus Paciani allatus, cum sit eximius, prætereaque obscurus, et difficilis, dignus est, qui a nobis attentius consideretur, ut ex eo lucem aliquam rei, de qua agimus, feneremur.

Prima fronte mirum videtur eum omnem præcidere spem remissionis ac reconciliationis iis, qui affines fuerint unius trium illorum criminum, idololatriæ, homicidii, aut fornicationis; postquam enim usus est distinctione a me superiori capite allata, ait eos, qui rei sunt *capitalium*, vel mortalium peccatorum, paucos esse numero, nec remedium ullum iis superesse, quemadmodum levioribus, quæ possunt bonis operibus, virtutibusque contrariis expiari.

II. Deinde sibi hanc proponit quæstionem[1], quid *ergo moriendum est*? Hoc est, nullumne est remedium iis, qui in ejusmodi peccata delapsi sunt? Cui quæstioni sic respondet, quasi nulla spes superest: « Hæc, inquit, quicumque post fidem fecerit, Dei faciem non videbit. Desperavere tantorum criminum rei. Quid vobis ego feci? Numquid non fuit in potestate, ne fieret? Nullusne admonuit? Nemo prædixit? Tacuit Ecclesia? Nihil Evangelia dixerunt? Nihil Apostoli comminati sunt? Nihil rogavit sacerdos? Quid quæritis sera solatia? Tunc decuit, cum licebat. » Hæc verba cæteraque, quæ subjicit, sunt plena desperationis erga eos, qui conscii erant trium illorum peccatorum mortalium. Quod difficile est creditu. Si enim hæc esset ejus sententia, faveret hæresi Novatianorum, a qua quam longissime abfuit, quam oppugnavit, et acriter confutavit tribus epistolis, quas ad Sympronianum dedit.

III. Ut hæc melius intelligantur, eademque opera magis illustretur potissimum nostrum argumentum, tenendum est, Novatianum conditorem sectæ de ejus nomine cognominatæ (qui vocatur a S. Ambrosio *Novatus*, errore qui ei communis est cum nonnullis Græcis) cum Stoicus esset, convenienter sectæ suæ, quæ omnia peccata paria esse volebat, nullum patiebatur recipi ad communionem, qui peccatum quodvis admisisset; negabatque rem esse in potestate Ecclesiæ, sed a solius Dei arbitratu pendere contendebat.

Verum successores ejus, et asseclæ remiserunt deinde aliquid de ille nimio rigore, distinxeruntque peccata mortalia in leviora, et atrociora; et posteriora sola nunquam remittenda esse dictitabant. Quod illis exprobrat Ambrosius loco laudato, hisce verbis: « Sed aiunt, se, exceptis gravioribus criminibus, relaxare veniam levioribus. Non hoc quidem auctor vestri erroris Novatus, qui nemini pœnitentiam dandam putavit; ea scilicet contemplatione, ut quod ipse non posset solvere, non ligaret; ne ligando sperari a se faceret solutionem. In eo igitur Patrem vestrum propria damnatis sententia, qui distinctionem peccatorum facitis, quæ solvenda a vobis putetis, et quæ sine remedio esse arbitremini. »

IV. Montanistæ ante Novatianos usi fuerant ea distinctione peccatorum *remissibilium* et *irremissibilium*, ut loquar cum Tertulliano; qui cum infeliciter in eam hæresin delapsus esset, multis ea de re agit in libro *de Pudicitia*. Confirmat autem eam distinctionem loco Joannis I, ep. V, ubi dicuntur nonnulla peccata esse ad mortem.

Hæresi Montanistarum Novatianorum explicatio.

1 *Parœn. ad Pœnit.* tom. III *Bibl. Patr.* col. 1.

Ea distinctione peccatorum conatur in concordiam revocare loca Joannis [1], quæ pugnare videntur; ut cum negat quemquam posse dicere *se esse sine peccato*, I, ep. I, 8, alibique hortatur Christianos, ne peccent; *omnis enim*, inquit, *qui natus est ex Deo, non peccat;* cap. v, 18. Quæ Tertullianus recte dici observat, « quod sint quædam delicta quotidianæ incursionis, quibus omnes sumus objecti. » Inter quæ delicta recenset, non tantum venialia, sed etiam mortalia nonnulla peccata : « Cui enim, inquit, non accidit, aut irasci iniquo, et ultra solis occasum, aut et manum immittere, aut facile maledicere, aut temere jurare, aut fidem pacti destruere, aut verecundia, aut necessitate mentiri? In negotiis, in officiis, in quæstu, in victu, in visu, in auditu quanta tentamur? » etc. Paulo post subjicit : « Sunt autem et contraria istis, et graviora, et exitiosa, quæ veniam non capiunt, homicidium, idololatria, fraus, negatio, blasphemia utique, et mœchia, et fornicatio, et si qua alia violatio templi Dei. » De hisce intelligit Tertullianus Joannem, cum natum ex Deo negat peccare; quod facit ad id, quod antea dixi, voce *crimen* interdum scelus atrocius significari.

Duo genera peccatorum ex Tertulliano.

V. Itaque ex Tertulliani sententia, quæ consentanea est hæresi Montani, nonnullis peccatis ex gravioribus nunquam venia concedenda erat, nec Ecclesiæ eorum remittendorum potestas erat. Ideo vocabantur *mortalia*, quia qui ea admiserat, necessario moriebatur *morte Canonica*, vel *Ecclesiastica;* alia vero non tam atrocia, quamvis essent ex eorum numero, quæ nunc mortalia a nobis vocari solent, quia nobis eripiunt vitam gratiæ, poterant veniam consequi, et qui iis inquinati erant, redibant ad communionem per viam pœnitentiæ.

Idem Tertullianus explicat clarius discrimen duorum illorum generum peccati cap. XXI, ubi hæc habet [2]: « Quis enim dimittit delicta, nisi solus Deus? et utique mortalia, quæ in ipsum fuerint admissa, et in templum ejus? Nam tibi, quæ in te reatum habent, etiam septuagies septies juberis indulgere in persona Petri. » Templum Dei est corpus humanum, quod polluit, exempli causa, adulterium, aut fornicatio. At homines debent ignoscere peccatis aliorum erga se, prout Dominus jussit, Petrum ignoscere ei, qui ipsum læsisset innumeris vicibus.

Hinc intelligimus summam hæreseos Cataphrygum, vel Montanistarum, quam sequuti sunt Novatiani, ut prodidit S. Ambrosius, cum quo consentit S. Augustinus lib. I, hom. XXVII, c. III.

VI. Postremo idem Tertullianus cap. XI, nos docet eam severitatem erga crimina nonnulla, quorum rei in perpetuum expellebantur ex ecclesia, et communione ita, ut relinquerentur soli misericordiæ divinæ; et pœnas aliorum peccatorum, quæ pendebant a potestate clavium, intromissas demum fuisse post mortem Christi.

Verum ostendimus lib. I, c. VI, falsam hanc esse opinionem, et per totum sæculum primum, et maximam partem secundi eam severitatem ignotam fuisse, omniaque peccata fuisse remissibilia. Præterea probavimus, severam illam disciplinam institutam fuisse paulo ante tempora Tertulliani, ut testatur Papa Innocentius I in ep. III, eamque cœpisse remitti ætate ipsius Tertulliani, et præsertim circa ætatem Cypriani, cum hæresis Novatianorum cœpit innotescere.

VII. Dum autem usa est Ecclesia ea distinctione peccatorum, quorum alia quidem erant irremissibilia, alia vero pœnitentia expiabantur, constat, ea, quæ vulgo *ad mortem*, vel *mortalia* dicebantur, non fuisse complexa omnia, quæ eo nomine a nobis vocantur, sed tantum ea ad quæ respexerat S. Joannes in loco laudato e I epist. canonica; qui fons est antiquæ distinctionis peccati *mortalis*, ac non *mortalis*, aut *venialis*, eo sensu quem dixi, ita ut spectetur potestas Ecclesiæ a Christo concessæ ligandi, et solvendi, absolvendi aut retinendi peccati. Quam potestatem coercuit, aut exseruit, pro sua prudentia, et prout tempora postularunt, ut recte observavit Innocentius I in memorata epistola.

Quin et diligenter animadvertendum Tertullianum ipsum cap. XXII *de Pudicitia*, fateri, Ecclesiam posse remittere peccata, quæ ipse judicavit, ac vocavit irremissibilia; quamvis eam potestatem tribuat soli ecclesiæ Montanistarum, quæ sola novum Paracletum, et recentiores Prophetas habebat. Qua in re Scriptor ille delirat, ostenditque magnam judicii ac ingenii imbecillitatem, ut solet in omnibus disputationibus, in quibus fidem catholicam oppugnat.

VIII. Nunc, ut ad locum Paciani revertamur, observandum, quamvis Ecclesia a tem-

1 *De Pudicit.* cap. VIII. — 2 *De Pudicit.* cap. XXI

pore S. Cypriani plane remisisset priscam severitatem, sustulissetque discrimen peccatorum remissibilium, et irremissibilium ita, ut quodvis peccatum absque exceptione remitteretur interveniente pœnitentia; attamen gravissime punita ea delicta, quæ antea irremissibilia fuerant. Neque is rigor ubique par erat in singulis ecclesiis, sed major, aut minor, pro varietate gentium, ac ingeniorum, aut pro necessitate temporum. Quam in rem etiam non parum faciebat indoles eorum, qui ecclesias regebant, hoc est, presbyterorum, et episcoporum; quorum alii austeriores ac procliviores ad severitatem natura fuere; alii vero mitiores, ac clementiores.

IX. Hinc ortæ varietates, quæ occurrunt in singularum ecclesiarum canonibus, et constitutionibus; quarum nonnullæ sunt duriores ac regidiores ad conservationem disciplinæ, aliæ vero mitiores, et clementiores erga pectores. Canones Eliberitani concilii in Hispania insignes sunt severitate, quæ videtur esse nimia. Constituunt enim severissimas pœnas multis peccatis, et præsertim quidem tribus criminibus, de quibus superioribus capitibus egimus. Jubent enim eos, qui commiserint idololatriam, homicidium, aut peccata carnis, arceri a communione [1], et ab Ecclesia per totam vitam [2], imo vero moribundos sine remedio deseri [3].

X. Quod attinet ad alias synodos, quamvis rigori modum imposuerint in eo, quod noluerint communionem, absolutionemque moribundis negari, quodcumque peccatum admisissent; attamen, ad cætera quod attinet, æque inexorabiles fuerunt nonnullis criminibus, ac præsertim tribus illis, quorum sæpe meminimus, et quorum reos nonnisi moribundos reconciliari voluerunt.

Possem hic proferre multos canones, hujusce veritatis testes; sed eruditi, et quicumque operam dant cognitioni harum Antiquitatum, plus satis invenient. Speciminis causa, vide Ancyr. can. XXIII, Basil. ad Amphilochium LXXIII, concil. Arelatensis I, can. XIV, Toletani I, can. XVIII et XIX, Valentini can. III, Ilerdensis can. I, Remensis can. IX, Siricii ep. I, can. V et VI, et XVI, Toletani can. III.

XI. Summus ille rigor, cui suberant sontes memoratorum criminum, diuturnitas pœnitentiæ, austeraque ac difficilia ejus officia, præter ignominiam concoquendam, sine ulla spe finis ullius, nisi qui vitæ ipsius futurus esset; omnia hæc, inquam, faciebant, ut vulgo ejusmodi homines haberentur desperati ac conclamati; ferme quemadmodum cum antiquioribus temporibus etiam moribundi a communione excluderentur. Non multum discriminis inter duas hasce conditiones, ex sententia quidem plebis, interesse videbatur.

Quamvis vero non semper, neque ubique tam severa obtineret consuetudo, ut fructus pœnitentiæ ad mortem differretur, attamen satisfactio difficillima, et multorum annorum ab iis postulabatur, adeo ut ferme intoleranda esset.

XII. Quamobrem cum Pacianus agit de ejusmodi delinquentibus, videtur eos habere pro conclamatis, atqua, ut ita loquar, ecclesiastice mortuis. Solent enim dici civiliter mortui quicumque in perpetuum aut in longum tempus exciderunt jure civitatis, atque exsilio e societate sunt ejecti. Similiter quisquis scelerum causa exclusus erat in totam vitam, aut in maximam ejus partem, ex communione fidelium, habebatur mortuus morte ecclesiastica, quatenus non amplius se gerebat quasi Ecclesiæ filium, nec fruebatur ullo jure fidelium; quamvis instante morte, aut diu post delictum communioni restitueretur.

XIII. Ad hanc sententiam nos deducit oratio Paciani, si eam propius contemplemur; quandoquidem postquam invectus est in eos, qui eorum scelerum pœnitentiam agebant, negavitque ullam iis esse remissionem, et dixit nimis sero eos de re cogitasse; tamen eos solatur, atque hæc habet: « accipite remedium, si desperare cœpistis; si miseros vos agnoscitis, si timetis; » nimirum, pœnitentiam.

Is est, meo judicio, verus ac commodissimus sensus, qui possit tribui verbis Paciani; quæ mihi semper visa sunt intellectu difficillima, quanquam magno nobis usui sint ad constituendam naturam peccatorum, quæ singulari ratione a veteribus *mortalia* dicta sunt, non ut hodie solemus, sed eo modo, quem antea dixi.

1 Can. XV, XVIII. — 2 Can. VI et LXIII. — 3 Can. VII, VIII, XII, XVIII

CAPUT VIII.

Absurditas sententiæ Arnaldi. Quid sit crimen. A Gabriele Albaspinæo Aurelianensi episcopo damnatam sententiam Arnaldi, atque agnita duo genera Pœnitentiæ peccatis mortalibus impositæ. Locus Tertulliani male intellectus ab eodem Arnaldo, et explicatus. Quid sit Exomologesis.

I. Arnaldus, postquam elegit novæ disciplinæ Ecclesiæ primitivæ exempla, eam, quæ vigebat temporibus SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, satis habebit, nos probasse, illo ævo pœnitentiam publicam impositam fuisse solis peccatis publicis, et scandalosis; non omni generi peccatorum mortalium, etiam arcanorum, et cogitatione sola admissorum. Quod longe absurdissimum est, si existimemus omnes, qui confitebantur peccata mortalia sola mente admissa, necesse habuisse eorum pœnitentiam publicam agere, ut contendit Arnaldus.

Peccatum a crimine distinctum.

Ei, præter jam dicta, opponemus sententiam Pauli Orosii in *Apologetico*, ubi distinguit *peccatum* a *crimine* hisce verbis : « peccatum enim cogitatio concipit, crimen vero nonnisi actus ostendit. » Igitur, cum putet Arnaldus pœnitentiam publicam fuisse duntaxat criminibus impositam; non poterat trahi ad peccata in cogitationibus sita, ac proinde omnia peccata mortalia non complectebatur.

Ab Albaspinæo damnata sententia Arnaldi.

II. Idem hoc institutum Arnaldi, quo exemplar pœnitentiæ publicæ desumi voluit duntaxat ex fine quartisæculi, atque initio quinti, evertit universum ejus consilium, et, quod affirmat, confutat. Eo enim ævo, et sequentibus sæculis, erant duo genera pœnitentiæ, unius publicæ, alterius arcanæ. Quod quamvis satis evicerimus antecedentibus capitibus, nunc confirmabimus testimonio ipsius Arnaldi, qui utitur auctoritate *Gabrielis Albaspinæi* episcopi Aurelianensis[1], τοῦ μακαρίτου, ad defendendam opinionem suam, sola pœnitentia publica peccata omnia mortalia cum publica, tum arcana, et occulta expiata fuisse,

Defuncti.

Certum est autem, Albaspinæum scripsisse[2], quamvis tempore Tertulliani una duntaxat esset pœnitentia omnibus peccatis, attamen quarto sæculo, et sequentibus duas fuisse institutas. Itaque immerito Arnaldus vult restituere pœnitentiam publicam omnibus peccatis mortalibus, si, florente Ecclesia primitiva, ad quam se cupit componere, erat pœnitentia arcana peccatis arcanis.

III. Quod vero attinet ad tempus Tertulliani, Arnaldus nullum habet argumentum, quo probet omnia peccata, etiam arcana, fuisse pœnitentiæ publicæ obnoxia, rationesque, quas profert, infirmissimæ sunt.

Una earum rationum inde est desumpta[3], quod Tertullianus invehatur in eos[4], qui, postquam in Deum deliquerant, ægre tamen adducebantur ad pœnitentiam palam agendam : « velut illi, qui in partibus verecundioribus corporis contracta vexatione, conscientiam medicorum vitant, et ita cum erubescentia sua pereunt. » Paulo post subjicit : « Grande plane emolumentum verecundiæ occultatio delicti pollicetur, videlicet, si quid humanæ notitiæ subduxerimus, proinde, et Deum celabimus. Adeone existimatio hominum, et Dei conscientia comparantur? An melius est damnatum latere, quam palam ignosci ? » Hisce verbis adductus est Arnaldus ad credendum, a Tertulliano « proponi pœnitentiam, de qua agit, quasi remedium necessarium omnibus peccatis mortalibus, etiam iis, quæ sunt occulta. »

IV. At ea collectio nimis contorta est, Arnalde, ratiocinatioque nimis prava, quam ut credere possimus te animo attento hæc scribere. Vide, quæso, quot rationibus argumentum tuum irritum facturi simus.

Primum, colligere non potes ex hoc Tertulliani loco, omne peccatum mortale sine exceptione pœnitentia publica expiandum fuisse. Quod tamen tibi probandum, nisi velis frustra tempus terere, et fidem lectori datam fallere. Peccata arcana, quæ sola mente admittuntur, possunt recte hic excepta intelligi, quamvis locum intelligeremus, prout vis, concederemusque peccatorum arcanorum pœnitentiam publicam actam fuisse. Neque enim dicit Tertullianus sic expiata fuisse omnia omnino ejus generis peccata. Satis ergo erit, ut verum dixisse videatur, si tibi concedamus nonnulla peccata arcana satisfactioni publicæ fuisse obnoxia. Respondebimus ea

1 Part. II, cap. III. — 2 Lib. II observ. VII — 3 Part. II, cap. cap. III — 4 *De Pœnit.* cap. X.

sola ex peccatis arcanis, quæ prodita fuerunt, has tulisse pœnas ; non quæ in animo manserunt, nec unquam exsequutioni mandata fuerunt.

Imo vero ne hoc quidem tibi concedetur, omnia peccata arcana, quanquam exsequutioni mandata, obnoxia fuisse illi pœnitentiæ; sed tantum graviora, eaque quibus canones certam pœnam constituerunt.

V. Præterea non ignoras evidentiæ delicti, quam canonici Juris doctores *notorietatem* vocant, plures fuisse gradus ; delictaque paucioribus, aut pluribus esse nota, nonnulla etiam omnibus plane innotuisse ; qualia sunt ea, de quibus concilium Carthaginense III, can. XXXII quo jubentur ii, quorum notissima sunt delicta, reconciliari impositione manuum in frequentissimo ecclesiæ loco. Itaque Tertullianus posset intelligi de peccatis mortalibus, quæ debebant satisfactionem publicam Ecclesiæ, et quæ, cum innotuissent aliquot hominibus, ac proinde non prorsus essent arcana, eatenus tamen arcana habebantur, quod maximæ parti Ecclesiæ ignota essent.

Igitur id, quod cupis, ex Tertulliani loco non colliges; nimirum omnia peccata mortalia, publica, arcana, ne exceptis quidem iis, quæ animo admittebantur, veniam ope solius pœnitentiæ esse consequuta.

VI. Sed vera sententia Tertulliani, quam minime intellexisti, alia complectitur, nec quidquam prodest ad confirmandum tuum institutum, fulciendamque pœnitentiam istam, quam jactas ignaris, quasi in Ecclesia primitiva receptam.

Quid sit Exomologesis.

Eo in loco agit Tertullianus de satisfactione publica, quam *Exomologesin* vocat, hoc est *confessionem*, quæ non tantum sita erat in verbis, sed præsertim in actionibus, et officiis pœnitentiæ externis, ut secundo libro ostendimus. Talia erant, prodire in publicum indutum cilicio, et veste pœnitentis, advolvi pedibus omnium ad introitum Ecclesiæ, aliaque exercitia humilitatis, et macerationis, quæ eam disciplinam necessario comitabantur.

Hæc erat ratio ignominiæ, quæ multos ab ea avertebat, quippe qui abhorrebant a sui publicatione, ut loquitur Tertullianus, cujus sunt hæc verba[1] : « Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre præsumo, pudoris magis memores, quam salutis. »

VII. Igitur in hac publica humilitate sita erat *publicatio* peccati, quamvis arcanum non esset, sed multis notum; quæ non est ita intelligenda, quasi mera patefactio rei antea ignotæ, sed quasi rei notæ professio publica. Quamobrem vocabatur, ut dixi, *exomologesis*, vel *confessio*. Quemadmodum enim confessio, quæ ore fiebat, erat patefactio cogitationis vel delicti, quod commissum fuerat, ut uni homini innotesceret; sic luctuosæ illæ pœnitentium actiones, quibus oculi spectatorum sacro horrore plectebantur, erant testimonia conspicua, quibus peccatum antea non omnibus notum, innotescebat omnibus.

VIII. Quemadmodum autem metus, aut pudor linguam sæpe vinciunt, impediuntque, ne fateatur delictum quod negare non potest, quippe omnibus notum; sic æque difficile, aut difficilius etiam erat rebus ipsis delictum fateri, hoc est exercitiis pœnitentiæ, quamvis omnibus certo innotuisse non ignoraretur.

Idem quotidie animadvertere licet in curatione morborum corporeorum, quibus laborantes permulti non sustinent ostendere medicis vulnera, atque ulcera arcana, quamvis norint ea illis esse notissima. Itaque male citatur locus Tertulliani ad probandum etiam arcanis delictis pœnitentiam publicam impositam fuisse.

Cæteræ rationes, quas coacervat Arnaldus, ut extorqueat a Tertulliano, unam fuisse omnibus peccatis mortalibus pœnitentiam, tam infirmæ sunt, ut frustra tempus terat, qui eas confutare aggrediatur.

CAPUT IX.

Locus Origenis perperam ab Arnaldo intellectus. Ab Origene duo genera peccatorum mortalium constitui. Summa absurditas, quæ ex opinione Arnaldi sequitur.

I. Vitium est, quo sæpe laborant semidocti, ut temeraria ferant judicia, et veri speciem cum veritate ipsa misceant, quod aut judicio, aut necessaria animi attentione sint destituti. Arnaldus sæpe eo modo peccat, et

[1] *De Pœnit.* cap. X.

quemadmodum antea ostendimus hallucinatum eum esse in interpretatione loci Tertulliani, demonstrabimus eum errasse in explicatione verborum Origenis[1], quæ profert super distinctione peccati mortalis, et venialis.

Origenes homilia XV *in Leviticum* allegorice pro more suo explicans id, quod præcipit Deus populo suo *Levit.* XXV, 29, ut si quis vendidisset domum, ei annus concederetur, intra quem posset, si ita videretur, mutare consilium, redditoque pretio redire in pristinam possessionem; præcepto sensum moralem tribuit, idque aptat ædificio spirituali, quod excitamus in animo nostro, et quod peccato mortali diruitur, ac deletur.

II. Sic autem comparationem suam exprimit : « Sed quoniam accidere solet, ut etiam qui bene ædificaverit, et domum sibi cœlestem bene agendo, et bene vivendo, ac recte credendo construxerit, incurrat alicujus peccati debitum, et hanc crudelissimo feneratori venumdare cogatur, ac labores suos transfundere in alium » etc., ideo Lex ante anni finem jus redeundi concessit; quod fit pœnitentia, quam comitantur lacrymæ, et bona opera, quibus recuperamus prædium, quod alienaveramus.

Paulo post ita pergit : « Istas ergo domos, si forte alicui, sicut supra exposuimus, lapsus acciderit, semper est recuperandi facultas. Ut verbi gratia dicamus, si nos aliqua culpa mortalis invenerit, quæ non in crimine mortali, non in blasphemia fidei, quæ muro ecclesiastici, et Apostolici dogmatis cincta est, sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat, hoc est vendidisse domum, quæ in agro est. »

Duo genera peccatorum mortalium constituit Origenes.

III. Ex hisce verbis colligere possemus omne peccatum mortale non esse crimen, quoniam illa distinguuntur ab Origene, qui sic pergit : « Hæc ergo venditio, hujusmodi culpa semper reparari potest; nec aliquando tibi interdicitur, de commissis hujusmodi pœnitudinem gerere. In gravioribus enim criminibus semel tantum vel raro pœnitentiæ conceditur locus; illa vero communia, quæ frequenter incurrimus, semper pœnitentiam recipiunt, et sine intermissione redimuntur.» Quod Arnaldus negat, duoque contra affirmat. Prius quidem est Origenis locum, cum sit corruptus, emendandum esse, et pro *culpa mortalis*, legendum *culpa moralis*; alterum vero, *peccata* illa *communia*, quæ Origenes confert cum *criminibus mortalibus*, esse peccata venialia, cum *criminum* nomen complectatur omnia mortalia.

Sed ne loquar de critica emendatione vocum, de qua nihil affirmare licet, donec prodierit Græcus contextus; contendo in natura duorum illorum generum peccatorum vehementer hallucinari Arnaldum, nec attendere orationem Origenis, quæ ei plane contraria est.

IV. Peccata enim, quæ ab Origene dicuntur *Communia*, et in quæ sæpe incurrimus, ea sunt, quæ effinguntur domo vendita, et redimenda, si modo velit, et possit venditor. Peccata enim, et debita cogunt hominem vendere domum suam creditori inhumano, et cujus sævitia aliter se expedire non potest, nisi lacrymis, et molestiis pœnitentiæ. Verba Origenis liquido ostendunt esse peccata mortalia, quæ *communia* vocat, hoc est, frequentiora in vita communi, et apud populum, ut ea distinguat ab aliis peccatis, quæ graviora cum sint, publicaque, et scandalosa, satisfactione publica debent expiari.

V. Hanc autem fuisse mentem Origenis, liquet ex collatione, quam eo in loco instituit inter duo hæreditatum genera, et duo genera peccati. Cum lex *Levit.* XXV, 29 distinguat domos, quæ erant in urbibus munitis, ab iis, quæ erant in vicis, pagisque apertis, vult redimi priores posse intra annum; quo tempore nisi redimantur, eas in perpetuum remanere ei, qui eas emisset, ita ut venditor in eas anno Jubilæo redire minime posset. Verum quod attinet ad eas, quæ ruri erant, locisque apertis, jus redemptionis remanere vult, et anno quidem quinquagesimo, qui Jubilæus erat, in eas veteres possessores redire.

Origenes hæc aptans memoratis peccatis, existimat, alienatione domuum, quæ sunt ruri, significari frequentiora peccata; quæ pœnitentia possunt redimi, quoties videtur, et facilius remittuntur. At peccata atrociora, quæ ab eo vocantur *graviora crimina*, non tam facile remissionem impetrant. Quemadmodum vero domus urbium, cum quibus illa confert, per unum duntaxat annum licebat redimere; sic crimina, quorum remedium, et veluti redemptionis pretium erat pœnitentia publica, ad hanc non admittebantur, nisi semel aut raro.

1 Arn. p. II, cap. IV.

VI. Hæc cum ita sint, contendo *communibus peccatis* designari non tantum peccata venialia, ut existimat Arnaldus; sed et ea ex mortalibus, quæ frequentius admittuntur, et facilius excusari possunt. Quod confirmatur duobus argumentis. Prius est, quod Origenes tribuat eumdem effectum hisce peccatis; nempe jacturam hæreditatis, et domus, quam condideramus in cœlo, vel in terra viventium; quamvis, pro gravitate delictorum facilior, aut difficilior sit redemptio. Nec sane quisquam dixerit veniali peccato amitti hæreditatem cœlestem. Itaque necesse est alienationem domuum rusticarum respondere peccato mortali æque, ac alienationem ædium urbanarum.

VII. Alterum argumentum est, quod si *peccata communia* interpretemur tantum venialia, *graviora* vero *crimina* mortalia ex sententia Arnaldi; hinc sequetur, pro quolibet peccato mortali sive publico, sive arcano, imo vero solo animo, et sola cupiditate admisso, delinquentes semel duntaxat per totam vitam ad pœnitentiam admissos fuisse. Itaque si quis unum delictum mortale admisisset, qualis fuisset *delectatio*, quam theologi vocant *morosam*, aut cupiditas vindictæ, ne loquar de malis actionibus; postquam satisfactione publica defunctus fuisset, et communioni restitutus, si postea relaberetur in eadem peccata, fuisset sine remedio, atque in perpetuum ab Altari, et ab ecclesia exsulasset.

VIII. Hoc consectarium longe absurdissimum deducitur cum ex certissima consuetudine Ecclesiæ primitivæ, tum ex doctrina Arnaldi. Consuetudo ea in re sita erat, quod pœnitentia publica semel duntaxat imponeretur, ut antea ostendi[1], auctoritate Papæ Siricii ep. I, cap. v, et S. Augustini ep. LIV, quibus assentiuntur S. Ambrosius lib. II *de Pœnitentia*, cap. x. Tertullianus lib. *de Pœnitentia*, Clemens Alexandrinus Lib. II *Stromatum* pag. 166, ed. Sylburgii, et alii multi.

Adde nunc hisce duo capita magni momenti in doctrina Arnaldi; quorum prius quidem est, omne peccatum mortale expiatum fuisse excommunicatione[2], aut resectione a communione : alterum vero, unum fuisse remedium omnibus peccatis mortalibus, et unum modum necessarium exercendæ potestatis ligandi, et solvendi, vel clavium, nimirum pœnitentiam publicam[3].

IX. Ex omnibus hisce enuntiationibus manifesto colligitur, quod modo dixi, ex sententia Arnaldi, hanc fuisse consuetudinem primitivæ Ecclesiæ, si quis semel fassus esset peccatum mortale, propterea que pœnitentiam, quam publicam esse oportebat, subiisset, et postea admisisset idem peccatum, aliudve quodvis mortale, eum excommunicatum fuisse, exclusumque Ecclesia per reliquam vitam, omni spe veniæ, et reconciliationis præcisa. Nam, ut demonstravimus, nunquam iterabatur pœnitentia publica, cuicumque tandem peccato mortali imposita fuisset. Igitur cum Ecclesia nullam aliam pœnitentiam haberet, qua peccato mortali medicinam faceret; consequens est, omnem peccatorem, qui iterum incidebat in delictum mortale, exclusum in perpetuum fuisse usu sacramentorum, missa, ecclesia, et communione fidelium.

X. Hic est usus, quem reformatores nostrates intromittere cupiunt, atque Arnaldus instaurare nititur in opere *de frequente communione*, universa Ecclesia ad eum revocata. Sed, cum hoc consilium nitatur falsissimis dogmatibus, ne quid deterius dicam; totum hoc cœptum ridiculum est, desinitque in absurda, ac insana commenta. Ostendimus enim omne peccatum mortale non fuisse obnoxium pœnitentiæ publicæ; et plerisque ejusmodi delictis, quæ nec publica, nec scandalosa erant, fuisse aliam pœnitentiam arcanam, quam agnovit *Gab. Albaspinæus*, Aurelianensis episcopus ὁ μακαρίτης saltem sæculo *Defunctus*
quarto; quod mihi satis est ad novam hanc doctrinam falsitatis arguendam.

1 Lib. XI, cap. II, § 9. — 2 Arn. p. II, cap. v. — 3 Ibid. cap. II et VII.

CAPUT X.

Locus S. Cæsarii male intellectus ab Arnaldo. Alterum argumentum, quo Arnaldus nititur probare omne peccatum mortale satisfactionem publicam Ecclesiæ debuisse. Duo genera communionis, et excommunicationis. Ecclesiam varia instituta sequutam in reconciliatione delinquentium. Exemplum memorabile reconciliationis hæreticorum, eorumque, qui in peccatum carnis delapsi erant.

I. Non tantum constat Arnalde, te vehementer errasse, cum credidisti cuivis peccato mortali seu gravi, seu leviori, seu arcano, seu publico, impositam fuisse ex constitutione Ecclesiæ pœnitentiam publicam; sed etiam probationes tuas esse omnes falsas, nec ulla verisimilitudine tinctas. Hoc ostendi hactenus lectoribus, qui non plane cæcutient, aut contumaces erunt; pergamque iis oculos aperire circa argumenta potissima, quibus eam in rem uteris; ita ut nulla iis superfutura sit causa dubitandi, utrum opinio tua sit rectæ rationis perturbatio, an vero in Ecclesia sit inversio morum, et disciplinæ, quod tu scribere non dubitasti.

Locus Cæsarii male ab Arnaldo intellectus.

II. Profers locum S. Cæsarii Arelatensis episcopi[1], qui tibi nullo modo favet. Sanctus ille vir scribit alia peccata esse levia, alia *capitalia*. Statuamus *capitalia* ab eo vocari omnia mortalia; non docet tamen omnia expianda fuisse pœnitentia publica, sed tantum scandalosa. Postquam enim dixit peccata capitalia expiari oportere pœnitentia duriore, quam levia, atque addi lacrymas, rugitus, gemitus, jejunia, eleemosynas, voluntariamque remotionem a communione Ecclesiæ[2], subdit : « in luctu, et tristitia multo tempore remanentes, et pœnitentiam etiam publice agentes; quia justum est, ut qui cum multorum destructione se perdidit, cum multorum ædificatione se redimat. » Hæc ultima verba, *quia* etc., quæ videris data opera omisisse, damnant errorem tuum, in eo, quod signant causam, propter quam pœnitentia publica in Ecclesia usitata erat; nimirum scandalum, quo sublato usus, ac necessitas hujus ritus cessabat. Itaque particula *etiam*, quam non satis expendisti, innuit omnia peccata mortalia non solvisse tributum illud pœnitentiæ publicæ, sed tantum ea, quæ creaverant scandalum, aut everterant quod restaurandum fuit bono exemplo, quod Scriptura solet simpliciter ædificationem vocare.

III. Aliud argumentum, vel potius alius error Arnaldi hic est[3]: « Quævis peccata mortalia mereri excommunicationem, ut loquuntur Patres, hoc est, abscissionem a communione. » Cujus propositionis possunt esse duo sensus, quorum alter plane est falsus, alter verus, sed ad rem nostram nihil facit. Hinc autem patefit infirmitas novæ hujusce doctrinæ, quæ nulla valida ratione nititur, sed defenditur duntaxat ambiguitatibus, et fallacibus consectariis; quæ primo intuitu possunt decipere, sed attentius spectata ridicula videntur.

Duo genera communionis et excommunicationis.

IV. Vox *Excommunicatio* significat proprie abscissionem a *Communione*. Communio autem significat universe quodvis genus mutuæ communionis, quæ interest fidelibus, præsertim Christianæ societatis jure; quo refertur participatio sacramentorum, precum, et meritorum. Quod complectitur caput illud fidei nostræ, quod est in symbolo, ubi profitemur nos credere *Communionem Sanctorum* quo nomine olim omnes designabantur Christiani.

Alias vocis *communio* arctior est significatio, eaque significatur tantum participatio Eucharistiæ, ut ex S. Dionysio antea observavimus. Pro duobus illis generibus communionis sunt etiam duæ excommunicationes, una generalis, qua homo fit indignus, cum quo fideles quidquam habeant commune, et quæ eo potest progredi, ut ei eripiat non tantum participationem bonorum, et officiorum spiritualium, sed etiam civilium, et humanorum; quod contingit, cum quispiam nominatim excommunicatur sententia *anathematis*, adhibitis tamen conditionibus, et exceptionibus canonicis. Altera vero excommunicatio est singularis, et mera separatio ab usu Eucharistiæ.

V. Præterea notandum, cum omnis excommunicatio sit pœna, pœna autem nitatur sanctione legis, quia sunt duo genera legum, quarum unæ sunt divinæ, alteræ humanæ, ideo esse excommunicationem

[1] Part. II, cap. IV. — [2] Hom. VIII. — [3] Part. II, cap. V.

unam, quæ est juris divini, alteram quæ est juris canonici, et ecclesiastici.

Non agam nunc de excommunicatione generali, quæ ad rem nostram non pertinet, sed tantum de singulari, quæ est separatio ab Eucharistia, estque aut juris divini aut juris canonici. Impedimentum ex lege divina est tantum peccatum mortale in baptizato : *Qui manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat, et bibit*[1]. Indignitas autem sita est in delicto mortali, quod purgari debet, antequam ad communionem accedamus ; non tantum pœnitentia interna, sed etiam confessione sacramentali, cum potest commode fieri, secundum doctrinam concilii Tridentini antea allatam, et explicatam.

VI. Quapropter S. Augustinus[2], multique alii Patres de pœnitentia agentes, et ratione sese disponendi ad communionem, meminerunt excommunicationis, vel separationis a sacramento Altaris, deinde reconciliationis; contenduntque eum, qui lethaliter peccavit, debere contra se ipsum ferre sententiam, et abstinere a communione. Quod commune est omnibus peccatis mortalibus, quia quicumque in ea incidit, non debet eo in statu communicare, quamvis nullo canone aut præcepto Ecclesiæ vetaretur accedere ad Eucharistiam ; res enim est divini præcepti, atque immutabilis juris.

VII. Ecclesia deinde variis præceptionibus moderata est, et circumscripsit exsequutionem divini illius præcepti, ut facit in multis aliis divinæ legis mandatis, quorum usum moderari solet; quippe quæ administrat sapienter dona, et thesauros sponsi sui, prudenterque ejus mentem interpretatur.

Itaque ei visum est, primis Christianismi sæculis, arcere a communione aliquandiu eos, qui admiserant peccata mortalia, pro gravitate delictorum ; et præterea eis imponere satisfactionem publicam in peccatis publicis, et scandalosis. Præcipiebat ergo duo genera pœnitentiæ, hoc est, præter publicam, alteram arcanam propter peccata ignota, ut in hoc ipso libro ostendimus.

VIII. Nec putandum est eam semper eodem modo se gessisse in omnis generis peccatis tam publicis, quam occultis ; seu eam semper imposuisse dilationem Eucharistiæ omnibus peccatis mortalibus, et satisfactionem quidem publicam publicis. Sæpe enim admisit peccatores ad bonam frugem reduces, ad participationem mysteriorum, sine dilatione, et pœnitentia publica, quamvis nullis criminibus publicis essent inquinati.

Cujus rei exemplum habemus rarum, ac insigne, apud S. Joannem Climacum[3], qui florebat circa quintum aut sextum sæculum. Narrat se aliquando interrogatum a sancto viro, quodnam esset omnium maximum peccatum post homicidium, et abnegationem fidei. Cui quæstioni cum respondisset, hæresim sibi videri maximum, reposuit Senex : « quare ergo Ecclesia catholica excipiens hæreticos cum vero hæresis suæ anathematismo, eos dignatur participatione mysteriorum ; fornicatorem vero fatentem, et desinentem peccare, in tempus eum ab intemeratis mysteriis separare, ab Apostolicis permittitur canonibus[a]? »

Quod autem sanctus ille vir habet de reconciliatione hæreticorum, id multis exemplis confirmatur in historia ecclesiastica, et in libro *Prati spiritualis*[4], ex quo discimus multos hæreticos ad Ecclesiam venientes, in eam fuisse admissos, et ad communionem facile receptos, cum prius, ut est credibile, arcana pœnitentia reconciliati fuissent, præter abjurationem errorum, et fidei catholicæ professionem.

a Clim. ibid. Καὶ πῶς, φησὶν, αἱρετικοὺς Ἐκκλησία μὲν καθολικὴ δεχομένη σὺν τῷ γνησίῳ τῆς οἰκείας αἱρέσεως ἀναθεματισμῷ τῆς τῶν μυστηρίων αὐτοὺς ἀξιοῖ μεταλήψεως· τὸν δὲ πεπορνευκότα ἐξομολογούμενον, καὶ τῆς ἁμαρτίας παυόμενον εἰσδεχομένη, ἐπὶ χρόνους αὐτὸν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀφορίζειν παρὰ τῶν ἀποστολικῶν ἐπιτρέπεται κανόνων ;

1 I *Cor.* XI. 29. — 2 Lib. L *homil.* hom. I. et lib. *de fide et gratia.* cap. XIX et XXVI. — 3 Gr. XV. — 4 Cap. XXXIX et XL.

CAPUT XI.

Quodvis peccatum excommunicationis pœnam non dedisse, ut credidit Arnaldus. Pœnitentiam publicam, quam idem restituere conatur, non fuisse observatam per duodecim sæcula. Loca Fulberti, et Ivonis Carnotensis explicata contra sententiam Arnaldi, cujus profertur oratio suspecta erroris.

I. Ex iis, quæ superiore capite dicta sunt, colligere licet, quid sit respondendum iis, quæ nobis objicit Arnaldus super excommunicatione, quam in antiqua Ecclesia omnibus peccatis mortalibus impositam fuisse contendit.

Cum enim scribit omne *peccatum mortale commeruisse Excommunicationem, ut loquuntur* Patres, si loquitur de eo, quod meretur jure divino, vera profert eo sensu quem diximus; scilicet eum, qui commisit peccatum mortale, qualecumque sit, non posse prius ad sacram mensam accedere, quam pœnitentiam egerit, animumque purgaverit. Quod vero attinet ad intervallum temporis, quo abstinendum est a communione, lex divina id minime præscripsit, sed reliquit potestati Ecclesiæ quæ id, ut visum est definivit. Aliud nihil si contendit Arnaldus, non multum consilium suum promoverit, quod non nititur jure divino, sed constitutionibus canonicis Ecclesiæ primitivæ; quamvis interdum, cum non satis attendit, quod dicit, modum nullum servet, velitque nobis persuadere consuetudinem, quam tuetur, esse traditionem Apostolicam, imo vero divinam, quatenus ex Scriptura colligitur.

Non omnia peccata mortalia olim excommunicationi obnoxia.

II. Cum autem hoc sit manifesto falsum, et periculosæ consequentiæ, cogetur redire ad usum, et ad decreta Ecclesiæ, quæ eam pœnitentiam, et dilationem communionis constituerit. Sed omnino negamus Ecclesiam hanc imposuisse pœnam omnibus peccatis mortalibus cum nonnisi de certis criminibus eæ latæ sint sententiæ, quæ fideles arcebant a communione definito tempore pœnitentiæ. Rem tanta evidentia probavimus superioribus capitibus, « ut si quis vel tantillum velit præjudicia deponere, et oculos aperire veritati, non possim credere eum non fore plane convictum. » Oportet enim, ut tuis verbis utar, Arnalde, sed verius, quandoquidem polliceris te præstiturum, quod non potes; nimirum te nos adacturum testimoniis Patrum ad fatendum, quævis peccata mortalia ei censuræ canonicæ obnoxia fuisse.

Atqui falleris, erroremque istum tuum confutavimus disertis Patrum locis, et quibus nihil est quod objicias. Imo vero, quamvis constaret Ecclesiam olim ejusmodi constitutiones sanxisse, nihil hoc cœpta tua juvaret; quia canonum illorum observatio interrupta est, et nunc quidem plane obsolevit.

III. Non possum satis mirari te tam sæpe in opere tuo repetiisse publicam illam satisfactionem pro omnibus peccatis mortalibus quamvis instaurare in Ecclesia, per duodecim sæcula fuisse observatam, et a quingentis duntaxat annis obsolescere cœpisse. Quod adeo falsum est, ut fronte ac eruditione carere eum oporteat, qui talia defendere ausit. Quis unquam audivit, per undecim, aut duodecim sæcula a Christo nato, morem obtinuisse in Ecclesia, ut quisquis habuisset nudam cupiditatem furandi, aut admittendi ejusmodi alius peccati, publice satisfecerit, pro ea prava cogitatione, expulsus ex Ecclesia ita, ut cilicio ac veste pœnitentis indutus ad ejus valvas se stiterit, cæteraque pœnitentiæ exercitia subierit? Est intoleranda absurditas, et somnium novorum horumce Evangelistarum. Universa iis adversatur Antiquitas, locaque Patrum, et conciliorum antea a nobis prolata fidem omnem iis derogant præter rationem, sapientiamque divinam, et humanam, quæ talia vel proponi non patitur.

IV. Sola ergo crimina publica, et scandalosa, ut docent Augustinus, et alii Patres, subjacebant pœnitentiæ publicæ. Imo vero ne omnia quidem ejusmodi peccata eas pœnas luebant: cum ostenderimus superiore capite, maximum crimen hæreseos iis obnoxium non fuisse. Loca ab Arnaldo prolata ex duobus episcopis Carnotensibus, Fulberto, et Ivone, minime probant omne peccatum mortale tam severam damnationem subiisse, etiam undecimo sæculo, quo florebant. Fulbertus recenset criminum genera propter quæ delinquentes excludebantur a communione; unde sequitur, omnia peccata, propter quæ satisfactio publica fiebat, ad illa capita fuisse ex ejus sententia referenda. Quod tamen ita intelligendum non est quam quocumque modo quis incidisset in ea peccata, eum oporteret

Fulbertus et Ivo male ab Arnaldo in suæ causæ patrocinium advocati.

tam gravem mulctam solvere, quod statuit Arnaldus pro suis axiomatibus, aut potius paradoxis, quæ pugnare inter se deprehenduntur, cum diligenter conferuntur cum locis Veterum, quibus ea niti putat; quod videbimus in loco Fulberti.

V. Sanctus ille episcopus in sermone *ad populum Carnotensem* ita loquitur : « Si permansissemus in illa munditia, quæ nobis per baptismum data est, vere felices essemus, sed non permansimus. Cecidimus enim per nostram culpam, non solum in peccata, sed etiam in crimina, propter quæ peccatores ab Ecclesia separantur; qualia sunt homicidia, adulteria, fornicationes, sacrilegia, rapinæ, falsa testimonia, superbia, invidia, avaritia, diutina iracundia, ebrietas assidua. » Ex hisce colligit Arnaldus, tempore Fulberti, qui florebat initio undecimi sæculi, seclusos delinquentes ab Ecclesia propter omnia peccata mortalia.

Verum minime est verisimile consuetudinem tam barbaram, et tam parum consentaneam rationi receptam fuisse in Ecclesia. Quis credat eum, qui peccasset superbia, aut invidia, intra solum animum, nullo prolato verbo, nullaque edita actione, quæ occultum venenum redoleret, coactum fuisse prodere animi cogitationes tam severa satisfactione? Quid dicemus de iracundia? Quot sunt apud plebem immunes ejusmodi vitiorum? Oportuisset ergo maximam partem fidelium egredi ecclesia.

VI. Præterea, cum Fulbertus in recensione peccatorum non memoret simpliciter ebrietatem, sed *ebrietatem assiduam*, satis ostendit quamvis ebrietatem, quæ tamen peccatum est mortale, non pertinere ad id genus criminum, quæ plectebantur excommunicatione, sed tantum sæpius iteratam. Sic etiam loquutus est Cæsarius Arelatensis episcopus[1], ex quo catalogum illum peccatorum mutuum accepit Fulbertus,

Quin etiam idem Cæsarius memorat inter levia delicta[2], quæ *capitalibus* criminibus opponit, quædam peccata, quæ re vera videntur esse mortalia, ut *pejerare*, *maledicere*, *detrahere*, *non servare jejunia Ecclesiæ*, propter quæ negat pœnitentiam publicam fuisse.

Redeamus ad locum Fulberti, quem Arnaldus non satis expendit. Ejus hunc sensum esse contendo: Omnia crimina, quorum rei excludebantur a communione, ad quodpiam illorum referenda; quæ si simpliciter mortalia essent, qualia sunt interna, vel si non erant publica aut scandalosa, solita, et arcana pœnitentia expiabantur; sed si omnibus essent scandalo, satisfactione publica plectebantur.

VII. Quod attinet ad alterum episcopum Carnotensem Ivonem, quem laudat Arnaldus, hoc unum habet[3]: « Hinc est, inquit, quod Ecclesia sua crimina confitentes a sacramentorum communione suspendit, et in cinere, et cilicio positos ab introitu ecclesiarum statuto tempore excludit. » Non dicit ita se gessisse Ecclesiam erga quævis crimina, seu peccata mortalia. Itaque hæc verba possunt, et debent intelligi, prout antea interpretati sumus S. Augustini, et aliorum Patrum verba, de nonnullis sceleribus, non de quibusvis peccatis mortalibus.

Satis hoc erat consilio Ivonis, et argumento ejus epistolæ, in qua satisfacit quæstioni, quæ ei proposita fuerat, qui consentirent administratio Ecclesiæ cum sententia Prophetæ dicentis, statim ac delinquens ostenderit dolorem quempiam ob admissum peccatum, ac gemuerit, Deum ei remissurum. Respondet ita loqui Prophetam, quia Deus, qui penetrat intima animorum, statim videt, an pœnitentia sit vera; at judicem ecclesiasticum, qui videt tantum externa, nec scire potest, an voluntas sit mutata, et hominis emendatio integra, debere expectare fructus pœnitentiæ, ex quibus eam veram esse intelligat. Cum autem quæstio referri queat ad quædam duntaxat peccata obnoxia pœnitentiæ publicæ; similiter responsum intra illa coerceri potest. Quo locus hic fit Arnaldo inutilis.

VIII. Argumentum ejus epistolæ Ivonis revocat mihi in memoriam aliam rationem, propter quam Arnaldus censet non expedire, ut peccatores tam facile veniam, et reconciliationem Ecclesiæ impetrent post admissum peccatum mortale; sed potius ut diu pœnitentiæ subjaceant, pro novo ejus instituto.

Ait ergo[4] « multum abesse, ut Patres credant gratiam amitti, et recuperari tam facile ac hodie nonnulli putant; remque esse vulgarem apud Christianos, ut hodie quidem idem sit filius Dei, cras vero filius diaboli; redire paulo post ad Christum, tum prima data occasione eum in animo suo

1 Hom. VIII. — 2 Homil. XII. — 3 Ep. CXXX. — 4 Par. II, cap. IV.

suffocare ; vivere, mori ; reviviscere, iterum mori ; nunc sanctum hominem esse, nunc cacodæmonem ; modo dignum æterna fruitione Dei, modo æterna damnatione ; idque perpetuis vicibus, et per totam vitam. »

Ex hisce verbis Arnaldi, possemus colligere, ex ejus sententia, peccatorem, qui gratia excidit non posse tam cito restitui, sed tantum aliquanto post. Quasi non esset in potestate hominis, cui adsunt auxilium, et gratia Dei, nec indigenti unquam desunt, se ad Deum convertere statim ac vult ; et quasi eodem momento, quo gratiæ cooperatus efficaciter vult, non transeat e statu peccati in statum justitiæ.

IX. Nullum est intervallum inter conversionem peccatoris, et miserationem Dei, cum quo quisque sine mora in gratiam redire potest. Nec frequentes lapsus cuiquam occludunt januam divinæ misericordiæ, ne consequatur veniam, ad culpam quod attinet, quotiescumque serio eam cupit. Hæc S. Joannes Chrysostomus nos docet aureis verbis, et eloquentia pene divina ; « neque enim inquit, quemadmodum fit in sensilibus rebus, sic etiam hic contingit. Illic enim non licet ei, qui a divitiis illis in ultimam paupertatem decidit, illico emergere. Hic vero propter bonitatem in homines, si modo velimus damnare ea, quæ jam fecimus, et eo usque sistere negligentiam nostram, continuo possumus ad priores divitias reverti[a]. »

X. Ex hisce, ac similibus verbis, inimici sanctissimi viri occasionem arripuerunt ejus calumniis lacerandi in conciliabulo, quod contra eum habuerunt, et cui præfuit Theophilus episcopus Alexandrinus cum aliquot aliis Chrysostomo infensis, qui hominem exauctorare volebant.

Illic inter alia criminationum capita objectum ei est, quod objicit Arnaldus receptæ in Ecclesia consuetudini ; « quod securitatem præberet peccantibus docens ; si iterum peccaveris, iterum pœnitentiam agito, et quoties peccaveris, iterum pœnitentiam agito, et quoties peccaveris, venito ad me, et ego te curabo[b]. » Præstat loqui cum S. Joanne Chrysostomo, quam dicta adversariorum ejus imitari, quemadmodum facit Arnaldus ; qui sine dubio vim gratiæ, ut et sacramenti Pœnitentiæ, nimis depressit.

CAPUT XII.

Examen nonnullarum enuntiationum Operis de Frequente Communione, et primum quidem ejus, quod dicit Arnaldus, populum Judæum nihil commeruisse a Deo obvervatione legis. Fons ejus erroris.

I. Expendamus et nonnullas alias enuntiationes libri *de frequente communione*, quæ dignæ sunt attentiori examine ; quo peracto, disceptationi huic finem imponemus.

Occurrit mihi una in præfatione, quæ enuntiatio offendit animos, et evertitur a Scriptura sacra. Affirmat « olim populum Judæum accurata abservatione legis, et magno numero officiorum religionis, nihil apud Deum meritum esse ; quia sine ejus spiritu ea faciebat, et ignorato vero fine, propter quem fieri debebant. » Quando nominamus *populum Judæum*, complectimur totam Synagogam, vel Ecclesiam, cui vetus lex data fuerat, non vero ejus partem ; Ecclesiam autem Judaicam usque adeo fuisse collapsam, nec quemquam quidquam meritum esse apud Deum, quamvis accurate observaret legem, quisquis dixerit, id affirmarit, quod nequaquam defendi potest. Contrarium plane docet Scriptura sacra, cum exemplis, quæ profert innumerorum virorum sanctitate insignium, et qui tunc temporis gratia apud Deum floruerunt, tum etiam laudibus ; quas in eos congerit, virtute eorum laudata, memoratisque beneficiis, quibus Deus eos una cum posteris meritorum causa cumulavit.

Exploditur Arnaldi assertio : *Populum Judæum nihil meruisse observatione Legis.*

II. Moyes, Aaron, Phinees, Samuel, David, Ezechias, Josias, Elias, Elizæus, omnes Prophetæ, et Machabæi, suis temporibus,

a Hom. VI *in Gen.* Οὐδὲ γὰρ καθάπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν γίνεται πραγμάτων, οὕτω καὶ ἐνταῦθα συμβαίνει. ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐκ ἔνι τὸν ἀπὸ τοῦ πλούτου ἐκείνου εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν κατενεχθέντα εὐθέως ἀνενεγκεῖν· ἐνταῦθα δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ἐὰν βουλώμεθα μόνον καταγνῶναι τῶν ἤδη εἰργασμένων ἡμῖν, καὶ μέχρι τούτου στῆσαι τὰ τῆς ῥαθυμίας, δυνάμεθα ταχέως ἐπὶ τὴν προτέραν εὐπορίαν ἐπανελθεῖν.

b Ap. Photium cod. LVII. Ἕβδομον ὅτι ἄδειαν παρέχει τοῖς ἁμαρτάνουσι διδάσκων, ἐὰν πάλιν ἁμάρτῃς, πάλιν μετανόησον· καὶ ὁσάκις ἂν ἁμαρτάνῃς, ἐλθὲ πρός με, καὶ ἐγώ σε θεραπεύσω.

pars fuere *populi Judæi*, et observatione legis insignes. Quis vero sustineat dicere sanctorum illorum virorum *nullum meritum fuisse apud Deum*?

Quid fiet omnibus illis magnificis pollicitationibus, quas Deus faciebat populo suo, si observaret Legem, si pareret suis præceptis? An nihil meritus est David magno illo zelo; studioque observandæ legis? Legis, inquam, quam unice amabat, et quæ argumentum præbebat jucundissimis ejus meditationibus, quæ somnum ei eripiebant, noctuque et interdiu animum ejus distinebant, ut testatur in divinis suis canticis, et præsertim *Psalmo* CXVIII[1]. Ubi inter, alias causas quibus adducebatur ad meditandum de ea lege, spem præmii sibi maximum esse stimulum profitetur.

III. Tempus frustra tereret, abutereturque otio suo, quisquis probare aggrederetur rem perspicuam, aut oppugnare rationibus, atque auctoritate errorem usque adeo manifestum.

Si diceres magnam partem ejus populi sæpe Deo ingratam fuisse, imitareris sermones Apostoli. Paulus diserte hoc habet I *Cor*. x, 4, sæpiusque Christus hoc Judæis exprobravit, ut *Joan*. VII, 19, et primus omnium martyrum, *Act*. VII, 51. Verum hoc non obstitit, quominus eo ipso tempore, quo erat corruptissima Synagoga, magni fierent servi Dei, et qui, cum legis ejus essent observantissimi, non erant apud eum sine merito. Testes sunt septem millia hominum, qui erant in regno Israelis[2], et qui sub Rege omnium corruptissimo, cum maxime vigeret Idololatria, sub impio Achabo, et scelerata ejus uxore Jezabela, non flexerunt genu coram Bahale, ne violarent legem, quæ idololatriam vetuerat, graves pœnas sontibus minata.

IV. An septem illa millia hominum nihil meruere apud Deum tam accurata observatione legis? Mathatias, pater Machabæorum, an nihil meritus est, cum actus eodem spiritu quo impellebatur ad observationem legis, insigne illud facinus edidit, quo omnibus posteris commendatus est? Quando moribundus ita filios suos adhortabatur[3]: *nunc ergo, filii, æmulatores estote Legis, et date animas vestras pro Testamento Patrum vestrorum, et mementote operum Patrum, quæ fecerunt in generationibus suis ; et accipietis gloriam magnam, et nomen æternum ;* quando proferebat facinus Phinees, eorum progenitoris, quo maximum sacerdotium sibi, et suis meritus erat, quid sibi volebat tot adhortationibus? An cupiebat ea ab iis geri, quæ inutilia erant, et sine merito apud Deum?

Quid dicemus de incomparabili illo Eleazare, septem fratribus, et sancta eorum matre, qui omnes tulerunt insigne martyrium sub Rege Antiocho, ne eamdem legem perfringerent? Non capio qui possis dicere, et hosce, et tot alios, qui usque adeo laudantur in Scriptura, propter accuratam observationem legis apud Deum, nihil commeruisse.

V. Graviter ergo titubasti, cum inconsiderate protulisti enuntiationem adeo falsam, et scandalosam, cum debuisses dicere, olim multos fuisse in populo Judæo, qui cum præ se ferrent, ac jactarent observationem legis, nihil tamen apud Deum merebantur; non quod studium legis vituperandum esset, ac Deo ingratum, sed quia in levibus ac cæremonialibus hærentes, potissima legis præcepta negligebant, quæ spectabant *justitiam*, *misericordiam, ac fidem*, quod iis exprobrat Dominus in Evangelio[4].

VI. Sed videtur falsæ illius enuntiationis libri *de Frequente Communione* origo altius repetenda ita, ut quod mali complectitur, id trahat ex principio occulto, et quod omnes non penetrant. Est nempe doctrina magni illius viri, quem usque adeo extollit Arnaldus « propter singularem ejus virtutem, et inusitatam eruditionem, et cujns animus plenus erat scientia Scripturæ, et theologicæ traditionis, hoc est Conciliorum, et Patrum. »

Vir tamen ille incomparabilis non satis habuit renovasse in suis libris doctrinam Lutheri, et Calvini, quam pro Augustiana venditavit; sed et defendit errorem destestandum, qui redolet, aut potius multum superat hæresim Manichæorum, de lege antiqua, et Ecclesia Judaica. Docet enim, synagogam[5], consideratam quatenus synagogam, fuisse tantum multitudinem ac cœtum hominum carnalium, quorum animus occupabatur solo amore commodorum terræ, et carnis, qua sola de causa Deum colebant. Ait, bonos sub vetere Testamento observasse Decalogum, quasi carnales homines, aut potius eum a se observari frustra credidisse; cum reipsa animi eorum cupiditate bonorum temporalium accensi aliud nihil cogitarent, neque ullo alio incitamento commoverentur, ac proinde essent in statu peccati mortalis.

1 Vide v. 114. — 2 I *Reg*. XIX; *Rom*. XI, 4. — 3 I *Math*. II, 50. — 4 *Matth*. XXIII, 23. — 5 Tom. III, lib. III, cap. VI.

VII. Idem putat legem datam non fuisse ei populo, ut salutem assequi posset, sed tantum ad eum coercendum, ne incensus cupiditate commodorum temporalium ad cacodæmonem confugeret, quasi ad eorum dominum, verum ut ea potius a liberalitate veri Dei exspectaret, qui eis dedit legem, cui magnifica promissa addidit de industria, ut foveret in illis eam concupiscentiam, aleretque cupiditates carnales.

Idem ille scriptor, cum didicisset a Luthero et Calvino, nullam esse gratiam sufficientem, negat Judæos, cum iis lex Mosaica ferretur, gratiam ullam accepisse, cujus ope eam observarent.

Sunt et alia arcana illius sectæ quæ sentit, callide occultantis ; quæ arcana longam orationem poscerent, sed de iis alias agemus. Ex ejus principiis deduxit Arnaldus hanc suam enuntiationem, « populo Judæo nullum meritum fuisse apud Deum accurata observatione legis.

CAPUT XIII.

Arnaldus sine ratione carpit Scriptum Anonymi, eademque opera P. Salazarem. Quid sentiat de gratia sufficiente.

I. Eadem illa doctrina, quæ resecat omnia auxilia sufficientia gratiæ Dei, effluvium nescio quod emisit in aliam ratiocinationem operis de *frequente communione.* Locus is est, ubi immerito carpit scriptorem Anonymum, qui laudans consuetudinem communicandi Dominicis, et Festis, habet ad usum illum faciliorem reddendum, « nullam esse conditionem, in qua eligi non possit tempus necessarium , diebus illis , ut sese ei rei disponat. »

Hæc ita capit Arnaldus, quasi proferrentur rationis instar, qua res ipsa probaretur. Quamobrem graviter invehitur in Scriptorem Anonymum, eumque in Pharisæorum, pro solita sua humanitate , numerum refert , « quod rem externam sumat pro norma actionis hominis Christiani longe maximi momenti. »

II. At verisimilene est eum scriptorem ita ratiocinatum esse, ut dicitur hoc in loco, et voluisse persuadere esse communicandum duntaxat, quia suppetit tempus ei rei opportunum ? Ea ratio non profertur ad ostendendum, communicandum quocumque tempore videatur ; sed si statueris communicare, deliberesque de tempore commodissimo, recte faciet, qui tibi auctor erit eligendi diem Dominicam, quia tempus est commodissimum ad sese parandum.

Desumptum hoc est ex P. Salazare, unde colligere est, quantum absit, ut cum eo consentiat Arnaldus in eo, quod pertinet ad frequentem usum communionis ; quoniam operam dat, ut eum quavis data occasione oppugnet.

III. Utque intelligamus, quam valida sit objectio Arnaldi contra Anonymum, tenendum est perinde esse, ac si quis, qui decrevisset ire Constantinopolim, deliberaret de via, qua illuc iret, terrane an mari iter facturus esset ; ego vero illi auctor essem itineris per mare conficiendi, quod brevius esset, et minus periculosum. Quo audito, Arnaldus me castigaret, diceretque me absurde ratiocinari, qui suadeam eundum esse Constantinopolim, quia iter breve est, nec magnum est periculum. Ut vero id, quod dixissem, pertineret ad exsequutionem consilii, non ad consilium ipsum, quod aliis rationibus esset suadendum ; sic quod dixit Anonymus, eo non spectat ut suadeat communicandum esse, sed certum tempus esse eligendum, postquam communicare decreveris.

IV. Arnaldus hic quidpiam addit, ex quo intelligere est, quid sentiat de gratia, prout jam dixi superiore capite nec eum putare a Deo nobis semper suppeditari gratias sufficientes, quarum ope sanctas actiones edere possimus. Sic enim loquitur : « Unde tibi constat Spiritum sanctum ad manum fore horis tibi commodis, et postquam homo mundanus totam hebdomadem exegerit, ut satisfaceret voluptatibus, ambitioni, etc. Deum obstrictum esse dare ei singulis Dominicis gratias necessarias, ut ne indigne ad Altare accedat ? »

Tu vero, qui vis, postquam peccatum mortale quispiam confessus est, eum suspensum hærere per aliquot menses sine absolutione, et communione, ut melius ad hanc paratus sit ; unde nosti eum auxilia necessaria accepturum post quinque aut sex menses ad

digne communicandum? Scisne, ad gratiam quod attinet, nihil ei defuturum? sine dubio nescis, adeoque tua objectio in te recidit, atque os tibi occludit.

CAPUT XIV.

Mira enuntiatio libri de frequente communione. Nullum honorem communione Deo exhiberi.

I. Inter paradoxa, propositionesque castigatione dignas, quæ occurrunt in opere *de frequente communione*, existimo hanc esse ex præcipuis. Auctor Anonymus *Scripti* dixerat, « Jesu Christo exhiberi magnum honorem, et voluptatem frequenti communione. » Hæc vero ferre nequit Arnaldus [1], verbisque hisce respondet : « Si, ex omnium sententia, injuria afficerentur terræ reges, ab iis, qui illis dicerent, magnum honorem eos referre ex eo, quod quicumque eis parent, sæpe cum illis mensæ assiderent; an reverenter loqueris de rege Cœli, qui dicis ei exhiberi magnum honorem, quod miseræ creaturæ sæpe ad ejus mensam veniant, ut corpus ejus comedant? »

II. Fateor me primo intuitu hisce verbis perculsum fuisse, vixque potuisse credere oculis meis, cum ea in libro Arnaldi legerem. Quid enim hinc sequitur, nisi creaturam nullum honorem posse Deo exhibere, nec amplius in rerum natura esse virtutem, quæ Religio dicitur? Etenim eo proprie spectat hæc virtus, ut honorem Deo exhibeamus variis pietatis officiis, qualia sunt oratio, sacrificium, participatio mysteriorum, usus sacramentorum, aliaque id genus. Auctor Anonymus recte hoc animadverterat; post P. Molinam, Carthusianum, dixeratque. « Communionem esse actum latriæ, et adorationis divinæ longe præstantissimum, qui ab homine Christiano edi queat. In ea esse multos actus fidei, spei, caritatis, et humilitatis.» Estne quidquam verius? Qui ergo ausis hæc negare? Profecto negare nequeas, nisi judices neque ab hominibus, neque ab Angelis posse Deo honorem exhiberi; quod est aperte contrarium S. Scripturæ.

III. Deus affirmat *Psal.* XLIX, 22, *Sacrificio laudis se honorificari*, hortaturque servos suos, hisce verbis, 15. *Invoca me, in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me.* Sacerdotem Maximum Heli sic objurgat I *Reg.* II, 29, *magis honorasti filios tuos, quam me.* Salomon vero *Proverb.* III, 9. *Honora*, inquit, *Dominum de tua substantia.* Sic, et *Ecclesiasticus*, cap. VII, 13. *Honora Deum ex tota anima tua*, et *Malach.* I, 6. *Filius honorat patrem, et servus dominum suum; si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus?* Paulus denique *Rom.* XV, 9, hortatur Gentes, *ut honorent Deum.*

Quæ cum ita sint, contendis tamen eos male loqui, qui dicunt, *Deo exhiberi magnum honorem* in communione. Hoc si verum sit, nullo honore eum afficient preces, neque alia bona opera; cum eidem rationi locus sit in omnibus pietatis, et Religionis exercitiis, ut antea dixi.

IV. Quod vero attinet ad id, quod addiderat auctor Anonymus, *in communione esse multos actus fidei* etc. objicit Arnaldus « Cacodæmonem excitare pias cogitationes in mundanis, quæ tamen iis minime prosunt, et eo ipso sæpe ab eo impelli malos ad sanctam communionem, ut in ea sacrilegia admittant. » Quod paradoxum æque insolens, ac prius, et quo non minus offenduntur Christianorum aures, quæ non sustinent dici a cacodæmone excitari in nobis actus fidei, spei, et caritatis.

Sed quare tam sinistrum judicium fers de hominibus non malis, qui quamvis perfectionem non sint consequuti, ad eam tamen adspirant, exercitiisque pietatis contendunt, et præsertim quidem frequente communione; prout acceperunt a tot sanctis viris, et doctissimis theologis, quorum responsa protulimus?

Hæc in præsentia observanda mihi visa sunt in libro *de frequente communione ;* hæc potissimum idonea existimavi ad revocanda recta ingenia ad saniorem doctrinam, quamvis illecebris novæ illius doctrinæ occupata, si modo rem paulo diligentius expendant.

Spero etiam Arnaldum ex hisce disputationibus nostris brevi intellecturum, immerito sibi usque adeo laudatum esse novum institutum, quasi idem ac pœnitentiam publicam veterum ; quam levi duntaxat similitudine refert, sed cui contrarios effectus edit, dum simul intolerandis incommodis laborat, quibus eam infamari, ac suspectam fieri necesse est.

1 Part. III, cap. VI.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER SEPTIMUS.

PROŒMIUM.

I. Auctor operis *de frequente communione* prava sua dogmata tanta arte in lucem edidit, ut difficulter ita convincatur, ut elabi non possit, ambagibusque ac subterfugiis verisimilibus non evadere. Similis est Proteo illi Homerico, qui formas innumeras induebat, elabebaturque manibus eorum, qui a se illum teneri putabant.

Præterea scandalosas suas enuntiationes ita profert, ut simul ac semel, in eodem loco operis sui eas non edat, sed hac illac dextre spargat, ne si vicinæ essent, facilius earum nexus intelligeretur.

II. Adde huic fraudi aliam æque subtilem, et quam majori consilio ac successu adhibet apud minus callidos. Veneno nimirum erroris subinde miscet doctrinam contrariam et Catholicam, profiteturque, se a doctrina vulgo recepta nequaquam velle discedere, neque oppugnare, aut damnare Ecclesiæ instituta.

Illa fictione, specieque externa fucum sibi fieri passi sunt, nec animadverterunt, quid occultet factiosa hæc novitas specie arctioris sanctitatis, putaruntque cum pollicitis, quæ minime ficta videntur, rem ipsam consensuram.

III. Conati sumus hactenus lectores ab errore revocare, atque iis aperire nequitiam, et ignorantiam quæ eodem gradu procedunt in hoc cœpto. Nec hoc satis habuimus, sed etiam varia specimina edidimus spectantia cum ad rationem pœnitentiæ in primitiva Ecclesia, tum ad alia ad rem nostram pertinentia. Quibus rebus factum est, ut pluribus de illis ageremus, quo lectorem doctiorem dimitteremus, ac præsertim quidem eos, qui otio non abundant, brevi atque accurata recognitione quæstionis, de qua disceptamus.

IV. Sed quia sæpe contingit, prolixitatem orationis, quamvis minime inutilem, obruere attentionem lectoris, et impedire, quominus colligat in unum omnes enuntiationes, quæ necessariæ sunt collectioni eliciendæ, qua judicium de tota referatur; quia non sunt conjunctæ inter se, miscendæque sunt probationes uniuscujusque; visum mihi est contrahere totam nostram disceptationem, confutationemque operis *de frequente communione*, ut accuratior, ac ordinatior fieret. Quamobrem eam revocavi ad certas enuntiationes, quæ complectuntur summatim doctrinam novorum pœnitentiariorum, et repugnantiarum, quas complectitur.

V. Duo nos commoda hac ratione consequuturos existimavimus. Unum est, lectores eo modo breviori tempore, et distinctius intelligere, quam falsa sit ac parum idonea nova hæc reformatio. Alterum vero, hominem Proteo mutabiliorem arctius constrictum coactum iri clare respondere omnibus quæ ab eo quærentur, omisso omni fuco, ac subterfugio. Nec poterit duntaxat breviter attingere, quæ ei objiciuntur, quasi de iis aliquid inaudivisset, ut simpliciores existiment objectiones omnes ab eo vere fuisse solutas.

VI. Expectamus ab eo veram responsionem, eo magis, quo minus videtur hoc posse detrectare, cum vehementer urgeatur argumentis, atque auctoritate religiosissimi ac doctissimi Præsulis episcopi Vauriensis, qui dignatus est adoriri cum ipsum, tum ejus magistrum, discipulumque castigare pro ejus

errore ac temeritate, eximio opere, quod « refertum est sublimi illa, et solida theologia, quam complectuntur scripta Patrum, et traditio Ecclesiæ; » quarum cognitionem ambo in operibus suis exoptant, et sibi solis vindicant.

VII. Fortasse reverentia tanti viri adiget Arnaldum ad reddendam rationem omnium illorum capitum, quorum causa insimulantur ejus libri, vero ac serio responso; nisi malit prorsus dicta sua retractare, sequutus exemplum multorum magnorum virorum ex Antiquitate, et præsertim hominem incomparabilem S. Augustinum : non vero dimidia ex parte ac ficte, quemadmodum fecit Pelagius in cœtu Diospolitano, quem imitatus est Arnaldus in epistola *ad Reginam*, et in longa ac tædiosa præfatione libri *de Traditione*, aliisque, quæ ad sui defensionem scripsit.

Hæc animo versare cum oporteret, et quam primum poterit medicinam facere scandalo, quod creavit, et infamiæ, qua existimationem suam commaculavit edito exitiali opere; quod tam offendit Catholicos, quam satisfecit eorum adversariis, incredibili gaudio omnibus, qui defecerunt ab ecclesia Romana, creato. Eos enim mirum in modum eo officio sibi devinxit, atque ab iis omnibus plausus, et gratulationes mutuas retulit.

VIII. Hoc unum ei oculos aperire potest, utque ad se redeat, efficere, si qua cura existimationis, salutisve suæ tangitur, sique ei superest lumen aliquod cœleste, quo animus ejus illustretur, ut intelligat funestum exitum, in quem totum ejus consilium desinere necesse est. Si enim scelus est vel unum minimum membrorum corporis mystici Christi offendere ita, ut æternis suppliciis dignum sit; quid fiet ei, qui totum corpus scandalo perturbat?

Salubre hoc consilium caritas Christiana per me suggerit directoribus, imprudenti zelo exardescentibus; oratque eos, ut id boni consulant pareantque admonitioni, quam magnus Galliæ Rex, et qui primus Imperatorio titulo coronam regum nostrorum decoravit, mittebat ad homines nimium faciles, et incensos simili cupiditate famæ sibi, opinionibus novis, et contrariis fidei, quietique Ecclesiæ comparandæ.

IX. Ea admonitio exstat in epistola[1], quam scribit ad Francofordiense concilium, quam claudit memorabilibus verbis, quibus et ego hocce Procemium claudam: « Hanc fidem vos, carissimi fratres, firmiter tenere in commune deprecamur. Et si aliter antea in quolibet verbo sensistis, corrigite vosmetipsos, et ad unitatem sanctæ Dei Ecclesiæ pura fide festinate, et contentiones nominum, novitatesque vocum devitate; quia, juxta Apostolum, non est hæreticus, nisi ex contentione. Vos igitur, quia pauci estis, unde putatis vos aliquid, verius invenire potuisse, quam quod sancta Universalis toto orbe diffusa tenet Ecclesia? Sub tegmine alarum illius requiescite, ne vos avida diaboli rapacitas, si foris inveniat, nefando gutture devoret. Redite ad pium matris Ecclesiæ gremium. »

CAPUT PRIMUM.

Prima propositio. *Arnaldus agnoscit duo genera Pœnitentiæ, et dispositionis ad communicandum, alterum, quod olim usitatum in Ecclesia, nunc obsolevit : alterum quod nunc ei successit, vulgoque est apud fideles receptum.* Quam propositionem Arnaldinam esse sequentia demonstrant.

I. Non opus est multis verbis, ut ostendamus hanc propositionem Arnaldi esse, cum emineat in opere *de frequente communione*, fitque unicum ejus argumentum. Agit in eo de prisca ratione pœnitentiæ, qualis describitur a SS. Patribus, canonibus, et conciliis : quam differre ait ab ea, quæ hodie usitata est. In præfatione, postquam adprobavit, quod habet *Scriptum* Anonymum « Optimam regulam, quam servare debemus, ne fallamur in quæstione de frequente communione, esse si consideremus, quid sit consentaneum Antiquitati, Traditionibus SS. Patrum, et antiquis consuetudinibus Ecclesiæ. » Da qua sic loquitur Arnaldus : « Hæc regula hoc opus eo facilius mihi fecit, quod dirimat illico quæstionem, quæ videbatur maximum negotium facessere posse lectoribus; nimirum, quamvis ratio pœnitentiæ, quæ nunc est fidelibus usitata, differat a ratione, quæ olim in Ecclesia adhibebatur, non posse tamen damnari

1 Carolus M. in ep. ad Elipandum et cæteros epis. Hispaniæ tom. II. concil. Galliæ.

quasi temerariam, sed contra reverendam esse quasi sanctam eam, quæ confirmata est ab universa Antiquitate, consuetudine plurium, quam duodecim sæculorum, doctrina omnium Patrum, et canonibus omnium conciliorum, quæ aliquid de pœnitentia constituerunt. »

II. Hic locus observatu dignissimus est, complectiturque præcipuum argumentum totius operis, cujus consilium pendet ex quæstione, quæ pertinet ad duo genera pœnitentiæ. Præterea docet veterem pœnitentiam differre ab hodierna. Tertio, illam non amplius usitatam esse, sed olim fuisse; posteriorem vero usitatam nunc esse fidelibus. Denique, quæ sit natura, et ratio pœnitentiæ veteris, qualis nempe a Patribus descripta est. Sed in eadem præfatione, aliquot paginis inferius, coercet pœnitentiam, quam suæ exemplar esse vult, intra instituta, quæ vigebant temporibus SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini.

III. Quod attinet vero ad rationem pœnitentiæ veteris, auctor operis de frequente communione, quod sibi Arnaldus tribuit, eam explicat secunda parte, nosque copiosius prosequuti sumus primo [1], et secundo libro. Unde constat eam pœnitentiam, proprie loquendo, sitam fuisse in humilibus quibusdam actionibus, in rigidis satisfactionibus jejuniorum, et ciliciorum, et aliis austeritatibus, in abjectionibus sui ignominiosis, quæ palam fiebant, cum pœnitentes nunc ad introitum ecclesiarum consisterent, advolverenturque ad pedes intrantium; nunc essent intra ecclesiam, in parte quæ *navis* dicebatur, illicque alia humilitatis officia obirent, pro variis gradibus pœnitentiæ, quos in opere nostro exposuimus.

Verum Arnaldus remittit omnes illas molestias, nec quidquam retinet ex antiqua pœnitentia, præter dilationem communionis et absolutionis sacramentalis; quam putat in Ecclesia primitiva usurpatam fuisse erga omnis generis peccata tam publica, quam arcana, non secus ac pœnitentiam publicam, ut postea dicemus.

IV. Quod attinet ad alteram illam pœnitentiam, quæ successit antiquæ, et publicæ, et quæ vulgo recepta est, caret illis austeritatibus, et dilationibus absolutionis, et communionis ex lege, et constitutione Ecclesiæ; sed postquam pœnitens confessus est peccata cum dispositione necessaria, conceditur illi absolutio ita, ut libere ad S. Mensam accedere possit; nisi extraordinariis occasionibus differatur absolutio. Arnaldus agnoscit hanc rationem pœnitentiæ [2], quasi vulgo receptam, vultque eam emendare, qua de causa edidit opus de *frequente communione.*

CAPUT II.

Secunda propositio. *Arnaldum docere restituendam esse veterem pœnitentiam, substituendamque, quæ nunc vulgo recepta est in Ecclesia.* Quam propositionem ejus esse ostendunt sequentia.

I. Aperte hoc profitetur in præfatione, et per totum opus, cujus hic unus est finis, « ut usus sacramentorum Pœnitentiæ, et Eucharistiæ exigatur ad sententiam SS. Patrum, et conciliorum » etc. Qua de re, ut exsequutioni posset mandari, consilia dare voluit, ut fert libri titulus. Liquet Arnaldum contendere, usum vulgo receptum eorum sacramentorum differre ab eo, quem SS. Patres, et concilia confirmarunt, quod docet in loco allato, in probatione primæ propositionis. Vide et p. 101 præfationis, ubi verba de Ecclesia primitiva alibi jam allata.

II. Præterea in Admonitione præfixa secundæ editioni, p. 40, habet locum illum sæpe antea prolatum de remissione pœnitentiæ, qua deleta sunt, ut ait, *ipsa vestigia* veteris disciplinæ. Nec post verba usque adeo perspicua, ulla ratio est dubitandi de animo auctoris, qui sese in omnibus operis partibus prodit.

1 Lib. I. cap. VI et lib. II, cap. IX et XIII. — 2 Part. II, cap. III. et III.,

CAPUT III.

Tertia propositio. *Pœnitentia vetus, de qua agit opus de frequente communione, ut restituatur, ea est, quæ dicitur Pœnitentia publica, quia palam fiebat ex certis institutis, et gradibus Canonicis.* Quam propositionem esse Arnaldi sequentia demonstrant.

I. Magni momenti est caput hoc, ad dilucidationem nostræ disceptationis ; nec difficile est probare ita sentire Arnaldum, si consideretur ratio, qua consilium suum expressit. Hoc enim sibi animi esse profitetur, ut proponat nobis pœnitentiam antiquam[1], qualis invenitur « in Traditione Jesu Christi, et Apostolorum, in Antiquitate, in doctrina omnium Patrum, et in canonibus conciliorum omnium, quæ aliquid de pœnitentia statuerunt. » Genus autem pœnitentiæ, quod iis luminibus collustrato cernere licet, est tantum pœnitentia publica, ex sententia Arnaldi, quæ palam fiebat, adhibitis ritibus sæpe a nobis memoratis, præsertim tempore Ecclesiæ primitivæ, quam Arnaldus coercuit intra annum 370 et annum 430.

II. Pœnitentiam, cujus mentio fit in veterum monumentis, publicam esse, sola lectio ostendit. Canones pœnitentiales conciliorum Nicæni, et Ancyrani, SS. Basilii, et Gregorii Nysseni, et ante hosce S. Gregorii Neocæsariensis, et aliorum *Patrum Græcorum*, ut fatetur Arnaldus, diserte agunt de pœnitentia publica, ejusque gradibus. Idem dicere licet de omnibus antiquis scriptoribus Latinis, qui tradiderunt regulas pœnitentiæ laicorum ; quales scriptores sunt Tertullianus, et Cyprianus, et multi alii, qui cum agunt de pœnitentia imposita criminibus, hoc est, ut putat Arnaldus, omnis generis peccatis mortalibus, intelligunt duntaxat pœnitentiam publicam[2]. « Liquet, inquit, ex lectione Tertulliani, ne nunc alios Patres memorem, cum nullam agnoscere pœnitentiam, præter publicam, ad erigendos peccatores lapsos. Quod recte demonstravit episcopus Aurelianensis. » Vide et sequentia. Itaque ante pœnitentiæ remissionem, in traditione, atque institutione primitiva, *quæ est a Christo*, erat omnibus peccatis mortalibus una duntaxat pœnitentia, hoc est publica.

III. Hoc Arnaldus confirmat in sequentibus[3], ubi aggreditur ostendere, veteribus nota fuisse duntaxat duo genera peccatorum, venialia, et mortalia ; atque hæc quidem, qualiacumque tandem essent, pœnas dedisse excommunicatione, deinde « humilitate pœnitentiæ sanata[4], qualis in Ecclesia dabatur iis qui proprie pœnitentes vocabantur. » Sunt ipsa verba S. Augustini, ex quibus colligit Arnaldus omne peccatum mortale obnoxium fuisse eidem generi pœnitentiæ. Quo posito, necessario concedendum est, pœnitentiam fuisse tantum publicam. « Eum vero, inquit, juxta concilium Toletanum I, c. II, pœnitentem dicimus, qui post baptismum, aut pro homicidio, aut pro diversis criminibus, gravissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens sub cilicio divino fuerit reconciliatus altari. » Quod S. Augustinus plus semel habet, et quidem ep. CVIII homil. XXVII ex L, et hom. XLIX.

IV. Si expendamus omnia illa loca Patrum, quæ Arnaldus profert ad probandam pœnitentiam, quam intromissam cupit, videbimus omnia eo tendere, ut pœnitentia publica constituatur, sive illam nominent, ut S. Cæsarius[5], sive illam describant ita[6], ut facile agnoscatur.

Itaque manifestissimum est ad solam pœnitentiam publicam, ex sententia Arnaldi, referri omnia testimonia Antiquitatis, quæ producuntur in opere *de frequente communione*, ad instaurandam pœnitentiam publicam ; quo etiam faciunt circumstantiæ omnes quibus describitur.

1 Par. II. cap. VIII. — 2 Part. II, cap. III. — 3 Cap. IV. — 4 Ibid, cap. V ex S. August. lib. *de fide et operibus*, cap. XXXI — 5 Hom. VIII apud Arnal. p. II, cap. IV. — 6 Ibid. cap. V.

CAPUT IV.

Quarta propositio. *Arnaldus docet Pœnitentiam antiquam esse juris divini, necessarii, et immutabilis, cujus mutandi, aut abrogandi nullam potestatem habet Ecclesia.* Quod probatur.

I. Secunda parte operis, *de frequente communione*, cap. VIII, Arnaldus agens de pœnitentia, quam probarat loco S. Leonis Papæ : « Loquitur, inquit, universe de remedio necessario, ad recuperandam spem vitæ æternæ, postquam regenerationis donum violatum est, etc. Non loquitur de consuetudine, quæ ad regimen externum pertineat, aut de constitutione Ecclesiæ, sed de præcepto Jesu-Christi ipsius, ut fatentur omnes Catholici. » Est ergo remedium saluti necessarium, et consuetudo, quæ est juris divini. Quam in rem habet Arnaldus in præfatione, « hanc dispositionem esse immutabilem secundum theologos, quia necessario refertur ad essentiam Sacramenti, quod est immutabile. »

II. In eadem præfatione, postquam dixit « animum concilii Tridentini fuisse restituere disciplinam, et puritatem antiquam in omnibus ; addit idem Consilium profiteri, disciplinam, et regulam omnium nostrarum actionum nobis fuisse præscriptam ab antiquis Patribus, omnesque hortatur ad eam exequutioni mandandam. » Unde colligit se merito restitutam velle antiquam pœnitentiam, atque injuria id consilium a nonnullis, quasi singulare quiddam, reprehendi. Ex quibus intelligere licet eum statuisse restituere pœnitentiam antiquam secundum regulam Traditionis, et scriptorum Patrum.

Utque intelligamus, quanti momenti sit ea norma, et « quanta reverentia debeatur antiquis canonibus, profert auctoritatem Pii IV. Pontificis Maximi, qui præscribens verba, quæ vult dici in professione fidei, hoc caput inter alia posuit : Cætera item omnia a sacris canonibus, et Œcumenicis conciliis tradita, definita, et declarata, indubitanter recipio, atque profiteor. » Deinde hæc aptat pœnitentiæ suæ, atque, « En, inquit, regulam, quam sequutus sum in hoc toto opere, regulam Traditionis, quam complectuntur canones, et concilia, et quæ est norma veritatis catholicæ secundum Patres, et caput fidei secundum hunc Pontificem. »

III. Hæc oratio digna est quæ expendatur, propter maximum momentum restitutionis pœnitentiæ. Hinc enim sequitur esse *caput fidei;* quod debet in usum revocari ita, ut observetur ea pœnitentiæ ratio.

Religio Christiana complectitur duo genera veritatum, quarum aliæ sunt *theoreticæ*, quæ illustrant intellectum, et complectuntur capita fidei credenda; aliæ vero *practicæ*, vel morales, quæ docent, quid sit faciendum, et ad quas referuntur consuetudines, ac ritus. Utraque habet, pro norma minime fallace, Traditionem, et constitutiones conciliorum, ut affirmat Arnaldus, qui vult hasce duas veritates æque confirmari regula, quæ illis est communis. Itaque, ut fideles necesse habent indubitanter credere, quod traditio aut concilia proponunt, quasi articulum fidei; sic necesse habent facere, quod eadem norma fidei, et conciliorum præscribit, quasi esset *caput fidei moralis*, ut ita loquar. Hoc promittunt quicumque profitentur fidem catholicam, ex formula Pii IV, prout eam Arnaldus interpretatur.

Duo genera veritatum complectitur religio Christiana.

IV. Hoc est potissimum argumentum, quo idem Arnaldus probat restituendam esse pœnitentiam antiquam ; quandoquidem parendum est Traditioni, et canonibus conciliorum, quæ eam constituerunt, et propter quæ admissa est, ac in usum recepta in primitiva Ecclesia ita, ut ea veritas practica, et moralis sit caput fidei. Hinc sequitur probatio propositionis nostræ, ut, quemadmodum cum agitur veritas theoretica, oportet Christianum credere summæ auctoritati, et minime fallaci regulæ, hoc est Traditioni, et concilio , quod ita rem definiit, sine additione ulla aut imminutione; sic quod attinet ad consuetudines, et ritus, qualis est pœnitentia, de qua nunc agimus, necessario sit sequenda accuratissime eadem regula traditionis, et conciliorum, a qua ne latum quidem unguem discedere liceat, nisi velimus hæretici haberi.

V. Arnaldus satis ostendit se in hac esse sententia, cum in eadem præfatione tam inclementer atque inhumane insectetur auctorem Anonymum *Scripti*, cui ea restitutio antiquæ pœnitentiæ displicebat; quamobrem eum quasi hæreticum infamat, quando ait

« eum voluisse facere, quod attinet ad dispositionem ad sacramentum Pœnitentiæ, id, quod hæretici fecerunt in eodem Sacramento, et quemadmodum everterunt totam ejus essentiam, et veritatem confirmatam fide, et traditione omnium sæculorum, dum eam figuram tantum, et signum esse volunt ; ita videri hunc auctorem velle evertere universam ejus veram dispositionem, confirmatam eadem traditione, et ab omnibus Patribus, dum eam converti in meram umbram, et imaginem ejus, quam SS. Patres postularunt, et in operibus suis comprobarunt. » Quis non videt in hisce verbis ab Arnaldo vocari pœnitentiam hodiernam *umbram, et imaginem* veræ dispositionis ad sacramentum Altaris, quæ est pœnitentia antiqua ; qua obsoleta, nulla superest amplius *vera dispositio* ad augustissimum hoc sacramentum ?

VI. Hanc eamdem ob rationem, perpetuo promit, ac prædicat Traditionem, negatque « se agnoscere aliam regulam veritatum catholicarum, aut se sequi ratiocinationem, ac consuetudinem hominum in rebus ecclesiasticis ; vult sequi auctoritatem divinam, cui tota nostra Religio innititur. » Ideo ait, esse « veritatem immutabilem traditionis ecclesiasticæ » de sua pœnitentia[1] ; contenditque[2] « esse institutum auctoritatis fallere nesciæ, et nixum doctrina Spiritus sancti, traditione Apostolorum, decretis multorum Pontificum, canonibus plurimorum conciliorum, et consensu generali omnium Patrum. » Similia alibi habet, quæ brevitatis causa omitto. Vide part. II, c. I, XVI, XVIII et XXII.

CAPUT V.

Digressio, in qua monetur lector de fraude novorum Pœnitentiariorum, qua conantur excusare quod docuerunt instituta veteris pœnitentiæ fuisse immutabilia ; ubi omnia eorum subterfugia releguntur, ac confutantur.

I. Verum oportet ut moneam lectorem de arte, vel potius de fraude novorum nostrorum pœnitentiariorum, qui ubi evidentia rationis, et sensus communis, coguntur fateri antiqua illa instituta non amplius esse in usu apud fideles ; et præterea vident non sine intoleranda insania, posse affirmari, quemadmodum fecerunt, illa ipsa instituta esse *immutabilia ac necessaria*, conantur absurda distinctione, et ridicula ambiguitate ei exprobrationi satisfacere. Aiunt se non negare ritum, seu actionem externam, vel ipsam consuetudinem mutari posse ; sed se contendere, *dogmata, et potissima axiomata immutabilia esse*, quia semper verum est, ritus illos fuisse sanctos, et laudabiles, quamvis hodie non observentur. Ita se tuetur Arnaldus in epistola *ad Reginam*, et in aliis operum suorum locis, atque ita factitarunt nonnulli ejus sectatores in variis nullius pretii libellis, quos ad doctrinam ejus defendendam ediderunt.

II. Sed facile est intellectu subterfugium hoc merum esse, atque ex quo erroneum nascitur consectarium. Nam si vere possunt dicere instituta de antiqua pœnitentia confirmata Traditione, Conciliis, et Patribus, quæ affirmat Arnaldus, observata fuisse per *duodecim sæcula*, *esse immutabilia*, *et necessaria*, quia manant ex quibusdam principiis, et axiomatibus, quæ theologi vocant *æternæ veritatis ;* si, inquam, immutabilia dicantur, quia sunt honesta, et sancta cum natura sua, tum etiam usu, quem iis tribuit legislator ; idem dicendum erit de lege Mosaica, atque erroris erit arguendus S. Paulus[3], qui docet « *translato sacerdotio*,

1 P. I, cap. I. — 2 P. II, cap. III. — 3 *Heb*. VII, 12.

necesse esse, ut et legis translatio fiat. Nemo enim, nisi blasphemus haberi velit, aut Manichæus, vel Marcionita, negaverit antiquam legem fuisse sanctissimam, et nixam dogmatibus, atque axiomatibus immutabilibus.

Idem dicetur etiam de digestis, codicibus, atque universo jure Romano, cujus leges habebuntur immutabiles; quia earum fons est justitia, ratio, ac lumen naturale, quæ sunt immutabilia.

III. Operæ pretium est hanc ratiocinationem probe a nobis intelligi, ut ea utamur quasi face, quæ nobis præluceat per obscuras ambages ac mæandros, per quos callidi homines elabuntur, et fugiunt eorum oculos, qui ipsorum vestigia sequuntur.

Audiamus, quæ hac de re dixit totius consilii auctor in opere *de frequente communione.* Agens de mutatione[1], quæ in Ecclesia contigit circa usum pœnitentiæ, ait « Ecclesiam posse quidem mutare usus, et ritus externos; sed non magis posse fieri, ut mutet sententiam, quam potest fieri, ut desinat esse columna veritatis. Quis enim non videt, ut hoc fieret, oportere posse illam retractare, quæ docuisset, si vero Ecclesia posset sua dogmata retractare, non tantum errori obnoxiam fore, sed etiam seipsam damnaturam; quomodo desinere esse domus sapientis architecti, et animorum fidelium certum perfugium, cum inniteretur instabili arenæ, non immobili rupi? » Tum addit doctrinam de pœnitentia « non esse inventum hominum, sed ab inspiratione Dei, et æque immutabilem ac Spiritum ex cujus afflatu nata est, et qui nunquam transibit, quamvis cœlum, et terra transeant. »

IV. Arnaldus, qui se gerit quasi sponsorem, et vadem dogmatum magistri sui, explicet mihi verum sensum verborum ejus, ostendatque, qui intelligat, Ecclesiam *non mutasse sententiam* de usu pœnitentiæ veteris. Vultne, quamvis usus ejus abolitus sit auctoritate vel indulgentia Ecclesiæ, attamen huic semper probari pietatem, ac doctrinam sanctam, et catholicam cui antiquum illud institutum innitebatur? Si hoc affirmet, nihil dicit. Idem enim posset aptari institutis legis Mosaicæ, ut modo dicebamus, et præsertim quidem legibus, quæ vetabant certos cibos, ut sanguinem, et carnem suffocatam. Idem affirmari queat de innumeris rebus, quæ olim præceptæ fuerunt in Ecclesia, et quæ postea obsoleverunt, ac antiquatæ sunt ubique. Ejusmodi sunt usus calicis in communione, immersio in baptismo, et cæteri ritus, quos ex pœnitentia publica novi directores refectos voluerunt, ut ostendimus lib. II, c. I et II. Igitur hinc licebit colligere, omnia illa instituta esse *immutabilia*, nec potuisse Ecclesiam ea antiquare, quia *non potest retractare, quod docuit.*

V. Verum si ita mentem ac orationem Magistri explicet, ludibrium omnibus debebit, nec quidquam dicet, quod ad rem faciat. Nunquam animus fuit scriptori Anonymo simpliciter vituperare usum pœnitentiæ publicæ, aut etiam quod attinet ad tempus, quo ejus observatione tenebantur fideles. Egit tantum de præsenti tempore, et ex quo desiit observari, ut adversetur errori novorum pœnitentiariorum, qui volebant denuo homines adigere ad eam observandam ex falsis dogmatibus, damnatisque judicio Pontificum, conciliorumque œcumenicorum, et consensu totius Ecclesiæ catholicæ.

VI. An vero Ecclesia consuetam rationem pœnitentiæ hodiernæ non probavit, sed tantum tolerat quasi licentiam, perfractionemque legis divinæ immutabilis; quia non potest ei morum prolapsioni medicinam facere, intereaque apud animum suum aliter sentit, et contraria omnia exoptat? Si hæc est mens tua, veraque sententia verborum magistri tui, quare eam occultas? Quidni clare loqueris de re tanti momenti? Ita se gessit Mileterius verus interpres oraculorum vestrorum, sententiarumque mysticarum. Cur ergo negatis vos cum eo sentire? Vestigia vestra premit, et ratiocinatur instar vestri; sed aperte profitetur; quod tædiosa oratione occultas, ac interpolas, ne intelligatur.

VII. Doce nos, Arnalde, semel saltem quid velis nos judicare de tua doctrina. An censet Ecclesia, necne, nos teneri observatione veteris pœnitentiæ? Si ita est, omnes necesse habemus eam observare, cum ejus voluntas sit lex, ac præceptum, cui nos oportet parere. Sed eadem opera, temetipse damnas prævaricationis, proditæ Dei causæ, violatique jurisjurandi doctoratus tui; quia contrarium affirmas in epistola *ad Reginam*, et in præfatione libri *de Traditione*, in quo contradicis auctori operis *de frequente communione*, ut postea dicemus.

1 Part. I, cap. XVIII.

Si vero Ecclesiæ animus amplius non sit nos ad ejus observationem adigere, ea lex non est immutabilis, cum sit mutata, et penitus antiquata. Lex non viget, nisi dum ea tenemur, quod ei adnexum est, aut potius necessario conjunctum. Quapropter, judice S. Thoma, « dicitur lex a ligando, quia obligat ad agendum [1], » ideoque debet habere *vim coactivam* [2]. Unde liquet legem, quæ olim cogebat peccatores subire eam pœnitentiam, cum desiit cogere, desiisse esse, quod erat, quæ maxima est mutatio, quæ in rerum natura contingat.

Itaque immerito negas sententiam Ecclesiæ, de pœnitentia, nunc esse mutatam, quandoquidem, cum ea sententia sit voluntas, si velis loqui, ut hominem sanum, et vel modice eruditum decet, non possit etiamnum ita sentire, si nunc contraria omnia velit.

VIII. Si enim dixeris hanc sententiam sejunctam a voluntate obligandi esse merum judicium de utilitate, et præstantia veteris consuetudinis, conjunctum cum cupiditate, qua optat liberos suos sponte eam perfectionem complecti, et sine ulla coactione; præterquam quod hoc demum est hariolari, et inania somnia pro rebus veris habere, hoc non satis est ad defendendum, quod dixit magister tuus in præfatione, se per totum opus « sequutum esse traditionem, quam complectuntur canones, et concilia, quæ est norma veritatis catholicæ, secundum Patres, et caput fidei, secundum Pium IV. » Canones enim illi pœnitentiales non amplius obtinent vim normæ, neque legis loco habentur, postquam desiimus illis teneri. Blasphemia est, si quis affirmet *caput hoc esse fidei*, et contra mentem illius Pontificis; qui eo loco, qui hic respicitur, non loquitur de meris consuetudinibus, et ritibus externis, qualia erant exercitia veteris pœnitentiæ, quæ abrogata sunt ab eadem auctoritate, a qua fuerunt instituta.

IX. Hæc externa exercitia intelligenda sunt, cum dicimus pœnitentiam veterem antiquatam fuisse, non actiones internæ, et satisfactiones convenientes, et quidquid pertinet ad sacramentum Pœnitentiæ. Hæ enim integræ, atque incolumes sunt in usu recepto, ut antea multis ostendimus, et postea iterum dicemus; ut liqueat te abuti nomine pœnitentiæ, cum externam, et cæremonialem pœnitentiam, quæ pendet ex institutione Ecclesiastica, aut ex consuetudine, sumas pro ea, quæ est immutabilis, et necessaria; ritum pro ipsa actione, et quod accedit, pro ipsa re.

Sed nimium moramur in evincendo errore usque adeo manifesto, confutandaque ratiocinatione tam infirma: qua tamen viri illi adeo periti traditionis, conciliorum, Patrum, et solidæ theologiæ usi sunt, quasi una ex potissimis rationibus, quibus doctrinam suam tuentur. Qua de causa diutius rei immorati sumus. Nunc ad cætera veniamus.

CAPUT VI.

Quinta Propositio. *Arnaldus docet nos non minus hodie teneri prisca ratione pœnitentiæ, quam Ecclesiam primitivam.* Quod probatur sequentibus.

I. Est necessarium consectarium, quod ex antecedente propositione deducitur. Si enim vetus illa ratio pœnitentiæ sit *præcepta a Christo*, si sit *immutabilis*, si *necessario conjuncta sit cum substantia sacramenti Altaris, quæ est immutabilis*, prout scriptum est in libro, cujus Arnaldus se quasi auctorem gerit; sine dubio pœnitentiæ illius lege perpetuo tenemur, neque solvi possumus, cum Ecclesiæ, ejusque pastoribus nullum jus sit ea in re, ut nec aliis omnibus, quæ sunt juris divini, quidquam mutandi.

II. Præter hanc consequentiam, quæ manifesta est, rem diserte fatetur Arnaldus multis in locis, ut in præfatione, ubi postquam dixit, quod protulimus in probatione primæ propositionis, nimirum usum antiquæ pœnitentiæ « confirmatum fuisse doctrina omnium Patrum, et canonibus omnium conciliorum, quæ aliquid de pœnitentia statuerunt, » addit « eam nunquam fuisse damnatam, aut rejectam, neque ullo sæculo, neque ullo concilio, neque ullo decreto » etc. quæ jam alibi protulimus [3].

An quidquam disertius, aut significantius potuit dici ad ostendendum nos etiamnum teneri legibus de pœnitentia, quæ olim præcepta erat; quoniam eæ leges etiamnum vigent, neque abrogatæ sunt, aut antiquatæ

1 1 II qu. xc art. 1. — 2 Ibid. qu. xcvi art. 5. — 3 Lib. I cap. viii p. 5.

ullis decretis, aut consuetudinibus contrariis, quæ quidquam iis derogare possint?

III. Quod attinet ad consuetudinem quæ objici posset, quasi ea antiquata sit pœnitentia, quæ olim præcepta erat, negat Arnaldus hoc satis esse, ut lege illa solvamur. » Ecclesia, inquit, nos docet nullam aliam agnoscere regulam veritatum catholicarum, præter traditionem ecclesiasticam etc., nec sequi ratiocinationem, aut consuetudinem hominum, in rebus ecclesiasticis, sed auctoritatem divinam, cui universa nostra religio innititur : » verba, quæ simillima sunt capiti v, *Confessionis Fidei Calvinistarum Galliæ.* Præterea postquam multum prædicavit, ac laudavit traditionem antiquam de pœnitentia, quam sancti Patres confirmarunt, sic in consuetudinem invehitur : « Ne opponamus consuetudinem magistris illis Ecclesiæ, quasi unicam normam pœnitentiæ. » Cui rei aptat illud Augustini ad *Psalm.* XXI, ubi Christum ita loquentem inducit : *Circumdederunt me non pro veritate, sed pro consuetudine latrantes multi.*

IV. Eo etiam spectat, quod Arnaldus conatur nobis persuadere[1], concilium Tridentinum non tantum cupiisse restitui pœnitentiam veterem, varia indicans, quibus posset hoc cœptum ad finem perduci ; adeo ut « divinis ejus præceptis satisfacere nequeamus, nisi demus operam, ut quoad licebit, restituatur pœnitentia antiqua ; » sed etiam illam restituisse. Quod sic ostendit ; « Hoc cernere est, inquit, primo in eo, quod Concilium restituit omnes traditiones Apostolicas. » Unde colligit, quandoquidem pœnitentia antiqua est traditio Apostolica, hanc re ipsa instauratam fuisse a Concilio. Igitur quanta est auctoritas Concilii ad obligandum, tanta est necessitas imposita fidelibus observandi traditionem de pœnitentia ; cum præsertim « hæc doctrina, ut alibi docet[2], non sit doctrina, quæ manarit ex inventione hominum, sed ex inspiratione Dei, ac proinde æque immutabilis sit ac Spiritus, a quo est inspirata, et qui non transibit, quamvis cœlum, et terra transeat. »

V. Eadem de causa, Arnaldus, dum producit plurima testimonia Patrum de necessitate subeundæ pœnitentiæ, antequam impetrentur absolutio, et communio, loquitur de ea necessitate quasi de re præsente ; unde liquet, ex ejus sententia, necessitatem præcepti etiamnum vigere, nec tempore, aut consuetudine esse antiquatam. Sic capiti IV secundæ partis hunc titulum præfixit : *Ex sententia Patrum, propter omnia peccata mortalia, debemus aliquandiu manere in pœnitentia, antequam communicemus.* Vide et caput sequens.

VI. Verum hæc levia sunt præ iis, quæ habentur cap. XXII secundæ partis, in quo probare aperte aggreditur, necesse esse hodie æque, ac olim fuit, peccata mortalia expiari satisfactione publica ; « Quoniam, inquit, idem est Deus, qui offenditur, idem scelus, quod admittitur, et quidem a Christiano, ut olim ; rationi consentaneum est, ut idem homo satisfaciat eidem Deo eodem modo, in eadem Ecclesia, propter idem scelus. Si vulnera corporis curantur hoc tempore, quemadmodum ante mille, ac bis mille annos, necesse est potiori jure in vulneribus animi servari easdem regulas Jesu-Christi, quas Apostoli, eorumque successores nos docuerunt, quippe immutabiliores rationibus Hippocratis, et proprietatibus naturæ. » Itaque omnes necesse nunc habemus curare morbos nostros spirituales, eodem remedio pœnitentiæ, quod a temporibus Jesu-Christi, et Apostolorum adhibitum est ; quoniam est immutabile ac necessarium, et, ut alibi loquitur[3], unum ex *officiis Evangelicis.*

CAPUT VII.

Sexta Propositio. *Arnaldum censere jure divino atque immutabili oportere, ut peccatores, qui sacramentaliter confessi sunt peccata, arceantur aliquandiu ab absolutione, et a Communione ; usum vero contrarium esse abusum, qui sit corrigendus.* Quam esse Arnaldi sequentia ostendunt.

I. Quin hæc sit vera Arnaldi sententia, nemo dubitare queat, nisi evertat universam doctrinam operis *de frequente communione*, et dogmata, quibus tota innititur, prout hactenus probavimus. Cum pœnitentia antiqua præcepta sit ab ipso Christo, immutabilis, necessario conjuncta cum communione, atque

1 Part. II, cap. XVI. — 2 Part. II, cap. XVIII. — 3 Part. III cap. XVI.

extra potestatem Ecclesiæ, ut docet opus *de frequente communione*, quemadmodum probavimus [1]; necessario sequitur dilationem absolutionis, et communionis, quæ a vetere pœnitentia, ex sententia Arnaldi, separari non potest, esse plane necessariam, nec Papam aut Ecclesiam universalem posse eam remittere. Itaque atrox delictum admittunt, quicumque rem minime observant; quandoquidem perfringunt priscam traditionem Christi, et Apostolorum, quæ est norma unica, et inviolabilis fidei, et omnium dogmatum catholicorum.

II. Arnaldus confirmat hanc propositionem in secunda parte operis sui, et præsertim quidem capite II, et seqq. ubi ostendit usum ac necessitatem dilationis absolutionis ac communionis, secundum Patres, propter omnia peccata mortalia. Præterea dicit [2], « concilium Tridentinum diserte profiteri, se, ad pœnitentiam quod attinet, velle tantum sancte conservare consuetudinem Ecclesiæ, ita ut ad dirimendam eam litem nihil supersit, nisi ut investigemus consuetudinem Ecclesiæ. » Similia habet cap. XLIV. Quandoquidem igitur perpetua consuetudo Ecclesiæ fuit per duodecim sæcula, ut diu arcerentur ab absolutione, et communione, qui lethale delictum admisissent, ut contendit Arnaldus, ac per totum opus probare nititur [3]; hinc colligendum est, Concilio animum fuisse hoc necessario imponere fidelibus, qui cum ei non pareant, sibi iram Dei contrahunt.

III. Ecclesia, inquit Arnaldus part. II, c. XII, « per tot sæcula observavit sanctam hanc consuetudinem, ut non remitteret peccata mortalia, nisi post longam ac seriam pœnitentiam, post satisfactionem consentaneam magnitudini, ac generi delictorum, prout jusserunt Papæ. »

Paulo post, « agnoscamus, inquit, utilitatem sanctæ hujusce disciplinæ, confirmatæ a tot Pontificibus, a tot conciliis, et a tot sanctis viris, et quæ originem suam habet in ordine ipso, qui est in Spiritu Dei; qui vult, secundum leges justitiæ ipsius peccata contra se commissa conveniente pœnitentia expiari, et secundum leges ipsius sapientiæ eam satisfactionem interponi inter confessionem peccati, et absolutionem sacerdotis. » Si Deus vult inter confessionem sacramentalem, et absolutionem intercedere satisfactionem, eamque non qualemcumque, sed *longam, et seriam, et consentaneam gravitati, generique delictorum*; an quisquam dubitet hodiernam consuetudinem contrariam esse voluntati Dei, deinde etiam licentiam; priorem vero rationem juris esse divini atque immutabilis?

IV. Hoc ipsum aperte docet cap. XIII. « Igitur, inquit, indubitatum habeatur necesse est, tempore S. Cypriani, pro sententia totius Ecclesiæ (quæ divelli nequit ab Ecclesia hodierna, nisi a solis hæreticis, nec sane potest unquam sine sacrilegio, ac laceratione ejus unitatis) oportuisse delinquentes per plures dies in pœnitentia esse, antequam communicarent. » Si hodierna Ecclesia sejungi nequit a prisca in usu pœnitentiæ *sine sacrilegio, et laceratione unitatis*; etiamnum hodie ea lege æque necessario teneamur, ac unquam ulli Christiani, estque perfractio ejus crimen horrendum.

CAPUT VIII.

Septima Propositio. *Non tantum capite de dilatione absolutionis, et communionis iis, qui peccatum mortale admiserant, quodcumque tandem esset, seu arcanum seu publicum, secundum doctrinam operis de Frequente Communione; sed etiam tota lege de Pœnitentia publica, quæ vigebat in Ecclesia primitiva, nos etiamnum hodie teneri.* Quam Arnaldi esse sententiam sequentia ostendunt.

I. Hoc paradoxum est explicatio doctrinæ operis *de frequente communione*, conjunctum cum superioribus propositionibus. Si enim veteres canones, qui priscam rationem pœnitentiæ instituerunt, sunt juris divini, et immutabilis, ac proinde iis teneantur omnes fideles, quocumque tempore vivant; debent observari pro iis, quæ complectuntur, et quidem accuratissime. Omnes autem illi canones conciliorum, atque omnia loca Patrum, quæ adhibet Arnaldus ad intromittendam rationem suam pœnitentiæ, et præparationis ad communionem, diserte constituunt pœnitentiam

1 Propos. III et IV. — 2 Part. II, cap. II. — 3 Præsertim cap. VIII et par. II, cap. XLVII.

publicam cum ejus gradibus, exercitiisque humilitatis, a nobis antea explicatis lib. II, cap. XIII. Ubi agunt de excommunicatione, non jubent tantum pœnitentem arceri sacramento Altaris, sed etiam ne ingrediatur ecclesiam, adsitque S. Missæ sacrificio. Igitur huic rationi pœnitentiæ Ecclesiam subjicere cupit Arnaldus.

II. Quia vero postea conatus est fallacibus subterfugiis, ridiculisque interpretationibus hanc observationem amoliri, huic rei nobis est nonnihil immorandum, atque ita constringendus, ut cogatur cedere vi veritatis, et fateri, insanum hoc fuisse suum cœptum. Quem in finem utar tantum ejus dogmatibus, verbisque ejus disertis. Agens igitur de pœnitentia prisca, quam conabatur in usum revocare, ut ostendimus in secunda propositione ; ut confunderet adversarium, adigeretque eum ad suscipiendam ejus restaurationem, hac potissimum ratione nititur [1] : « optimam regulam, quæ observari queat, et quam debemus sequi in omnibus fidei dogmatibus, atque in universa ethica Christiana, » hoc est in iis, quæ pertinent ad ritus, qualis est pœnitentia, de qua disceptamus, « esse, si spectemus, quid sit consentaneum Antiquitati, traditionibus sanctorum, et priscis consuetudinibus Ecclesiæ. »

III. Hanc regulam auctor *Scripti* anonymi quasi fundamentum totius suæ dissertationis posuerat. Hanc arripuit Arnaldus, extollitque mirum in modum, et quasi basin totius suæ disputationis vult esse. Hac ergo posita « hinc inquit, judicavi, nihil aliud mihi esse faciendum ad confutationem hujusce *Scripti*, nisi ut id examinarem regula tam sancta, tamque inviolabili, quam ab initio auctor proponit ; nec me ipsum aggredi in hoc opere quidquam docere, mihique duntaxat proponenda esse ea, quæ Patres in suis docuerunt, quamobrem afferendam huc esse fidelitatem discipuli, non eruditionem magistri. » Tandem contendit ad dirimendam quæstionem de ratione pœnitentiæ, rationem duntaxat habendam eorum, quæ dixerunt Patres, canones, et concilia, *quæ statuerunt aliquid de pœnitentia*.

IV. Nec existimandum Arnaldum hanc regulam proposuisse eo tantum animo, ut defenderet hanc rationem pœnitentiæ, *ne eam damnemus, aut ut eam quasi sanctissimam revereamur*, non vero ut eam cuiquam observandam imponat. Alio plane spectat, et quamvis dissimulet, tegatque consilium suum verbis ambiguis, et captiosis, constat tamen universam ejus disputationem, vimque ratiocinationis eo tendere, ut probet omnes fideles æque hodie, ac olim teneri, pœna damnationis proposita, lege antiqua de pœnitentia publica, secundum totam extensionem regulæ, de qua ei cum adversario convenit.

V. Hoc autem posito, oportet id, quod Arnaldus dicit de pœnitentia prisca, « eam esse præceptam a Jesu-Christo, immutabilem, et necessario conjunctam cum substantia sacramenti Altaris, » ei convenire ab ipsa ejus origine, initioque institutionis, ubi conjuncta est cum principio, quod est Jesus Christus, vel ejus Apostoli, a quibus nomen trahit constitutionis, vel traditionis divinæ, et Apostolicæ. Si enim dixeris ejus *immutabilitatem*, aut *necessariam conjunctionem cum substantia sacramentali Altaris, quæ est immutabilis*, accessisse ad pœnitentiam publicam aliquot post sæculis, ante quæ poterat nonnullam mutationem pati, nec erat plane necessaria ; manifesto absurda dixeris, et in turpem repugnantiam incideris.

VI. Itaque cogetur Arnaldus fateri, pœnitentiam priscam, ac proinde publicam, ut probavimus in propos. III non prius, institutam fuisse, quasi constitutionem divinam, vel Apostolicam, quam fuit *immutabilis*, ac dispositio necessaria ad Eucharistiam. Unde consequens est, ut nemo ea lege quemquam solvere possit, utque in perpetuum ea teneantur fideles, secundum primam ejus institutionem, et vim, quam obtinuit primis sæculis ante relaxationem, quæ paulatim mutata est, et imminuta.

Quod si forte contumacior sit Arnaldus, nec velit cedere tam perspicuæ rationi, saltem non poterit negare, id, quod dixit de pœnitentia prisca, ejusque circumstantiis, oportere inveniri in institutione, quæ ei obtigit in Ecclesia illa primitiva, quam elegit quasi exemplar pœnitentiæ a se restituendæ, hoc est, temporibus SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini.

VII. Itaque necesse habebit concedere, pœnitentiam usitatam illo tempore habuisse quæcumque tribuit priscæ pœnitentiæ. Constat autem ex ejusdem Arnaldi sententia, tunc temporis solam publicam viguisse, quæ imponebatur promiscue omnibus peccatis

[1] Part. I, cap. I.

mortalibus cum arcanis, tum publicis. Quod *obsolevisse contendit duntaxat ab* 800 *circiter annis*, in libro *contra Mileterium*. In præfatione vero libri *de traditione*, ostendit, non solum tempore Tertulliani, sed etiam S. Ambrosii, et diu postea, pœnitentiam publicam fuisse remedium commune omnibus peccatis mortalibus. Itaque ex judicio Arnaldi talis pœnitentia est immutabilis, nec a potestate Ecclesiæ pendet, adeoque semper est observanda. Eodem spectat, quod vocat « restitutionem pœnitentiæ publicæ unicum remedium malorum, et peccatorum horrendorum, quæ regnant postremis hisce sæculis. » Igitur tam necesse nobis est subire pœnitentiam publicam, quam fugere damnationem æternam, quæ est peccatorum horrendorum certum consectarium.

CAPUT IX.

Octava Propositio. *Ratio pœnitentiæ, quæ ab aliquot sæculis usitata est in Ecclesia, et successit veteri, et publicæ, est abusus, licentia, prolapsioque ac corruptio morum, quæ homines ad damnationem æternam ducit.* Quod probatur.

I. Res aliter se habere nequit, si verum est, quod hactenus probavimus. Cum enim pœnitentia antiqua sit juris divini, ejusque lege etiamnum teneamur; sine scelere, et violatione legum divinarum, et ecclesiasticarum, eam negligere non possumus. Peccatum enim nihil est, præter infractionem legis adhuc vigentis, quales sunt omnes leges divinæ, quibus nemo a quoquam solvi potest.

II. Sed non opus est ratiocinatione, ut colligamus hanc propositionem ex disputatione Arnaldi; legi potest in ejus præfatione, in qua diserte habetur. Ibi primum, quis sit animus suus ostendit, et quo spectent operis ipsius editio, ac promulgatio doctrinæ. Affirmat hoc unum sibi propositum esse, « ut conetur restituere disciplinam Ecclesiæ, qualis invenitur in Scriptis Patrum illorum, S. Basilii, S. Ambrosii, et S. Augustini, quæ transmissa est ad sæcula sequentia, nec unquam ab Ecclesia ulla contraria constitutione abrogata. »

III. Postquam ita consilium suum aperuit, posuitque hoc fundamentum : *Traditionem esse solam normam veritatum catholicarum*, præsertim earum, *quæ pertinent ad mores*, *et disciplinam*, nec ei esse opponendam consuetudinem; ipse hanc sibi objectionem proponit : « esse ferme schisma facere, et velle destruere Ecclesiam, si crediderimus esse aliquam in ejus disciplina corruptionem. » Quisquis attendet universam disputationem, quæ antecedit pag. 110, ubi objectionem illam habet, intelliget id, quod ab eo vocatur *corruptio disciplinæ Ecclesiæ,* esse tantum remissionem veteris pœnitentiæ. Quo posito, videamus quid respondeat objectioni, et quid sentiat de ἀναμαρτησία Ecclesiæ. *Impeccabilitate.*

IV. Distinguit fidem a moribus, tum dicit « Ecclesiam esse incorruptibilem in fide; sed corrumpi posse in moribus in plerisque suis membris, et degeneraturam paulatim a prima puritate, prout progredietur versus finem mundi.» Hac distinctione putat se satisfacere objectioni, ostenditque in sequiorem partem trahi non oportere, neque quemquam offendi, si fateatur esse aliquid emendandum ac restituendum in disciplina Ecclesiæ; quoniam in eam « irrepunt multi abusus, et disciplina ecclesiastica variis modis collapsa est; » quod diserte habet pag. 58 ejusdem Præfationis. Itaque pœnitentiam, et præparationem ad communionem, quæ nunc sunt vulgo receptæ a multis sæculis, ut ait, exclusa vetere consuetudine, vocat *licentiam*, *depravationem*, *prolapsionemque morum*, *et abusum;* eodemque loco habet ac nefanda peccata, qualis erat incestus, in quem invehitur Apostolus, pronuntiatque sententiam excommunicationis, I *Cor*. V; et qualia erant vitia, quibus Patres testantur, inquinatam fuisse maximam partem Christianismi.

V. Quam in rem multa habet præfatio, collectis plurimis locis veterum Patrum, qui magnam corruptionem morum in Ecclesia describunt. Quæ Arnaldus aptat meris ritibus, et consuetudinibus, quæ per se indifferentes sunt, nec pertinent ad virtutes, aut vitia, quæ proprie *mores* a nobis dicuntur. Quo pacto simplicitate lectorum abutitur, fraude æque ridicula, ac periculosa est; auctoritatesque Patrum in alienum plane sensum detorquet.

Universa præfatio eo spectat, ut defendat ejus consilium de reformanda pœnitentia nunc recepta, restituendaque primitivæ Ecclesiæ pœnitentia; ita ut placentur ii, qui

ægre ferunt carpi consuetudinem ab Ecclesia receptam, et probatam. Ut illis satisfiat, auctor præfationis contendit Ecclesiam erroribus, et vitiis corrumpi posse in disciplina, et moribus, quamvis incorrupta sit in fide. Quod ut probet, colligit loca SS. Patrum, et Doctorum, qui queruntur ob morum corruptionem, hoc est vitia, et peccata, quibus omnes ordines Ecclesiæ exundavere. Sed quid ad rem facit ea collectio de morum depravatione, nisi ex ea colligas rationem receptam pœnitentiæ, et dispositionis ad communionem, quæ nunc apud universum nomen Christianum obtinet, habendam esse eodem loco, ac corruptionem morum, de qua Patres loquuntur?

VI. Annon respicit ad eamdem pœnitentiam, cum dicit eodem loco, se merito « describere corruptionem Ecclesiæ, et deplorare misericordia commotum morum, et disciplinæ prolapsionem, ut Ecclesia restituatur in pristinum statum, utque evadat, si fieri potest, æque incorrupta in moribus, ac est incorrupta in fide? » Similia habet de eadem pœnitentia parte II cap. XLVII, et in admonitione p. 40 quæ aliquoties protulimus; et quibus satis significat se non abusus consuetudinis receptæ emendatos doctrina sua cupere, et instauratione, quam Ecclesiæ afferre nititur, sed ipsam consuetudinem immutatam velle, quandoquidem nemo dixerit *abusum, et licentiam intromissam fuisse indulgentia, et* συγκαταβάσει *Ecclesiæ;* quemadmodum intromissa est consuetudo hodierna, quam aboleri cupit, ut ejus loco antiquior illa, et magis canonica substituatur.

CAPUT X.

Nona Propositio. *Opus de frequente communione damnat Ecclesiam erroris, eamque insimulat facinoris æterna damnatione digni. Eadem sententia involvit etiam omnes Christianos, qui nunc vivunt, et qui a quingentis annis in ejus communione vixerunt.* Quod probatur.

I. Hoc consectarium necessario sequitur ex antecedentibus propositionibus. Pœnitentia, ut vult Arnaldus[1], usitata in Ecclesia primitiva, et quæ per duodecim sæcula obtinuit, est juris divini atque immutabilis ex doctrina ejus operis. Ea lege æque nunc tenentur Christiani[2], ac unquam antea, cum nunquam antiquata fuerit ullo decreto[3], aut contraria consuetudine. Quod vero attinet ad pœnitentiam hodiernam[4], licentia mera est, corruptioque ac prolapsio morum, cujus exitus est damnatio æterna. Cum hæc omnia placita doceantur, ac defendantur in libro *de frequente communione*, hinc sequitur Ecclesiam, quæ a quingentis annis consuetudinem contrariam recepit ac comprobavit, perfregisse legem divinam, atque potestatis a Deo acceptæ limitibus excessisse, vel potius instituta Domini Nostri Jesu Christi irrita fecisse. Similiter omnes Christiani, qui, admisso peccato mortali, id pœnitentia publica minime expiarunt, satis habentes, subiisse vulgo receptam pœnitentiam, sunt in statu damnationis, atque extra spem salutis; nisi amplectantur novam hanc directionem, et sese quinti hujus Evangelii legibus subjiciant.

II. Hæc ratiocinatio vera est demonstratio deducta ex ipsis axiomatibus novæ doctrinæ, et libro, quem Arnaldus sibi tribuit. Fatetur pœnitentiam, quæ observabatur tempore primitivæ Ecclesiæ, et quam « aggressus est describere in hoc Opere, qualem eam invenimus in traditione Ecclesiæ constitutam; non tantum a Patribus antiquis, sed et nuper

1 Prop. III. — 2 Prop. IV. — 3 Prop. V. — 4 Prop. VI.

a concilio Tridentino, etc., » non esse eam, « quæ nunc vulgo recepta est apud fideles, sed eam, quæ olim in Ecclesia obtinebat. » Eam viguisse circiter duodecim sæcula, « et abhinc quingentis annis paulatim esse imminutam » ita, ut nunc *restituenda* sit, et *revocanda*. Præterea fatetur, Ecclesiam[1], « quasi piam matrem, coactam fuisse sese attemperare infirmitati liberorum suorum, dum iis concessit alium usum, qui videtur facilior esse, et minus severus. »

III. Unde colligendum, ex doctrina Arnaldi, ab Ecclesia concessum, et comprobatum « usum contrarium præcepto Jesu Christi, et qui favet impœnitentiæ communi plerorumque[2]. » Præterea, cum leges veteres de pœnitentia sint *immutabiles* ex ejus sententia, ut vidimus, nec consuetudine possint antiquari ; sequitur et universam Ecclesiam , et omnes fideles singillatim , a quingentis annis jacuisse in statu damnationis ; quia neglexerunt observationem officii immutabilis in re necessaria, qualis est usus duorum sacramentorum Pœnitentiæ atque Eucharistiæ. Quæ est hæresis, et blasphemia, quibus nititur consilium atque universa doctrina operis, cui Arnaldus nomen suum mutuum dedit. Hisce egregie convenit cum axiomate desumpto ex scriptis auctoris novæ factionis, Ecclesiam hodiernam non esse veram Ecclesiam *quæ abhinc sexcentis annis cœpit intercidere*. Quam opinionem damnat August. in Donatistis, et sacrilegam vocat[3] : « Hoc sentire, inquit, sacrilegium est, et certum est Ecclesiam permanere. » Hisce adde, quæ scripsit Arnaldus contra Mileterium, p. 14 et 15, legesque, sententiam damnationis, quam in semet ipse pronuntiavit.

1 Part. II, cap. XVIII. — 2 Part. II, cap. XLVII. — 3 Ep. XLIII.

CAPUT XI.

Decima propositio. *Auctorem libri de frequente communione semetipsum damnare sacrilegi facinoris, dum tyranni more invadit summam potestatem mutandi, atque abrogandi leges divinas, quæ sunt immutabiles, et quibus nemo solvi potest; qua in re se præfert Ecclesiæ.* Quod probatur.

I. Ostendimus ad propositionem tertiam, quartam, et quintam, ex doctrina Arnaldi universam pœnitentiam veterem cum omnibus suis circumstantiis, qualis describitur in scriptis veterum, et præsertim SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, ejusmodi etiamnum esse, ut ejus lege teneamur, cum sit divina, et immutabilis. Omnis ejusmodi ritus neque remitti cuiquam, neque minui potest, cum sit supra creaturæ jus, ac potestatem posita ita, ut ejus mutatio aut neglectus, seu publicæ aut privatæ auctoritati debeatur, sit scelus ac sacrilegium.

II. Hæc minime obstiterunt, quominus scriptor operis *de frequente communione* sub nomine Arnaldi editi, usus summa potestate, et Pontificia ampliore remitteret quidquid videbatur ; omissisque exercitiis pœnitentiæ consecratis traditione, a Patribus, et a conciliis , solveret nos legibus ab Ecclesia per tot sæcula observatis. Patitur pœnitentes suos id facere clam , quod alii palam faciebant per aliquot menses, quod alii per multos annos, præsentes sacrificio Missæ, quod alii Ecclesia expulsi, dum celebrarentur mysteria ; remittitque omnes illas actiones humilitatis, quas edebant pœnitentes, convenienter traditioni, canonibus, et Patribus, *in sacco, et cinere, in cilicio, in jejuniis, in vigiliis, in omni austeritatum genere*. Denique , ut ostendat , se extraordinaria, et humana majore potestate uti in iis, quæ pertinent ad formam pœnitentiæ, et dispositionem ad communionem, « nihil ferme retinet ex partibus externis antiquæ Pœnitentiæ , præter separationem a

corpore Filii Dei, quod vocat justum atque æquum temperamentum. »

III. Ne repetam, quod alibi demonstravi[1], dilationem absolutionis, et communionis non esse proprie pœnitentiam illam publicam, de qua Patres ac concilia tam multa dixerunt; ac proinde Arnaldum non stetisse promissis, nec restituisse pœnitentiam, cujus phantasma duntaxat, et umbram retinuit; contendo, ex principiis doctrinæ, quam tuetur, et operis, cujus vadem se gerit, reum illum esse horrendi sacrilegii, eo quod adulteravit consuetudinem, quæ non est « politia, aut consuetudo ecclesiastica, sed præceptum Jesu Christi immutabile ac necessarium[2], » ex quo resecuit potissimam partem. Qua in re sibi arrogavit summam potestatem, quæ nec Ecclesiæ, nec episcopis, nec ipsi Pontifici inest; cum solius Dei sit rem mutare, aut remittere.

IV. Pontifices, et concilia feriunt horrendo anathemate, et prævaricatorem habent eum, qui audet perfringere canones, aut permittit eos violari[a]. Quis jam ab Arnaldo id anathema arcebit, qui cum scripserit canones, qui constituerunt pœnitentiam antiquam, esse juris divini, et immutabilis, attamen profitetur nos iis legibus non amplius teneri[3]?

Annon dignus est, cui exprobretur id, quod Dominus noster exprobrabat institutoribus cæremoniarum, magnis magistris, laudatoribusque pœnitentiæ, et austeritatis: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vestram? Matth.* xv, 3.

CAPUT XII.

Undecima Propositio. *Potestas, quam exercent sacerdotes in delinquentes, habet hunc potissimum finem, ut imponat pœnam, non vero conferat remissionem peccati, ejusque abolitionem, infusione gratiæ sanctificantis.* Quam Arnaldi esse ostendunt sequentia.

I. Potestas, quam habent sacerdotes, et quam exercent in tribunali conscientiæ, in duabus actionibus sita est, *ligandi* nimirum, vel *solvendi*. Utraque finem habet proximum, et præcipuum *satisfactionem*, quæ vulgo dicitur *Pœnitentia*, et *separatio ab Eucharistia*, ex doctrina operis *de frequente communione*. Quod attinet ad potestatem ligandi, sub finem capitis XXIX, partis II ait « constare potissimam partem potestatis ligandi secundum Patres, esse impositionem Pœnitentiæ, et separationem ab Eucharistia. »

Capite sequente, pariter dicit de potestate solvendi, « secundum sententiam concilii Tridentini, et totius Antiquitatis, impositionem pœnitentiæ esse finem proximum, quem sibi proponit sacerdos in audiendis confessionibus, ut eam possit imponere convenientem peccatis quæ audivit. »

a Hadr. PP. capit. Angil. dat. 80, tom. II conc. Gall. « Item generali decreto constituimus ut exsecrandum anathema, et velut prævaricator catholicæ fidei apud Deum reus exsistat, quicumque Regum vel Potentum deinceps canonum censuram in quocumque crediderit, vel permiserit violandam. » Cap. Aquisgran. eod. tom. Agap. PP. ep. II *ad Cæsar.* tom. I conc. Gall. Tolet. 12, can. IV, *Leo* I, ep. V.

1 Part. II, cap. VIII. — 2 Supra ad prop. VIII. — 3 Ep. *ad Regin.*

CAPUT XIII.

Duodecima Propositio. *Potestas sacerdotis remittendi peccata, et absolutio, quam largitur, statuit antecessisse veniam, et abolitionem culpæ, nec in eam agit, sed tantum in pœnam, imposita satisfactione consentanea delicto.* Quam esse Arnaldi sequentia probant.

I. Perpendat lector ea, quæ diximus ad propositionem sextam, judicetque, annon hoc sit consectarium ejus doctrinæ. « Constat, inquit sub finem capitis XII partis II, ut sequamur mentem Patrum, et spiritum totius Ecclesiæ (quæ non potest separari ab Ecclesia hujus temporis, nisi a solis hæreticis, ut affimat Arnaldus eodem capite) hominem, qui admisit peccata mortalia, debere primum ea confiteri, deinde seriam eorum pœnitentiam agere, antequam ad Eucharistiam accedat. »

II. Quod cum ita sit, cumque ex traditione divina, et Apostolica, ac prout postulat institutio sacramenti Pœnitentiæ, necesse sit, post confessionem[1] « omnes peccatores sese purgare fructibus pœnitentiæ consentaneæ, gravitati delictorum; sese, inquam, purgare satisfactione a sacerdote ipsis imposita, antequam possint reconciliari, hoc est, antequam reconcilientur absolutione sacerdotis; » sequitur necesserio eos debere esse in gratia, ac purgatos macula peccati, antequam accipiant absolutionem sacramentalem ex ore sacerdotis. Alioqui *seria* eorum non fuisset pœnitentia, quandoquidem delicto mortali etiamnum essent inquinati. Itaque ex disputatione, et ratiocinatione auctoris libri *de frequente communione*, proprius effectus absolutionis sacerdotalis, et sacramenti Pœnitentiæ, non est delere peccatum, nec etiam remittere pœnam, quæ jam remissa esset ob « longam, laboriosam, seriam, et convenientem pœnitentiam, seu satisfactionem consentaneam peccatis, » quæ jam purgasset animam, antequam acciperet absolutionem. Itaque omnis fructus sacramenti Pœnitentiæ, et absolutionis est tantum receptio ad usum sacramenti Altaris, conjuncta cum testificatione sacerdotis pronuntiantis, delinquentem satisfecisse, et absolvisse pœnitentiam canonicam.

III. Hanc esse sententiam Arnaldi, clarius ostendent hæc ejus verba ex cap. XI, p. II. « Liquet, inquit, ex universa serie doctrinæ Patrum, potissimam rationem, quæ eis fuit differendæ absolutionis delictorum, quæ delinquentes erant confessi, esse, quod quivis, qui gratia excidit, et dignus Inferis evasit, primum dare operam debeat, secundum præscriptum sacerdotis, ut flectat iram divinam precibus, lacrymis, omni genere bonorum operum; ut se purget, prout vult S. Leo, satisfactione salutari, et pœnitentia conveniente peccatis, secundum Innocentium Pontificem; utque impetret a divina misericordia gratiam veræ, ac firmæ conversionis, antequam potestate Ecclesiæ reconcilietur. » Quod est perinde, ac si diceret prius oportere hominem restitui in gratiam divinam, sanctificari, elui macula peccati, eripique obligationi, quam contraxerat, subeundæ pœnæ æternæ, quam sacramentaliter absolvatur. Qui enim dedit operam, ut flecteret iram divinam omnibus illis officiis, et omni genere bonorum operum, quorum præcipua sunt caritas, amor Dei, contritioque, ac conversio interna; non potest non esse sanctificatus, quia Deus nunquam recusat gratiam suam, neque veniam peccati ei, qui eas serio cupit, et qui facit, quod potest, ac flectendam iram divinam, precibus, et lacrymis, de quibus Ambrosius[2] : « lacrymæ veniam non postulant, sed merentur.» Nunquam Deus *cor contritum, et humiliatum despexit*[3].

1 Part. II, cap. VIII. — 2 Lib. X in Luc. col. 216. — 3 Psalm. L.

CAPUT XIV.

Decimatertia Propositio. *Opus de frequente communione docet sola opera caritatis, a pœnitente edita, eum in gratiam cum Deo restituere, ac justificare; non absolutionem sacramentalem, neque solam contritionem internam, quam non comitatur ipsa observatio præceptorum divinorum.* Quod probatur.

I. Merito S. Gregorius Papa[1], « habent, inquit, hoc hæretici proprium, ut malis bona permisceant, quatenus facile sensui audientis illudant. Si enim semper prava dicerent, citius in sua pravitate cogniti, quod vellent, minime persuaderent. Sed dum fallendi arte ad utraque deserviunt, et ex malis bona inficiunt, et ex bonis mala, ut recipiantur, abscondunt; sicut qui veneni poculum porrigit, ora poculi dulcedine mellis tingit. » Eadem habet Paulinus episcopus Aquileiensis[2], scribens contra Felicem, et Elipandum. At in libro *de frequente communione* conspicuum rei exemplar habemus.

Capite nimirum XXXIX partis II, agens de dispositione pœnitentium ad communionem, ut reconcilientur per absolutionem sacramentalem, occulte hæresim insinuat, post doctrinam, quæ rejici non potest.

II. Ut retegamus subtilem hanc fallaciam, et quæ facile minus cautos decipere queat, id statuendum est, quod coacti sumus plus semel dicere : Pœnitentiam publicam priscis canonibus constitutam olim fuisse præcepto impositam peccatis publicis gravioribus; et delinquentes necesse habuisse omnia subire, et observare quidquid erat iis præscriptum, ut Deo, et societati fidelium satisfacerent. Inter leges autem satisfactionis præstandæ hæc erat; eos nimirum, postquam peccatum confessi essent, ad pœnitentiam publicam admissos, prout episcopus censebat, secundum canones conciliorum, per certum annorum numerum laboriosa exercitia humilitatis præstitisse, donec elapso tempore ad pacem Ecclesiæ admitterentur absolutione episcopali, quæ simul erat sacramentalis, et canonica; seu quæ simul remittebat, delebatque tam maculam, seu culpam, quam pœnam peccati canonibus constitutam. Itaque pœnitens recipiebatur ad usum sacramenti Altaris, postquam acceperat absolutionem dilatam, donec pœnitentiæ curriculum absolvisset. Quamobrem recte a Rabano Mauro definitur absolutio hisce verbis [3] : « Reconciliatio est, quæ post complementum pœnitentiæ adhibetur. »

III. Præterea reputandum est reconciliationem pœnitentis fieri aut erga Deum, aut erga Ecclesiam; et quatenus ad Deum refertur, eum non indigere certo ullo temporis intervallo, neque actionibus ullis laboriosis, ac satisfactoriis. Statim enim ac peccator se convertit ad Deum, toto animo detestatus peccatum ex Dei amore [4]; decrevitque constanter apud se defungi omnibus, quæ Deo, et Ecclesiæ debet, illico veniam accipit, reditque in gratiam, quamvis nihil eorum, quæ utrique debet, sit exsequutus. Satis est, si modo id præstare in posterum statuerit, quod si postea negligeret, non esset integra, neque vera conversio, neque effectum sortiretur propter impedimentum, quod gratiæ objiceret.

IV. « Caritas, inquit Augustinus[5], nihil aliud est, quam bona voluntas. » Quæ voluntas debet complecti quæcumque præcepta sunt, interna animi affectione, quam idem vocare solet *præparationem cordis*[6]; qua homo paratus est exsequi præcepta, quotiescumque occasio sese dabit. Hinc factum ut S. Chrysostomus dixerit « esse in nostra potestate, momento temporis, mutare universam vitam nostram, atque ex luto fieri aurum[a]. »

Sed ut pœnitens reconciliaretur Ecclesiæ, non satis erat eum consilium cepisse de satisfaciendo, dum vigebant leges de pœnitentia publica. Oportebat bonam illam voluntatem sese prodidisse actionibus externis pœniten-

a Hom. I *in Joan.* Ἔξεστι γὰρ οὐχὶ ἐν πέντε ἡμέραις, ἀλλὰ καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ μεταθέσθαι τὸν βίον ἅπαντα. Mox : Ὥστε ἔξεστιν ἄφνω μεταθέσθαι καὶ γενέσθαι χρύσεον ἀντὶ πηλίνου.

1 *Mor.* V, cap. X — 2 Tom. IV *Bibl. Patr.* col. 315. — 3 Lib. II *de Inst. cler.* cap. III. — 4 Concil. Trident, sess. XIV cap. IV. — 5 *De gratia Christi.* cap. XXIII et in *Psalm.* XXXVI. — 6 Epist. V.

tiæ, pro ratione, et tempore definitis a conciliis, aut præscriptis ab episcopis, ut quis censeretur meruisse gratiam absolutionis, et receptionis in communionem Ecclesiæ.

V. Hisce positis, non erit difficile ostendere Scriptorem operis *de frequente communione* doctrinam plenam erroris hanc protulisse; solam pœnitentiam internam, quamvis, ut loquitur concilium Tridentinum[1], *perfectam caritate*, non sufficere ad justificandum peccatorem, redeundumque in gratiam cum Deo; sed opera pœnitentiæ externæ esse cum ea conjungenda, ut hoc beneficium a Deo impetretur. Quam in rem possem proferre multa loca operis *de frequente communione*, ubi agit de operibus satisfactoriis antiquæ pœnitentiæ, et de necessitate eorum adhibendorum ad impetrandam veniam a Deo. Sed nunc quidem satis habebo proferre, quod animadverti in cap. XXXIX, partis II, ubi sermo est de pœnitentia eorum, qui relabuntur in eadem peccata post pœnitentiam.

VI. Ibi scriptor, qui nomine Arnaldi utitur, postquam dixit « fictis illis pœnitentiis non reddi animum mundiorem, sed contra fœdiorem; pœnitentiamque, quæ nihil habet præter desideria, et consilia, quæ nulla gignunt opera, nec ullum effectum firmum seriæ resipiscentiæ esse pœnitentiam hominis damnati, pœnitentiam vanam, et mortuam, pœnitentiam quæ ducit in Inferos, et in iis etiamnum obtinet; » sibi objicit celebrem hunc locum Scripturæ, *in quacumque hora ingemuerit peccator, salvus erit;* quam objectionem sic proponit: « Scio equidem, eos, qui nolunt uti dilationibus illis salutaribus, quas S. Carolus vult a sacerdotibus tam frequenter adhiberi, solere afferre hæc verba Ezechielis etc. »

VII. Ut hæc objectio ad rem faciat, necesse est ut quidpiam opponat, quod consistere nequeat cum iis, quæ antea proposita fuerant. In eo loco, quem Arnaldus putat ex Ezechiele desumptum, agitur duntaxat de reconciliatione interna, quæ fit cum Deo solo, non de externa, et canonica, quæ pertinet ad hominum societatem. Itaque oportet id, quod ab Arnaldo dictum est, intelligi etiam de reconciliatione interna Dei, et animi pœnitentis, non de externa, et ecclesiastica; alioquin absurda foret objectio.

VIII. Clarius hoc intelligere licebit ex responsione Arnaldi, quæ duplex est. Prior est, hæc verba, quæ vulgo proferuntur, quasi ex propheta Ezechiele, in Scriptura non exstare, qua de re postea agemus. Posterior, « si quid sit in decimo octavo, et trigesimo tertio capite Ezechielis, quod affine sit hisce verbis, neminem tamen negaturum, nullum inesse posse eis pondus, nisi vero Prophetæ sensu intelligantur. » Prophetam autem in illis capitibus ita loqui, ut satis ostendat, opera debere antecedere fruitionem felicitatis, quam ea verba pollicentur. Decimo enim octavo capite scriptum est: *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium, et justitiam, vita vivet, et non morietur*[2]. Paulo post populum ad conversionem hisce verbis hortatur[3]. *Convertimini, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum et spiritum novum.* Capite vero XXXIII, postquam promisit peccatori, nomine Dei, peccatum ei non nociturum, statim ac se converterit, paulo post explicat, quæ sit illa conversio: *Si autem dixero impio, morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque judicium, et justitiam, et pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum, vita vivet, et non morietur. Omnia peccata ejus, quæ peccaverit, non imputabuntur ei*[4].

IX. Ex hisce locis Ezechielis, Arnaldus deducit consectarium, quod confirmat propositionem, quam demonstrare aggressus sum. « Annon, inquit, liquet ex hisce verbis, eum Prophetam non magis, quam omnes alios, nullam habere veram conversionem, quæ non sit sita in mutatione vitæ inquinatæ, in vitam sanctam, in desertione vitiorum, complexuque virtutis? » etc.

Reputet nunc secum lector judicio præditus, qua ratione rejiciat Arnaldus sententiam vulgô receptam, quam falso Ezechieli Prophetæ tribuit. Cum autem ea sententia affirmet, ex opinione Patrum, qui ea usi sunt, ut postea dicemus; statim ac peccator ad Deum toto animo conversus fuerit, et contrita mente resipuerit, eum redire in gratiam cum Deo, atque in statum salutis; sequitur Arnaldum negantem hanc propositionem hoc sensu sumptam, postulantemque mutationem non tantum voluntatis, sed etiam actionum,

1 [illegible] — 2 [illegible] — 3 [illegible] — 4 Vers. 14 [illegible]

credidisse solam contritionem non sufficere ad delendam maculam peccati, eumque in statum salutis restituendum, sed opera etiam eam in rem esse necessaria.

X. Sola *vera conversio*, nulla alia, nos potest in viam salutis ducere. Arnaldus autem negat ullam esse *vera conversionem*, aut promissionem ullam salutis, *nisi iis legibus, quas fert Deus* in locis prophetæ Ezechielis, in quibus, si Arnaldo credimus, Deus negat satis sibi esse voluntatem, sed postulat etiam opera extrinsecus producta ; qualia sunt bene facere pauperibus, reddere depositum, restituere ea, quæ male parta sunt, parere Dei mandatis. Itaque bonis operibus re ipsa editis promiserit Deus salutem, et gratiam suam alligarit ; non vero soli mutationi voluntatis, perfecta contritione, neque pœnitentiæ, aut absolutioni sacerdotali.

CAPUT XV.

Decimaquarta Propositio. *Auctorem operis de Frequente Communione vehementer errasse, cum temere negavit hanc sententiam* : Quacumque hora ingemuerit peccator, salvus erit, *nusquam in Scriptura exstare, aut secundum textum Hæbræum aut secundum LXX Interpretes.* Quod probatur.

I. Est cur miremur temeritatem, ac præceps ingenium auctoris confidenter negantis, in ulla editione Bibliorum exstare memorata verba. « Quamvis , inquit[1], ea verba a multis recentioribus laudata fuerint, quasi revera essent in Scriptura, attamen in ea non leguntur, nec qui ea laudant, quemcumque laborem quærendi suscipiant, unquam ea invenient, neque in nostra editione vulgata, neque in textu Hebraico, neque in versione LXX Interpretum, neque in paraphrasi Chaldaica, neque in ulla alia versione, aut vetere, aut nova. » Si hic scriptor diligenter evolvisset sacras Scripturas, omnesque versiones, quas memorat, vel etiam veteres Patres, talia affirmare ausus non esset, invenissetque locum, in quo exstant.

II. Discat igitur, quod ignare eum non oportuit eum locum non esse Ezechielis, sed Isaiæ, secundum versionem LXX Inter. ubi hisce verbis conceptus est, cap. XXX, 15. ὅταν ἀποστραφεὶς στενάξῃς, τότε σωθήσῃ, *cum conversus ingemueris, tunc salvus eris.* Procopius habet ἐπιστραφείς. Quorum verborum eadem est sententia, ac si legeremus : *quacumque hora ingemuerit peccator salvus erit*. Propheta enim alloquitur peccatorem, docetque eum rationem, qua possit liberari peccato, quæ est mutatio voluntatis ad Deum conversæ, et quæ testatur, quam eum peccati pœniteat suspiriis, ac gemitibus quemadmodum rem explicat S. Cyrillus[2]. S. Cyprianus profert eum Isaiæ locum, sub finem libri *de lapsis*, et epist. XVIII. Eo etiam utuntur S. Pacianus in epist. III. *contra Novatianos*, et S. Hieronymus sub finem commentariorum, quos scripsit *in Michæam Prophetam*, ubi sic eum profert : *statim ut conversus ingemueris, salvus eris.* S. Fulgentius, libro *de Fide ad Petrum*, habet ; *si conversus fueris, et ingemueris, salvus eris.* S. Gregorius Papa[3]: *peccator*, inquit, *in quacumque die conversus ingemuerit salvus erit,* quemadmodum citatur, et a Ruperto[4], et ab auctore libri inscripti *de conflictu virtutum, et vitiorum*[5], qui subjunctus est IX tomo operum Augustini. Alii sic eum efferunt : *quacumque hora peccator ingemuerit, et conversus fuerit, vita vivet*, ut auctor Libri *de vera et falsa pœnitentia*, tributi S. Augustino. Petrus Damiani[6], et Urbamus IV[7]. legunt etiam : *quacumque hora*. Sed hæc verba referunt potius ad Ezechielem, quam ad Isaiam et prius quidem videtur voluisse duo distincta loca proferre, alterum Ezechielis : *Quacumque hora peccator conversus fuerit, vita vivet, et non morietur* ; alterum Isaiæ : *et cum conversus ingemuerit, tunc salvus erit.*

III. Ut vera dicam, verba Prophetæ Ezechielis, quæ sunt cap. XXXIII 12, eamdem sententiam complectuntur, ac verba Isaiæ, secundum LXX Inter. aut quemadmodum ea protulit Arnaldus. Verba Ezechielis sic sonant: *impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua.* Annon perinde est ac si dixeris : *quacumque hora peccator ingemuerit salvus erit*, quemadmo-

1 Part. II, cap. XXXIX. — 2 Lib. III *in Isaiam* tom. II.— 3 Lib. VII ep. [illegible]. — 4 Lib. I [illegible] — 5 Cap. XV. — 6 [illegible] XVI, cap. [illegible] — 7 In *Psalm* [illegible]

dum locum exprimit Richardus S. Victoris[1]? Oportet enim gemitum conjunctum esse cum vera conversione, quæ juncta sunt a LXX interpretibus, et omnibus scriptoribus, quos laudavi, qui hauserunt hunc locum ex Græca translatione. In qua observet lector hanc rationem loquendi, ὅταν ἀποστραφεὶς στενάξῃς, et Latine, *cum conversus ingemueris,* idem esse, ac si diceremus : *statim ac ad te reversus gemes*, vel *eodem tempore*, *eodem momento*. Quod Hebræi, et Græci solent sic exprimere : *quacumque die*, vel *quacumque hora.*

IV. Sic in *Genesi*[2] Deus alloquitur primum nostrum parentem, cum eum vetat edere fructum arboris cognitionis boni, et mali ; *in quocumque die comederis ex eo, morte morieris*; hoc est, eris obnoxius morti, corpusque tuum, et ejus temperatio quotidie collabescent; ut locum interpretantur S. Augustinus[3], Prosper, et multi alii. Itaque *dies* illic sumitur pro *momento*. Eadem est ratio vocis *hora*. Sic cum Nabuchodonosor edicit morte plectendum eum, qui statuam non adorabit, ita loquitur[4]: *Eadem hora mittetur* in fornacem, hoc est illico. Apud Matthæum dicitur servus Centurionis curatus fuisse eadem hora, qua Jesus Christus ei, quod petebat, concessit[5] : *et sanatus est puer in illa hora.* Vide et *Matth.* XVII, 17, et *Luc. Act.* XVI, 18. Prætermitto innumera alia exempla, ex quibus constat, *quocumque die*, vel *quacumque hora*, vel *quocumque momento*, perinde esse. Itaque loci *Isaiæ* : *In quacumque hora*, vel *quocumque die conversus ingemuerit peccator salvus erit*, hic est sensus, statim ac peccator conversus fuerit contritione, et pœnitentia, rediturum in gratiam cum Deo, et in statum salutis.

CAPUT XVI.

Decimaquinta Propositio. *Scriptor libri de Frequente communione damnatus est, atque obnoxius censuræ concilii Tridentini, propter capita doctrinæ exposita ad propositionem* XIII. Quod probatur.

I. Concilium Tridentinum sessione XIV, canone VII, anathema iis denuntiat, qui dixerint « Confessionem olim observatam tantum fuisse ad satisfactionem canonicam imponendam. » Scriptor autem operis *de frequente communione* contendit « concilium Tridentinum docere, confessionem peccatorum singillatim finem atque objectum habere impositionem pœnarum, quibus debent expiari. » Est hæc inscriptio capitis XXX partis II. in quo capite docet « Concilium ostendens necessitatem confessionis, non tantum omnium peccatorum summatim, sed etiam particulatim, nullam aliam ejus rei proferre rationem ; nisi quod sacerdotes judicium hoc, incognita causa, exercerent, nec æquitatem in pœnis injungendis servare possent. » Deinde hæc addit verba, quæ diserte damnata sunt canone Concilii. « Unde liquet in ea re, ut in cæteris omnibus, Concilium sequutum esse sententiam Antiquitatis, quæ semper habuit confessionem quasi introitum ad impositionem pœnitentiæ. » Similia docet, capite antecedente, ubi sacerdotes ab eo dicuntur « exercere oportere potestatem clavium ligando æque, ac solvendo. » Addit etiam, « ligare peccatorem secundum antiquos Patres, esse eum pœnitentium numero adscribere, ei præscribere tempus, et rationem pœnitentiæ, eumque interea arcere a participatione mysteriorum. »

II. Idem est finis, atque objectum potestatis ligandi, ac potestatis solvendi. Itaque si ligare peccatorem sit tantum ei pœnitentiam, vel satisfactionem pro peccatis imponere, et communionem interea negare ; sequitur, solutionem, vel absolutionem, quæ est, ut

1 *De pot. lig. et solv.* cap. IV. — 2 Cap. II, 17. — 3 *De Gen. ad litt.* cap. X et I, *de pecc. mer.* cap. XVI. — 4 II *de vita Cont.* cap. XIX. — 5 Cap. VIII, 13.

loquuntur philosophi, *correlatum* prioris, esse tantum declarationem, qua pœnitens pronuntiatur implevisse pœnitentiam, ac satisfecisse Ecclesiæ, ejusque ad communionem receptionem. Itaque universa jurisdictio sacerdotis in peccatorem refertur tantum ad pœnam, ac satisfactionem canonicam; quam sententiam damnavit Concilium.

Non repetemus hic, quod alibi[1] observavimus de corruptione verborum, et sententiæ Concilii in hoc negotio. Ostendimus Concilium protulisse duas rationes necessitatis confessionis, quas scriptor operis *de Frequente Communione* de industria in unam confudit, quæ nec potissima est.

III. Præterea Concilium oppugnat opinionem Arnaldi, quam XIII propositione exposuimus. Docet enim Concilium[2], « etsi contritionem aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem, ipsi contritioni, sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. » Arnaldus vero docet sola contritione non justificari hominem nisi satisfactio accedat, operaque pœnitentiæ imposita a sacerdote, quemadmodum vidimus.

Sic et canone IX ejusdem sessionis, cum Concilium ei anathema dicat, qui dicet absolutionem sacramentalem esse nudam declarationem, qua sacerdos pronuntiat peccata remitti; evertitur propositio, et doctrina Arnaldi, qui putat absolutioni præire oportere reconciliationem peccatoris, et remissionem culpæ, ut ad propositionem XIII ostendimus.

CAPUT XVII.

Decimasexta Propositio. *Arnaldum incurrisse in censuram editam a Sixto* IV *Papa contra Petrum Oxomensem, ejusque sectatores de dilatione absolutionis post confessionem, donec absoluta sit pœnitentia, et satisfactio.* Quod probatur.

I. Is Petrus theologus erat universitatis Salmanticensis, qui inter alios errores hunc propugnabat, « non peracta Pœnitentia, confitentes absolvi non debere[3], » ut intelligere est ex Sixti IV *Extravagante.* Quæ opinio cum multis aliis primum damnata fuit ab Alphonso Carillo, archiepiscopo Toletano in conventu theologorum, quem jussu singulari Pontificis Alcalam convocavit anno 1479. Deinde hanc ejus sententiam confirmavit Sixtus Papa, cujus hæc sunt verba: « Pro potioris cautelæ suffragio, omnes, et singulas propositiones prædictas, falsas, S. catholicæ fidei contrarias, erroneas, et scandalosas, et ab Evangelica veritate penitus alienas, sanctorum quoque Patrum decretis, et aliis Apostolicis constitutionibus contrarias fore, ac manifestam hæresim continere, dicta auctoritate declaramus. » Sic Papa ille *qualificat*, ut more hodierno loquar, hanc propositionem, *differendam esse absolutionem ad absolutam usque pœnitentiam.*

II. Arnaldus, aut potius scriptor libri *de frequente communione*, eamdem doctrinam habet, et deteriorem; cum primum contendat pœnitentiæ antiquæ partem præcipuam esse dilationem absolutionis, donec perfecta esset pœnitentia; deinde et pœnitentiam, et hanc dilationem esse juris divini, et immutabilis, ut ostendimus ad propositiones III, IV, V, VI, et VII. Unde sequitur eam consuetudinem differendæ absolutionis mutari ulla remissione non posse, sacerdotique nullo in casu, ne instante quidem morte, licere absolvere confessum peccata, nisi prius satisfecerit ex rigore veterum canonum, pœ-

1 Lib. I, cap. VIII p. 1 et 3. — 2 Sess. XIV, cap. IV. — 3 Bull, tom. I in const. 17 Sixt. IV et apud Alphons. a Castro, lib. IV in vocabulo *confessio.*

nitentiamque peregerit convenientem peccatis. Neque enim homines in jure divino quidquam immutare, aut remittere possunt: quemadmodum nec in casu necessitatis non licet aliter baptizare, quam aqua, aut consecrare, in S. Missæ Sacrificio, aliam materiam præter panem, et vinum. Quod observandum quoque in cæteris omnibus, quæ ad sacramenta pertinent, suntque in prima institutione a Jesu Christo constituta, mandatis immutabilibus, quale pœnitentiam antiquam vult haberi Arnaldus.

III. Quamobrem auctor libri *de frequente communione* magis subjacet censuræ Papæ Sixti, quam Petrus Oxomensis, opinioque ejus dignior est, quæ habeatur hæretica, quam sententia theologi Hispani. Neque enim hic docebat consuetudinem, quam intromissam cupiebat esse juris divini, ac sacramento essentialis. Bulla certe nullam ejus rei mentionem facit, cum Arnaldus ita eam se habere contendat, eaque utatur quasi fundamentali dogmate, quo nititur universa ejus doctrina, et consilium reformandi Ecclesiam.

IV. Sed ne aperte se fautorem Hispani illius hæretici profiteretur, excogitavit subterfugium æque falsum, ac ridiculum[1]. Vult enim nobis persuadere Petrum Oxomensem damnatum fuisse duntaxat, quia negabat ulla ratione licere absolutionem concedere, antequam absoluta esset pœnitentia. Quod ipse verum esse non putat, « cum fateatur esse occasiones, in quibus, ex institutis SS. Patrum potest absolvi, atque ad communionem recipi peccator, qui alioqui non subiit prius exercitia pœnitentiæ; » ut cum instat mortis periculum.

V. Hæc responsio qua Arnaldus etiam utitur *in Defensione Veritatis catholicæ contra Mileterium*; clare ostendit infirmitatem causæ, quæ ad incitas est redacta, nec potest aliter declinare notam censuræ, qua hæresum numero adscribitur.

Quis eum docuit Petrum Oxomensem existimasse, ne in casu quidem instantis mortis, absolutionem nunquam antecedere debuisse exsequutionem pœnitentiæ? Certe bulla hac de re nihil habet, damnatque quasi hæresim propositionem, quæ est fundamentum libri *de frequente communione*, ut jam observavimus.

VI. Præterea illa ipsa interpretatio Bullæ, quam Arnaldus sine auctoritate, atque argumento protulit, in ipsum convertitur, atque asseclam reddit Petri Oxomensis, ac proinde eidem damnationi obnoxium. Arnaldus enim defendit propositionem eodem sensu, quem ipse hæreticum esse secundum Bullam, ostendit; quandoquidem existimans, dilationem absolutionis sacramentalis post confessionem esse juris divini, atque immutabilis, necesse est fateatur, nunquam cuiquam licere quocumque in casu eam remittere, aut aliter administrare sacramentum, quam secundum « usum primævum, usum Apostolorum, omnium Patrum, universum Ecclesiæ per duodecim propemodum sæcula[2], » ut utar ejus verbis.

CAPUT XVIII.

Decimaseptima Propositio. *Auctorem libri de frequente communione fuisse censura notatum a Facultate Theologica Parisiensi, et nonnullas opiniones, quas opus illud complectitur, judicatas hæreticas.* Quod probatur sequentibus.

I. Eruditus calamus me levavit labore, qui mihi suscipiendus fuisset ad hanc propositionem longa oratione dilucidandam. Emissus est enim a viro docto nuper libellus egregius in quo censura ac damnatio libri Mileterii aptatur operi *de frequente communione*, ostenditque auctor, eamdem notam erroris, temeritatis atque hæreseos quam Facultas theologiæ apposuit quibusdam propositionibus haustis ex libro, cui titulus est: *Verus Pacificus* etc. *scriptus a Theophilo Bracheto Mileterio*, convenire quoque operi *de frequente communione*, in quo illæ propositiones leguntur.

II. Ac sane, ut vir ille eruditus, quicumque sit, recte observavit, *Pacificus* est *novum organum doctrinæ libri de frequente communione*, si huic larva detrahatur. Quod ostendam ea brevitate, quam viri illius opus necessariam fecit; neve repetitionibus utar, lectorem de de uno quoque articulo amandabo ad propositionem, ad quam copiosius allata sunt loca consentanea dogmatibus *Pacifici* censura notatis.

1 Part. II, cap. xv. — 2 Part. II, cap. xlvii.

Primum genus propositionum censura notatarum.

Primum genus propositionum damnatarum ad rationem priscæ pœnitentiæ pertinet. *Pacificus* dicebat[1] « veterem formam pœnitentiæ, quæ non amplius hodie in usu est, fuisse a Christo institutam. Eam esse ex traditione Apostolica, ac proinde immutabilem. Omnem usum contrarium, quamvis longo tempore invaluerit, esse manifestum abusum, eumque eo graviorem, quo est antiquior ; eoque digniorem reformatione, quo magis deploranda sunt ejus mala[2]. » Quæ aliquoties repetit, ut cap. XVII.

CENSURA earum propositionum a Facultate theologica.

« Hæ propositiones in quantum damnant disciplinam, et consuetudinem ecclesiasticam, ab omnibus catholicæ communionis ecclesiis receptam, quantumcumque diuturnam, tanquam abusivam, et institutioni Christi, ac Evangelicæ doctrinæ contrariam, temerariæ sunt, Ecclesiæ injuriosæ, et hæreticæ. »

Doctrina operis *de frequente communione* similis doctrinæ *Pacifici.*

Operis *de frequente communione* sermo similis est Mileteriano, ut ostendimus ad propositionem octavam. Contendit enim, formam pœnitentiæ nunc in Ecclesia receptam, esse *abusum, corruptionem, prolapsionem morum.* Idem affirmat pœnitentiam veterem, nunc obsoletam, esse traditionis divinæ, et Apostolicæ, immutabilem, et pertinentem ad fidem. Vide et quartam nostram propositionem. Itaque censura notatum est æque ac liber Mileterii.

Secunda propositio censura notata.

Pacificus dixit[3] « esse hæresim, si quis credat ab Ecclesia mutari posse institutiones Apostolicas. »

CENSURA.

« Hæ propositiones in quantum negant auctoritatem penes Ecclesiam esse condendi novas leges, et aliud statuendi, quam quod Apostoli instituerunt, sive circa ea, quæ ad regimen ecclesiasticum, sive quæ ad cultum divinum, officium, et cæremonias pertinent, temerariæ sunt, Ecclesiæ injuriosæ, et hæreticæ. »

Doctrina libri *de frequente communione* similis doctrinæ *Pacifici.*

Vide propositiones IV et sequentes ad X, intelligesque damnatam propositionem esse consectarium necessarium doctrinæ novi pœnitentiarii. Dicit exempli gratia, in præfatione, « Ecclesiam nos docere, nullam aliam agnoscendam esse regulam veritatum catholicarum, præter traditionem Apostolicam etc. nec sequendam ratiocinationem, aut consuetudinem hominum in rebus ecclesiasticis, sed auctoritatem divinam. » Quod dicit respiciens consuetudinem nunc receptam de pœnitentia, confirmatamque consensu universæ Ecclesiæ, et præsertim a concilio Tridentino. Est ergo hæresis, si quis dicat Ecclesiæ potestatem esse mutandi formam pœnitentiæ antiquæ, quæ est juris divini, et immutabilis, ex doctrina libri *de frequente communione*, non secus, ac est doctrina Mileterii, ac proinde utrique communis est censura.

Tertia propositio censura notata.

Mileterius dixit[4], « Absolutioni locum esse non posse, nec eam ratam esse, nisi antecesserit pœnitentia. Præstatione satisfactionis, et pœnitentiæ injunctæ, pœnitentem fieri idoneum excipiendæ non frustra absolutionis gratiæ[5]? »

CENSURA.

« Istæ propositiones quatenus asserunt exsequutionem pœnitentiæ, seu satisfactionis impositæ necessario, et ex institutione Christi, ac invariabili sacramenti natura ita prærequiri absolutioni, ut alioquin absolutio non sit valida, nisi ejusmodi satisfactio prius completa fuerit, temerariæ sunt, et hæreticæ et a Sixto IV contra Petrum de Osma, illiusque sequaces prædamnatæ, Bulla data anno Domini 1478.

1 Cap. XII. — 2 Cap. XV. — 3 Cap. XVII et XVIII. — 4 Cap. XXV. — 5 Cap. XXVIII.

Doctrina libri *de frequente communione* similis doctrinæ *Pacifici.*

Eam explicuimus ad propositiones VI et XVI, quæ sunt antecedentium consectaria. Auctor libri *de frequente communione* docet ex institutione Christi[1], immutabili, et necessaria, « et secundum regulas haustas ex traditione[2] (quæ traditio est sola norma veritatum catholicarum) ordinem observandum a sacerdotibus in usu potestatis ligandi[3], et solvendi, quam a Servatore acceperunt, in eo situm esse, ne absolvant peccatores, nisi postquam eos reliquerint in gemitibus, et in lacrymis, et postquam egerint pœnitentiam peccatis consenteneam. »

Manifestum est doctrinam libri *de frequente communione* ab Arnaldo adoptati esse eamdem, ac doctrinam *Pacifici*, subjectamque proinde esse censuræ Facultatis theologicæ.

Quarta propositio censura notata.

Pacificus contendit « Contritionem perfectam non esse effectum absolutionis[4], sed dispositionem, quæ antecedit absolutionem. Quæ dispositio perfici non potest, aut contritio perfecta fieri ex attritione, aut contritione, imperfecta, nisi satisfactione, et exercitio pœnitentiæ. »

CENSURA.

« Istæ propositiones in quantum negant ullum ex attrito evadere posse contritum, nisi per injunctas satisfactionis et pœnitentiæ actiones, temerariæ sunt, et erroneæ. »

Doctrina libri *de frequente communione* consentanea damnatæ.

Legantur, quæ diximus ad propositionem XIII et XIV, ubi demonstravimus ex doctrina hujus libri, potestatem sacerdotis non exseri, nisi post veniam, et abolitionem peccati, quæ impetrantur operibus satisfactoriis. Idem docet ex traditione divina atque Apostolica[5], *ex mandato* item *Christi*, necesse esse, ut post confessionem « peccatores sese purgent fructibus satisfactionis consentaneæ gravitati delictorum, antequam consequantur reconciliationem. » Imo vero contendit? « miraculum esse, in ordine gratiæ[6], cum peccator dignus est reconciliatione, absque omnibus illis mori. »

Præterea probavimus ad propositionem XIII, consectarium esse doctrinæ auctoris, ut neque absolutio sacramentalis, neque contritio perfecta peccatori gratiam reddat, sed tantum observatio ipsa præceptorum Dei, et bona opera.

CAPUT XIX.

Decimaoctava Propositio. *In opere de frequente communione esse alias propositiones temerarias vel falsas.*

I. Ut rem in pauca contraham, neve diu singulis immorer, aliquot falsas propositiones in hoc unum caput compingam. Prima sapit fermentum sectæ *Illuminatorum*, quibus cum non satisfaciant, quæ vulgo fiunt, ac docentur, necesse est confugere ad peculiares inspirationes, afflatumque singularem. Qui fons est multorum errorum, novorumque dogmatum noxiorum integritati fidei, et disciplinæ ecclesiasticæ. Hujus generis sunt potissima dogmata, quibus innititur quasi fundamentis novorum pœnitentiariorum doctrina. Unum atque alterum exemplum ex præfatione operis petam.

II. Ait « si quis esset aliqua in re lege solvendus, ut aliquando necesse est, neminem posse tutius lege solvere, quam eos, quibus animus legislatoris est notus. Si operteat eam attemperare infirmitati hominum, a nemine id posse utilius fieri quam ab iis qui norunt rationem, qua Deus homines regit. » Potestatem concedit directoribus, hominibus privatis, sed factioni ipsius addictis, solvendi homines legibus divinis, atque ecclesiasticis de pœnitentia; (eo enim spectat ejus oratio) quam potestatem negat esse Ecclesiæ universæ, conciliis generalibus, et pontificibus Maximis, quibus exprobrat licentiam, corruptionem, prolapsionemque morum, quod rigorem veterum canonum remiserint, ut antea ostendimus.

1 Part. II, cap. VII. — 2 Ibid. — 3 Ibid. — 4 Cap. X. — 5 Part. II, cap. VIII et XI — 6 Part. VII cap. XII.

III. Disertioria sunt etiam eam in rem verba, quæ postea leguntur in eadem præfatione. « Deus, inquit, qui in Ecclesia unitatem suam magnificat variis modis, nunquam magis eam extollit, quam cum defendit caput doctrinæ, aut restituit partem disciplinæ ecclesiasticæ, eruditione ac virtute unius viri, in quem unum peculiare illud donum confert, quemadmodum ipse est unicus in essentia sua. » Annon hac ratione defendit ingenium morosum, ac factiosum fanaticorum ; probatque omnia commenta, quæ recedunt a communi administratione universæ Ecclesiæ ? Quæ absurditas cum hac potest comparari, Deum « in hominem unum peculiare donum conferre, quemadmodum ipse est unicus in essentia sua ? » Annon est hæc comparatio æque impia ac scandalosa, cum fenestram aperiat omnibus fraudibus inimici, qui induit sæpe personam angeli lucis ?

IV. En alterum errorem in eadem præfatione : « Populus, inquit, Judæus accurata observatione legis, et ingenti illo numero religiosorum rituum, nihil apud Deum commeruit ; quia hæc faciebat sine ejus spiritu, et sine cognitione veri finis, propter quem ea fieri debebant. » Si diceret multos fuisse in eo populo, qui, cum Deum fideliter non colerent, carebant ejus spiritu, nihilque apud eum merebantur, nihil esset quod ea in re carperemus. Verum ita loqui universe de toto populo Judæo, sine exceptione ulla temporum atque hominum, id demum est temere judicare, et quid scribas, parum attendere. Præterea *accurata observatio legis* non poterat esse sine gratia, et spiritu Dei. Vide quæ hac de re jam diximus, lib. VI, cap. XIII.

V. Non minor est error, qui habetur parte III, c. XI operis *de frequente communione*, ubi negatur Deus illa honorari, qua de re jam diximus lib. VI, capite ultimo. Sed quid dicemus de eo, quod imprudenter habet in præfatione, « Sacerdotem complecti eminenter universam Ecclesiam ? » Ecclesia est collectio fidelium sub uno capite conspicuo. Papa quidem ejus est caput universale, et summum, episcopi vero peculiaria, atque inferiora. At simplices presbyteri neque sunt episcopi, neque Papæ, ac proinde eminenter Ecclesiam singuli non complectuntur. Nimis minuitur dignitas episcoporum, et summi Pastoris, si ad merum sacerdotium demittatur.

VI. Verum alio in loco nimis extollit, et contra jus supremi Vicarii Christi, dignitatem simplicium episcoporum, quibus omnibus Papalem confert honorem, et jurisdictionem per totum orbem tribuit. Eadem enim in præfatione ait, « Episcopos esse successores Apostolorum etc. et hæredes principatus cœlestis, quem Deus iis in universum orbem largitus est. » Apostoli singuli habebant jurisdictionem in universum terrarum orbem ; hoc tamen discrimine, quod potestas Petri esset ordinaria, quemadmodum etiam ejus successorum ; aliorum vero extraordinaria una cum eorum vita desitura, quod attinet ad universalem jurisdictionem ; ita ut episcopi, qui sunt eorum successores, minime sint hæredes ejus potestatis summæ; atque intra limites diœceseon coerceantur. Igitur emendanda est hæc propositio libri *de frequente communione*, et retractanda quasi falsa, et scandalosa.

Aliam etiam animadvertimus, quæ non minus digna est censura, et qua affirmat Arnaldus, *humilitatem, et pudorem internum, quæ pœnitentiam* novam *comitantur*, propter dilationem communionis, *magis satisfacere Deo, quam omnis generis bona opera ab eo pudore sejuncta.* Quod contrarium est communi fidei Ecclesiæ, quæ martyrium omnibus bonis operibus præfert. Est igitur paradoxum falsum, et ridiculum, quo præfertur merus pudor actioni perfectissimæ eminentissimæ virtutis, quæ est caritas.

CAPUT XX.

Prooemium in Collectionem repugnantiarum operis de Frequente Communione.

I. Ex enuntiationibus summa fide expositis, et deductis ex doctrina novorum pœnitentiariorum, specimen hauriemus repugnantiarum, quibus eorum libri ac sermones scatent. Hinc primum liquebit, quæ sit inconstantia hominum, qui reformationem aggressi sunt, et singulari ratione se gerunt ; quam sese ipsi implicent, ac jugulent, audacterque hic proferant, quod alibi negant. Quod est vulgo vitium omnium istorum novorum dogmatum, atque hæresum inventorum. Talia Cœlestinus Papa I Nestorio Hæresiarchæ exprobravit in

epistola, quam ad eum scripsit[1]: « In his quidem, inquit, a nobis investigatus, deprehensus, et tentus es, quod multiloquio labaris, dum vera involvis obscuris, rursus utraque confundens, vel confiteris negata, vel niteris negare confessa. » Hæc est brevis ac vera descriptio operis *de frequente communione*, et omnium, quæ anno abhinc edita sunt ab Arnaldo, vel in ejus defensionem. Referta sunt dissimulationibus, fictionibus, et repugnantiis; cum eorum scriptores perperam id faciant, quod legitur apud Prophetam, *evellant quod plantarunt, destruantque, quod ædificarunt*[2]. Quamobrem utuntur loquutionibus captiosis, obscuris, et ambiguis, ne se in laqueos induant; usque adeo verum est, quod dicit S. Augustinus[3] *laborant homines loqui mendacium, cum veritatem tota facilitate loquerentur.* Præterea catalogus enuntiationum pugnantium utilis nobis erit ad aperiendas artes, quibus novæ *Directionis* inventores declinant vim argumentorum, cum urgentur, ne fateantur se errasse, coganturque, quod dixerunt, retractare.

II. Verum ante omnia oro lectorem, ut meminerit ejus, quod observavimus ad propositionem III, pœnitentiam veterem, de qua agit opus *de frequente communione*, esse pœnitentiam publicam, quam nomine pœnitentiæ veteris semper designat Arnaldus. Quod probe teneat lector oportet, ne decipiatur artibus, ambiguisque loquutionibus, quibus utitur Arnaldus nonnullis in locis, ut firmas objectiones eludat.

Maneat ergo certum, ac fixum, pœnitentiam antiquam, quam usque adeo extollit Arnaldus, et quam quærit in traditione, SS. Patribus, canonibus, et conciliis, esse duntaxat pœnitentiam publicam, nec aliam esse posse. Rem ita demonstravimus ad memoratam propositionem, nullum ut supersit dubium. Hisce positis, in hunc locum colligamus repugnantias Arnaldi non omnes quidem, sed eas tantum, quæ pertinent ad controversiam de pœnitentia publica.

CAPUT XXII.

Collectio aliquot repugnantiarum doctrinæ Arnaldi.

I. Propositio Arnaldi. *Ecclesia est immunis erroris in eo, quod pertinet ad mores, non secus ac in eo, quod pertinet ad fidem.*

Manifestum est, sententiam hujusce propositionis, quam esse Arnaldi ostendendum est, hanc esse : Ecclesiam nihil posse jubere, aut confirmare, quod sit contrarium bonis moribus, ac Deum offendat. Primum fatetur Arnaldus[4], « nos sequi oportere Ecclesiam, quasi normam, omnibus in rebus ; hoc est in dogmatibus fidei, et in universa Ethica ; » intelligitque voce *ethica*, non tantum quod pertinet ad actiones bonas, aut malas, sed etiam ad ritus, ac consuetudines; quarum occasione hoc profert axioma, quia scriptor Anonymus dixerat, ad dirimendam quæstionem, an frequentius, vel rarius expediat communicare, optimam normam esse, si sequamur Ecclesiam. Quod probat Arnaldus, ac proinde existimat Ecclesiam, cum sit norma non tantum fidei, sed etiam rituum, in utroque erroris esse immunem, atque incorruptam. Disertius etiam rem eloquitur in libro *de Traditione Ecclesiæ* etc. ubi hæc habet : « Qua fide potest quisquam dicere me credere, Ecclesiam posse errare in doctrina morum ; cum non tantum eam immunem omnis erroris agnoscam; sed quasi fundamentum totius meæ disputationis statuam ἀναμαρτησίαν Ecclesiæ, tam quod attinet ad fidem, quam ad ethicam, legesque pietatis, qualia sunt, quæ pertinent ad pœnitentiam, frequentemque communionem ? » Vide prop. VI. *Impeccantiam.*

Propositio contraria ejusdem.

« Ecclesia non est immunis erroris in eo, quod pertinet ad mores, quemadmodum in eo, quod pertinet ad fidem. »

1 In Ephes. concil. p. I, cap. I. — 2 *Jerem.* I, 10. — 3 In *Psalm.* CXXXIX. — 4 Part. I, cap. I.

In præfatione operis *de frequente communione*, ait Ecclesiam esse « incorruptam in fide, sed paulatim degeneraturam in moribus. » Ubi observandum eum voce *mores* complecti ritus, et consuetudines, qualis est ratio pœnitentiæ, quæ nunc obtinet, quamque Ecclesia concedit, et comprobat ; quam consuetudinem, contendit esse licentiam, et prolapsionem morum, ut ad propositionem VI ostendimus.

CAPUT XXII.

II. Propositio Arnaldi. *Pœnitentia antiqua, et publica, qualem eam describunt traditio, canones, et Patres, est juris divini, et immutabilis, ac necessario conjuncta cum sacramento Altaris, quod est immutabile ; eaque Pœnitentia pertinet ad omnia peccata, et publica, et arcana.*

Vide ad propositionem IV, ad quam protuli verba Arnaldi huc facientia, quæ minime repetam. Hanc autem pœnitentiam publicam ex prima sua institutione, et antequam remitteretur, quibusvis peccatis tam arcanis, quam publicis impositam affirmat, conaturque probare in II parte operis *de frequente communione* cap. III, et sequentibus ad X, ut ad propositionem III ostendimus.

Propositio contraria ejusdem.

« Pœnitentia antiqua, et publica, qualem eam describunt traditio canones, et Patres non est juris divini, nec immutabilis, nec necessario conjuncta cum sacramento Altaris. »

In epistola *ad Reginam*, ita loquitur : « professus sum, multum abesse, ut velim omnibus imponere pœnitentiam antiquam, quasi necessariam. » In libro, quem scripsit contra Mileterium, negat « posse dici sine errore, ordinem antiquum pœnitentiæ esse ei essentialem, et omnino necessarium. » Addit, quamvis Jesus Christus eum instituerit, « tamen voluisse, ut omitti posset variis occasionibus, cum ejus observatio foret nimis difficilis, aut graves rationes mutari eum postularent. » Eodem in libro, docet « non necesse esse, ut pœnitentia sit publica, propter omnia peccata mortalia publica, et arcana. » Sic et in præfatione libri *de Traditione* dicit, consuetudinem, *quæ obtinebat primis sæculis Ecclesiæ*, subjiciendi pœnitentiæ publicæ alia peccata, præter enormia, et publica, postea in desuetudinem abiisse. Igitur est consuetudo immutabilis, et juris divini, quam Ecclesia obsolescere passa est ; quod est absurdissimum. Si qua enim consuetudo est immutabilis, et traditionis divinæ, ac Apostolicæ, credibile est eam esse, quæ primis sæculis obtinuit.

CAPUT XXIII.

III. Propositio Arnaldi. *Ecclesia semper exegit observationem pœnitentiæ veteris, et publicæ, nec unquam Christianos ea lege solvit.*

Protulimus aliquoties hanc in rem locum ex præfatione libri *de frequente communione* pag. 7 et 8.

Propositio contraria ejusdem.

« Ecclesia non semper exegit observationem pœnitentiæ veteris, et publicæ, sed ea lege aliquando solvit Christianos. »

Docuit, Ecclesiam « concessisse fidelibus alium usum faciliorem, et minus severum [1]. » Vide et præfationis pag. 7 et 59. Sed præterea in præfatione libri *de Traditione* negat, « Canonibus antiquis de pœnitentia in eo, quod pertinet ad dilationem absolutionis, et suspensionem ab Eucharistia, nos prorsus teneri, ut olim. « Similia habet pag. 102, 103, 104 et 105. Sic et in epistola *ad Reginam* pag. 47, ait, « jam dudum Ecclesiam non amplius imponere pœnitentiam publicam peccatoribus, propter peccata arcana. » In libro vero *contra Mileterium* pag. 15, dicit « necessitatem satisfactionis publicæ, propter

1 Part. II, cap. XVIII.

arcana peccata, non tantum obsolevisse consensu omnium fidelium, abhinc 800 annis, aut eo amplius, sed etiam disertis constitutionibus conciliorum, tam peculiarium, quam ultimi Œcumenici. » Igitur falsum est, pœnitentiam veterem nunquam rejectam esse ab Ecclesia (hoc est, pœnitentiam publicam, ubi sermo est de laicis) qualem eam describunt traditio, canones, et concilia.

CAPUT XXIV.

IV. Propositio Arnaldi. *Concilium Tridentinum restituit Pœnitentiam veterem, qualis est in traditione, et canonibus antiquis.*

Concilium restituit omnes traditiones Apostolicas, ait Arnaldus, ac proinde hanc, quam docet Apostolicam esse in præfatione p. 7, 13 et 57 et part. II, cap. V, VIII, XVIII et XXI. Vide indicem oqeris ad litteram P; sequitur ergo, ut a Concilio restituta sit pœnitentia antiqua, secundum amplitudinem, quam habet in canonibus, et traditione. Addit in præfatione p. 64 rem dignam observatu in hoc nostro negotio : « Concilium ea actione testatum, quamlibet magnus numerus adversetur, Ecclesiam velle semper eos canones observari; et cum intromittentur consuetudines contrariæ, quamvis a multis defenderentur, et per multos annos obtinuissent, se eas non habere instar usuum, sed instar abusuum. »

Quibus lectis, nihil est quod plura addamus ad ostendendum Arnaldum docuisse propositionem allatam. Subjiciemus tamen, quod habet parte II, capit. XLIII, ubi postquam dixit, S. Carolum ex mente Concilii operam dedisse restitutioni antiquæ pœnitentiæ : « Quæ cum ita sint, inquit, quis possit dubitare Spiritum sanctum, qui sæpe loquitur in conciliis, quemadmodum in Scriptura, compendiario sermone, et qui sensus complectitur, qui non illico se produnt, posse dicere iis[1], qui credunt, eum aliter loquutum esse de necessitate pœnitentiæ, quam antiqua concilia. quod attinet ad potissimum caput; quis queat, inquam, dubitare posse eum illis dicere, quod Jesus-Christus dicebat Judæis, quos dissolutis moribus imitantur : *Qui habet aures audiendi audiat*. Quicumque enim habet gratiam ac donum intelligendorum verborum Concilii, semper ei auscultabit, patebitque, ubi redeundum erit in Dei gratiam per viam pœnitentiæ. »

Is demum intelliget Concilium, qui erit ex factione novorum *Illuminatorum*, eique parebit in observatione *veræ pœnitentiæ*, hoc est, antiquæ. Concilium igitur jussit observari canones veteres de pœnitentia; universusque populus Christianus, qui simplici animo amplectitur rationem receptam sese disponendi ad communionem, cæcus est, similisque Judæis contumacibus, propter remissionem antiquæ pœnitentiæ. Hæc tandem est summa doctrinæ Arnaldi, et sententia, quam occultabat, quamque, non sine singulari providentia divina, aperuit in hisce verbis temere effusis a scriptore operis *de frequente communione.*

Propositio contraria ejusdem.

« Concilium Tridentinum non instauravit pœnitentiam veterem, qualis est in Traditione, et conciliis antiquis. »

Arnaldus enim docet, « non potuisse eam imponere talem, qualis est in traditione. » Paulo post dicit, « episcopos Concilii libentissime quidem restituturos fuisse res in statum perfectiorem ; » ac deinde pœnitentiam, « quæ est via maxime consentanea canonibus, et regimini Spiritus sancti, et confirmata experientia plurium, quam duodecim sæculorum ; » quam tamen negat « præceptam fuisse sæculis sequentibus, ut aliis fuerat. » Falsum est ergo concilia, et decreta consensisse ad urgendam ejus observationem, cum negligebatur ; ad eam tuendam, cum observabatur; et ad restituendam, cum desiit observari, quod scriptum est in eadem præfatione pag. 7. Si Concilium *non potuit eam imponere, nec jubere*; eam ergo non restituit, qualis ab Arnaldo descripta est, « et qualis exstat in traditione Ecclesiæ, in Patribus, et conciliis. » Nam restitutio differre nequit ab impositione, ac præceptione. Itaque falsum etiam est, *a Concilio restitutas omnes traditiones Apostolicas*, ac præsertim traditionem de pœnitentia antiqua.

1 Similia habet in præf. lib. *de tradit.*

CAPUT XXV.

V. Propositio Arnaldi. *Arnaldus censet, necessario nunc observandam esse priscam pœnitentiam, prout præscribitur a traditione, canonibus, et doctrina Patrum, et pro tota ejus amplitudine.*

Loca ejus attulimus ad propositiones III et IV, ex quibus necessarium hoc colligitur consectarium ; Arnaldum, nisi velit haberi Antichristus, ac eversor præceptorum, institutorumque immutabilium Jesu-Christi ipsius, oportere docere nos omnino teneri legibus, et canonibus de prisca pœnitentia, quibus necesse habemus per omnia parere absque ulla mutatione.

Propositio contraria ejusdem.

« Arnaldus contendit nos non amplius teneri legibus de pœnitentia antiqua, et publica, qualis præscribitur a traditione, canonibus, et SS. Patribus. »

Duplici ratione hanc suam mentem aperit plane contrariam alteri illi opinioni, quæ operis ejus fundamentalis est doctrina. Prior est apertis verbis concepta professio : posterior usus ipse ac praxis. In præfatione libri *de traditione*, hæc habet. « Non est existimandum, nos, dum describimus sanctas leges pœnitentiæ, a magnis illis viris nobis relictas in libris suis, ad omnium fidelium institutionem, et quas, dum viverent, curarunt observari tanta vigilantia, et studio ; nos, inquam, statuisse eas ad accuratam observationem revocare, ut cum vigebant, cogereque Christianos iis parere quemadmodum fecit Ecclesia, per tot sæcula. Nunquam ea fuit mea mens, et professus sum in libro *de frequente communione*, me ab eo consilio esse alienum. » Idem testatur in libro *contra Mileterium*. Quod vero pertinet ad usum ipsum, in descriptione suæ pœnitentiæ. « ex partibus omnibus externis pœnitentiæ, » ad quas respiciunt plerique veteres canones, « retinet ferme solam separationem a corpore Filii Dei ; » cæterum suos pœnitentes « solvit innumeris legibus, quæ per tot sæcula in Ecclesia observatæ fuerunt. » Sed præsertim illis concedit rem, quam universa antiquitas, canones, concilia, et SS. Patres severissime vetuerunt, ne pœnitentes adessent mysteriorum celebrationi. Attamen jactat se restituere pœnitentiam veterem, disciplinamque immutabilem, ac necessariam, qualem eam invenit in traditione divina, et Apostolica, et exactam ad formam a conciliis, et a SS. Patribus præscriptam.

CAPUT XXVI.

VI. Propositio Arnaldi. *Dilatio absolutionis, et communionis, postquam quispiam confessus est peccatum mortale, non tantum est utilis, sed etiam necessaria, et præcepta hoc tempore non minus, ac in Ecclesia primitiva ; nec quisquam ejus rei immunis esse debet.*

Hæc dilatio est « pars pœnitentiæ antiquæ, et quidem maximi momenti, ex sententia Patrum, » ut in præfatione scripsit Arnaldus. Contendit « hanc esse pœnitentiam, quam instituit Scriptura, præceperunt omnia concilia, prædicarunt omnes Patres, atque in usu revocarunt omnes sancti. » Denique quidquid diximus de necessitate, et immutabilitate legum de pœnitentia prisca, ex sententia Arnaldi, ad propositiones IV et seqq. ad X, eo potissimum est referendum. Igitur est lex æterna, qua etiamnum hodie tenemur, ut pœnitentiam agamus aliquandiu, postquam confessi sumus peccata, antequam absolvamur, et admittamur ad participationem sacrorum mysteriorum.

Propositio contraria ejusdem.

« Dilatio absolutionis, et communionis post confessionem peccati cujuspiam mortalis, non est necessaria, neque ea lege tenemur, ut olim. »

Diserte hæc profitetur Arnaldus in præfatione libri *de traditione*. Verba ejus protulimus ad superiorem propositionem contrariam, et ad tertiam, hic minime repetenda.

CAPUT XXVII.

VII. Propositio Arnaldi. *Ut quis digne communicet, non satis est eum esse immunem omnis peccati mortalis, et venialis; sed oportet eum attigisse summum gradum perfectionis, qui sublimior est sanctitate Apostolorum, aut quorumvis aliorum sanctorum; nisi velit Deum offendere, atque excommunicationem subire.*

Auctor libri *de frequente communione* dicit[1], « Apostolos, postquam accepissent post resurrectionem tot gratias a Magistro; postquam accepissent Spiritum sanctum, flatu oris ejus; postquam accepissent mandata de prædicanda ejus doctrina, et potestatem eam confirmandi omnis generis miraculis; se tamen satis bene affectos non judicasse, ut vescerentur pane illo cœlesti, etc. Unde liquet, quo ordine sit sumenda Eucharistia, secundum verum ejus usum. » Itaque non satis est *ad verum usum Eucharistiæ*, ut simus peccati mortalis immunes; sublimiorem perfectionem nos consequutos esse oportet. Idem probavimus ex Arnaldo lib. III, c. XII, et lib. IV, c. 8 et 14, nec dicta repetemus.

Propositio contraria ejusdem.

« Ut quis digne communicet, non opus est ut tantam perfectionem assequutus sit, satis est, ut sit expers peccati mortalis. Quo in statu quisquis est, potest communicare, cum consequutus sit affectionem, quam postulant Ambrosius, et alii SS. Patres. »

Hæc habet Arnaldus, ad sententiam quod attinet, in præfatione libri *de Traditione Ecclesiæ*. At lectorem oportet hic meminisse eorum, quæ diximus lib. III, cap. XV, et lib. IV, c. VI, ne sint nobis repetenda. Ex quibus licet Arnaldum id, quod dixerat, de summa perfectione communicaturorum, retractasse in præfatione libri *de Traditione*; cum professus sit, ex locis Ambrosii, aliorumque Patrum, quos laudaverat, fas esse ad Eucharistiam accedere iis, qui ita sunt « innocentes, ut nullo peccato mortali violent puritatem baptismi, quamvis infirmitas, qua etiamnum laborant, eos quotidie in multa levia peccata conjiciat. » Profecto qui sic sunt affecti, « non sunt consequuti sanctissimam affectionem, quæ exoptari possit ad communicandum. » Itaque hæc sententia Arnaldi contraria est ei, quam defendit in libro *de frequente communione*. Quod nos confirmat in vulgari opinione, qua plerique credunt ab homine non esse compositum opus *de frequente communione*, sed alieno fœtui nomen suum inscriptum; cum non sit verisimile hominem ingenio, et judicio præditum tam manifesto a se ipsum dissentire posse.

[1] Part. I, cap. III.

CAPUT XXVIII.

VIII. Propositio Arnaldi. *Usus, qui est hodie frequentissimus in Ecclesia, ex quo absolutio conceditur statim post confessionem, nec subjiciuntur pœnitentiæ publicæ omnia peccata, est manifestus abusus.*

Hoc docet Arnaldus locis a nobis indicatis ad propositionem VIII et alias, quæ tædiosum esset repetere.

Propositio contraria ejusdem.

« Ego vero (inquit Arnaldus in libro *contra Mileterium*) agnosco Ecclesiam concessisse hunc usum, ut sese attemperaret infirmitati liberorum suorum. Ei culpa privatorum abusus misceri posset, sed per se non esse abusum existimo. »

Arnaldus in margine ejus libri indicat loca, in quibus contrariam sententiam defendit, nempe, ut pag. 454 libri *de frequente communione*, pag. 628, Vide et pag. 57, 60 et 61 præfationis libri *de traditione*. Ac sane in eadem, pag. 60 negat « usum receptum pœnitentiæ esse licentiam, aut abusum; » contra quam diserte docuit, in præfatione operis *de frequente communione*.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA & PRÆPARATIONE

AD COMMUNIONEM

LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Ubi responsa, et subterfugia Arnaldi summatim considerantur, et ad duo capita referuntur.

I. Compendium novæ doctrinæ pœnitentiariorum, et catalogus repugnantiarum manifestarum, quas in ea observavi, non tantum proderit ad eam infamandam ac evertendam, sed etiam ad retegendam infirmitatem responsionum, quas Arnaldus, et alii, qui ex ejus parte stant, multis in libris ediderunt, ubi conantur inanibus excusationibus, et vana rationis specie eludere vim argumentorum, quibus eorum opinionem oppugnavimus. Quamobrem potuissem supersedere a respondendo ad minuta illa opuscula, et acquiescere in epitoma illa, quæ luce sua tenebras omnes discutit, quibus veritatem obscurare nituntur. Attamen ut levem imbecillitatem eorum, qui non satis ingenio pollent, nec satis sunt exercitati, ut ex generalibus principiis peculiaria consectaria deducant, potissima capita responsionum, pro opere *de frequente communione*, lustrabo, et quam brevissime fieri poterit, ostendam meras esse luditicationes, ac fallacias, quibus nihil inest firmi, quo possint id opus tueri.

sponsionum Arnaldi mmune vitium ervatur.

II. Sed antequam singillatim unumquodque caput expendam, operæ pretium erit earum commune vitium observare. Quamobrem statuo omnia responsa illa ad duo summa capita posse referri. Primum est, Arnaldum bonum sibi fuisse animum dictitare, cum aperuit consilium suum de reformanda Ecclesia, et publicam fecit doctrinam, quæ tantas turbas brevi tempore creavit, atque animos hominum adeo offendit. Alterum est, cum ei objiciuntur scandalosæ propositiones ejus libri, quæ oppugnant doctrinam Ecclesiæ, eum respondere se in aliis locis prava illa dogmata confutasse, ac contraria docuisse. Hæc complectuntur speciosissimas quasque responsiones, quibus conantur nonnulli satisfacere objectionibus Catholicorum contra librum, cui præfixum quidem est nomen Arnaldi, sed qui, ut acutissimi censent, crevit in alio *Viridario*.

III. Manifestum autem est utramque hanc purgandi Arnaldi rationem satis idoneam non esse. Non satis enim est, animum esse bonum, si prava sit actio. Multi res novas moliti sunt permoti bono zelo, sed imprudente ; ac præferentes bonum animum, majoremque religionem, defecerunt tandem ab Ecclesia, et omnia dissidiis, turpibusque hæresibus miscuerunt.

Alterum excusationis genus commodius non est, ac præterea conjunctum est cum arte solita eorum, qui novam quampiam doctrinam intromittere cupiunt. Hi nunquam aperte proloquuntur, quæ sentiunt, ne intelligatur eorum consilium ; sed instar vespertilionum sub vesperam prodeunt, qua maligna lux eos ostendit, deinde etiam occultat. Ideo nunquam plene dicunt, quod volunt, ambiguasque ac artificiosas voces adhibent. «Sunt enim, ut recte Gregorius Magnus[1], nonnullæ hæreses, quæ aperte metuunt prædi-

1 Lib. XVIII moral. cap. xvii.

care, quod sentiunt, et apud infirmorum mentes verba sua tanto magis condiunt, quanto quasi amplius reverenter abscondunt. »

IV. Hic idem metus parit in eorum sermone frequentes repugnantias, quas etiam data opera miscent, ut sese tueri queant contra eos, qui eorum doctrinam reprehendere vellent. Non puto ullum inveniri posse hæresiarcham sive veterem, sive recentiorem, qui ea arte usus non sit, et qui erroris convictus non adhibuerit eam defensionem, quod alibi docuisset contraria iis, quæ sibi adscriberentur.

Ne igitur Arnaldus putet sese purgasse criminationes omnes, in quas incidit, et offensionem, quam peperit prava doctrina libri, cujus se auctorem profitetur; quia potest dicere se alibi rectius esse loquutum, et a se ipso dissensisse. Ne nos ita stipites censeat, ut nobis satisfieri patiamur ejusmodi subterfugiis, quæ hoc uno nituntur fundamento æque falso, ac ridiculo : Eum non propugnasse falsas opiniones, qui alibi veritatem tuetur. Hæc non est sat idonea responsio, repugnantiæque manifestæ, quæ per ejus Opus sparsæ sunt, et quarum antea catalogum texui, ostendunt inanem hanc esse defensionem, nec eum verum profiteri.

V. Ut clarius intelligatur mala fides patronorum Arnaldi, utque liqueat, dum simulant se respondere, eos rem ipsam nusquam attingere, sed declinare, et alia reponere, unum atque alterum exemplum proferam.

Objicimus Arnaldo eum Christianis imponere pœnitentiam veterem. Congerimus loca ex ejus opere, quæ fidem crimini faciunt, et consectarium hoc necessario complectuntur. Vide quæ diximus ad propositiones III, IV, et seqq. Quid ad hæc Arnaldus? « Professus sum, inquit[1], ab initio libri, me alienissimum esse a consilio, quod mihi tribuitur, quasi velim omnibus imponere pœnitentiam veterem, ut prorsus necessariam. » At non quæritur hic, Arnalde, quid sis professus; sed quidnam reipsa scripseris, vel edideris sub tuo nomine, et quid sit unicum operis tui argumentum.

VI. Te incusamus, quod dixeris « a concilio Tridentino instauratas esse omnes traditiones Apostolicas[2], » quæ sunt ipsa verba, quibus usus es; unde sequitur ab eo restitutam pœnitentiam publicam, quod per totum opus propugnas. Ut hoc crimen a te amoliaris, reponis « te damnasse hoc consilium quasi superbum juxta ac imprudens[3]. Hoc non est purgare sese, sed suo testimonio errorem suum graviorem reddere.

VII. Argueris, nec immerito[4], quod incusaris Ecclesiam erroris in moribus, hoc est in consuetudinibus, et disciplina. Reponis te alibi illam expertem erroris habere[5]. Recta esset responsio, si a te ipse dissentire non posses. Quis non videt, Calvinum posse eodem modo se tueri, et contendere se minime statuere Deum esse auctorem peccati, quod alibi aliter loquutus sit; et contraria ei blasphemiæ dixerit?

VIII. Omnes responsiones, quæ sunt in epistola *ad Reginam*. in præfatione libri *de traditione*, in confutatione Mileterii, et antea editæ fuerunt in *Admonitione* satyrica atque infami, æque sunt infirmæ, nec magis ad rem faciunt.

Idem vitium observare est in animadversionibus doctoris theologi Du Bois, qui « miratur, Arnaldum incusari revocatæ pœnitentiæ publicæ, quamvis contrarium diserte professus sit. » Sed usque adeo inanes sunt ejus animadversiones, tamque destitutæ judicio, ac puerilibus erratis refertæ, ut indignus sit ulla refutatione. Occasione data obiter fortasse eum perstringemus. Nunc potissimum nostrum negotium agemus.

CAPUT II.

Refutatio ejus, quod Arnaldus et ejus asseclæ affirmant, doctrinam Operis nostri esse eorum doctrinæ consentaneam. Discrimen in multis demonstratum.

I. Arnaldus, in epistola *ad Reginam* conatur me ad partes suas trahere, atque addere iis comitem, qui opus ejus probarunt; quia, ut ait, « fassus sum usum, quem laudat, non tantum esse bonum, sed etiam, pro occasionibus, posse esse necessarium. » Verum an non animadvertit, dum hæc mihi objicit, se ipsum inducere in laqueos, et ratione defen-

1 In epist. *ad Reginam*. — 2 Part. II, cap. XXI de F. C. — 3 In ep. *ad Reg*. — 4 Propos. IX. — 5 Præf. lib. *de Tradit.*

sionis, quam mihi suppeditat, ut dixi superiore capite, mihi arma tradi, quibus eum vincam, et pudefaciam? Si enim putat se satis excusasse ea, quæ reprehenduntur in suo libro, quia ostendit se alibi contrarium dixisse, an non majore jure simili erga eum responsione uti queam, cum non tantum multis in locis operis mei contrarium professus sim, sed integrum opus, argumentumque, et singulæ paginæ falsum hoc, et absurdum esse ostendant?

II. Sed non acquiesco in hac responsione qua sola utitur Arnaldus, et quam nimis infirmam esse ostendi, quam ut eam possit tueri. Nulla volo proferre loca ex opere meo, præter ea, quæ producit, ut eum convincam, adigamque ad fatendum ei calumniæ nullam esse rationis speciem. Expendantur accurate omnia mea verba, et vel unum inveniatur, quod comprobet scandalosam doctrinam operis *de frequente communione.*

Doctrina auctoris doctrinæ Arnaldi contraria demonstratur.

Hoc tantum professus sum, priscum pœnitentiæ institutum, quo aliquamdiu post peccatum a communione abstineatur[1], «posse utile esse, et cum laude observari ab iis, qui sponte ita se gerere volent. » Ac sane potest fieri, ut quispiam *reverentiæ causa abstineat a communione* post admissum magnum peccatum, « seu sponte sua, aut ex consilio Directorum, » et præterea, ut « remotio a communione peccatori imponatur, quasi satisfactio pro delicto[2]. »

III. Hæc sunt verissima, ac sæpe in usum revocantur, sive palam, ex publico canonum instituto, cum quis delicti causa excommunicatur, aut ad tempus amovetur a S. Sacramento; sive clam, ad confessionis tribunal, de sententia sacerdotis, aut de consilio directoris. Quod minime contrarium est institutis Ecclesiæ, sed tuo consilio doctrinæque operis tui nequaquam favet, sed valde adversatur. Primum discrimen est in eo situm, quod dilationem communionis infligas omni generi peccatorum mortalium, leviorum vel graviorum, publicorum aut arcanorum, imo solius cogitationis; quod fieri oportere niteris probare in secunda operis tui parte; quod tamen nunquam constituit Ecclesia, quidquid contra loquaris. Secundum discrimen est, quod non differas tantum communionem in pœnam omnium peccatorum mortalium; sed quod magis mirum est, differas etiam absolutionem, cum velis vulgo pœnitentem post confessionem privari absolutione in tempus sat longum, cujuscumque mortalis peccati reum se confessus fuerit. Quæ disciplina barbara est, ac inhumana, nec aliam originem habet, præter ignorationem antiquitatis, traditionis et regiminis Ecclesiæ primitivæ; quæ tamen sibi notissima esse jactat nova hæc factio, ut mirum sit tantam in iis inscitiam ab ea prodi.

IV. Tertio doctrina tua[3], Arnalde iis, quæ dixi, adversatur, quia tuam pœnitentiæ reformationem non profers, quasi merum consilium, sed quasi jugum imponis, ac instar legis, qua teneamur; ut omnes fatebuntur, qui opus hoc legerint, ac præsertim hanc disputationem.

Quarto ex tua doctrina dilatio illa absolutionis et communionis est vulgaris usus, solitusque in usu sacramenti Pœnitentiæ erga omnia peccata mortalia, cum in vetere Ecclesia imponeretur tantum peccatis publicis, et atrocibus. Qua in re magnam prodis imprudentiam, quam vir sapiens nunquam probabit, sed potius damnabit, quasi æque periculosam, ac contrariam prisco usui Ecclesiæ. Quamobrem in loco ipso, quem profers in tui defensionem, diserte significavi, quo sensu, et quo adhibito temperamento res posset minime vituperari. Quod hisce verbis expressi[4]: « a nobis prorsus non damnatur nova hæc pœnitentiæ ratio, quia aliquando eos, qui peccata confessi sunt, communione interdicit. »

V. Verba hæc satis ostendunt me nullo modo subscripsisse tuæ doctrinæ, nec favisse tuis consiliis; cum non crediderim dilationem illam absolutionis, et communionis vulgo adhibendam, ut contendis, sed tantum *aliquando*, et erga peccata minime vulgaria. Quod alibi clarius exposui hisce verbis[5]: « Non diffiteor in Ecclesia semper fuisse formam aliquam pœnitentiæ, etiam publicæ, quod attinet ad atrociora scelera; qua ne hodie quidem prorsus caret, ut intelligere est ex excommunicatione propter crimina hæreseos, apostasiæ, aut alia inusitata, atque enormia, quibus certæ pœnæ a canonibus sunt impositæ. »

Præter eos casus, quos Jus canonicum indicavit, sunt alii, qui permittuntur prudentiæ confessariorum, qui remedia, prout res

1 Lib. III, cap. VIII, § 5. — 2 Lib. I, cap. VII, § 13. — 3 Vide propos. IV et seqq. — 4 Lib. III cap. I, § 5. — 5 Lib. I, cap. VI, § 14.

postulat, adhibeant, satisfactionemque exigant a pœnitente, antequam eum absolvant admittantque ad communionem, ut locis memoratis, aliisque hujusce mei operis observavi.

VI. Verum hoc, Arnalde, nequaquam te juvat, nec causam tuam reddit meliorem: quia, quamvis dissimules, satis intelligimus te cupere restitui severam illam disciplinam, non tantum in omnibus peccatis mortalibus, sed rigidissime exigendam ita, ut neque sacerdos, neque episcopus, neque Papa, neque universa Ecclesia ejus legibus quemquam possint solvere, cum censeas eam esse juris immutabilis, traditionisque Apostolicæ, ut suo loco ostendimus.

Addo quintum atque ultimum exemplum, ex quo liqueat doctrinam, Arnalde, tuam valde a nostra discrepare observatione, quam habeo eodem capite, quo abuteris. Illic enim post verba, quibus falso tuum a me probari institutum contendis, quemadmodum probavi, dixi « in usu ejus remedii, quamvis omnibus necessarium non esse censeatur, fore periculum, et detrimentum timendum, quæ mature essent expendenda, antequam ad id deveniretur [1]; præsertim si non communio tantum sed et absolutio diu differretur. » Verum, « incommoda, quæ sequi possent, imprudentiæ tantum tribuenda, si res inter volentes transigeretur; absque ulla impositione legis, et coactionis peccatoribus pœnitentibus. Contra, prout rem adhibes, et pro animo, quo eam urges, rationeque, qua te geris, consilium tuum errori, et hæresi favere. »

VII. Non poteram clarius loqui, neque apertius ostendere, quid sentiam de tua doctrina, deque tuo pœnitentiario instituto. Negavi me id damnare prorsus, quia absolutione, vel communione interdum interdicit; sed statuebam, non eam esse frequentissimam rationem pœnitentiæ, neque omnibus communem, verum aliquando tantum adhiberi pro necessitate, et pro confessariorum prudentia sine ulla lege divina vel humana, qua teneamur. Satis hoc fuit ad oppugnandum, atque evertendum consilium tuum de pœnitentia, si coerceretur intra memoratos fines, ne omnino damnaretur. Sed nec ea in re acquievi, sed præterea monui, quamvis necessitatem ab ea divelleres, nec imponendam quasi legem judicares, tamen « fore in ea periculum, et detrimentum timendum » etc.

Hoccine est subscribere tuis consiliis, et probare librum tuum, atque doctrinam tuam? Absit ut eo unquam deveniam, et faxit Deus, ut nova tua dogmata nullas alias approbationes nanciscantur, quo eorum memoria quam primum exstinguatur.

CAPUT III.

Repugnantiæ doctrinæ nostræ falso objectæ confutantur.

I. In eadem epistola *ad Reginam* alia argumentatione colligit Arnaldus a me probatum fuisse consilium suum, eademque opera me incidisse in manifestam repugnantiam; quoniam cum eum insimulem restitutæ pœnitentiæ publicæ, aliis in locis reum agam dimidiatæ tantum instaurationis, quæ potissima parte pœnitentiæ publicæ hoc est ignominia publica careat. Hoc quoque majore quidem loquacitate, sed non majore judicio objicit doctor theologiæ Du Bois, multisque hanc fictam repugnantiam urget. At mirum est theologiæ doctores tam male ratiocinari, atque in intolerandas absurditates sese conjicere.

II. Scriptor libri *de frequente communione* pro suo consilio, suisque theologicis axiomatibus, aggressus erat restituere pœnitentiam antiquam, et publicam secundum totam ejus amplitudinem, quemadmodum antea demonstravi [2]. Sed postquam consilium tanti momenti aperuit, tantum abest, ut id præstet, restituatque Ecclesiæ integram pœnitentiam, ut maximam ejus partem resecuerit, cum eam redigat ad solam dilationem absolutionis et communionis. Quibus factum est, ut dixerim, eum intromittere *Pœnitentiam mutilam, et adulteratam*; destitutam quippe potissima, et quæ erat veluti anima pœnitentiæ primitivæ. Annon merito ita collegi, doctores vero illi theologi ratione destituuntur, cum colligunt ex iis, quæ dixi, me probare eorum consilium, et adigere velle ad restaurandam integram veterem pœnitentiam?

III. Absurditas eorum ratiocinationis, vi-

[1] Lib. III, cap. [illegible] — [2] [illegible]

tiumque consequentiæ melius intelligetur hoc exemplo. Legimus *Gal.* V. et *Act.* xv. magnam exortam esse in Ecclesia dissensionem, an observanda esset lex Mosaica una cum lege Christi. Fingamus contumax quodpiam ingenium, quale fuit Cerinthi, aut alium seditiosum professum, se velle integrum Judaismum restituere, deinde, ut plures ad se alliceret, pronuntiasse *se solvere homines innumeris* legibus Mosaicis; quæ antea in synagogis observatæ fuissent, *neque ex omnibus ritibus externis quidquam fere retinere*, præter circumcisionem, (ut utar propemodum verbis Arnaldi) quo audito Paulus hanc illi objectionem proponeret: eum a se ipsum dissentire, quandoquidem Judaismi instaurationem professus, unam duntaxet ejus partem sumeret, quæ ne propria quidem erat legis Mosaicæ, sed ea antiquior, et apud alios populos usurpata, qui tamen legem observandam minime suscipiebant. Igitur, ut staret promissis, necesse esse, ut præter circumcisionem revocaret in usum communem omnes alias cæremonias, institutaque legis Mosaicæ, ut sabbatum, sacrificia etc. Judicet nunc lector an sani sinciptis viri colligere possent ex hac oratione Pauli, eum a se ipsum dissentientem favere consilio Cerinthi de restituendo Judaismo. Sic autem ratiocinantur Theologi nostri, atque æque absurde collegerunt, me ex eorum partibus stare, et ea, quæ ab iis agitantur, probare.

Frustra Arnaldus repugnantias in adversario Petavio deprehendere conatur.

IV. Alio præterea argumento utuntur, quo me invitum in factionem suam pertrahant. Aiunt me in animadversionibus in Epiphanium[1], quas ante hosce viginti annos edidi, et in alio libello, qui non multo post prodiit, me contendisse, olim pœnitentiam publicam impositam fuisse tam arcanis, quam publicis delictis; quod contrarium est iis, quæ docui hic lib. VI, capp. vi, vii, et seqq. Verum hæc est mera calumnia tam falsa, quam facilis convictu. Nunquam dixi necesse fuisse subire pœnitentiam publicam propter arcana delicta; quanquam fassus sum nonnullos sponte, ac nulla lege coactos eam subiisse. Lege attentius, Arnalde, eadem loca, quæ ex meis libris profers, nec invenies me affirmasse, necessario subeundam fuisse pœnitentiam publicam propter arcana peccata. Hoc tantum dixi actam eam fuisse pro utrisque, non addita conditione *necessitatis*, aut *spontaneitatis*, quæ distinguebat duplex hoc pœnitentiæ genus. Scilicet aggressus non eram rem illam eo in loco penitus discutere, quam peculiari dissertationi reservabam, quemadmodum et nunc facio.

V. Sed quamvis credidissem, hujusmodi fuisse primitivæ Ecclesiæ usum, propterea non sequeretur, me tunc temporis errori tuo favisse, et consilium vestrum probasse. Neque enim hæc agitur inter nos hodie quæstio; an in Ecclesia veteri præcepta esset, et necessario observanda pœnitentia publica; sed an nunc sit eodem modo fidelibus imposita. Varia olim præcepta fuerunt, quibus hodie amplius non tenemur; quia leges ac canones, quibus præscribebantur, obsolevere, ita, ut quod olim sine delicto omitti non potuit, nunc a nemine exigatur. Hoc cernere est in pœnitentia antiqua et publica, quam conaris restituere fretus fallacibus ratiocinationibus.

VI. Si enim propius inspiciatur crassum illud opus *de frequente communione*, deinde et alia, quæ ad id defendendum eadem de re egerunt; comperient lectores omnia eorum argumenta, quibus pœnitentiæ antiquæ instaurationem suadent, ad unum locum communem posse referri, auctoritatis nimirum Patrum et Conciliorum, qui sunt veluti traditionis depositarii. Hi autem omnes videntur conspirare in exigenda necessario pœnitentia, et dilatione absolutionis, et communionis. Unde novi pœnitentiarii colligunt instaurandum igitur nobis esse hoc institutum, ut sanctis illis constitutionibus pareamus, exigendamque disciplinam Ecclesiæ hodiernæ ad exemplar veteris; exequutioni mandatis iis, quæ quasi necessaria in scriptis suis exigit antiquitas.

VII. Hæc est summa omnium illorum disputationum, et argumentatio potissima, ac in tribus partibus operis *de frequente communione* creberrima. Hanc Scriptor in Præfatione collegit, cæterique omnes eum imitati potissimum causæ præsidium in ea collocarunt. Sed manifesto deest sensus communis ei ratiocinationi, quæ, ut dixi, nititur perpetuo paralogismo, qui si in formam redigatur, hic erit.

« Omnes mores et usus, qui necessario observandi fuerunt in Ecclesia primitiva, sunt nunc instaurandi, ut a fidelibus denuo observentur.

Constat autem in antiqua Ecclesia, pœnitiam publicam, una cum dilatione absolutio-

1 Arnald. præf. lib. *de Tradit.*

nis, et sacramenti Altaris, fuisse præcepto impositam.

Ergo revocanda est in usum, quemadmodum antea fuit. »

Infirmitas hujus syllogismi ita propositi manifesta est, docetque nos novos hosce pœnitentiarios æque malos esse dialecticos, ac imprudens est eorum consilium.

VIII. Est et alia fallacia, aliusque paralogismus in scriptis Arnaldi[1], ejusque socii doctoris theologi Du Bois; quo potissimum fulciunt doctrinam suam, defenduntque consilium suum de reformanda Ecclesia. Colligunt nimirum omnes sententias Patrum præcipientium laboriosa illa pœnitentiæ exercitia; qualia erant jejunia, aspersio cinerum, austeritas victus, χαμευνίαι, vel etiam loca eorumdem hortantium pœnitentes ad seriam emendationem vitæ præteritæ, et constantiam in ea agenda, quam amplexi erant, ita ut amplius non relaberentur. Ex hisce dictis, et similibus consectaria deducunt consiliis suis, et restitutioni pœnitentiæ faventia. Quomodo abutuntur ignorantia et simplicitate debiliorum, qui firmitatem, aut infirmitatem consequentiæ non intelligunt, neque nexum ejus cum propositionibus, ex quibus deducta est.

Humi cubationes.

IX. Verum hanc eorum defensionem variis in locis operis nostri satis superque confutavimus, ubi ostendimus eos abuti auctoritatibus illis Patrum, et sibi vindicare conditiones omnes veræ pœnitentiæ cum omnibus austeritatibus, quas perferri a pœnitentibus volebant Patres; quasi propriæ ac peculiares essent novæ isti pœnitentiæ. Fraus hæc est mera, ut liquet ex ejus descriptione, quæ exstat in præfatione libri *de frequente communione*. Illic enim Arnaldus profitetur se ex ea resecare omnia illa officia laboriosa ac tædiosa, macerationes corporis, et quidquid minus ferendum habuit pœnitentia antiqua, « nec se retinere ex omnibus illis partibus externis quidquam propemodum, præter separationem a corpore Filii Dei. »

X. Ne patiatur igitur lector sibi diutius fucum fieri externa illa specie religionis, et quæsitis illis laudibus, exaggeratione que, quibus passim in suis scriptis austeritatem severæ pœnitentiæ, quam veteres delictis imponebant, extollit.

Omnis ille apparatus cruciatuum et perpessionum in elogiis descriptus, seriæque ac firmæ pœnitentiæ imagines; quæ proposita sunt ab Arnaldo, præsertim in libro *de Traditione Ecclesiæ* etc., sunt tantum inania simulacra, et mera externa species, quæ illis est ornamento. Pœnitentia eorum est veluti mortua, cum resecto eo, quod erat masculum ac generosum in antiqua pœnitentia, ejus vanum simulacrum effinxerint; quod, cum archetypum suum amplius non referat, amittit nomen primitivæ pœnitentiæ, quo commendabatur. Est morosa pœnitentia, mollis ac languida, institutum plenum ignorantia atque imprudentia, et quod spectat ad dissidia, atque ad religionis catholicæ eversionem.

Nonnihil immoratus sum primis illis capitibus responsionis Arnaldi, quia maximi momenti res mihi visa est, cætera levius expediemus, ne nimia fiat hujus operis moles.

CAPUT IV.

Calumnia Arnaldi, ejusque sociorum confutata, inde petita, quod hortatus sim summas Potestates ad nova dogmata coercenda.

I. Ægre fert Arnaldus[2] tribui Reginæ «studium conservandi usque adeo sacri depositi, quale est depositum regni Galliæ, et religionis catholicæ; » atque hæc verba in sequiorem partem capit, quasi deferretur ad Reginam judicium de controversiis, quæ pertinent ad doctrinam fidei. Potestas regia a Deo imposita est populis Christianis, ut in officio contineantur, atque in obsequio, quod debent legibus divinis atque humanis, pro ejus potestatis conditione ac jure. Ejus est auctoritate sua religionem defendere, ac tueri, atque ad eumdem finem tendere ac potestas ecclesiastica, sed non eadem via.

II. Sic S. Leo Papa scribens ad Pulcheriam Augustam sororem Theodosii junioris, quæ erat particeps imperii, Deo gratias agit, quod ita Pulcheriam afflasset, ut vellet curas

1 *De freq. comm. et de tradit.* — 2 In ep. dedic. lib. *de tradit.*

cum suis conjungere, quas gerebat quasi summus Ecclesiæ Pastor, ad remedium afferendum turbis in Ecclesia creatis a conciliabulo 360 episcoporum Ephesum coacto, cui præfuerat Dioscorus episcopus Alexandrinus; « quoniam, inquit[1], res humanæ aliter tutæ esse non possunt, nisi quæ ad divinam potestatem pertinent, et regia, et sacerdotalis defendat auctoritas. » Sic Stephanus II, in litteris ad Pipinum regem Galliæ, patrem Caroli Magni[2], « Nulli, inquit, alii, nisi tantummodo tuæ amantissimæ excellentiæ, vel dulcissimis filiis, et cunctæ genti Francorum, per Dei præceptionem, et beati Petri sanctam Dei Ecclesiam, et nostrum Romanorum reipublicæ populum commisimus protegendum. » Annon hisce verbis respublica ecclesiastica, quasi depositum, in manus regum Galliæ tradita est, ut eam tuerentur ac protegerent, sed non ut de doctrina ipsa judicarent?

III. Potissimus autem usus summæ illius potestatis, et quo sibi reges maxime devinciunt Ecclesiam, est, ut adversentur schismatibus, et hæresibus, utque obviam eant occultis consiliis irrequietorum hominum, qui speciem reformationis præferentes cœptis suis condunt novas sectas, factionesque æque noxias utilitatibus temporalibus, ac utilitatibus regni. Hoc officium postulabant a zelo Reginæ verba epistolæ, quæ initio hujusce capitis adscripsi; et quæ Arnaldus conatus est in deteriorem partem torquere, dum iis absurdum sensum tribuit pro facultate, quam contraxit, prave plerumque utendo scriptoribus, quos citat, cum eos corrumpat cum interpretationibus eorum sententiæ contrariis, tum falsationibus eorum verborum. Sic fecit in loco memorato epistolæ, quem majusculis litteris protulit. « Reginam accepisse, quasi depositum, religionem catholicam æque ac regnum, » cui de suo inseruit hæc verba *accepisse*, et *æque ac*, quæ non sunt in epistola; eo consilio, ut illis interpretationem suam adderet, falleretque lectorem fraude æque manifesta, ac indecora doctori, et directori animorum.

IV. Profecto Arnaldus immerito indignatur hortantibus principes, et summas potestates ad defendendam Ecclesiam, utendumque auctoritate sua ad ei conservandam quietem, et certam pacem. Ipse enim, in epistola *ad Reginam* observat, cum officium principum non sit, « ut se misceant functionibus munerum Ecclesiasticorum, quæ pertinent ad Episcopos, esse, ut sequantur eorum judicia, ac mandata, eaque observari ab aliis curent. » Quod probat multis insignibus exemplis regum, et imperatorum, qui hoc, et verbis professi sunt, et re ipsa fecerunt.

Igitur ex ipsius sententia nihil a me justius, atque æquius fieri potuit, quam si hortarer Reginam, ut curaret observari decreta tot episcoporum, coactorum in concilium Tridentinum, sub auctoritate capitis, et summi episcopi ac pastoris Ecclesiæ. Hi episcopi anathema dixerunt defensuris summam doctrinæ, quæ propugnatur in opere *de frequente communione*. Ejus dogmata damnarunt, ut vidimus per totum opus ac præsertim ad proposit. xv. Quamobrem graves nobis sunt rationes urgendi omnibus viis licitis, qualia sunt vota nostra, et preces, exsequutionem decretorum tot episcoporum, iisque reverentiam debitam reddi ita, ut qui eos spernunt, et oppugnant novis, ac perniciosis dogmatibus, in officium cogantur interventu legitimarum potestatum.

V. Quod tum demum quam maxime est cupiendum, cum homines privati, neque dignitate, neque eruditione insignes audent producere, ac comprobare ejusmodi errores, et pertinaciter eos defendere, postquam fuere convicti.

Duorum horumce vitiorum, temeritatis nimirum et contumaciæ, prius cernere jam licuit in scriptore libri *de frequente communione*, et in Arnaldo, qui nomen suum ei mutuum, ut ita dicam, dedit, factusque est scandalosæ doctrinæ Apostolus, ac patronus. Posterius vero, quod est character, et sigillum hæreseos, non minus est conspicuum in aliis scriptis, quæ idem Arnaldus ad sui defensionem composuit; in quibus tam ægre libri sui erroribus nuntium remittit, ut quamvis specie tenus eos damnet, eodem tempore eos comprobet, ac defendat, et nonnullos etiam satis aperte; quod ostendam insigni exemplo.

1 Leo PP. ep. xxxi — 2 Ep. iv tom. II Conc. Gall.

CAPUT V.

Examen rationis, qua Arnaldus retractavit scandalosam propositionem libri de frequente communione.

I. Auctor libri *de frequente communione* agens de « ratione pœnitentiæ, quæ nunc recepta est apud fideles, et quæ differt ab ea quæ agebatur olim in Ecclesia, » ut loquitur in sua præfatione, dicit[1] « eam, quæ est hodie frequentissima, quia favet impœnitentiæ communi plerorumque; cum omnes velint quidem peccata confiteri, sed fere nemo velit pœnitentiam subire. » Hæc verba redolent hæresim, et blasphemiam, sunt enim contumeliosa Ecclesiæ, eamque ream faciunt ordinis in administratione sacramentorum qui favet maximo omnium peccatorum, hoc est, impœnitentiæ. Quamobrem cum offendissent omnes Catholicos, nec Arnaldus posset ferre eorum tam justas, tamque consentientes querelas, ea emendavit in secunda editione, in quo curavit edi, ei rationi pœnitentiæ *favere impœnitentiam communem.* Hoc quidem non erat remedium, quo malum prorsus curaretur, sed quo dissimulabatur, peccatumque peccato tegebatur; ut ostendimus lib. V, cap. VIII, ad quod lectorem amandamus, ne idem hic repetere cogamur.

II. Sed quamvis satis hoc haberi non posset, attamen ea emendatione sententiæ plerorumque omnium ratio aliqua habebatur, spesque fiebat correctionis futuræ, ad cætera quod attinet, postquam ea maturius pensitasset. At ea exspectatio bonorum omnium irrita fuit, eam φιλαυτία atque animi perturbatio iterum superiores fuerunt, et suffocarunt exiguum illud semen concordiæ, quod cerni incipiebat. In editionibus quippe sequentibus, impiam illam atque absurdam propositionem recudi curavit, *contigitque* ei *illud veri proverbii*, quod memorat Petrus 2, ep. II, 22.

Amor sui.

Nec satis habens ita se gessisse, usque adeo perfricuit frontem, ut ausit dicere se recte esse loquutum, nec quidquam mali eis verbis inesse. Quod paradoxum tuetur in Præfatione libri *de traditione;* vel potius blasphemiam, quæ lectoribus catholicis horrorem incussit, et cum plausu excepta est ab inimicis Ecclesiæ; qui librum *de frequente communione* pro confessione habuerunt, idque caput, quasi unum e potissimis notarunt.

III. Frustra autem Arnaldus, ad defendendum magistrum, ait « rem posse esse bonam, quæ faveat malo : ut opinio de creatione animorum valde favet hæresi Pelagianorum de peccato Originis. » Ne enim immorer ambiguitati, quæ potest inesse verbo *faveo*, discriminique quod est inter rem necessariam ac minime pendentem a nostro arbitrio, qualis est veritas propositionum, et inter effectum liberum, qui spectat finem libere electum; certe Arnaldus mihi concedet eum qui facit rem malam, eo animo ut malo cuipiam faveat, ut committatur, malam actionem edere, et peccatum quod non potest Deo tribui, nisi quis velit in hæresim, et blasphemiam Calvinistarum incidere. Talem autem esse hanc propositionem liquet ex iis, quæ diximus ad propositiones IV, V, VI et seqq. Probavimus enim primum, ex doctrina operis *de frequente communione* usum receptum esse infractionem divinæ traditionis et Apostolicæ, legis immutabilis etc., deinde Ecclesiam eum instituisse eum in finem, ut fideles sequerentur rationem pœnitentiæ, et præparationis ad communionem, quæ est corruptio, atque aperta violatio legis divinæ, hoc est immutabilis, et qua nemo homo alium potest solvere.

CAPUT VI.

De usibus, et consuetudinibus cæremonialibus ecclesiæ Christianæ, deque captiosa eorum interpretatione ab Arnaldo excogitata.

I. Inter ea, quæ animadvertimus in consilio nostrorum pœnitentiariorum, quod habetur lib. I, cap. III. maximi est momenti, aptissimumque ad detrahendam iis larvam,

[1] Part. II, cap. XLVII.

qua simpliciores fallunt, quibus persuadent a se nihil nisi recta spectari. Qua in re potissimum utuntur auctoritate, atque exemplo Ecclesiæ primitivæ; ad quam accedere quam proxime fieri potest, se velle dictitant; quamobrem instaurant consuetudinem ejus in usu pœnitentiæ, et participationis sacrorum mysteriorum. Sed lectorem, qui falli non vult, oportet sibi cavere a fallace hac ac sophistica ratione; quod faciet, si perpendat ea, quæ capite memorato diximus, neque hoc in loco repetemus.

II. Arnaldus quidem, in Præfatione libri *de Traditione Ecclesiæ* non ausus est aperte distinctionem nostram oppugnare, sed eam obscurius evertere nititur, verbis quibusdam ambiguis, et captiosis, ex quibus liquet, eam illi minus probari, obiter effusis; ut quando dicit, « non esse habendum ullum sanctorum illorum officiorum pœnitentiæ, quasi meræ πολιτείας, cæremonialiaque, et legalia; quod esset indignum novi fœderis conditione. »

Politiæ.

Verum hæc responsio occultat summam ignorantiam, aut dolum malum. Quis enim auditis vocibus *cæremoniale* et *legale*, ubi sermo est de sacramento Pœnitentiæ, fingat sibi agi de *cæremoniis* Judaicæ legi propriis? Ecclesia Christiana *leges* suas habet, et *cæremonias* non minus, ac Synagoga, quamvis sint valde diversæ. Vocamus consuetudines cæremoniales eas, quæ non pertinent ad essentiam Sacramenti, neque sunt juris, institutionisque divinæ, sed ab Ecclesia constitutæ, quas cum potuerit constituere, potest etiam mutare, vel abrogare, prout ei videtur; quod sensu communi, exemplisque, et auctoritate SS. Patrum intelligere licet.

III. Ejusmodi est ratio pœnitentiæ antiquæ, et publicæ, omniaque exercitia externa; quibus Ecclesia delinquentes subjiciebat, prout jubent canones, antequam admitterentur ad communionem. Hæc consuetudo cum diu obtinuisset, paulatim sequentibus sæculis in desuetudinem abiit, et a quingentis annis penitus obsolevit, ut ait Auctor libri *de frequente communione*. Is propterea invehitur in Ecclesiam, eique exprobrat *corruptionem morum*, et *licentiam* conjunctam cum *horrenda cæcitate*, quod aboleverit ea officia pœnitentiæ, quæ ipse vocat ejus *partes externas*, et quæ Arnaldus habet pro *cæremoniis*[1], *et rebus externis Ecclesiæ* in libro *de traditione*; ubi contradicens dogmatibus suis, et opinionibus magistri, fatetur nos ad earum observationem nulla necessitate adigi.

IV. Ibidem Arnaldus aggreditur satisfacere objectioni propositæ, contra novum consilium de pœnitentia, quod magister ejus concepit in libro *de frequente communione*. Videbatur aliquid ei consilio deesse, quia complectitur tantum exiguam partem pœnitentiæ veteris, et publicæ, et quæ, si proprie loquamur, non est pœnitentia publica Ecclesiæ primitivæ, nec quæ comprobatur a conciliis, et Patribus, et quam memorant omnia antiqua monumenta, quæ supersunt. Respondet Arnaldus, « iniquum esse, se adigi ad rejiciendam universam pœnitentiam antiquam, quia omnes ejus partes amplecti nequeant[2]. » Præterea « negat ab Ecclesia factos ullos canones, ut observarentur, cum id fieri non posset; aitque tandem, magnum esse discrimen inter imitationem rei, et ejus ipsius repræsentationem. Si autem non possumus penitus repræsentare vitam primorum pœnitentium, debere tamen nos eam imitari, et quam proxime ad eam accedere. »

V. Plane irritæ sunt hæ excusationes, et tantum abest, ut purgent vestrum consilium, ut quam sit inane ac temerarium, contra ostendant. Cum enim contendatis veterem hanc disciplinam, et consuetudinem pœnitentiæ publicæ, pro amplitudine, quam eis tribuunt canones, et scripta SS. Patrum, esse « præceptum Jesu Christi, immutabile, necessarium, et essentiale Sacramento, » ut probavimus ad propos. IV, V et VI ex vestris libris; oportet, ut eam integram amplectamini in vestra nova administratione, quam proponitis Ecclesiæ quasi remedium prolapsionis morum. Non licet hominibus quidquam mutare in constitutionibus ejusmodi, neque quidquam ex iis resecare, nisi horrendi sacrilegii rei fieri velint.

VI. Res ipsa per se loquitur, nec ullo argumento alio opus est, Arnalde, præter magistri tui verba, quæ pro tuis venditasti, et pertinaciter defendis. Dicere, quemadmodum facis, « ab Ecclesia nullos factos canones, ut observarentur, cum id fieri posset, » hoc demum est sibimet ipsi contradicere, et præterea in Deum, atque in Ecclesiam blasphemare, dum accusantur conditarum legum, quæ observari nequeant. Nam existimas una

1 Ep. *ad Reg.* — 2 *De Tradit.*

cum magistro, easdem illas constitutiones de pœnitentia veteri, quas *observari posse negas*, esse juris divini atque immutabilis, et canonibus nunquam revocandis ab Ecclesia fuisse confirmatos; ut ex tua doctrina ostendimus ad propositiones memoratas. Itaque ex vestra sententia, oportebit Deum, et Ecclesiam ea, quæ observari non poterant, jussisse.

VII. Verum hoc non difficulter fortasse concedes, quia ita sensit *magnus ille vir*, quem magister tuus ad cœlum magnificis laudibus sustulit, cum dixerit « fuisse virum virtutis, et eruditionis inusitatæ, cujus mens plena erat scientia Scripturæ, et theologia traditionis, hoc est, conciliorum, et Patrum, » ac denique « inter eruditissimos hujus sæculi viros referendum. » Vir ille incomparabilis, inter multas alias sententias erroneas, propter quas est damnatus ejus liber a S. P. N. Urbano VIII beatæ memoriæ, contendit præcepta Dei servari non posse. Quæ est hæresis damnata a concilio Tridentino, et nascitur ex tua oratione, consectariumque est necessarium tuæ responsionis.

CAPUT VII.

De dispositione, quam Patres postularunt a digne communicaturis, ubi agitur de sensu eximii loci S. Dionysii.

I. Non puto posse animo fingi *cæcitatem magis horrendam*, ut utar verbis Arnaldi, quam ea est, quam licet cernere in iis, quæ animadvertit circa affectionem animi, quam Patres postulant a digne communicaturis in secunda parte præfationis in librum *de Traditione*. Auctor libri *de frequente communione* in prima parte collegit loca Patrum, in quibus præscribunt certam dispositionem, ut liceat accedere ad participationem sacrorum mysteriorum.

Hæc autem loca intellecta eo sensu, quo ab Auctore intelliguntur, hoc Sacramentum inaccessum reddunt. Cum enim vellet confutare auctorem Anonymum, qui ex doctrina vulgo recepta nullam aliam præparationem quasi necessariam postulabat, præter confessionem sacramentalem ab iis, qui peccatum lethale admiserunt; conatus est probare a Patribus postulari multo excellentiorem dispositionem ab iis, qui digne communicare vellent; eoque rem adducit[1], ut colligat ex eorum auctoritatibus, non satis esse, ut careant peccato, sed oportere eis inesse « amorem divinum purum, et impermistum, eosque oportere perfecte conjunctos esse cum Deo solo, et prorsus inculpatos. »

II. Hoc paradoxum, absurdamque ratiocinationem multis confutavimus in hoc nostro opere, et hæc quidem est summa eorum, quæ diximus: dispositionem ad communicandum, quam Patres iis in locis nobis proponunt, posse duplici modo spectari, aut *absolute*, et in se; aut *relate* ad disciplinam Ecclesiasticam. De cæteris adito lib. III, cap. XVI, §. 8 ne sint repetenda.

III. Hisce positis, aio dispositionem ad sacramentum Altaris, quam nimis extollere videntur pleraque loca ab Arnaldo allata, si intelligatur *relate* ad disciplinam, quæ tunc vigebat, non complecti tantum consilium, sed præceptum necessario observandum; sed si spectetur *absolute*, atque in se, esse tantum decori, atque consilii. Hoc manifesto liquet ex loco S. Dionysii, quo potissimum utitur Arnaldus contra adversarium Anonymum. Narrat vir sanctus, expulsos ecclesia, « qui reliquerant quidem contrariam vitam, sed nondum purgati erant ab ejus imaginibus, habitu, et amore divino impermisto; et post hosce, qui non erant plane uniformes, et, ut secundum legem loquar, prorsus sine macula, et vitio. »

IV. Perfectio virtutis ac sanctitatis, quæ hisce verbis describitur, spectata *absolute*, pro affectione interna animi, in qua proprie sita est virtus, nisi prudenter rem interpreteris; est supra modulum naturæ humanæ, excepta sanctissima Dei Matre; quandoquidem neminem reperire licet, qui pervenerit ad puritatem usque adeo absolutam, aut potius quam sine miraculo nemo possit consequi. Igitur si affectionem, quam præscribit S. Dionysius, *absolute* intelligamus cum Auctore operis *de frequente communione*, cumque Arnaldo, non relate, eam coercendo intra limites perfectionis canonicæ: non potest esse præceptum, sed tantum consilium, ut ostendimus lib. III, c. XV, et lib. V, c. VI, §. 10. Alioqui Deus a

Sanctitas absolute spectata est supra modum naturæ humanæ.

[1] *De freq. commun.* p. I, cap. IV.

nobis exigeret rem, quam præstare non possumus: nec quisquam sanctus, excepta sola B. Virgine, communicasset sine peccato mortali, aut non meruisset, ut ei interdiceretur in perpetuum Altari, atque ecclesia.

V. Itaque ad aliam interpretationem confugiendum, et ex quinque generibus hominum, quos diaconi ejiciebant ex ecclesia, ante oblationem sancti sacrificii, referenda sunt duo postrema ad solos pœnitentes secundi, et tertii gradus, quorum illi vocabantur ἀκροαταὶ, hoc est, *auditores*, hi ὑποπίπτοντες, hoc est, *procidentes*. Quæ interpretatio hac ratione nititur, quod S. Dionysius non loquatur eo cap. III *Hierarchiæ ecclesiasticæ*, unde petitus est locus, de quo agimus, nisi de iis, qui ejiciebantur voce diaconi, ex ecclesia, quos dividit in tres ordines, *Catchumenorum*, *Energumenorum*, et *pœnitentium*. Deinde particulatim explicaturus, quod summatim dixerat, iterum dividit tertium hominum genus in duas classes, quas ejus verbis modo describebamus.

[Sensus loci S. Dionysii.]

VI. Nemo possit cum ratione dubitare, an duo, quæ memorat, ad pœnitentes pertineant, cum soli post catechumenos, et energumenos ecclesia ejicerentur. Ex quatuor autem gradibus pœnitentium, qui erant in antiqua Ecclesia, primo, atque ultimo adscripti non ejiciebantur a diacono; et priores quidem, qui dicebantur προσκλαίοντες, quia in ecclesiam non ingrediebantur; posteriores vero, quia poterant interesse sacrificio, quanquam ad communionem non admittebantur. Supersunt ergo medii gradus, qui a diacono emittebantur ecclesia, et quidem distinctis vocibus.

[Flentes.]

VII. Itaque necessario hinc sequitur, intelligendum locum illum S. Dionysii de duobus illis gradibus pœnitentium; et dispositionem, quam ab iis postulat, esse dispositionem canonicam, atque æstimandam ex gradibus constitutis politia ecclesiastica, non sanctitatem *absolutam*; et qualis est coram Deo, atque in animorum penetralibus. Ecclesia judicat tantum de rebus externis, nec ullum actum jurisdictionis suæ edit, qualis est expulsio ab ecclesia, et a sacrificio, nisi ob res externas, et quæ sensus percellunt.

VIII. Sed ut lector melius intelligat statum quæstionis, neve adquiescat in levi ejus cognitione, ut multi hodie faciunt, qui de hacce nova doctrina confabulantur, et libere judicant, qui, quid agatur, ignorant; necesse est, ut probe attendat hunc locum S. Dionysii, qui est potissimum testimonium, quod de hac controversia allatum sit, et præcipuus scopulus, ad quem impegerunt, ac naufragium fecerunt isti reformatores.

Hoc me adduxit ad agendum paulo pluribus de hoc loco, novamque lucem ei fœnerandam; unde intelligere licebit, quam imperiti sint pœnitentiarii nostri antiquitatis, et Patrum, præsertim in iis, quæ ad pœnitentiam pertinent; in quibus tamen eos diligentius versatos esse oportuit, quippe quæ sunt unicum argumentum, a quo statuerant magnificum reformationis cœptum aggredi.

CAPUT VIII.

Amplior enarratio loci S. Dionysii, et dispositionis ad communionem in eo præscriptæ. Axiomata generalia de fine cujusvis legis.

I. Ut res clarior fiat, aperiaturque mens S. Dionysii, aliorumque Patrum, expendenda sunt prius quædam fundamenta ethicæ, et politicæ tam naturalis vel humanæ, quam Christianæ, et supernaturalis. Primum situm est in axiomate vulgari, et ab omnibus recepto, *finem præcepti non cadere sub præceptum*. Finis enim multo præstantior esse debet re[1], quæ fit finis consequendi causa; quales sunt actiones lege præceptæ. Legislator sibi in condendis legibus proponit eximium finem, ac bonum commune totius reipublicæ, qui est extra modulum cujusvis privati, qui legi paret, et a quo hoc unum exigitur, ut pareat, dum cætera ad eum minime pertinent.

II. Secundum axioma hoc est, finem vel utilitatem, quam sibi proponit legislator, nulla re finiri; sed tantum actionem, quam jubet fieri, quasi viam, qua ad finem perveniatur, ad certam mensuram exigendam. Hoc docet Philosophus in *Politicis*, ubi observat, « Medicinam sibi proponere sanitatem in infinitum. » hoc est, nullos præstituere fines sanitati, quam ægro restituere conatur, qui est finis proximus ejus disciplinæ. Sic « et

[Axiomata generalia de fine cujusque legis.]

1 S. Thom. II. II. qu. [illegible] art. 2.

unaquæque ars finem suum expetit in immensum. Quam maxime enim illum efficere vult. Ea autem, quæ ad finem pertinent, non persequitur infinite. Omnibus enim artibus finis est extremum[a]. »

III. Quod cum ita sit, dicimus finem proximum priscorum illorum institutorum, qui animo eorum, a quibus primum profecta sunt, obversabantur, fuisse duplicis generis. Erat unus ultimus, et communis omnibus pœnitentiæ gradibus; deinde erant singulis peculiares. Addimus geminis illis finibus in animo legislatorum nullos fuisse terminos, neque mensuram ullam. Spectabantur ab illis quasi infinite perfecta exemplaria, hoc est, quibus nullus certus perfectionis modus præstitutus est.

Ut rem aptemus huic nostro negotio, probe recordandum est eorum, quæ animadvertimus lib. II, cap. XIII, *Pœnitentium* nomen proprie attributum fuisse iis, qui in tribus primis gradibus versabantur; sanctum vero Dionysium, de cujus verbis agimus, in descriptione pœnitentium, quos recenset inter excommunicatos quarti ordinis, intelligere tantum pœnitentes secundi, et tertii gradus propter rationes, quas diximus lib. III, cap. XVI.

Clarius exponitur mens Dionysii

IV. Illic etiam ostendimus, quod multum conducit ad intelligendum eum locum, S. Dionysium constituere tria genera hominum excommunicatorum, atque expulsorum ecclesia voce diaconi, et quidem aliorum post alios. Erant nimirum catechumeni, peccatores, qui nondum admissi erant ad pœnitentiam publicam, obsessi a cacodæmonibus, pœnitentes secundi gradus, qui dicebantur auditores, ac denique pœnitentes tertii, qui vocabatur ὑπόπτωσις, quia procidebant ad pedes episcopi. Hi sunt quinque ordines excommunicatorum, quorum meminit S. Dionysius, antequam sacra fierent, seorsim emittebantur, quemadmodum dixi.

Prostratio.

V. Missis duobus primis ordinibus, qui ad rem meam non pertinent, tres posteriores considerabo, de quibus distinctius agens S. Dionysius, rationem reddit, cur S. Missæ non interessent; quod nimirum destituti etiamnum essent quadam perfectione. Itaque ea perfectio erat finis, ad quem contendebant, exercitiis attributis ei gradui pœnitentiæ, in quo erant, atque ex quo transibant ad sequentem, postquam adepti erant animi affectionem, ad quam contendebant. Sic energumeni non intererant sacrificio, « quia non pervenerant intenta, et perpetua propensione ad immobilitatem, et efficaciam divini habitus.» Hæc perfectio erat finis, ad quem Ecclesia eos deducebat, disciplina gradui energumenorum constituta.

VI. Quartus ordo, quem auctor libri *de frequente communione* ait esse pœnitentium, absque ulla significatione gradus ad quem pertinerent, sed qui complectebatur solos pœnitentes secundi, qui dicebantur *Auditores*, quemadmodum ostendimus; is, inquam, ordo hominum habebant hunc finem sibi propositum, ad quem contenderent, ut immunes essent, non tantum peccati, sed etiam ejus *imaginum*; quod efficit *amor divinus impermistus*; ut cum eo pervenissent, transirent ad quintum, et ultimum ordinem excommunicatorum S. Dionysii, et tertium pœnitentium antiquæ Ecclesiæ.

VII. Finis quinti vel tertii hujus gradus situs erat in affectione sublimiori, quam prior; vocaturque a S. Dionysio non *perfecta conjunctio cum Deo solo*, ut novi isti pœnitentiarii verba ejus verterunt, sed *uniformitas*, quæ est significatio Græcæ vocis ἑνοειδεῖς. Qua uniformitate purgabantur ab *omni macula, et omni vitio*, fiebantque ἀμώμητοι καὶ ἀλώβητοι, quemadmodum victimæ, quæ sub prisca lege Deo offerebantur, prout rem vere interpretati sumus lib. III, cap. XVI.

VIII. Hanc perfectionem oportuit esse maximam, quippe finem communem omnium pœnitentium, quocumque in gradu essent; quia finis proximus fuit pœnitentium tertii gradus, qui sunt quintus ordo excommunicatorum S. Dionysii. Finis enim peculiaris ultimi, et summi gradus debet esse finis communis omnium inferiorum graduum. Itaque possumus dicere ex doctrina S. Dionysii, perfectionem ad quam tendebant omnes gradus pœnitentium, et præparationem, quæ ab iis postulabatur, ut ad communionem admitterentur, sitam fuisse in illa *uniformitate*, quæ sequitur *amorem divinum purum, et impermistum*, quasi affectionem minus perfectam, et quæ erat finis propositus quarto ordini excommunicatorum.

a Lib. I *Polit.* cap. IX. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἰατρικὴ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς ἄπειρόν ἐστι, καὶ ἑκάστη τῶν τεχνῶν τοῦ τέλους εἰς ἄπειρον. ὅτι μάλιστα γὰρ ἐκεῖνο βούλονται ποιεῖν. τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος οὐκ εἰς ἄπειρον· πέρας γὰρ τὸ τέλος πάσαις.

Superest nunc, ut intelligamus, qui intelligenda sit ea perfectio, et quo sensu Ecclesia primitiva eam præscripserit excommunicatis, vel pœnitentibus.

IX. Auctor libri *de frequente communione*, Arnaldusque ejus discipulus, cum in explicatione loci S. Dionysii, tum in ejus usu contra scriptorem Anonymum, et contra morem in Ecclesia receptum, graviter et multis quidem modis hallucinati sunt, sed potissimum duobus. Primum errarunt in eo, quod crediderunt omnes omnium graduum pœnitentes contineri quarto ordine excommunicatorum, quorum meminit S. Dionysius; verbis enim ejus subjecerunt, *hoc est Pœnitentes.*

X. Hinc consequens est ut primus gradus, qui proxime sequitur, non sit amplius pœnitentium, et alios fuisse præter illos excommunicatos, quia non pervenerant ad *conjunctionem perfectam cum Deo*, nec dum erant *plane inculpati.* Qui error ejusmodi est, ut vix condonari queat tironi in lectione Patrum, et in traditione. Quamobrem eum alibi oppugnat auctor operis *de frequente communione*, ubi dicit, post peractam pœnitentiam, admissos fuisse homines ad participationem mysteriorum, sine ulla mora, nedum ut excommunicati manerent.

XI. Secundo hallucinati sunt novi pœnitentiarii in eo, quod non distinguant finem præcepti, et scopum, quo tendit legislator, ab actione, quam lege imponit. In gradibus pœnitentiæ, et in legibus ea in re ab Ecclesia primitiva latis, duo sunt observanda : finis,
Politiæ. quem sibi proposuerunt auctores illius πολιτείας, vel ratio, propter quam eam instituerunt, et officia, quæ exsequutioni re ipsa mendari jusserunt. Ad prius quod atiinet, ostendimus rationes quas profert S. Dionysius, ut ostendat, cur excommunicati trium postremorum ordinum nondum admitterentur ad communicationem, complecti fines peculiares uniuscujusque ordinis; hoc est perfectionem, ad quam legislator eos tendere jubebat, et quam animo prius conceperat.

XII. Cum autem finis legis, qui est etiam legislator, nullis limitibus coerceatur, ut ex Aristotele, et S. Thoma ostendimus, quamobrem eum moribus prorsus attingere nemo cogitur; a nemine eorum excommunicatorum reipsa exigebatur puritas ac sanctitas æque perfecta, ac finis ejus ordini propositus; quasi absque ea re fuisset, nunquam ex eo gradu pœnitentiæ in alium sublimiorem fuisset translatus. Hoc in controversiam vocari non potest, nisi ab iis, quibus deest sensus communis.

XIII. Quæ major absurditas fingi potest, quam si a cacodæmone obsessus existimetur non prius egressus ex tertio ordine excommunicatorum, quam « pervenisset intenta ac perpetua propensione ad immobilitatem, et efficaciam divini habitus, » Pœnitens vero in quarto ordine excommunicatorum mansisse, donec consequutus esset « habitum, et amorem divinum impermistum, purgatusque esset ea ratione imaginibus » anteactæ vitæ; ac denique nullus ex quinto ordine excommunicatorum evasisse, nisi esset « plane uniformis, et sine macula ac vitio ? »

XIV. Præter sublimitatem earum affectionum, si absolute, et quales sunt in animis hominum spectentur, fieri non potest, ut discernantur. Quomodo Ecclesiæ ministri potuissent agnoscere eos, quibus obversabantur *imagines* anteactæ vitæ, ut eos expellerent? Quomodo potuissent secernere eos, quibus cum inesset *impermistus amor divinus*, nondum pervenerant tamen ad perfectam *uniformitatem*, ab iis, qui eam erant consequuti; ut his ad communionem admissis, alios expellerent ? Hoc judicium, atque hæc secretio pertinent ad Deum solum, qui est *ponderator spirituum*, ut loquitur Scriptura[1].

CAPUT IX.

Eximia disputatio S. Thomæ, quæ quæstionem dirimit. Duo genera præparationis, internum, atque externum.

I. Audiamus, quid hac de re habeat S. Thomas in *Summa* sua, et quam facile, ac erudite controversiam dirimat[2] : « Præceptum, inquit, legis vim habet coactivam. Illud ergo directe cadit sub præcepto legis, ad quod lex cogit; coactio autem legis est per metum pœnæ, ut dicitur in X *Ethicorum*. Nam illud proprie cadit sub præcepto legis, pro quo pœna legis infligitur. Ad instituendam autem

1 *Prov.* XVI, 2. — 2 1. II qu. [illegible] art. 9.

pœnam aliter se habet lex divina, et aliter lex humana. Non enim pœna legis infligitur, nisi pro illis, de quibus legislator habet judicare, quia ex judicio lex punit. Homo autem, qui est legislator humanæ, non habet judicare, nisi de exterioribus actibus, quia homines vident ea quæ parent, ut dicitur I *Reg.* XVI. Sed solius Dei, qui est lator legis divinæ, est judicare de interioribus motibus voluntatum. »

II. Eximium hoc est monitum, ex quo directores intelligere possunt, tam perfectas dispositiones, quam sunt eæ, quas gradibus pœnitentium proponit S. Dionysius, et quæ ad animorum penetralia pertinent, non fuisse præscriptas ab Ecclesia, aut descriptas a sancto viro, quasi res, quæ solerent exsequutioni mandari, sed tantum quasi fines, ad quos referenda sint exercitia uniuscujusque ordinis, et quasi exemplaria omnibus numeris absoluta, quæ legislator animo conceperat, et ad quæ retulerat universam externam disciplinam pœnitentiæ; ut ad ea contenderent peccatores, et quam proxime possent accederent.

III. Quod attinet ad actiones legibus illis præceptas, et quæ præstandæ erant, aut subeundæ pœnæ; erant officia externa pœnitentiæ et exercitia unicuique gradui imposita; qualia erant in publicum prodire, et stare ad januam ecclesiæ cultu pœnitentis instructum, vestitum esse sacco, et cilicio, jejunare, certo tempore in genua procidere, interesse ecclesiæ ad audiendum verbum divinum, in humum se prosternere coram episcopo, accipere ejus benedictionem, et impositionem manuum, subire ignominiam expulsionis ex ecclesia, spectante universo populo, aliaque laboriosa, et tædiosa exantlare per longum tempus, quod ut plurimum pendebat ex arbitratu episcopi.

IV. Is erat legis effectus, et quod exsequutioni mandari volebat. Ita observabantur canones pœnitentiales, nec aliud quidquam exigebatur a pœnitentibus. Hisce neglectis, dabant pœnas legibus impositas. Quis unquam legit, vel fando audivit, Ecclesiam antiquam cuiquam imposuisse pœnam ecclesiasticam, quia memoriæ etiamnum obversantes habebat imagines vitæ flagitiose actæ? An meminit Arnaldus ullius canonis, qui statuerit publicam pœnam in quemquam, quod non adeptus esset « habitum divini amoris impermisti, vel quia nondum erat prorsus conjunctus cum Deo, neque plane inculpatus ? »

V. Si vel sola ejusmodi cogitatio absurda sit, manifestum est, neque pœnitentes fuisse communione exclusos, quod ea animi affectione carerent, neque leges ecclesiasticas unquam exegisse ejusmodi perfectionem, sed tantum satisfactiones externas, quæ præcriptæ sunt a legislatore quasi subsidia, quorum ope licet ad eam perfectionem tendere. Igitur hic erat finis, ad quem spectabat, et quo referebat suas leges, sed non opus, neque officium reipsa præstandum, et quo non præstito pœnas exigeret.

VI. S. Thomas loco antea a me laudato, cum sibi proposuisset hanc quæstionem, « utrum modus observandi legem caderet sub præcepto legis, » hoc est, utrum ratio parendi sit æque præcepta, ac res ipsa; respondet, modum edendi actionem laudabilem, et virtuti consentaneam, ex doctrina Aristotelis, tribus in rebus esse situm. Primo oportet, ut fiat a sciente, alioqui non esset actio moraliter bona aut mala; quod pertinet æque ad leges humanas, ac divinas. Quamobrem leges, et judices ejus circumstantiæ rationem habent, neque plectunt legi contrarias actiones, aut ei consentaneas præmio afficiunt, quotiescumque ex mera ignorantia profectæ sunt.

VII. Secundo oportet actionem esse voluntariam, atque ex electione manantem. Cujus rei rationem habet quidem lex divina, at non humana. Neque enim legislator plectit quasi homicidam eum, qui duntaxat voluit occidere, nec tamen ulla actione hunc suum animum testatum fecit; at Deus ab eo pœnas repetit, qui æque voluntatem admittendi peccati damnat, ac ipsum peccatum. « Tertium autem, ut ipsa S. Thomæ verba adhibeam[1], est, ut firmiter, et immobiliter habeat, et operetur; et quantum ad hoc, modus virtutis non cadit sub præcepto neque legis divinæ, neque legis humanæ. Neque enim ab homine, neque a Deo punitur tanquam præcepti transgressor, qui debitum parentibus honorem impendit, quamvis non habeat habitum pietatis. »

VIII. Ex hac solutione S. Thomæ deducimus argumentum invictum contra Arnaldum pro iis, quæ dixeramus: perfectionem descriptam verbis S. Dionysii, quasi dispositionem ad communionem, nulla necessitate

1 I, II qu. c, art 9.

fuisse impositam. Quæ enim postulat ab animo pœnitente, et qui per gradus pœnitentiæ contendit ad Eucharistiæ participationem, non est brevis religionis commotio, aut levis tinctura sanctitatis, sed amor divinus vehemens, et qui altissimas radices in animum egit. Quamobrem, cum is habitus, eaque constantia nulla lege divina aut humana præcipiantur, hinc necessario colligendum, id, quod scriptum est a S. Dionysio de affectionibus illis internis, non esse præceptum, quo teneamur; adeoque Arnaldum immerito adversari manifestæ veritati, et indignari, eas dispositiones non esse præcepti, sed tantum consilii, et decori.

Duo genera præparationis ad communionem: internum aliud, aliud externum.

IX. Duo sunt genera præparationis ad digne communicandum, externum, et internum. Internum pendet ex lege divina, quæ nos jubet ideo omni peccato mortali animum purgare; quæ dispositio sola est plane necessaria in internarum numero. Quod attinet ad peccata levia, et venialia, vide dicta a nobis lib. V, cap. I. Præter hanc dispositionem, aliam observavi esse, quæ communis est omnibus religionis officiis; et quæ complectitur reverentiam, attentionem, animum recte faciendi, et alias circumstantias, quæ sanctæ illius actionis sunt condimentum, eamque laude digniorem reddunt.

Qua in re probe animadvertendum, necessitatem actionum illarum, et dispositionum internarum esse minoris, aut majoris momenti, prout ea lex severius, aut minus severe a nobis exigit; eamque demum esse plane necessariam, quæ sine peccato mortali negligi non potest.

X. Eadem est ratio præparationis externæ. Ea est plane necessaria, quæ imposita est diserto mandato, quod non potest sperni, nisi gratia Dei excidat. Sic concilium Tridentinum definivit, dispositionem necessariam ex sententia Ecclesiæ semper fuisse ut communicaturus, qui delictum mortale admiserat, se purgaret sacramento Pœnitentiæ. In hac enim definitione sunt duæ leges, et totidem officia necessaria, quæ ex iis sequuntur. Lex divina nos jubet purgare animum nostrum macula peccati mortalis opere sacramenti pœnitentiæ, quando commodum est, et potest adiri sacerdos. Lex humana, et ecclesiastica idem a nobis postulat. Pœnitentia autem est ritus conspicuus, qui operatur in nobis puritatem, infusione gratiæ, quam gignit. Erant et aliæ leges de ritibus externis in Ecclesia primitiva, quibus legibus fideles tenebantur, quales erant canones de pœnitentia publica. Prout ritus illi magis aut minus necessario urgebantur, magis aut minus necesse erat illos præstare.

Quidquid erat præter legem, et permittebatur arbitratui pœnitentium, non erat præcepti, sed consilii, et decori.

XI. Locus S. Dionysii duo genera præparationis complectitur, internum, atque externum. Externum cernere licebat in disciplina ecclesiastica, qua erant impositi pœnitentiæ gradus, et satisfactiones publicæ. Internum, quod est necessarium, et quod situm est in actione lege divina præcepta, qua sola potest ejusmodi actio imponi, non fuit diserte expressum a S. Dionysio, qui id quidem statuit, sed tantum explicuit finem, propter quem actiones illæ sensiles institutæ fuerunt in Ecclesia; ut fideles intelligentes eximium Dei, de ipsis, consilium, et quam cuperet eos perfectos fieri, conarentur in se augere amorem Dei, et imitari quam proxime exemplar illud perfectissimum, quod sibi objiciebatur quasi finis legislatoris in institutione ejus disciplinæ. Externa vero præparatio sola erat effectus legis, et exequutioni necessario mandanda; quoniam ejus solius omissio pœnas dabat.

CAPUT X.

Idem locus S. Dionysii dilucidatus, confutatione falsarum animadversionum Arnaldi. Errata ejus in interpretatione ejus loci, et in sui ipsius defensione.

I. Eximius ille locus S. Dionysii intellectus eo sensu, quem exposui capitibus antecedentibus, nulla amplius difficultate laborat, nec quidquam habet rationi, ac fidei catholicæ contrarium. Oro lectorem, ut probe attendat interpretationem a me allatam, ideoque relegat studiose, quæ hac de re scripsi antea copiosius lib. III, cap. XV et XVI, et lib. X, cap, VI, tum ut eadem attentione perlegat, quod habet de hoc loco auctor operis *de Frequente communione*, et quo animo, quemve in finem eo utatur. Plane

persuasum habeo eum judicaturum, verissimum esse, quidquid dixi contra interpretamentum novorum pœnitentiariorum, idque esse absurdum ac erroneum, conjicere animos in desperationem, et desinere in contemptum ac abrogationem sanctissimorum religionis Christianæ exercitiorum.

Locus Dionysii falsis Arnaldi interpretationibus depravatus.

II. Ne aggrediatur amplius Arnaldus fucum facere hominibus, dum negat se fideles adigere velle ad tam perfectam animi affectionem; quidquid enim dicat, eos revera ad eam adigit, eisque proponit puritatem animi, statumque perfectionis eximiæ et vitam Angelicam, quasi præparationem necessariam ad communionem. Auctor libri *de Frequente communione* nos amandat ad S. Dionysium[1], ut ab eo discamus *præparationes necessarias adorando mysterio*. Docet non ergos sanctus ille vir præparationem necessariam loco allato, sed prave intellectam a magistro, ejusque discipulo. Hæc est *sententia Apostolorum, eorumque discipulorum*, ut habet idem scriptor. Ac proinde si verum est, quod dicit in præfatione « traditionem Apostolicam esse regulam veritatis, caputque fidei immutabile, » non potest res vitari, nec fas erit ulli accedere ad sanctam mensam, nisi sit similis Seraphino « amore divino impermisto, et prorsus sine vitio ac macula, » quippe quem purgatum esse oportet, non tantum omni peccato, sed etiam *imaginibus* vitæ nos satis castigate actæ.

III. Nolo hic omittere duo insignia errata admissa a duobus pœnitentiariis in interpretatione loci sancti Dionysii. Primum est magistri, qui male vertit Gallice hæc verba græca : καὶ μετ᾽ αὐτοὺς οἱ μὴ κατάπαξ ἑνοειδεῖς, καὶ νομικῶς εἰπεῖν ἄμωμοι καὶ ἀλώβητοι ; *Et enfin ceux qui ne sont encore parfaitement unis à Dieu seul, et pour user des termes de l'Ecriture, ceux qui ne sont pas entièrement parfaits, et entièrement irréprochables;* hoc est Latine. *Et denique eos, qui nondum sunt perfecte conjuncti cum Deo solo, et, ut utar verbis Scripturæ, qui non sunt prorsus perfecti atque inculpati.* Jam observavi lib. III, c. XVI, § 4, vocem ἑνοειδεῖς non significare *perfecte conjunctos cum Deo solo*, sed *uniformes*. Nihil præterea, hac de re addam, sed ad cætera transibo. Male in iis vertit, νομικῶς εἰπεῖν, tum etiam ἄμωμοι καὶ ἀλώβητοι. Sententia S. Dionysii hæc est : pœnitentes tertii ordinis, *si verbis legalibus loquamur non fuisse sine vitio et sine macula;* quibus verbis respicit ad defectum puritatis legalis.

IV. Sub prisca lege variæ erant constitutiones de qualitatibus tam sacerdotum, et levitarum, qui ministeria templi obibant, quam animalium, quæ mactabantur. Potissimæ erant puritas, et integritas, quibus sine vitio, atque integris membris debebant esse. S. Dionysius complectitur utrumque duobus vocibus, ἄμωμοι, Latine *immaculati*, et ἀλώβητοι, *non mutili*; confertque vitia canonica, quibus Christiani fiebant indigni participatione mysteriorum, cum vitiis in lege Mosaica notatis. Quare dicit, νομικῶς εἰπεῖν, *ut verbis legis loquar*, vel ex *præcepto legis*, non vero, ut vertit scriptor operis *de Frequente communione, ut utar verbis Scripturæ*. Nec melius, ut diximus, vertit voces ἄμωμοι et ἀλώβητοι.

V. Verum non sine certo consilio male vertit, voluit enim animum lectoris a vera loci intelligentia avertere, ejusque ignorantia abuti ad confirmationem erroris. Quo pacto intromittit absurdum suum dogma de dispositione, quam Dionysius, et alii Patres præscripserunt communicaturis; quam usque adeo extollit, ut sine miraculo nemo eam attingere possit. Contra vero si locum intelligamus ex interpretatione, quam protuli, quæ sola vera est, et genuina, omnia absurda vitantur, nec discedimus a sensu communi, officiisque veræ pietatis.

VI. Alterum erratum in explicatione loci S. Dionysii, est discipuli, qui in præfatione libri *de Traditione* hoc potissimum oppugnat, quod sibi objectum a nobis statuit, Paulum, quanquam Apostolum, adeptum non fuisse dispositionem, quam S. Dionysius postulat a communicaturis. Quod ab eo vocatur *mira blasphemia contra S. Paulum*, ut revera est, sed quod debet tribui ipsi, et auctori operis *de frequente communione*, non mihi, qui ita loquutus sum ex eorum hypothesi, atque ex prava illorum interpretatione loci Dionysiani. Cum enim existiment S. Dionysium postulare quasi *necessariam dispositionem* ad Sacramentum, ut communicaturus careat et peccato, et *imaginibus* peccati; cumque Paulus multum abesset ab illa puritate, ut ipse de se fatetur, ubi affectionem animi sui aperiens queritur carnem pugnare contra spiritum, quod factum non est sine *imaginibus* peccati, *quod in eo habitabat;* liquet Paulum nondum fuisse assequutum affectionem illam animi,

1 Part. I. cap. V.

quam directores nostri ex S. Dionysio confirmare conati sunt. Igitur ex eorum dogmatibus oportebat Paulum ab Altari expelli, atque ex ecclesia ejici voce diaconi.

VII. Imo vero quamvis pervenisset ad eam sanctitatem, qua liberatus fuisset ab importunis carnis stimulis (quæ proprie est ἀπάθεια Stoica, quam referunt reformatores pœnitentiæ) attamen nondum per eos illi licuisset communicare, aut manere in ecclesia, quia puritas quamvis rarissima, nec fortasse sine miraculo gratiæ attingenda, nimis abjecta est, ex eorum sententia, ad communicandum. Est tantum delineatio, ac primum veluti tentamen dispositionis necessariæ; quæ, ut sit omnibus numeris absoluta, debet ascendere ad sublimiorem gradum, quem sanctus Dionysius postea describit, ex interpretatione directorum illorum, quibus animus est tam plenus « cognitione traditionis, et axiomatum Ecclesiæ, Patrum, et Conciliorum[1], » quam sensu communi, et prudentia in iis, quæ aggrediuntur.

Apathia.

VIII. Hæc est ergo summa blasphemia, et injuria S. Paulo Apostolo, in quam delapsus est Arnaldus, una cum magistro, quia non satis intellexerant sententiam S. Dionysii. Qua de re admonitus conatus est se purgare solemni suo stylo[2], hoc est loquutionibus obscuræ, ambiguæ, atque incertæ significationis, ita ut sit hariolandum, quid sibi velit. Attamen, quatenus licet ejus mentem assequi, per nebulas orationis confusæ, videtur existimare S. Dionysium loquentem de *imaginibus*, quæ obstant perfectæ dispositioni ad communionem, statuere eas imagines esse voluntarias, et eum, qui iis pascitur, esse reum peccati mortalis. Ostendit se ita sentire, cum ægre fert colligi ex sua doctrina, S. Paulum indignum fuisse communione, quia erat adhuc obnoxius imaginibus; quandoquidem S. Dionysius excludit eos, qui illis laborant, non tantum sacramento, sed etiam ecclesia : « Quasi, inquit, tentatio externa, et profecta a nequitia cacodæmonis, aut ex motibus concupiscentiæ nequaquam voluntariis, eum conjecisset in numerum illorum pœnitentium, Baptismi puritate destitutorum, de quibus loquitur S. Dionysius. » Ubi hoc discrimen statuit inter S. Paulum, et eos, de quibus S. Dionysius, quod *imagines*, quæ Paulo adhærebant, non essent voluntariæ, nec obstarent, quominus communicaret.

IX. Oportet ergo eum credere pœnitentes illos sancti Dionysii sponte sua adhæsisse *imaginibus* memoratis, quamobrem rei erant peccati mortalis. Sed graviter erravit, et perperam intellexit verba sancti illius viri, cum non animadverterit diserte ab eo dici, homines illos *reliquisse vitam contrariam* virtuti. Itaque *imagines* illæ non poterant impedire, quominus ad sacram mensam accederent.

CAPUT XI.

Examen loci S. Basilii male ab Arnaldo intellecti.

I. Dixi[3], quod sane verum est, inter maxima errata directorum novæ pœnitentiæ hoc esse, quod minime distinguant id, quod est præcepti, ab eo, quod est majoris perfectionis. Is error, qui damnatur auctoritate Scripturæ, Conciliorum, et SS. Patrum, defenditurque a solis hujus ævi hæreticis, fons est omnium absurditatum, quæ occurrunt in opere *de frequente communione*, et inanis consilii de instauratione pœnitentiæ, et dispositionis necessariæ communicaturis.

Quare mirum mihi visum est Arnaldum nulla ratione habita tot admonitionum, nec confutatis rationibus, quibus manifesta falsitas oppugnata est, pertinaciter eam defendere, et velle quidquid sancti viri dixerunt de eximia perfectione Christianismi, in suis scriptis, præceptum esse, non consilium, ac monitum de eo, quod quam maxime decorum est.

II. Animus Arnaldi præjudicio occæcatus excanduit, in præfatione libri *de Traditione Ecclesiæ* etc., quo factum, ut rem defenderet majore studio contra eos, qui contendunt SS. doctoribus animum non fuisse adigere necessario homines ad perfectionem sanctitatis, quam in libris suis docuerunt.

Quamobrem nos orat, ut legamus in suis collectaneis integram orationem S. Basilii.

1 In Admon. — 2 In præf. lib. *de Tradit.* — 3 Lib. IV, cap. VIII, n. X.

Hunc enim nominatim præ cæteris eligit. Hoc vero Arnaldo gratificemur, videamusque, num S. Basilius ei sit fauturus. Antea omnia lego locum, quem ex eo affert de officio Christiani, deque præparatione ad communionem [1]; « esse acquirendam sanctitatem perfectam timore Dei, et amore Jesu Christi, ita ut careamus macula, et ruga, simusque sancti, et inculpati. »

III. Arnaldus in se descendat, nobisque ex animi sententia dicat, an unquam communicarit, vel celebrarit S. Sacrificium ita affectus. Si ingenue fateatur nondum a se esse factum; oportet ut, ex sua doctrina, fateatur se semper indigne accepisse, et contrectasse corpus Filii Dei, et ad animæ suæ damnationem, cum perfregerit Dei præceptum in re tanti momenti. Sed si ausit affirmare se ei præcepto plane satisfecisse, est suo ipsius judicio, et eorum omnium, qui ei fidem habebunt, vir incomparabilis virtute, et sanctitate: primus est, et ultimus omnium sanctorum, qui in terris vixerunt, post Filium Dei, et dignissimam ejus Matrem. Immunitas enim *maculæ, et rugæ* status est Ecclesiæ triumphantis, ad quem adspirare quidem possumus, sed pervenire, dum vivimus in corpore mortali, et peccato obnoxio, non possumus. Necesse semper habemus contra peccatum implorare auxilium Dei, ut docet S. Augustinus[2]. Attamen hoc est ex doctrina S. Basilii, prout eam interpretatur Arnaldus, officium Christiani, qui ita necesse habet se præparare ad communionem, nisi excommunicari, expellique ab Altari, et ab ecclesia malit.

CAPUT XII.

Sententia erronea Arnaldi, de dispositione perfectissima, quam Patres communicaturis præscripsisse videntur.

I. Quisquis cupiet videre, ad quæ extrema
Amore sui. deveniat animus φιλαυτίᾳ ac pertinacia præpeditus, legat attente, quæ habet Arnaldus, in memorata sæpius præfatione, ut ostendat eximiam illam animi affectionem, adeoque supra hominum captum positam, quam S. Dionysius, aliique Patres communicaturis proponunt, esse necessariam, et præcepto impositam. Mirum est, quam aberret, et quam sese impediat cogitationibus implicitis, ac sublimioribus, et quæ secum manifestam repugnantiam trahunt.

Contendit præparationes, quas docent Patres, « esse plane necessarias, aut saltem aliquatenus, ut digne communicemus; imo vero in gradibus eminentioribus, in quibus non possunt dici plane necessariæ, non posse etiam censeri esse duntaxat consilii. »

II. Hæc sunt ænigmatica verba. Quis poterit eorum sensum assequi? Quidquid est honestum, et laudabile in actionibus humanis, quodque est consentaneum rationi, et prudentiæ, est præcepti, vel consilii; necessarium, vel tantum decorum; officium necessario præstandum, vel voluntarium. Inter duo hæc actionum genera nihil est medium. Sic judicarunt veteres Patres, et inter alios quidem S. Gregorius Nazianzenus, qui scribens contra Julianum Apostatam ait universas leges Christianismi ad duo referri genera, quorum unum necessitatem imponit, pœnamque exigit a negligentibus; alterum arbitratui hominum rem relinquit [a]. S. Chrysostomus[3], S. Augustinus[4], aliique omnes S. doctores uno consensu rem confirmant, quæ a solis hæreticis in controversiam vocatur.

III. Sed penitus introspiciamus rationes Arnaldi, expendamusque argumenta, quibus probat « affectiones internas, quas Patres a nobis postulant, ut accedamus ad mensam Jesu-Christi, » et quæ complectuntur tantam perfectionem, esse præcepto impositas, non instar consilii allatas: « Ratio ejus rei est, inquit, quod omnes illæ affectiones internæ nihil sint, præter amorem Dei, vel necessaria ejus consectaria. Sanctus autem Thomas nos docet id, quod ipse didicit ex Augustino, amorem Dei non esse rem, quæ ad consilia pertineat, cum nobis secundum totam suam amplitudinem sit præceptus, et pro tota sua perfectione, ne exclusis quidem gradibus, quos in cœlo tantum assequemur. » Postea

a Orat. I *in Julianum*. Τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιταττομένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δέ.

1 *Collect. loc.* — 2 Serm. XXIX *de verbis Apost.* et 1 ad Bedam in ep. *ad Ephes.* — 3 Hom. XXII in I *Cor.* — Hom. LXI *de tempore*.

affert verba *Angeli Scholæ*, quæ detorquet ita, ut fateatur S. Thomas, quod ab ipsius mente fuit alienissimum, et quod non potest defendi nisi evertatur ratio, destruaturque fides, et oppugnentur veritates omnes divinæ et humanæ.

Hallucinatio Arnaldi in S. Thoma interpretando.

IV. Aperiendus est duntaxat S. Thomas, et legenda quæstio laudata ab Arnaldo, ut intelligamus eum usque adeo ab ejus vero sensu aberrasse, ut vix audita sit par hallucinatio, ex quo homines litteras colere cœperunt. S. Thomas in *Summa theologiæ* hanc proponit quæstionem [1], utrum perfectio contineatur præceptis, vel consiliis. Tum respondet, si in se spectetur, sitam esse in amore Dei, et proximi ; at si consideretur *secundario, accidentaliter, et instrumentaliter*, eam referri ad consilia : quia resecant nonnulla, quæ caritati quidem non sunt contraria, sed impediunt tamen, quominus revera æque facile exerceatur. Caritas autem, quæ pertinet ad Deum et proximum, non continetur præcepto secundum certam mensuram ita, ut quod superat sit tantum consilii. Quod confirmat S. Thomas axiomate Aristotelis antea cap. VIII, §. 2 allato. Sic medicus, cum vult restituere valetudinem ægro, eam ad certam mensuram non redigit, quasi definire vellet gradum ; ad quem eam ei reddere cupit : sed mensura duntaxat utitur in usu medicamentorum, et diæta, præscripta remediorum, et ciborum copia. Vide hac de re Gregorium a Valentia t. III, disp. X, q. II, punct. 4, et disp. III, q. XIX, punct. 1.

V. In ea ratiocinatione S. Thomæ probe attendendum, qua ratione summus ille vir dicat amorem Dei et proximi secundum totam suam amplitudinem præcipi : quod docet intelligendum quatenus est finis legis, et omnium præceptorum. Hoc doctissimi quoque S. Thomæ Interpretes, et inter alios cardinalis Cajetanus, animadverterunt, docueruntque quidpiam præcepto duobus modis posse contineri. Prior pertinet ad exsequutionem, spectatque omnes actiones, quæ lege jubentur, et quæ propterea necessario sunt edendæ. Posterior respicit finem, ad quem tendit, qui præcepto parit. Hæc commode explicantur exemplo ducis[4], qui milites hortatur, ut fortiter in conflictu pugnent[5]. Manifestum est tam ipsam pugnandi actionem, quam victoriam, contineri imperio, quod hisce verbis conceptum esset : *Vadite, et ita pugnate, ut victoriam referatis*. Hoc tamen est inter eas discrimen, quod miles, nisi pœnas dare velit, fortiter pugnare cogatur ; quod vero attinet ad victoriam, is finis sit, quo, quidquid in prælio gerit, tendere oportet.

VI. Eadem est ratio caritatis. Deus habet perfectiones [3], quarum una ei est essentialis, et cujus usus nobis necessario præceptus est ita, ut eam exsequutioni mandemus[6]. Hæc sita est in exclusione omnium rerum, quæ cum amore Dei consistere non possunt, ut docet S. Thomas. Altera vero sita est in motu animi actuali ac perpetuo versus Deum, absque ulla intermissione, et secundum totam amplitudinem nostrarum virium.

Duarum earum perfectionum prior nobis præcepto imposita est ; estque, ut loquuntur theologi, *amor appretiativus*, quo, cum pluris faciamus Deum, quam omnes creaturas, liberamur peccato mortali. Qui amor cum prorsus necessarius sit ad obtinendam salutem, nobis in hac vita conceditur. Posterior perfectio alteri vitæ reservata est, nec præcipitur, ad exsequutionem quod attinet, quia eam adsequi non possumus, dum vivimus in hoc corpore obnoxio peccato, et corruptioni. Sed quia ea caritatis perfectio proponitur quasi finis ultimus, ad quem tendit præceptum, et ad quem debemus eniti ; hoc sensu dicimus eam perfectionem præcepto de Deo amando contineri. Hæc nos S. Thomas, aliique post eum theologi docent de perfecta caritate, præceptoque, quo a nobis exigitur. Videamus nunc, qui hisce conveniat cum oratione Arnaldi.

1 S. Thom. II II qu. CLXXXIV, art. 3. — 2 S. Thom. II II qu. XLV, art. 6. — 3 S. Thom. II II qu. CLXXXIV art. 2. Greg. a Val. ib.

CAPUT XIII.

S. Thomam male intellectum ab Arnaldo, qui pravum consectarium ex eo deduxit. Error Arnaldi credentis summam perfectionem caritatis esse præcepti. Præcepto variis modis pareri, et quomodo lege teneamur.

I. Secunda animadversio Arnaldi in II parte præfationis libri *de Traditione*, cui parti hic præfixus est titulus : *de Dispositionibus, quas Patres postularunt a digne communicaturis;* hunc habet scopum, quemadmodum antea dicere cœperam, ut respondeat objectioni contra magistrum propositæ. Cum enim scriptor Anonymus, quem confutare aggressus est, statuisset *satius esse sæpe communicare*, ex traditione, et auctoritate Patrum, *quam raro*, eo quod communicaturus vereatur, ut satis bene affectus sit, si modo ex usu nunc recepto purgaverit se peccatis mortalibus in sacramento pœnitentiæ ; ejus adversarius hominem cupiens ignorantiæ et impietatis convincere, illi opposuit Patres, et præsertim S. Dionysium, quemadmodum antea non semel vidimus.

II. Hinc liquet Anonymi confutatorem credere , dispositiones præceptas traditione Apostolica, et confirmatas authentico testimonio S. Dionysii, necessario et reipsa præstandas esse ex Legis præscripto ; non vero præ oculis tantum habendas quasi finem, quo tendamus, et perfectionem alterius vitæ, quam in hisce terris adsequi non datur. Alioqui nullum ejus esset argumentum, nec vim ullam obtineret contra propositionem Adversarii ; quia disceptant de præparatione, qua nunc instructos esse oportet eos, qui communicant, et quæ debet reipsa præstari, non in alteram vitam differri, in qua neque sacramentis, neque ejusmodi dispositioni locus erit.

III. Præterea dispositio illa Dionysiana, quam memorat auctor libri *de frequente communione*, ejusmodi est, ut nisi præstetur, gravissimæ luendæ sint pœnæ, et quas idem scriptor omnium maxime formidandas esse putat. Sitæ illæ sunt in exclusione ab Eucharistia, et ab Ecclesia, hoc est in excommunicatione.

An non ergo delirant, qui credunt eamdem rationem esse affectionum internarum, quas SS. Patres necessarias esse volunt digne communicanti, ex sententia Arnaldi, ac caritatis Beatorum, quam sperare debemus, sed in hac vita attingere non possumus? Potestne vir ratione utens et sedatæ mentis sibi persuadere S. Dionysium, et ante illum Apostolos, eorumque discipulos, ac post eos omnes SS. Patres, et Doctores necessario postulasse ab omnibus communicaturis amorem Dei æque perfectum ac est amor, quo eum prosequuntur Angeli, et Sancti, qui fruuntur beatitudine æterna ; atque ejecisse ecclesia et communione, separasseque a corpore fidelium eos, qui caritate tam perfecta essent destituti?

IV. Hoc tamen ipsum nos docet Arnaldus. Absurdum hoc commentum, et somnium inane debetur homini ingeniosissimo ; hi sunt fructus exquisitæ illius meditationis, quam tanta pompa in præfatione sua ostentat ; hoc nobis venditat quasi *dogma magni momenti*, et quod ponendum sit instar fundamenti ad intelligendos SS. Patres necessarii. Absurd[e] Arnaldi amorem perfectu[m] in communicaturi[s] exigit.

Hac ludificatione eruditus director lectores moratur, qui non satis acuti sunt, dum dogma iis proponit, vulgo a SS. Patribus receptum ; sed quod non intelligit, et perperam huic negotio aptat, ope ambiguitatis ; seu veram eorum sententiam non satis adsequutus sit, quod theologiæ satis strenuam operam non dederit, seu de industria, ut quavis ratione elaberetur, utque in Patres recideret censura opinionis adeo absurdæ, atque imprudentis.

V. Ac sane si probe expendantur loquutiones, quibus utitur, et quas superiore capite exscripsi, liquebit eum credidisse, aut voluisse persuadere, « perfectionem caritatis, ne exceptis quidem gradibus, quos in cœlo tantum possidebimus, nobis præceptam esse » ita, ut exsequutio ipsa præcepti necessario a nobis exigatur. Primum enim opponens consilium præcepto negat *perfectionem caritatis esse consilii*, contenditque *eam nobis esse præceptam*. Quod S. Thomas in loco ab Arnaldo laudato expressit hisce verbis: « utrum perfectio consistat in præceptis, aut in consiliis. » Quæ verba facile capiunt sensum, quem S. Thomas in articulo ipso expressit ; eximiam nempe illam caritatem non esse

ipsum præcepti argumentum sed tantum finem, cum non possit exsequutioni mandari, dum sumus in hisce terris. At verba Arnaldi bona fide, ac sine ambiguitate intellecta significant « Amorem Dei, secundum totam amplitudinem perfectionis suæ, » esse exsequutionem præcepti, quæ a nobis reipsa exigitur.

VI. Sic cum intelligimus actionem quampiam esse consilii, qualis esset venditio omnium suorum bonorum, eorumque distributio in usum pauperum, aut castitatis perpetuæ observatio; intelligimus eos, ad quos pertinet consilium, reipsa vendere sua prædia, aut abstinere a conjugio. Hæc enim est significatio propria horum verborum, *esse rem consilii* aut *esse rem præcepti*. Æquum est enim, ut vocula *res*, qua hic significatur actio, quæ exsequutioni mandatur, eumdem sensum, quem obtinet, ad consilium quod attinet, obtineat etiam ubi aptatur præcepto. Aliter rem intelligere fallacia est sophistæ. *Qui sophistice loquitur odibilis est* [1].

VII. Quod habetur postea in præfatione, est sequela ejusdem fraudis: « Nihil potest intelligi, inquit, ultra id, quod nobis Deus præcipit cum præcipit se amari ; idque præceptum ita complectitur universam perfectionem caritatis, ut non tantum comprehendat ardentissimum amorem, quo Sancti in terris arserint, sed etiam consummationem ejusdem ignis divini, in quo felicitas eorum, ac merces sita est. » Hæc oratio recta tendit ad id, quod diximus, ab Arnaldo præcepto amandi Deum claudi eadem ratione, et absque ulla distinctione universam perfectionem, quæ in eam actionem cadit, in quocumque statu edatur. Quod cum sit absurdum, et ridiculum, aperte etiam rejicitur ab Auctoribus, quos citat ad dictorum suorum confirmationem ; et præsertim a S. Augustino, qui ita loquitur [2]: « Audiamus ergo quem finem bonorum nobis, Christe, præscribas ; nec dubium est, quin is erit finis, quo nos summo amore tendere jubes. » Contradicit etiam S. Thomas, qui præter locum allatum ex quæst. CLXXXIV, idem docet quæst. XLIV. unde hæc verba protulit Arnaldus: « magnum illud præceptum non posse impleri perfecte, nisi in altera vita. »

VIII. Sed erat integer locus sancti Doctoris proferendus, non potissima ejus pars reticenda ; quæ multum prodest ad retegendas fallacias et ludificationes sophisticas, quibus conantur nonnulli obscurare, atque impedire vulgarem ac veram theologiam. S. Thomas, proposita hac quæstione : « an possit impleri in hac vita præceptum amandi Deum, » respondet adhibita distinctione ; præceptum posse impleri *perfecte* aut *imperfecte*. Impletur quidem *perfecte* ab iis, qui attingunt finem, quem sibi proposuit is, qui legem tulit ; *imperfecte* vero ab iis, qui non discedunt ab ordine, quo ad finem pervenire licet; hoc est, cum exsequutioni mandatur actio præcepta ad consequendum finem. Confirmat hoc exemplo a nobis superiore capite allato militis, qui jussu Imperatoris pugnat ad reportandam victoriam. Postea addit animum Domini nostri, cum hoc præceptum de amando Deo daret, fuisse conjungere sibi prorsus hominem ; quod fit demum in beatitudinis statu, ubi præceptum hoc perfecte implebitur, cum nunc imperfecte tantum impleatur, aliis perfectius parentibus, quam aliis, prout magis accedunt, sed longo tamen intervallo, ad ultimam perfectionem.

IX. Hæc nobis aperiunt viam ad statuendum consilium in præcepto de amando Deo, sine ulla mutatione doctrinæ sanctissimi, et doctissimi Theologi. Quod enim docet in quæstione CLXXXIV. « perfectionem consistere in præcepto, non in consilio, » id intelligendum de posteriore perfectione, quam possumus vocare perfectionem *finalem*, ex sancti viri doctrina a nobis antea explicata; quasi diceret, præcepto de amando Deo finem ultimum esse eximium amorem, quo ardent Beati; qui non est res *consilii*, quia *consilium* pertinet tantum ad ea, quæ usui sunt ad consequendum finem [3], sed non ad finem ultimum, ut docet alibi S. Thomas, post S. Joannem Damascenum. At non obstat quominus in exsequutione præcepti sit res consilii ; quemadmodum locus est majori, et minori perfectioni.

In præcepto de diligendo Deo invenitur et consilium.

1 *Ecclesiast.* XXXVII, 23. — 2 *De mor. Eccl. cath.* cap. XIII. [illegible] et lib. *de spir. et littera* cap. [illegible] — 3 S. Joann. Damasc. lib. [illegible] cap. XXII. S. Thom. I II qu. XIV art. 2.

CAPUT XIV.

Quo sensu perfectio in præcepto sita esse dicatur. Varii modi implendi legem, et quonam teneamur. Qua ratione consilium præcepto interveniat. Arnaldi error. Qua ratione charitas utatur aliis virtutibus.

I. Animadversio summi viri ad quæstionem memoratam eximia est, et utilis ad dubia ex animis nostris evellenda. Postquam ergo proposuit quæstionem, « utrum perfectio consistat in præceptis, aut in consiliis; » format argumentum, quod secundum est, ad ostendendum, perfectionem sitam non esse in præceptis. Cum enim necessarium sit ad salutem consequendam servare præcepta; si perfectio vitæ Christianæ sita esset in præceptis, sequeretur eam ab omnibus exigi. Quod manifesto falsum est.

Postea colligit, perfectionem sitam esse in præceptis, at non quoad exsequutionem, sed tantum quoad finem, ad quem tendunt, ut antea diximus. Ut vero respondeat objectioni propositæ, dicit, cum id, quod lege, vel præcepto continetur possit impleri variis rationibus licitis, eum non transgredi legem, qui non excellentissima ratione eam impleat; sed satis esse, eam quocumque modo impleri. Perfectio autem caritatis tres rationes implendæ legis complectitur, quarum una summa est, quam non possumus adsequi, nisi in cœlo. Altera est trium humillima, quæ sita est in eo, quod nihil amamus plusquam, aut æque ac Deum. Quam rationem implendi præcepti consequuti sumus, cum nullo voluntario nexu peccato mortali adhæremus; et sine qua nemo dici potest præceptum implevisse. Præter has duas rationes gradus est, vel status medius, perfectior aut minus perfectus, prout propior est alteri duorum extremorum.

II. Hoc proposito quasi fundamento, quæstionem dirimit; docetque, ut censeamur implevisse præceptum de amando Deo, infimum trium graduum solum esse necessarium; et duorum alterum quidem sublimiorem alteri vitæ reservari; medium vero non esse necessarium.

Itaque essentia præcepti, *virtusque* ejus *coactiva*, ut loquitur S. Thomas, ad exsequutionem quod attinet, non complectitur nisi infimum perfectionis gradum, qui situs est in exclusione omnis peccati mortalis. Ad primum quidem quod spectat, exsequutio ejus est supra vires nostras, dum sumus in hisce terris; quamobrem non est nobis præcepta. Secundi vero exsequutionem possumus quidem attingere; sed non est prorsus necessaria, verum voluntaria et decori.

III. Igitur ad secundum gradum perfectionis pertinet consilium; cum consilium vocemus id, quod est supra præceptum, ut loquuntur S. Basilius [1], et alii Patres, quos laudavimus lib. IV, c. x. Cum autem dico esse consilium supra præceptum, rem intelligo de exsequutione, non de fine, ad quem tendit præceptum. Quandoquidem enim, secundum S. Thomam et alios SS. Patres, ac Doctores, nemo obnoxius est pœnæ ob violatam legem de caritate, quia non superavit ultimum amoris gradum, quisquis in exsequutione ulterius contendet, plus faciet, quam lex ab eo necessario exigit. Itaque pervenerit ad consilium augmento virtutis, et meritorum.

IV. Hinc possumus colligere, Arnaldum graviter hallucinatum, quando ex S. Thoma collegit, dispositiones internas ad digne communicandum non posse esse res consilii et decori; sed plane necessarias necessitate præcepti. Si enim actiones caritatis, quibus paremus præcepto de amando Deo, non exigantur necessario a nobis, nisi eo gradu perfectionis, qui est trium infimus; sique quod superest in nostra potestate sit tantum consilii, et decori : quomodo fieri potest, ut ejus amoris consectaria sint plane necessaria, et a nobis exigantur secundum totam perfectionis amplitudinem, sine ulla distinctione consilii, aut præcepti ?

V. Non est tamen nobis animus favere remissioni pietatis, aut persuadere bonis, qui sese ad communionem præparant, ut satis habeant solam præparationem necessariam, omissa omni alia cura, atque cogitatione nobiliore. Copiose hanc confutavimus calumniam, suspicionemque temerariam multis capitibus Lib. II, unde lector petet quod sibi

[1] Lib. *de virgin.*

satisfaciet, de oppugnatione vulgaris doctrinæ a novis istis pœnitentiariis.

Caritas virtus est non tantum specialis, sed etiam generalis, quod attinet ad ejus effectum atque objectum, quod a philosophis *Architectonicum* dicitur. Illa enim proxime spectat bonum universale et summum, complectiturque eminenter, ut loquuntur iidem philosophi, omnes fines peculiares aliarum virtutum. Hisce vitam ac motum suppeditat, has ad actionem vocat, his utitur, his imperat quasi hera ancillis, aut quasi ἐργοδιώκτης operariis.

Qui opus urget.

Cum autem unaquæque virtus sua officia habeat, suasque leges, quibus reguntur actiones, quæ ad eam pertinent; quando iis caritas utitur, præter incitamentum generale, quod imprimit actibus virtutis consentaneis, vult peculiare accedere, ac generali subjungi, cum omnibus consectariis ac circumstantiis suis. Hinc fit, ut participationem sacrorum mysteriorum, quam communionem vocamus, cum pertineat ad virtutem, quæ religio dicitur, oporteat præter amorem, vel cupiditatem conjunctionis cum Deo, quæ est actus caritatis, adjunctas habere conditiones omnes, omniaque consectaria inferioris virtutis, qualia sunt attentio, reverentia, pius animus gestus compositus, ut par est, aliaque, quæ postulat virtus, quæ religio dicitur. Quæ si desint, ei actioni deerunt quidem, quæ ad religionem pertinent, at non proxime, ac directe, quod proprie ad caritatem pertineat. Sic est intelligendum, quod theologi docent de dispositione ad sacramentum Altaris, quemadmodum libro memorato pluribus ostendimus.

CAPUT XV.

Mira calumnia, quam commentus est Arnaldus de loco S. Ambrosii, qui ejus doctrinam evertit.

I. Qui attente legerint libros novorum pœnitentiæ directorum, judicabunt frequentissimum erroris, quo præpediuntur, effectum esse æstum animi, præcipitesque commotiones, quibus perturbatæ eorum phantasiæ objiciuntur spectra, contra quæ pugnant, viresque suas in cassum exhauriunt. Insignia ejus rei exempla subjiciam, pertinentia ad idem argumentum, de quo in superioribus capitibus egimus; nimirum, ad dispositionem, quam injungunt communicaturis nomine atque auctoritate SS. Patrum, sed falso ab iis desumpta.

II. Primum spectat locum S. Ambrosii laudatum a Scriptore anonymo ad confirmandam communionis frequentiam, ostendendumque, tantam sanctitatem, tamque inusitatam virtutem ad communionem necessario non postulari. S. Ambrosius agens de divino Sacramento, « qui semper pecco, inquit, semper debeo habere medicinam[1]. » Ex his verbis collegeram, contra Auctorem operis *de frequente communione*[2], male hominem interpretatum esse dogmata SS. Patrum, quibus hanc tribuit sententiam omnes æquitatis limites supergressam, digne communicaturum oportere esse purgatum non tantum peccatis mortalibus, sed etiam venialium immunem; nec satis esse venialibus carere, nisi deletæ sint omnes peccatorum reliquiæ sitæ in imaginibus delictorum animo obversantibus, et nisi pervenerit ad *amorem Dei purum atque impermistum*; imo vero nisi attigerit gradum sublimiorem ita, ut sit *plane perfectus, atque inculpatus.* Quæ doctrina tam falso tribuitur S. Dionysio, aliisque Patribus ab erudito scriptore, quam est plena ignorantia et absurditate.

III. Quid enim minus consistere potest cum eximia illa puritate, quam quotidiana peccata, in quæ lapsi resurgimus, perpetuæque vices pœnitentiæ et delicti? Qui tamen est status, cui S. Ambrosius dicit adhibendum esse remedium quotidianæ communionis. Igitur contra mentem S. Doctoris, novi pœnitentiarii usum quotidianum Eucharistiæ tanto pretio redimi volunt, et penitus inaccessum faciunt.

Arnaldus peccatum hoc deleturus in alia turpiora, ac minus ignoscenda delabitur[3]. Primum et potissimum est mendacium et calumnia, quibus mihi tribuit cogitationem, cujus nunquam mihi in mentem venit; et cujus nullum potest ostendere vestigium in longa oratione, quam ex meo opere transcripsit.

IV. Pro certo adsumit « me existimare,

1 Lib. IV de Sacr. cap. vi. — 2 Lib. IV. cap. xvi. § 2 et seqq. — 3 Præf. lib. de Tradit. vide supra lib. IV. cap. vi

Calumnia Arnaldi de loco Ambrosii.

verba Ambrosii memorata intelligenda esse de peccatis mortalibus, ac proinde me voluisse reddere sanctissimum illum virum reum horrendæ, atque exitialis sententiæ; eos, qui quotidie scelera admittunt, debere quotidie communicare; ideoque debere quotidie communicare, quia quotidie sceleribus se obstringunt. » Deinde in commentitiam hanc opinionem invehitur, exclamat, et insusitato more debacchatur periodis vehementibus, ac patheticis, quæ redolent orationem forensem quam patronus quispiam in locis communibus paratam, atque occasione data adhibendam habebat.

V. Sed postquam multum incaluit et exaggerationibus suis stylum suum, mollem alioquin et languentem, vehementiorem reddidit; totus ille conatus in risum convertitur, atque ignominiæ est nostro declamatori, aut potius calumniatori. Provoco eum ad probandum, quod de me dixit, defendendamque existimationem suam inquinatam macula longe turpissima directori animorum, et ministro ejus, qui est ipsa veritas. Iterum igitur nego, teque provoco, Arnalde, ad probandum me dixisse, scripsisse, aut cogitasse, eos, qui quotidie lethaliter peccant, propterea quod jugiter ita peccant, debere quotidie Eucharistiæ participes fieri.

Hoc unum ex Ambrosii loco collegi, falsam esse doctrinam, qua inusitata et nusquam in terris invenienda sanctitas exigitur a communicaturis; ex loco S. Dionysii male intellecto, ut sæpe jam dixi.

VI. Sanctus enim Dionysius, ut antea observavi, collocat eum gradum, quem adsequutus est animus purgatus imaginibus et phantasmatibus, supra eum, qui peccato purgatus est. Tum ulterius progressus constituit duos alios gradus perfectionis multo sublimiores. Itaque omnibus hisce probe expensis, locoque S. Dionysii sumpto eo sensu, quem illi tribuit auctor *de frequente communione*, et quem solum verum censet Arnaldus: sequeretur ab Ecclesia olim excommunicatos omnes, qui nondum pervenerant ad puritatem, sanctitatemque, quæ in solos Angelos, atque Beatos, post hanc vitam, cadunt.

Hanc opinionem oppugnabam in ea disputatione, in qua protuli locum S. Ambrosii, qui negotio, quod agebatur, aptus erat; quamvis nomine quotidiani peccati intelligeretur tantum veniale delictum; quandoquidem præparatio ad communionem, quam directores illi colligunt ex verbis S. Dionysii, debet remota esse ab omni peccato, etiam levi ac minime vitando, prætereaque tribus gradibus altius adscendere, ut necessariam consequatur.

CAPUT XVI.

Aliæ animadversiones in locum S. Ambrosii. Auctorem libri de frequente communione errasse, cum dixit S. Ambrosium in libris de sacramentis nihil habere, nisi quod pertinet ad neophytos; quod ex iisdem libris confutatur.

I. Animo meo occurrunt alia observanda ad eumdem locum S. Ambrosii, ex quibus intelligere licebit, quam parum docti sint novi pœnitentiarii, quamque exiguum judicium afferant ad intelligendos explicandosque Patres; quanquam venditant se quasi scientia traditionis, antiquitatis, conciliorum et Patrum penitus imbutos.

Auctor operis *de frequente communione*[1] respondens auctori *Scripti* anonymi *de frequente communione*, de loco S. Ambrosii eum castigat quasi « hominem exigui judicii, qui non animadvertit libros S. Ambrosii de sacramentis scriptos esse in usum neophytorum, qui egressi aquis baptismi, induti innocentia et puritate, aut potius Jesu-Christo ipso, et afflati deinde plenitudine Spiritus sancti in Confirmatione, erant quam sanctissime affecti ad accipiendam Eucharistiam. » Unde hanc collectionem elicit, « non ex eo opere, in quo Ambrosius innocentes tantum alloquitur, accipi oportere regulas, quas Ecclesia observari vult in recipiendis peccatoribus ad participationem Eucharistiæ. » Quibus verbis subscribit etiam Arnaldus in præfatione libri *de Traditione*.

II. Verum parum firma est hæc responsio, neque recta est ratiocinatio. Potissimum enim argumentum operis de sacramentis S. Ambrosii potest pertinere ad institutionem neo-

1 Part. I, cap. XIII.

phytorum; nec tamen eo secius non multa miscentur generalia monita, et disputationes ad alia pertinentes. Si firmum esset eorum argumentum, colligendum etiam esset, quidquid est in epistola S. Pauli *ad Hebræos*, vel Judæos, spectare tantum ad eum populum; nec, quidquam esse in epistolis *ad Romanos*, et *ad Galatas* quod alio pertineat, quam ad potissimum earum epistolarum scopum. Negare similiter quispiam posset, in libris S. Augustini contra Manichæos, Donatistas vel Pelagianos, quidquam esse, quod non eos solos hæreticos respiciat, et unde possit elici generalior ulla collectio. Quod cum sit manifesto absurdum, etiam judicibus viris illis adeo versatis in scientia Patrum, qui possent simile erratum defendere, aut fugere castigationem, quam justam esse ipsi sciunt, cum contrariam regulam constituerint?

III. Non est ergo hominis judicio præditi existimare, quidquid scripsit S. Ambrosius in libris *de sacramentis*, id nulli alii usui adhiberi posse, nisi ad instituendos nominatim neophytos, qui egressi aqua baptismi innocui sunt. Si verum hoc esset, pari ratione dicendum esset solos innocuos et qui nondum puritatem baptismalem violarunt, peccare quotidie, et uti oportere hac clausula orationis Dominicæ, *dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, cum S. Ambrosius sic eos instituat[1] : Ideo « quotidie dicito, ut quotidie debito tuo indulgentiam petas. » Omitto innumeras objectiones similes, quæ possent proponi ad infirmandam inanem illam responsionem; ut persequar, quæ sunt majoris momenti, et quæ magis aperiunt, quam exiguum judicium, et quam parvam attentionem adhibuerint homines, qui nihil præter traditionem et Patres crepant, ad colligenda eorum loca; auctoresque, quos laudant, obiter tantum ab iis fuisse evolutos.

IV. Profecto si accuratius legissent libros memoratos S. Ambrosii *de Sacramentis*, aut etiam quintum solum integrum, ex quo collegerunt, quod causæ suæ favere putabant, continuo in eo invenissent damnationem suam, et repugnantiam evidentem, in quam delabi poterant, dum præceps judicium de re nondum satis expensa ferebant.

Capite IV libri V, S. Ambrosius hortatur ad frequentem communionem eos ipsos, qui nimis raro ad sacram Mensam accedebant, et qui semel tantum quotannis communicabant, more Ecclesiæ Orientalis : « Si quotidianus est panis, inquit, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consuerunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi prosit. » Hisce verbis non alloquitur homines ex aquis baptismalibus modo egressos, et qui nondum aut sæpe, aut raro communicasse dici possunt.

V. Igitur nec proxime sequentia, quibus confirmat, quod modo dixerat, de sæpe sumenda Eucharistia, sunt restringenda ad eos, qui nuper baptizati fuerant. « Sic vive, inquit, ut quotidie merearis accipere. Qui non meretur quotidie accipere, non meretur post annum accipere, etc. Ergo tu audis, quod quotiescumque offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, elevatio Domini significetur, et remissio peccatorum; et panem istum vitæ non quotidianum assumis. Qui vulnus habet, medicinam requirit. Vulnus est, quia sub peccato sumus. Medicina est cœleste, et venerabile sacramentum. »

VI. Quod si universa oratio illius capitis IV, libri V, pertinet ad omnes fideles, neque patitur restrictionem, quam commentus est auctor libri *de frequente communione*, locus capitis VI, libri IV, allatus a scriptore Anonymo, cum sit simillimus, non magis fert idem interpretamentum. Ratiocinatio enim S. Ambrosii et collectio, quam deducit ex verbis Apostoli Pauli, eædem sunt utrobique : « Ergo quotiescumque accipis, quid tibi dicit Apostolus? » *Quotiescumque accipimus, mortem Domini annuntiamus.* « Si mortem annuntiamus, annuntiamus resurrectionem peccatorum. Si quotiescumque effunditur sanguis, in remissionem peccatorum funditur; debeo illam semper accipere, ut semper pecco, semper debeo habere medicinam. »

VII. Lector facile intelliget ex collatione duorum locorum S. Ambrosii, utriusque eamdem esse sententiam, ac proinde parem esse oportere interpretationem. Igitur cum verba prioris nulla ratione possint ad neophytos referri, nedum ut ad eos solos pertineant; locus ex quarto libro desumptus, de quo orta est controversia, et quem eludere inani distinctione conati sunt pœnitentiarii, non potest etiam de iis solis intelligi; sed manifesto ei interpretationi repugnat, hominibusque pudorem, atque ignominiam creare debet.

[1] Lib. VI, cap. v, et lib. V, cap. IV.

CAPUT XVII.

Arnaldum incidisse in errorem, quem nobis falso tribuerat de loco S. Ambrosii. Multa absurda, in quæ delabitur.

I. Si lector miratus est anteriore capite apertam repugnantiam, quam complectitur interpretamentum loci Ambrosiani inventum a nostratibus pœnitentiæ directoribus; magis obstupescet lecta ea, quam hoc capite exponam, vixque rem credere posset, nisi ipsa eorum verba ei fidem facerent.

Aggredior hic ostendere, auctorem operis *de frequente communione*, et post eum Arnaldum eumdem errasse errorem, quem posterior mihi falso tribuit circa locum S. Ambrosii, et propter quem in me invectus est ea vehementia, quam animus iratus, et pathetica eloquentia possunt suppeditare.

II. Objicit, me induxisse S. Ambrosium dicentem, quia jugiter in Deum lethaliter delinquebat, se debuisse jugiter accipere Eucharistiam. Ego vero postquam ostendi meram esse calumniam, neque unquam me cogitasse hoc, vel scripsisse; contendo cum ipsum, tum ejus Magistrum, cujus operi nomen suum præfixit, locum Ambrosii sic interpretari, atque esse hoc consectarium necessarium eorum doctrinæ, et libri *de frequente communione*, in quo memoratus locus profertur atque explicatur, ut S. Ambrosius de peccato mortali, non de veniali noxa sit loquutus.

III. Ut quam hæc sint vera intelligamus, pro explorato adsumendum est dogma ethicæ Christianæ, confirmatum consensu omnium SS. Patrum, ac præsertim S. Augustini, et quod nullus theologus negarit; excommunicationem, quam vocant *majorem*, et quæ est exclusio ex communione fidelium, atque introitu ecclesiæ, non fuisse cuivis delicto, sed mortali demum impositam, et quidem atrociori. Hoc docet S. Augustinus *de Fide et operibus* cap. XXVI, ut ostendimus lib. VI, c. III, et seqq. contra auctorem operis *de frequente communione*, qui contendit omnis generis mortalia peccata fuisse ei censuræ obnoxia. Nolo contentionem illam renovare; nunc hoc unum accipio, quod mihi sponte concedit[1], excommunicationem solis peccatis mortalibus impositam fuisse. Hoc satis mihi est, ut probem id quod aggressus sum demonstrare.

IV. Res est manifestissima, si consideremus primum Arnaldum ejusque magistrum nos « amandare ad S. Dionysium, ut discamus circa pœnitentiam sententiam Apostolorum, eorumque discipulorum, » secundo, ab iisdem id dogma confirmari auctoritate S. Ambrosii. Unde sequitur, S. Ambrosium loquutum convenienter esse dogmati atque usui Ecclesiæ primitivæ, qualem eum descripsit S. Dionysius, ad quem nos amandarunt. Sanctus autem Dionysius[2], prout ab iisdem theologis est intellectus, docet cap. III *hierarchiæ Ecclesiasticæ*, duo fuisse genera hominum liberata a peccato, quæ erant etiamnum excommunicata; hoc est, exclusa participatione sacrorum mysteriorum, et, ne iis interessent, emissa ex ecclesia solemni voce diaconi, quasi profana et indigna societate fidelium.

V. Priores erant, qui, licet essent in statu gratiæ, habebant tamen quasdam reliquias *phantasmatum et imaginum pristinorum vitiorum*; posteriores vero iis quidem imaginibus erant liberati, attigerantque *amorem Dei purum atque impermistum*, sed nondum erant *plane conjuncti cum Deo solo*, *neque plane perfecti, ac prorsus inculpati*. Hi ergo omnes *expellebantur templo Dei*, *et sacrificio* (inquiunt Directores interpretantes locum S. Dionysii[3]) *quasi sublimiore*, quam ut ei possent interesse. Atqui certum est eum, qui quotidie peccata venialia admittit, nondum attigisse secundum horum graduum Dionysianorum. Amor enim ejus nondum est purus, nec sine mistura creaturarum.

VI. Quod si forte Arnaldus reponat, peccata venialia posse aliquo modo consistere cum amore divino puro; quia qui iis laborat, « fecit, quod est in potestate sua, ut se iis mundi vinculis eripiat, minutisque offensis, dum eas serio oppugnat; quo pacto amor ejus eum gradum consequitur, qui debet omnibus justis inesse; hoc est ita, ut sit validior, ac potentior in animo cæteris omnibus affectionibus; » quomodo respondet re-

[1] Arnaldi *de freq. commun.* p. II, cap. x. — [2] Ibid. cap. IX et XI et part. III, cap. VII. — [3] Cap. VI

ipsa Arnaldus, in præfatione libri *de Traditione*; hoc eum tueri non poterit, quominus in eamdem recidat absurditatem. Qui enim attigerat posteriorem gradum a S. Dionysio descriptum, quamvis esset justus, ut antea dictum, tamen expellebatur communione, excludebaturque ecclesia ante eos, qui in priore gradu erant. Itaque cum excommunicatio esset pœna ecclesiastica in eos decreta, qui mortale peccatum admiserant; hinc colligendum erit delicta venialia eorum, qui in priore erant gradu, fuisse mortalia, cum essent obnoxia censuræ mortalibus duntaxat peccatis impositæ. Quæ absurditas est, et repugnantia minime ferenda.

VII. Hic vero lectoris oculis subjiciam sententiam magnorum horumce pœnitentiariorum de ordine, quo excommunicati illi jubebantur egredi ecclesia ante celebrationem mysteriorum, pro interpretatione loci Dionysiani ab iis prolata, descripto eorum catalogo ex opere *de Frequente communione*.

Catalogus eorum qui in vetere Ecclesia excommunicabantur, et emittebantur ante celebrationem S. Sacrificii, secundum explicationem loci Dionysiani, quæ legitur in libro de F. C. Part. I. c. IV.

1. Catechumeni nondum instituti, nec admissi ad participationem mysteriorum.

2. Lapsi ex vita sancta, et Christiana, hoc est, qui gratiam Baptismi, admisso peccato mortali, amiserunt.

3. Energumeni, seu a cacodæmone obsessi.

4. Pœnitentes, qui reliquerunt quidem vitam contrariam virtuti, sed nondum sunt purgati imaginibus præteritorum vitiorum, habitu atque amore divino puro, et impermisto.

5. Qui quamvis hæc sint adsequuti, nondum sunt perfecte conjuncti cum Deo solo, neque prorsus perfecti, atque plane inculpati.

Hosce quinque ordines excommunicatorum sequebatur status perfectionis; in quo absoluti omni censura recipiebantur ad communionem, *perfecte conjuncti cum Deo solo, et plane inculpati*.

VIII. Constat igitur, ex sententia horum theologorum, docuisse S. Dionysium, homines fuisse excommunicatos, qui nondum tales erant; liquetque has locutiones *prorsus perfecti, et plane inculpati* significare exclusionem peccati, quod est animi macula convenienter Græco textui, qui habet ἄμωμοι καὶ ἀλώβητοι, hoc est, *sine macula ac vitio*. Non possunt autem hic intelligi maculæ lethales, quia ad quartum gradum pertinentes jam iis erant purgati, ac potiori jure ii, quia erant in quinto. Attamen quia nondum pervenerant ad tertium illum gradum, quo fuissent ἄμωμοι καὶ ἀλώβητοι, manebant excommunicati, nec liberabantur excommunicatione, donec immunes essent macularum, vitiorum, quæ Græce dicuntur μῶμοι καὶ λῶβαι.

IX. Preterea absurdum esset ultimum gradum perfectionis, quæ postulatur ad communicandum, et quem vocat *perfectam conjunctionem cum Deo solo*, in sola immunitate a peccato mortali collocare, cum is sit infimus gradus sanctitatis. Induceretur S. Dionysius ridicula ac pugnantia dicens, duorum ultimorum graduum priorem (qui est quartus) situm esse in immunitate a peccato mortali; alterum (qui est quintus) non tantum in ea immunitate, sed etiam in eo statu, quo quis purgatus est omnibus ejus reliquiis, quæ sunt *imagines, et phantasmata*, contraxitque habitum *amoris divini puri, et impermisti*; unde postea transit ad summam perfectionem sitam in immunitate a peccato mortali. Hinc sequerentur multi errores, hæresesque, præter manifestam repugnantiam. Exempli gratia, concedendum esset eumdem hominem *reliquisse vitam contrariam virtuti*, hoc est peccatum, qui est status quarti gradus, et tamen in peccato mortali vivere; quia nondum attigisset ultimam perfectionem, quæ sola purgat animum macula mortalis peccati secundum hanc interpretationem. Oportere amorem divinum purum atque impermistum consistere posse cum peccato mortali; quandoquidem, qui erat in quinto gradu excommunicatorum, pervenerat ad hunc amorem divinum, nec tamen erat plane ἄμωμος καὶ ἀλώβητος, hoc est immunis peccatorum mortalium.

X. Igitur cogetur Arnaldus intelligere μῶμον et λώβην de levibus ac venialibus delictis. Quo concesso, continuo incidet in alteram illam absurditatem, cujus cum convincere aggressus sum: ex sententia Apostolorum, et totius veteris Ecclesiæ, cujus fidus interpres est S. Dionysius, eos excommunicatos fuisse, atque ecclesia expulsos, qui cum sancti essent, arderentque amore divino puro, et impermisto, peccatis tamen venialibus laborabant. Igitur si excommunicatio era

pœna solorum peccatorum mortalium, necessario sequitur peccata illa venialia fuisse lethalia, et omnia delicta esse mortalia; quod dici non potest nisi ab iis, qui Apostolos, universamque Ecclesiam una cum S. Dionysio, aliisque Patribus, insimularint erroris similis hæresi Calvini, et Lutheri.

XI. Denique, quod proposueram initio hujusce capitis, et quod aggressus eram probare, id manifesto demonstratum est ex sententia Arnaldi, ejusque magistri auctoris libri *de frequente communione*, S. Ambrosium loqui de peccato mortali, cum dicit : « qui semper pecco, semper debeo habere medicinam. » Sic et in precibus, quas fundebat ante celebrationem Missæ : « quia non sum dignus, inquiebat, accedere ad tantum mysterium, propter nimia peccata mea, et infinitas negligentias meas. » Quam orationem Ecclesia ab eo mutuam sumpsit, præscripsitque sacerdotibus formulam recitandam, antequam ad Altare accedant, et quidem divisam in septem pro septem hebdomadis diebus. Sic et quando dicit S. Ambrosius in altera oratione, « o quam in multis offendi, atque offendo ! » credendum erit ex doctrina Arnaldi, a sancto viro jugiter admissa esse peccata mortalia. Similiter cum in altera oratione, qua Ecclesia instruit suos ministros, ut se disponant ad Missam, dicunt « se cor, et corpus habere multis criminibus maculatum ; » sunt hic vera crimina, hoc est peccata mortalia, et enormia ab Arnaldo intelligenda; quandoquidem omne delictum est crimen, et mortale, ex ejus doctrina, cum sit excommunicatione dignum.

CAPUT XVIII.

Examen, et confutatio dogmatum doctoris theologi Du Bois. Sine ratione eum contendere me subscripsisse doctrinæ Arnaldi. In opere de frequente communione, esse veras enuntiationes falsis mistas. Repugnantiæ, quas perperam mihi objicit. Pœnitentiam Arnaldi esse novam.

I. Initio hujus libri mentionem fecimus nescio cujus spectri, quod apparuit insignitum nomine doctoris theologi *Du Bois*, cum animadversionibus, quibus defenditur opus *de frequente communione*, resque ipsa tractatur. Credibile est, singulari permissione divina factum esse, ut verus auctor, qui cupiebat se occultare, nomenque dissimulare, id nominis elegerit, ut nobis in memoriam revocaret hominem irrequietum, qui eidem nomini addebat titulum *Abbatis*. Is initio regni, et sub minorirate Ludovici XIII felicis memoriæ, missus est Romam, ut rationem redderet sanctæ Sedi doctrinæ suæ, et novorum, scandalosorumque dogmatum, quæ protulerat in detrimentum religionis catholicæ, regni Galliæ, et quietis publicæ. Hinc colligere possumus, ignotum theologum, qui posset quidem esse Abbas, hæredem fore calamitatis, et funestæ mortis hominis, cujus, ut nomen sumpsit, ita cœptum imitatur.

II. Oro Deum, ut misericordia sua hanc calamitatem ab eo averruncet, aperiatque homini ingenium, quo prorsus atque ex animo agnoscat falsitatem suæ doctrinæ; quemadmodum fecit partim, nec magna cum laude, theologus ille, cujus potissimum causam suscepit.

Ut conferam, quod possum, ad eventum voti ex caritate suscepti, aliquot capita sunt tribuenda cogitationibus commentitii hujusce theologi; oportetque ostendam, veras esse *reflexiones*, quemadmodum eas vocavit; hoc est, non esse rectas, neque ad scopum tendere, sed obliquas, sine scientia, ac ratione. Breviter hoc faciam, dum potissimis capitibus ejus animadversionum aptabo, quod dixi initio hujus libri, de vitiis generalibus respon-

sionum Arnaldi; aliorumque, quorum auxilium imploravit; quorum hic Bosius non est omnium doctissimus. Ejus auxilium vere dixeris, esse συκίνην ἐπικουρίαν, hominisque συκίνην γνώμην, cum sit *truncus ficulnus, inutile lignum*. Est enim profecto sterile lignum, et quod securim tantum exspectat, *utquid terram occupat?*

iculneum djumentum.

iculneum ngenium.

III. Totum hujus theologi consilium ad duo summa capita referri potest, quibus utitur ad oppugnanda loca operis mei, quæ ei visum est carpere. Unum est, a me doctrinam Arnaldi fuisse probatam, alterum, me a me ipso dissensisse. Duæ hæ objectiones a me repulsæ sunt, omniaque argumenta, quibus eas tuetur, falsitatis convicta summatim capitibus II et III hujus libri, et alibi, prout occasio se dedit. Facile idem singillatim fieri potest, excussisque subtilius animadversionibus, ostendi nihil eas complecti præter somnia, et ludificationes. Reipsa rem demonstrabimus, potissimis earum productis, ut tempori, et operæ parcamus.

IV. Ait me subscripsisse doctrinæ Arnaldi, cum dixi me fateri pœnitentiam « oportere esse veram, constantem, animosam, nec obnoxiam mutationi. » Absurda vero est hæc objectio. Æque verisimiliter dixeris Arium consensisse cum Ecclesia catholica, et concilio Nicæno, quia fassus est Christum esse Deum, et Filium unicum Patris; Calvinumque, et Lutherum idem sensisse ac ecclesiam Romanam de sacramento Altaris, quia dicunt esse sacramentum Corporis, et Sanguinis Christi, sumendum cum fide, et præparatione rei consentanea. Verum ut nullæ hæ sunt consequentiæ; sic nec recta Bosii consequentia in eo quod attinet ad novam pœnitentiam.

V. Optandum quidem est, pœnitentiam esse firmam, et constantem; sed non sequitur, non posse eam esse rectam, minime fictam, et Deo gratam per id tempus, quo durat, quamvis postea desinat, aut interrumpatur novo lapsu. Quemadmodum gratia est gratia, quamvis per breve tempus maneat in animo justi, qui paulo post recidit in peccatum, et ex amico ac filio Dei fit inimicus ejus, atque ira dignus; multo minus sequitur ex mea propositione, pœnitentiam ratam non esse, nisi satisfactio, pœnæque persolutio antecedant absolutionem; quæ propositio fundamentum est operis *de frequente communione*, ut antea demonstravi[1].

VI. Sic ex eo, quod non diffitear SS. Patres, Doctores, et concilia uno consensu docere, communicaturos debere se magna cura parare, ac præterea pœnitentiam oportere esse constantem, non mutabilem; theologus ille hanc collectionem deducit, sine forma, et judicio opus Arnaldi, quo exprimitur sententia Patrum, et conciliorum, « magni oportere fieri a religiosis animis, qui cupient sibi prodesse usum eorum Sacramentorum. »

Verum hoc esset, si una cum expositione verorum dogmatum Antiquitatis id opus non esset refertum erroribus periculosis. Ratiocinatio hujusce theologi tam prava est, ut æque verisimiliter probaret quosvis libros, et quamlibet malos debere magni fieri a bonis; quia iis inesse possunt dogmata laudanda, ac veritates consentaneæ rationi naturali, et Scripturæ sacræ.

VII. Inter vera dogmata, quæ sunt quasi partes sanæ corporis ægri, et vitiati operis *de frequente communione*, numerari possunt dicta, quæ in eo sunt intertexta de corruptione morum, et abusibus disciplinæ, una cum dolore, quo se propterea auctor affectum testatur, et studio emendationis vitiorum, et relaxationum pœnitentiæ, quod præ se fert.

Numero etiam propositionum verarum censeo locos communes, et testimonia Patrum, quibus discribitur prisca severitas Ecclesiæ primitivæ, aut traduntur præcepta moralia virtutem, et sanctitatem commendantia, quorum usus semper est tempestivus, cognitioque, et observatio non possunt esse nisi utiles.

VIII. Sed quod est tolerandum, aut, si libet, singulare atque eximium in eo libro, non excusat id, quod in eo est noxium atque exitiale. Imo vero hinc damnatur auctor, actioque ejus vitiosior fit, quod veritate sacrilege abusus sit, ut profanis mendaciis fidem faceret; et quod falsa testimonia elicere conatus sit ex sancto ore Patrum, qui fuere organa Spiritus sancti; ut eorum auctoritate ecclesiæ catholicæ doctrinam oppugnaret, quam magni illi viri constituerunt laboribus, et scriptis, sanguineque suo, et vitæ jactura confirmarunt.

IX. Hoc responso firmo, et vero discutiuntur fictæ repugnantiæ, quas nobis homo contradicendi, et carpendi libidine pereitus objicit. Ait enim, cum fassus essem « morem exsequendæ pœnitentiæ injunctæ post con-

1 Lib. VII cap. V.

fessionem, et abstinendi ad tempus reverentiæ causa a pane vitæ, esse formam antiquam Ecclesiæ. » non debuisse a me vocari hunc *novum morem*. Verum hominem oportuisset expendisse nonnulla eorum, quæ tam copiose persequuti sumus lib. II, cap. IX, XIII et XV de nova pœnitentia, quam scriptor operis *de frequente communione*, imprudens aut data opera, venditavit pro pœnitentia antiqua Ecclesiæ primitivæ. Quod ostendimus esse alienisssimum a vero, cum dilatio sola communionis non esset pœnitentia publica, aut vetus, de quo agunt concilia, et Patres, et quam is scriptor simulat se sectari.

X. Quamobrem pœnitentia, quam reipsa vult intromittere, est nova, nec ex vetere quidquam habet, præter levem imitationem, fallacemque speciem; quod illi facile intelligunt, qui aliquantulam cognoscendæ antiquitati operam dederunt, canonesque et mores Ecclesiæ primitivæ nonnihil investigarunt. Consilium propterea non minus est novum, quod partes, quibus constat, sint antiquæ, quando inter se nova ratione coagmentantur, et contexuntur. Imo vero quamvis pœnitentia, quam directores reformati instituere conantur, esset antiqua, et primitiva integra, cum omnibus conditionibus, quas olim complectebatur, et de quibus egimus in secundo libro; attamen esset, et posset vere vocari nova, si respiciatur status hodiernus Ecclesiæ, consuetudoque, quæ a multis sæculis ei successit, et derogavit.

XI. Constat communionem sub duabus speciebus esse antiquam rationem communicandi laicorum; attamen si quis eam hodie revocare aggrederetur in usum publicum, novitas esset, nec quisquam *novum morem* eam vocare vereretur. Quamobrem jure vocamus pœnitentiam nostrorum reformatorum *novam Pœnitentiam*, *novum institutum*; præsertim cum non tantum dudum obsoleverit, sed cum sit novæ institutionis, multumque ab antiqua discrepet pœnitentia, ut libris II et VII ostendimus.

XII. Si theologus noster probe intellexisset hanc rationem, multam inanem disputationem compendii fecisset, ut et Arnaldus in præfatione libri *de Traditione*, et alibi. Neuter etiam abusus fuisset testimoniis veterum, quasi certis argumentis, quibus consilia sua defenderent, et suam confirmarent pœnitentiam. Multo minus me arguissent repugnantiæ, quod fassus dilationem communionis pœnitentiam olim usitatam fuisse in Ecclesia, vocarim eorum pœnitentiam *novum institutum*. Scirent ex eo, quod dixi, eam reipsa esse novam, et quidem duplici nomine; primum, ex illorum sententia, qui profitentur sibi animum esse renovare veterem pœnitentiam, quæ quingentis abhinc annis desiit esse in usu vulgari Ecclesiæ. Nihil autem potest renovari, nisi fiat novum.

XIII. Sic semet ipsi damnant eo ipso, quod dicunt pœnitentiam illam mutilam, ac adulteratam esse antiquam, et primitivam, quam restituere conantur. Quod a nobis confutatum est lib. II, capp. IX, XIII et XV, tam evidentibus argumentis, ut sensu communi careat, quisquis iis expensis rem ausit defendere.

Atque hæc secunda ratio, ob quam contendi pœnitentiam hanc reformatorum doctorum esse novam, quia est plane diversa ab ea, quæ usitata fuit in antiqua Ecclesia; cujus pœnitentiæ speciem tantum externam ac rudem similitudinem gerit; estque commentum hominum judicii non satis subacti, qui non majorem eruditionem ad concipiendum hoc consilium attulerunt, quam candorem ad id in publicam lucem producendum.

CAPUT XIX.

Variæ objectiones Bosii, totidemque calumniæ de inanibus contradictionibus nostræ doctrinæ. Ea nullo modo confirmari errorem novorum Directorum. Satisfactiones laboriosas proprias non esse huic novo instituto. Hoc quasi necessarium ab iis intromitti.

I. Auctor anonymus scripti, in quem invectus est auctor operis *de frequente communione* majore affectu, quam judicio aut eruditione; nec R. P. Molina Carthusianus, quem Arnaldus, pro solita sua modestia ac mansuetudine indignis modis habuit, in præfatione libri *de Traditione*, unquam existimarunt religiosis hominibus satis esse oportere infimum illum gradum dispositionis ad communionem, qui situs est in sola liberatione a peccato mortali. Quod dixerunt, eo tantum spectabat, ut ostenderent, quæ præparatio prorsus necessaria esset ad communicandum, sine iræ divinæ provocatione, ac mortali

delicto. Idem docui, et tam copiose explicui, nihil ut ea de re mihi dicendum supersit.

II. Itaque mera est calumnia Bosii, qua eos scriptores ejus rei insimulat. Alioqui vituperandi essent omnes canonistæ, et casuistæ, qui in responsionibus suis non semper id proferunt, quod est majoris perfectionis, sed quod licet, et bona cum Dei venia fieri potest.

Annon iniquus, aut potius stupidus esset, quisquis alios auctores carperet, quod in his responsionibus, judiciisque nimis deprimant perfectionem Christianismi; contenti præscripsisse rationem vitandi peccati, nec ulterius progressi ad sanctitatem absolutiorem docendam? Hoc tamen facit theologus noster pro indole sectæ illius jurgiosæ, atque inhumanæ.

III. Perperam dicit me *revera damnasse* scriptorem Anonymum, quia ex vulgari doctrina duo genera dispositionis ad communionem distinxi; quorum unum est præcepti, et necessitatis, alterum vero consilii, et decori. Distinctionem illam adhibui, ut vitarem duo extrema vituperanda in eo, quod pertinet ad præparationem ad sacramentum Altaris. Prius est id, in quod pœnitentiarii nostri inciderunt, qui quasi officium necessarium exigunt perfectissimam atque excellentissimam animi affectionem, quæ a creatura in hac vita attingi queat. Hisce opponenda sunt, quæ a scriptore Anonymo, post R. P. Molinam, ac multos alios, et a me etiam scripta sunt de præparatione plane necessaria.

IV. Alterum extremum est eorum, de quibus loquitur R. P. Salazar, ut ostendi in lib. V, nec pluribus ea de re agam. Contra hosce egi de altera dispositione, quæ est excellentior, et de qua scriptor Anonymus distincte non egit; cum hoc ad consilium ejus operis nequaquam pertineret, quod a me mei operis ratio postulabat, ut intelligunt lectores ex libris IV et V.

Itaque repugnantia doctrinæ, quam Bosius, et Arnaldus invenerunt inter scriptum Anonymum, et meum, nullo nititur fundamento; nec usquam est, nisi in phantasia duorum pœnitentiariorum, « quæ nondum est satis purgata phantasmatibus, et imaginibus » errorum, quibus laborant.

V. Bosius pergens animum suum animadversionibus vexare, aliam approbationem consilii Arnaldi haurit ex eo, quod multum laudavi opera satisfactoria, et laboriosa, jejunia, eleemosynas, et similia. Qua in re, ut ille vult, consentio cum auctore operis *de frequente communione*, cujus hoc unum fuit consilium, castigare nimirum prolapsionem morum ortam ex contemptu, ac remissione sancti illius instituti.

Hæc collectio est ejusdem generis, ac cæteræ. Jejunia, austeritates, operaque alia satisfactoria minime sunt propria novo huic instituto. Imo vero iis omnibus nuntium remisit, cum profiteatur Arnaldus se remittere « permulta, quæ in Ecclesia per tot sæcula usitata fuere; qualia sunt saccus, cinis, cilicium, jejunia, vigiliæ, omne austeritatum genus, gemitus, et lacrymæ perpetuæ. »

VI. Hæc sunt ipsa verba, quæ leguntur in præfatione libri *de frequente communione*, quibus auctor eos, qui ad partes suas accedent, immunes pronuntiat « partium externarum pœnitentiæ antiquæ; ex qua nihil ferme retinet, præter separationem a corpore Filii Dei. » Quænam ergo est consequentia, in hac ratiocinatione, ex laude, et commendatione operum laboriosorum sequi probari novam rationem pœnitentiæ Arnaldi, cum ea omnia recenset, nedum ut sibi quasi propria vindicet?

VII. Huic novo instituto propria duntaxat est dilatio ad tempus absolutionis, tum etiam communionis, post absolutionem sacramentalem; cum qua conjungendum est fundamentale dogma : institutum hoc esse *juris divini*, *necessarii*, *immutabilis;* contra vero usum receptum, quamvis longa consuetudine inoleverit, probatusque fuerit auctoritate Ecclesiæ, et conciliorum, esse abusum, corruptionem, prolapsionemque morum, quæ per totum Christianismum grassatur, et fideles omnes æternæ subjicit damnationi.

Hoc est arcanum dogma mysticæ hujusce factionis; quod quisquis probarit, is demum subscripserit doctrinæ Arnaldi, cum sit totius rei prora, et puppis, aut, ut philosophice loquar, *differentia specifica*, qua constituitur, et distinguitur ab omnibus aliis doctrinis.

VIII. Non verius est a me probatum esse consilium Arnaldi, quia concessi dilationem communionis cum fructu posse adhiberi, prout sunt occasiones, animique ejus remedii capaces. Pueriliter argumentaris, Bosi, non ut doctorem theologiæ decet, qui talia colligis, satisque ostendis, qua arte extorqueatis approbationes, et suffragia eorum, qui procul a dogmatibus vestris absunt, cum, larva vobis detracta, malitia vestra aperitur.

Ne dissimulate aut occultate doctrinæ vestræ penetralia, in quæ lucem intulimus

superioris libri propositionibus; vosque pudebit et artis sophisticæ, quæ erroribus vestris colorem obducitis, et nefandarum vestrarum calumniarum.

IX. Est quoque falsum, quod Bosius profert post Arnaldum : auctoris nempe libri *de frequente communione* animum non fuisse, ut intromitteret novam hanc præparationem quasi necessariam, et præceptam lege, qua teneamur. Argumentum, quo uterque utitur, ridiculum est, ut antea ostendimus. Nam sic demonstravimus novem propositionibus libri superioris, ita sensisse auctorem operis *de frequente communione*, ut ligneum, aut ferreum ei sit ingenium oporteat, qui rem non assequatur.

X. Quod vero attinet ad eorum argumentum, absurditatem ejus ostendimus cap. I hujus libri ; unde liquet consequentiam ejus esse ei similem, quam quis deduceret ex eo, quod S. Petrus tam sæpe, et modo tam solemni professus sit Jesum esse Filium Dei, et summum doctorem, ad probandum ab eo nunquam Dominum fuisse abnegatum. Eodem jure probabis, regem ac prophetam Davidem nunquam sese polluisse adulterio, atque homicidio, quod contraria omnia profiteretur cum divinis canticis, tum innumeris eximiis facinoribus, testimoniisque excellentis virtutis ac sanctitatis, quibus ejus vita cohonestata est. Expendat lector scripta a nobis de ratiocinatione duorum illorum theologiæ doctorum ; videbitque, non sine admiratione rationem colligendi, qua utuntur, simillimam esse huic, cujus absurditas intoleranda nobis videtur.

CAPUT XX.

Exemplo communionis sub utraque specie convinci traditionarios. Objectio frivola Bosii. Hanc communionem semper fuisse usitatam in Ecclesia antiqua.

I. Exemplum communionis sub utraque specie, quod objicitur novæ pœnitentiariorum sectæ, aptissimum est ad convincendam falsitatis enuntiationem, qua nititur eorum consilium ; nimirum, non tantum laudabile esse, sed etiam necessarium, renovari priscas traditiones, et canones Ecclesiæ primitivæ, ut nos geramus secundum consilia Tridentinæ synodi, quæ hoc cupiit, imo etiam jussit. Quod manifesto falsum videtur, et contrarium decretis Ecclesiæ, quia inde sequeretur, usum calicis laicis restitui oportere.

II. Objectio Arnaldi, et post eum Bosii contra hoc argumentum, tantum abest, ut eis prosit, ut magis damnet. Contendunt non eamdem esse rationem pœnitentiæ, quæ est communionis sub utraque specie ; quia hæc « abrogata est a concilio œcumenico Constantiensi, decreto solemni, quod instauravit concilium Tridentinum, cum Ecclesia non intromiserit remissionem salutaris usus pœnitentiæ antiquæ decretis, sed eam tantum passa sit, tulerit, toleraverit συγκαταβάσει, con- *Indulgen*
tra id, quod sentiebat, et cupiebat, nulla lege ea de re lata. » Verum hoc ipso Ecclesia, et synodus Œcumenica reæ sunt ex fundamentalibus eorum dogmatibus. Aiunt traditionem, « quam complectuntur canones, et concilia, esse normam veritatis catholicæ secundum Patres, et articulum fidei. » Varia similia dictitant, quæ protulimus libro superiore cap. IV.

III. Ex iis colligere licet directa, et clara consequentia, Ecclesiam non potuisse, nec debuisse abolere eum usum communionis, qui originem traxit ex traditione, ac proinde non minus immutabilis est, ac prisca pœnitentia. Itaque ex vestra, o Pœnitentiarii, sententia, atque ex vestris principiis colligendum est, ab Ecclesia, et a conciliis violatum esse jus divinum, et horrendum admissum sacrilegium calicis sublatione, quam intromiserunt; quemadmodum etiam eodem crimine sese attaminarunt, quia saltem *concesserunt*, ut dicitis, usum pœnitentiæ ei contrarium, quem traditio, canones, concilia, et universa Ecclesia probarant, constituerant, confirmarant per tot sæculorum decursum.

IV. Quod vero profert Bosius, « Communionem sub utraque specie nunquam fuisse observatam in omnibus partibus Christianismi, ut observata fuit consuetudo aliquandiu ab Eucharistia secludendi pœnitentes, et in pœnitentia eos detinendi, antequam communicarent, » id temere profert, dicitque, quod nescit, et se implicat mæandris ignorantiæ, et erroris, quibus expediri nisi longa disputatione, et justo volumine, hac de re, non posset. Ab eo labore nunc supersedebo, oraboque lectorem, ut interea, dum rem

copiosius elucidem, satis habeat ea expendere, quæ diximus superioribus libris, et præsertim quidem lib. II, c. VIII et seqq. de pœnitentia primitiva, quæ multum abest, ut tam antiqua, aut tam late recepta fuerit, quam communio sub duabus speciebus, ut ostendimus in lib. II.

V. Quamvis hæc ratio communicandi non obtinuisset per omnes partes Christianismi (quod falsum est, si rem ita intelligat, sicut debet, ut laici nunquam communicaverint sub duabus speciebus in aliqua parte Christianismi) saltem dubitare non potest, si vel minima ei sit eruditio, licitum hoc fuisse per totam Ecclesiam; ac proinde vituperandam esse Ecclesiam pro essentiali axiomate hujus factionis, quod potestatis suæ limitibus excesserit, et aggressa sit mutare jus divinum, et caput fidei; cum fideles spoliavit jure, et permissione, quæ illis erant concessa lege, traditioneque Apostolica, et divina.

CAPUT XXI.

Qua ratione obsoleverit pœnitentia vetus. Arnaldum dicta a se mala fide retractasse, et a se ipsum dissentire, ut et doctorem theologum Bosium. De lege, cujus natura sita est in eo, quod ea teneantur illi, quibus lata est. Vetere pœnitentia nos non amplius teneri. Qui possit esse utilis. Legem variis modis posse aboleri.

I. Bosius immoratur adhuc exemplo communionis sub utraque specie, et eo quod dixi, pœnitentiam veterem *revera abrogatam fuisse constitutionibus contrariis*, contendit me mira repugnantia a me ipsum dissentire. Sed profecto oportet hominis mentem emotam fuisse nimia meditatione, vel festinatione, cum opusculum suum componebat. Hoc malo de eo judicium ferre, quam illum malitiæ insimulare, aut fraudis, aut alius delicti, quemadmodum videtur mereri hæc calumnia, ut paulo post ostendam. Prius enim oportet, pauca me dici de abolitione veteris pœnitentiæ.

II. Inter argumenta, quibus indicatur falsitas novæ hujus doctrinæ, non minimum est timiditas, atque inconstantia eorum, a quibus inventa est vel defenditur, in ea in publicam lucem producenda. Arnaldus pro suo jure in responsione, quam Mileterio opposuit, qui eum insimulabat « damnatæ sententiæ suæ, quia verebatur prodere id, quod ipse sentiebat; dicit, hanc gratiam se a Deo accepisse, ne tremat, cum putat sibi ab illo imponi defensionem veritatis Catholicæ; ac sperare se ab infinita ejus misericordia, non passuram eam ne timore aut commodi alicujus causa contra animi sententiam loquatur, seu ad improbandam doctrinam, quam veram credit, seu ad probandam, quam falsam putat. » Certe si Deus hanc illi gratiam aliquando concessit, accepta gratia recte non est usus. Fuit illi *gratia sufficiens*, quam ejus factio adeo aversatur, et qualis nunquam ullum effectum gignit.

III. Quisquis leget in superiore libro propositiones collectas ex doctrina Arnaldi, ac præsertim repugnantes, nunquam illi honorem tribuet, quem sibi vindicat, et jactat. Contra judicabit homine nihil esse mutabilius, atque inconstantius in nova, quam profert, doctrina; eumque in posterioribus libris retractasse propositiones, quas ediderat in opere *de frequente communione;* quamvis minime oblitus sit artium solemnium iis, qui condunt novas opiniones, vel sectas, quæ oppugnant fidem, aut mores Ecclesiæ catholicæ, cum veritatem profiteri passim declinarit, et ambiguis loquutionibus usus sit. Rem sat clare demonstravi ad memoratas propositiones; quod meminerint, qui hæc legent, ut sciant Arnaldum ejusque patronum hic bona fide non agere, et secum ipsos dissentire, dum nunc fatentur pœnitentiam antiquam abrogatam fuisse, atque apud fideles obsolevisse, nunc antiquatam negant. Vide quæ hac de re diximus lib. VII, c. XXI et seqq.

IV. Ne prorsus tamen hic omittam, quod ad rem facit, quomodo Arnaldus contendere potest antiquam pœnitentiam nunquam fuisse abrogatam, qui rem tam aperte affirmavit in omnibus libris. quos emisit post operis magistri sui editionem? Sed ante omnia sciendum est, quid sit abolere legem, vel consuetudinem receptam in quapiam societate.

Theologi, et jurisconsulti hac in re consentiunt, statuuntque, naturam legis sitam

esse in eo, quod ea teneantur ii, apud quos fertur, cum possit obsequium extorquere. Sic Aristoteles *Eth.* lib. X, cap. x. Ὁ δὲ νόμος, inquit; ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν : *lex potestatem habet cogendi.* Sic S. Thomas[1] : « dicitur lex a ligando quia obligat ad agendum. »

V. Hoc S. Hieronymus exponit copiosius ad verba Pauli I *Cor.* VII, ubi negat se præceptum accepisse a Domino Nostro de virginitate, sed ait se hoc consilium proponere. « Quod enim præcipitur, inquit[2], imperatur; quod imperatur, necesse est fieri, nisi fiat, pœnam habet; frustra enim jubetur, quod in arbitrio ejus ponitur, cui jussum est. » Unde hoc colligitur : dempta necessitate parendi, legem aboleri; quod contingit per posteriorem legem, aut consuetudinem contrariam, ut probavimus lib. II, c. IV.

VI. Arnaldus autem aperte fatetur « antiquis legibus de pœnitentia, etiam in eo quod pertinet ad dilationem absolutionis, et communionis, nos omnino non teneri, quemadmodum olim. » Alibi etiam non diffitetur[3] eam « Pœnitentiam antiquam sequentibus sæculis non fuisse præceptam, ut fuerat in aliis; » sed hoc potissimum urget, *quod tamen semper probata fuerit.*

Igitur lege antiqua de pœnitentia non amplius tenemur, nec habet illa ἀναγκαστικὴν δύναμιν, *virtutem coactivam;* sine qua lex stare non potest, ex doctrina Arnaldi. Qui tamen contrarium docet, ut superiore libro ostendimus, in quo hominis repugnantes propositiones contulimus.

Duobus modis lex extinguitur.

VII. Quam in rem observandum est, legem posse extingui, et aboleri duplici ratione; primum diserte; ita ut ejus observatio vetetur. Sic præceptio veteris Ecclesiæ, aut ejus certe permissio, de communione sub utraque specie erga laicos, ita fuit abrogata, ut eis illicita facta sit. Deinde abolitio legis pertinet tantum ad necessitatem parendi, quæ tollitur ita, ut impune postea liceat violare aut præceptum, aut prohibitionem legis.

VIII. Exemplum hujusce rei habemus in lege, quæ vetabat vesci sanguine bestiarum, aut carne earum, quæ suffocatæ fuerant, de qua diximus lib. II, c. I, § 6, ubi ostendimus diu eam viguisse, primum observatione Ecclesiæ universalis, deinde variarum peculiarium; nunc obsolevit, quod attinet ad necessitatem ei parendi, et ad pœnam. Nam si quis sponte sua vellet parere ei priscæ constitutioni, et abstinere a vetitis illis cibis, si modo nullum præberet scandalum; nec aliis eamdem legem imponere vellet, non posset reprehendi. Attamen solemus dicere, plane abrogatam eam esse legem. Usque adeo verum est, naturam legis sitam non esse in solo legislatoris præcepto, quo actio quædam præscribitur; sed oportere necessitatem parendi ac coactionem accedere, sancita pœna in eos, qui nollent parere.

IX. Præterea adhibenda est distinctio in legibus ecclesiasticis, ac, ut loquuntur, *Positivis.* Aliæ enim præscribunt officia, quæ possunt privatim fieri, quale est abstinere ab esu sanguinis, et carnis suffocatæ. Aliæ vero ea jubent, quæ sunt palam facienda. Ad priores quod attinet, contingere facile potest, sublata necessitate parendi, actionem in se spectatam non prorsus vetari, si modo prudentia adhibeatur. Verum res, quæ fiunt coram omnibus, quamvis non sint malæ, imo etiam speciem quamdam utilitatis præ se ferant, si restituerentur, postquam diu abrogatæ fuerunt leges, non posset id fieri sine temeritate, nisi ab iis, qui sunt legitima potestate instructi ad rem aggrediendam.

X. Hoc posito, possumus dicere pœnitentiam antiquam, quæ observabatur in Ecclesia primitiva, secundum canones fuisse abrogatam; legesque, et constitutiones, quibus imponebatur, antiquatas, quod attinet ad cæremonias externas, intacta pœnitentiæ essentia, et institutione divina. Præterea contendimus eam antiquationem factam esse partim sensim, et intromissa consuetudine contraria, partim etiam disertis constitutionibus, et præsertim quidem ea, quam eruditi theologi collegerunt ex concilio Tridentino, prout antea animadvertimus.

XI. Itaque quoniam antiqua illa disciplina mutata est, neque amplius viget, non tantum nulla nobis est amplius ejus observandæ necessitas imposita; sed nec expedit eam in usum revocare, nec tanta mutatio in regimine animorum fieri potest, nisi auctoritate concilii Œcumenici, aut Summi Ecclesiæ Pastoris. Igitur multum abest, ut privatus sacerdos debeat simile quidpiam aggredi, aut eo audaciæ devenire, ut novas leges de pœnitentia pro arbitrio condat, resectis iis ex veteri pœnitentia, quæ resecari debere videntur, minimaque ejus parte conservata; qua mu-

1 I II qu. XC, art. 1. — 2 I *cont. Jovin.* col. 465. — 3 Præf. lib. *de freq. comm.* vide lib. VII, cap. XXIX.

tatione fit, ut non possit amplius dici pœnitentia vetus, et publica, ad quam respiciunt canones, concilia, et scripta Patrum, apud quos servatæ sunt ejus leges, atque incolumis est memoria. Intelligo autem solam dilationem communionis, quam ostendi, perspicuis argumentis, non fuisse pœnitentiam antiquam, de qua loquimur, et quam vocamus canonicam, et publicam.

XII. Hoc probe observandum, ut intelligatur calumnia Bosii, et quam injuste me repugnantiæ insimulet; qua de re initio capitis acturum me promisi. Contendit me a me ipsum vehementer dissensisse, quod cum dixissem, « divinam illam, et adeo antiquam consuetudinem pœnitentiæ, explicatam in libro *de frequente communione* abrogatam fuisse constitutionibus contrariis totius Ecclesiæ, et maximorum Pontificum; » postea fassus sum, « eam posse etiamnum observari cum laude, et merito, eamque esse utilem, imo necessariam pro occasionibus. » Hanc nobis calumniator repugnantiam objicit, quæ potest a lectore haberi exemplum insigne malæ ejus fidei, et admonitionis loco, ne ejus imposturis temere fidem habeat.

XIII. Prior harum propositionum est in epistola *ad Reginam*, pag. 3, ubi ea monui de consilio horumce reformatorum, quale ipsi hoc descripserunt in opere *de frequente communione*; dixique homines « aggressos esse reformare consuetudinem receptam, et probatam usu Ecclesiæ, eamque revocare ad antiquos mores, olim quidem observatos, sed jam intempestivos, et qui revera aboliti sunt contrariis constitutionibus, » etc. Posterior vero, quam ex opere meo profert quasi repugnantem, petita est ex lib. III, c. VIII, § 3 et 6, ubi agens de dilatione communionis usitata in veteri Ecclesia erga pœnitentes, concessi, etiamnum hodie utile posse esse id institutum; ut si quis, humilitate animi, aut consilio directoris abstineret a participatione mysteriorum, aut etiam jussu Ecclesiæ ita se gereret, quæ certis in delictis a canonibus signatis jubet reos a communione aliquandiu arceri.

XIV. Itaque de illa dilatione, ac separatione ad tempus a communione dixi, eam posse esse utilem, et cum merito conjunctam, (quod hujus libri cap. II pluribus explicui,) non vero de *usu antiquæ Pœnitentiæ*, ut falso habet Bosius; qui pro solemni malitia sua dissimulat id, quod sentire me dixi de duobus illis usibus; meque contendisse, separationem illam a communione non esse pœnitentiam antiquam, et canonicam, de qua agimus; quod sæpe testificatus sum, et præsertim quidem lib. II, c. XI, ubi rem invictis argumentis demonstravi.

XV. Ad animum etiam minime revocavit, quod tam sæpe repetieram[1], scriptorem libri *de Frequente communione* contrarium fecisse ejus, quod pollicitus erat; cum enim, ut ostendi, animus ei fuisset restituere pœnitentiam antiquam, prout invenitur in canonibus, et in scriptis veterum Patrum; propterea que ingentem copiam locorum collegisset ad eam confirmandam; attamen remisit quidquid habebat proprium, atque essentiale, nec quidquam ejus retinuit, præter unum ritum, qui non pertinebat proprie ad pœnitentiam canonicam, a qua sæpe erat sejunctus.

XVI. Profecto, si theologus noster paulo diutius rem pensitasset, attendissetque duo illa, quæ legerat in opere nostro, probe sibi cavisset, ne duplicem pœnitentiam misceret, nec repugnantiam mihi exprobraret, ubi nulla prorsus est, quemadmodum ostendi.

CAPUT XXII.

Confutatur quod Bosius objicit de alia quadam repugnantia.

I. Nulla est amplius difficultas, neque repugnantiæ species in eo, quod Bosius nobis ultimo loco objicit. Ait me, cum scripsissem lib. I, c. VI. « Ecclesiam nunquam fuisse sine aliqua pœnitentia, etiam publica, quod attinet ad atrociora quædam scelera, neque nunc ea plane esse destitutam; » dixisse tamen lib. II, cap. III, « plane periisse pœnitentiam publicam, canonesque pœnitentiales vim omnem amisisse. » At facile est intellectu, hominem mala fide se gerere, et conari tantum fallere eos, qui non legent loca, quæ citat, in opere meo; quæ si legantur integra, fraudem ejus, et calumniam aperiunt.

[1] Lib. II, cap. IX, X, XI, XIII; lib. VII, cap. III.

II. Eodem enim loco, quem profert ex lib. I, c. VI, obviam ivi illi objectioni, mentemque meam explicui de vocibus *Pœnitentiæ publicæ*, cum ostenderim, quodnam pœnitentiæ genus ex usu vulgari pulsum existimarem, et quinam canones pœnitentiales contrariis consuetudinibus abrogati fuerint. Diserte dixi pœnitentiam publicam, cujus exstinctus est usus, eam fuisse, quæ variis canonibus constituta fuerat; quibus plures anni imponebantur pœnitentibus, antequam absolutionem consequerentur; et qui præscribebant quatuor illos ordines celebres in monumentis veterum, cum omnibus eorum circumstantiis, de quibus egi lib. II, c. XIII. Denique dixi pœnitentiam publicam quæ obsolevit, eam esse quæ observabatur temporibus SS. Basilii, Ambrosii, et Augustini, quam Arnaldus elegerat quasi suæ exemplar.

III. Quænam ergo potest esse in memorata oratione repugnantia? Auctor operis *de Frequente communione* annon ejusdem culpæ reus est, similique castigatione hujusce theologi dignus? Fatetur enim pœnitentiam publicam, qualis obtinebat Patrum illorum temporibus, desiisse usurpari, nec nos amplius legibus ejus teneri, ut ostendimus lib. VII, c. XXIII. Attamen idem contendit, pœnitentiam publicam aliqua ratione perseverare. Illudit lectoribus, specie captiosa rationis, et sophistica, aut est summæ ignorantiæ, si putat repugnantias esse, quibus optime inter se convenit, et quorum est manifestus consensus.

IV. Hæc dicenda hic habebam de animadversionibus Bosii, repugnantiisque, quas in meo opere se invenisse existimavit. Cætera enim legentur in antecedentibus capitibus hujusce libri, prout occasio sese obtulit, explicata. Redibimus nunc ad Arnaldum, querelisque ejus satisfaciemus, quæ sunt ei communes cum Patrono Bosio, aliisque minoribus ministris novæ hujusce pœnitentiariæ officinæ.

CAPUT XXIII.

Arnaldum immerito dicere se alienum esse ab ira, et violentia. Contrarium probatur primum conviciis, maledictis, et aculeatis dictis operis de frequente communione.

I. Inter alias egregias dotes, quas Arnaldus ingenue fatetur se a Deo accepisse, eminent maxime bonitas ac mansuetudo. De quibus scribens *ad Reginam* ita se jactat : « ad me quod attinet, Domina, fateor cum sim alienissimus ab ira ac violentia, quas P. Petavius in suo opere testatus est » etc. Non exigua est virtus, neque parva laude digna ea animi moderatio, et æquanimitas, quæ nos immunes reddit iræ, etiam cum non sine ratione ei fræna laxare posse videmur.

Si hoc testimonium, quod de se fert Arnaldus, verum est, egregia pars ei obtigit, estque cur singulares gratias Deo agat, quod acceperit ab eo dotem eximiam, summique momenti, et necessariam officio directoris animorum, quod in se suscepit.

II. Non nostrum est judicare de animo, deque bonis aut pravis affectibus, qui ei insunt. Sed si ex monito, quod Christus nobis suppeditat in S. Evangelio *Matth.* VII, 16, intueamur fructus, quos protulit ejus ingenium, verendum est, ne aliud de eo judicium feratur, neve verba, quibus Arnaldus sibi blanditur, similia sint verbis jactatoris illius, qui Deo gratias agebat *Luc.* XVIII, 11, quod non esset similis aliis hominibus, ac nominatim Publicano, quem præ oculis habebat, ex quo superbiendi occasionem arripiebat, sese arte rhetorica cum illo comparans; ut dum illum deprimebat, laudes suas extolleret, majoremque splendorem conciliaret magnifico virtutum suarum encomio, quod ipse pronuntiabat.

III. Ut ergo certo intelligamus, an Arnaldus *alienissimus sit ab ira, et violentia*, quas aliis exprobrat, ut nos vellet credere, lustrandi sunt libri, quos suo nomine edidit, atque ex iis proferenda indicia modestiæ, et mansuetudinis, quas sibi tribuit. Re ipsa comperiemus contrarium ejus, quod præ se fert, ac necesse

esse, hominem summopere occæcatum esse φιλαυτία, si serio, et re expensa sibi testimonium hoc exhibuit. *Amore sui.* Scripta enim ejus mordacissima sunt, plena felle, consita convitiis atrocibus, et calumniis plectendis ex legibus divinis, atque humanis; quibus mordet ac lædit existimationem, non tantum singularium virorum, sed etiam ordinis religiosi integri. Rem ostendamus, incipiamusque a libro *de Frequente communione*, cui Arnaldus nomen suum mutuum dedit; quamvis non sit verus ejus auctor; quod patet testimoniis, argumentisque certis.

Hæc convitia, quæ hic scriptor profudit contra scriptorem libri Anonymi, adeo frequentia sunt, et abnormia, ut vel amicis Arnaldi improbata fuerint.

Eum vocat subinde « ignarum; ait esse hominem, qui testatur sibi nota tantum esse axiomata Patribus ignorata, et ignota quæ Patres norant. » Ei tribuit « ignorantiam portentosam. » Negat eum « intelligere Concilia aut Patres. » Contendit « exiguum homini inesse judicium, judiciaque ejus esse temeraria. » Vituperat ejus « aberrationes. » Objicit ei « imposturam ac calumniam odiosam. » Dicit « eum magna imprudentia ausum esse confirmare pravam suam doctrinam. » Alibi sic loquitur : « Quid potest dici de tuis calumniis, tuaque cæcitate. » Vituperat « pravam ejus rationem agendi. Affectus, inquit, quo cupis defensam pravam tuam agendi rationem præpedit tibi judicium, at memoriam a te retineri par est. » Ait eum « præcipites mittere animos, sine ulla prudentia, ad periculosam frequentationem sacramentorum, » et quod plus æquo exspectet a divina misericordia. « Referre eum imperitos illos Empiricos, qui nulla ratione habita variarum temperationum, affectionumque ægrorum, omnibus idem remedium præscribunt, et plures multo occidunt, quam curant. » Illum « abuti simplicitate viventium, et auctoritate mortuorum. »

V. Eum insimulat « aperti mendacii, aitque quidquid protulit ex Patribus, esse duntaxat collectionem citationum falsarum, aut contrario sensu intellectarum; summa audacia ausum esse corrumpere sacra verba Concilii. » Illum confert cum hæreticis, aitque « eum accurate imitari artes inimicorum Ecclesiæ : Ejus regulas contrarias esse sanctitati doctrinæ Jesu Christi : Eum evertere sanctissima axiomata religionis Christianæ : Alienum esse a spiritu ac sensis Ecclesiæ : Ei esse contrarium : Meras hæreses eum docere : Non judicare nisi ex specie externa, ut faciebant Pharisæi : Nescire, cujus spiritus sit : Instar Pharisæi, agere de augustissimis religionis nostræ mysteriis. »

VI. Contendit « eum abuti nomine sanctorum, ad constituendas pravas suas regulas; et consectaria, quæ ex iis ducit, tam esse aliena ab eorum doctrina, quam errorem a veritate. » Insimulat « eum temeritatis ac injustitiæ. Dicit « sola ignorantia posse excusari ejus blasphemiam; sed non esse excusandam in eo, qui alios aggreditur docere : Omnem ejus orationem niti tantum perpetua ambiguitate, et eversione ordinis a Jesu Christo constituti, in rationibus consequendi salutem : Ejus doctrinam contrariam esse doctrinæ sanctorum, et periculosam animis, contrariam etiam primis motibus pietatis Christianæ, et complecti hæresim Lutheri, et Calvini. » Qualia habet integro cap. IV, partis III, quod hoc elogio caritate, ac mansuetudine referto claudit : « Plura non dico. Frustra teret tempus, qui confutet, quæ sunt tantum proponenda iis, qui vel minima pietate tincti sunt, ut rejiciantur quasi impia. Sunt tantum proferenda hæc axiomata, ut destruantur. Blasphemia, quam complectuntur, adeo est manifesta, ut oculos illico percellat; impietasque adeo clara et crassa, ut non indigeat convictione. »

VII. Hominem vocat « Prædicatorem serpentis, » utque cumulum addat bene dictis, quibus mansuetus ac proximi amans director adversarium onerat, finem imponit operi hisce verbis : « eum oppugnare aut veritatem erroribus manifestis, aut innocentiam calumniis apertis; atque in utroque non tam in homines eum invehi, quam in Jesum Christum ipsum; sive eversa ejus Evangelii doctrina, sive læsa existimatione servorum ejus; eo periculosius, inquit, quod tegens maledicta tua obscuritate verborum, clamque illa serens vis simul oppugnare veritatem, eique eripere rationem sese defendendi. »

VIII. Sic, ut recte observavit virtute ac eruditione insignis episcopus in examine ejus operis[1], optime consentiunt ultima primis, eo quod « referta sint convitiis, et contumeliose dictis, non in singularem duntaxat virum, sed contra totam societatem Ecclesiæ proba-

1 [illegible]

tam. » Itaque « ex introitu atque exitu libri, qui sunt veluti duæ januæ, intra quos clauditur, facile est intellectu, qui flores maledicæ rhetoricæ sint per totum opus sparsi. »

CAPUT XXIV.

Idem probatur aliis contumeliosis dictis ex Admonitione.

I. Scio posse pro Arnaldo responderi ad ea, quæ capite superiore dixi, de stylo mordace, et maledico operis *de frequente communione*, cum ejus scriptor non sit, non esse rationem libri ab eo repetendam, sed a magistro, qui eum composuit, et præscripto discipuli nomine edidit. Verum inanis est hæc defensio, quia Arnaldus non tantum passus est nomen suum ab alio sumi, sed pergit suum esse hoc opus dictitare, qua ratione omnium ejus erratorum rationem reddere necesse habet.

II. Sinamus eum frui gloriola, et existimatione, quam sibi eo opere supposititio comparatam censuit, transeamusque ad scripta, quæ post ejus editionem emisit; et videbimus quod attinet ad convitia, maledicta, et mordacia verba, magistrum esse tironem, si cum discipulo conferatur.

Incipiam ab admonitione, quam Arnaldus inseruit editionibus, quæ primam sequutæ sunt, et quæ venenata est satira, quæ turget felle, ira, minis, et furore animi præter modum affectui indulgentis, qui ultionem sectatur, et bilem fundit in innocentes æque, ac in eos, a quibus se læsum putat.

Metuendus vir, forte et insontem accusaret.

Δεινὸς ἀνήρ, τάχα κεν ἀναίτιον αἰτιόῳτο.

III. Illustrissimus Præsul[1], de quo superiore capite dixi, jam eum admonuit ea de re, questusque est, et quidem merito, « de horrendis Admonitionis objurgationibus, ubi singuli calami ductus sunt aculeatissimæ spinæ, quæ possent sanguinem elicere, et lethalia vulnera inferre iis quos aggreditur, si eorum fama penderet ex ejus judicio; aut si sat magna polleret auctoritate, ut ejus maledicta pro veritate explorata haberentur. » Ægre fert virum, « qui est presbyter, doctor, director conscientiæ, reformatus, et reformator, » credidisse sibi licere, « vomere tot convitia in integram societatem, ut satisfaciat iræ, qua in unum virum incensus est, et quam nimium testatam fecit, quod dicat se ab eo nimis male habitum e suggestu. »

IV. Miratur hominem, qui tam multa profert exempla, et dicta perfectorum illorum exemplarium directorum animorum, S. Caroli, et episcopi Genevensis, totque aliorum, omni virtutum genere insignium, et præsertim quidem iis, quæ egregium directorem faciunt, quales sunt caritas, patientia in ferendis injuriis, mansuetudo, benignitas; miratur, inquam, Arnaldum, qui eorum vestigia sequi sese profitetur in iis, quæ de vita spirituali docuerunt, tam barbare atque inhumane egisse cum ordine religioso, ut ulcisceretur injuriam ab uno viro acceptam.

V. Quærit an sequatur exempla ac præcepta episcopi Genevensis, aliorumque sanctorum, qui scribit « posse se facere, ut recidat in caput P. Jesuitæ, totiusque ejus ordinis ignorantia conspicua, qua oppugnat mysteria, quæ ostendit a se nullo modo intelligi ? » An fructus edat rhetoricæ Christianæ, qui scribit « satis esse, ut quis habeatur inimicus ejus ordinis religiosi, qui se non profitetur ejus amicum, atque eum irritari ab iis, qui ei non adulantur. » « An ea dicta, inquit, quibus conflata est ferme tota pagina decima admonitionis tuæ, et quæ qui non legent in tuo libro, vix mihi credant proferenti; an ea dicta exacta sunt ad leges Christianismi ? » Estne, inquis, pietas Christiani, prudentia presbyteri, gravitas concionatoris, modestia hominis religiosi, et perfectio ejus ordinis, qui se omnes alios supereminere contendit, etc. An eo modo vovent se nullos accepturos episcopatus, ut postea spernant episcopos ?

VI. Quærit, an hoc sit signum, ex quo constet esse imitatorem episcopi Genevensis, et aliorum SS. directorum, quod falso eos accuses « quasi, credant esse Jesuitam perinde esse, ac dignitatem obtinere sublimem atque eminentem, qua attolluntur supra primores quosque Ecclesiæ ; » Et paulo post, « cum ea Societas, si ei credimus, tota sit erudita, ac theologiæ cognitione imbuta, filios ejus natura esse theologos ; Velle eam

[1] [illegible]

persuadere id, quod est in se infirmissimum, et imprudentissimum, superare maximam vim ac sapientiam aliorum. »

Cupit scire, ex qua vena profluxerit in calamum Arnaldi fel tam tetræ accusationis contra integram societatem, qua insimulatur, quasi animus ei fuerit « profanare templum convitiis, cathedram veritatis mendaciis, et ministerium verbi pacis, objurgationibus scandalosis ac seditiosis. Hanc vero ostendunt inquit Arnaldus in *Admonitione*, perfectionem illam, quam sibi tribui volunt, dum conantur aliquo modo consecrare affectus, ac commoda sua reverentia, quæ debetur loco, in quo ea tuentur. » Præterea ait « eam societatem contendere se habere clavem scientiarum. »

VII. Quid dicemus de summa ira, qua director ille *alienus ab ira, et violentia*, invasit eum, quem putabat causam querendi sibi præbuisse? Incomparabilis præsul, quem memoravi, aliquot enumeravit, additque « sibi cor dolere, dum movet tot sordes, dumque animo obversatur fel, et venenum quibus Admonitio Arnaldi redundat. » Talia omitto, quia pertinent tantum ad membrum unum hujus corporis; quamvis scommata, verbaque ignita ac cruenta, quæ contra eum vomit, sint parum decora, et pudenda in animo, et in calamo ejusmodi viri.

CAPUT XXV

Idem probatur ex eo, quod Arnaldus scripsit in epistola ad Reginam. De duabus dotibus necessariis bono directori, mansuetudine, et humilitate; quarum neutra cernitur in ea ratione, qua se gessit Arnaldus.

I. Tandem Arnaldus ne iram quidem compescens in epistola ad Reginam, in qua professus est *se esse alienissimum ab ira, et violentia*; et in qua, quamvis id non esset pollicitus, debuisset magis affectui suo moderari, invehitur more suo, et profundit innumera atrocia convitia, et calumnias contra eumdem ordinem religiosum.

II. Ait, eos « obsidere Magnates, irritare parvos, hos aggredi, commodis alios capere, tentare omnes; ponere omnem spem suam de successu cœptorum suorum in numero sociorum, fautorum, atque amicorum; qui plura habent brachia, quam gigas ille fabularum, ad movendas omnes machinas aptas ad efficiendum id, quod cupiunt etc. qui conantur suffocare vocem publicam, quæ non multum iis favet, vagis rumoribus, quos quaquaversum spargunt, et qui libris eorum conciliant famam artificialem, quæ tota nititur ipsorum plausibus et laudibus, quas mutuas accipiunt ab amicis, et quæ sponte sua cadit, instar domus in arena ædificatæ. »

III. Ait eosdem *invenisse falsas accusationes*, adversatos esse episcopis, et Jesuitam, qui contra ejus librum concionatus erat, « satisfecisse pro contumeliose dictis in eorum honorem. » Quod omnes norunt, manifesto falsum esse atque ab illo maligne inventum.

Dicit eosdem « conari Reginæ animo inserere consilia plena violento affectu, quo aguntur. »

IV. Hoc est specimen caritatis, modestiæ, ac mansuetudinis directoris, qui immunis est *iræ ac violentiæ*, atque adeo omnis affectus; qui totus imbutus est traditione, Patribus, et conciliis; qui doctrina sua, et moribus retulit sæculo nostro perfectam imaginem veterum illorum doctorum, et Patrum spiritualium, qui erant in Ecclesia primitiva; quorum zeli, et pietatis non minus, ac prudentiæ, et scientiæ hæres est. « Nam commotus mera caritate, et sua commoda minime spectante, cum videret tempore nostro, horrenda cæcitate, usque adeo remissum esse de disciplina Apostolorum, et Jesu Christi, ut videatur opera data esse, ut vel ipsa ejus vestigia delerentur; conatur verbis, et scriptis revocare ejus usum, et excitare apud nos zelum primorum Christianorum. » Unde colligit, « non posse sat magnas gratias haberi ejus meritis, » ac factionis, quæ idem consilium de reformatione adjuvat.

V. Profecto solum discrimen, quod deprehenditur inter facta, et dicta novorum horumce pœnitentiariorum; et repugnantia, quæ est inter testificationes mansuetudinis, et caritatis, et inter facta plena hostili animo, et barbarie, quorum aliquot indicia ex illorum scriptis produximus, cum sint, ut veteres sapientes dixerunt εἰκόνες τῆς ψυχῆς οἱ λόγοι *sermones imagines animi*; omnia, inquam, hæc indicia, quæ oculis nostris, et manibus subjecta sunt, in animum nostrum revocant

memoriam doctorum illorum[1], ac si ipsis crederetur, prophetarum, ad quos a veris doctoribus, ac prophetis dignoscendos hanc nobis summus magister, et director regulam dedit, quam hisce hominibus applicuimus; unde intelleximus, quinam essent, non ex verbis et pollicitationibus, sed vere, et rebus ipsis.

Duæ dotes bono directori necessariæ: mansuetudo et humilitas

VI. Duæ sunt dotes prorsus necessariæ bono magistro, et directori, quas Dominus noster in Evangelio nos docuit; cum se *mitem, atque humilem corde* esse dixit *Matth.* XI. 28, quarum altera est mansuetudo, altera humilitas. Ad priorem quod attinet, vidimus, quantum agendi ratio Arnaldi ab ea sit aliena, quamvis humanum se fingat, actumque caritate mera, et commodorum suorum minime studiosa. Neque enim se continuit intra limites responsionis, si non mansuetæ, et benignæ, at certe Christianæ; quæ sic vehemens esset, ut minime perfringeret leges humanitatis, et caritatis, nimio affectu, convitiis, ac contumeliis, quibus insectatus est non doctrinam unius viri, aut ipsum hominem, sed integrum corpus ordinis religiosi, et societatem per universum terrarum orbem sparsam; in qua sunt multa millia servorum Dei, qui nunquam quidquam audiverunt de Arnaldo, neque de ejus utilitatibus, et rixis, nec ullum certamen cum eo habent. Attamen eadem continentur castigatione, et sententia damnationis, quam summus iste Judex pronuntiavit in universam societatem, in quam sunt adscripti.

VII. Humilitatis vero exiguam rationem habuit hic director, ut liquet cum ex vindictæ cupiditate, nimioque affectu, quæ cum ea consistere nequeunt, tum etiam ex aliis indiciis. In hisce recenseo jactantiam, contemptumque arrogantem, ac superbum, quo excipit universam religiosam societatem, quam aggreditur. Dixeris, si audias admonitionis ejus verba, esse Herculem, qui concurrit cum exercitu Pygmæorum, usque adeo eos spernit, provocat, ac dejicit ad pedes suos. « Audacter, inquit, producant in arenam fortes illos athletas, quos minitantur nobis etc. firmi stabimus contra omnes eorum impetus. »

VIII. Alibi scribit theologos « hujus Societatis non agnoscere pro theologis eos, qui norunt doctrinam Patrum; et contendere suspectam esse oportere doctrinam, quia stabilitur antiquitate. »

Denique eximius hic doctor, invictusque Athleta, agens de universo ordine: « In nos, inquit, insurrexerunt tanta violentia, ut moderatio ipsa nostra eos irritasse videatur. Conabimur, Deo juvante, omnes illorum conatus repellere, et bellum propulsare, quod nobis sponte sua denuntiarunt. »

IX. Judicet nunc lector, an illæ minæ consentiant cum humilitate, quæ postulatur a bono directore; anve ridenda ac stupenda simul non sint puerilia ista dicta, quibus videmus adolescentem, qui vix scamna, et scholam reliquit, tam magnifice de sua eruditione, suoque ingenio sentire, ut credat integram societatem cum illo velle committi, ac bellum gerere; aut si hoc fiat, se posse solum impressiones ejus sustinere ac propulsare. Nec satis illa habet, sed de ea erudienda loquitur, ignorantiæque accusat. Verum ubi, Arnalde, usque adeo doctus factus es? Quodnam specimen nobis dedisti tam raræ eruditionis? Quemnam ingenii tui fœtum emisisti, in quo eluceat tam omnibus numeris absoluta eruditio, et tam accurata Antiquitatis notitia?

X. Quamvis opus *de frequente communione* tuus esset fœtus, aliudque præter nomen ad id contulisses; nullam tamen rationem haberes intumescendi, neque tam magnifice de te sentiendi. Ne quid dicam de erroribus, deque erratis ingenii, et eruditionis, quibus refertus est is liber, et quæ per totum hoc opus referimus, et oppugnavimus; quod potest in eo laudari, non est magni momenti. Eruditio est vulgaris, nec quod docet de pœnitentia publica aut primitiva, admodum est exquisitum. Nihil habet novi, nihil rari, nihil, quod alii ante eum non pertractarint melius, accuratioreque, et dilucidiore ordine. Non dicam, quid hac in re ignorarit, quod sine dubio multum superat id, quod intellexit; nec repetam hic hallucinationes erroresque crassos, quos admiscuit paucis illis, quæ intellexit.

XI. Si mihi objicias ingentem illam multitudinem auctoritatum, et testimoniorum, quæ fucum faciunt, laudemque, et admirationem eliciunt ex ore, aut penna eorum, qui non satis periti sunt scientiæ SS. Patrum, et antiquitatis ecclesiasticæ, vel rem attente non excusserunt; pleraque jam collecta fuerant a recentioribus scriptoribus, qui de pœnitentia scripserant. Decretum etiam Gratiani

1 *Matth.* VII, [illegible]

magnam eorum partem suppeditavit. Denique nihil habet singulare is liber, quod attinet ad eruditionem, aut ad exquisitam illam, et solidam theologiam, quam novi pœnitentiarii sine fine jactant, et quam ejus operis auctor, et ejus discipulus Arnaldus sibi arrogant, exclusa societate, cui usque adeo offensi sunt et in quam tam superbe invehuntur. Rem hactenus demonstravimus, et pluribus etiam demonstrabimus, Deo juvante, in aliis operibus, quæ eadem de re paramus; ubi poterimus pluribus rem persequi, et magis dilucidare, quod spectat ad sacramentum Pœnitentiæ, et disciplinam, quæ in eo observatur a prisca Ecclesia; expositis iis de rebus vera Antiquorum sententia, discussisque mendaciis, et erroribus, quibus eam ignorantia ac superbia obscurare, ac corrumpere conatæ sunt.

CAPUT XXVI.

Insigne exemplum calumniæ, qua usus est Arnaldus, et quod hausit ex infami libello de Theologia Morali Jesuitarum. Damnatio ejus libelli decreto supremi Senatus Burdegalensis.

I. Alio præterea vitio laborat director noster, et quo liquet deesse illi virtutes duas necessarias ad feliciter sacrum id ministerium exercendum, quas memoravi superiore capite, hoc est, mansuetudinem, et humilitatem. Vitium illud est mentiendi libido, præsertim quando conjuncta est cum impostura, et calumnia; cum quis religioni non ducit lædere existimationem alienam, falsis accusationibus, et criminibus confictis, quorum eum, qui accusatur, reum non esse constat. Extremum est hoc vitium, quo creaturæ malitia pertingere queat, quod Deus potissimum abhorret, atque ex quo Scriptura sacra nomen fecit acerrimo, et maximo hosti humani generis: *Imitantur illum*, inquit eadem Scriptura, *qui sunt ex parte illius*[1].

II. Ejus vitii singulare specimen animadverto in epistola Arnaldi *ad Reginam*; ubi director iste, et dux spiritualis, Apostolus, et reformator Ecclesiæ sine ullo pudore affectui suo indulgens utitur infamibus calumniis, et falsis maledictis, quæ leguntur in infami libello, cui titulus est *Theologia Moralis Jesuitarum*. Ea fuit impudentia, tamque irreverenter habuit regiam majestatem, ut oculis, et auribus Reginæ obtulerit horrendas sordes, et fœditates abortivi illius fœtus; cujus videtur esse pater, aut certe susceptor, quemadmodum etiam operis *de frequente communione*.

III. Non immorabor confutandis calumniis, quas ex eo hausit; quia iis jam satisfactum est variis responsis, quæ objecta sunt libro *de Theologia morali*. Satis habebo hic subjicere, Gallica Lingua, judicium, quod de eo libro tulit nuper unum ex oraculis, ex quibus responsa regiæ Majestatis prodire solent. Est augustus ille Burdegalensis Senatus, cujus decretum dignum est, quod hic inseratur; ut desinamus in hoc testimonio authentico, quo purgabitur innocentia, damnabiturque, ac pudore suffundetur calumnia, quæ est unicum fulcrum, quo hodierni novatores nituntur.

1 *Sap.* xi, 25.

Arrest de la Cour de Parlement de Bourdeaux, la Grand Chambre, et Tournelle assemblées, contre le Libelle faussement intitulé,

La Theologie Morale des Jesuites.

Veu par la Cour, la Grand Chambre, et Tournelle assemblées, la Requeste à elle presentée par le Syndic de la Compagnie de Jesus de Bourdeaux, contenant que depuis nagueres il court en la présente ville par les mains d'un si grand nombre de persones qu'on n'en peut douter, et mesme, à ce qu'on dit, par la campagne, et par toute la Province, un Libelle dif-

famatoire faussement intitulé, *La Theologie Morale des Jesuites*, plein d'impostures, calomnies, fourbes, impietez, et de propositions dangereuses, scandaleuses, et detestables, au grand préjudice des bonnes mœurs, et de la société civile, sans nom, ny d'Auteur, ny d'Imprimeur, ny du lieu où il a esté imprimé, plein aussi d'injures les plus atroces, et calomnies les plus horribles, et infamantes qu'on sçauroit s'imaginer, dont un recueil est fait en la présente Requeste extrait dudit Libelle, qui en charge tres-injustement, et calomnieusement ladite Compagnie, qui en demande la reparation pour l'interest du service de Dieu, et de l'Eglise; et afin qu'on ne croye pas que tant de personnes d'honneur, qui se servent d'eux pour leur conscience, ayent une si malheureuse conduite, comme on pourroit inferer de si meschantes maximes, que le Libelle attribue ausdits Peres, desquels le nom pourroit donner quelque creance, et cours à cette pernicieuse doctrine, au grand prejudice des ames, si on se persuadoit qu'elle est, comme dit faussement ledit Libelle, enseignée par lesdits Peres. ATANT requiert ordonner conformément aux Ordonnances Royaux, que ledit Libelle comme scandaleux, et diffamatoire soit laceré, et bruslé, permettre au Suppliant d'informer contre l'Imprimeur qui l'a imprimé en la présente ville, et contre ceux qui l'ont porté, et débité par les maisons; et faire defenses a tous les Libraires, Imprimeurs, et autres quelconques de vendre ny publier ou retenir ledit Libelle calomnieusement appellé, *Theologie Morale des Jesuites*, à telles peines que de raison : Ladite Requeste répondue soit monstrée au Procureur General du Roy, dattée du trente-uniéme d'Aoust dernier, avec la réponse dudit Procureur General, signée DE PONTAC. Veu aussi le Livre ou Libelle intitulé, *Theologie Morale des Jesuites, contre la morale Chrestienne en general*, duquel est question. Copie d'Arrest cy-devant rendu à la requeste dudit Procureur General, contre un Libelle intitulé, *le Capucin traité*, du vingt-huitiéme May mil six cens quarante-deux. DIT A ESTÉ, ayant égard à ladite Requeste, que la Cour ordonne que ledit Livre sans Autheur, intitulé, *Theologie Morale des Jesuites, contre la morale Chrestienne en général*, sera laceré et rompu dans l'Audience de la Cour, comme scandaleux et diffamatoire contre l'honneur et réputation de la Compagnie desdits Jésuites, et que par le ministère du Procureur General : il sera informé dans le mois contre les Imprimeurs, Autheurs et Compositeurs d'iceluy, et autres qui l'auront publié et publieront à l'advenir à la diffamation de ladite Compagnie : pour ce fait, et pardevers la Cour rapporté y estre pourveu ainsi qu'il appartiendra. Faisant ladite Cour inhibitions et défenses auxdits Imprimeurs et Libraires, d'imprimer ny vendre ledit Livre, aux peines portées par les Ordonnances Royaux. A permis audit Syndic de faire publier le présent arrest par tous les lieux du report d'icelle ou bon luy semblera ; et à ces fins enjoint aux officiers du Roy de tenir la main à l'exécution d'iceluy. Prononcé à Bourdeaux en Parlement, les Grand Chambre et Tournelle assemblées, le deuxième de Septembre, mil six cens quarante-quatre, ainsi signé

DE PONTAC,

Messieurs Du Bernet, *premier président*,

Du Duc, *rapporteur*.

Pro Deo.

PUBLICATION.

Ce jour sixième Septembre mil six cens quarante-quatre, le susdit arrest a été leu et publié, et le Livre mentionné dans iceluy rompu et laceré. A Bourdeaux en Parlement en l'audiance de la Grand Chambre.

DE PONTAC.

DIATRIBA

DE PŒNITENTIA ET RECONCILIATIONE

VETERIS ECCLESIÆ MORIBUS RECEPTA

EX NOTIS DIONYSII PETAVII

In Synesium pag. 60. ad 75. secundæ Parisiensis editionis Anni **MDCXXXIII** nunc primum eruta.

CAPUT PRIMUM.

Nemini reconciliationem, Apostolorum tempore, negatam fuisse demonstratur, ac de variis nominibus, quibus absolutio, ac reconciliatio ab antiquis exprimitur.

Tria præcipue criminum genera ad summam severitatem excepta fuisse, *in Epiphan. Animad.* ostendimus, idolorum cultum, mœchiam, et homicidium; quibus admissis, omnem deinceps, saltem ante ultimum spiritum, veniæ spem, ac reconciliationis ereptam fuisse demonstravimus; sub mortem vero concessa, necne videatur, paulo post dicemus. Sed nonnulla prius a nobis constituenda sunt, quæ ad eam quæstionem necessaria putamus.

Primum, Apostolorum temporibus nequaquam adeo rigidam Ecclesiæ disciplinam fuisse, ut in illa scelera prolapsis præclusus ad communionem vivis ac sanis aditus fuerit. Ut cætera desint argumenta; satis hoc Corinthii illius historia docet; qui cum patris uxore incestas nuptias contraxerat; quem a communione rejectum, et in potestatem Satanæ deditum, Paulus deinde restituit, ut *ex* I, *Cor.* v *et* II, cap. II colligitur.

Atqui genus illud fornicationis tale fuit, quale ne inter gentes quidem reperiretur, ut ibidem queritur Apostolus. Proindeque omni majus adulterio fuit.

Eodem spectat quod de S. Joanne Evangelista memoriæ proditum est a Clemente Alexandrino apud Euseb. lib. III *hist. Eccl.* cap. XXIII, qui adolescentem illum episcopo cuidam in disciplinam traditum, et Christianis initiatium sacris, ac postea depravatum, et in latrociniis, ac parricidiis, atque omni flagitiorum genere volutatum, revocavit ad Ecclesiam, κατέστησε τῇ ἐκκλησίᾳ.

Quin etiam per eadem tempora, nec ille severior usus obtinebat, uti semel duntaxat publicæ pœnitentiæ copia fieret, adeo ut qui ea functus esset, si ad pristina delicta reverteretur, pœnitendi nullum amplius haberet locum. Etenim de Cerdone, qui sub Hygino Papa vixit, et Antonino Pio, refert Irenæus lib. III, cap. IV, eum sæpius ad Ecclesiam venientem exhomologesim fecisse : ac demum abstentum fuisse. Est autem exhomologesis publica pœnitentia, vel ejus pars præcipua. Hoc ipsum et Eusebius testatur lib. IV, cap. XI. Quo circa ubi acrius in Christianos sævire persecutio cœpit, «ne communionis concepta facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu » (ut ait Innocent. epist. III) eam sibi severitatem indixisse videtur Ecclesia, ut et certa criminum genera ab omni spe pacis, et communionis excluderet, et semel duntaxat pœnitentiam cæteris ac pacem tribueret.

Secundo nominum illa notanda varietas, quibus pœnitentium in integrum restitutio, ac redintegratio ab antiquis Patribus, et conciliis exprimitur. Primum, et usitatissimum

est *Communionis* vocabulum, quod *pœnitentiæ* passim ex adverso respondet. Ut apud Ambrosium I *de Pœnit.* cap. I. « Sed negant his oportere reddi communionem, qui prævaricatione lapsi sunt. » Ubi *communio* manifeste *reconciliationem*, et *absolutionem* significat, non autem, ut vulgus existimat, solam Dominici corporis participationem. Nam id ipsum ea voce Ambrosius intellexit, quod Novatiani pœnitentibus denegabant. Id autem peccatorum fuit absolutio. Tum id expressit, quo pœnitentia relaxatur, ut eodem loco his verbis indicat : « Quid autem durius, quam ut indicant pœnitentiam, quam non relaxent? » Relaxatur autem absolutione pœnitentia, per quam ab reatu, et sordibus eximuntur. Proinde et in lib. II, cap. IX cum ita scribit : « nonnulli ideo poscunt pœnitentiam, ut statim sibi reddi communionem velint : » communio nihil aliud est, quam absolutio, et in integrum restitutio. Sic in Eliberitano concilio passim *communionis* vox usurpatur ex multorum sententia : cum certis peccatis ne in fine quidem conceditur. Ita Bellarminus lib. II *de Imag.* cap. II, qui concilium istud propterea non approbat, quod absolutionem etiam in vitæ periculo denegandam censeat. Tametsi quidam jus Eucharistiæ sumendæ *communionis* nomine interpretandum censeant. Bellarmino adstipulatur Baronius *ad A. Christi* 305, ubi et Concilii decretum illud excusat ; « cum multa, inquit, accidere potuerint, quæ nobis sunt penitus incomperta, in quibus austeriora illa lapsis medicamenta oportuerit adhibere. » Qua de re paulo post dicetur.

Sane canon XLVII istius concilii, cum mœchis, qui in fine communione accepta, iterum mœchati sunt, ne in fine quidem vitæ communionem deinceps dandam esse decernat, videtur aliquid amplius significasse, quam usum Eucharistiæ. Nam ista subjicit : « placuit ulterius non ludere eum de communione pacis. » At *communio pacis*, non solam Eucharistiam, sed absolutionem, ac peccatorum relaxationem ostendit.

Præterea *communicatio* nominatur, ut ab Cypriano ep. XII, vel *jus communicationis*, ab eodem *epist.* X. Item *pax*, ut apud Cypr. epist. XIII *et* XXIII, nec non in tract. *de Lapsis* : Et *communio pacis* in Eliberit. canone cit. Tum *arrha pacis* apud Aug. lib. I *de adulter. conjug.* in fine.

Ad hæc *reconciliationis* voce sæpius exprimitur, ut in Carthag. II, can. III et in can. XXXII. In II vero can. IV *reconciliari sacris altaribus* idipsum vocatur : unde Augustinus epist. LIV, *altaris reconciliationem* appellat. Innocentius I epist. III, cap. II, *reconciliationem communionis;* Eligius, *medicinam reconciliationis*, sermone IV.

Appellatur et *remissio* ab eodem Innoc. epist. I, cap. VII, et Cypriano lib. *de Lap.*

Absolutio quoque *peccatorum* ab Eligio, sermone XI, et *Absoluti* dicuntur in Carth. IV, can. LXXVIII. *Veniam* Cyprianus vocat epist. LII. *Viaticum* Agat. can. XV et Felix Papa epist. VII.

Viatic. *Perfect.* *Perfec. particip. tionem* *Admiss.*

Græci porro ἐφόδιον nominant : ut Nic. can. XIII et τὸ τέλειον : ut Ancyranum sæpius, vel τοῦ τελείου μέθεξιν, ut idem can. IX et XXIII. Item δεχθῆναι dicuntur, id est *admitti*, qui reconciliantur, ut in eodem Ancyr. can. VI et δεκτοὶ, qui communicandi jus habent, quibus oppositi sunt ἄδεκτοι. De qua voce observatione dignus est *canon Apost.* XIII qui vulgo mendosus legitur etc. Quæ sic vertit Dionysius Exiguus : « Si quis clericus, aut laicus a communione suspensus, seu communicans, ad aliam properet civitatem, et suscipiatur præter commendatitias litteras, et qui susceperunt, et qui susceptus, communione priventur. Excommunicatio vero protelctur ipsa correptio [a]. » Perspicuum est Dionysium legisse, ἤτοι δεκτὸς, non ἄδεκτος. Quod et sententia requirit. Vetat enim quemquam aut a communione suspensum, aut communionis jus habentem, tam e clericis, quam e laicis, sine commendatitiis ad communionem recipi. Alioqui communione privari jubet, si nondum excommunicatus sit ; aut si jam excommunicatus sit, longius illi pœnæ tempus procedere. At Zonaras, et Balsamo in vulgata lectione misere conflictantur, deque differentia τοῦ ἀφωρισμένου, et ἀδέκτου absurda quædam proferunt. Sed omnino legendum est δεκτὸς. Quippe neminem prorsus ad communionem sine commendatitiis admitti vult, non solum excommunicatum, sed etiam integræ dignitatis, ac status. Ineptum quippe foret in solum excommunicatum hanc ferri sententiam : præsertim cum reliqua καθόλου de utris-

Excommunicati et non communicantis. *Communicans.* *Universe.*

[a] Canon *Apostol.* Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς ἀφωρισμένος, ἤτοι ἄδεκτος ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δέχθῇ, ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθω, καὶ ὁ δεξάμενος, καὶ ὁ δεχθείς. εἰ δὲ ἀφωρισμένος εἴη, ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμός, etc.

que pronuntientur. Ita δεκτὸς est *communionis particeps.*

Præter illa nomina, reliqua sunt ad significandam absolutionem, reconciliationem duo, pœnitentia, et προσφορὰ, quæ est *oblatio*, sive jus oblationis, quæ accuratiori tractatione opus habent.

CAPUT II.

Quemadmodum gradatim pœnitentibus reconciliatio data fuerit, ac de duplici illius genere, perfectæ scilicet, et imperfectæ. Explicatur insignis Cypriani locus. Pœnitentia interdum absolutionem significat. Nicænus canon XIII *exponitur.*

…mu- …nis …tu- …iplex.

Quemadmodum communionis Ecclesiasticæ multiplex fructus erat : ita qui illa privabantur, non ab omnium commodis semper arcebantur; neque qui reconciliatione ac pace restituebantur Ecclesiæ, amissa semper jura omnia recuperabant. Communionis hæc præmia fuere præcipua : immunitas a peccatorum gravium labe; publicarum precum participatio; interesse synaxibus; jus habere oblationis, sive προσφορᾶς. Item ut eo mortuo publicæ pro ipso fierent oblationes, ac preces cum illius mentione nominis : ac demum quod caput omnium, et finis fuit, uti sacramentorum, et imprimis Eucharistiæ participes essent. Jam qui ob delicta sua ab communione præcidebantur eo genere excommunicationis, quod maximum habebatur; cujusmodi erat anathema, omnibus illis carebant : imo vero non aditu solum Ecclesiæ, sed etiam convictu fidelium, ac colloquio, et salutatione cæterisque vitæ communis officiis excludebantur. Quippe τὸ ἀνάθεμα παντελῶς ἀποκόπτειν τοῦ Θεοῦ, ait Chrysostomus hom. *de Anathemate.* Eam ἀκοινωνησίαν παντελῆ vocat Balsamo *ad can.* LXX *Apost.* Quibus autem communio repræsentabatur, ii gradatim ad summum perfectumque veniebant. Siquidem in primo gradu, et προσκλαύσει, limen Ecclesiæ terere, ac se fidelium pedibus advolvere permittebantur. In secundo, paulo interius admissi sunt, ac nonnullarum precum erant compotes, præterquam Eucharistiæ. Sed de hac communionis varietate, ac differentia non hic agere constitui; quæ est notissima, et plurimorum illustrata commentariis. Verum aliud quoddam discriminis caput explicandum est, quod nec adeo vulgare est, et ad propositam disputationem usum habet egregium.

…ium.

Hoc igitur veterum ex lectione didicisse videor, duplex *reconciliationis*, vel *absolutionis*, aut *communionis* fuisse genus : quorum alterum merum, ac perfectum fuit; quod quisque impetrabat, eo jure inter fideles adscribebatur, quo qui optimo : nulla ut a parte communionis esset exceptus : alterum inchoatum erat, et mancum; in quo vel sola peccati relaxatio, et absolutio, sine oblationis et Eucharistiæ jure : vel sine peccatorum absolutione, Eucharistia; cæteraque sunt omnia concessa. Ex quo duæ imperfectæ communionis formæ proficiscuntur. Prima est, cum a peccatorum reatu, atque noxa nondum liberati pœnitentes oblationis, et Eucharistiæ, adeoque cæterorum compotes fiebant. Quod tum usuveniebat, cum necessariis temporibus nullius episcopi, vel presbyteri pœnitentes copiam haberent, sed diaconi duntaxat : qui cum remittendorum delictorum potestate careat; quod unum poterat, ex episcopi mandato tribuebat, ut ad oblationis et Eucharistiæ participandæ jus admitteret.

Absolutionis aut communionis duplex genus.

Hujus insigne testimonium exstat apud Cyprianum epist. XIII, in qua lapsis et sacrificatis, qui commendatitios libellos a martyribus acceperant, si in vitæ periculum incidant, ac nullus in promptu sit presbyter, exhomologesin delicti sui jubet apud diaconum facere, ut pacem accipiant. « Ut qui libellos a martyribus acceperunt, et prærogativa eorum apud Deum adjuvari possunt; si incommodo aliquo, et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata præsentia nostra, apud presbyterum quemcumque præsentem, vel si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit, apud diaconum quoque exhomologesin facere delicti sui possint, ut manu eis in pœnitentiam imposita veniant ad Dominum cum pace, quam dari martyres litteris ad nos factis desideraverunt. » Etenim reconciliatio pœnitentium uni episcopo reservata fuit; presbytero vero nonnisi absente illo, et urgente necessitate concessa, ut antiqui canones edicunt : maxime Carthag. II, can. III et IV, et Carth. III, can. XXXII.

Quamobrem episcopo absente Cyprianus præcipit absolvi pœnitentes a presbytero;

aut, si nullus adsit presbyter, a diacono, qui quidem peccata remittere cum non posset, saltem tribueret, ut communicandi offerendique potestatem haberent. Ita nos Cypriani locum illum interpretati sumus *in Animad. ad Epiph.* hær. LIX, et in *Appendice ad easdem Animad.* cap. II, neque nos conjecturæ illi assentiri possumus, quæ lapsos istos a sacerdote aliquo, qui inter martyres erat, prius a peccatis fingit absolutos. Nam et mera illa divinatio est nulla idonea auctoritate, argumentove nixa, et ex Cypriani epistolis liquet, martyres reconciliationem non dedisse lapsis, sed dari petiisse. Denique si id factum foret, de hoc Cyprianus multo vehementius cum ipsis martyribus expostulasset, qui præposterum quorumdam ex illis ardorem in commendandis lapsis, extorquendaque in eorum gratiam ab episcopis pace, acerrime castigat. Atqui ne litteram quidem de ea re facit ullam, nec absolutos a martyribus lapsos usquam queritur.

At enim si exhomologesis illa Cypriani ad solam excommunicationis, pœnæque remissionem, non culpæ, respicit, non satis provisum saluti lapsorum videtur, si ea tantum illis manuum impositio conceditur, quæ a peccati labe vacuos non faceret. Ita enim vir eruditus objicit. Verum quod in hac argumentatione sumitur, id falsum est, absolutionem illam, quam lapsis Cyprianus indulsit, solius pœnæ, vel excommunicationis relaxationem fuisse. Nam ut a culpa non minus, quam a pœna liceret eximi, potestatem facit : si quidem non deest presbyter, qui id solus impertiri possit, alioqui ut saltem ab excommunicatione, pœnisque cæteris extricarentur, vel a diacono jussit absolvi. Quod nec absurdum, nec illis temporibus, imo ne hodiernis quidem, inusitatum videtur. Neque vero mediocri id erat solatio morituris; primum qui nihil aliud consequi possent ; deinde qui jus Eucharistiæ participandæ ; ac publicarum precum, et oblationum, aliaque quamplurima eo beneficio recuperabant. Postremo qui tantum in Ecclesia veteri severitatis exstitisse putat, ut et quibusdam criminibus negata etiam in vitæ discrimine peccatorum absolutio, simplexque communio sit : et universe gravioribus delictis omnibus non plus quam semel, etiam sub mortem concessa fuerit; quid est quod in lapsos istos durius a Cypriano fore consultum existimet, si iis, ut a sacerdote plene sub exitum vitæ possent absolvi : sin minus, saltem ut a diacono idipsum impetrarent aliqua ex parte, tribuisset ?

Altera non perfectæ reconciliationis species fuit ejusmodi, in qua peccatorum remissionem ab episcopo, vel presbytero pœnitentes obtinebant, sine jure oblationis, et Eucharistiæ. Quam communionis reconciliationisque formam *pœnitentiam* interdum nominari puto, vel *pœnitentiæ benedictionem*, aut *viaticum*. Cujus nos ex Arausicano I, Gerundensi, ac deinde Nicæno, aliisque conjecturam cepimus. Arausicani quippe canon III ita sciscit : « Qui recedunt de corpore pœnitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicari, quod morientis sufficit consolationi, secundum definitiones Patrum ; qui hujusmodi communionem congruenter viaticum nominarunt. Quod si supervixerint, stent in ordine pœnitentium, et ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant. » Et can. XII, « subito obmutescens, prout status est, baptizari, aut pœnitentiam accipere potest, si voluntatis aut præteritæ testimonium aliorum verbis habet, aut præsentis in suo nutu. » Gerundense porro can. IX ita statuit ; « Ubi qui in ægritudine pœnitentiæ benedictionem, quam viaticum deputamus, per communionem acceperit, et postmodum reconvalescens caput pœnitentiæ in Ecclesia non subdiderit, si prohibitis vitiis non detinetur obnoxius, admittatur ad clerum. »

In primo canone Arausicana synodus duplicem communionem indicat ; alteram, quam vocat *legitimam*, quæ *per reconciliatoriam manus impositionem* dabatur : alteram, quam simpliciter vocat *pœnitentiam*. Nec me præterit certum in Ecclesia veteri fuisse ritum, quo ad pœnitentiam admitti solebant, etiam moribundi : quod per manus impositionem fieri consueverat. Atque hanc pœnitentiam non præcise absolutionem fuisse, sed exteriorem quamdam doloris professionem, ac satisfactionem, idque esse nonnunquam, quod antiqua concilia vocant, *dare pœnitentiam*, vel *pœnitentiæ benedictionem*. Sic apud S. Leonem epist. XCII, Inquis. IX « de his, qui dolore nimio perurgente dari sibi pœnitentiam petunt, et cum venerit presbyter daturus, quod petebant, si dolor parum perquieverit, excusant, et nolunt accipere quod offertur ; respondet, Dissimulatio hæc potest non de contemptu esse remedii, sed de metu gravius delinquendi. Unde pœnitentia, quæ dilata est, cum studiosius petita fuerit, non nege-

tur. » Hic pœnitentia non est absolutio, sed status quidam, ac professio laboriosæ ac luctuosæ vitæ, ad quam certis ritibus admittebantur : in eaque, si vivi et integri essent, præscripto tempore versabantur : moribundi vero dum illam acciperent, ea se legitime perfuncturos esse spondebant, si quidem convalescerent, ac statim reconciliationem, absolutionemque merebantur. Quoniam autem durissima illius status, et pœnitentiæ lex erat atque conditio : ideo plerique, etiam in mortis periculo, si qua vitæ spes interim adesset, eam suscipere detrectabant. Si quidem non modo pœnitentiæ tempore, sed ea quoque functis multa alioqui licita minime permittebantur, aut ægre admodum, magnaque cautione : velut litigare, negotiari, redire ad sæcularem militiam : ut ex eadem Leonis epistola constat, Inquis. IX, X, XII. Et Inquis. XIII vix adolescentes post obitam pœnitentiam uxorem ducere patitur. « Nam secundum veram cognitionem, inquit, nihil magis ei congruit, qui pœnitentiam gessit, quam castitas perseverans et mentis, et corporis. » Sed et concilium Aurelian. III, canone XXIV, « si quis, inquit, pœnitentiæ benedictione suscepta, ad sæcularem habitum, militiamque reverti præsumpserit, viatico accepto, usque ad exitum excommunicatione plectatur. » Ideo canone antecedenti vetat, « ut ne quis benedictionem pœnitentiæ juvenibus personis credere præsumat; certe conjugatis nisi ex consensu partium, et ætate jam plena, eam dare non audeat. » Quocirca non dubito, quin *pœnitentiæ* vocabulo sæpius pœnalis ille luctus, et professio significetur, ritusve, quo hæc imponi solebat. Sed hoc tamen affirmare possum, sæpe etiam pro *absolutione* sumi, vel ejusmodi ritu, quem dixi, cui e vestigio subjuncta erat absolutio, præsertim cum data moribundis pœnitentia dicitur. Quod ex Arausicano et Gerundensi superius citatis ostenditur. Etenim Arausicanum pœnitentiam illam, quam de corpore recedentes accipiunt, quæque sine *reconciliatoria manus impositione*, hoc est, ut paulo post interpretatur, *legitima communione*, tribuitur, « sufficere ait consolationi morientis secundum definitiones Patrum, ab iisque viaticum appellari. » Non potest sola hic doloris, luctusque professio citra absolutionem pœnitentiæ significari nomine. Nam nec ejusmodi pœnitentia morientibus solatium posset afferre ; neque viaticum eam Patres appellavere, sed eam prorsus, quacum reconciliatio cum Deo, pax, et peccatorum absolutio conjungitur. Quippe *viatici* hæc appellatio ab Nicæno canone XIII manavit, deque eo concilio loqui voluisse Patres Arausicanos, nemo, ut opinor, negaverit. Atqui *viaticum*, sive Græce ἐφόδιον, non ibi Patres nominant solas illas luctuosas pœnitentiæ sordes, ac doloris professionem, sed absolutionem, atque veniam : ut subinde docebitur. Præterea cum Arausicana synodus eadem canone XII præcipit, moribundis, et subito obmutescentibus, si ante voluntatis suæ indicium aliquod ediderint, vel baptismum, si nondum fideles essent, vel pœnitentiam, si jam baptizati essent, tribui, non aliud intelligi potest pœnitentiæ voce, quam absolutio si non sola, certe ritibus illis adjuncta, quos supra memoravi. Proinde utrumque potius intelligetur. Atque hoc Carthaginensis IV, canon LXXVI aperte demonstrat, qui idem penitus cum Arausicano illo continet, sic ut ejus expositio sit. « Is, inquit, qui pœnitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim versus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat pœnitentiam ; et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem. Et infundatur ori ejus Eucharistia ; si supervixerit, admoneatur a supradistis testibus petitioni suæ satisfacere, et subdatur statutis pœnitentiæ legibus, quandiu sacerdos, qui pœnitentiam dedit probaverit. » Hic duo illa distincta sunt, *pœnitentia, et reconciliatio per manus impositionem*, quæ Arausicanus canon XII unico *pœnitentiæ* vocabulo complexus est. Quare *pœnitentia* nonnunquam ex usu veterum canonum *absolutionem sacramentalem* significat. Sed nonus ille Gerundensis concilii canon tergiversationem omnem eximit. Neque enim pœnitentiæ benedictio, quam viaticum nominari asserit, professio illa pœnalium sordium interpretari potest, primum quoniam illam ipsam per communionem ait accipi. Deinde quod illa accepta, non impediri ait, quominus ad clerum admittatur. Atqui nemo pœnitentiam professus in clerum cooptari poterat, ut supra demonstravimus. Est igitur pœnitentia plerumque idem ac reconciliatio, vel peccatorum absolutio, certis tamen, ut sæpe dixi, ritibus annexa. Sane Arausicanus canon XII, nec non Carthag. LXXVI jam citati decreverunt, ut qui accepta pœnitentia in vitæ periculo, supervixerint, in pœnitentium ordinem relegentur. Tales autem nunquam in clerum adscitos

fuisse vix ullus ignorat, qui antiquos canones utcumque tractaverit. Igitur *pœnitentia* in Gerundensi canone *absolutionem* significat.

Equidem eadem voce *pœnitentiæ*, vel *impositionis in pœnitentiam*, quæ passim Cyprianus usurpat, *absolutionem* exprimi facile mihi persuadeo, idque ex contextu ipso verborum probari potest. Epistola quippe x de lapsis loquens, qui martyrum freti commendatione contra disciplinam Ecclesiæ pœnas illas compendi faciebant, sic expostulat : « Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, et secundum disciplinæ ordinem ad exhomologesin veniant, et per manus impositionem episcopi, et cleri jus communicationis accipiant, nunc crudo tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum pœnitentia acta, et nondum exhomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo, et clero imposita, Eucharistia illis datur. » Cæterum impositionem hanc manus epistola sequenti ita describit : « Ante actam pœnitentiam, ante exhomologesin gravissimi, atque extremi delicti factam, ante manum ab episcopo, et clero in pœnitentiam impositam. » Ubi *pœnitentiæ* nomen, cum ita dicitur, *ante manum in pœnitentiam impositam*, non potest de luctus, et squaloris professione accipi, ad quam impositione illa manuum admittantur : Si quidem ambo ista discernit et post *actam pœnitentiam*, post *exhomologesin*, demum *in pœnitentiam impositam* fuisse *manum* demonstrat. At pœnitentia illa, quæ acta dicitur, et exhomologesis, quid aliud est quam luctus ac doloris illa professio ; hoc est ut Tertullianus ait lib. IX *de Pœnit.* cap. IX « prosternendi, et humilificandi hominis disciplina conversationem injungens misericordiæ illicem? » Quare *imponere manum in pœnitentiam*, non est ad eam professionem admittere, quæ jam expleta fuerat ; sed *pœnitentia* ibi pro *reconciliatione* sumitur. Ut sit idem *impositio manus in pœnitentiam*, ac *reconciliatoria manus impositio*, ut Arausicanus canon loquitur. Præterea in libro *de Lapsis* ; « Ante expiata, inquit, delicta ; ante exhomologesin factam criminis, ante purgatam conscientiam sacrificio et manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis Domini, et minantis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditant. » Ubi sine ulla ambiguitate declarat, manuum *impositionem* istam, de qua identidem verba facit, *ad purgandam conscientiam* pertinere, quoniam illis temporibus cum manus impositione *Sacramentalis*, ut vocant, *absolutio* jungebatur. Unde in loco illo epistolæ XIII quam supra retulimus, et expendimus, in quo a presbytero lapsos Ecclesiæ restitui jubet ; aut, si nullus adsit presbyter, a diacono ; cum addit, « ut manu eis in pœnitentiam imposita veniant ad Dominum cum pace, » eadem est notio vocabuli *pœnitentiæ*, ac *reconciliationem* significat ; sive *absolutissimam*, (ut loquitur Vasense I, can. II) si quidem a sacerdote præstaretur : sive minus perfectam ; si a diacono daretur.

Ex quo liquet manuum impositionem fuisse duplicem ; unam antecedentem, qua ad profitendam pœnitentiam admittebantur, ac deinceps sæpius ab episcopo velut ceremonia quadam expiabantur ; alteram posteriorem, quæ velut clausula pœnitentiæ esset, et annexam haberet absolutionem peccati atque pœnæ. Prior pœnitentibus cum catechumenis communis erat, de qua Carthag. IX, can. LXXX. « Omni tempore jejunii manus pœnitentibus a sacerdotibus imponantur. » De catechumenis vero can. LXXXV. « Baptizandi nomen suum dent, et diu sub abstinentia vini, et carnium, ac manus impositione, crebra examinatione, baptismum percipiant. » Vide et Agath. can. XV et Laodic. can. XIX. Ea porro manus impositio potissimum in tertio gradu pœnitentiæ, quam ὑπόπτωσιν nominant, fieri consueverat, ut in animadver. ad hæres. LIX, Epiph. docuimus. Cœlestinus quoque Papa epistola II, cap. II, pœnitentiam accepit non dissimili sensu, cum queritur in Galliis « pœnitentiam denegari morientibus, ac morientis mortem addi. » Quod de absolutione perinde oportet intelligere. *Prostrationem.*

Venio nunc ad Nicæni concilii canonem XIII, in quo genus utrumque reconciliationis, quod hactenus exposui, disertis verbis asseritur. Quæ sic vertit Dionysius. « De his, qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur, ita, ut, si quis egreditur e corpore, ultimo, et necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus, et consecutus communionem, oblationisque particeps factus iterum convaluerit ; sit inter eos, qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet in exitu posito, et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter

ex oblatione dare debebit[a]. » Vel, ut alia habet editio, « Episcopus cum examinatione oblationem impertiat. » In prima canonis parte præscribit, uti moribundis *ultimum maximeque necessarium viaticum* non negetur. In posteriori, ut oblationem non temere, neque sine probatione, cuivis etiam morituro concedat. Est igitur diversa illa communio, et reconciliatio, quæ promiscue, ac citra majorem delectum indulgetur omnibus, ab altera, cui tanta cautio, animadversioque præfinitur. Nimirum prior solam peccati remissionem, et absolute necessarium moribundis viaticum ostendit : posterior, oblationis jus, et Eucharistiæ. Unde colligas, quod hactenus contendimus, solam nonnunquam absolutionem peccatorum morituris etiam fuisse concessam, Eucharistiam vero denegatam.

CAPUT III.

De utraque communione, ac secunda præsertim, deque oblationibus fidelium. Explicatur obscurus Tertulliani locus ex libro De Exhort. castit. *ostenditurque, nunquam laicos ex ejus opinione sacrificasse; quod oblationis genus usurpaverint laici.*

Utriusque communionis, quam hucusque descripsimus, usum, exemplumque suppeditat vetus Ecclesiæ mos, quo gradatim pœnitentes pristinum ad statum evehi solebant. Etenim quartus pœnitentiæ gradus σύστασις dicebatur, in quo omnium rerum facultas dabatur, præterquam oblationis, et Eucharistiæ. Siquidem interioribus fidelium cœtibus, ac precibus, et synaxibus intererant, et quæ in liturgiis fiebant, coram ipsi videbant : non tamen vel offerre poterant, vel pro ipsis sacerdotes offerebant, vel Eucharistiam sumebant. Fuit enim, quod alibi demonstravimus, in Ecclesia vetere solemnis ille mos, uti fideles, quoties ad synaxin accedebant, suas secum oblationes deferrent, hoc est panem, et vinum, quæ ante divina Mysteria repræsentarent : quas oblationes, etiam quatenus a laicis exhibentur, sacrificia Cyprianus vocat, abusione quadam nominis, libro *de Opere, et Eleemos.* « Locuples, et dives, et Dominicum celebrare te credis, quæ corbonam omnino non respicis : quæ in Dominicum sine *sacrificio* venis : quæ partem de *sacrificio*, quod pauper obtulit, sumis? » Erat autem jus illud oblationis duplex. Primum enim pro se offerebant fideles ipsi, non solum panem, et vinum, ex quibus Eucharistia conficiebatur : sed etiam alia munera; quæ in clericorum usus cederent, ac tum offerentium nomina recitabantur. De quo Innocentius Papa epist. I *ad Decentium* capite II ita sanxit : « Prius oblationes sunt commendandæ, ac eorum nomina, quorum sunt oblationes, edicenda, ut inter sacra mysteria nominentur, non inter alia, quæ ante præmittimus, ut ipsis mysteriis viam futuris precibus aperiamus. » Hieron, in caput XVIII *Ezechielis*, sæculi sui ambitionem ac pompam in istis arguit. « Publiceque diaconus in Ecclesia recitat offerentium nomina : Tantum dedit illa ; tantum ille pollicitus est : placentque sibi ad plausum populi, torquente eos conscientia. » Deinde pro ipsis offerebatur, seu vivis, seu vita perfunctis. Hinc apud Cyprianum in epistola X, *offerri* dicitur *nomen eorum*, qui communioni restituebantur. Et epistola XII, *offerri pro illis, et Eucharistiam dari*. Neutrum pœnitentibus vivis ante reconciliationem contigit. Nam neque præsentes offerre poterant, cum nondum communicarent Dominico corpori : nec eorum oblationes adhibebantur.

Mortuorum tamen, etiam citra reconciliationem, memoria celebrabatur, et oblationes recipiebantur ex indulgentia, ac benignitate quadam Ecclesiæ. Ideo Vasense I, can. II de pœnitentibus statuit, « ut si absque communione in ipso cursu satisfactionis præventi fuerint, eorum oblatio recipiatur, et eorum funera, ac deinceps memoria ecclesiastico affectu prosequenda sit ; quia iis fortasse nec absolutissimam reconciliationem sacerdos

ggregatio.

[a] Nicæni conc. canon. XIII. Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων, ὁ παλαιὸς, καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε εἴ τίς ἐξοδεύοι, τοῦ τελευταίου, καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου μὴ ἀποστερεῖσθαι. εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας πάλιν τυχὼν πάλιν ἐν τοῖς ζῶσιν ἐξετασθῇ, μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνης ἔστω. Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς ἐξοδεύοντος, καὶ αἰτοῦντος τοῦ μεταςχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς.

denegandam putasset. » Idem et Arelat. II, can. XII constituit.

De hoc oblationis genere, quo fideles panem præsertim ac vinum repræsentabant, intelligendi sunt Græci, Latinique canones, cum perfectissimam ultimamque communionem vocant κοινωνίαν μετὰ προσφορᾶς: inchoatam vero, ac minorem χωρὶς προσφορᾶς, ut in Nicæno can. XI, et in Ancyrano passim occurrit. Interdum perfectam communionem, hoc est τὸ τέλειον, ut Ancyrana synodus loquitur, can. IV, absolute nominant προσφορὰν. In eadem Ancyrana can. XVI τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς. Quod subinde alia formula declarat, τυγχανετωσαν τῆς κοινωνίας; *oblationem* vel *communionem assequantur*. Itaque in Nicæno canone XIII, Μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς, melius in altera editione redditur, *oblationem impertiat*, id est jus oblationis, quam in Dionysii authentica, *ex oblatione dare debebit*. Hoc enim posterius est, Eucharistiæ participem facere, illud vero *offerendi potestatem facere*. In Ilerdensi cap. IX, sic illud exprimitur : *fidelibus in oblatione Eucharistiæ communicent*, ubi de pœnitentia functis, et a συστάσει εἰς τὸ τέλειον translatis ex Nicæni canonis XI præscripto statuit, videturque κοινωνῆσαι μετὰ προσφορᾶς sic interpretari, quasi sit *participem Eucharistiæ* esse. Alia porro lectio multo commodius ita concipitur, *in oblatione, et Eucharistia*.

Communionem cum oblatione.

Sine oblatione.

Oblationem.

Abaggregatione in perfectam communionem.

Cum igitur fideles quique laici panem, ac vinum in synaxibus offerrent, eaque illorum oblatio *sacrificium* appellaretur late sumpto vocabulo, mirum videri nemini debet, si Tertullianus lib. *de Exhort. castit*, laicum quemlibet, qui quidem digamus non sit, jus ait habere sacerdotio, eo quod, ubi sacerdos non est, et offert, et tinguit. Nam si minus Eucharistiam consecrare in sinaxibus suis, absente sacerdote, poterant, mysteriorum quamdam adumbrabant imaginem, dum panem et vinum offerrent, ac Deo certis precibus, ac cæremoniis sua munera commendarent, quod unus e laicis ad id delectus præstare poterat. Quin etiam potest fieri, ut si nullus sacerdos, vel diaconus esset, quod in persecutionibus frequenter accidebat, præsertim ejusmodi, in quibus solos in clericos tyrannorum edicta sæviebant, ἐκ τῶν προηγιασμένων, id est, ex *anteconsecratis* synaxes et fidelium conventus instituti sint, in quibus unus quispiam e laicorum numero præficiebatur, qui consecratum jam ab sacerdote Dominicum corpus, et asservatum in altari sisteret, et offerret, ac fidelibus porrigeret, quod genus oblationis neque sacerdotale, neque Sacrificii proprium fuit; sed meris precibus, vel gratiarum actione, vel ejusmodi alia re constabat. Hoc vero laicos fecisse non magis admirabimur, quam Eucharistiam domi, et in arca condidissse, ac privatim sibi quemque sumpsisse. Ab hoc porro ministerio non solum mulieres arcebantur, sed etiam digami. Nam quod ad hos pertinet, constat usu sacrorum, et communione interdictos fuisse, atque in pœnitentium ordinem relegatos, quare jure προσφορᾶς carebant, quod alibi docuimus.

Oblationi

Aut hæc, aut ejusdemmodi aliqua Tertulliani verbis accommodanda sententia est : minime omnium illa, quæ laicos ullo tempore, vel necessitate aliqua censet sacerdotalis muneris, et oblationis, hoc est consecrationis jus habuisse ex opinione Tertulliani, hoc esset laicos omnes sacerdotes facere. Quod tantum abest, ut ille persuasum habuerit, hæreticorum ut propterea conventicula traducat, « quod laicis sacerdotalia munera injungant, » lib. *de Præscript.* cap. XLI. Itaque « alius, inquit, hodie episcopus, cras alius : hodie diaconus, qui cras lector : hodie presbyter; qui cras laicus. » Non est verisimile ad idem, quod ipsis impingit, portentum erroris offendisse Tertullianum ; neque vero cur id suspicemur, causa ulla est idonea.

Ut ad duplicem reconciliationem, gradusque pœnitentium revertar, in quibus ambæ illæ cernuntur, in animadversionibus ad Epiphanii hær. LIX, inquisitum a nobis est, quonam in gradu pœnitentiæ absolutio de duabus prior, minorque concessa sit, in ὑποπτώσει, an in συστάσει : ac re in medio relicta, quid utrinque movere posset adduximus. Nunc ita definiendum putamus, post ὑπόπτωσιν obitam, pœnitentes per manus impositionem, absolutionemque translatos esse quartum in gradum, et σύστασιν. Erat enim ὑπόπτωσις laboriosissima, durissimaque pœnitentiæ pars, quæque κατ' ἐξοχὴν *pœnitentia* vocabatur. Quam qui emensi fuerant, et ad σύστασιν pervenerant, pœnitentes fere dici desinebant, ut in *Animadvers*. demonstravimus. Quocirca probabile est, *malo* isto, ac *miseria*, ut Tertulliani voces usurpem, *per reconciliationem*, ac *veniam* exsolutos fuisse : neque tamen adhuc Eucharistiæ, et oblationis compotes esse factos, quod per secundam manus impositionem, ac reconciliationem impetrabant in συστάσει. Quam propterea *absolutissimam reconciliationem* Vasensis canon II appellat; *viaticum*

In gradu precidentium. Aggregatorum.

Per excellentiam.

Eucharistiæ Carth. IV, can. LXXVIII. Μέθεξιν, τῶν ἁγιασμάτων Gregorius Thaum. can. XV, *reconciliationem altaris* Carth. II, canon IV et August. epist. LIV, *legitimam communionem*, *et reconciliatoriam manus impositionem* Arausicani I, canon III.

CAPUT IV.

Quatenus antiquissimis temporibus certis peccatorum generibus reconciliatio, et communio denegata fuerit. Ostenditur nunquam in periculo vitæ negatam esse sacramentalem absolutionem, maxime universalis Ecclesiæ consuetudine. Explicantur veterum testimonia, quibus illud effici putatur. Communionis nomine plerumque sola perfecta continetur.

Reliquum est, ut totius antecedentis disputationis eum fructum colligamus modo, cujus gratia paulo illam longiorem, ac diligentiorem instituimus. Id enim propositum fuerat, videre ecquid aliquando peccatorum certis generibus ab Ecclesia in totum negata communio sit; præsertim urgente mortis periculo, et ut factum hoc interdum esse constet, quænam ista communio fuerit. Hoc est an prima illa, maximeque necessaria reconciliatio, sive sacramentalis absolutio negaretur.

Quatuor sunt potissimum argumenta, quibus summa Ecclesiæ illa severitas approbatur. Primum ex Tertulliano petitur, qui libro *de Pudicitia* significat, olim, ante decretum Zephyrini Papæ, mœchos ad pœnitentiam, et communionem nunquam admissos fuisse : Idololatriæ vero, et homicidii reos etiam post Zephyrinum esse rejectos. Nam Zephyrinum ideo Tertullianus arguit, quod Idololatram, et homicidam semel damnaret, mœchum vero exciperet ad veniam. Quod et Cyprianus commemorat epistola LII, ad Antonianum. Secundo idem ex S. Cypriano conficitur epist. XIII. Cum enim lapsi in persecutione ab communione essent exclusi, et a Martyribus, hoc est confessoribus Christi, qui in metallis, et carceribus attinebantur, libellos commendatitios impetrassent, quibus communionem illis reddendam ab Ecclesia postularent, Cyprianus disciplinæ severitatem ita temperavit, « ut qui libellos a martyribus accepissent, si incommodo aliquo, et, infirmitatis periculo occupati essent, apud presbyterum quemcumque præsentem, vel si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit, apud diaconum quoque facere exhomologesin delicti possint, » etc. quæ nos supra retulimus. Cæteros porro, qui libellis carerent, etiam urgente necessitate repudiari jussit. Tertio Eliberitanum concilium multis canonibus quibusdam peccatorum generibus ne in fine quidem dari communionem jubet. Quarto Innocentius I. epist. III, *ad Exuperium*, interrogatus quid iis faciendum esset, « qui post baptismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul, et reconciliationem communionis exposcunt, » respondet consuetudinem olim fuisse, « ut concederetur eis pœnitentia, communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu negata merito communio est, concessa pœnitentia: Pace vero reddita communionem dari obeuntibus placuit, quasi viaticum profecturis, et ne Novatiani hæretici negantis veniam asperitatem, et duritiam sequi videamur. Tribuitur ergo cum pœnitentia extrema communio, ut homines hujusmodi, vel in supremis suis pœnitentes, miserante Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur. » Hæc sunt præcipua capita, ex quibus feralis illa consuetudo antiquioris Ecclesiæ colligitur. Quæ nos in animadvers. plenius exposuimus. At ex adverso Nicænus can. XIII. opponitur, qui παλαιὸν καὶ κανονικὸν νόμον, *antiquam, et canonicam legem* esse dicit, quæ moribundis *necessarium viaticum* dari præcipit, hoc est peccatorum absolutionem, ut superius ostendimus.

Nos re altius accuratiusque perspecta, primum asserimus nullam unquam totius ecclesiæ catholicæ usu vel sanctione receptam fuisse consuetudinem, quæ moribundis *peccatorum absolutionem* hoc est ἀναγκαιότατον illud ἐφόδιον negaret. Etenim neque Apostolorum tempore usitatum hoc fuisse, superius animadvertimus: neque postea, saltem tota in Ecclesia servatum esse, Nicæni canonis convincit auctoritas. Quippe verba ea, παλαιὸς, καὶ κανονικὸς νόμος, nonnisi de lege vel scripta, vel tacita, jam-

Maxime necessarium illud viaticum.

Antiqua et canonica lex.

pridem, et ab Apostolicis usque temporibus edita, posse accipi videntur, nec ad particularis alicujus Ecclesiæ decretum ante annos 60 circiter natum restringi se patiuntur. Quo minus audiendi sunt, qui ad S. Cypriani ætatem respexisse volunt Nicænam synodum: qua ætate remitti primum ille rigor veteris disciplinæ cœperit, quæ hactenus a pace reconciliationeque graviorum criminum reos etiam moribundos excluderat. Ac Nicæna illa sanctio ad generalem totius Ecclesiæ colligendam consuetudinem eo momenti plus habet, quod œcumenica synodus fuerit, in quam ex omni catholico orbe episcopi convenerunt. Quamobrem nemini arbitror extremo vitæ tempore denegatam fuisse peccatorum absolutionem ex instituto, ac ritu generali totius Ecclesiæ, sed perfectam duntaxat, ac posteriorem communionis formam, qua jus oblationis, et Eucharistiæ concessum fuit, quibusdam negari placuisse, quod diserte Nicænus canon ostendit.

Qua in re magnopere illud observandum est, perfectam illam communionem, et reconciliationem tanti momenti habitam esse, ut sola nonnunquam *communionis*, *reconciliationis*, vel *pacis* nomen obtineret, atque ejus unius expressa fieret in canonibus mentio. Nam qui priorem duntaxat impetrarant, nondum ii perfecte pœnitentes esse desierant; neque aliter, quam velut alieni, ac peregrini, inter fideles habebantur. Non pro iis, saltem vivis, publice ac nominatim preces in Ecclesia fiebant. Sed neque mortuis forsitan in antiquiori Ecclesia. Alioqui nihil admodum erat, quod recentiora illa in Galliis concilia, Vasense, et Arelatense II de ea re decernerent. Tum haud scio an alibi eamdem illis humanitas impensa fuerit. Denique qui Eucharistiæ, ac summi illius, præstantissimique viatici dignitatem, necessitatemque cogitet, Christi Domini voce, ac sententia constitutam, acerbissimam hanc moribundis Christianis conditionem fuisse fatebitur, quæ illos tanto præsidio, beneficioque privaret. Quare pleraque testimoniorum eorum, quæ ex veteribus conciliis, ac Patribus afferuntur ad illam in morituros Ecclesiæ severitatem adstruendam, præter id, quod diximus, non ad universam pertinere, sed loci ac provinciæ alicujus ecclesiam; possunt etiam ad perfectam, et ultimam communionem referri. Primus ille Tertulliani locus nullam de mortis periculo mentionem continet. Ideo nihil adversus conjecturam nostram facit.

De Cypriano respondendum aliquis fortasse censeat, peculiarem illius ecclesiæ constitutionem fuisse gravissimis de causis ab eo tunc editam; quod de Eliberitano concilio Baronius dicendum existimat. Sed nos ea præscriptione non utemur. Quin potius de perfecta reconciliatione loqui Cyprianum credimus; cujus beneficio lapsi in integrum restituti communitati fidelium adjungebantur, ac pristinam dignitatem, et oblationis, Eucharistiæque jura recipiebant: non autem de simplici peccatorum remissione, qua verisimile est ipsos in mortis periculo, si quidem adesset presbyter, minime caruisse. Hanc nostram justissimam esse suspicionem duo facile persuadent.

Primum talem iis, qui libellos a martyribus acceperant, reconciliationem ac pacem, in vitæ duntaxat exitu, quoad fieri poterat, offerri jubet, qualem sibi vivi, et incolumes iidem dari cupiebant, Atqui dubitari non potest, quin integram, perfectamque communionem obtinere cuperent, ejusque præcipue partem illam, cujus absente sacerdote, vel a diacono fieri participes poterant. Non est autem hæc absolutio peccatorum; sed jus oblationis, et Eucharistiæ, cæterorumque præmiorum: quæ supra descripsimus.

Quod si præcise peccatorum relaxationem, et sacramentalem absolutionem eripere voluisset, nunquam diacono potestatem fecisset, ut quod ab illis in vita postulabatur, id in fine concederet. Satis enim habuisset decernere, ut hoc prorsus a presbytero, si possent, assequerentur. Quocirca cum tam lapsorum, quam martyrum desideriis Cypriani indulgentia ista consentiat; debet ex eo, quod petitum est, de eo quod est concessum conjectura fieri. Ex eo vero, quod illis tributum est, quid sit negatum cæteris, facilis est interpretatio.

Deinde Cyprianus cum de pacis, ac reconciliationis eo genere, quod ambiebant lapsi, sermonem instituit, satis ostendit, plenam eos, et perfectam pacem studuisse consequi. Nam Eucharistiæ, et oblationis semper meminit epist. X et sequentibus. Ubi queritur, a nonnullis sacerdotibus præter fas id quod cupiebant expressisse lapsos. « Nunc crudo, inquit, tempore, persecutione adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur, et offertur nomen eorum, et nondum pœnitentia acta, nondum exhomologesi facta, nondum manu eis ab episcopo, et clero imposita, eu-

charistia illis datur, » etc. Eamdem itaque reconciliationem, in periculo vitæ cæteris dandam non censuit non illam simplicem, et extremam.

Quod ad concilium Eliberitanum pertinet; quanquam plerique ne absolutionem quidem sacramentalem vel in fine concessam illius decreto putent; et hanc privatam unius provinciæ severitatem nihil communi Ecclesiæ præjudicare censeant (a qua opinione neque aliquando nos abhorruimus) non minus tamen de perfecta probabile videtur, illos communione, non altera simplici, penitusque necessaria loqui voluisse: quæ sola persæpe nomine communionis intelligitur. Hoc ne temere suspicari nos aliquis existimet, ex ejusdem provinciæ longe posteriori concilio non leve argumentum ducitur.

Exstat Ilerdensis canon ex vetusto codice descriptus, in quo ita statuitur : « episcopi, presbyteri, diaconi relicta, si maritum acceperit, in fine non communicet. » Hic *communionis* vox solam perfectam significat; non absolutionem sacramentalem. Non enim quo tempore celebrata est ista synodus, hoc est Theodorico regnante, ejusque an. 15, qui est annus Christi 524, prisca illa vigebat severitas, tot secundum Nicænum concilium jugulata decretis. Proinde communicationis genus illud est absolutum, et τὸ τέλειον.

Superest Innocentii Papæ locus, qui ad interpretandum ideo reliquis difficilior videtur, quod eam communionem pacatis Ecclesiæ temporibus in morte redditam asseverat, quam Novatiani denegabant : hi porro peccatorum remissionem potissimum negabant ; deinde quod extremam *vel in supremis* tribuendam idcirco moribundis, ait, *ut* communionem *suis a perpetuo exitio vindicentur ;* quod in sacramentalem absolutionem maxime convenit.

Nihilominus existimo *communionem* ab Innocentio majorem illam, ac plenam intelligi, quam *reconciliationem communionis* appellat. Eam vero dicit in morte iis ademptam, qui pœnitentiam in id usque tempus differrent. Postea pace Ecclesiæ constituta eamdem dari omnibus morituris placuit ; quod nisi facerent, Novatianam crudelitatem imitarentur, non quod idem prorsus, quod hæretici isti, agerent : sed quod eorum instituta quodammodo sequerentur, dum absolutam, integramque communionem nullo unquam tempore permitterent ; quæ res plerosque in desperationem impellere potuisset, præsertim si sine viatico Eucharistiæ decederent ; sine quo vitam haberi non posse Christus ipse *Joan.* VI capite pronuntiat. Itaque *pœnitentiæ* nomen apud Innocentium absolutionem una cum dolore , ac peccati detestatione significat, sed non perfectam, et oblationis, atque Eucharistiæ conciliatricem , de qua *pœnitentiæ* notione supra disputavimus. Ex iis omnibus hæc demum summa conficitur ; nullum satis expressum videri testimonium antiquorum Patrum, vel canonum, quod moribundis negatam aliquando sacramentalem absolutionem demonstret, non solum in universa, sed ne particulari quidem in Ecclesia, quod cum in Animadvers. ad Epiphan. odorati essemus, præsertim pag. 52. hic paulo uberius, ac firmius asseverari oportuit.

Unum restat, quod in iisdem *animadversionibus* ostensum est, publicam pœnitentiam semel duntaxat indultam fuisse ; qui vero in eadem rursus incidissent crimina, eos perpetuo ab Ecclesia repudiatos esse. De his enim sciscitari posset quispiam, utrum in vitæ fine absolutionem sacramentalem adepti sint, an ab ea penitus exclusi, quod posterius epist. LIV, indicare videtur Augustinus : cujus illic verba pag. 237 descripsimus. Verum nostra hæc opinio est, iis in vitæ periculo sola *sacramentali absolutione* consultum : perfectam vero negatam esse communionem, quod profecto S. Augustini locus ille affirmare nos cogit, dum hominem illum, qui pœnitentia functus semel, in eadem scelera relapsus est, ita loquentem introducit. « Aut date mihi eumdem iterum pœnitendi locum, aut desperatum me permittite, ut faciam quidquid libuerit, » etc. Hæc enim ideo dicit, quod post actam pœnitentiam, reliquo vitæ tempore, si in eadem gravia delicta laberentur, ab spe pacis, et reconciliationis exciderent ; licet instante obitu, peccatorum veniam impetrarent *.

* Quæ hic, et superioribus libris de Pœnitentia disputata a Petavio sunt, conferas velim (ut theologos omittam Tournelium præsertim, et Witassium) cum Jacobi Sirmondi historia Pœnitentiæ publicæ, Albaspinæi observationibus, Monino *de Pœnit.* Chardonio *hist. Sacram.* t. III, sect. III, part. II. Natali Alexandro, Orsio in diss. historica *de capitalium criminum absolutione*, Binero in apparatu eruditionis ad jurisprudentiam, præsertim ecclesiasticam parte IV, cap. III, artic. 4. Z.

INDEX

LIBRORUM AC CAPITUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE ECCLESIASTICA HIERARCHIA

LIBER TERTIUS

QUI SALMASII FALSA, ET IMPERITA DOGMATA POTISSIMUM REFELLIT.

CAPUT I. Salmasii variæ hæreses, præsertim de sacris Ordinibus. Tam hos, quam horum differentiam juris esse divini. Quod ipsum ex ipsiusmet confessione Salmasii probatur; et prodigii similis illius decretorum inconstantia castigatur. Ex Tridentini concilii decreto jure divino distinctos esse contra eumdem ostenditur. 1

CAPUT II. Confutantur Salmasii hæretica dogmata; ac primum, quod laicos omnes sacerdotes facit; ac reipsa sacramentum Eucharistiæ confecisse olim asserit. Baptismi et Eucharistiæ non eamdem esse rationem, et administrationem. Falsa illius opinio refellitur asserentis, olim promiscue patres omnes familias Eucharistiam consecrasse post cœnam; postea id Presbyteris attributum. Cypriani locus ex epistola 63 declaratur. Morem illum bis celebrandi sacrificii; mane, et post cœnam, non fuisse totius Ecclesiæ. Eucharistiam a jejunis sumi, morem esse vetustissimum; etsi certis diebus aliter in quibusdam locis usurparetur. Augustinus illustratus. Salmasius perperam Eucharistiæ confectionem laicis a Christo mandatam ait. 6

CAPUT III. Explicantur argumenta, quibus Salmasius probat, laicos omnes esse sacerdotes. Ac primum Tertulliani locus expenditur. Tertullianum hyperbolice multa dixisse; inter quæ istud est, Laicos esse sacerdotes. Ejusdem ante hæresim sanum, et probum de eadem re judicium. Aliud esse absolutam in ordinibus sacris functionis potestatem, aliud fungendi modum; adeoque extraordinariam, et ordinariam potestatem differre. Explicatur, quo sensu Tertullianus, et Hieronymus ordinum discrimen juris humani esse dixerint; idque ipsum ex Salmasio convincitur. Ejusdem error Apostolica decreta omnia divini esse juris asseverantis. Calvinus refellitur. 11

CAPUT IV. De sacrificio novæ legis Eucharistico disputatum obiter, ex Cypriano præcipue, cujus insignia loca de hac re proponuntur. Tum idem ex Irenæo, Justino, aliisque Patribus efficitur, qui peculiare quoddam, et proprium institutum a Christo sacrificium esse magno consensu docent. 18

CAPUT V. Puritani dogmatis vesania et furor, quo sacrificium et altare tollitur. Arianorum, ac Donatistarum esse similes. Salmasii inanes et frivolæ argumentationes elisæ. Non eamdem rationem esse Judaicarum cæremoniarum, et Christianarum; maxime impositionis manuum. Altaria in Christiana ecclesia veterum testimonio celebrari; idque exstare in Scripturis. Eadem mensas vocari; et qua de causa. 23

CAPUT VI. Confutatur impium Salmasii decretum, presbyteros olim fuisse laicos. Semper Ecclesiam ex pastore, ac grege fuisse compositam. Plebes cur sæpe vocantur laici. Ridicula Salmasii ratiocinatio, episcopos et presbyteros esse laicos, quia fiunt ex laicis. Qui ex laicis eligebantur, antequam episcopi fierent, minores ordines capessebant. Neophytos, et laicos episcopos ordinari vetitum fuisse. Laicos ordinandi jus nunquam habuisse, et quo sensu Christiani sacerdotes dicantur. 29

CAPUT VII. Nugæ et ἀντιμαχίαι Salmasii. Impositio manuum, quæ fit a presbyteris, in ordinandis presbyteris, non est ordinatrix. Episcopi prærogativa supra presbyteros major, quam metropolitani supra episcopos; illa juris divini est; hæc institutionis Ecclesiasticæ. Petri ac sedis Apostolicæ primatus contra Salmasium propugnatur. Petrum caput, et principem Apostolorum fuisse. Sed et Romanum Pontificem episcopis omnibus præstitisse, etiam ex Adversariorum testimonio probatur. Non repugnare dignitati Christi, si qui in Ecclesia principes, et capita vocentur. 33

CAPUT VIII. De episcopali dignitate, et potestate agitur. Non esse simplex onus aut curationem. Quid curationis vox significet; tum quid manus sit, et quotuplex, ex Jurisconsultis explicatur. Refellitur Salmasii error episcopatum asserentis non esse dignitatem, ac potestatem; sed nihil præter munus, et curationem. Nomina certis ex functionibus rebus imposita, quæ totam earum naturam non exprimunt. In episcopis, ut et in regibus, aliisque dignitatibus, præcipuum esse finem, utilitatem subjectorum; indeque peti nominum originem. Hinc Salmasii nugæ discussæ. Humanum quid significet. Cur Paulus episcopi dotes adeo vulgares præscribat. Hieronymi locus illustratur. Quid meritum vocet; et quo sensu dicat, episcopatus nomen non esse meriti. 40

CAPUT IX. De Episcopatu agitur; et ostenditur, non eum simplex esse munus, ac curationem solam; sed adjunctam habere potestatem, et esse magistratum Ecclesiasticum. Quod primum in Apostolis ostenditur, penes quos utraque potestas fuisse monstratur, jubendi, et coercendi, Idque ex canonibus, sive legibus ab illis editis, et traditionibus probatur. Ac leges esse demonstratur, cujusmodi sine potestate ferri nequeunt. Non solos Apostolos eam potestatem habuisse; sed episcopos in illam successisse; et episcopatum ἀρχὴν esse, et imperium. Usitata loquendi ratio Scripturis et Patribus, id in totum negandi, quod altero adjuncto minus est; cujus inscitia fœde lapsus est Salmasius. 51

CAPUT X. De jurisdictione episcopali. Ostenditur eam Apostolorum ætate penes episcopos fuisse; deque eo

Salmasii absurdum commentum refellitur. Episcopalem dignitatem et potestatem quantopere commendant Patres. Chrysostomi de illa insignis locus. Eadem populum maxime respicit. Ideoque tam in multis eamdem Ecclesiam regentibus, quam in uno episcopo resedit. 59

Caput XI. Retractantur ea quæ de episcopali dignitate, auctoritate, ac magistratu in Opere Trapezitico scripta sunt. Ea recte in Dissertationibus Ecclesiasticis reprehensa fuisse. Quid sit dignitas, et quomodo ab imperio, et magistratu differat. Item de auctoritate agitur. Ex privata civium in familias suas potestate oriri magistratuum potestatem. Ostenditur episcopos judiciariam habuisse potestatem a prima sua institutione, et pœnarum infligendarum jus, ex epistolis Pauli. 63

Caput XII. Expenduntur argumenta, quibus Salmasius probare nititur, nullam penes episcopos esse potestatem ac jurisdictionem. Imprimis de Tertulliano, quem testem adducit, fuse agitur. De Montani erroribus, ac Novatiani, qui potestatem illam impugnarunt. Ridiculum Salmasii factum; qui ex auctoritate hæretici Tertulliani illud ipsum dogma, cujus gratia dissensit a catholica Ecclesia, labefactare nititur. Tertullianum alio in loco contra ac postea fecit, de ea re judicasse. 67

Caput XIII. De jurisdictione Ecclesiastica, præsertim episcopali, quæ contra Salmasium adstruitur, eujus frivolæ argumentationes eliduntur. Episcopos pœnæ infligendæ jus habere, etiam invitis. Excommunicationem pœnam esse gravissimam; multare aliquem communione probe dici. Utrum pœna sit, quam volens subit quispiam. An volenti fiat injuria; velut cum Christo mors est illata. Rursus Ecclesiasticas animadversiones veras esse pœnas. Explicata obiter potestas Ecclesiastica; ejusque species. Potestas Ordinis et jurisdictionis; et quatenus differant. Tum jurisdictionis; in foro interno, et externo. 72

Caput XIV. Excursio contra Edmundi Richerii librum de ecclesiastica, et politica potestate, ejusque dogma, quod primum summatim exponitur; tum ejus vitia castigantur. Quo sensu ecclesiastica potestas communitati ipsi conveniat. Cujuscumque reipublicæ potestatem, ac magistratum ad commune bonum tanquam finem ordinari. Potestatem ecclesiasticam in communitate fidelium *formaliter*, ut vocant, ac *subjective* non inesse; idque ex ejus institutione, ex Scriptura probatur; maximeque ex iis similitudinibus, quibus Ecclesiæ conditio describitur velut domus, ac familiæ. 76

Caput XV. Richerii declaratur opinio. Putasse hunc in Ecclesia ipsa, tanquam in subjecto inesse potestatem, non in summo Pontifice, et episcopis cæteris. In quo repugnare sibimet ipsum, et incondite loqui monstratur. Explicantur reipublicæ genera tria ab Aristotele, aliisque vulgo tradita. Earum natura, et distinctio. Gersonii, Almaini, et aliorum Parisiensium theologorum a Richerio dissensio. De ministeriali et instrumentali potestate, quam Romano Pontifici vindicat Richerius idem. Eam absurdam, et ejus assertioni contrariam esse. Illius argumenta diluuntur. Perperam ab eodem dici, *individue*, et *collective* inesse potestatem in Ecclesia. 84

Caput XVI. Falso monarchicum statum Ecclesiæ dici ab Richerio, cum aliter revera sentiat. De clavibus Ecclesiæ perplexa illius assertio. Potestatem earum perperam ab eo statui datam esse *individue, immediate, et collective* omnibus Ecclesiæ administris. Eamdem potestatem Petro, et suo modo Apostolis tributam esse reliquis. Quo sensu toti Ecclesiæ concessam velint aliqui veteres. Explicantur illa Christi verba, quibus peccantis in nos fratris delictum deferri ad Ecclesiam præcipit. Nullam ex illis demonstrari penes totam Ecclesiam esse potestatem. 90

LIBER QUARTUS.

Caput I. I. Status quæstionis, ac disputationis argumentum. II. Episcopatum, et presbyteratum ordines esse, ac semper fuisse duos, et in quo sita est amborum differentia. III. Difficilis ex Apostolo contra discrimen illorum ordinum objectio proposita. IV. Quæ duplici ratione dissolvitur, et utraque comprobatur. 97

Caput II. Quæ antecedenti capite proposita sunt, explicantur, et confirmantur. 1. Ordinationis verum sacramentum esse, ut et Baptismi. 2. Ex Augustino probatum; quod et iterari nefas asserit, et characterem imprimere. 3. Item ex Joanne Chrysostomo probatur. 4. Triplex gradus Hierarchiæ ecclesiasticæ. 5. Distingui presbyteratum ab episcopatu ex eo demonstratur, quod ordinare soli isti licet, nefas est illi. 6. Idque uberius ostenditur. 7. Nulli constitutam a Deo sacramento Ordinis substantiam abrogare, aut mutare licere. 99

Caput III. Duplex Apostoli locorum interpretatio primo exposita capite defenditur, et illustratur atque ex antiquorum dictis colligitur. 1. Chrysostomo, et Græcis aliis, et Hieronymo. 2. Theodoreto. 3. Epiphanii quæ sit opinio. 4. Et nonnulla ex ea consectaria. 5. Velut non eodem modo semper formam Ecclesiæ administrandæ constitutam fuisse. 6. Magna concordia docere veteres, ordinandi jus penes solos episcopos fuisse 7. Tum adversus Leidensem Professorem probatur ordinum amborum distinctio. Maxime ex episcoporum per ecclesias serie, ac successione memoriæ prodita. 102

Caput IV. Salmasii de episcopis, et presbyteris opinio proponitur. 2. Duo ab illo intervalla temporum constituta. Primum, quo primatus ex antiquitate, non ex merito, et electione concessus; alterum, quo ex electione. 3. In Alexandrina tamen ecclesia morem istum variasse. 5. Explicantur opinionis illius firmamenta. 107

Caput V. Evertuntur, firmamenta Salmasiani commenti. 1 Quorum primum ex communione nominis petitum refellitur. Irenæus singulares in ecclesiis episcopos agnoscit. 2. Idem ex epistola Lugdunensis ecclesiæ, et hujus urbis martyrum ostenditur. 3. 4. Irenæum, cum epistolam illam Romam pertulit, fuisse tantum presbyterum, non episcopum. 5. Quod ex Hieronymo probatur. Refellitur Salmasius, qui illos martyres episcopos ait fuisse. 7. ejusque ratio funditus evertitur. 8. Sacerdotum nomine tam presbyteros, quam episcopos comprehendi 9. Ex Pii, et Victoris epistolis ab Salmasio deductum argumentum dissolvitur. 110

Caput VI. 1. Salmasii mira a seipso dissensio. 2. Qui primum asserit, a pluribus presbyteris initio gubernatam esse Ecclesiam ita, ut nullum inter eos aut dignitatis, aut nominis discrimen esset. 3. Idem vero mox contrarium docet, initio et dignitate, et nomine fuisse discretos. 4. Κρύψις ejusdem, et excusatio falsa erroris, et frivola. 5. Utcumque vero decreta illius se habeant, refellitur commentum primatus inter presbyteros ex ordinationis tempore ab eo confictum. 6. Cujus firmamenta convelluntur. 7. Maxime ex Hieronymi auctoritate. 114

Caput VII. 1. De loco quodam commentarii ad epistolas Pauli ab Amalario citato, quem Salmasius ad causæ suæ patrocinium attulit; 3. tria ex eodem illo loco colliguntur. 4. Ex quibus intelligitur, commentarii illius auctorem idem cum Theodoreto sensisse, cujus opinio supra est exposita capite tertio; quid in eodem improbetur. 5. Ex quo Salmasii falsa divinatio refellitur, et ejusdem stupor arguitur. 117

CAPUT VIII. 1. Præmunitio quædam ad insequentem disputationem. 2. Falsa Leindensis Professoris criminatio discutitur : quid de ordinibus Tridentina synodus decreverit. 3. Solido et invicto argumento probatur, ex institutione Christi ordines duos, quorum alter episcopatus, alter presbyteratus simplex vocatus est, esse distinctos. 4. Contra quod fractus, et enervis Salmasii impetus retunditur. 5. Ejusdem impedita, et incondita ratio. 6. Unde obortus illi error in ejusmodi ; ac de diaconatu ejusdem hallucinatio. 120

CAPUT IX. Leidensis professoris tarditas, et ἀλογία. 2. Quomodo tres hierarchici ordines distinguantur, ratione, vel subjecto ; 4. quod fusius declaratur. 4. Apostolos fuisse episcopos, et quatenus ab illis discrepent hodierni episcopi sintque successores ipsorum. 5. Itaque triplex hierarchicus gradus constitit Ecclesiæ veteri ; indidemque Salmasii calumniæ refutantur. 7. Ordinis vox ambigua ; et modo Sacramentum, modo Βαθμὸν, sive gradum significat. 123

CAPUT X. Aliæ Salmasii cavillationes. 1. Sed ante fœdissima secum illius conflictio proponitur. 3. Qui diaconatum et presbyteratum alias unum ordinem initio Ecclesiæ fuisse scribit ; alias duos et distinctos institutos a Christo, et ab Apostolis constitutos. 5. Ejusdem Salmasii frigida cavillatio. 6. Quæ in eum retorquetur. 128

CAPUT XI. Solvuntur argumenta Salmasii contra ordinum discrimen adducta 1. Ac primum duplex interpretatio locorum Apostoli, unde orta controversia est, repetitur. 2. Tum presbyteri et episcopi vocabula promiscue olim usurpata. 4. Quomodo intelligendum sit, quod Græci quidam Patres asserunt, initio fundatarum ecclesiarum aliam gubernandi formam institutam fuisse, quam postea 5. Refellitur μικρολογία Salmasii in putando tempore, quo quæque ab Apostolo Paulo scripta est epistola, et argumentum, quod inde conficit. 130

CAPUT XII. Joannes Apostolus cur se presbyterum nominet, ex quo Salmasii deducta ratio discutitur. 2. Ejusdem secum pugna, et hallucinatio. 3. Item aliud argumentum ex Clementis epistola ad Corinthios dissolvitur. 4. Quid in ea vox πρεσβυτέρου significet. 5. Explicatur causa, quam Clemens habuit scribendi ad Corinthios. 6. Senatum, et consilium ecclesiasticum vocari ac eodem ἐπισκοπήν. Falli Salmasium, dum a Clemente putat duos tantum ordines numerari. Ibidem διακόνους appellative sumi. 7. Idem etiam de ἐπισκόπου nomine probatur. Isaiæ locus illustratur. 132

LIBER QUINTUS.

IN QUO CONTRA APOLOGIAM PRO SENTENTIA HIERONYMI NUPER EDITAM POTISSIMUM DISPUTATUR.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ 137

CAPUT I. 1. Exponitur opinio Blondelli de episcopali, et presbyterali ordine in antiquiori Ecclesia. 2. Hujus opinio minus a veritate recedit, quam Salmasii. 3. Nec tamen vera ; falsam esse primatus rationem illam, quam introducit, et successionis in episcopatum. 4. Auctor commentarii in epistolas Pauli, qui inscribitur Ambrosio, excutitur. 4 Hieronymi sententia proponitur de controversia nostra. 6. Quæ Pseudambrosii interpres est, et adversariorum indidem opinio confutatur. Episcopatus qualem hominem requirat. 7. Blondelli sententia ex ipsomet auctore confutatur. 8. Cujusmodi successio fuerit episcoporum prioribus mortuis. 9 Quid vox *sequens* significet. 10. Explicatur Pseudambrosii locus. 138

CAPUT II. Expenduntur argumenta Blondelli contra nostram sententiam ; 1. ac primum illud, quod ex successione Hierosolymitanorum episcoporum ducitur. 2. Paucis annis sedisse illic episcopos primo sæculo. 3. De Alexandrinis Patriarchis Eutychii locus excutitur. 4. Male ex eo argumentationem ab illo confici. 5. Opponuntur Eutychio alii similes historici. 7. Refellitur novum commentum Salmasii, et cæterorum. 142

CAPUT III. 1. Falsa Leidensis Trapezitæ opinio de Ægypti presbyteris., 2. Illustratur Epiphanii locus de Parœciis Alexandrinis. 3. Fœda Salmasii secum ipsius conflictio. 4. Nicænæ synodi decretum de Meletio schismatico. 5. Quod explicatur. 6. Et ex Socrate, ac Theodoreto diversus sensus illius exponitur. 7, Mira hallucinatio Salmasii in Nicæno illo decreto declarando refellitur. 9. Alexandrinæ ecclesiæ presbyteros ordinandi jus non habuisse probatur ex Athanasio. 148

CAPUT IV. De Hieronymo Blondelli sententia deinceps excutitur. 1. Nihil ab illius auctoritate discrepare sententiam nostram. 2. Primus ex commentariis in epistolam Pauli ad Titum locus expenditur ; quo sensu episcopus et presbyter συνονύμως usurpentur. 3. Ex quo illius, et Salmasii opinio refutatur ; 4. ac Blondellus præsertim ex positis a se principiis oppugnatur. 5. Explicatur Hieronymi locus ; quomodo presbyteri ad gubernationem Ecclesiæ fuerint adhibiti. 6. Populi suffragia olim ad clericorum ordinationem adhibita. 7. Ex quo Blondellus, et Salmasius refelluntur.. 8. Salmasii castigatur error. 152

CAPUT V. 1. Locus alter Hieronymi ex epistola ad Evagrium exponitur. 2. Diluitur Blondelli objectio. De vocabulo Diaconi. 3. Ex Hieronymi duobus locis Blondelli et Salmasii opinio discutitur. 157

CAPUT VI. Expenduntur veterum testimonia, quæ ad opinionem suam approbandam Blondellus accumulavit. 1. Frustra Hieronymi ab eo susceptam Apologiam ; quem quidem in eo ipso, quo utitur, testimonio falsitatis accusat ; quod ejus opinioni contradicat. 2. De turba testium, quos idem Blondellus citat, generatim disseritur ; ac primum ostenditur, nihil illos eorum affirmare, quæ Salmasius, et Blondellus commenti sunt. 3. Rediguntur illa testimonia ad summam quamdam, quæ nihil illos adjuvet. 5. Argumentis aliis ostenditur, nihil ad sublevandam Salmasii, et Blondelli fabulam testimonia ista prodesse. 159

CAPUT VII. Expenduntur testimonia veterum, quæ eumdem ordinem esse presbyteri, et episcopi, probare videntur. 1. Ex Polycarpi epistola. 2. Libro Pastoris, Justino, etc. 3. De Lugdunensibus martyribus. 4. Eusebii in tempore illorum martyrii constituendo minime constans opinio. 5. Certa illius ratio definitur. Irenæus ad Eleutherum missus a Martyribus adhuc presbyter. 6. Pseudodamasi improbata descriptio. 161

CAPUT VIII. De Ignatio martyre, et ejus epistolis, quarum fides in dubium vocata ab nonnullis, asseritur. 1. Germanum earum exemplar in Florentina bibliotheca, ex quo nuper editæ sunt. 2. Ostenditur, veras illas esse, non supposititias ex veterum auctoritate. 3. Salmasii contra illas argumenta duo ; 4. quæ diluuntur ; quid sit νεωτερικὴ τάξις apud eumdem Ignatium, et falsa de illa Salmasii opinio refellitur ; 5. ac vera penitus adstruitur. 7. Altera objectio de σιγῆ, et λόγῳ, a Valen-

tinianis accepto dissolvitur : et quorsum λόγος ex silentio prodiisse dicatur, exponitur. 8. Alia contra epistolas easdem objecta refelluntur. 165
Epilogus 169

—

APPENDIX

DE AUTHENTIA SEPTEM EPISTOLARUM IGNATII MARTYRIS. 171

—

DIONYSII PETAVII

DE VETERE IN ECCLESIA

PŒNITENTIÆ RATIONE

DIATRIBA

AD HÆRESIM LIX QUÆ EST NOVATIANORUM

EX EPIPHANIANIS ANIMADVERSIONIBUS NUNC PRIMUM EXCERPTA.

§ I. Quæ fuerit Novatianorum hæresis. 177
§ II. Quibusdam peccatorum generibus, et quatenus negata communio sit in ecclesia veteri. 178
§ III. Pœnitentiam ac pacem semel an sæpius Ecclesia vetus indulserit. 184
§ IV. De memorabili Nectarii Constantinopolitani Præsulis Historia; et utrum ille Confessionem sustulerit. 187
§ V. Fueritne quondam publica peccatorum confessio Ecclesiæ moribus recepta. 191
§ VI. Quonam in pœnitentiæ gradu Sacramentalis absolutio concessa fuerit. 195

—

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE PŒNITENTIA PUBLICA

ET PRÆPARATIONE AD COMMUNIONEM

Præfatio 197

LIBER PRIMUS

Caput I. Nihil facile novandum in legibus et præsertim ecclesiasticis. De consilio Antonii Arnaldi, in libro de Frequente communione. Vehementer esse suspectum, nec secum satis consentire. 199
Caput II. Librum de Frequente Communione plenum esse fuco atque malis artibus, in doctrinæ propositione, quæ semper observata sunt in iis, qui novi quidpiam in Ecclesiam intromittere conati sunt. Quod confirmatur exemplis ex historia ecclesiastica, ut Marcelli Ancyrani, Pelagii et aliorum. 202
Caput III. Accuratior expositio consilii Arnaldi in libro de Frequente Communione. Periculosum esse, atque ad schisma spectare. Ecclesiam non posse falli in iis, quæ spectant ad fidem, et bonos mores. 205
Caput IV. Falli Arnaldum, qui usum Ecclesiæ censet esse perturbationem Disciplinæ ac corruptionem morum; quod ex ejus tota disputatione probatur. De ambiguitate vocum *Disciplina* et *Mores*. Doctrinam ejus contumeliosam esse Ecclesiæ. Præxim vulgarem Pœnitentiæ non esse abusum. In vitio solo sitam esse morum corruptionem. A concilio Tridentino probatam præparationem ad Communionem, qualis nunc in Ecclesia obtinet. Duæ rationes præparationis. 207
Caput V. Librum de frequente communione secum pugnare in descriptione consilii operis. Maxima Religionis dogmata notissima esse necesse est. Vituperandum esse, quod tribuat Ecclesiæ licentiam, ac prolapsionem morum, dum mores vocat instituta publice recepta. Relaxationem disciplinæ non esse corruptionem morum, sed solum vitium; quod non attigit hic Arnaldus, qui nihil carpsit, præter publicum Ecclesiæ institutum. Hoc esse potissimum delictorum, et errorum ejus caput. 212
Caput VI. Absurda subterfugia Operis de Frequente communione, circa auctoritatem Concilii. Rationes absurdæ restituendæ Pœnitentiæ publicæ, quas propositas a Concilio contendit. Consectaria periculosa indidem deducta. Pœnitentiam publicam non esse traditionis Apostolicæ. Quid sit traditio Apostolica, et quid in ea postuletur, quorum potissimum est, ut usitata fuerit tempore Apostolorum. 216
Caput VII. Examen quatuor priorum indicationum, quas Opus de Frequente Communione tribuit concilio Tridentino. A Concilio non esse instauratas omnes traditiones veteres; sed tantum eas, quæ ad fidem pertinent, aut quæ contrariis consuetudinibus, vel disertis constitutionibus abrogatæ non fuerant. Arnaldus abutitur voce *traditio*. Multi canones nunc sunt obsoleti. Absurda, quæ sequuntur ex ratiocinatione Arnaldi. Animus Concilii circa pœnitentiam. Magni facienda opera pœnitentiæ, sed quomodo. 222
Caput VIII. Examen quatuor posteriorum indicationum, quas Arnaldus concilio Tridentino tribuit, circa Pœnitentiam publicam. De potestate ligandi et solvendi, quam perperam sitam potissimum esse vult in impositione pœnarum satisfactoriarum, cum primo loco ad peccatum referatur. Quod probatur testimonio Scripturæ, et Patrum. Quid sit retinere peccata, et quomodo hoc fiat a sacerdotibus. Arnaldus verba Concilii in sensum alienum torquet. Ei Concilio nequaquam animum fuisse restituendæ Pœnitentiæ publicæ. 226

LIBER SECUNDUS.

Caput I. Enumeratio aliquot consuetudinum, quæ obtinebant in Ecclesia Primitiva, et in ea fuerunt mutatæ. Notæ veræ Ecclesiæ, ejusque ἀναμαρτησίας. De consuetudine prisca Christianorum abstinendi a sanguine, et rebus suffocatis. Constitutio Ecclesiæ de secundis nuptiis. Ejusdem consuetudo antiqua circa baptismum. 233
Caput II. Nonnullæ aliæ veteres consuetudines obsoletæ. De Pœnitentia publica, quæ sæculo præsertim tertio constituta fuit. Tria genera peccatorum sine remissione.

Locus Joannis explicatus. Sanctus Cyprianus severus in Disciplina ecclesiastica. Pœnitentia publica Constantinopoli sublata. 236

CAPUT III. Consectaria antecedentis disputationis. Antiquas consuetudines ab Ecclesia posse mutari. Exemplum memorabile Augustini de jejunio diei Sabbati. 238

CAPUT IV. Leges positivas contraria consuetudine obsolescere. Ratio ejus rei ex S. Thoma. Exemplum jejunii. Error Arnaldi, malaque ejus fides in vertendo Bellarmini loco, cujus auctoritate abutitur. Idem Arnaldus convictus exemplo jejunii, et auctoritate S. Augustini. 240

CAPUT V. Librum de Frequente communione favere hæreticis, adeoque nocere Ecclesiæ catholicæ, quæ ex ejus libri doctrina illis respondere nequit. Ea everti firmitatem fidei et Ecclesiæ. Noxiam etiam esse Reipublicæ, et potestati Regum, ac præsertim quidem Christianissimorum. 242

CAPUT VI. Brevis repetitio eorum, quæ dicta sunt de consilio libri de Frequente Communione, ejusque erroribus. Eo spectare, ut corrigat consuetudinem universalem Ecclesiæ probatam a concilio Tridentino, eamque vocare abusum, ac licentiam. Quod ejus verbis demonstratur, et copiose refellitur; dum interea opus crassorum errorum, ac repugnantiarum arguitur. 245

CAPUT VII. De Ecclesia primitiva, ejusque auctoritate in rebus ad fidem pertinentibus et consuetudinibus Ecclesiæ. Nos revereri oportere, non imitari priscos omnes ritus. Error Operis de Frequente Communione in tempore primitivæ Ecclesiæ constituendo. 250

CAPUT VIII. Error Arnaldi de tempore Pœnitentiæ publicæ. Quinam ei leges tulerint. De canonibus ad eam pertinentibus. Eum nescire, quid petat, et male ab eo definitum tempus primitivæ Ecclesiæ. Pœnitentiam, qualis nunc viget, esse magis consentaneam temporibus Apostolis, quam pœnitentiam, quam inducere vellet Arnaldus. Tunc temporis homines neque in perpetuum, neque in longum tempus communione exclusos fuisse. Quod confirmatur aliquot exemplis. 253

CAPUT IX. De varietate Arnaldi in institutione Pœnitentiæ. Jugiter eum queri ob Pœnitentiæ remissionem. Descriptio publicæ Pœnitentiæ, secundum Tertullianum, quam nobis Arnaldus promiserat. Idem negat illum usum fuisse abrogatum, deinde retractat, quod dixit. Cum simulasset, se velle restituere illam Pœnitentiam, ei aliam substituit, quæ vetus non est 257

CAPUT X. Quam parum constans sit Arnaldus in suo consilio, deque repugnantia, in quam delabitur. Vituperando regimen Ecclesiæ eum semetipsum damnare. Mutari ab eo, et corrumpi consuetudinem priscam Pœnitentiæ publicæ, et potestatem sibi adrogari, quam negat Ecclesiæ. 260

CAPUT XI. De Pœnitentia publica, ejusque gradibus. Dilationem Communionis non fuisse proprie Pœnitentiam publicam, et quanam in re sita esset. Consuetudo antiquæ Ecclesiæ, ex qua Clerici erant immunes Pœnitentiæ publicæ. 264

CAPUT XII. Rationes, et exempla ridicula prolata ab Arnaldo ad defendendum suum consilium, duorum principum Apostolorum. Quare S. Paulus iverit in Arabiam. Pœnitentiam publicam non posse coerceri intra solam prohibitionem Eucharistiæ. Absurda enuntiatio Arnaldi. 268

CAPUT XIII. Rationem Pœnitentiæ, quæ intromittenda proponitur, non esse Pœnitentiam Ecclesiæ Primitivæ, ac multis incommodis laborare. Causæ, quæ impulerunt Ecclesiam ad instituendam Pœnitentiam publicam, a quibus Arnaldi usus multum abest. 271

LIBER TERTIUS.

CAPUT I. Consilium hujus libri, et ratio, cur in hoc opere pergat auctor. Tres potissimi fontes errorum libri de Frequente Communione. Primus est, quod ex indefinitis propositionibus consectaria practica deducat. Alter, quod consectaria ad extrema quæque urgeat. Tertius, quod misceat ea quæ sunt præcepta, eum iis, quæ ad decorum tantum pertinent. 277

CAPUT II. Ab Arnaldo sæpe laudari Anonymum parum candide, et malo consilio. Quare velit Traditiones antiquas normæ instar haberi. Ratio commoda secernendi rectas consuetudines a pravis. 279

CAPUT III. Antiquam esse controversiam de frequentia Communionis, non posse illam generaliter definiri sine multis exceptionibus in usu quotidiano, nec eo secius frequentem communionem, si summatim loquaris, præferendam esse rariori. 280

CAPUT IV. Quæstionem practicam tribus modis posse dirimi, et quando oporteat addere circumstantias in responsi applicatione. Hanc rem esse summi momenti, ut satisfiat objectionibus Arnaldi. De formula, vel actione, quam Jurisconsulti vocant doli mali. 282

CAPUT V. Novam rationem pœnitentiæ ab Arnaldo propositam differre a communi Ecclesiæ duntaxat dilatione absolutionis et communionis. Voluisse eum, hanc pœnitentiam imponi tantum peccatis mortalibus, pro more antiquæ Ecclesiæ. Inde sequi ab eo revelari arcana conscientiæ. Vera narratio occasionis qua scriptum, quod oppugnat Aqualdus, compositum est. Scandalosam esse Arnaldi doctrinam. 283

CAPUT VI. Argumentum et occasio Scripti, quod Arnaldus oppugnavit. Desumptum fuisse ex libro de Institutione Sacerdotum scripto a P. Antonio Molina Carthusiano, quem immerito indignis modis laceravit Arnaldus. Id scriptum ad omnes promiscue non spectasse, sed ad certum hominem, ac proinde necesse non fuisse, ut distingueret varias affectiones eorum, qui ad communionem accedunt. Arnaldum ex ipsius confessione, perpetuæ calumniæ in toto suo opere convinci. 286

CAPUT VII. Arnaldum sine ratione litem intendisse auctori Scripti. Usus superioris disputationis in confutandis iis, quæ ei objecit Arnaldus. 289

CAPUT VIII. Responsio Arnaldi ad loca Patrum, frequentem communionem probantium. Eam non esse firmam. Pœnitentiam ab eo intromissam non esse veterem. Confusionem, et absurditates ejus doctrinæ. 290

CAPUT IX. Opinio S. Bonaventuræ de frequente communione. Eum nullo modo favere doctrinæ Arnaldi. Duo genera præparationis ad communionem. Alterum necessarium, et quod satis esse potest; alterum decori et consilii. Quod probatur auctoritate theologorum. Præparationem necessariam ad communionem secundum concilium Tridentinum esse sacramentum Pœnitentiæ. 292

CAPUT X. Sententiæ quorumdam aliorum Scholasticorum de eo, quod pertinet ad dispositionem ad communionem; Alexandri Alensis, S. Bonaventuræ, et Dominici Soto. 293

CAPUT XI. Arnaldum frustra niti oppugnare vulgarem doctrinam. Rationes, ob quas SS. Patres aliquando postulent eximiam quamdam dispositionem ad communicandum. Doctrinam Arnaldi esse absurdam, et Ecclesiæ contumeliosam. Ex ejus opinione universum Christianismum a communione esse arcendum; omnesque episcopos et sacerdotes, qui sæpe Missam celebrant, sacrilegia

committere; quandoquidem ex ejus doctrina sequitur a nullo id oportere fieri, nisi Apostolos perfectione æquet. 294

Caput XII. Arnaldum docuisse, non esse, ne semel quidem communicandum iis, qui non pervenerunt ad sublimem prorsus, et rarum perfectionis gradum, et ne ipsum quidem S. Paulum potuisse communicare. Unde doctrinæ ejus absurditas intelligitur. 297

Caput XIII. Semper redeundum esse ad doctrinam Ecclesiæ. Eximius locus Doctoris theologiæ de tribus generibus præparationis ad communionem, deque ea, quæ necessaria est. Cur Patres tam eximiam dispositionem postularint ad communicandum. Arnaldum abuti auctoritate Patrum. Ejus paralogismus. 298

Caput XIV. Hallucinationes aliquot Arnaldi. Omnem errorem non esse hæresim. Locus Tertulliani suspectus propter ejus hæresim, qui oppugnat consuetudinem Ecclesiæ, qua in re eum sequitur Arnaldus. Ejusdem Arnaldi falsa enuntiatio, et error in interpretatione loci S. Bonaventuræ, qui suspectum eum facit gravioris erroris contra auctoritatem Ecclesiæ. 300

Caput XV. De loco S. Dionysii, quem maxime jactat Arnaldus, quamvis eum nullo modo intellexerit. Primo absurdum esse consectarium, quod ex eo deducit. Deinde nullum unquam adfuturum Missæ, aut communicaturum fuisse, si verum esset, quod vult Arnaldus. 302

Caput XVI. Enarratio loci S. Dionysii e cap. III de Hierarchia Ecclesiastica, male intellecti ab Arnaldo, et a Georgio Pachymere. Variæ significationes vocis Pœnitentiæ. Quis ordo servaretur in exclusione eorum, qui non aderant Missæ. 303

Caput XVII. Librum de Frequente communione plenum esse jactantia; et indecoris dictis. Tribuere eum Carthusiano, et auctori Anonymo, quæ minime senserunt. Infirma conjectura Arnaldi de Communione per decem dies, ab Ascensione Domini nostri. 305

Caput XVIII. Mira absurditas ratiocinationis Arnaldi, in quam delapsus est, dum vult castigare auctorem Scripti anonymi, æstu nimium præcipiti. Quod illustratur variis exemplis. 306

Caput XIX. Objectiones Arnaldi ambiguitatibus, aut fraudibus nixæ. Duo esse genera frigoris in pietate, duo item fervoris; alterum rationale, alterum sensile. Duo esse genera gratiæ, et quid vulgo soleat nomine gratiæ intelligi. Auctorem Anonymum perperam reprehensum fuisse. 307

LIBER QUARTUS.

Caput I. De dispositione necessaria ad communionem, et de eo, quod judicandum de frigore. Doctrina oppugnata ab Arnaldo est catholica. Quod probatur auctoritate magistrorum theologiæ mysticæ, et primum quidem Joannis Gersonis, tum S. Laurentii Justiniani, Thomæ a Kempis, Thauleri, et Ludovici Blesensis abbatis Lætitiæ. 311

Caput II. Sententiæ sanctorum aliquot hominum de Frequente communione, S. Gertrudis, et S. Borromæi, ex quibus proferuntur multa eximia loca, quibus probatur Frequens Communio. 313

Caput III. Sententia Francisci de Sales episcopi Genevensis de frequente communione. 315

Caput IV. Quæ fuerit sententia R. P. Ludovici Granatensis de frequente communione. 316

Caput V. Animadversiones in antecedentem disputationem, et loca allata. Expedire homines adhortari ad frequentem communionem, non vero eos ab ea avocare. Arnaldum infensum esse sanctis illis viris, et præsertim S. Carolo, vituperareque ejus institutum e frequente communione. Absurditas doctrinæ Arnaldi. 317

Caput VI. Locus Ambrosii de frequente communione male intellectus ab Arnaldo. Repugnantia ejus manifesta. 319

Caput VII. Frustra Arnaldum uti auctoritate S. Caroli, et episcopi Genevensis ad confirmandum consilium suum. Cur nonnullis præscripserint dispositiones perfectiores ad communicandum. Eos semper Ecclesiam reverenter habuisse. 320

Caput VIII. Arnaldum, quamvis dissimulet, et secum ipse pugnet, contendere eximiam dispositionem, quam Patres Communionis causa postulabant, non solum esse consilii, et decori, sed etiam præcepti, quo tenentur Christiani. Animum illi esse carpere consuetudinem receptam, et comprobatam ab Ecclesia, quem in finem laudat sæpe traditiones et Patres. 322

Caput IX. Hanc esse sententiam Arnaldi, liqnere ex ejus ratiocinatione super loco S. Justini martyris. 324

Caput X. Duo esse genera mandatorum Evangelicorum, alia præcepti, alia consilii. Quod probatur nonnullis Patrum testimoniis. Hæc misceri ab Arnaldo. Regula ad ea secernenda. Quantæ absurditates nascantur ex eorum confusione. 326

LIBER QUINTUS.

Caput I. Tria esse genera præparationis ad Cœnam, quorum duo sunt necessaria, non tertium. Quanam in re sita sint, et quid a nobis postulent. 329

Caput II. Declaratio doctrinæ concilii Tridentini de præparatione ad communionem. Qua ratione sacramentum Pœnitentiæ, vel confessio sit sola præparatio necessaria ad communionem. Explicatio loci Pauli hac de re. 331

Caput III. Explicatio animi Concilii de dispositione necessaria ad Communionem, propugnata ab erudito theologo facultatis Pariensis. Attamen, propter solam hanc dispositionem, non oportere frequentius ad communionem accedere. Levium peccatorum, imperfectionumque, in nonnullis, deteriora esse consectaria, quam peccata mortalia. 333

Caput IV. Duo errores oppositi de præparatione ad Communionem; quorum alter nimium remittit, alter rigore nimio peccat. Falsum rumorem sparsum esse, doctrinam, quam tuetur Arnaldus, eamdem esse, quam propugnavit Hernandus Salazar. 334

Caput V. Summa doctrinæ P. Hernandi Salazaris de frequente communione. Eum universim probare usum frequentem communionis. Ex ejus sententia puritatem quidem animi qui sibi peccati mortalis conscius non est, esse solam dispositionem necessariam ad communionem; attamen ad quotidianam communionem opus esse majore præparatione. Denique eum nolle eam in longum tempus differri, et communionem singularum hebdomadum omnibus optimam censere. 336

Caput VI. Comparatio doctrinæ Arnaldi cum doctrina P. Salazaris de frequente communione, ex qua comparatione liquet, quantopere differrent. Arnaldus miscet consilium cum præcepto. P. Salazari non probari diuturnam dilationem communionis, eumque auctorem esse imperfectis, ut singulis hebdomadibus communicent. 337

Caput VII. Dolus auctoris operis de frequente communione, qui novæ suæ reformationi prætexit consuetudinem priscam pœnitentiæ publicæ. Hoc esse captiosum argumentum, auctoremque a se ipso dissentire. 340

Caput VIII. Repugnantiæ Arnaldi demonstrantur. Sacramento pœnitentiæ contineri solam præparationem necessariam, quod attinet ad externam cæremonialem, ut e statu peccati ad communionem transeamus; nec ullam aliam a concilio Tridentino esse præscriptam. Verba Arnaldi non satis considerata et postea ab ipso retractata, sed dimidia ex parte. Multum tamen errorem in ejus doctrina superesse. 342

Caput IX. De præparatione necessaria ad communionem, sita, ex consensu doctorum, in puritate conscientiæ confessione purgatæ. 344

Caput X. Contraria consuetudine obsoletam esse pœnitententiam publicam. Eximium dictum S. Pauli de consuetudine. Locus insignis Joan. Fischeri Roffensis episcopi, de consuetudine per universam Ecclesiam recepta, quo damnatur novum Arnaldi institutum. 345

LIBER SEXTUS.

Caput I. Potissimum fulcrum consilii Arnaldi eversum esse. Male ab eo probari, quod suscepit probandum, et aperte pugnantia dici. 347

Caput II. Fuisse duo genera peccatorum mortalium, quorum alterum obnoxium fuit Pœnitentiæ publicæ, alterum non item. Quod probatur ex S. Augustino et S. Eligio. 348

Caput III. De tribus generibus Pœnitentiæ, ubi auctoritate Augustini ostenduntur quævis peccata mortalia non fuisse subjecta satisfactioni publicæ, neque excommunicationi, ut credidit Arnaldus. 350

Caput IV. Idem probatur aliis locis S. Leonis, S. Eligii, et conciliorum Gallicanorum. 351

Caput V. Aliud argumentum, ex quo liquet fuisse pœnitentiam non tantum publicam, sed etiam arcanam; ex eo ductum, quod clerici essent immunes pœnitentiæ publicæ, qui tamen, si gravius delinquerent, pœnitentiæ subjiciebantur, quam proinde privatam esse oportebat. Pœnitentes proprie dictos fuisse eos, qui pœnitentiam publicam subibant. 353

Caput VI. Tempore S. Augustini omnia peccata mortalia expiata non fuisse pœnitentia publica. Argumenta Arnald. explicata, et repulsa; et primum quidem id, quod deducit ex duobus generibus, et nominibus peccatorum mortalium, et venialium. Nomen mortalis peccati varie sumi. Quænam sint peccata mortalia, de quibus agit S. Pacianus. 354

Caput VII. Amplior declaratio loci Paciani, capite superiore prolati; quo videtur omnis spes veniæ præcidi iis, qui certis criminibus capita sua obstrinxerint. Quod ut melius intelligatur, hæresis Montanistarum, et Novatianorum explicatur. Duo genera peccatorum secundum Tertullianum, quorum alia sunt mortalia, alia secus. Quare priora mortalia dicantur. 356

Caput VIII. Absurditas sententiæ Arnaldi. Quid sit crimen. A Gabriele Albaspinæo Aurelianensi episcopo damnatam sententiam Arnaldi, atque agnita duo genera Pœnitentiæ peccatis mortalibus impositæ. Locus Tertulliani male intellectus ab eodem Arnaldo, et explicatus. Quid sit Exomologesis. 359

Caput IX. Locus Origenis perperam ab Arnaldo intellectus. Ab Origene duo genera peccatorum mortalium constitui. Summa absurditas, quæ ex opinione Arnaldi sequitur. 360

Caput X. Locus S. Cæsarii male intellectus ab Arnaldo. Alterum argumentum, quo Arnaldus nititur probare omne peccatum mortale satisfactionem publicam Ecclesiæ debuisse. Duo genera communionis, et excommunicationis. Ecclesiam varia instituta sequutam in reconciliatione delinquentium. Exemplum memorabile reconciliationis hæreticorum, eorumque, qui in peccatum carnis delapsi erant. 363

Caput XI. Quodvis peccatum excommunicationis pœnam non dedisse, ut credidit Arnaldus. Pœnitentiam publicam, quam idem restituere conatur, non fuisse observatam per duodecim sæcula. Loca Fulberti, et Ivonis Carnotensis explicata contra sententiam Arnaldi, cujus profertur oratio suspecta erroris. 365

Caput XII. Examen nonnullarum enuntiationum operis de Frequente Communione, et primum quidem ejus, quod dicit Arnaldus, populum Judæum nihil commeruisse a Deo observatione legis. Fons ejus erroris. 367

Caput XIII. Arnaldus sine ratione carpit scriptum Anonymi, eademque opera P. Salazarem. Quid sentiat de gratia sufficiente. 369

Caput XIV. Mira enuntiatio libri de frequente communione. Nullum honorem communione Deo exhiberi. 370

LIBER SEPTIMUS.

Prooemium 371

Caput I. *Prima propositio.* Arnaldus agnoscit duo genera Pœnitentiæ, et dispositionis ad communicandum, alterum, quod olim usitatum in Ecclsia, nunc obsolevit: alterum quod nunc ei successit, vulgoque est apud fideles receptum. *Quam propositionem Arnaldinam esse sequentia demonstrant.* 372

Caput II. *Secunda propositio.* Arnaldum docere restituendam esse veterem pœnitentiam, substituendamque, quæ nunc vulgo recepta est in Ecclesia. *Quam propositionem ejus esse ostendunt sequentia.* 373

Caput III. *Tertia propositio.* Pœnitentia vetus, de qua agit opus de frequente comunione, ut restituatur, ea est, quæ dicitur Pœnitentia publica, quia palam fiebat ex certis institutis, et gradibus Canonicis. *Quam propositionem esse Arnaldi sequentia demonstrant.* 374

Caput IV. *Quarta propositio.* Arnaldum docet Pœnitentiam antiquam esse juris divini, necessarii, et immutabilis, cujus mutandi, aut abrogandi nullam potestatem habet Ecclesia. *Quod probatur.* 375

Caput V. Disgressio, in qua monetur lector de fraude novorum Pœnitentiariorum, qua conantur excusare quod docuerunt instituta veteris pœnitentiæ fuisse immutabilia; ubi omnia eorum subterfugia reteguntur, ac confutantur. 376

Caput VI. *Quinta propositio.* Arnaldus docet nos non minus hodie teneri prisca ratione pœnitentiæ, quam Ecclesiam primitivam. *Quod probatur sequentibus.* 378

Caput VII. *Sexta propositio.* Arnaldum censere jure divino atque immutabili oportere, ut peccatores, qui sacramentaliter confessi sunt peccata, arceantur aliquandiu ab absolutione, et a Communione; usum vero contrarium esse abusum, qui sit corrigendus. *Quam esse Arnaldi sequentia ostendunt.* 379

Caput VIII. *Septima propositio.* Non tantum capite de dilatione absolutionis, et communionis iis, qui peccatum mortale admiserant, quodcumque tandem esset, seu arcanum seu publicum, secundum doctrinam operis de Frequente Communione; sed etiam tota lege de Pœnitentia

publica, quæ vigebat in Ecclesia primitiva, nos etiamnum hodie teneri. *Quam Arnaldi esse sententiam sequentia ostendunt.* 380
Caput IX. *Octava Propositio.* Ratio pœnitentiæ, quæ ab aliquot sæculis usitata est in Ecclesia, et successit veteri, et publicæ, est abusus, licentia, prolapsioque ac corruptio morum, quæ homines ad damnationem æternam ducit. *Quod probatur.* 382
Caput X. *Nona propositio.* Opus de frequente communione damnat Ecclesiam erroris, eamque insimulat facinoris æterna damnatione digni. Eadem sententia involvit etiam omnes Christianos, qui nunc vivunt, et qui a quingentis annis in ejus communione vixerunt. *Quod probatur.* 383
Caput XI. *Decima propositio.* Auctorem libri de frequente communione semetipsum damnare sacrilegi facinoris, dum tyranni more invadit summam potestatem mutandi, atque abrogandi leges divinas, quæ sunt immutabiles, et quibus nemo solvi potest; qua in re se præfert Ecclesiæ. *Quod probatur.* 384
Caput XII. *Undecima propositio.* Potestas, quam exercent sacerdotes in delinquentes, habet hunc potissimum finem, ut imponat pœnam, non vero conferat remissionem peccati, ejusque abolitionem, infusione gratiæ sanctificantis. *Quam Arnaldi esse ostendunt sequentia.* 385
Caput XIII. *Duodecima Propositio.* Potestas sacerdotis remittendi peccata, et absolutio, quam largitur, statuit antecessisse veniam, et abolitionem culpæ, nec in eam agit, sed tantum in pœnam, imposita satisfactione consentanea delicto. *Quam esse Arnaldi sequentia probant.* 386
Caput XIV. *Decimatertia Propositio.* Opus de frequente communione docet sola opera caritatis, a pœnitente edita, eum in gratiam cum Deo restituere, ac justificare; non absolutionem sacramentalem, neque solam contritionem internam, quam non comitatur ipsa observatio præceptorum divinorum. *Quod probatur.* 387
Caput XV. *Decimaquarta Propositio.* Auctorem operis de Frequente Communione vehementer errasse, cum temere negavit hanc sententiam : *Quacumque hora ingemuerit peccator, salvus erit*, nusquam in Scriptura exstare, aut secundum sextum Hæbræum aut secundum LXX Interpretes. *Quod probatur.* 389
Caput XVI. *Decimaquinta Propositio.* Scriptor libri de Frequente Communione damnatus est, atque obnoxius censuræ concilii Tridentini, propter capita doctrinæ exposita ad propositionem xiii. *Quod probatur.* 390
Caput XVII. *Decimasexta Propositio.* Arnaldum incurrisse in censuram editam a Sixto iv Papa contra Petrum Oxomensem, ejusque sectatores de dilatione absolutionis post confessionem, donec absoluta sit pœnitentia, et satisfactio. *Quod probatur.* 391
Caput XVIII. *Decimaseptima propositio.* Auctorem libri de frequente communione fuisse censura notatum a Facultate Theologica Parisiensi, et nonnullas opiniones, quas opus illud complectitur, judicatas hæreticas. *Quod probatur sequentibus.* 392
Caput XIX. *Decimaoctava propositio.* In opere de frequente communione esse alias propositiones temerarias vel falsas. 394
Caput XX. Proœmium in Collectionem repugnantiarum operis de Frequente Communione. 395
Caput XXI. I. *Propositio Arnaldi.* Ecclesia est immunis erroris in eo, quod pertinet ad mores, non secus ac in eo, quod pertinet ad fidem. 396
Caput XXII. II. *Propositio Arnaldi.* Pœnitentia antiqua, et publica, qualem eam describunt traditio, canones, et Patres, est juris divini, et immutabilis, ac necessario conjuncta cum sacramento Altaris, quod est immutabile; eaque Pœnitentia pertinet ad omnia peccata, et publica, et arcana. 397
Caput XXIII. III. *Propositio Arnaldi.* Ecclesia semper exegit observationem pœnitentiæ veteris, et publicæ, nec unquam Christianos ea lege solvit. 397
Caput XXIV. IV. *Propositio Arnaldi.* Concilium Tridentinum restituit Pœnitentiam veterem, qualis est in traditione, et canonibus antiquis. 398
Caput XXV. V. *Propositio Arnaldi.* Arnaldus censet, necessario nunc observandam esse priscam pœnitentiam, prout præscribitur a traditione, canonibus, et doctrina Patrum, et pro tota ejus amplitudine. 399
Caput XXVI. VI. *Propositio Arnaldi.* Dilatio absolutionis, et communionis, postquam quispiam confessus est peccatum mortale, non tantum est utilis, sed etiam necessaria, et præcepta hoc tempore non minus, ac in Ecclesia primitiva; nec quisquam ejus rei immunis esse debet. 399
Caput XXVII. VII. *Propositio Arnaldi.* Ut quis digne communicet, non satis est eum esse immunem omnis peccati mortalis, et venialis; sed oportet eum attigisse summum gradum perfectionis, qui sublimior est sanctitate Apostolorum, aut quorumvis aliorum sanctorum; nisi velit Deum offendere, atque excommunicationem subire. 400
Caput XXVIII. VIII. *Propositio Arnaldi.* Usus, qui est hodie frequentissimus in Ecclesia, ex quo absolutio conceditur statim post confessionem, nec subjiciuntur pœnitentiæ publicæ omnia peccata, est manifestus abusus. 400

LIBER OCTAVUS

Caput I. Ubi responsa, et subterfugia Arnaldi summatim considerantur, et ad dua capita referuntur. 401
Caput II. Refutatio ejus, quod Arnaldus et ejus asseclæ affirmant, doctrinam Operis nostri esse eorum doctrinæ consentaneam. Discrimen in multis demonstratum. 402
Caput III. Repugnantiæ doctrinæ nostræ falso objectæ confutantur. 404
Caput IV. Calumnia Arnaldi, ejusque sociorum confutata, inde petita, quod hortatus sim summas Potestates ad nova dogmata coercenda. 406
Caput V. Examen rationis, qua Arnaldus retractavit scandalosam propositionem libri de frequente communione. 408
Caput VI. De usibus, et consuetudinibus cæremonialibus ecclesiæ Christianæ, deque captiosa eorum interpretatione ab Arnaldo excogitata. 408
Caput VII. De dispositione, quam Patres postularunt a digne communicaturis, ubi agitur de sensu eximii loci S. Dionysii. 410
Caput VIII. Amplior enarratio loci S. Dionysii, et dispositionis ad communionem in eo præscriptæ. Axiomata generalia de fine cujusvis legis. 411
Caput IX. Eximia disputatio S. Thomæ, quæ quæstionem dirimit. Duo genera præparationis, internum, atque externum. 413
Caput X. Idem locus S. Dionysii dilucidatus, confutatione falsarum animadversionum Arnaldi. Errata ejus in interpretatione ejus loci, et in sui ipsius defensione. 415
Caput XI. Examen loci S. Basilii male ab Arnaldo intellecti. 417
Catut XII. Sententia erronea Arnaldi, de dispositione

perfectissima, quam Patres communicaturis præscripsisse videntur. 418
Caput XIII. S. Thomam male intellectum ab Arnaldo, qui pravum consectarium ex eo deduxit. Error Arnaldi credentis summam perfectionem caritatis esse præcepti. Præcepto variis modis pareri, et quomodo lege teneamur.
Caput XIV. Quo sensu perfectio in præcepto sita esse dicatur. Varii modi implendi legem, et quonam teneamur. Qua ratione Consilium præcepto interveniat. Arnaldi error. Qua ratione charitas utatur aliis virtutibus. 422
Caput XV. Mira calumnia, quam commentus est Arnaldus de loco S. Ambrosii, qui ejus doctrinam evertit. 423
Caput XVI. Aliæ animadversiones in locum S. Ambrosii. Auctorem libri de frequente communione errasse, cum dixit S. Ambrosium in libris de sacramentis nihil habere nisi quod pertinet ad neophytos; quod ex iisdem libris confutatur. 424
Caput XVII. Arnaldum incidisse in errorem, quem nobis falso tribuerat de loco S. Ambrosii. Multa absurda, in quæ delabitur. 426
Caput XVIII. Examen, et confutatio dogmatum doctoris theologi Du Bois. Sine ratione eum contendere me subscripsisse doctrinæ Arnaldi. In opere de frequente communione, esse veras enuntiationes falsis mistas. Repugnantiæ, quas perperam mihi objicit. Pœnitentiam Arnaldi esse novam. 428
Caput XIX. Variæ objectiones Bosii, totidemque calumniæ de inanibus contradictionibus nostræ doctrinæ. Ea nullo modo confirmari errorem novorum directorum. Satisfactiones laboriosas proprias non esse huic novo instituto. Hoc quasi necessarium ab iis intromitti. 430
Caput XX. Exemplo communionis sub utraque specie convinci traditionarios. Objectio frivola Bosii. Hanc communionem semper fuisse usitatam in Ecclesia antiqua. 432
Caput XXI. Qua ratione obsoleverit pœnitentia vetus. Arnaldum dicta a se mala fide retractasse, et a seipsum dissentire, ut et doctorem theologum Bosium. De lege, cujus natura sita est in eo, quod ea teneantur illi, quibus lata est. Vetere pœnitentia nos non amplius teneri. Qui possit esse utilis. Legem variis modis posse aboleri. 433
Caput XXII. Confutatur quod Bosius objicit de alia quadam repugnantia. 435
Caput XXIII. Arnaldum immerito dicere se alienum esse ab ira, et violentia. Contrarium probatur primum conviciis, maledictis, et aculeatis dictis operis de frequente communione. 436
Caput XXIV. Idem probatur aliis contumeliosis dictis ex Admonitione. 438
Caput XXV. Idem probatur ex eo, quod Arnaldus scripsit in epistola ad Reginam. De duabus dotibus necessariis bono directori, mansuetudine, et humilitate; quarum neutra cernitur in ea ratione, qua se gessit Arnaldus. 439
Caput XXVI. Insigne exemplum calumniæ, qua usus est Arnaldus, et quod hausit ex infami libello de Theologia Morali Jesuitarum. Damnatio ejus libelli decreto supremi Senatus Burdegalensis. 441

—

DIATRIBA
DE PŒNITENTIA
ET RECONCILIATIONE
VETERIS ECCLESIÆ MORIBUS RECEPTA

EX NOTIS DIONYSII PETAVII

In Synesium pag. 60. ad 74. secundæ Parisiensis editionis Anni MDCXXXI nunc primum eruta.

Caput I. Nemini reconciliationem, Apostolorum tempore, negatam fuisse demonstratur, ac de variis nominibus, quibus absolutio, ac reconciliatio ab antiquis exprimitur. 443
Caput II. Quemadmodum gradatim pœnitentibus reconciliatio data fuerit, ac de duplici illius genere, perfectæ scilicet, et imperfectæ. Explicatur insignis Cypriani locus. Pœnitentia interdum absolutionem significat. Nicænus canon xiii exponitur. 445
Caput III. De utraque communione, ac secunda præsertim, deque oblationibus fidelium, Explicatur obscurus Tertulliani locus ex libro *De Exhort. castit.* ostenditurque, nunquam laicos ex ejus opinione sacrificasse; quod oblationis genus usurpaverint laici. 49
Caput IV. Quatenus antiquissimis temporibus certis peccatorum generibus reconciliatio, et communio denegata fuerit. Ostenditur nunquam in periculo vitæ negatam esse sacramentalem absolutionem, maxime universalis Ecclesiæ consuetudine. Explicantur veterum testimonia, quibus illud effici putatur. Communionis nomine plerumque sola perfecta continetur. 451

FINIS TOMI OCTAVI.

Saint-Quentin. — Imprimerie typographique et lithographique de Jules Moureau, Place de l'Hôtel-de-Ville, 7.

INDEX GENERALIS

LOCORUM S. SCRIPTURÆ

QUÆ IN OCTO TOMIS

THEOLOGICORUM DOGMATUM

CITANTUR ET ILLUSTRANTUR

NUNC PRIMUM ADORNATUS ET EDITUS CURA AC STUDIO

J.-B. FOURNIALS

CANONICI HONORARII ALBIENSIS, PAROCHI S. SATURNINI.

Primus numerus Romanus tomum indicat, secundus librum. Primus numerus Arabicus caput indicat, secundus paragraphum ejusdem capitis. Si prior numerus sive Romanus, sive Arabicus desit, ad priorem, qui sæpe brevitatis gratia non repetitur, pro tomo vel pro capite est recurrendum. Si quando idem numero caput in diversis ejusdem tomi tractatibus inveniatur, tunc indicatur tractatus ad quem prædictum caput attinet.

Notandum est sacræ Scripturæ textus non semper juxta Vulgatam versionem citari, sed nonnunquam ex Septuaginta, aut aliorum interpretatione depromi, prout subjecta materia postulat, et non semel quoad substantiam tantummodo exhiberi: quod præ oculis habendum quando allatus textus, a Vulgata editione discrepare aliquantisper deprehenditur.

EX VETERI TESTAMENTO.

EX LIBRO GENESIS.

Cap. I, v. 1. In principio creavit Deus cœlum et terram. I, IV, 10, 1.

v. 10. Et vidit Deus quod esset bonum. I, VI. 8, 1.

v. 26. Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. I, II. 1, 10, et I, IV, 9, 5, et II, II, 4, 7.

Et præsit piscibus maris et volatilibus cœli, et bestiis terræ. IV, II *de Opificio* 3, 1, et 4, 14.

v. 7. Formavit igitur Dominus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. III, VIII. 5, 6 et seq.

v. 27. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum. IV, II *de Opificio*, 2, 1.

Masculum et fœminam creavit eos. Ibid. 8, 10 et III, VIII. 5, 7.

v. 29. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui. IV, II *de Opificio*, 7, 1 et 4, 14.

Cap. II, v. 4. Istæ sunt generationes cœli et terræ, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus cœlum et terram. IV, I *de Opificio* 5, 2.

v. 7. Formato homine de limo terræ, inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. III, VIII. 5, 4.

v. 8. Plantaverat autem Deus paradisum voluptatis a principio, in quo posuit hominem quem formaverat. IV, II *de Opificio* 5, 5.

v. 16. Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem boni et mali ne comedas. IV, II *de Opificio* 5, 13.

v. 17. In quocumque die comederis ex eo, morte morieris. IV, II. *de Opificio* 6, 5, et 10, 1.

v. 19. Formatis igitur de humo cunctis animantibus terræ et cunctis volatilibus cœli. IV, I *de Opificio*, 15, 4.

v. 20. Adæ vero non inveniebatur adjutor simile sibi. IV, II *de Opificio* 8, 5.

v. 21. Immisit Dominus soporem in Adam. ibid. §. 7.

v. 23. Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. *ibid.* §. 11.

Cap. III, v. 3. Præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud. IV, II *de Opificio* 9, 9.

v. 8. Cum audissent vocem Dei deambulantis in paradiso. I, III. 8, 7.

v. 20. Eo quod mater esset omnium viventium. VI, XI. 9, 4.

v. 22. Ecce Adam quasi unus ex nobis. V, II *de Incarnat.* 8, 4.

v. 24. Flammeum gladium atque versatilem. I, VII. 13, 2.

Cap. IV, v. 6. Quare iratus es? et cur concidit facies tua? nonne si bene egeris recipies, si autem male, statim in foribus peccatum aderit, tu autem etc. IV, III *de Opificio* 2, 4.

Cap. VI, v. 2. Videntes filii Dei filias hominum quoniam pulchræ sunt etc. IV, III *de Angelis* 4, 1.

v. 2. Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est. III, VIII. 6, 4.

Cap. XI, v. 7. Venite descendamus et confundamus ibi linguas eorum. II, II. 7, 10.

v. 18. Et Melchisedech rex Salem protulit panem et vinum, fuit enim sacerdos Dei summi, et benedixit Abraham. VIII, III *de Hierarchia* 6, 2.

Cap. XVI, v. 13. Vocavit autem nomen Domini qui loquebatur ad eam : Deus qui vidisti me. III, VIII. 2, 8.

v. 9. Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu illius. I *Prolegomen.* 7, 6.

Cap. XVIII, v. 14. Numquid Deo est quidquam difficile. I, V. 5, 6.

v. 21. Descendam et videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam. II, III. 8, 16.

Cap. XIX, v. 22. Non potero facere quidquam donec egrediaris illuc. III, IV *de Opificio* 4, 13.

v. 24. Igitur pluit Dominus super Sodomam et Gomorrham sulphur et ignem a Domino de cœlo. II, II. 7, 12, et III. 11, 14.

Cap. XXII, v. 18. Benedicentur in semine tuo omnes gentes. V, II *de Incarnat.* 10, 10.

Cap. XXIV, v. 7. Dominus Deus cœli mittet angelum coram te. III, I *de Angelis* 1, 6.

Cap. XXV, v. 21. Deprecatusque est Isaac Dominum. I, IX. 16, 7.

v. 23. Major serviet minori. *Ibidem* 8, 7, et capite 9.

Cap. XXVIII, v. 13. Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac. III, VIII, 2, 7.

Cap. XXXI, v. 11 et 13. Dixitque angelus Dei ad me in somnis : ego sum Deus Bethel, ubi unxisti lapidem, et votum vovisti mihi. III, VIII. 2, 7.

Cap. XXXVII, v. 4. Et non poterat ei quidquam pacifice loqui. IV, IV *de Opificio* 4, 13.

Cap. XLVIII, v. 15 et 16. Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in præsentem diem, angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. II, II. 12, 10, et III, VIII. 2, 6, et IV, II *de Angelis* 6, 3.

Cap. XLIX, v. 9 et 10. Catulus Leonis Juda, non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus etc. VII, XVI. 6, 4, et sequent. *reliquo capite et toto capite* 7. *Vide etiam dissertationem Turneminii in calce tomi ejusdem.*

v. 10. Et ipse erit expectatio gentium. V, II *de Incarnat.* 10, 10.

EX EXODO.

Cap. III. v. 14. Ego sum qui sum. I, I. 6, 5, et seqq.

Cap. IV, v. 22. Filius primogenitus meus Israel. III, VIII. 7, 9.

Cap. VII, v. 1. Ecce constitui te Deum Pharaonis. IV, II *de Angelis* 9, 9.

v. 3. Indurabo cor Pharaonis. II, x. 20, 5.
Cap. viii, v. 19. Digitus Dei est hic, I, v. 9, 3.
Cap. xiii, v. 2. Omne primogenitum quod aperit vulvam. VII, xiv. 5, 4.
Cap. xix, v. 10. Vade ad populum, et sanctifica illos hodie et cras, laventque vestimenta sua, et sint parati in diem tertium ; in die enim tertia etc. IV, i *de Opificio* 19, 5.
Cap. xx, v. 2. Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis Deos alienos, etc. VII, xv, 5, 3, et 6, 1.
v. 16. Non concupisces. II, x, 22. 7..
Cap. xxxiii, v, 13. Ostende mihi faciem tuam. I, vii. 12, 2.
v. 26. Nemo videbit faciem meam et vivet. I, vii. 7, 2 et 3.
Cap. xxxiv, v. 5. Et descendit Dominus in nube, et astitit ipsi illic, et vocavit nomen Domini, et transivit Dominus ante faciem ipsius. II, ii. 12, 10.
Cap. xxxv, v. 20. Nemo Deum videbit et vivet. I, vii. 1, 7.

EX LEVITICO.

Cap. xxiv, v. 17. Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur. III, viii. 2, 6.

EX NUMERIS.

Cap. xii, v. 7. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. VIII, iii *de Hierarchia* 14, 12.

EX DEUTERONOMIO.

Cap. iv, v. 1. Et nunc Israel audi præcepta mea. II, x. 24, 2.
Cap. vi, v. 4. Audi Israel, Deus tuus, Deus unus est. II, ii. 11, 15.
Cap. vi, v. 13 et cap. x, v. 20. Dominum Deum tuum timebis et illi soli servies. II, ii. 12, 5 et IV, ii *de Angelis* 8, 3.
Cap. xxx, v. 15. Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum. I, v. 3, 11.
Ibid. Ecce posui ante te bonum et malum. IV, iii *de Opificio*, 8, 9 et 11, 11.
Ibid. v. 19 Testes invoco hodie cœlum et terram quod proposuerim vobis vitam et mortem. VI, ix. 2, 4 et seqq. *toto capite.*
Cap. xxxi, v. 18. Duas tabulas scriptas digito Dei. II, x. 24, 5.
Cap. xxxii, v. 8. Constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei. III, i *de Angelis* 14, 16.
v. 39. Videte quoniam ego sum Dominus, et non est alius præter me. II, iii. 11, 13.

EX LIBRO JOSUE.

Cap. xxiv, v. 15. Optio vobis datur. Eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis; utrum Diis quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, an Diis etc., IV, iii *de Opificio* 2, 7.

EX LIBRO JUDICUM.

Cap. xi, v. 7. Et nunc venistis ad me necessitate compulsi. IV, v *de Opificio* 5, 9.

EX LIBRO I REGUM.

Cap. ii, v. 36. Ut comedant buccellam panis. VI, xii 14, 5.
Cap. viii, v. 5. Constitue nobis regem ut judicet nos, sicut et universæ habent nationes. VIII, iii *de Hierarchia* 8, 7.
v. 10. *Historia creationis Saulis* II, ix. 6, 7 et x. 16, 4 et 17, 2.
Cap. xiii, v. 12. Necessitate compulsus obtuli holocaustum. IV, iii *de Opificio* 6, 5 et v ibid. 5, 9.
Cap. xv, v. 22. Numquid vult Dominus holocausta et victimas? VIII, iii *de Hierarchia* 9, 13.

E LIBRO III REGUM.

Cap. viii, v. 22. Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cœli assistentem. II, ii. 7, 11.
v. 27. Si enim cœlum et cœli cœlorum te capere non possunt. I, iii. 7, 9.
v. 29. Tu nosti solus cor omnium filiorum hominum. II, ii. 16, 8.
Cap. xix. *Historia Eliæ.* I, vii. 3, 4 et II, ix. 14, 14.

EX LIBRO TOBIÆ.

Cap. xii, v. 12. (*Secundum Septuaginta*) Quando orabas tu et Sara, ego obtuli orationem vestram in conspectu claritatis Dei. IV, ii *de Angelis.* 9, 4.

EX LIBRO JOB.

Cap. i, v. 12. Egressus est Satan a facie Domini. I, ii. 8, 18.
v. 23. Cum lapidibus regionum pactum tuum sit, et bestiæ terræ pacificæ sint tibi, et scias quod pacem habeat tabernaculum tuum. IV, v *de Opificio*, 9, 5.
Cap. vii, v. 20. Quid faciam tibi o custos hominum. III, i *de Angelis*, 7, 7.
Cap. xi, v. 18. Excelsior cœlo est, et quid facies. I, vii. 3, 10.
Cap. xiv, v. 21. Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget. VII, xiv. 17, 6 et 10.
Cap. xxiii, v. 13. Ipse enim solus est. I, i. 6, 9.
Cap. xxxi, v. 18. Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio. II, x. 18, 4.
Cap. xxxiii, v. 14. Semel loquitur Deus, et secundo idipsum non repetit. III, vi. 4, 7.
v. 28. Liberavit animam suam ne pergeret in interitum. II, x. 18, 14.
Cap. xxxvii, v. 18. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi, quasi ære fusi sunt. IV, i *de Opificio*, 10, 9.
Cap. xxviii, v. 28. Ecce pietas est Sapientia, abstinere autem a malis est scientia. i *Prolegom.* 8, 5, (*juxta Septuag.*)
Ibid. Ecce timor Domini ipsa est Sapientia et recedere a malo intelligentia, ibid.
Cap. xli, v. 15. Cor ejus indurabitur quasi la

pis, et stringetur quasi malleatoris incus. IV, III *de Angelis*, 3, 9.

E PSALMIS.

Psal. II, v. 6. Ego autem constitutus sum rex. VI, XII, 15, 1 et seqq.

v. 7. Dominus dixit ad me : filius meus es tu, ego hodie genui te. II, II. 7, 15.

v. 8. Postula a me et dabo tibi gentes. V, II, *de Incarn.* 10, 10 et VII, XVI, 9, 6.

Psal. IV, v. 7. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. III, VII. 7, 4.

Psal. VII, v. 12. Deus judex justus, et fortis et longanimis. III, V. 2, 11.

Psal. VIII, v. 4. Cœlos opera digitorum tuorum.

v. 6. Minuisti eum paulo minus ab angelis. VIII, III *de Hierarchia* 8, 7.

Psal. XI, v. 7. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, purgatum terræ. I, *Prolegom.* 9, 5.

Psal. XIII, v. 4. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens Deum. II, III. 8, 16.

v. 9. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum. V, II, *de Incarn.* 14, 1 et 17, 2.

Psal. XV, v. 10. Non derelinques animam meam in inferno. VI, XIII. 5, 2 et 16, 2 et seqq.

Psal. XVII, v. 12. Posuit tenebras latibulum suum. V, I, *de Incarn.* 1, 1.

Psal. XX, v. 5. Vitam petiit a te et tribuisti ei longitudinem dierum, in sæculum et in sæculum sæculi. III, I *de Angelis*, 5 et 1.

Psal. XXI, v. 1. Deus Deus meus, quare me dereliquisti? II, II. 3, 15 et VII, XII. 19, 1, *toto capite.*

v. 28. Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ. V, II, *de Incarn.* 10, 10 et seqq. et VII, XVI. 9, 7,

Psal. XXIV, v. 10. Universæ viæ Domini misericordia et veritas. II, X. 2, 2.

Psal. XXVIII, v. 7. Vox Domini intercidentis flammam ignis. IV, III *de Angelis*, 5, 7.

Psal. XXXI, v. 9. Nolite fieri sicut equus et mulus. IV, II *de Opificio*, 2, 7.

Psal. XXXII, v. 6. Verbo Domini cœli formati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. II, II. 7, 14.

v. 9. Dixit et facta sunt, mandavit et creata sunt. IV, II *de Opificio*, 1, 4.

Psal. XXXV, v. 10. Quoniam apud te est fons vitæ. III, VII. 4, 1.

Ibid. Et in lumine tuo videbimus lumen. I, VII. 8, 3.

Psal. XLIV, v. 5. Specie tua et pulchritudine tua. I, VI. 8, 2.

Psal. XLV, v. 11. Vacate et videte, quoniam ego sum Deus. I *Prolegom*, 9, 5.

v. 17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. III, V. 1, 6.

Psal. XLVIII, v. 8. Frater non redimit, redimet homo. IV, II *de Incarn.* 13, 1 et seqq.

Ibid. Non dabit Deo placationem suam. VI, XII. 9, 4 et seqq.

Psal. LXII, v. 24. Et in voluntate tua deduxisti me. I, V. 8, 11.

Psal. LVII, v. 5. Iter facite ei qui ascendit super occasum. V, II *de Incarn.* 5, 1.

v. 29. Manda Deus virtuti tuæ. *ibid.* 9, 7.

v. 34. Qui ascendit super cœlum cœli. *ibid.* 5, 1.

Psal. LXXI, v. 1. Deus judicium tuum regi da. VI, XII. 16, 1.

v. 7. Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis. *Ibid.* 7. 1 et seqq.

v. 11. Et adorabunt eum omnes reges terræ. V, II *de Incarn.* 10, 10 et seqq.

Psal. LXXIII, v. 11. Ut quid avertis manum tuam. I, V. 8, 8.

Psal. LXXVII, v. 25. Panem angelorum manducavit homo. V, II *de Incarn.* 10, 10 et seqq.

Psal. LXXIX, v. 1. Qui regis Israel intende. II, X. 27, 14.

Psal. LXXXI, 6. Ego dixi : Dii estis, et filii excelsi omnes. II, II. 8, 11.

Psal. LXXXVII, v. 5. Inter mortuos liber. VI, XIII. 17, 2.

Psal. LXXXVIII, v. 7. Quis in nubibus æquabitur Deo, aut similis erit Deo in filiis Dei. II, III. 6, 9.

Psal. XCIV, v. 9. Ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea. II, II. 13, 3.

Psal. XCVIII, v. 5. Adorate scabellum pedum ejus. VII, XV. 3, 5, 10, 11 et seqq.

Psal. CI, v. 26. Tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli. III, VII. 17, 6.

v. 27. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos. IV, I *de Angelis.* 9, 5.

v. 28. Tu autem idem ipse es. I, III. 1, 1.

Psal. CII, v. 1. Benedic anima mea Domino et omnia quæ intra me sunt nomen sanctum ejus. IV, II. *de Angelis* 7, 4.

Psal. CIII, v. 4. Qui facis angelos tuos spiritus. IV, I *de Angelis* 2, 10.

Ibid. v. 24. Omnia in sapientia fecisti. I, III. 6, 6 et VII, 4, 4.

Psal. CIX, v. 3. Ex utero ante luciferum genui te. II, III. 6, 11.

v. 4. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. VI, XII. 11, 2 et seqq. *reliquo capite* et 15, 3 et seqq.

Psal. CXVIII, v. 64. Misericordia tua, Domine, plena est terra. VI, XII. 2, 13.

v. 68. Bonus es tu, et in bonitate tua doce me. II, X. 21, 12.

v. 85. Narraverunt mihi fabulationes, sed non ut lex tua Domine. I, *Proleg.* 3, 5.

Psal. CXXXIV, v. 6. Omnia enim quæcumque voluit Dominus fecit, in cœlo et in terra et in omnibus abyssis. IV, I *de Angelis.* 9, 4.

Psal. CXXXVIII, v. 7. Quo ibo a Spiritu tuo? I, III. 7, 9.

v. 15. Et substantia mea in inferioribus terræ. II, IV. 3, 2.

Psal. CXLIII, v. 4. Domine quid est homo quia innotuisti ei? VIII, II *de Hierarchia* 8, 2.

E PROVERBIIS.

Cap. III, v. 18. Sapientia lignum est vitæ his qui apprehenderint eam. IV, II *de Opificio*, 7, 5.

Cap. VIII, v. 22. Dominus creavit me principium viarum suarum in opera sua. (*juxta Septuaginta*) II, I. 11, 8, et II, II. 1, 1, et IV, II. 11, 8 et ibid. 17, 9 et 12, et *ibid.* III, VII. 6, 4, et VII, 10, 1, et seqq.

v. 27. Quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum et librabat fontes aquarum. etc. IV, I *de Opificio*, 11, 3.

Cap. IX, v. 1. Sapientia ædificavit sibi domum. VI, VII. 10, 1, et seqq.
Cap. XVI, v. 4. Omnia fecit Dominus propter seipsum. IV, IV *de Opificio*, 13, 7.
Cap. XXII, v. 6. Proverbium est : Adolescens, juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea. IV, IV *de Opificio*, 9, 9.

EX ECCLESIASTE.

Cap. I, v. 5. Sol occidit et in locum suum revertitur, ibique renascens, gyrat per meridiem, et flectitur ad aquilonem. IV, I *de Opif.*, 12, 3.
Cap. V, v. 17. Bonum ut comedat quis et bibat. VI, XII. 14, 5.
Cap. IX, v. 9. Nescit homo utrum odio an amore dignus sit. II, X. 9, 5.
Cap. X, v. 3. In via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat. VIII, III *de Hierarchia*, 5, 5.

E CANTICO CANTICORUM.

Cap. I, v. 7. Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie. IV, III *de Angelis*, 3, 5.
Cap. II, v. 14. Ostende mihi faciem tuam. V, II *de Incarn.* 10, 8.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. I, v. 5. Spiritus enim sanctus effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu. III, VIII. 2, 2.
v. 13. Quoniam Deus mortem non fecit. IV, II *de Opificio*, 6, 10.
Cap. II, v. 23. Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum. IV, II *de Opificio*, 6, 5.
Cap. IV, v. 11. Raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus. I, IV. 8, 3.
Cap. VI, v. 8. Quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter est illi cura de omnibus. III, I *de Angelis*, 15, 12.
Cap. VII, v. 22. Est enim in ea Spiritus sapientiæ multiplex. I, II. 2, 7.
v. 24. Attingit ubique propter suam munditiam. I, III. 5, 6.
v. 26. Candor est lucis æternæ. I, III. 5, 6.
Ibid. Splendor est lucis æternæ, et imago bonitatis ipsius. III, VI. 6, 7.
Cap. IX, v. 17. Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis. III, VIII. 2, 2.
Cap. XI, v. 21. Omnia in mensura et numero, et pondere disposuisti. I, VI. 1, 11.
v. 25. Diligis enim omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti. II, X. 3, 6.
v. 26. Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses. IV, V *de Opificio*, 3, 4.
Cap. XII, v. 8. Cum tranquillitate judicas. I, III. 2, 17.
Ps. XVIII, v. 21. Nemo potest esse continens nisi Dominus det. II, X. 20, 3.

EX LIBRO ECCLESIASTICI.

Ps. X, v. 14. Initium omnis peccati superbia. IV, III *de Angelis*, 2, 11.
Cap. XV, v. 11. Ne dixeris quia propter Deum recessi, quæ enim odit ne facias, ne dixeris quia ipse me induxit, non enim opus habet viro peccatore. etc. IV, IV *de Opificio*, 3, 6.
v. 14. Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. I, V. 3, 11.
v. 16. Si volueris mandata servare, conservabunt te, et in perpetuum fidem placitam facere, apposui tibi aquam et ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. IV, IV *de Opificio*, 4, 9, et VI, IX. 3, 7, et seqq. et *ibid.* 4, 17.
Cap. XVIII, v. 1. Qui manet in æternum, creavit omnia simul. IV, I *de Opificio*, 5, 3.
Cap. XXXI, v. 10. Qui probatus est in illo et perfectus est, erit illi gloria æterna : qui potuit transgredi et non est transgressus. IV, III *de Opif.* 8, 7, et v. 1, 8.
Cap. XXXIII, v. 1. Omnes homines de solo et ex terra unde ortus est Adam. III, I ibid. 4, 4.
v. 29. Multam enim malitiam docuit otiositas. III, II *ibid.* 6, 2.

EX ISAIA.

Cap. I, v. 2. Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt. me III, VIII. 7, 9.
v. 19. Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis, si autem nolueritis, nec obaudieritis me, gladius devorabit vos. I, v. 4, 2, et II, IX. 16, 2, et IV, III *de Opificio*, 2, 6, et v. 2, 10, et VI, IX. 2, 4 et 13.
Cap. II, v. 2. Fluent ad eum omnes gentes. V, II *de Incarn.* 10, 10 et seqq. et VII, XVI. 9, 8.
v. 4. Non levabit gens contra gentem gladium. VII, XII. 7, 1 *toto capite.*
Cap. V, v. 3. Judicate inter me et vineam meam. II, X. 2, 1.
v. 14. Propterea dilatavit infernus animam suam. III, III *de Angelis*, 5, 7.
Cap. VI, v. 1. Vidi Dominum. I, VII. 5, 3.
v. 2. Vidi Cherubim stantem a dextris Dei, et Seraphim, et tegebant facies suas. IV, II *de Angelis*, 5, 9.
v. 9. Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum. IV, IV *de Opificio*, 4, 12.
v. 45. Et erunt omnes docibiles Dei. III, VIII. 4, 6.
Cap. VII, v. 14. Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. II, III. 6, 3.
Cap. VIII, v. 12. Omnia quæ loquetur populus iste, conjuratio est. IV, I *de hæresi Pelagiana*, 10, 1.
v. 20. Legem dedit eis in adjutorium. (*ex Septuaginta*) II, X. 19, 6.
Cap. X, v. 6. Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est pricipatus super humerum ejus. II, III. 2, 16.
Cap. XI, v. 2. Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus. VI, XI. 2, 5, et XI. 8, 3, et 12, 8 et seqq.
Cap. XIV, v. 14. Ascendam super altitudinem montium, et similis ero Altissimo. IV, III *de Angelis*, 2, 19.
Cap. XXX, v. 15. Cum conversus ingenueris, tunc salvus eris. VIII, VII *de Pœnitentia*, 15, 2.
Cap. XL, v. 3. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. II, II. 9, 3, et III. 2, 14.
Cap. XLI, v. 22. Accedant et nuntient nobis quæcumque ventura sunt : priora quæ fuerunt nuntiate, et ponemus cor nostrum et sciemus etc. IV, I *de Angelis* 9, 1.

Cap. XLII, v. 6. Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium. V, II *de Incarn.* 10, 3.

Cap. XLV, v. 11. Qui fecit quæ ventura sunt. (*ex Septuaginta*) I, IV. 4, 3 et v. 9, 9. et VII, 4, 4.

v. 7. Ego Dominus faciens lucem et creans tenebras. I, VI. 6, 11.

v. 24. Ego sum Deus faciens bona et creans mala. II, II. 1, 13.

Cap. LI, v. 6. Cœli sicut fumus liquescent, et terra sicut vestimentum atteretur, et habitatores ejus sicut hæc interibunt. IV, I *de Opificio.* 12, 17. VII.

Cap. LIII, v. 4. Vere languores nostros ipse tulit. V, XVI. 10, 6.

Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. VI, XII. 9, 1 et seqq.

v. 8. Propter scelus populi mei percussi eum. VIII, II *de Hierarchia.* 5, 16.

v. 10. Si posuerit pro peccato animam suam. VI, XII. 9, 2.

Cap. LIV, v. 13. Universos filios tuos doctos a Domino. V, II *de Incarn.* 10, 3.

Cap. LV, v. 4. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. V, II *de Incarn.* 10, 2 et seqq. et VII, XVI. 9, 9.

Cap. LX, v. 21. Ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos justitiam. VIII, IV *de Hierarchia.* 12, 7.

Cap. LXI, v. 1. Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde. II, III. 2, 9 et IV, II *de Incarn.* 10, 3 et seqq.

Cap. LXV, v. 13. Ecce qui serviunt mihi manducabunt, vos autem esurietis. IV, II *de Opificio.* 7, 2.

v. 25. Secundum enim dies ligni, erunt dies populi mei. Ibid. 10, 7.

Cap. LXVI, v. 1. Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum. I, III. 7, 9 et 8, 8.

v. 24. Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur. IV, III *de Angelis.* 5, 2 et 8, 8.

E JEREMIA.

Cap. II, v. 13. Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ. etc. II, VII. 4, 1.

Cap. VII, v. 12. Non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Egypti de verbo holocautomatum, et victimarum, sed hoc verbum præcepi eis dicens: audite vocem meam. VIII, III de *Hierarchia*, 9, 13.

Cap. IX, v. 10. Non audierunt vocem substantiæ a volucribus cœli et usque ad pecora. II, IV. 3, 2.

Cap. X, v. II. Dii qui cœlum et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cœlo sunt. IV, I *de Opificio.* 1, 5.

Cap. XVII, v. 5. Maledictus homo qui confidit in homine. II, II. 12, 13.

v. 9. Pravum est cor omnium et inscrutabile, quis agnoscet illud, ego Dominus probans cor et scrutans renes. II, II. 16, 8.

Cap. XVIII, v. 6. Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea. VI, XIII. 10, 5.

Cap. XXIII, v. 18. Quod si in mea substantia staretis, videretis verbum meum. II, IV. 3, 2.

Cap. XXXI, v. 31. Et feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum. VII, XVI. 9 et seqq.

EX EZECHIELE.

Cap. XIII, v. 19. Ut interficiant animas quæ non moriuntur, et vivificent animas quæ non vivunt, mentientes populo meo credenti mendaciis. IV, I *de Hær. Pelag.* 10, 1.

Cap. XVIII, v. 23. Numquid voluntatis meæ est mors impii? I, X. 3, 4. et VI, XIII, 1, 10.

Cap. XX, v. 25. Ego dedi eis præcepta non bona. II, X. 24, 6.

Cap. XXVIII, v. 17. Et elevatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiam in decore tuo etc. III, III *de Angelis.* 2, 21.

Cap. XXXVI, v. 26. Aufert cor lapideum, et dat cor carneum. IV, I *de Hær. Pelag.* 8, 15.

Cap. XLIV, v. 2. Porta hæc clausa erit. VII, XIV. 6, 6 et 10.

EX DANIELE.

Cap. V, v. 28. Phares: divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis. IV, I *de Opificio* 11, 9.

Cap. VII, v. 18. Et accipient sancti regnum Altissimi. II, X. 22, 5 et IV, I *de Hær. Pelag.* 6, 13.

Cap. IX, v. 25. Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ab Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades etc. VII, XVI. 8, 2 et seqq. *toto capite.*

Cap. X, v. 13. Princeps regni Persarum restitit mihi, viginti et uno diebus, et ecce Michael etc. IV, IV *de Opificio*, 13, 16.

Cap. XII, v. 2. Tunc resurgent qui sunt in terræ pulvere, hi quidem in vitam æternam, hi autem in opprobrium et confusionem æternam. IV, III *de Angelis*, 8, 11.

Cap. XIV, v. 29. Et necessitate compulsus tradidit Danielem. IV, III *de Opificio*, 6, 5.

EX OSEE.

Cap. IV, v. 1. Quia scientiam Dei repulisti, et post cor tuum ambulasti. IV, III *de Opificio*, 8, 2.

Cap. VI, v. 6. Misericordiam volo et non sacrificium. VI, III *de Hierar.* 9, 13.

Cap. XII, 10. Ego visionem multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum. III, VIII. 2, 7.

EX JOELE.

Cap. II, v. 28. Effundam spiritum meum super omnem carnem. II, II. 16, 7, et VI, XI. 6, 6.

EX MICHÆA.

Cap. IV, v. 2. Fluent ad illum populi. V, II *de Incarn.* 10, 19 et seqq., et VII, XVI. 9, 8.

Cap. V, v. 2. Et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. VII, XVI. 3, 8 et seqq.

EX AGGÆO.

Cap. II, v. 7. Et veniet desideratus cunctis gentibus. VII, XVI. 10, 7.

EX NAHUM.

Cap. I, v. 9. Non vindicat bis in idipsum in judicio. III, III *de Angelis*, 6, 14.

EX ZACHARIA.

Cap. IX, v. 9. Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator. VII, XVI. 10, 7.

EX MALACHIA.

Cap. I, v. 12. Dilexi Jacob, Esau autem odio habui. VIII, III *de Hierarch.* 9, 13.
Cap. I, v. 10. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suspiciam de manu vestra. VI, XII. 12, 9, et 12 et seqq. et VII, XVI. 9, 2 et seqq.

EX LIBRO I MACCHABÆORUM.

Cap. XIII. *Historia Simonis et Jonathæ.* VI, IX. 15, 4.

EX ESDRA.

Esdras apocryphus. I, VII. 14, 8.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX MATTHÆO.

Cap. I, v. 20. Hæc eo cogitante, angelus in somnis appuruit Joseph. III, I *de Angelis*, 7, 4.
Ibid. Quod in ea natum est de Spiritu sancto est. VI, VII. 5, 1 et seqq.
v. 21. Vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. VIII, I *de Hierarchia*, 8, 7.
v. 25. Et non cognoscebat eam donec peperit. VII, XIV. 3, 7, et 10 et 14.
Cap. III, v. 17. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. II, II. 10, 7, et VI, VII. 1, 6, et 4, 7 et 5, 14.
Cap. IV, v. 10. Dominum Deum tuum adorabis VII, XV. 2, 5, et 5, 7.
Cap. V. *Lex in monte exponitur.* II, XI, 24, 11 et seqq.
Cap. V, v. 21. Aperiens et suum docebat eos. Audistis quia dictum est antiquis, non occcides etc. Ego autem dico vobis etc. VII, II *dissertationum*, cap. 5 *per totum.*
v. 8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. I, VII. 5, 2.
v. 19. Qui enim solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. VII, II *de Hierarchia*, 9, 11.
v. 32. Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa. VII, II *dissertation.* cap. 8 *integro.*
Cap. VI, v. 11. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Ibid. cap. 9 *integro.*
v. 24. Nemo potest duobus dominis servire. II, X. 1, 7.
Cap. VII, v. 17. Omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit : non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala etc. VII, II *de Hierarchia*, 5, 17.
v. 18. Non potest arbor bona malos fructus facere. II, X. 17, 9.
v. 23. Nunquam novi vos. II, IX. 1, 3.
Cap. VIII, v. 21. Permitte me primum ire et sepelire patrem meum. IV, III *de Opificio*, 8, 12.
v. 26. Tunc surgens imperavit ventis et mari. IV, I *de Opificio*, 12, 15.
v. 30. Si ejicis nos permitte nos intrare in gregem porcorum. IV, III *de Angelis*, 1, 2.
Cap. X, v. 20. Non vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur vobis. II, II. 6, 5.
v. 22. Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit. IV, IV *de Opificio*, 1, 2.
v. 28. Dum sederet filius hominis in sede majestatis suæ. II, IV. 4, 2.
Cap. XI, v. 3. Tu es qui venturus es. VI, XIII. 17, 5 et 10.
v. 27. Nemo novit filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. II, II. 9, 9, et 10, 7.
Ibid. Nemo novit Patrem nisi Filius, et nemo novit Filium nisi Pater. I, VII. 4, 3 et 10, et 6, 5.
Cap. XII, v. 28. Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei, qui autem dixerit verbum contra Spiritum sanctum, non habet remissionem neque in præsenti sæculo, neque in futuro. IV, III *de Angelis*, 6, 11.
v. 33. Aut facite arborem bonam et fructum ejus bonum, aut facite arborem malam, et fructum ejus malum. IV, IV *de Opificio*, 5, 3.
Cap. XII, v. 35. Bonus homo de bono cordis sui thesauro profert bona. IV, II *de Angelis*, 10, 8.
v. 40. Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. IV, I *de Opificio*, 9, 8.
v. 48. Quæ est mater mea. VII, XIV. 1, 4 et seqq.
Cap. XV, v. 12. Qui potest capere capiat. IV, IV *de Opificio*, 4, 12.
Cap. XVI, v. 16. Tu es Christus filius Dei vivi... Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed, etc. II, II. 10, 7.
v. 19. Tibi dabo claves regni cœlorum ; et quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis, et quodcumque etc. VIII, III *de Hierarchia*, 12, 7.
Cap. XVII, v. 20. Si habueritis fidem sicut granum sinapis. II, IX. 5, 3.
Cap. XVIII, v. 7. Necesse est ut veniant scandala. IV, IV *de Opificio*, 9, 9.
v. 10. Videte ne contemnatis unum ex iis pusillis ; dico enim vobis quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est. IV, II *de Angelis*, 6, 3, et 9, 3.
Ibid. Angeli eorum semper vident faciem Patris. I, VII. 5, 4, et 6, 2, et cap. 7.
v. 11. Venit Filius hominis salvum facere quod perierat. V, II *de Incarn.* 17, 7 et seqq. et VI, V. 11, 9 et seqq.
v. 14. Sic non est voluntas ante Patrem meum ut pereat unus de pusillis istis. II, X. 3, 4, et 4. 15,
v. 17. Dic Ecclesiæ : Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. VIII, III *de Hierarchia*, 16, 10.

Cap. xix, v. 8. Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, ab initio autem non fuit sic. IV, iii *de Opificio*, 8, 12.

v. 21. Si vis perfectus esse, vade et vende universa quæ habes. *ibid.* 7, 6.

Cap. xx. *Parabola operariorum explicatur.* I, vii. *per totum* et II, x. 2, 5.

v. 23. Non est meum dare vobis. II, ix. 3, 12, et VI, xiii. 1, 3.

v. 28. Dare animam suam redemptionem pro multis. VI, xiii. 2, 4.

Cap. xxi, v. 16. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. II, x. 9, 6.

Cap. xxi, v. 43. Auferetur a vobis regnum Dei. II, x, 1, 10.

Cap. xxii. *De invitatis ad convium.* II, ix. 8, 4.

v. 37. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, etc. IV, ii *de Opificio.* 4, 3.

v. 40. In his duobus mandatis, universa lex pendet et prophetæ. II, x. 22, 8.

Cap. xxiii, v. 2. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi, omnia ergo quæcumque dixerint vobis servate et facite. VIII, iii *de Hierarchia.* 10, 6.

v. 9. Patrem nolite vocare vobis super terram. VII, xv. 5, 9.

v. 10. Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus. V, ii *de Incarn.* 10, 3.

v. 37. Quoties volui congregare filios tuos sub alas, et noluisti, etc. II, x. 3, 1.

Cap. xxiv, v. 36. De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi solus Pater. III, vii, 15, 2.

Cap. xxv, v. 34. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. II, ix. 10, 7.

v. 41. Ite in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus. *ibid.* et IV, iii. *de Angelis.* 4, 14 et 5, 9 et 8, 1.

Cap. xxvi, v. 37. Cœpit contristari et mœstus esse. VI, viii. 9, 4.

v. 39. Si possibile est transeat a me. VI, ix. 6, 1 et 9, 7 *et seqq.*

v. 41. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. V, ii *de Incarn.* 16, 9.

Cap. xxviii, v. 19. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. II, ii. 12, 8.

v. 20. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. II, ii. 12, 17 et III, viii. 7, 5.

EX MARCO.

Cap. I, v. 2. Ecce mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam. II, iii. 2, 14.

Cap. iii, v. 25. Omnia dimittentur filiis hominum peccata et blasphemiæ quibus blasphemaverunt, qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, etc. II, ii, 14, 10.

Cap. vi, v. 5. Et non poterat ibi virtutem ullam facere. IV, iv *de Opificio.* 4, 13.

Cap. x, v. 18. Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi unus Deus. II, ii. 4, 10 et IV, ii *de Angelis* 9, 8 et V, ii *de Incarn.* 10, 5.

Cap. xiv, v. 72. Cœpit flere. VII, ii. *Dissertation.* 10, 8.

Cap. xvi, v. 1. Cum transisset sabbatum, emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum, et valde mane una sabbatorum, veniunt, etc. IV, i *de Opificio.* 9, 4.

v. 15. Euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ. VI, xi. 1, 7 *et seq. reliquo capite.*

v. 16. Qui non crediderit condemnabitur. II, ix. 10, 9.

EX LUCA.

Cap. i, v. 17. In spiritu et virtute Eliæ. I, v. 9, 8.

v. 33. Et dabit illi Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. II, iii. 5, 1.

Ibid. Et regni ejus non erit finis. VI, xii. 18, 9, 13 *et seq.*

v. 34. Quomodo fiet istud. VI, xiv. 1, 8 et 4, 1 *et seqq.*

Ibid. Quoniam virum non cognosco. VI, xiv. 3, 9 *et seq.* et 4, § 1 et 5 *et seq.*

v. 35. Spritus sanctus superveniet in te. VI, vii. 5, 3 et VII, xiv. 2, 5.

Ibid. Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. I, vii. 6, 4.

Ibid. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filiis Dei. II, ii. 16, 13 et II, iii. 6, 2 et VI, v. 16, 5 *et seq.* et vii. 1, 5, et 3, 2 et xi. 5, 1 et 7, 4 *et seq.*

v. 57. Elisabeth impletum est tempus pariendi, et peperit Filium. II, v. 1, 5.

Cap. ii, v. 27. Venit in Spiritu in templum. I, v. 9, 8.

v. 34. Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel. II, x. 21, 5 et 25, 6.

v. 35. Tuam ipsius animam pertransibit gladius. VII, xiv. 1, 3 *et seq.*

v. 52. Jesus proficiebat sapientia. VI, xi. 2, 2 *et seq. reliquo capite.*

Cap. iii, v. 4. Et tu puer, propheta Altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus. II, iii. 2, 14.

Cap. iv, v. 21. Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris, III, viii. 1, 2.

Cap. vi, v. 13. Elegit duodecim. II, x. 1, 6.

v. 19. Virtus de illo exibat, et sanabat omnes. III, viii. 5, 14.

Cap. ix, v. 26. Nam qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua. II, ii. 12, 11.

v. 35. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. III, viii. 2, 18.

Cap. x, v. 16. Qui enim vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit. VIII, iii *de Hierarchia* 10, 3.

v. 18. Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. III, i *de Angelis* 13, 12.

Cap. xi, v. 20. Si in digito Dei ejicio dæmonia. I, v. 9, 3.

Cap. xii, v. 20. Stulte hac nocte anima tua expostulatur a te. III, viii. 2, 10.

v. 42. Fidelis et prudens dispensator, quem constituit Dominum supra familiam suam. VIII, iii *de Hierarchia* 14, 11.

v. 46. Veniet Dominus servi illius et etc. II, ix. 9, 1.

v. 58. Da operam liberari ab illo. VII, ii *Dissertation.* 10, 7.

Cap. xiv, v. 33. Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. VIII, ii *de pœnit.* 12, 2.
Cap. xvi, v. 2. Non enim poteris amplius villicare. IV, iv *de Opificio.* 4, 13.
Cap. xvi, v. 1. Impossibile est ut non veniant scandala. *ibid.* 9, 9.
v. 21. Regnum Dei intra vos est. I, vii. 5, 7.
Cap. xix, v. 41. Videns civitatem flevit super eam. II, x. 19, 2.
v. 36. Beati æquales angelis sunt, et filii sunt Dei cum sint filii resurrectionis. II, ii. 10, 5.
Cap. xxi, v. 25. Et erunt signa in sole, luna et stellis. III, i *de Angelis.* 9, 4.
Cap. xxii, v. 19. Hoc facite in meam commemorationem. VII *de Consecrandi potestate,* cap. 2.
v. 42. Non mea voluntas, sed tua fiat. VI, vi. 1, 4 *et seq.* et 9, 2 *et seq.*
v. 43. Apparuit autem illi Angelus. V, ii *de Incarn.* 3, 13.
Cap, xxiii, v. 43. Hodie mecum eris in Paradiso. I, vii. 14, 5 *et seq. reliquo cap.*

EX JOANNE.

Cap. i, v. 1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. II, ii. 8, 1.
v. 3. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est. II, ii. 6, 6 et III, vi. 2, 12.
Sine ipso factum est nihil. I, vi. 4, 2.
v. 4. In ipso vita erat. I, viii. 2, 8.
v. 9. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. III, iv. 12, 8 et VII, xiii. 1, 3 *et seq.* et 3, 4 *et seq.* et 5, 6.
v. 10. In mundo erat illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. II, ii. 12, 8.
v. 12. Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. III, viii. 7, 7 et IV, iv *de Opificio.* 7, 7 et VI, ix. 4, 11.
v. 14. Et verbum caro factum est. V, ii *de Incarn.* 8, 5 et 11, 14 et iv. 2, 1 *toto capite* et VI, vii. 1, 6 et VII, xvi. 1, 5 *et seq.*
Et habitavit in nobis. V, iv *de Incarn.* 2, 5 et 12, 7 et VI, vii. 11, 8 *et seq.* et V, xii. 18, 13.
Vidimus gloriam ejus quasi unigeniti a Patre. III, viii. 9, 1 et V, ii *de Incarn.* 16, 2 *et seq.*
v. 16. De plenitudine ejus nos omnes accepimus. VI, xii, 10, 8.
Et gratiam pro gratia. II, ix. 1, 8 et x. 20, 3.
v. 17. Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum. II, ii. 16, 3 et III, viii. 7, 2.
v. 18. Deum nemo vidit unquam. I, vii. 3, 2 et 5, 2 *et seq.* Deum nemo vidit unquam, unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit. III, viii. 2, 8 et I, vii, 4, 2.
Cap. ii, v. 4. Quid mihi et tibi est mulier. VII, xiv. 9, 9 *et seq.*
v. 11. Crediderunt in eum discipuli ejus. II, ix. 5, 2.
v. 19. Solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud. II, ii. 12, 17 et VI, vii. 10, 1 et 11, 13.
v. 25. Quia Jesus non credebat seipsum illis, eo quod ipse nosceret omnes, et quia opus ei non erat ut quis testimonium etc. III, i *de Angelis*, 7, 2.
Cap. iii, v. 5. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritus sancto non potest introire in regnum Dei. II, ix. 10, 3 et 11, 1, et II, ii. 16, 5, et VII. i *de Hierarchia,* 1, 4. et 3, 3, et *de Protestate consecrandi* cap. 5.
v. 6. Quod natum est ex carne caro est; quia de carne natum est, et quod natum est de spiritu, spiritus est, quia Deus spiritus est. II, ii. 13, 3.
v. 13. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. V, iii *de Incarn.* 11, 5, et iv, 15, 9, et VI, x. 9, 3 *et seq.*
v. 16. Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret etc. Non enim misit Deum Filium suum unigenitum in mundum ut judicet mundum... Et sicut misit me vivens Pater. III, viii. 1, 1.
v. 17. Non enim misit Deus Filium suum ut judicet mundum. II, x. 5, 6 et 9.
v. 18. Qui credit in Deum non judicatur, qui autem non credit jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei, *et* 36. Qui credit in Filium habet vitam æternam, qui autem incredulus est Filio etc. II, ii. 12, 12.
v. 21. Qui autem facit veritatem venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta. *ibid.* 6, 1.
v. 25. Ipse enim sciebat quid esset in homine. III, i *de Angelis,* 7, 4.
v. 36. Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. III, vi, 11, 2, et VI, xi. 13, 2 *et seq.* et 6, 5 *et seq.*
v. 35. Pater diligit Filium et omnia tradit in manu ejus; qui credit in filium habet vitam æternam : qui autem incredulus est etc. II, ii. 10, 8.
Cap. iv, v. 13. Omnis qui bibit ex aqua hac sitiet iterum, qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei.... fiet in eo etc. III, vii. 4, 1.
v. 14. Et aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. III, viii. 7, 2.
Cap. v, v. 17. Pater meus usque modo operatur. I, viii. 2, 6.
Pater meus usque modo operatur et ego operor, propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere. II, ii. 8, 13.
v. 18. Quia non solum solvebat Sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. III, v. 4, 13.
v. 19. Non potest Filius a seipso facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. I, v. 7, 2, et II, ii. 4, 7, et IV, iv *de Angelis,* 4, 13.
v. 20. Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et filius quos vult vivificat. II, ii. 12, 15.
v. 22. Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit filio. *Ibid.* 3, 10, et VI, xii. 6, 1.
v. 23. Ut omnes honorificent filium sicut honorificant Patrem. II, ii. 12, 12.
v. 25. Venit hora in qua omnes qui in sepulchris sunt audient vocem ejus, et egredientur. IV, iii *de Angelis,* 7, 10.
v. 30. Non possum a meipso facere quidquam. VI, xi. 10, 5.
v. 43. Ego veni in nomine Patris mei et non accepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. II, ii. 12, 10.
v. 44. Gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis. II. iii. 2, 21.
Cap. vi, v. 38. Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. II, ii. 4, 9.

v. 40. Hæc est enim voluntas Patris mei qui misit me, ut omnis qui videt filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego etc. *ibid.* 12, 17.

v. 45. Omnis qui audivit a Patre et didicit venit ad me II, x. 16, 5, et IV, I *de hær. Pelag.* 10, 14.

v. 46. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo. I, VII. 1, 9.

v. 52. Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. VI, XII. 11, 9.

v. 54. Nisi manducaveritis carnem Filii hominis. II, IX. 10, 9, et VII *de potestate consecrandi*, cap. 5.

v. 58. Ego vivo propter Patrem. I, II. 6, 11.

Ibid. Et qui manducat me, vivet propter me. VI, X. 2, 2.

v. 64. Caro non prodest quidquam. *ibid.* 2, 5 *et seq.*

v. 71. Nonne ego vos duodecim elegi. II, X. 1. 6.

Cap. VII, v. 7. Non potest mundus odisse vos, me autem odit. IV, IV *de Opificio*, 4, 12.

v. 31. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. III, VIII. 7, 3.

v. 38. Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. *ibid.* §. 2.

v. 39. Si quis sitit veniat ad me et bibat... hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. *ibid.* 4, 2.

Cap. VIII, v. 16. Solus non sum; sed ego et qui misit me Pater, et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est : ego sum etc. III, IV. 13, 13.

v. 19. Neque me scitis, neque Patrem meum, si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis. II, X. 7, 7 et 27.

Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum. *ibid.*

v. 28. A meipso facio nihil. VI, XI. 7, 1 *et seq.*

v. 29. Sicut docuit me Pater hæc loquor, et non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei facio semper. II, II. 4, 9.

v. 34. Qui facit peccatum, servus est peccati. IV, IV *de Opificio*, 7, 3.

v. 36. Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis. *ibid.*

v. 44. Cum loquitur mendacium ex propriis loquitur. I *Prolegomen.* 3, 5.

v. 46. Quis ex vobis arguet me de peccato. VI, XI. 10, 7 *et seq.*

v. 58. Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum. III, V. 1, 6, et IV, I *de Opificio*, 4, 7, et IV, III. *de Incarn.* 11, 7.

Cap. IX, v. 38. Et procidens adoravit eum. VII, XV. 4, 3.

v. 39. In judicium ego in hunc mundum veni. II, X. 24, 6.

Cap. X, v. 17. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. II, II, 12, 15.

v. 18. Potestatem habeo ponendi eam. VI, IX. 8, 6 *et seq.*

v. 19. Pater quod dedit mihi majus est omnibus. II, II. 8, 10.

v. 26. Non estis ex ovibus meis. II, IX. 1, 5.

v. 29. Nemo potest rapere de manu Patris mei. I, V. 8, 8, *et seq.*

v. 30. Ego et Pater unum sumus. II, II. 8. 10.

v. 53. Quomodo tu homo cum sis, facis teipsum Deum. V, II *de Incarn.* 11, 15.

Cap. XI, v. 17. Tu es Christus Filius Dei vivi qui in hunc mundum venisti. II, II. 10, 7.

v. 25. Ego sum resurrectio et vita, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet, et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum. II, II. 12, 12.

v. 26. Et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum. *ibid.* §. 13.

v. 33. Turbavit seipsum VI, VIII. 12, 2.

v. 51. Moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente. VI, XIII. 5, 6.

Cap. XII. v. 27. Nunc anima mea turbata est. VI, VII. 1, 2, et VIII. 8, 12.

v. 39. Propterea autem non poterant credere, quia iterum dixit Isaias : excæcavit oculos eorum et induravit cor eorum. IV, IV *de Opificio*, 4, 12.

v. 41. Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo. III, VIII. 2, 11.

v. 47. Ego non judico. VI, XII. 16, 5.

v. 49. Ex meipso locutus sum nihil. III, VI 4, 4.

v. 50. Sicut dixit mihi Pater, sic loquor. *ibid.*

Cap. XIII, v. 3. Sciens quia a Deo exivit et ad Deum vadit. III, VIII. 1, 3.

Cap. XIV, v. 6. Ego sum via. I, II. 6, 11 et 15, et V, II *de Incarn.* 9, 3.

v. 9. Tanto tempore vobiscum sum et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. I, I. 13, 7.

v. 10. Non videtis quia ego in Patre et Pater in me est. II II, 8, 12.

v. 13. Ego ad Patrem vado, et quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam. II, III. 4, 2, et II. 12, 5.

v. 15. Si diligitis me, mandata mea servate, et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis. III, VIII. 4, 7.

v. 16. Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat in æternum, Spiritum veritatis. II, II. 16, 7.

v. 21. Et manifestabo meipsum illis. I, VII. 7, 6.

v. 23. Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, II, II, 12, 14.

v. 27. Pacem relinquo vobis. VI, XII. 6, 1 *et seq.*

v. 28. Si diligeritis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est. II, II. 2, 1.

Pater major me est. VI, VI. 3, 13.

v. 30. Princeps mundi hujus. V, II *de Incarn.* 5, 11.

Cap. XV, v. 5. Sine me nihil potestis facere. IV, IV *de Opificio*, 2, 7.

v. 7. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint. *ibid.* 10, 6.

v. 26. Cum autem venerit Paracletus quem ego mittam a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. II, II. 14, 2.

Cap. XVI, v. 13. Cum autem venerit iile Spiritus veritatis, docebit vos omnem versitatem. II, III. 8, 1.

Ibid. Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet loquetur, quoniam de meo accipiet et annuntiabit vobis omnia, etc. II, IV. 3, 12.

v. 15. Omnia quæcumque habet Pater mea sunt, propterea dixi quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. II, II. 8. 15 et III, V. 9, 4.

Cap. XVII, v. 3. Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. *ibid.* 4, 10 et 12, 14.

v. 6. Manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. III, v. 4, 4 et V, II *de Incarn.* 10, 10 *et seq.*
v. 19. Et pro eis ego sanctifico meipsum. VI, VI. 6, 4 *et seq.* et 7, 3 *et seq.*
v. 21. Ut omnes unum sint. V, II *de Incarn.* 8, 7 *et seq.*
v. 23. Ego in eis et tu in me. VI, XII. 1, 15 *et seq.*
Cap. XVIII, v. 34. A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi hoc de me. II, III, 8, 15.
v. 36. Regnum meum non est de hoc mundo. VII, II *de Hierarchia,* 7, 15.
Cap. XIX, v. 20. Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te?. IV, IV *de Opificio,* 5, 10.
Cap. XX, v. I. Una autem sabbati Maria Magdalene venit mane cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum. IV, I *de Opificio,* 9, 4.
v. 21. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. VII, I. *de Hierarchia.* 5, 8.
v. 23. Quorum remiseritis peccata remituntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. VIII, III *de Hierarchia,* 12, 7.
v. 26. Venit Jesus januis clausis. VI, X. 6, 4 *et seq.*

EX ACTIS APOSTOLORUM.

Cap. I, v. 7. Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate. III, VII. 15, 3.
v. 8. Accipietis enim virtutem supervenientis in vos Spiritus Sancti. III, VIII. 2, 1.
v. 16. Viri fratres oportet impleri Scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda. II, II. 16, 12.
Cap. II, v. 46. Quotidie frangentes circa domos panem. VIII, V *de Pœnitentia,* 6, 4.
v. 47. Dominus autem augebat qui salvi fierent. II, IX. 4, 9.
Cap. III, v. 12. Viri Israelitæ quid miramini in hoc, aut quid nos intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare. II, II. 12, 16.
Cap. IV, v. 28. Quanta manus Dei et consilium decreverunt fieri. II, X. 8, 4.
v. 31. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et loquebantur Verbum Dei cum fiducia. III, VIII. 4, 14.
v. 32. Multitudinis credentium erat cor unum et anima una. II, II. 8, 9.
Cap. V, v. 3. Anania cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, et fraudare de pretio agri. II, II. 13, 1.
Cap. VI, v. 5. Elegerunt Stephanum etc. VII, II *Dissertation.* cap. 1 integro.
Cap. VII, v. 53. Qui accepistis legem in edictis Angelorum. III, VIII. 2, 16.
Cap. VIII, v. 5. Philippus descendens prædicabat. VII, II. *Dissertat.* cap. 1 integro.
v. 14. Apostoli qui erant miserunt ad eos Petrum et Joannem. VII, II. *de Hierarchia,* 5, 9.
Cap. X. De Cornelio. II, IV. 4, 4 et X. 20, 7.
Cap. X, v. 45. In nationes gratia Spiritus sancti effusa est. II, II. 16, 3.
Cap. XIII, v. 2. Segregate mihi Barnabam et Saulum in opus ad quod assumpsi eos. VII, I *de Hierarchia.* 5, 4.
Ministrantibus autem illis Domino et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus, segregate mihi Saulum, etc. II, II. 16, 12.
v. 27. Et voces prophetarum quæ per omne sabbatum leguntur. II, X. 23, 12.
v. 48. Crediderunt quotquot erant præordinati. II, IX. 7, 4.
Cap. XV, v. 6. Convenerunt Apostoli et seniores videre de verbo hoc. VIII, III *de Hierarchia.* 9, 2.
v. 21. Visum est Spiritui sancto et nobis. III, II. 14, 9,
Cap. XVII, v. 26. Fecit ex uno omne genus hominum. IV, I *de Opificio,* 4, 4.
v. 27. Quærere Deum si forte attrectent eum. II, VII. 3, 5.
v. 28. In ipso enim vivimus, movemur et sumus. II, VIII. 2, 9.
Cap. X, v. 17. Vocavit majores natu Ecclesiæ. VII, I *Dissert.* cap. 2 et 3.
v. 28. Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. II, II, 9, 3.
Ibid. Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei. VII, II *de Hierarchia,* 9, 8 et VIII, III, 6, 2 et 14, 9 et VII, I *Dissert.* cap. 1 et 2. Integris.
Cap. XXVIII, v. 25. Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros dicens: Vade ad populum istum et dic ad eos: aure audietis et non intelligetis. II, II. 13, 2.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Epistolæ ad Romanos scopus. II, X. 1, 5.
Cap. I, v. 3. De Filio suo qui factus est ei ex semine David secundum carnem. II, III. 3, 7 et IV, III. 6, 5 et III, V. 16, 9.
v. 3. Qui prædestinatus est Filius Dei VI, XI. 13 toto capite et 14 toto capite.
v. 7. Omnibus qui sunt Romæ, vocatis sanctis. II, X. 16, 8.
v. 20. Invisibilia enim ejus a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, etc. IV, II *de Angelis,* 7, 4.
v. 36. Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. I, VIII. 2, 8.
Cap. II, v. 12. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. III, III *de Angelis.* 7, 10.
Cap. III, v. 8. Faciamus mala ut inde eveniant bona. VII, II *de Hierarchia,* 3, 6.
v. 23. Omnes peccaverunt et egent gloria Dei. V, II *de Incarn.* 14, 1.
Cap. IV, v. 5. Credentibus in eum qui justificat, fides reputatur ad justitiam. IV *de Pelagian.* 10, 7.
v. 15. Lex iram operatur. II, X. 22, 8.
v. 25. Traditus est propter delicta nostra. VII, II *de Hierarchia,* 5, 16.
Cap. V, v. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. II, II. 16, 3.
v. 8. Cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. VII, XIV, 2, 4.
v. 10. Si enim cum inimici essemus, reconciliate sumus Deo. V, II *de Incarn.* 11, 14.
v. 12. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, etc. II, X. 7, 3 et IV, I *de Opificio,* 4, 4 et II. *ibid.* 6, 5.
v. 14. Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen. VI, XIII. 18, 7.

v. 17. Si enim unius delicto mors regnavit per unum. VI, xii. 9, 3 *et seq.*

v. 20. Lex subintravit ut abundaret gratia. II, x, 20, 3.

Cap. vi, v. 6. Corpus peccati. II, x. 23, 12.

v. 12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus, etc. Peccatum enim vobis non dominabitur. IV, v *de Opificio*, 6, 7.

v. 20. Cum essetis servi peccati, liberi fuistis justitiæ. IV, iv *de Opificio*, 7, 5.

v. 23. Gratia Dei vita æterna. II, ix. 1, 8 et 8, 8.

Cap. vii, v. 1. Lex in homine dominatur, etc. II, x. 22, 8.

v. 3. Vivente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. VII, ii. *Dissertat.* 8, 8.

v. 5. Passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris vestris, ut fructificarent morti. IV, iv *de Opificio*. 9, 7.

v. 7. Peccatum non cognovi nisi per legem. II, x. 22, 7.

v. 8. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam, sine lege enim peccatum mortuum erat. IV, iv *de Opificio*, 9. 7.

v. 9. Cum venisset mandatum, peccatum revixit. *ibid.*

v. 10. Et inventum est mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. II, x. 20, 5 et 24, 8.

v. 13. Peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. II, x. 25, 8.

v. 14. Lex spiritualis est, ego autem animalis. *ibid.* 24, 7.

v. 15. Quod volo bonum non ago, et quod odi malum hoc facio. IV, iv, *de Opificio*, 8, 5.

v. 18. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio, non enim quod volo bonum hoc ego facio, etc. IV, v *de Opificio*, 5, 9.

v. 22. Coudelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. *ibid.* 5, 7.

v. 23. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. *ibid.*

Cap. viii, v. 2. Lex enim Spiritus vitæ liberum me fecit. III, viii. 3, 1,

v. 3. Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati. VI, xi. 11, 3 *et seq.* et VII, xiv. 2, 2 *et seq.*

Ibid. De peccato damnavit peccatum VI, xii. 6, 14.

v. 9. Si tamen spiritus Dei habitat in nobis. III, viii. 4, 6.

v. 10. Corpus mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justitiam. IV, ii *de Opificio* 6, 5.

v. 14. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei, non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed etc. III, viii, 7, 7.

v. 15. Per spiritum adoptionis reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filii Dei. IV, iv *de Opificio*, 7, 3.

v. 16. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. IV, i *de Angelis*, 3, 10.

v. 18. Vanitati subjecta est creatura IV, i *de Opificio*, 12, 19.

v. 19. Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat, vanitati enim creatura subjecta est non volens. *ibid.* 12, 11.

v. 24. Spe enim salvi facti sumus.

v. 28. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. II, ix. 3, 12.

v. 14. Secundum propositum vocati. *ibid.* 13, 4, et 14, 9.

v. 29. Quos præscivit et præordinavit conformes fieri imaginis filii sui. II, ix. 1, 4, et 3, 13, et 12, 3, et x. 11, 14, et V, ii *de Incarnat.* 11, 6 *et seq.* et VI, xi. 7, 12.

v. 31, Si Deus pro nobis, quis contra nos? VI, xi. 11, 13.

v. 32. Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. II, ii. 10, 6.

v. 34. Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. *ibid.* 3, 13.

Cap. ix, v. 4. Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testimonium et legislatio. III, viii. 7, 9.

v. 11. Quum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent vel mali. II, ix. 14, 5.

v. 13. Jacob dilexi, Esau autem odio habui, II, ix. 6, 8 *et seq.* et 8, 2, *et seq.* et 9, 5 *et seq.* *et cap.* 10 *per totum*, et 14, 4, et 16, 2, et VIII, iii *de Hierarchia*, 9, 13.

v. 14. Numquid iniquitas est apud Deum? II, ix. 4, 1.

v. 15. Misericordiam præstabo cujus miserebor. *ibid.* 3, 7, et 4, 2, et 8, 7, et x. 20, 7.

v. 16. Igitur non volentis neque currentis etc. II, ix, 4, 2.

v. 17. Quia in hoc ipsum excitavi te. II, x. 8, 6.

v. 18. Ergo cujus vult miseratur et quem vult indurat. II, ix. 3, 14, et IV, iv *de Opificio*, 12, 12.

v. 20. Numquid figmentum dicit ei qui se finxit. II, ix. 3, 14.

v. 21. Annon habet potestatem figulus ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? II, ix. 2, 3, et x, 1, 9 *et seq.*

De *massa illa* ex Augustino. II, ix. 8, 2 *et seq.* et cap. 9, et cap. 10.

Cap. x, v. 3. Ignorantes Dei justitiam et suam volentes statuere etc. II, x. 21, 12.

v. 5. Quoniam justitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo vivet in ea. IV, i *de Pelagian.* 3, 12.

v. 13. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei: quomodo ergo? etc. *ibid.* 7, 16.

v. 14. Quomodo enim invocabunt in quem non crediderunt, aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? *ibid.* 3, 8.

Cap. xi, v. 2. Non repulit Deus plebem suam quam præscivit. II, ix. 1, 3.

v. 5. Electio gratiæ. *ibid.* 12, 8 et 15, 5.

v. 6. Si autem ex gratia, jam non ex operibus. VI, xi. 6, 1 *et seq.*

v. 11. Numquid sic offenderunt ut caderent. IV, iii *de Angelis*, 6, 13.

v. 16. Radix sancta et rami etc. II, x. 23, 7.

v. 33. Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus. Ibid. 1, 15.

v. 36. Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. I, vi. 4, 8, et II, ii. 6, 1.

Cap. xii, v. 2. Nolite configurari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri. IV, ii *de Opificio*, 2, 11.

v. 5. Multi unum corpus sumus in Christo, V, ii *de Incarnat.* 8, 7.

v. 21. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. IV, iii *de Opificio*, 2, 9.

Cap. xiii, v. 1. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est enim potestas nisi a Deo. IV, ii *de Angelis*, 3, 7.

v. 4. Dei enim minister est. VIII, IV *de Hierarchia*, 12, 16.
v. 16. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod aliud est mandatum, in hoc verbo instauratur. II, X. 24, 13, et IV, I *de Angelis*, 12, 2.
Cap. XIV, v. 11. Omnes stabimus ante tribunal Christi, scriptum est enim : vivo ego dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu etc. II, III. 2, 15.
v. 15. Noli cibo tuo illum perdire, pro quo Christus mortuus est. VI, XIII. 2, 2.
Cap. XV, v. 16. Ut fiat oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto. II, II. 16, 3.
v. 30. Obsecro vos fratres, per Dominum nostrum Jesum-Christum, et per charitatem Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus pro me ad Deum. IV, II. *de Angelis*, 9, 1.
Cap. XVI, v. 27. Soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. II, III. 2, 11.

EX EPISTOLA I^a AD CORINTHIOS.

Cap. I, v. 4. Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. II, X. 16, 9.
v. 13. Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis. II, II. 12, 9.
v. 14. Neminem vestrum baptizavi. VII, I *de Hierarchia*, 12, 7.
v. 21. Quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum ; placuit Deo etc. V, II. *de Incarnat.* 16, 3.
v. 24. Christum Dei virtutem et Dei sapientiam. I, V. 8, 13,
v. 30. Qui factus est pro nobis sapientia. V, II *de Incarnat.* 9, 8 *et seq.*
Cap. II, v. 10. Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit etc. II, II. 14, 9.
Ibid. Spiritus enim omnia scrutatur. I, VII. 4 2 *et seq.*
v. 11. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit etc. III, I *de Angelis*, 3, 10.
Cap. III, v. 4. Quid est igitur Apollo? quid Paulus? VII, I *de Hierarchia*, 6, 7.
v. 7. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. IV, I *de Pelagian.* 8, 9.
v. 10. Ego fundamentum posui etc. VIII, III *de Hierarchia*, 9, 5.
v. 16. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? III, VIII 4, 6 et 5, 8.
v. 22. Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors etc. IV, II *de Opificio*, 4, 4, et VIII, III *de Hierarchia*, 24, 3.
Cap. IV, v. 21, Quid vultis? in virga veniam ad vos. VI, IX. 4, 7.
Cap. V, v. 5. Ego quidem absens corpore, præsens autem Spiritu, jam judicavi ut præsens, eum qui sic operatus est, in nomine Domini Jesu Christi etc. VIII, III *de Hierarchia*, 11, 6.
v. 12. Quid enim mihi est de his qui foris sunt judicare? VIII, III *de Hierarchia*, 9, 11.
v. 20. Et scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum etc. II, II. 9, 2.
Cap. VI, v. 11. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri, et in Spiritu Dei nostri. II, II. 14, 8.
v. 17. Qui adhæret Domino, unus Spiritus est. V, III *de Incarnat.* 3, 9, et II, II. 8, 9.
v. 19. An nescitis quia corpus vestrum templum est ejus qui in vobis est, Spiritus sancti quem habetis a Deo, et non estis vestri? IV, III *de Opificio*, 10, 7.
Cap. VII, v. 25. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do. VII, II *Dissertation.* 6, 1.
v. 34. Ut sit sancta corpore et spiritu. VII, XIV. 1, 2.
v. 36. Quod vult faciat, non peccat si nubat, qui autem statuit in corde suo, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo. IV, III *de Opificio*, 6, 5, et IV. 10, 3.
v. 39. Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit, quod si dormierit vir ejus, liberata est, cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior etc. IV, IV. *de Opificio*, 12, 6.
Cap. VIII, v. 6. Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos in illum, et unus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum. II, II. 5, 1.
Ibid. Unus Dominus Jesus Christus. IV, III *de Incarn.* 14, 8.
v. 11. Et peribit infirmus... propter quem Christus mortuus est. II, X. 5, 11.
v. 13. Qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt. VII, II *Dissertation.* 6, 7.
v. 16. Et si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit; væ enim si non evangelizavero. IV, III *de Opificio*, 3, 6.
v. 24. Nescitis quod ii qui in studio currunt. II, X. 2, 7.
Cap. X, v. 20. Non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum. VII, II *de Hierarchia.* 5, 9.
Cap. XI, v. 3. Caput Christi Deus. VI, VII. 4, 8 et 6, 4.
v. 7. Vir non debet velare caput suum, quoniam imago gloriæ Dei est, mulier autem gloria viri est. IV, II *de Opificio.* 3, 2 et 4, 12.
v. 8. Quem nemo principum hujus sæculi cognovit, si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. II, II. 9, 3.
v. 16. Si quis videtur inter vos contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. VIII, V. *de Pœnitentia*, 10, 2.
v. 19. Oportet hæreses esse. IV, IV *de Opificio.* 9, 9.
v. 26. Quotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, etc. VII *de potestate consecrandi*, cap. 2.
v. 28. Probet seipsum homo. VIII, II *de Pœnit.* 8, 11.
v. 29. Qui manducat et bibit indigne, judicium sidi manducat et bibit. *ibid.* V. 10, 5.
Cap. XII, v. 3. Nemo potest dicere Dominus Jesus nisi in Spiritu sancto. II, II. 16, 3.
v. 4. Divisiones autem gratiarum sunt, idem autem Spiritus. VII, II. *Dissertation.* 7, 1 et III *de Hierarchia.* 14, 8.
Ibid. Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus, etc. et divisiones operationum sunt, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus. II, II. 13, 3.

v. 17. Vos autem estis corpus Christi et membra de membro. VIII, III *de Hierarchia*. 14, 8.

v. 28. Quosdam Deus posuit in Ecclesia primum Apostolos, secundo prophetas, etc. VII, I. *Dissertation*. 5, 3 *et seq*. et *de Hierarchia* I. 5, 9.

v. 31. Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. VII, II *Dissertat*. 10, 1.

Cap. XIII, v. 1. Si linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. III, I *de Angelis* 12, 1.

v. 12. Videmus nunc per speculum in ænigmate. I, VII. 2, 8 et 7, 7.

Cap. XV, v. 10. Non ego, sed gratia Dei mecum. II, X. 17, 6.

Ibid. Sed abundantius illis omnibus laboravi, non autem ego, sed gratia Dei mecum. II, X. 17, 6 et IV, IV *de Opificio* 3, 8 et VII, I. *Dissert*. 5, 2.

v. 19. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. II, II. 12, 13.

v. 24. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum evacuerit omnem principatum, et potestatem et virtutem, etc. II, III. 6, 1 et IV. III *de Angelis*, 6, 5.

v. 28. Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. IV, III *de Angelis*. 6, 5 et V, II *de Incarn*. 8, 7 et VI, XII. 18, 13.

v. 39. Non enim caro una atque eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, et corpora cœlestia, et corpora terrestria. II, IV. 13, 1.

v. 47. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. IV, I *de Opifieio*, 4, 3.

v. 55. Ubi est mors victoria tua? ubi est mors stimulus tuus? IV, IV *de Opificio*. 8, 3.

v. 56. Virtus peccati lex. II, X. 27, 9.

Cap. XVI. v, 12. De Apollo autem fratre, multum rogavi eum, ut veniret ad vos cum fratribus, et utique non fuit voluntas ejus, ut nunc veniret, veniet, etc. VII, I *de Hierarchia*, 6, 8.

v. 21. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. II, II. 12, 14.

EX EPISTOLA II[a] AD CORINTHIOS.

Cap. I, v. 11. In quem speramus quoniam et adhuc eripiet, adjuvantibus et vobis in oratione pro nobis. IV, II *de Angelis*. 9, 1.

v. 22. Qui signavit nos et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. III, VIII. 4, 6.

Cap, II, v. 6. Sufficit illi qui ejusmodi est objurgatio quæ fit a pluribus. VIII, II *de Pœnitentia*. 8, 11.

Cap. III, v. 5. Non sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. IV, IV *de Opificio*. 9, 8 et I *de Pelagian*. 8, 15.

v. 10 Nam nec glorificatum est quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. VIII, III *de Hierarchia*. 9, 13.

v. 16. Cum autem conversi fuerint ad Dominum, auferetur velamen, Dominus autem Spiritus est, ubi autem Spiritus est, ibi libertas. II, II, 13, 3.

v. 17, Ubi Spiritus Domini, ibi libertas. IV, IV *de Opificio*. 7, 3.

v. 14. Si unus pro mnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. V, II *de Incarn*. 8, 11, et VI, XIII. 3, 5.

v. 16. Neminem novimus secundum carnem, et si cognovimus secundun carnem Christum, sed nunc jam non novimus. II, III. 3, 7

v. 19. Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. IV, II *de Incarn*. 13, 4.

Cap. VI, v. 16. Sicut dicit Deus: inhabitabo in illis, et inambulabo, et ero illorum Deus. III, VIII, 4, 13.

v. 35. Quæ enim est conventio Christi ad Beliar, aut quæ pars fideli cum infideli? I *Prolegom*. 3, 5.

Cap. VIII, v. 23. Sive pro Tito, qui est socius meus et adjutor, sive fratres nostri, Apostoli ecclesiarum, gloria Christi. VII, II *de Hierarchia* 2, 11.

Cap. IX, v. 6. Qui parce et seminat, parce et metet. II, X. 2, 3.

v. 7. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate hilarem enim datorem diligit Deus. IV, III *de Opificio*, 6, 6.

Cap. X, v. 8. Nam si et aliquid amplius gloriatus fuero de potestate nostra quam dedit nobis Dominus in ædificationem et non in destructionem vestram, non erubeseam. VIII, III *de Hierarchia* 9, 3.

Cap. XII, v. 11. Nihil enim minus fui ab his qui sunt supra modum Apostoli. VII, I. *de Hierarchia*. 5, 4.

Cap. XIII, 4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo, sed, etc. II, II. 3, 9.

v. 13. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. II, II. 4, 8 et III, VII. 12, 2.

EX EPISTOLA AD GALATAS.

Cap. I, v. 8. Licet nos, aut Angelus de cœlo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. III, I *de Angelis* 12, 2.

v. 18. Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. VII, I *de Hierarchia*. 7, 2.

Cap. II, v. 9. Jacobus et Cephas et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi et Barnabæ societatis. *ibid*. 6, 8.

v. 20. Qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me. VI, XIII. 2, 2 *et seq*.

Cap. III, v. 19. Lex propter transgressiones posita est. II, X. 25, 3 et 6 et 10.

v. 20. Mediator autem unius non est. VI, XII. 1, 7 *et seq*.

v. 22. Conclusit Scriptura omnia sub peccato. II, X. 27, 7 et 11.

v. 24. Lex pædogogus noster fuit in Christo. *ibid*. 20, 1 *et seq*.

Cap. IV, v. 2. Sub tutoribus et actoribus est, etc. *ibid*. 26, 10.

v. 3. Sub elementis mundi eramus servientes. *ibid*. 13, 12.

v. 4. Ubi venit plenitudo temporis. V, II. *de Incarn*. 6, 20 et VI, V. 14, 8 *et seq*. et 16, 5, *et seq*.

Ibid. Misit Filium suum factum ex muliere, factum sub lege. III, V. 1, 6.

v. 6. Quoniam autem estis filii, misit Deus

Spiritum Filii sui, in corda vestra clamantem: Abba Pater. III, VIII, 4, 6.

v. 8. Sed tunc ignorantes Deum, iis qui natura non sunt Dei serviebatis. II, II. 12, 5 et IV, II *de Angelis*. 9, 3.

v. 22. Abraham duos filios habuit, etc. II, x. 22, 5.

v. 24. Unum quidem in monte Sina in servitutem generans. IV, I *de Pelagian*. 6, 13.

v. 31. Nos autem non sumus ancillæ filii, sed liberæ. IV, IV *de Opificio*. 7, 6.

Ibid. Qua libertate Christus nos liberavit. *ibid*. § 3.

Cap. v, v. 6. Fides quæ per charitatem operatur. II, x. 29, 8 et VI, VIII. 12, 16.

v. 17. Caro enim concupiscit adversus Spiritum, spiritus autem adversus carnem, hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcumque vultis faciatis. IV, V *de Opificio*, 5, 7.

Cap. v, v. 19. Manifesta sunt enim opera carnis, quæ sunt inimicitiæ, contentiones, æmulationes etc. VII, II *de Hierarchia*, 5, 15.

v. 22. Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas. II, II. 16, 3.

v. 24. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum viitis et concupiscentiis suis. IV, V *de Opificio*, 6, 7.

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

Cap. I, v. 2. Sedere ipsum fecit supra omnem principatum, et potestatem et virtutem, et omne nomen quod nominatur etc. IV, II *de Angelis*, 1, 11.

v. 3. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. II, x. 16, 8.

v. 4. Elegit nos in ipso. II, IX. 5, 2, et 12, 13, et 14, 3, et x. 1, 14, et 16, 11.

v. 5. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum. II, IX. 4, 2, et III, VIII. 7, 11.

v. 10. Instaurare omnia in Christo. V, I *de Incarn*, 7, 1 *et seq. reliquo capite*, et VI, XII. 10, 37, *et seq*.

v. 11. In quo et nos etiam sorte vocati sumus. II, IX. 3, 11.

v. 14. In quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ, III, VIII. 4, 6.

v 22. Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. V, II *de Incarn*. 8, 7.

Cap. II, v. 2. Secundum principem potestatis aeris hujus, qui nunc operatur in filiis diffidentiæ. IV, III *de Angelis*, 4, 3.

v. 3. Eramus natura filii iræ. V, III *de Incarn*. 4, 3 *et seq*.

Ibid. Fuimus et nos aliquando filii iræ. II, x. 10, 9.

v. 6. Conresuscitavit et consedere fecit etc. IV, II. *de Incar*. 8, 11.

v. 8. Gratia salvi facti estis per fidem. IV, IV *de Opificio*, 7, 6.

v. 10. Creati in operibus bonis. II, IX. 1, 7, et 4, 3.

v. 13. Vos qui aliquando eratis longe. V, II *de Incarn*. 8, 9, et VI, XII. 2, 7.

v. 14. Ipse enim est pax nostra. VI, XII. 2, 7, et 6, 1 *et seq*.

Cap. III, v. 10. Ut innotescat nunc principibus et potestatibus, in cœlestibus per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei. III, I *de Angelis*, 8, 7, et 16, 3.

v. 14. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu-Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur. III, V. 7, 9.

v. 17. Christum habitare per fidem in cordibus vestris. III, VIII. 2, 2.

Cap. IV, v. 10. Qui descendit ipse est et qui ascendit. VI, VII. 2, 8, et VII, XVII, 3, 5, et 18, 9.

v. 11. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores et doctores etc. VIII, III *de Hierarchia*, 14, 9.

v. 15. Crescamus in illo super omnia qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum etc. VI, XII. 7, 8 *et seqq*.

v. 30. Nolite contristari Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. III, VIII. 5, 1.

Cap. V, v. 2. Sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis. II, II. 12, 15, et III. 7, 15.

v. 4. Sed magis gratiarum actio. VII, II *Dissertation*. 10, 4.

v. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi. IV, III *de Angelis* 8, 3.

v. 14. Surge qui dormis. II, IX. 5, 4.

v. 23. Christus est caput Ecclesiæ. VI, XII. 7, 8 *et seqq*.

v. 25. Sicut et Christus dilexit Ecclesiam et seipsum tradidit pro ea... ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam. II, II. 11, 15 et III. 7, 5.

v. 26. Mundans lavacro aquæ in verbo vitæ. VI, VII. 1, 4.

v. 27. Non habens maculam aut rugam. II, x. 16, 8.

Cap. VI, v. 12. Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum etc. III, I *de Angelis*, 3, 10.

Ibid. Adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia in cœlestibus. IV, III *de Angelis*, 4, 4.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

Cap. I, v. 23. Cupio dissolvi et esse cum Christo. I, VII. 13, 4.

Cap. II, v. 6. Qui cum in forma Dei esset, exinanivit semetipsum, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus etc. II, III. 5, 8 et V, III *de Incar*. 6, 5, et IV. 15, 12, et VI, V. 11, 4, *et seqq*. et VII. 7, 3 *et seq*. et 8, 3 *et seq*.

v. 8. Humiliavit semetipsum factus obediens, et semetipsum exinanivit formam servi accipiens. II, I. 11, 12.

v. 9. Propter quod et Deus exaltavit illum. VII, XV. 4, 2.

v. 13. Deus est enim qui operatur in vobis velle et perficere. II, x. 17, 7 et 20, 7.

v. 21. Omnes quæ sua sunt quærunt. II, x. 23, 8.

Cap. III, v. 3. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo. II, II. 13, 3.

v. 12. Non quod jam acceperim, aut perfectus sim. I, VII. 3, 2.

v. 15. Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus, et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelavit. IV, *de Pelag*. 9, 5, et VII, XIV. 2, 11.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

Cap. I, v. 14. Gratias agentes Deo qui idoneos nos fecit ministros in partem sortis sanctorum in lumine. II, IX. 5, 5.
v. 16. Quoniam in ipso condita sunt universa, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes etc. II, II. 10, 15.
v. 23. Cujus ego Paulus factus sum minister. VIII, IV *de Hierarchia*, 12, 6.
Cap. II, v. 3. In quo sunt omnes thesauri.
Et v. 9. In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. VI, VII. 11, 2 *et seq.* VIII. 12, 17, et VI, XII. 17, 3.
v. 8. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum etc. I *Prolegom.* 3, 4, et IV, II *de Angelis* 8, 3.
v. 10. Qui est caput omnis principatus. VII, XIV. 17, 4 *et seq.*
v. 18. Nemo vos seducat volens in humilitate et religione angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ. IV, II *de Angelis*, 8, 3.
v. 19. Et non teneas caput, ex quo totum corpus per nexus etc. VII, XII. 17, 8 *et seq.*
Cap. III, v. 10. Renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum. VI, VII. 1, 4.

EX EPISTOLA AD THESSALONICENSES I[a].

Cap. I, v. 9. Quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo et vero. II, II. 12, 5.
v. 3. Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos. *Ibid.* §. 9.

EX EPISTOLA AD THESSALONICENSES II[a].

Cap. I, v. 6. Si tamen justum est apud Deum retribuere. VII, XIV. 18, 2.
v. 7. In revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus. II, III. 3, 9.
v. 9. Qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini. IV, III *de Angelis* 8, 2.
Cap. II, v. 4. Qui adversatur et colitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. IV, III *de Angelis* 8, 6.
v. 16. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et pater noster, qui dilexit nos et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra etc. II, II. 12, 12.

EX EPISTOLA AD TIMOTHEUM I[a].

Cap. I, v. 1. Paulus apostolus Jesu Christi, secundum imperium Dei salvatoris nostri, et Domini Jesu Christi, spei nostræ. II, II. 12, 13.
v. 8. Bona est lex, si quis ea legitime utatur. I, II. 27, 1.
v. 9. Lex justo non est posita etc. II, X. 21, 14 et 26, 4.
v. 16. Venit in hunc mundum peccatores salvos facere. V, II *de Incarn.* 6, 5.
v. 17. Regi sæculorum immortali etc. I, VII. 6, 4.

Cap. II, v. 2. *Precari jubetur* pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et sanctitate. VIII, III *de Hierarchia* 8, 9.
v. 4. Qui omnes homines vult salvos fieri etc. II, IX. 1, 7 *et seq.* et X. 3, 2 *et seq.* et VII, XIII. 1 *toto capite* et 3, 10 et 4, 1 *et seq.* et 5, 3 *et seq.* et 13, 5.
v. 5. Unus mediator Dei et hominum. V, II *de Incarnat.* 9, 1 *et seqq.* et VI, XII. 1, 1 *et seqq.*
Ibid. Unus Deus et unus mediator Dei et hominum Christus Jesus. II, II. 12, 13.
Cap. III. v. 14. Ut scias quomodo te oporteat in domo Dei conversari. VII, I *de Hierarchia* 12, 7.
v. 16. Apparuit Angelis. I, VII. 6, 2.
Ibid. Manifestatum in carne, visum Angelis. I, VII. 7, 2.
Ibid. Deus apparuit in carne, justificatus est in Spiritu, visus est Angelis. III, I *de Angelis* 8, 6 et II, III. 3, 10.
Ibid. Magnum est pietatis sacramentum. V, I *de Incarnat.* 1, 1.
Ibid. Manifestatum in carne. VI, VII. 4, 3.
Cap. IV, v. 1. Spiritus manifeste dicit quia in novissimis temporibus, discedent quidam a fide. II, II. 16, 12.
v. 10. Qui est Salvator omnium hominum maxime fidelium. VI, XIII. 5, 12.
v. 14. Quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. VII, *Dissertat.* I. *cap.* 1 et 2. Integris, et I *de Hierarchia* 3, 5.
Cap. V, v. 14. Qui vult omnes homines salvos fieri. I, v. 4, 5 *et seqq.* et et II, X. 4, *per totum.*
v. 19. Adversus presbyterum accusationem noli recipere. VII, II *de Hierarchia* 1, 5.
v. 21. Testificor coram Deo et Christo Jesu, et electis Angelis, ut hæc custodias sine præjudicio. II, II. 14, 9.
Cap. VI, v. 16. Qui solus habet immortalitatem. I, I, 7, 16 et III. 4, 10 et III, I *de Angelis* 5, 9.
Ibid. Lucem inhabitat inaccessibilem, quem nemo vidit nec videre potest. II, I. 11, 12.

EX EPISTOLA AD TIMOTHEUM II[a].

Cap. I, v. 6. Propter quam causam admoneo te, ut ressuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum. VII, I *de Hierarchia* 3, 5, et VIII *de Hierarchia.* 2, 1.
v. 9. Secundum gratiam quæ data est mihi ante tempora sæcularia. I, v. 9, 9.
Cap. II, v. 21. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea, etc. II, IX. 15, 8 et X. 1, 11.
Cap. IV, v. 7. Bonum certamen certavi, fidem servavi, etc. II, X. 3, 2.

EX EPISTOLA AD TITUM.

Cap. II, v. 13. Expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu-Christi, qui dedit semetipsum pro nobis. II, II. 9, 3.
Cap. III, v. 5. Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum. II, II. 16, 13.

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

Cap. I, v. 2. Per quem fecit et sæcula. I, III. 5, 6.

v. 3. Portans omnia verbo virtutis suæ. I, VIII. 4, 15.

Ibid. Qui cum sit splendor gloriæ. III, VI. 6, 2.

Ibid. Et imago substantiæ ejus. V, III *de Incarn.* 8, 7.

v. 6. Rursus autem cum inducit primogenitum in orbem terræ dicit: et adorent eum omnes Angeli Dei. II, II. 14, 5.

v. 14. Nonne omnes sunt administratorii Spiritus, in ministerium missi. II, II. 14, 9.

Cap. II, v. 10. Decebat eum propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. V, II *de Incarn.* 15, 3 *et seqq.* et VI, XIII. 9, 7 et 10, 9.

v. 14. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse participavit iisdem. V, II *de Incarn.* 8, 7 et III. 8, 7 et 11, 5.

Cap. III, v. 1. Considerate Apostolum et Pontificem confessionnis nostræ Jesum. VI, VI. 7. *Anathemat.* 10 et VII, XII. 12, 1 *et seq.*

Ibid. Apostolum et Pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est illi qui fecit illum. II, II. 3, 10.

v. 7. Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus, hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. II, II. 13, 3.

Cap. IV, v. 12. Vivus est sermo Dei et efficax. II, X. 19, 3.

v. 13. Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus. IV, V *de Opificio* 12, 19.

Cap. V, v. 1. Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur ad Deum. VI, XI, 11, 4 *et seq.*

Cap. VI, v. 16. Homines enim per majorem sui jurant. II, X. 15, 5.

Cap. VII, v. 1. Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, cui et decimas omnium divisit Abraham. VI, XII, 12, 5 *et seq.*

v. 3, Rex pacis, sine patre, sine matre. *Ibid.* § 4 *et seq.*

v. 25. Semper vivens ad interpellandum pro nobis. II, II. 3, 13 et VI, XII. 7, 4 *et seq.*

v. 26. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus. V, II *de Incarn.* 14, 6 *et seq.*

Cap. VIII, v. 2. Sanctorum minister et tabernaculi veri, quod fixit Dominus et non homo. IV, I *de Opificio* 12, 3.

Cap. IX, v. 8. Nondum propalata erat sanctorum via. II, X. 23, 12.

Cap. X, v. 1. Umbram habens lex futurorum bonorum. VI, XII. 11, 8 *et seq.*

v. 29. Spiritui gratiæ, in quo sanctificatus est, contumeliam faciens, gravi punietur peccato. II, VIII. 4, 15.

Cap. XI, v. 3. Fide intelligimus aptata esse sæcula. I, III. 5, 6.

Cap. XII, v. 2. Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem. VI, IX. 8, 7.

Cap. XIII, v. 8. Jesus Christus heri et hodie. VI, VII. 2, 4.

v. 10. Habemus altare de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt. VIII, III *de Hierarchia* 5, 6.

v. 17. Obedite præpositis vestris et subjacete illis, ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. *Ibid.* 10, 3.

v. 20. Qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium. *Ibid.* 7. 12,

EX EPISTOLA JACOBI.

Cap. I, v. 17. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. I, III. 1, 1.

v. 18. Voluntarie enim nos genuit verbo veritatis. II, II. 1, 3 et III, VIII. 6, 8 et VI, VII. 1, 4.

Cap. II, v. 20. Fides sine operibus mortua est. VI, VIII. 12, 16.

Cap. III. v, 11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam? VII, I *de Hierarchia* 8, 15.

EX EPISTOLA PETRI I[a].

Cap. I, v. 12. Data sunt dona hominibus in quæ desiderant Angeli prospicere. III I *de Angelis.* 8, 5.

v. 20. Hoc primum intelligentes quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. II, II. 16, 12.

Cap. II, v. 22. Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. IV, I *de Pelagian.* 6, 7 et VI, XI. 5, 6 et 7, 2 et 10, 4.

v. 25. Conversi estis nunc ad Pastorem et episcopum animarum vestrarum. VIII, III *de Hierarchia* 7, 12.

Cap. III, v. 19. In quo et his quia in carcere erant spiritibus veniens prædicavit. VI, XIII. 18, 14.

EX EPISTOLA PETRI II[a]

Cap. I, v. 3. Quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam et pietatem donata sunt, per cognitionem ejus qui vocavit nos propria gloria et virtute, per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit. III, VIII. 7, 8.

v. 4. Ut per hoc efficiamini divinæ consortes naturæ. V, II *de Incarn.* 9, 5 et IV. 14, 7.

Cap. II, v. 4, Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari IV, III *de Angelis* 4, 3 et 7.

v. 19. A quo enim quis devictus est, huic et servus addictus est. IV. IV *de Opificio* 7, 6.

Ibidem Aquo enim quis superatus est, hujus et servus est. V, II. 5, 14.

Cap. III, v. 5. Latet eos volentes, quod cœli erant prius et terra de aqua, et per aquam consistens. IV, I *de Opificio* 12, 17.

EX EPISTOLA JOANNIS I[a].

Cap. I, v. 1. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ : et vita manifestata est, et vidimus et testamur etc. I, VII. 6, 7 et V, III. *de Incar.* 6, 4.

v. 2. Et vita manifestata est, et vidimus et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam,

quæ erat apud Patrem et apparuit nobis. II, II. 12, 14.

Cap. II, v. 1. Advocatum habemus apud Patrem Christum justum. VII, XII. 8, 1 *et seq.*

v. 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. II, X. 3, 1.

v. 11. In tenebris sunt et in tenebris ambulant, et nesciunt quo eant, quia malitia excæcavit oculos eorum. VIII, III *de Hierarchia* 3, 9.

v. 19. Si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. II, IX. 6, 12.

v. 20. Sed vos unctionem habetis a Sancto. VI, XI. 8, 1.

Cap. III, v. 1. Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. V, II *de Incarn.* 11, 13 *et seq.* et VI, VIII. 7, 15.

v. 2. Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. V, II *de Incarn.* 11, 13 *et seq.*

v. 5. Apparuit ut peccata nostra tolleret, et peccatum in eo non est. V, II *de Incarn.* 12, 8 et VI, XI. 5, 6.

v. 8. In hoc apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. V, II *de Incar.* 6, 18 *et seq.* et 10, 12 *et seq.* et VI, V. 12, 5 *et seq.*

v. 12. Non sicut Cain qui in maligno erat, et occidit fratrem suum, et propter quid occidit illum? Quoniam opera illius maligna erant, fratris autem justa. IV, III *de Opificio*, 2, 4.

Cap. IV, v. 1. Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. II, III. 8, 19.

v. 3. Qui solvit Jesum Christum, ex Deo non est. V, III *de Incarn.* 11, 8.

v. 13. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. II, II. 16, 6.

v. 15. Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet et ipse in Deo. II, II. 10, 7.

v. 16. Qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo. III, VIII. 2, 2.

Cap. V, v. 16. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem. VII, II *de Pœnitentia* 2, 4, et 8, 16.

v. 20. Scimus quoniam Filius Dei venit. VI, VII. 1, 7.

EX EPISTOLA JOANNIS IIa.

Cap. I, v. 1. Senior Electæ Dominæ etc. VIII, IV *de Hierarchia* 12, 1.

EX EPISTOLA JUDÆ APOSTOLI.

v. 4. Solum dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes. II, III. 2, 1.

v. 6. Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni Dei, vinculis æternis, sub caligine reservavit. IV, III *de Angelis* 4, 7.

v. 8. Qui dominationem spernunt, majestatem autem blasphemant. VIII, VI *de Hierarchia Præf.* 3.

EX APOCALYPSI.

Cap. I, v. 4. Gratia vobis ab eo qui est, qui erat et qui venturus est. I, I. 6, 5.

v. 8. Ego sum *alpha* et *omega*, principium et finis, sicut dicit Dominus Deus, qui est et qui erat et qui venturus est omnipotens. II, II 9, 7.

Cap. III, v. 20. Ecce sto ad ostium et pulso, si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum ipso et ipse mecum. III, VIII. 6, 5.

Cap. IV, v. 8. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, et qui est, et qui venturus est. II, II. 9, 7.

Cap. VI, v. 9. Vidi subtus altare animas interfectorum. VII, XIV. 12, 13.

Cap. XIX, v. 10. Ne feceris, conservus tuus sum. IV, II *de Angelis* 8, 3.

Cap. XX, v. 4. Et vidi sedes, et sedentes super eas. VIII, III *de Hierarchia* 9, 10.

v. 6. Sed erunt sacerdotes Dei et Christi. II, VIII *in Appendice.*

Cap. XXI, v. 3. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. VI, VII. 11, 7.

INDEX GENERALIS ANALYTICUS

TAM VERBORUM QUAM RERUM MEMORABILIUM

QUÆ IN OCTO TOMIS

THEOLOGICORUM DOGMATUM

EXPLANANTUR ET ILLUSTRANTUR

NUNC PRIMUM ADORNATUS ET EDITUS CURA AC STUDIO

J.-B. FOURNIALS

CANONICI HONORARII ALBIENSIS, PAROCHI S. SATURNINI.

Primus numerus Romanus tomum indicat, secundus librum. Primus numerus Arabicus caput refert, secundus paragraphum ejusdem capitis. Si primus numerus sive Romanus, sive Arabicus desit, qui sæpe brevitatis causa non repetitur, ad præcedentem pro tomo, seu pro capite est recurrendum. Si quando idem numero caput in diversis ejusdem tomi tractatibus inveniatur, tunc indicatur tractatus ad quem prædictum caput attinet.

A

Aaron. Sicut Aaron filiis suis ac cæteris levitis superior, ita et episcopus presbyteris. VII, II *de Hierarchia* 7, 1.

Abælardus. Negabat Petrus Abælardus potestatem ullam aut dominium in hominem habuisse diabolum, vel hominis liberandi causa venisse Christum. V, II *de Incarn.* 5, 7.

Abdias Propheta. Ad Abdiæ prophetæ sepulchrum Samariæ vexati dæmones, sancti præsentiam inusitatis clamoribus contestari solebant. VII, XIV. 3, 3.

Abraham sinus. Certum locum Paradisi, in quo latro cum Christo fuit, Abrahæ sinus significat. I, VII. 14, 7.

Absolutio. Absolutio est sententia juridica. VIII, I *de Pœnitentia* 8, 17, et VIII. 3, 4. A solo sacerdote concedi potest. *Ibid.* Omnem peccati pœnam non aufert. *Ibid.* Absolutio eadem ac reconciliatio *ibid.* VII. 14, 1. Absolutio dilata olim in pœnitentia publica. *ibid.* 4, 2. Absolutionis dilatio non est præparatio ad communionem. *ibid.* I. 6, 6 *et seq.* Absolutionem negare est occidere. *ibid.* 8, 10. Absolutio negata olim sceleribus in hora mortis. *ibid.* II. 6, 16. Item relapsis. *ibid.* Absolutio sacramentalis necessaria ad communionem. *ibid.* III. 10, 4. Absolutionis suspensio permissa prudentiæ confessarii. *ibid.* 5, 2.

Absolvendi potestas quomodo agat in pœnam peccati. VIII, I *de Pœnitentia* 8, 5. Eam non agere in pœnam nec in delictum propugnat Arnaldus. *ibid.* VII, *cap.* 14.

Abstracta. Abstractis nominibus Deus explicatur. I, II. 7, 8 *et seq.* In Trinitatis et Incarnationis mysterio, non raro Patres abstracta pro concretis usurpant, et vice versa. V, II. *de Incarn.* 14, 9.

Abundius et *Asterius.* Abundius Comentius episcopus, et Asterius, aliique Leonis Papæ legati, a Martiano imperatore honorifice suscepti, Eutychem a Flaviano damnatum, et in latrocinali concilio Ephesino restitutum, iterum damnant. V, I *de Incarn.* 13, 9.

Acacius Cæsariensis episcopus auctor fidei formulæ in Seleuciensi conciliabulo propositæ. II, I. 9, 10. Necnon aliæ, quam conscripsit Constantinopoli cum Eudoxio, nonnullisque aliis Arianorum principibus, qui in Seleuciensi concilio

damnati, ad imperatorem confugerant. *ibid.* §. 12. Acacius Anomœorum fautor. *ibid.* I. 10, 2. Anomœorum tertiæ factionis princeps. *ibid.* §. 3. Acacianæ sectæ placita *ibid.* §. 6. Acacii cum Cyrillo Hierosolymitano simultates. *ibid.* 13, 10. Acacius, aliique nonnulli Arianorum principes, Antiochiæ conventu habito, *Consubstantiale* ratum esse subdole decreverunt. *ibid*: IV. 6, 5.

Acacius Constantinopolitanus episcopus Basiliscum revocare cogit edictum quo synodum Chalcedonensem abrogarat. V, I *de Incarn.* 16, 4. Asiaticis episcopis, qui Basilisci edicto subscripserant, poscentibus veniam concedit. *ibid.* Petro Moggo pseudoepiscopo Antiocheno occulte favet, eique Zenonem imperatorem conciliat. *ibid.* §. 7. Cujus auctoritate illum in sedem restituit, pulso legitimo et catholico episcopo. *ibid.* Auctor est Zenoni condiendi *Henotici*, eique subscribentem Petrum Moggum Eutychianum in communionem recipit *ibid.* Petrum item Cnapheum. *ibid.* Felicis Papæ legatos corrumpit, et cum hæreticis communione jungit. *ibid.* §. 8. A Felice excommunicatus, ipsum vicissim excommunicat. *ibid.* Calendione catholico per injuriam pulso ex Antiochena sede, Petrum Cnapheum in eam iterum intrudit. *ibid.* Quem de appendice ad *Trisagium* addita reprehendit. *ibid.* et II. 2, 4.

Acacius quomodo, cur et a quo fuerit episcopali dignitate privatus, et inter Christianos haberi indignus judicatus. VII, II *de Hierarchia* 9, 3.

Accidens quid sit. I, II. 6, 1. Accidens proprie non est ens. III, IV. 9, 15. Accidens metaphysicum. *ibid.* 10, 5. Accidens divinæ simplicitati repugnat, substantiæ creatæ inhærens, eam perficit, et adjuvat ad agendum. V, III *de Incarn.* 15, 11.

Accipere personam unam ab alia in divinis quid sit. II, III. 8, 4. Est procedere. III, VII. 15, 10 *et seq.*

Achillas. Alexandrinus episcopus. II, I. 7, 1, fuit lector. *ibid.* §. 7.

Acephali. Eutychiani a Petri Moggi patriarchæ sui communione recedentes, Acephali nominati sunt. V, I *de Incarn.* 16, 9. Aliam ejus nominis originem Liberatus subjicit, minus probabilem. *ibid.* Tres in sectas levi de causa scinduntur. *ibid.* §. 11. Seditionem movent, et cæde incendiisque Alexandriæ grassantur. *ibid.* §. 12. Acephali, Cyrilli, quem sui dogmatis auctorem venditabant, vocibus quibusdam inhærebant, ipsum suæ mentis interpretem non admittebant. *ibid.* III. 4, 4. Acephali Chalcedonensem repudiabant synodum, unde *Contradicentes* sunt appellati. VI, VI. 16, 3. Acephalorum nomen, de Eutychianis omnibus in commune dictum, uni sectæ de multis proprio quodam jure inhæsit, V, I *de Incarn.* 17, 1. Cujus princeps Severus fuit. *ibid.* §. 2. Episcopis et sacerdotibus, quos apud se habebant, mortuis, alios non admittebant : baptismum usitato more non conferebant ; oblationem et sacrificium non peragebant ; sacramenta ex antiquis servabant temporibus, ex quibus ad paschalem communionem, exiguas radebant particulas : et suo quisque arbitratu, fidei professionem mutabant. *ibid.*

Acindynus cum Barlaamo in pseudosynodo damnatus a Græcis. I, I. 12, 4 et 6 *et seq.*

Actio sive ἐνέργεια multis modis intelligitur. I, V. 10, 1 *et seq.* Una est immanens, perpetua. *ibid.* §. 3. Itaque actio est duplex. *ibid.* §. 4. Nulla res sine actione. *ibid.* Actio substantiva sive operatio primigenia cujusque rei. *ibid.* §. 5. Quæ sunt plures continue repetitæ. *ibid.* §. 6.

Actio Dei alia interna, alia externa. I, V. 9, 9, et 11, 11. De actione Dei catholicorum cum hæreticis pugnæ. *ibid.* 10, 6. Actionem non differre a Dei substantia probatur. *ibid.* 11, 2 *et seq.* §. 10 *et seq.*

Contra Palamitas idipsum adstruitur *ibid.* § 11 *et seq.* Actio Dei libera est ejus substantia . I, III. 8, 14. Non est ab ea distinctum aliquid. *ibid.* V. 12. *per totum.* Quidam distingui putarunt reipsa *ibid.* § 1 *et seq.* Ostenditur non esse distinctam *cap.* 13.

Omnis creatura agendo patitur. V, VIII. 1, 9. Actio tribuitur supposito. III, VII. 15, 10. Actiones esse suppositornm neque docuit Aristoteles, neque valide ex ejus principiis colligitur. V, VIII. 2, 2. Ejus effati sensus est, agendi principium esse naturam particularem et subsistentem, non vero hypostasim, aut subsistendi modum. *ibid.* § 3 *et seq.* et IX. 8, 4, Non hominis anima, sed homo per animam intelligit. VI, VIII. 2, 5. Unius hypostasis multiplices sunt actiones, et earum singulæ naturalem vim habent in hypostasi, tanquam materiam effectui subjectam. *ibid.* § 6. Unumquodque agit in quantum est actu *ibid.* 7, 8. Passio Christi actio et efficientia fuit, opus enim eo ipso egit quo passus est. *ibid.* 8, 9 et 12, 1 et 13, 7. Multiplicatis naturis in una persona, multiplicantur actiones ; non item multiplicatis in una natura personis. *ibid.* 12, 13.

Actio propria liberi arbitrii quæ sit. IV, III *de Opificio* 5, 2 et 13, 6. Actio omnis quæ circa appetitum, quotuplici modo possit considerari. *ibid.* V. 8. 2.

Actio dicta a jurisconsultis : *doli mali* VII, III. *de Pœnitentia.* 4, 6.

Actus perfectior est potentia. III, V. 9, 8. Actus uniuscujusque, in eo quod est potentia, et in propria materia naturaliter existit. V, III *de Incarn.* 10, 6.

Ad alterum quæ dicantur. III, IV. 10, 6 *et seq.* et VI. 9, 8 et 15.

Adamus. Quæ ratione mortalis et immortalis ante peccatum fuerit. IV, II *de Opificio* 6, 4. Nunquam fuisset moriturus, si in innocentia perseverasset. *ibid.* § 5. Adamus mortale corpus habuit, etiam innocens, non tamen erat moriturus si servasset innocentiam. VI, X. 3, 8. An potuerit non peccare. IV, IV. *de Opificio* 4, 5 *et seq.* In statu innocentiæ non fuit perfecte impeccabilis. V, II *de Incarn.* 11, 4. Etsi non peccasset a quibus dicatur moriturus. IV *de Pelagian.* 6, 4. Naturalibus affectionibus inculpatis, non necessitate, sed voluntate fuisset obnoxius. VI, X. 3, 11. Triplex Adami status : primus innocentiæ, secundus ad quem aspirare debuit, tertius post delictum. *ibid.* 4, 6. Ex Paradiso post culpam est ejectus, ne vitæ lignum in pœnæ æternitatem attingeret. *ibid.* 6, 5. Adamus quia caput generis nostri, et a solo Deo conditus, multum cæteris antecelluit, et corporis et animi præstantia. VI, XI. 5, 2. Adamum non per immissas tentationes, sed per Evam tentavit diabolus. V, II *de Incarn.* 11, 12. Ex veteris Adami semine plasmari voluit novus Adam, et ex Virgine Adami filia nasci. VI, V. 14, 6.

Adjutorium quo fit, et sine quo non fit, apud Augustinum, male aliqui interpretantur. II, X. 17, 3 *et seq.* Adjutorium possibilitatis male a quibusdam exponitur. *ibid.* § 5.

Adolescentis proprium quale sit. IV, III *de Opificio* 10, 6.

Adoptio. Adoptionis gratia a justificatione differt. II, IX. 1, 3. Adoptio Græcis θέσις, non na-

tura, sed libera electione constat. VI, vii. 4, 3. Totum in ea sibi voluntas vindicat, non necessitas. *ibid.* § 4, Adoptio filiorum Dei fide et charitate perficitur. *ibid.* Adoptivus esse non potest, qui ante non fuerit alienus *ibid.* 3. 1 et 4, 8. *Nuncupativus* et *verus adoptivus* et *proprius*, personæ nomina sunt non naturæ. *ibid.* 4, 6. Adoptiva filiatio naturali posterior est, neque simul simul stare potest respectu ejusdem. *ibid.* 4, 6 et 9.

Adoratio. Adoratio cum aliis nominibus, tum προσκύνησις dicitur, a κυνῶ vel κυῶ quod est: *canino more osculari terram*, quod apud barbaros usitatum; Græci facere recusarunt. VII, xv. 2. 4. προσκύνησις pro suprema sumitur adoratione, latius tamen usurpatur quam in sacris litteris. *ibid.* § 5. Adoratio latriæ nulla est relativa. *ibid.* 15, 5,

Soli Deo proprie convenit adoratio. VII, xiv. 10, 18. Est actus religionis *ibid.* xv. 1, 1. Unum est ex officiis religionis. *ibid.* § 9. Est submissionis et honoris indicium. *ibid.* cap. 2, 1. Pro dignitatis et excellentiæ varietate diversa est. *ibid.* Anologice Deo et creaturis convenit. *ibid.* 2, 2 et 5, 4 et 16, 6. Pro duplici natura hominis, duplex est adoratio, interior et exterior. Prior ab invito non potest extorqueri, posterior potest; neutram fas diabolo exhibere. VII, xv. 2, 3. Adoratio qualis a cultu Angelorum abjudicetur, et aliorum sanctorum. IV, ii *de Angelis* 8, 7. Deus qui spiritualis est, humana suscipiens, nos spirituales effecit, docuitque in Spiritu et veritate adorare. V, ii *de Incarn.* 11, 2. Regis et qua indutus est purpuræ, una est adoratio. V, v. 10, 2. Adoratio in Spiritu et veritate est adoratio latriæ. VII, xv. 17, 2. In adoratione spectanda est potissimum salutantis intentio. *ibid.* Oblatam sibi adorationem latriæ, Paulus et Barnabas merito recusarunt *ibid.* 16, 2.

Adrumetini monachi. Ex Augustini libris perperam intellectis, Adrumetini monachi liberum hominis arbitrium negarunt. VI, xiii. 6, 6.

Ab eodem Augustino moniti et correcti, in alium errorem inciderunt, non esse corripiendos errantes, a quo iterum illos deducit. *ibid.*

Ad se quæ dicantur in divinis. III, iv. 10, 6 *et seq.* et vi. 9, 8 et 15.

Adultera dimissa non licet aliam ducere. VII, ii. *Dissertat. cap.* 8 *per totum.*

Adulteri admissi ad pœnitentiam a Papa Zephirino. VIII, ii *de Pœnitentia* 2, 3.

Advocatus Græce παράκλητος, id est qui amico periclitanti, concilio, gratia, et omni ope præsto est. VI, xii. 8, 1 et VII, xiv. 9, 3. A patrono differebat advocatus, quod hic præsentiam amico exhiberet jusque suggereret, ille causidicum et oratorem ageret, quod utrumque pridem advocatus præstat. *ibid.* xii. 8, 2.

Æones Valentinianorum. I, iii. 7, 8,

Æqualitas vera non est absque similitudine. II, ii. 11, 8. Perfecta æqualitas in eadem substantia potest inesse. *ibid.* iii. 6, 16. An melius conveniat quam similitudo. *ibid.* iv. 6, 15. Quid a similitudine distet. III, vi. 5, 3.

Æqualitas liberæ propensionis ut intelligatur quid sciendum. IV, v *de Opificio* 7, 9.

Aer quo sensu sit pars firmamenti, et quale sit cœlum secundum Augustinum. IV, i *de Opificio* 10, 7. Qualis sit naturæ. *ibid.* § 8.

Aerii opinio de episcopatu et presbyteratu. VII, ii *de Hierarchia* 6, 1 *et seq.* Quomodo ab Epiphanio appelletur. *ibid.* § 3.

Ætates mundi. Ut singuli homines, sic hominum universitas, suas habet ætates. V, ii *de Incarn.* 17, 5. Quinta mundi ætate, quæ inter juventutem et senectutem media est, Christus e cœlo venit. *ibid.*

Æternitas negativum aliquid sonat. I, iii. 3. 1. Qnid sit. *ibid.* Quibus nominibus exprimitur *ibid.* § 3. Pro longo tempore sumitur. *ibid.* § 4. Æternitatem creaturis quinam et cur attribuerint. *ibid.* 2, 5 *et seq.* Æternitas divina ex immutabilitate sequitur; soli Deo convenit. *ibid.* 3, 6. Ejus triplex dos. *ibid.* Primum caret initio. *ibid. et seq.* Æternitas qua ratione soli Patri tribuatur. *ibid.* § 7. Soli Deo convenit. *ibid.* 6, 8. Æternitas Dei aliquot argumentis astruitur. *ibid.* 3, 7 *et seq.* Non habet differentiam temporis. *ibid.* 3, 4 *et seq.* Id est successionem, idque probatur. *ibid.* § 4 *et seq.* Immutabilitatem habet adjunctam, *ibid.* § 10. Æternitati Dei omnia sunt præsentia. I, iv. 4, 5. Æternitas secunda. I, iii. 5, 1.

Æternitas Patris et Filii, ex nominibus istis relativis probatur. III, v. 4, 12.

In æternitate Dei ejusque decretis, necesse est fingere antecessiones et successiones, ut quid ex quo sit consequens intelligamus. VI. xiii. 13, 2.

Æternum vocant imperatorem Ariani. II, i. 9. 7.

Aetius. Aetii hæresis de perfecta Dei notitia in hac vita. I, vii. 1, 4.

Ævum. Ævum et æternitas in quo differant. I, iii. 3, 4.

Affirmationes. De Deo et negationes. I, i. 6, 5. Harum prestantiores sunt posteriores. *ibid. et seq.* Tamen ambæ conjungendæ. *ibid.* § 9. Nec invicem pugnant. *ibid.* § 10. Præclara similitudine utræque declarantur. *ibid.*

Αἰὼν quid sit. I, iii. 3, 3. An sit ἀεὶ ὤν. *ibid.* et *accuratius* 5, 7 *et seq.*

Ἀγέννητον variis modis latine redditum. III, vi. 1, 1 *et seq.* *Vide* Ingenitum.

Ἀγέννητον et ἀγένητον quid differant. III, v. 1, 7.

Confunduntur sæpe. *ibid.* § 10 *et seq.* Distinguuntur tamen a plerisque utiliter: per duo νν scriptum, aliter per unum ν sumitur. *ibid.* § 16, 17 et 20.

Agapetus Papa, Anthimum hæresis convictum a Constantinopolitana sede dejicit, eique Mennam subrogat, frustra obnitente Theodora Augusta. V, i *de Incarn.* 16, 3.

Agatho Papa legatos ad sextam synodum œcumenicam mittit, et Romanæ sedis, et Romanæ synodi nomine. V, i *de Incarn.* 19, 9.

Agnoetæ ex ea Acephalorum secta qui *corrupticolæ* dicti sunt, Christo ignorantiam affinxerunt, auctore Themistio diacono, a quo Themistiani appellati. V, i *de Incarn.* 16, 12 et VI, xi. 1, 4 et 15. A Severo corroborati, *Severitæ* dicti sunt. Ab Eulogio Alexandrino plenissime confutati sunt. VI, xi. 1, 10. Eam hæresim ab Arianis fluxisse Nicephorus ait, ab Nestorianis Gregorius Magnus repetit. *ibid.* § 15. Theodorum Mopsuestenum et Nestorium parentes habuere. *ibid.* 2, 1. Non solum ignorantiam, sed ignaviam et alias culpatas affectiones Christo tribuerunt. *ibid.* 1. 15. Duobus Scripturæ locis perperam intellectis, maxime nitebantur. *ibid.* Si quando Patres ignorantiam Christo videntur tribuere, non suo sensu loquuntur, sed ex concessione, ne ad alia properantes, ea moretur controversia. *ibid.* § 5.

Agnus paschalis typus fuit sacramenti corporis Christi. VI, xii. 14, 4 *et seq.* Non sufficiebat unus toti populo Judaico, unus autem Christus, quia

est veritas, toti populo Christiano, quotidie immolatus sufficit. *ibid.* § 9.

Ἀίτης Amator. III, vii. 12, 7.

Αἰτία quid sit. *ibid.* 10, 15.

Αἰτιατὴ οὐσία an dici debeat. *ibid.* 15, 12.

Αἴτιον sive αἰτία Filii Pater. III, v. 5, 9. *Vide* Causa.

τὸ Ἀκατάληπτον Dei. III, vii. 3, 11.

Albinus Flaccus Alchuinus accitus a Carolo Magno, occasione Felicianæ hæresis, illi propter eximiam doctrinam percharus fuit. V, i *de Incarn.* 22, 2.

Alcibiades. Apameensis Helcesæorum hæresim instauravit. V, i *de Incarn.* 2, 7.

Alensis (*Alexandri*). Sententia de præparatione ad communionem. VIII, iii *de Pœnitentia* 10, 1.

Alexander Macedo diis majorum gentium decimus tertius ascriptus est. VII, xiv. 18. 10. Eam apotheosim Romani senatus decreto factam credidit Joannes Chrysostomus, quam alii verius ab Atheniensibus factam memorant. *ibid.*

Alexander Hircani. Alexander Joannis Hircani filius, Aristobulo fratri successit, postremusque ex Judæa gente regnavit. VI, xii. 15, 3.

Alexander hæreticus. Alexander quidam, carnem Christi, carnem dixit esse peccati. *ibid.* 11, 3.

Alexander episcopus Alexandrinus Arium presbyterum facit. II, i. 7, 2. Eum deinde damnat et ejicit. *ibid.* § 2 et 3. Res varie accepta. *ibid.*

Alexandriæ plures parœciæ. II, i. 7, 2. Alexandriæ a S. Marci tempore, unus fuit episcopus. VII, ii *de Hierarchia* 4, 1.

Alexandrina synodus ab Athanasio celebrata. II, iv. 4, 10. Alexandrina synodus altera, prima omnium divinitatem Spiritu sancti statuit. II, i. 14, 18.

Alexandrinus patriarcha totius diœceseos metropolitanus. VIII, v *de Hierarchia* 3, 6.

Alius atque alius in personis divinis dicitur, non aliud atque aliud. III, viii. 9, 12 *et seq.*

Altare in cujus honorem possit constitui VIII, iii *de Hierarchia* 4, 9. Ab hæreticis tollitur. *ibid. cap.* 5 *per totum.* Altare et mensa in quo differant. *ibid.* iii. 5, 10. Altaria frangere quale sit crimen. *ibid.* 4, 11. Illorum nomen non esse auditum in primitiva ecclesia quis dicat. *ibid.* 5, 6. Ea fuisse Apostolorum tempore probatur. *ibid.* 5, 6 *et seq.* Altaria violare summæ est impietatis. VII, xiv. 12, 10 *et seq.* Altaria in martyrum memoria erecta, mensæ martyrum dicebantur. *ibid.* 13, 6.

Ambrosius. Ambrosius coram Theodosio imperatore offerre sacrificium non audet, nisi fide ab eo data de non instauranda Judæorum synagoga. VI, xii. 14, 3. Negat sibi fas esse sacrum facere, nisi Theodosius ob Thessalonicensium cædem excommunicatus abscedat. *ibid.* A Probo præfecto missus in Liguriam et Æmiliam, cum insignibus consularibus agere jubetur, non ut judex, sed ut episcopus. *ibid.* 16, 1. Gervasii et Protasii martyrum corpora, Deo revelante reperit, eorumque patrocinium commendat. VII, xiv. 10, 6. Sanctos post obitum pro vivis orare et invocandos esse docet. *ibid.* § 7. Sacra martyrum corpora, indicante Paulo apostolo, reperit, et ex humili loco, in Ambrosianam basilicam transfert, et sub altari reponit. *ibid.* 11, 6. Sacrarum attactu reliquiarum facta miracula pro concione commemorat, negantesque Arianos facti evidentia coarguit. *ibid.* Alia martyrum corpora, Deo revelante, Bononiæ reperisse testatur. *ibid.* Inventis martyrum corporibus, altaris dexteram, quam sibi ad sepulchrum destinarat, concedit, alteram sibi partem reservat. *ibid.* 12, 10. Ambrosio sanctorum invocationem commendandi, fidem abrogare, hagiomachi frustra conantur. *ibid.* 18, 5. Imo et de seipso narranti. *ibid.* § 4. Ab eo fidei magistro, didicit Augustinus sanctos colere et invocare. *ibid.* Ambrosii locus de communione male intellectus ab Arnaldo. VIII, iii *de Pœnitentia cap.* 18, et iv. 6, 2, et *ibid.* viii. 15, 1 et capp. 16 et 17.

Amicitia. Ubi morum est diversitas, amicitia coalescere non potest. VI, xii. 6, 7.

Amolo Lugdunensis episcopus utilem adversus novitatis et contentionis pruriginem, ad Gothescalcum epistolam scripsit. VI, xiii. 9, 1. Manifestæ hæresis convincit Gothescalcum ex ejus scriptis. *ibid.* § 2. Ejus improbitatem et arrogantiam castigat. *ibid.* § 3.

Amor. Qui est Spiritus sanctus, seipso amat. II. II, iii. 10, 1. Amor Patris et Filii, quomodo sit Spiritus sanctus. *ibid.* vii. 12, 1 *et seq.* Non est essentialis amor. *ibid.* § 5. Non est expressio rei amatæ. *ibid.* § 8. Amor beatorum unde oriatur. IV, v *de Opificio* 12, 22.

Amor est affectus generalis per omnes virtutes fusus et vitia. IV, ii *de lege et gratia* 2, 1. Amor est pondus et inclinatio ab bonum, quam Græci ὁρμὴν vocant. *ibid.* § 4. Amor est bonæ voluntatis initium. *ibid.*

Ad amorem Dei nos provocant ejus beneficia. VI, xiii 2, 5. Amanti Deum nihil est intolerabilius quam occasionem præbere diabolo insultandi Christo. *ibid.*

Amor concupiscentiæ. Amor Dei ob terrenas res non est absolute malus. II, x. 26, 6. Quomodo malus sit. *ibid.* § 9, et *cap.* 27, 2 *et seq.* Diligere Deum amore concupiscentiæ, eique propter retributionem servire, aut ipsum tanquam mercedem expectare, vitiosum indignumque Christiano Anomi censent. IV, i *de lege et gratia* 5, 5. Ejus amorem veteris germanum esse legis volunt, cui quo impensius serviebant Judæi, hoc se graviore crimine astringebant. *ibid.* Minis ac promissis temporalibus, carnalem Deum populum suis merito devinxit obsequiis, ut temporalia pariter et æterna sua esse, et a se, non a dæmone doceret expectanda. *ibid* 12, 2. Horum spe et amore bonorum Deo servire vitiosum et damnabile Anomi pronuntiant, et eum tamen cultum et amorem a Deo legis auctore, minis ac promissis esse exortum. *ibid* Invitum Augustinum in eam sententiam trahunt. *ibid.* Damnant pariter timorem pœnæ, amoremque proprii commodi, etiam beatitudinis, nisi ex Dei amore proficiscatur. *ibid.* 1, 4.

Amor Dei super omnia. *Vide* Charitas.

Amor justitiæ. *Vide* Justitia.

Anabaptistæ Sociniani Christum, qua mediator Dei et hominum est, purum hominem esse contendunt. VI, xii. 5, 3.

Ἀνακεφαλαίωσις est collapsæ rei in integrum restitutio et instauratio. V, ii *de Incarn.* 1 *et seq.* Triplex hujus vocis notio. *ibid.* § 2 *et seq.* Est rerum latius diffusarum compendiosa in summam contractio in epilogis. *ibid.* Est compendiosa rerum in melius commutatio. *ibid.* § 3. Est collectio dissipatorum sub unum dominationis caput. *ibid.* § 4 *et seq.* Ἀνακεφαλαίωσις Pater dicitur, quia principium est et origo Trinitatis. *ibid.* 10, 12.

Ἀνάκρασις. Ἀνάκρασιν catholici Patres usurpant, ad unitionis Verbi cum carne rationem explicandam. V, iii *de Incarn.* 15 *et seq.* Eamdem vocem, aliasque similes Eutychiani adhibuerunt, ad confusionem inducendam. *ibid.* 3, 2.

Analogia Communem rationem inæqualiter

analoga participant, aut ad eam habent habitudinem. VII, xv. 2, 1 *et seq.*

Ἀναμαρτησία. Nulla creatura pro totius mundi delicto satisfacere potest, quia nulla *impeccantiam* habet. V, II *de Incarn.* 12, 6 *et seq.* et 14, 1 *et seq.*

τὸ Ἄναρχον. Quomodo commune sit tribus personis. III, v. 5, 3 *et seq.*

Ἀναφορά. Divina Christo non proprie sed κατ' ἀναφοράν convenire dicebat Nestorius, quomodo rejicitur in regem honor aut contumelia legati. V, III *de Incarn.* 3, 11.

Anastasius imperator. Anastasius Zenoni subrogatus in imperium hæsitantium Eutychianorum sectam amplectitur. V, I *de Incarn.* 16, 16. Nihil patitur a catholicis aut hæreticis invocari *ibid* Illo imperante, orientales episcopi, et inter se et ab occidentalibus divisi, pro sua quisque libidine, impune quidquid lubet, audent. *ibid.* Catholicos antistites, Macedonium Constantinopoli, Flavianum Antiochia, pellit. *ibid.* Moritur anno Christi. 518. *ibid.*

Anastasius Antiochenus Patriarcha, Justinianum imperatorem cogere volentem episcopos ut hæresim Aphthardocitarum admitterent, acerrime repressit. V, I *de Incarn.* 16, 14.

Anastasius presbyter Antiochenus, a Nestorio Constantinopolim adductus, pro concione primus Mariam dici Dei genitricem prohibuit, V, I *de Incarn.* 7, 5. Cyrillum Alexandrinum calumniose traduxit. *ibid.*

Anathema. Votiva martyrum sepulchris anathemata christiani veteres appendebant, velut acceptorum ab eis beneficiorum monimenta. VII, XIV. 12, 19 et 13, 7.

Anatolius Flaviani in sede Constantino politana successor, depositum a Flaviano Eutychem, et in latrocinali concilio Ephesino restitutum, concilio cum legatis Leonis Papæ habito, iterum damnat. V, I *de Incarn* 13, 9. Fidei formulæ, ab eo scriptæ in concilio Calchedonensi legati Romani Pontificis intercesserunt, quod ex duabus naturis Christum esse diceret, neque adderet: in duabus. *ibid.* § 2 et *ibid.* III. 5, 9. Eas voces omisit, non errore in fide, sed studio partium, quod Alexandrinis, unde Constantinopolitanum ad thronum erat evectus, contra Orientales faveret. *ibid.* § 10. Rejecta illa prima Anatolii formula, alia de concilii sententia edita est, ac probata, in qua voces illas: *in duabus naturis* scriptas fuisse constat, quæ in actis Calchedonensibus non exstant. *ibid.* § 11 *et seq.*

Ἀναμαρτησία. *impeccantia.* I, I. 12, 2.

Anaxagoras primus inter causas mentem posuit. II, II. 1, 1.

·*Anaclasis* est figura qua contra dicentis mentem, verba illius accipiuntur. VII, XIV. 1 10.

Ancyranus canon *de consecratione* explicatus. *De consecrandi potestate, cap.* 3.

Andræas Apostolus translatus Constantinopolim. Andrææ Apostoli reliquias horrebant dæmones, et in illis præsentem Dei virtutem sentiebant. VII, XIV. 1, 7. Quacumque claruerunt, ingentibus claruerunt miraculis, *ibid.* 13, 4.

Ἀνδρόγυνον proprie significat unum aliquem ex utroque sexu conflatum. Usurpatur etiam de duobus discrepantibus et ex accidente junctis. VI, VIII. 10, 2.

Andronicus Junior imperium occupat.. I, II. 12, 2.

Angelica salutatio. A Verbo χαῖρε salutationem suam inchoavit Angelus, quod omissum per Evam gaudium, per Mariam recuperandum esset. VI, XII. 9, 9. In Angelica salutatione summe placuit Deo B. Virgo. VII, XIV. 2, 7. Quo tempore salutata est ab Angelo Maria, reliquos homines antecellebat sanctitate et meritis. *ibid.* 8, 4.

Angeli. Quomodo vocentur a Platone IV, I *de Angelis* 1, 1. Quid sint secundum theologos gentiles. *ibid. per totum.* A quibus dicti creatores animarum esse. *ibid.* § 5. Quid sint secundum catholicos doctores. *ibid.* § 7. An habeant corpus necne. *ibid.* cap. 2 *et seq.* Quales revera sint. *ibid.* § 6 et cap. 3, 9. An pingi debeant, et cur id possit fieri. *ibid.* § 7. An animas habeant. *ibid.* § 11. Eos ex corpore et spiritu constare quidam asserunt. *ibid.* A quibus dicantur meri spiritus. *cap.* 3 *per totum.* Quo sensu dicantur animalia. *ibid.* 2, 1. Meros esse spiritus probatur. *ibid. et seq.* Cur a multis, et quo sensu dicti sunt corporei. *ibid.* § 12 et VI, XII. 18, 2 *et seq.* et VIII, XV. 14, 5. Constentne aliquo materiæ genere. IV, I. *de Angelis* 4, 1. *per totum.* Non sunt omnino simplices. *ibid.* § 5 *et seq.* Qualem habeant materiam. *ibid.* § 6. Nullane recipiant accidentia *ibid.* § 7 *et seq.* Eorum compositio quotuplex sit. *ibid.* § 10. Qualitates accidentes capere possunt. *ibid.* Non omnino sunt simplices. *ibid.* § 13. In quo proxime accedant ad Dei naturam et simplicitatem. *ibid.* § 14. An sint immortales. *ibid.* § 5, 1 *et seq.* An per se interire possint. *ibid.* § 3 Cur immortales sint. *ibid.* § 6 et 7. An sint omnino invisibiles. *ibid.* § 8. Quo sensu mortales. *ibid.* § 9 et 10.

Quot primariæ in eis reperiantur facultates. IV, I *de Angelis.* 6, 1. Eorum voluntatis constantia. *ibid.* Quomodo definiantur ab Augustino, *ibid.* § 3. Eorum cognitio quæ et quotuplex. *ibid.* § 5 *et seq.* Angelorum cognitio matutina et vespertina. I, IV. 2, 5. Quomodo rerum cognitio sit eis insita. III, I *de Angelis* 6, 7. Quid illis sit proprium. *ibid.* § 8, Num sese mutuo cognoscant et intelligant. *ibid.* § 9 et 10. Quid cognoscant, et quid minime. *cap.* 7 *per totum et seq.* Quomodo cognoscere possint intimas cordis nostri cogitationes. *ibid.* § 10 et 11. An suas invicem cognoscant. *ibid.* An cognoscant ea quæ naturæ ordinem penitus excedunt. 8, 1 *et seq.* An prius Incarnationis mysterium cognoverint quam homines. *ibid,* § 5 et 6. An Filium Dei cognoverint antequam homo fieret. *ibid.* § 9 *et seq.* Incarnationis mysterium Angelis revelatum esse non existimarunt antiqui Patres. VI, XII. 10, 12. An futura cognoscant necne. III, I *de Angelis* 9, 1 *et seq.*

Angelorum voluntas qualis. III, I *de Angelis* 11, 2. Liberum habent arbitrium. *ibid.* Possintne suapte natura, ab iis quæ semel elegerint ad contraria converti et mutari. *ibid.* § 3. An possint a gratia Dei excidere. *ibid.* § 6. An capaces sint pœnitentiæ. *ibid.* Peccantibus Angelis venia non est data quod nulla vel corporis affectione, vel causa extrinsecus impellente, suapte voluntate peccarunt. VI, XII. 10, 6. Angelorum liberum arbitrium quale sit. IV, V *de Opificio* 7, 5. An aliquando inter se pugnent. III, I *de Angelis* 11, 9.

Quomodo inter se loquantur. III, I *de Angelis cap.* 12 *per totum.* Utrum alii aliorum voluntatem cognoscant. *ibid.* § 7. Eorum locutio quid sit *ibid.* § 11. Quomodo Deus illis loquatur. *ibid.* § 4. Supremi Angeli proxime a Deo, Christoque etiam homine illustrati, inferiores illuminant. VI, XII. 17, 7.

An Angeli sint in loco. III, I *de Angelis cap.* 13 *per totum.* An moveantur et locum mutent. *ibid.* § 12. Qualem habeant motum. *ibid.* § 13. An plures in eodem loco esse possint, ita ut substantias suas pervadant invicem ac penetrent. *ibid.* § 15 *et seq.* An differant invicem specie, an solum numero. *ibid. cap.* 14 *per totum.* An sint ejusdem naturæ. *ibid.* § 2 *et seq.* An sit in eis numerus. *ibid.* § 8 et 11 *et seq.*

Quandonam sint creati. III, I *de Angelis. cap.* 15 *per totum.* Quonam modo sint producti. *ibid.* 16, 1 *et seq.* Illorum status quotuplex sit. *ibid*, Utrum gratiam et sanctitatem acceperint a prima origine. *ibid.* § 3, 5 et 9. Lucis nomine significantur. *ibid.* § 6. An majorem quam homines acceperint gratiam. *ibid.* § 7. An alii aliis affluentiore gratia ditati sint. *ibid.* § 8. Num ante casum diaboli plenam habuerint felicitatem. *ibid.* § 10. Quomodo eam meruerint. *ibid.* § 13. Angelos primo et per se destinatos ad beatitudinem Anselmus existimat, a qua nonnullis excidentibus, homines in eorum locum substituti sint. V, II *de Incarnat.* 13, 5.

An in Angelis sint aliqui ordines. IV, II *de Angelis cap.* 1 *per totum.* Eorum appellationes apud Hebræos. *ibid.* § 14. Illorum multitudo a quo primum in certos ac definitos ordines descripta. *ibid.* 2, 1. Inferiores quanam ratione a superioribus illuminentur. *ibid.* 4, 5. An sint omnes natura æquales. *ibid.* 5, 1. An conditi sint in eodem gradu et ordine in quo dicuntur nunc esse. *ibid.* § 4. Qua ratione a Deo, vel a se mutuo perficiantur. *ibid.* § 7 *et seq.*

Angelorum officia in homines. IV, II *de Anglelis cap.* 6 *per totum.* Num omnes Christum venerentur *ibid.* § 8. An septem qui assistunt Dei solio ad homines mittantur. *ibid.* § 16. An duo custodes adsint hominibus, quorum alter sit bonus, alter sit malus. *ibid.* 6, 8 *et seq.* Singulis hominibus adest Angelus bonus et malus. VI, IX. 9, 16. Hominum custodes Angelos nondum suæ salutis securos putavit Origenes. V, XII. 10, 1. An sint quidam singulis regionibus et nationibus a Deo præscripti. IV, II *de Angelis cap.* 7 *per totum.* An singulis ecclesiis præsint aliqui *ibid.* § 13. An singulis oratoriis. *ibid.* § 14.

De illorum cultu et veneratione. IV, II *de Angelis* 8, 1. An hominibus præstent. *ibid.* § 2. An coli debeant ab hominibus. *ibid.* § 3. An liceat eos invocare. *ibid. cap.* 9 *per totum.* Sintne mediatores inter Deum et homines. *ibid.* § 3. Num preces fidelium audiant. *ibid.* § 9. An omnia videant. *ibid.* § 8. Per quid sint mediatores. *ibid.* 9, 15.

Quandonam exstiterint, et quando ceciderint. IV, III *de Angelis* 3, 11. Verbum Dei, Angelorum causa factum Angelum ac passum, somniavit Origenes. VI, XII. 10, 2. Constans est in contrarium catholicorum Patrum sententia. *ibid.* § 3. Christum pro Angelis, non quidem sanguinem, sed vitalem sui corporis virtutem fudisse, opinio est Origenis. *ibid.* § 4. Neque semel pro iis passum, sed sæpius per futura sæcula, usque ad mundi consummationem, pati illum oportere. *ibid.* § 5. Sintne boni Angeli Christi sanguine redempti, ejusque meritis consecuti ne caderent, probabiliter in utramque partem theologi disputant. *ibid.* § 7 et cap. 17, 4. Quomodo dicantur peccare non posse. IV, V *de Opificio* 3, 3. Cujus merito in æternum felices sint effecti. *ibid.* § 9. Cur sint laudandi quod non peccarunt. *ibid.* 3, 8. Per quid sint assecuti quod non peccarint. *ibid.* § 10.

Angeli et beati quomodo ament Deum, et quomodo oderunt non esse Dei. IV, V *de Opificio* 12, 19. Cur ab amando cessare non possint. *ibid.* § 21.

Angeli qui Abrahamo apparuerunt. II, II. 7, 12.

Assistunt Angeli quando Christus in missæ sacrificio immolatur. VI, XII. 14, 3. Colossenses supra naturæ modum angelos venerantes, castigat apostolus. *ibid.* 14, 4. Angelus cur dicatur Christus. III, VIII. 2, 6. Angelus cur nusquam dictus sit filius Dei ; neque ejus imago, et homo utrumque dicatur. IV, II *de Opificio* 3, 7.

Anglorum quis fuerit primus episcopus. VI, II *de Hierarchia* 2, 12.

Anima. Animæ tres species, substantia, loco, et officio distinctas in homine Plato constituit. V, IV *de Incarn.* 13, 9. De Platonis sententia in variis animæ sive partibus, sive facultatibus, sive speciebus assignandis, variæ sunt philosophorum sententiæ. *ibid.* § 9, 10 *et seq.* Aristoteleam animæ definitionem Plotinus exagitat. *ibid.* Dividuam hominis animam, ut alia parte intelligat, alia concupiscat, ait Plato, negat Aristoteles. *ibid.* Animas unicuique homini duas, unam qua vivat, alteram qua intelligat, Jacobitæ, ex Apollinaris sententia, tribuunt. *ibid.* 12. Unicam esse Gennadius inter Ecclesiæ dogmata recenset. *ibid.* Qui media mente vel anima Verbum carni copulatum aiunt, duas animas Christo tribuunt, sed Apollinarem suis ex principiis refellunt. *ibid.*

Anima rationalis qualis sit secundum Augustinum. III, I *de Angelis* 2, 14 *et seq.* Quomodo sit in loco. *ibid.* 13, 4 et 6. Quomodo existat in corpore. *ibid.* An sentiat a corpore sejuncta. *ibid.* 6, 10. Per quod audiat, videat, tangat etc. *ibid.* § 2. A quibus dicatur mortalis. *ibid.* 5, 2 *et seq.* A quibus immortalis. *ibid.* § 7 *et seq.* Quo sensu mortalis. *ibid.* § 9. Ejus dignitas et immortalitas qua similitudine recte commendetur. IV, II *de Opificio* 14, 15. Animæ rationales an sint ejusdem naturæ. III, I *de Angelis* 14, 3. Anima quia actus est corporis, non postulat extra corpus produci. V, III *de Incarn.* 10, 2.

Anima, in veteri testamento Deo tribuitur per metaphoram et non secundum veritatem. VI, V. 11, 3.

Animam Christi prius exstitisse quam infunderetur corpori putavit Origenes, propriisque liberi arbitrii viribus adhæsisse Deo, et ea mediante verbum carni esse copulatum. V, IV *de Incarn.* 13, 2. Verbum nonnisi media rationali anima jungi corpori, gravissimi Patres affirmant. *ibid. et seq.* Imo verbum inter et animam, mentem nonnulli intercedere putant. *ibid.* § 8. Interventum illum mentis et animæ inter Verbum et corpus excogitarunt Patres, ut Ario, Christo animam detrahenti, et Apollinari eidem mentem detrahenti occurrerent. *ibid.* Incarnationis fidem adstruit animæ rationalis cum humano corpore conjunctio. *ibid.* § 5.

Animam rationalem separatim existentem personam esse, nec assumi a Verbo potuisse, Rusticus Diaconus opinatus est. V, III *de Incarn*, 12, 2. Pars est natura sua, adeoque imperfecta, et ad totum per se ordinata. *ibid.* 15, 4. Nec audiendus in contrarium disputans Leontius. *ibid.* § 5. Anima rationalis conjunctione cum corpore perficitur. *ibid.* § 10.

Animas inesse cœlis ac sideribus, qualis sit opinio. III, I *de Opificio* 12, 14.

Animæ in corpus imperium naturale est. VI, VII. 9, 1. Animam corpori Deus inseruit, ut futura

bona, quæ sunt ipsius dona, essent etiam laboriosæ virtutis præmia. *ibid.* IX. 2, 11.

Mortuorum animas rerum humanarum curam gerere, non sacræ modo litteræ docent, sed et philosophi gentiles docuerunt. VII, XIV. 16, 5.

Animæ damnatorum an precibus, sacrificiis ac largitionibus in pauperes subleventur. IV, III *de Angelis* 8, 15 *et seq.* Cum sint Spiritus quomodo ab igne corporeo torqueantur. *ibid.* 5, 8 *et seq.* Num in sempiternum crucientur. *ibid. cap.* 6 *per totum.*

Animantia cur a Deo ducta sunt ad Adam ut ab eo nominarentur. IV, II *de Opificio* 8, 5.

Animus hominis quomodo dici possit III, I *de Angelis* 3, 5. Ejus quot sint partes et functiones. II *de Opificio* 2, 5. In qua parte anima sita sit Dei imago Dei. *ibid.* § 6. Illius habitus cur sui liber sit. *ibid.* X. 5, 2.

Anomœi perfecte se Deum nosse dicebant. I, VII. *cap.* 5 *et seq.* Refelluntur *ibid.* § 7 *et seq.* Cur id assererent, cum res creatas haud similiter se nosse faterentur. *ibid.* § 6. Anomœi Patrem ac Filium, non natura sed voluntate parem esse docuerunt. VI, IX, 9, 6.

Anomi. Doctrinæ Anomorum, hoc est veteris obtrectatorum legis, tria sunt capita. 1° Judæorum sub lege veteri, ex ejus spiritu Deo servientium synagogam non fuisse Dei Ecclesiam, sed solam christianam. 2° Hanc solis constare justis, ante et post Christum natum. 3° Judæos legi veteri obsequentes, eo affectu quem auctor legis Deus præcipiebat, peccasse et damnationis reos fuisse. IV, I *de Lege et Gratia* 5, 1. Judæos itidem velut alumnos legis gratiæ præsidiis caruisse. *ibid.* 7, 1. Refelluntur ex eodem quem testem appellant Augustinum. *ibid. et seq.* Errandi causa est inscitia duplicis generis, gratiæ initialis et perfectæ. *ibid.* I. 7, 3 et II. 1, 1. Medicinalem Christi gratiam, solam esse inspirationem charitatis volunt. *ibid.* II 1, 2. Nec posse cum peccato lethali consistere. *ibid.* § 3. Charitatis nomine, omnem comprehendebant amorem justitiæ. *ibid.* § 4. Spem quoque ac cæteras virtutes. *ibid.* § 5. Solam gratiam operum effectricem, Christi, ac novi propriam testamenti agnoscunt. *ibid.* II. 4, 5. Eam esse perfectam charitatem quinque argumentis perficere nituntur. *ibid.* 5, 5.

A Christi gratia cum Semipelagianis removent fidei et bonæ voluntatis initia, iisque longe plura et præstantiora. *ibid.* 6, 1. Hæresis istius invidiam frustra a se repellunt. *ibid.* § 2. Perverse interpretantur Augustinum. *ibid.* Timorem pœnæ, Tridentinis probatum Patribus, malum et alienum esse censent a Christi gratia, nisi ex charitate oriatur. *ibid.* 7, 2 *et seq.* In Lutheri conspirant sententiam proscriptam a Leone decimo. *ibid.* § 6 *et seq.* Negant quidquam esse medium inter charitatem et vitiosam cupiditatem. *ibid.* § 7. Cum Pelagio gratiam agnoscunt providentiæ naturalis, non Christi partam meritis, ex qua timor gehennæ a sancto excitatus Spiritu oriatur. *ibid.* 8, 1. Attributionem ex eo ortam metu esse peccatum, nec valere ad veniam in sacramento percipiendam. *ibid.* 9, 1 et 11, 1.

Anselmus Cantuariensis de processione Spiritus sancti, in Barensi concilio contendit. III, VII. 1, 4.

Anthimus Ex Trapezuntino Constantinopolitanus factus episcopus, ob hæresim Severianam, quam abjurare noluit, depositus est ab Agapito Papa, et a concilio Constantinopolitano excommunicatus, a Justiniano pulsus in exilium, libris ejus igne damnatis. V, I *de Incarn.* 16, 3, et VII, II *de Hierarchia* 9, 2.

Anthropomorphitarum hæresis et origo exponitur. I, II. 1, 10.

Antidicomarianitæ virginitatis hostes, Mariam post Christum natum, viri usam esse consortio docuerunt. VII, XIV. 3, 3 *et seq.* Helvidiani a Latinis Patribus dicti sunt. *ibid.* § 4 et 13. futilibus usi sunt argumentis, *ibid.* § 14.

Ἀντίδοσις est proprie permutatio, compensatio et pretium. V, IV *de Incarn.* 15, 1 *et seq.* A theologis pro mutua idiomatum utriusque in Christo naturæ communione sumitur. *ibid.* Humanis in commerciis res permutatione translata ejus esse desinit cujus erat antea, in idiomatum communione unaquæque natura alterius bonis gaudet, et sua communicando non amittit. *ibid.* § 1. Fit in Christo illa *antidosis* cum utrivis naturæ propria, fiunt alterius unitione, sine ulla sui mutatione et confusione. *ibid.* § 3. Triplex causa *antidoseos* a Patribus assignatur. *ibid.*

Antiochena Synodus Arianorum. II, I. 9, 1.

Antiochena Synodus alia Semiarianorum. II, I. 13, 8 et IV. 6, 5.

Antiochena Synodus contra Paulum Samotatenum. II, IV. 5, 3.

Antiqui. Quam opinionem haberent de Angelo custode. IV, II. *de Angelis* 6, 1.

Antiqui ritus, usus, mores non sunt divinandi, sed idoneis testimoniis probandi. VII, I. *de Hierarchia.* 6, 5.

Antiquitas. Ad ritus christianos a superstitionis invidia liberandos, plurimum valet usus ab antiquis receptus et probatus. VII, XV. 10, 4.

Antonius Magnus Diabolicas præstigias signo crucis et oratione superabat. VII, XV. 10, 4.

Ἀνυπόστατον quid sit. II, IV. 8, 11.

Apelles Marcionis discipulus ob flagitium a magistro secessit Alexandriam, ubi Philumenam virginem corrupit, ab eaque didicit et scripsit *Phaneroses.* V, I. *de Incarn.* 4, 4. Veram Christo carnem tribuit, sed ex Maria sumptam esse negavit; verum ex sideribus elementisque conflatam, in eaque solutam rursus : sicque solo spiritu in cœlum rediisse. *ibid.*

Apellitæ. Sive Apelleiani, Apellis discipuli ab Origene perfecte superati sunt. V, I. *de Incar.* 4, 14. Carnem Christo vel nullam omnino, vel sideream tribuendam putarunt, ne peccatrix esset. VI, XI. 11, 1. Mundum ab inclyto Angelo fabricatum dixerunt, cujus eum facti pœnituit. *ibid.* Carnem Christi natura malam esse, eorum ex principiis esse consequens Tertullianus ostendit. *ibid.* et 12, 1.

Ἀπό, ὑπό. II, III. 4, 8.

Apocrypha. Apocryphis fidem Patres omnino non detrahunt, nec dubitant illis interdum subscribere. VII, XIV. 3, 12. In iis auctoritatem habent, in quibus a gravibus viris probantur. *ibid.* 4, 7. Ex Enochi apocrypho quiddam in suam canonicam transtulit Judas Apostolus. *ibid.*

Apollinaris senior. Apollinaris, sive Apollinarius senior, hæresiarchæ pater, Alexandrinus genere, professione grammaticus, Beriti litteras docuit. IV, I. *de Incarn.* 6, 1. Presbyter Laodiceæ factus, arctissimam cum Epiphanio sophista gentili necessitudinem contraxit, a qua jussus ab Theodoto, ac deinde a Georgio Theodoti successore, recedere, parere noluit; ob idque communione privatus, in hæresim lapsus est cum filio. *ibid.* Excommunicatum ab Georgio Laodiceno episcopo

Ariano ferunt, quod cum Athanasio Laodicea transeunte communicasset. *ibid.* §. 2.

Apollinaris hæresiarcha. Apollinaris grammatici filius, rhetoricæ ac Sophisticæ se totum dedit. V, I. *de Incarn.* 6, 1. In Lectorum ordinem cooptatus, et ob vetitam sæpius cum Epiphanio sophista gentili consuetudinem excommunicatus ab Georgio Laodiceno antistite, in ejus odium novam excogitavit hæresim, *ibid.* §. 2. Episcopus factus non Antiochenus, ut Theodoreto placuit, sed Laodicenus. *ibid.*

Fuit Apollinaris, antequam in hæresim laberetur, insigni morum gravitate, pietate, doctrina, exilium passus, ne cum Arianis conveniret : Summis fidei defensoribus carissimus, ejusdem ipse acerrimus defensor. *ibid.* §. 3. Mira præditus fuit facultate de quocumque vellet argumento disputandi, libros scripsit innumerabiles, in quibus maxime probatum opus triginta librorum adversus Porphirium. *ibid.* §. 4. In tractanda theologia, non ex Scripturis, sed ex humanis inventis argumenta petivit. *ibid.*

Quemadmodum Arius Verbi divinitatem, sic Apollinaris ejus incarnationem impugnare instituit. V, I. *de Inc.* 1, 1. Cum Ario primum animam, deinde victus auctoritate Scripturæ, non totam animam, sed solam mentem Christo detraxit, quod ejus vices Verbum expleret. *ibid.* 5, 5 et 6, 5. et VI, v. 12, 2. et VI, 14, 1. Ejus commenti multiplices rationes afferebat. V. 12, 2. *et seq.* et VII. 2, 2. *et seq.* Voluntatem, quam et suam Christus dixit, et paternæ posthabuit, humanam esse negabat, sed divinam. VII, IX. 6, 5. Carnem Christi genitam esse negabat ex Virgine, sed in Virgine partem divinitatis Verbi, quam Patri consubstantialem faciebat, in carnem patibilem esse mutatam. V, I. *de Incarn.* 6, 11. *et seq.* et VI, v. 10, 8 et 11. et VI, VI. 14, 1. Alias Christi carnem negabat esse factam in Virgine, sed e cœlo allatam. VI, x. 3, 1. et VII, XIV. 3, 4. Non modo patibilem, sed vere passam ac mortuam. Christi divinitatem in carnem conversam asseruit. V, I. *de Incarn.* 6, 11. *et seq.* Idem tamen, sibi non constans, passionis œconomiam dixit, nihil præter externam speciem habuisse. V, II. *de Incarn.* 1, 3. Carnem quoque non veram, sed sola specie apparentem Christo tribuit. VI, VI. 14, 1. Ex quo impostor anonymus arguitur, qui patibilem Verbo divinitatem ab Apollinari traditam esse negat, sed eam esse Gregorii Nanzianzeni calumniam. *ibid.* Ex divinis proprietatibus solam immortalitatem et impatibilitatem mutabiles esse docuit Apollinaris : Deumque natura immortalem, postquam homo factus est, passum ac mortuum esse. V, I. *de Incarn.* 6, 12. Unam Verbi ac carnis naturam esse docuit. VI, v. 10, 8 *et seq.* Unamque utriusque operationem. VI, VIII. 3, 3. Christi corpus stolam vocavit Apollinaris, et creaturam, et instrumentum, ipsumque Christum servum, quod neque catholici, neque Apollinaristæ probarunt. VI, VII. 7, 7. Christi carnem divinitatis templum appellavit, ex quo naturæ discrimen utriusque contra eum Cyrillus colligit. *ibid.* 11, 13. Christum vocandum censuit hominem dominicum *ibid.* 12, 6. Christum hominum deiferum dici noluit, sed Deum carnigerum. *ibid.*

Trinitatem constare docuit ex Magno (Spiritu Sancto) Majore (Filio) et Maximo (Patre). Animas ex animabus propagari, uti corpora ex corporibus. Millenariorum fabulas probavit, et Judaicos ritus asseruit post resurrectionem instaurandos. V, I. *de Incarn.* 6, 15. Mariam quoque dixit, post Christum partu editum, alios ex Josepho liberos procreasse. VII, XIV. 3, 3. Catholicos dicebat quaternitatem pro Trinitate inducere, qui Christum ex Virgine genitum colerent : quæ calumnia valide in eum retorquetur VI, v. 10, 8 et 11. Eosdem appellabat hominicolas, vicissimque ab eis *Carnicola* dicebatur. *ibid.* 12, 3. In magna librorum copia multa docuit non cohærentia, planeque contraria. V, I. *de Incarn.* 6, 5 et VI, VII. 12, 6.

Apollinaris hæresim, tacito nomine auctoris, damnavit Alexandrina synodus sub Athanasio habita. V, I, *de Inc.* 6, 16. Eumdem Apollinarem nominatim damnavit, et cum eo Timotheum ejus discipulum deposuit Damasus Papa in Romana synodo, *ibid.* § 17. Damnatus est in Antiochena synodo, in Constantinopolitana, quæ est secunda œcumenica, et in reliquis deinceps, in quibus de incarnatione aliquid sancitum est. *ibid.* § 19. Apollinaris hæresis capita decem totidem anathematismis percellit Gregorius Nazianzenus. *ibid.* § 17. Eumdem Patres plenissime refellunt. VI, v. 8, 10 *et seq.* et 12, 2. *et seq.* et VII. 2. 2 *et seq.* Quædam illius opera, quo plus haberent auctoritatis, Athanasio adscripta sunt V, IV. *de Incarn.* 6, 6. Aliisque Patribus. *ibid.* § 8. Apollinaris male de Trinitate sentit. II, v. 8, 12 *et seq.* Quæ de dimidiata Christi anima impie docuit, ex Platonis hausit philosophia. V, IV. *de Incarn.* 13, 9 *et seq.* Cujus ex placitis animas in homine constituebat duas. *ibid.* § 12.

Apollinaristæ. Sectæ Apollinaristarum caput fuit animam Christi caruisse mente, cujus vices abunde Verbum suppleret. V, I. *de Incarn.* 1, 2. et 6, 14. Ex magistri placitis docuerunt a Verbo carnem esse susceptam non ex Virgine. *ibid.* 6, 8, sed e cœlo allatam et Patri consubstantialem. VII, XV. 3, 3. Ac proinde non esse veram carnem, sed particulam divinitatis. *ibid.* et § 4. Alias Christi carnem asserebant ex unitione cum Verbo increato factam esse increatam VI, x. 10, 4. Christi corpus completivum divinitatis, Verbique expletivum, et in divinam transisse substantiam, impie commenti sunt. V, III. *de Incarn.* 15, 13. Unam Christo naturam tribuerunt, eamque divinam nec tamen dubitarunt ignorantiam ipsi affingere. VI, XI. 1, 4. Animam ipsi detraxerunt, ne in vitiosas cogitationes laberetur. *ibid.* 10, 13 *et seq.* In explicanda Dei impassibilitate, solo fere loquendi modo a catholicis discrepabant. V, I. *de Incarn.* 6, 2. Inscribebant in suis vestibus : Adorandum esse non hominem Deigerum, sed Deum carnigerum. *ibid.* § 14. Et in ædium vestibulis. VII, XV. 3, 3. Dissenserunt a magistro, quod qui unam carnis et Verbi docuisset esse naturam, carnem tamen Verbi templum divinitatis appellaret; et Christum Dei servum. VI, VII. 7, 4 et 11, 13. Christum hominem dominicum libenter appellabant. *ibid.* 12, 6. Ea tamen voce, tanquam nova offensos Ruffinus ait, inusitata fraude Athanasii, qui eam usurparat, adulterasse codicem. *ibid.* § 7. Quam narrationem irridet Hieronymus. *ibid.* § 8. Oblatam sibi a Damaso fidei formulam non admiserunt. *ibid.* § 7, Supposititiis Julii Papæ et Athanasii testimoniis nitebantur. VII, XV. 3, 3. Synusiastæ dicti sunt, quod Verbi et carnis naturas confunderent. V, I. *de Incarn.* 6, 11.

Apollinarii duo discipuli reconciliati Ecclesiæ. VIII, VI *de Pœnitentia* 5, 2.

Apologista Armachanorum. Apologista, scriptor

Anonymus Apologetici, nefarium D. Haberto, veteris legis defensori, bellum indicit. V *De lege et gratia* 3, 1. Nec fidei, nec instituti memor, caput intactum reliquit, et in alienis a quæstione ludit operam. *ibid.* § 2. Synagogæ ut synagogæ criminationem repellentes Manichæis accenset. *ibid.* 10, 1. Contumeliarum in veterem legem falso patronum asciscit Augustinum. *ibid.* § 2. Eodem teste refellitur. *ibid.* § 3. Non patitur anomum reprehendi præfracte negantem Judæos quidquam apud Deum, accurata et religiosa legis observatione meruisse. *ibid.* 11, 5. Testes advocat Patres, Judæos de contempta et violata lege arguentes. *ibid.* § 6 *et seq.* Pari fide, iisdemque testibus, capitalem tuetur Anomorum errorem asserentium, synagogam ut synagogam cœtum esse perditorum hominum. *ibid.* § 8. Deum auctorem facit fœderis criminosi, quo perpetrandi sceleris imponitur necessitas. *ibid.* 12, 1. Et cultus exigitur carnalis, vitiosusque amor accenditur, spe bonorum temporalium oblata. *ibid.* § 2. Invectam novo ausu a dogmatis principe, impedientem gratiam, adversus D. Habertum tuetur. *ibid.* 13, 1. Hanc Christi esse gratiam negat, sed veteris propriam testamenti. *ibid.* § 2. Suis ex principiis refellitur. *ibid.* Legis defensoribus ex hæresi Pelagiana contumeliam facit *ibid.* 12, 1. Ab Augustino, quo teste utitur, prorsus dissidet. *ibid.* 14, 1. De ambiguo : *esse sub lege*, D. Habertum pueriliter insultat. *ibid.* § 5. Solos improbos sub lege fuisse putat, et ad vetus pertinuisse testamentum. *ibid.* Quod ex Apostolo, Augustino, aliisque refellitur. *ibid.* § 6. Adjuvantis præsidia gratiæ, legis ac veteris testamenti alumnis abrogat omnia *ibid.* 15, 1 *et seq.* Ex Davidis, Manassis, aliorumque pœnitentia refellitur. *ibid.* § 3. Infidelibus quoque auxitia gratiæ subtrahit proxima et remota, et eorum principia omnia. *ibid.* Refellitur. *ibid.* Medicinalem Christi gratiam sola charitatis inspiratione circumscribit ; quæ tamen fidem, spem, et reliquas virtutem comprehendit, ut minime a charitate diversas. *ibid.* § 2.

Apologista Armachanorum D. Habertum Vabrensem episcopum hostem ultro deligit, quod contra sectæ principem, humanæ libertatis, et catholicæ de ea sententiæ, patrocinium susceperit. IV, IX. 5, 1. Ad humanæ libertatis essentiam pertinere negat, ut sit indifferens et simplicis necessitatis expers. *ibid.* Solam coactionem, quæ in actu voluntatis interno cadere non potest, arbitrii libertati opponit. *ibid.* § 3 *et seq.* Ut fucum faciat imperitis, de indifferentia propensionis multa disputat, cum de indifferentia electionis controversia sit. *ibid.* § 13 et 14. Achilleum istius argumentum ex Christi libertate petitum solvitur. *ibid.* § 6, 7, 8 *et seq.* Arelatensis concilii, a quo Prædestinatianorum damnata est hæresis, auctoritatem elevat VI, XIII. 7, 7. Inanes illius conjecturæ sponte ruunt. *ibid.* et § 8. Arelatensis concilii Patres, plerosque sanctitate illustres, Pelagianæ hæresis notat infamia. *ibid.* § 9. Ullius decreta concilii Pelagiana esse temere pronuntiat. *ibid.* § 10. Truncatum mala fide Augustini locum perperam objicit. *ibid.* § 11. Lucidi, et concilii Arelatensis verba maligne interpretatur. *ibid.* Pari fide negat ullam fuisse Prædestinatianam hæresim. *ibid.* § 10, 12 *et seq.*.

Apostoli Quando acceperint potestatem ligandi atque solvendi. VIII, I *de Pœnitentia* 8, 3.

Apostoli personam duplicem sustinuerunt, ut Ecclesiæ per totum orbem principes essent, quam potestatem solus in successores Petrus transmisit, et certis præessent locis, quod in episcopos singulos cessit. VII, IV *de Hierarchia* 7, 3. Apostoli de rebus sibi commissis soli nonnunquam statuebant ; alios quandoque Apostolos, discipulos interdum, plebem etiam in consilium adhibebant. *ibid.* V. 4, 5. Apostoli quinam primarii dicendi, et quot veri Apostoli sint notæ. *ibid.* I. 5, 8. Apostoli primarii in quo differebant ab Apostolis secundariis, seu septuaginta discipulis. *ibid.* § 9. Apostoli secundi ordinis, unde nomen Apostoli habent. *ibid.* II. 2, 11. Ad quid missi sunt in mundum universum. *ibid.* I. 6, 7. Apostoli secundi ordinis quinam sunt juxta Salmasium. VII, I *de Hierarchia.* 5. 4 et II. 2, 7. Quomodo metienda sit eorum dignitas. *ibid.* § 1. Illorum successores quinam dicendi *ibid.* II. 1, 11. Eorum princeps et caput quis fuerit. *ibid.* III. 7, 10. Illos non solum habuisse potestatem jubendi et coercendi. *ibid. cap.* 9. Eos non fuisse necessarium immediate a Christo eligi. *ibid.* I. 5, 5.

Apostolatus quid secundum M. Antonium de Dominis et Casaubonum, et quot sint ejus notæ. VII, I *de Hierarchia.* 5, 6. Ejus notam a Salmasio traditam falsam esse probatur *ibid.* 6, 1 *et seq.* Quale sit ejus officium secundum eumdem. *ibid.* et § 3 *et seq.*

Apthartodocetæ. Christi, dum in terris viveret, carnem fuisse perfecte incorruptibilem, quomodo post resurrectionem sancti Patres factum esse docent, contendebant Aphthartodocetæ. VI, X. 6, 1 *et seq.* Fateri tamen cogebantur nobiliori modo post resurrectionem esse incorruptibilem. *ibid.* § 2 *et seq.*

Ἀπόῤῥοια in divinis quomodo accipiatur. III, V. 8, 12 *et seq.*

Ἀποθέω et Ἀποθέωσις ex Romanorum usu est mortuorum hominum in Deos consecratio. V, IV *de Incarn.* 8, 9.

Eo modo Christum hominem a catholicis ἀποθεωθῆναι mentiebatur Nestorius, cæteri Patres negabant. *ibid.* 6, 10 *et seq.* et 10, 4.

Apparitio personarum divinarum explicatur. III, VIII. *cap.* 2. *per totum.* An Pater apparuit in veteri lege. *ibid.* § 3 *et seq.* Negarunt aliqui. *ibid.* § 2 *et seq.* Solum Filium apparuisse aliqui sentiunt. *ibid.* § 4. Idque magis consentaneum videri potest. *ibid.* § 5. Inde divinitas ejus probatur. *ibid.* § 6 *et seq.* Non tamen in propria specie apparuit. *ibid.* § 9. Regulæ quædam ad discernendas personas quæ apparuerunt. *ibid.* § 14. An interventu Angelorum factæ sint *ibid. et seq.* Patrem etiam apparuisse. *ibid.* § 16.

Appellationes Angelorum apud Hebræos quænam sunt. III, II *de Angelis* 6, 1.

Appetitio voluntatis quotuplex. III, III *de Opificio* 12, 3. Appetitio necessaria quæ sit et quæ libera. *ibid.* V. 8, 3. Quæ naturalis. *ibid.* Appetitio brutorum in quo differat ab appetitione hominum. *ibid.* III. 5, 6.

Appetitus naturalis et consensus voluntarius in quo differant. III, V *de Opificio* 5, 5 *et seq.*

Approbatio. Cum auctoris alicujus scriptum pro catholico probatur, non probantur singillatim quæcumque in eo continentur. IV, V. 3, 6.

Approbatorum multitudo suspectam doctrinam facit. VI, I *de Pœnitentia* 1, 7.

Aqua benedicta. Aqua signo crucis consecrata, ad usum baptismi et eucharistiæ adhibetur. V, XV. 10, 6. Aqua signo crucis benedicta magicas evertit præstigias. *ibid.* § 7.

Aquæ superiores a quo separentur ab inferiori-

bus. III, i *de Opificio* 11,1. Quis asseruerit aquas superiores esse Angelos, inferiores vero dæmones. *ibid.* § 2. Superiores an sint elementares, necne. *ibid.* § 3. Nullas esse aquas supra cœlum probatur. *ibid. et seq.* Quid revera sint illæ superiores aquæ. *ibid.* § 4. Veras esse aquas supra cœlum quinam asseverent. *ibid.* § 5 *et seq.* Quo die fuerint in unum locum coactæ. *ibid.* 13, 1 *et seq.* An tertio die fuerint creatæ. *ibid.* § 2 *et seq.* Salsæ an separatæ fuerint a dulcibus. *ibid.* 13,10. Aquarum collectio quomodo interpretanda sit. *ibid.* § 8.

Aquisgranensis Synodus e qua Romam legati missi super Spiritu sancto. II, vii. 2, 3.

Arbitrium hominis cur dicatur liberum. III, v *de Opificio* 9, 3. An sit in Angelis. III, i *de Angelis* 11, 2. *Vide* Liberum arbitrium.

Arbor vitæ utrum immortalitatem tribuisset, idque naturali efficientia, an Dei gratia. IV, ii *de Opificio* 7, 5 *et seq.* Arbores vitæ et scientiæ boni et mali quales erant et unde dictæ. *ibid.* 5, 9 *et seq.*

Arcadius Augustus Samuelis prophetæ ossa e Judæa in Thraciam honorificentissime transferenda curavit. VI, xiv. 11, 7.

Arelatense concilium tertium sub Leontio habitum, anno 475, Prædestinatianam hæresim damnavit, et proscripsit. VI, xii. 7, 1. Prædestinatorum sententias eo sensu quo ab illis accipiebantur, jure damnavit. *ibid.* § 3. Quales istæ sunt : post Adami lapsum nullum in homine superesse liberum arbitrium : Christum pro solis prædestinatis esse passum ; præscientia et prædestinatione divina trahi necessario electos ad salutem, reprobos ad interitum. *ibid.* § 4. Interfuere isti concilio multi magni viri, et sanctitate inclyti episcopi. *ibid.* § 10 *et seq.*

Ariani. Ariana hæresis quando cœpit. II, i. 7, 2. Primigenium ejus dogma. *ibid.* 12, 1. Ariani, quando vixit Constantinus non ausi palam furere. *ibid.* 8, 3. Ariomanitæ dicti. *ibid.* § 4. Et Judæi *ibid.* Contra Nicænam Synodum omnes impetus convertunt. *ibid.* 9, 1. Formulæ fidei variæ ab illis editæ numerantur quatuordecim, et earum accurata describitur historia. *ibid. cap.* 9 *per totum.* Mira eorum inter se conflictio. *ibid.* 10, 1. Sectæ diversæ. *ibid.* Præcipuæ tres. *ibid.* § 2. Et ad duas postea redactæ. *ibid.* § 3 et 4. Arianorum calliditas in accusandis catholicis. II, ii *Præfat.* 4 *et seq.*

Arianorum loca quibus hæresim adstruunt explicata. II, ii, *cap.* 1 *et seq.* Bonum et verum negabant esse Filium. *ibid.* 4, 10 *et seq. Ubi eorum explicata sententia.* Eorum argumenta refelluntur. *cap.* 5 *et seq.* Deum quomodo Filium esse dicebant. *ibid.* 9, 4. Verum Filium asserebant, non verum Deum. *ibid.* 10, 4. Idololatræ vocati. *ibid.* 12, 6.

Ariani solum corpus a Verbo assumptum esse dixerunt, cui esset vice animæ. IV, i. 1, 2 et 5, 4 *et seq.* In quo minus notos, nec a quoquam refutatos Augustinus ait. *ibid.* 5. 5. Est tamen hic error a multis notatus et confutatus. *ibid.* De eo nihil est sancitum in Nicæna Synodo. *ibid.* § 8.

Divinitatem Verbi passibilem et in eo passam esse dicebant. V, i *de Inc.* 5, 4. Negabant ejusdem esse cum Patre substantiæ. *ibid.* 11, 5 et 12, 2, et x. 5, 1 *et seq.* Verbum ex nihilo creatum esse dixerunt. VI, xi. 10, 3. xv. 3, 7, et 17, 9. Unum esse cum Patre non natura sed voluntate. VI, xi. 10, 3. Instrumentum Patris ad mundi creationem. VI, vii. 13, 3. Solum Patrem putarunt esse invisibilem, Filium non modo secundum carnem, sed in propria natura invisibilem. *ibid.* i. 5, 3. Humanas passiones Verbo imputabant. v. 8, 3, x. 5, 2 *et seq.*

Christum mediæ Deum inter hominesque substantiæ a Patre conditum asserebant, ut eo ad mundi molitionem ministro uteretur, indeque mediatorem esse natura, VI, xii. 1, 2 et 3, 2. Eo ministro dicebant opus esse, quod nulla res creata meram summi opificis efficientiam ferre posset. *ibid.* 1, 2. Christum, qua Deus est, sacerdotem faciebant. *ibid.* 11, 2. In ejus divinitatem conferebant quidquid in Scripturis de ejus humanitate dicitur. *ibid.* 4, 9. Epistolam ad Hebræos scriptam ab Apostolo negabant, ea tamen adversus Christi divinitatem utebantur. *ibid.* 12, 2. Impii dogmatis sui virus ex Platonicis expresserunt. *ibid.*

Unam Christo ἐνέργειαν et operationem tribuebant. VI, viii. 3, 2 *et seq.* Nihil melius de Spiritus sancti, quam de Filii divinitate sentiebant. *ibid.* § 5. Christo tamen latriæ cultum exhibebant, sed semota prius ab eo propria carne. VII, xv, 3, 7 et 17, 9.

Catholicos Filium Patri consubstantialem confitentes, Patripassianis accensebant. V, i *de Inc.* 5,1 et 11. Eosdem idololatriæ insimulabant, cum ipsi Deorum inveherent multitudinem. *ibid.* 2,4 et VII, xv. 3,8. Eorum in Athanasium calumnia, de confracto ab Macario calice, falsi arguitur. VI, xii. 11. 4. Multis in conciliis cum auctore suo damnati sunt. V, v. 11, 5 *et seq.*

Ariani quomodo dicebant Filium a Patre productum. IV, iv *de Opificio* 11, 7. Quid censuerint de divinis processionibus. *ibid.* 13, 2. Eorum improbitas Filium Dei immortalem esse negantium repellitur. III, i *de Angelis* 5, 10 *et seq.*

Ariminensis synodus. II, i. 9, 7 *et seq.* et 12, 1. Ariminensis synodus hæresim decepta probavit. VI, i *de Pœnitentia* 2, 7.

Aristoteles. Apud Aristotelem οὐσία primo et proprie significat individuam et per se subsistentem substantiam, communem vero, secundario. Apud christianos theologos οὐσία primo communem substantiam significat; singularis autem et individua vocatur hypostasis. VI, vi. 1, 3. In Aristotelea philosophia, natura singularis est incommunicabilis, et ἰδιοσύστατος, in Christiana theologia, natura divina singularis communicatur tribus personis, et humana Christi natura subsistit alieno subsistendi modo. *ibid.* Naturales operationes appellari motiones non probat Aristoteles, nec valde tamen repugnat, si quis ita loquatur. VI, viii. 1, 10. Non docuit actiones esse suppositorum. *ibid.* 2, 1. Neque novit suppositi a natura discrimen, quale traditur in scholis christianis. *ibid.* Mentem hominis ex statu corporeo procreatam esse negat Aristoteles, sed extrinsecus advenire ait, et esse quiddam divinum. *ibid.* 13, 11. Animam hominis dividuam esse negat, ut alia parte intelligat, alia concupiscat. *ibid.* Quo argumento sit odoratus animam esse immortalem. III, ii *de Opificio* 4, 15. Aristoteles initium dedit hæresibus. II, iv. 1, 4. Præsertim recentioribus Arii, Eumonii et aliorum i *Prolegom.* 3, 3. Metaphysica Aristotelis Parisiis. damnata. *ibid.* § 10.

Arius qui fuerit, ac tota ejus historia fuse descripta. II, i. 7 *per totum.* Damnatus ab Alexandro, a quibusdam adjutus. *ibid.* § 3. Damnati cum illo quinam. *ibid.* A nonnullis absolvitur. *ibid.* Auditus in Nicæna Synodo et damnatus. *ibid.* § 7. In exilium missus. *ibid.* Qui cum illo dam-

nati. *ibid.* Constantini edicto damnatus. *ibid.* § 8. Scripta ejus. *ibid.* 8, 1. Platonem imitatus est. *ibid.* § 2. An primus dogma illud invenit, *ibid.* Ejus primigenium dogma. *ibid.* 10, 1. An de Spiritu sancto male existimarit. *ibid.* 14, 14.

Arius generationem Filii variis modis evertebat. II. v. 6, 5. Filium, quia genitus est, Patre posteriorem credidit ac minorem, inferiorisque quam Pater, substantiæ, visibilem, patibilem, et in carne revera passum. V, I *de Inc.* 5, 7. et VI, VI. 3, 3. Deum tamen appellabat. *ibid.* Animam alias Christo detraxit, solamque carnem credidit a Verbo assumptam, quod animæ vices Verbum expleret, alibi animam tribuit corpore antiquiorem et e cœlo allatam. *ibid.* 5, § 4 et 9. Animam Christo negavit, ut Verbi divinitatem validius impugnaret, in quam conferebat quidquid humile et abjectum Christus humanitus est passus. V, I *de Inc.* 5, 7. v. 11. 1, et 12, 1 *et seq.* Non minus impie de Spiritu Sancto, quam de Filii divinitate sensit. *ibid.* 5, 9.

Ante damnatum in concilio Nicæno Arium, nonnulli de Filii divinitate eodem fere modo quo Arius locuti, pro catholicis habentur. VI, XII. 15, 4. Ut Patrem Filio antiquiorem faceret, ordinem rationis ac cognitionis cum ordine temporis confundebat. VII, I. *de Pœnitentia.* 1, 4.

Armachanus. Novæ factionis princeps Armachanus agitatam dudum de Christo pro omnibus mortuo controversiam renovat. VI, XIII. 3, 1.

Augustinum antiquis omnibus opponit, et anteponit, unumque deposcit ejus controversiæ arbitrum. *ibid.* Catholico dogmati suffragantem Augustinum inverecunde Pelagianum fuisse dicit et stultam ipsi argumentationem affingit. *ibid.* § 6 *et seq.* Germanam Augustini sententiam, velle Deum omnes homines salvos fieri, non absoluta, sed conditionata voluntate, Pelagianam et erroneam vocat. *ibid.* § 7 *et seq. maxime* 10. Eam ab Augustino constanter impugnatam ab initio conversionis usque ad vitæ exitum, ipsomet contradicente Augustino contendit. *ibid.* § 10 *et seq.* Ex Augustini de gratuita prædestinatione electorum sententia consequens esse vult, posterorum Adami sua neminem perire culpa, sed originalis peccati præjudicio, destitutum a Christo, inevitabili necessitate perire. *ibid.* 5, 2. Christum ait nihilomagis pro reproborum hominum quam pro diaboli salute orasse Patrem. *ibid.* § 5. Augustini verbis in alienum sensum detortis, imperitos fallit. *ibid.* 7, 3. Prædestinatianorum venena omnia a Luthero Calvinoque collecta, in suam sectam transtulit. VI, XIII. 7, 3. *et seq.* et 12, 12. Divina prædestinatione in bonum aut in malum inferri necessitatem humanæ libertati censet. *ibid.* 8, 10. Carisiacense concilium Semipelagianæ hæresis falso insimulat. *ibid.* 12, 4.

Armeni et Græci negant Deum clare videri. I, VII. 7, 8. Armeni ab impuro nebulone Jacobo Zanzalo Theopaschitarum hæresim arripuerunt, hodieque retinent. V, I. *de Inc.* 17, 7. Illorum dogmata solide confutata sunt a legatis Manuelis Commenis imperatoris anno 1170. *ibid.*

Arminianorum articuli. I, x. 11, 15.

Ἁρμοσταὶ cum quali potestate curationem habuerint VII, II. *de Hierarchia.* 5, 3.

Arnaldus Antonius vocat licentiam et abusum consuetudinem Ecclesiæ VIII, I. *de Pœnitentia* 4, 3. Ambiguitate animum Patrum alio detorquet. *ibid.* § 7. Abutitur vocibus: *mores* et *disciplina* *ibid.* § 10. Ecclesiæ invadit. *ibid.* 5, 4. Ecclesiam universam vituperat. *ibid et seq.* Arnaldus pœnitentiam cæremonialem restitutam vult. *ibid.* § 12. Abutitur voce *Traditio*. *ibid.* 7, 4. Pœnitentiæ publicæ essentiam resecat *ibid.* II. 12, 12. Ecclesiam errori obnoxiam facit. *ibid.* 5, 2. Nescit quid petat. *ibid.* 6, 1. Arnaldus ad extrema delabitur *ibid.* III. 1. 4. Præceptum cum consilio miscet. *ibid.* 12, 2. Solvit legibus canonicis *ibid.* 8, 5. Ex ejus sententia ne semel quidem christiani debent communicare. *ibid.* 12, 4. Arnaldus nimiam sibi auctoritatem sumit. *ibid.* I, 6, 7. et v. 2, 1. Nimium petit a communicaturis. *ibid.* 4, 3. Avertit homines a frequente communione. *ibid.* 7, 3. *et seq.* Arnaldus non probat nos pœnitentia publica teneri. *ibid.* VI, 1, 2. *et seq.* Arnaldi errorum epitome. *ibid.* VII, *a cap.* 1 *ad cap.* 19. Ejus repugnantiæ. *ibid. a cap.* 20 *ad finem.* Arnaldi Paralogismi. *ibid.* VIII. 3, 7. Calumnia ejus. *ibid.* 15, 4. *et seq.* Acerbitas. *ibid. cap.* 23 *per totum.* Arnaldi opus de frequente communione. Scopus ejus. *ibid.* I. 3, 1. *et seq.* III. 5, 1. *et seq.* Plenum calumniis. *ibid.* 6, 6. Monitum ne ejus lectio fallat. *ibid.* III. 13, 7. Fontes errorum qui in eo sunt. *ibid.* I. 2, 3. Judicium de eo libro. *ibid.* VIII. 25, 11 *et seq.*

Arnobius. Proprietatum ἀντίδοσιν nondum intelligebat Arnobius cum scriberet contra gentes. V, IV *de Inc.* 15, 16.

Arnobius junior. In confutando Prædestinatianorum errore, non satis ab hæresi Pelagiana cavit. VI, XIII. 6, 1. Viris doctis videtur auctor libri qui *Prædestinatus* dicitur. *ibid.*

Arrha et Pignus est Spiritus Sanctus. II, VIII. 4, 6.

Arrha sive arrhabon pars est totius summæ suo tempore persolvendæ, in antecessum data. VI, XII. 2, 1. A pignore differt, promiscue tamen a plerisque usurpatur. *ibid.*

Artemon sive Artemas hæresis Helcesæorum instaurator docuit Christum merum esse hominem, ex Virgine procreatum, prophetis excellentiorem, idque ab Apostolis traditum, sed eorum successores illum pro Deo venditasse. V, I *de Inc.* 2, 8.

Articulus Græcus quam vim habeat. II, III. 1, 2. et 8, 13.

Ἀρχὴ *Vide* Principium.

Asterius Sophista Arianus II, I. 12, 2. et 13, 1. Arianus judicatus est, quod Christum Dei virtutem eodem modo dici vellet, quo bruchus et eruca Dei virtus a prophetis dicuntur. VI, VI. 5, 5.

Astra num habeant aliquam vim in nostra corpora. III, I. *de Angelis.* 9, 14. *et seq.* Num sint animata. IV, I. *de Opificio* 12, 5 *et seq.* Animata credidit Origenes, proque iis passum esse Christum. VI, XII. 10, 1. et III, I. *de Opificio.* 12, 6. Quam sententiam in Miscellam variarum interpretationum Hieronymus retulit. *ibid.* § 4.

Astrologi num e cœlorum et siderum agitatione possint certissime futura prænuntiare. III, I. *de Angelis.* 9, 5. *et seq.*

Athanasius. Posteriores quatuor Athanasii orationes contra Arianos, a veteribus appellantur libri de Trinitate. V, V *de Inc.* 15, 10. Adversus obtrectatorum calumnias Athanasii nomen Cyrillus opposuit. *ibid.* VI. 14, 2. Opuscula inter rejicula tomi secundi Athanasio inscripta, sunt Theodoreti. *ibid.* § 3. Epistolæ Athanasii ad Liberium, et hujus fragmentum in quo Christi natura una incarnata dicitur, est Apollinaris hæretici. *ibid.* ad Athanasium sunt supposititiæ. *ibid.* § 4. Ut et epistola ad Jovinianum. *ibid.* Symbo-

lum Athanasius latine scripsit. *ibid.* § 6. Dialogi de Trinitate a Theodoro Beza vulgati Athanasii nomine, de hypostasi et usia aliter sentiunt quam verus Athanasius. *ibid.* § 9. Expositionem fidei supposititiam esse censet anonymus Cyrilli calumniator, quod Christum hominem Dominicum appellet. VI, VII. 12, 8. Vox tamen illa vero et indubitato Athanasio usitata est. *ibid.* Eam expositionem suspectam Bellarminus facit, quod personas divinas neget esse tres hypostases, ex quo contraria duci conjectura debet. *ibid.* Itemque quod aliam fidei expositionem scripserit. Sed utriusque Theodoretus meminit. *ibid.* Unius naturæ in Christo assertorem Athanasium facit calumniator anonymus, et iis locis approbare vult in quibus duas Christi naturas profitetur. *ibid.* VI. 14, 5. Et aliis in locis disertissime. *ibid.* § 6 *et seq.* Ignorantiam visus est homini Christo tribuere. VI, VI. 1, 6. Profectum sapientiæ ab Christi divinitate removet, in homine vero Christo ita probat, ut non in accessione cognitionis ac veritatis, sed illius intus latentis manifestatione constiterit. *ibid.* 2, 7. Athanasius ab Arianis agitatur. II, I. 8, 3. et 9, 2. De ejus symbolo. *ibid.* VII. 8, 7. Recentiores Græci contumeliose hunc habent. *ibid.*

Athanasius Monotheleta. Athanasius Jacobitarum patriarcha ab Heraclio imperatore spe patriarchatus Antiocheni ad concilium Chalcedonense approbandum inductus, Monotheletarum hæresi dedit initium. V, I *de Inc.* 18, 1.

Athei quidam I, I. 1, 3.

Athenienses quomodo suos magistratus vocabant. VII, I *de Hierarchia* 11. 7.

Athleta. Athletæ dato semel nomine, quotidie exercebantur et ungebantur, cibo pascebantur agonistico, et castimoniam servabant. VI, XI. 6, 9.

Attributa ne ratione quidem a se invicem, aut ab essentia Dei differre putarunt anomœi. I, I. 8, 1 *et seq.* Alii ex adverso reipsa differre credunt. *ibid.* § 2 *et cap.* 12, 1. At Græci recentiores reipsa differre et esse aliquid Deo coæternum, quod non sit Deus existimant. *ibid. cap.* 12 *per totum et cap.* 13 *per totum.* Attributa Dei alia sunt aientia, alia negantia. *ibid.* 4, 6. Attributa Dei quæ essentiam sequuntur quibus nominibus vocentur. *ibid.* 6, 1. Distinguuntur a relationibus. *ibid.* § 2. Sed nos attributa latius sumimus ut sint quæcumque ad essentiam accedunt. *ibid.* Attributa sola ratione distinguuntur ab essentia. *ibid.* 9, 3. Etiam inter se. *ibid.* Nec unum in conceptu alterius includitur. *ibid.* § 4 *et seq. per totum.* Instar qualitatum a nobis considerantur in Deo. *ibid.* § 11. *Vide* 10, 9. Non debemus dicere Deum esse sapientia justum etc. *ibid.* § 10. *Vide* II. 7, 1 *et seq.* et § 14.

Etsi attributa reipsa sunt unum, non tamen falso a nobis intelligi. I, I. 11, 1. Contra discrimen attributorum a se et ab essentia quædam objecta solvuntur. *ibid.* § 3 *et seq.* Quomodo idem sint cum essentia et secum et tamen differant. *ibid.* § 9 *et seq.* Essentiam quomodo non significent. *ibid.* Attributa partim efficienter Deo conveniunt, partim formaliter. *ibid.* § 7. Priori tantum modo convenire R. Moses putat. *ibid.* § 8. Et refellitur. *ibid. et* § 11. Notiora sunt nobis quam ipsa substantia. *ibid.* 13, 16. Attributa Dei non sunt dona. II, VIII. 6, 9.

Attritio sive dolor de peccatis ob eorum turpitudinem, pœnarumve metum conceptum, per se ad justificationem non sufficit, cum sacramento sufficit. V, II *de lege et gratia* 9, 1. Sufficientem esse dispositionem ad effectum sacramentorum baptismi et pœnitentiæ, negant Anomi, imo peccatum esse volunt. *ibid.* § 2. Futilibus id probant argumentis. *ibid.* § 3 *et seq.* Aiunt ita judicasse Tridentinos Patres. *ibid.* 11, 1. Ad veniam peccatorum promerendam in sacramento sufficere attritionem; Tridentinum concilium diserte pronuntiat. *ibid.* §. 2. Est communis sensus Theologorum, velut Dominici Soti. *ibid.* § 6. Vegæ. *ibid.* § 9. Et aliorum veterum pariter ac recentiorum. *ibid.* Eam fuisse concilii Tridentini sententiam, fatetur illius hostis, auctor historiæ concilii Tridentini. *ibid.* § 8. In quo conveniant differantve ab invicem contritio et attritio ex concilio Tridentino. *ibid.* § 3 *et seq.* Ex catholicis doctoribus. *ibid.* § 6 *et seq.* Sacramentum facit ex attrito contritum. *ibid.* § 7 *et seq.*

Auctor peccati non est diabolus. II, X. 13, 4.

Auctor dicitur Pater Filii. II, V. 3, 11. Quatenus id dicatur. *ibid. et* § 22 *et seq.*

Secundum auctoris sententiam interpretanda verba sunt, nec tam quid quam cur dicatur attendendum èst. VI, VI. 1, 7.

Auctoritas quid sit II, V. 15, 12. Patri convenit. *ibid.* § 13.

Auctoritates quibus probatur liberum arbitrum inesse hominibus, ex Augustino depromptæ. IV, *de Opificio, libro* IV *per totum.*

Audire unam personam ab alia est procedere. II, VII. 5, 4.

Audius a quo Audiani anthropomorphitæ. I, II. 1, 8. Non videtur tamen ille putasse Deum habere corpus, sed figuram Dei et imaginem in corpore hominis constituisse. *ibid.* § 9. Audius antiquarum consuetudinum defensor. VII, I *de Pœnitentia* 3, 3.

Audianos perperam Vadianos dici. I, II. 1, 9.

Augustinus. Indifferentem ad opposita voluntatis optionem in nobis agnoscit Augustinus. VI, IX. 4, 7 *et seq.* Eamque sententiam a se traditam in libris *de libero arbitrio* ratam prorsus habet in *Retractationum* libris. *ibid.* § 8. Iis ipsis locis expeditam ad utrumlibet eligendi facultatem asserit, quibus Lutherus ejusque symmistæ fatalem voluntati nostræ necessitatem intentant. *ibid.* § 9. In adversariis insectandis Augustino, ut et Patribus fere cæteris, quædam excidunt, quæ cum reliquo illorum dogmate minus cohærent. VI, XIII. 12, 12. Perplexa Augustini sententia de operibus infidelium, quæ alias dicit omnia esse peccata, alias negat. *ibid.* difficilis ejus sententia de reatu peccati originalis, per baptismum sublato in reprobis, vel non sublato, explicatur. *ibid.*

Augustinus videtur interdum dubitare, an Deus omnium, nullo excepto, salutem velit, idoneaque singulis per Christum auxilia subministret, alias illud sine ulla dubitatione asseverat. VI, XIII. 3, 1. Voluntati Dei de salute omnibus danda resistere ait illos qui pereunt. *ibid.* § 2. Judam pretio sanguinis Christi redemptum esse docet, eumdemque fusum pro Judæis crucifixoribus, et ad vitam intrare volentibus. *ibid.* § 3. Id in uniuscujusque voluntate situm esse ait, dum vivit, ut in redemptorum sit numero. Recte istud a se dictum defendit, et a Pelagii calumnia vindicat. *ibid.* § 4.

Sensit aliquando fidem non esse donum Dei, sed in nobis esse. VI, XIII. 3, 7 et 5, 11. Huic errori non est affine, quod de Christi gratia cum libero arbitrio communiter operante alibi docet. *ibid.* 3, 8 *et seq.* Ad mentem Augustini cum Pelagio disputantis capiendam regulæ duæ

pernecessariæ. Prima. *ibid.* 4, 6 *et seq.* Secunda. *ibid.* § 8 *et seq.* Augustini de prædestinatione sententia, ejusque consectaria. *ibid.* 5, 1. Alia a novatoribus addita, a Patribus rejecta. *ibid.* § 2 *et seq.* Hæresis Prædestinatianæ initia, suis ex libris perperam ab Adrumetinis monachis intellectis, orta reprimit. *ibid.* 6, 6. Prædestinatianam hæresim Augustino imputarunt ejus æmuli, quam a se calumniam repellit libris de prædestinatione sanctorum, et de dono perseverantiæ. *ibid.* § 7. Pro quo iterum et sæpius suis discipulis certandum fuit *ibid.* § 13. Ab Augustino dissident, qui pro solis credentibus fusum Christi sanguinem docent. *ibid.* 12, 8. Dissidentes in causa Gothescalci Galliæ præsules, in explicanda probandaque Augustini sententia de prædestinatione concordes fuerunt. *ibid.* 13. 1 *et seq.* Postrema fuit Augustini sententia, electos ad gloriam prædestinatos fuisse absoluto decreto, ante prævisa illorum merita. *ibid.* § 3. Cum Deum ait nolle illos esse salvos qui non sunt prædestinati et electi, de absoluta loquitur voluntate, cum qua comparata conditionalis, sub ea conditione, quæ reipsa non ponitur, ab Augustino negatur esse voluntas, præeunte Scriptura. *ibid.* § 11 et 14, 5.

In Semipelagianorum errore versatum aliquando se esse confitetur, ab eoque Deo revelante liberatum. VII, xiv. 2, 1. Indeliberatos concupiscentiæ motus negat esse peccata proprie dicta, in quo a Calvino reprehenditur. *ibid.* 7, 5. A Lutheranis contrarium in errorem trahitur. *ibid.* § 6. In renatis peccatum originis actu remanere docet, sed non reatu. *ibid.* Rogatus a Paulino, an mortuis prosit, apud sancti alicujus memoriam sepeliri, librum scripsit de cura pro mortuis agenda. *ibid.* 12, 5. Inscriptus ipsi sermo 17 non videtur ejus esse germanus. *ibid.* 9, 4.

Qui se Augustini discipulos profitentur, reprobos censent, præsertim adultos, et maxime fideles, a damnata massa secerni posse, si velint, electos reipsa secerni per infusam justitiam. VII, xiii. 13, 8. Qui beneficam Dei voluntatem in omnium hominum salutem, et Christi passi merita, cum quibusdam reprobis communicant, cum Augustino minus cohærent, quam qui omnibus ex æquo negant. *ibid.* 14, 15.

Augustini nomine et auctoritate falso Anomi gloriantur. V, i *de lege et gratia* 7, 2 et 10, 2 *et ubique passim.* Eodem teste erroris convincuntur. *ibid.* 7, 3 et 10, 3 et 14, 2. Duplex gratiæ Christi genus agnoscit, initialem, quam fidem et fidei inchoationem vocat, et robustam, quam charitatem vocat. *ibid.* 7, 2. Solam fere robustam effectricem operum adversos Pelagianos tuetur. *ibid.* II. 4, 1 *et seq.* Contra Massilienses initialem defendit *ibid.* 5, 2. Fugit hoc Anomos, solam charitatem, hoc est validam et efficacem operum inspirationem, Christi adscriptam gratiæ ab Augustino contendentes. *ibid.* 6, 2. Pro diversis Pelagii et Massiliensium principiis, variam init disputandi rationem. *ibid.* § 3 *et seq.* Nec prædicanda Christi gratia, vitiorum expultrice, bonorumque operum efficace, initialem negat, qua præparatur voluntas a Domino. *ibid.* § 7. Timorem gehennæ a peccato revocantem, bonum esse docet. *ibid.* 8, 3. Ab externo deterrentem actu peccati, manente intus voluntate peccandi, negat esse a gratia, aut esse bonum. *ibid.* § 6. Charitatis nomen uno modo accipit. *ibid.* 9, 5 *et seq.*

Augustini sententia de pœnitentia. VIII, i, *de Pœnitentia* 8, 20 et vi, *cap.* 2 et 3.

Augustini dogmata quædam improbata, et damnata. IV *de Tridentini concilii* et *Augustini Doctrina cap.* v, § 8. Et alia nonnulla non omnibus probata theologis. *ibid.* § 12.

Augustinus quo loco videatur dixisse liberum arbitrium extinctum fuisse per peccatum. III, iv *de Opificio* 12, 7. Cur, quando et quo sensu dicat liberum arbitrium in homine non mansisse post peccatum. *ibid.* 8, 2. Ejus dicta quæ videntur libero arbitrio contraria. *ibid.* 7, 1 *et seq.* Ejus sententiæ de Dei libertate. *ibid.* 12, 1.

Augustus. Loco religiosa in quibus augurio aliquid consecrabatur, augusta dicebantur : inde sibi cognomen Octavianus Cæsar ascivit, quod manavit in successores. VII, xv. 1, 2. Circa Christi Domini adventum Bomanus orbis in pace fuit, Augusto imperante. VI, xii. 7, 5. Eodem tamen superstite turbatum est, et Romanis clades illata. *ibid.* § 3.

Αὐθαίρετον quid sit et quid proprie significet. IV, iii. *de Opificio* 13, 13.

Αὐθεντὴς quid significet. II, v. 5, 2.

Αὐτεξούσιον Quid proprie significet. IV, iii *de Opificio* 13, 14 *et seq.*

Αὐτογέννητος. II, v. 5, 14.

Αὐτόθεος, αὐτοσοφία etc. An de Filio dicantur. II, vi. 11 *per totum.* Quomodo possint usurpari. *ibid.* § 2. Quemadmodum ista significent ideas. *ibid.* § 3.

Αὐτοκρατὲς quid significet proprie. IV, iii *de Opificio* 13, 10.

Autolycus merces furtivas interpolabat. II, x. 17, 5.

Αὐτοουσίωσις et cætera ejus formæ ideas significant Dionysio. I, i. 13, 10 et iv. 10, 1 *et seq.*

Αὐτοτελὴς et αὐτοκράτωρ quid proprie significent. IV. iii. *de Opificio* 13, 12.

Autotheani refelluntur. I, ii. 3, 6.

Auxentius Arianus, II, i. 14, 19.

Auxilium ad agendum duplex, naturæ et gratiæ. II, x. 18, 4. Auxilium sine quo et quo. *ibid.* 17, 3 *et seq.*

Ἀξίωμα in personis divinis. II, vii. 6, 6.

Ἀξιώματα sunt divinæ proprietates. I, i. 6, 1 *et seq.*

Aves, ex qua sint factæ materia, et qua die. IV, i *de Opificio* 15, 5.

Avitus Viennensis Nestorii propria Eutychi tribuit. V, i. *de Incarn.* 14, 11.

B

Babylas. Sancti Babylæ martyris ossa prope Daphnem condita, Apollonis oraculo imponunt silentium. VII, XIV. 11, 9. Juliani apostatæ jussu inde sublata, Antiochiam translata sunt, et impensius coli cœpta. *ibid.* Brevique Apollinis oraculum cum suo templo cœlesti igne conflagravit, nudis parietibus, ad miraculi fidem relictis. *ibid.*

Baptismus. Sine baptismo posse Salvari parvulos catholici aliqui crediderunt. II, IX. 11, 4. Quod refellitur. *ibid.* § 5. Sine baptismo eos qui in utero sanctificati dicuntur, ut Joannem, credidit Augustinus. *ibid.* § 6. Calvini de baptismo non necessario falsa sententia. *ibid.* § 7 *et seq.* Baptismus est necessarius infantibus. VII. *de potestate consecrandi cap.* 5. Baptismi infantium consuetudo unde manavit. VII, I *de Hierarchia* 1, 6.

Baptismus originale peccatum penitus tollit, ita ut reprobi propter illud non damnentur, si sint baptizati. II, X. 3, 8. Per baptismi sacramentum efficimur membra Christi, per ejus corpus et sanguinem vivificamur. VI, VII. 17, 8. Redempti sunt omnes Christi sanguine, sed ejus fructum ii soli percipiunt qui Christi membra fiunt per baptismum. VI, XIII. 5, 7 et 13, 9 *et seq.* Non damnantur Christiani peccato originis, sed quia non utuntur recte baptismo. *ibid.* 6, 2. Christianos reprobos negabat Gothescalcus Christi redemptos esse sanguine, sed baptismi sacramento. *ibid.* 8, 6 et 14, 5. Quicumque baptizantur in Christi sanguine et morte regenerantur, a peccatis abluuntur et redimuntur. *ibid.* 3, 9. Per baptismum peccata remittuntur omnia, originale, actualia, etiam quæ post baptismum committuntur. *ibid.* 13, 9 *et seq.* Neque tamen iteratur baptismus. *ibid.*

Baptismi formula ad probandam trinitatem efficax. II, II. 9, 11 et 12, 8 et 14, 3. An in unius personæ nomine datus ratus sit. *ibid.* § 6. Personarum ordinem astruit. II, VII. 6, 3 et 18, 9. *et seq.* Baptismum Arianorum verum non esse dixit Athanasius. II, II. 12, 9. Baptizari jubentur ab hæresi Pauli Samosateni ad ecclesiam catholicam accedentes. V, I *de Inc.* 3, 4. Baptismus una vel trina immersione perficitur. *ibid.* III. 2, 4. An conferri possit in nomine solo. Christi. VII, I *de Hierarchia.* 1, 10. An ita fuerit ab Apostolis collatus. *ibid.* In quo discrepat ab ordinatione. *ibid.* II. 10, 12. Baptismi et Eucharistiæ non eamdem esse rationem contra Salmasium. *ibid.* III, 2, 3. Ejus forma quæ et a quo tradita. *ibid.* I. 1, 9. Baptimus immersione collatus abrogatus est. *ibid.* § 11. A muliere administratus, nullus habitus. VIII, II *de Pœnitentia.* 5, 9. Frequenter in baptismo signum crucis adhibet Ecclesia. VII, XV. 10, 6.

Baptizati sine immersione, aut in lecto irregulares. VIII, II *de Pœnitentia.* 1, 11.

Bardas Ignatium ejicit. III, VII. 1, 3.

Barensis Synodus de processione Spiritus sancti II, VII. 1, 4.

Barlaamus monachus contra populares suos Græcos disputat. I, I. 12, 2 *et seq.* Cum Palama in certamen descendit. *ibid.* § 3 *et seq.* Condemnatur. *ibid.* § 5 *et seq.*

Barsumas Syrus archimandrita ad latrocinalem synodum Ephesinam a Theodosio imperatore nominatim invitatus. V, I *de Inc.* 13, 5. Flavianum Constantinopolitanum patriarcham interfecit. *ibid.* § 7.

Basilides Simonis magi discipulus, ejus hæresim in Ægyptum intulit. V, I *de Inc.* 2, 4. Christum phantasma esse docuit, neutiquam passum, sed pro eo Simonem Cyrenæum, ideoque neque pro Christo subeundum esse martyrium. *ibid.* Glaucia, Petri Apostoli discipula, magistro gloriabatur. *ibid.*

Basiliscus, Zenone imperatore pulso, tyrannidem invadit. V, I *de Inc.* 16, 6. Eutychianis fovet, et Timotheum Ælurum eorum antesignanum ab exilio revocat. *ibid.* Quo auctore contra Calchedonensem synodum promulgat edictum, cui episcopi circiter quingenti subscribunt. *ibid.* Ab Acacio Constantinopolitano antistite nefarium edictum revocare cogitur. *ibid.* A Zenone captus, in exilium mittitur et occiditur. *ibid.*

Basilius Cur scripserit librum de Spiritu sancto. VII, I *de Hierarchia* 1, 3. Basilii locus male intellectus ab Arnaldo *ibid.* VIII *de Pœnitentia. cap.* 11 *per totum.*

Basilius Ancyranus II, I. 9, 4 et 7, et 10, 7.

Basilius Macedo Photium ejicit. III, VII. 1, 4.

Βαττολογία quid sit. VII, II. *Dissertation.* 9, 2. *et seq.*

Baucalis parœcia Alexandrina. II, I. 7, 2.

Beati an Deum videant ante judicium ultimum. I, VII. 13 *per totum.* Videre certo probatur. *ibid et seq.* Quinam certo in loco haberi interim dixerint. *ibid. cap.* 14 *per totum.* Dubitarunt alii. *ibid.* § 9, *et seq.*

Beatitudinis essentia in Dei visione posita. I, VII. 8, 5.

Beccus patriarcha Constantinopolitanus, Latinorum de processione dogma defendit. III, VII. 1, 7. Fit patriarcha et librum pro Latinis contra suos scribit. *ibid.* § 10. Deponitur. *ibid.* § 11.

Bellarminus male intellectus ab Arnaldo. VIII, II. *de Pœnitentia.* 4, 4.

Bellum, sine aliqua pace esse non potest. VI, XII. 6, 4. Universas gentes a belli studiis, ad pacis artes convertendas, regnante Christo, prophetæ prædixerunt. *ibid.* 7, 1. Lex vetus ad bellum, nova per se ad pacem nos instruit. *ibid.* § 3. Populi bellicosissimi, suscepta Christi fide, bellis etiam licitis abstinuerunt. *ibid.* § 4 et 8. Aaronicis sacerdotibus arma bellica tractare licuit, non licet christianis. *ibid.* 7, 4. Improbi

dæmones, ne bello petantur ab hominibus, illos in mutua bella concitant, *ibid.* § 8.

S. *Bernardi* gesta contra Gilbertum. I, I. 7, 4.

Bero Valentini discipulus, magistro deterior, unam Verbi et carnis operationem constituit, et divinitatem eadem cum carne passam esse docuit. V, VIII. 3, 1. Hæreseon Monophysitarum et Monotheletarum auctor fuit. *ibid.* et 8, 2.

Beryllus. Bostræ in Arabia episcopus, cum gloriose rexisset ecclesiam, lapsus in hæresim, docuit Christum ante Mariam non fuisse. V, I. 1, 9. De aliis ejus erroribus diversa est auctorum sententia. *ibid.* Ab Origene correctus est. *ibid.*

Beza Theodorus. Suffragantem humanæ libertati et sufficienti gratiæ Joannis locum Beza perverse vertit. VI, IX. 4, 11. Ejus interpretationem Græcis sermonis proprietas non patitur. *ibid.* § 11 et 13. A suis notatus est quod Scripturæ verba in alienos sensus libenter detorqueat. *ibid.* § 14. Catholicos suggillat, quos et causa et Patrum defendit auctoritas. *ibid.* § 15. Vaticinium illud Davidicum. *Non derelinques animam meam in inferno*, ita pervertit : *Non derelinques cadaver meum in sepulchro.* VI, XIII. 15, 2. Risu et sibilo exceptus, usitatum sensum restituit. *ibid.* Discipulum suam Calvinus, utrumque Petrus martyr jure castigat. *ibid.* § 4. Mariæ verba illa : *quia virum non cognosco*, vertit Beza in omnem partem, ne votum in iis virginitatis cogatur agnoscere. VII, XIV. 4, 2. Fidem ab ea Josepho datam voto virginitatis repugnare contendit. *ibid.* § 3. Aliarum partium hæreticos ad Patrum et ecclesiæ veteris consensum provocat. *ibid.* 15, 7. et 18, 1. Nævos in Patribus agnoscit, sed cum quibus stent fidei fundamenta. *ibid.* 15. 8.

Bibliotheca. Bibliothecis multis casibus exhaustis, et consumptis, præclara christianæ antiquitatis monumenta perierunt. VI, XIV. 15, 3.

Βίος matrimonium interdum sonat. VIII, II. *Dissertation.* 3. 1.

Blemmydes, vir egregius, Latinorum dogma de Spiritu sancto propugnat. III, VII. 1, 5. *et seq.*

Blesensis Ludovici sententia de frequente communione. VIII, IV. *de Pœnitentia. cap.* 9 *et seq.*

Blondellus, episcopos primis Ecclesiæ annis 136 pari cum presbyteris ordine, potestate et honore fuisse censet, soloque antiquitatis jure primatum tenuisse, qui primus in clerum fuisset cooptatus. VIII, V. *de Hierarchia.* 1, 1. *et seq.* Ab anno 136, Primates electione creatos, quorum nomina in episcoporum successionibus scriberentur. *ibid.* Præter ordinandi potestatem, cætera concedit episcopis, quæ ab catholicis tribuuntur. *ibid.* § 2. Singulares ecclesiarum episcopos agnoscit Angelorum nomine in Apocalypsi censeri. *ibid.* Episcoporum successiones non electione cleri, sed antiquitatis factas initio, eodem quo Salmasius teste probat, Pseudo-Ambrosio; qui ne littera quidem istorum opinioni favet. *ibid.* § 3 Neque nova manuum impositione opus fuisse negat. *ibid.* § 4. Quem hujus causæ arbitrum Blondellus deposcit, Hieronymus diserte affirmat episcoporum successores ab initio presbyterorum electione creatos. *ibid.* § 5. Eoque distare presbyterum et episcopum censet, quod hic ordinandi potestate sit præditus, ille careat. *ibid.* § 5. In catholicorum sententia illud reprehendit Blondellus, quod ad episcopum creandum plus aliquid requirat quam ad presbyterum ; cui satis Hilarius et Nazianzenus faciunt. *ibid.* § 6. Neque ipse vitat illud incommodum, quod in catholica sententia reprehendit. *ibid.* § 7. Pseudo-Ambrosius Blondelli commentum damnat. *ibid.* § 8 *et seq.* Ex Hierosolymitanorum episcoporum successione Blondellus auguratur non illos electione, sed antiquitatis jure creatos. *ibid.* 2, 1. Ejus conjecturæ vanitas. *ibid.* § 2. Eutychium patriarcham Alexandrinum testem appellat, qui pro catholicis testimonium dicit. *ibid.* § 3. Et tria novi commenti elidit capita. *ibid.* § 4. Huic fidem Blondellus Salmasiusque derogant. *ibid. et seq.* Unum istud libenter arripit, quod in provinciis Alexandrinis episcopos diu fuisse ullos negat, contra antiquiorum fidem. *ibid.* 2. 6 *et seq.* Hieronymianum illud, idem est presbyter qui et episcopus, a Blondello perperam intellectum explicatur. *ibid.* 4. 2 *et seq.* Quinque syllogismis probare nisus, unum esse presbyteri et episcopi ordinem, essentialem utriusque differentiam labefactare Blondellus non potuit. *ibid.* V. 4, 9. Hieronymum frustra vexare pergit. *ibid.* 5, 1. Qui totam ejus disturbat fabulam. *ibid.* § 2. Apologiam pro eo scribere professus, stylum in eum vertit, et Presbyteralium falsum patronum appellat. *ibid.* 6, 1. Alios sibi patronos turmatim evocat. *ibid.* § 2 ; qui causam ejus evertunt, et episcopo excipiunt ordinandi potestatem, presbytero negant. *ibid.* § 3. Presbyteri et episcopi, in administrandis rebus ecclesiæ veteribus testata æqualitas catholicæ causæ non officit. *ibid.* § 4. Clarissimæ veterum testificationi nubem testium Blondellus objicit minus diserte loquentium. *ibid.* § 5. In recensendis testibus, eos Blondellus prætermittit qui pro veritate catholica diserte loquuntur, reliquorum detruncat sententias. *ibid.* § 7. Hermæ librum sibi fatetur esse contrarium, eodemque nomine Pii papæ epistolam rejicit. *ibid.* 7, 2. Polycarpum suas in partes trahit invitum. *ibid.* § 1. Frustra sibi clerum Romanum Justinumque sibi vindicat. *ibid.* § 2 *et seq.* Eusebium, Hieronymum, ipsosque de se scribentes Lugdunenses martyres, hallucinatos esse censet, quod ab ejus commento dissideant. *ibid.* § 4. In digerendis Romanorum Pontificum annis parum fidum ducem sequitur Pseudodamasum. *ibid.* 5. Cui merito præferuntur antiqui Patres, novo commento securim infligentes. *ibid.* § 7. Multus est in eo probando quod nullus catholicus negat, presbyteros cum episcopis, ecclesiastici regiminis fuisse participes. *ibid.* § 7. Epistolas Ignatii, quia cum catholica sententia apprime conveniunt, supposititias esse pronuntiat. *ibid.* 8, 1. Multaque in iis temere reprehendit. *ibid.* § 8.

Bogomili ex Manichæorum et aliarum hæresum colluvie propagati, crucem contumeliis affecerunt, tanquam Salvatoris interfectricem. VII, XV. 7, 5.

S. *Bonaventuræ* mens de communione. VIII, III. *de Pœnitentia.* 11, 1 *et seq.*

Bonitas. Bonitatis præstantissima species. I, I. 2, 5. Accidens esse in Deo Athenagoras putavit. *ibid.* 12, 1. Est essentialis Deo. *ibid.* VI. 1. 2. Causa est omnium rerum *ibid.* 3, 4. Bonitatis quot sunt genera. IV, V. *de Opificio* 9, 8.

Boni viri cur vexari in hac vita permittantur. I, VIII. 5, 11 *et seq.*

Bonosiani non ex toto primum Photiniani fuerunt, neque Trinitatis negarunt mysterium. VII, XIV. 5. 3. Unde baptizatos ab eis rebaptizari vetuit Arelatensis synodus, quamvis rebaptizarent ad se ex catholica ecclesia accedentes : sed

proficientes in deterius, Trinitatem negarunt, et Spiritum sanctum dixerunt esse nefarium hominem, quare baptizatos ab illis Gregorius tertius rebaptizari jussit. *ibid.*

Bonosus in Macedonia episcopus damnatus est in concilio Capuano, quod diceret Mariam post Christum alios filios pocreasse VII, XIV. 3, 5. Photini sectatus est hæresim. *ibid.* § 6. Ordinatos ab eo recipi Romani Pontifices, nonnullæque synodi præceperunt. *ibid.* Christum esse Filium Dei adoptivum docuit. *ibid.*

Bonum in ratione perfecti quidam collocant I, VI. 1, 7. Sed non placet. *ibid.* Bonum duplex; aliud summum, aliud participatione bonum, *ibid.* 2, 1. Bonum simpliciter est Deus, *ibid.* 1, 3. Bonum triplex, *ibid.* Non est propria illa definitio boni : *Quod omnia appetunt, ibid.* 1, 4. Sed potius : *id quod conveniens est, ibid.* § 5 *et seq.* Boni ratio in tribus posita : modo, specie et ordine, *ibid.* § 6 et 8 et 11 *et seq.* Quomodo sint illa in Deo, *ibid.* § 14. Boni ratio a Platone obscure tradita. I. IV. 9, 8. An sit aliquid absolutum, an relativum. I, VI. 1, 4. Expenditur illa definitio boni, ut sit quod omnia appetunt. *ibid.* Bonitatis præstantissima species. I, I. 2. 5. Bonum summum esse aliquod demonstratur. I, VI. 2, 1. *et seq.* Idipsum esse Deum. *ibid.* § 4. Aliud substantiale, aliud ex adventitia qualitate, *ibid. et seq.* Summum continet omnis boni species, *ibid.* § 6. Ejus conditiones explicantur, *ibid. toto cap.* 2. Est immutabile, *ibid.* § 10. Idemque unum est. *ibid.* § 11. Bonum summum causa est omnium secundum varia genera causarum : primum formalis, I, VI. 3, 1, deinde finalis, *ibid.* § 2. idque universe, quia omne bonum continet, *ibid.*; tum in genere efficientis, *ibid.* § 3 *et seq.* Cur cum omnia summum bonum participent, num ex æquo bona sint. *ibid.* § 10. Bonum Plato summum facit inter Deos. II, I. 1, 3 *et seq.*

Bonum nullum facere ex nobis possumus, ac ne velle, aut cogitare quidem. V, II. *De lege et gratia.* 3, 4. Multa in nobis facit Deus bona quæ nos non facimus, nihil boni facimus, quod Deus non faciat ut faciamus. *ibid.* Bonum esse ullum Anomi negant, quod fit formidine pœnæ, non amore justitiæ. *ibid.* 7, 7.

Bonum interdum in vitio ponitur, ut cum dicitur : bonus latro, bonus sycophanta etc. V, V. 8, 7.

Βουλή consilium et voluntatem significat. I, V. 8, 11.

Βούλησις quid sit. I, V. 1, 3. Βούλησις et προαίρεσις in quo differant. IV, III. *de Opificio.* 12, 6.

C

Cæremoniæ obnoxiæ mutationibus. VIII, VIII. *de Pœnitentia*. 6, 3. et *ibid*. II. 7, 1. Cæremoniæ Judæorum in manducatione agni Paschalis. VIII, III. *de Hierarchia* 5, 4. Cæremoniæ novæ legis, *ibid*. I. 13, 9.

Cæsarius male intellectus ab Arnaldo, VIII, VI. *de Pœnitentia*. 13, 14.

Cain a facie Dei profugus figura est impiorum, VI, XII. 6, 8. A meditato illum fratricidio revocare Deus voluit, et quantum in illo fuit, saluti ejus consuluit, VI, XIII. 5, 9.

Calumnia. Calumniæ maxime patent abstrusa, et a sensibus usuque hominum remota, VI, VI. *cap*. 17 *in fine*. Calumniæ contra liberum arbitrium proponuntur et refutantur. VIII, III *de Hierarchia* 8, 13.

Calvinistæ. Quibus ex Augustino locis utuntur, ut e medio tollant liberum arbitrium. IV, IV *de Opificio, cap*. 9 *per totum*. Justificari homines Calvinistæ censent non infusione justitiæ, sed externa imputatione justitiæ Christi. VI, XII, 3, 3. Præcipuam causam suæ ab Ecclesia catholica defectionis prætexunt hujus idololatriam in colendis sanctis, et mediatoribus apud Deum adhibendis. VII, XIV. 15, 8. Calvinianæ hæresis fautores quam ridiculi circa liberum arbitrium. IV, IV *de Opificio cap*. 9 *per totum*.

Calvinus. Calvini blasphemia de Deo, quos vult sola voluntate, sine prævisa eorum culpa damnante. II, X. *cap*. 6 *per totum*, et *cap*. 7 § 4 *et seq*. Deum peccati auctorem facit. *ibid*. *cap*. 8 *per totum*. Reprobis nunquam dari gratiam asserit. *ibid*. 9, 1 *et seq*. Aliæ blasphemiæ ejusdem. *ibid*. § 8. *Vide* et 10, 5. Calvini tergiversatio. *ibid*. *per totum*. Fatalem ab eo necessitatem invehi. *ibid*. 12, 3. Antecedentem. *Ibid*. § 10. Ejus opinionem de reprobatione sanctitati Dei repugnare, et illum mali auctorem facere. *ibid*. *cap*. 13 *per totum*. *Vide* § 2 *et seq*. Deum injustum facit. *ibid*. 14, 4 *et seq*. Cæcitatem cordis a Deo fieri dicit, cum contrarium ejus nolit. *ibid*. 15, 10. *et seq*. Tollit liberum arbitrium. *ibid*. 16, 1. Calvinus et sui unde suum petant patrocinium, ut liberum arbitrium passive tantum agere cum Deo et ejus gratia defendant. IV, IV *de Opificio* 3, 9. Quo loco utatur ex Augustino ut probet liberum arbitrium extinctum fuisse per peccatum. *ibid*. 12, 7. Calvini falso opinio de prædestinatione refellitur. II, X. *cap*. 6 *per totum et seq*.

Calvini falsa opinio de Filio. I, II. 3, 6 *et seq*. Ejus de Filio blasphemia quem αὐτόθεον vocat. III, VII. 11, 5 *et seq*. Ejus de Christo blasphemia II, III. 4, 7. Filium censuit non a Patre sed a seipso divinitatem habere, Deum esse auctorem peccati et crudelem, Christum in cruce justitiam et fidem desperatione perdidisse, VII, XV. 5, 9.

Calvinus sacræ Scripturæ verba contra veterum omnium auctoritatem in alienos sensus detorquet, et se facere profitetur *ad refellendum papistarum commentum*. VI, IX. 14, 11. Inscitum ejus commentum Græci sermonis proprietas arguit. *ibid*. § 12 ; et Patrum auctoritas. *ibid*. § 14. Ubiquistarum amentiæ imputat professionem catholicam de Christo per intemerata virginei uteri sepulchrique claustra penetrante. VI, X. 6, 4. Christi ad suos januis clausis ingredientis miraculum eludit. *ibid*. Agnoetarum impietatem æmulatur. VI, XI. 1, 15. Christo qua Verbum est, etiam ante Adæ peccatum convenire ait officium mediatoris, quod medius sit inter Deum et creaturas. VI, XII. 3, 4 ; quod ab Arianorum et Monophysitarum impietate non abhorret. *ibid*. 4, 9. Prædestinatianam hæresim cum Luthero fovit. VI, XIII, 8, 10 *et* 12, 12. In corrigendo Beza, gravius ipse errat. *ibid*. 15, 4. A Petro martyre castigatus. *ibid*. Sed validius a Fulgentio. *ibid*. 17, 8.

Responsum Mariæ : *quoniam virum non cognosco*, attonitæ mentis perturbationi Calvinus imputat, ne votum virginitatis ab ea emissum cogatur agnoscere. VII, XIV. 4, 1. Fatetur tamen illa verba in futurum valere. *ibid*. Negat ex illis votum virginitatis posse colligi, quod cum nuptiali pacto, paulo ante inito, stare non possit. *ibid*. 4, 3. Concupiscentiam, etiam in renatis, dicit esse peccatum, negantemque Augustinum arguit. *ibid*. 7, 5. Invocationem Sanctorum Dei censet esse injuriam, totque idola vero Deo opponi, quod in cœlo patroni asciscuntur. *ibid*. 15, 8.

Calvinus quibus locis S. Hieronymi utitur ad ostendendam æqualitatem episcopi et presbyteri. VIII, III *de Hierarchia* 8, 13.

Campenses. Ariani II, IV. 4, 15.

Candidianus Comes. Ephesum missus ab imperatore Theodosio ne quid per tumultum in concilio ageretur. V, II *de Incarn*. 8, 1. Favet impense Nestorio, et schismaticæ orientalium Synodo ; in qua confictis Cyrillum Alexandrinum, et Memnonem Ephesinum criminibus onerat. *ibid*. § 5. Nestorio ab œcumenica Synodo damnato, vias omnes, et partus obsidet, ne qua perferri acta Synodi, litteræve catholicorum episcoporum ad imperatorem possent, ad eumque refertam calumniis relationem mittit. *ibid*. § 6.

Canones. Scribere quid sit. VIII, III *de Hierarchia* 8, 13. Canones antiqui ecclesiastici quid de clericorum ordinatione jubeant. *ibid*. II. 10, 8. Canones ecclesiastici multi obsoleti. VIII *de Pœnitentia* 7, 5 *et seq*. Pœnitentiales olim obligabant. *ibid*. III. 13, 7.

Cantacuzenus (Joannes) Palamæ fautor. I, I. 12. 5.

Capitula (*Tria*). Capitula tria adversus Theodorum Mopsuestenum, Ibam Edessenum, et Theodoretum, a Theodoro Cæsariensi condita, et ab

imperatore Justiniano damnata, magnas in Ecclesia turbas excitant. V, I *de Incarn.* 18, 7. Causæ eorum condendorum fuere damnatio Origenis, privatæ Theodori cum Pelagio, Romanæ ecclesiæ diacono, simultates, occultum in Acephalos studium, et odium Synodi Chalcedonensis. *ibid.* Tria capitula Justinianus edicto damnat, eique vel invitos subscribere cogit Zoilum Alexandrinum, Ephæmium Antiochenum, et Petrum Hierosolymitanum, spe ab Theodoro facta, Acephalos, istis damnatis, statim ad concordiam redituros. *ibid.* 8. Capitulorum damnationi tredecim anathematismos Justinianus adjecit. *ibid.* Damnationi trium capitulorum subscribere recusantem Vigilium Romanum Pontificem indignissime excipit, extorquetque ab eo *Judicatum*, quo tria damnabat capitula, salva concilii Chalcedonensis reverentia. *ibid. et seq.* Instante Justiniano, Pontificeque renuente clausulam illam tollere, generalis Synodus indicatur. *ibid.* § 10. Verum ejus non expectato judicio, contra dictam fidem adversus tria capitula edictum promulgat imperator. *ibid.* § 11. Sed Pontificis victus constantia illud revocat. *ibid.* § 12. Tria capitula damnantur a generali Synodo quinta. *ibid.* § 13. Huic damnationi subscripsisse alii Vigilium aiunt, alii negant. *ibid.* § 14. Africæ, Istriæ, Liguriæ, Venetiæ, Tusciæ episcopi diu subscribere recusarunt. *ibid.*

Caput. Christi Deus. II, II. 3, 6 et III. 4, 13. Et Filii Pater. III, V. 5, 15.

In capite vigent omnes sensus, in reliquo corpore solus tactus. VI, XI. 5, 2. In capite spectari debet apta cum subjectis membris conjunctio, eminentia ad gubernandum, et vitalis influxus. VI, XII. 17, 1. Non sufficit ad orationem capitis dignitate eminere. *ibid.* § 6. Paterfamilias caput est conjugis, et totius familiæ, dum regit, consulit, necessaria parat, et erudit. *ibid.*

Carisiacense concilium. Habita Synodus in Carisiacensi palatio, anno 848, convictum hæresis Gothescalcum, paulo ante damnatum in Moguntina Synodo, et contumacem, virgis cæsum in carcerem retrudit. VI, XIII. 8. 1. Contra Gothescalci errores tria capitula in Carisiacensi concilio ab Hincmaro condita sunt. *ibid.* Divisa tum in regna, partesque et studia Gallia, novis inde tumultibus jactata est, Carisiacensia decreta propugnantibus aliis, aliis impugnantibus. *ibid.* § 2 *et seq.* Valentiæ celebrata est Synodus episcoporum 14, sex canones adversus Carisiacensia decreta sancit, adlaborante Ebbone Gratianopolitano, Hincmari æmulo. *ibid.* § 4. De Carisiacensi concilio dissidentes Gallicani antistites, Augustiniani omnes haberi voluerunt. *ibid.* 10, 1. Valentina Synodus, et quæ ejus decreta rata esse jusserunt, Lingonensis et Tullensis, verbo tenus improbarunt Carisiacensis concilii capita quatuor, reipsa cum iis consenserunt. *ibid.* Quod ex utriusque capitibus inter se collatis constat. VI, XIII. 11, 2, 5, 6 *et seq.* Districtæ in Carisiacenses censuræ non satis justæ Valentinos Patres pœnituit. *ibid.* § 7. Carisiacensia capitula, eorumque auctorem et propugnatorem Hincmarum falso pro hæreticis damnatos novus Gothescalci patronus jactat. *ibid.* 12, 2. Carisiacensis concilii decretis subscripsit primum Prudentius Trecensis, Hincmaro deinde subinfensus, eadem oppugnavit. *ibid.* § 5 *et seq.*

Caro, et secundum carnem quid sit, II, III. 3, 8 *et seq.* Carnis interitus quotuplici modo explicetur, VIII, III. *de Hierarchia* 11, 8. Sicut spiritus carni obediens, carnalis dicitur spiritualis, ita caro post resurrectionem spiritui ad nutum desserviens, dicitur spiritualis. VI, X. 6, 2. Peccati corruptelam corruptibili carni Platonici tribuebant; cum corruptibilem carnem fecerit peccatrix anima. VI, XI. 11, 2. Carnis naturam malam esse Plato censet, ex eaque cupiditatum morbos et perturbationes oriri, ejus tamen Deum auctorem agnoscit, *ibid.* Carnis corruptelæ non est causa, sed pœna peccati, *ibid.* Caro ab Apostolo pro carnis mortalitate usurpatur, VI, XII. 19, 2. Ea dicitur caro peccati, quæ ex concupiscentia et peccato gignitur. VII, XIV. 2, 3. Et quæ habet peccatum, *ibid.* § 5.

S. Carolus Borromæus. S. Caroli Borromæi sententia de frequente communione, VIII, IV, *de Pœnitentia.* 2, 3 *et seq. ibid.* 5, 5. S. Carolus Borromæus contrarius Arnaldo *ibid.* 5, 3.

Carolus Magnus. Felicem Urgelitanum Nestorii hæresim renovantem ad se accersit, et in Synodo primum, et deinde Roma, coram Adriano papa causam dicere jubet. V, I. *de Incarn.* 12, 1. Celeberrimos quosque suæ ditionis episcopos Francofurtum evocat, ad comprimendam Felicianam hæresim, *ibid.* § 2. Alcuinum doctrinæ fama celebrem accersit ex Anglia, et ad Hispanos episcopos egregiam scribit epistolam, contra Felicianam hæresim. *ibid.* Præclara illius vox de sequenda catholica traditionis regula. VI, VII. 2, 1. Capitula mittit ad Adrianum Papam de cultu sacrarum imaginum et septima synodo, VII, XV. 11, 5. Ejus nomine scriptus liber fertur contra imaginum adorationem. *ibid.* § 8. Quem non ipse, sed ejus nomine ac mandato, episcopus aliquis aut plures conscripserunt *ibid.* 12, 8. Operis inscriptio septimæ synodo bellum indicit, *ibid.* § 2. Et alteri synodo Iconoclastarum, *ibid.* 16, 1. Universales synodos se profitetur admittere, *ibid.* 12, 2. In eos invehitur qui in septimam synodum sententiam dixerunt, eamque œcumenicam nominarunt, *ibid.* § 3.

Duplex est operis præfatio, altera Caroli Magni nomine scripta, altera ab Lutherano illius operis editore addita. VII, XV. 12, 7. Non opus integrum, sed capitula ex eo excerpta Carolus ad Adrianum misit, *ibid.* § 3 et 8. Statuæ ab Hæmorroissa Salvatori positæ, et miraculis inclytæ historiam et fidem convellere nititur. *ibid.* 13, 4. Iconoclastas et eorum pseudosynodum execratur, quod imagines Sanctorum pro idolis habeat, *ibid.* 15, 3. Neque coli probat imagines, neque everti, sed ad ornatum et antiquitatis memoriam adhiberi, *ibid.* Nec illum quidem illarum usum admittit, ut rudioribus pro libris sint, *ibid.* Cultores imaginum vehementius insectatur, *ibid.* 16, 1. Latræ cultum imaginibus ab septima synodo tribui credidit, eoque nomine proscribendam censuit. *ibid.* § 2. Et ad invidiam illi conflandam, de non tribuendo imaginibus latriæ cultu multa disputat, *ibid. et seq.* Ne relativum quidem cultum, quem Mosaici tabernaculi vasis concedit, Christi et Sanctorum imaginibus tribuendum putat. *ibid.* § 3 *et seq.*

Carpocrates. Gnosticorum auctor, Jesum ex Josephi Mariæque communi conjugio cæterorum lege genitum esse docuit, V, I. *de Incarn.* 4, 4. et VII, XIV. 3, 2. In Jesum, post baptismum credidit Christum esse illapsum, V, I. *de Incarn.* 2, 4. Animamque accepisse supernorum consciam, *ibid.* Solo nomine Christianus, Judaicam superstitionem coluit. VII, XIV. 3. 2.

Casaubonus. Frequentem usum signi crucis in

primitiva ecclesia Casaubonus agnoscit, sed ejus fructum elevat, ejusque facta ope miracula dissimulat. VII, xv. 10, 3.

Cassius Marniensis episcopus, quotidianum Deo sacrificium offerebat cum lacrymis, quo rite peracto, in natali Apostolorum sancte moritur. VI, xii. 14, 12.

Cataphryges, sive Montanistæ de Trinitate an male senserint, II, i. 6, 5 et 14, 4.

Cathecumeni. Cathecumenis olim non dabatur sacramentum Dominici corporis, sed solis baptizatis. VI, xii. 13, 7. et 14, 9. Cathecumenorum pœnitentia ante Baptismum. VIII, ii *de Pœnitentia*, 14, 8.

Categoriæ. Categoriarum nomine Socrates historicus totum comprehendit Aristoteleum organum. I. *Prolegomen.* 3, 4.

Catholica fides media inter Judaicam et Gentilem superstitionem, II, ii. *Præfat.* § 4. Ejus asseverandæ firma ratio, II, iii. 11, 5.

Catholici. Catholicorum a Pelagianis dissensio, IV. *de Pelagianismo*, 4, 4.

Causa est una et suprema rerum omnium, I, i. 4, 9. Causa omnis potestate continet effecta sua, I, vii. 3, 4. Causa efficiens est principium, II, x. 12, 7. Posita est in agendi possibilitate. *ibid.* 17, 8.

Causæ divisio, II, i. 1, 1. Causa an tam late pateat quam principium, II, v. 5, 7. Divinis personis tribuitur : ita Pater causa Filii dicitur, et creaturarum per Filium, *ibid.* Maxime autem Filii, *ibid.* § 8 et 9, Patrem esse causam Latini Patres qui dixerunt. *ibid.* 5, 10.

Celsus. Epicureus verum a Christo dolorem toleratum negabat. VI, x. 5, 7. Non soli Deo libandum arbitrabatur, sed etiam dæmonibus, VII, xiv. 16, 6. Christianos suggillabat quod præter summum Deum, quem cum Judæis colerent, etiam Christum eodem dignarentur cultu, *ibid.* § 10.

Censura in propositiones quasdam Joannis de Lovanio, alias Hessels, et Michaelis Baii, IV, v *de Opificio*, cap. 13.

Censura episcopalis qualis sit, VIII, iii. *de Hierarchia*, 13, 1. Veram esse pœnam, *ibid.* § 7. Censuræ doctorum et Papæ in quo differant VIII, ii *de Pœnitentia*, 10, 4.

Cerdo hæreticus Phantasiastes, sæpius ob hæresim excommunicatus, actaque pœnitentia restitutus, in hæresim relapsus est. I, i. 4, 9. Primus duos Deos asseruit, unum bonum, alterum malum, Legem et Prophetas repudiavit, Christum boni Dei Filium venisse fatebatur, sed carnis expertem, in phantasmate, unde neque natum, neque passum revera putabat. *ibid.* Cerdo ad pœnitentiam admissus. VIII, ii *de Pœnitentia* 8, 15.

Cerinthus eadem cum Carpocrate de Christo sensit, nisi quod Judaicos ritus Christianis admiscuit, V, i *de Incarn.* 2. 4. Quæstionem movisse fertur de Circumcisione et cæremoniis, ad quam dissolvendam concilium Jerosolymis Apostoli habuerunt. *ibid.* Docuit Christum in Jesum in Jordane baptizatum descendisse, et ab eodem passo revolasse sursum, Jesum vero resurrexisse, aut resurrecturum esse. *ibid.* Transisse dicitur in Ægyptum, ibique dedisse operam philosophiæ. *ibid.* Joannes Apostolus, viso in balneis ad quas accesserat, Cerintho, « Fugiamus, inquit, ne balneum subito cadens cum Cerintho nos opprimat.» *ibid.* Solo nomine Christianus fuit, ritibus Judaicis prorsus addictus. VII, xiv. 3, 2.

Chalcedonense concilium. Œcumenica Synodus quarta Nicæam primum, tum postulantibus legatis Romani Pontificis, Chalcedonenm coacta est in causa Eutychis, anno 451. In ea Dioscorus Eutychianæ sectæ fautor acerrimus depositus est, spe restitutionis in posterum ablata. V, i *de Incarnat.* 13, 10. In concilio causam dicere noluit. *ibid.* Neque ob hæresim damnatus est, sed quod ter vocatus in concilium, venire noluisset, aususque esset in Romanum Pontificem excommunicationis ferre sententiam. *ibid.* § 13. Episcopos, qui cum Disscoro præfuerant latrocinali concilio Ephesino, in integrum restituit et in concilium admisit. *ibid.* § 12. Rejecto fidei decreto, quod Synodi jussu Anatolius condiderat, aliud concinnatum est de legatorum Romani pontificis, et Synodi sententia, in quod omnes Patres consenserunt. Sancita est illa Synodus Marciani edicto.

Nihil statuit de Eutyche, quod aliis in Synodis jure damnatum esse constabat, V, i *de Incarnat.* 13, 13 et V, v. 2, 10. Ab hæreticis vehementer impugnata illius Synodi auctoritas, Catholicis strenue propugnantibus, immota stetit. *ibid.* lib. i. 13, 14. In fidei decreto Chalcedonensi nominatim sancitum est Christum in duabus esse naturis, pro quo mendosi codices habent : *ex duabus esse naturis.* iii. 5, 11 *et seq.* Catholicum dogma quod Christus in duabus sit naturis, ab antiquis traditum, Chalcedonensis Synodus apertius est constantius professa est ad Eutychianam comprimendam hæresim. *ibid.* 7, 11. Chalcedonensem Synodum invalidam esse contendebant Scythæ monachi, nisi adderetur : *Unum de Trinitate esse passum,* de quo inter Catholicos gravis orta est contentio. v. 2, 5 et 3, 1 *et seq.* Unum de Trinitate esse passum non sancivit nominatim Chalcedonensis Synodus, sed alia ex quibus illud colligitur. *ibid.* 3, 3 *et seq.* Hymnum *Trisagium* paucis ante annis cœlitus delatum probavit, et cantavit. *ibid.* 4, 1. Definivit utriusque naturæ proprietates salvas in Christo manere, et in unam concurrere personam. v. 7, 9 et VI, vi. 15, 2.

Quaternitatem in Trinitate ab Chalcedonensi invectam Synodo Eutychiani falso jactabant. V, v *de Incarn.* 10, 8. Christum asserit perfectum Deum esse et perfectum hominem. *ibid.* 11, 6. Anonymi calumniatoris falsæ in concilium Chalcedonense criminationes diluuntur. VI, vi. 15, 2. Nicæni concilii symbolum probavit concilium Chalcedonense, eique articulum addidit de perpetuitate regni Christi. VI, xii. 18, 9.

Chaos Hesiodium quid significet. IV, iii *de Opificio* 4, 2.

Character sive Imago, vide Imago. Proprie Filio convenit, et illustrat imaginis rationem. III, vi. 5, 8. Characteres personarum divinarum. II, ii *Præfationis* § 2. Character quomodo sit Filius. III, vi. 5, 9 *et seq.* Character substantiæ quid sit. *ibid.* 6, 5 *et seq.* Character apud Apostolum, non significat hypostasim aut personam, sed figuram, aut imaginem. Sumitur tamen interdum pro personali proprietate, estque idem cum hypostasi et persona. V, ii *de Incarn.* 3, 11.

Χάρις pro supernaturali sumitur. II, x. 18, 5, et § 7.

Charistia. Cœtus et convivia privatim inter affines celebrari solita, ad sopiendas propinquorum simultates *Charistia* Romani nuncupabant. VII, xv. 17, 7.

Charitas sumitur etiam pro gratia prima et inchoata. II, x. 20, 5 *et seq.* Charitas est bona voluntas. *ibid.* 8. Charitas inchoata, inchoata justitia est. *ibid. et seq.*

Charitas Patris et Filii est Spiritus sanctus et quo sensu. III, vii. 12, 14 *et seq.* Quomodo proprie tribuitur Spiritu sancto, III, viii. 4, 7.

Charitas quid sit secundum Augustinum. IV, iii *de Pelagian.* 3, 14. Gratiam, qua præcepta servantur, veram esse charitatem, quæ est plenitudo legis, Anomi opinantur. V, i *de Lege et Gratia* 2, 4. Quod quinque argumentis probant. *ibid.* ii. 5, 1 *et seq.* Charitatis nomine sola interdum auxilia gratiæ robusta, et valida; pios alias motus voluntatis etiam rudes, et inchoatos Augustinus comprehendit. *ibid.* 2, 2 et 7, 3. Charitatem universe appellat Augustinus amorem boni, sive bonam voluntatem. *ibid.* 2, 2. Etiam timorem divinæ justitiæ ac gehennæ. *ibid.* § 4. § 4. Inter charitatem et vitiosam cupiditatem dari medium Anomi negant. *ibid.* 7, 7. Charitas vitiosæ opposita cupiditati non est vera et proprie dicta charitas, sed latius patet. *ibid.* § 5. Omnes motus divinitus ex Christi meritis inspiratos comprehendit. *ibid.* 9, 7. Variis modis usurpari ab Augustino ignorant Anomi aut dissimulant. *ibid.* § 8.

Charitas homines deificat etiam in hac vita. VI, x. 1, 10 *et seq.* Sed cumulatius in futura. *ibid.* § 11. Perfecta charitate Deo adhærens, unus cum eo spiritus est, et Deus omnia in omnibus. *ibid.* Stat perfectæ charitatis nexu perfecta in Trinitate unitas. *ibid.* Humanitas Christi charitate deificatur. *ibid.* § 12. Charitate Christo capiti membra cohærent, ab eoque vitam et incrementum accipiunt. VI, xii. 17, 8.

Charitate latius sumpta, membra lethali vulnere sauciata in Christi corpore manent. *ibid.*

Χειροθεσία cujus juris sit, et quo vocabulo exprimebatur a Judæis. VIII, iii *de Hierarchia* 5, 4. In quo differt a χειροτονία. *ibid.* ii. 6, 8 *et seq.*

Cherubim exponitur. IV, ii *de Angelis* 3, 4. Eorum officium. *ibid.* 5, 8.

Christiani. Christianos Petrus Apostolus regale sacerdotium vocat, quod non unius tribus, sicut in lege veteri, sed in omni ordine creari proxime sacerdotes possint. VIII, v *de Hierarchia* 1, 10. Christianos primævos non fuisse omnes perfectos, VIII, iii *de Pœnitentia* 10, 3. Christiani cur orent Deum ad orientem conversi, IV, ii *de Opificio* 5, 8. Eorum corpora cur Deus voluerit esse immortalia. *ibid.* iii. 10, 3.

Ungebantur chrismate Christiani, tanquam luctatores contra diabolum. VI, xi. 9, 6. Athletis multa proponuntur certamina, ut in uno victi, in aliis superent, ea lege Christiani dant nomen, et ad luctam exercentur. *ibid.* Unguntur oleo, ut invisibilis unctionis Christi participes fiant. *ibid.* § 7. Christiani Spiritum sanctum baptizati accipiunt, uti Christo baptizato supervenit Spiritus sanctus et mansit super eum. *ibid.* § 11. Tota Christiani vita crux est et sæculi fuga. VI, xii. 6, 15.

Summa religionis christianæ est mundare oculum cordis, quo videtur Deus. VI, xii. 6, 15. Christiani, quantum in ipsis est, cum omnibus hominibus pacem habent, licitisque bellis ultro abstinent. *ibid.* 7, 4. Si quales esse lex Christi jubet, tales essent Christiani, summa esset reipublicæ tranquillitas. *ibid.* § 5. Uti primis Ecclesiæ temporibus, et hodieque in electis ejusdem membris videre licet. *ibid.* § 6. Talia fuerunt integra oppida, Constantino regnante. *ibid.* Christiani *Gnostici* dicti sunt ab rerum divinarum notitia. VII, xv. 1, 7. Christianos, quod inanes Deos non colerent, *Atheos* gentiles appellabant. *ibid.* 5, 5.

CHRISTUS.

Christi corpus subtilitate Angelos superare credidit Anselmus. I, vii. 2, 7. Christus maxime qua Deum Patrem comprehendit. *ibid.* 4, 1. Christus ut homo, nullis meritis ad consortium divinitatis prædestinatus est. II, ix. 7, 8. Christum pro omnibus, etiam reprobis passum esse. II, x. *cap.* 5 *per totum* Etsi aliter alii sentiunt. *ibid.* § 1 et 3. Sed pro illis esse passum probatur ex antiquis Patribus. *ibid* § 4 *et seq.* Et ex Scripturis. *ibid.* § 9 *et seq.*

Christus quomodo legem Mosaicam perfecit. II, x. 24, 12 *et seq.* Christum Deum etiam Ariani nominabant. II, i. 3, 7. An nesciverit diem judicii. *ibid.* 3, 5 *et seq.* Quomodo sit primogenitus omnis creaturæ. *ibid.* 4, 1 *et seq.* Mediator est, et qua ratione. II, iii. 2, 5 *et seq.* Naturæ in illo duæ agunt quæ utriusque propria sunt. *ibid.* § 7. Quomodo agat secundum utramque naturam. *ibid.* § 8. In veteri testamento Deus etiam dicitur. *ibid.* § 14. Christi hypostasis composita dicitur. *ibid.* 3, 12. Non tamen ex partibus. *ibid.* § 13. Patrem rogat. *ibid.* 4, 6. Regnum ejus sempiternum. *ibid.* 5, 1. Patri qui subjiciendus sit. *ibid.* § 2. Sacerdos est. *ibid.* § 4 *et seq.* Imago est Patris. *ibid.* 5, 7 *et seq.* Deum esse quod sit filius virginis, quatenus consequens est. II, iii. 6, 3. In resurrectione generatus quomodo. *ibid.* § 7. Non est Spiritus Sanctus Filius. *ibid.* 7, 18. Humana Christi natura an sit singularis. III, iv. 9, 12 *et seq.* Christum veteribus patriarchis apparuisse multi opinati sunt. III, viii. *cap.* 2 *per totum.*

Christus cur sit laudandus. IV, v *de Opificio.* 4, 9. Unde habeat ut a seipso justitiam quodammodo naturalem et habitualem possideat. *ibid.* 6, 11. Cur sponte et libere voluerit esse impeccabilis. *ibid.* § 12. A quibus negetur idem esse qui ex Maria est, et ille qui ex Deo natus, et a quibus dicatur solum homo ex virgine natus. iv *de Pelagian.* 6, 16. An necessitatem Judæ inflixerit, quod ejus peccatum prædixerit. IV, iii *de Opificio.* 9, 2. Cur non eum a cogitato scelere represserit. *ibid.* 10, 9. Morte sua redimens genus humanum, cur suos a morte temporali non exemerit. *ibid.* ii. 10, 10 *et seq.* Quam violentiam sit expertus. *ibid.* iii. 3, 15. Cur dicatur homo cœlestis. *ibid.* i. 4, 6. Cur velle mentiri non potuerit. *ibid.* v. 3, 2 *et eq.* Quomodo dicatur peccare non posse. *ibid.* § 3. An ab omnibus Angelis adoretur. IV, ii *de Angelis.* 5, 8. Quomodo fuerit missus. *ibid.* § 10. Cur non præceperit virginitatem esse servandam. *ibid.* iii. 7, 5. Cur dixerit: pusillum gregem. III, i *de Anglelis.* 14, 10. Quatenus sit unus mediator. IV, ii. 9, 2 *et seq.* Christum esse Deum quibus argumentis probent Patres. III, i. 7, 2 *et seq.*

Fons totius gratiæ Christus, etiam iis qui Incarnationem præcesserunt auxilio fuit. V, i *de lege et gratia.* 2, 1 et ii. 8, 1 *et seq.* Christus Judæis ac gentibus Evangelii gratiam gratis obtulit. *ibid.* i. 6, 2 *et seq.* Utriusque testamenti conditor fuit, sed novi per seipsum, cujus in sensu numeratur. *ibid.* 8, 2 *et seq.* Vetus testamentum magnam fuisse comœdiam actoribus Judæis ignotam et inutilem Anomi putant. *ibid.* 12, 3.

Christus velut inter duos latrones medius contrariarum hæresum hinc inde convicia excipit. V, i *de Incarnat.* 13, 1. Christus vultus Patris. V, ii *de Incarn.* 10, 13. Christum esse Spiritum Sanc-

tum Carpocrates docuit, et ad Jesum in Jordane descendisse, rursusque in cœlum eo, postquam passus est relicto, avolasse. V, I *de Incarn.* 2, 4. Christum esse virtutem cœlestem, quam et Spiritum sanctum nominabant, Ebionitæ putaverunt, et in Jesum, Josephi et Mariæ filium descendisse. *ibid.* § 6 et 7. Quod et alii hæretici fabulati sunt. *ibid.* 4, 8. Christum ab Jesu diversum statuerunt *Docetæ*, *ibid.* 2, 4 *et seq.* et 4, 8, et III. 11, 2. Christos duos Marcio statuit, revelatum unum ad salutem gentium, revelandum alterum ad restaurationem Judæorum. V, I *de Incarn.* 4, 11. Christum ex Josephi et Mariæ conjugio, communi lege satum fuisse, veteres hæretici docuerunt, *ibid.* 2, 3 *et seq.* Quos Irenæus redarguit. V, III *de Incarn.* 6, 10. Christum θεανδρὸν et θεανδρίτην dici veteres non probarunt. VI, VIII. 10, 2. Christum θεοφόρον libenter appellabat Nestorius, ex quo vocem illam deinceps catholici suspectam habuerunt. VI, VI. 17 *ad Anath.* 5.

Christi nomen ab unitione ducitur. VI, XI. 8, 1 *et seq.* et V, III *de Incarn.* 9, 13. Ut et Messiæ nomen apud hebræos. VI, XI. 9, 3 et VII, XVI. 6, 2. Unctus est Christus divinitate. VI, XI. 8, 1. Et Spiritu Sancto. *idib.* § 2 *et seq.* Verbum ante assumptam carnem Christum et unctum fuisse, Jesu vero nomen, eidem homini facto convenire, Justinus existimat, nec ab eo abhorret Ambrosius *ibid.* § 9. Neque Verbum seorsim, neque homo seorsim, sed Verbum caro factum Christus est. *ibid.* § 11. Nec nisi prophetice Verbo tribuitur ante carnem assumptam. *ibid.*

Et Verbo seorsim, et homini seorsim, et personæ ex Verbo et homine compositæ. Christi nomen tribuebat Nestorius, Cyrillo et aliis catholicis reclamantibus. VI, XI. 8, 10. Non est naturæ nomen, sed personæ ex, et in duabus naturis subsistentis. *ibid.* § 12. Christus proxime duas naturas significat. *ibid.* Nunc pro sola divina, nunc pro sola humana usurpatur. *ibid.* Pro sola divina natura sumpsere Patres aliquot. *ibid.* § 13. In usurpandis Jesu Christi nominibus, rationem habuerunt Patres, quibuscum agerent hæreticis. VI, XI. 9, 2. Christi nomen non est proprium, sed earum functionum commune, ad quas mystica unctio addebatur, velut regis. *ibid.* § 3, et Sacerdotis. *ibid.* § 3 et 5, et Prophetæ. *ibid.* § 4. Quas omnes, quia Verbum incarnatum perfectissime sustinet, Christi nomen subi proprium fecit. *ibid.* § 3 *et seq.* Unctio Christi regiam ejus potestatem significat, non temporalem sed æternam. *ibid.* § 3. Non est unctus Jesus ut Deus aut rex fieret, sed ut nos Deos ac reges faceret. *ibid.* § 4. Christus non est proprium nomen, sed accidens. *ibid.* Unctionem qua Christus a Patre unctus dicitur, alias spiritualem, alias corporalem Tertullianus fuisse docet. *ibid.* § 5. Christus caput, et Christus corpus ungitur ad luctam contra dæmones. *ibid.* § 6. Angelus cum Jacobo luctatus Christi figura fuit. *ibid.* Alia proprietas Christi, olei et unctionis symbolo declaratur, quod sit lumen verum illuminans omnes homines, *ibid.* § 7. Unctus dicitur oleo lætitiæ præ consortibus suis, quo singularis Christi sanctitas et indefectibilis declaratur. *ibid.* Statim ut Verbum caro factum est, Christus fuit divinitatis unctus plenitudine, non tum factus, cum in Jordane baptizatus est. *ibid.* § 8. Non primum Christus unctus est Spiritu Sancto in baptismo, sed mysticam accepit unctionem, qua reconciliatus humano generi Spiritus Sanctus significabatur in hominibus remanere, a quibus Adamo peccante recesserat. *ibid.* § 9 *et seq.* Loci difficiles Cyrilli de Christi sanctificatione in baptismo explicantur. *ibid.* Illapsus Spiritus Sancti columbæ specie manentis in Christo baptizato, non fuit nova Christi sanctificatio, sed signum Joanni Baptistæ datum, de conferendo per Christum Spiritu Sancto. *ibid.* Visibilis ille descensus Spiritus Sancti, complementum dicitur unctionis Christi, quia Messiæ et Christi munus exequi cœpit a baptismo. *ibid.* § 11 *et seq.* Unctio præcipua Christo collata in præmium virtutis a Psalmista dicitur, quod non de prima sanctificatione, sed de actuali sanctificandorum hominum functione intelligitur. *ibid.* § 13. Alia ejusdem loci interpretatio. *ibid.* Cum habere consortes Christus dicitur, humana ejus indicatur natura. *ibid.*

Cum de Christo dicuntur contraria, videndum quid, secundum quid dicatur, velut eum se judicare negat, et omne judicium Filio datum asserit. VI, XII. 3, 6. Christus ex Mariæ partu non sumpsit originem. *ibid.* 11, 8. Christus sceptrum dicitur magnitudinis Dei. *ibid.* 6, 2 et 15, 6. Quæ de alterutra natura dicuntur absolute, uni Christi personæ conveniunt, quæ vero formaliter et reduplicative, unius naturæ propria sunt. VI, IX. 9, 3. Ex triplici Adami statu, in quo fuit ante peccatum, in quo esse debuit si non peccasset, et in quo fuit post peccatum, proprium aliquid Christus habuit. VI, X. 4, 6. Christus est æternus, licet ejus humana natura initio non careat. *ibid.* 10, 6. Christum per maternum latus in lucem prodiisse quidam opinati sunt, quos Damascenus refellit. VII, XIV. 6, 5.

CHRISTUS DEUS.

Christi divinitatem Judæi funditus negant. V, I *de Incarn.* 2, 1. Negant Ebionitæ qui divinos honores Christo tribuunt. *ibid.* § 2 *et seq.* Christum nomine tenus Deum confessus est Paulus Samosatenus, eumque ex Mariæ partu putavit duxisse initium. *ibid.* 3, 1 *et seq.* Deum ab æterno fuisse dixit non natura sed prædestinatione. *ibid.* § 4. Christum ex Maria merum hominem natum, Verbum e cœlo efficax sed transitorium accepisse, non statim ab ortu, sed ex operum profectu ac meritis. *ibid.* Sabellius homini Christo irradiationem quamdam divinitatis tribuit, qualem esse Dei Filium asserebat, negabatque cum natura personave ulla divina ipsum vera societate conjunctum. *ibid.* § 5 et 7. Hujus insistens vestigiis Marcellus Ancyranus, homini Christo Verbum conjunxit, sed ἀνυπόστατον et transiens, neque Filium prius esse voluit quam de Virgine nasceretur. *ibid.* § 10. Verbum in Christo inoperatum, suoque perfunctum munere, rediturum tandem ad Patrem, et a Christo recessurum credidit. *ibid.* § 11. Ejus discipulus Photinus nonnihil de Verbo diversum a magistro commentus est, Christi divinitatem cum illo sustulit. *ibid.* § 12. Sabelliani unam Trinitatis uti naturam sic et personam esse voluerunt, eamque suscepta carne passam esse, unde Patripassiani dicti sunt. V, I *de Incarn.* 5. *et seq.* Contra quos in symbolo additum Patrem invisibilem et impatibilem esse. *ibid.* § 3. Patibilem quoque divinitatem Christi fecerunt Ariani, nec ejusdem cum Patre substantiæ. *ibid.* § 4 *et seq.* Priscillianistæ. *ibid.* Apollinaristæ qui Christi divinitatem consubstantialem Patri et carni, patibilem, circumcisam et mortuam esse dixerunt. *ibid.* 6, 1 *et seq.* Ex

virgine sumpsisse exordium. *ibid.* 7, 11. Virginem tamen negarunt esse Deiparam. *ibid.* § 13. Animam Christi Verbo conjunctam ab initio mundi credidit Origenes ejusdemque cum illo esse substantiæ. *ibid.* 15, 5 *et seq.* Christum ex qualicumque commercio cum Dei Verbo, Deum dici Nestorius censuit; Deum autem negavit hominem esse factum, sed in hominem descendisse, et in eo inhabitasse. *ibid.* 7, 13 et 9, 1 et v. 10, 1. Itaque Mariam negavit esse Deiparam. V, I *de Incarn.* 7, 4 *et seq.* et 9, 1 *et seq.* et VI, VI. *cap.* 17. *Anath.* 1 *et seq.* Nestorio dux et auctor hujus in Christum, et Mariam Dei genitricem impietatis fuit Theodorus Mopsuestenus. V, I *de Incarn.* 11, 10 *et seq.* Christum in ordinem Pelagiani redegerunt, negaruntque natum esse Deum, sed suis meritis ad aliquod divinitatis consortium post resurrectionem pervenisse; posseque quemlibet suis viribus sibi parare, quidquid sibi, ac cæteris Christus suo labore meruisset. *ibid.* 12 *et seq.* Ambigue de Christi divinitate sensit Eutyches, ex eaque et carne unam conflatam esse naturam. *ibid.* 13, 2 et 14, 6 *et seq.* Cujus ex schola Petrus Cnapheus, appendice ad Trisagion addita, palam professus divinitatem esse passam, Theopascitarum hæresi dedit initium. *ibid.* 17, 8. Nestorianam in Christum ejusque genitricem Virginem blasphemiam renovavit nuper Faustus Socinus, Christum negavit esse Deum, aut antequam ex Maria nasceretur, exstitisse. VII, XVI. 1, 1 *et seq.*

Ad asserendam Christi divinitatem contra Cerinthum et Ebionem postremus Joannes evangelium scripsit. V, I *de Incarn.* 2, 6, VII, XVI. 2, 4, et 3, 2 *et seq.* Christi divinitas demonstratur ex Scripturis. VII, XVI. 1, 3 *et seq.* Frustra reclamante Socino. *ibid.* 3, 6. Demonstratur ex Synodis. V, I *de Incarn.* 8 *toto cap.* et 12, 2, et 13, 3 *et seq.* et 18, 13. Asseritur unanimi Patrum consensu. *ibid.* 8, 2 *et seq.* 11, 8 *et seq.* VII, XVI. 2, 3 *et seq.* Catholica initii evangelii Joannis de Christi divinitate expositio ab Socinianis cavillationibus vindicatur. VII, XVI. 3, 5 *et seq.* Christi divinitatem probavit impensa omni hominum generi salus. VI, VI *de Incarn.* 2, 6. Miracula ministerio corporis patrata. VI, VI, 14, 6. Servata matris in partu virginitas. VII, XIV. 6, 3. Vivifica crucis virtus. VII, XV. 10, 9. Exhibitus Christo latriæ cultus. *ibid.* 3, 7 *et seq.* et 10, 11 *et seq.* Christum esse Deum non metaphorice, sed vere et proprie; fidei est regula. VII, XVI. 2 *toto cap.* Christus in ipso virginali conceptu factus est essentialiter Deus. V, III *de Incarn.* 4, 8, et VI, XI. 2. 9. Neque tamen inde sumpsit exordium. VI, XII. 12, 8. Deus est natura, quia divina Verbi natura humanæ sociata est. V, V *de Incarn.* 1. 1 *et seq.* Et utraque eodem virginis partu edita. *ibid.* § 2 *et seq.* Naturam hominis a divina susceptam non satis catholice negare visus est Gilbertus Porretanus. *ibid.* Incarnatam divinam naturam indubitanter Patres asserunt, Cyrillo præeunte. *ibid.* § 4. Cui addendum nonnulli putant : in una suarum hypostaseon. *ibid. et seq.* Non est incarnata, ac ne potuit quidem, divina natura, qua est tribus personis communis. *ibid.* § 6. Christus Dei virtus, est sua divinitas. *ibid.* § 3. Deus in homine Christo non inhabitans, aut inoperans, sed revera homo factus est. VI, VII. 2, 5. Et pro nobis passus. *ibid.* § 2. Homo in Christo non est Deus formaliter, sed personaliter. VI, X. 10, 5. Quatenus divinæ hypostasis fit particeps. V, III *de Incarn.* 13. 5. De Christo in Deos Romanos asciscendo retulit ad senatum Tiberius. VII, XIV. 18, 10.

CHRISTUS HOMO.

Quæ hominis erant propria, Apostoli initio de Christo prædicarunt, quia in eo nihil præter hominem Judæi agnoscebant. V, I *de Incarn.* 2, 1. Christum hominem esse *Docetæ* negaverunt, et in solo phantasmate, mortalium oculis illusisse, et specie sola natum ac passum. *ibid.* 4, 1 *et seq.* Ex iis Christum hominem nonnulli esse dixerunt, natum tamen, aut passum putarunt specie sola. *ibid.* Christum putative tantum hominem, et in phantasmate venisse docuerunt Simonis magi discipuli. *ibid.* § 4. Itaque passum negabant, sed pro eo Simonem Cyrenæum. *ibid.* Unde consequens esse putabant, martyrium Christi causa non esse subeundum. *ibid.*

Christum alium ab Jesu statuebat Valentinus : et Christum ab Unigena procreatum, Jesum ab Æonibus simul omnibus. Hunc Soterem et Christum nominabat, per Mariam Virginem transisse dicebat, tanquam per canalem, nihil inde sumpsisse. V, I *de Incarn.* 4, 6. Ophitæ, serpentem a quo seducta est Eva, Christum esse dicebant, colebantque; Jesum vero, virginis Mariæ filium execrabantur, in quem tamen Christum descendisse volebant. *ibid.* § 8. Christum quoque illum serpentem exitialem esse dicebant Manichæi, proque Deo colebant, quem ludificandis hominum sensibus humanæ carnis specie apparuisse dicebant, mortem ac resurrectionem simulasse. *ibid.* § 13. Christum neque prius exstitisse Priscillianistæ putaverunt, quam ex virgine nasceretur, neque in vera hominis natura natum esse. *ibid.* § 15. Christum verum esse hominem neque Arius credidit, neque Apollinaris. V, I *de Incarn.* 5, 6 *et seq.* Verum et perfectum hominem esse Christum non credidit Eutyches, ejusque corpus humanum esse dixit, non tamen hominis. *ibid.* 14, 3. Humanam Christi naturam absorptam a divina, et in eam conversam Eutychiani docuerunt. *ibid.* 14, 7 et 15, 8. Alii ante, alii post resurrectionem. VI, X. 7, 1 *et seq.* Alii confusam cum divina, non primo statim conceptu, sed post resurrectionem. *ibid.* Alii factam ex humana divinaque unam naturam compositam, qualis est hominis ex anima et corpore. V, I *de Incarn.* 14, 8. Veram hominis naturam contra Eutychianam tuetur perfidiam vox θεοτόκον. *ibid.* § 11 et 12. Probant passiones. VI, X. 3, 4. In crucis passione, sustinuisse dolores, non divinitate, sed carne et anima rationali statuit Romana synodus sub Damaso Papa. *ibid.* 4, 7.

Christo nihil defuit de plenitudine perfectionis humanæ. VI, VI *de Incarn.* 11, 1. *Toto capite* et 12, 1 *et seq.* Christus verus ac perfectus homo fuit ex anima rationali et humano corpore compositus. *ibid.* 11, 1. Veritatem assumptæ carnis scripturæ manifeste loquuntur. *ibid.* § 2. Institutio Eucharistiæ astruit. *ibid.* Deus Verbum multis de causis dicitur potius caro factus, quam aut anima, aut homo. V, IV *de Incarn.* 2, 8. Christus profecit sapientia, quia ejus humanitas paulatim apparuit sapientior. V, V *de Incarn.* 13, 6. Deus Verbum proprium corpus assumpsit, tanquam instrumentum ad opera divina. VI, VI. 14, 5 *et seq.* Naturam humanam induisse Verbum dicitur, ut sine ejus mutatione, alterius ad eum naturæ facta intelligatur accessio. VI, VII. 13, 5. Multiplex ejus vocis opportunitas. *ibid. et seq.* Nonnulla ejus cautio. *ibid.* § 7. Humana Christi natura Verbi

sponsa dicitur. *ibid.* § 8. Quid in ea voce cavendum *ibid.* In humanitatem Christi multa competunt ornamenta, quod assumpta caro sit Verbi propria. VI, x. 1, 3. Quidquid agit aut patitur humanitas, Verbo ut proprium tribuitur, sicut unicuique, quod in proprio corpore facit aut sustinet. *ibid.* et § 4.

Deificata et vivifica fit humanitas, quia Verbi propria. VI, x. 1, 4 *et seq.* Ista deificatio supersubstantiatio dicitur. *ibid.* § 5. Charitati tribuitur. *ibid.* § 12. Transisse dicitur humanitas in divinitatem. *ibid.* § 6. Duo cavenda in ista deificatione, ne vel sola habitudine definiatur. *ibid.* § 13. Vel conversione in divinitatem. *ibid.* § 14. Cum deificata Christi caro dicitur, Deus non præcise significat essentiam, sed qua subsistit in Verbo. *ibid.*

Humanæ Christi naturæ concupiscentiæ morbus non adhærit, sed solæ affectiones inculpatæ. VI, x. 1, 9 et 3, 5. Quas vita mortali exutus deposuit. *ibid.* 1, 10. Christus homo propter unionem divinitatis, habuit in potestate affectiones corporis sui, et imperium in res omnes creatas. *ibid.* 4, 4 *et seq.* Dolores sustinuit in cruce. *ibid.* § 7 et 5, 5 *et seq.* Dolores sine sensu doloris pertulisse Christum, visus est existimasse Hilarius. *ibid.* 5, 2 *et seq.* Et miracula conceptui de Spiritu Sancto tribuisse. *ibid.* § 3. Hilarii verba pie Magister sententiarum et alii interpretantur. *ibid.* § 4. Hilarium retractasse verba illa Guillelmus Parisiensis affirmat; quod ex ejus scriptis asseritur. *ibid.* § 5 *et seq.* Impassibilitatem quoque tribuisse visus est Dionysius Alexandrinus. *ibid.* § 7. Et Clemens Alexandrinus. *ibid.* § 8 et Monotheletæ. *ibid.* Quos in synodo Romana castigat Martinus Papa. *ibid.* § 9. Quia Deus et Angeli humana specie apparuerunt, cum homines non essent, ut se verum Christus probaret hominem, conceptu genitus, partu editus, cibo nutritus, diserte in Scripturis memorari voluit. VI, VIII. 8, 11.

Christus qua homo est, ubique a catholicis constitui falso Calvinus et Beza ariolantur. VI, x. 6, 4. Constituitur a Lutheranis. *ibid.* 7, 3. Ubiquistæ dici nolunt. *ibid.* Sed majestatis Christi assertores. *ibid.* § 4. Fatentur nusquam in Scripturis haberi humanitatem Christi esse ubique, sed ex aliis ejus dictis id colligi. *ibid.* Humanitas Christi posset divinitus ubique poni, nec tamen esset immensa immensitate divina. *ibid.* et VI, XI. 10, 10. Humanitatem Christi non esse ubique, sed certo circumscriptam loco catholicus consensus indubitatum facit, et contrarias hæreses, anathemate damnat. VI, x. 7, 5. Demonstratur ex Scripturis, Christum, qua homo est, nec fuisse, dum hic viveret, nec nunc esse ubique. *ibid.* § 6 et 8. Idipsum conficitur ex synodicis decretis. *ibid.* § 9 et 10. Ex Monophysitarum errore manavit ubiquistarum hæresis, circumscriptam hominis Christi naturam, cum divina Verbi natura confundentium. *ibid.* Christum Deum esse immensum, circumscriptumque hominem Patres Græci diserte profitentur. *ibid.* 8, 1 *et seq.* Idipsum Latini Patres contestantur. *ibid. cap.* 9 *toto cap.* Christus qua homo, et loco circumscriptus, missus et Apostolus dicitur. *ibid.* 8, 1 *et seq.* Sedere ad dexteram Patris. *ibid.* § 3. Præsens est divinitate ubi corpore abest. *ibid.* § 5 et 9, 1 *et seq.* Sine detrimento hypostaticæ unionis. *ibid.* 8, 7 *et seq.* et VI, IX. 9, 9. Christus, qua homo est, circumscriptus est omnibus modis, quibus corpus circumscribi potest. VI, x. 8, 11. Eam corporis sui præsentiam Christus exhibet, quam requirit mystici corporis salus, visibilem dum patiendum fuit, invisibilem in sacramento, ad nutrienda sui corporis membra. *ibid.* 9, 10. Neque æternitas, neque immensitas, humanitati Christi communicata est, unione hypostatica. *ibid.* 10, 6. Totus Christus ubique est, sed non totum, quod Christus est. VII, XIII. 17, 9. Christus homo gratiæ totius a Deo producendæ causa est instrumentalis. VII, XIV. 8,6. Non dedit Christus humanitati suæ quidquid dare potuit, quodque decuisset, sed quod erat congruum secundum ordinem divinæ sapientiæ. *ibid.* § 9 *et seq.* Homo, vel hic homo factus est Deus, ex veterum Patrum usu recte dicitur : dici tamen D. Thomas non probat. VI, XI. 14, 10.

ANIMA CHRISTI.

Solam Christi animam Verbo copulatam credidit Origenes, V. I *de Incar.* 1, § 2 et 4. Idque antequam infunderetur corpori. *ibid.* 15, 6. Animam non nostri similem, sed supernorum consciam Carpocrates tribuit. *ibid.* 2, 4. Animam ex toto Christo sustulerunt Ariani *ibid.* 4, 5 *et seq.* Ario duce, qui cum Origene quoque sensit, Christi animam de cœlo delapsam, corpore antiquiorem esse. *ibid.* et § 9. Nullam primum, tum mentis expertem animam Christo tribuit Apollinaris. *ibid.* 6, 5 *et seq.* et V, V *de Incarn.* 11, 1. Eidem voluntatem Monotheletæ ademerunt. V, I *de Incarn.* 20, 2 et 21, 7 *et seq.* Animam Christi in carnem esse conversam hæretici veteres opinati sunt. V, III *de Incarn.* 9, 11.

Animam humanam Christo tribuunt sacræ litteræ. V, V *de Incarn.* 11, 3. Non metaphorice. *ibid.* Neque mentis aut voluntatis expertem haberi synodica decreta patiuntur, V, I *de Incarn.* 6, 16 *et seq.* et V, V *de Incarn.* 11, 5 *et seq.* Eamdem rationalem et perfectam Patres asserunt. V, I *de Incarn.* 5, 5 *et seq* et V, V *de Incarn.* 11, 4 *et seq. reliquo capite.* Arianorumque et Apollinaristarum argumenta convellunt. V, V *de Incarn.* 12, 1 *et seq. toto capite.* Anima potius quam corpus assumi debuit. *ibid.* 11, 12 *et seq.*

CARO [CHRISTI.

Christum in carne venisse negarunt Phantasiastæ, quos Joannes Apostolus Antichristos appellat. V, I. *de Inc.* 4, 1. Quorum princeps Simon magus, se, quem Deum ac Jesum mentiebatur, specie sola Judæis apparuisse dixit, neque quidquam ab illis vere passum. *ibid.* § 2 *et seq.* Eo duce veram carnem negarunt Valentiniani. *ibid.* § 7 *et seq.* Manichæi, qui apparentem carnis speciem ipsam esse Christi divinitatem putaverunt. *ibid.* § 13. Et Monotheletæ. *ibid.* 21, 3 et VI, x. 3, 2. Veram Christo carnem, sed non ex Virgine genitam, e cœloque allatam, ac sideream affinxerunt, Valentinus. V, I *de Incarn.* 4, 6. Apelles. *ibid.* § 14. Apollinaris, qui Verbi modo partem docuit in carnem esse mutatam. *ibid.* 6, 5 *et seq.* Patri consubstantialem, et passam tamen ac mortuam. *ibid.* § 8. Modo coæternam Verbo finxit. *ibid.* 6, 9. Alias mortalem ex Virgine prodiisse, sed factam continuo immortalem. VI, x. 3, 6. Cœlestem itidem Christi carnem Theopaschitæ putaverunt, in divinitatem mutatam, et tamen vere passam. V, I *de Incarn.* 17, 7 *et seq.* Cœlesti satam semine finxit novus Apellites, longe antequam ex Maria

nasceretur, extitisse. *ibid.* 4, 5 et VI, xii. 12, 5. Tertullianus vero in carne veteribus apparuisse Christum, non ex sideribus, sed ex nihilo facta credidit. V, ii *de Incarn.* 4, 15. De Christi carne variam protulit Eutyches sententiam. Nostræ similem fuisse negavit. *ibid.* 13, 2 et 14, 2 *et seq.* Carnem Christi alias ex Virgine genitam credidit, aliase cœlo delatam. *ibid.* 14, 3. Eutychiani contrarias in factiones divisi sunt, asserentibus aliis corruptibilem fuisse Christi carnem, negantibus aliis et incorruptam profitentibus. *ibid.* 17, 11. Vilem ac deformem fuisse Christi carnem docuit Clemens Alexandrinus. V, iii *de Incarn.* 6, 12 et VI, x. 5, 11. Aliique. *ibid.* Universe accipientes quod de Christi passione dictum est ab Isaia. *ibid.* § 12.

Christi caro, dum in terris viveret, eximia pulchritudine ac majestate conspicua fuit. VI, x, 5, 12. Vera fuit Christi caro, ac nostræ similis. V, vi *de Incarn.* 11, 2 et 13, 1 *et seq.* Non ex nihilo, sed ex Maria Virgine genita *ibid.* 11, 4 et 7, et 14, 1 *et seq. toto capite*, et 15, 1 *toto capite*, et 16, 1 *et seq. toto cap.* et 18, 1 *et seq. toto cap.* et 19, 1 *et seq. toto capite.* Christi caro unitione substantiva, facta est Verbi propria. VI, x. 1, 1. Tam ejus propria, quam sua cujusque. V, iv *de Incarn.* 7, 6 et VI, x. 1, 1 *et seq.* Ecclesia non est eo modo corpus Christi, quo propria ejus caro. V, i *de Incarn.* 1, 3.

Christi caro, quia Verbi, ac vitæ propria, duplicis vitæ principium nobis est. VI, vi. c. 17 *ad anath.* 11 et VI, x. 2, 1 *et seq.* Quod tactu corporis facta miracula probant. *ibid.* § 3. Illuminandi quoque vim habuit. *ibid.* § 2. Et sanctificandi. *ibid.* § 4. Nestorii calumnia ex Christi verbis illis petita : *caro non prodest quidquam*, diluitur. *ibid.* § 5 et 6. Christi caro unum cum Verbo facta est. VI, x. 2, 4. Neque tamen illi consubstantialis. *ibid.* § 8. Aut non consubstantialis nostræ. *ibid.* § 9. Christi caro corruptionem admisit, quam Græci φθορὰν nominant, non eam quæ διαφθορὰ dicitur, estque ultima rei dissolutio. *ibid.* 3, 2. Christi carnem ante resurrectionem incorruptibilem fuisse, nec nisi dispensatorie et miraculo passam esse catholici quidam censuerunt. *ibid.* § 3 et 4, 1. Quia sine peccato concepta est. *ibid.* Naturaliter passam esse catholica regula docet. *ibid.* 3, 4 et 4, 4. Christi miracula divinitatem, passiones, carnis veritatem probabant. *ibid.* Quæ causa fuit assumendæ carnis, eadem et patibilis assumendæ fuit. *ibid.* 3, 6. Passiones carnis assumpsit, cum cohibere posset. *ibid.* Mortuus est in carne, cum mortis debitum non haberet. *ibid.* § 9 *et seq.* Corporis Christi post mortem putredinem ac dissolutionem, non incorruptibilitas carnis, sed resurrectionis celeritas prohibuit. *ibid.* § 10. Christi caro Adamæ ante peccatum similis, voluntate, non necessitate morti, exterisque inculpatis affectionibus obnoxia, senescendo mori potuit. VI, x. 3, 11 et 4, 4 *et seq.*

Caro Christi mortalitate posita, in divinitatis gloriam ita concessit, ut esse vera caro non desierit. VI, x. 6, 1. Perfectam incorruptibilitatem ne corrupticolæ quidem ipsi, nisi post resurrectionem tribuerunt. *ibid.* § 2. Veritatem carnis post resurrectionem mansisse Christus ex vulnerum cicatricibus et aliis signis probavit. *ibid.* Corpus Christi post resurrectionem subtilius esse cœlestibus spiritibus Anselmus opinatur. *ibid.* 6, 3. Illa subtilitas ex corporum solidorum penetratione colligitur, quam ipso ortu ex Matre Virgine exhibuit, *ibid. et seq.* Eam Sacramentarii ne post resurrectionem quidem agnoscunt. *ibid.* Noluit Christus ante resurrectionem sese per opposita corporum moles penetrare, ne susceptæ carnis fidem minueret; fecit post resurrectionem, ut suum corpus probaret factum resurgendo spiritale. *ibid.* 5 *et seq.*

Christi caro est salutare Ecclesiæ pabulum. VI, xii. 17, 4. Christi corpus incorruptum in sepulcro, incorruptionem mundo restituit. VI, xiii. 16, 2. Sanctum a propheta dicitur. *ibid.* § 4. Caro Christi gratia per Spiritum Sanctum sanctificata est. VI, xi. 7, 3 et 5, 9 *et seq.* Conceptio carnis Christi non carnalis, sed spiritualis fuit. *ibid.* 9, 11. Sanctitate compacta et digna effecta quæ Deo uniretur. *ibid.* § 14 et 11, 5. Non fuit caro peccati, quia non ex concupiscentia, aut nuptiali commercio, sed de purissima Virgine generata est. VI, xi. 11, 3 *et seq.* et VII, xiv. 2, 2. Carnis naturam ex Adamo, non culpam Verbum assumpsit. VI, xi. 11, 5 et 12, 2. Carnem Christi quamvis sine peccato, peccatricem tamen Patres aliqui significare visi sunt. *ibid.* § 1 *et seq.* Veram Christi carnem diserte Scriptura sacra asserit. VI, vi *de Incarn.* 11, 2. Christi caro ex unitione cum Verbo vim sospitatricem et vivificam traxit. VI, xi. 7, 7. Etiamsi caro Virginis fuisset caro peccati, non necesse esse Christi ex ea genitam esse carnem peccati. *ibid.* 12, 3. Levi caro decimata est in Abrahamo, Christi caro decimata non fuit. *ibid.* § 5.

UNUS CHRISTUS DEUS ET HOMO.

Christus ex Deo Patre Deus, ex Virgine matre homo, utrique parenti consubstantialis est. V, i *de Incarn.* 2, 4. Unus et idem est Deus perfectus et homo perfectus. V, ii *de Incarn.* 2, 5 *et seq.* et V, iii *de Incarn.* 5, 3 *et seq.* Etiam in cœlo. VI, vii. 2, 6. Ex duabus, in duabus, et duæ naturæ unus est Christus. V, ii *de Incarn.* 2, 7 et V, iii *de Incarn.* 5, 10 *et seq.* et 10, 9 *et seq.* Unum ex et in duabus naturis esse Christum probatur ex Scripturis. V, iii *de Incarn.* 6, 3 *et seq.* Ex Synodis. *ibid.* § 6 et VII, xvi. 2, 13. Ex Patribus V, iii *de Inc.* 6, 7 *et seq. reliquo cap.* 7, 1 *et seq. reliquo cap.* VII, xvi. 2, 4 *et seq.* Et ex rationibus theologicis, ex Dei hominisque functionibus propriis. V, iii *de Incarn.* 6, 12. Ex accessione servilis formæ ad Dei formam. *ibid.* § 14. Ex inhabitante in Christo plenitudine divinitatis. *ibid.* Ex ratione capitis. *ibid.* § 15. Ex gemina nativitate. *ibid.* 7, 1 et 5 et 10. Ex Incarnationis mysterio. *ibid.* 6, 16 et 7, 2. Ex immutabilitate Verbi incarnati. *ibid.* 6, 16 *et seq.* Ex matris virginitate. *ibid.* 7, 3 et 8 et 10. Quod unus sit Dei hominisque filius. *ibid.* § 1, 8, 9 *et seq.* Ex unitione. V. iii *de Incarn.* 8, 1. Ex unitionis effectu. *ibid.* § 2 *et seq* Ex unius Christi proprietatibus diversis. *ibid.* 4 *et seq.* Ex consubstantialitate cum utroque parente. V, iii *de Incarn.* 6, 13 et 8, 3 et V, vi *de Incarn.* 11, 10.

Ex duabus Christi naturis una simplex fieri non potuit. V, iii *de Incarn.* 6, 1 *et seq.* Unam finxerunt Monophysitæ, conversione alterius in alteram. *ibid.* § 2. Ex Scripturis et Patribus refelluntur. *ibid.* § 3 *et seq.* Unam Verbi et carnis naturam compositam, qualis est hominis ex anima et corpore, Monophysitæ minus hebetes affirmarunt. *ibid.* 9, 1 *et seq.* Ex parte Patri, et ex parte matri consubstantialem. V, i *de Incarn.* 17, 9. Quod commentum Patres rejiciunt. V, iii *de Incarn.* 9, 5 *et seq.* et 10, 9 et VI, viii. 11, 4 *et seq.* Utroque

natura Christi perfecta est, neque partis est loco. V, III *de Incarn.* 9, 8 *et seq.* et 0, 2 *et seq.* Unde Christus absolute Deus dicitur, et homo absolute, et utrumque de altero in recto prædicatur. *ibid.* 9, 10 *et seq*

Nullum Christo nomen tribuitur quod in unam naturam compositam conveniat. V, III *de Incarn.* 9, 11. Christus proxime duas ex quibus constat, significat. *ibid.* § 15. Una Christi natura neque communis fingi potest, neque singularis. *ibid.* § 14. Neque ad hoc valet similitudo hominis ex duplici natura compositi. *ibid.* 10, 1 *et seq.* Unam Christi naturam ex duabus compositam nullus Patrum affirmat, plures negant. *ibid.* § 9 *et seq.* Si duæ Christi naturæ in unam compositam convenissent, Christus neque Deus esset, neque homo. *ibid.* § 10 et VI, VI. 6, 3. In duabus perfectis naturis constat, citra divisionem, aut confusionem. V, III *de Incarn.* 1, 17. Sola post unitionem dirimi cogitatione possunt. VII, XV. 18, 2. Binarium in Christo naturarum excludebant Monophysitæ, ne ex numero sequeretur divisio. V, IV. 4, 1 *et seq.* et 5, 1. Qui scrupulus catholicos nonnullos movit, ut ab Incarnationis mysterio numerum ablegarent. V, III *de Incarn.* 4, 1 *et seq.* Divisionem numerus non requirit, sed differentiam, quæ in Christi naturis unctis manet. V, IV *de Inc.* 3, 7 *et seq.* et VI, VI. 5, 2.

Naturarum in Christo numerus ad quantitatem discretam pertinet. V, IV *de Incarn.* 4, 10 et 5, 1. Ad continuam aliqui revocant. *ibid.* § 2. Non sic ad discretam quantitatem pertinent, ut non sint unitæ subtantivo nexu. *ibid.* § 3. Naturas Christi duas ne cogitatione quidem Patres aliqui volunt. *ibid.* 10, 5.

Christus naturam divinam communem habet, humanam individuam et propriam. VI, VI *de Incarn.* 5, 3. Secundum utramque proprietatibus individuis ab cæteris personis divinis et humanis distinguitur. *ibid.* § 4. Christum ex duabus naturis et tribus substantiis constare Patres aiunt. *ibid.* 13, 1 *et seq.* Ex tribus dici substantiis non probat Benedictus secundus, Toletana Synodus probat. *ibid.* § 2. In Deo una est substantia, tres personæ, in Christo tres substantiæ, una persona. *ibid.* § 3. Christus ex duobus naturis proxime componitur, ex tribus substantiis remote et improprie. *ibid.* § 4. Contra hæreticos negantes animam a Verbo esse susceptam, trium substantiarum, quæ vere Christo insunt, meminisse Patres oportuit. *ibid.* § 5.

Unus est Christus, Deus et homo, Dei hominisque filius. VI, VII. 2, 2. Dei Filius in assumpto homine non perfectus Deus et homo inoperatur, sed unus est cum eo perfectus. *ibid.* § 5. Verbum caro factum unus est Christus in utraque natura. *ibid.* § 8 *et seq.* Christus non est conceptus, aut natus purus homo, sed ex ipso conceptu, verus Deus et verus homo. VI, VII. 3, 1. Christus totus est homo Deus, et totus Deus homo. *ibid.* § 6. Christo qua Verbum est, convenit omni modo cum Patre similitudo, qua homo est, omnia quæ sunt carnis propria. *ibid.* 7, 2. Christus se toto differt a Deo, et se toto ab homine, sed non totaliter. VI, XII. 4, 3.

UNITIO DUARUM NATURARUM.

Duarum in Christo naturarum unitio causa formalis est Incarnationis, et omnium cardo difficultatum. V, III *de Incarn.* 1, 1 *et seq.* De ea inquiri curiosius Patres vetant, nec sobrias tamen theologorum disputationes improbant. *ibid.* § 2. Vetuerunt quoque hæretici de unitione illa inquiri, quo liberius hæretica venena spargerent. *ibid.* Unus ex duabus naturis cogitari Christus non potest, nisi intelligatur initio. *ibid.* § 3. Unitio est plurium in unum adunatio. *ibid.* 8, 1. Major est naturarum in Christo unitio, qualibet unitione creata. V, IV *de Incarn.* 1, 4. Arctior est quam corporis et animæ. *ibid.* 13, 14 et 16. 15. Omnium maxima est unitas Trinitatis, proxima Incarnationis, cæteræ eo nobiliores, quo propius ad illas accedunt. V, III *de Incarn.* 1, 6 *et* V, IV *de Incarn.* 16, 15.

Unitionem Verbi et hominis, non secundum substantias, sed secundum facultates factam esse Eunomiani censuerunt. V, IV *de Incarn.* 1, 5. Quod a catholicis merito improbatur. *ibid.* Unde Verbum dici malunt hominem esse factum, quam assumpsisse carnem, quod tamen recte dici potest. *ibid.* § 6. Substantiva Verbi et carnis unitio illis verbis exprimitur : *Verbum caro factum est. ibid.* 2, 1 *et seq.* Probaturque ex idiomatum communione. *ibid.* 16, 17. Ad unitionem sui cum Verbo cooperari non potuit humanitas, quæ sumpsit ab unitione principium. *ibid.* 8, 6 et 11, 1 *et seq.* Si vel puncto temporis præcessisset humanitas, non potuisset substantive Verbo copulari. *ibid.* 11, 9. Verbi et carnis unitio non fit in natura sed in persona. *ibid.* 16, 15. Nec potest cum natura fieri, quin tota Trinitas caro fieret, et mutationem pateretur. VI, VI. 8, 7. Facta est in persona Verbi. *ibid.* Sine ipsius mutatione. *ibid.* § 8.

Unitio duarum in Christo personarum, quo præstantior est, hoc pluribus appellatur nominibus, V, III *de Incarn.* 1, 7. A Græcis ἕνωσις vulgo dicitur, factaque est ea jam vox Incarnationis propria. *ibid.* § 1 et 2, 1. Unitionem vulgo Latini pauci, præterquam scholasticos, unionem appellant. *ibid.* 2, 1 *et seq.* Unio frequentius unitatem quam unitionem significat. *ibid.* § 3 *et seq.* Unitio a σαρκώσει ratione differt. *ibid.* § 1. Σύνοδος, vel συνδρομὴ τῆς ἑνώσεως dicitur. V, III *de Incarn.* 2, 5. Aliisque nominibus. *ibid.* § 6. Συνάφειαν veteres appellarunt, sed eam vocem posteris suspectam Nestorius fecit, *ibid.* § 7. Μίξις quoque, κρᾶσις et ἀνάκρασις non sine cautione dicitur. *ibid.* § 8 *ibid.* Σύγχυσιν ab Eutychianis studiose invectam Chalcedonensis respuit Synodus. *ibid.* § 10. Alias quoque voces per se non malas proscripserunt Patres, quod hæretica fraude vitiatæ essent. *ibid.* § 11 *et seq.* Unitionem illam Augustinus appellat unitatem consortii. VI, VII. 10, 12. Gregorii Nazianzeni de ea locus expenditur. VII, XV. 4, 11.

De unitionis modo tota cum Nestorio contentio fuit. V, IV *de Incarn.* 7, 5 *et seq.*, et 9, 12 *et seq.* Unitio, qua Verbum humanitati jungitur, substantiva est, qua Christus homo Patri jungitur, moralis. VI, XI. 7, 5. Ab Incarnationis mysterio proscribendam ἕνωσιν censebat Nestorius, pro qua συνάφειαν subrogabat. V, III *de Incarn.* 3, 4 *et seq.* Qua voce societatem, qualis est amicorum, intelligi volebat, substantiva unitione sublata. *ibid.* § 5 *et seq.* et VI, VI. 2, 6. Incircumscriptam Verbi naturam alium cum humana natura unitionis modum, quam bonæ voluntatis, Theodorus Mopsuestenus, ex eoque Nestorius, negabat admittere. V, III *de Incarn.* 3, 6. Eam solam in voce συναφείας intelligi volebat : quam ideo σχετικὴν Patres appellant. *ibid.* § 7 *et seq.* Et κατ' ἀναφορὰν quomodo transire dicitur in

imaginem honor imagini habitus. *ibid.* § 11. Eamdem ipse Nestorius vocabat ἐνοίκησιν, quod in Christo, tanquam in prophetis, Deum crederet habitare. *ibid.* § 12. Aut κατ' ἐνέργειαν quod solam in Christo divinam efficientiam transeuntem agnosceret. *ibid.* § 13. Προσωπικὴν denique, aut κατὰ πρόσωπον vocant, qualis est eorum qui personam sustinent alienam. *ibid.* § 14 *et seq.* Unitionem Verbi et carnis personalem dicebat Nestorius, quod personas seorsim existentes sociaret : catholici personalem appellant, quod desinat in personam. *ibid.* § 16, et VI, xi. 2, 8.

Ad excludendas Nestorianæ συναφείας fraudes, unitionem Dei Verbi et humanæ naturæ, φυσικὴν, οὐσιώδην , et ὑποστατικὴν Patres appellant. V, iii *de Incarn.* Cyrillo duce. VI, vi. 2, 4. Unitionem naturalem primus appellasse Cyrillus creditur. V, iii *de Incarn.* 4, 1. Quam prava interpretatione ad Apollinaris impietatem ab Nestorio et Theodoreto detortam, libenter arripuerunt Acephali. *ibid.* § 2. Ab ea se Cyrillus calumnia, rogante Ephesino concilio vindicavit. *ibid.* § 3 *et seq.* Naturalis unitio dicitur, quia vera nec ficta, nec solius habitudinis. *ibid.* et VI, vi. 2, 4 *et seq.* Quia non metaphorice, sed proprie efficit unum per se. V, iii *de Incarn.* 4, 5. Et quia non personas seorsim cohærentes, sed naturas copulat. *ibid.* § 6. Unitionem naturalem Theodoretus admittit, opponitque ei quæ est κατ' εὐδοκίαν, *ibid. et seq.* Nec repudianda tamen unitio ἡ κατ' εὐδοκίαν , si recte intelligatur. *ibid.* § 7.

Dicitur eadem unitio οὐσιώδης , sive κατ' οὐσίαν, id est substantiva, quam essentialem etiam Latini vocant. *ibid.* § 8 et VI. vi. 2, 4 *et seq.* Substantiva et essentialis dicitur, quia counitus Deo homo substantiatur et essentiatur, hoc est fit substantive et essentialiter Deus. V, iii *de Incarn.* 4, 8 *et seq.*

Dicitur et ὑποστατικὴ, sive καθ' ὑπόστασιν V, .ii. 4, 10. Quam loquendi formam primus Cyrillus in catholicum dogma invexit. *ibid.* § 11, et VI, vi. 2, 4. Genus istud unitionis in sola Incarnatione locum habet. V, iii *de Incarn.* 4, 11. Usurpatur tamen in unitione corporis et animæ. *ibid.* In ea locutione Cyrillus hypostasim usurpavit pro substantia, non quomodo nunc sumitur, pro supposito aut persona. *ibid.* et VI, vi. 2, 3 *et seq.* Unitionis hypostaticæ appellationem in Incarnationis myterio, post Cyrillum catholicus orbis admisit. V, iii *de Incarn.* 4, 12. Ephesina probante Synodo et Chalcedonensi. *ibid.* In eamdem sententiam Patres alii conspirant, qui unitionem illam concursum vocant in unam hypostasim ac personam. *ibid.* ac § 13. Unitionem hypostaticam confirmarunt quinta et sexta Synodus, ei qui contra Acephalos et Monotheletas pro catholica fide pugnarunt. *ibid.* § 14. Eam unitionem Latini substantialem et personalem nominarunt. *ibid.* Quas voces ab hæreticis depravatas, nonnunquam rejecerunt catholici. *ibid.* Unitio hypostatica ex Cyrillo et aliis, est naturarum diversarum, sine sui mutatione aut confusione concursus in unam hypostasim; sive naturæ alterius ad alienam hypostasim accessio. *ibid.* § 15. Unitionis καθ' ὑπόστασιν appellationem tanquam novam Theodoretus invidiose traducit, quam Cyrillus valide propugnat. *ibid.* § 16, et VI, vi. 17 *ad Anath.* 2. Unitio illa φυσικὴ et οὐσιώδης a rebus unitis dicitur, hypostasica, ab unitionis effecto. V, iii *de Incarn.* 4, 17, et VI, vi. 2, 4 Naturalis dicitur quod in personali proprietate sit facta, quæ non nisi ratione a natura distat. VI, vi. 9, 16.

Unio hypostastica est ex gratia, et dispensatione in genere causæ efficientis, naturalis et substantiva in genere causæ formalis. VI, xii. 1, 12. De priore intelligendi Patres qui dispensatoriam illam appellant. VI, vi. 9, 18, et VI, xii. 1, 2. Ad ineundam cum Orientalibus concordiam vocibus τῆς ὑποστατικῆς et καθ' ὑπόστασιν Cyrillus abstinuit, sententiam et unitionem retinuit, quod et alii Patres fecerunt. VI, vi. 2, 9 Unitionem hypostaticam scholæ nuncupant, quod in unam desinat hypostasim. Cyrillus pro vera, solida et substantiva usurpavit. *ibid.* § 4. Opposuitque divisioni ac differentiæ, qua res seorsim ac separatim ponitur. *ibid.* 9, 14.

Unione hypostatica fit unum per se. VI, vi. 9, 16, *et cap.* 17, *ad Anath.* 2 et VI, vii. 10, 7 *et seq.* Formalis ejus effectus est ex duabus naturis perfectis, substantive junctis, inconfuse et incommutabiliter unus Christus, Deus et homo. V, iii *de Incarn.* 2, 5 *et seq.* iii. 11, 1 *et seq. reliquo cap. ibid.* 16, 3. vi. 2, 4. Unus ex duabus naturis Christus. idipsum est ex quibus constat. V, ii *de Incarn.* 2, 7, De quo cum Nestorianis et Monophysitis non levis controversia fuit. V, ii *de Incarn.* 5, 1 *et seq. toto cap.* Fueratque nonnulla prius cum iis qui Jesum ab Christo dirimebant. *ibid.* 11, 2. Unum ex duabus naturis Christum, unitione factum Deum et hominem esse probatur ex Scripturis. *ibid.* § 3 *et seq.* Ex Synodis. *ibid.* § 7. Ex Patribus. *ibid.* § 8 *et seq.* et theologicis argumentis. *ibid.* § 12 *et seq.*

Unitione facta est una persona composita. V, iii *de Incarn.* 16, 3. Non ex duabus hypostasibus. *ibid.* 11, 12 *et seq.* Sed ex duabus naturis in unam hypostasim compositam concurrentibus. *ibid.* 12, 3. Quam misturam Verbi et carnis Augustinus appellat; quinta Synodus unitionem secundum compositionem, alii Patres incarnatam hypostasim, *ibid.* § 5 *et seq.* Hypostasis Verbi propria facta est unitione, hypostasis humanæ naturæ. *ibid.* 13, 1 *et seq.* Quod non uno modo a Patribus declaratur. *ibid.* § 2 *et seq.* Nec desinit tamen solius divinæ esse propria et naturalis. *ibid.* § 4 *et seq.* Composita ex simplici facta, manet una et singularis. *ibid.* § 6. Divina et increata. *ibid.* § 7. Quæ tamen assumptæ naturæ facta unitione communis, ejus proprietates recipit. *ibid.* Divina ratione formæ, humana dicitur ratione subjecti. V, iii *de Incarn.* 14, 3. Non alia tamen quam sempiterni Filii et una de Trinitate. *ibid.* § 4, et 16, 14. Divina Verbi persona per se subsistens, humanam sibi adjunxit. *ibid.* 14, 5. Velut subjectum accidens. *ibid.* 16, 14. Unitio hypostatica non est mutatio personæ in aliam, aut novæ personæ effectio. *ibid.* § 12. Natura hypostatice Verbo unita non pertinet ad ejus essentiam, sed ad eam accedit, ut punctum ad lineam. *ibid.* § 14. Unitio hypostatica naturalia non lædit. VI, viii. 7, 10. Neque Verbi divinitatem circumscribit loco, neque carnem ubique constituit. VI, x. 8, 7.

UNA CHRISTI PERSONA.

Christus divinæ personæ nomen est, ad quam humanæ naturæ facta est accessio. V, v *de Incarn.* 7, 9. Ad divinam personam humana natura non accessit tanquam illius complementum, sed ab illa complementum accipit. V, iii *de Incarn.* 14, 4 *et seq.* et 16, 4, et v. 9, 5. Christum verum Deum hominemque constituit una personalis

proprietas, naturam utramque afficiens. V, III. 14, 3. Salvis utriusque proprietatibus. V, V *de Incarn.* 7, 9. Citra confusionem aut divisionem. V, IV *de Incarn.* 1, 2. Unumque per se efficit. *ibid.* 11, 8. Neque ex accidenti, sed substantive. V, III *de Incarn.* 4, 8 et V, IV *de Incarn.* 11, 8. Unde non est alter Deus ex Patre, alter homo ex matre, sed utrumque unus. V, II *de Incarn.* 2, 8 et V, IV *de Incarn.* 1, 3. Una Verbi et carnis persona facta est in ipso virginali conceptu. V, IV *de Incarn.* 11, 6 *et seq.* et V, V *de Incarn.* 1, 2. Eam Dei hominisque naturam in una persona tota Trinitas fecit, solum tamen Verbum naturam nostram assumpsit. V, II *de Incarn.* 4, 2 *et seq.* Humanæ naturæ ad Verbum accessio non auxit personarum numerum. V, V *de Incarn.* 10, 12 *et seq.*. Una Christi natura non coalescit ex duabus personis. V, III *de Incarn.* 11, 12. Ex unum per se fieri nequit. *ibid. et seq.* Duas Christi personas Eutyches constituit ante unitionem, Nestorius et ante et post. V, VI *de Incarn.* 7, 1 *et seq.* Unam Theodorus Mopsuestenus ex una Christi adoratione colligit. *ibid.* 10, 13. Personas in Christo duas, quomodo vox illa usurpatur, nemo catholicus admittit. VI, VI. 5, 1. Voces contrariæ uni Christo in solidum conveniunt. *ibid. cap.* 17 *anath.* 4. Quia quamvis ab alterutra denominetur natura, una est utriusque hypostasis. *ibid.* 14, 16 *et cap.* 17 ad *anath.* 4.

Una Christi persona est sempiterni propria Filii, et una de Trinitate. V, III *de Incarn.* 14, 3 et V, V. 2, 1. Neque Verbum pars est illius. V, III *de Incarn.* 15, 6 *et seq.* Christum unum de Trinitate natum ac passum, dici prohibuerunt primum catholici theologi, post incunctanter affirmarunt. V, V *de Incarn.* 2, 2. Eam vocem nominatim non probavit Chalcedonensis Synodus. *ibid.* 3, 6. Posteriores œcumenici probaverunt. *ibid.* § 7. Plurimique Patres. *ibid.* § 8. Rectius dicitur Christus unus de Trinitate, quam unus de humanitate. *ibid.* 2, 14. Unam Trinitatis personam esse passam veteres dixerunt, ne humana Christo tribueretur hypostasis, quæ quarta ad Trinitatem accederet. *ibid.* 7, 11.

Quartam in Trinitate personam induxit Nestorius, Christo in duas personas diviso. V, V *de Incarn.* 10, 3 *et seq.* Admissam a se agnovit et retractavit Liborius. *ibid.* Photiniani. *ibid.* § 5. Monophysitæ. *ibid.* § 6 *et seq.* Præcipue Petrus Cnapheus, sacri Trisagii interpolator. *ibid.* § 7. Quod a se probrum in catholicos retorquere Monophysitæ tentarunt. *ibid.* § 8. Sed frustra. *ibid.* § 9 *et seq.*

Verbi persona facta est composita assumptione carnis. V, III *de Incarn.* 12, 3 *et seq.* De quo nulla apud antiquos controversia fuit. *ibid.* § 4. Quæ non levis est apud recentiores, *ibid. et seq*, et 16, 1 *toto capite.* Compositam Christi personam, Christumque duplicem, ac biformem Nicæna Synodus, aliæque Synodi, Patresque profitentur. *ibid.* 12, 3 *et seq. reliquo capite. ibid.* 13 7 *et seq. ibid.* 15, 2. Non dissentiente Cyrillo ut videri potest. *ibid.* 12, 9 et V, IV *de Incarn.* 3, 3 *et seq.* Compositio personæ Christi non fit ex partibus proprie dictis. V. III *de Incarn.* 15, 2 *et seq.* Sed ex duobus perfectis, singulari modo. *ibid. et seq*, *et* 16, 14 *et seq.* Persona Christi non est composita ratione formæ, sed ratione subjecti. *ibid.* § 5 *et seq.* Neque repugnat simplicitati divinæ. *ibid.* 15, 11 *et seq.* Christum ab hypostasi personaque sua distinguit nobilis theologus, et compositum Christum fatetur, hypostasim negat. *ibid.* 16, 1.

Nullo veteris theologiæ exemplo. *ibid.* § 2. Ejus rationes expenduntur et refelluntur. *ibid.* § 4 *et seq.*

In una Christi persona, naturæ singulæ suis proprietatibus individuis distinguuntur, non dirimuntur ab invicem. VI, VI *de Incarnat.* 5, 4. Christus a Patre et Spiritu sancto personaliter distat, non tantum qua Verbum est, sed etiam qua caro factum. *ibid.* humana Christi natura singularis non tamen per se subsistens. *ibid.* § 5. Quia proprium existendi modum non habet. *ibid.* 7, 8 et 8, 2 et VI, X. 1, 2. Proprietates individuas naturales habet, non hypostaticas. V, VI. *de Incarn.* 7, 8. Individua dici potest. *ibid.* 5, 6. Et prima substantia, apta per se subsistere, et esse sua hypostasis. *ibid.* 8, 4. Sicque considerata ratione prius quam Verbo jungeretur, natura dici potest, non hypostasis aut persona. VI, VI. 1, 7. Quia seorsim a Verbo non exstitit. V, VI *de Incarn.* 7, 10 et 8, 4. Hinc non est persona, sed compersonata. *ibid.* 8, 3. Neque ulla tamen naturali perfectione caret. V, III. 10, 5 *et seq.* et V, V *de Incarn.* 8, 7 *et seq.* Naturam proprio subsistentem modo assumi potuisse Leontius opinatur. V, V *de Incarn.* 9, 8. Quod si fieret, non esset unus Christus. *ibid.* 9, 2 *et seq.* Anima Christi ab corpore soluta et divisa, non est in duas divisa hypostases. VI, XII. 19, 7.

DUÆ CHRISTI VOLUNTATES.

In una Christi persona duæ mentes ac voluntates fuerunt, non tamen ἡγεμονικὰ duo, quia mens et voluntas humana ex divino nutu tota pendebat. V, V *de Incarn.* 12, 6 et VI, VII. 12, 3. Naturalem homini Christo voluntatem hæretici detrahebant, ne non libere, sed necessario agere videretur. V, V *de Incarn. Ad content. Theodoreti, de anath.* 3.

Cum non suam sed Patris Christus postulat fieri voluntatem, significat humana se voluntate non carere. VI, IX. 6, 1. Obediens Patri Christus non fuit qua Deus, et divina voluntate præditus, sed qua humana. *ibid.* A qua meritum ejus omne pendet. *ibid.* Humana Christi voluntas ex Scripturis asseritur. *ibid.* § 3. Quibus argumentis naturas Christi duas et ἐνεργείας, iisdem duas ejus voluntates asseruerunt Patres Græci. *ibid.* § 4 et 5, 6. Latinique. *ibid.* § 7 *et seq.* Damnata Monotheletarum hæresi duarum Christi voluntatum et operationum professionem in catholicum dogma ascivit, multis in synodis Ecclesia universa. *ibid.* § 10 *et seq.* Pro naturarum numero voluntates in Christo duæ sunt, quia nulla natura propriæ operationis est expers. *ibid.* § 11 *et seq.* et 7, 1 *et seq.* et VI, XI. 1, 2.

Ex oratione Christi mortem deprecantis, duas illius voluntates Patres colligunt, non tamen contrarias. VI, IX. 9, 2. Neque illa, neque alia quæpiam oratio Christo convenit, qua Deus est. *ibid. et seq.* Humana Christi voluntas tota deificata, divinæ contraria esse non potuit. *ibid.* § 5. Oratio Christi mortem deprecantis est ex ratione inferiore, ejusdem sui oblatio ad voluntatem Patris explendam ex ratione superiore. *ibid.* § 6 et VI, X. 4, 4. Venit Christus non ut suam, id est carnis, sed Dei faceret voluntatem. VI, XII. 6, 14. Christi voluntas mortem deprecantis conditionata fuit. VI. IX. 11, 10.

DUÆ CHRISTI OPERATIONES.

In una Christi persona agit utraque natura quod proprium est. V, II *de Incarn.* 2, 12 et VI, VIII. 9, 5. Duas esse Christi operationes tanquam notius assumunt Patres ut probent naturas esse duas. *ibid.* 7, 1. Ariani ex adverso, Apollinaristæ, Monophysitæque cæteri, unam Christi operationem statuerunt, ex qua fieri vellent de ejus natura judicium, *ibid.* 3, 3 *et seq.* 8, 4. Duas Christi operationes contra Monenergetas sexta synodus probat. *ibid.* 7, 2. Probatur rationibus theologicis. *ibid.* § 2 *et seq.* Auctoritate Patrum Græcorum. *ibid.* 8, 1 *et seq. toto capite.* Et Latinorum. *ibid.* 9, 1 *et seq. toto capite.* Idem æstus fuit Monenergetarum in una operatione statuenda, qui Monophysitarum in una natura neque simplici, neque composita. *ibid.* 7, 12 *et seq.* Operationes Christi aliæ divinæ sunt, humanæ aliæ, aliæ mixtæ. *ibid.* 10, 4 *et seq.* Ad humanas, Verbum utebatur humanitate sua, tanquam instrumento naturali, ad divinas, supra naturam, *ibid.* 1, 5. Mixtas θεανδρικὰς nonnulli putant ab Dionysio dici. *ibid.* 10, 5 *et seq.* Quam primus ille vocem usurpavit. VII, XV. 14, 5. Verum Deivirilis operationis notio latius patet. VI, XIII. 10, 7. Fit unitione Divinæ et humanæ operationis. *ibid.* Non est una composito, sed duæ unitæ. *ibid.* § 8. Quomodo ipsæ naturæ. *ibid.* § 9. Magnum sibi præsidium in illa voce reponebant Monophysitæ et Monotheletæ, ex quo ab catholicis dejecti sunt. *ibid.* § 10 et 11, 5. Operationes Christi Deiviriles fiunt quatuor modis. *ibid.* § 11. Quibus et quintus accedit. *ibid.* § 12 *et seq.* Mixtæ Christi operationes, quæ præcipuo jure Deiviriles dicuntur, non sunt totius Trinitatis, sed Verbi incarnati. *ibid.* § 15.

Ut se verum Christus probaret hominem, et suo nos informaret exemplo, humanæ infirmitatis proprias operationes admisit, VI, VIII. 8, § 1 et 12 *et seq.* Per omnia progredi voluit, per quæ homines tendunt ad finem per media. VI, X. 3, 6. Cum ætate cepit incrementa. V, VIII. 8, 2 *et seq.* Verum doloris sensum admisit. VI, X. 4, 7. *et seq.* et 5, 5 *et seq.* Id negasse videtur Hilarius. *ibid.* § 2 *et seq.* Suum correxit errorem. *ibid.* § 5 *et seq.* Doloris sensum ab homine Christo non repulit Dionysius Alexandrinus, sed ab ejus divinitate. *ibid.* § 7. Horrore mortis concuti voluit, VI, IX. 6, 5 *et seq.* et 9, 4 *et seq.* Ut nos doceret quid a trepidante orari debeat, quid a medente concedi. *ibid.* 6, 8 *et seq.* et 9, 5 *et seq.* Non sibi, sed nobis timuisse nonnulli volunt. *ibid.* § 8. Alii Judæis timuisse putant. *ibid.* § 9. Humani affectus in Christo falsi non fuerunt. VI, VIII. 8, 2 *et seq.* et VI, IX. 6, 9 et 9, 4 *et seq.* et VI, X. 10. Cibo non eguisse Clemens Alexandrinus putat, manducasse tamen, ne phantasma putaretur. VI, X. 5, 8. Alii citra cibi corruptionem aut egestionem manducasse putant, quos Martinus primus castigat. *ibid. et seq.* Superstitiose Christum colunt qui removent ab eo quæ nostra causa dignatus est vel facere vel pati. *ibid.* § 10.

Regulæ in Christi operationibus observandæ. I. Unus est operans divina et humana Christus Deus homo. VI, VIII. 11. 1 *et seq.* II. Unius operantis, operationes sunt diversæ, Verbo operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est. *ibid.* § 5. Quod et vox θεανδρικὴ significat, et unitio importat. *ibid.* et § 6. III. Una Christi natura non agit seorsim ab altera, sed conjunctim *ibid.* § 7 *et seq.* IV. In theandricis ac mixtis Christi operationibus distinguendum est quid cuique naturæ sit proprium. *ibid.* § 10 *et seq.* Declaratur exemplo ferri condentis, simul urentis, quia ignitum, et secantis, quia ferrum est. *ibid.* § 11. Ut in naturis, sic in operationibus veram unitionem sustulit Nestorius, et qui illi prælusit Leporius. *ibid.* § 12. Anonymi calumnia in Cyrillum, de sublata operationum distinctione refellitur. *ibid.* § 13. V. Humanæ actiones Christi naturales, ac liberæ, ex divino nutu suspensæ, et gubernatæ fuerunt, *ibid.* 12, 1. Uti mens in homine, sic Verbum in Christo principatum et regimen tenuit. *ibid. et seq.* Monotheletarum fraus et abusus hujus regulæ. *ibid.* § 4 *et seq.* Ex eorum principiis refellitur. *ibid.* § 6. VI. Humana Christi natura in iis quæ humanum modum excedebant, et ad nostram salutem pertinebant, divinæ naturæ instrumentum fuit. VI, VIII. 12, 7. Sicut verbum internum per externam vocem foras profertur, et anima per oculos videt. *ibid.* § 8. Usus istius regulæ ex instrumenti notitia declaratur. *ibid.* § 9 *et seq.* VII. Omnia quæ Verbum agit, non per humanam agit naturam, ut per instrumentum, sed ea solum quæ ad nostram salutem pertinent. VI, VIII. 12, 14. VIII. Christus homo non solam efficientiam, qualem prophetæ et sancti, et motionem transeuntem habuit, sed humanæ divinæque efficientiæ fontem, et principium in se habuit; idem Deus et homo. *ibid.* § 15. Quo sensu negant Patres ἐνεργεῖσθαι aut ἐνεργούμενον esse Christum hominem, sed ἐνεργεῖν *ibid.* et § 16 *et seq.* Ab hac regula deflectens. Origenes, Nestorio prælusit. *ibid.* § 20. Ita sentientem Nicodemum Christus non arguit. VI, VIII. 12, 27. Martham arguit. *ibid.* § 18. Christum a catholicis ἐνεργούμενον fieri Apollinaris finxit, quod integrum hominem a Verbo assumptum dicerent. *ibid.* § 19. IX. Humanæ Christi actiones communes nobiscum, singularis excellentiæ et inusitatæ fuerunt. *ibid.* § 21 *et seq.* Mens Christi hominis, quo Dei Verbi mens est, cum ipso providet rebus omnibus, et mundum gubernat. *ibid.* 11, 8.

CHRISTI LIBERTAS.

Humanam Christus mentem habuit, qualem Deus in Adamo condiderat, non eam corruptelam quam peccatum invexit, nec humanas cogitationes ad vitium implicatas, nec prudentiam carnis. V, V. 12, 4 *et seq.* Christi caput Deus, humanam mentem, quam propriam sibi fecerat, moderabatur in omnibus, nec erant in eo ἡγεμονικὰ duo *ibid.* § 6. Γνωμικὸν quoque θέλημα, γνώμην et reliquos actus qui liberam boni prosecutionem antecedunt, ab Christo removendos nonnulli Patres arbitrati sunt, VI. IX. 1, 7 et 7 § 3 et 6, *et seq.* et VI, XI. 7, 6 et 10, § 9 et 15. Idque tribus de causis, VI, IX. 7, 7 *et seq.* Naturales in Christo voluntates duas admiserunt ii qui γνωμικὰς sive naturales negabant, *ibid.* Neque libera Christo voluntas defuit, neque reliquæ liberi arbitrii functiones, iis tantum seclusis imperfectis, qui ex hominum vitio in iis inesse solent, *ibid.* § 10 et 8, 3 *et seq.* Christo infanti pro magno Nestorius concessit, ut libero et sui juris præditus esset arbitrio, *ibid.* 2, 13. Optionem Christus habuit duorum, aut plurium, ab omni necessitate determinante ad unum, expeditam et absolutam, *ibid.* 7, 10.

Naturales motus, qui in nobis necessarii sunt, in potestate Christus habuit ac liberos, VI, IX. 8, 2. Liber fuit Christus homo circa media, libertate electionis, contradictionis, et contrarietatis, *ibid.* § 3. Αὐτεξουσίους Christi voluntates duas etiam illi Patres asserunt qui γνωμικὴν ipsi negare videbantur. *ibid.* § 4. Non fuit alieni Christus executor imperii, sed voluntarii liber arbitrii, *ibid.* Nullo Christus absoluto imperio mortem subiit sed libero delectu ex multis sibi a Patre propositis, *ibid.* § 6. Quod ipse de se Christus profitetur. *ibid.* Passimque testatur Apostolus, uti Græci Latinique Patres intellexerunt, *ibid.* 3, 8. *et seq.* Nullum homini Christo præceptum proprie dictum impositum fuisse Patres censent, sed consilium, quod, propter concordissimam cum Patre voluntatem, mandati loco habuit *ibid.* § 8. 7 *et seq.* Christus etiam Deus, mandatum exequi dicitur, ob ipsius cum Patre voluntatis unitatem, *ibid.* § 8. Si moriendi, vel rei cujuspiam exequendæ mandatum Christus absolutum accepisset, non fuisset in eo liber, *ibid.* § 12. Nec tamen caruit obedientiæ absolutissimæ merito, quamvis nulla præcepti necessitate teneretur, *ibid.* § 13. Potestate Christus mortuus ac turbatus est, non necessitate. VI, x. 4, 5 *et seq.* Christus homo, tanto liberior, quanto minus peccare potuit, VI, xi. 10, 4. Humana Christi voluntas, a divina ejusdem discordare non potuit, quia una est utriusque sanctitas. *ibid.* 7, 2.

INTERNÆ CHRISTI HOMINIS DOTES.

Unitione cum Verbo divinas dotes Christi humanitas accepit. VI, x. 6, 11. Ab initio illas dotes accepit, quæ ad hominum administrandam salutem pertinebant; reliquas post resurrectionem. VI, xi. 1, 12. Divinas Verbi dotes nec participatas, nec paulatim habuit, sed ab initio, et in solidum communicatas, *ibid.* § 13. In homine Christo, velut in capite, charismatum omnium plenitudo inesse debuit, *ibid.* Unitione substantiva, communicatur humanæ Christi naturæ divinitas ipsa divinæque proprietates, non essentialiter et formaliter, sed personaliter, et velut extrinsece, *ibid.* 3, 7. Nec eodem modo, nec eadem plenitudine conveniunt humanitati Christi, et ejus divinitati. *ibid.* § 7 *et seq.* Divinarum proprietatum omnium, excepta sanctitate, in ea communicatione eadem est ratio, *ibid.* § 8. Nec audiendus magister sententiarum in contrarium disputans, *ibid.* *et* § 9.

SCIENTIA CHRISTI.

In Christo scientia fuit increata, et creata, hæc acquisita, infusa et experimentalis. VI, xi. 1, 1. Iisdem argumentis scientia Christi creata demonstratur, quibus humana mens adversus Apollinarem, duæ naturæ contra Monophysitas, duæ voluntates adversus Monotheletas. *ibid.* § 2 Christum Nestorius censuit ignorantia laborasse, neque mundum fuisse a peccato cogitationis, *ibid.* § 3. Nec ab ea impietate abhorruerunt Eutychiani; *ibid.* Catholici Patres magni nominis in homine Christo visi sunt ignorantiam agnoscere, ut adversus Arianos ejus divinitatem vindicarent ab ea injuria, *ibid.* § 5. Athanasius non satis constanter negat hominem Christum aliquid ignorasse, *ibid.* § 7. Idque ultro concedunt Basilius, Gregorius Nazianzenus, Cyrillus et Theodoretus, *ibid.* § 7. Qui contrarium quoque asserunt, *ibid.* § 8. Fulgentius ex ignoratione et profectu in sapientia colligit hominem Christum non caruisse rationali anima. *ibid.* Ignorasse aliquid hominem Christum etiam qua Verbum, et Deus est, censet auctor operis imperfecti in Matthæum, *ibid.* § 8. Ignorasse aliquid hominem Christum negat Origenes, et Chrysostomus, quamvis humano more interrogaverit, *ibid.* § 9. Humana natura in eamdem cum divina sapientia conveniens hypostasim, ignorantia laborare non potuit, *ibid.* § 10 *et seq.* Ignorantia tribuitur homini Christo κατ' ἀναφορὰν, quatenus pro membris suis mystice sumitur, *ibid.* et 2, 9 *et seq.* Ignorantiam tribuit Nazianzenus humanæ Christi naturæ secundum se spectatæ, non autem ut existit in Verbo. VI. xi. 1, 11.

Tribus argumentis Damascenus probat Christum hominem, statim ab ortu, summa præditum scientia, ad quam nulla deinceps facta sit accessio, *ibid. et seq.* Ignorantiam ab infante Christo removendam Augustinus censet, quia redolet originalem maculam, *ibid.* § 14. Quod ante docuerat, Christum secundum hominem ignorare, Leporius anathemate damnat, subscribente Augustino. *ibid.* Impium esse Justinus, vel quisquis est auctor quæstionum ad Orthodoxos, existimat, Christo ignorantiam tribuere. *ibid.* Opinio quæ homini Christo ignorantiam tribuit communi consensu theologorum proscripta et hæresis notata est, *ibid.* § 15. Ex duobus Scripturæ locis colligebant Agnoetæ, Christum ignorantia laborasse, quod diem judicii nescisse et sapientia profecisse VI, xi. 2. 1. Hujus interpretationis auctores habuerunt Theodorum Mopsuestenum et Nestorium, *ibid.* § 2. Christi verum in sapientia, profectum nonnulli Patres videntur agnoscere, *ibid.* § 3 *et seq.* Plures de latente in Christo infante sapientia, majoribus in dies se prodente indiciis interpretantur. *ibid.* § 7 *et seq.* Qui verum admittunt Christi profectum in sapientia, non id ex suo sensu affirmant, sed contentiosis adversariis ita concedunt, ut ne in Christum, qua Verbum est, profectus ille cadere videatur, *ibid.* § 9 *et seq.* Verum Christo sapientiæ incrementum tribuere Nestorianam sapit perfidiam, *ibid.* § 15 et 2, 10.

Divinam essentiam ab homine Christo comprehendi Fulgentius opinatur. VI, xi. 3, 1. Ejus opinionis firmamenta. *ibid.* § 2 *et seq.* Nonnullos suffragatores habet. *ibid.* 4 *et seq.* Novit anima Christi quæcumque fuerunt eruntve per totam æternitatem, non autem omnia quæ esse possunt. *ibid.* § 6 et 10. Christus, secundum animam, non est sapiens sapientia increata. *ibid.* § 7. Non est defectus sapientiæ, quod Christus, qua homo est, non adæquet divinam cognitionem, nec comprehendat divinam essentiam, sed natura. *ibid.* § 8.

Christus homo est æternus, omnipotens et omniscius : humana vero Christi natura non est æterna, aut omnipotens, aut omniscia. *ibid.* § 9. Ad Christi hominis statum pertinet comprehensa habere, quæcumque sunt, aut futura sunt, non quæ esse possunt. *ibid.* § 10. Solam in homine Christo sapientiam increatam Hugo Victorinus agnoscit. *ibid.* 4, 1. A quo non valde abhorret Magister sententiarum, nec eadem tamen omnino sentit. *ibid.* § 2.

Actualis hominis Christi cognitio est actus vitalis animæ Christi, non increata sapientia. VI,

xi. 4, 3. Non videt omnia possibilia, neque divinam essentiam adæquate comprehendit. *ibid.* Christum hominem ab initione visione beata potitum esse constans est catholicorum opinio. *ibid.* Cui Scriptura et Patres plurimum favent. *ibid.* 4, 3. Huc pertinet Joannis locus de Christo pleno gratiæ et veritatis qui expenditur. *ibid.* § 4. Augustini locus eodem spectans. *ibid.* § 5. Alii ejusdem loci perperam ad id probandum adduci soliti, exponuntur. *ibid.* § 6. Eusebius Christo in utero materno visionem beatam concedit, non tamen animæ Christi, quam ei nullam tribuit. *ibid.* § 7. Non videtur esse de fide Christi animam in carne divinam essentiam intuitive vidisse, est tamen errori et hæresi proximum istud negare. *ibid.* § 8. Quia constans est fidelium consensus, adeoque Ecclesiæ universæ. *ibid.* Acquisitam homini Christo scientiam tribuunt nobiles theologi, negantibus aliis : neutri patri valde faventibus antiquis Patribus. *ibid.* § 9.

CHRISTI PRÆDESTINATIO.

Tota de Christi prædestinatione quæstio nata est ex istis Pauli Verbi : *Qui prædestinatus est Filius Dei.* VI, xi. 13, 1. In plerisque Græcis codicibus legitur ὁρισθέντος, in paucis προορισθέντος, quos corruptelæ Eusebius arguit. *ibid.* § 3. Eum locum Græci, Chrysostomo duce, non de prædestinatione interpretantur, sed de certis indubitatisque notis, quibus insignitus Christus, pro vero et naturali Dei Filio agnoscatur : Latini, Augustino auctore, de prædestinatione intelligunt, probabiliter utrique. *ibid.* § 4 *et seq.* Alia ejusdem loci expositio minus probabilis. *ibid.* § 6.

Christus æternus Deus Deique Filius, prædestinatus dicitur Filius Dei ex semine David, quia non est alienum a Dei Filio quod assumpsit. VI, vii. 2, 4. Christi tanquam capitis prædestinatio est specimen et exemplum prædestinationis sanctorum. *ibid.* 4, 5, et VI, xi. 14, 3 *et seq.*

Christi prædestinatio absolute spectata, est decretum de Christo Deo et homine procreando; comparative, est hominis ad unionem hypostaticam ordinatio. VI, xi. 14, 1 *et seq.* Unitionis gratia, et prædestinatio hominis in Dei Filium, omnia assumpti hominis merita antecedit. *ibid.* § 4 *et seq.* Negavit hoc paulo ante Nestorium Leporius, sed errorum agnovit, et damnavit in emendationis libello. *ibid.* § 5. Christus qua Deus Deique Filius ex Patre genitus est ; neque factus, neque prædestinatus dicitur, sed qua ex Virgine natus est homo. *ibid.* § 6. Recte dicitur humana natura, vel humanitas prædestinata ut Deus esset. *ibid.* § 7. Explicatur D. Thomas id negans. *ibid.* Recte quoque dicitur ex veterum usu Patrum, homo, vel hic homo prædestinatus ut sit Deus. *ibid.* § 8. Negant eruditi de schola theologi. *ibid.* et § 9. Christi personam, qua subsistit in humana natura, prædestinatam dici D. Thomas non improbat. *ibid.* § 10.

CHRISTI SANCTITAS.

Christo Domino propria fuit eximia sanctitas, unde Sanctus et Nazaræus dicitur. VI, xi. 5, 1. Eximia Christi sanctitas triplici capite constat, impeccantia, eaque perpetua, et gratiæ plenitudine, qua major esse non possit. *ibid.* § 2. Eam sanctitatem requirebant tituli et munera à Christo obeunda, imprimisque ratio capitis. *ibid.* Declaratur exemplo Adami. *ibid.* § 3.

Christi corpus ex purissima Virgine a Spiritu sancto productum, ejusque anima ad archetypi Verbi similitudinem efformata et assumpta, sanctisque omnibus in exemplar proposita, usitatum sanctitatis modum supergredi debuit. *ibid.* § 4. Christus non tantum qua Verbum est, sed qua, suscepta carne, caput est ecclesiæ, principium est viarum Dei et sanctitatis auctor. *ibid.* § 5. Ejus ab reliquis legislatoribus discrimen, quod cæteri præscribant quid agendum sit; ille se præbeat exemplar et fontem virtutis et sanctitatis. *ibid.* Mediatoris, Salvatoris et Pontificis officia absolutam ex omni parte sanctitatem requirebant. *ibid.* § 6. Christi anima et caro, quia Verbi propria, immutabilem sanctitatis obtinet statum, radixque est reformandorum ad vitam. *ibid.*

Sanctitatem Christus non alterius collatam ac definitam arbitrio possidet, sed propriam ac domesticam, adeoque plenissimam habet. VI, xi. 5, 7 et 6, 5 *et seq.* Ipsa per se Verbi divinitas assumptam in ejusdem personæ consortium naturam humanam sanctificat. *ibid.* 7, 1. Una Christo Deo hominique sanctitas convenit, sed non eodem modo. *ibid.* § 2. Christi caro non est per se sancta, sed ex Verbi consortio sanctitatem, et vim sanctificandi accipit. *ibid.* § 3. Non est adventitia Christi sanctitas, sed ipsa ejus substantia, quia Deus est. *ibid. et seq.* Divinitas qua Deus sanctus est, eadem gratia est qua Christus homo sanctus est. *ibid.* § 4 *et seq.* Sanctus est Christus quia naturalis est Dei Filius, adeoque substantive, naturaliter et essentialiter. *ibid.* § 5. Humana Christi natura, unitione cum Verbo deificata est, et primigenia sanctitate sancta. *ibid.* § 7. Quod variis similitudinibus Patres explicant. *ibid.* Adoptivi Dei Filii, non sola creata sanctitate, sed applicatione substantiæ Spiritus sancti instituuntur, multoque magis Dei Filius naturalis. *ibid.* § 8 et 11. Etiam mutui amoris habitudine per Spiritum, sancta Christi humanitas sancta est. *ibid.* § 9 *et seq.* Sanctus est Christus, quia non efficientia divinitatis, sed ipsa divinitate unctus est in regem et sacerdotem. *ibid.* 8, 9. Unctus est Spiritu sancto. *ibid.* § 2. Plenissime in homine Christo inhabitante, velut in fonte, unde in cæteros diffluit. *ibid.* § 3. Cujus inhabitationis specimen visibile exhibuit in baptismo. *ibid.* § 4. Unctus dicitur Spiritu sancto, quia initio divinitatis et carnis proprie opus est Spiritus sancti. *ibid.* § 5. Unctus est Christus secundum humanitatem, a Verbo sanctificante propriam carnem, et a Patre per Verbum operante, et a Spiritu sancto unitionem Verbi et carnis operante. *ibid.* § 6. Non ungitur Christus qua Verbum est. *ibid.* § 7. Quia est ejusdem cum Patre substantiæ, quæ est ipsa sanctitas. *ibid.* § 8. Corpoream Christo unctionem Tertullianus affingit. *ibid.* Christi nomen et unctionem Verbo, etiam priusquam carni jungeretur, convenire, multi hæretici et orthodoxi etiam nonnulli suspicati sunt, *ibid.* § 9 *et seq.* et 9, 5 *et seq.* Unctio Christi non cœpit a baptismo, sed ab eo momento quo Verbum caro factum est. *ibid.* 9, 8. Unctus est Christus in baptismo, et Spiritum sanctum accepit symbolice, cujus nobis deinceps copiam faceret. *ibid.* § 9. Non est sanctificatus visibili illapsu Spiritus sancti, sed signum istud ejus sanctitatis J. Baptistæ datum est. *ibid.* § 10 et 13. Non sibi sed nobis, tanquam alterum generis nostri caput, Spiritum sanctum accepit in baptismo. *ibid.* § 13. Ad exercendam Mediatoris et

Salvatoris functionem. *ibid.* § 12 *et seq.* Ad hoc iteratam ex meritis accepit unctionem. Et ut hominis in se naturam corrigeret, et ad justitiam revocaret. *ibid.* § 14.

CHRISTI IMPECCANTIA

Quia soli Deo proprie convenit, ut natura sua sit impeccabilis, non potest impeccantia humanæ Christi naturæ, nisi ex consortio divinitatis convenire. VI, XI. 10, 1. Christo, etiam qua Verbum est, mutabilem voluntatem, adeoque peccato obnoxiam Ariani tribuebant, *ibid.* § 3. Christus etiam qua homo est, non expers modo peccati fuit, sed ne peccare quidem potuit, *ibid.* § 4. Nec anima tamen rationâli, nec humanis affectionibus caruit, *ibid.* § 5. Christus homo peccare omnino non potuit, quia una est cum Deo Verbo persona increata, sanctitate sancta *ibid.* § 6 *et seq.* Quod variis similitudinibus Patres declarant, *ibid.* § 10 *et seq.* Christus homo impeccabilis fuit, quia Verbum naturam humanam assumens, naturæ vitia, et peccati semina non assumpsit, *ibid.* § 13. Et humanas affectiones rationi consonas Verbum moderabatur, *ibid.* § 14. Quia propria Verbi caro et anima unctione facta et deificata est *ibid.* § 15. Impeccantiam animæ Christi, vehementi amori inhærendi Deo Origenes imputat, quem secuti sunt Theodorus Mopsuestenus et Nestorius, *ibid.* Eamdem ut assererent homini Christo, animam Ariani, mentem Apollinaristæ, humanam voluntatem Monotheletæ, veram carnem Phantasiastæ detraxerunt, *ibid.* 11. 1. Ducem secuti Platonem. *ibid.*

Non assumpsit Verbum peccati carnem, sed in similitudinem carnis peccati, adeoque mortalem, ut peccatum in nobis evacuaret, VI, XI. 11, 3. Christus in Adamo fuit, nec peccavit in Adamo, *ibid.* 12, 5. Humana natura in tantam assumpta est a Deo Verbo personæ unitatem, ut ei facta sit ab initio gratia, velut naturalis, qua nullum peccatum posset admittere. VI, VII. 5, 4. Christus nihil potest a paterna voluntate alienum facere, VI, XI. 7, 1. Etiam qua homo est, quia una est utriusque naturæ sanctitas et impeccantia, *ibid.* § 2. Caruit Christus originis peccato, cogitationibus vitiosis, et concupiscentiæ morbo, ex quibus peccatum in nobis oritur, *ibid.* 11, 4 *et seq.* Caro Christi, quia de Virgine genita, sancta est, peccato inaccessa, et vitæ corpus, *ibid.* § 5. Emendatur Calecæ codex qui Christo peccatum videtur affingere, *ibid.* § 7. Peccato Christus caruit, non quod humanarum affectionum expers fuerit, sed quod eas in potestate haberet, *ibid.* § 8. Quæ propterea non passiones, sed propassiones dicuntur, *ibid.* § 9. Christus homo penitus impeccabllis fuit, quod et concupiscentiæ morbo careret, et humana mens, ab divina gubernatione pendens, a recto aberrare non potuit, *ibid.* § 11. Illecebrosas Christo immittere cogitationes diabolus non potuit, sed externa suggestione illum tentavit, *ibid.* § 12. Creata gratia Christo Dei Filio naturali adveniens, non facit adoptivum, VI, VII. 3, 4. Non laborant Patres an ad Christi sanctitatem et impeccantiam creata gratiæ qualitas intercedat, quem ipsa divinitate sanctum esse constat. VI, XI. 12, 6. Creatam gratiæ qualitatem, charitatis cæterarumque virtutum infusos habitus non defuisse homini Christo, constans est Scholasticorum opinio, cui non obscure Patres favent, *ibid.* § 7. Quod etsi decretum fidei non est, non potest sine temeritate negari, *ibid.* Creatam Christo gratiam S. Thomas tribuit, ut majorem habeat cum hominibus, quibus est mediator, habitudinem, *ibid.* § 8. A quo non abhorret Novatianus, *ibid.* et Cassianus, *ibid.* § 9. Dona Spiritus sancti non sibi sed nobis accepisse dicitur, *ibid.* § 10. Fidem ab eo spemque removent, velut alienas a statu visionis beatæ, *ibid.* Sanctitas et impeccantia Christi non est alteri causæ tribuenda, quam animæ cum Verbo unitioni, et ipsi divinitati, *ibid.* § 11. Quæ tanquam forma ejus humanitati applicatur, quatenus est sanctitas; quamvis secundum alias proprietates, non afficiat humanitatem formaliter, *ibid.* § 12.

GRATIA CHRISTI

Nulli magis gratuita confertur gratia quam homini Christo, VI, XI. 6, 1. Humanæ naturæ in unitatem personæ a Verbo facta assumptio, nullis ejus meritis redditur, sed gratuito datur beneficio, *ibid.* § 2. Gratiam unitionis hypostaticæ non præcesserunt hominis Christi merita, sed inde cœperunt, *ibid.* § 3 *et seq.* Sublata unitionis hypostaticæ gratia, nihil esset Christus nisi homo, *ibid.* Christus tanquam Deus arbiter est gratiæ, seque hominem et nos sanctificat, *ibid.* § 4. Christus unicus Dei Filius, qui multis Filiis dat Spiritum ad mensuram. non accipit ad mensuram; quo pertinere illud : *non enim ad mensuram dat Deus spiritum*, testatur Augustinus, et aliam suam interpretationem revocat, *ibid.* § 5. Christo tanquam capiti gratiæ plenitudo, et Spiritus sanctus, nobis de Spiritu sancto et de plenitudine aliquid datur, *ibid.* § 6.

PROPRIETATUM COMMUNIO.

Propter unitatem personæ Christi, propria naturæ unius de altera prædicantur in concreto, V, II. *de Incarn.* 2. 9 et § 12 *et seq.* V, IV. 15, 11 *et seq.* VI, VI. 10, 6. Verum abstractis interdum Patres utuntur pro concretis, VI, VI. 10, 6 *et seq.* Verbo imputantur per ἀντίδοσιν quæ sunt hominis propria, aut ipsi conferuntur. V, II *de Incarn.* 9, 2 *et seq.* hypostaticæ proprietatis communio facit ut naturæ duæ in sese mutuo existant, κατὰ περιχώρησιν, citra confusionem aut divisionem, V, IV *de Incarn.* 3, 12. Ex unitione hypostatica mutua naturarum in se commeatio, et idiomatum communio oritur, *ibid* 14, 3 *et seq.* et 15, 1. Deificata Christi humanitate ex divinitatis περιχωρήσει, manat in nos, jure propinquitatis, divinitatis illa communio, *ibid.* 14, 7. Idiomatum communio, qua unius naturæ propria, propter arctissimam unitionem in alteram transfunduntur, a Græcis ἀντίδοσις dicitur, *ibid.* 15, 1. Per ἀντίδοσιν communicata et velut permutata naturæ alterutrius propria cum altera sibi conjuncta, communicanti non pereunt, sed fiunt utriusque communia, *ibid.* 14, 4 et 15, 1.

Proprietatum communio ex triplici oritur principio, unitione hypostatica, unitorum differentia, et circumincessione. V, IV *de Incarn.* 15, 3 *et seq.* humana de Deo, et divina de homine prædicantur, quia in utraque natura unus et idem Christus est totus Deus et totus homo *ibid.* § 5, 11 *et seq.* et VI, VI. 14, 5. Quia Verbum assumptam naturam nostram sibi propriam fecit

quæ sunt hujus propria dicitur et facere et pati, V, IV. *de Incarn.* 15, 6 *et seq.* et VI, VII. 13, 2. Hinc de uno Christo diversa et contraria vere prædicantur in Scriptura sacra, V, IV *de Incarn.* 15, 9 *et seq.* Patribus ac synodis, *ibid.* § 11 *et seq.* Et quæ Verbi sunt propria de Christo homine prædicantur, *ibid.* 15, 15 *et seq.* Communionem idiomatum ex toto Nestorius sustulit. VI, VI. 17 *ad Anath.* 12. Et in ejus gratiam Theodoretus, qui postea mutavit sententiam, *ibid.* § 10. Proprietatum communio naturarum differentiam, et arctissimam illarum unionem arguit, V, IV *de Incarn.* 16, 18. Permeantibus in sese mutuo naturis unitione devinctis, ipsæ quoque miscentur appellationes, et in sese permeant. *ibid.*

Regulæ in idiomatum communione observandæ. Iª. Duarum in Christo naturarum proprietates non sunt in duos partiendæ, sed uni Christo Deo hominique in solidum conveniunt. V, IV *de Incarn.* 16, 1. IIª. Totus Christus ab una modo natura denominatur, interdum ab duabus ; cum ab una per ἀντίδοσιν alterius proprietates recipit, ita dicitur *Dominus gloriæ crucifixus. ibid.* § 2 et 3. IIIª. De uno Christo propter naturarum binarum et personæ unitatem contraria κατηγορήματα prædicantur. Sic vita mori, incorporeus tangi, etc., dicitur. *ibid.* § 4. Qua ignorata vel contempta regula, Sabellius et Arius in Trinitate, Nestorius et Eutyches in Incarnatione prolapsi sunt. *ibid.* § 5. IVª. In una Christi Dei hominisque persona aliud est unde communis est contumelia, aliud unde communis est gloria. *ibid.* § 6. Hac præscriptione Cyrilli cum Orientalibus pax coaluit. *ibid.* § 7. Eam cautionem nominatim interdum Patres adhibent. *ibid.* § 8 ; sæpius omittunt. *ibid.* § 9. Vª. Christo proprium est quidquid alterutri naturæ convenit, commune vero est non Christo, sed in Christo quod alterius proprium per ἀντίδοσιν alteri tribuitur. *ibid.* § 10. VIª. Proprietatum in Christo communio non fit secundum formam, sive in sensu formali, sed secundum materiam, sive in sensu materiali. Sic Deus homo passus ac mortuus, Filius hominis de cœlo descendisse dicitur. *ibid.* § 11. VIIª. Abstracta nomina, quæ naturam præcise significant, non communicantur, non enim dicitur humanitas esse divinitas, etc. *ibid.* § 12. VIIIª. In ἀντιδόσει quod Christo ratione alterutrius naturæ convenit, de illo affirmatur absolute, de eo vero non negatur absolute quod uni ejus naturæ non congruit, sed illius mentione facta. *ibid.* § 13. IXª. In iis locum non habet ἀντίδοσις quæ naturæ cum persona exprimunt unitionem : Nec enim Deus factus dicitur Deus, nec caro incarnata. *ibid.* § 14. Xª. Quamvis personarum in Trinitate unitio sit arctior quam naturarum in Incarnatione, latius tamen in hac patet ἀντίδοσις quam in illa. *ibid.* § 15. XIª. Ἀντιδόσεως in Christo genus est duplex, naturale, quo Verbum et caro unus Christus est; et morale, quo Christus Deus caput est nostrum ; et omnium hominum causam ac personam sustinet. *ibid.* § 16. XIIª. Valet ἀντίδοσις ad constituendam substantivam naturarum, salva sine ulla confusione differentia, unitionem, excludendosque ab Nestorio et Eutyche confictos unitionis modos. *ibid.* § 17 *et seq.*

CHRISTUS DEUS.

Christus in utraque natura unus, et idem est Dei Filius V, II *de Incarn.* 2, 8 et VI, VI. 14, 7. Christus homo, eodem quo natus est momento, factus est Dei Filius. VI, VII. 1, 1. Christus homo non est filius Spiritus sancti.*ibid.* 5. 1. Quamvis operativa virtus Spiritus ancti sementinæ et principalis causæ loco in ejus generatione fuerit. *ibid.* § 2. Unius est et unicus in utraque natura Dei Patris filius. *ibid.* § 1. Non est filius totius Trinitatis, tota licet ad ejus procreationem concurrerit. *ibid.* § 2. Efficaciam Spiritus sancti sementinam Hilarius appellat; auctor operis imperfecti divinitatem Verbi pro semine fuisse ait. *ibid.* § 3. Marius Victorinus ex evangelio Nazaræorum, Jesu matrem dicit esse Spiritum sanctum. *ibid*, § 4. Christus homo Dei Patris filius naturalis est, non quod sit ex ejus substantiâ genitus, sed quod cum Filio naturaliter genito unus est Christus et filius. *ibid.* § 5. Unitionis qua homo cum Verbo unus est Christus et filius, non solus Pater est auctor, sed tota Trinitas. *ibid.* Non solum relativa proprietas, sed ipsa natura et quidem generatione communicatur assumpto homini. *ibid.* § 6. Christum hominem non æterna filietate Verbi, sed creata gratia, quæ propter unitionem substantivam cum Verbo facta est homini naturalis, filium esse Dei naturalem theologi quidam opinantur. VI, VII. 5, 7. Qua ratione etiam Patrem et Spiritum sanctum, si carnem assumerent, filii essent Dei naturales. *ibid.* § 7 et 9. Naturalem filietatem ab æterna et personali Verbi proprietate distinctam Patres rejiciunt *ibid.* § 8. Tolerabilius errant qui duos in Christo filios statuunt, quam qui duas filietates naturales *ibid.* Unitione substantiva applicatur instar formæ naturæ assumptæ assumentis proprietas, cujus divinitate Deus, sanctitate sanctus, filietate filius est. *ibid.* § 9. Satis fit contrariis argumentis. *ibid.* § 10 *et seq.* Ex commentitia illa filietate naturali multa sequuntur absurda. *ibid.* 13 *et seq.* Falso ejus auctor fertur Adrianus papa. *ibid.* § 14.

Christus ex Patre ab æterno genitus, et temporaliter natus ex Virgine, unus et idem est Patris et matris filius naturalis. V, V *de Incarn.* 2, 7 *et seq.* et 11, 10 et VI, VII. 2, 10. Pro gemina nativitate reddit utrique parenti suam similitudinem, unus et idem filius utrique consubstantialis. VI, VI. 11, 10. Christus unicus Dei Filius, idem est Jesus pro nobis passus. VI, VII. 2, 2. Ex æquo errant qui duos in Christo filios statuunt, et qui dimidiatam ipsi naturam hominis tribuunt. *ibid.* § 3. Vetus est Apolinaristarum calumnia pro naturarum numero binos a catholicis in Christo filios constitui. *ibid.* Totus et Cyrillus contra Nestorium in repellendo filiorum binario, unoque filio Dei Christo Deo et homine asserendo, *ibid.* § 4. Cui suffragantur alii Patres. *ibid. et seq.*

Una est in Christo filietas, eaque naturalis, Christum et qua Deus est, et qua est homo, in solidum afficiens. VI, VII. 3, 2. Quæ causa movit Orientales Cyrilli æmulos ut illi assentirentur, Christum in utraque natura unum esse Dei Filium. *ibid.* § 7. Christus etiam qua hic homo est, Deus est, Dei Patris unigenitus, quamvis in aliena natura subsistens. *ibid.* § 3. Unde Beata Virgo vere et proprie est Θεοτόκος . *ibid.*

Unum in duabus perfectis naturis Dei Filium ante Nestorium professa est Ecclesia, sed disertius post istum damnatum. VI, VII. 3, 3. Christum in utraque natura unicum esse, naturalemque Dei Filium catholica professio Nestorianam et Felicianam elidit hæresim. *ibid* § 4. Christus unus est Dei hominisque Filius, quia una est Dei

hominisque persona. *ibid.* § 5. Neque partim Dei, partim hominis filius est, sed utrumque totus. *ibid.* § 6. Christus homo Deus unus est Filius naturalis Dei, unigenitus in utraque natura V, III. *de Incarn.* 1, 3 et VI, VI. 17. ad anath. 5. Christum in utraque natura Dei Filium naturalem esse, probatur ex Scripturis. VI, VII. 1, 5 *et seq.* Interprete Cyrillo et Francofordiensi synodo. *ibid.* § 7. Idem conficitur ex synodis et Patribus. *ibid.* § 8 et 2, 4 *et seq.* Christus unitione substantiva naturalis Dei Filius, nos corporaliter et spiritualiter efficit divinæ consortes naturæ, *ibid.* In Christo naturaliter filii Dei sumus, per Christum adoptione. *ibid.* 1, 3. Unicus Dei Filius naturalis potestate baptizat, cæteri ministerio. *ibid.* 2, 9.

Gratia naturali Filio adveniens non facit adoptivum. VI, VII. 3, 4. Naturalis filietas singulari modo communicata est homini Christo. *ibid.* 5, 5. Pro hæreticis habentur, qui Christum ex operum merito dicunt adoptatum esse in Filium. V, III. *de Incarn.* 2. 9. Christum Dei Filium adoptivum fecerunt, quicumque vere ac proprie negarunt esse Deum. VI, VII. 1, 1. Fecerunt et Felix, a quo Feliciana hæresis, et nonnulli de shola theologi, Christum hominem Dei Filium adoptivum. *ibid.* et § 4. Qui duas in Christo personas statuerunt, duos consequenter filios agnoverunt, naturalem unum, adoptivum alterum. *ibid.* Duos in Christo filios, naturalem unum, adoptivum alterum nemo catholicus unquam admisit. *ibid.* 2, 3. Hominem Christum non esse Filium Dei adoptivum, sed proprium et naturalem antiquissimi Patres, et reliqui deinceps constanter asseverant. *ibid.* § 2 *et seq.* Opinionem de homine Christo filio Dei adoptivo hæreticam esse decernit Adrianus papa. *ibid.* § 6. Homo Christus non adoptione, sed origine et nativitate Dei filius est. *ibid.* § 7. Vox ista paterna : *hic est filius meus dilectus*, Christum ab adoptivis filiis discernit. *ibid.* § 8 et 11. Christus non est adoptivus Dei filius, qui ab filii dignitate non potuit excidere. *ibid.* Non est adoptivus qui nunquam fuit alienus. *ibid.* 3, 1 *et seq.* Nulla est in Christo adoptiva filietas. *ibid.* § 2. Sed naturalis, quæ non partim Deo, partim homini, sed Christo Dei hominisque filio in solidum convenit. *ibid.* et § 6. Neque Christus Deus adoptivus Virginis filius est, neque Christus homo adoptivus Dei Patris. *ibid.* Si Christus homo filius esset adoptivus, etiam Christus Deus adoptivus esset. *ibid.* § 7. Christus in Scripturis verus ac proprius Dei filius dicitur, adoptivus nunquam. *ibid.* § 8. Irenæum sibi frustra patronum vindicant Felix et Elipandus, qui non Christum, sed nos in Christo adoptatos esse dixit. *ibid.* 4, 1. Christum secundum carnem adoptivum esse dixit Marius Victorinus. *ibid.* § 2. Hilarius adoptatam esse carnis humilitatem. *ibid.* Eusebius Christum adoptivum Dei filium. *ibid.* Quod ab Ariana impietate non abhorret. *ibid.* § 3. Adoptatum Cyrillus Arianis concedit, et habitudine, non natura, esse filium hominem Christum. *ibid.* Euthymius θέσει filium ait. *ibid.* Œcumenius illi Spiritum adoptionis tribuit. *ibid.* Auctor disputationis Athanasii cum Ario in duos filios Christum dividit, naturalem unum, alterum adoptivum. *ibid.*

Non admittunt duos in Christo filios, qui eumdem seorsim considerant qua filius Dei est et qua filius hominis. VI, VII. 4, 4. Christum hominem non natura, aut meritis, sed Dei gratia prædestinatum, et factum Dei Filium, Augustinus et Facundus affirmant. *ibid.* § 5. Christus circumcisus et baptizatus adoptionis sacramenta suscepit, et adoptionem filiorum. *ibid.* Gratiæ fuit quod humanitas in personæ divinæ consortium a Verbo est assumpta, quod assumentis et assumpti una persona sit, et unus filius, non est gratia sed natura. *ibid.* § 6. Ita Patris gratia, vel adoptione Christum hominem dicere potuerunt, non proxime sed remote. *ibid.* Eodem modo gratia et electione filius a quibusdam dicitur. *ibid.* § 7. Felicis de Christi adoptiva filietate argumenta solvuntur. *ibid.* *et seq.* Christum hominem non esse Dei Filium adoptivum, ad fidei regulam pertinet. *ibid.* § 11. Christus homo non est filius Dei adoptivus, qua filii denominatio personam respicit. *ibid.* 6, 10. Eodem jure negatur esse adoptivus, quo servus conditionalis. VI, VII. 9, 12. Christus adoptivorum idea, non tamen adoptivus. VI, XI. 7, 11.

CHRISTUS HOMO CREATUS.

Christum hominem plerique Patres creatum dicunt, pauci dici prohibent. VI. VII. 6, 1. Creatum et creaturam exterorum more nuncupant Græci Patres. *ibid.* § 2 *et seq.* Latinique. *ibid.* § 4 *et seq.* Factum alii Christum et creatum aiunt, facturam aut creationem esse negant. *ibid.* § 7. Creatam Christi carnem dici malunt alii quam Christum. *ibid.* § 9. Homo Christus, si essentiam spectes, creatura est, si actualem existendi modum, non est creatura. *ibid.* § 10. In quo facile Patres conveniunt. *ibid.* § 11.

CHRISTUS HOMO DEI SERVUS.

Christus homo Dei servus dici potest, Verbi, cum quo unus est filius, dici non potest VI, VI. 17 *ad anath.* 6. Hominem Christum proprie Dei servum dici posse Græci Patres affirmant. VI, VII. 7, 2 *et seq.* Et Latini. *ibid.* § 4 *et seq.* Negant alii. *ibid.* § 6 *et seq.* Humana Christi natura, per se spectata, creata et serva est, sed ut subsistit in Verbo, et unus cum eo filius est, et quidem naturalis, non servit, sed servos in libertatem asserit. *ibid.* § 6, et 9, 1. Christum primus omnium servum appellavit Appollinaris hæreticus. *ibid.* 7, 7.

Affirmantis partis fundamenta ex Scripturis, Isaiæ locus ex Septuaginta interpretibus ambiguam habet sententiam. VI, VII. 8, 1 *et seq.* Alius ejusdem prophetæ locus disertior. *ibid.* § 2. Christum, ob susceptam a Verbo servi formam, servum dicendum esse pugnant. *ibid.* § 3. Servi formam de servili functione interpretatur Dionysius Alexandrinus. *ibid.* § 5 *et seq.* Eo nomine reprehensus. *ibid.* § 8. Ambrosium suffragatorem habet. *ibid.* § 9. Forma servi melius intelligitur de natura, quam de functione servili. *ibid.*

Partis negantis Christum hominem proprie servum dici, argumenta quatuor. VI, VII. 8, 10 *et seq.* Personalis Verbi proprietas humanæ Christi naturæ ab ipso conceptu creatæ loco communicata, Christum hominem pro servo Dominum servumque fecit. *ibid.* 9, 2.

Christus homo naturalis Patris servus fuit, non conditionalis. *ibid.* § 10 Conditionalem faciebat Felix Urgelitanus. *ibid.* Merito damnatus a Francorfordiensi Synodo. *ibid.* § 11. Quæ apud Leonem, pro virili conditione, servilem legit. *ibid.* Qui Patres Christum servum esse dixerunt, de naturali servitute locuti sunt; qui negarunt de conditionali. *ibid.* § 12. Conditionalis servitus

personam sequitur, nec in filium convenit, præsertim naturalem ; quare simul Christus adoptivus et servus conditionalis esse negatur ab synodo Francofordiensi. *ibid.* In eamque sententiam Damascenus et Athanasius non inviti consentiunt. *ibid et seq.* Christus non ita allegorice dicitur Patris servus, sicut Leo, Lapis, etc. *ibid.* § 14. Quamvis cum hujusmodi jungatur nominibus tropicis. *ibid.* § 15. Solius Patris Christus est servus, quia solius Patris filius : Sui vero nec servus, nec dominus est. *ibid.* § 16. Quia unus est Christus in utraque natura, *ibid.* § 17. Nihil tamen vetat humanam Christi naturam, si ratione separetur a Verbo, totius Trinitatis servam dici. *ibid.*

CHRISTUS HOMO DEI TEMPLUM.

Humana Christi natura excellenti modo templum ac domus Dei in Scripturis dicitur. VI, vii. 10, 1. Ea voce libenter usi sunt Græci Patres. *ibid.* § 2. Latinique. *ibid.* § 3 et 12. Latentes sub ea voce hæreticorum fraudes Patres in ejus usu cautiores fecerunt. *ibid.* § 4 et 7. Paulum Samosatenum, Apollinarem et alios hæreticos, intemperantius abutentes templi et inhabitationis vocibus, Patres et Synodi represserunt. *ibid. et seq.* Et ante hos Joannes Apostolus, qui Verbum prius carnem esse factum dixit, deinde in nobis, hoc est in carne propria habitasse. *ibid.* § 7. Pari cautione plenitudinem divinitatis Paulus dixit in Christo corporaliter habitare. *ibid. et seq.* Hoc est non σχετικῶς ut in sanctis, sed substantive, ut anima in corpore, cum quo fit unum. *ibid. et seq.* In cæteris Deus habitat ut in templo : in Christo Verbum fit caro, et unum cum proprio templo. *ibid.* § 10 *et seq.* Epistolam Ibæ quinta Synodus damnavit, quod Verbum in templo humanitatis assumptæ, tanquam alterum in altero habitare dixisset. *ibid.* § 4 et 13.

Christi humanitas Dei templum dicitur, quia Deo peculiari jure consecrata, et ad ejus cultum magnifice instructa est. VI, vii. 11, 1 *et seq.* Quodque in ea completa est Nathani prophetia de templo fabricando. *ibid.* 10. 3 et 11, 3. Quod in ea perfecta sanctitas, expiatio peccatorum, sacrificium, imago Dei, etc., quorum causa templa Deo consecrantur, perfecte reperiantur. *ibid.* 11, 3 *et seq.* Christi humanitas in Dei templum condita est in Incarnatione, ornata in manifestatione, dedicata in resurrectione. *ibid.* Quod Joannes dixit : καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν de temporali Christi cum hominibus habitatione, ex vocum proprietate quidam interpretantur. *ibid.* § 5. Rectius de perpetua Verbi commoratione in propria carne nostræ simili intelligunt. *ibid.* Quia proxime antecedentibus explicandis, quibus dictum erat Verbum caro factum, additum est, et habitavit in nobis. *ibid.* § 8 *et seq.* Inhabitationis vox Apollinaris elidit perfidiam. *ibid.* § 7 *et seq.* Ad quam addita vox *corporaliter*, Pauli Samosateni et Nestorii comprimit hæresim. *ibid.* § 11. Templi quoque appellatio Monophysitarum arguit insaniam. *ibid.* § 13. Quæ præclare Facundus paucis explicat. *ibid.* § 14.

CHRISTUS HOMO DEIFER.

Christum non Deum, sed hominem dici Deiferum Nestorius voluit. VI, vii. 12, 1. A Cyrillo reprehensus, a Theodoreto defenditur. *ibid.* § 2. Deiferi appellationem non absolute Cyrillus damnat, sed eo sensu quo a Nestorio usurpabatur. *ibid.* Eamdem proscribendam censuit Apollinaris, a Gregorio Nazianzeno castigatus. *ibid.* Recte ab orthodoxis Patribus usurpatam Theodoretus probat. *ibid.* § 3. Cum quibus, semoto hæreticæ fraudis periculo, nihil est cur Christus Deifer, et caro Christi deifera dici non possit. *ibid.* § 4. Sancti quoque suo modo deiferi homines dici possunt, quod sibi cognomen ascivit Ignatius. *ibid.*

CHRISTUS HOMO DOMINICUS.

Christum hominem Dominicum non uno in loco Athanasius appellat. VI. vii. 12 § 5 et 8. Et ejus exemplo complures magni nominis Patres. *ibid.* Christum hominem Dominicum peculiari jure nominavit Apollinaris. *ibid.* § 6. Vox tamen illa Apollinaristis displicuit, qui nova arte Athanasio ea utenti fidem, et auctoritatem abrogare moliuntur. *ibid.* § 7. Improbandæ istius vocis ducem Augustinum, qui erat ea usus, secuti sunt de schola theologi. *ibid.* § 9. Eas tamen, et similes alias semoto hæreticorum fuco, fas esset usurpare. *ibid.* Verum ut nummis, sic et vocibus usitatis utendum potius quam obsoletis. *ibid.* § 10.

HOMO CHRISTUS DEI INSTRUMENTUM.

Hominem Christum Dei instrumentum Athanasius aliique Patres nominant. VI, vii. 13, 1. Ea voce abutentem Nestorium castigat Cyrillus, nec eam tamen proscribit. *ibid.* § 2 et 4. Humanitas Verbi est instrumentum conjunctum, ut corpus animæ, manus hominis. *ibid.* § 3. Ex instrumenti notione, ut et similium vocum removenda sunt ea quæ Christum dedecent, et ea retinenda quæ in eum recte conveniunt. *ibid.* § 4.

HOMO IN CHRISTO DEI INDUMENTUM.

Verbum humanitate, tanquam veste indutum, non pauci Patres dicere non verentur. VI, vii. 13, 5. Quo nomine immutabilitas divinitatis, et ἀντίδοσις, aliæque humanæ in Christo humanæ naturæ prærogativæ declarantur. *ibid.* § 6. Tum naturæ ad Verbi personam accessionem esse factam, non personæ ; neque mutationem aut confusionem esse factam, sed sibi mutuo cohærere distinctas naturas. *ibid.* § 7. Cavenda tamen Nestoriana divisio, quæ unitionis substantivæ mentione removetur. *ibid.*

HUMANA NATURA VERBI SPONSA.

Carnem Verbi sponsam Augustinus appellat, eumque secutus Gregorius, qui tamen hujus vocis nonnullam offensionem veretur. VI, vii. 13, 8.

CHRISTUS HOMINUM DOCTOR.

Christus eo consilio venit in mundum, ut homines vivere doceat, non cæterorum more præcipiendo, quod facere debeant, sed interius

illuminando et adjuvando ut faciant. V, II *de Incarn.* 10, 1. Christi magisterium et cœlestis doctrina in Scripturis commendatur. *ibid.* § 2 *et seq.* Judæis non recipientibus ejus doctrinam gentes suscipit erudiendas. *ibid.* § 4. Solus est bonus magister. *ibid.* § 5. Et perfectus: reliqui semper discipuli. *ibid.* § 6. Ejus schola ubique est. *ibid.* Ejus disciplina non in nuda veri investigatione versatur, sed ad claram ac beatam Dei visionem perducit. *ibid.* § 7. Verbo et exemplo docet. *ibid.* § 8.

Tribus capitibus ejus doctrina continetur: veri Dei notitia et cultu; ejus præmio, qui est finis bonorum ultimus, et ejus assequendi via. V, II *de Incarn.* 10, 9. Gentes, relictis idolis, ad veri Dei notitiam per Christum revocandas, crebra in veteri Testamento promittunt oracula. *ibid.* § 10 *et seq.* Patris, qua refertur ad Filium, et Trinitatis dogma Judæis vulgo ignotum, manifestavit Christus, et velut militiæ suæ tesseram, usitatissimo alligavit sacramento. *ibid.* Tali doctore mundus indigebat, tam perniciosa superstitione inanium Deorum ubique implicatus. *ibid.* § 13 *et seq.*

Quis sit bonorum malorumque finis clarissime Christus docuit, quod assequi profana sapientia non poterat. V, II *de Incarn.* 11, 1. Iter ad Deum, qui est regnum cœlorum, et finis bonorum omnium, expeditum Christus aperuit. *ibid.* § 2. Præsertim in sermone in monte habito. *ibid.* § 3. Ubi evangelica de visibilium contemptu consilia explicantur. *ibid.* Ad Christi quoque magisterium pertinet quæ vere a profanis dicta sunt confirmare. *ibid.* Naturalium quoque rerum causas et origines aperuit. *ibid.* § 4.

Ad hæc se vivum exemplar præbuit virtutum omnium quibus pervenitur ad Deum. V, II *de Incarn.* 11, 5. Cujus imitatione salutem homines et beatidudinem obtinerent. *ibid.* § 6. Solus Deus impeccabilis, factus est visibilis, ut in exemplum tuto ab hominibus assumi posset. *ibid.* § 7. Omnes honesti partes in se Christus expressit. *ibid.* § 8. Imprimisque humilitatem, cujusne nomen quidem Latini audierant. *ibid.* § 9 Magna est vis ejus exempli ad hominum tumorem comprimendum. *ibid.* § 11. Visibilem se carnalibus hominibus, amabilemque præbuit, ut eos paulatim ad amorem spiritualem alliceret. *ibid.* § 12. In spem nos erigit contracta nobiscum affinitate. *ibid.* § 13 *et seq.* Et obita pro nobis morte. *ibid.* § 14 *et seq.* Terrena despexit, ut ab eorum amore nos deterreret, et hoc amare et sperare doceret, quod in sua resurrectione monstravit. *ibid.* § 15 *et seq.* Christus missus est peccatoribus medicus, justis præceptor, et doctor. VI, XII. 10, 12.

CHRISTUS MEDIATOR.

Divinæ Christus humanæque consors naturæ esse debuit, ut esset Dei hominumque mediator. V, II *de Incarnat.* 9, 2 *et seq.* et VI, VII. 2, 2 et 4, Mediator est Christus quatenus homo est, et via qua homines tendunt ad Deum. V, II *de Incarn.* 9, 2. Fons est bonorum omnium, quæ in ipsum collata, inde in reliquum genus hominum derivantur. *ibid.* § 5 *et seq.* Scala est, qua Deus ad nos per sua dona descendit, et nos ad ipsum ascendimus. *ibid.* § 3. Ipso velut *Ponte* cœlum terræ jungitur. *ibid.* Inde humanæ naturæ dignitas æstimanda. *ibid.* § 4. Vitiata in Adamo natura nostra, sanitatem in Christo mediatore, et inæstimabilem gratiarum opulentiam recuperat. *ibid.* § 5 *et seq.* Christus mediator factus est nobis justitia, cui quo magis adhæremus, tanto sumus justiores. *ibid.* § 8. Sanctificata in Christo mediatore humana caro, fit via, dux et principium carni nostræ immortalitatis. *ibid.* § 6. Illam roborat. *ibid.* § 7. Auget donis cœlestibus. *ibid.* § 8. Et validioribus gratiæ auxiliis adjuvat, quam in Adamo habuit ante lapsum. *ibid.* § 9.

Mediatoris officio totius Incarnationis fructus continetur. VI, XII. 1, 1. Mediatorem Christum Ariani dictum voluerunt, quod mediæ esset Deum inter hominesque substantiæ. *ibid.* § 2 *et seq.* Nec reparandis modo, sed et condendis ab initio omnibus rebus necessario adhibitum, quod Patris, summi Dei, efficientiam nulla res creata ferre posset. *ibid.* § 3. Christum, mediatorem, non medioximum quemdam ex gentilitatis errore Deum agnoscunt Christiani, sed supremum, eumdemque cum Patre Deum, nostra causa factum hominem. *ibid.* Dei hominumque mediator est naturalis solus, moralis etiam, non quidem solus, sed primarius. *ibid.* § 4. Naturalis est Dei hominumque mediator Christus, quia utrumque est, Deus et homo. *ibid.* § 5 *et seq.* et § 12 *et seq. reliquo capite; et cap.* 2 *per totum.*

Ejus loci expositio : *Unius mediator non est.* VI, XII. 1, 8, et 11. Epistolæ ad Galatas scopus est docere promissiones patribus factas, non in lege, sed in Christo mediatore adimplendas, *ibid.* § 9. *et seq.* Mediatoris proprietas, Christo vel maxime convenit, quod unus sit Dei hominisque filius, *ibid.* § 12. Quod ex baptismi formula declaratur. *ibid.* 2, 6. Fœderatas inter se naturas dissidentes, divinam et humanam, velut nodus apprehendit et consociat *ibid.* 1. 14. Christus mediator unitur nobis, ut homo, in sacramento, suo corpore nobis immixtus, et ut Deus, suo nos spiritu roborans et renovans, *ibid.* § 15. Naturalis Christi proprietas declaratur habitudine animæ et corporis, ad sese mutuo et ad totum. *ibid.* § 16. *et seq.*

Dei hominumque sequester Christus, utriusque partis depositum suscepit, et arrhabonem nobis Spiritum reliquit, carnem cœlo intulit. VI, XII. 2, 1. Mediatur Christus homo esse debuit, ut nobis esset exemplo, mortemque pro nobis pateretur, et Deus, ut esset remedio, mortemque superaret, *ibid.* § 2 et 7. Inter creatorem et creaturam nihil est medium, nisi Christus homo Deus, *ibid.* § 8.

Deum verbum, antequam caro fieret, sequestrem et mediatorem egisse, veterum quorumdam opinio fuit, citra Arianæ impietatis notam. VI, XII. 3, 1. Contrariæ de mediatore Christo hæreses duæ, inter hæreticos agitatæ, *ibid.* § 2. *et seq.* Catholico decreto comprimuntur, *ibid.* § 5. *et seq.* Christus Deus et homo mediatoris partes ita explevit, ut munerum gestio naturæ sit humanæ; dignitas et infinitum meritum divinæ, *ibid.* § 5. Patrum de eo consensus, *ibid.* § 6.

Stancari divinitatem Christi ab ratione mediatoris secernentis argumenta solvuntur. VI, XII. 4 1, *et seq.* Christus aliter medius, aliter mediator, neutrum seclusa divinitate, *ibid.* § 3. Non est sui ipsius mediator qua Deus est, *ibid.* § 5. *et seq.* Christus Deus egit et passus est in carne sua quæ erant mediatoris, *ibid.* § 5. Neque pari modo Pater aut Spiritus sanctus iis perfuncti dici possunt, quo Verbum incarnatum, *ibid.* § 6. Inscita lutheranorum effugia. *ibid.* § 7. Minime necessaria, *ibid.* § 8.

Calvini de Verbo secundum se, et citra humanitatem exequentis mediatoris officia sententia, Monophysitarum Arianorum affinis impietati refellitur. VI, xii, 3, 3, 4 et 9. Tigurinorum in eadem tuenda impietate futilis argumentatio, *ibid.* § 11. Naturalis et primarii mediatoris proprietas Apollinaristarum elidit insaniam. *ibid.* 5, 1. Et Arianorum impietatem *ibid.* § 2. Photinianus Crellius ex appellatione mediatoris Christi divinitatem impugnat, *ibid.* § 3. Quæ indidem asseritur. *ibid.* § 5 *et seq.*

CHRISTUS PACIS SEQUESTER

Primarium Christi mediatoris officium est, pacem Deum inter et homines reconciliare. VI, xii. 6, 1. Nascente Christo pacem Angeli nuntiarunt, quam idem moriturus discipulis testamento legavit. *ibid.* § 2. Ab antiquis dictus est; *Sceptrum majestatis Dei*, quia sequester pacis, *ibid.* Cujus vitæ felicitas in pace nobis per Christum parta, posita est, per quam ad æternæ felicitatis pacem tendimus, *ibid.* § 5. Christus malæ causæ nostræ arbiter, pacem ita composuit, ut voluntatem nostram corrigeret ad justitiam, divinam sententiam ad misericordiam flecteret, *ibid.* § 6. Pax incarnationis fructus est præcipuus, *ibid.* § 7. Ad quem omnia Christi mysteria referuntur, *ibid.* § 9. Duplicem nobis Christus pacem conciliavit. *ibid.* § 10 *et seq.*

Sedatis ac compressis animorum perturbationibus, domesticam componit pacem. VI, xii. 6, 13 *et seq.* Ad eamque nos et præceptis informat et exemplis. *ibid.* § 17 *et seq.* Et potentissimis nos gratiæ auxiliis adjuvat. *ibid.* § 18.

Tranquillam ubique gentium pacem Christi futuram temporibus prophetæ promiserunt. VI, xii. 7, 1. Oracula illa, de pace quæ Augusto imperante contigit orbi Romano, multi interpretantur. *ibid.* § 2. Verum neque ad Christi tempora pertinuit, neque omnino implevit vaticiniorum fidem. *ibid.* § 3. Ad naturam potius evangelicæ legis referenda est, quæ belli causas omnes removet, quas Lex antiqua etiam imperabat. *ibid.* Impleta sunt prophetica illa oracula cum bellicosi populi, Christi lege suscepta, belli studia deposuerunt, præsertim sacerdotes, quos ab armis christiana instituta cessare jubent. *ibid.* § 4. Huc etiam pertinere Basilius putat philosophorum contentiones evangelii luce sedatas. *ibid.* Pacem bonorum omnium pretio comparandam Christus docet, idque inter atrocissimas persecutiones diu servatum. *ibid.* § 6. Pax est nexus et compages domus Dei, ac velut anima ecclesiæ Christi. *ibid.* § 7. Populi cædibus assueti, Christi religione conversi ad pacis studia, non levi argumento sunt Christum esse Deum. *ibid.* § 8.

CHRISTUS SACERDOS.

Verbum, ubi primum caro factnm est, nostræ confessionis pontifex fuit. VI, vi. 17 *anath.* 10, et VI, xii. 11, 3 *et seq.* et 12, 1 *et seq.* Unus est sacerdos Christus in æternum, et una victima. VI, xii. 11, 6 *et seq.* et 12, 2 *et seq.*

Christus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech. *ibid.* 11, 2 et 12, 4 *et seq.*

Christum, qua Verbum est, sacerdotem esse, etiam antequam carnem sumeret, Ariani ex Platonis schola docuerunt. VI, xii. 11, 2. Cujus erroris invidiam falso in catholicos conferebat Nestorius. *ibid.* § 3. A Cyrillo et aliis confutatus. *ibid. et seq.* Christum in baptismo factum esse pontificem Petrus Damiani censet : Lactantius ex merito. Quod utrumque Patrum communis consensus repudiat, *ibid.* § 5. Christus pontifex, dona pro nobis offerens, nostra est apud Patrem fiducia. *ibid.* § 6. Christus catholicus Patris sacerdos dicitur, quia nihil, nisi per Christum oblatum, Deo placet. *ibid.* Quod in Lege figuratum est, leprosos ad sacerdotes remittente. *ibid.* Et in summi Pontificis ornatu. § 7.

Explicatur locus Apostoli perobscurus de Christi sacerdotio, et oblatione cum Aaronicis comparatis. VI, xii. 11, 8 *et seq.* Christi sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, Aaronicum antiquavit. *ibid.* § 5 et 7. Davidis vaticinium de Christi Sacerdotio secundum ordinem Melchisedech ad Abrahamum Judæi referunt. *ibid.* 12, 7. A Patribus confutati. *ibid. et seq.* Christum ordinatione divina factum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, non successione, Apostolus innuit. Aaronicum quoque fuisse, materno genere, nonnulli putant. *ibid.* 15. 2. Sed falluntur. *ibid.* § 3 *et seq.* Soli Christo convenit regem simul et sacerdotem esse. *ibid.* § 5.

CRUENTUM CHRISTI SACRIFICIUM.

Verus sacerdos Christus verum et proprie dictum corporis sui sacrificium obtulit. VI, xii. 12, 8 *et seq.* Unica corporis sui oblatione cruenta expiatos in perpetuum sanctificat. *ibid.* 11, 10 *et seq.* et 12, 1 *et seq.* Verum illud fuit sacrificium. *ibid.* § 2. Et sola principalis causa remissionis peccatorum, *ibid.* 11, 9. Cruentum illud sacrificium solus in cruce Christus obtulit. *ibid.* 12, 3. Ex quo vim omnem antiqua sacrificia acceperunt. *ibid.* 11, 8 *et seq*

INCRUENTUM CHRISTI SACRIFICIUM.

Incruentum corporis sui sacrificium Christus paulo ante quam pateretur instituit. VI, xii. 12, 3 et 14, 9. Est verum ac proprie dictum sacrificium. *ibid.* 12, 3 et 13, 6 *et seq. reliquo cap.* et 14, 1 *et seq. toto capite.* Est novum testamentum. *ibid.* 13, 4. Est veritas cujus antiqua sacrificia symbola fuerunt. *ibid.* § 5 et 8. Est unicum multis suffectum. *ibid.* § 7 et 14, 5 *et seq.* Est verum Christi corpus et sanguis, conversione panis in carnem, et vini in sanguinem. *ibid.* § 9. Nihil aptius ad sacrificium quam Christi caro. *ibid.* § 13.

A solis offertur sacerdotibus. VI, xii. 13, 3 *et seq.* et 14, 2. Ut in veteri testamento soli sacrificabant in templo sacerdotes, agnum paschalem quilibet immolabat : sic in novo, Christi corpus soli sacerdotes immolant, contriti cordis, et proprii corporis quilibet est sacerdos. *ibid.* 13, 2 et 10. Seque ipse sacerdos in sacrificium debet offerre. *ibid.* § 5. Dum pro populo sacerdos offert, seipse immolat sacerdos Christus, assistentibus Angelis. *ibid.* 14, 3. Ad offerendum Christi corpus, nemo nisi purus et jejunus debet accedere. *ibid.* 13, 6 *et seq.* Ideo sacerdotibus imperatur continentia, quia quotidie ad offerendum parati esse debent. *ibid.* 14, 2 et 7. Quoties sacrificium offert sacerdos, toties communicare debet. *ibid.*

Soli Deo offertur. VI, xii. 14, 6 et 8. Non soli

Patri. *ibid.* § 8 et 11. Christus in forma Dei sacrificium cum Patre sumit, in forma servi, sacrificium esse maluit quam sumere. *ibid.* § 5. Pro solis offertur fidelibus. *ibid.* § 6. Etiam mortuis. *ibid.* § 12. Solis fidelibus explicari debet. *ibid.* § 9.

Mystico Christi sacrificio legitimus ab initio ritus atque solemnis adhibitus fuit. VI, XII. 14, 2. Qualis in Ecclesia hucusque perseverat. *ibid.* § 6. In martyrum memoriis et locis Deo sacris offerri consuevit. *ibid.* 13, 9 et 14, 2 *et seq.* Ad hæc altaria, et mystici calices adhibentur ex antiquo. *ibid.* 13, 4 et 14, 2. Et splendida vestis. *ibid.* 14, 4. Non offertur sine ministro. *ibid.* § 3 *et seq.* Quotidie mane offertur. *ibid.* § 4 et 11 *et seq.* Toties iteratur, quoties nova plebs in ecclesiam convenit. *ibid.* 14, 10.

In sacrificio corporis Christi vinum aqua mistum et panem azymum Romana ecclesia adhibet. VI, XII. 14, 13 *et seq.* Cujus figura in sacrificio Melchisedechi præcessit. *ibid.* 12, 6 *et seq. toto capite.* Malachiæ de illo vaticinium. *ibid.* § 12 *et seq.* Quotidianæ corporis Christi oblationes sunt vera sacrificia, sed commemoratoria cruenti sacrificii. *ibid.* 11, 11 et 14, 14. Oblato corporis Christi sacrificio, domus Hesperii tribuni ab infestatione dæmonum liberatur. *ibid.* 14, 6.

CHRISTUS REX.

Dei Filius, qua factus est homo, præcipuo jure rex in Scripturis appellatur. VI, XII. 15, 1. Hæreditarium ab Davide regnum accepisse Christum nonnullis visum est, sacerdotium ordinatione divina. *ibid.* § 2. Jus regni, si ad Josephum pervenisset, poterat ab illo ad Christum successione devolvi. *ibid.* Christum successione regnum, ordinatione sacerdotium accepisse censet Epiphanius, et utrumque in ecclesiam transtulisse. *ibid.* § 3. Regnum ex Jacobi vaticinio ad Christum devenisse putat, quod ultimus ex Judæa gente rex Alexander sublatus est. *ibid.*

Christus et qua Deus et qua homo rex fuit non temporalis sed spiritualis. VI, XII. 15, 4. Dei Filium antequam homo esset, angelica, vel humana specie visum esse, tanquam regem et ducem cœlestis militiæ, Ariani et nonnulli catholici affirmant. *ibid.* Christus qua Deus est, temporale et spirituale regnum eodem cum Patre et Spiritu sancto jure possidet. *ibid.* § 5. Christus, qua homo, dum mortalis fuit, temporale regnum non habuit. *ibid.* § 6. Christi regnum est ejus Ecclesia. *ibid.* Christus, occultata, dum in terra viveret, dignitate regia, pastoralem hominibus ritu pecudum viventibus, sollicitudinem exhibebat. *ibid.* § 7. Christo, qua Dei sapientia est, regiæ dotes excellenter conveniunt, scientia, auctoritas, et legum condendarum facultas. *ibid.* § 8. Ipse legis instar in tabula descriptæ, ligno crucis affixus fuit. *ibid.*

CHRISTUS MESSIAS.

Æternam Messiæ generationem Michæas non obscure tradit. VII, XVI. 3, 8. Cujus oraculum de rege Messia plerique intelligunt, quidam ad Zorobabelem frustra detorquent. *ibid.* § 9. Messiam ad hominum salutem divinitus promissum nobiscum Judæi agnoscunt, sitne Deus, et an venerit in quæstionem vocant. *ibid.* § 1. Christi nomen, velut ipsi proprium, nobiscum asserunt. *ibid.* § 2. Unicum veteres, duos recentiores Rabbini fingunt, alterum Josephi, alterum Davidis filium, et hunc regem nominant. *ibid. et seq.* De hoc Rabbi Moses inquiri vetat an venerit, quove tempore sit venturus. *ibid.* § 3.

Nobile Jacobi vaticinium venturi Messiæ certum tempus designat. VII, XVI. 6, 4. Duplex hujus vaticinii Christianorum expositio ; altera Judæ nomine, tribum Judæ, altera gentem universam intelligi. *ibid.* Expedita prioris ratio est. Non auferendum sceptrum de Juda, hoc est legitimam reipublicæ formam in Judæ posteris perseveraturam, donec Messias venerit. *ibid.* § 5. Sceptrum Judæ, non indefinite, sed in regione divinitus assignata, promittitur. *ibid.* § 6. Ejus vaticinii exitus paulatim impletus est sub adventum Christi. *ibid.* § 6 et 15. Opponitur 1°: expositionem illam abundare tropis ; usitatum est istud in Scripturis, præsertim in vaticiniis. *ibid.* § 7 Opponitur 2° : Non solam tribum Juda suis vixisse legibus usque ad Christi adventum; sed tribus Juda in sua sorte, reliqui sub eorum dominatu. *ibid.* § 8. Decem tribus Israelis in exilium a Salmanasare deportatæ postliminio non sunt reversæ. *ibid.* Verum Esdra rem Judaicam restaurante, trans Euphratem remanserunt ; sola tribus Juda, et quæ ad eam accessit, Benjamitica patrias in sedes rediit. *ibid.* § 9. Fit satis objectioni 3 *ibid.* § 10. Et 4. *ibid.* § 11 et 12. Et 5. *ibid.* § 13. Et 6. *ibid.* § 14. Et 7. *ibid.* § 15.

Qui sceptri nomine regem intelligunt de stirpe Judæ, oraculi exitu refelluntur. VII, XVI. 7, 1. Exceptio de Hasamonæis gratis fingitur, neque ad rem facit, *ibid.* § 2. Qui Judam pro tota Judæorum gente accipiunt, neque Jacobi mentem assequuntur, et in contrariam sententiam nec opinantes recidunt. *ibid.* § 3. Vide aliam ejusdem celeberrimi vaticinii explanationem non spernendam, auctore doctissimo Turneminio, e societate Jesu, ad calcem libri XVI amandatam.

Messiæ adventus, Jacobi vaticinio contra Judæos demonstratur. VII, XVI. 7, 4 *et seq.* Itemque Danielis vaticinio. *ibid.* 8, 1. Danielis Hebdomades annorum sunt, quarum initio ab instauratione templi ducto, Christi prædicatio et mors in septuagesimam incidit. *ibid.* § 2. Danielis Hebdomades templi utriusque clade circumscribunt Rabbini veteres. *ibid.* § 3. Ejus oraculi fides constitit præfinito tempore. *ibid.* 8, 4.

Gentes ab idolorum cultu ad veri Dei religionem revocandas per Messiam cecinit regius vates. VII, XVI. 9, 6 *et seq.* Quæ jamdudum Christi beneficio completa Christiani gaudent, Hebræi veteres per Messiam facienda docent, recentiores ad Davidem ipsum et Salomonem referunt. *ibid. et seq.* Isaiæ et Michææ vaticinia de gentibus per Messiam revocandis ad veri Dei cultum nobiscum agnoscunt Hebræorum doctissimi, nec eo tamen perfecto, Messiam venisse volunt. *ibid.* § 8. Aliud ejusdem Isaiæ vaticinium de gentium ad veri Dei obsequium duce ac præceptore Messia, interpretantur Hebræi. *ibid.* § 9. Christum Messiam de Juda nasciturum, gentesque ad unius veri Dei cultum revocaturum, Jacobi vaticinio liquet. *ibid.* Neque id Judæi diffitentur. *ibid.* 10, 1. Sed impletum negant, quod Mosaicos ritus gentes nondum admittant. *ibid.* § 2. Quos nec ipsi retinent, suis finibus pulsi. *ibid.* Et melioribus mutandos per Messiam prophetæ præ-

dixerunt. *ibid.* § 3. Effluxisse dudum tempus quo venturus Messias prædicitur, Hebræorum magistri confitentur, venisse tamen alii negant, alii non abnuunt, sed latere aiunt, donec egerint pœnitentiam. *ibid* § 4.

Jesum Christum quem Christiani colunt, verum et unicum esse Messiam divinitus promissum demonstratur ex Scripturis, ipsis interpretibus Judæorum magistris. VII, xvi. 10, 5. In solum Jesum Christum, notata propheticis oraculis tempora, abrogatio veteris legis, novæ promulgatio, qua accepta, gentes ab idolis ad Deum verum transierunt, criteria denique omnia quibus Messias designatur, apprime conveniunt. *ibid. et seq.* Christus in asina sedens Zachariæ vaticinium implevit, quod de Messia Judæi nobiscum intelligunt. *ibid.* § 7. Aggæi quoque de venturo in templum Domino exercituum, et majore inde gloria domus posterioris quam prioris. *ibid.*

Uti Christi nomen apud Græcos, sic apud Hebræos Messiæ nomen ab ungendo ducitur. VI, xi. 9, 3.

CHRISTUS JUDEX.

Christus, quia justus et rex justitiæ, jure præcipuo judex dicitur. VI, xii. 16, 1. Soli Christo perfecte insunt boni judicis dotes. *ibid* § 2 *et seq.* Christus non judicat humana potestate, sed divina, nec apparebit tamen judicandis, nisi in humana forma. *ibid.* § 5. Pater omnia judicat per Filium, ut per propriam justitiam. *ibid.* Patrem omne judicium Filio dedisse, Chrysostomus, cæterique Græci de æterna Verbi generatione intelligunt; Augustinus, de homine Christo. *ibid.* § 6.

CHRISTUS CAPUT.

Dissipati homines, et in diversa distracti, ad unum caput Christum revocantur. V, ii *de Incarn.* 7, 4. Interque se cohærent. *ibid.* § 5. Et in melius restaurantur. *ibid.* § 6 *et seq.* Quod perfecte fiet in futura vita. *ibid.* § 12. Christum, qua Verbum est, instar esse capitis, qua homo est, instar esse pedum, Eusebius ait. V, iii. *de Incarn.* 6, 15. Christus Ecclesiæ caput, quia summe conjunctus illi præest, vitamque communicat. VI, xii. 17, 1. Christus et caput et corpus, quia multi Christiani, unus Christus. *ibid.* § 2. Christus tanquam caput, in arce præsidens, membris suis prospicit, et necessaria ad salutem auxilia subministrat. *ibid.* § 3. Non solum morale caput est, sed etiam physicum, quia gratiam physice producit, maxime in Eucharistiæ sacramento. *ibid.*

CHRISTUS ANGELORUM CAPUT.

Christum, qua Deus est, Angelorum esse caput, Chrysostomus ait, hominum, qua homo est. V, ii *de Incarn.* 7, 5. Utrorumque caput est, etiam qua homo est. *ibid.* et VI, xii. 17, 5 *et seq.* Principatum habet in omnes Angelos etiam malos, non est caput nisi bonorum. VI, xii. 17, 5. Caput est totius ecclesiæ ex hominibus Angelisque conflatæ, non tantum quia superior et excellentior, sed et imperio et potestate, et in subditos vitali quodam influxu. *ibid. et seq.* Ratio capitis in Christo superioris in inferiores jura omnia et officia complectitur. *ibid.* § 7. Superioribus Angelis arcana quædam Christus homo revelat, iique vicissim inferioribus. *ibid.*

De junctura membrorum cum Christo capite et inter se, eorumque et totius corporis incremento, loci duo difficiles Apostoli explicantur. VI, xii. 17, 8. *et seq.* Angeli et homines, cum Christo capite cohærentes, sic arcte inter se committuntur, ut unum corpus efficiant, *ibid.* § 11. Ut Christus sit caput Angelorum non est necesse ipsos ejus sanguine esse redemptos, ejusve meritis gratiam perseverandi accepisse. *ibid.*

CHRISTI REGNUM PERPETUUM.

Regnum Christi post multa sæcula finem habiturum credidit Origenes, a Theophilo Alexandrino confutatus. VI, xii. 18, 4. Regnum Christi muneris ipsi commissi temporaria gestione definivit Marcellus Ancyranus. *ibid.* § 5. Christumque, recedente Verbo. quod transeuntem efficientiam esse dicebat, in nihilum credidit abiturum. *ibid.* § 6. Christi, etiam qua homo est, regnum finem non habiturum ex Scripturis Patres demonstrant. *ibid.* § 7 *et seq.* Quod in regulam etsymbolum fidei ascivit Constantinopolitana synodus prima. *ibid.* § 9. Additumque ad Nicænum symbolum : *Cujus regni non erit finis*, probarunt generales synodi posteriores. *ibid et seq.* Eam fidem ab apostolis et synodo Nicæna traditam Epiphanius docet. *ibid.* § 10. *et seq.* Patres acerrime propugnant. *ibid.* § 13.

NON INTERRUPTUM TRIDUO MORTIS.

Divinitatem a Christi carne morte divulsam, iterumque sociatam in resurrectione credidit Epiphanius. VI. xii. 19, 1. Hilarius item et Ambrosius, qui ab anima quoque recessisse divinitatem putat. *ibid.* § 2. Leporius ab exanima carne. *ibid* § 3. Quidam ab homine Christo recessisse verbum in tempore passionis censuerunt. *ibid.* § 4. Locus Apostoli, quo discessio Verbi a propria carne asseritur, sententiæ illi minime favet. *ibid.* § 2 et 3.

Christus homo derelictus in passione fuit, non unitione Verbi et carnis soluta, sed auxiliis et protectione subtractis. VI, xii. 19, 5. Indissolubilem Verbi cum carne et anima unitionem etiam in mortis triduo perseverasse, pro indubitato antiqui Patres habuerunt, et tanquam ab omnibus concesso, adversus Arianos, et Apollinaristas usi sunt. *ibid et seq.*

Exanimum corpus illo triduo Christus, et Dominus dici debuit. VI, xii. 19, 6. *et seq.* Mors Christi solam animam a corpore divisit. *ibid.* § 7. Divinitas inseparabiliter unita carni, morte separari non potuit. *ibid.* § 8. *et seq.* et VI, xiii. 16, 5 *et seq.* Etsi media tantum anima verbum conjunctum esset. VI, xii. 20, 6. Christum in triduo mortis hominem fuisse Magister Sententiarum et Hugo Victorinus affirmant. *ibid.* § 1. Prior quod unita carni et animæ divinitas manserit. *ibid.* Posterior quod homo sit sola anima rationalis. *ibid.* Refellitur Magister sententiarum. *ibid.* § 3. Et Hugo Victorinus. *ibid. et seq.*

CHRISTUS ADVOCATUS NOSTER.

Christus in Scripturis noster advocatus, et pro nobis interpellare dicitur. VI, xii, 8, 1. Non tropice, sed proprie. *ibid.* §3. Nec tamen adoptivus, *ibid.* aut Patre inferior. *ibid.* § 4. Non servilis deprecator, sed ut Verbum Patris, tanquam hortator ad eum accedit. *ibid.* § 8, et 12. Christum mortali in carne pro se orasse negant aliqui, Patres ex Scripturis affirmant. *ibid.* § 5. Non oravit prod se ut Mediator et advocatus, sed pro nobis. *ibid.* § 6. Ne pro nobis quidem orare Christum in cœlo nonnulli opinantur, *ibid.* § 7 *et seq.*

Alii fusas ab eo mortali preces ad intercessionem perpetuo valere putant, nec alias de novo fundi VI, xii. 8, 9. Christum etiamnum interpellare pro nobis orando complures veterum docent *ibid.* § 10 *et seq.* Orat pro nobis ut Pontifex et advocatus, in nobis ut caput. *ibid.* Advocatus noster, nondum finita causa, factus est judex noster *ibid.* Origenes a Bernardo jure castigatur, quod servilem Christo jam regnanti advocationem tribuat. *ibid.* § 13. Christus pro nobis orat, quæ dare jure suo potest. *ibid.* § 14. Ut orare nos doceat. *ibid.* § 15. Christum apud patrem advocatum adhibere fas est, sed non eo quo reliquos Sanctos modo, *ibid.* § 16. Judex est Judæis, advocatus Christianis. *ibid.*

CHRISTI MERITUM ET SATISFACTIO.

Sola Christus voluntate salutem afferre potuit. V, ii *de Incarn.* 13, 6 *et seq.* Justitia maluit quam potentia vincere diabolum et homines liberare. *ibid.* 5, 12 *et seq.* Ita factus est advocatus, ut sit etiam propitiatio nostra. VI, xii. 9, 1. Reconciliationis gratiam nobis promeruit, et pro nobis abunde satisfecit. *ibid.* § 3 *et seq.* In mediatore Christo meriti conditiones omnes reperiuntur,' ordinatio divina, libertas in agendo, et pactum de mercede repræsentanda. *ibid.* § 1 *et seq.* Nulla creatura, sed solus Deus homo plane satisfacere potuit pro peccatis nostris. *ibid* § 4 *et seq.*

Christi meritum et satisfactio ex personæ dignitate infinitatem habent. *ibid.* § 6 *et seq.* Non decuit nos alterius quam divinæ personæ meritis et satisfactionibus liberari, ne plus homini quam Deo deberemus. *ibid.* § 7.

NON EST ANGELORUM SALVATOR CHRISTUS.

Infinitus valor satisfactionis Christi non solum cum hominibus, sed et cum sideribus et Angelis communicatus ab Origene dicitur. VI, xii. 10, 1. Christum uti hominem pro salvandis hominibus, sic pro angelorum salute factum esse Angelum idem affirmat, et alii ante ipsum. *ibid.* § 2. Pro lapsis angelis passum esse Christum, illosque ejus beneficio ab interitu liberandos esse docuit. *ibid. et seq.* Angelis Christus neque stantibus saluti, neque lapsis remedio fuit. *ibid.* § 3. Instauravit tamen et pacificavit omnia in cœlo et in terra. *ibid. et seq.* Multis de causis lapsos homines erexit Christus, Angelos apostatas deseruit. *ibid.* § 6. Angelos opitulante Christi gratia salutem consequutos ac redemptos nonnulli opinantur. *ibid.* § 7 *et seq.* Contrarium ex Scripturis et Patribus asseritur. *ibid.* § 9 *et seq.* Homine reparato, omnis creatura dicitur instaurata. *ibid.* § 11. Augustini et Hippolyti loci difficiles de Christo in exemplum permanendi Angelis dato, exponuntur. *ibid.* § 12.

CHRISTUS OMNIUM HOMINUM REDEMPTOR.

Universo generi hominum opportunis ab initio Deus remediis consuluit. V, ii. *de Incar.* 12, 1. Quibus irritis, potentius remedium in Incarnatione Verbi constitutum est. *ibid.* § 4 *et seq.* et VI, xii. 9, 4. Pro mortalium omnium peccatis satisfecit Christus, quantum in ipso fecit. VI, xii. 9, § 1 et 4 et VI, xiii. 1, 3 *et seq.* Christum pro omnibus hominibus passum esse nemo Christianns ante Augustini tempora dubitavit. VI, xiii. 1, 1. Ex eo divinam providentiam Clemens Alexandrinus approbat, quod Christus omnium, nullo excepto, sit Salvator. *ibid.* § 2. Nec una est tamen mensura gratiæ singulis communicandæ. *ibid.* Christi redemptoris partes sunt, nostri juris arbitrio suæ fructum bonitatis exponere. *ibid.* § 7. Quod non solis electis, sed omnibus facit. *ibid.* § 9.

Christum, quantum in ipso fuit, pro salute omnium, etiam reproborum, passum esse, Patres Augustino antiquiores docent, Græci, VI, xiii. 2, 1, Latinique. *ibid.* § 6 *et seq.* A Christi redemptione ullum excipi Gregorius Nazianzenus non patitur, qui ex Adamo genus ducat, *ibid.* § 1. Mortis suæ sacrificium Christus obtulit et pro universis, et pro singulis, etiam perituris. *ibid.* § 2 *et seq.* Etiam pro Juda proditore. *ibid.* § 3 *et seq.* et § 11. Pro iis omnibus mortuus est, ad quos sententia mortis pertinebat. *ibid.* § 8 et 14. Humani generis carnem suscepit, in seque sanctificavit universi generis nostri corpus. *ibid.* § 10. Christus reprobis pereuntibus mercedem suam evacuatam esse dolet. *ibid.* § 11. Sol justitiæ omnibus ortus Christus, suæ lucis omnibus copiam facit. *ibid.* § 13. Non unum aut paucos, sed omnes in solidum scripsit hæredes. *ibid.* § 13 et 14. Nihil necesse est singulorum sanguinem in circumcisione fundi, quia celebrata est in Christi sanguine universorum circumcisio, *ibid.* Mentitus est Joannes cum dixit : *Ecce qui tollit peccata mundi*, si sunt quorum peccata Christus non tulit. *ibid.* § 1. In paucis ostendit Christus, quod omnibus, si velint, prosit. *ibid.* § 0.

Augustini patrocinium ambiunt et qui Christum aiunt omnium redemptorem, et qui negant. VI, xiii. 3, 1. Missum ait unigenitum Dei ad homines liberandos ab interitu, si ipsi non sint inimici, et divinæ misericordiæ resistant. *ibid.* § 2. Judam proditorem Christi sanguine redemptum ait. *ibid.* § 3. Judæos ait crucifixisse salvatorem suum et fecisse damnatorem suum, et propter eos apertum Christi latus, qui noluerunt intrare. *ibid.* Posse quemlibet, dum vivit, in numero esse redemptorum, et ad Deum converti Augustinus censet. *ibid.* § 4. Insignis ejusdem locus in eam sententiam ab Armachani calumnia vindicatur. *ibid.* § 7 *et seq.* Ex Apostolo probat pro omnibus mortuum esse Christum, qui peccante Adamo mortui sunt. *ibid.* § 5. Quamvis non prosit omnibus Christi sanguis, fusum tamen pro omnibus Prosper asserit, quia una est omnium natura quam assumpsit, communis causa, et par omnibus redimendis pretium. *ibid.* 5, 6. *et seq.*

Prædestinatianorum error ab Arelatensi damnatus synodo fuit, Christum non pro omnium salute passum esse. VI, XIII. 7, 1 *et seq.* Neminem Christi redemptum sanguine perire posse Gothescalcus docuit, ab Amolone Lugdunensi notatus. *ibid.* 9, 1 et 14, 5.

Non pro solis prædestinatis, nec pro omnibus tamen reprobis mortuum esse Christum Valentini Patres asserunt. VI, XIII. 12, § 2 et 6. Et Prudentius Tricassinus. *ibid.* § 4. Tam a seipso quam ab Augustino dissidens. *ibid.* § 5 *et seq. præsertim* 8. Christum pro omnibus etiam in impietate morituris mortuum esse ecclesia Lugdunensis profitetur. *ibid.* 13, 5. Pro omnibus nullo excepto, mortuum esse Christum Carisiacensis decernit Synodus. *ibid.* 14, 1. Cui decreto Lugdunenses et Valentini Patres intercedunt. *ibid.* § 2 *et seq.*

Eorum qui Christum pro omnibus passum esse negant, incerta est, fluctuansque sententia, neque satis inter se, neque cum Augustino consentiunt. VII, XIII. 14, 5.

Christus, qua Deus est, opportunis per mortem mediatoris auxiliis omnium prorsus hominum saluti in commune consuluit; qua homo est, ratam habuit oblatam antiquis omnibus suo nomine gratiam, ad futurorum omnium salutem suæ mortis fructum retulit. VII, XIII. 14, 6. Christum pro omnibus mortuum esse, licet omnes mortis ejus beneficium non recipiant, ex christiani orbis consensu sancivit Tridentina Synodus. *ibid.* 12, 9.

PASSIO CHRISTI.

Carnem Deus Verbum assumpsit, ut pro nobis in cruce pateretur. V, II *de Incarn.* 6, 2, et 17, 8 *et seq.* Christus in aere suspensus mori voluit, ut aereas dejiceret potestates, et expeditum nobis pararet ad cœlum iter. *ibid.* 6, 22. In loco passionis Christi magnifica basilica excitata est. VII, XV. 8, 4. Magnis Christus miraculis passionis suæ memoriam commendavit. *ibid.* § 5. Maximum divinitatis Christi argumentum est, quod se pro totius mundi salute in cruce obtulit. *ibid.* 10, 9.

CHRISTI AD INFEROS DESCENSUS.

De Christi ad inferos descensu recens est novatorum controversia. VII, XIII. 15, 1. Christi ad inferos descendentis Scriptura diserte meminit. *ibid.* § 2. Ubi nullo veterum exemplo sepulchrum pro inferno Beza posuit, a catholicis et a suis irrisus, infernum reposuit. *ibid. et seq.* De Christi ad inferos descensu symbola aliqua silent, alia, præsertim Apostolicum ubique receptum meminerunt. *ibid.* § 4. Christum ad inferos descendisse testantur antiqui Patres. *ibid.* 16, 1 *et seq. toto capite* et 17, 1 *et seq. toto cap.* De Christi ad inferos descensu Jeremiæ vaticinium derasum a Judæis Justinus queritur. *ibid.* 16, 1 Descensum Christi secundum animam ad inferos tanquam indubitatum Patres assumunt ad Apollinaristarum et Monophysitarum hæreses confutandas. *ibid.* 16, 2 *et seq.* et 17, 8.

Christi secundum animam descensum ad inferos negat Augustinus salva fide negari posse. VII, XIII. 17, 4. Antiquissima et perpetua est Ecclesiæ professio. *ibid.* 18, 1 Qua nulla catholicæ fidei pars magis consentientes habet Patres, synodicave, Romanorumque Pontificum decreta. *ibid.* § 2. Erasmi æstus in eo fidei capite declarando. *ibid.* § 3. Quod in Ecclesiæ symbolo falso negat extare scriptor non ignobilis, notumve antiquis fuisse Patribus, aut ad fidem omnino pertinere. *ibid.* § 4.

Christus ad eam regionem inferorum descendit ubi fidelium animæ detinebantur. VII, XIII. 16, 1, et 17, 9, et 18, 5. Etiam ad sceleratorum carcerem accessisse nonnulli Patres opinati sunt. *ibid.* 16, 5 et 18, 5. Non ut supplicia dependeret. *ibid.* 17, 8. Sed ut victum tyrannum captivum abduceret. *ibid.* 16, 5. Mortuus ad inferos Christus descendit, ut mortuis evangelium prædicaret. *ibid.* 16, 1, et 5, et 18, 14. Petri locus de Christi apud inferos prædicatione illustratur. *ibid.* 18, 14. Christi apud inferos functiones. *ibid.* 16, 4 *et seq.* Quas occultas et ipsi soli notas Hieronymus censet. *ibid.* 17, 5. Mortuus ad inferos Christus descendit, ut hostilem in arcem victor intraret, et captivis, qui ibi detinebantur, adductis, prædas ageret. *ibid.* 16, 1 *et seq.* Et pie vita functis salutem per seipsum afferret. *ibid.* 16, 11 et 5, et 17, 2 et 18, § 1 et 5.

Solis justis profuisse descensum Christi ad inferos testantur Patres. VII, XIII. 17, 9 et 18, 11 *et seq.* Noxios quosdam Augustinus suspicatur suppliciis exemptos. *ibid.* 18, 5. Nec desunt qui quotquot erant in tormentis, descendente Christo solutos putent. *ibid.* § 6 et 7. Clemens Alexandrinus evangelicæ gratiæ copiam factam omnibus ait vivis atque mortuis, qui bene usi sunt lege naturali, vel scripta. *ibid.* § 8.

CHRISTI ADORATIO.

Christo Deo et homini unam Nestorius adorationem tribuit ob qualecumque honoris consortium. V, V *de Incarn.* 10, 2. Et personæ unitatem VII, XV. 3, 4. Quomodo purpura cum rege adoratur. V, V *de Incarn.* 10, 2. Idem hominem Verbo coadorari dixit, valde reclamante Cyrillo. VI, VI. 17 *ad anath.* 8, et VII, XV. 4, 8 *et seq.* Recte tamen dici ab catholicis potest. VII, XV. 4, 8 *et seq.* Una Christum adoratione colendum censebat Apollinaris, quia una ipsum constare natura credebat. *ibid.* 3, 2. Verbum a carne separandum putabant Ariani ut adorari posset. *ibid.* § 7. Mediam carni Christi adorationem tribuisse dicitur Gilbertus Porretanus. *ibid.* 3, 5.

Christus Deus et homo una et suprema adoratione colendus est. VII, XV. 3 § 6, 9, 12 *et seq.* et 4, 4. Christi humanitas quia Verbi propria, et una cum ipso persona est, nec seorsim a Verbo, nec alia quam Verbum adoratione colitur. *ibid.* 3, § 7, 8, 12, et 4, 4. Christum in duos solvunt, qui alteram Verbi, alteram homini adorationem tribuunt. *ibid.* 3, 13 *et seq.* et 4. 4 *et seq.* Christi occisoribus accensetur, qui Christum non adorat crucifixum. *ibid.* 3, 8. Humana Christi natura seorsim et per se adorationem non suscipit. V, V *de Incarn.* 10, 13. Ideoque latriæ adoratione colitur. VII, XV. 3, 10.

Verbum carnem assumens duo præcepta conciliat in speciem contraria, de solo Deo adorando, et adorando scabello pedum ejus. VII, XV. 3, 11. Apostoli locus de Filio Dei in orbem terræ introducto, et ab Angelis adorato, ad Verbum incarnatum pertinet. *ibid.* 4. 1. Nomen quoque super omne nomen cui omne genu flectitur, ad unam pertinet Verbi et carnis adorationem. *ibid.*

§ 2. Neque personarum in una natura diversitas, neque naturarum in una persona plures admittit adorationes. *ibid.* § 6. Aliter Deus cum proprio templo, aliter Verbum cum propria carne una adoratione colitur. *ibid.* § 7 et 9. Crux Christo coadoratur, uti regi purpura. *ibid.* § 10. Adorationem latriæ seorsim a Verbo, tribuebat humanitati Christi Wiclefus, Gilbertus Porretanus ne in Verbo quidem subsistenti. *ibid.* 4, 12.

Christiani. Christianos omnes esse sacerdotes quis dixerit. VIII, III *de Hierarchia* 3, 3. Christianos Petrus Apostolus* regale sacerdotium dixit, quod non unius tribus, ut in veteri lege, sed ex omni ordine creari proxime sacerdotes possint. *ibid.* v. 1, 10. Christianos primævos non fuisse omnes perfectos. VIII, III *de Pœnitentia* 11, 7.

Χώρα quid sit. VII, II *de Hierarchia* 12, 2 *et seq.*

Chorepiscopi quinam et quos haberent administros. VII, II *de Hierarchia* 11, 3. Unde dicti. *ibid.* 12, 4 *et seq.*

Chrysaphius eunuchus apud Theodosium imperatorem potens, Eutychi favet, a quo fuerat de baptismo susceptus. V, I *de Incarn.* 13, 3. Ejus hæresim amplectitur. *ibid.* § 4. Flavianum e sede Constantinopolitana deturbare nititur, ut in eam Eutychem evehat. *ibid.* Susceptum Theodorio Flavianum facit, a quo fidei professionem exigit, judicesque nominat, qui acta contra Eutychem synodalia recognoscant. *ibid.* Eodem agente Chrysaphio latrocinalis coacta est Ephesi Synodus, in dua Dioscorus Alexandrinus, Eutychis fautor, omnia per vim gessit. *ibid.* § 6 *et seq.* Fraude comperta, in exilium Chrysaphius pellitur. *ibid.* § 8. Et Pulcheriæ Augustæ jussu, nutuve occiditur. *ibid.* § 9.

Chrysochires. Manichæus e Paulicianorum secta, ad eam crevit potentiam ut cum Basilio et Leone imperatoribus bellum gesserit. VII, xv. 7, 5.

Chrysostomus. S. Joannis Chrysostomi sententia de episcopis et presbyteris apud Paulum. VII, II. *de Hierarchia cap.* 3 *et Dissertation.* I. 3, 4. Chrysostomus male versus ab Arnaldo. *ibid. de Pœnitentia* III. 19, 14.

Chrysostomum, quod genuinam ab Sanctorum veneratione superstitionem repulit, sibi frustra patronum Hagiomachi postulant. VII, XIV. 18, 5, Moralem ejusdem Chrysostomi locum de cultu Sanctorum injuria Molinæus vellicat. *ibid.* § 9. Memoria lapsus ost Chrysostomus in Apotheosi Alexandri Macedonis. *ibid.* § 10.

Cibus. An cibo opus fuisset in statu innocentiæ. IV, II *de Opificio.* 7, 1 *et seq.*

Cicero quid censeat de præscientia Dei, et a quo refellatur ejus opinio. IV, IV *de Opificio* 11, 1. Quænam bona dixerit non esse a Deo petenda. IV. *de Pelagianismo.* 6, 11.

Circenses in honorem Christi quidam celebrabant. II, x *de Prædestin.* 25, 9.

Circumcisio. Nondum soluto humanæ redemptionis pretio, singulorum sanguis in circumcisione fundendus erat, ubi vero Christi sanguine universorum circumcisio celebrata est, jam non requiritur singulorum sanguis. VI, XIII. 2, 13. Circumcisionis sacramento, reatus solvebatur peccati originalis. *ibid.* 6, 2.

Circumincessio vulgo dicta quid sit. II, IV *cap.* 16 *per totum.* Unitatem et personarum diversitatem arguit. *ibid.* § 1 et 2. Explicatur ejus ratio. *ibid.* § 3 *et seq.* Quomodo localem præsentiam includat. *ibid.* § 13. Ex divina generatione oritur. II, v. 9, 3.

Circumscriptio. Spiritus loco circumscribi non potest, sed definitione; corpora et loco et tempore circumscribuntur. VI, x. 8, 11.

Circumstantia. Circumstantiis vitiari actionem bonam. VIII, v *de Pœnitentia.* 3, 6 *et seq.*

Civitates an habeant Angelos rutelares et custodes. IV, II *de Angelis cap.* 7 *per totum.*

Claudius Taurinensis. Claudius genere Hispanus, Felicis Urgelitani discipulus fuit. VII, xv. 7, 4 et 11, 7. Presbyteri functus officio in aula Ludovici Pii, ejus auctoritate evectus est ad sedem Taurinensem. *ibid.* 11, 7. Episcopus factus, bellum statim sacris imaginibus indixit, et cruces primus evertit. VII, XIV. 10, 19 et xv. 7, 4 et 11, 7. Eustathianus dictus est ab Eustathio Hagiomachorum principe dudum in concilio Gangrensi damnato. VII, XIV. 14, 3.

Crucis veneratores, superstitionis, cultores imaginum idololatriæ accusabat, VII, xv. 9, 6 et 16, 5. Reliquias Sanctorum non sinebat in honore esse. *ibid.* 16, 6. Gloriabatur unum se destruere cœpisse quod omnes colebant. *ibid.* 11, 7. A Theodamito abbate reprehensus, in eum impotentius invehitur. *ibid.* 7, 4. Futilibus sacrilegam impietatem defendebat argumentis. *ibid.* 11, 7. Illius in evertendis imaginibus temeritatem etiam ii reprehenderunt qui cultum illis nolebant adhiberi. *ibid.* 15, 3. Cæteris Patribus omissis unum sibi patronum optabat Augustinum. VI, XIII. 3, 1.

Claves Ecclesiæ seu jurisdictio an a Christo datæ fuerint prius et immediate Ecclesiæ quam Petro. VIII, III *de Hierarchia* 14, 2 *et seq.* Clavium potestas ordinaria præcipue data Petro probatur. *ibid.* 16, 2.

Clemens cur quartus fuerit summus pontifex, cum a Petro sit ordinatus et consecratus. VII, I *de Hierarchia* 10, 2 *et seq.*

Clemens Alexandrinus. Philosophiam Clemens Alexandrinus magni fecit, philosophosque veris prophetis accensendos putat. VII, XIII. 18, 8. Evangelii prædicationem videtur tribuere Judæorum gentiliumque meritis, qui legis aut philosophiæ notitia bene sunt usi. *ibid.* Nihil ad salutem interesse censet vivus quis, an vita functus audiat evangelium Christi, quod ex apocryphis approbat. *ibid.*

Clerici. Clericorum ordinatio quotupliciter intelligenda rata vel irrita. VII, II *de Hierarchia.* 11, 13. Clerici non obnoxii pœnitentiæ publicæ. VIII, VI *de Pœnitentia* 5, 1. Clerici vestiti sæcularium more pœnas dabant. *ibid* § 3.

Κλῆρος in plurali non sortes, sed bona hæreditario jure devoluta apud Epiphanium significare falso Casaubonus opinatur. VII, XIV. 6, 12,

Clerus in ecclesiis ad quas misit Apostolus epistolas, qualis erat. VII, II *de Hierarchia* 3, 2.

Cliens. Clientis in Patronum et mediatorem officia sunt: mutuus amor, fiducia, obsequium et cultus. VII, XIV. 9, 1.

Cnapheus (*Petrus*). Petrus Cnapheus, qui et Fullo dictus est, presbyter ecclesiæ S. Bassæ apud Calchedonem, deinde monasterio cuidam Constantinopoli præfectus, inde scelerum conscientia profugus, Antiochiam cum Renone Orientis duce venit. V, I *de Incarn.* 16, 5. Ibi per Martyrii absentiam res novas molitus, Theopaschitarum hæresim profiteri cœpit, populumque ab episcopo et fide catholica abalienavit, *ibid.* Reverso Martyrio, quod commotas in se turbas neque sedare, neque ferre posset, episcopatu cedente, vacuam ejus possessionem Petrus Cnapheus invadit. *ibid.* Exilio damnatus a Leone

imperatore Antiochia aufugit. *ibid.* Zenone rerum potito, Antiochenam sedem recipit. *ibid.* § 6. Unde iterum Zenonis edicto deturbatur. *ibid.* Henotico subscribit, et ab Acacio in communionem admittitur. *ibid.* § 7. Eodemque favente Antiochenam sedem recipit ; pulso inde Calendione catholico episcopo. *ibid.* § 8. Recuperata sede Calchedonensem proscribit synodum, et ad hymnum Trisagion appendicem istam addit : *Qui passus es pro nobis, miserere nobis. ibid.* Quo nomine a catholicis, ipsoque Acacio reprehensus, in Romana synodo a Felice papa damnatus est. *ibid.*

Auctor habitus hæresis Theopaschitarum, quam ab Apollinari Arioque traditam, in illo Trisagio, velut in illustri monumento collocarat. V, I *de Incarn.* 17, 8. In illo additamento catholicis novitas displicuit, et multiplex latere visa est hæresis. *ibid.* 18, 3, et V, V *de Incarn.* 2, 4 *et seq.* et 4, 1 *et seq.* In ejus appendicis erroribus notandis, non tam verba quam auctoris mentem attenderunt catholici. V, V *de Incarn.* 4, 5. Appendicem illam Cnapheus defendit, tanquam adversus Nestorium necessariam. *ibid.* Eam ad catholicum sensum accommodare quidam conati sunt, paucis immutatis. *ibid.* § 6. Quartam visus est Cnapheus personam induxisse. *ibid.* 10, 8.

Coactio quænam sit voluntati contraria. IV, III *de Opificio* 7, 13 *et seq.* Quotuplex sit. *ibid.* 8, 6. Quotuplex et quænam sit voluntati absolute contraria. *ibid.* 3, 5 *et seq.* Coactionis genus quotuplex. *ibid.* 6, 4.

Coactum quid sit secundum Augustinum, et unde fiat. IV, IV *de Opificio*, 5, 5 et 11, 4.

Cœlestinus papa. Nestorio ad thronum Constantinopolitanum evecto, gratulatorias litteras scribit Cœlestinus papa. V, I *de Incarn.* 7, 2. Eumdem Pelagianorum patrocinium suscipientem castigat. *ibid.* 12, 2. Nestorianam damnat hæresim in concilio Romæ habito. *ibid.* 7, 7. Suas vices Cyrillo Alexandrino committit, ut Nestorium, nisi intra decem dies ejuret hæresim, exauctoratum denuntiet, et Ecclesiæ Constantinopolitanæ prospiciat. *ibid.* et VI, VI. 16, 2. Ad Ephesinum concilium legatos mittit cum litteris quæ græce et latine recitatæ sunt. V, I *de Incarn.* 8, 5. Ephesini Patres in Nestorii damnatione professi sunt, ex canonum se auctoritate, et ex papæ Cœlestini præscripto, illum in ordinem redigere. *ibid.* 8, 3 et VI, VI. 16, 1 Ratam habet illam sententiam Cœlestinus papa, et synodalia acta confirmat. V, I *de Incarn.* 8, 6 et 12, 2. Eo nomine in invidiam ab anonymo impostore vocatus. VI, VI. 13, 1.

Cœlestius. Pelagianus quo anno Christi damnatus sit. IV I *de Pelagianismo cap.* 3. Fuit Pelagii discipulus, et illius hæresis fautor et propugnator acerrimus. *ibid.* § 6.

Cœlum quo die conditum et quinam plures fieri posse negabant. IV, I *de Opificio* 10, 1 Quis crediderit illud ante lucem a Deo creatum. *ibid.* § 3. Illius varia significatio. *ibid.* 11, 9. Quæ sit ejus figura et quotuplex. *ibid.* 12, 1 *et seq.* Ex qua constet materia et an sit animatum *ibid.* § 5 *et seq.* Num sit corruptioni et interitui obnoxium. *ibid.* § 16. Num in fine mundi sit igne conflagraturum. *ibid.* § 1 9. Cœlum de quo locutus est Moyses quodnam sit. *ibid.* 2, 1 *et seq.* Qualis sit rerum infimarum causa. *ibid.* 10, 3. Cœli et terræ nominibus quid intelligatur. *ibid.* 2, 10.

Cœmeteria. Martyrum sepulchra, cœmeteria Christiani nuncuparunt. VII, XIV, 12, 2. In iis soli primum martyres, post fideles cæteri humati sunt, quo facto martyria, sive sacellæ sepeliendis martyribus in cœmeteriis condita sunt *ibid.* Prope martyrum sepulcra humari fideles voluerunt, quod ex illorum vicinitate fructum se aliquem apud Deum percepturos sperarent. *ibid.* § 3.

Cogitatio. Non est in nobis quod menti nostræ cogitationes extrinsecus occurrant, sed iis bene vel male uti, nostræ est voluntatis. VI, IX. 2, 7. Cogitatio sancta unde sit. IV, I *de Pelagianismo.* 10, 17. Num prior sit gratia quæ præcedit fidem. *ibid.* 8, 14. Cogitationes hominis liberæ num Angelis sint cognitæ. III *de Angelis.* 7, 1 *et seq.*

Cogitatio cur non dicatur Verbum divinum. III, VI. 2, 12.

Cognata Græce συγγενῆ etiam ea dicuntur quæ sunt diversæ substantiæ, ut anima et corpus. VI, VIII. 13, 8.

Cognitio nostra, qua tum Deum tum cætera percipimus, valde est rudis et imperfecta, I, I. 5, 7. *et seq.* Ideo ablatione fit perfectior, *ibid* § 10. Cognitio matutina et vespertina quid sit. I, IV. 2, 5.

Cognitio Angelorum quæ et quotuplex sit, III, I. 6, 5. *et seq.* quomodo eis sit insita. *ibid.* 2, 5.

Cognitio Dei comprehensiva. Comprehenderet divinam essentiam qui videret in ea creaturas omnes tam actu existentes quam possibiles, VI. XI. 4, 7.

Cognitor apud veteres dicebatur qui præsentis causam noverat, tuebaturque ut suam. VI, XII. 8, 2.

Collectiva nomina cujusmodi sint. III, VII. 9, 1.

Colluthus hæreticus, ejusque hæresis, II, I. 7, 2.

Colluthiani negabant Deum mali pœnæ auctorem esse. I, VI. 6, 11. Cum Arianis conjuncti contra Athanasium. *ibid.* 7, 2.

Color. Colores alii veri, alii apparentes, VI, VII. 2, 7.

Columba cujus specie visus est Spiritus Sanctus, an vera fuerit. III, VIII. 4, 1.

Cometæ. Quid portendere soleant. III, I. 10, 1 *et seq.* An sint stellæ. *ibid.* § 4.

Commune dicitur vel secundum' intentionem, vel secundum rationem, et est universale, vel secundum rem, seu primam intentionem. V, VI, *de Incarn.* 5, 5.

Communicare. Communicantium tria genera. VIII, III. de *pœnitentia*, 9, 1. Qui sint nec digni, nec indigni. *ibid.* 10, 1. Communicare sine oblatione quid sit. *ibid.* II. 11, 3. Communicatio per symbola an semper necessaria. VII, *de consecr. potest.* cap. 4.

Communio. Communionem Ecclesiæ an fas sit deserere, tom. VII, *de potestate consecrandi.* c. 4. Communio frequens melior quam rara. VIII, III. *de Pœnitentia*, 3, 3 *et seq.* Communio frequens cui possit nocere. *ibid.* IV, 11, 4. Communionis duo genera. *ibid.* IV, 11, 4. Communio sub utraque specie vini laicis adempta quare. *ibid.* II, 2, 1. Communio sub utraque specie non est juris divini. *ibid.* 5, 4. Attamen ab omnibus observata. *ibid.* VIII, 19, 4. Communione abstinere reverentiæ causa laudabile. *ibid.* III. 8, 3, et 10, 4. Communionis dilationem non fuisse partem pœnitentiæ. *ibid.* I. 7, 9. Communio puritatem legalem postulat. *ibid.* III. 16, 8. Communionis suspensio potest esse utilis. *ibid*, § 1, 5. et *ibid.* I. 7, 12. Diuturna periculosa, *ibid.* III. 1, 6.

Comparatio inter quæ sit. II, II 6, *et seq.*

Complementum Trinitatis Spiritus Sanctus, II, II. 14, 5.

Compositio nulla est in Deo. I, II. *capitibus* 1, 2, 3, 4 *et seq.* Nulla est in genere et differentia, cap. 5. Compositio quotuplex sit in Angelis. III, I. 4, 10.

Compositum quid sit. I, II. 2, 1. Composito perfectius est simplex. *ibid.* § 2.

Comprehensio quid sit. I, VII. 3, 1. *et seq.* Est perfecta rei perceptio *ibid.* § 3. Explicatur vocibus *καταλαμβάνειν* et *περιλαμβάνειν*, *ibid.* et § 4. Et aliis deinceps, *ibid.* Ejus origo vocis quæ proprie est κατάληψις a Zenone manavit. *ibid.* § 6. Quo sensu Patres hoc idem vocabulum sumpserint, *ibid.* § 7 *et seq.* Comprehensio est cum rem perfecte cognoscimus, ita ut nihil ejus lateat. *ibid.* § 8. Tum quando et ipsa tota, et ejus effecta omnia cognoscuntur. *ibid.* § 9. *et maxime* § 12. Probatur comprehensionis illa notio. *ibid. cap.* 4. *per totum.* Maxime ex Patribus contra Arianos de Filii cognitione disputantibus. *ibid.* Eadem ex S. Thoma confirmatur. *ibid.* § 7 *et seq. Vide* § 11. Comprehensionis nova ratio a scholasticis excogitata refellitur. *ibid.* 4, 9. *et seq.* Frustra hujus auctoritatem repeti a Patribus. *ibid.* § 10 *et seq. Vide et* 9, 6.

Conceptus, sive notiones de Deo varii formantur, qui confundendi non sunt. I, I. *cap.* 7 *per totum.*

Concilia dum probant scripta alicujus Doctoris ut catholica, non probant singulas illius sententias V, V. *de Incarn.* 3, 3. Œcumenicorum conciliorum suppar est evangeliis auctoritas. *ibid.* VI. *Protheor.* In iis totum nomen Christianum repræsentatur. *ibid.* Qui synodis detrahunt, non contra aliquos, sed contra omnes Christianos seditionem faciunt, *ibid.* Concilia œcumenica novis hæresibus recentioris memoriæ Patres opponunt, quamvis non desint antiquiores. VII, XIV. 15, 2. Concilium Nicænum quid sanciverit de hæreticis et schismaticis ad Ecclesiam redeuntibus, VII, II *de Hierarchia.* 11, 11. Concilium Tridentinum quid decernat contra negantes hierarchiam in Ecclesia esse, constantem ex episcopis, presbyteris, etc. *ibid.* lib. III. 1, 12.

Concordia est diversorum cordium in unum conveniens consensus. VI, XII. 6, 16. In eodem homine concordia est diversorum appetituum, vel unius diversa appetentis unio. *ibid.* Differt a pace quia non est ad alterum. *ibid.*

Concreta duplicem notionem habent, unam rei sive materiæ, quæ subest, alteram formæ, quæ illam afficit: distinguendumque est, quid de iis per se, ac directe significetur. V, III. *de Incarn.* 16, 5.

Concupiscentia duo habet, actum et reatum. II, X. 3, 9. Quomodo ei baptismus medetur. *ibid.* Concupiscentia peccati pœna est et causa peccati. VI, X. 3, 10. Est privatio sanitatis. *ibid.* Non ex peccatrice carne oritur, sed ex voluntate peccatrice. VI, XI. 11, 2. Carnis voluntas ab Apostolo nominatur. *ibid.* § 6. In Christo non fuit. *ibid.* Est pœna, plaga, vestigium, illecebra et fomes peccati. *ibid.* § 12.

Concupiscentiam bonam et a Deo esse quidam opinati sunt, nec nisi damnatis nuptiis, posse damnari. VI, XIII. 6, 10. Malam esse et a peccato, frustra oblatrantibus Pelagianis, Augustinus probat. *ibid.* Esse peccatum proprie dictum Lutherus Calvinusque pugnant, sed hic sibi repugnantem agnoscit Augustinum. VI, XIII. 7, 5. Ille suum esse contendit. *ibid.* § 6. Concupiscentia sunt reliquiæ peccati originalis, quibus culpa in renatis sublata, pœnæ infliguntur. *ibid.*

Concupiscentia libero arbitrio inimica. IV, III. *de opificio.* 2, 4. Concupiscentia carnis an fuisset in statu innocentiæ, et qualis. IV, II. 8, 2. *et seq.*

Conditio interdum pro nuptiis et nuptiali consortio sumitur. VI, VII. 9, 11.

Confessio. Summus sacerdos Judaicus offerens sacrificium noni mensis, confiteri debuit omnia peccata Israel. VI, XII. 11. § 9 et 11. Ista confessio quotannis iteranda curationem non esse factam arguebat. *ibid.* § 12. Christus confessionis nostræ Pontifex ab Apostolo dictus, tunc factus est cum semetipsum pro nobis in cruce obtulit, *ibid.* 12, 1.

Confessionis finis proximus quis sit. VIII, I. de *Pœnitentia*, 8, 13. Confessionem sufficere ut quis sit paratus ad communionem. *ibid.* 4, 15. et 6, 5. et *lib.* III. 8, 6, et 9, 3.

Memorabilis Nectarii patriarchæ Constantinopolitani historia, et an ille confessionem sustulerit. (Diatriba post librum V de Hierarchia tomo VIII) cap. IV *per totum.* Fueritne quondam publica peccatorum confessio moribus Ecclesiæ recepta. *ibid, cap.* V. *per totum.* Exponuntur rationes partis negantis. *ibid.* Origenis testimonium de confessione publica expenditur. *ibid.*

Confirmatio. Confirmationis sacramentum signaculum dicitur, quia neophyti, cum in fronte unguntur, signantur signo crucis. VII, XV. 16, 6. Confirmationis sacramentum quomodo Græci administrabant. VII, I. *de Hierarchia.* 1, 5.

Confitens. Est in confitente nondum justificato, Spiritus Sanctus. V, I. *de lege et gratia.* 8, 9.

Conflictus Theodori Mopsuesteni cum Basilio, III, I. 15, 5 *et seq.*

Consecratio Eucharistiæ solorum est sacerdotum. VII, *de potestate consecrandi, per totum opuscul.*

Consensus voluntarius et naturalis appetitus in quo differant. IV, V. 5, 5. *et seq.* Quot sint in eo necessaria. *ibid.* 6, 1. Consensus omnis liberæ voluntatis, liber esse dicitur. *ibid.* 7, 3.

Conservatio. A creatione quomodo differat. I, VIII. 9, 7.

Conservatio creaturarum vocatur renovatio. *ibid.* III. 8, 13.

Consilium. De consilio dicitur Filius. II, II. 8, 21.

Consilium quid sit, IV, III. *de opificio,* 5, 5. De quibus rebus sit. *ibid.* § 12. Cur non sit in Deo. IV, V. 12, 9.

Consilium quid sit. VIII, I. *de Pœnitentia,* 10, 17. Consilium evangelicum quid sit. *ibid.* VIII. 14, 11. Consilii actiones dictæ supererogativæ. *ibid.* IV. 10, 3. Consilia non obligant. *ibid.* 9, 7. Eorum discrimen a præceptis. *ibid.* 10, 2. Consilia ac præcepta Christi distincta, contra Salmasium. *Dissertatione, cap.* 5 et 4 *et seq.* et 6, 10.

Constans imperator catholicus. I I. 8, 3.

Constans Heraclius, Heraclii ex Martina filius, favore populi, ab Heraclio juniore, Constantini filio, in imperii societatem ascitus, Constantinus est appellatus, sed Constans deinde dici maluit. V, II. *de Incarn.* 19, 6. Typum, auctore Paulo patriarcha Constantinopolitano promulgat, quo unam aut duas in Christo voluntates dici prohibet. *ibid.* § 7. Martinum papam, quod typum in concilio Lateranensi damnasset, comprehendi jubet. *ibid.* § 8. Quod ab Olympio cubiculario, et Exarcho frustra tentatum, Theodorus Calliopas exarchus exequitur. *ibid.* Martinum pa-

pam Constantinopolim perductum crudeliter accipit, et Chersonam relegat, ubi sanctissime moritur. *ibid.* Ipse Syracusis occiditur. *ibid.* § 9.

Constantia Augusta Mauritii imperatoris uxor petit ab Gregorio Magno caput Apostoli Pauli, quod in basilica a se constructa reponeret, nec impetrat. VII, XIV. 11, 21.

Constantinopolis capta a Latinis et recepta. III, VII. 1, 7.

Constantinopolitana Ecclesia. Constantinopolitanam ecclesiam ab Apostolica sede diremit Acacius, nefario schismate, occasione Henotici. V, I *de Incarn.* 16, 8. Post annos quinque et triginta, Justino imperante, reconciliata est. *ibid.* et 18, 1.

Constantinopolitanæ Synodi. Constantinopolitana Synodus prima, œcumenicarum secunda, decreto divinitatem Spiritus sancti constituit. II, I. 14, 21. Apollinaris hæresim damnavit. V, V *de Incarn.* 11, 5.

Constantinopolitana synodus sub Flaviano alia occasione habita, Eutychem Apollinaris hæresim renovantem, palam confessum et contumacem damnat. V, V *de Incarn.* 13, 2 *et seq.* Ejus synodi acta ab Eutychis criminatione vindicata, et sincera reperta sunt. *ibid.* § 4.

Concilium Constantinopolitanum sub Anatolio celebratum, præsentibus legatis Leonis papæ damnationem Eutychis ab Flaviano factam, ratam esse jubet. *ibid.* § 9.

Constantinopolitanum concilium sub Menna, præsentibus legatis Romani Pontificis habitum, Severum Antiochenum, Petrum Apameensem, Zoaram et Anthimum communione privat. V, I *de Incarn.* 16, 5. Hujus synodi acta in Hierosolymitana synodo confirmata sunt. *ibid.*

Concilium septuaginta episcoporum a Vigilio papa Constantinopoli habitum, ut Justino satisfaceret in trium Capitulorum damnationem incumbenti, judicatum fecit, quo tria damnaret capitula, salva Calchedonensis concilii reverentia. V, I *de Incarn.* 18, 9. Judicatum neque Acephalis, neque Justiniano probatum est, et a catholicis vehementer est oppugnatum. *ibid.* et § 10. Judicatum Vigilius revocat. *ibid.*

Concilium Constantinopoli habitum ab eodem Vigilio papa, in quo Theodorum Cæsariensem, quod non expectata concilii generalis sententia. contra Vigilii interdictum, imperatoris edicto damnari curasset tria Capitula, excommunicavit et deposuit. V, I *de Incarn.* 18, 11.

Quinta synodus œcumenica Constantinopoli habita in causa trium Capitulorum, Vigilio qui in proximo erat, adesse recusante. V, I *de Incarn.* 18. 13. Rogante tamen Justiniano Constitutum fecit, in quo quid de tribus Capitulis videretur exposuit, vetuitque decerni aliquid adversus Theodorum Mopsuestenum, Theodoretum et Ibam Edessenum. *ibid.* Vigilii Constituto subscripserunt episcopi Africani et Illiriciani, qui et ipsi concilio interesse recusarunt. *ibid.*

Nihilominus tamen episcopi Græci numero centum et sexaginta synodum absolvunt, damnantque Theodoretum Mopsuestenum cum libris suis, Theodoreti pro Theodoro, et Nestorio contra Cyrillum scripta, epistolam Ibæ, Origenem, Didymum et Evagrium. *ibid.* Quæsitum est in eo synodo, mortuosne fas esset anathemate plectere; respondenteque Eutychio licere : Justinianus vehementer assensus Constantinopolitanam sedem attribuit. V, I *de Incarn.* 18, 13. Vigilium quintæ synodi subscripsisse Græci auctores habent : negant Latini probabilius. *ibid.* § 14. Ab aliis Romanis Pontificibus probata. œcumenicæ robur accepit. *ibid.* Nihil in eo concilio decretum est Calchedonensi concilio contrarium. *ibid.*

Constantinus. Constantino imperatori vigilanti signum crucis in cœlo divinitus oblatum est, cum hac inscriptione : *hoc vince.* VII, XV. 9. 1. Eidem per quietem apparens Christus auctor est ut eo signo ad præsidium in bello uteretur. *ibid.* Reportata, crucis ope, quam in labaro, signisque aliis militaribus adhibuerat, de Maxentio victoria, crucis trophæum, Romano in foro constituit, militumque clypeos, et suas imagines cruce consignari voluit. *ibid.* Sacras Andreæ, Lucæ et Timothei reliquias Constantinopolim religiosissime transferri jussit. VII, XIV. 11, 7. Basilicam duodecim Apostolorum memoriæ erexit, et inter eorum loculos condi voluit, ut orationibus fidelium juvaretur. *ibid.* 12, 3. Reliquorum deinceps imperatorum ibi solemnis sepultura fuit. *ibid.* Non in ipso templo, sed in atrio condi voluit, ut Apostolis velut janitoris obsequium exhiberet. *ibid.* § 4.

Constantinus imperator orientem hæresim Arianam studet reprimere. II, I. 7, 4. Deque ea re varias scribit epistolas. *ibid.* Nicænam synodum congregat. *ibid.* § 5. Ejus modestia. *ibid.* § 6. Libellos ab episcopis oblatos, quibus se mutuo accusabant, legere detrectat et comburit. *ibid.* Eo superstite repressi Ariani. *ibid.* 8, 3.

Constantinus junior. II, I. 8, 3.

Constantinus Pogonatus, Constantis filius, imperii tranquillitate constituta, cogendam synodum curat, quæ in Trullo palatio habita œcumenica sexta dicta est. In ea Monotheletarum hæresis, multis jam synodalibus, In Italia, Gallia, Africa decretis proscripta, penitus extincta est. V, II *de Incarn.* 19, 9.

Constantinus Copronymus. Constantinus Leonis Isaurici Iconomachorum principis filius, ob emissum sacrum in fontem stercus, Copronymus dictus, paternam impietatem æmulatus est. VII, XV. 11, 3. Coacto 338 episcoporum concilio, cultum sacrarum imaginum abrogavit, earumque cultores crudeliter habuit. *ibid.* Subditos jurejurando adegit, non adoraturos se Sanctorum imagines. *ibid.* 7. 1 et 11, 6. Euphemiæ martyris reliquias in mare projici jussit. *ibid.* 11, 6. Moriens vociferatur se ob impietatem in Mariam Virginem esse damnatum. *ibid.*

Constantinus Leonis et Irenes F. Constantinus Leonis filius, cum matre Irene imperio potitus, de restituendis sacris imaginibus, cogendoque synodo scribit ad Adrianum papam. VII, XV. 11, 3.

Constantius hæresis Arianæ fautor. II, I, 8, 3 et 9, 5, et 10, 3.

Consubstantiale. Consubstantialis vocabuli notio. I, II. 4, 3. Consubstantialis vox in synodo Nicæna instituta. II, I. 7, 7. *Vide ibid.* IV *cap.* 5 *per totum. Vide* ὁμοούσιον. Ex vera generationis ratione oritur. II, V. 7, 6. An originem unius includat ab altero, et duplex ejus notio. III, VII. 14, 11 *et seq.* In ea voce duæ personæ significantur. *ibid.* § 15. Cur consubstantialis una persona dicatur alteri. *ibid.* 18, 2.

Natura composita non est simplici consubstantialis. V, III *de Incarn.* 9, 7. Nec idem sibi. V, V. 10, 7, Unde quaternitatem in Trinitate inducit Apollinaris, dum, ut istud vitet, carnem Verbo consubstantialem facit. *ibid.* § 11.

Consuetudo. Consuetudines quas ab Apostolis habemus quænam sint. VII, I *de Hierarchia* 1, 3.

Consuetudinem ecclesiæ oppugnavit S. Cyprianus. VIII, III *de Pœnitentia* 14, 3. Et Tertullianus. *ibid.* § 2. Consuetudines ecclesiasticæ duplices. *ibid.* II. 7, 5. Consuetudines Ecclesiæ reverendæ. *ibid.* 10, 8 *et seq.* Consuetudines Ecclesiæ non dictas esse licentiam a Patribus. *ibid.* I. 5, 6. Ut ab Arnaldo. *ibid.* 1, 9. Consuetudines indifferentes. *ibid.* 7, 5 et II. 4, 9. Divinæ immutabiles. *ibid.* II. 7, 5. Humanæ veræ. *ibid.* § 6. Consuetudo quando sit instar legis. *ibid.* 3. 5. A doctis observatur. *ibid.* III. 2, 3. Consuetudo legem abrogare non potest secundum Arnaldum. *ibid.* VII. 7, 3. Consuetudines obsoletæ. *ibid.* II. 1, 12 et 10. Non amplius obligant. *ibid.* V. 8, 2 *et seq.* Sunt tamen venerandæ. *ibid.* II. 7, 6. Consuetudines rituales mutabiles. *ibid.* 1, 5 et III. 2, 2. Consuetudines sanctæ non sunt omnes in usum revocandæ. *ibid.* II. 7, 7. Consuetudines variæ non nocent fidei communi. *ibid.* 3, 6 et 4, 9. Consuetudines veteres anteferendæ hodiernis ex sententia Arnaldi. *ibid.* 5, 2. Consuetudinis vis. *ibid.* V. 11, 2 *et seq.* Probata a S. Ambrosio et Augustino. *ibid.* II. 3, 5 *et seq.* Consuetudo ut ad unum potestas redigeretur, unde orta sit. VII, II *de Hierarchia* 5, 15.

Consultatio de quibus sit. I, V. 1, 6. De quibus fieri potest, et de quibus minime. IV, III *de Opificio* 12, 17.

Contentio Augustini cum Pelagio, in quo hærebat. IV, IV. *de Opificio* 1, 8 *et seq.*

Contritio. Concilii Tridentini decretum de contritione perverse Anomi interpretantur. V, II *De Lege et Gratia.* 11, 1. Contra manifestam Concilii sententiam ad fructus baptismi et pœnitentiæ capiendos perfectam contritionem requirunt, imperfectam valere negant. *ibid. et seq.* Utramque contritionis speciem confundunt, quas Concilium re et natura distinxerat. *ibid.* § 4 *et seq.* Distinguunt quoque theologi antiqui et recentes. *ibid.* § 6 *et seq.* Contritione sola non deleri peccatum ex sententia Arnaldi. VIII, VII *de Pœnitentia.* 14, 9. Contritionem justificare extra sacramentum. *ibid.* 16, 3.

Conversio ab initio perfecta esse potest. VIII, III. *de Pœnit.* 16, 8.

Cor hominis quomodo tangatur a Deo. IV. *de Pelagian.* 10, 21.

Cornelius quotuplicem habuerit fidem. IV. *de Pelagian* 10, 3.

Corpus interdum sumitur pro eo quod non est nihil, vel est substantia. I. II. 1, 7.

Corpus humanum quid in se habeat, cujus gratia dicatur ad imaginem Dei esse factum, IV, II. *de Opificio* 4, 7. An opus habuisset cibo, si homo in statu innocentiæ permansisset. *ibid.* 7, 1 *et seq.*

Corpora cœlestia num in fine mundi sint igne conflagratura. IV, I. 12, 19. Num sint causa nostrarum actionum. II. I. 9, 11 et 10, 1.

Corpora christianorum cur Deus voluerit esse immortalia. IV, III. *de Opificio* 10, 3.

Corporeum non esse Deum probatur, I, II. 1, 10 *et seq.* Corporei vox non late sumitur, ut dicatur nihil esse corporis expers. *ibid.* § 14 *et seq.*

Correctio figura, non tam reprehensio dicti, quam præstantioris alicujus omissi, accessio est. VII, XIV. 1, 10.

Corrupticolæ. Corrupticolarum jocularis origo, et divortium ab aliis Acephalis, Severo duce, V. II. *de Incarn.* 16, 11. Theodosiani dicti sunt *ibid.* § 12.

Corruptio quæ rebus inest in sua natura manentibus, φθορὰ et πάθος dicitur: quæ vero corporis resolutionem affert, διαφθορα. VI, X. 3, 2. Corruptio quædam in sola culpa est, quædam in sola pœna, aliqua peccatum est et causa peccati, *ibid.* § 10.

Cossianus. Julius Cossianus qui et Cassianus dicitur, Valentini discipulus, Christi Incarnationem phantasticam esse docuit. V, II. *de Incarn.* 4, 7.

Costa ex qua formata est mulier an erat superflua, necne. IV, II. *de Opificio* 8, 11.

Κρᾶσις *temperatio* est dissimilium mutua per totum extensio, salvis utrorumque proprietatibus, V, III. *de Incarn.* 2, § 9 et 12. Differt a mistione, quia non fit in aridis, et a συγχύσει, quia coextensarum partium qualitates non perimit. *ibid.* Usi sunt hac voce Patres antiqui in Incarnationis mysterio. *ibid.* § 10. Hæreticorum fraude nefarios in sensus detorta, ab hoc mysterio proscripta *ibid.* Ut et aliæ voces. *ibid.* § 11. Quoties Κρᾶσιν Cyrillus repudiat, addit aliquid explicandi gratia, *ibid.* Nec tam vocem rite ab antiquis usurpatam quam latentem sub ea hæreticorum fraudem damnare videtur. *ibid.* § 12. In voce Κράσεως Cyrillo insidias Theodoretus parat. *ibid.* § 13. Nec dubitat eam ipse ad Incarnationis adhibere mysterium. *ibid.* § 14. Quod et Cyrillus ipse et alii Patres fecerunt. *ibid.* § 15. Κρᾶσιν et similes voces Eutychiani pro συγχύσει libenter usurparunt, *ibid.* 3, 2.

Creatio rerum nullam Deo mutationem imponit. I, III. 2, 3 *et seq.* An ab æterno fieri potuerit. *ibid. cap.* 6 *per totum.* Creatio rerum omnium an fuerit ex nihilo. IV, I. 1, 9 *et seq.* Cur in sex dierum intervalla a Mose sit divisa. *ibid.* 5, 3.

Creandi verbum quam notionem habeat. II, II. 1, 5. Pro eo quod est gignere sumitur. *ibid.* et § 6. Vide et § 13. et cap. 10, 12. Cur Verbum divinum creari dicitur. III, VI. 2, 10. Creare creatura non potest. II, II. 12, 4.

Creator bifariam dicitur. I, III. 2, 11. Creator an ab æterno Deus. III. VIII. 3, 11.

Creatum aut increatum est quidquid est. I, III. 5, 4.

Creatura omnis hoc habet in natura ut in tempore esse cœperit. I, III. 6, 5. Quomodo creaturæ in se et in Deo sunt. I, IV. 2, 6. Qua ratione præsentes sint Deo ab omni æternitate. *ibid.* cap. 5 *per totum.* De reali, ut vocant præsentia, nihil ex Patribus colligi potest, *ibid.* § 2.

Inter creaturam et genitum hoc interest, quod genitum gignenti simile est, creatura dissimilis. VI, VII. 6. 8. Creaturæ nomen secundum essentiam de eo omni dicitur quod ortum habet ex nihilo; secundum existentiam, quod creato modo subsistit. V, V *de Incarn.* 6, 10. Creatura dicitur etiam id quod ex rebus olim creatis oritur. VI, VII. 6, 11.

Creatura nulla impeccabilis esse potest. I, VII. 8, 6. Magistra est hominum. I, VIII. 3, 1. Creaturæ non sunt propriæ. I, I. 6, 6. et § 8 et 14. Si ab æterno essent, multum ab æternitate Dei distarent. I, III. 3, 9. Nulla potuit esse creatura ab æterno. *ibid.* cap. 6 *per totum.* Ratio ejus. *ibid.* § 2, *et seq.* Creaturæ non existunt ab æterno, neque coexistunt Deo. I, IV. 5, 4 *et seq.*

Creaturæ omnes in quot genera dividantur. III, I. 4, 11. Propter quid possint deficere. *ibid.* 5, 6. Creaturarum genera quotuplicia sint. *ibid.* *Proœmium de Angelis.* § 2. Creaturas omnes quiddam habere materiæ simile. *ibid.* 4, 5.

Creaturam qui dicit Filium negat. II, II. 10, 17. Quomodo id Ariani dixerint. *ibid.* 12, 1. Ex nihilo esse debet, *ibid.* § 3. Creatus dicitur Christus qua homo est. III, VI. 6, 19. Creare creatura non potest. II, II. 12, 4. Creatura pro creatione, II, V. 3, 9.

Nulla creatura pro hominibus Deo satisfacere condigne potuit, quia nulla impeccabilis. V, II. *de Incarn.* 12, 6. *et seq.* et 14 § 1 et 3. *et seq.* Nulla sua culpa cecidisset Angelus et homo, si caruisset auxilio gratiæ, sine quo stare non posset. *ibid.* Creaturæ naturalis est ignorantia. VI, VII. 7, 6. Et servitus. *ibid.* 9, 1. Nulla creatura impeccabilis est. VI, XI. 10, 2. Ac ne esse quidem ulla potest, aut immutabilis. *ibid.* § 3. Incorpoream quoque nullam esse nonnulli putaverunt. VI, XII. 18, 2. Quod de corporis mole Origenes intellexit, cæteri de compositione qualibet ex substantia et accidente. *ibid.*

Credere. Nefas est in alium credere quam in Deum, VII, XV. 4, 3.

Crellius. Joannes Crellius, Anabaptistarum antesignanus, Christum purum esse hominem, solumque, ut Patrem Deum, ex Mediatoris appellatione colligit. VI, XII. 5, 3. Crellius Photinianus. II, III. *Procemii* § 2.

Crimen quid sit. VIII, VI. *de pœnitentia* 8, 1. Crimina scandolosa obnoxia pœnitentiæ. *ibid.* 12, 4.

Crux tabula fuit in qua Christus tanquam divina lex descripta fuit. VI, XII. 15, 8. Ad basilicæ dedicationem particulam salutiferæ crucis mittit Paulinus Nolanus Severo Sulpicio, et magno in pretio habendum monet. VII, XIV. 12, 11. Eamdem ipse versibus celebrat. *ibid.* § 12.

Dominicæ crucis inventio. Inventæ ab Helena, divino monitu, Dominicæ crucis historiam testes plurimi et gravissimi confirmant. VII, XV. 8, 1 De re prorsus inter illos convenit, de quibusdam adjunctis quædam est controversia. *ibid.* Hinc inventæ crucis historiam inter fabulas haberi Salmasius jubet, *ibid.* § 2. Divino consilio tamdiu latuit, quamdiu sæviente persecutione, libera ejus veneratio non esset, circa Nicæni tempora concilii reperta est, cum meritis posset honoribus affici. *ibid.* § 1 et 2 *et seq.* Inventam Paulinus ait in ædificatione templi, quod in loco passionis magnifice constructum est. *ibid.* § 4.

Dominicæ crucis adoratio. Christi crucem adoramus, et per ipsam Christum. VII, XV. 4, 10. Dominicæ crucis adoratio ex antiqua est Ecclesiæ traditione. *ibid.* 7, 2. et 8, 1. et § 6. Inventa crux honorifice reposita est in sacrario basilicæ Passionis, unde quotannis in paschate, Hierosolymitanus episcopus acceptam adorat, et ad publicam venerationem exponit, et quoties eo voti causa peregrinorum multitudo accedit. VII, XV. 8, 4. Eam religionem perenni diu miraculo Deus probavit, peregrinis sacri sibi ligni particulas decernentibus, illoque tamen integro permanente. *ibid.* § 5. Particulas illas in basilicis ad publicam venerationem expositas fuisse Paulinus aliique testantur. *ibid.* § 4, *et seq.* et 15, 2, et § 4. Auro inclusas, e collo, religionis causa, suspendi Chrysostomus asserit. *ibid.* 8, 6. Christi crux, clavi, vestes et cætera veneranda sunt, quia Christi attactu consecrata sunt, *ibid.* Et quia per illa Christus adoratur. *ibid.* Insignis Paulæ pietas in adoranda cruce Domini, ejusque sepulcro enituit. *ibid.*

Crux, quia præcipuum nostræ salutis instrumentum fuit, σωτήριος est appellata. *ibid.* § 7. Crux scabellum est pedum Dei quod jubemur adorare. *ibid.* 9, 4. Lignum sanctæ crucis a Christianis adorari Julianus Apostata testatur. *ibid.* § 5. Neque tamen lignum in cruce, sed Christum adoramus. *ibid.* 17, 8. Crux non adoratur cultu latriæ. *ibid.* § 2.

Dominicæ crucis effigies adoranda. Dominicam crucem adorabant nonnulli, qui factas ad ejus similitudinem non audebant adorare. VII, XV. 9, 1. Figurandæ crucis auctor Christianis Christus ipse fuit, cujus hortatu Constantinus efformatam in signis militaribus salutarem sensit, *ibid. et seq.* Crucis effigies veneratoribus præsidio est, hostibus terrori. *ibid.* § 2. Sæpius in cœlo divinitus fulsit, *ibid.* De quo Philostorgii locus illustratur. *ibid.* In vestibus Judæorum templum instaurare conantium, et in cœlo effulgens signum crucis Christi victoris trophæum fuit. *ibid.* Crucis effigies in sacris altaribus, regumque coronis collocata, argumentum est divinitatis Christi. *ibid.* § 3. Illam in sacris ad venerationem, in regum coronis ad præsidium, in conviviis ad lætitiam, in morbis ad salutem Christiani veteres adhibebant. *ibid.* Christiani principes crucem nocentibus ad supplicium adhiberi prohibuerunt. *ibid.* § 4. Cruces omnes, etiam facinorosorum ab Christianis coli gentiles putaverunt. *ibid.* § 4 et 5. Quod ipsos gentiles interdum fecisse constat. *ibid.*

Christianos suggillat Julianus Apostata, quod contemptis gentilium Diis lignum crucis, ejusque signum colerent. VII, XV. 9, 5. Crucem in solo, vel silice humi jacente sculpi leges imperatoriæ vetant. *ibid.* § 6. Idque anathemate Trullana synodus sancit. *ibid.* Crucis etiam pictæ adorationem ex antiqua esse Ecclesiæ traditione veteres Iconomachi agnoverunt. *ibid.* 16, 8. Crucis effigiem in basilicis ex antiqua traditione, receptoque usu collocandam, septima synodus sanxit. *ibid.* 15, 2 *et seq.* Crux non ratione figuræ aut materiæ salutarem vim habet, sed quia divinæ potentiæ argumentum est. *ibid.* 10, 8.

Signum crucis manu efformatum. Christiani, ex suæ legis præscripto, crucem in fronte signant. VII, XV. 9, 4. Frontem operis cujusque initio cruce signare, traditionis est ecclesiasticæ non scriptæ. *ibid.* 10, 1. Profitendæ fidei et utilitatis causa crucem in fronte signamus. *ibid.* Crux Christi novæ legis signum est, ut circumcisio veteris. *ibid.* In omni loco et tempore frontem et pectus signo crucis munire Patres hortantur. *ibid.* § 2 et 5. Cruce Christi signantur Christiani, quia Thesaurum in se habent. *ibid.* § 2. In fronte, verecundiæ sede, crucem signamus, ne Crucifixum erubescamus. *ibid.* Etiam gentiles philosophi se signo crucis muniebant. *ibid.* Ad fugandos dæmones, miraque alia facienda vim inesse præsentem signo crucis testantur SS. Patres. *ibid.* 3 et 4.

Præsens est adversus magicas præstigias repentinosque terrores præsidium. VII, XV. 9 § 3 et 4. Etiam infideles dæmones signo crucis signant. *ibid.* § 3. Vinci magicas artes signo crucis etiam ipsi dæmones confitentur. *ibid.* § 4. Balneas maleficiis dæmonis infames impune adit Christianus signo crucis munitus. *ibid.* Magicis carminibus instigati dæmones ad Antonium cruce signatum propius accedere non audent. *ibid.* Signo crucis invictus pugnat contra dæmones Hilarius. *ibid.* Adversus fascinos et nocturnos dæmones signum crucis adhibendum est. *ibid.* § 5. Insanabilem mamillæ cancrum signo crucis sanat Christiana femina, Thecla ignem superat, neque ullum est in Ecclesia sanctius mysterium quod sine signo crucis peragi possit. *ibid.*

Inimici crucis. Oppugnandæ crucis initium ab Iconomachis factum est, non ab initio. VII, xv. 7, 1 *et seq.* Violandæ crucis et ex basilicis exturbandæ auctor fuisse dicitur Claudius Taurinensis, *ibid.* § 4. Illam prius execrati sunt Mahummedis discipuli, Pauliciani. *ibid.* et Bogomili. *ibid.* § 5. Et posterioribus sæculis Wiclefistæ, Lutherani, Calvinistæ. *ibid.* § 6. Veterem ecclesiam in communi vita, ritibusque sacris multum usam esse venerabili signo crucis, novatorum doctissimi fatentur, sed ad solam crucis Christi refricandam memoriam, non ad aliquam venerationem. *ibid.* 10, 3. Refelluntur eodem quem laudant Epiphanio teste. *ibid.* § 7. Fugari dæmones, aut magicas vinci præstigias signo crucis novatores negant, sed simulata dæmones fuga superstitionem fovere. *ibid.* Effugium istud a SS. Patribus præcluditur, et iis miraculis quæ ludificatione dæmonum fieri nequeunt. *ibid.* Alia novatorum calumnia. *ibid.* § 8. Diluitur. *ibid.* et 17, 8. Vivificam esse Christi crucem negant, aut honorificam, quæ necis ac ignominiæ Christi instrumentum fuit. *ibid.* Sed hoc divinitatis Christi argumentum est, quod opprobrium suæ crucis mutavit in gloriam. VII, xv. 10, 9. Dæmonum est crucem horrere qua victi sunt. *ibid.*

Vim crucis Constantino salutarem, sibi infestam expertus Licinius, militibus suis mandavit ad illam ne accederent, neve illam aspicerent. VII, xv, 9, 2.

Cultus quo Angeli sunt colendi quis sit. IV, II. *de Angelis* 8, 5 *et seq.*

Cum et *in* in divinis. II, II. 6, 2.

Cupiditas. Cupiditatibus prorsus carere non est in nostra potestate, sed iis moderari et resistere. VI, IX. 2, 10 et 3, 5 et 4, 2. Male facti per cupiditatem quisque est auctor. *ibid.* 3, 5. In nostra potestate est ut non sit in nostra voluntate cupiditas, *ibid.* Indeliberati concupiscentiæ motus in nobis invitis oriuntur. *ibid.* 5, 5. Sed illis libere cedit aut resistit voluntas. *ibid.* Cupiditas est vitiosa, et peccato serviens voluntas. *ibid.* § 6. Vis tyrannica cupiditatis Christi beneficio compressa est. *ibid.* Sua cuique cupiditas tempestas est. VI, XII. 6, 11. Et intestinum bellum. *ibid.* § 12. Primi hominis a Deo defectio cupiditates excitavit, et per eas innumeras perturbationes. *ibid.* Cupiditas omnis re aliqua sensibili et commoda excitatur. *ibid.* § 13. Comprimendis cupiditatibus et vitiis tota vis Christianæ disciplinæ continetur. *ibid* § 15.

Curare cujusnam sit proprium. VIII, III *de Hierarchia.* 8, 2.

Curati quinam dicendi, quomodo instituti, et eorum potestas et officium. VII, II *de Hierarchia.* 5, 8 *et seq.* et *ibid.* 7, 5.

Cyprianus episcopus et martyr. Liberum esse voluit Cyprianus singulis episcopis, ab hæresi vel schismate accepto baptismo, ad ecclesiam catholicam venientes, iterum baptizare, vel sine iterato admittere baptismo. VI, IX. 3, 2. Honorificum sibi duxit lapsis ad Ecclesiam redeuntibus pacem concedere. VI, XII. 14, 1. In eo loco ubi pro Christo sanguinem fudit erectum est altare. in quo Christi sanguis in ejus honorem biberetur. VII, XIV. 12, 15. Sanctus Cyprianus baptisma hæreticorum oppugnat. VIII, I *de Pœnitentia.* 6, 17.

Cyprianus martyr. Cypriani martyris cineribus pellebantur dæmones, sanabantur morbi, aliaque fiebant miracula. VII, XIV. 11, 3.

Cyrillus Hierosolymitanus. Arianis inhæsit aliquando. II, I. 10, 3. Accurate de eo agitur. *ibid.* 3, 10 *et seq.* Catecheses scripsit paulo ante quam crearetur episcopus. VI, XII. 18, 9. Episcopatum adiit anno Christi 348. *ibid.* Non satis fidum nactus est interpretem. VI, XIII. 2, 4.

Cyrillus Alexandrinus singularem gratiam obtinuit ad illustrandum Incarnationis mysterium, VI, XI. 7, 1. Cyrillus Alexandrinus Nestorio ad Constantinopolitanum thronum evecto gratulatorias scribit epistolas. V, I *de Incarn.* 7, 2. In eumdem paulo post hæresim vulgantem bellum parat, ac primum tacito ejus nomine, adversus ejus errores Ægyptios monachos insigni epistola præmunit. *ibid.* § 6. Pari studio librum de recta fide ad Theodosium imperatorem, et alium ad imperatrices scribit. *ibid.* Emergentem Nestorii hæresim ex ejus scriptis longe lateque dispersis deprehendit, non ex homiliarum paschalium communicatione mutua, ut vult Prædestinatus, *ibid.* Exulceratum epistola ad Ægypti monachos Nestorium placare litteris Cyrillus studet, hortarique ut hæretice dicta revocet et corrigat. *ibid.* § 7. Cum recte monentem non audiret, dat ad Cœlestinum papam de eo, Possidonio diacono litteras, ea cautione, ut si nullas ab ipso Nestorio litteras adhuc Pontifex accepisset, non traderet suas, sed integras ad se referret. *ibid.* § 7. Acceptis ab utroque Cœlestinus litteris ex synodo rescripsit, suasque vices Cyrillo committit, ut Nestorium excommunicatum exauctoratumque prænuntiet, nisi intra decem dies hæresim abjuraret. *ibid.* Scribit ea de re Cyrillus ad Joannem Antiochenum, a quo monitus Nestorius cum non resipisceret, Cyrillus Alexandriæ synodum habet, ex eaque duodecim capitulis Nestorium jubet subscribere, denuntians, nisi intra decem dies pareat, latam in eum a Cœlestino papa sententiam ratam illico fore. *ibid.* § 8. De quo populum Constantinopolitanum et monachos certiores facit. *ibid.* Cyrilli capitulis duodecim totidem anathematismos opponit Nestorius, in catholicos sævit, et fictis in Cyrillum criminibus commovet imperatorem. *ibid.*

Ad Ephesinum concilium invitatur ab imperatore Cyrillus, jubeturque secum adducere quos idoneos judicaret. V, II *de Incarn.* 8, 1. Missi ab Joanne Antiocheno episcopi duo Cyrillum fraudulenter hortantur, ut eo non expectato, concilium inchoaret. *ibid.* Ephesinum concilium Cyrilli ad Nestorium, et ad Cœlestinum papam, et hujus ad concilium epistolam probat. *ibid.* § 2, Joannes Antiochenus schismatico concilio Ephesi habito, Cyrillum Alexandrinum deponit. *ibid.* § 3 et 5. Ab œcumenica synodo in integrum restituitur. *ibid.* § 6.

Deceptus schismaticorum relatione Theodosius latam in Cyrillum sententiam ratam esse jubet. V, I *de Incarn.* 8,8. Deque ejus mandato conjicitur in vincula, indeque dimittitur. *ibid.* Oblatas a Joanne Antiocheno pacis conditiones Cyrillus respuit : neque nisi probatis ab eo, cæterisque Orientalibus Ephesinæ synodi œcumenicæ actis, damnatoque Nestorio, redire cum iis in gratiam voluit. *ibid.* § 9. Redintegrandæ inter eos pacis sequestrem Simeonem Stylitem Theodosius adhibuit. *ibid.* Pacem ea lege cum Orientalibus composuit, ut acta legitimæ synodi Ephesinæ probarent, suum conciliabulum rescinderent. VI, VI. 11, 3. Neque suos ipse damnavit anathematismos, sed illi probarunt. *ibid.* § 5. Ad eam pacem conciliandam multum valuit Cyrilli epistola ad Joannem Antiochenum. *ibid.* 6, 6. Quæ

probata est postea in concilio Chalcedonensi, et in fidei regulam ascita. *ibid.*

Diodorum Tarsensem Nestorianæ hæresis auctorem Cyrillus notat. V, I *de Incarn.* 10, 7. Et Theodorum Mopsuestenum, alterum parentem Nestorianæ impietatis. *ibid.* 11, 5. Damnanda ejus scripta censet, sed nomini parcendum, ne illius fautores ab Ecclesia discederent. *ibid.* et § 6. Joannem Antiochenum impensius addictum Theodoro Mopsuesteno reprehendit. *ibid.* § 7. Deque eo scribit ad imperatorem. *ibid.* Joannem Antiochenum monet, ne qui Nestorianæ hæresis accusarentur, causam apud laicos dicere sineret. *ibid.*

Ex quibusdam Cyrilli locis male intellectis errandi occasionem Eutyches arripuit. V, I *de Incarn.* 13, 2, et 15, 7 et *ibid.* IV. 6, 1. Ex quo ab æmulis auctor hæresis Eutychianæ dictus est. I, VI. 5, 1 et 12, 1.

Observanda quædam in doctrina Cyrilli. Constitum ante annos fere centum οὐσίας et ὑποστάσεως, discrimen observat Cyrillus in *Dial. de Trin.* VI, VI. 2, 1 et *ibid.* § 8. Et in epistola ad Valerianum. *ibid.* § 3. Ab ea consuetudine recedit in libris contra Nestorium, quod ipse, fautoresque ejus orientales οὐσίαν et ὑπόστασιν, promiscue usurparent. *ibid.* § 2, 3 *et seq.* Non sumit tamen ὑπόστασιν pro persona et supposito, ut facit Nestorius, sed pro natura singulari existente, ad quam præterea requirit ut sit persona, incommunicabilitatem. *ibid.* § 2 *et seq.* Hypostases post unitionem dividi vetat, aut Dei Filio seorsim tribui quæ de Christo Deo dicuntur, aut seorsim hominis filio, quæ sunt hominis. *ibid.* § 3. Naturarum post unitionem differentiam agnoscit, divisionem negat, *ibid.* § 5 Nestorianæ unitioni morali naturalem opponit, eamque καθ' ὑπόστασιν nominat, qua fiat unum per se. *ibd.* § 7. Qua sublata non unus, sed duo Christi et Filii essent. *ibid.* § 8. Unitionem personalem a Nestorio inductam rejicit, qua duas inter se componebat personas, ex quibus unum per se fieri nequit. *ibid.* Ad incundam cum Orientalibus concordiam, unitionis καθ' ὑπόστασιν appellatione abstinuit, synonymas voces adhibuit quas admittebant. *ibid.* Eosdem ob illam vocum mutationem in invidiam, vocatos propugnat. *ibid.* Totus est in commendanda naturarum ἑνώσει, qua unum per se fiat. VI, VI. 7, 3. Itaque duplicem esse Christum eo sensu negat, quo statuebat Nestorius. *ibid.* 9, 3.

Quoties ambiguis vocibus utitur quæ divisionem et distinctionem significant, alias adjungit quæ dubitationem omnem tollant. VI, VI. 9, 3 *et seq.* Διαίρεσιν sæpius pro divisione, raro pro distinctione usurpat. *ibid.* § 8, 9 *et seq.* Imo ab Incarnationis mysterio abjudicandam censet. *ibid.* § 10. Solamque τὴν κατὰ θεωρίαν et ἐπίνοιαν differentiam admittit. *ibid.* § 12 *et seq.* et *ibid.* 13, 9. Quam in iis ponit, quæ solido copulata nexu separatim non existunt. *ibid.* 9, 13.

Quæ pugna fingitur ab anonymo censore Cyrilli et auctoris libri de Trinitate nulla est. V, V *de Incarn.* 13, 3 *et seq.* Eadem ἀκρισίᾳ libros Thesaurarum supposititios esse censet, quos Cyrilli germanos Ephræmius Antiochenus, et sexta synodus agnoverunt. *ibid.* § 5. Thesaurorum libros, velut promptuarium adversus hæreses Cyrillus edidit, in quibus, prout res ferebat, addidit, ac detraxit, et interpretationes Scripturarum diversas inseruit. *ibid.*

Cyrilli doctrina impugnata a Nestorio. Lecta Nestorius epistola Cyrilli ad Ægyptios monachos, implacabili in eum odio flagrans, instituit ejus doctrinam famamque calumniis infamare. V, I *de Incarn.* 7, 7. In symbolicam ejus epistolam, anathematismosque duodecim, quibus subscribere jussus est, præcipuus ejus furor exarsit. *ibid.* § 8. Cyrilli anathematismis duodecim, totidem anathematismos opponit Nestorius hæretica malignitate, et calumniis plenos. *ibid.* Utraque inter se conferuntur. VI, VI *cap.* 17.

Ab Joanne Antiocheno. Damnato ab œcumenica synodo Ephesina Nestorio, Joannes Antiochenus schismaticum Ephesi conciliabulum cogit, Cyrillum excommunicat, et in ordinem cogit, ejusque odio Ephesinam, synodum universam, quod ejus scripta, et maxime anathematismos probasset. V, I *de Incarn.* 8, 5. Quos Arii, Apollinaris, et Eunomii sordere erroribus censuit. *ibid.* Ex schismatico concilio mendaces adversus Cyrillum ad imperatorem litteras scripsit. *ibid.* § 6 et 7, et VI, VI. 12, 8. Orientales episcopos in Cyrillum armat, et eum scriptis lacessendum instigat. VI, VI. 16, 5.

A Theodoreto. Nestorio adhæsit Theodoretus in conciliabulo Ephesino, et Cyrilli depositioni subscripsit, ad eumque oppugnandum ab schismaticis legatus missus est ad Theodosium imperatorem. V, I *de Incarn.* 11, 8, et VI, VI. 10, 3. Librum pro Theodoro Mopsuesteno contra Cyrillum scripsit virulentum, V, I *de Incarn.* 11, 8. Impugnat Cyrilli anathematismos, ut Nestorio gratificetur. VI, VI. *cap.* 17 *ad anath.* 1. In iis impugnandis medium locum invenit, unde pro veritate contra veritatem pugnaret, de verbis potius quam de re contentionem movens. *ibid. ad anath.* 1, 2. 3, 4 *et seq.* Id acriter reprehendit et blasphemum vocat quod anathemate nono dixerat Cyrillus: Spiritum sanctum Christi esse proprium, quia ab ipso est. *ibid. ad anath.* 9.

Ab Andrea episcopo, Orientalium nomine. Orientales episcopi, qui ab Antiocheno patriarcha sacra repetebant, Joanne Antiocheno duce, pro Nestorio contra Cyrillum pugnant, V, I *de Incarn.* 8, 4. Eorum nomine scribit Andreas, unus ex ipsis, contra Cyrilli anathematismos. VI, VI. 16, 5. Verbum a Maria carnaliter genitum negant, sed θεοπρεπῶς; vocemque θεοτόκου de qua tota fere Cyrillo cum Nestorio contentio fuit, rejiciendam censent. *ibid. cap.* 17 *anath.* 1. Vim Cyrilli verbis faciunt, et in alienos sensus detorquent. *ibid. ad anath.* 4 *et seq.* Quod de naturarum post unitionem divisione Cyrillus cavit, de sublata ab eo differentia interpretantur. *ibid. ad anath*, 3 et 4. Par illorum λογομαχία de verbo ἐνεργεῖσθαι. *ibid. ad anath.* 7. Itemque de particula σύν. *ibid. ad anath.* 8. Mala fide Cyrilli verba, contra manifestam illius mentem accipiunt. *ibid. ad anath.* 9. Levis illorum pugna de Christo Pontifice. *ibid. ad anath.* 10. Necessariam Cyrilli diligentiam in asserenda carne Verbi propria, malam in partem accipiunt. *ibid. ad anath.* 11.

Et Deum carne passum ad Theopaschitarum hæresim transferunt, idemque esse volunt ac si Deum Cyrillus diceret cum carne passum. *ibid. ad anath.* 12.

Ab Iba Edesseno. Post reconciliatam Cyrilli cum Joanne Antiocheno, episcopisque Orientalibus gratiam, scripsit Ibas Edessenus epistolam ad Marim Persam, qua Cyrilli contra Nestorium scripta reprehendebat. V, I *de Incarn.* 18, 7. Cyrillo velut hæretico Apollinaristæ anathema dixit. VI, VI. 11, 6. In epistola ad Marim negat aliter

cum Cyrillo factam ab Orientalibus pacem, quam damnatis ab eo capitulis suis. VI, vii. 11, 7.

Ab anonymo criminitore Nestorio-Calvinista. Impostor anonymus e Calvini schola Nestorianum se professus, Nestorium Patribus orthodoxis, et martyribus accenset: Cyrillum, Ephesinos Patres, antiquiores sanctissimos, Manichæo, Valentino Apollinari, et id genus hæreticis annumerat. V, vi *Protheor.* Tritheitam Cyrillum facit. *ibid.* et VI, vi. 3, 1 *et seq. maxime* 10. Non est assecutus mentem Cyrilli in οὐσίας et ὑποστάσεως constituenda ratione. *ibid.* 3, 8. Neque aliorum Patrum Græcorum. *ibid.* § 9. Cyrillum Apollinaristam et Eutychianorum parentem fingit. VI, vi. 4, 1 et 6, 1, et 16, 1. Fraus ejus in truncandis Cyrilli aliorumque sententiis, ut eos in hæresis suspicionem adducat. *ibid.* 6, 1 *et seq.* Octo Cyrilli locos congerit, ut eum probet unam constituisse naturam compositam. *ibid.* 7, 1. In quibus plerisque duas Christi naturas diserte profitetur Cyrillus, unam calumniatur compositam intelligi pugnat oportere. *ibid.* § 2 *et seq.*

Multum se jactat in una Verbi natura incarnata a Cyrillo constituta. VI, vi. 8, 1 *et seq.* Fugit Anonymum quid Cyrillus, quid antiqui Patres alii voce φύσεως intelligerent. *ibid. et seq.* Verbi naturam incarnatam Cyrillus dixit, Christi, reponit Anonymus, ut unam compositam inducat. *ibid.* 8, 5. Alia ejusdem Anonymi oscitantia et fucus. *ibid.* § 8. Pro Cyrillianis arripit, quæ sunt ab invidis obtrectatoribus ipsi objecta. *ibid.* Quæque suam in rem Eutychiani ex Cyrilli sententia perperam colligebant. *ibid.* § 9. Cyrilli vocibus insidiatur Anonymus, ut ubi naturarum divisionem prohibet, differentiam tolli contendit. *ibid.* 9, 1 *et seq.* Quam et Cyrillus ipse diligenter explicat, et Theodoretus ex eo contra Monophysitas propugnat. *ibid.* § 2 et 9. Cyrilli locos perverse vertit Anonymus, ut habeat quod insultet. *ibid.* § 4, 5, 6 *et seq.*

Victoriam canit, reumque teneri Cyrillum ait, quod naturas sola κατ' ἐπίνοιαν consideratione distingui post unitionem scripsit. VI, vi. 9, 11. Fugit illum distinctionis illius in Incarnationis mysterio apprime necessariæ notio. *ibid.* § 12 *et seq.* Quam non solum Cyrillus, sed et alii Patres usurpant. *ibid.* 13, 10. Cyrillo imponit, et duas ipsum ante unitionem seorsim existentes naturas constituisse fingit. *ibid.* 9. 14, In argumentum naturæ unius compositæ trahit, quod Cyrillus unitionem secundum personam rejecit, aliam induxit secundum naturam. V, v *de Incarn.* 9, 15. Nestorianam unitionem rejecit, personatam et fictitiam, veram et solidam admisit, quam naturalem vocat. V, vi. 9, 15. Cyrilli locus de Christo Jesu in unam deitatis naturam assumpto, perverse ab Anonymo intellectus. *ibid.* § 16. Exponitur lucem Apostolo præferente. *ibid.* § 17.

Aliud Anonymi argumentum de inducta ab Cyrillo una natura composita, quod Verbum et humanitatem dicat εἰς ἕν concurrisse. VI, vi. 10, 1. Quasi unum per se in neutro genere non usurpetur etiam de persona. *ibid.* Item, quod ad explicandam Verbi naturam incarnatam, carnis et animæ similitudinem adhibuit, ex quibus unitis fit una natura composita. *ibid.* Verum in exemplis accuratam nemo per omnia similitudinem requirit. *ibid.* § 2. Valet hoc exemplum ad substantivam unitionem explicandam, σχετικὴν rejiciendam. *ibid.* § 3. Quod unitionem Verbi et carnis naturalem Cyrillus, non personalem dicat. *ibid.* § 4, Verum naturalis etiam dicitur quæ desinit in personam. *ibid.* Ad explicandam Verbi et carnis unitionem cum Cyrillo reliqui Patres, et quem catholico nomini reponit Anonymus, Nestorius ipse utitur similitudine hominis ex animo et corpore conflati. *ibid.* § 5. Communionem idiomatum Cyrillo crimini vertit Anonymus, præsertim quod abstractis utatur. *ibid.* § 6. Quam licentiam cum impune sibi sumant reliqui Patres, nemo jure uni Cyrillo interdicat. *ibid.* Quare perperam unam Christi naturam colligit, quod utriusque naturæ proprietates in solidum ipsi tribuantur. *ibid.* § 7.

Extincta dudum Orientalium in Cyrillum odia suscitat, ut eum Eutychianæ perfidiæ reum peragant. V, vi. 11, 1. Calchedonensi concilio probatam Ibæ epistolam suspicatur. *ibid.* Temere prorsus. *ibid.* § 2. Schismaticum Orientalium conciliabulum Ephesinæ synodo oppositum, ab orbe Christiano damnatum, auctoribus ipsis annuentibus, in auctoritatem contra Cyrillum Anonymus asciscit. *ibid.* § 3 *et seq.* Ipsam synodum œcumenicam Ephesinam hæreticam appellat, quod Cyrilli probarit capitula. *ibid.* 12, 1. Quod ex illa synodo ad Orientales episcopi nonnulli defecerint. *ibid.* § 2. Quodque Theodorus Ancyranus Cyrillo percharus, concilio Ephesino interfuerit, Eutychianæ, ut falso suspicatur Anonymus, conscius hæresis. *ibid.* § 3 *et seq.* Hæreticos appellare non dubitat, nisi quas explicandi causa similitudines proferunt, accurate constent in omnibus, *ibid.* § 5. Constant in iis quorum causa proferuntur. *ibid.* § 6. Neque ex iis perperam sumptis quidquam Anonymus adversus Ephesinam synodum potest inferre. *ibid.* § 7. Testes iterum schismaticos adversus legitimam synodum Ephesinam pro suo pseudoconcilio mendaciis certantes Anonymus in Cyrillum producit. *ibid.* § 8. His Dioscorum adjungit, Cyrilli ad unam naturam compositam adstruendam auctoritate gloriantem. *ibid.*

Omissis innumeris Cyrilli locis, in quibus duas in Christo naturas profitetur, duo sibi objicit ex libro de Trinitate, quem non esse Cyrilli novit, et ex libro Thesaurorum, quem falso tribui Cyrillo suspicatur. VI, vi. 13, 3. Et illorum imponit auctoribus, quos ait naturarum differentiam sustulisse, cum divisionem solum prohibeant. *ibid.* Transeuntes Dei efficientias, quas voluntates vulgo, volitiones schola nuncupat, cum substantiva Dei voluntate confundit, ut non desit quod reprehendat. *ibid.* § 4. Librum Thesaurorum ab Cyrillo abjudicat, quod ejus auctor Patrem Filio majorem dicat, quos alibi Cyrillus profitetur æquales. *ibid.* § 7. Pater, qua Pater est, majorem Græci Patres aiunt, qua Deus est, æqualem. *ibid.* Anonymi mala fides in corrumpendis locis, ex quibus erroris Cyrillum arguit. *ibid.* § 8. Inanes illius conjecturæ de quarumdam vocum usu, et maligna eorum interpretatio. *ibid.* § 8 et 9. Ludicra ejusdem cavillatio de duarum in Christo naturarum differentia, ab Cyrillo constituta, in esse rei, non in esse naturæ. *ibid.* § 10.

Sibi ludos facit et prævaricatores Cyrillo opponit, qui per speciem defensionis causam illius prodant. VI, vi. 15, 1. Historiam de Nestorii recta fide, et Cyrilli hæresi a quodam symmysta suo scriptam minatur in lucem propediem prodituram. *ibid.* § 2. Cyrilli de Incarnatione doctrinam a Calchedonensi damnatam ait concilio, de quo multa alia comminiscitur Anonymus. *ibid.* 15, 1. Nestorianos orthodoxos, Cyrillianos hæreticos appellat. *ibid.* § 2. Nestorianas sententias

concinnat ut orthodoxus videatur. *ibid.* § 3. Naturas in Christo duas a Cyrillo confundi ait, quia post unitionem dividi vetat. *ibid. cap.* 17 *ad anath.* 3. Eutychianum Cyrillum vocat, quod carnem Christi vivificam dixerit. VI, x. 2, 7 *et seq.* Contrarias hæreses Cyrillo affingit. *ibid,* 10, 9. Immensam ab eo statui Christi humanitatem ex eo colligit, quod omnisciam faciat et vivificam. *ibid.* Tum præcipue quod præsentem statuat in Eucharistiæ sacramento. *ibid.* § 10. Anonymus philosophiæ rudis. *ibid.* § 11. Negat corpori Christi tribui vim vivificam posse. *ibid.* § 12, Neque distinguit inter primariam causam et instrumentalem. *ibid.*

Mariam Virginem θεοτόκον esse negat. *lib.* VI *protheor.* Eadem maledicendi licentia Cyrillum tritheitam facit Anonymus. VI, vi. 3, 1. Non uni Cyrillo bellum indicit, sed ejus odio bacchatur in cæteros Patres, *lib.* VI, *protheor.* Hilarium in Trinitatis errasse mysterio censet. *ibid.* Et exauctoratum ex albo Patrum dispungit, hac solemni formula: *Rejicimus et Hilarium. ibid.* § 11. Gregorium Neocæsariensem Monophysitam fuisse pronuntiat. VI. vi. 4, 1. Idque ex pseudepigrapha fidei expositione probat, quam Apollinaris hæretici esse Photius docet. *ibid.* § 2. Pari calumnia Dionysium Areopagitam, quem Alexandrinum falso appellat, Monophysitis accenset. *ibid.* Cujus locus ab temeraria censoris nota, et hæresis suspicione vindicatur. *ibid.* § 3. Eidem rursus Dionysio de Monophysitarum hæresi litem intendit quod θεανδρικὴν ἐνέργειαν Christo tribuat. *ibid.* § 4. Athanasio quoque periniquus Anonymus Apollinaris hæresim imponit ex pseudepigrapho quodam libro VI, vi. 14, 4. Et quod cum Ecclesia catholica proprietatum in Christo communionem agnoscat. *ibid.* § 5. Ex iis ipsis locis quæ in hæresis Apollinaris argumentum Apollinaris trahit, aliisque nec suspectis, nec obscuris Athanasium constat ab ea hæresi fuisse alienum. *ibid.* § 5 *et seq.* Athanasium rursus Anonymus tritheitam facit, idque ex ejus symbolo, et pseudepigraphis de Trinitate dialogis approbat. *ibid.* § 8 et 9. Ex quibus inscitiæ et oscitantiæ calumniator arguitur. *ibid.* Ut Apollinarem vero crimine liberet Anonymus, Gregorio Nazianzeno falsum imponit. *ibid.* § 1. Neque singulos Patres viritim lacessere contentus, in Christianum omne nomen stylum convertit, Cyrillum et synodum Ephesinam œcumenicam Eutychianæ hæresis auctores facit, quod illa capitula contra Nestorium scripserit, hæc probarit. *ibid lib.* VI *Protheor* et VI, vi. 5, 1 et 12, 1. Tum reliqua deinceps concilia per annos mille ducentos habita, sanctissimosque Ecclesiæ catholicæ doctores eadem Eutychianæ hæresis labe contactos esse pronuntiat. *ibid.* 13, 1. In eadem Eutychianorum serie Romanos Pontifices collocat, Cœlestinum, quod Ephesinam probarit synodum, et Cyrilli dogmata. *ibid.* Vigilium, quod antequam legitimus esset Pontifex, in gratiam Theodoræ Eutychianæ scripserit, si tamen scripsit, et Honorium, quem de probata Monotheletarum hæresi calumniose traduxit. *ibid.* § 2.

Cyrilli doctrina propugnata. Theodoreti et Orientalium adversus anathematismos Cyrilli scriptas lucubrationes, hortante synodo Ephesina Cyrillus confutavit, et coram Patribus suam explicationem recitavit. VI, vi. 16, 5. Alias criminationes sibi ab æmulis oblatas de Apollinaristarum hæresi propulsat. *ibid.* 17, 1 *et seq. per totum* et *ibid.* 6, 3. Defensionem illam non æquis modo probavit judicibus, sed illis ipsis Orientalibus æmulis suis. *ibid.* 11, 4 *et seq.*. Plenior ejusdem defensio ex constanti ejus doctrina de duabus Christi naturis inconfuse et indivisim post unitionem manentibus, astruitur. *ibid.* 6, 2 *et seq.* Ita duas asserit naturas, ut Verbum a Patre genitum ab æterno, Deus sit consubstantialis Patri, et temporaliter genitus ex matre Virgine, homo sit consubstantialis nobis. *ibid.* § 3 *et seq.* Assentitur Nestorio duas in Christo naturas prædicanti, easque differentes, sed vera unitione junctas esse contendit, unumque ex iis Christum, unum filium existere. *ibid.* § 6 *et seq.* Triplici argumento ex Cyrilli scriptis petito, ab Eutychianæ labis suspicione liberatur. *ibid.* § 10.

Ab Eutychis hæresi longe dissidet, quum asserit Cyrillus: *Unam Verbi naturam incarnatam.* VI, vi. 7, 1. Scopus Cyrilli in ea voce usurpanda. *ibid.* § 2. Ea voce tota Incarnationis ratio continetur, veraque Verbi et carnis unitio, contra Nestorianam συνάφειαν asseritur. *ibid.* § 3. Eo spectat, ut divisione sublata, substantiva statuatur unitio. *ibid.* § 4. Quod una natura dicitur, non sequitur Verbum divinitate esse passum. *ibid.* § 5. Una Verbi natura incarnata est Verbum caro factum, hoc est ad quod humanæ naturæ, velut puncti ad lineam facta est accessio. *ibid.* § 4 et 6. Una Verbi natura incarnata, Cyrillo interprete, est unus Christus ex divina humanaque natura compositus, velut homo ex anima et corpore. *ibid.* § 6 *et seq.* In hac enuntiatione : *Una est Verbi natura incarnata* : non sumitur Verbum pro natura indefinite, sed ut habet proprium existendi modum. *ibid.* 8, 3 *et seq.* Naturam unam incarnatam non Christi, sed Verbi Cyrillus ait. *ibid.* § 5. Non potuit a Cyrillo intelligi natura divina Verbi imposita, et caro facta. *ibid.* § 6. Natura divina ex simplici composita fieri sine sui mutatione non potest, Verbi persona potest. *ibid.* § 6. Una Verbi natura incarnata dicitur, quod eadem maneat, carne suscepta. *ibid.* § 8. Unam Verbi naturam incarnatam plerisque locis Cyrillus asserit, compositam nusquam. VI, vi. 6, § 2, 3 et 10, et 10, 1. Scripta in quibus dixisse Athanasius fertur unam naturam Verbi incarnatam, supposititia sunt. *ibid.* 14, 4. Non sunt damnati Eutyches et Dioscorus, quod unam cum Cyrillo Verbi naturam incarnatam dicerent, sed quod Christi, et confusam et compositam. *ibid.* Neque dixit Cyrillus, quod isti jactabant : naturas ante unitionem fuisse duas. V, iv *de Incarn.* 10, 1 et VI, vi. 9, 15. De naturarum numero et distinctione, nulla Cyrillo cum Nestorio controversia fuit. VI, vi. 6, 6 *et seq.* et, 9, 1 *et seq.* Coadorari vetat assumptum hominem Deo Verbo, imo assumptum dici hominem prohibet, ne dividi Verbum ab homine videatur. V, i *de Incarn.* 1, 7.

Eutychianis Cyrillum sibi patronum arrogantibus, quod unam Verbi natnram incarnatam dixisset, pro ejus auctoritate tuenda, eaque ad catholicum sensum interpretanda sententia, velut pro fidei sinceritate catholici certarunt. V, iv *de Incarn.* 6, 1. Damnatis Nestorii anathematismis, epistolas Cyrilli ad Nestorium, synodicam præsertim cum anathematismis probavit, et in auctoritatem ascivit Ephesina synodus. V, i *de Incarn.* 8, 2. Easdem in acta retulit et canonicas nominavit Calchedonensis synodus. V, ii *de Incarn.* 2, 3, et VI, vi. 6, 6, et 15, 1, et 16, 3 *et seq.* Id unum egisse visa est quinta synodus, ut Cyrilli contra Nestorium et Theodorum Mopsuestenum epistolas, aliaque scripta probaret, et a crimi-

natorum injuria vindicaret. V, I *de Incarn.* 18. 13. Catholicam Cyrilli fidem Joannes Antiochenus et Theodoretus impense laudarunt, post reconciliatam cum illo gratiam. VI, VI. 11, 4. Cujus etiam testimonio Theodoretus adversus Eutychianos utitur. *ibid.* Mortuumque magnis laudibus celebrat. *ibid.* § 5. Quod in invidiam vocatur hæresis tritheitarum, mera est Anonymi calumniatoris inscitia. *ibid.* 3. 1. Quæ ex communi Patrum usu repellitur. *ibid.* § 2 *et seq.* Ab eaque se ipse Cyrillus vindicat calumnia. *ibid.* § 7.

Cyrus. Phasidis episcopus, collusione cum Sergio Constantinopolitano, Monotheletam hæresim Heraclio persuadet. V, I *de Incarn.* 19, 2. Unius voluntatis professione conciliatis sibi Acephalis, Alexandrinam sedem invadit. *ibid.* Capitula novem proponit de una Christi operatione, quæ Acephalis probata, ab Martino primo in concilio Lateranensi damnata sunt. *ibid.* § 3.

D

Dæmones, Latine *Lares.* II, I, 1, 5. Necessarios Deum inter et homines mediatores esse dæmonas Platonici censebant. VII, XIV. 18, 5. Christum pro dæmonibus passum putavit Origenes. V, II *de Incarn.* 15, 6 et VI, XII. 10, 1 *et seq.* Eo damnatus nomine. *ibid.* § 5. Sanctis obsistere dæmones nequeunt, quorum ne reliquias quidem ferre propius possunt. VII, XIV. 11, § 3, 7, 9, 12, 14, 16, 18 *et seq.* et 13, § 3, 4, 6. Victi tortique a sanctis martyribus dæmones, a persequendis Christianis destiterunt. *ibid.* 13, 6. Festam martyrum memoriam per Hagiomachos abolere conantur, quos, dum viverent, per tyrannos superare non potuerunt. *ibid.* 14, 2. Morte Christi deterriti sunt ne audeant nocere hominibus. V, II *de Incarn.* 6, 22.

Dæmones quandonam cognoverint Filium Dei incarnatum. III, II *de Angelis* 8, 13. An futura cognoscant, necne. *ibid.* 9, 1 *et seq.* Num e cœlo et sideribus futura prævidere possint. *ibid.* § 5. An certo sciant quid cometæ et alia hujusmodi signa portendant. *ibid.* 10, 6. Quomodo possint ex signis quæ in aere apparent futura cognoscere. *ibid.* § 7 *et seq.* Nunquam gratia Dei præditos fuisse quis dicat. *ibid.* 16, 4. An eamdem cum sanctis Angelis habuerint felicitatem. *ibid.* § 10, *et seq.* An inter eos sint aliqua graduum discrimina. IV, II *de Angelis* 5, 5. An verum sit quosdam singulis hominum vitiis præsidere. *ibid.* 6, 13. Sintne corporei, necne. IV, III *de Angelis, cap.* 1. *per totum.* Quibus rebus pasci credantur a quibusdam. *ibid.* § 2 *et seq.* Cur plures Christiani crediderunt eos nidore victimarum et sacrificiis pasci. *ibid.* § 6 *et seq.* Quinam dicant eos post peccatum naturam et substantiam mutasse. *ibid.* § 11.

Quale fuerit eorum peccatum. IV, III *de Angelis, cap.* 2 *per totum.* Quomodo ceciderunt. *ibid.* § 7. Eorum princeps quis, et quomodo nominetur. *ibid.* 3, 1 *et seq.* An statim post peccatum e cœlo deturbati sint. *ibid.* § 12. An statim atque conditi sunt peccarint. *ibid.* § 13. In illis an aliquod discrimen ordinis manserit. *ibid.* § 8. Utrum uno, aut pluribus peccatis ceciderint. *ibid.* § 14 *et seq.* Cur postquam semel lapsi sunt, nullum veniæ locum postea sint consecuti. *ibid.* § 18. Utrum sint in Tartarum modo relegati, an in aere versentur. *ibid.* 4, 1 *et seq.* An in Tartarum omnes fuerint præcipitati. *ibid.* § 7 *et seq.* Utrum omnes ignis inferni pœnas modo patiantur. *ibid.* § 11 *et seq.* Quomodo mortui sint peccando. *ibid.* § 14. Qua libertate privabuntur post judicii extremi diem. *ibid.* § 19. Ignis inferorum, cui addicti sunt, an corporeus sit. *ibid.* 5, 1 *et seq.* Quomodo ab eo torqueantur. *ibid.* § *et seq.* Utrum eorum pœnæ sint sempiternæ. *ibid. cap.* 6 *per totum.* Eorum supplicia esse perpetua probatur. *ibid. cap.* 8 *per totum.* An intimas animorum nostrorum cogitationes habeant perspectas. IV, II *de Angelis,* 7, 8, 1. Quomodo eas cognoscant *.ibid.* § 9. An Christi cognoverint Incarnationem. *ibid.* 8, 11. An habeant liberum arbitrium. IV, V *de Opificio* 8, 10.

Dalmatius, Constantinopoli Archimandrita, divino monitu servata diu monasterii claustra egreditur, ut Theodosium imperatorem doceat, quid contra legitimam Synodum ab schismaticis Ephesi ageretur. V, I *de Incarn.* 8, 7.

Damasus. Collecta Damasus Romæ Synodo deponit Apollinarem et Timotheum, et eorum damnat hæresim. V. I *de Incarn.* 6, 17. Ab Vitali Apollinarista pæne delusus, oblatam ab eo fidei formulam improbare non audet, sed ad Paulinum Antiochenum episcopum remittit; compertaque hæretici fraude, Vitalem, et oblatam ab eo fidei formulam damnat. *ibid.* § 18.

Damnati. Damnatorum supplicia æterna esse probatur. IV. III *de Angelis, cap.* 8 *per totum.* Decretumne aliquod est fidei de corporeo inferorum igne. *ibid.* 5, 7. Damnatorum tormenta longe graviora hujus vitæ cruciatibus, nullum finem sunt habitura. VI, X. 3, 8. Illis tormentorum finem pollicetur Origenes. VI, XII. 10, 1 *et seq.* A Vigilio Papa, cæterisque patriarchis damnatus. *ibid.* § 5. Damnatis quibusdam, qui citra Christi fidem, integre vixerunt, divinam misericordiam extra ordinem succurrere credidit Damascenus. VII, XIII. 18, 10. Hæresis damnantur, qui vel oblatam a Christo ad inferos descendente damnatis omnibus salutis copiam, credere si vellent, vel allatam salutis copiam putant. *ibid.* Christi animam inferos subeuntem damnati non viderunt. *ibid.* § 11. Vide : Animæ damnatorum.

Decalogus. Decalogi summa. I, I. 24, 8. Prohibitum in decalogo alienorum Deorum cultum, ad eam nonnulli referunt idololatriam quæ sine simulacris peragitur. VII, XV. 5, 3. *Coram me,* alii : *vidente me,* alii : *mecum,* alii : *adversum me* exponunt. *ibid.* Decalogum quidam : *decem præcepta,* alii : *decem verba* vertunt. *ibid.* 6, 2. Illis verbis : *Ego sum Dominus,* etc. primum decalogi præceptum contineri putat Aben-Hezra; cæteri præfationem esse malunt. *ibid.* Singulis tabulis decalogi quinarium præceptorum Philo tribuit, cum eoque nonnulli Patres; Augustinus, Catholicique plerique tria tantum præcepta priori tabulæ. *ibid.* Quod Hebræa et Vulgata dicunt *sculptile,* Septuaginta εἴδωλον vertunt. *ibid.* § 3. Primi præcepti tria sunt capita, ne plures colantur Dii, ne fiant simulacra, neve colantur. *ibid.* et § 10. Præter observationem sabbati, nihil est in decalogo non observandum Christiano. *ibid.* § 9. Usus imaginum Judæis ex toto interdictus est, non decalogi lege, sed δευτερώσει. *ibid.*

Decorum ab honesto separari non potest, differt tamen velut a corporis salubritate pulchri-

tudo. V, II *de lege et gratia* 10, 2. Est quasi flos virtutum. *ibid.*

Decretum Tridentinæ Synodi de libero arbitrio. IV, III *De Opificio* 4, 7.

Defectus. Non est defectus perfectione aliqua carere, quæ naturæ non congruat. VI, XI. 3, 8.

Definitiones negativæ magis rem commendant. I, I. 5, 12.

Degener quid significet. II, IV. 3, 13 et III, V. 7, 6 *et seq.*

Deitas est unitas. III, VIII. 8, 7.

Deliberatio cur non sit in Deo. IV, V *de Opificio* 12, 19.

Demiurgus Platonicorum, II, I. 1, § 2, 3 et 5.

Democratia quid posset apud Romanos. VIII, III *de Hierarchia* 5, 3.

Denarius quid in Matthæi parabola significet. I, VII. *cap.* 11 *per totum.*

Destinatio quid sit. II, IX. 1, 1.

Determinatum quid sit secundum Augustinum. IV, IV *de Opificio* 11, 4.

DEUS

Deus substantive quo sensu sumitur. I, I. 8, 6. Directe essentiam ipsam significat. *ibid.* Πολυώνυμος Deus dicitur, quia non potest uno nomine declarari. V, III *de Incarn.* 1, 7.

DEI EXISTENTIA.

Deus sit an non sit utrum disputari debeat. I, I. 1, 1. Utile esse disputare. *ibid.* § 3 et 4. Deum esse res est per se nota. *ibid.* 1, 1. Qui dubitant pœna digni. *ibid.* § 2. Demonstrari potest ex effectis. *ibid.* § 3. Qui esse negarunt. *ibid.* Probatur ex variis argumentis : primo ex mundo, ejusque partibus. *ibid.* § 5 *et seq.* Ex motu siderum. *ibid.* Ex elementis. *ibid.* § 6 *et seq.* Deus haud procul abest a nobis. *ibid.* § 9.

Deum esse probat communis persuasio. I, I. 1, 10 *et seq.* Ut qui neget vix homo sit habendus. *ibid.* Tum quod universitatis opus non casu factum sit. *ibid.* § 12. Exquisitioribus argumentis Deum esse probatur. *ibid. cap.* 2 *per totum.* Maxime a generatione animantium. *ibid.* § 1 et 2. Tum ex mutabilitate rerum et inæqualitate perfectionis. *ibid.* § 3. Item ex idea perfecta rerum. *ibid.* § 4 et 5. Ex mundi ejusque partium determinatione. *ibid.* § 5. Ex bonitatis, etc. præstantissima specie. *ibid.* § 6 et 7. Quia omne quod est vel a se est vel ab alio. Deum cogitantes, id animo describimus quo nihil melius est. *ibid.* § 9. Unde esse aliquem probatur. *ibid.* § 10.

DEI UNITAS.

Deus unus tantum est, probaturque. I, I *cap.* 3 *per totum.* Deum unum esse docet consensus omnium etiam gentilium. *ibid.* § 2. Et philosophorum. *ibid.* § 3. Tum ex interiori animæ testimonio demonstratur. *ibid.* § 4. Ex mundi procreatione. *ibid.* § 5. Non possunt plures esse numero aut species discreti. *ibid.* § 6 *et seq.* Nec pari potestate, nec impari. *ibid.* § 7. Tum ab regnorum exemplo. *ibid.* § 8. Et qui unus est mundus. *ibid.* § 9.

Deus malus Marcionis refellitur. I, I. 3, 9 *et seq.* Deum unum esse exquisitioribus argumentis probatur. *ibid. cap.* 4 *per totum.* Primo ex Dei natura, quæ non nisi in uno potest consistere. *ibid.* § 1. Quia nulla re differrent invicem. *ibid.* § 2. Nec pares esse possunt sub una communi specie. *ibid.* § 3. Tum ex summa perfectione quæ singularis est. *ibid.* § 4. Ex inæquali perfectione inferiorum. *ibid.* § 5 *et seq.* Tuum ex existentia ipsa quæ est essentia Dei. *ibid.* § 6 *et seq.*

Unus est natura Deus, positione plures. VI, VII, 1, 2. Moses Pharaonis Deus. VI, XII. 5, 1. Sub uno summo Deo minores gentilitas coluit supremos certarum rerum arbitros. VII, XIV. 16, 12. Cœlites majorum gentium duodecim Romani posuerunt, Deos sex, totidemque Deas. *ibid.* 18, 10. Cum quibus nihil esse putabant hominibus commercii, nisi per mediatores minores Deo. *ibid.* § 5.

Deus est unus et unum aliquid exquisito genere unitatis. I, II. 8, 2 *et seq.* Est unissimus. *ibid.* § 4. Imo unitas. *ibid.* § 5.

Deus unus est in tribus personis divinis indivisus. VI, XII. 1, 7. Quod ait Apostolus : *Deus autem unus est,* non ad divinæ naturæ pertinet unitatem, sed ad ἀντίθεσιν legislatoris Christi, et Mosis. *ibid.* § 11. Preces in commune pro omnium salute fieri jubet Apostolus, quia unus est omnium Deus. *ibid.* § 4. Quamvis unus sit Deus, cui debetur satisfactio pro peccatis, cum tamen agitur de redemptione hominum, suæ singulis personis divinis partes tribuuntur. *ibid.* Pater unus Deus ab Apostolo dicitur, quia primum est omnium principium. *ibid.* § 5. Et quia ingenitus nullam inducit pluralitatem, quam Filius et Spiritus sanctus vi suæ processionis includunt. *ibid.* § 6. Solum Patrem supremum esse Deum Origenes docuit. *ibid.* § 7 *et seq.* Quod etiamnum Sociniani Anabaptistæ docent. *ibid.* 5, 3. Communicata formaliter una proprietate divina, reliquæ ipsaque divina natura communicatur, unde persona quælibet divina unus supremusque Deus est. VI, X. 10, 2 *et seq.* Omnipræsentia Deo est essentialis, incommunicabilis creaturæ. *ibid.* § 5. Deum Hebræorum summum esse Deum gentilium sapientes non ignorarunt, id profitente Apollinis oraculo. VII, XVI. 9, 4. Cur unus sit cum sint personæ tres. III, IV. *cap.* 13 *per totum.*

DEI NOMINA.

Dei nomen non temere proferendum. I, VIII. 9, 5. De Dei nominibus. *ibid. cap.* 6 *et seq.* Cur varia illi nomina tribuantur. III, VIII. 6, 10. Vide nomina Dei. Deus nomen exponitur. *ibid. cap.* 7. Naturam significat. *ibid.* § 5. Dei nomina decem apud Hebræos. *ibid. cap.* 9 *per totum.* Tetragrammaton nomen quid sit et unde sic vocatum. I, VIII. 9, 1 et 4. De Tetragrammato locus memorabilis Origenis, unde dubium fit an hebraice sciverit. *ibid.* 1, 1. Illud nomen ineffabile habitum a Judæis duplici de causa. *ibid.* § 2. Exponitur vis et proprietas illius nominis. *ibid. et seq.* Exponitur nomen Elohim. *ibid.* § 6. Item nomen Saddai. *ibid.* Expenduntur loca Genesis unde hæc nomina et maxime Tetragrammaton, deducta sunt. *ibid.* § 7.

Nomina Deo tributa quæ abhorrens aliquod

significant, aptissima esse ad Dei majestatem declarandam. I, I. 5, 5. Nomen Dei primarium ab eo quod est ducitur. *ibid.* 6, 5. Tetragrammaton. *ibid.* § 8. *Vide et notata in hunc locum.* Nomina Dei idem significare dixit Eunomius. *ibid.* 7, 3 *et seq.* Refellitur. *ibid.* § 7. Nomina alia affirmantia, alia negantia. I, VIII. 6, 11 et 7, 2. Nomina quæ divinas proprietates significant, quomodo spectentur. I, I. 11, 7. Nomina affirmantia de Deo qualia sint. I, III. 2. 9. An Deo nomen imponi possit. I, VIII. 6, 6. Cur nullum proprium nomen imponi possit. *ibid. et seq.* Imo nec rei cuivis spirituali. *ibid.* § 8. Itaque nulla Dei nomina naturam ipsam significant. *ibid.* § 9. Tamen hac de re amplius queritur. *ibid. cap.* 7 *per totum.* Quatenus nomina aliqua Dei essentiam significent. *ibid.* § 2 *et seq.* Nominum Dei duplex est notio, una formalis, alia causalis. *ibid.* § 4. Nomina Dei affirmantia et negantia declarantur. *ibid.* § 5 *et seq.* Quomodo nomina quædam Deo ex æterno convenient. *ibid.* § 6. Nomina divinarum personarum non convenire per comparationem ad creaturas. *ibid.* Generalis divisio nominum Dei. *ibid.* Nomina Dei sigillatim exposita. I, VIII. *cap.* 8 *per totum.* Nomen septem litterarum. *ibid.* § 4.

Deus ὁ θεός, cum articulo, aut sine eo quid distent. II, I. 4, 5. Interdum naturam, alias personam significat. II, III. 3, 1, et III, V. 3. 9. Concretum nomen est. II, III. 9, 10. Ejus nomen Tetragrammaton *esse* significat. III, IV. 12, 5.

DE MULTIPLICI RATIONE COGNOSCENDI DEUM.

Deus quid sit investigari non potest. I, I. 5, 1. Quatuor modis cognoscitur. *ibid.* Ex creaturis innotescit. *ibid.* § 2 *et seq. velut* § 7. Sed imperfecte. *ibid. et seq.* Deus facilius quid non sit quam quod sit dicitur. *ibid.* § 11. Dei quæ sit essentia. *ibid. cap.* 6 *per totum.* Quomodo investiganda. *ibid.* § 3. In eo consistit ut sit id quod est. *ibid. et in seq. late.* Primo ex consensu gentilium. *ibid.* § 4. Deus essentia omni præstantior, et eo omni quod de eo dicitur. *ibid.* § 10 *et seq.* Quomodo id intelligendum. *ibid.* § 3. Non est determinatus in certo genere entis. *ibid.* § 14. Deus est pelagus essentiæ. *ibid.* § 14. Dei essentia etsi una sit, varias tamen habet notiones. *ibid.* 7, 2. Hæ confundi non debent. *ibid.* An sit substantia. *ibid.* 6, 15. Et quomodo dici possit. *ibid.* § 16. Deus est id quo nihil perfectius cogitari potest. I, II. 2, 2.

DEI ATTRIBUTA. ÆTERNITAS.

Deus est æternus. I, III. *cap.* 3 *per totum.* Dei propria est æternitas. *ibid.* § 2. Probatur. *ibid.* § 7 *et seq.* Æternitas exquisita, quæ eodem modo semper habet, constat. *ibid.* 4, 2 *et seq.* Solus est æternus. *ibid.* § 13. Deus an ab æterno Dominus ac creator fuerit. *ibid.* 2, 9.

BONITAS.

Dei bonitas explicatur. I, VI. *cap.* 1 *et seq.* Deus bonus proprie nominatur. *ibid.* § 1 *et seq.* Platonici maxime τἀγαθὸν Deum vocant. *ibid.* § 3. Deus est summum bonum. *ibid.* 2, 3 *et seq.* Natura bonus est, non ex accidenti. *ibid.* § 4. Omnes boni species continet. *ibid.* § 6. Summum bonum esse Deum. *ibid.* § 12. Ideo omnium efficientem esse propter bonitatem. *ibid.* 3, 4 *et seq.* Divinæ bonitatis argumentum, quod cum solus esset alia creare voluit. *ibid.* § 6. Tum quod eadem conservat. *ibid.* § 7. Quod antequam res existant, bene illis velit. *ibid.* § 8. Quod se temperat ad illarum captum. *ibid.* § 10. Quod ad omnia commodus illis est. *ibid.* § 9. Non necessario sed libere se communicat. *ibid.* § 11. Dei bonitas cum sole comparatur. *ibid.* § 13. Ex eo lucet quod rogari adeo cupiat. *ibid.* § 14. Participabilem esse divinam naturam ob bonitatem. *ibid.* § 16. Deus non est bonus, sapiens, etc. per aliquam formam accidentem. I, II. *cap.* 7 *per totum.* Nec insunt in in eo formaliter ista, sed eminenter. *ibid.* § 4. Deus est veritas, bonitas, etc. est essentia, divinitas, etc. *ibid, cap.* 7 *per totum.* Deus non est categoria. *ibid.* 5, 10. Cur rogatus non statim exaudiat. I, VI. 3, 15.

DEI SCIENTIA.

Dei scientia explicatur. I, IV. *cap.* 1 *per totum.* Probatur. *ibid.* § 3 *et seq.* Est idem cum Deo. *ibid.* § 6. Deus omnia in se cognoscit. *ibid.* 2, 1 *et seq.* Quia omnium creator est. *ibid.* Itaque in se, tanquam in causa efficiente omnia cognoscit. *ibid.* § 4. Quod idem est atque in sapientia sua ac in decretis suis cognoscere. *ibid.* Deus extra se res non cognoscit. *ibid.* 3, 1 *et seq.* Et in se omnia *ibid.* § 2. Omnium causa est scientia sua. *ibid.* 2, 11 *et seq.* Omnia singula cognoscit. *ibid.* 3, 3. Quod probatur. *ibid.* § 6. Deo omnia sunt præsentia. *ibid.* 4, 2 *et seq.* Quomodo etiam peccata et non entia cognoscat. *ibid.* § 6. Nec tamen in Deo mala esse dicuntur. *ibid.* § 7. Utrum Dei præscientia res contingentes et fortuitas certo noverit. IV, IV *de Opificio* 11, 2 *et seq.* Solus cordis cogitationum cognitor. II, I. *cap.* 7 *per totum.* Vide Præscientia.

DEI SIMPLICITAS.

Deus compositus non est ex proprietatibus personalibus et substantia. I, II. *cap.* 3 *per totum.* Cujus ratio est, quod non differant ambo ista. *ibid.* § 1. Neque ex personis tribus componitur. *ibid. cap.* 4 *per totum.* Neque ex genere et differentia. *ibid. cap.* 5. *per totum.* Neque ex substantia et attributis. *ibid. cap.* 6 *per totum.*

Deus est simplex. I, I. 7, 6, et I, II *per totum.* et I, II. *cap.* 2 *et seq.* Vide et I, V. 11, 6 *et seq.* Deum simplicem esse probatur ex infinita perfectione. I, II. 2, 2. Tum quod æternus. *ibid.* § 3. Sive quia causam non habet. *ibid.* Quod nullis partibus constet. *ibid.* § 4 *et seq.* Quia est id quod est. *ibid.* § 8. Quia est interminatus. *ibid.* § 9. Item quia monas est. *ibid.* Tum quia sibi sufficit. *ibid.* § 10 *et seq.* Illius simplicitas quo argumento demonstretur. III, I. 4, 13.

DEI INCOMPREHENSIBILITAS.

De Dei incomprehensione. I, VII. *cap.* 3, *per totum.* Quid sit comprehensio exponitur. *ibid.* Non posse comprehendi Deum a creatura ulla. *ibid.* § 10 *et seq.* et 9, 6. Causa autem obscura est. *ibid.* 3, 12. Est tamen illa probabilis, quod omnia

ejus effecta cognosci nequeant. *ibid.* § 13. Idem probatur. *ibid.* 4, 1 *et seq.* Maxime et Catholicorum cum Arianis conflictu. *ibid.* Scrutari hoc vocat Scriptura. *ibid.* § 3. Deus omnia continet, sed alia formaliter, alia eminenter. *ibid.* 3, 13. Deo nihil est contrarium. I, III. 1, 5.

DEI INCORPOREITAS.

Deus corporis est expers. I, II. 1, 2 *et seq.* Id de eo etiam gentiles opinati. *ibid.* Alii tamen corporeum putarunt. *ibid.* § 3. Deum corporeum esse crediderunt aliqui Christiani, ut Melito. *ibid.* § 4. An etiam Tertullianus. *ibid.* § 5. Id etiam hæretici alii docuerunt. *ibid.* § 8. Corporeum non esse probatur. *ibid.* § 10 *et seq.* Solus incorporeus est. *ibid.* § 14. Alii neque corporeum, neque incorporeum esse putant. *ibid.* § 16.

Deum ex nihilo omnia creasse et sine instrumento. I, V. § 5 et 10. Decreta Dei sunt voluntates. I, IV. 2, 4. Dei felicitas in quo sita sit. *ibid.* 1, 2.

DEI IMMENSITAS ET IMMUTABILITAS.

Dei immensitas. I, III. *cap.* 7. *per totum et cap.* 8 et 9. Deus de loco non movetur. *ibid.* 8, 16 *et seq.* Non est in loco. *ibid.* 9, 4 *et seq.* Sibi ipsi locus est. *ibid.* § 10 *et seq.*

Deus est immutabilis. I, III. *cap.* 1, *per totum.* Non potest corrumpi. *ibid.* § 4. Est id quod habet. *ibid.* § 8.

DEI INFINITAS.

Deus est omni modo infinitus. I, III. 1, 14 *et seq.* Nihil est potentia. *ibid.* § 15. Est ipsissimum bonum. *ibid.* § 18. Proprie dicitur stans. *ibid.* Est essentia eorum quæ sunt. *ibid.* 3, 3.

DEI INTELLIGIBILITAS.

De Dei intelligibilitate. I, VII. *cap* 1 *per totum.* Cum maxime sit intelligibilis, minime omnium intelligitur. *ibid.* § 1. In quo cum sole confertur. *ibid. et seq.* Duobus modis in hac vita cognoscitur, sed obscure, ex creaturis et fide. *ibid.* § 3 *et seq.* Hæreticis Deum in hac vita perfecte cognosci putarunt. *ibid.* § 4. An naturali cognitione. *ibid.* § 5. Refelluntur. *ibid.* § 6 *et seq.* Ex Scripturis. *ibid.* § 7. Ex ratione. *ibid.* § 9 *et seq.*

DEI SANCTITAS.

Deus mali, id est peccati auctor non est. I, VI. *cap.* 5 *per totum.* et II, X. 8, 4. et VI, IX. 2, § 5 et 10 *et seq.* Quomodo malum Deo permittente fiat. II, X. 8, 6 *et seq.* Deus non vult ut homo peccet, implet tamen suam de illo peccante voluntatem. VI, IX. 3, 5 et 7. Anomi Deum mali auctorem faciunt, legis conditorem criminosæ, peccata directe imperantis. V, I. *de lege et gratia.* 1, 3 *et seq.* et 2, 5 *et seq.* Malum Deus utiliter permittere non potest. *ibid.* 12, 4. Triplicem sibi Deus in lege condenda finem proposuit, nullum vitiosum. *ibid.* 6, 6 *et seq.* Deum Anomi faciunt κωμῳδοδιδάσκαλον turpis fabulæ, vitiosæ cupiditatis instructæ illecebris, quod ne in profanis quidem ferendum veteres putaverunt. *ibid.* 12, 5. Deus peccare non potest, id est ἀναμάρτητος est. I, VI. *cap.* 6. *per totum.* Probatur ex eo quod immutabilis est. *ibid.* § 1. *et seq.* Quod sit summum bonum. *ibid.* § 3. Quod sit natura sua sanctitas et veritas. *ibid.* § 4. Deum non esse mali auctorem probatur. IV, III. *de Opificio.* 13, 7.

DEI PROVIDENTIA.

Dei providentia astruitur primo rationibus, velut ex Dei natura. I, VIII. 2, 1. Ex bonitate. *ibid.* § 2. Ex justitia. *ibid.* § 3. Ex omnipotentia. *ibid.* § 4. *et seq.* Quod res omnes procreavit. *ibid.* Quod eas conservet. *ibid.* § 6 *et seq.* Item ex immensitate Dei. *ibid.* § 9. Ex operibus ipsis, uti mundo. *ibid.* 3, 1 *et seq.* Ex cœlo, sole et sideribus. *ibid.* § 3 *et seq.* Et ex rebus sub cœlo positis. *ibid.* § 5 *et seq.* Velut ex varietate humanorum vultuum. *ibid.* § 6. Ex indole brutorum animantium et solertia. *ibid.* § 7. Ex corporum structura. *ibid.* § 8. Ex operibus gratiæ. *ibid.* § 9. Maxime ex Martyrum constantia. *ibid.* Ex Incarnatione Christi. *ibid.* § 10. Ex mirabilibus exemplis quæ in humana vita contingunt. *ibid.* § 11. Maxime ex pœnis sceleratorum. *ibid.* Ex Scripturæ auctoritate. *ibid.* § 12. Ex testimonio domestico cujusque. *ibid.* § 13.

Dei providentia ad res omnes etiam minimas extenditur. I, VIII. 4, 6. Et probatur ex infinita Dei scientia. *ibid.* § 7. Nec est indigna Deo rerum infirmarum procuratio. *ibid.* § 9. Quo sensu Hieronymus eam negasse videatur. *ibid.* § 10. Ex eo probatur, quod summa ratione omnia facta sunt. *ibid.* § 13. Quod deinceps illustratur. *ibid.* Maxime res humanas providentiæ Dei esse subjectas. *ibid.* § 18. Etiam quæ ex libera voluntate pendent. *ibid.* § 19. Providentia quibus argumentis oppugnari solet, ea declarantur et solvuntur. *ibid. cap.* 5 *per totum.* Cur eam negent homines. *ibid.* § 1. Primum argumentum, ne Deus sit negotiosus. *ibid.* § 2. Alterum quod mala bonis eveniant, et bona malis. *ibid.* § 3. Providentia non ideo neganda, quod non omnia ad votum respondent. *ibid.* § 7.

DEI OMNIPOTENTIA.

Dei omnipotentia in quo sita sit. I, V. *cap.* 8 *per totum.* Quidam in voluntate ipsa constituunt. *ibid.* § 1 *et seq.* Alii in Verbo. *ibid.* § 3 *et seq.* Alii in Spiritu sancto. *ibid. cap.* 9 *per totum.*

Deum omnia posse, etiam ea quæ nunquam facturus est, idque copiose declaratur. I, V. 6, 11 *et seq.* Qua ratione possit meliora facere iis quæ fecit. *ibid.* Quo sensu Deus quædam non posse facere dicatur. *ibid. cap.* 7 *per totum.* Nec imbecillitatis id esse. *ibid.* § 2. Immo si impossibilia faceret, imbecillem fore. *ibid.* § 3 *et seq.* Proprie nihil esse Deo impossibile. *ibid.* § 5. Explicatur quomodo Deus quædam non possit, ut facta infecta reddere. *ibid.* § 7 *et seq.* Improprie dicitur. Deus aliquid facere non posse, aut necessitate facere. V. II. *de Incarn.* 13, 10. Omnipotentia Deo est essentialis, incommunicabilis creaturæ. VI, X. 10, 5.

Dei omnipotentia fuse disseritur. I, V. *cap.* 5 *per totum.* Deo maxime convenit. *ibid.* § 3. Hæretici illius negatores, *ibid.* § 4. Maxime Calvinus,

ibid. § 5. Catholici quidam Deum affirmant non posse plura creare quam creavit. *ibid.* Deum esse omnipotentem probatur ex Scripturis. *ibid.* § 6. Tum ex ejus natura. *ibid.* § 7. Ex simplicitate. *ibid.* § 8. Et effectis, quod de nihilo omnia condidit. *ibid.* § 9. Quod ea conservat. *ibid.* 10. Quæ contra omnipotentiam opponuntur explicata. *ibid. cap.* 6 *per totum. et cap.* 7. An sola possit Deus quæ reipsa facit. *ibid.* § 2. *et seq.* Probatur multa posse quæ non facit. *ibid.* § 5 *et seq.* Multa facere potest Deus supra humanum captum. VII, XIV. 6, § 8, et 11.

DEI PULCHRITUDO.

De Dei pulchritudine. I, VI. *cap.* 8 *per totum.* Deus summe pulcher et summa pulchritudo. *ibid.* § 5. Duplex ejus pulchritudo, in se et in effectis. *ibid.* § 10 *et seq.* Operum Dei pulchritudo. *ibid.* § 12.

DEI VISIO.

De Dei visione, ac primo an oculo corporeo videri possit. I, VII. *cap.* 1 *per totum.* Augustinus in hoc propensus, ut a beatis oculis possit prospici. *ibid.* § 1 *et seq.* Et cur mirum istud sit. *ibid.* § 3. Sed contrarium probatur. *ibid.* § 4. Ex Patribus. *ibid et seq.* Ratio cur videri nequeat. *ibid.* § 6 *et seq.* Nec a Christo quidem. *ibid.* § 7. Visibilem ergo Deum esse nihil aliud est quam esse intelligibilem. *ibid.* § 8.

Dei visio clara an beatis tributa sit. I, VII. *cap.* 5 *per totum.* Quis ex antiquis negasse videatur. *ibid.* § 2 *et seq.* Explicantur Chrysostomi loca in quibus negat. *ibid.* § 4 *et seq.* Item aliorum Patrum, quæ et ipsa declarantur. *ibid.* § 6 *et seq.* Afferuntur, et quoad licet explicantur aliorum Patrum loca, in quibus docere videntur non posse videri Deum ut in se est. *ibid. cap.* 6 *per totum.* Sed Origenes defendi non potest. *ibid.* § 5.

Deum clare et ut in se est a beatis videri docetur. I, VII. *cap.* 7 *per totum.* Probatur primum a Patribus. *ibid.* § 1 *et seq.* E Scripturis. *ibid.* § 7. Græci et Armeni negantes refelluntur. *ibid.* § 8. Deum clare videri non posse sine peculiari auxilio Dei. *ibid. cap.* 8 *per totum.* Visio Deo videri necessario quidquid est in eo formaliter. *ibid.* 9, 1 *et seq.* Quæ autem eminenter insunt, id est fieri possunt, quidam videri, Deo clare perspecto putarunt. *ibid.* § 3 *et seq.* Sed refellitur hæc opinio. *ibid.* § 4.

Deum clare prophetas vidisse credidit Epiphanius. I, VII, 7, 2. Utrum viderint disputatur. *ibid. cap.* 12 *per totum,* Veteres aliqui putarunt. *ibid.* § 1 *et seq.* Sed non esse visum ut in se est ostenditur. *ibid.* § 3. Deumne beati ante judicium extremum videant. *ibid. cap.* 13 *per totum.* Videre probatur. *ibid et seq.* Varia Patrum de eo testimonia. *ibid.* § 2 *et seq.* Tum aliorum dicta perpenduntur qui contra sensisse videntur. *ibid. cap.* 14 *per totum.* Deum non æqualiter ab omnibus videri. *ibid. cap.* 10 *per totum.* Hæretici qui contrarium putarunt. *ibid.* § 1 *et seq.* Probatur e Scripturis. *ibid.* § 1. E Patribus. *ibid.* § 3 *et seq.* Unde inæqualitas visionis oriatur. *ibid.* § 5.

DEI LIBERTAS.

Dei voluntas libera fuse disputatur, I, V. *cap.* 1 *per totum,* et *cap.* 4 *per totum.* Deum libere agere probatur e Scripturis. *ibid.* 4, 1 *et seq.* Tum aliis argumentis. *ibid.* § 2 *et seq.* Ut ex natura. *ibid.* § 4. Ex operibus. *ibid.* § 6. Deinde ex Patribus. *ibid. et seq.* Nulla necessitate implicari potest quæ libertatem impediat. *ibid.* § 9 *et seq.* Voluntas Dei ab ejus substantia non differt. *ibid.* § 12 *et seq.* Nec propterea aut necessario facit quæ facit, aut si non faceret, aliquid de ejus substantia decideret. *ibid* § 13 *et seq.* Variæ ejus divisiones. *ibid.* § 15 *et seq.* Quid in Deo sit necessarium. IV, IV. *de Opificio.* 11, 9. Quomodo sit liber, et velit bonum necessario. *ibid.* 12, 1. An quidquid vult necessario velit. *ibid.* 13, 6. An aliquid nolens possit idem velle. IV, V. *de Opificio* 3, 5. Nihil injuste Deus aut inordinate facere potest. V, II. *de Incarn.* 13, 3. Improprie dicitur Deus aliquid necessitate facere. *ibid.* § 10. Non operatur Deus necessitate sed voluntate. VI, IX. 5, § 11 et 14. Deus est natura sua liberi arbitrii. *ibid.* 7, 2. Nihilque vetat, seclusis imperfectis, consilium, γνομην et electionem ei tribuere. *ibid.* § 10.

DEUS JUDEX.

Deus non judicat quemquam tanquam judex aspectabilis, sed per Filium incarnatum exercet judicium. VI, VII. 16, 5.

DEI PERFECTIO.

De Dei perfectione agitur. I, VI *cap.* 7 *per totum.* Quidam perfectionem de Deo dici negant. *ibid.* § 3. Sed frustra, est enim omni modo perfectus. *ibid.* Quod deinceps, rationibus probatur. *ibid.* § 4 *et seq.* Maxime quia principium est omnium. *ibid.* § 5. Perfectissimus est tam secundum extensionem. *ibid.* § 7. quam secundum intensionem *ibid.* § 8. Deus perfectionem omnem continet formaliter aut eminenter. *ibid.* § 10 *et seq.* Tota ejus perfectio in essentia consistit. *ibid.* § 15. Deus est solus immortalis. I, III. 4, 10.

Quod in Deo est, non est ubique. VI, X. 9, 13. Lege nulla tenetur Deus, unde nec indecore aliquid facit. V, II *de Incarn.* 13, 11. Deus non semper agit perfectissima, qui et infimorum est conditor. *ibid.* Bene omnia facit Deus, quia ejus voluntas est prima bonitatis regula. VII, XIV. 8, 10.

DEUS CREATOR.

Non operatur aut vult Pater qua Pater est, sed qua Deus, quia est una trium personarum voluntas et operatio. VI, IX. 7, 2 et 4. Deus propter quid dicatur usus voce in rerum creatione. II, I. 18, 8. Ex creatione quotuplici modo cognoscatur. IV, I. 1, 5 *et seq.* Cur duxerit animantia ad Adam ut ab eo nominarentur. IV, II. 8, 5. Cur sex diebus opera sua molitus sit, et in singulos illa partiri voluerit. IV, I. 5, 4. An locutus sit. cum omnia opera crearet. *ibid. cap.* 6 *per totum.* An non modo vetuerit comedere fructum vitæ, sed et tangere. IV, II *de Opificio.* 9, 9. Qualem mortem minatus sit Adamo si de fructu comederet.

ibid. 10, 1 *et seq.* Cur hominem fecerit liberum. V, III. 13, 6. Unde capiat voluntatem bene de humano genere merendi, ac juste clementerque cum eo agendi. IV, V. 4, 6. Cur præceperit Adamo quod sciebat eum minime observaturum. IV, II. 9, 7. Quale munus assignarit firmamento. IV, I. 11, 1. Quomodo se accommodet ad captum causarum secundarum. et quomodo voluntatem hominis moveat. IV, III. 4, 4. An ex nihilo creavit omnia. IV, I. 1, 10. Quid pro rerum fundamento jecerit. III, I. 4, 11. Quid habeat peculiare. *ibid.* § 13. Illius simplicitas quo argumento demonstretur. *ibid.* Cur noluerit Christianorum corpora esse immortalia. IV, III *de Opificio.* 13, 3. Cur libertatem arbitrii sui permiserit hominibus. IV, IV. 2, 3. Cur illis gratiæ suæ auxilium subministret. *ibid.* § 4. Quomodo dicatur peccare non posse. IV, V. 3, 3. Quo amore seipsum prosequatur. *ibid.* § 4. Cur dederit hominibus possibilitatem bene vel male agendi. IV, V. 12, 4.

DEI VOLUNTAS DE SALUTE OMNIUM HOMINUM.

Deum velle omnes homines salvos esse, quantum in se est. II, X 16, 1 *et seq.* Deus an velit omnis salvos facere. II, IX. 9, 9. Non putavit Augustinus. *ibid,* § 10 *et seq* Velle probatur. II, X. *cap.* 3 *per totum.* Occurritur argumentis quæ in contrariam partem opponuntur. *ibid. cap.* 4 *per totum.* Tum id ex multorum Patrum testimoniis astruitur. *ibid.* § 3 *et seq.* Etiam ex Augustino. *ibid.* § 7. Et ex aliis Augustino posterioribus. *ibid.* § 8 *et seq.*

Nihil Deo tam dignum quam salus hominis. VI, X. 3, 9. In nostræ salutis negotio Dei partes sunt, sub nostri juris arbitrio suæ fructum benignitatis exponere. VI, IX. 3, 2. Vocare, allicere. *ibid.* § 9 et 5, 10.

Velle Deum omnes homines, nullo excepto, salvos fieri, nemo unte Augustinum Catholicus dubitavit. VI, XIII. 1, 1. Diserte affirmant antiqui Patres Græci. *ibid.* § 2 *et seq.* Latinique. *ibid.* § 7 *et seq.* Ipseque Augustinus. *ibid.* § 3 *et seq.* Illud ipsum in dubium revocare videtur. *ibid.* 4, 1. Animadvertenda quædam in illius expositione Apostolici dicti: *Vult Deus omnes homines salvos fieri. ibid.* § 2 *et seq.* Non est sibi contrarius dum ait et negat Deum salvos omnes homines esse velle. *ibid.* § 4. Generalem salvandorum omnium, nullo excepto, et antecedentem agnovit voluntatem. *ibid.* Duplex in Deo distinguenda voluntas, absoluta et conditionata. *ibid. et seq.* De absoluta loquitur, quoties fere de electorum salute agit contra Pelagium. *ibid.* § 6 *et seq.* Gratiamque prædestinatis ex illa voluntate datam prædicat, opponitque gratiæ Adamo ante peccatum datæ. *ibid.* § 7. Neque tamen nullam agnoscit aliam Christi gratiam, quam humana socordia irritam faciat. *ibid.* § 7. Instituta cum Pelagio disputatio exigebat, ut de absoluta Dei voluntate salvandorum electorum, et gratia ex illa voluntate profecta dissereret. *ibid.* § 8 *et seq.* Ex Augustini de prædestinatione sententia sequitur Deum in reproborum salutem non absoluta, neque tamen nulla voluntate ferri. *ibid.* 5, 1 *et seq.*

Prosper Aquitanicus Augustini discipulus, agnoscit in Deo voluntatem salvandorum omnium generalem, parataque omnibus gratiæ præsidia, quibus, si per illos non stet, salvari possint. *ibid.* § 3 *et seq. reliquo capite.* Etiam infantes qui baptismi exortes moriuntur. *ibid.* § 10. Negat fidelium quemquam a Deo deseri aut ejici, nisi desertorem. *ibid.* § 8 *et seq.*

Generalem Dei voluntatem in eorum qui pereunt salutem agnoscit Fulgentius, negatque Dei constitutione aut necessitate non credere fideles, sed propria voluntate. VI, XIII. 6, 1. Eadem voluntas ex Africanorum episcoporum decreto colligitur. *ibid.* § 2. Auctor Hypognostici reprobos ait a Dei gratia sua voluntate recedere, cum Deus eos perseverare velit. *ibid.* § 3. Cui subscribit Ennodius Ticinensis. *ibid.* § 4. Et quotquot contra Prædestinatianos Augustinum sibi patronum adoptantes, pro catholica fide, proque Augustino certarunt. *ibid* § 7 et 13.

Deum salvos omnes homines esse velle decrevit Arelatensis synodus, contraria Prædestinatiorum hæresi damnata. VI, XIII. 7, 1 *et seq.* Novorum prædestinatorum adversus illam synodum calumniæ dissolvuntur. *ibid.* § 7 *et seq.* Galliæ præsules occasione Gothescalci dissidentes, in eam conspiravere sententiam Deum salvos omnes homines esse velle. *ibid.* 8, 5 *et seq.* et 11, 4 *et seq.* et 13, 2 *et seq.* et 14, 6.

Contrariam Gothescalci sententiam horribiliter blasphemam censet Amolo Lugdunensis. *ibid.* 9, 2.

Deum salvos omnes, nullo excepto, esse velle contra Gothescalcum sanxit Carisiacensis synodus. VI, XIII. 10, 1. De omnibus adultis ultro fatetur Florus magister. *ibid.* § 2 *et seq.* Remigius Lugdunensis generalem Dei voluntatem, divinaque præsidia in commune omnibus parata agnoscit, quibus salvari possint, specialia electis quibus salvantur. *ibid.* § 7 *et seq.* et 13, 2 *et seq.* Paria sunt Valentinæ decreta synodi. *ibid.* 11, 1 *et seq.* Immo et ipsius interdum Gothescalci. *ibid.* § 3. Et Ratrammi ejus fautoris *ibid.* § 9. Cum generali et conditionata Dei voluntate, quo sufficienter omnium saluti consulit, reprobi sua culpa pereunt, *ibid.* 13, 4. *et seq.* Voluntas illa generalis et conditionata, cum speciali et absoluta comparata, qua Deus vult electos salvos fieri, vix censetur esse voluntas. *ibid.* § 11. Nec aliud voluit Augustinus. *ibid.* A quo longius recedunt qui Deum salvos ex reprobis nonnullos velle, alios nolle censent, quam qui nullos. *ibid.* 14, 5.

DEI IMAGO.

Dei imago in quo sita sit in homine. IV, II, *cap.* 2. *per totum* et *cap.* 3 *per totum.* Quomodo insit in homine. *ibid.* 4, 1. Vide *Imago.* Nihil est aptius ad explicandam Dei naturam, quam ejus imago in homine. VI, VI. 3, 4. Neque tamen accurata per omnia similitudo est in eo requirenda. *ibid. et seq.* Tanto Deo similiores efficimur, quanto magis in ejus cognitione et amore proficimus. VI, VII. 1, 4.

In solo Deo pax est animi. VI, XII. 6 *et seq.* Præcipuus Dei cultus est ut ei non simus ingrati. *ibid.* 14, 6. Cum Deus dicitur obedire voci hominis, aut Virgini matri, non intelligitur imperium proprie dictum, sed oratio efficax plenaque fiduciæ. VII, XIV. 9, 14. Quos ad aliquod officium delegit, necessariis ad illud recte gerendum instruit præsidiis. *ibid.* 8, 6.

Δευτερώσεις. Ad accurationem divinæ legis observationem, secundarias leges Judæorum ma-

gistri addiderunt, quas δευτερώσεις appellarunt. VII, xv. 6, 9.

Devotio. Devotionis duo genera. VIII, III *de Pœnitentia* 19, 2. Sensilis defectus non impedit communionem. *ibid* IV. 1, 1. Interna excellentior externa. *ibid.* III. 19, 3. Devotio sensilis conjuncta interdum cum peccato mortali. *ibid.* 15, 3. Devotio sensilis non necessaria communioni. *ibid.* V. 1, 11.

Διὰ quid significet, ut : διὰ τοῦ υἱοῦ. III, VII, 11, 15 et 17, 2, διὰ τοῦ idem est ac ἐξ οὗ. *ibid.* § 3 *et seq.* διὰ cum gentivo significat duo, actionem et causam principalem. *ibid.* § 7.

Diabolus cur ita dictus. IV, III *de Angelis* 3, 1. Cur dicatur reproborum caput. *ibid.* § 9. Quandonam sciverit se in perpetuum damnandum. III, I, 8, 15. Cur pœnitere non possit, et cur habeat immutabilem in malo firmitatem. III, V *de Angelis* 3, 10. Quo impulsu feratur et corruet in malum. *ibid.* 7, 4. Non caret libero arbitrio. *ibid.* § 10. Quomodo vocetur a M. Basilio. III, I. 2, 4. An eamdem cum sanctis angelis habuerit felicitatem. *ibid.* 16, 10 *et seq.* An beatus erat. *ibid.* § 11. Num peculiaris sit unicuique hominum constitutus. IV, II *de Angelis* 6, 8. Quid contra nos possit. IV, III *de Angelis* 13, 14. Diabolus incarnationem Verbi cognoverit, necne. II, III, 6, 14. Nunquam Deum vidit. *ibid.* Diabolum reprobosque omnes aliquando salvandos quinam asseverabant. IV, III. 6, 5.

Homo propria voluntate peccatum faciens factus est peccati et diaboli servus. V, II *de Incarn.* 5, 10. Jure victoriæ diabolus hominem captivum tenuit. *ibid.* § 11. Jus istud injuste acquisitum, juste a Deo vindice permissum est. *ibid.* § 12 *et seq.* Per concupiscentiam regnat in homine diabolus. *ibid.* § 14. Non potentia sed justitia superari debuit, *ibid.* § 10 *et seq.* Per eam naturam quam vicerat. *ibid.* § 14. et *ibid.* 11, 9. Qui segnius Deo serviunt materiam diabolo præbent insultandi Christo. VI, XIII. 2, 5 *et seq.* Qui lapsu alieno gaudet, diaboli gaudet victoria. *ibid.* § 11. Ante Christi mortem Deus et princeps hujus sæculi dicebatur. V, II. *De Incarn.* 6, 18 *et seq.* Per Christi mortem homini subditus est qui Deo parere noluerat. *ibid.* § 22.

Diaconatus quale sit nomen secundum hæreticos. VIII, III *de Hierarchia* 8, 18.

Diaconus. Diaconos non fuisse profanos mensarum administros. VII, II *Dissertat: cap.* 1 *per totum.* Diaconos aut subdiaconos nunquam consecrasse. VII *Diatrib. de consecr. potest. cap.* 3. Munus eorum in distribuenda Eucharistia. *ibid.* Diaconi Eucharistiam offerre non possunt, ministrare possunt, non tamen presbyteris. VI, XII. 13, 3. Offerre sive consecrare Eucharistiam diaconi prohibentur. *ibid.* 14, 2.

Diaconi sunt in tertio gradu ecclesiasticæ hierarchiæ. VIII, IV *de Hierarchia.* Nullam sine diaconis ecclesiam constare posse Epiphanius censet. *ibid.* 3, 3 *et seq.* Diaconum ab episcopo aut presbytero distingui negat Salmasius, institutione Christi, sed Apostolica, solique profanarum mensarum ministerio deputatum censet. *ibid.* 8, 6. In quo sibi non constat. *ibid.* 10, 3. Primi et secundi ordinis clerici nonnunquam diaconi nominantur. *ibid.* 12, 4. Interdum etiam civiles administri. *ibid.* I. 12, 6 *et seq.* et *ibid.* V. 5, 1. In majoribus ecclesiis diaconos septem esse oportuit. *ibid.* 6, 3. In ecclesiasticis muneribus nunquam diaconos Apostolus prætermittit. *ibid.* 7, 2.

Diagoras Melius atheus. I, I. 1, 3.

Διαίρεσις. Διαίρεσιν ab Incarnationis et Trinitatis mysterio Patres removent. V, IV *de Incarn.* 3, § 4, 5 et 12, et VI, VI. 9, § 3, 8 *et seq.* Usurpatur tamen interdum non sine cautione. *ibid.* IV. 3, 13.

Dictio interior est expressa species. III, VI. 2, 2. Quomodo propria sit Patris, quia est Verbi productio. *ibid.* 4, 2.

Dies primus, quo lux est creata, cur non primus a Moyse, sed unus dicatur. IV, I *de Opificio* 9, 9. A quo et quando incœperit. *ibid.* 8; 2. Dierum et noctium spatia quomodo fuerint ante solem divisa. *ibid.* § 1.

Differentia. Quo longius a Nestoriana naturarum in Christo divisione Patres recedant, solam interdum differentiam κατ' ἐπίνοιαν admittunt. V, IV. 3, 16, et 10, 4 *et seq.* Quæ latius patet, quam quæ rationis differentia Latinis dicitur. *ibid.* § 3. Ex quo fraus Nestorianorum arguitur. *ibid.* 3, 14. Et Eutychianorum. *ibid.* 10, 3 *et seq.*

Digami. Digamis olim prohibitum baptizare. VIII, II *de Pœnitentia* 5, 9. Pœnitentiæ digami subjecti. *ibid.* et 8, 19.

Digitus Dei quomodo Spiritus Sanctus. I, V. 9, 3. Digiti Dei quinam sint. IV, II *de Opificio* 1, 6.

Dignitas. Quid sit et quomodo a magistratu et imperio differat. VIII, III *de Hierarchia* 14, 4. Dignitate majorne sit Pater Filio. II, II. 2, 13. Personas dignitate differre quidam aiunt, alii negant. III, VII. 6, 6 *et seq.* In sola ratione principii consistit. *ibid.* 5, 10,

Diodorus Tarsensis. Diodorus pietate et eruditione clarus, a Juliano Apostata carpitur. V, I *de Incarn.* 10, 4. A Basilio magno celebratur. *ibid.* Monasticem professus, rem catholicam strenue tuetur Antiochiæ. *ibid.* 10, 5. Morem alternæ modulationis in Ecclesia introduxit. A Meletio creatur Tarsi episcopus. *ibid.* Discipulum habuit Joannem Chrysostomum et Theodorum Mopsuestenum. *ibid.* In concilio Constantinopolitano magno in honore est habitus. *ibid.* In Macedoniani lapsus hæresim, in aliam deflexit, Nestorioque auctor impietatis fuit. *ibid.* 7, 4, et 10, 6, et IV. 7, 5.

Dionysius Areopagita dictus, ὑπόστασιν pro persona sumit contra veterum morem. III, VI. 6, 5. Deum ab æterno produxisse putat, quarum imitatione res creatas in tempore formaret et perficeret VI, VI. 4, 3. Christi Domini operationes primus *theandricas* nominavit. *ibid.* § 4. Grandioribus verbis res magnas ne vilescant explicat. VI, X. 1, 5. S. Dionysii de excommunicatorum numero locus explicatus adversus Arnaldum. VIII, III *de Pœnitentia* 3, 2 et *ibid.* VIII. *capp.* 7, 8, 9, 10.

Dionysius Alexandrinus prælusisse Arianis visus est, a quorum tamen errore ab Athanasio vindicatur. VI, VI. 3, 10, et VII. 8, 7. Monophysitis accensetur ab impostore Anonymo, tralatitio errore. VI, VI. 4, 2 *et seq.* De Spiritu sancto non satis caute locutus est. VI, VII. 6, 11. Assumptam servi formam de servili functione, non de vera carne interpretatur. *ibid.* 8, 5. Veram tamen et solidam carnem Christo agnoscit. *ibid.* § 6. In eoque modum excessisse visus, apud Dionysium papam apologetico opus habuit. *ibid.* § 7. Christi corpus ædem aut templum inhabitantis Dei dici noluit. *ibid.* 10, 4. Dictum istud Christi : *Solvite templum hoc*; de Apostolis intelligendum esse putavit. *ibid.* § 5.

Dioscorus Alexandrinus conciliabulo Ephesino præest in causa Eutychis. V, I *de Incarn.* 13, 5. Omnia pro libidine agit, nulla judicii aut Synodi forma servata. *ibid.* § 6. Eutychem in integrum restituit. *ibid.* § 7. Flavianum Constantinopolitanum et Eusebium Dorylæensem episcopos deponit, renuentesque cæteros episcopos, insensatis militum gladiis, cogit subscribere. *ibid.* Facti pœnitentes et eam depositionem improbantes cogit in ordinem. *ibid.* Flavianum, quod de more Romanum Pontificem appellasset, tam immaniter habet, et tertio die ex plagis sit mortuus. *ibid.* Leonem deinde Papam apud Nicæam excommunicat. *ibid.* § 8. In concilio Calchedonensi depositus est, spe restitutionis in perpetuum ablata. *ibid.* § 11. Gangram Paphlagoniæ relegatus est. *ibid.* § 12. Non ob hæresim damnatus est, sed ob excommunicatum Leonem Pontificem, quodque in judicium tertio vocatus, venire renuisset. *ibid.* § 13. Æthiopia, Ægyptus, Alexandria servant Dioscoro etiam deposito fidem, in ejusque gratiam concilium Calchedonense rejiciunt. *ibid.* 14, 1. Scissa in factiones ob depositum Dioscorum Alexandria, ne mortuo quidem illo ad concordiam redit. V, I *de Incarn.* 16, 1. Catholicorum Patrum scriptis suos errores furtim inseruisse fertur. V, IV *de Incarn.* 6, 7. Quorum a se stare auctoritatem gloriabatur. *ibid.* § 12. Suspectam Theodoreti fidem Domno Antiocheno facere tentat. VI, VI. 11, 4.

Dioscorus Rom. diaconus. Dioscorus diaconus, Hormisdæ Papæ legatus de reconcilianda sedi Apostolicæ Orientali Ecclesia ad Justinum missus, non parum negotii cum Scythis monachis habuit, ad Calchedonensis concilii formulam addere volentibus : Unum de Trinitate esse passum. V, I *de Incarn.* 18, 1. et V, V. 2, § 3 et 5.

Diospolis. In Diospolitano concilio absolvitur Pelagius. VIII, I *de Pœnitentia* 2, 4.

Διπλοῆ nulla est in Deo. I, II. 7, 1.

Director. Directoris dotes quænam sint. VIII, VIII *de Pœnitentia* 8, 2.

Discere unam personam ab alia est procedere. I, VII. 5, 5.

Discrimen a Deo adhibitum in homine procreando ac cæteris animantibus. IV, II *de Opificio* 1, 5.

Distinctio τῇ ἐπινοίᾳ id est quam vocant *cogitationis*, est realis. I, I. 9. 3. Distinctio cogitationis, sive rationis uberrime declaratur. *ibid. cap.* 10 *per totum.* Interdum distinctio τῆς ἐπινοίας realem significat. *ibid.* § 1 *et seq.* Alias rationis significat. *ibid.* § 4. Distinctio rationis, τῇ ἐπινοίᾳ a Græcis dicta. *ibid.* 4, 2. Rationis distinctio major ac minor. *ibid.* 10, 7 *et seq.* Vide *ibid.* 13, 4.

Iisdem vocibus distinctionem Græci et divisionem efferunt. VI, VI. 9, 1. Quod ex adjunctis dignosci potest. *ibid. et seq.* Distinctio realis distinctioni rationis opponitur. *ibid.* § 12. Distinctio κατὰ θεωρίαν, κατ' επίνοιαν, et λογῷ est eorum quæ subjecto sunt unum, licet re et natura differant. V, IV. 3, 16 et 10, 3, et VI, VI, 9, 13 *et seq.* Distinctio κατ' ἐπίνοιαν varios gradus habet. V, IV *de Incarn.* 10, 4, et VI, VI. 9, 13 *et seq.* Distinctio rationis opponitur ei quæ est secundum sensus. *ibid.*

Dispositio. Dispositionis ad communionem tria genera. VIII, III *de Pœnitentia* 10, 1. Quæ necessaria. *ibid.* V. 4, 3. Dispositio necessaria ad bene communicandum. *ibid.* IV, 8, 2. Dispositionem plane necessariam ad communicandum esse sacramentum pœnitentiæ. *ibid.* III. 10, 4, et V. cap. 10.

Divinitas Filii et Spiritus Sancti quo argumento a Patribus astruatur. III, I. 4. 13. Inter Verbi personam et ejus divinitatem nimium discrimen statuebat Gilbertus Porretanus. V, V. *de Incarn.* 1, 2. Deus est sua divinitas, tamque divinitas incarnata et in carne passa dicitur, quam Deus Verbum. *ibid.* § 3 *et seq.* Nata est de Patre divinitas pura, nata est de matre divinitas incarnata. *ibid.* et 19, 8. Nata aut passa in carne non dicitur divinitas in sensu formali. *ibid.* 1, 4. Divinitas ratione distinguitur a persona divina. *ibid.* § 5. Divinitas per se incarnari non potuit. *ibid.* § 6. Maria Virgo non simpliciter, sed in carne existendi principium divinitati dedit. *ibid.* 19, 1. Genitam ex Maria Virgine divinitatem Patres aliqui negant, plures asserunt. *ibid.* § 3. Locus de eo difficilis Gregorii Nazianzeni explicatur. *ibid.* § 4. Divinitas adunando sibi carnem, proprie de Maria Virgine nata est. *ibid.* § 8.

Divites in suis divitiis manentes, regnum Dei non posse ingredi, quinam asserant. IV, *de Pelagianismo* 6, 15.

Δοκῖται. Δοκῖται qui et Δοκηταὶ et Phantasiastæ dicti sunt, Incarnationis mysterium funditus sustulerunt, solam in Christo naturam divinam et personam agnoscentes, cum adumbrata hominis specie. V, I. *de Incarn.* 1, 2 et 4. Illorum auctor fuit Simon magus. *ibid.* 4, 2 *et seq.* Ad cujus hæresim, ejus discipuli suos singuli errores addiderunt. *ibid.* § 4 *et seq.*

Doctrina Platonis de Angelis. III, I. *et seq.*

Doctrinæ falsæ indicium. VIII, V. *de pœnitentia.* 7, 2 et *ibid.* IV. 8, 1. Veræ. *ibid.* 1, 2, 8.

Dogma novum de libertate refellitur. IV, III. *de Opificio.* 3, 10 *et seq.* Dogmata hæresis Pelagianæ quænam fuerint. *ibid. de Pelagianismo cap.* 2 *per totum.* Dogmata quædam contra catholicam fidem a Salmasio in dissertatione nupera propugnata. VII, *de Hierarchia in prolegom.* Optimus interpres ecclesiastici dogmatis est usus, probante, vel non contradicente Ecclesia, palam receptus. VI, XIV. 12, 1.

Dominationes. Quid hæc vox significet. IV, I. *de Angelis,* 3, 6,

Dominium in rem aliquam inter corporatas creaturas cui conveniat. IV, II. *de Opificio* 4, 5. Quid sit. IV, III. *de Opificio* 13, 5.

Dominus. Domini vox expensa. II, III. 1, 12. Non minor voce Dei. *ibid.*

Domnus Antiochenus, cum Dioscoro præfuit conciliabulo Ephesino, in quo Eutyches absolutus est. V, I. *de Incarn.* 13, 6. Damnationi Flaviani subscribere coactus, factique pœnitens, in ordinem redigitur. *ibid.* § 7. Leonis Papse auctoritate restituitur, rescissis actis conciliabuli Ephesini. *ibid.* § 8. Pellitur factione Theodosii Eutychiani. *ibid.* 17, 2. A Marciano revocatur. *ibid.*

Donatistæ male de Trinitate sentientes. II, I. 8, 10. Donatistæ ab Ecclesia schismate divisi sunt, ob reprehensam ab Cæcilio Carthaginensi archidiacono Luciliam de superstitioso cultu nondum vindicati martyris. VII, XIV. 14, 8. Fictis criminibus catholicos onerant, altaria evertunt, sacra vasa diripiunt. VI, XII. 14, 2. Sibi necem consciscunt ut pro martyribus colantur. VII, XIV. 14, 8.

Donum. Dona proprie Spiritui sancto conveniunt. II, III. 2, 1. Donum dicitur Spiritus sanctus proprietate quadam. III, VII. 13, 21, et VIII. *cap.* 3 *per totum.* A Latinis magis quam a Græcis ita nominatur. III, VIII. 3, 2 *et seq.* Non differt

a processione. *ibid.* § 9. Donum, sive datum aut donabile. *ibid.* § 7 *et seq.* Donum proprie dicitur Spiritus sanctus ob charitatem quam communicat. *ibid.* § 3. Ex eo quod donum est Spiritus sanctus probatur substantiva illius communicatio. *ibid.* 5, 15. Quippe donum est possessionis donatio. *ibid.* § 16.

Δῶρον et λόσις quid distent. III, VIII. 3, 4.

Dorotheus primus episcoporum primus dixit anathema in eos qui Mariam Virginem θεοτόκον appellarent. V, I. *de Incarn.* 7, 5 et V, v. 15, 4. In Nestorii gratiam calumnias in Cyrillum Alexandrinum sparsit. *ibid.* Post publicatam in Dei genitricem blasphemiam a Nestorio laudatus, et in communionem adhibitus est. V, I. *de Incarn.* 7, 6.

Du Bois doctor theologiæ confutatus. VIII, VIII. *de pœnitentia, cap.* 18 *et seq.*

E

Ebbo. Ebboni Rhemensi episcopo in ordinem redacto, suffectus Hincmarus infensum habuit Ebbonem Gratianopolitanum ejus nepotem; ejusque opera, totum Valentinum concilium parum æquum. VI, XIII, 8, 4.

Ebbo Gratianopolitanus, Hincmari odio, Carisiacensis decreta concilii per Valentinos Patres rescindere conatus, eadem confirmavit. VI, XIII. 11, 1.

Ebion, a quo Ebionitæ, Cerinthi discipulus, secta Samaritanus, Judæus haberi maluit, Legem ac ritus Mosaicos cum Christiana religione conjunxit. V, I. *de Incarn.* 7, 1. Jesum alias ex Josepho et Maria, alias ex Spiritu sancto et Maria natum esse docuit, et antequam ex illa nasceretur, omnino non fuisse. *ibid.* et § 6 et VI, VII. 2, 8. Christum aiebat esse virtutem cœlestem, sororem Spiritus sancti, quæ in Jesum delapsa, prophetis illum gloriosiorem effecit. V. I. *de Incarn.* 2, 6 *et seq.* Suos errores vulgare cœpit post excidium Jerosolymitanum, Joanne Apostolo superstite. qui ab ejus congressu abhorruit. *ibid.* Ebionis hæresis Sabellianæ dedit originem. II, I. 6, 4.

Solum Matthæi evangelium asciverunt Ebionitæ, Paulum, ut legis apostatam, rejecerunt. V, I. *de Incarn.* 2, 6. Mariæ virginitatem negabant, Isaiæque de ea vaticinium eludebant. VII, XIV. 3, 2.

Ecclesia est corpus Christi, sed non eo modo quo propria ejus caro. VI, X. 1, 3. Tam arcto fœdere Christo jungitur ut et caput et corpus censeatur. VI, XII. 17, 1 *et seq.* A Christo capite gubernatur, unde spontaneus fidelium consensus a Spiritu Sancto est. VI. XI, 4, 8. *ibid.* XII. 17. 3. et XIV. 2, 10. Ex iis modo constat, in quibus per fidem Christus regnat, post supremum judicium, ex solis electis. VI, XII. 17, 5. Ecclesiam non faciunt dissidentes, sed uno inter se fœdere sociati. *ibid.* 7, 7. Ex Angelis et hominibus una est Ecclesia cujus caput est Christus. *ibid.* 17. 7 *et seq.* Ejus typus in veteri tabernaculo. *ibid.* § 11. Ecclesia virgo generat Christianos, sicut Maria Virgo Christum. VII, XIV, 5, 7. Ecclesiæ est de legitimo Scripturæ sensu judicare. VII, XIII. 18, 2. Optima quoque est interpres fidei et dogmatum. VII, XIV. 12, 1.

Ecclesiæ auctoritas a quo. VIII, III. *de Hierarchia,* 11, 8. Ecclesia catholica quid tempore Tertulliani de potestate remittendorum qualiumcumque criminum crediderit. *ibid.* 12, 4. Num jus habeat in functiones sacramenta administrandi, et an efficere possit quo minus ea censeantur rata. *ibid.* 3, 9. Quodnam jus exerceat in sacris administrationibus. *ibid.* Quomodo definiatur a Richerio. *ibid.* 15 § 6 et 10. Hierosolymitana a quo fundata fuerit. *ibid.* I 7, 1. Alexandrina a quo fuerit fundata. *ibid.* 9, 2. Ecclesiam semper pastore ac grege fuisse compositam. *ibid.* III. 6, 2. Ecclesiæ potestas cujus ope niti debeat. *ibid.* 4, 6. Quo sensu communitati ipsi conveniat. *ibid.* 4, 7 *et seq.* Ecclesiastica et episcopolis qualis sit, et ad quid pertineat. *ibid.* 13, 1. In quot partes dividatur. *ibid.* § 9. Ecclesiæ potestas judiciaria in quo luceat. *ibid.* 11, 6 Ecclesiæ quinam fuerint principes et magistratus. *ibid.* 9, 9. Ecclesiæ statum a Richerio dictum monarchicum. *ibid.* 16, 1 *et seq.* Ecclesiæ quænam dicantur Apostolicæ. *ibid.* I, 1, 8. Rusticanæ quomodo vocentur, et quomodo urbanæ. *ibid.* II. 2, 5. Ecclesia varia probat quæ non jubet. VIII. II. *de pœnitentia.* 4. 4. Ut remissionom jejunii. *ibid.* et § 5. Abolere potest ritus. *ibid.* 3, 1.

Ecclesia expers erroris in moribus, ut in fide. VIII, I. *de Pœnitentia.* 3, 6. et *ibid.* II. 1, 3. Corrupta tamen in moribus ab Arnaldo censetur. *ibid.* I. 5, 7 et VII. *cap.* 9, et 10. Ecclesia finem habet secundum Arnaldum. *ibid.* III. 14, 6. *Finalis* quæ dicatur. *ibid.* § 5. Ecclesia quibus hominibus constet. *ibid.* 8, 3 et 9, 1. Degeneravit, a pristino fervore. *ibid.* 11, 8. Ecclesia quinque hominum genera, ante celebrationem mysteriorum emissa. *ibid.* 16, 3 et 10. Ecclesia primitiva Arnaldi quænam. *ibid.* I. 6, 14. Nunquam fuit sine pœnitentia publica. *ibid.* § 4. Quænam sit. *ibid.* II. 7, 2. Ecclesiæ συγκατάβασις non favet peccato. *ibid.* V. 9, 5. Nec impœnitentiæ. *ibid.* § 4.

Ecclesia, etsi plures in ea sint mali, tamen sancta dicitur. II, X. 13, 7. *et seq.* Status ejus tempore Cypriani. *ibid.* § 8. *et seq.* et 27, 9. In Ecclesia boni sunt ac mali, et tamen sancta dicitur. *ibid.* 16, 8.

Ecclesiis singulis an præsint Angeli. IV, II. *de Angelis.* 7, 14. Ecclesiam Dei solam quovis tempore fuisse Christianam, anomi volunt. V, I. *de Lege et Gratia.* 5, 1 *et seq.* Ea solos justos comprehendunt. *ibid. et seq.* Veteris Testamenti synagogam veram fuisse Dei ecclesiam Patres agnoscunt. *ibid.* 10, 4. Ejusque caput fuisse Christum. *ibid.*

Ecclesia Scripturæ interpres. II, III. 11, 9. Post Apostolos defecisse putant Sociniani. *ibid.* § 10 et 11.

Ecthesis. Heraclius imperator, auctore Sergio Constantinopolitano patriarcha, fidei ecthesim promulgavit, qua nascentem hæresim Monotheletarum juvaret. V, I *de Incarn.* 19, 5. Eam Sergius in synodo probat. *ibid.* Romani Pontifices improbant. *ibid.* Ejus invidiam in Sergium rejicit Heraclius. *ibid.* De ea abolenda frustra cum patriarchis Constantinopolitanis agunt Romani Pontifices. *ibid.* et § 7. Illam Romana in synodo damnat Martinus papa. *ibid.* § 8. Ambigue de industria concepta erat, et specie componendæ discordiæ, causam hæreticis adjudicabat. *ibid.* 21, § 4 et 5.

Eden quid sit et cur Paradisus voluptatis dictus sit. IV, II. *de Opificio* 5, 1.

Efficax quid sit. II, X. 19, 3.

Efficientia ipsa Dei a quibusdam vocatur Spiritus ipse Sanctus. I, V. 9, 1 *et seq.*

Efficientia cœli et siderum qualis sit. III, I. 10, 3. Efficientiæ primariæ unde manent. *ibid.* 4, 9.

Electio quid sit. I, V. 1, 3. An sit finis. *ibid.* Quibus constet. *ibid.* § 4. Necessario exigit duo, cum potestate et indifferentia utriusque. *ibid,* Non est sine consultatione. *ibid. Vide et cap.* 2, 1 *et seq.* An sit in Deo. *ibid.* 4, 5. Cur non sit in Deo. IV, V. 12, 19. Duplex est apud Augustinum. II, IX. 12, 7. Electio gratiæ et justitiæ vocari potest. *ibid. et seq.* Electio quatenus distet a prædestinatione. *ibid.* 1, 11. Electio gratiæ. *ibid.* 13, 5. Electio duplex. *ibid.* 14, 2. De electione mens Apostoli illustratur. II, X. 4, 5. Electos aliquando a fide et justitia excidere contra Calvinum ostenditur. *ibid.* 9, 2 *et seq.* De electione secus aliquando sensit Augustinus quam postea. II, IX. 14, 8 *et seq.* Interdum est electio ad uberiorem gratiam. *ibid.* § 14. Electis solis non dari in hac vita gratias cœlestes. VII, II. *Dissertatio* 7 2, *et seq.*

Electio et volitio in quo differant. IV, III. *de Opif.* 5, 1. Circa quæ versetur. *ibid.* § 5 *et seq.* Quid sit. *ibid.* § 9 et 11. Quid per se postulet. *ibid.* § 12. Electio, sive libera voluntatis functio circa quæ versetur. *ibid.* 3, 7. Electio spontanea proprius voluntatis effectus IV, V. 2, 8. An sit in animantibus. IV, III. 5, 9.

Electio maxime propria est liberi arbitrii humani. VI, IX. 2, 1. In optione versatur unius ex pluribus. VI, XIII. 6, 4. Locum non habet in necessariis. VI, IX. 2, 1. Ubi non est electio, neque virtus, neque vitium. *ibid.* § 4, et 3, 6. Nec pœna nec præmium. *ibid.* et VI, XIII, 6, 4. Versatur potissimum in constituendo genere vitæ VI, IX. 2, 5. Eligendi facultas, ab antecedente necessitate expedita est. *ibid.* § 6. Electione homines bestiis antecellunt. *ibid.* § 7. In electione posita est libertas humanæ voluntatis. *ibid.* Divina vocatio nullam nobis necessitatem imponit. *ibid.* § 12. Electio ab externo moveri nequit. *ibid.* 4, 1. Nihil tam homini liberum quam electio. *ibid.* 5, 7. Nostra electio ex mentis infirmitate, et inscitia ducit originem. VI, XI. 10, 9. Neque proinde in Deo, aut Christo locum habet. VI, IX. 7, 1, et VI, XI. 10, 9.

Electio episcoporum an cleri et populi suffragiis sit permissa. VII, I. *de Hierarchia cap.* 13 *per totum.* Eam consuetudinem ex traditione esse divina, et Apostolica Cyprianus ait. VIII, V. 4, 6. Usu tamen contrario abrogari potuit, ut et alia quædam a Christo instituta, quorum Ecclesia legitima est interpres *ibid.* § 7 *et seq.* Electi episcopi nova ordinatione consecrabantur. VII, I. 2. 3, et VIII, V. 6, 2 *et seq.* Ecclesiæ Alexandrinæ mos quis olim fuerit in electione episcopi. VII, I. 13, 9. Quamdiu durarit. *ibid.* § 11. Electio episcopi a populo, traditio Apostolica. VIII, I *de Pœnitentia* 7, 7.

Εἴσπνιλος. Apud Græcos quosdam populos *amator* εἴσπνιλος, aut εἰσπνηλὸς *amatus* αἴτης dicebatur, utraque voce ab halitu et aspiratione deducta. III, VII. 12, 7.

Elohim cur plurali numero Deum significet. II, II. 7, 3. Elohim Dei nomen. I, VIII. 9, 6.

Eliberitani concilii severitas. VIII, V *de Pœnitentia* 7, 9.

Eligius. S. Eligii locus de pœnitentia explicatus. VIII, VI *de Pœnitentia* 2, 6.

Elipandus Toletanus episcopus in dubium vocat an Christus homo sit Dei Filius naturalis : negantemque ultro sequitur Felicem Urgelitanum. V, I. *de Inc.* 22, 1. Astures et Callacos nova illa imbuit hæresi. *ibid.* Felici, quem magistrum impietatis habuerat, auctor est vicissim ut eam abjuratam resumat. *ibid.* § 2. Ab Alchuino per litteras humanissime invitatus ut ad catholicam fidem concordiamque rediret, superbe respondit. *ibid.* § 4.

In Francofordiensi concilio cum Felice damnatus est. VI, VII. 7, 9.

Elisæus, vivus et vita functus, mortuos suscitavit. VII, XIV. 11, 2. Ad Elisæi sepulcrum ingentia fieri miracula Paula Romana vidit. *ibid.* 13, 3.

Emanationes a Deo quarumdam rerum. I, IV. 10, 10 *et seq.*

Emmanuel. Emmanuelis vox per se non significat Deum incarnatum, sed ex adjunctis apud Isaiam, eam vim habet. VI, VII. 11, 10.

Encœnia per quæ Ariani synodum celebrarunt. II, I. 9, 2.

Ἕν et ἕνωσις. Ἕν quod non est multiplex, ex quo ἕνωσις cujus proprium est unum efficere, idque diversis modis. V, III *de Incarn.* 1, 4. Ἑνόσεως commune nomen sibi proprium Incarnatio fecit. *ibid.* 2, 1. Quo multum usi sunt Sancti Patres, a quo Nestorius abhorruit. *ibid.* Ejusque loco συναφείαν usurpabat. *ibid.* 3, 4. Ἕνωσιν Latini unitatem et adunationem reddunt. *ibid.* Et plurium in unum compulsio. *ibid.* 16, 3.

Ἓν de Spiritu Sancto processionem significat. III, VII. 3, 2.

Ἐνέργεια quid sit late declaratur. I, V *cap.* 10 *per totum.* Est in rebus omnibus aliqua substantialis. *ibid.* § 4 *et seq.* Ἐνέργεια Dei, *vide* . Actio. In ἐνεργείαις duo spectanda. I, IV. 11, 11. Ἐνεργείας Græci recentiores etiam attributa vocant. I, I. 13, 1 *et seq.* Refelluntur. I, II. 7, 2 *et seq.*

Ἐνέργεια est affectio quæ non est in substantia. II, V. 4, 8. *Vide* 9, 6. An de generatione dici debet. *ibid.*

Ἐνέργεια naturalem operationem significat, quæ necessario et continenter ex substantia manat, interdum etiam pro liberis actionibus usurpatur. V, I *de Incarn.* 21, 8. Est relativa proprietas. VI, VIII. 1, 1. Est substantiva naturæ notio; cujus principium, natura; effectum, opus; subjectum, hypostasis. *ibid.* § 2. Non est facultas operis efficax, sed operis effectio. *ibid.*

Ἐνεργείᾳ nulla natura caret, ne inanima quidem, quia per illam definitur. VI, VIII. 1, 3. Ejus quinque sunt species. *ibid.* Est propria naturæ nota. *ibid.* § 4. Qua sublata natura tollitur. *ibid.* § 5. Una est aut multiplex pro naturarum numero. *ibid.* Ἐνεργείας usus et notio multiplex. *ibid.* § 6. Pro ipsa agendi facultate sumitur. *ibid.* § 7. Et pro insigni efficiendi vi, qualem Hebræis nominibus Egyptii tribuebant. *ibid.* § 8. In creatis quæ agendo patiuntur ἐνέργεια πάθος dicitur. *ibid.* § 9. Minus proprie. *ibid.* § 10.

Ἐνέργειαι physicæ sunt non hypostaticæ. VI, VIII. 3, 4. Unam in Christo ἐνέργειαν commenti sunt Monotheletæ, præivit Bero. *ibid.* 3, 1. Tum Ariani. *ibid.* § 2. Apollinaristæ. *ibid.* § 3. Et Monophysitæ. *ibid.* § 4. Unica Monotheletarum ἐνέργεια non solum operationes, sed agendi quoque facultatem multiplicari vetat. *ibid.* 4, 1 *et seq.* Qui de solis operationibus egisse Monotheletas putant, refelluntur. *ibid.* 4, 7 *et seq.* Monotheletas de sola

efficaci voluntatis operatione controversiam movisse, nobilis theologus arbitratur. *ibid.* 5, 1. Moverunt et de reliquis etiam a voluntate imperatis. *ibid.* § 2 *et seq.* Operatio voluntatis ab ἐνεργείᾳ distinguitur, ut pars a toto. *ibid.* 6, 1. Ex hoc dicitur ἐνέργεια quod ἐν τοῖς ἔργοις, hoc est in operibus a voluntate imperatis insit. § 2.

Ἐνεργεῖν dicitur quod per virtutem propriam agit; quod autem impulsu movetur alieno, dicitur ἐνεργεῖσθαι. *ibid.* 12, 15. Quo modo fides per charitatem operatur. *ibid.* § 16.

Ἐνέργεια θεανδρική. Operationes Christi *Deiviriles* primus appellavit Dionysius. VI, VIII. 3, 7, et 10, 1. Ex vi nominis illius actionem significat, qui Deus sit et homo. *ibid.* 3, 7. θεανδρικὴν ἐνέργειαν varios in sensus Monotheletæ detorserunt, plerique rejecerunt, quod duas operationes præ se ferret. *ibid.* § 6 *et seq.* Non unam esse Deivirilem operationem, sed duos Martinus papa decrevit in Lateranensi concilio. *ibid.* 6, 7. Non est una simplex operatio. *ibid.* § 9. Neque composita. *ibid. et seq.* Humani verbi similitudine declaratur. *ibid.* 8, 3. Naturas ex quibus oritur, proxime duas, significat. *ibid.* 10, 2. Et propriam utriusque operationem. *ibid.* § 3. Vox θεανδρικὴ mixtis potissimum Christi actionibus convenit. *ibid.* § 5 *et seq.* Propriis etiam convenit alterius naturæ. *ibid.* § 7. Deivirilis operatio non est una unitione. *ibid.* § 8. Solamque operantis naturam significat. *ibid.* § 9 *et seq.* Ut inter Christi naturas, sic inter ejus operationes mutua communio intercedit. *ibid.* § 10. Fit quatuor modis. *ibid.* § 11. Quibus addi quintus potest. *ibid.* § 12 *et seq.* Deiviriles operationes non tota Trinitas, sed sola Verbi persona cum unita sibi carne proprias facit. *ibid.* § 15.

Regulæ in istis observandæ. I. Deivirile Christi operationes unius operantis sunt. VI, VIII. 11, 1 *et seq.* II. Unius operantis duæ sunt eæque diversæ operationes. *ibid.* et § 5 *et seq.* III. Neutra in Christo agit natura seorsim ab altera, sed conjunctim. *ibid.* § 7 *et seq.* IV. Quamvis unus est totus Christus Theandricas operationes indivisim operatur, in iis tamen distinguendum est quod cujusque naturæ sit proprium. *ibid.* § 10. Quod variis similitudinibus illustratur. *ibid.* § 10 *et seq.* V. Humanæ Christi actiones, etiam naturales, ex nutu divinitatis regebantur. *ibid.* 12, 1 *et seq.* VI. Humana Christi natura divinæ fuit instrumentum conjunctum. *ibid.* § 7. Non naturale, sed hypostaticum. *ibid.* § 12 *et seq.* VII. Verbum per assumptam humanitatem non omnia, sed ea sola molitur quæ ad hominum reparationem pertinent. *ibid.* § 12 *et seq.* VIII. Deus Verbum non solum assumptæ humanitati ἐνέργειαν transeuntem tribuit, sed suam substantiam. *ibid.* § 15. *et seq.* IX. Humanæ Christi actiones supra humanum modum excellentes fuerunt. *ibid.* § 21. Quod nova *Deivirilis* appellatione exprimere Dionysius voluit. *ibid.* § 22.

Ἔννοιαι sunt notiones et conceptus. I, I. 7, 9 *et seq.*

Ens maxime Deo convenit. I, I. 6, 5 *et seq.* Ens nullum est nisi in aliqua specie determinata. *ibid.* § 13. Entis participationes. *ibid.* 11, 7. Entitas rerum. *ibid.* 2, 6.

Ἐντελέχεια quid sit. I, V *de Incarn.* 11, 6. Ἐντελέχεια duplex. II, VI. 2, 6.

Enuntiatio formalis essentiam et formalem unitatem sequitur. VI, X. 10, 3. Non eodem enuntiationis genere dicitur Christus, et homo in Christo esse Deus. *ibid. et seq.*

Ἐνυπόστατον quid sit. I, II. 7, 8, et II, IV. 2, 9, et *ibid.* 8, 10 *et seq.*

Epaphroditus cur Apostolus fuerit nominatus. VII, II *de Hierarchia* 2, 14. Cur dictus necessitatis minister. *ibid.* § 15.

Ephesinum concilium. Ephesina synodus prima, quæ est tertia generalis, actione prima, Nestorium tergiversantem et episcopale judicium detrectantem, et ejus impia dogmata, ex Cœlestini Papæ præscripto, et canonum auctoritate damnavit. V, I *de Incarn.* 8, 2. Huic Synodo præfuit Cyrillus Alexandrinus, et suæ sedis prærogativa, et Romani Pontificis auctoritate. VI, VI. 12, 1. Damnationi Nestorii subscripserunt episcopi supra ducentos, quibus universa civitas Ephesina festis ignibus et acclamationibus gratulata est. V, I *de Incarn.* 8, 3. In secunda actione lectæ sunt litteræ Romani Pontificis, ejusque legatis communicata acta damnationis Nestorii, quibus actione tertia subscripserunt. *ibid.* § 5. Actione quarta Cyrillus et Memnon a schismaticis depositi, libellos offerunt synodo adversus Joannem Antiochenum. *ibid.* § 6. Actione quinta Joannem ad synodum venire recusantem, synodus deponit, acta ejus rescindit, Cyrillo et Memnone in integrum restitutis. *ibid.* Catholicam de Christo Deo et homine nato ex Maria Virgine veritatem asseruere Patres Ephesini, recentioris memoriæ testibus, antiquioribus prætermissis. *ibid.* § 2, et VII, XIV. 15, 2.

Joannes Antiochenus cum suis Orientalibus et Cœlestianis aliquot schismaticam synodum Ephesi cogit, acta œcumenicæ Synodi rescindit, Nestorium in integrum restituit, Cyrillum et Memnonem indicta causa deponit, reliquos communione privat. V, I *de Incarn.* 8, 3 *et seq.* Ad Synodum Ephesinam a vi et tumultibus tuendam missus Candidianus domesticorum comes, et Irenæus comes Nestorium comitari permissus iniquissimos se catholicis Patribus præbuerunt. *ibid.* § 1 et 3. Falsa relatione circumveniunt Imperatorem. *ibid.* § 3. Vias omnes et portus obsident, ne quid ab œcumenica Synodo litterarum ad Imperatorem deferretur. *ibid.* § 6. Quorum fraude delusus irrita esse jubet quæcumque gesta essent. *ibid.* § 7. Eadem perfidia Palladius synodicam legitimæ Synodi epistolam supprimit. *ibid.* Litteris tandem ad Dalmatium Archimandritam furtim per mendicum perlatis, comperta fraude schismaticorum, jubet ad se legatos ex utraque parte mitti, iterumque ab Irenæo comite delusus, ratam esse jubet Nestorii, Cyrilli et Memnonis depositionem; qui ab Joanne comite in custodiam dati sunt. *ibid.* 8, 7 *et seq.* Suas tandem sedes retinentibus Cyrillo et Memnone, Nestorius Antiochiam, indeque in oasim relegatus est. *ibid.* § 9.

Joannes Antiochenus fraudibus et aulicorum gratia, contra legitimam Synodum apud Imperatorem certat pro Nestorio. V, I *de Incarn.* 8, 6 *et seq.* Cum Cyrillo tandem redit in gratiam, acta ipse sua rescindit, œcumenica probat, et Nestorium Antiochia pellendum curat. *ibid.* § 9, et VI, VI. 11, 3.

Œcumenicam Synodum Ephesinam, ejusque odio reliquas omnes pro hæreticis habendas censet impostor Anonymus. VI, VI, *Protheor.* Ejus adversus Ephesinam Synodum calumniæ refelluntur. *ibid.* § 12 *et seq.*

Latrocinalis Ephesina Synodus, Eutychem a Flaviano damnatum restituit. V, I *de Incarn.* 13, 7. Præsedit illi synodo Dioscorus Alexandrinus

qui per vim omnia egit, Flavianum Constantinopolitanum in ordinem redegit, ejusque damnationi reliquos episcopos, intentatis militum gladiis, subscribere coegit, *ibid.* et VI, vi. 4, 5. Alios deinceps qui ejus sententiam improbarent, deposuit. *ibid.* Ejus pseudosynodi acta pro irritis habita sunt, episcopis quos deposuerat, restitutis, Flaviani corpore inter catholicos antistites honorifice condito, et Eutyche rursus damnato, in perpetuumque exilium relegato. V, i. *de Inc.* 13, 9. Episcopi, qui Flaviani depositioni coacti subscripserant, a Calchedonensi concilio veniam impetrarunt, et in concessum admissi sunt. *ibid.* § 12. et V, v. 4, 5.

Epicurus finem bonorum in voluptate constituens in ejus notione nec cum cæteris hominibus, nec secum ipse consensit. VI, ix. 2, 1.

Ἐπίνοιαι sunt attributa. I, i. 6, 1. Et notiones. *ibid.* 7, 1. Alias commentum vox illa significat. *ibid.* § 10, et *ibid.* 9, 12 *et seq.* De differentia quæ τῇ ἐπινοίᾳ dicitur. Vide I, i *cap.* 10 *per totum.*

Ἐπιούσιος quid sit in oratione Dominica. VII *Dissert.* ii *per totum.*

Ἐπιφάνεια pro Christi natali a Gregorio usurpatur. V, ii. *de Incarn.* 1, 12, Præsens numinis auxiliumsignificat. *ibid.*

Epiphanes Carpocratis hæretici filius Valentino adhæsit, vixit annos septemdecim, apud Samen divinis honoribus consecratus. *ibid.*

Epiphanius Cypri episcopus, usum sacrarum imaginum in sua provincia nondum receptum, alibi improbavit. VI, xv. 14, 6. Locus ex quo id ab eo factum docetur, hæreticæ fraudis suspicione non caret, ut et epistola de abolendis imaginibus ab septima Synodo rejecta, *ibid.*

Epiphanius quid censeat de iis quos Apostolus vocat apostolos et presbyteros. VII, ii *de Hierarchia* 3, 8. S. Epiphanii sententia de episcopis et presbyteris apud Paulum. VII, i *Dissert.* 1, 5. S. Epiphanii locus de negotiatoribus explicatus contra Salmasium. *ibid.* ii. 3, 1.

Episcopatus ex Christi institutione est ordo a presbyteratu diversus. VIII, iv *de Hierarchia* 1, 2, et 2, 7. Essentialis differentia est potestas ordinandi soli concessa episcopo. *ibid.* 1, 2, et 2, 5 *et seq.* Illud inter utrumque ordinem discrimen apostolicis temporibus. *ibid.* 2, 6. Neque induci ab Ecclesia potuit, neque tolli. *ibid.* § 7, et *ibid.* 8, 4. Episcopatus cum presbyteratu genere convenit, specie differt. *ibid.* 2, 5. Eam differentiam ex institutione esse Christi, unanimi Patres consensu docent. *ibid.* 3, 6 *et seq.* et 8, 3. Etiam illi quos novi presbyteralium patroni laudant. *ibid.* v. 6, 6. Est Apostolica traditio. *ibid.* iv. 10, 2. Tridentini decreto sancita. *ibid.* 2, 4.

Aerius pro hæretico damnatus est, quod ordinem episcopatus et presbyteratus differentiam tolleret. VIII, v *de Hierarchia* 6, 6. Æqualitas, aut inæqualitas in ecclesiasticarum rerum administratione, et gubernatione ad essentialem ordinum differentiam non pertinet. *ibid.* 4, 5, et 6, 4. Episcopatus et presbyteratus discrimen quomodo ab Epiphanio definiatur. *ibid.* ii. 5, 2. Quo sensu idem erant. *ibid.* § 4. Quomodo a se in eadem persona distinguantur. *ibid.* i. 4, 2. Eumdem esse ordinem quinam dicant. *ibid.* § 4 *et seq.*

Episcopatus olim et a prima sua institutione quid erat secundum Salmasium. VIII, iii *de Hierarchia* 8, 4. Quid vero secundum veritatem. *ibid.* § 5. Illa dignitas propter quid sit. *ibid.* 8, 10. Quale sit nomen. *ibid.* § 14 et 17.

Quid proprie significet. *ibid.* § 19 *et seq.* Quid sit secundum hæreticos. VII, ii, 2, 4. An sit idem ordo cum presbyteratu. *ibid.* I. 1, 2. In quo a presbyteratu distet secundum Salmasium. *ibid.* 12, 2, Quo jure distinguatur a presbyteratu. *ibid.* 2, 1 *et seq.* Quomodo. *ibid.* 4, 2. Quomodo contineat inferiores ordines. *ibid.* II, 10, 4. An sit simplex munus necne. VIII; iii. 9, 1 *et seq.* Quid sit secundum Gregorium Nazianzenum. *ibid.* § 11.

Episcopi. Episcopi deligebantur ab omnibus ejusdem provinciæ episcopis præsentibus, si adesse possent, aut si non possent, sua scripto suffragia mittentibus. VI, xiii. 12, 4. Episcopis peregrinis dandus est sacrificandi locus. VI, xii. 14, 2. Sepulturæ locus in basilicis idem episcoporum qui et imperatorum fuit. VII, xiv. 12, 3.

Episcopi quinam minime episcopi dicendi. VII, ii *de Hierarchia.* 11, 12. Suffraganei quo jure manuum impositione clericos consecrent. *ibid.* § 9. In quorum sede fuerint constituti, et quorum successores sint. VIII, iii. 9, 10. Quales erant Apostolorum tempore. *ibid.* 10, 7. Quomodo et ex quibus fiebant in primitiva Ecclesia, secundum Salmasium. *ibid.* 6, 1. Cur laici ab eo dicantur. *ibid.* Quomodo appellentur in Ecclesia. *ibid.* I. 2, 15. Eorum electio cleri ac populi suffragiis permissa. *ibid.* 13, 3 *et seq.* In occidentalibus præsertim ecclesiis. *ibid.* § 5. An idem observatum sit in orientalibus ecclesiis. *ibid.* § 6 *et seq.* Eorum successiones probantur. *ibid.* I. 2, 7. A quo negentur. *ibid.* 5, 1 *et seq.* Episcopi nomen an dignitatis, vel officii. *ibid.* III. 8, 20.

Episcopos singulis ecclesiis semper præfuisse, suæ ecclesiæ tanquam pastores et capita. VIII, iii *de Hierarchia.* 7, 3. Eos pœnæ infligendæ jus habere: etiam invitis. *ibid.* 13, 2. Eos singulares a Petro in ecclesia Romana præfuisse probatur. *ibid.* I *cap.* 10 *per totum.* Ab Apostolis institutos fuisse probatur. *ibid.* 2, 6. An eos pares fecerit presbyteris Theodoretus. VII, ii. 2, 13. Episcopus et presbyter quousque fuerint idem in Ecclesia. *ibid.* 5, 15. Quomodo vocetur a Gregorio Nazianzeno. VIII, iii. 9, 12. Quis fuerit Antiochiæ primus post Petrum. *ibid.* I. 9, 6. Episcopus Alexandrinus a quibus eligebatur. VII. ii. 4, 1.

Episcopus hæreticus factus, si ad Ecclesiam redeat, cur non iterum sit ordinandus. VII, i *de Hierarchia.* 3, 8. Episcopi notio qualis erat ætate Theodoreti. *ibid.* II. 1, 6. *et seq.* Eos pro sacerdotibus secundi ordinis habitos quis asserat. *ibid.* § 7. Qualis sit ejus potestas et qualis dignitas. VIII, iii, *cap.* 8 *per totum.* Episcopi et presbyteri promiscue ab Apostolo appellati. VII, ii. 1, 9. In quo distinguantur. *ibid.* 4, 3. Eorum discrimen secundum Hieronymum. *ibid.* 8, 7. In quo potissimum sit. *ibid.* 9, 1. Illud discrimen cujusnam sit juris. *ibid.* 3, 6. Eorum prærogativa super presbyteros an major sit quam metropolitani super episcopos, et cur. VIII, iii. 7, 4 *et seq.*

Episcopum singularem præfuisse ecclesiæ Alexandrinæ Apostolorum tempore probatur. VII, i *de Hierarchia.* 12, 9. Episcopum singularem fuisse in singulis Apostolorum ætate probatur. *ibid.* 11, 5. Episcopo mortuo quomodo in primitiva ecclesia sese gerebant. *ibid.* II. 7, 13.

Episcopi nomen ab inspectione et curatione dictum, primi et secundi ordinis sacerdotibus commune primum, post primo ordini proprium factum est. VIII, iv *de Hierarchia.* 1 4. Primi ordinis sacerdotes Apostoli dicti sunt, quamdiu

commune fuit nomen episcopi utriusque ordinis. *ibid.* 2, 6 et 4, 1 et 7, 2 *et seq.* A secundi ordinis presbytero differt episcopus consecrandi potestate. *ibid.* 1, 2 et 3, 6 *et seq.* et 8, 3. Omnis episcopus est presbyter, non vice versa. *ibid.* 1, 2 et 2, 7 et 3, 4 et 6, 3. Presbyteri nomen diutius commune fuit primo et secundo ordini, posteaque sacerdotis nomen. *ibid.* 5, 2 *et seq.* Primariarum ecclesiarum singulares præsules episcopi fuerunt ab Apostolorum temporibus. *ibid.* I. 3, 2 *et seq.* et VIII, v. 5, 3. Quod ex perpetua episcoporum serie in ecclesiarum archivis descripta Patres asserunt. *ibid.* IV. 3, 8 et *ibid.* 10, 4. Quod temere Salmasius, nullo teste negat. *ibid.* V. 10, 4.

In ecclesiis Ægypti duo aliquandiu tolerati sunt episcopi, occasione schismatis Meletiani. VIII, v *de Hierarchia.* 3, 5. Ecclesiæ quoque Antiochenæ quatuor simul episcopi numerati sunt. *ibid.* IV. 6, 11. In quibusdam etiam ecclesiis presbyteros omnes ab Apostolis episcopos ordinatos ferunt, quos instituendis deinceps ecclesiis præsides in promptu haberent. *ibid.* 6, 11.

Episcopi successerunt Apostolis, non in Apostolatum, sed in singularum ecclesiarum præfecturam. VIII, IV *de Hierarchia.* 7, 3 et *ibid.* 9, 5. Solos episcopos Apostolorum esse successores et presbyterii primates, Patres illi docent quos ad ordinum confusionem et æqualitatem Ecclesiæ hostes appellant. *ibid.* 7, 3. Episcopum cæteris ordinibus multum eminere docet Ignatius. VII, II. 8, 9. Unde major in eo virtus requiritur. VIII, v. 1, 6. Episcopus catholicis Apostolorum loco est, Montanistis tertio consebatur loco. *ibid.* IV. 9, 5. Episcopi nomen interdum pro curatore, gubernatore, et functionis administro sumitur; qua ratione episcopi etiam diaconi appellantur. *ibid.* 12, 6 *et seq.*

Episcoporum successio non antiquitatis prærogativa, sed electione fiebat, etiam Apostolorum temporibus. V, I *de Hierarchia* 8, 4 *et seq.* Quod eo magis Biondellus probat, quo convellere nititur. *ibid.* 6, 2. Primis temporibus episcopi successor ab ejus clero vicinisque episcopis deligebatur. VII, I. 5, 4. Episcopi electio in oriente quomodo fieret. *ibid. cap.* 13 *per totum.* In Gallia. *ibid.* § 10.

Episcopi nomen dignitatis an curationis. VII, I *de Hierarchia, cap.* 4 *per totum.* An duplex fuerit episcoporum genus, ut putat Salmasius. *ibid. cap.* 5 *per totum* et *cap.* 6. Episcopi jus et munus temporibus Apostolicis. VII, I *Dissertation.* 5, 6 *et seq.* et *cap.* 7 *per totum.* Concionandi jus pœne eos fuisse. *ibid. cap.* 8 *per totum.* Episcopum potuisse mutare pœnitentiam publicam. VIII, I. *de Pœnitentia.* 8, 19. A populo electum fuisse. *ibid.* II. 5, 11 et 7, 8. Episcopi et presbyteri antiquis temporibus quomodo mixti, et distincti. VII, I *Dissertation.* 1, 8 *et cap.* 2 *per totum.*

Epoptæ id est inspectores, in mysteriis Cereris. I, I. 5, 11.

Erasmus. Christi dessensum ad inferos probabilem esse docet, negat tamen ad fidem pertinere. VI, XIII. 18, 3. Error illius eo multiplex, et inscitia castigatur. *ibid.* Perperam ab eo videri plerasque scholasticas controversias quæ ab antiquis pertractatæ sunt. I. *Prolegomenon.* 5, 8.

Erat. An de Deo dicatur. I, III. 4, 8. *Erat* apud Joannem. II, IV. 12, 7.

Error omnis non trahit aliquid ex hæresi. VIII, III *de Pœnitentia.* 14, 4. Ad extrema semper progreditur. *ibid.* IV. 6, 1.

Ἔρως an dicatur Spiritus Sanctus. III, VII. 12, 2.

Esau. Insipienti Esau pro remedio servitus a Patre data est. V, VII. 9, 7.

Esse est existentia. II, IV. 1, 4. Quid significet Verbum est. *ibid.* 11, 6. Esse soli Deo convenit. I, I. 6, 4 *et seq.* et § 8.

Essentia idem est cum personis II, III. 9, 14. Res est una numero. *ibid.* § 17. Ut est in Patre fecunda est. *ibid.* 10, 2. Pro persona sumitur interdum. II, IV. 3, 10.

Dei essentia singularis est. II, IV, 13, 4 et *cap.* 14 *per totum.* Probatur eadem ex unitate operationis. *ibid. cap.* 15 *per totum.* Tum ex circumincessione. *ibid. cap.* 16 *per totum.* Item ex unitate principii. *ibid.* § 9 *et seq.* Tum ex ratione imaginis. *ibid.* 15, 15. Eadem numero in Patre et in Filio. II, V. 9, 4.

Essentia generat essentiam quomodo dicatur. II, VI. 12, 3. Nec huic obstat Lateranensis synodus. *ibid,* § 4 *et seq.* Essentia de essentia. II, V. 7, 3 et II, VI. 10, 1 *et seq.* Vide *ibid,* 12, 1 *et seq.* Essentiam a se habere Filium impie docet Calvinus, et refutatur. II, VI. 11, 5 *et seq.* Essentia genita quo sensu dici possit. *ibid.* 10, 6. Quo dici non debeat. *ibid.* 11, 8. Essentiam communicari Filio *ibid.* 11, 10 *et seq.* Non aliter enim gigneretur. *ibid.* Essentiare quid sit. *ibid.* § 11, 8 *et seq.* Essentia ut in Patre est gignit, ut in Filio gignitur. *ibid.* 12, 12.

Essentiam Græci Patres communem et unam omnium esse docent. V, V. 5, 3. Est rei definitio a loci, temporis, etc, conditionibus libera. *ibid.* 6, 1. Exprimitur per prædicatum de tertio adjacente. *ibid.*

Eucharistia. Visibilem Christus corporis sui præsentiam subtraxit, sacramentalem exhibuit, quod ita nostræ salutis ratio ferret. VI, X. 9, 10. In Eucharistia seipsum Christus in vitæ cibum nobis apponit. VI, XII. 13, 8. Et pro lacte fluit parvulis. V, II *de Incarn.* 8, 5. Per illam in nobis habitat. VI, XII. 13, 4. Corpus et animam sanctificat. *ibid.* 12, 14. Nec moraliter tantum, sed physice etiam gratiam communicat et sanctitatem. *ibid.* 17, 3. Nos vitæ suæ participes efficit. *ibid.* § 8. Et divinæ consortes naturæ. VI, VII. 2, 4. Speque resurrectionis facta, ad incorruptibilitatem nos excitat. VI, XII. 13, 3. Est vera Christi caro. *ibid.* 13, 8 *et seq.* et 14, 4 et VI, X. 2, 8. Eaque vivifica, quia Verbi propria. VI, VI. 17, *ad anath.* 11 et VI, X. 1, 7 *et seq.* Quo tanquam principio indubitato Patres utuntur ad alia fidei capita asserenda. *ibid.*

Qui sacrificio intererant fideles, Christi corpus accipiebant. VI, XII. 14, 1. Legitima ad illud sumendum præparatio. *ibid.* 13, 7. Indigne accedens Christi corpus contrectare non potuit. *ibid.* 14, 1. Communione corporis Christi non solvitur jejunium. *ibid.*

Eucharistia est latriæ cultus. VII, XV. 2, 9. Christi carnem in Eucharistia nemo prius manducat quam adoret. *ibid.* 3, 5. Nec alio quam latriæ cultu. *ibid.* § 10. Et peccat qui non adorat. *ibid.* § 11. Quod toti antiquitati probatum Calvinistis non placet. *ibid.* 5, 2. Qui verum Christi corpus in Eucharistia tollunt. *ibid.* 6, 3.

Eucharistia an necessario celebranda. VII *de potestate consecrandi.* Eucharistiam consecrare quibus solis concedatur. VIII, III *de Hierarchia* 3, 9. Eam olim confecisse laicos quis asserat. *ibid.* 2, 1 et 4. Eam ante omnem cibum sumere quam vetusta sit in Ecclesia traditio. *ibid.* 2, 8. Eucha-

ristia post alios cibos olim sumebatur, non tantum a jejunis. *ibid.* v. 4, 7 *et seq.* Eucharistia quibus nominibus vocetur a Patribus. VIII, III *de Pœnitentia* 3, 4, et v. 1, 2. Eucharistiæ servandæ consuetudo. *ibid.* II, 7, 8.

Εὐχαριστία *gratiarum actio*, apud Paulum. VII, II *Dissertation.* 10, 5.

Euchitæ orationi præter modum addicti. VIII, II *de Pœnitentia* 14, 10.

Eudocia Theodosii junioris conjux, quod Eutychi, suadente Chrysaphio, favisset, increpata, Hierosolymam secessit. V, I. *de Inc.* 13, 8. In Eutychia nam hæresim lapsa, Simeonis stylitæ opera ad fidem revocatur. *ibid.* 16, 2.

Eudoxius Antiochenus Arianus. II, I. 10, 3, et 14, 5.

Eugenius papa contra Gilbertum satagit. I, I. 7, 4.

Eugubinus. Eugubini opinio de increato lumine. I, III. 5, 3. Item Deum non ubique esse. *ibid.* 7, 2.

Εὐλάβεια quid significet. II, III. 4, 7 *et seq.*

Eulogius Alexandrinus agnoetas plenissime confutavit. VI, XI. 1, 10 *et seq.*

Eunapius Sophista gentilis prælusit hagiomachis. VII, XIV. 11, 22. Locus ejusdem restitutus, *ibid.*

Eunomius. Cum Ario docuit Eunomius solum a Deo Verbo assumptum esse corpus, cui divinitas Verbi esset animæ loco. V, I. *de Inc.* 5, 4. Sola Christum appellatione Deum esse. VI, XII. 1, 7. Filium Patris, Spiritum Sanctum Filii servum esse putavit. VII, XIV. 3, 4. Perpetuam Mariæ virginitatem impugnavit. *ibid.* § 3 *et seq.* Sanctorum reliquias in honore esse vetuit. *ibid.* 14, 2.

Ejus discipuli substantivam Verbi cum carne unitionem negabant. V, IV. 1, 5. Martyrum basilicas horrebant, eorumque negabant miracula. *ibid.* 14, 2. Magistri sui libros pluris faciebaat quam evangelium. *ibid.*

Eunomii de Filio prava sententia. II, I. 5, 8, et 10, 6.

Euphemia. Sanctæ Euphemiæ martyris reliquias in mare projectas, et ad Lemnum divinitus appulsas, honorifice suum in locum restituerunt Constantinus et Irene. VII, XV. 11, 6.

Eusebius Cæsariensis unigenitum Dei Filium mediæ Deum inter et homines substantiæ esse voluit, necessarium Patris ad mundi opificium instrumentum, VI, XI. 1, 3. Regiam a Patre dignitatem, summumque in res creatas imperium cum qualicumque divinitate accepisse dixit. *ibid.* 15, 4. Patrisque ab initio sacerdotem fuisse necdum suscepta carne. *ibid.* 11, 2. Eum sibi patronum ambiunt iconomachi, VII, XV. 13, 4 *et seq.* Et supposititiis ejus nituntur scriptis. *ibid.* 14, 7, et 18, 3.

Eusebius Cæsariensis fautor Arii. II, I. 7, § 3 et 6. Arianum fuisse late probatur. *ibid cap.* 11 *per totum, et seq. capitibus.* Ejus historia. *ibid.* 11, 2. Futiles ejus rationes. III, VIII. 2, 18. Fuisse videtur Semiarianus. II, I *cap.* 12. Interdum satis commode loquitur. *ibid* § 4 *et seq.* Socrates eum frustra purgat. *ibid.* § 9.

Eusebius Nicomediensis fautor Arii. II, I. 7, 3. Damnatus cum Ario. *ibid.* § 6. Exilio mulctatus. *ibid.* § 7. Ac mox reconciliatus *ibid.* 11, 2.

Eusebius Dorilæi episcopus, Anastasium Nestorii ad promulgandam hæresim ministrum primus accusat. V, I *de Incarn.* 7, 5. Eutychem item reum agit. *ibid.* et 13, 2. Ab Dioscoro depositus in latrocinali Ephesina Synodo. *ibid.* § 7. A Romana Synodo restitutus. *ibid.* § 8. Martiani edicto sedem repetit. *ibid.* § 9, Dioscorum accusat in concilio Calchedonensi. *ibid.* § 11.

Eusebius Eudociæ Augustæ scholasticus, blasphemias Nestorii primus arguit. V, I *de Incarn.* 7, 5.

Eusebius Vercellensis. II, IV. 4, 10.

Eustathius Sebastenus hæreticus. II, I. 14, 15.

Eustathius Antiochenus. II, I. 14, 15. Laudat Constantinum in synodo Nicæna. *ibid.* § 6. Ejectus ab Arianis. *ibid.* 9, 2 et II, IV. 4, 10. Eustathiano ab Eustathio Antiocheno catholici dicti. *ibid.* § 10.

Eustathius Hagiomachus in concilio Gangrensi damnatus est, quem cum Eutacto Gnosticæ impietatis apud Armenos propagatore nonnulli confundunt. VI, XIV. 14, 3.

Eutyches diaconus utilem Ephesinis Patribus contra Nestorium operam navat. V, I *de Incarn.* 13, 1. Presbyter factus celebri monasterio Constantinopolitano præficitur. *ibid.* Hæresis Nestorianæ odio in contrariam incidit hæresim. *ibid.* § 2. Christum de cœlo corpus habuisse docet. *ibid.* Ejusque ante unitionem naturas fuisse duas. post unitionem unicam superesse. *ibid.* et 14, 2. Ab Eusebio Dorylæensi frustra admonitus, ad Flavianum patriarcham Constantinopolitanum defertur, vocatusque in concilium tergiversatur. V, I *de Incarn.* 13 2. Tandemque se sistit militari vallatus præsidio, perstansque in hæresi deponitur. *ibid.* § 3. Per Chrysaphium spadonem multa nefarie molitur adversus Flavianum. *ibid.* § 4. Acta synodica esse adulterata falso queritur. *ibid.* Indici postulat generale concilium et impetrat. *ibid.* § 5. Dioscoro latrocinali synodo Ephesinæ præsidenti libellum suæ fidei offert. *ibid.* § 6. Omnibus sententiis absolvitur. *ibid.* § 7. Iterum damnatus in concilio Constantinopolitano, et in exilium pulsus, obscuro fine decedit. *ibid,* § 9.

Christum initio docuit perfectum hominem nostra causa esse factum, carnemque ejus sumptam ex Virgine, neque tamen illi consubstantialem. V, I *de Incarn.* 14, 2. Postmodum Christi corpus negavit esse humanum, aut e Virgine genitum, sed e cœlo allatum. *ibid.* § 3. Verbum sine mutatione conversum, et carnem esse factum dixit. *ibid.* In unam cum carne abiisse naturam. *ibid.* § 4 et 6. In Nestorianam, a qua multum abhorrebat, incidit insaniam. *ibid.* § 5. Capitalis ejus error fuit, unam Verbi et carnis post unitionem, esse naturam.

Eutychi Christum ex duabus naturis ante unitionem asserenti, neganti in duabus post unitionem esse naturis, prælusit Origenes. V, I *de Incarn.* 15, 7 et IV. 10, 1 *et seq.* Subscripsit Vigilius antequam Romanus esset Pontifex. V, III. 5, 2. Sanctorum Patrum patrocinio gloriabatur. V, I *de Incarn.* 15, 7 et IV. 10, 1 *et seq.* Cyrilli imprimis. *ibid.* A quo unam Dei Verbi esse naturam arripuit, omisit dicere cum illo *incarnatam.* Non interfuit Eutyches, ejusve nomine quisquam in Calchedonensi concilio, neque de illo est actum, quod ante duobus in synodis esset damnatus. V, V. 2, 10.

Eutychiani. Capitalem magistri de una Christi post unitionem natura, sententiam varios in sensus traxerunt Eutychiani. V, I. *de Inc* 14, 7 *et seq.* Nullafuit antea hæresis, cum qua non aliqua erroris societate jungeretur. *idid.* 15, 1 *et seq.* Decem in sectas levissima de causa sunt divisi. *idid.* 16, 1 *et seq.* Quorum nonnulli ab sui patriarchæ communione dlvulsi, Acephali sunt dicti. *ibid.* § 9. Quod ab illis nomen universis Eutychianis com-

mune fuit. *ibid.* Dicti quoque sunt Monophysitæ. *ibid.* 17, 1. Et Ægyptii, quod totam fere occuparent Ægyptum. *ibid.* § 3. Et Schematici, quod non veram, sed in figura tantum Christi carnem agnoscerent. *ibid.* Mutationem in Verbo factam esse dixerunt, quia dicitur caro factum. V, IV. 2, 2. Universæ illorum factiones ad duo capita revocantur, Eutychianorum, qui germanam magistri tuentur hæresim, et Acephalorum, seu Semieutychianorum, qui in quibusdam ab illo dissentiunt. V, I *de Incarn.* 17, 9. Naturam in Christo post unitionem manere differentiam, ultro alii, cæteri vel inviti fatentur. V, IV. 3, 2. Cyrilliana, de una Verbi natura incarnata, sententia se tuentur, varieque interpretantur. *ibid.* 6, 1 et 7, 1. Qua illorum evertitur hæresis. *ibid.* 8, 7 *et seq.* Catholicis Patribus inscripserunt Apollinaris opera. *ibid.* 6, 6. Rei, naturæ et rationis ordinem confundunt. *ibid.* 10, 3 *et seq.* In concilio Calchedonensi subdole tentarunt ad fidei definitionem addere *unum de Trinitate esse passum.* V, V. 2, 10. Quaternitatem pro Trinitate invexerunt. *ibid.* 10, 6 *et seq.* Humanam Christi naturam sic deificatam esse dixerunt, ut esse penitus desierit, sola superstite Verbi natura. VI, X. 1, 14. Quod ex perperam intellectis Patribus colligebant. *ibid.* Naturam non distinxerunt ab hypostasi. V, V. 7, 1. Eorumque nonnulli reclamantibus aliis, ne in Trinitatis quidem mysterio. *ibid.* § 2 *et seq.* Idem naturam Christo unam, hypostases duas tribuisse feruntur. *ibid.* § 3. Differentiam cum divisione confuderunt. V, VI. 9, 9. Cum ex unitione naturarum inferri binarium viderent, de illa inquiri vetuerunt, quod sit ineffabilis. V. III. 1, 2. Cum unam ulterius naturam defendere non possent, numerum iniri vetuerunt. VI, VIII. 3, 10. Unius voluntatis et operationis auctores Monotheletis fuerint. *ibid.* § 4. Mutatam unitione naturam humanam docuerunt in divinitatem, alii statim ab initio, alii post resurrectionem. VI, X. 7, 1 *et seq.* Mediatoris officium solvunt sublata Christo alterutra natura. VI, XII. 2, 6 *et seq.* Existentiam ab existendi modo non distinguunt. V, V. 8, 1.

Eutychius monachus ob commode dictam in quinta synodo sententiam, Constantinopolitanum in thronum evehitur. V, I. 18, 12. A Vigilio papa excommunicatus, ab eodem in communionem admittitur. *ibid.* Justiniano in hæresim lapso resistens in exilium pellitur. *ibid.* 16, 14.

Euzoius. Arianus. I, I. 7, 7.

Eva prima desertrix divinæ legis, Adamum seduxit, quem diabolus aggredi non audebat. VI, XI. 11, 12. Evæ cum Maria Virgine comparatio. VII, XIV. 9, 2 *et seq.*

Evangelium omnibus prædicatum vivis et mortuis bene usis lege naturæ, aut scripta, oblatamque per Christum salutis copiam Clemens Alexandrinus censet. VI, XIII. 18, 8. Cui subscribit Origenes. *ibid.* § 9.

Evodius cui successit in episcopatu Antiocheno. VII, I *de Hierarchia* 5, 6.

Ex se variis modis dicitur. III, VI. 11, 12.

'Εξ particula processionem substantivam significat. III, VII 3, 2 *et seq.* ἐξ οὗ. *ibid.* § 12 et 17, 2. ἐκ τοῦ et διὰ τοῦ promiscue sumpta. *ibid.* § 3 *et seq.*

Excommunicatio. Excommunicationis duo genera. VIII, VI *de Pœnitentia.* Alterum juris divini, alterum canonici. *ibid.* 11, § 5 et 7. Excommunicatio num sit pœna omnium gravissima quæ infliguntur ab Ecclesia. VIII, III *de Hierarchia* 13, 3. An ab episcopo infligatur, an ab Ecclesia. *ibid.* 14, 1 *et seq.*

Excommunicati in perpetuum qui. VIII, II *de Pœnitentia* 2, 3 *et seq.* Nulli tempore Apostolorum. *ibid.* 8, 12. Excommunicatus ab uno episcopo non debet ab alio in communionem admitti, nisi priori satisfecerit. VIII, V *de Hierarchia* 7 2.

Excommunicantur presbyteri qui a suis præsulibus correpti schisma faciunt, et seorsim sacrificant. VI, XII. 14, 2. Quique sæpe in die sacrificantes, semel tantum communicant. *ibid.* § 7.

Exemplum. Omne exemplum habet aliquid dissimile. V, III. 10, 1. In eo simile esse debet ad quod confertur. VI, IX. 10, 2, et XII. 10, 7. Cum ex humanis ad divina explicanda exempla proferuntur, absurdum est absolutam in omnibus similitudinem exigere. VI, VI. 10 2.

Exilium qualis sit pœna in civili republica. VIII, III *de Hierarchia* 13, 8.

Exire significat processionem. III, VIII. 1, 3.

Existentia non agit ipsa sed conditio est agendi. II, III. 2, 7. Nomen est concretum II, IV. 2, 6. Pro hypostasi interdum sumitur. *ibid.* 3, 8. Et a Richardo latius exponitur. *ibid.* § 9. An sint existentiæ tres in Trinitate. *ibid.* 12, 5 *et seq.* Videri unicam esse. *ibid.* Ratione differt ab essentia. 12, 10.

Existentia est in rerum natura posita. V, V. 6, 1. Est entis sive naturæ absoluta proprietas, hypostasim natura antecedens. *ibid.* § 3. In Christo duplex est existentia. *ibid.* § 4. Uti duplex est existendi principium. *ibid.* § 5. Qui unicam Christo existentiam tribuunt, falso nituntur principio. *ibid.* § 6 *et seq.* Existentia principatum tenet inter naturales proprietates. *ibid.* § 8. Qua quod propria caret, nihil est omnino. *ibid.* In Christo unus est existendi modus. *ibid.* 7, 10. Existentia et existendi modus re idem sunt in iis quæ seorsim consistunt, non in iis qui in alio subsistunt. *ibid.* 8, 2 *et seq.* Existendi modus non est perfectio substantiva. *ibid.* § 7 *et seq.* Negatione exprimitur, diciturque incommunicabilitas. *ibid.*

Existere proprium est Dei. I, I. 6, 5.

Exomologesis quid sit. VII, II *de Pœnitentia* 3, 9. Sic dictus tertius gradus pœnitentiæ. *ibid.* 13, 9.

'Εξουκόντιοι Ariani. II, IV. 12. 10

Extantia. II, IV. 1, 1. Ex non extantibus esse Filium quo sensu dixerint Ariani. II, I. 8, 2.

F

Fabulæ. Fabularum utilitas. I, i. 5, 5.

Facere, quid significet. II, ii. 3, 1.

Facultas naturalis an manserit eadem in Adami posteris ac erat ante peccatum. IV, v. 1, 8.

Facultatis Parisiensis judicium de novis dogmatibus super arbitrii libertate. *ibid.* cap. 13.

Facultates quot reperiantur primariæ in iis quibus ratio inest. II, i. 6, 1.

Facundus Hermianensis. Offensus Vigilii judicato Facundus Hermianensis, libros duodecim pro tribus capitulis edidit. V, i *de Incarn.* 11, 1, et 18, 9. Aliudque opus contra Mocianum. *ibid.* Ibæ ad Marim epistolum ab Calchedonensi concilio judicatam, catholicam esse defendit, et Gennadio teste probare nititur. VI, vi. 11, 2. Ita Ibam defendit, ut Cyrillum in suspicionem hæresis Apollinaris vocari non sinat. *ibid.* § 6 *et seq.* Theodori quoque Mopsuesteni dicta nefaria meliorem in partem frustra interpretari tentavit. VI. vii. 10, 6.

Fama communis quod habet, id est certum. I, i. 1, 11.

Familia Dei quænam sit. III, i. 1, 7.

Fatum Stoicorum refellitur. I, viii. 4, 1 *et seq.* An libertatem nostram ei Plato subjecerit. *ibid.* § 4. Confutantur philosophi fati assertores. *ibid.* § 5.

Fatum quid sit. II, x. 12, 3. Fatum an tollat liberum arbitrium. IV, iii. *de Opificio* 7, 10 Fatalis necessitus cum humana libertate, divinisque decretis pugnat. VI, ix. 9, 12. Ubicumque regnat, laudi aut vituperio, præmio pœnæve non est locus, *ibid.* § 13 *et seq.* Vim et coactionem fato veteres nullam tribuebant, sed simplicem necessitatem, quam velut humanæ libertati capitalem Patres rejiciunt. *ibid.* 5, 9.

Faustus Reiensis in refutanda Prædestinatianorum hæresi modum non tenuit. VI, xiii. 6, 8. Fidem et bonæ voluntatis initium libero sine gratia tribuit arbitrio. *ibid* Lucidum Prædestinatianum ab errore revocat, ejusdemque errores recenset in Arelatensi damnatos concilio, ab ipsoque revocatos. *ibid.* § 12. Adversus eosdem scripto pugnavit, Leontii Arelatensis hortatu. VI, xiii. 7, 4 *et seq.* Opus istud neque Arelatense, neque Lugdunense concilium probavit. *ibid.* § 5. Ut nonnullis videtur, qui novis additamentis infectum volunt, postquam synodalibus judiciis probatum erat. *ibid.* § 6. Faustus magni nominis in Ecclesia gallicana fuit, cui fides non est in omnibus abroganda, licet in quibusdam erraverit. *ibid.* § 7.

Fecunditas divinæ naturæ. II, v. 6, 8. Ex ejus perfectione probatur. *ibid.* § 9. Ex intelligentia oritur. *ibid.*

S. *Felix*. Ad S. Felicis sepulcrum ingentia olim fiebant miracula. VII, xiv. 13, 4. Ejus ope servatum se Damasus gratulatur. *ibid.* § 5. Perjuri eo adducti verum fateri cogebantur. *ibid.* Nolam obsidione solvit. *ibid.* 17, 5.

Felix papa. Felix tertius Henoticum Zenonis damnat. V, i *de Inc.* 16, 8. Acacium Constantinopolitanum excommunicat, et ab eo vicissim excommunicatur. *ibid.* Petrum Cnapheum Trisagii corruptorem litteris redarguit. *ibid.* V. 2, 4.

Felix Urgelitanus. Felix Urgellæ, sive Urgelli Pyrenæis in montibus episcopus, rogatus ab Elipando Toletano, quid de Christo sentiret, hominem Christum adoptivum Dei Filium esse respondit. V, i *de Incarn.* 22, 1. Scriptis ea de re libris, hæresim late spargit, adlaborante Elipando. *ibid.* Reginum accitus a Carolo Magno hæresim ejurat, deindeque Romæ coram Adriano papa. *ibid.* § 22. In eamdem relapsus, Lugdunum relegatur. *ibid.* Agobardo Lugdunensi episcopo promittit, sed fidem fallit, et in hæresi moritur. *ibid.* § 3 *et seq.*

Feliciana hæresis Nestorianæ propago fuit. V, v *de Incarn.* 22, 1, et V, ii. 1, 3. Ejus summa hæc fuit : hominem Christum non esse Dei Filium naturalem, aut Deum; sed propter assumptionem adoptivum. V, i *de Incarn.* 22, 3, et VI, vii. 1, 1. Christum indiguisse baptismo sicut et nos, ut adoptionis spiritum acciperet. Ignorantia laborasse Deum, Dei Filium passum aut cruci affixum non fuisse. V, i *de Incarn.* 22, 3. Hominem Christum servum etiam conditionalem appellabat. VI, vii. 9, 10. Christum hominem adoptivum faciebat propter infusam ipsi creatam gratiam. *ibid.* 3, 4. Et quod unitus dicatur. *ibid.* § 5. Quod homo non procedat a Deo Patre per veram generationem. *ibid.* 4, 7. Quod illius capitis membra sint adoptiva. *ibid.* § 8. Quod sit Davidis filius naturalis. *ibid.* § 9. Quod noster sit advocatus. VI, xii. 8, § 3 et 6. Multiplici Patrum suffragio utebatur. VI, vii. 4, 1 *et seq.* Sed perperam intellecto. *ibid.* Vel supposititio aut corrupto. *ibid.* § 4. Explicantur Patres qui Christi adoptioni favere visi sunt. *ibid.* § 6 *et seq.* Reliqua Felicis argumenta solvuntur. *ibid.* 3, 4, et 4, 6 *et seq.* et 11, 8. Felicianam hæresim Francofordiensis damnavit synodus. V, i *de Incarn.* 22, 2. Eamque scripto impugnarunt gravissimi illius ætatis viri. *ibid. et seq.*

Feria prima quandonam incipiebat apud Judæos. IV, i. 9, 4.

Ferrariensis synodus quæ et Florentina. III, vii. 1, 11.

Festum. Festos dies appellavit Moyses, festa Domini, quod perpetua pace Deus gaudeat, et festos dies agat. VI, xii. 6, 8. De festo septimi mensis mira narrant hebræi. *ibid.* 11, 9.

Fides multa habet difficilia et quæ cum natura pugnare videntur. II, iii. 9, 15. Humanam rationem superat, et in eo fucus hæreticorum. *ibid.* 11, 14. Fides disciplinis illustrata. VIII, ii *de Pœnitentia* 7, 2 *et seq.*

Fides non est nudus intellectus assensus, sed piam voluntatis inclinationem requirit, qua distat a fide dæmonum. VI, VIII. 12, 16, et VI, XII. 17, 8. Dicitur per charitatem operari. *ibid.* In rebus fidei perniciosa est quidlibet sentiendi et scribendi licentia. VI, VI. *Protheor.* Fides ab operibus distinguitur ut pars a toto. VI, VIII. 6, 1. A fidei decretis, si quid in contrarium occurrat, quod difficile solvi possit, non est recedendum. VI, IX. 8, 5. Est nexus quo Christo capiti membra cohærent. VI, XII. 17. 8. Novas fieri fidei formulas Patres non probant. *ibid.* § 10 *et seq.* Catholica fides ex novo veterique Testamento, Apostolorum doctrina, et Patrum traditione ad nos pervenit. *ibid.* § 22. Fides et credendi voluntas ex divina vocatione et gratia, de libero surgit arbitrio. VI, XIII. 3, 8 *et seq.* Ex nobis esse sensit aliquando Augustinus, defenderuntque post Massilienses. *ibid.* § 7.

Catholicæ fidei regula est Scriptura sacra et Ecclesiæ traditio. VI, VII. 2, 1. In ecclesiasticis dogmatibus nihil nisi ex fidei regula proferre licet. *ibid.* 3, 8. Castigandaque est Verborum licentia. *ibid.* 4, 11. Nec alia nec aliter fas est asserere, quam quæ in Scripturis habentur, vel concluduntur evidenter et ab Ecclesia proponuntur. VII, XIV. 8, 9. Nec damnandæ sunt tamen propositiones de pietate fidei, quæ Scripturis non repugnant et charitatem ædificant. *ibid.* § 11. In rebus fidei, ubi de re constat, nihil attinet quærere quomodo fiat. *ibid.* 17, 4. Ad Patrum et veteris Ecclesiæ consensum Genevenses provocant. *ibid.* 15, 7, et 18, 1.

Symbolum fidei per totam Ecclesiam receptum ad asserendam Christi divinitatem Valentinianis Irenæus opponit. VII, XVI. 2, 8.

Fidem in reprobis nunquam esse Calvini est opinio. II, X. 9, 1 *et seq.* Item electos nunquam eam amittere. *ibid.* Refelluntur ista. *ibid.* § 2 *et seq.* Fides salvifica Calvinistarum confutatur. *ibid.* § 7. Ex opinione Calvini sequitur Christum justitiam nunquam habuisse. *ibid.* § 8.

Perire quovis graviore peccato cum charitate fidem, aut ea salva peccantem cessare esse membrum Ecclesiæ, hæresis est Wiclefi, Lutheri et Calvini. V, I. *De lege et gratia*, 5, 4. Bonæ voluntatis initium, sive gratiam initialem, fidem Augustinus appellat. *ibid.* § 2 *et seq.* Ad exequenda legis naturæ, Mosaicæ, aut Evangelicæ mandata, auxilia gratiæ nulli unquam data sunt, nisi per fidem Christi mediatoris. *ibid.* 8, 1, et 9, 4. Inchoatio fidei, qualis est in cathecumenis, non sufficit ad obtinendum regnum cœlorum, est tamen gratia misericordiæ Dei. *ibid.* 8, 8. Prima Christi gratia fidem in nobis parit, ex qua deinde timor, spes, etc., consequuntur. *ibid.* II. 2, 3. Fidei initium libero arbitrio, augmentum gratiæ Christi Massilienses tribuebant. *ibid.* 3, 1. Quem errorem damnare coactus est Pelagius in concilio Palæstino. *ibid.* 3, 2. Cœptæ fidei merces est fides aucta. *ibid.* Fides meretur et impetrat gratiam operandi, et justificationem. *ibid.* 4, 3. Fides inchoata intrinsecus terrens et insonans præcepta justitiæ veteris est propria Testamenti, novi vero fides per dilectionem operata. *ibid.* 4, 4. Charitatem fides antecedit eamque impetrat. *ibid.* 9, 6. Homo justificatur ex fide non ex operibus, quia bonorum operum prima est fides, qua cætera impetrantur. *ibid.* Omnis pia voluntatis motio ad justitiam Christianam et fide Christi est, ejusque implicitum in se amorem continet. *ibid.* 10, 6.

Fieri. Cum fieri Deus aliquid dicitur, nulla in eo intelligitur fieri mutatio. V, IV. 2, 2. Non eadem est vis verbi γένεσθαι et similium apud Græcos, quæ apud Latinos. *ibid.* 9, 1 *et seq.* Quod vulgo dicitur, quidquid fit quod non erat, desinit esse quod erat, non est verum ubi agitur de persona. VI, VI. 8, 7.

Figura. Figuræ quibus divinæ res explicantur, quo sunt viliores, eo aptiores sunt. I, I. 5, 5. *Vide* Symbola.

Filius. Filii varia nomina. III, VI. 1, §. Filii vox ipsa consubstantialem esse docet. II, II. 10, 1 *et seq.* Etsi interdum creaturis tribuatur, tamen proprie Dei Filius unicus est. *ibid.* § 15. Non dicitur proprius Spiritus sancti. III, VII. 4, 10.

Filius major Spiritu sancto quomodo dicitur. III, VII. 6, 10 *et seq.* Est prototypus ejusdem. *ibid.* 7, 1. Qua Verbum est, Filius est. *ibid.* 14, 2 *et seq.* Et quia perfecta est imago. *ibid.* § 7. Cur alterum Filium non gignit. *ibid.* § 11. Prior origine est quam Spiritus sanctus. *ibid.* 15, 8. Unica proprietate hypostatica constat. *ibid.* 16, 4. Nusquam dicitur a Spiritu sancto esse. *ibid.* 18, 3.

Filii missio dicitur Incarnatio. III, VIII. 1, 4 *et seq.* Et hoc modo etiam a Spiritu sancto missus est. *ibid.* § 5 et § 12. Etiam a seipso. *ibid.* Filio proprie ratio, justitia et sapientia tribuitur. *ibid.* 4, 4.

Filium solum apparuisse Patribus quidam existimarunt. III, VIII. 2, 5 *et seq.* Idque magis convenire. *ibid.* Et ideo Angelum vocari. *ibid.* § 6. Ex apparitione illa divinitas ejus colligitur. *ibid.* § 7. Visibilem non esse Filium. *ibid.* § 6. Regulæ ad discermendum quando Filius apparuerit. *ibid.* § 10 *et seq.* Quo sensu visibilem illum esse Ariani dixerint, *ibid.* § 11 *et seq.* Non semper apparuit, sed etiam aliæ personæ. *ibid.* § 14. Cur non sit proprie donum. *ibid.* 3, 6. Filius an minor dici possit Patre et quo sensu. II, II, *cap.* 2 *per totum.* Non esse minorem qua Filius est. *ibid.* § 15. Non esse factum. II, I. 3, 1 *et seq.* Non esse subjectum. II. II. 3, 14 *et seq.* Quomodo docetur a Patre, etc. *ibid.* 4, 6 *et seq.* Bonus est, *ibid.* § 10 *et seq.* Genitus est. *ibid.* 5, 1 *et seq.* Non prius in Patre extitit. *ibid.* § 8. Non ex nihilo. *ibid.* Non est frater. *ibid.* § 5. Non est instrumentum Patris. *ibid.* § 16. Quod Ariani et Eusebius Cæsariensis dixere. II, II. 7, 7. Deus vocatur. *ibid.* 9, 1 *et seq.* Ariani Deum subdole confitebantur. *ibid.* § 4. Scripturæ vocant verum Deum, omnipotentem, etc. *ibid.* § 7. Æternum. *ibid.* § 8. Invisibilis est. *ibid.* § 9. Tum ex eo quod proprius dicitur. II, II. 10, 6. Item quod unigenitus. *ibid.* § 10. Tum quod imago dicitur. *ibid.* 11, 1 *et seq.* Et quod Verbum. *ibid.* § 7. Non esse creaturam. *ibid.* *cap.* 12 *per totum.* Adorari eum docent Scripturæ. *ibid.* § 6. Quod Ariani male interpretati. *ibid.* § 7. Fides, spes et charitas in Filium. *ibid.* § 12 *et seq.* Deum esse probatur, *eodem capite* 12. Imago est Patris. II, III. 5, 7 *et seq.* Non tamen visibilis. *ibid.* § 9.

Filii plures non sunt. II, III. 10, 2. Filius æternus est eo ipso quod a Deo genitus. *ibid.* § 4. Vis est et efficientia Patris. III, IV. 15, 4. Si esset ingenitus, minus a Patre differret. II, V. 2. 14. Filii appellatio maxime propria. *ibid.* 4, 4. Excludit alium Filium. *ibid.* § 15. Præstat cæteris appellationibus Filii. *ibid.* Filius est de substantia Patris *ibid.* 6, 3. Filii æternitas probatur. *ibid.*

9, 10. Ex generatione quæ est locutio. *ibid.* § 11. Et ex ipsa Patris appellatione. *ibid.* Filius perfectus est a perfecto. *ibid.* § 15. Cur non Filia dicatur. *ibid.* 9, 16.

Filius an voluntate genitus sit. III, VI, *cap.* 8 *per totum.* An necessitate. *ibid.* § 11 *et seq.* An charitate. *ibid.* § 12. Filius an sapientia Patris ea sit qua Pater sapiens dicitur. *ibid. cap.* 9 *per totum.* Affirmant aliqui. *ibid.* § 1. Filium ab æterno fuisse probant aliqui eo argumento, quia nunquam sine sapientia Pater extitit. *ibid.* § 1 *et seq.*

Filius an essentiam a se habeat. III, VI, *cap.* 11, *per totum maxime* § 5 *et seq.* ubi non habere docetur. Filius non habet participatam essentiam, sapientiam, etc. Sel ipsam quæ est in Patre. *ibid.* § 3 *et seq.* Nec essentiam a se sed a Patre. *ibid.* 12, 8 *et seq.* Quinam eodem modo essentiam habere dicitur ac Pater *ibid.* 12, 11. *Vide* Verbum, λόγος. Filius principium est Spiritus sancti. III, VII. 3, 5. Et fons. *ibid.* 4, 1 *et seq.* Non tamen gignit. *ibid.* 16, 4.

Dei Filius non præscentia, sed substantia Deus est. V, II *de Incarn.* 3, 15. Et unum cum Patre non sola voluntatis consensione, sed essentia. *ibid.* § 14 et VI, XI. 10, 3. Est Patri consubstantialis. VII, XVI. 2, 12. Quod ex notione imaginis naturalis Patres colligunt. VII, XV. 15, 7 *et seq.* Quam ad fucum faciendum, non naturalem, sed fictam et μιμητικὴν Ariani faciebant. *ibid.* § 9. Filium eatenus Deum esse, qua per se pronuntiatur, ait Gregorius Nazianzenus. *ibid.* § 10. Quidquid Filius facit, ad Patrem refertur. VI, XI. 8, 6. Dei Filius Verbum dicitur non post silentium prolatum. VI, XVI. 2, 8. Dicitur et sermo et ratio a Tertulliano. *ibid.* § 14.

Filii Dei efficimur per substantiam ipsam Spiritus sancti nobis applicatam. III, VIII. 5, 10. Non tamen unio ista est hypostatica, ut fiat una persona. An in veteri lege datum id fuerit. *ibid.* 7, § 9 et 11. Filiorum adoptio beneficium proprium est novæ legis. *ibid. cap.* 7 *per totum, maxime vero* § 8 *et seq.* et § 11. Filii Dei efficimur per ipsius Spiritus sancti substantiæ communicationem, ita ut gratia velut nexus intercedat. *ibid.* 4, 5 *et seq.*

Filius naturalis generatione procreatur, adoptivus electione. VI, VII. 1, 2 *et seq.* Naturalis Filius ab ea dignitate excidere non potest, adoptivus potest. *ibid.* 2, 11. Naturalis ab initio semper Filius, adoptivus primum alienus. *ibid.* 3, 1. Idem naturalis et adoptivus ejusdem filius esse non potest. *ibid.* § 4 et 4, 9. Quia naturalis filietas adoptivam excludit. *ibid.* 4, 6. Ratio filii naturalis non sequitur naturam per se consideratam, sed personalem proprietatem. *ibid.* 3, 5 et 4, 6 et 6, 11. Prius natura quisque est homo, quam alterius Filius. *ibid.* 4, 6. Nec sufficit ad rationem Filii naturalis factum esse ab aliquo, aut qualicumque modo natum. *ibid.* 5, 2. Nati ex aqua et Spiritu sancto dicuntur filii Dei Patris, et matris Ecclesiæ. *ibid.* Nova ratio filii naturalis ex Incarnationis mysterio deprehenditur: *ibid.* § 5. Filius est velut pars Patris. *ibid.* 7, 1. Est personæ nomen, et ad alterum. *ibid.* 6, 10.

Filius Dei quomodo fuerit missus. III, II. 6, 10. Quo amore prosequatur Patrem. IV, V. 3, 4. A quo creditus fuerit angelus qui Hebræorum populo præfuit. III, II. 8, 3, *et seq.* Visusne fuerit ab Angelis priusquam homo fuerit. III, I. 8, 9 *et seq.* Quomodo recipiat suam æternitatem et immortalitatem a Patre. *ibid*· 5, 10. An voluntate, vel necessitate generetur a Patre. IV, IV. 13, 7.

Filii Dei qui rem habuisse cum mulieribus dicuntur quinam fuerit. IV, III. *de Angelis* 2, 5.

Finis. Ultimum bonorum malorumque finem investigare Philosophia non potuit, de quo controversia sectas induxit 288. V, II. 11, 1. Eum non esse in hac vita Christus docuit. *ibid.* Solus ultimus est proprie finis. VII, XIV. 16, 8. Humana actio hærens in mediis, nec tendens ad ultimum finem vitiosa est. *ibid.*

Firmamentum ex qua materia conditum, et cur ita dictum. IV, I. 10, 8. *et seq.* Quale sit ejus officium. *ibid.* II. 1. Quid significet. *ibid.* § 8. Pro quo sumatur. *ibid.* § 9. Quo die fuerit a Deo conditum. *ibid.* 2, 7. Et quid sit. *ibid. cap.* 10, *per totum.* Firmamenti vox cui cœlorum tribuatur. *ibid.* 10, 5 *et seq.*

Fischeri Joannis sententia de consuetudinibus ecclesiasticis. VIII, V *de Pœnitentia.* 10, 4.

Flavianus in thronum Constantinopolitanum Proclo suffectus, Eutychem de concilii sententia damnat. V, I *de Incarn.* 13, 3. Eo nomine reus agitur in concilio Ephesino. *ibid.* § 6. Deponitur. *ibid.* § 7. Romanum appellans Pontificem male a Dioscoro multatur, ac paulo post ex plagis moritur. *ibid.* Elatus solemni pompa, cum antecessoribus suis honorifice conditus est. *ibid.* § 9.

Flora. Principatum in Valentini secta Flora tenuit. V, I *de Incarn.* 4, 8.

Florentina synodus in qua Græci recepti. III, VII. 1, 11. De Spiritu sancto in ea disputatur. *ibid. cap.* 2 *per totum et seq.*

Florus magister, ecclesiæ Lugdunensis nomine contra Scotum scribit. VI, XII. 8, 3 et 10, 2. Etiam ab adversariis in honore est habitus. *ibid.* 10, 2. Antecedentem salvandorum omnium voluntatem agnoscit. *ibid.* Negat humanæ voluntati necessitatem imponi prædestinatione divina. *ibid.* § 4. Posseque vasa iræ mutari, si velint, in vasa misericordiæ. *ibid.* § 5. Dubitare videtur ullane fuerit Prædestinatiana hæresis. *ibid.* 12, 12.

Fluvii paradisi voluntatis quinam fuerint: IV, II. *de Opif.* 5, 7.

Fœdus est mutua paciscentium devinctio, certa officiorum lege, ac conditione sancita. V, I *de Lege et gratia.* 14, 6. Vetus Testamentum verum fuit fœdus Deum inter et Israeliticum populum *ibid.*

Fons qui dicitur ascendisse et terra qualis intelligendus. IV, I, *cap.* 14 *per totum.*

Forma ἐντέλεχεια. I, VI. 1, 9. Forma pro natura. II, IV. 3, 13.

Formam Apostolus pro vera rei natura usurpavit. V, III. 8, § 3 *et seq.* Quod perperam aliqui de personata muneris gestione intelligunt. *ibid.* § 5 et 9. Forma idem quod imago. III, VI. 6, 15.

Formulæ fidei Arianæ tredecim. II, I. *de Incarn. cap.* 9 *per totum.*

Forojuliensis synodus nuper exortam Felicianam hæresim tacito auctorum nomine damnavit. V, I *de Incarn.* 22, 2.

S. *Franciscus* de Sales quid de frequenti communione senserit. VIII, IV *de Pœnitentia.* 3, 1 *et seq.* Invitat imperfectos ad communionem. *ibid.* 7, 2 *et seq.* Adversatur Arnaldo. *ibid.* numquam damnavit consuetudinem Ecclesiæ. *ibid.* § 4 Male intellectus ab Arnaldo. *ibid.* 3, 2 et 7, 1.

Francofordiensis synodus. Ex universa Caroli Magni ditione collecta Francofordiensis synodus, Felicianam damnavit hæresim. V, I *de Incarn.* 22, 2. Ad eam legatos misit Adrianus papa, et catholici Hispaniarum episcopi. *ibid.* Felicis et ejus hæresis damnationem ratam habuerunt

Romani Pontifices. VI, VII. 14, 11. Nicænæ synodi secundæ decreta non sincere reddita rescidit. VII. XV. 11, 4. Non Nicænam œcumenicam, sed pseudosynodum Constantinopolitanam a Francofordiensi rejectam, falso nonnulli opinantur. *ibid.* et 12, 1. Probatam alii Nicænam Synodum et a Francofordiensi receptam putant. *ibid.* 12, 5. Probatam Francofordiensi negant Baronius et Bellarminus; proscriptane fuerit, certo affirmare non audent. *ibid.* § 6. Variæ de eo nonnullorum conjecturæ. *ibid.* et § 10. Neque Nicænam Synodum, neque decretum ejus aliquod Francofordienses damnaverunt; sed dictam in Nicæna sententiam ab aliquo episcopo perverse redditam ab interprete. *ibid.* § 9 *et seq.* Acta Nicæni concilii Latine versa, et in Gallias ab Adriano missa, latriæ cultum imaginibus impendi jubent, Græca prohibent. *ibid.* § 10.

Fratres Domini. Quos evangelistæ fratres Domini vocant, eos Josephi ex Maria conjuge filios veteres hæretici dixerunt. VII, XIV. 3, § 3 et 13. Ab Patribus confutati VII, XV. 3, *4 et seq.* Ab synodis damnati. *ibid.* § 5. Quatuor Domini fratres, duas sorores Epiphanius numerat, quos Josephi ex priore conjugio natos putat : *ibid.* § 13. Fratres Domini dicti sunt more Judæorum ejus cognati. *ibid.*

Fraus et vis ab homine aliena sunt, sed fraus odio digna majore. V, II *de Incarn.* 5, 18.

Frigus. Frigoris spiritualis duo genera. VIII, III *de Pœnitentia* 11, 5. Id non impedit communionem. *ibid.* IV. 1, 5.

Frumentii historia explicata contra Grotium, *de potest. consecr, cap.* 3.

S. *Fulberti* locus de pœnitentia explicatus. VIII, VI *de pœnitentia* 11, 4.

Functiones sacræ seu hierarchiæ quot sint. III, II. *de Angelis* 4, 1 *et seq.*

Futura contingentia an sint determinate vera an falsa. I, IV. 7, 11. Novit Deus quæ futura non sunt, sed essent, si aliqua conditio poneretur. *ibid.* 8, 3 *et seq.*

Futura quomodo percipiant dæmones. III, I. 8, 10 *et seq.*

G

Gaianus Acephalus a quo Gaianitæ dicti sunt incorrupticolæ ; Alexandrinum thronum invadit, obnitente Theodora Augusta, ejusque jussis Carthaginem relegatur. V, I *de Incarn.* 16. 12.

Galla Placidia Valentini mater, Petri Apostoli sepulchrum veneratur et altare adorat. VII, XIV. 11, 18.

Gallicanorum conciliorum decreta de pœnitentia. VIII, VI *de Pœnitentia* 4, 5.

Gallus Juliani Apostatæ frater basilicas martyribus excitat, ejus religionem probante Deo, fratris simulationem detegente. VII, XIV. 12, 8.

Gamachius Arnaldo adversatur. VIII, V *de Pœnitentia* 10, 5.

Gaudentius Brixianus ad basilicæ dedicationem Sanctorum reliquias magno studio quærit. VII, XIV. 11, 15. Ad eorum venerationem populum hortatur. *ibid.*

Gehenna quam minatur Christus, ubinam sit. IV, III. *de Ang.* 5, 7.

Gelasius Papa auctor est libri de duabus naturis. V, III. 2, 2. A Melchiore Cano perperam de styli vitio reprehensus. V, II *de Incarn.* 3, 8.

Generare. Generat persona non essentia. II, III. 10, 1 Generari in Deo idem est cum termino. II, II. 5, 8. Generare in Deo non est potentiæ naturalis et absolutæ, sed proprietatis. II, III. 10, 4.

Generatio late sumpta definitur. II, V. 6, 11. Ejus modi quatuor. *ibid.* Generatio proprie sumpta definitur et explicatur. *ibid.* *cap.* 7 *per totum.* Primo e substantia sit oportet. *ibid.* § 1 *et seq.* Quod Ariani recusabant dicere. *ibid.* § 2. Prius divinis quam creatis convenit. *ibid.* § 8. Solus Deus proprie gignit e substantia sua. *ibid.* § 9. Quia solus proprie est. *ibid.*

Generationis vera ratio iterum explicatur. III, VII. 14, 1. Generatio similitudinem infert. *ibid.* 8, 1 *et seq.* Naturæ potissimum. *ibid.* § 2. Errant qui alias quam naturæ similitudines necessarias putant. *ibid.* § 3. Quod deinceps late probatur. *ibid.* § 4 *et seq.* Generatio divina sola similitudinem facit. *ibid.* § 7. Generatio per se in personam desinit. V, V. 19, 7.

Generatio debet esse a principio conjuncto. III, V. 8, 8. Id latius exponitur. *ibid.* In eo cavillatio Arianorum qui sectionem substantiæ imputabant τῷ ὁμοουσίῳ et Catholicæ fidei. *ibid.* § 9. Nullum in ea profluvium aut sectio. *ibid. et seq.* Proprium est generationis eamdem communicare naturam. *ibid.* 9, 1. Et quidem numero in Deo. *ibid.* § 2 et 4. Ideo non separantur sed insunt sibi mutuo. *ibid.* § 3.

Generationem a divinis abjudicabant Ariani. II. II *cap.* 5 *per totum.* Et cum creatione confundebant. *ibid.* § 2. Nec initium habet in Deo nec finem. *ibid.* § 3 *et seq.* Quid divina distet ab humana. *ibid.* § 5. Generandi proprietas ostendit esse consubstantialem filium. *ibid.* 10, 9.

Generatio divina est locutio. II, III. 10, 6. Proprietas ejus est ut sit ex ipsa substantia. III, V. 4. 8. Non accidit Deo. *ibid.* § 9. Generationem divinam non antecedit voluntas. *ibid.* Generatio divina variis argumentis ab hæreticis oppugnata. *ibid.* 6, 4 *et seq.* Ejus notionem calumniabantur. *ibid.* § 6. Sel refelluntur a Patribus. *ibid.* § 7.

Generatio divina est æterna, nec initium habens nec finem. III, V. 9, § 5 et 10. Cujus causa redditur. *ibid.* § 6. Quia non est actio, nec effectio, sive ἐνέργια. Idque latius explicatur. *ibid.* et § 7. Nunquam desinet. *ibid.* § 13. Nec tamen ideo est imperfecta. *ibid.*

Generatio apud Aristotelem duplex. III, V. 6, 10. Veræ generationis ex eodem definitio. *ibid.* Generatio significat communicationem essentiæ. III, VI. 11, 10 *et seq.* Generationis terminus duplex. *ibid.* 12, 2.

Generatio est in Deo. III, V. 6, 1. Quomodo a creaturis transferatur ad Deum. *ibid.* § 7. Nempe quidquid in illis est impurum præcidi debet. *ibid. et cap.* 8, 1 *et seq.* Probatur Patris generatio ex fecunditate naturæ divinæ. *ibid.* § 8. Si solam Aristoteleam generationem respicimus, non erit in divinis. *ibid.* § 10. In quo Ariani fucum fecerunt. *ibid.* In vera generatione fundatur catholica fides.

Generatio Filii ineffabilis. III, V. 6, 1 *et seq.* Nec curiose indaganda. *ibid.* § 2 *et seq.* Cur veteres quidam de ea disputare velent. *ibid.* § 4. Generatio Filii est æterna. *ibid.* 9, 10 *et seq.* Est locutio quædam et intellectio. *ibid.* § 11. Generatio an existentis Filii sit, an non existentis. *ibid.* § 13. Æquale producit generanti genitum. *ibid.* § 15. Et perfectum. *ibid.* A solo Patre est. *ibid.* Est intellectus, dictio, Verbi productio. III, VI. 2, 7 *et seq.* Quomodo a termino, id est a Verbo distinguatur. *ibid.* Generatio prior est spiratione. III, VII. 12, 14.

S. *Genesius* martyr cultores suos ingentibus beneficiis cumulavit. VII, XIV. 10, 17.

Γενητὸν et γεννητὸν quid differant. III, V. 1 § 5 et 9. Ea confundunt hæretici. *ibid.* § 14, et III, VII. 11, 4.

Genii curatores gentium ex opinione gentilium. I, X. 13, 3.

Genitus idem ac natus. II, V. 1, 5.

Genius antiquorum quid erat et quid adumbrabat.

Gentiles quomodo putaverint voluntatem subjici fato. IV, III. *de Opif.* 7, 8 *et seq.* Qua via ad Dei notitiam pervenerint. IV, I *de Opificio* 1, 4.

Gentilibus Anomi defuisse aiunt gratiam ad salutem sufficientem proximam et remotam, omniaque gratiæ principia. IV, I *de Lege et gratia.* 2, 3 *et seq.* Etiam cogitationem vitando peccato utilem. *ibid.* Gentilibus evangelii gratiam Judæi invidebant, tanquam sibi ex operibus legis debi-

tam. *ibid.* 6, 1. Utrisque gratis oblatam Evangelii gratiam probat Apostolus in epistola ad Romanos. *ibid.* § 2. Gentilibus Evangelium prædicant Apostoli, monente Deo, nec ipsis imponi sinunt jugum antiquæ legis. *ibid.*

Gentiliaca. Magna synodus Gentiliaci habita est, in qua de processione Spiritus sancti, et sacrarum imaginum adoratione non parva contentio fuit. VII, xv. 11, 4, et III, vii. 1, 2.

Genus et differentia non sunt in Deo. I, ii, *cap.* 5 *per totum.* Quo sensu veteres quidam generi subjiciant Deum. *ibid.* § 1 *et seq.* Cur nulla sit generis ac differentiæ ratio in Deo, disputatur. *ibid.* § 4 *et seq.* Genus pro natura sumitur. II, iv. 3, 13.

Genus quamdam esse materiam. III, i. 4, 3 *et seq.* Genus humanum qua ratione propagatum esset in statu innocentiæ. IV, ii. *de Opif.* 8, 1. Quinam asserant sine commixtione sexus id futurum. *ibid.* § 2. Genera principii quotuplicia sint. IV, i. 1, 12 *et seq.*

Georgius Alexandrinus Arianus. II, i. 10, 3.

Georgius Laodicænus. II, i. 9, 6.

Germaniæ quis primus fuerit antistes et Apostolus. VII, ii *de Hierarch.* 2, 12.

S. Germanus Parisiensis sancta loca invisit. VII, xiv, 11, 20. A Justiniano imperatore sacras obtinet reliquias, quas in basilica S. Crucis, et in ecclesia S. Vincentii Parisiis reponit. *ibid.* Quæ S. Vincentii basilica dicebatur, nunc dicitur S. Germani. *ibid.*

S. Germanus Altisiodorentis, ad comprimendam Pelagianam hæresim in Angliam a Cœlestino Papa missus, Tribuni filiam, admotis sacris reliquiis a cæcitate liberat. VII, xiv. 11, 20. Terram inde Albani martyris cruore tinctam reportat. *ibid.*

S. Germanus Constantinopolitanus. Germanus patriarcha Constantinopolitanus, cum ab nefario edicto de sacris imaginibus evertendis Leonem Isauricum deterrere non posset, centenarius episcopatu cessit. VII, xv. 11, 3.

Germanus Capuanus, legatus Hormisdæ, Orientalem ecclesiam schismate divisam, reconciliavit Apostolicæ sedi. V, i *de Incarn.* 18, 1.

Gerso. Gersonis Joannis sententia de impositione pœnitentiæ. VIII, v *de Pœnitentia* 10, 6. De frequente communione. *ibid.* iv. 1, 4 *et seq.*.

S. Gertrudis quid senserit de frequente communione. VIII, iv *de Pœnitentia* 2, 2.

SS. Gervasius et Protasius. SS. Gervasii et Protasii corpora domi suæ furtim subducta pie condit Philippus. VII, xiv. 10, 6. Ubi ab Ambrosio inventa sunt, Deo revelante. *ibid.* Per Apostolum Paulum. *ibid.* 11, 6. In basilicam Ambrosianam translata sunt. *ibid.* Dum transferuntur, cæco nomine Severo visum restituunt, ingentibusque continuo claruerunt miraculis. *ibid.* Ea tota spectante civitante facta pernegant Ariani. *ibid.* Iis deterrita Justina a vexando Ambrosio destitit. *ibid.* § 12.

Gignere pro creare sumptum. III, v. 1, 6. Non est idem quod facere. *ibid.* 4, 7. Non prius potentia gignens est Pater quam actu, *ibid.* § 9. Gignit semper Pater. *ibid.* 9, 7. Nec potentia prius est gignens quam actu. *ibid.* Possitne dici : *Pater gignit, vel gignet Filium. ibid.* § 14.

Gilbertus Porretanus. Gilberti Porretani historia. I, i. 8, 2 *et seq.* Ejus opinio de attributorum in Deo differentia. *ibid.* § 4, 5 *et seq.* et 7, et I, ii. 7, 7. Naturam inter et personas divinas reale discrimen constituit Gilbertus Porretanus, negavitque naturam divinam humanam suscepisse, sed personam Verbi. V, v. 1, 2. Visus est Christum Filium Dei adoptivum facere. VI, vii. 1, 1. Medium dicitur inter latriam et duliam cultum exhibuisse Christo. VII, xv. 3, 5. Quam opinionem synodorum generalium decretis proscriptam, quidam de schola theologi non improbabilem esse putarunt. *ibid.* 4, 12.

Gladius Ecclesiæ qualis sit. VIII, iii *de Hierarchia* 13, 4.

Gothescalcus monachus Orbacensis, ejusque opinio de prædestinatione. II, ix. 16, 8. Prædestinatianam restaurat hæresim, quæ ab eo dicta est Gothescalcana. VI, xiii. 6, 5. Claustro profugus, in Italia vulgat hæresim. *ibid.* 8, 1. In Germaniam profectus, oblalo perfidiæ suæ libello, in errore pertinax, in Moguntiaca primum synodo, deinde in Carisiaca damnatus, et virgis cæsus conjectus est in carcerem. *ibid.* Quæ res non leves in ecclesia Gallicana motus concitavit, multis non viritim modo, sed publice in Synodis pro eo pugnantibus. *ibid.* § 2. Quinque illius errorum capita, ab Hincmaro reprehensa, meliorem in partem ab ejus patronis accepta, et ab hæresi vindicata sunt. *ibid.* § 7 *et seq.* Jure tamen pro hæretico damnatus est. *ibid.* § 10 *et seq.* Ejus hæretica de prædestinatione sententia. *ibid.* § 11. Ex ejus scriptis sex errorum capita et inauditam superbiam arguit Amolo Lugdunensis. *ibid. cap.* 9 *per totum.* Pugnantia docuit. *ibid.* 11, 3.

Gradus in Trinitate ab Arianis constituti. II, i. 11, 3. Sintne aliiqui. III, vii. Nullus esse probatur. III, vii. 9, 17.

Gradus Angelorum quibus verbis probentur. III, ii. *de Ang.* 1, 1. Gradus hierarchiæ. *ibid.* 4, 2 *et seq.* Cur sint in Angelis diversi. *ibid.* 5, 2. Graduum discrimen mansisse in dæmonibus post lapsum III, iii. 3, 8.

Græci quid de primi et secundi ordinis sacerdotibus censeant. VII, ii *de Hierarchia* 7, 8.

Granatensis Ludovicus suadet frequentem communionem. VII, iv *de Pœnitentia* 4, 1 *et seq.*

Gratia Christi quid sit. II, x. 18, 5. Est auxilium supernaturale. *ibid.* § 6. Gratiæ nomine Augustinus actualem intelligit. *ibid.* § 9. Gratiæ possibilitas et adjutorium cujusmodi sit ex Augustino. *ibid.* 17, 6 *et seq.* In potestate agendi, non in actione posita est ejus natura. *ibid.* 19, 3. Gratiam interdum Patres vocant eam quæ fortior et perfectior est. *ibid.* 20, 1 *et seq.* Ita usurpare Augustinum. *ibid.* § 2 *et seq. et maxime.* § 8 et 21, § 3 et 8. Gratia est possibilitas. *ibid.* 16, 4 *et seq.* Nec in actu posita est. *ibid.* § 18. Cujusmodi sit possibilitas. *ibid.* 17, 5 *et seq.* Cum de gratia loquitur Augustinus, cur ei subjungat effectum. *ibid.* § 7 et 10, *et seq.*

Gratia medicinalis. II, x. 17, 18. Regulæ ad Augustini de gratia sententiam intelligendam necessariæ. *ibid.* 16, 7 *et seq. reliquo capite, et cap.* 17 *per totum.* Regulæ quædam, ex quibus Patrum dicta nonnulla de gratia declarantur. II, ix. *cap.* 4 *per totum.* Gratiæ plerumque nomine intelligunt externum auxilium seu beneficium, non interiorem afflatum. *ibid.* § 1. Maxime evangelii prædicationem. *ibid.* § 2. Secundum dicunt Deum in danda gratia opportunitates quasdam et conditiones captare. *ibid.* § 5 *et seq.* Præsertim cum statum aliquem destinat, ut Apostolatum. *ibid.* § 6. Tertio gratiæ nomine intelligunt non primam sed perfectiorem. *ibid.* § 8, et 5, 2 *et seq.* Quarto, salutis nomine interdum fidem et initium fidei intelligunt. *ibid.* § 9, et II, x. 20, 1. Ex his regu-

lis explicantur quædam difficiles Patrum sententiæ de gratia, quæ Semipelagiana labe infecta videntur. II, IX. *cap.* 5 *per totum.*

Gratia est gratis data misericordia. V, II *de Incarn.* 5, 7. Gratia est auxilium Dei, quo ad vitam rite instituendam, bona opera exequenda, mala cavenda, salutem consequendam divinitus adjuvamur. V, II *de Lege et Gratia.* 6, 4.

Gratia præveniens et subsequens. II, X. 20, 7. Gratiæ divisio in sufficientem et efficacem. *ibid.* 16, 2. Omnis gratia de se est efficax, etiam quæ sufficiens dicitur. *ibid.* et 19, 2 *ibid.* § 3. Gratiam sufficientem male impugnant aliqui. *ibid. cap.* 16 *per totum, et seq. capitibus.* Sed ibidem ea defenditur. Gratiam sufficientem dari ad legem implendam probatur. *ibid.* 19, 7. Sine gratia nemo gratiam implorare potest. *ibid.* § 8, et 10 *et seq.* Gratia sufficiens necessaria omnibus. *ibid.* 18, 7 *et seq.* Gratia sufficiens non dicitur absolute, sed comparate ad eum cui subministratur. *ibid.* 21, 1. Gratia sufficiens omnibus datur. *ibid.* 3, 5. Non tamen æqualis. *ibid.* § 7. Gratia sufficiens quid sit. *ibid.* 19, 1. Quatenus est sufficiens tantum, non est gratia, sed defectus : et particula, *tantum*, est negativa. *ibid.* § 2.

Gratiæ divisio in sufficientem et efficacem non est generis in species sed accidentaria est. II, x. 16, 9, et 19, 3. Gratia sufficiens non est auxilium *sine quo* Pelagianum. *ibid.* 18, 11. Gratiam sufficientem solum nullam esse probant aliqui. *ibid.* 17, 1 *et seq.* Refelluntur. *ibid. per totum.* Non est auxilium naturale. *ibid.* 18, 11. Quomodo dat ut reipsa velimus. *ibid.* § 14. Gratiam omnem efficacem esse, id est sufficientem falso quidam sentiunt. *ibid.* 16, 4. Idque Augustino temere imputant. *ibid. et seq.* Sed refellitur hic error. *ibid.* § 7 *et seq.* Gratiæ sufficientis auxilia sub quacumque Lege, per fidem in Christum mediatorem collata sunt. V, I *de Lege et Gratia.* 8, 1.

Gratiæ quod sint genera secundum Pelagium. IV *de Pelagianismo* 2, 2. quodnam sit primum. *ibid.* § 5. Quodnam secundum. *ibid.* 3, 1 Quæ sint alia quatuor. *ibid. cap.* 4 *per totum, et cap.* 5 *per totum.*

Gratia ut prædestinationi subjicitur, etiam gloriam continet. II, IX. 1, 8, et 12, 4. An veteres qui de electione locuti sunt ex meritis facta, eam intelligant quæ est ad gratiam. II, x. 3, § 4 et 9. Gratia medicinalis post lapsum concessa præstat ei quæ in statu naturæ integræ data est. *ibid.* 8, 10. Gratiæ primo parenti datæ, et ejus quæ posteris ejus tribuitur, discrimen. II, IX. 7, 6, et II, x. 16, 15, et 17, 15, et 18 § 6, 10, et 12.

Gratia quæ datur prædestinatis, etiam prima habitudinem habet ad gloriam. II, IX. 12, 3. In quo ab ea differt quæ datur reprobis. *ibid.* De gratia loquens Augustinus in exemplum eam affert fere semper quæ est prædestinatorum propria. *ibid.* 14, 6, et II, x. 16, 19. Probatur. *ibid.* cap. 17. Interdum gratia pro effectu gratiæ sumitur. *ibid.* § 18.

Gratia nusquam gratius quam in Incarnatione commendatur. V, II *de Incarn.* 5, 7. Uberior et robustior nobis per Christum confertur, quam quæ Adamo data est ante lapsum. *ibid.* 9, 8 *et seq.* In ratione satisfactionis perfectæ, gratia et justitia opponuntur. *ibid.* 11, 2. Nulla creatura pro altera satisfacere potest sine gratia. *ibid.* § 3. Non minus Angelo quam homini necessaria est gratia. *ibid.* § 4. Gratia nobis occulte opitulari non desinit. VI, IX. 2, 14. Non aufert, sed salvat et juvat liberum arbitrium. *ibid.* 3, 8 *et seq.*, et 4, 16. Si gratia necessitatem inferret, non faceret beatum et laudabilem. *ibid.* 5, 10 *et seq.* Gratia non datur secundum merita nostra. VI, XI. 6 2. Nulla nobis, nisi per Christum datur. *ibid.* 7, 4, et VI, XIII. 14, 6. Per eam quisque gratiam fit Christianus, per quam homo a Verbo assumptus factus est Christus. VI, XI. 6, 2. Per eam justificamur a peccatis, per quam Christus nullum potuit habere peccatum. *ibid.* 10, 8. Gratia novi Testamenti qua in filios Dei adoptamur, non sola constat accidente qualitate, sed applicatione Spiritus Sancti. *ibid.* 7, 8. In illis potissimum elucet gratia, qui liberum illi accommodant arbitrium. VI, XIII. 2, 4. Non excluditur gratia Christi, cum liberum in salutis negotio commendatur liberum arbitrium. *ibid.* 3, 4.

Gratiam perseverantiæ absoluto Dei decreto tribuit Augustinus. VI, XIII. 4, 6. Gratiam internæ inspirationis rejecit Pelagius. *ibid.* § 8. Externa gratia, qua communiter omnes vocantur ad salutem, testis est Deum salvos omnes esse velle. *ibid.* 5, 4. In omni justificatione principatum gratia tenet. *ibid.* § 12. Sine Dei gratia, nemo currit ad gratiam. *ibid.* § 3.

Nemo perit nisi volens, cum remedium habeant omnes quo sanari possint. V, II *de Incarn.* 3, 12, et VI, XIII. 1, 1 *et seq. toto capite*, et *ibid.* 2, 13 *et seq.*, et 3, 3 *et seq.* et 5, 3 *et seq. reliquo capite*, et 10, 2 *et seq*, et 11, 12 *et seq.* et 13, 4 *et seq.* Nec infantibus sine baptismo morientibus remedia gratiæ sufficientis ad salutem defuerunt. VI, XIII. 5, 10. Multo minus adultis, qui de Christo nihil audire potuerunt. *ibid.* § 11, et 10, 9. Nullum fidelium a se non discedentem Deus non deserit. *ibid.* § 5, 8, 9. Sufficiens Caino gratia non defuit. *ibid.* § 9. Nec Judæ proditori. *ibid.* 2, 4.

Gratiæ proprie dictæ auctor et largitor quovis tempore est Christus. V, I *de Lege et Gratia* 2. 1. Omni Christi gratia veteris alumnos testamenti penitus caruisse, idque vi naturaque status Anomi opinantur. *ibid.* et 7, 1. Itaque Judæis sub veteri testamento gratiam defuisse volunt ad salutem sufficientem proximam et remotam, et omnia illius principia. *ibid.* 2, 3 *et seq.* Etiam cum Legem, aut aliqua ejus præcepta observabant *ibid.* Christi enim gratiam, sine qua præcepta non servantur, veram esse putant charitatem, quæ est plenitudo legis. *ibid.* § 4. Hujus gratiæ incapaces veteris Testamenti alumnos fuisse aiunt, sine qua nullum præceptum meritorie servari potest, ac ne ita quidem ut peccatum vitetur. *ibid.* Veteris Testamenti filios gratiæ ignaros ac etiam contemptores Anomi faciunt. *ibid.* § 5.

Evangelii gratia Judæis peræque ac gentibus gratis a Christo est oblata. V, I *de Lege et Gratia* 6, 2. Gratiæ Christi est suæ infirmitatis conscium ad opem gratiæ conjungere. *ibid.* 7, 1. Duplex gratiæ genus agnoscit Augustinus, alterum initialis, qua conamur resurgere, alterum robustioris, qua ad boni operis effectum assurgimus. *ibid.* § 2. Primum genus appellat fidem, secundum charitatem, quo nomine genus utrumque aliquando complectitur. *ibid.* § 3. Uberius in novo Testamento, in quo ipsa sancti Spiritus substantia regni cœlestis hæredibus adoptandis applicatur. *ibid.* 8, 2. Gratia Christi ad utrumque porrecta est Testamentum. *ibid.* § 4. Christi gratia fini proximo et statui cujusque Legis accommodate data est, perfecta in nova Lege, initialis in veteri. *ibid.* et 8, 5. Initialis gratia est velut præmeditatio præparans ad perfectam sanitatem. *ibid.* 8, 7.

Gratia fidei datur inchoantibus novam vitam nondum ad salutem sufficiens. *ibid*· § 8. Novi dogmatis princeps jure a D. Haberto notatus, quod veteri Legi gratiam sufficientem abroget, impedientem tribuat. *ibid.* 13, 1. Perperam ab Apologista defenditur. *ibid.* § 2. Christi gratiam semper esse adjuvantem ait, veterique defuisse Testamento. *ibid.*

Qua ratione vetus Testamentum gratiam habuerit, sitque ea Christi gratia, et quomodo impediens dici possit. V, I *de Lege et Gratia,* 13, 3. Non per se, sed ex accidenti. *ibid.* § 4. Quo etiam modo gratia novi Testamenti, ipseque Christus, et creatæ res omnes impedientes dici possint. *ibid.* § 5. Immo et damnationis accessio. *ibid.* § 6. Judæis sub Lege viventibus non defuerunt auxilia gratiæ, ne prevaricatoribus quidem. *ibid.* 15, 1.

Proscripto Pelagio, gratiam proprie dictam Christianus orbis nullam agnoscit, nisi per Christum. V, I. *de Lege et Gratia* 15, 2. Davidi et Manassi scelerum reis sub Lege viventibus ad resurgendum Christi gratia non defuit. *ibid.* § 3 *et seq.* Infidelibus quoque non deest gratia Christi sufficiens et adjuvans. *ibid.* Prima Christi gratia nemini datur nisi injusto. *ibid.* § 6. Medicinalem Christi gratiam Anomi sola charitatis inspiratione metiuntur. V, II *de Lege et Gratia* 1, 2. Ex quo negat Apologista Christi gratiam vel ad punctum temporis, posse cum peccato lethali consistere. *ibid.* § 3. Latius tamen patere dogmatis auctor fatetur quam quæ vulgo Charitas in scholis nominatur. *ibid.* § 4.

Gratiæ Christi genera sunt duo, rudis quæ et initialis dicitur, qua volumus quod nondum possumus; perfecta qua possumus quod volumus. V, II *de Lege et Gratia* 2, 2. Ad primum genus pertinet prima gratia, quæque inde proxime oritur fides, tum timor, spes, etc. Quæ nondum justificatis inesse, et ad eam præpare Tridentina synodus decrevit. *ibid.* § 3 *et seq.* Prima gratia nullis præcedentibus meritis datur, reliquæ etiam ante justificationem non sine qualicumque merito bene utentibus prima gratia. *ibid.* § 4. Christi gratiæ est non solum sanitas, sed et sanari velle, et precari et credere velimus et purgari. *ibid.* 3, 1 *et seq.*

Gratiæ validioris est et secundi generis, ad meliora progressus. V, II *de Lege et Gratia* 4, 1. Solam fere secundi generis exprimit Augustinus, ubi de Christi gratia medicinali cum Pelagianis disputat. *ibid.* § 2 *et seq.* Bene agendi possibilitas ad Christi gratiam pertinet. *ibid.* § 3. Christi gratia adjuvat ad vitandum malum et faciendum bonum, revelando quid sid faciendum, et dilectionem inspirando. *ibid.* § 4. Christi gratiam novi propriam Testamenti, solam illam robustam et operum effectricem agnoscunt Anomi. *ibid.* § 5. Idque quinque argumentis efficere nituntur. *ibid.* 5, 1 *et seq.* Primi voluntatis impetus ad bonum aspirantis sunt ex Christi gratia, non ut volebant Massilienses, a natura. *ibid.* 5, 3.

Gratiæ Christi necessitatem ex toto Pelagius, Massilienses ex parte sustulerunt, Augustinus cum ecclesia Catholica sine ulla exceptione admittit. V, II *de Lege et Gratia* 6, 3 *et seq.* Gratia est auxilium Dei non solum illuminans ut sciamus quid sit agendum, sed charitatem inspirans sine qua scientia inflat. *ibid.* § 5. Gratia ex operum effectione, velut ex fine primario æstimanda est; uti medecina ex sauitate; ars ædificatoria, ex domus constructione. *ibid.* Gratiam Christi ad hoc solum necessariam esse Anomi definiunt, ut in præcepti cujusvis impletione diligatur Deus. *ibid.* 7, 1. Timorem pœnæ æternæ ex gratia esse volunt, non Christi, sed providentiæ naturalis. *ibid.* § 3.

Gregorius Nyssenus unitionem Verbi et carnis ita commendat ut absorptam a divinitate humanitatem docere videatur. V, I *de Incarn.* 5, 8, et VI, VI, X. 1, 6. Actiones quoque soli divinitati tribuere videtur. *ibid. et seq.* Salvas tamen utriusque naturæ proprietates post unitionem agnovit. *ibid.* § 10.

Gregorius Magnus poscenti Constantiæ Augustæ caput Apostoli Pauli, fas esse negat Apostolorum Petri et Pauli sacra corpora contingere, VIII, XIV. 11, 21.

Gregorius secundus Leonem Isauricum Iconoclastam Ecclesiæ communione, et reliqua Italiæ ditione privavit. VII, XV. 11, 3.

Gregorius decimus papa Græcos ad concordiam allicit. III. VII. 1, 7.

Gregorius Turonensis. Cum piam Gallorum sedulitatem in conquirendis sacris reliquiis divinis probatam miraculis videret, libros de Francorum historia, de martyrum confessorumque gloria scripsit. VII, XIV. 11, 20.

Gregorius Palamas pro Græcis suis contra Latinos pugnat. III, VII. 1, 10.

H

Habere in Deo idem est quod esse. I, II. 7, 16, et III. 1, 8.

Habere dicitur quod principalius est, minus principale haberi. V, III *de Incarn.* 14, 6. Habere dicitur octo modis. *ibid.* Persona naturam habet, non natura personam. *ibid.* 14, 7. Divina natura humanam habet. *ibid.*

Habertus. Illustrissimum D. Habertum Vabrensem episcopum injuria scriptor anonymus *Apologetici* reprehendit. V, I. 3, 1 *de Lege et Gratia.* Merito reprehensus a D. Haberto novi auctor dogmatis, quod sufficientem gratiam Judæis sub lege viventibus affuisse neget, impedientem affingat. *ibid.* 13, 1. D. Haberto, quod ad legis defensionem veteris Patres et justos Testamenti laudaverit, de Hæresi Pelagiana injuriam facit. 14, 1. Calumniose. *ibid.* § 2. Hoc enim interest inter ejus et Pelagii laudationem, quod hic Patres antiquos ad sanctitatem comparandam Christi mediatoris gratia non eguisse contenderet; ille omnem eorum sanctitatem Christi gratiæ acceptam ferat. *ibid.* § 3. Pelagius veteres sanctos culpæ prorsus omnis expertes vixisse diceret; D. Habertus aliter et senserit et docuerit. *ibid.* § 4. Ludit in ambiguo vocis : *esse sub lege,* Apologista, et D. Haberto pueriliter insultat. *ibid.* § 5.

Hadrianus papa. Nicænam synodum secundam cogendam curat Hadrianus pro restitutione sacrarum imaginum. VII, XV. 11, 3. Eamdem probat, et inter œcumenicas recipit. *ibid.* Excerptis Caroli Magni contra Nicænam synodum respondet. *ibid.* § 5. Rationem illi reddit cur Nicænam receperit synodum. 12, 4. Nondum ratam publico decreto, examinandam Galliæ antistibus mittit. *ibid.*

Hæresis. Ex verbis inordinate prolatis nascuntur hæreses. VI, VII. 4, 11. Hoc Ecclesiæ prosunt hæreses, quod proprias singulæ quætiones movent, quæ diligentius examinantur. V, III. 3, 1, et VI, VI. 8, 2. Sibi ipsis non constant. VIII, 4, 8. Veteres omnes hæreses Incarnationis mysterium impugnarunt. V, I *de Incarn.* 1, 2. Inde ortæ quod rem tantam non fide, sed humana ratione consequi voluerunt. *ibid.* § 1. Ad decem capita revocantur. *ibid.* § 4.

Hæreses non condiderunt nisi magni viri. VI, VIII. 4, 7. Hæreticorum omnium princeps fuit Simon magus. I. 4, 2 *et seq.* Veri speciem suis obtendunt erroribus. V, V. 12, 1. Neque tamen acquiescunt manifestæ veritati. VI, VIII. 4, 7. Furtivas Patrum detruncant sententias. VI. 6. 1. Et in alienos sensus detorquent. *ibid.* 10, 2, et VI, XIII. 7, 3. Unde quæ in catholicis probantur ut sincera, in hæreticis jure damnantur. *ibid.* 8, 8. Familiare est hæreticis, in arcanis fidei mysteriis humanum captum superantibus, inquirere quomodo fieri possit. VII, XIV. 17, 4. Et certissima fidei dogmata vocare in dubium, quod de modo in scholis nonnulla sit questio. *ibid.* § 8. Hæreticis catholicam fidem diversis modis impugnantibus, diversam scriptores ecclesiastici pugnæ rationem inierunt. V, IV. 7, 7. Hæreticos ratione convincendos, non coercendos pœnis Remigius Lugdunensis censet. VI, XIII. 8, 7.

Hæresis Pelagiana in quo constabat. IV *de Pelagianismo* 1, 11. Illius proprium dogma. *ibid.* § 12. Illius de primo parente dogma. *ibid.* 6, 4. Quæ fuerint illius dogmata. cap. 2 *per totum.* Cur damnata. 8, 8. In quo clarissime exponatur. *ibid.* 9, 9. A quo primo fuerit damnata. *ibid.* 1, 15. Quibus processerit gradibus ad confitendam gratiam Christi. *ibid.* 2, 3 *et seq.*

Hæreses oportet esse quo sensu intelligendum. IV, IV *de Opificio* 9, 9. Quænam exortæ sunt ex eo quod Paradisus subjectus fuerit sensibus. *ibid.* II. 7, 4.

Hæreses variæ Salmasii, et præsertim de sacris ordinibus. VIII, III *de Hierarchia cap.* 1 *per totum.*

Hæretici, quæcumque dicunt non hæretica sunt. II, X. 4, 1. Hæretici quid de libero arbitrio censeant. IV, III *de Opificio* 1, 1. Quid vocent liberum arbitrium. *ibid.* IV. 1, 3. Quibus locis utantur ex Augustino desumptis ut probent voluntatem esse liberam. *ibid. cap.* 10 *per totum.* Eorum error de mundi procreatione. *ibid.* I *cap.* 2 *et seq.*

Antiqui hæretici quid de Angelis censebant. III, I *de Angelis* 1, 5. Veterum sectæ unde profluxerint. *ibid.* II. 9, 13 *et seq.* Eorum consuetudo quænam sit. IV *de Pelagianismo* 2, 7. Hæreticorum et catholicorum in eodem usu discrimen. VIII, I *de Pœnitentia* 7, 12. Hæretici sine pœnitentia publica ad communionem admissi. *ibid.* VI. 11, 8.

Hagiomachi parentes habent gentiles, Manichæos et Arianos. VII, XIV. 14, 1 *et seq.* Vigilantium, omniumque antiquissimos Judæos et Samaritas qui corpora mortuorum abominanda duxerunt. *ibid.* § 3. Propriam mediatoris functionem sanctis concedunt, nomen funditus negant. *ibid.* 17, 1 Nostras a sanctis preces audiri negant, quia quo id fiat modo ignorant. *ibid.* § 4. Quibus satis Augustinus facit. *ibid.* § 5. Aliique Patres. *ibid. et seq.* Etiam illi quos patronos sibi ambiunt. *ibid.* § 7. In divina essentia velut in speculo et in Verbo, velut in idea divina et fonte scientiæ, videri a sanctis quæ illorum scire interest, temere Hagiomachi negant. *ibid.* § 8. Illorum argumenta solvuntur. *ibid. et seq.*

Hebræi quo die dicant luminaria esse facta, et quo affixa et suspensa cœlo. IV, I *de Opificio* 15, 2.

Helena Constantini mater, cœlesti monitu crucem Dominicam invenit. VII, XV. 8, 1. Magnis laudibus a Patribus celebratur. *ibid.* et § 3 *et seq.*

Helvidiani. Vide Antidicomarianitæ.

Helvidius Mariæ Virginis hostis frustra sibi patronum Tertullianum deligit. VII, XIV. 3, 3. Josephum filios ex Maria quatuor, innumerasque filias procreasse docuit. *ibid.* § 13. Helvidiani Antidicomarianitæ dicti. *ibid.* § 4.

Heracleon Valentini discipulus, a quo Heracleotæ hæretici dicti sunt, multa de Christi incarnatione commentus est fabulosa et delira. V, I *de Incarn.* 4, 7 *et seq.*

Heraclius Athanasium Jacobitarum patriarcham ad ecclesiæ et fidei unitatem revocare conatus ab eo in Monotheletarum hæresim inducitur. V, I *de Incarn.* 19, 1 *et seq.* Ecthesim promulgat novæ faventem hæresi Sergio Constantinopolitano auctore, qui, concilio habito, illam recipit, ejusque successor Pyrrhus eamdem cupide propugnat. *ibid.* § 5. Quam ubi damnatam a Romanis pontificibus vidit Heraclius, illius invidiam in Sergium rejecit, unde Sergiana dicta est. *ibid.*

Heraclius qui et Heracleonas, Heraclii ex Martina filius, cum matre imperat post Constantinum fratrem, brevique in ordinem redactus, præcisis naribus, in exilium cum matre pellitur. V, I. *de Incarn.* 19, 6.

Heraclius III, Heracleoni, auctore senatu, suffectus Monotheletarum hæresim acerrime propugnavit. V, I *de Incarn.* 19, 6.

Hermogenes materiam ex æterno fuisse docuit. I, III. 2, 6.

Hermotimus Clazomenius, ante ipsum Anaxagoram, mentem omnium causam professus est. II, I. 1, 1.

Herodes vano terrore correptus in infantes sævit. VI, XII. 16, 6. In eo alienigena Judaicum regnum invadente completum Jacobi vaticinium de venturo Messia Patres affirmant. VII, XVI *de Incarn.* 6, 15. Quorum auctoritati refragari Torniellus non veretur et eum negare alienigenam. *ibid.*

Hieracas hæreticus Filium Dei esse a Patre tanquam lucernam a lucerna, vel lampadem in duas partes asserebat. III, V. 8, 9.

Hierarcha quis dicendus. IV, II. *de Angelis.* 2, 2. Summus quis sit. *ibid.* 5, 6.

Hierarchia angelorum suprema an a solo Deo perficiatur, an secunda a prima, et sic deinceps. IV, II, *de Angelis.* 5, 7. Hierarchia quid sit et quid significet. *ibid.* 2, 1 *et seq.* Qualis sit in Ecclesia. *ibid.* § 2. Ex quibus componatur. *ibid.* § 3. Hierarchia omnis ut constituatur quot concurrant, *ibid. cap.* 4 *per totum.* Illius finis. *ibid.* Illius gradus. *ibid.* § 2. Hierarchiæ Angelorum omnes an ad homines mittantur. *ibid.* 5, 1 *et seq.* Hierarchiæ Angelorum in quot partes dividantur. *ibid. cap.* 1 *per totum.* Quot sint, et quot gradus et quæque contineant. *ibid. cap.* 3 *per totum.*

Hierarchia quæ in Ecclesia est, cujus ordinatione instituta et quibus constet. VII, I *de Hierarchia.* 3, 3. Hierarchiam esse in Ecclesia divina ordinatione constitutam, constareque episcopis, presbyteris et diaconis, sive ministris Patres docent, et Tridentina synodus confirmat. VIII, IV, *de Hierarchia.* 2, 4 *et seq.* Integram hierarchiam tribus distinctam ordinibus instituebant apostoli, cum ad eas functiones idoneos nacti erant, quæ si deessent, contenti erant duorum ordinum gradibus. *ibid.* 3, 3 *et seq.* et 9, 4, et 11, 1. Imperfectæ hierarchiæ forma in quibusdam ecclesiis initio constituta perpetua non fuit sed ad perfectum adducta, cum opportunum visum est. *ibid.* 3, 3 et 11, 1 *et seq.* Hierarchiam a Christo Domino fuisse institutam, constareque triplici illo ordinum gradu, apud catholicos indubitatum est: utrum in omnibus ecclesiis, ut ordinum, ita personarum fuerit ab initio servata discretio, controversum est. *ibid.* 8, 2. Hierarchici ordines inferiores in superioribus continentur, non vice versa. *ibid.* 8, 6 et 9 § 2 et 4. Apostolis mandavit Christus ut in universo Ecclesiæ corpore servaretur perfecta hierarchiæ forma, non ut in singulis id observaretur ecclesiis. *ibid.* 9, 4. Eadem quæ nunc est, hierarchiæ forma, fuit in Ecclesia apostolocis temporibus. *ibid.* 9, 6 et 10, 5. Episcopus in primo locatus hierarchiæ gradu, triplici ordine sacramentali pollet, et functiones exercet, presbyter in secundo ordine, duplici sacramenti, diaconus in unico et postremo utriusque. *ibid.* 9, 8. Tres ecclesiæ memorantur in quibus hierarchicos ordines duntaxat duos constituerint apostoli. *ibid.* 11, 6.

Qui episcopatum et presbyteratum unum eumdemque ordinem a Christo institutum esse pugnant, Hieronymum sibi patronum asciscunt. VIII, V *de Hierarchia.* 4, 5. Eo argumento scriptum a se librum *Apologiam Hieronymi* Blondellus nuncupat. *ibid.* Non eget apologista Hieronymus, sed fideli interprete. *ibid.* 1, 5 et 6, 1. Neque a catholicorum communi sententia distat. *ibid.* 4, 1. Essentialem presbyteri ab episcopo differentiam agnoscit. *ibid.* 2, 6 et 3, 1, et 4 § 1 et 4. Neque solo antiquitatis jure, sed electione successisse episcopis presbyteros affirmat. *ibid.* Distinctos esse ordines diserte ait. *ibid.* 5, 1. Hieronymus quo sensu dixerit episcopum et presbyterum idem esse. VII, II *de Hierarchia.* 5, 4. Ejus sententia et testimonia de episcopo et presbytero. *ibid. cap.* 4 et 5. In quibus præsertim locis de iis disserat, *ibid.* 4, 6. Historia ex qua patet soli episcopatui jus ordinandi competere. *ibid.* 10, 10.

Hieronymus. Sancti Hieronymi sententia de episcopis et presbyteris. VII, I *Dissert. eccl.* 1, 10 *et seq.* et *cap.* 3 *per totum.* Vide etiam *Hierarchia* sub finem.

Hilarius Pictaviensis ab anonymo Calvinista ex catholicorum Patrum albo dispungitur, quod Sirmiensem probarit canonem. VI, VI. 3, 11. In quo Filius Patri obsecutus et minor dicitur. *ibid.* § 12. Quod ab usu veterum Patrum non abhorret, neque consubstantialitati repugnat. *ibid.* § 13. Docuit Christum sine sensu doloris passiones corporis excepisse. VI, X. 5, 2. Quod frustra excusare nonnulli volunt. *ibid.* § 4. Rectius alii revocatum ab eo docent. *ibid.* § 5 *et seq.* Christum hominem naturaliter miracula fecisse dixit, quod esset ex Virgine de Spiritu sancto conceptus. *ibid.* § 3. Nihil incorporeum creatum esse docuisse fertur. *ibid.* § 6.

Hincmarus Rhemensis episcopus Gothescalcum pro hæretico damnat in Carisiaciensi concilio. VI, VIII. 8, 1. Plures de Gothescalci damnatione scribit epistolas. *ibid.* X. 8, 2. Libros item complures de prædestinatione. *ibid.* § 3 *et seq.* Librum de non trina deitate. *ibid.* § 6. Semipelagianus ab Armachanis dicitur. *ibid.* 12, 2. Sed temere. *ibid.* Imagines neque proscribendas censuit, neque adorandas. VII, XV. 12, 1.

Historia Christi. Editum a se librum Lugduno-Batavus minister, historiam Christi nuncupavit, inscripsitque P. Hieronymo Xaverio societatis Jesu, cujus ex schedis furtim et aliena manu

subductis et exaratis concinnatum esse ait. VII, xiv. 7, 1 *et seq.* Edendi ejus operis consilium fuit ut B. Virginis cultum et patrocinium impugnaret, et solitis societatem Jesu maledictis proscinderet. *ibid,* Multa ex apocryphis continet fabulosa, quæ catholici pridem scriptores rejecerunt. *ibid.* § 2. Illibatum Beatæ Virginis in partu pudorem irridet, ejusque cultum εἰδωλομανίαν appellat. *ibid.* § 1 et 8, 1. Hæc in illa reprehendit historia quod B. Virginis sponsum Josephum, non decrepitum senem, sed ætate florentem nupsisse refert, servasseque virginitatem. *ibid.* 7, 3. Quod Mariam nuptui traditam ait ut partus ejus celaretur diabolo. *ibid.* § 4. Quod non repentino angeli conspectu, sed inusitato salutationis genere turbatam Mariam asserit. *ibid.* Inde Virginei partus singulare decus infandis pergit infamare vestigiis. *ibid.* § 7 *et seq.* Multa in ea historia temere reprehendit, quæ ad illustrandam evangelicam narrationem ex hominum usu prudenter adhibentur veterum exemplo. *ibid.* 8, 9. Ac ne desit quod carpat, suæ sectæ placita affingit Xaverio, eique crimini vertit. *ibid.* 7, 5.

Homo. Hominem creasse Deum assumpta corporis humani figura, crediderunt aliqui. I, ii. 1 9. Homines tres dici, quinam vetent. III, iv *de Trin.* 9, 4 *et seq. maxime.* 8. Homo ad imaginem Dei factus quomodo dicatur. *ibid.* vi. 6, 17.

Homo cur postremus omnium editus sit. IV, ii *de Opificio.* 1, 1 *et seq.* Propter quid creatus sit. *ibid.* § 3. Per quid plasmatus sit. *ibid.* § 4. In quo sitam habeat imaginem Dei. *ibid. cap.* 2 *per totum.* In eo discrimen imaginis et similitudinis quodnam sit. *ibid.* § 12. Cur dicatur et Dei Filius et imago, cum nusquam angelus ita dictus sit. *ibid.* 3, 7. Quomodo ad similitudinem divinitatis tribus in personis residentis expressus sit. *ibid.* 4, 3. Cur a quodam dictus sit sagacissimus omnium animantium. *ibid.* § 8. An sit imago Dei vel ad Dei imaginem factus. *ibid.* § 10 *et seq.*

Illius status ante peccatum qualis erat. IV, ii *de Opificio.* 6, 1. Quomodo sit collocatus in paradiso *ibid.*

An laboris ei aliquid fuerit injunctum. *ibid.* § 2. Qua ratione mortalis et immortalis ante peccatum fuerit. *ibid.* § 4. Nunquam fuisset moriturus si in innocentia perseverasset. *ibid.* § 5. An plenam immortalitatem habuisset. *ibid.* § 7 *et seq.* Quinam ei medium inter mortalem et immortalem statum vindicent. *ibid.* § 10. An illi in statu innocentiæ cibis opus fuisset. *ibid.* 7, 1 *et seq.* An habuisset immortalitatem ex arbore vitæ. *ibid.* § 5 *et seq.* An morbis et senectuti fuisset obnoxius in statu innocentiæ. *ibid.* § 13 *et seq.* Utrum nuptiis operam dedisset. *ibid.* 8, 4. An piscibus etiam dederit nomen. *ibid.* § 6. Quandiu in statu innocentiæ manserit. *ibid.* 10, 12.

Hominem habere libertatem bene vel male agendi probatur. IV, iii *de Opificio.* 2, 9 *et seq.* Quomodo definiatur. *ibid.* 3, 13. Quomodo a Deo factus sit dominus suæ voluntatis. *ibid.* 8, 9 *et seq.* Male-agens cur vituperandus. *ibid.* 9, 10. Illius natura cujus rei sit capax. *ibid.* 10, 2. Num aliquis possit esse sine peccato, et quomodo id fieri possit. *ibid.* IV. 6, 4. Cum id possit, cur non sit. *ibid.* A quibus dicatur posse esse sine omni peccato, et perturbatione, si velit. IV, *de Pelagianismo.* 6, 4. Ante peccatum an beatus erat. III, i *de Angelis.* 16, 11. Cur liber a Deo factus. IV, iii *de Opificio.* 13, 6. Cur non impeccabilis. *ibid.* § 7. Cur dicatur liber sui. *ibid.* v. 6, 2. Num possit bene uti libero arbitrio sine gratia. iv *de Pelagianismo.* 10, 17. Quomodo adjuvetur a gratia. *ibid.* 8, 10. Quotuplici gratia impellatur ad agendum. *ibid.* § 14. Eum esse sine peccato quotuplici modo intelligendum. *ibid.* 6, 10. Num possit sine gratia non peccare. IV, iv *de Opificio.* 9, 12. De quibusnam consultet. *ibid.* iii. 5, 7. Si non peccasset an opus fuisset nuptiis. III, i *de Angelis.* 16, 1.

Homines sancti quomodo dicantur peccare non posse. IV, v *de Opificio* 3, 3. Damnati num habeant liberum arbitrium. *ibid.* 8, 10. In statu innocentiæ sine sexus commixtione nascituros quinam asserant. *ibid.* ii, 8, 2. Quibus mediis ad Dei cognitionem perduci possint. *ibid. in procemio.* Cujus gratia sint introducti in mundum. *ibid.*

Num omnes homines habeant angelum custodem, num soli fideles IV, ii *de Angelis.* 6, 5 *et seq.* An etiam habeant dæmonem. *ibid.* § 8. An præstent Angelis. *ibid.* 8, 2. Honor qualis ab hominibus debeat tribui angelis. *ibid.* 9, 15. Homines damnatos post diuturnam purgationem liberandos esse quinam crediderint. *ibid.* iii. 7, 4. Quales excludentur a Judicio. *ibid.* § 8.

Homo communem naturam significat, hic homo personam. V, v. 5, 4. Homo quia ad imaginem Dei factus est, Deus dicitur. VI, vii. 1, 2. Tanto similior Deo, quanto magis in ejus cognitione et charitate proficit. *ibid.* § 4. Ad explicandam divinitatis naturam nihil aptius Patribus occurrit quam natura hominis. *ibid.* VI. 3, 4 *et seq.* Etiam Trinitatis mysterium ea similitudine declaratur. *ibid.* § 5, Et incarnationis. *ibid.* 10 § 1, 3 et 5. Est liberi arbitrii quia ad imaginem Dei conditus. VI, ix. 7, 2. Hoc distat a belluis, quod appetenda ratione dijudicat et eligit antequam prosequatur. *ibid.* 1, 6, et 2, § 7 et 15.

Homini tanquam omnium animalium prudentissimo data est manus multorum instar instrumentorum. VI, vii. 13, 3. Homini pecora naturaliter serviunt, hominem non natura. sed vitium aut calamitas servire cogit. *ibid.* 9, 4.

In justitia neque homo stare potuit neque angelus sine gratia. V, ii *de Incarn.* 14, 4. Homini peccanti relictus est pœnitentiæ locus, quia fraude aliena cecidit, angelo venia nulla data est. VI, vii. 10, 6. In uno homine omnia instaurantur. *ibid.* § 11. Non decuit hominem ab alio quam a Deo redimi. V, ii *de Incarn.* 15, 8. Homo contra diabolum pugnare audet, postquam diabolus est ab uno homine superatus. *ibid.* 16, 5. Incredibilis homini dignitas accessit, cum Christus homo factus est dominus omnis creaturæ. VI, xii. 17, 6.

Exteriorem Christus hominem ad interioris revocat disciplinam. VI, xii. 6, 14. Anima rationalis non est totus homo. *ibid.* 20, 2. Neque persona seorsim a corpore. *ibid.* § 3 *et seq.* Homo mortuus non est homo nisi æquivoce. *ibid.*

Homoousiani dicti catholici ab Arianis. II, iv. 5, 4.

Honestum est quod laude dignum. V, ii *de Lege et gratia* 10, 2. Justum et honestum re idem sunt. *ibid.* Decorum quoque ab honesto separari non potest; uti neque venustas a corporis salubritate. *ibid.* Honestum est quod ex se habet unde honeste appeti possit, sive ulterius referatur, sive nullum alium ad finem respiciat. *ibid.* § 5.

Honor est testificatio excellentiæ beneficæ, quæ summa est in Deo, unde honori divino par nullus est. VII, xv. 2, 1. Honor quid sit secundum jurisconsultos. VIII, iii *de Hierarchia* 8, 3.

Honorius papa deceptus a patriarcha Sergio.

VIII, I. 2, 6. Ab eodem Sergio Monotheleta circumventus rescripsit probari sibi ut nec duæ in Christo voluntates et operationes contrariæ dicantur, V, I *de Incarnat.* 19, 4. A quinta Synodo inter Monotheletas numeratus, a Baronio strenue defenditur. *ibid.* 21, 11.

Hostis libertatis capitalis quis sit. IV, III *de Opificio* 3, 17.

Humanitas possitne per se esse alicujus subjectum. III, I *de Angelis* 4, 20.

Hussitarum error de Ecclesia. II, X. 16, 8.

Hydrargyrum præsenti veneno additum, præter spem et consilium, salutem affert. V, I *de Lege et grat.* 4, 2.

Hyperporon, ὑπέρπορον genus aureæ monetæ fuit postremis imperii Constantinopolitani temporibus. V, V. 10, 15.

Hypostasis ab usia quomodo differt. I, I. 10, 4. Hypostasis ante Nicænam Synodum pro usia sumpta. II, I. 3, 3. Quid sit explicatur. *ibid.* IV. 1, 5 *et seq.* Significat primo id quod existit revera, deinde id quod per se subsistit. *ibid.* Pro essentia veteres sumpserunt. *ibid.* § 5. Etiam Nicæna synodus, nequicquam reclamante Basilio. *ibid.* § 6 et 7. Tum Sardicensis. *ibid.* § 7. Necnon Athanasius. *ibid.* Tamen alibi pro persona videtur accepisse. *ibid.* § 8. Sed videtur tantum, nam pro essentia constanter usurpat. *ibid.* § 9. Necnon alii. *ibid.* Et Cyrillus Alexandrinus pro natura. *ibid.* § 10 *et seq.* At plures distinguunt. *ibid.* § 13 *et seq.* Discrimen ejus ab usia. *ibid.* § 15. Debet ei πρόσωπον adjungi ut sit plena significatio. *ibid.* § 9. Quid a προσώπῳ differt. *ibid.* § 10 et 4, 7.

Productionem rei significat. II, IV. 2, 8. An sit in Scripturis. *ibid.* § 14. De tribus hypostasibus dissidium Orientalium catholicorum. *ibid.* 4, 10 *et seq.* De hoc Basilii judicium. *ibid.* § 11. Et Athanasii. *ibid.* § 12. Hieronymus de eo Damasum consulit. *ibid.* § 14. et III, IV. 12. 9.

Hypostasis apud Patres pro individuo, usia pro specie sumitur. II, IV. 7, 2 *et seq.* Quid sit accurate disputatur. *ibid. cap.* 8 *per totum.* Subjecta est accidentibus. *ibid.* § 5. Constat modo quodam existendi. *ibid.* § 6 *et seq.* Non re sed ratione differt ab usia. III, IV. 9, 17. Duo significat, naturam et proprietatem. III, VI. 6, 7 Hypostasis quid apud Paulum in epistola ad Hebræos significet. *ibid.* § 2 *et seq. per totum maxime a* § 5.

Quod est unum in Christo Græci hypostasim, Latini personam, et hypostasim, et suppositum vocant. V, II *de Incarnat.* 3, 1. Hypostasis est natura individuis proprietatibus ad unum determinata et per se subsistens. *ibid.* § 2, et VI, VI. 1, 7. Ad naturam addit existendi modum. Natura et hypostasis ante et aliquanto post Nicænum concilium promiscue usurpata sunt. V, II *de Incarnat.* 3, 3 et § 10. Cum distinctione tamen rationis. VI, VI. 1, 4.

Hypostasim veteres pro essentia potius quam pro persona usurparunt. V, II *de Incarn.* 3, 3. Dionysius pro persona sumpsit. *ibid.* § 14. Qui vocis ejus communis usus fuit post Nicænum concilium. V, V. 7, 8. Veterem usum, nondum apud Alexandrinos antiquatum, Cyrillus contra Nestorium scribens, necessaria de causa retinuit. VI, VI. 2, 7.

Hypostasis ex primaria institutione solidum aliquid et revera extans significat, opponiturque ei quod non existit. V, II *de Incarnat.* 3, 13 *ibid.* III. 4, 17. VI, VI. 1, 2. *ibid.* VII. 1, 2, et 8, 15. *ibid.* IX. 9, 6. Pro actuali rei existentia sumitur. V, II *de Incarn.* 3, 3. Et dicitur ὑπαρκτική. *ibid.* III. 13, 4.

Qua ratione veteres hypostasim usurparunt pro essentia et natura, non ut rei definitionem significat, sed ut actu existit. VI, VI. 1, 4. Sumitur etiam pro re stabili et consistente : quomodo successiva et corruptibila hypostasi carent. *ibid.* § 2. Apud Aristotelem quælibet natura singularis est ἰδιοσύστατος, nihilque ab hypostasi differt. *ibid.* § 3. A quo recedere et notiones naturæ et hypostasis distinguere christianos theologos coegit Trinitatis et Incarnationis mysterium. *ibid.* Quam distinctionem repudiantes hæretici fœdos in errores prolapsi sunt. V, II *de Incarn.* 3, 1, et V, V. 7, 1.

Hypostasis est natura singularis per se subsistens. V, III *de Incarn.* 12, 2, et V, V. 8, 7. Primaria ejus proprietas est incommutabilitas. V, V. 7, 6. Quæ nihil addit perfectionis ad naturam ut ab ea distinguitur. *ibid.* 8, 7. Neque sufficit ut substantia singularis existens seorsim ab alia, sit hypostasis, sed debet esse in se perfecta et completa. *ibid.* 7, 7. Neque pars alterius natura sua. *ibid. et seq.* Ad naturam communem proprietates addit specificas, individuas et hypostaticas. *ibid.* § 8. Non exigit ut quod est commune seorsim existat in singulis. VI, VI. 3, 8. Hypostasis creatæ proprium est naturam quam afficit, seorsim ab ab alia statuere. *ibid.* § 9. Naturæ creatæ proprium est per se subsistere, saltem in actu primo, quod autem duarum naturarum una sit hypostasis supra naturam est. V, V. 8, 1 *et seq.* Hypostasis naturam significat velut otiosam, persona actuosam et efficacem. VI, IX. 10, 7.

Nulla natura per se subsistens cum alia per se subsistente conjungi potest. V, V. 9, 2 *et seq.* et V, III *de Incar.* 4, 15 *et seq.* Hypostasis in ratione utentibus persona est. *ibid.* 5, 1.

I

Iah nomen Dei. I, I. 6, 5.

Iao nomen Dei. I, VIII. 9, 3.

Ibas Edessenus a Dioscoro depositus in latrocinali concilio Ephesino. V, I *de Incarn.* 13, 7. Restituitur in concilio Calchedonensi. *ibid.* 18, 7. Ubi objectas de scripta ad Marim epistola, probrisque in Cyrillum conjectis, criminationes ita diluit, ut ipse cum jure suffragii sit in concilium admissus, epistola illa non sit probata. VI, VI. 11, § 1, 2, 6. Quod ex actis concilii liquet, et quinta synodus diserte affirmat, contrarium frustra divinantibus Facundo et Liberato. *ibid.* § 2. Epistolam Ibæ quinta synodus anathemate notavit, quod Cyrilli capita damnasset. *ibid.* 16, 5. Et favere Nestorio videretur. VI, VII. 10, 13. Quæ res magnas in Ecclesia turbas excitavit. V, I *de Incarn.* 18, 14.

Iconoclastæ, *Iconomachi*. Xenais Persa, Zenone imperante sacris imaginibus bellum indixit. VII, XV. 7, 1. Leo quoque Isauricus, ejusque successores. *ibid.* Crucem in honore habuerunt. *ibid.* Imagines coli vetuerunt, quod creata constarent materia : cum tamen crucem et SS. reliquias et sacra vasa venerarentur. *ibid.* § 2.

Iconoclastarum parentes christiani nominis hostes fuerunt, Judæi, Saraceni, gentiles. VII, XV. 11, 1. Dei ac Christi primum, tum etiam sanctorum imagines sustulerunt. *ibid.* § 2. Ab Gregorio secundo anathemate feriuntur. *ibid.* § 3. Damnati rursus in Septima synodo, et Iconomachi et Iconoclastæ dicti sunt. *ibid.* et 15, 2.

Solas ad humanam speciem expressas imagines prohibuerunt, crucem et ejus figuram retinuerunt. VII, XV. 11, 6. Sanctorum intercessionem et reliquiarum venerationem plerique admiserunt. *ibid.* Imagines pro idolis habendas censuerunt, quas citra venerationem tamen ad ornatum et vetustatis memoriam retinendas aliqui censuerunt, alii sibi magis in errore constantes abolendas putaverunt. *ibid.* 15, 1 *et seq.* et 16, 11. Cum solam honorariam adorationem sacris imaginibus catholici tribuant, de latriæ adoratione ab imaginibus removenda, nullo sibi obsistente controversiam movent. *ibid.* 16, 4. Itaque falso catholicos idololatriæ insimulant. *ibid.* 17, 3 *et seq.* Jactatum temere in catholicos adoratores imaginum idololatriæ probrum deprecari non poterant, qui crucem et sanctorum reliquias pari cum illis cultu venerarentur. *ibid.* 16, 4. Pingi Christum negabant posse, ne vel cum Nestorio solveretur, si sola repræsentaretur humanitas, vel cum Eutyche confunderentur naturæ, si utramque iisdem coloribus pictura adumbraret. *ibid* 18, 1.

Non est picturæ repræsentando adæquare prototypum, uti neque mens humana de Deo cogitans vim ejus immensam assequitur. VII, XV. 18, 2. Instabant immensum esse Christum, nec circumscribi pictura oportere. *ibid.* § 3. Solam exhibet imago humani corporis externam speciem quæ non est immensa. *ibid.* Instabant rursus : laudatum a Gregorio M. Serenum Massiliensem episcopum quod imagines prohibuisset adorari. *ibid.* § 4. At non honorariam adorationem Gregorius prohibet, quam se ipse profitetur imaginibus impendere, sed supremam latriæ, quam superstites adhuc gentiles, sublatis idolis, christianorum imaginibus tribuebant, ut testatur Adrianus papa. *ibid.* § 5. Gloriabantur Iconoclastæ Ecclesiam opera sua ab idololatriæ labe repurgatam esse. *ibid.* 17, 11. Ad priora Ecclesiæ sæcula provocant Iconomachi, quod propter sævientes tyrannos, et idololatriæ nondum subactæ metum, rarus esset usus imaginum. *ibid.* 13, 2 *et seq.* Iconoclastis Eusebiani præluserunt. VI, X. 7, 10.

Idea in Deo duplex, et quomodo per nomina αὐτοσοφία, et similia declaretur. II, VI. 11, 3.

Idea Platonica. I, I. 2, 4. Ideæ Dionysianæ addito αὐτὸ exprimuntur, ut αὐτοσοφία, αὐτοούσιωσις. I, I. 13, 10. Platonicis ideis innutritus Dionysius, eas imitari instituit. *ibid.* § 11. Explicantur ideæ Dionysianæ. *ibid.*

Ideæ Platonicæ non sunt particularium rerum. I, IV. 3, 4. De his fuse agitur. *ibid.* *cap.* 9 *per totum.* An Aristoteles recte Platonis mentem intellexerit et reprehenderit. *ibid.* § 1 *et seq.* Jure reprehendisse videri. *ibid.* § 2.

De ideis cujusmodi Dionysius descripsit, accurate dictum. I, IV. *cap.* 10 *per totum.* Eas a Deo productas ab æterno posuit. *ibid.* § 1 *et seq.*. Sed duplex genus idearum constituit. *ibid.* § 4. Tandem explicatur illius opinio et ab errore purgatur. *ibid.* § 13.

Idearum vera et theologica ratio declaratur. I, IV *cap.* 11 *per totum.* Quid sint, et esse in Deo. *ibid.* § 5 *et seq.* Verbum ant sit idea. *ibid.* § 9 *et seq.* Quomodo ideæ omnium rerum in Verbo contineantur. *ibid.* § 13.

Identitas an dicenda sit in Trinitate. II, IV. 6, 14.

Idola non deos sed deorum effigies esse quidam gentiles dixerunt. I, II. 1, 2 *et seq.* Nihilominus Deos esse aliqui putarunt. *ibid.* § 3.

Idololatria mentibus nostris insita. I, II. 1, 2.

Idololatria adulterio comparatur quia fide caret. VII, XV. 1, 7. Unicuique idolo proprium cultum gentiles detulerunt, unde secluso sacrificio et adoratione, si ritum unius idoli Judæus desertor adhiberet in altero colendo, non committebat idololatriæ pœnam. *ibid.* 2, 9.

Idololatria est proprie idolorum ac simulacrorum cultus; latius sumitur pro cujusque rei veneratione quæ pro Deo haberetur. *ibid.* 5, 2. Religioni per excessum opponitur; sicut impietas per defectum. *ibid.* Novam Zanchius idololatriæ definitionem subjicit ex suæ sectæ ingenio. *ibid.* Idololatriæ genus duplex primo decalogi præcepto

prohibetur, alterum sine idolis, alterum cum idolis. *ibid.* § 3.

Idololatram esse, Zanchius ait, qui falsum aliquid de Dei bonitate, misericordia, justitiave sentit. *ibid.* § 9. Sua ipsi præscriptione rei sunt idololatriæ novatores, catholicos absolvunt. *ibid.*

Idololatria primo decalogi præcepto prohibita est, cum debitus soli Deo cultus alteri tribuitur in se, aut in sui imagine. *ibid.* 13, 2.

Gentiles plerique non tantum dæmonibus, hominibusque vita functis, sed ipsis simulacris divinos honores tribuerunt. VII, xv. 17, 3. Hujus amentiæ Julianum apostatam puduit. *ibid.* et § 4. Qui simulacra pro Diis habebant, cultum eorum non referebant ulterius. *ibid.* § 5. Idololatriam veniente Christo funditus evertendam prophetæ prædixerunt. VI, II. *de Incarn.* 10, 10 *et seq.*, et VII, xv, 17, 11. Eo se consilio venisse Christum Dominus testatur. *ibid.* II. 10, 12. Et Patres agnoscunt. *ibid.* § 13 *et seq.* Ideo simulacra finxerunt gentiles ut oculis cernerent quos colebant. *ibid.* 11, 11. Idololatriæ initium fuit quod homines plus æquo suspicerentur. VII, xiv. 18, 9. Fictis sanctos ornare præconiis, latentis est idololatriæ. *ibid.* 8, 9. Idololatria expiabatur pœnitentia publica.

Idolum. Sculptile primo decalogi præcepto prohibitum fieri colive Septuaginta vertunt idolum. VII, xv. 6, 3. Idolum formulam ab initio significet. *ibid.* § 4. Etiam apud profanos auctores distat idolum ab imagine, quod hæc rei extantis, illud fictæ, vel certe leviter adumbratæ sit species. *ibid.* Idolum Homero est evanida species, umbra, somnioque exilior. *ibid.* Suidæ et Hesichio umbratilis species. *ibid.* Idolum Christianis est effigies falsi numinis, sive nunquam, sive aliquando extiterit. *ibid.* et § 9. In idolis gentiles minus hebetes invisibile numen colebant, rudiores ipsa pro diis habebant simulacra. VII, xv. 17, § 3, 4, 9.

Idolum pro defuncta umbra nonnunquam usurpatur. VII, xiv. 11, 22.

Idolothytorum comestio arcana pœnitentia expiabatur. VIII, vi *de Pœnitentia* 4, 1.

Idiomatum communicatio in Christo, vide 'Αντίδοσις.

Ignatius martyr epistolarum initio *Deiferi* nomen sibi assumit. VI, vii. 12, 3 *et seq.* Ignatii epistolæ multis antea locis corruptæ, ex Florentina bibliotheca nuper a Vossio editæ, sunt multo castigatiores. VI, xiii. 18, 1. Ejus reliquiæ Roma translatæ Antiochiam, magna civitatum interjectarum veneratione celebratæ sunt. VII, xiv. 11, 8. Ad earum venerationem Chrysostomus hortatur, et ingentia per eas facta miracula testatur. *ibid.*

Ignatius martyr quoto anno Christi sit passus. VII, i. 7, 14. Ignatii epistolæ germanæ. VIII, v *de Hierarchia* 8, 1. Quarum Polycarpus, Irenæus et alii antiqui Patres mentionem faciunt. *ibid.* § 2. Locus ex epistola ad Magnesios explicatur. *ibid.* § 4 *et seq.* Alii ejusdem loci illustrantur. *ibid.* 8, 7. Ignatius vinculis quibus constrictus erat pro Christo gloriatur. *ibid.* § 8. Episcopatum supra cæteros ordines commendat. *ibid.* § 9. Ignatius a Photino exagitatus. III, viii. 1, 3.

Ignis inferorum cui addicti sunt dæmones an sit corporeus. IV, iii *de Angelis* 5, 1 *et seq.* Quomodo eos torqueat. *ibid.* § 8 *et seq.*

Ignorantia est origo peccati, et nonnulla ejus excusatio. VI, xi. 1, 3.

Illuminatio. Illuminationes primariæ unde manent. III, i *de Angelis* 4, 9.

Illyriciana synodus de Spiritu sancto catholica. II, i. 14, 8, et *ibid.* iv. 1, 13.

Imago quid sit, III, vi. 5, 1. Ejus conditiones. *ibid.* § 2 *et seq.* Duplex imago. *ibid.* § 6. Relative dicitur. *ibid.* 6, 1. Imago, qua imago est, dicit identitatem. *ibid.* § 2 *et seq.* Et quo perfectior est, eo majorem habet. *ibid.* § 4. Imago duo continet, id quod, et id quo. *ibid.* Imago duplex, naturalis et artificiosa. *ibid.* Imago sui proprie non dicitur. *ibid.* 7, 4.

Imago perfecta perfectam nativitatem sequitur. III, vii. 14, 7. Quid requirat imago perfectissima. *ibid.* § 8. Imago duplex. III, vi. 7, 4. Imago vera requirit generationem unius ab altero. *ibid.* 5, 3 *et seq.* Et quidem generatione. *ibid.* § 4. Non dicitur reciproce ita, ut prototypum dicatur imaginis suæ. *ibid.* § 3. Ideo Pater non est imago neque Verbum Filii. *ibid.* § 6.

Imago Dei ad quam homo factus est. II, ii. 7, 4 *et seq.* Eam Spiritus sanctus imprimit. III, vii. 7, 3 et 13, 11.

Imago Dei propria Filius est. II, ii. *cap.* 11 *per totum.* Exponitur quo sensu Ariani eam intellexerint. *ibid.* § 9, et II, iii. 5, 7 *et seq.* Imago est unica divinitatis. *ibid.* 10, 2. Imago Filii Spiritus sanctus dicitur. III, vii. *cap.* 7 *per totum* et 14, 9. Imago Dei Filius dicitur et character. III, vi. *cap.* 5 *per totum.* Nomen hoc tam Sabellianos quam Arianos refellit. *ibid.* § 2. Cur ita Filius nominetur. *ibid.* § 3. Quid a similitudine discrepet. *ibid.* Non est imago paternitatis. *ibid.* 6, § 7 et 9. De imagine Verbo falsa Origenis sententia. *ibid.* 5, 6. Imago dicitur Filius relatus ad Patrem. *ibid.* § 7. Et excellenti ratione supra res creatas. *ibid.*

Imaginem Dei credit Marcellus Filium qua est homo et ideo refellitur. III, vi. 5, 7. Recte declaratur ratio imaginis in Filio per vocem characteris et signaculi. *ibid.* § 8 *et seq.* Imago est substantiæ ipsius. *ibid.* § 19. *De quo toto cap. sexto disputatur.* Imago una est personarum trium. *ibid.* 6, 18. De imagine falsa Richardi sententia. *ibid. cap.* 7 *per totum.*

Imagines Dei sumus participatione Filii. III, vi. 5, 11. Quod a quibusdam ita acceptum quasi ad Patris imaginem nulla res exprimi possit. *ibid.* et § 10. Sed refellitur. *ibid.* § 13. Cur ad imaginem Verbi potius formati sumus. *ibid.* Imago Dei per Spiritum sanctum in nobis instauratur. III, viii. 4, 5. Imago Patris Filius est, etsi non generet sicut ille. III, vi. 7, 5.

Imago Dei in quo sita sit in homine. IV, ii *de Opificio cap.* 1 *per totum, et cap.* 3 *per totum.* Quomodo insit in homine. *ibid.* 4, § 1 et 7. Imago Dei in homine num ad solum Filium possit referri. *ibid.* 4, 9. An illa sit homo. *ibid.* § 10 *et seq.* Secundum quid dicatur et in quo consistat. *ibid.* § 13. In quo differat a similitudine. *ibid.* § 14. Imaginis Dei in homine proprietates quæ et quot sint. *ibid.* 4, 5 *et seq.* Imaginis Dei natura quomodo declaretur a theologis. *ibid.* 4, 2. Illius pars quænam sit. *ibid.* § 4.

Naturalis imago hypostasi differt ab archetypo, non natura; imitatrix et artificiosa natura differt, non hypostasi. VI, v. 8, 10. Hæc est ad alterum. *ibid.* Personam non naturam repræsentat. *ibid.* § 11.

Homo ad imaginem Dei factus dominatum in cæteros animantes, non in hominem exercet. VI, vii. 9, 3. Imaginem Dei Chrysostomus in dominatu constituit. *ibid.* § 4. Imago et similitudo Dei

re idem sunt, ratione differunt. V, II *de Incarn.* 7, 7. Mansit in nobis post peccatum secundum essentiam, non secundum ornatum. *ibid.* Quamdiu salva stetit, immortalitatem præstitit. *ibid.* § 6. Illa deformata, homines in belluas transformati mortales facti sunt. *ibid.* § 8. Ad illam reformandam Christus e cœlo venit. *ibid. et seq.*

Imagines. Primo decalogi præcepto non idola tantum, sed et imagines quascumque prohiberi nonnulli opinantur. VII. xv. 6, 3. Usum imaginum Mosaica lege penitus Judæis interdictum fuisse veteres Hebræi nonnullique recentiores putaverunt. *ibid.* § 5 *et seq.* Salomonem Josephus ait contra legem fecisse, quod mari sustinendo æneas boum effigies, thronoque suo leonum adhibuerit. *ibid.* Judæis non omnes, sed deorum imagines defuisse profani auctores tradunt. *ibid.* In usu imaginum proscribendo superstitiosiores fuerunt circa Christi tempora, neque Romanis aquilis, neque Cæsaris imaginibus pepercerunt. *ibid.* § 6.

Solas sibi statuas posteriores Hebræi sibi prohibitas putant, nec tamen omnes sed humana tantum figura fictas, quos ad ornatum adhibere non illicitum arbitrantur. VII, xv, 6, 6, et 14, 3. Interdictas illis ex toto quasvis imagines Justinus et Clemens Alexandrinus arbitrantur. *ibid.* Et Tertullianus sibi parum constans. VII, xv. 6, 7. Deorum imagines in annulis gestare Pythagoras ex Judæorum disciplina prohibuit. *ibid.* § 6. Res incorporeas pingi Patres etiam apprime catholici prohibuerunt. *ibid.* 14, 1. Statuas quoque timidius quam planam picturam adhibuerunt. *ibid.* § 3. Statuas ex toto nonnulli rejecerunt, velut gentilitiæ superstitionis proprias. *ibid.* et § 4. Quibus canon Apostolicus suffragatur. *ibid.* Verum suspectus est ille canon. *ibid.* § 5. Statuarum et planæ picturæ eadem causa est, quoad decalogi interdictum. *ibid.* Usum statuarum ab ecclesia veteri proscriptum ab initio non fuisse, ex Christi statua apud Cæsaream miraculis illustri constat. *ibid.* Pictas imagines septima synodus probat, de statuis silet. *ibid.* 15, 4.

Usus imaginum apud Christianos rarius initio fuit gentilitiæ superstitionis metu, quo sublato frequentari cœpit, nonnullis, ob rei insolentiam, indigne ferentibus. VII, xv. 4, 6. Eliberitanus ea de re canon, et Epiphanii locus difficilis exponitur. *ibid.* Ejus ad Theodosium epistola de abolendis imaginibus supposititia est : ut Eusebii ad Constantiam Augustam. VII, xv. 14, 6. Usus imaginum ad rudium institutionem valet, et ad hæreticos arguendos. *ibid.* 15, 3 et 18, 4. Confert etiam ad excitandum pietatis affectum, et imitationis studium. *ibid.*

Imago non differt hypostasi a prototypo. VII, xv. 15, 6. Unum est cum exemplari. *ibid.* § 7.

Imago regis rex dicitur, non alter a prototypo, et utriusque una est forma, una est adoratio, quæ regi per se, imagini propter regem tribuitur. *ibid.* § 8. Naturalis imago naturales habet dotes, easdem cum prototypo proprias, ut per se, μιμητικὴ analogice. *ibid.* Imago solam habet nominis communionem cum exemplari, non substantiæ. VII, xv. 17, 10. Proprium est hominis per sensibilia symbola, qualia sunt Scriptura et imagines, ad intelligibilium et præteritorum notitiam pervenire, cum absentibus versari etc. *ibid.* Non est imaginis adæquare prototypum, cui non secundum substantiam, sed secundum figuram similis est. *ibid.* 18, 2 *et seq.*

Imagines sanctorum primo decalogi præcepto non esse prohibitas, Augustinus aliique Patres affirmant. VII, xv. 6, 9. Imagines Dei fieri etiam Patres religiosissimi vetuerunt. *ibid.* 11, 1. Sacrarum imaginum usus juris positivi est, utque admitti religiose potest, ita salva religione prohiberi. *ibid.* 13, 1. Primis Ecclesiæ temporibus rarus imaginum usus fuit. *ibid.*

Imaginum usus non uno ubique tempore receptus est, sed pro gentium captu, citius aut tardius. VII, xv. 13, 1. Rarus imaginum usus quatuor fere sæculis fuit, ne vel christianos proderent, vel infidelibus essent offendiculo. *ibid.* § 3. Imago Salvatoris Cæsareæ Philippi ab hæmorrhoissa muliere posita miraculis claruit. *ibid.* § 4. Nihil gratæ mulieris religioni præjudicabat, quod etiam gentiles bene de se meritis statuas erigerent. *ibid.* Eusebii de ea judicium non favet Iconomachis. *ibid.* Christum boni pastoris specie, in calicibus exprimebant veteres, Tertulliano teste. *ibid.* § 6. Imagines Petri ac Pauli Christo appingi solitas Augustinus testatur; aliorumque sanctorum visas imagines a se memorat. *ibid.* Ut et Ambrosius. *ibid.* Usum sacrarum imaginum commendat, et sibi ad pietatem adjumento fuisse refert Gregorius Nyssenus. *ibid.* 3 7. Ad sacros martyrum capsas, illorum imagines veteres appendebant. *ibid.*

Basilicas a se conditas sacris imaginibus decorant Paulinus Nolanus, et Severus Sulpitius. VII, xv. 13, 7. Imaginem S. Trinitatis in S. Felicis basilica depictam versibus idem Paulinus celebrat, et pictas a se veteris testamenti narrat historias, ut rusticis pro libris essent. *ibid.* Cassiani et Hippolyti pictas in eorum basilicis imagines Prudentius concinit. *ibid.* Simeonis stylitæ imagines in officinarum propilæis Romani adhibebant ad tutelam. *ibid.* § 8. Exornandas crucis effigie, novique ac veteris testamenti historiis basilicas Nilus suadet, ut rudibus institutioni sint. *ibid.* Crucis effigiem in Judæorum synagogis allatam Gregorius Magnus extrahi jubet, et primum in locum cum honore restitui. *ibid.* Ab eo missus in Angliam Augustinus crucem argenteam, pictamque in tabula Salvatoris effigiem pro vexillo prætulit. *ibid.* Usum imaginum approbat canon LXXXII synodi Quini-Sextæ. *ibid.* § 9. Quod latius Caranza protulit a Bellarmino notatus. VII, xv. 14, 4.

Pingi Deum ea specie qua se hominibus aspectabilem præbuit, catholicus consensus obtinuit. VII, xv. 14, 4. Spiritum sanctum columbæ specie veteres adumbrabant. *ibid.* Valent imagines Christi ad phantasiastas confutandos. *ibid.* 15, 3.

Imaginum cultus. Imagini Christi, aut sancti alicujus debetur adoratio, non formalis et directa, sed relativa tantum. VII, xv. 2, 2. Adoratio sanctarum imaginum ex instituto est veteris ecclesiæ. *ibid.* 5, 4. Externa adoratio promiscue Deo, sanctis et imaginibus tribuitur. *ibid.* § 5 *et seq.* Adoratio latriæ non exhibetur imagini Dei, quamvis una eademque actione per imaginem cultus latriæ ad Deum perveniat. *ibid.* 17, 7. Deorum simulacris quilibet cultus, sanctorum imaginibus solus latriæ interdicitur. *ibid.* 6, 10.

Cultum sacrarum imaginum etiam latria inferiorem repudiarunt aliquando Gallicani antistites, salva Ecclesiæ pace, tandemque id agentibus Romanis pontificibus, admiserunt. *ibid.* 11, 5. Sacras imagines ex toto sustulerunt hæretici, catholici retinendas censuerunt. *ibid.* § 8. Gallicani antistites abhorrentes ab imaginum cultu, videri possent de sola latriæ adoratione cavisse.

ibid. Gentilium superstitio in colendis idolis non præjudicat Christianæ religioni Deum et sanctos in suis imaginibus veneranti, *ibid.* 13, 5. Imagines retineri non prohibent recentiores Iconomachi, adorari vetant. *ibid.* 15, 1. Publice proponi et adorari septima synodus præcipit, sed non latriæ cultu. *ibid.* § 2. De publice proponendis censuerunt omnes catholici, de adorandis non item. *ibid.* § 3. Dei et imaginum adorationem distinguit septima synodus, non affectu tantum, sed etiam nominum varietate. *ibid.* § 5. Rejecta dæmonum adoratione, ascita est imaginum adoratio, non latriæ sed habitudinis. *ibid.* Imaginis adoratio non in ipsa sistit, sed ad prototypum transit. VI, XII. 8, 2, et VII, XV. 15, 6.

Si quis cultus imagini per se defertur, non est religiosus. VII, XV. 15, 7. Latriæ cultus omnis absolutus est, nec cadit in imaginem cui solus competit relativus. *ibid.* Id et septima synodus nominatim cavet et sancti Patres inculcant. *ibid.* 17, § 3 et 9. Et Gregorius Magnus, et Adrianus papa. *ibid.* 15. 5. A quibus dissentiunt theologi quidam qui cultum imaginibus proprium et absolutum tribuendum putant. *ibid.* 17, 7 et § 12. Septimæ synodi et veterum Patrum judicium de sola adoratione relativa imaginibus tribuenda Tridentina synodus probat. *ibid.* Theologorum qui cultum aliquem imaginum proprium asserunt argumentum ex septima synodo petitum in ipsos retorquetur. *ibid.* Negativus aliquis cultus imaginibus proprius et absolutus concedi potest, positivus concedi non potest. *ibid.* § 13. In imaginibus non veneramur colores, uti neque in scriptis sanctorum characteres, sed auctores et prototypa. *ibid.* § 11 et 12.

Immensitas est Dei proprietas, qua ubique præsens nullo circumscribi loco potest. VI, X. 7, 4. Est Deo essentialis eique ab æterno convenit. *ibid.* 10, 5 *et seq.* Non est communicata humanitati Christi. *ibid.* 7, 5 et 10, 1 *et seq.*

Immensitas Dei explicatur. I, III. *cap.* 7 *per totum.* Ubique esse Deum naturalis ratio dictat. *ibid.* § 2. Negarunt hanc aliqui Christiani, ut Eugubinus. *ibid.* Et alii § 4. An sit hæresis. *ibid.* § 5. Probatur testimoniis Patrum. *ibid.* § 3 *et seq.* et *cap.* 8. Item ex gentilibus. *ibid. cap.* 7, 7 *et seq.* Item ex Scripturis. *ibid.* § 9 et 11. Judæi veteres an eam agnoverint. *ibid.* § 10. Probatur variis argumentis. *ibid.* § 15 *et seq.* Quomodo certo in loco esse dicatur. *ibid.* § 19. Revera in nullo loco est ut in eo contineatur. *ibid.* 9, 3 *et seq.* Immensitas Dei mundum replet et ambit. *ibid.* § 5 *et seq.* Extra velum est. *ibid.* 10, 1 *et seq.*

Immortalitas. Immortalitatem sibine comparasset homo ex arbore vitæ. IV, II *de Opificio*, 7, 5 *et seq.*

Immutabilitas Dei ex simplicitate oritur. II, III. 2, 1. Causa ejus est simplicitas. *ibid.* § 3. Item quia est id quod est. *ibid.* 8. Quia est a nullo. *ibid.* § 9 *et seq.* Sive quia est æternus. *ibid.* § 11. Tum quia infinitus potentia inest. *ibid.* § 15. Et quia nihil est in quod mutatione transeat. *ibid.* § 16 *et seq.* Tum quod ipsissimum est bonum. *ibid.* § 18.

Immutabilitati Dei quæ opponi solent dissolvuntur. I, III, *cap.* 2 *per totum.* Velut quod mutari visus est cum res creavit. *ibid.* § 1 *et seq.* Quod creator et dominus in tempore dici cœpit. *ibid.* § 5 *et seq.* Nec relatione mutatur. *ibid.* § 13. Neque mutationibus ullis quæ ei in Scripturis tribui videntur. *ibid.* § 14.

Imperium quid sit. I, V. 9, 8.

Impositio manuum. Vide manuum impositio.

Impossibile. Deo aliquid qui dicatur. I V, *cap.* 7 *per totum.* Variis modis id dicitur. *ibid.* § 11. Impossibilium nulla est obligatio. II, X. 15 § 16 et 18.

Improborum caput et princeps quid sit. IV, III *de Angelis.* 3, 9.

Imputatio justitiæ de qua loquitur Apostolus, quænam sit. IV, I *de Pelagian.* 10, 8.

INCARNATIO.

Incarnationis mysterium explicatur. II, III. 3, 12. Cujusmodi in eo sit unio. III, VIII. 7, 12. Quibus nominibus exprimatur. *ibid.* § 13 *et seq.* Incarnationis mysterium multis nominibus exprimitur quorum vis expenditur. V, II *de Incarn. cap.* 1 *per totum.* Summa fidei de incarnatione est credere coæternum et consubstantialem Dei Filium hominem ex Virgine, eique consubstantialem natum esse. *ibid.* 4, 5 *et seq.*

Incarnatio est Dei hominisque adunatio in personæ unitatem. V, III *de Incarn.* 2, 1 et *ibid.* IV. 10, 2. Ut non sit alter Deus et alter homo. *ibid.* III. 11, 2 et VI, VII. 2, 10 *et seq.* et 3, 6. Quia Verbi sempiterna hypostasis facta est carnis hypostasis. V, III *de Incarn.* 13, 2. Una utriusque naturæ persona, unus Christus Deus et homo, Dei hominisque Filius. *ibid.* § 5, et 14, 3. Utriusque naturæ proprietatibus in unitate personæ inconfusis et indivisis. *ibid.* IV. 1, 2 et VI, VII. 11, 7 *et seq.* Totum incarnationis dogma hac voce continetur : *Verbum caro factum est.* V, IV *de Incarn.* 1, 2. et VI, VI. 8, 6. Hac eadem voce adversæ hæreses eliduntur. VI, VII. 11, 4. Non dicitur caro Verbum facta est, quia non prius extitit. V, III *de Incarn.* 3, 9. Mysterium incarnationis tota Trinitas operata est, sed Verbi persona caro facta est. V, V. 1, 1 Qui non est facta unitio in natura sed in persona. V, II *de Incarn.* 4, 2 *et seq.* et V. 1, 5. Unde in incarnatione multiplicantur naturæ non personæ, quod secus in Trinitate accidit. *ibid.* V. 6, 3. In incarnatione necesse est naturam et essentiam ab hypostasi distinguere. *ibid.* 1, 1 *et seq.* Summa naturarum unitio divisionem excludit, distinctione salva. VI, VI. 9, 4 *et seq.*

Incarnatio est magnum pietatis sacramentum, V, I *de Incarn.* 1, 1. Sola fide et traditione indagandum. *ibid.* A qua recedentes, et profanam philosophiam ducem adhibentes hæretici veteres ab incarnationis et Trinitatis fide longius aberrarunt. *ibid.* Incarnationis mysterium Judæi non agnoscunt. qui Christum merum esse hominem credunt. *ibid.* 2, 1. Ex Josepho satum. *ibid.* § 3. In quo consentientes habent gentiles. *ibid.* § 2. Veteres hæretici incarnationem vel funditus negarunt, vel specie tenus admiserunt. *ibid.* 4, 1. Negant Sociniani. VII, XVI. 1, 1.

In incarnatione facta est caro Verbi propria. VI, VII. 3, 1 et *ibid.* X. 1, 1. Ipsæ etiam corporis passiones Verbi propriæ sunt. VI, X. 1, 3 *et seq.* Viceque versa. *ibid.* § 4. Verbum caro factum nominatim exprimitur quia ex Adami peccato præcipua labes in carnem nostram erat trajecta. *ibid.* 2, 2.

In Christo habitat plenitudo divinitatis corpo-

raliter, hoc est non operatione sola, sed substantivo nexu in eadem hypostasim. VI, VII. 11, 11 et VII, XV. 14, 11. Nec divina tamen natura per se communicatur humanæ, sed qua Verbi persona est. VI, X. 10, 3. Neque divinitas in recto de humanitate prædicatur. *ibid. et seq.*

Verbum caro factum velut capite minutum, unitatem quam cum Patre naturaliter habet, obtinet per gratiam. VI, XI. 7, 9. Et cum propria carne unum cum Patre est. *ibid.* Missus dicitur quia homo factus et unctus Spiritu sancto. *ibid.* 8, 6. Ex Adamo sumpsit naturam, non culpam, aut vitiosas affectiones. *ibid.* 11, 3 et 12, 2 *et seq.*

In incarnatione facta sunt quædam inusitata et singularia. VI, XII. 3, 10 et 5, 5. Ex incarnatione didicimus alia quam generationis via communicari posse filietatem. *ibid.* 5, 5.

Mysterium incarnationis probatur ex Scriptura. VII, XVI. 1, 3, et 3, 3 *et seq.* Ex Patribus. *ibid.* 5, 3 *et seq.* Incarnationis fidem apostoli tradiderunt. *ibid.* § 6 et *cap.* 10, 13. Ea est regula fidei a Christo instituta. *ibid.* § 14. Incarnationis mysterium multis nominibus exprimitur, quorum vis expenditur. V, II *de Incarnat. toto cap. primo.* Summa fidei de incarnatione est credere coæternum et consubstantialem Dei Filium hominem ex Virgine, eique consubstantialem natum esse. *ibid.* 4, 5 *et seq.*

INCARNATIONIS NECESSITAS.

Incassum adhibita Lex, cæteraque remedia necessariam Dei Verbi incarnationem fuisse probant. V, II *de Incarnat.* 12, 2 *et seq.* Unicam illam rationem reparandi hominis multi Patres agnoscunt. *ibid.* § 4 *et seq.* Qui requirunt in reparatore impeccantiam. *ibid.* § 6. Quæ Dei propria est. *ibid.* § 7 *et seq.* Solus quoque Deus dare potest. Spiritum sanctum, et in Dei filios adoptare, quod reparator præstare debet. *ibid.* § 9. Nulla creatura pro totius mundi peccato satisfacere potuit adæquate. *ibid.* 13, 1 *et seq.* Non sufficiebat hominis ad Deum conversio et pœnitentia. *ibid.* § 2. Quare censet Anselmus, permisso Deum peccato non potuisse non incarnari. *ibid.* § 3. Libere tamen est incarnatus. *ibid.* § 4. Tam absolutam in Deo incarnationis necessitatem non agnoscunt Patres. *ibid.* § 5. Qui non defuisse medium alium censent liberandi hominis. *ibid.* § 6 *et seq.* Non absolute necessariam incarnationem fuisse schola pronuntiat; sed ut plene et adæquate satisfieret offenso Deo. *ibid.* 13, 9 *et seq.* Ad hoc impeccantiam immutabilem Patres requirunt. *ibid.* 14, 6. Et infinitum satisfactionis valorem, ob infinitatem quamdam peccati. *ibid.* § 7 *et seq.*

INCARNATIONIS CONGRUENTIA.

Ad hominem reparandum incarnari et hominem fieri illum præsertim decuit qui erat jam in Trinitate Filius. V, II *de Incarnat.* 15, 2. Ars, sapientia, ratio et manus Patris, per quam homo factus est. *ibid.* § 5 *et seq.* Incarnari tamen, et hominem restaurare potuit quævis e Trinitate persona. *ibid.* § 7. Non decuit aliam quam divinam personam munus illud obire ne plus creaturæ quam creatori deberet homo. *ibid.* § 8. Alienum a Dei majestate censuerunt Judæi, Gentiles et hæretici veteres carnis imbecillitates subire. *ibid.* 16, 1. Divinæ sapientiæ fuit ut homini carnali mederetur, ei visibilem se in carne præbere. *ibid.* § 2. Ut sicut per hominem mors, per hominem vita regnaret et gratia. *ibid.* § 3. Et hostis per eam carnem quam vicerat vinceretur. *ibid.* § 4. Ex muliere nasci debuit. *ibid.* 15, 5. Eaque virgine, ut nova nativitate veterem reformaret. *ibid.* 16, 6 *et seq.* Crevit per ætatum gradus ut assumptæ carnis probaret veritatem. *ibid.* § 8. Molestias, dolores ac mortem pertulit, ut persuaderet ista tolerari posse. *ibid.* § 9 et 10. Tanto amabilior, quanto indigniora pro nobis passus. *ibid.* § 11.

Dilata est in postremam mundi ætatem incarnatio tanquam valentissimum remedium cui multiplex præparatio præmittenda fuit. V, II. *de Incarn.* 17, 1 *et seq.* Quæ per se insufficiens tanti remedii necessitatem ostenderet. *ibid.* § 5, et 6, 8. Visque morbi se proderet. *ibid.* 17, 1. Tanti mysterii fides multis interim signis et figuris præmuniretur. *ibid.* § 6. Et ad cœlestem disciplinam homines paratiores essent. *ibid.* § 1 et 5. Expectandum quoque dum digna Deo mater nasceretur. *ibid.* § 6, et VII, XIV. 8, 2.

CAUSÆ INCARNATIONIS ET FINIS.

Efficiens causa incarnationis Deus est. V, II *de Incarn.* 4, 1. Tres simul personæ Trinitatis, una tamen Filii persona carnem assumpsit. *ibid.* § 2. Quod multis exemplis Patres declarant. *ibid.* § 3 *et seq.* Assumptio humanæ naturæ fit applicatione hypostasis Verbi in genere causæ quasi formalis. *ibid.* § 7. In unitatem personæ qua Filius a Patre et Spiritu sancto distinguitur. *ibid. et seq.* Causa quasi materialis incarnationis sunt naturæ duæ in unam hypostasim sociatæ. *ibid.* § 1.

Primarius incarnationis finis est Dei gloria. V, II *de Incarn.* 5, 1. Quæ in eo mysterio singulariter elucescit. *ibid. et seq.* Imprimisque summa ejus bonitas. *ibid.* § 3 *et seq.* Quam decuit suum opus malignitate diaboli depravatum reparare. *ibid.* § 4. Sic impensa miseris bonitas misericordia dicitur. *ibid.* § 6. Et gratia, quia gratis datur. *ibid.* § 7. Non irrationabiliter, sed sapientia et justitia misericordiam temperante. *ibid.* § 8. Sapientiæ fuit objecta carne, velut esca et illecebra, callidum cepisse hostem et potentia spoliasse. *ibid.* § 17. Sicque conciliasse misericordiam cum justitia, ut quod pœnæ loco decernitur, in remedium cadat. *ibid.* § 18.

Justitiæ fuit hominem sponte addictum servituti diaboli, non potentia, sed sui sanguinis pretio redimere. V, II *de Incarn.* 5 9. Et in pretium libertatis conferre captivis, quod a nihil sibi debente hostis improbus exegerat. *ibid.* § 10. Et homines diaboli suasione deceptos, ad se suadela revocare. *ibid.* 6, 20.

Potentia quoque summa est maximum omnium opus vilissimo confecisse instrumento. V, II *de Incarn.* 5, 16. Deum ad humanam abjecisse vilitatem, patibilem hominem per carnis passiones impassibilem effecisse, Deum et hominem, matrem et virginem in unum conjunxisse. *ibid.* § 19 *et seq.* Divinorum etiam decretorum veritatem incarnatio probat. *ibid.* § 15. Providentiam commendant Verbi incarnati mysteria, et impensa miseris salus. *ibid.* § 21.

Primarius secundum Deum incarnationis finis

fuit hominum utilitas et salus, quæ duobus capitibus continetur, adjutorio et magisterio. V, II *de Incarn.* 6, 1 *et seq.* Adjutorium Christi necessarium ad salutem negavit Pelagius, Scriptura, synodi Patresque asserunt. *ibid.* 5, 2 *et seq.* Ad hoc venit Christus ut nos ab originali labe liberaret. *ibid.* 6. 5. Itemque actuali peccato. *ibid.* § 6. Idololatriæ præsertim. *ibid. et seq.* Per omnes decurrit ætates ut singulas expurgaret. *ibid.* 6, 10. Medici nomen et officium assumpsit. *ibid.* § 11. Suo sanguine medicinam fecit interfectori suo. *ibid.* Sanatis ope sua rependit præmium. *ibid.* § 12. Humano corpori, in quo mors et corruptela regnabat, vitam affixit. *ibid.* § 14 *et seq.* Christus in crucem sublatus aerem repurgavit, dæmones vicit, et a vexandis hominibus deterruit. *ibid.* § 22.

Per incarnationem omnia in Christo instaurantur. V, II *de Incarn.* 7, 1 *et seq.* Angelorum ruinæ, substitutis hominibus, reparantur, homines ab errore, cupiditate, et corruptela liberantur. *ibid.* § 3. Christus compendiaria est via qua pristinum ad statum homines revocantur. *ibid.* § 4. Ad paratum nobis incarnationis mysterio adjutorium pertinet filiorum adoptio, et jus paternæ hæreditatis adeundæ. *ibid.* 8, 1. Naturalis Dei Filius factus est filius hominis, ut homines faceret filios Dei. *ibid.* § 2. Nec consortibus admissis, minuitur hæreditas. *ibid.* Fratres adoptat, ut sit primogenitus in multis fratribus. *ibid.* § 3. Tantum propter se attollit hominem, quantum propter hominem se dimisit. *ibid.* § 4. Adoptio filiorum est propria novi testamenti. *ibid.* Accessit ad nos, ut qui longe eramus propius ad illum accederemus et unum cum Patre essemus. *ibid.* § 5.

Factus est caput nostrum ut nos ejus corpus et invicem membra omnes unum in illo simus. V, II *de Incarn.* 8, 6. Et Patri affinitate jungeremur. *ibid. et seq.* Uno singulari homine assumpto totam assumpsit speciem. *ibid.* § 8. Naturaliter in nobis manet et quia homo vere factus, et quia carnem nobis suam admiscet in sacramento. *ibid.* § 10. In Christo capite commorimur et convivificamur. *ibid.* § 11.

Est naturalis Dei hominumque mediator Christus, ex quo innumera in nobis mala redundant. V, II *de Incarn. toto capite primo.* Christi magisterium non externa tantum revelatione, sed interna potissimum illustratione et inspiratione constat. *ibid.* 10, 1 *et seq.* Non Judæos tantum sed universum genus humanum veritatem docet. *ibid.* § 2. Unus est et singularis magister, ad hoc divinitus inunctus. *ibid.* § 3. Sublato dæmonum cultu, veram religionem restituit. *ibid.* § 10 *et seq.* Ad auditorum captum se accommodat. *ibid.* 16, 3. Et ad difficilia nos provocans exemplo præit. *ibid.* 11, 14 *et seq.*, et 16, 10 *et seq.*

Si non peccasset homo Dei Filius non esset incarnatus. V, II *de Incarn.* 17, 7. Hanc unam incarnationis causam sacræ Litteræ tradunt, ut redimeretur homo perditus. *ibid.* Nec aliam Patres agnoscunt. *ibid.* § 8 *et seq.* Nominatimque Cyrillus iis in locis qui pro contraria sententia citari solent. *ibid.* § 9 et 10. Rupertus pro utraque parte testimonium dicit. *ibid.* § 12.

Incarnatio Christi an cognita fuerit Angelis. III, I *de Angelis* 8. 1 *et seq.* An prius cognita fuerit hominibus. *ibid.* § 5 *et seq.* Incarnationis necessitatem probant adhibita curandis hominum morbis tot remedia legis præsertim Mosaicæ. V, I *de Lege et gratia* 6, 6.

Indifferens quid sit. IV, IV *de Opificio* 8, 3. Et quid medium. *ibid.* 6, 1. Quemadmodum libero arbitrio conveniat. *ibid.* III, 5, 10.

Indifferentia qua necessitate tollatur. IV, III *de Opificio* 11, 1. Ut intelligi possit quid sciendum. *ibid.* V. 7, 9. Qua ratione conveniat brutis animantibus. *ibid.* 11, 9. Indifferentia quæ ponitur in liberi arbitrii definitione, quid sit. *ibid.* § 1. Quotuplex sit. *ibid.* § 2 *et seq.* A quo violetur ac minuatur. *ibid.* § 4. An possit sine libertate consistere. *ibid.* 12, 3.

Individuum est natura singularis a qualibet alia distincta. V, V. 5, 3 *et seq.* Opponitur communi. *ibid.* § 5. Componitur ex proprietate communi et proprietatibus individuis. V, III *de Incarn.* 14, 1, et V, V. 8, 7. Quæ vera sunt accidentia, neque naturam singularem constituunt sed illius sunt indices. *ibid.* Proprietates quædam naturales sunt, quædam hypostaticæ. V, III *de Incarn.* 14, 2. Harum primaria et characteristica est existendi modus. *ibid.* Hypostasim constituit. *ibid.* § 1. Neque perfectionem tamen ullam dicit, et negatione exprimitur. V, V. 8, 7. Individua diversæ speciei non comparantur ut hypostases, sed ut naturæ. *ibid.* § 2. Individuum Aristoteli est prima substantia et hypostasis, ut et antiquis fere theologis. V, III *de Incarn.* 14, 1, et V. V. 5, 6. In individuo natura singularis ab existendi modo distinguitur. VI, VI. 2, 1. Natura in individuo considerata vel communis est secundum definitionem, vel singularis, ut actu existit. *ibid.* 3, 8, et V, V. 5, 4.

Individua unde constent. II, IV. 7, 2. Unam omnibus naturam tribuunt aliqui. *ibid.* § 10 *et seq.* Quomodo conglobatione accidentium constare dicantur. *ibid.* 8, 8. Explicatur quomodo una essentia et natura constare dicantur. *ibid.* 9, 3 *et seq.*

In Domino, in Christo facere quid sit. II, II. 8, 8.

Induratio cordis ex opinione Calvini fit a Deo. II, X. 15, 10 *et seq.*

Infernus pro sepulcro interdum sumitur. VI, XIII. 15, 2. Sæpius pro inferiori loco ubi damnati pœnas luunt. *ibid.* § 3. Locus ubi Patrum animæ detinebantur infernus dicitur, umbra mortis, abyssus, etc. *ibid.* 16, 1 *et seq.*, 17, 1 *et seq.* Est sub terra. *ibid.* 17, 5. Ibi tranquilla in pace Christi adventum expectabant. *ibid.* § 10 *et seq.*

Infinitum quid sit. I, III. 1, 13 *et seq.*

Ingenitum quid sit. III. IV. 10, 2. Non est accidens. *ibid.* 12, 13. Ingenitum variis nominibus explicatum, crebroque ab Arianis usurpatum. III, V. 1, § 3 et 3. A gentilibus philosophis acceptum. *ibid.* § 2. Etiam ab hæreticis veteribus. *ibid.* Ariani Deum nullum præter ingenitum jure dlci asserebant. *ibid.* § 3. Tribus modis accipitur. *ibid.* § 8. Sed et varie dividitur ejus notio. *ibid. et seq.* Præcipui modi interpretandi. *ibid.* § 10. Primo est non factum creatumve. *ibid.* § 11. Secundo est non genitum, § 15. Tertio ut sit principio carens, § 18. Non est proprietas personalis Patris sed notio, § 19. Ariani in eo ponebant essentiam Dei. *ibid.* 2, 1. Negantibus catholicis. *ibid.* § 2 *et seq.* Contra hoc disputant Patres. *ibid.* § 3 *et seq.* Probatur non esse essentiæ. *ibid.* § 6 *et seq.* Quo sensu in eo positam essentiam putaverint hæretici. *ibid.* § 8. Et quatenus revera essentiam significet. *ibid.* § 11.

Ingenitum in Scripturis non legitur. V, V. 2, 12. Vox illa calumniis obnoxia. *ibid.* § 13. Itaque

minus propria est personæ primæ quam Pater, *ibid.* Privativum non esse nomen Basilius probat. *ibid.* 3, 1. Sed negans esse vult. *ibid.* Et confirmatur. *ibid.* § 3. Tamen quadamtenus privativum dici potest. *ibid.* An sit relativum. *ibid.* § 5. Recte illud Augustinus explicat. *ibid.* § 6. Et quomodo relativum sit. *ibid.*

Ingenitum variis calumniis ab Arianis distrahitur. *ibid.* V, v. *cap.* 2 et 3. Deus secundum essentiam neque ingenitus est, neque genitus. *ibid.* § 11. An sit essentiæ nomen, *ibid.* § 12 et 13.

Innocentiæ status an fuisset, homine non peccante, senectuti obnoxius. IV, II *de Opificio* 7, 13 *et seq.*

Innocentius tertius papa sub quo Lateranensis synodus facta. III, VII. 1, 5.

Insani qualem habeant voluntatis usum. IV, V *de Opificio* 7, 14.

Inspiratio num prior sit gratia quæ præcedit fidem. IV, I *de Pelagianismo* 8, 14. Quid ea sit secundum Patres. *ibid.* 9, 5.

Instrumentum. In artibus minister loco est instrumenti. VI, VII. 13, 3. Ut quisque est prudentissimus, ita pluribus instrumentis uti potest. *ibid.* Manus et possessio multorum est instar instrumentorum. *ibid.* Instrumenti duplex est actio, a propria forma et a movente. VI, VIII. 12, 9. Utrumque simul agit cum alterius communione. *ibid.* Instrumentum aliud animatum est, aliud inanimatum. VI, VII. 13, 2, et VI, VIII. 12. 10. Aliud naturale, aliud artificiale. VI, VIII. 12, 11. Naturale est σύγχρονον et naturæ constituendæ particeps. *ibid.* § 12. Artificiale vel naturale instrumentum nullum motum vitalem habet nisi a causa principali. *ibid.* In artefactis instrumenti et artificis una est operatio. *ibid.*

Intellectio quomodo sit locutio in Deo, et communis trium personarum, tum propria Patris. III, VI. 2, 7 et 4, 6.

Intellectus. Intellectum sive mentem alii animam ipsam, alii partem animæ esse putant. V, IV *de Incarn.* 13, 8. Infusam homini Hebræi divinitus esse volunt. *ibid.* Consentientemque Aristotelem habent. *ibid.* § 11. Plato genium esse credidit qui nos in cœlum erigat. *ibid.* 12, 9.

Intelligentiæ separatæ quomodo inter se separentur. III, I *de Angelis* 4, 7.

Intentionis primæ et secundæ nomina. II, III. 10, 12.

Interdictio aquæ et ignis, qualis pœna erat Romæ. VIII, III *de Hierarchia* 13, 8.

Intervallum sex dierum quo dicitur Deus mundum elaborasse. IV, I *de Opificio* 5, 1 *et seq.*

Invocatio angelorum qualis debeat esse. IV, II *de Angelis* 9, 1 *et seq.*

Involuntarium quid sit et unde fiat. IV, III *de Opificio* 6, 2.

Ira quomodo conveniat Deo. I, III. 2, 4. Eam revera inesse quinam dixerint. *ibid. et seq.* Refellitur. *ibid.* § 13 *et seq.*

Irenæus comes privato officio comitatus Nestorium ad Ephesinum concilium proficiscentem. V, I. *de Incar.* 8, 1. In catholicos episcopos sævit. *ibid.* § 3. Et apud imperatorem pro Nestorio legatus, illum circumvenit. *ibid.* § 8. A Nestorianis creatus Tyri episcopus, in ordinem redigitur. *ibid.* § 9.

Irenæus presbyter ac deinde episcopus Lugdudensis a martyribus Lugdunensibus ad Eleutherum papam missus, insigni commendatur elogio. VIII, IV *de Hierarchia* 5, 2. Nondum erat episcopus cum ea legatione functus est. *ibid.* et § 4. Quod ex martyrum litteris ab Eusebio et Hieronymo testatum, nullo teste Blondellus negat. *ibid.* v. 7, 4. S. Irenæi locus insignis de traditione. VIII, I *de Pœnitent.* 6, 19.

Ischyras a Collutho Alexandrinæ ecclesiæ presbytero presbyter ordinatus, Alexandrinæ synodi decreto laicus est judicatus, quod qui eum ordinarat, non esset episcopus. VIII, V *de Hierarchia* 3, 9.

Ismaelitæ crucem execrantur. VII, XV. 7, 4.

Ivo Carnotensis de pœnitentia explicatus. VIII, VI *de Pœnitentia* 11, 7.

J

Jacob et Esau typum gerunt prædestinatorum et reproborum. II, IX. 8, 1 *et seq.* et *ibid.* 4, 3 *et seq.*

Jacobus minor apostolus quomodo vocetur a Salmasio. VII, I *de Hierarchia* 6, 8 *et seq.* An quod vocatus sit Jerosolimorum episcopus, ideo non debeat dici apostolus. *ibid.* § 11. An fuerit unus ex apostolis majoribus, an e minoribus. *ibid. cap.* 7 *per totum.* Fuisse ex majoribus. *ibid.* § 2. *et seq.* Eum fuisse episcopum probatur. *ibid.* § 6. Quinam id negent. *ibid. cap.* 8 *per totum.*

Jacobus Zonzalus Jacobitarum auctor obscurus genere, Monophysitarum et Theopaschitarum hæresi Syros gentiles suos imbuit. V, I *de Incarn.* 17, 6. Catholicos per ludibrium Melchitas appellabat. *ibid.* Ejus hæresim Armeni pertinaciter hodieque retinent. *ibid.* § 7.

Jason Pheræus ab inimico vulneratus, imminentis ex latente vomica mortis periculum evasit. V, I *de Lege et Gratia* 4, 2.

Jehova nomen Dei. I, VIII. 9, 3.

Jejunium. Jejunia Montanistarum quare damnata. VIII, II *de Pœnitentia* 14, 11. Jejunii die cœnulam sumere peccatum non est. *ibid.* 4, 6 *et seq.* Jejuniorum duo genera. *ibid.* 4, 2.

Ad offerendum Deo sacrificium, etiam in veteri lege, sacerdotem jejunio perfici oportuit. VI, XII. 13, 6.

Jesus. Jesum ab Christo diversum veteres hæretici faciebant. V, I *de Incarnat.* 2. 4 *et seq.* et 4, 6 *et seq.* Iidem Jesum negarunt genitum ex Virgine, sed ex Josephi et Mariæ conjugio cæterorum more. *ibid.* 2, 3 *et seq.* et VII, XVI. 3, 2. Jesu nomen homini, Christi vero, Deo Verbo nonnulli tribuerunt. V, I *de Incarnat.* 4, § 1 et 8, et VI, XI. 8, 9. Neque Jesus, neque Christus est homo seorsim aut Deus, sed Verbum caro factum. VI, XI. 8, 11. Jesu Christi nomen de divinitate incarnata potissimum intelligi Patres voluerunt contra Judæos et Paulianistas disputantes, contra Monophysitas vero, de suscepta a Deo Verbo humanitate. VI, VI. 9, 2. Deus Verbum nomen habet a Patre impositum sibi soli notum; aliud quo ab Angelis nominatur, apud homines homo factus Jesus dicitur. *ibid.* § 3. Jesus est proprium nomen Verbi incarnati. *ibid.* § [illegible].

Joachimus abbas et ejus error. III, IV. 13, 4, et *ibid.* VI. 1[illegible]. [illegible] *et seq.*

Joannes Baptista quomodo minor christiano aliquo, et an habuerit in se Spiritum sanctum. III, VIII. 7, 3 *et seq.* Solius Joannis Baptistæ ex omnibus Dei servis dies natalis celebratur. VII, XIV. 12, 18. Quod ex Christo quæsiit. *Tu es qui venturus es*, de ejus ad [illegible] quidam interpretantur. VI. XIII. [illegible]. Ejus sepulcrum Sebastæ multis miraculis claruit. VII, XIV. 13, 3.

Joannes apostolus cur se presbyterum vocarit. VII, I *de Hierarchia* 6, 6, 8. Joannes magno peccatori sine pœnitentia publica agnovit. *ibid.* II. 18, 15. Cur proprie theologus præ cæteris sit appellatus. I, *Prolegomen.* 1, 2.

Joannes Antiochenus Nestorium primo litteris hortatur ut hæresim deponat, V, I *de Incarnat.* 7, § 3 et 8. Eidem postea favet, et ad Ephesinum vocatus concilium, moras de industria in via nectit. *ibid.* 8, 1. Ephesum veniens episcopos præmittit, qui se non expectato, ad rem aggrediendam Patres hortentur. *ibid.* Missos obviam a concilio episcopos inofficiose tractat, sinitque a satellitibus Irenæi comitis verberibus affici. *ibid.* § 3. Habito sshismaticorum et hæreticorum concilio, legitimæ synodi acta rescindit, Nestorium in integrum restituit, Cyrillum et Memnonem deponit, sacris reliquos interdicit. *ibid.* § 5, et VI, VI. 11, 3. Ex schismatico illo concilio multa in Cyrillum, et catholicæ synodi Patres contumeliose et mendaciter scribit. VI, VI. 12, 8. Citatus ab œcumenica synodo, ab ea missos episcopos cum contumelia rejicit. V, I *de Incarnat.* 8, 6. Ab ea deponitur. *ibid.* Ad imperatorem legatus ab schismaticis, Calchedone se continet, monachorum metu. *ibid.* § 8. Redit cum Cyrillo in gratiam, acta sui conciliabuli pro irritis habet, œcumenica probat. *ibid.* § 9, et VI, VI, 11, 3.

Joannes Beccus Constantinopolitanus patriarcha pro Latinis stat contra Græcos. III, VII. 1, § 5, 7 *et seq.*

Joannis Ducæ memorabile facinus. III, VII. 1, 6.

Joannes Erigena. Scotus librum de Prædestinatione scribit contra Gothescalcum, quem ecclesiæ Lugdunensis nomine Florus confutavit. VI, XIII. 8, 2 *et seq.* Ex eoque multa inscitæ levitatis argumenta protulit. *ibid.* 11, 8, et 12, 3. Unicam esse in Deo prædestinationem asserit, qua electos ad salutem destinat, nullam autem esse ad æternam damnationem. II, IX. 16, 8. Alium scripsit librum quo prælusit Berengario, eoque nomine liber iste damnatus est in concilio Vercellensi. VI, XIII. 11, 8. In suspicionem adductus hæresis in Angliam abiit, ibique misere periit. II, IX. 16, 8.

Joannes monachus de processione Spiritus sancti litem movet. III, VII. 1, 2.

Joannes Philoponus. Joannes grammaticus, cognomento Philoponus, Tritheitarum auctor, tres in divinitate ut hypostases, sic naturas et essentias constituit. V, I *de Incarnat.* 16, 14. Primusque tres Deos aperte professus est. V, V. 2, 4. Scripsit contra concilium Calchedonense. V, I *de Incarnat.* 16, 14.

Jonas Aurelianensis tres libros scripsit contra Claudium Taurinensem iconoclastam. VII, XV. 11, 7. Imagines ad ornatum et rerum præteritarum memoriam retinendas censet, non ad venerationem. *ibid.* § 8.

Claudii Taurinensis consilium probat, factum

improbat. *ibid.* 16, 5. Primo decoalgi præcepto vetari negat imagines ne fiant, sed ne divinis colantur honoribus, de cultu latriæ inferiori nihil esse cautum. *ibid.* Corrigendos censet qui imaginibus supplicant, non pro idololatris traducendos. *ibid.* § 6. Reliquias Sanctorum et crucem adorari ait ex antiqua Patrum traditione, non autem imagines. *ibid.*

S. Josephus. Josepho nonnisi re perfecta nuntiatum esse Virginis conceptum Chrysostomus ait, ne fidem nuntianti non haberet. VII, xiv. 1, 4. Fratres Domini filios Josephi hæretici putaverunt. *ibid.* 3, 3 *et seq.* Impietatis eo nomine damnati. *ibid.* 4, 5 *et seq.*

Josephum non maritum sed sponsum Mariæ fuisse Patres Græci affirmant. VII, xiv. 3, 9. Maritum Augustinus affirmat. *ibid.* In Mariæ et Josephi connubio omne bonum nuptiarum fuit, proles, fides, sacramentum. *ibid.* Nondum ratum fuisse illorum conjugium quando Virgo Christum concepit, sed neque multo post Josepho in manum convenisse Hilarius aliique Patres affirmant, repugnante Ambrosio. *ibid.* § 10. Josephus quia vir justus et divini partus consors fuit, non est ausus consecratam tali prole virginitatem violare. *ibid.* § 11. Fidelis fuit et castior Josepho Ægypti prorege. *ibid.* § 11.

Octogenarium nupsisse Mariæ, et cum ea reliquos vitæ annos duodecim exegisse Epiphanius scribit, non ad usum nuptialem, sed legis ac sortium necessitate. *ibid.* § 12. Joseph custos electus est virginitatis Mariæ. VII, xiv. 4, 6. Verum utriusque conjugium fuit, secluso jure in corpus. *ibid.* § 7.

Auctorem Historiæ Christi asserentem Josephum nunquam mulierem attigisse, Batavus minister in crimen vocat. VII, xiv. 7, 3. In eadem sententia et causa cum historico illo Hieronymus. *ibid.* Josephum quadragenarium, non, ut Epiphanio visum est, octogenarium nupsisse probabilius est. *ibid.* Opinio de filiis Josephi, fratribus Domini, et octogenarii connubio ex apocryphis fluxit. *ibid.* Moriente Christo, Josephus videtur non fuisse in vivis. *ibid.* 3, 13.

Joseph comes Judæus conspecta virtute signi crucis adversus magicas præstigias, fit Christianus. VII, xv. 10, 3. Et magicas ipse præstigias vincit aqua signo crucis benedicta. *ibid.* § 7.

Jovinianus Helvidii discipulus, monasticem Mediolani professus, voluptuariam sectam instituit, matrimonium æquavit virginitati, abstinentiam proscripsit, Mariam, post Christum natum, operam dedisse liberis docuit. VII, xiv. 3, 5. Christianorum Epicurus ab Hieronymo dictus. *ibid* In Romana et Mediolanensi damnatus synodo, imperatoria sanctione plumbatis cæsus et in exilium cum symmistis deportatus est. *ibid.* Numeratur inter ejus hæreses, quod Mariam credidit pariendo Christum, virginitatem amisisse. *ibid.* 6, 8. Vide et I, vii, 10, 1.

Judæi veteres an peccata solius cogitationis cognoverint. II, x. 24, 12. Judæorum carnalium specimen in scribis et pharisæis. *ibid.* 27, 15 *et seq.* Quatuor genera Judæorum. *ibid.* § 18.

Judæi tempore Mosis, et post Christi tempora, quandonam inceperint diem. IV, I *de Opificio.* 9, 3 *et seq.*

Judæi Scripturæ loca qui de Christo erant, deraserunt. VI, xiii. 16, 1. Reliquias martyrum coli vetant, quia mortuorum corpora execrantur. VII, xiv. 14, 3. Quos Moyses ipse redarguit Joseph patriarchæ ossa in honore habens. *ibid.* § 6. Imagines quoque adorari prohibent, nec dubitant ipsi legis volumen adorare. VII, xv. 17, 8. Judæi suis nusquam legibus vivunt. VII, xvi. 7, 5. Nulla superest apud illos tribuum discretio. *ibid.* Divinorum de Christo oraculorum fidem absurdis commentis elevant. *ibid.* 8, 1 *et seq.* Auguriis, veneficiis et superstitionibus dediti sunt. *ibid.* § 5. Idololatria tamen jampridem abstinent. *ibid.*

Judæos potuisse apud Deum mereri. VIII, vii *de Pœnitentia.* 13, 1 *et seq.*

Judæos pie Deum colentes ob temporalia bona fuisse bonos Augustinus ait : negant Anomi, sed minus esse malos quam gentiles qui eadem a dæmonibus expectabant. V, I *de Lege et Gratia.* 1, 3 *et seq.*

Judæi de meritorum principatu cum gentilibus contendentes, occasionem Apostolo dederunt scribendi epistolam ad Romanos. *ibid.* 6, 1. Non sibi gratis oblatam evangelii gratiam a Christo putabant, sed suis redditam meritis ob legis prærogativam. *ibid.* Judæi evangelium invidebant gentibus, nec nisi legalibus initiatis ritibus communicari patiebantur. *ibid.* § 2. Quod Apostoli in concilio Hierosolymitano improbarunt. *ibid.*

Judas an necessario suum crimen commiserit, quod illud Christus prædixerit. IV, III *de Opificio.* 9, 2. Cur a Christo non fuerit repressus a scelere cogitato. *ibid.* 10, 9.

Judex suum cuique jus tribuens sacerdotale quoddam munus agit, estque innocentiæ sacrarium araque justitiæ. VII, xii. 16, 1. Quia peccata debet aliena corrigere, vitiis et perturbationibus carere debet. *ibid.* § 2. In judice eminere debent prudentia, justitia et fortitudo. *ibid.* Non hominis, sed Dei judicium exercet. *ibid.* § 3. Severitatem clementia temperare debet. *ibid.* Apud Judæos non eligebantur judices ætate provectiores, quia morosi neque spadones, quia sæviores, neque liberis carentes, quia usum indulgendi non habent. *ibid.*

Judicium. Judicia Dei pro cultu sumuntur. II, x. 2, 4.

Judicii dies nota Christo. II, II. 3, 5 et *ibid.* III. 1, 16 et *cap.* 4, 1 *et seq.*

Judicium facultatis theologiæ Parisiensis de novis dogmatibus tam super arbitrii libertate, quam cæteris. IV, v *de Opificio, cap.* 13.

Julianus M. Ad Juliani martyris sepulcrum dæmones contremiscunt, et ex obsessis fugantur corporibus. VII, xiv. 11, 10.

Julianus Apostata. Juliano Apostatæ Daphniticum Apollinem consulenti responsum est ab isto prohiberi se a mortuis quidquam eloqui. VII, xiv. 11, 9. Oraculo proxima Babylæ martyris ossa efferri jussit, quibus sublatis, templum simul et idolum cœlesti igne conflagravit. *ibid.* Julianus cum Gallo fratre in clerum ascitus, pietatem in exornandis martyrum basilicis simulat, sed divino prodigio arguitur. *ibid.* 12, 8. Imperio potitus Christum ejurat, martyrum memorias evertit, aut in idolorum fana convertit. *ibid.* § 9. A Gentilibus ad Judæos defecisse christianos dicebat, cum quibus unum Deum agnoscerent rursusque ab istis ad Deorum multitudinem recessisse, consecratis martyribus suis. *ibid.* 14, 1

Jubente Juliano Apostata templum Hierosolymitanum per Judæos instaurari, crux in eorum vestibus apparens et in cœlo coruscans, ab incœpto illos deterruit. VII, xv. 9, 2.

Inter magica sacra timore correptus Julianus cruce se signat, fugatisque dæmonibus metu liberatur. VII, xv. 10, 3. Negat simulacra pro diis

ab gentilibus coli, sed in simulacris Deos expertes corporis aliquos, cæteros corporeos. *ibid.* 17, 4. Corporis expertes Deos simulacrorum auctores facit. *ibid.*

Julita M. Julita martyr flammis injecta purissimum Deo spiritum reddidit, illæso corpore, quod in templi vestibulo collocatum, dulcis et salutaris aquæ fontem excitavit. VII, XIV. 11, 3.

Julius. Julio Romano pontifici Apollinaris epistolam ad Dionysium Eutychiani inscripserunt. V, IV. 6, 9. Favisse istam Nestorianis Baronius ait, veteres Monophysitis. *ibid.* § 10, Alii Julii epistola ad Docium, cujus testimonio synodus Ephesina usa est, Timotheo Apollinaristæ ab Leontio tribuitur. *ibid.* § 12.

Jurisconsulti quomodo dicere soleant, *habere actionem.* VII, II *de Hierarchia.* 6, 5.

Jurisdictio ecclesiastica cujus auctoritate niti debeat. VIII, III *de Hierarchia.* 14, 6. Episcopalis qualis sit. *ibid.* 10, 1 *et seq.* Illius origo. *ibid.* § 4. Quosnam respiciat. *ibid.* § 8 et *cap.* 13 *per totum.* Nullam esse pænes episcopus et sacerdotes remittendorum peccatorum. *ibid.* 12, 8.

Jus in rem aliquam inter corporatas creaturas cui conveniat. IV, II *de Opificio.* 4, 5.

Justificatio fit quibusdam præparationibus. II, X. 27, 12. Justificatio et adoptio filiorum Dei fit per ipsam Spiritus sancti substantiam communicatam nobis. III, VIII, *cap. 4 et seq. et maxime cap.* 5 *per totum. Vide* § 10 *et seq.*

Justina virgo magicis artibus ab Cypriano petita, ad divinam opem per Mariæ patrocinium confugit. VII, XIV. 9, 12. Jejuniis quoque et vigiliis contra diaboli sese tuetur insidias. *ibid.*

Justina mater Valent. imperat. Justina miraculis deterrita a persequendo Ambrosio, ab impietate Ariana non recessit. VII, XIV. 11, 12.

Justinianus nondum imperator scripsit ad Hormisdam papam de fugienda novitate in professione fidei. V, V. 2, 5. Imperio potitus Theodosium Corrupticolarum auctorem sede Alexandrina pulsum, Constantinopoli, quo profugerat, expulit. V, I *de Incarnat.* 16, 12. Fertur ex composito catholicos tuendos suscepisse, Theodoram Augustam, Acephalos. *ibid.* § 13. Hæreticos a concilio Contantipolitano damnatos in exilium mittit, libris eorum igni traditis. *ibid.* Pestilenttssima quædam ex Originis scriptis capita Edicto damnat, subscribentibus Vigilio papa et cæteris patriarchis. *ibid.* 18, 7. Tria capitula itidem damnat, patriarchis subscribere coactis. *ibid.* § 8. Vigilium papam Constantinopolim accersit, ut eam damnationem ratam esse jubeat, recusantem indignissime vexat. *ibid. et seq.* Ejus constantia victus edictum revocat, juratque se trium capitulorum causam integram reservaturum synodali judicio, sed fidem fallit. *ibid.* § 10 *et seq.* Vigilium quintæ synodi subscribere renuentem, iterum multis afficit molestiis. *ibid.* § 14. In hæresim Incorrupticolarum labitur, et catholicos episcopos sibi resistentes multat exilio. *ibid.* 16, 14. Et diriora parans moritur. *ibid.*

Justinus. S. Justini locus de communione in primitiva ecclesia, male ab Arnaldo intellectus, vindicatur et explicatur. VIII, IV *de Pœnitentia, cap.* 9 *per totum.*

Justinus christianæ religionis tuendæ studiosissimus, Severum Acephalorum principem, Alexandrina sede, quam invaserat, deturbat. V, I *de Incarn.* 16, 11.

Justitia, Justum. Justitia vera est animi pulchritudo. I, VI. 8, 6. Quædam inter Deum et creaturas. II, X. 2, 4. Quid sit. *ibid.* 14, 1 et 16, 3.

Justitia est rectitudo ordinis ad alterum ad finem debitum et ad legem divinam. V, II *de Lege et Gratia.* 10, 1.

Est communis virtus. *ibid.* Est perfecta virtus, non simpliciter, sed ut est ad alterum. *ibid.* Justitia est adæquatIo cum lege et voluntate divina. *ibid.* § 2. Justum et honestum re idem sunt, ratione differunt. *ibid.* Idem etiam est cum decoro. *ibid.* Justitia generalis per omnia virtutum officia funditur, specialis in parte, velut temperantia, fortitudine, est. *ibid.* § 3. In omni virtutis officio justi et honesti forma est illud legitimum quod lege divina præcepitur. *ibid.* Amor justitiæ, quem Augustinus charitatem appellat, est quilibet piæ voluntatis affectus et inclinatio in illud justum et honestum quod divina lege præcipitur. *ibid.* § 4. Amori justitiæ non ea justitia quæ Deo inest, et Deus est, sed honestas et justitia proposita est, legeque præcipitur. *ibid.* § 5. A qua nec gehennæ timor excludi debet. *ibid.* Omnis pia voluntatis motio ad Christianam justitiam ex fide Christi est, et implicitum ejus amorem continet. *ibid.* § 6. In amore justitiæ Dei quoque amor implicite continetur, non formaliter. *ibid.* § 7.

Ad amorem justitiæ tres conditiones requiruntur: 1° ut sit ex fide et gratia Christi; 2° ut justum legi divinæ consentaneum prosequatur; 3° ut peccandi voluntatem excludat. *ibid.* Nostra justitia, justitiæ Dei opposita, caret istis conditionibus. *ibid.* § 8. Amor honestus, nihil temporalis commodi justitiæ anteponens, sine Christi gratia esse non potest. *ibid.* § 9. Justi honestique amor, non rudis et inchoatus, sive perfectus, amor est justitiæ, et charitas nominatur; ut plurimum tamen solus perfectus operum efficax eo nomine censetur ab Augustino. *ibid.* § 10.

Justitia legis quid sit. IV. *de Pelagianismo.* 3, 14. qualis sit. *ibid.* § 15.

Justitia vindicativa in quo consistat. II, X. 2, 4.

Juvenalis Hierosolymitanus patriarcha cum Dioscoro præfuit latrocinali concilio Ephesino. V, I. *de Incarnatione.* 13, 6. Cujus causa concilio Calchedonensi permissa, in consessum est admissus. *ibid.* § 12. Sede sua pulsus a Theodoro pseudomonacho Eutychiano, Marciani autoritate restituitur. *ibid.* 16, 2.

K

Καλὸν quid sit. I, vi. 8, 1.

Καταλαμβάνειν et Κατάληψις quid sit. I, viii. 3. 1. Usurpata primum hæc a Zenone stoico. *ibid.* § 6.

Κύριος quid proprie sonet. I, iii. 2, 7.

L

Labarum. Admonitus a Christo Constantinus imperator, vexillum instar crucis fieri jussit, labarumque nominavit. VII, xv. 9, 1. Vexillifer labari præsidio tutus et illæsus manet, quamvis certatim hostium telis peteretur: hoc salutari onere in alterum rejecto, continuo confossus interiit. *ibid.* § 2.

Labor aliquis an primis parentibus injunctus fuerit in paradiso. IV, ii. *de Opificio.* 6, 1.

Lacedæmonii. Jussi Lacedæmoniorum legati Persarum regem prono in terram vultu adorare, responderunt moris sibi non esse hominem adorare. VII, xv. 2, 4.

Lactantius. Lactantii prava opinio de Trinitate, II, i. 5, 6. Et de Spiritu sancto. *ibid.* 14, 2.

Lactantii loca de militia contra Palmasium explicata. VII. *Dissertat.* ii. 2, 8. *et seq.*

Laici quomodo fiebant presbyteri, et episcopi secundum Palmasium. VIII, iii. *de Hierarchia.* 6, 1. Num contineantur in Hierarchia. *ibid.* 2, 6. Quo jure concedatur eis baptizare. *ibid.* 3, 9. Eos in primitiva ecclesia episcopos ordinari vetitum fuisse. *ibid.* 6. 6. *et seq.* Eos ordinandi jus nunquam habuisse. *ibid.* § 9. Eos sacerdotio præditos quis asserat. *ibid.* § 2, 1. *et seq.* Quibus argumentis. *ibid.* *cap.* 3 *per totum.* Laicos nunquam consecrasse. VII. Diatriba *de potestate consecrandi cap.* 3. Laicorum oblatio quæ. *ibid.* cap. 1.

Laodicenus canon xxv explicatus. vii. *Diatriba de potest. consecr. cap.* 3.

Lapides animatos esse quinam assererent. IV, I. *de Opificio.* 12, 14.

Lateranensis Synodus sub Innocentio, in qua Græci reconciliati. III, vii. 1, 5.

Latini. Latinos Patres quarta et quinta synodus ut et sexta magnæ auctoritatis esse judicant. III, vii. 8, 1.

Latria, Λατρεία. Latriæ cultus soli Deo tribuitur. II, ii. 12, 5. Latria in Sacris Litteris pro Dei servitute sumitur, eamque vocem divino cultui propriam fecit perpetuus Ecclesiæ usus, cæteris vocibus, quibus Dei veneratio exprimitur, cum hominibus communicatis. VII, xv. 1, 5. Dicitur θεοσέβεια. *ibid.* Parum distat a δουλεία, si vim nominis spectes, verum usus evicit ut pro soli Deo debito cultu usurpetur. *ibid.* 2, 6 et 5, 8. Pro cultu soli Deo debito sumitur in Scripturis. *ibid.* 2, 6. Et in Synodis. *ibid.* § 7.

Eam vocem Latini juris Patres facere maluerunt, quam servitutis nomine interpretari, ne coincideret cum dulia. VII, xv. 2, 7. Non est contra communem usum revocanda ad eam notionem quam a prima origine habuit *ibid.* § 8. Latria non raro a Græcis Patribus sumitur pro sacrificio. *ibid.* § 9. Opponitur honorariæ adorationi quæ creaturis exhibetur. *ibid.* 15, 5. Latriam σχετικὴν seu relativam Patres nullam agnoscunt. *ibid.* § 7. Latria corporis animique functione perficitur, externa adoratione et interna devotione. *ibid.* § 17. Latriæ cultus exhibetur Deo tanquam supremo omnium rerum Domino. *ibid.* Latria ex interiore cultu, velut forma, et externo, velut corpore, pro indiviso constat. *ibid.* § 2. Dicitur adoratio in Spiritu et veritate. *ibid.* Neque angelis, neque martyribus exhibetur. VI, xii. 14, 6. *et seq.*

Latronis Sancti anima quo post mortem abiit. I, vii. 14, 6. *et seq.*

Lauræ sunt parœciæ Alexandrinæ. II, i. 7, 2.

Laus bonæ actionis unde oriatur. IV, v. *de Opificio.* 3, 9 et 4, 3 *et seq.* Omnis illa quæ virtuti creaturæ et justitiæ tribuitur unde procedat. *ibid.* § 12. Laudis origo in actibus liberis in quo sit. *ibid.* 2. 8.

Leo tertius papa improbat additionem vocis *Filioque* in Symbolo. III, vii. 1, 3.

S. Leo Magnus. Columna fidei vocatur in quarta synodo. III, vii. 8, 5.

Sancti Leonis sententia de pœnitentia. VIII, vi. *de Pœnitent.* 13, 6. *et seq.*

Damnationem Eutychis ratam habuit Leo, et catholicum dogma de Incarnatione dominica erudite declaravit. V. I. *de Incarnat.* 13,3. Latrocinatem synodum Ephesinam rescindit. *ibid.* § 8. Excommunicatur a Dioscoro. *ibid.* Legatos ad Theodosium mittit, qui a Marciano honorifice suscepti, auctores fuerunt cogendæ synodi Calchedonensis. *ibid.* § 9. In qua de fidei formula dissidentibus Patribus, Leonis ad Flavianum epistola, ab omnibus probata catholicorum deinceps tessera fuit. V, II. *de Incarnat.* 2, 2. *et ibid.* III. 5, 10.

Leo Imp. Marciano suffectus Leo circulares ad omnes orbis Romani episcopos litteras mittit, deque eorum sententia, Calchedonensem tuetur synodum, et Timotheum Œlurum ex Alexandrina sede, quam per seditiosos, occiso Proterio, invaserat, in exilium pellit. V, I. *de Incarn.*. 16, 2. *et seq.*

Leo Isauricus. Leo cognomento Conon, Isauricus a patria dictus est. VII, XV. 11, 3. Obscuro genere natus, vile opificium exercuit, a Judæis magis in spem regni vocatus est, fide prius data se sacras eversurum imagines. *ibid.* Anno imperii sui decimo disjecit imagines, edictumque de illis abolendis proposuit cui frustra Germanus patriarcha intercessit. *ibid.* A Gregorio secundo anathemate perculsus, quod erat Italiæ reliquum amisit. *ibid.* Moritur anno imperii XXV ineunte. *ibid.*

Leonas comes Arianus. II, I. 9, 9.

Leporius monachus e Pelagii schola, eadem de Christo docuit, quæ paulo post ipsum Nestorius, V, I. *de Incarnat.* 12, 5. Merum hominem fuisse Christum credidit, solisque liberi arbitrii viribus, nulla Dei adjutum gratia, quæcumque est consecutus meruisse. *ibid.* 12, 14, et VI, VIII, 11, 17. A Cassiano correctus, libellum emendationis scripsit, cui Augustinus, aliique ex Africa episcopi subscripserunt. V, I. *de Incarnat.* 12, 4.

Lex vetus data ut territi homines ad gratiam confugerent. II, x. 19, 5. Cum legem dat Deus, auxilium ad eam servandam opportunem tribuit. *ibid. et seq.* Idque adeo probatur ex adversariorum sententia. *ibid.* § 9. Lex quomodo gratiæ sit opposita. *ibid.* Quinam legem sine adjutorio gratiæ dari perperam sentiant. *ibid.*

Legis primarius finis non est ut homo peccet, II, x. 21, 4. Lex quomodo peccati causa sit et concupiscentiam augeat. *ibid.* § 7. *et seq.* Servilem per se animum ingenerat. *ibid.* § 8. Peccatum non tollit, sed potius armat. *ibid.* § 12, *et* seq. Cum lex a gratia separatim consideratur. *ibid.* § 13.

Lex ab Apostolo usurpatur maxime qua pœnam respicit. II, x. 22, 8 *et seq.* Itaque timor servilis proprius est legis. *ibid.* § 9 et 26, 2. Lex fidei 21, 11. Lex peccati quid sit. *ibid.* 22, 8. Leges ex malis moribus oriuntur. *ibid.* 25, 3. Legi adjungi gratiam sufficientem. *ibid.* 21, 2. Non tamen ab lege suppeditari, sed ex Dei misericordia. *ibid.*

Legis comparatio cum gratia, et quomodo illi adjuncta sit. *ibid.* 21, 4. Esse sub lege qui proprie dicantur. *ibid.* 22, 10.

Legem Mosaicam quidam ideo datam arbitrantur ut majoris vitandi peccati gratia, minus suaderet. II, x. 23, 1 *et seq.* Ex quo sequitur malum jussisse ex professo. *ibid.* § 4. Ideo in Manichæorum [illegible]. *ibid.* § 5. Regnum corporum promissum tunc non erat. *ibid.* § 11. Poterant tamen gratiæ adjutorio perfici. *ibid.* Lex pædagogi instar fuit. *ibid.* Quo sensu carnalis dici possit et Judæi carnales. *ibid.* § 12. In ea non defuerunt unquam qui spiritualiter interpretarentur. *ibid.*

Legem Mosaicam per se bonam fuisse et bonum præcepisse probatur, quia Deus ex Animi sui clementia illam edidit. II, x. 24, 2 *et seq.* Quo sensu dictum sit sacramenta et præcepta legis veteris bona non fuisse. *ibid.* § 6. Bona fuisse probatur. *ibid.* § 8. Et ad concupiscentiam frænandam spectabant. *ibid.* § 9. Lex vetus eadem præcipiebat quæ nova. *ibid.* § 10 *et seq.* Quomodo eam Christus perfecerit. *ibid.* § 11 *et seq.*

Legis Mosaicæ finis et scopus. II, x. 25, 1 *et seq.* Data est in auxilium populo illi. *ibid.* § 2. Data est propter transgressiones, nempe ut eas prohiberet. *ibid.* § 3. Non tamen ut ex se subministraret auxilium. *ibid.* § 4. Sed ex gratia Christi quæ paulatim suppeditata est. *ibid.* Vicit tamen in plerisque cupiditas, unde præter legislatoris mentem abundavit peccatum. *ibid.* § 5. Atque hic secundarius legis fructus fuit, ut agnito peccato, ad implorandam Dei opem se conferrent. *ibid.* Ideo dici interdum legem datam esse ut abundaret peccatum. *ibid.* § 6. Non tamen eo fine data est a Deo. *ibid.* § 8. Quo ordine lex ad gratiæ implorationem provexerit. *ibid.* § 10. Et quomodo gratia illi subjuncta sit. *ibid.* § 12.

Lex Mosaica quomodo pædagogi partes implevit. II, x. 26, 1 *et seq.* Eas autem præstitit præmiis ac pœnis propositis, et utrisque temporalibus. *ibid.* § 2. Lex data est Judæis ut ne temporalia bona a dæmonibus sperarent. *ibid.* § 3. Quidam perperam et amorem Dei ac legis observantiam propter bona terrena vitiosa esse censent, et ex professo legem ad ea incitasse. *ibid.* § 6 *et seq.* Quod deinceps refellitur. *ibid.* § 7 *et seq.* Quia Deus peccati auctor et hortator esset. *ibid.* § 8. Quomodo vitiosum sit propter temporalia Deo servire. *ibid.* § 9. Deinde refellitur, quia pædagogi officio non fungeretur. *ibid.* § 10. Ubi exponitur qua ratione pædagogi et tutoris partes præstiterit. *ibid.* Tum quod lex eo fine data est, ut amorem illum et timorem foveret. *ibid.* § 14.

Lex ergo bona et bonorum præceptrix, ex accidenti tamen mali causa fuit. II, x. 27, 1 *et seq.* Multi in ea lege vitioso affectu eam observabant. *ibid.* § 5 *et seq.* Quid in danda lege propositum habuit Deus. *ibid.* § 10.

Quomodo lex ad curandum peccatum data sit, nec tamen sola, aut per se id efficere potuerit. II, x. 27, 11 *et seq.* Quis habitus et affectus animi fuerit legitime utentium lege. *ibid.* § 13 *et seq.* Male utentium exemplum in scribis et Pharisæis. *ibid.* § 14.

Lex vetus gratia non caruit. II, x. 21, 14. Multi in ea sub lege non fuerunt. *ibid.* § 15. Et quamvis pauci gratia bene usi sunt, omnibus tamen sufficiens est oblata. *ibid.* § 17. *Vide cap.* 27, 10. Gratiam defuisse in lege Mosaica quidam arbitrantur. *ibid.* 22, 3 *et seq.* Legis istius nomine quid significetur. § 5. Variæ ejus acceptiones. *ibid.* § 6. Aliud in illa sunt mandata, aliud cæremoniæ. *ibid.* Item distinguendum in ea mandatum a pœna vel sanctione. *ibid.* § 7. Pro decalogo potissimum usurpatur ac pro ea parte qua concupiscentiam prohibet. *ibid.* Qua ratione peccatum auxerit. *ibid.*

Mali principem Deum auctorem legis Mosaicæ tanquam nefariæ, faciebant veteres hæretici. V,

i *de Lege et Gratia*, 1, 1 *et seq.* Eamdem ut malam infamant recentes Anomi. *ibid.* § 3. Eamvitiosæ cupiditati fomentum et præmium ex professo tribuisse aiunt. *ibid.* 2, 5. Legis veteris statum, non justitiæ et salutis, sed peccati ac mortis fuisse volunt. 1, 3. Non permississe solum, sed etiam præcepisse malum. *ibid.* § 4.

Triplex hæresis criminatorum legis. *ibid.* § 5.

Veteres alumnos legis, non sua culpa, sed ex vi status illius legis, omni gratiæ Christi auxilio ad peccata vitanda, et salutem consequendam caruisse Anomi docent. V. i *de Lege et Gratia* 4, 1 *et seq.* Etiam legem servantes, aut aliqua ejus præcepta. *ibid.* § 4. Quinetiam in optimis legis cultoribus spem et charitatem in Deum carnalem et vitiosam existimant fuisse, idque ex ejus natura legis et statu. *ibid.* § 5 et 6. Imo legem ipsam volunt impedimento fuisse gratiæ, eamque funditus sustulisse. *ibid.* § 6. Legem veterem ex propria ratione bonam, ex accidente et vitio male utentium noxiam fuisse docet Apostolus in epist. ad Romanos. *ibid.* 3, 3. Cui graviter adversantur Anomi totique nomini Christiano. *ibid.* § 4. Imperata lege veteri mala quamplurima a Christo abrogata fuisse veterum hæreticorum calumnia est, a Patribus, præsertim Augustino confutata. *ibid.* § 5.

Epiphanii contra Manichæos præscriptio, veteris auctorem legis concupiscere prohibentem, non esse incentorem cupiditatis, novi dogmatis jugulum petit. V, i *de Lege et Gratia* 3, 6. Legem per se bonam, ex accidenti perniciosam, Anomorum princeps agnoscit; vult tamen ex professo nefariæ cupiditati fomentum præbuisse, ac præmium promisisse. *ibid.* 4, 1 *et seq.* Quomodo lex intravit ut abundaret delictum, ita Christus in multorum ruinam positus est, et evangelium aliis est odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. § 3. Christus legis et evangelii unus est auctor. *ibid.* § 4. Irrogata legi calumnia quod ex professo vitiosam foverit cupiditatem, quia ejus occasione Judæi carnaliter in omnem exarserunt cupiditatem, potest Christo, evangelio, et rebus creatis omnibus imputari. *ibid.* Lex mala non est, etiam cum nocet inanibus gratiæ, sicut neque scientia, quia inflat inanes, aut sol quia ægros oculos lædit. V, i. *de Lege et Gratia.* 4, 5.

Judæos veteris legis mandatis obsequentes eo affectu quem legis auctor præscribebat, peccasse Anomi volunt. V, i. *de Lege et Gratia.* 5, 1. Ad comprimendam superbian Judæorum, suis meritis ex operibus legis redditam gloriantium evangelii gratiam epistolam ad Romanos scribit Apostolus, in qua legem componit cum gratia, et expendit quid cuique, sine alterius communione conveniat. *ibid.* 6, 1. *et seq.* Legis officium est perse quid agendum cavendumve sit pœnæ comminatione sancire, vires ad implendam legem, non legis justitia, sed Christi fides et gratia sufficit. *ibid.* § 3. Legem per se considerans Apostolus non excludit auxilia gratiæ, uti neque concursum primæ causæ, qui secundæ per se naturam seorsim a prima considerat. *ibid.* § 4. In omni lege est mandatum et pœna, sive sanctio; cui qui sunt obnoxii dicuntur *esse sub lege.* Sicque legem mortis, ministrationem mortis ac damnationis, iram operari Apostolus ait. *ibid.* § 3.

Triplex legis finis Deo propositus: primus: Per se ac directe, justos homines facere ac a peccato deterrere; secundus: Per accidens, major ex prohibitione in peccata vetita pronitas, tertius: Ut suæ infirmitatis conscii, et pœnarum metu concussi, liberatoris gratiam expeterent. V, i. *de Lege et Gratia.* 6, 6. *et seq.* Primun finem legis, ut salvaret, contra Manichæos asserit Augustinus, reliquos duos contra præsumentes de suis viribus Pelagianos ostendit. *ibid.* Ad auxilia gratiæ pertinent veteris effecta legis ex Augustino ab Anomis recensita. *ibid.* 7, 1.

Legis nomine non solum mandata, sed et status populi legis fœdere institutoque sociati solet intelligi, velut legis veteris ac novæ vocabulis, synagoga et ecclesia Christiana. V, i. *de Lege et Gratia.* 7, 4. Eadem, aut fere eadem esse omnia utriusque legis præcepta, ait Augustinus. *ibid.* § 7. Finis proximus utriusque legis longe diversus, veteris, temporalis æterna præfigurans, novæ, spiritualis, a promissione incipiens regni cœlorum. *ibid.* § 8, et 8, 4. *et seq.* Nulla lex, ne christiana quidem qua lex est et præceptis constat, gratiam aut bene agendi vires sufficit. *ibid.* 8, 1.

Nova lex gratiam confert non qua lex est, sed qua status novi testamenti suum auctorem Christum complectitur. V, i. *de Lege et Gratia.* 8, 2. Nova lex dicitur ipse Spiritus sanctus. *ibid.* § 3. Scribitur digito Dei in cordibus diligentibus habitantem in se legis justitiam, in quo differt a veteri terrente forinsecus. *ibid.* Lex non est æstimanda eorum amentia qui aberrant a lege, sed bonorum intelligentia obsequentium legi, ejusque mentem et scopum assequentium. *ibid.* 10, 3. Legi veteri sufficientem gratiam negant Anomi, impedientem tribuunt. *ibid.* 13, 1. In eo vim fructumque legis antiquæ ponunt, ut ejus observatores, Deo potius auctore quam diabolo, peccarent. *ibid.* 1, 6. In exponendo legis instituto longius aberrat a mente Augustini Apologista. *ibid.* 14, 2. Legis defensores nescisse ait quid sit *esse sub lege. ibid.* § 5.

Esse sub lege duobus modis intelligitur. V, i. *de Lege et Gratia.* 14, 6. Nec in deteriorem semper partem sumitur. *ibid.* § 7. Lex velut pædagogus infirmis fuit. *ibid. Esse in lege* idem est ac *esse sub lege*, seu lege teneri. *ibid.* § 8. *Esse sub Lege* in malam interdum partem sumitur, estque reum esse violatæ legis et pœnæ lege sancitæ. *ibid.* § 9. Etiam Christianos *sub lege esse* utroque illo modo Augustinus affirmat. *ibid.* § 9. *et seq.* Religiosi legis observatores Patres antiqui sub lege fuerunt, pertinueruntque ad synagogam, ut erat synagoga, prævaricatoresque legis non pertinuerunt. *ibid.* § 11.

Legi veteri, ex ratione sui status, adjuncta fuit medicinalis Christi gratia, non robustior effectrix operum, sed initialis, qua territi, humiliati, confessi, sanari vellent, et ad medicum confugerent. V, ii *de Lege et Gratia* 4, 2. Divina lex est antiquissima, cui virtutum omnium officia persolvuntur. *ibid.* § 2.

Regis est justi et sapientis leges condere. VI, xii. 15, 8. Vir politicus est animata lex. *ibid.* In ferendis legibus spectari debet quid ordinarie accidat. VII, xiv. 5, 6. Hominum saluti Deus ab initio consuluit lege naturali, tum scripta, demum evangelica. VI, xiii. 7, 10. Homines virtutis capaces et vitii, officii admonet. VI, ix. 2. 8. Stulta et injusta esset si imposibilia præciperet. *ibid.* 3, 5, et 4, 4.

Lex per Moysem data est ut esset hominibus præsidio ad coercendas cupiditates. V, i *de Incarnat.* 12, 1 *et seq.* Quam novi Manichæi dicunt vitiosam ex professo fovisse cupiditatem. *ibid.*

§ 2. Pactum fuit et fœdus cum Deo initum. VI, XII. 1. 10. Mediatorem cujus interventu data est lex ipsum fuisse Christum nonnulli existimant. *ibid.* § 11 *et seq.* Fides et justitia non est ex lege. *ibid.* § 10. Neque cœlestis hæreditas. *ibid.* § 9. Quam qui in lege sancte vixerunt, adire non potuerunt, donec ad illos Christus accederet. VI, XIII. 17, 10.

Lex a Moyse data non est ut esset perpetua, sed ut præstantiori viam muniret. VII, XVI. 9, 1. Multa præcipiebat quæ novæ legis hæredes non obligant. *ibid.* Novam legem Rabbini negant esse abrogationem veteris. *ibid.* § 2. Quos Michæas refellit. *ibid.*

Gentium conversionem impletam esse Judæi negant, quia Christiani legem veterem non admittunt. VII, XVI. 10, 2. Legem veterem Christiani recipiunt in iis quæ naturalis sunt juris et perpetui, cæremonias et alia, quibus sola pridem Judæorum tenebatur respublica, nec ipsi Judæi observant, nec iis obstringuntur Christiani. *ibid. et seq.* Cessare tamen lex et prophetæ non potuerunt, nisi veniret is quem venturum nuntiabant. *ibid.* § 5.

Christiana lex suapte vi et natura pacem conciliat. VI, XII. 7, 3 *et seq.* neque tamen reipublicæ rationibus adversatur. *ibid.*

Lex cur data Judæis secundum Arnaldum. VIII, VI *de Pœnitentia* 13, 6 *et seq.* Lex quomodo definiatur a Demosthene. VIII, III *de Hierarchia* 9, 6. Cur nulla Romæ nisi jubente populo recipi poterat. *ibid.* 15, 3. Leges sine potestate ferri nequeunt. *ibid.* 9, 6. Quales ab apostolis conditæ. *ibid.* Leges scribere quid sit. *ibid.* 8, 13.

Leges divinæ et ecclesiasticæ quomodo differant. VIII. I *de Pœnitentia* 1, 2. Lex norma actionum. *ibid.* II. 6. 18. Abrogata non amplius obligat. *ibid.* Obligatio est ex ejus essentia. *ibid.* VII. 5, 7, et 12, 4. Tacite abrogata neglectu. *ibid.* II. 4, 2. Consuetudine contraria. *ibid.* § 1. Legis finis non obligat. *ibid.* VIII. 8, 1. Non est limitibus constrictus. *ibid.* § 2. Lex humana non obligat tantum ad actiones externas. *ibid.* 9, 1. Legis observandæ rationes quæ, et quomodo ad legem pertineant. *ibid.* § 6.

Lege tacente consuetudo sequenda. VII, *Diatriba de potest cons. cap.* 5.

Legislator quænam præcipere soleat. VIII, III *de Hierarch.* 8, 13.

Liber est qui sui juris est, nec aliena tenetur potestate. VI, VII. 7, 1. Filii tamen liberi sunt. quamvis sub patria potestate, quia non est aliena. *ibid.* Liber est qui ex libera nascitur, quamvis ex serva sit genitus. *ibid.* 9, 2.

Liberius papa deque ejus lapsu. II, I. 9, 4 *et seq.* Tempus ejus. *ibid.* 14, 18. Historia et realitas ejus lapsus valide impugnantur in dissertatione speciali ad calcem tomi tertii.

Libertas arbitrii quomodo cum præscientia futurorum divina congruat. I, IV. 7 *per totum caput.* Libertatis illius natura disputatur. I, V. 1, 2. Explicatur ex gentilium opinione. *ibid.* Tum ex Christianis Patribus, *cap.* 2 *per totum et cap.* 3. Necessitas huic opposita. *ibid.* 2, 3, et 3, 5, et 4, 9.

Libertas contrarietatis et contradictionis. I, V. 1, 9. Libertas rationali creaturæ insita est. *ibid.* 3, 4.

Libertas Dei quomodo minui dicatur, aut nihil ex ea detrahi. IV, IV *de Opificio* 11, 7. Libertas humanæ voluntatis quotuplex sit. *ibid.* 9, 5. Libertas arbitrii cur permissa sit hominibus a Deo. *ibid.* 2, 3. Quomodo definiatur a Juliano Pelagiano. *ibid.* 3. 4.

Libertas voluntatis bifariam dividitur. IV, V *de Opificio* 11, 3. Illius natura et vera indifferentia. *ibid.* § 5. Insita ubinam sit. *ibid.* § 7. Quale munus erat. *ibid.* IV. 8. 9. Quid sit secundum Julium Pelagianum. IV, *de Pelagianismo* 3, 12. Quotuplex sit secundum Bernardum. IV, V *de Opificio* 6, 12 et 7, 9. In quo potissimum momento exerceri dicatur. *ibid.* 12, 12. Illius vera notio. § 13.

Libertas agendi vel non agendi in homine esse probatur. IV, III *de Opificio* 2, 9 *et seq.* Quæ in nostra dicitur esse potestate quosnam habeat gradus. *ibid.* 3, 2.

Libertas a necessitate in quo consistat. IV, V *de Opificio* 7, 12.

Libertatis divinæ conditio ut melius intelligatur quid animadvertendum. IV, IV *de Opificio.* 12, 3. Illius nomen quotuplici modo usurpari possit. *ibid.* § 4. Variæ functiones. *ibid.* III. 5, 4. Ejus natura in quo consistit. *ibid.* V. 12, 5. Illius hostes quid ei tribuant. *ibid.* IV. 6, 2. Ejus inimica quæ sit et a quo graphice describatur. *ibid.* 8, 3.

Libertus Fromondus magnificus ab novæ factionis principe dicitur. VI, XIII. 12. 2. Hincmarum ut et cæteros, quibus errores ejus non sapiunt, Semipelagianis accenset. *ibid.* § 2, et 3. Magnum suæ causæ firmamentum ponit in epistola Prudentii Tricassini. *ibid.* § 4. Sed cassum et futile. *ibid.* et § 9. Tridentinis Patribus Christum pro omnibus mortuum pronuntiatibus convitium facit. *ibid.*

Liberum arbitrium. Liberum arbitrium quid sit secundum Augustinum. IV, IV *de Opificio* 11, 4. Ejus propria ratio e Scripturis illustratur. I, V. 3, 11, Non potest cohærere cum necessitate absolutu. II, X. 13, 5. Cum gratia operatur. *ibid.* 16, 1 *et seq.* et 17, 11. Cur Augustinus libertatem pro statu opposito servituti accipit, *ibid.* 17, 12, et 18, 10. Liberum arbitrium quo sensu dicatur amissum. I, V. 3, 10. Esse liberum justitiæ quid sit. IV, V *de Opificio* 7, 5.

Liberum arbitrium quid sit ex Augustino et ex jurisconsultis accurate traditur. IV, IV *de Opificio* 8, 12, et 8, 17. Liberum arbitrium esse medium voluntatis statum. IV, III *de Opificio* 2, 1. Quomodo definiatur in Scripturis divinis. *ibid.* § 2. Illius potestas probatur. *ibid.* 6 *et seq.* In homine probatur esse. *ibid.* § 8. Illius contrarium. *ibid.* 3, 3. Partim idem esse ac libertatem, partim ab ea distingui. 4, 2. Illius proprium quodnam sit. *ibid.* § 2. Illius propria actio quæ sit. *ibid.* 5, 1. Circa quæ versetur. *ibid.* § 4. Quale erat in primo parente. IV, IV *de Opificio* 1, 5. Quid ei acciderit eodem primo parente peccante. *ibid. cap.* 2 *per totum.*

Liberum arbitrium in hominibus esse probatur. IV, IV *de Opificio* 2, 2. A quibus dicatur post primi parentis peccatum fuisse extinctum. *ibid.* § 3. Quo sensu fuerit ab Augustino usurpatum. *ibid.* § 4 *et seq.* Et quo a Pelagio. *ibid.* § 3 *et seq.* Quomodo definiatur ab hæreticis Pelagianis. *ibid.* § 6 *et seq.* Ejus proprietas qualis sit. *ibid.* § 7. Illud eadem notione Augustinum intellexisse quam communis fert sententia, et Pelagii demonstratur. *ibid.* 3, 1 *et seq.* Ejus natura num fuerit diversa post Adami lapsum ac erat ante. *ibid.* § 4. A quo adjuvetur. *ibid.* § 7. An a gratia Dei tollatur. *ibid.* § 8. Quomodo agat cum Deo et ejus gratia, secundum Calvinum et Bezam. § 9. Illius cooperatio. *ibid.* Illius proprietas insigni similitudine ex oculo et lumine petita commendatur. *ibid.* § 10.

Eamdem liberi arbitrii post Adami peccatum manere naturam probatur et naturalem facultatem. IV, IV *de Opificio, cap.* 4 *per totum.* Quid mali recipiat ab originali peccato. *ibid.* § 2. Quomodo erat in primo parente. *ibid.* § 4. Illius notio et natura quænam sit. *ibid.* § 5. Illius nativa proprietas quænam sit. *ibid.* § 11. Illius indifferens potestas ad utrumvis post Adami lapsum probatur. *ibid. cap.* 5 *per totum.* Cur admittebatur a Pelagianis. *ibid.* 5 4. Ejus indifferens potestas in quo loco S. Augustini maxime luceat. *ibid.* 6, 6. Unde ita dictum sit. *ibid.* § 9. Sancti Augustini dicta quæ illi videntur contraria. *ibid. cap.* 7 *per totum.* An periit post peccatum Adami. *ibid.* § 5. Cur semper aliter usurpetur ab Augustino. *ibid.* 8, 1 *et seq.* Quo sensu usurpabatur a Pelagianis. *ibid.* § 7. Eo sublato quid tolli necesse sit. *ibid.* § 10. Quibus Augustini locis utantur hæretici ut illud extinguant. *ibid. cap.* 9 *per totum.*

Illius nativa et propria ratio in quo ponatur. IV, IV *de Opificio* 10, 7. Gratia destitutum quid possit. *ibid.* 11, 14. Quandonam illius potestas minuatur et non penitus amputetur. *ibid.* 12, 4. Quid sit proprie. *ibid.* § 6. Quomodo remaneat in nobis secundum Calvinum. *ibid.* 13, 4. Quomodo negat. *ibid.* § 14. Quid sit secundum Prosperum. *ibid. cap.* 14 *et seq.* Quid sit secundum magistrum sententiarum. *ibid.* § 6. Quomodo recte definiatur. *ibid.* Quare dicatur liberum. *ibid.* § 7. Qna re egeat ut ad bonum possit se applicare. *ibid.* § 8.

Quomodo liberum arbitrium cum prædestinatione concordet. IV, V *de Opificio* 2, 1. Quot sint in eo necessaria. *ibid.* 6, 1. Quatenus sit in Angelis. *ibid.* 7, 5. Ejus essentia num ponatur in eo ut possit æqualiter impelli in bonum aut in malum. *ibid.* § 10. Quid sit secundum Hugonem a sancto Victore. *ibid.* 8, 5 *et seq.* Ad præsentia non pertinet. *ibid.* § 9. An sit in dæmonibus et damnatis. *ibid.* 8, 10. Cui rei præsideat. *ibid.* 9, 3. Quid sit secundum Richardum a S. Victore. *ibid.* 9, 6. Quale sit in Deo ac beatis, et quale in viatoribus. *ibid.* § 7. An possit constare sine potestate ad utrumvis oppositorum. *ibid.* 11, 5. Vera illius definitio. *ibid.* 12, 8, et *ibid.* § 11. An bene fuerit definitum a Pelagianis IV *de Pelagianismo* 2, 9. Cujus nitatur auxilio et indigeat esse. *ibid.* § 12. Quid de illius senserint integritate Pelagiani. 3, 13. Quid possit sine adjutorio gratiæ. *ibid.* 10, 17. In quali voluntatis appetitione consistat. IV, III *de Opificio* 12, 3. Quid sit secundum hæreticos. *ibid. cap.* 1 *per totum.* Quid vere sit. *ibid.* § 4 *et seq.* Num a fatali necessitate destruatur. *ibid.* 7, 8 *et seq.* Quibus adversetur. *ibid.* 6, 1 *et seq.* Quomodo possit cohærere cum violento et coacto. *ibid. cap.* 7 *per totum.* Ejus natura quæ. *ibid.* 1, 1 *et seq.* Ejus nomina quæ et quot sint. *ibid. cap.* 13 *per totum.*

Valet liberum arbitrium ad opera bona, si divinitus adjuvetur. V, I. *de Lege et Gratia.* 7, 2. Præcepto dilectionis admonetur ut quærat Dei donum. *ibid.* § 3. Nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem, sed Deo intrisecus et extrinsecus admonente censentire, vel dissentire propriæ voluntatis actus est. *ibid.* 8, 8 Nemo nisi per Christum libero bene utitur abitrio. *ibid.* II. 3 ,4. Possibilitatem agnoscendi quid sit agendum, et bene agendi Pelagius libero tribuebat arbitrio. *ibid.* 4, 2 et 5, 3.

Voluntas hominis ut versatur circa bonum in genere, natura, sive naturalis appetitus dicitur, ut versatur circa bona media, appetitus rationalis, seu liberum arbitrium dicitur. VI, IX, 1, 5. Liberum arbitrium est mentis absoluto imperio præditæ libera et sui juris motio. *ibid.* Hoc distat ab appetitu bestiarnm, quod appetitionis impetum sustinet, consultoque deliberat et eligit. *ibid.* § 6.

In electione potissimum spectatur ejus natura. VI, IX. 2, 1. Expeditam ad utrumlibet, et antecedente potestate solutam potestatem et optionem requirit. *ibid.* 1, 1. In quo cum Aristotele optime Patribus convenit Græcis. *ibid.* 2, 4 *et seq. reliquo capite.* Atque Latinis. *ibid.* 3, 1 *et seq.* et 5, 5 *et seq.* Frustra reclamantibus novis ex Lutheri Calvinique schola theologis. *ibid.* 1, 7 et 2, 4 et 5, 2.

Voluntatis humanæ liberum ab necessitate arbitrium, suique juris Patres asserunt ex Scripturis. VI, IX. 2, 4 et 4, 2 *et seq.* Et multis rationibus demonstrant. *ibid.* 2, 5 *et seq.* et 3, 1 *et seq. toto capite.* Etiam post Adæ peccatum. *ibid.* 2. 7 *et seq.* 3, 6 *et seq.*

Ne divina quidem, angelica, beatorumque libertas cum antecedente necessitate consistit. VI, IX. 2, 3 et 3, 6 *et seq.* Nec tamen ad malum est indifferens, sed in bonorum mediorum electione versatur. *ibid.* et 7, 10. In electionis indifferentia, non propensionis, sita est liberi arbitrii essentia. *ibid.* et 5, 13 et 7, 10. Qua sublata, homo nihil distaret a belluis. *ibid.* 1, 6 et 2, § 7 et 15.

Liberum hominis viatoris arbitrium ab angelico differt, quod in isto boni appetitionem prosecutio consequitur, nulla interposita mora; in illo multi actus, moraque nonnulla intercedit. VI, IX. 7, 5. Appetitio boni est intentio finis, quam sequitur, inquisito mediorum, consultatio, deliberatio et consensus, tum electio et prosecutio. *ibid.* 1, 6. Consensum Græci γνώμην et γνωμικὸν θέλημα, Latini Sententiam et deliberatam voluntatem appellant, cujus notiones varias ad XXVIII Maximus enumerat. *ibid.* § 4.

Liberum arbitrium ἐξουσίαν Græci et αὐτεξουσίαν nominant; hoc est sui juris, et ab determinante ad unum necessitate liberam facultatem. VI, IX. 4, 3. Quæ in sacris litteris opponitur necessitati. *ibid.* § 6. Ἐξουσία pro libera facultate consequendæ dignitatis filiorum Dei ab Joanne sumitur. *ibid.* § 13 *et seq.* Cujus auctoritatem convellere Calvinus Bezaque non potuit. *ibid.* § 11 *et seq.* Vocatur ab iisdem κῦρος, quod sui juris arbitram ac dominam facultatem significat. *ibid.* § 16 *et seq.* Circa ea versatur quæ sunt in nostra potestate. *ibid.* § 1 *et seq.* Qualia sunt quæ lege præcipiuntur, suadentur, et omnino in deliberationem et electionem cadunt. *ibid.* § 2, 8, 9 *et seq.*

Libero arbitrio opponitur simplex necessitas, spontaneo, vis et coactio. VI, IX. 5, 7. Cum spontaneo stare fatalis necessitas potest, cum libero arbitrio non potest. *ibid.* § 4. Neque naturalis necessitas. *ibid.* § 10.

Libero arbitrio necessitatem non imponit gratia. VI, XII. 3, 7 *et seq.* et *ibid.* XIII. 5 § 9 et 12. Neque præscientia aut prædestinatio. *ibid.* 2, 10 *et seq.* et 11, 1 *et seq.* Neque divina prædictio. *ibid.* 2, 4. Sine voluntatis arbitrio ab antecedente voluntate libero nullum est justum præceptum, nullum meritum, nulla bonorum merces, nulla improborum pœna. VI, IX. 3, 3 *et seq.* Quare totius disciplinæ celestis ordinem evertunt, qui humanæ voluntati necessitatem imponunt. VI, IX. 3, 1.

Libri Hæretici aliquando a præsulibus deceptis approbati. VIII, I. *de Pœnitentia.* 2. 2.

Ligandi et solvendi potestas ad reatum etiam pertinet. VIII, I. *de Pœnitentia*. 8, 2.

Lignum vitæ in paradiso quodnam erat. IV, II. *de Opificio*. 5, 15.

Litis summa inter Augustinum et Pelagium in quo hærebat. IV, IV. *de Opificio*. 8, 1. *et seq.*

Locus. In loco spirituales res non esse putarunt aliqui. I, III. 9, 12. Locus quotuplex sit. III, I. *de Angelis*. 13, 3. Quis sit in quem confluxisse dicantur aquæ. IV, I. *de Opificio*. 13, 8. *et seq.* Locus in quo primi nostri parentes collocati sunt quomodo dictus. *ibid.* II. 5. 1. Qualis erat. *ibid.* § 4.

Loca Apostolorum Petri et Judæ de Angelis peccantibus exponuntur. IV, III. *de Angelis*. 4, 7. *et seq.*

Loca Patrum quæ libero arbitrio videntur contraria proponuntur et explicantur. IV, IV. *de Opificio, cap.* 7 *per totum*. Loca Augustini quibus utuntur Calvinistæ ut tollant liberum arbitrium. *ibib. lib.* IV *per totum*.

Locutio Dei est generatio. II, III. 10, 6. Est species expressa. III, VI. 2. 2. Est conspectio. *ibid.* § 3. An sit Verbum ipsum. *ibid.* § 7. Hæretici quomodo Patrem alloqui Filium dixerint. *ibid.* 4, 1. Varias locutiones Patris esse putarunt hæretici. *ibid.* § 2. Locutio personarum invicem qualis. III, IV. 4, 3, *et seq.* Speculi similitudine declarata, quomodo Patri soli conveniat. *ibid.* § 7.

Locutio qua Deus usus est cum omnia procreavit, an fuerit Patris ad Verbum. IV, I. *de Opificio*. 6, 4. Locutio Angelorum quid sit. III, I. *de Angelis*. 12, 11.

Locutiones apud Patres usitatæ quibus liberi arbitrii facultas et agendi modus exprimitur, exponuntur. IV, III. *de Opificio. cap.* 13 *per totum*.

Logica utilis theologo. I. *Prolegom. cap.* 3, *per totum*. Utrum Logica sit adjungenda theologiæ. *ibid.* Patrum sententiæ dialectica interdicentium. *ibid.* § 5 *et seq.* Quo sensu sint intelligendæ. *ibid.* 4, 12. Dialectica multum valet ad retundendos hæreticos. *ibid.* § 7. Ordinem et firmitatem theologiæ præbet. *ibid.* § 10. Sequi fidem debet non præire. *ibid.* § 13.

Logicæ voces et philosophicæ quid sint. III, IV. 7, 7.

Λόγος spectatus οὐσιωδῶς est ipsa Dei essentia. I, IV. 4, 5. Λόγος dici creditur a quibusdam quia est nuntius Patris. III, VI. 3, 8. Qualis Λόγος sit Filius. *ibid.* 4, 1. Melius Verbum dicitur quam ratio. *ibid.* § 9.

Λόγος a philosophis traditus. II, I. 1, 6. A Philone quomodo constituitur. *ibid.* 2, 1. De eo Mercurii Trismegisti sententia. *ibid.* § 3. Athenagoræ de eodem opinio. *ibid.* § 4. Et Tatiani. *ibid.* § 5. Et Theophili Antiocheni. *ibid.* § 6.

Λόγος variis nominibus a Latinis exprimitur; rationis, sermonis, doctrinæ. III, VI. 1, 2. Unde Græcorum Patrum ambiguæ de Filii Dei sententiæ. *ibid.* Vide Verbum. Quid a λέξει differat. *ibid.* § 6. Est duplex, alius prolatitius, alius internus. *ibid.* Interpres Patris λόγος dicitur. *ibid.* 3, 1. An Pater λόγος dicatur. *ibid.* § 4. An sit λόγου filius, qua λογικὸς est Pater. *ibid.* § 5. Duplex ab Arianis constituitur. *ibid.* Cur maxime proprium Filii sit nomen. *ibid.* § 8.

Λόγος ἐνδιάθετος. II, I. 3, 6 *et* 5, 2, et III. VI. 3, 3. Deque eo Sabellianorum calumniæ. *ibid.* Et Anomœorum. III, VI. 4, 2. Qualis sit. *ibid.* Λόγος non est transiens. *ibid.* 4, 1. Patri a quibusdam tribuitur. *ibid.* 9, 6. Λόγος id habet in Deo ut sit Filius. III. VII. 14, 3.

Loquendi formulæ de Trinitate explicantur, III, VIII. *cap.* 8 *per totum*, *et cap.* 9 *per totum*.

Lucas an existimavit episcopatum et presbyteratum idem et unum esse. VII. II. *de Hierarchia*. 2, 5.

Lucianistæ a Luciano. II, I. 5, 13.

Lucianus hæresis suspectus an martyr et sanctus fuerit. II, I. 5, 13. Fuit, etsi de eo secus viri magni sentiunt. *ibid.*

Lucidus presbyter prædestinatianam hæresim aliquando professus, Fausto Reiensi auctore illam ejurat. VI, XIII. 6, 12 et 7, 1. Ejus hæresis capita octo recenset in libello quem synodo Arelatensi offert, eademque synodali sententia esse damnata testatur, ipseque damnat. *ibid.* 7, 2. Errandi occasionem ex Augustini scriptis male intellectis arripuerat. *ibid.* § 4.

Lucifer ante suum peccatum qualis erat. IV, III. *de Angelis*. 3, 1 *et seq.* Quem locum occupabat inter angelos. *ibid.* § 5. An recte ita dicatur. *ibid.* § 6. An supremus omnium angelorum erat. *ibid. et seq.* Quomodo suos omnes in peccatum traxerit. *ibid.* § 10. An uno vel pluribus peccatis lapsus sit. *ibid.* § 14. *et seq.* Cujus virtute in inferos retrusus sit. *ibid.* 4, 10. Per quid caligo factus sit. III, *de Angelis*. 16, 5.

Lucifer Calaritanus ejusque schisma. II, IV. 4, 10. Nimio zelo periit. VII, II. *de Hierarchia*. 2, 5.

Luciferiani hæretici vitio vertebant ecclesiæ catholicæ quod e schismate redeuntes in pristinum gradum restitueret. VI, XII. 14, 4.

Lugdunense concilium in quo Græci Romanæ ecclesiæ reconciliati. III, VII. 1, 9.

Lugdunensis ecclesiæ nomine tres libri scripti sunt contra Carisiensis concilii decreta, eorumque defensores. VI, XIII. 8, 3. In Gothescalcum hæresis convictum flagellis animadversum esse non probant illumve diutius in carcere detineri. *ibid.* § 7. In interpretanda Apostoli sententia, Deus *vult omnes homines salvos fieri*, parum sibi constant. *ibid.* 10, 8, et 13, 5 et 14, 2 *et seq.*

Lugdunenses martyres sub M. Aurelio passi. VIII, IV. *de Hierarchia*. 5, 2 et *ibid.* V. 7, 3.

Lumen quoddam aspectabile, quale in Thabore conspexerunt apostoli, putarunt aliqui æternum esse quo Deus vertitur. I, I. 12, 2. Idque et increatum fuisse. *ibid.* § 6.

Lumen a quibus dictum sit corpus. IV, I. *de Opificio*. 7, 5.

Luna quo die fuerit creata. IV, I *de Opificio* 15, 1 *et seq.* Luna num sit animata. *ibid.* 12, 1 *et seq.*

Lutherani. Christi humanitatem ubique constituunt Lutherani, unde *Ubiquistæ* dicti sunt. VI, X. 7, 3. Quod a se nomen ut contumeliosum rejiciunt. *ibid.* § 4. Omnipræsentiam humanitatis Christi reipsa constare aiunt ex Scripturis, nomen non haberi fatentur. *ibid.* Patrum quoque a se stare auctoritatem dicunt, ratione impugnari. *ibid.* § 3. Ignorantiam Christo attribuunt. VI, XI. 1, 15. Supplicem Deo Patri ante mundi constitutionem faciunt Deum Verbum pro futuris peccatoribus. VI. XII. 3, 4 et 4. 9.

Lux prima ubinam fuerit producta, an in aere an in aqua. IV, I *de Opificio* 8, 1. In qua mundi parte fuerit condita. *ibid.* § 6. An corporea sit. *ibid.* 7, 1. Quoto die fuerit creata. *ibid.* Absolute posita quid significet. *ibid.* § 3. Ejus ortum in creatione quænam præcesserint. *ibid.* 3, 1. Quæ a nuperis sunt objecta rationalistis adversus narrationem Mosaicam de creatione lucis ante solem et stellas, expenduntur et diluuntur. *ibid. in notis ad finem cap.* VII.

M

Macarius Hierosolymitanus Nicænæ synodo ad fuit. II, I. 7, 5.
Macedonius hæreticus. II, I. 9, 3 et *ibid.* 10, 6.
Macedoniani, qui et Pneumatomachi, Filium per omnia Patri similem fatebantur. II, I. 10, 2.
Magistratus in quo differat ab episcopatu. VIII, III *de Hierarchia* 11, 2. Ad quid institutus. *ibid.* 8, 7. Quæ in se contineat consideranda. *ibid.* § 9. Magistratus civilis ad quid ordinatus sit et in quo differat ab ecclesiastico. *ibid. cap.* 14. Unde ita dictus. *ibid.* 15, 5. Magistratu carere et ei non obtemperare quantum sit malum. *ibid.* 10, 6.
Magnitudo. In iis quæ mole magna non sunt, tanto unumquodque majus, quanto melius. V, III *de Incarn.* 15, 15.
Major an dicatur Pater Filio. II, II, *cap.* 2. Dici etiam qua Filius est veteres multi putarunt. *ibid. late* § 2 *et seq.* Filius dicitur Spiritu sancto major. III, VII 6, 1 *et seq.* § 10 *et seq.*
Majoris (Joannis) sententia de præparatione ad communionem. VIII, III *de Pœnitentia*, 10, 3.
Malchio ex sophista presbyter Antiochenus, Paulum Samosatenum hæresim occultantem, cum Patres semel delusi convincere non possent, vocatus in concilium, disputando convicit. V, I *de Incarnat.* 3, 3 et VI, VII. 10, 5.
Mali origo unde procedat secundum Manichæos. IV, IV *de Opificio*, 5, 3.
Malum est in inconvenientia. I, VI. 1, 6 et 4 10. Ubi et aliæ mali definitiones. Malum in negatione esse situm. *ibid. cap.* 4 *per totum.* Idque probatur ex Patrum auctoritate. *ibid.* Qui ideo negant malum aliquid esse positivum quia non fit a Deo. *ibid* § 9. Nec recte theologos quosdam aliter sentire. *ibid.* Gentiles cum Patribus in eo concordare. *ibid* § 11. *Vide* et *cap.* 5, § 1.
De mali origine. I, V, *cap.* 5 *per totum.* Hæretici mali principium quoddam constituerunt. *ibid.* § 2. Et quidem alii efficientem causam. *ibid.* Alii materiam. *ibid.* § 3. Malum propter se non expetitur. *ibid.* 5. 4. Mali Deum auctorem veteres hæretici constituerunt. *ibid.* 5, 2. Necnon Hodierni, ut Calvinus, etc. *ibid.* § 7. Id impium esse ex philosophorum gentilium auctoritate convincitur. *ibid.* § 8 *et seq.* Tum ex Scriptura et Patribus. *ibid.* § 10 *et seq.* Mali auctorem Deum qua fraude hæretici asserant. II, X. 19, 4.
Mala cur Deus permittat. I, VIII. 5, 8 *et seq.* Malum quomodo fit, cum Deus infinitum sit bonum. I, VI. 6, 5 *et seq.* Mali origo ex eo quod res e nihilo producta sit. *ibid.* § 6. Malum alicui bono mistum est, ideoque nullum est summum. *ibid.* § 7 *et seq.* Mali pœnæ auctor est Deus. *ibid.* § 10 *et seq.* Contra quam Arnobius docuit. I, VIII. 5, 4.
Vero Deo boni totius auctori, Principem mali Deum opposuerunt antiqui hæretici, Cerdones, Valentini, Marciones, Manichæi, Priscillianistæ, Waldenses. V, I *de Lege et Gratia.* 1, 1. Eumdem boni malique seu sceleris principem Deum Lutherus Calvinusque agnoscunt. *ibid.* § 2. Quibus libenter subscribunt Anomi, nec dubitant vitiosæ cupiditatis lenonem facere Deum, ne istas sibi partes diabolus occupet. *ibid.* § 6.
Mandatum primo homini divinitus editum quale fuerit. IV, II *de Opificio.* 9, 1. An soli et quando datum. *ibid.* Illius causæ. *ibid.* § 5 *et seq.* Quæ sit illius sententia. *ibid.* § 8.
Mandatum quomodo det Pater Filio. III, VI. 4, 5.
Manes Scytha, genere Saracenus, mercaturam in Arabia exercuit. V, I *de Incarnat.* 4, 12. Opibus auctus Græcas litteras et philosophiam Alexandriæ dedicit. Duo principia constituit, alterum boni, alterum mali. *ibid.* Scortum e lupanari uxorem duxit. *ibid.* Quatuor libros contra christianam religionem scripsit, quibus cum parum proficeret, ad magicas confugit artes, quibus cum in summa æde daret operam, ex alto ruens periit. *ibid.*
Hujus discipulus Cubricus nomine, postea Terbinthus, magistri opibus librisque potitus, Manes dici voluit, Manichæus vulgo dictus. V, I *de Incarn.* 4, 14. Magicis artibus fretus regis Persarum filium ex morbo sanandum suscepit, illoque mortuo in vinculis conjectus, indeque fuga lapsus, hæresim in Mesopotamia vulgare instituit. *ibid.* Ibi convictus et ejectus in regis Persarum potestatem venit, qui cutem vivo detrahi jussit. *ibid.*
Manichæus divinam substantiam partiebatur. III, V. 8, 9.
Manichæi qualem habeant de lapidibus opinionem. IV, I *de Opificio* 12, 14 Cur nudi viri et mulieres in ecclesiis illorum congregentur. *ibid.* II. 7, 4.
Famosum illum serpentem, qui generi humano exitio fuit, Christum esse Manichæi docuerunt. V, I *de Incarnat.* 4, 13. Humanam Christi carnem negarunt, tanquam natura sua malam et peccatricem. *ibid.* et VI, VIII. 1, 2 et VI, XI. 11, 1. In apparente tamen carne venisse dicebant, in qua mortem et resurrectionem simulasset, eamque ipsam esse divinitatem. V, I *de Incarnat.* 4, 13. Venisse dicebant ut animas, non corpora salvaret. *ibid.* Spiritum sanctum carnem ex aquis in Jordane sumpsisse putabant, vereque pro nobis passum et mortuum. VI, V. 4, 1.
Cum gentilibus querebantur Christianos idola vertisse in martyres. VII, XIV. 14, 2,
Manuel Calecas contra Græcos suos populares stat pro Latinis. III, VIII. 1, 11.
Manna quid sit secundum Clementem Alexandrinum. III, I *de Angelis.* 2, 3.
Manus Dei quænam sint. IV. II *de Opificio.* 1, 6.

Manus imponere ad ordinandos clericos cuinam sit proprium. VII, II *de Hierarchia.* 10, 6. Manuum impositio quæ fit a presbyteris in ordinandis presbyteris, an sit ordinatrix. *ibid.* III. 7, 2. Manuum impositiones variæ. *ibid.* II. 6, 9 *et seq.*

Marathonius. Marathonium nonnulli architectum faciunt vocis ὁμοιουσίου, i. e. similis substantiæ, quæ Semiarianorum velut tessera fuit. II, I. 14, 15.

Marcellus Ancyranus ejusque historia, et utrum hæreticus fuerit. II, I. 13, 1 *et seq.* Ab Eusebio Cæsariensi exagitatus. *ibid.* An ab Athanasio rejectus. *ibid.* § 5.

Marcellus Ancyranus Arianorum hostis, Trinitatis et Incarnationis mysteria sustulit; Verbum nostri simile sola a Patre efficientia progredi, nec imaginem prius fuisse quam e Virgine nasceretur. V, I *de Incarnat.* 3, 10. Verbum post mundi occasum rediturum ad Patrem, finemque regnum ejus habiturum. *ibid.* Verbum in carnem illapsum extensionem esse paternæ deitatis, Spiritum sanctum illius productionem. *ibid.* § 11. Unam in Deo personam esse docuit. *ibid.* § 10 et VI, XII. 18, 4. Christum merum esse hominem credidit, extraordinaria Dei operatione, et muneris gestione præstantem. VI, XII. 18, 4. Qua perfunctus regnare desineret. *ibid.* Ipseque abiret in nihilum. *ibid.* § 6. Ex Scripturis ad errorum suorum patrocinium argumenta petebat. *ibid.* Fidei formulam subdole conscriptam Julio Papæ obtulit. *ibid.* A Patribus confutata ejus hæresis. *ibid.* § 7 et 8. Synodalibus decretis proscripta est. *ibid.* § 9.

Marcellus Ancyranus fallit Papam et concilium. VIII, I *de Pœnitentia* 2, 2 *et seq.* S. Athanasii de eo judicium. *ibid.* § 4.

Marcianus imperator factus edictum promulgat adversus eos qui a catholica fide ad Apollinarem et Eutychen defecerant. V, I *de Incarn.* 13, 9. Flaviano funebres honores persolvit, episcopos ejus causa depositos in suas sedes redire permisit. *ibid.* Eutychem a Flaviano iterumque ab Anatolio juste damnatum in exilium pellit. *ibid.* Et auctore Leone papa concilium Calchedonem cogit. *ibid.* § 10. Ejus decreta firmat edicto. *ibid.* Dioscorum a synodo damnatum Gangras in Paphlagoniam relegat. *ibid.* Theodosium Eutychianum prava molientem coercet. *ibid.* 16, 2. Multisque in ecclesiam catholicam clarus meritis moritur. *ibid.* § 3.

Marcion Ponticus propter stuprum ab ecclesia pulsus a Patre suo episcopo, nullis ab eo conditionibus recipi potuit. V, I *de Incarnat.* 4, 10. Romam se contulit, ubi cum reconciliationem non impetraret, in Cerdonis hæresim transiit, semel iterumque receptus ejectusque, ea tandem conditione ad pœnitentiam admissus est, si quos in errorem induxerat, ad fidem revocaret, morte præventus interiit. *ibid.* Cum magistro suo duos posuit Deos. *ibid.* § 11. Christi carnem nativitatem, mortem etc. vera esse negavit. *ibid.* Duos Christos finxit, unum a bono Deo ad salutem gentium missum, alterum a malo Deo mittendum ad restaurationem Judæorum. *ibid.* Resurrectionem carnis negavit, nuptias damnavit, ad baptismum solas virgines admisit, aut cælibes. *iibd.* Veteris legis auctorem Deum inconstantiæ arguebat. VII, XV. 6, 7.

Marcion ad pœnitentiam admissus. VIII, II *de Pœnitent.* 8, 14.

Marcus Arethusius unus fuit e quatuor episcopis qui quartam Arianorum fidei professionem condiderunt. II, I. 9, 3.

Marcus evangelista præfecisse fertur ecclesiæ Alexandrinæ Hananiam sive Anianum, præcepisseque ut ejus successores ex collegio præsbyterorum deligerentur, et manuum impositione crearentur. VIII, V *de Hierarchia.* 2, 3. Forma illius ecclesiæ ab antiquis scriptoribus tradita. *ibid.* § 4 et 6. Plures a Marco creati per illam provinciam episcopi. *ibid.* § 5 et 6. Unum in Alexandrina provincia fuisse episcopum tradit Eutychius. *ibid.* § 6. Constituta Alexandrina ecclesia, Marcus Neapolim se contulit, ibique prædicavit evangelium. *ibid.* § 5 et 6.

Marcus hæreticus. Marcus Valentini discipulus fuit præstigiator insignis. V, I *de Incarnat.* 4, 7 *et seq.* docuit Christum non vere passum, sed putative. *ibid.* Ejus discipuli dicti sunt Marcosii. *ibid.*

MARIA

Mariam ex regia et sacerdotali stirpe genus duxisse, ab eaque Christum regiam et sacerdotalem dignitatem accepisse nonnulli opinati sunt. VI, XII, 15, 2. Sed non probant. *ibid.* § 3. Maria est templum Dei, sed non eo tamen modo quo Christi humanitas. VI. VII. 10, 12. In angelica salutatione incredibiliter Deo placuit. VII, XIV. 2, 7. Suo partu naturam deificavit. V, IV *de Incarnat.* h, 5. Digna fuit quæ Deum, salva virginitate pareret. VII, XIV. 6, 7.

MARIA PROPRII PECCATI EXPERS.

Maria duplici titulo sancta, et quod proprii peccati expers, et quod integra virgo. VII, XIV. 1, 2. Passam esse scandalum in morte Christi Basilius existimat. *ibid.* § 3. Cui subscribunt Cyrillus Alexandrinus. *ibid.* § 5. Amphilochius, et ante hos Origenes. *ibid.* § 6. Et auctor quæstionum novi testamenti. *ibid.* § 7. Ambitionis notatam a Christo dicente : *Quæ est mater mea,* Chrysostomus existimat. *ibid.* et § 4. Iterumque dum peteret aquam in vinum mutari. *ibid.* A quo non abhorret Maximus Taurinensis. *ibid.* § 6. Parum etiam Deiparæ causam suggerit Chrystotomus, cur Incarnationis mysterium antequam conciperet, illi fuit nuntiandum. *ibid.* § 4. Commendatam a Christo e cruce Joanni Cyrillus ait, quod mystagogo indigeret, qui tanti mysterii altitudinem explicaret. *ibid.* § 5. Mariam, perinde ac Zachariam, de cœlesti oraculo dubitasse, Proclus opinatur. *ibid.* § 6. Mariam ab omni labe peccati originalis et actualis esse mundatam Anselmus ait. *ibid.* Peccati immunem non fuisse patiente Christo, inde suspicatur Origenes, ne non redempta videatur. *ibid.* Quod et Theophylactus et Euthymius expresserunt. *ibid.* In eorum classem matrem Domini relegat Tertullianus, qui Christo non adhæserunt, nec crediderunt in eum. *ibid.* § 7. Illorum omnium dicta nonnulli commodiorem in sensum explicare frustra conati sunt. *ibid.*

Patribus illis de sanctissima Dei matre indigna sentiendi probabilis causa nulla fuit. VII, XIV. 1, 8. Interrogationem Mariæ : *Quomodo fiet istud*

non ad incredulitatem, sed ad prudentiam et verecundiam referendam censent Ambrosius aliique Patres. *ibid.* Gladium a Simeone prædictum recte Beda de materni doloris inculpato affectu interpretatur. *ibid.* § 9. Increpitam matrem Pseudo-Justinus negat a Christo dicente : *Quid mihi et tibi est mulier ;* sed docuisse Christum sua nihil aut matris interesse quod vinum defecisset. *ibid.* Eumdem sensum affixit Epiphanio parum eruditus interpres. *ibid.* Simulatam eam reprehensionem Maldonatus suspicatus. *ibid.* § 10. Vera reprehensio fuit non culpam arguentis, sed perfectius aliquid suggerentis. *ibid.* Aliæ hujus loci interpretationes. *ibid.* § 11. Verba illa : *Quid mihi et tibi,* non semper reprehensionem significant. *ibid.*

Mariam nulla proprii peccati labe contractam fuisse ex ecclesiæ catholicæ consensu decrevit Tridentina synodus. VII, XIV. 1, 12. Etiam illi Patres, qui communi illam lege ab origine vitiatam putant, actuali censent vacasse culpa, velut Bernardus. *ibid.* et § 13. Pelagio B. Virginis impeccabilitatem prædicanti prorsus assentitur Augustinus. *ibid.* § 13. Mariam velut impeccantiæ sacrarium, et perpetuum sanctitatis exemplar proponunt. Proclus, Ambrosius, aliique *ibid.* Græci Latinique Patres qui beatam Mariam incontaminatam et impollutam prædicant, hoc saltem volunt, nullius illam admissæ culpæ affinem fuisse, aut consciam. *ibid.* In eamdem schola omnis sententiam conspirat. *ibid.*

MARIA IMMUNIS AB ORIGINIS LABE.

Gravem de immaculato Virginis conceptu theologorum discordiam Xistus quartus ita compressit, ut rem integram Sedis Apostolicæ judicio reservarit, sine partis alicujus præjudicio et censura. VII, XIV. 3, 1. Xisti pontificis decretum de immaculata Virgine ratum esse jussit Tridentina synodus. *ibid.* Eam questionem Græci Patres intactam reliquerunt. *ibid.* Mariam communi lege ac maledicto Augustinus generaliter comprehendit, ejusque sententiæ auctorem laudat Ambrosium. *ibid.* § 2. Mariæ carnem ex peccatrice procreatam humano satu, carnem esse peccati Augustinus idem nominatim pronuntiat. *ibid.* § 3.

Redemptionis per Christum negat fore participem, si originalis culpæ exsors fuisset. *ibid.* § 4. Augustino subscribunt Pseudo-Eusebius, cujus locus vitiose legitur, Fulgentius, Ferrandus diaconus, Hildefonsus. *ibid.* § 5. Petrus Damiani, Anselmus, Rupertus. *ibid.* § 6 *et seq.*

Mundatam Mariæ carnem ut ex ea Christus nasceretur Hildefonsus, Hugo Victorinus aliique censent. VII, XIV 2, 6. *et seq.* Peccati originalis reliquias in angelica salutatione sublatas, extinctumque peccati fomitem iidem opinantur. *ibid.* Originis labem in beata Virgine Bernardus agnoscit, ejusque conceptionis tanquam immaculatæ festum diem ab Lugdunensibus agi cœptum minime probat. *ibid.* Tacitus orbis christiani consensus ita favit immaculato conceptui Virginis, ut in publicam professionem abierit, festa ubique celebritate et officio, Xisto quarto Romano probante pontifice, et indulgentiis huic favente, colatur. *ibid.* § 8. Accesserunt alia Romonarum pontificum diplomata. *ibid.*

Qui pro immaculato Virginis conceptu scripserunt, non satis plerique accurati, neque fidem in citandis auctoribus, neque delectum adhibuerunt. VII, XIV. 2, 9.

Mariam omni proprio et originali peccaio caruisse ea cautione sentiendum, ut qui secus sentiant, nulla digni videantur graviori censura. *ibid.* § 10. Quæ sententia beatæ Virginis ortum immaculatum asserit, spontaneo nititur orbis christiani consensu, qui etsi plenam fidem non facit, non dubitatur tamen ab eo esse Spiritu, quo Ecclesiæ universæ corpus regitur. *ibid.* § 11. Contraria argumenta ex generalibus Scripturæ ducta sententiis facilem habent ex Augustino et Hieronymo solutionem. *ibid.* § 12. De propriæ potius volontatis quam originis peccati Scriptura loquitur, cum generaliter omnes peccasse ait. *ibid.* Quo argumento Patres probant beatam Virginem in utero matris sanctificatam esse, eodem constat eam sine originali noxa conceptam esse. *ibid.* § 13. Redempta est Christi sanguine, cujus beneficio stetit ; lapsi eriguntur. *ibid.* Originalis peccati contrahendi debito beata Virgo non caruit. VII, XIV. 8, 9.

MARIA VIRGO PERPETUA.

Perpetuam Mariæ virginitatem ipsa hujus nominis prærogativa illi ab omnibus concessa probat. VI, XII. 3 § 1 et 11. Ipsam salva virginitate genuisse Christum Christiani omnes prædicant, Judæi negant. *ibid.* § 2. Futilia istorum argumenta solvuntur. *ibid.* Mariam post Christum, alios suscepisse liberos veteres hæretici, duce Tertulliano, prodiderunt. *ibid.* § 3 et 6. Eam impietatem atheis congruere Photius ait. *ibid.* 4. Damnata est a Romanis pontificibus et synodis. *ibid.* § 5. Non probavit, immo damnavit hanc hæresim Basilius perperam ab incauto interprete notatus. *ibid.* § 7. Uti et Origenes. *ibid.* § 8. Impium et blasphemum Ambrosius censet dicere Mariam, quæ vexillum virginitatis extulit, non perseverasse virginem. *ibid.* Mariam ἀειπαρθένον Græci Patres et synodi generales appellant. *ibid.* Mariæ cum Josepho connubium non ad carnale commercium, sed ad contubernium et solatium initum esse omnes Patres affirmant. *ibid.* § 9. Verum fuit conjugium. *ibid.* Apocrypha de Mariæ desponsatione historia fidem ex multorum Patrum auctoritate promeruit. *ibid.* § 12. Eam Seleucus Manichæus et Pseudo-Hieronymus fabulis et mendaciis referserunt. *ibid.* Nihil erat cur beata Virgo Joanni commendaretur, si prolem haberet ex Josepho susceptam. *ibid.* § 13. Hoc vel unico, vel præcipuo errore pro hæreticis haberi, ait Augustinus, qui Mariam post Christum editum, putant alios filios procreasse. *ibid.* Mariæ virginitas angelicam superat puritatem. VII, XIV. 8, 8.

MARIA VIRGINITATEM VOTO CONSECRAT.

Mariam, cum Josepho nupsit, voto virginitatis obstrictam fuisse Calvinus negat. VII, XIV. 4, 1. Negat quoque Beza. *ibid.* § 2. Et quidquid comminiscuntur, ne verbis istis : *Virum non cognosco,* volum exprimi virginitatis fateantur. *ibid.* Augustinum aliosque Patres conviciis Magdeburgenses onerant, quod in istis verbis : *Virum non cognosco,* Virginitatis votum agnoscant. *ibid.* § 3. Illa Mariæ verba virilis in futurum consortii suspicionem omnem excludunt. *ibid.* § 4. Ibi præ-

sens usurpatur pro futuro. *ibid.* Propositum in illis verbis servandæ virginitatis Casaubonus agnoscit sed citra votum. *ibid.* Votum in illis verbis catholici omnes agnoscunt. *ibid.* § 5. Gregorii Nysseni præclarum ea de re testimonium. *ibid.* Augustini quoque aliorumque Patrum. *ibid.* § 6. Ideoque sponsum additum Mariæ, ut quam Israelitici populi mores non ferebat, quamque Deo voverat, virginitatem custodiret. *ibid.* Maria nullo majorum exemplo virginitatem vovit. *ibid.* § 8. Nec alienum tamen ab ejus ætatis moribus virginitatem colere, sed citra votum. *ibid.* Connubium novo fœdere cum Josepho iniit, secluso jure in corpus. *ibid.* § 7. Ante nuptias propositum virginitatis habuit, post nuptias mutuo consensu uterque virginitatem vovit. *ibid.* § 8. Etsi Maria prius se voto virginitatis obstrinxisset, non peccasset nubendo quia ejus votum poterat a parentibus irritari. *ibid.* Quidam opinantur Mariam et Joseph in connubium consensisse, incertos adhuc an virginitatem Deus vellet ab illis servari, quo cognito, voto se uterque obstrinxit. *ibid.* § 9. Non consensit in carnalem copulam, sed consensura fuisset si Deum ita velle intellexisset. *ibid.* Probabilius est Mariam antequam nuberet, vovisse virginitatem. *ibid.* § 10. Neque nubendo credidit fidem a se Deo vel Josepho fallendam, facta divinitus certior de futuro sponsi consensu. *ibid.*

MARIA IN PARTU VIRGO.

Mariam a viro virginem esse, sed non a partu Tertullianus ait. VII, XIV. 5, 4. Cui subscribit Origenes. *ibid.* Cujus levis est in dogmatibus fidei auctoritas. *ibid.* § 6. Apertam a Christo nascente maternam vulvam non pauci ex Patribus memorant, ob idque oblatum sacrificium. *ibid.* § 5. Eam loquendi formulam veteri lege ad significandum unigeniti ortum usurparunt. *ibid.* § 6. Negantque sibi videri violatum divino partu maternæ integritatis claustrum. *ibid. et seq.* Virgineus Mariæ partus Ecclesiæ Virginis fecunditatem præfiguravit. *ibid.* Christum illæso et obsignato matris utero natum esse affirmat Calchedonensis synodus. *ibid.* 6, 1. Mariam adhibitis obstetricibus, virginem post partum esse compertam Clemens Alexandrinus ex apocryphis tradit. *ibid.* Virginis Mariæ virginitas non est violata partu, sed consecrata. VI, X. 1, 14 et 6, 8 *et seq.* et VII, 10, 12, et VII, XIV. 8, 7. Tantam apud Deum invenit gratiam, ut salva virginitate, mater esset unigeniti Dei. VI, XI. 6, 3. Maternam Christus virginitatem nascendo violare non debuit, qui veniebat ut homines ab corruptela liberaret. VI, XIII. 2, 1. Non aliam esse Dei matrem decuit quam virginem. V, II *de Incarn.* 16, 5 *et seq.*

Illæsam in partu Mariæ virginitatem magno Patres consensu testantur, et theologicis plerique demonstrant argumentis : Græci. VII, XIV. 6, 1 *et seq.* Latini. *ibid.* § 6 *et seq. reliquo capite.* Id sibi creditu difficillium videri profitentem Volusianum gentilem Augustinus docet. *ibid.* § 8, 12 *et seq.* Mariam in partu virginem non privatim modo Patres singuli, sed unanimi consensu cuncta profitetur Ecclesia. *ibid.* Ab virgineo partu dolor omnis et immunditia abfuit. *ibid.* 23. Vitati partus dolores in morte unigeniti cum fœnore compensati sunt, *ibid.* Servatum illud est in Maria pariente, quo virgines a conjugatis discernuntur. *ibid.* § 14. Maria Christum paritura nuptui tradita est, ut virgineus partus lateret diabolum. VII, XIV. 7, 4. Non fuit Deo difficile efficere ut non adverteret diabolus salvane esset Mariæ parientis integritas. *ibid.*

MARIA DEI GENITRIX.

Mariam non esse Dei genitricem ex veteri Ebionitarum hæresi docuit Theodorus Mopsuestenus. V, I *de Incarn.* 11, 10. Leporius et Pelagiani. *ibid.* 12, 1 *et seq.* Et omnium apertissime Nestorius, cujus in eo fere solo tota hæresis vertebatur ut Mariam Deiparam esse negaret. *ibid.* 7, 4, et 9, 1 *et seq.*, et V, V. 14, 2, et 5, 3 *et seq.*, et VI, VI. 9, 2, et *ibid. cap.* 17 *Anathemate* 1. Et qui Nestorianam renovarunt impietatem, Felix Urgelitanus et Elipandus. V, I *de Incarn.* 22, 3. Quam hæresim primi damnarunt apostoli eorumque discipuli. VI, V. 16, 2.

Mariam vere ac proprie esse θεοτόκον i. e. *Deiparum* generales synodi decreverunt. V, I *de Incarn.* 9, 9. *ibid.* II. 2, 11. V, V. 14, 4, et 17, 3. Mariam vere Dei genitricem esse Patres unanimi consensu tradunt. V, III *de Incarn.* 13, 5 et *ibid.* § 8, et *ibid.* IV, 9, 5, et VI, V. 15, 1 *et seq. toto capite,* et *ibid.* 17, 1 *et seq. toto capite.*

Vocem θεοτόκον Latini *Deiparam* non plena significatione reddiderunt. V, V. 15, 1. Genitricem quoque significat. *ibid.* § 2. Ut Mariam plene ac perfecte esse θεοτόκον Patres assererent, novas exinde voces excogitarunt quæ idem significant. *ibid.* Et eas proscripserunt quas in locum θεοτόκου suggerebat Nestorius. *ibid.* § 4, et *cap.* 17, 3 *et seq.*, et 18, 4, et *ibid.* VI. 5, 8.

Deum verbum ex Maria vere ac proprie esse genitum ex Scripturis Patres asserunt. V, V. 14, 3 *et seq. toto capite. ibid.* 16, 2 *et seq.* Christus non esset filius hominis Davidis et Abrahæ, si non esset ejus caro materna ex carne propagata. *ibid.* 16, 6 *et seq.* Maria non genuit ex se Christum sola virtute naturali, sed efficientia Spiritus sancti. V, V. 19, 5. Genitam ex Maria divinitatem Patres alii dicunt, alii negant. *ibid.* § 3. Christum vere ac proprie Deum, Deique filium naturalem in carne genuit. VI, VII. 2, 9. Maria tam vere et proprie est θεοτόκος quam vere et proprie Christus est Deus. VI, VII. 2, 10 et 3, 3. Conceptus est Christus de Spiritu sancto non sicut filius, de Maria ut et filius. *ibid.* 5, 4.

Maria Deum in se suscipere promeruit. VII, XIV. 6, 7. Maria vere et proprie naturalis est mater Verbi incarnati. *ibid.* 8, 2. Infinitam illam dignitatem suæ sanctitatis merito, non condigne tamen, sed congrue consecuta est. *ibid.* et V, II *de Incarnat.* 17, 6.

Maria, quia vera Dei mater, creaturas alias, etiam angelicas antecellit. VII, XIV, 8, 3 et 6, 7. Martyrum gloriam, velut sol minores stellas, suo splendore superat. *ibid.* § 4. Terra virginitatis Mariæ cœlum et magnum Dei templum factum est. *ibid.* § 5. Maria, quia Dei facta est mater domina est totius creaturæ, *ibid.* Divinitus electa in Dei matrem, parem tantæ dignitati gratiam accepit, adeoque longe majorem quam quisquam sanctorum. *ibid.* § 6. Hinc salus gentium et orbis perditi reparatrix dicitur. *ibid.* § 5 et 6. Infusa Mariæ gratiæ plenitudo totam infundit creaturam. *ibid.* § 7. Arca est intus et foris deaurata quæ totum sanctificationis thesaurum accipit. *ibid.* Maria virgo et Mater, quia neque filius alius virginem, neque Deum decuit alia mater. *ibid.* § 8.

In ornanda Dei matre cautione est opus. *ibid.* § 9. Temerarium et hæresi proximum est dicere nihil Deum dare honeste potuisse quod non reipsa dederit matri suæ. *ibid.* § 10 et 11. Gersonis ea de re judicium et regulæ. *ibid.* Ignoravit aliqua beata Virgo sibi filioque eventura. *ibid.* § 12.

MARIA MEDIATRIX NOSTRA.

Maria mater misericordiæ, spes et solatium miserorum ab universa dicitur Ecclesia. VII, XIV. 9, 1. Collata in nos Christi merita Mariæ imputantur, ut arbori fructus. *ibid.* § 2. Est secundaria nostra post Christum mediatrix, sed longe inferiori gradu. *ibid.* Maria damni per Evam in genus hominum importati reparatrix ab Augustino dicitur, præeunte Irenæo. *ibid.* Æstus ministri Genevensis in eo explicando. *ibid.* § 3. Maria meliori jure hominum mediatrix dicitur, quam Moyses Israelitici populi.*ibid.* Maria mediatrix hominum, reparatrixque salutis per Evam perditæ plenius ab Augustino dicitur, *ibid.* § 4. A Petro Chrysologo et Proclo. *ibid.* § 5. A Basilico Seleuciensi et Chrysostomo. *ibid.* § 6. A Fulgentio. *ibid.* § 7. Ab Hesychio, Chrysippo, Germano patriarcha. *ibid.* § 8. Ab Andræa Hierosolymitano, Theophane Cerameo, Ephræmio. *ibid.* § 9. A Petro Damiani, Anselmo. *ibid.* § 10. A Bernardo, Gersonio. *ibid.* § 11.

Christus ex Maria nasci voluit, ut sicut mors per virum et feminam intraverat, ita et salus per Christum et Mariam. VII, XIV. 9, § 4 et 11. Maria restauratrix est feminarum, virgo, concipiens, pariens, mater, lactans. *ibid.* § 7. Nemo nisi per Mariam Dei cognitione repletur. *ibid.* § 8. Maria fermentum quo in Christi corpus generis humani massa coalescit. *ibid.* § 9. Maria, salute hominibus reddita, facta est omnium domina. *ibid.* § 10. Maria apud summum mediatorem Christum mediatrix, nihil habet austerum, quod humana fragilitas reformidet. *ibid.* § 11.

Mariam advocationis munere fungi testantur sancti Patres. VII, XIV. 9, 12 *et seq.* Victricem Dei opem per Mariam cantat Justina virgo, adversus magicas præstigias. *ibid.* Mariæ advocatæ patrocinium deprecandi formulas proponunt sancti Patres, quas solemni usu probat Ecclesia. *ibid.* § 13 *et seq.* Maria, quia sola sine peccato, secura petit, et obtinet quia judicis mater, qui maternas preces irritas esse non patitur. *ibid.* Primum impetrandi locum inter cœlites obtinet. *ibid.* § 14. Theophilium e perditionis faucibus eripit. *ibid.* Nulli supplici deest in necessitatibus. *ibid.*

Marthana et Marthua ex Helxai stirpe progenitæ, tanto ab Helcesæis in honore habitæ sunt, ut qua progrederentur, vestigiorum pulverem, sputaque ad morbos sanandos colligerent. V, I *de Incarn.* 2, 7.

Maris Chalcedonius. II, I. 9, 3.

Martina Augusta Heraclii conjux, ob suspicionem veneni Constantino dati, decreto senatus in exilium pulsa est, præcisa lingua. V, I *de Incarn.* 19, 6.

Martinus Turonensis. Latronem affectum supplicio, communi errore pro martyre habitum, Martinus divinitus agnoscit. VII, XIV. 14. 7. Pari studio cavet. ne de religioso verarum reliquiarum cultu detrahat aliquid, vel suppositiis honorem haberi sinat. *ibid.* Ejus vita ab æquali Sulpicio Severo scripta Romam a Paulino, in Orientem a Posthumiano delata, magna totius orbis approbatione suscepta est. *ibid.*

Martyres. Martyrum prædicatio, et quod divinam providentiam maxime ostendunt. I, VIII. 3, 9. Martyres quo cultu possint a nobis coli. VIII, III *de Hierarchia* 4, 9. Martyrum causa remissa pœnitentia. VIII, II *de Pœnitentia* 2, 7 *et seq.* Major est martyrum Christi gloria, quam inanium deorum superstitiosus cultus, aut bellica imperatorum decora. VII, XIV. 10, 16. Crebris suos cultores afficiunt beneficiis et spiritualibus et temporalibus, quibus eorum augetur veneratio. *ibid.* Injuria est orare pro martyre, neque pro iis orat, sed eorum precibus se commendat Ecclesia in missæ sacrificio. *ibid.* § 19.

Quadraginta Martyres. Quadraginta Martyrum reliquias, variis dispersas locis, ornamento præsidioque fuisse Basilius Magnus testatur. VII, XIV. 11, 3. Distractis in diversa loca reliquiis, benefica virtus individua manet. *ibid.* A Basilio Magno, et Gregorio Nysseno magnifice prædicantur. *ibid.* Et Gaudentio Brixiano. *ibid.* § 15. Semiustas illorum reliquias projici jussas in profluentem Christiani partim furto eripiunt, partim redimunt pecunia. *ibid.* Partem illarum sacris virginibus, neptibus suis, religiose servandas tradit Basilius, a quibus illas religiose colendas Gaudentius Brixianus accepit. *ibid.*

Martyrius episcopus Arianus. II, I. 9, 3.

Massa humani generis peccato vitiata. II, IX. 6, 7. Quomodo ex illa secernantur ex mente Augustini. *ibid.* § 7. Sola id prædestinatione fieri. *ibid.* § 8. Non sola gratia. *ibid.* § 9. Quod et probatur. *ibid. cap.* 8 *per totum.* Non corrumpitur propriis delictis, sed primi parentis culpa. *ibid.* 9, 10. Sola prædestinatione liberari a massa. *ibid.* 13, 8 *et seq.* Maxime § 10, et 16, 4.

Quæ de massa statuit Augustinus præter mentem Apostoli esse. II, X. 1, 8 *et seq.*

Massilienses Semipelagiani. Vide Semipelagiani. Quid crediderint de fidei desiderio. IV, I de *Pelagianismo* 10, 6.

Mater an filii dici possit pater. III, V. 9, 6.

Materiam quinam mali principium dixerunt. I, VI. 5, 3. Materiam primam solum intelligendam his verbis : *In principio Deus creavit cœlum et terram,* quinam dicant. IV, I *de Opificio* 2, 1 *et seq.*

Matrimonium. Christianis cum gentilibus inire matrimonia non licet. VI, XII. 14, 8. Matrimonii usus cum virginitate comparatus immunditia reputatur. VII, XIV. 1. 2. Non est peccatum, vix tamen potest esse sine peccato, sed veniali. *ibid.* Religiosorum, aut voti religionis impeditorum matrimonia sacrilegia sunt. *ibid.* 7, 6.

Maximus martyr Latinis favet super processione Spiritus sancti. III, VII. 1, 2.

Maximus monachus cum Pyrrho Constantinopolitano patriarcha celebrem in Aphrica collationem habet, in qua victus Pyrrhus abjuravit hæresim Monotheletarum. V, I *de Incarn.* 19, 7. A Constante diuturno maceratus exilio, dirisque tormentis affectus, martyrium complevit. *ibid.* § 8.

Mediator. Qua ratione Christus sit mediator. II, III. 2, 5 *et cap.* 5, 4. Mediator, Græce Μεσσίτης, est is qui dissidentibus medius intervenit. VI, XII. 1, 1 et § 11. Cum utraque parte commune aliquid habere debet. *ibid.* § 4 et 13. Naturalis mediator naturæ communione cum his quos conciliat, conjunctus esse debet, moralis, consensione voluntatis. *ibid.* § 4. Mediatores Deum inter et homines secundarii, homines divinæ utcumque naturæ participes esse possunt. *ibid.* 4, 4, et 5, 1. Media-

tores Deum inter et homines dæmones esse nequeunt. *ibid.* 2, 3. Duplex est mediatoris officium, re et factis opitulari, et precibus clientes sublevare. VII, XIV. 9, 1. Propria mediatoris functio est ad reconciliandam cum potentiore et offenso gratiam intercedere. *ibid.* 17, 1. Mediatoris vox apud Latinos profanos inusitata. VII, XII. 2, 4. Mediatoris dignitas an fuerit meriti, vel officii. VIII, III *de Hierar.* 8, 20.

Medina (*Michael*) castigatus. VII, II. 8, 2 *et seq.* et *Dissert.* I. 3, 3.

Medio nullo interjecto Filius dicitur genitus, Spiritus, mediante Filio productus. III, VI. 8, 26.

Melchisedech a quibus dicatur non ab Adamo propagatus. IV, I *de Opificio* 4, 3 *et seq.* Melchisedech cujusnam imago. VIII, III *de Hierarchia* 4, 3. Melchisedecum aliosque quamplures ante Adamum exstitisse docuit modernus scriptor. V, I *de Incarn.* 4, 14. Melchisedech Christi figura fuit, ejusque sacrificium, Christiani Eucharistici. VI, XII. 12, § 3. 6 *et seq.* Quo præstantius Aaronico ejus sacerdotium fuit. VI, XI. 12, 5. Christi sacrificium adumbravit, et ratione personæ et ratione sacrificii. VI, XII. 12, 4. Personæ utriusque comparatio. *ibid.* § 5.

Melchisedeciani Christum Melchisedeco inferiorem fecerunt. V, I. *de Incarn.* 2, 9. Multaque de eo infanda confinxerunt, a quibus novitatum cupidi recentiores non abhorrent. VI, XII. 12, 5.

Meletius. Antiochenus et ejus historia, et an hæreticus fuerit. II, I. 13, 7. Mortuus est in communione catholica. *ibid.* § 9 et II, IV 4, 10. Ejus communionem refugiunt Orientales, necnon Athanasius. II, IV. 4, 15. Joviniano acceptus. *ibid.* 6. 5.

Meletius Lycopolitanus a quo Meletiani schismatici. II, I. In Nicæna Synodo damnatus. *ibid.* § 8.

Meletius ob quædam delicta exauctoratus ab Alexandrino patriarcha Petro pro episcopo se nihilominus gessit, et in sua, alienisque per Ægyptum diœcesibus episcopos, aliosque clericos ordinavit. VIII. V. *de Hierarchia.* 3, 4.

Meletium episcopali honore contentum esse jussit Nicæna synodus, omni functione episcopali interdixit. VIII, V. *de Hierarchia.* 3, 4. Episcopos a Meletio in schismate ordinatos ordinare quemquam eadem synodus prohibuit, nisi ordinati ab Alexandrino patriarcha auctores fierent. *ibid.*

Reliquos clericos a Meletio in schismate ordinatos, suis quemque in ecclesiis, communione, et ordinis sui functione gaudere jussit, sed secundo loco post eos, qui ab Alexandrino, aut in ejus communione in clerum essent allecti. *ibid.* Jussus ab Alexandrino patriarcha Meletius indiculum eorum dedit, quos episcopos, presbyteros, aut diaconos ordinasset. *ibid.* § 5. Morientibus catholicis episcopis et clericis, permisit Nicæna Synodus schismatice ordinatos a Meletio subrogari, si digni viderentur, populo probarentur, et Alexandrinus patriarcha annueret. *ibid.* § 4 et 5. Populi electio nonnisi ad episcopatum promovendis schismatice ordinatis a Meletio, in demortuorum catholicorum locum, requirebatur ex Nicæni concilii decreto. *ibid.* § 6.

Petro Alexandrino patriarcha in Maximini persecutione fuga dilapso, Meletius schismatis auctor, ordinationes ad Petrum pertinentes, sibi præsumpsit, et in ipsa Alexandrina ecclesia clericos ordinavit. *ibid.* § 8.

Melito Sardensis Deum corporeum esse credidit I, II, 1, 4.

Mendacium nulla de causa licet admittere. II, X. 26, 14 *et seq.*

Memnon Ephesi episcopus ob egregium fidei zelum Nestorio perinvisus, in conciliabulo schismatico Ephesino depositus fuit. V, I, *de Incarn.* 8, § 3 et 5. Ab œcumenica synodo restitutus. *ibid.* § 6.

Mennas Constantinopolitanus patriarcha cum Pelagio Romani pontificis apocrisiario edictum impetrat a Justiniano, quo pestifera quædam ex Origenis scriptis decerpta capita damnabantur. V, I. *de Incarn.* 18, 7. Trium capitulorum damnationi subscribit ea conditione, ut si Romanus pontifex eam damnationem improbaret, suum chirographum reciperet. *ibid.* § 8. Jubenti Vigilio Papæ ut eam damnationem revocaret, non paruit; ab eoque excommunicatus, vicissim excommunicat. *ibid.* Iterum a Vigilio excommunicatus, oblato pœnitentiæ libello, absolvitur. *ibid.* § 12.

Mens. Mentem quinam inter causas rerum posuerunt. II, I. 1, 1 *et seq.* Mens ex Platonis sententia cujusmodi sit. *ibid.* § 3. Ea duplex ex Plotino, superior et inferior. *ibid.*

Mens humana quomodo ea quæ facta sunt cognoscat. III, I. *de Angelis.* 6, 6. Mens angelica quomodo adhæreat Verbo Dei, et cognoscat facta et facienda. *ibid.*

Mentis illuminatio et revelatio interior, qua Deus oculos cordis aperit, quid sit secundum Pelagium, et an necessaria, et propter quid data. IV, *de Pelagianismo.* 4, § 2 et 5.

Mensa. Mensæ nomen an sumatur pro altari. VII, III. *de Hierarchia.* 8, 15 *et seq.*

Mercurius Trismegistus. De Mercurio Trismegisto accurate disseritur, et ostenditur supposititium esse scriptorem. II, I. 2, 3. *et seq.* Post Christum vixisse. *ibid.* Veri Mercurii antiquitas. *ibid.* § 4.

Μεσιτεία inter personas divinas. III, VII. 6, 5.

Meritum Quotuplex ex Augustini sententia constituatur. IV, I. *de Pelagianismo.* 10, 4. Quodnam sit perfectum et hoc nomine dignum. *ibid.* § 5 *et seq.* Meriti boni in actibus liberis, fons et origo quis sit. IV, V. *de Opificio,* 2, 8.

Meritum est jus ad præmium, ad quod requirit S. Thomas libertatem in agendo et ordinationem Dei. VI, XII. 9. 1.

Judæos accurata et religiosa legis observatione nihil apud Deum meruisse Anomi docent. V, I. *de Lege et Gratia.* 11, 5. Quem errorem tuetur acriter Apologista. *ibid.* § 6. Prima Christi gratia omne meritum antecedit, estque principium totius meriti. *ibid. libro* II. 2, 4. Ante justificationem nullum est condignum meritum, est aliquod congruum, de quo tota fere Augustino cum Semipelagianis contentio fuit. *ibid.*

Meritum quid sit et quæ significet. VIII, III. *de Hierarchia.* 8, 15 *et seq.* Merita operum confirmata contra Salmasium. VII. *Dissertatio.* II. 4, 3 *et seq.*

Messaliani, dicti *Omphalopsukistæ,* ad umbilicum oppresso capite, se divinam lucem et increatam videre jactitabant, aliaque æque absona. I, I. 12, 3.

Michael Palæologus Constantinopolim e Latinis recuperat, et an hæreticus fuerit. III, VII. 1. 7. Ad concordiam cum Romano pontifice Gregorio X redit. *ibid.* § 9 et 10. Mortuus honore sepulturæ privatur. *ibid.* § 11.

Mileterius Theophilus eadem dixit ac Arnaldus. VIII, VII. *de Pœnitentia*. 5, 6. Damnatus. *ibid. libro* VII. *cap.* 18.

Militiam universe Christianis interdictam non fuisse. VII. *Dissert.* II. 2, 6. *et seq.*

Millenariorum error cui deditus fuit Irenæus. I, VII. 14, 2. Et alii. *ibid.* § 3 *et seq. vide.* § 8.

Minæi vocantur a Judæis heretici. II, II. 7, 15.

Minister Patris dicitur Filius aut satis castigate. II, I. 3, 7.

Miracula. Vera miracula nonnisi auctore Deo fieri possunt. VI, VIII. 7, 1. Non sunt ad humanam rationem exigenda, sed fide æstimanda. VI, VI. 12, 5.

Ei fidei miracula attestantur pro qua martyres sunt passi. VII, XIV. 13, 1. Eadem colendos post obitum sanctos, invocandos, et mediatores apud Deum adhibendos. eorumque venerandas esse reliquias probant. *ibid.* § 2. Factis Deus loquitur, et sicut nos verborum, sic ille miraculorum novitate illustrat eloquentiam suam. *ibid.* Impensum sanctorum reliquiis honorem Deus miraculis approbat. *ibid.* Ad sepulcra sanctorum dæmones torquentur, morbi sanantur, est. *ibid. et seq.* Singularia quibusdam sanctis miracula concedit Deus, quæ ad illorum sepulcra fiunt, nusquam alibi. *ibid.* § 5. Edita per martyrum reliquias miracula nos admonent, vitam superesse alteram qua fruuntur martyres, pro qua mori non timeamus. *ibid.* 11, 21.

Misenus. Cumanus a Felice papa legatus ad Zenonem imperatorem, in vincula conjicitur, a quibus quo se liberaret, fraude Acacii prævaricatus, et a Felice exauctoratus, et excommunicatus est. V, I. *de Incarn.* 16, 8.

Misericordia. Impensa miseris sublevandis bonitas misericordia dicitur. V, II *de Incarn.* 5, 6. In nobis est affectio animi condolentis alienis calamitatibus, in Deo est effectio sublevantis. *ibid.* Censetur indigna pati, et misericordia dignus, qui ex alto dejectus est. *ibid.* § 7. Omnia Dei opera misericordia complectitur. *ibid.*

Missa. Plures diebus festis celebrari missas Leo papa præcipit, quoties nova plebs in ecclesiam convenit. VI, XII. 14, 10. Quotidianum missæ usum probat Gregorius Magnus, ejusque ritus præscribit. *ibid.* § 12.

Missa perfectis et imperfectis constituta. VIII, III *de Pœnitentia*, 15, 3 *et seq.* Quis digne celebrare queat secundum Gersonem. *ibid. libro* IV. 1, 5.

Missio personarum discrimen indicat. III, VIII. 1, 4. Nihil a seipso mittitur. *ibid.* Missio processionem dicit cum extrema efficientia . II, III. 2, 9. De Missione agitur *cap.* 4, § 4 *et seq.* Communis est Patris et Filio missio Spiritus sancti. III, VII. 15, 11. Imo et personis omnibus externa. III, VIII. 1, 12 *et seq.*

Missio quid sit docetur. III, VIII. 1, 2. Duplex est in Filio. *ibid.* § 3 *et seq.* et 2, 2 *et seq.* Missio una est temporaria. *ibid.* 1, 3 *et seq.* Missio interdum æternam processionem significat. *ibid.* Non habet inæqualitatem. *ibid.* § 8.

Missio Spiritus sancti non secundum substantiam fieri dicitur a quibusdam. III, VIII. 1, 5 *et seq.* Verum missio proprie dicta duo complectitur, tum processionem, tum æternam efficientiam. *ibid.* § 7. Ideo Pater non mittitur. *ibid.* Auctoritatem tamen significat. *ibid.* § 8. Missionem requirere processionem. *ibid.* § 9.

Missio definitur. III, VIII. 1, 10. Missione æterna Filius a Spiritu sancto et a seipso mittitur. *ibid.* § 12 *et seq.* Missio externa minus proprie dicitur: *ibid.* § 13. Hac Filius a se, et Spiritus sanctus etiam a se mitti dicuntur. *ibid.* § 12 et 13. Pater neque proprie mittitur. *ibid.* § 7. Neque improprie. *ibid.* § 14.

Missione externa apparent personæ. III, VIII. 2, 2 *et seq.* Ea fit ab omnibus personis. *ibid.* § 2.

Missio æterna Spiritus sancti duplex est, una quæ fit per gratiam sanctificantem, III, VIII. 2, 2. Altera per externam efficientiam. *ibid.* § 3. Missio externa Spiritus sancti. *ibid.* 4, 1 *et seq.*

Missio quotuplex sit. IV, II *de Angelis*. 5, 5.

Missionem Christo convenire, qua Deus est multi negant. VI, X. 8, 1. Missio divinæ personæ originem et processionem ejus ab altera significat, cum exteriore quapiam efficientia. VI, XII. 5, 6.

Mistio est eorum quæ a se mutuo patiuntur. V, III *de Incarnat.* 2, 8. A temperatione differt ut genus a specie. *ibid.* In solis aridis a quibusdam statuitur. *ibid.* § 9. A Patribus in Incarnationis mysterio usurpatur ad excludendam naturarum confusionem. *ibid.* § 11 et 14. Nonnulli rejecerunt. *ibid.* § 11 *et seq.*

Modulus quid sit Tertulliano in Trinitate. II, I. 5, 2.

Modus. Quid sit. I, VI. 1, 8. Modus cognoscendi sequitur modum essendi. I, VII. 5, 5. Modus existendi. II, IV. 8, 6. Modi substantiales quibus personæ subsistunt. *ibid.* 10, 5. Non habent propriam existentiam. *ibid.* 12, 10.

Molinæ Antonii sententia de præparatione ad communionem. VIII, IV *de Pœnitentia.* 5, 8. Molinæ Antonii opus *de Instructione sacerdotum. ibid. lib.* III. 6, 1.

Molinæus. Petrus Molinæus scribit in cardinalem Perronium, librumque inscribit: *Novitatem Papismi.* VII, XIV. 16, 1. Patres a sanctorum invocatione fuisse alienos scribit. *ibid.* Patribus aliquos e tribus primis Ecclesiæ sæculis imponit. eosque falso ait, unicum Deum invocandum esse censuisse. *ibid.* Ignatii locus ab ipso citatus expenditur. *ibid.* Truncatus ab eo Clementis Alexandrini locus nihil ad rem facit. *ibid.* § 2. Iterum Valentinianorum magicas incantationes, et Ænarum, quos pro Diis colebant, invocationem improbantem Molinæus objicit, velut abhorrentem ab invocatione sanctorum. *ibid.* § 3. Pari fide Tertullianum opponit. *ibid.* Et Novatianum, qui Christum ex eo non merum hominem esse probat, quod tanquam mediator, (primarius scilicet, et per se) invocetur. *ibid.* Nihilo magis ab eo facit Athanasius, qui crimini vertit Arianis, quod Christum ex nihilo factum crederent, et divino tamen nomine et honore dignarentur. *ibid.* § 4. Molinæus cardinalem Perronium falsi accusans, falsi convincitur. *ibid.* Græcitatis rudis, ejus inscitiam temere objicit. *ibid.* § 5. Veterum, de præsenti in cœlo sanctorum felicitate, controversiam renovat. *ibid.* 17, 3. Jobi locum frustra torquet. *ibid.* § 6 et 10.

Ruinosa illius erroris fundamenta. I° Quod a sanctis, etiam cœlesti beatitudine fruentibus, audiri supplicum preces non possint, quia sunt infinitæ. VII, XIV. 17, 8. Temere jactatum ait a catholicis, res creatas a beatis in divina videri essentia. *ibid.* Quod et graves Patres, et ipsa Scriptura non obscure significat. *ibid.* Instat nullam rem creatam videri posse in essentia divina, nisi sit consequens videri omnes, *ibid.* § 9. Sed non est necesse. *ibid.*

II *Fundamentum.* Dedecere ait, sanctos videre

turpia quæ in terris geruntur. VII, xiv. 17, 9. Etiam quæ geruntur, apud inferos vident. *ibid.*

III *Fund.* Ex Scripturis petitur. Jobi locus ex rabbi Levi ben-Gerson, et Mercero Molinæi symmista, nihil eum juvat. VII, xiv. 17, 10. Alterum locum ex quarto *Regum* citat, sed truncatum, qui fraudem ejus integer aperit. *ibid.* Nihilosecius ex Ecclesiaste testimonium repetit, cujus sententia ex Hebræis, Calvinistis, et Catholicis doctoribus declaratur, et ab Molinæi calumnia vindicatur. *ibid.*

IV *Fund.* Tacitas saltem, quæ mente fiunt, hominum preces, sanctis ignotas esse contendit quia solius Dei est nosse hominum corda. VII, xiv. 17, 10. Ejus quoque solius est futura prædicere. *ibid.* Gregorum Nazianzenum primum auctorem fuisse ait invocandorum sanctorum, neque tamen pro certo habuisse audirentne supplices suos. *ibid.* 18, 1. Ab ipsomet Gregorio et ejus æqualibus hæc calumnia depellitur. *ibid.* Voces istæ : *Si forte audiant, si curent res nostras*, et similes, etiam in rebus manifestis adhiberi solent. *ibid.* Par in Ambrosium jactata ab Molinæo calumnia diluitur. *ibid.* § 3. Ministri stupor in deneganda Ambrosio de se narranti fide. *ibid.* § 4. Chrysostomum in suas partes invitum trahit. *ibid.* § 5. Non improbat invocationem sanctorum Chrysostomus, sed duplicem errorem qui sanctorum invocationi posset irrepere. *ibid.* A Molinæo laudata Chrysosiomi testimonia de vivorum pro vivis intercessione, ad præsentem controversiam non pertinent. *ibid.* § 7. Crebra et illustria de sanctorum invocatione Chrysostomi testimonia, virga Molinæus censoria notat. *ibid.* Duplex istius censuræ causa, prima, quod dubitarit Chrysostomus an sancti cœlo sint recepti, nihil ad rem facit. *ibid.* § 8. Altera ex styli differentia, prorsus commentitia est. *ibid.* § 9. Etiam Casaubone judice. *ibid.* § 10. Pari temeritate Patrum aliorum genuina scripta convellit, velut Gregorii Nysseni in S. Theodoretum, Theodoreti, de curandis Græcorum affectionibus. etc. *ibid.*

Monachi semel quotannis communicantes. VII, ii. *de Pœnitentia. cap.* 4.

Monarchia in divinis. III, iv. 15, 10 et *ibid.* VII. 11, 11. Duæ illius causæ. *ibid.*

Monas in δυάδα movetur, et in Triade consistit. I, ii. 8, 17. *et seq.* Monas Dei, vide Unitas. Monas in divinis. III, iv. 13, 10 *et seq.*

Μονογενὴς cur dicatur Filius. III, vii. 11, 3.

Monotheletæ Eutychianam hæresim in sinu foventes, quam exterius profiteri non audebant, nova arte duas in Christo naturas ore prædicant, re subvertunt, unius voluntatis et energiæ professione. V, i. *de Incarnatione.* 19, 1. *et seq.* Ab una quam in Christum admittebant θελέσει dicti Monotheletæ. VI, viii. 1, 1. Pari jure dicendi Monenergitæ, qui unam energiam admitterent. *ibid.* 2, 5. Energiam a voluntate distinguebant, et utramque unicam tribuebant Christo. V, i. *de Incarnatione.* 21, 4. et VI, viii. 5, 2. *et seq.* et 6, 1. *et seq.* Energiæ, et voluntatis nomine transeuntes actiones, et ipsas naturales agendi facultates complectebantur. VI, viii. 4. *toto capite* et *ibid.* 6, 13 *et seq.* Quod a S. Thoma recte observatum recentior theologus improbat. *ibid.* 4, 2. Ab ipsis Monotheletis, et Patribus qui eos confutarunt convictus erroris. *ibid.* § 3 *et seq.* Humanarum actionum vitale principium unicum statuebant divinam voluntatem, cui humanitas pro instrumento esset velut exanimi. V, i, *de Incarn.* 20, 1 *et seq.* Etiam humanas infirmitates, famem et sitim, a sola divina voluntate vitali modo procedere putabant. *ibid.* § 2. et VI, viii. 6, 6.

Cujus erroris fundamentum fuit ; voluntatis et operationis principium esse hypostasim, non naturam. V, i. *de Incarn.* 20, 5. Eas operationes a sola divinitate vitaliter profectas per humanitatis organum, *Deiviriles* appellarunt. *ibid.* § 3 et 9.

Quomodo per corpus ab anima profecti motus sunt vitales. VI, viii. 6, 5. Ad hoc suadendum operationes illas proferebant quæ divinitatis propriæ per corpus proprium a Christo extra ordinem exercebantur. *ibid.* 13, 6. Operationem Deivirilem unicam primum et simplicem, eamque divinam faciebant, post duas unitione conjunctas, nec unam denique, nec duas. V, i. *de Incarnatione.* 21, 1. et VI, viii. 3. § 5 et 10. Idque postremum imperatoriis edictis sanciri voluerunt, Ecthesi Honorii et typo Constantis. V, i. *de Inc.* 21, 4. Quod utrumque Martinus papa damnavit in concilio Lateranensi. *ibid.* 19, 8.

Energias initio negarunt duas, de unica voluntate timidius sunt locuti. V, i. *de Incarnatione.* 26, 6 *et seq.* Post unicam voluntatem incunctanter affirmarunt, energiam unam minus diserte. *ibid.* § 10. Utramque denique unicam sunt professi. *ibid.* § 7 et 8. Quo facilius illuderent catholicis humanas a se voluntates aiebant negari duas carnis et spiritus, contrarias et pugnantes. *ibid.* 20, 6 *et seq.* et VI, xi. 11, 6. Quod Honorio papæ fraudi fuit. V, i. *de Incarn.* 21. 11. *et seq.* et VI, xi. 11, 6.

Hæresis istius Monotheletæ non auctores, sed instauratores fuere. V, i. *de Incarn.* 21, 2. et VI, viii. 8, 3 *et seq.* Inter eorum patronos Manem, Arium, Apollinarem Eutychem numeratur etiam Nestorius. *ibid.* Et istis antiquior Bero. VI, viii. 8, 3. A quibus sicut venenum erroris hauserant, sic illius stabiliendi rationes repetebant. *ibid.* 6, 4. Iisque vicissim juvandis mutuam navabant operam. *ibid.* 7, 9 *et seq.*

Præcipua illorum argumenta proponuntur et solvuntur. V, i. *de Incarnatione.* 1, 20. *toto capite.* et VI, viii. c. 13 *toto capite.* Mala illorum fides proferendis Patrum testimoniis, vel truncatis, vel in alienum sensum detortis, vel suppositiis arguitur. *ibid.* Et a sacra synodo jure notata est. VI, viii. 13, 7.

Satis eorum fit argumentis qui non facultates, sed transeuntes operationes putant a Monotheletis negatas esse duas. VI, viii. 4, 2 *et seq.* et *ibid.* 5, 1 *et seq.* Auctores et præcipuos fautores Monotheletarum damnavit Martinus papa in synodo Lateranensi. V, i. *de Incarnatione.* 19, 8.

Montanistæ, Vide Cataphryges. Montanistæ negabant ab Ecclesia peccata posse dimitti. VIII, ii. *de Pœnitentia.* 8, 13.

Mores ambigue intellecti ab Arnaldo. VIII, i. *de Pœnitentia.* 4, 9 et *ibid.* VII. 9, 13.

Mors conveniens Angelis et bumanis animis quæ sit. III, i. *de Angelis.* 5, 11. Cur inflicta fuerit generi humano. IV, ii. *de Opificio.* 6, 5. Qua ratione non sit violenta homini. *ibid.* III. 3, 13. Qualis erat ea quam Adamo Deus minatus est, si de fructu comederet. *ibid.* II. 10, 1 *et seq.*

Mors canonica quid sit. VIII. v. *de Pœnitentia.* 6, 6. *et seq.* Quibus peccatis infligeretur. *ibid.* ii. 2, 4 et vi. 6, 6

Mortalis. Mortales sunt etiam Angeli, qua ratione. I, iii. 4, 13 *et seq.* Mortalis et immortalis quibus modis accipiantur. III, i. *de Angelis* 5, 9.

Moses. Ex omnibus a Deo creatis qualia descripserit IV *Procœmio Opificii*. § 4. Quem scopum sibi proposuerit in mundi origine describenda. IV, I. *de Opificio*. 1, 1. Quid *cœli* ac *terræ* vocabulis initio Genesis expresserit. *ibid. cap.* 2 *per totum*. De quo cœlo sit locutus. *ibid.* § 8. Cur rerum omnium in sex dierum intervalla partitus sit. *ibid.* § 3. Cur vesperam prius enumerarit. *ibid.* 8, 3 *et seq.* Longini, in suo tractatu *de Sublimi*, de Mose testimonium. *ibid.* 6, 5.

Motus Angelorum e loco ad locum qualis sit. III, I. *de Angelis*. 13, 13 *et seq.*

Motus humani cur sint liberi. IV, III. *de Opificio*. 12, 4. Motus quivis bonæ voluntatis unde sit. IV, I. *de Pelagianismo*. 10, 17. *Quod movetur ab alio movetur*, de causa finali etiam intelligitur. I, III. 1, 10.

Mulier. Quomodo fuerit creata. IV, II. *de Opificio*. 8, 7. Cur ita fuerit procreata. *ibid.* 8.

Mulieris caput vir dicitur, quia sub viri auctoritate et potestate est. V, V. 12, 6. Naturalis ordo postulat ut viro mulier serviat, tanquam ratione infirmior. VI, VII. 9, 9. Romano jure mulier, in potestate tutorum est propter infirmitatem consilii. *ibid.*

Multiplicitatis in divinis origo est persona. III, IV. 11, 9. Ea miro quodam modo causa est unitatis. *ibid.* 15, 11.

Multitudo beatarum mentium an possit numerari. III, I. 14, 11 *et seq.*

Mundus non fortuito coaluit. I, I. 1, 12. Nec sine auctore intelligente ac Deo. *ibid.* § 13. Mundus si a nullo factus dicatur, quæ absurda sequentur. *ibid.* 2, 11. Mundi æternitatem asseruit Origenes. *ibid. lib.* III. 2, 5. Et Hermogenes et Proclus. *ibid.* § 6. Item alii. *ibid.* 5, 2. Imago est bonitatis Dei. *ibid. lib.* VI. 3, 5. Mundus an a Deo conditus fuerit ex Platonis sententia. I, III. 5, 4. Et utrum in tempore factus sit. *ibid.* Mundus ab æterno creari non potuit. *ibid.* 6, 5 *et seq.* Mundus duplex. I, IV. 11, 2. Mundus quotuplex secundum Basilium Magnum. IV. *Procœmium de Opificio*. § 3.

Mundus propter quid creatus. IV, II. *de Opificio*. 1, 3. Unde sui sumpserit ornatus exordium. *ibid. lib.* I. 7, 1. Qua anni parte fuerit conditus. *ibid.* 14, 4. Ejus pars quænam sit præcipua. *ibid.* 4, 2. A quo dicatur brevi corrumpendus. III, I. 5, 4.

Mundum Deum Plato credidit, nec summum nec increatum, Philo Dei Filium, Patrisque sacerdotem. VI, XII. 11, 7. Mundum non ex nihilo creatum credidit Hermogenes, sed ex materia Deo coæva. VII, XVI. 7, 14. Mundum non a summo Deo conditum Cerinthus docuit, sed a virtute ab eo separata, et eum ignorante. *ibid.* 3, 3. Ad eum errorem comprimendum scripsit Joannes evangelium, et per Verbum Deum omnia condita esse docuit. *ibid.*

Munus præcipuum Angelicæ beneficentiæ in homines quodnam sit. III, II. *de Angelis*. 6, 1. Munus quid sit, et quo a dono differat. III, VIII. 3, 4.

Mutari quid sit. I, III. 1, 2 et § 8.

Mutatio. Mutationum variæ species. I, III. 1, 2 *et seq.* Mutatio omnis est a potentia ad actum. *ibid.* § 15, et 2, 3.

Mysteria Cereris. I, I. 5, 11.

Mysteria fidei Christianæ quomodo possint cognosci. III, I. 8, 3.

N

Narcissus episcopus Arianus. II, I. 9, 2.

Narses. Theodoræ Augustæ cubicularius, Theodosium Corrupticolam Alexandrina sede dejectum restituit. V, I *de Incarnat.* 16, 12. Gaianum ejus sedis invasorem Carthaginem in exilium pellit. *ibid.* Alexandriam cædibus et incendiis vastat. *ibid* Exoratus a clero Romano, a Justiniano impetrat, ut e custodia Vigilium papam liberum dimitteret. *ibid.* 18, 14.

Nasci qui dicatur Filius. II, II. 5, 6.

Natalis imperatorum. II, III. 6, 7.

Natura. Naturam esse demonstrare ridiculum est. I, I. 1, 2. Ejus opera ab intelligente causa oriuntur. *ibid.* § 12 *et seq.* A natura fieri, idem est quod a Deo. I, VIII. 4, 14. Naturæ propria auxilia Deus illius auctor suppeditat. II, X. 18 § 4 et 6.

Naturæ duæ in Christo. II, III. 3, 7. Natura de natura. III, VI. 10. 1 *et seq.* et natura genita quid sit. *ibid.* § 6.

Natura variis modis sumitur. II. II. 5, 13. Pro hyspostasi sumpta. *ibid. lib.* IV. 1, 3. Quid sit, et unde dicta. *ibid.* § 10. Omnibus individuis sub eadem specie convenire aliqui dixerunt. III, IV *cap.* 9 *per totum.* Maxime § 18. Naturam divinam universalem quinam constituisse videntur. *ibid.* 13, 3 *et seq.* Refelluntur. *ibid.* § 5 *et seq.* Explicantur Patres qui universalem constituerunt. *ibid.* § 6. Probatur singularem esse. *ibid.* § 8 *et seq. et cap.* 14 *per totum.*

Natura est substantivum, ac per se principium motus et quietis. V, II *de Incarnatione* 3, 9. A nascendo dicitur. *ibid.* Extantiam significat. *ibid.* Natura est essentia per se considerata. *ibid.* § 2, et VI, VI. 1, 6.

Nulla natura est ἀνυπόστατος, sed plures naturæ possunt una persona subsistere. VI, V, 8, 1 *et seq.*

Natura est hypostasis promiscue usurpatæ sunt quatuor fere primis Ecclesiæ sæculis, postea distingui cœperunt. V, II *de Incarnatione* 3, 3, et VI, VI. 1, 6. Necessaria est illa disiinctio in mysteriis Trinitatis et Incarnationis. V, V. 7, 1. Natura primo et per se aliquid, et perfectum significat, secundario existens : hypostasis directe per se existens, perfectum consequenter. *ibid.* 8, 7. Quæ naturam significant, naturam constituunt, quæ vero personam, accidentium rationem habent. *ibid.* Natura tribus modis considerari potest, ut communis, ut individua, ut secundum se absolute. 5, 2. Cui ut fiat hypostasis, advenit existendi modus proprius aut alienus. VI, VI. 1, 7. Nullam esse naturam individuam et particularem aliqui putaverunt, sed speciem infimam eamdem in omnibus individuis. V, V. § 4 et 6. Natura universalis non subsistit in se, sed in intellectu. *ibid.* § 1. Est partim in individuis, partim ab iis separatur. *ibid.* § 2.

Natura non agit nisi subsistens. VI, VIII. 2, 1. Non tamen hypostasis, sed natura est eligendi principium, *ibid.* § 3 et 4. Natura per propriam operationem definitur. *ibid.* 1, 4. Qua sublata, natura perit. *ibid.* § 3 *et seq.* et *lib.* IX. 6, 11. Pro numero naturarum multiplicantur actiones. VI, VIII. 12, 13. Unius naturæ compositæ plures esse possunt actiones. V, VI. 14, 5.

Naturale est quod omnibus individuis inest, et sine magistro discitur. VI, IX. 7. 2. Naturale dicitur quod revera et non specie tenus existit. V, III *de Incarnatione* 4, 3 *et seq.* Quod per se et non sola habitudine ac voluntate. *ibid.* § 5. Quod per se et non ex accidenti. *ibid.* § 9. Naturale opponitur hypostatico. V, V. 6, 2. Nihil naturale vitiosum est. VI, IX. 7, 9. Naturale quid dicatur. III, VI. 8, 22 *et seq.*

Natura qualis sit secundum Manichæos. IV, IV *de Opificio* 5, 3. Natura rationalis qualem habeat potestatem. *ibid. lib.* III. 5, 6. Humana cujus rei sit capax, et in quo differat a natura brutorum. *ibid.* 10, 2. Cur dicatur mutabilis. *ibid.* Eademne remanserit in Adami posteritate ac erat ante peccatum. *ibid. lib.* IV. 8, 11. Naturæ statum non mutari peccato quis dicat. IV *de Pelagianismo* 3, 16.

Naturale quid dicatur. III, VI. 8, 12 *et seq.*

Nazaræi qui et Nazorei, Christianis sacris ritus Judaicos miscendos censuerunt, Christum quidem Deum esse confessi sunt, sed ex Josephi semine natum esse. V, I *de Incarnatione* 2, 5.

Necessarium quid sit. IV, IV *de Opificio* 8, 3. Quid sit secundum Thomam. *ibid. lib.* III. 4, 3. Et secundum Nemesium. *ibid.* 5, 3. Necessarium non omne violentum est. III, VI. 8, 23. Interdum libero oppositum est, alias quo quis indiget, *ibid.* § 24. Item quod sine cognitione fit. *ibid.* § 25.

Necessitas. Duplex est necessitas, altera simplex, quæ et naturalis altera violenta, quæ coactionis dicitur. VI, IX. 5, 2. Necessitas coactionis directe et proxime in actus externos cadit, nec directe libertati opponitur, ut quis invitus velit. *ibid.* § 3. Neque vim eligendi tollit. *ibid.* § 9. Simplex necessitas non pugnat cum spontaneo et voluntario late sumpto, cum libero et voluntario proprie dicto stare non potest. *ibid.* § 3 et 7 *et seq.* Necessitas quotuplex secundum Guillelmum Parisiensem. IV, V. 10, 6.

Necessitate naturæ gigni Filium veteres aliqui negarunt, et ideo voluntate gigni dixerunt. III, V. 8, 11. Alii voluntate genitum negant. *ibid.* § 25.

Necessitas conditionata rerum ex præscientia oritur. I, IV. 7, 4 *et seq.* § 7. Necessitas antecedens absoluta, et consequens : quarum hæc libertati non officit. II, X. 12, 18. et *ibid.* 13. 7 *et seq.*

Necessitatis duo sunt genera. IV, IV. 11, 4. Necessitas naturalis nullo modo dicitur violenta. IV, V. 6, 7 *et seq.* Necessitas virtutis cœlestis aut fati num excuset homines a peccato. *ibid.* 10, 9.

Quænam possit cum libertate cohærere. *ibid.* 3, 6.

Necessitas hæretica qualis sit ostenditur. IV, III *de Opificio* 9, 11. Qualis ea sit quæ non tollit libertatem. *ibid.* 10, 6. Voluntatem cogens quotuplex sit. *ibid.* 8, 6 *et seq.* § 13. Necessitas fatalis non est violentia quæ omnem voluntatis actionem elidit. *ibid.* 7, 8 *et seq.* Qualis sit voluntati contraria. *ibid.* § 13. Quomodo necessitas possit esse cum libertate. *ibid.* 6, 3. Quomodo possit cum libertate cohærere probatur. *ibid.* *cap.* 7 *per totum.* Quænam sit quæ non abhorret a voluntate. *ibid.* § 4.

Necessitas, qua tollitur liberum arbitrium, quomodo a Calvino et aliis nominetur. IV, III *de Opificio* 10, 2 *et seq.* § 10. Necessitas peccandi quæ sit. IV, IV. 7, 8. Quotuplex usurpari possit. *ibid.* § 9. Quænam cadere possit in voluntatem, salva libertate. *ibid.* 11, 11.

Nectarius pœnitentiam publicam Constantinopoli abolevit. VIII, II *de Pœnitentia* 9, 4. Memorabilis ejusdem patriarchæ historia, et an confessionem sustulerit. VII *Dissertation. cap.* 4 *per totum.*

Negationes de Deo præstare affirmationibus. I, I. 5, 6. Excessum significant. *ibid.* § 9 et 12.

Negotiatores nunquam ab Ecclesia damnatos. VII *Dissert.* II. *cap.* 3, 1.

Neophyti. Neophytos ordinari episcopos in Ecclesia vetitum fuisse. VIII, III *de Hierarchia* 6, 6 *et seq.*

Nestorius Germanicia Syriæ oppido oriundus, Antiochiæ litteras mediocriter eruditus, in S. Euprepii monasterio aliquando vixit, factusque sacerdos, populi plausum captavit. V, I *de Incarnatione* 7, 1. Inde ad thronum Constantinopolitanum evocatus, Theodorum in via Mopsuestenum invisit, cujus antea frequens auditor fuerat; ab eoque, et ab Diodoro Tarsensi didicit, quam paulo post vulgavit hæresim. *ibid.* § 3. Magnifica ejus vox et zelus. *ibid.* § 2. Degenerat in hæresim, quam et per se et per suos, viva voce et scriptis longe lateque disseminat. *ibid.* § 5 *et seq.* Christum in duos solvit Filios, alterum Dei, alterum Virginis, quam negat appellandam *Deiparam*, sed *Christiparam.* *ibid.* § 4. Hac offensi blasphemia multi ab ejus communione refugiunt, præsertim Archimandritæ. *ibid.* § 6. Lectis ejus scriptis, Cyrillus ad eum scribit ut ab errore recedat; scriptisque ad imperatorem, aliosque providet ne latius venenum serpat. *ibid.* Quibus offensus Nestorius, implacabili in eum ardet odio. *ibid.* § 7.

Datis utrumque ad Cœlestinum papam litteris. Nestorianam hæresim pontifex damnat in Romano concilio, suas vices Cyrillo mandat, ut Nestorium sede et communione privet, nisi intra decem dies revocet hæresim. *ibid.* Acceptis a Cyrillo Nestorius synodalibus litteris, cum anathematismis duodecim, quibus jubebatur subscribere, in furorem actus, totidem anathematismos Cyrillo reponit, et in Catholicos sævit. *ibid.* § 8.

Coacto Ephesum concilio, eo accedit, et aulicorum gratia, militarique fretus auxilio, synodale detrectat judicium, hæresimque intrepide profitetur. V, I *de Incarnatione.* 8, 2. A concilio damnatus et depositus, ad fraudes et calumnias confugit: et per se suosque, de vi et injuria apud imperatorem conqueritur. *ibid.* § 3. A schismaticis in integrum restituitur, mutuam vicem reddentibus Cœlestianis et Pelagianis. *ibid.* § 5. Quos ob hæresim suis erroribus affinem pulsos suis sedibus, exceperat, et suo juverat patrocinio. *ibid.* 12, 2. De mandato imperatoris in custodiam datur, brevique dimittitur. *ibid.* 8, 8. Antiochiam redit, pristinumque S. Euprepii monasterium repetit. Pravis colloquiis et litteris multos in hæresis communionem trahit, in Oasim relegatur, ibique sacrilega lingua vermibus exesa, moritur. *ibid.* § 9. Ejus libri, jubente Theodosio igni traditi sunt, ejusque sectarii Simoniani dicti. *ibid.*

Veterum omnium hæreticorum qui Christi divinitatem impugnarunt renovavit amentiam. V, I *de Incarnatione.* 10, 1 *et seq.* Cum Ebionitis, Paulianistis, Marcello et Photino docuit Christum merum hominem de Maria natum esse suo, et proprio subsistensem modo. *ibid.* 9, 4 et *lib.* III. 3, 3 et *ibid.* § 6, et VI, VI. 6, 8 *et seq.* et VI, XI. 12, 9 et VII, XV. 3, 7. Christum, merum alioquin hominem, Deum appellari voluit, ex qualicumque consortio inhabitantis et inoperantis Dei, quomodo Moses Deus Pharaonis, et alii sancti dicuntur Dii. V, I *de Incarnatione.* 9, 2. et V. 10, 2. VI, VI. 5, 3 et § 8. Istam Dei appellationem sola nominis, auctoritatis, et honoris communione contineri volebat. V, I *de Incarn.* 9, 5. *ibid. lib.* III. 3, 5 *et seq.* Deum Verbum nullo substantivo nexu sociatum esse putavit assumptæ humanitati. V, II *de Incarn.* 3, 3 *et seq.* VI, VI. 2, 2. VI, X. 1, 10 *et seq.* Easque voces rejecit quæ substantivam unitionem significant. V, III. 3, 4 *et seq.* VI. VI. 17 *Anathematismo* 3. Alias induxit quæ solam moralem voluntatum conjunctionem indicant. V, III. 3, 4 *et seq.* *reliquo capite.* VI, VI. 2, 6 et 7, 4. Societatem illam divinitatis communicatam homini Christo visus est ab ipso conceptu tribuisse. V, I *de Incarnat.* 7, 4. et V. 10, 2 et 13, 2. Alias nonnisi aliquanto post. VI, XI. 7, 4. Idque in baptismo. *ibid.* 9, 10. Eique divinitatem pro merito esse collatam. V, I *de Incarn.* 9, 9 et *ibid. lib.* III. 3, 14. Neque invidere se Christo quod Deus factus esset, quod si vellet et ipse fieri posset. VI, X. 14, 5. Dominum Jesum, perinde ut Cyrum, aliosque nomen Christi adeptum esse dixit. VI, XI. 9, 1.

Ignorantia laborasse Christum, paulatimque virtutum et sapientiæ incrementa cepisse. *ibid.* 2, 2. Sicque ad pontificiam pervenisse dignitatem. *ibid.* § 9. Contendebat Christum, precise qua homo est, sacerdotem esse. VI, XII. 11, 3. Deum dici Christum nolebat, sed Deiferum. VI, VIII. 10, 6 et 12, 1.

Mariam *Deiparam* appellari vetuit, sed *Christiparam.* V, I *de Incarn.* 7. § 4, 6 *et seq.* VI, VI. 6, 9, et VI, VI. 17 *Anathematismo* 1. Impiumque esse dixit Dei Filio secundam ex femina generationem tribuere. VI, VI. 5, 8. et § 12. VI, VI. 17 *Anath.* 1. In eaque θεοτόκου i. e. *Deiparæ* voce expugnanda summam hæreticæ impietatis constituit. V, I *de Incarn.* 9, 1 *et seq.* et V. 15, 1 *et seq.*

Duas in Christo personas statuebat nullo substantivo nexu copulatas, duosque Filios et Christos. V, I *de Incarn.* 9, 2 *et seq.* *ibid.* *lib.* IV. 7, 5. *et seq.* VI, VI. 2, 2, et *cap.* 17. *Anath.* 7. VII, XV. 18, 4. Duos tamen Christos, aut Filios, aut personas vetuit. VI, VI. 2, 4 et *ibid. cap.* 5, 7, et 7, 2, et 15, 3, et 17 *Anath.* 7.

In uno Christo Deum dividebat ab homine, filietate et dignitate negabat dividi, sed natura. VI, VI. 5, 3. Itaque unam utriusque adorationem statuebat. *ibid.* § 5, et 9, 6. Propria tamen cuique seorsum ab altero tribuit; neque Deum natum ex Virgine, passum ac mortuum dici voluit, neque hominem Christum Deum, aut Dei Filium naturalem dici voluit. V, I *de Incarn.* 9, 3. VI, VI.

2, 2 *et seq.* et 5, 7 *et seq.* et 17 *Anathem.* 1, 2, 4, 10, 11 et 12.

Naturam ab hypostasi non distinxit. V, v. 7, 1. Duas autem hypostases alio quam morali nexu negavit posse conjungi. VI, vi. 2, 7.

Christi carnem Verbi propriam esse negavit. VI, vi. 17. *Anathem.* 12. Aut omnino potuisse Verbo substantive conjungi. VI, x. 9, 7, Aut esse vivificam, aut aliquid prodesse. VI, vi. 17. *Anathem.* 11 et VI, x. 2, 5. Uti naturarum, sic etiam operationum conjunctionem moralem posuit. VI, viii. 11, 12. Christum hominem Verbi instrumentum esse dixit, quales prophetæ fuerunt. VI, vi. 17. *Anathem.* 7 et VI, vii. 10, 6 et 13, 2. Unam affinxit Christo voluntatem, non naturalem, sed σχετικὴν et γνωμικήν. VI. ix. 7, 8 *et seq.* Fertur etiam docuisse Verbum, aut aliquid Verbi, in carnem esse mutatum. V, i *de Incarn.* 6, 11. Nestorius non putavit Spiritum sanctum per Filium procedere. III, vii. 17, 1.

Nicæna synodus I. Nicæna synodus habita, et ejus res gestæ. II, i. 7. 5. Quot in ea episcopi. *ibid.* § 8. Qui præfuerint. *ibid.* § 5. Philosophi in ea disputantes. *ibid.* § 6. Arium damnat, et fidei tesseram statuit τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale. ibid.* De Meletii schismate, et de paschate decernit. *ibid.* § 8.

Ὁμοούσιον veteres nonnulli usurparunt, alii repudiarunt, Nicæna synodus prorsus ascivit, quod ita Ecclesiæ et catholicæ fidei rationes ferrent. V, iii *de Incarnat.* 7, 11.

Nicæni concilii canon xii explicatus contra Salmasium. vii. *Dissertat.* ii. 2, 4 *et seq.* Nicænus canon xviii explicatus, *De potestate consecrandi, tom.* VII, *cap.* 3.

Nicænum symbolum. Sequentes synodi velut fidei regulam asciverunt. VI, xii. 18, 9. Auctum est ab Chalcedonensi synodo, diserta professione regni Christi non habentis finem, ejusque deinceps exemplo ab aliis synodis, et plerisque ecclesiis. *ibid.* Plura eidem symbola Epiphanius attexuit. *ibid.* § 10.

Dici solet symbolum cxviii Patrum. *ibid.* Sufficere ad comprimendas hæreses multis visum est, neque alias deinde fidei formulas addi placuit. *ibid.* Quæ ipsi ab synodis quibusdam addita sunt, non novæ fidei formulæ fuerunt, sed uberiores enarrationes. *ibid.* Nicænum symbolum pro catholico universe ab Epiphanio usurpatur. *ibid.* § 11. Quod Vossium fugit. *ibid.* § 12. Nihil se novum in symbolo edicere professi sunt Nicæni Patres ista clausula : *Ita credit catholica Ecclesia. ibid.* Nihil quoque in sua ecthese posuisse Athanasius profitetur, quam Nicænum symbolum. *ibid.*

Nicæna synodus IIª. Coacta Constantinopoli synodus episcoporum cccl, præsentibus legatis Romani pontificis, anno 786, Iconoclastarum seditione disturbatur, transferturque Nicæam in sequentem annum. VII, xv. 11, 3. Eo revocati sunt legati Adriani papæ, qui Constantinopoli ab seditiosis pulsi, in Siciliam recesserant. *ibid.* 12, 4. Nicææ initium habuit anno 787, octavo Kalendas Octobris, et post dies vigenti absoluta est, actione septima, cui Græci codices octavam subjiciunt. *ibid.* 11, 3. Damnavit eversores sacrarum imaginum, earumque adorationem sanxit. *ibid.* Ab Adriano papa probata est, et inter œcumenicas, multis episcopis occidentalibus reclamantibus recepta. *ibid.* A Francofordiensi synodo rejecta est, quod interpretis vitio, videretur eumdem latriæ cultum imaginibus tribuere, qui soli debetur Trinitati. *ibid.* § 4. Multum laborat, nec tamen obtinet Adrianus papa, ut eam synodum pro œcumenica Occidentales admitterent. *ibid.* § 5. In concilio repudiandæ Nicænæ synodi diutius perstitit ecclesia Gallicana, salva catholicæ ecclesiæ communione et pace ; illam tandem, cum sacrarum imaginum veneratione recepit. *ibid.* Sacras imagines eodem honore coli jussit, quo crucis effigies colitur. VII, xv. 15, 2 *et seq.* Hoc in ea Parisiensi displicuit synodo, quod non solum coli jussit imagines, sed ad sanctimoniam adipiscendam prodesse dixit. *ibid.* 16, 7.

Nicephorus Blemmides, vir laudatissimus, pro Latinorum dogmate stetit. III, vii. 1 § 5 et 8.

Nicolaus papa contra Græcos, eorumque ducem Photium contendit. III, vii. 1, 3. Et Occidentales ad illum refellendum hortatur. *ibid.* 2, 4.

Νοερὸν et Νοητὸν in quo differant. III, i *de Angelis* 3, 4.

Noetus Sabellianæ parens hæresis. II, i. 6, 2. Ejus historia. *ibid.* Patripassianus fuit. *ibid.* 5, 6.

Nomina. Nominum diversitas an naturæ diversitatem inferat. II, ii. 5, 14. Nomina de Deo usurpata, alia essentiam, alia nationem significant. *ibid.* Quomodo discernenda quæ proprie, et quæ participatione conveniant. II, iii. 2, 17. Horum cognitio ad Trinitatis mysterium necessaria. II, iv. 1, 1. Nomina quæ Deo tribuuntur, alia affirmantia, alia negantia. III, v. 3, 1.

Res præstantissimæ multis nominibus appellantur. V, iii *de Incarn.* 1, 7. Res non sunt alienis appellandæ nominibus. *ibid.* 9, 10. Ambigua nominum usurpatione fallebat Nestorius. VI, vi. 5, 4. Nomina rebus convenire ex hominum instituto censuit Aristoteles, stoici natura. VI, vii. 1, 3. Hebraica nomina, velut energiæ singularis, in Ægyptiacis disciplinis adhibebantur. VI, viii. 1, 8. Singulis artibus propria nomina ab auctoribus indita sunt, de quibus tricari otiosorum est. VII, xv. 2, 7. Nominibus ut nummis utendum est vulgo receptis. *ibid.* Nomina quædam ut Deo propria Scriptura vindicat, quæ commodo sensu hominibus tribuuntur. *ibid.* 5, 9.

Nomina liberum arbitrium significantia et apud Patres usitata exponuntur. IV, iii *de Opificio cap.* 13 *per totum.*

Nomina Deo tributa, quæ abhorrens aliquid significant, aptissima esse ad Dei majestatem declarandam. I, i. 5, 5.

Nomina rebus omnibus conveniunt. I, viii. 6, 1. Sapientiæ est ea imponere. *ibid.* An naturas rerum significent. *ibid.* § 4 *et seq.* Sunt quasi tesseræ notionum. *ibid.* § 5.

Nomen Dei primarium ab eo quod est ducitur. I, i. 6, 5. Tetragrammaton nomen. *ibid.* et 5, 8. Nomina Dei omnia idem significare dixit Eunomius. *ibid.* 7, 3 *et seq.* Refellitur. *ibid.* § 7. Alia affirmantia, alia negantia. I, viii. 6, 11, et 7, 2. Nomina quæ proprietates divinas significant, quomodo spectentur. I, ii. 11, 7. Nomina affirmantia de Deo qualia sint. I, iii. 2, 1. An Deo nomen imponi possit. I, viii. 6, 6. Cur nullum proprium nomen imponi possit. *ibid. et seq.* Immo nec rei cuivis spirituali. *ibid.* § 8. Itaque nulla Dei nomina naturam ipsam significant. *ibid.* § 9. Tamen de hac re amplius quæritur. I, viii. *cap.* 7 *per totum.* Quatenus nomina aliqua essentiam Dei significent. *ibid.* § 2 *et seq.* Nominum Dei duplex est ratio, una formalis, altera causalis. *ibid.* § 4. Nomina Dei affirmantia et negantia declarantur. *ibid.* § 5 *et seq.* Quomodo nomina quædam ex

æterno Deo conveniant. *ibid.* § 6. Nomina divinarum personarum non convenire per comparationem ad creaturas. *ibid.* Generalis divisio nominum Dei. *ibid.* Nomina Dei singillatim exposita. *ibid. et seq.* Nomina Dei apud Hebræos. *ibid. cap.* 9 *per totum.* Nomen Tetragrammaton. *ibid.* § 1. Nomen septem litterarum. *ibid.* § 4.

Notiones in Deo quid sint. I, I. 6, 2, et 7, 1. Universe a nobis considerantur, ut tam absolutæ sint quam relativæ. I, I. 6, 2. Non debent confundi. *ibid.* § 3. Nec propterea simplicitatem Dei violant. *ibid.* § 5. Notionum ratio et origo. I, I. 5, 1 *et seq.* 2, 6, et 10, 3. Notionum fundamentum in rebus ipsis. *ibid.* 10, 9. Notiones aliter a Patribus quam ab scholasticis capiuntur. *ibid.* 7, 9.

Notiones et notionalia nomina. II, IV *in Proœmio* § 2 et 3. Eas quinque constituunt. *ibid.* § 4.

Notio indifferentis et medii quænam sit. IV, V. 12, 13.

Notitia rerum quomodo sita sit in Angelis. III, I. 6, 7.

Novatiani. Novatianorum hæresis in quo potissimum fuerit posita. VIII, III *de Hierarchia* 12, 7. Novatiani negabant sacramentum pœnitentiæ. VIII, I *de Pœnitentia* 8, 9. Abhorrebant a digamis. *ibid. lib.* II. 1, 8. Negabant quædam peccata posse remitti. *ibid. lib.* VI. 5, 6. Omnia peccata paria esse dicebant. *ibid.* 7, 3.

Nubes esse illas aquas quæ dicuntur esse supra cœlum. IV, I *de Opificio* 11, 4.

Νυχθήμερον quid sit. IV, I *de Opificio* 9, 4.

Numerus an sit in Angelis et qualis. III, I *de Angelis* 14, 8.

Numerus qua ratione sit, aut non sit in Deo. I, II. 8, 21.

Numerus an divinis conveniat. II, IV. 13, 13. Ad rationem numeri non pertinet essentia rerum numeratarum. III, VIII. 9, 4. Numerus pluralis quibus nominibus adhibetur in Trinitate. *ibid.* § 9 *et seq.*

Numerus per se neque unit, neque dividit, sed utentis arbitrio utrumque admittit. V, IV *de Incarnat.* 4, 13. Est potius unitio quam divisio unitatum. *ibid.* Reperitur etiam in quantitate continua. *ibid.* 5, 1. Causa numeri est differentia. *ibid.* § 2. Quam solam in rebus numeratis significat. *ibid.* § 3.

Nuptiæ num in statu innocentiæ fuissent. IV, II *de Opificio* 8, 4.

O

Obedientia. Commendatur obedientiæ virtus. IV, II *de Opificio* 9, 6. Infimus obedientiæ gradus est expressum superioris expectare mandatum. VI, IX. 8, 13. Inordinati motus rationis repugnantes inobedientiæ filios arguunt. VI, XI. 1, 14.

Oblatio quam varie sumatur. VII *de potestate consecrandi Diatriba cap.* 1. Oblationis jus habere quid sit. VIII, II *de Pœnitentia* 13, 3.

Octava synodus contra Photium. III, VI. 1, 3.

Odenatus Palmyrenorum regulus, ob repressos Persas, in imperii societatem a Gallieno ascitus est. V, I *de Incarn.* 3, 2.

Œconomia pro dispensatione Verbi secundum hominem a Patribus usurpatur. V, II *de Incarn.* 1, 2. Decessionem a jure ad aliorum salutem accommodate significat. *ibid.* § 3. Providam rei gestionem ad aliorum utilitatem. *ibid.* § 3. Et quidquid humanitus, nostri causa, Christus egit aut passus est. *ibid.* § 4. Quæ ad divinam Christi naturam pertinent *Theologia* considerat, quæ ad Incarnationem œconomia. *ibid. lib.* IV. 1, 1.

Œcumenius quid de episcopis et presbyteris censeat. VII, II *de Hierarchia* 3, 3.

Offerre quam varie sumatur. VII *Dissertation.* II. 7, 7 *et seq.*

Officium Angeli custodis quodnam sit. IV, II *de Angelis* 6, 11 *et seq.* Officia Angelorum in homines. *ibid. cap.* 5 *per totum.*

Olam id est sæculum quid sit. I, III. 3, 5.

Oleum. Saturni simulacrum Romæ plenum oleo fuit, ut a carie vindicaretur; eodemque consilio ante Pisæum Phidiæ simulacrum oleum appositum est. VI, XI. 9, 4.

Olympius exarcha jussu Constantis Pyrrhum Constantinopolitanum patriarcham, Ravennam accitum, Monotheletarum hæresim quam nuper ejuraverat, cogit resumere. V, I *de Incarn.* 19, 7. Ab interimendo Martino papa divinitus deterritus, cum eo redit in gratiam. *ibid.* § 8.

Omnipotentia quid sit. I, V. 5, 1 *et seq.* Primum est qua Deus omnibus præest, deinde qua omnia facere potest. *ibid. et seq. Vide et cap.* 6 et 7.

Omnipotentia Dei an sit voluntas ipsa Dei, an Verbum, an aliud quippiam. I, V. *cap.* 8 *per totum.* Maxime Verbum esse quidam arbitrati sunt. *ibid.* § 5 *et seq.* Quod et certis illius epithetis Patres exprimunt. *ibid.* § 7 *et seq.* Alii Spiritum sanctum omnipotentiam Patris esse volunt. I, V. *cap.* 9 *per totum.* Alii ambos. *ibid.* § 4. Deciditur quæstio. *ibid.* § 5. Si secundum essentiam sumitur, communis est tribus. *ibid. et seq.* Si secundum notionem, Filio atque etiam Spiritui sancto convenit. *ibid.* § 6. Filio tamen sæpius et magis proprie tribuitur, quia est sapientia Patris. *ibid.* § 7. Et quia imperium est. *ibid.* § 8.

Omnipotentia Patris Filium esse genitum aliqui dixerunt. III, VI. 8, 4 *et seq.*

Omnis. Omnes pro multis usurpantur. VI, XIII. 4, 1. Non tamen ubi de sola Dei voluntate agitur. *ibid.* § 2.

Ὁμοῦ quid significet in ὁμοουσίῳ. II, IV. 5, 14, et *ibid.* § 16.

Ὁμοούσιον *Consubstantiale,* Nicææ constitutum. II, I. 7, 6. De ea voce disseritur. II, IV. *cap.* 5 *per totum.* Usi sunt ea voce tum hæretici, tum catholici. *ibid.* § 2. Repudiata in Antiochena synodo a Catholicis. *ibid.* § 3. Eam vocem nullo artificio depravare potuerunt Ariani. *ibid.* § 4. An sit in Scripturis. *ibid.* § 5 *et seq.* Calumniæ Arianorum de hoc vocabulo et versutiæ. *ibid.* § 7 *et seq.* Admissum ab Eusebio Cæsariensi subdole. *ibid.* § 8, et *cap.* 6, § 4. Refelluntur calumniæ Arianorum. *ibid.* 5, 9. Unde originem usus illius acceperit. *ibid.* § 11 *et seq.* Ejus vis et etymon. *ibid.* § 14. Quatenus ad explicandum Trinitatis mysterium sufficiat. *ibid.* § 15. Et an unitatem numericam significet. *ibid.* et § 17. Æqualitatem potius quam singularitatem significat. III, IV. 13, 7. Non dici ὁμοούσιον unum alteri citra processionem Basilius credidit. III, VII. 4, 11 *et seq.*

Ὁμοιούσιον et ὁμοούσιον de quibus proprie dicantur. III, I *de Angelis.* 3, 1.

Τὸ ὄν proprium Dei nomen. I, I. 6, 4 *et seq.*

Ὁ ὤν sine casuum varietate de Deo dicitur. I, I. 6, 5. Deo proprie convenit. *ibid.* § 6 et 8. Qua ratione negant aliqui Deum esse ὄντα, *ibid.* § 13.

Opera. Vim operum inchoandorum et perficiendorum Christi gratiæ tribuebant Massilienses, fidei et bonæ voluntatis initium, libero arbitrio. V, II *de Lege et Gratia* 3, 1. Utrumque gratiæ Christi acceptum refert catholica fides. *ibid.* § 2.

Operariorum parabola, Matthæi XX explicata. VII, II *Dissert.* 7, 7 *et seq.*

Operatio. Quid sit operatio. III, V. 9, 6. Ea vox divinis processionibus tribuitur. *ibid.* Operationis unitas in divinis. *ibid. lib.* IV. *cap.* 15 *per totum.*

Operationem Dei ab ejus essentia differre Palamas, aliique Græci putarunt. I, I. 12, 5 *et cap.* 13, 1 *et seq.* Est ipse Deus, non ab eo distincta. I, I. 13, 4. Late refellitur Palamitarum error. *ibid. et seq.* Operatio Dei nihil ab ipso differt. *ibid.* § 12.

Ophitæ quos Manichæis accenset Augustinus, Tertullianus Sethianis, Epiphanius ab utrisque diversos facit, Euphratem Peratarum auctorem, parentem agnoverunt, Christum negarunt in substantia carnis venisse; eumque serpentem esse dixerunt, a quo illuminati primi parentes, bonum et malum agnoverunt. V, I *de Incarn.* 4, 8. Christum in Jesum e cœlo descendisse dixerunt, eumque venerabantur, Jesum vero exsecrabantur. *ibid.*

Opinio pessima quam quidam habent de Melchisedech et Christo refellitur. IV, I *de Opificio* 4, 3 *et seq.*

Ὀψὲ σαββάτων quid sit. IV, I *de Opificio* 9, 7.

Oratio est elevatio mentis ad Deum, et ab eo decentium petitio. VI, XII. 8, 15. Absolute Deo debetur ut fini ultimo, reliquis per ordinem ad Deum. VII, XIV. 16. 8. Creaturæ Deum orant necessitate, Christus dispensatorie, cum pleno jure dare possit. VI, XII. 8, 13 *et seq.* Christus proprie pro nobis orat, Spiritus sanctus tropice. *ibid.*

Oratio Dominica ad fideles omnes pertinet, qui jubentur Deum vocare Patrem. VI, XIII. 1. 7. Cum petimus Dei voluntatem in terra fieri sicut in cœlo, salutem petimus, quæ summa est voluntatis divinæ. *ibid.*

Orationes quæ fiebant ab Ecclesia, a quibusdam rejiciebantur. IV *de Pelagianismo* 6, 11. Orationes publicæ in Ecclesia ad Patrem diriguntur. II, III. 7, 17. Oratio Dominica in qua Patrem oramus Deum. III, VII. 7, 8 *et seq.*

Oratoria quondam Angelis instituta esse per totum orientem. IV, II *de Angelis.* 9, 16. Oratoriis singulis an quidam præsint Angeli. *ibid.* 7, 14.

Orbes cœlestes quali celeritate torqueantur. IV, II *de Angelis.* 4. 4.

Ordinatio an sit sacramentum in Ecclesia a Christo institutum. VIII, III *de Hierarchia* 1, 2. quomodo una, et quomodo multiplex, *ibid.* § 3. Ordinationem esse novæ legis sacramentum testis est Augustinus consecrationeque perfici, unde iterari non potest, *ibid.* lib. IV. 2,2. Ordinationis sacramenta non tolluntur ab exauctorato ministro, sed manent super eos, *ibid.* Duplicem ordinationis effectum Augustinus idem agnoscit, gratiam sanctificantem et characterem *ibid.* Sacramentum ordinis, non ecclesiastici juris ac potestatis est, sed institutionis divinæ. *ibid.* Contra Donatistas, baptismi et ordinis sacramenta iterantes acre certamen suscepit Ecclesia, eosque pro hæreticis habuit. *ibid.*

Ordinatio episcopalis quænam in se contineat distinguenda, VII, II. *de Hierarchia,* 6, 5 et 7, 5. Ordinatio clericorum quotupliciter intelligenda rata vel irrita, *ibid.* 11, 3. Ordinationis et baptismi in quo sit discrimen, *ibid.* 10, 12. Ordinationis nullum extat exemplum a simplici factæ presbytero. *ibid.* 10, 6 *et seq.* Ordinandi potestatem penes simplicem sacerdotum esse quis dicat. 6, 4. Ordinandi potestas unde manarit. *ibid. lib.* I. 3, 11. Ordinare quibus solis liceat. VIII, III *de Hierarchia* 3, 9.

Ordinatos in schismate Meletiano episcopos aliosque clericos in ecclesiis suis manere permisit Nicæna synodus, ordinare tamen, aut alias ordinum functiones exercere prohibuit, nisi de consensu episcopi ab Alexandrino patriarcha ordinati. VIII, V *de Hierarchia* 3, 4 *et seq.* Synodicam Nicæni concilio alio modo Theodoretus, alio Socrates refert, et ab utroque dissidet Epiphanius scholasticus. *ibid.* § 6.

Ordinatio sacrorum Ecclesiæ ministrorum est verum novæ legis sacramentum, et proprie dictum. VIII, IV *de Hierarchia* 2, 1. χειροτονία et χειροτησία dicitur. *ibid.*

Ordo. Ordinis sacramentum divinæ esse institutionis Chrysostomus et Ambrosius asserunt. VIII, IV *de Hierarchia* 2, 2. Tres sacros ordines Optatus enumerat, et post eum Tridentina synodus, episcopatum, presbyteratum et diaconatum. *ibid.* § 4. In presbyteratu potestas ordinis ad consecrandum Christi corpus jurisdictionem non requirit, potestque valide ab interdicto et deposito exerceri; potestas vero remittendi peccata jurisdictionem requirit. *ibid.* 8, 3. Ordinis potestas ab ordinato non potest tolli, executio tolli potest. *ibid.* § 5. Ecclesiasticos ordines in sacramentorum numero non habent Calvinistæ. *ibid.* § 6. In ordinandis clericis populi totius olim consensus et judicium intercessit. *ibid. lib.* V. 4, 6. Neque tamen semper, neque necessario. *ibid.* Ordo quotuplex sit in Ecclesia ex institutione Christi. *ibid. lib.* III. 3, 1. Ordinis sacramentum cum baptismo comparatur. *ibid.* § 5. Quotuplici dote censeatur, et quot habeat effectus. *ibid.* § 8. Ordinem episcopalem nihilo majorem esse presbyteratu quis dicat. *ibid. lib.* II. 5, 1. Ordo ecclesiasticus quis sit hierarchiæ apex. IV, II *de Angelis* 2, 5.

Ordo quid sit. I, VI. 1, 10. Ejus commendatio. *ibid.* § 12. Quomodo sit in Deo. *ibid.* § 14. Quælibet virtus est ordo amoris. V, II *de Lege et Gratia* 2, 2.

Ordo quidam in divinis personis processionem significat. III, VII. 6, 1. Ordo quidam in Trinitate. *ibid.* § 2 *et seq.* et § 7. Unde oriatur. *ibid.* 11, 13.

Ordo Angelorum supremus a quo perfici dicatur. IV, II *de Angelis* 3, 4. Ordines quinam et quot sint in angelis. *ibid. cap.* 1 *per totum.* Ordines Angelorum propter quid eis fuerint distributi. *ibid.* 5, 6. An promiscue ad homines mittantur. *ibid. per totum.*

Origenes non recte a quibusdam defensus. I, VII. 6, 5. Notatur erroris. *ibid.* 9, 2. Origenes de Trinitate perperam sensit. II, I. 4, 2. Et de Spiritu sancto. *ibid.* 14, 8. De ejus scriptis diligenter agitur. *ibid.* Origenis locus male intellectus ab Arnaldo. VIII, VI *de Pœnitentia* 9. 1 *et seq*

Origenes adolescens Paulum Antiochenum doctrina celebrem, sed prava de fide sentientem audire noluit. V, I *de Incarnatione* 3. 1. Ipse futuris omnibus hæresiarchis arma paravit, hæresum hydra dictus. *ibid.* 15, 5. Eutychem docuit animam Christi, ut et reliquorum hominum, et Angelos, ejusdem cum Verbo esse substantiæ. *ibid.* § 6. Eamdem ab initio creaturæ Verbo copulatam esse. *ibid.* § 3, et *lib.* IV. 13, 2, et VI. 1, 5.

Prælusit Arianis, et Filium unum esse cum Patre docuit non natura, sed consensione voluntatis. V, II *de Incarnatione* 3, 12, et VII, XIV. 16, 19 *et seq.* Solum Patrem supremum esse Deum, Filium mediæ, Deum inter Angelosque et homines substantiæ. VII, XIV. 16, 6 *et seq.* Orandum Patrem ut supremum Deum, Filium ut mediatorem. *ibid. et seq.*

Cum Paulo Samosateno docuit Verbum in Christo, quemadmodum in prophetis inoperatum esse. VI, VIII. 12, 20. Unitionem Verbi et carnis substantivam sustulit, moralem substituit. V, IV *de Incarnatione* 13, 2. et VI, X. 1, 12. Christo etiam in cœlo regnanti luctum mœroremque tribuit. VI, XII. 8, 13.

Verbum omnibus omnia factum esse docuit, hominibus hominem, Angelis Angelum. V, I *de Incarn.* 15, 6, et VI, XII. 10, 2. Singulisque Angelorum ordinibus in propria forma apparuisse, et evangelium prædicasse. V, I *de Incarn.* 15, 6, et VI, XII. 10, 5. Cujus erroris auctor non fuit. V, I. 15, 6.

Christum pro hominibus, Angelis sideribusque passum esse credidit, et sanguinem fudisse pro hominibus, pro cœlitibus vitalem sui corporis virtutem. V, I *de Incarn.* 15, 6, et VI, XII. 10, § 1, 4 *et seq.* Quin et passurum sæpius usque ad

mundi constitutionem pro salute dæmonum, et hominum damnatorum. VI, XII. 10, 5.

Regno Christi, etiam qua Verbum est, si Theophilo fides, finem denuntiat. VI, XII. 18, 1. Qua vero homo est, non dubitat finem habiturum. *ibid.* § 2 *et seq.* Qui post resurrectionem interituram corporum naturam credidisse fertur. *ibid.* Sibique parum constantem docuisse nullam sine corpore creaturam posse vivere. *ibid.* Animata credidit sidera, menteque prædita, summo Deo per ejus unigenitum preces offerre. VII. XIV. 13, 11. Corrupta hæreticorum fraude Origenis opera, Ruffinus queritur. VI, VII. 12, 7.

Errorum Origenis aliquot capita edicto proscripsit Justinianus, subscribente Vigilio papa, cæterisque patriarchis. V, I *de Incarn.* 18, 7, et VI, XII. 10, 5. Ipsumque Origenem diris execrata est sexta synodus. V, II *de Incarna.* 3, 14.

Originale peccatum per baptismum ita tollitur ut non sit causa damnationis in baptizatis damnatis. II, X. 3, 8.

Ὅρος et ὁρισμὸς quid sit. II, IX. 1, 1.

Orpheus. Orpheum gentilitiæ superstitionis auctorem fuisse ferunt. VII. XV. 1, 3.

Os Patris est Verbum. III, VII. 5, 10.

Osculum Patris et Filii est Spiritus sanctus. III, VII. 12, 8. Osculandi se per missam consuetudo. VIII, II *de Pœnitentia* 7, 7.

Osius missus a Constantio studet Arianas turbas compescere. II, I. 7, 4. Synodum cogit Alexandriæ. *ibid.* Formula hæretica ab eo edita. *ibid.* 9, 4 *et seq.*

Οὐσία Dei est propria, non creatarum rerum. I, I. 6, 9. Etsi aliqui negant Deo convenire. *ibid.* § 10 *et seq.* Quomodo conveniat. *ibid.* § 16. οὐσία quasi οὖσα ἀεί. *ibid.* Οὐσία a proprietatibus distincta. *ibid.* 9, 11. Participabilis est suo modo. 13, 17.

Οὐσίας vocabulum declaratur. II, IV. 1, 1. *et seq.* An Deo tribuendum. *ibid.* Aliter eam Aristoteles ac Patres usurpant. *ibid.* § 2. Quidam Patres plures in Trinitate statuunt. *ibid.* et § 3. Sabellius unam Aristotelæo more, Arius tres. *ibid.* § 3. Sed pro essentia sæpius sumitur. *ibid.* Pro persona sumunt Ariani. *ibid.* 2, 13. An sit in Scripturis. *ibid.* Græci Patres generale et commune aliquid esse putant, hypostasim vero individuum. *ibid.* 7, 2 *et seq.* Etiam Latini quidam. *ibid.* § 9. Explicatur hæc opinio. III, IV. 9, 2 *et seq.* Significat interdum id quod est. *ibid.* 12, 9. Ἐκ τῆς οὐσίας significat substantialem processionem. III, VII. 4, 2 et 15, 14. An sit aliud quam ἐκ τῆς ὑποστάσεως. *ibid.* 15, 3.

Οὐσία est maxime prima substantia. V, III. *de Incarnatione.* 4, 9. Pro hypostasi usurpata est ab antiquis. VI, VI. 1, 2. Post ab ea distincta naturam communem significare cœpit. *ibid.* § 3 et 2, 1 et 3, 2 *et seq.*

Οὐσιῶδες latius patet quam Latinum *essentiale*; complectiturque naturales proprietates etiam accidentales, quæ naturam necessario consequuntur. VI, VIII. 1, 4. Οὐσιῶδες varie dicitur. III, VII. 6, 7.

Οὐσιῶσαι quid sit. III, VI. 11, 9.

P

Paciani locus de Pœnitentia explicatus. VIII, VI. *de Pœnitentia*. 1, 2.

Palamas (Gregorius) erroris Græcorum signifer, ejusque historia. I, I. 12, 2. Cum Barlaamo disputat. *ibid.* § 3. Lumen quoddam increatum et Deo coæternum commentus est. I, III. 5, 2. Idem ἐνεργείας a divina essentia distinguebat. I, V. 11, 11 *et seq.* Palamas Latinis adversatur. III, VII. 1, 10.

Palladius Magistrianus Nestorio adversus Ephesinam synodum favet. V, I. *de Incarnatione*. 8, 7. Non dat spatium catholicis Patribus plenas ad imperatorem scribendi litteras, et quas receperat, cursim exaratas, non reddit. *ibid.*

Panis. Panis quotidianus quid in oratione Dominica, contra Salmasium. VII, II. *Dissertatio. cap.* 9 *per totum.*

Papa vide Pontifex.

Parabola. Parabolis in omni fere sermone Palæstini utebantur, in quibus uno in similitudinem accepto, partes illius, pro significatæ rei partibus usurpantur. VII, XVI. 6, 7. De parabolarum interpretatione. I, VII. 11, 4 *et seq.*

Paracleti vox. II, II. 13, 5.

Paradisus quid sit. I, VII. 13, 2 et 14, 6. Ubi et de Latrone agitur. *ibid.*

Paradisus in quo primi nostri parentes collocati sunt, quo sensu intelligendus. IV, II. *do Opificio*, 5, 1 *et seq.* Illius situs qualis erat. *ibid.* § 4. Cur dictus paradisus voluptatis. *ibid.* § 5. Qua in parte mundi positus erat. *ibid.* § 7. An hodie supersit. *ibid.* § 14. Quomodo in eo collocatus sit homo. *ibid.* 6, 1. Paradisos esse duos cur asseruerunt Patres. *ibid.* 7, 4.

Παράκλητος Latinis est advocatus, qui laboranti aut periclitanti, consilio, gratia, et quocumque potest modo præsto est. VI, XII. 8, 1. A plerisque *consolator* vertitur, qui melius παρακλήτωρ diceretur. *ibid.* Utroque nomine tropice vocatur Spiritus sanctus. *ibid.* § 2.

Parasceve quid erat et quandonam incipiebat. IV, I. *de Opificio*. 9, 6. In die Parasceves, sacros conventus extra urbem Anthiocheni faciebant, in Martyrio; quod eo die Rex martyrum, extra urbem passus, ad inferos descendisset. VII, XIV. 12, 2.

Parisiensis synodus. Ludovicum Pium hortatur Parisiensis synodus, ut Nicæno, de sacrarum imaginum adoratione decreto intercedat. VII, XV, 16, 7. Imagines coli vetat, aboleri non sinit, sed ad ornatum et antiquitatis memoriam adhiberi. *ibid.*

Parœcia. Parœciæ complures Alexandriæ. II. I. 7, 2.

Parœcia quid sit, illius origo, et quomodo a rusticanis ecclesiis ad urbanas transitum fecerit. VII, II, 12, 1, *et seq.* Quotuplicem habeat notionem. *ibid.* § 2 *et seq.* Parœciis Alexandrinis et Constantinopolitanis singuli præfecti presbyteri. VIII, V. *de Hierarchia*. 3, 2.

Parochi quinam dicendi, quando instituti, eorum potestas et officium. VII, II. 5. 8. Parochos in partem sollicitudinis assumpti, et non in plenitudinem potestatis. *ibid.* 7, 5.

Pars quid sit. II, III. 3, 12 et II, IV. 8, 12. Pars omnis natura sua imperfecta est, et alterius communione perficitur. V, III. *de Incarnat.* 15, 12.

Partus, pario. Pario etiam de avibus dicitur quæ non simile sibi, sed ova pariunt, gignere vero, de partu simili dicitur; utrumque Græca vox τίκτω significat. V, V. *de Incarnat.* 15, 1. Partus dolores antecedentis voluptatis pœnæ sunt. VII, XIV. 7, 5. Neque tamen in conjugatis nuptiale commercium peccatum est. VII, XV. 7, 9.

Parvuli. Parvulorum reprobatio declaratur. II, IX. *cap.* 18 *per totum.* Pœnis eos affici et supplicio ignis credidit Augustinus. *ibid.* § 6 *et seq.* Sed omnium mitissimo. *ibid.* § 10. Igne etiam cremari alii senserunt. *ibid.* § 12 *et seq.* Refelluntur qui tertium quemdam locum et felicitatem assignant illis. *ibid. cap.* 11 *per totum.*

Parvulos sine baptismo salvari posse quinam crediderint. II, IX. 11, 4. Sanctificari quosdam in utero, quomodo putavit Augustinus. *ibid.* § 6. Et aliter Calvinus. *ibid. et seq.*

Parvuli qualem habeant voluntatis usum. IV, V. *de Opificio*. 7, 14.

Pascha non jejuniis, sed Dominici sacrificii oblatione et participatione celebratur. VI, XII. 3, 6. In lege veteri, quisque sacerdotio domi fungebatur in Paschate. *ibid.* § 10. Paschalis celebritas ordinata in Nicæna synodo. II, I, 7, 8. Paschalis agni comedendi ritus. VIII, III. *de Hierarchia.* 5, 4.

Passio. Passiones revera inesse Deo Tertullianus credidit. I, II. 1, 6. Passiones dicuntur vel simplices et naturales affectiones humanæ, vel animi morbi, quæ concupiscentia dici solet. VI, X. 3, 5. et VI, XI. 11, 14 *et seq.* Humani affectus rationem in nobis præveniunt, dicunturque passiones, in Christo sequebantur, dicebanturque propassiones. VI, X. 14, 8 et VI, XI. 11, 8. *et seq.*

Propassione non sensum modo illicientis cupiditatis, sed voluntarium etiam consensum Hieronymus comprehendit. VI, XI. 11, 9. Rectius Magister sententiarum propassionem definit: commotionem affectus sensibilem, mente a divina contemplatione immota; Passionem vero: impetum affectus rationem perturbantis. *ibid.* § 10. Propassionem a passione Bonaventura non distinguit, putatque veniale esse peccatum. *ibid.* Tristitia in Christo non passio, sed propassio fuit. VI, VIII. 9, 4 et 12. 1 *et seq.* et VI, X. 4, 3 *et seq.* et VI, XI. 11, 8 *et seq.* Naturales actiones Græci πάθη vocant, quod agens omne creatum agendo patiatur. VI, VIII. 1, 9 et 13, 8. Affectio-

nes naturales quædam sunt magis actiones quam passiones, quædam magis passiones. VI, viii. 1, 9. Ἐνέργειαν motum aut πάθος dici nec satis probat Aristoteles, nec valde improbat. *ibid.* § 10.

Pastor. Pastori cum grege magna est affinitas, et utrique sceptrum tribuitur. VI, xii. 5, 6. Ars pastoritia regiæ prælusio est, uti venatoria bellicæ. *ibid.*

Pastores ecclesiæ Romanæ ab Apostolis institutos probatur. VII, i. *de Hierarchia.* 2, 6 *et seq.* Pastores jure censentur in Ecclesia parochi. *ibid. lib.* II. 5, 10. Pastores singulos in ecclesiis singulis præesse quam sit antiquum. *ibid. lib.* I. 2, 12.

Pater. Pater, qua pater est, non est Deus. I, i. 9, 13. Non est paternitate Deus. *ibid.* 10. 10. Ei proprie tribuitur æternitas. I, iii. 3, 6. Pater per Filium et Spiritum sanctum agit. III, v. 5, 7. A seipso esse dicitur, et sui origo. *ibid.* § 14. Dicitur radix, fons, caput Filii. *ibid.* § 15. Et causa. *ibid.* § 10. Dicitur προβολεύς Spiritus sancti. III, vii. 10, 7. Ejus personalis constitutio et generatio. *ibid.* 11, 12.

Pater non mittitur. III, viii. 1, 7. In nube solus loqui dicitur. *ibid.* § 13 *et seq.* Ne improprie quidem mittitur. *ibid.* § 14. An apparuerit hominibus. *ibid.* 2, 3 *et seq.* Negant aliqui. *ibid.* et § 4. Sed affirmat Augustinus. *ibid.* § 16. Ariani negantes refelluntur. *ibid.* § 17.

Pater plenitudinem divinitatis habere qui dicatur. II, i. 5. 3. Quomodo docet Filium. II. ii. 4, 6. Qua ratione bonus proprie dicatur. *ibid.* § 10 *et seq.* Volens an nolens Filium genuit. *ibid.* 5, 9. Sitne vox, Pater, substantiæ. *ibid.* § 11. An jubere Filio dicendus sit. *ibid.* 7, 7 *et seq.* Quomodo loquatur Filio. *ibid.* § 8. Fons est et origo omnium. II iii. 10. 1. An sit φύσει Pater. III, iv. 10, 3. Qua Deus est non est Pater. *ibid.* 11, 11. Quomodo sit ἀνακεφαλαίωσις divinitatis. *ibid.* § 15. 14. Qua ratione major dicitur. III, v. 4, 13. Præstat voce Ingeniti. *ibid.* § 14. Nullum habet Patrem. *ibid.* § 15. Cur non dicitur mater. *ibid.* 9, 16. Principalis est causa Spiritus sancti. III, vii. 10, 14. Pater non prius Deus est quam Pater, III, v. 4, 9 *et seq.* Ejus ratio duplex. *ibid.* § 10 *et seq.* Vide et 9, 9.

Patris vox consubstantialem esse Filium probat. II, ii. 10, 2. Primaria est, et in Sacris litteris usitatissima. III, v. 4, 1. Commendatur nomen illud a Patribus. *ibid.* § 2 *et seq.* et § 4. Magis proprium esse quam Dei. *ibid.* § 5. Itaque majorem Deo facit injuriam qui Patrem negat, quam qui creatorem. *ibid.* § 6. Relativa vox est ad Filium. *ibid.* Æternitatem Filii demonstrat. *ibid.* § 7. Non est nomen actionis. *ibid.* § 8.

Patris et Filii æternitatem personarum, et unitatem substantiæ, significant. III, v. 4, 12 *et seq.* Et æqualitatem. *ibid.* Pater et Filius tanquam unum principium producunt Spiritum sanctum. III, vii. 10, 10 *et seq.*

Pater omnis ejusdem est naturæ cum eo quem genuit. II, iii. 11, 7.

Paternitas Deo proprie convenit. III, v. 4, 3. Prior est enim naturalis quam adoptiva. *ibid.* Etsi appellatio ipsa a creatis rebus petita. *ibid.* Personam constituit Patris. *ibid.* § 10. Nec est accidens. *ibid.*

Pater in divinis an voluntate, vel necessitate generet Filium. IV, iv. *de Opificio.* 13, 7. Quo amore prosequatur Filium. *ibid. lib.* V, 3, 4.

Pater non est Filii dominus, neque patria potestas aliena est Filio, qui est aliquid Patris. VI, vii. 7, 1. Deum unam cum Filio esse personam hæretici veteres voluerunt, distinctam alii, sed paterna minorem. V, i. *de Incarnatione.* 1, 2. Quidquid Filius facit, facere dicitur et Pater, tanquam origo prolis suæ. VI, xi. 8, 6.

Patres. Post Dei verbum et concilia, tertium auctoritatis gradum in Ecclesia obtinent Patres. I. *Prolegom.* 2, 2. Auctoritas SS. Patrum a conciliis commendata. *ibid.* § 3. Per ipsos de traditione constat. *ibid.* § 4. Cautio adhibenda in seligendis Patrum testimoniis. *ibid.* § 6. Nonnullæ regulæ proponuntur. *ibid.* § 7. Non temere sunt erroris arguendi. *ibid.* § 8. Secum et inter se conferendi, ut verus eorum sensus eruatur. *ibid.* § 9. Vide et notata pag. 14.

Patres cur negent voluntates humanas non pendere ex vi astrorum. IV, iii. *de Opificio.* 7, 14. Patrum locutiones, quæ ab adversariis afferuntur tanquam libertatem destruentes, explicantur. *ibid. cap.* 8 *et seq.* Patrum Augustino posteriorum de libertate sententia. IV, v. *Toto libro.*

Inverecundi hominis est antiquorum Patrum auctoritati derogare, quasi nondum explorata essent illis fidei mysteria. V, v. 1, 5. Ut plurimum de iis loquuntur quæ facta sunt, non quæ fieri extra ordinem potuerunt. *ibid.* § 6. In usu vocum id fere sequuntur, quod ii contra quos agunt, intelligunt. VI, vi. 1, 8. In propugnanda fide toti sunt in illis quæ hæretici labefactare conantur, stabiliendis. *ibid.* 3, 3 *et seq.* Veteres Patres posteris fidei magistros, ac duces Deus esse voluit. VI, vii. 2, 1. In referenda antiquorum sententia, non inhærent illorum verbis, quod etiam hagiographis solemne est. *ibid.* 9, 11. Nulli Christiano fas est Scripturam sacram contra unaninem SS. Patrum consensum interpretari. VI, xiii. 18, 2 In summa catholici dogmatis, fideique regulis apprime conveniunt, in iisque stat inviolata illorum auctoritas; in levioribus quæ ad fidem non pertinent, dissident interdum, integrumque sibi viri docti putant ab iis recedere. VII, xvi. 5, 15.

Duplici exceptione Patrum auctoritatem novatores elevant et contemnunt: 1° Quod primo secundove sæculo plerique non floruerint. VII, xiv. 15, 1. Cujus exceptionis priscis inauditæ Rivetum Joellumque puduit. *ibid.* § 5. Ab eaque œcumenicæ synodi prorsus abhorrent, in refutandisque novis hæresibus, recentioris memoriæ Patres adhibent, antiquioribus prætermissis. *ibid.* § 1 et 3. Quam rationem Patres gravissimi secuti sunt. *ibid.* § 4. Secunda exceptio est, Patres in causa fidei duces adhiberi tuto non posse, quod homines sint erroribus obnoxii. *ibid.* § 6. Hujus præscriptionis vanitas. *ibid.* Ipsis etiam Genevensibus arbitris, temeritatis arguitur. *ibid.* § 7 *et seq.*

Patres veteris testamenti, omnesque ante Christum pie vita functi, infernis in locis detinebantur, donec ad eos liberandos Mediator accederet. VII, xiii. 17, 10 *et seq.* et *ibid.* 18, 12.

Πατριὰ et Patria, pro paternitate. III. v. 4. 3.

Patriarcha Alexandrinus quomodo eligebatur, præcedente mortuo. VII, i. 13, 18.

Patripassiani dicti sunt Sabellii discipuli, quod unam in Deo personam statuentes, non Filium magis quam Patrem, natum, ac passum esse dixerunt. V, i *de Incarnatione.* 3, 6 et *ibid.* § 8 et *ibid.* 5, 1 *et seq.* Adversus illorum impietatem Orientales symbolo addiderunt: *Patrem omnipotentem, invisibilem et impassibilem. ibid.* 5, 3.

Pauliciani Manichæorum propago crucem hor-

rent, quam tamen oppressi morbo, honorifice capiti imponunt, recreati rejiciunt et conculcant. VII, xv. 7, 4. A Paulo et Joanne, Callinicæ meretricis filiis, Pauliciani dicti sunt. *ibid.* § 5. Oriundos ex Samosato Armeniæ Petrus Siculus, Photius ex Samosata Syriæ asserunt. *ibid.* Apud Armenos tantum potentia valuerunt, ut Constantinopolitanis imperatoribus formidabile bellum inferrent. *ibid.*

Paulinus. Plures a se dicatas basilicas Paulinus Nolanus commemorat, ad earumque consecrationem necessarias esse sanctorum reliquias. VII, xiv. 12, 11 *et seq.* Reliquiarum, quas ab oriente acceperat, participem fecit Severum Sulpitium. *ibid.* § 12. Salutiferæ crucis particulam eidem mittit, vim ejus in exigua parte totam inesse ait, eam versibus celebrat, et ad ejus venerationem hortatur. VII, xv. 8, 4.

Paulinus una cum Meletio catholicus episcopus Antiochiæ, quo tempore Euzoius Arianis, Vitalis Apollinaristis præerat. V, i *de Incarnatione.* 6, 2. Ut a se Sabellianismi suspicionem averteret, fidei formulæ ab Athanasio scriptæ suscribit. *ibid.* § 16.

Paulinus Aquileiensis Felicianam hæresim scriptis confutavit, et in synodo Forojuliensi damnavit. V, i *de Incarnat.* 22, 2.

Paulus Apostolus. Paulus Christianorum sanguinem primus effudit, idem suscepta Christi fide, ad pacis studia conversus est. VI, xii. 7, 4. Cupit anathema esse a Christo pro salute Judæorum, non absolute, sed si ea daretur optio, idque major Dei gloria postularet. VI, ix. 9, 10. Quamvis apud Deum potentissimus, Corinthiorum precibus se commendat. VII. xiv. 18, 6. Romam Chrysostomus beatam prædicat, quod hujus corpus possideat, ejusque visendi summo se teneri desiderio significat. *ibid.* 11, 10. Ingentibus coruscat miraculis. *ibid.* § 21. Alexandri Macedonis gloriam magno superat intervallo. *ibid.* 12, 4.

Paulus apostolus factus et a quo missus. VII i *de Hierarchia.* 5, 4. Quoties profectus sit Hierosolymam. *ibid.* 7, 3 *et seq.* Describens episcopi formam et exemplar, cur mediocria quædam ab illo, et vulgaria exigat officia. VIII, iii *de Hierarchia.* 8, 12. Cur mentionem faciat episcoporum et diaconorum duntaxat, et non presbyterorum. VII, ii *de Hierarchia.* 4, 4.

Paulus Samosatenus quando vixerit, et de Trinitate quæ ejus opinio. II, i. 6, 6. Cum Sabellio consentit. *ibid.*

Paulus Samosatenus e summa egestate ad thronum Antiochenum evectus, Ebionitarum instauravit hæresim; et in gratiam Zenobiæ Palmyrænorum reginæ, Judaicos ritus in Christianum dogma invehere studuit. V, i *de Incarnatione.* 3, 1 *et seq.* Christum merum hominem esse docuit, qui vitæ regnique ex Maria sumpsit initium. *ibid.* § 4. Prædestinatione tamen, et virtutum profectu, Deum esse factum dixit. *ibid.* Incarnationis mysterium sustulit, negavitque Deum hominem esse factum, sed in homine habitasse, sicut in prophetis. *ibid.* 10, 2, et VI, vii. 10, 4 *et seq.* Deum persona singularem constituit, solumque Patrem subsistentem agnovit, cujus Verbum virtus esset transiens, quæ in Christo habitavit, Spiritus sanctus, ipsa quæ in Apostolos descendit gratia. VI. vii. 8, 4 et V, i *de Incarn.* 3, 4. Admonitus a Dionysio Alexandrino, decem capita protulit adversus Christi divinitatem. *ibid.* § 2. Christum justum esse dicebat non tanquam Deum, sed tanquam hominem exercentem se in justitia. VI, xi. 7, 5. Habito Antiochiæ ad eam comprimendam hæresim Patrum concilio, sic illusit, ut de fide ipsius catholica gratulati Patres, re infecta recesserint. § 3. V, i *de Incarnat.* 3, 3. Iterum adversus illum majore fiducia propagantem hæresim coacta synodo, ad veteratorias rursus recurrit artes, sed a Melchione presbytero convictus, damnatus, et in ordinem redactus est. *ibid.* Non acquiescentem synodali decreto Aurelianus imperator pelli jussit, eique tradi ecclesiam, qui cum episcopo Romano communicaret. *ibid.* Mores illius impuros ac perditos synodica epistola Antiochena describit. *ibid.* Catholicam baptismi regulam non tenuerunt ejus discipuli; itaque baptizari, qui ab illa hæresi, ad Ecclesiam accederent, Nicæna synodus jussit. *ibid.* § 4.

Paulus majoris ecclesiæ Constantinopolitanæ œconomus, pulso per seditionem Pyrrho patriarcha, thronum ejus invadit. V, i *de Incarn.* 19, 6. Auctor est Constantino imperatori, ut ad corroborandam Monotheletarum hæresim, typum promulget, quo nomine ab Theodoro papa depositus est. *ibid.* § 7.

Pax est tranquilitas ordinis. VI, xii. 6, 3. Pax immortalitatis plena, et perfecta, finis est bonorum ultimus. *ibid.* 1, 5. In natali Christi, prima est Angelico celebrata concentu. *ibid.* § 1. Pax Dei filios parit, et ubi veritas pacis, nihil deest virtutis. *ibid.* § 2. Miseri, in quantum miseri, in pace non sunt. *ibid.* § 4. Et ea parte dolent, qua pacis perturbatio facta est. *ibid.* Res nulla in cœlo, aut in terra sine pace constat. *ibid.* § 3. Pax est aliqua sine bello; nullum sine pace bellum esse potest. *ibid.* § 4. Pacem habere cum Deo est velle quod jubet, et nolle quod prohibet. *ibid.* § 7. Pax Christi in cœlo sine hoste regnat: pax hujus vitæ solatium est miseriæ nondum felicitatis gaudium. *ibid.* § 10. Pax hujus vitæ, plena esse non potest, quia nondum domita cupiditas. *ibid* § 11. Violato quem Deus statuit ordine, pax esse nequit. *ibid.* § 12. In eo sita est pax interior, ut ratio Deo, et rationi sensus obediat. *ibid.* § 16. Pax a concordia distat, quod hæc sit ad alterum. *ibid.* In Eucharistiæ sacrificio preces ex antiquo fiunt pro communi Ecclesiæ pace. VI, xii. 13, 6.

Peccare nunquam licet, etiam vitandi gravioris peccati causa. II, x. 26, 14. Peccandi potestas quatenus ad libertatem pertineat. I, v. 3, 6 et IV, v. 4, 1 *et seq.* Unde oriatur. I, vi. 6, 1 *et seq.* Partem esse demonstratur liberi arbitrii. IV, v. 6, 12. Peccantis lapsus cui sit ascribendus. *ibid.* § 8.

Peccator et impius in quo differant. IV, iii *de Angelis.* 7, 10.

Peccatum. In peccato duo distinguenda sunt. II, x. 19, 4. Nullam causam efficientem habet, sed deficientem. *ibid.*

Peccatum quid sit. IV, iv. 6, 7. Et quodnam sit voluntarium. *ibid.*

Peccatum non est naturæ perfectio, sed vitium transgressionis. VI, ix. 6, 12 et *ibid.* 10, 7.

Peccatum dicitur quod abest a perfecto. VI, xi. 2, 9. Peccati principium quodnam sit. IV, iii *de Opificio* 12, 9 et *ibid.* 13. 2.

Peccatum Angelorum quale fuerit. IV, iii *de Angelis, cap.* 2 *per totum.*

Peccatum originale a quibus hæreticis sublatum. IV *de Pelagianismo.* 6, 1. Quantum libero arbitrio noceat. IV, iv. 4, 1. Pelagiani quid de peccato originali sentirent. *ibid.* 9, 10.

Peccandi necessitas quæ sit secundum Augustinum. IV, iv. 9, 13. Peccatorum remissio ex quo

comparari poterat secundum Pelagianos, IV *de Pelagianismo*. 3, 3. An detur nobis secundum merita nostra. *ibid.* § 9 *et seq.* An sola Christi fide obtineri possit. *ibid.* § 14.

Nemo peccat in eo quod vitare non potest. VI, IX. 6, 4 *et seq. reliquo capite*, et *ibid.* 13, 11, Non est in potestate liberi arbitrii omni carere peccato, sed gratiæ Redemptoris. *ibid.* 2, 10 et VII, XIV. 1, 12. Nullæ creaturæ per se convenit non posse peccare. VI, XI. 10, 2 *et seq.* Oritur peccatum ex mutabilitate in deterius. *ibid.* § 7. Ex inscitia. *ibid.* § 9. Ex cogitationibus illecebrosis. *ibid.* § 12. Peccati non est auctor Deus, sed liberum arbitrium. VI. IX. 2, 5 et 8, 10, et VI, XIII. 3, 9, et 6, 1. Nemo communi lege peccati originis expers nascitur. VII, XIV. 1, 12. Peccatum originale circumcisione delebatur in veteri lege, baptismo in nova. VI, XIII. 6, 2. Nonnisi regeneratione tollitur, etiam in nascentibus ex legitimo matrimonio. VII, XIV. 2, 2. Tollitur reatu, manet actu. *ibid.* 7, 6. Etiam in iis qui non sunt in accepta baptismi gratia perseveraturi. VII, XIII. 13, 9 *et seq.* Secretio a massa perditionis fit per infusionem justitiæ. *ibid.* § 8 *et seq.*

Peccatum originale est causa damnationis in parvulis non baptizatis. VI, XIII. 6, 1. Non est causa damnationis adultorum proxima et per se. VII, XIII. 13, 7 *et seq.* Maxime in renatis. VI, XIII. 6, 2.

Peccati originalis vix meminerunt Patres Græci, ex Latinis, primus egit de illo accurate Augustinus. VII, XIV. 1, 1. Involuntarii cupiditatis motus, et illecebrosæ cogitationes non insunt nobis a natura, sed ex Adami peccato. V, V *de Incarnat.* 12, 4. Non sunt peccata proprie dicta. VII, XIV. 7, 6. Per traducem in nobis est peccatum originale. VI, XI. 12, 4. Neminem in hac vita sine peccato fuisse censet Augustinus, utrum esse possit, non audet affirmare. VII, XIV. 1, 12.

Infinitam quamdam esse peccati gravitatem theologi censent, quam ex infinito redemptionis pretio quidam repetunt. V, II *de Incarnatione.* 14, 7. Alii ex infinita Dei offensi majestate. *ibid.* § 8.

Peccandi pronitas pœna est peccati originalis, V, V. 12, 4. Servitus est pœna peccati. VI, VII. 9, 3. Et inæqualitas conditionum. VI, VIII. 9, 4. Peccata sunt etiam pœna peccati. VI, X, 3, 10. Justum est ut qui volentes in culpa sunt, nolentes sint in pœnis. VII, XIII. 10, 8. Nulla pœna juste infertur necessitate peccanti. *ibid.* 6, 4. In puniendis Deus peccatis misericordia temperat justitiam. *ibid.* 2, 8.

Peccata et crimina quomodo differant. VIII, VI *de Pœnitentia.* 6, 5. Peccatum ad mortem quale, *ibid. lib.* II. 8, 16. Peccatum in Spiritum sanctum. II, II. 14, 18. Peccata remissibilia et peccata irremissibilia. VIII, VI *de Pœnitentia.* 7, 4 *et seq.* Peccatum mortale duplex. *ibid.* I. 2, 1 *et seq.* Triplex secundum S. Pacianum. *ibid.* VI. 6, 6. Peccata mortalia levia dicta a Tertulliano. *ibid.* 7, 4. Communia ab Origene. *ibid.* 10, 2 *et seq.* Peccata mortalia sola pœnitentia publica expiata. VIII, III *de Pœnitentia.* 5, 4 *et seq.*

Peccatum mortale scandalosum, solum pœnitentiæ publicæ obnoxium. *ibid.* VI. 2, 2 *et seq.* Peccatis mortalibus purgatus, potest secundum S. Thomam, communicare. *ibid.* III. 9, 5. Peccatum mortale solum impedimentum communionis. *ibid.* IV. 1, 3. Non veniale. *ibid.* 5, 8 et *lib.* V. 8, 5. Peccata venialia aliquando impediunt effectum sacramenti. *ibid.* III. 9, 5 et V. 3, 6.

Pecudes cur libertate careant. IV, IV. 10, 5.

Pelagiani qaadruplex gratiæ genus instituerunt. II, IX. 6, 3. Infantibus sine baptismo morientibus felicitatem promittebant. *ibid.* 11, 2. A Pelagiani erroris suspicione veteres quibus modis vindicari possint. *ibid. cap.* 4 et 5.

Pelagiani quid de peccato originali sentiebant. IV, IV *de Opificio.* 9, 10. Quonam in re differebant a Semipelagianis. IV *de Pelagianismo.* 7, 12 et *ibid.* 10, 2. In quo ponebant gratiam quæ per merita Christi tribuitur. *ibid.* I. 8, 1. Quam gratiam admittebant. *ibid.* 9. 8. Illorum hæresim in quo clarissime luceat. *ibid.* § 9. Quam gratiam admittebant. *ibid.* § 10. Quam rejiciebant. *ibid.* § 11. Quæ fuerit eorum hæresis. *ibid. cap.* 10 *per totum.* Ad quid dicant posse perveniri per solum voluntatis arbitrium sine gratiæ Dei auxilio. *ibid.* 6, 9. Quænam sint illæ quinque res quas prædicare solebant. *ibid.* § 12. Quid crediderint de remissione peccatorum. *ibid. cap,* 3 *per totum,* et 4, 5, Cur parvulos baptizandos dicebant, cum peccatum originale negarent. *ibid.* 6, 1. Illorum de primo parente dogma. *ibid.* § 4. Eorum a catholicis dissensio. *ibid.* 4, 4. Cur admittebant liberum voluntatis arbitrium. IV, IV *de Opificio.* 5, 4. Eorum dogma de libero voluntatis arbitrio. *ibid. cap.* 3 *et seq.*

Pelagianos non errasse in libertatis et liberi arbitrii natura ostenditur. IV *de Pelagianismo.* 2, 9. In quo consistat illorum hæresis. *ibid.* § 11. In quo dignoscantur. *ibid.* § 12. Quid senserint de liberi arbitrii integritate. *ibid.* 3, 13. Quid de mentis illuminatione. *ibid.* 4, 2. Quid de baptismo. *ibid.* § 3.

Christum Pelagiani putabant merum hominem esse natum, nulla gratia, sed naturalibus liberi arbitrii viribus, quidquid divinitus accepit meruisse. V, V *de Incarn.* 12, 1. Nec ad homines redimendos venisse, sed ut illis esset exemplo. *ibid.* Christum in baptismo factum esse putabant, in resurrectione Deum. *ibid.*

Pelagius. Pelagii hæresis. II, X. 6, 11. Primaria Pelagii hæresis fuit, gratiam secundum merita nostra dari. VI, XI. 6, 2 *et seq.* Neque esse necessariam, maxime gratiam internæ inspirationis. VI, XIII. 4, 8. Externam, quam solam admittebat, in omnes ex æquo effundi volebat, nihiloque plus electis dari quam reprobis. *ibid.* Christi gratiam ad sola Evangelii tempora pertinere putabat, nullaque ex parte communicatam esse antiquis Patribus. *ibid.* 7, 10.

Sacrarum vestium splendorem in Eucharistiæ sacrificio non probabat Pelagius. VI, XII. 14, 4. Auctor est epistolæ ad Demetriadem. *ibid.* 12, 7. Ejus hæresis cum Nestoriana damnata est in concilio Ephesino. V, I *de Incarn.* 12, 2.

Pelagius quid de gratia sentiebat. IV *de Pelagianismo, cap.* 2 *per totum.* Quid de libero voluntatis arbitrio. *ibid.* Quid de gratia Christi. *ibid.* § 2. Quid de remissione peccatorum. *ibid. cap.* 3 *per totum.* Qualis fuerit ejus mens de duplici genere gratiæ. *ibid.* § 8. Propter quid credat fide Christi salvari homines. *ibid.* § 9 Quid dicat de libero arbitrio. *ibid.* § 11. Quid senserit de peccato. *ibid.* § 12. Quam gratiam admittebat. *ibid.* c. 9, § 8. Quam hæresim in quo clarissime exponat. *ibid.* § 9. Ad quid crediderit legis notitiam et doctrinam esse necessariam. *ibid.* § 10. Quam gratiam admittebat. *ibid.* Quam rejiciebat. *ibid.* § 11. Ad quid conferri gratiam credebat. *ibid.* c. 4, 7. Quid senserit de vita æterna. 5, 1. Quid de regno cœlorum. *ibid.* § 2. Quo credebat

sanctos eligi. *ibid.* §3. Quotuplicem prædestinatorum electionem agnoverit. 5, 9 *et seq.* In quo collocaverit gratiam, usum ejus et efficacitatem. *ibid.* 8, 2. Qualem dicebat esse possibilitatem recte vivendi, et peccata vitandi. IV, IV *de Opificio.* 7, 7. Illius ortus, patria et vitæ genus. IV *de Pelagianismo.* 1, 2. An Chrysostomo et Isidoro Pelusiotæ cognitus sit. *ibid.* § 3 et 4. Illius dogmata. IV *de Pelagianismo, cap.* 2 *per totum.*

Veteris testamenti sanctos non eguisse gratia Christi, hominemque posse in hac vita esse sine peccato, Pelagiani docuerunt. V, I *de Lege et Gratia.* 14, 3. Gratiam secundum merita nostra dari docuit Pelagius, quod in concilio Palæstino damnare coactus est. *ibid. lib.* II. 3, 2. Solam gratiam Christi partam meritis impugnabat. *ibid.* Gratiam cognitionis, quæ per legem habetur, admisit, inspirationem dilectionis rejecit. *ibid.* 4, 3 et 5, 2 *et seq.* Necessariam esse negabat ad ulla virtutum officia et ad salutem, Christi gratiam, utilem tamen esse fatebatur ad facilius operandum. *ibid.* 6, 3. Gratiæ necessitatem subdole interdum commendabat. *ibid.* § 5 *et seq.*

Pellis cur non dicit compositum cum corpore. III, I *de Angelis.* 4, 13.

Pendere Filium a Patre qui dixerunt. III, V. 5, 10. Et a Filio Spiritum sanctum. III, VII. 6, 11.

Penetratio num fuit in Angelis. III, I *de Angelis.* 13, 15 *et seq.*

Penetrationem corporum philosophia non agnoscit, Christiana fides admittit. VI, X. 6, 3. Christi per occlusas fores ad discipulos ingressi fidem Calvinus elevat. *ibid.* § 4. Beza miraculum aliud fingit, ut penetrationem corporum neget. *ibid.* Veteres ad corporis Christi spiritalem post resurrectionem statum retulerunt. *ibid.* § 5. Neque Scriptura, neque Patres dubitare sinunt redivivum Christum penetrasse opposita corpora. VI, X. 6, 6 *et seq.* Penetratio non fit per naturam corporum, sed per resurrectionis qualitatem. *ibid.* § 7. Penetrationem probat servata matris in partu virginitas. *ibid.* § 8 *et seq.* Et omnipotentia Conditoris. *ibid.* § 10.

Per. Ut *per* Filium, quid sit. III, VII. 41, 5. *Per* et *Ex* in divinis. III, VI. 6, 1.

Perfectio proprie consistit in integritate e multis constante. I, VI. 7, 12. Perfectio in quo posita sit. *ibid.* § 1. Semper in nobis crescere potest. *ibid.* § 12. Alia est extensionis. *ibid.* § 7. Alia intensionis. *ibid.* § 8. Alia est simplex, quæ nihil imperfectum secum habet, alia cui imperfectum aliquid adjungitur. *ibid.* § 9 *et seq.* Perfectio maxima non est præcepti. VIII, II. *de Pœnitentia,* 6, 24. Perfectio alia substantiva, alia accidentalis. V, V. *de Incarn.* 8, 7. Perfectio naturæ convenit, non hypostasi. *ibid.*

Perfectum multis modis dicitur. I, V. 7. 1. Aliud est absolute, aliud ex parte. *ibid.* § 2. Aliud eminentur, aliud formaliter. *ibid.* § 10 *et seq.* Perfectum dicitur tribus modis, cujus pars nulla est extra. V, V. 19, 3. et *ibid.* 8, 6. Quo non est in aliquo genere præstantius, et quod finem attingit. *ibid.* 8, 6. Duo perfecta in unum per se convenire non possunt. *ibid.* 12, 3.

Περιχώρησις (*Circumincessio*) communis Trinitatis et Incarnationis proprietas, priori plene, posteriori suo modo congruit. V, IV. 14, 1. Melius *Circumincessio* quam *Circuminsessio* dicitur. *ibid.* § 2. Est mutua commeatio, et communicatio personarum inter se. *ibid.* § 3. Non differt ab individua et inconfusa illarum mixtione. *ibid.* § 4. Humanæ naturæ propria divinitatis ornamenta communicat. *ibid.* § 5 *et seq.* Περιχώρησις quid sit. II, IV. *cap.* 16 *per totum.* Vide Circuminsessio.

Circumincessio personæ proprietatem divinæ naturæ vindicat. V, IV. *de Incarn.* 14, 6. Divinæ in nos communionem naturæ derivat. *ibid.* § 7. Nulla vox aptior ad Incarnationis exprimendum mysterium. *ibid.* § 8 et 11. In personarum trinitate naturæ unitatem, in naturarum dualitate individuam exprimit personæ unitatem. *ibid.* § 8. Duas in sese mutuo esse naturas, sicque totum Christum esse Deum, et totum hominem significat. *ibid.* § 9. Neutram cum exclusione, confusione, aut divisione alterius. *ibid.* § 10. In operationes etiam mutuam, salva differentia, communionem inducit. *ibid.* § 11. Qua nexum individuum naturarum significat, utrique convenit, qua permeationem et penetrationem, solius est divinæ propria. *ibid.* § 12. Ex circumincessione oritur proprietatum communio. *ibid.* 15, 1.

Perseverantia ex Augustini sententia negatur iis qui non sunt ex massa prædestinatione segregati. II, IX. 7, 4. Quomodo Adamo permissa fuerit. *ibid.* § 5. Quomodo post ejus lapsum, hominibus concessa. *ibid.*

Persona quomodo differt a natura. II, III. 4, 5 *et seq.* et *ibid.* 9, 7. Quid sit. *ibid.* 9, 18. Quid proprie significet. II. IV. 2, 5. Quomodo Sabelliani πρώσοπατρία. Deo tribuerint. *ibid.* § 6. De ea re fuse disseritur *cap.* 4 *per totum.* Significat substantiam cum qualitate aliqua. *ibid.* § 4, et 7, 8. Laurentii Vallæ imperita de persona sententia. II, IV. 4, 5. Pro substantia sumitur, *ibid.* § 6. Quando in usu esse cœpit, II, IV. 4, 8. De tribus personis dissidium Antiochenum. *ibid.* § 10 *et seq.* Definitio ejus explicatur, *cap.* 9 *per totum.* Est essentia hoc vel illo modo affecta. III, VI. 12, 12.

Persona divina an relativum aliquid, an absolutum significet. III, IV. 11, 1 *et seq.* Augustinus et alii absolutum esse aliquid putant. *ibid.* § 2 *et seq.* Sed refellitur hæc sententia. *ibid.* § 5 *et seq.* Individuum aliquid et proprium sonat vox personæ. *ibid.* § 8. Tum relativum, § 9 *et seq.* Singulare quiddam habet, quod non est in creaturis, *ibid.* 11, 13.

Persona est rationalis naturæ individua substantia. V, III. *de Incarn.* 5, 1. Et VI, VIII. 10, 15. Naturæ addit existendi modum. VI, VIII. 2, 1. Ab eaque ratione distinguitur; ut punctum a linea. *ibid.* Non quælibet individua substantia persona est, sed perfecta. V, III. *de Incarn.* 12, 10, et VI, XII. 2, 5. Nec ad hoc creata, ut in altero subsistat. VI, X. 1, 2. Corporis et animæ una persona est. *ibid.* Ad personæ rationem magis pertinet substantia quam singularitas. VI, VIII. 10, 15. Personæ, subsistentiæ et hypostasis promiscuus fuit usus post Nicænum concilium, cum antea esset diversus. V, V. 7, 8 *et seq.* A natura distingui persona cœpit occasione Sabellianæ hæresis. *ibid.* § 10. Personæ tribuitur actio. VI, VIII. 2, 6. Persona est hypostasis, quætenus certam actionem, ac gestionem habet. V, II. *de Incarn.* 3. 9. et *ibid. lib.* III. 3, 15, et VI, VII. 8, 8. Qua ratione nihil prohibet plures in eadem hypostasi esse personas. V, III, *de Incarn.* 3, 15, et VI, VI. 14, 3.

Personæ divinæ quo sensu realiter non differre dicantur. I, I. 10, 3. et *ibid.* § 5. Quomodo compositæ dicantur ex essentia et proprietatibus relativis. *ibid.* 11, 2 et I, II. 3, 9. Personæ divinæ

quomodo uniri dicantur et conjungi. I, ii. 4, 3. Earum realis distinctio simplicitatem divinitatis juvat. *ibid. per totum.* Tam una perfecta est quam tres simul. I, vi. 7, 13. Cujus ratio redditur. *ibid.* § 14. Personæ divinæ tres nullam faciunt compositionem. I, ii. *cap.* 4 *per totum.* Cujus ratio est unitas essentiæ. *ibid.* § 2.

Persona divina nulla major aut minor est alia. III, viii. 9, 15 *et seq.* Personæ divinæ an gradus habeant. III, vii. 6, 7. Solis relationibus distinctæ. *ibid.* 9, 1. Personæ divinæ quomodo se audiant, videant, etc. II, ii. 4, 6 *et seq.* et III, vii. 5, 4 *et seq.* Una nominata, sæpe aliæ comprehenduntur. II, iii. 1, 14. Communiter operantur. *ibid.* 6, 11. An una persona dici possit dubitat Augustinus. *ibid.* 9, 5. Non sunt infinitæ numero. *ibid.* § 21. An relationibus distinctæ sint. III, iv. 10, 6 *et seq.* An una persona dici possit. *ibid.* 11, 2 *et seq.* Dignitate differunt. III, vii. 6, 6. Alii negant, et quo sensu. *ibid.* § 7. Personarum distinguendarum ratio. *ibid.* 9, 3. Personarum oppositio an ex processione pendeat. *ibid.* § 5 *et seq.* Absque relatione et processione unius ab altera, personæ non distinguerentur. *ibid.* § 6 *et seq.* Personæ ternarium faciunt eo ipso quod invicem differunt. III, viii. 9, 3.

Petitio principii quid sit. II, iii. 9, 16.

Petrobussiani crucem execrabantur. VII, xv. 7, 6. Die dominica Palmarum loculentum ex confractis crucibus excitant ignem, carnibus ad eum coactis vescuntur, et ad eas epulas plebem invitant. *ibid.*

Petrus Apostolus. Beatam Chrysostomus Romam existimat, quod Apostoli Petri corpus possideat. VII, xiv. 11, 10. Inde singulare præsidium illi Leo pollicetur. *ibid.* 10, 15 et 11, 18. Eo religionis causa peregrinationes ab antiquo usurpatæ, *ibid.* 11, 18. Et ingentia miracula patrata sunt. *ibid.* § 21. Argenteæ claves in memoriam Petro traditæ auctoritatis, adorantur ex antiquo. VII, xv. 16, 11.

Petri ac Sedis Apostolicæ primatus contra Salmasium propugnatur. VIII, iii. *de Hierarchia.* 7, 8 *et seq.* Illum caput et principem Apostolorum fuisse probatur. *ibid.* 7, 10. Petri successorem quem censuerint veteres. *ibid. lib.* I. *cap.* 10 *per totum.*

Petrus Alexandrinus episcopus Arium excommunicat. II, i. 7, 1. Petrus Athanasii successor, a Lucio Ariano sede Alexandrina pulsus, Romam profugit. V, i. *de Incarnatione.* 6, 17. Interest Romanæ synodo in qua Apollinaris et Timotheus damnati et exauctorati sunt. *ibid.* Post annos sex Alexandriam redit, Valentis permissu. *ibid.*

Petrus Oxumensis damnatus a Sixto quarto. VIII, viii. *de Pœnitentia. cap.* 17.

Phantasiastæ. Imagines Christi nullas admittebant phantasiastæ, quod eum non crederent veram habuisse carnem. VII, xv. 11, 1. Inde facto initio, ad imagines sanctorum abolendas processerunt. *ibid.* § 2. Adversus illos septima voluit synodus nullam nisi corporatæ substantiæ imaginem fieri, Christi vero Domini omnio faciendas præcepit. VII, xv. 15, 4.

Phidias insignis statuarius. I, i. 1, 5.

Philippus Bonæ Spei Abbas, Christi carnem, quia sine peccato concepta, naturaliter impatibilem fuisse censet. VI, x. 4, 1. Vere tamen, sed voluntate, non infirmitate passam esse. *ibid.* § 2. Sine miraculo quadraginta dierum jejunium tolerasse, ambulasse supra mare, etc. *ibid.* § 3.

Philo Judæus celeberrimus inter Platonicos. II, i. 2, 1. Platonis in stylo num similis. *ibid.* De eo judicium antiquorum. *ibid.* Nimis laudatus a quibusdam. *ibid.* § 2.

Philo Λόγον inferiorem Deo esse vero, ejusque sacerdotem voluit. VI, xii. 11, 2. Duo templa constituit: Mundum; in quo pontifex sit unigenitum Dei Verbum, et animam rationalem, cujus sacerdos sit homo. *ibid.* Mundum esse Dei filium docuit, et offerenti sacrificium summo sacerdoti Dei Verbo, mediatorem intervenire. *ibid.* § 7. Ex Platonicorum commentis multa veris falsa immiscet. *ibid.*

Philosophia est a Deo. I, iv. 3, 3. Philosophia triplex. I, i. 10, 2. Quid sit philosophia, et utrum theologiæ utilis. i *Prolegomen.* 4, 1. Triplex philosophiæ utilitas. *ibid.* Philosophia confert ad ornatum theologiæ. *ibid.* § 2. Theologiæ non aspernandum philosophiæ contubernium. *ibid.* § 4. Philosophia theologiæ notionum sylvam suppeditat. *ibid.* § 10. Sequi fidem, non præire debet. *ibid.* § 13. Philosophia, quatenus argumentosa est, vocaturque Dialectica, num adjungenda theologiæ. i *Prolegom. cap.* 3 *per totum.* Patrum sententiæ Dialectica interdicentium. *ibid.* § 5 *et seq.* Quo sensu sint intelligendi. *ibid.* 4, 12. Dialectica multum valet ad retundendos hæreticos. *ibid.* § 7. Ordinem et firmitatem theologiæ præbet. *ibid.* § 10.

Philosophia Platonis qualibet alia aptior ad procreandas hæreses. *ibid.* 3, 11. Ex Aristotelæa vero philosophia ansam arripuerunt recentiores hæreses Arii, Eunomii et aliorum. *ibid.* 3, 3. Categoriarum nomine, Socrates historicus totum Aristotelæum comprehendit organum. *ibid.* § 4. Metaphysica Aristotelis damnata. *ibid.* § 10. Indocti angustique animi est quæ bona habet profana philosophia respuere. IV, iii *de Opificio* 1, 10. Vetus philosophia vestigium divinæ sapientiæ. *ibid.* Eorumdem est hominum vituperare philosophiam, et fidem conculcare. *ibid.*

Philosophi. Philosophorum placita ad Dei notitiam utilia esse eleganti similitudine declaratur. I, i. 6, 5. Philosophi physici. II, i. 1, 1. Philosophorum error de mundi æternitate. IV, i *de Opificio* 1, 2.

Sicut Judæis data lex est et prophetæ, quibus ad evangelium præpararentur, sic gentibus philosophos, Clemens Alexandrinus opinatur. VII, xiii. 18, 8. Christo ad inferos descendenti, et prædicanti credidisse philosophos, et maxime Platonem, Nicetas memorat. VI, xii. 18. 9. De reliquis philosophis idem censet Damascenus. *ibid.* § 10. Philastrius negat. *ibid.* Philosophos omnium indignissimos quibus Christus opitularetur fuisse Paulus indicat. *ibid.* § 13. Illorum virtutes fucatæ, et multorum vitiorum sordibus inquinatæ fuerunt. *ibid.*

S. *Phocas.* Phocæ martyris sepulchrum apud Sinopem Ponti, miraculis claruit. VII, xiv. 13, 6. Ubique terrarum dispersæ illius reliquiæ miraculis claruerunt, Romæ præsertim. *ibid.* Præsentem nautis opem afferre solet, qui cibaria quotidie dividentes, suam martyri Phocæ partem reservant, quam ad littus appulsi pauperibus erogant. *ibid.*

Photinus Marcelli discipulus. II, i. 13, 6. De eo plura. II, iii. 11, 5. Photiniani novi II, iii. *Proœmio* 1, et *cap.* 11. Eorum barbara hæresis et fœda. *ibid.* § 15. Photinus Sirmii episcopus dicendi ac disputandi facultate præstitit. Christum

ex Maria initium habuisse docuit, Incarnationem sustulit. V, I *de Incarnat.* 3, 12. Christum unigenitum dici putavit, quia solus de Virgine natus est. *ibid.* Gratulatus est illi per litteras Julianus apostata, quod verisimiliora, et saluti propiora docuisset. *ibid.* et 10, 4.

Photius, Ignatio pulso, in Constantinopolitanam sedem intruditur. III, VII. 1, 3. In Romanam ecclesiam furit, ac schismatis auctor est. *ibid.* Damnatur in octava synodo. *ibid.* Primus Romanam ecclesiam hæresis arguit ob processionem Spiritus sancti. *ibid.* § 4. Latinos exagitat. *ibid.* 2, 4.

Φύσις an Deo conveniat. II, IV. 2, 1. Tribuitur a Patribus. *ibid.* § 2. Ejus significationes duæ. *ibid.* § 3. Tum tertia rarior pro hypostasi. *ibid.* § 4.

Pictura: Pingendi, fingendive artes a sua republica Moyses abstulit, velut noxias simulacrorum artifices. VII, VI, 6, 5. Sublatas eodem jure Tertullianus ab Ecclesia voluit. *ibid.* § 7. Pictura muta loquitur, et videntibus prodest. *ibid.* 13, 4.

Pisces, ex quo prodierunt, et quo die. IV, I *de Opificio.* 15, 15.

Plato auctor omnium hæresum. I, I. 3, 1. Moyses atticizans dicitur. *ibid.* 6, 4. Platonis nimii laudatores repreheusi. II, I. 1, 2. Auctor ille omnium hæreseon. *ibid.* Maxime de Trinitate. *ibid.* § 4, et *ibid.* 3, 1, et 6, 1.

Multa ex Hebræis Plato didicit, illudque imprimis, mortuorum animas rerum humanarum curam gerere. VII, XIV. 16, 5. Et pro vivis orare. *ibid.* 18, 8. Eos qui pro patria fortiter occubuissent, tanquam bonos genios coli, et corporum adorari conditoria voluit. *ibid.* 11, 2, et 16, 4. Tres Deo induxit, ex eisque tertium mundum, mundive animam a supremo Deo factam esse docuit. VI, XII. 11, 7. Malam esse naturam corporis, causamque cupiditatum censuit. VI, XI. 11, 1 *et seq.* Deum peccati auctorem esse negat, sed voluntatis liberum arbitrium, de quo christiano dogmati consentanea docuisse Patres testantur. VI, IX. 2, 5.

Plebes cur sæpe vocentur laici. VIII, III *de Hierarchia* 6, 1 *et seq.*

Pneumatomachi. Pneumatomachorum opinio de Filio. II, I. 10, 2. Contra Spiritum sanctum hæresis propria. *ibid.* 14, 17.

Pœna præcepti divini ab Adamo violati quænam sit. IV, II *de Opificio* 10, 1. Pœnæ damnatorum quales sint futuræ. IV, III. *de Angelis* 8, 12 *et seq.* Pœna mortis a Christo in bonum conversa. IV, II *de Opificio* 10, 10. Pœnæ dæmonum ac damnatorum an sint sempiternæ. IV, III *de Angelis* 6, 1 *et seq. per totum.*

Pœna quid sit secundum jurisconsultos. VIII, III *de Hierarchia* 13, 8. Pœna quæ sit omnium maxima quæ infliguntur ab Ecclesia. *ibid.* § 3. Pœna num ea dicenda quam volens subit quispiam. *ibid.* § 5. Pœnæ quas passi sunt Christus et martyres, num pœnæ dicendæ. *ibid. et seq.* Pœnæ modus quo eccesiasticorum præsidum auctoritate delicta coercentur. *ibid.* 1, 1 *et seq.*

Pœnitentes distincti in Rhemensi synodo. VIII, VI *de Pœnitentia* 4, 6. Pœnitentes primi gradus non ingrediebantur ecclesiam. *ibid. lib.* III. 16, 6. Secundi et tertii ea ejiciebantur. *ibid.* Pœnitentes fuisse irregulares. *ibid. lib.* I. 6, 15. Pœnitentibus locus attributus. *ibid. lib.* II. cap. 13, 6.

Pœnitentia. Omnis pœnitentia delicti confessio est. VI, XII. 11, 1. Spe Deus oblata veniæ ac vitæ, ad pœnitentiam nos hortatur. VI, XIII. 1, 10. Poterat Judas a venia non excludi, si apud Christum, non apud Judæos pœnitentiam egisset. *ibid.* 2, 11.

Attritio pars est sufficiens sacramenti pœnitentiæ. V, II *de Lege et Gratia* 9, 1, et 11, 1. Sacramentum pœnitentiæ facit ex attrito contritum, et confert primam gratiam. *ibid.* 11, 7. Pœnitentiæ sacramentum præparatio necessaria ad communionem. VIII, V *de Pœnitentia* 9, 2.

Pœnitentia olim non habebatur mera exclusio a Sacramento. VIII, II *de Pœnitentia* 13, 11. Pœnitentia non dicebatur quartus ejus gradus. *ibid.* § 4. Pœnitentia præsertim vocabatur tertius ejus gradus. *ibid.* § 5. Pœnitentia antiqua non amplius obligat. *ibid. lib.* VII *cap.* 21. Pœnitentia ante baptismum. *ibid. lib.* VI. 3, 1. Pœnitentia arcana peccatis arcanis. *ibid.* § 3. Publica publicis imponebatur. *ibid.* 4, 5. Pœnitentia complectitur essentiam, et id quod ad eam accedit. *ibid. lib.* I. 8, 11, et *lib.* VIII. 6, 2. Pœnitentias duas fuisse publicam et arnacam. *ibid. lib.* VI. 8, 2. Pœnitentiæ tria genera secundum Augustinum. *ibid.* 3, 9. Pœnitentia cæremonialis ante communionem obsoleta. *ibid. lib.* I. 4, 12. Semel tantum subibatur. *ibid.* 6, 15, et *lib.* II. 2, 9. Pœnitentia condigna cui imponenda. *ibid. lib.* V. 10, 6.

Pœnitentia hodierna fovet impœnitentiæ publicæ, secundum Arnaldum. VIII, V *de Pœnitentia.* 9, 8. Quod dolose retractavit. *ibid. lib.* VIII, *cap.* 5. Pœnitentia hodierna similis primævæ. *ibid. lib.* II. 8, 11 et 17.

Pœnitentiæ publicæ descriptio. VIII, II *de Pœnitentia* 10, 11 et *ibid.* 11, 2. Pœnitentia publica quæ secundum Arnaldum. *ibid. lib.* I. 6, 15. Non est antiqua. *ibid. lib.* II. 10, 14, et 15, 11 : Est immutabilis. *ibid. lib.* VII, *cap,* 4 et 22. Quod tamen negat. *ibid.* 5, 2 et *cap.* 22. Sita est in dilatione communionis. *ibid. lib.* II, 9, 15. Pœnitentia publica quando maxime viguerit *ibid.* 8, 3. Qualis ante S. Augustinum. *ibid.* § 2. Descripta a Tertulliano. *ibid. lib.* I. 9, 3. Abrogata quando *ibid. lib.* II. 8, 3. Quando instituta. *ibid.* 2, 2. Et quare. *ibid.* 15, 4. Pœnitentia publica nonnullis tantum peccatis imposita. *ibid.* 3, 1. Pœnitentiam publicam subire nemo cogebatur nisi legitime convictus, ut docet S. Augustinus. *ibid. lib.* VI. 3, 4. Pœnitentiam publicam non fuisse traditionis Apostolicæ. *ibid. lib.* I. 6, 16 *et seq.* et *lib.* II. 8, 12. Pœnitentiam qui subirent sine spe communionis. *ibid.* 2, 6. Pœnitentia peccatis levibus quæ. *ibid. lib.* VI. 3, 1 et *lib.* VIII. 3, 4.

Pœnitentiarius sacerdos Constantinopoli sublatus. VIII, II *de Pœnitentia.* 13, 6.

Polycarpus ab Apostolo Joanne Smyrnæ episcopus ordinatus, totius Asiæ princeps fuit. VII, V *de Hierarchia* 7, 1. Passus est sub M. Aurelio, persecutione quarta. *ibid.* § 3. Tanto apud Christianos in honore fuit, ut metuendum Judæi dicerent, ne relicto Crucifixo, ipsum pro Deo colerent. VII, XIV. 11 1. Illis tamen frustra prohibentibus, sublecta ex igne illius ossa Smyrnenses habuerunt, quæ singulari veneratione coluerunt. *ibid.*

Pontifex Romanus quam potestatem habeat. VII, II. 2, 11. Episcopis eum omnibus semper præstitisse. VIII, III *de Hierarchia* 7, 11.

Populas. Populi quinam contineantur in hierarchia. IV, II *de Angelis.* 2, 6. Populi nomine non sola hominum multitudo, sed civilis gubernatio et potestas continetur. VII, XVI. 6, 11 *et seq.* Potestas gubernandi in communitate primum re-

sidet, ab eaque in reges et magistratus translata, non est amplius in ejus arbitrio. *ibid.* § 14.

Possibilitas. Possibilitatem bene agendi in gratia constituit Augustinus. II, x. 16, 14. Pelagius in solo libero arbitrio. *ibid.* § 16 et 18, et 17, 6. Quid sit possibilitas illa bene agendi, et quemadmodum a gratia proficiscatur. *ibid.* 17, 7 et *ibid.* § 9. Pelagius eam adjuvari gratia Christi dixit, Augustinus dari. *ibid.* § 10. Possibilitas Pelagiana est natura ipsa. *ibid.* 16, 14. At catholica est gratia. *ibid.*

Possibilitas recte vivendi et vitandi peccata unde procedat. IV, IV *de Opificio.* 7, 7. Quid erat secundum Pelagium. *ibid.* 11, 13. Quotupliciter accipiatur. *ibid.* § 14. Possibilitas bene vel male agendi cur indita sit hominibus. *ibid.* 12, 4.

Polamius. II, I. 1, 2.

Potentia et actus dupliciter dicitur. I, III, 2, 10. Potentia obedientialis exponitur. I, V. 7, 13 *et seq.* Potentiam quamdam in Patre constituit Abælardus, quæ non esset in Filio. II, VI, 8, 6.

Potestas. Quid sit. IV, V. 5, 9. Potestates inter Angelos cur ita dictæ. IV, II *de Angelis.* 3, 7. Potestas si summa sit in Ecclesia in quo resideat. VIII, III *de Hierarchia.* 15, 12. Potestates cur a populis constitutæ. *ibid.* 8, 7. Potestas civilis et regia quem habeat finem. *ibid.* Potestas cujuscumque reipublicæ ad quid ordinata sit, et in quo differat ab ecclesiastica. *ibid.* 14, 10.

Practicæ quæstiones generales quomodo solvantur. VIII, III *de Pœnitentia.* 3, 1 *et seq.*

Πρᾶξις quid sit. IV, III *de Opificio.* 12, 12.

Præceptum quodnam Deus primo parenti dederit. IV, II *de Opificio.* 9, 1 *et seq.* Illius causæ. *ibid.* § 4 *et seq.* Illius sententia quænam sit. *ibid.* § 8. Præcepta divina quid prodessent homini, nisi in eo liberum esset arbitrium. *ibid. lib.* IV. 3, 4. Frustra essent homini data. *ibid.* § 7.

Præcipitur quod debet fieri, permittitur, etiam illud quod fieri non debet. VI, IX. 10. 2. Præcipit interdum Deus quæ non vult fieri, sed non irrevocabili mandato, tamdiu parendum est, donec revocetur. VI, XIII. 6, 6. Stultum et injustum est præceptum, si in potestate non sit jussa complere. VI, IX. 3, 5 et 4, 4. Præcepta et consilia distincta. VII *Dissertatione* II, *cap.* 6 *per totum.*

Prædestinatiani, sive prædestinati, hæretici. II, IX, 2, 2.

Prædestinatiani aiunt non ad hoc omnes creari, ut salventur, neque eo consilio vocari ut sequantur; imo si sequi velint, vires illis subtrahi, ne in bono perseverent. VI, XIII. 6, 5. Ea hæresis Gothescalcana dicta est. *ibid.* Nihil obesse dicunt prædestinatis, si male agant, nihil prodesse prædestinatis ad interitum, si bene vivant. *ibid.* Emersit, superstite Augustino, ex ejus libris male intellectis, ab eoque hæc hæresis compressa est. *ibid.* 5, 6 et *cap.* 12, 11. Eidem ab æmulis objecta; ab eo, ejusque studiosis, diligenter propulsata est. *ibid.* 6, 7. Superfluam esse volebant suæ cuique salutis curam, prædestinatione in utrumque partem omnia occupante. *ibid. cap.* 7 et 13. Docuisse illos alii aiunt, alii negant, etiam ad peccatum homines prædestinationis necessitate trahi. *ibid.* 6, 12. Gallicanas semel iterumque illa pestis conturbavit ecclesias. *ibid.* 7, 1. Prædestinatianæ hæresis capita octo. *ibid.* § 2. Non ab Augustini doctrina, minus quem ab catholica fide minus abhorrentia. *ibid.* 8, 10. Prædestinatianam hæresim fuisse ullam soli negant Prædestinatiani. *ibid.* 12, 10 *et seq.* Cujus prava dogmata recenset, et confutat Augustinus. *ibid.* Eaque præter Adrumetinos monachos, etiam in suo monasterio contactum quemdam esse refert. *ibid.* 12, 11. Prædestinatiana hæresis in unum corpus non coaluit, sed plures, diversis temporibus, ea peste sunt afflati. *ibid.* § 12.

Prædestinatio. Quid sit. II, IX. 1, 3 et *ibid.* § 6. Cum præscientia confunditur. *ibid.* § 3. Differt tamen ab ea. *ibid.* § 4. Non solam cognitionem, sed etiam voluntatem includit. *ibid.* Tam in bonum quam in malum sumitur. *ibid.* et § 5. Sæpius tamen in bonam partem sumitur. *ibid.* § 6. Et est eorum quæ Deus facturus est. *ibid.* Etiam eorum quæ a nobis libere fiunt. *ibid.* § 7. Gratiæ est ac gloriæ. *ibid.* Itaque falluntur qui prædestinationem ad solam gratiam pertinere putant. *ibid.* § 9 *et seq.* Nec ab electione separanda est, sed cum ea confunditur. *ibid.* § 10. Prædestinatio primario et proprie ad finem spectat. *ibid.* § 11.

Destinatio et prædestinatio antecessionem significant, et promiscue usurpantur. VI, XI. 13, 4 *et seq.* Prædestinatio de re absolute spectata, est futuri operis, in divina quæ falli non potest, præscientia dispositio. *ibid.* 14, 2. Prædestinatio de re comparata cum fine, est futuri operis designatio, et ejusdem ad alterum, tanquam ad finem, ordinatio. *ibid.* § 5 *et seq.* Hoc posteriore modo sumi prædestinatio, et de ea disputari solet. *ibid.* § 3. Sub prædestinationem naturalia non cadunt. *ibid.* Prædestinationem ante prævisa merita Augustinus posuit. VI, XI. 14, 4 et VI, XIII. 5, 1.

De prædestinatione sententia Augustini declaratur. II, IX, *cap.* 6 *et seq.* Probatur illum sensisse eligi ac prædestinari homines ad gloriam, gratis, ac non ex prævisis meritis. *ibid.* § 2 *et seq.* Nec de sola gratia agere Augustinum. *ibid.* § 4. Ostenditur id deinceps *cap.* 7 *per totum.* et *cap.* 8 *per totum*, ac *cap.* 9 et 10. Recentiorum de prædestinatione ex meritis Augustino tributa falso sententia refellitur. *ibid. cap.* 12 *per totum.* Explicatur plenius Augustini sententia. *ibid.* § 2 et maxime § 6. Quomodo ad gloriam ex illius mente prædestinat Deus, *ibid.* § 2. Ad gloriam simul et ad gratiam eligit. *ibid.* § 3. Falli eos qui dicunt Augustinum non loqui de prædestinatione, vel electione ad gloriam, sed ad gratiam. *ibid.* 13, 1 *et seq.* Exponuntur et illustrantur loca Augustini quæ male ab adversariis intelliguntur. *ibid. per totum.* Explicantur alia loca quæ pro electione ex meritis prævisis proferuntur ex eodem Augustino. *ibid. cap,* 14 *per totum.* Dissolvuntur. ex mente Augustini loca Scripturæ contra ipsius sententiam objecta. *ibid. cap.* 15 *per totum.*

Non oriri necessitatem antecedentem ex sententia Augustini. *ibid.* § 6 *et seq.*

De Prædestinatione Latinorum Patrum aliorum sententiæ declarantur. II, IX. *cap.* 16 *per totum.*

De prædestinatione opinio Augustini retractatur. II, X. 1, 1. Sed ei contraria probabilior judicatur. *ibid.* § 3 *et seq.* Solvuntur itaque argumenta omnia quibus prior illa fulcitur. *ibid.* § 4 *et seq.* Ex nullo Scripturæ testimonio probari potest. *ibid.* et § 15. Ostenditur prædestinationem et reprobationem fieri ex prævisis meritis in adultis, idque probatur e Scripturis. *ibid.* 2, 2 *et seq.* Prædestinationem ab Augustino positam multi improbarunt. II, IX. 2, 3 *et seq.*

De prædestinatione quæritur an ex prævisis meritis fiat, necne. II, IX. *cap.* 3 *et seq.* Veteres

ante Augustinum ex prævisis meritis eligi putarunt. *ibid.* § 1 *et seq. per totum.* Ut Irenæus, § 2. Origenes, § 3 *et seq.* Chrysostomus, § 7 *et seq.* Theodoretus, § 12, et cæteri deinceps.

Ex opinione sua consequens esse putat Augustinus certa prædestinatis auxilia dari, quibus nonnisi perseverantes sint. VI, XIII. 5, 1. Aliud consectarium, de negato cæteris sufficienti auxilio, quo possint ad salutem aspirare, commentitium est. *ibid.* § 2. Neminem, nisi prædestinatione secerni a massa damnata censuit Augustinus. *ibid.* § 1. Prædestinat Deus ad regnum quos præscit gratiæ prævenienti consensuros, et in ea perseveraturos. *ibid.* 6, 1.

Prædestinationem et electionem ad gloriam gratuitæ Dei voluntati, non prævisis electorum meritis, Fulgentius imputat. VI, XIII. 6, 2 *et seq.* Nemini divina prædestinatio necessitatem imponit, neque electis ad vitam, neque reprobis ad interitum. *ibid.* 10, 2 *et seq.* et 11, 1 *et seq.* Neque in eo ab Carisiacensibus Valentini dissenserunt. *ibid.* 10, 2 et § 4 *et seq reliquo capite*, et 11, 1 *et seq. toto capite*, et 14, 1 *et seq.* Eumdem utrique decretorum ordinem in divina prædestinatione constituunt. *ibid.* 13, 2 *et seq.*

Prædestinat Deus ad vitam ex misericordia, ad interitum ex merito. VI, XIII. 11, 2 *et seq.* Prius ad gratiam effectu non cariturам Deus eligit, quam ad gloriam. *ibid.* 13, 6. Vasa in honorem et contumeliam a scriptoribus ecclesiasticis, etiam apprime Augustinianis, non ita rigorose usurpantur, ut nulla ibi fierit possit mutatio. *ibid.* § 8. Ecclesia de electis ita loquitur in divinis officiis, ut ad eorum numerum aliqua fieri posse videatur accessio. *ibid.* § 9.

Prædestinatio quomodo concordet cum libero arbitrio. IV, v. 2, 1. De prædestinatione variæ hæreses. II, IX. *cap.* 2 *per totum.* Pelagiani prædestinationem negarunt. *ibid.* § 9. De prædestinatione Calvini sententia late declaratur. II, x. *cap.* 6 *per totum.* Multum differre ab ea quæ est Augustini demonstratur. *ibid. cap.* 7 *per totum.* Prædestinatos nunquam fidem et justitiam amittere Calvinus putat. *ibid.* 9, 1. Ac solus illos justificari. *ibid.* Refellitur. *ibid.* § 2 *et seq.* Item credit ille prædestinatos certo suam electionem scire. *ibid.* § 4. Quod deinceps refutatur. *ibid. et seq.*

Prædestinatus. Auctor libri, qui *Prædestinatus* inscribitur, non bona fide ab hæresis Prædestinatianæ invidia defendit Augustinum. VI, XIII. 6, 9. Non abhorret a Pelagio, eamdemque cum illo gratiam prædicat. *ibid.* Fidem et bonæ voluntatis initium libero tribuit arbitrio. *ibid.* Concupiscentiam esse bonam cum Pelagio censet. *ibid.* § 10. Saulum in Christianos sævientem bonum opus fecisse putat. *ibid.* Creditur fuisse Arnobius junior. *ibid.* § 11. Prædestinatianos docuisse ait, tam reprobos ad peccatum prædestinari, quam electos ad justitiam. *ibid.* § 12.

Prædicata affirmantia et negantia, et eorum discrimen. II, III. 3, 15 *et seq.* Item alia distinctio. *ibid.* 10, 12.

Præfectura. Civitates suis legibus, magistratibus et libertate multatas, Romani præfecturas appellabant. VII, XVI. 6, 12. Præfectura ad quid instituta. VIII, III. *de Hierarchia.* 8, 7. Præfectura quid in se considerandum includat. *ibid.* § 9.

Præparatio ad communionem duorum generum. VIII, I *de Pœnitentia.* 4, 16 ; et *ibid.* lib. III. 9, 3. Trium generum. *ibid.* 13, 2 *et seq.* et lib. v. 1, 9. Præparatio consilii et decori qualis. *ibid.* lib. *III.* 9, 3. Non habet limites. *ibid.* lib. v. 1, 12. Præparatio præcepti et consilii. *ibid. lib.* IV. 7, 6. Præparatio necessaria sola sufficit ab sæpe communicandum. *ibid.*. 3, v 4. Qua in re sita. *ibid.* 1, 9 et 2, 3. Præparatio cæremonialis ad communionem non necessaria. *ibid.* 2, 2. Præparatio vulgaris ad communionem non est abusus. *ibid. lib.* I. 4, 5.

Præscientia. De præscientia Dei, qua contingentia novit. I, IV. *cap.* 6 *per totum.* Eam impie Cicero negavit. *ibid.* § 1. Et Marcio. *ibid.* § 2. Eam pii et Catholici Verbo tenus negarunt, scientiam non præscientiam esse volentes. *ibid.* § 2. Res ipsa sine sacrilegio Deo negari non potest. *ibid.* § 3. Quod probatur e Scripturis. *ibid.* Tum quod omnia producuntur a Deo. *ibid.* § 4 *et seq.* Ex ea probatur Filii divinitas. *ibid.* § 6. Quomodo cum libertate cohæreat. I, IV. *cap.* 7 *per totum,* et II, x. 13, 6 *et seq.* An res ipsæ sint causæ præscientiæ Dei, an hæc illarum. *ibid.* § 9 *et seq.* Præscientia pro prædestinatione interdum sumitur. II, IX. 1, 3. Latius tamen patet. *ibid.* § 6. Præscientia Dei utrum res contingentes et fortuitas certo noverit. IV, IV *de Opificio,* 11, 2 *et seq.* Num aliquam inferat voluntati necessitatem. *ibid. lib.* III. *cap.* 9 *per totum.* Probatur Dei præscientiam non inferre nostris voluntatibus necessitatem. VI, XIII. 6, 1, et VII, XIII. 10, 2 *et seq.* § 6, et 11, 1. Non antecedit, sed sequitur malam reproborum voluntatem in malitia perseveraturam. VII, XII. 10, 7 *et seq.* et 11, 1.

Præsides in ecclesiis singulares fuisse Apostolorum tempore. VII, I *de Hierarchia* 10, 1.

Praxeas hæreticus. I, I. 6, 2.

Πρᾶξις, *Praxis,* quid sid. I, v. 2, 2, et IV, III *de Opificio* 12, 12.

Preces fidelium an ab Angelis et sanctis audiantur. IV, II *de Angelis* 9, 4.

Presbyteratus quale sit nomen secundum hæreticos. VIII, III *de Hierarchia* 8, 18. Num sit idem ordo cum episcopatu. VII, I. 1, 2. An ab episcopatu sit ordo diversus. VII, II. 9, 5. Quid sit secundum hæreticos. *ibid.* 2, 4. Quo jure distinguatur ab episcopatu. VII, I *cap.* 2 *per totum,* et 3, 7. Quomodo. *ibid.* 4, 2.

Presbyter quotuplici modo sumatur. VII, II *de Hierarchia* 4, 5. Quot illius sunt genera secundum Salmasium. *ibid.* § 7. In quo sit unum cum episcopo, et in quo minime. *ibid.* 5, 6. An aliquando potestate ordinandi præditus sit. *ibid.* 9, 4 *et seq.* Presbyter inferiores comprehendens quid sit. *ibid.* 2, 1. Presbyter ut quis legitime ordinetur quid necessarium sit. *ibid.* 11, 13. Eum habere potestatem ordinandi alium presbyterum quis dicat. *ibid.* 7, 10. Presbyteri qualem habeant in Ecclesia secundum Salmasium potestatem. *ibid.* 7, 15. Cur presbyteros non possint ordinare. *ibid.* 6, 11. Quali manuum impositione nunc utantur. *ibid.* § 13. Qualem habeant potestatem. *ibid.* 7, 11. Quos Apostolus commemorat, non primi, sed secundi ordinis fuisse. *ibid.* 5, 8. Πρεσβυτέρου notio quotuplex sit. *ibid.* 9, 4.

Cur presbyter non possit ordinare presbyteros, VII, I *de Hierarchia* 3, 9 *et seq.* § 12. Πρεσβύτερος quorum fuerit olim communis appellatio in Ecclesia. *ibid.* 12, 16 *et seq.* Aliquando pro singulari usurpatur episcopo. *ibid.* § 20. Presbyteri nomen explicatur, quod modo dignitatis est nomen, modo ordinis. *ibid.* 2, 1 *et seq.* Presbyterum nulla re distare ab episcopo quis dicat. *ibid.* 12, 4. Cur a Græcis eadem cum episcopis appellatione censeri apud Apostolum credantur. *ibid.* 3, 10

Presbyteri ex quibus fiebant in primitiva Ecclesia secundum Salmasium. VIII, III *de Hierarchia*, 6 1. Cur vocet eos laicos. *ibid.* Simplices quo jure diversi ab episcopis. *ibid.* 3, 11. Simplices nihil ab episcopis differre unde inferat Salmasius. *ibid.* 16, 3.

Presbyteri a senili potius gravitate, quam ab ætate dicti sunt. VIII, IV *de Hierarchia* 1 4, et 11, 1. Eo nomine primi, et secundi ordinis sacerdotes appellati sunt. *ibid.* 1, 4, et 2, 6, et 11, 2. Presbyteri secundi ordinis quarumdam ecclesiarum regimen ab Apostolis acceperunt. *ibid.* 1, 5. Neque primi tamen ordinis functiones obibant. *ibid. et seq.* Ordine distincti sunt et inferiores episcopis. *ibid.* 2, 4. Ordinandi potestate carent. *ibid.* § 5 *et seq.*, et 8, 4. Pæne pares sunt episcopis. *ibid.* 2, 6, et 3, 1. Episcopi ab Apostalis nominantur. *ibid.* 3, 2. Ecclesiæ sine episcopis esse possunt, sine presbyteris non possunt. *ibid.* 3, 4. Presbyteri ab episcopis distinguuntur potestate consecrandi corporis Christi, et remittendi peccata. *ibid.* 1, 2. Illa ordinum distinctio ex institutione Christi est, neque induci ab Ecclesia tollive potuit. *ibid.* 8, 4. In iis ecclesiis ubi erat episcopus, plures esse presbyteros oportuit. VIII, V *de Hierarchia* 6, 3. Presbyteri apud antiquos non solum ordinis nomen est, sed etiam ætatis. *ibid. lib.* IV. 2, 4. Joannes apostolus presbyterum se nominat in epistolis. *ibid.* 12, 1. Presbyteros non fuisse admissos ad pœnitentiam publicam. VIII, III *de Pœnitentia* 5, 3. Secundum Arnaldum, sacrilegos esse dicentes missam. *ibid.* 11, 10. Secundum eumdem, potestatem eorum tantum ad pœnam pertinere. *ibid. lib.* VII. *cap.* 12 et 13. Declarare eos satisfactum esse. *ibid.* 15, 2.

Primatus Petri ac sedis Apostolicæ contra Salmasium propugnatur. VIII, III *de Hierarchia* 7, 8 *et seq.* Primatus unde dicatur, et quid sit primatum habere. VII, I *de Hierarchia* 11, 4. Primatus qui in ecclesiasticis ordinibus inter presbyteros fuit. *ibid.* 13, 1 *et seq.*

Primogenitus quid significet. II, II, 10, 12, et II, III. 6, 15.

Primogenitus est, non post quem alius, sed ante quem nullus est. VII, XIV. 3, 4, et 5, 5 *et seq.*

Princeps potestatis aeris hujus quid sit secundum Paulum. IV, III *de Angelis* 4, 4. Principes quorum meminit Daniel, quinam erant. *ibid. lib.* II. 7, 12.

Principatus. Cur hoc nomen septimo Angelorum ordini tributum sit. IV, II *de Angelis* 3, 7.

Principium. Principia prima non sunt probanda. I. V. 1, 3, et 2, 1.

Principii notio multiplex. III, V. 5, 1. Præcipuæ sunt duæ; prima ut sit a quo aliquid oritur; secunda quod est initium existendi. *ibid.* § 2. Priore modo Pater est Filii principium, non posteriore. *ibid.* Principium est, ut est id, ex quo. *ibid.* § 4. Interdum Filius proprie principium dicitur. *ibid.* § 5. Sed propter creaturas, Pater propter Filium. *ibid.* Proprie Patri convenit. III, VII. 10, 14.

Principium quod, et quo. III. VII. 15, 10. Principium apud Moysen quid significet. II, II. 8, 3. Principii singularitas. II, III. 1, 8. Unitas principii causa est unitatis divinæ. III, IV. 15, 9 *et seq.* Pro imperio interdum sumitur. III, V. 5, 4. Principium potius quam causa Filii Pater dicitur. *ibid.* § 10. Principium Spiritus sancti unum sunt Pater et Filius. III, VII. 10, 10 *et seq.*

Principium quid sit. IV, III *de Opificio* 6, 2. Principium mutationis quodnam sit. III, I *de Angelis* 4, 1. Principii vox quotuplicem habeat notionem. IV, I *de Opificio* 1, 12. Quid vere significet. *ibid.* § 16 *et seq.*

Prior est origine Pater quam Filius, non natura. III, VI. 8, 10.

Priscillianistæ male de Trinitate sentientes. II, I. 10, 9. Veram Christi carnem negaverunt. V, I *de Incarnat.* 4, 16.

Christum, antequam e Virgine nasceretur, non fuisse docuerunt. *ibid.* Unam in Deo personam statuerunt, quæ Patris et Filii et Spiritus sancti nominibus diceretur. *ibid.* 5, 3.

Prius ac Posterius an sit in personis divinis. III, VIII. 9, 17. Prius natura quid sit. *ibid.* In divinis Pater est prior ratione et origine, et ut quibusdam videtur etiam natura. V, IV. 10, 7. Prius est natura a quo non valet existendi consequentia. *ibid.* 6, 3. Non est prius tempore, quod est ratione, naturave prius. V, IV. 0, 7, et 12, 1 *et seq.* et 13, 13. Materia non est prius tempore, quamvis ex ea educatur forma, et fiat compositum. *ibid.* 13, 14.

Προαίρεσις et προβολεὺς in quo differant. IV, III *de Opificio* 12, 6. Προαίρεσις quid sit. III, IV. 10, 10.

Προβολὴ est processio Spiritus sancti, et de hac voce hæreticorum calumniæ. III, VII. 10, 5. Olim ab Ecclesia repudiata. *ibid.* § 6. Προβολὴ famosum nomen in divina processione. III, V. 8, 9. Propter Valentinianos qui eo sunt usi. *ibid.* Postea tamen usu recepta. *ibid.* § 7. Et Pater Προβολεύς dictus Spiritus sancti. *ibid.*

Processio divina, I, IV. 10, 10. Processio Dei, sive communicatio extra se. I, I, 13, 7 *et seq.* Processio personæ alia æterna, alia temporaria. II, III. 8, 10. Et miro quodam modo unitatem in divinis constituit. III, IV. 15, 12. De processione Spiritus sancti agitur. *ibid. lib.* VII. Quæ ad hujus historiam spectant. *ibid. cap.* 1 *per totum.* *Vide* Spiritus sanctus. An ex processione pendeat distinctio personarum. III, VII. 9, 5 *et seq.* Processio Spiritus sancti variis nominibus explicatur. *ibid* 10, 4 *et seq.* Quomodo sit immediata et mediata a Patre. *ibid.* 11, *et seq.* Processiones divinæ liberæ sint necne. IV. IV, *cap.* 13 *per totum.*

Proclus Cyzici designatus episcopus, a populo rejectus, Dei Genitricis nomen et dignitatem primus pro concione contra Nestorianam defendit impietatem. V, I *de Incarnatione.* 7, 6. Ad Constantinopolitanum thronum ascendit. V, V. 4, 2. Hymnum trisagium cœlitus accipit, eoque decantato, ingens terræ motus quiescit. *ibid.* Rogatus ab episcopis Armenis quid de Theodori Mopsuesteni dogmatibus sentiret, præclaram ad eos scripsit epistolam, in qua Nestorianam confutavit hæresim. V, V. 3, 3. Eam Joanni Antiocheno approbandam misit, qui cum provincialibus episcopis eam in Antiocheno concilio laudavit, et subscriptione firmavit. *ibid.* A Chalcedonensi quoque, et quinta synodo probata, in auctoritatem ascita est. *ibid.* Collectas ex aliis ejus scriptis sententias, huic ad Armenos epistolæ plerique imputarunt, quo plus haberent auctoritatis. V, V. 3, 3 *et seq.*

Πρόνοια. Quam Providentiam Latini dicunt, eam Græci Πρόνοιαν vocant, et utrobique vocabulum a cognitione deducitur, sed Græcum mentis cognitionem exprimit, Latinum visionis. I, VIII. 1, 2.

Προορίζειν. Vera notio hujus vocis traditur, quæ *prædestinare* significat. II, IX. 1, 2.

Prophetia. Prophetica oracula exitus habent non certo temporis puncto definitos, sed paulatim implendos. VII, XVI. 6, 6 et *ibid.* § 15. Prophetiæ, quarum exitus in longum tempus differtur, allegorice concipi solent et perobscure. *ibid.* 6, 7. Certa futurorum prænotio solius Dei est, neque prophetis nisi divina revelatione conceditur. VII, XIV. 17, 10.

Proportio in angelorum hominumque numero quæ sit. III, I *de Angelis*, 14, 9 *et seq.*

Proprietas. Proprietates Dei sunt attributa, I, I. 6, 1. Eæ trifariam spectantur, et *notiones*, communi vocabulo dicuntur. *ibid.* § 2. Debent distingui et non confundi. *ibid.* 7, 2 *et seq.* Nec propterea compositionem faciunt. *ibid.* § 3 *et seq.* Proprietates idem sunt quod Deus, et Deus idem est quod illæ. *ibid.* § 6. Vide Attributa.

Proprietates personales an sint personæ. I, II. 3, 3 *et seq.* Intelliguntur a nobis in modum formarum accidentium. *ibid.* § 4. Differunt a substantia et personis ratione, et ideo quædam de uno annuntiantur, et diversa de altero. *ibid.* § 5. An substantiam significent. *ibid.* § 8. Non significare. *ibid.* 5, 5. An sint perfectiones et res. I, VI. 7, 12 *et seq.*

Proprietas nativa liberi arbitrii quæ sit. IV, IV *de Opificio.* 4, 11.

Proprietates quædam communes secundum genus. II, II. 2, 7. Proprium esse alicujus personæ est ab ea procedere. III, VII. 4, 8. Proprietas personalis quomodo naturam afficit. II, III. 9, 20. Varia ejus nomina. II, IV *in Proœmio*, § 2 et 3. Et genera duo. *ibid.* et II, IV. 7, 3. An sit substantiva, an accidens. III, IV. 10, 1 *et seq.* An substantivum aliquid. *ibid.* § 5. Neque substantivas, neque accidentes censet Augustinus *ibid.* 12, 11.

Proprietates trium personarum. III, V. 16 et *ibid.* § 18. Interdum sumuntur ab iis quæ sunt in tempore. *ibid.* 6, 5 *et seq.* et III, VII. 13, 21. Sunt personarum dissimilitudines. III, VI. 6, 7. Quædam duabus tantum personis communis est proprietas. III, VII. 15, 6. Ac de iis regulam vide. *ibid.*

Proprietas nativa liberi arbitrii quæ sit. IV, IV *de Opificio*, 4, 11.

Proprium esse alicujus personæ est ab illa procedere. III, VII. 4, 8.

Proselyti ex eo dicti sunt quod in suscepta religione sint ardentes. VII, XV. 1, 2.

Prosper Aquitanicus addictissimus Augustini doctrinæ, Prædestinatianos ejus auctoritate gloriantes ab hac arce dejecit. VI, XIII. 5, 3 *et seq.* Ejusque sententias quarum maxime niti præsidio videbantur, ad eumdem prorsus modum explicat, quem contra Calvini Lutherique præstigias doctores Catholici tenent. *ibid. et seq.* Catholicam sententiam de generali salvandorum omnium Dei voluntate, gratiæque præsidiis congruentibus omnibus oblatis, erudite propugnat. *ibid.* § 9 *et seq.* Ac ne Caïno quidem, aut ulli ex reprobis defuisse docet. *ibid.* Neque infantibus qui baptismi exortes moriuntur. *ibid.* § 10. Non divinam humanæ voluntati, sed gratiæ humanam voluntatem deesse docet. *ibid* § 11 et 12.

Proterius, Dioscoro in ordinem redacto, Alexandrinum in thronum suffectus est. V, I *de Incarnatione,* 16, 2. Timotheum Ælurum, et Petrum Moggum, hæresis Eutychianæ communione Dioscoro conjunctos, et factionibus agitantes plebem, exauctoratos damnat. *ibid.* Ipso cœnæ Dominicæ die, a furente plebe in ecclesia interficitur, Timothei jussu. *ibid.* § 3. Ejus cadaver tractum per urbem, ac laniatum, igni traditum est, sparsique in aerem cineres. *ibid.* Plebs in rabiem acta, viscera discerpsisse ac degustasse fertur. *ibid.*

Πρόσωπον quid sit. II, IV. 2, 5, et *cap.* IV. Quid ab hypostasi differat. *ibid.* 4, 7. Non dicitur de brutis. *ibid.*

Protagoras Abderita, atheus. I, I. 1, 3.

Πρωτοκαθεδρία quid erat. VII, I *de Hierarchia.* 13, 1 *et seq.* Cuinam ecclesiæ maxime propria. *ibid.* 1, 16.

Providentia quid sit. I, VIII. 1, 2. In intellectu et voluntate sita est. *ibid.* Ejus accurata definitio. *ibid. et seq.* Eam Plato trifariam distribuit. *ibid.* 4, 1. Vide plura in *Dei* Providentia.

Provinciæ an habeant angelos tutelares. IV, II *de Angelis, cap.* 1 *per totum.*

Prudentius Hispanus genere, Galindo nomine, Tricassinus episcopus, Gothescalcum primum cum coepiscopis damnat, post, cum iis simultate suscepta, illum defendit. VII, XIII. 12, 5 *et seq.* Reliquis Galliæ præsulibus contumeliam facit. *ibid.* § 7. In reprehendendis Carisiacensibus decretis modum non tenet. *ibid.* Ab Augustino dissidet. *ibid* § 8. In electionem Æneæ ad episcopatum Parisiensem, ejusque ordinationem consentit conditionibus iniquissimis. *ibid.* § 4. Quæ cupidissimis novitatum Armachanis mirifice probantur. *ibid.* § 2 et 4.

Psathyriani e secta Arianorum, sicut Patrem extitisse semper, ita Filium ab ipso semper procreatum fuisse asserebant. I, I. 8, 2.

Pudicitia virtus est animi, quam, perseverante continentiæ proposito, violare non potest violentia libidinis alienæ. VII, XIV. 5, 2.

Pulchrum quid sit. I, IV, *cap.* 8 *per totum.* Valde est affine bono. *ibid.* § 1 *et seq.* Eadem insunt utrique. *ibid.* § 3. Aptum est, et tamen ab eo nonnihil differt. *ibid.* § 3. Tria ad pulchritudinem necessaria. *ibid.* In congruentia positum est. *ibid.* § 5. Sed boni congruentia ad appetitum refertur, boni ad cognitionem. *ibid.* § 6 *et seq.* Vel cum idea sua. *ibid.* § 7. Quod præsertim in animi pulchritudine cernitur. *ibid.* § 8. Vera pulchri definitio. *ibid.* § 9.

Purgatio in Angelis qualis sit. IV, II *de Angelis* 4, 4.

Pyrrhus monachus ad Constantinopolitanum thronum evectus, Ecthesim propugnat. V, I *de Incarnat.* 19, 5. Ob suspicionem sublati veneno imperatoris Constantini, seditione pellitur, subrogato ei Paulo hæretico. *ibid.* § 6. A Maximo monacho in Africa convictus, Monotheletarum hæresim ejurat, et a Romano Pontifice in communionem admittitur. *ibid.* § 7. Quam paulo post ab Olympio exarcha captus resumit, et a Theodoro Papa anathemate damnatur. *ibid.*

Pythagoras. Suis discipulis inhibuit Pythagoras, ne Deorum effigies in annulis gestarent. VII, XV. 6, 6.

Q

Quæstio inter S. Augustinum et Pelagium qualis fuerit. IV, IV *de Opificio* 2, 5 *et seq.* In quo consistebat. *ibid.* § 8.

Quæstiones variæ de luce primigenia enodantur. IV, I *de Opificio. cap.* 8 *per totum*

Qualitates. Qualitas nulla est in Deo. I, II. *cap.* 6 *per totum, maxime* § 3 *et seq.* Qualitates in Angelis cur non sint accidentia. III, I *de Angelis* 4, 13. Qualitates accidentes an capere possint Angeli. *ibid.* § 10.

Quantitas. Quantitas continua est proprie linea. superficies, corpus aut tempus. V, IV. 5, 2. Metaphorice dicitur de pluribus indivise unitis, etiam de una divinitatis essentia in tribus personis. *ibid.* Quantitas discreta dupliciter consideratur, absolute, ut numerus par vel impar, et relative, ut numeri ad numerum proportio. *ibid.* § 4. Sola distinctione contenta est, neque divisionem requirit. *ibid.* 4, 7 *et seq.*, et 5, 1 *et seq.* Ejus partes per se considerantur, nec se invicem trahunt. *ibid.* 4, 4.

R

Rabbini veteres unicum Messiam agnoverunt, de stirpe Davidis, in Bethleem nasciturum. VII, xvi. 6, 2. Juniores finxerunt duos. *ibid. et seq.* Tempus ejus adventus obscure traditum esse aiunt, deque eo inquiri vetant. *ibid.* § 3. Ex Scripturis constat illum venisse, nec alium esse quam Christum Mariæ Virginis filium. *ibid. et seq.* Ex Jacobi testimonio. *ibid.* § 4. Quod de vero Messia et Chaldæus paraphrastes, et veteres magistri Hebræorum intelligunt. *ibid.* 7, 4. In eoque contineri Messiæ nomen. *ibid.* Ad hujus oraculi vim elidendam, fabulas Rabbini somniant. *ibid.* 6, 6, et 7, 5. Quæ sponte evanescunt. 7, 5 *et seq.* Pari fuco Danielis vaticinium obscurare nituntur de Messia post hebdomadas septuaginta occidendo, urbis ac templi desolatione. *ibid.* 8, 5 *et seq.* Quos prophetæ verba, et rerum exitus refellunt. *ibid.* Malachiæ vaticinium eodem spectans. *ibid.* 9, 4. Pravam illorum interpretationem non patitur. *ibid.* Davidis de Christo vaticinia rabbinica commenta redarguunt. *ibid.* § 6 *et seq.* A rabbi Mose stultitiæ arguuntur. *ibid.* 10, 1. Venisse Messiam vel inviti fatentur. *ibid.* § 4 *et seq.* Et a Chrysostomo convincuntur. *ibid.* § 9.

Radix dicitur Pater. III, v. 5, 15.

Unicam boni ac mali radicem agnoscebat Pelagius, liberum arbitrium; Augustinus boni radicem charitatem esse defendit, mali, cupiditatem. V *de Lege et Gratia.* II. 5, 3.

Ratherius Monachus contra Antropomorphitas scripsit. I, II. 1, 10.

Redemptor. Christus hominum redemptor ; *Vide supra :* Christus.

Reduplicatio. Ea est vis reduplicativi termini, ut rei per se, et secundum naturam suam spectatæ, simplicem notitiam ingeneret. V, II *de Lege et Gratia* 9, 2.

Regimen quid sit, et quid in se continere possit. VIII, III *de Hierarchia* 15, 6.

Regnum cœlorum vocatur Spiritus sanctus. III, VIII. 4, 12. Regnum cœlorum est christiana sapientia, quæ ubique puris mentibus infunditur. V, II *de Incarnat.* 10 6. Est verus sempiternusque bonorum omnium finis. *ibid.* 11, 1.

Regna num habeant Angelos tutelares. IV, II *de Angelis cap.* 7 *per totum.*

Reformatio Arnaldina quæ. VIII, II *de Pœnitentia* 6, 1 *et seq.* Inconstantia ejus. *ibid.* 9, 1, et 10, 23. Quam sit incerta et confusa. *ibid.* 8, 5.

Regula triplex ad Augustinum interpretandum apprime utilis. IV, IV *de Opificio* 9, 10 *et seq.* Regula unica et certa dignoscendi quid sit in potestate nostra. *ibid.* 5, 8. Regula generalis tacitas conditiones complectitur. VIII, V *de Pœnitentia* 1, 4.

Relatio duplex in Deo. I, III. 2, 12. Relationes quæ in tempore conveniunt, nullam Deo mutationem afferunt. *ibid.* § 8 *et seq.* Relationes omnes proprias esse corporis qui sentiant. *ibid.* § 13. Sed hoc refellitur. *ibid.* Relationes in Deo sintne aliqua perfectio. I, VI. 7, 12 *et seq.* Non sunt proprie tres res. *ibid.* § 12. Quomodo divinam naturam perficiant. *ibid.* § 13.

Relationes divinæ constituunt et distinguunt personas. III, IV. 10, 6 *et seq.* In solis corporeis relationes constituunt aliqui. *ibid.* § 14. Relatio in Deo per se est subsistens. *ibid.* 11, 12. Nulla est nisi ex origine. III, VII. 4, 10, et 9, 2. Relatio non est persona. III, IV. 12, 2. Differentiam parit, et substantiæ adhæret. *ibid.* § 12, et III, VII. 9, 1. Sola distinguit. *ibid.* § 6. Relatio æquiparantiæ, et disquiparantiæ. III, VII. 6, 1. Relationis oppositio ubi non obstat, ibi summa identitas est in Deo. *ibid.* 9, 9, et 15, 16.

Religio variis appellatur nominibus. VII, XV. 1, 2. Quæ ad hominum etiam venerationem traducuntur. VII, XVI. 1, 4. Cultum soli Deo debitum Græce λατρίαν dicunt, Latini una voce exprimere non possunt. VII, XV. 4, 5. Ut plurimum religionem appellant. *ibid.* Religionem a relegendo Tullius. *ibid.* A religando alii, plures a relinquendo derivant. *ibid.* § 6. Religionem et superstitionem promiscue veteres usurparunt. *ibid.* § 7. Usus evicit ut in virtute religio, in vitio superstitio poneretur. *ibid.* Media est religio inter impietatem et superstitionem. *ibid.* Quæ stultitiæ sunt propria. *ibid.* § 7. Tribus continetur religio, scientia, servitute, et præscriptis a Deo obsequiis. *ibid.* et § 8. Deum colit ut supremum Dominum. *ibid.* § 9. Deum primo et per se colit, sanctos secundario. VII, XV. 2, 2. et 5, 1 et *ibid.* § 4. Nomen et officia religionis in sanctos conveniunt, quatenus divinæ naturæ sunt participes. VII, XV. 2, 2. et 5, 9. Deo et creaturis cultus idem exterior deferri potest, interior deferri non potest. *ibid.* 2, 8. Nec exterior quilibet. *ibid.* § 9.

Officia religionis ad capita quatuor Calvinus revocat, quæ in Deum directe, in sanctos analogice tendunt. VII, XV. 5, 4. Ut eadem charitas Deum et proximum respicit, non eodem dilectionis gradu. *ibid.* § 9. Non respuit Christiana religio ritus innocuos, quod ab gentilibus sint usurpati. *ibid.* 3, 5. Martyres suos pro gentilium DiisChristus substituit; eorumque præmia in illos transtulit. *ibid.*

Religiosæ familiæ, compressa cupiditate, Christiana pace maxime gaudent. VI, XII. 7, 6. Sunt civitates ex electis lapidibus constructæ. *ibid.* § 7. Religiosus est Dei cultor. VII, XV. 1, 3. A relinquendo dictus, quod relictis omnibus Deo serviat. *ibid.* § 6. Solus est perfectus Christianus. *ibid.* § 7. Religio quibus constet. VIII, III. *de Hierarchia* 6, 2.

Remissio peccatorum an sit idem quod sanctificatio. III, VIII. 7, 7. Remissio pœnitentiæ non

est corruptio morum. VIII, I *de Pœnitentia* 4, 7. Prudentiæ est. *ibid.* 5, 9. Erat tempore Augustini. *ibid. lib.* II. 8, 14.

Remigius Lugdunensis auctor creditur libri de tribus epistolis. VII, XIII. 8, 3. Gothescalum in uno errasse, et jure damnatum esse fatetur. *ibid.* § 7. In oppugnandis Carisiacensibus capitulis vehemens, de re tantum cum illis convenit. *ibid.* 10, 6 *et seq.*, et 13, 5.

Reprobatio Calviniana Deo fraudem et mendacium affingit. II, X. *cap.* 2 *per totum*; et crudelitatem barbaram. *ibid.* § 8 *et seq.* De reprobatione Calvini impia hæresis redarguitur. II, X *cap.* 6 *per totum, et sequentibus capitibus.* Refelluntur qui Calvini sententiam eamdem cum Augustiniana esse dicunt. *ibid.* 10, 3 *et seq.* Confutatur illa Calvini et Bezæ opinio. *ibid.* § 8. Quæ ejusmodi est : Deum sola voluntate sua, sine præviso ullo peccato, velle damnari homines. II, X. 8, 2 *et seq.*, et *cap.* 10 *et seq. Vide* et *cap.* 12, § 9, et *caput* 13. Ubi ostenditur sanctitati Dei repugnare, et justitiæ. *ibid. cap.* 14 *per totum.*

Reprobatio ex Augustino putatur ex sola labe originali fieri. II, IX. *cap.* 9 *per totum.* Duplex a scholasticis quibusdam constituta refellitur. *ibid.* § 1 *et seq.* Non propriis delictis imputari. *ibid.* § 6 *et seq.* Itaque eamdem reprobationis causam in adultis et in parvulis constituit Augustinus. *ibid.* 10, 3. Reprobationis causa non est sola Dei voluntas, sed in adultis merita cujusque. II, X. 3, 8. Nonnisi ex peccato fieri, etiam Augustino docente, contra Calvinum ostenditur. *ibid.* 7, 3 *et seq.*

Reprobatio nemini causa est perditionis. VII, XIII. 10, 2 *et seq.*, et 11, 1. In reprobatione judicium præscientia antecedit, et utrumque incorrecta malitia. *ibid.* § 3, et 11, 2. Quod etiam Gothescalcus agnovit. *ibid.* 11, 3. In adultis maxime fidelibus, proxima reprobationis causa non est peccatum originale. *ibid.* 13, 7 *et seq.* Nec istud assignatur ab Augustino ut proxima reprobationis causa. *ibid.* § 11.

Reprobi. Reprobis cur gratia detur sine proposito dandæ salutis, ex mente Augustini. II, IX. 15, 3 *et seq.* Nunquam fidem illos habere Calvinus putat. II, X. 9, 1 *et seq.* Reprobos Deus, quantum in se est, ad pœnitentiam adducit. VI, XIII. 3, 3. Nec eos deserit nisi prius ab iis desertus. *ibid.* 5, 8 *et seq.* Sufficienter illis consulit, ut deterreantur a malis, et de perpetratis agant pœnitentiam. *ibid.* § 9 *et seq.* Salvi esse possunt dum hic vivunt. VII, XIII. 10, 3, et 11, 1 *et seq.* Quod omnino non possent, si Deus eos salvos esse nollet. *ibid.* 10, 4 *et seq.* Reprobos Deus perituros præscit, non prædestinat ut pereant. VI, XIII. 6, 3. Non deest illis Redemptoris gratia, sed ipsi desunt gratiæ. VII, XIII. 11, 2. Reprobis in hac vita gratiæ cœlestes dantur. VII, II. *Dissert.* 7, 2 *et seq.*

Res quid significet. II, IV. 3, 11. Pro natura. *ibid.* § 13. Res naturæ quid sit. *ibid.* 3, 11 *et seq.*

Res incorporea an sit in loco. III, I *de Angelis* 13, 10.

Res num ideo circumscribantur loco, quod certo numero circumscribantur. *ibid.* § 7. Res incorporea num teneri possit et comburi igne corporeo. IV, III *de Angelis* 5, 10.

Res futuræ num prævideri possint e cœli et siderum cursu. II, I *de Angelis* 9, 5 *et seq.* Res quænam sint Angelorum cogitationi subjectæ. *ibid. cap.* 7 *per totum.*

Res de quibus fieri potest consultatio, quales sint. IV, III *de Opificio* 12, 17. Rerum quæ dicuntur prodici quot sint genera *ibid. lib.* I, 1, 11. Rerum status ante lucem conditam quis fuerit. *ibid.* 3, 1.

Resurrectio. Corpus resurgendo, non natura sed qualitate mutatur in incorruptionem, ac spirituale ac penetrabile efficitur. VI, X. 6, 3 *et seq.* Pro resurrectionis fide passi sunt martyres, factis toto orbe miraculis, eidem attestantur. VII, XIV. 13, 1.

Humana Christi natura propius ad divinitatis participationem resurrectione accessit. VI, XI. 6, 1. Quod ne ipsi quidem Aphthartodocetæ diffitentur. VI, XI. § 2. Neque tamen in divinitatem mutata est, ut Eutychiani volunt. *ibid.* 7, 1 *et seq.* Christo non fuit difficile resurgere, cum esset vitæ auctor. VII, XIII. 17, 8. Ad firmandam resurrectionis fidem non solus Thomas, sed reliqui etiam Apostoli, redivivum Christi corpus contrectarunt. V, III *de Incarnat.* 6, 4 et *ibid.* § 8.

Revelatio quid sit secundum Augustinum. IV *de Pelagianismo* 1, 8 et *ibid.* § 11. Revelatio latius usurpatur a S. Augustino, quam vulgo in scholis, pro notitia humano labore parta ex inspiratione divina. VII, XIV. 2, 11.

Rex ab Homero pastor populorum dicitur. VI, XII. 15, 7. Necessaria regi sapientia. *ibid.* § 8. Aliæ regis dotes. *ibid.* Regia potestas sine justitia stare non potest. VI, XII. 16, 1. Regiæ potestatis origo in communitate sita est; quosque Deus reges designavit, confirmari voluit liberis populi suffragiis. VII, XVI. 6, 14. Rex in quo differat a tyranno. VIII, III *de Hierarchia* 8, 7. Regia dignitas et sacerdotium quomodo distinguebantur in eadem persona. VII, I. 4. 5. Reges protectores religionis. VIII, VIII *de Pœnitentia, cap.* 4.

Ῥῆμα dicitur Verbum. III, V. 1, 6. Sed non satis Filium exprimit, quia transiens est. *ibid.* 7, 1.

Richerius quid censeat de statu Ecclesiæ et ejus clavibus. VIII, III *de Hierarchia* 16, 1 *et seq.* Ejus mens de potestate Ecclesiæ declaratur. *ibid.* 15, 1 *et seq.*

Ritus adorandi Deum versus orientem unde manarit. IV, II *de Opificio* 5, 8. Ritus quivis a quo sit instituendus. VII, I *de Hierarchia* 3, 6. Ritus quem Græci χειροτονίαν vocant, inter novæ legis sacramenta numerandus. *ibid.* § 5. Ritus Græcorum in collatione sacramenti Confirmationis. *ibid.* 1, 5. Ritus imponendi manus, quo initiantur presbyteri, ubinam minime receptus. *ibid. lib.* II. 6, 13. Ritus benedicendi aquam baptismi, et ungendi chrismate, unde manarit. VIII, III *de Hierarchia* 3, 14.

Ruffinus Origenis propugnator. II, I. 14, 11 *et seq.* Hujusnam fuerit discipulus, et an ab illo semina sui erroris acceperit Pelagius. IV *de Pelagianismo* 1, 5.

S

Sabaoth nomen Dei. I, VIII. 9, 7.

Sabbatius Arianus. II, I. 10, 6.

Sabbatum quandonam incipiebat apud Hebræos. IV, I *de Opificio* 9, 6. Ejus clausula quænam sit apud Judæos. *ibid.* § 3. Non quodlibet opus erat prohibitum die sabbati, sed humanum ad quotidianos usus destinatum. VII, XV. 6, 8.

Sabelliana hæresis. Illius origo. II, I. 6, 2. Ejus historia, et natura exponitur. *ibid.* § 3 *et seq.* Cum Ariana confertur. *ibid.* Quo sensu divinitatis unionem divisisse dicitur. II, VIII. 8, 7.

Sabellius. II, I. 6, 2, et *ibid.* 7, 1. Sabellius æqualis Pauli Samosateni, in eamdem cum illo conspiravit impietatem, Trinitatem et Incarnationem sustulit. Singularem in Trinitate personam constituit, eam Patrem esse voluit, reliquas non personas, sed transeuntes energias esse voluit. V, I *de Incarnat.* 3, 5. Verbum, seu filium negabat per se subsistere, sed esse prolatitium, et transiens instar humani. *ibid.* Filium tanquam radium humanitatis in hominem Christum a Patre missum ad hominum salutem putavit, quo peracto, in cœlum rursus sit assumptus. *ibid.* § 7. Spiritum sanctum velut calorem esse censuit. *ibid.* Ferunt illum docuisse Patrem sic illigatum homini Christo, ut cum eo sit passus. *ibid.* § 5. Quod non ipse, sed ejus discipuli docuerunt. *ibid.* § 7 *et seq.*

Sacerdos mediator est Deum inter et homines. VI, XI. 11, 1. Summo sacerdoti nefas erat in morte suorum lugere, qui esse deberet humanis casibus superior. *ibid.* Pro universo mundo sacrificare debuit. *ibid. et seq.* § 7.

Sacerdotis est preces et sacrificia Deo offerre. VI, XII. 11, 6. Sed præcipue sacrificia. *ibid.* § 8, et 12, 1. Sacrificare et consecrare solus sacerdos potest. *ibid.* 13, 4, et 14, 8 *et seq.* Sacerdos indignus est qui sacrificet, nisi se viventem Deo hostiam obtulerit. *ibid.* 13, 5, et 14, 15. Ut recte sacrificet, jejunio perfici debet. *ibid.* 13, 6. Multo magis quam in veteri lege, quia sacrificium est præstantius. *ibid.* § 7. Primos sacerdotes instituit Christus discipulos suos, qui ad hominum sanctificationem, vivifici corporis ejus et sanguinis sacrificium indesinenter offerrent. *ibid.* § 9. Inde sacerdotum novi testamenti dignitas æstimanda. *ibid.* § 3. Ibi quiescere debet sacerdos, ubi immolare consuevit. VII, XIV. 10, 10.

Sacerdotis nomen episcopis et presbyteris commune. VIII, IV *de Hierarchia* 5, 7. Sæpius simplicibus presbyteris tribuitur. *ibid.* § 8. Sacerdotes christiani quid in offerendo sibi proponant imitandum. *ibid. lib.* III. 4 3. Sacerdotum veteris et novæ legis discrimen. VIII, I *de Pœnitentia* 8, 6. Sacerdotes conferunt gratiam peccatori per absolutionem. *ibid.* § 8. Sacerdotes primi ordinis in quo differant a sacerdotibus secundi ordinis. VII, II. 4, 3 *et seq.* Sacerdotium aliquando diaconis tributum. VII, I. 12, 15.

Sacerdotium et regia potestas quomodo a se invicem distinguantur in eadem persona. VIII, I. 4, 3.

Sacramentum novæ legis a quo institutum. VIII, III *de Hierarchia* 1, 2. Quomode definiatur. *ibid.* Sacramentum corporis Christi sacrificium esse. *ibid.* 4, 12. Sacramentum dandi baptismi quodnam sit. *ibid.* 3, 8. Sacramentum confirmationis quomodo ab antiquis administrabatur. VII, I *de Hierarchia* 1, 5. Sacramenta novæ legis a quo fuerint instituta. *ibid.* 3, 4.

Sacramentum quomodo definiatur ab hæreticis. VII, II. 9, 6. Sacramentum ordinationis quale sit, et an mutari possit ab hominibus. *ibid.* 9, 7. Sacramenta a Christo instituta, cur ab hominibus imminui et immutari non possint. *ibid.* 9, 1 et § 6. Sacramenti corporis Christi dos quadruplex. VIII, III *de Hierarchia* 5, 10.

Sacramentum novæ legis est signum efficax gratiæ divinitus institutum. VIII, IV *de Hierarchia* 2. 1. Quæ ad essentiam sacramentorum pertinent, divinæ sunt institutionis, nec ab Ecclesia mutari possunt. *ibid.* 2, 7. Quia sacramentum signum est efficax gratiæ. *ibid.* 8, 4. Unum sacramentum in duo dividi ab Ecclesia non potest. *ibid.* § 5. Ritus essentiales sacramentorum divini juris sunt, immutabiles, accidentales, juris ecclesiastici, et mutabiles. *ibid.* A malis ministris sacramenta novæ legis, quæ consecratione perficiuntur, indelebilem characterem imprimunt, nec possunt iterari. *ibid.* 2, 2. Illa nota ministri Christi tanquam militari charactere signantur. *ibid.* A malis ministris bona sacramenta confici possunt. VII. XIV. 2, 6.

Sacramentarii. In interpretanda illa voce Christi : *Caro non prodest quidquam*, Sacramentarii ducem sequuntur Nestorium. VI. VI. *cap.* 17 *Anathem.* 11. Eorum futilia argumenta. VI, V. 6, 3 et 9, 10.

Sacrificium In sacrificio proprie dicto sacerdotii natura et proprietas spectatur. VI, XII. 11, 8. Aaronica sacrificia inutilia fuere ad auferenda peccata. *ibid.* Maxime futura. *ibid. et seq.* Abroganda, et iis Christi sacrificium subrogandum ex Scriptura Patres demontrant. *ibid.* 11, 7 *et seq. reliquo capite.*

Istud sacrificium in Ecclesia christiana a Christo Domino institutum, est verum Christi corpus ex pane vinoque consecratione factum, et a sacerdote Deo oblatum. *ibid.* 13, 2 *et seq. rel. cap. ibid.* 14, 1 *et seq. toto cap.* Est verum ac proprie dictum novi testamenti sacrificium. *ibid. cap.* 13 et 14. Est visibile ritu solemni peragendum. *ibid.* 13. 2. A solis sacerdotibus. *ibid.* 5, 10. Non promiscue in omni loco, sed in ecclesia. *ibid.* 13, 9 *et seq.* Assistentibus ministris. VI, XII, 14, 3. In veste nitida. VI, XIII. 14, 1. Ad latriæ

cultum pertinet, solique Deo offertur. *ibid.* § 5. et VII. xv. 2, 6 et *ibid.* § 9. Offertur in altari. VII, xiv. 12, 10. Altaria Christiana sunt Apostolorum et martyrum sepulcra. *ibid.* § 14. Qui sacrificia in martyrum offerri memoriis improbant, anathemate feriuntur. *ibid.* In sacrificio novæ legis invocantur sancti, ut preces nostras adjuvent. *ibid.* 10, 19. Oratur pro mortuis. *ibid.*

Duplex sacrificium a Christo institutum memorat Origenes, alterum in terra pro hominibus, alterum in cœlo pro Angelis. VI. xii. 10 § 2, et 5 *et seq.* Quod a Patribus refellitur. *ibid.*

Sacrificiis et libationibus propriis minores Deos Gentiles colebant, tanquam certorum bonorum arbitros, in quibus non penderent a summo Deo. VII, xiv. 16, 12.

Sacrificium corporis Christi cur ab eodem fuerit institutum. VIII. iii *de Hierarchia* 4, 12. Sacrificium et sacerdotium in Ecclesia esse probatur adversus Salmasium *ibid.* 4, 1 *et seq.* Illius typus. *ibid.* § 2. Illius auctor. *ibid.* § 3. Passionem repræsentat Domini. *ibid.* § 4. A quo prædictum. *ibid.* § 6. Non offertur sanctis. *ibid.* § 9. Oblatum fugavit dæmones. *ibid.* A Christo non fuisse institutum quibus probare conentur hæretici. *ibid. cap.* 5 *per totum*

Saddai fortis vel *sufficiens,* nomen Dei. I, viii. 9, 6.

Sadducæi de Spiritu sancto prave senserunt. II, i. 14, 1. Quid de resurrectione, de Angelis, de spiritibus senserint. III, i *de Angelis* 1, 6.

Salazar. Salazaris liber et doctrina. VIII, v *de Pœnitentia cap.* 4 et 5 *integris.* Probari ei frequentem communionem. *ibid.* 5, 1, et 7, 3. Collatio ejus doctrinæ cum Arnaldina. *ibid.* 6, 1. Salazar (Hermandus) Arnaldo contrarius. *ibid.* 7, 4.

Salmasius. (Claudius) Christi crucem execratur. VII, xv. 7, 6. Sanctorum reliquias calumniose traducit. *ibid.* Inventæ crucis historiam a gravissimis testatam auctoribus, inter fabulas haberi jussit. *ibid.* 8, 2. Citreis Ciceronis mensis viliorem habet crucem Christi. *ibid.* Vim ejus vitalem, qua decisas a Christianis particulas, reparabat, irridet. *ibid.* § 5.

Salmasius qualis, et quem teneat in scribendo, loquendo, etc. morem. VII, ii. 3, 1. Quibus argumentis probare tentet omnes laicos esse sacerdotes. VIII, iii *de Hierarchia cap.* 3 *per totum.* Quibus argumentis probare nitatur nullam penes episcopos esse potestatem, ac jurisdictionem. *ibid. lib.* iii, *cap.* 12 *per totum.* Quomodo concludat episcopatum et presbyteratum unum esse ordinem ex institutione Christi. *ibid.* 1, 8. Illius hæreses variæ, præsertim de sacris ordinibus. *ibid. cap.* 1 *per totum.* Ejus contra singulorum episcoporum successiones ab antiquis memoriæ proditas, falsa et inepta præscriptio. VII, i *cap.* 5 *per totum.* Illius opinio de singulis per ecclesias præfectis, et episcopis Apostolorum tempore. *ibid. cap.* 11 *per totum.* Ejus a seipso dissensio, idem asseverantis et negantis. VII, ii. 10, 2 *et seq.* Episcopatum et presbyteratum unum fuisse ordinem a primis Ecclesiæ temporibus, sed humano consilio ab Ecclesia fuisse distinctos, probare nititur. VIII, iv *de Hierarchia* 4, 1 *et seq.* Singulares ecclesiis præfuisse episcopos negat, præsules suo cudit arbitratu. *ibid.* § 2 et 4, et *cap.* 5, 3. Producti ab eo testes contra ipsum testimonium dicunt. *ibid.* 5, 1 *et seq. toto capite.* In catholicam sententiam nescius delabitur. *ibid.* 6, 3. Ejus æstus in ea explicanda. *ibid.* § 4. Contra catholicam sententiam uno teste nititur pseudo-Ambrosio, nec eo satis diserto. *ibid.* 6, 6. Cui Hieronymus opponitur. § 7. Nihil ad Salmasii mentem pseudo-Ambrosius dicit. *ibid.* 7, 1 *et seq.* Alterum testem appellat, Eutychium Alexandrinum, cui se fidem habere negat. *ibid. lib.* v. 2, 7. Stare ordinum discrimen non opinatur. si plures in unam personam conferantur. VIII, iv *de Hierarchia* 8, 2, et 10, 1 *et seq.* Sacramenta novæ legis parti sui aliqua truncari, et unum in duo dividi posse credit. *ibid.* 8, 5. Ex suæ sectæ disciplina. *ibid.* § 6. Diaconatum unum esse ordinem cum presbyteratu a Christo institutum existimat, sed ab Apostolis divisum. *ibid.* 8, 6. Salmasius dialecticæ rudis. *ibid.* 9, 1. Quæ subjecto sunt unum, essentia et definitione diversa esse non existimat. *ibid. cap.* 9, § 2 et 3. Nullos a Christo institutos esse presbyteros aut episcopos censet, sed Apostolos, quos episcopos aut presbyteros fuisse non vult. *ibid.* § 5. Totus illius apparatus et disputatio falso nititur fundamento. *ibid.* § 6. Sacramenta non distinguit qua sacramenta sunt, et qua gradus hierarchicos constituunt. *ibid.* § 7 et 8. Sua ipse firmamenta convellit. *ibid.* 10, 1. Et sibi ipsi obstrepit. *ibid.* § 3 *et seq.* et 12, 1 *et seq.* De tempore scriptarum ab Apostolis epistolarum, inutiliter movet quæstionem. *ibid.* 11, 5. Futilis ejus conjectura ex epistola Clementis ad ecclesiam Corinthiorum. *ibid.* 12, 3 *et seq.* Ex synodicæ Nicænæ inscriptione. VIII, v *de Hierarchia* 3, 7. Ex iisdem aliisque refellitur. *ibid.* Alexandrinis presbyteris jus ordinandi arrogat. *ibid.* 3, 7 *et seq.* Ab Athanasio et Alexandrina synodo rejicitur. *ibid.* 3, 9. A jejunis Eucharistiam sumi non probat. *ibid.* 4, 8. Ignatii epistolas pro suppositiis haberi jubet. *ibid.* 8, 3. Vanis ex conjecturis. *ibid.* § 4 *et seq.*

Samuel. Samuelis prophetæ ossa ex Judæa Chalcedonem translata sunt, tanta episcoporum et populorum celebritate, ut de Palæstina Chalcedonem usque jungerentur. VII, xiv. 11, 7.

Sanctificamur per ipsammet substantiam Spiritus sancti, sed non sine gratia et sanctitate creata. III, viii. 6, 3 *et seq.*

Sanctitas propria Spiritus sancti. II, ii. 15, 2. Ideo vis sanctificans dicitur. III, vii. 13, 21, et III, viii. 3, 7 *et seq.*

Sanctitas est ab omni criminis labe immaculata puritas. VII, xiv. 1, 2. Positiva sanctitas est forma aliqua sanctificans, negativa est impeccabilitas. VI, xi. 7, 1. Sanctificare est vero cultui consecrare; est et veram conferre sanctitatem. *ibid.* 6, 4. Sanctitatem qua Deus sanctus est, esse Spiritum sanctum quidam aiunt, Augustinus dubitat. VI, xi. 7, 11. Virginitas in Scripturis sanctitas appellatur. VII, xiv. 1, 2. Sanctitas externa hæreticorum nocuit Ecclesiæ. VIII, i *de Pœnit.* 1, 4.

SANCTI.

Nonnulli aliquando dubitasse videntur an Sancti plena jam in cœlo felicitate gaudeant. VII, xiv. 12, 18. De quo jam nemo catholicus dubitat. *ibid.* 17, 3 *et seq.* Statim post discessum e corpore, cœlo recipi Gregorius Magnus affirmat. *ibid.* § 6. Sanctorum animas cœlo recipi etiam profani docuerunt. *ibid.* Supplicibus adsunt, vel per se, vel per Angelos. *ibid.* § 5. De nostra salute

sunt solliciti, quia nostri juris, et arbitrii sumus. VI, IX. 4, 3. Sanctorum felicitatem aliena non minuit miseria. VII, XIV. 17, 9. Sancti naturaliter non norunt quid hic agitur, sed Deo revelante. *ibid.* § 5 et 10. Tanto plura vident in Verbo, quanto perfectius Verbum vident, nulli omnia possibilia. VI. XI. 3, 10. et *ibid.* 4, 2. Singuli, quod ad eorum statum pertinet. *ibid.* 3. 10.

SANCTI MEDIATORES NOSTRI.

Sancti mediatores nostri apud Deum, demissis precibus opus habent, nec statim, nec omnia impetrant : Christus non necessitate precatur, quæ suo jure dare potest, VI, XII. 8, 12, et *ibid.* 2 14. Omnes Sancti mediatores nostri sunt apud Deum ; sed præcipue Beata Virgo. VII, XIV, 9, 13, et 10, 18. Est antiquum Ecclesiæ dogma. *ibid.* 10, 1. Cypriani locus elucidatur. *ibid.* § 2. Charitate Sancti complectuntur universos ; certis juvant officiis, quos ita juvari Deum velle intelligunt. *ibid.* Deum nobis exorant, idque faciunt rogati. *ibid.* § 3. Hoc impensius nobis opitulantur, quo Deo cariores et obsequentiores esse vident. *ibid.* § 4. In nos benevoli, et apud Deum potentissimi sunt. *ibid.* § 5. Res e cœlo nostras aspiciunt. *ibid.* Utque facilius Deum exorent, aliorum corrogant auxilia. *ibid.* Hoc regibus præstant, quod post mortem regibus ipsis patroni fiunt. *ibid.* § 6.

Eos etiam juvant quibus ignoti sunt. VII, XIV. 10, 6. Obsecrandi Angeli, quia ad nostram custodiam dati sunt; obsecrandi alii sancti, quia illorum corpora sunt pignora præsidii. *ibid.* § 7. Sanctos etiam nondum cœlo receptos, sequestres apud se Deus adhiberi voluit in veteri testamento. *ibid.* § 8. Nostri sunt apud Deum legati. *ibid.* 4, 9.

Potentius mortui pro nobis intercedunt, quam dum nobiscum viverent. VII, XIV. 10, 8 *et seq.* Multa nobis, sed non omnia impetrant, quia indigni sumus. *ibid.* § 11. Qui Sanctorum ope divina consequebantur beneficia, ea scripto testata episcopis dabant. *ibid.* § 12. Etiam mortuis ad Christi tribunal judicandis patrocinantur Sancti. *ibid.* § 18. Impensius juvant cultores suos. *ibid.* § 13 *et seq.*

Singulis provinciis et urbibus, singulares Deus Sanctos patronos esse voluit. VII, XIV. 11, 13. Quos præcipua religione coli par est. *ibid.* 10. 18. Undecumque sint, et ubicumque invocentur Sancti, exaudit ille qui colitur in Sanctis. *ibid.* Ad invocationem Sanctorum nos Sancti cohortantur et provocant exemplis. *ibid.* § 4, 5, 7 *et seq.* Pervetus est consuetudo in litaniis invocare Sanctos. *ibid.* § 19.

Ejus instituti ratio. VII, XIV. 10, 19. Non invocamus Sanctos ut salutis auctores, sed ut deprecatores apud salutis auctorem Deum. *ibid.* et 16, 2 *et seq.* et 18, 3. Ritus invocandi Sanctos in vetustis liturgiis reperitur. *ibid.* 10, 20. Gregorio Magno probatur. *ibid.* Multisque synodis. *ibid.* In Sanctis invocandis sit initium a Beata Virgine. *ibid.* Vocati Sancti se nonnunquam visendos exhibent. *ibid.* 17, 5. Audiri ab iis nostras preces Augustinus affirmat, quo id modo fiat, definire non audet. *ibid.* Libere per orbem ferri, et supplicibus adesse Hieronymus arbitratur. *ibid.* § 6. E cœlo videre quæ geruntur in terris, et supplicum votis annuere Theodoretus ait, neque illud ignotum fuisse gentilibus philosophis. *ibid.* Res nostras curæ esse Sanctis, et ab iis in divina claritate videri Patres alii confirmant. *ibid.* § 7. Invocationi Sanctorum attestantur antiquissimi et gravissimi Patres. *ibid.* 18, 1 *et seq.* Non rogamus Sanctos, quod proxime Deus adiri et rogari non possit. *ibid.* § 5. Neque Sanctorum ita patrocinio confidimus, ut non multo magis necessariam vitæ integritatem fateamur. *ibid.*

Ubi paria sunt orantium studia, prolixius Deus votis annuet, si Sancti mediatores intercedant. VII, XIV. 18, 5. Abrahami preces Lotho salutares fuerunt, pie suas partes obeunti. *ibid.* § 6. Jeremias pro Judæis suam salutem negligentibus, orare prohibetur. *ibid.* Fideles pro invicem orare Jacobus jubet, ut salventur. *ibid.* § 7. Invocationem Sanctorum esse idololatriam Calvinus pronuntiat, totque idola Christo opponi, quot apud Deum mediatores adhibentur. *ibid.* 15, 8. Neque tamen diffitetur Sanctos intercedere pro nobis. *ibid.* 17, 1. Frustra testes adversus Sanctorum invocationem Hagiomachi sanctos Patres conquirunt. *ibid.* 16, 1 *et seq.* Futiles eorum cavillationes et argumentationes diluuntur. *ibid.* 17, 2 *et seq. reliquo capite.*

SANCTORUM ADORATIO.

Adoratio suprema nulli Sanctorum defertur, sed inferior et analogica ; formalis tamen, qua participant sanctitatem divinam. VII, XV. 2, 2. Sancti dicuntur scabellum Dei, quod præcipimur adorare. *ibid.* 3, 12. Sanctorum adoratio ex veteri est Ecclesiæ instituto. *ibid.* 5, 4. Externam adorationem promiscue Deo, et Sanctis exhiberi testantur, probantque sancti Patres. *ibid.* § 5. Eam, qua Sanctis defertur, venerationem dici mavult Hieronymus, quam adorationem. *ibid.* 16, 2. Sanctos non absolute et directe respicit et adorat religio, sed relative, et ut in iis colitur Deus. *ibid.* 1, 9, et 2, 2, et 5, 1 *et seq.* Et non ut Deos, sed divinorum bonorum et honorum participes. *ibid.* 2, 8, et 5, 9. Nulli Sanctorum fas est sacrificium offerre. *ibid.* 2, 8. Templave consecrare. *ibid.* 5, 1. Aut pro Diis eos colere, quod in Christianos Gentiles olim, Hagiomachi modo calumniose jactant. *ibid.* § 2 *et seq.* Majore tamen religione Romæ Petrus colitur, quam olim Romulus. *ibid.* § 1. Cultum sanctis exhibitum mere civilem esse Hagiomachi volunt, sancti Patres religiosum esse censent, sed non supremum. *ibid.* § 8. Cultus soli Deo debitus Latria dicitur, qui Sanctis defertur, Dulia, non origene vocum, quæ vim eamdem fere habent, sed ex usu sanctorum Patrum, quem convellere Hagiomachi non poterunt. *ibid.* § 7.

SANCTORUM RELIQUIÆ VENERANDÆ.

Sanctorum reliquiæ pignora sunt illorum pro nobis intercessionis. VII, XIV. 10, 7. Magno in honore habendas, præsidioque esse cultoribus suis, sancti Patres testantur. *ibid.* § 6 *et seq.* Eosdem reliquiarum Sanctorum, et Christiani nominis hostes esse, Smyrnensis testatur ecclesia. *ibid.* 11, 1. Mortuis Sanctorum corporibus vim inesse vivificam Elisæi docet exemplum. § 2. Martyrum reliquiæ vim quamdam habent sanctificandi. *ibid* § 3. Basilius Magnus sacras undique conquirit reliquias, et summo in honore habet. *ibid.* Gregorius Nazianzenus eorum venerationem propugnat adversus Julianum Apostatam.

ibid. Gregorius Nyssenus in venerandis sacris reliquiis eosdem ritus commendat, qui hodieque a piis fidelibus observantur. *ibid* § 4 et 5. Admota Sanctorum corporibus oraria, et vestes sanitatem conferunt. *ibid.* § 6. Divisis reliquiis, vis integra in singulis partibus manet. *ibid.* et § 16. In Sanctorum reliquiis veneramur excepta pro Christo vulnera, perennem virtutem, sacratos per Christi confessionem cineres, æternitatis semina, corpus quod docuit amare Christum, mortem non timere, quod horrent dæmones. *ibid.* § 6. Martyrum favillas osculari, et admovere oculis, vetus est Christianorum institutum. *ibid.* § 7.

Vim martyrum in eorum reliquiis dæmones sentiunt *ibid.* § 8 et 13, 6. Reliquiæ Sanctorum sunt præsidio et exemplo. VII, XIV. 11, 8. Dæmonibus imponunt silentium. *ibid.* § 9. Arcent eorum insidias, Deum placant. *ibid.* § 10. Sacræ reliquiæ multis de causis venerandæ. *ibid.* § 11. Eam religionem Deus miraculis approbat. *ibid.* § 12 *et seq.* et 15, 2 *et seq.* Etiam corporibus conferunt sospitatem. *ibid.* 11, 13. A viris pietate et sanctitate præstantibus in honore sunt habitæ. *ibid.* Præcipuo cultu venerandi sunt Sancti quorum habemus reliquias. *ibid.* 11. 18. Reliquiæ sacræ dæmones torquent, et ex obsessis expellunt corporibus. *ibid.* § 21.

Veneratio sanctarum reliquiarum ex antiqua est Ecclesia tradita. VII, XIV. 13, 8, et XV. 16, 4. In sexta synodo probata. VII, XIV. 11, 21. Huic religioni Eunapius hostis Christiani nominis, attestatur. *ibid.* § 22. Osores reliquiarum a Basilicis refugiunt. *ibid.* 12, 9. Sacræ reliquiæ in altaribus conduntur. *ibid.* 11, 13 et 12, 13.

In Sacris reliquiis numerantur Sanctorum corpora, ossa, cineres, vestes, etc. VII, XV. 16, 4. Pulvis ex Christi natali spelunca. *ibid.* § 11. Christi præsepe. *ibid.* 17, 10. Quæ Deo dicata sunt, sanctitatem et venerationem participant. *ibid.*

In Sacrarum reliquiarum veneratione cavendum est ne, vel non colamus veras, vel veras non colamus. VII, XIV. 14, 7 *et seq.* De reliquiarum mangonio et adulteratione scripserunt Gregorius Magnus. *ibid.* 11, 21, Et Amulo Lugdunensis. *ibid.* 14, 8.

Reliquiarum translatio. Sanctissimis episcopis revelavit Deus, obscuris in locis conditas Sanctorum reliquias, ut decentiorem in locum honorifice transferrentur. VII, XIV. 11, 6 et *ibid.* § 21. Religiosissimi quique principes suas in urbes sacras reliquias transferendas curarunt. *ibid.* § 7, 10, 20, 21. Childebertus et Clotarius Francorum reges Cæsaraugustam prope captam obsidione solvunt, data ab civibus S. Vincentii tunica, quam in Vincentianam basilicam Parisiensem transtulerunt. *ibid.* § 20 Inclyti sanctitate episcopi longas peregrinationes susceperunt, ut conquisitas sacras reliquias secum in suas basilicas reportarent. § 15 et 20. Inventæ, Deo revelante protomartyris Stephani reliquiæ, ab omnibus populis ad venerationem et præsidium expetitæ, et per totum orbem dispertitæ, ingentibns ubique nobilitatæ sunt miraculis. *ibid.* § 12 et 19. Quinto sextoque sæculo, Gallorum in conquirendis, asportandisque Sanctorum reliquiis pietas enituit. *ibid.* 11, 20.

SANCTORUM BASILICÆ.

Sanctorum reliquiæ templa, eoque religionis causa venientes sanctificant. VII, XIV. 11, 3. Ad Basilicas dedicandas Sanctorum reliquiæ ex antiquo usu requiruntur. *ibid.* § 6 et 12, 10 *et seq.* Consecrata Deo templa reliquiis martyrum amplius honorantur. *ibid.* 12, 22. In iis reponuntur ut res augustæ et pretiosæ. *ibid.* 11, 5. In martyrum sepulcris *Memorias* primum fideles et oratoria consecrarunt. *ibid.* § 12 et 11, 2. Post, data Ecclesiæ pace, magnificas erexerunt basilicas. *ibid.* 11, 13 *et seq.* et 12, § 4, 7 *et seq.*

Eam religionem Deus miraculis approbat. *ibid.* 11, 14 et 12, 8. Basilicæ et sacella in sepulcris martyrum erecta, *Memoriæ* martyrum dicebantur, quod eorum nos oblivisci non sinant. 12, 6. *et seq.* Quodque in iis, inter psallendum, martyria memorentur. *ibid.* § 7. Martyrum sepulcra regum sepulcris augustiora, etiam ædificiorum magnificentia Deus esse voluit. *ibid.* § 4. In præmium virtutis. *ibid.* 11, 15. Sanctorum corpora sub altari reponuntur. *ibid.* § 6 et 22, et *cap.* 12, § 5, 10 *et seq* Quia nusquam honorificentius poni possunt, 12, 15. Aras sine martyrum reliquiis erectas everti jubet concilium Carthaginense. *ibid.* Ipsa martyrum sepulcra aras esse reputat universus orbis: in iisque offert Deo sacrificia. *ibid.* 12, 14. Ara in *Memoriis* martyrum erecta, mensa martyrum dicitur. *ibid.* § 13. Quorum gloriam obruere diabolus vivorum non potuit, eorum memoriam per Hagiomachos conatur evellere. VII, XIV. 14, 2. Templa, ara, sacrificia, et quidquid ad latriæ cultum pertinet, non offertur martyribus a Christianis. sed in honorem martyrum Deo. *ibid.* § 4 *et seq.* Si quis per errorem sacrificium, aut aram, aut templum alicui Sanctorum consecrat, corripitur ab Ecclesia. *ibid.* § 5. Plures fiunt a Christianis Sancti, quam a Gentilibus quos reputabant Deos, neque tamen illis offerunt sacrificia. *ibid.* § 6. Sancti nondum perfuncti martyrio, sed illud subire parati, eodem cultu digni sunt quo martyres, sed securius post consummatam victoriam honorantur. *ibid.* § 5.

FESTA SANCTORUM.

In festis Sanctorum diebus illorum, nobis auxilium, patrocinium et exemplum proponitur. VII, XIV. 10. 18. Natales Sanctorum festa celebritate lætos peragere acceptissima est Ecclesiæ consuetudo. *ibid.* 11, 1 et *ibid.* § 16. Festa in honorem Sanctorum instituta, eorum natalitia dicebantur. *ibid.* 12, 15. Etiam dies quibus martyrum inventa essent corpora, festos agi placuit. *ibid.* § 16. Sæviente tyrannorum immanitate, præcepit Cyprianus notari dies quibus martyres coronarentur, ut festa in posterum lætitia celebrari possent. *ibid.*

In natalibus Sanctorum sacri conventus ad eorum septa fiebant. VII, XIV. 2, 5. Accendebantur cerei, cancelli ungebantur, votiva ex auro et argento donaria appendebantur. *ibid.* § 19. Festa quoque munuscula mittebantur. *ibid.* Et solemnes instaurabantur epulæ. *ibid.* § 15. Quarum contemptores Gangrensis synodus damnat. *ibid.* § 19. Festorum dierum religione ad lasciviam degenerante, sic eam coercendam putavit Eccle-

sia, ut de cultu Sanctorum nihil detraheret. *ibid.* 14, 9. Non templi, aut corporis ornatu, sed animi puritate festum rite peragitur. *ibid.* Profanas epulas, saltationes, etc. ex gentilitia superstitione, in festa Christianorum introducta, Africani Patres proscribendas putarunt. *ibid.* 14, 10. Aliæque deinceps Ecclesiæ. *ibid.* Luxus ille profanus, non ad Christianam pertinet religionem ; neque paucorum culpa veræ pietati ac religioni præjudicare debet. *ibid.*

Sanguis. Sanguinis abstinentia obsoleta. VIII, I. *de Pœnitentia,* 1, 6 *et seq.*

Sapiens Deus non est quia genuit sapientiam. III, VI. 9, 10. Quo sensu tamen id dicatur. *ibid.* § 11.

Sapientia res quædam divina est. I, IV. 11. Sapientia Filius dicitur, quod de ea quidam intellexere qua pater sapiens nominatur. III, V. 9, 1 et *ibid.* § 7. Sed male. *ibid.* § 10. Sapientia de sapientia Filius est. *ibid.* VI. 9, 9. Vel sapientia genita. *ibid.* Sapientiæ definitio. II, I. 1, 1.

Sapientia nata. III, VI. 10, 1 *et seq.* et *ibid.* § 6.

Sardicensis synodus Ariana. II, I. 9, 12.

Sarraceni crucem horrent, ejusque adulatores pro idololatris habent. VII, XV. 7, 4.

Satanas quo sensu intelligendus affuisse inter filios Dei. III, I. 10, 8 *et seq.* Cujus virtute in inferos retrusus sit, cum antea per orbem impune volitaret. IV, III *de Angelis*, 4, 10. Quidam putarunt non eum initio scisse se in perpetuum damnandum. III, I. 8, 15. *Satanæ in interitum carnis tradere,* quid sit. VIII, III *de Hierarchia,* 11, 7.

Satisfactio. Satisfactiones prudenter imponendæ. VIII, I *de Pœnitentia*, 7, 14. Satisfactio est illatæ injuriæ, violatique juris compensatio. V. II *de Incarnatione*, 14, 3. Huic opponitur gratia, sive illatæ injuriæ condonatio. *ibid.* § 2. Satisfactio alia plena et condigna, alia arbitraria ad nutum offensi. *ibid.* § 8. Offenso Deo nulla creatura plene satisfacere potest. *ibid.* 12, 6 *et seq.* et 14, 1 *et seq.* Omnis satisfactio nostra ex Christi satisfactione efficaciam habet. *ibid.* 14, 8.

Scandala quo sensu sint necessaria. IV, IV *de Opificio*, 9, 9.

Sceptrum Imperii insigne, pacis quoque symbolum est. VI, XII. 6, 2. Jovis olim simulacrum; ejus deinde loco sceptrum in sanciendis fœderibus adhibuerunt. *ibid.* Sceptrum est clementiæ symbolum. *ibib.* et 15, 6.

Scientia Deo maxime convenit. I, IV. 1, 1. Quibus modis antecellat creatæ scientiæ. *ibid.* § 5. Est idem ac Deus ipse. *ibid.* Non adventitium aliquid. *ibid.* 2, 2. Est simplicissima. *ibid.* 7. Cujusmodi sit scientia qua personæ divinæ se invicem cognoscunt. *ibid.* § 8. Scientia Dei est immutabilis. *ibid.* § 9. Omnium rerum est causa. *ibid. et seq.* Seipsum cognoscit. *ibid.* 3, 1 *et seq.* Et omnia in se. *ibid.* § 2. Scientia Dei est rerum particularium. *ibid.* 3, 4 *et seq.* Probatur ex Scripturis. *ibid.* § 6. Maxime de humanis rebus. *ibid.* § 7 *et seq.* Pari modulo procedit atque omnipotentia. *ibid.* § 9: Ideo ex hac omniscientia illius astruitur. *ibid.*

Scientia Dei, qua res omnes cognoscit, cur præsentium esse dicatur, aut etiam præteritorum. I, IV. 4, 1 *et seq.* Maxime per præsens tempus effertur illa rerum cognitio. *ibid.* § 2 *et seq.* Omnem temporis differentiam exhaurit. *ibid.* § 4. Etiam peccata et non entia cognoscit. *ibid.* § 6. Sed aliter quam entia. *ibid.*

Scientia Dei qua futura novit quæ contingentia sunt. *Vide* Præscientia. Scientia divina visionis et simplicis intelligentiæ. I, IV. 7, 10 et *cap.* 8 *per totum.* Additur et tertia *Præcisionis. ibid.* § 1. Scientia rerum contingentium et futurarum sub conditione quæ nunquam ponetur, an sit in Deo. *ibid. cap.* 8 *per totum.* Deum ista nosse probatur. *ibid.* § 3 *et seq.*

Scientia Dei a nostra qui differt. III, VI. 1, 9. Est ipsa ejus substantia, et actus simplex. *ibid.* 2, 6.

Scientia Angelorum et dæmonum in quo dissimilis. III, I *de Angelis* 8, 14. Scientiæ in Angelis quare non sunt accidentia. *ibid.* 4, 13.

Scotus Joannes de prædestinatione male sensit. II, IX. 1, 5.

Scriptura. Scripturæ non continent omnia quæ ad fidem pertinent. II, III. 7, 1 *et seq.* Ut ex illis aliquid colligatur, non requiritur ut loca ex quibus illud probatur aliter explicari nequeant. *ibid.* § 3. Non frequentius in iis dicta sufficiunt. *ibid.* § 4. Quomodo interpretanda Scriptura. *ibid.* 11, 3. Ecclesiæ auctoritas ad hoc adhibenda. *ibid.* § 9. Quomodo usurpanda quæ in Scripturis expressa non sunt. II, IV. 5, 5 et III, V. 2, 12.

In interpretanda Scriptura sacra videndum est quid veritas, quid lex divina, quid natura rerum, quid catholica fides postulet. V, IV *de Incarnatione*, 2, 1. Soli Scripturæ fidem habendam novatores censent, conciliorum auctoritate contempta. VI, VI, in *Protheoria libri hujus sexti.* Negativum argumentum ex Scripturæ silentio petitum, non caret auctoritate. VI, VII. 3, 8. Nefas est Scripturam sacram contra communem Ecclesiæ sensum, et Patrum consensum interpretari. VII, XIII. 18, 2.

Cum quid soli Deo Scriptura tribuit, intelligendus est aliquis modus qui creaturæ non convenit. VII, XIV. 16, 2. Non sunt mutanda Scripturæ verba. *ibid.* 17, 7. Machabæorum libros pro canonicis agnovit christiana antiquitas. *ibid.* 18, 8.

Propositiones universales exceptionem patiuntur. VII, XIV. 1, 13. Ad fidei mysteria pias meditationes adhibere, et quæ Scriptura tacuit, ex usu humano supplere licet. *ibid.* 8, 11. Scripturam ex suo quemque genio interpretari Petrus Apostolus prohibet. VII, XVI. 2, 1. In Scriptura voces sunt instar corporis, sensus instar animæ : neutrum privata auctoritate mutare fas est, sed sensum multominus quam verba. *ibid.* In constituendo legitimo Scripturæ sensu nihil est tutius quam probatam primis sæculis, et perpetua successione transmissam ad nos retinere sententiam. VII, XVI. 2, 2.

Σχέσις et σχετικὴ νέθξις quid significent apud veteres Græcos theologos. III, VIII. 7, 11 *et seq.* *maxime* § 14.

Sectæ omnes antiquorum ex quo fonte profluxerint. IV, II *de Angelis*, 9, 13.

Secundus Arianus. II, I. 7, 6.

Seleuciensis synodus Ariana. II, I. 9, 7 et 9.

Semen potestate est totum generans. III, V. 8, 8.

Semiariani. Semiarianorum hæresis. II, I. 10, 2. Eorum secta duplex. *ibid.* § 5 et 7. Cum Catholicis se conjungunt. *ibid.* 13. 8. Qua ratione similem Filium dixerint. II, IV. 6, 3 *et seq.* Quidam ex æterno genitum Filium asserebant. II, I. 10, 5.

Semipelagiani de prædestinatione et gratia Augustino contradicebant. II. X. 18, 2 *et seq.* Et ejus sententiam detorquebant. *ibid.* § 3. Semipela-

gianorum opinio de prædestinatione. II, IX. 2, 3.

Semipelagianorum dogmata, præcipue circa gratiam Christi, IV, I. *de Pelagianismo. cap.* 7 *per totum.* Quid de peccato originali senserint. *ibid.* §2. Quid de prædestinatione. *ibid.* §3. Quænam ex eorum dogmatibus damnata sint. *ibid.* § 5. Quid de actuali gratia. *ibid.* § 6. Quæ Scripturæ testimonia contra Dei gratiam afferant. *ibid.* § 11 *et seq.* Quid gratiam esse putabant. *ibid.* In quo differebant a Pelagianis. *ibid.* § 12. Quid de gratia Christi credebant. *ibid.* cap. 9 § 1 *et seq.* Qualis fuerit eorum hæresis. *ibid.* cap. 10 *per totum* Quid de prædestinatione senserint. *ibid.* 6, 5. Quid de merito asserebant. *ibid.* 10, 8. Quid de merito initialis fidei. *ibid.* § 10 et 11.

Initium bonæ voluntatis et fidei naturæ viribus tribuebant; opera virtutum, tentationum victoriam, et salutem gratiæ Christi. IV, II. *de Lege et Gratia.* 3, 1, et 6, 3. Ab Augustino refelluntur. *ibid.* 3, 2.

Sententia ex quibus rebus fieri soleat. IV, III. *de Opificio.* 5, 7.

Sepulcrum. Sepulcra christiani veteres juxta martyrum conditoria delegerant ad præsidium. VII, XIV. 11, 18, et 12, 3 *et seq.* Sepulcrum Domini a fidelibus adoratur. VII, XIV. 8, 6. Pulvis inde collectus magno in honore quondam est habitus. *ibid.* § 7. Eumque honorem Deus miraculis comprobavit. *ibid.*

Sequester a sequendo dicitur. VI, XII. 1, 1. Sculnam Romani appellarunt. *ibid.* A mediatore distinguitur. *ibid.* Sequestrem jurisconsulti vocant, apud quem litigantes rem controversam deponunt. *ibid.* 2, 1.

Seraphim quid sint, et cur ita dicti. IV, II. *de Angelis.* 3, 3. Eorum officium. *ibid.* 5, 8.

Sergius Syrus, ex Jacobitis ortus parentibus, ad Constantinopolitanam sedem evectus, Monotheletarum promovit hæresim. V, I. *de Incarnatione.* 19, 1 *et seq.* Sophronio vehementer instante, ne unam in Christo diceret voluntatem, statuit nec unam, nec duas esse dicendas. *ibid.* § 3. Honorium Papam novi dogmatis dissimulatione circumvenit. *ibid.* Ecthesim ab imperatore Honorio promulgandam curat, novæ hæresi non obscure faventem, quæ Sergiana dicta est. *ibid.* § 5. Illam concilio Constantinopoli habito probat. *ibid.*

Sermo dicitur Verbum. III, VI. 1, 4, Minus tamen usitate. *ibid.* Maxime post Nicænum concilium. *ibid.* § 5.

Servetus ejusque hæresis. II, III. *In proœmio.* § 2.

Servitus quid sit ex jurisperitis, et ex S. Augustino, accurate traditur. IV, IV. *de Opificio.* 8, 10 *et seq.* Servitus propter quid duntaxat sit libertati contraria. *ibid.* 12, 5. Servitus contra naturam introducta est jure gentium. VI, VII. 7, 1. *et seq.* et 9, 3. Est peccati : pœna. *ibid.* 9, 3 *et seq.* Triplex genus servitutis per peccatum introductum est. *ibid.* Sola mancipiorum servitus libertati repugnat. *ibid.* § 5. Servitutem aut libertatem, affectione animi, non calamitate aut natalibus æstimandam censet Dio Chrysostomus. *ibid.* Est vitæ status quo etiam boni censeri possunt. *ibid.* Servitus alia naturalis, alia legalis, sive conditionalis. *ibid.* § 6. Insipienti servitus in remedium datur. *ibid.* § 9. Ordo naturalis est ut feminæ viris, filii parentibus, ratione infirmiores fortiori serviant. *ibid.* § 8.

Servus. Servi a servando dicti. VI, VII. 7, 1 et 9, 3. et *ibid.* § 8. Omnem et solum improbum servum esse ex Judæorum libris expressit Zeno. *ibid.* 9, 5. Natura servus est, qui tantum ratione distat ab altero quantum ab anima corpus, ab homine bestia. *ibid.* § 6.

Severus Sozopilitanus, in foro versatus, monasticum institutum arripuit, et ob hæresim ex monasterio est ejectus. V, I. *de Incarnatione.* 16, 10. Macedonum Constantinopolitana, Flavianum Antiochena sede pellendos curat, et in hujus locum invadit. *ibid.* Henoticum recipit, et contra fidem Anastasio imperatori datam, Calchedonensem proscribit synodum, et in Catholicos sævit. *ibid.* et VI, VIII. 3, 4. Ab imperatore Justiniano damnatus, supplicium fuga antevertit. V, I. *de Incarn.* 16, 11.

Corrupticolarum sectam instituit. *ibid.* Acephalorum princeps est habitus. *ibid.* 17, 2, et V. 2, 4. Theopaschitarum hæresim favet, Agnoëtis præest, qui ab eo Severitæ dicti sunt. *ibid.* 1. 17, 4. Itemque Tritheitæ, qui librum ab eo scriptum Evangelio præferebant. *ibid.* Ad suorum dogmatum asserendam fidem 240 ex Patribus sententias collegerat, vitiataque reliqua illorum scripta repudiabat. *ibid.* Leonis ad Flavianum epistolam damnavit. VI, VIII. 3, 4. Multarum hæresum in sua secta impietatem transtulit. *ibid.*

Severiani in multas sectas divisi sunt. V, I. *de Incarn.* 17, 4. Pars cum Sabellio, unam in Deo personam et hypostasim constituit, *ibid* § 5. Pars quartam Trinitatis addidit hypostasim, pars tres tantum personas, totidemque naturas invexit. *ibid.* § 6. Quam impietatem profitentes alii, Tritheitas tamen damnabant. *ibid.*

Sidera quales sint rerum infimarum causæ. III, I. *de Angelis.* 10, 3. A quo sint procreata, secundum Platonem, et quid sint. *ibid.* 1, 3.

Sigillum recte vocatur Filius. III, VI. 5, 9.

Signaculum quid sit. III, VI. 5, 8 *et seq.*

Significatio alia formalis, alia realis. I, II. 3, 8.

Signorum quot sint genera. III, I. *de Angelis.* 10, 2.

Silvester misit legatos ad Nicænam synodum. II, I. 7, 5.

Simeon Stylites Eudoxiam imperatricem ab Eutychianis in errorem inductam ab ea revocat. V, I. *de Incarnat.* 16, 2. De tuenda Calchedonensis concilii auctoritate scribit ad Leonem imperatorem. *ibid.*

Similis essentia quatenus idem est ac consubstantialis. II, II. 11, 8. Similis essentia Patris Filius quomodo ab hæreticis dictus. II, IV. 6, 2. Et similis per omnia. *ibid.* § 9. Res imaginis suæ non dicitur imago, etsi similis dicatur. III, VI. 5, 5.

Similitudo alia intentionalis, sive repræsentatitia, alia substantiva. III, VI. 6, 3. Perfecta similitudo habet æqualitatem et identitatem. *ibid.* § 4. Similitudo in generatione debet inesse. III, V. 8, 1. Secundum naturam, non secundum qualitates. *ibid* § 2 *et seq.* Natura perfectam similitudinem efficere studet. *ibid.* § 6. Sed in sola divina generatione perfecta cernitur. *ibid.* § 7. Quid ab imagine distet. III, VI. 5, 3. Similitudo perfecta. II, II. 8, 13.

Similitudo naturalis Dei ad quam homo creatus dicitur, in qua parte hominis sit collocanda. II, II. *de Opificio.* 3, 4. Similitudo insignis ex oculo et lumine petita, qua liberi arbitrii libertas et cooperatio cum gratia commendatur. III, IV. *de Opificio.* 3, 10.

Simon Magus. Simon Samarites magicis artibus

divinos honores a suis popularibus consecutus, Christo nomen dedit. V, I. *de Incarnatione.* 4, 2. Eoque relicto, Romanos suis delusit præstigiis. Ab imperatore Claudio statua donatus, in sublime volans, oratione Petri dejectus, misere periit. *ibid.* Deum se mentiebatur, Samaritis Patrem, Judæis Filium, Spiritum sanctum gentibus apparuisse. *ibid.* § 3. Sublimem se virtutem aiebat Judæis dedisse legem in persona Patris, Filium apparuisse sub Tiberio, neque tamen revera a Judæis passum, se Spiritum sanctum in Apostolos, in igneis linguis descendisse. *ibid.* Fuit omnium hæreticorum parens. *ibid.* De Spiritu sancto male sensit. II, I. 14, 7.

Simplex. Simplicem esse Deum. I, II. 1, 1 *et seq.*, et 6, 10, et *cap.* 7 *per totum.*

Simplicitas aliquid relativum est. I, II. 1, 1. Quid sit. *ibid.* Simplicitas Dei quo argumento demonstratur. III, I *de Angelis* 4, 13.

Singularitas non est in Deo, sed unitas I, II. 8, 20. Singularitas in divinis quomodo non sit. III, IV. 14, 1. et III, VIII. 8, 6.

Sinus Dei quis sit. I, VII. 4, 2.

Sirmiensis synodus Arianorum. II, I. 9, 3 *et seq.* Quatenus recepta et laudata. II, II. 7, 13.

Socinus Photinianus. II, III. *in proœmio libri* § 2, *et toto libro.* Spiritum sanctum negat esse personam. II, II. 7, 8. Ejusdem mendacium. *ibid.* § 12. Dictum memorabile. II, III. 11. 10.

Socinus Photinianam renovat impietatem, et Trinitatis Incarnationisque mysteria funditus tollit. VII, XVI *in Protheoremate libri.* Christum nomine tenus Deum esse censet, propter excellentem functionem. VII, XVI. 1, 1. Negat in Scripturis haberi Deum hominem esse factum. *ibid.* § 2. Indidem convincitur. *ibid.* § 3. Ad expositiones provocat, quibus neque suum ipse dogma probare possit, nec ullum stabiliri fidei caput. *ibid.* § 4 et 8.

Christi divinitas ex Joannis evangelii initio clarissime asseritur. VII, XVI. 1, 5. Socino interprete, in obscuro manet. *ibid.* § 6. Excutitur ejus expositio. *ibid.* § 7. Tota Socinianorum interpretatio, theologiæ expers, in ambiguo vocum calumniam extruit. *ibid.* § 8. Fallacem prorsus. *ibid.* 2, 1. Et ad fidei controversiam inanem. *ibid.* § 2. Alia proponitur explicandæ Scripturæ ratio necessaria, et ad dirimendas controversias expedita. *ibid.* Qua admissa, de Christi divinitate dubitare sit nefas. *ibid.* § 3. Joannem postremum scripsisse evangelium ad asserendam contra Cerinthum Christi divinitatem, Socinus negat. *ibid.* § 4 Irenæumque testem appellat *ibid.* 5, 2.

A quo falsitatis arguitur. *ibid.* § 2 *et seq.* Initio evangelii Joannis antiquissimi Patres multum usi sunt ad asserendam Christi divinitatem et Incarnationem VII, XVI. 2, 6, et § 9, 12, et *cap.* 3, § 3 et 8. Neutram satis diserte ibi declarari Socinus ait. *ibid.* 1, 6. Nimiam Evangelistæ diligentiam in utroque asserendo Schlicthingius Socinianus reprehendit. *ibid.* 4, 4. Adversus illum locum Socinus excipit, Christum Deum Deique Verbum metonymice dici. *ibid.* 2, 8, et 3, 13. Ex Patribus synodicisque decretis exploditur. *ibid.* 2, 8 *et seq.* Alia ejus exceptio. *ibid.* 3, 5. Fallaciæ arguitur. *ibid.*

Alia expositio evangelii Joannis, ex ipsa Scriptura falsi convincitur. VII, XVI. 3, 6 *et seq.* Et ex Patribus. *ibid.* § 9 *et seq.* Suis telis Socinus confoditur. *ibid.* § 11. Ab usitata notione ad alienos sensus deflectit. *ibid.* § 12 *et seq.* Qui ex ejus principiis stare non possunt. *ibid.* § 13 et 14.

Novum ejusdem commentum. *ibid.* § 14. Ex Patribus rejicitur. *ibid. et seq.* Verbum carnem factum impie Socinus interpretatur, et ad injuriam divinitatis Christi insulse vertit. *ibid.* § 15.

In interpretando initio evangelii Joannis, magistri vestigiis inhæret Socinianus Schlicthingius. VII, XVI. 3, 5 *et seq.* Indeque ad oppugnandam Christi divinitatem argumenta petit. *ibid.* 4, 1, et § 4. Plane futilia. *ibid* Personatam Christo divinitatem affinxisse, utiliterque mentitos Apostolos affirmat. *ibid.* §. De natura divina impia ejus commenta. *ibid.* § 4. Verbi in carnem mutationem affingit Catholicis, et Verbum carnem factum impia irrisione deludit. *ibid.* § 6.

Socinianorum contra Christi divinitatem argumenta ex initio Evangelii Joannis petita. VII, XVI. 4, 1 *et seq.* Simplici illius expositione solvuntur. *ibid. et seq.* Aliæ in illius loci verbis prave interpretandis cavillationes. *ibid.* § 6 *et seq.* In auctores retorquentur. *ibid.*

Incarnationis mysterium ad humanæ rationis calculos Socinus, et Socinianus Volkelius exigit, et incredibile esse pugnat multis rationibus quæ proponuntur et solvuntur. *ibid.* 5, 1 *et seq. toto capite.*

Socrates. Socratis locus de sacerdote pœnitentiario, contra Salmasium explicatus. VII. *Dissert.* II. 2, 1 *et seq.*

Sol. Solem et stellas voluisse pro Diis adorari Dominum quidam dixerunt. II, X. 26, 13. Sol duplex, sensibilis et intelligibilis. II, I. 1, 5. Sol quo die fuerit a Deo creatus. IV, I *de Opificio.* 15, 1 *et seq.* A quibus intelligatur esse lux quæ primo die fuit condita. *ibid.* 7, 2. An sit animatus. *ibid.* 12, 8 *et seq.* Solis extraordinariæ obscuritates quid portendere soleant. III, I *de Angelis* 10, 6. Peccantes quidam aut debita non reddentes, ad solem poni jubentur a judicibus. V, I *de Lege et Gratia*, 4, 5.

Solius vox in divinis quomodo intelligenda. II, II. 4, 14, et II, III. 1, 2, et *ibid.* 2, 11 et § 19.

Sorbona adversatur doctrinæ Arnaldi. VIII, V *de Pœnitentia* 10, 2.

Sophronius monachus Monotheletarum principes, Cyrum Alexandrinum, et Sergium Constantinopolitanum ab unius in Christo voluntatis professione deterrere conatur. V, I *de Incarnat.* 19, 3. Factus Hierosolymitanus patriarcha, synodum cogit, in eaque duas Christi operationes asserit. *ibid.* § 3. Synodicam ad Sergium scribit, in eaque duas Christi operationes asserit. *ibid.* § 4. Synodica Sergii in synodo sexta approbata est. *ibid.* De nova Monotheletarum hæresi Honorium papam certiorem facit. *ibid.*

Soto. Soti Dominici doctrina de pœnitentia. VIII, III *de Pœnitentia* 10, 3.

Spatia imaginaria. I, III. 10, 1. An ibidem sit Deus, disputatur *toto capite.* Ex Aristotele probantur. *ibid.* § 7.

Species quid sit. I, VI. 1, 9.

Speculum. Speculi similitudo ad explicandam locutionem divinarum personarum. III, V. 4, 3.

Spiraculum vitæ Adamo inspiratum a quibusdam dicitur esse spiritus sanctus. III, VIII. 5, 4 *et seq.*

Spirare. Spirandi principium cur sit unum in Patre et in Filio. III, VII. 10, 16 *et seq.* Proprietas ista non est hypostatica. *ibid.* § 20. Patrem et Filium copulat. *ibid.* 12, 9. Spirandi facultas communis Patri et Filio, non Spiritui sancto. *ibid.* 15, 6.

Spiratio posterior est ratione quam generatio.

III, vii. 15, 7. Spiratio proprie de processione Spiritus sancti dicitur. *ibid.* 10, 8 *et seq.*

Spiritalis. Spiritales substantias carere potentia, quinam existimarunt. I, v. 12, 5. Quod refellitur. *ibid.*

Spiritus nomen varie sumptum. II, ii. 13, 4, et II, iii. 8, 19.

Spiritus nomen ab animalium flatu et habitu petitum. III, vii. 12, 7. Spiritus vox relativa est. *ibid.* 6, 9. Ab halitu cur sumpta. *ibid.* 10, 1 *et seq.* Motionem significat. *ibid.* 12, 6. Spiritus nomen variis creatis rebus tribuitur. III, viii. 4, 5.

Spiritus non circumscribitur, sed definitur loco, quia in duobus locis simul esse, aut operari non potest. VI, x. 8, 11. Quomodo spiritus sit in loco. IV, i *de Angelis* 13, 8. Spiritus Domini qui ferebatur super aquas, quis censendus. IV, i *de Opificio* 3, 6 *et seq.*

SPIRITUS SANCTUS.

Spiritus appellatio qua ratione tertiæ personæ tribuatur. III, vii. 12, 10. Est relativa. *ibid.* 18, 10.

Spiritus sanctus vocatur efficientia et voluntas Dei. I, v. 9, 1. Et virtus sanctificans. *ibid.* § 2. Cur digitus Dei nominetur. *ibid.* § 3. Spiritus sanctus an sit imago vel similitudo Patris et Filii. IV, ii *de Opificio* 4, 14. Quali necessitate a Patre et Filio procedat. *ibid.* v. 3, 5. Quomodo suam recipiat æternitatem et immortalitatem a Patre et Filio. III, i *de Angelis* 5, 10. Eum esse Deum quibus argumentis a Patribus asseratur. *ibid.* 7, 7.

Spiritum sanctum eamdem cum Patre et Filio personam esse Sabellius credidit, Paulus Samosatenus non personam, sed transeuntem efficientiam et gratiam. V, i *de Incarn.* 5, 9, et VI, vii. 8, 4. Marcellus Ancyranus productionis extensionem esse credidit. I, v *de Incarnat.* 3, 6, et 9, 11. Filii famulum Eunomius facit. VII, xiv. 3, 4. Nefarium hominem Bonosiani. *ibid.* § 6.

Spiritum sanctum a solo Patre procedere Nestorius credidit. VI, i *de Incarnat.* 5, 9, et vi *cap.* 17 *ad anath.* 9. Spiritum sanctum, in Christum columbæ specie delapsum, corpus ex aquis sumpsisse, mortemque subiisse putavit Manichæus. *ibid.* v. 4, 4. Spiritum sanctum res corporeas et mentis expertes attingere negavit Origenes. VII, xiv. 12, 14. Spiritum sanctum non connumerari personis divinis, nec iis esse æqualem quidam hæretici crediderunt. VI, vi. 3, 6. Eumdem creaturis annumerasse Dionysius Alexandrinus visus est. VI, vii. 6, 11.

Spiritus sanctus non est pater Christi. VI, vii. 5, 1. Ejus efficientia pro sementina Christo generando fuit. *ibid.* § 2 *et seq.* Matrem Jesu Spiritum sanctum aliqui fecerunt. *ibid.* § 3. Opera gratiæ tribuuntur Spiritui sancto, quia ita Deus est, ut sit etiam Dei donum. *ibid.* § 4. Eum sibi Pater et Filius sibi mutuo donant. VI, xi. 8, 6.

Spiritum sanctum Deum esse personis cæteris æqualem, veteres eo probant quod non movetur ab alio, sed quæ vult per se operatur. VI, vii. 12, 19. Ex sanctificatione Christi. VI, xi. 6, 4. Ex una cum Patre et Filio adoratione. VII. xv. 3, 10. Spiritus sanctus ab antiquis ethnicis ignoratus penitus. II, i. 2, 2 et § 5. De Spiritu sancto qui male senserint. II, i *cap.* 14 *per totum.* Quibus synodis constituta ejus divinitas. II, i. 14, 18 *et seq.* Catholici quidam cur illum nominare Deum veriti. *ibid.* § 20. Ne Constantinopolitana quidem synodus illum diserte Deum nominavit. *ibid.* § 21. Argumenta hæreticorum contra divinitatem Spiritus sancti. II, ii. *cap.* 6 *per totum.* An sit ingenitus. *ibid.* § 3.

Cur Nicæna synodus nihil de divinitate Spiritus sancti decrevit. *ibid.* § 4. Quomodo interpellat. *ibid.* § 5. Deum esse Spiritum sanctum probatur. II, ii *cap.* 13 *per totum.* Quod a Patre procedit. *ibid.* 14, 2. Ex baptismi formula. *ibid.* § 3 *et seq.* Quod in eum credimus. *ibid.* § 16. Quod omnia facit. *ibid.* § 18. Ex ejus efficientia. *ibid. cap.* 15 *per totum.* Maxime ob sanctitatem. *ibid.* § 1 *et seq.* Quia peccata condonat. § 4. Et filios facit. § 5. Quod eo ungimur. § 6. Quod effunditur. § 7. Quod est ubique. § 9. Quod templa ejus sunt fideles. § 10. Quod cum auctoritate agit. § 12. Quod in Christo ipso agit. § 13. Quomodo eidem datus est. II, iii. 6, 10. Argumenta hæreticorum contra illum diluuntur. II, iii. *cap.* 7 *per totum.* Maxime Patrum testimoniis. *ibid.* § 9 *et seq.*

Unctio Christi Spiritui sancto tribuitur, quia ex divina charitate procedit. VI, xi. 8, 5. Spiritus sanctus vi suæ processionis, Caritas et Sanctitas dicitur. *ibid.* In quantum Spiritus datur, in tantum cognitio divisionis accipitur. *ibid.* 3, 2. Advocati munus exercet Spiritus sanctus, gratia, consilio, et sua luce nos juvando. VI, xii. 8, 2. Postulare dicitur pro nobis gemitibus inenarrabilibus, non proprie, sed tropice. *ibid.* 12, 14. Nunquam convenientius Spiritus sancti poscitur auxilium, quam in oblatione corporis Christi. *ibid.* 14, 12.

Spiritus sanctus an sit amor Patris et Filii. III, vi. 10, 4. An Pater Spiritu sancto diligat Filium. *ibid. et seq. De processione Spiritus sancti agitur toto libro septimo.* Ac primum historiæ illius controversiæ traduntur. III, v. 1, 1 *et seq. toto capite.* Quæ prima sit illius origo dissidii. *ibid.* § 1. Procedere a Filio quænam synodi doceant. *ibid.* 2, 2 *et seq.* Probatur ex Græcorum Patrum testimonio. *ibid. cap.* 3 *per totum.* Filio copulatur per processionem. *ibid.* § 4. Sanctitatem non aliunde accipit. § 10.

Spiritus sanctus templum nos facit Dei, quod proprium est novæ legis. III, viii. 7, 3 *et seq.* Hac ex parte Christiani perfectiores sunt ipso Joanne Baptista. *ibid.* Nondum in veteri lege nondum concessus erat. *ibid.* § 4. Spiritus sancti communicatio illa substantialis, a veteribus propria dicitur novi testamenti. *ibid.* § 1 *et seq.* Differt tamen ab unione hypostatica Verbi. *ibid.* § 12 *et seq.* Quibus modis inest in nobis. *ibid.* § 13 *et seq.* Spiritus sanctus per applicationem substantiæ suæ nos justos et filios Dei facit. *ibid.* 4, 1 *et seq.* An sola persona illius hoc agat. *ibid.* 5, 5. Argumenta quibus commune id esse tribus efficitur. *ibid.* Videntur tamen antiqui proprium id esse velle Spiritus sancti. *ibid.* § 6 *et seq.* Argumenta contraria solvuntur. *ibid.* § 8 *et seq.* Hoc proprium esse novæ legis veteres aiunt. *ibid.* 7, 2 *et seq.*

Spiritus sancti missio duplex, interna et exterior. III, viii. 4, 1 *et seq.* Interior missio per gratiam, maxime per charitatis donum. *ibid.* § 2. Donum dicitur ob charitatis infusionem, § 3. Bonitas Spiritui sancto proprie tribuitur. § 4. An personæ ipsius Spiritus sancti communica-

tione sanctificentur justi. § 5 *et seq.* Substantiam ipsam communicari asserunt Scripturæ. § 6. Tum Patres. § 7 *et seq.* Habitat in nobis ut in templo. § 12. Spiritus sancti communicatio regnum cœlorum facit in nobis. § 13. Capitur ab homine et participatur, § 14. Idque secundum substantiam. *ibid. et seq. et cap.* 5 *per totum.* Est tanquam sigillum quod tanquam ceræ nobis imprimitur. *ibid.* 5, 1. Unde probatur substantia ipsa Spiritus sancti nobis applicata nos sanctos fieri. *ibid. et seq. vide* § 13. Hoc etiam ex ratione doni probatur. § 15. Imaginem Dei in nobis instaurat. § 14. Et spiraculum dicitur Adamo primitus inspiratum, et a Christo restitutum. *ibid. et seq.* Spiritus sancti divinitas probatur ex eo quod substantiam suam nobis communicat. *ibid.* § 7. Tum etiam divinitas Filii, ex eo quod dat Spiritum sanctum. *ibid.* § 10 *et seq.* Est velut qualitas quædam divinitatis. *ibid.* § 14.

Spiritus sanctus dignitate secundus a Filio dicitur. III, VII. 3, 18. Probatur ejus a Filio processio primo auctoritate Græcorum Patrum. III, VII. *cap.* 3 *per totum, et cap.* 4 *per totum. et capitibus seq. usque ad* 8. Et Latinorum, *cap.* 8 *et seqq.* Fons est Filius Spiritus sancti. III, VII. 4, 1 *et seq.* Ex substantia esse Filii dicitur. *ibid.* § 5 *et seq.* Necnon ex persona. § 7. Spiritus sanctus ex Patre et Filio oritur. *ibid.* Proprius est Filii, vel ejus substantiæ. *ibid.* § 8 *et seq.* An sit, et quomodo Filio consubstantialis. *ibid.* § 11 *et seq.* Accipit a Filio. *ibid.* 5, 1 *et seq.*

Spiritus sanctus dicitur odor, qualitas, etc. Filii, quæ processionem ab eo significant. III, VII. 5, 6 *et seq.* Item halitus et afflatus. § 9 *et seq.* Et unguentum ac sigillum. § 11. Et efficientia Filii. § 12. Spiritus sanctus refertur ad Filium ita ut hic quasi auctoritate major sit. *ibid.* 6, 1 et § 10. Personalis ejus proprietas est esse post Filium. *ibid.* § 3. Tum quod mediate oritur a Patre, Filius immediate. § 5. Ad Filium refertur. § 9. Spiritu sancto major Filius dicitur. § 10. Sed ob solam processionem. § 11. Pendere a Filio dicitur. *ibid.* Spiritus sanctus imago Filii dicitur. *ibid. cap.* 7 *per totum.* Et ideo procedit ab illo. *ibid.* § 4. Et eam imaginem in nobis efficit tanquam signaculum. § 3. Spiritus sanctus dicitur Verbum Filii. *ibid.* 6, 5. Dicitur et vultus Filii. § 6. Spiritum sanctum a Filio procedere demonstratur theologicis argumentis, ac primum ex mutua relatione. *ibid.* 9, 1 *et seq.* Tum ex eo quod a se mutuo distinguuntur. *ibid.* § 5 *et seq.* Item ex eo quod Pater omnia Filio communicat, quæ habet excepta paternitate, ideoque spirationem. *ibid.* § 10 *et seq.* Spiritus sanctus est flatus quidam et halitus. *ibid.* 10, 1 *et seq.*

Spiritum sanctum cum Filio pariter procedere, sine ulla prioritate de Patre, Græci recentiores putant. III, VII. 10, 3. Ejus processio nullum in creatis rebus exemplum invenit. *ibid.* 4. Vocatur spiratio. *ibid.* Et aliis multis nominibus. *ibid. et seq.* Sed Spiritus vox maxime propria. § 8. Tum Spiritus sanctus item proprie dicitur. § 9. Spiritus sanctus proprius dicitur Patris et Filii. § 13. An per intellectum procedat. *ibid.* 12, 16.

Spiritus sanctus utrum æqualiter ex ambobus procedat, et immediate. III, VII. *cap.* 11 *per totum. Vide* § 8 *et seq.* Cur immediate ab utroque procedat. § 10 *et seq.* Mediate quo sensu dicatur a Patre procedere. § 14, et III, VI. 12, 14. Quomodo æqualiter ab utroque, et tamen principaliter a Patre. III, VII. 11, 15. An Spiritus sanctus procedat a Patre in Filium, vel ad Filium. III, VII. 12, § 2 et 4. Spiritum sanctum ex Patris esse substantia perperam negavit Petrus Abælardus. *ibid.* 13, 15. Sed refellitur. *ibid. et seq.*

Spiritum sanctum a solo Patre procedere, quibus argumentis probent Græci. III, VII. *cap.* 15 *per totum.* Cur Filium non gignat. *ibid.* § 7. Cur non procedat per intellectum, etsi is a voluntate non distet. *ibid.* 19, 5 *et seq.* Spiritus sanctus a Patre et Filio, tanquam uno principio procedit. III, VII. 10, 10, et 15, 9 *et seq.* Idque synodus Lugdunensis decrevit. *ibid.* 10, 11. Causa hujus rei traditur. *ibid.* et § 6, et 16, 1. Principaliter tamen a Patre dicitur procedere, sive ut quidam loquuntur, proprie. *ibid.* 10, 12 *et seq.* Ex Patris est essentia. 15, 13 *et seq.* Non est nepos Patris. *ibid.* 16, 3. Neque perfectius oritur a Patre quam a Filio, aut ille magis est causa quam hic. *ibid.* 16, 5 *et seq.*

Spiritum sanctum a Patre non procedere quinam Patres doceant. III, VII. *cap.* 17 *per totum.* Græci recentiores quomodo Patrum Græcorum testimonia eludant. *ibid. cap.* 18 *per totum.* Spiritus sanctus tertius in Baptismo numeratur, ex quo processio illius a Patre et Filio probatur. III, VII. 18, 9 *et seq.*

Spiritus sanctus Patris et Filii amor quo sensu dicatur. III, VII. 12, 1 *et seq.* Non est essentialis amor quo se Pater et Filius amant. *ibid.* § 5. Spiritus sanctus est unitas et communio Patris et Filii. § 8. Est osculum amborum. *ibid.* Et vinculum. § 9. An sit voluntas Dei, § 12 *et seq.* Fructus est voluntatis mutuæ amborum. § 15.

Spiritus sanctus quomodo sit bonitas. III, VII. 12, 11. Proprie est charitas. III, VIII. 6, 9. Spiritum sanctum esse divinitatem trium personarum aliqui ausi sunt dicere. III, VII. 12, 5. Spiritus sanctus qua ratione sapientia dicitur. *ibid.* § 16.

Spiritus sancti proprietas personalis est vis sanctificatrix. III, VII. 13, 21 *et seq.* Sive perfectrix, § 22. Est spiraculum vitæ quod Deus primo inspiravit homini § 23. Imaginem Dei in nobis perditam restituit. *ibid.* Spiritus sanctus dicine debeat ingenitus. *ibid.* 14, 12. Spiritus sanctus proprie donum est. III, VIII, *cap.* 3 *per totum.* Spiritus sancti missio, *vide* Missio.

Spiritus sanctus proprie donum est. III, VIII, *cap.* 3 *per totum.* Præsertim a Latinis ita vocatur. *ibid,* § 3. In eoque personæ illius proprietatem constituunt. *ibid.* Præsertim si donum interpretemur sic, ut sit donabile. *ibid.* Quod adeo fit, quia per amorem procedit. § 4. Primum est omnium donorum. § 5. Imo promptuarium bonorum, § 5. Cur sit donum potius quam Filius. *ibid.* 3, 6. Cur donum dicatur, cum ab æterno non donetur, § 7. Spiritus sanctus non ideo donum est quia datur a Patre Filio, contra Okamum probatur, § 10. Donum est ab æterno, donatus in tempore, § 7 et 11. Quandonam datus sit Apostolis Spiritus sanctus. III, VIII. 7, 5 *et seq.* Spiritus sancti unio cum justis, quid ab hypostatica differat. III, VII. 7, 12 *et seq.* Aliter est in Christo, aliter in illis. *ibid. et seq.* Spiritus sanctus est arrha et pignus. III, VIII. 4, 6 et 15, 16.

Processio Spiritus sancti an sit generatio. III, VII, *cap.* 13 *per totum. et seq.* Plerique investigandum non putarunt. *ibid.* § 3. Processio Spiritus sancti cur non sit generatio decem rationes afferuntur. *ibid.* § 5 *et seq. reliquo capite.* Prima est usus loquendi. § 5. Vel quia nusquam hoc Scripturæ dicunt. § 6. Secunda, quia diverso modo procedit ac Filius. § 7. Tertia, quia ex ore procedit. § 8. Quarta, quia non a solo Patre pro-

cedit, sed una a Patre ac Filio, § 9 et 10, et 14, 9. Quinte, quia non immediate procedit a Patre, 13, 11. Sexta, quia post Filium numeratur, et ab eo pendet, § 12. Septima, quia non principali origine procedit, est Richardi Victorini obscure concepta, § 13 *et seq.* Octava Augustini, quia procedit ut datus, non ut natus, explicatur, § 19 *et seq.* Nona, quia notitia est quidam partus, non autem amor, 24 *et seq.* Decima ratio, quia Verbum est Filius, non autem Spiritus sanctus. III, VII, *cap.* 14 *per totum.* maxime § 7 *et seq.* Et quia non habet ex vi processionis ut imago sit. *ibid.* § 7 *et seq.* Hæc ratio imaginis male a Richardo declarata, § 11. Non esse generationem contra Photinianos ostenditur. III, VII. 19, 4 *et seq.* Processio Spiritus sancti quænam habet cum generatione communia. III, VII. 14, 2.

Processionem Spiritus sancti a Patre et Filio quibus argumentis oppugnent Græci recentiores. III, VII, *cap.* 15 *per totum* et *cap.* 16. Processio Spiritus sancti a Patre, tacito Filio, non hunc excludit. 15, 3 *et seq.* Fit a duobus tanquam ab uno principio. § 9 *et seq.* Procedit ab ipsa substantia Patris, non a persona, § 14. Processio a Patre non aliter est quam a Filio. III, VII. 18, 3. Eadem substantiva est, nec pro temporaria missione accipi debet. *ibid.* § 4. Vocabula quibus processio ista exprimi solet a Græcis, ut προχεῖσθαι, ἐκβλύζειν, etc.. § 7 *et seq.* Photinianorum argumenta contra processionem Spiritus sancti, diluuntur. 19, 4 *et seq.* Alia ratio cur non sit generatio refellitur, nempe quia non producit aliam personam, § 7.

Spiritus sanctus a Filio datur, idque divinitatis argumentum est utriusque. III, VIII. 5, 9 *et seq.* Communicatur *moraliter* creaturis, nec unam personam efficit cum illis. § 12 *et seq.* Etsi substantive communicetur, quod probatur *toto cap.* 4, et 5. Maxime ex ratione doni. *ibid.* 5, 15. Tum quod arrha sit et pignus, § 16. Item quod sit sanctificatio, et sanctitas notionalis. *ibid.* Tum quod charismata sine substantia non communicantur, § 17 *et seq.* Item ex immensitate illius, § 21. Ideo Deo nos Deum diligimus. III, VIII. 6, 3. Spiritus sancti conjunctio cum creaturis sanctificatis, etsi substantialis sit, non tamen unam cum illis facit substantiam aut personam. *ibid.* § 2 *et seq.* Neque sine gratia et charitate sanctificantur, ut putavit Lombardus, § 3.

Spiritum sanctum sanctitatem ipsam dixerunt esse aliqui qua Pater sanctus est. III, VI. 9, 5. Est jam Spiritus sanctus in confitente nondum justificato, sed veniam deprecante. V, I *de Lege et Gratia.* 8, 9. Est in bonis novi testamenti, et adoptatis regni cœlestis hæredibus, ipsa ejus substantia applicatur. *ibid.* § 2. Nondum inhabitans adjuvat ut sint fideles, inhabitans adjuvat jam fideles. *ibid. lib.* II. 3, 4.

Spontaneum a libero differt. I, V. 1, 2 *et seq.* Quid sit. *ibid.* § 2. Ejus duæ partes. § 3.

Stancarus Mantuanus Osiandri novam hæresim acrius insectando, in contrariam incidit. VI, XII. 3, 2. Christum ratione solius humanæ naturæ nostram esse justitiam docuit. *ibid.* Catholicos doctores insigni commendat elogio, et novarum hæreseon principes præ illis contemnit. *ibid.* A Catholicis, et hæreticis, quos cesserat, refellitur. *ibid.* § 3. In eo refellendo Calvinus ad Arianam hæresim deflectit, § 4. Lutherani et Calviniani modum non tenent. *ibid.* Illorum errores ad catholicam regulam corriguntur. *ibid.* § 5 et 6. Stancari argumenta proponuntur et solvuntur. *ibid. cap.* 4 *per totum.*

Status Angelorum quotuplex. III, I *de Angelis*, 16, 1. Status hierarchicus quid requirat. IV, II *de Angelis*, 2, 3. Status pristinus, in quo Adamus ab initio constitutus est, a quo instauretur in nobis. IV, IV *de Opificio* 8, 11.

Stellæ An sint animatæ. IV, I *de Opificio* 4, 5 *et seq.*

Στήλη est columella humani capitis effigiata specie, ad quam tabulæ appendebantur. VII, XV. 4, 4. Est et votivum anathema. *ibid.*

Stoici humanas affectiones, etiam inculpatas, a Sapiente tollebant. VI. XI. 10, 5. Deteriorem omni vitio apathiam eidem tribuebant. *ibid.* 11, 8. Quid de aqua sentiant. IV, I *de Opificio.* 4, 2.

Subjectum attributionis et inhæsionis. II, IV. 8, 5.

Subsistentia quid sit. II, III. 19, 9. Subsistentiæ plures quatenus uni substantiæ conveniant. *ibid.* § 20, et II, IV. 1, 4. Quid a substantia differt. II, IV. 3, 5. Tres in Deo subsistentiæ dici qui nolint. *ibid.* Nomen est concretum apud antiquos. *ibid.* § 6. Pro natura interdum accipitur. *ibid.* Refelluntur qui subsistentiam, qua essentiam significat, constituere personas volunt. III, IV. 11, 10 *et seq.* Non una est, et quarta subsistentia in divinis. III, IV, *cap.* 12 *per totum.*

Subsistentiæ nomen distinctioni personali Ecclesia tribuit, contra errorem Sabellii. V, V. 7, 10. Ex natura et existendi modo coalescit. *ibid.* § 9. Subsistentia in actu primo est essentialis substantiæ. *ibid.* 8, 4. Subsistentia non est agendi principium, sed conditio, sine qua substantia non ageret. VI. VIII. 2, 3.

Substantia quid sit. III, VI. 6, 10. Substantia omnis in quid partiatur. III. I *de Angelis* 3. 6. In quid rationalis et intelligens. *ibid.* Substantia duplex. XII, IV. 7, 1. Variis modis dicitur. III, IV. 10, 5. Significat id quod est. *ibid.* 12, 9. Substantia, Græce οὐσία, est res per se primo subsistens, non in alio, nec propter aliud. V, II *de Incarn.* 3, 9. A subsistentia differt. *ibid.* Substantia dicitur, quod substet accidentibus. *ibid.* § 12. Non fit ex substantiis actu. *ibid. lib.* III. 10, 6. Potest tamen substantia ad alterius supplementum assumi. *ibid. lib.* IV. 13, 6.

Substantia corpore carens quomodo sit in loco. III. I *de Angelis.* 13, 6. Substantiam et personam qui habeant. II, III. 9. 10. Deo tribuitur substantia. II, IV. 2, 14, et *cap.* 3, § 1 *et seq.* Quomodo de Deo dicatur. II, IV. 2, 14. Alias pro hypostasi sumitur. *ibid.* § 4 *et seq.* Quid a subsistentia differat, § 5. An tres substantiæ dicantur. *ibid.* 4, 16. Substantia prima et secunda, et cur ea quæ præstantior est, solis negationibus explicatur ab Aristotele. I, I. 5, 12. Substantiam Deo tribuunt alii, alii negant. I, I. 6, 15. Inter substantiam et accidens nihil est medium. I, I. 13, 13. Substantia Dei et hypostasis quatenus differunt. I, II. 3, 2.

E substantia Patris esse Filium negabant Ariani. III, V. 7, 2. Idipsum est et ex Persona Patris oriri. III. VII. 4, 7.

Substantiare et substantiatum. III, VI. 2, 11.

Substantiva. De substantivis, et adjectivis nominibus in Trinitate regula. II, III. 9, 9.

Sufficientia Dei. I, II. 2, 11 et I, VIII. 9, 6.

Summus Deus qui dicatur. II, III. 1, 10.

Superbia proprium esse diaboli peccatum probatur. IV, III. *de Angelis.* 2, 14 *et seq.*

Supererogatio. Supererogationis opera contra

Salmasium defensa. VII. *Dissert.* II. *cap.* 6. *per totum.*

Supernaturale quid dicatur. II, x. 18, 5, et § 6 et 8.

Superstitio vitii nomen est religioni oppositi. VII, xv. 1, 5. A *Supersedendo*, Nonius: Tullius et Servius a *Superstite*; Lucretius a *Superstantibus* derivat. *ibid.* et § 6. Superstitiosi dicti sunt qui novos Deos ex hominibus factos colebant, novosque ritus inducebant; religiose, qui solemni ritu publicos Deos venerabantur. *ibid.* § 5.

Suppositum est natura singularis per se subsistens. VI, VIII. 2, 1. Actiones esse suppositorum non docuit Aristoteles. *ibid.* § 2. Ejus effati ratio explicatur. *ibid.* § 3 *et seq.* Suppositorum actiones quinam esse dicantur. II, III. 2, 7. Suppositum usurpatur ab Ambrosio. II, IV. 3, 13.

Symbolum. Symbola, id est figuratæ locutiones, alia splendidis ex rebus, alia ex vilibus petuntur. I, I. 5, 5.

Symbolum Athanasii. II, VII. 8, 7. Symbolum Apostolorum. II, III. 1, 5. Nicænum item, etc. *ibid.* De additione vocis *Filioque* ad Symbolum. II, VII. 1, 2. *per totum.* Non Damasi decreto. *ibid.* § 2. Quandonam id institutum. § 3. Ob id Photius Latinos incessit, § 4. Symbolum additione vocis *Filioque* an recte innovatum credatur. II, VII. *cap.* 19 *per totum.* An Synodi veteres id prohibuerint. *ibid.* § 2 *et seq.* Non esse revera additum aliquid. § 3. Non tamen id esse vetitum. *ibid.*

Non eodem omnes ecclesiæ utuntur fidei symbolo in sacris mysteriis. VI, XIII, 15, 4. Symbolum quod privatim a fidelibus quotidie recitatur, est Christianæ professionis tessera. *ibid.* Legitimum est, et a Patribus per manus traditum, usuque perpetuo receptum. VI, XIII. 18, 2.

Symbolica theologia. I, I. 5, 3 et *ibid.* § 5.

Synagoga ut synagoga non est mala. II, x. 23, 6. Synagoga varie accepta. *ibid.* Synagoga, ut synagoga, sancta fuit. *ibid.* § 7 et 17, 8. Synagoga congregatio est pecorum, Ecclesia hominum. *ibid.* 27, 14.

Synagoga, ut synagoga, fuit Judaici populi cœtus, pacto cum Deo fœdere, certisque per Mosem legibus, ritibusque obligatus, figuratam adumbrantibus novi testamenti veritatem. V, I. *de Lege et gratia.* 9, 3. Propria ejus ratio fuit fœdus antiquum, et lex Mosaica. *ibid.* Synagoga, ut synagoga fuit status Judaici populi legi; ac Dei legislatoris menti consentaneus. *ibid.* 12, 5. Vera fuit Ecclesia, ejusque caput Christus. 2, 5 et 10, 4. Per se, et ex intrinseca ratione bona, Deoque digna auctore fuit, ex accidente, et male utentium vitio, noxia. *ibid.* 3, 2. Quod utrumque diserte affirmatur ab Apostolo in epistola *ad Romanos.* § 3.

Adscribenda non sunt synagogæ, ut synagogæ, vitia Judæorum a legis scopo aberrantium, uti neque modo Christianæ ecclesiæ, quod multi perdite vivant. *ibid.* 10, 1 et 14, 11. In Synagoga, uti modo in Ecclesia, pauci erant boni, Spiritum legis sequentes, comparatione malorum: unde prophetæ ex majori parte, statum illius perditum describunt, tanquam nulli penitus in ea boni essent. *ibid.* 11, 1. Et Apostolus in epistola ad Romanos. *ibid.* 11, 2. De majori parte, velut de toto, loqui Scriptura solet, idque ab ea usurpatum, in vituperanda synagoga Patres observant. *ibid.* Eum morem observat Augustinus, Apostolo præeunte. § 4. Fugit Anomos ea regula, quæ de generali vituperatione synagogæ, partem ullam demi non sinunt, § 5. Synagogam, ut synagogam, aiunt terreni populi turbam, hominumque carnalium congregationem fuisse, solis terrenis incubantium, et propter illa colentium verum Deum, *ibid.* 1, 3 et 2, 5. Synagogam eo spiritu servientem quem lex ipsa, legisque auctor Deus præcipiebat, Ecclesiam Dei fuisse negant. *ibid.* 5, 1 *et seq.* Imo reos fecisse damnationis qui eo spiritu, fine et scopo Deo accurate servirent. *ibid. et seq.* et 9, 1. Anomum legis antiquæ observatoribus omne apud Deum meritum detrahentem reprehendi Apologista non sinit. *ibid.* 11, 5. Eique tuendo Scripturæ ac Patrum testimonia corrogat prævaricatores Judæos arguentium, de contempta et violata lege. *ibid.* § 6.

Synaxis quare dicatur communio. VIII, II. *de Pœnit.* 5, 1.

Synodus Constantinopolitana, quam Græci nonam computant œcumenicam, contra Barlaamum et Acyndinum habita. I, I. 12, 4. Item aliæ contra eorum fautores. *ibid.* § 6 *et seq.* Synodi Arianorum variæ. II, I. *cap.* 9 *per totum.* Synodi Tridentinæ decretum de libero arbitrio. IV, III. *de Opificio.* 1, 7.

Συνούσιον quid sit. II, IV. 5, 16 *et seq.*

T

Tarasius. Oblatam Constantinopolitanæ sedis dignitatem non prius admisit Tarasius, quam de cogenda synodo ad sacras imagines restituendas fidem interponerent Imperatores. VII, xv, 11, Patriarchalem thronum conscendit die Natalis Domini. *ibid*. Statimque ad orientis patriarchas de futura synodo litteras .dedit. *ibid*. 12, 9.

Ταὐτούσιον quid sit. II. iv. 5. 17.

Τελείωσις est sanctificatio. III. vii. 13. 24.

Templum est ædificium divino cultui consecratum. VI, vii. 11, 1. Ab Hebræis dicitur domus Dei. *ibid*. Tacito naturæ instinctu magnifica templi structura et ornatus adhibetur. *ibid*. Ad sacrificandum, et Deum propitiandum consecrantur templa. *ibid*. § 3. Templis abstinuerunt initio Christiani, nonnulli ut illicitis, omnino tandem adhibenda esse Ecclesia judicavit. VII, xv. 13, 1. Ad latriæ cultum pertinent, solique Deo consecrantur. *ibid*. § 2. 6, 9. Exornanda picturis et imaginibus religiosissimi Patres censuerunt. *ibid*. § 7. Idolorum templa diruenda primum, deinde expianda, et vero Deo consecranda catholici Patres censuerunt. *ibid*. § 3.

Christiani templum sunt Spiritus sancti. VI, vii. 18, 1. Præcipue et singulari jure Christi humanitas templum est Dei; tum beata Virgo, reliqui demum Cŏristiani. VI, vii, 10, 7. *et seq*. Sancti dicuntur Dei templa, quia divinis obsequiis consecrati, multiplici virtutum fulgent ornatu. *ibid*. 11, 1 *et seq*. Templum Dei esse proprium est Christianæ legis. III, viii. 7, 4 *et seq*.

Templa possintne Angelis constitui. IV, ii. *de Angelis*. 8, 6.

Tenebræ primigeniæ noctis nomine non censentur apud Moysen. IV. i. *de Opificio*. 9. 1. An creatæ fuerint ante dierum initium. .*ibid*. 8, 2. Quid sint. *ibid* § 3.

Tentatio. Tentationes, quamdiu voluntatis consensum antecedunt, nec in laude ponuntur, nec in vitio. VI, ix. 2, 14. Tentationum gradus triplex, suggestio, delectatio, et consensus. VI, xi. 12, 12.

Ternarius numerus universitatem continet. I, iii. 9, 11.

Terra cur primum incondita et inculta fuerit. IV, i. *de Opificio*. 3. 2. Cur non statim ornata et absoluta fuerit. *ibid*. § 5. Utrum sola extiterit ante lucem. *ibid*. 4. 1 *et seq*.

Tertullianus an corporeum Deum esse putaverit. I, i. 1. 6 *et seq*. Tertullianus de Trinitate perperam sensit. II, i. 5, 1 *et seq*. Et de Spiritu sancto. *ibid*. 14, 4. Revera Montani errores secutus. *ibid*. § 6. Tertullianus Ecclesiam oppugnat quare. VIII, ii. *de Pænit*. 9, 8. Tertullianus multa hyperbolice dixit, inter quæ illud est : laicos esse sacerdotes. VIII, iii. *de Hierarchia*. *cap*. 3 *per totum*. Quibus hæreticorum dogmatibus fuerit irretitus. *ibid*. 12, 6. Tertulliani locus de sacerdotio laicorum, contra Grotium explicatus, ***Diatriba de potest. cons.*** VII. *cap*. 1 et 2.

Testamentum vetus bonum fuisse. II, x. 17, 6 *et seq*. Filii testamenti illius. ***ibid***. § 16.

Vetus testamentum datum Judæis negant Anomi, ut eorum salus in tuto locaretur, vel de propinquo curaretur. V, i. *de Lege et gratia*. 1, 3. Negant statum veteris testamenti exsese fuisse justitiæ, aut salutis, sed damnationis et mortis, quod hæreticum est. *ibid*. § 5. Ex ipsa status illius natura, gratiæ Christi quovis auxilio caruisse volunt. *ibid*. 2, 1 *et seq*. Ejus observantiam veteris hominis servitutem appellant. *ibid*. § 2. Veteris alumnos testamenti, legem, aut aliqua ejus mandata observantes, caruisse dicunt sufficiente Christi gratia, cujus ignari, contemptoresve fuerunt. *ibid*. § 4. Viros sanctos, qui veteris testamenti tempore vixerunt, negant ad vetus testamentum, sed ad ecclesiam Christianam pertinere. *ibid*. 5, 2.

Vetus testamentum figura novi fuit, tam in sacramentis, quam in præceptis. V, i. *de lege et gratia*. 7, 5. Idcirco vetus est appellatum, § 6. Vetus testamentum interdum dicitur lex per per Mosem data in monte Sina. § 8. Latius sumitur pro toto veteri instrumento, sicque promissionem regni cœlestis continet. *ibid*.

Utriusque testamenti auctor est Christus, sed veteris per suos ministros, novi per seipsum. *ibid*. 8, 2. Utriusque alumnis gratiæ cœlestis opes communicavit, uberius et singulari modo in novo, § 3. Utrique pro finium et officiorum varietate, diversa gratiæ auxilia contulit. § 4.

Novi testamenti finis proximus est regnum cœleste, cui auxilium convenit fidei per dilectionem operantis, veteris finis erat terrena felicitas præfigurans cœlestem, cui dabatur initialis gratia. *ibid*. 8, 5. Ad perfectam justitiam præparans. § 6. Hærens in proprio veteris testamenti gradu ac spiritu, non erat in statu gratiæ sanctificantis, sed præparatoriis auxiliis, velut præmedicatione, ad eam disponebatur. § 7. Status ille non erat damnationis et mortis sed curationis, et spei recuperandæ sanitatis. *ibid*. 8, 8 *et seq*. Gratiæ Christi non caruit opportunis auxiliis. *ibid*. 9, 4. Quod temere Anomi aiunt, ei ex suis principiis refelluntur. *ibid*. 13, 2. Laudatos a legis defensoribus veteris testamenti sanctos, Anomi Pelagianismo tribuunt. *ibid*. 14, 1. Mala utique fide, nihil enim cum Pelagianismo commune habent. § 2 *et seq*. Laus sanctorum veteris testamenti geminum errorem Anomorum elidit. § 4. Vetus testamentum forinsecus sonabat præcepta justitiæ; novum præbet justitiæ incrementum. *ibid*. *lib*. ii. 4, 1.

Testimonia Patrum ab hæreticis contra liberum arbitrium allata explicantur. IV, iii *de Opificio*, *cap*. 8 *et seq*.

Thaboriticum lumen increatum asserunt Græci. I, III. 5, 2.

Thalelæus eremita, everso dæmonum templo, victoribus martyribus templum erigit. VII, XIV. 10, 16, et 12, 9.

Thales Milesius quid senserit de origine mundi. II, I. 1, 1.

Thalia liber Arii. II, I. 8, 1.

Thaulerus. Thauleri Joannis de frequenti communione sententia. VIII, IV *de Pœnitentia* 1, 9.

Θεαρχία quid significet apud Dionysium. II, IV. 15, 10.

Thecla paratum sibi ignem, signo crucis consignata ingreditur, et illæsa superat. VII, XV. 10, 5. Ejus sepulcrum commune totius orbis propitiatorium fuit, et publicæ medicinæ cœlestis officina. VII, XIV. 11, 17.

Themistius Agnoeta. II, II. 3, 9.

Theodora Augusta Theodosium Eutychianum in Alexandrinam sedem intrudit. V, I *de Incarnat.* 16, 12. Ejectum ab alia Eutychianorum factione, per Narsetem restituit. *ibid.* Pulsum iterum populi seditione Constantinopolim accersit. *ibid.* Fertur ex composito sibi Eutychianorum patrocinium suscepisse, Justiniano catholicis favente. *ibid.* § 13.

Theodoretus primus controversiam movit de processione Spiritus sancti. III, VII. 1, 1. Auctoritas illi detrahitur a Catholicis quibusdam. *ibid.* 17, 1. De ejusdem cum Cyrillo contentione super processione Spiritus sancti a Filio. *ibid.* § 10. Ex Nestoriano errore lapsus est. *ibid.* § 11.

Theodoretus Nestorio impense favit, et conciliabuli Ephesini pro Nestorio contra synodum œcumenicam magna pars fuit. V, I *de Incarn.* 8, 8, et VI, VI. 11, 5. A schismaticis legatus missus est ad Theodosium imperatorem. V, I *de Incarn.* 8, 8. Pro Theodoro Mopsuesteno styli acie contra Cyrillum pugnat. *ibid.* 11, 8. Et pro Nestorio. 18, 7 *et seq.* Quæ illius scripta in quinta synodo damnata sunt. *ibid.* § 13 et VI, VI. 16, 5. Ab Dioscoro in latrocinali Ephesina synodo deponitur. V, I *de Incarnatione* 13, 7. A Romano pontifice in integrum restitutus, ab Calchedonensi synodo, cum jure suffragii admissus est in consessum. *ibid.* § 11. In Cyrillo oppugnando Nestorianam non probavit hæresim, sed medium locum invenit, in quo pro veritate contra veritatem pugnaret. VI, VI. 17 *ad anath.* 1. Redintegrata cum Cyrillo gratia, eum impense vivum mortuumque celebravit. VI, VI. 11, 3. Ejusque auctoritate Eutychianam impugnavit hæresim. *ibid.* § 4. Et ad repellandas Dioscori calumnias, ejus benevolentiæ testimonio se tuetur. *ibid.* Non pauca Theodoreti opera Athanasio inscripta sunt. VI. X. 7, 1.

Theodoreti sententia de episcoporum et presbyterorum nominibus apud Paulum. VII. *Dissertatione* I. 1, 2. Theodoreti sententia de episcopo et presbytero. VII, II *de Hierarchia, cap.* 1 et 2.

Theodorus atheus. I, I. 1, 3.

Theodorus Thrax Arianus. II, I. 9, 2.

Theodorus Papa de abolenda Ecthesi, et Monotheletarum comprimenda hæresi sollicitus, synodicas epistolas ad Paulum patriarcham Constantinopolitanum dedit, Pyrrhi causam examinari jussit, ipsumque Romam mitti ad causam dicendam. V, I *de Incarnat.* 19, 7. Pyrrhum ejurata hæresi, supplici libello veniam postulantem, in communionem admittit; resumentem hæresim anathemate plectit. *ibid.*

Theodorus Mopsuestenus. Theodorus Antiochiæ summo genere, et in amplis opibus natus, Diodori Tarsensis auditor fuit. V, I *de Incarnat.* 11, 1. A Chrysostomo condiscipulo ad monasticam vitam illectus, ad eamque revocatus, Mopsuestæ episcopus creatus est. *ibid.* Libris quamplurimis, vivaque voce adversus hæreticos certavit, imprimisque Origenem. *ibid.* De Chisti divinitate perverse sensit, Nestorioque auctor nefandi dogmatis fuit. 7, 3. Cum a se dictum aliquid pro concione videret improbari, publice correxit errorem suum. *ibid.* Iterum ob prolatam publice blasphemiam lapidibus a populo appetitus, addictorum sibi præsulum studio, tantæ Orientalibus venerationi fuit, ut publicis in ecclesiis acclamationibus celebraretur illius fides. *ibid.* 11, 11.

Negavit Deum alio quam bonæ voluntatis nexu, cum homine Christo sociatum. V, III *de Incarn.* 3, 6, et VI, VII. 10, 6. Christum ignorantia laborasse dixit. VI, XI. 1, 3. Et cæterorum more progressu temporis profecisse. *ibid.* 2, 2. Mariam negavit Dei genetricem. V, I *de Incarnatione* 11, 10 *et seq.* A Theodoro Cæsariensi Origenis studioso in invidiam adductus, frustra reclamantibus magni nominis episcopis, ipsoque Vigilio Papa, cum fautoribus suis Theodoreto et Iba Edesseno a quinta synodo damnatus est. *ibid.* § 12, et 18, § 7 et 13. Ejus libris incendio traditis. *ibid.* 11, 12. Ejus nomen synodus Mopsuestena in sacris diptychis recitatum non esse testata est. *ibid.* 18, 10.

Theodorus Cæsariensis. Theodorus Cæsareæ in Cappadocia episcopus, studiosus Origenis, fautorque Acephalorum, quo dolorem ulcisceretur de damnatis ab imperatore Justiniano Origenis erroribus, tria capitula proposuit adversus Theodorum Mopsuestenum, ejusque fautores Theodoretum, et Ibam Edessenum. V, I *de Incarn.* 9, 7. Eorum damnationem impetrat, spe Justiniano facta, damnatis illis, Acephalos ad Ecclesiæ pacem illico redituros. *ibid.* 18, 8. A Vigilio Papa excommunicatus, in gratiam et communionem ab eodem admittitur. *ibid.* 11, 12.

Theodorus Pharanites. Theodorus Pharanis in Arabia episcopus, auctor hæresis Monotheletarum a multis est habitus. V, I *de Incarn.* 21, 7. Caro Alexandrino de illa vulganda deliberanti stimulos addidit. *ibid.* 19, 2. Christi carnem veram ac solidam non credidit. *ibid.* 21, 3. Eam mole corporea caruisse docuit. VI, X. 3, 2. A Martino Papa, in Lateranensi concilio damnatus est. V, I *de Incarnat.* 19, 8.

Theodosius Imperator, cum mandasset instaurari synagogam Judæorum, intercessit Ambrosius, compulitque revocare mandatum. VII, XII. 14, 3. Ab eodem sacris interdictus est ob Thessalonicensem cædem. *ibid.* Lege lata catholicis episcopis mandavit ecclesias tradi. V, I *de Incarn.* 10, 5.

Theodosius Junior. Nestorium ad thronum Constantinopolitanum Theodosius Junior evexit. V, I *de Incarn.* 7, 2. Eumdem a fide catholici recedentem, et prava docentem, in Ephesino concilio causam dicere jubet. *ibid.* 8, 1. Aulicorum Nestorii fautorum arte deceptus irrita esse jubet acta legitimæ synodi, ratamque esse Cyrilli et Memnonis depositionem a Schismaticis factam. *ibid.* § 7. Plenius edoctus sententiam revocat, et Joannem Antiochenum cum Cyrillo reconciliandum curat. *ibid.* § 9. Nestorium in Oasim relegat. *ibid.*

A Chrysaphio eunucho Eutychetis fautore in

Flavianum commovetur, et iniquius cum illo agit. V, I *de Incarnatione* 13, 4. Ad pleniorem causæ Eutychis cognitionem synodum Ephesum cogit, eique Dioscorum præesse jubet. Cognita fraude, quæque per vim a Dioscoro Ephesi gesta essent. Chrysaphium malorum omnium auctorem relegat, Eudociam, quæ impensius ei faverat, acriter objurgat, Pulcheriam sororem pristinæ dignitati restituit, et paulo post moritur. *ibid.* § 8.

Theodosius monachus in principibus Eutychianæ hæresis numeratur. V, I *de Incarnatione* 16, 1. In concilio Chalcedonensi tumultuandi auctor, Eudociam in errorem inducit ejusque auctoritate fretus Palæstinam seditionibus infestam habet. *ibid.* § 2. Domnum Antiochenum urbe ac sede pellit, Juvenalem Hierosolymitanum in fugam vertit, ejusque thronum invadit, a Marciano comprehendi jussus, in synæum montem se recipit. *ibid.*

Theodosius ex Acephalorum colluvie Theodoræ Augustæ favore Alexandrinam sedem occupat. *ibid.* § 12. Per vim expulsus, a Narsete Theodoræ cubiculario restituitur. *ibid.* Urbem Alexandrinam cædibus et incendiis vastat. *ibid.* Constantinopolim se recepit, indeque, quod ab hæresi recedere nollet, a Justiniano pulsus et relegatus est. *ibid.*

Theodotus coriarius Byzantinus in persecutione fidem ejurat, et ne Deum negasse videretur, Christum merum hominem esse docet. V. I *de Incarnatione*, 2, 8. A Victore papa excommunicatur. *ibid.*

Theodotus trapezita coriarii discipulus, ad magistri impietatem addidit, Christum inferiorem esse Melchisedeco, hæresique Melchisedecianorum dedit initium. V, I *de Incarnatione* 2, 9.

Theognis Arianus. II, I. 7, 6.

Theologi gentiles quid de Angelis senserint. III, I *de Angelis, cap.* 1.

Theologia. Omnis de Deo tractatio in Theologiam et œconomiam dividitur. V, IV *de Incarnatione* 1, 1. Theologia Dei naturam et proprietates considerat. *ibid.* Personarum divisionem individua naturæ unitas non admittit, § 2. Numerum non excludit. *ibid.* 4, 9 *et seq.* Quæ de divina natura pressius SS. Patres dixerunt, scholastica theologia disertius explicat. VI, VI. 3, 6. Non est theologicæ gravitatis, sine Scripturæ auctoritate, aliisque fidei regulis, de abstrusis quæstionibus divinare. VI, XII. 10, 9.

Theologia alia est symbolica alia demonstrativa. I, I. 5, 3 *et seq.* Prior involucris et figuris utitur, posterior figuris carens, ratione utitur, § 4 *et seq.* Ad posteriorem spectant attributa, § 6. *Unita* et *distincta* theologia apud Dionysium quid sit. I, I. 13, 5 *et seq.* et I, II. 4, 5.

An theologia sit scientia. I. *Prolegom.* 8, 1 *et seq. reliquo capite.* Theologia est scientia, sed non cujusmodi nota esse potuit Aristoteli. *ibid.* § 5. Non solum est scientia, sed etiam sapientia. *ibid.* § 8. Theologiæ dignitas commendatur. *ibid.* 9, 1. Dulce et nobile theologiæ studium. *ibid.* § 2. Ad Dei amorem nos inflammat. *ibid.* Theologia non solum theoriam, sed etiam praxim complectitur. *ibid.* § 3. Verus theologus non solum sapiens, sed etiam sanctus esse debet. *ibid.* § 4.

Theologo imprimis necessaria fides. I. *Proleg.* 9, 4. Necnon externæ virtutes. *ibid.* § 5. Quod et apud ethnicos receptum. *ibid.*

Theonas Arianus. I, I. 7, 6.

Theopaschitæ. Petrus Fullo, sive Cnapheus, appendice ad Tristagion addita, Theopaschitarum impietatem in Eutychianam professionem invexit. V, I *de Incarnat.* 16, 5. Neque solum Patrem, cum Sabellianis, sed totam Trinitatem passam esse docuit. *ibid.* § 8. Eamdem hæresim corroboravit Severus. *ibid.* 17, 3. Docuerunt Christum non assumpsisse corpus consubstantiale nobis, sed incorruptibile, increatum ac cœleste. *ibid.* § 7. Illud in divinitatem mutatum, et ei consubstantiale factum, specie tenus humana passum; per Mariam transisse, non ex ea sumptum esse, ipsam divinitatem passam, mortuam et sepultam. *ibid.* Illa hæresis cum auctore suo, in Romano concilio a Felice papa damnata est. *ibid.* 16, 8.

Theophylactus de episcopis et presbyteris quid senserit. VII. II *de Hierarchia* 3, 3.

Theophilus Alexandrinus contra Anthropomorphitas decertavit. I, II. 1, 10.

Theophroni Ariani formula. II, I. 9, 2.

Θεός unde dicatur. I, VIII. 7, 1. An naturam significet. Negant Græculi, § 3. Explicatur quæstio, § 4. Naturam quomodo significet, § 5 *et seq.*

Thraces. Primi Thraces divinitatis notitiam invenisse dicuntur, unde θρησκεύειν, quod est religiose Deum colere, ab iis deductum est. VII, XV. 1, 3. Et inde deflexa θρησκεία quæ veræ ac falsæ religioni tribuitur. *ibid.* § 2. Mosaicis ritibus velut egenis tribuitur. *ibid.* § 3. θρησκευτὴς Synesio est religiosus professione monachus. *ibid.* θρῆσκος Apostolo Jacobo, p[illegible] ac religiosus. *ibid.*

Throni quid sint, et cur ita dicti. IV, II *de Angelis.* 3, 5.

Τίκτω significat gignere. II, III. 6, 15.

Τί τὸ ἦν εἶναι quid significet. II, IV. 1, 4 et 8, 1.

Timor pœnæ servilis est, nec præceptum implet. V, II *de Lege et Gratia.* 5, 5. Non tamen peccatum est, nec peccatores pejores facit. *ibid.* 7, 1. De timore pœnæ ita ambigue princeps Anomorum loquitur, ut videatur in Calvini, quam Tridentini sententiam propensior. *ibid.* § 2. Negat timorem pœnæ ad Christi gratiam pertinere, fatetur tamen esse a Deo, et ex gratia providentiæ naturalis. *ibid.* § 3. Timore pœnæ vitari posse peccatum negat, quin aliud committatur. *ibid.* Bonum esse et ex Spiritus sancti inspiratione, per excitantem et adjuvantem gratiam, libere cooperante voluntate effici, Tridentini Patres definiunt. *ibid.* § 4. In damnamdo timore charitatem antecedente, Anomorum princeps Lutherum sequitur, a Leone decimo, Tridentina synodo, et orbe Christiano, proscriptum. *ibid.* § 6 *et seq.* Timorem gehennæ ut bonum et utilem introducendæ charitati, et necessarium commendat Augustinus. *ibid.* 8, 3. Idem timorem servilem non excludentem voluntatem peccandi damnare videtur. *ibid.* § 6. Quadruplex timor a D. Thoma numeratur, in iisque servilis, secundum substantiam bonus, secundum servilitatem, quæ non est de ejus ratione, malus. *ibid.* § 7. Triplex ab aliis pœnæ æternæ timor statuitur, nec alius bonus, quam qui excludit voluntatem peccandi. *ibid.* § 8. Timor pœnæ pure naturalis est indifferens, excitatus a Spiritu sancto, bonus est. *ibid.* Neque alium vituperat Augustinus. quam qui voluntatem peccandi habet implicitam, si impune liceret. *ibid.* § 9 *et seq.* De timore illo pœnæ pure naturali concedi potest, non vitari per illum peccatum, sine alio peccato. *ibid.* § 11. Timor pœnæ, etiam ex fide et gratia Christi conceptus, initialis est, nec ad exequenda mandata per se idoneus,

donec introducas charitatem. *ibid.* § 12. Timor pœnæ bonam vitam, hæc bonam conscientiam parit, ut nulla pœna timeatur. *ibid.* 9, 1.

Timotheus Solofaciolus Protherio Alexandrino suffectus. V, I *de Incarnat.* 17, 4. A Timotheo Æluro fugatus, § 6. A Zenone imperatore restitutus, § 7. A quo non potest obtinere ut seditionum auctor Timotheus Ælurus Alexandria pelleretur. *ibid.*

Timotheus Ælurus presbyter Alexandrinus, a Protherii Alexandrini episcopi Dioscoro suffecti, communione recedit, in eumque seditionem movet. V, I *de Incarn.* 16, 2. Ægyptum turbat, monachos Eutychiana labe inficit, et eorum ope Alexandrinam sedem invadit, ab Eusebio Pelusii, et Petro Majumæ episcopis depositis consecratus. *ibid.* § 3. Plebem in Protherium animat, interemptumque incendio tradit, cineribus in aerem dispersis. *ibid.* Ab Leone Augusto postulat ut Calchenonensem abroget synodum. *ibid.* § 4. Ob Protherii necem omnium episcoporum Romani orbis sententiis damnatus, Gangras primum, tum in Chernoseum deportatur. *ibid.* A Basilisco tyranno restitutus, Timotheum Solofaciolam Protherio suffectum deturbat, et ejicit. *ibid.* § 6.

Chalcedonensem proscribit synodum. *ibid.* Pulsos suis sedibus Eutychianos excipit, a quibus varias in sectas Eutychiana hæresis divisa est. *ibid.* § 11. A Zenone imperatore debitas pœnas metuens, Alexandria fugit, et veneno suppliciorum acerbitatem antevertisse fertur. VI, XI. 16, 6.

Tormenta quænam non noverint fora ecclesiastica. VIII, III *de Hierarchia* 11, 6.

Totum quid sit. I, VII. 7, 2.

Traditio interpretes est Scripturæ. II, III. 11, 3. Traditio non scripta vim habet. II, II, 6, 4. In fidei quæstionibus ad ecclesiæ Catholicæ traditionem recurrendum est, eaque a Patribus repetenda. VI, VII. 2, 1. Multa sunt in Ecclesiæ usu non scripta, quæ ex antiqua traditione auctoritatem habent. VII, XV. 10, 1.

Traditio norma Arnaldi quare. VIII. III *de Pœnitentia* 2, 1 et *ibid.* VI. 1, 1, et VII. 4, 6. Traditio de baptizandis parvulis a quo manarit. VII, I *de Hierarchia* 1, 6. Traditionis Apostolicæ nota et proprietas quæ sit. *ibid.* § 12. Traditiones Apostolicæ scripto non commissæ quotuplices sint, et in quo differant. *ibid.* § 4. Cur ad fidei normam adhibeantur. *ibid.* § 7. Quotuplices ab Apostolis manarint. VIII, III *de Hierarchia* 3, 12. Quænam sint quæ ab Apostolis traditæ dicantur. VII, I. 1, 8. Illarum genera quot sint. *ibid.* § 9. Quænam dicantur divinæ. *ibid.* § 13. Traditionem Apostolicam consuetudine aboleri. VIII, I *de Pœn.* 6, 11. Traditionis Apostolicæ ratio et natura. *ibid. cap.* 6 *per totum.* Traditiones in rebus fidei, vel morum perpetuæ. *ibid.* 7, 1. In ritualibus sæpe mutatæ. *ibid.* § 2 *et seq.*

Trajanus. Trajani, ob præclara quædam facta, salutem apus inferos consecuti fabulam Damascenus in argumentum trahit, plurimos a Christo descendente ad inferos, fidem ac salutem accepisse. VI, XII. 18, 10.

Transubstantiatio. Transubstantiationem posse a Deo fieri Calvinus putavit. I, V. 6, 17.

Tres. Tres Dii non dicuntur. II, III. 9, 8, et III, VIII. 9, 8. Tres omnipotentes, æterni. etc. an dicantur. II, III. 9, 9 et III, VIII. 9, 8 *et seq.* Quatenus id usurpetur. III, VIII. 9, 5 et § 14.

Τριὰς quid sit. III, VIII. 9, 1 *et seq.* Τριὰς ἐν μονάδι, καὶ μονὰς ἐν τριάδι. I, II. 8, 8.

Tridentinum concilium adversari Arnaldo. VIII, I *de Pœnit.* 6, 2. Noluisse instaurari pœnitentiam quam instaurat Arnaldus. *ibid.* Ab hoc male intellectum. § 8 *et seq.* Non restitutam a concilio pœnitentiam publicam. *ibid.* 7, 9 *et seq.* Ejus constitutiones de pœnitentia. *ibid. lib,* II. 8, 18. Quid senserit de præparatione ad communionem. *ibid. lib.* V. 2, 2.

Trina Deitas quomodo dicatur. I, VIII. 9, 6.

Trinitas. De Trinitate qui perperam senserunt hæretici veteres. II, I. 6, 1. Non statim patefactum est hoc mysterium. II, II. 7, 1. Trinitatis mysterium paucis antiquitus cognitum, per se suosque palam Christus tradidit, et velut novæ militiæ tesseram, usitatissimo alligavit sacramento. V, II *de Incarn.* 10, 12. Eam fidem ab Apostolis traditam Patres asserunt, et sine ulla ambiguitate profitentur. VII, XVI. 2, 6, et 9, 10. Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, tres in una simplici natura personas et hypostases catholici theologi agnoscunt, veteres satis habuerunt tres in una essentia dicere. V, II *de Incarn.* 3, 10

De Trinitate Platonis explicata sententia. II, I. 1, 3 *et seq.* Ubi variæ Platonicorum de mente illius sententiæ. De eadem opinio Philonis. *ibid.* 2, 1 *et seq.* Tum Chaldæorum. § 2 *et seq.* Mercurii. § 5. A Platone manarunt errores de Trinitate. *ibid.* 3, 1. Patres antiqui de Trinitate non satis accurate locuti excusantur. *ibid. vide cap.* 3, 4, 5.

In Trinitate ordo quidam personarum est, nec licet pro libito hunc invertere. III, VII. 6, 2. Trinitas quid sit. III, VIII. 8, 8. Collectivum nomen est personarum trium, non essentiarum. § 10. Nec est abstractum nomen. *ibid. Vide et cap.* 9. § 1 *et seq.* Trinitas unus Deus recte dicitur. III, VIII. 8, 2 *et seq.*-§ 8. Item Trinitas est una essentia. *ibid.* § 3. Item est unitas. § 5. Probatur fusius recte dici Trinitatem esse unum Deum. § 9 *et seq.* et 9, 3, *et seq.* Trinitas non est Pater, neque Filius, sed tres simul, 8, 10. Trinitatis nomina propria et locutiones explicantur. *cap.* 8 *per totum et cap. seq.*

Probatur Trinitas testimoniis veteris testamenti. II, II *cap.* 7 *per totum.* Et novi. *ibid. cap.* 8 *per totum.* Tum variis argumentis, *cap.* 9 *per totum. et seq.* Dissolvuntur novorum hæreticorum argumenta contra Trinitatem. *toto libro tertio.*

Trinitas Pater, Filius et Spiritus sanctus, una summa res est, quæ res gignit, nec gignitur. III, VI. 12, 4. Trinitas non est *triunitas*, neque trium unitas. III, VIII. 9, 8. Significat essentiam ex accidenti, directe autem personas tres. *ibid.* Trinus Deus recte dicitnr. *ibid.* § 5. Triplex Deus non dicitur. *ibid.* Ratio cur non dicatur vulgo allata rejicitur. § 6. Magis ergo factum est usu quam certa ratione ut triplex deitas non diceretur itidem ut trina. *ibid.* Triplicem deitatem dixere aliqui Patres. § 7. De Trinitate quomodo dicatur : unitas in binarium et in Trinitatem movetur. I, II. 8, 18. Trinitatis arcanum num Angeli cognoscant. III, I *de Angelis* 8, 1 *et seq.* Trinitas non est divisa. III, IV. 16, 2.

Trinitas personarum nomen est non naturæ. V, V *de Incarn.* 10, 13. Personarum numerus non est auctus accessione humanæ naturæ ad personam Verbi. *ibid. lib.* III. 14, 3, et V. 10, 13. Recteque et catholice dicitur : unus de Trinitate, vel una Trinitatis persona incarnata et passa. V, I *de Incarn.* 18, 3 *et seq.* et V, *cap.* 2 *per totum,* et 3, 1 *et seq.* et 7, 11. Trinitatis et Incarnationis comparatio, *lib.* V. 6, 3. In Deo persona idem est

cum natura, ratione differt. v, i 3 et 5. Personarum differentia nullam inducit divisionem, nec potest seorsim a Patre Filius, aut Spiritus sanctus cogitari. VI, vi. 9, 9. Relativæ proprietates sunt in Deo substantivæ. V, iii *de Incarn.* 14, 3. Trium personarum in una, et individua divinitatis unitate distinctio, nusquam melius quam in homine, divinitatis imagine repræsentatur. VI, vi. 3, 4, *et seq.* In multis tamen a vera similitudine deficit. *ibid.* § 6 *et seq.* Filium Patre minorem, eique in mundi molitione obsecutum Semiariani dixerunt, nec valde repugnarunt catholici Patres. *ibid.* § 11 *et seq.* Personas divinas æquales natura Patres Græci profitentur, inæquales personali proprietate. VI, vi. 13, 7. Tota Trinitas natura sua sancta est. VI, xi. 8, 7 *et seq.* Creaturæ adventitia sanctitate. *ibid.* § 8. Invidia conflata Catholicis de inducta in Trinitatem quaternitate merum est convicium. V, v *de Incarn.* 10, 1 *et seq.* § 12, 13. Vera Catholicorum in Nestorianos criminatio. *ibid.* § 2 *et seq.* et in Eutychianos. *ibid.* § 6 *et seq.*

Trisagium. Constantinopolitanis inusitato terræ motu attonitis, et divinam clementiam implorantibus, puer e media raptus multitudine in cœlum tollitur, cœlitesque carmen illud ingeminantes audit : *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miserere nobis.* V, v *de Incarn.* 4, 2. Jussus referre quæ audierat, terris redditur, cunctisque cœleste carmen libenter canentibus, auctore ac præeunte Proclo patriarcha, terra quievit. *ibid.* Puer cœlesti legatione perfunctus, moritur, et in magna basilica sepelitur. *ibid.* Theodosius cum sorore Pulcheria edictum fecit, ut sacer hymnus toto orbe caneretur. *ibid.* Quod ab omnibus ecclesiis factum usuque receptum est. *ibid.* De Trisagio hymno librum peculiarem Damascenus edidit, docetque a Chalcedonensi synodo decantatum esse. *ibid.* Ad sacrum illud carmen Petrus Cnapheus appendicem istam attexit : *Qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis.* *ibid.* § 3. Quam varios in sensus acceptam catholici antistites vehementer improbarunt. *ibid. et seq.* Nonnulli bonam in partem interpretati sunt, plures rejecerunt. *ibid.* § 6. Ea multum usi sunt Acephali. *ibid.* Hymnum Trisagium multo ante cantatum a cœlitibus Isaias audierat. *ibid.* § 4.

Τρισυπόστατον οὐσίαν Dionysius dixit. III, vi. 6, 5.

Tritheitæ. Tritheitarum Severus auctor, et secundum illum Joannes Philoponus tres in Deo naturas, totidemque Deos dicere maluit, quam duas in Christo naturas, unamque hypostasim. V, i *de Incarn.* 16, 14. In eam impietatem prolapsi sunt, quod naturam ab hypostasi nollent distinguere. V, i *de Incarn.* 3, 2, et 7, 2.

Trusiani dicti Ariani. II, I. 8, 2.

Troglitæ seu Trogloditæ, Ariani. II, i. 10, 4.

Τρόπος ὑπάρξεως. II, iv. 2, 12.

Trullanus canon LXVIII explicatus. VII. *De potestate cons.* c. 3.

Tyrannus in quo differt a rege. VII, ii *de Hierarch.* 8, 7.

Tyria synodus Arianorum. II, i. 9, 2.

U

Ubique Deum esse probatur. I. III. cap. 7 *per totum*. Quo sensu contrarium sensisse videntur Patres aliqui. *ibid*, § 5 *et seq*. Vide Immensitas. Ubique est non solum potentia, sed etiam substantia. I, III. 8, 3 *et seq*. Cur nullibi esse dicitur. 9, 12.

Ubiquistæ. Hæresis Ubiquistarum Eusebium nonnulli auctorem faciunt, ex pseudepigrapha ejus epistola. VI, x. 7, 2 et VII, xv. 18, 3. Ex Apollinaristarum et Eutychianorum fonte profluxit. VI, x. 7, 5. Ratione se inferiores esse fatentur, ad Patrum auctoritatem provocant. *ibid*. § 3. Verba quoque Scripturæ sibi deesse aiunt, a se stare illius sententiam. § 4. A Scripturis manifesti erroris arguuntnr. § 6 *et seq*. Humanitatem Christi certo circumscriptam esse loco synodalia symbola definiunt. § 8 *et seq*. Veteres Iconoclastæ confuderunt naturas Christi, et incircumscriptam putarunt humanitatem. § 9 *et seq*. Nicænam synodum primam œcumenicam rejecerunt. § 10. Ubiquistis anathema dixit Ephesina synodus. *ibid*. Alias quoque synodos tanquam sibi infestas Iconolastæ et Ubiquistæ rejecerunt. *ibid*. Ubiquistarum amentiam Græci Patres unanimi consensu damnant. VI, x. 8 *toto capite*. Eamdem impugnant Patres Latini. VI, x. cap. 9 *per totum* Argumentis theologicis demonstratur immensitatem humanitati Christi convenire non posse. *ibid*. 10, 1 *et seq*.

Υἱος quasi οἶος. III, VI. 5, 4.

Ulphitas Gothus. II, I. 9. 11.

Umbra veteribus inane fuit mortui simulacrum, ejus vultum, cicatrices etc. referens, quod ad inferos descendebat, magnorum virorum animabus in cœlum avolantibus. VI, x. 10, 1 *et seq*.

Unctio. Visibili unguento baptizati unguntur ad significandam invisibilem Christi unctionem. VI, XI. 8, 1. Interior unctio est charitas et Spiritus sanctus. *ibid*. Apud Judæos soli primum reges ac sacerdotes unctione , post etiam prophetæ sunt inaugurati. *ibid*. 9, 3 *et seq*.

Unigenitus. Unigeniti vox explicata. II, II. 10, 10 *et seq*. Unigenitus quo sensu dicatur Filius. III, VIII. 11, 3 *et seq*. Quia solus a solo genitus aliqui dixerunt. *ibid*. *et seq*.

Unio personarum divinarum multiplex. III. VIII. 7, 13. Maxime σχετικὴ. *ibid*. 14. Quid sit, *ibid*.

Unitas quid sit. I, II. 8, 1. De unitate Dei. *ibid*. *et seq*. Hanc a Deo quidam removent. *ibid*. § 11 *et seq*. Alii tamen asciscunt. § 14. Etiam qua numeri principium est. § 16. Unitas in Deo polior est multiplicitate. § 20. Cur soli Deo conveniat. § 22 *et seq*. Unitas numerica an Deo conveniat. 8, 8 *et seq*.

Unitas essentiæ qualis sit, an universalis, an singularis. III, IV. 13, 3 *et seq*. Unitas multiplex. Numerica unitas. § 5. Cur Patres naturam divinam universalem constituerint. § 6 *et seq*. Ostenditur singularis unitas ex Græcis Patribus. § 8 *et seq*. Tum ex Latinis, *cap*. 14 *per totum*.

Unitio ab *uno* deducta, est rerum disjunctarum ad mutuam conjunctionem concursus. V, III. *de Incarn*. 1, 4. Quale est unnm, tale est quæ illud efficit unitio. VI, VI. 2, 6. Proprie dicta unitio efficit unum per se. 5, 2. Unionem pro unitione scholæ usurpant. V, III. *de Incarn*. 2, 1. Veteres pro unitate usurparunt. *ibid*. et § 2. Tot sunt unitionis modi, quot unitatis. § 4. *et seq*. Unitio fit decem modis. § 5 *et seq*. Unum ex duobus fit multis modis. 6, 1 et 9, 4.

Unus. Unum in neutro genere quid significet. III, VIII. 8, 3. Quib ab *unus* differat. § 4. Unus Deus quomodo sit. II, III. 2 3 *et seq*. Cur unus, cum sint tres personæ. III, IV. *cap*. 13 *per totum*, *et seq*. *capitibus*. Unus Deus est Trinitas. III, VIII. 8, 2. Unus personam significat, unum naturam. V, V. *de Incarn*. 2, 14, et VI, VI. 10, 11. Unitas est singularitas. V, III. *de Incarn*. 2, 4. Quas voces a divinitate removendas nonnulli putarunt. aliis suo jure, illas etiam in divinis usurpantibus. *ibid*.

Unum non est aliquid certi. I, I. 5, 11. Deus primarium est unum. I, II, 8, 2 *et seq*. Et quidem unus numero. § 3.

Ὕπαρξις quid signifet. II, IV. 2, 11. ὑπάρξεως τρόπος. 8, 7.

Ὑπερβολή. Ὅδος καθ' ὑπερβολὴν quid sit apud Paulum, *Vide* Ὅδος.

Ὑπεροχὴ non est in Trinitate. II, III. 3, 3. Calviniano refellitur. III, V. 4, 13.

Ὑπόστασις, Vide Hypostasis.

Ὑποστατικὸν quid sit. II, IV. 2, 9. Tam pro οὐσίᾳ quam pro ὑποστάσει sumitur. *ibid*. § 11 *et seq*. et 8, 12.

Ὑπόστημα quid sit. II, IV. 2, 2.

Urbanus secundus Barensem synodum celebrat. III, VII. 1, 4.

Urbicus Potentinus hæreticus. II, I. 14, 2. Urbicus improbator consuetudinum receptarum. VIII, II. *de Pœnit*. 3, 5 *et seq*.

Ursatius in septimam Arianorum formulam consentit. II, I. 9, 4.

Ut particula non est semper causalis. II, x. 21, 6.

Uterus. Ex utero gigni, est ex substantia. III, V. 7, 4 *et seq*.

V

Valens hæreticus Arianus. II, I. 9, 4.

Valentinus gentilis hæreticus Trinitarius. II, III. *Proœm.* 2.

Valentinus Ægyptius genere, Theodadis Pauli Apostoli discipuli auditor fuisse dicitur. Ex Hesiodi *Theogonia* triginta Deos in Christianam professionem invexit, quos Æonas nominavit. V, I. *de Incarn.* 4, 5. Christum ex uno illorum quem Μονογενῆ vocat, procreatum docuit, unaque Spiritum sanctum. *ibid.* § 6. Jesum ab omnibus æonibus constructum, soterem et Christum appellatum, e cœlo corpus detulisse, per Mariam transisse, nihil ex ea tulisse. *ibid.* Christianos per ludibrium Galilæos appellabat. *ibid.* Fertur etiam docuisse Patrem et Spiritum sanctum carnem gestasse. *ibid.* Cum Marcione a Romana semel ecclesia, iterumque rejectus, in perpetuum denique relegatus est. *ibid.* § 5.

Valentiniani. Valentinianorum frequens initio collegium, non diuturnum fuit. V, I. *de Incarn.* 4, 5. De eorum dogmatibus. Vide Valentinus, supra.

Valentina Synodus ex tribus coacta provinciis, sex canones edidit contra capitula quatuor Carisiacensis concilii. VI, XIII. 8, 4. Quæ non satis considerate pro hæreticis damnavit. *ibid.* 11, 7. Cujus Valentinos Patres censuræ pœnituit. *ibid.* Eadem cum Carisiacensibus statuerunt de prædestinatione et reprobatione, de gratia redemptionis etiam reprobis data. *ibid.* § 2 et 5. De libero arbitrio. § 6. De Christo etiam pro reprobis mortuo. § 6. In uno ab iis dissentiunt, quod Carisiacenses pro omnibus, nullo excepto, docent mortuum esse Christum; Valentini Patres eos excludunt, qui antequam Christus pateretur, in peccatis mortui, et damnati erant. *ibid.* et VII, VIII. 14, 4.

Vas in honorem et in contumeliam quid sit. II, IX. 9, 1. Vasa iræ fieri a Deo. *ibid.* § 12.

Velle infallibiliter quotuplici modo sit intelligendum. IV, V. *de Opificio.* 12, 16.

Venia. Veniæ locus cur non Angelis datus, postquam semel lapsi sunt. IV, III. *de Angelis.* 3, 15.

Verbum Dei ars quædam dicitur. I, IV. 11, 9. Quomodo idea sit. § 10 et consilium. *ibid.* Βουλὴ et βούλησις Patris dicitur. I, V. 4, 5 et 8. 5. Ob id manus et brachium Dei dicitur. I, V. 8, 6. Et aliis epithetis afficitur. § 7. Cur manus dicatur. § 9.

Verbum mentis expressa est imago. II, II. 11, 7 et III, VI. 2, 2. Est terminus intellectionis. II, III. 10, 2. Non producitur a Filio aut Spiritu sancto. *ibid.* Sine Verbo nihil agit Pater. III, V. 6, 8. Dicitur λόγος id est ratio Patris. III, VI. 1, 2. Et omnia continens ratio. § 3. Est definitio Patris. *ibid.* Est sermo, etsi minus frequenter quam Verbum. § 4. Maxime post Nicænam synodum. § 5. Ita ut hodie nonnisi temere usurpetur. *ibid.* Verbum an de persona ipsa divina, Sermo vero de persona composita dicatur. § 6.

Verbum cum sit duplex, unum internum alterum prolatitium, quidam veterum hoc ad Filium retulerunt. III, VI. 1, 7 et 2, 1 *et seq.* Quidam et vocale verbum in creando protulisse Deum putant *ibid.* Sed Catholici internum potius dixerunt esse Filium. *ibid.* Similitudinis tamen causa prolatitium etiam assumunt. *ibid.* et § 8. Alii vero et melius internum. § 9.

Verbum divinum cum creato in quibus conveniat. III, VI, 2, 1 *et seq.* In quibus distet. § 6 *et seq.* Quomodo a substantia oritur. § 6. An sit locutio. § 7. Est subsistens. § 8 *et seq.* Causa cur ita sit. § 9 *et seq.* Est æternum. § 12. Est unum. *ibid.* Pater Verbum a quibusdam vocatur. III, VI. 3, 4 et § 6.

Verbum omne mentis eo præstantius est quo præstantiora cognoscuntur. III, II. 2, 3. Sine passione producitur. *ibid.* Manet in mente. *ibid.* Relativum est aliquid. § 5. Non sunt plura in Deo, sed unum. III, VI. 4, 5.

Verbum externum cur nonnulli veterum ad exprimendum divinum adhibuerunt. III, VI. 3, 1 *et seq.* Maxime quia Sabellianorum calumniis minus obnoxium. § 3. De Verbo nugæ Origenis. § 6. Verbum quidam Patri qua ratione tribuunt. 9, 6. Verbum creatum non procedit e substantia. 2, 6. Non subsistit. § 8. Est accidens quoddam. *ibid.* et § 9. Non est æternum § 12. Est multiplex. *ibid.*

Verbum procedit ex creatarum etiam cognitione rerum. III, VI. 4, 8 *et seq.* Refertur etiam ad res creatas. § 9. Simplex est Verbum illud. § 10. Non est imago creaturarum. *ibid.* Cur Pater non sit Verbum Filii. 5, 6. An sit Verbum quia Patrem nobis declarat. § 7. Melius relatione ad Patrem imago vocatur. *ibid.* Qua ratione imago sit Patris, et an substantiæ ipsius. III, VI. *cap.* 6 *per totum.* Verbum est extrinseca forma qua Pater est dicens et intelligens actu. III, VI. 9, 1.

Verbum Filii dicitur Spiritus sanctus. III. VII. 6, 5. Verbum eo ipso Filius est quo Verbum. *ibid.* 14, 2 *et seq.* Verbum saltem intentionalis est expressio rei cognitæ, in Deo vero substantialis. § 7.

Verbi nomen de Filio in magno usu. III, VI. 1, 2. Verbum de Verbo non dicitur. § 5.

Deum Verbum, sive personam Filii, sanctum Dei Spiritum veteres quidam appellant. V, V. *de Incarn.* 16, 4. Deum Verbum a Dei filio naturali veteres hæretici distinxerunt. VI, VII. 2, 8. Verbi persona non est sola relativa proprietas, sed præcipue natura. *ibid.* 5, 6. Verbi generatio sempiterna non finitur aut interrumpitur. *ibid.* Verbum merum Patris administrum et instrumentum Ariani faciebant. VI, VII. 13, 3. Est naturalis Patris virtus, et quasi manus, qua omnia facta

sunt. *ibid.* In quibus loquendi modis vis agendi Deo propria intelligenda est, seclusis imperfectis. *ibid.* § 4.

Verba prima Geneseos : *In principio Deus creavit cœlum et terram,* quid significent. IV, I *de Opificio* 2, 10.

Veritas duplicis generis, theorica et practica. VIII, I *de Pœnitentia* 3, 6 et *ibid.* 5, 2, et *lib.* VII. 4, 3. Veritas mendacio interdum mista. *ibid. lib.* II. 2, 9.

Adversantium contentione, tanquam lima polita, veritas magis splendet. VI, XII. 3, 1.

Vespera quid sit. IV, I *de Opificio* 8, 4. Vesperæ nomine diem indicari quinam asseruerint. *ibid.* § 3.

Vetus homo quid significet. II, X. 23, 12. Observantiam legis antiquæ, veteris hominis servitutem Armacanorum Apologista vocat. V, I *de Lege et Gratia* 2, 2. Vetus homo eidem est corrupta natura, peccati status et corpus peccati. *ibid.*

Victoria qua peccatum vincitur, cui tribuenda. I, IV *de Opificio* 3, 7.

Videre unam personam alteram, est ab ea procedere. III, VII. 5, 4, et 11, 7.

Vigilantius Sanctorum invocationem, intercessionem, reliquiarum venerationem, iisdem quibus hodierni Hagiomachi impugnavit argumentis. VII, XIV. 10, 10. Fideles, dum vivunt, mutuis juvari posse orationibus fatebatur, mortuos nequidem sibi posse aliquid orando impetrare. *ibid.* Cultores sacrarum reliquiarum, cinerarios et idololatras vocabat. *ibid.* 11, 7, et 14, 3. Illius impietatem S. Hieronymus valide repressit, erroresque plenissime confutavit. *ibid.* Juliani Apostatæ impietatem sectatus est. 12, 9. Vim vivificam Sanctorum in suis præsentem reliquiis irridet, quam vel inviti dæmones confitentur. 13, 3. Hæresis parentem Eunomium habuit. 14, 1 *et seq.* Vigilantianam hæresim repullulantem repressit Hildebertus Cenomanensis. 17, 7.

Vigilius Papa. Vigilius data Theodoræ Augustæ fide de sancienda Monophysitarum perfidia, ejus auxilio Silverii Papæ superstitis sedem invasit. VI, VI. 13, 2. Multas ab eo intruso scriptas epistolas Monotheletæ confinxerunt, quas septima synodus ut suppositiias rejecit. *ibid.* Legitimis creatus suffragiis, edicto Justiniani subscripsit, quo errorum Origenis aliquot capita damnabantur. V, I *de Incarnat.* 18, 7. Accitus Constantinopolim, et Justiniano, ut ferunt, pollicitus se tria damnatorum capitula, mutavit in itinere sententiam. *ibid.* § 8. Mennam damnationem trium Capitulorum revocare detrectantem communione privat, et ab eodem vicissim excommunicatus, in concordiam mutuam ab Theodora Augusta revocantur. *ibid.* Multis affectus ab Imperatore molestiis, Judicatum condit, quo tria damnavit capitula, salva concilii Calchedonensis reverentia. *ibid.* § 9. Hoc permulti offensi episcopi in eum stylum vertunt. *ibid.* Neque Imperatori satisfecit, qui nulla conditione apposita, tria volebat damnari Capitula. *ibid.* § 10. *Judicatum* Vigilius, reliqui sua chirographa ricipiunt, resque integra judicio cogendi concilii universalis reservatur. *ibid.* Quo non expectato, Imperatori novo edicto tria Capitula proscribenti resistit Vigilius, edictique ferendi auctorem Theodorum Cæsariensem deponit. *ibid.* § 11. Indignaque multa passus, invicta constantia cogit Imperatorem præproperum edictum revocare. § 12. Invitatus ad quintam synodum recusat accedere, sed Constitutum facit quo damnatis sexaginta capitibus errorum Theodori Mopsuesteni, adversus ipsum, Theodoretum aut Ibam quidquam decerni vetuit. § 13. Iis nihilominus a quinta synodo damnatis cum subscribere nollet, in custodiam datur, indeque Narsetis interventu dimissus, et Romam rediens in via moritur. § 14. Quintæ synodi subscripsisse Vigilium Græci auctores aiunt, Latini negant. *ibid.*

Vincentius martyr. Dacianus præfectus irrito conatu prohibere voluit, ne in Christianorum manus Vincentii martyris corpus veniret, Deo pro sui servi gloria ingentibus certante miraculis. VII, XIV. 11, 14. Vincentii martyris tunica Cæsaraugustam obsidione solvit. § 20. Vincentiana basilica Parisiensis, quæ nunc S. Germani dicitur, insignibus reliquiis a S. Germano Parisiensi, et Francorum regibus nobilitata est. *ibid.*

Vincentius Legatus Silvestri Papæ in Nicæna synodo. II, I. 7, 5.

Violentia quænam possit esse cum libertate. IV, III *de Opificio* 6, 5. Quemadmodum possit cum libertate cohærere. *ibid. cap.* 7 *per totum.* Violentiæ genus quotuplex. *ibid.* 6, 4.

Violentum quid sit. IV, III *de Opificio* 3, 11 et 6, 2. Violentum absolute, et violentum secundum quid. *ibid. lib* V. 8, 2. Quid sit secundum Philosophum. *lib.* III. 4, 3. Et quid secundum Augustinum, et unde fiat. *lib.* IV. 5, 5.

Virginitas cur non ex legis necessitate servanda. IV, III *de Opificio* 5, 7 *et seq.* Virginitas ab Apostolo sanctitas dicitur. VII, XIV. 1, 2. Matrimonium virginitati Jovinianus æquavit. 3, 5. Nulli majora Deus quam virginitati præmia proposuit. *ibid.* § 11. Maria prius virginitatem vovit quam sciret se Christum parituram; maluitque Deus probare quam imperare virginitatem, 4, 6. Virginitas est ab omni libidine carnis, animi et corporis vacua integritas. 5, 1. Virginalis integritas carnis sigillum dicitur, nec ad virginitatem, quæ virtus est animi, nisi ex accidenti pertinet. *ibid.* et § 2. Materia virginitatis est seminis resolutio, ut causa proxima delectationis venereæ ; formalis ratio ; est firmitas animi, constanter proponentis ab omni venerea delectatione abstinere. *ibid.* Virginitas est virtus specialis a castitate distincta. *ibid.* § 2. Illæsa prorsus remansit in Maria pariente. VII, XIV. 6, 9. Corruptam virginem reparari posse Petrus Damiani censet. *ibid.* § 12. Signaculum virgineum est integritas carnis, quæ nuptiali opere delibatur. 5, 1, Solvi potest sine voluntaria virginis corruptela. *ibid.* § 2. Esse virgineum sigillum periti medici negant plures, et clariores affirmant, quibus favet Scriptura, nonnulli putant in quibusdam puellis, non in omnibus reperiri. *ibid.* § 3. Virgineum sigillum servatæ, vel amissæ virginitatis fidem facit, quod dum explorant obstetrices, nonnunquam violant. Non solvitur menstruis muliebribus. VII, XIV. 7, 9.

Virtus per se nullis definitur terminis. I, VI. 7, 6.

Virtutis cœlestis, aut fati necessitas an excuset hominem a crimine. IV, V *de Opificio.* 10, 9.

Virtutum inter Angelos quid vocabulum significet. IV, II *de Angelis.* 3. 6.

Virtus est ordo amoris. V, II *de Lege et Gratia.* 2, 1.

Virtutes divinæ secundum quid obtineant Deiformem statum. III, I *de Angelis.* 4, 9. Virtutes in Angelis quomodo non sint accidentia. *ibid.* § 13. Virtutes divinitus infusæ an ab Angelis cognoscantur. *ibid.* 8, 1 *et seq.*

Virtutes et præclara facinora sine gratia, et ante gratiam Christi effici quis dicat. IV *de Pelagianismo*. 7, 8.

Vis cogens voluntatem quotuplex sit. IV, III *de Opificio*. 8, 6. et *ibid*. § 13.

Visitatores quodnam habeant munus. VII, II. 12, 8.

Vita æterna gratia dicitur, II, IX. 1, 8, et 8, 8.

Vita æterna ex quo proxime comparetur. IV *de Pelagianismo*. 3, 10. Quid sit secundum Augustinum, et quid secundum Pelagium. *ibid*. 5, 1.

Vitæ necessaria licet a Deo petere. VII *Dissertat*. II. 9, 8 *et seq*.

Vitalis Hæreticus. II, IV. 4, 14. Vitalis Antiochenæ ecclesiæ presbyter, indigne ferens se a Flaviano collega suo contemni, ad Apollinaris partes transit, multosque secum abducit opinione virtutis. V, I *de Incarnat*. 6, 2. Subdolam fidei formulam obtulit Damaso pontifici, qui illam non improbavit. *ibid*. § 17. Probavit Gregorius Nazianzenus. *ibid*. Apud Paulinum Antiochenum professus Nicænam fidem, abjurataque Apollinaris hæresi, in communionem catholicam admittitur. *ibid*. § 18. Mox hæretica illius fraude comperta, a Damaso damnatus est. *ibid*.

Vito legatus Sylvestri in synodo Nicæna. II, I. 7, 5.

Virentes. Viventium species quot sunt, et quoties inter se comparantur quid efficiant. VII, II. 2, 2.

Vivendi præcepta dare quid sit. VIII, III *de Hierarchia*. 8, 13.

Vocatio secundum propositum. II, IX. 6, 5.

Voces. In usu vocum notionis potius quam dictionis habenda est ratio. V, III *de Incarn*. 2, 19 et VI, VII. 10, 13 et 13, 8. In admittendis rejiciendisse vocibus maxime spectarunt Patres quo sensu ab hæreticis acciperentur. V, III. 2, 11. Et in earum usu fuerunt cautiores. *ibid*. § 19 et 3, 1 *et seq*. Accurata vocum inquisitio theologo non indigna. 5. 9. In divinis rebus usitatas voces, earumque receptas suis temporibus notiones, antiquis obsoletisque Patres prætulerunt. 12, 1. Vocibus, ut nummis, utendum est vulgo receptis, non antiquis et obsoletis. VI, VII. 12, 10. Neque a præsenti Ecclesiæ usu in loquendo recedendum est. 13, 8.

Voces logicæ et philosophicæ, II, IV. 7, 7.

Voces Hebraicæ et Græcæ, quibus tumultuarius nascentis mundi status exprimitur, expenduntur. IV, I *de Opificio*. 3, 3 *et seq*.

Volitio omnis quibus locis dicatur ab hæreticis libera. IV, IV *de Opificio*, *cap*. 10 *per totum*. In quo differat ab electione. *ibid*. *lib*. III. 5, 1.

Volens an nolens Pater Filium generet. II, II. 5, 9 et III, VI. 8, 15.

Voluntarium quid postulet. IV, III *de Opificio*. 6, 1. Unde cognoscatur quid sit. *ibid*. § 2. Voluntarium pro quo sumatur aliquando. IV, IV *de Opificio*. 11, 12. Voluntarii et involuntarii signum quodnam sit, *lib*. III. 6, 2.

Voluntas an sit finis. I, V. 1, 3. Voluntas cur velit non alia causa quærenda. II, X. 12, 8. Voluntas Dei libera explicatur. I, V, *cap*. 1 *per totum* et *cap*. 4. Eadem est cum ejus substantia, nec tamen si nollet, aliquid de ejus substantia detraheretur. § 13 Non differt secundum se a necessaria Dei voluntate Dei libera voluntas, § 14. Voluntas Dei antecedens et consequens. I, V. 4, 15. Aliæ voluntatis divisiones. § 16. Voluntas beneplaciti et signi. *ibid*. Voluntas seu volitio libera non distinguitur a Dei substantia. I, V, *cap*. 13 *per totum*. Non incipit in Deo, non desinit, § 2. Prorsus immutabilis est. § 5. Quomodo potuerit non esse sine mutatione divinæ substantiæ. § 6 *et seq*. Voluntatem Dei permittentem pro efficiente et impellente Scriptura sæpe accipit. II, X. 11, 5. Voluntas Patris cur dicatur Filius. I, V. 8, 10 *et seq*. Dicitur et Spiritus sanctus. 9, 2.

Voluntas non antecedit generationem divinam. III, V. 4, 9. Voluntate Pater genuit Filium, an non. III, VI. *cap*. 8 *per totum*. Ariani affirmarunt, *ibid*. § 1. Et quidam etiam Catholici. § 2 *et seq*. Quod plerique non tam ex sua sententia, quam ad hominem, ut vocant, dixisse videntur. III, VI. 8, 9 *et seq*. Quo sensu dictum sit a veteribus, voluntate Patris genitum esse Filium. *ibid*. 8, 22, Nempe voluntatem naturalem intelligunt, non liberam. *ibid*. Voluntate, non necessitate gigni Filium dixerunt aliqui Patres. III, VI. 8, 11 *et seq*. Maxime Richardus, § 13. At multi negant. § 14 *et seq*. Neque voluntate, neque necessitate genitum aliqui volunt. § 16.

Voluntas alia præcedens, alia concomitans. III, VI. 8, 17. Concomitans alio sensu dicta a veteribus. § 18 *et seq*.

Voluntas de voluntate dicitur Filius, § 21, et III, VI. 8, 11 et 10, 7, et III. VIII. 12, 12 et III, VIII. 9, 11.

Voluntas Dei an sit persona aliqua Trinitatis, ut Spiritus sanctus. III, VIII. 12, 12. Voluntas Dei qualis sit. III, I *de Angelis*. 11, 7. Voluntas divina cur non cogi possit, nec ei vis inferri. IV, V *de Opificio*. 2, 7. Voluntas divina an sit libera necne, *lib*. IV, *cap*. 13 *per totum*.

Voluntas Angelorum qualis sit. III, I *de Angelis*, 12, 2 *et seq*. In quo differat ab humana. *ibid*. 6, 1.

Voluntas humana cur non dependeat ab astrorum cursu et causis. IV, III. *de Opificio* 7, 14, Illius appetitio quotuplex. *ibid*. 12, 3. Cur non pari facilitate ferri possit in bonum, qua in malum, rapitur, *lib*. V. 7, 8, Quotuplex spectari possit. *lib*. III. 4, 4. Quid sit, et quomodo moveatur a Deo. *ibid*. Quot in ea consideranda. *ibid*. 5, 10. Quid necessario, et quid libere appetat. 13, 6. Humana in agendo quam sit libera ostenditur, 3, 2 *et seq*. Quo sensu dicatur libera, *lib*. V. 12, 2. Illius libertas quotuplex. *ibid*. § 3. Qualis sit ea, qua salutem nostram, opitulante Dei gratia, administramus, *lib*. III. 10, 5. Sæpe pro libera voluntatis actione sumpta ab Augustino demonstratur. *lib*. IV. 10, 4. Quid in ea extinctum fuerit de libero arbitrio per peccatum. *ibid*. 12, 7.

Voluntas sive electio circa quid versetur. IV, III *de Opificio*. 3, 7. Voluntatis actio quotuplex. *ibid*. 4, 3. Ejus actio num sit cum volumus, et non sit cum nolumus, *lib*. V. 12, 15. Illius circumscriptio quotuplex sit, *lib*. IV. 9, 4. Voluntatis actio cur præsciatur. *ibid*. 10, 5, Voluntatis motio quævis unde oriatur, *lib*. V. 12, 22.

Voluntatis actus ut liber dicatur, unde, ex adversariorum confessione prodire debeat. *ibid*. 8, 6. Voluntatis arbitrium quid sit secundum Augustinum, *lib*. IV. 6, 8. Voluntatis servitus et libertas unde oriatur. *ibid*. 7, 6. Voluntatum, seu volitionum genera duo sunt. *ibid*. 13, 9. Usus propriæ voluntatis quid sit. *lib*. V. 6, 10.

Voluntatis nomine facultatem ipsam appetitivam et ejus actionem Latini appellant. VI, IX. 1, 1. Græci propriis utrumque distinguunt nominibus : quæ tamen promiscue interdum usur-

pantur. *ibid.* § 2. Voluntas utroque modo spectata per se, et absolute, naturalis est qua hoc vel illud, hoc, vel illo modo persequitur, hypostatica, § 3. Voluntas ad bonum in genere determinata natura est, ad boni prosecutionem media consulto prosequens, est liberum arbitrium. *ibid.* et 7, 2 et 8, 1. Inter intentionem et prosecutionem multi medii actus intercedunt. *ibid.* 1, 6. In quibus voluntas non est ad unum determinata. 2, 1. Est proxima regula humanæ actionis. *ibid.* § 9. Propria et essentialis naturæ intellligentis. 6, 11 *et seq.* Verbum *volo* imperativo caret, quia voluntas est sui juris. 5, 8. Voluntas naturalis inest omnibus ratione utentibus citra deliberationem. 7, 3 et 8, 1. Voluntas personalis liberi propria arbitrii, deliberationem et actionem requirit. *ibid.* Omnem voluntatis actum esse liberum hæretici aiunt. 5, 5. Negant Patres, imprimisque Augustinus. *ibid.* § 5 *et seq.* Voluntas etiam libera motus naturæ est. 7, 1. Voluntarium pro spontaneo plerumque usurpatur, et a libero distinguitur. 5, 8. Accipitur tamen etiam pro libero. 4, 8.

Votum. Quod ex se licitum erat, nuncupato voto, fieri sine sacrilegio non potest. VII, xiv. 4, 10.

Wiclefistæ. Wiclefistarum error in Ecclesia. II, x. 16, 10.

X

Xenaias Persa, conditione servus, primus in sacras imagines impietatis vexillum sustulit. VII, xv. 7, 1, et 11. 2. Dominum fugiens Antiochiam venit, nefariaque docuit : ob quæ a Calendione pulsus, a Petro Cnapheo Hieropolitanus episcopus factus est, nec ante ordinationem, neque post illam baptizatus. *ibid.* 11, 2. Factus episcopus, Philoxenus dici voluit Angelos primum, quod corpore carerent, tum Christum ac Spiritum sanctum pingi vetuit. *ibid.* Angelorum imagines sustulit, Christi in occultis locis clam habuit. *ibid.* Manichæum fuisse ferunt. *ibid.* Ab Anastasio Eutychiano imperatore Constantinopolim accitus est. *ibid.*

Z

Zeno dux Orientis ab imperatore Leone factus, Eutychianis favet. V, i *de Incarn.* 16, 5. Leoni suffectus a Basilisco pellitur. *ibid.* § 6.

Basiliscum vincit, captumque interficit. *ibid.* Eutychianos a Basilisco patriarchalibus sedibus instrusos dejicit, illisque alios Eutychianos intrudit. *ibid.* Henoticum auctore Acacio condit. *ibid.* § 7. Legatos Felicis Papæ qui Henoticum rejecerat, in vincula mittit. *ibid.* § 8. Ex quo diuturnum schisma ab Acacio conflatum est. *ibid.*

FINIS INDICIS GENERALIS.

Saint-Quentin. — Imprimerie de Jules Moureau, Place de l'Hôtel-de-Ville, 7.